A a

A[1] 1. Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin birinci harfi; bu harfle gösterilen konuşma sesi.

2. (Dilb.) Kalın, düz ve geniş ünlü.

- **A'dan z'geşîk** - A'dan z'ye kadar; başından sonuna kadar.

Rom. *1. Prima literă a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean şi sunetul notat cu această literă. 2. (Lingv.) Vocală posterioară, nerotunjită, deschisă.*

A[2] zf. Var. **ha.** Bir diğer "a" ile bağlantılı olarak kullanıldığında :

1) "İster ..., ister ..." anlamını verir.

"Soradan a yasasın, a yasamasın ! Toyda körînmiycek bolgan son caba !" - (M. Vani Yurtsever – Talaka, hikâye).

2) "Şimdi... , şimdi..." , "Kâh ... , kâh..." anlamlarını verir.

"Ekî üş seneden berî a öldîm, a kaldım şartları îşînde... kışta yazda marebe etken bîr askersîn." – (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adv. 1. (În corelaţie cu el însuşi) Fie că ..., fie că ... 2. Acum..., acum ...*

A[3] ünl. Türlü ses tonlarının yardımıyla :

1. İsim önünde, seslenmeyi kuvvetlendirir.

"A balam, korada n'îşliysîñ?" – (Ahmet Naci Cafer Ali - Boztorgay). Var. **e, ey.**

"Karanfillî balawuz, dane sakız, / Baş keregî bîzlerge nedîr, a kız?" - (Ahmet Karakaya – Çınlar)

2. Cümlenin başında ya da sonunda, cümlede ifade edilen duyguları pekiştirir.

"A, a ... , demek senîñ cüregîñe ot tüşken, sümüklü böcek!" – (Altay Kerim – Kâniye).

"Satlık tawık bar, cımırtası aklı sarılı, mayday, sarımayday. Etî de et aaa !" - (Nermin Yusuf – Boyalı Kara Tawuk / Renkler).

3. Bir şeyin birdenbire hatırlandığını veya o anda kavrandığını belirtir.

"Mensuluw: A, bîlemen bîle, bîr kere eşîtken edîm." – (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Ahmet : Kîr, kîr! (dep ketîp kapını aşa ve) : A, bîzîm muallîm efendî eken. Buyur, buyur!" - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlîgî)

4. Soru bildirir. Var. **ya ?; e ? Bermiysîn, e?**

"Şimdi sade bîr dew ketîryatırsın sen, a ?"– (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

5. Dilek kipinin ikinci kişisinden sonra geldiğinde fiile emir anlamını verir.

"Asılıñnı aytsan a, / Soy sopıñnı aytsan a, / Kîm ekenîñ bîliyîm, / Üyîme alıp kîriyîm." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcîgît).

- **A degende. A degenîmen.** - Ha deyince; istenildiği zaman; her an.

Rom. *interj.1.-3. A ! Ah ! 4. Interogativ, exprimă mirarea, curiozitatea. 5. Desinenţă de formare a unui tip de imperativ (cu o nuanţă familiară).*

-A- [4] Kelime yapım eki. Var. **-e-**

1. İsimden fiil yapar: **aş → aş + a + mak; at → at+a+mak; kan → kan + a + mak; yaş → yaş + a + mak.**

2. Fiilden isim yapar : **carmak** (yarmak) → **car + a** (yara).

3. Fiilden fiil yapar : **tıkmak → tık + a + mak**

4. Fiilden zarf yapar : **yazmak → yaz+a yaz+a**

5. Birleşik tasvirî fiillerin yapısında yer alır : **yap+a+bilmek; ayt+a+guymak (koymak); bar+a+bermek; al+a+turmak; car+a+yazmak.**

Rom. *Afix lexical de multiple valori. Contribuie la derivarea unor verbe din substantive (1), a unor substantive din verbe (2), a unor verbe din verbe (3), a unor adverbe din verbe (4), cât şi la formarea unor verbe descriptive compuse (5).*

A'AR "Alar" çoğulluk ekinin ses düşmüş şekli.

"Bar kızım, bîzîm anaw balaban çöyîn kazannı al da Anife'ttam aarga aket." - (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

Rom. *Forma eliptică a afixului de plural "***alar***"; ***Anife aar** - *alde* **Anife.**

AB-, -AB (Fars ab - "su") Bazı birleşik isimlerin yapısında, yapım eki görevinde yer alan Farsça isim. Var. **ap.** "Su" anlamı ile ilgili olan kelimeler yapar : **Abdes, abri, apkurt, gerdap, koşap / hoşab** gibi.

Rom. *Cuvânt persan (ab = apă) , cu valoare de afix lexical în structura unor cuvinte legate de sensul cuvântului "apă":* **abdes, abri, apkurt, gerdap, koşap / hoşab.**

ABA[1] is. (Eski Türk. apa). Ana; abla. Var. **abay.**

1. Ana, anne. Eşanl. **nene, ana.**

"Sen kaytılmaz collarga / Ötîp kettîñ ewlâdım. / Yetmîşke kelgen abañnı / Asret ettîñ ewlâdım." - (Ahmet Naci Cafer Ali – Boztorgay).

2. Abla, büyük kızkardeş. Eşanl. **abla, apte, dádá, tátá.**

"Kültöbege kül töksem kagınaman, / Köşîp ketken anayımnı sagınaman. / İncihaniy, Menzade, Zemine abam ... , / Sadakaday taşladı Kırım'ga babam ..." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

3. Abla, hürmet edilen kadın. Eşanl. **abla, anım, apte, totay.**

"Sawlık man kalıñız, Kerime abam ! Colıñız tüşkende sîzler de bîr ogramay ketmeñîz menîm üyüme." – (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **aba;** Kazak. - **apa;**

Rom. *s. 1. Mamă. 2. Soră mai mare. 3. Ţaţă, lele, tanti.*

ABA[2] is. (Ar. aba). Aba.

1. Yünden dokunmuş, kalın, kaba görünümlü kumaş.

"Aba-dan dep alşatmam, alşak dep külmem. / Özĭm süyüp baş koştım, iş töñĭlmem." - (Ahmet Naci Cafer Ali – Boztorgay).

2. Bu kumaştan dikilmiş giysi; kebe. **Bĭr abam bar** ...; **Abanıñ kadĭrĭ ...**

- **Aba astından tayak köstermek –** Deyim. Aba altından sopa göstermek; gizlice tehdit etmek.
- **Bĭr abam bar, atarman, kayda bolsa catarman –** Deyim. Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım.
- **Abaga toz iyĭrĭr, iygĭge söz –** Atas. Abaya toz işler, iyi adama söz.
- **Abanıñ kadĭrĭ cawınlı awada bellĭ bolır. –** Atas. Abanın kadri yağmurlu havada belli olur.

Rom. s. 1. Aba, dimie, pănură (țesătură). 2. Haină de aba.

ABABA is. (Türk. ağababa'dan). Ağababa, büyükbaba. Var. **ababay**.

1. Dede, babanın veya ananın babası. Eşanl. **kartbaba, dede.**

"Keşe kündüz şalışkan, / Köyde karawıl bolgan. / Odır menĭm kartbabam, / Candan süygen ababam !" - (Cevat Raşit – Tĭlĭmnĭñ Destanı).

2. Akraba topluluğundan veya komşular çevresinden sayılan, sevilen yaşlı kimse.

Rom. s.1. Bunic, tata mare. 2. Termen de respect cu care se adresează cei din jur unui bărbat în vârstă dintre rude ori dintre vecini.

ABABAY is. 1. **Ababa**'ya sesleniş.

"Re-chi-zi-ți-o-nat dep yaza, ababay, amma ne ekenĭn bĭlmiymen." - (Nevzat Yusuf – Dorı At / Renkler).

2. Ağababa, büyükbaba; (sesleniş şeklinin kelime gövdesi olarak kullanılması). **Ababay kele. –** Büyükbaba geliyor.

Rom. s. 1. Vocativul cuvântului **ababa.** *2. Forma de vocativ devenită, ca o urmare a uzajului frecvent, temă echivalentă cu nominativul* **ababa.**

ABABĬL is. (Ar. ebabil). Kuranda, efsanelerde ve folklorda adı geçen ebabil kuşu; (Peygamberin doğacağı günlerde, gagalarında getirip yağdırdıkları taşlarla, Mekke'yi Yemenlilerin saldırısından kurtardıkları anlatılır). Var. **ababi, ababil, ebabil.**

"Ababĭlnĭñ awzı oynar, ziybanıñ kaşı / Sen ewelden kalgansın cıyın başı." - (Boztorgay).

Rom. s. O pasăre legendară

ABABİ is. → **Ababĭl, Ebabil**.

"Ababi kelĭp bĭr kaba, çontık tay kelĭp bĭr tebe. – Cewap: Kelpedin men şökĭş." – (Seyfeddin H. Fazıl, Mecit Abdülaziz – Tapmacalar / Emel M. 148 -1940).

ABABİL is. → **Ababĭl, Ebabĭl.**

"On sekĭz biñ karılgaş, yetmĭş üş karga, yĭgĭrĭm sekĭz ababil bĭr Akkuw'ga. – Evren, milletler, Peygamberler, Allah." - (Nedret ve Enver Mahmut – Tapmaşalar / Renkler).

ABACI is. Abacı; **aba**[2] dokuyan, diken veya satan kimse. Eşanl. **kebecĭ.**

- **Abacı kebecĭ** – Falan ve filân; birçok kişi.
- **Abacı kebecĭ, sen necĭ ?** – Deyim. "Bırak da bununla o işin içinde olanlar ilgilensin, sana ne oluyor?" anlamında.

Rom. s. Abagiu, abager.

ABACILIK (abacılıq) is. Abacılık.

1. Aba dokumacılığı; sanayi dalı.

2. Abacının mesleği.

Rom. s. Abagerie. 1. İndustrie producătoare de aba. 2. Meseria de abagiu.

-ABAD Yapım eki. → **-Abat.**

ABADAN is. ve s. (Fars. abadan) Abadan.

1. s. Bayındır, bakımlı, gelişmiş, mamur. Eşanl. **karawlı. Abadan köyler, kasabalar.**

2. is. ve s. Varlıklı, zengin.

"Abadanga baş koşıp áddĭñĭ aşma." – (Mustafa Baloğlu – Atasözlerĭ / Emel D.).

3. s. mec. Alımlı, gösterişli, güzel.

"Üstündekĭ anterĭñ al ketenden / Abadansıñ, artıksıñ cümle álemden" - (Ahmet Naci Cafer Ali – Boztorgay).

4. s. mec. Sağlam karakterli.

"Kararıñnı bĭlmedĭm, gaflet kaldım. / Valla billá, men seni abadan sandım." – (Boztorgay).

5. s. mec. Namlı, ünlü, büyük. Eşanl. **aytuwlı.**

"Üyümüznĭñ töbesi kirametli / Soyım solbım abadan, merametlĭ." – (Boztorgay).

- **Abadan bolmak -** Abadan hale gelmek.

Rom. s. și adj. 1. Bine lucrat, prosper, înfloritor, modern. 2. Bogat, înstărit 3. fig. Frumos, prezentabil, plăcut, agreabil. 4. fig. (Om) de caracter. 5. fig. Vestit, renumit, celebru.

ABADANLAŞMA, -UW is. Abadan olma.

Rom. s. Acțiunea de **abadanlaşmak.** *Prosperare, modernizare, ... (Vezi sensurile radicalului* **abadan***).*

ABADANLAŞMAK (abadanlaşmaq) f. Abadan olmak, abadan hale gelmek. Eşanl. **abadan bolmak.**

Rom. v. 1. A prospera, a se moderniza. 2. A ajunge bogat, a se îmbogăți. 3. fig. A deveni arătos. 4. fig. A deveni om de caracter. 5. fig. A deveni celebru.

ABADANLAŞTIRILMAK (abadanlaştırılmaq) f. Abadan hale getirilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **abadanlaşmak.** *1. A fi modernizat, ... (Vezi și celelalte sensuri ale radicalului* **abadan***).*

ABADANLAŞTIRMAK (abadanlaştırmaq) f. Abadan hale getirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **abadanlaşmak.** *1. A moderniza. ... (Vezi sensurile radicalului* **abadan***).*

ABADANLAŞTIRTMAK (abadanlaştırtmaq) f. Abadan hale getirtmek.

Rom. v. fact. de la **abadanlaştırmak.** *A pune să modernizeze, ...(Vezi sensurile radicalului* **abadan***).*

ABADANLIK (abadanlıq) is. Abadan olma durumu.

1. Gelişme.

2. Zenginlik, bolluk.

3. mec. Güzellik, çekicilik.

4. mec. Karakter sağlamlığı.

5. mec. Nam, şöhret.

"Olar baylık elde etmek içün bĭrĭbĭrlerĭnen talaşkan, kĭmer vakıtlarda ise zevk bayramları tĭzerek öz araları at koşusı yapkan, abadanlık kazanganlar." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

<u>Rom.</u> *s. 1. Prosperitate, înflorire. 2. Bogăţie, abundenţă. 3. fig. Frumuseţe, atracţie. 4. fig. Tărie de caracter 5. fig. Renume, faimă, celebritate.*

ABAGA (**abağa**) is. Bot. Eğreltiotu. (Lat. Dryopteris filix mas).

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **abağa, egerelti otu;** Kazan. - **abağa.**

<u>Rom.</u> *s. Bot. Ferigă.*

ABAJUR is. (Fr.>Rom., Türk.) Abajur, lamba siperi.

<u>Rom.</u> *s. Abajur.*

ABAK[1] (**abaq**) is. Tahta budağı.

<u>Rom.</u> *s. Nod la scîndură.*

ABAK[2] (**abak**) is. (Fr>Rom.). Abaküs, çörkü, hesap boncuğu.

<u>Rom</u>. *s. Abac; bile de calcul.*

ABAKANLILAR (**Abaqanlılar**) öz. is. (Abakan ırmağının ve şehrinin adından) Abakan Tatarları veya **Hakaslar**; Hakasya özerk bölgesinin (Rusya Feder.) Türk soyundan, asli halkı.

<u>Rom.</u> *s. propr. Tătari din Abakan, Hakaşi; populaţia de bază, turcică, a ţinutului Abakan (Reg. Aut. Hakasia – Rusia).*

ABAKLI (**abaqlı**) s. 1. Budaklı (tahta).

2. mec. (şaka yollu; Fatma Vani'den kayıt) Yüzünde ben, cilt lekesi, yara izi gibi herhangi bir alâmeti olan (kimse).

<u>Rom.</u> *adj. 1. (Lemn) cu nod, noduros. 2. fig. (glumeţ, despre o persoană) Cu un semn distinctiv, (aluniţă, pată dermică sau cicatrice), pe obraz.*

ABALAMA, **-W** is. Abalamak hareketi.

<u>Rom</u> *s Acţiunea de* **abalamak.** *1. Lătrare, lătrat. 2. Alergare, repezire.*

ABALAMAK (**abalamaq**) f. 1. Havlamak, ürümek. Eşanl. **awıldamak, ürmek.**

> **"<u>Abalap</u> aldına şıksa, ötmekmen, süyekmen yakasın kurtaracak."** - (Altay Kerim – Kâniye).

2. (Köpekler için) Koşturmak, atılmak, saldırmak.

> **"Bĭr it ürse <u>abalap</u> köy ĭşĭnde / Menĭ kelĭp coklarlar üy ĭşĭnde / Üyde bolsam, bek arüw, günasızman. / Üyde yok bolsam, men kırsızman."** – (Ali Osman Ayrantok – Bĭlgenĭm / Emel M., Emel D.).

3. mec. (Aşağısama anlamlı, köpek gibi ...) Bağırmak, birine saldırmak, çatmak.

4. mec. (Küçük çocuk) Abalamak, apalamak, emeklemek. Eşanl. **bakalamak, bakalap cürmek.**

- **Abalagan it tĭşlemez**. – Atas. Havlayan köpek ısırmaz.

<u>Türk Lehç.</u> : Nogay., Kazak. – **abala-maq, -v;** Kazan. - **abalau.**

<u>Rom.</u> *v. 1. A hămăi, a lătra 2. (Despre câini) A alerga, a se repezi. 3. fig. peior. A lătra, a se răţoi. 4. fig. (Despre copii) A umbla de-a buşilea, a se târî.*

ABALAŞMAK (abalaşmaq) işteş. f. 1. Birlikte abalamak (1-4).

2. Karşılıklı, birbirine karşı **abalamak (1,3).**

<u>Rom.</u> *v. 1. Forma coactivă a verbului* **abalamak (1-4) :** *a) A lătra (mai mulţi câini deodată). b) A alerga (în haită) c) fig. A ţipa (în cor) d) A se târî (laolaltă cu alţii).*

2. Forma de reciprocitate a verbului **abalamak (1-3) :** *a) A lătra unul la altul, b) A se repezi unul la altul, c) fig. A ţipa unul la altul.*

ABALATMAK (**abalatmaq**) ettir. f. **Abalamak (1-4)** hareketini yaptırmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă a verbului* **abalamak (1-4):** *a) A face să latre, b) A face să se repeadă, c) fig. peior. A-l aţâţa; a-l instiga. d) A pune să umble de-a buşilea.*

ABALI s. 1. Abalı, aba giymiş olan.

2. mec. Güçsüz, zavallı.

<u>Rom.</u> *adj. 1. În straie de aba. 2. fig. Nevolnic, sărman.*

ABANDON is. (Fr.>Rom.) Spor. Abandone; yarışı bırakma; yenilgiyi kabullenme.

<u>Rom.</u> *s. Sport. Abandon.*

ABANDONAT ETMEK f. (Rom.+ T.) (Spor) Yarışı bırakmak; yenilgiyi kabullenmek.

<u>Rom.</u> *v. Sport. A abandona.*

ABANOZ is. (Fars.>Türk.>Rom.) 1. Bot. Abanoz ağacı. (Lat. Diospyros ebenum).

2. Bu ağacın oymacılık ve nefesli çalgılar yapımında kullanılan kara renk, sert kerestesi.

> **"Hansarayın arka tarafındaki büyük bahçede beyaz mermerlerle <u>abanoz</u> ağacından yapılmış hamam ve sedef, <u>abanoz</u> ve mozaik ile işlenmiş köşkler var." -** (Müstecib Ülküsal - Kırım Tatar Türkleri).

<u>Rom.</u> *s.1. Bot. Abanos, eben – arbore exotic. 2. Lemnul acestui arbore.*

ABARTI is. Abartı, abartma.

<u>Rom.</u> *s. Exagerare; exageraţie.*

ABARTILGAN (**abartılğan**) s. Abartılı, abartılmış.

<u>Rom.</u> *adj. Exagerat.*

ABARTILMAK (**abartılmaq**) f. edil. ş. Abartılmak; **abartmak** işine konu olmak

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă a verbului* **abartmak.** *A fi exagerat, a se exagera.*

ABARTIŞ is. 1. Abartma.

2. Abartmak tarzı.

<u>Rom.</u> *s. 1. Exagerare. 2. Mod de exagerare.*

ABARTMA, -UW is. 1.Abartmak işi.

2. (Üslup bilim.). Abartma, mübalağa; aşırıya kaçarak anlatma.

<u>Rom.</u> *s. 1. Acţiunea de* **abartmak;** *exagerare. 2. Stilist. Hiperbolă.*

ABARTMAK (**abartmaq**) f. Abartmak; gerçek ölçülerden çok uzaklaşarak anlatmak.

> **"Bo ekĭ gün katĭp geşer eken dep şimdĭden tüşünmege başladım. / – <u>Abartmaysıñ mı</u>?"** – (Ekrem Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı).

<u>Rom.</u> *v. A exagera.*

ABARTMALI s. ve zf. Abartmalı, abartılmış. Var. **abartuwlı.**

<u>Rom.</u> *adj. şi adv. Exagerat, cu exagerare.*

ABARTMASIZ s. ve zf. Abartmasız. Var. **abartuwsız.**

<u>Rom.</u> *adj. şi adv. Neexagerat, fără exagerare.*

ABARTUWCI is. ve s. Abartıcı; abartan.

Rom. s. şi adj. (Persoană) Care exagerează.

ABARTUWCILIK (**abartuvcılıq**) is. Abartıcılık.

Rom. s. Înclinaţie spre exagerare.

ABARTUWLI s. ve zf. Abartamalı. Var. **abartmalı.**

Rom. adj. şi adv. Exagerat; cu exagerare.

ABARTUWSIZ s. ve zf. Abartmasız. Var. **abartmasız.**

Rom. adj. şi adv. Neexagerat; fără exagerare.

-ABAT Yapım eki. Farsça'dan alınma bazı birleşik kelimelerde "bir şeyin bol olduğu yer" veya "şehir" anlamlarıyle geçer. Var. **–abad.** a) **Sadabat** – Saadet diyarı, **harababat** – harap yer, **şemsabat** – güneşli yer.; b) "Şehir" anlamı ile müslüman ülkelerinin şehir adlarında görülür : **İslâmabat** – İslâm-şehri**, Aşkabat, Hüremabat, Celâlabat** v.b.

Rom. Afix lexical, persanism, întâlnit în unele cuvinte, a) Nume de locuri de baştină sau de abundenţă de ceva : **Sadabat** *– Ţara fericirii;* **harababat** *– câmp de ruini;* **şemsabat** *– meleag însorit. b) Nume de oraşe, în unele ţări musulmane :* **İslamabat** *– (Oraşul İslam),* **Aşkabat** *etc...*

ABAW is. 1. Umacı, öcü, karakoncolos. Eşanl. **koncalaz.** **Abaw kele!** – Öcü geliyor !

2. ünl. Abu !; korku veya hayret bildirir.

Rom. s. 1. Bau-bau; fiinţă imaginară cu care se sperie copiii mici. 2. interj. Exclamaţie care exprimă teamă sau mirare. Aba !; Ah !; Vai !

AB-AWA is. (Fars. ab+ Ar. hava) Abuhava, iklim; bir yerin havası ve suyu.

> **"Pek güzeldĭr ab-awası, yay ve cay, cay ve yay / Şeerlernĭñ eskĭlerĭ: Karasuw, Bagçasaray."** – (İsmail Gaspıralı – Kırım, şiir / Emel D.).

Rom. s. Climă, climat.

AB-AWALI s. Havası suyu güzel olan, güzel iklimli.

Rom. adj. Cu climat plăcut.

ABAY[1] is. 1. Ana, abla veya saygı gösterilen kadın kişiye sesleniş. Bak. **aba[1].**

> **"Ay, Şerife abay, sen talaka yasap, başka kızlarnı şakırıp bĭznĭ ne üşĭn şakırmaysıñ ?"** - (Mehmet Vani Yurtsever – Talaka).

> **"Kız kurtkaga : / - Abay, bĭz de aketiyĭk Kan balasına bĭr şanak bercĭmek şorbası, diydĭ."** - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

2. Ana; abla. (Sesleniş şeklinin kelime gövdesi olarak kullanılması). Bak. **aba[1]**.

> **"Ne mırza bar soyımda, ne aytuwlı bĭr bay. / Babam bĭr çoban, anam 'Zayde abay'!"** - (Bekir S. Çobanzade – Bĭr Izın Berĭñĭz !).

> **"Beş semĭz koy kesĭlgen, bĭr de tana. / Ayşe abay etĭm köp dep kuwana."** – (Mehmet H. Vani Yurtsever – "Toy" şiiri).

Türk Lehç. : Kırım. , Nog. - **abay;** Kazak. - **apay;**

Rom. 1. Vocativul cuvântului **aba.** *2. Forma de vocativ devenită, ca urmare a uzajului frecvent, temă echivalentă cu nominativul* **aba.**

ABAY[2] is. "Dikkat, uyanıklık, bilinç, basiret" anlamları ile **abaylamak, abaylı, abaysız** gibi, sadece türemiş sözlerde geçen, günümüzde kendi başına kullanılmayan bir kök kelime.

Türk Lehç. : Kazak., Kazan. - **abay;** Moğ. - **ubay, uvay** - bilinç, anlayış.

Rom. s. Cuvânt însemnând "atenţie, precauţie, conştienţă", ieşit din uz şi întâlnit doar în structura derivatelor sale, precum **abaylamak, abaylı, abaysız.**

ABAYLAMA, **-W** is. **Abaylamak** hareketi.

Rom. s. Acţiunea de **abaylamak.** *Observare.*

ABAYLAMAK (**abaylamaq**) f. 1. Dikkat etmek, dikkatli olmak, uyanık olmak.

> **"Közĭñnĭ aç, coytılma ey, tatar caş! / Abaylap cür! Awdarılgan car bolır."** – (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Farkına varmak, anlamak, idrak etmek.

> **"Aradan bĭr ay geşmedĭ, bĭzĭm awuşta ĭler tutar kalmadı. A, men endĭgĭ abayladım. Abayladım ama, bek keş."** – (Necp H. Fazıl – Caş Fidanlar).

> **"Ömĭrbek cañgız dawranganın keş abaylap alıp, katına ekĭ akaynı şakırdı da kapını aştı."** – (Altay Kerim – Kâniye).

3. Görmek, fark etmek, önemsemek, dikkate değer bulmak.

> **"Mĭna selâmmalekĭm batırlar, baylar! / Bĭz karĭpnĭ kenarda kĭm abaylar?".** - (Boztorgay).

> **"Eger bo şamırlı sokaknı aydınlatkan o camakân carıkları bolmasa, belkĭ bonday magazin bolganın bĭle abaylamaycak edĭler."** - (Okıma Kitabı - IV).

- **Abaylamay konuşkan, awurmay ölür.** – Atas. Söylediklerinin farkına varmadan konuşan, hastalanmadan ölür.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak, Kırgız – **abaylamak, -v**; Kazan. - **abaylau;** Özbek - **aväylämàq**; Uygur – **abaylimak, avaylimak;** Moğ. - **ubaylah, uvaylah;**

Rom. v. 1. A fi atent, a fi precaut. 2. A băga de seamă, a-şi da seama, a observa. 3. A băga în seamă, a lua în consideraţie.

ABAYLAMAY zf. Dikkatsizce, istemeyerek, düşünemeden.

> **"Abaylamay bĭr söz aytıp / İşĭñĭzden bĭrĭñĭznĭn katĭrĭn men kırgan bolsam, / Af etĭñĭz yarlarım."** – (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. adv. Din neatenţie; din nebăgare de seamă.

ABAYLANMAK (**abaylanmaq**) f. **Abaylamak**'tan edilgen şekil.

Rom. v. Forma pasivă a verbului **abaylamak.**

ABAYLAŞMAK (**abaylaşmaq**) f. **Abaylamak**'tan işteşlik ve karşılıklılık şekli.

1. Birlikte **abaylamak**.

2. Karşılıklı olarak, birbirini **abaylamak.**

Rom. v. 1., 2. Formele coactivă şi de reciprocitate de la **abaylamak.**

ABAYLATMA, -UW is. 1. **Abaylatmak** hareketi; birinin dikkatini çekme.

2. İkaz, ihtar, uyarma, not.

Rom. s. 1. Acţiunea de **abaylatmak :** *Atragere de atenţie. 2. Remarcă, notă, aviz, observaţie, nota bene.*

ABAYLATMAK (**abaylatmaq**) ettir. f. **Abaylamak** hareketini yaptırmak.

Rom. v. Forma factitivă a verbului **abaylamak.** *1. A-i atrage atenţia, a face să fie atent. 2. A face să-şi dea seama. 3. A face (pe cineva) să ia în consideraţie (ceva sau pe cineva).*

ABAYLI s. 1. Dikkatli, uyanık, basiretli.

2. İhtiyatlı, tedbirli.

Rom. *adj. 1. Atent, treaz, vigilent. 2. Precaut, prudent.*

ABAYLILIK (**abaylılıq**) is. **Abaylı** olma durumu.

1. Dikkatlilik, uyanıklık.

2. İhtiyatlılık, tedbirlilik.

Rom.. *s. 1. Vigilență, trezie. 2. Precauție, prudență.*

ABAYSIZ s. 1. Dikkatsiz, dalgın, basiretsiz.

"Bu şimdĭkĭn caşları ne kadar abaysızlar ay! ...Bĭznĭñ de bĭr kartımız bar, oga da şu bu keregĭr degen şiy hiç bĭrewĭn aklına kelmiy." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

2. İhtiyatsız, tedbirsiz, düşüncesiz. Var. **abaytsız.**

3. Saf, toy.

"Bükreş, cennet köşesĭ, abaysız caşlarnı dogrı coldan saptırgan, memleketĭmĭznĭñ eñ balaban, en güzel kasabası." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom *adj. 1. Neatent, distrat. 2. İmprudent, nesocotit. 3. Naiv, lipsit de experiență.*

ABAYSIZLIK (**abaysızlıq**) is. Abaysız olma durumu.

Rom. *s. Starea de a fi* **abaysız.** *1. Neatenție, distragere. 2. İmprudență, nesocotință. 3. Naivitate, lipsă de experiență.*

ABAYTSIZ s. → **Abaysız**.

"Sara'nı tanıdı bĭr şabat künü, / Dülber, bĭr şebboyday, çıfıtlık mĭnĭ, / Çıfıtsıñ ! demedĭ, berdĭ köñülnĭ, / Ay kĭdĭ, abaytsız Halim !" - (Bekir S. Çobanzade – Halim Aydamak / Emel M.).

ABAZALAR öz. is. Abazalar; Abhazların müslüman dinine mensup olan kısmı. Kafkasya'da Abhazya Özerk Cumhuriyeti (Gürcistan), Karaçay-Çerkez ve Adıgey Özerk Cumhuriyetlerinde (Rusya Feder.) yaşar, Abhazcanın bir diyalektini konuşurlar.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. – **Abazalar, Abazinetsler** (Rusça'dan).

Rom. *s. propr. Populație caucaziană, ramura musulmană a Abhazilor, care trăiește în Republicile Autonome Abhazia (Georgia), Karaceai – Cercheză și Adâghei (Feder.Rusă).*

ABBAS YOLCI b. is. → **Appaz yolcı.**

ABÇES is. (Fr.>Rom.,Türk.) Tıp. Apse, irin birikimi; iltihap.

- **Abçes yapmak** – Bir doku, içinde irin toplamak.

Rom. *s. Med. Abces.*

ABD- Yapım eki. Arapçada "köle, kul" anlamına gelen ve Allah'ın 99 sıfatı olan sözlerle birleştirilerek kişi adlarının yapımında kullanılan kelime. Dobrucalıların konuşma dilinde bu adlar çoğu zaman büyük fonetik değişimlere uğrar : **Abdullah – Abdula, Abdla, Ab'la; Abdülaziz – Abláziz; Abdülcelil – Abceliy; Abdülhamit – Ablámit; Abdürrahim – Abdurayim; Abdürrahman – Abdıraman; Abdürrefi – Abdırepiy; Abdüsselâm – Abselâm ...** v.b. olduğu gibi.

Rom. *Cuvânt arab (abd=rob) întrebuințat prepozitiv ca afix lexical onomastic. Împreună cu cele 99 de epitete (arăbești) atribuite în religia musulmană lui Dumnezeu, servește la formarea de nume de persoane. În graiul vorbit aceste nume, în genere, suferă schimbări fonetice importante :* **Abdullah** *(Robul Lui Allah) devine* **Abdula, Abdla** *sau* **Ab'la..** *ș.a.m.d.***.**

ABDAL[1] öz. is. Tar. 1. Eskiden (16.-17. yüzyılda) İran ve Anadolu'da yaşamış bazı göçebe Türk boylarına verilen ad.

2. Bir tarikat adı ve bu tarikata mensup derviş.

- **Abdal tekkede, acĭ Mekke'de.** – Deyim. Abdal tekkede, hacı Mekke'de.

- **Abdalnıñ karnı toysa, közĭ colda bolır. –** Atas. Abdalın karnı doyunca, gözü yolda olur. (Kimi dervişler gezici vaizlik yaparak geçimlerini cemaatten sağlarlardı. Bu söz vaktiyle onlar hakkında söylenmiş olsa gerek).

Rom. *s. İst. 1. În sec. 16-17, numele unor triburi turcice nomade din İran și Anatolia. 2. O sectă religioasă musulmană; derviș peregrin care ținea de această sectă.*

ABDAL[2] is. ve s. (Ar. abdal) Aptal. Var. **aptal.**

1. Zekâsı gelişmemiş, yarı akıllı.

2. Akılsızca davranan; beceriksiz.

"Bo koraznıñ olayı / Ders bolsın sĭzge ballar. / Şaytĭp şatar belâga / Bek kopayşak abdallar." – (İ. Ziyaeddin – Toy).

- **Abdal abdal** – Aptalca.
- **Abdal bolmak** – Aptal olmak.
- **Abdalın abdalı –** Aptalın aptalı; çok aptal.
- **Abdal yerĭne salmak** – Aptal yerine koymak.
- **Abdal toydan, bala oyından bıkmaz. –** Deyim. Aptal düğünden, çocuk oyundan bıkmaz.

Rom. *s. și adj. 1. Cretin, idiot. 2. Prost, nerod, tont, imbecil.*

ABDALCA s. ve zf. Aptalca. Var. **abdalcasına, abdalday, abdalımsı.**

1. s. (- - ') Biraz aptal.

2. zf. (- ' -) Aptal gibi.

Rom. *adj. și adv. 1. Adj. Prostuț. 2. adv. Prostește.*

ABDALCASINA zf. Aptalcasına, aptal gibi.

Rom. *adv. Prostește.*

ABDALDAY zf. Aptalca, aptal gibi.

Rom. *adv. Prostește.*

ABDALIMSI s. ve zf. Aptalca, aptal gibi.

"Bawbek, abdalımsı turgan Cewat'ka, sert : - Şık, arabanı tuwarmaga yardım et !" – (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *adv. Prostește; ca prostul; cu o mină tâmpă.*

ABDALLAŞMA, -UW is. Aptallaşma, aptallaşmak olayı.

Rom. *s. Faptul de* **abdallaşmak;** *faptul de a se prosti, prostire.*

ABDALLAŞMAK (**abdallaşmaq**) f. Aptallaşmak, aklını kullanamaz olmak.

Rom. *v. A se prosti, a se tâmpi.*

ABDALLAŞTIRMAK (**abdallaştırmaq**) f. Aptallaştırmak.

Rom. *v. A-l prosti, a-l tâmpi (pe cineva).*

ABDALLIK (**abdallıq**) is. Aptallık, aptal olma durumu.

"Bĭr akşam üstĭ ışan / Batırman dep aklından / Kettĭ bal kırslamaga, / Bĭr kuwannı yagmaga. / ... Toysın abdallıgına, / Sürü şıktı aldına." - (İ. Ziyaeddin terc. / T. Arghezi'den – Cezalandırılgan Kırsız).

- **Abdallık etmek** – Aptalca davranmak, aptal gibi iş görmek.

- **Abdallıkka urmak –** Kendini bir şey bilmez, anlamaz göstermek. (*Rom. - a face pe prostul*).

Rom. s. 1. İdioţie, cretinism. 2. Prostie, neghiobie, imbecilitate.

ABDES is. (Fars. ab-"su", dest-"el") Aptes, abdest. Var. **abdest, aptes, ábdes**. Eşanl. **taharet.**

1. Din. Müslümanların ibadetten ve gerekli görülen bazı hallerden önce usulüne göre yaptıkları beden temizliği.

"Al abdest te, oku Yasin hem Tebarek, / Muradıñnı Allah'tan ĭstemek kerek." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

"Bohşacı Selime'ttay cawşılıkka belsendĭ. / Karamadı oñga solga, / Abdes alıp, 'Bismillâ' dep, / Mewlâmdan da yardım tĭlep / şıktı colga." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

- **Abdes almak –** Aptes almak; aptes temizliğini yapmak.
- **Abdes tazelemek –** Yeniden aptes almak.
- **Abdesĭ buzılmak –** Aptesi bozulmak; yeniden aptes almak gerekmek.
- **Abdesĭnde, namazında –** Dindar, dine çok bağlı.
- **Abdesĭnden şübesĭ bolmamak –** Yaptığı işte bir kusuru olmadığına inanmak.
- **Awzına abdesmen almak** (**Bĭr kĭşĭnĭñ adın** ...) – Onu anarken çok saygılı davranmak.
- **Boy abdesĭ** – Boy aptesi; gerektiğinde bütün vücut yıkanarak alınan aptes şekli.
- **Teyemmüm abdesĭ** – Su olmayan bir yerde, su niyetine temiz kum ya da ince toprak kullanarak alınan aptes.

2. Dışkı ve idrar boşaltma ihtiyacı.

- **Abdesĭ kaşmak –** Aptesi kaçmak; dışkı ve idrar boşaltma ihtiyacı geçmek.
- **Abdesĭ kelmek –** Aptesi gelmek; dışkı ve idrar boşaltma ihtiyacını duymak.
- **Abdesĭn yapmak –** Dışkı ve idrarını boşaltmak.
- **Balaban abdes –** Büyük aptes.
- **Kĭşkene abdes** – Küçük aptes.

Rom. s. 1. (Relig. Musulm.) Abluţiune; curăţenie corporală, parţială sau totală, efectuată potrivit cu cerinţele ritualului musulman. 2. (Prin metalepsă, de la sensul 1. al cuvântului) Defecaţie, urinare, nevoie (stări fiziologice care impun în continuare, curăţenia corporală).

ABDESANE is. (Fars. ab-"su"+dest-"el"+hane-"ev") Abdesthane, ayak yolu, tuvalet, yüz numara. Var. **abdesthane.** Eşanl. **kenep, ayak-colı.**

"Kışnıñ mĭna saga degen wakıtlarında, boran celĭ karnı üpĭrtkende, abdesanege yetĭşalmay, bĭz otırgan üy betke aylana, toñkayıp boşana." - (Yaşar Memedemin – Kış Masalları).

Rom. s. Closet, latrină.

ABDESLĬ s. Aptesli, aptes almış bulunan. Var. **abdestlĭ.**

Rom. adj. Cu abluţiunea făcută.

ABDESLĬK is. Apteslik. Var. **abdestlĭk.**

1. Aptes alma yeri. Bak. ayrıca, **şadırvan.**

2. Aptes alırken gerekli olan şeylerin her biri (yelek, leğen, ibrik, su, takunya, havlu vb.).

Rom. s. 1. Loc destinat pentru abluţiune. Vezi şi **şadırvan.** *2. Fiecare dintre obiectele necesare pentru abluţiune sau întrebuinţate în cursul abluţiunii.*

ABDESSĬZ s. ve zf. Aptessiz; aptes almamış veya aptesi bozulmuş olan (olarak). Var. **abdestsĭz.**

"Calangayak cer basmam, abdestsĭz cürmem, / Açılsa Cennet kapısı, sensĭz kĭrmem." - (Ali Osman Bekmambet – Çınlar / Emel M. 4 - 1938)

- **Abdessĭz cerge basmamak –** Aptessiz yere basmamak; dinin emirlerine sıkıca bağlı olmak.

Rom. adj. şi adv. Cu abluţiunea nefăcută.

ABDESSĬZLĬK is. Aptessizlik, aptessiz olma durumu.

"Abdessĭzlĭk közmen körĭnmegen bĭr kĭrlĭlĭktĭr." – (Aziz Osman – Din ve Ahlâk / Karad. 9-10).

Rom. s. Starea fiziologică şi morală care determină efectuarea unei abluţiuni.

ABDEST ve türevleri is. → **Abdes** ve türevleri.

ABDESTLENMEK f. Aptes almak.

"Sultaniye anladı, yüregĭ iydĭ, / Kucakladı kartiynĭ, öptĭ, süydĭ. / Abdestlenĭp Kuran'nı aldı, öptĭ, / Yasin okup, dua etĭp tĭz üstĭ çöktĭ." – (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

Rom. v. A se spăla după cerinţele ritualului musulman, înainte de rugăciune.

ABDIRAMA, -W is. **Abdıramak** hareketi.

Rom. s. Acţiunea de **abdıramak.** *1. Pripire; pripă, grabă. 2. Mirare, nedumerire. 3. Îngrijorare, teamă. 4. Ananghie, situaţie dificilă.*

ABDIRAMAK (**abdıramaq**) f. 1. Acele etmek.

"Marüfe: (Kelĭp cerĭne otırayatkanda, abdırap kahvesĭn töger, bĭr peşkĭrmen tögĭlgen kahvenĭ sürtüp) Ogırdır." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

"İtler ürmege başladı. Mübin akay abdırap üyden şıktı da itlernĭ tázĭrledĭ." – (Altay Kerim – Kâniye).

2. Afallamak, şaşırmak, şaşmak

"Kabardin can çekĭşiyatırganda Edige'nĭñ atının kuyruguna yapışa, atın arka ayakları dĭzlerĭne kadar yerge bata. Edige abdıray." - (Abdullah Soysal – Edige).

3. Telâşa kapılmak, korkmak.

"Örseñ karsañ bolıp, şaşıp abdırasam, cılasam, / İt aşasın menlĭgĭmnĭ, katıp kalıp toktasam." – (Raşit Özkırım Çorabatır – Curtum 'Çün).

4. Güç durumda kalmak, darda kalmak, sıkışmak.

"Baştan azĭrlemeseñ, soñradan abdırarsıñ." – (Mehmet H. Vani – Toy, piyes).

"(Terzĭ :) Kara mında, kumaşnı kün evelden al, soñ, tĭgĭşte abdıramamız." - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı**).**

Türk Lehç. : Kırım., Nogay., Kazak. – **abdıramaq, -v;** Kazan. - **abtırau.**

Rom. v. 1. A se precipita, a se grăbi, a se pripi. 2. A se mira, a rămâne în nedumerire. 3. A se îngrijora, a se teme. 4. A rămâne într-o situaţie dificilă.

ABDIRANMAK (**abdıranmaq**) f. Abdıramak hareketi yapılmak.

Rom. v. A se precipita, a se grăbi.

ABDIRAŞ is. Acele, telâş.

Rom. s. Precipitare, pripă, grabă.

ABDIRAŞMAK (**abdıraşmaq**) f. Abdıramak'tan işteş fiil.

1. Hepsi birden telâşa düşmek.

"Ne bar şo? dep, cĭgĭtler, abdıraşıp ne soraysıñız? / Niyazi'yĭmĭz kettĭ de ya !" – (Şuayip Veli – Muallĭm Niyazi'ge / Emel M).

2. Topluca acele davranmak.

"Boşaltırlar macarların abdıraşıp, aşıgıp, / Aydaşırlar çala-kamçı kaytıp çölge ketkende." – (Memet Nüzet – Köyde Ayat / Emel D.).

Rom. v. Forma coactivă de la **abdıramak.** *1. A se alarma. 2. A acţiona febril.*

ABDIRATMAK (abdıratmaq) ettir. f. **Abdıramak** hareketini yaptırmak.

1. Acele ettirmek.

2. Şaşırtmak.

3. Korkutmak, telâşlandırmak.

"İkmet, besbellĭ kuwetĭmnĭ denemek üşün, bĭrkaş kere sĭlkĭp menĭ bĭraz abdırata." - (Yaşar Memedemin – Kamşı Aşuwı).

4. Sıkıntıya düşürmek.

"Azırlıksız kelĭp bastı, abdırattı kattı kış." – (Osman Cudi – Saw Bolsın Şo Curtımız / Emel D.).

Rom. v. Forma factitivă de la **abdıramak.** *1. A grăbi, a precipita. 2. A zăpăci; a ului. 3. A speria. 4. A necăji, a obidi.*

ABDIRAWIK (abdıravıq) is. ve s. 1. Aceleci, ivecen; (şaka yollu) kekeme.

2. Kolayca şaşıran.

3. Kolayca telâşa kapılan.

"Way, canım Ramazan, bo kadar abdırawık, ödelek bolganıñ!" – (Mehmet H. Vani Yurtsever – Ödelek).

Rom. s. şi adj. 1. Pripit, grăbit; (glumeţ) bâlbâit. 2. Care se zăpăceşte repede. 3. Fricos, sperios.

ABDIRAWUK (abdıravuq) is. ve s. → **Abdırawık**.

ABDIRIKMA, ABDIRIGUW (abdırıqma, abdırığuv) is. **Abdırıkmak** hareketi.

Rom. s. Acţiunea de **abdırıkmak;** *împleticire.*

ABDIRIKMAK (abdırıqmaq) f. (Ayağı) Takılmak, dolanmak.

"Abdırıga ayagı, cüralmay / Bĭr cıgıla, bĭr tura, tozga avnay, / Awuz capmay sögüne: din, iman, kitap. / Sĭlekĭyĭ çıbırıp, tĭl aylanmay." – (Şevki Bektöre – Esĭrĭk / Emel D.).

- **Ayagı abdırıkmak –** Tökezlemek, ayağı dolanmak.

Rom. v. A se împletici.

ABDIR SEBDĬR zf. Acele acele, apar topar, saça döke.

"Kĭşke satıcınıñ nenesĭ başın köterĭp, abdır sebdĭr etĭp kelgen bo mantolı ve cılan terĭsĭnden yakası bolgan apakayga karay edĭ." - (Okıma Kitabı - IV).

Rom. adv. În grabă, la iuţeală.

ABDİYEK öz. is. (Fars. heft'yek – yedide bir). Var. **heftiyek.** Eskiden Türk okullarında din dersi kitabı olarak kullanılan, Kuran'ın kısa surelerini içeren ve yaklaşık Kuran'ın yedide bir hacminde olan kitap.

"Amme cüzü Kuran'nıñ son, 114'ĭncĭ suresi bolgan Nas'man başlar ve 78'ĭncĭ sure bolgan Nebe'men pĭter. Bu'ga Kĭşkene Abdiyik te der edĭler. ... Tebarek cüzü yahut Balaban Abdiyek 77'ĭncĭ sure bolgan Mürselat'man başlap 67'ĭncĭ sure bolgan Mülk (Tebarek)'men pĭte edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Hayatım).

"Men Medresede Heftiyek ecĭgĭn ve suresĭn bek tez üyrengen soñ bedevam Kesikbaş kitaplarına geştĭm." – (A. Tukay – Esĭmde kalganlar / Okıma Kitabı - V).

Rom. s. În trecut, în ţările de limbi turcice, era denumirea unui manual de introducere în religie, de uz şcolar primar, alcătuit din capitolele mai scurte din Coran.

ABDİYEKÇĬ is. Eskiden Türk okullarında Amme cüzü ya da Kĭşkene Abdiyek okuma seviyesinde bulunan öğrenci.

Rom. s. Şcolar în clasa întâia, aflat la stadiul de iniţiere la Religie care, în şcolile turce din trecut, era materia principală de studiu.

ABDULAKÖY (Abdulaköy) öz. is. Köstence'nin güneybatısındaki Potârnichea köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Potârnichea (Jud. Constanţa).

ABECE is. (a, b ve c harflerinin adlarından) Abece; alfabe. Eşanl. **alfabe.**

1. Alfabe.

2. Alfabe kitabı.

3. mec. Bir bilgi alanının temel kavramlarını sunan kitap.

Rom. s. 1. Alfabet. 2. Abecedar 3. fig. Introducere într-un domeniu de cunoaştere.

ABEÇEDAR is. (Rom. abecedar) 1. Alfabe kitabı; abece.

2. mec. Bir bilgi alanının temel kavramlarını sunan kitap.

Rom. s. 1. Abecedar. 2. fig. Abecedar; carte de iniţiere.

ABES s. (Ar. abes) Abes. Var. **abes.**

1. Akıl ve gerçeğe aykırı, anlamsız.

2. Gereksiz, yersiz.

- **Abes kaşmak** – Uygunsuz düşmek, saçma görünmek, yakışmamak.

Rom. adj. 1. Absurd. 2. De prisos, fără rost, inutil.

ABESLĬK is. Abeslik. Var. **abeslĭk.**

1. Akıl ve gerçeğe aykırılık.

"Agalarga bĭr karaganda, namuslı, küler yüzlĭ, tatlı sözlĭ; lâkin bo perdenĭñ arkasına tez kızmak, abeslĭk, abullabutlık, bazda amansızlık ta saklana." - (Yaşar Memedemin - Canlanmak).

2. Gereksizlik, yersizlik.

- **Abeslĭkmen ograşmak** – Abesle uğraşmak.

Rom. s. 1. Absurditate. 2. Zădărnicie, inutilitate.

ABHAZLAR öz. is. Abhazlar (Abhazcası Apsua).

1. Kafkasya'da, Abhazya Özerk Cumhuriyetinde (Gürcistan) yaşayan, bir bölümü hristiyan, bir bölümü de müslüman olan bir halk.

2. Bu halka mensup kimse.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan. : **Abhazlar, Abhazetsler** (Rusça'dan);

Rom. 1. Abhazi; seminţie caucaziană de religie creştină şi parţial musulmană, care se autodenumeşte Apsua şi alcătuieşte populaţia de bază a Republicii Autonome Abhazia (Georgia). 2. Persoană care face parte din această populaţie.

ABHAZŞA is. Abhaz dili, Abhazca; İber-Kafkas dilleri ailesine mensup bir dil.

Rom. s. Limba abhază.

ABIHAYAT is. (Fars. ab+ Ar. hayat) Masal ve efsanelere göre, içenlere ölümsüzlük veren bir su. Eşanl. **mengĭ-suw.**

"Bazı tatar masallarında, Hızır – kĭşĭlerge ölmemezlĭknĭ bergen abıhayat suwın ĭşken peygamber – motivĭ saklanıp kelgendĭr" – (Nedret Mahmut – Aksakallar).

Rom. s. Mitol. Apă vie.

ABIK SABIK (**abıq sabıq**) s. ve zf. Abuk sabuk, saçma sapan. Var. **abuk sabuk.**

- **Abık sabık konışmak** - Saçmalamak.

Rom. adj. şi adv. Alandala, fără nici o noimă.

ABIL KUBIL, ABIL GUBIL (**abıl qubıl, abıl ğubıl**) zf. Alelâcele, çarçabuk, gelişigüzel, dikkatsizce, rastgele. Var. **kabıl kubıl.**

"Akay kâtnĭ abıl kubıl bĭrkaş kere okıp şıga..." – (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom adv. La repezeală, în grabă, la nimereală.

ABINDIRMA, **-UW** is. **Abındırmak** hareketi.

Rom. Acţiunea de abındırmak. Împiedicare, poticnire.

ABINDIRMAK (**abındırmaq**) f. Sürçtürmek, tökezletmek. Eşanl. **süründürmek.**

"Bĭr keşe aldılar üyden / Kelĭp üç kĭşĭ Osman'nı. / ... Közlerĭne közlĭk tagıp, / Abındırıp, itep kagıp / Bĭr odaga kĭrsettĭler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesĭ).

Rom. v. f. Forma factitivă de la **abınmak.** *A face să se împiedice, a face să se poticnească.*

ABINIŞ is. Sendeleyiş, tökezleyiş.

Rom. s. Împiedicare, poticneală.

ABINMA, -UW is. Sürçme, tökezleme.

Rom. s. Acţiunea de **abınmak.** *Poticnire, împiedicare.*

ABINMAK (**abınmaq**) f. Ayağı takılmak, sürçmek, tökezlemek. Eşanl. **sürünmek.**

"Heyecanlandı karĭpçĭk, süründĭ, abındı. / Şaltman şalt toparlanıp maramasın cabındı." – (Osman Esen – Üyken Toy / Emel D.).

"Uşar koyan bĭr oktay, / Abınırman dep korkmay." - (İsmail Ziyaeddin – Koyan man Kĭrpĭ).

- **Abına sürtĭne –** Tökezleye ve sürtüne.
- **Abına sürüne –** Tökezleye tökezleye, düşe kalka.

Türk Lehç. : Kırım. , Nog., Karaçay Malkar. – **abınmaq, -uv;** Kazan. **- abınu;**

Rom v. A se împiedica, a se poticni.

ABINŞAK (**abınşaq**) s. ve is. Sık sık tökezleyen, sık sık sendeleyen (at veya başka bir canlı).

Türk Lehç. : Kazan. – **abınqı;**

Rom. s. şi adj. Care se poticneşte des (ca urmare a defectului de umblet, defect întâlnit la cai şi la alte vietăţi patrupede şi care este cauzat de malformaţii ale picioarelor).

ABIR CUBIR is. (Türk.) Abur cubur; rastgele, seçmesiz yenilen şeyler.

- **Abur cuburman karın toyırmak** – Abur cuburla karın doyurmak.

Rom s. Mâncăruri servite fără nici o alegere, din tot ce se află la îndemână.

ABIR ŞUBIR is. (Türk. abur cubur'dan). Var. **abır şubur.**

1. Çeşitli yiyecekler; abur cubur.

"Bar, mınawman abır şubır alıp kel, aşayık, diy cĭgĭt" - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Öte beri, ufak tefek şeyler.

" Abır şıbır almak üşĭn Nasrettin Hoca pazar yerĭne ketecek bolıp colga şıkkanda, bĭr sĭrü bala aldına şıgıp, Hoca Efendĭ, pazardan maga bĭr düdük al, dep calbaralar." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

3. Eski püskü şeyler.

Rom. s. 1. De-ale mâncării. 2. Măruntişuri. 3. Vechituri, bulendre.

ABISIN is. → **Apsın**.

ABIŞ is. Apış, butların iç tarafı. Var. **apış, pış.**

Rom. s. Părţile interioare ale coapselor.

ABIŞMA, -UW is. Apışma.

Rom. s. Acţiunea de **abışmak,** *de depărtare a picioarelor în lături; crăcănare.*

ABIŞMAK (**abışmaq**) f. Apışmak.

1. (Hayvan) Yorgunluktan ayaklarını birbirinden ayırarak durmak.

2. mec. Ne yapacağını kestirememek.

- **Abışıp kalmak -** Apışıp kalmak; şaşırmak.
- **Abĭrlĭ keldĭ abıştı, tuwar otka cabıştı. –** Deyim. Nisan geldi apıştı, davar ota yapıştı.

Rom. v. 1. A se crăcăna, a se răşchira. 2. fig. A sta descumpănit.

ABIŞTIRMAK (**abıştırmaq**) f. Apıştırmak.

Rom. v. f. Forma factitivă de la **abışmak. 1.** *A face să se crăcăneze. 2. fig. A-l descumpăni.*

ABĬR is. → **Abriy**.

ABĬRLĬ[1] öz. is. (Yun.>Rom.,Rus., Türk.) esk. Abril ayı; Nisan ayı.

"Keşĭkmedem egĭlecek / Em karbızı, kawını. / Kartlar diytan, berekettir / Abĭrlĭnĭñ cawını." - (Okıma Kitabı – IV).

- **Abĭrlĭ keldĭ abıştı, tuwar otka cabıştı. –** Deyim. Nisan geldi apıştı, sığır ota yapıştı.
- **Martta baka siymese, Abĭrlĭde bĭr tamsın.** Atas. Martta kurbağa işemesi kadar da yağmur olmazsa, Nisanda bari bir damla yağsın.
- **Kork Abĭrlĭnĭñ beşĭnden, ögĭznĭ ayırır eşĭnden. –** Atas. Kork Nisanın beşinden, öküzü ayırır eşinden. (Nisan başında havalar değişken olur).

Rom. s. Luna aprilie.

ABĬRLĬ[2] s. → **Abriylĭ**.

ABĬRSĬZ s. → **Abriysĭz**.

ABİ is. Ağabey. Eşanl. **aka.** Var. **abiy.**

"Şaban, abisĭ men barabar. Şaban şaşa : / - Abi, onlar (balıklar) tĭrĭ mĭ ?" - (İ. Ziyaeddin, Naci A. Cafer – Alfabe).

Türk Lehç. : Kırım. – **ağa;** Kazan – **abıy;**

Rom. s. Fratele mai mare al cuiva, nene.

ABİDE is. (Ar. abide). Abide. Eşanl. **anıt**.

1. Abide, anıt.

“Tatar adın şimdīgeşīk bīlīngen en eskī kaydı Türk uygarlıgın bek kıymetlı dokumentī bolgan Orhon abidelerīnde yazılıdır.” – (Tahsin Cemil – Tatar adı / Karad. 1).

2. mec. Taş, kaya parçası.

“Celmawız kuyıdıñ başında bīr abide bolıp katadı.” – (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. *s. 1. Monument. 2. fig. Stană (de piatră).*

ABİDELEŞME, -ÜW is. Abideleşme, anıtlaşma.

Rom. *s. Acţiunea de* **abideleşmek,** *monumentalizare; încremenire.*

ABİDELEŞMEK f. Abideleşmek, anıtlaşmak.

Rom. *v. A se monumentaliza.*

ABİDELEŞTĪRMEK f. Abideleştirmek, anıtlaştırmak.

Rom. *v. A monumentaliza.*

ABİDEMSĪ s. Abideye benzeyen.

Rom. *adj. Asemănător unui monument; cu un aer monumental.*

ABİDEVİ s. (Ar. abidevi). Abidevî, anıtsal.

Rom. *adj. Monumental.*

ABİY is. Ağabey. Eşanl. **aka, akay.**

1. Ağabeye sesleniş.

2. Bir kimsenin kendinden yaşça büyük erkek kardeşi, **abi**.

“Aktan kara bolmay diyler, / Boyalap kara etermen. / Askerlīkten abiyīm kelse, / Senī cengem etermen.” - (Boztorgay).

3. Hürmet edilen yaşça büyük erkek.

Rom. *s. 1. Adresare a fratelui mai mic către fratele mai mare. 2. Fratele mai mare al cuiva. 3. Termen de respect cu care o persoană mai tânără se adresează unui bărbat mai în vârstă; nene.*

ABİYLĪK is. Ağabeylik. Eşanl. **akalık.**

1. Birinin öz ağabeyi olma durumu.

2. Birine karşı bir ağabey gibi, arka olma durumu.

- **Abiylīk etmek** – Ağabeylik etmek, bir ağabey gibi yakın ve koruyucu davranışta bulunmak.

Rom. *s.1. Situaţia de frate mai mare. 2. Comportare de frate mai mare, faţă de cineva.*

ABLA is. Abla. Eşanl. **aba, apte, dádá, tátá.**

1. Bir kimsenin kendinden yaşça büyük kız kardeşi.

“Bakşelerde gezesīn, / Mawı moşak tīzesīn. / İnkâr etme ey baldız, / Sen ablañdan güzelsīn.” - (Boztorgay).

2. Hürmet edilen yaşça büyük kadın.

“Ca’m Menarüw totay, kelgenlernī sen karap kīrsetmeseñ..., men tiyaran aşkanaga barayım. Sultaniye abla kattī eken ?” - (Mehmet V. Yurtsever – Toy, piyes).

Rom. *s. 1. Soră mai mare. 2. Lele, tanti, ţaţă.*

ABLALIK (**ablalıq**) is. Ablalık.

1. Birinin öz ablası olma durumu.

2. Birine bir abla gibi, koruyucu, arka olma durumu.

- **Ablalık etmek** – Ablalık etmek, bir abla gibi yakın ve koruyucu davranmak.

Rom. *s. 1. Situaţia de soră mai mare. 2. Comportare de soră mai mare, faţă de cineva.*

ABLATİV is. (Fr.>Rom.) Dilb. Çıkma hali, -den hali. **Kasaba+dan. Köy+den.**

Rom. *s. Gram. Cazul ablativ.*

ABONAMENT is. (Fr.> Rom). Abonman.

Rom. *s. Abonament.*

ABONAT is., s. (Fr. >Rom.) Abone.

“Kitap üyümüzde sekīz yüzden fazla kitabımız bar, bīrkaş gázata ve mecmuaga abonatmız.” - (Okuma Kitabı – III).

- Abonat bolmak – Abone olmak.

Rom. *s., adj. Abonat.*

ABORKA (**aborka**) is. (Rus. oborka). Fırfır, falbala; giysilerin kıvrım şeklindeki süsleri.

“Kaftancıgı kırk kertīk / Aborkadan körülmey, / Bīr Kerç’nīñ içīnde / Cayaw cürīp erīnmey.” – (Eşmırza – Soldatlık Akkında / Emel D.).

Rom. *s. Falbală.*

ABOROT is. → **Aburat**.

ABOROTLANMAK (**aborotlanmaq**) f. → **Aburatlanmak**.

ABRAMA, **-W** is. **Abramak** işi.

1. Sürme, haydama, yürütme.

2. Harekete geçirme, çalıştırma.

3. Yıkma, devirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **abramak.** *1. Facere, executare. 2. Mânare, punere în mişcare, conducere 3. Trântire, culcare la pământ; învingere.*

ABRAMAK (**abramaq**) f. Abramak.

1. Yapmak, işlemek; geliştirmek.

“O böyle büyük bīr īşnī abramak telükelī olganını kaydetīp dey : ...” – (Abdulla Dermencī ve arkad. – Hrestomatiya).

2. Yürütmek, haydamak, sürmek.

“İçke sıgmay sevincī, / Süre ögge atını, / Sanke dersīñ abragan / Yedī elnīñ catını.” – (Eşref Şemizade – Togan Kaya).

3. Yıkmak, devirmek; becermek.

“Bīr dervizada pek küreşçī bīr sokta bar eken, tutkanın abray eken.” – (Ümer İpçi – Küreş).

Türk Lehç. : Kırım. – **abramaq**

Rom. *v. 1. A face, a executa, a efectua; a prelucra. 2. A mâna, a pune în acţiune, a conduce. 3. A trânti, a culca la pământ; a birui.*

ABRAŞ s. (Ar. abraş). Abraş.

1. (İnsan hakkında.) Hırçın, yaramaz.

2. (At hakkında) Huysuz.

2. (Renk ve boya hakkında) Bozuk, dalgalı, lekeli.

Rom. *adj. 1. (Om) Rău, violent, dificil. 2. (Cal) Nărăvaş. 3. (Culoare) Neuniformă, nereuşită.*

ABRİ is. → **Abriy**.

ABRİY is. (Fars. ab+ru = “yüz suyu”, ter, emek). Abıru. Var. **abīr, ábīr, abri.**

1. Değer, liyakat.

2. Terbiye, edep.

3. Erdem, şeref, namus, abıru.

- **Abriylĭ abriyĭn saklasa, abriysĭz men ceñdĭm der. –** Atas. Değerli kişi değerini açığa vurmayınca, değersiz kişi ben yendim der.

Türk Lehç. : Kırım, Kazan. – **abruy;**

Rom. s. 1. Merit, valoare. 2. Bunăcuviință, educație. 3. Virtute, onoare.

ABRİYLĬ s. Değerli, liyakatlı, erdemli. Var. **abĭrlĭ, abrilĭ.**

Rom. adj. Merituos, valoros, virtuos.

ABRİYSĬZ s. Değersiz, liyakatsız, erdemsiz. Var. **abĭrsĭz, abriysĭz.**

Rom. adj. Lipsit de merit, de valoare, de virtute.

ABRİYSĬZLĬK is. Değersizlik, liyakatsızlık, erdemsizlik.

Rom. s. Lipsă de merit.

ABSTRAKT (abstrakt) s. (Fr.> Rom.). Soyut, abstre.

Rom. adj. Abstract.

ABSTRAKTLAŞMAK (abstraktlaşmaq) f. Soyutlaşmak.

Rom. v. A se abstractiza.

ABSTRAKTLAŞTIRILMAK (abstraktlaştırılmaq) f. Soyutlaştırılmak.

Rom. v. A fi abstractizat, a se abstractiza.

ABSTRAKTLAŞTIRMAK (abstraktlaştırmaq) f. Soyutlaştırmak.

Rom. v. A abstractiza.

ABSTRAKTLIK (abstraktlıq) is. Soyutluk.

Rom. s. Abstracție.

ABUK SABUK (abuq sabuq) zf. → **Abık sabık.**

ABUL GUBUL (abul ğubul) zf.→ **Abıl kubıl.**

"Üy ĭşlerĭn abul gubul pĭtĭrĭp, kızına karamaga waktı kalmay." - (Altay Kerim – Kâniye).

ABULLABUT s. (Türk.). Abullabut; kaba ve anlayışsız.

Rom. adj. Grosolan, mojic, bădăran.

ABULLABUTLIK (abullabutlıq) is. Abullabutluk; kabalık, anlayışsızlık.

"Agalarga bĭr karaganda, namuslı, küler yüzlĭ, tatlı sözlĭ; lákin bo perdenĭñ arkasına tez kızmak, abeslĭk, abulabutlık, bazda amansızlık ta saklana." - (Yaşar Memedemin – Canlanmak).

Rom. s. Grosolănie, mojicie, bădărănie.

ABURAT is. (Rus. oborot) Çalım, fiyaka, kurumlanma. Var. **aborot.**

"Ateşlendĭñ garözge, bas ettĭñ telge, / Aburatıñ köp edĭ, şıkmadı elge." – (Adviye Karpat – Şıñlar / Emel D.).

Rom. s. Îngâmfare, fudulire.

ABURATLANMAK (aburatlanmaq) f. Çalım satmak, kurumlanmak, şişinmek. Var. **aborotlanmak.**

"Ey mollakam, sen bĭlmeysĭñ, küçtĭr karı belâsı / Aborotlanmak kerekmey bĭlmey tura torasın." – (Asan Çergeyev – Ácĭ İslâm Molla).

Türk Lehç. : Kırım - **aborotlanmaq, uv;**

Rom. v. A se îngâmfa, a se fuduli.

ABURATLI s. 1. Çalımlı, kurumlu.

2. Gösterişli, fiyakalı.

"Aburatlı tabaká, enfiye kâat, / Fidan belde al kuşak, cebĭnde sâát." – (Adviye Karpat – Şıñlar / Emel D.).

Rom. adj. 1. Îngâmfat, încrezut. 2. Arătos, impunător.

ABUR ŞUBUR is. → **Abır şubır.**

"Nenem bĭrazdan kaytıp keldĭ ve kalgan abur-şuburnı da arabaşıkka cüklemege başladı." - (Okıma Kitabı - V).

ACABA zf. (Ar. aceba) Acaba, aceba, aceb, acep.

"Acaba bu bĭzĭm kĭyewĭmĭz mĭ, tuwu mı?" – (Zühal Yüksel – Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

Rom. adv. interog. Oare.

ACAİP s. → **Acayĭp.**

-ACAK (-acaq) Yapım eki. Var. **-ecek**. Fiilden isim yapar. **Al-mak + -acak = alacak; Aşa-mak ĭş-mek + (y) + -acak, -ecek = aşaycak ĭşecek.**

Rom. Afix lexical de formare de substantive din verbe. **Almak - alacak** *= a lua → a) sumă de luat; b) obiect de cumpărat.*

ACANA is. Hacı ana, hacı nine.

Rom. s. Mama hagia, bunica hagia; femeie în vârstă care a fost în pelerinaj la Mecca.

ACANAY is. 1. **Acana'ya** (hacı anaya) sesleniş.

2. **Acana;** hacı ana, (sesleniş şeklinin kelime gövdesi olarak, yalın şekil gibi kullanılışı).

"Bĭr maálde odaga / Sessĭzlĭk kelĭp şöktĭ. / Bo sessĭzlĭk perdesĭn / Kartiy, Acanay söktĭ." – (İ. Ziyaeddin – Toy).

Rom. s. 1. Vocativul cuvântului **acana.** *2. Forma de vocativ devenită, ca urmare a uzajului frecvent, temă echivalentă cu nominativul* **acana.**

ACARCA is. Acar dili; gürcücenin bir diyalekti.

Rom. s. Limba adjară, un dialect al limbii georgiene.

ACARLAR is. Acarlar.

1. Kafkasya'da, Acarya Özerk Cumhuriyetinde (Gürcistan) yaşayan müslüman dininden gürcüler.

2. Bu halka mensup kimse.

Rom. s. 1. Adjari; Georgieni de religie musulmană, populația de bază a Republicii Autonome Adjaria (Georgia). 2. Persoană care aparține acestei populații. Adjarian.

ACAYIP s. → **Acayĭp.**

ACAYĬP s. (Ar. acaib) Acayip. Var. **acaip, acayıp, acep.**

1. Yadırganan, şaşılan, garip, tuhaf. **Acayĭp sesler** – Tuhaf sesler.

"Bĭr karış boyu bar, sıgırda soyu bar, / Öz boyun özü aşar, ne acaip huyu bar." - Mum." - (Seyfettin H.Fazıl, Mecit Abdülaziz, Tapmaçalar / Emel M.)

"A aaaa, ı ııı, ... acayıp sesler şıgarıp cımırtanı kolına aldı, kantarlagan kĭşĭ boldĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Fevkalâde, eşi benzeri olmayan, hayranlık duyulan.

"Kırım, Geray zamanında, şanlı Kırım nam bergen, / Şu acayĭp topragında çok batırlar östĭrgen." - (Feyzi Rahman Yurter – Öz Halkıma / Emel D.)

"Matüw bala atın arkasına mĭnecekte, karasa ne körsĭn, banagı kuş acayıp güzellĭkte bĭr kızga aylangan." – (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

3. ünl. Şaşma, hayret ifadesi.

"Tutturmaz o bĭzge özĭn, şündĭ uşıp keter dep, kuş betke cürüyĭm ettĭ, ama, acayĭp, kuş uşmadı." – (Acemin Baubek – Ekĭ Hatıra).

- **Acayĭp bolmak –** Acayip olmak, yadırganacak bir hale girmek.
- **Acayĭp kaşmak –** Acayip kaçmak.
- **Acayĭbĭne ketmek –** Acayibine gitmek, yadırgamak.

Rom. adj. 1. Ciudat, neobişnuit, de mirare. 2. Admirabil, extraordinar, fără seamăn; remarcabil. 3. interj. Exclamaţie care exprimă mirare, nedumerire.

ACAYĬPLENME, -ÜW is. 1. Acayipleşme, tuhaf olma.

2. Hayret etme, şaşma.

Rom. s. Faptul de **acayĭplenmek.** *1. Faptul de a deveni ciudat. 2***.** *Faptul de a se mira; mirare.*

ACAYĬPLENMEK f. 1. Acayipleşmek, bir başka olmak, tuhaf olmak.

2. Hayret etmek, şaşmak, acayip bulmak.

Rom. v. 1. A deveni ciudat. 2. A se uimi, a se mira.

ACAYĬPLEŞMEK f. Acayipleşmek, başkalaşmak, yadırganacak bir duruma gelmek.

Rom. v. A deveni ciudat.

ACAYĬPLEŞTĬRMEK f. Acayipleştirmek, yadırganacak bir duruma getirmek.

Rom. v. A aduce la o stare ciudată.

ACAYĬPLĬK is. Acayiplik, tuhaflık, gariplik.

Rom. s. Ciudăţenie.

ACAYĬPSĬNMEK f. Acayip bulmak, tuhaf bulmak.

Rom. v. A găsi că este ciudat.

ACCELERANDO (**akçelerando**) zf. (İtal.>Rom.,Türk.; uluslararası tabir) Müz. Bir parçanın gittikçe daha hızlı çalınacağını anlatır.

Rom. adv. Muz. Accelerando.

ACCI s. → **Acı, aşşı.**

ACDERHA is. (Fars. ejder, ejderha) Ejderha; masal canavarı. Var. **ejdera.**

"Ayaklarının şamırga kömĭlgenĭn ve suwnıñ akıntısı bĭr acderha awuzınday suwurganın farkına bargan." - (Boztorgay).

Rom. s. Balaur, dragon.

ACEB zf. → **Aceba**.

ACEBA zf. (Ar. aceba). Acaba, aceb, acep; merak, kararsızlık, kuşku veya tahmin anlatır. Var. **aceb, acep.**

"Kara kaşlı, sır közlĭ, ĭrĭ yarı, / Aceba neden tura'ken halktan ayrı?" – (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

Rom. adv. interog. Oare; nu cumva.

ACELE is. ve s. (Ar. acele). Acele. Var. **acelĭ**

1. is. Tezlik, çabukluk, acelelik. **Acele men –** Acele ile.

"Tañrıkul: (caralı, başı baylı, içerĭ kĭrĭp) Hanım, bütün acelemĭz men barabar, bondan erte mümkün bolmadı." - (İ. Ziyaeddin – Çorabatır).

2. is. Çabuk davranma veya yapılma mecburiyeti. **Acelesi bolmak.**

3. s. Tez, çabuk, hızlı yapılan; çabuk yapılması, verilmesi gereken. **Acele ĭş. Acele mektup.**

4. zf. Vakit geçirmeden; hızla. **Acele kettĭler.**

"Han: ... Sen hemen mırzalarıñ artından kĭşĭ cĭber, oldıkça acele asker toplap mında kelsĭnler." - (İsmail Ziyaeddin – Çorabatır).

- **Acele acele -** Büyük bir çabukluka.
- **Acele etmek** – a) Çabuk davranmak **"Ay tegenek torbası, ne acele etesĭñ? Üyüñ canayatır mı, şay cuwurklap ketesĭñ?"** - (İsmail Ziyaeddin – Koyan man Kĭrpĭ). b) Sabırsızlanmak. **"Bonsız bolmaz. Onıñ içün bek acele etmege kelmez. Yawaş ketmelĭ, lâkin saglam basmalı"** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Acelege kelmek –** Aceleye gelmek; acele edildiği için iş gerektiği gibi olmamak..
- **Acelege ketĭrmek –** Aceleye getirmek; acele ettirerek kusurları görmesine fırsat vermemek..
- **Acelesĭ bolmak -** Acele etmek, bekleyememek.
- **Acele ĭşke şaytan karışır. -** Atas. Acele işe şeytan karışır.

Rom. 1. s. Iuţeală, repezeală. 2. s. Grabă, urgenţă. 3. adj. Grăbit, urgent. 3. adv. În pripă, în grabă; în mod grăbit.

ACELECĬ is. ve s. Aceleci, tez canlı, telâşçı. Eşanl. **abdırawık.**

Rom. s. şi adj. Zorit, grăbit, pripit.

ACELECĬLĬK is. Aceleci olma özelliği.

Rom. s. Însuşirea de a fi pripit, de a fi mereu grăbit.

ACELELEŞTĬRMEK f. Çabuklaştırmak.

Rom. v. A urgenta, a grăbi.

ACELELĬK is. Tezlik; hız.

"Ballar sakalnı ekĭge ayırdılar. ... Onday acelelĭk men ayırdılar ke kart awrısından közlerĭn cumdı." - (İ. Ziyaeddin terc. / Barbu Delavrancea – Kartbabay).

Rom. s. Grabă, urgenţă; iuţeală.

ACELĬ, ACELĬ-BUCALI is. ve s., zf. → **Acele**.

"Acelĭ etkenĭ üşĭn üstĭn deñĭştĭrmiy, künde kĭygen urbalarıman kete." - (Nermin ve Nevzat Yusuf – Nasrettin Hoca).

ACEM is. ve s. (Ar. acem - "yabancı, arap olmayan kimse") Acem.

1. İranlı, Fars; İran halkı, İran devleti.

"Arabı, Acemĭ yalancı dostıñ. / Neçün sen olarnı koşıda ozdıñ ?" - (Bekir S. Çobanzade – Zawallı Türük).

2. Bu halka mensup kimse.

"Bonı eşĭtken Adel Sultan / Sabırın bek kaşırgan. / Kılışın kınından şıgarıp / Acem'nıñ başın uşırgan." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

3. İran veya İranlılarla ilgili olan. **Acem tĭlĭ.**

- **Acem kılışı –** a) Acem kılıcı, iki tarafı da keskin kılıç. b) mec. Dikkatsizce ya da beceriksizce kullanılırsa, sadece rakibine değil, insanın kendisine de zarar verebilen şey.
- **Acem palavrası –** Abartma sözler. (İranlıların abartmaktan hoşlandıklarına dair bir kanaatten doğmuş bir deyim.)
- **Acem şakası -** Zorlu bir denemeden geçirilen birine, "Acemler bunu önemsemezler bile" anlamında, takılma yollu söylenen cesaretlendirme sözü. **"Aydĭ Hoca, sen ocalık yaptıñ, senĭñ kursagıñ derendĭr, ... bĭr kutuk konserva saga ne bolacak, acem şakası be, dep alayga aldılar."** – (Altay Kerim – Kâniye). (*Rom. – un fleac*).

Rom. s. şi adj. 1. Poporul iranian, persan. 2. Persoană care aparţine acestui popor. 3. adj. Referitor la Iran şi Iranieni.

ACEMCE is. Acem dili, Farsça. Eşanl. **farsça.**

Rom. s. Limba persană. Sinon. **farsça.**

ACEMĬ s. (Ar. acemi) Acemi.

1. Bir işi yeni ögrenen; tecrübesi az olan.

"Suvuk havalarda at degen hayvan bek corgalar, / Acemĭlernĭ tüzgün mĭnemezlerse, ırgalar." - (Osman Esen – Kart Babayın Anısı / Emel D.).

2. Beceriksiz.

- **Acemĭ kırsız öz özĭn tutturur.** – Atas. Acemi hırsız kendi kendini yakalatır.

Rom. adj. 1. Începător, novice; lipsit de experienţă. 2. Nepriceput, ageamiu.

ACEMĬDİY zf. Acemice, acemi gibi.

Rom. adv. Ca un începător; cu stângăcie.

ACEMĬLEŞME, -ÜW is. Acemileşme, beceriksizce davranma.

Rom. s. Faptul de **acemĭleşmek***; manifestare de stângăcie.*

ACEMĬLEŞMEK f. Acemileşmek, beceriksizlik etmek, bocalamak.

Rom. v. A manifesta stângăcie, a se purta ca un începător.

ACEMĬLĬK is. Acemilik.

1. Acemi, tecrübesiz olma durumu.

2. Beceriksizlik.

"Eskĭmen cañĭ şıñlarnıñ arasın ayır, / Acemĭlĭk etkensĭñ, soñı hayır." – (Boztorgay).

- **Acemĭlĭk etmek –** Acemi gibi, beceriksiz davranmak.
- **Acemĭlĭk şekmek –** Alışmadığı bir işte zorluk çekmek.

Rom. s. 1. Noviciat, ucenicie. 2. Stângăcie, lipsă de îndemânare.

ACEMLER öz. is. Mecidiye kasabasının güneyindeki Ciobăniţa köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Ciobăniţa (Jud. Constanţa).

ACEMLEŞMEK f. İranlılaşmak, acemleşmek.

Rom. v. A se persaniza.

ACEMLEŞTĬRMEK f. İranlılaştırmak, acemleştirmek.

Rom. v. A persaniza.

ACEMLĬK öz. is. 1. Acemlerin meydana getirdiği topluluk.

2. Acemlerin yaşadığı ülke (İran) veya bölge, yer.

Rom. s. 1. Mulţime de iranieni. 2. Ţara iranienilor.

ACENDA is. (Fr.>Rom.) Ajanda, takvimli defter.

Rom. s. Agendă.

ACEP[1] zf. (Ar. aceb) Acaba, aceb, aceba. Var. **acaba.**

"Portakalnı oydıñ mı, / Işĭne bal koydıñ mı? / Sen menĭ süye edĭñ, / Acep endĭ toydıñ mı?" – (Boztorgay).

"Tüşünemen, nüşün acep bĭznĭñ halk gerĭ kalgan, / Aşaw bĭlmiy, yaşaw bĭlmiy, kün körmiy göñlĭ talgan ?" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adv. interog. Oare; nu cumva.

ACEP[2] is. ve s. (Ar. aceb). Var. **acep.**

1. Hayret, şaşkınlık.

"Acepke kalgan mĭsapĭrler ise awız aşıp kalalar." – (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

- **Acepke kalmak** - Hayrete düşmek.

2. s. Acayip, tuhaf, garip; insanı hayrete düşüren.

"Tatar kalkı acep halktır ki bilĭñ, / Tezĭne olmaz, bar ulu tedarik kılıñ." – (Edip Efendi – Sefername / Emel D.).

Rom. 1. s. Uimire, mirare, consternare. 2. adj. Ciudat, curios.

ACEPLENDĬRMEK f. Şaşırtmak, hayrete düşürmek.

Rom. v. A uimi, a ului.

ACEPLENMEK f. Şaşmak, hayret etmek. Var. **áceplenmek**.

"Oktay'nı dıkkatman tıñlagan Şerife kartiniñ bo eşĭtkenlerĭne eş inanacagı kelmiy edĭ. Bĭr türlĭ aceplenĭp soradı : ..." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, hikâye).

"Atası aceplene: Aceba bo cĭgĭt katĭp kaytkan eken, dep öz özĭne sölene." – (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A se mira.

ACEPLĬ s. Hayrete düşmüş, şaşırmış.

Rom. adj. Mirat, uluit, uimit.

ACET is. (Ar. hacet). Hacet. Var. **ácet, hacet.**

1. Gerek, gereklik, ihtiyaç. **Acet bar –** Gerek var. **Acet yok** – Gerek yok. **Acet kalmamak -** Gerek kalmamak.

"Bĭzĭmkĭ cewap berdĭ : / - Kayerden mĭ? Bar mı ka, / Acet bonı sormaga? / Körgenĭmen anlasa!" - (İ. Ziyaedddin terc. / A. Donici - Şıbın).

"Ölá, taşuw üstĭnde ekende, Zekerya akaynıñ bostanında bĭrtakım bakır kawunları kördĭm, yalancı kĭşĭge kabaktay kabaktay ... , dedĭ de, anyagın tekmĭllemege acet körmedĭ." - (Tahsin İbrahim - Kabak).

2. Din. Tanrıdan istenen şey, istek, dilek.

- **Acet tĭlemek** – Dilek dilemek.
- **Acet tepesĭ (bayırı)** - Üzerinde yapılan duanın kabul olunacağına inanılan tepe.

3. Büyük veya küçük aptes.

- **Acet yerĭ –** Ayak yolu, tuvalet.
- **Acetĭ bolmak (Acetĭ kelmek)** – Ayak yoluna gitmesi gerekmek.
- **Acetĭn yapmak –** Aptesini yapmak.

Rom. s. 1. Trebuinţă, necesitate, nevoie. 2. Rel. Obiectul unei rugăminţi; rugă, rugăciune pentru ceva. 3. Nevoie, defecare sau urinare.

ACI[1] is. ve s. Acı. Var. **accı, aşşı, aşuw.**

I - 1. is. Ağrı, sancı, sızı.

"On biñ ine bĭrden etĭne kĭrgendiy bĭr acı bütün vücüdün kaplap aldı." – (Altay Kerim – Kâniye).

2. s. Sert, keskin, şiddetli; organlara ağrı veren, vücudu zorlayan. **Acı (aşşı) suwık. Acı öksĭrĭk. Acı (aşşı) tütün.**

3. is. mec. Üzüntü, dert, keder.

"Boralĭ askerlĭk emrĭn algan edĭ. Zahide şĭmdĭgeşĭk ömrĭnde bonday bĭr acı tuymagan edĭ." – (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Ahır soñu beş hektar tarlanıñ başına cettĭk ya. O acını unuttık degende menĭ de nışanlaymız dedĭñĭz." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

4. is. Ölüm, yas. **Ana baba acısı.**

5. s., mec. Üzüntülü, keder dolu; üzücü. **Acı kün. Acı akıykat.**

"Hayatın sálte acı yakların tanıp moynı bükülgen menĭm balam tuwganına peşman etmez mĭ ?" - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

6. is. mec. Öfke; öç, intikam, hırs.

7. zf. Kederle, keder duyarak.

"Kırk senege yakın aynı çaçak astında ömĭr geçĭrgen apakayı bonı kördĭ. Acı bĭr külümsedĭ." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

- **Acı acı** – a) Büyük ağrı veya üzüntü duyarak. **"Nihayet içlerĭnden bĭrĭsĭnĭñ acı acı cılamasıman oyun toktaldı."** - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş). b) mec. Sert, keskin, şiddetli bir şekilde.
- **Acı kelmek** – Üzücü gelmek.
- **Acı konışmak** – Gerçekleri saklamadan söylemek.
- **Acı körmek** – Kötü günler yaşamak.
- **Acı (aşşı) söz** – İncitici söz.
- **Acı şekmek (tuymak)** – Üzülmek.
- **Acı (aşşı) tĭl** – mec. İğneleyici, zehirli dil.
- **Acısı ĭşĭne ĭşlemek (şökmek)** – Çok üzüntü vermek.
- **Acısın bawırına basmak** – Üzüntüsüne katlanmak.
- **Acısın ĭşĭne kömmek** - Acılara katlanmak.
- **Acısın körmek** – Bir yakınının ölümünü görmek.
- **Acısın paylaşmak** - Derdine ortak olmak.
- **Acısın şekmek** – Bir şeyin kötü sonucunu görmek.
- **Acısın (aşuwın) şıgarmak** - Acısını çıkarmak; intikamını almak.
- **Acısına dayanalmamak** – Bir yakınının ölümünden büyük üzüntü duymak.
- **Can acısı** – Vücudun herhangi bir yerinde duyulan dayanılmaz acı.
- **İşler acısı** – İçler acısı, yürekler acısı, çok üzücü.
- **Kuyruk acısı (aşuwı)** – Alınacak öç.
- **Acı (aşşı) patlıcannı kıraw cakmaz**. – Deyim. Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
- **Acı acını, cılıw (cıluw) sancını bastırır.** – Atas. Acı acıyı, sıcak sancıyı bastırır.
- **Acı (accı, aşşı) sözge (sualge) tatlı cewap bekleme** – Atas. Acı söze tatlı karşılık bekleme.
- **Acıga tatlı berĭlmez.** – Atas. Acıya tatlı verilmez.
- **Tatlı söz cılannı inĭnden, acı söz insannı dinĭnden şıgarır.** – Atas. Tatlı söz yılanı ininden, acı söz insanı dininden çıkarır.

II - s. ve is. Acı. Var. **accı, aşşı, áşşĭ.** Karşıtı **tatlı.**

1. Tat organını yakan, kötü tat, acılık. **Büber acısı. Sogan acısı.**

2. s. Biber tadında olan, ağzı yakan. **Acı büber** – Acı biber.

3. s. Yenilir veya içilir tadı olmayan. **Acı (aşşı) salata. Acı (aşşı) suw.**

4. is. Acı yiyecek. **Acı süymek. Acı aşamamak.**

5. mec. Hoş olmayan, kırıcı davranış, söz veya durum.

"Oynayık ta küliyĭk, bolmayık yatlı, alay, / İşbĭr vakıt berĭlmez acıga tatlı, alay." - (Boztorgay).

- **Acısın almak (ketkĭzmek)** – Acılığını gidermek.

Rom. s. şi adj. I - 1. s. Durere fizică, junghi, suferinţă. 2. adj. Aspru, intens, pătrunzător. 3. s. fig. Durere, suferinţă, necaz. 4. s. Moarte, deces; doliu 5. Adj. Îndurerat, trist. 6. s. Răzbunare, revanşare. 7. adv. Cu durere; cu amărăciune.

II - s. şi adj. 1. adj. Ardeiat, iute. 2. adj. Stricat, amar, rânced; sălciu. 3. s. Ardeială, iuţeală. 4. s. Pipărătură; preparat ardeiat. 5. fig. Situaţie, comportare sau vorbă neplăcută.

ACI² is. (Ar. hacc) Hacı, hacca gitmiş kimse. Var. **acĭ, hacı.**

- **Acı Kabul / Hacı Habil** - Karatay (Nisipari) köyünün kuzeyinde, Orta Dobruca'da bir Türk-Tatar köyü idi. 1877-1910 yıllarındaki Anadolu'ya göçlerden sonra boşalmış ve haritadan silinmiştir.
- **Acılar (Hacılar)** - Dobruca'nın güneyindeki Hagieni köyünün Tatarca-Türkçe adi.

Rom. s. Hagiu. Vezi **acĭ, hacı.**

ACICA s. 1. Acıca, oldukça acı.

2. öz. is. Köstence'nin güneyindeki tuzlu suyu şifalı olan gölün ve onun yakınındaki köyün adı: **Acıca kölĭ. Acıca sanatorı. Acıca köyĭ.** (Kimileri köyün adını Aziza olarak da söyler).

Rom. adj. 1. Cam amar; cam ardeiat. 2. s. propr. Agigea, sat şi ghiol la sud de Constanţa.

ACIGUW (**acığuw**) is., f. → **Acıkma, Acıkmak**.

ACIKLI (**acıqlı**) s. Acıklı, acı verici. Var. **acınıklı.**

"Şĭmdĭkĭ acıklı halĭne ve ne yüzden bo halge tüşkenĭne dair uzun boylu añlatkandan son, heyecanga kelĭp, artık Türk halkları da milli menlĭklerĭn tavup her tarafta hareketke keldĭler, dedĭ." - (Mehmet Vani – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Reşat, bĭr dakka üşün kuwanşın bozgan o acıklı tüşüncelerden sĭlkĭndĭ ve balanıñ oyınına karadı." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Bo ne kadar acıklı ölüm / On yedĭ on sekĭz yaşında." – (Mehmet Ali Ekrem – Bülbül Sesĭ – Akyar Türküsü).

Rom. adj. Jalnic, trist, dureros.

ACIKMA, ACIGUW (**acıqma, acığuw**) is. Acıkmak durumu. Var. **aşıkma**.

Rom. s. Faptul de **acıkmak.** *Flămânzire, faptul de a fi flămând.*

ACIKMAK (**acıqmaq**) f. Acıkmak. Var. **aşıkmak**.

Rom. v. A flămânzi, a- i fi foame.

ACIKTIRMAK (**acıqtırmaq**) f. Acıktırmak. Var. **aşıktırmak**.

1. Açlık duymasına sebep olmak. **Oyın ballarnı acıktırdı** – Oyun çocukları acıktırdı.

2. Aç bırakmak.

- **Acındırsañ arsız, acıktırsañ kırsız bolır.** – Atas. Acındırırsan arsız, acıktırırsan hırsız olur.

Rom. v.1. A înfometa, a face să flămânzească. 2. A lăsa flămând.

ACILANMA, -UW is. Acılanma.

1. Kederlenme, dertlenme, üzülme. Var. **aşuwlanma.**

2. Acılaşma, acı tat alma. Var. **aşşılanma.**

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **acılanmak.** *1. Amărâre, întristare. 2. Ardeiere, pipărare; alterare, înăcrire.*

ACILANMAK (**acılanmaq**) f. Acılanmak

1. Kederlenmek, dertlenmek, üzülmek. Var. **aşuwlanmak.**

2. Acılaşmak, acı tat almak, acılı olmak. Var. **acılaşmak, aşşılaşmak.**

<u>Rom.</u> *v. 1. A se amărî, a se întrista. 2. A se ardeia; a se înăcri; a se altera.*

ACILAR öz. is. 1. Hacılar, Dobruca'nın güneyinde Köstence ilinde köy. Opera sanatçısı ve bestekâr Sebat Hüseyin'in (1914-1977) doğum yeri.

2. Aynı adda, Tulça kasabasının güneyinde de bir köy vardı.

<u>Rom.</u> *s. 1. Denumirea tătărească a satului Hagieni (jud. Constanța). Patria lui Sebat Hüseyin, artist de operă, compozitor și muzicolog tătar, (1914-1977). 2. Un alt sat omonim era situat la sud de orașul Tulcea.*

ACILAŞMA, **-UW** is. Acılaşma. Eşanl. **acılanma**.

<u>Rom.</u> *s. Mâhnire; înăcrie, alterare.*

ACILAŞMAK (**acılaşmaq**) f. Acılaşmak.

1. Dokunaklı, üzücü duruma gelmek. Eşanl. **acılanmak.**

"Kazan'dakı kardaşlarımıznıñ yardımına bĭznĭ çakırgan feryatlar, saat saatten arta, saat saatten <u>acılaşa</u>." - (İsmail Ziyaeddin – Çorabatır).

2. Tadı acı olmak. Var. **aşşılaşmak.**

<u>Rom.</u> *v. 1. A se agrava, a se înrăutăți. 2. A se ardeia; a se înăcri; a se altera.*

ACILAŞTIRMAK (**acılaştırmaq**) f. Acılaştırmak. Var. **aşşılaştırmak**.

1. Üzmek, dertlendirmek, kederlendirmek.

2. Acı tat vermek.

<u>Rom.</u> *v. f. 1. A amărî, a întrista; a agrava. 2. A face să se ardeieze, (să se înăcrească, să se altereze).*

ACILI s. Acılı.

1. Kederli, üzüntülü. Var. **aşuwlı.**

2. Tadı acı olan. Var. **aşşılı.**

<u>Rom.</u> *adj. 1. Amărât, îndurerat. 2. Piperat, ardeiat; înăcrit; alterat.*

ACILIK (**acılıq**) is. Acılık. Var. **aşuwlık, aşşılık.**

1. Kederlilik, üzüntülü olma durumu.

"Zahide şimdiye kadar ömründe bonday bĭr <u>acılık</u> tuygan yok edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. Tadı acı olma durumu.

<u>Rom.</u> *s. 1. Stare de amărâciune, de durere. 2. Stare de ardeiere, de înăcrire, de alterare.*

ACIMA, -UW is. Acıma.

1. Ağrı. Var. **aşuw.**

2. Üzüntü, merhamet. Var. **acuw.**

"Kıraw aytkan: Bo kayday şiydĭr canım, / Yok mı <u>acuw</u> yoksullarga, sultanım?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Acı olma, acılaşma. Eşanl. **aşşılaşma.**

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **acımak***. 1. Durere (fizică). 2. Milă, compătimire. 3. Ardeiere, înăcrire, alterare; fermentare.*

ACIMADAN zf. → **Acımay**.

ACIMAK (**acımaq**) f. Acımak.

I – Ağrımak. Var. **aşımak, awurmak, awırmak.**

II. – Acımak. Var. **acuw, ayamak, ayaw** (y / c ses değişiminin kelime içinde meydana gelişi ile : ayımak, ayamak).

1. Başkasının acısını paylaşmak, onun için üzülmek. **Álĭne (álĭn) <u>acıdım</u> –** Haline acıdım.

"Bunday ekenlerĭn bĭlgeydĭm, hiç bermez edĭm kızımnı. Balama <u>acıyman</u>, günasına kaldım." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

2. Merhametli davranmak, merhamet etmek, insaf etmek, anlayışlı ve hoşgörülü davranmak.

"Mĭna selâmmalekĭm bĭz de keldĭk, / Atımnıñ başın <u>acımay</u> cĭbereberdĭk." - (Boztorgay).

"Şĭmdĭ sözlerĭnde aşuw yok, bĭr türlĭ <u>acımak</u> bar edĭ." - (İsmail Ziyaeddin – Rüstem).

3. Olumsuz kullanımda: Esirgememek, vermekten kaçınmamak.

"Süygenden canım <u>acımam</u>, süymesem saymam. / Sendiy etken kıymasnıñ katĭrĭn kıymam." – (Boztorgay)

"Özĭn (Özĭne) acımaganını el acımaz. – Atas. Kendine merhamet etmeyene başkaları merhamet etmez.

III – Acılaşmak, tadı acı olmak veya bozulmak; mayalanmak. Var. **aşşılaşmak, aşımak.**

<u>Rom.</u> *v. I – A durea. II - 1. A avea milă, a compătimi. 2. A se îndura. 3. (În prop. negative) A (nu) cruța, a (nu) precupeți. III – A căpăta un gust ardeiat; a se strica, a rânced, a se altera; a se fermenta.*

ACIMASIZ s. Acımasız, merhametsiz. Var. **acuwsız.**

"Áná keldĭ <u>acımasız</u> ayrılşmanıñ saátĭ ! / Em suklana, em töñĭle köy halkı, cemaátĭ." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

<u>Rom.</u> *adj. Nemilos, neîndurător.*

ACIMASIZCA zf. Acımasız bir şekilde, merhametsizce.

<u>Rom.</u> *adv. Fără milă.*

ACIMASIZLIK (**acımasızlıq**) is. Acımasızlık, merhametsizlik.

<u>Rom.</u> *s. Cruzime, lipsă de milă.*

ACIMAY zf. Acımasızca; acımaksızın.

"Atımnıñ başın <u>acımay</u> cĭbere berdĭk." – (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *adv. Fără milă, fără cruțare.*

ACIMSI s. Tadı biraz acı. Var. **acımtırak.**

<u>Rom.</u> *adj. Cu gust ușor ardeiat; amărui, acriu.*

ACIMTIRAK (**acımtıraq**) s. → **Acımsı**.

ACINACAK (**acınacaq**) s. Acınacak, üzüntü duyulacak. **Acınacak ál –** Acınacak hal.

<u>Rom.</u> *adj. Trist, dureros, jalnic, deplorabil.*

ACINDIRMA, -UW is. Acındırmak hareketi.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **acındırmak.**

ACINDIRMAK (**acındırmaq**) f. Acındırmak, bir kimsenin birine acımasına yol açmak. Var. **acıntmak, acındıruw.**

- **Acındırsañ arsız bolır, aşıktırsañ kırsız bolır. –** Atas. Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur.

<u>Rom.</u> *v. factitiv. A face să fie compătimit; a-l aduce pe cineva într-o stare demnă de milă.*

ACINIKLI (**acınıqlı**) s. Acıklı, acı verici. Var. **acıklı, acınacak.**

"Geçenlerde bunday bĭr otırışta halkımıznıñ şimdĭkĭ acınıklı halĭnden bahsedĭldĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. adj. Trist, dureros, deplorabil.

ACINILACAK (**acınılacaq**) s. Acınılacak.

Rom. adj. Demn de milă.

ACINILMAK (**acınılmaq**) f. → **Acınmak (1).**

ACINIŞ is. Acınma, üzülme.

Rom. s. Amărăciune; compătimire.

ACINMA, -UW is. Acınmak hareketi.

Rom. s. Faptul de **acınmak.**

ACINMAK (**acınmaq**) f. 1. Acımak duygusuna konu olmak. Eşanl. **acınılmak.**

"Hayatta saglam bĭr col tabalmay, acınmaga lâyık kĭşĭlerden bĭrĭ boldı." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Üzülmek**,** yerinmek.

"O tügül mĭ bĭznĭñ içün közyaşların sĭlmegen / Hep cılagan, hep acıngan, alay ömrĭn sarfetken?" – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Senĭ men Kırım'da, Kazan'da taptım. /...Cat elde mugayıp, acınıp cürgende, / Ümütĭm, hayalĭm şay tüşüp cürgende, / Moynıña sarıldım dertĭmnĭ aytıp." - (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl).

"Soñra, o ĭçiyĭmnĭ kafasına salgan soñ, men bermesem de ille bĭrewden tabıp alacagın, ta bolmasa bĭr şiysĭn satıp alacagın bĭlgenĭm üçün, paraga acınmay, özĭne acına acına, berdĭm." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. v. 1. A fi compătimit. 2. A se amărî, a suferi, a-i părea rău.

ACINTICI s. Acındırıcı, acınıklı, üzücü.

"'Bölĭngennĭ börĭ cer' sözĭnĭñ dogrılıgın kene bĭz Tatarlarda tecrübe ve ispat etĭlmesĭ bek acıntıcı ve bek paalıga mal bolıcı bĭr háldĭr." - (Necip H. Fazıl – Özĭmce).

Rom. adj. Dureros, trist.

ACINTMAK (**acıntmaq**) f. Acındırmak. Var. **acındırmak**.

Rom. v. A face să compătimească.

ACIR s. ve is. Acıyan, acıyıcı.

- **Can acır** - İçten üzülen, birisi için ağlayan.

Rom. s. şi adj. Părtaş la dureri şi nenorociri.

ACIRSIZ s. ve is. Acıyanı olmayan, garip.

"Can acırsız, baş sawsız hem, cok karatkan. / Tañrı ebĭn taptırgaydı, kaldık cañgız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adj. şi s. Sărman; singur singurel, lipsit de o persoană apropiată.

ACISIZ s. Acısız.

1. Ağrısız.

2. mec. Üzüntüsüz.

3. Tadı acı olmayan; içine acı katılmamış.

Rom. adj. 1. Fără durere (fizică). 2. Fără necazuri. 3. Neardeiat, nepipărat.

ACI SUW b. is. İçilir tatta olmayan kuyu veya kaynak suyu. Eşanl. **aşşı suw.**

Rom. s. Apă sălcie.

ACITMA, -UW is. Acıtma.

1. - Ağrıtma, ağrıya sebep olma. Eşanl. **awırtma**.

2. – a) Üzme, üzüntü verme.

b). Acındırma, merhamete getirme. Var. **acındırma.**

3. – a) Tadına acı katma. Var. **aşşılaştırma.**

b) Mayalama. Var. **aşıtma.**

Rom. s. Acţiunea de **acıtmak.** *1 – Provocare de durere (fizică). 2. – a) Îndurerare, întristare. b). Milostivire, trezire de milă. 3 – a) Ardeiere. b) Fermentare, dospire.*

ACITMAK (**acıtmaq**) f. Acıtmak.

1. Ağrıtmak. Eşanl. **awırtmak.**

"Mına, bĭr lamba carıgında közĭm nurın acıtaman." – (Altay Kerim – Kâniye).

2. – a) Üzmek, üzüntü vermek.

"Cıla, Mensuluw, köz yaşlarıñman barabar cüregĭñnĭ acıtkan bütün kahrĭñnĭ tışarı tök." - (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

b) Acındırmak. Var. **acındırmak.**

"Özĭn acıtmak ĭstegendiy, Costică şo cevapnı berdĭ." – (Altay Kerim – Kâniye).

3. – a). Acılaştırmak, tadını acı etmek. Var. **aşşılaştırmak.**

b) Mayalamak. Var. **aşıtmak.**

Rom. v. 1 - A provoca durere (fizică), a face să doară. 2. – a) A îndurera, a întrista. b) A face să se milostivească. 3. – a) A ardeia. b). A fermenta, a dospi.

ACIYICI is. ve s. Acıyıcı, acıyan.

Rom. s. şi adj. Milostiv.

ACĬ is. (Ar. hacc) 1. Hacı; din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş kimse. Var. **hacı, acı**^{2}.

"Babam acĭ, akam bay, tabınım şonday. / Sen karagan awılda bĭzlerden cok, ay." - (Boztorgay).

2. Kişi adlarında yapım eki olarak yer alan söz. **Acĭwelĭ** (e.). **Acĭmelek** (k.).

"Áná, o yaktan kelgen Acĭ-Asan'nıñ kızı ... Çekken korkısından üç aftadan berĭ awurıp catır da." - (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

- **Acĭ anay (acanay)** – Hacı olmuş yaşlı kadınlar için kullanılan tabir.
- **Acĭ babay** – Hacı olmuş yaşlı erkek.
- **Acĭ bolmak** – Hacı olmak, hacca gidip haccın gereklerini yapmak.
- **Acĭ oca** - Hacı hoca, ulema. **"Otırdılar nikâga / Acĭ oca, kartlar man fırıncı Üsmen aga, / Ekĭ vekil baba da odanıñ ortasında."** - (İsmail Ziyaeddin – Toy)
- **Acĭ Yolı** - Astron. Samanyolu.
- **Acĭ bolmaycaknı tüye üstünde cılan şagar.** – Atas. Hacılık nasip olmayanı deve üstünde yılan sokar.
- **Acĭ Mekke'de, derwĭş tekkede yaraşır.** – Atas. Hacı Mekke'de, derviş tekkede yaraşır.

Rom. s. 1. Hagiu. 2. Afix lexical onomastic, în structura unor nume de persoane : **Acĭwelĭ** *(b),* **Acĭmelek** *(f.).*

ACĬLĬK (**acĭlĭk**) is. Hacılık. Var. **ácĭlĭk.**

1. Hac; Müslümanlığın beş şartından biri olan Kâbe'yi ziyaret ve tavaf.

"Acĭlĭkten kaytkanda bay bĭr Nogay / Parahotta bek yaman dalgaga ogray." - (Memet Nüzet – Nogaynıñ Adagı / Emel D.).

"Seneler geşedĭ, akay Mekke'ge acĭlĭkke niyetlenedĭ, tübĭnde ketedĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

2. Hacı olma durumu.

- **Acĭlĭkke ketĭp kelmek** – Hacca gidip gelmek; hacı olmak.
- **Maga cetken ayagıñ acĭlĭkke cetsĭn.** – Bana ulaşan ayağın hacca ulaşsın (Ziyaretime gelen sana da hac nasip olsun).

Rom. *s. 1. Pelerinajul musulmanilor la Mecca, hagialâc. 2. Atribuțiile de hagiu.*

ACĬM is. (Ar. hacm). Hacim.

Türk Lehç. : Kırım - **acim.**

Rom. *s. Volum, spațiul ocupat de un corp.*

ACĬMLĬ s. Hacimli, hacmi büyük.

Rom. *s. Voluminos.*

ACĬ-YATMAZ is. (Türk.) Hacıyatmaz (oyuncak adı).

Rom. *s. Hopa Mitică, denumirea turcească a jucăriei.*

ACĬ-YOLI öz. is. Astron. Samanyolu.

Rom. *s. propr. Astron. Calea Lactee.*

ACİL s. (Ar. acil). Acele, hemen yapılması gereken.

Rom. *adj. Urgent.*

ACİTATO zf. (İtal.>Rom.,Türk.). Müz. → **Agitato.**

ACİTATOR is. (Fr.>Rom.) 1. Propagandacı.

2. Kışkırtıcı.

Rom. *s. 1. Propagandist (agitator). 2. İnstigator.*

ACİTATORLIK (**acitatorlıq**) is. 1. Propagandacılık.

2. Kışkırtıcılık.

Rom. *s. 1. Muncă de propagandist. 2. Activitate de instigație.*

ACİTATSİYE, ACİTAȚİYE is. (Fr.>Rom.). 1. Propaganda çalışması.

2. Kışkırtma hareketi.

Rom. *s. 1. Agitație, propagandă. 2. Ațâțare.*

ACİZ s. (Ar. acz). 1. Aciz, güçsüz, gücü yetmez.

2. mec. Muhtaç, ihtiyaç duyan, hasret.

"Suwda kördĭm süwretĭñ, cuwırdım carman. / Köletkeñe acizmen, özĭñe zarman." – (Boztorgay).

"Suda kördüm suretĭñ, cuwurdum carman, / Közügeñden acizmen, özüñden zarman." - (Ahmet Karakaya – Çınlar).

Rom. *adj. 1. Nevolnic, neputincios. 2. fig. Ahtiat, dornic.*

ACİZLĬK is. Güçsüzlük.

Rom. *s. Nevolnicie, neputință.*

ACUN is. esk. Dünya, alem, evren, kâinat, cihan, kosmos. Var. **açun.**

"Köklernĭ, yıldızlarnı, Küneş ve Ay'nı er gün köremĭz, sıcak, parlak ve yüksek şawlelerĭn er gün tuyamız da, milyonlarca insan arasında emen emen bek azımız bolarnıñ ne ekenlerĭn añnayalamız. İsmail Bey de bonday yüksek bĭr acun edĭ." - (Çelebi Cihan – Añlayalsaydık).

"Acunda han tanılgan / Milletĭmnĭ süyemen." – (Raşit A. Özkırım / Çorabatır – Süyemen).

Rom. *s. înv. Lume; univers, cosmos.*

ACUNSAL s. esk. Evrensel.

"Göñĭl şolay ĭstiy ke : Bütün bĭr acun (dünya) Türklüğünüñ bĭr tüşünce tüveregĭnde toplanması ve bĭr tek tĭlmen konuşup anlaşması gibi şay balaban ve acunsal (alemşümul) bĭr erek (gaye) kütken bu devrim, bütün Türk dünyasında da, bĭzde bolganday, derin bĭr heyecan tuygularıman karşılansın ..." - (Raif Giray - Tĭl Bĭrlĭgĭ / Emel M.).

Rom. *adj. înv. Mondial; universal.*

ACUWSIZ s. → **Acımasız**.

"Uzun söznĭñ kıskası, / Kündüz künĭ yüralmay, / Sarı-Kum'nıñ acuwsız / Sıcagına tözalmay." - (Eşref Şemizade – Togan Kaya).

ACÜZE is. (Ar. acuze). Acuze.

1. Huysuz, çirkin yaşlı kadın.

2. mec. Cadı.

"Acüze torınları / Vicdanlarnı kıynaylar, vicdanlarnı. ..." - (Yaşar Memedemin – Anka).

Rom. *s. 1. Babă rea; babornință. 2. fig. Zgripțuroaică, vrăjitoare.*

AÇ[1] s. ve is. Aç. Var. **aş**[3]**.**

1. is. Yiyecek bulamayan, yoksul kimse.

"Bĭr tĭlĭm ötmek içün insanlıktan keçken, milletĭn, şerefĭn, namusun yabancılarga tahkir ettĭrmege mecbur bolgan günahsız açlarnı acıdı." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

2. s. Yemek yememiş; karnı doymamış.

"Yaa. Başı sawlık ... Aç bol, calangaç bol, tek saw bol." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

3. is. ve s. mec. Gözü doymaz.

4. s. mec. Çok istekli.

5. zf. Karnı doymamış olarak.

"Tĭrkelsĭn artl'artından, hiç toktamay aşa, cut. / Cıyrık bolsañ toymazsın, aç turarsın sopradan." - (İsmail Otar – Çibörek).

- **Aç ayuw oynamaz.** - Atas. Aç ayı oynamaz.
- **Aç kekĭrĭr, tok sekĭrĭr.** - Atas. Aç geğirir, tok zıplar.
- **Aç ölgennĭñ mezarı yok.** - Atas. Aç ölenin mezarı yok.
- **Aç tawuk özĭn ambarda körĭr.** - Atas. Aç tavuk kendini ambarda görür.
- **Aç tawuknıñ tĭşĭne tarı ener.** - Atas. Aç tavuğun rüyasına darı iner.
- **Açnıñ karnı toyar, közĭ toymaz.** - Atas. Açın karnı doyar, gözü doymaz.
- **Akşamdan son cürgennĭ ya it kabar, ya aç.** - Atas. Akşamdan sonra dolaşanı ya köpek kapar, ya aç.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **aç;** Nog. - **aş;**

Rom. *1. s. Flămând; nevoiaș. 2. adj. Nemâncat, flămând. 3. s. și adj. fig. Lacom. 4. fig. Dornic, pasionat. 5. adv. Flămând.*

AÇ[2] s. 1. İnce, dar. Var. **aş**[5]**.**

"Akkelçĭ menĭm çubuknı, / Aç belĭme ĭleyĭm, / Şu körüngen Moskofnı / Börĭ tiygen koydayın / Bölüp bö-

lüp iteyīm." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Büyük Hocalar Varyantı).

2. (Kılıç, bıçak için) Keskin.

Türk Lehç. : Kırgız. - **aç.**

Rom. adj. 1. Subțire; strâmt. 2. (Despre săbii şi cuțite) tăios, ascuțit.

-AÇ[3] Yapım eki. Var. → **-aş**[6].

1. İsimden isim yapar : **Top → top+aç; top+aş.**

2. Fiilden isim yapar : **Saymak → say+aç.**

Rom. Afix lexical. Formează a) Substantive din substantive. b) Substantive din verbe.

AÇACAK (**açacaq**) is. Açacak. Var. → **aşacak**.

Rom. s. Deschizător, destupător.

AÇETİLENA is. (Fr.>Rom.). Asetilen.

Rom. s. Acetilenă.

AÇETONA is. (Fr.>Rom.). Aseton.

Rom. s. Acetonă.

AÇI is. (Türk.). Açı.

1. Mat. Aynı noktadan çıkan iki yarım doğrunun oluşturduğu geometrik biçim.

2. mec. Görüş, bakış noktası.

"İstegīmīz, 1993 senesīnde, şīmdīge kadar ede etken tecrübemīzge tayanıp faaliyetlerīmīznī, öncelīkmen kültürel, bīlīmsel ve artistik açıdan taa da yogunlaştırmak ve taa da nizamlı bīr şekīlde sürdürmektīr." - (Ekrem Menlībay – Yenī Yılıñız Hayırlı Bolsın / Karad.).

Rom. s. 1. Mat. Unghi. 2. fig. Punct de vedere; unghi de vedere.

AÇIK (**açıq**) ve türevleri s. → **Aşık** ve türevleri.

"Bo mekteptīr curtımıznıñ bīr tek ana ocagı / Kız balaga dogrı açık eñ şefkatlī kucagı." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Ahmet: Menīm tüşünceme ve anlayışıma köre, bīzīm halkımız añsız, oysız tuvuldır. Kaytama açık zihinlī, keskīn fikirlīdīr." – (Müstecib H. Fazıl – Bayram Şenlīgī).

Rom. adj. Deschis. (Diversele sensuri ale cuvântului la : Var. → **Aşık**[2]*).*

AÇIKAWIZ (**açıqawız**) ve türevleri is. → **Aşıkawız** ve türevleri.

AÇIKÇA (**acıqça**) zf. → **Aşıkşa**.

AÇIK KALPLĪ (**açıq qalplī**) s. → **Aşık kalplī.**

AÇIKKÖZ (**açıqköz**) s. → **Aşıkköz, Aşıkközlī.**

"Açıkköz bala, yerīnden kıymıldamay, / Şıraknı bermiy bīrewge, avaytnı almay." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

AÇIKLAMAK (**açıqlamaq**) ve türevleri f. → **Aşıklamak** ve türevleri.

AÇIKMAK (**açıqmaq**) f. → **Aşıkmak**.

"Pervellī de bek usta, küreşe çeber. / Herkeske özün begente, köstere hüner, / Köp sul etīp açıgıp yorula fazla." - (Mehmet H. Vani / Yurtsever – Küreş).

AÇIK-SÖZLĪ (**açıq-sözlī**) s. → **Aşık-sözlī.**

AÇIKTAN (**açıqtan**) zf. → **Aşıktan**.

AÇIKTIRMAK (**açıqtırmaq**) f. → **Aşıktırmak**.

AÇIK-YÜREKLĪ (**açık-yüreklī**) s. → **Aşık-yüreklī.**

AÇILIŞ is. → **Aşılış**.

AÇILMA is. Açılma. Bak → **Aşılma.**

AÇILMAK (**açılmaq**) f. Açılmak. Var. **aşılmak**.

1. Açmak işi yapılmak veya açmak işine konu olmak.

"Kurtmolla, perde açılganda mīnder üstünde cantaya berīp otura, can sıkıntısından anyaka mīnyaka awdarıla." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

2. (Renk) Koyuluğunu yitirmek.

3. Kendine gelmek, ferahlamak.

"Açıl bīraz Yeşīl curt, açıl bīraz güzel kız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Alıñız menī de, göñlīm açılsın, / Közīmden yaşlar curtıma saçılsın." - (Bekir S. Çobanzade – Bulutlar, Bulutlar !).

4. (Gemi, yüzen bir kimse) Limandan, kıyıdan uzaklaşmak.

5. Sıkılması, çekinmesi kalmamak.

6. (İşyerleri, kuruluşlar) İşe başlamak.

"O sıralarda köyīmīzge cañı ışkola açılıp ballar rumanca okup yazmağa başlagan edīler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

7. İşini gereğinden geniş tutmak.

8. Genişlemek, bollaşmak, artmak.

"Onbeş cīgīrmīden son açıla başlar īştahıñ" - (İsmail Otar – Çibörek).

9. (Kapalı, dikişli şeyler) Yırtılmak, sökülmek.

10. (Karanlık, sis, duman, bulutlar için) Dağılıp aydınlık olmak, etraf görünmek.

"Tañ açılsa, kün tuwsa, oñganlık bolsa, / Karuw kelse caşlarga, bīr hanlık bolsa !" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Soñra tuydık, karanlıklar açılgan / Güzel Kırım yeşīllengen, şenlengen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

11. Duygularını, düşüncelerini birine söylemek.

12. (Yol, pencere, kapı için) Geçit vermek.

13. mec. Gelişmek.

"Körīşī ve tüşünīşī cañı açılayatırgan caşlık, bonda hükümet ve millet idaresīnīñ bīr örnegīn tabar." - (Necip H. Fazıl – Kīyew Konuşması).

14. mec. (Kısmet, talih için) İyi yönde gitmek.

"Sultaniye tek kızı Halim baynıñ, / Bek aytuwlı kızı Karatay'nıñ. /... Bu man bīrge takdirī açılmay tura." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

15. mec. Bilgi verilmek, açıklama yapılmak.

"Apakayı Ersultan, mesele özīne açılganda 'Kazakşa okutkaşı müslümanca okutsañ taa aruw tuwul mı ?' dese de, ... ondan soñ bīr şiy degen yok edī." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekī Arkadaş).

Rom. v. 1. A se deschide; a fi deschis. 2. (Despre culori) A se atenua. 3. A-şi veni în fire. 4. A se depărta de mal, de cheu. 5. A-şi stăpâni tracul. 6. A-şi începe programul de activitate. 7. A se hazarda, a-şi depăşi limita. 8. A lua amploare, a spori, a creşte. 9. A se desface, a se desprinde. 10. (Întunericul, norii) A se împrăştia, a se răzbuna. 11. A se destăinui. 12. A da spre, a privi spre ... 13. fig. A se dezvolta. 14. A-i veni norocul. 15. A se da lămuriri, a se explica.

AÇIMAK (**açımaq**) f. → **Aşımak**.

AÇIORTAY is. (Türk.). Mat. Açıortay.
Rom. s. Mat. (Dreaptă) Bisectoare.

AÇIÖLŞER is. (Türk.). Mat. Açıölçer, iletki.
Rom. s. Mat. Raportor.

AÇISAL s. (Türk.). Mat. Açısal.
Rom. adj. Mat. Unghiular.

AÇIŞ is. → **Aşış**.

AÇITILMAK (**açıtılmaq**) f. → **Aşıtılmak**.

"Kesmeçe, kıygaçaday bolmaz açtılgan undan, / Katlama, şîlterdayın açıtılmagan undan / Yasalır hep çibörek." - (İsmail Otar – Çibörek).

AÇITMAK (**açıtmaq**) f. → **Aşıtmak**.

AÇİD is. (Fr.>Rom.Türk.). Asit.
Rom. s. Acid.

AÇKAMIR (**açqamır**) is. → **Aşkamır**.

AÇKIÇ (**açqıç**) is. → **Aşkış**.

AÇKÖZ is. ve s. → **Aşköz.**

AÇLIK (**açlıq**) is. Açlık.Var. **Aşlık**.

1. Aç olma durumu.

"Ne gadar aşalsa da kolayca sîñîrîlîr, / Keçenîñ bîr vaktında açlıktan uyanılır." - (İsmail Otar – Çibörek).

2. Kıtlık.

3. Yoksulluk.

Rom. s. 1. Foame. 2. Foamete. 3. Sărăcie, mizerie.

AÇLI TOKLI (**açlı toqlı**) is. → **Aşlı toklı.**

AÇMA, **-UW** is. → **Aşma**.

AÇMAK[1] (**açmaq**) f. Açmak. Var. **aşmak.**

1. Bir şeyi kapalı durumundan çıkarmak.

"Rasim tışarıdan kelîp kahvesînîn kapısın anahtarıman açıp içerî kîrer."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlîgî).

"Tekmîl sekîz leyîm bar dep, artına tartıla tartıla, sol kolın üstünde turgan oñ avucın öteberî açıp paraların kösterdî." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nıñ Bayramı).

2. Bir şeyin kapağını veya örtüsünü çıkarmak.

3. Engeli kaldırmak, yol vermek

4. Sarılmış, katlanmış, örtülmüş, iliklenmiş şeyleri bu durumdan çıkarmak.

"Üsküt'te bîlgî saçkan yaş, / Temîrcî'den uçkan yaş, / Kerç'ten yelken açkan yaş, / Onı da körgen bo keday." - (Bekir S. Çobanzade – Onı Da Körgen Bu Keday).

5. Yaymak, genişletmek.

"Kaz cumurtkasınday kamurlarnı kesekoy, / Unga bula, konaga un serp te cabışmasın. / Al koluna oklawnı, tögerek aç her bîrîn." - (İsmail Otar – Çibörek).

6. Oyarak, kazarak çukur oluşturmak, açmak.

7 Tıkalı bir şeyi bu durumdan kurtarmak.

8. Bir şeyin çevresini genişletmek.

9. İki şeyi birbirinden uzaklaştırmak.

10. Bir iş yerini çalışır duruma getirmek veya ilk olarak hizmete sokmak.

"Efendî kîşî edî. Bîr sıralar Mecidiye'de bîr medrese açtı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kart man Caş Arasında).

11. Bir makineyi çalıştırmak.

12. Rengin koyuluğunu azaltmak.

13. Ferahlık, hoşluk vermek.

14. Yapraklanmak; çiçeklenmek.

"Bîr ongan kün, kalbîmde ongan bahar besliymen. / Her tüste, her örnekte açsın diymen, çeçekler." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

15. Gizli, saklı olan bir şeyi duyurmak, söylemek.

16. (Hava için) Aydınlanmak.

17. Geçit vermek; geçit yeri yapmak.

18. mec. Sebep olmak.

19. mec. Başlatmak.

"Yakın kele kızlarga, kızaraberîp, / Konuşmaga yol aça selâm berîp." - (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

- **Mektep kapısın açmak -** mec. Okula girmek, okulda okumak. - **"Yüksek mektep kapıların açalmagan, medeniyet kelâmıman yakından tokışalmagan caşlıgımıznıñ köplîgî üstünde, bo adetnîñ bergen milli terbiye bek saglam ve temîzdîr." -** (Necip H. Fazıl – Kîyew Konuşması).
- **Takdirîn açmak -** Bahtını açmak, hayatını iyi yola sokmak. **"Kıdır Nebi dolaşıp yer yüzünde ... / Namusman yaşagan köp gençlernîñ / Dua etîp açar eken takdirlerîn." -** (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

Rom. v. 1 - 19. A deschide. 2. A dezveli, a descoperi. 3. A înlătura un obstacol, 4. A despături, a despleti, a desface, a derula. 5. A lărgi, a extinde. 6. A găuri, a săpa. 7. A desfunda, a destupa. 8. A degaja, a curăța calea. 9. A depărta, a desface. 10. A începe să lucreze; a inaugura, a pune în activitate. 11. A pune în funcțiune. 12. A atenua culoarea. 13. A destinde, a satisface. 14. A înfrunzi, a înflori. 15. A destăinui, a mărturisi. 16. (Vremea) A se îndrepta, a se lumina. 17. A face un loc de trecere. 18. fig. A pricinui, a cauza; a determina 19. fig. A face să înceapă.

AÇMAK[2] (**açmaq**) f. **Karnı açmak** deyiminde : Acıkmak. Var. **aşmak.**

"Bîr torbaga bîraz mayga pîşken kurmaç saldım. Colda karnıñız açsa, özîñ de, arkadaşlarıñ da aşarsıñız." - (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

Rom. v. A flămânzi, a-i fi foame.

AÇMAZ is. → **Aşmaz**.

AÇMAZLIK (**açmazlıq**) is. → **Aşmazlık**.

AÇTILMAK (**açtılmaq**) f. → **Aşıtılmak**.

AÇTIRMAK (**açtırmaq**) f. → **Aştırmak**.

"Cañı da bolsa, kerek pantolonı, kerek ceketî, onı ne kadar sıga, adımların ne kadar az açtıra, kolların ne kadar zor oynata edîler." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nîñ Bayramı).

AÇUW[1] is. ve f. → **Aşuw, Aşmak.**

AÇUW[2] is. 1. Acı, ağrı.

2. Öfke. Var. **aşuw.**

3. İntikam. **Açuw almak –** İntikam almak

. **"Bîzîm Çora artın kuwıp kettî, inşallah açuwumıznı alıp kelîr." -** (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

Rom. *s. 1. Durere. 2. Mânie. 3. Răzbunare.*

AÇUWLANMAK (**açuwlanmaq**) f. → **Aşuwlanmak**.

"Dunay taşa, sararıp, aguwlanıp, / Çevresĭnde setlerge açuwlanıp." - (Bekir S. Çobanzade - Dunay Taşa).

AÇUWLI s. → **Aşuwlı**.

AÇ-ZEBİL s. → **Zebil**.

AD is. Ad, isim. Var. **at**^{2}. Eşanl**. isĭm.**

1. İsim; bir kimseyi, bir şeyi belirtmeye, anlatmaya yarayan söz.

"Akşam ay dep cataman ay batkanşı, / Adıñ' aytıp cılayman tañ atkanşı." - (Boztorgay).

"Köyĭmnĭñ adın sorarsañ Karatay'dır, / Babamnıñ adın sorarsañ Halil bay'dır." - (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

2. San, unvan.

"Dawulcınıñ adı da da bo künden soñ 'karatogay begĭ'dĭr." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

3. Ün, nam.

"Katifege suw tamsa temkĭllenmez, / Böten aytkan sözlermen ad kĭrlenmez." - (Boztorgay).

4. Değer; önem. **Bĭr baş sogannıñ adı mı bolır ?**

5. Dilb. İsim, ad; canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri bildirip cümlede sayı, iyelik ve hal ekleri ile çeşitlenen kelime türü. **Özel ad. Cınıs ad. Koşma ad –** Birleşik isim.

- **Ad almak** – Bir adla anılır olmak.
- **Ad bermek** – a) Ad koymak b) Bir işi kimin yaptığını söylemek.
- **Ad salmak** - Ad koymak, ad vermek.
- **Ad şekmek** – Ad çekmek.
- **Ad takmak** - Ad vermek, adlandırmak.
- **Ad yapmak** - Nam kazanmak.
- **Adı batmak** – Unutulmak, anılmamak.
- **Adı belĭrsĭz** – Tanınmayan, şöhretsiz.
- **Adı delĭge şıkmak** – Deli değilse de deli diye tanınmak.
- **Adı esamesĭ** - Adı sanı. **"Padışa, kızın olarga bermiy adı esamesĭ bellĭ bolmagan bĭr caşka bergenĭ üşĭn, aşuwlanıp marebege şıkkanlar." -** (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).
- **Adı geşmek** – Adı geçmek, sözü edilmek, adı yazılmak.
- **Adı kalmak –** Öldükten veya ortalıktan çekildikten sonra sadece adı bilinmek.
- **Adı karışmak (bĭr ĭşke)** – Kötü bir işe onun da karıştığı söylenmek.
- **Adı sanı** – Bir kimsenin kimliği**.**
- **Adı şıkmak** – a) Kötü bir nam kazanmak. **"Ah, kaltiyĭm, şıkkan da yaramaz atım, / Onı kĭmden köriyĭm? Şĭrkĭn bahtım." -** (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm). b) Haksız olarak nam kazanmak.
- **Adın añmamak –** Birinden söz etmemek.
- **Adın awzına almamak** – Hiç anmamak.
- **Adın aytmak** – mec. (Pazarlıkta) Fiyat biçmek.
- **Adın kĭrletmek** – Saygınlığına gölge düşürmek.
- **Adın taşımak (Bĭrewnĭñ)** – Birinin adıyla anılmak, bilinmek.
- **Adına (Bĭrewnĭñ, bĭr şiynĭñ ...) –** Bir kimsenin veya bir şeyin yerine olarak.
- **Öz adı -** Kişinin kendi adı.
- **Soy adı -** Soy adı; aile adı.
- **Adı bar, özĭ yok –** Deyim. Namıyla gerçek durumu çeliştiği anlatılır.
- **Adı batkırı** – (Kargış sözü) Adı batasıca.
- **Adı üstünde –** Deyim. Adından belli olduğu gibi.
- **Adıññı bagışlasañ** – Deyim. Adını söylesen (lütfetsen)
- **Beşke al, üşke sat, adıñ bazırgân bolsın. –** Deyim. Beşe al üçe sat, adın bezirgân olsun.
- **Gurbet, adı bet. –** Deyim. Gurbet, adı bet.
- **Ögĭynĭñ adı küysĭn. –** Deyim. Üveyin adı yansın.
- **Adıñ şıkkaşı, canıñ şıksın.** – Atas. Adın çıkacağına, canın çıksın.
- **Adı şıktı dokızga, tüşmez endĭ sekĭzge.** – Atas. Bir şekilde oluşmuş bir görüş sonra çok zor değişir.
- **Altın adıñ bakır etme –** Atas. Altın adını bakır etme.
- **Böten sözmen ad kĭrlenmez. –** Atas. İftira sözle ad kirlenmez.

Rom. *s. 1. Nume, denumire. 2. Titlu. 3. Faimă, renume, reputaţie, celebritate. 4. Valoare, importanţă. 5. Gram. Substantiv.*

ADA is. Ada; her yanı su ile çevrilmiş kara parçası.

"Cewdet parmagı man kösterĭp : / - Mına, şo körĭngen ormanlı adaga dogrı ketiyĭk, dedĭ." - (Ekrem Menlibay , Ali Naci Cafer – Okıma Kitabı III).

"Ballarnı suwga atkan tiyzelerĭ kerwanlardan, yolcılardan bo ekĭ balanıñ ölmegenlerĭn, bĭr adada yaşaganların eşĭteler." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

- **Ada-kale -** Tuna üzerinde, Demirkapı boğazında, Türk nüfusuyla meskûn bir yer iken, 1972 yılında kurulan barajın suları altında kalan tarihi bir ada. Kale surlarının bir bölümü 1970 yılında Turnu Severin kasabasının karşısındaki Şimian adasında yeniden kurulmuştu.
- **Yeşĭl Ada =** Kırım; Kırım yarımadası için yakıştırılan isimlerden biri. **"Tabiattan toplangan çeçekten / Bek tüzüw bĭr demetsĭn, Yeşĭl Ada!" -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. *s. İnsulă.*

A'DA is. (Ar. akide). Ağda, koyu pekmez. Var. **agda.**

"Bĭr şuwal un, bĭr teneke may, ne bĭliyĭm, adadır taa, bĭr kutunıñ ĭşĭnde ada berdĭler." - (Zühal Yüksel – Polatlı Ağzı).

Rom. *s. Dulceaţă groasă.*

ADAÇAYI is. → **Adaşayı**.

ADAGİO (**adacio**) zf. (İtal.>Rom.Türk.; uluslararası müzik terimi). Müz. Ağır olarak çalınacağını anlatır.

Rom. *adv. Muz. Adagio.*

ADAK (**adaq**) is. (ada-mak + -ak) Adak.

1. Adama, adamak işi.

2. Adanılan şey.

"Acĭlĭkten kaytkanda bay bĭr nogay, / Parohodda bek yaman dalgaga ogray. / ... Bek tartışıp kuskanda adaklar aday. / Dey: Kırk koyum sadaka, tek kurtar Huday!" - (Mehmet Nüzet – Nogaynıñ Adagı / Emel D.).

- **Adak adamak** – Bir kişi, dileği yerine gelirse, kurban keseceğine veya bir hayır işi yapacağına, ya da bir ibadette bulunacağına dair Tanrıya söz vermek.

Rom. s. 1. Faptul de a făgădui o ofrandă. 2. Ofrandă făgăduită de cineva Divinităţii pentru a-i obţine graţia într-o anumită acţiune.

ADAKLAMAK (**adaqlamaq**) f. (Tavuk) Gıdaklamak. Eşanl. **kıtkıdaklamak.**

Rom. v. A cotcodăci.

ADAKLI (**adaqlı**) s. Adaklı.

1. Adak adamış olan.

2. Sözlü, nişanlı.

“ - Kĭmnĭñ kızın alayatır? dep soray Beyrek. / - Beyrek Batır’nıñ adaklısın, diy kobızşı.” - (Bozcĭgĭt).

Rom. s. 1. Persoană care a apelat la graţia divină făgăduindu-i ofrande. 2. Logodnic, -ă.

ADAKLIK (**adaqlıq**) is. Adaklık; adak olarak ayırılmış (hayvan).

Rom. s. Animal ales pentru ofrandă.

ADALAMA, -W is. Yolunu şaşırma, yolunu kaybetme.

Rom. s. Faptul de **adalamak***. Rătăcire.*

ADALAMAK (**adalamaq**) f. Yolunu şaşırmak, yolunu kaybetmek.

“Dere tepe tüz kete, / Edĭl boyı cagalap, / Kırk küngece kete / Keçĭtlerde adalap.” - (Eşref Şemizade – Togan Kaya / Emel D.).

Rom. v. A se rătăci, a greşi (drumul).

A’DALANMAK (**adalanmaq**) f. 1. Ağdalanmak, koyu pekmez haline gelmek.

2. Koyulaşmak.

Rom. f. 1. (Dulceţurile) A se concentra. 2. A se preface într-o masă consistentă.

A’DALAŞMAK (**a’dalaşmaq**) f. → **A’dalanmak**.

ADALE is. (Ar. adale). Adale, kas.

Rom. s. Muşchi, ţesut şi organ al aparatului locomotor.

ADALELĬ s. Adaleli, kaslı, kasları gelişmiş.

Rom. adj. Musculos.

ADALESĬZ s. Adalesiz, kassız, kasları gelişmemiş.

Rom. adj. Cu muşchi slab dezvoltaţi.

ADALET is. (Ar. adalet). Adalet.

1. Doğruluk, hak ve hukuka uygunluk.

“Çöküç Orak adaletnĭ kuwganda, / Tusnaklıkman Turan betĭn buwganda, / ... Kor bĭr cürek yamanlıkka susalmay ...” - (M. F. ? - Şu Cürekte Ne Bar ? / Emel M.).

2. Kanunlar ve kanunların uygulanmasını gözeten kurumlar.

Rom. s. 1. Dreptate, echitate, justeţe. 2. Aparatul justiţiei.

ADALETLĬ s. Adaletli, hak ve hukuka uygun, doğruluğa uygun.

Rom. adj. Conform cu dreptatea, just, echitabil.

ADALETSĬZ s. Adaletsiz, hak ve hukuka uymayan, doğruluğa aykırı.

Rom. adj. Lipsit de dreptate, nedrept, inechitabil.

ADALETSĬZLĬK is. Adaletsizlik, doğrulukla bağdaşmayan davranış.

Rom. s. Nedreptate, inechitate.

ADALI is. ve s. Ada halkından olan (kimse).

Rom. s. şi adj. Insular.

ADAM is. (Ar. adem). Adam. Var. **adem.**

1. İnsan. Eşanl. **kĭşĭ.**

2. Erkek kişi. Eşanl. **akay.**

3. İyi yetişmiş, değerli, önemli kimse. **Dewlet adamları.**

4. Birinin işini gören, birinin işinde çalışan kimse.

5. (Belgisiz zamir yerine) Herkes, herhangi bir kişi.

6. Görevli kimse.

7. (İsim tamlamasında) Uzman kimse**. Bĭlĭm adamı.**

- **Adam başına** – Her kişiye.
- **Adam begenmemek –** Herkesi değersiz görmek.
- **Adam bolmak –** Adam olmak a) Büyümek. b) İyi, aklı başında bir insan olmak. **“Ballarım okusınlar dep, / Okup adam bolsunlar dep, / Tañrı’ga calbaraman. / Men sĭznĭ bek sagınaman.” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Hayatımın Hikâyesi). c) İyi bir duruma gelmek.
- **Adam cerĭne salmak –** Adam yerine koymak, adamdan saymak.
- **Adam etmek –** a) Eğitmek, yetiştirmek. b) (Bir şeyi) düzeltmek.
- **Adam gibĭ –** a) Uslu, terbiyeli. b) Olması gerektiği gibi.
- **Adam kıtlıgında -** İşe yarar kimselerin olmadığı durumda.
- **Adam sırasına geşmek –** Toplum içinde saygı görmeye başlamak.
- **Adamdan saymak –** Bir kimseyi değerli saymak, değerli farz etmek.
- **Adamga uşamak -** Adama benzemek.
- **... adamı (Bĭr ĭşnĭñ adamı) –** Bir işin ustası, bileni olan kimse.
- **Adamına şatmak –** Aksilik çıkaracak biriyle karşı karşıya gelmek.
- **Adamına tüşmek –** Yaptırmak istediği bir iş için en uygun kişisine rast gelmek.
- **Adam sen de ! –** Deyim. “Aldırma !” anlamında, bir işin önemsenmediğini anlatan söz. **“Adam sen de ! At borcıman kız borcın Allah öder. Oga tüşünüw bola mı endĭ ?” -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).
- **Adam tuwıl –** Deyim. İnsana yakışmayan hareketlerde bulunanı kınamak için söylenen söz.
- **Adam bolganga bĭr söz ceter.** - Atas. Adam olana bir söz yeter.
- **Adamga tayanma, ölĭr. / Duwarga tayanma**, **cıgılır**. – Atas. Adama bel bağlama, ölür, / Duvara yaslanma, yıkılır.
- **Adamnıñ arüwĭ alışberĭşte bellĭ bolır.** – Atas. İnsanın iyisi ilişkilerde belli olur.

Rom s. 1.-7. Om; persoană. 2. Bărbat. 3. Personalitate. 5. În funcţia de pron. nehot. Cineva.

ADAMA, -W is. Adama; adamak işi.

Rom. s. Faptul de **adamak.** *1. Botezare, dare de nume. 2. Făgăduire, promitere; dedicare; alocare.*

ADAMAK[1] (**adamaq**) f. Ad koymak.

“Padışa şeşme başında elma bergen kĭşĭdĭ altı ay, bĭr sene, kelĭr, ulumdıñ adın adar belkĭ dep bekliydĭ. Ama o kĭşĭ kelmiydĭ.” - (Mehmet ve Hilmiye Ali Ekrem – Tepegöz).

Rom. v. A boteza, a pune un nume.

ADAMAK[2] **(adamaq)** f. Adamak.

1. Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtacagına veya bir hayır kurumu tesis edeceğine dair kutsal bir güce (Allah'a) yönelik niyette bulunmak.

“Gemĭde organım bar, / Kadife yorganım bar. / Men yareme kawuşsam, / Adagan kurbanım bar.” - (Boztorgay).

2. mec. (Kendini) Bir çalışmaya, bir ideale bağlamak; kutsal bir şey uğruna kendini feda etmek.

3. Öngörmek, ilerisi için ayırmak, tahsis etmek.

“Bĭrewĭ şalışıp bĭrewĭ karap turgaşın bola mı ? Bo yakların tüşüngende menĭm sĭzge adagan on biñ frangım bĭle köp” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Kurban adamak –** Kurban kesmek için söz vermek.
- **Adamakman mal pĭtmez (tükenmez). –** Deyim. Adamak ile mal tükenmez. (Büyük vaadlerde bulunanlar için söylenen alaylı bir söz).
- **Adamak kolay, ödemek zor. –** Atas**.** Bir vaadde bulunulurken, boş sözler edilmemesine dair ikaz.

Rom. v. 1. (Relig.) A făgădui, a promite unei divinităţi o ofrandă ori vreo operă de binefacere. 2. A se dedica, a se consacra. 3. A prevede, a aloca.

ADAMAKILLI (adamaqıllı) zf. Adamakıllı.

1. Kusursuz, gerektiği gibi.

2. Gereğinden çok, iyice, aşırı.

“Ama konışmaga başlaganı man tuydım, adamakıllı sarış eken.” - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. adv. 1. Aşa cum trebuie, aşa cum se cuvine. 2. De-a binelea, în bună măsură.

ADAMCA zf. Adamca, insanca, insana yakışır biçimde.

Rom. adv. Omeneşte; ca oamenii.

ADAMDAY zf. Adamca, adam gibi.

Rom. adv. Omeneşte; ca oamenii.

ADAM-KĬLSESĬ öz. is. Adam Kilisesi; Dobruca'nın güney batısında, adı yakınındaki Roma devrinden kalma harabeleriyle meşhur olan köy.

Rom. s. propr. Adamclisi, sat renumit cu vestigiile romane din epoca lui Traian, în sud-vestul Dobrogei.

ADAMLIK (adamlıq) is. Adamlık; insana yakışır nitelik, tavır, davranış.

- **Adamlık sende kalsın –** Deyim. a) İyilik bilmese de, sen yine iyilik et. b) Bu işi nasıl olsa sana yaptıracaklar, bari kendi isteğinle yapar görün.
- **Babadan mal miras kalır, adamlık kalmaz. –** Atas. Babadan mal miras kalır, adamlık kalmaz.

Rom. s. Omenie.

ADAM OTI is. Bot. Adam otu; tonik olarak yararlanılan bir bitki. (Lat. Mandragora officinalis).

Rom. s. Bot. Mandragoră.

ADAMSENDECĬ s. Adamsendeci; hiçbir işi kendine dert etmeyen. Eşanl. **vayımsız.**

Rom. adj. Delăsător, lasă-mă să te las.

ADAMSENDECĬLĬK is. Adamsendecilik. Eşanl. **vayım-sızlık.**

Rom. s. Comportare de om delăsător; delăsătorie.

ADAMSIZ s. ve zf. .Adamsız, yardımcısız.

Rom. adj. şi adv. Fără mână de ajutor; singur.

ADAMSIZLIK (adamsızlıq is. Adamsızlık.

Rom. s. Lipsă (de mână) de ajutor, de oameni.

ADANAS is. ve s. (anadaş'tan, Nog.) 1. Anaları bir olan kardeşlerden her biri.

2. Akraba, kandaş.

“Kabĭrĭmĭn üstüne / Nargöz şeşek ornatsın. / Adanas yok, kardaş yok, / Anayım kelĭp sulasın.” - (Bülbül Sesĭ).

Rom. s. şi adj. 1. Frate bun, de la aceeaşi mamă. 2. Rudă, neam.

ADANASLI s. 1. Kardeşleri bulunan.

2. Akrabaları bulunan; soyu geniş olan.

Rom. adj. 1. Cu mulţi fraţi. 2. Cu rude multe.

ADANASLIK (adanaslıq) is. 1. Kardeşlik bağı.

2. Akrabalık bağı.

Rom. 1. Relaţie de rudenie între fraţi; frăţie. 2. Rudenie.

ADANMA, -UW is. Adanmak işi.

Rom. s. Faptul de **adanmak.**

ADANMAK (adanmaq) f. Adanmak, adamak işi yapılmak, adamak işine konu olmak.

Rom. v. pas. şi refl. de la **adamak***. 1. A fi făgăduit (în faţa unei divinităţi). 2. A se consacra, a se dedica. 3. A fi prevăzut, a fi alocat, a se prevede, a se aloca.*

ADAPTARE is. (Fr.>Rom.). Ed. Adaptasyon, uyarlama.

Rom. s. Lit. Adaptare.

ADAPTAT s. (Fr.>Rom.). Adapte; uyarlanmış.

- **Adaptat bolmak –** Uymak, kendini uydurmak.
- **Adaptat etmek -** 1. Uymasını sağlamak.2. Ed. Uyarlamak.

Rom. adj. Adaptat. **Adaptat bolmak –** *a se adapta.* **Adaptat etmek – a** *adapta.*

ADAPTOR is. (Fr.>Rom.Türk). Tekn. Adaptör.

Rom. s. Tehn. Adaptor.

ADAŞ is. 1. (Ad+daş'tan) Adaş, adları aynı olanlardan her biri.

2. (Arkadaş'tan kısaltma) Arkadaş.

Rom. s. 1. Tiz, omonim. 2. Prieten, amic.

ADAŞAYI is. Adaçayı; bir şifalı bitki türü. (Lat. Salvia officinalis).

Rom. s. Salbie; jale (plantă medicinală).

ADAŞIK (adaşıq) is. Adacık.

Rom. s. Insuliţă.

ADAŞLIK (adaşlıq) is. Adaşlık.

1. Aynı adı taşıma durumu.

2. Arkadaşlık, dostluk.

Rom. s. 1. Situaţia mai multor persoane de a purta acelaşi nume, omonimie. 2. Prietenie, amiciţie.

ADAŞMA, -UW is. 1. Yolunu kaybetme.

2. Kalabalıkta arkadaşlarını kaybetme.

Rom. s. Faptul de adaşmak.. Rătăcire; răzleţire.

ADAŞMAK (**adaşmaq**) f. 1. Yolunu kaybetmek, yolunu şaşırmak, bir yerde kaybolmak.

"Boran geçe, cel kattı, sürüne koray. / Adaşkan yolcı aylana, tüz col karay." - (Bekir S. Çobanzade – Karangı Gece).

"Cürgende adaşıp sokur collarda, / Küş, takat azalıp belde, kollarda, / Cawladım aldımda eñ tora colnı, / Köp cürdīm tabalmay bo Milli Colnı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Milli Dawuş).

2. Birlikte olduğu arkadaşlarını kaybetmek, onlardan ayrı kalmak.

"Kalabalık bolganı üşīn anamman men babam alardan adaştık." - (Belkīz S. Bilal – Panayır / Renkler).

3. mec. Şaşırmak, yanılmak.

Rom. v. 1. A se rătăci, a-şi pierde drumul. 2. A se pierde de cineva, a se răzleţi. 3. fig. A se rătăci, a o lua razna.

ADAŞTIRILMAK (**adaştırılmaq**) f. Adaştırmak hareketi yapılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **adaştırmak.**

ADAŞTIRMAK (**adaştırmaq**) ettir. f. 1. (Birinin) Yolunu şaşırmasına sebep olmak, şaşırtmak.

"Aştır, taştır, / Yamanlarnı adaştır, / Yakşılarga ulaştır." - (Boztorgay).

2. (Birinin) Arkadaşlarını kaybetmesine sebep olmak.

3. mec. Şaşırtmak, yanıltmak.

Rom. v. factitiv. 1. A face să se rătăcească, a-l rătăci. 2. A face să se răzleţească. 3. fig. A-l zăpăci, a face să se zăpăcească.

ADATMAK (**adatmaq**) ettir. f. Adatmak, adamak işini yaptırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **adamak.**

ADAY is. (Türk.) Aday.

"Adaylar, korksalar da, terleseler de imtaandа başarılı bolıp yüzlerīn akka şıgaraldılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Candidat.

ADAYLIK (**adaylıq**) is. Adaylık.

Rom. s. Candidatură.

ADD is. (Ar. hadd). Had; ölçü, sınır. Var. **had, ád.**

- **Addīn aşmak** - Bir şeyin ölçüsünü kaçırmak.
- **Addīn bīlmek** - Kendi değerinin ölçüsünü bilmek, mütevazi davranmak.

Rom. s. Măsură, limită.

ADDETĪLMEK f. Addedilmek; sayılmak. Var. **addolınmak.**

Rom. v. A fi considerat, a fi socotit.

ADDETMEK f. (Ar. add - a) sayı b) sanma, düşünme + T. etmek). Addetmek; saymak.

Rom. v. A considera, a socoti.

ADDOLINMAK (**addolınmaq**) f. → **Addetīlmek**.

ADEM öz. is. (Ar. adem). Adem.

1. Adem Ata; dini inançlara göre ilk yaratılan insan ve ilk peygamber.

2. İnsan, insanoğlu, adam.

"Kawuşur tez umutum erenīne, / Yalan, kerçek dünyanıñ ademīne." - (Bekir S. Çobanzade – Haber Aldım).

"Kız: Īnīs te tuwılman, cīnīs te tuwılman, men de senday bīr adem, diydī." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

3. mec. İnsanda bulunması gereken olumlu özelliklere sahip olan.

4. öz. is. Kişi adı : **Adem.** (e.).

- **Ben-i adem** – (Ar). İnsan; insan oğlu. **"Dew : Vay! Bugün oyınımız tez bızıldı, tobımız da coyıldı. Bīr beni-adem kokıydı bo yer, diydī."** - (Tepegöz).

Rom. s. 1. Adam, primul om de pe lume şi primul profet. 2. Om; fiinţa umană. 3. fig. Om de omenie, om cumsecade. 4. Nume de persoană (b) : **Adem.**

ADEM ATA öz. is. Adem baba; Adem Aleyhisselâm. Var. **Adem Baba.**

"Kızlar : Adem Ata Cennetten ne'e sürülgen ? / Hawa Ana'nıñ mehrīne ne berīlgen ?" - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. s. propr. Străbunul Adam; profetul Adam.

ADEM BABA öz. is. → **Adem Ata.**

ADEM ELMASI is. Anat. Adem elması; gırtlak çıkıntısı.

Rom. s. Anat. Mărul lui Adam.

ADEM ULI is. Ademoğlu; ben-i Adem; insan.

Rom. s. Om; fiinţa umană.

ADET[1] is. (Ar. aded). Adet. Eşanl. **pare, para; tane.**

1. Sayı.

2. Tane, parça.

Rom. s. 1. Număr. 2. Bucată, piesă.

ADET[2] is. (Ar. adet). Adet. Var. **ádet.**

1. Bir kimsenin yapmaya alışmış olduğu şey, huy.

"Aytkan sözden eş dönmem, karardan kaytmam. / Eş adetīm tuwuldır, dost mugaytmam." - (Boztorgay).

2. Topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, gelenek, töre.

"Kalaylı kazan īşīnde kaz etīmīz. / Oynap külüp toy yasamak ádetīmīz." - (Boztorgay).

"Bayramlarımızda, toylarımızda, cıyınlarımızda şenlīk yasayık. Ama içkīmen, kumarman tuvul. Halkımıznıñ cırlarıman, oyunlarıman, arüw milli adetlerīmen." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlīgī).

"Bīr sawlıkman kal aytmak adetī bar edī ya ... Bar balam, Hoca akaña bīr sawlıkman kal ayt ta kel, dep cībergen edīm." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

3. Fizyol. Ay başı.

- **Adet bolmak -** a) Eskiden berì yapıla gelmek. b) Bir şey gelenek haline gelmek.
- **Adet edīnmek (etmek)** - Bir şeyi alışkanlık haline getirmek. **"Bazı īşlerīnīñ ters ketüwīnden ötürü kederlenīp içmeknī, serhoşlanıp efkâr dagıtmaknı adet edīndī."** - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekī Arkadaş).
- **Adetnī yasamak** – Bir adeti yerine getirmek. **"Dawulcı coşkun ... Bīr awur hawa şala. Reşat tutup cüldenī bīraz oynay, / Bīlmese de, şáyīna, bīr adetnī yasay."** - (M. Vani Yurtsever – Küreş).

- **Örf ve adet -** Gelenek, töre.
- **Adet cerĭn tapsın dep –** Deyim. Gerekli görüldüğünden değil, alışkanlıktan ya da herkese uymuş olmak için öyle davranmak.
- **Alemge kelgende adet bolıp, saga kelgende neden bedat bolsın?" -** Deyim. Alem için adetten sayılan, sana gelince neden hoş karşılanmasın (çirkin sayılsın) ?
- **Eskĭ köyge cañı adet. –** Deyim. Eski köye yeni adet; hoş karşılanmayan yenilik.

Rom. s. 1. Obicei; obişnuinţă. 2. Tradiţie, datină. 3. Fiziol. Menstruaţie, ciclu.

ADETA, -Â zf. (Ar. adeta). Adetâ, basbayağı, hemen hemen.

Rom. adv. Aproape că, mai că, mai-mai, cât pe ce.

ADETÇE[1] zf. Âdet olarak; âdet üzere. Var. **adetşe.**

"Adetçe arabadakılar eskĭ mezarlıkman cañı mezarlığıñ canından geşkende, ölmĭşlerĭñ ruhuna bĭr Fatiha okığandan ve bĭr yarım saat kadar cürgenden sora, şölĭmĭzge bardık." - (Acemin Bawbek – Ekĭ Hatıra).

Rom. adv. Potrivit obiceiului, după obicei, de regulă.

ADETÇE[2] zf. Adetçe, sayıca, sayı bakımından.

"Bo kitap ihtiva ettĭgĭ şiirlerĭn adetĭnce kĭşkene, fakat añlattıgı mana itibarı man bek balabandır." - (Necip H. Fazıl – Sagış).

Rom. adv. Numericeşte, ca număr.

ADETĬNCE, ADETĬNŞE zf. Kendi adetine göre; adet ettiği gibi.

"Bo gece de Tayır, adetĭnce, cĭp men gene Zöre'nĭñ odasına kĭre." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. adv. Potrivit obiceiului său, după obiceiul lui.

ADETLĬ s. 1. Adetli, adeti olan.

2. Gelenekli, geleneğe dayanan.

Rom. adj. 1. Cu obicei (obiceiuri). 2. Cu tradiţie, bazate pe tradiţii.

ADETSĬZ s. 1. Adetsiz, adeti olmayan.

2. Geleneksiz, gelenekten yoksun.

Rom. adj. 1. Fără obicei (obiceiuri). 2. Fără tradiţii.

ADETŞE zf. → **Adetçe.**

AD-EYLEM is. Dilb. → **Ad-fiil.**

AD-FİİL is. Dilb. İsim gibi kullanılan fiil. Eşanl. **Ad eylem, isĭm fiil, mastar.** Dobruca Tatar ağzında **–mak / -mek, -ma / -me, -uw /-üw, -ış / -ĭş** ekleriyle yapılan dört türlü ad-fiil görülür : a) **bar+mak, oyna+mak, ket+mek, ite+mek**. b) **bar+ma, oyna+ma, ket+me, ite+me.** c) **bar+uw, oyna+w, ket+üw, ite+w.** ç) **bar+ış, oyna+y+ış, ket+ĭş, ite+ş / it+ĭş.**

Rom. s. Lingv. Nume de acţiune (infinitivuri, substantive deverbale).

ADIL is. (Türk.) Dilb. Adıl. Eşanl. **zamir.**

Rom. s. Gram. Pronume.

ADIM is. Adım. Eşanl. **abıt.**

1. Yürümek için ayağı ileri atarak yapılan hareket; bu hareket sırasında iki ayak arasında meydana gelen açıklık.

"Cañı da bolsa, kerek pantolonı, kerek ceketĭ onı ne kadar da sıga, adımların ne kadar az açtıra." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

2. Bir adım atılmakla alınan yol.

"Beş adım keter ketmez hızlıca esken cel nefesĭn tıkadı." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

"Bĭr yakta delĭkanlılar, / Yĭrmĭ adım karşısında / Cansüyerler, caş kızlar !" - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

3. mec. Girişim, atılım.

"Bugün bĭzge bĭr tarihtĭr. Artsın bonday adımlar." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Adım adım –** Yavaş yavaş; kademe kademe.
- **(Bĭr yernĭ) adım adım gezmek –** Her yerini gezmek.
- **Adım atmak –** a) Yürümek, adım adım ilerlemek. **"Cumrukların sıgıp cĭgĭtke dogrı adım atkan." -** (Boztorgay). b) Bir işe ilk olarak girişmek.
- **(Bĭr yerge) adım atmamak –** Uğramamak.
- **(Bĭr yerge) adımın attırmamak –** Gelmesine izin vermemek.
- **Adım başı –** Her adımda, sık sık.
- **Adımların aşmak –** Büyük adımlar atarak hızlanmak.
- **Adımların sıklaştırmak –** Hızlanmak.
- **Adımların siyrekleştĭrmek –** Yürüyüşünü yavaşlatmak.

Rom. s. 1. Pas. 2. Distanţă de un pas. 3. fig. Iniţiativă, încercare.

ADIMLAMA, -W is. Adımlama.

Rom. s. Acţiunea de **adımlamak.** *1. Păşire, înaintare. 2. Plimbare la pas. 3. Măsurare cu pasul.*

ADIMLAMAK (adımlamaq) f. Adımlamak. Eşanl. **abıtlamak**.

1. Bir yolu yürüyerek katetmek, ilerlemek, yürümek, adım atmak.

"Adımlay selge, cıgıla, aylanıp tura. / açuwlana, sögünüp taşlarnı ura." - (Bekir S. Çobanzade – İçken).

"Cürĭñĭz bakayım şalaş katına, dep, kulaklarımızdan tarttı; bĭz moyınlarımıznı uzata berĭp adımladık." - (Tahsin İbrahim – Kabak).

2. Bir yerde gelişigüzel dolaşmak.

"Balşıbın, gömelek şeşekler coklay. / Legelek şöllerde yawaş adımlay." - (Cevat Raşit – Yaz Başı).

3. Adımla ölçmek.

Rom. v. 1. A înainta, a păşi, a merge. 2. A se plimba de colo până colo. 3. A măsura cu pasul.

ADIMLATMAK (adımlatmaq) f. Adımlatmak; yürütmek, adım attırmak.

Rom. v. A face să umble; a face să înainteze.

ADIMLI s. Hızlı giden, yollu. **Adımlı at –** Yollu at.

Rom. adj. Iute, sprinten.

ADIMLIK (adımlıq) s. Adımlık; adım uzunluğu kadar olan.

- **Bĭr adımlık yerde –** Kısa mesafede, yakın yerde.

Rom. adj. De lungime egală cu un pas.

ADĬ ünl. Hadi, haydi.

"Canıñ sıgılgandır, adĭ sen de bĭzmen barabar şalışmaga kel, bĭzge yardım et." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. *interj. Haide.*

ADİ s. (Ar. adi). Adi. Var. **adiy, ádiy.**

1. Sıradan, basit, başkalarından bir farkı olmayan.

“ – Bĭr kart, evet, Padışahım! Çünkü bo kart adi bĭr / Kĭşĭ tuwul, bo aksakal, Ruman Yurdı Beyĭdĭr.” - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminscu – Üçüncĭ Mektup).

“Kız cılamaga başlay: Men Çerkez padışanıñ kızıman, adi bĭr kız tuwulman.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Gram. Sadece bir yargısı bulunan (cümle).

“Sade bĭr haberĭ bolgan cümlelerge adi cümle denĭr. Adi cümleler tar cümle ya da genĭş cümle şeklĭnde bolabĭlĭrler.” - (Ali Naci Cafer – Tatar Tĭlĭ IV).

3. Kalitesiz, kötü.

4. mec. Alçak, bayağı.

Rom. *adj. 1. Comun; de rând, banal. 2. Gram. (Unitate sintactică) Cu un singur predicat.* **Adi cümle** *– Propoziţie. 3. De proastă calitate. 4. fig. Josnic, vulgar, ordinar.*

ADİL s. (Ar. adil). Adil. Var. **adil.**

1. Doğru, doğruluktan ayrılmayan, adaletle iş gören.

2. Hakka uygun, haklı.

3. Kişi adı : **Adil** (e), **Adile** (k.).

Rom. *adj. 1. Just, drept. 2. Îndreptăţit, legitim. 3. Nume de persoană :* **Adil** *(b.),* **Adile** *(f.).*

ADİLEŞME, -ÜW is. Adileşme; adi bir duruma geliş. Var. **adiyleşme.**

Rom. *s. Faptul de* **adileşmek.** *1. Banalizare. 2. Decădere, declasare. 3. Degradare. 4. fig. Înjosire.*

ADİLEŞMEK f. Adileşmek; adi bir duruma girmek. Var. **adiyleşmek.**

Rom. *v. 1. A se banaliza. 2. A decădea, a se degrada. 3. fig. A se înjosi.*

ADİLEŞTĬRMEK f. Adileştirmek. Var. **adiyleştĭrmek**.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **adileşmek.**

ADİLĬK is. Adilik; adi olma durumu. Var. **adiylĭk.**

Rom. *s. 1. Faptul de a fi comun, de a fi de rând; banalitate. 2. Lipsă de calitate. 3. fig. Josnicie.*

ADİLLĬK is. Adillik.

Rom. *s. 1. Dreptate, echitate. 2. Legalitate, legitimitate.*

ADİS is. (Ar. hadis). Din. Hadis. Var. **hadis.**

1. Hazreti Muhammed’in genel kural değerindeki söz ve davranışları.

2. Bu söz ve davranışları konu eden eser.

Müslümanlıgıñ eñ güwenĭlĭr kaynakları dep Kuran’nıñ özĭ men Buharalı özbek din bĭlgĭnĭ Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail Buhari’nĭñ (810-870) yazgan Cami’-us Sahih adlı adisler kitabı kabul etĭlĭr. İsmail Buhari islâm ülkelerĭn dolaşıp 600.000 adis toplagan, bolarnıñ arasından eñ arüwlerĭ dep takdir etken 7397 tanesĭn 97 ciltlĭk bĭr kitap halĭnde yazıp bırakkan.

Rom. *s. 1. Faptele şi pildele profetului Mahomet. 2. Culegere de naraţiuni cu aceste fapte şi pilde.*

ADİSE is. (Ar. hadise). Hadise; olay.

Rom. *s. Eveniment, incident.*

ADLANDIRILMAK (**adlandırılmaq**) f. Adlandırılmak, ad verilmek. Var. **atlandırılmak**.

“1860 senelerĭnden sora Dobroca’ga...Kerĭş / Kerç, Şongar hem Tat ... dep adlandırılgan Kırım Tatarları kelĭp yerleşkenĭn köremĭz.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **adlandırmak;** *a fi denumit.*

ADLANDIRMAK (**adlandırmaq**) is. Adlandırmak, ad vermek.

Rom. *v. A denumi.*

ADLANMA, -UW is. Adlanma.

Rom. *s. Faptul de* **adlanmak.**

ADLANMAK (**adlanmaq**) f. Adlanmak.

1. Adlandırılmak.

2. Kötü nam kazanmak.

Rom. *v. 1. A fi denumit. 2. A câştiga o proastă reputaţie.*

ADLAŞMA, -UW is. Gram. Adlaşma.

Rom. *s. Gram. Faptul de* **adlaşmak;** *substantivizare.*

ADLAŞMAK (**adlaşmaq**) f. Gram. Adlaşmak.

Rom. *v. Gram. A se substantiviza.*

ADLAŞTIRMA, -UW is. Adlaştırma.

Rom. *s. Gram. Acţiunea de* **adlaştırmak***; substantivizare.*

ADLAŞTIRMAK (**adlaştırmaq**) f. Adlaştırmak.

Rom. *v. Gram. A substantiviza.*

ADLI s. Adlı. Var. **atlı.**

1. Bir ada sahip olan.

2. Adı (...) olan.

“Suklanıp karap turgan / Velĭ adlı dostından / Oynayatkan Elmas’ka / Tay başınday bĭr akşa.” - (Boztorgay).

“Bo memleketnĭñ Kartallar adlı köyĭ kayerde ?” - (Boztorgay).

3. Tanınmış, namlı, ünlü.

Rom. *adj. 1. Care are un nume. 2. Numit, denumit, intitulat. 3. Cu renume, renumit.*

ADLİ, ADLİY s. (Ar. adli). Adli; adaletle ilgili.

Rom. *adj. Judiciar; juridic.*

ADLİYE is. (Ar. adliyye). Adliye. Var. **adliye.**

1. Hukuk ve adalet işlerini gören devlet kuruluşları.

2. Bu kuruluşların çalıştığı bina.

Rom. *s. 1. Justiţie. 2. Palatul Justiţiei.*

ADLİYECĬ is. Adliyeci; adliyede görevli kimse.

Rom. *s. Magistrat; funcţionar în aparatul de justiţie.*

ADMİNİSTRATOR is. (Fr.>Rom.). İdarecĭ; mütevelli.

“ -Sĭz cĭgĭtler, bĭrewnĭ bekliysĭz mĭ yoksa ? dep, bĭznĭñ bo yerde otıruwımıznıñ sebebĭn soradı. / - Yaa, administratornı bekliymĭz.” - (Okıma Kitabı - V).

Rom. *s. Administrator.*

ADMİNİSTRATSİYE, ADMİNİSTRAȚİYE is. (Fr.> Rom.). 1. İdare, yönetim.

2. Bir kurumun yönetildiği yer.

Rom. *s. Administraţie.*

ADRES, ADRESA is. (Fr.>Rom., Türk.). Adres; bir kimsenin daimi olarak oturduğu evinin bulunduğu yerin tarifi.

“Bĭrköp dostlar edĭndĭm. Maga <u>adreslerĭn</u> berdĭler.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

“Hemen o doktornıñ <u>adresasın</u> alıp babam alar dayımnı bo doktorga aketeler.” - (Aciemin Baubek – Ebanay).

<u>Rom.</u> s. Adresă.

ADSIZ s. Adsız.

1. Adı olmayan; adı konulmamış.

2. Ünsüz, şöhretsiz, sıradan.

“Bĭr künçük kelĭr de uyanır m’ekensĭñ, / Öz tuwgan tĭlĭñe dayanır m’ekensĭñ? / Ka’raman çoban, o <u>adsız</u> yürükler, / Oñmagan kĭşĭler, kerçekçĭ türükler!” - (Bekir S. Çobanzade – Zawallı Türük).

<u>Rom.</u> adj. 1. Fără denumire. 2. Fără renume; de rând.

ADSIZ PARMAK (**adsız parmaq**) is. Adsız parmak; yüzük parmağı.

<u>Rom.</u> s. Degetul inelar.

AD ŞEGĬLMEK f. Ad çekilmek.

<u>Rom.</u> v. A se desemna nominal prin tragere la sorţi.

AD ŞEKME is. Ad çekme.

<u>Rom.</u> is. Acţiunea de **ad şekmek.** *Desemnare a numelui prin tragere la sorţi.*

AD ŞEKMEK f. Ad çekmek.

<u>Rom.</u> v. A desemna prin tragere la sorţi.

AD ŞEKTĬRMEK f. Ad çektirmek.

<u>Rom.</u> v. Forma factitivă de la **ad şekmek.**

ADUW is. (Ar.>Kıpç.) esk. Düşman.

“<u>Aduv</u> bolsañ <u>aduvman</u>, dost bolsañ dostman, / Pertavıñdan men seniñ korkmam Osman.” - (İlyas Bolat – Çınlar / Emel M.).

<u>Rom.</u> s. înv. Duşman.

AENK ve türevleri is. (Fars. aheng). Ahenk. Var. **ahenk.**

1. Uyum.

2. mec. Uyuşma, anlaşma.

<u>Rom.</u> s. 1. Armonie. 2. Acord, bună înţelegere.

AERODİNAMİK s. (Fr.>Rom.,Türk.). Aerodinamik; uçak, motorlu araç gibi şeylere hareketleri sırasında havanın direncini daha kolay aşabilmeleri için verilen biçimde olan.

<u>Rom.</u> adj. Aerodinamic, -ă.

AERODİNAMİKA is. (Fr.>Rom.,Türk.). Aerodinamik bilimi.

<u>Rom.</u> s. Aerodinamică.

AERODROM is. (Fr.>Rom.). Havaalanı.

<u>Rom.</u> s. Aerodrom.

AEROPLAN is. (Fr.>Rom.) Uçak. Var. **ayrıplan, ayroplan**.

<u>Rom.</u> s. Aeroplan.

AEROPORT is. (Fr.>Rom.) Hava limanı.

<u>Rom.</u> s. Aeroport.

AEROSTAT is. (Fr.>Rom.) Aerostat; balon.

<u>Rom.</u> s. Aerostat.

AF is. (Ar. afv). Af; Var. **afu.**

1. Bir kabahatı, bir kusuru veya bir yanlışı bağışlama.

“Ot bolıp candı canım, / Ĭrĭdĭ aktı kanım, / Bĭlmezlĭk etken edĭm. / <u>Af</u> et günamnı, canım.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Bir mahkeme kararı ile verilen bir cezanın devlet tarafından bağışlanması.

- **Af etĭlmek** – Af edilmek.
- **Af etmek** – Af etmek. “**Abaylamay bĭr söz aytıp, / İşĭñĭzden bĭrĭñĭznĭñ / Katĭrĭn men kırgan bolsam, / Af etĭñĭz yarlarım.” -** (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).
- **Af ettĭrmek** – Af ettirmek.
- **Af şıkmak** – Af çıkmak.
- **Af tĭlemek (ĭstemek)** – Af dilemek (istemek). **“Bĭznĭ Aktaşlı Ali bey cĭberdĭ, onıñ kĭşĭlerĭmĭz, dep cewap bere korkısından kaltırap, af tĭlep, anaw asker.” -** (Bozcĭgĭt).

<u>Rom.</u> s. 1. Iertare, scuză. 2. Amnistie.

AFERĬM ünl. (Fars. aferin). Aferin. Var. **apperĭm.**

“Aná, aná, Çorabatır! Hoop, <u>aferĭm</u> balay!” - (Bekir S. Çobanzade – Yaz Akşamı Üy Aldında).

“<u>Aferĭm</u>, kartım, tam men karaganday cesur kĭşĭ ekensĭn.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

<u>Rom.</u> interj. Bravo.

AFERĬN ünl. (Fars. aferin = yaşa !). Aferin. Var. **apperĭm.**

“Aferĭn, Ali. Öyle ya. Toy borcın ödiyalmay kĭm kalgan şo ?” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

<u>Rom.</u> interj. Bravo.

AFET is. (Ar. afet). Afet.

1. Doğanın ve hayat şartlarının sebep olduğu yıkım.

“<u>Afetler</u> kozlaylar turmadan, / Kıynaylar vicdanlarnı, kıynaylar ...” - (Yaşar Memedemin – Anka).

2. mec. Güzelliği ile insanın başını aklından alan kadın.

<u>Rom.</u> s. 1. Dezastru, calamitate. 2. fig. Femeie fatală.

AFFETĬLMEK f. → **Af** (**Af etĭlmek**).

AFFETMEK f. → **Af** (**Af etmek**).

“<u>Affet</u>, Nazmiye cengiy, ulınıñ başı teşĭlgen, közĭ şıkkan diysĭñ. Kolıñdan tutup üyüñe aketsem, Nureddin’nĭñ közĭ de, başı da yerĭnde bolganın köstersem ne dersĭn?” - (Altay Kerim – Kâniye).

“<u>Affedersĭñĭz</u>, sĭzge aytacak bĭrkaş lafım bar, dedĭ utana utana.” - (Aciemin Bawbek – Manalı Bĭr Ders).

AFFETTĬRMEK f. → **Af (Af ettĭrmek).**

AFFETTUOSO zf. (İt.>Rom.Türk.; uluslarası müzik terimi). Müz. Afettuoso; bir parçanın yumuşak ve duygulu bir biçimde çalınacağını anlatır.

<u>Rom.</u> adv. Muz. Afettuoso.

AFGAN (**Afganlı**) öz. is. Eşanl. **Afganlı**.

1. Afganlar; Afganistan’da ve ona komşu ülkelerde yaşayan, Hint-Avrupa soyuna mensup müslüman bir halk ve bu halka mensup kişi. Eşanl. **Paştu**.

2. s. Afganistan veya Afgan halkıyla ilgili olan.

<u>Rom.</u> s. şi adj. Afgan.

AFGANCA (**Afganlı**) is. Afganca; afgan dili. Eşanl. **paştu tĭlĭ.** Farsça, Tacikçe, Kürtçe ile birlikte İran dilleri ailesini oluşturan bir Hint- Avrupa dili.

<u>Rom.</u> s. Limba afgană.

AFGANLI (**Afganlı**) is. ve s. → **Afgan**.

AFIZ is. (Ar. hafız). Hafız.

1.Kuran'ın tamamını ezberlemiş kimse. Var. **hafız, apız.**

"Epiy para'a patlagan / Süslĭ-püslĭ leva da / Hattat Afız Murtaza / Mına şonday dep yaza ..." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Kuran'ı ezbere bilmesinden ötürü daha bilgili sayılan hoca.

"Afızın bĭrĭ: Padĭşam, sen niyet şeşmesĭne bar. Onda cuwın, şayĭn, tabın. Onda bulırsıñ kısmetĭñnĭ, diydĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. *s. 1. Persoană care ştie Coranul pe de rost. 2. Hafâz; hoge considerat mai doct datorită faptului că ştie Coranul pe de rost.*

AFIZA is. (Ar. hafıza). Hafıza; bellek.

Rom. *s. Memorie.*

AFIZLIK (**afızlıq**) is. Hafızlık; hafız olma durumu. Var. **hafızlık, apızlık.**

Rom. *s. Calitatea şi demnitatea de hafâz.*

AFİF[1] s. (Ar. hafif). Hafif. Var. **hafif.** Eşanl. **cengĭl.**

1. Tartıda ağırlığı az gelen; **awır** karşıtı.
2. Güç veya yorucu olmayan.
3. Ciddi olmayan, hoppa.
4. Miktarı az.
5. Sindirimi kolay.
6. Kalınlığı az, yoğunluğu az.
7. Etkisi az olan.
8. Zorlu olmayan.
9. Önemli olmayan.
10. (Uyku için) Çabuk açılan.
11. (Yokuş için) Az eğimli.
12. (Ses için) Gücü az, belli belirsiz.

"Tım-tırış, cel bĭle bellĭ bolmay, sade İrfan man Oktay'nın cılışıp ilerlegen fısıldamaları afif afif sezĭle." - (Yaşar Memedemin - Ayrılma).

13. Sıkıntısız, rahat.

Rom. *adj. 1. Uşor, care nu este greu. 2. Uşor, care nu este anevoios. 3. Neserios. 4. Puţin. 5. Care se digeră uşor. 6. Care nu este dens; rar, slab , puţin. 7. Lipsit de tărie. 8. Lipsit de intensitate. 9. Neimportant. 10. (Despre somn) Neadânc. 11. (Despre o pantă) Cu înclinaţie mică. 12. Abia perceptibil. 13. Comod.*

AFİF[2] s. (Ar. afif). Afif, namuslu, iffetli.

"Afif bĭr kĭşĭ." - (Şükran Vuap – Curs Practic de Limba Tătară).

Rom. *adj. Cast, pudic; cinstit.*

AFİFLEME, -W is. Hafifleme. Var. **hafifleme**.

Rom. *s. Faptul de* **afiflemek; u***şurare.*

AFİFLEMEK f. Hafiflemek. Var. hafiflemek. Eşanl. **cengĭlleşmek.**

Rom. *v. A se uşura.*

AFİFLEŞMEK f. Hafifleşmek, hafiflemek.

"Köynĭñ merasına kĭrdĭler; cüreklerĭndekĭ korkı bĭraz afifleştĭ." - (Nevzat Yusuf – Dorı At Öldĭ).

Rom. *v. A se uşura; a slăbi; a se împuţina.*

AFİFLEŞTĬRMEK f. Hafifleştirmek.

Rom. *v. A uşura.*

AFİFLETMEK f. Hafifletmek. Eşanl. cengĭlleştĭrmek.

Rom. *v. A uşura.*

AFİFLETÜWCĬ s. Hafifletici.

Rom. *adj. Uşurător; liniştitor, calmant; atenuant.*

AFİFLĬK is. Hafiflik. Eşanl. **cengĭllĭk.**

1. Hafif olma durumu.
2. Rahatlık.
3. mec. Hoppalık.

Rom. *s. 1. Faptul de a fi uşor. 2. Comoditate; uşurinţă. 3. fig. Neseriozitate.*

AFİFSEMEK f. Hafifsemek.

Rom. *v. A subestima.*

AFİFŞE zf. Hafifçe.

Rom. *adv. Uşor; uşurel*

AFİKS is. (Fr.>Rom.). Dilb. Yapım eki.

Rom. *s. Gram. Afix.*

AFİŞ is. (Fr.>Rom.,Türk.). Afiş.

"Koldan yazılgan on onbeş afişnĭ ĭşlek yerlerge cabıştırttı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Afiş.*

AFİŞLEMEK f. Afişlemek.

1. Afiş asmak.
2. mec. Sergilemek, göstermek.

Rom. *v. 1. A afişa. 2. fig. A expune, a etala.*

AFİŞŞĬ is. Afişçi.

Rom. *s. Afişor.*

AFİŞŞĬLĬK is. Afişçilik.

Rom. *s. Îndeletnicirea de afişor.*

AFİYET is. (Ar. afiyet). Sağlık, esenlik, sıhhat.

- **Afiyet bolsın** – Bir şey yiyip içenlere "Yarasın." anlamına söylenen iyi dilek sözü. **"Bĭrĭn calma, bĭrĭn cut, bĭrĭn kolda hazır tut. / Tĭrkelsĭn artl'artından, bolsın kadam afiyet." -** (İsmail Otar – Çiborek).
- **Afiyetmen –** Ağız tadıyla, keyifle.

Rom. *s. Sănătate.* **Afiyet bolsın -** *Poftă bună; să vă fie de bine.* **Afiyetmen -** *Cu poftă; cu delectare, delectându-vă.*

AFİYON is. (Yun.>Türk.) Afyon. Var. **afyon.**

"Aşaş cemĭşlerĭnden afiyon denĭlgen koyı ve biyaz bĭr madde şıgarılır. Afiyon bĭrköp ilâçlar yasalganda kullanılır." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer – Okuma Kitabı III).

"Sen onıñ boza ĭşken kadesĭne afiyon salırsın. O yuklap keter." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

- **Afiyonı patlamak** –Öfkelenmek.

Rom. *s. Opiu.*

AFİYONCI is. Afyoncu, afyonkeş.

Rom. *s. Opioman.*

AFİYONKEŞ is. Afyonkeş.

Rom. *s. Opioman.*

AFİYONLAMAK (**afiyonlamaq**) f. Afyonlamak.

Rom. *v. A droga cu opiu.*

AFİYONLI s. Afyonlu.

1. İçinde afyon bulunan.

2. Afyon yutmuş.

Rom. adj. 1. Care conţine opium. 2. Ameţit de opiu.

AFORİSM is. (Lat.>Fr.>Rom., Türk.) Aforizm; özdeyiş.

Rom. s. Aforism.

AFRİKALI (**Afrikalı**) is. Afrikalı, Afrika kıtasında yaşayan halklardan olan kimse.

Rom. s. African.

AFRİKAN (**Afrikan**) is. (Lat.>Rom.) → **Afrikalı**.

AFSUN is. (Fars. efsun). Afsun, efsun, büyü.

Rom. s. Farmec, vrajă.

AFSUNLAMAK (**afsunlamaq**) f. Afsunlamak, büyülemek, büyü yapmak.

"Kitap açkanlar, fal karaganlar, ... kırk azizge, erenlerge alıp ketmelĭ, çirkef suvuman afsunlamalı, cılan etĭmen ırım etmelĭ, muska almalı, diy edĭler." - (Bekir S. Çobanzade – Ĭndemez Celil / Emel D.).

Rom. v. A fermeca, a vrăji.

AFŞARLAR öz. is. Afşar.

1. Tar. Oğuz Türklerinin bir boyu.

2. Bu boyun bugün Anadolu, Kafkas, İran ve Afganistan'da yaşayan torunları.

Rom. s. 1. İst. Una dintre cele 24 de ramuri ale Turcilor Oguzi. 2. Descendenţii acestei ramuri ale Oguzilor care astăzi trăiesc răspândiţi în Anatolia, Caucaz, İran şi Afganistan.

AFTA is. (Fars. hefte). Hafta; genellikle Pazartesi başlayıp Pazar günü bittiği kabul edilen, bir yılda elli iki defa tekrarlanan yedi günlük dönem. Var. **hafta, apta.**

"Cımırtanıñ sarısı, / Cerge tüşse carılır. / Afta geşmeden yarem / Kelĭp maga sarılır." - (Boztorgay).

"Fidanıñdan bĭr gül ber, ketiyĭm koklap, / Aftada bĭr, ayda dört, kelĭrmen coklap." - (Boztorgay).

"Ew, toynı eş bolmaydım bĭr ekĭ afta sonraga kaldırmasak eş bolmaycak. İşlerĭmĭz bek köp, pĭtmiy kalacak ..." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, hikâye).

- **Afta başı –** Genellikle Pazartesi.
- **Afta ĭşĭnde -** İki Pazar arasındaki günlerde.
- **Afta soñı –** Genellikle Cumartesi ve Pazar.
- **Aftanıñ künlerĭ -** Haftanın günleri.

Rom. s. Săptămână.

AFTALARCA zf. Haftalarca.

"Aftalarca caşnı kartnı bekletken soñ / kelĭp cettĭ bügün toy." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adv. Cu săptămânile.

AFTALIK (**aftalıq**) is. ve s. Haftalık.

1. s. Haftada bir yapılan (toplantı); haftada bir çıkan (dergi).

2. s. Bir hafta süren.

3. is. ve s. Haftada bir ödenen para.

Rom. 1. adj. şi s. Săptămânal; hebdomader. 2. Care durează o săptămână. 3. s. Câştigul săptămânal.

AFTE is. Abla. Var. **apte.** Eşanl. **abla.**

"Hacĭkeldĭ, mert akay, cebĭn coklay. / Nikâh hakkı imamga bere bĭr yüzlük, / Yenge afte parası bĭr ellĭlĭk." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

Rom. s. 1. Soră. 2. Tanti, ţaţă, lele.

AFU is. (Ar. afv). Af. Var. **af.**

1. Bir kusuru, bir yanlışlığı veya bir suçu bağışlama.

"Ölemen, sevabım afuga cetmiy ... / Sara'nıñ al kanı kolımdan ketmiy ... / Köñlĭm bahtıma razılık etmiy ..." - (Bekir S. Çobanzade – Halim Aydamak).

2. Bir mahkeme kararı ile verilen bir cezanın devlet tarafından bağışlanması.

"Handan afu kelgençĭk kaç kere bo Kökĭşlĭ-köy'den çıkıp kaçacak boldık." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Afu etĭlmek** – Af edilmek.
- **Afu etmek –** Af etmek, affetmek.
- **Afu etĭlmek –** Af edilmek, af olunmak, affolunmak.
- **Afu tĭlemek (ĭstemek)** – Af dilemek. **"O wakıt tabĭrlemege kuwetĭm yok edĭ, aytkan sözlerĭm, başımdan geşken aksız tüşüncelerĭm üşĭn afu ĭstiymen. Afu et, nenem!"** - (Yaşar Memedemin – Şaliy Şal).

Rom. s. 1. İertare, scuză. 2. Amnistie.

AFYET is. → **Afiyet**.

"Afyet bolsın, may biylesĭn!" - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

AFYON ve türevleri is. → **Afiyon** ve türevleri.

AG (**ağ**) ünl. Ah.

"Ag ettĭm men derenden, / Canım köştĭ yerĭnden." - (Zühal Yüksel – Polatlı Ağzı).

Rom. interj. Ah.

AGA (**ağa**) is. Ağa.

1. Köy ağası, büyük çiftlik sahibi. Eşanl. **şökáy.**

"Erten turıp nĭşliycekmen? Ya anaw aganıñ, ya mĭnaw baynıñ kapısın barıp kagacakman." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

"Kurtömer'nĭñ babası, Seytosman, köynĭñ zengĭnce agalarından bĭrĭ ve Kenceömer'nĭñ kapı bĭr komşısı edĭ." - (Mehmet Vani – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkek kimse.

"Kelecek çakırtuwlarımıznıñ alaysı da bĭrtakım hacı hoca, efendĭ kĭşĭler, aga kĭşĭler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Acĭ oca, kartlar man fırıncı Üsmen aga / Ekĭ vekilbaba da odanıñ ortasında." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

3. Ağabey. Var. **aka.**

"Seyityaya da pencĭrenĭñ aldında otırı. Sık sık pencĭreden tışka karar. Bo sırada Seyityaya'nıñ agası Seydahmet ĭçerĭ kĭrer." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

4. Tar. Amir, şef, başkan.

- **Aga kardaş** – Ağabey ve kardeş. **"Bunıñ içiün aga kardaş tuwganlık tuygusunıñ çetsĭz süyüwlerĭmen üyge şenlĭk bere edĭler."** - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).
- **Kart agası (kartagası) –** Dobruca Tatarları arasında yaşatılan **Kĭyew konuşması** adlı düğün adetinde güvey, gerdek öncesi saatlerini delikanlı arkadaşlarıyla bir veda şöleninde geçirir. Şölen **kartağası** denilen bir başkanın idaresinde geçer. **"Oynap külüwde de bĭr nizam, bĭr tertĭp bolmadı mı, onıñ da azzı tuzı bolmaz. Onıñ'çün gene sĭz caşlarnıñ razılıgı ve ĭstegĭmen kartagañız saylangan**

menĭ, şĭmdĭ ayırıp salacagıñız oñ begĭn, sol begĭn tıñlaycaksıñız.” - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

- **Aganıñ kolı tutulmaz.** – Deyim. Ağanın eli tutulmaz.
- **Sen aga, men aga. Bo sıyırnı kĭm sawa ? –** Deyim. Sen ağa, ben ağa. Bu ineği kim sağa ?

Rom. s. 1. Chiabur, moşier. 2. Termen de respect pentru bărbaţii mai în vârstă. 3. Nene, frate mai mare. 4. İst. Agă, căpetenie, şef.

AGABABA (**ağababa**) is. Ağababa. Var. **ababa.**

Rom. s. Vezi **Ababa.**

AGA CENGE (**ağa cenge**) is. Ağabey ve yenge (yetim bir çocuğa analık babalık etmesi gerekenler).

- **Aga cenge kolında ösmek -** Ağabeyinin ve yengesinin elinde büyümek.

Rom. s. Fratele mai mare şi cumnata (tutorii unui copil, în lipsa părinţilor).

AGAÇ (**ağaç**) ve türevleri is. → **Agaş** ve türevleri.

1. Ağaç. Eşanl. **terek.** Var. **agaş.**

“Bo yolda kĭm bĭlĭr kaç kere kuru ağaçka kan cakkasıñdır.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Odun.

“Bugün sĭzdiy mutaçlarga anda agaç berĭle, / Cemiyetnĭñ mına şunday paydaları körüle.” - (Osman Cudi - Sav Bolsın Şo Curtımız / Emel D.).

- **Cangız agaç calbarsañ canmaz**. - Atas. Tek odun yalvarsan yanmaz.

Rom. s. 1. Arbore, copac; pom. 2. Lemn.

AGA ĬNĬ (**ağa ĭnĭ**) b. is. Var. **agan**.

1. Ağabey ve (erkek) kardeş.

“Aga ĭnĭ, ekĭ yaş, / Ekĭ yoldaş, ayakdaş, / Tamam bĭr yıl degende / Tapışayık şu yerde.” - (Eşref Şemizade – Togan Kaya).

2. Erkek akrabalar.

3. mec. Samimi dostlar.

Türk Lehç. : Kırım. – **ağa ini;** Kazan – **ağa enĭ;**

Rom. s. binar. 1. Fratele mare şi fratele mic. 2. Rudele pe linie masculină. 3. Fig. Prietenii intimi, fârtaţii.

AGA KARDAŞ (**ağa qardaş**) b. is. Ağabey ve kardeş; ağabey ile kardeşin oluşturduğu ikili.

“Bunuñ üçün aga kardaş tuwganlık tuygusunıñ çetsĭz süyüwlerĭmen üyge şenlĭk bere edĭler.” – (Mehmet Niyazi –Sawlıkman Kal)

“Yabancılarıñ fitnelerĭ aga kardaşnı duşman ete başlagan edĭ.” - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

Rom. s. Fraţi (cuplul de doi băieţi fraţi sau cel de frate şi soră mai mică).

AGALANMAK (**ağalanmaq**) f. Ağalanmak; ağa tavrı takınarak çalım satmak.

Rom. f. A-şi da aere de agă.

AGALI ĬNĬLĬ (**ağalı ĭnĭlĭ**) is. Ağalı kardeşli erkekler; büyüklü küçüklü, bütün erkek kardeşler (bazen akrabalar ya da kardeş gibi sevilen yakın dostlar).

“Abĭsĭnlĭ kelĭnlĭ uz bolsa, cemege as köp bolar. / Agalı ĭnĭlĭ uz bolsa, mĭnmege at köp bolar.” - (Cenan Bolat – Nogay Türk Atasözlerĭ).

Rom. s. Cu mic, cu mare , toţi fraţii de sex bărbătesc.

AGALIK (**ağalıq**) is. Ağalık.

1. Ağa olma durumu.

“Hacı Bekĭr soyından, kız anası. / Agalıkman nam bergen kartbabası.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

2. mec. Kibar ve cömertçe davranış.

Rom. s. 1. Calitatea, demnitatea de **“aga”** *2. fig. Generozitate.*

AGALI SĬÑĬLLĬ (**ağalı sĭñĭllĭ**) is. Ağalı kız kardeşli; ağabey ve kızkardeş birlikte.

Rom. s. Cu mic, cu mare; fratele mare şi surioara, împreună.

AGAN (**ağan**) is. (**aga ĭnĭ**’den kısaltma) Erkek kardeşler (akrabalar ya da dostlar); ağa kardaş.

“Bo üş agannıñ ekewĭ de, keteler ipkalların denemege.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. (presc. de la **aga ĭnĭ***). Fraţii de sex bărbătesc.*

AGANLI (**ağanlı**) is. s. ve zf. (**Agalı ĭnĭlĭ**’den kısaltma) Büyüklü küçüklü erkek kardeşler.

“Aná anaw Seydahmetler mĭ şo, Seydalĭler mĭ ... Ekĭ üş aganlı barlar da şonda ... Bo, şonlarnıñ kĭşkenelerĭ emĭş.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Üç aganlı, üçevĭ de pelvan. Hele ortancısı elâmet.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

“Yedĭ aganlı kardaşım bar edĭ. Dörtewĭn öltĭrdĭler duşmanlar marebede. Üşewĭ kaldı.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. adj şi adv. (presc. de la **agalı ĭnĭlĭ***). Cu mic şi mare, toţi fraţii de sex bărbătesc.*

AGARGAN (**ağarğan**) s. 1. Ağarmış, beyazlanmış.

2. Solmuş, rengi kaçmış.

Rom. adj. 1. Albit, încărunţit. 2. Decolorat.

AGARIK (**ağarıq**) s. Ağarık, ağarmış. Var. **agargan.**

Rom. adj. Albit; decolorat.

AGARILMAK (**ağarılmaq**) f. Ağartılmak.

“Kara kuşlar ilerĭ, ekĭ kolda Ak kuşlar. / At nallanır, kayrak oynar, agarılır kılınçlar.” - (Edip Efendi – Sefername / Emel M.).

Rom. v. A se albi; a fi albit.

AGARMA, -UW (**ağarma, ağaruv**) is. Ağarma.

1. Ak olma, beyazlanma.

2. Solma.

3. Aydınlanma.

Rom. s. Acţiunea de **agarmak.** *1. Înălbire, încărunţire 2. Decolorare 3. Luminare (de ziuă).*

AGARMAK (**ağarmaq**) f. Ağarmak.

1. Ak olmak, ak duruma gelmek, beyazlanmak.

“Cawgan karman cılga, bayır ak çarşaptay agardı.” - (Osman Cudi – Saw Bolsın Şo Curtımız).

“Kulşerif molla şĭmdĭge kadar üç Hanga hızmet etken, millet kahrĭ men saçı sakalı agargan bĭr kart.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. (Renkler için) Solmak.

3. (Tan yeri, gün) Aydınlanmak.

“Kün kawuştı ay battı. / Kök agarıp tañ ata. / Menĭm yarem, kıymasım / Yuklamay beklep cata.” - (Boztorgay).

- **Şâşî sakalı ağarmak** – Saçı sakalı ağarmak.

Türk Lehç. : Kırım. – **ağarmaq;** Kazan. – **ağaru;**

Rom. v. 1. A se înălbi, a încărunţi. 2. A se decolora. 3. A se lumina (de ziuă).

AGAR-SUW (**ağar suw**) is. Akar su.

“Bĭr endekte bĭr agar-suw köredĭ. Tüşedĭ attan, kolına aladı cügenĭn, atlap tüşedĭ endekke, suw ĭşedĭ.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. Apă curgătoare; râu.

AGARTI (**ağartı**) is. Ağartı; belli belirsiz bir aklık.

Rom. s. Albeaţă.

AGARTILMAK (**ağartılmaq**) f. Ağartılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **agartmak.**

AGARTKIŞ (**ağartqış**) is. 1. Ağartıcı, beyazlatıcı, bir şeyi ağartma özelliği olan madde. Eşanl. **agartuwcı.**

2. Deterjan.

Rom. s. 1. Substanţă cu proprietatea de a albi. 2. Detergent.

AGARTMA, -UW (**ağartma, ağartuv**) is. Ağartma, beyazlatma; ağartmak işi.

Rom. s. Acţiunea de **agartmak.** *Înălbire.*

AGARTMAK (**ağartmaq**) ettir. f. Ağartmak, ak duruma getirmek, beyazlatmak.

“Alıñız, keteyĭk bek uzak cerlerge, / Salgır’da ketenĭn agartkan dülberge.” - (Bekir S. Çobanzade – Bulutlar, bulutlar).

- **Yüzün agartmak (Birewnĭñ ...)** - Başarılarıyla yakınlarının övünmesine sebep olmak. **“Kart caş, tanışıp keneşĭp, tatarlıknı yükseltecek, onıñ yüzün agartacak vasıta ve çarelerg baş urmamız kerek.” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).
- **Bo sakalnı tĭrmende agartmadık** – Deyim. Bu sakalı değirmende ağartmadık; birçok tecrübelerden geçerek geldik bugünkü halimize.
- **Ak kün agartır, kara kün karartır.** – Atas. Ak gün ağartır, kara gün karartır.

Rom. v. Factitiv de la **agarmak.** *A albi, a înălbi.*

AGARTTIRMAK (**ağarttırmaq**) ettir. f. Ağarttırmak.

Rom. v. f. A face să albească, a face să înălbească.

AGARTUWCI (**ağartuwcı**) is. ve s. Ağartıcı, beyazlatıcı (madde). Eşanl. **agartkış (1.).**

Rom. s. şi adj.(Produs, agent) cu proprietatea de a înălbi; înălbitor.

AGA SĬÑĬL is. Ağa ve kızkardeş.

Türk Lehç. : Kırım. – **ağa siñil;** Kazan. – **ağa sĭñĭl;**

Rom. s. Cuplul de frate şi soră.

AG-ASMA (**ağ asma**) is. Bot. Ak asma; beyaz ve kokulu çiçek açan tırmanıcı bir sus bitkisi (Lat. Clematis vitalba).

Rom. s. Bot. Viţă albă.

AGASTOS (**ağastos**) is. → **Agustos**.

“Ta Agastosta kazıp hazĭrlegen şukurlarga Temĭrcan akay cemĭş teregĭ otırtkan edĭ.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

AGAŞ (**ağaş**) is. 1. is. Ağaç; gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli çok yıllık bitki. Var. **agaç.** Eşanl. **terek.**

2. is. Bu gibi bitkilerin gövde ve dallarının sert dokusu.

“Agaşnı oyamadım, / Aşka tuz kuyamadım. / Sen menden bezdĭñ amma, / Men saga toyamadım.” - (Boztorgay).

3. s. Bu gibi bitkilerin gövdesinden ve dallarından yapılan. **Agaş üy.**

4. is. Odun; yakılmak için kesilip parçalanmış ağaç. Eşanl. **odın.**

“Aldımızda keliyatkan, kış. Bĭr parşa agaşımız yok, mınaw kıznıñ üstĭne kiyer bĭr kalın şiysĭ yok. Kaydan alayım ?” - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

- **Agaş parlamak** - Odun kırmak.
- **Agaşka balta urganlar, “sabı menden” degen.** - Deyim. Ağaca balta vurmuşlar, “sapı benden” demiş.
- **Boşbogaznı cennemge atkanlar, “agaş yaş” degen. -** Deyim. Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun ıslak” demiş.
- **Agaş cemĭşĭmen, insan ĭşĭmen.** - Atas. Ağaç yemişi ile, insan işi ile yararlıdır.
- **Agaş fidan ekende mayışır. -** Atas. Ağaç fidan iken eğrilir.
- **Agaş kertĭlgen yerden sınmaz. -** Atas. Ağaç kertilmiş yerinden kırılmaz.
- **Ağaş yapragıman güzeldĭr.** - Atas. Ağaç yaprağıyla güzeldir.
- **Ağaşnı kurt aşar, insannı dert.** - Atas. Ağacı kurt kemirir, insanı dert.
- **Agaştan maşa bolmaz -** Atas. Ağaçtan maşa olmaz.
- **Cañgız agaş calbarsañ canmaz. / Ekĭ agaş bĭrbĭrĭne karar. / Üş agaş gürül gürül canar**. - Atas. Tek odun yalvarsan yanmaz, / İki odun birbirine bakar. / Üç odun gürül gürül yanar.
- **Kuru agaşka kan cagılmaz.** – Atas. Kuru oduna kan sürülmez. (Suçsuz insana iftira edilmemeli).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. – **ağaç;**

Rom. s. 1. Arbore, copac, pom. 2. Lemn, material lemnos. 3. adj. De lemn, din lemn. 4. Lemn de foc.

AGAŞ BAKASI (**ağaş baqası**) is. Zool. Ağaç kurbağası. (lat. Hylea arborea).

Rom. s. Zool. Broatec, brotac.

AGAŞ BİTĬ (**ağaş bitĭ**) is. Zool. Ağaç biti; ağaç yapraklarına musallat olan küçük, yeşil bir böcek türü. (Lat. Psylla).

Rom. s. Zool. Păduche de frunze (de copaci).

AGAŞİY (**ağaşĭy**) is. Ağabey.

“Mĭngen atıñ alayak, mañlayı kaşka, / Sürüwmen caşıñ ĭşĭnde agaşĭy başka.” - (Zühal Yüksel – Polatlı ağzı).

Rom. s. Frate mai mare.

AGAŞ KÖMĬRĬ (**ağaş kömĭrĭ**) is. Odun kömürü; mangal kömürü.

Rom. s. Mangal.

AGAŞ KURTI (**ağaş qurtı**) is. Zool. Tırtıl.

Rom. s. Zool. Larvă.

AGAŞLANDIRILMA, **-UW** (**ağaşlandırılma**, **-uw**) is. Ağaçlandırılma.

Rom. s. 1. Plantare, sădire (de pomi, de copaci). 2. Împădurire.

AGAŞLANDIRILMAK (**ağaşlandırılmaq**) f. Ağaçlan-

dırılmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **agaşlandırmak.**

AGAŞLANDIRMA, **-UW** (**ağaşlandırma, -uw**) is. Ağaçlandırma. Var. **agaşlandıruw** .

Rom. *1. Plantare, sădire (de pomi, de copaci). 2. Împădurire.*

AGAŞLANDIRMAK (**ağaşlandırmaq**) f. Ağaçlandırmak.

Rom. *v. 1. A planta, a sădi (pomi, copaci). 2. A împăduri.*

AGAŞLANMAK (**ağaşlanmaq**) f. Ağaçlanmak; ağaçla kaplanmak.

Rom. *v. A se acoperi cu copaci; a fi năpădit de copaci.*

AGAŞLAŞMA, **-UW** (**ağaşlaşma, -uw**) is. Odunlaşma.

Rom. *s. Lignificare.*

AGAŞLAŞMAK (**ağaşlaşmaq**) f. Odunlaşmak.

Rom. *v. A se lignifica.*

AGAŞLI (**ağaşlı**) s. 1. Ağaçlı.

2. Odunlu.

- **Agaşlı col** – Ağaçlı yol, hıyaban. (*Rom. alee*).

Rom. *adj. 1. Cu copaci. 2. Cu lemne.*

AGAŞLIK (**ağaşlıq**) is. Ağaçlık.

1. Ağaç öbeği.

"Kete keteler, az keteler, köp keteler, tawnıñ ĭşĭndekĭ agaşlık bolarnıñ betlerĭn, kolların cırta." - (Nedret ve Enver Mahmut -Bozcĭgĭt).

2. Odunluk, odun konulan yer.

Rom. *s. 1. Pâlc de copaci, colţ de pădure. 2. Magazie de lemne.*

AGAŞ OPAPĬŞĬ (**ağaş opapĭşĭ**) is. Bot. Ağaç mantarı.

Rom. *s. Bot. Burete (de copaci).*

AGAŞ SAKIZI (**ağaş saqızı**) is. Ağaç sakızı; reçine.

Rom. *s. Răşină.*

AGAŞSIZ (**ağaşsız**) s. Ağaçsız; çıplak (yer).

Rom. *adj. (Despre terenuri) Lipsit de copaci; golaş.*

AGAŞŞI (**ağaşşı**) is. Oduncu.

Rom. *s. Tăietor sau vânzător de lemne.*

AGAŞŞIK (**ağaşşıq**) is. Ağaççık.

Rom. *s. 1. Arbust. 2. Pomişor, copăcel.*

AGAŞŞILIK (**ağaşşılıq**) is. 1. Ağaççılık; ağaç yetiştirmecilik; fidancılık; ormancılık.

2. Odunculuk.

Rom. *s. 1. Pomicultură. 2. Îndeletnicirea de tăietor sau de vânzător de lemne.*

AGAY (**ağ**) is. 1. **Aga'ya** sesleniş. Var. **akay.**

2. Ağa. (Sesleniş şeklinin kelime gövdesi olarak kullanılması).

Rom. *1. Vocativul cuvântului* **aga.** *2. Forma de vocativ devenită, ca urmare a uzajului frecvent, variantă a cuvântului* **aga.**

AGDA (**ağda**) is. Ağda.

1. Koyu pekmez. Var. **a'da.**

2. Koyu, yapışkan madde.

Rom. *s. 1. Dulceaţă groasă, magiun. 2. Substanţă consistentă şi lipicioasă.*

AGDALANMAK (**ağdalanmaq**) is. Ağdanlanmak.

Rom. *v. (Dulceţurile) A se concentra.*

AGDALAŞMAK (**ağdalaşmaq**) f. → **Agdalanmak**.

AGIM (**ağım**) is. Akım. Var. **akım.** Eşanl. **kurent.** (Romenceden).

1. Akma, akmak işi.

2. (Hava, su, elektrik için) Akış, akıntı, cereyan.

"Aşadan kele bĭrewĭ agımga karşı. / Ah! demesem, kaltiyĭm? Tatar yaşı." - (Bekir S. Çobanzade – İçken).

3. (Sanat, politika ve fikir hayatında) Tutum, görüş.

"Kaysı edebiy agımnıñ ya da agımlarnıñ tesĭrĭnde kalgan ?" - (Şükran Vuap Mokanu - Mehmet Niyazi, Dobrocalı Tatar Şairĭ).

- **Agımdakı –** Günümüzdeki; yürürlüktekĭ; cari.

Türk Lehç. : Kırım. – **ağım, aqım;** Kazan – **ağım;**

Rom. *1. Acţiunea de a curge, curgere. 2. Curent, curs (de apă, aer, electricitate) 3. Mişcare; curent (politic, artistic, filozofic).*

AGIN (**ağın**) is. → **Akın**.

"Oynadılar çıñlarman, ötkenlerday. / Begendĭler. / Aylandılar cenk, agın etkenlerday. / Eglendĭler." - (Bekir S. Çobanzade – Toy).

Türk Lehç. : Kırım. , Nog., Kazak. - **ağın;**

AGIR (**ağır**) türevleri ve bileşikleri s. → **Awır** türevleri ve bileşikleri.

"Raat yaşamak ĭsteseñ, baş agır, kulak sagır bolması kerek." - (Boztorgay).

AGIRMA, -UW (**ağırma, -uw**) ve türevleri is. → **Awırma** ve türevleri.

AGIRMAK (**ağırmaq**) f. → **Awırmak**.

AGISTOS (**ağıstos**) is. (Lat. >Rom.,Türk.). Ağustos ayı. Var. **agustos.**

"Agıstos'ta carıla pĭşken kawun, / Endĭ katĭp tabayım senĭñ bawıñ." - (Boztorgay).

- **Agıstosta suwga kĭrse, balta kesmez buz bolır. –** Deyim. Ağustosta suya girse, balta kesmez buz olur. (Talihi hep ters gidenler hakkında).

Rom. *s. Luna August.*

AGISTOS BÖCEGĬ (**ağıstos böcegĭ**) is. Ağustos böceği. (Lat. Cicada plebeja).

"Bo tınışlık ĭşĭnde bĭr agıstos böcegĭnĭñ otlar arasında kıbırdaganı tuyuldı. Dürküsüne başladı." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

Rom. *s. Greier (de câmp).*

AGIŞ (**ağış**) is. Akış. Var. **akış.**

1. Akmak işi veya biçimi.

2. mec. Geçip gitme, sürüp gitme.

"Gür cırında gürlep tura / Asırlarnıñ agışı, / Köz yaşları, dertĭ, zewkı, / Can solışı sagışı." - (Enver Mahmut – Halkım Menĭm Bĭr Şairdĭr).

Rom. *s. 1. Curgere. 2. fig. Trecere, scurgere, succedare.*

AGIŞKAN (**ağışqan**) s. Akışkan, akıcı.

Rom. *adj. Fluid, lichid.*

AGIŞMAK (**ağışmaq**) f. Akmak, akın etmek, topluca gitmek, üşüşmek.

"Mensulu – Halkka hiç fayda etmiy mĭ ekenler ? / Hacĭ totay : Kayda etecek? Etseler, halk curtın taşlap öz özĭne bo yaka agışa mı?" - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *v. A se buluci, a se îmbulzi*

AGIT (**ağıt**) is. (Türk.). Ağıt. Eşanl. **takmak.**

Rom. *s. Bocet.*

AGITILMAK (**ağıtılmaq**) f. Akıtılmak. Var. **agızılmak, agızdırılmak.**

"Pĭrĭc, bolgaşı, su ĭşĭnde turur. Bonıñ üşün pĭrĭclĭknĭñ yakınında ara ara tarlaga agıtılacak bol su tabılması kerektĭr." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **agıtmak.**

AGITMA, **-UW** (**ağıtma**, **-uw**) is. Akıtma.

1. Akıtmak işi. Var. **agıtuw, agızma, agızdırma.**

2. Hayvanların, özellikle atların alnında bulunan, burnuna doğru uzanan beyaz leke. Eşanl. **kaşka.**

3. Un, su, yumurta, tuz ve karbonat ile yoğurulup akışkan bir duruma getirilen hamurun yağda pişirilmesiyle yapılan bir yiyecek; gözleme.

Rom. *s. 1. Acțiunea de* **agıtmak;** *scurgere. 2. Pată albă de păr alungită spre bot, pe fruntea unor animale. 3. Clătită, un fel de plăcintă.*

AGITMAK (**ağıtmaq**) f. Akıtmak, akmasını sağlamak, akmasına sebep olmak. Var. **agızmak, agızdırmak.**

"Bolaytıp Moskow hükümetĭ tatar halkı üstüne agıtkan zehrĭn kün keşken saytın köbiyte." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Şĭmdĭ gene ketemen dep onıñ köz yaşın agıtma." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **akmak :** *A face (a lăsa) să curgă.*

AGIZ is. (**ağız**) → **Awız**.

"(Hüseyin, Tevfik, Şükri ve Ahmet, hepsĭ bĭrden ayakka turup bĭr agızdan bagırıp : Yaşasın teşkilát ! Yaşasın teşkilâtçılar !" - (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

AGIZ BURUN (**ağız burun**) b. is. → **Awız burun.**

"Mektepte bĭr arsız bala / Ne kızara, ne utana./ Bĭr kün oga tatar dedĭ, / Erĭştĭrdĭ erĭştĭrdĭ, / Agız burun tırıştırdı." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

AGIZDIRILMAK (**ağızdırılmaq**) f. → **Agıtılmak**.

"Suw şo depoga totırıla. Depo tolgan soñ, suw bayırdan aşaga, ta Köstencĭ'ge pompasız agızdırıla." - (Ekrem Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı).

AGIZDIRMAK (**ağızdırmaq**) f. → **Agıtmak**.

"Başka bĭr caş, bĭr sogan ezĭp Ömĭrbek'ĭñ murnın teşĭgĭne, keskĭn sölnĭ agızdırdı." - (Altay Kerim – Kâniye).

AGIZILMAK (**ağızılmaq**) f. → **Agıtılmak**.

AGIZMA, **-UW** (**ağızma, -uw**) is. Akıtma.

Rom. *s. Acțiunea de* **agızmak.**

AGIZMAK (**ağızmaq**) f. Akıtmak, akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek.

"Aman oglunı çagıra da, ona avlaga suw akızıp, atnı onın çamırında sınap bakmasını ayta." - (C: Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

- **Kan agızmak –** Kan akıtmak, kurban kesmek.

Türk Lehç. : Kırım. – **aqızmaq;** Kazan. – **ağızu;**

Rom. *v. f. A face să curgă, a lăsa să curgă.*

AGİTATO (**acitato**) zf. (İtal.>Rom.,Türk., uluslararası müzik tabiri). Müz. Agitato; bir parçanın canlı ve coşkulu çalınacağını anlatır.

Rom. *adv. Muz. Agitato.*

AGLAMA, **-W** (**ağlama, -w**) is. Ağlama.

Rom. *s. Acțiunea de* **aglamak;** *plângere, plânset.*

AGLAMAK (**ağlamaq**) f. Ağlamak. Eşanl. **cılamak**.

1. Üzüntü, acı, sevinç vb.nin etkisiyle göz yaşı dökmek.

"Men aglamak, bu büyük tatarnıñ boynuna sarılıp köz yaşları tökmek, boşanmak ĭstiy edĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

2. Sızlanmak, yakınmak.

- **Aglasa anam aglar, kalganı yalan aglar. –** Deyim. Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar.

Türk Lehç. : Kırım - **ağlamaq**; Kazan. - **ağlau, yılau**; Moğ. - **haylah, uylah**;

Rom. *v. 1. A plânge, a vărsa lacrimi. 2. A se tângui, a se lamenta.*

AGLAR (**ağlar**) is. Ağlama.

"Men bĭr garĭp yolcu edĭm, kaldım kara daglarda. / Yol şaşırdım, kün aşırdım saga bakıp aglarda." - (Çelebi Cihan – Yolcu Garĭp).

Rom. *s. Plâns, plânset.*

AGLAŞMAK (**ağlaşmaq**) f. Ağlaşmak.

1. Birlikte ağlamak. Eşanl. **cılaşmak.**

"Mında tuwgan kartlarımız canlandı, / 'Barlık' tuyıp süyüngenden aglaştı."– (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Birlikte sızlanmak.

Rom. *v. Forma coactivă de la* **aglamak.** *A plânge, a se plânge (împreună).*

AGLATMAK (**ağlatmaq**) f. Ağlatmak. Eşanl. **cılatmak**.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **aglamak.** *A face să plângă.*

AGRAF (**agraf**) is. (Fr.> Rom.). Kopça, kanca.

Rom. *s. Agrafă.*

AGRONOM (**agronom**) is. (Fr. >Rom.). Tarım uzmanı; tarımcı, ziraatçı.

"Kerim : Onı bĭraz Pĭrmaryege şakırtkanlar. Bĭr toprak meselesĭ bar diy mĭ, ne diy. / Alimseyit – Ha ... Agronom kelecektĭr taa ayse ..." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Yazda şölnĭ suwlaymız, cer kurumay. / Agronom yardım ete karap turmay." - (Boztorgay).

Rom. *s. Agronom.*

AGRONOMİYE (**agronomiye**) is. (Fr.>Rom.) Tarım bilimi.

"Sen derslerĭñe arü çalış, mektepnĭ pĭtĭr. ... son senĭ agronomiye mektebĭne berĭrmen, onda bakçacılıknı arü etĭp üyrenĭr, inciner bolıp şıgarsın." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. *s. Agronomie.*

AGRONOMLIK (**agronomlıq**) is. Tarımcı mesleği.

"Şükri student boldı, agronomlık okıy." - (Tatar Tĭlĭ - II).

Rom. s. Profesia de agronom.

AGUSTOS (**ağustos**) is. (Lat. >Fr. , Rom.>Türk.). Ağustos. Var. **Agastos, Agıstos.**

Rom. s. Luna August.

AGUSTOS BÖCEGĬ (**ağustos böcegĭ**) is. Ağustos böceği. Var. **agıstos böcegĭ.**

Rom. s. Greiere (de câmp).

AGUW[1] (**ağuw**) is. ve f. → **Akma, Akmak.**

AGUW[2] (**ağuw**) is. Ağı, zehir.

"Ah, desem aguw ĭşemen, kan cutaman. / Yastıgıma köz yaşımnı kurutaman." - (Boztorgay).

"Buruk dert aguwların tökkende, / Men özĭmnĭ yangız, yarım sezgende, / Baş üstümde awelegen kölgeñ bar." - (Abdullah Látifzade – Kölgeñ Bar).

Türk Lehç. : Kırım. – **ağuv;** Kazan. – **ağu;**

Rom. s. Otravă, venin.

AGUW[3] (**aguw, ağuw**) ünl. Agu; bebeklerin neşelendikleri zaman çıkardıkları sesler.

Rom. interj. Sunete onomatopeice de gângurit.

AGUWLAMAK[1] (**ağuwlamaq**) f. Ağılamak, zehirlemek.

Rom. v. A otrăvi.

AGUWLAMAK[2] (**ağuwlamaq**) f. (Bebek) Agu agu diye ses çıkarmak.

Rom. v. (Pruncii) A gânguri.

AGUWLANMAK (**ağuwlanmaq**) f. Ağılanmak.

1. Zehirlenmek.

2. mec. Kahrolmak, üzülmek.

"Dunay taşa, sararıp aguwlanıp, / Çewresĭnde setlerge açuwlanıp." - (Bekir S. Çobanzade – Dunay Taşa).

Rom. v. 1. A se otrăvi. 2. A se oţărî, a se mâhni.

AGUWLAŞMAK (**ağuwlaşmaq**) f. Ağılaşmak; zehir gibi olmak; acılaşmak.

Rom. v. A se preface în otravă; a căpăta un gust amar.

AGUWLATMAK (**ağuwlatmaq**) f. Ağılatmak; zehirletmek.

Rom. v. A pune să otrăvească.

AGUWLI (**ağuwlı**) s. Ağılı.

1. İçinde ağı bulunan, zehirli.

2. mec. Tatsız, üzücü; öldürücü. **Aguwlı söz –** Zehirli söz.

"Sensĭñ mĭ Sara, aguwlı sünbül ! / Sandıñ mı bĭzlermen oynamak cengĭl ? / Mına, şay geber ! Tamuga çekĭl !" - (Bekir S. Çobanzade – Halim Aydamak).

Rom. adj. 1. Care conţine otravă, otrăvit. 2. fig. Răutăcios, duşmănos.

AGUWLIK (**ağuwlıq**) is. Acılık; zehir tadı.

Rom. s. Gust de otravă; amăreală.

AGUW OTI (**ağuw otı**) s. Bot. Baldıran. (Lat. Conium maculatum). Eşanl. **kawırdak, baldırgan.**

Rom. s. Bot. Cucută.

AH[1] ünl., is. Ah. Var. **ag, ak.**

1. Başka başka ses tonları ile üzüntü, özlem, öfke, sevgi gibi türlü duygular anlatır.

"Ah, degende akcĭger, körĭne bawur, / Degenĭmdiy bolmadı bo tasawur." - (Boztorgay).

"Curt degen sözüñmen cürek tolmasa, / Ah ! nasıl cürermen gurbet yaklarda, / Tanışsız, bĭlĭşsĭz, yad sokaklarda." - (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl).

2. Vücudun bir yerinde ağrı, acı duyunca çıkarılan ses.

"Awursam ah dep cataman, / Ölecekmen çĭpiyĭm. / Senden kaşan meramet / Körecekmen çĭpiyĭm ?" - (Boztorgay).

3. is. İnleme, çığlık, haykırış.

"Aytkan sözlerĭñ, awzıñdan şıkkanda alew şarpkan ahlarıñ, talebelerĭñe etken telkinlerĭñ neticesĭz kalmadı." - (Necip H. Fazıl – 1935 yılında Mehmet Niyazi'yi Anma Merasiminde Konuşma).

- **Ah demek (etmek) –** Üzüntü ile içini çekmek.

Rom. interj. Ah; Vai. 1. Exclamaţie de diferite valori afective 2. Exclamaţie de ţipăt la o durere (fizică) 3. s. Ţipăt, strigăt.

AH[2] is. Kargış, ilenme, beddua; öfke. Var. **ak**[2]**.**

"Ötmegĭñnĭ nasıl bölmiy kabasın ? / Aç Azrail yurtka kanat kergende / Her lokmaña millet ahı katasın." - (Abdulla Látifzade – Ber !).

"Aytkan sözlerĭñ, awzıñdan şıkkanda alew şarpkan ahlarıñ, talebelerĭñe etken telkinlerĭñ neticesĭz kalmadı." - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konuşma).

- **Ahı cerde kalmamak –** Kargışı etkisini göstermek.
- **Ahın almak –** Birinin kargışını üstüne çekmek.
- **Ahı tutmak –** Kargışı tutmak.

Rom. s. Blestem; mânie.

AHA ünl. Türlü ruh hallerinde söylenen nida.

"Sit-Osman - (Aklına ketırĭp) Aha ... Anaw bĭr fal meselesĭ bar edĭ de ..." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. interj. Exclamaţie cu diverse valori afective.

AHAHAY ünl. Kahkahalı gülüşü yansıtan söz.

- **Ahahay dep külmek -** Kahkaha ile gülmek, kahkaha atmak.

Rom. interj. Onomatopee care redă râsul în hohote.

AHALİ is. (Ar. ahali). Ahali. Var. **yali.**

1. Kalabalık; insan topluluğu.

2. Halk.

"Bo kĭşkene hükümetnĭñ üç ayrı unsurdan mürekkep ahalisĭ bo vaziyet karşısında üçke bölĭndĭler." - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konferans).

Rom. s. 1. Mulţime; lume, norod. 2. Popor.

AHBAP is. → **Apap.**

AHD is. → **Aht.**

AHDETMEK f. (Ar. ahd + T. etmek.). Ahdetmek, ant etmek, söz vermek.

Rom. v. A jura, a se lega prin jurământ.

AHDİATİK öz. is. (Ar. ahd+atik- "eski anlaşma"). Ahdiatik, Kutsal Kitabın İsa'nın doğumundan evvelki bölümleri.

Rom. s. propr. Vechiul Testament.

AHDİCEDİT öz. is. (Ar. ahd+cedid -"yeni anlaşma"). Ahdicedit, Kutsal Kitabın İsa'nın doğumundan sonraki bö-

lümleri.
Rom. *s. propr. Noul Testament.*

AHENK is. (Fars. aheng). Ahenk. Var. **aenk.**
1. Uyum.
2. mec. Uyuşma., anlaşma.
Rom. *s. 1. Armonie. 2. Fig. Acord, bună înțelegere.*

AHENKLEŞTĬRMEK f. Ahenkleştirmek. Var. **aenkleştĭrmek**.
Rom. *v. A armoniza.*

AHENKLĬ s. Ahenkli. Var. **aenklĭ.**

"Ara bermeden, sabahaşık sürdü bu şenlĭk, / Toy bek ahenklĭ edĭ, bolmadı bĭr gücenlĭk." - (Osman Esen - Üyken Toy / Emel D.).

Rom. *adj. Armonios.*

AHENKLĬLĬK is. Ahenklilik, uyumluluk. Var. **aenklĭlĭk.**
Rom. *s. Armonie, concordanță.*

AHENKSĬZ s. Ahenksiz, uyumsuz, düzensiz. Var. **aenksĭz.**
Rom. *adj. Nearmonios, discordant.*

AHENKSĬZLĬK is. Ahenksizlik, uyumsuzluk, düzensizlik Var. **aenksĭzlĭk.**
Rom. *s. Lipsă de armonie, discordanță.*

AHILDAMA, -W is. Ah çekme.
Rom. *s. Suspinare, suspin.*

AHILDAMAK (ahıldamaq) f. Ah vah etmek, ah çekmek, ahlamak. Var. **ahıldaw.**

"Kasap kelĭp tamam menĭ soyacakta, sen babaña bĭr 'Ah!' dep ahıldarsın." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. *v. A suspina.*

AHILDAŞMAK (ahıldaşmaq) işteş. f. Birçok kimse, birlikte sızlanmak.
Rom. *v. coact. A suspina (laolaltă).*

AHILDATMAK (ahıldatmaq) f. Ah vah ettirmek.
Rom. *v. A face să suspine.*

AHIR[1] is. (Fars. ahur). Ahır; büyük baş hayvan barınağı. Var. **akır**[1]**.** Eşanl. **aran, dam.**

"At bayladı ahırga, / Kĭlerĭ tolı bakırga, / Mewlâm kısmet etmedĭ / Baynıñ oglı batırga." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *s. Grajd.*

AHIR[2] is. ve s. (Ar. ahir). Ahir, son. Var. **akır**[2]**.**

"Ahır kelâm, ne niyet men kelgenĭn anlattı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Ahır ewwel –** Evvel ahir; eninde sonunda, ne zaman olsa.
- **Ahır sonu -** zf. Ahiri sonu; sonunda, en sonunda. **"Ahır sonu beş hektar tarlanıñ başına cettĭk ya."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, piyes).
- **Ahırı –** Sonunda.
- **Ahırında** – Sonunda. **"Ahırında dua üşün / awuş aşıp ekĭ kolın köterdĭ."** - (İsmail Ziyaeddin).
- **Ahırısı** – Sonunda. **"Senĭñ ulın er Şora / Dokız sene, dokız ay / Bo Kazan'da sogışıp, / Batırlıgın nam etĭp, / Ahırısı, ay medet, / Suwga batkanı körĭne**." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).
- **Ahır soñı; ahırı soñında** – Sonunda; ta sonunda, en sonunda**. "Allem dedĭm, kallem dedĭm, ahır soñı yasap keldĭm."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık); **"Ahırı soñında, Aysıl Batır, apakayı man bĭrden bĭr ulın taşlap, başın alıp tawga şıgıp kete."** - (Bozcĭgĭt).
- **Zamanıñ ahırına, dünyanıñ takırına kalganmız. –** Deyim. Zamanların sonuna, dünyanın reziline kalmışız.

Rom. *s. Sfârşit, fine; (adjectival) de la sfârşit, din urmă, ultim, final.*

AHIR[3] s. (Fars. ahir bin - sonunu gören, akıllı). Anlayışlı, uyanık, zeki.

"Bek ahırsın canım Ayten, / Bundan ötrĭ süyünemen." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

Türk Lehç. : Nog. - **aqır;**
Rom. *adj. İsteț; inteligent.*

AHIRET is. → **Ahret, Akret.**

"Şĭmdĭkĭler yalıñız ahıretnı tuwıl, dünyanı da tüşüne ve halkka da tüşündürmege çalışalar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

AHIRLANMAK (ahırlanmaq) f. Uyanıklaşmak; akıllı olmak.
Türk Lehç. : Nog. - **aqırlanuv;**
Rom. *v. A deveni isteț; a se deştepta.*

AHIRZAMAN is. (Ar. ahir+zaman) Din. Ahir zaman; Dünyanın son günleri, kıyametin kopmak üzere olacağı zaman. Var. **akır**[2]**, akırzaman.**

"Ahır zaman bolgaşı / Körĭşĭñĭz, yar, yar. / Bo kıska ömĭrde süyĭşĭp / Körĭşĭñĭz, yar, yar." - (Bozcĭgĭt).

- **Ahır zaman peygamberĭ –** Müslümanlarca son peygamber olduğuna inanılan Hz. Muhammed.
- **Ahır zaman yakın eken. –** Deyim. Ahir zaman yakınmış. (Birinden söz ederken, onun gelivermesi üzerine söylenen söz.). **"Ahır zaman yakın eken. (Parmagıman pencĭreden tışarsın kösterĭp) Aná keldĭ."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *s. Rel. Zilele premergătoare sfârşitului lumii; ajunul apocalipsului.*

AHISKALILAR (Ahıskalılar) öz. is. Ahıska Türkleri; Gürcüstan Türkleri; İkinci Dünya Savaşı sonlarında stalinci sovyet idaresi tarafından Orta Asya ve Sibirya'ya sürülüp, Kırımlılar gibi, anayurtlarının Türkiye'ye komşuluğu sebebiyle, dönmelerine izin verilmemiş Türkler.

Rom. *s. propr. Minoritatea turcă din regiunea Ahalțihe (Georgia), victimă a genocidului stalinist din 1944, deportată în masă în Asia Centrală şi Siberia, care din pricina vecinătății ei cu Turcia, asemenea Tătarilor crimeeni, nu a fost reabilitată nici de către poststaliniști.*

AHI ZAR is. (Fars. ah u zar). Ah ü zar; ağlayıp sızlanma.

"Cĭgĭt tuwar atlanır, / Bo dertke kĭm katlanır? / Menĭm ahızarımdan / Awalar bulutlanır." - (Boztorgay).

Rom. *s. Jeluire, tânguire.*

AHKÂM, AHKYAM is. (Ar. ahkâm - hüküm çoğulu). Yargılar, hükümler, düşünceler.

"Ahkâm-ı uhreviyye ve dünyeviyyege sahib bolgan dinĭñ başlıca maksadı bĭrdĭr ..." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

- **Ahkâm kesmek –** Bilir bilmez görüş ortaya atmak.

Rom. *s. Judecăți, principii; prescripții.*

AHLAMAK (ahlamaq) f. Ahlamak; ah vah çekmek; sızlanmak.

Rom. *v. A se văita, a se tângui.*

AHLAT is. (Yun.>Türk.). Bot. Ahlat, yaban armudu ağacı ve meyvesi. Eşanl. **kertme.** (Lat. Pirus piraster).

- **Ahlatın arüwĭn ayuw aşar. -** Atas. Ahlatın iyisini ayılar yer.

Rom. *s. Bot. Păr pădureț.*

AHLÂK, AHLÁK (ahlâq, ahláq) is. (Ar. ahlak). Ahlâk.

1. Fels. Bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda bulundukları davranış biçimleri ve kuralları.

"Yüz sene ewelkĭ zihniyetke uygan bĭr atasözĭ ya şıñ o zamannıñ zihniyetĭn, ahlâkın, adetlerĭn aşıklar." - (Boztorgay).

"Şo bĭzĭm Nasrettin Hocamız, söznĭñ bütün kuwetĭmen, bĭr ahlâk filozofudur." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

2. Ahlâk anlayışı; ahlâk bilimi; ahlâkıyat.

"Hristiyanlık dinĭnĭñ de özĭme mahsus bĭr ahlâkı bar edĭ." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

3. Okullarda öğretilen ahlâk bilimi ders kitabı.

4. İyi huylar, iyi nitelikler.

"Arkadaşları arasında temĭz kalplĭ ve güzel ahlâkıman tanılgan ve bek süyülgen Seytcan, Kurtömer'nĭñ bo hareketĭnden ötürü kızıp bazı şiyler aytmak ve teessüfün köstermek ĭstedĭ." - (Mehmet Vani – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Bĭzde de bar ahlâk sayĭbĭ, / Uzaklaşa onlardan dünya ayıbı." - (Yaşar Memedemin – Bĭzde De Bar).

Rom. *s. 1. Filoz. Morală, formă a conștiinței sociale; moravuri. 2. Știința moralei; etică. 3. Materie școlară, Morală. 4. Bunele moravuri.*

AHLÂK BĬLĬMĬ (ahlâq bĭlĭmĭ) is. Ahlâk bilimi; ahlâkıyat.

Rom. *s. Știința moralei; morală, etică.*

AHLÂKÇI (ahlâqçı) is. → **Ahlâkşı**.

AHLÂKIY (ahlâqıy) s. (Ar. ahlâki). Ahlâki; ahlâka uygun, ahlâkla ilgili.

Rom. *adj. Moral, moralizator.*

AHLÂKIYAT (ahlâkıyat) is. (Ar. ahlâkiyyat). Ahlâkıyat, ahlâk bilimi.

Rom. *s. Filoz. Morală, etică.*

AHLÂKİ (ahlâqi) s. Ahlâki; ahlâkla ilgili; ahlâka uygun.

"Halkın bĭlmegen ve eşĭtmegen tĭllerĭnde yasalgan bu ahlâki vaazlardan bĭrşiy anlaşılmay edĭ." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. *adj. Moral; care se referă la morală; care este conform cu morala.*

AHLÂKLI (ahlâqlı) s. Ahlâklı; ahlâk kurallarına bağlı, bunlara uygun davranan; namuslu.

"Kız da aytuwlı bĭr kız, güzel, dĭlber, / Terbiyelĭ, ahlâklı; bek te şeber." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. *adj. Moral; cinstit, onest, corect.*

AHLÂKLILIK (ahlâqlılıq) is. Ahlâklılık; ahlâklı olma durumu; ahlâka bağlılık.

Rom. *Moralitate.*

AHLÂKSIZ (ahlâqsız) s. Ahlâksız.

1. Ahlâk kurallarına aldırmayan, bağlı olmayan.

2. Ahlâk kurallarını çiğneyen, namussuzluk eden.

3. mec. Kötü huylu, terbiyesiz.

Rom. *adj. 1. Amoral. 2. İmoral, necinstit, corupt. 3. fig. Obraznic, nesimțit, prost educat, lipsit de educație.*

AHLÂKSIZCA (ahlâqsızca) zf. Ahlâksızca.

Rom. *adv. În mod imoral.*

AHLÂKSIZLIK (ahlâqsızlıq) is. Ahlâksızlık.

1. Ahlâksız olma durumu.

2. Ahlâk kurallarına uymama; ahlâksızca davranış.

3. Terbiyesizlik, terbiyesizce davranış.

"Kurtömer köy mektep ve ĭşkolasında her sene bĭrĭncĭ veya ekĭncĭ çıkkan, lákin ahláksızlıgıman kerek muallĭmĭn, kerek arkadaşlarının nefretĭn kazangan edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

- **Ahlâksızlık etmek –** Ahlâksızca davranmak.

Rom. *s. 1. İmoralitate, corupție. 2. Comportare imorală. 3. Obrăznicie, nesimțire, lipsă de educație.*

AHLÂKŞI (ahlâqşı) is. Ahlâkçı.

1. Ahlâk konularını inceleyen düşünür; ahlâk filozofu; bu konularla üğraşan kimse.

2. Her şeyi ahlâk açısından ele alan, öğüt verme adeti olan kimse.

Rom. *s. Moralist. 1. Gânditor care se preocupă de probleme de morală. 2. Persoană căreia îi place să dea altora sfaturi.*

AHLÂKŞILIK (ahlâqşılıq) is. Ahlâkçılık; ahlâk konularına ağırlık verme tutumu.

Rom. *s. Moralism.*

AHLÂK TIŞI (ahlâq tışı) s. Ahlâk dışı; ahlâka uygun olmayan.

Rom. *adj. İmoral.*

AHMAK s. **(ahmaq)** (Ar. ahmak). Ahmak. Var. **akmak.** Eşanl. **abdal[2].**

"Şıñ degenĭñ ne şĭkâr, bĭr ekĭ takmak. / Şıñdan şekmen bolır mı, akılsız ahmak.?" - (Boztorgay).

"Koyan, karap artından, / Külgen mıyık astından, / Ay zavallı, ay ahmak, / Bĭr adımı bĭr parmak." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Akıllıga ayttım, oylandı bĭldĭ. / Ahmakka ayttım, şakıldadı küldĭ. -** Bulm. Akıllıya söyledin, düşündü, bildi. / Ahmağa söyledim, çağıldadı güldü. – Cevabı : Bulmaca.

Rom. *adj. Prost, nerod, neghiob, tont.*

AHMAKLAŞMA, -UW (ahmaqlaşma, -uw) is. Ahmaklaşma. Var. **akmaklaşma**. Eşanl. **abdallaşma**.

Rom. *s. Faptul de* **ahmaklaşmak.** *Prostire, tâmpire.*

AHMAKLAŞMAK (ahmaqlaşmaq) f. Ahmaklaşmak.

1. Ahmak durumuna gelmek.

2. mec. Bir an için şaşırıp ne yapacağını bilememek. Var. **akmaklaşmak.** Eşanl. **abdallaşmak.**

Rom. *v. 1. A se prosti, a se tâmpi. 2. fig. A se zăpăci, a se pierde cu firea.*

AHMAKLAŞTIRMAK (ahmaqlaştırmaq) f. Ahmaklaştırmak. Var. **akmaklaştırmak**. Eşanl. **abdallaştırmak**.

Rom. v. A prosti, a tâmpi.

AHMAKLIK (**ahmaqlıq**) s. Ahmaklık. Var. **akmaklık**. Eşanl. **abdallık**.

"Tīlkī penernī cuta em karganıñ ahmaklıgına küle." - (Tatar Tīlī - I).

Rom. s. Prostie, nerozie, neghiobie, tâmpenie.

AHRET is. (Ar. ahiret). Din. Ahret; öbür dünya. Var. **ahıret, akret.**

"Sawlıkman kal, Tatarlık ! Men ketem cenkke, / Atımnıñ başı aylandı ahret betke." - (Çelebi Cihan – Sawlıkman Kal Tatarlık).

- **Ahret, dünya kardaşıñman** – Deyim. Arkadaşlık teklif eden bir delikanlıya, genç bir kızın bunu aklından geçiremiyeceğine dair cevap cümlesi. **"Bīr caş bīr kıznı zorman alıp kaşmak içün ya da oga bīr zarar ketīrmek maksadıman katına yaklaşkanday bolsa, kıznıñ sade : Ahret, dünya kardaşıñman, men tatar balasıman, demesī yete emīş." -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Dünyada mekân, ahrette iman.** – Atas. Dünyada mekân, ahrette iman. (Bir insanın sahip olması gerekli görülen şeyler).
- **Dünyaga paydası coknıñ ahretke de yok. -** Atas. Dünyaya faydası olmayanın ahrete de yok.

Rom. s. Relig. Lumea de apoi, lumea cealaltă.

AHSIWAAT is. (Ar. ahzü vad). Karşılıklı vaad, sözleşme.

"Bīrbīrīmen aruw körīşken, ahsıwaatta tabılgan ekī ailenīñ bīrsīnde bīrewī ogıl, bīrewī kız bīrer balları boldı mı, bonlar bo ekī sabiynī nışanlay ekenler." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. s. Promisiuni reciproce; înţelegere, contract.

AHT is. (Ar. ahd). Ahit. Var. **ahd.**

1. Söz verme, ant, yemin.

"Bala okıy, Amin ! diy curt bahtına, / Bek katmagan miyçıgı cav ahtına." - (Bekir S. Çobanzade - Kīmse Bīlmiy / Emel D.).

2. Antlaşma, sözleşme. **Eskī Aht** – Ahdi Atik; **Cañı Aht** – Ahdi Cedit.

3. İstek, dilek.

"Bolar epsī Ayşeçīk'nīñ ahtıdır. / 'Oh bolsın şay!' bīznīñ halknıñ bahtıdır." - (Bekir S. Çobanzade – Su Anası)

"Aht-ı Alla'dan bo kartal ballarına tīl kele." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

- **Aht etmek** – Ahdetmek, ant etmek, söz vermek.

Rom. s. 1. Jurare, jurământ. 2. Pact, tratat. 3. Dorinţă, voie.

AHTACI is. esk. Baytar, veteriner; at hastalıklarından anlayan ve at iğdiş eden kimse. Var. **aktacı**

"Bīz de Çora kaytıp kelīr mī eken colına karap otıramız. Tīnewīn anaw, Hannıñ ahtacısı Alī Bek'nīñ artın kuwup ketken edī, taa kelmedī." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Türk Lehç. : Kırım. - **aqtaçı;** Moğ. - **ağtaçi;**

Rom. s. arh. Doftor de cai şi jugănar.

AHTAPOT is. (Yun.>Türk.). Zool. Ahtapot. (Lat. Octopus vulgaris).

Rom. s. Zool. Caracatiţă, octopod.

AHTARMAK (**ahtarmaq**) f. → **Aktarmak**.

"Tarihçidey ahtarıp silsilesin / Şorbacı bere belsenip terbiyesin." - (Bekir S. Çobanzade - İçken).

AHTLAŞMAK (**ahtlaşmaq**) f. Ahdetmek, ahitleşmek , antlaşmak.

Rom. v. 1. A jura, a-şi da cuvântul. 2. A contracta, a se obliga.

AHTNAME is. (Ar. ahd+Fars. name). Ahitname, antlaşma belgesi.

Rom. s. Act, document al unei convenţii, contract.

AHUDUTI is. Bot. Ahududu. (Lat. Rubus idaeus). Eşanl. **malina.**

1. Ahududu ağaççığı.

2. Bu ağaççığın meyvesi.

Türk Lehç. : Kırım. – **ahudut;**

Rom. s. 1. Bot. Zmeur. 2. Zmeură.

AHUZAR is. (Fars. ahü zar) → **Ahı zar.**

AH-VAH is. Sızlanma, inleme.

"Kızlar saklı saklı ahvahlar şegeler." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcīgīt).

- **Ahvahlar şekmek** – Ahlamak, ahlar vahlar çekmek.

Rom. s. Suspin.

AHVAL is. (Ar. ahval). 1. Haller, vaziyetler, durumlar.

"Bunca din kardeşleri ederler feryat / Sultanga bu ahval olsun hemyâd." (Kırım Türküsü).

2. Davranışlar.

3. Olaylar.

"Soñ bīr üfliy cürekten kavalına / Kapık bermiy bu dünya ahvalına." - (Bekir S. Çobanzade – Kurt Nebi Çoban).

Rom. s. pl. 1. Condiţii; împrejurările în care se desfăşoară un fapt. 2. Maniere, comportări. 3. Fapte, evenimente.

AHYA is. (Ar. ahya). Canlılar, diriler. **Ehlī ahya** – Can sahipleri, canlılar.

"Yaz keldī yaban, / Tīgīldī yerge saban. / Ehli ahya vel iman, / A za nawrezīm mübarek." - (Ekrem Mehmet Ali – Bülbül Sesī).

Rom. s. pl. Fiinţele, vietăţile.

AHZAR is. → **Ahızar**.

"Dobroca Tatarlarınıñ geşken tarihı ah-zarlarga, facialı sawaşlarga, īş kawgalarına bek zengīn bolgan bolsa kerek, ..." - (Enver Mahmut - Dobroca Tatarlarınıñ Destansı Masalları).

AİDAT is. (Ar. aidat). Aidat, kesenek, ödenti.

Rom. s. Cotizaţie; contribuţie bănească periodică.

AİLE is. (Ar. aile). Aile. Eşanl. **koranta.**

1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca ve çocuklardan meydana gelen topluluk.

"Sabri'nīñ awıruwı ve ölmesī men epiyce aksagan aile īşlerīn bīrkaç senede arüw yolga saldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekī Arkadaş).

"Ailede köp bala bolsa, süygī hepsīne bölīnīr. Onlar bīrbīrīne yardım eter, aralarında kardaşlık hissī tuwar." - (Kerim Abdullah – Nazar Tiymesīn / Renkler).

2. Aynı soydan gelen kimseler zinciri.

3. Aralarında kandaşlık veya hısımlık bulunan kimselerin hepsi.

4. Birlikte oturan hısımların hepsi.

5. Karı, eş.

6. mec. Aynı gaye üzerinde anlaşan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü.

7. Temel niteliği bir olan hayvan, bitki veya diller topluluğu.

- **Aile adı** - Soyadı.
- **Aile başı** - Aile reisi.
- **Aile hayatı** – Evli olarak yaşanılan hayat. **"Kündüzlerĭ iş eter, keşĭnmesĭn toralatır. Akşam bolacak bolsa apakayın, balasın şagasın katında toplap tatlı tatlı konışır. Balların süyer... Ey, köresĭñĭz, aile hayatı nekadar tatlı şiy."** - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).
- **Aile hukukı** - Huk. Aile bireylerinin hak ve görevlerini düzenleyen hukuk dalı.
- **Aile kurmak** – Evlenerek çoluk çocuk sahibi olmak.
- **Aile meclisĭ** - Huk. Bir kimsenin ailesinin görevini yerine getiren, akrabalarından oluşturulan heyet.

Rom. s. 1-4, 6-7. Familie. 5. Nevastă, soţie .

AİLECE zf. Ailece; bütün aile birlikte.

Rom. adv. Cu întreaga familie.

AİLELĬK s. Ailelik; herhangi bir sayıda aile ile ilgili olan. **Bĭr ailelĭk. Üş ailelĭk.**

Rom. adj. De (n. - număr) de familii.

AİLESĬZ s. Ailesiz, ailesi olmayan.

Rom. adj. Fără familie.

AİLEVİ s. (Ar. ailevi). Ailevi; aile ile ilgili.

"Bonday türküler, bolıp geşken milliy hikâyeler kĭşĭde bĭr milliy menlĭk tuwmasına yardım eter. Tatarnıñ yabancı milletlermen ailevi ihtilatta tabılmasına (...) mani bolır." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. adj. Familial; de familie.

AİT e. (Ar. aid). Ait, ilgili olan.

"Kırım'nı ve oga ait meselelernĭ men, neden bĭlmem, bĭr türlü süyemen." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Bo eserlernĭñ arasında (...) sade Kıpçak Türklerĭne ait destanlarnıñ tabılmaları man bĭrge, (...) Oğuz Türklerĭne ait klasik destanlarıñ da yer alganları kŏrĭnmektedĭr." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

- **Ait bolmak** - Ait olmak, birinin olmak.

Rom. postp. / prep. Despre, privitor la, în legătură cu, aparţinînd.

AJDAHA is. → **Ejdera**.

"Palen yerde kırk başlı bĭr ajdaha bar." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

AJDAR is. → **Ejdera**.

"Cĭgĭt kılışı man kagıp cĭbere, bulıt ekĭge bölĭnĭp tüşe. Bulıt degenĭmĭz de bĭr cılan - ajdar eken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

AJDERA is. → **Ejdera**.

"Sandıktan ajderhalar, cılanlar, kaşkırlar ve taa başka, kız aş bergende bogazları pĭşken canawarlar şıgıp, emen ekĭsĭn de tutup aşagan." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

-AK, -EK (**-aq, -ek**) Yapım eki.

a) İsimden isim yapar : **baş – baş+ak, ben – ben+ek.**

b) Fiilden yer isimleri yapar : **yatmak – yat+ak,**

c) Fiilden alet isimleri yapar : **ormak – or+ak, küremek – küre+k.**

Rom. Afix lexical de formare : a) de substantive din substantive. b) de nume de locuri din verbe, c) de nume de instrumente din verbe de acţiune.

AK[1] (**aq**) is. ve s. Ak. Eşanl. **biyaz, beyaz; kara, siyah, siya** karşıtı.

1. is. Renk adı; kar, süt, pamuk gibi şeylerin rengi. **Ak man kara. –** Akla kara.

"Aktan kara bolmay diyler. / Boyalap kara etermen. / Bügün de, yarın da akız, ay, senĭ / Anayga kelĭn etermen." - (Boztorgay).

2. is. Ak madde; ak nesne, ak şey.

"Karaga ak ekledĭm, / Kapılarda bekledĭm. / Üş kün yarem kelmedĭ, / Kene kozdı dertlerĭm." - (Boztorgay).

"Ak man kara – ay man kün, keşe men kündüz. / Bĭr cawlıkta biñ tüyme, bolmalı yıldız." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

3. s. Ak renkte olan. **Ak kögerşĭn** – Ak güvercin. **Ak duwak –** Ak duvak.

"Kemanemnĭñ telĭ bar,/ Ak pamıktay elĭ bar. / Men yaremnĭ tanıyman, / Oymaşıktay belĭ bar." - (Boztorgay).

4. s. Kır renkte olan. **Ak şáşlĭ –** Ak saçlı; kır saçlı.

5. is. Patol. Katarakt. **Bĭr közĭnde ak bar** – Bir gözünde ak var.

6. is. Bazı şeylerde beyaz bölüm. **Cımırta agı** –Yumurta akı. **Közĭn agı –** Gözünün akı.

7. s. mec. Namuslu, temiz.

"Hakıykat, menĭm kalbĭm aktır kardan. / Senĭñ üşün özĭmnĭ atarman cardan." - (Boztorgay).

"Curt kaygısın çekken kızga, caşlarga / Ak yürekten taşkan selâm ketĭrdĭm." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

8. mec. Sıkıntısız, rahat. **Ak künler** – Ak günler. **Ak yarınlar. –** Ak yarınlar. **Colı ak bolmak –** Yolu sıkıntısız olmak.

- **Ak arap** – Zenci ırkından olmayan arap.
- **Ak başık / ak balşık** – Ak balçık, badana işlerinde kireç yerine kullanılan bir kil cinsi; kaolin.
- **Ak cĭger** – Anat. Ak ciğer.
- **Ak demĭr (temĭr)** – Akkor haline getirilmiş demir.
- **Ak dogan (togan)** – Akdoğan, yırtıcı kuş cinsi.
- **Ak egĭn** – Ak ekin; ekmeklik beyaz un elde edilen buğday, çavdar gibi ürünler. **"Ak egĭnden yalıñız tuhumlıkman aşaytlık kaldı. Bugün sözde İoan'ıñ parasın berecek edĭm."** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).
- **Ak et –** Tavuk eti.
- **Ak kaber –** Ak haber, hayırlı haber.
- **Ak kawak –** Akkavak. (Lat. Populus alba).
- **Ak kor –** Ak kor, işlenebilir hale getirilmiş demirin görünüşü.
- **Ak pak –** a) Tertemiz. b) (Saç sakal hakkında) Bembeyaz.
- **Ak rus –** Akrus, belorus.
- **Ak-sakal –** Bir cemaatin önde gelen yaşlı kişisi.
- **Ak soy –** Asil, soylu, aristokrat.
- **Ak süyek –** Asil, soylu, aristokrat.
- **Ak şadır –** Tar. Esk. a) Soylu çadırı. b) Şölenlerde şeref konukları için kurulan çadır.

- **Ak şáş -** Kır saç.
- **Ak şiyler** – Gelin çeyizinde yer alan beyaz ve işlemeli bez eşyalar. **“Bĭlmem ne bekliysĭñ şo yorıcı nagıştan / İpekkenar kölek, ĭşlemelĭ cawlıktan. / Ak şiylermen kıymetlĭ künlerĭñ karartma.” -** (Necip H. Fazıl – Tatar Kızına).
- **Ak tarı** – Bot. Darı cinsi, ak darı (Lat. Panicum miliaceum).
- **Ak togan** – Zool. Akdoğan, aksungur. (Lat. Falco rusticolus).
- **Ak tüşmek (şáşlerĭne, sakalına ...)** – (Saçına, sakalına) ak düşmek.
- **Ak yuvar –** Anat. Kandaki akyuvar maddesi.
- **Ak üy** – Bak **Ak şadır.**
- **Tĭşĭn agın körsetĭp külmek** – Keyifli keyifli gülmek.
- **Yüz agı –** Yüz akı, şeref.
- **Yüz agıman şıkmak –** (Bir işten …) yüz akı ile çıkmak, o işi gereği gibi yapıp bitirmek.
- **Yüzü ak** – Şerefli, itibarlı, saygın. **“Sen şakırdıñ, men keldĭm sĭznĭñ yakka, / Halk ĭşĭnde şıgardıñ yüzüm’ akka.” -** (Boztorgay).
- **Agı ak, karası kara –** Deyim. Akı ak, karası kara; görünüşünde, her şeyi nasıl olması lâzımsa, öyle olan.
- **Agım diycegĭne, bogım demek** – Deyim. Akım diyeceği yerde bokum demek; yerinde söz etmesini becerememek.
- **Agına karasına karışmamak** – Deyim. Başkasının özel işlerine karışmamak. **“Elnĭñ agına karasına karışmagan bĭr cĭgĭt” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık); **“Kĭmsenĭñ akına karasına karışmagan , dogrılıktan ayrılmagan ve başkalarına da hakkın aşatmagan bĭr kĭşĭ edĭ.” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).
- **(Bĭrewnĭñ) Ak degenĭne kara demek. –** Deyim. (Birinin) Ak dediğine kara demek.
- **Ak itnĭñ kabaátĭn kara itke cüklemek –** Deyim. Görünüşe aldanıp yanlış hüküm vermek.
- **(Şáşĭñ, sakalıñ) Ak mı, kara mı, aldıña tüşkende körersĭñ. –** Deyim. (Saçın, sakalın) Ak mı, kara mı, önüne düşünce görürsün.
- **Aknı karanı ayırmak** – Deyim. Akla karayı seçmek.
- **Ak süt emgen –** Deyim. İyi terbiye almış.
- **Ak şáwle** – Deyim. “Aydınlık günler” anlamında iyi dilek sözü. **“Akşam hayır, ak şáwle, merhaba tenler, / Bĭr soramak vaciptĭr, neday kiyfler?”** – (Boztorgay).
- **Közĭ ak kara körmez.** – Deyim. Gözü ak ve kara görmez (seçmez).
- **Ak akşa kara gün üşün –** Atas. Ak akçe kara gün için.
- **Ak koynıñ kara kozısı da bolır**. – Atas. Ak koyunun kara kuzusu da olur.
- **Ak köt, kara köt şabışta bellĭ bolır. –** Atas. Ak kıç, kara kıç yarışta belli olur.
- **Ak kün agartır, kara gün karartır.** – Atas. Ak gün ağartır, kara gün karartır.
- **Ak piyĭlnĭñ atı arımaz, tonı tozmaz –** Atas. Ak fiilin (doğru kişinin) atı yorulmaz, giysisi yıpranmaz.
- **Aktan kara bolmaz. –** Atas. Aktan kara olmaz.
- **Esabı temĭz bolgannıñ yüzĭ ak bolır**. - Atas. Hesabı temiz olanın yüzü ak olur.
- **Karadır, zĭredĭr, ökmekke sebĭlĭr. / Aktır, ayrandır, itke tögĭlĭr.** Atas. Karadır, çörek otu, ekmeğe serpilir. / Aktır, ayran, (fakat) köpeğe dökülür.
- **Pamıkşı ak köpekten hoşlanmaz.** - Atas. Pamukçu ak köpekten hoşlanmaz.

Rom. s. 1. Alb, culoare albă. 2. s. Substanţă de culoare albă; obiect de culoare albă. 3. adj. Alb, de culoare albă. 4. adj. Cărunt, sur. 5. s. Albeaţă, cataractă. 6. s. Partea de culoare albă a diverselor obiecte. 7. adj. fig. Curat, pur, neprihănit. 8. adj. fig. Bun, luminos. 9.(turcism) adj. Sudic, de sud. **Akdeñĭz –** *Marea Mediterană.*

AK² **(Aq)** öz. is. (Ar. Hakk). Hak, Allah; Arapçada Allah’a verilen 99 sıfattan biri olan Hak kelimesinin Tatar lehçesindeki söylenişi. Var. **Hak¹.**

> **“Her kalpte bĭr hüzün bar, her köz Hakka ters karay.” -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Ak dinĭ** – Hak dini, İslâm dini; müslümanlara göre Allah’ın insanlara gönderdiği din.
- **Akkın rametĭne kawuşmak –** Hakkın rahmetine kavuşmak; ölmek.
- **Ak Toprak –** Hak Dininin Toprağı, Müslümanlık Toprağı; Kırım Türklerinin Osmanlı İmparatorluğu, daha sonraları da Türkiye için kullandıkları bir isim. Eşanl. **Karşı.**

Rom. s. propr. Dumnezeu.

AK³ **(aq)** is. (Ar. hakk). Hak. Var. **hak².**

1. is. Adalet; doğruluğu gözetme, adil davranma.
2. is. Adaletin ve hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey.

> **“Nikolaye Bılçesku’nıñ, halkınıñ bĭr gün kelĭp aklarına kawuşacagına sarsılmaz kanáátĭ bar edĭ.” -** (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. is. Davada, iddiada gerçeğe ve hukuka uygunluk, doğruluk.
4. s. Doğru, gerçek. **Ak (hak) söz.**
5. is. Bir iyiliğin, geçmişteki emeklerin gerektirdiği karşılık. **Ana baba akkı (hakkı).**
6. is. Bir emeğin karşılığı olarak ödenen ücret.

> **“Esaplar körĭle. Kolektivistler bütün sene üşün, çalışkan akların alacaklar.” -** (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

7. is. Pay, hisse; bir şeyi bölüşmede katılanların herbirine düşen şey.

- **Ak bermek –** Hak vermek, doğru bulmak.
- **Ak etmek –** Hak etmek a) Bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek. b) Lâyık olduğu karşılığı almak. c) Bir başarı dolayısıyla ödüllendirilmek.
- **Ak kazanmak –** Hak kazanmak.
- **Ak söz -** Doğru söz.
- **Akkı bolmak –** Hakkı olmak. a) Alacak payı olmak. b) Haklı olmak.
- **Akkı geşmek** – Hakkı geçmek.
- **Akkın almak** – Hakkını almak.
- **Akkın aramak –** Hakkını aramak.
- **Akkın aşamak** – (Birinin) hakkını yemek; hakkını vermemek.
- **Akkın bermek –** Hakkını vermek.
- **Akkın ĭstemek –** Hakkını istemek.

- **Akkın tanımak** - Hakkını vermek. **"Hocanıñ karşısına beş sokır kĭşĭ şıgıp : / - Aman, müsülmanlıgın adına, dinĭñ imanıñ bolsa, bĭznĭ acı da şo suwnıñ anaw kenarına şıgar, akkıñ tanırmız, diyler."** - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).
- **Akkından kelmek** – Hakkından gelmek**.** a) Zor bir işi başarmak. b) Yenmek, öç almak, cezasını vermek.
- **Akkın elal etmek** – Hakkını helâl etmek , hakkını bağışlamak.
- **Ak tanır** – Hak tanır.
- **Süt akkı** - Etnogr. Süt hakkı; güveyin evlendiği kızın anasına verdiği bir hediye. **"Kel, anama kelĭn bol, egĭl de bügül. / On beş altın süt akkı közĭmde tuwul."** - (Boztorgay).
- **Ana baba akkı ödenmez.** - Deyim. Ana babanın emeklerine karşılık olarak ne yapılsa azdır.
- **Ak berĭlmez, alınır.** - Atas. Hak verilmez, alınır.
- **Ak degenge akkan suwlar toktar.** - Atas. Hak diyene akan sular durur.
- **Ak yerĭn tabar** - Atas. Hak yerini bulur; haksızlık er geç ortaya çıkar.
- **Cetĭmnĭñ akkı cerde kalmaz** – Atas. Yetimin hakkı yerde kalmaz.
- **Dinsĭzĭñ akkından imansız kelĭr** – Atas. Dinsizin hakkından imansız gelir.
- **Körgen köznĭñ akkı bar.** – Atas. Gören gözün hakkı vardır.
- **Kul borcı, hak borcıdır.** – Atas. Kul borcu, hak borcu.

<u>Rom.</u> s. 1. Justiţie, echitate, dreptate, corectitudine. 2. Drept, privilegiu. 3. Conformitate cu simţul şi normele de justiţie. 4. adj. Adevărat. 5. s. Datorie. 6. Salaru, retribuţie. 7. Parte cuvenită, porţie, cotă.

AK^4 (aq) is. 1. Ah, kargış, ilenme, beddua. Var. **ah^2.**

- **Akı (ahı) tutmak** – Birinin kargışı yerine gelmek.
- **Akı (ahı) yerde kalmamak** – Kargışı er geç yerine gelmek.

2. Öç, intikam.

"(Edĭl bay) Endĭgĭ men ondan <u>akkım</u> alırman, diy o. Kozıkürpeş'nĭñ başın kesĭp ketĭrgen kĭşĭge kızım berecekmen, dep beyan ete." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

- **Akkın almak** - Öcünü almak.

<u>Rom.</u> 1. s. Blestem. 2. Răzbunare.

AK^5 (aq) is. (Ar. hak). Konu, husus. **Bo akta** – Bu konuda, bu hususta. **Bonıñ akkında** – Bunun hakkında, bu konu üzerine.

<u>Rom.</u> s. (în loc. postp. / prep.) Privinţă; în privinţa ..., ìn legătură cu ...

AK^6 (aq) ünl. Ah. Var. **Ah^1.**

a) Öfke, üzüntü, özlem, beğenme, sevgi gibi duygular ifade eder.

"<u>Ak</u>, kaltiyĭm, şıkkan da yaramaz atım. / Onı kĭmden köriyĭm, şĭrkĭn bahtım!" - (Ali Osman Ayrantok / Toktamaz - Bĭlgenĭm).

"<u>Ak</u>, demesem katiyĭm, / Candım da küydĭm. / Şo kâpĭrnĭñ balasın / Kaydan da süydĭm." - (Enver ve Nedret Mahmut - Dobruca Türk Halk Edebiytı Metinlerĭ).

b) Bedenin bir yerinde ağrı, acı duyunca çıkarılan ses.

<u>Rom.</u> interj. Ah. a) Exclamaţie de regret. b) Exclamaţie de o durere fizică).

-AK^7 (aq) Yapım eki. İsim, sıfat ve fiil köklerine eklenir. **Kaw + -ak = kawak; yan + -ak = yanak; sol + -ak = solak; pış-mak + -ak = pışak; bat-mak + -ak = batak;** Var. **– ek (ben +ek = benek);**

<u>Rom.</u> Afix lexical de formare de cuvinte din substantive, adjective şi verbe. **Kaw + -ak =** *iască + -ak = plop;* **Pış + -ak =** *a tăia + -ak = cuţit;* **Bat + -ak =** *a se scufunda + -ak = mlaştină. Var. –* **ek (ben +ek = benek)**

AKA (aqa) is. 1. Ağabey, yaşça büyük erkek kardeş.

"Men babamda bĭr dáne, kafeste kuşman. / Aldımda cetken <u>akam</u> bar, taa bek caşman." - (Boztorgay);

"Zahide de <u>akasın</u> şáy süye edĭ... Böralĭ kĭmerde bĭr keç kalsa, yuklayalmay edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. Yaşça büyük bir erkek kişiye verilen san.

"Üyde mĭ kart, Kencalĭ? / Kencalĭ: (Bĭr kolıman kapını açıp) Üyde, üyde. Cür, Menlĭömer <u>akam</u>." - (Mehmet H. Vani Yurtsever Kartman Caş Arasında).

"<u>Akam</u>, kaydan kelesĭn, tonıñ maylı, / Senĭñ mĭ anaw eşek, terekke baylı?" - (Boztorgay).

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. , Nog., Karaçay Malkar. - **ağa;** <u>Moğ</u>. - **ah, aha;**

<u>Rom.</u> s. 1. Nene, frate mai mare. 2. Nene, termen de denumire a unui bărbat mai în vârstă.

AKADEMİÇİYAN (akademiçiyan) is. (Fr.>Rom., Türk.) Akademisyen.

<u>Rom.</u> s. Academician.

AKADEMİK (akademik) s. (Fr.>Rom., Türk). Akademik.

1. Akademi ile ilgili.

2. Bilimsel niteliği olan.

<u>Rom.</u> adj. Academic.

AKADEMİYE (akademiye) is. (Yun.>Fr.,>Rom., Türk). Akademi.

1. Bilginleri, seçkin yazar ve sanatkârları bir çatı altında toplayan devlet kültür kurumu.

"Kitapnı Romanya <u>Akademiyasınıñ</u> tatar yurttaşlar üşün tertĭplegen alfabesĭmen yazdık." - (Boztorgay).

2. Yüksek okul.

<u>Rom.</u> s. Academie. 1. Înaltă instituţie culturală de stat. 2. Şcoală superioară.

AKKAYIN (aqqayın) is. Bot. Ak ağaç. (Lat. Betula alba).

<u>Rom.</u> s. Bot. Mesteacăn alb.

AKAİT (akait) is. (Ar. akaid>Türk.). Akait Bir dinin öğrenilmesi gereken, inançla ilgili esaslarının toplamı. Eşanl. **ilmihal.**

"17 Ağustos 1904 tarihinde Seminarın 36 maddelik bir yönetmeliği düzenlenmiş ve buna göre şu derslerin kabulü ve okutulması kararlaştırılmıştır : ... 8. Sınıf : <u>Akait</u>, Fıkıh usulü, Faraiz." - (Müstecib Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

<u>Rom.</u> s. Catehism.

AK-ALIN (aq-alın) is. mec. İnsan, kişi (ak alın, iyi insan).

"Kasavetĭm kayaday, dertĭm üydüy, / "Şaşıra da <u>akalın</u>, şañgıdı tozday, / At başınday cüregĭm, kalmadı kozıday." - (Zühal Yüksel – Polatlı Ağzı).

Rom. s. fig. Om, om cinstit. (ad lit. - cu fruntea albă, nepătată).

AKARET[1] **(aqaret)** is. (Ar. akaret) Akaret; kirada bulunan, gelir getiren evler, dükkânlar.

Rom. s. İmobiluri care aduc venituri de chirie; acareturi.

AKARET[2] **(aqaret)** is. (Ar. hakaret) → **Hakaret** .

AK ASMA (aq asma) is. Bot. → **Ag-asma.**

AKASYA (akasya) is. (Fr.>Rom, Türk.) Bot. 1. Akasya; sıcak iklimlerde yetişen, boya maddeleri ve zamk elde edilen bir ağaç. (Lat. Acacia).

2. Salkım ağacı. (Lat. Robinia pseudoacacia). Eşanl. **kıral agaşı.**

Rom. s. Bot. 1. Acacia. 2. Salcâm.

AKAY (aqay) is. 1. **Aka'ya**, ağabeye veya yaşça büyük bir kimseye sesleniş. Eşanl. **abi.**

"Bĭraz sıgılıp küldĭ : / - Bolatan o, akay, dedĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

"Akay be, endĭ kırşmaga barganda şo yeşĭl 'sekırika'nı ĭşmiyĭk. Men bo ĭşkĭge dayanaman ama, karayman, senĭ alt üst ettĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Yetişkin erkek kişi, adam.

"Kara kalpaklı, kırmızı çehrelĭ bĭr süyümlĭ akay okuta, añlata edĭ." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

"Marüfe: Akay bolacaksıñız ca'm. Borçtan korkasıñız." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. Koca, eş. **Akay apakay -** Karı koca.

"Ay, Allah sokmasın ! Maga akayım yüzĭk parmagıñnı sıksa, arslan man kaplannı cĭber degen edĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

4. Toplum içinde itibarlı veya yaş bakımından büyük erkek kişiye verilen, isminin ardından söylenen san; ağa.

"Aná, endĭ balam sokta boldı dep cürgende, rahmetlĭ Tölew akay dünyadan köçtü." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Alikĭm selâm, hoş keldĭñ. Cür, Menlĭömer akam." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

5. Kadının kendi kocasına seslenişi.

"Ferit, Ferit, tur akay; üyün artında it üre, bĭr de Ferit akay degen bĭr ses kele kulagıma." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Akayım, ah akayım, saga ne boldı ? Menĭ kĭmge taslap ketiyatırsın ? dep ökĭrĭp cılamaga basladı." - (Cenan Bolat - Calsın).

6. (çoğul) Yetişkin kimseler arasında, erkek kişilere seslenme kelimesi.

"Ah!.. Bek töben kalganmız karanlıklar içinde / Oylanmaymız, akaylar, bĭzge nasıl tañ bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"İçerĭde masada zar atkan kĭşĭlernĭ körĭp : Şaytanıñız bol, bahtıñız kısır bolsın akaylar, derler." – (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

- **Akay apakay –** a) Kadın erkek. b) Karı koca.
- **Akay awası –** Ağır hareketlerle erkekler tarafından oynanan oyun ve bu oyunun müziği.
- **Akay etmek -** (Erkek çocuğu) Büyütmek, olgunluk çağına getirmek.
- **Balaban akay** - Yetişkin kimse.
- **Balaban akay bol**. - Deyim. Çocuklara söyelenen bir teşekkür ve iyi dilek sözü.
- **Apakayman akay arasına esĭ ketken karışır.** - Atas. Karı ile koca arasına aklı yerinde olmayan karışır.
- **Apakaynıñ tĭlĭ uzasa, akaynıñ kamşısı uzar.** - Atas. Karının dili uzarsa, kocanın kamçısı uzar.
- **Sıcak aş, suwık suw tĭş harabı, / Caş apakay, kart akay üy harabı." -** Atas. Sıcak aş, soğuk su diş harabı. / Genç kadın, yaşlı koca ev harabı.

Rom. s. 1. Termen de adresare către fratele mai mare; nene, bade. 2. Bărbat, persoană de sex masculin. 3. Soț, bărbat. 4. Termen de respect cu care se adresează cineva unui bărbat, în general mai în vîrstă; nene. 5. interj. Bărbate; cuvânt cu care soția se adresează către soțul ei. 6. interj. pl. Apelativ : Domnilor ! Oameni buni !

AKAYCA (aqayca) zf. 1. Erkekçe, erkek gibi.

2. Yiğitçe. **Akayca küreşmek –** Yiğitçe güreşmek.

Rom. adv. 1. Ca bărbații; bărbătește. 2. Voinicește, cu curaj.

AKAYLANMA, -UW (aqaylanma, -uw) is. Ağalanma, dayılanma, erkeklenme, horozlanma.

Rom. s. Faptul de **akaylanmak***. Grozăvire, rățoire.*

AKAYLANMAK (aqaylanmaq) f. Ağalanmak, yiğitlenmek, horozlanmak.

Rom. v. A se grozăvi, a se rățoi; a face pe voinicosul.

AKAYLAŞMAK (aqaylaşmaq) f. Erkek görümüne gelmek; olgun bir görünüm almak.

"Körmegenĭm yakın dokız sene ĭçersĭnde o epiy deñĭşken, akaylaşkan edĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. v. A deveni un bărbat în toată firea; a se maturiza

AKAYLI (aqaylı) s. Erkekli.

Rom. adj. Cu bărbat.

AKAYLIK (aqaylıq) is. 1. Yetişkin erkeklik, yetişkin erkek olma durumu.

"...balalık ve caşlık devĭrlerĭn arzulaymız. Lákin bonıñman bĭrge teran bitarafane ve suwukkanlılıkman tüşüngende, akaylık devrĭne kĭrgenĭmĭzge kaysı bĭrewĭmĭz peşmanlık etemĭz ?" - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

2. Yiğitlik.

"Bĭr sĭlkmede cıgıp, soyuna akaylık katkan / Pelvan tatarga tışta turgan halk, oy, suklana !" - (Necip H. Fazıl – Küreş).

3. Büyüklük; cömertlik.

"Toy sabısı Sitmer bay / Akaylıgın kösterdĭ. / Cĭgĭtlerge kızganmay, / Bol bol müjdelĭk berdĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Akaylık satmak** - Çalım satmak, büyüklük taslamak. **"Onlar da balalıklarına barıp, budalacasına kopayıp, akaylık satıp, süymeseler de o zeernĭ ĭçeler." -** (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. s. 1. Bărbăție, virilitate; maturitate bărbătească. 2. Voinicie. 3. Generozitate, dărnicie.

AKAYSIRAMAK (aqaysıramaq) f. (Kadın) Cinsi arzular duymak; erkek istemek.

Rom. v. (Femeia) A fi roasă de pofte sexuale.

AKAYSIZ (aqaysız) s. Erkeksiz; erkeği bulunmayan; erkek bulunmayan.

Rom. adj. Fără bărbat.

AKBABA (**aqbaba**) is. Zool. Akbaba. (Lat. Vultur monachus).

"Kaynay toprak, sıcaktan, / Ufuk sanke kaltıray. / Kökte uşkan akbaba / Atĭk aşaytlık karay." - (Yaşar Memedemin - Semraşık'nıñ Dünyası).

Rom. s. Vultur pleşuv.

AK-BABAY (**aqbabay**) is. Kar Baba. Eşanl. **Ayaz Babay.**

"Ak-babay kayda ? Yok ! Uzakka, bek uzakka kettĭ. Kar ĭrĭmege başladı." - (Tatar Tĭlĭ - I).

Rom. s. Moş Gerilă.

AK-BALIK (**aqbalıq**) is. Zool. Akbalık; inci balığı. (Lat. Alburnus alburnus).

Rom. Icht. Albişoară, oblete.

AKBALŞIK (**aqbalşıq**) is. Ak balçık; kaolin, beyaz kil. Var. **akba'şık.** Eşanl. **akbor.**

Rom. s. Caolin.

AKBARDAK (**aqbardaq**) is. Akbardak; kardelen. Eşanl. **nawrez şeşegĭ.** (Lat. Galanthus nivalis).

"Baárnĭñ başı. ... Topraktan en başta başın şıgargan akbardaklardır." - (Okuma Kitabı III).

Rom. s. Bot. Ghiocel.

AK BASMAK (**aqbasmaq**) f. Ak basmak.

1. Gözün saydam tabakasında beyaz leke peyda olmak.

2. Katarakt olmak , göz merceği donuklaşmak.

Rom. v. 1. A apare albeaţă (leucom). 2. A se îmbolnăvi de cataractă.

AKBAŞ (**aqbaş**) is. Bot. 1. Kuşkuş otu; uzun yapraklı, beyaz çiçekli, yenilen bir bitki. (Lat. Capsella bursa-pastoris).

"Eger buksañ koklaların alıp oyna, gülilan, karakuş, akbaş toplap aşa." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. öz. is. Dobruca'nın güneyindeki Albeşti köyünün Türkçe-Tatarca adı.

"Akbaş yolı boyında, / Keday bardır soyımda, / Men bĭr mane aytayım / Kız kardaşım toyında". - (Boztorgay).

Rom. s. Bot. 1. Traista ciobanului. 2. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Albeşti (Dobrogea, jud. Constanţa).

AKBA'ŞIK (**aqbaşıq**) is. → **Akbalşık**.

AKBOR is. Arı kil; kaolin. Evleri beyaz badana etmekte, yazı tebeşiri olarak ve seramik, şişe-cam sanayinde, tıpta ham madde olarak kullanılan kil. Eşanl. **akbaşık, akbalşık.**

Rom. s. Caolin.

AKBOZ (**aqboz**) s. Kır-beyaz. **Akboz at –** Kır beyaz at.

Rom. adj. Sur deschis.

AKCĬGER (**aqcĭger**) is. Anat. Ak ciğer; solunum aparatının en içteki organı. Eşanl. **öpke.**

"Ah, degende ak cĭger, körĭne bawur, ah, ah. / Degenĭmdiy bolmadı bo tasawur, ah, ah." - (Boztorgay).

Rom. s. Anat. Plămân.

AKCĬGER ZARI (**aqcĭger zarı**) is. Anat. Akciğer zarı.

Rom. s. Anat. Pleură.

AKÇA (**aqça**) is. → **Akşa**.

"Mencĭleyĭn üç dört beşĭbĭrlĭk mehr, on onbeş biñ frang ata akça ĭsterler mĭ eken diymen." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

AKÇA AGAÇ (**aqça ağaç**) is. → **Akşaagaş**.

AKÇALI (**aqçalı**) s. → **Akşalı**.

AKÇARLAK (**aqçarlaq**) is. Zool. Beyaz martı.

"Deñĭz otların sert kokıları / Burnımnı cıra ... / Kulaklarım aş akçarlakların / Seslerĭn seslep ses tola ..." - (Yaşar Memedemin - Nokta).

Rom. s. Pescăruş alb.

AKÇE (**aqçe**) is. → **Akşa**.

AKÇELERAT (**akçelerat**) is. (Rom.>Tat.). Hızlı tren; bütün duraklarda durmayan, büyük süratle giden tren.

"Tışarda cawın kar m'eken, / Bükreş colı tar m'eken? / Akçelerat keliyatır, / İşĭnde abiyĭm bar m'eken?" - (Enver Mahmut – Dobruca Yırlarında Yer Adları).

Rom. Tren accelerat.

AKÇENT (**akçent**) is. (Lat.>Fr.>Rom. Türk.). Aksan.

1. Dilb. Kelime vurgusu.

2. Şive; bir ülkenin veya bir yörenin insanlarına mahsus söyleyiş özelliği.

Rom. s. Lingv. 1. Accent. 2. Grai.

AKÇIL (**aqçıl**) ve türevleri s. → **Akşıl** ve türevleri.

AK-DARI (**aqdarı**) is. → **Ak-tarı.**

AKDEÑĬZ (**Aqdeñĭz**) öz.is. Coğr. Akdeniz.

Rom. s. propr. Geogr. Marea Mediterană.

AKDİKEN (**aqdĭken**) is. → **Ak-tiken.**

AK-DOGAN (**aqdoğan**) is. → **Ak togan.**

AK EGĬN (**aq egĭn**) is. Ekmeklik un elde edilen, buğday, çavdar gibi esas tarımsal ekinler; ak ekin.

"Ak egĭnden yalıñız tuhumlıkman aşaytlık kaldı. Bugün sözde İoan'ıñ parasın berecek edĭm." - (Mehmet H. Vani / Yurtsever – Toy, piyes).

Rom. s. Culturile cerealiere de bază (de grâu şi secară) care aprovizionează industria de pâine.

AKELME, -ÜW is. Alıp gelme, getirme.

Rom. s. Aducere.

AKELMEK f. (Alıp kelmek'ten). Alıp gelmek, getirmek. Var. **ákelmek.**

"Men saga geçen seneden berĭ aytaman, bĭr keşe ketĭp kelĭn bolacaknı akelewiyayım dep." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Kızmetkârlarına : Ketĭñĭz tawga, kırk eşegĭñ üstĭne kırk samar agaş cüklep akelĭñĭz! diydĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. v. A aduce.

AKEM is. (Ar. hakem). Hakem. Var. **hakem.**

1. Yargıcı.

2. Spor. Oyun yöneticisi.

Rom. s. 1. Judecător. 2. Sp. Arbitru.

***AKEŞ** s. Kibirli. (Altay Kerim, Leyla Kerim – Tatarca Sözlĭk'ten).

Rom. adj. Fudul.

AK ET is. Ak et; tavuk eti.

Rom. *s. Carne albă; carne de pasăre.*

AKETĬLMEK f. (Alıp ketĭlmek'ten). Alıp gidilmek; götürülmek.

"Senĭñ möhrĭñ basılgan yerde onuñ Kutlu Kayabek adı okunmasın. Kara Tawga aketĭlĭp taşlansın, onda nasıl geçĭnse geçĭnsĭn, diy." - (Abdullah Z. Soysal – Edige Batır).

"Bĭr gün Hoca'dan soraganlar : Bĭr cenaze mezarlıkka aketĭlgende tabıtın kaysı yagında bolmalı?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. *f. Forma pasivă de la* **aketmek;** *a fi dus, a fi transportat.*

AKETME, -ÜW is. Götürme.

Rom. *s. Ducere, transportare.*

AKETMEK f. (Alıp ketmek'ten.) Götürmek. Var. **áketmek.**

1. Yakından uzağa veya bir yerden bir yere taşımak, ulaştırmak; götürüp vermek.

"Kencalĭ otnı başta Menlĭömer'ge, sonra da babasına aketĭr, sĭgáraların caktırır." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Coldan taptım bĭr oymak, / Aketĭp berdĭm cengeme." - (Boztorgay).

2. Bir kimseye yol gösterip bir yere kadar refakat etmek; yanında götürmek.

"Kartagası bakıra adın aytıp, / Pencerege akete, kolından tartıp." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

"Katıma bĭr talay akaylarnı toplap aketmiymen, özüm apakayımman barabar keteviyayım." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Suwga (derege) aketĭp suwsız ketĭrmek** – Deyim. Suya götürüp susuz getirmek. (Kurnaz, hileci kimseler hakkında kullanılan söz).
- **Yaka paşa aketmek** – Yaka paça götürmek; zorla götürmek.

Rom. *v. 1. A duce, a transporta. 2. A conduce, a însoţi.*

AKETTĬRMEK f. Götürtmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **aketmek.**

AK-FİİL (aq-fiil) is. (Türk. ak+Ar. fiil). Güzel ahlâklı; davranışları güzel olan (kimse). Var. **akfiyil, akpiyil.**

- **Akfiyĭlnĭñ atı arımaz, tonı tozmaz.** - Atas. Güzel ahlâklı insanın atı yorulmaz, giysileri yıpranmaz.

Rom. *s. Om cinstit, om cumsecade.*

AK-FİYİL (aq-fiyil) is. → **Akfiil.**

AK HUNLAR (Aq Hunlar) is. Tar. Orta Asya'da 4. - 6. yüzyıllarda devlet kurmuş olan Türk topluluğu.

Rom. *s. İst. Hunii eftalizi, populaţie turcomană care a dominat Asia Centrală în sec. 4-6 al e.n.*

AKIBET (aqıbet) is. (Ar. akıbet) Akıbet. Var.**akıybet.** Bir işin veya bir durumun sonu, neticesi.

- **Akıbetĭne ogramak** - Birinin içinde bulunduğu kötü duruma düşmek.

Rom. *s. Deznodământ, sfârşit, final, rezultat; soartă.*

AKICI (aqıcı) s. Akıcı.

1. (Sıvılar için) Akan.

2. (Konuşma hakkında). Rahat, takıntısız.

Rom. *adj. 1. (Despre lichide) Curgător, fluid. 2. (Despre vorbire, stil) Cursiv, plăcut.*

AKICILIK (aqıcılıq) is. 1. Akıcı olma durumu.

2. Kolayca okunan ve anlaşılan.

Rom. *s. 1. Fluiditate. 2. Cursivitate.*

AKIL (aqıl) is. (Ar. akl). Akıl.

1. Düşünme, anlama ve kavrama gücü. Eşanl. **es, oy, us.**

"O, uçundan, köyĭnde de, konşı köylerĭnde de eşĭ tabılmagan, üyken akıllı bĭr caş edĭ." – (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Babasın kolı, cebĭnde, bĭraz eglendĭ. Nimet'ĭñ akłına, yoksa para tabalmay mı de'en bĭr şiy keldĭ." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

2. Gönül, ruh.

"Beşawul'nıñ kayası, ziynetlĭ kırı, / Akılımnıñ sewdası, közĭmnĭñ nurı." - (Boztorgay).

"Cawınlar cawa turgaydı, lâleler solmay, / Şıgarayım akıldan desem de bolmay." - (Boztorgay).

3. Hafıza, bellek. **Aklında tutmak** – Belleğinde saklamak.

"O, közlerĭn kökte uzak bĭr noktaga, ayga tĭkken, hep tüşüne. Galiba aklına balalıgın tatlı künlerĭ kele." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

4. Öğüt, nasihat. **Akıl bermek.**

5. Düşünce, fikir, görüş, kanı.

"Kĭmseden akıl soramam, col tabarman. / Kĭmmen ömĭr etsem de, senĭ añarman." - (Boztorgay).

"Yunus : Bĭr vakıtlar men de bo akılda edĭm." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

- **Akıl almak** – Danışmak, görüş almak.
- **Akıl almamak** – İnanılacak gibi olmamak; akla uygun gelmemek.
- **Akıl astaanesĭ (kastaanesĭ)** - Akıl hastahanesi.
- **Akıl bermek** – Yol göstermek, öğüt vermek.
- **Akıl cetmemek** – Akıl yetmemek, anlayamamak. **"Kĭmer erĭş baladay / Urunganda uruna. / Katseñ bawı tabılmay, / Akıl cetmiy sırrına."** - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).
- **Akıl doktorı** – Ruh doktoru, psikiyatrist.
- **Akıl erdĭrmek** – Anlayabilmek. **"Bayramlar ballarıñ bolıp kaldı, dedĭ ve, tüşünse de, dünyanıñ gidişatına bĭr türlĭ akıl erdĭralmadı."** - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).
- **Akıl ermemek** – Ne olduğunu anlayamamak.
- **Akıl etmek** – Bir şeyi zamanında düşünmek veya hatırlamak.
- **Akıl fikir** – Düşünce şekli; kafa yapısı. **"Caş neday ? Teran aklı fikrĭ cerĭnde mĭ ? Babasın eşĭtmekçe bĭraz bĭlemen."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Akıl kârı tuwul** – Akıl kârı değil; akıllı bir kişinin yapacağı iş değil.
- **Akıl kastası** - Akıl hastası; deli.
- **Akıl mıy karışmak** – Akıl beyin karışmak, şaşırmak. **"Tawlarda yüksek kaya, / Körmedĭm toya toya. / Aklım mıyım karıştı, / Künlernĭ saya saya."** - (Boztorgay).
- **Akıl ocası** – Akıl hocası; akıl öğreten veyahut öğretme meraklısı.
- **Akıl satmak** – Akıl satmak, akıl vermek.

• **Akıl sır ermemek –** Bir şeyin gizli taraflarını anlayamamak.

• **Akıl soramak** – Danışmak, görüş almak. **“Kîmseden akıl soramam, col tabarman. / Kîmmen ömîr etsem de, senî anarman.” -** (Boztorgay).

• **Akıl tanışmak** – Danışmak, fikir alışverişinde bulunmak. **“Şîmdî onı erkez sayıp süye, er kıyın îşlerge o man akıl tanışa ekenler.” -** (Boztorgay).

• **Akıl tışı -** Akıl dışı, akla uygun gelmeyen.

• **Akıl tîşî -** Akıl dişi; yirmi yaş sıralarında çıkan azı dişleri.

• **Akıl üyretmek** – Akıl vermek, yol göstermek.

• **Akıl yormak** – Anlamaya veya hatırlamaya çalışmak.

• **Akılda kalmak** – Unutulmamak.

• **Akılda tutmak** – Unutmamak.

• **Akıldan esap etmek –** Aritmetiğin dört işlemlerini düşünce yoluyla, zihinde yapmak. **“Akıldan yapılgan hesapta da özîn bek toplayalmay.” -** (Altay Kerim – Kâniye).

• **Akıldan şıgarmak –** Düşünmemek, unutmak, ümidini kesmek.

• **Akıldan şıkmak** – Unutulmak.

• **Akıldan şıkmamak** – Unutulmamak.

• **Akılga hayalge kelmegen şiy** – İnanılmaz şey.

• **Akılga uymak -** Akla uygun olmak.

• **Akılga yakın –** Aklın kabul edebileceği nitelikte.

• **Akılga zarar ketîrmek** – İnsanı şaşkınlığa uğratmak. **“Ak anterîñ aklıgı, / Kızıldır dudaklıgı. / Aklıma zarar ketîre / Yaremnîñ uzaklıgı.” -** (Boztorgay).

• **Aklı almamak (bîr şiynî ...)** – a) Anlayamamak. b) Bir şeyin olabileceğine inanmamak. c) Uygun bulmamak.

• **Aklı awada (hawada)** – Gerçeklerden uzak, akılsızca davranan.

• **Aklı ayran** – Aklı karışık. **“Aklım ayran, kün viran, pîkrîm sende. / Kuwnagîñ körgen oñmasın, canıgîñ mende.” -** (Boztorgay).

• **Aklı aylanmak** – Fikir değiştirmek**. “Caş tüşüne kete. Köp geşmiy, akılı aylanıp, ayıra nışanlısın.” -** (Boztorgay).

• **Aklı başına kelmek** – a) Yanıldığını anlamak. b) Kendine gelmek. **“Köyge bardım, toy da yok, / Kaytıp keldîm, koy da yok. / Şıktım oba başına, / Koyım keldî karşıma, / Men koyımnı körgen son / Aklım keldî başıma.” -** (Boztorgay).

• **Aklı başında –** a) Akıllı, olgun. b) Kusursuz.

• **Aklı başında bolmamak –** İyi düşünebilir durumda olmamak.

• **Aklı başından ketmek –** Ne yapacağını şaşırmak.

• **Aklı başka yerde bolmak** – Başka şeyler düşünür olmak.

• **Aklı bogına karışmak** – Korkudan, şaşırıp ne yapacağını bilememek.

• **Aklı catmak –** Bir şeyin olabileceğine inanmak.

• **Aklı cerînden oynamak** – Çıldırmak.

• **Aklı cetmek (cetmemek)** – Düşünme yeteneğine sahip olmak (olmamak), düşünebilmek (düşünememek).. **“Hay-hay karşıñdakısı aytkan laflarıña aklı cetkendiy bîrew bolsa. Ya bolmasa ?” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Aklı dagılmak (karışmak)** – Aklı dağılmak, düşüncesini bir konu üzerinde tutamamak, konsantre olamamak. “**Tawlarda yüksek kaya, / Körmedîm toya toya. / Aklım mıyım karıştı, / Künlernî saya saya.” -** (Boztorgay).

• **Aklı ermek –** a) Anlayabilmek. b) Akılca olgunlaşmak.

• **Aklı fikrî bîr şiyde bolmak –** Bütün düşündüğü bir konuda yoğunlaşmak.

• **Aklı kalmak –** Beğendiği bir şeyi düşünmeye devam etmek.

• **Aklı kalmamak** – Düşünememek. **“Aylandı baş, kettî akıl kalmadı mende, / Etîm cüre tentîrep, canım sende.” -** (Boztorgay).

• **Aklı karışmak –** Ne yapacağını bilememek.

• **Aklı kaytmak** – Bunamak. **“80-85 yaşında, akılı kaytmaga başlagan Fewzi akay bîr kültöbe üstüne şıkkan bakıra mı bakıra.” -** (Altay Kerim – Kâniye).

• **Aklı kelmek** – Akıllanmak. **“Kız degenîñ onüşünde bakşege pîtken kızıl güldîr, /...Onsekîzde aklı kelîp söz geşîrîr.” -** (Boztorgay).

• **Aklı kesmek –** Bir şeyin olabileceğine inanmak.

• **Aklı ketmek** – a) Çok korkmak, şaşırmak. b) Çok beğenmek.

• **Aklı kıska** – Aklı kısa.

• **Aklı soñından kelmek –** Aklı sonradan gelmek.

• **Aklı şalışmamak -** İyi düşünememek.

• **Aklın almak –** Aklını başından almak; düşünemeyecek duruma getirmek.

• **Aklın başına toplamak –** Aklını başına toplamak davranışlarına çeki düzen vermek.

• **Aklın başından almak** – Düşünemeyecek bir duruma getirmek. **“Sarı sınlı tomalak, şaylı bala, / Körgen sayın başımdan aklım ala.” -** (Boztorgay).

• **Aklın buzmak (bızmak) –** Aklını (bir şeyle) bozmak.

• **Aklın catkızmak** – İkna etmek, bir fikri kabul ettirmek. **“Körseñ sen, akılların catkızgaşı ne gadar zahmetler şektîm. Kandırmak içün asıl yetmîş ekî dereden suw ketîrdîm.” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Aklın cıymak** – Aklını başına toplamak. **“Şınlaganda aklıñnı cıyıp şınla, / Sözlerîñnîñ manasın bîlîp şınla.” -** (Boztorgay).

• **Aklın coymak** – Aklını yitirmek. **“Alem rakı şarap içîp aklın coyacakmış, parasın saçacakmış. Menîm neme lâzım?”** – (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlîgî).

• **Aklın îşmek** – Aklını ekmek peynirle yemek, bunamak **“Baksañ, aklıñ îşkendiy, taa bek kartaymadıñ ama.” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Aklın kaşırmak -** Aklını kaçırmak, delirmek.

• **Aklın kenarından geşmemek** – Hiç düşünmemek.

• **Aklın oynatmak** – a) Çıldırmak b) Akıl dışı işler yapmak.

• **Aklın uşurtmak** – Aklını kaçırmak, delirmek. **“Sarı yüzüm salkımı, / Menîm yarem saklı mı? / Ketîrîñîz köriyîm, / Uşurtacam aklımnı.” -** (Boztorgay).

• **Aklına esmek** – Hiç düşünmediği bir şeyi birden yapmaya karar vermek.

• **Aklına kelgenîn aytmak** – Rastgele konuşmak.

• **Aklına kelmek** – a) Hatırlamak. **“İşte bo mektup saga / Son bîr hatıra bolsın. / Men aklıña kelgende, /**

Közlerĭñ yaşka tolsın." - (Boztorgay). b) Bir konuyu düşünmek; bir işi yapmayı düşünmek. **"Bĭznĭñ de bĭr kartımız bar, oga da şu bu keregĭr degen şiy hiç bĭrewĭn aklına kelmiy."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

- **Aklına ketĭrmek** – a) Hatırlatmak, düşündürmek. **"Sayı be apakay, aklıma ketĭrdĭñ. Tĭnewĭn Sitasan'nıñ üyünde Kubadĭn'lĭ Idrıs bar edĭ."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes). b) Düşünmek. **"İllâ kĭşĭ caşlıgında ölecegĭn aklına bek ketĭrmiy ya."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Aklına salmak (koymak)** – a) Aklına koymak, bir şeyi yapmaya kararlı olmak. b) Bir kimse birine bir şeyi telkin etmek, öğretmek. **"Yarın bĭr kolı tiyse, belkĭ neneñ de aytar. Men oga kaç kere aytkan, aklına koygan edĭm."** - (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Aklına sıydırmak** – Aklına sığdırmak, bir şeyin olabileceğine inanmak (inandırmak).
- **Aklına tüşmek** – a) Hatırlamak, hatırına gelmek. **"Bakşelerde menewşe, / Yarem aklıma tüşe. / Ne maga mektup yaza, / Ne de menmen körĭşe."** - (Boztorgay). b) Kafasında bir düşünce doğmak.
- **Aklına uymak (Bĭrewnĭñ ...)** – Birinin görüşüne göre hareket etmek.
- **Aklında kalmak (kalmamak)** – Unutmamak (unutmak).
- **Aklında tutmak** – Unutmamak, belleğinde saklamak..
- **Aklından geşĭrmek** – Bir şey yapmayı düşünmek, tasarlamak.
- **Aklından geşmek (keşmek)** – Aklından geçmek, düşünmek.
- **Aklından ketmemek (şıkmamak)** – Aklından çıkmamak, unutmamak. **"Kalĭbĭmdiy kalĭbĭñ, sidane közĭm, / Eş aklımdan ketmiycek aytkan sözĭñ."** - (Boztorgay).
- **Aklından kurtulmak** – Çıldırmak, aklını oynatmak.
- **Aklından şıgarmak** – Düşünmemek; umidini kesmek.
- **Aklından şıgarmamak** – Hiç unutmamak.
- **Aklından zorı bolmak** – Aklın gerektirdiği gibi davranmamak.
- **Akıl bar, yakın bar.** – Deyim. Akıl var, yakın var; fazla kafa yormaya gerek yok.
- **Akıl bo ya** – Deyim. Bir görüş ortaya koyarken "İnsanın aklından türlü türlü ihtimaller geçer." anlamında söylenen bir ara cümle.
- **Akıl kârı tuwıl** – Deyim. Akıllı bir kişinin yapacağı iş değil.
- **Akılga pakıl.** - Deyim. Mantığa aykırı olarak.
- **Akıllarnı pazarga şıgarganlar, erkez gene özĭn aklın satıp algan** – Deyim. "İnsanlar kendi akıllarını başkalarından üstün görürler" anlamında söz.
- **Aklı başından bĭr karış yukarı** - Deyim. Düşüncesizce davrananlar hakkında söylenir.
- **Aklım ermegen ĭşke kitap aytsa inanmam.** – Deyim. Aklım ermeyen işe kitapta yazsa bile inanmam.
- **Aklımda !** – Deyim. Lâdes oyununda "Unutmadım" anlamında söylenen söz.
- **Aklına kelgen başına keldĭ** – Deyim. Olmasından korktuğu şey başına geldi.
- **Aklına şaşayım!** – Deyim. Birinin akılsızca bir davranışı üzerine söylenen söz.
- **Aklıña bĭr şiy kelmesĭn.** – Deyim. "Yanlış anlama sakın" anlamında söylenen söz.
- **Aklıñman biñ yaşa !** – Deyim. Akla yakın görülmeyen bir düşünce ileri sürene söylenen söz.
- **Bek aklımda** - Deyim. Çok iyi biliyorum. **"Bĭznĭñ de bek aklımızda. Bu günlerde bĭr kĭşĭ cĭberecek bolamız."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Boyı (şâşĭ) uzun aklı kıska** – Deyim. Boyu uzun, aklı kısa.
- **Kadınnıñ şâşĭ uzun, aklı kıska.** – Deyim. Kadının şaçı uzun, aklı kısa.
- **Öz aklıñ akıl, el aklı pakıl** – Deyim. Kendi aklın akıl, (sanki) başkalarınki (pahal, nispet olsun diye söylenen) boş laf.
- **Tembelge ĭş buyur, saga akıl üyretsĭn.** – Deyim. Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin.
- **Akıl akıldan iygĭdĭr.** – Atas. Akıl akıldan iyidir (üstündür).
- **Akıl caşta tuwul, baştadır.** – Atas. Akıl yaşta değil, baştadır.
- **Akıl paraman satılmaz.** – Atas. Akıl parayla satılmaz.
- **Akıl üşün col bĭrdĭr.** – Atas. İyi düşünülünce, ayrı ayrı kimseler aynı sonuca varır.
- **Akılga kelmegen başka kelĭr**. – Atas. İnsan düşünmediği şeylerle karşılaşabilir.
- **Aklı yoknıñ zewkı artık.** – Atas. Aklı yokun zevki fazla.
- **Aklıñda kör, kalbĭñde eşĭt.** – Atas. Aklında gör, kalbinde işit.
- **Ananıñ aklı balada, balanıñ aklı awada.** – Atas. Ananın aklı çocuğunda, çocuğun aklı havada.
- **Arüw kĭyĭm boy östĭrer, arüw eş akıl östĭrer.** – Atas. Güzel giyim boyunu, iyi eş aklını yüceltir.
- **Balıknıñ awga tüşken son aklı başına kelĭr.** – Atas. Balığın aklı ağa düştükten sonra başına gelir
- **Başı başkanıñ aklı başka.** – Atas. Başka baştan başka fikir doğar.
- **Başta akıl bolmasa ekĭ ayakka zor kelĭr.** – Atas. Başta akıl olmazsa, iki ayağa zorlu işler düşer.
- **Sırık kadar boyı bolganşı, tarı kadar aklı bolsın.** – Atas. Sırık kadar boyu olacağına, darı kadar aklı olsun.
- **Tüyediy boyıñ bolgaşı tüymediy aklıñ bolsın** – Atas. Deve kadar boyun olacağına düğme kadar aklın olsun.
- **Üyretme akıl üy aylangaşı** - Atas. Öğretilen akıl evi dönünceye kadardır. (şuradan şuraya adım atıncaya kadardır).

<u>Rom.</u> 1. s. Minte, rațiune, facultatea de a gîndi şi de a înțelege. 2. Spirit, suflet. 3. Minte, memorie. 4. Povață, sfat 5. Gând, ideie; punct de vedere.

AKIL-BALIK (**aqıl balıq**) s. (Ar. akl-i bâlig). Akil baliğ.

1. Ergin, olgunluk yaşına gelmiş.
2. Akıllı, aklı eren, olgun.

"Bonıñ üşün diymen ke menĭm neslĭm başkalarına karaganda bĭraz başka türlü, onlarga köre, hele şündĭkĭ nesĭllerge köre, bĭraz taa şalt <u>akıl balık</u> boldı." - (Acemin Bawbek – Ekĭ Hatıra).

- **Atay balası altmışında akıl-balık bolır.** - Atas. Babanın şımarık çocuğu altmışında akil baliğ olur.

<u>Rom.</u> adj. 1. Adult, matur. 2. Copt la minte.

AKILBALIKLIK (**aqılbalıqlıq**) is. Akil baliğlik.

Rom. s. Pubertate, maturitate.

AKILCI (**aqılcı**) s. ve is. Akılcı.

1. Akla uygun.

2. Akılcılıkla ilgili.

3. is. Akılcılık tutumunu benimseyen kimse.

Rom. adj. şi s. 1. Raţional. 2. Care ţine de raţionalism. 3. Adept al raţionalismului; raţionalist.

AKILCILIK (**aqcılıq**) is. Akılcılık.

1. Bilgi ve bilgilenme teorisinde bir akım.

2. Aklın gücüne güvenme.

Rom. s. 1. - 2. Raţionalism.

AKILDAŞ (**aqıldaş**) is. ve s. Akıldaş, kafadar, bir görüş ve anlayışta olan (kimse).

Rom. s. şi adj. Prieten, tovarăş, companion; (persoană) de o teapă.

AKILDAŞMAK (**aqıldaşmaq**) f. Danışmak; akıl sormak.

Rom. v. A se consulta, a se sfătui.

AKILLANDIRMAK (**aqıllandırmaq**) f. Akıllandırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **akıllanmak.**

AKILLANMA, **-UW** (**aqıllanma**, **-uw**) is. Akıllanma.

Rom. s. Faptul de **akıllanmak.**

AKILLANMAK (**aqıllanmaq**) f. Akıllanmak.

1. Tecrübelerine dayanarak davranmak.

"Aydı, karap turmañız, tutuñız da anadan tuwma taşlandırıp atıñız tışka. Akıllansın." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Uslanmak.

Rom. v. 1. A se învăţa minte. 2. A se cuminţi.

AKILLI (**aqıllı**) s. ve is. Akıllı.

1. s. ve is. Akıl sahibi; aklı olan (kimse).

"Şıñcılar şıñman eglenīr, akıllı , sözmen. / Cetalmagan köp duşman ograşır bīzmen." - (Boztorgay).

"O, uçundan, köyīnde de, konşı köylerīnde de eşı tabılmagan üyken akıllı bīr caş edī." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Gerçeği iyi gören ve ona göre davranan; zeki.

"(Ruslar) Bazı millet hainlerīn elde etīp, bek akıllı, milliyetçī han Süyümbike'nī yesīr etīp 1552'de Kazan Hanlıgın alganlar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Aşagan sayın bonı, ösetura yaşımız, / Bala çaga, kalkımız saglam, akıllı bola." - (İsmail Otar – Çibörek).

3. Uslu, terbiyeli, ağırbaşlı.

4. (Alay yollu) Aptal, düşüncesiz.

- **Akıllı dawranmak** – Akıllıca hareket etmek.
- **Akıllı keşīnmek** – Kendisini akıllı sanmak.
- **Akıllıga ayttım, oylandı bīldī. / Ahmakka ayttım şakıldadı küldī. Tapmaşa**. – Bulm. : Akıllıya söyledim, düşündü ve bildi. / Ahmağa söyledim, çağıldadı güldü. – Cevabı : Bulmaca.
- **Sen bek akıllsıñ ya.** – Deyim. Verilen bir aklın veya yapılan bir sitemin hoş karşılanmadığını anlatan söz.
- **Akıllı balaga mal ne kerek, akılsız balaga mal ne kerek?** – Atas. Akıllı çocuğa mal ne gerek, akılsız çocuğa mal ne gerek?
- **Akıllı bīr kere aldanır, akılsız biñ kere.** – Atas. Akıllı bīr kere aldanır, akılsız bin kere.
- **Akıllı duşman akılsız dosttan iygīdīr** – Atas. Akıllı düşman akılsız dosttan iyidir.
- **Akıllı kīşīge tázīr kerekmez, karawdan anlar.** – Atas. Akıllı kişiye azar gerekmez, o bakıştan anlar.
- **Akıllı köpīr tapkaşı, akılsız suwnı geşer** – Atas. Akıllı köprü buluncaya kadar, akılsız suyu geçer. (Bazı işler derin düşünceden çok, girişim ister.)
- **Akıllı köylī yazdan şanasın, kıştan arabasın azırlar.** – Atas. Akıllı köylu yazdan kızağını, kıştan arabasını hazırlar.
- **Akıllı ne aytkanın bīlīr, akılsız ne aytkanın bīlmez.** - Atas. Akıllı ne dediğini bilir, akılsız ne dediğini bilmez.
- **Bīr akıllınıñ yedī paraköyge faydası bar.** – Atas. Bir akıllının yedi pare köye faydası olur.
- **Bīr delī kuyuga bīr taş atar, kırk akıllı şıgaralmaz.** - Atas. Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramaz.
- **Güzel közge, akıllı göñīlge (korantaga) kerek.** – Atas. Güzel göze, akıllı gönüle (aileye) gerekli.
- **Tem tem şıbar, / Tebīngen attan ter şıgar. / Ak pamıktan böz şıgar, / Akıllıdan söz şıgar, / Akılsızdan baş teşīlīp köz şıgar."** - Atas. Tem tem çubar, / Tepinen attan ter çıkar, / Ak pamuktan bez çıkar, / Akıllıdan söz çıkar, / Akılsızdan baş yarılıp göz çıkar.

Rom. adj. 1. Cu judecată. 2. İnteligent, deştept. 3. Cuminte 4. (İronic) Prost, nesocotit.

AKILLICA (**aqıllıca**) zf. Akıllıca.

"Tabiatlı, arüw bala eken; üykenlerge saygı köstermege bīlgen, akıllıca söz konışkan, bīldīmcanlık satmagan bīr bala." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. adv. În mod inteligent.

AKILLILIK (**aqıllılıq**) is. Akıllılık, uyanıklık, akıllı olma durumu.

"Bīzīm bugünkī halkımızda milletīmīzīñ mertlīgī, atalarımızıñ akıllılıgı bardır." – (Müstecib H.Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlīgī).

"Yoksa dogrı tüşünīp kelseñ, kīmge ne etkenī bar ? Nesī aygır ? Akıllılıgı mı, köp bīlīrlīlīgī mī ?" - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

- **Akıllılık etmek** – Yerinde ve uygun davranmak.

Rom. s. İnteligenţă, deşteptăciune.

AKILSIZ (**aqılsız**) s. Akılsız, anlayışı kıt.

"Cuma günı oynarlar / Bīznīñ köynīñ kızları. / Irgat cürüp toy yasar / Cīgītnīñ akılsızları." - (Boztorgay).

- **Akılsıznıñ zewkı artık.** - Deyim. Akılsızın keyfi fazla olur.
- **Akıllı bīr kere aldanır, akılsız biñ kere.** – Atas. Akıllı bir kere aldanır, akılsız bin kere.
- **Akılsız başın cezasın ayaklar şeger** – Atas. Akılsız başın cezasın ayak çeker.
- **Akılsız dostıñ bolmaktansa, akıllı duşmanıñ bolsın**. – Atas. Akıllı dostun olacağına, akıllı düşmanın olsun.
- **Akılsız uluñ bolgaşı awla tolı malıñ bolsın.** – Atas. Akılsız oğlun olacağına, ağıl dolusu malın olsun.

• **Bĭr akılsız kuyuga taş atar, yüz akıllı şıgaramaz.** - Atas. Bir akılsız kuyuya taş atar, yüz akıllı çıkaramaz.

• **Delĭ özĭn, akılsız kızın maktar** – Atas. Deli kendisini, akılsız kızını över.

• **Tatsız aşka tuz katsĭn, / Akılsız başka söz katsĭn?** - Atas. Tatsız aşa tuz ne yapsın, / Akılsız başa söz ne yapsın ?

Rom. adj. Lipsit de inteligenţă, prost, mărginit.

AKILSIZCA (**aqılsızca**) zf. Akılsızca.

Rom. adv. Prosteşte.

AKILSIZLIK (**aqılsızlıq**) is. Akılsızlık.

Rom. s. Prostie, neghiobie.

AKIL TIŞI (**aqıl tışı**) s. Akıl dışı; akla, gerçeğe uygun olmayan; mantığa ters.

Rom. adj. İraţional; absurd.

AKIL TĬŞĬ (**aqıl tĭşĭ**) is. Akıl dişi; yirmi yaşından sonra çıkan dört azı dişi.

Rom. s. Măsea de minte.

AKILZADE (**aqılzade**) is. (Ar. akıl+ Fars. zade) Danışman, müşavir.

"İstiy ama, onıñ akılzadelerĭ hanga kelĭp: Özĭñnĭñ şıragıñnı, özĭñ söndĭrme, hanım. Kutlukaya'nı öttĭrme, ... dep nasiyat bereler." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. s. Sfetnic, consilier.

AKIM (**aqım**) is. Akım. Var. **agım.**

1. Akmak işi, akış, akma.

2. Fiz. Cereyan; havanın, suyun, elektrik yüklerinin belli bir yönde akışı.

3. Sanatta, siyasette, düşünce hayatında belli bir zamanda hakim olan görüşler, yöntemler, tutumlar. **Edebiyat akımı. Felsefi akımlar.**

Rom. s. 1. Acţiunea de **akmak;** *curgere. 2. Fiz. Curent (de aer, de apă, de electricitate). 3. Curent artistic, politic sau filozofic.*

AKIN[1] (**aqın**) is. Akın. Var. **agın.**

1. Kalabalık bir topluluğun arkası kesilmeyen ilerleyişi.

2. Duşman topraklarına yapılan toplu baskın.

"Ta Daçya Romalılar idaresĭ astında ekendekĭ zamanlarda, kün-tuwuş ve tün-yak bettekĭ uzak bölgelerden, o zamanlargaşı tanılmagan bĭrtakım halklar, kelĭp bo yerlerge akın ete edĭler." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer – Okuma Kitabı III).

"Tıpkı bĭr toprak dalgasınday bolıp körĭne ya ... Bĭzler oga germe diymĭz. ... Germe de bo yakların, akınlardan korıy eken." - (Ekrem Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı).

3. (Sp.) Spor oyunlarında rakip yarı sahaya yapılan topluca hücum.

• **Akın akın** - Arka arkaya; dalga dalga. **"Toynıñ ekĭncĭ künĭ, üyle yakın, / Kadınlar hep keleler akın akın."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

• **Akın etmek** – a) Toplu olarak gitmek. b) Düşmana topluca baskın yapmak.

Rom. s. 1. Afluenţă, val, şuvoi, marş. 2. Năvală, invazie; raid, incursiune. 3. (Sp.) Atac, ofensivă.

AKIN[2] (**aqın**) is. (Kazak-Kırgız.) Akın, saz şairi, ozan.

Rom. s. (La Kazahi şi Kirkizi) Poet popular, akân, rapsod.

AKINCI (**aqıncı**) is. Akıncı; düşman topraklarına yapılan akınlara katılan savaşçı.

"Bo da anawı karşıdakısınday, hep askeriye üssĭ eken. ... Bolarnıñ ĭşĭnden şıgıp akıncılarga ücüm ete ekenler." - (Ekrem Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı).

Rom. s. Năvălitor, invadator; participant la un raid, incursionist.

AKINLIK (**aqınlıq**) is. Akınlık; ozanlık.

Rom. s. Darul poetic; calitatea de poet.

AKINTI (**aqıntı**) is. Akıntı.

1. Akmak işi, akma.

2. Suyun veya havanın bir yöne yer değiştirmesi; cereyan, akış, akım.

"Şamırga deren saplanıp turganı ve suwnıñ akıntısı kuwetlı bolganı üşün, Ursacıgar batır kayanı yerĭnden oynatalmagan bĭle." - (Boztorgay).

3. Vücuttan hastalık sebebiyle sulu madde, irin akması.

• **Akıntıga kabılmak** - Akıntıya kapılmak, akıntı ile sürüklenmek.

• **Akıntıga kürek tartılmaz** – Atas. Akıntıya kürek çekilmez.

Rom. s. 1. Acţiunea de a curge sau de a se scurge. 2. Curent (de apă, de aer). 3. Supuraţie.

AKINTILI (**aqıntılı**) s. Akıntılı, akıntısı olan.

Rom. adj. 1. Cu curent (de apă, de aer). 2. Supurant, -ă.

AKIR[1] (**aqır**) is. (Fars. ahur) Ahır. Var. **ahır**[1] **.** Eşanl. **aran, dam.**

"Mendiy, kuyuman akır arasında kartayacak abaylarman ograşacagına munday kıyış ayaklarnı tĭlge almalı." - (Bekir S. Çobanzade – Armanda Bĭr Şair).

Rom. s. Grajd.

AKIR[2] (**aqır**) is. ve s. (Ar. ahir) 1. is. Ahir, son. Var. **ahır**[2]**.**

2. s. Son, sonraki.

"Akırzaman akır şer yewmĭ beter, / Akranıman külmegen 'Ah!' diy keter." - (Boztorgay).

• **Akır soñı** – En sonunda, ta sonunda, nihayet.

• **Akır-zaman** – Ahir zaman. a) Son zaman b) Halk inanışına göre dünyanın kıyamet kopmadan evvelki son günleri.

• **Akır zaman peygamberĭ** – Müslümanlarca son peygamber olduğuna inanılan Hazreti Muhammet.

Rom. 1. s. Sfârşit, fine. 2. adj. Ultim, final.

AKIR[3] (**aqır**) s. → **Ahır**[3].

AKIRAN (**aqıran**) is. → **Akran**.

"Akıransız östĭm men, cettĭm tensĭz. / Ne kuwnagım bar menĭm dünyada sensĭz." - (Boztorgay).

AKIRET (**aqıret**) is. → **Ahret, Akret.**

"Bĭr kĭşĭkĭy torı tay / Cĭbereberdĭm baylamay. / Tüştüm bĭr yar peşĭne / Akıretĭm oylamay." - (Boztorgay).

"Topla aklıñ, cıy esĭñ, fikir et, de! / Kĭm kurtarır bĭznĭ akırette?" - (Ahmet Karakaya - Çınlar).

• **Akıretke oylansañ dünyañ harap.** – Atas. Ahireti düşünürsen dünyan harap.

AKIRETLĬK (**aqıretlĭk**) s. Ahretlik; ahretle ilgili; ahret için. **Akıretlĭk ĭşler** – Ahretlik işler**.**

• **Akıretlĭk adam** – Allah yolunda yaşayan, kendini ibadete vermiş kişi.

Rom. adj. Privitor la lumea de apoi.

AKIRET-TOY (**aqıret-toy**) is. Ahret düğünü; gelin olamadan ölen genç kızların öbür dünyada gerçekleşeceğine inanılan düğünü.

Rom. s. Potrivit credințelor populare, nunta cu care vor fi fericite în lumea cealaltă, de către Dumnezeu, fetele care mor nemăritate.

AKIRIN (**aqırın**) s. → **Akırtın**.

"Akırın bassa mañbas der, kattı bassa yelbas der." - Atas. Ağır yürürse ağır kanlı, hızlı yürürse hoppa derler. (Cenan Bolat – Nogay Türk Atasözlerĭ).

AKIRINAYMAK (**aqırınaymaq**) f. 1. (Hareket) Yavaşlamak.

2. (Ses) Alçalmak, kısılmak, zayıflamak.

Rom. vr. 1. A încetini, a se domoli. 2. (Despre voce) A slăbi, a pierde din intensitate.

AKIRINAYTMAK (**aqırınaytmaq**) f. 1. (Hareketi) Yavaşlatmak.

2. (Sesi) Kısmak, alçaltmak.

Rom. v. t. 1. A încetini, a domoli. 2. A coborî (vocea), a scădea.

AKIRINDA (**aqırında**) zf. (Ar. "ahir"den). Ahirde, sonunda.

Rom. adv. La urmă, la sfârşit.

AKIRINLAMAK (**aqırınlamaq**) f. → **Akırınaymak**.

AKIRMAK (**aqırmaq**) f. (Deve için) Bağırmak.

"Ata dewe akırıp, / Boz tanalar bozlaşıp / Iñraşa turgan bĭr künde, / Şoram mĭngen Tasmager." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **aqıruv;**

Rom. v. (Despre cămile) A mugi.

AKIRTIN (**aqırtın**) s. ve zf. Var. **akırın, akrın.**

1. s. (Hareket için) Yavaş, ağır.

2. s. (Ses için) Hafif, alçak, yavaş.

3. zf. Usulca, yavaşça.

"Müsafĭrler saldırsın kınanı başta, / Dep bakıra gençlernĭñ başı kartaga. / Pencerege bara da akırtın kaga." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

"Kaynap turgan mayıña sal bĭr çetten akırtın, / Şır şır etĭp şırıldap pĭşebaşlar çibörek." - (İsmail Otar – Çibörek).

Rom. adj. şi adv. 1. (Despre mişcări) Încet, greoi. 2. (Despre voce) Încet, slab, jos 3. Adv. Încet, uşor.

AKIRTINLIK (**aqırtınlıq**) is. 1. Yavaşlık, ağırlık.

2. Ağırkanlılık.

3. Sesin zayıflığı.

Rom. s. Denominativ de la akırtın. 1. Ìncetineală. 2. Moşmonit. 3. (Relativ la sunete) Lipsă de sonoritate; încetineală.

AKIRTMAK (**aqırtmaq**) f. (Deve için) Bağırtmak.

Rom. v. f. (Relativ la cămile) A face să mugească.

AKIRZAMAN (**aqırzaman**) is. (Ar. ahir+zaman). Ahir zaman; halk inanışına göre dünyanın, kıyametin kopmasından önceki son günleri.

"Karangılık tüşkeşĭ, erkez kasabadan şıgıp bombaların aşırı öfkesĭnden uzaklaşmak ĭstiy. Akırzaman manzarası ... Bakırşmalarıñ, cılawlarıñ, oflamalarıñ sayısı ket-kete arta. Bala anadan, apakay akaydan coytıla." - (Yaşar Memedemin – Şaliy Şal).

- **Akırzaman yakın eken.** – Deyim. Ahir zaman yakınmış; (birinden söz ederken onun gelivermesi üzerine söylenen söz).

- **Altmışka kelgende kobĭz üyrenĭp, akırzamanda şalacaksın mı?"** - Deyim. Altmışa geldiğinde kopuz çalmayı öğrenip ahir zamanda mı çalacaksın ?

Rom. s. Zilele premergătoare sfârşitului lumii; ajunul apocalipsului.

AKIŞ (**aqış**) is. Akış. Var. **agış.**

1. Akmak işi veya biçimi.

"Bazı, temĭz çokrakların akışın, / Tuyar edĭm bazı, çeçek öskenĭn." - (Bekir S. Çobanzade - Kelecek / Emel D.).

"Sonra da suwnıñ akışı insanga şalışkanlık örnegĭ bolıp dünyamıznıñ sonsızlıgın köstergendiy kele." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Geçip gitme.

"Çeşĭtlĭ sebeplerden, bo akikatnı anlayalmaganlar veyahut anlamaga ĭstemegenler mutlak bĭlsĭnler ke, bonday etĭp onlar yalnız cematĭmĭzge tuwıl, bütün Türk–İslâm dünyasına ve atta tarihĭn akışına bĭle karşı kelmektedĭrler." - (Tahsin Cemil – Cañı Seneñĭz / Karad. 11-12).

Rom. s. 1. Faptul de a curge; curgere; felul de a curge. 2. Trecere; scurgere (a timpului).

AKIŞKAN (**aqışqan**) s. Akıcı; akışkan.

Rom. adj. Fluid.

AKIŞKANLIK (**aqışqanlıq**) is. Fiz. Akıcılık, akışkanlık.

Rom. s. Fiz. Fluiditate.

AK-IŞTAN (**aq-ıştan**) is. Don; ekseriya uzun ve beyaz don.

"Kartagası cezanı kabul ettĭ. Jugayıp'nı akıştanman tışka attılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. İzmene, indispensabili.

AKITMA (**aqıtma**) is. → **Agıtma**.

AKITMAK (**aqıtmaq**) → **Agıtmak**.

"Aglaganda men közlerĭmden bĭr tamla yaş akıtamay edĭm." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

AKITMALI (**aqıtmalı**) s. → **Agıtmalı**.

AKIYBET (**aqıybet**) is. → **Akıbet**.

"Bĭr kĭşĭkĭy torı tay / Cĭbereberdĭm baylamay. / Tüştüm bĭr yar peşĭne, / Akıybetĭn oylamay." - (Boztorgay).

"Cahil, milet vatan fikrinden mahrum kĭşĭlernĭñ kolına kalgan memleketnĭñ akıybetĭ elbette o bolacak edĭ." - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

AKIYDE (**aqıyde**) is. → **Akide**.

AKIYKAT (**aqıyqat**) is. ve zf. (Ar. hakikat). Hakikat. Var. **akikat.**

1. is. Bir işin doğrusu, gerçek, asıl, esas.

"Öksĭznĭñ boynı burula, torlana közĭ / Kayda barsa, akıykat, aytkan sözĭ." - (Boztorgay).

"Külme ĭnĭm, bĭr akıykat bardır bonıñ soñında. / Menĭ törge bo seferĭ urbalarım buyurttı." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

2. is. Gerçeklik; maddi alem.

3. zf. Hakikaten, gerçekten.

"Akıykat, menĭm kalĭbĭm aktır kardan, / Senĭñ üşün özĭmnĭ atarmak cardan." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Adevăr. 2. Realitate. 3. adv. Într-adevăr.

AKIYKATEN (aqıyqaten) zf. Hakikaten, sahiden, gerçekten. Var. **akikaten.**

"Akıykaten, ertesĭ künĭ kart eşkĭler men tawga şıgıp, eşkĭler kögĭtşĭge cayılganda, eşkĭnĭñ bĭrsĭ colın alıp başka yakka kete." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

"Kel zaman, ket zaman, aradan bĭr yıl keçe, o akikaten yakşı bĭr at ola." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.)

Rom. adv. Cu adevărat.

AKIYKATLI (aqıyqatlı) s. 1. Gerçek, gerçekli; doğru.

2. Hakikatlı, vefalı.

Rom. adj. 1. Adevărat; cu adevăr, plin de adevăr. 2. Fidel, devotat.

AKIYKATLIK (aqıyqatlıq) is. Doğruluk; gerçeklik.

Rom. s. Justeţe; adevăr; corectitudine.

AKIYKATTEN (aqıyqatten) zf. (Ar. hakikaten). Hakikaten. Var. **akıykaten.**

"Akıykatten, Beyrek'nĭñ atkışın Beyrek'nĭñ özĭnden başka kĭmse tartalmay eken." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. adv. Într-adevăr.

AKIYKIY (aqıyqıy) s. (Ar. hakiki) Hakiki, gerçek. Var. **akiki.**

"(Gamber) Saray ögündekĭ meydanda çıkışta bulunmak, akikiy yĭgĭtlĭgĭnĭ isbat etmek kararına kele." - (C. Bekirov - Arzı ve Gamber Destanı / Emel D.).

Rom. adj. Adevărat, veritabil.

AKIYMA, -UW (aqıyma, -uw) is. (Gözler hakkında) İri açılma, belerme.

Rom. s. (Despre ochi) Holbare, deschidere largă.

AKIYMAK (aqıymaq) f. (Gözler hakkında) Göz akı iyice belirecek şekilde açılmak; fal taşı gibi açılmak; belermek.

"Şoñgardan da uzundır Kerĭşĭñ sözĭ, / Aytkan sayın akıyır Nogaynıñ közĭ. / Şongar halkın bĭlĭrmen, kawgacıdır, / Konakbaydan et tĭlep dawacıdır." - (Ali Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

"Ramazan, korkudan közlerĭ akıygan, sık sık nefes alıp ve cılap kĭrer, artından Şâşne de kĭrer." - (Mehmet Vani Yurtsever – Ödelek).

Türk Lehç.: Kırım., Nog. - **aqaymaq, aqayuv, aqıymaq**; Kazan. - **aqayu**;

Rom. v. (Ochii) A se deschide larg; a se holba.

AKIYTMA, -UW (aqıytma, -uw) is. (Gözlerini) Belertme.

Rom. s. Holbare.

AKIYTMAK (aqıytmaq) f. (Gözlerini) Fal taşı gibi açmak; belertmek.

"Azrayıl keldĭ erekke, / Ne kaşmadıñ terekke? / Akıytkaydıñ közĭññĭ, / Akşaytkaydıñ tĭşĭññĭ. / Bermegeydĭñ Azrailge canıññı." - (Boztorgay).

Rom. v. A-şi deschide ochii larg; a-şi holba ochii.

AKIZ (aqız) ünl. "Ay kız !" seslenme sözünün bitişik şekli. Bir kadına veya bir kıza akranları veya daha yaşlı kimselerce kullanılan seslenme sözü.

"Edĭl'nĭñ argı cagında, / Akız, şâşĭñ taray tur. / Mañnay şâşĭñ cel carıp / Yar kapıdan karay tur." - (Boztorgay).

"Tawda tuwdım, tawda östĭm, at atlandım, / Akız, senĭñ dertĭñe köp katlandım." - (Boztorgay).

"Marüfe : (Kapını açıp bakırır) Fikriye ... Akız, Fikriye !" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. interj. Fă, fată; termen familiar de adresare unei persoane de sex femeiesc.

AKIZMAK (aqızmaq) f. → **Agızmak**.

"Sen yükseksĭñ, Tañrı bere başta saga. / Sen de akız, hiç kızganmay sabancıga, / Körmesĭnler balalarıñ yad bosaga." - (Bekir S. Çobanzade – Uzak Tawlar).

AKĬS[1] (akĭs) is. (Ar. aks). Akis. Var. **ákĭs[1]**

1. (Işık, ses için). Yansıma; yankı.

2. Bir görüntünün parlak bir yüzeye vurması.

3. mec. Bir şeyin başka bir şey üzerindeki etkisi.

Rom. s. 1. Reflexie; ecou. 2. Oglindire, reflectare; imagine reflectată. 3. fig. Efect.

AKĬS[2] (akĭs) s. (Ar. aks). Aksi. Var. **ákĭs[2].**

1. Ters, zıt, olumsuz.

"İnsaniyetlĭk cefalar ĭşĭnden geşĭp, tabyatnıñ akĭs kanunları karşısında baş iyĭp, insan kurbanları berse de, colın bızmadan ilerĭ süre, kabaatsĭz kurbanların cerĭn alacak caş nesĭller yetĭştĭre." - (Yaşar Memedemin – Şaliy Şal).

2. Uygun olmayan.

3. İnatçı, huysuz, aksi.

"Akĭs eşegĭm kayda aketse, o yerge yetĭşecekmen, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. adj. 1. Potrivnic, ostil, opus. 2. Nefavorabil, nepotrivit. 3. Încăpăţânat, îndărătnic.

AKĬSLENDĬRMEK (akĭslendĭrmek) f. Aksileştirmek, huysuzluk etmesine sebep olmak.

Rom. v. factitiv. A-i pricinui îndărătnicia.

AKĬSLENME, -ÜW (akĭslenme, -üw) is. Aksilenmek işi. Var. **áksiylenme**.

Rom. s. Încăpăţânare, îndărătnicire.

AKĬSLENMEK (akĭslenmek) f. Aksilenmek, aksileşmek, huysuzlanmak. Var. **aksiylenmek, ákĭslenmek.**

"O günlerde babam akĭslene, lákin nenem bĭraz karşı turacak bolsa da, beceralmay, cılaykoya edĭ." - (M. Gafuri'den / Heyet - Okıma Kitabı V).

"Şĭmdĭ akĭslenĭp konışmasañ. Ayagıñ kolıñ baylatıp tora Köstencĭ'ge cĭbertĭrmen." - (A. Kerim – Kâniye).

Rom. v. A se încăpăţâna, a se îndărătnici.

AKĬSLEŞMEK (akĭsleşmek) f. Aksi olmak, aksilenmek, huysuzlaşmak. Var. **aksiyleşmek, ákĭsleşmek.**

Rom. v. A deveni încăpăţânat, a deveni îndărătnic, a se încăpăţâna.

AKĬSLĬK (**akĭslĭk**) is. Aksilik. Var. **ákĭslĭk**.

1. Terslik, inatçılık. Var. **aksiylĭk.**

2. mec. Bir işin ters gitme durumu; bahtsızlık.

Rom. s. 1. Încăpățânare. 2. Nenoroc, ghinion.

AKİDE[1] (**aqide**) is. (Ar. akide). Akide; inanç.

> **"Kĭlselerde ibadetler köylĭnĭñ añlar tĭlĭmen yasala başlagandan soñ, dinĭñ mahiyetĭ, takip etken maksadı, halkka aşılamak ĭstegen ahlâk akidesĭ añlaşılgan ve beklenĭlgen faydalarga cetĭlgendĭr."** - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. s. Credință.

AKİDE[2] (**akide**) is. (Ar. akide). Akide; akide şekeri.

Rom. s. Acadea.

AKİK (**akik**) is. (Ar. akik). Akik; ikinci derece kıymetlĭ bir taş cinsi.

Türk Lehç. : Kırım. - **agat, akik;**

Rom. s. Agată.

AKİKAT (**aqiqat, akiqat**) is. → **Akıykat**.

> **"Hepĭmĭz aynı soydan, aynı milletnĭñ evlâtlarımız. Çeşĭtlĭ sebeplerden bo akikatnı anlayalmaganlar veyahut anlamak ĭstemegenler mutlak bĭlsĭnler ki, bonday etĭp onlar cemaatĭmĭzge tuwıl, bütün Türk İslâm dünyasına ve atta tarihın akışına bĭle karşı kelmektedĭrler."** - (Tahsin Cemil - Canı Seneñĭz … / Karadeñĭz 11-12).

AKİKATEN (**aqiqaten, akiqaten**) zf. → **Akıykaten**.

> **"Köp senelerden berĭ Nasrettin Hoca masalları akılımdan eş şıkmadı. Akikatten güzel ve bek güzeller."** - (Nevzat Yusuf - Kĭmsĭn Sen Nasrettin Hoca ?).

AKİKATLI (**aqiqatlı, akiqatlı**) s. → **Akıykatlı**.

AKİKİ (**akiki**) s. → **Akıykıy**.

AKİM (**akim**) s. ve is. (Ar. hakim). Hâkim.

1. Sözünü geçiren, egemen.

2. is. Yargıç.

3. Baskın çıkan, başta olan.

4. Davranış ve duygularını zaptedebilen.

5. Yüksekten bir yeri bütün olarak gören.

Rom. adj., s. 1. Hegemon, suveran. 2. s. Magistrat, judecător. Adj. 3. Predominant, preponderent. 4. Stăpân (pe sine). 5. (Loc, poziție) Care domină, care dispune de o perspectivă panoramică.

AKİMİYET (**akimiyet**) is. (Ar. hakimiyet). Hâkimiyet.

1. Egemenlik.

2. Üstünlük.

Rom. s. 1. Hegemonie, suveranitate. 2. Supremație, superioritate.

AKİT (**akit**) is. (Ar. akit, akd). Sözleşme; anlaşma belgesi. Var. **akd.**

- **Akd-ı nikâh etmek** – Nikâh kıymak **"(İmam) Vekillerden ikrar ala üş defa, / Akd-ı nikâh ettĭm, diy."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

Rom. s. Legământ, contract.

AK-KAN (**aq-qan**) is. (Türk.). Anat. Ak kan; lenf.

Rom. s. Anat. Limfă.

AK-KAWAK (**aq-qawaq**) is. Bot. Ak kavak, akça-kavak. Eşanl. **ak-terek.** (Lat. Populus alba).

Rom. s. Bot. Plop argintiu.

AK-KAYIN (**aq-qayın**) is. Bot. Ak kayın. (Lat. Betula alba). Eşanl. **ak-agaş.**

Rom. s. Bot. Mesteacăn alb.

AKKINDA (**aqqında**) e. ve zf. (Ar. hakk+Türk.-ında). Hakkında, bir şeyle ilgili olarak; bir şeye dair.

Rom. Postp. / prep. și adv. Cu privire la; referitor la; despre.

AK-KOÑIZ (**aq-qoñız**) is. Zool. Tespih böceği; (Lat. Oniscus murarium; Armadillidium vulgare).

Rom. s. Zool. Aselul de ziduri; specie de viermi care trăiesc în locuri igrasioase.

AK-KOR (**aq-qor**) s. Ak kor.

Rom. adj. Incandescent, încins până la alb.

AK-KORAY (**aq-qoray**) is. Bot. Ak diken. Eşanl. **ak-tiken, koyanak.** (Lat. Rhamnus cathartica).

> **"Ak-korayıñ men bolıp / Otka tüssem, kaytersĭn?"** - (Mehmet Ali Ekrem - Bülbül Sesi).

Rom s. Bot. Verigar.

AK-KORLIK (**aq-qorlıq**) is. Ak korluk.

Rom. s. Incandescență.

AK-KÖLEK (**aq-kölek**) is. Gecelik; yatakta giyilen uzun gömlek; entari.

> **"Keşe sáát onbuşuk kararlarında alarma sesĭne uşup tura kelgen, akıştanman, akkölekmen, calambaş calangayak, aldına artına karayalmay, bĭr de şuwaliylerĭn toplap tranşiyge kaşmak, son haftalarda bĭr alışkanlık bolgan edĭ."** - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Cămașă de noapte

AK-KU (**aqqu**) is. (ak kuğu'dan). Kuğu (Lat. Cygnus olor). Var. **ak-kuş.**

> **"Edĭl'nĭñ argı cagında / Calday akku kazları. / Suw ĭsteseñ bal berĭr / Bĭznĭñ yaknıñ kızları."** - (Boztorgay).
>
> **"Capalaktay cangızman, akkuday pakman, / Kadĭrĭm bĭlĭp cakkanga koş çırakman."** - (Ahmet Karakaya- Çınlar).

Rom. s. Lebădă albă.

AK-KUŞ (**aqquş**) is. → **Akku**.

- AKLA-, **-EKLE-** (**-aqla-, -ekle-**) Yapım eki. Bazı fiillerin ard arda oluş şeklini anlatan ek. **Tur-mak + -akla- = turaklamak; ite-mek + -ekle- = iteklemek.**

Rom. Afix lexical de formare de verbe iterative.

AKLAM (**aqlam**) is. 1. (Kırım). Yamaç; eğiklik. Eşanl. **cap.**

2. Dobruca'da, köy evlerinin arkasında, ev boyunca, çatı eğiminin uzantısında, iki üç metre genişliğinde yapılmış, mutfak, kiler ya da eşya deposu olarak kullanılan alçak eklenti.

> **"Amide ... töşeknĭ, yorkannı azĭrlep, aşkana yerĭn de tutkan aklamga awuştı."** – (Altay Kerim – Biruința Kurabiyelerĭ Tatlĭ Kettĭ.).
>
> **"(Alganların) Cengiz alarıñ şĭpşĭ aletlerĭ cayrap catkan aklamlarına aşırıp, yorgın argın, ama kuwana kuwana, üylerĭne kayttılar."** - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım. – **aqlam;**

Rom. s. 1. Pantă, povârniş. 2. Dependinţă joasă din dosul caselor tătăreşti, întrebuinţată ca bucătărie, cămară sau magazie.

AKLAMA[1] **, -W** (**aqlama, -w**) is. Ağartmak işi, ağartma.

Rom. s. Acţiunea de **aklamak**[1].

AKLAMA[2] , **-W** (**aqlama, -w**) is. Hakkını verme.

Rom. s. Faptul de **aklamak**[2]**.**

AKLAMAK[1] (**aqlamaq**) f. 1. Ağartmak, beyazlatmak.

2. Kireç veya beyaz boya ile badana etmek.

"Ayda yılda bĭr bayram, / Üyüñnĭ akla çĭpiyĭm. / akılşıgım' sen aldıñ, / Coymay sakla çĭpiyĭm." - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A albi, a înălbi. 2. A vărui; a vopsi în alb.

AKLAMAK[2] (**aqlamaq**) f. 1. Hakkını vermek.

"Yarın Cumartesi, bĭr restaurantka ketĭp Rukni'nĭñ hakkın aklayık." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Abĭrlĭnĭ aklañız, altı arık cem saklañız." - Atas. Nisanın hakkını veriniz, altı sepet yem saklayınız.

2. Doğrulamak.

"Sıra sıra may bakla, / Aytkan sözlerĭñ akla. / Saga sırımnı töktĭm, / Yazgan mektübüm sakla." - (Boztorgay).

3. Hakkından gelmek, başarmak, bir işi iyi yapmak.

"Kün kawışa, tüşe akşam, konışma bola ilân, / Meclisnĭ başlay kĭyew agası, adetnĭ aklay torası." - (Yaşar Memedemin - Anka).

4. Haklı göstermek, temize çıkarmak.

Rom. v. 1. A-i recunoaşte dreptul (meritul); a-l satisface, a-l mulţumi, a-l onora. 2. A confirma, a adeveri. 3. A-i veni de hac, a izbuti să ... 4. A reabilita, a repune în drepturi.

AKLANMA[1] **, -UW**[1] (**aqlanma, -uw**) is. **Aklanmak**[1] işi. Beyazlanma, ağarma; kırlaşma.

Rom. s. Faptul de **aklanmak**[1]*. Albire; încărunţire.*

AKLANMA[2] **, -UW**[2] (**aqlanma, -uw**) is. **Aklanmak**[2] işi. Haklılığını ortaya koyma, beraat etme.

Rom. s. Faptul de **aklanmak**[2]*. Reabilitare.*

AKLANMAK[1] (**aqlanmaq**) f. Aklanmak, beyazlanmak.

1. Ak olmak, temizlenmek.

2. Kırlaşmak.

Rom. v. 1. A se albi, a se curăţa. 2. A încărunţi.

AKLANMAK[2] (**aqlanmaq**) f. Bir davada haklılığını ortaya koymak, temize çıkmak; beraat etmek.

Rom. v. A se reabilita.

AKLAŞMA[1]**, –UW** (**aqlaşma, -uw**) is. **Aklaşmak**[1] **–** Ak olmak işi, ağarma, beyazlanma.

Rom. s. Faptul de **aklaşmak**[1]*. Albire, înălbire.*

AKLAŞMA[2] **–UW** (**aqlaşma**, **-uw**) is. Haklaşma; barışma.

Rom. s. Faptul de **aklaşmak**[2]**.**

AKLAŞMAK[1] (**aqlaşmaq**) f. Aklaşmak.

1.Aklanmak, ak olmak, temizlenmek.

2. Kırlaşmak.

Rom. v. 1. A se albi; a înălbi; a se curăţa. 2. A încărunţi.

AKLAŞMAK[2] (**aqlaşmaq**) f. Haklaşmak.

1. İki tarafın birbirine alacak vereceği kalmamak, ödeşmek.

2. mec. Helâlleşmek; birbirine geçmiş olabilecek haklarını karşılıklı olarak bağışlamak.

"Caylı mögedek üyün kapısına yaklaştı, / Kelĭn kızman akranları sarılıp aklaştı." - (Osman Esen – Üyken Toy / Emel M.).

3. mec. Barışmak, uzlaşmak.

"Ber kolıñnı, ál-hatır soraşayık, / Aslı maga darılma, aklaşayık." - (Boztorgay).

"Erkekler özlerĭ kawgalaşır, özlerĭ aklaşırlar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. v. Forma coactivă şi de reciprocitate de la **aklamak**[2]*. 1. A se achita, a-şi plăti reciproc datoriile. 2. fig. A-şi cere reciproc scuze pentru eventualele nedreptăţi din trecut. 3. fig. A se împăca.*

AKLAŞTIRILMAK[1] (**aqlaştırılmaq**) f. Beyazlatılmak, ağartılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **aklaştırmak**[1]**.**

AKLAŞTIRILMAK[2] (**aqlaştırılmaq**) f. Barıştırılmak, uzlaştırılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **aklaştırmak**[2]*. A fi împăcaţi (de către cineva).*

AKLAŞTIRMA[1] , **-UW** (**aqlaştırma**, **-uw**) is. Beyazlatma, ağartma.

Rom. s. Albire, înălbire.

AKLAŞTIRMA[2] , **-UW** (**aqlaştırma**, **-uw**) is. Barıştırma, uzlaştırma.

Rom. s. Împăcare, reconciliere.

AKLAŞTIRMAK[1] (**aqlaştırmaq**) f. Beyazlatmak, ağartmak.

Rom. v. A albi, a înălbi.

AKLAŞTIRMAK[2] (**aqlaştırmaq**) f. Barıştırmak, uzlaştırmak.

"Sen otırıp tur, men mınaw ekĭ kawgalı arkadaşnı aklaştırayım, dep, kawgalılar man konışmaga başladı. Tap soñında onlarnı barıştırıp cĭberdĭ." - (Okıma Kitabı – IV).

Rom. v. A-i împăca, a-i reconcilia.

AKLAŞTIRUWCI (**aqlaştıruwcı**) is. ve s. Barıştırıcı, uzlaştırıcı.

Rom. s. şi adj. Cel care reconciliază; reconciliator.

AKLATMA, -UW (**aqlatma, -uw**) is. Aklatmak işi, ağartma, beyazlatma.

Rom. s. Albire, înălbire.

AKLATMAK (**aqlatmaq**) f. Aklamak işini yaptırmak.

Rom. v. f. A face (a pune) să albească, să înălbească.

AKLATTIRMAK (**aqlattırmaq**) f. Aklattırmak, ağarttırmak; beyazlattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aklatmak.**

AKLÂK ve türevleri is. → **Ahlâk** ve türevleri.

"İşte şo bĭzĭm Nasrettin Hocamız söznĭñ bütün kuwetĭmen bĭr aklâk filozofudur." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

AKLEN (**aqlen**) zf. (Ar. aklen). Aklen; akıl yolu ile.

"Bo aklen ispat olunacagı gibĭ, bolıp geşken işlermen de ispat olungandır." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. adv. Prin rațiune; pe cale mintală.

AKLI[1] (**aqlı**) s. 1. Başka renkler arasında ak rengi de olan; ak benekli.

"Aklı pasma kaftanıñ, etegĭ beden, / Elmaz betĭñ sargaygan, elemĭñ neden ?" - (Ahmet Karakaya -Çınlar).

2. Ak, ak renkli.

"Aklı koynıñ ĭşĭnde alaca surkán. / Onekĭ aynıñ ezanı kaş táne bolgan?" - (Boztorgay).

- **Aklı karalı** – Hem akı, hem karası olan; alaca.

Rom. adj. 1. Pătat, pestrițat, bâlțat cu alb. 2. Alb, de culoare albă.

AKLI[2] (**aqlı**) s. (Ar. hak+T. -lı). Haklı.

1. Hakka uygun, doğru, yerinde. **Aklı söz. Aklı ĭstek.**

2. s. ve is. Davası, sözü adalete, doğruluk ve gerçeğe uygun olan (kimse, taraf).

"Baksañ, Kırım kartları bek aklı bolarak : "Karar közge kart ölĭr, / Sırası kelse caş ta ölĭr", dep aytkanlar." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Fewzi dıkkat man yaza. Tátásĭnĭñ aklı bolganın anlay." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Ayt hocam, akkım bar mı, yok mı? / Hoca: Cerden kökkeşĭk aklısın, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. adj. 1. Drept, just. 2. Legitim, îndreptățit; care are dreptate.

AKLIK (**aqlıq**) is. Aklık.

1. Ak olma durumu; beyazlık.

"Ekĭ betĭñ aklıgı, / Ellerĭñ sıcaklıgı. / Menĭ eş te yorıltmaz / Köyĭñnĭñ uzaklıgı." - (Boztorgay).

2. Beyaz düzgün; kadınların ve özellikle gelinlerin kullandığı bir makyaj kremi.

Rom. s.1. Calitatea de a fi alb, albeață, culoare albă.2. Fard alb, cremă de machiaj albă.

AKLILIK (**aqlılıq**) is. Haklılık, haklı olma durumu.

Rom. s. Situația de a avea dreptate.

AKLINCA (**aqlınca**) zf. Aklınca; aklına göre.

"Sen de ĭşte şo dünyada bĭrşiymen dep cüresĭn, / Öz aklıñca kĭm bĭlĭr ne köp ĭşler beceresĭn!" - (İsmail Ziyaeddin - Kalpak man Ayakkap).

Rom. adv.După mintea lui; după el.

AKLİY (**aqliy**) s. Aklî; akla dayanan, akılla ilgili.

Rom. adj. Rațional.

AKMA, **AĞUW** (**aqma, ağuw**) is. Akmak işi.

"Su köp kelgende bĭr yaktan öbĭr yaka akması üşün 3 metrelĭk bĭr kapı bıraktılar." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Faptul de **akmak.** *Curgere.*

AKMAK[1] (**aqmaq**) f. Akmak.

1. (Sıvı veya taneli maddeler) Yer çekiminin veya bir itici ya da emici gücün etkisiyle bir yerden başka bir yere doğru gitmek.

"Azaw'ga akkan say Salgır, / Salgır'nı tapkan kart Çatır, / Çatır'da adaşkan köp fakır, / Onı da körgen bu keday." - (Bekir S. Çobanzade – Onı Da Körgen Bu Keday).

"Tamırında suw tuwıl, kan akkanın köstergen / ... Bo adetnĭñ kettĭkçe coytılganın añlagan." - (Necip H. Fazıl – Küreş).

2. (Sıvı veya taneli maddeler) Aşağıya düşmek, dökülmek.

"Ay, ay da başım, ay başım, / Zemine menĭm oynaşım. / Zemine bayga bargan son, / Sel bolıp aktı köz yaşım." - (Boztorgay).

3. (Sıvı madde) Bir yerden çıkmak.

"Çeşmelerden suw akar, / Cengem kapıdan bakar. / Tokızga şewre takar. / A za, nawrezĭm mibarek." - (Boztorgay).

4. (Kaplar) İçindeki veya üstündeki sıvıyı sızdırmak, damlamak, damlatmak.

Kopka ağa. Üynĭñ tawanı ağa.

5. Art arda ve toplu olarak gitmek.

"(Kuşlar) Zamanlarday agalar, / Kanatların kagalar, / Viran etĭp, soldırıp, / Göñlĭm dertke toldırıp." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - Nüşün terbetĭlesĭñ ...).

6. (Zaman) Geçmek.

Aylar, cıllar aktı, bĭr ömĭr gerĭde kaldı.

- **Agıp ketmek** – (Zaman) Akıp gitmek, çabuk geçmek.
- **Awzın suwları akmak** – İmrenmek.
- **Awzından bal akmak** – Çok tatlı konuşmak.
- **İrĭp akmak** - Duygulanmak, sevdalanmak. **"Senĭñ kaşıñ karası / Menĭm bahtım, yar. / Bĭr körgende candım da küydüm, / İrĭdĭm de aktım yar." -** (Boztorgay).
- **Lakırdı awzından suwday akmak** – Rahatça ve uzun uzun konuşmak.
- **Suwday akmak** – a) Zaman hızla geçmek. b) (Para, yiyecek) Bol bol gelmek. c) mec. (Türlü anlamlarda) Coşmak, süzülmek, şırlamak. vb. **"Suwday aktım, duruldım. / Bara kele yorıldım. / Anam menĭ üylendĭr, / Bĭr güzelge uruldım." -** (Boztorgay). **"Otıra edĭm oy taşlap, tezek cagıp, / Keldĭ kara kaberĭñ suwday agıp." -** (Boztorgay).
- **Yukusı közĭnden akmak** – Çok uykusu gelmek.
- **Akkan sular toktar** – Deyim. Akan sular durur; söylenecek bir şey bulunmaz. **"Hak sözge akkan suwlar toktar." -** (Boztorgay).
- **Akmasa da tamlar** – Deyim. Akmasa da damlar; az da olsa bir kazanç var.
- **Agacak kan tamırda turmaz** – Atas. Akacak kan damarda durmaz.
- **Akkan suw pislĭk tutmaz**. - Atas. Akan su pislik tutmaz.
- **Hak degenge akkan suwlar toktar.** – Atas. Hak diyene akan sular durur.
- **İlĭm kazanı boş kalmaz, akmasa da tamlar.** – Atas. İlim kazanı boş kalmaz, akmasa da damlar.
- **Sel agıp keter, tamşı taş oyar.** – Atas. Sel akıp gider, damlalar taş oyar.

Türk Lehç. : Kırım. – **aqmaq;** Kazan. – **ağu;**

Rom v. 1.- 6. A curge. 2. A se vărsa. 3. A se scurge. 6. (Vremea) A trece.

AKMAK[2] (**aqmaq**) s. ve is. (Ar. ahmak). Ahmak, akılsız, aptal, budala. Var. **ahmak.** Eşanl. **abdal, akılsız.**

"Senĭñ sorawıñda eş bĭr zorlık yok, be akmak erĭf; cennet ve cennem awızı murnına kadar tolgaşık ölecekler, tuwacaklar, ölecekler!" - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. adj. şi s. Prost, neghiob, nătâng, tont.

AKMAKLAŞMA, -UW (**aqmaqlaşma, -uw**) is. Ah-

maklaşma.
Rom. *s. Faptul de* **akmaklaşmak.**

AKMAKLAŞMAK (aqmaqlaşmaq) f. Ahmaklaşmak.

1. Ahmak duruma gelmek, aptallaşmak.

2. mec. Bocalamak, ne yapacağını şaşırmak.

Rom. *v. 1. A se prosti. 2. A se zăpăci, a-şi pierde firea.*

AKMAKLAŞTIRMAK (aqmaqlaştırmaq) f. Ahmaklaştırmak, aptallaştırmak.

Rom. *v. A prosti.*

AKMAKLIK (aqmaqlıq) is. Ahmaklık, akılsızlık.

Rom. *s. Prostie, neghiobie.*

AKMAKŞA (aqmaqşa) s. ve zf. Ahmakça. 1. s. Biraz ahmak.

2. zf. Aptalca, akılsızca.

Rom. *1. Adj. Prostuţ. 2. adv. Prosteşte.*

AKMAZ-SUW (aqmaz-suw) is. Durgun su; bataklık, göl gibi sular. **Agarsuw** karşıtı.

Türk Lehç. : Kazan. – **akmazsu.**

Rom. *s. Apă stătătoare.*

AKMEÇET (Aq-Meçet) öz. is. Kırm'ın Batısında Tarhankut burnundaki Çernomorskoye kasabasının sürgünden önceki adı.

Rom. *s. propr. Denumirea tătărească a oraşului Cernomorskoye situat pe capul Tarhankut din vestul Crimeii.*

AKMESCİT (Aqmescit) öz. is. Akmescit; Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin başşehri Simferopol'un Tatarca adı. 1995 yılında 378.100 nüfusundan 13.859'ü sürgün yerlerinden anavatana dönüp gelen Tatarlardı. (Refik Muzafarov – Kırım Ansiklopedisi)

> **"Akmescit menîm öz köyüm, üyüm onda." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

Rom. *s. propr. Denumirea tătărească a oraşului Simferopol, capitala Republicii Autonome Crimeea. În anul 1995 din totalul de 378.100 al populaţiei oraşului13.859 erau Tătari reveniţi din surghiun în patrie.*

AKONT (akont) is. (Fr.>Rom.Türk.) Akont; kesin hesabı daha sonra görülmek üzere yapılan kısmi ödeme.

Rom. *s. Acont.*

AKOP (akop) is. (Rus. okop.>Kırım Tat). Siper. Eşanl. **tranşiy.**

Rom. *s. Tranşee.*

AKORD (akord) is. (Fr., İtal.> Rom.,Türk). Akort.

1. Anlaşma, sözleşme.

2. Müz. Ses uyumu.

- **Akordı buzık** - Akortu bozuk.

Rom. *s. 1. Acord, învoială, convenţie. 2. Müz. Armonie.*

AKORDAT ETMEK (akordat etmek) f. (Rom.+Tat.). Müz. Akort etmek, çalgının çıkardığı sesleri ayarlamak.

Rom. *v. Müz. A acorda.*

AKORDEON (akordeon) is. (Fr.>Rom.,Türk). Akordeon, müzik aleti. Var. **akordiyon.**

> **"Gemanecî Mitrea akordeon şalgan cîgîtmen barabar dans hawaların cañgırtmaga başladılar." -** (Altay Kerim – Kâniye).

> **"Caşlar da turmadan gemane, akordeon man şalıp şenlenîp otıralar." -** (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. Acordeon.*

AKORDEONCI (akordeoncı) is. Akordeoncu.

> **"Mürvetler'den akordeoncı Rami bar da, onı ketîrermîz." -** (Ekrem Menlibay - Bîr Yaz Aşkı / Renkler).

Rom. *s. Acordeonist.*

AKORDİYON (akordiyon) is. → **Akordeon.**

AKORDLI (akordlı) s. Akortlu, ayarlı.

Rom. *adj. (Despre instrumente muzicale) Acordat.*

AKORDOR (akordor) is. (Fr.>Rom.). Akortçu , piyano, org gibi uzmanlık gerektiren bazı çalgıların tamir ve ses ayarını yapan kimse.

Rom. *s. Acordor.*

AKORDSIZ (akordsız) s. Akortsuz.

Rom. *adj. (Despre instrumente muzicale). Neacordat; lipsit de acord.*

AK-ORDU (Aq-Ordu) öz. is. Tar. 14-ncü yüzyılda kurulmuş bir Türk devleti. Altınordu devletinin doğusunda eyalet iken, Sir-Derya vadisi ve Ulu-taw kuzeyinde Erzen han (1320-1345) idaresinde bağımsız devlet oldu. Yüzyılın sonlarına doğru, önce Altınordu'nun, sonra da Aksak Timur İmparatorluğunun hakimiyetine geçti. Dobruca ve Orta Asya folklorunda adına destanlar söylenmiş Edege batır **Ak-ordu** devletinin bu son devrinde yaşamış, gerçek kimlikli bir şahsiyettir. (Müstecib Ülküsal - Kırım Türk Tatarları).

Rom. *s. propr. İst. Hoarda Albă, formaţiune statală turcă din Asia Centrală, în sec.14.*

AKOREL (akorel) is. → **Akuwarele.**

AKPİYİL (aqpiyil) is. → **Akfiil.**

AKRABA (aqraba) is. (Ar. akraba). Akraba, hısım. Eşanl. **kısım, tuwgan.**

1. Kan ve evlilik yoluyla birbirine baglı kimseler.

> **"Toy bahşışı: peşkîrler ya kîyîmlîk; üstlerînde tüyrewlî ellîlîk, yüzlîk. / Akrabalar ketîre koy ya da koşkar."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

> **"Şıñ pîtken soñ / kardaşların ozgaracak / akrabalar, cuwuklar / 'Keş boldı, endî yeter !' / dep haber cîbereler." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).**

2. s. mec. Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan (diller). **Akraba tîller.**

3. s. mec. Birbirleriyle ilişkili olan (şeyler).

- **Akraba tîller -** Aynı ana dilden türemiş diller.
- **Kısım akraba** – Yakın ve uzak bütün akrabalar. **"O yakta hiçbîr kısım akrabası kalmaganı içün bo yagın bek yaman sagına." -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Akrabanıñ camanı eñseñde tabılsın**. - Atas. Akrabanın kötüsü ensende bulunsun.
- **Akrabañman aşa, îş, alışberîş etme -** Atas. Akrabanla ye, iç, alışveriş etme.
- **İygî komşı akrabadan yakındır. –** Atas. İyi komşu akrabadan yakındır.
- **Sadık dost akrabadan hayırdır. -** Atas. Sadık dost akrabadan hayırlıdır.

Rom. s. 1. Rudă, neam. 2. fig. adj. (Despre limbile din aceeaşi familie). Înrudit. 3. fig. adj. (Despre elemente din acelaşi gen sau context). Aflat în relaţii.

AKRABALAŞMA, -UW (**aqrabalaşma, -uw**) is. Akrabalık kurma, akraba olma.

Rom. s. Înrudire.

AKRABALAŞMAK (**aqrabalaşmaq**) f. Akrabalık kurmak, akraba olmak.

Rom. v. A se înrudi.

AKRABALIK (**aqrabalıq**) is. Akrabalık. Eşanl. **kısımlık, tuwganlık**.

"Ekĭ yak kudagıylar / tolıştılar odaga, / ... Bĭr-bĭrlerĭn başına / özlerĭ nagışlagan şerbentĭler captılar, / Akrabalık, yakınlık / şırakların caktılar. !" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

• **Akrabalık adları -** Aynı soy ve aile ilişkileri içinde bulunan insanlar arasındaki bağları adlandıran, **ala, apsın, bacanak, baldız, dayı, eltĭ, emce, kayın, kuda ...** gibi kelimeler.

Rom. s. Rudenie.

AKRAN (**aqran**) is. ve s. (Ar. akran). Akran; yaşıt, aynı yaşta olan kimselerin her biri. Var. **akıran.**

"Ketecekmen üyümden, kıymasım, / Dawullı toyday. / Akranlarım kalacak, kıymasım, / Mañraşkan koyday." - (Boztorgay).

"Kartlarga saygı ete, akranların süye, alışına berĭşĭne saglam, özĭne taşlañgan ĭşlernĭ keregĭnday başarıp bola edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Karşı törde, ortada otırgan toykız. / ... Tuwgan, akran etrafın alganlar sarıp." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

• **Akran ten** - Aynı yaşta ve aynı kafada olanlar; birbirlerine denk olanlar. **"Sitosman saray saldırgan ay, ellĭ kulaş. / Bĭrge ösken akran tenmen körmedĭm kuwnaş, asabay."** - (Boztorgay). **"Sen ne üylenmiysĭñ şo ? Senĭñ akran tenĭñ bĭr tamam üy bark sabısı boldı."** - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

• **Öz akran** – Kendisiyle akran olan. **"Kuş yuwada körgenĭn eter dep, balları da öz akranları arasında her vakıt kawga çıkara, oynaganda zehrĭ men oynay ve salte fenalık tüşüne edĭler."** - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

• **Akranıñman okran** – Atas. Akranınla kişneş (senli benli ol).

Rom. 1. s. Persoană de-o seamă cu cineva. 2. adj. De aceeaşi vârstă cu ...; de o vârstă cu ... **Akran-ten** – *Seamăn.*

AKRANLIK (**aqranlıq**) is. Akranlık, yaşıtlık.

Rom. s. Stare a două sau mai multor persoane de a fi de aceeaşi vârstă.

AKREP (**aqrep**) is. (Ar. akreb). Akrep.

1. Zool. Zehirli iğnesi olan bir böcek türü. (Lat.Scorpio).

"Soñra, bĭrtakım kayalıklarnıñ arasından bĭr akrep men bĭr cılan tutıp şĭşege tıga ve şĭşenĭñ awzın bĭr tapa man arüw etĭp tıkay." - (İsmail Ziyaeddin - Ah man Of Masalı).

2. Saatin saatleri gösteren küçük ibresi.

3. öz. is. Astr. Zodyak üzerinde Terazi ile Yay burçları arasında yer alan burcun adı : Akrep burcu.

• **Akrabanıñ etkenĭn akrep etmez. -** Deyim. Akrabanın ettiğini akrep etmez.

Rom. s. 1. Zool. Scorpion. 2. Acul mic al ceasului; orarul. 3. s. propr. Zodia Scorpionului.

AKRET (**aqret**) is. (Ar. ahret). Din. Ahret, öbür dünya. Var. **akıret, ahret, ahıret.**

"Soyıma soydaş kelesĭn, boyıma boydaş, / Dünya zewkım bolgaydıñ, akrette yoldaş." - (Boztorgay)

"Bĭr gemĭde ekĭmĭz deryada dalsak, / Akret, dünya elal et, körĭşmiy kalsak." - (Boztorgay).

• **Akret adamı –** Ahret adamı, dünya işlerinden uzak durup ibadetle uğraşan kimse.

• **Akret colcusı –** Ahret yolcusu, ağır hasta.

• **Akret kardaşı -** Ahret kardeşi (İki kadın arasındaki sıkı dostluk; Var. **aret.**

• **Akret sorawı –** Ahret sualı, bunaltıcı soru.

• **Dünyada mekân, akrette (ahrette) iman** – Atas. Dünyada mekân, ahrette iman.

• **Dünyada faydası yoknıñ akretke de yok**. – Atas. Dünyada faydası olmayanın ahrete de yoktur.

Rom. s. Relig. Lumea de apoi.

AKRETLĬK (**aqretlĭk**) s. 1. Ahret için yapılan, düşünülen, gerekli görülen.

2. is. Evlâtlık, besleme. Eşanl. **asraw, ewlâtlık.**

"Men kaytıp bĭraz turgan son, kartiy men kartbabay endĭ menĭ şeherge cĭberüwden ümĭt üzĭp, kayda bolsa da başka bĭr köyge menĭ akretlĭk bermege yol karaganlar." - (Abdula Tukay - Esĭmde Kalganlar / Ş. Vuap - Curs Practic de L. Tătară).

Rom. adj. şi s. 1. Privitor la lumea de apoi. 2. s. Copil de suflet, copil adoptiv.

AKRIN (**aqrın**) s. ve zf. → **Akırtın**.

"Akşam bola, serin cel akrın ese, / Baka tıñnay, çegertkĭ sesĭn kese." - (Bekir S. Çobanzade - Kurt Nebi Çoban).

"Akrın akrın cel tına, eksiy dalga, / Nogay garĭp kelĭp bĭr aruw alga / Diy : Tükânı, pırını boştır onıñ, / Mollaga da ne şĭkâr cartı tonıñ." - (Mehmet Nüzhet - Nogaynıñ Adagı / Emel D.).

AKROBAT (**akrobat**) is. (Fr.>Rom.,Türk.). Akrobat; cambaz.

Rom. s. Acrobat.

AKROBATLIK (**akrobatlıq**) is. Akrobatlık; cambazlık.

Rom. s. Acrobaţie.

AKROPOL (**akropol**) is. (Yun. akropolis = yukarı şehir>Fr.>Rom.,Türk.). Akropol.

1. Eski yunan şehirlerinin, ekseriya bir tepe üzerine kurulmuş, en önemli yapılarının bulunduğu iç kalesi.

2. öz. is. Atina şehrinin akropolu.

Rom. s. 1. Acropolă. 2. s. propr. Acropolis (acropola Atenei).

AKROSTİH (**akrostih**) is. (Yun.>Fr.>Rom.,Türk). Akrostiş, muvaşşah, tevşih.

Türk Lehç. : Kırım. – **akro-şiir.**

Rom. s. Acrostih.

AK-RUS (**Ak-Rus**) is. Belorus; Beyaz Rusya (Belorusya) halkından olan kimse. Eşanl. **Belorus.**

"Bu kampta bulunan işçilerin hepsi 1300 kişi. Bunun 117'si Kırım Tatarıyız. Kalanlar Rus, Ukrayin, Akrus ve diğer halklardan." - (Müstecib Ülküsal - Berlin Hatıraları).

Rom. s. Bielorus.

AKSAK (aqsaq) s. Aksak. Eşanl. **topal.**

1. Hafifçe topallayan. **Aksak Timur.** (*Rom. - Timurlenk, Tamerlan*).

2. mec. Pek iyi gitmeyen, iyi işlemeyen.

- **Awır aksak –** Pek yavaş olarak.
- **Aksak akıl, taz pakıl –** Atas. Aksak akıllı, daz nispetçi (olur).
- **Aksak karga aldın uşar –** Atas**.** Aksak karga önceden uçar (tedbirli olur).

Rom. adj. 1. Şchiop. 2. fig. Care șchiopătează; care nu este în regulă, care nu funcționează bine; defect.

AKSAKAL (aqsaqal) is. 1. Saçı sakalı ağarmış kimse.

" - Bĭr kart, evet, Padışahım ! Çünkü bo kart adi bĭr / Kĭşĭ tuwul, bo aksakal, Ruman yurdı Beyĭdĭr !" - (İsmail Ziyaeddin terc. / M.Eminescu - Üçüncĭ Mektup).

2. Kendisine akıl danışılan, saygın yaşlı adam; ihtiyar bilge.

"Bĭr kün saraynıñ aksakalların, en balaban vezĭrlerĭn şakıra da olar man konışıp, ajdahadan kurtulmak üşĭn bĭr col karay." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

3. Bir toplumun başında ve idare heyetinde görevli kimse.

"Seslete aytkanın / Aksakal Nuracakay. / Kamşısın körĭp, kĭmse / Yerĭnden kımıldamay." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. s. 1. Moș, bătrân (cu barbă albă). 2. fig. Bătrân înțelept, nestor. 3. Staroste.

AKSAKALLIK (aqsaqallıq) is. Aksakal durumu.

Rom. s. Demnitatea de **aksakal.**

AKSAKLAMA, -W (aqsaklama, -w) is. Aksama; aksak yürüme; topallama.

Rom. s. Faptul de **aksaklamak.**

AKSAKLAMAK (aqsaqlamaq) f. Aksamak; topallamak. Var. **aksamak.**

"Köyge kelgende sol ayagından bĭraz aksaklaganın köstermek ĭstemese de, bellĭ bola." - (Nermin Yusuf - Ay Kıdı).

Rom. v. A șchiopăta.

AKSAKLANDIRMAK (aqsaqlandırmaq) f. Aksak olmasına, ayağından sakatlanmasına yol açmak.

Rom. v. A face (pe cineva) să șchiopăteze; a cotonogi.

AKSAKLANMAK (aqsaqlanmaq) f. Ayağından sakatlanmak; topal olmak.

Rom. v. A se betegi la picior.

AKSAKLATMAK (aqsaqlatmaq) f. Aksatmak; topallatmak.

Rom. v. f. A betegi pe cineva la picior.

AKSAKLIK (aqsaqlıq) is. Aksaklık, topallık.

1. Ayağında bir sakatlık sebebiyle insanın veya hayvanın seker gibi veya ikide bir, bir yana eğilerek yürümesi.

2. mec. Bir işin gereği gibi gitmemesi veya geri kalması.

Rom. s.1. Șchiopenie. 2. fig. Rămânere în urmă a lucrărilor; stagnare, lâncezire.

AKSAK-TOKSAK (aqsaq-toqsaq) is. çoğ. 1. (Aşağısama ile) Sakatlar, topallar.

2. zf. (Bir işin gidişi hakkında). Kör topal; ite kaka.

Rom. 1. s. pl., peior. Șontorogii, șchiopii 2. adv. fig. (Despre modul de desfășurare a unor activități) Șchiopătând, tărăgănat, cu chiu, cu vai.

AKSAMA, -W (aqsama, -w) is. Aksamak işi.

Rom. s. Faptul de **aksamak.** *Șchiopătare.*

AKSAMAK (aqsamaq) f. Aksamak, topallamak.

1. Ayağındaki bir kusur sebebiyle diğer ayağına yüklenerek, seker gibi veya ikide bir, bir yana eğilerek yürümek; topallamak.

2. mec. (Bir iş) Gereği gibi yürümemek, iyi gitmemek, geri kalmak.

"Sabri'nĭñ awıruwı ve ölmesĭ men epiyce aksagan aile ĭşlerĭn bĭrkaç senede arüw yolga saldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

- **Suw körse suwsar, at körse aksar –** Deyim. Su görürse su ister, at görürse aksar (binmeye at ister).
- **Cılkı calından aksamaz. –** Atas. Yılkı nefesinden aksamaz.

Rom. v. 1. A șchiopăta. 2. fig. A nu merge bine, a nu se desfășura cum trebuie, a nu funcționa bine.

AKSATMA, -UW (aqsatma, -uw) is. Aksatmak işi.

Rom. s. Faptul de **aksatmak.**

AKSATMAK (aqsatmaq) f. Aksatmak. Var. aksaklandırmak.

1. Topallamasına yol açmak.

2. mec. Bir işin kötü gitmesine sebep olmak; engellemek.

"Bazı şahsi hırs ve menfaatlerden ötürü artık büsbütün, milli ĭşlernĭ aksatmak içün bar kuwwetĭ men çalışmaga başladı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v f. 1. A face să șchioapete. 2. fig. A îngreuna desfășurarea unei acțiuni.

AKSETME, -ÜW (aksetme, -üw) is. Aksetmek işi. Var. **áksetme**.

Rom. s. Faptul de **aksetmek.**

AKSETMEK (aksetmek) f.Aksetmek. Var. **áksetmek**.

1. (Ses) Bir yere çarpıp geri dönmek, yankılanmak.

2. (Işık) Bir yere vurmak.

3. (Işık veya bir şekil) Düz ve parlak bir yüzeye çarpıp aynen görünmek.

4. mec. Yayılmak, duyulmak.

Rom. v. 1. (Despre sunete sau voci) A face ecou, a răsuna. 2.- 3. A se reflecta. 4. fig. A se reflecta.

AKSETTĬRME, -ÜW (aksettĭrme, -üw) is. Aksettĭrmek işi.

Rom. s. Faptul de **aksettĭrmek.** *Reflectare.*

AKSETTĬRMEK (aksettĭrmek) f. Aksettirmek. Var. áksettĭrmek.

1. (Sesi) Yankılamak.

2. (Işığı) Yansıtmak.

3. (Haberi, durumu) Yaymak, duyurmak, anlatmak, vermek.

"Er dewĭrde folklor hayat şartların aksettĭrer, aşıklar" - (Ahmet Naci Cafer Ali - Aldsöz / Boztorgay).

Rom. *v. f. de la* **aksetmek.** *1. A produce ecou. 2. A reflecta. 3. fig. A reflecta, a reda.*

AKSIL (aqsıl) s. Akçıl. Var. **akşıl**.

1. Beyazımsı, beyaza çalan.

2. Rengini atmış, ağarmış.

Rom. *adj. 1. Alburiu. 2. Decolorat.*

AKSIRGAK (aqsırğaq) is. Bot. Ak çöpleme; zehirli bir bitki. (Lat. Veratrum album).

Türk Lehç. : Nog., Kazan. - **aqsırğaq**;

Rom. *s. Bot. Stirigoaie.*

AKSIRIK (aqsırıq) is. Aksırık, hapşırık. Var. **ansırık.**

Rom. *s. Strănut, strănutat.*

AKSIRIKLI (aqsırıqlı) s. Aksırıklı; aksırığa tutulmuş, sık sık aksıran.

- **Aksırıklı tıksırıklı** - Yaşlı ve hastalıklı.

Rom. *adj. Care strănută mereu.* **Aksırıklı tıksırıklı** - *Bătrân şi bolnav; (Despre animale) răpciugos.*

AKSIRIŞ (aqsırış) is. Aksırış, aksırma , aksırma biçimi.

Rom. *s. Strănutat; fel de a strănuta; strănutare.*

AKSIRMA, -UW (aqsırma, -uw) is. Aksırma, aksırmak işi. Var. **añsırma.**

Rom. *s. Strănutare.*

AKSIRMAK (aqsırmaq) f. Aksırmak.

"Caş soyı da şaytecek boldı ama, bĭraz urtlagan son toktadı, şırayın sıttı, aksırgan bĭr ittey solık çıkarıp başın sĭlktĭ, ve yarı kadenĭ masa üstĭne saldı." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *v. A strănuta.*

AKSIRTMA, -UW (aqsırtma, -uw) is. Aksırtma.

Rom. *s.Faptul de* **aksırtmak.** *Strănutare.*

AKSIRTMAK (aqsırtmaq) f. Aksırtmak; birinin aksırmasına sebep olmak.

Rom. *v. fact. A face să strănute.*

AKSIRTUWCI (aksırtuwcı) s.ve is. Aksırtıcı.

Rom. *adj. şi s. (Substanţă) Care provoacă strănutul.*

AKSIZ (aqsız) s., is. Haksız.

1. Hak ve adalete uygun olmayan.

"Bĭzĭm memleketnĭñ idaresĭnde bolgan fasçistler marebenĭ toktatmadılar. Ama halk bo aksız idare ve tüzennĭñ denĭşmesĭn, marebege son berĭlmesĭn ĭstiy edĭ." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

"Dost, duşmannıñ artından / Yaman bĭr söz aytmadım. / Aksız bĭr ĭş körgende, / Taş olsa da, kaytmadım." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya / Emel D.).

2. Davası, iddiası, davranışı , düşüncesi doğru ve yerinde olmayan (kimse).

"O wakıt tabĭrlemege kuwetĭm yok edĭ, aytkan sözlerĭm, başımdan geşken aksız tüşüncelerĭm üşĭn afu ĭstiymen. Afu et, nenem!" - (M. Yaşar – Şaliy Şal).

- **Aksız bolmak** – Haksız olmak.

Rom. *adj. şi s. 1.- 2. Nedrept, injust, inechitabil.*

AKSIZLIK (aqsızlıq) is. Haksızlık.

1. Haksız olma durumu.

2. Hak ve adalete aykırılık.

"Eger bĭz ögretmenler bonday aksızlıklar yasasak, okıtkan ballarımıznın hallerĭ ne bolır, cemiyetĭmĭz kayerge barıp toktar?" - (Aciemin Baubek – Manalı Bĭr Ders).

- **Aksızlık etmek -** Haksızlık etmek**;** adalete aykırı davranmak.

Rom. *s. 1.-2. Nedreptate, injustiţie, inechitate.*

AKSĬNE (aksĭne) zf. Aksine, tersine. Var. **áksĭne.**

"Cetekşĭ gibĭ halknı tora collardan cürsetecekleriñe, bunun aksĭne bolarak, fitne ve fesatman, ortalıknı karıştırmaga yaray ve millet ĭşlerĭn cayrakta taşlay ekenler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. *adv. Contrar, împotrivă; în mod contrar, invers.*

AKSİY (aksiy) s. (Ar. aks). Aksi.

1. Ters, zıt.

"Tazyik aksiy tesĭrnĭ icra eter, prensibĭ eñ ziyade bonda körünĭr ..." - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konferans).

2. Uygun olmayan.

3. İnatçı, huysuz, hırçın. Var. **akĭs.**

Rom. *adj. 1. Contrar, opus.* **Aksiy tesĭr** – *reacţie. 2. Nepotrivit, neadecvat. 3. Încăpăţânat, capsoman, sucit, întors.*

AKSİYLENME, -ÜW (aksiylenme, -üw) is. Aksilenme. Var. **akĭslenme**.

Rom. *s. Faptul de akĭslenmek.*

AKSİYLENMEK (aksiylenmek) f. Aksilenmek, huysuzlanmak. Var. **akĭslenmek.**

Rom. *v. A se încăpăţâna, a se îndărătnici.*

AKSİYLEŞME, -ÜW (aksiyleşme, -üw) is. Aksileşme, huysuzlaşma.

Rom. *s. Faptul de* **aksiyleşmek.**

AKSİYLEŞMEK (aksiyleşmek) f. Aksileşmek, huysuzlaşmak. Var. **akĭsleşmek.**

Rom. *v. A încăpăţâna, a se îndărătnici.*

AKSİYLĬK (aksiylĭk) is. Aksilik. Var. **akĭslĭk**.

1. İnatçılık.

2. Terslik, talihsizlik.

Rom. *s. 1. Încăpăţânare, îndărătnicie. 2. Nenoroc, ghinion.*

AKSİYOMA (aksiyoma) is. (Fr.>Rom.,Türk.). Mat. Aksiyom ; doğruluğu apaçık olan sav.

Rom. *s. Mat. Axiomă.*

AK-SOY (aq-soy) is. Tar. Soylu, asil, aristokrat. Eşanl. **aksüyek.**

"Bo kullarnıñ yaşawları bek kıyın edĭ. Özlerĭne aksoy degen sahiplerĭ, eş çalışmay, kullarnıñ çalışmaların sümürüp yaşay edĭler." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. *s. İst. Nobil, aristocrat.*

AK-SUW (aq-suw) is. Tıp. Ak su; perde, katarakt.

Rom. *s. Med. Cataractă.*

AK-SÜWÜT (aq-süwüt) is. Bot. Ak söğut; kabukları ağrı dindirici ve ateş düşürücü olarak kullanılır. (Lat. Salix alba).

Rom. *s. Bot. Salcie albă.*

AKSÜYEK (**aqsüyek**) is. Beyaz kemik.

1. Tar. Soylu, asil, aristokrat; hanlar, mırza ve baylar sınıfına mensup kimse. Karşıtı **kara süyek.** Eşanl. **aksoy.**

2. Yazın, iki takım arasında mehtaplı gecelerde oynanan bir çocuk oyunu. Çocuklar sırtları dönük beklerken oyunbaşı (odaman) bir koyun çene kemiğini bir yöne fırlatır. Herkes kemiği aramaya koyulur.

"Kök yüzünde ay körĭnmiy. Tamam aksüyek oynalganday akşam başı." - (Altay Kerim - Aksüyek / Renkler).

- **Aksüyekler –** Soylular sınıfı, aristokrasi.

Rom. s. 1. s. İst. Nobil, aristocrat. 2. Un joc de copii.

AKSÜYEKLĬLĬK (**aqsüyeklĭlĭk**) is. Soyluluk.

Rom. s. Nobleţe.

AKŞA[1] s. Akça, beyazca.

Rom. adj. Albicios, alburiu.

AKŞA[2] (**aqşa**) is. Akçe.

1. Eskiden Türk ülkelerinde kullanılmış gümüş para.

"Bĭr gün oca bakkalda táze sarımay köre, awes ete. Cebĭn coklay, bĭr akşa bĭle tapmay." - (Boztorgay).

2. Genel anlamda, para.

"Üyüm aldında bakşa, / Aktar totam bĭr bokşa, / Ya marama, ya akşa. / A za, nawrezĭm mibarek." - (Boztorgay).

"Toy etmege akşam yok, üy salmaga. / Dünyam tekmĭl der edĭm, sen kelseñ maga." - (Boztorgay).

"Bu sefer boş kelmedĭm, boş kaytmaycakman. Şalga tüyüp akşasın, alga tüyüp bokşasın ketĭrdĭm." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. mec. Varlık, zenginlik.

"Mektep bolsın bakşamız, / Kitap bolsın akşamız." - (Boztorgay).

- **Şalga tüyüp bokşasın, alga tüyüp akşasın.** - Deyim. Şalına bağlayıp bohçasını, önüne bağlayıp akçasını.
- **Işan teşĭgĭ bin akşa –** Deyim. Sıçan deliği bin akça.
- **Ak akşa kara gün üşün –** Atas. Ak akçe kara gün için. (*Rom. – Prov. Bani albi pentru zile negre).*

Rom. s. 1. s. Veche monedă turcească, de argint. 2. Ban, echivalent general al valorii mărfurilor. 3. fig. Avere, bogăţie.

AKŞA-AGAŞ (**aqşa-ağaş**) is. Bot. Akça ağaç; odunu hafif ve sağlam, dallarından ağızlık yapılan ağaç. (Lat. Acer).

Rom. s. Bot. Arţar.

AKŞALI (**aqşalı**) s. Akçalı.

1. Zengin, paralı.

2. Para ile ilgili olan, mali.

Rom. adj. 1. Bogat, înstărit. 2. Bănesc, relativ la bani.

AKŞAM (**aqşam**) is. Akşam.

1. is. Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri.

"Akşam bolsa közĭme yuku kĭrmiy, / Canım raat bolmaycak senĭ körmiy." - (Boztorgay).

"Ekĭndĭ akşam arası at bazarı, / Akkan suwnı toktatır köz nazarı." - (Boztorgay).

2. zf. Akşam vaktinde, akşamleyin.

"Akşam ay dep cataman ay batkanşı. / Adıñ' aytıp cılayman tañ atkanşı." - (Boztorgay).

"Men teran üyge barıp kelmesem eş bolmaz. Kolım tiygendiy bolsa, akşam kelĭrmen." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. is. Akşam vakti kılınan, günün dördüncü namazı.

- **Akşam akşam –** a) Akşamın dar vaktinde. b) Akşam olur olmaz.
- **Akşam bolmak –** Akşam olmak; güneş batıp hava kararmak..
- **Akşam ezanı –** a). Güneşin battığı sıralar b). Günün dördüncü namaz vaktini bildiren ezan.
- **Akşam hayır** – Akşam vaktinde selâmlama sözü : Hayırlı akşamlar, iyi akşamlar. **"Ay mübarek, yeşĭllĭk, şĭmenlĭk şayır. / Büyük küşük cümlege akşam hayır."** - (Boztorgay).
- **Akşam karanlığı –** Alaca karanlık.
- **Akşam küneşĭ –** a) Etkisi azalmış gün ışığı. b) mec. Yaşlılık dönemi.
- **Akşam namazı –** Günün dördüncü namazı.
- **Akşam okımak -** İftar saati olup akşam ezanı okunmak. **"Akşam okıdı, / Şiberekler kokıdı."** - (Boztorgay).
- **Akşam pazarı –** Pazarda elde kalan son malların ucuz fiyatla satılışı.
- **Akşam saátĭ –** Akşam vakti.
- **Akşam saba-** Bütün gün; sabah akşam.
- **Akşam üstĭ –** Güneşin battığı sıralarda.
- **Akşam Yıldızı –** öz. is. Çolpan, Venüs gezegeninin akşamki görüntüsü.
- **Akşamga ertenge (sabaga) –** Akşama sabaha; kısa bir zaman içinde.
- **Akşamdan –** a) Dün akşamdan. b) Akşam olmak üzere iken.
- **Akşamdan akşamga –** Arka arkaya, her akşam.
- **Akşamga kalmak –** (İş) Geçikmek, bitmemek.
- **Akşamgaşık –** Akşama kadar.
- **Akşamıñ tar vaktı –** (Daha çok köy hayatında) Çalışanların işten dönüp geldiği, hayvanların otlaktan gelip ahır ve ağıllara kapanması, sağılması, yemeklerin hazırlanıp sofranın kurulması gibi birçok işlerin yığıldığı akşamın sıkışık vakti.
- **Akşamnı tapmak –** Akşamı bulmak; işin bitmesi akşama kadar sürmek; günü bitirmek.
- **Erten (saba) akşam** – Bütün gün, devamlı; sabah akşam. **"Sensĭn menĭm sermiyam, bagım bakçam, / Çık malleme boy köster, erten akşam."** - (Ahmet Karakaya – Çınlar).
- **Akşam hayır, ak şáwle.** - "Hayırlı akşamlar, aydınlıklar." anlamında akşam vakti selâmı. **"Akşam hayır, ak şáwle, merhaba tenler, / Bĭr soramak vaciptĭr, neday kiyfler?"** - (Boztorgay).
- **Akşam şerifler hayır bolsın** – "İyi akşamlar" anlamında akşam selâmlaşma sözü.
- **Akşam kawur, saba sawur. –** Deyim. Savurgan kimseler hakkında söylenen kınama sözü.
- **Akşamdan soñra meraba** – Deyim. İş işten geçtikten sonra gösterilen ilgi için söylenen söz.
- **Kayerde akşam, o yerde saba –** Deyim. Kalacağı yeri önceden bilemeyip akşam olunca bulunduğu yerde kalacak olan kimsenin durumunu anlatan söz.

- **Akşam bolsa kon, tañ atsa köş** – Atas. Akşam olunca dur, sabah olunca göçüne devam et.
- **Akşamdan soñ cürgennĭ ya it kabar, ya aş** – Atas. Akşamdan sonra gezeni ya it kapar, ya aç (kişi).
- **Akşamıñ ĭşĭn yarınga bırakma** – Atas. Akşamın işini yarına bırakma.
- **Akşamıñ kayırından sabaañ şerrĭ iygĭdĭr** – Atas. Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.
- **Delĭ akşamdan son azar.** – Atas. Deli akşamdan son azar.
- **Kayerde akşam, o yerde saba.** – Atas. Nerede akşam, orada sabah. (Gece yolculuğundan kaçınılmalı anlamında öğüt).
- **Sabanıñ hayrı, akşamnıñ şerrĭ.** – Atas. Sabahın hayrı, akşamın şerri (olur).

Rom. 1. s. Seară. 2. adv. Seara. 3. s. fig. Rugăciunea de seară din rıtualul musulman.

AKŞAMGAŞI (**aqşamğaşı**) zf. Akşama kadar.

"Suklandı halk, bek suklandı, / Em kızlar em delĭkanlar akşamgaşı zewklandı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adv. Până seara.

AKŞAMGI (**aqşamğı**) s. Akşamki (dün akşamki veya bu akşamki); akşam vaktinde olan, akşamleyin yapılan.

"Kuwnaşına kuş cetmiy Vayde'nıñ bugün, / Bek telesiy akşamgı kınatoy üşün." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. adj. De seară.

AKŞAMLAMAK (**aqşamlamaq**) f. Akşamlamak .

1. Bir iş yaparken akşamı bulmak.
2. Akşamı bir yerde geçirmek.

Rom. v. 1. A continua a treabă până pe înserat; a-l apuca pe cineva seara. 2. A înopta.

AKŞAMLARI (**aqşamları**) zf. 1. Akşam vakti

"Sade Ramazan akşamları, üylenmesĭ yakın bolgan caşlar camĭge kele, ezan bere, bazen de müezzinlĭk eteler." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

2. Her akşam.

Rom. adv. 1. Seara. 2. Serile; în fiecare seară.

AKŞAMLATMAK (**aqşamlatmaq**) f. Akşamlatmak, akşamı buldurmak.

Rom. v.f. de la **akşamlamak.**

AKŞAMLAYIN (**aqşamlayın**) zf. Akşam olduğunda, akşamleyin.

Rom. adv. Seara, în faptul serii.

AKŞAMLIK (**aqşamlıq**) s. 1. Akşama özgü; akşam için ayırılmış.

"Akşamlık yemeklerĭn aşaylar. Erte carık töşekke kĭreler." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

2. Akşamleyin yenen yiyecekler.

"Tam o zaman, akşamlıgın karap şıkkan zawallı / Bĭznĭñ ışan, eskĭ tanış, köre kala arslannı." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

Rom. adj. 1. Penru seară, de seară. 2. Mâncarea de cină.

AKŞAM OKIDI (**aqşam-oqıdı**) is. (Çocuk dili). Ramazanda iftar saatinin geldiğini bildiren akşam ezanı. Eskiden, cami avlusunda bekleşen çocuklar ezan okunur okunmaz "**Akşam okıdı, şiberek kokıdı !**" diye bağrışarak evlerine doğru koşturur, ailelerine iftar saatinin olduğunu duyururlardı.

Rom. s. Denumire dată în limbajul copiilor, în luna Ramazanului, apelului la rugăciunea de seară care pe lângă ceasul asfințitului, marchează şi sfârşitul unei zile de post.

AKŞAM-SEFA (**aqşam sefa**) is. Bot. Akşam-sefası, gece-sefası; güzel kokulu çiçekleri gece açan, otsu bir bitki. Var. **akşamsepa.** (Lat. Mirabilis jalapa).

"Akşamsefa, katife, narköz, náne, / Sen anañnıñ kencesĭ, men bĭr táne." - (Boztorgay).

"Yaz akşamı. Kök açık, yıldız ötkĭr. / Üy aldında sarmaşık, akşamsefa / Arasında töşelgen mĭnder, kĭlĭm." - (Bekir Sıtkı Çobanzade – Yaz Akşamı Üy Aldında).

Rom. s. Bot. Barba-împăratului; norea.

AKŞAM-SEPA (**aqşam-sepa**) is. → **Akşamsefa**.

AKŞAM-ÜSTĬ (**aqşam üstĭ**) zf. Akşam üstü; akşama doğru.

Rom. adv. Pe înserat; seara.

AKŞAM YILDIZI (**Aqşam Yıldızı**) öz. is. Astr. Akşam Yıldızı; Zühre (Venüs) gezegeninin akşamki görüntüsü. Eşanl. **Şolpan, Şoban Yıldızı.**

Rom. s.pr. Luceafărul de seară.

AKŞASIZ (**aqşasız**) s. Akçasız; parasız. Eşanl. **parasız.**

1. Parası olmayan.
2. Yoksul.
3. Bedava.
4. zf. Parasız olarak; beleş.

Rom. adj. 1. Lipsit de bani. 2. Sărac, de sărăcie. 3. Gratuit. 4. adv. Gratis.

AKŞASIZLIK (**aqşasızlıq**) is. Parasızlık. Eşanl. **parasızlık**.

Rom. s. 1. Lipsă de bani. 2. Sărăcie.

AKŞAYMAK f. (Beyazlı nesnelerin) Beyazı görünmek.

Rom. v. A se vedea albul (a ceva şi cu culoare albă).

AKŞAYTMA, -UW (**aqşaytma, -uw**) (Dişler hakkında söz) is. 1. Dişlerini gösterme. **Tĭşlerĭn akşaytma.**

2. (Köpek için) Dişlerini gösterip hırlama.

3. mec. Tehdit etme.

Rom. s. Acțiunea de **akşaytmak.** *1. Hlizire. 2. (Despre câini) Arătare a colților. 3. fig. Amenințare.*

AKŞAYTMAK (**aqşaytmaq**) f. (Dişler hakkında).

1. Dişlerini göstermek.
2. (Köpek için) Dişlerini gösterip hırlamak.
3. mec. Tehdit etmek.

"Azrayil keldĭ erekke, / Ne kaşmadıñ terekke ? / Akıytkaydıñ közĭññĭ, / Akşaytkaydıñ tĭşĭññĭ, / Bermegeydĭñ canıññı." - (Boztorgay).

- **Tĭşlerĭn akşaytıp külmek** – Sırıtmak.
- **Börĭ kartlıgın** (veya **arıklıgın) bellĭ etmez, itke tĭşĭn akşaytır** – Atas. Kurt kocadığını belli etmez, köpeklere dişlerini gösterir.

Rom. v. 1. A-şi dezveli dinții, a se hlizi. 2. (Despre câini) A-şi arăta colții, a rânji. 3. fig. A amenința.

AKŞIL (**aqşıl**) s. Akçıl. Var. **akçıl, aksıl.**

1. Beyazımsı, beyaza çalan.

“(Babam) Gürgen tereklerĭnĭñ kabıgı aksıl ve yapraklarınıñ kenarı tüz bolganın da kösterdĭ.” - (Heyet – Tatar Tili II -1957).

2. Rengini atmış, ağarmış, soluk.

Rom. *adj. 1. Albicios, alburiu, lăptiu. 2. Decolorat.*

AKŞILLANMAK (**aqşıllanmaq**) f. Beyazımsı olmak; kırlaşmak.

Rom. *v. A deveni albicios, a se decolora.*

AKŞIN (**aqşın**) s. ve is. Biyol. Patol. Akşın.

Rom. *adj. şi s. Atins de albinism; albinos.*

AKŞINLIK (**aqşınlıq**) is. Akşınlık.

Rom. *s. Albinism.*

AKŞIYIK (**Aq-Şıyıq**) öz. is. Ak Şeyih, Kırım'in kuzey-batısındaki Razdolnoye kasabasının sürgünden önceki Tatarca adı.

Rom. *s. propr. Denumirea tătărească a oraşului Razdolnoye înainte de deportarea din 1944.*

AK ŞİY (**aq şiy**) is. Gelin çeyizinde yer alan işlemeli gömlek, mendil, çarşaf, çevre, örtü gibi beyaz dokuma eşya.

“Kapılma Tatar kızı, gül tüsüñ sarartma ! / Ak şiylermen kıymetlĭ künlerĭñ karartma.” - (Necip H. Fazıl – Tatar Kızına).

“Baubek : Yaa ! Neday, atların kulaklarında ak şiyler bar mı?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Üy eşyası, ak şiyĭ bek köp eken. / Üyden şıkmay ĭşlegen, tokıgan keten.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir).

Rom. *s. Piesele de rufărie, brodate, din zestrea miresei.*

AKT is. (**akt**) (Rom.). Resmi belge, evrak, doküman.

Rom. *s. Act, document.*

AKTA (**aqta**) is. esk. İğdiş edilmiş aygır. Eşanl. **maliy.**

Türk Lehç. : Kırgız. - **akta.** Moğ. : **agta, agt - “**iğdiş edilmiş at”;

Rom. *s. Jugan, armăsar castrat.*

AKTABAN (**Aqtaban**) öz. is. Hayvan (ekseriya at) adı.

“Ay Aktaban, Aktaban. / Men atımnı maktamam. / Men atımnı maktasam, / Kırım'ga da barmay toktamam.” - (Folklor).

Rom. *s. propr. Nume de animal (adesea de cal, Pintenogul, cu partea inferioară a picioarelor albă).*

AKTACI (**aqtacı**) is. esk. At iğdiş eden kimse, iğdişçi.; baytar, veteriner (Kırım hanlarının divanında bir aktacı da bulunurdu.). Var. **ahtacı.**

“Hannıñ aktacısı Ali beg, / Caw içinde delĭ beg, / Cawrında bĭr meñlĭ beg / Kırk saklawman Narık kartka / Basa kelĭp diy / Atası Narık kartnı / Başka közge tarttı diy.” - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Büyük Hocalar Varyantı).

Türk Lehç. : Kırım. - **aqtaçı;** Moğ. : **agtaçin, agtaç;**

Rom. *s. Jugănar; veterinar – persoană de vază în curţile hanilor tătari.*

AKTACILIK (**aqtamırlamaq**) is. Aktacının işi.

Rom. *s. Ìndeletnicirea de jugănar.*

AKTAMA, -W is. (Moğ. agtlah) esk. İğdiş etme, eneme.

Rom. *s. Jugănit, jugănire; castrare.*

AKTAMAK (**aqtamaq**) f. esk. (Moğ. agtlah). Burmak, enemek.

Rom. *v. înv. A jugăni, a castra.*

AKTAMIR (**aqtamır**) is. Bot. 1. Ayrık otu, arsız ot cinsi. Var. **tamır.** (Lat. Agropyrum repens).

2. Acırga, yaban turpu cinsi. (Lat. Armoracia rusticana,).

Rom. *s. Bot. 1. Pir. 2. Hrean.*

AKTAMIRLAMAK (**aqtamırlamaq**) f. mec. Şeceresini araştırmak. Eşanl. **soy kıdırmak.**

“Apakay, köp saylagan ya tazga, ya sazga derler, aktamırlay bergeşĭn onıñ kaymagı şıkmaz. Men beriyĭk, diymen.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *v. fig. A-i cerceta spiţa.*

AKTAMIRLIK (**aqtamırlık**) is. Ayrık otu kaplı yer.

Rom. *s. Loc năpădit de pir.*

AKTAR (**aqtar**) is. (Ar. attar'dan) Aktar; baharat ve şifalı otlar satıcısı.

Rom. *s. Negustor de mirodenii şi plante medicinale.*

AKTARILMA, -UW (**aqtarılma, -uw**) is. Karıştırılma, üzerini aranma; alt üst edilme, didik didik edilme.

Rom. *s. Scotocire, răscolire.*

AKTARILMAK (**aqtarılmaq**) f. Karıştırılmak, aranmak, didiklenmek.

“Aktarılmagam taw bolmas, / Kaytarılmagan caw bolmas.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *v. A fi scotocit, a fi răscolit.*

AKTARINMAK (**aqtarınmaq**) f. Kendi üzerini karıştırmak, aranmak.

Rom. *v. A se scotoci (prin buzunare).*

AKTARIŞ (**aqtarış**) is. Arama, didik didik etme biçimi.

Rom. *s. Scotocire, răscolire.*

AKTARIŞMAK (**aqtarışmaq**) f. (Birçok kişi birlikte) Karıştırmak, aramak.

Rom. *v. coact. A scotoci, a răscoli.*

AKTARLIK (**aqtarlıq**) is. Aktarın yaptığı iş.

Rom. *s. Îndeletnicirea vânzătorului de plante medicinale.*

AKTARMA, **-UW** (**aqtarma**, **-uw**) is. 1. Aktarmak işi.

2. Bir tarlayı sürme.

“Kölektivistler küzlük biday ekkenler, şĭndĭ sáde nadas aktarmaları yasala.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III). -

Rom. *s. 1. Acţiunea de* **aktarmak.** *2. Arat, arătură.*

AKTARMAK (**aqtarmaq**) f. 1. Karıştırıp, alt üst edip, didik didik aramak.

“Üyüm aldında bakşa, / Aktar totam, bĭr bokşa, / Ya marama, ya akşa. / A za, nawrezĭm, mibarek.” - (Boztorgay).

“Bu arada köyüñ caş muallĭmĭ Mehmet efendĭ, başında şapkasĭ ve üstünde temĭz rubasıman, kahvege kĭrer ve dogrı publikaţiyeler asılgan yerge ketĭp kâgıtlarnı aktarır...” - (M. Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. Toprağı sürmek.

3. Bir şeyi bir yerden başka bir yere geçirmek, nakletmek.

4. Çatı kiremitlerini elden geçirererek, temizleyip, kırıklarını ayıklayıp, sağlamlarını yeniden dizmek.

"Ya da üytöbenĭñ kiremitlerĭn aktarmaga kelgen ustanıñ başın carganın aytmak ĭstiysĭz mĭ ?" - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

"Hoca ... kirametlernĭ kan ter ĭşĭnde aktara ekende, azbar kapısına bĭrew urmaga başlay." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

5. (Kitabı) Karıştırmak, sayfalarını çevirip bakmak, biraz biraz okumak.

"Al sen şo ders kitabın, sayfaların aktarıp aktarıp okımaga başla, köreceksĭn sen bala ne tez deren yukuga dalacak." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

"Bĭr kün o, canı bek sıgılganda, sarayda otırıp, babasınıñ kitapların aktarmaga başlay." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

6. mec. Bir yazıdan alıntı yapmak.

7. mec. Bir hatırayı sunmak, anlatmak.

"Balalıktakı Sadet'nĭ köz aldına aktardı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Aktar tönter etmek -** Altını üstüne getirmek, alt üst etmek.

Rom. v. 1. A răscoli, a cotrobăi, a scotoci, a căuta. 2. A ara. 3. A transborda, a trece. 4. A revizui acoperişul curăţind şi înlocuind olanele sau ţiglele sparte. 5. A răsfoi, a frunzări. 6. fig. A cita, a reda (un text). 7. fig. A reda, a relata, a aminti; a transpune.

AKTARTMAK (**aqtartmaq**) f. Aktartmak; aratmak, karıştırtmak.

Rom. v.f. Forma factitivă de la **aktarmak***; a face să răscolească, a face să scotocească.*

AKTAWCI (**aqtawcı**) is. esk. At iğdiş eden kimse; iğdişçi, baytar, veteriner. Var. **ahtacı, aktacı.**

Rom. s. Jugănar; veterinar.

AKTEREK (**aqterek**) is. Bot. Ak kavak. Eşanl. **akkawak.**

Rom. s. Plop argintiu (tremurător).

AKTIRMAK (**aqtırmaq**) f. → **Akıtmak, Agıtmak, Agızmak.**

AKTİKEN (**aqtĭken**) is. Bot. Ak diken; dikenli bir ağaççık. Kara yuvarlak meyveleri barsak yumuşatıcı, purgatif özelliğe sahiptir. (Lat. Rhamnus cathartica). Var. **ak-koray.** Eşanl. **koyanak.**

"Haber aldık, yolımız batak, orman, aktĭken. / Bu seferge sag ketĭp kĭmler sag kaytar eken?" - (Edip Efendi - Sefername).

Rom. s. Bot. Verigar.

AKTİV (**aktiv**) s. (Fr.>Rom.Türk). Aktif.

1. s. Etkin, canlı, hareketli, faal.

2. is. Muhas. Bir işletmenin mal ve değerlerinin toplamı.

3. s. Gram. Etken, **pasiv** karşıtı.

Rom. 1. adj. Activ. 2. Contab. Activ. 3. Gram. Diateza verbală activă.

AKTİVİST (**aktivist**) is. (Rus.>Rom). Parti örgütü görevlisi.

Rom. s. Activist.

AKTİVİTATE is. (**aktivitate**) (Fr.>Rom.). Çalışma, faaliyet, aktivite.

Rom. s. Activitate.

AKTİVLEŞMEK (**aktivleşmek**) f. Hareketlenmek, canlanmak, faal olmak, aktifleşmek.

Rom. v. A se activiza.

AKTİVLEŞTİRİLMEK (**aktivleştĭrĭlmek**) f. Harekete geçirilmek, canlandırılmak.

Rom. v. A fi activizat.

AKTİVLEŞTİRMEK (**aktivleştĭrmek**) f. Hareketlendirmek, canlandırmak, aktifleştirmek.

Rom. v. A activiza.

AKTİVLĬK (**aktivlĭk**) is. Hareketlilik, canlılık, aktiflik.

Rom. s. Eficacitate.

AKTOGAN (**aqtoğan**) is. Zool. Akdoğan, aksungur; birçok türü bulunan yırtıcı kuş cinsi. (Lat. Falco rusticolus; Falco peregrinus).

Rom. s. Zool. Şoim.

AKTOPRAK (**Aqtopraq**) öz. is. Kırım Tatarlarının Osmanlı devletini veya günümüz Türkiye'sini belirtmek için kullandıkları bir isim. Hak Toprak, Hak Dinin Toprağı anlamında. Eşanl. **Karşı** (Kırım'a göre Karadeniz'in karşı yakası).

"Kızları ölgen son, anası babası alar da tutunalmaylar, mında, o vakıt Aktoprak denĭlgen Dobruca'ga, keleler." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Yüz biñlermen tatar malların mülklerĭn ve baba ocakların taşlap ve Aktoprak'ka ketemĭz dep o wakıt Türklernĭñ kolunda bolgan Rumelĭ betlerĭne ve taa başka türk topraklarına köçkenler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. s. propr. "Ţara Dreptei Credinţe", denumire dată de Tătarii crimeieni în trecut İmperiului Otoman şi mai apoi Turciei moderne.

AKTOR (**aktor**) is. (Fr.>Rom.Türk). Aktör.

Rom. s. Actor.

AKTORLIK (**aktorlıq**) is. Aktörlük.

Rom. s. Actorie.

AKTRİTSA, AKTRİȚA (**aktritsa**) is. (Fr.>Rom.Türk.). Aktris, kadın oyuncu.

Rom. s. Actriţă.

AKTUAL (**aktual**) s. (Fr.>Rom. Türk). Aktüel, güncel.

Rom. adj. Actual.

AKTUALİTATE (**aktualitate**) is. (Fr.>Rom.Türk.). Aktüalite, güncellik.

Rom. s. Actualitate.

AKUMULATOR (**akumulator**) is. (Fr.>Rom.Türk.) Akümülâtör, akü.

Rom. s. Acumulator.

AKUPUNKTURA (**akupunktura**) is. (Fr.>Rom.Türk.) Tıp. Aküpunktur.

Rom. s. Med. Acupunctură.

AKUSTİKA is. (**akustika**) (Fr.>Rom.Türk). Fiz. Akustik, Ses Bilimi..

Rom. s. Fiz. Acustică.

AKUT (**akut**) s. (İtal.>Rom.Türk). (Hastalık için) İlerlemiş, hızla ilerleyen, şiddetli.

Rom. adj. (Despre boli) Acut, -ă; cu evoluţie rapidă.

AKUWARELE (**akuwarele**) is. (Fr.>Rom., Türk). Akvarel. Var. **akorel.** Eşanl. **suwlı boya.**

1. Sulu boya.

"Bawbek epice şiyler üyrengen edĭ. Kalem men, akuwarele men türlĭ resĭmler yasay başladı." - (Heyet - Okuma Kitabı V).

2. Sulu boya ile resim yapma tekniği.

3. Sulu boya ile yapılmış resim.

Rom. s. Acuarelă. 1. Vopsea. 2. Tehnică picturală. 3. Pictură în acuarelă.

AKUZATİV (**akuzativ**) is. (Fr.>Rom.Türk.). Gram. Yükleme hali; -i hali.

Rom. s. Gram. Cazul acuzativ.

AKVARYU (**akvaryu**) is. (Fr. İtal.>Rom.Türk.) Akvaryum.

Rom. s. Acvariu.

AKYAR (**Aqyar**) öz. is. Akyar; Kırım'ın en büyük liman şehri Sivastopol'un Tatarca adı. 1995 yılında şehrin 416.000 nüfusundan 4.500'u sürgünden vatanlarına dönüp gelen Tatarlardı. (Refik Muzaffarov- Kırım Ansiklopedisi).

"Kurtmolla - Babamlar Kefe ĭskelesĭnde vaporga mĭngenler. ... / Menlĭömer - Bĭz Akyar ĭskelesĭnde mĭngen edĭk." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

Rom. s. propr. Denumirea tătărească a marelui oraş-port Sevastopol al Crimeii. În anul 1995 din totalul de 416.000 locuitori ai oraşului 4.500 erau Tătari reveniţi din surghiun.

AKYUWAR (**aqyuvar**) is. (Türk.) Anat. Akyuvar, lökosit.

Rom. s. Globulă albă, leucocită.

AKZAMBAK (**aqzambaq**) is. Bot. Akzambak. (Lat. Lilium candidum).

Rom. s. Bot. Crin alb.

AL[1] is. (**ald** sözünden, d sesinin düşmesiyle) Ön. Var. **ald. Alda -** Önde; ileride; gelecekte. **Alga -** Öne; ileriye. **Aldan -** Önden; önceden. **Algı** – Öndeki.

"Özĭ alga atlagan, / Ayakların artka saklagan. - Közlĭk." - Bilmece. - (Boztorgay).

"Kuş bek ince bĭr dalga / Konıp duşmannı bekler, / Cüregĭ de lüpülder; / Algan ölĭmnĭ alga." – (Mehmet Niyazi - Sagış).

Rom. s. 1. Faţă, partea din faţă; locul din faţă. 2. Momentul iniţial, de mai înainte.

AL[2] is. ve s. Al.

1. Kan rengi, gök kuşağının renklerinden biri, al renk. Eşanl. **kırmızı, kızıl.**

2. s. Kan renginde olan.

"Ak kaptanıñ ĭşlengen, can ay, / Al yanagıñ tĭşlengen, can ay, / Cumarlaşıp oynagandan son, / Süygülıñ saga n'ĭşlegen, can ay?" - (Boztorgay).

"Kızlar, caşlar kuyaşlap / Künden algan sawlıknı. / Tañ cerĭne uşay dep / Kullangan al cawlıknı ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. is. Kırmızı giysi; kırmızı renk nesne.

"Karşıdan körĭnĭrsĭn. / Allarga bürünĭrsĭn. / Meñĭm kargışım tutar, / Collarda sürünürsĭn." - (Boztorgay).

"Senĭñ cürgen colıña al cayarman. / Er bĭr yerde katĭrĭñ şay sayarman." - (Boztorgay).

- **Al bayrak** – Türk bayrağı.
- **Al ciyren** – Koyu kızıl (at). **"Al ciyren atka mĭmgensĭñ, / Kuyrugunı, yalını / İpek bĭlen tüygesĭñ. / Akam, kayda barasıñ ?"** - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır; Büyük Hocalar varyantı).
- **Al kanlarga boyanmak** – Yaralanmak, vurularak ölmek.
- **Al torı** – Koyu doru (at).
- **Al yeşĭl** – Allı yeşilli; renk renk, çok renkli. **"Kayadan endĭrdĭler, / Al yeşĭl kĭydĭrdĭler. / Süygülümden ayırıp / Süymezĭme berdĭler."** - (Boztorgay).
- **Alı al, morı mor** – Koşturmaktan veya heyecandan yüzü kıpkırmızı.
- **Alı al, morı morga karışmak** – Heyecana ve telâşa kapılmak.
- **Al kĭygen alınır, sarı kĭygen salınır."** - Deyim. Al giyen önce alınır, sarı giyen sonraya kalır. (Al renk daha çok göze batar).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan. - **al;** Moğ. : **al -** parlak kırmızı;

Rom. s. şi adj. 1. s. Roşu, culoarea roşie. 2. adj. De culoare roşie. 3. s. Îmbrăcăminte sau obiecte de uz de culoare roşie.

AL[3] ünl. Al; işte.

"Cıyın başı bĭz bolsak, al başlayık. / Çarşıdan koyan kaşkanday, ız taşlayık." - (Boztorgay).

" 'Ayak colı'n, otraknı', uysa uymasa da ep / Kullanalar sıkılmay, 'al saga tatarca' dep." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Al atayım men bĭr taş, tiymesĭn kaç. / Çın tezgâsın kurayım, defterĭñ aç." - (Ahmet Karakaya – Çınlar).

Rom. interj. Iacă, iată; haide.

AL[4] is. (kalın **l** ile; Ar. hal). Hal, durum.Var. **ál** (ince **l** ile).

"Men öksĭzmen, nenem yok, / 'Alıñ nedĭr?' degen yok. / Men yareme kawuştım, / 'Közĭñ aydın' degen yok." - (Boztorgay).

"Alekĭm selâm hoş keldĭn, kon bĭzĭm dalga, / Talpındırıp taşlama müşkül alga." - (Boztorgay).

"Babayımdan razılık yok, kün tolacak. / Endĭ bĭzĭm álĭmĭz ne bolacak?" - (Boztorgay).

- **Al-azĭrde** – Halihazırda; şimdiki zamanlarda.
- **Alĭ waktı** – Maddî durumu.

Rom. s. Situaţie, stare, hal.

-AL-[5] (Olmak / bolmak fiilinin kökünün al- olarak değişimi ile) Yapım eki. a) Fiillerden yeterlilik fiili türetir. **Yazmak→ yaz+al+mak** – yazabilmek, yazıp olmak**, ketmek → ket+al+mak** – gidebilmek, **ketĭp bolmak**. b) Sıfatlardan fiil yapar. **Az → az+al+ mak, tar+al+ mak.**

Rom. Afix lexical. Formează verbe din teme verbale şi adjectivale.

ALA[1] is. (Ar. hale). Hala.

"Şora Batır bara, bara, baradı anda, Kazan'ga. Onda bĭr alaları bar eken." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

- **Alamnıñ awırganına canmayman, kuy kapkanına** – Deyim. Halamın hastalanmasına değil, huy kapmasına yanıyorum.

Rom. s. Sora tatălui unei persoane; mătuşă.

ALA[2] s. Ala.

1. Alaca, iki veya daha çok renkli.

2. Birbirinden ayrı, ayrık, ayrılmış.

3. mec. Birliksiz, kavgalı.

• **Ala bayragın tĭgĭp kelmek -** Deyim. Kavga niyetiyle, öfkeli öfkeli gelip dikilmek.

• **Ala-kapı -** Dobruca'da Köstence - Mecidiye arasında köy. - (Köyün adı, "ayrık germeler / karşılıklı tabyalar" anlamı ile, köy yakınında, birbirinin uzağında bulunan tarihi romalı savunma hatlarının kalıntılarını ifade etse gerek; Bak : Ekrem Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı / Renkler 3 s. 89 - **"Hep anawı bayırdakısına uşagan bĭr alka ! Bĭr bĭrsĭne karşı yasalganlar. Bĭrĭsĭ şayırnıñ anyagında, bĭrĭsĭ de bo yagında. … Bo da, anawı karşısındakınday hep askeriye üssĭ eken.") .**

• **Awlanıñ itlerĭ ala bolsa da, börĭ körgende bĭrĭgĭr. -** Atas. Ağılın köpekleri aralarında geçinemezlerse de, kurt görünce bir araya gelirler.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar., Kazan. - **ala;** Nog., Kazak. - **ala -** a) alaca b) ayrı, ayrık; birliksiz. Moğ. : **alag -** ala, alaca;

Rom. adj. 1. Bălţat, pestriţ. 2. Separat, distanţat. 3. fig. Dezbinat.

-ALA^3- Yapım eki. Bazı fiillerin tekrarlı, sürekli gerçekleştiğini anlatır. **Kuw-mak + -ala = kuwalamak.**

Rom. Afix lexical pentru forma iterativă a unor verbe.

ALABALIK (alabalıq) is. Zool. Alabalık. (Lat. Trutta faris).

"Ak deryanıñ ĭşĭnde alabalık, / Aytar edĭm bĭr cevap, kalabalık." - (Ahmet Karakaya – Çınlar).

Rom. s. İht. Păstrăv.

ALABAŞ is. Bot. Alabaş. (Lat. Brassica oleracea gongyloides).

"Mektepnĭñ bahçasında bereket oñ boldı. Balaban balaban alabaşlar bar edĭ; kapıstalar da em balaban, em saglam edĭler." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Gulie.

ALABOTA is. Bot. Kara pazı otu; bahçelerde, yol kenarları ve kırlarda yetişen, hayvanların severek yediği bir pazı cinsi. (Lat. Atriplex tatarica).

"Oñ kolda, ekĭ bayır arasında cayık bĭr mera bar, oga köy halkı kulak, diy. Kulak ĭşĭ ot, atkulak, alabota, patlangış, moşagan, kışıtkan, tengenek ve taa başka cins bĭtkĭler men kaplı." - (E. Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı).

• **Alabota aş eken, altın kümüş taş eken. –** Atas. Kara pazı aş imiş, altın gümüş taş imiş. (Çarlık Rusya'sında, kıtlık yüzünden sık sık bu bitki ile beslenmek zorunda kalan Tatarlar tarafından söylenmiş bir atasözüdür. Bu atasözünün Dobruca'daki varyantı "**Arpa kürpe aş eken, altın gümüş taş eken**"dir, yani "Arpa bulguru aş imiş, altın ve gümüş taş imiş.").

Rom. s. Bot. O specie de lobodă. (Lat. Atriplex tatarica).

ALABOTALIK (alabotalıq) is. Kara pazının bol olduğu yer.

Rom. s. Câmp de lobodă.

ALABUGA (alabuğa) is. Zool. Tatlı su hanisi. (Lat. Perca fluviatilis).

Rom. s. İht. Biban.

ALACA is. Alaca.

1. Birkaç rengin yan yana gelmesinden oluşan renklerin görüntüsü.

2. s. İki veya daha çok renkli.

"Aklı koynıñ ĭşĭnde alaca sürkan. / On ekĭ aynıñ ezanı kaş tane bolgan ?" - (Boztorgay).

3. is. Türlü renk ipliklerden dokunmuş kumaş.

"Şam'dan çıkar alaca, / Tarak bĭlen tokuñız. / Çaresĭnĭ tapsañız / Canım balam, okuñız." - (Eşmırza - Saldatlık Akkında / Emel D.).

4. is. mec. Kötü huy.

• **Alaca bulaca –** Çok karışık ve uyumsuz renkli.

• **İnsannıñ alacası ĭşĭnde, aywannıñ tışında bolır. -** Atas. İnsanın alacası içinde, hayvanınki dışında olur.

Rom. 1. s. Împestriţătură, tărcătură. 2. adj. Pestriţ, bălţat, tărcat. 3. s. Ţesătură din fire de diferite culori. 4. s. fig. Pornire urâtă, însuşire negativă.

ALACAK (alacaq) is. (al-mak +acak). Alacak.

1. Elde edilecek veya satın alınacak olan şey.

"Hoca : Aydı ket endĭ, alacagıñ aldıñ, taa ne bekliysĭñ, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. s. Elde edilecek olan veya satın alınacak olan.

3. is. Muhas. Bir hesap gereğince daha alınmamış olan para, mal veya hizmet.

• **Alacagı bolmak –** a) Birinden alınacak parası olmak. b) Bir şey teklif edildiğinde, vakit darlığını öne sürerek başka zamana bıraktırmak.

• **Alacagı bolsın ! –** "İleride ondan öcümü alırım" anlamında korkutma sözü.

• **Alacak berecek –** Alışveriş ilişkisi.

• **Alacak atnıñ kabırgası altından körĭnĭr. –** Atas. Alacağın atın kaburgası altın görünür.

• **Alacak atnıñ tuyagı altın bolıp körĭnĭr. -** Atas. Alacağın atın toynağı altın olup görünür.

• **Alacakman borc ödenmez. -** Atas. Alacakla borç ödenmez.

Rom. s. 1. Obiectul de procurat sau de cumpărat. 2. adj. a) De luat. b) De cumpărat. 3. Contab. Totalitatea drepturilor de încasare ale unui creditor; creanţă.

ALACA KARANLIK (alaca qaranlıq) is. Alaca karanlık, yarı karanlık. Var. **alacakarañgı**.

Rom. s. Semiîntuneric, semiobscuritate.

ALAKARAÑGI (alacaqarañğı) is. → **Alacakaranlık**.

ALACA-KARGA (alaca qarğa) is. → **Alakarga**.

"O vakıt bĭr terekten alaca-karga olarga şulay diy : Yangışmadıñız." - (Muratça Seit-Abdula – Tatar Tĭlĭ - I).

ALACA-KARBIZ (alaca qarbız) is. Alaca kabuklu karpuz cinsi.

Rom. s. Pepene verde cu coaja verde, brăzdată de linii meridiane negre.

ALACAKLI (alacaqlı) s. Alacaklı, "borçlu" karşıtı.

1. s. Birinden alacağı olan; birine borç para veya mal vermiş olan.

2. is. Birinden alacağı olan kimse, birine borç para veya mal vermiş olan kimse.

• **Borçlınıñ tĭlekçĭsĭ alacaklısıdır –** Atas. Borçlunun duacısı alacaklısıdır.

Rom. 1. adj. Care a creditat. 2. s. Creditor, persoană care a acordat cuiva un credit.

ALACALAMAK (alacalamaq) f. Alacalamak, alaca hale

getirmek.

Rom. *v. A bălţa, a tărca, a împestriţa.*

ALACALANDIRMAK (**alacalandırmaq**) f. → **Alacalamak**.

ALACALANMAK (**alacalanmaq**) f. Alacalanmak.

1. Alaca hale gelmek.

2. Karların erimesiyle yer yer toprak görünmek.

3. mec. (Yüz için) Kızarıp bozarmak, renkten renge girmek.

Rom. *v. 1. - 2. A se bălţa, a se împestriţa. 3. fig. De emoţie, a-i apărea (cuiva) pe faţă pete roşii.*

ALACALI s. Alacalı, iki veya daha çok renkli; alaca, renk renk.

"Anterĭñnĭ kĭm tĭktĭ, alacalı. / Akız senĭ tanıyman, Omırşalı." - (Boztorgay).

Rom. *adj. Bălţat, pestriţat.*

ALACALIK (**alacalıq**) is. Alacalık.

Rom. *s. Bălţătură, pestriţătură.*

ALACIK (**alacıq**) is. Alaçık.

1. Çardak.

2. Çadır.

"Cĭgĭtmen apakayı ketedĭler, ketedĭler, alacıkta otırgan halkka gene rastlaydılar." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *s. 1. Cerdac, foişor. 2. Cort, şatră.*

ALAF / ALAP is. (Ar. alaf - "yemler") Doğranmış kuru ot, yonca, yulaf ve tane kırıklarından hazırlanan hayvan yemi.

"Kırmızı şeşeklĭ ve mawı şeşeklĭ yonca neday ösĭmlĭklerdĭr ? Onlarga ne üşün alaf derler ?" - (Okuma Kitabı - III).

- **Alaf ösĭmlĭklerĭ** - Hayvan yemi bitkileri. (*Rom. plante furajere*).

Türk Lehç. : Kırgız. - **alap;**

Rom. *s. Furaje combinate; furaje cu adaos de urluială.*

ALAFRANGA (**alafranga**) s. ve zf. (İtal.>Türk.). Alafranga. Var. **alapranga.** Karşıtı **alaturka.**

1. s. Modern, avrupai.

"Menzade: (Pencĭrede turgan kol çantasın kösterĭp) Mĭnawı kĭmkĭ, ay? / Marüfe: Kĭmĭnkĭ bolacak, cañı kelĭnĭñkĭ köresĭn. / Menzade: Bek alafranga eken o!" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

2. zf. Frenkler (Batılılar, Avrupalılar) gibi; modern.

"Alafranga kĭyĭngen ekĭ dĭlber / Oynamaga başlaylar kösterĭp hüner." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. *adj. 1. A la franca; de frânc; europenesc, european; modern. 2. adv. Europeneşte.*

ALAFRANGALAŞMAK (**alafrangalaşmaq**) f. Alafrangalaşmak; batılılaşmak, modernleşmek.

Rom. *v. A se europeniza, a se occidentaliza, a se moderniza.*

ALAFRANGALIK (**alafrangalıq**) is. Alafrangalık.

Rom. *s. Occidentalism; modernism.*

ALAGAYIM (**alağayım**) zf. Boşuna, boş yere.

"Bawbek : Neday, hayır mı, Alimseyit ? / Alimseyit : Soraganıñ alagayım. Nasreddin hoca ne aytkan da, küldürgen cok, Alimseyit kayerge bargan da, yasap kelgen cok ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Toyda ne bolsa bolır, oga kızgaşı bolmaz. Alagayım caş cawkanıñ ĭşĭne karışma sen." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

Rom. *adv. De prisos, fără rost; în zadar.*

ALAGUYMAK (**alağuymaq**) f. → **Alakoymak**.

ALAK[1] (**alaq**) is. Yalan; aldatıcı söz.

"Alak aytkan arımasın; er cĭgĭtke cala capkan carımasın." - (Emin Bektöre - Halk Buluşları / Emel D.).

Rom. *s. Minciună.*

ALÂK[2] (**alaq**) is. (Ar. "kan pıhtısı) Kan pıhtısı; Kuran'ın 96. suresinin adı; sure "ikra –oku" sözüyle başladığından adına "ikra suresi" de denir. Surenin birinci ve ikinci ayetleri Kuran'in da ilk inen beş ayetin başında gelir : "(1) Oku, her şeyi yaratan Rabb'inin adıyla oku, (2) ki O, insanı **alâkdan** yarattı." (Türkiye – Hekimoğlu İsmail, Kuran terc.); **"**1-2 Yaratqan, insannı **uyuşqan qandan** yaratqan Rabbiniñ adınen oqu ! " (Kırımtatarca Kuran – Riza Fazıl terc.).

Rom. *s. Cheag sanguin; numele surei 96 a Coranului, care începe cu primele două verseturi din cele cinci, întâiele revelate din întreg Coranul, Lui Muhammed : "1. Citeşte ! În numele Domnului Tău care a creat, 2. Care l-a creat pe om din sânge închegat !" - (Trad. Asociaţia Studenţilor Musulmani, Timişoara,1998).*

-ALAK[3], **-ELEK** (**-alaq, -elek**) Yapım eki. İsim ve fiilden isim ve sıfat türetir. **Koz+-alak → kozalak. Cat-mak + -alak → catalak.**

Rom. *Afix lexical. Formează adjective din substantive şi verbe.*

ALA-KAPI öz. is. Dobruca'da, Köstence-Mecidiye arasında köy. (Etimoloji için bak **Ala**[2]).

Rom. *s. propr. Denumirea tătărească a satului Poarta Albă din Dobrogea.*

ALAKARGA (**alaqarğa**) is. Zool. Alacakarga, alakarga. Var. **alacakarga.**

1. Alakarga; kestane kargası, kargalar ailesinden bir cins kuş. (Lat. Garrulus glandarius).

2. Alacakarga, saksağan. (Lat. Pica pica). Eşanl. **sawıskan.**

Rom. *s. 1. Gaiţă. 2. Coţofană.*

ALAKĬYĬK (**alakĭyĭk**) is. Zool. Alageyik. (Lat. Dama dama).

Rom. *s. Cerb (lopătar).*

ALAKOYMAK (**alaqoymaq**) f. 1. Alıvermek, hemen almak. Var. **alaguymak.**

"Kör közĭñmen, begenseñ, alakoy süyseñ. / Göñĭl saga coştı endĭ, sen ne deseñ." - (Boztorgay).

2. Kendine ayırmak, kendisi için almak.

Rom. *v. 1. A lua imediat. 2. A reţine pentru el.*

ALAKÖZ (**alaköz**) s. ve is. Çakırgöz; hareli mavi ya da hareli elâ gözleri olan.

"Alaköz mışık men bolıp / İzlep tapsam, kaytersĭn?" - (Mehmet Ali Ekrem - Bülbül Sesi).

- **Alemnĭñ alaközĭnden özĭmĭzĭñ sokırımız hayırlıdır. -** Deyim. Alemin çakırgözlüsünden kendi sokurumuz hayırlıdır.

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **alaköz;**

Rom. *adj. şi s. (Despre ochi) Albaştri sau căprui, cu vinioşarele colorate din iris frapante.*

ALA-KULA (**ala-qula**) s. Alaca; alaca bulaca.

"Bĭrkaş gün ewel ala-kula bolıp körĭngen kırlardakı kar, şĭmdĭ sade şukurlarda kalgan." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı - III).

Türk Lehç. : Kırım., Nogay., Karaçay Malkar., Kazak. - **ala-qula;** Kazan. - **ala-qola**

Rom. adj. Pestriț; bălțat.

ALALAL ünl. (Nog.) Ala ala ! Haydi ! Gayretlendirme, hırslandırma sözü.

"Alalal Şakır Bulat, alalal arap ! Ceñĭyatır Şakır Bulat ! dep bakıradı alem." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. interj. Hai ! Haide !

ALALAMA, -W is. Alalama; alacalama.

Rom. s. Împestrițare (în scop de camuflaj).

ALALAMAK (alalamaq) f. Alalamak, alacalamak.

Mog. - **alaglah**;

Rom. v. A împestrița, a vărga (în scop de camuflaj).

ALALANMAK (alalanmaq) f. Alalanmak, alacalanmak.

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **alalanmaq, -uv;**

Rom. v. A se bălța, a se împestrița.

ALALAY ünl. (Nog.). 1. Yırların nakarat sözü.

2. is. Nogay yırı, nogay türküsü.

- **Alalay köngĭl cımsatar, uzak cerdĭ kıskartar. -** Yır gönlü ferahlatır, uzak yolu kısaltır. (Cenan Bolat - Nogay Türk Atasözleri).

Rom. 1. interj. Hei hei !; o exclamație frecventă în cântecele populare nogaice. 2. s. Cântec; cântec popular nogaic.

ALALI s. Alalı, alacalı.

Rom. adj. Bălțat, pestriț.

ALALIK (alalıq) is. Alalık, alacalık.

Rom. s. Pestrițătură.

ALAMA-DALAMA zf. Bitkin ve yara bere içinde, dalanmış.

"Kete keteler, az keteler, köp keteler, tawnıñ ĭşĭnde, ki agaşlık bolarnıñ betlerĭn kolların cırta, alama dalama bĭr halge yetĭşeler." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. adv. Ca vai de el; plin de julituri și zdrelituri ; într-o stare deplorabilă.

ALAMAN[1] s. (Ala+ -man = hızlı varlık). eski. Çok hızlı, çabuk.

"Alaman ayak, / Altın tayak, / Cuwursañ cetmezsĭñ / Calangayak." - Sagın – Bulm. : Çevik ayakla, altın-tayak dalından yapılmış asa ile (yola çıksan), yalın ayak koşsan, yetişemezsin. – Serap.

Türk Lehç.: Kırgız. - **alam** – acele, hızlı; Yakut.: **alla** – hızlı (**Alla Yun** – Hızlı Yun , Yakutistan'da bir akarsu).

Rom. adj. Iute, sprinten, repede.

ALAMAN[2] is. (Ar. el aman). El-aman dedirten, yaramaz kişi.

"Eşĭtkenĭn catkızmaz alamannıñ taz kızı." - (Boztorgay).

Rom. s. Om brutal, violent; om rău.

ALAMAN[3] öz. is. (Fr.>Türk.). Alman. Eşanl. **Cerman, Carman, Nemse.**

"Atma da Alaman atma, / Cakma da canımnı. / Kırım'nıñ yeşĭl şĭmenĭne / Akıtma kanımnı." - (Enver Mahmut - Yer Adları / Renkler).

Rom. s. German, neamț.

ALAMET is. → **Alâmet / Alámet.**

ALAMOYIN is. Zool. Hamster, dağ sıçanı cinsi. (Lat. Cricetus cricetus).

"Alamoyın şöllerde yaşar. ... Ekĭ yagındakı urtların totırıp yuwasına tane taşır. Bĭr alamoyınnıñ yuwasında 20-50 kilogram tane tabılabĭlĭr." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. Zool. Hârciog

ALAN is. Alan.

1. Açık, düz ve geniş yer.

"Ocak ocak fesĭlgen, ĭşĭ alan. / Bĭr tüsüññĭ bermeseñ, süygenĭñ yalan." - (Boztorgay).

2. Orman içinde ağaçsız, düz yer.

3. Toprak, yüzey.

"Bo kadar genĭş alanlarda ve uzun devĭrlerde cereyan etken Tatar tarihĭ elbette ke künümĭzde bĭle carıkka kawuşkan yoktır." - (Tahsin Cemil - Tatar Adı / Renkler).

4. Yüzey büyüklüğü (ölçüsü).

5. mec. Bir düşünce veya çalışma sahası.

"Bo alanda şalışkan alimlernĭñ araştırmalarına köre, Nasrettin Hoca Sivrihisar'nıñ Horto köyĭnde 1208 senesĭnde dünyaga kelgen." - (Nevzat Yusuf – Nasrettin Hoca).

"Alışkanlık ekonomi ve şĭpşĭlĭk alanlarından bazı sefer süyüşmek alanına da geşebĭlĭr." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Teren, câmp. 2. Poiană. 3. Teritoriu. 4. Suprafață. 5. fig. Domeniu, sector (de activitate).

ALANLAR öz. is. Tar. Alanlar; Karadeniz ve Hazar denizi arasında yaşamış, 4'üncü yüzyılda Dobruca'da da bulunmuş, günümüz Osetlerin atası sayılan bir kavim.

"Türk kavimlerinden Alanlar, Hunlar Milâtın IV. yüzyılında Dobruca'dan geçmişlerdir." - (Müstecib Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

Rom. s. propr. Alani; triburi de origină sarmată, strămoşi prezumtivi ai Osetinilor, care locuiau în Nordul Mării Negre şi Caucaz şi care în sec. 4 au trecut şi prin Dobrogea.

ALANLIK (alanlıq) is. Alan; açıklık.

"Alanlıkta oynaşıp / Erkeleşe ceylanlar. / Obaçıklar artında / Örseñleşe cumranlar." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

Rom. s. Poiană; maidan, teren.

ALAN TALAN zf. Karmakarışık, darmadağın, alt üst.

- **Alan talan etmek -** Alt üst etmek, dağıtmak.

Rom. adv. Vraişte.

ALAR z. ve yapım eki. 1. z. esk. Onlar; çoğul üçüncü kişi zamiri

"Şıgalı kandıñ kızı üçün, / Sefa Kan özĭ üçün, / Alar üçün bolmasa, / Allahlap ezan çakırgan / Akmescit'nĭñ özĭ üçün." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır , Kırım Nogay varyantı).

2. Yapım eki. " -gil" eki değerinde söz. Kişi ifade eden bir adın ardından kullanılınca, içinde o kişinin de bulunduğu

"soy, aile, grup" anlamını verir. **Nenem alar** – Annemler, annemgiller.

"Amansıñ mı ? Aman mı Fatma tátám alar ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Nenem alar kaytarlar endĭ, ketiyĭm." - (Mehmet H. VaniYurtsever - Kurtuluş Bayramı).

Rom. 1. pron.; înv. Ei; ele. 2. Cuvânt cu valoare de afix lexical, corespunzător artic. invar. "alde" din limba română. Urmează după un nume de persoană, dându-i sensul de "persoana respectivă şi cei din jurul lui".

ALARMA is. (Fr.>Rom.Türk). Alârm.

"Ekĭncĭ Dünya Marebesĭ künlerĭnde, bombardament başlaganda Köstencĭ'ge yakın köylerde de alarma başlay edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Alarmă.

ALAŞ[1] s. ve is. 1. Alaca, iki veya çok renkli. Var. **alaca.**

"Koluma moşak geçĭrdĭm, alaş mercan, / Sen bolmasañ sendiy köp, saw bolsın tek can." - (A. Karakaya – Çınlar).

2. öz. is. Hayvan adı. (Tüyleri iki renkte olan at, sığır veya köpek).

Rom. 1. adj. şi s. Bălţat. 2. s. propr. Nume de animale domestice bălţate : Bălţatul, Bălţata.

ALAŞ[2] öz. is. Bugünkü Kazak Türklerinin ataları sayılan, eski Türk boyunun adı.

- **Alaş Orda -** 1917'de Kazakistan'ın bağımsızlığını ilân edip, 1919'da bolşeviklerin kıyımına uğrayan Kazak Millî Teşkilâtı.

Rom. s. İst. Veche seminţie turcă a Asiei Centrale, străbuni ai Kazahilor de astăzi.

ALAŞA is. İğdiş edilmiş, uysallaşmış erkek at. Eşanl. **maliy.**

"Alaşalar nallansın, ok yayları maylansın, / Eger-agaç yakılıp kawurmalar kaynalsın." - (Edip Efendi – Sefername / Emel D.).

"Ekĭ bĭrdiy alaşa / Dobroca'nı dolaşa, / Bĭznĭñ köynĭñ kızları / Kayda barsa yaraşa." – (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar., Kazan. - **alaşa;** Nog. - **alasa ,** a) İğdiş edilmiş at b) Kısa boylu;

Rom. s. Armăsar castrat.

AL-AŞAA ETMEK f. Al aşağı etmek .

1. Birini görevinden uzaklaştırmak.

2. Birini tutup yere vurmak, indirmek.

Rom. v. 1. A destitui. 2. A-l da (pe cineva) de pământ, a-l trânti.

ALAŞIM is. (Türk.). Madenc. Alaşım.

Rom. s. Metalur. Aliaj.

ALAT is. (Ar. alet). Alet. Var. **alet.**

1. Bir el işini gerçekleştirmek için özel olarak yapılmış nesne.

"Bo şayırda daglardan suwların kabartıp akkan balaban ırmaknıñ şuwultısına bĭrköp insan seslerĭ, türlü alat ve maşina gürültülerĭ karışa eken." - (Boztorgay).

2. Bir sanatı yapmaya yarayan özel araç, aparat.

3. Bir makineyi oluşturan parçalardan her biri.

4. Anat. Organ.

"Kara kozı soydılar, / Salvarege saldılar. / Ĭş alatın aldılar, / Ölecegĭn tuydular." - (Boztorgay).

"Babam ne kadar bolsa da mektep körgen bĭr kĭşĭ, mektepte okıgan derslerden insannıñ ĭşĭndekĭ alatların cerĭn bĭlgenĭ üşĭn, doktorga korka korka, kündĭgĭn ast betĭnde miyde bolalmaycagın aytkan ..." - (Acemin Baubek - Ebanay / Renkler).

5. mec. Hoş görülmeyen bir işte aracı olarak kullanılan kimse, maşa.

- **Ĭş alatlar -** İç organlar; sakatat.
- **Alat (alet) ĭşler, kol maktanır** – Atas. Alet işler, el övünür.

Rom. s. 1. Unealtă, sculă. 2. İnstrument. 3. Tehn. Piesă, organ de maşină. 4. Anat. Organ. **Ĭş alatlar -** *Măruntaie; viscere. 5. fig. Unealtă, persoană folosită în scopuri detestabile.*

ALATLAMA, -W is. Aletlerle donatma.

"Cemsĭz atman ĭş bolmaz, kartaygan erde güç bolmaz. / Sabır tübü sarı altın, alatlawman ĭş bolmaz." - (Abdülhakim Cawuldar - Anaman Bala Arasında).

Rom. s. Utilare, dotare.

ALATLAMAK (**alatlamaq**) f. Aletlerle donatmak.

Rom. v. A utila, a dota.

ALATLI s. Aletli.

1. Aleti olan.

2. Aletle yapılan.

3. İri yapılı, iri gövdeli, cüsseli.

"Pervellĭ de alatlı, keñ kökreklĭ, / Tıgız etlĭ, kuwetlĭ, sert bĭleklĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

Rom. adj. 1. Cu unelte, cu instrumente. 2. Care se realizeză cu ajutorul instrumentelor şi aparatelor. 3. Robust, muşchiulos.

ALATSIZ s. Aletsiz.

1. Aleti olmayan.

2. Zayıf, sıska.

Rom. adj. 1. Fără scule, fără instrumente. 2. Slab, firav, pirpiriu.

ALATURKA (**alaturka**) s. ve zf. (İtal "alla turca">Türk.). 1. Alaturka; eski Türk gelenek, görenek, adet ve hayatına uygun.

2. mec. Yöntemsiz, keyfi, düzensiz.

Rom. adj. şi adv. 1. În stil tradiţional turcesc.2. fig. Dezordonat, arbitrar.

ALATURKALIK (**alaturkalıq**) is. 1. Alaturka olma durumu.

2. mec. Keyfi davranış.

Rom. s. 1. Conformitate cu stilul tradiţional turcesc; manieră turcească. 2. fig. Comportare arbitrară.

ALAWAN is. Zool. (esk. Türk). Timsah, krokodil.

Rom. s. arh. Zool. Crocodil.

ALAY[1] is. (Ar. hale). 1. Hala'ya sesleniş.

2. Hala; babanın kız kardeşi.

Rom. s. 1. Adresare către mătuşă (soră a tatălui). 2. Mătuşă (soră a tatălui).

ALAY[2] is. (Fars. alay). 1. Kitle, kalabalık, büyük topluluk.

"Ey Hürriyet, senĭñ ogrıñda kurban / ketkenlernĭ cıymak üşün, alay man, / halk kelgende bayraklar taşıp, / ... erkesnĭñ topragı astında men de / raatımnı tabarman !" - (İsmail Ziyaeddin terc. / S. Petöfi - Bĭr Tüşünce Üze Menĭ).

"Sabaga karşı, kĭyewnĭ ketĭrgen alay sesĭnden, dümbürdüler sebebĭnden, ayatta awzın aşıp turgan apakaylar tartıldılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bir törende yer alan topluluk.

3.Ask. Üç taburdan oluşan asker topluluğu.

Rom. s. 1. Mulţime, gloată. 2. Cortegiu, alai. 3. Mil. Regiment.

ALAY[3] is. (Yun. alagion). Alay, eğlenme, istihza. Eşanl. **mıskıl.**

"Süyemen, alay tuwul. / Altındır, kalay tuwul. / Sen askerden kelgenşĭk / Beklemek kolay tuwul." - (Boztorgay).

- **Alay etmek -** Bir kimsenin bazı yönlerini kusurlu bularak onunla eğlenmek.
- **Alayday kelmek -** Alay gibi gelmek; alaya alma izlenimi vermek.
- **Alayga almak -** Alay etmek, eğlenmek.

Rom. s. Luare în râs, bătaie de joc, zeflemea, ironie.

ALAY[4] s. Bütün; birer birer veya kısım kısım olarak bir şeyin hepsi. **Alay kalk** – bütün halk; **alay cer** – her yer; **alay kazanganı** – bütün kazandığı.

"O tügül mĭ bĭznĭñ için közyaşların sĭlmegen, / Hep cılagan, hep acıngan, alay ömrĭn sarfetken, / Tatarlıknı yükseltecek gayretlermen tüketken ?" - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Mĭnyerden anyerge kımıldasam, ekĭ üç küngeşı alay kemĭklerĭm awırıy." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Közlew halkın küreşte kırıp içsem, / Bahçesaray toyında şerbet içsem. / Akmescitler, ay Kerĭş, yeter, dese, / Cün uşkuruñ tögĭldĭ, köter, dese, / Parmak tĭşlep alay halk, bu kĭm? dese, / Şahmurat bay torunı Toktamaz dense." - (Ali Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

Rom. adj. Tot, întreg.

ALAY[5] zf. Öyle, o biçimde. Var. **olay.**

"Alay m'eken, bulay m'eken, şáylĭ m'eken, alay. / Menĭm de yarim menĭ aytıp cılay m'eken , alay." - (Boztorgay).

"Alay degen awzıñdan bal endĭrmek, / Anca menĭm muradım şay dedĭrmek." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **alay;**

Rom. adv. Aşa, astfel, în felul acesta.

ALAY[6] ünl. Yır nakaratı. Var. **allay, alalay.**

"Yazga şıksam, üy salsam, kiramet capsam, alay, / Alır edĭm bĭr kızşık, borşka tapsam, alay." - (Boztorgay).

Rom. interj. În cântece şi chiuituri, cuvânt care marchează sfârşitul frazelor muzicale; măi.

ALAYAK (alayak) s. (ala ayak) Ala ayaklı, alabacak; sekili, ayakları bileğe veya dize kadar beyazlı olan (hayvan). Eşanl. **aktaban.**

"Şıbırşıp ta şıktı cüyrükler, / Eñ aldında Camawlı. / Camawlı'dan fayda yok. / Alayak torı tamalı." - (Boztorgay).

"Mĭngen atım, al ayak, temkĭllĭ kök, / Şınşılarman şınlagan künlerĭm köp." - (Boztorgay).

Rom. adj. Pintenog; animal cu partea inferioară a picioarelor albă.

ALAYCI s. Alaycı.

1. Alay etme huyu olan.

2. Alay eden, küçümseyen.

Rom. adj. 1. Care are obiceiul de a batjocori. 2. Batjocoritor, ironic.

ALAYCILIK (alaycılıq) is. Alaycılık.

Rom. s. Deprinderea de a ironiza, de a batjocori.

ALAYI z. (İyelik ekleri almış **alay** sıfatı : **Alayımız, alayıñız, alayı).** Hepimiz, hepiniz, hepsi; topluca, toptan.

"Şonday beter, özĭ keldĭ kapıdan, / Alayımız kaltıraymız korkıdan." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Mĭna bunların alayın halkımızga añlatmak, camanlıkların, zararların köstermek kerek." - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

- **Aşık oynagan azar, top oynagan tozar, ok coñgan alayın ozar –** Atas. Aşık oynayan azar, top oynayan hırpalanır, ok yontan hepsini geçer.
- **Kul kulga sebep, Kuday alayına sebep. –** Atas. Kul kula sebep olur, Huda her ikisine sebep olur.
- **Müsapĭr müsapĭrnĭ süymez, konakbay alayın süymez. –** Atas. Misafir misafiri sevmez, ev sahibi her ikisni sevmez.

Rom. pron. nehot. Toţi, toate.

ALAYLI s. Alaylı, alay edici, küçümseyici.

"Halimcan : (Alaylı) Men için karaganıñ bĭlemen taa. Senĭñ başka kĭmĭñ bar ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. adj. İronic, zeflemisitor, batjocoritor.

ALAYSA zf. ("Alay ise" veya "olay ise" şart cümleciklerinin kısaltılmış şekli.). O halde, öyle ise; demek, dolayısıyla. Var. **ayse.**

Rom. adv. Deci, aşadar.

ALÂ, ALÁ zf. (Ar. hala). Hâlâ, şimdiye kadar, o zamana kadar.

Rom. adv. Încă, până acum.

ALÂKA, ALÁKA (alâqa, aláqa) is. (Ar. alaka). Alâka.

1. Bağ, ilgi, ilişki.

"Pĭrmar bĭr kırsız mışıktay: Men köyĭn popazıman eş bĭr alâkam yok, ne kısımlıgım bar, ne de dostlıgım bar." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Gönül bağı; ilgileniş.

"Ey akay, señ bo kızman alákañ boldı mı ?" - (Altay Kerim - Kâniye).

- **Alâka tuymak -** İlgi duymak.
- **Alâkasın kesmek -** İlgisini ve ilişkilerini kesmek.

Rom. s. 1. Legătură, relaţie. 2. Interes, curiozitate.

ALÂKADAR, ALÁKADAR (alâqadar, aláqadar) s. (Ar. alaka+Fars. -dar). Alâkadar; alâkalı; ilgisi olan.

- **Alâkadar bolmak -** İlgilenmek.
- **Alâkadar etmek -** İlgilendirmek. **"Para ve şöhret kazandırmagan meseleler hiç onı alákadar etmez boldı." -** (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. *adj. Legat, aflat în relaţie.* **Alâkadar bolmak -** *A se interesa;* **Alâkadar etmek -** *A interesa.*

ALÂKALANDIRMAK, ALÁKALANDIRMAK (alâqalandırmaq, aláqalandırmaq) f. Alâkalandırmak.

1. İlgilendirmek.

"İthafat'ta Memet Niyazi yañgız Dobroca'dakı Tatar cemaátĭn tuwıl da, hatta btün Türki alemĭn alákalandırgan okuw yazuw, ilĭm marifet meselelerĭne toktala." - (Şükran Vuap Mokanu - Memet Niyazi'nıñ İthafat Ciyıntıgı).

2. İlişkilendirmek.

Rom. *v. 1. A interesa. 2. A corela.*

ALÂKALANMAK, ALÁKALANMAK (alâqalanmaq, aláqalanmaq) f. Alâkalanmak.

1. İlgilenmek.

2. Yakınlık duymak, gönül bağlamak.

Rom. *v. 1. A se interesa. 2. A da atenţie (cuiva); a se preocupa (de cineva).*

ALÂKALI, ALÁKALI (alâqalı, aláqalı) s. Alâkalı, ilgili.

Rom. *adj. 1. Aflat în relaţie. 2. İnteresat; care manifestă un interes.*

ALÂKASIZ, ALÁKASIZ (alâqasız, aláqasız) s. Alâkasız, ilgisiz, ilgisi olmayan.

Rom. *adj. 1. Fără legătură, lipsit de legătură. 2. İndiferent, nepăsător.*

ALÂKASIZLIK, ALÁKASIZLIK (alâqasızlıq, aláqasızlıq) is. Alâkasızlık, ilgisizlik.

Rom. *s. 1. Lipsă de legătură. 2. İndiferenţă, nepăsare.*

ALÂMET, ALÁMET is. (Ar. alamet). Alâmet.

1. Belirti, işaret, iz.

"Ahırzaman alâmetlerĭ ca'm ekem. Evvelkĭn hocaları ahırzamanga yakın muslumanlık coytılacak diytan edĭler, aytkanları bolayatır." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Vay, men korkaman, bo bĭz üşün arü alámetke uşamay." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. is. ve s. Büyüklük bakımından şaşılacak durumda olan şey. Var. **elamet.**

"Bĭrtta ne körsĭn, toz duman arasından alâmet bĭr atlı kele" - (Ahmet Karakaya - Çorabatır / Emel D.).

Rom. *s. 1. Semn, marcă, indiciu. 2. s. şi adj. Matahală, namilă; mătăhălos.*

ALBANEZ öz. is. (Fr., İtal.>Rom.). Arnavut. Eşanl. **Arnavut.**

1. Arnavutluk halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

2. s. Arnavutluk veya Arnavutlarla ilgili olan.

Rom. *s. 1. Persoană care face parte din populaţia de bază a Albaniei. 2. adj. Privitor la Albania sau la populaţia ei.*

ALBANEZŞE is. Arnavutça, Arnavut dili.

Rom. *s. Limba albaneză.*

ALBANYALI is. Arnavutluk yurttaşı.

Rom. *s. Cetăţean albanez.*

ALBASTI is. Albastı.

1. Tıp. Loğusa kadınların yakalandığı ateşli, mikrobik bir hastalık.

2. Al karısı; loğusa kadınlara ve bebeklere ateşli hastalık getirdiğine inanılan kızıl saçlı, şişman ve pasaklı kadın kılığında, kötü ruhlu yaratık.

"Geçenlerde kartiy, toplagan bĭr sürü ballarnı başına, albastı, kıyışayak hikâyelerĭ aytıp oturı edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

"Bĭr de ne körsĭn ? Bĭr apakay balaban bĭr pırım cagadı eken. Onday bĭr pırım ke, ĭşĭne kırk tane koydı atayak. Apakay da albastı eken." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Türk Lehç. : Nogay. , Kazak. **albaslı, albastı** - "al başlı"; Kazan. **- albastı;**

Rom. *s. 1. Med. Febră puerperală. 2. (În superstiţii şi basme) Piază rea, vrăjitoare roşcovană care ar cauza febra puerperală.*

ALBATROS is. (Fr.>Rom.,Türk.). Zool. Albatros kuşu. (Lat. Diomedea exulans).

Rom. *s. Zool. Albatros.*

ALBAW s. 1. (Tad hakkında) Acı, tatsız.

2. mec. Zehirli, zehirleyici.

"Torbasız at corgalar, ötmez pıçak ırgalar. / Curttı cawga bergenler albaw tĭllĭ mırzalar." - (Abdülkadir Cawkaytar - Anaman Bala Arasında).

Rom. *adj. 1. (gust) Amar, sălciu. 2. fig. Otrăvit, otrăvitor.*

ALBAY is. **(alay beyi)** Ask. Albay; miralay.

Rom. *s. Mil. Colonel.*

ALBAYLIK (albaylıq) is. Albaylık.

Rom. *s. Gradul de colonel; cariera de colonel.*

ALBAYRAK (albayraq) is. Albayrak; Türk bayrağı.

Rom. *s. Drapelul roşu (turcesc).*

ALBIRAMAK (albıramaq) f. Kızarmak.

Türk Lehç. : Kazak. **- albırav;** Kırgız. **- albıroo;**

Rom. *v. A se înroşi.*

ALBIRAN s. Kızıl, kıpkızıl.

"Bĭr arada, bĭr enĭştemĭz, tiyzemĭznĭñ kocası, sĭnĭrlengen, bĭr arabacınıñ awızın burnın albıran kan etken." - (Memedemin Yaşar - Şaliy Şal).

Rom. *adj. Roşu; roşu aprins.*

ALBUKE. Halbuki.

Rom. *conj. În schimb, ori, pe când, dar.*

ALBUM is. (Fr.>Rom.Türk.). Albüm.

"Men kĭrgende, onlar menĭm resĭmler tĭzüwlĭ bolgan albumımnı aktarıp otıra edĭler." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

"Malaylar, mĭna sĭzge resĭm üşün bĭr album, kayıştan bĭr portofel, bĭr de pamıktan ekĭ şĭp şorap, alıñız, arañızda bölĭşĭñĭz malaylar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Album.*

ALBUMİN is. (Fr.>Rom., Türk.). Albümin; yumurta akında, kanda v.b. bulunan protein cinsinden madde.

Rom. *s. Albumină.*

ALCEBRA is. (Ar.>Fr. >Rom.). Matematiğin dalı, Cebir.

Rom. *s. Algebră.*

AL'CI is. ve s. Alıcı.

"Pazar günü toplaşıp kelĭn alcılar kelĭr. Kelĭnnĭ alıp kaytarlar." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi).

- **Kelĭn alcı -** Gelin alıcı; düğünde gelini almaya gidenlerin kafilesinde yer alan kimse.

Rom. *s. şi adj. (Cel) care ia în primire; primitor; recepţioner.*

ALCIGAN (alcığan) s. 1. Bunamış.

2. Çıldırmış.

Rom. *adj. 1. Ramolit. 2. Nebun, înnebunit, căpiat.*

ALCIMA, -UW is. 1. Bunama.

2. Çıldırma, delirme.

Rom. *s. Faptul de* **alcımak.** *1. Ramolire. 2. Înnebunire, căpiere.*

ALCIMAK (alcımaq) f. 1. Bunamak.

"Ayşe'ttay onı şakıra. / Alcıdıñ mı? dep bakıra, / Caş cawkanıñ arasında / Saga ne bar? Otır mında!" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Sen kartlıgında alcıy başladıñ galiba. Çölde ballarman eçkĭ sagmaga başladıñ, diy." - (Abdula Zihni Soysal - Edige Batır).

2. Çıldırmak, aklını oynatmak.

"Sorayman, çünkü mañnay terĭn agızdırmadan para kazangan kĭşĭler kürsürler, alcırlar, kutururlar." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Alcıma ! -** Saçmalama !

Rom. *v. 1. A se ramoli.2. A înnebuni, a-şi ieşi din minţi, a căpia.*

ALCITMAK (alcıtmaq) f. Alcımak işine sebep olmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la alcımak. 1. A ramoli. 2. A-l înnebuni (pe cineva).*

AL-CİYREN is. (At donu için) Al, açık kızıl.

"Mĭngen atıñ al ciyren, yıldız kaşka. / Gür perşemĭñ taralgan, yüzĭñ başka." - (Boztorgay).

Rom. *s. Roib, roşcat.*

ALÇACIK (alçacıq) s. → **Alşaşık**.

"Alçacık boylı, katife donlı - Patlıcan" - (Seyfettin H. Fazıl, Mecit Abdülaziz - Tapmaçalar / Emel M.).

ALÇAK (alçaq) ve türevleri s. → **Alşak** ve türevleri.

"Kiçkene tawlardan vulkanlar çıkmaz, / Alçak agaçnı yıldırım yakmaz." - (Bekir S. Çobanzade - Yanık Kaval).

"Çorabatır - (ilerlep) Yaklaşma Hanga, alçak, odanı zeherlegen nefesĭññĭ tımdırırım, şĭmdĭ !" - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

ALÇAKLIK (alçaqlıq) is. → **Alşaklık**.

"Kalay da bolsa, Ruslar çalışkanlar, ... türlü yalanlarman, alçaklıklarman, fitne fesatman halkımıznıñ arasın bozıp, ograşa ograşa, 1783 yılında Kırım'nı da alıp Rusiye'ge koşkanlar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

ALÇALMA is. → **Alşalma**.

"Yoksa kollarım baylı menĭ Kazan caddelerĭnde gezdĭrĭp menĭm alçalmam man özĭññĭ yükseltmek ĭstisĭn mĭ ?" - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

ALÇALMAK (alçalmaq) f. → **Alşalmak**.

"Garĭp yürek çabalana, tenler, tükler ürpere. / Tez bu göñĭl haraplanıp alçala bomboş yere." - (Çelebi Cihan - Bastırık).

ALÇARAK (alçaraq) s. → **Alşarak**.

ALÇI is. (Türk.). Alçı. Var. **alşı.**

Rom. *s. İpsos.*

ALÇILAMAK (alçılamaq) f. Alçılamak. Var. **alşılamak**.

Rom. *v. A tencui cu ipsos.*

ALÇILANMAK (alçılanmaq) f. Alçılanmak. Var. **alşılanmak**.

Rom. *v. A fi tencuit cu ipsos, a se tencui cu ipsos.*

ALÇILI s. Alçılı. Var. **alşılı.**

1. Alçısı olan, içinde alçı bulunan.

2. Alçıya alınmış.

Rom. *adj. 1. Cu ipsos. 2. În ghip, pus în ghips.*

ALÇITAŞI is. Jeol. Alçıtaşı. Var. **alşıtaşı.**

Rom. *s. Geol. Ghips.*

ALD is. Ön. Var. **al**, **aldı**. Karşıtları **art, arka. Aldı** - Önü. **Aldga, alga** - Öne. **Aldında** - Önünde. **Aldta** - Önde.

1. Bir şeyin esas tutulan yüzü, yanı, tarafı, bölümü, başı. **Üynĭñ aldı** – Evin ön cephesi. **Maşinanıñ aldı -** Arabanın önü (ön kısmı).

"Mögedeknĭñ aldında bĭr er bala / Kuran tutup otırgan, tüşmiy kala." - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

2. Bir şeyin, bir kimsenin baktığı yer veya ilerlediği yön; karşı.

"Köy aldında konakay, / Boyı bolsın kamıştay. / Onı körĭp kuwansın / Tawık, pepiy em torgay." - (Boztorgay).

"Artka karap möñ boldık, kuyaş ta batkan, / Aldımızda körĭnmiy cılt etken yıldız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Yaz akşamı. Kök açık, yıldız ötkĭr. / Üy aldında sarmaşık, akşamsefa / Arasında töşelgen mĭnder, kĭlĭm, / Otırgamız tĭz tĭzge bar koranta." - (Bekir S. Çobanzade – Yaz Akşamı Üy Aldında).

3. Sıraya tabi bir şeyin baş tarafı; sıranın başı.

"Men babamda bĭr dáne kafeste kuşman. / Aldımda cetken akam bar, taa bek caşman." - (Boztorgay).

4. İlerideki zaman. **Aldımızdakı sene** – Önümüzdeki yıl.

"On üşler : / - Bĭz saga şalıştık. Sen bĭzge para bermedĭñ, bĭr de kalpaklarımıznı aldıñ, diyler. / Dew : / - Taa etecegĭm aldında ! diy." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

5. Vücudun ve giyeceklerin ön tarafı. **Ceketĭn aldı** – Ceketin önü.

"Biyaz peştımal aldımda, sıyır sawdım, / Mutlak senĭ endĭgĭ özĭmkĭ sandım." – (Boztorgay).

6. is. Önde gelen, saygın kişi.

"Sora sen Pervelĭ'nĭñ aldı bolıp cürgen Seyityaya üç **kilo şiymen atkarılganıñ ne endĭ ?" -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

7. s. Ön; bakılan, gidilen yönde olan. **Ald bet –** Ön taraf.

8. s. ve yapım eki değerinde söz. Birleşik kelimelerde "ilk", "ön", "evvelce olan" anlamlarını veren söz. **Ald söz –** Ön söz. **Ald bĭlgĭler –** İlk bilgiler.

9. is. mec. Bir olayın arefesi, öncesi. **Bayram aldı.**

- **Ald ayak –** Dört ayaklı hayvanların ön ayakları.
- **Aldga almak -** Daha öne almak, ön sıraya almak.

• **Aldı artı** – Önü ve arkası; bir şeyin tamamı, bütünü. **"Aldı artı şu on hektar cerĭñ bar. Onı bĭle bĭr halktay etĭp ĭşliytaanıñ cok."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık)..

• **Aldın almak** - (Bir şeyin) Önünü kesmek, önlemek.

• **Aldın artın tüşünmek (tüşünmemek)** – İlerisini gerisini düşünmek (düşünmemek).

• **Aldına arkasına karamay** – Önüne arkasına bakmadan.

• **Aldına bĭr süyek (kemĭk) atmak** – Önüne bir kemik atmak; birini, küçük bir menfaat vererek susturmak..

• **Aldına karamak** – Önüne bakmak; utanmak.

• **Aldına şıkmak** - a) Karşılaşmak, rast gelmek. b) mec. İlk defa görmek. c). Önüne çıkmak, karşı gelmek, önlemek.

• **Aldına tĭgĭlmek** - a) Karşısında durmak. b) Birine karşı olmak.

• **Aldına tüşmek** – a) Birinin önünden yürümek. b) Birine kılavuzluk etmek.

• **Aldından geşĭp karamak** – Birinin fikrini almak. **"Onday bolsa, kızımızıñ aldından da bĭr geşĭp karayık, ew. Bakayım, o ne diycek?"** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık). **"Tokta ! Kız menĭm öz kızım tuwıl. Ögĭy kızım. Anasındıñ aldından bĭr keşiyĭm."** - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

• **Aldta bolmak** - Önde olmak; önde bulunmak, önde gelmek.

• **Başı aldında** – Başı önünde; başı eğik.

• **Köz aldına ketĭrmek** – Göz önüne getirmek.

• **Köz aldında** - Aşikâr olarak, apaçık, belirgin olarak.

• **Köz aldında tabıldırmak** – Göz önünde bulundurmak; bir şeyi, bir hususu dikkate almak.

• **Közĭ aldında (bĭrewnĭñ ...)** - Yanında, ondan çekinmeksizin. **"Şĭmdĭkĭ kızlar kartlarnıñ közlerĭ aldında caşlarman kucaklaşıp ta cüreler."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

• **Toy aldı** – Düğünlerde, gelini karşılama merasimi. **"Aná şáytĭp toy tüşe, toy aldı pĭte. Kelĭnge dep kelgen halk dagılıp kete."** - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

• **Aldına kelgennĭ tĭşliy, artına kelgennĭ tebe**. – Deyim. Önüne geleni ısırır, ardına geleni teper.

• **Cılkı cılı aldında cıltıraydır közlerĭn. / Şaltak tonıñ arkañda, kaltıraydır tĭşlerĭñ.** – Deyim. Yılkı yılı arefesinde parlıyordur gözlerin, / Eski kürkün sırtında, çarpıyordur dişlerin.

• **Korkmaz kelĭn koy başından korkar da, tana başın aldına tartar.** – Deyim. Korkusuz gelin koyunun başından korkar da, dananın başını önüne çeker.

• **Aldında ceteksĭñ bolsa, artıñda tayanşıñ bolsın.** - Atas. Önünde yolbaşçın varsa, arkanda destekçin bulunsun.

• **Arabanıñ __ald__ tegerşĭgĭ kayerden cürse, art tegerşĭgĭ de o yerden cürer** – Atas. Arabanın ön tekerleği nereden yürürse, arka tekerleği de oradan yürür.

• **Orazlınıñ aldı tutar (turar), emgeklĭnĭñ artı tutar.** – Atas. Talihli olanın önüne çıkar, emek sarfedenin arkasında birikir.

__Türk Lehç.__ : Kırım. - **ald, ög;** Nog., Kazan. - **aldı;**

__Rom.__ s. 1.-3., 5. Faţă, partea de dinainte. 4. adj. Din viitor. 6. s. Fruntaş, notabil. 7. adj. Din faţă. 8. adj. (şi cu funcţie de afix lexical). De dinainte; anterior; preliminar. **Aldsöz –** *Prefaţă, cuvânt înainte. 9. fig. Ajun.*

ALDAKŞI (**aldaqşı**) is. ve s. Aldatıcı, yalancı.

__Rom.__ s. şi adj. Amăgitor, înşelător.

ALDAMA, **-W** is. Aldamak işi. Var. **aldaw suldaw.**

__Rom.__ v. Acţiunea de **aldamak.**

ALDAMAK (**aldamaq**) f. 1. Aldatmak, kandırmak, oyalamak.

"Pesĭm kettĭ deryaga calday calday. / Başıma nokta urdular __alday alday__." - (Boztorgay).

"Şalka tüşüp deñĭzde şalt caldaysıñ. / Madem menĭ süymiysĭñ, ne __aldaysıñ__?" - (Boztorgay).

2. Hoş tutmak, gönül almak.

"Anasına alma berĭp __aldadım__ aw, / Kızınıñ ak töşĭne ay, caldadım aw." - (Boztorgay).

3. Gönül almak, avutmak, teselli etmek.

"Parahod püskürüp kettĭ deryaga calday da calday, / Mĭndĭrdĭler gemĭge __alday__ da __alday__." - (Boztorgay).

• **Aldap suldap** – Gönlünü alarak; kâh aldatarak, kâh usulü ile ikna ederek

• **Atañ altmışka kelgende alda, sulda, göñĭlĭn al** – Atas. Baban altmışa geldiğinde hoş tut, gönlünü al.

__Türk Lehç.__ : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **aldamaq, aldav;** Kazan. - **aldau;** __Mog__. - **aldaah;**

__Rom.__ v. 1. A duce (pe cineva) cu vorba, a amăgi. 2. A îmbuna. 3. A consola.

ALDAMAŞ is. (Mac. aldomaş>Rom.) 1. Bir alışverişte el sıkıştıktan sonra birlikte yenilen yemek veya içilen içki; aldım aşı, pazarlıkta uyuşma ikramı.

2. Ismarlama yemek veya içki.

"Sen ne dersĭñ, Karaşayım, / Cenermĭz mĭ Kızılbaş'nı? / Nam kazanıp kaytkan soñ / İşermĭz mĭ __aldamaşnı__? diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

__Rom.__ s. 1. Aldămaş (la o afacere). 2. Masă oferită de cineva; cinste.

ALDANDIRMAK (**aldandırmaq**) f. Aldanmasına sebep olmak.

__Rom.__ v. A păcăli, a induce în eroare.

ALDANIŞ is. Aldanma, kanma.

• **Bĭr kere aldanışta kabaat aldatkannıñ, ekĭncĭde aldangannıñdır.** – Atas. Bir kere aldanışta kabahat aldatanın, ikincisinde aldananındır.

__Türk Lehç.__ : Nog. - **aldanış**; Kazak. - **aldanıs, aldanış**; __Moğ__. - **aldağa, aldas;**

__Rom.__ s. Înşelare, păcăleală.

ALDANMA, **-UW** is. Aldanma.

__Rom.__ s. Faptul de **aldanmak.** *Înşelare, păcălire.*

ALDANMAK (**aldanmaq**) f. Aldanmak.

1. Görünüşe bakıp yanlış bir yargı edinmek, yanılmak.

"Arslannıñ mañnayından up-uzun ekĭ kulak / Türtüp şıkkan meydanga, salp-sulp sallana eken; / Bonı denemegenler elbet __aldana ekenler__..." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Birinin yalan ve hilesine kanmak.

"Sarı gül allanır mı, / Şiy armut ballanır mı? / Saga bĭr dem __aldangan__ / Bĭr taa __aldanır__ mı?" - (Boztorgay).

3 Birine gönül vermek; birine vurulmak.

"Kĭşkeneden __aldandım__, uruldım saga, / Aygĭdĭ kıymas, aygĭdĭ, tiyersĭn maga." - (Boztorgay).

“Dalda armut sallana, / Bagda yüzüm ballana. / Yarem taa tecrübesĭz, / Başkasına aldana.” - (Boztorgay).

4. Düş kırıklığına uğramak.

“Armut dalda sallanır, / Küzge yakın ballanır, / Yar üstüne yar tutkan / En soñında aldanır.” - (Boztorgay).

5. Avunmak, oyalanmak.

- **Akıllı bĭr kere aldanır, akılsız biñ kere. –** Atas. Akıllı bir kere aldanır, akılsız bin kere.
- **Aldatkan aldanır. –** Atas. Aldatan aldanır.

Türk Lehç. : Kırım. - **aldanmaq;** Nog., Kazak. - **aldanuv;** Kazan. - **aldanu;** Moğ. - **aldah, aldaslah;**

Rom. v. 1. A greşi. 2. A se înşela. 3. A fi sedus, a fi captivat. 4. A fi dezamăgit, a fi deziluzionat. 5. A se consola.

ALDANŞAK (aldanşaq) s. ve is. Kolayca aldanan (kimse); saf.

Rom. adj.şi s. Credul, naiv.

ALDAŞMAK (aldaşmaq) f. Söyleşmek, sohbet etmek, eğleşmek.

“At atlatıp men bararman kıymasımnı körmege, / Em aldaşıp, em sırdaşıp kalbĭndekĭn bĭlmege.” - (Boztorgay).

Rom. v. A tăifăsui, a-şi trece vremea la o vorbă.

ALDAŞMAN is. Sadak, okluk, ok konulan meşin torba.

“Yel yetpesim ákelşi, / Avım tartıp mineyim. / Aldaspanım ákelşi, / Aş belime ileyim.” - (Türk Edebiyatları Antolojisi c. 21 / Nogay Edebiyatı - Şora Batır); Dobruca Tatar ağzında : **“Celcetmez’ĭm akelsĭ, / Awım tartıp mĭniyĭm. / Aldaşmanım akelsĭ, / Aş (ince) belĭme ĭliyĭm.”**

Rom. s. Tolbă de săgeţi.

ALDATICI s. ve is. Aldatıcı. Var. **aldatuwcı.**

“Körĭnĭşĭ su day, / Ateşĭ sıcagın tez berĭr. / İşkende arü kelĭr, / Tez şenlendĭrĭr, / Toylarda, zewkta, aldatıcıdır.” - (Nasipali Raime - Alkool).

Rom. adj. şi s. Înşelător, păcălitor; seducător.

ALDATILMAK (aldatılmaq) f. Aldatılmak.

Rom. v. A fi înşelat, a fi păcălit, a fi sedus.

ALDATIŞ is. Aldatış; aldatmak işi veya biçimi.

Rom. s. Faptul de **aldatmak;** *mod de păcălire.*

ALDATMA, -UW is. 1. Aldatmak işi; aldatma.

2. Ed. Küçük çocukları oyalama yırı.

“Aldatmalar, balanı aldatmak üşün aytılgan cırlar...Onı kandırmak üşĭn anası oga türlĭ oyıncaklar, meyvalar, tatlılar vad ete. ... Bolarnı eşĭtĭp bala kana, susa, akıllı bolıp otura.” - (Nedret Mahmut - Ballar Folklorı / Renkler).

Rom. s. 1. Faptul de **aldatmak.** *2. Lit. Cântec de amăgit copiii, de a-i distrage de la anumite emoţii.*

ALDATMACA is. Aldatmaca, aldatma oyunu.

“Köp sürmez arka tayaw aldatmaca-yalanga.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. Înşelătorie, păcăleală.

ALDATMAK (aldatmaq) f. Aldatmak.

1. Yanıltmak, kandırmak, oyuna getirmek.

“Başım boş dep kuwanma, ururlar nokta. / Aldatırlar anaynı , babañ yokta.” - (Boztorgay).

“Her ekĭ yak ta elĭnden kelgenĭ kadar karşısındakın aldatmaga karay.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Yalan söylemek.

“Dobroca’nı dolaştım, / Köp delĭkanlı sattım. / Men bĭr kurnaz kız edĭm, / Epsĭn aldatıp kaştım.” - (Boztorgay).

“Azbarga kazdım şukur, / Künĭmĭzge biñ şükür, / Senĭ aldatkanımnı / Körseñ, betĭme tükür.” - (Boztorgay).

4. Birine verilen sözü tutmamak.

5. Bir şeyin görünüşü, yanlış bir kanı vermek.

6. Kötü yola sürüklemek.

7. Karı veya koca, eşine ihanet etmek.

8. Oyalamak, avutmak.

“Kara kostum kĭyersĭñ, / Bakşelerde gezersĭn. / Menĭ lafman aldatıp / Başkaların süyersĭn.” - (Boztorgay).

“Sonra ... Ruslarnı bĭz toplanıp hazĭrlengeçĭk vaatler men aldatıp tutmak üçün Buyurgan-Sit Moskof’ka ketecek.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Ya korkıtmak, ya aldatmak**. - Ya korkutmak, ya aldatmak.
- **Aldatkan aldanır. –** Atas. Aldatan aldanır.
- **Bĭr kere aldanışta kabaat aldatkannıñ, ekĭncĭde aldanganınıñdır.** – Atas. İlk defa aldanışta kabahat aldatanın, ikincide aldananındır.

Rom. v. 1. - 8. A păcăli, a înşela, a induce în eroare, a minţi. a trişa. 6. A seduce. 8. A amăgi, a duce cu vorba.

ALDATTIRMAK (aldattırmaq) f. Aldattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aldatmak.** *A pune să înşele.*

ALDATUWCI is. ve s. → **Aldatıcı**.

ALDAW SULDAW is. ve f. → **Aldama, Aldamak.**

ALDAWŞI is. Dolandırıcı, hilekâr, kurnaz.

Rom. s. Escroc, şarlatan.

ALDAWŞILIK (aldawşılıq) is. Dolandırıcılık.

Rom. s. Înşelătorie, escrocherie, şarlatanie.

ALDAYIŞ is. Aldatmaca, aldatma oyunu.

“Koy da anlay eşkĭ dosın aldayışın, / Alıp kele ep banakı kaşkır başın.” - (Abdula Tukay – Eşkĭ men Koy Masalı / Tahsin İbrahim uyarl. - Okuma Kitabı III).

Rom. s. Înşelătorie, păcăleală.

ALDCAPKIŞ (aldcapqış) is. Önlük, peştemal. Eşanl. **peştĭmal**.

Türk Lehç. : Kırım. - **öglük;** Kazan. - **alyapqıç;** Kazak. - **alcapkıs;**

Rom. s. Şorţ.

ALDI is. → **Ald**.

“Azat, Hasan, Ali kĭselerĭnden ufak paralar çıkarıp masanıñ üstüne, aldılarına koyarlar.” – (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Ballar konuşmaydan supuşturalar. Aldılarına üyülgen şeriye şorbası, kozı şorbası, maylı koy etĭnden pĭşĭrĭlgen kuru bakla yemegĭ, maylı botka, ... elma koşapka özlerĭ toyıp közlerĭ toymadı.” - (Altay Kerim - Kâniye).

ALDIM BERDĬM is. esk. Aldım verdim; nikâh, nikâh

sözleşmesi.

Rom. s. arh. Cununie, act de căsătorie.

ALDIN zf. 1. Önceden daha önce, daha erken.

"Men özĭmnĭ en erte kelgen belli edĭm. Sĭz menden de aldın tabılgansıñız." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. s. Öncü; önde gelen.

"Sen de balaban akay bol ve babañday aldın ĭşçĭ yetĭş, diy oga kart." - (Muratça Seit-Abdula, İsmail Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ I).

- **Aldın bargan orın kabar –** Atas. Daha önce varan yer (mevki) kapar.
- **Aksak (topal) karga aldın uşar –** Atas. Aksak karga daha evvel uçar (tedbirli davranır).

Rom. 1. adv. Din timp, devreme. 2. adj. Fruntaş.

ALDINGI (**aldınğı**) s. Öndeki, önde bulunan, önde olan.

Rom. adj. Anterior, de dinainte.

ALDIRIŞ is. Aldırış.

- **Aldırış etmemek** - Aldırmamak, önem vermemek. **"Acelĭ etkenĭ üşĭn üstĭn deñĭştĭrmiy, künde kĭygen urbalarıman kete. Bo sebepten eş bĭrew oga aldırış etmiy."** - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca)

Rom. s. Atenţie, luare în seamă, dare de importanţă.

ALDIRIŞSIZ s. Aldırışsız, umursamayan.

Rom. adj. İndiferent, nepăsător.

ALDIRMA, **-UW** is. Aldırma.

Rom. s. Faptul de **aldırmak.**

ALDIRMAK (**aldırmaq**) f. Aldırmak.

1. Almak işini yaptırmak.

"Al cawlık aldırayım, / Bakşaga saldırayım, / Razı bolsañ kaber ber, / Dawılnı şaldırayım." - (Boztorgay).

"Hacı Totay: İyye! Almasa degen şiy bola mı? Zorman aldıralar köresĭñ." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

2. Getirtmek.

"Tanıdım. Rahmetlĭ Kaybullah akaynıñ cenazesĭnde onu da aldırgan edĭler." - (Mehmet H. Vani Yursever - Kartman Caş Arasında).

3. Ameliyatla bir organını çıkartmak. **Bĭr büyregĭn aldırgan.**

4. (Olumsuz kullanışta) Önem vermemek, değer vermemek.

"Aytkanlarıma aldırmay, Rüstem bĭr kade taa sımarlaycak boldı." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

"Aradan bĭrkaç ay geçken sora bĭr gün Orus kızı ortalıktan coytula. Çora da buga bek aldırmay." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır).

5. Kaptırmak.

"Tarlaga ekĭn ektĭm, / Aldırdım elĭmdekĭn. / Erkez menĭ şen bĭle, / Bĭlmiyler kalbĭmdekĭn." - (Boztorgay).

6. Kaybetmek; yenilip teslim etmek.

"Ölmey, Kazan aldırdık. / Endĭ kalay bararmız / O bekleşĭp ayrılgan / Gazi Geray katı kandı saklarga ?" - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır , Kırım Nogay varyantı).

7. Sığdırmak. **Kitapların epsĭn bĭr şantaga aldırdı.**

8. Başlamak, başlatmak.

"Kurtmolla : ...Menlĭömer akaynıñ tuwgan cerĭn añıp otırımız. / İsmail : (Oturur) Kırım'dan kırdan aldırdık deseñĭz de." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Solık aldırmak –** Dinlenmesine müsaade etmek.
- **Solık aldırmamak –** Ara vermeden çalıştırmak, bir işi yapmaya zorlamak.

Rom. v. Factitiv de la **almak***. 1.-3, 5. - 6. A pierde, a preda. 2. A face să aducă. 4. (Negativ) A nu da atenţie, a nu lua în seamă.7. A face să ia, să cuprindă. 8. A începe, a o lua de la...*

ALDIRMAZ s. Bir şeye önem vermeyen, umursamayan.

Rom. adj. İndiferent, nepăsător.

ALDIRMAZLIK (**aldırmazlıq**) is. Aldırmazlık, umursamazlık.

Rom. s. İndiferenţă, nepăsare.

ALDIRTMAK (**aldırtmaq**) f. Aldırtmak, almasını sağlamak.

"Áná, bĭr de dawul-zurna. / 'Şık ortaga, karap turma. / O, ekĭ kere ayttırmay, / Şıga, sırasın aldırtmay." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. v. Forma factitivă de la **aldırmak.**

ALDSÖZ is. Önsöz.

"...Bo aldsözde şairnĭ okuwcılarga takdim etmek men barabar, yaşayışındakı mühim devĭrlerĭne, köpyaklı faaliyetĭne işaret etĭlĭp, önemlĭ fikirler önge sürülgendĭr." - (Şükran Vuap Mokanu - Şair Mehmet Niyazi / Renkler).

Rom. s. Prefaţă, cuvânt introductiv.

ALDYAK (**aldyaq**) is. 1. Ön taraf.

2. Güney.

Rom. s. 1. Partea din faţă. 2. Miazăzi; sud.

ALEE is. (Fr.> Rom.). Ağaçlı yol; hıyaban. Eşanl. **agaşlı col.**

Rom. s. Alee.

ALEGORİK (**alegorik**) s. (Fr.>Rom., Türk.). Alegorik, alegori ile ilgili, alegoriye başvurarak.

"(Mıskılga, maytapka alma colları arasında) Başka bĭr col, alegorik bĭr şekĭlde, kĭşĭler yerĭne aywanlar kullanmaktır." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. adj. Alegoric.

ALEGORİYE is. (**alegoriye**) (Fr.>Rom., Türk.) Ed. Alegori, soyut bir konuyu somut bir görünümde ifade etme usulü.

Rom. s. Lit. Alegorie.

ALEKET[1] is. (Ar. helâk, helâkat -"ölme, bitkinleşme"). 1. Sıkıntı, dert, tehlike, belâ, kötülük.

"Eger menĭm basım alekette bolsa kılıştıñ uşından kan tamar." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

2. Felâket, bozgun.

"Bak bolıp, pĭşĭp endĭ bügün yarın toplarmız degende, bakta aleket kobadı. Bĭr balaban cılan keledĭ, baktın aleketĭn şıgaradı, ketedĭ." - (Tepegöz).

Rom. s. 1. Necaz, belea, năpastă; pericol. 2. Dezastru, catastrofă.

ALEKET[2] is. (Ar. hareket). 1. Hareket, kıpırdanma, kaynaşma.

"Cernĭ köknĭ kaltıratkan bĭr aleket başlasa, / Ölĭp talıp cürer edĭm batırlarnıñ artından." - (Raşit A. Özkırım Çorabatır – Curtum 'çün).

"Yurtnı sargan bo aleket keñ dünyada duyuldı. / Çatır tawnı sarıp kelgen kara duman coyıldı." - (Raşit A. Özkırım Çorabatır - Haydı Mıltık Başına !").

2. Gürültü patırtı, şamata.

"Bu barlıkka ne bolgan, neden, neçün kaçalar ? / Kıyır çıyır, aleket, Yeşĭl Yurt'tan köçeler." - (Raşit A. Özkırım Çorabatır - Köçeler).

Rom. s. 1. Mişcare, agitaţie; acţiune. 2. Gălăgie, zarvă.

ALEKETLĬ[1] s. Sıkıntılı, tehlikeli, belâlı.

Rom. adj. Periculos; catastrofal.

ALEKETLĬ[2] s. Hareketli; şamatalı.

Rom. adj. Cu agitaţie; cu zarvă.

ALEKTSĬZ[1] s. Tehlikesiz; belâsız.

Rom. adj. Fără pericol.

ALEKETSĬZ[2] s. Gürültüsüz, şamatasız.

Rom. adj. Fără zarvă.

ALEKĬM SELÁM (**alekĭm selâm**) ünl. (Ar.). Aleyküm selâm. Var. **aleykĭmselâm, alikĭmselâm.** "Selâmünaleyküm / Esenlik sizin üzerinize olsun" selâmına "Esenlik sizin de üzerinize olsun" anlamında verilen karşılık.

"Bĭr caş selâm berĭp bĭr kartnıñ katından geşe : Selâmmalekĭm kartım, diy. / Kart : Alekĭm selâm, cümle alemnĭñ gülü, dep cewap bere." - (Boztorgay).

Rom. interj. "Şi vouă sănătate ! (Şi vouă pace; Bine aţi venit)". Formulă de răspuns la salutul **Selâmmalekĭm** *– "Sănătate vouă (Pace vouă; Bine v-am găsit)" adresat de un nou venit.*

ALELACELE zf. (Ar. ale'l acele). Alelâcele, çok acele, acele acele.

Rom. adv. În grabă, urgent.

ALELÂDE zf. (Ar. ale'l ade). Alelâde, sıradan, normal.

Rom. adv. Obişnuit, de rând, comun, banal, ordinar, normal.

ALELÂDELĬK is. Alelâdelik.

Rom. s. Banalitate; stare obişnuită.

ALEM[1] is. (Ar. alem). Alem. Var. **álem.**

1. Acun, evren, kâinat, cihan, kosmos.

2. Dünya, yeryüzü.

3. İnsanlar, herkes; başkaları, el.

"Men bo keşe bĭr tĭş kördĭm, / Üy töbem oyıldı. / Annemden saklı bĭr yar süydĭm, / Alemge tuyuldı." - (Boztorgay).

"Alem rakı şarap içĭp aklın coyacakmış, parasın saçacakmış. Menĭm neme lâzım?" – (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

4. Çevre, ortam.

"Hristiyan alemĭnde, taa dogrısı Awrupa milletlerĭnde, dini inkılap tĭlmen başlagan." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

5. Ortak ilgileri, konuları, uğraşıları olan insanlar.

"Ekewĭ de bek leke, hem de bek sert. Sul bĭlmiyler; yalnız kara kuwwet. / Bıktıralar alemnĭ salınıp cürüp." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

6. Hayvan veya bitkilerin bütünü.

7. Duygu ve düşünce alanı.

"Hayal, kara sewda yok kalemĭmde, / Cennet, cehennem kaygısı - alemĭmde." - (Bekir S. Çobanzade - Yüz Altmış Yıl).

• **On sekĭz bin alem** –Dini yazılarda evren anlamında kullanılan bir tabir. Arapça'da "bin" kelimesinin anlamlarından biri "çok büyük" demektir. Evrenin, her biri çok büyük olan on sekiz alemden, ana kısımdan yaratıldığı düşünülür: Evrensel akıl, evrensel ruh, dokuz kat gök, dört temel madde (toprak, hava, su ve ateş), üç cins yeryüzü varlıkları (hayvan, bitki ve cansızlar). Şu bulmacada ise bir yanlış kullanma vardır, "bin"in anlamı yukarıdakinden değişiktir, "bin" sayısıdır: **"Onsekĭz bin karılgaş, / Yetmĭşüş karga, / Yĭgĭrmĭsekĭz ababil, / Bĭr akkuwga."** - Bulmaca. Cevabı : Alem (evren), Milletler, Peygamberler ve Allah).

• **Alemge kelgende adet, saga kelgende neden bedat bolsın ?** – Deyim. Başkalarına gelince adet olan, sana gelince neden bedat (çirkin şey) sayılsın ?

• **Alemnĭñ atı ozgaşı, köyĭmnĭñ tayı ozsın.** – Deyim. El alemin atı kazanacağına, köyümün atı kazansın (yarışta).

• **Özĭn omaşın uwalmaz, alemge lakşa kesmesĭn üyretĭr.** – Deyim. Kendi ovmacını ovamaz, başkalarına erişte kesmesini öğretir.

• **Özĭñkĭ özek, alemkĭ tezek.** – Deyim. Kendininki özek, aleminki tezek.

• **Alemge yamanlık ĭstegeçĭ özĭñe yahşılık ĭste.** – Atas. Başkalarına kötülük isteyeceğine kendine iyilik iste.

• **Alemnĭñ atkan ogı uzak tüşer.** – Atas. El oğlunun attığı ok uzağa düşer.

• **Alemnĭñ ayıbın aytkan, senĭñkĭn de aytar.** – Atas. Başkalarının ayıbını söyleyen seninkini de söyler.

• **Alemnĭñ elâ közĭnden özĭñ sokurıñ arüwdĭr.** – Atas. Başkalarının elâ gözlüsünden kendi sokurun iyidir.

• **Alemnĭñ gülü saga kokımaz.** – Atas. Başkalarının gülü sana koku vermez.

• **Alemnĭñ közĭnde şöpnĭ körgeşĭ, özĭñ' közĭñde köşeragaşnı kör.** – Atas. Başkalarının gözündeki çöpü göreceğine, kendi gözündeki dingili (araba dingili kadar ağacı) gör.

• **Alim azmay alem azmaz.** – Atas. Alim azmadan insanlar azmaz.

• **Öz özĭñnĭ maktama, alem maktasın** - Atas. Kendi kendini övme, başkaları övsün seni.

• **Özĭñde batman man turganda, alemnĭñ puşugın kozgama.** - Atas. Kendinde batmanla varken, alemin buçuğunu kurcalama.

Rom. s. 1. Lume, univers, cosmos.2. Lume, faţa pământului, globul pământesc. 3. Societatea, oamenii. 4. Mediu, cadru, ambianţă. 5.Grup, cerc, anturaj. 6. Lumea vegetală şi animală, flora şi fauna. 7. Domeniul spiritual.

ALEM[2] is. (Ar. alem). Alem.

1. esk. Bayrak.

2. Bayrak saplarının, minarelerin veya cami kubbelerinin üstündeki ay yıldızlı madeni süs.

Rom. s. 1. arh. Stindard, drapel. 2. Ornament în formă de semilună sau de lalea pe cupolele moscheielor şi vârfurile minaretelor sau pe prăjinile drapelelor.

ALEMDAR is. (Ar. alem+Fars. -dar). Alemdar.

1. Bayrağı taşıyan, bayraktar, sancaktar.

2. mec. Önder.

Rom. *s. 1. Stegar. 2. fig. Fruntaş, conducător, călăuzitor.*

ALEMOLLA ünl. → **Alimalla**.

"Colga şıga ama, bĭr sıcak bĭr sıcak, alemolla, insanın miyın kaynata." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

ALEN zf. (Ar. halen). Halen, şimdi, günümüzde. Var. **álen.**

Rom. *adv. Deocamdată, încă, până în prezent; acum, în prezent.*

ALENEN zf. (Ar. alenen). Açıkça, herkesin gözü önünde.

Rom. *adv. În văzul tuturor; fățiș.*

ALENİ s., zf.(Ar. aleni). Aleni, açık, herkesin gözü önünde olan.

Rom. *adj., adv. Aflat la iveală; evident, clar; adv. fățiș.*

ALERCİYE is. (Fr.>Rom.Türk.). Alerji.

1. Tıp. Vücudum bazı maddelere karşı gösterdiği tepki.

2. mec. Bazı kimselere karşı duyulan olumsuz duygu.

Rom. *s. 1. Med. Alergie. 2. fig. Aversiune, repulsie.*

ALET is. (Ar. alet). Alet. Var. **alat, álet.**

1. Bir işi gerçekleştirmekte kullanılmak için özel olarak yapılmış nesne.

2. Bir meslekte kullanılan araçların her biri.

"Pĭtsĭn / ölĭm aletlerĭ yapmak üşün kullanılgan bo yarış !" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Kartagası kĭyew cĭgĭtnĭñ traşı üşün ortalıkka bĭr ĭskembe bĭr de berberĭn aletlerĭ üşün ortakarar bĭr masa yerleştĭrte." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Hoş görülmeyen bir işte aracı olan kimse. Eşanl. **maşa.**

- **Alet ĭşler, kol maktanır.** - Atas. Alet işler, el övünür.

Rom. *s. 1. Unealtă, sculă. 2. İnstrument; aparat. 3. fig. Unealtă.*

ALETĬRK (**aletĭrk**) is. halk. → **Elektrik**.

ALETLĬ s. → **Alatlı**.

ALEW is. Alev. Var. **aluw, álew.**

1. Yanan maddelerin ve gazların türlü biçimlerde uzanan ışıklı, hareketli görüntüsü.

"Tamam yerge tüşecekte küntuwuş bette bĭr kĭşkene alew körgendiy bolgan. Üynĭñ töbesĭnden tüşüp o yerge dogrı colga şıkkan." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Ateş, sıcaklık.

"Awuzundan köpükler, murnundan alewler saçkan atın tars etĭp toktata." - (Ahmet Karakaya – Çorabatır).

3. mec. Şiddetli duygu.

"Aytayım desem iş bolmay, ĭşĭme sıymay. / Nefesĭm alew, ĭşĭm ot, kĭmse de tuymay." - (Boztorgay).

"Keldĭñ mĭ yar, sezdĭñ mĭ yar, / Göñlümdekĭn sezdĭñ mĭ yar ? / Yanıp söngen alevĭmnĭ / Yandırmaga keldĭñ mĭ ?" - (Eşref Şemizade - Dereköy Kızı)

- **Alew alew** - a) Alevli olarak. b) Vücudun ateşi yükselmiş olarak.
- **Alew almak** - a) Tutuşmak. b) Heyecan, coşku, öfke gibi şiddetli bir duyguya kapılmak.
- **Alewdiy** – Alev gibi.
- **Toban alewĭ tez söner.** - Atas. Saman ateşi tez söner.

Rom. *s. 1. Flacără, flamă, pară, limbă de foc. 2. Foc, căldură. 3. fig. Pasiune, dragoste.*

AL-EWAL is. (Ar. hal ahval). Hal ve ahval; haller. Var. **ál-ewál.**

"Göñĭl coştı sen arüwge, aw / Barayım dep. / Arüwĭmnĭñ al-ewalĭn, aw / Sorayım dep." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım. - **al-ahval , al-eval;**

Rom. *s. Situație, stare (generală).*

ALEWİ is. ve s. Alevi; Alevilik mezhebine bağlı (kimse).

Rom. *s. şi adj. Alevi; adept al sectei religioase musulmane fondate de partizanii califului Ali.*

ALEWİLĬK is. Alevilik; halifeliğin Peygamberden sonra Hazret Ali'ye ve onun soyuna geçmesi gerektiğine inananların oluşturduğu bir islâm mezhebi.

Rom. *s. O sectă religioasă musulmană profesată de adepții califului Ali Bin Ebu Talip (598- 661).*

ALEWLENDĬRĬLMEK f. Alevlendirilmek.

"Awrupa milletlerĭnde dini inkılap tĭlmen başlagan ve keşĭkmeden de dini inkılabın cemĭşĭ bolgan milliyet fikrĭ de tĭlmen alewlendĭrĭlgendĭr." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. *v. 1. (Despre foc) A fi aprins, a fi ațâțat. 2. fig. A fi intensificat. 3. fig. A fi animat, a fi însuflețit.*

ALEWLENDĬRME, -ÜW is. Alevlendirme.

Rom. *s. Acțiunea de* **alewlendĭrmek.**

ALEWLENDĬRMEK f. Alevlendirmek. Eşanl. **alewletmek**.

1. Tutuşturmak; alevle yanmasını sağlamak.

2. mec. Etkisini, şiddetini çoğaltmak, artırmak.

"Son zamanlarda Erdoğan Tokmakçıoğlu'nın 'Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca" adlı eserĭ bo meselede şalışkanlarının merakların alewlendĭrdĭ." - (Nevzat Yusuf - Kĭmsĭn Sen Nasrettin Hoca ?).

3. mec. Coşturmak, heyecanlandırmak.

Rom. *v. 1. A aprinde, a ațâța (focul). 2. fig. A intensifica, a înteți. 3. fig. A anima, a însufleți, a întărâta.*

ALEWLENME, -ÜW is. Alevlenme.

Rom. *s. Faptul de* **alewlenmek.**

ALEWLENMEK f. Alevlenmek.

1. Alev çıkararak yanmak.

"Aygĭdı yalan dünyalar, kanatsĭz künler. / Alewlenĭp cangan ot, küllenmiy söner." - (Boztorgay).

2. mec. Şiddetlenmek, etkisini artırmak.

"Gamber'nıñ bu ezgĭsĭ Arzı'nıñ kulaklarına çalına ve yüregĭnde Gamber'ge olan sevgĭ uçkunları alevlene." - (C. Bekirov - Arzı ve Gamber Destanı / Emel D.)

3. mec. Coşmak, heyecanlanmak, kızışmak.

"Awzın totıra totıra konıştı, konışkan saytın ketkete ta bek alewlendĭ, alewlengen saytın da sanke karşısındakı kĭşiler bĭrtakım duşmanları da, şaytıp olarga atıp tuttı." - (Acĭemin Bawbek – Manalı Bĭr Ders).

Türk Lehç. : Kırım. - **alevlenmek;** Nog., Kazak. - **alavlanuv**

Rom. *v. 1. A se aprinde, a arde cu flacără. 2. fig. A se intensifica, a se înteți. 3. fig. A se înflăcăra, a se entuziasma, a se înfierbânta.*

ALEWLETMEK f. → **Alewlendĭrmek**.

ALEWLĬ s. Alevli.

1. Alevlenmiş, alevi olan.

2. mec. Şiddetli.

3. mec. Heyecanlı.

"Sit-Osman - (Alewlĭ) Kelsĭnler köriyĭk, kâfĭrler, yüz bin tane bolıp kelsĭnler." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. adj. 1. Cu flacără. 2. fig. İntens. 3. fig. Înflăcărat, cu înflăcărare, înaripat; surexcitat.

ALEWSĬZ s. Alevsiz.

1. Alevi olmayan, için için yanan.

2. mec. Zayıf, güçsüz.

3. mec. Yavaş, ağır.

4. zf. mec. Gösterişsiz, mütevazi.

"Bĭzde de bar ötken bülbüller, / Alewsĭz cangan saklı zümrüler." - (Yaşar Memedemin – Bĭzde De Bar).

Rom. adj. şi adv. 1. Fără flacără, mocnit. 2. fig. Fără vlagă, moale, lânced. 3. fig. Domol, încet, lipsit de avânt. 4. fig. Modest.

ALEYH e. (Ar. aleyh) Aleyh; birine karşı, birine zıt, birinin zararına.

"Bütün ĭşĭ ve küşĭ öz akranları arasına ekĭlĭk sokmak, kıska körüşlĭ ve bozuk kalplĭ bolganların, caşlar ĭşlerĭn dogrulukman idare ete kelgen bazı akıllı cĭgĭtlernĭñ aleyhĭne ayaklandırmak içün ograşmak bola edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Bo sefer Rus urukları Kazan'nıñ aleyhĭne Moskof man bĭrleşkenler." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. prep. Contra, împotriva.

ALEYHTAR s. ve is. (Ar. aleyh+Fars. -dar). Aleyhtar, karşı olan.

Rom. s. şi adj. Potrivnic, adversar, oponent, opozant.

ALEYHTARLIK (**aleyhtarlıq**) is. Aleyhtarlık, karşı olma durumu.

Rom. s. Atitudine potrivnică, opoziţie.

ALEYKĬMSELÁM ünl. → **Alekĭmselâm**.

"Altından araba bolır, gümüşten arış, / Aleykĭmselâm hoş keldĭñ, Siydalĭ sarış." - (Boztorgay).

ALEYSSELÁM ünl. (Ar. aleyhisselam). Aleyhisselâm; peygamberlerin adı anılırken, adlarıyla birlikte söylenen saygı sözü ("Selâm onun üzerinde olsun" demek)

Rom. Arabism postpozitiv, termen de respect întrebuinţat după numele profeţilor, însemnând "Fie pace asupra Lui ").

ALFA is. Yunan alfabesinin, "a" sesinin karşılığı olan, birinci harfinin adı.

- **Alfa'dan omega'gaşık -** A'dan z'ye kadar; başından sonuna kadar.
- **Alfa ışınları -** Fiz. Radyoaktif maddelerin yaydığı ışınlardan biri.
- **Alfa yıldızı -** Astron. Bir takımyıldızın en parlak yıldızı.

Rom. s. Numele primei litere a alfabetului grecesc, corespunzătoare sunetului "a".

ALFABE is. (Fr.>Rom.Türk.) Alfabe. Var. **alfabet.** Eşanl. **abece; elĭfba.**

1. Bir dilin ses sistemini yazmak için kullanılan harflerin itibari bir sıraya konulmuş topluluğu.

"Kitapnı Romanya Akademiyasınıñ tatar yurttaşlar üşün tertĭplegen alfabesĭmen yazdık." – (Naci Cafer Ali ve arkad. – Boztorgay).

2. İlkokul ders kitabı. Eşanl. **abeçedar.**

3. mec. Bir bilgi alanının ilk kavramlarını tanıtan kitap.

- **Alfabe sırası** - Harflerin bir dilin alfabesindeki geleneksel hale gelmiş dizilişi. **"Sınıf arkadaşlarıñıznıñ öz adların alfabe sırası man defterlerĭñĭzge yazıñız." -** (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).
- **Alfabe tışı arĭfler -** Bir dilin alfabesinde bulunmayıp, sadece başka dillerden gelen sözleri yazarken kullanılan harflerdir, Tatarcadaki **ţ** harfi gibi. Eski bir tarihte **ç, f, j, v** sesleri Tatarcada ve birçok Türk lehçelerinde yokmuş, komşu dillerden alıntı kelimelerde **ş, p, c, w** sesleriyle karşılana gelmiş ve günümüzde nihayet dilin ses sisteminde ve alfabesinde de yerlerini almış.
- **Dobruca Tatar alfabesi : a, á, b, c, ç, d, e, f, g, h, ĭ, ı, i, j, k, l, m, n, ñ, o, ö, p, r, s, ş, t, (ţ -ts), u, ü, v, w, y, z.**

Rom. s. 1. Alfabet, totalitatea literelor care redau sunetele de bază ale unei limbi. 2. Abecedar. 3. fig. İntroducere într-un domeniu de cunoştinţe.

ALFABET is. (Rom.) Alfabe.Var. **alfabe.**

"Er edebi tür ĭşĭnde eserler, umumen, alfabet harflerĭnĭñ sırasına köre tĭzĭldĭ." – (Boztorgay).

Rom. s. Alfabet.

ALFABETİK s. (Fr.> Rom., Türk.). Alfabetik, alfabe sırasına göre (dizilmiş).

Rom. adj. Alfabetic.

ALFAVİT is. (Rus.> Kırımtat.) Alfabe.

Rom. s. Alfabet.

ALGALAMAK (**alğalamaq**) f. Tekrar tekrar almak.

Rom. v. iter. A lua de repetate ori.

ALGAMAK (**alğamaq**) f. Almak, benimsemek.

"Curt süygüsü, Oylaw'ıñman Neçün Süydüm cırıñnı / Unutur mı caş tatarlık, bundan iman algadı." - (Raşit A. Özkırım Çorabatır - Niyazi'ge).

Rom. v. A lua, a-şi însuşi.

ALGAŞMAK (**alğaşmaq**) f. (Nog.). İlerlemek

"Alaşasın tepmelep / Algasadı Nogayım." - (Enver Mahmut - Yer Adları).

Rom. v. A înainta, a avansa.

ALGI[1] (**alğı**) z. 1. Öndeki.

2. s. Önde bulunan.

Rom. 1. pron. Cel din faţă. 2. Aflat în faţă.

ALGI[2] (**alğı**) is. Psikol. Algı, idrak.

Rom. s. Psih. Percepţie.

ALGILAMA, -W (**alğılama, -w**) is. Algılama, idrak etme.

Rom. s. Faptul de **algılamak.** *Percepere.*

ALGILAMAK (**alğılamaq**) f. Psik. Algılamak, idrak etmek.

Rom. v. Psih. A percepe.

ALGILANMAK (**alğılanmaq**) f. Algılanmak, idrak edilmek.

Rom. v. A fi perceput; a se percepe.

ALGILATMAK (**alğılatmaq**) f. Algılatmak, idrak ettirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **algılamak.**

ALGIŞ (**alğış**) is. Alkış. Var. **alkış**.

1. Hayırdua.

“Onıñ algışıman dünyaga kelgen bolsam, onıñ kargışıman dünyadan ketiyĭm, diy de ata elmanı, kurtkanıñ şölmegĭn sındıra.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

“Barabar sofra azırlaylar, / Tanrı kısmet etkenĭn aşaylar, / Algışlar man sawıtlarnı toplaylar, / Başka ĭşlerge başlaylar.” - (Çidem Narçis Brıslaşu - Kuwnaksız Balalık).

2. Alkışlama, el çırparak beğendiğini gösterme.

Rom. s. 1. Binecuvântare, blagoslovenie. 2. Aplaudare, aplauze.

ALGIŞLAMA, **-W** (**alğışlama**, **-w**) is. Alkışlama. Var. **alkışlama**, **-w.**

Rom. s. Faptul sau acţiunea de **algışlamak.**

ALGIŞLAMAK (**alğışlamaq**) f. Alkışlamak. Var. **alkışlamak**.

1. esk. İyi dileklerde bulunmak, hayırdua etmek.

2. Bir şeyden memnun kaldığını bildirmek, onayladığını, beğendiğini söylemek.

“Al cawlık nagışladım, / Yar saga bagışladım, / Sen, men’ üşün tuwgansın, / Takdirim’ algışladım.” - (Boztorgay).

“Bĭr málden sonra cengesĭ aşkanadan şıgıp katımızga kelĭp otırdı, üylenmek ĭstegenĭmĭznĭ algışladı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Beğendiğini el çırparak göstermek.

“Vakıt keldĭ, tartıldı perde. / Festival başlay. / Bütün sala toktamadan algışlay, / Tĭzĭlgen ballar sahnede gömelek.” - (Necibe Şukuri – Azaplar).

Rom. v. 1. A binecuvânta, a blagoslovi. 2. A-şi exprima mulţumirea, a aproba, a aprecia. 3. A aplauda.

ALGIŞLANMAK (**alğışlanmaq**) f. Alkışlanmak.

Rom. v. 1. A fi binecuvântat. 2. A fi apreciat, a fi susţinut. 3. A fi aplaudat.

ALGIZMAK (**alğızmaq**) f. → **Aldırmak**.

ALICI is. Alıcı. Var. **aluwcı.**

1. Alan, kabul eden kimse.

2. Müşteri; satın almak isteyen kimse.

“Devlet magazinĭnĭñ bütün satıcıları temĭz ve biyaz halatlar kiyeler. Alıcılar man güzel konışalar.” - (Heyet – Tatar Tĭlĭ II).

3. Kendisine gönderilen bir şeyi alan kimse.

4. Tekn. Radyo, telefon gibi cihazların, elektrik ve magnetik dalgaları sese çevirip veren bölümü.

- **Alıcı bolmak** – Talip olmak, alıcı (istekli) çıkmak. **“Sen alıcı tuwulsıñ köresĭn. (...) Küşĭñ cetmiycek eken ne baş urdıñ ya bo ĭşke ?” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Alıcı közĭmen karamak** – Alıcı gözüyle bakmak.
- **Alıcı şıkmak –** Alıcı çıkmak, isteklisi çıkmak.
- **Alıcı tapmak** – Alıcı bulmak.
- **Kelĭn alıcılar -** Güveyin evinden yola çıkıp gelini almaya giden kafile.
- **Köz alıcı –** Göz alıcı, dikkatleri üzerine çeken.

Rom. adj. şi s. 1. Cel care ia în mână; primitor, cel care ia în primire, recepţioner. 2. Cumpărător, client. 3. Destinatar. 4. Tehn. Receptor.

ALICILIK (**alıcılıq**) is. Alıcı olma durumu.

- **Kelĭn alıcılık -** Kafile halinde gidip gelini baba evinden alarak güvey evine getirme merasimi.

Rom. s. Situaţia sau poziţia de primitor.

ALIKOYMA, **-UW** (**alıqoyma**, **-uw**) is. Alıkoymak işi.

Rom. s. Acţiunea sau faptul de **alıkoymak.**

ALIKOYMAK (**alıqoymaq**) f. Alıkoymak.

1. Bir süre için bir yerde tutmak.

“Menĭ kadılıkta kâtip (sekretar) yardımcısı bolarak alıkoydı.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

2. Birinin bir işine, hareketine engel olmak

3. Ayırıp saklamak.

4. Mahrum etmek.

“Bĭzler dayın olarnı da oynamak, sevinmekten , sevine sevine yaşamak, uçmak, yükselmekten alıkoymak arzu ederdĭk.” - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. v. 1. A reţine; a popri. 2. A împiedica, a opri. 3. A pune de o parte. 4. A lipsi, a priva.

ALIM is. Alım.

1. Almak işi, alma, alış.

2. Haraç; vergi.

“Kĭmler yok ta, kĭmler bar / Bo cıyınnıñ ĭşĭnde ... / Elden alım aldırmas / İygĭ tuwgan Mamay bar, / ...” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

3. mec. Çekicilik, cazibe.

4. mec. Çalım, kurum, gösteriş.

Rom. s. 1. Luare. 2. Bir; impozit. 3. Atracţie, atractivitate, farmec. 4. Fast, pompă.

ALIM-BERĬM is. Alış veriş. Var. **alışberĭş, alışverĭş.**

1. Almak vermek işi, ticaret.

“Bergenge beş köp, alganga altı az, derler. Elbet alımda berĭmde bĭr karar bolmaz.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. mec. İlişki, bağ.

Rom. s. 1. Negoţ, comerţ. 2. fig. Relaţie, legătură.

ALIMLI s. Alımlı.

1. Çekici, cazibeli.

2. Kurumlu, çalımlı.

Rom. 1. Atrăgător. 2. Fastuos; arătos.

ALIMLIK (**alımlıq**) s. Alınmaya değer, alınmaya layık; alınması gerekli.

“Alımlık anaw bedebiyĭm, / Ta Bab-el-Mandep’ten kelemen, / Satlık bĭr atım bar dep.” - (Tahsin İbrahim - G. Coşbug’tan – Elzorap terc.)

Rom. adj. Demn de luat, bun de cumpărat.

ALIMLILIK (**alımlılıq**) is. Alımlı olma durumu, çekicilik, cazibe.

Rom. s. Atracţie, farmec.

ALIM SATIM is. Satın alma ve satma işi, alış veriş.

Rom. s. Negoţ, comerţ.

ALIMSIZ s. Alımı olmayan , cazibesiz.

Rom. adj. Neatrăgător.

ALIMSIZLIK (**alımsızlıq**) is. Alımsız olma durumu.

Rom. s. Lipsă de atracţie.

ALIN is. Alın. Eşanl. **mañlay, mañnay.**

1. Anat. Yüzün kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

"Ne kerektĭ o Batıga, Batı nüşün kan töktĭ ? / Maksatları almak edĭ senĭñ demĭr alnıñdan / Mertlĭk ve cengĭ nışanın, kazanmak şeref ve şan." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - Üçüncĭ Mektup).

2. (Bazı şeylerde) Ön, ön yüz.

- **Alın terĭ** - mec. Sarf edilen emek.
- **Alnı aşık, yüzü ak**. - Deyim. Çekinecek hiçbir durumu olmayan.
- **Alınga yazılgan başka kelĭr**. - Atas. Alına yazılan başa gelir.

Rom. s. 1. Anat. Frunte. 2. Faţă, partea din faţă.

ALINDI is. Makbuz, alındı, bir şeyin alındığına dair belge.

Rom. s. Chitanţă, recipisă, foaie de primire.

ALINDIRMAK (**alındırmaq**) f. Alınmasına, kızmasına sebep olmak.

"Şair olsañ, şiirine / Okuyucunı tabındır. / Onun yürek tellerini / İnlet, sızlat, alındır." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

Rom. v.f. A face să să se supere, să se mânieze.

ALINGAN (**alınğan**) s. Alıngan, çabuk gücenen.

Rom. adj. Supărăcios, susceptibil.

ALINGANLIK (**alınğanlıq**) is. Alınganlık.

Rom. s. Susceptibilitate.

ALINLI s. Alınlı; geniş alınlı.

Rom. adj. Cu frunte; cu fruntea înaltă.

ALINLIK (**alınlıq**) is. Alınlık.

1. Kadınların alınlarına taktıkları süs eşyası.

2. Mim. Binaların ön yüzünün üst kısmındaki süs.

Rom. s. 1. Diademă. 2. Arhit. Fronton.

ALINMA[1] , **-UW** is. Alınma.

1. Alınmak işi.

2. Alıntı. Var. **alıntı.**

"İthafat cıyıntıgı arap-farsi alınmaları bol bolgan türk tĭlĭnde yazılgan." - (Şükran Vuap Mokanu - Şair Mehmet Niyazi).

Rom. s. 1. Faptul de **alınmak**[1]**.** *2. Citat, împrumut.*

ALINMA[2] **– UW** is. Alınma, kızma, öfke duyma.

Rom. s. Faptul de **alınmak**[2]*. Supărare, iritare; susceptibilitate.*

ALINMAK[1] (**alınmaq**) f. Alınmak.

1. Almak işi yapılmak. **İşke alınmak** – İşe alınmak. **İntikam alınmak.**

"Herbĭrĭnĭñ körecek bĭr ĭşĭ bar. / Bu hususta akşamdan alıngan karar." - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

"Örkenlerĭ uzamaga başlagan karbız kawunların ekĭncĭ şapasın hal etmek üşün caş kız Meşküre komşı da kündelĭkşĭ alındı." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Elde edilmek.

"Ama çalışmadan bĭrşiy alınamaz; köp kartof şıgarmak üşün yazda topraknı arü etĭp ufatacaksın, kewdesĭ kenarına üyeceksĭn, onlarnı şapalaycaksın." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

3. Satın alınmak.

"Alıngan alınıp kalır. Sonradan bĭr daa alaman deseñ de kolayı cok." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

4. mec. Kendini kaptırmak, kendini bir işe vermek, dalmak, koyulmak.

"Kurtmolla: ... şĭmdĭkĭ caşlarnıñ kifĭ kelgeşĭ bĭz kartlarnıñ sabırtaşımız çatlaycak. / Menlĭömer: Türküge alıngan edĭler köresĭn. Ya, Kencalĭ ?" - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Allah, ca'm, mınaw apakaylar kene de öşekke alındılar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

5. Ed. Uyarlanmak, adapte olunmak.

- **Awuzga alınmaycak laplar –** Ağza alınmayacak sözler; küfürlü, çirkin sözler.
- **İşten artı alınmamak** – Ardında bekleyen işlerden kopamamak. **"Ne bolsa da mĭsafĭrlĭk tuwul. (...) Şĭmdĭlĭk taa ĭşten bek artı alınmay da, onıştan aytaman**." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Al kĭygen alınır, sarı kĭygen salınır. –** Deyim. Al giyen alınır, sarı giyen bırakılır.
- **Arpa tarlasından biday alınmaz. –** Atas. Arpa tarlasından bogday alınmaz.
- **Bekâr közĭmen karap awrat alınmaz. -** Atas. Bekâr gözü ile bakıp avrat alınmaz.
- **Kale ĭşerden alınır -** Atas. Kale içeriden alınır.
- **Ucuz alıngan paalı satılır.** – Atas. Ucuz alınan pahalı satılır.
- **Ucuz alıngan paalı sayılır. -** Atas. Ucuza alınmış olan pahalıya alınmış sayılır.

Rom. v. 1. A fi luat, a se lua. 2. A se procura. 3. A se cumpăra. 4. fig. A se cufunda, a se lăsa antrenat în ceva. 5. Lit. A fi adaptat.

ALINMAK[2] (**alınmaq**) f. Alınmak, kızmak; bir sözün, bir davranışın kendisine karşı olduğunu görerek veya sanarak incinmek veya sinirlenmek.

"Halimcan (Marüfe'ge) : Ne boldı ay ? Bek alıngansıñ. / - Marüfe : Cañı kudagıyımız bĭznĭ kurumsuz diy emĭş." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Kuwetlĭsĭn ama, dost, bek şalt alınasın." - (Boztorgay).

- **Tez alıngan tez yatışır. -** Atas. Çabuk alınan, çabuk yatışır.

Rom. v. A se mânia; a se aprinde.

ALINTERĬ is. mec. Alın teri, harcanan emek.

Rom. s. fig. Sudoarea frunţii, muncă depusă, osteneală.

ALINTI is. Alıntı.

1. Ed. Bir yazının içindeki başka bir yazıdan alınmış parça.

2. Dilb. Başka bir dilden alınmış kelime. Var. **alınma.**

Rom. s. 1. Citat. 2. Ling. Împrumut lingvistic.

ALIN-YAZISI is. Alın yazısı, talih, kader, mukadderat. Eşanl. **mañnay yazısı.**

Rom. s. Scrisă, soartă, destin, fatalitate, noroc, ursită.

ALIP KAŞMAK (**alıp qaşmaq**) f. 1. Alıp kaçmak.

2. (Kız) Kaçırmak.

"Toy etemĭz dep borçka batmañız. Al, <u>al kaçıñız</u>, diy emĭş." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. (At) Binicisine veya sürücüsüne itaat etmeyip dörtnala koşmak.

<u>Rom.</u> v. 1. A lua (ceva) şi a se îndepărta în grabă; a răpi. 2. A răpi, a fura (o fată). 3. (Despre cai) A o lua la goană, nedând ascultare călăreţului sau vizitiului.

ALIP KELMEK f. Getirmek. Var. **akelmek**.

<u>Rom.</u> v. A aduce.

ALIP KETMEK f. Götürmek. Var. **aketmek**.

<u>Rom.</u> v. A duce (a sine).

ALIP SATMAK f. Alıp satmak, alım satım işi yapmak.

<u>Rom.</u> v. A face negoţ.

ALIR is. ve f. Alma; almak.

"Kız oturgan üç künçük, / Bolgan şaylı kelĭnçĭk. / Soñ atılgan Salgır'ga, / Bahttan açuw <u>alırga</u>." - (Bekir S. Çobanzade - Su Anası).

<u>Rom.</u> s. şi v. Luare; a lua.

ALIS s. ve zf. Uzak

"<u>Alısta</u> kara körüngen, / Kara kus, karga tügĭldĭ. / Kademsĭz bĭzĭm Çora ogul." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Kırım Nogay variyantı).

- **Alısman cuwuktı corgan bĭler, aşşı man tatlıdı tatkan bĭler.** Atas. (Cenan Bolat - Nogay Türk Atasözleri). Uzak ile yakını yorgan bilir, acı ile tatlıyı tadan bilir.
- **Alma teregĭnden alıs tüsmez.** - Atas. Elma, ağacından uzak düşmez. (Cenan Bolat...)
- **Altı yaslı alıstan kelse de, altmış yaslı aldına şıgar.** - Atas. Uzaktan gelen altı yaşında dahi olsa, altmış yaşındaki karşılamaya çıkar. (Cenan Bolat...).

<u>Türk Lehç.</u> : Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **alıs.;** <u>Moğ.</u> : **als** - uzak , uzak yer;

<u>Rom.</u> adj. şi adv. Depărtat; departe.

ALIŞ is. Almak işi veya biçimi.

<u>Rom.</u> s. Faptul de a lua sau modul de a lua.

ALIŞBERĬŞ is. Alış veriş. Var. **alışverĭş, alım-berĭm.**

1. Alım satım, ticaret.

2. Dükkândan, çarşıdan gerekli şeyleri satın alma.

3. İlişki, bağ.

"Kartlarga saygı ete, akranların süye, <u>alışına berĭşĭne</u> saglam, özĭne taşlangan ĭşlernĭ keregĭnday başarıp bola edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Alış berĭş etmek** - a) Ticaret yapmak. b) Gerekli şeyleri satın almak.
- **Alışberĭşĭn kesmek** - Bir kimse ile ilişkilerini kesmek.
- **Doslar alışberĭşte körsĭn.** – Deyim. İş yapıyor densin.
- **Adamıñ arüwĭ alışberĭşte bellĭ bolır.** - Atas. Adamın iyisi alış verişte (ilişkilerde) belli olur.
- **Akrabañman aşa, ĭş, alışberĭş etme.** – Atas. Akrabanla ye, iç, alışveriş yapma.

<u>Rom.</u> s. 1. Negoţ, comerţ. 2. Cumpărături. 3. Relaţie, legătură.

ALIŞIK (**alışıq**) s. 1. Alışık; herhangi bir duruma alışmış olan.

"Sora o imansız hayvanlar da <u>alışık</u> bolmaganları içün, kĭrmiyler, kapısına kadar baralar, aylana da kaytalar." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Üyden uzak ketkenĭne <u>alışıkman</u> men onıñ amma, Anife-ttám ..." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. Alışılmış, her zamanki gibi olan. **Alışık bĭr ses.**

"Atlar yawaş yawaş cüreler, dayım kamışını kullansa bĭle, atlar <u>alışık</u> cürüşlerĭnden şıkmaylar." - (M. Yaşar - Şaliy Şal).

<u>Rom.</u> adj. 1. Obişnuit, deprins, acomodat. 2. De totdeaunea.

ALIŞIKLIK (**alışıqlıq**) is. Alışıklık, alışık olma durumu.

<u>Rom.</u> s. Obişnuinţă, deprindere.

ALIŞILGAN (**alışılğan**) s. Alışılmış, her zamanki.

<u>Rom.</u> adj. Obişnuit, curent.

ALIŞILMAK (**alışılmaq**) f. Alışılmak, alışmış duruma gelinmek.

"Üy degenĭñ moyunga kĭyĭlgen bĭr oşaktır. (...) Moyunga kĭyĭlgen sora ĭster ĭstemez <u>alışılacak</u>." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

<u>Rom.</u> v. A se obişnui, a se deprinde.

ALIŞKAN (**alışqan**) s. Alışmış.

<u>Rom.</u> adj. Obişnuit, deprins.

ALIŞKANLIK (**alışqanlıq**) is. Alışkanlık.

1. Bir şeye alışmış olma durumu, huy.

2. Psik. Şartlanmış davranış.

"Onlar (atlar) colnı sáde <u>alışkanlık</u> man ya da yanlarındakı kĭşĭlernĭñ yardımı man tababĭle edĭler." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

<u>Rom.</u> s. 1. Obişnuinţă, deprindere. 2. s. Psih. Reflex condiţionat.

ALIŞMA, -UW is. Alışma.

<u>Rom.</u> s. Faptul de **alışmak.**

ALIŞMAK (**alışmaq**) f. Alışmak. Eşanl. **könmek.**

1. Bir işi tekrarlaya tekrarlaya kolaylıkla yapabilmeyi öğrenmek.

"Şonday etĭp Ursacıgar da halk arasında yaşap, barabar şalışmaga ve barabar zewklanmaga <u>alışa</u> başlagan." - (Boztorgay).

"Orta yerde küreşe bĭrkaş bala. / Buwuşalar, iteşĭp kagışalar, / Canbaşka alıp, tĭzge atıp <u>alışalar</u>." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

2. Bir şeyi yadırgamaz duruma gelmek. **Suwukka alışmak** – Soğuğa alışmak.

"Erkeksĭñ, cĭgĭtsĭñ. Dünyanıñ bunday acıları karşısında egĭlmege <u>alışma</u>." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

3. Belli şartlara uyar duruma gelmek.

"Kızıñ onbeşke kelgende özĭñ cawşı bol degenler. Onbeş onaltı caş kızga caşlık ete mĭ ? Taa aruw, caşlay bolsa itaatlĭ <u>alışır</u>." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Bĭr málden soñra nenesĭnĭñ közlerĭ küneşke <u>alışa</u>, körmege başlay." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

4. Sürekli ister olmak.

"Bo merret kalgır şiynĭ, (Bo arada cĭgaranı sĭlekĭyler ve sĭgara agaçka tıgar) ĭşmesek bek aruw bolacak ya, illa bĭr kere <u>alışkamız</u>." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Bek serbest yaşamağa alışkan tatarlar, özlerĭmen bĭrköp senelerden berĭ kawgalaşa kelgen ruslarga hor bolmakka bĭr türlü könalgan yoklar.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

5. Birine bağlanmak, ısınmak. **Oga alışmak** – Ona alışmak.

6. Etkisine kayıtsız kalmak. **Tayakka alışmak** – Dayağa alışmak.

7. Evcilleşmek.

- **Ayagı alışmak** – Bir yere sürekli gitmek.
- **Alışmagan kötte ıştan turmaz** – Atas. Alışmamış kıçta don durmaz.
- **Almak ĭsteseñ bermege alış.** – Atas. Almak istiyorsan vermeye alış.
- **Kĭşĭ cana cana cehennemge alışır (köner).** – Atas. İnsan yana yana cehenneme de alışır.

Rom. *v. 1.- 6. A se obişnui, a se deprinde. 3. A se acomoda, a se adapta. 7. A se domestici.*

ALIŞMIŞ s. Alışmış.

- **Alışmış kuturmuştan beterdĭr.** - Deyim. Alışılan şeyden vazgeçmek güçtür.

Rom. *adj. Obişnuit, deprins; acomodat.*

ALIŞTIRILMAK (alıştırılmaq) f. Alıştırılmak.

“Bahçalarga tırtıllarnı aşagan kuşlar alıştırılsa, tereklernĭ kurt cımırtalarınıñ yatagı bolgan kuru yapraklardan temĭzleseler, zararnıñ aldı alınır.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **alıştırmak.**

ALIŞTIRMA, -UW is. Alıştırma. Var. **alıştıruw**.

1. Alıştırmak işi.

2. Egzersiz, ödev.

Rom. *1. Acţiunea de* **alıştırmak.** *Obişnuire.* **2.** *Exerciţiu; temă.*

ALIŞTIRMAK (alıştırmaq) f. Alıştırmak, alışmasına yol açmak.

“Bütün yahşılıklarnı da, yamanlıklarnı da halkımızga kösterĭp, onı yahşılıklarga alıştıracak, yamanlıklardan bazgeçirtecek, teşkilâtımız bolacaktır.” – (Müstecib H. Fazıl Ulküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Bĭr meziyetĭ taa bar edĭ . Saf, dindar bĭr kĭşĭ edĭ. Her gün sabah namazı vaktında mektepke kelĭp hepĭmĭznĭ camĭge aketmek ve şulaytıp bĭznĭ caşlıktan namazga alıştırmak ĭstiy edĭ.” - (M. Vani Yursever - Hayatım).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **alışmak.** *A obişnui, a deprinde, a familiariza, a acomoda.*

ALIŞVERĬŞ is. → **Alışberĭş**.

“Bunaganman alışverĭş bolmaz.” - (Boztorgay).

ALĬM is. → **Alim**.

“Bĭz kartlarnıñ eskĭ sözĭn / Eske almay cürmeñĭz, / Alĭmlernĭñ özlĭ sözĭn / Göñĭlge almay cürmeñĭz.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

ALĬMLĬK is. → **Alimlĭk**.

ALĬŞKE is. (Rus. galuşka) Hamur parçacıkları. Var. **arĭşke, alĭşke.** Eşanl. **kalca.**

- **Alĭşke şorbası -** Tavuk suyuna söğüş et, patates ve hamur parçacıkları atıldıktan sonra üzerine yumurta kırılarak pişirilen çorba.

Rom. *s. Bucăţele de aluat, zdrenţe; găluşte numai din aluat;* **alĭşke şorbası -** *ciorbă de pasăre cu bucăţele de aluat şi de cartofi.*

ALİ s. (Ar. ali). 1. Ali, yüksek, yüce.

- **Babıali -** Osmanlı İmparatorluğunda sadrazamlık makamı.

2. öz. is. Kişi adı. (Er.) : **Ali.**

Türk Lehç. : Kırım. - **aliy;**

Rom. *1. adj. Înalt, măreţ.* **Bab-ı ali -** *Înalta Poartă, rezidenţa primului ministru al Imperiului Otoman. 2. Nume de persoană :* **Ali (b.), Aliye (f.).**

ALİBEY ÇAYIRI öz. is. Mecidiye kasabasının batısındaki Remus Opreanu köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. *s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Remus Opreanu (Jud. Constanţa).*

ALİCENAP s. (Ar. alicenab). Alicenap.

1. Cömert.

2. Büyük, seçkin.

Rom. *adj. 1. Darnic. 2. Generos, mărinimos; distins.*

ALİCENAPLIK (alicenaplıq) is. Alicenaplık.

1. Cömertlik.

2. Cömertlik; büyüklük, seçkinlik, soyluluk.

“Dogrısı men bo şarkıcınıñ aile ismĭn bĭlmiymen. Men Aşık İsmail dep tanıdım. Aşık degenĭn sebebĭ , onıñ repertuvarında sewdalık şarkıları yer alması. Bo yerde halkımıznıñ da alicenaplıgı üstün bĭr yer tutup tura.” - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

Rom. *s. 1. Dărnicie. 2. Generozitate, mărinimie; nobleţe.*

ALİKĬMSELÂM ünl. → **Alekĭmselâm**.

“Bawbek : Mĭna selâm alikĭm, ekem ! / Alimseyit : Bek alikĭm selâm, Bawbek akam.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Neni, tĭnewĭn akşam Köstencelĭ bĭr apakay tanıdım. Alĭ akaylarda otıra ekenler, saga selâm cĭberdĭ. / - Alikĭm selâm. Bĭr loksa cıyında tanışkan edĭk.” - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı / Renkler).

ALİM[1] is. (Ar. alim). Alim, bilgin. Var. **alĭm.**

“Alimler, yazıcılar ve tanılgan artistlernĭñ bĭrköbĭsĭ mında (Bükreş’te) çalışa.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

“Tatar-Türk tarihĭ men ograşkan alimler ekĭ türlĭdĭr : 1. Tatarlarga hor köz men karaganlar, ... 2. Tatar tarihĭne obyektif köz men ve yalnız hakikatnı meydanga şıgarmak niyetĭ men yaklaşkanlar.” - (Tahsin Cemil - Tatar Adı / Renkler).

- **Alim azmay, alem azmaz.** – Atas. Alim azmadan alem azmaz.
- **Alim bolgan ilmĭnden bellĭ bolır.** - Atas. Alim olan ilminden belli olur.
- **Amelsĭz alim cemĭşsĭz terekke uşar** – Atas. Amelsiz (esersiz) alim yemişsiz ağaca benzer.
- **Baba bĭlgĭsĭmen alim bolınmaz.** – Atas. Baba bilgisiyle alim olunmaz.
- **Halden anlagan alim, anlamagan zalimdĭr.** – Atas. Halden anlayan alim, anlamayan zalimdir.
- **İlmnĭñ kadrĭn alim bĭler, alimnĭñ ograşkanına cayil küler.**” - Atas. İlmin değerini alim bilir, alimin uğraştıklarına cahil güler.

• **Mörekep calamakman alim bolınmaz.** – Atas. Mürekkep yalamakla alim olunmaz.

Rom. *s. Om de ştiinţă, savant.*

ALİM[2] s. ve öz. is. (Ar. halim). 1. s. Halim; yumuşak huylu.

2. Kişi adı. **Alim / Halim** (e.); **Alime / Halime** (k.).

• **Halim Haydamak** veya **Alim Aydamak;** Kırım halk hikâyelerinin ünlü kahraman.

Rom. *adj. 1. Paşnic, liniştit, blând. 2. s.propr. Nume de persoană : **Alim / Halim** (b.); **Alime / Halime** (f.).*

ALİMALLA ünl. (Ar. alim allah). Alimallah. “Allah biliyor” anlamında söz. Söylenen sözlerin doğruluğuna inandırmak için söylenir. Var. **alemolla, alimolla.**

Rom. *Arabism (“Ştie Dumnezeu” sau “Dumnezeu mi-e martor”), cuvânt de întărire a veridicităţii unei afirmaţii.*

ALİMENTARA is. (Rom.). Romanya’da 1945 - 1989 yıllarının komünist döneminde devletçe işletilen bakkal dükkânı veya gıda marketi.

“Kömĭrcĭlernĭñ güzel güzel üylerĭ, dewlet magazaları, alimentaralar, kondıra, pasma, şuga tükânları bar.” - (Tatar Tĭlĭ II).

“Alimentarada şeker yok emĭş.” - (Şükran Vuap Mokanu - Curs Practic de L. Tătară).

Rom. *s. Alimentara; băcănie.*

ALİMLĬK is. Alimlik, bilgelik.

Rom. *s. Calitatea de savant, de învăţat.*

ALİMOLLA ünl. → **Alimalla**.

“Kartbabalarımız Ruslarnı bĭr zamanlar tĭr tĭr tĭtretkenler, alimolla.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

ALİTERATSİYE is. (Fr.>Rom.Türk.). Ed. Alliterasyon; sanatlı yazıda aynı ünsüzün veya hecenin tekrarıyla elde edilen söyleyiş ahengi.

Rom. *s. Lit. Aliteraţie.*

ALİY ALİY ünl. Kazları kovmak için kullanılan söz.

Rom. *interj. Cuvânt cu care se alungă gâştele.*

ALİZE is. (Fr.>Rom.Türk.) Alize rüzgârları.

Rom. *s. Alizee.*

ALKA (**alqa**) is. (Ar. halka). Halka.

1. Metal veya tahtadan yapılmış çember.

“Necdet ekĭ kalın mıklı alkanı alıp genĭşlegen teşĭklerge gerĭsĭ gerĭ tıgıp, kapını yalandan kĭrtlegen kĭşĭ boldı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Çember biçiminde süs eşyası (bilezik, yüzük).

“Oñ kolında portakal, solında alka, / Oynayık ta küliyĭk, caymayık halkka.” - (Boztorgay).

“Kurtka kĭredĭ kızdıñ bolgan odaga. Bĭr arada alkadı saklıdan kızdıñ awışına cumdıradı.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

3. Çember biçiminde olan şey.

“Ay onbeşte balkıldar, alkası tolar. / Yıgrımbeşnĭ geşken son sargayıp solar.” - (Boztorgay).

“(Babam) Tereklernĭñ kaş yaşında ekenĭn kewdesĭndekĭ alkalardan anlaşılganın da üyrettĭ.” - (Heyet – Tatar Tĭlĭ II).

4. Zincir baklası.

5. Sp. Uzun halatların ucuna bağlı iki çelik çemberden oluşan jimnastik aleti.

6. mec. Bağ, bağlayıcı şey.

“Kıblada yaşagan soydaşlarımız man sırtta yaşagan soydaşlarımız arasında baglantınıñ bĭz önemlĭ bĭr alkasımız.” - (Tahsin Cemil – Cañı Seneñĭz Kayırlı Bolsın / Karadeñĭz G. 1992).

• **Deñĭz dalgasız, kapı alkasız bolmaz.** – Atas. Deniz dalgasız, kapı halkasız olmaz.

Türk Lehç. : Kırım. - **alqa;**

Rom. *s. 1. Belciug, inel. 2. Podoabe în formă de verigă.(inel, verighetă; brăţară). 3. Obiect în formă de inel. 4. Verigă de lanţ. 5. Sp. İnele; aparat de gimnastică. 6. fig. Verigă, element de legătură.*

ALKALAMA, -W (**alqalama, -w**) is. Halkalama, halkalamak işi.

Rom. *s. Acţiunea de* **alkalamak.**

ALKALAMAK (**alqalamaq**) f. Halkalamak.

1. Halka biçimine sokmak.

2. Halka takmak.

3. Bir şeyin etrafını sarmak, bir halka içine almak.

Rom. *v. 1. A îndoi în formă de inel, de belciug. 2. A pune belciuge (inele). 3. A încercui; a face cerc.*

ALKALANMAK (**alqalanmak**) f. Halkalanmak.

1. Halka biçimini almak.

2. Halka şeklinde yerleşmek, sarılmak.

Rom. *v. 1. A lua formă de inel. 2. A se aranja în cerc, a cuprinde, a încercui.*

ALKALAŞMAK (**alqalaşmaq**) f. Halkalaşmak, birlikte bir halka oluşturmak.

“Bazı sefer bĭr kızman bĭr caş oynaganda, bĭrĭsĭ gerĭ tartıla, anawbĭrsĭ de o betke cürüş ete, bĭrbĭrĭne yakınlaşalar, külĭmsĭriyler, yakut kolların kĭrtleştĭrĭp, turgan yerde alkalaşıp dönĭp aylanıp, közlerĭn tĭgĭp, külĭmsĭrep oynarlar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. coactiv. A se aranja în cerc.*

ALKALI (**alqalı**) s. Halkalı.

“Alkalı beşĭk yasatıp / Tañ yukusun dört bölĭp ... / menĭ şaytĭp östĭrgen sen nenemden ayrılacagıma menĭm canım awırmaydır disĭn mĭ ?” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *adj. Cu belciug; cu inel, inelat.*

ALKASIZ (**alqasız**) s. Halksız.

Rom. *adj. Fără inel; fără belciug.*

ALKELMEK f. Alıp gelmek, getirmek. Var. **akelmek.**

“Selĭmçĭk’nĭ kırlardan alkeldĭler, / Kaşka atlar dercanga cegĭldĭler. / Garĭp Selĭm cabıştı anasına, / Barmayman, dep, kazak ocasına.” - (Bekir S. Çobanzade - Student).

Rom. *v. A aduce.*

ALKIM (**alqım**) is. Boğaz; gırtlak.

“Hudayıma sımarladım kozılarım sĭzlernĭ, / Can algımda ekende, köz yaşıman şonı ayttı anayım.” - (Amdi Giraybay – Öksĭzler).

• **Can alkımda ekende** - Ölmek üzere iken. **“Can alkımda ekende, ĭstegĭm dünyaga, / Yazsın Cevat abiy destanım şalınmaga.” -** (Cevat Raşit – Tĭlĭmnĭñ Destanı).

Türk Lehç. : Kırım – **alğım;** Nog., Kazak. - **alqım;**

Rom. s. Gât; gâtlej.

ALKIMLAMAK (**alqımlamaq**) f. Birinin boğazına yapışmak; boğazını sıkmak.

Rom. v. A-i strânge gâtul cuiva.

ALKIŞ (**alqış**) is. Alkış. Var. **algış**.

1. Hayırdua.

“Hatta, analar balanı şılapşıga salıp cuwganda bĭle, onıñ etrafındakıları oga türlĭ kandırma sözler, onı eglendĭrgen takmaklar, alkışlar aytıp salalar.” - (Nedret Mahmut - Ballar Folklorı).

“İşte, mĭna şo vakıt sen mĭngen atıñnı hanga berĭp onı kurtarırsıñ, özĭnden de alkış alırsıñ. diy.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Alkışlama, el çırparak beğendiğini gösterme.

Rom. s. 1. Binecuvântare, blagoslovenie. 2. Aplaudare; aplauze.

ALKIŞÇI (**alqışçı**) is. → **Alkışşı**.

ALKIŞLAMA, **-W** (**alqışlama**, **-w**) is. Alkışlama.

Rom. s. Faptul sau acţiunea de **alkışlamak.**

ALKIŞLAMAK (**alqışlamaq**) f. Alkışlamak.

1. esk. Bir kimseye hayırdua etmek.

“Cuwırıp çıktı Ayşabay, / Cel uçurgan tobanday. / Köz caşların okalap / Cantemĭr’nĭ alkışlay.” - (A.B.C. ? - Yetĭm Cantemĭr / Emel M.).

2. Bir şeyin beğenildiğini anlatmak için el çırpmak.

“Bo ĭşke karap otırgan halk bĭr awuzdan bakırıp onlarnı alkışlaganda cer kök tĭtregen.” - (Boztorgay).

“Bu arada Ablay’nı köterĭp ala, / Ta yukardan ketĭrĭp şalka sala. / Halk alkışlay cĭgĭtnĭ, ‘Aşkolsın !’ diy.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

3. mec. Beğendiğini söylemek, yüreklendirmek; onaylamak.

“Menlĭömer akam, bu kartlıgıñman bĭz caşlarnı takdir etĭp alkışlamañ, milletke karşı vazifeñnĭ yasaganıñnĭ köstermege yeter.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. v. 1. A binecuvânta, a blagoslovi. 2. A aplauda, a ovaţiona. 3. fig. A încuraja; a aproba.

ALKIŞLANMAK (**alqışlanmaq**) f. Alkışlanmak; alkışlamak işi yapılmak veya alkışlamak işine konu olmak.

“Gençler arasına kĭrdĭ. Konferanslar berdĭ, alkışlandı.” - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. Forma pasivă de la **alkışlamak.** *(A fi binecuvântat; a se binecuvânta; ...).*

ALKIŞLATMAK, **-UW** (**alqışlatmaq, -uw**) f. Alkışlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **alkışlamak.**

ALKIŞŞI (**alqışşı**) is. Alkışçı.

1. Alkışlayan (kimse).

2. mec. Dalkavuk, yağcı.

Rom. s. 1. Aplaudator; susţinător, admirator. 2. fig. Linguşitor, lingău, adulator.

ALKIŞŞILIK (**alqışşılıq**) is. Alkışçılık.

Rom. s. 1. Atitudine de admirator, de aplaudator. 2. fig. Atitudine de linguşitor, adulaţie.

ALKIZIL (**alqızıl**) s. Kıpkırmızı.

Rom. adj. Roşu aprins.

ALKİMİYA is. (Fr.>Rom.,Türk). Alşimi, simya; Orta Çağ Kimya biliminin, bilinen elementlerden altın ve tılsımlı maddeler elde etme çalışmalarına verilen isim.

Rom. s. Alchimie.

ALKİMİST is. (Fr.>Rom.,Türk). Alşimist, simyacı, Alşimi ile uğraşan kimse.

Rom. s. Alchimist.

ALKOOL (**alkool**) is. (Ar.>Fr.>Rom., Türk). Alkol.

1. Sanayide ve tıpta kullanılan doğal ve kimyasal ürün.

“Kaplıca degen arpa cınsından bira yasalır. Arpadan alkool da şıgarılır.” - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. mec. Alkollü içki.

“Alkool, ateşke kuyılgan gazdĭr, / Cagar kara cüregĭñ, Cıgar ömĭrĭñ, / Alır pasiyetĭñ, / Cıgar sarayıñ.” - (Nasipali Raime - Alkool).

Rom. s. 1. Alcool. 2. Băutură alcoolică.

ALKOOLİK (**alkoolik**) s. ve is. (Fr.>Rom.Türk). Alkolik; alkollü içkilere düşkün olan (kimse).

Rom. adj. şi s. Alcoolic.

ALKOOLİSM (**alkoolism**) is. (Fr.>Rom.,Türk). Alkolizm; alkollü içkilere düşkün olma durumu.

Rom. s. Alcoolism.

ALKOOLLI (**alkoollı**) s. Alkollü.

1. İçinde alkol bulunan.

2. İçkili, sarhoş.

Rom. adj. 1. Care conţine alcool; alcoolic. 2. Beat.

ALKOOLSIZ (**alkoolsız**) s. Alkolsüz; içinde alkol bulunmayan.

Rom. adj. Care nu conţine alcool.

ALLA öz. is. (Ar. Allah). Allah. Var. **Allah**. Eşanl. **Çalap, Huda, Kuday, Mewla, Rab, Tañrı, Yaradan.**

1. Kâinatta var olan her şeyin yaratıcısı, insanın koruyucusu ve tek olduğuna inanılan, kendisine ibadet edilen yüce ve üstün varlık.

“Egĭnler demet demet, / Kaşıñ közĭñ kıyamet, / Men ketemen colıma, / Sen Alla’ga emanet.” - (Boztorgay).

“Akşam catsam sarsıla oñ bĭlegĭm. / Catsam tursam, Alla’dan, sen tĭlegĭm.” - (Boztorgay).

“‘Bĭsmilla’ dep, ‘bĭr Alla’ dep / Mĭndĭm atka.” - (Boztorgay).

“Kartanay: - Allah cümlege tözüm bersĭn, cılaşmañız bebiylerĭm, dep közlerĭn sürte, tuygan köy halkı bĭrer ekĭşer kele edĭ.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. mec. Allah adı bazı isim tamlamalarında tamlanan kelimenin anlamını kuvvetlendirir.

Alla’ñ tembelĭ – Çok tembel. **Alla’ñ azabı** – Büyük azap.

3. ünl. Allah ! Allahım !

a) Ah ! , Vah !; ağrı duyulduğunu anlatır.

“Alla, başım awıra, aydamagım, / Ay tamagım. / Kaydalarda cüre eken / Aydamagım?” - (Boztorgay).

b) Hey ! , Ya !; isim önünde seslenmeyi kuvvetlendirir.

“Alla, balam ! Maga eskĭ defterlernĭ kozgaltacaksıñ.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

c) Allah’a sığınma, yalvarma anlatır.

“Alla ! degen aş kalmaz, aywa tĭşler.” - (Boztorgay).

ç) Sevinç, heyecan anlatır. **Alla, kĭmler kelgen !**

4. is. İlâh.

“Bonlar bo köynĭñ halkın cat dese catkıza, tur dese turgıza. Aytaman da, lâteşbih, onlarnıñ bĭr türlü al-la’sı ekenler.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

“Merhametsĭz yer allahı (Stalin) külmesĭn, / Ömründe yarık (aydın) bĭr kün körmesĭn, / Yaşaw nedĭr, millet nedĭr bĭlmesĭn.” - (Cemil Abdürreşit - Tĭlegĭm / Emel D).

- **Alla Alla** - a) Şaşma veya can sıkıntısı anlatır. **“Alla Alla, köp ayttım, uzun kettĭ, / Hanlık sözĭ aklımnı tentek ettĭ.” -** (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm). b) **Alla Alla !** - Türk askerinin hücum narası.
- **Alla Alla demek** – Allah adını sık sık anmak. **“Alla Alla dedĭler, / Altı koynı cedĭler.” -** (Boztorgay).
- **Alla yarattı dememek** – Acımasızca dövmek.
- **Alla’ıñ belâsı -** Varlığı ve yaramazlığı insanı üzen kimse.
- **Alla’ıñ emrĭ** - a) Allah’ın bir iradesi. **“Nesĭ yat şunıñ, anay? Alıp kaçmak ta Allah’ın emrĭ tuwıl mı ?” -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes). b) Kader.
- **Alla’ıñ güzel adları** – Ar. Esma-i hüsna; Kuran ve hadislerde Allah’ı anlatmak için kullanılmış olan arapça 99 ad: **Allah** - *Dumnezeu,* **Adl** - *Dreptatea*, **Afiv** – *Îngăduitorul*, **Ahir** - *Ultimul*, **Ali** - *Înaltul*, **Alim** - *Ştiutorul*, **Azim** - *Măreţul*, **Aziz** - *Puternicul*, **Bais** - *Învietorul*, **Baki** - *Durătorul*, **Bâri** - *Plămăditorul*, **Basir** - *Văzătorul*, **Bâsit** - *Dătătorul*, **Bâtın** - *Nevăzutul*, **Bedi** - *Înnoitorul*, **Ber** - *Preacuratul*, **Cami** - *Adunătorul*, **Cebbar** - *Temutul*, **Celil** - *Maiestosul*, **Dâr** - *Păgubitorul*, **Evvel** - *Întâiul*, **Fettah** - *Deschizătorul*, **Gaffar** - *Iertătorul*, **Gafur** - *Preaiertătorul*, **Ganiy** - *Bogatul*, **Habir** - *Cunoscătorul*, **Hâdi** - Tihnitorul, **Hâfit** - *Coborâtorul*, **Hafiz** - *Păzitorul*, **Hak** - *Adevărul*, **Hakem** - *Judecata*, **Hakim** - *Înţeleptul*, **Hâlik** - *Creatorul*, **Halim** - *Blândul*, **Hamit** - *Lăudatul*, **Hasib** - *Cumpătatul*, **Hayy** - *Viul*, **Kaadir** - *Puternicul*, **Kabit** - *Luătorul*, **Kahhar** - *Biruitorul*, **Kavi** - *Vigurosul*, **Kayyum** - *Fiinţătorul*, **Kebir** - *Marele*, **Kerim** - *Generosul*, **Kuddus** – *Preasfântul*, **Latif** - *Subtilul*, **Macit** - *Gloriosul*, **Malik ül mülk** - *Stăpânul Stăpânirii*, **Mâni** - *Îngrăditorul*, **Mecit** - *Prealăudatul*, **Melik** - *Stăpânul*, **Metin** - *Tarele*, **Muahhir** - *Apoi-rânduitorul*, **Mucip** - *Răspunzătorul*, **Mugni** – *Îmbogăţitul*, **Muhsi** - *Socotitorul*, **Muhyi** - *De-viaţă-dătătorul*, **Muit** - *Înapoi-ducătorul*, **Muiz** - *Îndemnătorul / Întăritorul*, **Mukaddim** - *Înainte-rânduitorul*, **Mukit** - *Vremuitorul*, **Muksit** - *Împărţitorul*, **Muktedir** – *Preaputernicul*, **Musavvir** - *Plăsmuitorul*, **Mübdi** - *Începătorul*, **Müheimin** - *Stăpânitorul,* **Mümin** - *De-credinţădătătorul*, **Mümit** - *De-moarte-dătătorul*, **Müntekim** - *Răzbunătorul*, **Münzil** - *Umilitorul*, **Müteali** - *Preaînaltul*, **Mütekebbir** - *Preamăritul*, **Nâfi** - *Folositorul*, **Nur** - *Lumina*, **Râfi** - *Înălţătorul*, **Rahim** - *Milostivul*, **Rahman** - *Milosul*, **Rakib** - *Veghetorul*, **Rauf** - *Preabunul*, **Reşit** - *Călăuzitorul*, **Rezzak** - *Înzestrătorul*, **Sabur** - *Răbdătorul*, **Samet** - *Nepătrunsul*, **Selam** - *Tămăduitorul*, **Semi** - *Auzitorul*, **Şehit** - *Mărturisitul*, **Şekûr** - *Preamulţumitorul*, **Tevvab** - *Căinătorul*, **Vacit** - *Aflătorul*, **Vahhab** - *Dăruitorul,* **Vahit** - *Unul*, **Vâli** - *Cârmuitorul* , **Vâris** - *Moştenitorul*, **Vâsi** - *Cuprinzătorul*, **Vedut** - *Iubitorul*, **Vekil** - *Apărătorul*, **Veliy** - *Oblăduitorul*, **Zâhir** - *Văzutul*, **Zül celal-i ve’l ikram** - *Cel cu maiestate şi cinste*. - (Sözlerin Romenceye “tercüme girişimleri” – tabir sayın profesörün, Bükreş Üniversitesi’nden Prof. George Grigore’nindir. / Karad. 79 - 1999).
- **Alla’ıñ kulı -** İnsan, kişi, adam.
- **Alla’ıñ künĭ –** Hemen hemen her gün; herhangi bir gün.
- **Alla’ıñ sıcagı -** Çok sıcak bir yer veya gün.
- **Alla acısın unutturmasın –** Deyim. Bu acı son diye bilinsin, Allah daha büyük acı göstermesin.
- **Alla akıl pĭkĭr (fikir) bersĭn. –** Deyim. Akılsızca davrananlar için sitem ve iyi dilek sözü.
- **Alla aratmasın.** – Deyim. Allah daha kötüsünü göstermesin, anlamında.
- **Alla arttırsın. -** Deyim. Allah daha çoğunu versin.
- **Alla aşkına.** - Deyim. Birine bir hususta yalvarmak için söylenen söz.
- **Alla bagışlasın -** Deyim. (Çocuğunu, sevdiğini) Allah kazadan, belâdan korusun.
- **Alla baktından küldürsĭn.** - Deyim. (Evlenecek kız için) Mutluluk dileği sözü.
- **Alla belâsın bersĭn (bermesĭn).** - Kargış sözü (ya da hayırdua).
- **Alla berdĭ Patma’ga Cümalĭ men catmaga. –** Deyim. “Onlar birbirine kavuştu, muradlarına erdiler” anlamında.
- **Alla bermesĭn (etmesĭn) –** Deyim. Bir şeyin olmaması dileğini anlatır.
- **Alla berse. –** Deyim. Allah verirse.
- **Alla bersĭn. -** Deyim. Allah versin. (Duruma göre hayırdua veya beddua anlamlı).
- **Alla beterĭnden saklasın. -** Deyim. Allah daha kötü duruma düşürmesin.
- **Alla bĭle (bĭlĭr). -** Deyim. a) Ne olacağı belli değil. b) Ben bilmiyorum, olup olmayacağını Allah bilir.
- **Alla bĭlĭr, kul sezer.** - Deyim. Allah bilir, kul sezer.
- **“Alla bĭr” degenĭnden başka sözĭne inanılmaz.** - Deyim. Birinin çok yalancı olduğunu anlatmak için söylenir.
- **Alla bĭr yastıkta kartaytsın.** - Deyim. Yeni evlenenlere söylenen bir iyi dilek sözü.
- **Alla biñ bĭr bereket bersĭn. –** Deyim. Bir kazanç karşısında memnun olunduğunu belirtir.
- **Alla boynın (moynın) ursın**. - Kargış. Allah boynunu vursun.
- **Alla büyüktĭr.** - Deyim. İnsanın, çektiği sıkıntılardan, Allah’ın yardımı ile, günün birinde mutlaka kurtulacağını anlatan söz.
- **Alla canın alsın**. - Kargış sözü.
- **Alla cezasın bersĭn**. - Kargış sözü.
- **Alla cür kulum degen –** Deyim. Az zamanda çok para kazanan veya işinde çok ilerleyenler için söylenen söz.
- **Alla dagına köre kar berĭr.** - Deyim. Tanrı insana dayanabileceği kadar sıkıntı verir.
- **Alla dermen.** - Deyim. Bozuk bir iş karşısında sorulan “ne dersin ?” sorusuna karşı, “söyleyecek bir söz bulamıyorum, Allah bilir” anlamında verilen cevap.
- **Alla dert berĭp derman aratmasın.** - Deyim. Allah dert verip derman aratmasın.
- **Alla dört közden ayırmasın.** - Deyim. Allah çocuğu anasız babasız bırakmasın, anlamında iyi dilek sözü.
- **Alla duşmanıma bermesĭn.** - Deyim. Bir derdin büyüklüğünü anlatan söz.
- **Alla ekĭ iygĭlĭkten bĭrsĭn bersĭn. -** Deyim. (Ağır hasta için) Ya ölsün ve kurtulsun, ya iyi olsun.

- **Alla eksĭk etmesĭn -** Deyim. a) Allah (gerekli bir şeyin) yokluğunu göstermesin. b) Bir işte yardımcı olan kişiden söz edilirken, ona olan minnettarlığı belirtmek için söylenen söz.
- **Alla erkezĭñ göñlĭne köre bersĭn.** - Deyim. Tanrı herkesin dileğini yerine getirsin.
- **Alla ĭşĭñ' oñ ketĭrsĭn.** – Deyim. Allah işini rast getirsin.
- **Alla kabul etsĭn. -** Deyim. Sevap sayılan bir iş yapıldığında söylenir.
- **Alla Kalil İbraim bereketĭ bersĭn -** Deyim. "Tanrı çok bereket versin" anlamında iyi dilek sözü.
- **Alla kawuştırsın -** Deyim. Birinin yakını bulunduğu yerden ayrılınca, kalan kimselere söylenen iyi dilek sözü.
- **Alla kayırlı etsĭn. –** Deyim. Yeni bir durumun veya işin başlangıcında söylenen iyi dilek sözü.
- **Alla kazadan belâdan korısın**. - Deyim. İyi dilek sözü.
- **Alla kerimdĭr.** - Deyim. Tanrı büyüktür, Tanrı'ya güvenirim, anlamında ümitlenme sözü.
- **Alla keşĭnden bersĭn.** - Deyim. "Çok yaşasın" anlamında iyi dilek sözü.
- **Alla kısmet etse -** Deyim. Tanrı izin verirse.
- **Alla kolay ketĭrsĭn.** - Deyim. Bir işe girişmeye niyetlenen kimseye söylenen iyi dilek sözü.
- **Alla korşalasın -** Deyim. Allah korusun.
- **Alla köstermesĭn (körsetmesĭn) –** Deyim. Allah kötü bir durumla karşılaşmaktan korusun.
- **Alla kuwanşıñ arttırsın**. – Deyim. İyi dilek sözü.
- **Alla maga, men saga –** Deyim. Şimdi sana borcumu ödeyecek param yok, kazanırsam öderim.
- **Alla mĭsapĭrĭ -** Bir yerde, çağrılmadan konaklamak zorunda kalan kimse.
- **Alla muradıñ bersĭn**. – Deyim. İyi dilek sözü.
- **Alla namertke muhtac etmesĭn.** - Deyim. Allah namerde muhtaç etmesin.
- **Alla nazardan saklasın –** Deyim. Allah nazardan korusun.
- **Alla raatlık bersĭn.** - Deyim. Yatmaya gidilirken söylenen iyi dilek sözü.
- **Alla ramet eylesĭn –** Deyim. "Allah merhamet etsin" anlamında, ölüleri hayırla anmak için söylenen söz.
- **Alla razı bolsın - → Allah senden razı bolsın.**
- **Alla sabır bersĭn.** Deyim. Baş sağlığı dileği olarak söylenir.
- **Alla sabırlı kulun süyer.** - Deyim. Allah sabırlı kulunu sever.
- **Alla saklasın –** Deyim. Allah korusun.
- **Alla sawlık berse,** ... - Deyim. Allah sağlık verirse, ...
- **Alla senden razı bolsın –** Deyim. Yapılan bir iyiliğe ya da ifade edilen bir iyi söze karşılık olarak söylenen teşekkür sözü.
- **Alla senĭ inandırsın –** Deyim. Bir şeye inandırmak için yemin gibi kullanılır.
- **Alla sokkan –** Deyim. Allah cezasını vermiş.
- **Alla şaşırtmasın -** Deyim. Allah şaşırtmasın.
- **Alla şifa bersĭn -** Deyim. Ağır hasta bir kimseye söylenen iyi dilek sözü.
- **Alla tözüm bersĭn -** Deyim. Allah dayanma gücü versin.
- **Alla uzun ömĭrler bersĭn.** - Deyim. Allah uzun ömürler versin.
- **Alla üşün –** Deyim. Gerçekten, doğrusu.
- **Alla yarattı dememek -** Deyim. Acımasızca dövmek.
- **Alla yazmasın.** – Deyim. Allah kötü bir durumla karşılaştırmasın.
- **Alla'dan kork !** – Deyim. "Yapma, utan !" anlamında.
- **Alla'dan sıska, ne yapsın muska ?** - Deyim. Allah'tan sıska, ne yapsın muska ?
- **Alla'ga şükür.** – Deyim. Durumdan memnun olunduğunu anlatır.
- **"Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlâ âli Muhammed" -** Ar. Peygamberi övüp yüceltmek için okunan bir duadan alınmış sözler olup, "Allahım, Efendimiz Muhammed'e (S.A.V.), O'nun ailesine, yakınlarına merhamet et" anlamındadır. Tokalaşırken müslümanlar bazen bu sözleri söylerler. **"Alimseyit, Bawbek : (Ekewĭ bĭrden) Allahümme salli alâ ... (Salavatlaşırlar)." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Alla'nıñ bakşasında türlĭ türlĭ şeşek öser. -** Deyim. Allah'ın bahçesinde çeşit çeşit çiçek yetişir.
- **Alla'nıñ emrĭmen, Peygambernĭñ kawlĭmen** ... - Deyim. Kız istenirken söylenen başlangıç sözleri.
- **Borjsız bĭr Alla –** Deyim. Her insan borçlu durumuna düşebilir.
- **Ecĭrĭn Alla ödesĭn –** Deyim. Mükâfatını Allah versin.
- **İşĭ Alla'ga kalmak –** Deyim. Kimseden bir yardım gelemeyeceği bir duruma düşmek.
- **Ömĭr Alla –** Deyim. Ölen kişinin akrabasına başsağlığı olarak söylenen "Ölüm Allah'ın takdiridir. Allah sana ömür versin" dileğinin kısa adı.
- **Söz bĭr, Alla bĭr**. – Deyim. Verilen sözden sonra dönülmeyeceğini anlatır. **"Ma, mınaw üç biñ frank piyĭñĭz, mınawı da tuzman ötmegĭ. Ána, endĭgĭ sĭz de karşılıgın berĭrsĭñĭz. Şĭmdĭden sora söz bĭr, Alla bĭr. Taylanma cok !" -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Alla berse, taşka pĭter –** Atas. Allah verirse taşa biter.
- **Alla bĭr kapını kapasa, biñ kapını aşar.** - Atas. Allah bir kapıyı kapatırsa, bin kapıyı açar.
- **Alla catkızıp kapıga karatmasın –** Atas. Allah yatırıp kapıya baktırmasın.
- **Alla kardaşnı kardaş yaratkan ama kĭsenĭ ayrı –** Atas. Allah kardeşi kardeş yaratmış, ama keseyi ayrı.
- **Alla kĭşĭnĭñ özĭne bersĭn. -** Atas. Başkasından gelecek mala ümit bağlanılmamasına dair.
- **Alla oñgarmagannı kul oñgarmaz.** – Atas. Allah'ın mutlu etmediğini kul edemez.
- **Alla törge catkızıp kapıga karatmasın. –** Atas. Allah yatağa düşürüp kapıya baktırmasın.
- **Alla uydurmasa üy bolmaz –** Atas. Allah uygun görmezse ev olmaz.
- **Alla'dan korkmagandan korkılır. -** Atas. Allah'tan korkmayandan korkulur.
- **Alla'dan ölĭm tĭleme, belâ berĭr. –** Atas. Allah'tan ölüm dileme, belâ verir.
- **At borcıman kız borcın Alla öder.** - Atas. At borcu ile kız borcunu Allah öder.

- **Caşnı caşka ber de, kısmetlerĭn Alla'dan tĭle.** – Atas. Genci gence ver de, kısmetlerini Allah'tan dile.
- **Tüşkennĭñ Alla'sı yoktır.** – Atas. Düşenin Allah'ı yoktur.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Kazak., Uygur., Özbek, Türkm. - **Alla;** Gagavuz. – **Allaa;** Kırgız. – **Alda.;** Azeri. – **Allah.**

Rom. s.propr. 1.-. 2. Dumnezeu; Domnul. 3. interj. O Doamne !. 4. s. Zeu.

ALLA'A ISMARLADIK (**Alla'a ısmarladıq**) ünl. Allaha ısmarladık; ayrılma anında söylenen iyi dilek sözü.

Rom. Formulă de salut la despărțire : La revedere ! (Ad litter. : Te las în grija Domnului).

ALLA-BABAY is. Allah baba; Allah'a içten bir yakınlık ve bağlılık duygusuyla verilen bir isim.

"Nimet kıza. Cılaycak bola, yala. Sögĭnecek, sögecek bola, korka. Kalbĭnden, 'Ya, Allababay menĭ çarpsa ?" diy, toktala." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

"Kartların aytkanların seslep akıllı bolganmız, onlarnıñ laflarından şıkmaganda Allababay bĭzge yardım etken, aksakalların sıypap, göñĭllerĭn alganda bĭznĭñ yüregĭmĭz de alew şaşkan, otlar man canganday bolgan." - (Nedret Mahmut – Aksakallılar).

Rom. s. propr. "Tatăl Dumnezeu", termen familiar pentru numele Lui Dumnezeu.

ALLAH öz. is. → **Alla**.

"Dereler tolmagaydı, / Şeşekler solmagaydı, / Ölüm Allah'tan kelĭr, / Ayrılık bolmagaydı." - (Boztorgay).

- **Ey Allah!** – Çaresizlik anlarında Allah'a sığınma sözü. **"Olâ..., Kencalĭ, Hasan! Zuwganlar. (Katındakı bastonıman kapıga urup) Ey ballar!... Ey Allah."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

ALLAHLAMAK (**allahlamaq**) f. Allah'ın adını anmak; "Allah Allah!" demek.

"Şıgalĭ kandıñ kızı üçün, / Safa Kan özĭ üçün. / Alar üçün bolmasa, / Allahlap ezan çakırgan / Akmescit'nĭñ özĭ üçün.";

"Bu gâwĭrdĭñ manastırın cıktırmay, / Ornına ak mescitler tĭktĭrmiy, / Allahlap ezan ettĭrmiy, / Kaytmañdı, yanlar, kaytmañdı !" - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Kırım Nogay varyantı).

Rom. v. A pomeni numele Domnului.

ALLAHLAŞMAK (**allahlaşmaq**) işteş f. (Birçok kişi) Allah adını anmak;. "Allah Allah" diye bağırşmak.

"Baskan sayın kılan tas, / Bargan sayın karañgı. / Allahlaşkan erlerdĭn / At oynatır cerĭ emes (değil)." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Adil Sultan , Kazak-Kırgız variyantı).

Rom. v. coactiv. A pomeni împreună numele Domnului.

ALLAHLAŞTIRMAK (**allahlaştırmaq**) f. İlâhlaştırmak, tanrılaştırmak.

Rom. v. A diviniza; a apoteoza; a considera pe cineva în rândul zeilor.

ALLAHLIK (**allahlıq**) s. Allahlık, elinden bir iş gelmez, saf ve zararsız kimse.

Rom. adj. Naiv, molâu.

ALLAHSIZ s. Allahsız.

1. Allah'a inanmayan.

"(Şu cürek) Allahsızlar haksızlıkka tapkanda / Millet içün ölemen dep, ökürĭp, / Hakka karşı haksızlıklarnı cutalmay. ..." - (M. F. ? - Şu Cürekte Ne Bar ? / Emel M.).

"Allahsızga Allah barın bĭldĭrse, / Şaşkınlarga tewbe, yemĭn ettĭrse, / Haksızlıknı hak ögünde çöktürse, / Mına endĭ, uçun dünya der edĭm." - (Cemil Abdürreşit - Tĭlegĭm / Emel D.).

2. mec. Acımasız, vicdansız.

Rom. adj. 1. Ateu. 2. fig. Nemilos, crud; lipsit de scrupule.

ALLAHSIZLIK (**allahsızlıq**) is. Allahsızlık, tanrısızlık.

1.Tanrıtanımazlık.

2. mec. Acımasızlık, zalimlik.

Rom. s. 1. Ateism. 2. fig. Cruzime, sălbăticie; lipsă de scrupule.

ALLAHUEKBER (Ar.). "Allah uludur" anlamında, ezan okunurken söylenen ve tekrar edilen arapça cümle. Var. **Allauekber.**

"Oca efendĭ ezanga Allahu ekber, Allahu ekber men başladı." - (Altay Kerim - Aksüyek).

Rom. Arabism înserat în rugăciuni și apelurile la rugăciune, însemnând "Dumnezeu este măreț".

ALLAHUTAÂLÂ öz. is. (Ar. Allahute ala). Allahütealâ; "Yüce Allah" anlamında söz. Var. **Allautáalá.**

Rom. s. propr. Arabism însemnând "Preaînaltul Dumnezeu".

ALLAK BULLAK (**allaq bullaq**) s. ve zf. Alt üst, karmakarışık.

Rom. adj. și adv. Dezordonat, răvășit; vraiște.

ALLAMAK (**allamaq**) f. Al renkle boyamak veya süslemek.

Rom. v. A vopsi în roșu aprins, a înroși; a orna în roșu.

ALLAMAK PULLAMAK (**allamaq pullamaq**) f. Süslemek.

Rom. v. A împodobi (cu beteli și paiete multicolore și sclipitoare); (depreciativ) a împopoțona, a înzorzona.

ALLANDIRMAK (**allandırmaq**) f. Allanmak işine sebep olmak.

"Kızarıp tuwayatırgan küneşnĭñ nurları at tĭzĭne kadar bolıp akkan kırmızı kannıñ üstĭne tüşĭp, onı taa bek allandıra." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. Forma factitivă de la **allamak.**

ALLANMAK (**allanmaq**) f. Allanmak.

1. Kızarmak.

"Alma betĭñ allangan, dallangan kaşıñ, / Akız saga ne boldı, aylangan başıñ?" - (Boztorgay).

"Sarı gül allanır mı, / Şiy armut ballanır mı? / Saga bĭr dem aldangan, / Bĭr taa aldanır mı?" - (Boztorgay).

2. Allık sürünmek, süslenmek.

Rom. v. 1. A se înroși; (despre obraji) a se îmbujora. 2. A se farda.

ALLAŞMAK (**allaşmaq**) f. Allaşmak; al duruma gelmek.

Rom. v. A se înroși; a se îmbujora.

ALLATMAK (**allatmaq**) f. → **Allandırmak**.

ALLAY ünl. → **Alay**[7].

ALLÁK (**alláq**) s. 1. Her yemeği beğenmez; nazlı. Eşanl.

cıyrık.

2. (Kırım.) İkiyüzlü.

"Köp yaşagan soyda ozar, / İçĭ zehir, tışı bal, / Allák kĭşĭ sıyda ozar ..." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

Rom. adj. 1. Lingav, mofturos. 2. İpocrit, fățarnic, prefăcut.

ALLÁKLIK (**alláqlıq**) is. 1. Nazlılık. Eşanl. **cıyrıklık**.

2. İkiyüzlülük.

Rom. s. 1. Fire mofuroasă. 2. Fățărnicie.

ALLEGĬM s. ve is Var. **állegĭm.** 1. Kibar, nazik.

"Men bo kopkalarnı, cĭpnĭ kolıma tutmaga namısıma sıydırmam. Men bek allegĭm, bek kibar bĭr kĭşĭmen." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. alay. Kibirli, kendini beğenmiş; kendini başkalarından ayrıcalıklı, üstün gören.

"Aytuwlı kızlar bĭr tuwul, aytuwlı şeber. / Sĭzdiy etken allegĭm cernĭ teber." - (Boztorgay).

- **Allegĭm bolmak** – Kibirlenmek, kasılmak, kurumlanmak, çalım satmak. **"Ekĭ başlı üyüm bar, ortası tandır. / Nege allegĭm bolasıñ, Enise şandır. ?" -** (Boztorgay).

Rom. adj. şi s. 1. Fin, delicat, rafinat. 2. iron. Înfumurat, încrezut, arogant.

ALLEGĬMLĬK is. Var. **állegĭmlĭk.** 1. Kibarlık, naziklik.

2. Kibirlilik, kendini üstün görme tavrı.

"Biyaz anter kĭymimen, / Allegĭmlĭk bĭlmiymen. / Olur olmaz golanga / Kalbĭmnĭ bĭldĭrmiymen." - (Boztorgay).

- **Allegĭmlĭk satmak** - Kurumlanmak, çalım satmak. **"Sebila kudagıynıñ özĭ allegĭmlĭk satmaga bek bĭle amma." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. 1. Rafinament, delicatețe. 2. Aroganță, înfumurare.

ALLEGRO zf. (İtal.>Türk., Rom.) Müz. Allegro; bir parçanın canlı, neşeli çalınağını anlatır.

Rom. adv. Muz. Allegro.

ALLELEM zf. (Ar. Allahü alem - "Allah daha iyi bilir." anlamında ifadeden.) Galiba. Var. **állelem.** Eşanl. **gálba, kalbá, kalbĭ.**

"Hasan man Mehmet'nĭ kördĭler. Onlardan bĭrşiyler soraganlar allelem ya." - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Kart, Çora'ga diy : Aydĭ balam, en soñga sen kaldıñ. Sen de korkasıñ allelem." - (A. Karakaya – Çorabatır).

Rom. adv. După cât se pare; pare-se că ...

ALLEM KALLEM (**allem qallem**) is. Allem; "Allem kallem etmek" deyiminde geçen bir söz. Var. **állem**.

- **Allem kallem etmek** – Her türlü kurnazca çareye başvurmak. **"Mĭna Bawbek akam, menĭm tapkanım, senĭñ kapkanıñ. Allem dedĭm, kallem dedĭm, ahır soñı yasap keldĭm." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. s. în expr. idiom. A face tot posibilul; a recurge la toate mijloacele (pentru a ajunge la un anumit rezultat).

ALLENE s. Çirkin. Var. **állene.**

Rom. adj. Urât, hidos.

ALLI s. Allı, üzerinde al renk bulunan.

"Anterĭñ allı güldĭr. / Cılat menĭ, ya küldĭr. / Awada uşkan kuştan / Maga selâmıñ bĭldĭr." - (Boztorgay).

- **Allı güllĭ** – Göz alıcı renkleri olan. **"Pencĭremnĭñ tübĭnde / Allı güllĭ gül şeşek. / Cañı yaşaw tüzgen ilĭm / Gülşeşektiy ösecek." -** (Boztorgay).
- **Allı pullı** – Göz alıcı renkler ve şeylerle süslenmiş.
- **Allı yeşĭllĭ -** Göz alıcı renkleri olan; al ve yeşil renkleri olan.

Rom. adj. Cu roşu, în roşu.

ALLIK (**allıq**) is. Allık.

1. Al olma durumu.

2. Kadınların kullandığı al renk dudak ve yanak boyası.

Rom. s. 1. Starea de afi roşu; roşeață. 2. Fard roşu; ruj.

ALMA[1] is. Bot. Elma. Var. **elma.**

1. Elma ağacı. (Lat. Malus domestica).

2. Bu ağacın meyvesi.

"Bĭr dalda ekĭ alma. / Bĭrĭn al, bĭrĭn alma. / Calbaraman ey Kuday, / Canım al, yarem alma !" - (Boztorgay).

"Kapıstada koşan bar, almada şıgıt, / Bĭlalmayman sen kaysı köydensĭn, cĭgĭt." - (Boztorgay).

- **Er (ul) bala baw alması, kız bala taw alması** – Deyim. Erkek çocuk bağ elması, kız çocuk dağ elması. (Eski bir zihniyete göre).
- **Alma terekten uzak tüşmez. -** Atas. Elma ağacından uzak düşmez.
- **Yarım alma, göñĭl alma.** – Atas. Yarım elma, gönül alma. (Armağan küçük de olsa, gönül almaya yarar).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Karaçay Malkar., Kazan. **- alma;** Moğ. **- alima, alim;** Mac. **-alma;**

Rom. s.1. Bot. Măr, pomul fructifer. 2. Măr, fructul.

ALMA[2] , **-UW** is. Alma.

1. Almak işi.

2. Alıntı, iktibas.

Rom. s. 1. Luare. 2. Citat.

ALMA[3] öz. is. Kırım'da akarsu, 83 km. boyunda, Babugan yaylasından çıkıp, yarımadanın batısında denize dökülür. Vadisi elma bahçeleriyle ünlüdür. Buraları 1853-1856 İngiliz, Fransız, Türk - Rus ve 1943-1944 Sovyet - Alman savaşlarında şiddetli çarpışmalara sahne olmuştur.

Rom. s. propr. Râu în Crimeea.

ALMA-BET s. ve is. Elma yanak; elma yanaklı; yuvarlak ve kırmızı yanaklı.

"Alma betĭñ allangan, dallangan kaşın, / Akız saga ne boldı, aylangan başıñ?" - (Boztorgay).

"Almabetsĭn, arüwsĭn, kĭşkenesĭn. / Bĭr keşede tüşĭme üş kelesĭn." - (Boztorgay).

Rom. adj., şi substantivat. Cu obrajii roşii; cu față rumenă.

ALMACI is. Elmacı; elma yetiştiren veya satan kimse.

Rom. s. Cultivator sau vânzător de mere.

ALMACILIK (**almacılıq**) is. Elmacılık; elma meyveciliği.

Rom. s. Ocupația de cultivator sau de vânzător de mere.

ALMADAN BERMEDEN zf. Selâm almaksızın, vermeksizin; öfkeli bir halde (doğrudan konuya girmek).

Rom. adv. Nitam-nisam; pe nepusă masă.

ALMAGAŞ (**almağaş**) is. Elma ağacı.

“Şo vakıtta, tap derenden, bahçadan bĭr almagaş / Şakıra Sadi’nĭ : Aydĭ tışka, gõñlĭñ aş !” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. Măr, pomul fructifer.

ALMAK (almaq) f. Almak.

1. Bir şeyi elle veya bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

“Niçün men körmeden zarlarnı alawıyasıñ?” – (Müstecib H.Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Balam, üy degenĭñ moyınga kĭyĭlgen kızgın bĭr oşaktır, alsañ kolıñ pĭşer, almasañ moynıñ pĭşer.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak, uzaklaştırmak.

“Dostımdan köp duşmanım, / Senĭ menden alırlar.” - (Boztorgay).

“Kenceömer’nĭñ ilerĭde takat yetĭştĭralmay balasın mektepten almak mecburiyetĭnde kalacagın tüşünüp süyüne edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

3. Elinde, kucağında, yanında bulundurmak.

“Şuwal keldĭ korkmañız, ey şuwal ey, / Şokmar alıp şıkmañız, ey şuwal ey !” - (Boztorgay).

“Tõñĭlme Tatar kızı, antman kĭr mektepke ! / Parla keryañ, al kitabıñ, çalış milletke !” - (Necip H. Fazıl – Tatar Kızına).

4. Birlikte götürmek.

“Ketseñ kıymas ala ket, / At artına sala ket. / Başıña sıklet kelse / Kurban etĭp şala ket.” - (Boztorgay).

“Bulutlar, bulutlar ! / Ketĭcĭ bulutlar, / Çongarga, Kıtayga / Yetĭcĭ bulutlar, / Alıñız menĭ de, gõñlĭm açılsın, / Kõzĭmden yaşlar curtıma saçılsın !” - (Bekir S. Çobanzade – Bulutlar, Bulutlar !)

5. Sürüklemek, sürükleyip götürmek, zorla götürmek.

“Kıywaldı, kıywaldı, / Balalarıñ sel aldı.” - (Boztorgay).

“Bastırıksız taktanı cel alır, cel almasa el alır.” - Atas. İyi tutturulmamış tahtayı yel alır, yel almasa el alır.

6. Satın almak.

“Pazardan aldım bakır, / Yarem, közlerĭñ çakır. / O dìlber közlerĭñe / Kurban boldım men fakır.” - (Boztorgay).

“Balama çagama bayramlık almay bo künge cıygan paralarnı kolaylıkman berewıyar sanasıñ mı ?” - (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

7. Verilen bir şeyi kabul etmek.

“Kız bergen akaylarnıñ köpten köp para, altın, taa şunı bunı alıp kĭyewlerĭ bolacak cĭgĭtlernĭñ belĭn bükmelerĭ hiç tora tuwıl.” - (M. V. Yurtsever – Toy, piyes).

8. Ağzında çiğnemek, yemek, yutmak.

“Bĭr de baklawa kele ... ah, mübarek ! / Awzıña alganda watıla hemen.” - (M.V. Yurtsever – Toy, şiir).

“Doktor balanı dıkkat man karay. / - Vaktında yetĭşkenmen. Mınaw peniçilin hapların al.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

9. (İçki ve sigara için) İçmek, kullanmak.

“Arkadaşım da, men de : / - Bĭz ĭçmiymĭz, ĭşĭmĭz bar, ketecekmĭz, dedĭk. / - Alıñız bĭrer tane be Smail akay, men ödiycekmen !” - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

10. Temin etmek, bulmak.

“Canbaş sulum, aytmayman, o bek yaman, / Oga kaydan alasıñ beş karış toban ?” - (Ali Osman Ayrantk - Bĭlgenĭm).

11. İş tutmak, iş bulmak.

“Kurtömer bĭraz anda mında tentiyĭp cürgenden soñ, M... kasabasında bĭr memuriyet almaga muvaffak boldı.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

12. Ele geçirmek, sahiplenmek.

“Özĭ ketĭrmegenĭ ketĭrmegen, menĭm kolımdakısın da sıpırıp sĭlĭp alayatır.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

“Oñ awucın öteberĭ açıp paraların kösterdĭ. Tátásĭ , eñkastan, alacak bolıp oga taban ĭrkĭldĭ.” - (Necip H. Fazıl – Nimet’nĭñ Bayramı).

13. Fethetmek, ele geçirmek.

“Kadĭr Tañrım, ata curtın alacakka bĭr saylansak!” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Tur Çora ! Sen taa catasın, Kazan’nı Kazak alıpyatır, ket, ket onı kutar !” - (Ahmet Karakaya - Çorabatır / Emel D.).

14. Bir şeyden mahrum etmek, gasp etmek.

“Caw karuwın alganda / Curtın otka salganda, / Kızdan kurban şalganda, / Incınmagan can bolgan.” - (Mehmet Niyazi – Kargış).

15. İçine sığdırmak. **Bo raf bütün kitaplarımnı alır.**

16. Kabul etmek, içeriye, yanına buyur etmek.

“Hoş keldĭñ dep şıgarman, alırman üyge. / Kamşıñnı men ĭlermen altın şüyge.” - (Boztorgay).

“Bunu körgen Ayşe abay süyüne, küle, / Kelgenlernĭ azbarda karşılap ala.” - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

17. Göreve çağırmak, işe başlatmak.

“Balıklar suwga daldı, / Suwda ızları kaldı. / Menĭm nazlı yaremnĭ / Dewlet askerge aldı.” - (Boztorgay).

18. Görevden uzaklaştırmak. **Vazifesĭnden almak.**

19. Bir şeyi bir yere yazmak, geçirmek.

“Defter kalem şıgarıp hazırlık köre, / Zevce adın, zevc adın defterge ala.” - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

20. Muhatap olmak.

“Bĭz de bĭr şıñ aytayık, anlagan alsın. / Anlamagan dal fidan, talpına kalsın.” - (Boztorgay).

21. Bulmak, kavuşmak.

“Ay anayım, anayım, / Senĭ kaydan alayım ? / Senĭñ cürgen coluña / Catıp cumarlanayım.” - (Boztorgay).

“Sĭlkĭn bugawlarıñdan, kurtul, / Erkĭñ alıp yaşaycaksıñ.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

22. İçine çekmek, üzerine çekmek. **Suw almak. Cal almak. Carık almak.**

“Tırışkan soñ, cal alıp sıyların tapkan.” - (Mehmet Niyazi - Sagış).

23. Kötü bir duruma uğramak. **Ceza almak. Suwuk almak. Başına belâ almak.**

24. asıl ve mec. Kaplamak, sarmak. **Taw başın duman algan.**

“Eskĭ merak ve telesüwnĭñ yerĭn şĭmdĭ tamarların uyuştırıp zihnĭn karıştırgan ve cüregĭn basıp sıkkan bĭr korkı aldı.” - (M. Vani Yurtsever – Mektep Kaşagı).

25. Üzerine koymak, örtmek. **Paltosın omızlarına almak.**

26. (Haber, cevap) Öğrenmek, duymak. **Kaber almak. Cevap almak.**

“Deñĭzlerden sırlar algan dalgalar / Erten akşam eteklerĭñ öperler.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Bĭzĭm habernĭ almagan bolsalar, şĭmdĭge kadar taa kaç kere kelĭp coklar edĭler.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

27. Bir şey edinmek, temin etmek.

“Ay küneşten nur ala, yıldız aydan. / Ah degende alayım senĭ kaydan. ?” - (Boztorgay).

“Kızlar, caşlar kuyaşlap / Künden alganlar sawlıknı.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

28. Elde etmek, bir isteğe kavuşmak.

“Kararıp kelgen kara bulut cawmay ketmez, / Cawşı degen imansız almay ketmez.” - (Boztorgay).

“Kawe kuydum cezbege, / Filcanım yok süzmege. / Anañdan ızın alsam / Kelĭrsĭñ mı gezmege?” - (Boztorgay).

29. Kazanmak, elde etmek, sahiplenmek.

“Üyken toyda oynap külüp / Tokız alıp kaytaman.” - (Boztorgay).

“Gülzade : Ka, kaş para aldıñ ? / Alimseyit : (Piy paraların şıgarıp) Mĭna. (Cumarlap kĭsesĭne tıgar ve küler).” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

30. Spor. Kazanmak; yenmek, galip gelmek. **Meçnĭ almak. Set almak. Kupa almak.**

“Bunlar eskĭ pelwanlar; nam bergenler, / Küreş alıp, küreşĭp köp cürgenler.”; “Cıga şáytĭp beş kĭşĭ, cıgılmay kala, / Ekĭncĭ boyga salıngan koynı ala.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

31. Spor. Rakibine belli bir oyunu uygulamak. **Koşbellge almak. Irgakka almak. Koyankoltıkka almak. Üyrüldürüp almak.**

“Üşüncĭ şıkkan casmantık, kawi bĭr bala, / Tutar tutmaz Menay’nı koşbelge ala.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

32. a) (Erkek için) ... ile evlenmek.

“Cebelek otka canar mı, / Cengesĭn algan oñar mı, / Cengesĭn taşlap kız algan / Tañ atkanın tuyar mı?” - (Boztorgay).

b) (Delikanlı ana babası için) Bir kızı oğullarına gelin etmek.

“Alem sora ne dep aytmaz ? Aná, Bawbek pilânşenĭñ kızın ayttıraturdı, tap soñında küşĭ cetmegenĭnden alalmadı, der.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

33. Bir yere gelip durmak, yanaşmak, bir yerde bulunmak.

“Arabalar sıralanıp turalar, / Atlılar bĭr kenarda yer alalar.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

“Seytcan üyge kelĭr kelmez köy balları etrafın sarıp aldılar.” - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş**)**.

34. Duymak, hissetmek. **Tat almak. Koku almak. Zewk almak.**

35. Bir şeyin yerini değiştirmek, başka bir yere yerleştirmek. **Masanı pencĭre canına almak.**

36. Temizlemek. **Tozın almak.**

37. ...gibi anlamak, ... gibi görmek. **Üstüne almak.**

38. (...) konusu etmek. **Maytapka almak –** Mehtaba almak, alaya almak.

39. (Ölüm ile) Yaşamakta olanların arasından ayırmak.

“(Felek) Onı bĭz Dobrucalılar arasından aldı. Onı bĭzden maddeten ayırdı.” - (Necip H. Fazıl – Şair Mehmet Niyazi).

40. Gidermek, yok etmek.

“Üy aldında kuşagım kaldı, / Ay kördĭ, küneş aldı. - Kıraw” - (Bulm. : Kırağı.)

“Teselli berecek, göñül awurmasın alacak sözler kelĭp aytsalar da, Zahide toktamay.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

41. Soldurmak. **Rengĭn kün almak**.

42. Vücuttaki bir organı ameliyatla çıkarmak.

“Dayımnıñ anaw saglam büyreklerĭnden bĭrsĭn kese de alalar.” - (Acemin Bawbek - Ebanay).

43. Öldürmek.

“Suw agar ince ince, / Tınmadan kündüz gece, / Mewlâm canım almasın / Yaremnĭ körmeyĭnce.” - (Boztorgay).

44. (-p sıfat-fiil şekliyle, yard. fiil). Birleşik fiiller kurar : **Alıp-barmak, alıp ketmek, alıpkelmek.**

45. (Yard. f.). Türlü haldeki isimlerle bileşik kelimeler kurar : **Cal almak -** dinlenmek; **Col almak -** ilerlemek. **Haber almak -** duymak, öğrenmek. **Kol almak** - El öpmek. **Kolından almak. Tawır almak.**

46. (Yard. f.). (“Olmak, bolmak” fiilinden bozma “almak”). Bir hareketin sonuçlandırılmasını anlatır. **Oynap almak -** oynamış olmak.

47. (Yard. f.) (“Olmak, bolmak” fiilinden bozma “almak”). Fiillerin şimdiki zaman üçüncü şahıs şekline gelerek olabirlik tasviri fiili yapar : **Oynay+almak, cuwura+lmak, kete+almak.**

- **Abdest almak –** Aptes usulü ile yapılan arınma, beden temizliği yapmak.
- **Akıl almamak -** Akla mantığa sığmamak.
- **Aklın almak –** Baştan çıkartmak.
- **Al ! –** “Tut !; Buyur !” anlamında. **“Küreş başı cüldeden alıp bĭr şewre / ‘Al hakkıñnı ekem !’ dep Menay’ga bere.” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Küreş).
- **Alabĭlgenĭ kadar -** zf. Alabildiğine. a) Sınırsız, uçsuz bucaksız. b) mec. Aşırı derecede.
- **Alıp beralmamak (bĭrsĭmen) –** İyi geçinememek.
- **Alıp cürmek –** Gezdirmek, dolaştırmak.
- **Alıp cuwırmak -** Saldırmak; koşarak gitmek.
- **Alıp kaşmak (Atlar ...) –** Sürücüsüne veya binicisine uymayıp, son hızla, tehlikeli bir biçimde koşmak. **“Şışıp kalsın şal maliy, alıp kaştı, / Onekĭ şuwal şınımnı colga şaştı.” -** (Boztorgay).
- **Alıp kaşmak (Kız ...) –** Kız kaçırmak. **“Akız, şáşĭñ örmezler, / Senĭ maga bermezler. / Kel alayım kaşayım, / Karanlıkta körmezler.” -** (Boztorgay). **“Ak kanatlı kuş bolıp deryalar aşsam, / Bĭr keşede men senĭ alıp kaşşam.” -** (Boztorgay).
- **Alıp ketmek –** Yanında götürmek.
- **Aşaadan almak –** Alttan almak; sert konuşan birine yumuşak davranmak.
- **Ateş almak –** Yanmak
- **Awurdan almak –** Ağırdan almak; isteksiz davranmak.
- **Awuzdan lap almak –** Ağızdan laf almak.
- **Awzın payın almak -** Hak ettiği cevabı almak.
- **Ayagın astına almak** - Tekme ile dövmek.
- **Başın almamak –** (Bir şeyden) Ayrılmamak, kurtulamamak**. “İtibarsız bolır ya !... Bĭr şiyden kalmay: /**

Sarhoşlıktan, kawgadan hiç başın almay.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

- **Başın aşaa almak** - Başını eğmek.
- **Belánı satıp almak –** Belâyı satın almak; bir sıkıntaya kendisi fırsat vermek.
- **Boy almak** – Boylanmak.
- **Boyın ölşĭsĭn almak -** a) Kendi beceriksizliğini anlamak. b) Beklediği yakınlığı görememek.
- **Can alıp can bermek –** Can alıp can vermek, can çekişmek.
- **Canın almak** – Öldürmek.
- **Cel almak –** Rüzgâr götürmek, uçurmak.
- **Cer almak -** a) Birilerinin arasında bulunmak. b) Ayrılan yerde durmak.
- **Cesaret almak** – Cesaretlenmek.
- **Col almak** – İlerlemek.
- **Cügün almak –** Alabileceğini kadar almak, yükünü tutmak.
- **Ders almak –** Ders almak, akıllanmak.
- **Hal almak** (Bir ...) – Bir duruma gelmek.
- **Hewesĭn almak -** İsteğine kavuşmuş olmak.
- **Göñĭl almak** – a) Sevindirmek. **“Kızlar toykıznıñ başına toplaşkan. Hepsĭ onıñ göñlĭn almak ĭstiyler.” -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy , şiir). b) Kırgınlığını gidermek.
- **Günasın almak** – Günahını almak; birisi hakkında haksız olarak kötü düşünmek. **“Aytar, aytar halk menĭ, / Günamnı alır. / Oynaganım, külgenĭm / Canıma kalır.”** - (Boztorgay).
- **Irgakka almak –** Güreşte, ayağıyla rakibinin ayağına içten çengel atmak.
- **İbret almak –** Ders almak, akıllanmak.
- **Kafası almamak –** Anlamakta zorluk çekmek.
- **Kalenĭ ĭşĭnden almak -** Karşı taraftan birinin yardımıyla kazanmak.
- **Katĭr göñĭl almak** - Sevindirmek.
- **Kol almak** – El öpmek**. “Ketecekmen anayım, / Ber kolıñnı alayım. / Yarem elge kalacak. / Ya men katĭp canmayım.” -** (Boztorgay). **“Gülzade : Ka, kolıñ alayım da Bawbek akam. (Kolın alır, artına keşĭp sorar) Amansıñ mĭ, aman mı Fatma tátám alar ?” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Kolga almak -** Bir şeyin üzerinde durmaya başlamak.
- **Koynına almak** – Yatağına almak.
- **Köz astına almak -** Birini tutuklayıp bir yerde bekletmek.
- **Közden sürme almak -** Hırsızlığı büyük beceri ile yapmak.
- **Közge almak –** Göze almak, cesaret etmek.
- **Közĭn almamak (bĭr şiyden)** – Gözünü ayırmamak.
- **Kuşakka almak** – Kucaklamak. **“İtı şıktı ürmege, / Kızı şıktı körmege, / İtĭn aldım pışakka, Kızın aldım kuşakka.” -** (Boztorgay).
- **Maytapka almak –** Mehtaba almak, alaya almak.
- **Mıskılga almak** – Alaya almak. **“Bayramda Bekĭrĭm galoşsız kalmasın. / Bay halknıñ balası mıskılga almasın.” -** (Bekir S. Çobanzade – Tuwdım Bĭr Üyde).
- **Nefes almak** - Solumak.
- **Ot almak –** Ateş almak. a) Yanmak. b) Heyecanlanmak.
- **Ölşĭsĭn almak –** a) Yapılacak bir şeyin ölçülerini almak. b) Terzi bir müşterisinin vücut ölçülerini ölçüp yazmak.
- **Önĭn almak –** Önlemek, bir şeyin olmasına engel olmak. **“Baba da bolaytmese, önĭn alalmaz eken.” -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Örnek almak -** a) Birini ölçü olarak görmek. b) Bir şeyden kendine ders çıkarmak. c) Üzerinde düşünülecek bir konu seçmek.
- **Payın almak –** a) Kendine ayrılanı almak. b) mec. Azarlanmak.
- **Sarıp almak –** (Etrafını) Kuşatmak.
- **Satıp almak** – Satın almak.
- **Saylap almak –** Seçmek, beğenip almak..
- **Selámın almak –** Selâmına karşılık vermek.
- **Solık almak -** a) Nefes almak. b) Dinlenmek.
- **Söz almak –** a) Toplantıda konuşmak. b) Bir işin yapılacağına dair güvence elde etmek. c) Evlenme teklifine olumlu cevap duymak.
- **Tadın almak -** Bir şeyin güzelliğini bilir olmak.
- **Tavır almak -** Bir davranış biçimi benimsemek.
- **Tınış almak** – Nefes almak.
- **Tınışın kötĭnden almak –** Nefesini kıçından almak; çok korktuğundan sesini çıkaramadan kala kalmak.
- **Tĭzge almak –** Kırım güreşinde rakibini bir dizin desteğiyle, iki elle belinden tutup havaya kaldırmak.
- **Üstüne almak** – a) Alınmak b) Ödev yüklenmek.
- **Vaziyet almak -** a) Bir davranış biçimini benimsemek. b) Karşı çıkmak.
- **Yukusun almak** - Uykuya doymak.
- **Zaman almak -** Çok zaman boyunca sürmek.
- **Zewk almak** - Hoşlanmak.

- **Al kaşaganı kĭr damga, carası bolgan gocunsın. -** Deyim. Al kaşağayı gir ahıra, yarası olan gocunsın.
- **Al menden de o gadar –** Deyim. “Ben de aynı durumdayım.” veya “Ben de aynı fikirdeyim” anlamında söz.
- **Aldı kolga, saldı colga –** Deyim. Aldı ele, koydu yola, girişimde bulundu.
- **Al gülüm, ber gülüm. –** Deyim. a) İki sevgilinin birbirine sevgi gösterisinde bulunmaları. b) Bir kimseye yapılan hizmetin hemen karşılığını bekleme durumu.
- **Almadım bermem, körmedĭm bĭlmem –** Deyim. Almadım vermem, görmedim bilmem.
- **Bergenge beş köp, alganga altı az. –** Deyim. Verene beş çok, alana altı az.
- **Boşka kuysañ tolmaz, / Tolıga kuysañ almaz. –** Deyim. Boşa koyarsan dolmaz, doluya koyarsan almaz.
- **Börk al deseñ baş alır –** Deyim. Başlığını al dersen başını alır. (Ölçülü davranamaz).
- **Koynı cel algan soñ eşkĭnĭ kökte kör. -** Deyim. Koyunu rüzgâr aldıktan sonra, keçiyi gökte gör.
- **Ortalıkta cawın yok, Asanşını suw algan. -** Deyim. Ortalıkta yağmur yok, Hasançа'yı sel almış; hiç sebep yokken, olay çıkmış.

• **Ot almaga keldĩñ mĩ ?** – Deyim. Ateş almaya geldin mi ? (Uğradığı yerden hemen gitmeye kalkan kimseye söylenen sitem sözü).

• **Alacak atĩñ kabırgası altından körĩnĩr.** – Atas. Alacak atın kaburgası altından görünür.

• **Almak ĩsteseñ bermege alış.** – Atas. Almak istiyorsan vermeye alış.

• **Almak kolay, bermek zor.** - Atas. almak kolay, vermek zor.

• **Anasız kıznı arabalap kelseler alma.** – Atas. Anasız kızı arabaya koyup getirip gelseler alma.

• **Aslı yaman, alganın yamannar.** – Atas. Aslı kötü kişi, evlendiği kadını kötüler.

• **At alsañ awulıman, kız alsañ uruwuman** – Atas. At alırsan, yetiştiği yeri ile, kız alırsan uruğu (soyu) ile; alırken yetiştikleri ortamı da bilmelisin.

• **Bastırıksız taktanı cel alır, cel almasa el alır.** – Atas. İyi tutturulmamış tahtayı yel alır, yel almasa el alır.

• **Beslemenĩ eslemeden alma** – Atas. Beslemeyi görmeden tanımadan alma.

• **Beşke al, üşke sat, adıñ bazırgân bolsın.** – Atas. Beşe al, üçe sat, adın bezirgâna çıksın.

• **Borc uzasa kalır, dert uzasa alır.** – Borç uzarsa alır, dert uzarsa alır (öldürür).

• **Borcın bermegen bĩr daa alamaz.** – Atas. Borcunu vermeyen bir daha alamaz.

• **Borşka algan etĩñ süyegĩ betĩñ cırtar.** - Atas. Borca alınan etin kemiği yüzünü yırtar.

• **Buyurgan almaz, cuwurgan alır.** – Atas. Arzu duyan almaz, koşan alır.

• **Canaşa aş bolgaşı, Tañrı canıñ alsın.** – Atas. Yanındaki aç olmaktansa Tanrı canını alsın.

• **Cangızga (Alla) ul berer, canın alır da salır, alır da salır.** - Atas. (Allah) Yalnıza oğul verir, hep üzerine titretir.

• **Cĩbereberseñ cılkı alır, üyge de köz salır.** – Atas. Başıboş bırakırsan atını alır (çalar), eve de göz koyar.

• **Colda tapsañ sayıp al.** – Atas. Yolda bulursan sayıp al.

• **Cürgen col alır, cürmegen colda kalır.** – Atas. Yürüyen yol alır, yürümeyen yolda kalır.

• **Dewenĩ cel alsa, eşkĩnĩ kökte kör.** – Atas. Deveyi yel alıyorsa, keçiyi göklerde gör.

• **El közĩmen kız alma, keşe közĩmen böz alma** – Atas. El gözü ile kız alma, gece gözü ile bez alma.

• **Erĩnşeknĩ er almaz.** - Atas. Tembeli er almaz.

• **Eşkĩ bergen koy alır, eş bermegen ne alır ?** – Atas. Keçi (hediye) veren koyun alır, hiç vermeyen ne alır ?.

• **Erte turgan col alır, erte üylengen döl alır.** – Atas. Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.

• **Et sasıgın tuz cuwar, / Er sasıgın mal cuwar, / Sokurnı alsañ saw tuwar, / Tentekni alsañ soy kuwar.** - Atas. Etin kokusunu tuz yıkar, erkeğin ter kokusunu mal yıkar, sokuru alırsan sağ doğar, aptalı alırsan soy bozar.

• **Gülüne karap goncasın al** - Atas. Gülüne bakıp goncasını al.

• **Kar cawa dep kuwanma ayazı bolır, kelĩn aldım dep kuwanma şayası bolır.** – Kar yağıyor diye sevinme ayazı olur, gelin aldım diye sevinme kusuru olur.

• **Kenarın kör de bezĩn al, anasın kör de kızın al.** - Atas. Kenarını gör de bezini al, anasını gör de kızını al.

• **Kımırskadan örnek al, cazdan kışka azırlan.** – Atas. Karıncadan örnek al, yazdan kışa hazırlan.

• **Otırgannıñ kısmetĩn şapkan alır.** – Atas. Oturanın kısmetini koşan alır.

• **Papĩşĩn kolına algan artına karamaz.** – Atas. Pabucunu eline alan arkasına bakmaz.

• **Pelwan da bolsañ aşadan al** – Atas. Pehlivan da olsan alttan al.

• **Sabısın körĩp atın al, anasın körĩp kızın al.** – Atas. Sahibini görüp atını al, anasını görüp kızını al.

• **Sokırnı alsañ saw tuwar, tenteknĩ alsañ soy kuwar.** – Atas. Körle evlenirsen sağlıklı çocuk dünyaya gelir, aptalla evlenirsen soyun bozulur (yozlaşır).

• **Tentekten tora cewap alırsıñ.** - Atas. Aptaldan doğru cevap alırsın.

• **Üy alma, komşı al.** – Atas. Ev alma, komşu al.

• **Yamanlarga yar bolma, iygĩlerden ibret al** - Atas. Yamanlara yar olma, iyilerden ibret al.

• **Yarım alma, göñĩl alma.** – Atas. Yarım elma, gönül alma.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Kazak., Karaçay Malkar. - **almaq, aluv;** Kazan. - **alu;**

<u>Rom.</u> v. 1.- 47. A lua. 1. A apuca, a prinde. 2. A desprinde, a îndepărta. 4. A duce. 6. A cumpăra. 7. A primi. 13. A cuceri. 14. A deposeda. 17. A angaja. 29. A câştiga, a obţine. 44.-47. Diferite funcţii de verb auxiliar.

ALMALI s. 1. Elmalı; elması olan.

2. öz. is. Almalı, Dobruca'nın güney- batısında köy. Romence adı da aynıdır : Almalău.

<u>Türk Lehç.</u> : Kazak. - **almatı;** (Kazakistan'ın eski başkenti Alma-ata adının doğru söylenişi aslında **Almatı'dır**, Almalı manasındadır; Kazakçada –lı yapım ekinin karşılığı –tı'dır).

<u>Rom.</u> 1. adj. Cu meri; cu mere. 2. s. propr. Almalău, sat în sud-vestul Dobrogei.

ALMALIK (**almalıq**) is. Elmalık, elma bahçesi.

> **"Suwuksuw'nıñ ĩşĩnde beş <u>almalık</u>, / Hiç Kırım'ga kelmedĩ böyle canık."** - (Soğuksu Muhacir Türküsü / Boztorgay).

<u>Rom.</u> s. Livadă de meri.

ALMAMAZLIK (**almamazlıq**) is. Almamazlık, kabul etmeme durumu.

<u>Rom.</u> s. Refuz; faptul de a refuza, de a nu lua.

ALMAN öz. is. (Fr.>Türk.). Alman. Eşanl. **Cerman, Nemse.**

1. Alman halkı ve bu halka mensup kimse.

> **"Bo kasabada (Braşov'da), bĩzĩm Köstence'de bolganınday, türlü milletler bĩr yerde, kardaştay yaşaylar. Bonlarnıñ en köbĩsĩ Ruman, Macar ve <u>Almanlardır</u>."** - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

2. Almanya ve Almanlarla ilgili olan.

> **"Caşlarnıñ añlatkan konuları her vakıt kızlar hakkında bolsa da, bo defa marebenĩñ gidişatı boldı, ... <u>alman</u> ordularınıñ sogış cephelerĩnde ceñĩliyatırganları, ... memleketĩmĩzdekĩ recimĩñ ket kete taa sıkı idare yöntemlerĩne baş urganı, ..."** - (Ekrem Menlibay - Bĩr Yaz Aşkı).

Rom. s. propr. 1. Poporul german; persoană care face parte din acest popor. 2. adj. Privitor la Germania sau la germani.

ALMANAH is. (Fr.>Rom.Türk). Almanak.

Rom. s. Almanah.

ALMANCA is. Alman dili. Eşanl. **Cermanca.**

Rom. s. Limba germană.

ALMAŞMAK (**almaşmaq**) f. Sırayla birbirinin yerini almak.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **almaşmaq;** Kazan. - **almaşu;**

Rom. v. 1. A se alterna. 2. A se permuta.

ALMAŞTIRILMAK (**almaştırılmaq**) f. Sırayla birbirinin yerine yerleştirilmek.

Rom. v. 1. A fi alternat, a se alterna. 2. A fi permutat, a se permuta.

ALMAŞTIRMAK (**almaştırmaq**) f. Sırayla birbirinin yerine yerleştirmek; birbiriyle değiştirmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **almaştırmaq;** Karaçay Malkar. - **almaşdırmaq;** Kazan. - **almaştıru;**

Rom. v. 1. A alterna. 2. A permuta.

ALNAÇ is. Alnaç; cephe, taraf, yüz

"Canköy, / İstasyonın yüz alnacına yazılgan isĭm. / Vakıt onı sĭlalmagan ..." - (Yaşar Memedemin - Anka).

Rom. s. Faţă, faţadă; fronton.

ALO ünl. (Fr.>Rom.Türk). Alo; telefon konuşmasında seslenme sözü.

Rom. interj. Alo.

ALOE is. (Fr.>Rom.). Bot. Sarısabır. (Lat. aloe). Eşanl. **sarısabır.**

Rom. s. Bot. Aloe.

ALP is. ve s. (Göktürk.). esk. Alp, yiğit, kahraman.

"Bilge kagan ermiş, alp kagan ermiş." - Orhun. : Bilgili kağan imiş, alp kağan imiş,

"Alp anadan tuwa diy, argımak soy kuwa diy, / Asıl atay balası ata colun kuwa diy." - (Abdülhakim Cawuldar - Ana man Bala Arasında – Emel M.)

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **alp;** Kazan. - **alıp;**

Rom. adj. şi s. Viteaz.

ALPAK-MALPAK (**alpaq malpaq**) Herhangi bir anlamı olmayan, tekerlemelerde aliterasyon veya kafiye sağlamaya yarayan, "calpak" sözüne uydurularak yapılmış sözler.

"Alpak malpak, / Tabanları calpak." - (Boztorgay).

Rom. Forme consonante potrivite pentru cuvântul "calpak", lipsite de vreun sens, dar folosite pentru efecte aliterative.

ALPAKA (**alpaka**) is. (Fr.>Rom.Türk.). Alpaka.

1. Zool. Güney Amerika'da yaşayan bir lama cinsi. (Lat. Lama pacos).

2. Bu hayvanın yününden dokunan kumaş.

Rom. s. 1. Zool. Specie de lamă, animalul rumegător. 2. Stofă fabricată din lâna acestui animal.

ALPIN-TALPIN zf. Sallana sallana.

"Deñĭzde bĭr kayıkçık alpın talpın cılışa, / İçĭnde bĭr yaş yĭgĭt kürek tarta, ıdırna." - (Abdullah Latifzade - Ömür / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım. - **alpın talpın;** Kazan. - **alpan tilpen;**

Rom. adv. Legănându-se.

ALPİNİSM is. (Fr.>Rom. Türk). Alpinizm, dağcılık.

Rom. s. Alpinism.

ALPİNİST is. (Fr.>Rom.Türk). Alpinist, dağcı.

Rom. s. Alpinist.

ALP SALP zf. (Yürüyüş hakkında). Salına salına, ağır hareketlerle, hantalca.

- **Alp salp etĭp cürmek** - Hantalca yürümek.

Rom. adv. (Despre mers) Legănat, greoi.

ALSI s. Kırmızımsı, pembe.

"Yaz günlerĭn yazdım, bĭraz yazayım küz, kışların, / Alsuw yüzlĭ, kara kaşlı, kara közlĭ kızların." - (A. Tukay – Şurelĭ'den Tahsin İbrahim uyarl. - Okıma Kitabı V).

Türk Lehç. : Kazan. - **alsu;**

Rom. adj. Roz, trandafiriu.

ALSIZ s. Halsiz. Var. **álsĭz.**

Rom. adj. Slăbit, epuizat; istovit.

ALSĬZ s. → **Alsız, Álsĭz**.

ALŞAK (**alşaq**) s. ve is. Alçak. Var. **alçak.**

1. s. Yerden uzaklığı az olan.

"Alşak kalaw kün barda eter mĭ talda? / Kısmetĭmĭz bolgaydı sĭznĭñ malda." - (Boztorgay).

2. is. ve s. Aşağı; yüksek olmayan (yer).

"Bazı yerlerde daglardan taa alşak cer kabarmaları körĭle. Onlarga bayır denĭle." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

" - Ama ördeklerĭñ kanatları yok mı ? Onlar nüşün uşmaylar ? / - Onlar da uşalar, lákin alşaktan." - (İsmail Ziyaeddin terc. / Barbu Delavrancea - Kartbabay).

3. s. (Boy için) Kısa.

"Aba'dan dep alşatmam, alşak dep külmem, / Özĭm süyüp baş koştım, iş töñĭlmem." - (Boztorgay).

"Oñ kolıñda kalemĭñ, solıñda kolşak. / Bĭr yerĭñe sözĭm bar, boyıñ alşak." - (Boztorgay).

4. s. (Ses için) Hafif, yavaş.

"Ömĭrbek ... yawaş yawaş özĭne kelmege başladı. / - Men kaydaman, dep alşak sesmen soradı." - (Altay Kerim – Kâniye).

5. is. mec. Sıradan, adi, bayağı hayat.

"Kara kılşıkbaş biday arpaga kor, / Awadan uşup alşakka baş koşmak zor." - (Boztorgay).

6. is. ve s. mec. Aşağılık, karaktersiz.

"Bo alçaklardan kurtulmak yañlışlık bolır mı ?" - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Alşak göñĭlĭ –** Alçak gönüllü, mütevazi.
- **Alşak kabartma –** Sanat. Alçak kabartma. (*Rom. – basorelief*)
- **Alşak ton -** Müz. Kalın ses.
- **Alşak eşekke kĭm bolsa mĭner. –** Atas. Boyu kısa eşeğe kim olsa biner.
- **Alşakta catma sel alır, / Yüksekte catma cel alır. –** Atas. Alçakta yatma sel alır, Yüksekte yatma yel alır.

Türk Lehç. : Kırım. - **alçaq;**

Rom. adj. şi s. 1.-3. Scund, jos. 2. s. Loc jos. 4. (Despres voce) Joasă, slabă, stinsă. 5. Viaţă simplă, banală, de rând. 6. adj. şi s. fig. Josnic, ticălos.

ALŞAK GÖÑĬLLĬ (**alşaq göñĭllĭ**) s. ve is. Alçak gönüllü, mütevazi.

"Babam yamannıksız, alşak göñĭllĭ, Alla'dan korkkan ve oga cürekten inangan bĭr kĭşĭ edĭ." - (Yaşar Memedemin - Kaytuw).

Rom. adj. şi s. Modest.

ALŞAK GÖÑĬLLĬLĬK (**alşaq göñĭllĭlĭk**) is. Alçak gönüllülük, tevazu. Eşanl. **göñĭl alşaklıgı.**

Rom. s. Modestie.

ALŞAKLIK (**alşaqlıq**) is. Alçaklık. Var. **alçaklık**.

1. Alçak olma durumu.

2. Gönül alçaklığı, tevazu.

3. mec. Aşağılık, alçakça davranış.

"Toragay'nı fukare dep bisĭnmiy, Menarüw'nĭ oga bergen yok, zavallılarnıñ ölĭmĭne sebep bolgan. Ne hainlĭk, ne alşaklık !" - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, piyes).

- **Göñĭl alşaklıgı** - Alçak gönüllülük.

Rom. s. 1. Însuşirea de a fi scunda sau jos. 2. Modestie. 3. fig. Josnicie, mârşâvie, ticăloşie.

ALŞALMA, -UW is. Alçalma.

Rom. s. Faptul de **alşalmak.**

ALŞALMAK (**alşalmaq**) f. Alçalmak. Var. **alşaymak**.

1. Alçak duruma gelmek, yüksekten aşağı doğru inmek.

2. mec. (İnsan için) Değeri azalmak, düşkünleşmek.

"Külünş kele koyanga / Bĭr kĭrpĭ men yan-yanga / Şabışmada yer almak, / O derece alşalmak." - (İsmail Ziyaeddin - Toy / Koyan man Kĭrpĭ).

Rom. v. 1. A pierde din înălţime; a se lăsa (în jos). 2. fig. A se înjosi, a se umili; a decădea.

ALŞALTMAK (**alşaltmaq**) f. Alçaltmak. Var. **alşatmak**, **alşaytmak**.

1. Alçak duruma getirmek.

2. mec. Değerini azaltmak; düşkünleştirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **alşalmak.**

ALŞARAK (**alşaraq**) s. Alçarak, biraz alçak.

"Kızlarnı okıtkan alşarak boylı, ak sakallı, uzun cübbelĭ balaban sarıklı Vehbi hoca bugünküsĭndiy közĭmnĭñ aldında." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. adj. Cam scund, cam mic (de statură), mărunţel.

ALŞAŞIK (**alşaşıq**) s. Alçacık, çok alçak. Var. **alçacık.**

"Alşaşık beton duwar, / Boyı boyıma uyar. / Ekĭ göñĭl bĭr bolsa / Ayırmaga kĭm kıyar?" - (Boztorgay).

"Alşaşık boylı, / Katipe tonlı." - Patılcan. (Bulmaca).

Rom. adj. Scund de tot; mărunt de tot.

ALŞATMAK (**alşaltmaq**) f. Alçaltmak. Var. **alşaltmak, alşaytmak.**

1. Alçak duruma getirmek, yüksekliğini azaltmak.

2. mec. Değerini düşürmek.

"Aba'dan dep alşatmam, alşak dep külmem, / Özĭm süyüp baş koştım, iş töñĭlmem." - (Boztorgay).

"Sendiy huysuzlarıñ sebebĭnden kabaatsız bĭr balanı cezalandıracak kadar özĭn alşatacak insanlardan bolmaganın köstermek ĭstedĭ o saga." - (Aciemin Baubek - Manalı Bĭr Ders).

Rom. v. 1. A lăsa în jos, a coborî; a reduce din înălţime. 2. fig. A subestima; a înjosi, a umili.

ALŞAYMAK (**alşaymaq**) f. → **Alşalmak**.

ALŞAYTMAK (**alşaytmaq**) f. → **Alşaltmak**, **Alşatmak**.

ALŞI[1] is. → **Alçı**.

ALŞI[2] is. Bey; say; oyunda kullanılan aşık kemiğinin dar iki yüzünden çukurlu olanına verilen ad; **taw** denilen düz yüzünün karşıtı.

"Alşısı, tawı bellĭ olmaz, bügü, şĭgĭ. / Kırılmaz m'eken şu kıznıñ tegerşĭgĭ?" - (Ahmet Karakaya – Çınlar).

- **Aşık er zaman alşı turmaz –** Aşık her zaman bey (cuk) oturmaz. (İşler her zaman istediğin gibi gitmez.).

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **alçı;** Nog. - **aydan;** Kazak. - **alşı;**

Rom. s. Faţa laterală, îngustă, cea cu adâncitură a arşicului din jocul copiilor.

ALT is. ve s. Alt ; daha sık kullanılan varyantı : **ast.**

"Kerĭmĭñ, bu akşam, özĭn bĭle añlayalmagan bĭr his altında kalbĭ büsbütün incergen, merhamet, insaniyet tamırı tam manasıman iyĭlgen edĭ." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

"Kĭyewnĭñ katında ayak üstünde turgan berber Rahim akay emĭr altında, katsĭn, traş etmege başlay." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Alt etmek** – a) Yenmek. **"Şından yane men senĭ alt etermen, / Curtıña saban sürer de son ketermen."** - (Boztorgay). b) Yere sermek. **"Aydamaklar köyĭnde at ceterler, / Aytsañ, sırın alemge, alt eterler."** - (Boztorgay).

Rom. s. (şi adjectival sau adverbial) Dedesubt.

ALT'ARIK (**altarıq**) is. 1. Nisan ayının çok büyük soğukların olduğu ilk günlerine verilen isim. (Hayvan yetiştiricilerin altı sepet yeme dahi muhtaç olduğu günler).

2. "Altı sepet", birkaç sepet yem anlamında söz.

- **Abĭrlĭde altı arık, / En bolmaydım cartı arık. / Cartı arık ta bolmasa, / Kes te könĭn et şarık."** - Atas. Nisanda altı arık yeme muhtaç olunan, "altı arık" denilen soğuklar olur, daima biraz yem bulundurulmalıdır; yoksa hayvanlarının hali harap olur, onları kesip gönlerinden çarık yapmaktan başka iş kalmaz.

Rom. s. 1. Numele popular al gerurilor mari din luna Aprilie; (Babele). 2. "Şase coşuri" - termen cu sensul de "o rezervă de fân" de care trebuie să dispună un plugar la gerurile mari din luna Aprilie.

ALTAW s. ve z. Altısı bir arada; altılık.

"Ay bozgara bozgara, / Bozgarada altı araba, / Altawı da kazna araba, / Onu da kattĭñ Nureddin ?" - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır).

- **Orakta onaw, / Armanda altaw, / Cegende tıñ bĭr özĭm bolayım.** - Deyim. Orak zamanında on kişi, armanda altı kişi bir arada, / Yemekte sadece bir kendim olayım.

Rom. num. colectiv. şi pron. Şase laolaltă; tus-şase.

ALTAYCA is. Altayca.

1. Altaylılar için edebi dil olarak kabul edilen Altay boyunun dili.

• **Caş ölöñgö caaş kerek, / Caş balaga erke kerek.** - Atas.; Dobruca Tatarcasıyla : **Yaş ölenge cawış kerek, / Caş balaga erkelĭk kerek**; Türkiye Türkçesiyle : Körpe ot yağış ister, / Küçük çocuk şımarmak ister.

• **Qıymıqtanğan kiji qır ajar.** - Atas.; Dobruca Tatarcasıyla - **Kıymıldangan kĭşĭ kır aşar** (atlar). Türkiye Türkçesiyle - Kıpırdayan kişi kırı aşar.

• **Suuzağanda suudan tatu neme coq.** - Atas.; Dobruca Tatarcasıyla : **Suwsaganda suwdan tatlı şiy cok ;** Türkiye Türkçesiyle : Susayınca sudan tatlı nesne yoktur. – (Türkiye Dışındaki Türk Ed. Antolojisi, c. 24 - 2003).

2. Dilb. Türk , Moğol, Tunguz dillerinin kendisinden türediği varsayılan ana dil.

Rom. s. Limba altaică. 1. Limba literară a Altaienilor (Reg. Aut. Altai – Feder. Rusă). 2. Lingv. Prezumtiva limbă de bază din care s-ar trage limbile turce, mongole şi tunguze.

ALTAYLILAR öz. is. Altaylılar; Özerk Altay bölgesinde (Rusya Fed.) yaşayan Kumandı, Kuu (Kuğu veya Lebed Tatarları), Tuba, Altay, Teleüt Türklerine verilen ortak isim ve bu Türklere mensup kimse.

Rom. s. propr. Altaic,-i, Altaieni; numele general al diferitelor populaţii turcice din Reg. Aut. Altai (Feder. Rusă); persoană care aparţine acestor populaţii.

ALT-BÖLĬM is. Alt bölüm.

Rom. s. Subdiviziune.

ALT-CINIS is. Alt cins.

Rom. s. Subspecie.

ALTERNATİV is. (Fr.>Rom.Türk). Alternatif.

Rom. s. Alternativă.

ALTI s. Altı.

1. is. Beş ile yedi arasındaki sayı; bu sayıyı gösteren rakam**: 6**.

“Ekĭ zarda altı, yedĭ atıp oynama. Menĭm karaközlerĭmnĭñ bĭr yagı altı.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

2. s. Bu sayı kadar birimlerden oluşan. **Altı gün. Altı kardaş.**

“Ayta ayta, halk bĭznĭ altı ay aytar. / Özĭ taşkan deryanıñ özì kaytar.” - (Boztorgay).

• **Altı arık** – a) Altı sepet. b). Nisan (eski adı **Ábĭrlĭ**) ayının ilk günlerine verilen bir isim. Nisanın başında havalar bazen çok soğuk olur. Yeni otlar henüz bitmediğinden, yem stoku da tükenmek üzere olduğundan, hayvan sahipleri için bu günler korkulu günlerdir. Bundan dolayı yedekte yem bulundurmak tecrübelerinin bir gereğidir.

• **Altı okka etmek** – Birini kollarından ve bacaklarından tutup havaya kaldırmak, taşımak.

• **Abĭrlĭnĭ aklañız, altı arık cem saklañız.** – Atas. Nisan’ın hakkını veriniz, altı sepet yem saklayınız.

• **Altıda cıyılgan artmaz, yedĭde cıyılgan cetmez.** - Atas. Altıda toplanan artmaz, yedide toplanan yetmez.

• **Bergenge beş köp, alganga altı az.** – Atas. Veren için beş çok, alan için altı az.

Rom. s., adj., num. 1. s. şi num. Şase ¸numărul şase. 2. adj. De şase unităţi.

ALTIGEN is. (Türk.). Mat. Altı kenarlı, altı açılı çokgen.

Türk Lehç. : Kırım. - **altıköşelik;** Kazan. - **altıpoçmaq;**

Rom. s. Mat. Hexagon.

ALTILAMAK (**altılamaq**) f. Bir şeyin sayısını altıya çıkarmak; altılık yapmak.

“Altı baynıñ altı ulı, / Altılap ketken eşkĭm.” - (Boztorgay).

Rom. v. A completa până la şase; a grupa câte şase.

ALTILI s. ve is. Altı parçadan oluşan (şey).

Rom. adj. şi s. De şase; cu şase; alcătuit din şase piese.

ALTILIK (**altılıq**) s. ve is. Altılık.

1. Altılı; altı parçalı şey.

2. Altı tane alabilen.

Rom. adj. şi s. 1. De şase; tacâm de şase elemente. 2. Cu capacitatea de şase unităţi.

ALTIN is. Altın. Var. **altun.**

1. Altın elementi; kolay işlenen, değeri yüksek, takı eşyası yapımı ve para basımında kullanılan sarı renk, paslanmaz metal. Atom sayısı 79, sembolü latince adı aurum’dan **Au.**

“Altınga elmaz yaraşır, gümüşke kantaş. / Dünya eglenceñ bolayım, ömĭrlĭk yoldaş.” - (Boztorgay).

“Onlar yarın altın şıgarılgan yerge ketecekler. Mından 160 şakrım uzaklıkta Vosmoy degen yerde altın ocagı bar eken.” - (M. Gafuri’den / Heyet - Okıma Kitabı V).

2. s. Altından yapılmış veya altınla kaplanmış.

Altın tas. Altın tĭş. Altın yüzük.

“Altın küpe takmalı, / Pencĭreden bakmalı. / Cañı ösmerlĭ caşlarnıñ / Cüreklerĭn cakmalı.” - (Boztorgay).

3. is. Altın para veya takı.

“Karşıgalap tĭzgensĭn, altınnı feske, / Keşe tĭşke kelesĭñ, kündüz eske.” - (Boztorgay).

“Hazĭrlene kız yaka ketecek bokşa, / Bĭr mendĭlge tüyüle altın, akşa.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

4. mec. is. Yüksek kazanç.

5. mec. s. Değerli, yüksek nitelikli.

“Bĭzniñ de bĭr namımız bar köresĭñ. Kĭm altın atın bakır etmek ĭster ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

6. mec. Sarı; sarışın.

“Kelĭñĭz mında, Sitbekĭr, sen de, Nuray ! / Sen de, sen de, altın saç, şáylĭ Esma !” - (Bekir S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

• **Altın babası -** Çok zengin kimse.

• **Altın bĭlezĭk –** Para getiren meslek.

• **Altın çag –** En parlak ve mutlu çağ.

• **Altın gümüş (altın kümüş) -** a) Altın ve gümüş. b) Değerli eşyalar. c) Değerli madenler.

• **Altın kesmek –** Çok para kazanmak.

• **Altın Oturgış** – öz. is. Tar. Kırım Hanlığı. **“Altın Oturgış namıman meşhur bolgan zengĭn curtımızdan bĭzĭm köbĭmĭznĭ kuwgan.”** - (Necip H. Fazıl – Kırım).

• **Altınman (altın harflermen) yazılmak** – Şanına lâyık bir biçimde anılmak **“Tarihĭnde altınman yazılgan künlerĭ. / Sen bonlarnı unutma, boman yaşa.”** - (Necip H. Fazıl – Tatar Cĭgĭtĭne).

• **Altın elekenge kan kusmak -** Deyim. Varlık içinde hastalıklı yaşamak.

• **Bo dünyada kĭmĭ kĭyer altın taç, / Kĭmĭ cartı külâga bĭle muhtaç.-** Deyim. Bu dünyada kimi giyer altın taç, kimi eski külâha bile muhtaç.

• **Falan cerde altın bar, barsañ bakır da cok –** Deyim. Falan yerde altın var (demişler), gitsen, bakır da yok.

• **Garĭpke berĭlgen selâm altın cerĭn tutar.** – Deyim. Garibe verilen selâm altın yerine geçer.

• **Alacak atıñnıñ ayagı** (veya **kabırgası) altın bolıp körĭnĭr.** – Atas. Alacak atın ayağı (kaburgası) altından görünür.

• **Altın adıñ' bakır etme. -** Atas. Altın adını bakır etme.

• **Altın cerge tüşmekmen kıymetten tüşmez –** Atas. Altın yere düşmekle kıymetten düşmez.

• **Altın otta, cĭgĭt meydanda bellĭ bolır." -** Atas. Altın odda, yiğit meydanda belli olur.

• **Arpa kürpe aş eken, altın kümüş taş eken.** – Atas. Arpa bulguru aş imiş, altın gümüş taş imiş.

• **Bülbülge altın kafes te zindandır.** – Atas. Bülbüle altın kafes de zindandır.

• **İşĭne kan kuskan son, altın legenden ne fayda? -** Atas. İçine kan kusuluyorsa, altın leğenden ne fayda ?

• **Kıdırlez cawını altınga bedel.** – Atas. Hıdrellez yağmuru altına bedeldir.

• **Ölmegen öksĭz örselenĭp öser, bĭr gün altın tastan suw ĭşer.** – Atas. Ölmeyen öksüz hırpalanıp büyür, gün gelir, altın tastan su içer.

• **Sabırnıñ sonı sarı altın. –** Atas. Sabrın sonu sarı altın.

• **Zanaat kolda altın bĭlezĭktĭr.** - Atas. Zanaat kolda altın bileziktir.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar. - **altın;** Moğ. - **alt, altan;**

Rom. 1. s. Elementul chimic aur, metalul prețios. 2.adj. De aur. 3. s. Galben; monedă de aur. 4. fig. s. Câștig bun. 5. fig. adj. De înaltă valoare, de calitate superioară. 6. adj. fig. Auriu, galben; blond.

ALTINCI s. Altıncı; sıralamada beşinci ile yedinci arasında gelen.

"Altıncı sınıfnı pĭtĭrgen son Seytcan okuyalmadı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. num. ord. (Al, a) Șaselea, șasea. (substantivat; adjectival).

ALTIN-KÖKĬRT is. Zool. Arı kuşu; sırtı sarı, karnı mavi yeşil, arı ve böceklerle beslenen, kumru büyüklüğünde bir göçmen kuş cinsi. (Lat. Merops apiaster).

"Bĭr sáát ĭşĭnde epsĭn kolında bĭrer praştie, köy aldında kölcĭknĭñ katındakı sarıbaşık şukurlarına dogrı, altınkökĭrt kuşu urmaga cönedĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Prigorie, albinărel.

ALTINLAMAK (altınlamaq) f. Altınlamak.

1. Altınlatmak, altın veya sarı yaldızla kaplamak.

2. Altınla süslemek.

Rom. v. 1. A auri, a polei, a sufla cu aur. 2. A împodobi cu aur.

ALTINLANMAK (altınlanmaq) f. Altınlanmak.

1. Altın veya sarı yaldızla kaplanmak.

2. Altın gibi parlamak.

Rom. v. 1. A se polei, a se sufla cu aur. 2. A străluci ca aurul.

ALTINLAŞMAK (altınlaşmaq) f. Altın görünümünü almak.

Rom. v. 1. A se preface în aur 2. A se auri.

ALTINLATMAK (altınlatmaq) f. Altınlamak; altın veya sarı yaldız kaplatmak.

Rom. v. A polei, a sufla cu aur.

ALTINLI s. Altınlı.

1. İçinde altın bulunan.

2. Altınla süslenmiş.

"Padsalardıñ padsası, / Bası altınlı kan kızı, / Acĭ kandıñ yusunı, / Cıgalı kandıñ alganı, / Dana Bikem aytadı..." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Adil Sultan, Kırım Nogay variyantı).

Türk Lehç. : Nog., Kazan. - **altınlı;** Moğ. - **altay, altatay;**

Rom. adj. 1. Cu aur; aurifer. 2. Aurit.

ALTINORDI öz. is. Tar. Cengiz hanın ölümünden sonra, imparatorluğunun batısı olan Doğu Avrupa'daki Türk illerini bir araya getiren ve onun torunları tarafından idare edilegelmiş olan Tatar-Türk-Moğol devleti (1227 - 1502). Eşanl. **Kıpçak Hanlıgı.**

"Aksak Timur'ıñ, on dortĭncĭ asır miládinĭñ sonlarında Altın Ordı imparatorlıgın parçalamasıman meydanga kelgen Kırım Hanlıgı ..." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. s. propr. İst. Hoarda de Aur; stat mongolo-turco-tătar apărut în Europa răsăriteană după divizarea marelui imperiu al lui Genghiz Han între urmașii săi.

ALTINSUW is. Sarı yaldız.

"Añlatayık ballarımızga, torınlarga, / Onlar da bĭlsĭn, tanısın. / Tarihlerge şeitlernĭñ adları / Altın suw man yazılsın." - (Necibe Şukuri - Azaplar).

Rom. s. Soluție poligrafică aurie; vopsea de nuanță aurie.

ALTINSUWLI s. Sarı yaldızlı.

"Kĭyĭmlerĭ: Uzun etek, topukkaşık kaftan, allı altınsuwlı bindallılar, başlarında caltıragan kĭşkene fesler, güzellĭgĭn kaplamagan maramalar..." - (Güner Akmolla - 200 Sene Sonra Körĭştĭk / Karad.).

Rom. adj. Auriu; aurit.

ALTIN-ŞEŞEK is. (Kazan.) Bot. Sarı kasımpatı, krizantem. (Lat. Chrysanthemum coronarium).

Türk Lehç. : Kazan. - **altınçeçek;**

Rom. s. Crizantemă galbenă.

ALTIN-TAYAK (altın tayaq) is. Bot. 1. Altınbaşak; çiçekleri sarı, yaprakları zehirli bir ağaççık. Gövde ve dallarından baston, sap, ağızlık gibi oyma işler yapılır. (Lat. Solidago virga aurea).

2. Bu ağaççığın dalından yapılmış baston ve yolculuk sopası.

"Alaman ayak, / Altın tayak, / Cuwursañ cetmezsĭn / Calañgayak. - Sagın" - Bulm. : Çevik ayakla, altıntayaktan asa ile (elde) yürüsen, yalınayak koştursan, yetişemezsin. - Serap.

Türk Lehç. : Kazan. - **altın-tayak;**

Rom. s. Bot. 1. Specie de sânziană; vargă de aur. 2. Toiag dur, de drumeție, tăiat din ramura acestui arbust.

ALTINTEPE öz. is. Altıntepe, Dobruca'da, Babadağ kasabasının güneyinde bakır madeni ocakları ve köy.

Rom. s. propr. Sat situat la sud de Babadag, cu mine de aramă în vecinătate.

ALTIPAT is. (Türk. altıpatlar'dan) Altıpatlar; tabanca; içine altı tane mermi alan tabanca.

“Kolında bĭr altıpat ya da omızında bĭr tüpeklĭ asker şıgar aldıma dep, üş buşuk ata.” - (Altay Kerim – Kâniye).

“Azbar ĭşĭne kĭrer kĭrmez, kolında altıpatı, boyına kuturuna, babama kele, öz tĭlĭmen bĭrşiyler ayta.” - (Muzekkir Menlivuap - Unutulmaz Bĭr Keder / Renkler).

Türk Lehç. : Nog., Kazan. - **altatar;**

Rom. s. Revolver, pistol.

ALTIŞAR üleşt. s. Altışar; her birine altı, her defasında altı.

“Aga ĭnĭ konakta / Altışar ay kalgan son, / Akran eşĭnen bĭr dogmış / Kardaş kibi olgan son / Er bĭrĭ öz göñlünde / Nışan koya bĭr kızga.” - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

Rom. num. distrib. Câte şase.

ALTIŞARLAP zf. Altışar olarak.

Rom. adv. Luând câte şase.

ALTIZ s. Altız; bir doğumda dünyaya gelmiş olan (kardeşler).

Rom. adj. Care a fost născut odată, într-un grup de şase feţi, de către aceeaşi mamă.

ALTLIK (**altılıq**) is. Altlık. Var. **astlık**.

Rom. s. Suport; soclu.

ALTLI-ÜSTLĬ s. ve zf. Biri altta, diğeri üstte olmak üzere, birlikte. Var. **astlı üstlĭ.**

Rom. adj. şi adv. Situat unul peste altul.

ALTMIŞ s. Altmış.

1. is. Elli dokuz ile altmış bir arasındaki sayı; bu sayıyı gösteren rakamlar : **60.**

2. s. Bu sayı kadar birimlerden meydana gelen.

“Aşşĭ alma, tatlı armut, aşlamayman. / Altmış şuwal şınım bar, başlamayman.” - (Boztorgay).

- **Altmışka kelmek** – Altmış yaşına gelmek.
- **Altmışka kelgende kobız üyrenĭp akırzamanda şalacaksıñ mı?” -** Deyim. Altmışa geldiğinde kopuz öğrenip ahir zamanda çalacak mısın ?
- **Atañ altmışka kelgende alda sulda, göñlĭn al.-** Atas. Atan altmışa geldiğinde oyala, gönlünü al.
- **Atay balası altmış kĭşĭge yastık bolır. -** Atas. Babasının hayırlı evlâdı altmış kişiye yardımcı olur.
- **Atay balası altmışka kelgende akıl balık bolır. -** Atas. Babanın şımarık çocuğu altmışında akil baliğ olur.

Rom. s.,adj., num. card. Şaizeci.

ALTMIŞ-ALTI is. Altmış altı; bir iskambil oyunu.

- **Altmış altıga baylamak -** Birini kurmazlıkla yenmek; aldatmak.

Rom. s. “Şaizeci şi şase”; denumire a unui joc de cărţi.

ALTMIŞAR üleşt. s. Altmışar; her birine altmış, her defasında altmış.

Rom. num. distrib. Câte şaizeci.

ALTMIŞINCI s. Altmışıncı; sıralamada elli dokuzuncu ile altmış birinci arasında gelen.

Rom. num. ord. (Al, a) şaizecilea, şaizecea.

ALTMIŞLIK (**altmışlıq**) s. Altmışlık.

1. İçinde altmış tane bulunan.

2. Altmış yaşında olan veya görünen.

“Kerime : Neday bo Bawbek degen akay, kart mı ? / Seyityaya : (Kaşların şatıp) Eh, altmışlık bardır.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. adj. 1. De şaizeci; în cantitate de şaizeci de unităţi. 2. Sexagenar.

AL-TORI s. ve is. Al doru; kızıl doru.

“Menĭm babam bay kĭşĭ saylatırman. / Al torı atıñ şaşakka baylatırman.” - (Boztorgay).

Rom. adj. şi s. Murg roşcat.

ALTUN is. → **Altın**.

ALTUN YARUK (**altun yaruq**) öz. is. Dobruca Tatar söyleyişinde : **Altın Carık.** Budhacılık hakkında Sanskritçe bir kitap olup, çinceye çevrilmiş. Çincesinden X-cu yüzyılda Uygurcaya yapılan tercümesi eski Türkçenin dil örneklerinden biri olarak dilbilgisi için ayrı bir öneme sahiptir.

Rom. s. propr. Catehism al budismului, tradus în limba chineză, apoi în sec. X, din limba chineză în limba uigură. Traducerea, ilustrare a limbii turce vechi, constituie un document preţios pentru istoria limbilor turcice.

ALT ÜSTs. Alt üst, çok karşık ve dağınık.

- **Alt üst bolmak -** a) Çok karışık duruma gelmek. b) Heyecanlanmak. c) Rahatsızlanmak.
- **Alt üst etmek -** a) Alt yüzünü üst yüzüne getirmek. b) Karıştırmak. **“Cıyayım alt üst etĭp catkan cerĭn, / O eskĭ zor cĭgĭtler kemĭklerĭn.” -** (Bekir S. Çobanzade – Bĭr Saray Kuracakman / Emel M.). c) Rahatsız etmek. **“Men bo ĭşkĭge dayanaman ama, karayman, senĭ alt üst ettĭ.” -** (Altay Kerim – Kâniye). ç) Bir şeyi yıkmak.

Rom. s. adj. Întors cu fundul în sus; răvăşit.

ALT-YULT zf. “Şu veya bu şekilde” anlamında deyim içinde geçer.

- **Alt yult etmek** – Ne yapıp yapıp bir çare bulmak. **“Kĭşĭ caşlıkta civar köylerde bolayatırgan toyların hiç bĭrĭsĭnden kalmak ĭstemez. Alt yult eter, çaresĭn tabar. Cayaw calpı toyga ceter.” -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. adv. (În expresie): (A face, a proceda) într-un fel sau altul pentru a atinge neapărat un ţel.

ALUMİN, ALUMİNYU is. Kim. 1. Alüminyum elementi, metal. Atom sayısı 13, sembolü **Al.**

2. s. Alüminyumdan.

Rom. s. Chim. 1. Aluminiu. 2. adj. De (din) aluminiu.

ALUPKA (**Alupka**) öz. is. Kırım'ın güney-doğu sahilinde sayfiye kasabası. 1941-1945 Sovyet-Alman savaşında iki defa Sovyetler Birliği Kahramanı unvanına lâyık görülen, fakat annesi Özbekistan'a sürülmekten kurtulamayan, uçak pilotu Ahmethan Sultan'ın (1920-1971) doğum yeri.

Rom. s. propr. Orăşel staţiune balneo-climaterică pe litoralul crimeean sud-estic. Patria pilotului de aviaţie Ahmethan Sultan (1920-1971), de două ori Erou Al Uniunii Sovietice, dar al cărui mamă în 1944 a fost totuşi deportată în Uzbekistan.

ALUŞTA öz. is. Aluşta; Kırım yarımadasının güney-doğu sahilinde kasaba.

“Aluşta'dan taş yüklедĭm, / Gemĭm tolmadı. / Öz köyĭmden bĭr yar süydĭm, / Menĭm bolmadı.” - (Boztorgay : Kırım türküsü)

Rom. s. propr. Aluşta, oraş din litoralul sud-estic al Crimeii.

ALUW is. ve f. → **Alma, Almak.**

“Müsadeñïz bolmadan ve soramadan hazinege kolım uzattım ve rast kele bïr şiy aldım. Bonı inkâr etmiymen. Aluwımnıñ bïr sebebï bar.” - (Necip H. Fazıl – Kïyew Konuşması).

“Sen Cemila’ttay alarnı bïlmiysïñ mï? Beruwge kelgende bek bolsalar da, aluwga kelgende nefïslerï toyawıymaytan.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

ALUWCI s. ve is. Alıcı.

“Ecel, senï bïr kïmse süymez, / ... Etmezler senï afu, / Körmezler etkenlerïñ arüw, / Melek te bolsañ, ne fayda, / Aluwcısıñ her zamanda.” - (Çidem Narçis Brıslaşu - Kuwnaksız Balalık).

Rom. adj. şi s. (Cel) care ia, care primeşte.

ALVA is. → **Elva, Elwa.**

ALVACI is. → **Elvacı, Elwacı.**

“Köyïne kaytacak vaktı kelgende bïr de karasa, közï ne körsïn? Alvacıda bïr lengïr táze alva!” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

ALVİTSA, ALVİȚA is. (Türk. helva>Rom. halviţă). Koz helvası.

“Aliye’nïñ nenesï onlarga alviţa bere.” - (İ. Ziyaeddin, Naci A. Cafer - Alfabe).

Rom. s. Alviţă.

ALYANAK (**alyanaq**) s. ve is. Al yanaklı.

“Tögerek senïñ mañlayıñ, alyanak betïñ. / Özïme lâyık köremen cetme-cetïñ.” - (Boztorgay).

Rom. s. şi adj. (Despre oameni) Cu obrajii roşii, îmbujorat.

ALYUVAR is. (Türk.). Anat. Al yuvar, eritrosit.

Rom. s. Anat. Globulă roşie, eritrocit.

AM is. Anat. Am, dişilik organı.

Rom. s. Anat. 1. Vulvă. 2. Vagin.

-AM, **-IM, -İM** Yapım eki. Fiilden isim türetir. **Tutmak → tut+am. Kapmak → kab+ım, kaw+ım. Kesmek → kes+ïm.**

Rom. Afix lexical. Formează substantive din verbe. **Tutmak** *- a ţine* → **tut+am -** *mănunchi.*

AMA¹ bağ. (Ar. amma). Ama; fakat. Var. **amma.**

1. Çelişen iki cümleyi birbirine bağlar. Bazen “ama” bağlacından sonra anlatımda bir eksiklik meydana gelmeden, ikinci cümleye yer verilmeyip (...) “nokta nokta” yazılabilir.

“Men bu yessïznï eş süymiymen ama, bayramda dost katïrï içün içemen.” – (Müstecib H.Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlïgï).

“O da mında kelmege aşıga allelem amma ...” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

2. Uyarma veya şart anlamlı bir cümleyi başka bir cümleye bağlar.

“Karanfılsïn, bübersïn, / Yar ne kadar dülbersïn. / Dülberlïkten az fayda, / Ama eşşsïz şebersïn.” - (Boztorgay).

“Tasawur pïlawı yaglı bolır ama, karın toyırmaz.” - Atas.

3. Beklenmeyen, istenmeyen, şaşırtan bir sebep sonuç bağını anlatır.

“Mïna bonlar, neler, hepsï bardır onıñ beytïnde ama, men bïlmiymen.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

“Bo toy bïraz bïzïm takırşagımızga tayaycak ama, katececeksïñ. ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

4. Bir yargıyı veya bir buyruğu pekiştirir. **Ama keş kalma !**

5. Bir şeyi vurgulamak, üzerine dikkati çekmek için cümlenin sonuna getirilir.

“Alimseyit : Caş ïstiy mï ama, kıznı ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“O taş midege batar amma.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

6. zf. Yanına getirildiği kelimenin anlamına, aşırılık katarak şaşma veya hayranlık ifade eder.

“Yaşa balam, ama kawi cïgït ekensïñ !” - (Boztorgay).

- **Aması -** Bir şeyin veya bir işin kusurlu, karşı çıkılan tarafı.
- **Kâr da tatlı ama, yár da tatlı.** – Deyim. Kâr da tatlı ama, yâr da tatlı.
- **Alla kardaşnı kardaş yaratkan ama, kïsenï ayrı.** - Atas. Allah kardeşi kardeş yaratmış ama, kesesini ayrı.
- **Şıbın kïşkene amma, mide bulandırır.** – Atas. Sinek küçük ama, mide bulandırır.
- **Tasawur pïlawï yaglı bolır ama, karın toydırmaz.** – Atas. Tasavvur pilâvı yağlı olur ama, karın doyurmaz.

Rom. conj. Dar, însă.

-AMA² Yapım eki. Fiilden isim yapar. **Aş-mak + -ama → aşama.**

Rom. Afix lexical. Formează substantive din verbe.

AMABİLE zf. (İtal.; uluslar arası müzik terimi). Amabile; canlı ce sevimlilikle çalınacağını gösterir.

Rom. adv. Muz. Amabile.

AMAÇ is. Amaç, gaye, hedef.

“Ötken yıl içinde kurulgan ekïncï Dil Kurultayı...türk diline cürecegï yöneltïnï, (istikametini) bïldïrdï ve oga baracagı soñ amacını (hedefini) kösterdï.” - (Raif N. Giray - Dil Birliği / Emel M.).

Rom. s. Scop, ţel, ţintă.

AMAÇLAMA, -W is. Amaçlama.

Rom. s. Faptul de **amaçlamak.**

AMAÇLAMAK (**amaçlamaq**) f. Amaçlamak, bir hedefe varmayı istemek.

Rom. v. A ţinti, a viza, a urmări (un ţel, un scop).

AMAÇLANMAK (**amaçlanmaq**) f. Amaçlanmak.

Rom. v. A se urmări, a se viza (un scop, un ţel).

AMAÇLI s. Amaçlı.

Rom. adj. 1. Cu scop. 2. Orientat (spre ceva)

AMAÇLILIK (**amaçlamaq**) is. Amaçlılık.

Rom. s. Starea de a avea un ţel, finalitate.

AMAÇSIZ s. Amaçsız.

Rom. adj. Lipsit de scop.

AMAÇSIZLIK (**amaçsızlıq**) is. Amaçsızlık.

Rom. s. Lipsă de scop.

-AMAK (**-amaq**) Yapım eki. Fiilden isim türetir. **Basmak → bas+amak. Kaşmak → kaş+amak.**

Rom. Afix lexical. Formează substantive din verbe.

AMAL¹ is. (Ar. hammal). Hamal.

"Paris'te bīr gün bīr kebapşı man bīr amal kawga ete edīler. Amal bīr köşe ötmeknī kebapşınıñ ızgarasın katında awızın suwlandırıp īştá man aşagan edī." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

Rom. s. Hamal.

AMAL[2] ç. is. (Ar. amel'in çoğulu, amal) İşler.

- **Amel bolmay amal bolmaz.** - Atas. Koç burcuna (ilkbahara) girilmeden işler (tarla işleri) yapılmaz.

Rom. s. (arabism) Treburi, lucrări, munci.

AMAL[3] is. (Nog.) 1. Ölçü, karar. Var. **amel**[2]**.**

2. Çare, imkân.

"Üçyüz doksan yaşadım, / Atka mīner halīm yok, / Arabaga mīner amalım yok." - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır).

Rom. s. 1. Măsură, limită. 2. Posibilitate, mijloc.

AMALCI is. Hamal.

"Endī bīzge amalcı cībersīn, diydī. Padīşa amalcı da cīberedī. Amalcılar tasıydı tasıydı şuwallardı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. Hamal

AMAM is. (Ar. hammam). Hamam, banyo.

1. Halkın hizmetinde çalıştırılan yıkanma yeri.

"Hoca bīr gün amamga ketkende, em cuwına, em de dürkī şala; öz özīne sesī bek arü eşītīle eken." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. Evlerde içinde yıkanılan bölüm.

- **Eskī (ewelkī) amam, eskī tas.** – Deyim. Eski hamam, eski tas; hiçbir şeyi değişmemiş.
- **Ekī şıplak bīr amamga yaraşır.** – Deyim. İki yoksul kimsenin birbirleriyle evlenmesinin huzurlu bir hayat getirmeyeceğine dair.
- **Amamga kīrgen terler** – Atas. Hamama giren terler.

Rom. s. 1. Clădire cu instalații speciale de îmbăiere; baie publică. 2. Baie de locuință.

AMAMCI is. 1. Hamamcı, hamam işleten veya hamamda yıkanmaya gelenlere hizmet veren kimse.

"Rahmetlī künīñ bīrīnde amamga cuwınmaga kete. ... Amamcılar bek kulak asmaylar, arkasına bīr ekī tas talgın su kuygan sora, ... aydı bakalım, bolır o kadar, babalık ! dep başından atkaralar." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. öz. is. Hamamcı, Köstence'nin kuzeyinde köy.

Rom. s. 1. Băiaş. 2. s. propr. Denumirea tătărească a satului Baia. (Jud. Constanța).

AMAMLIK (**amamlıq**) is. Hamamlık

1. Eskiden Dobruca Tatar evlerinde **peş** ile bir yan duwar arasında bulunan ve yıkanmak için kullanılan dolap görünümündeki yer.

2. Hamam.

"Amamlıkta göbek taş, / Sīl közīññī, közīñ yaş. / Men ketemen, cılama, / Senīñ başıñ taa caş." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Baie; în vechile case tătăreşti, despărțitura dintre cuptor şi un colț al camerei, prevăzută cu uşă şi folosită ca baie. 2. Baie publică.

AMAN[1] zf. Sağlıklı, esen, sıhhatlı; iyi; sağlıklı durumda.

"Ay tögerek, kün calpak, şemşer kaşık, / Aman m'eken saw m'eken bīznīñ aşık?" - (Boztorgay).

"Kerime: Alikīm selâm, hoş keldīñ. Amansıñ mı, Alimseyit ? Aman mı kelīn, ballar, konu komşı cümlesī de ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Aman esen** –Sağ salim.
- **Amansıñ mı, sawsıñ mı?** – İyi misin?
- **Üyī amannıñ elī aman.** – Atas. Evi sağlıklının ailesi sağlıklı.

Rom. adv. Bine, sănătos.

AMAN[2] zf. (Fars. heman) Hemen, çabucak.

(Terlīknī), "Bin sevinçnen kelīp evge, bere arkadaşına, / O da alıp bīr carmanı ura erīn başına. / Sofu garīp söz aytalmay, aman tışka can ata. / Karı onıñ arkasından bīrīn daha fırlata" - (Memet Nüzet – Hava Sertiygen).

"Erkek konakbaylar kīyew canı üşün aman bīr saya, aman bīr damnı azīrliyler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. İmediat, de îndată.

AMAN[3] bağ. Fakat, ama, amma.

"Kele terek astına, bīr ot caga: sacayaknı (oşaknı) sala, sacayak üstīne de bīr şöyīn kazan sala, aman tönterīp sala." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Men pakır şegīrdeklerge könealmadım. Aman kartiyīm, tiyzem menīm yerīme şegīrdek cardılar." - (Belkiz Sena Bilal – Panayır / Renkler).

Rom. conj. Dar, însă.

AMAN[4] ünl. (Ar. aman). 1. Yardım istendiği anlatılır.

"Bīzīm baglar mında kalır, / Köp analar aglap kalır. / Oglanların asker alır, / Aman, Mewlâm, kurtar bīzñı." - (Kırım Göç Türküsü).

2. Af, bağışlanma dileği.

3. Rica, arzu anlamlı.

"Vay, ne süslī gömelek, / Üstī mawı, al benek, / Aman, tutayım dersīn." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tīlī I).

4. Bıkkınlık ve öfke anlamlı.

"Fatma degen apakay kızarıp bozarıp īşerī kīre de: / - Aman, bo delī canımnı bogazıma ketīrgendiy etīp ayıbım aştı." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcīgīt)

5. Dikkat uyarısı.

"Aydamagım' men kördīm, aydamagım', / Aman, cüre. / Anaw bayır üstünde saban süre." - (Boztorgay).

6. Çok beğenme. **Aman, ne arüw !**

7. Şaşma duygusu belirtir.

"Hava sözī sofucıknıñ yüregīne dert aşlay. / Dayanalmay, diy: Aman da siz de haber tapkansız, / Kīrgenīñīz Hava diysīz, o kılıksız, imansız / ... Maga bīr carma attı, o da maga tiymedī." - (Memet Nüzet – Hava Sertiygen / Emel D.).

8. Yır nakaratlarında "Of, of!" anlamında yanıklık bildiren söz.

"Sewda boldım soyıña, / Senīñ selbī boyıña, / Şakırmadıñ toyıña, / Yar, yar aman." - (Boztorgay).

- **Aman bermemek** – a) Rahat bırakmamak, göz açtırmamak, affetmemek. **"Kertīkpınar pelwanınıñ tīzī yaman, / Üyrüldürüp aldı mı, bermiy aman."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş). b) Acımayıp öldürmek.
- **Aman tīlemek** – Bağışlanma dileğinde bulunmak.
- **Aman zaman bīlmemek** – Yalvarmalara kulak vermemek.

- **Ecelden aman bolsa –** Deyim. Ecelden müsaade olsa.
- **Aman degenge kılış tiymez –** Atas. Aman diyene kılıç değmez.

Rom. interj. 1. Ajutor ! 2. Iertare ! Îndurare !. 3. Te rog ! Vă rog ! 4. Uf ! (a plictiseală, ciudă). 5. Atenţie ! 6.-7. Tii ! (admiraţie, mirare) 8. Of (a regret, a durere).

AMANLAŞMA, -UW is. Birbirinin hal hatırını sorma.

Rom. s. Faptul de **amanlaşmak.**

AMANLAŞMAK (amanlaşmaq) f. (Karşılaştıklarında) Selâmlaşıp birbirinin hal hatırını sormak.

Rom. v. de reciproc. (În momentul întâlnirii) A se saluta şi a se interesa reciproc de sănătate.

AMANLIK (amanlıq) is. Sağlık, esenlik, sağlıklı olma durumu. Var. **amanşılık.**

"Bawbek: Bek arüw, bek arüw ay. Sora, kaç man bolıştıñız? Amanlık soramaga kadarımız da bolmadı." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Apte sīñīl geçīkmiy tabışalar, / Kucaklaşıp amanlık soraşalar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

- **Amanlık soramak** – Hal hatır sormak.
- **Amanlık soraşmak –** Birbirinin hal hatırını sormak.

Rom. s. Bineţe, stare de sănătate.

AMANSIZ s. Amansız, acımasız.

"Uzanam Kafkasnıñ yüksek tavına, / Amansız baykuşlar tolgan bagına. / Cavlarnıñ kılıcı sallana başında, / Şamil'nīñ matemī kömülgen bagrında." - (Server Turpçu - Oylanma / Emel D.).

Rom. adj. Necruţător, neîndurător.

AMANSIZCA zf. Amansızca.

1. Acımasızca.
2. İnsafsızca, hoşgörüsüz olarak.

Rom. adv. 1.-2. În chip neîndurător, în mod necruţător.

AMANSIZLIK (amansızlıq) is. Amansızlık, acımasızlık.

"Agalarga bīr karaganda, namuslı, küler yüzlī, tatlı sözlī; lâkin bo perdenīñ arkasına tez kızmak, abeslīk, abullabutlık, bazda amansızlık ta saklana." - (Yaşar Memedemin - Canlanmak).

Rom. s. Neîndurare; cruzime.

AMANŞILIK (amanşılıq) is. Amanlık. Var. **amanlık**.

"Sen özīñ amansıñ mı? Bala şaga, şonda bolganlarıñ cümlesī de?...Amanşılık mı cemaatīñīz?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Üy halkından amanşılık, tendīrīzlīk soradı. / Ondan sonra bohşasın cerge serdī." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. Bineţe, stare de sănătate.

AMATOR is. ve s. (Fr.>Rom.Türk). Amatör

1. Bir işi zevki için yapan (kimse).

"Dobroca studentlerī, grupada sade 7 tane bolsalar da, Bükreş'īn amator oyıncıları üşün tertīplengen basket oyınlarına da katıldılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. İstekli, talip.

Rom. s. 1.-2. Amator.

AMATORLIK (amatorlıq) is. Amatörlük.

Rom. s. Amatorism.

AMAYIL is. (Ar. hama'il). Hamail

1. Muska olarak boyuna asılan, katlanıp bez keseye konulmuş dua yazısı.

"Amayılım aldım boynuma, / Ecelīm saldım koynuma. / Ben düştüm islâm yoluna, / Aman, Mewlâm , kurtar bīzī." - (Kırım Muhacir Türküsü).

2. Koyun cebinde taşınan küçük dua kitabı.

Rom. s. 1. Bileţel cu text de rugăciune purtat la gât ca amuletă; talisman. 2. Cărticică de rugăciuni.

AMAZON is. (Yun.>Fr.,Rom.,Türk.). Amazonlar, antik çağın Kafkasya'sına dair efsanelerde sözü geçen savaşçı kadınlar kabilesi; bu kabilenin ferdi.

Rom. s. Amazoană.

AMBALAJ is. (Fr.>Rom.Türk.). Ambalaj.

Rom. s. Ambalaj.

AMBALAJCI s. Ambalajcı.

Rom. s. Lucrător care produce materiale de ambalare sau se ocupă de ambalarea produselor.

AMBALAJLAMA, -W is. Ambalajlama.

Rom. s. Acţiunea de **ambalajlamak***. Ambalare.*

AMBALAJLAMAK (ambalajlamaq) f. Ambalajlamak.

Rom. f. A ambala, a împacheta.

AMBALAJLI s. Ambalajlı.

Rom. adj. Ambalat, în ambalaj, cu ambalaj, împachetat.

AMBALAJSIZ s. Ambalajsız.

Rom. adj. Neambalat; fără ambalaj.

AMBAR is. (Fars. anbar). Ambar. Var. **anbar.**

1. Tahıl konulan yer.

"Caw, caw, cawınım, / Balaban bolsın kawınım. / Şölde egīn oñ bolsın, / Köyde ambarlar tolsın." - (Boztorgay).

"Bugün bīraz keş keldī şölden araba da, canı toplangan müsürlernī ambarga boşattılar." - (Nevzat Yusuf - Dorı At Öldī).

2. Eşya deposu.
3. Gemilerde yük koymaya ayrılmış bölümler.
4. mec. Tahılın çok üretildiği yer. **Baragan owası Romanya'nıñ, Konya owası da Türkiye'nīñ biday ambarıdır.**

- **Aş tawuk özīn ambarda körer. –** Atas. Aç tavuk kendini ambarda hayal eder.

Türk Lehç. : Kırım. - **anbar;** Nog. - **ambar;** Moğ. - **ambaar**;

Rom. s. 1. Hambar, grânar, magazie de produse agricole. 2. Depozit de mărfuri. 3. Cală, hambar de vapor. 4. fig. Grânar, ţinut care produce grâne din abundenţă.

AMBARCI is. Ambarcı; iş yerlerinde ambardan sorumlu kimse.

Rom. s. Gestionar de hambar; magazioner.

AMBARCILIK is. Ambarcılık.

Rom. s. Depozitare, magazinaj.

AMBARLAMAK (ambarlamaq) f. Ambarlamak; depolamak.

Rom. v. A depozita, a înmagazina.

AMBE is. (Ar. hamle>Nog.). Hamle.

1. Atılım, saldırma.

"Yaş soraşalar, o zaman onday eken, kaysı balaban bolsa, ambe onıñ bola eken. Anĭ, Şora, Alĭ biy, tart ogıñ, diy." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

2. Spor. Oyunda, oynama sırası.

Rom. s. 1. Mişcare, atac. 2. Sp. Rândul, momentul, dreptul cuiva la o acțiune într-o dispută.

AMBER is. (Ar.>Fr.>Rom.Türk). Amber; kaşalotlardan elde edilen güzel kokulu bir madde.

Rom. s. Ambră.

AMBER BALIGI (amber balığı) is. Zool. Amber balığı; kaşalot. (Catodon macrocephalus).

Rom. s. İcht. Caşalot.

AMBULANTSA, AMBULANȚA is. (Fr.>Rom.Türk). Ambulans.

Rom. s. Ambulanță.

AMCA is. (Ar. amm+Türk. -ca). Amca. Var. **emce.**

1. Babanın erkek kardeşi.

"Kız vekilĭ dayısı Sit' efendĭ, / Ul vekilĭ amcası Hacıkeldĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

"Üyden bostanga bargaşı yakın yarım saat col cürecekler, bonıñ üşün amcası Muterem teran eglenmek ĭstiy. Külĭmsĭrep Mürsel'den soray bere." - (Altay Kerim - Kâniye).

2. Yaşlı erkeklere saygı için kullanılan seslenme sözü.

- **Amca balası** – Amcazade, amcanın oğlu veya kızı. **"Yok, Temĭrcan batır men tuwulman. Men onıñman amca balası sayılaman." -** (Boztorgay).

Rom. s. Unchi 1. Fratele tatălui. 2. Termen de respect cu care o persoană mai tânără se adresează unui bărbat mai în vârstă.

AMCALIK (amcalıq) is. Amcalık, amca olma durumu. Var. **emcelĭk.**

Rom. s. Faptul de a fi unchiul (după tată) al cuiva.

AMCAZADE is. (Ar+Türk.+Fars). Amcazade, amca çocuğu, yeğen.

Rom. s. Văr, verişoară (copiii unchiului după tată).

AMEL[1] is. (Ar. amel). Amel. Var. **amel.**

1. Yapılan, elden çıkan iş.

"Bĭr Tatarnıñ ilkten, istiklâliyetnĭñ Tatar milletĭ içün tabii ve kesenkesi bolganına iman etmesĭ kerektĭr. ... Ekĭncĭsĭ, ... alay ĭşnĭ, toplı bĭr amelnĭ közge tutup yasamak ve bu ogırda bĭrleşmektĭr." - (Necip H. Fazıl – Özĭmce).

2. Bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptığı hayır ve ibadet işleri (namaz, oruç gibi), davranışları.

"Cennet te bar, Cehennem de, amelge baylı. / Awuzuñ nawmet şekerĭ, tĭlĭñ maylı." - (A. Karakaya - Çıñlar / Emel D.).

3. Eser, çalışıp ortaya konulan şey.

4. İshal.

- **Amel bolmak** – İshal olmak.
- **Amel defterĭ** – İslâm inancına göre, insanın hayatta iken yaptıklarının iki meleği tarafından yazıldığı ve ahiret günü okunup, üzerinden yargılanacağı defteri.
- **Amelsĭz alim cemĭşsĭz terekke uşar.** - Atas. Amelsiz alim yemişsiz ağaca benzer.

Rom. s. 1. Activitate, muncă, trudă ; fapt, ispravă. 2. Relig. Cultul şi faptele bune, prescrise de religie; buna conduită. 3. Operă, rod, fruct; produsul unei activități. 4. Diaree.

AMEL[2] s. Var. **amal**.

1. Ölçü, karar.

2. Çare, imkân.

3. mec. Niyet; istek; gönül.

"Muallimlĭk vazifesĭnden tış bolgan bu ĭşlermen Niyazi efendĭnĭ ograştırgan amel ne edĭ aceba ?" - (Necip H. Fazıl - 1935 yılında Mehmet Niyazi'yi Anma Merasiminde Konuşma).

"(Babañ) Bo kadar tĭreşedĭ sen men. Bĭraz tembel tabıl. Köriyĭk, ne bar eken amelĭnde." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Ablalarım da babam man bĭrleşkenlerĭn körgen nenem, amelĭ ceñĭlgenĭn tuydı." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

Rom. s. 1. Măsură, limită. 2. Posibilitate. 3. fig. İntenție.

AMEL[3] öz. is. (Ar. Hamel). Koç burcu (ilkbaharın başı).

- **Amel bolmay amal bolmaz –** Atas. Koç burcuna (ilkbahara) girilmeden iş (tarla işleri) yapılmaz.

Rom. s. Zodia Berbecului (începutul primăverii).

AMELE is. (Ar. amele). Amele, işçi, emekçi.

Rom. s. Muncitor, lucrător.

AMELELĬK is. Amelelik, işçilik.

1. Amele olma durumu.

2. İş, emek, çalışma.

Rom. s. 1. Starea de muncitor. 2. Muncă, robotă, trudă.

AMELİ, -Y s. (Ar. ameli). Ameli, işe dayalı, pratik.

Rom. adj. Practic, bazat pe practică.

AMELİYAT is. (Ar. ameliyyat). Tıp. Ameliyat, operasyon.

"Balalık yaşlarında babası man saban sürmege ketkende, attan cıgıla, üst erĭnĭn ekĭge cara; o wakıt doktorga, ameliyat yasamaga para yok, özlĭgĭnden arüw bola." - (Yaşar Memedemin - Ayrılma).

Rom. s. Med. Operație.

AMELİYATHANE is. (Ar. ameliyyat+ Fars. hane). Ameliyathane.

Rom. s. Sală de operație.

AMELİYATLI s. Ameliyatlı.

Rom. adj. Operat, care a suferit o operație.

AMELSĬZ[1] s. Amelsiz. Var. **amelsĭz**.

1. Pratiksiz, uygulamasız.

2. Verimsiz, esersiz.

- **Amelsĭz alim cemĭşsĭz terekke uşar –** Atas. Amelsiz alim yemişsiz ağaca benzer.

Rom. adj. 1. İnaplicabil, rupt de practică, 2. Neproductiv.

AMELSĬZ[2] s. 1. Ölçüsüz, bir şeyin kararını bilmeyen.

2. mec. Aç gözlü.

"Amelsĭz, nepĭs dinsĭzler / Apakay üstüne apakay, / Alıp satıp köp cürgenler." - (Cevat Raşit - Tĭlĭmnĭñ Destanı).

Rom. adj. 1. Necumpătat. 2. fig. Lacom, nesățios.

AMELSĬZLENME, -ÜW is. 1. Ölçüyü kaçırma.

2. Aç gözlülük etme.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **amelsĭzlenmek.**

AMELSĬZLENMEK f. 1. Ölçüyü kaçırmak.

"Kıznı bek názĭk, bek terbiyelĭ körgenĭm üşün, men de yavaş dawrandım. Süyüşüp <u>amelsĭzlenmedĭk</u>." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. mec. Aç gözlülük etmek.

"15-20 dakika beklegen sonra, <u>amelsĭzlenĭp</u> songı kebapnı da becerdĭ Rukni." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *1. A întrece măsura, a deveni necumpătat. 2. fig. A se lăcomi.*

AMELSĬZLEŞMEK f. → **Amelsĭzlenmek**.

AMELSĬZLĬK is. 1. Ölçü bilmezlik.

2. Aç gözlülük.

<u>Rom.</u> *s. 1. Necumpătare. 2. Lăcomie.*

AMENDA is. (Rom.). Para cezası.

"Esrĭklĭk lecası çıktı ya, yani kĭm sokaklarda esrĭp bakırsa çagırsa, <u>amenda</u> berecek."– (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

<u>Rom.</u> *s. Amendă.*

AMENNA ünl. (Ar. amenna). "Doğru", "öyledir", "kabul" anlamında onaylama sözü.

- **Aklı sözge, amenna. -** Deyim. Haklı söze amenna (denir).

<u>Rom.</u> *interj. Cuvânt de aprobare a unui adevăr rostit de către cineva : Exact, întocmai, adevărat.*

AMENTÜ is. (Ar. amentu -"inanıyorum"). Amentü.

1. Kuran'ın ikinci El Bakare ve dördüncü En Nisa surelerinde geçen, "inanıyorum" kelimesiyle başlayan ve müslümanlığın altı temel ilkesini sıralayan, Allah'a, meleklerine, kutsal kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kadere inanmayı ifade eden ayet.

"Akşam ah dep cataman, '<u>Amentü'</u> okıp. / Keşe tĭşke kelesĭñ karanfil kokıp." - (Boztorgay).

2. mec. Bir kimsenin davranışlarının veya görüşlerinin dayandığı temel ilkeler.

<u>Rom.</u> *s. 1. "Credo" -ul musulman; denumirea versetului Coranului ìn care se afirmă elementele de bază ale crezului musulman : Credința în Allah, în Îngerii Lui, în Sfintele Lui Scripturi, în Profeții Lui, în Ziua de Apoi şi în Destin. 2. fig. Totalitatea convingerilor şi principiilor de comportare ale cuiva.*

AMERİKA (**Amerika**) is. (Rom.). Dokum. Amerikan bezi.

<u>Rom.</u> *s. Text. Americă*

AMERİKALI (**Amerikalı**) is. Amerikalı; Amerika Birleşik Devletleri halkından olan kimse.

<u>Rom.</u> *s. American; persoană care face parte din populația Statelor Unite ale Americii.*

AMERİKAN (**Amerikan**) is. Amerikan.

1. Amerikalı. **Amerikanlar, Amerikannar -** Amerikalılar, ABD halkı; bu halka mensup kimse.

"Áná marebenĭ Ruslar kazandılar, áná <u>Amerikanlar</u> memleketĭmĭzge, köyĭmĭzge sürĭp kĭryatırlar, ... haberler kulaktan kulakka dolaşa edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. s. Amerika kıtası ile, ABD veya amerikalılarla ilgili olan.

<u>Rom.</u> *s. propr. 1. Populația Statelor Unite ale Americii; persoană care face parte din această populație. 2. adj. Privitor la continentul Americii, la Statele Unite ale Americii sau la populațiile lor.*

AMERİKANCA (**Amerikanca**) is. Amerika Birleşik Devletlerinde konuşulan İngilizce ağzı.

<u>Rom.</u> *s. Graiul limbii engleze vorbit în Statele Unite ale Americii.*

AMETAL is. (Fr.>Rom.Türk.) Kim. Ametal; metal olmayan elementler.

<u>Rom.</u> *s. Chim. Nemetal, metaloid.*

AMETİST is. (Fr.>Rom.Türk.) Miner. Ametist; mor renkli, süs taşı olarak kullanılan kuvars. Eşanl. **morı yakut.**

<u>Rom.</u> *s. Miner. Ametist.*

AMFİBİU s. (Fr.>Rom.Türk.) Amfibi.

1. Hem karada , hem suda yaşayan.

2. Hem karada, hem suda hareket eden (taşıt).

<u>Rom.</u> *adj. 1.-2. Amfibiu.*

AMFİTEATRU is. (Fr.>Rom.Türk). Amfiteatr.

1. Eski yunan tiyatroları tarzında açık hava tiyatrosu.

2. İçi bu tiyatrolar tarzında olan tiyatro veya dersane salonu.

"Student hayatına ama tez alıştılar. Neşĭn alışmasınlar ? Ötmek elden, su kölden degendiy, aşagan yemeklerĭ bedawa, <u>amfiteatrular</u>, kitaplıklar büsbütün bedawa." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *s. 1.-2. Amfiteatru.*

AMFORA is. (Fr.>Rom.Türk). Amfora; eski Yunanlıların kullandıkları modelde, karnı geniş, ağzı ve dibi dar, iki kulaklı testi.

<u>Rom.</u> *s. Amforă.*

AMİL is. (Ar. amil) Amil, etken; sebep.

"Muallĭmlĭk vazifesĭnden tış bolgan bo ĭşlermen Niyazi efendĭnĭ ograştırgan <u>amil</u> ne edĭ aceba ?" - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konuşma).

<u>Rom.</u> *s. Factor, element; mobil.*

AMİN ünl. (İbr.>Ar. amin) "Allah kabul etsin" anlamında duaların arasında ve sonunda söylenen söz.

"Hoca efendĭ dua ete kartlarman bĭrge, / 'Kelĭn ogır ketĭrsĭn köyge' dep tĭliy, / Bu duaga koşılgan halk '<u>Amin'</u> diy." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

- **Kabul bolmaycak duwaga 'amin' deme. -** Atas. Gerçekleşmeyecek bir şeye bel bağlama.

<u>Rom.</u> *interj. (în textele religioase). Amin ! "Dumnezeu să binevoiască."*

AMİR s. ve is. (Ar. amir). Amir.

1. Buyuran, emreden.

2. Şef, emir verme yetkisi olan kimse.

<u>Rom.</u> *s. şi adj. 1. (Cel) care ordonă, care poruncește. 2. Şef, căpetenie.*

AMİRAL is. (Ar. amir el ali - "en büyük amir"den > Fr. > Rom.,Türk.). Amiral.

<u>Rom.</u> *s. Amiral.*

AMİRALLIK (**amirallıq**) is. Amirallık.

1. Amiral olma durumu.

2. Amiralin görev yeri.

Rom. s. 1. Rangul de amiral. 2. Amiralitate.

AMİRLĬK is. Amirlik.

1. Amir olma durumu.

2. Amirin görev yeri.

Rom. s. 1. Rangul sau funcţia de şef. 2. Şefie, comandament, comisariat.

AMMA bağ. (Ar. amma). 1. Ama; fakat. Var. → **ama, amman.**

“Bakkal bĭraz kıyış karay amma, gene de bĭr şiy aytmay.” - (Boztorgay).

“Aktan karası geşmez, / Aşknıñ sırası geşmez. / Er cara geşer amma, / Göñĭl carası geşmez.” - (Boztorgay).

“Aytasın sen amma, Menlĭömer akam, menden kıdıruw geşken.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

2. zf. Yanına getirildiği kelimeye aşırılık katarak şaşma anlatır.

“Millet eken, din eken, vatan eken, / Kaç cıllar bar, amma da söz tapkansız. / Bĭr fukare içkende, zewk etkende, / Awuz-cawlık etmege bez tapkansız.” - (Şevki Bektöre - Sarhoş Boray’ıñ İnadı).

- **Müyüz sonradan şıgar, amma kulaknı ozar. –** Atas. Boynuz sonradan çıkar, ama kulağı geçer.
- **Şıbın kĭşkene amma, mide bulandırır. –** Atas. Sinek küçüktür amma, mide bulandırır.

Rom. 1. conj. Dar, însă. 2. (adverbial) Ce mai (cât de mare, cât de mult)

AMMAN bağ. → **Ama, Amma.**

“Karaylar, karaylar, amman oga sıra kelgende iş selâmın almaylar.” - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

AMME is. (Ar. amme). Amme.

1. Halk, herkes. **Amme yararı.**

2. öz. is. Kuran’ın 78.nci, En-Nebe (Büyük haber) suresinin bir başka adı. Sure **Amme** sözü ile başladığı için bu adla anılır olmuştur.

3. Amme cüzü sözünün kısa adı.

“Kökten engen dört kitap Vasiyetname. / Baş keregĭ bĭzlerge Tebarek, Amme.” - (Ahmet Karakaya - Çınlar).

“Sen otur, cılama, oku, duwa et. / Hecele Amme’nĭ, oku, üyren Tebbet.” - (Bekir S. Çobanzade - Tuwdum Bĭr Üyde).

- **Amme cüzĭ -** Kuran’ın, Amme (En-Nebe) suresini içeren son, otuzuncu cüzü. Osmanlı idaresi zamanındaki Dobruca ilkokullarında (Mektebi sübyanlarda) Elifba’dan sonra okutulan ders kitabı Amme cüzü idi. (Müstecib Ülküsal - Dobruca ve Türkler). Eşanl. **Kĭşkene Abdiyĭk.**

Rom. s. 1. Public, popor; mulţime. 2. Denumire surei (capitolului) 78 a Coranului. 3. Denumirea fasciculei 30, ultime a Coranului, datorită faptului că începe cu sura intitulată Amme.

AMNEZİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Amnezi; hafıza bozukluğu hastalığı.

Rom. s. Med. Amnezie.

AMONİYAK (**amoniyak**) is. (Fr.>Rom.Türk). Kim. Amonyak, azot ve hidrojen karışımı olan gaz.

Rom. s. Chim. Amoniac.

AMORALİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Amoralizm, ahlâk dışıcılık, ahlâk tanımazlık.

Rom. s. Amoralism.

AMORTİZOR is. (Fr.>Rom.Türk). Amortisör.

Rom. s. Amortizor.

AMPER is. (Fr.>Rom.Türk.). Fiz. Amper; elektrik akımının şiddet birimi.

Rom. s. Fiz. Amper.

AMPERMETRU is. (Fr.>Rom.Türk). Ampermetre, amperölçer.

Rom. s. Ampermetru.

AMPLİFİKATOR (**amplifikator**) is. (Fr.>Rom. Türk.). Amplificatör.

Rom. s. Amplificator.

AMSOLAK (**amsolaq**) s. ve is. (Hakaret) Ham salak; çok salak.

Rom. adj. şi s. (Înjurie). Nerod; un prost şi jumătate.

AMUCA is. → **Amca**.

“Rahmetlĭ amucam bala süygen, şakacı ve lafka usta bĭr kĭşĭ edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

AMZAŞI öz. is. Hamzaça;Köstence’nin güney batısında köy. Romencede de Amzaçea denir.

“Neşĭn Amzaşı ya da Toprasar köyĭnden ta Paraköyĭ’ne, Ostrov betke keteceklerĭn ekĭ ortakşı bek arü bĭle edĭler.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. propr. Pronunţia tătărească a numelui satului Amzacea din sud-vestul oraşului Constanţa.

AN[1] is. Fels. Psikol. An. Var. **añ.** Eşanl. **şuur, bĭlĭnş.**

1. Bilinç, şuur.

“Sen milletĭmnĭn anı, / Sen tarihĭmnĭn anı, / Sen kahramanlarım anı, / Sen bĭzĭm anımız !” - (Yaşar Memedemin - Müstecib Ülküsal’ga).

2. Düşünce, fikir, görüş.

- **Anca (añca) barabar, kanca barabar. -** Deyim. Düşünce bakımından da beraber, soy bakımından da.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan - **añ;**

Rom. s. 1. Conştiinţă. 2. Gândire; concepţie.

AN[2] is. (Ar. an) An; çok kısa bir zaman parçası.

“Garĭplĭgĭn her an seze turgan halkımız onıñ her sözünden özĭne bĭr teselli tabar edĭ.” - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konuşma).

“O anda ortalıknı buwucı bĭr sıcaklık kaplagan. Cantemĭr ot, alew ĭşĭnde kalgan, urbası canmaga başlagan.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

- **Şo anda –** Derhal, hemen; şu an, şimdi.

Türk Lehç. : Kırım. - **án, ánler;**

Rom. s. Moment, clipă.

-AN[3] esk. Eski Türkçede hayvan adları üretiminde kullanılmış olan bir yapım eki: **Alawan, arslan, cılan, cımran, kaplan, koyan, sırtlan, şışan.**

Rom. arh. Afix lexical întâlnit în numele de animale.

ANA[1] is. Ana.

1. Çocuğu olmuş kadın. Var. **anay, anne.** Eşanl. **aba**[1], **nene.**

“Bugün bala bolsañ da, yarın ana sensĭn, / Her tuwganga Tatarlık üfürecek sensĭn.” - (Necip H. Fazıl – Tatar Kızına).

“Kerime : Sálte senĭñ kızıñ mı o ? Menĭm de hakkım bar onda. Hem senĭñkĭnden de köp. Ul atañkı, kız anañkı.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. is. Bir çocuğa göre, kendisini doğuran kadın.

“Men anamnıñ bĭr kızı edĭm, / Konca gül edĭm. / Aşılmagan konca gül edĭm. / Sarardım soldım.” – (Boztorgay).

“Gülsüm hanım, arüçe kız / İstanbul’da tuwgan edĭ. / Yaşı boldı altı yedĭ. / Anasından sordı cangız : / - Anam, Kırım kayday curttır ?” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Yavrusu olan dişi hayvan.

Ana ayuw – ana ayı. **Ana pepiy** – ana hindi.

“Boztorgay degen aywanıñ / Cılgada bolır yuwası. / Cawun cawsa sel alır balasın, / Cılay da kalır anası.” - (Boztorgay).

“Ata kaz, ana kaz man ballarnıñ aldına geşken, onlarnı derege akete edĭ.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

4. Dince aziz tanınan bazı kadınlar için kullanılan saygı unvanı.

- **Awa (Hawa) ana** – İlk yaratılan kadın, Hz. Adem’in eşi, Havva Ana. **“Adem Ata Cennet’den ne’ sürülgen, / Hawa Ananıñ mehrĭne ne berĭlgen ?”** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).
- **Meryem ana** (M.Ö. I. yy.- M.S. I. yy) – İsa peygamberin anası.
- **Fatma ana** (605- 632) – Hz. Muhammet’in kızı ve Hz. Ali’nin karısı olan kadın.

5. Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü.

6. is. mec.Velinimet, koruyucu.

“Bo mekteptĭr curtımıznıñ bĭr tek ana ocagı, / Kız balaga dogrı, açık en şefkatlĭ kucagı!” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Curtumız bĭr anadır, / Bĭz onıñ süygüllerĭ.” - (Boztorgay).

7. is. Mitoloji ve folklorda sözü edilen, insanlara kötülük yapan kocakarı suretinde yaratıklar. **Kuyu anası. Taw anası.**

8. s. Asıl, esas, temel. **Ana meseleler** – temel meseleler.

9. is. mec. Kaynak, sebep, etken, bir şeyin meydana gelmesine sebep olan şey. **Yamanlıklarıñ anası** – Kötülüklerin anası.

10. Yapım eki. Bazı kelimelerle isim tamlaması şeklinde birleşerek çeşitli bileşik isimlerin ve ilmi terimlerin yapısında yer alır. **Ana col.** Coğr. **Ana yön.** Mat. - **Ana dogrusı.** Fiz. **Ana tĭtreşĭm.**

- **Ana baba bĭr** - Aynı anadan ve babadan olan (kardeşler).
- **Ana bĭr baba ayrı** - Anaları bir, babaları ayrı olan (kardeşler).
- **Ana curt** - Bir insanın mensup olduğu milletinin yaşadığı ülke. Eşanl. **Ana vatan, Ana yurt.**
- **Ana cüregĭ** – Analık duygusu.
- **Ana kozısı** – Küçük çocuk, kucak çocuğu.
- **Ana kucagı** – Ananın çocuğuna yarattığı sevgi ortamı.
- **Ana vatan, ana yurt** - Ana vatan, anayurt.
- **Anadan körme** - Anadan görme, ana terbiyesi görmüş olan.
- **Anadan tuwma** – a) Çırılçıplak. b) Doğuştan.
- **Analı balalı** – Ana ve çocukları birlikte.
- **Anası** – Kocanın karısına çocuklarının dilini anıştırarak seslenmesi.
- **Anasın aydamak** – Birisine kötülük etmek, canına okumak.
- **Anasın bellemek** - Birine büyük bir kötülük etmek.
- **Ana fikir** – Bir yazının temeli olan düşünce.
- **Anañ yakşı, babañ yakşı demek** – Birini bir işe razı etmek için alttan almak.
- **Anası aglamak** – Çok sıkıntı çekmek.
- **Anası yerĭnde** - Bir kimsenin anası kadar yaşlı (kadın).
- **Anasın’ karnında ekende** - Anasının karnında iken; henüz doğmamışken.
- **Anasın kızı** - Anasının huyları kendisinde de görülen kız.
- **Anasın közĭ** - Anasının gözü; çok kurnaz.
- **Anasın satmak** - Aldırmamak, ilgilenmemek.
- **Anasından emgen süt murnundan kelmek** – Bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek.
- **Ögĭy ana** - Üvey ana.
- **Öz ana** - Öz ana, çocuğu doğurmuş olan kadın.
- **Vekil ana** - Yeni evlenen bir çifte düğün süresince, **vekil baba** diye adlandırılan bir erkekle birlikte, töreleri öğreten ve merasimlerin usulüne göre geçmesini sağlayan kadın.
- **Anasın kyörĭ (kyorı)** – 1. is. (edepsizce tabir) Anasının avret yeri. 2. Deyim. Elinin körü; hoş olmayan bir durum karşısında söylenen kızgınlık sözü. **“Ne anasın kyörĭ bo ! Bĭr kızga otuz kırk biñ frank degen yâwürlĭk bola mı endĭ ?”** – (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Ana kızına taht kurgan, baht kuralmagan** – Deyim. Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış.
- **Ana uruwı aşaranga, / Ata uruwı ataranga.** – Deyim. Ana akrabaları şölen yerine, baba akrabaları at ahırına.
- **Ana yapsa kaza, bala yapsa ceza.** – Deyim. Ana yapsa kaza, çocuk yapsa ceza.
- **Analar taş aşasın** – Deyim. Analar taş yesin. (Gençlerin, analarını büyük acılara boğacak olan bir duruma düşmeleri halinde söylenen söz).
- **Anamın sütĭndiy elâl bolsın** – Deyim. Anamın sütü bana nasıl helâl ise, bu da sana öyle helâl olsun; içten bağışlıyorum.
- **Anañ Tat, babañ Tat, / Ne kerek saga balaban at ? / Mĭn eşegĭñ corgalat !** – Deyim. Ananın babanın soyu belli, sen neye yüksek perdeden konuşursun, anlamında.
- **Anañ yakşı, babañ yakşı** - Deyim. Birini bir işe razı etmek için edilen gayretleri anlatır.
- **Anası Kadĭr keşesĭ tapkan** – Deyim. Anası onu Kadir gecesi doğurmuş; çok talihli.
- **Başı anasın kyörĭne !** - Deyim. Küfür sözü. **“Başı anasın kyörĭne onıñ ! Awızın tutsun, men oga bĭr tuzlı selâm cĭberĭrmen.”** - (M. Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **İtler ana bolsın.** – Deyim. Anaların çok büyük dertlere katlanmak zorunda kaldıkları ve çok dayanıklı olmaları gerektiği anlatılır. (Çok ağır yaralara dayanabilen köpekler kadar).
- **Yazga şıgardık tananı, begenmez boldı ananı.** – Deyim. Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı.
- **Aglasa anam aglar, kalganı yalan aglar.** - Atas. Kişinin derdini paylaşanlar analardır.

• **Ana bolmay toy ne kerek ? Awla bolmay koy ne kerek ?** – Atas. Anan yoksa düğün neyine gerek, ağılın yoksa koyun neyine gerek ?

• **Anadan ul tuwsa iygĭ, / Baba colın kuwsa iygĭ. / Baba colın kuwmasa, / Tuwmaganı taa iygĭ.”** - Atas. Anadan oğul doğarsa iyi, / Baba yolunu tutarsa iyi. / Baba yolunu tutmuyorsa / Doğmaması daha iyi.

• **Ananıñ aklı balada, balanıñ aklı awada** - Atas. Ananın aklı çocukta, çocuğun aklı havada.

• **Anasın dĭñlemegen evlât, / Kocasın saymagan awrat, / Boranda cürmegen at, / Kapıñda tutma, sat !** – Atas. Anasını dinlemeyen evlât, / Kocasını saymayan kadın, / Kötü havada yürümeyen at ... / Kapında tutma, sat !

• **Anasına bak kızın al, kenarına bak bözĭn al** - Atas. / Atas. Kızın karakterini öğrenmek için anasını tanımalı.

• **Atadan (Babadan) körgen ok coñar, anadan körgen ton pĭşer.** – Atas. Atadan gören ok yontar, anadan gören giysi biçer.

• **Beg anası cılamaz.** - Atas. Bey anası ağlamaz.

• **Kenarın kör de bezĭn al, anasın kör de kızın al** - Atas. / Deyim. Kenarını gör de bezi al, anasını gör de kızını al.

• **Kız kartaysa kaárĭ anaga tüşer.** - Atas. Kız kartlaşırsa kahrı anasına düşer.

• **Kıznıñ arüwĭ anadan, üynĭñ arüwĭ konadan bellĭ bolır.** – Atas. Kızın iyisi anadan, evin iyisi yastağacından belli olur.

• **Sabısın körĭp atın al, anasın körĭp kızın al.** – Atas. Sahibini görüp atını al, anasını görüp kızını al.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar., Kazak. - **ana;** Maç. - **anya;**

Rom. s. 1.- 2. Mamă. 3. Femela unui animal în raport cu puii ei; termen de marcare a genului biologic al femelelor. **Ana ayuw** – *ursoaică.* **Ana pepiy** – *curcă. 4. Maică, termen de respect pentru femeile de seamă din istoria religiei. 5. Termen de respect pentru femeile mai în vârstă. 6. Protectoare, binefăcătoare. 7. Fiinţă răufăcătoare mitologică precum muma pădurii, ielele. 8. adj. De bază, principal.* **Ana meseleler** – *chestiunile de bază. 9. fig. Cauză, sursă, origine. 10. Afix lexical în structura unor nume compuse comune cât şi a unor termeni ştiinţifici.* **Ana col** - *stradă principală, bulevard.* **Ana yön** - *punct cardinal.* **Ana dogrusı** - *Mat. generatoare.* **Ana tĭtreşĭm** - *Fiz. oscilaţie fundamentală.*

ANA² ünl. (‘ -) (Uzakta veya geçmişte olan şeylere işaret edilirken söylenir) İşte. Var. **aná, áná, anĭ.** Karşıtı **mına, mĭná.**

“Appaz şappaz, / Ana keldĭ bĭr cambaz.” - (Boztorgay).

“Keşe keştĭm karaldıñdan, kemanemen dáremen. / Ana bügün, ana yarın alırman dep cüremen.” - (Boztorgay).

“Onı uzaktan körgende : Ana, Ursacıgar keliyatır, dep kaşa ekenler.” - (Boztorgay).

“Aná, endĭ balam sokta boldı dep cürgende rahmetlĭ Tölew akay dünyadan köçtü.” - (Mehmet Niyazi - Sawlıkman Kal).

• **Ana mına** – Her an, her anda.

Rom. interj. Iată, iacă, uite.

ANA ATA b. is. Ana baba.

“Analarımıznıñ atalarımıznıñ onda geşĭrgen künlerĭ ne kadar tatlı eken.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. s. Părinţi; tata şi mama. Vezi şi **ana baba.**

ANA BABA b. is. Ana baba; ana ile babanın oluşturduğu birlik. Var. **ana ata.**

“Bakşelerde gezemen, / Kaşım’ közĭm’ süzemen. / Anam babam bĭleler, / Men yaremmen gezemen.” - (Boztorgay).

“Allah rahmet etsĭn, anam babam menĭ üy etmek tasasına tüştüler.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

• **Ana baba bĭr** – Aynı ana ve babadan olan (kardeşler).

• **Ana baba kolına karamak** – Ana baba eline bakmak; ana ve babanın verdiği para ile geçinmek.

• **Ana baba künĭ** - a) Kıyamet günündeki gibi, kalabalık ve herkesin kendi derdine düştüğü zaman. b) Kalabalıktan geçilemiyen yer.

• **Analı babalı** – Anası ve babası sağ olarak.

• **Analı babalı össĭnler** – Deyim. Analı babalı büyüsünler. (Çocuklar hakkında iyi dilek sözü).

Rom. s. Părinţi; tata şi mama.

ANA CADDE is. (Türk. ana+Ar. cadde). Ana cadde, bulvar.

Rom. s. Stradă principală; bulevard.

ANA COL is. Ana yol .

1. Cadde.

“Ana col bolgan, köynĭñ ortasındakı taşcoldan erbĭr yaka ketken taş töşewlĭ collar bar.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. (Şehirlerarası) Büyük yol, şose.

Rom. s. 1. Stradă principală; bulevard. 2. Şosea interurbană principală, şoseaua naţională.

ANA CURT is. Ana yurt, ilk yurt edinilen yer.

Rom. s. Patrie.

ANADAŞ is. Aynı anadan doğma kardeşler (babaları bir veya ayrı olabilir). Var. **adanas.** Eşanl. **karındaş.**

• **Anadaş hal sorar, babadaş mal sorar.** - Atas. Anadaş hal sorar, babadaş mal sorar.

Rom. s. Frate, soră (de la aceeaşi mamă).

ANA’DAY (**anawday’dan**) s. ve zf. Şöyle, şunun gibi, onun gibi.

Rom. pron. dem. de comp. şi adv. Ca acela.

ANA DEÑĬZ is. (Türk.) Coğr. Ana deniz, okyanus, umman. **Atlas (Atlantik), Büyük (Paçifik), Hint, Kuzey Buz, Güney Buz ana deñĭzlerĭ.**

Rom. s. Ocean.

ANADOLKÖY öz. is. Anadolköy, Köstence’nin batı yakınında bir köy iken, günümüzde şehrin bir mahallesi olmuş yer. (Şimdiki Tomis III semti).

Rom. s. propr. Anadolchioi, fost sat, azi cartierul Tomis III al oraşului Constanţa.

ANA ERKĬ is. (Türk.) Tar. Ana erki, ana iktidarı; toplum düzeninde kadının ağırlıklı rolünün olduğu tarih devri.

Rom. s. Matriarhat.

ANAERKĬL s. (Türk.) Anaerkil, ana erki düzeni ile ilgili olan.

Rom. adj. Matriarhal.

ANAHTAR is. → **Anaktar.**

"Rasĭm, tışarıdan kelĭp kahvesĭnĭñ kapısın anahtarman açıp içerĭ kĭrer." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

ANA KARA (ana qara) is. (Türk.) Coğr. Ana kara, kıta. **Awrupa, Asya, Afrika, Amerika, Okyanusya (Oçeania), Antarktika ana karaları.**

Rom. s. Continent.

ANAKRONİK (anakronik) s. (Fr.>Rom.Türk.) Anakronik, bulunduğu çağa uymayan, çağıyla çelişen.

Rom. adj. Anacronic.

ANAKRONİSM (anakronism) is. (Fr.>Rom.,Türk.). Anakronizm.

1. Belli bir çağın olaylarını başka bir çağa mal etme yanlışlığı; zamanını şaşırma.

2. Çağıyla çelişen, ters düşen şey.

Rom. s. Anacronism.

ANAKTAR (anaqtar) is. (Yun.). Anahtar, açkıç. Var. **anahtar.** Eşanl. **aşkış.**

1. Bir kilidi açıp kapamak için kullanılan araç.

"Sáát, sáát, sáátler, / Sáátnĭ kĭmler kĭlĭtler? / Anaktarı coytıldı, / Tawıp berĭñĭz cĭgĭtler." - Cürek – Bulmaca (Boztorgay).

"Al kapı anaktarın, ĭşĭñ bolsa devam et. İşĭñnĭ tekmĭllegen sonra anaktarnı bĭr balaman cĭberĭrsĭn." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bir şeyin yayını kurmak için kullanılan araç. **Duwar sáátĭnĭñ anaktarı.**

3. Elektrik devresini açıp kapatan, ampullerin yanmasını veya sönmesini sağlayan düğme.

4. Somun ve vidaları çevirme aracı.

5. müz. Notaların okunuş yüksekliğini belirtmek için portativ başına konulan işaret. **Sol anaktarı.**

6. mec. Bir meselenin çözümünü sağlayacak olan şey.

"Kökler bulutlı kaldı, / Kuşlar ümütlĭ kaldı, / Anaktar yar koynunda, / Göñlĭm kĭlĭtlĭ kaldı." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Cheie de lacăt. 2. Cheie de întoarcere a resorturilor de ceasuri. 3. Întrerupător elektric. 4. Cheie de piuliţe. 5. Muz. Semn muzical, cheia de sol. 6. fig. Cifru, cheie, soluţie.

ANAKTARCI (anaqtarcı) is. Anahtarcı.

Rom. s. Meseriaş care face sau repară lacăte, broaşte şi chei; lăcătuş.

ANAKTARLI (anaqtarlı) s. 1. Anahtarı olan.

2. Anahtarla kurulup çalıştırılan (saat, oyuncak v.b.).

"Nedret'ke anahtarlı bĭr otomobil men renklĭ kub hediye berdĭler." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. adj. 1. Cu cheie. 2. (Despre ceasuri şi jucării) Cu resort de întors (cu cheie).

ANAKTARLIK (anaqtarlıq) is. Anahtarlık.

Rom. s. Portchei.

ANALI s. Analı; anası hayatta olan.

- **Analı babalı** – Anası ve babası hayatta olarak.
- **Analı balalı** – Anası ve çocuğu birlikte.
- **Analı cetĭmnĭñ awzı oynar, babalı cetĭmnĭñ közĭ. -** Atas. Analı yetimin ağzı oynar, babalı yetimin gözü.
- **Analı kozı kuyruklı bolır. -** Atas. Analı kuzu kuyruklu olur.

Rom. adj. Cu mamă; cu mamă aflată în viaţă.

ANALIK (analıq) is. Analık. Var. **annelĭk.**

1. Ana olma durumu.

"Bĭr yaktan cüregĭn tögĭp cengĭlleşken, bĭr yaktan da balasın bo álde körgende analık duygusı ırsın, kahrlerĭn unutturgan edĭ. Ah analık !" - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

2. Ana duygusu.

3. Ana kadar yakınlık gösteren kadın.

4. Üvey ana. Eşanl. **ögĭy ana.**

"Sen menĭm analıgım bol, senĭñ başka eşbĭr şiyĭñ maga kerek tuwıl." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. 1. Maternitate, calitate de mamă. 2. Maternitate, instinct de mamă. 3. Protectoare. 4. Mamă vitregă.

ANALİZA is. (Fr.>Rom., Türk.). Analiz, çözümleme, tahlil.

"Dobroca'ga kelĭp yerleşken bo ıruwlar, kabileler özlerĭ men barabar ... sözlĭ halk edebiyatı, folklor materiyalların da ketĭrgen bolacaklar ... magnetofon bandasına yazıp algan materiyallarıñ analizası bonlarnı ispat etmektedĭr." - (Enver Mahmut - Dobroca Tatarlarının Destansı Masalları).

Rom. s. Analiză.

ANALİZAT ETMEK f. (Rom. analizat+Tat. etmek). Çözümlemek, tahlil etmek.

Rom. v. A analiza.

ANALİZATOR is. (Fr.>Rom.). Psik. Analizatör; vücudun dış duyumları alıp tahlil eden (duyu organı, sinirler ve beynin belli bir bölgesinden meydana gelen) algı sistemlerinden herbiri. **Eşitme analizatorı. Körme analizatorı.**

Rom. s. Psih. Analizator.

ANALOCİYE is. (Fr.>Rom.,Türk.). Analoji.

Rom. s. Analogie.

ANANAS is. (Kızıld.>Fr.>Rom.Türk.). Bot. Ananas ağacı ve meyvesi. (Lat. Ananas sativus).

Rom. s. Ananas.

ANANE is. (Ar. anane). Anane; gelenek.

"Halknıñ arüw adet, ananelerĭn menĭmsiy, bonlarnıñ bazı yerlerde coytulmaga mahkyüm bolganın körĭp mugaya edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Türk Lehç. : Kırım. – **ánane;**

Rom. s. Tradiţie.

ANANECĬ s. Ananeci; ananevi.

Rom. adj. Tradiţional.

ANANEVİ s. (Ar. ananevi). Ananevi; geleneksel.

Türk Lehç. : Kırım. – **ánanevi;**

Rom. adj. Tradiţional.

ANANİYET is. (Ar. ananeviyye'den) Ananelerle ilgili olan şeyler; ananeler, gelenekler.

"Kızıl veba rejimĭnĭñ şartları bĭzlernĭ cok etmege çalıştı, ananiyetĭmĭznĭ söndĭrmege ograştı." - (Yaşar Memedemin - Anka).

Rom. s. pl. sau colectiv. Tradiţii, totalitate de tradiţii.

ANA OKULI (ana oqulı) is. (Türk.) Ana okulu. Eşanl.

ana mektebĭ.

Türk Lehç. : Kırım. - **bala bağçası;**

Rom. s. Grădiniță de copii.

ANA PARA is. Ana para.

1. Kapital, sermaye.

2. İşletilen veya bankada tutulan bir paranın faiz gelirleri düşüldükten sonra kalan bölümü.

Rom. s. 1. Capital. 2. Sumă de bază; depunerea inițială dintr-un cont bancar, fără a se lua în considerație dobânzile obținute.

ANARHİK s. (Fr.>Rom., Türk.). Anarşik.

Rom. adj. Anarhic.

ANARHİSM is. (Fr.>Rom.,Türk.) Anarşism.

Rom. s. Anarhism.

ANARHİST is. (Fr.>Rom.,Türk.). Anarşist.

Rom. s. Anarhist.

ANARHİYE is. (Fr.>Rom.,Türk.). Anarşi.

Rom. s. Anarhie.

ANASIZ s. 1. Anası ölmüş olan.

"Bĭr caş bala anasız, öksüz kalıp tentiyse, / Künsüz ösken çeçektay cansız bĭr insan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. zf. Anası olmaksızın.

"Kawdansız gemĭ, bawsız at, colsız kerwan. / Bo dünyada nedĭr o, anasız tuwgan ?" - (Boztorgay).

- **Anasız kıznı arabalap kelseler alma.** – Atas. Anasız kızı arabaya bindirip verseler alma.

Rom. adj. 1. Orfan de mamă. 2. adv. Fără mamă.

ANASIZLIK (anasızlıq) is. Anasızlık; anasız olma durumu.

- **Anasızlık, babasızlık, ille parasızlık. -** Atas. Anasızlık, babasızlık zor, hele parasızlık.

Rom. s. Starea de a fi lipsit de ocrotirea maternă.

ANASON is. (Yun.>Türk.). Bot. Anason; meyvelerinin yağından gıda işleri, rakı üretimi ve eczacılıkta yaralanılan kokulu bir bitki. (Lat. Pimpinella anisum).

"Kĭşĭnĭñ egĭp yetĭştĭrgen bĭrtakım iláç ösĭmlĭklerĭ de bardır. Bo ösĭmlĭkler şonlardır : reçin, ardal, náne, anason, kimyon ve aşaş." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. Bot. Anason.

ANATEMA is. (Yun.>Rom.). Aforoz.

Rom. s. Anatemă, afurisenie, excomunicare.

ANATEMİZAT ETMEK f. (Rom. anatemizat+Tat. etmek). Aforoz etmek.

1. Hristiyanlıkta, bir dini yetkilinin ağzından, bir kişinin dindaşlar cemaatinden kovulduğuna karar vermek.

2. mec. Beddua etmek, lânetlemek.

Rom. v. 1. A anatemiza, a afurisi, a excomunica. 2. fig. A blestema.

ANAŞAY zf. → **Ánáşáy.**

ANA TĬL is. Dilb. Ana dil; başka diller veya lehçeler türetmiş olan dil.

Latince bugünkĭ Romence, Fransızca, İtalyanca, Spanyolca, Portugezce üşün ana tĭldĭr.

Rom. s. Lingv. Limbă de bază, limbă din care au derivat o serie de alte limbi.

ANA TĬLĬ is. Ana dili; insanın çocukken anasından, ailesinden ve soydaşlarından öğrenip manevi dünyasını kurduğu dil.

"Üyretmenlerĭñĭz ana tĭlĭñĭzde ders okıta." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Ana tĭlĭñnĭ coytsañ / Senden ne bolır ? / Yad tĭlĭ yakışmaz, / Soyıñ tez solır." - (Yaşar Memedemin - Anka).

Rom. s. Limba maternă.

ANATOMİK s. Anatomik.

1. Anatomi bilimi ile ilgili olan.

2. Beden yapısı ile ilgili olan.

Rom. adj. 1. - 2. Anatomic.

ANATOMİST is. (Fr.>Rom.). Türk. Anatomist; anatomi uzmanı.

Rom. s. Anatomist.

ANATOMİYE is. (Fr.>Rom.,Türk.). Anatomi.

1. Vücut yapısı bilimi.

2. Vücut yapısı.

Rom. s. Anatomie. 1. Știința anatomiei. 2. Conformația corpului.

ANAVATAN is. Ana vatan. Var. **anawatan.** Eşanl. **anacurt.**

1. Bir insanın mensup olduğu milletinin yaşadığı ülke.

"Curt suygüsĭn can bĭlĭp öz ömrĭmnĭ aşattım. / Men şáy dedĭm, aylandım kayttım Anavatanga." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Bir şeyin ilk yetiştiği yer.

Rom. s. 1. Țară, patrie. 2. Loc de baștină.

ANAW z. ve s. Şu, o, öteki; sonraki, öbürkü.

1. z. Biraz uzakta olan veya az önce sözü edilen varlık ya da zaman.

"Bugün on tokızı mı ? Demek on bĭr kün bondan, on beş kün de anawdan, yĭgĭrmĭ altı kün." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Okugan, çalışkanga anawdan ber sen gene." - (İsmail Otar – Çibörek).

2. s. Biraz uzakta olan veya az önce sözü geçen bir varlığı veya bir sonraki zamanı belirten.

"Akam kaydan kelesĭñ, tonıñ maylı. / Senĭñ mĭ anaw eşek, terekke baylı ?" - (Boztorgay).

"Kel zaman, ket zaman, bĭr Kurban Bayramda anaw banagı kız coytıla." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Mĭna menĭm özĭm toyım tam bĭr hafta tutkandır. Bĭr Perşembe başlap anaw Perşembe pĭttĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Anaw bĭrewĭ** - Öbürü, ötekisi. **"Anaw bĭrewĭ, balaban bolıp, karangı üyde korkaman, lamba cagıñız dep cılay." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).
- **Anawday –** Şunun gibi, onun gibi.
- **Anawday mınawday** - Şu veya bu şekilde.
- **Anaw mınaw** – a) Şu bu. b) Falan filân. **"Anaw mınaw da ayta : Halimcan balasın bĭle bĭle kazak etiyatır, dep." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Bĭr köz cılasa, anaw köz külmez.** – Atas. Bir göz ağlarsa, ötekisi gülmez.

Rom. 1. pron. dem. Acela, aceea. 2. adj. dem. Acel, acea.

ANAWATAN is. → **Anavatan**.

ANAWBĬR s. Öteki, öbür, diğer.

"Senĭ bo colıñdan toktatmak maga yakışmay. Bonıñ üçün özĭm anawbĭr analardan da yalaman." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. adj. dem. Celălalt, cealaltă.

ANAWBĬRĬ z. Ötekisi, diğeri, sözü edilenden veya bilinenden başkası.

"Perde açılayatırganda onlardan bĭrĭ konuşmaga başlay, anawbĭrlerĭ tıñlay."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. pron. dem. Celălalt, cealaltă.

ANAWBĬREWĬ z. → **Anawbĭrĭ**.

ANAWBĬRSĬ z. → **Anawbĭrĭ**.

"O, maga artın berĭp otırdı. Anawbĭrsĭ masa başına yerleştĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

ANAWDAY s. ve zf. Şöyle.

1. s. Şunun gibi, şuna benzer.

2. zf. Şu biçimde.

Rom. 1. adj. Aşa, astfel de. 2. adv. Astfel, aşa.

ANAWI z. Şu, o.

"Babam ! Anawı babamnıñ resmĭ ! dep bakırdım." - (Muratça Seit-Abdulla - Tatar Tĭlĭ I).

- **Anawı mınawı** – Şu bu.

Rom. pron. dem. Acela, aceea; ăla, aia.

ANAWSI z. → **Anawı**.

"Onı da anawsı, mınawsı üleşĭp alıp keter." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

ANAY is. 1. **Ana'ya** sesleniş.

"Ketecekmen, anayım. / Ber kolıñnı alayım. / Dostlar mında kalgan son, / Ya men katĭp canmayım." - (Boztorgay).

"Anay, azbar kapınıñ katında ekĭ apakay bar, uzanıp uzanıp bu yaka karaylar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

2. Ana.

"Kuşak küpe tagındım, / Küzgü alıp bakındım. / Yareme söz aytmaga /Anayımdan sakındım." - (Boztorgay).

"Zawallı kartbabaylar, / Közĭ caşlı anaylar / Kettĭ Kırım koldan dep / Üy aylanıp cılaylar." - (Mehmet Niyazi – Kargış).

Rom. s. 1. Vocativul cuvântului **ana** *– mamă. 2. Mamă; forma de vocativ, devenită, ca urmare a uzajului frecvent, temă echivalentă cu nominativul* **ana**.

ANAYASA is. Anayasa.

Rom. s. (Jur.) Constituţie.

ANAYASAL s. Anayasal.

Rom. adj. Constituţional.

ANAYOL is. → **Anacol**.

ANAYÖN is. (Türk). Coğr. Ana yön; **Küntuwar, Künbatar, Sırt** ve **Kıbla** yönlerinden her biri.

Rom. s. Geogr. Punct cardinal.

ANAYURT is. → **Anacurt**.

ANÁ ünl. İşte. !; Bak ! Var. **ana[2], anĭ, áná.**

"Aná şay bol sen akız, sözĭñde tur, / Kaş oynatıp selâm al, tuydurmay cür." - (Boztorgay).

"Aná, bĭlse Seydahmet akam bĭlecek. Bakalım o ne diycek ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. interj. Iată !; Iacă !

ANBAR is. → **Ambar**.

- **Aç tawuk özĭn anbarda körĭr." -** Atas. Aç tavuk kendini ambarda hayal eder. (Mehmet Vani Yurtsever – Atalar Sözü).

ANCA[1] zf. Anca; an (fikir, düşünce) bakımından; ruhen. Var. **añca.**

- **Anca (añca) barabar, kanca barabar. -** Deyim. Düşünce olarak da beraber, soy olarak da.

Rom. adv. Din punct de vedere spiritual; sufleteşte.

ANCA[2] bağ. ve zf. Anca, ancak.

1. zf. "Yalnız", "sadece" gibi sınırlama anlatır.

2. zf. "Olsa olsa", "en çok", "en az" gibi bir sınırı anlatır.

3. bağ. "Lâkin", "ama" gibi, bir düşünceye karşıt ikinci bir düşünceyi bağlar.

"Çın demesĭ ne şĭkâr, beş on takmak. / Anca menĭm muradım senĭ cakmak." - (Ahmet Karakaya – Çınlar).

"Alay degen awzıñdan bal endĭrmek, / Anca menĭm muradım şay dedĭrmek." - (Boztorgay).

4. zf. En erken.

Rom. adv. şi conj. 1. Numai, doar. 2. Cel mult, cel puţin. 3. Dar, însă. 4. adv. Abia.

ANCAK (ancaq) bağ. ve zf. Ancak. Var. **anca.**

1. zf. Sadece, yalnız.

"İzni Hüda ile Hazreti Sultan, / Ehli İman bekler hicretke ferman, / Ancak senden olur bu dertke derman." - (Kırım Türküsü).

"Cüregĭ bonlarman bĭlensĭn. Ancak o wakıt bĭr millet bolıp yaşamaga hak kazanacagımızdan ümĭtvar bolırsıñ." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

2. zf. Güçlükle.

"Armut, elma, erĭk, ayva, cewez tereklerĭ cemĭş men tolı. Cemĭş toplaganlar ancak toplap yetĭştĭre-bĭleler." - (Heyet – Tatar Tĭlĭ II).

3. bağ. Ama, lâkin.

4. En erken.

Rom. adv. şi conj. 1. Numai, doar. 2. Cel mult, cel puţin; cu greu. 3. conj. Dar, însă. 4. Abia, cel mai devreme.

ANDA[1] is. (-' -) Kan kardeşi, kan kardeşliği andı etmiş kimse.

"Kawga ete turamız, barışamız, / Soñ aklaşa gene de karışamız, / Künlerĭmĭz şay ozıp kete, / Müşawreler bĭznĭ anda ete." - (Amdi Giraybay – Kızıltaşlı Hatice Totayga).

"Yağılarımızı beraberce kesmek için and içelim. Gerçek anda olalım" – (Cengiz Dağcı – Genç Timuçin).

Türk Lehç. : Kırım. – **anda;** Moğ. – **anda;**

Rom. s. Fârtat, frate de jurământ (de "cruce").

ANDA[2] zf. (- -') 1. Orada.

"Bödene torgay boz torgay / Boylay boylay suw ĭşe. / Yarim anda, men mında, / Cılay da cılay kün geşe." - (Boztorgay).

"Anda, ĭşerden soray emĭşler. Bo tatar topraknı özĭ ĭşliy mĭ, yoksa başkasına kiralay mı ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Oraya.

"Madem ke bĭznĭñ Kırım'da o kadar hatıramız bar, niçün anda ketmiymĭz ?" - (Necip H. Fazıl – Kırım).

• **Anda mında** – a) Orada burada, birçok yerde. **"Mende bĭr vakıtlar, bondan onbeş yĭgĭrmĭ sene ewelsĭ, sĭzlerdiy caş bolıp anda mında tentĭgĭp cürdĭm." -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar). b) Oraya buraya.

• **Andan mından –** Oradan buradan; belli bir sıra gözetmeksizin, karışık olarak.

• **Kayda bolsañ anda bol, perdalezde üyde bol -** Atas. Nerede bulunuyorsan orada ol, kocakarı soğuklarında bir çatı altında ol.

Rom. adv. 1. Acolo, în acel loc. 2. Acolo, într-acolo.

ANDAKI (**andaqı**) z. ve s. Oradaki; orada bulunan.

"Lâkin sen şonıñ, maga, bolacagına dair kesenkes bĭr söz berse. Andakılarnı askıntıda taşlamayık ta." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. pron. şi adj. (Cel) de acolo.

ANDA MINDA zf. 1. Oraya buraya.

2. Orada burada.

"Bĭz carlılar anda mında, öy talk boldık, / Kün körmedĭk, körermĭz dep catalmayman." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adv. 1. De colo pînă colo.2. Pe ici şi pe colo.

ANDAN zf. Oradan.

Rom. adv. De acolo.

ANDANTE zf. (İtal.; uluslararası müzik terimi). Müz. Yarı yavaş, andantino ile adagio arası çalınacağını gösterir.

Rom. adv. Muz. Andante.

ANDANTİNO zf. (İtal.; uluslararası müzik terimi). Müz. Andante'den daha hızlı çalınacağını gösterir.

Rom. Muz. Andantino.

ANDAY MINDAY zf. → **Anaw (Anawday mınawday).**

ANDIRIŞ is. Andırış, andırma, akla getirme. Var. **añdırış.**

Rom. s. Fel de a aminti de ceva, aducere aminte, amintire; analogie.

ANDIRMA, **-UW** is. Andırma. Var. **añdırma**.

Rom. s. Faptul de **andırmak.**

ANDIRMAK (**andırmaq**) f. Andırmak.

1. Anmak işini yaptırmak.

2. Benzer veya farklı yanları ile bir şeyi insanın hatırına getirmek.

"Dalgalanda bayrak / sanke köklerde uşkan kartalnı andıra edĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Er yagı yeşĭl çam dalları man süslengen kasaba masallarnı andıra edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

• **Kelgen ketkennĭ andırır. -** Deyim. Gelen gideni andırır (aratır).

Rom. v. 1. A face pe cineva să-şi aducă aminte de ceva. 2. A semăna cu ceva (cu cineva); a aminti de ceva, de cineva.

ANDIZ-OTI is. Bot. Andız otu. (Lat. İnula helenium).

• **Andızlı cerdĭñ atı ölmes. -** Atas. Andızlı yerin atı ölmez.

Türk Lehç. : Nog., Kazan., Kazak. - **andız;**

Rom. s. Bot. Iarbă-mare.

ANEKDOTA (**anekdota**) is. Fr.> Rom.Türk. Anekdot, fıkra.

Rom. s. Anecdotă.

ANEMİK s. (Fr.>Rom.Türk). Anemik, kansız.

Rom. adj. Anemic.

ANEMİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Anemi, kansızlık.

Rom. s. Med. Anemie.

ANEMONA is. Fr.>Rom.Türk. Bot. Anemon, dağ lâlesi. (Lat. Anemone).

Rom. s. Bot. Anemonă, e.

ANEMOMETRU is. (Fr.>Rom., Türk.) Anemometre; rüzgâr ve gaz akımlarının hızını ölçme aleti.

Rom. s. Anemometru.

ANENİY is. 1. Anneanneye sesleniş.

2. Anneanne.

Rom. s. 1. Adresare către bunică (după mamă). 2. Bunică (după mamă).

ANESTEZİK is. (Fr.>Rom.Türk.). Vücudün belli bölgesini uyuşturan, ameliyatlarda kullanılan ilâç.

Rom. s. Anestezic.

ANESTEZİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Anestezi.

Rom. s. Med. Anestezie.

ANGAJAMENT (**angajament**) is. (Fr>Rom.Türk). Angajman, üstlenme, taahhüt, söz verme.

Rom. s. Angajament.

ANGAJAT (**angajat**) is. ve s. (Fr.>Rom.Türk). Angaje.

1. is. Bir işe alınmış kimse.

2. s. Sözle veya yazılı olarak bağlanan.

Rom. s. şi adj. Angajat.

ANGAR (**angar**) is. (Fr.>Rom.Türk). Hangar. **Eskĭ ve cañı angarlar –** 1950-1960'larda Köstence yanındaki Sütgöl'de su uçaklarının (hidroavion) tesisleri idi.

Rom. s. Hangar.

ANGARYA (**angarya**) is. (Yun.>Türk., Rom.). Angarya.

Rom. s. Angara, corvoadă.

ANGARYACI (**angaryacı**) is. Angaryacı.

Rom. s. Persoana sau autoritatea care impune o angara.

ANGIŞ (**añgış**) is. 1. Angıç; arabaya fazla yük aldırmak için iki tarafına takılan parmaklık şeklinde uzantılar veya, doğrudan şasi üzerine konulan, üstü açık tahta kafes şeklinde büyük kasa. Var. **angĭş.** Eşanl. **taşuw.**

"Uzun, angışsız arabaga yerleşĭp, kün tuwar tuwmaz şölge kettĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Ekĭ senek bĭr şeren yokarı sallay toktamadan, / Angışı da deren, angış tolmay terler şıbırmadan." - (Yaşar Memedemin - Anka).

2. Angıçlı araba. Eşanl. **taşuw araba.**

"Taşuwga ketmeknĭ bek süye edĭm. Ele kaytkanda egĭn men tolı angışnıñ orta yerĭne şalka tüşĭp , terbetĭle terbetĭle, kökyüzĭn sĭyĭr etmeknĭ şĭmdĭ bĭle unutalmayman." - (Tahsin İbrahim - Kabak).

Türk Lehç. : Kırım – **añğıç;**

Rom. s. 1. Prelungirile adăugate peste loitrele carului pentru a-i mări capacitatea sau construcţia în formă de ladă, din scânduri, instalată pe şasiul carelor, pentru transportul de fân şi cereale secerate. 2. Car de cărat fânul şi recoltele secerate.

ANGĬŞ (**angĭş**) is. → **Angış**.

"Şaytĭp armannı azĭrledĭler. ... Bondan soñ angĭşler tamir etĭldĭ ya da canı angĭşler yasaldı." - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).

ANGİ, -SĬ z. ve s. Hangi. Eşanl. **kay, kaysı.**

1. Hangi (soru).

2. Herhangi.

Rom. 1. pron. interog. Care. 2. pron. nehot., adj. Oricare.

ANGİNA is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Anjin, farenjit, yutak iltihabı.

Rom. s. Anghină.

ANGÜDÜK s. ve is. Düşüncesiz, akılsız, aptal, angut. Eşanl. **añkaw.**

Rom. adj.şi s. Nesocotit, nesăbuit; prost, tont, neghiob.

ANI is. Anı, hatıra.

Rom. s. Amintire.

ANIK (**anıq**) s. 1. Hazır, hazırlıklı.

2. Yatkın.

Rom. adj. 1. adj. Pregătit. 2. Înclinat, predispus.

ANIKLIK (**anıqlıq**) is. 1. Hazırlık.

2. Yatkınlık.

"Bĭr dersnĭ şalt kawramak, anlamak, anıklık, istidat meselesĭne baglıdır." - (Kerim Abdullah - Nazar Tiymesĭn).

Rom. s. 1. Pregătire. 2. Înclinaţie, predispoziţie.

ANILAŞMAK (**anılaşmaq**) f. Anılaşmak.

Rom. v. A deveni o amintire.

ANILMA, -UW is. Anılma.

Rom. s. Faptul de **anılmak.** *Amintire, pomenire; comemorare.*

ANILMAK (**anılmaq**) f. Anılmak.

"Her yĭgĭtnĭñ namı bolur, şunman anılır, derler. / Kaydalarda caw tĭlep te namlı bolgan o erler ?" - (Server Turpçu - Küz Oyları / Emel D.).

Rom. v. A se aminti, a se pomeni; a se comemora.

ANIM is. Hanım.

1. a) Bayan b) Hanım kız.

"Kâniye anımnı özĭñe ĭsĭndĭrmek közĭñ bolsa, sık büzügĭñ, şalış, kĭşĭ bolganıñnı köster." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Karı, eş.

"Kırk gün beklegen kızmetçĭ bolıp cüre, bĭr gün beklegen anım bolıp otıra." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

3. s. Kadınlığın bütün iyi niteliklerini taşıyan.

Rom. s. 1. Doamnă; domnişoară. 2. Soţie. 3. adj. Femeie distinsă.

ANIMAK (**anımaq**) f. → **Anmak**.

"Nenelernĭ - nenemnĭ süymek, anımak / Hepĭmĭzge tüşer." - (Neriman İbraim - Cevez Teregĭ).

- **Ölĭlernĭ anısan tĭrĭnĭñ hazı kaşar. -** Atas. Ölüleri anarsan dirinin hazzı kaçar.
- **Ölĭsĭn anıgannıñ tĭrĭsĭ aş kalmaz. -** Atas. Ölüsünü anan kimsenin dirisi aç kalmaz.

ANIM-KIZ (**anım-qız**) is. Hanım kız; yetişkin, genç kız. Var. **hanım kız.** Eşanl. **totay-kız.**

"Seneler keşer, ballar balaban delĭkanlı cĭgĭt, bĭr de anım kız bolırlar." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Hanım kız, mınaw torbalarnı alsa, yoruldım, dedĭm." - (Ali Osman Bekmambet – Keşken Künler).

Rom. s. Domnişoară.

ANIMSAMA, -W is. Anımsama, hatırlama.

Rom. s. Faptul de **anımsamak.** *Aducere aminte.*

ANIMSAMAK (**anımsamaq**) f. (Türk). Anımsamak, hatırlamak.

Rom. v. A-şi aduce aminte.

ANIMSANMAK (**anımsanmaq**) f. Anımsanmak, hatırlanmak.

Rom. v. A se aduce aminte.

ANIMSATMAK (**anımsatmaq**) f. Anımsatmak, hatırlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **anımsamak.** *A aminti, a face să-şi amintească.*

ANIRMA ve türevleri is. → **Añırma ve türevleri**.

ANIŞTIRMAK (**anıştırmaq**) f. Anıştırmak.

1. İzlenim vermek.

2. İma etmek.

3. Sezdirmek.

Rom. v. 1. A aminti de ... 2. A face aluzie. 3. A sugera.

ANIT is. Türk. Anıt. Eşanl. **abide.**

Rom. s. 1. Monument 2. Statuie.

ANIT KABĬR (**anıt qabĭr**) is. Anıt kabir, anıt mezar; mozole.

Rom. s. Mausoleu.

ANITLAŞMAK (**anıtlaşmaq**) f. Anıtlaşmak.

Rom. v. A se monumentaliza.

ANITLAŞTIRILMAK (**anıtlaştırılmaq**) f. Anıtlaştırılmak.

Rom. v. A fi monumentalizat.

ANITLAŞTIRMAK (**anıtlaştırmaq**) f. Anıtlaştırmak.

Rom. v. A monumentaliza.

ANITMAK (**anıtmaq**) f. Hatırlatmak, anımsatmak. Var. **añıtmak.**

"Bo meşhur cürüşün kumandanların anıtayık : Batu han, Subotay han, Cebbe Noyon, ..." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr / Boztorgay 1).

Rom. v. A aminti, a menţiona.

ANIT-MEZAR is. Anıt mezar, anıt kabir.

Rom. s. Mausoleu.

ANITSAL s. Anıtsal, abidevi.

Rom. s. adj. Monumental.

ANIZ is. 1. Anız. Eşanl. **sap, egĭnsap.**

2. Anızlık.

“Dewdiy ĭrĭ bĭr kombayn tarlada yerĭn algan, / ... Artından da traktorcı çelĭk traktornı salgan, / Aywa rengĭ anızmı toktamadan aktara.” - (Heyet - Okıma Kitabı V).

Rom. s. 1. Partea inferioară a tulpinii cerealelor, rămasă pe ogor după seceriş. 2. Mirişte.

ANIZLIK (**anızlıq**) is. Anızlık, anızlı tarla.

Rom. s. Mirişte.

ANĬ ünl. → **Ána, Aná.**

“Anĭ bĭr gün kele, ögĭy kızı merak ete, suw boyına şıgıp gezmek ĭstiy.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

“Anĭ, endĭ bo cĭgĭt, katına ekĭ kĭşĭ taa alıp, kıznıñ kapısına kele.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

ANĬŞÁY ünl. (**anĭ şolay**’dan). Hah şöyle, işte şöyle; yapılan bir işin beğenildiğini anlatır.

Rom. interj. Iacă aşa !

ANİ s. (Ar. ani). Ani.

1. Bir anda oluveren.

2. zf. Birdenbire, ansızın.

Rom. 1. adj. Momentan, subit. 2. adv. Deodată, pe neaşteptate.

ANİDEN zf. (Ar. ani+ T. -den). Aniden, birdenbire.

Rom. adv. Deodată, pe neaşteptate.

ANİMATO zf. (İtal.; uluslararası müzik terimi). Müz. Bir parçanın canlı çalınacağını anlatır.

Rom. adv. Muz. Animato.

ANİMİSM is. (Fr.>Rom.Türk.). Animizm; ilk çağ insanlarının bütün nesnelerde bir ruh bulunduğuna dair inancı.

Rom. s. Animism.

ANKÁ KUŞI (**anka quşı**) öz. is. (Ar. anka). Anka kuşu; olağanüstü nitelikleri olan, ateşte yanınca küllerinden yeniden dünyaya gelen, insanlığın hayata bağlılığının sembolü olmuş bir masal ve mitoloji kuşu; Zümrüdüanka.

“Şĭmdĭ, canı şartlarda, baş köterĭp, özlĭgĭmnĭ tapmaga çalışaman, Anka kuşunday, öz külümden dünyaga yenĭ-kattan tuwıp, totımnı cok etmege, fikirlerĭmnĭ, istidatım (eger bolsa) kayramaga tırışaman.” - (Yaşar Memedemin - Anka).

Rom. s. propr. Pasărea măiastră, din basme şi pasărea fenix din mitologii.

ANKAW (**anqaw**) s. Var. **ankıldak**. Eşanl. **angüdük**.

1. Saf.

2. Mıymıntı.

3. Aptal, akılsız.

Rom. adj. 1. Naiv, slab de duh. 2. Molâu, mototol, bleg. 3 Prost, nerod, tont

ANKAWLIK (**anqawlıq**) is. **Ankaw** olma durumu.

Rom. s. 1. Naivitate. 2. Moliciune, încetineală. 3. Prostie, nerozie.

ANKETA is. (Fr.>Rom.Türk). Anket.

Rom. s. Anchetă.

ANKILDAK (**anqıldaq**) s. Saf, kolayca kanan. Var. **añkaw.**

Rom. adj. Naiv, slab de duh.

ANKILDAKLIK (**anqıldaqlıq**) is. Saflık. Eşanl. **añkawlık**.

Rom. s. Naivitate.

***ANKI TENKĬ** (**anqı tenkĭ**) is. Arama tarama. (Altay Kerim, Leyla Kerim - Tatarca Türkçe Romence Sözlĭk’te)

Rom. s. Percheziţie.

ANKITMAK (**anqıtmaq**) f. → **Añkıtmak**.

“Şeşekler, terekler kokısı tınış hawanı ankıta mı, ankıta.” - (Altay Kerim – Kâniye).

ANKİLOZA is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Ankiloz, eklem kaynaşması.

Rom. s. Med. Anchiloză.

ANKİLOZAT BOLMAK (**ankilozat bolmaq**) f. (Rom. anchilozat+ T. bolmak). Ankiloz olmak.

Rom. v. A se anchiloza.

ANLAK (**anlaq**) is. Anlama yeteneği.

Rom. s. İntelect; raţiune.

ANLAKLI (**anlaqlı**) s. Zeki, akıllı.

“Anlaklı kĭşĭ, Menglĭ Giray / Kelecekni aşık köz men cawladı.” - (Yaşar Memedemin - Koyanak).

Rom. adj. İnteligent.

ANLAM is. Anlam, mana. Var. **añlam, añnam.**

“Sadet, oşak başında / Onlarga kave kuya. / Kündüzkĭ ziyaretnĭñ / Anlamın ĭşĭ tuya.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Anlam bermek -** Yorumlamak, kendince bir yargıya varmak.
- **Anlam genĭşlemesĭ -** Dilb. Anlam genişlemesi. (*Rom. - Lingv. extensie semantică*).
- **Anlam şıgarmak -** Bir şeyi belli bir şekilde anlamak.
- **Anlam taralması -** Dilb. Anlam daralması (*Rom. - Lingv. restricţie semantică*).
- **Anlamına kelmek -** Bir anlamı bildirmek.
- **Asıl anlam -** Dilb. Asıl anlam. (*Rom. - Lingv. sens propriu*).
- **Mecazlı anlam -** Dilb. Mecazi anlam. (*Rom. - Lingv. sens figurat*).

Rom. s. Înţeles, sens, tâlc; semnificaţie.

ANLAMA, -W is. Anlama. Var. **añlama, añnama**.

Rom. s. Faptul de **anlamak;** înţelegere.

ANLAMAK (**anlamaq**) f. Anlamak Var. **añlamak**, **añnamak**.

1) Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.

“Bĭz de bĭr şıñ aytayık, anlagan alsın, / Anlamagan, dal fidan, talpına kalsın.” - (Boztorgay).

“Kış ökĭrĭp degen: Sen sus, kıraw taz! / Bĭr selâmman carlı meram añlamaz.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Sorup, görüp öğrenmek.

"Alimseyit : Berĭrler mĭ eken kıznı ? ... Aslın artık yarın <u>añlaycakmız</u>." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Bonıñ ihtiyaç ve dertlerĭn köplĭgĭn <u>anlap</u> mugaysa da, fıtraten zeki ve her meselenĭ tez kavraganın körĭp süyündü ve ümütĭ arttı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

3. Doğru ve yerinde bulmak.

"Kurtömer kün geçtĭkçe kuwwetlenmekte bolgan milli cereyannıñ halk içün bek faydalı bolganın takdir ete ve her münevvernĭñ bo ĭşke koşulması kerekkenĭn <u>anlay</u> edĭ." - (M.V.Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

4. Birinin duygularını, isteklerini, düşüncelerini sezebilmek.

"Alimseyit Bawbek'ĭñ közĭne karar. Bawbek <u>añlap</u> : Ha, saga, piy taşlamaga para kerektĭr." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Mıgayganımnı körĭp, sebebĭn <u>añlap</u>, / Şulay dedĭ, babama bastonın sallap : / Bırak balanı ketsĭn, yok şimdĭ harman." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

5. Bir şey üzerinde bilgisi bulunmak, bilmek.

"<u>Anlasın</u> bĭr, senĭ duşman da süyer, / Bĭr canık sözĭñmen cüregĭ iyer." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

"Babam tawcılıknı bek <u>anlay</u>. O, yapı ve mobila üşün yaraycak agaşlarnı ayırıp bĭr yaka sala." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II)

6. (Olumsuzluk veya soru biçiminde). Yarar görmek, iyi bir sonuç elde etmek.

"On beş, on altı caşında bĭr kıznı şimdĭden erge berĭp ne <u>añlaycaksıñ</u> ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Anlamamak** – Duymak istememek. **"O wakıt Yaşar erĭşe, inatlana ve ayagın cerge urıp 'Tap, ketĭr. Kaydan tapsañ tap, men anlamam', diy eken."** - (Boztorgay).
- **Anyanı künyanı anlamak** – Birçok şeyleri görüp yaşayıp akıllanmak.
- **Álden anlamak** – Halden anlamak; bir kimsenin bulunduğu güç durumu bilerek ona anlayış göstermek.
- **Dünyanıñ kaş bucak ekenĭn anlamak** – Dünyanın kaç bucak olduğunu anlamak; bilgi ve tecrübe sahibi olmak.
- **Lap anlamaz** – Laf anlamaz. a) Kendi bildiğinde inat eden. b) Kaba, aptal.
- **Leb degende leblebi ekenĭn anlamak.** - Leb deyince leblebi olduğunu anlamak; çabucak anlamak.
- **Tĭlĭnden anlamak** – a) Bir canlının çıkardığı seslerden veya davranışlarından bir anlam çıkarmak. b) mec. Bir şey, bir durum, bir olay hakkında bilgi sahibi olmak. **"Sıra sıra suwtĭrmen, / Men anlamam bo tĭlden. / Dünya cansa, kül bolsa, / Ayrılmam süygülümden."** - (Boztorgay).
- **Yañlış anlamak** – Yanlış yorumlamak. **"Bu kabahat, bu kusur dinĭmĭzde mĭ, yoksa onı tutmagan, onı yañlış añlagan bĭzlerde mĭ ?"** - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).
- **Anlagan bolsam arap bolayım.** – Deyim. Anladımsa arap olayım. (Hiçbir şey anlamadım.).
- **Anlaganga süyrĭ sinek saz, anlamaganga dawul zurna az.** – Deyim. Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.
- **Dünyanın kaş bucak ekenĭn anladı.** – Deyim. Dünyanın kaç bucak olduğunu anladı; hayat hakkında bilgi sahibi oldu.
- **Senĭñ anlayacagıñ, ...** – Deyim. Senin bilmen gereken şu. ... **"Senĭñ añlayacagıñ, bĭz apakay man konıştık, Oglımıznı üylendĭrmege karar berdĭk."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Akıllı kĭşĭge táázĭr kerekmez, karawdan anlar.** – Atas. Akıllı insana azar gerekmez, bakıştan anlar.
- **Aşşĭnĭ tatmadan tatlıdan anlamaz.** – Atas. Acıyı tatmadan tatlıdan anlamaz.
- **Halden anlagan alim, anlamagan zalimdĭr.** - Atas. Halden anlayan alim, anlamayan zalimdir.

<u>Rom.</u> v. 1. A înţelege, a pricepe. 2. A afla, a vedea (despre ce este vorba). 3. A da dreptate, a conveni, a aproba. 4. A intui, a pătrunde sensul. 5. A se pricepe la ceva, a fi expert într-o materie. 6. A beneficia, a profita.

ANLAMAZ s. ve is. Anlamaz, anlamayan veya anlamak istemeyen. Var. **añlamaz, añnamaz.**

"Tegenekke süykenme, temelsĭz taşka. / <u>Anlamazga</u> söz katsañ belâ eken başka." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> adj. şi s. Neînţelegător.

ANLAMAZLIK (**anlamazlıq**) is. Anlamazlık. Var. **añlamazlık,**.

- **Anlamazlıktan kelmek** - Anladığı halde anlamamış görünmek.

<u>Rom.</u> s. Lipsă de înţelegere.

ANLAM BĬLĬMĬ is. (Türk). Anlam bilimi; semantik.

<u>Rom.</u> s. Semantică.

ANLAMDAŞ is. Dilb. Anlamdaş, sinonim. Eşanl. **eşanlamlı.**

<u>Rom.</u> s. Lingv. Sinonim.

ANLAMDAŞLIK (**anlamdaşlıq**) is. Anlamdaşlık.

<u>Rom.</u> s. Sinonimie.

ANLAMLANDIRMAK (**anlamlandırmaq**) f. Anlamlandırmak, anlam vermek, anlam kazandırmak.

<u>Rom.</u> v. A face să aibă un înţeles (un sens, un tâlc, o semnificaţie); a da un înţeles.

ANLAMLI s. Anlamlı, manalı; bir anlamı olan, bir anlam taşıyan. Var. **añlamlı, añnamlı.**

"Aşadakı ecĭklerge kelĭşĭklĭ bĭrer ecĭk taa katıp, <u>anlamlı</u> sözler yasañız : sı - , du - , - lem, - ter." - (Muratça Seit-Abdula, İ. Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ - I).

- **Anlamlı anlamlı** - Anlamlı olarak.

<u>Rom.</u> adj. 1. Cu înţeles, cu sens. 2. Semnificativ, expresiv.

ANLAMLILIK (**anlamlılıq**) is. Anlamlılık.

<u>Rom.</u> s. Semnificativitate, expresivitate.

ANLAMSIZ s.Anlamsız, manasız. Var. **añlamsız, añnamsız.**

<u>Rom.</u> adj. 1. Lipsit de înţeles (de tâlc). 2. Absurd, lipsit de sens. 3. Lipsit de importanţă, nesemnificativ.

ANLAMSIZLAŞMAK (**anlamsızlaşmaq**) f. Anlamsızlaşmak, manasızlaşmak.

<u>Rom.</u> v. 1. A deveni ininteligibil. 2. A-şi pierde semnificaţia (rostul).

ANLAMSIZLAŞTIRMAK (**anlamsızlaştırmaq**) f. Anlamsızlaştırmak.

<u>Rom.</u> v. fact. A goli de sens; a transforma într-o absurditate.

ANLAMSIZLIK (**anlamsızlıq**) is. Anlamsızlık, manasızlık.

Rom. s Lipsă de ses; nonsens, absurditate.

ANLANMAK (**anlanmaq**) f. Anlaşılmak.

"Kâh üfler söndĭrĭr, kâh yakar ocak, / Bĭlĭnmez, añlanmaz baladır duman." - (Bekir S. Çobanzade - Duman).

Rom. v. refl. şi pasiv. A se înţelege; a fi înţeles.

ANLAŞILMAK (**anlaşılmaq**) f. Anlaşılmak; anlamak işine konu olmak. Var. **añlaşılmak, añnaşılmak, anlaşıluw.**

1. Kavranmak, bilinmek; sezilmek.

"Zawallınıñ betĭ benzĭ morargan, / Karawından añlaşıla merhamet / İstegenĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Menĭ gene bĭlĭnmegen, añlaşılmagan bĭr kaygıga salacaksıñ." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

2. Doğrusu ve gerçeği belli olmak, ortaya çıkmak.

"Anlaşılsın, bĭr vatan / Kardaşları bolganımız, kerçekten." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Halimcan: (Öz özĭne) Anlaşıldı, balanı kaytarganlar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. Değeri kabul edilmek, takdir edilmek.

- **Anlaşıla, anlaşılgan** – Anlaşılan; galiba; görünüşe bakılırsa. **"Anlaşıla, garĭp maga uşap bek bĭr süyülgendiy tuwuldır taa."** - (Necip H.Fazıl - Kırım).
- **Ar közden, kâr yüzden anlaşılır.** - Atas. Ar gözden, kâr yüzden anlaşılır.
- **Caşlıknıñ kıymetĭ kartlıkta anlaşılır.** - Atas. Gençliğin değeri yaşlılıkta anlaşılır.

Rom. v. 1. A fi înţeles, a fi intuit. 2. A se înţelege, a se clarifica. 3. A fi apreciat, a fi recunoscut.

ANLAŞILMAZ s. Anlaşılmaz; anlaşılması güç olan; bir anlam verilemeyen. Var. **añlaşılmaz, añnaşılmaz.**

"Dıkkat ettĭm, bĭr arüw dal fidan kelĭn / Kemer kuşak, som altın sıkkan belĭn, / Üy ĭşĭnde cuwurıklap elp celp ete, / Anlaşılmaz ĭşaret, şımar ete." - (Ali Osman Ayrantok - Ötken Aylar).

Rom. adj. De neînţeles.

ANLAŞMA, -UW is. Anlaşma.

1. Anlaşmak işi. Var. **añlaşma, añnaşma.**

"(Okugan ve okumaganlar) Bonlar arasında tüşünüşler, hayatnı sezĭşĭ, dünyanı körüşĭnde haylı vakıt bĭr anlaşma bolalgan coktır." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

" 'Hanga calbarayık, Rus man bĭr anlaşmanıñ kolayın karasın', degenlerĭn haberĭn aldım." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. Sözleşme, uyuşma.

"Toptan pazar ekĭ taraf arasında imzalangan bĭr anlaşma, bĭr mecburiyettĭr." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Faptul de **anlaşmak** *, înţelegere, convenire. 2. Contract, acord, convenţie.*

ANLAŞMAK (**anlaşmaq**) f. Anlaşmak; düşünce, duygu , amaç bakımından birleşmek. Var. **añlaşmak, añnaşmak.**

"Eyüp : (Marüfe'men kapıda rastlaşırlar). Ne aytmak ĭstedĭ şu, babam ? Áná anlaşıñız Eyüp'men dedĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Aywanlar koklaşıp, insanlar konuşıp anlaşır.** – Atas. Hayvanlar koklaşarak, insanlar konuşarak anlaşır.
- **Sabanda anlaşmagan, orakta töbeleşĭr.** - Atas. Sabanda anlaşamayanlar, orak zamanında dövüşürler.

Rom. v. A se înţelege, a se pune de acord, a conveni.

ANLAŞMALI s. Anlaşmalı, anlaşmaya dayanan. Var. **añlaşmalı, añnaşmalı.**

Rom. s. Bazat pe înţelegere.

ANLAŞMAZLIK (**anlaşmazlıq**) is. Anlaşmazlık.

Rom. s. Neînţelegere, dezacord.

ANLAŞTIRMAK (**anlaştırmaq**) f. Anlaştırmak.

1. Anlaşılır hale getirmek.

- **Anlaştırıp aytmak** - Anlaşılır şekilde söylemek.

2. İki tarafı uzlaştırmak.

Rom. v. 1. A face inteligibil. 2. A-i împăca, a-i face să se înţeleagă.

ANLATICI s. ve is. Anlatıcı, anlatan (kimse). Var. **anlatuwcı.**

Rom. adj. şi s. Povestitor, narator.

ANLATILMAK (**anlatılmaq**) f. Anlatılmak.

1. Anlatmak işine konu olmak.

2. Anlatmak işi yapılmak.

"Bo şiy, ke herkesnĭñ, hatta okumuşlardan bĭle bek köbĭsĭnĭñ kalbĭne Tatar tĭlĭmen yazılabĭlĭneceğĭne, oman yüksek fikirler anlatılabĭlĭneceğĭne iman berdĭ." - (Necip H. Fazıl – "Sagış").

Rom. v. Forma pasivă de la **anlatmak.** *1. A fi expus, a fi povestit, a fi narat. 2. A se expune, a se povesti, a se nara.*

ANLATIM is. Anlatım.

Rom. s. 1. Povestire, narare. 2. Expunere, relatare.

ANLATIM BĬLĬMĬ is. Anlatım bilimi, stilistik.

Rom. s. Stilistică.

ANLATIMCI (**anlaşmaq**) s. ve is. Anlatımcı.

Rom. 1. adj. Narativ, narator; expresionist. 2. s. Povestitor, narator.

ANLATIMCILIK (**anlatımcılıq**) is. Anlatımcılık.

Rom. s. Expresionism.

ANLATIMLI s. Anlatımlı.

Rom. adj. Expresiv.

ANLATIŞ is. Anlatış.

"Bazı kereler masallarda, dıkkatnĭ tartmak ve anlatışka güzellĭk bermek üşün, şonday tabĭrler de kullanılır : ..." - (Heyet - Okıma Kitabı V).

Rom. s. Mod de povestire, de relatare.

ANLATMA, -UW is. Anlatma.

1. Anlatmak işi veya biçimi.

"Mürsel'nĭñ balacasına anlatması, arabada bolganlarnıñ hoşına kettĭ, herkez kuran külkü ĭşĭnde." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Toprasar'dan M. köyĭne arabaman gerĭ dönmelerĭ gene anlatuwman geştĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Anlatı; hikâye.

"Aşadakı anlatmanı okıñız. Bo anlatmadakı bala ve kız adların yazıñız." - (M. Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

• **Anlatuw cümlesĭ** - Anlatım cümlesi. **"Bĭrşiynĭ bĭldĭrmek veya anlatmak üşün kullanılgan cümlege anlatuw cümlesĭ denĭr."** - (İ. Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ III).

• *Rom. s. 1. Faptul de* **anlatmak,** *povestire. 2. Narațiune, povestire.* **Anlatuw cümlesĭ** - *Propoziție enunțiativă.*

ANLATMAK (**anlatmaq**) f. Anlatmak. Var. **añlatmak**.

1. Bilgi vermek, bir konu üzerinde açıklamada bulunmak.

"Bĭzge de anlat Menlĭömer kartbabay. Körmesek te Kırım'nı, o ataylar curtın bek süyemĭz." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Bĭzĭm anlamaganımıznı körĭp küldĭ. Sonra anlattı : / - Terek ya ! Terek sunı tamırları man emmiy mĭ ?" - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Anlamasını sağlamak; inandırmak.

"Halkımızga başta özĭn kĭm ekenĭn tanıtmak, öz soyın süydürmek ve özĭne balaban ĭşler yasayabĭlecegĭn añlatmak kerek." - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

3. Söylemek, hikâye etmek. **Masal anlatmak. Körgenlerĭn anlatmak.**

"Bo tatlı ses keçken künden bĭzlerge / İbret bergen hakikatlar añlata." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Mensulu – Sora ? Anaw Hediye kıznı añlatsa !" - (Necip H. Fazıl – Kırım).

4. Konuşmak, sohbet etmek.

"Bo sırada tışarıdan Ali kĭrer. Ocak başında kahvecĭmen ayak üstünde añlatır." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

"O, bunlarnı bek sagıngan edĭ. Geç vakıtkaşı anlattılar." - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

5. mec. Kabul ettirmek.

"Marüfe'nıñ çırayı sıtıla, Eyüp'ke ters ters karay, sözĭn añlatalmaganına canı tarsıga." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

6. Birine hak ettiği sert karşılığı vermek; göstermek.

"Onday soylarına yawaş bolsañ da yaramaz. Cañı kelĭnlerĭ kelsĭn de, anlatır onlarga." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

• **Onı börkĭme (külaıma) anlat.** – Deyim. Onu kalpağıma (külâhıma) anlat; söylediklerine inanmıyorum, anlamında.

• **Cayilge meram anlatmak, tüyege endek atlatmaktan zor.** - Deyim. Cahil kişiye meram anlatmak deveye hendek atlatmaktan zordur.

• **Tĭlkĭ dertĭn anlatkaşı terĭsĭ elden keter.** - Atas. Tilki derdini anlatıncaya dek postu gider elden.

Rom. v. Forma factitivă de la **anlamak.** *1. A expune, a informa, a spune. 2. A lămuri, a ajuta pe cineva să înțeleagă ceva. 3. A nara, a povesti. 4. A sta de vorbă, a conversa 5. fig. A face să accepte, a impune ceva cuiva. 6. A-i arăta cuiva; a-i băga mințile în cap.*

ANLATTIRMAK (**anlattırmaq**) f. Anlattırmak. Var. **anlattıruw**.

Rom. v. Forma factitivă de la **anlatmak.** *A pune să povestească.*

ANLAYIŞ is. Anlayış. Var. **añlayış, añnayış.**

1. Anlama.

2. Anlama yeteneği, zekâ.

3. Hoş görme, halden anlama.

4. Görüş, anlama biçimi, ziyniyet.

"Menĭm tüşünceme ve anlayışıma köre bĭzĭm halkımız añsız, oysız tuwuldır." - (Müstecib H.Fazıl Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"O, umumi curtnıñ talanmasın, özĭnĭñ karaldısın cagılmasıman bĭr tutkandır. İşte onıñ bo tarzda añlayışıdır ke oga 'Bala içün bawga, / Curt içün cawga' dedĭrtkendĭr." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

• **Anlayış man karşılamak** - Hoşgörü ile karşılamak.

Rom. s. 1. Înțelegere, faptul de a înțelege. 2. Inteligență, capacitate de a înțelege. 3. Bunăvoință, îngăduință. 4. Mentalitate.

ANLAYIŞLI s. Anlayışlı. Var. **añlayışlı, añnayışlı.**

1. Anlama yeteneği olan, zeki.

"Bazı bala cuwaş bolır, bazısı şalt, bazısı anlayışlı, bazısı da awur bolır." - (Kerim Abdullah - Nazar Tiymesĭn !).

2. Hoşgörülü.

Rom. adj. 1. Care înțelege; inteligent. 2. Înțelegător, binevoitor, îngăduitor.

ANLAYIŞLILIK (**anlayışlılıq**) is. Anlayışlılık.

Rom. s. 1. Înțelepciune, inteligență. 2. Bunăvoință, îngăduință.

ANLAYIŞSIZ s. Anlayışsız.

1. Anlayışı kıt, kalın kafalı.

2. Hoşgörüsüz.

Rom. adj. 1. Greoi la minte, lipsit de inteligență; stupid, absurd. 2. Lipsit de bunăvoință, neîngăduitor.

ANLAYIŞSIZLIK (**anlayışsızlıq**) is. Anlayışsızlık.

Rom. s. 1. Prostie, mărginire, stupiditate. 2. Lipsă de înțelegere, de bunăvoință.

ANLI ŞANLI s. Anlı şanlı.

1. Gösterişli.

2. Ünlü.

Rom. adj. 1. Arătos, impozant, falnic. 2. Renumit, vestit, falnic.

ANMA, -UW is. Anma. Var. **añma**.

Rom. s. Faptul de **anmak.**

ANMAK (**anmaq**) f. Anmak. Var. **añmak**. Eşanl. **yad etmek.**

1. Akla getirerek sözünü etmek, hatırlamak.

"Mayga uwulgan kurmaçnı / Ceplerĭñe sala ket. / Yolda oturıp aşarsın, / Bunu bergen anayım / Artımdan aglay kaldı dep / Menĭ de bĭr anarsın, dey." - (Cafer Bekirov - Çorabatır Destanı / Emel D.).

2. Bir kişiyi veya bir olayı törenle hatırlamak.

3. Bir sözü ağzına almak.

4. Bir armağanla gönlünü almak.

5. Adlandırmak.

Rom. v. 1. A-și aduce aminte, a-și aminti. 2. A comemora. 3. A-i rosti numele, a pomeni de cineva sau de ceva. 4. A-l onora pe cineva cu un cadou, amintindu-și de meritele lui. 5. A numi, a denumi, a porecli.

ANNE is. Ana. Var. **ana.** Eşanl. **nene.**

"Mánecĭge mánem yok, / Men öksĭzmen annem yok. / Bo yalancı dünyada, / Kaytım şekken yarem yok." - (Boztorgay).

"Men bo keşe bĭr tĭş kördĭm. / Üy töbem oyıldı. / Annemden saklı bĭr yar süydĭm, / Alemge tuyuldı." - (Boztorgay).

Rom. s. Mamă. Vezi şi **ana, nene.**

ANNELĬK is. → **Analık**.

ANNİ, -Y is. 1. Anne.

"Bu artta otırganlar sĭzsĭñĭz, babay man anniy; mınawı, maşina aydagan menmen." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

2. Anne anne.

Rom. s. 1. Mamă. 2. Bunică (din partea mamei).

ANONİM s. (Yun.>Fr.>Rom.Türk.). Anonim.

1. (Kişi hakkında) Adı belirsiz.

2. (Eser için) Yaratıcısı bilinmeyen.

3. (Mektup için) İmzasız.

Rom. adj. 1.-3. Anonim.

ANORGANİK s. (Fr.>Rom.Türk.). Anorganik; cansız varlıklar ile ilgili.

Rom. adj. Anorganic.

ANORMAL s. (Fr.>Rom.Türk). Anormal.

Rom. adj. Anormal.

ANORMALLAŞMA, -UW is. Anormalleşme.

Rom. s. Faptul de **anormallaşmak.**

ANORMALLAŞMAK (anormallaşmaq) f. Anormalleşmek.

Rom. v. A deveni anormal.

ANORMALLIK (anormallıq) is. Anormallik.

Rom. s. Anormalitate.

ANOT is. (Fr.>Rom.,Türk.) Fiz. Anot; artı uç.

Rom. s. Fiz. Anod; polul pozitiv.

ANSAMBLU is. (Fr.>Rom). 1. Bütün, bütünlük.

2. Sanatkârlar topluluğu. **Mecidiye Folklor Ansamblusı.**

Rom. s. 1. Ansamblu, totalitate. 2. Colectiv de artişti.

ANSIZ s. → **Añsız**.

ANSIZDAN zf. → **Añsızdan**.

ANSIZIN zf. → **Añsızdan**.

"Özĭ ansızın şalka catıp, kuvetlĭ kolları man / Menalĭ'nĭ baş üstünden atıp, canbaşın cerge serdĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

ANSİKLOPEDİ s. (Fr>Rom.Türk). Ansiklopedi. Var. **ençiklopediye.**

Rom. s. Enciclopedie.

ANSİKLOPEDİK s. (Fr.>Rom.Türk). Ansiklopedik. Var. **ençiklopedik.**

Rom. adj. Enciklopedic.

ANT is. Ant.

1. Yemin; Tanrıyı şahit göstererek bir olayı doğrulama.

2. Kendi kendine veya saygın bir kimsenin huzurunda söz verme, bir şey üzerinde kesin kararlılığını bildirme.

"Ant etkenmen, söz bergemen Bĭlmek içün ölmege, / Bĭlĭp körĭp Milletĭmĭn közyaşını sĭlmege." - (Çelebi Cihan – Ant Etkenmen).

"Üylenmek içün masraf etmeycegĭme, toy için boruçka batmaycagıma senĭñ karşıñda ant ve yemĭn etemen." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

- **Ant Etkenmen –** öz. is. Kırımtatar milli marşı; Noman Çelebi Cihan'ın bu adla yazılmış şiiri üzerine Kırımtatar milli marşı olarak söylenen anonim beste. **" 'Ant Etkenmen' aytılganda men bĭr şair bolaman, / Tamarlarım canlana da kĭrlĭ kinge tolaman."** - (Hamdi Giraybay – Ant Etkenmen Aytaman).
- **Ant etmek -** Yemin etmek; yemin ederek söz vermek.

Türk Lehç. : Kırım, Nog., Kazan., Kazak., Kırgız. – **ant;** Moğ. **– andgay, andagay.**

Rom. s. 1. Jurământ (cu invocare a unei divinităţ). 2. Angajament solemn, făgăduială, promisiune. **Ant etmek -** *a jura, a depune jurământ;* **Ant Etkenmen -** *"Jurat-am" - Titlul imnului naţional tătar crimeean.*

ANTAGONİSM (antagonism) is. (Fr.>Rom.Türk). Antagonizma, zıtlık.

Rom. s. Antagonism.

ANTAL s. Hantal.

1. İri, kaba ve ağır.

2. (Hareketler için) Ağır, yavaş.

Rom. adj. 1. Butucănos, gros, diform. 2. (Despre mişcări) Greoi, încet.

ANTANTA is. (Fr>Rom.Türk). Anlaşma, uyuşma.

Rom. s. Antantă.

ANTARKTİK (antarktik) s. (Fr.>Rom.Türk). Antarktika kıtası ile ilgili.

Rom. adj. Antarctic.

ANTEN, -A is. (Fr.>Rom., Türk). Anten.

"İtĭm - sidane ekĭ közĭ, / Sanke şĭp teşĭk, burnı. / Kulakları ekĭ anten." - (Yaşar Memedemin - Semraşık'nıñ Dünyası).

Rom. s. Antenă.

ANTER is. (Ar. anteri). Entari, tek parçalı, uzun kadın giyeceği.

"Sarı, pembe, mawı, biyaz ... / Epsĭn saymaga söz bek az ! / Tılsımlı ipekten derler, / Onday ĭşlengen anterler." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Antersĭnĭñ cenĭ men köz yaşların sĭlĭp, bĭraz sustı." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. s. Rochie.

ANTERLĬK is. ve s. Entarilik.

"Anterlĭkke para yetmiy, almasa da olmaycak, / Çünkü garĭp başçıgına kelmegen şey kalmagan." - (Memet Nüzet - Hava Sertiygen / Emel D.).

Rom. s. Material de rochie.

ANTİBİYOTİK is. (Fr.> Rom.,Türk). Antibiyotik.

Rom. s. Antibiotic.

ANTİCEL is. (Fr.>Rom.) Antifriz.

Rom. s. Antigel.

ANTİDEMOKRATİK s. (Fr>Rom.,Türk). Antidemokratik.

Rom. adj. Antidemocratic.

ANTİFASÇİST s. (Fr.>Rom.,Türk). Antifaşist, faşizm karşıtı.

Rom. adj. Antifascist.

ANTİİMPERİYALİSM is. (Fr.>Rom.Türk.). Antiemperyalizm.

Rom. s. Antiimperialism.

ANTİİMPERİYALİST s. ve is. (Fr.>Rom.Türk.). Antiemperyalist.

Rom. s. Antiimperialist.

ANTİK s. (Fr.>Rom.,Türk). Antik; eski çağla ilgili.

Rom. adj. Antic.

ANTİKA is. (İtal.>Türk.). Antika.

1. Antik çağlardan kalma tarihi eser.

2. Tarihi değeri olan eski eşya.

3. s. mec. Geleneğe aykırı, tuhaf, acayip.

Rom. s. 1. Antichitate, rămăşiţă istorică. 2. Obiect de valoare vechi. 3. fig. Excentric, bizar, ciudat.

ANTİKACI is. Antik eserler ve değerli eski eşyalar satan veya alıp biriktiren kimse.

Rom. s. Colecţionar sau vânzător de antichităţi.

ANTİKACILIK (antikacılıq) is. Antikacılık; antika eserler veya eşyalar alım satımı veya koleksiyonculuğu.

Rom. s. Îndeletnicirea colecţionarului de antichităţi.

ANTİKALIK (antikalıq) is. 1. Antika olma durumu.

2. mec. Gösterişe düşkünlük.

Rom. s. 1. Starea de vechime istorică. 2. fig. Excentricitate, ciudăţenie.

ANTİKAPİTALİSM is. Antikapitalizm.

Rom. s. Anticapitalism.

ANTİKAPİTALİST is. (Fr.>Rom.Türk.). Antikapitalist.

Rom. s. şi adj. Anticapitalist.

ANTİKAR is. (Fr.>Rom). Sahaf, eski kitap alım satımıyla uğraşan kimse.

Rom. s. Anticar.

ANTİKARYAT is. (Fr.>Rom). Sahaf dükkânı.

Rom. s. Anticariat.

ANTİK ÇAG (antik çağ) is. Eski medeniyetler, özellikle eski Yunan ve Roma medeniyetlerinin çağı.

Rom. s. Epoca antică.

ANTİKİTATE is. (Fr.>Rom). Antik çağ.

Rom. s. Epoca antică, antichitate.

ANTİKOMUNİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Komünizm aleyhtarlığı.

Rom. s. Anticomunism.

ANTİKOMUNİST is. (Fr.>Rom.Türk). Komünizme karşı olan.

Rom. s. Anticomunist.

ANTİKORP is. (Fr.>Rom.Türk). Biyol. Antikor.

Rom. s. Biol. Anticorp.

ANTİLOPA is. (Fr.>Rom.Türk.). Zool. Antilop

1. Sıcak iklimlerde yaşayan geviş getirenlerden bir hayvan cinsi. (Lat. Anthilopus).

2. s. Bu hayvanın derisinden veya derisinin taklidinden yapılmış olan.

Rom. s. 1. Zool. Antilopă. 2. adj. Din piele de antilopă sau din o imitaţie a ei.

ANTİNOMİYE is. (Fr.>Rom.,Türk.). Antinomi; iki sav çatışması.

Rom. s. Antinomie.

ANTİPATİK s. (Fr.>Rom.Türk). Antipatik; sevimsiz.

Rom. s. Antipatik.

ANTİPATİYE is. (Yun>Fr.>Rom.Türk). Antipati; hoşlanmamazlık.

Rom. s. Antipatie.

ANTİSEMİTİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Antisemitizm; yahudi düşmanlığı.

Rom. s. Antisemitism.

ANTİSEMİTİST s. (Fr.>Rom.Türk). Antisemitist; yahudi düşmanı.

Rom. adj. Antisemit.

ANTİSEPTİK s. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Antiseptik; mikrop öldürücü özelliği olan (ilâç).

Rom. adj. Med. Antiseptic.

ANTİTEZ is. (Fr.>Rom.Türk). Antitez; karşı iddia, karşı sav.

Rom. s. Antiteză.

ANTİTOKSİN (antitoksin) is. (Fr.>Rom.Türk). Antitoksin; vücudun toksinleri zararsız hale getirmek için ürettiği madde.

Rom. s. Antitoxină.

ANTLAŞMA, -UW is. Devletlerin savaş, saldırmazlık gibi konularda aralarında imzaladıkları sözleşme; pakt.

Rom. s. Tratat, acord, pact.

ANTLAŞMAK (antlaşmaq) f. Antlaşma yapmak.

Rom. v. A încheia un acord.

ANTLAŞTIRMAK (antlaştırmaq) f. Antlaştırmak; antlaşmalarını sağlamak.

Rom. v. A pune să încheie un tratat între ei (ele).

ANTLI s. Antlı, yeminli; ant etmiş.

Rom. adj. Care s-a jurat, care a depus un jurământ.

ANTOLOCİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Antoloji, güldeste.

Rom. s. Antologie.

ANTONİM is. (Fr.>Rom). Dilb. Bir söze karşıt anlamlı söz.

Rom. s. Lingv. Antonim.

ANTRAÇİT is. (Fr.>Rom.Türk). Antrasit kömürü.

Rom. s. Antracit.

ANTRAKT (antrakt) is. (Fr.>Rom.Türk). Tiyatr. Antrakt; oyunun bir perdesinden sonra verilen ara.

Rom. s. Antract.

ANTREU is. (Fr.>Rom.Türk). Antre. Eşanl. **papîşlîk.**

Rom. s. Antreu.

ANTRENAMENT is. (Fr.>Rom.Türk). Spor. Antrenman, idman, hazırlık çalışması.

Rom. s. Antrenament.

ANTRENAMENTLĬ s. Antrenmanlı, idmanlı.

Rom. adj. Antrenat, cu antrenament.

ANTRENAMENTSĬZ s. Antrenmansız; idmansız.

Rom. adj. Neantrenat; fără antrenament.

ANTRENAT ETMEK f. (Rom. antrenat+Tat. etmek). Antrenman yaptırmak; çalıştırmak.

Rom. v. A antrena.

ANTRENOR is. (Fr.>Rom.Türk). Antrenör, çalıştırıcı.

Rom. s. Antrenor.

ANTRENORLIK (**antrenorlıq**) is. Antrenörlük, çalıştırıcılık.

Rom. s. Funcţia de antrenor.

ANTREPOZİT is. (Fr.>Rom., Türk). Ticari eşya deposu, ardiye, antrepo.

Rom. s. Antrepozit.

ANTRİKOT is. (Fr.>Rom., Türk). Antrkot et.

Rom. s. Antricot.

ANTROPOİD is. (Fr.>Rom., Türk). Antropoit, insansı, insana benzeyen.

Rom. s. Antropoid.

ANTROPOLOCİK s. (Fr>Rom.Türk). Antropolojik, Antropoloji ile ilgili.

Rom. adj. Antropologic.

ANTROPOLOCİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Antropoloji, İnsan bilimi.

Rom. s. Antroplogie.

ANTROPOLOG is. (Fr.>Rom.Türk). Antropolog, İnsan bilimi uzmanı.

Rom. s. Antropolog.

ANUS is. (Fr.>Rom.Türk). Anat. Anüs, makat.

Rom. s. Anat. Anus.

ANYAK is. (**anaw yak'**tan) Öte, o yan, o taraf. Karşıtı **mınyak.**

" -(Yaşar) Köster maga, Kartallar köyĭ kayakta, dep cekĭrgen. / Cĭgĭt iş ĭstĭfĭn bozmadan (...) : - Ana, anyakta, degen." - (Boztorgay).

"Bĭlmem, bonlarıñ taa anyagında başka bĭr tĭlek taa tuwar mı ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Anyaka mınyaka** – Bir o yana, bir bu yana. **"Halimcan : (Sol bette kapıdan kĭrer, anyaka mĭnyaka karanır, yüksek sesmen bakırır.)"** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. Partea cealaltă.

ANYA KUNYA (**anya kunya**) b. is. ("Hanya / Girit'te ; Konya / Türkiye'de" sözlerinden). Dünyanın dört bucağı.

- **Anyasın kunyasın anlamak** - Sağını solunu anlamak; dış dünyayı ve kendi konumunu bilmek. **"Hem de kızlarımıznıñ kıska kĭyüwlerĭnden, şaşlerĭn kesüwlerĭnden bĭzge bĭr eksĭklĭk kelmez. Fakat onlarnıñ şĭmdĭge kadar bolganınday, dünyadan habersĭz, anyaların kunyaların anlamay kalganları millet hesabına balaban bĭr zarar."** - (Mehmet H.Vani Yurtsever - Toy).

Rom. s. Lumea largă; cele patru zări ale lumii.

ANYER (**anaw yer'**den) is. Ora, o yer.

"Rasĭm ballarnı kuwıp : Ne kıyar kıdırasıñız mında? Anyerde hocañız otırı, babalarıñız otırı."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Cür, otur anyerde, senmen konuşacaklarım bar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Anyerde mınyerde** – Orada burada, her herde.
- **Anyerden mınyerden** – Oradan buradan, dağınık bir şekilde.
- **Anyerĭne mınyerĭne** – Orasına burasına, bir sırasına bakmaksızın.

Rom. s. Acel loc; colea, alături.

AÑ is. Fels., Psikol. An. Var. **an**[1]**.** Eşanl. **şuur, bĭlĭnş.**

1. Bilinç, şuur.

"Lâkin Mehmet Niyazi bĭlĭm berme ve añlarnı aydınlatma faaliyetĭn yañgız mektep duwarları arasında kaldırmasında bĭr mana körmiy ..." - (Şükran Vuap Mokanu – Mehmet Niyazi'nıñ İthafat Cıyıntıgı).

2. Düşünce, fikir, görüş.

- **Añ astı** – Bilinç altı, şuur altı. (*Rom. subconştient*).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan. - **añ;** Karaçay Malkar. - **añ, ang, angı;** Moğ. - **ang, añ** – dikkatle izleme *(Rom. pândă);*

Rom. s. 1. Conştiinţă. 2. Concepţie, gândire; punct de vedere.

AÑCA zf. Anca; an, fikir bakımından. Var. **anca**[1]**.**

- "**Añca barabar, kanca barabar." -** Deyim. Düşünce bakımından da beraber, soy bakımından da.

Rom. adv. Din punc de vedere spiritual, spiritualiceşte.

AÑDIRIŞ is. → **Andırış**.

AÑDIRMA, **-UW** is. → **Andırma**.

AÑDIRMAK (**añdırmaq**) f. → **andırmak**.

"Sahne Seyityaya'nıñ üyĭn añdırır." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

AÑGÜDÜK s. → **Angüdük**.

AÑILMA[1] **-UW** is. Dikkatle izleme, tetik durma, fırsat kollama, pusuda bekleme.

Rom. s. Faptul de **añılmak***. Pândire, pândă.*

AÑILMA[2] **–UW** is. → **Anılma**.

AÑILMAK[1] (**añılmaq**) f. Dikkatle izlemek, gözetlemek, tetikte durmak, fırsat kollamak, pusuda beklemek.

"Kart: Endĭ añılmasam bolmaz, diy. Añılmaga başlay. ... Bĭr gün hendekten bĭr bala sesĭ kele. Karay, sarı eçkĭ barıp hendekte bĭr bala emĭze." - (Abdula Z. Soysal - Edige Batır / Emel M.).

"Cırpiy degen bĭr balaşık de bĭr ayak üstünde sekĭre, de kartiysĭn artından añılıp päpĭşĭn basa." - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Nog. **añıluw;** Moğ. : **añçilah -** pusuda beklemek, avlamak;

Rom. v. A pândi, a urmări.

AÑILMAK[2] (**añılmaq**) f. Anılmak, anmak işine konu olmak; hatırlanmak, sözü edilmek. Var. **anılmak.**

"Bu akşam Kuran hem Mewlĭt okunacak, / Zewktan ewwel ölĭler añılacak." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

"Onıñ añılması üşün bĭz bĭrbĭrĭmĭzge Kobazi desek ne bolır?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A se aminti, a se pomeni; a se comemora.

AÑILŞMAK (**añılşmaq**) is. ve f. Birbirinin hareketlerini izlemek.

Rom. v. A se urmări, a se pândi reciproc.

AÑILTMAK (**añıltmaq**) f. Gözetletmek, izlettirmek.

Rom. v. A pune să urmărească, să pândească.

AÑIMAK (**añımaq**) f. → **Anmak**.

"Anda mında horlanıp, tentĭgĭp yürgende, / Añıyman üyüm bolgan balaban bĭr ülke." - (Necip H. Fazıl – Tĭlegĭm).

AÑIRIŞ is. Anırış; eşeğin bağırışı.

Rom. s. Răget de măgar.

AÑIRMA, **-UW** is. Anırma. Var. **anırma**.

Rom. s. Faptul de a rage (al măgarului), răget.

AÑIRMAK (**añırmaq**) f. Anırmak, (eşek için) bağırmak. Var. **anırmak.**

"Hoca : Apperĭm, apperĭm, balaban akay menĭm aytkan sözĭme inanmay da eşeknĭñ añırganına inana, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

- **Yüklü eşek añırmaz. -** Atas. Yüklü eşek anırmaz.

Rom. v. (Despre măgar) A rage, a zbiera.

AÑIRTI is. Anırtı; eşeğin anırma sesi.

Rom. s. Răget, zbieret de măgar.

AÑIRTMAK (**añırtmaq**) f. Anırtmak. Var. **anırtmak**.

Rom. v. factitiv de la **añırmak**.

AÑITMAK (**añıtmaq**) f. Hatırlatmak, andırmak, anmak işini yaptırmak. Var. **anıtmak.**

"Eskĭ yaşayışın zorlıkların, eskĭ adet ve tüşüncelernĭ añıtkan şıñlar." - (Boztorgay).

Rom. v. Factitiv de la **anımak**. *A aminti, a face să-şi aducă aminte.*

AÑKAW (**añqaw**) s. Var. **ankıldak, angüdük.**

1. Saf.

2. Mıymıntı.

3. Aptal, akılsız.

Rom. adj. 1. Naiv, credul. 2. Bleg, motolog. 3. Prost, nerod, stupid.

AÑKAWLANMAK (**añqawlanmaq**) f. **Añkaw** olmak.

Rom. v. A deveni **añkaw.**

AÑKAWLAŞMAK (**añqawlaşmaq**) f. **Añkaw** olmak.

Rom. v. A deveni **añkaw.**

AÑKAWLIK (**añqawlık**) is. **Añkaw** olma durumu.

"Esĭn cĭyıp eslengen soñ, Moskof başın köterdĭ, / Çarlık adın çüyge ĭlĭp añkawlıknı ketĭrdĭ." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Aydı, Mıltık Başına ! / Emel M.).

Rom. s. Starea de **añkaw.** *1. Naivitate. 2. Prostie, stupiditate.*

AÑKILDAK (**añqıldaq**) s. → **Añkaw**.

"Akayı kapıdan kĭrgende, / Ot başına cürgende, / Apakay aylanıp ters karar, / Akayı kifĭñ yok mı ? dep sorar, / Hilebaz kadın ĭndemez, / Er añkıldak, hık diyemez." - (Nuredin Bolat - Apakaylarga / Emel M.).

AÑKILDAKLIK (**añqıldaqlıq**) is. → **Añkawlık**.

AÑKIMA, -UW (**añqıma**) is. Güzel kokma, güzel koku yayma.

Rom. s. Răspândire de un miros plăcut, a înmiresma.

AÑKIMAK (**añqımaq**) f. Güzel kokmak, hoş bir koku yaymak.

"Bo akşam pencĭrelerĭ buz man kaplangan bo kĭşkene üyde, cañı salıngan sobadan kurumaga başlagan dımlı balşık kokısı añkıy, alay yaka tatlı bĭr sıcaklık dagıy ..." - (Afzal Şamov'dan / Heyet – Okıma Kitabı V).

"Han pelinnĭ kolına alganı man, şo aşşı şöl otınıñ keskĭn kokusı onıñ burnında añkıp başlay." - (Enver Mahmut – Pelin Kokusı / Renkler).

Türk Lehç. : Nog. - **añquv**; Kazan. - **añqu**; Moğ. : **añhilah** - kokmak, koku yaymak;

Rom. v. A mirosi plăcut.

AÑKITMAK (**añqıtmaq**) f. Güzel kokular yaymak. Var. **añkıtmak, añkıtuw.**

"Cel eskende añkıtır / Gül şeşeknĭñ kokısın./ Bĭr mektüpşĭk yazayım, / Güzel yarem okısın." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

"Şeşekler, terekler kokısı tınış hawanı ankıta mı ankıta." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A înmiresma, a îmbălsăma, a parfuma, a răspândi un miros plăcut.

AÑLAM is. → **Anlam.**

AÑLAMAK (**añlamaq**) ve türevleri f. → **Anlamak** ve türevleri.

"Bu sesnĭ menĭmsiy, seslep toymayman, / Kuwnaktan bakırmay turup bolmayman. Añlayman, özĭmkĭ !" - (Mehmet Vani Yurtsever - Milli Dawuş).

AÑLAŞILMAK ve türevleri → **Anlaşılmak** ve türevleri**.**

AÑLAŞMAK (**añlaşmaq**) f. → **Anlaşmak**.

"Dinĭmĭz bĭzge çalışmaknı, okumaknı, kardaşlıknı, süyüşmeknĭ, añlaşmaknı emĭr etmiy mĭ ?" - (Necip H. Fazıl – (Ezan Sesĭ).

- **Aywanlar koklaşıp, insanlar konışıp añlaşır. –** Atas. Hayvanlar koklaşarak, insanlar konuşarak anlaşır.
- **Sabanda añlaşmagan, orakta töbeleşĭr.** – Atas. Sabanda anlaşamayanlar, orakta dövüşürler.

AÑLAŞMAKLIK (**añlaşmaqlıq**) is. → **Anlaşma**.

"Lâkin bugün çalışmaklık yerĭne tenbellĭk, okumaklık yerĭne cahillĭk, kardaşlık yerĭne catlık, süyüşmeklĭk yerĭne tartışmaklık, añlaşmaklık yerĭne fitnecĭlĭk bar eken, onda ne ?" - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ)

AÑLAŞMAZLIK (**añlaşmazlıq**) is. → **Anlaşmazlık**.

"Kĭşkene añlaşmazlıklarga buwılıp ta halk ĭşĭn yüzĭ üstüne taşlamak, zan etmem arüw bĭr ĭş bolsın." - (Necip H. Fazıl – Özĭmce).

AÑLATMA, **-UW** ve türevleri is. → **Anlatma** ve türevleri

AÑLATMAK (**añlatmaq**) f. → **Anlatmak**.

"Aşçılar köyünde Alĭ akay adında bĭr komşumız bar edĭ. ... Hem cılap, hem cırlap añlatatan edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

AÑLAYIŞ ve türevleri is. → **Anlayış** ve türevleri.

AÑLI s. Bilinçli, bilinci yerinde.

Rom. adj. Conştient, în stare de conştienţă.

AÑMA, **-UW** is. → **Anma**.

AÑMAK (**añmaq**) f. Anmak. Var. **anımak, anmak, añımak.**

1. Sözünü etmek, hatırlamak, düşünmek, yad etmek, zikretmek.

"Kĭmseden akıl soramam, col tabarman. / Kĭmmen ömĭr etsem de, senĭ anarman." - (Boztorgay).

"Dostlarımnı añganda, / Göñülleri canganda, / Ah tabılsam, sarılsam, / Közden öpsem, ayırılsam !" - (Bekir S. Çobanzade - Ah, Tabılsam).

"Hĭzmetĭñ bek balaban, tarih bunı yazacak, / Millet senĭ er daim saygılarman añacak." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Necip H. Fazıl'ga).

2. Bir kişiyi veya bir olayı bir törenle hatırlamak.

3. Bir sözü ağzına almak.

4. Bir armağanla gönlünü almak.

5. Adlandırmak.

- **Adın añmak** - Birinden söz etmek.
- **Añ menĭ, añayım senĭ. –** Deyim. An beni, anayım seni.
- **Ölĭlernĭ añsañ, tĭrĭnĭñ zewkı kaşar.** - Atas. Ölüleri anarsan dirinin zevki kaçar.
- **Ölĭsĭn añgannıñ tĭrĭsĭ aş kalmaz. –** Atas. Ölüsünü anan kişinin dirisi aç kalmaz.

Rom. v. 1. A-şi aduce aminte, a-şi aminti. 2. A comemora. 3. A-i rosti numele, a pomeni de cineva sau de ceva. 4. A-l onora (pe cineva) cu un cadou. 5. A numi, a denumi, a porecli.

AÑNAMAK (**añnamaq**) ve türevleri is. → **Anlamak** ve türevleri.

"Padışa şaşıp kalır, ne diycegĭn bĭlmez. Sora, er şiynĭ añlatırlar, bala ewlât bolganların añnarlar." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

AÑNATMAK (**añnatmaq**) ve türevleri f. → **Anlatmak** ve türevleri.

"Padışa mĭnedĭ atın, ketedĭ sabırlı padışaga. Añnatıp otıradı ekĭ padışa." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

AÑNATUW is. ve f. → **Anlatuw**.

"Ulın atı Lutfi, interesant bĭr bala, ilerĭde sĭzlerge onı taa arüw tanıtacam, o, añnatuwımda esas bĭr rol oynaycak." - (Yaşar Memedemin - Kıdırlez).

AÑNAYIŞ ve türevleri is. → **Anlayış** ve türevleri.

AÑSIRIK (**añsırıq**) ve türevleri is. → **Aksırık** ve türevleri.

AÑSIRMAK (**añsırmaq**) ve türevleri f. → **Aksırmak** ve türevleri.

"Murnım tartıp, añsırıp, Eugenia'man katĭp gezĭnĭrmen, oga tımawımnı cuktırıp ne añlarman bo dostlıktan, ayt sen de." - (Altay Kerim – Kâniye).

AÑSIZ s. 1. Patol. Şuursuz, şuuru yerinde olmayan.

2. İdraksiz, kalın kafalı, anlama yeteneğinden yoksun.

"Menĭm tüşünceme ve añlayışıma köre bĭzĭm halkımız añsız, oysız tuwuldır. Kaytama, açık zihinlĭ, keskĭn fikirlĭdĭr."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. adj. 1 Patol. Inconştient; care şi-a pierdut cunoştinţa. 2. Greu de cap, lipsit de inteligenţă, prost.

AÑSIZDAN zf. Ansızın. Var. **añsızın**.

"Tınç tatar çöllerĭne bĭr boran kerek, / Bakalar susar ! / Baykuşlar, añsızdan tuwsa bĭr erkek, / Ötlerĭn kusar !" - (Bekir S. Çobanzade - Tınç Tatar Çölünde).

Rom. adv. Pe neaşteptate, prin surprindere; deodată.

AÑSIZIN zf. → **Añsızdan**.

"Rusnı ceñmek ĭstesek, haberlerĭ bolmadan, añsızın urayık." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

AÑSIZLIK (**añsızlıq**) is. 1. Şuuru yerinde olmama durumu, şuursuzluk.

2. Kalın kafalılık.

Rom. s. 1. Lipsă de cunoştinţă, inconştienţă. 2. Lipsă de inteligenţă, prostie, nerozie.

AORİST is. (Lat.>Fr., Rom.) Dilb. Geniş zaman.

Rom. s. Lingv. Aorist.

AORTA is. (Fr.>Rom.,Türk). Anat. Aort damarı.

Rom. s. Anat. Aortă.

AP[1] is. Hap; ilâç.

- **Apnı cutmak -** mec. Kötü bir duruma düşmek.

Rom. s. Hap, medicament în formă de pastilă.

AP[2] is. → **Af, Afu.**

- **Ap etmek** - Affetmek. **"Bĭz Tatarmız, ĭşĭmĭz yakşı ketmiy, / Günahımız köp, Tañrımız ap etmiy."** - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair)

AP[3] ünl. Yutma sesı.

- **Ap etmek -** Ağzındakini yutmak; yemeğini yemek. **"Cılama balam, ap et, ap et !"** - (Bekir s. Çobanzade - Kawgasız Toy Körülmegen).

Rom. interj. Hap !; zgomotul produs la înghiţirea a ceva.

AP[4]- Yapım eki; sıfat ve zarf derecelendirir. **Ap-ak, ap-aşık.**

Rom. Prefix reduplicativ de formare a gradului superlativ al unor adjective şi adverbe care încep cu vocala **a : ak → apak** *(foarte alb).*

APA is. → **Aba, Abla.**

"Şay bĭr mĭnsĭz ocamız, ne tĭzüw, ne de şalım ocamız ! / - Asıl kĭyew sensĭn mĭ şo ? dep mıskıllay apamız." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

AP-ACI s. Çok acı.

Rom. adj. Foarte ardeiat.

AP-AK (**ap-ak**) s. Çok ak, bembeyaz.

"Bismillâ dep başladı, / Köpĭrtmege sabınnı. / Akkı'nıñ betĭ emen / Ap-ak köbĭk cabındı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adj. Foarte alb.

APAKAY (**apaqay**) is. Var. **apay**. Karşıtı **akay**.

1. Kadın, dişi cinsten erişkin insan; evli kadın.

"Tamam dokuz ay ongün sonra apakay elmaday al yanaklı, sarı şâşlĭ bĭr ul tapkan." - (Boztorgay).

"Arüw, esĭ dürüs, saglam söz konuşkan, akıllı bĭr apakay. Eger şo menĭm bĭletaan apakayım bolsa." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Karı, eş, refika, zevce; bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın.

"Her günkĭ vaktından ewwel kaytıp kelmesĭ apakayın ve kızın şüphege tüşürdĭ." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

"Sayı be apakay, aklıma ketĭrdĭñ. Tĭnewĭn Sitasan'nıñ üyĭnde Kubadĭn'lĭ Idrıs bar edĭ. Kuda bolacak selâm etken." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

3. s. Dişi cinsten olan. **Apakay doktor –** kadın doktor**. Apakay biletşĭ** –kadın biletçi.

- **Apakay akay** – a) Kadın ve erkek **"Apakay akay toplangan, azbar tolgan, / Arabalar geşmege tar bĭr col kalgan." -** (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir). b) Karı koca.
- **Apakayı man kawga etken, kaynatasına selâm bermegen. -** Deyim. - Karısıyla kavga etmiş, kaynatasına selâm vermemiş.
- **Kökte kudagıylık bar degende, 'Merdĭwen bar m'eken mĭnmege' degen apakaylar." -** Deyim. Gökte dünürlük var denince, 'merdiven var mıymış çıkmaya' demiş kadınlar.
- **Apakay malı arkanlasañ turmaz.** - Atas. Karı serveti bağlasan durmaz.
- **Apakayman akay arasına esĭ ketken karışır.** – Atas. Karı koca arasına aklı başında olmayan karışır.
- **Apakayı köp aytsa, cĭgĭtnĭñ ömĭr türpüsĭ. –** Atas. Çok konuşan kadın, yiğidin ömür törpüsü.
- **Apakaynıñ tĭlĭ uzasa, akaynıñ kamşısı uzar**. – Atas. Karının dili uzarsa, kocanın kamçısı uzar.
- **Atman apakay cĭgĭtnĭñ bahtına –** Atas. At ile avrat yiğidin bahtına.
- **Ayrılaman degen apakay ayrılmay kalmaz, şıgaman degen ırgat şıkmay kalmaz. –** Atas. Boşanıyorum diyen kadın boşanmadan edemez, çıkıp gidiyorum diyen ırgat gitmeden edemez.
- **Colga şıksañ atıñdan, toyga barsañ apakayıñdan töñĭlĭrsĭñ. –** Atas. Yola çıkarsan atından, düğüne gidersen karından soğursun.
- **Erkek kusurı apakay canında aytılmaz. –** Atas. Erkeğin kusuru karısının yanında söylenmez.
- **Erkek tıştan, apakay ĭşten üy yasayım demelĭ. –** Atas. Erkek dışarıdan, kadın içeriden evimizi kurayım demeli.
- **Oñmaz apakayga bala sıltaw –** Atas. Beceriksiz kadına çocuk bahane.
- **Sıcak aş, suwık suw tĭş harabı. / Caş apakay, kart akay üy harabı. –** Atas. Sıcak aş, soğuk su diş harabı, / Genç kadın, yaşlı erkek ev harabı.
- **Soñgı apakay sultanşık, tıgırıp cürgen yumakşık. –** Atas. Sonuncu karı sultancık, yuvarlanıp giden yumakçık.
- **Tarlañ tüz bolsın, apakayıñ kız bolsın. –** Atas. Tarlan düzlük olsun, karın kız olsun.
- **Tul apakaynıñ artından awuz tolısı laf cürer.** - Atas. Dul kadının ardından ağız dolusu laf söylenir.

Türk Lehç. : Kırım. - **apaqay , apay;** Moğ. : **abağay, avgay** - kağan eşi;

Rom. *s. 1. Femeie; muiere. 2. Soţie, nevastă; femeie, muiere. 3. adj. De sex feminin.* **Apakay doktor -** *doctoriţă.*

APAKAYCA (**apaqayca**) zf. Kadınca, kadınlar gibi.

- **Apakayca atmak (Taşnı …) –** (Taşı) elini yandan geriye verip, güçlü bir hamle ile değil de, elini yukarıya, başının hizasına kaldırıp, daha zayıf olan bir hamle ile fırlatmak.

Rom. *adv. În felul femeilor, femeieşte, muiereşte.*

APAKAYCAN (**apaqaycan**) s. 1. (Erkek kişi için, kadınlar hususunda) Nazik, kibar, dikkatli.

"Ömĭrbek, sen üylengende ya bek apakaycan bolacaksın ya da her şeynĭ körĭp apakayıñ başın kabak eteceksĭn." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Kadınlara düşkün.

Rom. *adj. (Despre bărbaţi) 1. Galant, curtenitor, atent. 2. Afemeiat, muieratic.*

APAKAYCI (**apaqaycı**) s. Kadıncıl, kadın düşkünü.

Rom. *adj. Afemeiat.*

APAKAYLIK (**apaqaylıq**) is. 1. Kadınlık, kadın özellikleri.

2. zf. Karı (eş) olarak.

"Eger menĭ padışa apakaylık alacak bolsa, men oga dünyada eş körĭlmegen türlĭ kĭlĭmler tokıp sarayın töşer edĭm." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. 1. Feminitate. 2. adv. Ca soţie.*

APALI-ĬNĬLĬ zf. Abla ve erkek kardeş olarak.

Rom. *adv. Sora şi frăţiorul laolaltă (cu mic şi mare).*

APALI-SĬÑĬLLĬ zf. Abla ve kız kardeş olarak.

Rom. *adv. Sora şi surioara laolaltă (cu mic şi mare).*

APALLANMAK (**apallamaq**) f. Apul apul yürümek; salına salına yürümek.

"(Padĭşa) : - Bek arüw, diydĭ. Sora cuwırıp apallanıp keledĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *v. A umbla legănat.*

AP-ANSIZDAN zf. Hiç beklenmedik bir sırada.

"Bĭr kün apansızdan, yol yanında buzav bakıp oturgan kadınının yanına süre de kele . Bu yerde ekĭ asret bĭrbĭrlerĭne kavuşalar." - (C. Bekirov - Koplandı Batır / Emel D.).

Rom. *adv. Cu totul pe neaşteptate.*

APAP is. (Ar. ahbab). Ahbap, dost.

"Özlerĭne bĭrer lagap ta taptılar. Aralarından en eslĭsĭ, Sami, arap kelimesĭ 'ahbab'nı sık kullanganı üşün 'Apap' boldı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Amic, prieten.*

APAPLIK (**apaplıq**) is. Ahbaplık, dostluk.

Rom. *s. Amiciţie, prietenie.*

APAPŞA zf. Ahbapça, dostça.

Rom. *adv. Prieteneşte, amical.*

APARAT is. (Fr.>Rom.Türk). Tekn. Aparey, alet, cihaz.

"Türlü demĭr aletler, sobalar, legenler, demĭr ve tenekeden yasalgan **bĭr köp şiyler, elektrik aparatlar, radyolar satılgan bĭr balaban magazin taa bar." -** (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. *s. Tehn. Aparat.*

AP-ARIK (**ap-arıq**) s. Çok zayıf.

Rom. *adj. Foarte slab, sfrijit, jigărit.*

APARTAMENT is. (Fr.>Rom, Türk). Daire, apartıman dairesi.

"Şalışkan yerĭnden bĭr komisiye kelĭp kaynanasın üyĭn körgenden sora oga da ekĭ odalı bĭr apartament layık körĭndĭ ve köp geşmeden canı bĭr blokka köştĭ." - (Acemin Baubek - Manalı Bĭr Ders).

Rom. s. Apartament.

APAR TOPAR zf. Acele ile, telâşla. Eşanl. **abdĭr sebdĭr.**

Rom. adv. În grabă, la iuţeală.

APAŞ is. (Fr.>Rom., Türk). Apaş, kabadayı, serseri.

Rom. s. Apaş.

AP-AŞIK (**ap-aşıq**) s. Apaçık.

Rom. adj. 1. Foarte deschis. 2. fig. Clar de tot, evident.

APAY is. Kadın. Eşanl. **apakay.**

"Şĭşĭp kalsın apayıñman taa be! Şonday şaka bolsın mı?" - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"Apaylarga Halĭm bay faytonnı bere, / Ekĭ yalşı dorunı faytonga cege." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreş'te).

Rom. s. Femeie; nevastă, soţie. Sinon. **apakay.**

AP-AYDIN s. Apaydın; çok aydınlık.

- **Ap-aydın, esap bellĭ. –** Deyim. Apaydın, hesap belli.

Rom. adj. 1. Foarte luminos. 2. fig. Clar de tot.

AP-AYRI s. Büsbütün ayrı, bambaşka.

Rom. adj. Cu totul diferit, cu totul deosebit.

APENDİÇİTA is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Apandisit, körbarsak iltihabı.

"Bĭr doktor apendiçitañ bar, dep körbarsagın şıgara, başkası tĭşlerĭñnĭ kurt aşagan, dep bütün tĭşlerĭn sögĭp ala, ..." - (Acemin Baubek - Ebanay).

Rom. s. Med. Apendicită.

APERĬM ünl. (Fars. aferin). Aferin. Var. **apperĭm.**

"Cebber Çelebiy soñundan körme çelebiylerday bolur bolmaz şiyge 'aperĭm' demez edĭ." - (Bekir S.Çobanzade - Armanda Bĭr Şair).

Rom. interj. Bravo !

APERİTİV is. (Fr.>Rom.Türk). Aperitif, yemekten evvel içilen, iştah açıcı içki.

Rom. s. Aperitiv.

APETMEK f. Affetmek, bağışlamak.

"Bĭz Tatarmız, ĭşĭmĭz yakşı ketmiy, / Günahımız köp, Tañrımız apetmiy." - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair / Emel D.).

Rom. v. A ierta.

APIL TAPIL zf. Yavaş ve salına salına yürüyüşü anlatır; apul apul; badi badi; tıngır mıngır.

"Erte atıldım, keş cettĭm, apıl tapıl, / Mında cıyın bar eken, ruhum gapıl." - (Boztorgay).

Rom. adv. (Despre mers) Uşor şi legănat.

APIRMAK (**apırmaq**) f. Açgözlülükle yutmak; düşüncesizce tüketmek.

- **Apır şapır -** zf. Açgözlülükle (tüketme).
- **Apırıp şapırgannın esĭ soradan kelĭr. -** Atas. Malını çarçur edenin aklı başına sonradan gelir.

Rom. v. A înfuleca; înghiţi cu lăcomie.

APIŞ is. Butların iç tarafı. Var. **abış, pış.**

Rom. s. Părţile interioare ale coapselor.

APIŞIK (**apışıq**) s. Apışak.

1. Bacakları ayırık.
2. mec. Yorgun, şaşkın.

Rom. adj. 1. Cu picioarele răşchirate. 2. fig. Obosit, istovit.

APIŞMAK (**apışmaq**) f. Apışmak. Var.**abışmak**.

1. Bacaklarını ayırarak durmak, çökmek.
2. mec. Şaşırıp kalmak.

Rom. v. 1. A se crăcăna, a se răşchira. 2. fig. A se zăpăci, a sta dezorientat.

APIŞTIRMAK (**apıştırmaq**) f. Apıştırmak, hayvanı çok yormak.

Rom. (Despre animalele de muncă) A-i istovi.

APIZ is. (Ar. hafız). Hafız; Kuran'ı ezbere okuyabilen kimse. Var. **afız.**

"Ama o kĭşĭ kelmiydĭ. Apız aytadı : Padışam ! O, bĭzĭm milan suwdı ĭşmez." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. Persoană care ştie Coranul pe de rost.

APIZTAY is. (**apız totay**, **apız tátáy**'dan) esk. 1. Hanım hafız.

2. Din dersleri ağırlıklı eski okullarda hanım öğretmen.

3 Hafız abla; hanım hafiza veya eski yazı ile okuma yazması olan kadına seslenme sözü.

Türk Lehç. : Kazan. – **abıstay;**

Rom. s.1. Femeie care ştie Coranul pe de rost. 2. Învăţătoare (la vechile şcoli musulmane, când era în uz scrierea arabă). 3. Termen de adresare cât şi de măgulire către femeile cu ştiinţă de carte, în special de Coran.

APİY s. (Çocuk dilinde) İyi, güzel, cici.

Türk Lehç. : Kırım. – **appah;**

Rom. adj. (În limbajul copiilor mici) Gigea, drăguţ.

APKURT (**apqurt**) is. (Fars. ab+T. kurut). Süzme peynirden kalan su; yakıştırma yolu ile, pişmiş makarnaların, tabakböreğin (mantının) süzülüp alınmasından sonra kalan suya da aynı ad verilir.

"Men özüm cedĭ balanıñ atası boldım, ekĭ kere apkurtun suwuman cuwundum." - (Ahmet Karakaya - Fıkralar / Emel D.).

Rom. s. Zer de brânzeturi; deasemenea, lichidul gros rezultat la fierberea macaroanelor şi produselor făinoase.

APMÁZĬR s. ve zf. Hemen hazır; büsbütün hazır.

"Az wakıt içĭnde, analı balalı, ertenlĭk kıygaça pĭşĭrgenler, üstbaş cuwganlar, ayatıñ içĭn toptay kuwırıp ertenge, bayramlık, apmázĭr bolgan edĭler." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

"Kolında da kılışları ap mı azĭr." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

"İrfan'ga köre men taa şapkınman, cumarlaşmaga apmazĭr bolıp turaman." - (Yaşar Memedemin - Kamşı Aşuwı).

Türk Lehç. : Kırım. - **apma-azır , ap-azır**; Nog. - **ápmeázir**;

Rom. adj. şi adv. Pregătit; gata la moment.

APORT, -E ünl. (Fr.>Rom.Türk). Aport; bir şeyi alıp getirmesi için köpeğe söylenen emir sözü.

"Zaman zaman tüfek sesĭ ve awcınıñ 'apporte' dep bakırganı eşĭtĭle edĭ." - (A. Brătescu-Voineşti 'ten terc. Ali Naci Cafer / Heyet - Okıma Kitabı V).

Rom. interj. Aport !

APOSTROF is. (Fr.>Rom). Kesme işareti; apostrof.

Rom. s. Apostrof.

APPAÇIK (**appaçıq**) s. → **Appaşık**.

- **Kat kat katlançık, katlamadan appaçık**. - Lahana. - Bulm.

APPAK (**appaq**) s. Apak; bembeyaz. Var. **bimbiyaz.**

"Karlar cawup ketkeydĭ, / Yernĭ appak etkeydĭ. / Kün kızdırıp artından, / Buzlar ĭrĭp pĭtkeydĭ." - (Şevki Bektöre - Kış Kününde Tĭlegĭm.).

- **Ayuw balasın "appagım", kĭrpĭ balasın "cımşagım" dep süyer. -** Atas. Ayı yavrusunu "bembeyazım", kirpi yavrusunu "yumuşağım" diye sever.

Rom. adj.1. Foarte alb; alb de tot; alb imaculat. 2. fig. Alb ca varul; palid.

APPASSİONATO zf. (İtal.; uluslararası müzik terimi). Müz. Appassionato; coşkunlukla.

Rom. adv. Muz. Appassionato.

APPAŞIK (**appaşıq**) s. (ap-ak+şık'tan) Apak, appacık; bembeyaz. Var. **appak.**

"Şırayı appaşık, Samedin arslan pancaları arasına tüşkenĭn anladı." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Kat kat katlanşık, / Katlamadan appaşık. - Kapısta -** Bulmaca : Kat kat katlamalı, / Katlama hamurundan bile daha ak. - Lahana.

Rom. adj. 1. Foarte alb, alb de tot. 2. fig. Alb ca varul; palid.

APPAZ is. 1. (Fars. abbaz=usta yüzücü). Suda türlü oyunlar, gösteriler yapan yüzücü.

"Appaz, şappaz, / Áná keldĭ bĭr cambaz." - Bir abbaz (yüzücü), bir şahbaz (pehlivan), / İşte geldi bir canbaz (akrobat). - (Boztorgay); (Bu sözler panayır ve sirk programlarını duyuran bir tellâlın cümlesi olsa gerek).

2. öz. is. (Ar. "arslan", "çatık kaşlı"manaları olan söz; kişi adı Abbas) Erkek adı **Appaz / Abbas.**

- **Yolcıdır Appaz, kĭmsege bakmaz. -** Deyim. "O mutlaka yola çıkacaktır", anlamında..

Rom. s. 1. (Persanism) Înotător artistic. 2.(Ar.) s. propr. Nume de persoană. **Appaz, Abbas.** *(b.).*

APPERĬM ünl. (Fars. aferin). Aferin. Var. **aferĭm, aperĭm.**

"Babasın oñ kolına cabıştı ve bĭr şiy aytmadan onı öptĭ. Babası : Aapperĭm. Saga da kayırlı bolsın, ya balam, dedĭ." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nıñ Bayramı).

"Kart, Çora'nıñ arkasın taptay, 'Apperĭm, diy, sen bek cüreklĭ ekensĭñ', diy." - (Ahmet Karakaya – Çorabatır / Emel D.).

- **Apperĭm almak -** Aferin almak; takdir edilip övülmek.

Rom. interj. Să trăieşti ! Bravo !

APRAÑLAMAK (**aprañlamaq**) f. (At için). Dörtnal koşmak.

"(Dorı at) ... Şĭmdĭ bütün kuwetĭmen aprañlap aprañlap cuwırdı ve herkeznĭñ aldına şıktı." - (Nevzat Yusuf - Dorı At Öldĭ).

Rom. v. A galopa.

APRAÑLATMAK (**aprañlatmaq**) f. (Atı) Dörtnal koşturmak.

"Atnı arü şapkan bĭr bala, yakşı bĭr cüyrükke mĭnĭp aprañlatıp aprañlatıp cuwırtıp, bakırıp bakırıp bütün köynĭ dolaşa." - (Nevzat Yusuf - Adetlerĭmĭz).

Rom. v. A mâna la galop.

APRİL is. (Lat.>Fr. Rom.Türk.). Nisan ayı.

- **Sakın Aprilnĭñ beşĭnden / Ayırır ögĭznĭ eşĭnden. -** Atas. Sakın Nisanın beşinden, ayırır öküzü eşinden.

Rom. s. Luna Aprilie.

APROZAR is. (*Rom. aprovizionare cu zarzavaturi* - "zerzevat dağıtım işleri" bileşik sözünden kısaltma ad). Romanya'da komünist rejim yıllarındaki devletçe işletilen manav dükkânlarının adı.

"Nenem: - "Aprozarga da barayık, dedĭ. Onda türlü türlü zarzawatlar ve cemĭşler bar edĭ."- (Tatar Tĭlĭ - II).

Rom. s. Aprozar.

APSIN is. Elti; kardeş karılarından her birinin ötekine göre adı. Var. **abısın.** Eşanl. **eltĭ.**

- **Apsınlı kelĭnlĭ uz bolsa, aşamaga aş köp bolır, agalı ĭnĭlĭ uz bolsa, mĭnmege at köp bolır. -** Atas. Eltiler, gelinler iyi geçinirlerse yemeklik azıkları çok olur, büyüklü küçüklü kardeşler iyi geçinirlerse binek atları çok olur.

Türk Lehç. : Nog., - **abısın;** Karaçay Malkar. - **apsın;** Kazak. - **abısın;** Moğ. : **abisun.**

Rom. s. Fiecare dintre cumnatele ale căror soţi sunt fraţi

APSINLAŞMAK (**apsınlamaq**) f. (İki kadın) Elti olmak.

Rom. v. A deveni cumnate (prin bărbaţii lor, fraţi între ei).

APSINLIK (**apsınlıq**) is. Eltilik Var. **abısınlık**.

Rom. s. Raportul de cumnăţie dintre două femei ale căror soţi sunt fraţi între ei.

APŞIRIK (**apşırıq**) is. Hapşırık, aksırık.

Rom. s. Strănut

APŞIRIKLI (**apşırıqlı**) s. Hapşırıklı, aksırıklı.

Rom. adj. Cu strănut; care strănută des.

APŞIRMA, -UW is. Hapşırma, aksırma.

Rom. s. Strănutare.

APŞIRMAK (**apşırmaq**) f. Hapşırmak, aksırmak.

Rom. v. A strănuta.

APŞIRTMA, -UW is. Hapşırtma, aksırtma.

Rom. s. Faptul de **apşırtmak.**

APŞIRTMAK (**apşırtmaq**) Hapşırtmak, aksırtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **apşırmak.**

AP-ŞUW ünl. Hapşırma sesi.

Rom. interj. Hapciu; Cuvânt care redă sunetul produs la strănutare.

APTA is. (Fars. hefte). Hafta. Var. **hafta, afta.**

"Kız bekler, günler, aptalar, aylar bekler. Abiysĭ kelmez. Şĭmdĭ katsĭn ? Abiysĭn karamaga şıgar." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *s. Săptămână.*

APTAL is. ve s. ve türevleri → **Abdal** ve türevleri.

"Aptalnıñ karnı toysa, közĭ colda bolır." - (Boztorgay).

APTE is. Abla. Eşanl. **abla, tátá.**

"Kubadĭnlĭ Zarife, aptesĭn karay. / Apte sĭñĭl geçĭkmiy tabışalar / Kucaklaşıp amanlık soraşalar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

"Apte, yenge kelĭnnĭ tüşüreler, / Aralap alıp içerĭ kĭrseteler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

- **Apte sĭñĭl –** Abla ve küçük kızkardeş, abla kardeş.

Rom. *s. Soră mai mare.*

APTES is. → **Abdes**.

APTIRAMAK (**aptıramaq**) f. → **Abdıramak**.

"Yokardakı kĭşĭler onı eşĭteler, kuyıga bĭr cĭp cĭberĭp yokarı tartıp şıgaralar. ... Bolar şo yerden geşken yolcılar eken, cĭgĭtnĭ körgenĭ men aptırap kalalar." - (Nedret ve Enver Mahmut Bozcĭgĭt).

APTİY is. 1. **Apte'** ye seslenme.

2. Apte; abla.

"Üynĭñ sabısı Ayşegül aptiy tuyup şıktı, bakırkladı, cumurtuk kösterdi." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. *s. 1. Adresare către* **apte.** *2. Forma de vocativ întrebuinţată ca nume la cazul nominativ.*

APUW is. → **Af, Afu.**

"(Padışa) Apakayın yanına bara : Ey, apakay, apuw et menĭ ! Men bek yañılgaman. Bagışla menĭm kabaatĭmnĭ ! dep calbara." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

AR[1] is. (Ar. ar) 1. Utanma, utanç; çekinme; ar.

2. Utanç verici şey, ayıp.

- **Ar etmek –** Utanmak, çekinmek.
- **Ar-namus** - Şeref, onur.
- **Ar etken, kâr etmez.** - Atas. Ar eden kâr etmez.
- **Ar insanga, yar civanga yaraşır.** – Atas. Ar insana, yar civana yaraşır.
- **Ar közden, kâr yüzden bellĭ bolır.** – Atas. Ar gözden, kâr yüzden belli olur.
- **Awratnı arı saklar, penernĭ carı.** - Atas. Kadını utanması korur, peyniri tulum.
- **Kestane kabugından şıgar, ar eter.** – Atas. Kestane kabuğundan çıkar, ar eder. (Yakın çevresini beğenmez olur).
- **Şakırılgan cerge barmaga ar etme, şakırılmagan cernĭ barıp tar etme.** – Atas. Çağrıldığın yere gitmekten çekinme, çağrılmadığın yere gidip yeri dar etme.

Rom. *s. 1. Pudoare, ruşine, jenă. 2. Fapt ruşınos, ruşine.*

AR[2] is. (Fr.>Rom., Türk.) Ar; yüz metre kare değerinde yüzey ölçü birimi.

Rom. *s. Ar, -i; unitate de măsură pentru suprafeţele de teren, egală cu 100 m^2.*

-AR[3] Yapım eki. Var. **-er.** a) İsimden fiil türetir. **Baş → baş+ar+mak, suw→ suw+ar+mak.** b) Sıfattan fiil türetir. **Mor→ mor+ar+mak, boz+ar+mak.** c) Asıl sayılardan üleştĭrme sayıları türetĭr : **on → on+ar, kırık → kırk+ar.** d) Fiilden fiil türetir. **Şıkmak → şıg+ar+mak.**

Rom. *Afix lexical. Formează : a) verbe din substantive. b) verbe din adjective c) numerale distributive din numerale cardinale. d) verbe din verbe.*

ARA is. Ara

1. İki şeyi birbirine bağlayan veya birbirinden ayıran açıklık, boşluk, yol, ortam, yer.

"Aramızda otlak bar, köyĭmĭz yakın. / Bĭr kuyudan suw ĭştĭk, unutma sakın." - (Boztorgay).

"Bĭr kol kalabalıgı körünür, hiç toktamaz. / Awuzlarman sawutnıñ arasında katalar." - (İsmail Otar – Çibörek).

2. İki olayı birbirinden ayıran zaman bölümü; zaman aralığı.

"Ekĭndĭ akşam arası / Aldıñız kara kaberĭm. / Özĭm bĭldĭm anayım, / Neday kıyın can berdĭm." - (Boztorgay).

3. Toplu bulunan nesnelerin veya kimselerin ortamı.

"Onekĭ de ördek arasında tanırsıñ mı atasın? / Özĭñ cĭgĭt şakırasıñ, özĭñ cĭgĭt şakırasıñ, özĭn yuklap catasıñ." - (Boztorgay).

"Böralĭ'nĭñ temĭzlĭgĭ caşlar arasında köp körüle, onı körgende 'Toz kondırmaz' dep mıskılga ala edĭler." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. Kişi veya toplumların birbirleriyle iyi veya kötü ilişkisi.

"Ölet kĭrse, ot tüşse, tınçlık bolıp turganda, / Halk arası tabılmay, ortalıkta kan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Caşlar heyecanlanıp ve aralarında bazı bolıp geşkenlernĭ unutıp toplı çalışmak üzere bĭrleştĭler." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

5. Fark; iki şeyi birbirinden ayıran özellik.

"Eskĭmen cañı şıñların arasın ayır, / Acemĭlĭk etkensĭñ, arasın ayır." - (Boztorgay).

6. Bir şeyin içi, iç yapısı.

"Mermer taşnıñ arası katmer katmer, / Cansın duşman cüregĭ, artından suw ber." - (Boztorgay).

7. Belli bir vakit, an, esna, sıra.

"Bu arada üç kĭşĭ kahvege kĭrer ve 'Bayram şerifĭñ mübarek bolsın, Rasĭm.' dep salawatlaşırlar ve bĭr masaga oturırlar."– (M. Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Aradan bĭr ay geşmedĭ, bĭzĭm awuşta ĭler tutar kalmadı." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

8. Tiy. Spor. Tiyatro oyununun perdelerinden veya spor oyunlarının bölümlerinden sonra verilen dinlenme süresi; antrakt, mola, devre arası.

- **Ara bermek –** Bir işi bir süre bırakmak, durdurmak.
- **Ara kapı –** İki oda veya yapı arasında açılan kapı.
- **Ara sıra** – Seyrek olarak; zaman zaman**. "Geşemen üyüñ aldından ara sıra, / Cüregĭme ot saldıñ, aştıñ cara."** - (Boztorgay).
- **Ara sokak –** Yan yol; bir ana yola açılan yol.
- **Ara yerde –** Arada; aralıkta.
- **Arada bĭr –** Seyrek olarak; zaman zaman.
- **Arada kalmak –** İki taraf arasındaki bir işi halletmeye çalışırken güç durumda kalmak.
- **Arada sırada –** Zaman zaman, bazen.
- **Aradan –** O zamandan bugüne kadar.
- **Aradan şegĭlmek** – Aradan çekilmek.
- **Aradan şıgarmak** – Eldeki birçok işlerden birini yapıp bitirivermek.

- **Aradan şıkmak** – Aradan çıkmak (çekilmek).
- **Araga kĭrmek** – Araya girmek. a) İki kişi arasındaki bir işe karışmak. b) İki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak. c) Bir iş yapılırken ona engel olan başka bir şey çıkmak.
- **Araga salmak** – Bir kimseyi aracı etmek.
- **Araları arüw** – Araları iyi.
- **Araları aşılmak** – Arkadaşlıkları bozulmak.
- **Araları mayman bal bolmak** – İlişkileri çok iyi olmak.
- **Araların aşmak (açmak)** – İki kişi arasındaki ilişkileri bozmak.
- **Araların buzmak** – İki kişi arasındaki ilişkiyi bozmak.
- **Araların tapmak** – Barıştırmak, uzlaştırmak.
- **Aralarına almak** – Çevrelerine kabul etmek.
- **Aralarından kara mışık geşmek.** – Aralarından kara kedi geçmek; iki dost birbirine gücenmek.
- **Aralarından suw sızmamak** – Sıkı arkadaşlık kurmak.
- **Arası geşmeden** – Çok vakit geçmeden.
- **Bĭr ara** – Bir an; bir süre.
- **Bĭr arada** – Birlikte, bir yerde.
- **Bo arada** – Bu esnada, bu sırada. **"Bo merret kalgır şiynĭ, (bu arada cĭgāranı sĭlekĭyler ve sĭgāra agaçka tıgar), ĭşmesek bek arüw bolacak ya." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Dört duwar arası** – Kapalı bir yerde.
- **Dört köz arası -** İki kişi arası.
- **Kaşman köz arasında** – Çok kısa br zaman içinde; hemen.
- **Lap aramızda -** "Başkaları bilmesin" anlamında.
- **Öz aramızda -** Kendi aramızda; yabancı kimse bulunmaksızın.
- **Şo arada** – a) O vakit, o sırada. **"Şo arada halk bo yaka, Dobruca'ga köçmege başlay." -** (Necip H. Fazıl – Kırım). b) Hemen, derhal. **"Baksa, banaa Cumadan şıkkan son, mında saga kĭrdĭm, şo arada ekĭndĭ vaktı da bolayatır." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Uluslar arası** – Uluslararası, beynelmilel.
- **Aranı kĭm bızar ? Ürpek şăşlĭ kız buzar.** – Deyim. Arayı kim bozar ? Dağınık saçlı kız bozar.
- **Ölĭm kaşman köz arasında** - Deyim. Ölüm kaşla göz arasında. (Her an gelebilir).
- **Öz aramız, Kenceamet, maylı botka semĭz et** – Deyim. Kendi aramızdayız, Kenceahmet, yağlı pilâv, semiz et. (Biz bizeyiz, herşey de kendimize göre).
- **Apakayman akay arasına esĭ ketken karışır.** – Atas. Karı koca arasına aklını yitiren karışır.
- **Atlar tebĭşĭr, arada eşek ezĭlĭr.** – Atas. Atlar tepişir, arada eşek ezilir.
- **Atlar tebĭşĭr, aradakı eşek tepme aşar.** – Atas. Atlar tepişir, aradaki eşek tekme yer.
- **Ermen apakay arasına esĭ ketken karışır.** - Atas. Karı koca arasına aklını yitirmiş kimseler karışır.
- **Otman barut bĭr arada turmaz.** – Atas. Ateşle barut bir arada durmaz.

<u>Rom</u>. s. (şi cu funcţie de prepoziţie: în, între, printre). 1. Spaţiu, interval. 2. Interval de timp. 3. Cadru, cerc, mijloc, sân. 4. Relaţie, raport. 5. Distincţie, diferenţă. 6. Partea din interior. 7. Moment, vreme, timp. 8. Teatr., Sp. Antract, pauză.

ARABA is. Araba. Var. **arba.**

1. Hayvan koşulan kara taşıtı.

"<u>Arabası</u> tıñkırday, / Atları oynay. / Bek maktaylar şo caşnı, / Köriyik, kayday." - (Boztorgay).

2. Bu taşıtın alabildiği yük miktarı veya kişi sayısı.

"Ul yagından nikâhga kudalar kelgen, / ... Ekĭ <u>araba</u> kuda bar, on bĭr kuda." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

3. (Türk). Otomobil. Eşanl. **maşina.**

- **Arabanı cekmek** – Hayvanları arabaya koşmak.
- **Arabanı tugarmak (tuwarmak)** – Hayvanların koşumunu çıkarmak.
- **At araba** – a) At ve araba; çiftçilik araçları anlamında. **"Haydĭ diyĭk ke at arabam satıp nışanlandım. Borçka batıp üylendĭm. Erten turıp, nĭşliycekmen ?" -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar). b) At koşulmuş araba. **"Pervel mında ne kadar yer endĭ, bĭr kün ĭşĭñ cokta at arabañman barır da kelĭrsĭñ." -** (Necip H. Fazılı – Cawşılık).
- **Bĭr araba yalan** – Pek çok yalan.
- **Dercan (delcan) araba** – (Fr.diligence>Rus.) Yolcu ve eşya taşıyan, kapalı posta arabası; bunlara benzetilerek yapılan sandık biçiminde, kapalı fayton.
- **Kátolay araba** – Daima bakımlı tutulan, süslü boyalı, tekerleklerindeki madeni halkaları hoş bir ses çıkartan gezi ve düğün arabası **"Köy içĭnde katolaylar dıngırday, / Atlarınıñ boynında zĭller şıñgırday." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir)..
- **Kodalak araba -** Ağır yükleri yakın yerlere taşımak için kullanılan, iki veya dört demir tekerlekli, alçak araba; domuz arabası.
- **Macar araba** – Muhacir arabası (**macĭr arabası**); çok yük alabilen büyük araba.
- **Mögedek araba -** Üstü kemerli örtü ile kapalı araba.
- **Ögĭz arabası** – Öküz koşulan araba.
- **Taşuw araba** – Saman, ot taşımak için kullanılan, sandığı büyük kafes biçiminde yada yanlardan angıçlı araba.
- **Bawda arabası bar** – Deyim. Bağda arabası var. (Varlıklı kişidir).
- **Kĭmnĭñ arabasına mĭnse, onıñ dürküsĭn cırlar.** – Deyim. Kimin arabasına binerse, onun yırını yırlar.
- **Tart arabañnı** – Deyim. Çek arabanı ! Defol !
- **Akıllı köylĭ yazdan kızak, kıştan araba hazırlar. -** Atas. Akıllı köylü yazdan kızak, kıştan araba hazırlar.
- **Araba awdarılgan son col köstergen köp bolır.** – Atas. Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.
- **Arabanıñ ald tegerşĭgĭ kayerden cürse, art tegerşĭgĭ de o yerden cürer**. – Atas. Arabanın ön tekerleği nereden geçerse, art tekerleği de oradan geçer.
- **Arabanıñ taldasında cürgen it arabanı men süyriymen der** – Atas. Arabanın duldasında yürüyen köpek arabayı ben çekiyorum, der.
- **Awanak kĭşĭ awga arabaman keter.** – Atas. Avanak insan ava araba ile gider.
- **Ayt-aytlagan bogın cer, araba iyesĭ küp şekler. -** Atas. Hayda, hayda deyip bağırıp duran (sürücü) bokunu yer, araba sahibi küpünü doldurur.
- **Cartı araba col bızar, cartı molla din bızar.** – Atas. Eski araba yol bozar, yarım molla din bozar.

- **Izsız araba, kızsız dünya köşmez.** – Atas. İzsiz araba, kızsız dünya dönmez.
- **Kĭşkene şotık araba awdarır.** – Atas. Küçücük budak araba devirir.
- **Umulmagan (veya ummagan) şotık araba awdarır.** – Atas. Ummadığın budak araba devirir.
- **Zengĭn arabasın tawdan (dagdan) aşırır, carlı tüz colda şaşırır.** - Atas. Zengin arabasını dağdan aşırır, yoksul düz yolda şaşırır.

Türk Lehç. : Kırım. - **araba;** Nog., Kazak., Karaçay Malkar., Kazan. - **arba;**

Rom. s. 1. Căruţă. 2. Capacitatea unei căruţe. 3. Maşină, automobil.

ARABACI is. Arabacı.

1. Arabayı süren kimse.

“Corawcı zorman turdu diy, / Arabacı arabasın cektĭrdĭ diy, / Altı kĭşĭ köterĭp corawnı / Arabaga saldı diy.” - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır).

2. Araba yapan veya satan kimse.

3. At arabası ile taşımacılık yapan kimse; kiracı.

“Bĭr gün kartbabam ögĭy kartanam man konışsa kerek, köyĭmĭzden Kazan’ga ketken bĭr arabacıga menĭ berĭp cĭbergen.” - (A. Tukay’dan uyarl. – Tahsin İbrahim - Okıma Kitabı V).

4. öz. is. Dobruca’nın güney-batısında köy. Romence adı Hatseg.

Rom. s. 1. Vizitiu; căruţaş. 2. Carosier, constructor de căruţe. 3. Chirigiu. 4. Denumirea turco-tătărească a satului Haţeg din sud vestul Dobrogei.

ARABACILIK (arabacılıq) is. Arabacılık.

1. Araba sürme işi veya taşımacılık yapma işi. Eşanl. **kiracılık**

2. Araba yapma veya satma işi.

Rom. s. 1. Cărăuşie, îndeletnicirea de chirigiu. 2. Meseria de carosier.

ARABALAMAK (arabalamaq) f. Arabaya bindirmek, koymak.

- **Anasız kıznı arabalap kelseler alma -** Atas. Anasız kızı arabaya bindirip getirseler alma.

Rom. v. A sui în căruţă.

ARABALATMAK (arabalatmaq) f. Arabaya bindirtmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **arabalamak.**

ARABALI s. Arabalı; arabası olan.

Rom. adj. Cu căruţă; posesor de căruţă.

ARABALIK (arabalıq) is. Arabalık

1. Araba konulan yer.

2. s. Araba dolduracak miktarda olan.

Rom. 1. s. Loc de adăpostit căruţă, şopron. 2. adj. Cât încape într-o căruţă.

ARABAŞIK (arabaşıq) is. Arabacık.

Rom. s. Cărucior.

ARABESK is. (Fr.>Rom.Türk.). Arabesk; arap üslûbunda olan girişik süs veya eser.

Rom. s. Arabesc.

ARABİ is. (Ar. arabi). 1. Arapça.

2. s. Araplarla ilgili.

Rom. 1. s. Limba arabă. 2. adj. Arăbesc.

ARABİCE is. (Ar. arabi+Tat. -ce). Arapça; arap dili.

“Kardan entarĭ kĭyerler, bellerĭ kelmez. / Arabice aytarlar, tĭllerĭ kelmez. - Karılgaş.” (Boztorgay).

“Epeyce dersler körsetetaan edĭ. Hemde sadece arabice.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. s. Limba arabă.

ARABİST is. (Alm>Rom.,Türk). Arabist; Araplarla ilgili konuların uzmanı.

Rom. s. Arabist.

ARABİSTİKA is. (Alm.>Rom.Türk.). Arabistik, Araplık bilimi; Arap halkarının dil, tarih ve kültürünü araştıran bilim.

Rom. s. Arabistică.

ARABULICI is. (Türk). Arabulucu.

Rom. s. Mijlocitor, mediator.

ARABULICILIK(arabulıcılıq) is. Arabulıcılık.

Rom. s. Mijlocire, mediaţie; rol de mediator.

ARACI is. Aracı.

1. Ara bulucu, uzlaştırıcı; iki tarafı anlaştıran.

2. Ticarette satıcı ile alıcı arasında bağlantı kuran kimse.

Rom. s. 1. Mijlocitor, mediator. 2. (În comerţ) İntermediar.

ARACILIK (aracılıq) is. Aracılık.

Rom. s. Mediere.

ARA CÜMLE is. Gram. Ara cümle.

Rom. s. Gram. Propoziţie incisă.

ARAF öz. is. (Ar. a’raf). Cennet ile Cehennem arasında bir yer, birinden diğerine giden yol.

Rom. s. propr. Purgatoriu.

ARAFAT öz. is. (Ar. arafat). Arafat; Mekke’nin doğusunda hacıların ziyaret yeri bir tepe.

Rom. s. propr. Culme la est de Meca, a cărei vizită este una dintre fazele ritualului musulman de pelerinaj.

ARAK (arak) is. (Rom.) Sırık; kazık olarak kullanılan çubuk.

“(Kuntabak) Sapları cagılır, arak etĭp, bakladay sarılgan zarzawatlarga tĭgĭlĭr.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. Arac.

ARALAMA, -W is. Aralama.

Rom. s. Acţiunea de **aralamak.** *Întredeschidere.*

ARALAMAK (aralamaq) f. Aralamak.

1. İki şey arasında açıklık oluşturmak, yarı açmak. **Kapını aralamak.**

2. Seyrekleştirmek, aralıklı duruma getirmek.

“Kartagası sĭnĭ üstündekĭ kartop şıraklardan altı tanesĭnĭ tutıştırır, aralap sĭnĭnĭñ kenarına tĭzer.” - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

- **Aralap almak** – İki yandan koruyarak aralarına almak.

“Apte, yenge kelĭnnĭ tüşĭreler, / Aralap alıp içerĭ kĭrseteler.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. v. 1. A întredeschde. 2. A rări, a distanţa.

ARALANMA, **-UW** is. Aralanma.

Rom. s. Faptul de **aralanmak***. Întredeschidere.*

ARALANMAK (**aralanmaq**) f. Aralanmak.

1. Biraz açılmak.

"Kalabalık salonda hawa da kızıştı, cılındı. Perde bĭraz aralandı." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Seyrekleşmek.

Rom. v. 1. A fi întredeschis, a se întredeschide. 2. A se rări.

ARALAŞ s. 1. Karışık, karışmış.

"Sebelep turgan cawınman, aralaş karman. / Sen kayerde 'ah deseñ' men de barman." - (Boztorgay).

2. zf. Arada bir.

"Cuwurıp celkek toplayman, aralaş cuwa, / Aylandırgan başımnı aylelĭ dua." - (Tahir Erci - Çınlar / Emel D.).

- **Kün aralaş -** Gün aşırı, bir gün ara ile.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **aralaş;** Nog., Kazak. - **aralas;**

Rom. adj. 1. Amestecat; mixt. 2. Uneori, din când în când.

ARALAŞMA, **-UW** is. Aralaşma.

Rom. s. Acțiunea de **aralaşmak***.*

ARALAŞMAK (**aralaşmaq**) f. Aralaşmak. Var. **aralaşuw**.

1. Başkalarının arasına girmek, sokulmak, karışmak.

"Suwga gemĭ saldırdım, karaga dercan. / Cuwurup yelken cayayım, aralaş Nurcan." - (Boztorgay).

2. Aralanmak, seyrelmek, aralıklı duruma gelmek.

- **Kökke aralaşmak** - mec. Çok yükseklere kadar yükselmek. **"Bĭr keşede yasalıp şıkkan, kökke aralaşkan sarayı da padışankısından köp taa arüw ve balaban eken." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemir Batır).

Rom. v. 1. A se amesteca, a se băga, a se asocia cu ..., a se vârî. 2. A se distanța, a se rări.

ARALAŞTIRMA, **-UW** is. Aralaştırma.

Rom. s. Acțiunea de **aralaştırmak***.*

ARALAŞTIRMAK (**aralaştırmaq**) f. Aralaştırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aralaşmak***.*

ARALATMAK (**aralatmaq**) f. Aralatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aralamak***.*

ARALIK[1] (**aralıq**) is. Aralık.

1. İki şey arasındaki açıklık, uzaklık. Eşanl. **sızat.**

2. Yol, geçit.

"Geşemen kapıñ aldından, aralıktan. / Sen sarardıñ, men soldım sewdalıktan." - (Boztorgay).

"Şalt kele-bĭlmesĭ üşün Kencömer akaynıñ üyĭ men damlarınıñ arasındakı bĭr tar aralıktan, ondan son da (...) curtlıknıñ katından geşmesĭ kerek edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, hikâye).

3. Sıra, vakit.

4. s. ve zf. Yarı açık, tam kapanmamış.

- **Bĭr aralık (ara)** – a) Kısa bir süre. b) Geçmişte bir zaman.

Rom. s. 1. Întredeschidere, crăpătură; interval, spațiu, distanță. 2. Loc de trecere; stradelă. 3. Interval de timp, răstimp; timp; vreme. 4. adj. și adv. Întredeschis.

ARALIK[2] (**aralıq**) is. Aralık ayı.

"29 Aralık 1989: Romanya Demokrat Türk Müslüman Bĭrlĭgĭ kurulmuştur." - (Renkler 3).

Rom. s. Luna Decembrie.

ARALIKLAMA, **-W** (**aralıqlama**, **-w**) is. Aralıklama.

Rom. s. Acțiunea de a întredeschide.

ARALIKLAMAK (**aralıqlamaq**) f. Aralamak. Eşanl. **aralamak**.

Rom. v. 1. A întredeschide. 2. A distanța , a rări.

ARALIKLATMAK (**aralıqlatmaq**) f. Aralatmak, aralıklatmak.

Rom. v. A face să se întredeschidă; a face să se rărească.

ARALIKLI (**aralıqlı**) s. Aralıklı.

1. Biraz açık duran, tam açılmış olmayan.

"Aralıklı kapı katında konışkan Şelebican'nı neşĭn kelgenĭn şagıp algan canı mualĭm, şo yerde sofradan turıp, aldına artına karamay, ölĭm halĭnde kartiynĭñ üyüne dogrı hızlandı." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Aralarında açıklık bulunan, seyrek yerleştirilen.

Rom. adj. 1. Întredeschis. 2. Distanțat, rărit.

ARALIKSIZ (**aralıqsız**) s. Aralıksız.

Rom. adj. 1. Fără întredeschidere. 2. Ne distanțat, nerărit. 3. adv. Fără întrerupere, neîncetat, continuu.

ARAM s. (Ar. haram). Haram. Var. **haram.**

1. Sağlığa veya toplumun hayatına zararlı görülüp dince yasaklanmış olan.

"Kumar aram eken. Kumar osal eken. Neme lâzım. Maga bĭr tĭlĭm ötmek çıkarsın da."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. mec. Zararlı.

3. mec. Yararsız, faydasız.

4. mec. Kirli, pis.

"Aram para man karnıñ şĭşken, bĭr de maga akıl üyretesĭñ mĭ ? Elĭmden kelse kırşımacılarnıñ epsĭn öltĭrĭr edĭm." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

5. mec. Çirkin; yakışıksız, ayıp, müstehcen.

"Artımızdan tagışalar, ayuwga karaganday etĭp alaylar man, külkĭler men, aram laflar man şahsiyetĭmĭznĭ karalaylar; aralarında İkmet te bar." - (Yaşar Memedemin - Ayrılma).

6. ünl. Hakaret, aşağılama veya azar sözü.

"Oy arram, kurbanga domız denmez, murdar boldı ĭşte. Taşla onı da ket başkasın ketĭr." - (Ahmet Karakaya – Fıkralar).

- **Aram aşamak -** Dinin veya kanunların yasakladığı yollardan elde edilen kazançlarla geçinmek.
- **Aram bolmak (Bĭr şiy bĭrewge)** – Bir şeyden gereği gibi yararlanamamak. **"Sensĭz zewk maga aram, künler geşmiy. / Ölecekmen dertĭñden, aş suw ĭşmiy." -** (Boztorgay).
- **Aram bolsın !** – Hayrını görme !
- **Aram elál demiy** – Haram helâl demeden; sağlık veya ahlâk gereklerine aldırmaksızın.
- **Aram ölmek –** (Kesimlik hayvan) İslâmi kurallar yerine getirilip kesilemeden ölmek.
- **Aram para –** Yasa dışı yollardan kazanılan para.
- **Aram tamak -** Asalak, tembel.

• **Aram keldĭ, aram kettĭ. -** Deyim. (Bir kazanç) Kanunsuz yollardan geldi, onu elde edene de yararlı olmadı, anlamında.

• **Unsız yernĭñ suwı aram, suwsız yernĭñ unı aram.** – Deyim. Unsuz yerin suyu haram, susuz yerin unu haram.

• **Üyge kerek, camĭge aram** – Deyim. Eve gerek (olan şey), camiye yararsız (olabilir).

• **Aram bukmaz, kan cukmaz. –** Atas. Haram şey kişiye kuvvet vermez, kan kişiye gıda olmaz.

• **Aramdan kelgen aramga keter. –** Atas. Haramdan gelen harama gider.

• **Mışık awzı cetmegen cĭgerge "aram" der.** – Atas. Kedi ağzı ermeyen ciğere haram der.

• **Şoban köp bolsa, koy aram öler.** – Atas. Çobanlar çok olan yerde koyun haram ölür.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **aram;**

Rom. adj. 1. Spurcat, abject, oprit de religie. 2. fig. Dăunător. 3. fig. Nefolositor. 4. fig. Murdar. 5. fig. Ruşinos, obscen. 6. İnjurie : Spurcatule!

ARAMA, -W is. Arama.

Rom. v. Acţiunea de **aramak.**

ARAMAK (aramaq) f. Aramak. Eşanl. **karamak**.

1. Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak.

2. Bir yöntem bulmaya çalışmak.

3. Yoklamak, araştırmak.

"Kayrılıp ay selâm berdĭm, / Göñĭl arav. / Arüwşe kız şaşıp kaldı ay, / Selâmım almay." - (Boztorgay).

4. Hatır sormaya gitmek.

5. Bir şeyin yokluğunu duyarak hatırlamak, özlemek, istemek.

"Armıt dalda sararsın, / Akız, menĭ ararsıñ. / Ne uzunsın, ne kıska, / Tamam maga kararsın." - (Boztorgay).

6. Önem vermek.

• **Aragay** - (Nog.). Arayacak. **"Ay aragay, aragay, / Aydarıñ kĭm taragay ? Beş kün hasta, / Beş kün saw, / Katĭrĭñ kĭmler soragay, dep cırlaydı." -** (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

• **Aramak taramak** – İyice aramak, araştırmak **"O ne? Delĭrdĭñ mĭ? Aramay taramay, teran bĭzlerden soramay, sen kĭmĭn kızın beresĭn?" -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Arap soramak -** Arayıp sormak; bir kimsenin durumuyla ilgilenmek.

• **Awız aramak** – Ağız aramak; öğrenmek istediği şeyi söyletecek yolda dil kullanmak.

• **Bahane aramak** - Bir işi yapmamak için sebep aramak. **"Konuşulganlardan hiç haz etmiy, araga başka laf sokmak üşün hep bahane aray." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

• **Kiyfĭn aramak** – Birinin huyuna suyuna gitmek. **"Hakime kartiy bek süye bu torunın, / Sultaniye de bek aray onıñ kiyfĭn." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

• **Zıtın aramak -** Birini sinirlendirecek hareketlerde bulunmak; zıddına gitmek. **"Kudagıylarga öpkelerĭn falan aytıp zıtların aramasınlar." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

• **Aragan Mewlasın da tabar, belásın da -** Deyim. Arayan Mevlâ'sını da bulur, belâsını da.

• **Ne arar ? –** Deyim. "Yoktur." anlamında söz. **"Men ewwelden sokta edĭm, şĭmdĭ keday. / Men karĭpte mal ne arar, çorbacım bek bay." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

• **Cennemge ketken yoldaş arar. -** Atas. Cehenneme giden yoldaş arar.

om. v. 1. A căuta, a scotoci. 2. A cerceta. 3. A întreba de cineva, a dori să-l vadă. 4. A se duce să-l vadă. 5. A simţi lipsa a ceva, a cuiva; a tânji după ceva. 6. A pretinde, a cere.

ARAM-BALIK (aram-balıq) is. Zool. Yunus balığı. (Lat. Delphinus delphis).

"Özüm aram-balık içinde, / Saçım aram balık tışında, / Oñ tĭzĭmde Asançık, / Sol tĭzĭmde Söyünçük, / Katĭp çıkayım, kadayçıgım? degen." - (Emin Bektöre – Nar Kamış Masalı).

Rom. s. Zool. Delfin.

ARAMLAMA, -W is. Haram hale sokma.

Rom. s. Faptul de **aramlamak.**

ARAMLAMAK (aramlamaq) f. 1. Haram hale sokmak.

"Kolımnı da aramladım domızınıñ yüzĭnden, dep rakı man bılaşkan kolının ters yagı man balasının awzına bĭr tokat yapıştırdı." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

2. mec. Kirletmek, pisletmek.

3. mec. Haram etmek; bozmak, berbat etmek.

"Sen de, diy Oktay'ga karap, bo waşiylerge iyĭrĭp köy terbiyesĭn aramlaysın !" - (Yaşar Memedemin - Ayrılma).

Rom. v. 1. A spurca. 2. A murdări. 3. fig. A strica, a da (o treabă) peste cap.

ARAMLANMAK (aramlanmaq) f. 1. Haram hale gelmek.

2. Kirlenmek, pislenmek.

"(Bala) Şamırga tüşe, betĭ kolı kĭrlene, üstĭ başı aramlana." - (Nedret Mahmut – Ballar Folklorı).

3. mec. Kirli bir işe bulaşmak.

Rom. v. 1. A se spurca. 2. A se murdări. 3. fig. A se încurca într-o afacere murdară.

ARAMLAŞMAK (aramlaşmaq) f. → **Aramlanmak**.

ARAMLATMAK (aramlatmaq) f. 1. Haramlamak; haram hale sokmak.

2. Haramlatmak, haram hale sokturmak.

Rom. v. 1. A spurca. 2. A pune să spurce.

ARAMLIK (aramlıq) is. 1. Haram olma durumu.

2. mec. Alçaklık, hainlik, namussuzluk.

Rom. s. 1. Stare de spurcăciune. 2. fig. Josnicie, mârşăvie, abjecţie.

ARAMNAMA, -W is. → **Aramlama, -w**.

ARAMNAMAK (aramnamaq) f. → **Aramlamak**.

ARAMSINMAK (aramsınmaq) f. 1. Haram saymak.

2. Tiksinmek, tiksinti duymak.

Rom. v. 1. A considera ca ceva spurcat, oprit de religie. 2. A simţi scârbă.

ARAMTAMAK (aramtamaq) is. 1. Asalak; başkasının sırtından geçinen kimse.

2. Çanak yalayıcı; dalkavuk.

Rom. s. 1. Parazit, trântor. 2. Linge-blide; linguşitor, om servil.

ARAMTAMAKLIK (**aramtamaqlıq**) is. 1. Asalaklık.

2. Çanak yalayıcılık, dalkavukluk.

Rom. s. 1. Parazitism. 2. Servilism.

ARAMZADE is. (Ar.haram+Fars.-zade). Haramzade; piç.

- **Aslın caşırgan, aramzade. -** Atas. Aslını gizleyen haramzade.

Rom. s. Bastard, copil nelegitim.

ARAN is. Ahır, dam. Var. **ahır, dam.**

1. Büyük baş hayvan barınağı; ahır, dam.

"Men anamnıñ kencesĭ, saylatırman. / Al torı atıñ aranga baylatırman." - (Boztorgay).

2. Tahıl ve çeşitli tarım ürünleri (tütün, pamuk v.b.) veya her türlü eşya deposu olarak kullanılan yapı.

"Karlar ĭrĭdĭ. Ballar şanaların aranlarga sakladılar." - (Muratça Seit Abdula - İ. Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ I).

3. Köy yerinde, düğün ve bayram şenliklerinin yapılması için temizlenip düzenlenmiş büyük ahır veya depo binası.

"Aranda kızlar körünse, ey şuwal ey, / Aylanıp oynar bo şuwal, ey şuwal ey." - (Boztorgay).

"Aşhanada, aranda, erkez üşün bĭr ĭş bar, / Solıgın zor alalar zavallı yardımcılar." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan. **- aran;**

Rom. s. 1. Grajd. 2. Magazie 3. (La sate) Hală, sală, încăpere mare, de grajduri sau de magazie, amenajată pentru petreceri ocazionale.

ARANILMAK (**aranılmaq**) f. Aranılmak.

Rom. v. Forma pasivă şi reflexivă de la **aramak.**

ARANMA, **-UW** is. Aranma.

Rom. s. Faptul de **aranmak.**

ARANMAK (**aranmaq**) f. Aranmak.

Rom. v. 1. A se căuta, a se scotoci. 2. A fi căutat.

ARAP öz. is. ve s. (Ar. arab). Arap.

1. Yakın Doğu, Arap yarımadası ve Kuzey Afrika'da yaşayan halk ve bu halktan olan kimse.

"Araplar kökke era der, ema der cerge, / Tahsilce senden sorayman, ne der celge?" - (Boztorgay).

"İslâmiyet Araplar arasında başladı. Muhammed aleyhisselâm arap edĭ. Lâkin bu mukaddes ve yüksek din bĭrköp yerlerge cayıldı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

"Paşaga kelgen bĭr arap, / Sesĭ kısık, közĭ cıltırap : / - Alımlık anaw bedebiyĭm, / Ta Bab-el-Mandep'ten kelemen / Satlık bĭr atım bar dep." - (Tahsin İbrahim / George Coşbug'tan terc. - Elzorab).

2. s. Arabistan ve Araplarla ilgili olan.

"Bu kara kara añlaşılmaz ince arap laflarını eceler, tekrar tekrar okur, añlamaz, añlamaganımız üçün mü bilmem, hiç de bir şey ögrenemezdĭk." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

3. is. Zenci.

"Akayım bo sözlernĭ başka türlĭ añladı. Kenarında otırgan biyaz su üstĭnde bĭr kara arap bar eken, o arapka merak ettĭñ, dedĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

4. s. ve is. Koyu esmer veya kara.

- **Arap atı -** Zool. Güzel görünüşlü, dayanıklı binek atı cinsi. **"Boyı bek o kadar ĭrĭ tuwıl, başı kĭşkene, moynı bĭr karar uzunlıkta ama, kuwwetlı em kür bĭr calın man kaplı, kĭşkene kulaklı, uzun kuyruklı, ayakları ince, názĭk. ... Bo arap cınısı be, em de temĭz arap !" -** (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).
- **Arap şáşĭ -** mec. Arap saçı, karışık durum.
- **Arap zamkı -** Bir tutkal çeşidi.
- **Anlagan bolsan arap bolayım**.- Deyim. Anladımsa arap olayım. (Hiçbir şey anlamadım).

Rom. s. 1. Arab. 2. adj. Arab, arăbesc. 3. s. Negru, negroid. 4. adj. şi s. Brunet, oacheş, arăpilă.

ARAPÇA is. ve s. → **Arapşa**.

"Arapçanı bĭrkaç hoca okuttılar. Özlerĭ bĭlmegenlerĭ ve bĭr metodları bolmadan ders bergenlerĭ üşün, bĭzge kırlı bĭr şiy üyretmedĭler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

ARAPLAŞMAK (**araplaşmaq**) f. Araplaşmak.

Rom. v. A se arabiza.

ARAPLAŞTIRMAK (**araplaştırmak**) f. Araplaştırmak.

Rom. v. A arabiza.

ARAPLIK (**araplıq**) is. Araplık.

Rom. s. Arăbime.

ARAPŞA is. ve s. Arapça. Var. **Arapça.**

1. is. Arap dili. **Arapşa bĭlmek –** Arap dilini bilmek.

2. s. Arap dilinde olan.

"Arapşa üş beş kelâm eşĭte kalgan, / Kökmen cernĭ soragan bo kĭm bolgan?" - (Boztorgay).

3. zf. Arap dilinde.

"Başka dini adetlerde bolganınday, cawun duwasında da, okılgan duwalar arapşa aytıla edĭ." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay 2).

Rom. 1. Limba arabă. 2. adj. Arab, arăbesc. 3. adv. Arăbeşte, în limba arabă.

ARARET (Ar. Hararet**)** is. Hararet.

1. Isı, sıcaklık.

2. Sıcaklık derecesi.

3. Vücut ısısı. Eşanl. **ateş, ateşlĭlĭk.**

"Cewcet, Altan'nın álĭ bek zor, araretĭ turmadan öse. Katecekmen de, katecekmen ..." - (Altay Kerim – Kâniye).

4. Susuzluk.

5. mec. Coşkunluk, ateşlilik.

Rom. s. 1. Căldură. 2. Temperatură. 3. Febră. 4. Sete. 5. fig. Înflăcărare, entuziasm.

ARARETLENDĬRME, -ÜW is. Hararetlendirme.

Rom. s. Acţiunea de **araretlendĭrmek.**

ARARETLENDĬRMEK f. Hararetlendirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **araretlenmek.**

ARARETLENME, -ÜW is. Hararetlenme.

Rom. s. Faptul de **araretlenmek.**

ARARETLENMEK f. Hararetlenmek.

1. Isısı artmak, ısınmak.

2. mec. Canlanmak, heyecanlanmak, kızışmak.

Rom. v. 1. A se încălzi; a se încinge; a i se urca temperatura. 2. fig. A se înflăcăra, a se entuziasma.

ARARETLĬ s. Hararetli.

1. Isısı, sıcaklığı fazla olan.

2. mec. Coşkun, ateşli.

Rom. adj. 1. Cald, încălzit; încins. 2. fig. Înflăcărat, entuziasmat.

ARASAT öz. is. (Ar. arasat). Din. Kıyamet günü bütün ölülerin toplanacağı yer.

Rom. s. propr. După credinţa musulmană, locul unde se vor aduna morţii înviaţi în ziua judecăţii de apoi.

ARA SIRA zf. Ara sıra; seyrek olarak, zaman zaman.

"Alay köy balları cıyılgan. Koyan Kaşıp, Al Kördĭm oynay, bakırşıp şakırşa ve ara sıra kawgalaşa edĭler." - (Mehmet Vani – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. adv. Când şi când, uneori, din când în când.

ARASIZ zf. Arasız, ara vermeden, sürekli.

Rom. adj. Continuu, fără întrerupere, necontenit.

ARAŞTIRI is. Araştırı, araştırma.

Rom. s. Căutare; cercetare.

ARAŞTIRICI is. Araştırıcı, araştırmacı.

"Başka bĭr araştırıcı, İbrahim Hakkı Konyalı, Nasrettin Hoca'nıñ XII. asırın ortasında yaşaganına dair temelli bilgiler bere." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. şi adj. Cercetător; care cercetează.

ARAŞTIRICILIK (araştırıcılıq) is. Araştırıcılık.

Rom. s. Muncă, activitate de cercetare.

ARAŞTIRILMAK (araştırılmaq) f. Araştırılmak.

Rom. v. A se cerceta; a fi cercetat.

ARAŞTIRMA, -UW is. Araştırma.

1. Araştırmak işi.

2. Bir konu üzerine bilimsel çalışma.

"Rametlĭnĭñ kĭşĭlĭgĭ, yaşayışı akkında ĭrĭlĭ ufaklı, köpten köp kitaplar, makaleler, araştırmalar meydanga şıga." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. 1. Acţiunea de **araştırmak***; căutare, scotocire; întrebare. 2. Cercetare, investigare.*

ARAŞTIRMACI is. Araştırmacı.

"Tatar-Türk tarihĭ men ograşkan alimler ekĭ türlĭdĭr : 1. Tatarlarga hor köz men karaganlar ... 2. Tatar tarihĭne obyektif köz men ve yalnız hakikatnı meydanga şıgarmak niyetĭ men yaklaşkanlar. Son zamanlarda bĭrĭncĭ türdekĭ bĭlĭmsel araştırmacılar azalmakta bolıp, ekĭncĭ türdekĭ alimler awurlık kazanmaktadır." - (Tahsin Cemil - Tatar Adı / Renkler).

Rom. s. Cercetător.

ARAŞTIRMACILIK (araştırmacılıq) is. Araştırmacılık.

Rom. s. Muncă de cercetare.

ARAŞTIRMAK (araştırmaq) f. Araştırmak.

1. Birini veya bir şeyi bulmak için bir yeri gözden geçirmek.

2. Sormak, soruşturmak.

"Kayışnı tĭlseñ, tasmalap, / Kız ayttırsañ, basmalap, derler. Ayse sen şo ĭşnĭ basmalay berĭp bĭr araştır." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. İşte, bilimde ve sanatta yöntemli çalışmalar yapmak.

"Milli ihtiyaçların arüw araştırganlar, milli eksĭklerĭn tüşünüp tapkan ve totırmaga çalışkanlar." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Halknıñ kerek meziyetlerĭn, kerek kusurların araştırmaga koyuldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. 1. A căuta; a scotoci. 2. A întreba. 3. A cerceta, a investiga; a lucra ca cercetător.

ARAŞTIRUWCI is. Araştırmacı.

"Şonday bek köp sorawlar okuwcınıñ ve araştıruwcınıñ akılına kelmiy kalmaylar." - (Şükran Vuap Mokanu – Memet Niyazi, Dobrocalı Tatar Şairĭ / Renkler 1).

Rom. s. Căutător; cercetător.

ARATMA, -UW is. Aratma.

Rom. s. Faptul de **aratmak**.

ARATMAK (aratmaq) f. Aratmak, aramak işini yaptırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aramak**.

ARATTIRMAK (arattırmaq) f. Arattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aratmak**.

ARAYICI is. ve s. Arayıcı.

Rom. s. şi adj. Căutător.

ARAYIŞ is. Arayış; arama.

Rom. s. Fel de a căuta; căutare.

ARAZİ is. (Ar. arazi). Arazi, yer, toprak.

"Tarihte bo kadar genĭş bĭr araziynĭ bĭr kĭmse, bĭzĭm küngeşĭ bĭle fet etmedĭ." - (Memet Ablai - Tatarlar Kĭmlerdĭr ? / Boztorgay 1).

Rom. s. Pământ, teren ; teritoriu.

ARBA is. → **Araba**.

"Üyken toy künĭ cat köynıñ caşları, / Colga sıymay kelgen arba tolı kızları." - (Necip H. Fazıl – Toy).

• **Izsız arba, kızsız dünya köşmez.** – Atas. İzsiz araba, kızsız dünya dönmez.

ARBACI is. → **Arabacı**.

ARBALAMAK (arbalamaq) f. → **Arabalamak**.

ARBİTRAT ETMEK f. (Rom. arbitrat+Tat. etmek). Spor. (Hakem) Maç idare etmek.

Rom. v. A arbitra.

ARBİTRU is. (Fr.>Rom). Spor. Hakem.

Rom. s. Arbitru.

ARC is. (Ar. harc). Harç.

1. Masraf.

2. İnşaat harcı (toprak, saman, gübre ve su veya kum, kireç, çakıl, çimento ve su karışımı).

3. mec. Bir kimsenin elinden gelen iş.

"Şĭmdĭ anladım ke üylenmek, toy yasamak fakir fukarenĭñ arcı tuwıl eken." - (Necip H.Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. s. 1. Cheltuială. 2. Mortar. 3. fig. Treabă pe măsura puterilor cuiva.

ARCA is. Bot. Ardıç ağacı. (Lat. Juniperus).

Türk Lehç. : Kırım. - **ardıç;** Kazak. - **arşa;** Kazan. - **arça, artış;** Karaçay Malkar. - **artiş;** Moğ. - **arça, arts (arţ);**

Rom. s. Bot. İenupăr.

ARCA KUŞI (arcaquşı) is. Zool. Ardıç kuşu. (Lat. Turdus pilaris).

Rom. s. Zool. Sturz.

ARCENTİNALI s. (Rom. Argentina+Tat.-lı). Arjantinli; Arjantin halkından olan.

Rom. adj. Argentinian.

ARCIMAK (**arcımaq**) is. Koşu atı cinsi. Var. **argamak, argımak.**

"Arcımak edĭm, at boldım, arıklıktan köremen. / Tuwgan edĭk, cat boldık, carlılıktan köremen." - (Boztorgay).

Rom. s. Rasă de cal de călărie.

ARDAL is. (Ar. hardal). Bot. Hardal. Eşanl. **kışı.**

1. Bazı cinsleri tohumlarının yağı için ekilen, sarı çiçekli bir bitki cinsi. (Lat. Brassica nigra; Brassica napus oleifera; Brassica rapa oleifera).

"Sapsarı tarlalar. Bo tarlalarga ardal egĭlgen, onlar da sapsarı bolıp şeşek aşkanlar. Yemyeşĭlnĭñ katında sapsarı bek yaraşkan." - (Nevzat Yusuf Sarıgöl - Kündelĭkşĭ / Karad. 146).

"Ardalnıñ tanelerĭnden şıgarılgan mayı ĭşke yarar. Ardal mayı yemeklerde kullanılır." - (Okuma Kitabı - III).

"Bostancı Abdulah akay da kĭşkene ballarnı cıyıp bostan kenarındakı ardallarnı culkmaga ketecek." - (Okıma Kitabı - IV).

2. Bu bitkinin tohumundan yapılan, sofra hardalı denilen iştah açıcı macun.

Rom. s. 1. Bot. Rapiţă; muştar. 2. Muştar de masă, preparat condimentar.

ARDIL is. Ardıl; halef.

"Kırım bĭr aydındır, / Bĭzler onıñ ardılları." - (Yaşar Memedemin - Anka).

Rom. s. Succesor, urmaş.

ARDI-SIRA zf. Arkasından, peşinden.

"Ardı sıra sofralar kurulalar, / Konakbaylar aş taşıp yorulalar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

Rom. adv. Apoi, după aceea.

AREFE is. (Ar. arefe) Arife; belli bir günün, bir olayın bir önceki günü veya günleri. Var. **arfe, arife, arpe.**

"Kurban Bayramınıñ arefesĭ eken. On üç hane Gezlew ĭskelesĭnde bĭr yelkenlĭ gemĭge mĭngenler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

"Cılbaş arfesĭ günü Sabri, nenesĭ ve dört yaşında ekesĭ İrfan, üşewĭ fabrikaga bardılar." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

- **Arefe günĭ yalan aytkannıñ bayram günĭ yüzĭ kızarır. -** Atas. Arefe günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kızarır.

Rom. s. Ajun.

AREKET is. (Ar. hareket). Hareket.

1. Bir cismin durumunun ve yerinin değişmesi.

2. Vücudu kıpırdatma, kımıldanma.

3. Davranış.

"Babam kapılarnı, pencĭrelernĭ arüw etĭp capkan sora, takta salıp tışardan mıklay. Babamdan başka bĭr kĭmse arekette tabılmay." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

4. Yola çıkma.

5. Akım, belli bir amaca varmak için yapılan ilerlemeler dizisi.

6. Spor veya bazı sanatlarda bedene verilen şekiller ve yaptırılan egzersizler.

7. Fels. Var olan her şeyin sürekli olarak geçirdiği değişimler.

- **Areket bolgan cerde bereket bolır. –** Atas. Hareket olan yerde bereket olur.

Rom. s. 1.- 7. Mişcare. 1. Fiz. Deplasare. 2. Acţiune, activitate. 3. Comportare, atitudine. 4. Pornire la drum, plecare. 5. Curent, ansamblu de activităţi. 6. Exerciţiu fizic. 7. Filoz. Forma de existenţă a materiei.

AREKETLENDĬRMEK f. Hareketlendirmek.

Rom. v. Factitiv de la **areketlenmek.**

AREKETLENMEK f. Hareketlenmek.

Rom. v. A se pune în mişcare; a trece la acţiune.

AREKETLĬ s. Hareketli.

Rom. adj. În mişcare; activ, mobil.

AREKETLĬLĬK is. Hareketlilik.

Rom. s. Mobilitate; vioiciune.

AREKETSĬZ s. Hareketsiz.

Rom. adj. İmobil, fix, nemişcat; inactiv.

AREKETSĬZLĬK is. Hareketsizlik.

Rom. s. Lipsă de mişcare, nemişcare, imobilitate; inactivitate.

ARENA is. (Fr>Rom.Türk). Arena; meydan, alan.

Rom. s. Arenă.

AREPENA is. (Ar. harif+Fars. ane = zf. paylaşarak). Harifane; masrafları katılanlar tarafından karşılanarak yapılan şölen.

"Hoca keter ketmez, apakayı mol kolnıñ bĭrĭ bolganı üşĭn, komşı apakayların şakırıp arepena yasaylar." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

"Gül Kıymet'nĭñ üyĭnde arepena tertĭplengen, / Yakın köyden mĭsapĭr ekĭ de caş kız kelgen. / Caşlar kelĭp kĭrgende mabetlĭk te başlay." - (Yaşar Memedemin - Caşlık / Anka).

Türk Lehç. : Kırım. - **arepene;** Azer. - **arepena;**

Rom. s. 1. Refenea; petrecere organizată cu contribuţia bănească a tuturor participanţilor.

ARET is. (Ar. "ahret" sözünden) 1. Ahret kardeşi; aralarında "**aretlĭk**" töreniyle ahret kardeşliği ilân edilmiş olan kız çocuk veya kadınlardan her biri.

"Sultaniye ızın alıp anasından, / ... Candan dostı, aretĭ Zöhre'men bĭrge / Keteler bĭraz dolaşıp gezĭnmege." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

"Alĭ'nıñ dostı Gülsüm'ge komşı köyden, / atı Sádet, / özĭ de Gülsüm men aret / bĭr kız kelgen." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. (Kadın veya erkek) Ahbap, dost, arkadaş.

“Kobaziy, karşıgaga taban cürüş et, teran sırdaşayık, dep, Cewdet aretĭn bĭr dena yaka şakırdı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Aret bolmak (tutuşmak) -** a) İki kız çocuk veya iki kadın dostluklarını “**aretlĭk**” töreniyle duyurmak. b) Dost olmak.

Rom. *s. 1. Prietenă bună a unei persoane de sex feminin, legată de ea printr-un jurământ ritual; surată. 2. p. ext. Prieten, -ă; amic, -ă.*

ARETLEŞMEK f. 1. Ahret kardeşi olmak.

2. Dost olmak.

Rom. *v. 1. A deveni prietene intime (printr-un ritual tradiţional). 2. prin ext. A se împrieteni.*

ARETLĬK is. 1. Ahret kardeşliği; aile içinde yapılan bir törenle karar verilen iki kız çocuk veya iki kadın arasındaki samimi, ömürlük arkadaşlık bağı.

2. Ahbaplık, dostluk.

Rom. *s. 1. (Între persoane de sex feminin) Prietenie intimă (încheiată printr-un ritual tradiţional); surăţie. 2. p. ext. Prietenie, amiciţie.*

ARF s. (Ar. harf) Harf. Var. **arĭf, harf.**

“Dıkkat etĭp yazmay. Arflernĭ atlay ya da yañgış yaza.” - (Tatar Tĭlĭ - II).

- **Arfĭ arfĭne -** Harfi harfine; aynen.

Rom. *s. Literă.*

ARFE is. → **Arefe.**

“Yüksek tawlarnıñ töbesĭ duman, / Büyük yĭgĭtlernĭñ türbesĭ duman, / Beklenmez ĭşlernĭñ nefesĭ duman, / Kanlı cenklernĭñ arfesĭ duman.” - (Bekir S. Çobanzade-Duman).

- **Arfe günĭ yalan aytkannıñ Bayram künĭ yüzĭ kara bolır. -** Atas. Arefe günü yalan söyleyenin Bayram günü yüzü kara çıkar.

ARGAMAK (**arğamaq**) is. Saf kan koşu atı. Var. **arcımak, argımak[1].**

“Argamaknıñ yahşısı / Az otlar da köp koşar. / Er cĭgĭtnĭñ yahşısı / Az konışar, köp ĭşler.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. - **arğamaq;** Moğ. - **arğamaq;**

Rom. *s. Cal de călărie, pur sânge.*

ARGI (**arğı**) s. Öbür, öteki, karşı; arttaki.

“Edĭl’nĭñ argı cagında / Gemĭ kaldı kıbırdap. / Yarga barsañ selâm et, / Kulagına şıbırdap.” - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Nog., Kazan., Karaçay Malkar. - **arğı;**

Rom. *adj. Aflat în spate (în urmă, de partea cealaltă).*

ARGIMAK[1] (**arğımaq**) is. Saf kan koşu atı. Var. **arcımak, argamak.**

“Argımak atnıñ togasınday, / Arüwşe kıznıñ sırgasınday. / Mıradına ereyek, / taa bereyek, bereyek.” - (Boztorgay).

- **Argımak edĭm, at boldım, arıklıktan köremen. / Tuwgan edĭk, cat boldık, carlılıktan köremen.” -** Deyim. Koşu atı idim, beygir oldum, zayıflıktandır diyorum. / Akraba idik, yad olduk, yoksulluktandır diyorum.

- **Argımak álĭne köre bolır. –** Deyim. Koşu atı haline göre olur.

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **argımaq;**

Rom. *s. Cal de călărie, pur sânge.*

ARGIMAK[2] (**arğımaq**) f. 1. (Koşu atı) Hızlı koşmak, koşturmak.

2. mec. Çabalamak.

“Bĭz álĭmĭzge köre argıgan cok ekemĭz. Künler, aylar keşken saytın aşlık canımızga cetmege başladı.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Türk Lehç. : Kırgız. **arguu –** Hızlı koşmak.

Rom. *v. 1. (Despre caii de curse) A alerga, a goni. 2. fig. A se zbate, a depune eforturi.*

ARGIN[1] (**arğın**) is. esk. Argun.

1. esk. Fare.

2. Tar. Eski Türk boyu adı.

“Töre tügĭl, kara’man. / Narık oglı Çora’man. / Aslımnı sorasañ / Men Argın’man. / Ak şunkar kuştan kırgınman. / Awılımnı sorasañ / Ay tamgalı Kukus oglı Tama’man.” - (Radlov’dan Başkurdistanlı Abdülkadir / İnan - Çorabatır, Kırım Nogay varyantı).

Rom. *s. arh. 1. Şoarece, şobolan. 2. Ist. O veche seminţie turcică.*

ARGIN[2] (**arğın**) s. Argın; yorgun, bitkin.

- **Yorgın argın** – Çok yorgun. **“Ümĭtlerĭn üzĭp yorgın argın köylerĭne kaytkanlar.” -** (Boztorgay).

Rom. *adj. Obosit, istovit, ostenit, trudit.*

ARGINLIK (**arğınlıq**) is. Argınlık; yorgunluk, bitkinlik, arıklık.

Rom. *s. Oboseală, istoveală, osteneală.*

ARGITMAK (**arğıtmaq**) f. (Atı) Doludizgin koşturmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **argımak[2].** *A pune să alerge.*

ARGONAUT (**argonaut**) öz. is. (Yun.>Fr.>Rom.Türk). Mitol. 1. Argonotlar; Antik çağda Argos gemisiyle Kolkida’ya altın postlu koçu bulmaya giden Yunanlı Yason ve arkadaşlarına verilen ad. Efsaneye göre, işlerini bitirip dönerlerken Kolkida kralı tarafından takip edilirler. Onlar da Bosfor’a girmez, Köstence’ye doğru kaçıp kurtulurlar.

2. mec. Cesur gemici.

Rom. *s. Argonaut.*

ARGOTİK (**argotik**) s. (Fr>Rom). Argo’ya ait, argo ile ilgili olan.

Rom. *adj. Argotik.*

ARGOU (**argou**) is. (Fr.>Rom.Türk). Argo.

Rom. *s. Argou.*

ARGUN (**arğun**) is. esk. Argun. Var.→ **argın[1].**

ARHAN is. → **Arkan.**

“...Bĭr at kördĭm mĭ, kunan, dönen bakmazdım, bĭr arhan alar, tutar, yalınına yapışır, cügen salar, mĭnerdĭm.” - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

ARHAYİK s. (Fr.>Rom.Türk). Arkaik.

1. Çok eski bir devirden kalma.

2. (Kelimeler hakkında) Eskimiş, artık kullanılmayan.

Rom. *adj. Arhaic.*

ARHAYİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Dilb. Ed. Arkaizm; eskimiş, günümüzde artık kullanılmayan kelime veya deyimler.

Rom. *s. Lingv. Lit. Arhaism.*

ARHEOLOCİK s. (Fr.>Rom.Türk). Arkeolojik.

Rom. adj. Arheologic.

ARHEOLOCİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Arkeoloji.

Rom. s. Arheologie.

ARHEOLOG is. (Fr.>Rom.Türk). Arkeolog

Rom. s. Arheolog.

ARHİTEKT is. (Fr.>Rom). Mimar.

Rom. s. Arhitect.

ARHİTEKTURA is. (Fr.>Rom). Mimarlık; mimari.

Rom. s. Arhitectură.

ARHİV, -A is. (Fr>Rom.Türk). Arşiv. Eşanl. **belgelĭk.**

Rom. s. Arhivă.

ARHİVCĬ is. Arşivci.

Rom. s. Arhivar; arhivist.

ARI[1] is. Arı. Eşanl. **balşıbın.** (Lat. Apis mellifica).

Rom. s. Albină.

ARI[2] s. Arı.

1. Temiz.
2. Saf, katışıksız.
3. mec. Günahsız, suçsuz.

Kazan. - **aru;** Moğ. : **arig -** arı, temiz.

Rom. adj. 1. Curat, care nu este murdar. 2. Neamestecat, în stare pură. 3. fig. Nevinovat, pur.

ARICI is. Arıcı. Eşanl. **balcı.**

Rom. s. Prisăcar, apicultor.

ARICILIK (**arıcılıq**) is. Arıcılık. Eşanl. **balcılık**.

Rom. s. Prisăcărie, albinărit, apicultură.

ARIGAN (**arığan**) s. 1. Yorgun, yorulmuş.

2. Zayıf, zayıflamış.

• **Özĭndĭ arıgan dep bĭlseñ, dosıñdı ölgen dep bĭl. -** Atas. Kendini yorulmuş sayarsan, dostunu ölmüş diye say.

Rom. adj. 1. Obosit, ostenit. 2. Slab, slăbit.

ARIGANLIK (**arığanlıq**) is. 1. Yorgunluk.

2. Zayıflık.

Rom. s. 1. Oboseală, osteneală. 2. Slăbiciune, sfârşeală.

ARIGAYMAK (**arığaymaq**) f. 1. Yorulmak, bitkin düşmek.

2. Zayıflamak.

Rom. v. 1. A obosi, a osteni. 2. A slăbi.

ARIGUW (**arığuw**) is. ve f. → **Arıkma, Arıkmak.**

ARIK[1] (**arıq**) is. İnce kızılcık dallarından örülen, saman ve ot taşımak için kulanılan sepet. Eşanl. **sepet.**

"Sora ..., bĭz zewklanmadık ke ! Ayagımızdan şarık, arkamızdan arık tüşmedĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, hikâye).

• **Altı-arık –** Nisan ayının başındaki kocakarı soğuklarında hayvanların yem kıtlığı çektiği günlere halk tarafından verilen isim.

• **Abĭrlĭde altı-arık, / En bolmaydım cartı arık. / Cartı arık ta bolmasa, / Kes te könĭn et şarık." -** Atas. Nisanın "altı arık" denilen günleri için yedekte hiç olmazsa yarım sepet yem bulundur. O da yoksa, hayvanını kes, gönünden çarık yap.

• **Abĭrlĭnĭ aklañız, / Altı arık cem saklañız. –** Atas. Nisanın hakkını teslim ediniz, / Altı sepet yem bulundurunuz.

Türk Lehç. : Nog. - **arıq**; Moğ. : **arug, arag -** arık, küfe.

Rom. s. Coş mare din nuiele de corn, întrebuinţat pentru cărat paie şi fân.

ARIK[2] (**arıq**) s. Arık. Eşanl. **zayıf.**

1. Eti az ve yağsız.

"Etĭñ bolmasın balam, arık, semĭz, çandırdan. / Bolsın süt danasından, az maylı boş büyürden." - (İsmail Otar – Çibörek).

2. Zayıf, cılız, takatsız, güçsüz.

"Yaz keldĭ, carık boldı. / Aywanlar arık boldı. / Könlerĭ şarık boldı. / Aza, nawrezĭm mibarek." - (Boztorgay).

• **Ay carıkta börĭ arık –** Deyim. Ay ışığında kurt zayıf görünür.

• **Arık atka kuyrugı awur. –** Atas. Takatsız ata kuyruğu bile ağırdır.

• **Barda kıymet, yokta arık bellenmez. –** Atas. Varlıklıda kıymetlilik, yoksulda cılızlık göze çarpmaz.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar., Kazak. - **arıq;**

Rom. adj. 1. (Carne) Slabă, cu zgârciuri. 2. (Despre fiinţe) Slab, costeliv.

ARIK[3] (**arıq**) is. Arık, ark; su yolu, kanal. Var. **ark.**

"Mardarina yenge Ayşe'nĭ öz evĭne alıp kettĭ. Olar türlü sokaklardan, arıklar boyundan, köpürlerden keçĭp ... küçük eskĭ evge keldĭler." - (Gani Tevfik - Ayşecĭk / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **arıq;** Moğ. - **arug;** Mac. - **arok;**

Rom. s. Canal de irigaţie; rigolă.

ARIKLAMA, -W (**arıqlama**) is. Zayıflama.

Rom. s. Faptul de **arıklamak**. *Slăbire.*

ARIKLAMAK (**arıqlamaq**) f. Zayıflamak.

"Ána akaylar, bu bĭr knyaz, Padışanıñ katında. / Arıklagan, uyuz bolgan bĭrkaç mĭnek atın da / Mına şündĭ şu atlarnı sawultkançık şunda şay / Köyüñùzün örüşüne çıkarayım bĭr ekĭ ay (diy)." - (Amdi Giraybay - Hicret / Emel D).

Rom. v. A slăbi.

ARIKLANDIRMAK (**arıq**) f. Zayıflatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **arıklamak**. *A face să slăbească.*

ARIKLANMAK (**arıqlanmaq**) f. Zayıflamak.

Rom. v. A slăbi.

ARIKLAŞMAK (**arıqlaşmaq**) f. Zayıflamak.

Rom. v. A slăbi.

ARIKLATMAK (**arıqlatmaq**) f. Zayıflatmak. Var. arıklandırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **arıklamak**.

ARIKLIK (**arıqlıq**) is. Arıklık, zayıflık.

"Kotur taynıñ arıklıgını ve kurçangılıgını körgen han açuvlana." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

• **Argımak edĭm, at boldım, arıklıktan köremen. / Tuwgan edĭk, cat boldık, carlılıktan köremen." -** De-

yim. Koşu atı idim, beygir oldum, arıklığım sebebindendir diyorum / Akraba idik, yabancı olduk, yoksulluğum sebebindendir diyorum.

- **Börī arıklıgın bīlmez de itke tīşīn akşaytır.** - Atas. Kurt arıklığını bilmez de köpeğe dişlerini gösterir.

Rom. *s. Slăbiciune.*

ARIKMA, ARIGUW (arıqma, arığuw) is. Var. Arıma. 1. Yorulma.

2. Zayıflama.

Rom. *s. 1. Obosire. 2. Slăbire.*

ARIKMAK (arıqmaq) f. 1. Yorulmak.

2. Zayıflamak.

- **Ak fiyīlnīñ atı arıkmaz, tonı tozmaz.** - Atas. Namuslu insanın atı yorulmaz, giysileri yıpranmaz.
- **Börī arıkkanın bellī etmez, itke tīşīn akşaytır.** – Atas. Kurt zayıflığını belli etmez, köpeklere dişini gösterir.

Rom. *v. 1. A obosi, a osteni. 2. A slăbi.*

ARIKŞA s. Zayıfça.

Rom. *adj. Slăbuţ.*

ARILAMA, -W is. Arılama.

Rom. *s. Acţiunea de* **arılamak**.

ARILAMAK (arılamaq) f. Arılamak, temizlemek.

"Er wakıt öz awızıman aytalmagan şiylernī şo batırlarıñ yardımıman ve bütün kabaátnī onlarnıñ üstīne atıp cüregīn boşatkan, köz yaşların sürtīp göñīlīn arılagan." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Türk Lehç. : Kazan. - **arulau**; Moğ. - **arigulah, ariulah; arilah, arilgah**;

Rom. *v. A curăţa , a purifica.*

ARILAŞMA, -UW is. Arılaşma.

Rom. *s. Faptul de* **arılaşmak**.

ARILAŞMAK (arılaşmaq) f. Arılaşmak, temizlenmek.

Rom. *v. A se curăţa, a se purifica.*

ARILAŞTIRMA, -UW is. Arılaştırma.

Rom. *s. Acţiunea de* **arılaştırmak**.

ARILAŞTIRMAK (arılaştırmaq) f. Arılaştırmak.

Rom. *v. A curăţa, a purifica.*

ARILIK (arılıq) is. Arılık, temizlik.

Rom. *s. Curăţenie.*

ARILMAK (arılmaq) f. Yormak işi yapılmak.

- **At arılıp, ton tozdırıp.** - Deyim. Atını yorgun düşürerek, giysilerini yıpratarak; büyük zahmetlerle.

Rom. *v. A osteni; a obosi.*

ARIMA, -UW is. Var. **Arıkma.** 1. Yorulma.

2. Zayıflama.

Rom. *s. Obosire. 2. Slăbire.*

ARIMAK[1] (arımaq) f. Var. **arıkmak**.

1. Yorulmak.

"Aw, kelīnşek, baw kelīnşek, atım arıp / Ögīz karay bar'yatırman men bīr karīp." - (Nedret ve Enver Mahmut – Beyitler / Renkler).

2. Zayıflamak.

"Bonlar bīr koy, bīr de eşkī asraganlar; / Bo ayvanlar cemsīzlīkten arıganlar." - (Abdula Tukay'dan Tahsin İbrahim uyarl. - Okuma Kitabı III).

- **Ak piyīlnīñ atı arımaz, tonı tozmaz.** - Atas. Ak fiilin atı yorulmaz, kürkü yıpranmaz.
- **Arıp talmak** - Çok yorulmak.

Rom. *v. 1. A obosi. 2. A slăbi.*

ARIMAK[2] (arımaq) f. Arı olmak; günahlarından kurtulmak.

"Alak aytkan arımasın; er cīgītke cala capkan carımasın." - (Emin Bektöre - Halk Buluşları / Emel D.).

Rom. *v. A se curăţa de păcate.*

ARINDIRILGAN (arındırılğan) s. Arındırılmış.

Rom. *adj. Curăţat, purificat.*

ARINDIRMA, -UW is. Arındırma.

Rom. *s. Acţiunea de* **arındırmak**.

ARINDIRMAK (arındırmaq) f. Arındırmak.

Rom. *v. A curăţa, a purifica.*

ARINMA, -UW is. Arınma.

Rom. *s. Acţiunea de* **arınmak**.

ARINMAK (arınmaq) f. Arınmak.

1. Temizlenmek.

"Bonıñ içün katında köy barınmay, / Suwunda da ciyīz, keten arınmay." - (Bekir S. Çobanzade - Suw Anası).

2. Saf, katışıksız hale gelmek; yabancı madde ve unsurlardan kurtulmak.

"Tokta, batma Çongar köyü, ümüt kesme şay tezden, / Püsür ballar elallanır, arınırlar köñülden." - (Server Turpçu - Çongar Köyü).

Rom. *v. 1. A se curăţa, a se purifica. 2. A elimina corpurile străine, a se rafina.*

ARIŞ[1] is. At arabası oku.

"Altın araba yasat, gümüşten arış. / Merak etseñ soyıma kel de karış." - (Boztorgay).

"Faytonda ne saglam cay, / Ne arış kalgan kerşek, / Epsīn kopargan eşşek. !" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Özīnīñ paytonın ketīrgen diy, / Üstīne güller septīrgen diy, / Ekī şal atın cektīrgen diy, / Arışına bayrak otırtkan diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

- **Arışı cerde catmaz** – mec. Çalışkan, gayretli.
- **Tüyesī bolmasa, botası bar, arışı cerde catmazga** - Atas. Devesi yoksa, devesinin yavrusu vardır, arabasının oku yerde yatmaza (çalışkan kimsenin çareleri çoktur).

Rom. *s. Oişte.*

ARIŞ[2] is. Dokum. Çözgü, arış; dokumanın uzunlamasına olan ipleri.

Rom. *Text. Firele de urzeală; urzeală.*

ARIŞBAŞ is. Koşum takımından olup, atın hamuduyla araba okunun ucu arasında gerilen, arabayı yavaşlatmaya, durdurmaya veya geri geri aldırmaya yarayan kayış.

"Dewlet barıp atların başın sipaladı, arü etīp candawırların, arışbaşların bīr kere taa karadı." - (Nevzat Yusuf – Dorı At Öldī).

• **Damga barsañ arışbaşnı alıp bar.** - Atas. Ahıra gidersen hamutun ok bağını alıp var.

Rom. s. Opritor.

ARITICI s. Arıtıcı, arıtan.

Rom. adj. Curăţător, care curăţă; care purifică.

ARITIM is. Arıtım.

1. Arıtma, temizleme.

2. Rafinaj.

Rom. s. 1. Curăţare, purificare. 2. Rafinaj.

ARITLAMAK (arıtlamaq) f. → **Arıtmak**[2], **Artlamak**.

ARITMA, **-UW** is. Arıtma.

Rom. s. Acţiunea de **arıtmak**.

ARITMAK[1] **(arıtmaq)** f. 1. Yormak.

2. Zayıflatmak.

3. (Atı) Acımasızca koşturmak.

Rom. v. 1. A obosi. 2. A slăbi, a face să se epuizeze. 3. A goni (calul) din răsputeri.

ARITMAK[2] **(arıtmaq)** f. Arıtmak.

1. Temizlemek.

2. Rafine etmek, tasfiye etmek.

Rom. v. 1. A curăţa, a purifica. 2. A rafina.

ARIZ is. (Fars. arzu). Arzu; istek, dilek. Var. **arzu.**

"Bĭr atlı bo kartnıñ köyĭne de yetĭşe: Sıbay handay balaban hanların arızın aytmaga bĭz keldĭk, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Dorinţă.

ARIZA is. (Ar. arıza). Arıza.

1. Bozukluk, aksaklık.

2. Bir yüzeyin düzlüğünü bozan, çıkıntı veya çukur gibi şekil.

Rom. s. 1. Defecţiune. 2. Accident al terenului; neregularitate a solului sau a feţei unui obiect.

ARIZALANMAK (arızalanmaq) f. Arızalanmak, bozulmak.

"Problem şĭmdĭ, sade maşina bızılmasın, bĭr de atlar dayansın. Bo ekĭ şiy kusursuz çalıştı mı, kĭşĭlernĭñ arızalanmaga hakları yok, bĭr künde beş hektar bĭle şalına bĭle." - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).

Rom. v. A se strica, a se defecta.

ARIZALI s. Arızalı, bozuk.

Rom. adj. 1. Defect, stricat, defectat. 2. (Sol) Accidentat.

ARIZASIZ s. ve zf. Arızasız, bozukluğu olmayan, sağlam.

1. Bozukluk olmadan.

2. (Arazi için) Düz, tepesiz ve çukursuz.

3. mec. Rahat, olaysız, aksaklık olmadan.

"Sĭptĭ gün orak ĭşĭ arızasız geştĭ." - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).

Rom. adj. şi adv. 1. Fără vreo defecţiune. 2. (Despre sol) Neaccidentat. 3. fig. Fără vreo neplăcere.

ARIZLAMA, -W is. Arzulama, özleme.

Rom. s. Faptul de **arızlamak**. *Dor, dorinţă.*

ARIZLAMAK (arızlamaq) f. Arzulamak, özlemek.

Rom. v. A duce dorul.

ARĬF is. (Ar. harf) Harf. Var. **arf, harf.**

"Uf, ne şĭrkĭn yazdım ! Arĭfler kıyış-buruş, bazı sözler taa kĭşkene. Bonday yazı bolır mı ?" - (Tatar Tĭlĭ - II).

Rom. s. Literă.

ARĬFE is. → **Arefe, Arpe.**

"Nasrettin Hoca da apakayıman bĭrlĭkte arĭfe günĭ balaban bĭr tawa tatlı baklawa pĭşĭreler." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

ARİ is. (Ar.>Fr.>Rom.Türk.). Ariler; Avrupa halklarının ataları sayılıp, Kuzey Hindistan ve İran'da yaşayan halklara verilen bir ad.

"Hint müslümanları, dinlerĭ bĭr bolsa da, Arilerden ayrı bĭr millet bolganların (...) sezdĭler." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. s. propr. Arian; popor indo-iranian.

ARİF is. ve s. (Ar. arif). Zeki, akıllı.

• **Arif bolganga bĭr işaret yeter.** - Atas. Arif olana bir işaret yeter.

• **Arifke tarif kerekmez.** - Atas. Arife tarif gerekmez.

Rom. adj. İnteligent, deştept.

ARİOSO is. (İtal.) Müz. Arioso; opera ve operette yer alan lirik-dramatik parça.

Rom. s. Muz. Arioso.

ARİSTOKRAT (aristokrat) is. ve s. (Fr.>Rom.Türk). Aristokrat, soylu.

Rom. s. şi adj. Aristocrat.

ARİSTOKRATLIK (aristokratlıq) is. Aristokratlık.

Rom. s. Aristocraţie; calitatea de aristocrat.

ARİSTOKRATSİYE, ARİSTOKRAŢİYE (aristokratsiye) is. (Yun.>Fr.> Rom., Türk). Aristokrasi.

1. Soylular sınıfı.

2. Soylular sınıfının idaresi.

Rom. s. Aristocraţie.

ARİŞKA (arişka) is. (Rus. reşka'dan) Yazı; Yazı-tura şans oyununda havaya atılan madeni paranın, üzerinde değeri yazılı yüzü. Karşıtı **arol.**

• **Arol-arişka** - Yazı tura oyunu.

• **Arol arişka oynamak** – Yazı tura atmak (oynamak).

Rom. s. Rişcă, parte a monedei pe care este scrisă valoarea sa şi jocul de noroc jucat cu aruncarea monedei în sus.

ARİTMETİK s. (Yun.>Fr.>Rom.Türk). Aritmetik, Aritmetik bilimi ile ilgili.

Rom. adj. Aritmetic.

ARİTMETİK, -A is. (Yun.>Fr.>Rom.Türk). Aritmetik bilimi.

Rom. s. Aritmetică.

ARİYA is. (İtal.>Rom.Türk). Müz. Aria.

Rom. Muz. Arie.

ARİYAN öz. is. (Ar.>Fr.>Rom.,Türk.). Tar. Dilb. Ariyanlar.

1. Ariler; Hint-Avrupa halklarının atalarına verilen isim.

2. Hint-Avrupalılar.

Rom. s. propr. 1. Arian, Arieni. 2. İndo-europeni.

ARK (arq) is. (Türk.). Ark; kanal. Var. **arık**[3].

Rom. *s. Canal; rigolă.*

ARKA (**arqa**) is. Arka.

1. Sırt.

“Mĭndĭm atnıñ arkasına / Tüştüm colıñ cargasına.” - (Boztorgay).

“Teran soñra kızkardaşına paltosın çıkarması içün seslendĭ. Arkasına cabındı.” - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

“Hele Velila akay da bek pelwan eken. / Onĭñ cerge arkası hiç tiymegen.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Küreş).

2. Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı.

3. Bir şeyin evveli veya geri kalan, devam eden bölümü.

“Bo aytkanlarıññıñ arkasında ne maksatlar gĭzlengenĭn bĭlmiymen.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

4. Art, peş.

“Kerime ĭşte, kapıda, arkalarından karap kalır.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

5. Otururken sırtın dayandığı yer.

6. (İnsan için) Vücut, beden, üst. **Arkasında bĭr ceket.**

7. s. Arkada olan, arkada bulunan.

8. mec. Koruyucu, kayırıcı.

“Carık cangan caltırap sarı agaçtan carkası, / Yeşĭl Ada Kırım’dıñ Seydahmet Cafer arkası.” - (Abdülhakim Cawuldar - Yeşĭl Ada Burunda / Emel M.).

“Anası Sultaniye men kartisĭ Şerife üyde bolgan bolsalar oga arka şıgar (...) edĭler.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, hikâye).

9. mec. Emek, gayret, fedakârlık, saye, yardım.

“Bĭr atnıñ arkasıman biñ at suw ĭşer.” - Atas.;

Başka yerlerde halk aşlık şege, ama bo padışanıñ kĭşĭlerĭ aşap ĭşĭp cüreler. Yusuf’nıñ akıllılıgı arkasında olarnıñ karınları tok.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

10. Geçmiş, geride kalmış zaman.

11. Sonraki zaman.

“Kasım yüz, arkası tüz.” - Atas. (Boztorgay).

- **Arka arka** - Geriye doğru.
- **Arka arkaga** - Birbirinin ardından.
- **Arka arkağa berĭp** - Dayanışarak.
- **Arka ayak** - Hayvanlarda vücudun gerisinde bulunan ayaklarından her biri.
- **Arka bolmak** – Destek olmak. **“Aweliymen aweliy, sarkaman sarka, / Sendiy etken cangızga bolırman arka.” -** (Boztorgay).
- **Arka kapıdan şıkmak** – Okuldan başarısızlıkla ayrılmak.
- **Arka sokak** - Yan sokak.
- **Arka şıkmak –** Arka çıkmak, kayırmak.
- **Arka tapmak -** Bir kayırıcı bulmak.
- **Arkada bırakmak -** a) Bir kimseyi geçmek, onu geride bırakmak. b) Bir şeyden uzaklaşmış bulunmak. c) Zaman bakımından geçmişte bırakmak. ç) (Ölen kimse yakınlarını) Dünyada bırakmak.
- **Arkada kalganlar -** Ölen veya bir yere giden bir kimsenin geride bıraktığı kişiler.
- **Arkada kalmak** - Geride kalmak.
- **Arkadan urmak –** mec. Kendisine güvenen birine gizlice kötülük etmek.
- **Arkası alınmak -** Devamı durdurulmak, kesilmek.
- **Arkası bolmamak -** Kayıran kimsesi olmamak.
- **Arkası cerge tiymez -** Sırtı yere gelmez; yenilmez.
- **Arkası kelmek -** Devamı olmak, devam etmek.
- **Arkası kesĭlmek -** Devamı olmamak, devam etmemek, devamı durdurulmak.
- **Arkasın aylandırmak (aylanmak)** – Sırt çevirmek, ilgisini kesmek.
- **Arkasın cuwmak** – a) Banyo yapmak, yıkanmak. b) Birini yıkamak.
- **Arkasın ketĭralmamak -** Başladığı bir işi devam ettirememek.
- **Arkasın sıypamak (taptamak) –** Sırtını sıvazlamak, tapışlamak; övmek, iltifat etmek..
- **Arkasın tayamak –** Güçlü birine güvenmek.
- **Arkasına almak** - Sırtına yüklenmek.
- **Arkasına karamay ketmek -** Geride kalan veya olanla hiç ilgilenmeden gitmek.
- **Arkasına tagılmak -** Birinin arkasından gitmek, ondan ayrılmamak.
- **Arkasından aytmak (konışmak) -** Kendisi yokken birini çekiştirmek.
- **Arkasından cuwurmak -** Birine, bir şeye büyük ilgi duymak.
- **Közĭ arkada kalmak –** Arkada veya geçmişte kalan bir şeyle ilgisi devam etmek.
- **Arkamda köletkeme inanım yok –** Deyim. Peşimdeki gölgeme bile güvenim yok.
- **Arkasında cımırta sepetĭ yok ya. -** Deyim. Bilinen huy ve davranışını değiştirenler için söylenen söz.
- **Kasım yüz, arkası tüz. –** Deyim. Kasım yüz, ilerisi düz. (Kış mevsimi bitmek üzere olduğuna dair).
- **Atman tebĭşken eşeknĭñ arkasından cara eksĭk bolmaz. –** Atas. Atla tekmeleşen eşeğin sırtından yara eksik olmaz.
- **Bekârnıñ parasın el aşar, arkasın bit aşar. –** Atas. Bekârın parasını başkaları yer, sırtını bit yer.
- **Bĭr atıñ arkasından biñ at suw ĭşer. –** Atas. Bir atın (sakanın) sırtından bin at su içer.
- **Ötmegĭn it, arkasın bit aşar**. - Ekmeğini it, sırtını bit yer.

Rom. *s. 1. Spate, spinare. 2. Dos, revers. 3. Partea rămasă în urmă sau cea care va urma. 4. Urmă, locul din urmă. 5. Spătar, reazim. 6. Corp, trup. 7. adj. Din urmă, din spate. 8. fig. Protecţie; protector. 9. Muncă, strădanie; seamă, cont. 10. Vremea trecută. 11. Vremea care va urma.*

ARKADAŞ (**arqadaş**) is. Arkadaş

1. Bir işte birlikte bulunanlardan her biri.

Mektep arkadaşı. Fabrikadan arkadaşı. Asker arkadaşı.

“Yagmurlı, fırtınalı bĭr akşam arkadaşlarınıñ onı Dobruca’da bĭr tatar mezarlıgına cıyganlarına köp vakıt bolgan edĭ.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Zekerya : (Arkadaşlarına) Muallĭm efendĭ bĭzge kurt masalı okuy.”– (Müstecib H. Fazıl – Bayram Şenlĭgĭ).

"Kurtömer köy mektep ve ĭşkolasında her sene bĭrĭncĭ veya ekĭncĭ çıkkan, lâkin ahlâksızlıgıman kerek muallimĭñ, kerek arkadaşlarının nefretĭn kazangan edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Birbirlerine sevgi ve anlayışla bağlı kimselerden her biri.

"Arkadaşım, dostım bolgan / Bo destannı dinlesĭn." - (Boztorgay).

"Ders sınıfından tıştakı vakıtlarda herhangi bĭrĭmĭznĭ bĭr arkadaşınday etĭp canına alır, uzun boylı konuşur, ustalıklı imtihanlar yasar edĭ." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konuşma).

3. Karı, eş.

"Üyde arkadaşı : / - Sen ballarday şölde eşkĭnĭ sawıp sütĭn ĭşesĭñ mĭ şo ?" - (Bozcĭgĭt / Edege Batır).

4. Yeni tanış olunan bir kimseyi takdim ederken, bey veya hanım anlamında kullanılan tabir.

"Ayak basmaga, kuş uşmaga müsadenĭz bolmagan bĭr cerden mınaw arkadaşnı tutup ketĭrdĭm." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

- **Arkadaş bolmak –** Bir kimseyle dostluk kurmak.
- **Arkadaş canlısı –** Arkadaşlığa önem veren, arkadaşlarına çok düşkün olan kimse.
- **Eskĭ arkadaş –** Çoktan beri edinilmiş olan arkadaş.
- **Hayat arkadaşı –** Karı kocadan her biri.
- **Arkadaş belasına ogragan köp bolır**. – Deyim. Arkadaş belâsına uğrayanlar çok.
- **Arkadaşıñ özĭñden mazalı bolsın. –** Atas. Arkadaşın kendinden güçlü olsun.
- **Mĭnsĭz arkadaş bolmaz**. – Atas. Kusursuz dost olmaz.

Rom. s. 1. Coleg ,-ă; tovarăş, -ă. 2. Prieten, -ă; amic, -ă. 3. Soţie, nevastă. 4. Domnul, doamna; termen de referire politicoasă, pentru o persoană recent cunoscută.

ARKADAŞÇA, -SINA (**arqadaşça, -sına**) zf. Arkadaş olarak, arkadaş gibi; dostça.

"Men, sertiymiy, arkadaşçasına, ama kestĭrgen bĭr ses men : / - Rüstem, dedĭm, aydı tur, üyge ketiyĭk." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. adv. Prieteneşte, tovărăşeşte.

ARKADAŞLIK (**arqadaşlıq**) is. Arkadaşlık, dostluk; arkadaş olma durumu, duygusu veya arkadaşa yaraşır davranış.

"Endĭ cüregĭnde Temĭrcanga karşı bĭr yakınlık ve arkadaşlık tuyganı üşün, eskĭ menlĭk ve hırsından epice vazgeşkenĭn tuysa da, ökĭnĭşlĭ kalmamak üşün, o man şo yerde bel tutuşmaga karar bergenĭn aytkan." - (Boztorgay).

- **Arkadaşlık etmek –** a) Bir işte beraber bulunmak. b) Sevgi ve anlayışa dayalı ilişkiler içinde olmak.

Rom. s. Prietenie, amiciţie, tovărăşie.

ARKALAMA, **-W** (**arqalama**, **-w**) is. Arkalama.

Rom. s. Acţiunea de **arkalamak**.

ARKALAMAK (**arqalamaq**) f. Arkalamak.

1. Arkasına almak.

2. mec. Bir kimseye destek olmak, korumak.

Rom. v. 1. A lua în cârcă. 2. fig. A ajuta, a sprijini, a ocroti.

ARKALANMAK (**arqalanmaq**) f. Arkalanmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **arkalamak**. *1. A fi purtat în cârcă. 2. Fig. A fi sprijinit, a fi ocrotit.*

ARKALATMAK (**arqalatmaq**) f. Arkalatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **arkalamak**.

ARKALI (**arqalı**) s. Arkalı; desteği, koruyanı olan.

Rom. adj. Protejat, favorizat; care dispune de un protector.

ARKALIK (**arqalıq**) is. Arkalık.

1. Sandalyelerin sırt dayamaya yarayan yeri.

2. mec. Koruma, korumacılık; kayırıcılık.

- **Arkalık etmek -** Kayırıcı rol üstlenmek.

Rom. s. 1. Spătar. 2. fig. Rol de protector.

ARKALIKLI (**arqalıqlı**) s. Arkalıklı.

Rom. adj. Cu spătar.

ARKALIKSIZ (**arqalıqsız**) s. Arkalıksız.

Rom. agj. Fără spătar.

ARKAN (**arqan**) is. 1. Urgan, örülmüş kalınca ip. Var. **arhan.**

"Kayabek uzun arkandan merdĭwen kurup, agacın üstüne mĭnĭp: Han efendĭ, kuş kartayabara; galiba her yıl ekĭ yumurta kozlasa da, bu yıl bĭr kozlagan, diy." - (A Soysal - Edige Batır / Emel M.).

2. Bir hayvanı kazığa bağlamak için kullanılan ip.

3. Kement; hayvanları yakalamak için kullanılan ucu ilmikli kalın ip.

"Ekĭ tırşaw, bĭr arkan asıñız eger kaşına, / Kızıl meşĭn nazarlık takın atın başına." - (Edip Efendi - Sefername / Emel M. 8 -1934)

"Cılkıda közüme bakkan kerĭ, torı, küren, borlı, ... sınlı bĭr at kördĭm mĭ, kunan, dönen bakmazdım, bĭr arhan atar, tutar, yalınına yapışır, cügen salar, mĭnerdĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

4. mec. Bağ.

"Ya koldaşıp alay halk bĭrbĭrĭmen baylansa / Üzülmegen, kopmagan kawiy bĭr arkan bolır." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. mec. Kurtuluş çaresi.

"Alay bonlar da halkımıznıñ sarılacak yegâne arkanın, tek tutup wattırmayacak bĭrden bĭr mayasın teşkil eteceklerdĭr." - (Necip H. Fazıl – "Sagış").

- **Arkan atmak** – Kement atmak.
- **Atıñ arüwĭ arkanda, kızıñ arüwĭ Tarhan'da bolır. –** Deyim. Atın iyisi urganda, kızın iyisi Tarhan'da (Kırım'da, Bahçesaray'ın kuzey-batısında bölge) olur.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan., Karaçay Malkar. **- arqan; Moğ. - urgan / urga;**

Rom. s. 1. Frânghie 2. Pripon. 3. Arcan, laţ , laso. 4. fig. Lanţ, legătură. 5. fig. Mijloc de salvare.

ARKANCI (**arqancı**) is. 1. Urgancı.

2. Kement atmakta usta kimse.

Rom. s. 1. Frânghier. 2. Om îndemânatic la prinderea cu arcanul.

ARKANCILIK (**arqancılıq**) is. Urgancılık.

Rom. s. Ocupaţia de frânghier.

ARKANLAMA, **-W** (**arqanlama**, **-w**) is. Arkanlama.

Rom. s. Acţiunea de **arkanlamak**. *(Legare cu funie; priponire; prindere cu arcanul).*

ARKANLAMAK (**arqanlamaq**) f. 1. Urganla bağlamak.
2. Hayvanı kazığa bağlamak.

3. Kementle tutmak.

- **Apakay malı arkanlasañ turmaz.** – Deyim. Kadın malı urganla bağlasan elde kalmaz.

Rom. v. 1. A lega cu funie. 2. A priponi. 3. A prinde cu arcanul.

ARKANLANMAK (arqanlanmaq) f. Arkanlanmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **arkanlamak**.

ARKANLATMAK (arqanlatmaq) f. Arkanlatmak.

Rom.v. Forma factitivă de la **arkanlamak**. *(A face, a pune să lege, ...).*

ARKASIZ (arqasız) s. Arkasız.

1. Arkalığı olmayan.

2. mec. Koruyucusu, destekçisi olmayan.

Rom. adj. 1. Fără spătar. 2. fig. Fără protector.

ARKAW (arqaw) is. Dokum. Argaç, atkı; dokumanın enine atılan ipliği.

Türk Lehç. : Karaçay Malkar., Kazak. - **arkav;** Kazan. - **arqau;**

Rom. s. Text. Băteală.

ARKTİK (arktik) s. (Fr.>Rom.Türk). Arktik; kuzey kutupla ilgili.

Rom. adj. Arctic.

ARLANDIRMAK (arlandırmaq) f. Arlanmasına sebep olmak; utandırmak.

Rom. v. A ruşina, a face ca cineva să se simtă ruşinat.

ARLANMA, -UW is. Arlanma.

Rom. Faptul de **arlanmak**. *Ruşinare.*

ARLANMAK (arlanmaq) f. Arlanmak, utanmak.

"Baylar özlerĭnĭñ itlerĭ men külĭp oynasalar da, bĭz men bĭr söz etmege arlanalar." - (Okıma Kitabı V).

Rom. v. A se ruşina.

ARLANMAZ s. Arlanmaz, utanmaz, sıkılmaz.

"Kelmeşek! Sen çıkar günahıñnı köñlüñden, menĭm günahım cok!.. Utanmaz, arlanmaz!" - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair).

Rom. adj. Neruşinat, neobrăzat.

ARLI s. Arlı, utangaç, sıkılgan.

Rom. adj. Ruşinos, timid, sfios.

ARLI BERLĬ s. ve zf. Bir öyle, bir böyle.

1. Kararsız, güvenilmez.

2. Belirsiz, kaçamaklı.

Rom. adj. şi adv. 1. Nesigur. 2. Neclar, evaziv.

ARMA is. (İtal.>Türk). Arma.

"Perde II - Kazan sarayı, taht odası. (...) Ortada taht. Kazan arması, levalar v.s." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. s. Stemă; blazon.

ARMAGAN (armağan) is. Armağan, hediye.

"Üç beşĭ bĭrlĭk, on biñ de frank Bo kadar ! Başka bĭr şiy cok. Ha, sahiy, bĭr de bahşiş. Er yagın kız yagına armaganı." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Sitmer bay tarafından / başpelvanga armagan / dep şıgarılgan bĭr tana man / dal bayraknı aldı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. Dar, cadou.

ARMAN is. (Fars. hirmen). Harman. Var. **ındır.**

1. Tahıl tanelerini başaklardan ayırma işi.

"Arman başlap pĭtkende, üyde, toyda ya colda, / Men onsuz etalmayman, çiböregĭm hep kolda." - (İsmail Otar – Çibörek).

2. Bu işin yapıldığı yer.

"Suwda arman bolır mı? / Ayda orman bolır mı? / Sewda hastalarına / Acep derman bolır mı?" - (Boztorgay).

3. Bu işin yapıldığı mevsim.

"Erecep aynıñ ayagı, Şam aynıñ başı, / Armandan son tögĭlĭr közĭñnĭñ yaşı." - (Boztorgay).

4. mec. Bir kimsenin işi, kazançının kaynağı.

"Menĭm armanım demek senĭ de sezeklendĭre, e?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Arman arman** – Harman yerlerini dolduracak kadar; çok miktarda. **"Arman arman ot caktım ocagıñda. / Alla canım algaydı kucagıñda." -** (Boztorgay).
- **Arman awı** – Tahıl tanelerinin üzerinden geçirilerek kabukları ayırmak işinde kullanılan büyük bir bayrak biçiminde, uzun saplı dörtken ağ.
- **Arman bastırmak** - Harman dövmek.
- **Arman kamşısı -** Örme kısmı birkaç metreyi bulan, harmanda atları sürmek için kullanılan kamçı.
- **Arman maşinası -** Harman makinası; batöz. (*Rom. - batoză).*
- **Bĭr cĭp arman aydamak -** Harman bastırılırken tokmağı çeken hayvanları urgan ortadaki atalık direğe sarılıp tamamlanıncaya kadar sürmek.
- **Kadın malı, arman tokmagı** – Deyim. Kadın malı harman tokmağı. (Yerinde durmaz).
- **Orakta onaw, / Armanda altaw, / Cegende tıñ bĭr özĭm bolayım. -** Deyim. Orakta on kiş bir yerde, harmanda altı kişi bir yerde (olalım), yemekte sadece kendim olayım.
- **Cıyın elmen, arman celmen bolır. -** Atas. Toplantı el ile (cemaatle), harman yel ile olur.

Rom. 1. Treieriş. 2. Arie. 3. Vremea treierişului.

ARMANCI is. Harmancı.

Rom. s. Treierător.

ARMAN-KORA (arman-qora) is. Harman yeri.

"Arman-kora şetĭnde dört dĭreklĭ bĭr şardak / Ortada uzın masa, bĭr metiy su salkın tura." - (Necibe Şukuri – Azaplar).

Rom. s. Arie.

ARMANLIK (armanlıq) is. Harmanlık, harman yeri.

"Siyircĭler / armanlıkta kurulgan / üyken bĭr alka şeklĭnde, / kagışa, iteşeler." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Armanlıkka cetkende, Söyĭn akay köy balların cıyıp arman üstĭne toban caydırdı. Bondan sonra cemaat arasından şura ayrılıp küreş başladı." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı).

Rom. s. Arie.

ARMANŞI is. Harmancı.

"Tögerek arman ortasında ata kazık, / On kulaş satı örme kamşı, / Armanşılar belseneler armanga biday caymaga." - (Necibe Şüküri – Azaplar).

Rom. s. Treierător.

ARMANTAŞ is. Taştan yapılmış harman tokmağı.

"Tobannı şıgargan son, ekĭ atnı armantaşka cegĭp kĭyĭzlemege başladık." - (Okıma Kitabı - IV).

"Taş man dügen aylana, demetler toban bola / Ezĭle maşaklar, kuyıla bidaylar. / Armantaş başlay, añnata : bidaylarnı maşaklardan kuydım, / Armannıñ tozın dumanın sawırdım." - (Necibe Şukuri - Azaplar).

Türk Lehç. : Kırım. - **armantaş;** Nog. - **tüyek;**

Rom. s. Tăvălug de treierat.

ARMANTOY is. Harman sonu şöleni. Eşanl. **armantüp toyı.**

Rom. s. Sărbătoarea recoltei; ospăţul de la sfârşitul muncilor agricole din toamnă.

ARMANTÜP is. Harman sonu, harman bitimi.

"(Köylĭler) Soñra mektep ballarınıñ armantüp cıyını üşün hazĭrlegen bĭr müsameresĭn sĭyĭr eteler." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

- **Armantüp toyı -** Harman sonu şöleni; harman işlerinin bitiminde işçi ücretlerinin ödenmesi, yoksul ve yetim paylarının ayrılması işleri görüldükten sonra bereket duası ile başlayan cemaat sofrası.

Rom. s. Sfârşitul treierişului.

ARMATOR is. (Fr.>Rom.Türk). Armatör.

Rom. s. Armator.

ARMATORLIK (**armatorlıq**) is. Armatörlük.

Rom. s. Situaţia sau îndeletnicirea de armator.

ARMAY TALMAY zf. Dur durak bilmeden; yorulmadan.

"Nenem de armay talmay bay aileler üşün takıyalar ĭşlep şıgarıp sata edĭ." - (Abdullah Tukay - Esĭmde Kalganlar / Şükran Vuap Mokanu - Curs Practic de L. Tătară).

Rom. adv. Neîncetat, fără oprire; neobosit.

ARMIT is. → **Armut**.

ARMONİKA is. (Alm. İtal.>Rom). Armonika.

1. Küçük boy akordeon.

"Sahnege şıkkan Mitrea akay gemanesĭmen, Matey Rıçiu da armonikasıman caşlarnı danska buyırdılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Ağız mızıkası.

Rom. s. 1. Armonică. 2. Muzicuţă.

ARMUT is. (Fars. emrud). Bot. Armut. Var. **armıt.**

1. Armut ağacı. (Lat. Pirus communis).

"Babam bĭzge bahçamızda bolgan tereklernĭ kösterdĭ. Dört elma teregĭ, ekĭ armıt, bĭr kiraz, ekĭ vişne, dört zerdálĭ, ekĭ duman erĭgĭ bĭr de cewez teregĭ." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

2. Armut ağacının meyvesi.

"Kel yarem, kel, otırayık yanaşa. / Elma, armut sımarlayım, kel aşa." - (Boztorgay).

"Armıt dalında pĭşer, / Bek pĭşse cerge tüşer. / Bergen tüsüñ körgende, / Yarem aklıma tüşer." - (Boztorgay).

- **Armut pĭş, awzıma tüş. –** Deyim. Armut piş, ağzıma düş.
- **Armut teregĭnden ırak tüşmez. –** Atas. Armut ağacından uzak düşmez.

Rom. s. Bot. 1. Păr, pomul fructifer. 2. Pară, fructul acestui pom.

ARMUT-AŞ is. Sarı-haki kabuklu, uzunca, çekirdeği armut çekirdeği biçiminde bir kavun cinsi.

Rom. s. Specie de pepene galben, lunguiaţă, cu coaja de un galben închis şi cu seminţele de forma seminţelor de pere.

ARMUTLI öz. is. Dobruca'nın kuzeyindeki Turda köyünün Türkçe-Tatarca adı. Dünyaca ünlü sosyolog, Kırımtatar asıllı profesör Kemal Karpat'ın (1925) doğum yeri.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Turda din nordul Dobrogei. Patria sociologului tătar de reputaţie mondială, prof. Kemal Karpat (1925).

ARMUTLIK (**armutlıq**) is. Armutluk; armut bahçesi.

Rom. s. Livadă de peri.

AR-NAMUS is. Şeref, onur.

Rom. s. Onoare, demnitate.

ARNAWUT is. Arnavut. Eşanl. **albanez.**

1. Arnavutluk halkı ve bu halktan olan kimse.

"Meselâ Arnawutlar. Bunlar hristiyanlık ve müslümanlık gibĭ bĭrbĭrlerĭne zıt ekĭ dinge süluk etmelerĭmen beraber, özlerĭnde milliyet fikrĭn tuwdırganlar." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

2. s. Arnavutluk veya Arnavutlarla ilgili olan.

Rom. s. Albanez. 1. Poporul albanez; persoană care face parte din acest popor. 2. adj. Relativ la Albania sau la albanezi.

ARNAWUTÇA is. Arnavut dili. Eşanl. **Albanezşe.**

Rom. s. Limba albaneză.

ARNAWUTLĬK (**Arnawutlıq**) öz.is. Arnavutluk.

1. Arnavutluk ülkesi. Eşanl. **Albanya, Arnawutistan.**

2. Arnavut topluluğu.

Rom. 1. s. propr. Albania. 2. Mulţime, comunitate de albanezi; arnăuţime.

ARNAWUTİSTAN öz. is. Arnavutluk ülkesi.

"Arnawutistan müslümanları dinlerĭ bĭr bolgan Türklerden ayrı bĭr kavim bolganların (...) sezgenler." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. s. propr. Albania.

ARNAWUTŞA is. Arnavutça, Arnavut dili. Eşanl. **Albanezşe.**

Rom. s. Limba albaneză.

AROL is. (Rus. oryol-kartal'dan) Yazı-tura şans oyununda havaya atılan paranın turalı (tuğralı; eski çarlık Rus parasının, kartallı) yüzü.

- **Arol arişka oynamak –** Yazı tura atmak (oynamak).

Rom. s. (La jocul de rişcă) Partea cu stemă a monedei.

AROMA is. (Fr.>Rom.Türk). Aroma; hoş koku ve tat.

Rom. s. Aromă.

AROMALI s. Kokusu ve tadı hoş.

Rom. adj. Aromat, aromatic.

AROMIN is. Makedonya'da yaşayan Romen azınlığına mensup kimse. (Bu kimselere "Makedonyalı" anlamıyla, "**makidon**" da denir).

Rom. s. Aromân.

ARP ARP zf. Hırçınlıkla. Var. → **Ars ars.**

- **Arp arp etmek -** Hırçınlık etmek; sinirli sinirli konuşmak.

Rom. adv. Cu un ton furios; arţăgos.

ARPA[1] is. Bot. Arpa.

1. Hayvan yemi, bira ham maddesi, ekmeklik un için yetiştirilen bitki. (Hordeum vulgare).

"Cawın cawsın tarlaga, / Tarı, biday, arpaga. / Körīnmesīn boyından / Babam orak şalganda." - (Boztorgay).

2. Bu bitkinin taneleri, tohumu.

"Talaş, talaş korazım, / Arpa, kürpe şaşayım." - (Boztorgay).

"20 prañk te bo krizada bek köp. Bīr şīnīk arpa 12 prañk. 10 prañkten yukarı tutmayık."– (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlīgī).

"Tarlalarnı süriyīk, / Arpa, müsür egīyīk. / Terek, fidan tīgīyīk. / Nawrez, nawrezīm mübarek." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Navrez Türküsü).

3. Arpa ekini.

"Başka halknıñ, konu komşunıñ arpası hektarga otuz çuval bergende, senīñkī yīgīrmīde kaldı." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Arpa boyı col ketmek** – Pek az ilerlemek.
- **Arpa kawız** – Arpa tanelerinin kabuğu. (*Rom. pleavă de orz*). **"At torbaga salganım arpa kawız, / Nışanlıñnı bīlemen, calpak awız." -** (Boztorgay).
- **Arpa kora** – Etrafı çitle çevrili arpa ekili yer; arpa bahçesi.
- **Arpa sap** – Arpa anızlığı. *(Rom. mirişte de orz).* **"Arpa sapka koy caydım, boydan boyga. / Kel ekewīmīz şınlayık toydan toyga." -** (Boztorgay).
- **Arpa şeriye** – Arpa şehriye. *(Rom. orzişor, pastă făinoasă).*
- **Arpası köp kelmek -** Deyim. (At için ve mec.) Huysuzlaşmak.
- **Atnıñ ölīmī arpadan bolsın. –** Deyim. Atın ölümü arpadan olsun.
- **Ölme eşegīm, ölme, arpa aşarsıñ. –** Deyim. Ölme eşeğim, ölme, arpa yersin.
- **Arpa aşamagan at kamşıman cürmez. –** Atas. Arpa yemeyen at kamçı ile yürümez.
- **Arpa ekken arpa pīşer. -** Atas. Arpa eken, arpa biçer.
- **Arpa kılşıksız bolmaz. –** Atas. Arpa kılçıksız olmaz.
- **Arpa kürpe aş eken, altın gümüş taş eken. –** Atas. Arpa bulguru aş imiş, altın gümüş taş imiş.
- **Arpa tarlasından biday alınmaz. –** Atas. Arpa tarlasından buğday alınmaz.
- **Arpa unından kadayıf bolmaz. –** Atas. Arpa unundan kadayıf olmaz.
- **Atka arpa, cīgītke sorpa.** – Atas. Ata arpa, yiğide et suyu (vermelisin).
- **Keskīn sīrke kap patlatır, köp arpa at şatlatır. –** Atas. Keskin sirke kap patlatır, çok arpa at çatlatır.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar., Kazak. - **arpa;** Moğ. : **arvay -** arpa, Mac. : **arpa**,

Rom. s. 1. Orz, plantă graminacee. 2. Boabele acestei plante. 3. Semănătură, lan de orz

ARPA[2] is. Patol. Arpalama; daha çok atların ayaklarında şişikler şeklinde beliren, çok arpa yemekten meydana gelen bir hayvan hastalığı. **"Atın ayagına arpa tüşken"** denir.

Rom. s. Patol. Furbură; boală inflamatoare la picioare animalelor, întâlnită mai ales la cai.

ARPACI is. Arpacı.

Rom. s. Orzar; negustor de orz.

ARPACIK (arpacıq) is. → Arpaşık.

"Rahmetlī bakşesīn kaza, tırnay, sora ekī meşere arpacık köme, bīr meşeresī özīme, bīrewī de Alla Táalá üşīn, dep aday." - (N. ve Nermin Yusuf–Nasrettin Hoca).

ARPACILIK (arpacılıq) is. Arpacılık.

Rom. s. Neguţătorie de orz.

ARPAKAŞ (arpakaş) is. (Mac.>Rom., Tat). Bulgur; kabuğu soyulmuş yemeklik buğday veya arpa.

"Üylede maysız arpakaş, / Akşam lahana çorbası. / Kuru suwga pīşken aş, / Bolır mı eş faydası ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

"Kabıgı arşılgan arpadan yasalgan arpakaş, kīşīnī beslemek üşün pīrīcnīñ yerīn tutabīlīr." - (Okuma Kitabı III).

Rom. s. Arpacaş.

ARPAKORA (arpaqora) is. Arpa ekili bahçe.

"Anīs akayın arpakorasın köşesīnde tayawlı turgan armantaşka mīndī, balaban trakanı bolgan kuvetī men salladı." - (Nevzat Yusuf - Dorı At).

Rom. s. Parcelă (împrejmuită) semănată cu orz.

ARPALAMA is. Patol. Atlarda görülen arpa hastalığı. Bak. **Arpa**[2]**.**

Rom. s. Patol. Furbură.

ARPALIK (arpalıq) is. Arpalık.

1. Arpa tarlası.
2. Arpa konulan yer.
3. esk. Tar. Osmanlı askerlerine aylıklarından başka atlarının yemi ve bakımı için verilen ek ücret.
4. mec. Emek vermeden para kazanılan vazife.

Rom. s. 1. Câmp semănat cu orz, orzărie. 2. Magazie de orz, orzărie. 3. İst. İndemnizaţie care se plătea călăraşilor din oastea otomană pentru tainurile de orz ale cailor. 4. fig. Sinecură.

ARPASAP is. Arpa anızlığı.

"Arpasapka koy caydım, boydan boyga, / Kel ekewmīz şınlayık, toydan toyga." - (Boztorgay).

Rom. s. Mirişte de orz.

ARPAŞIK (arpaşıq) is. Arpacık.

1. Tıp. Göz kapağı kenarında çıkan küçük çıban.
2. Silâh namlusunda bulunan nişan alma çıkıntısı.
3. Bot. Tohumluk küçük soğan, arpacık soğanı.

"Dört meşere yasadık. Baştasına arpaşık ektīk." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tīlī I).

Rom. s. 1. Med. Urcior. 2. Cătare (de armă). 3. Bot. Arpagic.

ARPE is. (Ar. arefe). Arife, arefe. Var. **arefe, arīfe.**

1. Dini bayramlardan önceki gün.

2. Belirli bir günün veya olayın bir önceki günü veya zamanı.

"Toy arpesĭ, akşam üstĭ. Köy cematĭ kelgen üyge, / Pĭtĭrĭp kızmet, ĭş urbasın askan şüyge." - (Yaşar Memedemin - Anka).

- **Arpe günü yalan aytkannıñ bayram günĭ yüzĭ kızarır.** - Atas. Arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kızarır.

Rom. *s. 1. Ajunul unei sărbători religioase. 2. P. ext. Ajunul oricărui eveniment.*

ARPILDAMAK (**arpıldamaq**) ve türevleri f. → **Arsıldamak** ve türevleri.

ARS s. 1. (Huy ve yüz ifadesi için) Asık, hırçın. Eşanl. **tors.**

"Ali bey artına karadı. / Bulut dep ekeç, bey çıktı. / Azrail'day ars betlĭ, Kök cübbelĭ can çıktı." - (Cafer Bekirov - Çorabatır Destanı / Emel D.).

2. zf. (Tekrarlı: ars ars) Hırçınlıkla; öfkeli öfkeli. Var. **arp arp.**

- **Ars ars etmek** - Birine çatmak.

Rom. *1. adj. Posomorât, posac. 2. adv. Arţăgos, plin de furie.*

ARSA is. (Ar. arsa). Arsa; üzerine bir yapı yapılacak olan yer.

Rom. *s. Loc de casă, teren (de imobil).*

ARSENAL is. (Fr.>Rom). Silâhhane.

Rom. *s. Arsenal.*

ARSILDAMAK (**arsıldamaq**) f. Birine öfkeli öfkeli söz söylemek, çatmak. Var. **arpıldamak.**

Rom. *v. A se oţărî la cineva, a se răsti; a se certa, a se lua la harţă cu cineva.*

ARSILDAŞMAK (**arsıldaşmaq**) f. Birbirlerine öfkeli sözler söylemek. Var. **arpıldaşmak.**

Türk Lehç. : Kazak. - **arsıldasuv;** Moğ. - **artsah (arţah)** , kavga etmek**;** Mac. - **harcag (harţag) ,** kavga.

Rom. *v. recipr. A se ciondăni, a se răsti unul la altul, a se lua la harţă.*

ARSILDATMAK (**arsıldatmaq**) f. Var. **arpıldatmak** 1. Hırıldatmak.

2. Kavga ettirmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **arsıldamak.**

ARSIZ s. ve is. Arsız.

1. Utanmaz, yüzsüz, arı olmayan.

" - Men karadım er bĭr yakka kayta kayta, / O yok edĭ o yerde men alganda. ... / - Senĭ şapkın senĭ , anlaşıldı mesele. / Senĭ gidi kĭşkene arsız, ele !" - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Başkalarına karşı saygısızca davranan, yaramaz, hırçın, kavgacı.

"Keten kölmek kenarsız, / Senĭñ anañ bek arsız. / Cüregĭmde ot cana, / Kaşıñız dostlar, canarsız." - (Boztorgay).

"Mektepte bĭr arsız bala, / Ne utana, ne kızara, / Bĭr kün oga tatar dedĭ, / Erĭştĭrdĭ erĭştĭrdĭ, / Agız burun tırıştırdı." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Bot. Kolayca çoğalabilen (bitki). **Arsız ot.**

- **Arsız arsız** – Utanmaz bir biçimde.
- **Dünya arsızman kırsızga kalgan diy.** – Deyim. Dünya arsızla hırsıza kalmış derler.
- **Acındırsañ arsız, acıktırsañ kırsız bolır.** – Atas. Acındırırsan arsız, acıkktırırsan hırsız olur.
- **Bek darılsañ arsız etersĭñ, / Aşıñ kĭrtleme kırsız etersĭñ.** – Atas. Çok azarlarsan arsız edersin, / yemeğini kilitleme hırsız edersin.
- **Arsızga yüz berseñ, astarın da ĭster.** - Atas. Arsıza yüz verirsen, astarını da ister.
- **Arsızıñ betĭne tükürseñ cawın cawa der.** – Atas. Arsızın yüzüne tükürürsen yağmur yağıyor der.
- **Yüz berseñ arsız bolır, az berseñ kırsız bolır.** – Atas. Yüz verirsen arsız olur, az verirsen hırsız olur.

Rom. *adj.1. Neruşinat, neobrăzat, nesimţit. 2. Obraznic, rău la suflet. 3. (Despre plante, îndeosebi cele necultivate.) Care se înmulţesc repede.*

ARSIZCA zf. Arsızca; utanmaz bir biçimde.

Rom. *adv. În mod obraznic.*

ARSIZLANMA, **-UW** is. Arsızlanma.

Rom. *s. Faptul de* **arsızlanmak.** *Obrăznicire.*

ARSIZLANMAK (**arsızlanmaq**) f. Arsızlanmak.

Rom. *v. A se obrăznici.*

ARSIZLAŞMAK (**arsızlaşmaq**) f. Arsızlaşmak.

Rom. *v. A se obrăznici, a deveni obraznic.*

ARSIZLIK (**arsızlıq**) is. Arsızlık.

1. Utanmazlık.

"Demek bondan dört tanesĭ alıngan. / Algan kĭmdĭr ? Men almadım, coyılgan. / Bo arsızlık şıkmalıdır meydanga." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Yaramazlık, hırçınlık.

Rom. *s. 1. Neruşinare, lipsă de pudoare. 2. Obrăznicire; obrăznicie.*

ARSLAN is. Arslan, aslan.

1. Zool. Afrika'da yaşayan, kedigiller cinsinin en kuvvetlisi, vahşi hayvan. (Lat. Leo).

2. s. ve is. mec. Cesaretli; kuvvetli ve yiğit adam.

"(Bĭr caş bala...) öksĭzlĭgĭ bĭlĭnmiy erkĭn tapsa, karalsa, / Tawnı, taşnı cañgıratkan gür seslĭ arslan bolır." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭzden köp bolsalar da, Tatarnıñ arslan cüregĭ, demĭr bĭlegĭ onlarnı ceñdĭ." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Arslan cürekli** – Hiçbir şeyden korkmayan.
- **Arslan kesĭlmek** – Güçlü ve cesur duruma gelmek.
- **Arslan payı** – En büyük pay.
- **Arslan sütĭ** - (Şaka) Rakı.
- **Arslanday** – Arslan gibi; kuvvetli, sağlıklı.
- **Arslan catkan yerĭnden bellĭ bolır.** - Deyim. Bir kimsenin oturduğu yer onun kişiliğini belli eder.
- **Arslannıñ awzında** – Deyim. (Bir şey hakkında) Elde edilmesi çok güç.
- **Arslannıñ erkegĭ, dĭşĭsĭ gene arslandır.** – Atas. Arslanın erkeği de, dişisi de gene arslandır.
- **Aş börĭ arslanga şapşılır.** – Atas. Aç kurt arslana saldırır.

• **Baylı arslanman kozı da eglenĭr.** – Atas. Bağlı arslanla kuzu da eğlenir.

• **Her göñĭlde bĭr arslan catar.** – Atas. Her gönülde bir arslan yatar.

• **Ul cılan ketĭrĭr, şaga turar, kız arslan ketĭrĭr, küle turar.** – Atas. Oğul yılan getirir, onun getirdiği daima sokar; kız arslan getirir, onun getirdiği daima güler.

• **Yuklagan arslannı uyandırma.** – Atas. Uyuyan arslanı uyandırma.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **arslan;** Kazak. - **arıstan;** Kazan. - **arıslan;** Karaçay Malkar. - **aslan;** Moğ. : **arslan**,

Rom. *s. 1. Leu, specia de animal felin. 2. s. şi adj. fig. (Om) puternic şi viteaz; curajos.*

ARSLAN-AWZI is. Bot. Aslanağzı; çiçekleri renk renk ve hayvan ağzı biçiminde bir süs bitkisi. (Lat. Antirrhinum majus).

Rom. *s. Bot. Gura-leului.*

ARSLAN BURCI öz.is. Arslan burcu.

Rom. *s. propr. Zodia Leului.*

ARSLANCA zf. Arslanca, aslanca, yiğitçe.

Rom. *adv. Ca leii; vitejeşte.*

ARSLANLI s. Arslanlı; arslan bulunan, (mec.) yiğit bulunan.

"Soguş 'çün cıyılıp senden köçerler, / Arslanlar yatagı, arslanlı Çatır !" - (Raşit Aşkı Özkırım - Çatır'ga).

Rom. *adj. Cu lei; fig. cu viteji.*

ARSLANLIK (**arslanlıq**) is. mec. Arslanlık; cesaret, yiğitlikk.

Rom. *s. fig. Vitejie.*

ARŞ[1] is. (Ar. arş). Arş, arşı-âlâ; İslâm dini inanışına göre göğün en yüksek, dokuzuncu katı.

"Yernĭ köknĭ suw alsa, tĭtrep kalsak, / Arş-ı alâga çıkarmız çalışsak." - (Çelebi Cihan - Tatarlar Yurdu).

• **El elden üstündĭr, ta arşkaşık. -** Atas. El elden üstündür, ta arşa kadar.

Rom. *s. Potrivit credinţelor islamice, al nouălea, ultimul etaj al cerului; apogeul, slava cerului.*

ARŞ[2] ünl. Ask. Askerlikte "yürü" emri.

"Atından tüştĭ, dübürdegĭn moynından şıgardı ve bĭr kenarga şabdırdı, borazannı da şabdırdı. Sonra kumanda bermege başladı : / - Arş, ilerĭ !" - (Ali Naci Cafer – Bay Goe / İ. L. Caragiale'den terc. - Okıma Kitabı V).

Rom. *interj. Mil. Marş, cuvânt de comandă pentru pornire.*

ARŞILMAK (**arşılmaq**) f. Kabuğundan soyulmak.

"Tanelerĭ fabrikaga aketĭlĭp arşılır. Arşılgan pĭrĭjnĭñ rengĭ biyazdır." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. *v. A se decoji, a fi decojit.*

ARŞIMA, -UW is. Kabuğunu soyma, ayıklama.

Rom. *s. Acţiunea de* **arşımak**.

ARŞIMAK (**arşımaq**) f. Bir şeyin kabuğunu soymak; ayıklamak. Eşanl. **artlamak, arıtlamak.**

"Hacı Totayıñ aldında ekĭ sawut; kartof arşır." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Velĭ - Sit-Osman akaynıñ müsĭrĭn arşıgamızdır." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, piyes).

"Kĭlerden kartof, sogan şıgardı ve bonlarnı arü etĭp temĭzledĭ, arşıdı." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Türk Lehç. : Kırım. - **arçımaq;** Nog., Kazak. - **arşımaq, arşuv**; Moğ. : **arçih;**

Rom. *v. A decoji, a curăţa.*

ARŞIN is. esk. Arşın; parmak ucundan dirseğe kadar olan uzaklığa eşit, yaklaşık 68 santimetre olarak kabul edilen eski bir uzunluk ölçüsü ve bunun etalonu.

"Dünyanıñ ortası tamam şo menĭm eşegĭmnĭñ arttagı sol ayagının astındadır, diy Hoca. ... İnanmaysıñ mĭ ? İnanmasañ ĭşte arşın, al da ölşep kara." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

"Bĭz ketiyatırmız. Bĭz kaytıp kelgeşĭk, sen kırk arşın böz tokıycaksıñ." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

• **Arşındır boyı, / Yeşĭldĭr soyı. / Aktır kanı, / Suwdır canı.** – Salata – Bulmaca.

• **Halep anda bolsa, arşın mında. -** Deyim. Halep orda ise, arşın burada; bir sözün doğruluğunu ispat etmenin yolu burada, anlamında.

• **El awzına ellĭ arşın bez cetmez. -** Atas. El ağzına elli arşın bez yetmez.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **arşın;** Kazan. - **arşin;**

Rom. *s. Arşin, cot; veche unitate de măsură pentru lungimi.*

ARŞINLAMA, -W is. Arşınlama.

Rom. *s. Acţiunea de* **arşınlamak**.

ARŞINLAMAK (**arşınlamaq**) f. Arşınlamak.

1. Arşınla ölçmek.

2. (Bir yerde) Büyük adımlarla dolaşmak.

Rom. *v. 1. A măsura cu arşinul. 2. A se plimba, a bate drumurile.*

ARŞINLATMAK (**arşınlatmaq**) f. Arşınlatmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **arşınlamak**.

ARŞINLIK (**arşınlıq**) s. 1. Herhangi bir sayı kadar arşın uzunlukta olan.

2. Bir arşın uzunluğunda.

Rom. *adj. 1. (Un număr n de) arşini. 2. De un arşin.*

ARŞITMAK (**arşıtmaq**) f. Kabuğunu soydurmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **arşımak**.

ART is. ve s. Art

1. is. Arka, geri, peş, arka taraf, arka yüzü, sırt; arkada kalan yer veya yol; arkaya doğru olan yön; **ald** karşıtı.

"Kapı aşasıñ, kapı aşasıñ, / Kapı artına kaşasıñ. / Özĭñ maga kudaşasın, / Özĭñ menden kaşasın." - (Boztorgay)

"Artka karap möñ boldık, kuyaş ta batkan, / Aldımızda körĭnmiy cılt etken yıldız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Caş tuwulmız ke kızlarıñ artından cüriyĭk, salıncakka ketiyĭk."– (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. is. Belli bir anın devamı, sonrası; sıra halindeki şeylerin devamı.

"Artı kesĭlmegen bĭr cütkürük onı zorladı." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

"Köbetenĭñ __artından__ koşap kele." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

"Marüfe: (__Artlarından__ çıkıp,) Sawlıkman barıñız. Aná şay dersĭñ, ekem." - (M. Vani Yurtsever – Toy, piyes).

3. is. Bir şeyin öbür yüzü; arka yüz, art cephe.

4. s. Arkada olan, geride olan; öbür yüzünde olan.

"Kız balanıñ __art__ etegĭ özĭne duşman." - Deyim.

- **Aldı artı** – Önü arkası; topu, tümü, hepsi. **"Aldı artı şu on hektar cerĭñ bar."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Ardı sıra** – Peşinden, arkasından. **"Hep keleler kadınlar, tola awıl. / ... Ardı sıra sofralar kurulalar. / Konakbaylar aş taşıp yorılalar."** - (Mehmet Van Yurtsever - Toy, şiir).
- **Artı alınmak** - (İş hakkında) Bitirilmek, tamamlanmak. **"Yaa, tatar bolsın da müsafirlĭk bolmasın ! Şĭmdĭlĭk taa ĭşnĭñ bek artı alınmadı da onıştan aytaman."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Artı kelmemek (kesilmek)** - Devamı olmamak, devam etmemek.
- **Artın berĭp oturmak** – (Kişi) Sırtını dönüp oturmak.
- **Artın kuwmak** – Ardından gitmek, koşmak; izlemek. **"Yakşı bĭr ciyrenge mĭngen bĭr bala, / Şabıp kete eñ aldında, yol ala. / Kalganları artın kuwıp keteler."** - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).
- **Artına kadar aşık** - (Kapı, pencere) Sonuna kadar açık.
- **Artka artka** – Geri geri. **"Artka artka tartılıp / Bĭr epkĭnmen oktala"** - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).
- **Artından aytmak** – Arkadan söylemek, çekiştirmek.
- **Artlı artından** – Ard arda; birbirinin ardından. **"Bĭrĭn calma, bĭrĭn cut, bĭrĭn kolda azĭr tut, / Tĭrkelsĭn artl'artından, hiç toktamay aşa, cut."** - (İsmail Otar – Çibörek).
- **Atın artı** – Atın sırtına iki kişi binince arkadakinin yeri. **"Ketseñ kıymas ala ket, / At artına sala ket. / Başĭña sıklet kelse, / Kurban etĭp şala ket."** - (Boztorgay).
- **Perde artında** – Gizli, herkesin göremediği bir yerde.
- **Artına kelgennĭ tebe, aldına kelgennı tĭşliy.** – Deyim. Arkasına geleni tekmelemek, önüne geleni ısırmak. (Herkese saldırmak).
- **İşten artı alınmay** – Deyim. İşten kendini kurtaramıyor; çok meşgul. **"Kerime: Ne bolsa da, mĭsafirlĭk tuwul. ... Şĭmdĭlĭk taa ĭşten bek artı alınmay da, onıştan aytaman."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Kaşkannıñ artından oñgan kul kuwsın.** – Deyim. Kaçanın peşinden becerikli biri koşsun.
- **Kedayım saw bolsın, kelĭnşegĭm kapı artında.** – Deyim. Yiğidim sağ olsun, gelinim kapı ardında.
- **Kız balanıñ art etegĭ özĭne duşman.** - Deyim. Kız çocuğun arka eteği kendine düşman.
- **Yüzge külüp artından öşeklemek** – Deyim. Yüze gülüp arkadan çekiştirmek.
- **Arabanıñ ald tegerşıgĭ kayerden cürse, art tegerşĭgĭ de o yerden cürer.** – Atas. Arabanın ön tekerleği nereden geçerse, arka tekerleği de oradan geçer.
- **Artka kalgan tona kalır** – Atas. Arkada kalan dona kalır.
- **Atın arüw karagan artına karamaz.** – Atas. Atına iyi bakan arkasına bakmaz.
- **Balaga ĭş aytsañ, artından özĭñ de ket.** – Atas. Çocuğa iş söylersen, peşinden kendin de git.
- **Ekĭ koyan artından cuwurma, bĭr şiy tutamazsın.** – Atas. İki tavşanın peşinden koşma, hiçbirini tutamazsın.
- **Erĭnşek ekĭ ĭşler, artından parmagın tĭşler.** – Atas. Tembel iki defa işe koyulur, ardından parmağını ısırır.
- **Ertenge kalgan artka kalır.** – Atas. Sabaha kalan arkaya (sonraya) kalır.
- **Orazlınıñ aldı tutar, emgeklĭnĭñ artı tutar.** – Atas. Talihlinin önü tutar, çalışanın ardı tutar. (Talihlinin fırsatı önünde, çalışanın ise ardında, ele geçirdiklerindedir).
- **Ölgennĭñ artından ölĭnmez.** – Atas. Ölenle ölünmez.
- **Papĭşĭn kolına algan artına karamaz.** – Atas. Pabucunu eline alan arkasına bakmaz.
- **Taş astında bolmasın, taw artında bolsın.** – Atas. Taş altında olmasın (da), (isterse) dağ ardında olsun.
- **Tul apakaynıñ artından awız tolısı lap cürer.** – Atas. Dul kadının peşinden ağız dolusu laf gider.
- **Tul apakayıñ artından tulupman söz cürer.** - Atas. Dul kadının peşinden tulum dolusu söz gider.
- **Üyĭm bar dep sölenme, üy artında kĭşĭ bar.**" - Atas. Evim var diye konuşma, evin arkasında biri bulunur.

__Türk Lehç.__ : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak., Kazan. - **art;** __Moğ.__ - **ard, ardaas;**

__Rom.__ s. şi adj. 1. s. Spate, partea din spate. 2. s. Revers, dos. 3. s. Momentul următor unei acţiuni. 4. (adjectival) Din spate, din dos, din urmă.

ARTAKALMAK (artaqalmaq) f. Artmak, geriye kalmak, fazla bulunmak.

__Rom.__ v. A prisosi.

ARTAW is. Ardıl, halef.

"Halk, Bogdan adlı başka bĭr önderge yardım ettĭ ve halknıñ yardımı man, Bogdan, Dragoş'nıñ __artawın__ idareden kuwdı." - (Okuma Kitabı - III).

__Rom.__ s. Urmaş, succesor.

ARTÇI is. Ask. Artçı. Var. **artşı.**

__Rom.__ s. Mil. Ariergardă.

ARTEK öz. is. Kırım'da Ayudağ'ın yanında bulunan bir sayfiye yeri. 1925 yılında Sovyet idaresince uluslararası öğrenci izciler kampı olarak kurulmuştu.

"Tek kart ayuv ökürĭp / Devam ete işini, / ... Karadenĭz suvları / Etrafında çaykala. / Taş kesĭlĭp cesedĭ / Ola kaya, Ayuv Dag. / Şĭmdĭ o yerde __Artek__, / Ülkede en güzel bag." - (Remzi Burnaş - Ayuv Dag Efsanesĭ / Emel D).

__Rom.__ s. propr. Staţiune balneară în Crimeea, la poalele promontoriului Ayudag. În perioada regimului sovietic servise ca tabără internaţională de pioneri.

ARTEL is. (Rus.>Rom.,Tat.) Bir iş kolu birliği, kooperatif.

"Calışamız bütün caz, / __Artel__ bolıp yaşaymız. / Cerge aşayt toturup / Kışta rahat yaşaymız." - (Hasan Çergiyev - Ayvanlar Ne Ayta / Emel D.).

"__Artel__ atın kattĭñ dep / Presidatel bek sökken. / Ketĭrdĭler sudyanı, / Sud ettĭler bolarnı, / Onar yılga tyürmege / Oturttılar olarnı." - (İsmi saklı tutulmuş - Açlık Hatırası - / Emel M.).

__Türk Lehç.__ : Kırım., Nog., Kazan. - **artel.**

__Rom.__ s. Artel, cooperativă.

ARTELCĬ is. Kooperatif üyesi, kooperatifçi.

__Rom.__ s. Cooperator.

ARTELLEŞMEK f. Artelde birleşmek.

Rom. *v. A se uni într-o cooperativă.*

ARTELLEŞTĬRĬLMEK f. Artelde birleştirilmek.

Rom. *v. A se cooperativiza, a fi cooperativizat.*

ARTELLEŞTĬRMEK f. Artelde birleştirmek.

Rom. *v. A cooperativiza.*

ARTERA is. (Fr.>Rom.Türk). Arter.

1. Anat. Atar damar.

2. mec. Ana yol.

Rom. *s. Arteră. 1. Anat. Vas sanguin. 2. fig. Drum principal, cale de comunicaţie importantă.*

ARTEZYAN is. (Fr.>Rom.Türk). Arteziyen.

1. Suyu yukarıya doğru fışkıran doğal kaynak.

2. Şehir suyu fıskiyesi.

Rom. *s. Arteziană.*

ARTI is. Mat. Artı, daha; sayılar arasında toplama işlemi yapılacağını ya da önünde bulunduğu sayının pozitif sayı olduğunu gösteren işaret, "+". Eşanl. **taa.**

"Bĭr künmen taa kıskardı ömĭr, / Artı sonsızlıktan nakıs sonsızlıkka / bĭr adım taa attı." - (Yaşar Memedemin - Kalem Oyınları).

Rom. *s. Mat. Plus, şi cu; semnul operaţiei de adunare, "+".*

ARTIK (**artıq**) s. is. ve zf. Artık.

1. s. Arta kalan.

2. is. Arta kalan bölüm, artıp kalan parça.

"(Şeker pancarı) küznĭñ soñına yakın toplanır. ... sabı man kurugan yaprakları kesĭlĭr ve tamırlar şeker fabrikasına cĭberĭlĭr. Şeker şıgarılgandan son kalgan artıklarga tortı denĭr." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. s. Fazla olan, çok olan. **Artık mal.**

"Aytabersĭn aytkanlar, şo bolsın mĭnĭm. / Kene halktan artıktır körecek künĭm." - (Boztorgay).

"Şalışkanlarıñ menden nesĭ artık? Azbarın bılaştırmaga bĭr sıyırman beş tawugı tuwul mı şo ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

4. s. Değerli, üstün, önemli.

"Ay katında bĭr yıldız, ayga tartık. / Bay balası bolganda kĭmden artık?" - (Boztorgay).

"Altınnı panga deñĭşĭp ne boldı kârıñ, / Sanke menden artık mı süygen yarıñ ?" - (Boztorgay).

5. zf. Fazla, çok.

"Bundan artık aşasañ, belkĭm cemlersĭn yarın." - (İsmail Otar – Çibörek).

6. zf. Bundan böyle, bundan sonra, o andan başlayarak. Eşanl. **endĭ.**

"Ah, degende karĭp can üzüle tenden, / Artık özĭñ bĭlĭrsĭn, meramet senden." - (Boztorgay).

"Bek az ewel ayrılganmız Kırım'dan, / Tözalmaymız, kaytacakmız. Artık sĭz / Kurtarıñız! Añlaşılsın bĭr vatan / Kardaşları bolganımız gerçekten." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Küreş artık kızışa ... Ökĭre zurnay. / Tosun tosun cĭgĭtler cıgalar turmay." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

- **Senden süyer kĭşĭm yok, bondan artık aşım yok. -** Deyim. Senden daha fazla sevdiğim kişim yok, bundan fazla aşım yok.
- **Aklı yoknıñ zewkı artık. –** Atas. Aklı olmayanın zevki artık.
- **Artık mal köz şıgarmaz. –** Atas. Fazla mal göz çıkarmaz.
- **Erĭnmiy cuwurgannıñ rızkı artık. –** Atas. Tembellik etmeden çabalayanın rızkı artık.
- **Erte turgannıñ rızkı artık, keş turgannıñ kısmetĭ tartık. –** Atas. Erken kalkanın rızkı artık, geç kalkanın kısmeti kısıtlı.
- **Kılıgı arüwnĭñ itibarı artık. –** Atas. Kılığı güzelin itibarı fazla.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan., Karaçay Malkar. **- artıq;**

Rom. *1. adj. În plus, suplimentar. 2. s. Rest, rămăşiţă. 3. adj. De prisos, care prisoseşte. 4. adj. Mai valoros, superior. 5. adv. Mult. 6. Adv. De acum înainte, deja.*

ARTIKLIK (**artıqlıq**) is. Fazlalık, üstünlük.

Rom. *s. Surplus, prisos, excedent.*

ARTIKSINMAK (**artıqsınmaq**) f. Fazlalık olarak görmek.

Rom. *v. A considera ca surplus.*

ARTILMA, **-UW** is. Ardılma.

Rom. *s. Acţiunea de* **artılmak**.

ARTILMAK (**artılmaq**) f. Ardılmak.

1. Atılmak, fırlamak, sıçramak.

"Arap kızıp bĭrden aylandı, / Közlerĭ cerĭnden oynadı. / Belĭnden kamasın topladı, / O yakşı ayvannı sapladı. / ... Paşa bĭrden ürkĭp artıldı, / Korkkan yeniçerler tartıldı." - (Tahsin İbrahim terc. / George Coşbug - Elzorab).

2. mec. Asılmak, musallat olmak, yüklenmek.

"O vakıt kĭmmen ograşmaga bĭlmiy, tereklermen kawga ete, kuşlarga şapkıla, körgen şiysĭne artıla eken." - (Boztorgay).

"(Trende) Üyretmenler 'Sakın pencĭrelerge artılmañız, kollarıñıznı uzatmañız' dep tenbih ettĭler." - (Okuma Kitabı III).

- **Küşüñ cetmiycek bolsa, artılma**. - Atas. Gücün yetmiyecekse, ilişme.

Rom. *v. 1. A sări în sus, a se azvârli asupra (cuiva, a ceva). 2. fig. A se lega, a căuta ceartă cu cineva.*

ARTIM is. Artım, artma, artış.

Rom. *s. Sporire, înmulţire, creştere.*

ARTIMLI s. Artımlı; artan, kabaran.

Rom. *s. Spornic.*

ARTIRMA, **-UW** ve türevleri is. → **Arttırma** ve türevleri.

"Paralarnı harclamay cıya bĭlĭrsĭñ. Mektebĭñĭzde sĭznĭñ Artırma Kasası cok mı ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Kurtuluş Bayramı).

ARTIRMAK (**artırmaq**) ve türevleri f. → **Arttırmak** ve türevleri.

ARTIŞ is. Artış.

Rom. *s. Creştere, spor; înteţire.*

ARTİLERYE is. (Fr.>Rom). Ask. Topçu birlikleri.

Rom. *s. Artilerie.*

ARTİLERİST is. (Alm.>Rom). Ask. Topçu.

Rom. *s. Artilerist, tunar.*

ARTİS is. → **Artist**.

"(Müdür) Kĭşkene artisler betlerĭnden şıbırgan terlerĭn sürtkeşĭ bekledĭ, sonra romence konıştı : ..." - (Altay Kerim – Kâniye).

ARTİST is. (Fr>Rom.,Türk.). Artist. Var. **artis.**

1. Sanatçı; sanat adamı.

"Alimler, yazıcılar ve tanılgan artistlernĭñ bĭrköbĭsĭ mında (Bükreş'te) çalışalar." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Tiyatro veya sinema erkek oyuncusu.

Rom. *s. 1. - 2. Artist.*

ARTİSTA is. (Rom.). 1. Kadın sanatçı.

2. Tiyatro veya sinema kadın oyuncusu.

Rom. *s. 1. - 2. Artistă.*

ARTİSTİK s. (Fr.>Rom). Artistik; güzel sanat konulu, sanatlı, ustalıklı.

"Aldımızdakı aylarda ekĭ artistik program azĭrliycekmĭz." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adj. Artistic, -ă.*

ARTİSTLĬK is. Artistlik, sanatla uğraşma.

"Romenlerĭn, Tatarların bĭrleşĭp, artistlĭk yapkanların, bazı köydeşlerĭn elektrik lambasına kawuşup gaz lambasından kurtulganların anlata." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Cariera, îndeletnicirea sau rolul de artist.*

ARTİYE is. ve s. Artan; arta kalan.

"Şewket pĭlĭşlernĭ alıp bĭr kenarga saldı ve raftan triçikletanı alıp Aydın'nıñ kolına tutturdı. Altı ley artiye paranı da Üsniye cengiyge berdĭ." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

Rom. *s. şi adj. Rest , diferenţă; de diferenţă.*

ARTKAÇ (artqaç) is. ve s. → **Artkaş**.

ARTKARMAK (artqarmaq) f. Geçirmek, uğurlamak. Var. **atkarmak.**

"Kerime (ĭşte, kapıda, arkalarından karap kalır. Bĭraz sora Seyityaya ĭşke kırer.) Artkardıñ mı cawşı akaynı ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *v. A conduce (un oaspete).*

ARTKAŞ (artqaş) is. ve s. Var. **artkaç.** 1. Artık, fazla olan parça.

2. s. Fazla olan.

"Özlerĭnden artkaş zengĭnlĭklernĭ yabancı tücarlarga sata edĭler." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Malnıñ artkaşı köz şıgarmaz.** – Atas. Malın fazlası göz çıkarmaz.

Rom. *s. şi adj. 1. Surplus, prisos, excedent. 2. adj. Care este în plus.*

ARTLAMA, -W is. Kabuğunu soyma.

Rom. *s. Decojire.*

ARTLAMAK (artlamaq) f. Kabuğunu soymak. Var. **arıtlamak, arşımak.**

"Men awuşnıñ şiy soyın da süyemen. Ama onı arüw etĭp cuwup ve üstĭn artlap aşayman." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Kabıkların da artlap mĭnĭp cürgen kısır biyelerıñĭzge aşatırsıñız." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *v. A decoji.*

ARTLANMAK (artlanmaq) f. Kabuğu soyulmak. Var. **arşılmak**.

Rom. *v. A se decoji; a fi decojit.*

ARTLATMAK (artlatmaq) f. Kabuğunu soydurmak.

Rom. *v.f. A pune să decojească.*

ARTMA[1,2] , -UW is. Artma.

Rom. *s. Faptul de* **artmak[1,2].**

ARTMAK[1] (artmaq) f. Artmak.

1. Çoğalmak, büyümek. **Keleratı artmak** – Geliri artmak.

"Aná şay bol, şáylĭ bol, nawmetĭñ artsın. / Ekĭ melek kolıñdan üyüme tartsın." - (Boztorgay).

2. mec. Yükselmek, yücelmek.

"Yüz ellĭ yıl tusnak kalgan Tatarlık / Sarıp cıygan Kök Bayraknı köklerde / Sallandırgan... Oh, ne arüw şo barlık! / Artsın şanı deñĭzlerde, her yerde!" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Uzun gelmek.

"Anterĭñ boydan artar, / Kaşlarıñ kalem tartar. / Senĭ körgen cĭgĭtler / Karap colından kaytar." - (Boztorgay).

4. Değeri yükselmek. **Fiyatlar arttı.**

5. Şiddetlenmek.

"Daldan dalga cĭp kerdĭm, / Collarıña gül serdĭm. / Sen maga karamaysıñ, / Kün künden arta derdĭm." - (Boztorgay).

"Kök karara, cel arta, / Tolkunlarnı kabarta." - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

6. (Bir şey) Fazla gelmek, fazla olmak; harcandıktan sonra bir miktar elde kalmak.

Yemek arttı. Paramız yetmez dedĭk, arttı bĭle.

"Eyüp : Çĭftçĭden mal artar mı, be anam ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Altıda cıyılgan artmaz, yedĭde cıyılgan cetmez.** – Atas. Altıya tamamlanan artmaz, yediye tamamlanan yetmez.
- **Kızdan kıl cuwgış artmaz.** – Atas. Kızdan bulaşık bezi bile artmaz.
- **Tatlı tamaknıñ tapkanı tamagından artmaz."** - Atas. Damağına düşkün kişinn kazandığı damağından artmaz.
- **Tĭşten artmaz, ĭşten artar.** – Atas. Dişten artmaz, işten artar.

Rom. *v. 1. A se înmulţi, a spori. 2. A se înălţa, a creşte. 3. (Îmbrăcămintea) A-i veni cuiva mai lungă sau mai largă. 4. (O valoare) A creşte, a spori.5. fig. A se înteţi. 6. A prisosi, a rămâne în plus.*

ARTMAK[2] (artmaq) f. (Omuza veya sırta) Yüklemek, bindirmek.

"Colşı colına caraşır dep, kĭşĭ torbasın omızına arta da kete." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *v. A ridica, a pune pe ..., a încărca.*

ARTŞI is. Ask. Artçı.

Rom. s. Mil. Ariergardă.

ART-TAMAK (**art-tamaq**) is. Anat. Art damak.

- **Art-tamak tutuk seslerĭ** - Dilb. Art damak ünsüzleri; **k, g** gibi art damakta oluşan konuşma sesleri.

Rom. s. Anat. Partea posterioară a palatului dur.

ARTTIRILMAK (**arttırılmaq**) f. Artırılmak.

Rom. v. A se spori; a fi sporit.

ARTTIRMA, -UW is. Artırma.

"Milyonlar man kĭşĭlernĭñ taa kolay keşĭnebĭlmelerĭ üşün balaban arttıruwlar yasaldı." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

Rom. s. Acțiunea de **arttırmak**. *Sporire, majorare.*

ARTTIRMAK (**arttırmaq**) f. Artırmak. Var. **artırmak**.

1. Artmasını sağlamak, çoğaltmak, fazladan vermek.

"Ewwel caşlar şıñ aytıp tañ attırgan. / Özlerĭne eş dostnı şay arttırgan." - (Boztorgay).

"Çorbacı arttırmay bĭr kapĭk bĭle, / Tĭleseñ bakıra, calbarsañ küle." - (Bekir S. Çobanzade – Tuwdım Bĭr Üyde).

"Allah hayırlı künler köstersĭn bĭzlerge de, caşlarga da. Allah muhabbetlerĭn arttırsın." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Tasarruf etmek, biriktirmek.

"Ber, tĭşĭñden tırnagıñdan arttırıp / Aç ölümge kurban bolgan halkıña !" - (Abdulla Latifzade - Ber !).

3. mec. Herhangi bir davranışta ileri gitmek; ölçüsünü kaçırmak.

- **Bogazdan arttırmak** – Yiyecek içeceğinden artırmak.
- **Tĭşĭnden tırnagından arttırmak** – Yiyecek giyecek ihtiyaçlarından keserek biriktirmek. **"Tĭşĭmden tırnagımdan arttırıp kara künler içün bĭrĭktĭrgen beş on paramnı oga mı beriyĭm ?"** - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).
- **Atnıñ iygĭsĭ cemĭn, kĭşĭnĭñ iygĭsĭ itibarın arttırır.** - Atas. Atın iyisi yemini, insanın iyisi itibarını artırır.
- **Cüyrük at cemĭn arttırır**. – Atas. Yörük at yemini artırır.
- **Yakşı at cemĭn, kayt at kamşısın arttırır.** – Atas. İyi at yemini, huysuz at kamçısını artırır.

Türk Lehç. : Kırım., Nog.,Kazak., Kazan. - **arttırmaq, -uv;**

Rom. v. 1. A spori. 2. A economisi. 3. A se întrece cu măsura.

ARTTIRUWCI is. ve s. Artırıcı; artıran; tasarruf eden, biriktiren.

Rom. s. și adj. 1. Care face să sporească. 2. Care economisește.

ARUW TALUW is. ve f. Çok yorulma, bitkinleşme; çok yorulmak..

Rom. s. și v. Istovire, epuizare; a se istovi; a se epuiza.

ARUZ is. (Ar. aruz) Ed. Divan edebiyatnda, hecelerin uzunluk kısalık, açıklık kapalılık değerlerine göre kullanılmış olan nazım ölçüsü.

Rom. s. Lit. Ritm de versificație specific poeziei otomane medievale.

ARÜ is. s. ve zf. → **Arüw.**

ARÜCE s. ve zf. İyice. Var. → **Arüwce.**

ARÜÇE ve s. Güzel. Var. **arüwşe, árüwşe**.

"Gülsüm hanım, arüçe kız / Istanbul'da tuwgan edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. și adj. Frumos, -oasă.

ARÜW is., s., ve zf. İyi, güzel. Var. **arü, árü, árüw**. Eşanl. **yakşı, güzel, iygĭ**. Karşıtı **yaman**.

1. is. Beğenilen, sevilen, hoş, istenilen nitelikte olan kişi.

"Bĭr elá-köz yarem bolsa aw, / (...) Sensĭn menĭm arüwĭm dep, ay iygĭler, / Kopaya cürsem." - (Boztorgay).

"Göñĭl coştı sen arüwge, aw, / Barayım dep." - (Boztorgay).

"Arüwden kalgan dünyalarga toprak tolsın, / Cerĭ suwga karışsın da harap bolsın ! / Kündüz künüm hiç tuwmasın, gece de ayım, / Calgız özĭm dünyada, ay, ne yasayım ?" - (Nuraldin - Meyit / Emel M.).

2. is. İyilik.

"Baba ve ana ballarına öyle bĭr terbiye bermelĭler ki, bunlar cetkende arüwmen camannı ayırt etmelĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. s. Hoş, iyi huylu, beğenilen, güzel, aranılan nitelikte olan.

Arüw kĭşĭ – İyi insan. **Arüw künler** – Güzel günler. **Körmesĭ arüw** – Görünümü iyi. **Arü mektep** –Nitelikli okul.

"Vay ne arüw, dünyada / Caşlıkta yar süymesĭ. / Yüregĭñe melemdĭr, / Aytkan sözĭ, cilwesĭ." - (Boztorgay).

"Saw bol, arüw millet, bugün yuklasañ da / Köz yaşımman betĭñ sıypap men yantarman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bayramlarımızda, toylarımızda, cıyınlarımızda şenlĭk yasayık. Ama içkĭmen, kumarman tuwul. cırlarıman, oyunlarıman, arüw milli adetlerĭmen."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

4. Yararlı.

"Bayga barsañ kuwanıp körmezsĭn kuwnaş, / Ondan aruw üyümde katıklı omaş." - (Boztorgay).

"Etnĭñ söllĭsĭ, cĭgĭtnĭñ cellĭsĭ arüwdĭr." – Atas. Etin sulu olanı, yiğidin çevik olanı.

5. Hayırlı, uğurlu.

"İtke talanmaktan şalını dolanmak arüwdĭr." - Atas. Köpege dalanmaktansa, çalıyı dolanmak iyidir.

6. Sağlıklı, esen.

Amansıñ mı, arüwsĭñ mĭ? – İyi misin?.

"Şimdĭ arüwmen desem, bĭr tınış sonra awriyman." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Uruwlarım toplaşıp / Hatĭr sorap keldĭler. / Fikret kardaş arüw dep / Ümit etĭp kettĭler." - (Boztorgay).

7. Yerinde, uygun.

"Bondan arüwĭ can sawlıgı." - (Boztorgay).

"İygĭlĭk içün sebepçı bolmak bĭr derecege kadar arüw." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Kılıgı arüwnıñ itibarı artık." - Atas. (Boztorgay).

8. Yeterli, yetecek miktarda olan. **Yemegĭñ tuzı büberĭ arüw.**

9. zf. Uygun, beğenilen, dostça; istenilen bir biçimde, gerektiği gibi.

“Şáşlerĭñ bükle bükle, / Kapıñnı arüw şekle. / Anañ babañ catkan son / Menĭ şardakta bekle.” - (Boztorgay)..

“Kĭmerde bĭr yapraklarıñ solsa da, / Bar mı, bĭlmem, senday arüw körüngen?” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Hacı Totay : Babalarımız eskĭden ne arüw yaşaganlar !” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

10. zf. İyicene, adamakıllı.

“Bo sebepten ekewĭ arüw bĭr kawgalaşkan edĭler.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

11. zf. (a’rüw) Peki, kabul.

Arüw, aytarman – Peki, söylerim.

“Halimcan : Bek arüw, senĭñ degenĭñ bolsın.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Arüw bolmak** – a) Hastalıktan kurtulmak. b) Gerektiği gibi olmak.
- **Arüw etĭp** – İyi bir şekilde, gerektiği gibi; iyice, yeterince.
- **Arüw etmek -** İyi etmek. a) Hastayı iyileştirmek. **“Yok bĭrşiy komşı. Nazarlangan. Men onı şĭmdĭ arü etermen.” -** (Heyet - Tatar Tĭlĭ II). b) Gerektiğini yapmak. **“Sĭzge bayramlık rakı azırlattım. Arüw etkemen ya, asabalar?” –** (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).
- **Arüw ke -** İyi ki; güzel bir rastlantı olarak.
- **Arüw kelmek -** a) Yaramak, faydalı olmak. b) (Giyecek) Uymak, uygun gelmek. c) Uğurlu gelmek.
- **Arüw ketmek -** a) (Bir iş) Yolunda olmak. b) Yakışmak, uymak. c) (Yiyecek) Beğenilerek yenmek.
- **Arüw körĭşmek -** Dostça ilişkilerde bulunmak.
- **Arüw niyetlĭ –** İyi niyetli.
- **Álĭ vaktı arüw –** Hali vakti iyi; varlıklı.
- **Gene arüw (ke) -** İyi ki; şükür ki. **“Vay gene arü sen körgesĭn balam. Bek arü etkesĭn su man söndĭrĭp. Ondan başka bo celde balaban yangın bolır edĭ.” -** (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).
- **Ne arüw –** Ne iyi ! (Memnuniyet sözü**). “Ah, katiyĭm, Kırım’ga ketalmayman. Hasretĭmen cansam da cetalmayman. / Ne arüw ke mında özĭmnĭ taptım, / Öz halkımnı, tĭlĭmnĭ, sözĭmnĭ taptım.” -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).
- **Atıñ arüwĭ arkanda, kızıñ arüwĭ Tarhan’da bolır. –** Deyim. Atın iyisi urganda, kızın güzeli Tarhan’da olur.
- **Berdĭm saga bĭr bakla, sırımnı arüw sakla. -** Deyim. Verdim sana bir bakla, sırrımı sen iyi sakla.
- **Bolımsızman üy bolgaşı, boydak kalganım arüw. –** Deyim. Salakla ev olmaktansa, bekâr kalmam iyidir.
- **Bondan arüwĭ can sawlıgı. -** Deyim. Bundan iyisi can sağlığı.
- **Adamıñ arüwĭ alışberĭşte bellĭ bolır. –** Atas. İnsanın iyisi ilişkilerde belli olur.
- **Alemĭñ elâ közĭnden özĭñ sokurıñ arüwdĭr. -** Atas. Alemin elâ gözlüsünden kendi sokur gözlün iyidir.
- **Arüw kĭyĭm boy östĭrer, arüw aş akıl östĭrer. –** Atas. Güzel giyim boylu gösterir, iyi beslenme aklı büyütür.
- **Atın arüw karagan artına karamaz. –** Atas. Atına iyi bakan ardına bakmaz.
- **Bolımsızman üy bolgaşı boy cürgenĭm arüw eken. -** Atas. Beceriksizle evlenmektense, bekâr kalmak iyi imiş.
- **Etnĭñ söllĭsĭ, cĭgĭtnĭñ cellĭsĭ arüwdĭr. –** Atas. Etin sulu olanı, yiğidin çevik olanı iyidir.
- **İtke talanmaktan şalını dolanmak arüwdĭr. –** Atas. Köpeğe dalanmaktansa, çalıyı dolanmak iyidir.
- **Kılıgı arüwnĭñ itibarı artık. –** Atas. Kılığı güzelin itibarı fazla.
- **Kızıñ arüwĭ anadan, üynĭñ arüwĭ konadan bellĭ bolır.** – Atas. Kızın iyisi anadan, evin iyisi yastağacından belli olur.
- **Korkulı tĭş körmekten, yaw (uyaw) catmak arüw –** Atas. Korkulu düş görmektense, uyanık yatmak iyidir.
- **Tüsü arüwden töñülme –** Atas. Yüzü güzelden vazgeçme.

Türk Lehç. : Kırım. - **arüv;** Nog. - **árüv;** Karaçay Malkar., Kazak., Kazan. - **aruv;**

Rom. s., adj., adv. 1. s. Om bun, om cumsecade; om drag. 2. s. Bine, bunătate. 3. adj. Frumos, plăcut. 4. Folositor. 5. Convenabil, plăcut, de bun augur. 6. Sănătos, zdravăn. 7. Adecvat, potrivit. 8. Suficient, de ajuns. 9. adv. Bine. 10. adv. De-a binelea. 11. adv. Bun. De acord.

ARÜWCE s. ve zf. İyice.

1. s. (a-rüw-ce’) Biraz iyi.

2. zf. (a-rüw’-ce) Çok iyi bir şekilde, gereği gibi, adamakıllı.

Rom. 1. adj. Bunicel, bunişor. 2. De-a binelea, bine de tot.

ARÜWLEŞMEK f. 1. İyileşmek, güzelleşmek.

“Komşısı Kenceömer’nĭ hiç çekalmay, onıñ hiç oñganın ĭstemiy, hal-ü vaktının bĭraz arüwleşkenĭn körĭp kıskana edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

“Awalar arüleştĭ. Terekler tĭrĭliyatır. Şıbınlar uşa başladı.” - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

2. (Sağlık için) İyileşmek, düzelmek.

Rom. v. 1. A se îmbunătăţi, a se ameliora. 2. A se însănătoşi, a se face bine.

ARÜWLEŞTĬRMEK f. İyileştirmek, güzelleştirmek; yararlı hale getirmek.

“Bĭzden kat kat fazla mahsul alalar. Neden?..Çünkĭ topraknı arüwleştĭreler.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

“Cawun köp bolgan senelerde bereket bĭr derece arü bolıp, cawunlar kıt bolgan senelerde de bĭr şiyge uşamay eken. Bo sebepten onlar eş bĭr türlü yaşawların arüleştĭralmaganlar.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. A îmbunătăţi, a ameliora.

ARÜWLĬK is. İyilik, güzellik.

1. İyi olma durumu.

2. Bir şeyin iyi, güzel tarafları.

“Mınaw cĭgĭtlerge o Yeşĭl Curtnıñ arüwlĭklerĭn aytıp türküsün çaldırıpyatkanımız edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

3. Karşılık beklemeden yapılan bir yardım.

4. Sağlığı yerinde olma durumu.

5. Yarar, fayda.

Rom. s. 1. Starea normală a ceva, starea de bine. 2. Părţile bune, frumuseţile. 3. Bunătate, sprijin dezinteresat. 4. Sănătate, bineţe, bună dispoziţie. 5. Utilitate, folos.

ARÜWŞE s. Güzel. Var. **arüçe.**

1. Biçimi ve ölçüleriyle hayranlık uyandıran; güzel, dilber.

"Arüwşe kızsız dünyada ay / Eksĭgĭm tolmay." - (Boztorgay).

"Arabası mögedek, / Tegerşĭgĭ tögerek. / Özĭ şĭrkĭn cĭgĭtke / Arüwşe kız ne kerek?" - (Boztorgay).

2. is. Güzel kız veya kadın.

Rom. 1. adj. Frumos, -oasă. 2. s. Femeie frumoasă; o frumusețe.

ARÜWŞELĬK is. Güzellik.

Rom. s. Frumusețe.

ARYAK (aryaq) is. 1. Arka taraf.

2. Evin arka tarafı.

3. Kuzey yönü, kuzey tarafı. (Eskiden Tatar evleri hep sırtları kuzey rüzgârına dönük yapılırdı).

Rom. s. 1. Partea din spate, spatele, dosul. 2. Dosul casei. 3. Miazănoapte.

ARYAN is. (Seslerin yer değişimi ile). Ayran. Var. **ayran.**

Rom. s. (Prin metateză de la **ayran***) Lapte bătut.*

ARZ is. (Ar. arz). Arz.

1. Sunma, verme.

2. Bildirme.

- **Arz etmek** – a) Sunmak. b) Saygı ile bildirmek. **"Oca efendĭge halĭn arzetĭp kâât yazdırganda oga katĭp hayırduwa etecek edĭ. ..." -** (Kavi Necmi'den / Heyet - Okıma Kitabı V).
- **Arz ubudiyet etmek** – Bağlılık bildirmek. **"Bĭr ay orucnı tutup, halkına karşı arz ubudiyet etmesĭmen, üç kün zewk ve sefada cürmekke, dindaşlarıman, millet ĭşlerĭmen, eskĭ kinlerĭn unutup kol kolga berĭşmek, hal hatĭr etĭşmekke hak kazanganın müjdeliycek 'ay'." -** (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

Rom. s. 1. Oferire, prezentare. 2. Comunicare, înștiințare.

ARZI is. → **Arzu**.

"Temel tĭkmek ĭsteseñ, men razıman. / Kanatıñnı cay da kel, öz arzıñman." - (Boztorgay).

ARZILAMAK (arzılamaq) f. → **Arızlamak**.

"İstanbul colın arzılap / Şam colın kuwdım. / Aygĭdĭ yalan dünyanıñ / Soñında tuwdım." - (Mehmet Ali Ekrem - Bülbül Sesĭ).

ARZU is. (Fars. arzu). Arzu. Var. **arzı.**

1. İstek, dilek.

"Cantemĭr aşık cüreklĭ bĭr bala bolganından, kartka er vakıt cüregĭn tırmalagan o arzusından bahs etken : Ah bo ciren biye bĭr ciren tay dünyaga ketĭrse ..." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

"Menĭm aytacagım bo gadar, sawlıkman barıñız, eş kaár etmeñĭz, men arkadaşıma arzuñıznı tatlı tatlı anlatırman." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Sevgi.

3. Heves.

- **Arzu etmek** - Yürekten istemek. **"Men de eskĭ dedelerĭm dayın caw kaytarmak arzu eterdĭm." -** (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).
- **Arzu tuymak -** İstek duymak.

Rom. s. 1. Dorință, cerere, voie. 2. Dragoste. 3. Toană, capriciu.

ARZULAMA, -W is. Arzulama.

Rom. s. Faptul de **arzulamak***.*

ARZULAMAK (arzulamaq) f. Arzulamak. Var. **arızlamak**.

1. İstek duymak, istemek.

"Izsız yolda cayaw calpı yürgende / Arzulayman terlĭ başıma salkın bĭr gölge." - (Necip H. Fazıl – Tĭlegĭm).

2. Özlemek.

"Bĭr gamsız, kedersĭz, zorlıksız oynap cürgen balalıgımıznı, ya da elde toyıp, kölde suw ĭşken caşlıgımıznı kaydan alsak dep balalık ve caşlık devrelerĭn arzulaymız." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. v. 1. A cere, a dori. 2. A duce dorul.

ARZULI s. Arzulu, istekli, hevesli.

Rom. adj. Doritor, dornic.

AS[1] is. Zool. As, kakım. (Lat. Mustella erminea).

Rom. s. Zool. Hermină.

AS[2] is. (Fr.,İtal.>Rom.,Türk). As.

1. Oyun kâğıtlarında birli.

2. mec. Bir işte başta gelen kimse.

Rom. s. 1. As, carte de joc. 2. fig. As, fruntaș.

AS-[3] Yapım eki;. "Ast" sıfatının kısaltması olup eklendiği kelimenin daha aşağı derecesini anlatır. **Astegmen, asbaşkan.**

Rom. Afix lexical cu valoare de "sub-" sau "vice-": **astegmen -** *sublocotenent;* **asbaşkan** *- vicepreședinte.*

ASA is. (Ar. asa). Asa, baston yerine kullanılan uzun sopa. Eşanl. **tayak.**

"Ekĭndĭ maálĭnde çadırga ap-ak sakallı, mıyıkları ekĭ çetke bakkan, kolunda asası, ayagında çarıgı, üstünde cübbesĭ, başına ak sarık sarılgan bĭr kart yakınlaşa." - (C. Bekirov - Tairnen Zöre Destanı / Emel D.).

Rom. s. Toiag.

ASAB is. (Ar. asab). Anat. Asap, sinir.

Rom. s. Anat. Nerv.

ASABA is. (Ar. ashab - "sahipler") 1. Ashap, sahabe; Hz. Muammed'in yakınında bulunmuş kimseler.

2. Yakın kimse, akraba.

"Kuwanaman, kuwnayman, asabam keldĭ. / Ölgen akam tĭrĭldĭ, on cıldan berĭ." - (Necip H. Fazıl – Kırım)**.**

3. Mirasçı; halef.

4. Dost, arkadaş.

"Sĭzge bayramlık rakı hazırlattım. Arüw etkemen ya, asabalar?" - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Halimcan: (Veli'ge karap) Yarın kız betke ket, asabam." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy, piyes).

5. Sevgili.

"Asabamsın, sen menĭmsĭn, kadáy, / Elálĭmsĭn asabay, kadáy, / El kolında emanetsĭn, kadáy, / Bĭr malımsın, asabay, kadáy." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Discipolii Profetului Mahomet. 2. Rudă, neam, persoană apropiată. 3. Moștenitor, urmaș. 4. Prieten, amic. 5. Iubit, -ă.

ASABALIK (asabalıq) is. 1. Akrabalık.

2. Dostluk.

3. Miras.

Rom. s. 1. Rudenie. 2. Prietenie. 3. Moștenire.

ASABAY is. 1. **Asaba'ya** sesleniş.

"Sen şalaşka kelgende, kelgende, / Tay soyarman, asabay. / Tataraşı (tabakbörek) pĭşĭrĭp, pĭşĭrĭp, / May kuyarman, asabay." - (Boztorgay).

"Sitosman saray saldırgan ay, boydan da boyga. / Nışanımda yok edĭñ ay, hoş keldĭñ toyga, asabay." - (Boztorgay).

2. → **Asaba.**

Rom. s. 1. Adresare către **asaba.** *2.* **Asaba.**

ASABİY s. (Ar. asabi). Asabi.

1. Sinirli.

2. Sinirle ilgili.

Rom. adj. 1. Nervos, iritabil. 2. Relativ la nervi.

ASABİYLEŞME, -ÜW is. Sinirlenme.

Rom. s. Enervare.

ASABİYLEŞMEK f. Sinirlenmek; sinirli olmak.

"Bu kırk yaştan iç biri Arzı'nıñ közlerĭne arüv körünmey. ... Yĭgĭtler asabiyleşeler ve öz ara davalaşalar." - (C. Bekirov - Arzı ve Gamber Destanı / Emel D.).

Rom. v. A se enerva, a se irita; a deveni nervos.

ASABİYLĬK is. Sinirlilik.

Rom. s. Nervozitate.

ASALAK (asalaq) is. ve s. Asalak, parazit.

Rom. s. şi adj. Parazit.

ASALAKLIK (asalaqlıq) is. Asalaklık, parazitlik.

Rom. s. Parazitism.

ASAL-SAYI is. (Türk.) Mat. Asal sayı, ancak 1 ve kendisiyle bölünebilen doğal sayı.

Rom. s. Mat. Număr prim.

ASANŞI öz.is. Köstence'nin batısındaki Hasança köyü adının Tatar ağzıyla söylenişi.

"Şĭmdĭ kırlı küreşken caş ta körünmiy. Bĭr anaw Asanşı o'lanların aytalar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. propr. Pronunția tătărească a denumirii turcești de Hasancea a satului Valul lui Traian din județul Constanța.

ASARLIK (Asarlıq) öz. is. Hisarlık, Tatarca söylenişi Asarlık, Dobruca'nın güney-batısında, Adam-Kĭlisesi yakınında köy. Romence adı Cetatea.

Rom. s. propr. Denumirea tătărească a satului Cetatea din sud-vestul Dobrogei.

ASAW is. ve s. 1. Binilme ve arabaya koşulma gibi hizmetlere henüz alışmamış at ve diğer hayvanlar.

"Men asawlarga sözlerĭmĭ, ĭsteklerĭmĭ bĭr kümüş saplı kara kamçıman anlatırdım, düşüncelerĭmĭ bĭle." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

2. mec. Sinirli, huysuz (kimse).

Rom. s. şi adj. 1. (Despre animale, cai mai cu seamă) Nărăvaş. 2. fig. (Om) Nervos.

ASBAŞKAN (asbaşqan) is. İkinci başkan.

Rom. s. Vicepreşedinte, preşedinte adjunct.

ASÇENSOR is. (Fr.>Rom.Türk). Asansör.

Rom. s. Ascensor.

ASELET zf. (Ar. hasr - "yalnız bir şeye ayırma", hasreten - "yalnız bir şeye ayrılmış olarak"). Mahsus, özel olarak, bilhassa.

"En aldında Sadet'nĭ bol bol maktap başladı, / (Akkı caşnı aselet soñga dogrı taşladı)." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Bĭr ekĭ soraw saldı. Tanışlar, kısım akrabalar da sıralanıp taralgan sonra, hoca efendĭ, aselet azĭrlengen töşekke kĭrĭp cattı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. Anume, în mod special, expre; dinadins.

ASELETTEN zf. → **Aselet**.

ASET is. (Ar. hased). Haset, kıskançlık, günü. Eşanl. **künnew, künneme.**

Rom. s. İnvidie, pizmă.

ASETLĬ s. Hasetli, haset dolu.

Rom. adj. İnvidios.

ASETLĬK is. 1. Haset olma durumu.

2. Haset, kıskançlık.

Rom. s. 1. Starea de a fi invidios. 2. İnvidie.

ASETŞĬ is. ve s. Hasetçi, kıskanç.

- **Pakılcı oñmaz, asetşĭ külmez.** - Atas. Nispetçi mutlu olamaz, hasetçi gülmez. (Boztorgay).

Rom. s. şi adj. İnvidios.

ASFALT is. (Fr.>Rom.Türk). Asfalt.

1. Bitüm cinsinden mineral madde.

2. Yolların kaplanmasında kullanılan asfaltlı karışım.

3. s. Asfaltlanmış.

"Garanıñ artından köynĭñ ĭşĭne kĭrĭp ketken balaban, asfalt colga şıktık." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

4. is. Asfaltlanmış yol.

"Toprasar'ga yetĭşkenlerĭn tuymay kaldılar. Asfaltta dört-beş kilometre colnı ölşemek ne bolacak ?" - (Altay Kerim - Biruința Kurabiyelerĭ Tatlı Kettĭ).

Rom. s. 1. Roca bituminoasă numită astfel. 2. Amestec de bitum şi materiale de construcție. 3. adj. Asfaltat. 3. s. Şosea asfaltată.

ASFALTLAMA, -W is. Asfaltlama.

Rom. s. Asfaltare.

ASFALTLAMAK (asfaltlamaq) f. Asfaltlamak.

Rom. v. A asfalta.

ASFALTLANMAK (asfaltlanmaq) f. Asfaltlanmak.

Rom. s. A se asfalta; a fi asfaltat.

ASFALTLATMAK (asfaltlatmaq) f. Asfaltlatmak.

Rom. v. A pune să asfalteze.

ASFALTLI s. Asfaltlı.

Rom. adj. Asfaltat, cu asfalt.

ASIK (asıq) s. Asık.

1. Asılı.

2. mec. Somurtkan.

- **Asık suratlı** - Menmun olmadığı, hoşnutsuzluğu yüzünden belli olan.

Rom. adj. 1. Atârnat, suspendat; spânzurat. 2. fig. Posomorât.

ASIL[1] is. ve s. (Ar. asl). Asıl.

1. Bir şeyin kendisi, esas şekli, gerçek şekli, orijinali.

"Bīlmem, aslın artık yarın anlaycakmız." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Kök, kaynak.

3. Dayanak, temel, gerçeklik.

"Sade ekī aranı bozmaga karar, ortalıknıñ karışkanından zewk alır. Aytkanların bīrewīn aslı yoktır." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

4. Soy, köken.

"Töre tügīl, kara'man. / Narık oglı Çora'man. / Aslımnı sorasañ / Men argunman, / Ak şunkar kuştan kırgınman." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan – Çorabatır, Kırım Nogay varyantı).

"Asılıñnı aytsana, / Soy-sopıñnı aytsana, / Kīm ekenīñ bīliyīm, Üyīme alıp kīriyīm." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

5. s. Gerçek, hakiki, esas. **Asıl kawe –** hakiki kahve.

"O da balanı yanaklarından öpken ve özīnīñ asıl adın aklına ketīrīp, halkka: Menīm adım Yaşar ... ve köyīme kaytkanda halkımnıñ maga da 'Yaşar batır' dep aytması üşün ne yasaycagımnı endī bīlemen, degen." - (Boztorgay).

"Bīzler bo yakta turıp eşītemīz. Bīlmem asıl, bīlmem yalan." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Kızım, bīzīm asıl curtumız Kırım'dır. Bīzler o yernīñ topragından, o yernīñ suwından hasıl bolganmız." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

6. s. Bir şeyin temelini oluşturan.

7. s. Aranılan nitelikleri en çok kendinde bulunduran.

8. s. ve zf. Başlıca, en çok, özellikle, bilhassa.

"Halkın dertīmen canmak, onı sade sermek ve tüşünmek tuvuldır. Asıl bu dertlerge derman, çare tapmaktır." - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlīgī).

"Bek dogrı ayttıñ apakay. Kız babası asıl sen bolmalı ekesīn ama..." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Asıl yaramaz soyları yarın kelīr onlarıñ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

9. zf. Gerçekte, esasında, doğrusu.

"Bakayım, taa asıl, bīzīm kızımıznı ayttırayatırgan Gülsüm tuwul mı ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Kurtwade'nīñ üyünde tīşmīsīr bar eken. Onda ketken. Ne bar eken şunda asıl?" - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

10. zf. Köken, soy olarak.

"Özī asıl Köstencelī bolsa kerek." - (Mehmet Vani Yursever - Toy, piyes).

- **Aslında (asılında) –** Esasında, temelinde; doğrusu, gerçekte. **"Asılında awesmen kızıl gülge. / Sen karılgaş, men bülbül, uşayık şölge." -** (Boztorgay).
- **Aslın astarın kozgamak –** İşin iç yüzünü araştırmak.
- **Aslı paslı yok -** Deyim. Aslı faslı yok; yalan.
- **Asıl bīr dost kırk yılda kazanılır. –** Atas. Gerçek bir dost kırk yılda kazanılır.
- **Aslı caman alganın camannar. –** Atas. Aslı kötü, aldığını kötüler.
- **Aslın caşırgan aramzade –** Atas. Aslını gizleyen haramzadedir.

Rom. s. 1. Originalul a ceva. 2.Origine, sursă, provenienţă. 3. Bază, fundament. 4. Origine (socială), obârşie. 5. adj. Veritabil, adevărat, autentic. 6. adj. De bază, fundamental. 7. Esenţial, principal. 8. adv. Îndeosebi, mai cu seamă, mai ales. 9. adv. În fapt. 10. adv. Ca origină; de origină.

ASIL[2] s. (Ar. asil). Asil.

1. Soylu.

"Şemidanı bek bolsa, şıragı sönmez. / Asıl ata balası cıgılsa ölmez." – (Boztorgay).

2. Değerli.

3. mec. Yüksek duyguya dayanan.

- **Asıl azmaz, kema tozmaz. –** Atas. Asil azmaz, kemha yıpranmaz.
- **Şemidanı bek bolsa şıragı sönmez, / Asıl ata balası cıgılsa ölmez. –** Atas. Şamdanı sağlamsa mumu sönmez, soylu babanın oğlu yıkılsa ölmez.

Rom. adj. 1. Nobil, de spiţă nobilă. 2. Valoros, preţios. 3. Generos, ales.

ASIL[3] s. (Ar. hasil). Hâsıl; olan, ortaya çıkan.

"Merametten dert asıl bolır." - Atas. (Boztorgay).

"Merametten dert asıl, zewalga kaldım. / Ocakam, sende kabaat, şakırıp aldıñ." - (Boztorgay).

Rom. adj. Provenit din ..., format din..

ASIL[4] zf. (Ar. asla). Asla; hiçbir zaman, hiçbir biçimde.

"Kız aldatkan adetīm yoktır asıl. / Özīñ sözge ustasıñ, cüregīñ nasıl?" - (Boztorgay).

"Caşlarga asıl etegīmīznīñ ucın köstermez edīk." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. adv. Deloc, în nici un chip; niciodată.

ASILI s. Asılı, asılmış olan. Var. **asuwlı.**

"Abdulla Hacı akay duwarda asılı turgan çalar saatke karadı." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesī).

"Karşı törde bīrkaç levha asılı." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. adj. Atârnat, agăţat, suspendat; spânzurat.

ASILINDA zf. → **asıl**[1], **(aslında)**.

"Asılında awesmen kızıl gülge. / Sen karılgaş, men bülbül, uşayık şölge." - (Boztorgay).

ASILIŞ is. Asılış, asılma.

Rom. s. Atârnare, suspendare; spânzurare.

ASIL KAWE (asıl qawe) is. Asıl kahve.

Rom. s. Cafea veritabilă.

ASILLI s. Asıllı, kökenli.

Rom. adj. De origine, de obârşie, de natură.

ASILLIK (asıllıq) is. Asillik.

Rom. s. Nobleţe.

ASILMA, -UW is. Asılma.

Rom. s. Faptul de **asılmak.**

ASILMAK (asılmaq) f. Asılmak.

1. Asmak işi yapılmak; asmak işine konu olmak.

"Kaldıñız kasır astında toz basılıp, / Sīzdiy bolsak ölermīz cīpke asılıp." - (Boztorgay).

"Pırmaryeden kelgen bīrkaç publikaţiye kâgıtları bīr mıkta asılgan"– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlīgī).

2. Bir yere tutunup veya takılı kalıp sarkmak.

"Asıldım ayga, terekke, cıgıldım cerge. / Awzım tolı kan bolsa, tuydurmam elge." - (Boztorgay).

"Bekĭr uruldı; atınıñ tĭzbĭngĭsĭne asılıp kaldı." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

3. Tutup çekmek.

4. mec. Israr etmek, üstelemek.

"Çora'kay man Kazan'ga ketecek ekensĭz ya. Menĭ de alsañız, aytsañız Çora'kayga menĭ de alsın da, dep asıldı." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

5. Bir şeyin üzerine ağırlığını ve gücünü vermek.

"Tamam o zaman ayagına bĭr karaşalı tegenegĭ kĭre. Awırganından toktay, tegeneknĭ şıgara da : / - Balaban Alla'mızga şükür, gene arüw canı şarıklarım kĭymedĭm, be, diy sabanıñ kuyrıgına asıla, ĭşĭne dewam ete." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

6. Boyundan ipe sallandırılarak öldürülmek.

- **Asılsañ yüksek terekke asıl –** Deyim. Asılırsan yüksek ağaca asıl.

Rom. v. 1.- 2. A se agăța, a fi agățat, a se atârna, a fi atârnat. 3. A trage de ceva. 4. A insista, a persista. 5. A trage de ceva din răsputeri; a se lăsa pe ceva cu toată greutatea. 6. A fi spânzurat.

ASILSIZ s. Asılsız, temelsiz, dayanaksız; yalan.

"Muallĭm efendĭ o aytılganlarnıñ asılsız şiyler bolganın anlatkandan berĭ hiç inanmayman." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, piyes).

Rom. adj. Neîntemeiat, neadevărat.

ASILTAŞ is. Kıymetli taş.

"Han bo ĭşten bek hoşlandan, köpten köp külgen sonra, 'Bĭlüwcĭ'nĭ acıgan, oga altın, türlĭ türlĭ asıl taşlar berdĭrĭp, eñ yakşı atlarından da on at bakşış etken." - (Şükran Vuap Mokanu - Curs Practic de L. Tătară).

Rom. s. Piatră prețioasă.

ASILZADE is. (Ar. asil+Fars. zade). Asilzade, soylu.

- **Asılzade bet cuwar. -** Atas. Soylu insan yüz ağartır.

Rom. s. Nobil.

ASINMAK (asınmaq) f. Takınmak; kendi üzerine iliştirmek.

Rom. v. A-și agăța, a-și pune (obiectele de uz, podoabele etc.).

ASIR is. (Ar. asr). 1. Yüzyıl.

"Tuna akar ... Hiç toktamay, eglenmiy / Asırlarıñ dertın taşır deñĭzge." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Felek bĭrbuçuk asırdan berĭ, daima kayıptan kayıpka, eksĭkten eksĭkke maruz kala turgan Tatarga bonı da köp kördĭ." - (Necip H. Fazıl – Şair Mehmet Niyazi).

2. Çağ, devir.

Rom. s. 1. Secol, veac.2. Epocă, perioadă.

ASIRAMAK (asıramaq) ve türevleri f. → **Asramak** ve türevleri.

"Asırarsın, peslersĭn, 'balam' dersĭn. / Tam kemalga kelgende, satıp cersĭn." - (Boztorgay).

ASIRLARCA zf. Asırlar boyunca.

Rom. adv. De secole; de-a lungul secolelor.

ASIRLIK s. Asırlık, yüz yıllık.

Rom. adj. Secular.

ASĬRET ve türevleri is. → **Asret** ve türevleri.

"Aytuwlı ayman bazım yok, kurulgan okman. / Men de senden asĭret kalgan yokman." - (Boztorgay).

ASİ is ve s. (Ar. asi). Asi. Var. **asiy.**

1. Asi, baş kaldıran.

"Ey Yarabbim ! Tañrıga asiy boldım, Tañrı da canımdı almadı, ne de bolsa ..." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

2. Hayırsız; dik başlı.

Rom. adj. 1. Răzvrătit, răsculat, rebel. 2. Obraznic; neascultător.

ASİL s. (Ar. asil). Asil

1. Soylu.

"Tarihten temelĭmĭznĭ, soyumıznı, asil, büyük atalarımıznı, eskĭ Tatarlarnı tanıdık." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

"Eger bĭrewĭ dinĭne, / Yüce, asil milletĭne / Tĭl uzatsa, taarruz etse, / Köp aytıp ilerĭ ketse, / Dayanalmay, o da ayta." - (M. Vani Yurtsever – Hayatımın Hikâyesi).

2. Yüksek, temiz duygulara sahip.

"Gazi ve şehitlerĭmĭz Kırım gençlerĭ karşısında hürmetmen iyĭlmeknĭ, curtımıznı taşlaganlarga karşı ruhı asil tutmaklıgımıznı bĭzler ancak, catkan cerĭ cennet bolgır o rahmetlĭge borçlımız." - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konuşma).

3. Bir görevde temelli olan.

Rom. adj. 1. Nobil, aristocratic. 2. Generos, ales. 3. Titular.

ASİLEŞMEK f. Asileşmek, baş kaldırmak. Var. **asiyleşmek.**

Rom. v. A se răzvrăti, a se răscula.

ASİLĬK is. Asilik, asi olma durumu. Var. **asiylĭk.**

"Tanrım, başta af ĭstimen özĭm asiylĭgĭme, / Senĭ sade yangızlıkta oflap karaganıma ..." - (Nasipali Raime).

Rom. s. Răzvrătire, răsculare, rebeliune.

ASİLLĬK is. Asillik.

1. Soyluluk.

2. Bir görevde temelli olma durumu.

Rom. s. 1. Noblețe. 2. Situația de a fi titular într-o funcție.

ASİLZADE is. → **Asılzade**.

ASİMETRİE is. (Fr.>Rom.Türk). Asimetri, bakışımsızlık.

Rom. s. Asimetrie.

ASİMETRİK s. (Fr.>Rom.Türk). Asimetrik, bakışımsız.

Rom. adj. Asimetric.

ASİSTENT is. (Fr.>Rom.Türk). Asistan.

1. Yardımcı.

2. Yüksek öğretimde derece.

Rom. s. Asistent. 1. Ajutorul cuiva într-o activitate. 2. Grad didactic universitar.

ASİY ve türevleri s. ve is. → **Asi** ve türevleri.

***ASKAKLAMAK (asqaqlamaq)** f. Üstüne titremek, aşırı ilgi göstermek; şımartmak.

"Be neniy, yĭrmĭ yaşında bĭr cĭgĭtnĭ bo kadar askaklaganıñ ne?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A fi plin de griji pentru cineva; a alinta.*

***ASKAKLANMAK (asqaqlanmaq)** f. 1. Şımartılmak. 2. Şımarmak.
Rom. *v. 1. A fi răsfăţat, a fi alintat. 2. A se alinta.*

***ASKAKLATMAK (asqaqlatmaq)** f. Şımarttırmak.
Rom. *v. fact. A pune să alinte.*

AS-KAT (as-qat) is. Mat. Bir ölçü biriminin onda biri, yüzde biri veya binde biri kadar bölümleri. Var. **ast-kat.**
Rom. *s. Mat. Submultiplu.*

ASKER is. (Ar. asker). Asker.

1. Orduda görevli bulunan herkes.

"Cawnı bek tez öttĭrsĭn, askerlerge çibörek, / Bek köp yıllar yaşasın, kart, kartiyge çibörek." - (İsmail Otar – Çibörek).

2. Askerlik görevi.

"Ateş caktım tutuşmaz, / Ay bulutta kawuşmaz. / Menĭm yarem askerde, / Maga külmek yakışmaz." - (Boztorgay).

3. Ordu.

"Boga karşılık bĭz Tatarlar da Türklerĭn degenĭnden şıkmamız. Asker deseñız, asker, para deseñız para, ne tĭleseñĭz şonı berermĭz." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

4. s. Disiplinli, asker gibi tertipli.

- **Asker almak -** Asker yapmak, askerlik hizmetine başlatmak.
- **Asker bolmak –** Asker olmak.
- **Asker kaşagı –** Asker kaçağı.
- **Asker ketmek –** Askere gitmek.
- **Asker yazmak** – Askerlik şubesinde asker kaydını yapmak. **"Kapitanım awursın, / Mayorım ölsĭn. / Menĭ asker yazgannıñ, anayım, / Kalemĭ sınsın."** - (Boztorgay).

Rom. *s. 1. Militar, ostaş, soldat. 2. Militărie, cătănie; stagiu militar. 3. Armată. 4. adj. Milităros, de militar; fig. aspru.*

ASKERCE zf. Askerce; asker gibi; askere yakışır bir şekilde.
Rom. *adv. Milităreşte, soldăţeşte.*

ASKERİ s. (Ar. askerî). Askeri; asker bakımından; askerlikle ilgili. **Askeri kuwwet.**
Rom. *adj. Militar.*

ASKERİLEŞMEK f. Bir yer askerler kontrolüne girmek.
Rom. *f. A se militariza.*

ASKERİLEŞTĬRĬLMEK f. Asker yönetimine verilmek.

"Askerileştĭrĭlgen İ.A.R. Braşov uzinasında ĭşçĭ gibĭ, vahşi sümürücĭlĭk ve terörnĭ tamamıyle tanıdı." - (Heyet – Okıma Kitabı V).

Rom. *v. A fi militarizat.*

ASKERİLEŞTĬRMEK f. Asker yönetimine geçirmek.
Rom. *v. A militariza.*

ASKERİYE is. (Ar. askeriyye). Askerlik.
Rom. *s. Militărie, cătănie.*

ASKERLĬK is. Askerlik.

1. Asker olma durumu; asker görevi.

"Köstencĭ büyük kasaba, / Kün tuwar deñĭz. / Askerlĭk degen kıyın şiy, / Soldırar benĭz." - (Boztorgay).

"Zahide üçün hayalĭnde bek üyken oñganlık beslegen Börali askerlĭk emrĭn algan edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Taa tĭnewĭnkĭ bala, menĭm mĭnaw Cewat'ım, bugün askerlĭgĭn pĭtĭrĭp, torası, üylenecek şagına kelĭp turı." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Asker mesleği.

Rom. *1. Militărie, stagiu militar. 2. Profesiune de militar.*

ASKERSĬZ s. Askersiz.
Rom. *adj. Fără soldaţi; fără armată.*

ASKERSĬZLEŞTĬRĬLMEK f. Askersizleştirilmek.
Rom. *v. A fi demilitarizat.*

ASKERSĬZLEŞTĬRMEK f. Askersizleştirmek.
Rom. *v. A demilitariza.*

ASKI (asqı) is. Askı.

1. Üzerine herhangi bir şey asmaya yarayan nesne.

"Al kılıçnı askıdan, çek kayraknı yüzüne, / Kılıçıñ eger ak olsa, kara tüşmez közĭñe." - (Edip Efendi – Sefername / Emel D.).

2. Pantolon bağı.

3. mec. Birine asılma, sataşma, musallat olma.

- **Askı asmak** - Birine asılmak, musallat olmak**. "Allah belân bermesĭn, karasañız da dawulcıga katĭp askı asa."** - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes)**. "Ĭçmek üçün ĭstegenĭn bĭle edĭm. Bermiycek boldım; askı asacak."** - (İsmail Ziyaeddin – Rüstem).

Türk Lehç. : Kırım. -1. - 2. **asqıç** 3. **asqı asmaq** - rahatsız etmek, sataşmak;

Rom. *s. 1. Cuier, agăţătoare. 2. Bretea. 3. fig. Faptul de a se lega, de a se agăţa de cineva, de a căuta ceartă; insistare, inoportunare.*

ASKILI (asqılı) s. Askılı.
Rom. *adj. 1. Cu cuier. 2. Cu bretea.*

ASKINTI (asqıntı) is. 1. Sıkıntı, endişe, huzursuzluk.

"Lakin sen şonıñ maga bolacagına dair kesenkes bĭr söz berse. Andakılarnı askıntıda taşlamayık ta." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Barlıklarından ayrılıp askıntı astında köp bĭr vakıt caşagan." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

2. Güçlük, zorluk; tatsızlık.

"Onıñ yazganların begenmegen vakıtnıñ kuwattakı bayları, oga türlü türlü askıntılar yasap, onı ezmege karadılar." - (Mehmet Ablay – Okıma Kitabı IV).

Rom. *s. 1. Grijă, nelinişte. 2. Neajuns, neplăcere.*

ASLA zf. (Ar. asla). Asla, hiçbir zaman, hiçbir türlü. Var. **asıl**[4]**, aslı**[2]**.**

"Terazege ten kelmez tĭşlengen alma. / Başlagan er cıyından asla kalma." - (Boztorgay).

"Zawallı Börali bek kuwana, o da onlarman barabar çalışa, kılabdan, ipekday kereklernĭ asla eksĭltmiy edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Heyet asla unutmay ekĭncĭ boynı, / Cıgılmay kalgan alacak ekĭncĭ koynı." - (M. Vani Yurtsever – Küreş).

Rom. *adv. Niciodată; în nici un chip, deloc.*

ASLEN zf. (Ar. aslen) Aslı bakımından, soy bakımından.

"Eşĭ Femiye <u>aslen</u> Kertĭkpınar köyündendĭr." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

<u>Rom.</u> *adv. De origine, de obârşie.*

ASLI[1] zf. Aslında, esasında, doğrusu, gerçekte.

"Er bĭr sözĭñ kıymasım, temĭr tokmak. / <u>Aslı</u> senĭñ maksadıñ menĭ cakmak." - (Boztorgay).

"Atka mĭnse, arslanday, tüşse töre. / <u>Aslı</u> özĭ, asıl caş, maga köre." - (Boztorgay).

"Ketecek degende <u>aslı</u> ĭçĭm korka. Onıñ kısmetĭ o yakta tuwul ..." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

<u>Rom.</u> *adv. În fapt; în realitate.*

ASLI[2] zf. (Ar. hasil+Türk. -i). Hasılı; sözün kısası.

"Kalĭp canar, dert taşar, taş ĭrer sözmen. / Zewk etmege dep keldĭm <u>aslı</u> sĭzmen." - (Boztotgay).

<u>Rom.</u> *adv. Pe scurt.*

ASLI[3] zf. (Ar. asla). Asla, hiçbir zaman, hiçbir surette.

"Yaslanganım tegenek, yastıgım taştan, / <u>Aslı</u> baktım yok eken kalem kaştan." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *adv. De loc, în nici un chip.*

ASLINDA zf. Aslında; esasında, temelinde, gerçekte, doğrusu.

"Milli tĭl ... <u>aslında</u> bĭr tereknĭñ tamırı, bĭr teknenĭñ kamırı bolgan ekĭ kardaş milletnĭ bĭrleştĭrgen bĭr bawdır." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

<u>Rom.</u> *adv. În realitate, de fapt; la drept vorbind.*

ASLİ, -Y s. (asli). Aslî; asıl veya temel olarak alınan.

<u>Rom.</u> *adj. Original, autentic.*

ASLİYET is. (Ar. asliyyet). Asliyet; asıl; kök, köken.

"O vakıtka kadar özlerĭn <u>asliyetlerĭn</u> hemen unutturacak kadar, kuvvetlĭ ve müşterek bĭr mefkûre astında bĭrleşken bo üş unsurga fikirlerĭnde kılavuzlık etken ne edĭ ?" - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

<u>Rom.</u> *s. Origină, obârşie.*

ASMA[1] is. Asma; üzüm veren, gövdesi çevresindeki desteklere dayanarak yükselebilen bitki. Var. **asma yüzüm.** (Lat. Vitis).

"<u>Asmadan</u> yüzüm aldım, / Anañdan ızın aldım. / Üş ay bĭrge gezgen son / Begendĭm, kızın aldım." - (Boztorgay).

"Aşlıktan katmege bĭlmiy, tĭlkĭ bahçaga kĭrdĭ, / <u>Asmalardan</u> sarkıp turgan bĭrköp salkımlar kördĭ." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

<u>Rom.</u> *s. Viţă de vie.*

ASMA[2], -UW is. Asma.

1. Asmak işi.

2. s. Asılmış, asılı.

3. is. Pişirme, kaynatma.

- **Asma köpĭr** – Asma köprü; ayaklarının arası uzun, açık olan köprü.
- **Kazan asma** – Yemek tenceresini ateşe koyma; yemek pişirme.

<u>Rom.</u> *v. 1 .s. Agăţare, suspendare; spânzurare. 2. adj. Agăţat, suspendat, spânzurat. 3. Punere pe foc (a cazanului).*

ASMAK (asmaq) f. Asmak.

1. Bir şeyi bir noktasından bir yere iliştirip aşağıya sarkık durumda bırakmak.

"Lamba <u>astım</u> tawanga, / Şawkı urdı dört yanga. / Siyretsĭn cümle alem, / Caşlar şıktı meydanga." - (Boztorgay).

"Şapkasın çıkarıp ocagın katındakı çüyge <u>asar</u>."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Ah, o künge saw bolıp men bĭr barsam, / Hansarayının üstüne Kökbayrak <u>assam</u>." - (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

2. Üzerine takınmak, kuşanmak. **Baltasın belĭne asmak.**

3. Bir kimseyi boynundan ip geçirip sarkıtarak öldürmek.

"(Györge Doja önderlĭgĭnde) Ayaklanganlar Aksoylarnıñ silâhlı ordılarına karşı turalmadı ve ta soñında cenĭldĭler. Aksoylar onlarnı ĭşkenceledĭ ve bĭrköbĭn <u>astılar</u>." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı).

4. Ateşin (ocağın) üzerine koymak; pişirmek, kaynatmak.

"Talaş talaş korazım, / Arpa, kürpe şaşayım, / Etĭñe botka <u>asayım</u>." - (Boztorgay).

"Kazan kazan et <u>astıñ</u>, / Soganıñ yok mı, çĭpiyĭm? / Öz başıña toy yasap, / Tuwganıñ yok mı, çĭpiyĭm?" - (Boztorgay).

"Botkaman sarmanı da cañı <u>astı</u>. Keç kalmagaydık bari." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Asıp kesmek** – Bir sorumluluk mevkiinde istediği gibi veya sertlikle davranmak. **"Taa nege bĭzler onıñ emrĭ astında turayık, özĭmĭz asıp, özĭmĭz kesmiyĭk ?"** - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).
- **Askı asmak** - Huysuzluk etmek, çevresine sataşmak. **"Bĭr taa aklında bolır, cĭnabet haramnıñ. Toylarda askı asmaz."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Bayrak asmak** – Bayrağı yüksek bir yere takmak.
- **Kazan (et) asmak** – a) Tencereyi ateşin üzerine koymak. **"Et astım men oşakka, / Pĭşĭrsem aşaycakman. / Yar menĭ taşlap kettĭ, / Men nasıl yaşaycakman?"** - (Boztorgay). b) Yemek pişirmek.
- **Kulak asmak (asmamak)** – Dinlemek, önem vermek (dinlememek, önem vermemek). **"Bĭzler, torası, şĭmdĭlĭk Allah'ıñ emĭrĭne bek kulak asmaymız."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Surat asmak** – Yüzüne dargın bir anlam vermek.
- **Askanı askan, keskenĭ kesken** – Deyim. Çok sert ve istediği gibi davranan kimseler için söylenen söz.
- **Kuda kelse kuyruk as, kuyrugundan yukarı as.** – Deyim. Dünür gelince kuyruk pişir, gereken saygıyı göster.
- **Okın attı, cayın astı** – Deyim. Yapacak işlerini yapmış, artık faal hayattan çekilmiş kimseler için söylenen söz.
- **Bek egĭlme, basarlar, / Bek yükselme, asarlar."** - Atas. Fazla eğilme, basarlar, fazla yükselme, asarlar.
- **Şĭngene fırsat (mansıp) tiyse atasın asar.** – Atas. Çingene fırsat düşünce (yüksek mevkide olunca) atasını asar.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **asmaq, asuv;** Kazak. - **asuv;** Kazan. - **asu;** <u>Moğ</u>. : **asah** - asılmak, tutunmak; (asmak, ilmek - **ölgöh**);

<u>Rom.</u> *v. 1. A agăţa, a atârna, a suspenda. 2. A–şi pune, a-şi agăţa. 3. A spânzura. 4. A pune (oala, blidul) pe foc.*

ASMALI KUYU (asmalı quyu) is. Bir direğin ucuna ortasından yatay olarak yerleştirilmiş, bir başında denge ağırlığı, ötekinde zincirli kova bağlı bulunan bir serenden ibaret bir tertibatla su çıkarılan kuyu.

Rom. s. Cumpănă, fântână.

ASMAN is. (Fars. asman). Asuman; gök, gök yüzü. Var. **asuman.**

“Köpnĭ körgen bĭr kartman, / Bĭraz cırım cırlayım. / Asmandakı torgayday / Aldıñızda şırıldayım.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. s. Cer, văzduh, bolta cerească.

ASPİRATOR is. (Fr.>Rom.Türk). Aspiratör.

(Moğ. : **toos soorogç** – toz soğurucu, elektrikli süpürge).

Rom. s. Aspirator.

ASPİRİNA is. (Fr.>Rom.Türk). Aspirin.

Rom. s. Aspirină.

ASRALGAN s. 1. Beslenen, yetiştirilen.

2. (Hayvan için) Evcil.

Rom. adj. 1. Prăsit, crescut. 2. (Despre animale) Domestic.

ASRALMAK (**asralmaq**) f. Beslenmek, yetiştirilmek. Var. **asranmak.**

Rom. v. A se prăsi, a fi prăsit.

ASRAMA, -W is. Besleme, yetiştirme.

Rom. s. Faptul sau acțiunea de **asramak.** *Prăsire, creștere.*

ASRAMAK (**asramaq**) f. 1. Beslemek, yiyecek ve içeceğini sağlamak.

“Men bazda bĭr, sen eş şalışmadan degendiy, zahmetlerge katlanıp sıyır tawuk asramadan, onlardan köp süt ĭşĭp, cımırta aşap cüremĭz.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Yetiştirme, bakma işiyle meşgul olmak.

“Katolayga cegĭle ciren atlar, / Bunday atlarnı asrar ancak baylar.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

• **Öksĭz kozı asrasañ, awzıñ murnıñ may eter. / Öksĭz bala asrasañ, awzıñ murnıñ kan eter.” -** Atas. Öksüz kuzu beslersen her yanın yağ olur, öksüz çocuk yetiştirirsen ağzını burnunu kan içinde bırakır.

Türk Lehç. : Kırım - **asramaq;** Nog., Karaçay Malkar. - **asıramaq, asırav;** Kazan. - **asrau;** Moğ. - **asrah.**

Rom. f. 1. A hrăni. 2. A crește, a îngriji, a prăsi.

ASRANMAK (**asranmaq**) f. → **Asralmak**.

“Yıllar keçe, zor asrana köñül; baladan beter. / Erdĭ, boldı degende, sapa yoldan tüz keter.” - (Server Turpçu - Köñül / Emel D.).

ASRATMAK (**asratmaq**) f. Besletmek, yetiştirmesini sağlamak.

Rom. v. Forma factitivă de la **asramak.**

ASRAW is. ve f. 1. → **Asrama, Asramak.**

“Onlarga (Palaz köyĭ çĭftçĭlerĭne) en balaban kelĭratnı zarzawat bahçası man ayvan asrawı bere.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. is. Evlâtlık; besleme.

“Tul kalgan anam, menĭ bĭraz östĭrgen son, köyĭmĭzdekĭ Şerife adlı bĭr fĭkare apakayga bĭrkaş vakıt üşün asraw berĭp, özĭ Sasna adındakı bĭr köynĭñ ocasına kocaga bargan.” - (Abdula Tukay – Esĭmde Kalganlar / Tahsin İbrahim uyarlaması - Okıma Kitabı V).

Rom. 1. s. și v. → **Asrama, Asramak.** *2. Copil adoptiv.*

ASRAWCI is. Hayvan yetiştiricisi.

Rom. s. Crescător de animale.

ASRAWCILIK (**asrawcılıq**) is. Hayvan yetiştiricilik.

Rom. s. Îndeletnicirea de crescător de animale.

ASRET is. (Ar. hasret). Hasret. Var. **asret.**

1. Özlem.

“Asret degen kıyın şiy, ölĭmden beter. / Şayte cürüp ömĭrĭm cılawman keter.” - (Boztorgay).

“Oga kadar / Taşkan asretĭmnĭ cenmege karar, / saygı-süygĭlerĭm men / kollarıñdan öbermen.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. s. ve is. Hasretli, özlemli, hasreti olan, hasret duyan.

“Bo dert cettĭ başıma, / Asret kettĭm anayım.” - (Boztorgay).

“Asretlerge acı da, sagınganını kawuştur, / Cawlarga kün körsetme, kardaşnı tez körüştür.” - (İsmail Otar – Çibörek).

“Selâmga, suga, balaga, insanga / Asretmĭz hepĭmĭz, insanlar, asretmĭz.” - (Neriman İbraim - Cevez Teregĭ).

3. is. ve s. Hasret duyulan (şey, kimse).

“Kögerşĭnĭm uşurdım köyĭñ betke. / Menden, barsañ, köp selâm et şo asretke.” - (Boztorgay).

• **Asret bolmak (kalmak)** – Özlemek. **“Közlĭk taktım közĭme, / Özĭm ettĭm özĭme. / Er gün körgen yaremnĭñ / Asret boldım sözĭne.” -** (Boztorgay).

• **Asret ketmek -** Özlediği bir kimseye veya şeye kavuşamadan ölmek.

• **Asret şekmek -** Özlem duymak.

Rom. s. 1. Dor, nostalgie. 2. adj. și s. (Cel) Cuprins de dor; îndrăgostit. 3. s. Iubit, persoana dorită, obiectul sau subiectul iubirii.

ASRETLĬ s. ve is. Hasretli, özlemli; sevdalı.

“Kün tuwar, batmak ĭster. / Kartalkuş uşmak ĭster. / Menĭm asretlĭ gönlĭm, / Saga kawuşmak ĭster.” - (Boztorgay).

“Asretlĭge yuku yok, tañlar atmay. / Aş batmagan tamakka, suw da batmay.” - (Boztorgay).

Rom. adj.și s. 1. Plin de dor, cu dor, nostalgic 2. Cel care suferă de dor.

ASRETLĬK is. Hasretlik. Var. hasretlĭk.

1. Ayrılık; sevilen bir şey veya bir kimseden ayrı kalma durumu.

“Şekerlĭkte şekerĭm, / Aş üstüne seberĭm. / Asretlĭkte yaremnĭñ / Asretlĭgĭn şegerĭm.” - (Boztorgay).

2. Hasret, özlem.

“Babadag’nıñ çeşmesĭ, / Barıp suwın ìşmesĭ. / Kolay tuwıl yar süyüp / Asretlĭgĭn şekmesĭ.” - (Boztorgay 2).

• **Asretlĭk şekmek –** a) Hasret çekmek, özlem duymak. b) Hasretliğe katlanmak.

Rom. s. 1. Depărtare, despărțire; starea de a se afla departe de persoana iubită. 2. Dor.

ASRİ s. ve zf. (Ar. asri). Modern, günümüzün adetlerine göre.

“Ekĭncĭ perdedekĭ sahne asri töşenmĭş bĭr köy üyĭdĭr.” - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Bu mektep binası asri denebĭlecektiy bĭr bina edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. adj. Modern, conform cerințelor actuale.

ASRİLEŞME, **-ÜW** is. Asrileşme.

Rom. *s. Modernizare.*

ASRİLEŞMEK f. Asrileşmek.

Rom. *v. A se moderniza.*

ASRİLĬK is. Asrilik; modernlik.

Rom. *s. Modernism; aspect sau atitudine modernă.*

AST is., s. , zf. Alt.

1. Bir şeyin yere bakan yanı, **üst** karşıtı.

"Kögerşĭnĭñ kök m'edĭ, / Karınşıgı tok m'edĭ? / Kanatının astında / Bĭr mektupşĭk yok m'edĭ." - (Boztorgay).

"Kĭyew cĭgĭt uruwından bĭr bala / Kĭyew üşün tüzülgen tokıznı ala. / Atnıñ bawrı astından tartıp baylay." - (Mehmet H. Vani Yursever – Toy, şiir).

2. Bir şeyin, üzerinde durduğu veya örttüğü yeri.

"Köpĭr astında ırmak, / Sütnĭñ üstünde kaymak, / Bo dünyanıñ lezzetĭ / Süyüp dostına barmak." - (Boztorgay).

"Kırk senege yakın aynı çaçak astında ömĭr geçĭrgen apakayı bonı ördĭ." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

"Aşkanada cayuwnı cay konanıñ astına" - (İsmail Otar – Çibörek).

3. Bir şeyin bulunduğu yerin daha aşağısı.

"Kara kaşıñ' astında caltıray közĭñ, / Kuyup cawgan cawınday şuwulday sözĭñ." - (Boztorgay).

"Böralĭ Galiçya'da, Bukovina'da kurşunlar, gülleler astında cürgende hep Zahide'nĭ tüşüne, her yerde onıñ kölgesĭn köre edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

4. Bir şeyin yere yakın bölümü.

"Astı terĭ, / Üstĭ terĭ, / Ortası bĭr awuş tarı." - Incır - (Boztorgay).

5. Bir şeyin yüzeyinin altı.

"Cer astında senĭ dıñlap köz yaş tögĭp kanayım. / Ant Etkenmen cırlaganda çürüp pĭtsĭn cansız ten." - (Hamdi Giraybay – Ant Etkenmen Aytaman).

"Bo gün çerĭk asırdan fazla bĭr müddet boyınca tatar balasına, caşına manevi babalık etken bĭr muallimĭñ cer astına, suwık toprakka kömĭlgen günĭdĭr." - (Necip H. Fazıl – Şair Mehmet Niyazi).

6. mec. (Tamlamalarda) Bir şeyin etkisi, etki alanı.

"Bütün Asya'nı ve Awrupa'nıñ yarısın Kökbayrak astında, bĭr hanlıkka baylagan Cengiz han, Timur han bĭzĭm kartbabalarımızdır." - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Beş beşĭbĭrlĭk, yĭgĭrmĭ biñ frank para, bĭr de kahvesĭ, şekerĭ, sogımı, bĭlmem nesĭ ... Sora toy et te, astından şık sen bakalım." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Ast astka** - Alt alta.
- **Astlı üstlĭ** - Altlı üstlü.
- **Ayagın astına almak** – Çiğnemek veya tekme ile dövmek.
- **Ayak astında kalmak** - Çiğnenmek; çiğnenme tehlikesinde bulunmak.
- **Cügün astında turmak** – Ağır bir görevi üstlenmek.
- **Kanatın astına almak** - (Birini) Korumak, himaye etmek.
- **Köz astına almak** – a) Belli bir yerde tutmak. b) Devamlı izlemek.
- **Lap astında kalmamak** – Kendisine yapılan bir ithama veya kırıcı bir söze hemen karşılık vermek.
- **Mıyıgın astından külmek** – Belli etmemeye çalışarak gülmek.
- **Okkaañ (okkanıñ) astına ketmek** - Haksız yere ezilmek, suçlanmak.
- **Vebal astında kalmak** – Sorumluluk yüklenmek; sorumluluk altında kalmak.
- **Ayağın astına karbız kabıgı salmak** - Deyim. Bir yolunu bulup birini işinden uzaklaştırmak.
- **Kaşıñ astında közĭñ bar demedĭm** – Deyim. Bir kusurunu aramadım.
- **Kaysı taşnı köterseñ astından şıgar** – Deyim. Hangi taşı kaldırırsan, altından o çıkar; her işe karışır.
- **Kaza, belâ kaydasıñ ? Baksañ, ayak astında.** – Deyim. Kaza, belâ neredesin ? Meğer hemen ayağımın altında imiş.
- **Ögĭz astından bızaw kıdırmak** – Deyim. Öküz altından buzağı aramak; bir suç bulabilmek için bahane aramak.
- **Taş astında bolmasın, taw artında bolsın.** – Deyim. Taş altında olmasın da, varsın dağ ardında olsun.
- **Cat itnĭñ kuyrugı bawırın astında bolır.** – Atas. Yabancı köpeğin kuyruğu bağrının altında olur.

Rom. *s. adj. adv. 1.s. Partea de jos, partea inferioară. 2. De jos, inferior. 3. adv. Dedesubt 4. postp. / prep. Sub.*

ASTA s. ve is. → **Kasta**.

"Men astaman. Yĭrmĭ ekĭ gün asta cattım. Dört tane balam onday ortada kaldı." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

ASTALANMAK (**astalanmaq**) f. → **Kastalanmak**.

"Yetmĭş gün astalandım. Pencerege turup baralmadım." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

ASTALIK (**astalıq**) is. → **Kastalık**.

"Bĭr Allaañ kulu kelmedĭ, o köyüñ halkı korktular bĭzden. Bĭzge astalıgı cugacak dep korktular." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

ASTANE is. → **Kastane**.

"Olaytıp Ankara'a kettĭm. Astanede cattım." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

ASTAR is. (Fars. aster). Astar.

1. Giyeceklerin ve ayakkabı, çanta gibi bazı nesnelerin iç tarafına geçirilen ince, yumuşak, dayanıklı kat.

2. Boyanacak, sıvanacak yerlere sürülen ilk el boya veya sıva.

- **Aslın astarın kozgamak** – Aslını astarını kurcalamak.
- **Astar sürmek** - Birinci el boya sürmek.
- **Astarı yüzünden paalı bolmak** – Bir işin ayrıntısı önemli kısmından daha masraflı olmak.
- **Arsızga yüz berseñ astarın da ĭster.** - Deyim. Arsıza yüz verirsen astar da ister.

Rom. *s. 1. Căptuşeală, dublură. 2. (În vopsitorie) Prima mână; primul strat de vopsea.*

ASTARLAMA, **-W** is. Astarlama.

Rom *s. Acţiunea de* **astarlamak***. Căptuşire, dublare.*

ASTARLAMAK (**astarlamaq**) f. Astarlamak.

Rom. *v. A căptuşi, a dubla.*

ASTARLANMAK (**astarlanmaq**) f. Astarlanmak.
Rom. *v. A se căptuşi, a se dubla.*

ASTARLATMAK (**astarlatmaq**) f. Astarlatmak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **astarlamak**.

ASTARLI s. Astarlı.
Rom. *adj. Cu căptuşeală; căptuşit, dublat.*

ASTARLIK (**astarlıq**) is. Astarlık.
Rom. *s. Material de căptuşeală.*

ASTARSIZ s. Astarsız.
Rom. *adj. Necăptuşit, fără căptuşeală.*

ASTEGMEN is. (Türk.). Ask. Asteğmen.
Rom. *s. Sublocotenent.*

ASTGEÇĬT is. Altgeçit.
Rom. *s. Pasaj subteran.*

ASTI is. → **Ast**.

"Aywanlarnı künde üş sefer suwarmak, onlarga tret tret cem bermek, astıların küremek, pislĭklerĭn taşıp tökmek ... tatar mállesĭ kĭşĭlerĭnĭn kündelĭk ĭşlerĭ edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

ASTIN is. Esre; eski osmanlıca metinlerde bir ünsüzün dar, düz ve kısa ünlü (ı veya i) ile okunacağını gösteren işaret.
Rom. *s. În vechea scriere osmană semn diacritic prin care se arată că o consoană trebuie citită cu î sau i.*

ASTIRMA, **-UW** s. Astırma. Var. **astıruw**.
Rom. *s. Acţiunea de* **astırmak**.

ASTIRMAK (**astırmaq**) f. Astırmak; asmak işini yaptırmak.

- **Kazan astırmak -** Yemeklik tencereyi ateşe koydurmak; yemek pişirtmek.
- **Aşka kazan astırma, tonganga ot caktırma –** Atas. Aç kişiye yemek pişirtme, üşümüş kişiye ateş yaktırma.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **asmak**.

ASTIRTMAK (**astırtmaq**) f. Astırtmak; astırmak işini yaptırmak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **astırmak**.

ASTİGMAT is. ve s. (Fr. >Rom.Türk). Tıp. Astigmat, net göremeyen.
Rom. *s. şi adj. Med. Astigmat.*

ASTİGMATİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Astigmatism; nesneleri net görememezlik.
Rom. *s. Med. Astigmatism.*

AST KAT (**ast qat**) is. → **As-kat.**

ASTMA is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Nefes darlığı hastalığı; astım.
Rom. *s. Med. Astmă.*

ASTÖRLĬK is. (Has dirlik'ten; Osmanlılarda, geliri devlete ve padişaha ait olan büyük çiftlik). Has-dörlük, Köstence'nin güneyinde köy.
Rom. *s. propr. Denumirea tătărească a satului Cumpăna din sudul Constanţei.*

ASTRAGAN (**astragan**) is. 1. (Astrahan şehrinin adından) Karakul kuzusunun postu.
2. s. Bu posttan yapılmış olan. **Astragan palto. Astragan kalpak.**
Rom. *1. s. Astrahan, piele de caracul. 2. adj. De astrahan; din piele de caracul.*

ASTROLOCİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Astroloji; yıldız falcılığı; müneccimlik.
Rom. *s. Astrologie.*

ASTROLOG (**astrolog**) is. (Fr.>Rom.Türk). Astrolog; yıldız falcısı; müneccim.
Rom. *s. Astrolog.*

ASTRONAUT is. (Fr.>Rom.Türk). Astronot; uzay gemileriyle uzaya gitmiş kimse.
Rom. *s. Astronaut.*

ASTRONOM is. (Fr.>Rom.Türk). Astronom; gök bilimci.
Rom. *s. Astronom.*

ASTRONOMİK s. (Fr.>Rom.Türk). Astronomik.
1. Astronomi ile ilgili olan.
2. Aşırı fazla, aşırı büyük.
Rom. *adj. 1. Astronomic, referitor la astronomie. 2. De proporţii foarte mari.*

ASTRONOMİYE is. (Yun.>Fr.>Rom.,Türk). Gök Bilimi, felekiyat, astronomi; evrenin ve gök cisimlerinin yapısı ve değişimlerini inceleyen bilim.
Rom. *s. Astronomie.*

ASTSINIF is. Alt sınıf.
Rom. *s. Subclasă, subgrupă.*

ASTSIZIK (**astsızıq**) is. Alt çizgi.
Rom. *s. Subliniere; linie trasată sub un cuvânt.*

ASTSUBAY is. Ask. Astsubay.
Rom. *s. Subofiţer.*

ASTŞUBE is. Alt şube.
Rom. *s. Subfilială, subsecţie.*

ASTTAKIM (**asttaqım**) is. Alt takım.
Rom. *s. Subgrupă.*

AST TERĬ is. Anat. Alt deri.
Rom. *s. Anat. Dermă.*

ASTTROPİKAL s. (Tat.ast+ Fr.Rom.tropical). Astropikal; tropik bölgesinin hemen yakınında olan.
Rom. *s. Subtropical.*

AST TÜR is. Alt tür.
Rom. *s. Subspecie.*

AST ÜST s. Alt üst; çok karışık ve dağınık, düzeni bozulmuş.

- **Ast üst bolmak -** Alt üst olmak; düzeni bozulmak.
- **Ast üst etmek -** Dağıtmak, karıştırmak, düzenini bozmak.

Rom. *adj. Răvăşit; răscolit; întors cu fundul în sus.*

AST YAPI is. Alt yapı.
1. Şehrin ve binaların yol, su, elektrik, kanalizasyon tesisatı.
2. Sosyol. Toplumun ekonomik temeli olan üretim ilişkileri.
Rom. *1. İnfrastructura urbană (edilitară). 2. Sociol. Bază, bază economică.*

AST YAZI is. Alt yazı.

Rom. *s. Notă explicativă, legendă; (în peliculele cinematografice) textele cu traducerile dialogurlor.*

ASUMAN is. (Fars. asman). 1. Asuman; gök, gök yüzü. Var. **asman.**

2. Kişi adı. **Asuman** (k.).

Rom. *s. 1. Cer, bolta cerească. 2. s.propr. Nume de persoană :* **Asuman** *(f.).*

ASUWCI is. ve s. Asıcı, asan.

Rom. *s. şi adj. (Cel) care atârnă, care agaţă (ceva).*

ASUWLI s. Asılı, asılmış olan.

"Cerde balaban kĭlĭm. Kapıga karşı tör duwarga asuwlı levhalar. Ortalarında, klabdan ĭşlemelĭ kabında Kuran." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Ralelernĭñ karşısında katedra ve sızgılı yazı tahtası bar. Duwarlarda tablolar asuwlı." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ).

Rom. *adj. Atârnat, suspendat; agăţat; spânzurat.*

ASYALI s. Asyalı.

1. öz. is. Asya'da yaşayan kimse.

2. s. Asya'ya özgü olan.

Rom. *s. şi adj. Asiatic.*

AŞ[1] is. 1. Yiyecek, gıda, besin.

"Aş ta nedĭr, suw nedĭr? aşayalmam. / Senden gayrı yar süysem, yaşayalmam." - (Boztorgay).

2. Aş, yemek; pişirilerek hazırlanan yemek.

"Oynatma maga kaşıñ, / Kırkka yaklaşkan yaşıñ. / Men yĭgrĭm yaşındaman. / Pĭşĭrmem senĭñ aşıñ." - (Boztorgay).

"Ardı sıra sofralar kurulalar, / Konakbaylar aş taşıp yorılalar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir). **"Ataydan kalgan aşlar : Etlĭ, maylı kamuraş, / Köbetemen katlama, lakşa, cantık, tataraş, / ... Ögüz börek, kıygaşa, eñ başta da çibörek. / Bĭz bularman öskenmĭz, başka bĭr aş ne kerek." -** (İsmail Otar – Çibörek)

3. Yemek yeme işi.

4. Sofra; misafirleri yemekle ağırlama, ziyafet, şölen.

"Kız yagına sogumlık kelgen beş koy. / Bĭr tınıştan üşewĭ kesĭlecek. / Bu akşam cemaatke aş berĭlecek." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

- **Aldım aşı –** Önemli bir alışverişten sonra malın yeni sahibi tarafından ısmarlanan yemek.
- **Aş aşamak –** Yemek yemek; karın doyurmak.
- **Aş bermek –** Ziyafet vermek, misafirleri yemekle ağırlamak.
- **Aş salmak –** Sofra hazırlamak, sofrayı kurmak.
- **Aş suw** – Yiyecek içecek; temel besin maddeleri. **"Aştan suwdan bazgeştĭm, selk boldım ĭşten. / Kündüz esten ketmiysĭn, keşe tĭşten." -** (Boztorgay).
- **Can aşı** - Ölü yemeği.
- **İygĭlĭk aşı** – Hayırlı bir iş dolayısiyle hazırlanan yemek ve sofra. **"Ne ĭşliyatırsın Alimseyit? Otursa ya. Kayda barasıñ? Cengeñnĭñ ázĭrlegen kawurması bardır. Otur, otur, bolmaz kaytuw. Teran iygĭlĭk aşı aşap ket. O ne endĭ?" -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Ölĭ aşı** - Ölü yemeği; bir cenazeye katılanlara cenazeden sonra sunulan yemek.
- **Pĭşken aşka suwuk suw katmak –** Yoluna girmiş bir işi bozmak.
- **Tatar aşı** - a) Etli hamur işi yiyeceklerin genel adı. **"Toy ya, oynaşıp cırlaşıp, yedĭ türlü tatar aşıman sıylanıp eglene turgan toyımız, perşembe günĭ üyle málĭnde başlap ta pazar akşamı ... pĭter edĭ." -** (Altay Kerim – Kâniye). b). Mantı.
- **Toy aşıman dos sıylamak –** Kendine vazife olan bir konukseverliği başkasının imkânlarını kullanarak göstermek.
- **Aş aşagaşı, taş aşa. -** İlenme sözü : Aş yiyeceğine, taş ye !
- **Aş deseñ şabar, ĭş deseñ kaşar. –** Deyim. Aş dersen koşar gelir, iş dersen kaçar.
- **Aş ömrĭ kıskadır. -** Deyim. Aş ömrü kısadır.
- **Aş yok , barıp catmalı; ĭş yok, barıp duwa etmelĭ. -** Deyim. Aş yok , gidip yatmalı; iş yok, gidip dua etmeli.
- **Aşın aşagan, yaşın yaşagan. -** Deyim. Aşını yemiş, yaşını yaşamış.
- **Az aşım, awuruwsız başım –** Deyim. Azıcık aşım, ağrısız başım.
- **Azgana aşım, kaygısız başım. –** Deyim. Azıcık aşım, kaygısız başım.
- **Cantayıp kĭrer üyüm, catıp aşar aşım bolsın. –** Deyim. Eğilip girecek evim, yatıp yiyecek kadar aşım olsun. (Bir lokma, bir hırka zihniyetini ifade eden bir söz).
- **Eskĭ awızga cañı aş. –** Deyim. Eski ağıza yeni taam; tadı hoş, yeni bir şey yerken söylenir.
- **Kaşıgıman aş berĭr, sabıman köz şıgarır –** Deyim. Kaşığıyla aş verirken, sapıyla göz çıkarır.
- **Oca üyünden aş, ölĭ közĭnden yaş şıkmaz. –** Deyim. İmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz.
- **Oraza oraza degenĭñ / Aşı yoknıñ ĭşĭ eken. Namaz namaz degenĭñ / İşĭ yoknıñ ĭşĭ eken." -** Deyim. Oruç dedikleri yiyeceği olmayanın işi imiş, / Namaz dedikleri işi gücü olmayanın işi imiş.
- **Senden süyer kĭşĭm yok, bondan artık aşım yok. –** Deyim. Senden daha çok sevdiğim kişim yok, bundan fazla aşım yok.
- **Yaşın yaşagan, aşın aşagan –** Deyim. Yaşını yaşamış, aşını yemiş.
- **Arpa kürpe aş eken, altın, kümüş taş eken –** Atas. Arpa bulguru aş imiş, altın gümüş taş imiş. (Çarlık Rusya'sında, büyük açlık yıllarında, büyük paralar karşılığında bile yiyecek bulunamadığı vakit Tatarlar arasında söylenmiş bir söz.)
- **Arüw kĭyĭm boy östĭrer, arüw aş akıl östĭrer. –** Atas. Güzel giyim endamı artırır, güzel yemek aklı destekler.
- **Aş kadrĭn tok bĭlmez, / Hasta kadrĭn saw bĭlmez. . –** Atas. Yemeğin değerini tok bilmez, hastanın halini sağlıklı bilmez.
- **Aş iyesĭmen tatlı –** Atas. Yemek ev sahibiyle birlikte tatlıdır.
- **Aş körseñ aşa, tayak körseñ kaş. –** Atas. Yemek görünce ye, sopa görünce kaç.
- **Aşıñ berme, kaşıñ ber. –** Atas. Aşını verme, kaşını ver. (Güler yüz göstermek daha önemli).
- **Aşıña ne salsañ, kaşıgıña o kelĭr. –** Atas. Yemeğine ne koyarsan, kaşığına o gelir.
- **Aşıñnı, eşĭñnĭ, ĭşĭñnĭ bĭl. –** Atas. Aşını, eşini, işini bil.

- **Aşsız, colda arsızman başka şıgılmaz.** – Atas. Yanında yemeğin yoksa, yolculukta arsız kişiyle başa çıkılmaz.
- **Aşsız, tıraşsız, yoldaşsız colga şıkma.** – Atas. Aşsız, tıraşsız, yoldaşsız yola çıkma.
- **Az kolnı aşta, köp kolnı ĭşte kör.** – Atas. Az eli aşta, çok eli işte gör.
- **Bar bolsa aşıñ, raattır başıñ.** – Atas. Var ise aşın, rahat olur başın.
- **Carlınıñ cartı kawım aşı bolsa, catıp yukusı kelmez.** – Atas. Yoksulun yarım lokma aşı olursa, yatıp uyuyamaz.
- **Cumart aşı, cennet aşı** – Atas. Cömert aşı, cennet aşı.
- **Derviş aşı tĭlge dárĭ** – Atas. Dervi aşı, dile ilâç.
- **Duşmanıñ senĭ taşman taşlasa, sen onı aşman sıyla.** – Atas. Düşmanın seni taşa tutarsa, sen onu aşla ağırla.
- **El kazanında aş kaynatma**. – El tenceresinde aş kaynatma.
- **Erĭnmegennĭñ ernĭ aşlı** – Atas. Tembellik etmeyenin ağzı aşlı (ağzı aştan mahrum kalmaz).
- **Fazla aş ya karın awurtır, ya baş.** – Atas. Çok aş ya karın ağrıtır, ya baş.
- **Ĭş başargannıñ, aş kotargannıñ.** – Atas. İş başaranın, aş hazırlayanın.
- **Ĭş bolgan cerde aş bolır.** – Atas. İş olan yerde aş olur.
- **Ĭşĭ yoknıñ aşı yok.** – Atas. İşi olmayanın aşı yok.
- **İt aşı kara bılamık.** – Atas. İt aşı kara bulamaç.
- **Kızıñnı el üyünde catkızma, uluña pazar aşı tatkızma** – Atas. Kızını el evinde yatırma, oğluna çarşı yemeği tattırma.
- **Sıcak aş, suwuk suw tĭş karabı, / Caş apakay, kart akay üy karabı.** – Atas. Sıcak aş, soğuk su diş harabı, / Genç kadın, yaşlı erkek ev harabı.
- **Tatsız aşka tuz katsĭn? / Akılsız başka söz katsĭn ? -** Atas. Tatsız aşa tuz ne yapsın, / Akılsız başa söz ne yapsın ?.
- **Tok ekende aş aşagan öz mezarın kazar.** – Atas. Tok iken aş yiyen kendi mezarını kazar.
- **Toy aşıman dost kazanılmaz.** - Atas. Düğün aşıyla dost edinilmez.
- **Ulıñ bar mı, pazar aşın tatkızma, / Kızıñ bar mı, el üyünde catkızma.** - Atas. Oğlun var mı, çarşı aşı tattırma, / Kızın var mı, el evinde yatırma.
- **Yazda başıñ pĭşse, kışta aşıñ pĭşer.** – Atas. Yazın başın pişerse, kışın aşın pişer.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **aş;** Nog., Kazak. - **as;**

<u>Rom.</u> s. 1. Aliment, hrană, mâncare. 2. Mâncare gătită, bucate. 3. Masă, servire a mesei, mâncat. 4. Ospăț, banchet.

AŞ[2] is. Çekirdek; meyvelerin içinden çıkan tohum.

"Kıyık kıyık közlerĭñ kabak <u>aştay</u>, / Aytkan sözĭñ başıma tiydĭ taştay." - (Boztorgay).

"Sarı limonnıñ <u>aşı</u>, / Sewda er şiynĭñ başı. / Köp nazlanma nazlı yar, / Sensĭn dertĭm' ilâşĭ." - (Boztorgay).

<u>Türk Lehç.</u> : Nog. - **as;**

<u>Rom.</u> s. Sâmbure; sămânță.

AŞ[3] s. ve is. Aç. Var. **aç**[1]**.**

1. Yemek yeme ihtiyacı olan; **tok** karşıtı.

"<u>Aş</u> belledĭm, tok emĭş. / Oga benzer yok emĭş. / O yar menĭm belledĭm, / Müşterĭsĭ köp emĭş." - (Boztorgay).

2. Yoksul, yiyecek bulamayan.

"Şalışkanlar <u>aş</u> kalmaz, aywa tĭşler, / Salikamnı saga saldım, bahtım nĭşler ?" - (Boztorgay).

3. mec. Gözü doymaz.

4. mec. Çok istekli, çok hevesli.

5. zf. Yemek yememiş, doymamış olarak.

- **Aş kalmak** – Aç kalmak. a) Karnını doyuramamak. b) Yoksulluğa düşmek..
- **Aş bırakmak** – Yiyecek vermemek.
- **Aş bit** – Aç bit; açgözlü.
- **Aş karın** - Boş mide. **"Işanışlı lafıña göñül bersem, / Aş karınım tok bola, senĭ körsem."** - (Boztorgay).
- **Aş suwsız kalmak** – Yoksulluğa düşmek.
- **Aş taşlamak -** Yiyecek vermemek, aç bırakmak.
- **Aşlarnı toyırmak -** Yoksulları beslemek.
- **Közĭ aş** – Aç gözlü, doymak bilmeyen.
- **Aş itke sıcak ulkum. -** Deyim. Aç köpeğe sıcak börek.
- **Aş gezmekten tok ölmek hayırdır.** – Deyim. Aç gezmekten tok ölmek iyidir.
- **Aş öttĭrme tok öttĭr, kış öttĭrme yaz öttĭr.** –Deyim. Aç öldürme tok öldür, kışın öldürme yazın öldür.
- **Aş toymam, tok aşıkmam sanır.** – Deyim. Aç doymam, tok acıkmam sanır.
- **Aş tuwganı tuwulmız, baş tuwganı.** – Deyim. Aç akrabası değiliz, baş akrabasıyız.
- **Canaşa aş bolgaşı, Tañrı canıñ alsın.** – Deyim. Yanındakiler aç olacağına Tanrı canını alsın.
- **Akşamdan son cürgennĭ ya it kabar, ya <u>aş</u>.** – Atas. Akşamdan sonra gezeni ya köpek kapar, ya aç.
- **Aş ateşke atlar.** - Atas. Aç ateşe atlar.
- **Aş ayuw oynamaz, toymay öksĭz cırlamaz.** – Atas. Aç ayı oynamaz, doymadan öksüz yırlamaz.
- **Aş bol, traş bol.** – Atas. Aç ol, traş ol.
- **Aş börĭ arslanga şapşılır.** – Atas. Aç kurt arslana saldırır.
- **Aş börĭ koy ortasına dalar.** – Atas. Aç kurt sürü ortasına dalar.
- **Aş it fırın teşer.** - Atas. Aç it fırın deler.
- **Aş kekĭrĭr, tok sekĭrĭr.** – Atas. Aç geğirir, tok seğirtir.
- **Aş köznĭ toprak toydırır.** – Atas. Aç gözü toprak doyurur.
- **Aş ne aşamaz, tok ne aytmaz.** – Atas. Aç neler yemez, tok neler söylemez.
- **Aş ölgennĭñ mezarı yok.** - Atas. Aç ölenin mezarı yok.
- **Aş tawuk özĭn ambarda körer.** – Atas. Aş tavuk kendini ambarda sanır.
- **Aş tawuk tüşĭnde tarı körer.** – Atas. Aç tavuk düşünde darı görür.
- **Aş tawuknıñ tĭşĭne tarı ener.** – Atas. Aç tavuğun düşüne darı iner.
- **Aş tokman, bar cokman ĭş bĭr vakıt bĭr bolmaz.** – Atas. Aç tok ile, varlıklı yoksul ile hiçbir vakit bir olmaz.
- **Aş toknıñ, bar coknıñ bĭr vakıt kadrĭn bĭlmez.** – Atas. Aç tokun, varlıklı yoksulun hiçbir vakit kadrini bilmez.
- **Aş toknıñ közĭne karamakman toymaz.** – Atas. Aç tokun gözüne bakmakla doymaz.

• **Aş toysa da közĭ toymaz.** - Atas. Aç doyarsa da, gözü doymaz.

• **Aşındırsañ arsız bolır, / Aş taşlasañ kırsız bolır.** – Atas. Acındırırsan arsız olur, aç bırakırsan hırsız olur.

• **Aşka kazan astırma, tonganga ot caktırma.** – Atas. Aç kişiye kazan kaynattırma, üşüyene ateş yaktırma.

• **Aşman ecelĭ kelgen talaşır.** – Atas. Aç kişiyle eceli gelen dalaşır.

• **Aşnıñ Allah'ı yok, toknıñ meramı yok.** - Atas. Aç insanın Allah'ı yok, tok insanın meramı yok.

• **Aşnıñ karnı toyar, közĭ toymaz.** – Atas. Aç kişinin karnı doyar, gözü doymaz.

• **Aşnıñ özĭ toyar, közĭ toymaz.** – Atas. Aç kişinin kendisi doyar, gözü doymaz.

• **Ekĭ kapıda cürgen it aş kalır.** – Atas. İki evin kapısı önünde gidip gelen köpek aç kalır.

• **El awzına karagan aş kalır.** – Atas. El ağzına bakan aç kalır.

• **İlĭm kazangan aş kalmaz.** – Atas. İlim edinen aç kalmaz.

• **Ölĭsĭn añgannıñ tĭrĭsĭ aş kalmaz.** – Atas. Ölüsünü anan kişinin dirisi aç kalmaz.

• **Saban kuyrugun tutkan aş kalmaz.** – Atas. Saban kuyruğunu tutan aç kalmaz.

• **Sofrada utangan aş kalır.** – Atas. Sofrada çekinen aç kalır.

• **Şakırılgan yerge aş bol, şakırılmagan yerge taş bol.** – Atas. Çağırıldığın yere aç ol, çağırılmadığın yere taş ol.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **aç;** Nog., Kazak. - **aş;**

Rom. adj. 1. Flămând, nemâncat. 2. Sărac. 3. fig. Hrăpăreţ. 4. fig. Lacom, nesăţios. 5. adv. Cu lăcomie.

AŞ[4] is. (Acĭ, aşĭ 'den kısaltma) Hacı.

• **Aş' totay** – a) Hacı hanım. b) Kadın ismi. **"Toprasar'dan Ayşegül hem Selime, / Köstence'den Aş'totay hem Alime, / Hep keleler tuwganlar, cıyılalar."** - (M. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

Rom. s. Prescurtare de la "Hacı". Hagiu, hagia.

AŞ[5] s. İnce. Var. **aç[5].**

"Oyalı şepken kĭyĭnĭp, / Sol kolıña kuş tutıp, / Aş belĭñe kılış tagınıp, / Kaznalı Kırım'nı kaldırıp, / ... Törem, kayda barasıñ ?" - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

• **Aş bel** – İnce bel; (tabii inceliği veya yemek yememiş durumdaki hali).

• **Aş şek** - Anat. İnce barsak.

Türk Lehç. : Nog. - **aş**; Kırgız. - **aç.**

Rom. adj. Subţire.

-AŞ[6] Yapım eki. **-aç[3]**. İsimden isim yapar. **Top – top+aş; kol – kul+aş.**

Rom. Afix lexical. Formează nume din teme nominale.

AŞA is. s. ve zf. Aşağı. Var. **aşaa, aşagı, aşaı, aşşa.**

1. Bir şeyin alt bölümü.

2. Çevresine göre daha alçakta olan yer.

"Aşadan kele bĭr kĭşĭ, cımırta sata. / Kız almaga malı yok, şalım sata." - (Boztorgay).

"Aşadan kele bĭrewĭ agımga karşı. / Ah ! demesem kaltiyĭm ... Tatar yaşı." - (Bekir S. Çobanzade – İçken).

3. s. Daha alçak yerde bulunan.

4. s. Niteliği düşük, adi, sıradan.

"Kızlar da bar, kız da bar, kız parşası, / Onekĭ lira beş altın en aşası." - (Boztorgay).

"Caşlardan bĭrewĭ sözge katıldı ve şulay dedĭ: 'Bu bĭznĭñ halkımız en aşagı bĭr halk. cersĭz, curtsız, kayerden çıkkanı bellı tuwıl.' Buzladım. Awızına urgum keldĭ." - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

5. s. ve zf. –den daha küçük, - den daha az, -den daha değersiz, daha ucuz.

"Bĭraz kurnazlık etiyĭk. Hem özĭmĭznĭ onlardan aşa tutmayık, hem de teran paalıca satmak içün." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

6. s. mec. Adi, alçak, karaktersiz. **Aşa kĭşĭ** - Aşağılık kişi.

7. zf. (-e halinde) Yere doğru.

"Kök kögerşĭn kökte oynar, aşaga sarkar. / Senmen bolgan tasawır kĭmlermen darkar?" - (Boztorgay).

"Mensulu bĭr yakta, oyası kolında, başın aşaa iygen, hem oya örer, hem de şakız şaynar." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

• **Aşa (aşaa) cogarı / aşaa yukarı** – Aşağı yukarı, yaklaşık olarak.

• **Aşa (aşaa) kalmamak** – Herhangi bir nitelik bakımından başkasından geri olmamak. **"Ursacıgar, batır bo cĭgĭtnĭñ üy balabanlıgında kayalarnı, balaban makaralardan aşaga kalmay, kolaylıkman kötergenĭn körgende, onıñ Temĭrcan ekenĭn anlagan."** - (Boztorgay).

• **Aşa(a) körmek** – Küçük görmek, hor görmek.

• **Aşa(a) kurtarmamak** – Aşağı kurtarmamak, daha ucuza olmamak.

• **Aşa(a)dan almak** – Aşağıdan almak; sert konuşan bir kimseye yumuşak bir dil kulanmak.

• **Baş aşaa ketmek** - Yuvarlanmak, düşmek.

• **Başın aşaa almak** - Başını öne eğmek.

• **Baştan aşaa** - Baştan aşağı, tepeden tırnağa.

• **Üş aşaa beş yukarı** – Üç aşağı, beş yukarı; yaklaşık olarak..

• **Aşaga tükürsem sakalım, yokarga tükürsem mıyıgım.** – Deyim. Aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım; iki davranış da sakıncalı.

• **Pelwan da bolsañ, aşadan al.** – Atas. pehlivan da olsan aşağıdan al; mütevazi ol.

Türk Lehç. : Kırım. - **aşağı , aşa;**

Rom. adv. 1. Partea de jos, partea inferioară. 2. s. Loc situat mai jos. 3. adj. De jos, de dedesubt. 4. adj. De rând, ordinar. 5. Calitativ mai slab, mai mic, mai puţin, mai ieftin. 6. fig. Josnic, mârşav. 7. adv. În jos.

AŞAA ve türevleri is. s. ve zf. → **Aşa** ve türevleri.

AŞACAK (**aşacaq**) is. Açacak. Var. **açacak**.

Türk Lehç. : Kırım - **açqıç.**

Rom. s. Destupător, deschizătoare.

AŞAGI (**aşağı**) is., s., ve zf. → **Aşa.**

"Seytcan'dan aşagı kalacak bolsañ hiç ketme dep kes etken yok mı edĭ ?" - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Caşlardan bĭrewĭ sözge katıldı ve şulay dedĭ : Bu bĭznĭñ halkımız en aşagı bĭr halk. ..." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Üş aşagı, beş yokarı.** – Üç aşağı beş yukarı; yaklaşık olarak.

AŞAGILIK (**aşağılıq**) is. → **Aşalık**.

AŞAGI REMLİK (**Aşağı Remlĭk**) öz. is. Köstence'nin kuzeybatısında köy.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Râmnicul de Jos din jud. Constanţa.

AŞAI is., s. ve zf. → **Aşa.**

"Yaşar ne cewap berecegĭn bĭlmiy, utanıp başın aşaıga algan." - (Boztorgay).

AŞALAMA, -W is. Aşağılama, hor görme.

Rom. s. Înjosire, umilire.

AŞALAMAK (**aşalamaq**) f. Aşağılamak, hor görmek.

"Öz tĭlĭne inanmagan, öz tĭlĭn aşalagan, / Kalır ortalıkta, taptalır collarda da viran." - (Necibe Şukuri - Azaplar).

Rom. v. A înjosi, a umili.

AŞALANMA, -UW is. Aşağılanma, hor görülme.

Rom. s. Înjosire, umilire.

AŞALANMAK (**aşalanmaq**) f. Aşağılanmak, hor görülmek.

Rom. v. A se înjosi, a se umili.

AŞALAŞMA, -UW is. Aşağılaşma; aşağı olma, adileşme.

Rom. s. Decădere, înjosire.

AŞALAŞMAK (**aşalaşmaq**) f. Aşağılaşmak, adileşmek.

Rom. v. A decădea, a se înjosi.

AŞALATMA , -UW is. Aşağılatma.

Rom. s. Înjosire, umilire.

AŞALATMAK (**aşalatmaq**) f. Aşağılatmak.

"Kabaátsĭz bĭr balanı cezalandıracak kadar özĭn aşalatacak insanlardan bolmaganın köstermek ĭstedĭ o saga." - (Acemin Baubek - Manalı Bĭr Ders).

Rom. v. A înjosi, a umili.

AŞALAYCI, AŞALAYICI is. ve s. Aşağılayıcı.

Rom. adj., s. Degradant; înjositor.

AŞALIK (**aşalıq**) is. Aşağılık. Var. **aşaalık, aşagılık, aşşalık.**

1. Aşağıda olma durumu.

2. Aşağılanma.

"Ay ay, insan doggan son / Kartaymasa, ölmese, / Bu dünyaga kelgen son / Aşşalık ne bĭlmese ..." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

3. Aşağı, kalitesiz, sıradan olma durumu.

4. Alçaklık, adilik.

Rom. 1. İnferioritate. 2. Umilinţă. 3. Lipsă de calitate, banalitate. 4. Josnicie, ticăloşie.

AŞALMA, -UW is. Yutulma, yenilme, tüketilme.

Rom. s. Acţiunea de **aşalmak.**

AŞALMAK (**aşalmaq**) f. Yenmek; yenilmek, yemek işine konu olmak.

"Tatlılar aşalgan, kaveler ĭşĭlgen soñ, / ... Sadet'nĭñ anası man / başbaşka kalganı man, / Selime'ttáy emencecĭk meselege yanaştı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Kartofnıñ aşalgan yerĭ cer astında bola mı, yoksa ösĭmlĭknĭñ dalında mı ?" - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

- **Tadından aşalmamak** - Tadından yenmemek, çok lezzetli olmak.
- **Her kuşnıñ etĭ aşalmaz.** - Deyim. Her kuşun eti yenmez.
- **Borçka aşalgan etnĭñ süyegĭ bogaz cırtar** – Atas. Borca yenilen etin kemiği boğaz yırtar.

Rom. v. A se mânca, a se consuma; a fi mâncat, a fi consumat.

AŞAM is. Yeme, yemek işi, yiyiş.

Rom. s. Acţiunea de a mânca; mâncat, mâncare.

AŞAMA[1], **-W** is. Yeme, yiyiş.

"Mualĭm efendĭ, ĭster darılıñız, ĭster darılmañız, şĭmdĭgeşĭ şakırılgan ailelerde bĭr türlü aşama ölşewĭñĭznĭ tabıştıralgan yoklar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Acţiunea de a mânca; mâncat, mâncare.

AŞAMA[2] is. (aş-mak+ -ama) Aşama; derece, basamak, kademe.

Rom. s. Grad; treaptă; etapă, fază.

AŞAMAK (**aşamaq**) f. Yemek.

1. Yiyecek maddelerini ağızda çiğneyerek yutmak; açlık gidermek, karın doyurmak; beslenmek.

"Et astım men oşakka, / Pĭşĭrsem aşaycakman. / Yar menĭ taşlap kettĭ, / Men nasıl yaşaycakman ?" - (Boztorgay).

"Bo tutkan, / Bo soygan, / Bo pĭşĭrgen, Bo aşagan, / Bo 'Ka maga?' degen." - (Boztorgay).

"Kurtka da tuwulmız ke táziye etĭp talaw aşap cüriyĭk."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Tüy botkaga may kuyup sel eterler, / Tok karınga, Aşa ! dep zor eterler." - (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

2. Aşındırmak, kemirmek, oymak, delmek, bir maddeyi tahrip etmek.

3. Isırmak.

- **Ötmegĭn it, arkasın bit aşar.** – Deyim. Ekmeğini köpekler, sırtını bitler ısırır.

4. mec. Kötü bir duruma uğramak, maruz kalmak.

"Tur, tırbañla, cuwır, büyügĭp catma. / Kelgen geşken kazaknıñ türtmüşĭn aşama." - (Necip H. Fazıl – Tatar Cĭgĭtĭne).

"Ne kadar kötek aşasalar da, ... hiç közlerĭ yılmay, bu balaban duşmanlarının belĭnĭ bükmek üşün çabalaganlar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

5. Hakkı olmayan bir şeyi almak; yasak olan bir şeyi kabul etmek.

"Aşagan kurtulur, calagan tutulur." - Atas. Yiyen kurtulur, yalayan tutulur.

6. Harcamak, tüketmek.

Dünya malı maylı kuyruktır, çaresĭn tapkan aşar." - Atas. (Boztorgay).

7. Yasal yoldan cezalandırılmak. **Bĭr sene mapĭs aşamak.**

8. mec. Mahvetmek, perişan etmek.

9. Birine alacagını vermemek.

10. Biri için başkasına para harcatmak.
11. Kullanılmak, harcanmak.
12. Sürekli rahatsız etmek.

- **Aşamay ĭşmiy** – a) Aç susuz. b) En gerekli işleri bir yana bırakarak hemen, vakit geçirmeden (belli bir işe koyulmak).
- **Aşap ĭşmek** – Yiyip içmek, karın doyurmak.
- **Aşap pĭtĭrmek** – a) Tüketmek. b) Yıkımına sebep olmak.c) (Birini) Sürekli üzmek.
- **Azĭr aşamak** - Hazıra konmak; başkasının emeğiyle meydana getirilen bir şeyden yararlanmak.
- **Başın aşamak** - Yok olmasına sebep olmak.
- **Başın etĭn aşamak** – Başının etini yemek; karşısındakini bıktırıncaya kadar, sürekli söylenmek.
- **Bok aşamak** - Yakışıksız bir iş yapmak ya da yakışıksız bir söz söylemek.
- **Darbe aşamak** - Darbe yemek; vurulmak.
- **Dokuz fırın ötmek aşamak.** – Dokuz fırın ekmek yemek; bir duruma erişmek için çok çalışmak gerekmek.
- **Feleknĭñ şamarın aşamak** – Feleğin sillesini yemek; büyük bir yıkıma uğramak.
- **Kazanda (tencerede) pĭşĭrĭp kapagında aşamak** – Var olanla yetinerek yaşamak.
- **Kötek aşamak** – Dayak yemek.
- **Közlerĭmen aşamak** – Hayranlıkla bakmak.
- **Ötmek aşamak** - a) Ekmek yemek. b) Yemek yemek, sofraya oturmak.
- **Özĭn aşamak** – Açığa vurmadan üzülmek.
- **Para aşamak** - a) Gereksiz yere çok masraf etmek. b) Rüşvet almak; para çalmak.
- **Parmakların aşamak** –Yediği yemeği çok beğenmek.
- **Şamar aşamak** - Şamar yemek; sert muamele görmek.
- **Tayak aşamak** - Dayak yemek, dövülmek.
- **Türtmüş aşamak** - Dürtüklenmek, itilip kakılmak.
- **Zaparta aşamak** - Azarlanmak.
- **Analar taş aşasın** – Deyim. Bazı çocuklar hal ve hareketleriyle analarını üzer, analarının bundan dertlenmesine aldırmazlar, anlamında.
- **Aşagan aş tabar, ĭşlegen ĭş tabar.** - Deyim. Yiyen yiyecek bulur, çalışan iş bulur.
- **Aşagan kurtulır, calagan tutulır.** - Deyim. Yiyen kurtulur, yalayan yakalanır.
- **Aşaganı aldında, aşamaganı artında** – Deyim. Bir kimsenin büyük bir bolluk içinde yaşadığına dair söz.
- **Aytar awzı bolsa, aşar awzı da bar.** – Deyim. İnsan çok yönlü bir yaratıktır, anlamına.
- **Bismillâsız kazanılgan malnı sünnetsĭz aşar.** - Deyiş, Besmelesiz kazanılan malı sünnetsiz yer.
- **Cantayıp kĭrer üyüm, catıp aşar aşım bolsın** – Deyim. Eğilip girer evim, yatıp yer aşım olsun.
- **İtke atsañ aşamaz** – Deyim. Köpeğin önüne atsan yemez.
- **Kan kusar, kızılşık aşadım der.** – Deyim. Kan kusar, kızılcık yedim der. (Sıkıntılarını gizler).
- **Ne sarımsak aşarman, ne de awzım sasıtırman** – Deyim. Ne sarımsak yerim, ne de ağzımı kokuturum.
- **Taş aşagırı** - Kargış : Taş yiyesi ! **"Taş aşagırılar ! Nesĭ bar edĭ o koylarnıñ ?" -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Tencerede pĭşĭrĭp kapagında aşar.** - Deyim. Tencerede pişirip kapağında yer. (Elindeki kıt imkânlarla geçinir).
- **Tĭlĭ bolmasa, başın it aşar.** - Deyim. Dili olmasa, başını köpekler yer.
- **Yaşın yaşagan, aşın aşagan.** – Deyim. Yaşını yaşamış, aşını yemiş.
- **Arpa aşamagan at kamşıman cürmez.** – Atas. Arpa ile beslenmemiş at kamçı ile yürümez.
- **Aş ne aşamaz, tok ne aytmaz.** – Atas. Aç neler yemez, tok neler söylemez.
- **Aşap toymagan, calap toymaz.** - Atas. Yiyerek doymayan yalayarak doymaz.
- **Atlar tepmeleşĭr, aradakı eşek tepme aşar.** - Atas. Atlar tekmeleşir, aradaki eşek tekme yer.
- **Ayrılgannı ayuw aşar, bölĭngennĭ börĭ aşar** – Atas. Ayrılanı ayı yer, bölüneni börü (kurt) yer.
- **Aytar awzı bolsa, aşar bawırı da bar.** - Atas. Konuşan ağzı olanın, yiyen midesi de var.
- **Bekârnıñ parasın el aşar, arkasın bit aşar.** – Atas. Bekârın parasını el yer, sırtını bit yer.
- **Bĭr aşa, biñ şükür et** – Atas. Bir ye, bin şükret.
- **Bĭrewĭ aşar, bĭrewĭ karar, kıyamet ondan kobar.** – Atas. Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.
- **Ebĭn tapkan et aşar.** – Atas. Kolayını bulan et yer.
- **İyelĭ başnı it aşamaz.** – Atas. Sahipli başı köpek yemez.
- **Kamşı aşamagan at bek cürer.** - Atas. Kamçı yememiş at hızlı yürür.
- **Katıknı aşagan tutulmaz, şanaknı calagan tutulır.** – Atas. Yoğurdu yiyen tutulmaz, çanağı yalayan tutulur.
- **Kayış aşagan it közĭnden tanılır.** - Atas. Kemerle dövülmüş köpek gözünden tanınır.
- **Meywanıñ iygĭsĭn kurt aşar.** – Atas. Meyvenin iyisini kurt yer.
- **Ortak malnı it aşamaz.** - Atas. Ortak malı köpekler yemez.
- **Ötmegĭn özĭ aşagan, cügün de özĭ taşır.** - Atas. Ekmeğini kendisi yiyen, yükünü de kendisi taşır.
- **Sütke awzı pĭşken, katıknı üfürĭp aşar.** Atas. Ağzı sütten yanan, yoğurdu üfleyip yer.
- **Tok ekende aş aşagan özĭn mezarın kazar.** – Atas. Tokken yemek yiyen kendi mezarını kazar.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **aşamaq, aşav;** Kazan. - **aşau**;

Rom. v. 1.-12. A mânca. 2. A roade, a coroda. 3. A muşca, a pişca, a înțepa. 4. A suferi. 5. A sustrage, a fura. 6. A cheltui, a consuma. 7. fig. A lua, a primi, a încasa. 8. A distruge. 12. fig. A chinui, a roade.

AŞAMLIK (**aşamlıq**) is. Yiyecek.

"Odasında aşamlık yok, / Çanaklar şaltıray, / Kĭsesĭnde akça da yok, / O zawallı kater, ay ?" - (Amdi Giraybay – Şay Demeñĭz, Babaylar).

Rom. s. Demâncare.

AŞAMŞAK (**aşamşaq**) s. ve is. Obur, boğazına düşkün (kimse).

“Bĭzĭm Cawkaytar arkadaşımız aşamşak bĭr cĭgĭt. Sofradan turganda bĭle toymak ne ekenĭn bĭlmiy, özĭn aytışına köre.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adj. şi s. Mâncăcios, mâncău.*

AŞAN bağ. Haçan, madem.

“Katiyĭk onı cĭbergende, üyretmen efendĭ, aşan okuwnı süymiy.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Mektep Kaşagı).

“Aşan ocakayaga söz bergesĭñ, yarın üylede talebelernĭ sıraga tĭzĭp camĭge aketĭrsĭn.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *prep. De vreme ce, din moment ce, deoarece, dacă.*

AŞANMAK (aşanmaq) f. 1. Yenmek.; yemek işine konu olmak; yemek yeme işi yapılmak.

“Bĭr kurtkaga soraganlar : Aşarsın kaç kıygaça ? / ... O da hiç sorulur mı ? Otuz kırkı aşanır, / Aşanmasa dünyada bĭlmem neçün yaşanır “ - (İsmail Kunak - Oga Hiç Toyulur mı ? / Emel D.).

2. Atıştırmak, yemek.

“Nimet, ortalıktan taa köterĭlmegen sofrada cañgız başına otırgan, de anaw kaşık, de mınaw kaşıkman, bĭr çorbadan, bĭr botkanadan aşana edĭ.” - (Nimet’nĭñ Bayramı).

Rom. *v. 1. A se mânca, a se consuma. 2. A înfuleca.*

AŞAR is. Yiyecek. Eşanl. **aşayt.**

“Bĭrew, bo dünyada kaldırmak ĭstese namlı ad, / Ter tögĭp tapsın aşarın, ...” - (A. Tukay’dan / Heyet - Okıma Kitabı V).

Rom. *s. Hrană.*

AŞARAN is. 1. Aş evi; geniş yemek odası.

“Ana uruwı aşaranga, / Ata uruwı ataranga.” - Deyim. Ana sülâlesi sofra aranına, baba sülâlesi at ahırına.

2. Tahıl deposu.

Rom. *s. 1. Sală de masă, local. 2. Magazie, depozit de cereale.*

AŞARLI s. ve is. Haşarı, haşarılı; yaramaz.

“Memelerĭ asma yüzüm salkımı, / Bĭr aşarlı bala tüslĭ kıbırday.” - (Amdi Giraybay – Öpkelev).

Rom. *adj., s. Zburdalnic, neastâmpărat.*

AŞAŞ is. (Ar. haşhaş). Bot. Haşhaş bitkisi. (Lat. Papaver somniferum).

“Kĭşĭnĭñ egĭp yetĭştĭrgen bĭrtakım ilaç ösĭmlĭklerĭ de bardır. Bo ösĭmlĭkler şolardır : reçin, ardal, náne, anason, kimyon ve aşaş.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. *s. Specie de mac din care se extrag opium şi ulei.*

AŞATKI (aşatqı) is. 1. Deri sepileme işinde kullanılan ekşi hamur.

2. Tanen; deri sepileme işinde kullanılan kimyasal madde.

Rom. *s. 1. Tanant rudimentar, pregătit din făină; aluat acrit. 2. Tanin, acid tanic.*

AŞATKILAMAK (aşatqılamaq) f. Deriye sepileme maddesi ekşi hamur veya tanen sürmek.

Rom. *v. A prelucra pieile cu tananţi.*

AŞATMA, -UW is. Yedirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **aşatmak.**

AŞATMAK (aşatmaq) f. **Aşamak’tan** ettirgen fiil. Yedirmek.

1. Yemesini sağlamak, yedirmek.

“Mĭsĭr sabagı çölde çalınmay catır, üyde hayvanlarga aşatmaga bĭr şiy cok.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

“Mĭna sĭzge bĭr elma beriyĭm. Yarısın özĭñĭz, yarısın da kıskayaklılarıñızga berĭrsĭz. Kabıkların da artlap, mĭnĭp cürgen kısır biyelerĭñĭzge aşatırsız.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Yırtıcı hayvanların önüne atmak, parçalatmak, dalatmak.

“Paşa kızdı : Sen delĭsĭñ mĭ ? / Yeniçerlerĭm ĭstiysĭñ mĭ / Senĭ itlerge aşatsın ?” - (Tahsin İbrahim terc. / George Coşbug - Elzorab).

3. Beslemek.

“Mĭsĭr sabagı çölde çalınmay catır, üyde hayvanlarga aşatmaga bĭr şiy cok.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy, piyes).

4. Başkasına kaptırmak.

“Kĭmsenĭñ akına karasına karışmagan, dogrılıktan ayrılmagan ve başkalarına da hakkın aşatmagan bĭr kĭşĭ edĭ.” - (M.V. Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

“Kaşkırga aşatsañ akam ekĭde bĭr koyıñnı / Bĭznĭñ köyden et ketĭrtĭp yasarmız soñ toyıñnı.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

5. mec. Tüketmek, harcamak.

“Oh, ne tatlı tĭlekler möñ kalbĭmde yaşattım. / Curt süygĭsĭn can bĭlĭp öz ömrĭmnĭ aşattım.” – (Mehmet Niyazi –Sagış).

6. Birine rüşvet vermek.

Türk Lehç. : Kırım. - **aşatmaq;** Kazan. - **aşatu;**

Rom. *v.1. A da să înghită, a da să mănânce. 2. A arunca drept pradă în faţa animalelor sălbatice. 3. A hrăni. 4. A fi frustrat. 5. A consuma, a cheltui ceva în folosul altora. 6. A mitui, a şperţui.*

AŞATTIRMAK (aşattırmaq) f. → **Aşatmak**.

AŞAW is. ve f. 1. Yeme, yemek işi. Var. → **Aşama, Aşamak.**

“Sawluk, külkü, neşenĭ köp körme Tañrım bĭzge, / Sen bĭzlerge her vakıt bonday aşaw kısmet et.” - (İsmail Otar – Çibörek).

2. f. Yemek. Var. **aşamak.**

- **Aşaw ĭşüw** - Yeme içme.
- **Aşaw baydan, ölĭm Hudaydan.** – Deyim. Yiyecek ağadan, ölüm Huda’dan.
- **Aşawı yamannıñ, kekĭrüwĭ yaman.** - Atas. Yiyişi fena olanın geğirişi fena olur. .
- **Azĭr aşawga daglar dayanmaz.** - Atas. Hazırdan yemeye dağlar dayanmaz.
- **Azĭr aşawga üydiy üyseñ cetmez** – Atas. Hazırdan yemeye ev kadar yığsan, kâfi gelmez.

Rom. *s. şi v. 1. s. Acţiunea de a mânca; mâncare. 2. v. A mânca.*

AŞAYCAK (aşaycaq) is. Yiyecek.

“Azgana cĭp tabıp keryamnı kursam, / Balaga, özüme aşaycak çıkar.” - (Bekir S. Çobanzade - Tuwdĭm Bĭr Üyde).

“Nenem de yardım ettĭ. Şayımnı hazĭrledĭ. Bĭr paketke bĭraz <u>aşaycak</u> ta salgan.” - (Muratça Seit-Abdula, İsmail Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ I).

“Duwadan son herkez ketĭrgen <u>aşaycakların</u> bĭr araga koşıp, barabar aşay edĭ.” - (Boztorgay 2).

- **Aşaycak ĭşecek –** Yiyecek içecek. *(<u>Rom.</u> Mâncare şi băutură , de-ale gurii).*

<u>Rom.</u> s. Mâncare; de mâncare.

AŞAYİT is. → **Aşayt**.

“Başka <u>aşayit</u> tapmay, ot tamırları, taw cemĭşlerĭ, kuş cımırtaları aşap cürgenler.” - (Ali Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ IV).

AŞAYT is. Yiyecek, erzak.

“Bĭr gün gene, kĭrpĭ <u>aşayt</u> karap cürgende aldına tĭlkĭ şıga.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

“Edege’nĭ colga hazĭrlep, collık <u>aşaytın</u> bĭr de bĭr bolat pışagın alıp totıralar.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

<u>Rom.</u> s. Hrană, aliment, de mâncare, de-ale gurii.

AŞAYTLIK (aşaytlıq) is. Yemeklik.

1. is. Yiyecek.

“Herkes canına ekĭşer sert cay man yüzer ok ve <u>aşaytlık</u> alsın.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. is. ve s. Yemek için ayrılan (şey).

“Ak egĭnden yalıñız tuhumlıkman <u>aşaytlık</u> kaldı.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy, piyes).

<u>Rom.</u> 1. Hrană, aliment, de mâncare; provizie de alimente. 2. adj. De mâncare; pentru mâncare.

AŞBİT is. mec. (Hakaret sözü olarak) Aç bit; aç gözlü, tamahkâr.

“Hoca : ... tawık menkĭ tuwıl, bĭzĭm apakayınkı, diy awızın mayın sürtĭp. / - Senkĭ bolmasa ne aşaysıñ, diy, capışkan oşaganday, <u>aşbit</u> kĭşĭ.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

<u>Rom.</u> s. fig. (Termen de insultă) Păduche flămând, nesăţios, lacom. (Mai ales la vocativ : Nesăţiosule!).

AŞBİTLĬK is. Aç bitlik; aç gözlülük.

<u>Rom.</u> s. Lăcomie, aviditate.

AŞ-CALAMBAŞ s. ve zf. 1. Aç ve çıplak.

2. mec. Yoksul.

<u>Rom.</u> s. adj. şi adv. 1. Flămând şi gol. 2. fig. Sărac, sărman.

AŞÇI is. → **Aşşı**.

“Men, Troiţk baylarından bĭr baynıñ çĭflĭgĭnde ĭşçĭlerge aş su azĭrlep, <u>aşçı</u> bolıp hızmet etken edĭm.” - (M. Gafuri’den uyarl. / Heyet - Okıma Kitabı V).

“(Rahmetlĭ) kĭsesĭnden bĭr awış mangır para şıgara da, <u>aşçınıñ</u> kulagına şıñgırdatıp : / - Kĭm balık kokısı satsa, oga para sesĭ berĭle, diy de dawanı kese.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

AŞÇIBAŞI is. → **Aşşıbaşı**.

“Aşlar deseñ, lezetlĭ mĭ, lezetlĭ ! / <u>Aşçĭ başı</u> kĭm bolsa da usta ekenĭ bellĭ !” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

AŞÇIBAŞILIK (aşçıbaşılıq) is. → **Aşşıbaşılık**.

AŞÇILAR öz. is. Dobruca’nın güney-doğusundaki Vânători köyünün Türkçe-Tatarca adı. Şair Mehmet Niyazi’nin (1878 - 1931) doğum yeri. Var. **Aşşılar.**

“<u>Aşçılar</u> köyünde Alĭ akay adında bĭr komşumız bar edĭ. Men o vakıt delĭkanlı edĭm. Hem cılap, hem cırlap añlatatan edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

<u>Rom.</u> s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Vânători din sudestul Dobrogei. Patria poetului tătar Mehmet Niyazi (1878-1931).

AŞÇILIK (aşçılıq) is. → **Aşşılık**.

AŞE zf. (Nog.). Öyle ise. Var. **ayse, alaysa.**

“Babası : / - <u>Aşe</u> bolsa, bĭr arüw at mĭnĭp ketersĭn taa, diydĭ.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

<u>Rom.</u> adv. Atunci, de-i aşa.

AŞER is. (Ar. aşer). Din. Aşır; bir dini tören sırasında Kuran’dan okunan on ayetlik bölüm.

“Aralarda, tam dindarane bir huşu içinde, salavat getirildi, <u>aşerler</u> okundu.”-(M.Ülküsal - Hacı Kadir Akay).

<u>Rom.</u> s. Rel. Text de zece versete din Coran, recitat ori citit în cursul unei ceremonii religioase.

AŞHANA is. → **Aşkana**.

“O, <u>aşhanada</u> kawe içiyatırgan babasın karşısında, toprakka bılaşkan, tĭzĭ cırtılgan pantolonıman ta kabakoşlıgın (?) aldına kadar, hep cılay edĭ.” - (Necip H. Fazıl – Nimet’nĭñ Bayramı).

“<u>Aşhanada</u>, aranda, erkez üşün bĭr ĭş bar, / Solıgın zor alalar zavallı yardımcılar.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

“Bĭr málden <u>aşhanege</u> kelĭp kĭrgen Nuredin han, kızmetkârlarından : Kart karnın toydırdı mı? dep soray.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

AŞHARMAK (aşharmaq) f. Yemek hazırlamak.

“Men kelĭnmen, başım balat (?), kötĭm kalak, <u>aşhara</u>, yuvarlanaman ocaañ başında, külmen, tezekmen.” - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

<u>Rom.</u> v. A face mâncare, a găti.

AŞI is. Aşı.

1. Bot. Ağaç veya çiçeklerin türünü iyileştirme yöntemi.

2. Tıp. Hastalıklara karşı bağışıklık aşısı.

<u>Rom.</u> s. Bot. 1. Altoi. 2. Med. Vaccin.

AŞIBOYASI is. Aşıboyası, sarı-kırmızı renkler elde etmek için kullanılan bir kil. Eşanl. **sarbaşık, sar’balşık.**

<u>Rom.</u> s. Ocru.

AŞIGAWIZ (aşığawız) is. ve s. Açık ağızlı; sersem, aptal. Var. **açıkawız.**

- **Aşıgawız aştan ölmez. -** Atas. Açık ağızlı aştan ölmez.

<u>Rom.</u> s. Gură-cască.

AŞIGAWIZLIK (aşığawızlıq) is. Açık ağızlı olma durumu; sersemlik.

<u>Rom.</u> s. Faptul de a fi gură-cască; starea de gură-cască, nerozie.

AŞIGIŞ (aşığış) is. Acele ediş, acelelik, ivedilik.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **aşıqış;** Nog., Kazak. - **asığıs;** Karaçay Malkar. - **aşığış;** Kazan. - **aşıgıçlıq;**

<u>Rom.</u> s. Grabă.

AŞIGUW (aşığuw) is. ve f. → **Aşıkma, Aşıkmak.**

AŞIK[1] (aşıq) is. Aşık.

1. Anat. Aşık kemiği; astragal; talus kemiği. Ayak bileğinin yedi küçük kemiğinden biri.

2. Anat. Ayak bileği. **Atılgan taş aşıgına kelgen** – Atılan taş ayak bileğine gelmiş.

3. Büyük baş hayvanların ayak bileği kemiği; küçük baş hayvanlarda arka bacaklarının diz kemiği.

4. Koyun veya keçi aşık kemikleri kullanılarak oynanan bir çocuk oyunu.

"Ballar oyunda onun aşıkların kazanalar. Lâkin Edige ballardan aşıkların korkutup ala." - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır).

"Kozıkürpeş köydeş akranlarınıñ aşıkların bek yaman taramaga başlay." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

• **Aşığıñ betlerĭ** – Aşık kemiğinin, oyunda başka başka puanlarla değerlendirilen uzunlamasına olan yüzleri : alşı, taw, bük, şĭk. **"Alşısı, tawı bellĭ olmaz, bügü, şĭgĭ. / Kırılmaz m'eken şu kıznıñ tegerşĭgĭ?" -** (Ahmet Karakaya - Çıñlar).

• **Aşık atmak (Bĭrewmen)** – mec. (Biriyle) Aşık atmak, boy ölçüşmek.

• **Aşık er zaman alşı turmaz** – Atas. Aşık her zaman cuk oturmaz. (İşler her zaman istediğin gibi gitmez).

• **Aşık oynagan azar, top oynagan tozar, ok coñgan alayın ozar –** Atas. Aşık oynayan azar, top oynayan hırpalanır, ok yontan hepsini geride bırakır. (Oyunda aşırıya kaçılmaması ve yararlı işlerle uğraşılmasına dair).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **aşıq;** Nog., Kazak. - **asık;**

Rom. s. 1. Anat. Osul talus; astragal. 2. Gleznă; articulație a piciorului. 3. Arşic, la vite os al articulației de deasupra copitelor; os al genunchiului la picioarele de dinapoi ale oilor şi caprelor. 4. Numele unui joc de copii la care se folosesc arşice.

AŞIK[2] (aşıq) s. Açık. Var. **açık.**

1. Açılmış, kapalı olmayan.

"Al eken kölegĭ, / Aşık eken yakası. / Oynayatkan kardaşı, / Yapıştırgan akası." - (Boztorgay).

"Sahnenĭñ perdesĭ aşık. Sahne Alimseyit'nĭñ üyĭn temsil eter." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Engelsiz. **Collar aşık.**

3. Örtüsüz, çıplak, görünürde.

"Ay tuwdı, ayım aşık. / Sofralar toldı kaşık. / Alem ne dese desĭn, / Süygülüm maga aşık." - (Boztorgay).

4. (İşyeri, kadro hakkında) Görevlisi olmayan, münhal, boş.

5. İşler durumda olan. **Aşık tükân.**

6. Kolay anlaşılır.

7. Gizliliği olmayan.

8. mec. (Kucak ve evin kapısı için) Birini kabul etmeye hazır.

"Bu mekteptĭr curtımıznıñ bĭr tek ana ocagı, / Kız balaga dogrı açık eñ şefkatlĭ kucagı." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

9. Her türlü düşünceyi hoşgörüyle karşılayabilen.

"Ahmet : Menĭm tüşünceme ve anlayışıma köre, bĭzĭm halkımız añsız, oysız tuwuldır. Kaytama açık zihinlĭ, keskĭn fikirlĭdĭr." - (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ").

10. (Renk için) Koyu olmayan.

"Tereklĭk arasından üş, kanara kuwuşlarından da ekĭ kaşkır urup ketĭrdĭler. Bĭz de barıp onlarnı kördĭk. Şoban itĭndiy ĭrĭ ve mazalı bola ekenler. Tüklerĭ aşık sarı." - (Muratça Seit-Abdula, İ. Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ I).

11. (Gök ve hava için). Bulutsuz.

"Tañ karangısından turup babam man kasabaga ketemĭz. Colda başka araba seslerĭ de eşĭtĭle. Kök aşık, ama küneş yok. Karşımızda köknĭñ kenarı kızara." - Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

12. is. Belli bir yerin biraz uzağı.

13. is. Eksik, yetersizlik.

14. zf. Açıkça, doğru olarak.

• **Aşıgın kapatmak -** Eksiğini tamamlamak, kusurunu örtmek.

• **Aşık aşık –** Saklamaksızın, açıkça.

• **Aşık awa -** Yapı, bina dışı olan, bir çatı altında olmayan yer.

• **Aşık kapı bırakmak -** Bir konuya yeniden dönebilme imkânı bırakmak.

• **Aşık bermek -** mec. Gizlemek istediği bir şeyi istemeden ortaya koymak.

• **Aşık deñĭz -** Denizin kıyılardan uzak, kara görünmeyen bölgesi.

• **Aşık göñĭllĭ -** Açık gönüllü, samimi. **"Ögretmen bo aşık göñĭllĭ, canga yakın anlamakta ve tanımakta güşlĭk şekmedĭ." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Mektep Kaşagı).

• **Aşık konuşmak -** Gerçeği söylemek.

• **Aşık tutmak** - (Bir iş yerini, bir makineyi) Çalışır durumda tutmak.

• **Aşık yürekmen** - Hiçbir şey saklamaksızın, samimiyetle.

• **Aşıkta kalmak -** a) İşsiz, görevsiz kalmak. b) Dışarıda, meydanda kalmak.

• **Başı aşık -** Şapkasız veya başörtüsüz.

• **Elĭ aşık** - Cömert.

• **Közĭ aşık –** Gözü açık; uyanık, becerikli.

• **Közĭ aşık ketmek -** Bir dileğine erişemeden ölmek.

• **Colıñ aşık bolsın ! -** Deyim. Yolculara söylenen bir iyi dilek sözü.

• **Kapım aşık, törĭm boş –** Deyim. Her zaman buyur, evim sana daima açık, anlamında.

• **Açık awuzga çıbın kĭrer. -** Deyim. Açık ağıza sinek girer.

• **Erte turgannıñ kısmetĭ aşık –** Atas. Erken uyananın kısmeti açık.

Türk Lehç. : Kırım - **açıq;** Nog., Kazak. - **aşıq;**

Rom. adj. 1.-14. Deschis. 2. Liber, lipsit de obstacole. 3. Descoperit, dezvelit. 4. Vacant. 5. În stare de funcționare. 6. Clar, inteligibil, explicit. 7. În văzul tuturor, aflat la iveală. 8. Pregătit pentru a primi. 9. Receptiv, înțelegător. 10. Decolorat, deschis. 11. Liber, neacoperit. 12. s. Depărtare, largul a ceva. 13. s. Deficit, neajuns, lipsă. 14. adv. În mod deschis.

AŞIK[3] (aşıq) is. ve s. (Ar. aşik). Aşık.

1. s. Sevdalı; bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan.

"Bĭr körgende men saga boldım aşık. / Ölsem közĭm ketecek, cumılmay, aşık." - (Boztorgay).

2. is. Sevgili; sevişen bir çiftten genellikle erkeğe verilen ad.

"Para awış kĭrĭdĭr, cuwılır keter, / Aşıklarga bĭr kalaş, o da yeter." - (Boztorgay).

"Sıpramın kenarında aşıgımsın, / kĭşkeneden oynap ösken, ah, aşıgımsın, hey !" - (Adviye H. Karpat - Halk Edebiyatı / Emel D.).

3. Halk şairi. **Kezlewlĭ Aşık Ümer (1621 - 1707).**

"Evvel sözĭm Kırım aşıkı Niyazi'den başlayım. / Mehmet Niyazi, caşagandan curt kaygısı oylangan, / Bayramlarda aşıklarday şairlĭkke başlagan." - (Yunus Yusuf - Niyazi'nĭñ Taşına).

- **Aşık bolmak** – Aşık olmak, sevmek. **"Bakşelerde sarmaşık, / Sarılıp boldım aşık. / Sen aklıma kelgende / Tüşe kolımdan kaşık." -** (Boztorgay).
- **Aşıgıñ közĭ kyordır.** Deyim. Sevdalı kimse sevgilisinin kusurlarını görmez, çevresinde olup bitenlerle ilgilenmez.
- **Aşık külmez, delĭ cılamaz. -** Atas. Aşık gülmez, deli ağlamaz.

Türk Lehç. : Kırım. - **aşıq;** Nog. - **aşıq (1,2), aşuğ (3);** Kazak. - **asıq;**

Rom.*adj. şi s. 1. adj. Îndrăgostit. 2. s. Iubit,-ă; amorez, -ă. 3. Poet popular, bard, rapsod.*

AŞIK ARTTIRMA (aşıq arttırma) is. Açık artırma. Eşanl. **mezat**.

Rom. *s. Licitaţie.*

AŞIKAWUZ (aşıqawuz) is. → **Aşıgawız**.

"Kĭyewmen dep cürgen Temĭr, / Aşıkawız bĭr bala." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

AŞIK KALPLĬ (aşıq qalplĭ) s. → **Aşık yüreklĭ.**

AŞIK KALPLĬLĬK (aşıq qalplĭlĭk) is. → **Aşık yüreklĭlĭk.**

AŞIKKÖZ (aşıqköz) is. ve s. Açıkgöz. Var. **açıkköz.**

1. Aldanmayan, uyanık, becerikli.

"Aşıkköz bala yerĭnden kıymıldamay, / Şıraknı bermiy bĭrewge, awaytnı almay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

2. Kurnaz, işini bilir.

- **Awdarılgan car bolır, aşıkközler bar bolır.-** Atas. Devrilen yok olur, açıkgözler var olur.

Rom. *s. şi adj. 1. Inteligent, vigilent, isteţ, descurcăreţ, abil. 2. Şmecher, şiret.*

AŞIKKÖZLĬK (aşıqközlĭk) is. Açıkgözlük. Var. **açıközlĭk**.

Rom. *s. 1. Isteţime. 2. Şiretenie.*

AŞIKKÖZLĬLĬK (aşıqközlĭlĭk) is. Açıkgözlülük. Var. **açıkközlĭlĭk**.

Rom. *s. 1. Isteţime. 2. Şiretenie.*

AŞIKLAGAN (aşıqlağan) s. Açıklayan; açıklayıcı.

Rom. *adj. Explicativ.*

AŞIKLAMA, -W (aşıqlama, -w) is. Açıklama.

"Resĭmlernĭñ aşıklamaların okıp başka memleketler, başka insanlar hakkında fikirler edĭne ve bĭrköp bolıp geşkenlerden haberdar bola edĭm." - (Heyet - M. Gorki'den - Okıma Kitabı V).

- **Aşıklama (sözĭ veya cümlesĭ)** - Dilb. Açıklama (sözü veya cümlesi). (*Rom. - Gram. apoziţie*).

Rom. *s. Acţiunea de* **aşıklamak***. Explicare, explicaţie.*

AŞIKLAMAK (aşıqlamaq) f. Açıklamak. Var. **açıklamak**.

1. Bir konuyla ilgili olarak gerekli bilgileri vermek.

"Üyretmenĭmĭznĭñ aşıklaganınday, ufuk degen yer bĭr tögerek sızgıga uşay edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Aydınlatmak; bir sorunla ilgili olarak aydınlatıcı bilgi vermek.

"Kuranı Kerimnĭñ yüksek manasın hoca efendĭ bĭzge keregĭndiy anlatalmadı; ... Kurannıñ hayatta tatbik etĭlebĭlgendiy yerlerĭn eş aşıklamadı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

3. Yorumlamak; bir sözün , bir yazının ne anlatmak istediğini belirtmek.

4. İfşa etmek, açıkça söylemek.

5. Belirtmek, göstermek, açığa vurmak.

"Begenme, süygü, aşk, üylenme niyetĭ aşıklagan şınlar." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1.-5. A explica. 2. A clarifica, a limpezi. 3. A interpreta. 4. A declara. 5. A expune, a arăta.*

AŞIKLAMALI (aşıqlamalı) s. Açıklamalı, izahlı.

Rom. *adj. Explicativ, cu explicaţii.*

AŞIKLANMA, -UW (aşıqlanma, -uw) is. Açıklanma.

Rom. *s. Acţiunea de* **aşıklanmak**.

AŞIKLANMAK (aşıqlanmaq) f. Açıklanmak; açıklamak işi yapılmak.

Rom. *v. A se explica, a fi explicat.*

AŞIKLATMA, -UW (aşıqlatma, -uw) is. Açıklatma.

Rom. *s. Acţiunea de* **aşıklatmak**.

AŞIKLATMAK (aşıqlatmaq) f. Açıklatmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **aşıklamak***. A pune să explice.*

AŞIKLIK[1] (aşıqlıq) is. Açıklık.

1. Açık olma durumu.

2. Uzaklık, mesafe.

3. Meydanlık, boş yer; (orman içinde) alan, kayran.

"Köbĭsĭ : / - Bonday taw taa körmedĭk, diy edĭler. / Bĭraz aşıklık bĭr yerde toktap diñlendĭk." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Yüksek ve koyı yeşĭl çamlar man kaplı carlar arasından kıwrılıp yükselgen tar bĭr coldan yükselgen son, 1400 metre kadar yüksekte bolgan bĭr orman aşıklıgına keldĭk." - (Heyet - Okıma Kitabı V).

4. Şeffaflık, gizlilikten kaçınma durumu.

5. Anlaşılırlık.

6. Dilb. Ünlüleri söylerken iki çene arasında meydana gelen uzaklık.

Rom. *s. 1. Starea de a fi deschis. 2. Distanţă, depărtare. 3. Spaţiu liber, teren liber; poiană. 4. Sinceritate, loialitate. 5. Limpezime, claritate, inteligibilitate.6. Lingv. Apertură.*

AŞIKLIK[2] (aşıqlıq) is. Aşıklık; aşık olma durumu; aşk, sevda.

"Aşıklıknıñ aldı arü, soñı yaman, / Bermesĭn duşman başına Rabbĭm Rahman." - (Bekir Akçar - Kırım Türkleri Folklorunda Çınlar / Emel M.).

"Sewda şektĭm sekĭz ay, / Aşıklık alt'ay. / Mına menĭm oñ tĭzĭm, / Kel de cantay." - (Enver ve Nedret Mamut - Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinlerĭ).

Rom. *s. Stare de îndrăgostire; îndrăgostire, dragoste.*

AŞIKMA[1] , **AŞIĞUW** (**aşıqma, aşığuw**) is. Acıkma. Var. **açıkma**.

Rom. s. Flămânzire.

AŞIKMA[2] , **AŞIĞUW** (**aşıqma, aşığuw**) is. Acele etme.

Rom. s. Grăbire, pripire.

AŞIKMAK[1] (**aşıqmaq**) f. Acıkmak, açlık duymak. Var. **açıkmak.**

"(Kaşkırlar) Bek aşıksalar sürü men kelĭp köylerge ve insanlarga saldıralar." - (Muratça Seit-Abdula, İ. Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ I).

"Kelgem mĭsapĭrlerĭñĭz aşıkkandır, sĭzler maga sıpra salınacak odanı kösterĭñĭz." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A fi flămând, a flămânzi.

AŞIKMAK[2] (**aşıqmaq**) f. 1. Acele etmek.

"Pervellĭ de bek usta, küreşe şeber, / Herkeske özĭn begente, köstere hüner. / Köp sul etĭp, aşıgıp, yorula fazla." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

"Mektepke ketme'e aşıga, / Bĭr dakka bĭle keş kalmay." - (İsmail Ziyaeddin - Terbiyelĭ Bala).

2. mec. Sabırsızlanmak, sabırsızlık göstermek.

"Nışandan kalgan yedĭ bin franknı tez koldan cĭbersĭnler, dedĭ. Satış etecek ekenler. Toy için aşıgalar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **aşıqmaq;** Nog. - **asıqmaq, asıguv;** Kazak. - **asığuv;** Kazan. - **aşıgu;**

Rom. v. 1. A se grăbi. 2. A fi nerăbdător.

AŞIKMAY (**aşıqmay**) zf. Acelesiz, ağır ağır.

Rom. adv. Domol, fără grabă.

AŞIKSÖZLĬ s. (**aşıqsözlĭ**) Açık sözlü. Var. **açıksözlĭ**.

Rom. adj. Sincer.

AŞIKSÖZLĬLĬK (**aşıqsözlılĭk**) is. Açık sözlülük. Var. **açıksözlĭlĭk**.

Rom. s. Sinceritate, francheţe.

AŞIKŞA (**aşıqşa**) zf. Açıkça. Var. **açıkça**.

Rom. adv. În mod deschis; făţiş.

AŞIKTAN (**aşıqtan**) zf. Açıktan. Var. **açıktan**.

1. Bir yerin uzağından.

2. Fazladan, gerekenden başka, ederinin üstünde.

Rom. adv. 1. De la distanţă. 2. Peste preţ, peste valoare.

AŞIKTAŞ (**aşıqtaş**) is. (Ar. aşik+Türk.-taş). Birbirleriyle sevişen kadın ve erkek.

Rom. s. Iubit, -ă; ibovnic, -ă.

AŞIKTAŞLIK (**aşıqtaşlıq**) is. Birbirlerini sevme.

Rom. s. Iubire, dragoste.

AŞIKTIRMA[1] , **-UW** (**aşıqtırma, -uw**) is. Acıktırma, aç tutma.

Rom. s. Faptul de **aşıktırmak**[1].

AŞIKTIRMA[2] , **-UW** (**aşıqtırma**, **-uw**) is. Acele ettirme.

Rom. s. Faptul de **aşıktırmak**[2]. *Grăbire, urgentare, zorire.*

AŞIKTIRMAK[1] (**aşıqtırmaq**) f. Acıktırmak, aç tutmak. Var. **acıktırmak, açıktırmak.**

"Aşındırsañ arsız bolır, / Aşıktırsañ kırsız bolır, degenĭnday, bĭz tap soñında caman colga da saptık." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. v. A ţine flămând.

AŞIKTIRMAK[2] (**aşıqtırmaq**) f. Acele ettirmek.

"Nöri, toygandan soñ, nenesĭn aşıktırganına canı awura." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

Rom. v. A grăbi, a zori, a urgenta.

AŞIK YÜREKLĬ (**aşıq yüreklĭ**) s. Açık yürekli.

Rom. adj. Sincer, loial.

AŞIK YÜREKLĬLĬK (**aşıq yüreklĭlĭk**) is. Açık yüreklilik.

Rom. s. Sinceritate, loialitate.

AŞIKZAR (**aşıqzar**) is. (Ar. aşik+Fars. zar). Aşık-i zar, inleyen aşık.

"Çıfıtsın demedĭ, berdĭ göñülnĭ, / Hay gĭdĭ Halim, aşıkzar Halim." - (Bekir S. Çobanzade - Halim Aydamak / Emel M., 1940).

Rom. s. Amorezat lulea, suferind de dragoste.

AŞILAMA, -W is. Aşılama.

Rom. s. Acţiunea de **aşılamak**.

AŞILAMAK (**aşılamaq**) f. Aşılamak. Var. **aşlamak**.

1. Bot. Ağaç aşısı yapmak.

2. Tıp. Bağışıklık aşısı yapmak.

3. Başkasına hastalık geçirmek.

4. mec. Birtakım düşünce ve duyguları başkasına benimsetme, telkin etmek.

"Öz teregĭn begenmegen soysuzlarga cekĭrdĭñ, / Taş yürekke Yeşil Yurt'nuñ süygüsün aşıladıñ." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Niyazi'ge).

"Mĭna senĭñ borcıñ bodır. ... Ölmege yakın bĭr kĭşĭge ... imanın üyürtmek tuwul. Belkĭ, sawlıgında mefkûre aşılamaktır." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Şovin tarihçĭler tarih kitaplarına yazıp ballarıñızga şovinism, din ve milliyet duşmanlıgı hislerĭ aşılamak ĭstiyler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. v. 1. Bot. A altoi. 2. Med. A vaccina, a inocula. 3. A contamina, a molipsi. 4. fig. A insufla, a inocula.

AŞILANMA, -UW is. Aşılanma.

Rom. s. Acţiunea de **aşılanmak**.

AŞILANMAK (**aşılanmaq**) f. Aşılanmak.

Rom. v. 1. A se altoi. 2. A se vaccina. 3. A se molipsi, a se contamina. 4. fig. A se insufla, a se inocula.

AŞILATMA, **-UW** is. Aşılatma.

Rom. s. Acţiunea de **aşılatmak**.

AŞILATMAK (**aşılatmaq**) f. Aşılatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aşılamak**.

AŞILI s. Aşılı.

1. Bot. Aşı yapılmış (ağaç).

2. Tıp. Bağışıklık aşısı yapılmış.

Rom. adj. 1. Bot. Altoit. 2. Med. Vaccinat.

AŞILIŞ is. Açılış. Var. **açılış.**

1. Açılmak işi veya biçimi.

2. Bir yapının veya işyerinin hizmete verilmesi.

Rom. s. 1. Deschidere. 2. Inaugurare.

AŞILMA, -UW is. Açılma.

Rom. s. Acțiunea sau faptul de **aşılmak**.

AŞILMAK (**aşılmaq**) f. Açılmak. Var. **açılmak**.

1. Kapalı, dürülü, katlı, örtülü, sarılı durumdan çıkmak; açık duruma gelmek.

"Altın feslĭ bĭr kız edĭm. / Şemberlĭ boldım. / Aşılmagan konca gül edĭm., / Sarardım soldım." - (Boztorgay).

"On biñge razı bolgan, başın capsa ayagı aşılataan, ayagın capsa başı aşılataan soyıdır." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Yapraklarımız yeşersĭn, / Şeşeklerĭmĭz aşılsın, / Kokıları er bĭr yakka cayılsın." - (Necibe Şukuri – Azaplar Köyĭ).

2. Açmak işi yapılmak; açmak işine konu olmak.

"Ekĭndĭde kawuşsak, akşam ölsek, / Aşılsa Cennet kapısı, barabar kĭrsek." - (Boztorgay).

"Kapı aşıla, kĭrmege yol berĭle, / Kudagıylar kĭreler küle küle." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

3. Bir yana çekilmek, yol vermek.

"Aşılıñız, aşılıñız, col berĭñĭz. / Sabaktaşlar, kıymaslar, hoş keldĭñĭz!" - (Boztorgay).

4. (Gemi ve yüzen şeyler) Kıyıdan uzaklaşmak; (iki kişi veya şey) birbirinden uzaklaşmak.

"Bĭrbĭrĭnden açılırlar. Alĭ biy yayın alır, bĭr ok salıp kerer." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır / Emel D.).

5. (Sis, bulut, karanlık) Dağılmak.

"Köterĭldĭ kökşe bulut, aşıldı cel bet. / Asretlĭkke men köndĭm, şegermen elbet." - (Boztorgay).

6. Genişlemek, bollaşmak.

7. Delinmek, yırtılmak.

8. (İş yerleri, dükkân, okul vb.) Çalışmaya başlamak.

"O sıralarda köyĭmĭzge ışkola cañı açılıp ballar Rumanca okup yazmaga başlagan edĭler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

9. İşini gereğinden geniş tutmak.

10. (Renk için) Koyuluğunu yitirmek.

11. Sıkıntısı, derdi veya sıkılması, çekinmesi kalmamak. **Göñlĭ aşılmak. İşĭ / içĭ aşılmak.**

12. Kendine gelmek, biraz iyileşmek, ferahlamak.

13. Sırrını, duygularını, sorunlarını birine söylemek.

14. Bir konu birine anlatılmak, açıklanmak; söz edilmek.

"Apakayı Ersultan mesele özĭne açılganda, ... kocasınıñ bergen izahatı üzerĭne okuwnıñ kayda ve nece bolsa da bĭr bolganın üyrengen ve ondan soñ hiçbĭr şiy degen yok edĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

15. mec. Konudan uzaklaşmak.

16. mec. Engel kalkmak, kaldırılmak.

"İmam ketĭp toykızdan ikrar ala, / İşte bulay, nikâhga yol aşıla." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

- **Col aşılmak** – a) Yol yapılmak. b) Geçme izni verilmek. c) İmkân sağlanmak. **"İmam ketĭp toy kızdan ikrar ala, / İşte bulay, nikâhka yol açıla."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **İşĭ aşılmak[1]** – İşi iyi gitmek, canlılık kazanmak.
- **İşĭ aşılmak[2]** – Gönlü açılmak, ferahlamak.
- **Kabak şeşegĭndiy aşılmak** - Etrafa yayılmak.
- **Kapısı sık sık aşılmak (Bĭr yerĭn ...)** - Şık sık ziyaret edilmek.
- **Kısmetĭ aşılmak** – a) Kazancı artmak. b) Kendisiyle evlenmek isteyen biri çıkmak. **"Şölge urluk şaşıldı, / Cez sandıgıñ taşıldı. / Bar babaña müjde ber, / Saga kısmet aşıldı."** - (Boztorgay).
- **Közĭ aşılmak** - İyiyi kötüyü veya kendisine yarayanı ayırt etmeye başlamak. **"Okusa taa arüw taa ... Dünyasın künyasın anlar. közü aşılır."** - (Mehmet Van Yurtsever - Toy, piyes).
- **Tañ aşılmak** – Tan yeri aydınlanmak. **"Şınlap şıncı tuwulman, şınlaycakman. / Tañ aşılmay, kün tuwmay kaytmaycakman."** - (Boztorgay).
- **Yakası aşılmagan yalan** - Yeni bir yalan.
- **Yukusı aşılmak** – Uykusu açılmak.
- **Yüzü közĭ aşılmak** – Yüzü gözü açılmak. a) Utanmaz bir duruma gelmek. b) İnsanları ve hayatı öğrenmeye başlamak.
- **Ziyĭnĭ aşılmak** – Anlama gücü artmak.

Rom. v. 1.-2. A se deschide. 3. A se da la o parte, a se feri. 4. (Despre nave şi corpuri plutitoare) A se depărta; a ieşi în larg. 5. (Despre nori, ceață sau întuneric) A se împrăştia, a se destrăma. 6. (Despre obiecte de uz, confecții) A se lărgi, a se lăbărța. 7. A se găuri, a se dezlipi. 8. (Locurile de muncă) A începe să lucreze. 9. A se întrece cu măsura.10. A se decolora. 11. A se destinde, a se linişti. 12. A-şi veni în fire, a se simți mai bine. 13. A se destăinui. 14. A se explica (cuiva), a i se aduce la cunoştință. 15. fig. A divaga, a se depărta de subiect. 16. fig. A se înlătura un obstacol, a se debloca drumul.

AŞILUW is. ve f. → **Aşılma, Aşılmak.**

"Bo yaz bĭr kısımından mektup aldı. Onı kültür ocagınıñ aşıluw toplantısına şakıra." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

AŞIMA[1,2] , **-UW** is. **Aşımak[1,2]** işi.

Rom. v. Acțiunea sau faptul de **aşımak[1,2]**.

AŞIMAK[1] (**aşımaq**) f. 1. (Vücudunun bir yeri) Acımak, acı vermek, ağrımak.

"Soganın başın arşıganda karap tursak közĭmĭz aşır ve yaşarır." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. mec. İnsanın bir duygusu incinmek.

"Ballarga karay, bĭr yaktan külecegĭm kele, bĭr yaktan da bĭr türlĭ, cüregĭm aşiy edĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. v. 1. A durea, a ustura. 2. fig. A durea.

AŞIMAK[2] (**aşımaq**) f. (Hamur) Acımak, ekşimek, mayalanmak.

"Teknege un salıp, su man basmak, hamırnıñ aşıganın beklemek kerek." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Unsız üyde aşıgan kamır tabılmaz.** - Atas. Unsuz evde mayalı hamur bulunmaz.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **açımaq;** Nog. **aşımaq, aşuv;** Kazan. - **açu**;

Rom. v. A dospi.

AŞINDIRMA[1] , **-UW** is. Aşındırma.

Rom. s. Faptul sau acțiunea de **aşındırmaq[1]**.

AŞINDIRMA[2] is. Acındırma.

Rom. s. Faptul sau acţiunea de **aşındırmaq**[2]**.**

AŞINDIRMAK[1] (**aşındırmaq**) f. Aşındırmak.

1. Aşınmak işine uğratmak.

2. Kim. Dokunduğu cisimleri eriterek aşınmasına yol açmak.

3. mec. Bir yere pek sık gidip gelmek.

- **Kapısın aşındırmak -** Bir yere sık sık uğramak.

Rom. v. 1. A roade. 2. Chim. A coroda, a ataca. 3. fig. A fi mereu pe drumul ...; a bate tot timpul drumul ...

AŞINDIRMAK[2] (**aşındırmaq**) f. Acındırmak, acınacak durumlara düşürmek.

- **Aşındırsañ arsız bolır, / Aş taşlasañ kırsız bolır. -** Atas. Acındırırsan arsız olur, acıktırısan hırsız olur.

Rom. v. A aduce pe cineva într-o stare deplorabilă.

AŞINMA[1] , **-UW** is. Aşınma.

Rom. s. 1. Roadere; eroziune. 2. Tocire. 3. Uzare.

AŞINMA[2] **, -UW** is. Acınma, merhamet duyulma.

Rom. s. Milă, compătimire.

AŞINMAK[1] (**aşınmaq**) f. Aşınmak.

1. Sürtünmekten dolayı yüzeyinden küçük parçalar kopmak.

2. Sivri şeylerin ucları gitmek, kütleşmek.

3. Yıpranmak, eskimek.

Rom. v. 1. A se roade, a se eroda. 2. A se bonti, a se toci.3. A se uza.

AŞINMAK[2] (**aşınmaq**) f. Acınmak; merhamet edilmek.

- **Tïlenşı kızı tïlenmiy aşınmaz. -** Atas. Dilenci kız dilenmeden ona merhamet duyulmaz.

Rom. v. A fi compătimit.

AŞIR AYI is. → **Aşure** (**aşure ayı**).

AŞIRI s. Aşırı.

"Karangılık tüşkeşï, erkez, kasabadan şıgıp, bombalarıñ aşırı öfkesïnden uzaklaşmak ïstiy." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

Rom. adj. Intens; excesiv, exagerat.

AŞIRILIK (**aşırılıq**) is. Aşırılık.

Rom. s. Exces, exagerare.

AŞIRILMAK (**aşırılmaq**) f. Aşırılmak.

"Üyge kïrgende bala ne körsïn : Hoca'nıñ üstï başı kan ïşïnde, üynïñ bütïn eşyası aşırılgan." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. v. Forma pasivă de la **aşırmak.**

AŞIRMA, -UW is. Aşırma.

"Canaylar, aşşı kuyı, yani suwı aşşı şıkkan bïr kuyınıñ katında, bïr tuwıl, beş kere toplaşıp bïr radyonı aşırma planını kurdılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Acţiunea de **aşırmak.**

AŞIRMAK (**aşırmaq**) f. Aşırmak.

1. Yüksek bir yerin üstünden öte yanına geçirmek.

"Korazımnı kaşırdılar, / Damdan damga aşırdılar, / Suwına pïlaw pïşïrdïler, / Kursakların şïşïrdïler." - (Boztorgay).

2. Çalmak.

"Rahmetlïnïñ kart bïr eşegï bar eken. Künïn bïrïnde kırsızlar Hoca'nıñ eşegïn aşıralar." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

3. Saklamak. Eşanl. **caşırmak.**

"(Alganların) Cengiz aların şïpşï aletlerï cayrap catkan aklamlarına aşırıp, yorgın argın, ama kuwana kuwana, üylerïne kayttılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Köynïñ yaramaz balları Nasrettin Hoca'nıñ papïşlerïn aşırmak ïstiyler. Katïp aldatsınlar da, onıñ papïşlerïn alsınlar." - (Nermin ve Nevzat Yusuf - Nasrettin Hoca).

4. Ed. Başkasının eserinden parçalar alıp onları kendi eseriymiş gibi göstermek.

- **Zengïn arabasın tawdan aşırır, carlı tüz colda şaşırır. -** Atas. Zengi arabasını dağdan aşırır, fakir düz yolda şaşırır.

Rom. v. 1. A trece, a transporta peste un obstacol. 2. A şterpeli, a ciordi. 3. A ascunde. 4. Lit. A plagia.

AŞÏR NEŞÏR is. Haşir neşir, bir arada olma, iç içe olma.

- **Aşïr neşïr bolmak** – Kaynaşmak.

Rom. s. Obişnuire; familiarizare.

AŞIRTMAK (**aşırtmaq**) f. Aşırtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aşırmak.**

AŞISIZ s. Aşısız.

1. Bot. Aşılanmamış.

2. Tıp. Aşısı yapılmamış.

Rom. adj. 1. Bot. Nealtoit. 2. Med. Nevaccinat.

AŞIŞ is. Açış. Var. **açış.**

Rom. s. Deschidere, mod de deschidere.

AŞITILMAK (**aşıtılmaq**) f. Mayalanmak. Var. **açtılmak.**

"Ecdadımıznıñ kanıman aşıtılgan topragından yasalgan bïznïñ vücudumıznı niçün mında yabancı topraklarga kömemïz ?" - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. v. A se dospi; a se frământa.

AŞITKI (**aşıtqı**) is. Maya. Eşanl. **aşkamır.**

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. - **açıtqı;** Nog. - **aşıtqı;** Karaçay Malkar. - **açıthı, açıthıç;**

Rom. s. Plămadă; drojdie de bere; ferment.

AŞITMA[1] , **-UW** is. Acıtma, acı verme.

Rom. s. Faptul de **aşıtmak**[1]**.**

AŞITMA[2] , **-UW** is. Mayalama.

Rom. s. Dospire.

AŞITMAK[1] (**aşıtmaq**) f. Acıtmak, acı vermek.

"Odaga awur bïr kokı cayıla, duman közïmnï aşıta edï." - (Heyet - M. Gorki'den - Okıma Kitabı V).

Türk Lehç. : Nog. - **aşıtmaq, aşıtuv;** Karaçay Malkar. - **açıtmaq;** Kazan. - **açıtu;**

Rom. v. A provoca durere; a provoca usturime.

AŞITMAK[2] (**aşıtmaq**) f. Mayalamak. Var. **açıtmak.**

"Teknege kamır aşıtkasın. Bïr ekï sepet toban taşıyım, ama purumnı özïñ cagarsın." - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım - **açıtmaq;** Nog., Kazak. - **aşıtmaq, aşıtuv;** Kazan. - **açıtu;**

Rom. v. A dospi, a fermenta.

AŞİKÂR, AŞİKYAR s. (Fars. aşikâr). Açık, apaçık, belli. Var. **aşkâr.**

"Uçkan kuşnıñ cerdekï tuzakka tüşmeyecegï bek aşkârdır." - (Necip H. Fazıl - Bïr Konferans).

- **Üyge aşikâr elge aşikâr bolalmaz. –** Atas. Eve aşikâr olan, ele aşikâr olamaz.

Rom. adj. Evident, clar.

AŞİKÂRE, AŞİKYARE zf. (Fars. aşikare). Açıkça, saklamadan.

"Aşikâre, kanlı planlar kurdılar. / Cok etmege, darkatmaga bĭzlernĭ, / İmansızlar ayak üstĭ turdılar." - (Yaşar Memedemin - Koyanam).

Rom. adv. Făţiş; în mod evident, vădit.

AŞİKÂRLIK, AŞİKYARLIK (**aşikârlıq**) is. Aşikârlık, açıklık.

Rom. s. Claritate, limpezime, transparenţă; sinceritate.

AŞİNA is. ve s. (Fars. aşina). Aşina. Var. **aşna.**

1. is. Bildik kimse, dost, arkadaş.

2. s. Tanıdık olan, bilinen.

"Samalyotka özlerĭnĭ / İç sıkmayıp çıkalar, / Sanki dersĭñ, kök yoluna / Balalıktan aşinalar." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya / Emel D.).

Rom. 1. Prieten, amic; cunoştinţă. 2. adj. Binecunoscut, familiar.

AŞİNALIK (**aşinalıq**) is. Aşinalık.

1. Birbirini bile, tanışıklık.

2. Tanışıklığı belli eden davranış.

"Kız ne kadar lakırdı koşsa, aşnalık etse de, Tair bĭr söz bĭle kaytarmay." - (C. Bekirov - Tairnen Zöre Destanı / Emel D.).

Rom. s. 1. Familiaritate. 2. Gest de familiaritate.

AŞİRET is. (Ar. aşiret). Oymak.

Rom. s. Trib.

AŞK (**aşq**) is. (Ar. aşk). Aşk

1. Bir kimseye veya bir şeye karşı derin sevgi ve bağlılık duygusu. **Curt aşkı. Dogrılık aşkı.**

"... Curtımız içün balaban bĭr aşk uyandırdı. ... Bĭzlerge bo imannı bergen, bo aşknı uyandırgan, bo hakikatnı añlatkan o körĭlmemĭş şiy, Dobruca'nıñ bĭrden bĭr şairı bolgan, yüksek ruhlı müderrisĭ Mehmet Niyazi efendĭnĭñ Sagış kitabıdır." - (Necip H. Fazıl – Şair Mehmet Niyazi).

"Cüregĭmnĭ millet aşkı caga. Kazan'nıñ şaytĭp talanganın körgende kalbĭm tĭtriy." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. Sevda; karşı cinsler arasındaki sevgi.

"Aktan karası geşmez. / Aşknıñ sırası geşmez. / Er cara geşer amma, / Göñĭl carası geşmez." - (Boztorgay).

"Göñĭl bo ya, kıznı körgenĭ men oga urıla. ... Aralarında, şulaytıp, aşk başlay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, piyes).

3. Coşku, büyük arzu.

- **Aşk macerası –** Gelip geçici olarak yaşanılan aşk. *(Rom. – Aventură amoroasă).*
- **Aşk cırlatır, dert cılatır. –** Atas. Aşk yırlatır, dert ağlatır.

Rom. s. 1.-2. Dragoste, iubire; relaţie amoroasă. 3. Exaltare, înflăcărare.

AŞKABAK (**aşqabaq**) is. Bal kabagı. (Lat. Cucurbita moschata).

Rom. s. Bot. Dovleac.

AŞKAMIR (**aşqamır**) is. Ekmek mayası; acı hamur. Eşanl. **aşıtkı.**

"Soñra o bulut emen, / Aşkamırday kabardı, / Beş on dakka geşmeden / Kök büsbütün karardı." - (İsmail Ziyaeddin - Yaz Cawunı).

Rom. s. Drojdie de bere, ferment.

AŞKAMIRLAMAK (**aşqamırlamaq**) f. Mayalamak.

Rom. v. A pune drojdie.

AŞKAMIRLI (**aşqamırlı**) s. Mayalı.

Rom. adj. Cu drojdie.

AŞKAMIRSIZ (**aşqamırsız**) s. Mayasız.

Rom. adj. Fără drojdie.

AŞKANA (**aşqana**) is. (Tat. aş+ Fars. hane). Mutfak, yemek pişirilen yer. Var. **aşhana, aşhane, aşkane.**

"Men teran aşkanaga barayım. Sultaniye abla kattĭ eken ? Taa etĭmĭz pĭşmiy mĭ ekĭyĭm ? Botkaman sarmanı da cañı astı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Aşkanada hazırla endĭ mayman kömĭrnĭ, / Sofra beznĭ yay yerge, üstüne sal konanı, /... Şarr ! etkende eñ sonu, mĭna pĭştĭ çibörek." - (İsmail Otar – Çibörek).

"Başta bĭznĭñ odamıznı, soñra babam alarınkın ve aşkananı kördĭk. Epsĭ temĭzlĭkten cıltıray edĭ." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. - **aşhane , aşhana;** Kazak. - **ashana;**

Rom. s. Bucătărie.

AŞKANE (**aşqane**) is. → **Aşkana**.

"Atlarnı baylap aşkanege kĭreler. Aş suw aşagan son evge kĭrĭp yatalar." - (Cafer Bekirov - Çorabatır Destanı / Emel D.).

AŞKÂR, AŞKYAR s. → **Aşĭkâr**.

AŞKÂRE, AŞKYARE zf. → **Aşĭkâre**.

AŞKAZAN (**aşqazan**) is. Anat. Mide. Eşanl. **mide.**

Rom. s. Anat. Stomac.

AŞKETĬRGEN is. Garson, aşevinde yemek servisi yapan kimse.

"Aşketĭrgen balabanca bĭr kade rakı ketĭrĭp keldĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. s. Ospătar.

AŞKIN (**aşqın**) s. Aşkın.

1. Belli bir süreyi geçmiş.

2. Benzerlerinden üstün.

3. Fazla; çok.

- **Baştan aşkın** – Pek çok.
- **İşĭ başından aşkın -** İşi pek çok.

Rom. adj. 1. Care depăşeşte un interval de timp dat. 2. Superior. 3. Care întrece, care trece de (o cantitate, o limită dată).

AŞKIŞ (**aşqış**) is. Anahtar. Var. **açkıç.**

"Akayına : / - Berşĭ maga aşkışlardı ! diydĭ. Aladı aşkışlardı. Alay odalardı gezĭp şıgayım, diydĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. - **açqıç;** Nog., Kazak. - **aşqış;** Karaçay Malkar. - **açhıç;**

Rom. s. Cheie.

AŞK OLSIN (**aşq olsın**) ünl. 1. Çok beğendiğini bildirme sözü.

"Sır ortagım Sitü'men uydurdık bĭr ses, / Şıñlaganda 'Aşk olsın' der bĭzge herkes." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

2. Kınama bildirir.

Rom. interj. 1. Exclamaţie de aprobare : Bravo ! 2. Exclamaţie de reproş : Na-ţi-o bună !

AŞKÖZ is. Aç gözlü, tamahkâr. Var. **açköz.**

"Aşköznĭ toprak toydırır." - Atas. (Boztorgay).

Rom. s. Lacom, avid.

AŞKÖZLĬ s. Aç gözlü. Var. **açközlĭ.**

Rom. adj. Lacom, avid.

AŞKÖZLĬK is. Aç gözlülük. Var. **açközlĭk.**

Rom. s. Lăcomie, aviditate.

AŞKÖZLĬLĬK is. Aç gözlülük. Var. **açközlĭlĭk**.

Rom. s. Lăcomie, aviditate.

AŞLAMA[1] **, -W** is. Aşılama.

1. Aşılamak işi.

2. is. ve s. Aşılanmış (ağaç, bitki).

"Bakşelerde aşlama, / Aşlamanı taşlama. / Menĭ yarsĭz bırakıp / Başka süygü başlama." - (Boztorgay).

"Odalar salkın edĭ. Balaban ayna menĭ cutacaktay bolıp tura edĭ, aşlama güller awacaktay bolıp körĭne." - (M. Gafuri'den / Heyet - Okıma Kitabı V).

Rom. s. 1. Acţiunea de **aşlamak**[1]**.** *2.s. şi adj. Altoi; altoit.*

AŞLAMA[2] , **-W** is. Haşlama.

Rom. s. Acţiunea de **aşlamak**[2]**.**

AŞLAMAK[1] (**aşlamaq**) f. Aşılamak, aşı yapmak. Var. **aşılamak.**

1. Bot. Bir bitkinin bir parçasını başka bir bitki üzerine kaynaştırmak, aşı yapmak.

"Gül bakşaga barayık, gül aşlayık, / Lakırdını taşlayık, şıñ başlayık." - (Boztorgay).

"Aşlasañ sen kirazga sarımsak kelĭşĭr mĭ ?" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Bir hastalığa karşı dayanıklık kazandırmak için vücuda aşı vermek.

3. Bir hastalığı başkasına geçirmek, bulaştırmak.

4. mec. Birtakım düşünce ve duyguları başkasına benimsetmek, telkin etmek.

"Köp kalplerge milliy aşk, milli duygu aşladıñ, / Oysız kalgan halkıña fikir berdĭñ, oy berdĭñ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Necip H. Fazıl'ga).

"(Kartbabam) Köstencĭ'ge köşken sonra bo meraknı babama da aşlagan." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1 (Bot.) A altoi. 2. (Med.) A vaccina. 3. A molipsi, a contamina. 4. fig. A insufla, a inocula.

AŞLAMAK[2] (**aşlamaq**) f. Haşlamak.

1. Üstüne kaynar su dökmek, kaynar suya daldırmak.

"Üş karamfil aşladım, / Aywa suwına taşladım. / Candan süygen yarimnĭ / Ellerge bagışladım." - (Boztorgay).

2. Suda kaynatarak pişirmek.

Cımırta aşlamak. Kartop aşlamak.

"Kartagası kadenĭ kolında köterĭp : Karatogay beylerĭ, 'Kara kawe aşladım, konışmaga başladım' ! der."– (Necip H. Fazıl – Kıyew Konuşması).

3. (Ateş, kaynar su, süt vs.) Bir şeyi yakmak.

4. Sıcak su ile soğuk suyu karıştırarak ılıtmak. **Suwnı aşlamak.**

5. mec. Azarlamak.

Rom. v. 1. A opări, a introduce ceva într-un lichid clocotit. 2. A fierbe. 3. A opări, a arde.4. A regla temperatura apei amestecând apa rece cu apă caldă. 5. fig. A mustra.

AŞLANMAK[1] (**aşlanmaq**) f. Aşılanmak.

"Aşlangan tereknĭñ kirazları bek tatlı ve erĭk balabanlıgında bolır." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. v. Forma pasivă de la **aşlamak**[1]**.**

AŞLANMAK[2] (**aşlanmaq**) f. Haşlanmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **aşlamak**[2]**.**

AŞLATMAK[1] f. Aşılatmak.

"Bĭr gün babam hayvan doktorın üyge ketĭrdĭ. Oga tawuklarnı, pepilernĭ bĭrer bĭrer tutup aşlattı." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. v. Factitiv de la **aşlamak**[1]**.**

AŞLATMAK[2] (**aşlatmaq**) f. Haşlatmak.

"Kuşnı korkıtkan cılan / Yuwacıgın taşlatır. / Bĭr kĭşĭde pĭtse kan, / Canın otka aşlatır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. v. Factitiv de la **aşlamak**[2]**.**

AŞLAW is. 1. → **Aşlama**[1,2]

2. Yalak, hayvanların su içtikleri kap.

"Ali : Aydıñız anaw kuyudakı aşlawnı alayık, dedĭ. ... Anyakka mınyakka karagandan son, takta aşlawnıñ dört köşesĭnden köterĭp, onı kakka alıp kettĭk." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

"Atlar aşlawga cuwırştılar. Susaganlar. Amma aşlawda su kalgan yok." - (Nevzat Yusuf - Dorı At).

3. Hayvanlara yem konulan kap.

"(Doktor) Tölenĭñ ĭşersĭn ilâcladı; cemnĭ de bĭr aşlawda berĭñĭz, dedĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. 1. → **Aşlama**[1,2] *2. Adăpătoare. 3. Vas special pentru hrana vietăţilor de curte.*

AŞLI s. Yemekli.

- **Erĭnmegennĭñ erĭnĭ aşlı.** - Atas. Üşenmeyenin ağzı aşlı olur (yemeksiz kalmaz).

Rom. adj. Cu mâncare (îndestulat).

AŞLIK[1] (**aşlıq**) is. Aşlık.

1. Yemeklik, yiyecek, yenmek üzere bulundurulan şey, erzak.

2. Buğday, arpa, mısır ürünleri; zahire; tahıl. Var. **egĭn.**

"Şölde aşlık oñ bolsa, ışan taşır. / Şıñ bĭlmegen kızşıklar başın kaşır" - (Boztorgay).

3. Ekin; tarlaya atılmış tohumların bitki hali.

"Anaw kırnıñ artında aşlıgım bar. / Alır edĭm men senĭ, caşlıgım bar." - (Boztorgay).

"Cawun cawsa su ĭçer mübarek aşlık. / Yazıga bozuw bolır mı, ay gĭdĭ caşlık." - (Ahmet Karakaya – Çıñlar).

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **aşlıq;** Nog. - **aslıq;** Kazak. - **astıq;**

Rom. s. 1. Alimente. 2. Cereale. 3. Lan, holdă, semănătură.

AŞLIK[2] **(aşlıq)** is. Açlık. Var. **açlık**.

1. Aç olma durumu.

"Sewda şektĭm altı ay, aşlık altı ay. / Dĭlberĭm, oñ tĭzĭme kel de cantay." - (Boztorgay).

"Tutup almaga, hırsızlık başladık. Aşlık ne bolsa ettĭre eken." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

2. Kıtlık, besin maddeleri yokluğu.

"O zamanlar Valea Jiului degen yerlerde fukarelĭk ve aşlık bek balaban edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Menĭm nesĭlĭm, balalıgı marebe senelerĭne rastlagan nesĭl ... Marebe sorası zorlıklar, balaban bĭr aşlıgıñ binbĭr zahmetlerĭ belĭnĭ bükkendĭr ama, sındıramadı." - (Acemin Baubek - Ekĭ Hatıra).

3. Yoksulluk.

- **Aşlıktan ölmek -** a) Açlıktan ölmek. b) Çok acıkmak, açından ölmek.
- **Aşlıktan ölgennĭñ mezarı yok. –** Deyim. Açlıktan ölenin mezarı yok.
- **Bĭr aşlıknıñ toklıgı da bolır. –** Atas. Bir açlığın tokluğu da olur.
- **Börĭnĭ tawdan aşlık şıgarır. –** Atas. Kurdu dağdan açlık indirir.
- **Karnıñ toymaycak cerge aşlıgıñ bellĭ etme. –** Atas. Karnın doymayacağı yerde açlığını belli etme.
- **Köp toklıknıñ bĭr aşlıgı da bolır. –** Atas. Fazla tokluğun bir açlığı da olur.

Türk Lehç. : Kırım - **açlıq;** Nog. - **aşlıq;** Kazak. - **aştıq**;

Rom. s.1. Foame. 2. Foamete. 3.Sărăcie.

AŞLI TOKLI (aşlı toqlı) zf. Sefilce, sıkıntı içinde; bazen aç, bazen tok. Var. **açlı toklı.**

Rom. adv. De azi pe mâine; în sărăcie.

AŞMA, **-UW** is. **Aşmak**[1,2,3] işi.

Rom. s. Acțiunea de **aşmak**[1,2,3]**.**

AŞMAK[1] **(aşmaq)** f. Açmak. Var. **açmak**.

1. Bir şeyi kapalı durumundan çıkarmak.

"Mektup yazdım, 'Ah!' dedĭm. / 'İşĭn aşıp bak.' dedĭm. / Yazganım yangış bolsa, / 'At ateşke, cak.' dedĭm." - (Boztorgay).

"Rasĭm tışarıdan kelĭp kahvesĭnĭñ kapısın anahtarman açıp içerĭ kĭrer."– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. Bir şeyin kapağını veya örtüsünü kaldırmak.

"Atlas yorganın aşıp, aw, / Koynına kĭrsem." - (Boztorgay).

"Kudagıy bĭr kartiymen kulaklaşa, / Aldındakı sandıknıñ kapagın aşa." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

3. Engeli kaldırmak.

4. Sarılmış, katlanmış, örtülmüş, iliklenmiş şeyleri bu durumdan çıkarmak.

"Bĭzĭm töbemĭzde her vakıt kartalday kanatın aşıp turgan Rus hükümetĭ bĭzlernĭ şokıycak bolsa, sĭzler yardımga kelĭrsĭñĭz." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

5. Oyarak, kazarak çukur oluşturmak. **Mezar aşmak.**

6. Tıkalı bir şeyi bu durumdan kurtarmak.

7. Bir şeyin çevresini genişletmek.

8. İki şeyi birbirinden uzaklaştırmak.

9. Bir işyerini, bir kurumu çalışır duruma getirmek veya ilk defa olarak, hizmete sokmak. **Fabrika aşmak. Tükân aşmak.**

"Fakat o medreselerde okutulgan hesapman şĭmdĭkĭ mekteplerde ve başka milletlernĭñ yüzlermen senelerden berĭ açkan mekteplerĭnde okulgan hesap arasında balaban fark bar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

10. Bir makineyi çalıştırmak.

11. Rengin koyuluğunu azaltmak.

12. Ferahlık, hoşluk vermek.

"Güzel aşar, şĭrkĭn kaşar." - Güzel açar, çirkin kaçar. – Atas. (Boztorgay).

13. Yapraklanmak, çiçeklenmek.

"Suw boyında güller aşkan, / Onı kĭmler koklaycak? / Gürbet elge şıgıp ketseñ / Senĭ kĭmler coklaycak?" - (Boztorgay).

"Bĭr oñgan kün, kalbĭmde oñgan bahar bekliymen. / Her tüste, her örnekte açsın diymen, çeçekler." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

14. Gizli, saklı bir şeyi bildirmek.

15. (Hava için) Aydınlanmak.

16. Geçit vermek, geçiş yeri yapmak.

17. mec. Sebep olmak.

"Bülbül kondı terekke, / Kanat caydı erekke. / Senĭñ aşşĭ sözlerĭñ / Cara aştı cürekke." - (Boztorgay).

18. mec. Başlatmak.

"Máne mánenĭ aşar, / Máne bĭlmegen kaşar. / Men bĭr máne aytayım, / Dertĭñe derman aşar." - (Boztorgay).

"Soganlarnı, sarımsaklarnı, awuşlarnı buwmak ĭstegen zararlı otlarga savaş aştık." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

- **Ateş aşmak –** Silâhla mermi atmaya başlamak.
- **Awzın aşmamak -** Susmak.
- **Bayrak aşmak –** a) Bir hareketin öncülüğünü yapmak. b) Baş kaldırmak, isyan etmek.
- **Cara aşmak –** a) Yaralamak, yara açmak. b) mec. Zarar vermek. **"Encamı, bo toy bĭzge balaban bĭr cara aştı." -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).
- **Col (yol) aşmak -** a) Bir yere yol yapmak. b) Kapalı olan yolu açmak. c) Birine geçmesi için yol vermek. ç) Bir şeye sebep olmak. **"Konuşmaga yol aça selâm berĭp." -** (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte). d) Bir davranışla başkalarına örnek olmak.
- **Göñĭl aşmak –** İnsanın iç sıkıntısını gidermek.
- **İş aşmak –** Uğraştırıcı bir durumun çıkmasına sebep olmak.
- **Kalbĭn aşmak –** İçini dökmek, duygularını anlatmak.
- **Kapısın aşmak –** (Bir kimseye) Yakınlık göstermek, onu evinde ağırlamak.
- **Kol aşmak -** El açmak; dilenmek.
- **Köz aşıp cumgaşı –** Göz açıp kapayıncaya kadar; çok kısa bir zamanda.
- **Közĭn aşmak (Özĭn ...)** – (Kendi) Gözünü açmak; uyanık, dikkatli bulunmak**. "Cagarlıgın, kĭyerlĭgĭn, vaktında / Közĭn açıp, hazır tutsun katında." -** (Mehmet Niyazi - Sagış).

• **Közĭn aşmak – (Bĭrewĭn ...)** – (Birinin) Gözünü açmak; uyarmak. **“Muharebe alay milletlerĭñ közĭn aştı da.” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Közĭn dört aşmak** – Aldanmamak için uyanık bulunmak.

• **Masrap kapısı aşmak** – Masraflı bir işe girişmek.

• **Söz aşmak -** (-den) Söz açmak; bir konu üzerinde konuşmaya başlamak.

• **Şıgır aşmak -** Bir alanda yeni bir yol başlatmak.

• **Yüzĭn aşmak** – (Kız çocuğun) Kadınlık bilincini uyandırmak. **“Hem aldından geşemen dep kız balanıñ yüzĭn aşmaga kelĭr mĭ ? Sora betĭ aşılıp barmayman da diyebĭlĭr o.” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Aştı awzın, cumdı közĭn. –** Deyim. Açtı ağzını, yumdu gözünü.

• **Aştırma şuwalnıñ awzın. -** Deyim. Açtırma çuvalın ağzını. (Söyletme şimdi beni.)

• **Ber kolıñdakın elge, / Aş awızıñnı celge.” -** Deyim. Ver elindekini ele, / Aç ağzını yele.

• **Laf lafnı aşar, lakırdı söznĭ. -** Deyim. Laf lafı açar, lakırdı sözü.

• **Maymun közĭn aştı –** Deyim. Geçen olaylardan ders alınır, anlamında.

• **Aş közĭñnĭ, aşarlar közĭñnĭ.** – Atas. Aç gözünü, açarlar gözünü.

• **Berüw bet aşar.** – Atas. Vermek yüz açar.

• **Vakıtsız aşkan terek boy atmaz –** Atas. Vakitsiz açan ağaç boylanmaz.

Türk Lehç. : Kırım - **açmaq;** Nog., Kazak. - **aşmaq, aşuw;**

Rom. *v. 1. - 18. A deschide. 2. A dezveli, a descoperi. 3. A despături, a despleti, a desface, a derula. 4. A degaja, a curăța. 5. A găuri; a săpa o groapă. 6. A desfunda, a destupa. 7. A lărgi, a extinde. 8. A depărta, a desface. 9. A pune în funcțiune; a inaugura 10. A pune în funcțiune. 11. A atenua culoarea. 12. A destinde, a satisface. 13. A înfrunzi, a înflori. 14. A destăinui, a mărturisi. 15. (Vremea) A se îndrepta; a se lumina. 16. A croi un drum, un loc de trecere. 17. A pricinui, a cauza. 18. A determina*

AŞMAK² **(aşmaq)** f. Aşmak.

1. Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek.

“Ketecekmĭz köy taşlap, deryalar aşıp, / Kaltecegĭmĭznĭ bĭlmiymĭz, kaldık şaşıp.” - (Soğuksu Muhacir Türküsü).

“Bĭr gün tĭlkĭ aşıkkan, / Tawuk kıdırıp şıkkan. / Dere aşkan, taw aşkan, / Köp yerlernĭ dolaşkan.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. mec. Bir şeyin kararını, ölçüsünü, sınırını geçmek.

“Kazanda sütüm taştı, / Belâ başımdan aştı, / Men katĭp dayanayım, / Yarem kolımdan kaştı.” - (Boztorgay).

“Bawbek : Aná boldı otuz beş biñ. Sora taa bahşiş te bardır, taguw da kudagıyga. / Alimseyit : Ebet. Ĭster ĭstemez. / Bawbek : Oy, oy ! Aştı da o, bayırnı, matam.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. (Süre, zamanla ilgili) Belirlenmiş bir zaman sınırını geçmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **aşmaq;** Kazan. - **aşu;**

• **Tawşan bayırnı aşkan son. -** Deyim. Tavşan bayırı aştıktan sonra; iş işten geçtikten sonra.

Rom. *v. 1. A trece, a traversa. 2.-3. A trece, a întrece, a depăşi.*

AŞMAK³ **(aşmaq)** f. (Deyim içinde) Acıkmak, açlık duymak. Var. **açmak².**

“Sabaga yakın, karnımız aşmaga başlaganda, Macide cengĭy bĭrer sıyır kızartması tönterdĭ aldımızga.” - (Altay Kerim – Kâniye).

• **Karnı aşmak** – Acıkmak. **“Sewdanıñ yüzĭ sarı bolır, eksĭlmez betten. / Özegĭ tartar, karnı aşmaz kasĭwetten.” -** (Boztorgay).

Rom. *v. A-i fi foame, a flămânzi.*

AŞMAZ is. Açmaz, güç durum. Var. **açmaz.**

Rom. *s. Impas.*

AŞMAZLIK **(aşmazlıq)** is. Açmazlık; güç durum. Var. **açmazlık.**

Rom. *s. Impas.*

AŞNA is. ve s. → **Aşina**.

“Şerife, tur balam, itler üre, / Karaltıga aşna bolgan, bĭlgĭlĭ bĭr cat kĭre.” - (Amdi Giraybay - Kaygu / Renkler 4).

AŞPİYĬL s. Açgöz.

“(Abibe) Awlada bolgan kuşlarga er gün cem bere. ... Başta aşpiyĭl pepiler kele.” - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

Rom. *adj. Lacom, nesățios.*

AŞŞAMA, -W is. Acıkma.

Rom. *s. Flămânzire.*

AŞŞAMAK **(aşşamaq)** f. Acıkmak; yemek yemek istemek.

Rom. *v. A flămânzi; a simți nevoia de a mânca : a avea poftă de ceva.*

AŞSIZ s. Yemeksiz, erzaksız.

• **Aşsız, colda arsızman başka şıgılmaz. -** Atas. Yiyeceksiz, yolda arsız kişi ile başa çıkılmaz.

• **Aşsız, tıraşsız, yoldaşsız colga şıkma. -** Atas. Aşsız, traşsız, yoldaşsız yola çıkma.

Rom. *adj. Fără mâncare; fără provizii de mâncare.*

AŞSIZ SUWSIZ s. Büsbütün aç.

Rom. *adj. Flămând.*

AŞ SUW is. Yiyecek içecek.

“Marüfe’ge eskĭ toylarda aşnıñ suwnıñ bollıgın anlatıpyatır edĭm.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. *s. Mâncare şi băutură; de-ale gurii.*

AŞŞA is., s., zf. → **Aşa.**

AŞŞALIK **(aşşalıq)** is. → **Aşalık**.

AŞŞI¹ is. Aşçı.

Rom. *s. Bucătar.*

AŞŞI² s. ve is. Acı. Var. **acı, accı, aşşı, aşuw.**

I – 1. s. Sert, keskin, şiddetli; vücuda işleyen, organlara ağrı veren. **Aşşı cel. Aşşı suwuk. Aşşı tütün (duman).**

“Küz cellĭ cawunman, aşşı kırawman kıştan selâm ketĭre başladı da.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Geceler suwuk bola, kıraw tüşe başlay. Taa soñ aşşĭ celler men cawunlı günler kele." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. zf. Sert bir şekilde, şiddetle.

II - 1. s**.** Biber tadında olan, ağzı yakan. Karşıtı **tatlı. Aşşı büber –** Acı biber.

"Neçün cabadan caba halkıñ balası içün awuzımnıñ tatlı damın aşşı etiyĭm ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. s. Yenilir veya içilir tatta olmayan. **Aşşı salata. Aşşı suw.**

"Aşşĭ alma, tatlı armut, aşlamayman. / Altmış şuwal şınım bar, başlamayman." - (Boztorgay).

"Ekĭ kurnalı çeşme, / Aşşĭdĭr, suwın ĭşme. / Ĭşer iseñ ĭş amma, / Sakın menden vazgeşme." - (Boztorgay).

3. is. Acılık, acı tat.

"Uzagı man yakınnı cuwırtkan bĭlĭr, / Aşşısı man tatlısın tatkan bĭlĭr." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

4. is. Acı yiyecek. **Aşşını bek süyer. –** Acı yiyecekleri pek sever.

5. s. ve zf. mec. İncitici (davranış, söz veya durum).

"Kum üstüne ot pĭtmez. / Pĭtse de ösĭp cetmez. / Aytkan aşşĭ sözlerĭñ / Ĭş te kalbĭmden ketmez." - (Boztorgay).

"O saga aşşı aytıp hatĭrĭñ kaldırsa da, sen tatlı aytıp onıñ hatĭrĭn tapmaga çalış." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

- **Aşşılı ekşĭlĭ –** mec. İncitici, kırıcı.
- **Aşşı patlıcannı kıraw cakmaz. –** Atas. Acı patlıcanı kırağı yakmaz.
- **Aşşı söz dinden şıgarır, tatlı söz inden şıgarır. –** Atas. Acı söz dinden çıkarır, tatlı söz inden çıkarır.
- **Aşşıga tatlı berĭlmez.** Atas. Acı sözlere tatlı karşılık verilmez.
- **Aşşını tatmadan tatlıdan añlamaz. –** Atas. Acıyı tatmadan tatlıyı anlamaz.

Türk Lehç. : Kırım.- **Accı;** Nog. Kazak. – **Aşşı, aşı;** Başk. **Ası;** Kazan., Karaçay Malkar. – **Açı;** Altay, Teleüt. – **Açu;** Kırgız. – **Açuu;** Uygur, Özbek. – **Açç̧ik;** Türkm., Azeri., Gagavuz. – **Acı.**

Rom. *adj. şi adv. I - 1. Aspru, intens, pătrunzător. 2. adv. În mod pătrunzător, cu asprime.*

II -1. Ardeiat, iute, usturător. 2. (Gust) Stricat, amar, rânced, sălciu. 3. Ardeială, iuţeală, usturime. 4. Preparat ardeiat, pipărătură. 5. Adj. fig. (Situaţie, comportare sau vorbă) neplăcută; adv. Într-un mod neplăcut.

AŞŞIBAŞI is. Aşçıbaşı.

Rom. *s. Bucătar şef.*

AŞŞILAŞMAK (**aşşılaşmaq**) f. Acılaşmak. Var. **aşşĭleşmek**.

1. Tadı bozulmak, acı olmak.

2. mec. Kederli olmak; kederlenmek.

3. mec. Kırıcı, sert bir tavır almak, biriyle dargın olmak; ekşimek, surat asmak.

"Cabuw üşün oman hiç aşşılaşma. Ne capsa, ne berse şuga razı bol da otur, de mĭ, anay ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. *v. 1. A căpăta un gust amar sau ardeiat. 2. fig. A se amărî, a se acri. 3. fig. A se zborşi; a fi gata de ceartă, a-i sări (cuiva) ţâfna.*

AŞŞILIK (**aşşılıq**) is. Acılık. Var. **aşşĭlĭk**.

1. Acı olma durumu; acı tat.

"Rahmetlĭ kaşıgın uzatkanda, üy sabısı : / - Aman da tapkansıñız be, tuzlı mı tuzlı, aşşılıgından aşalmay, alıñız sofradan, bonday şiy bolır mı ? diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. Kederlilik, üzgünlük.

3. Kırıcılık, haşinlik, hırçınlık

Rom. *1. Gust amar sau ardeiat; amăreală; ardeială. 2. Tristeţe. 3. Duritate, asprime.*

AŞŞI SUW is. Acı su; içimsiz, içinde erimiş türlü maddeler bulunan su.

Rom. *s. Apă sălcie.*

AŞŞĬ s. ve zf. → **Aşşı**[2].

"(Koyan) Cesaret aldı ve atlap atlap bĭr zarzawat bahçasına kĭrdĭ. Mında başta aşşĭ bĭr şögĭldĭrnĭ tattı." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

AŞŞĬLEŞMEK f. → **Aşşılaşmak**.

"Men onıñ özĭne de aytaman, er gün degendiy, kulagına kuyaman, endĭ senĭñ neñe kerek diymen, kĭşĭ men aşşĭleşĭp ..." - (Afzal Şamov'dan / Heyet - Okıma Kitabı V).

AŞŞĬLĬK is. → **Aşşılık**.

"Süymezlĭk, aşşĭlĭk, maytap, mıskıl, duşmanlık aşıklagan şıñlar." - (Boztorgay).

AŞTIRICI s. (Karın) Acıktırıcı, acıktıran.

"Arüw bĭr kokı, sĭnĭr yatıştırıcı, karın aştırıcı, taze, mübarek bĭr kokı." - (Nermin Yusuf - Ay Kĭdĭ).

Rom. *adj. Care îţi face poftă de mâncare.*

AŞTIRILMAK (**aştırılmaq**) f. Açtırılmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **aştırmak**.

AŞTIRMA, **-UW** is. Açtırma.

Rom. *s. Acţiunea de* **aştırmak**.

AŞTIRMAK (**aştırmaq**) f. Açtırmak, açmak işini yaptırmak.Var. **açtırmak.**

- **Kitap aştırmak** - Kitap falı baktırmak. **"Müsafĭr bĭznĭñ efendĭge kitap açtırmaga kelgen, köpten berĭ sawsız eken." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Kol aştırmak -** Dilenmek zorunda bırakmak.
- **Köz aştırmamak** - Başka bir iş yapmasına fırsat vermemek.
- **Aştırma şuwalnıñ awzın. -** Deyim. Açtırma çuvalın ağzını. "Kışkırtma!, Söyletme beni!" anlamında.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **aşmak**.

AŞURE is. (Ar. aşura). Aşure; bazı dini geleneklere uyarak, Muharrem ayında, buğday, nohut, kuru yemiş taneleri şekerle kaynatılarak yapılan bir çeşit tatlı.

- **Aşure ayı** - Muharrem ayı.

Rom. *s. La musulmani, un preparat tradiţional dulce; un fel de fiertură din boabe de grâu, nuci şi alune pisate, coji de citrice şi zahăr, preparată mai cu seamă în luna Muharrem. (După legendă, în ultimele zile ale peripeţiilor lor pe ape, oamenii lui Noe s-ar fi hrănit cu această fiertură, făcută din rămăşiţele de provizii).*

AŞURELĬK s. Aşurelik, aşure malzemesi.

Rom. *adj. De "aşure"; atribut folosit pentru diversele produse alimentare, pregătite în mici cantităţi, pentru a prepara fiertura dulce numită "aşure".*

AŞUW[1] is. ve f. → **Aşma, Aşmak**.

AŞUW[2] is. ve s. Acı. Var. **acı, aşşı**[2]**, açuw.**

1. is. Acı, üzüntü, keder

“Men bonıñ aşuwın halâ taa şīmdīge kadar şegemen.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

“Bīrkaş sene evelsīne kadar azbarımızda kuşlar ep hastalıktan öle edīler. ... Nenem, tátám aylarca aşuwın unutmay edīler.” - (Heyet - Tatar Tīlī II).

2. is. Öfke, kızgınlık.

“Sözlerīnde şīmdī aşuw yok, bīr türlī acımak bar edī.” - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

“Aşuwından karbızday kızargan bozargan Köse ırgatına bīr tokat urmaga kolın kötere.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

3. Hınç, öç, intikam.

“Vaşiday kaşın közīn oynatıp / Kolından kamasın pırlattı. / - Ballarım senden alır aşuw, / Endī īsteseñ soy da menī / Ber itlerge, aşat menī!” - (Tahsin İbrahim terc. - George Coşbug - Elzorab).

4. s. Acı, tatsız, üzücü.

“Konu komşunıñ arpası hektarga otuz çuwal bergende senīñkī yīgīrmīde kaldı. O vakıt kalay aşuw kele edī ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Eşbīr kabahatsīz tayak aşaganım maga bek aşuw keldī.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

- **Aşuw kelmek –** Acı gelmek, üzücü olmak.
- **Aşuwı geşmek –** Kızgınlığı geçmek.
- **Aşuwın almak** – İntikamını almak; hıncını almak. **“Tözmiy göñīl, tözalmay ! Can köñalmay ! Endī bīzge yok kaytuw, aşuw almay !” -** (Numan Bayböri - Çelebi Cihan’ga). **“Özlerīn şegalmagan duşmanlarına aşuw almak fırsatın berīp bütün málle halkına karşı maskara bolmadı mı ?” -** (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).
- **Aşuwın cutmak** – Öfkesini içine atmak (zaptetmek).
- **Tīlī aşuw** – Dili keskin, zehirli.
- **İtnīñ aşuwı kuyrugından bīlīnīr, atnıñ aşuwı kulaklarından.** – Atas. (Kırgız atasözü.) Köpeğin kızgınlığı kuyruğundan belli olur, atın kızgınlığı kulaklarından.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar – **açuv.;** Nog., Kazak. – **aşuw;** Başk. **asıw;** Kazan., Altay., Teleüt. – **açu.**; Kırgız. – **açuu;** Özbek., Uygur. – **açç̆ik;** Türkm., Azeri., Gagavuz. – **acı.**

Rom. s. şi adj. 1. Amar, necaz, durere. 2. Mânie. 3. Dorinţă de răzbunare. 3. Adj. Amar, neplăcut.

AŞUWLANDIRMA, -UW is. Hiddetlendirme.

Rom. s. Faptul de **aşuwlandırmak.**

AŞUWLANDIRMAK (aşuwlandırmaq) f. Hiddetlendirmek.

Rom. v. A mânia, a înfuria.

AŞUWLANMA, -UW is. Öfkelenme, hiddetlenme.

Rom. s. Acţiunea de **aşuwlanmak.**

AŞUWLANMAK (aşuwlanmaq) f. Öfkelenmek, hiddetlenmek. Var. **açuwlanmak.**

“(Legelek) Kızıp, gagası man urup sındırmak īstiy. Aşulanıp aşulanıp ursa da, kalın suranı sındıralmay.” - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tīlī I).

“(Ekī eşkī) Aşuwlanıp bakırşkanlar, / Türtüşmege başlaganlar.” - (Heyet - Tatar Tīlī II).

Rom. v. A se mânia, a se înfuria.

AŞUWLI s. 1. Acılı, kederli. Var. **açuwlı.**

2. Öfkeli, hiddetli.

Rom. adj. 1. Îndurerat. 2. Mânios, înfuriat.

AŞUWTAŞ is. Şap.

Rom. s. Piatră acră, alaun.

AŞ-YEMEK is. Yiyecekler.

Rom. s. Mâncăruri.

AT[1] is. Ad. Var. **ad.** Eşanl. **isīm.**

1. Bir kimseyi, bir şeyi bildirmeye, anlatmaya yarayan söz veya söz grubu.

“Millet atım Türk bolsa da, tarihte, / Şanlı atım Tatar, şay dep yazarman.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Ün, nam, şöhret.

“Menīm taa Bawbek atım batmadı be ... Zorga kalsa men onıñ kızın paraman şegīp alırman.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Ah, kaltiyīm, şıkkan da ‘yaramaz’ atım. / Onı kīmden köriyīm, çīrkīn bahtım ?” - (Ali Osman Ayrantok – Bīlgenīm).

3. Gram. İsim; her türlü varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları bildiren kelime.

- **Atı sanı** – Adı sanı; kimliği. **“Tatar bar mı dep kīm soray? Men barman! / Atın sanın bek tanıgan yaş tatarman.”** – (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **At salmak** - Ad koymak.
- **Öz atı** - Kendi adı. **“Herkez bīr kâátşīkke soy atın, babasın atın bīr de özīn atın yazıp maga bersīn.” -** (Altay Kerim – Kâniye).
- **Soy atı** - Soy adı.
- **Atı barnıñ dosı bar**. - Atas. Namı olanın dostu var.

Türk Lehç. : Kırım. – **ad, at**; Nog., Kazak., Kazan., Karaçay Malkar. - **at**;

Rom. s. 1. Nume. denumire. 2. Renume, faimă. 3. Gram. Nume, substantiv.

AT[2] is. Zool. At. (Lat. Equus caballus).

1. Binme, yük taşıma gibi işlerde kullanılan, bazı Türk boylarında eti ve sütü için de yetiştirilen memeli evcil hayvan.

“Karaker atım bolsa, / Mīner edīm yegerlep. / Maga senī maktaylar, / Em ‘dülber’, em ‘şeber’ dep.” - (Boztorgay).

“Ton cabınıp kart cürgen, / Caş kuşanıp at sürgen.” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Şongar halkın bīlīrmen, kawgacıdır, / Konakbaydan et tīlep dawacıdır. / Bīr toy bolsa balaban at soyarlar, / Şırbörekmen botkaga bīr toyarlar.” - (Ali Osman Ayrantok – Bīlgenīm).

2. Satranç (şah) oyununda L biçiminde hareket eden taş.

“Amet başta atnı atlata, ekīncī seferī sırası kelgende, filnī tīldiy kadaltıp Bugalı baynıñ ulına mat berīp, oyunnı kazana.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcīgīt).

- **At araba** – a) At ve araba. **“Soktasıñ mı ca’m akam, kedaysıñ mı ? / At arabañ bek yakşı, bek baysın mı ?” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte). b) At koşulan araba. c) Çiftçilik araç gereci (*Rom. Atelaj agricol).* **“Kenceömer köp seneler ırgatlık etken son, at araba tüzüp öz üyīnde, öz īşīn körmege başlagan.” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekī Arkadaş).

- **At atlanmak** –Ata binmek.
- **At aylanmagan yerde** – Daracık yerde; at dönemeyen yerde.
- **At başı barabar** - Aynı durumda; bir hizada.
- **At caklı** - Yanakları uzun (kimse).
- **At cambazı** – a) Sirkte at üstünde akrobatik hareketler yapan kimse. b) At alıp satan kimse.
- **At cekmek -** Atı arabaya koşmak.
- **At cuwurtacak kadar (yer) –** Çok geniş (yer); at koşturacak kadar (geniş yer).
- **At cuwurtmak –** At koşturmak, istediği gibi hareket etmek.
- **At kestanesĭ –** Bot. At kestanesi, kestaneye benzeyen meyvesi yenmeyen bir ağaç cinsi. (Lat. Aesculus hippocastanum).
- **At kılı –** Atın kuyruğunun veya yelesinin uzunca ve sert kılı.
- **At kuyrugu –** Bot. At kuyruğu, ilâç olarak kullanılan bir bitki. (Lat. Equisetum arvense).
- **At-mat -** Atlar veya onun yerini alabilecek başka hayvanlar.
- **At meydanı –** At koşusu yapılan yer; hipodrom.
- **At mĭnmek –** Ata binmek.
- **At oynatmak –** a) Atla hüner göstermek. b) Delikanlılık etmek; yaşamak. **"Menĭm de Kırım'da at oynatkan kartlardan seslegenĭme köre, halkımıznıñ ondan köçmesĭne en köp Kırım bayları, mırzalar, pomaşĭkler sebep bolgan." -** (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında). c) Bir yerde bildiği ve istediği gibi davranmak.
- **At pazarı –** At alınıp satılan yer. **"Aftada bĭr toplana at pazarı, / Akkan selnĭ toktatır kız nazarı." -** (Boztorgay).
- **At sürmek –** Ata binmek veya atı arabada kullanmak.
- **At şapkılamak –** At koşturmak**. "Bĭr toy bolsa cetermen at şapkılap, / Küreş bolsa cıgarman ırgaşık salıp." -** (Ali Osman Ayrantok - Bĭlgenĭm).
- **At şapmak -** At koşturmak.
- **At şatlatmak –** a) Atın ölümüne yol açmak. **"Keskĭn sĭrke kap patlatır, köp arpa at şatlatır." -** Atas. Keskin sirke kabıbı patlatır, çok arpa atı öldürür. b) mec. Atı çok hızlı sürmek.
- **At şıbını –** At sineği.
- **At tuwarmak -** Atın koşumlarını çıkarmak.
- **At tügĭ –** At tüyü; atın vücudu üzerindeki kısa tüyleri.
- **Cınıs at -** Cins at, soylu at.
- **Cüyrük at -** Hızlı koşan at, yarış atı.
- **Kayt at -** İtaatsiz at; huylu at.
- **Kurşangı at -** Uyuz at.
- **Kuylu at -** Huylu at.
- **Anañ Tat, babañ Tat, ne kerek saga balaban at, mĭn eşegĭñ corgalat. –** Deyim. "Senin kim olduğunu biliriz, neden kurumlanırsın? Durumuna göre davran", anlamında.
- **At arılıp, ton tozdırıp -** Deyim. Atını yorarak, giysilerini yıpratarak; uzun sürmüş zahmetlerle.
- **At barda, miydan tabılmaz, miydan barda at tabılmaz. –** Deyim. At varken, meydan bulunmaz, meydan varken, at bulunmaz.
- **At borcıman kız borcın Allah öder. –** Deyim. At borcuyla kız borcunu Allah öder.
- **At ızı it ızına karıştı. –** Deyim. İyi ve kötü birbirinden ayırdedilemez hale gelindi.
- **At körse aksar, suw körse suwsar. –** Deyim. At görünce aksar, su görünce susadım der; her gördüğüne heveslenir.
- **At mĭnmegen at mĭnse, şaba şaba öttĭrĭr. Ton kĭymegen ton kĭyse kaga kaga tozdırır. –** Deyim. At binmeyen ata binerse, hızlı sürüp öldürür. Kürk giymeyen kürk giyerse, çırpa çırpa yıpratır.
- **At murattır. -** Deyim. (Rüyada at görmek) Bir isteğe kavuşmaktır şeklinde rüya yorumu.
- **Atıñ cüyrük bolsa, mĭn de şap. –** Deyim. Atın yürükse, bin de koştur; a) olanağın varsa kaç, kendini kurtar. b) olanağın varsa ispatla.
- **Atka et, itke ot bermek -** Deyim. Bir işi ters yapmak.
- **Atnıñ ölĭmĭ arpadan bolsın.** – Deyim. Atın ölümü arpadan olsun; sevilen bir iş yapılınca sonuçları kötü de olsa katlanılır, anlamında.
- **Attan tüşüp eşekke mĭndĭ. –** Deyim. Attan inip eşeğe bindi; daha küçük bir mevkiye düşenler için söylenir.
- **Awlaknıñ atı ozgaşı, köyĭmnĭñ tayı ozsın –** Deyim. Elin atı geçeceğine, köyümün atı geçsin, yarışı alsın.
- **Kartlık caman şiy eken, aygır başım at boldı. -** Deyim. Yaşlılık kötü birşey imiş, gururlu başım uysal oldu.
- **Mĭnecek eşşegĭ yok, at begenmiy. –** Deyim. Binecek eşeği yok, at beğenmez.
- **Ne köterĭp atka mĭnset, / Ne kötĭme parmak tiyset. –** Deyim. Ne kaldırıp ata bindir, ne de kıçıma parmagını değdir.
- **Suw körse suwsar, at körse aksar. –** Deyim. Su görünce susadım der, at görünce aksar.
- **Tĭşĭñ tĭşke tiymese ettĭr, ayagıñ yerge tiymese attır. -** Deyim. Dişin dişine değmezse, ettir, ayağın yere değmezse, attır.
- **Üş nalman bĭr at kerek –** Deyim. Üç nalla bir at gerek.
- **Ak piyĭlnĭñ atı arımaz.** – Atas. Doğru insanın atı yorulmaz. (İşleri aksamaz).
- **Alacak atnĭñ tuyagı altın bolıp körĭnĭr.** – Atas. Alacak atın toynağı altındanmış gibi görünür.
- **Arık atka kuyrugu awur. –** Atas. Zayıf ata kuyruğu yük.
- **Arpa aşamagan at kamşıman cürmez. –** Atas. Arpa yemeyen at kamçıyla yürümez.
- **At alsañ awulıman, kız alsañ uruwuman. –** Atas. At alırsan avulu ile, kız alırsan uruğu ile.
- **At alsañ barlıdan, kız alsañ carlıdan. –** Atas. At alırsan varlıklıdan, kız alırsan yoksuldan.
- **At awnagan yerde tügĭ kalır. –** Atas. Atın ağnadığı yerde tüyü kalır.
- **At aylansa, kazıgına. –** Atas. At dönerse kazığına (dolanır).
- **At barlıdan, kız carlıdan –** Atas. At varlıklıdan, kız yoksuldan (alınır).
- **At mĭngennĭñ, kılış kuşangannĭñ. –** Atas. At binenin, kılıç kuşananın.
- **At mĭngennĭñ, ton kĭygennĭñ. –** Atas. At binenin, kürk giyenin.

- **At nallanganda bakalar ayağın uzatmaz.** – Atas. At nallanırken kurbağalar ayağını uzatmaz.
- **At ölür meydan kalır, cīgīt ölür şan kalır**. – Atas. At ölür, meydan kalır. Yiğit ölür, şan kalır.
- **At peslengende, kız īstengende berīlmelī. -** Atas. At besili iken satılmalı, kız talip varken verilmeli.
- **At saibīne köre kīşner. –** Atas. At sahibine göre kişner.
- **At tuyagın tay basar.** – Atas. At toynağını tay basar.
- **Atı barnıñ kanatı bar, sıyırı barnıñ mayı bar. -** Atas. Atı olanın kanadı var, ineği olanın yağı var.
- **Atım tepmez, itīm kapmaz, deme. –** Atas. Atım tekmelemez, köpeğm kapmaz deme.
- **Atın arüwī arkanda, kızın arüwī Tarhanda bolır. –** Atas. Atın iyisi urganda, kızın iyisi Tarhan'da olur.
- **Atın karagan artına karamaz.** – Atas. Atına bakan, ardına bakmaz.
- **Atıñ berme, bergen son "terledī" deme.** – Atas. Atını verme, verdikten sonra da terledi deme.
- **Atıñnı saglam kazıkka bayla –** Atas. Atını sağlam kazığa bağla.
- **Atka arpa, cīgītke sorpa kerek.** – Atas. Ata arpa, yiğide et suyu gerek.
- **Atka dostay kara, duşmanday mīn.** – Atas. Ata dost gibi bak, düşman gibi bin.
- **Atka et, itke ot berīlmez.** – Atas. Ata et, ite ot verilmez.
- **Atlar tebīşīr, arada eşek ezīlīr.** – Atas. Atlar tekmeleşir, arada eşek ezilir.
- **Atman apakay, cīgītnīñ bahtına.** – Atas. Atla kadın yiğidin bahtına.
- **Atman awrat emanet berīlmez**. – Atas. Atla avrat emanet verilmez.
- **Atman tebīşken eşeknīñ arkasından cara eksīk bolmaz**. – Atas. Atla tekmeleşen eşeğin sırtından yara eksik olmaz.
- **Atnı becergen awızlıktır**. – Atas. Atı itaat ettiren ağızlıktır.
- **Atnı kamşı öttīrīr, ernī namus. –** Atas. Atı kamçı öldürür, eri namus.
- **Atnıñ iygīsī cemīn, kīşīnīñ iygīsī itibarın arttırır**. – Atas. Atın iyisi yemini, insanın iyisi itibarını artırır.
- **Atnıñ iygīsī colnı kıskaltır**. – Atas. Atın iyisi yolu kısaltır.
- **Attan kalgannı eşekke tögerler.** – Atas. Attan kalanı eşeğe dökerler.
- **Attan tüşkenge, kaba töşek. / Eşekten tüşkenge şapa, kürek." -** Atas. Attan inene (atla gelene) kabartılmış döşek, eşekten inene (eşekle gelene) çapa, kürek.
- **Aylak kīşī at kırslar. -** Atas. İşsiz kişi at çalar.
- **Bakşış atıñ tīşīne karalmaz. –** Atas. Bahşis atın dişine bakılmaz.
- **Baynıñ bīr ulı bolır, awırınşı bolır. / Carlınıñ bīr atı bolır, cawrınşı bolır." -** Atas. Ağanın bir oğlu olur, hastalıklı olur, / Yoksulun bir atı olur, geniş sırtlı olur.
- **Bīr atıñ arkasından biñ at suw īşer.** – Atas. Bir atın sırtından bin at su içer.
- **Bīr mık bīr nalnı, bīr nal bīr atnı kurtarır. –** Atas. Bir çivi bir nalı, bir nal bir atı kurtarır.
- **Bīr sürünmekmen atıñ başı kesīlmez. –** Atas. Bir sürçmekle atın başı kesilmez.
- **Boldırgan atka büldürgen de awır. –** Atas. Yorgun ata böğürtlen de yüktür.
- **Canı cangan eşek atnı ozmaga şalışır. –** Atas. Canı yanan eşek atı geçmeye çalışır.
- **Caz celī carday atnı cıgar. –** Atas. Yaz rüzgârı yar kadar atı devirir.
- **Caz künī atıñ üç ayagı suwda bīr ayagı unda bolır. –** Atas. Yaz günü atın üç ayağı suda, bir ayağı unda olur.
- **Colga şıksañ atıñdan, toyga barsañ apakayıñdan töñīlīrsīn.** – Atas. Yola çıkınca atından, düğüne gitsen karından soğursun.
- **Cuwaş atnıñ tepmesī kattı bolır**. – Atas. Uysal atın tekmesi sert olur.
- **Cüyrük at cemīn arttırır.** – Atas. İyi koşan at yemini artırır.
- **Ekī at bīr kazıkka baylanmaz.** – Atas. İki at bir kazığa bağlanmaz.
- **El atına mīngen tez tüşer.** – Atas. El atına binen çabuk iner.
- **El atı terşen, el kīyīmī kīrşen bolır.** – Atas. El atı terli, el giysisi kirli olur (kirli duygusunu verir).
- **Er başıman at başına neler kelmez**. – Atas. Er başıyla at başına neler gelmez.
- **Fakırnıñ balası, zengīnīñ atı kıymetlīdīr.** – Atas. Fakirin çocuğu, zenginin atı kıymetlidir.
- **Fukara tawugun, bay atın maktar. –** Atas. Fakir tavuğunu, ağa atını över.
- **Kamşı aşamagan at bek cürer. –** Atas. Kamçı yemeyen at iyi yürür.
- **Oynaklagan at şulun cırtar. –** Atas. Yerinde duramayan at örtüsünü yırtar.
- **Sabısın körīp atın al, anasın körīp kızın al. –** Atas. Sahibini gör, atını al / Anasını gör, kızını al.
- **Tebīngen attan toz şıgar. –** Atas. Tepinen attan toz çıkar.
- **Tentek attan toz şıgar. –** Atas. Huysuz attan toz çıkar.
- **Torbasız at corgalar, sokur pışak ırgalar. -** Atas. Torba yemle beslenmemiş at rahvan gider, kör bıçak hırpalar.
- **Yakşı at cemīn arttırır, kayt at kamşısın. –** Atas. İyi at yemini artırır, huysuz at kamçısını.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar. - **at;** Moğ. - **aduu;**

Rom. s. 1. Zool. Cal. 2. Piesă la jocul de şah.

ATA is. 1. Baba.

"Hannıñ aktacısı Ali beg / ...(Çorabatır'nıñ) Atası Narık kartnı / Başka , közge tarttı diy, / Anası Menlī Sulu kurtkaga / Yaman sözler ayttı diy." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan – Çorabatır, Büyük Hocalar varyantı).

"Bo dünyada atasız ayman kündīr. / Hayırlı tüşnī köstergen Kadīr tündīr." - (Boztorgay).

2. Dedeler, büyük babalar zincirinden her biri.

"Tarih bīzge atalarımızdan ölmez şanlar taşıgan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bīzīm bugünkı halkımızda milletīmīzīñ mertlīgī, atalarımızıñ akıllılıgı bardır." – (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlīgī).

"Bonday etken türküler ölgen atalarımızman bĭzlernĭ ve bĭzlermen, tuwacak ballarımıznı bĭrbĭrĭmĭzge baylagan bĭrer bawdırlar." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

3. s. ve is. (Bazı hayvan türlerinde erkek cinsten olanını belirtir). Erkek, baba. **Ata pepiy** – Erkek hindi.

"Onekĭ de ördek arasında tanırsıñ mĭ atasın? / Özĭñ cĭgĭt şakırasın, özĭñ yuklap catasın." - (Boztorgay).

"Kız babası balaban hazırlık körgen. / Cıllangan ata soyılgan kudalar üşün." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

- **Ata akşa** – Güvey tarafından kızın ailesine, ana baba hakkı olarak verilen para hediyesi. **"Sora ha, ata akşaga keliyĭk. mĭna bo yerde tırmalanacakmız bĭraz. Men yĭrmĭ biñ franknı bek köp köremen, on biññĭ karardır, diymen." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Ata curtı** - a) Baba evi. b) Vatan. **"Ata curtın alacakka bĭr saylansak !" -** (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Atalar -** Dedeler, büyük babalar, cetler.
- **Atalar sözü** - Atasözü.
- **Atañ üyĭnde keşĭrgen künĭñ atkan tañday.** – Deyim. Baba evinde geçirdiğin günün söken şafak gibidir.
- **Gamı cok, kaswetĭ cok, atasın kozgay**. – Deyim. Gamı yok, kasveti yok, babasını çekiştirir.
- **"Kayt!" demege koca yok, "oyt!" demege ata yok.** – Deyim. "Dön" ! diyecek koca yok, "Hey ! diyecek baba yok. (Başına buyruk yaşayan kadın).
- **Ul atañkı, kız anañkı.** – Deyim. Oğlan babanın, kız ananın.
- **Atadan körgen ok coñar, anadan körgen ton pĭşer.** – Atas. Babadan gören ok yontar, anadan gören giysi biçer.
- **Atañ altmışka kelgende, alda sılda, göñlĭn al.** – Atas. Baban altmışa gelince, ne yap, ne et, gönlünü al.
- **Atası bĭrnĭñ malı bĭr, anası bĭrnĭñ canı bĭr -** Atası bir olanların malı bir, anası bir olanların canı bir.
- **Atasın tanımagan, balasın buwar.** – Atas. Babasını tanımayan, öz çocuğunu boğar.
- **Balabanga saygı, kĭşkenege süygü ata ögütü.** – Atas. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi, ata öğütüdür.
- **Şĭngenege fırsat (mansıp) tiyse, başta atasın asar.** – Atas. Çingeneye fırsat çıksa (mansıp, yetki geçse), önce babasını asar.
- **Töñĭlgen töre atasından cat kalır.** – Atas. Yılmış asilzade atasından uzak kalır.
- **Yaman (caman) bala atasın başın töben tüşürür**. – Atas. Kötü evlât babasının başını öne eğdirir.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar. - **ata;** Mac. - **atya;**

Rom. s. 1. Tată, părinte. 2. Strămoş. 3. (Despre animale) Mascul.

ATA ANA is. Ana baba.

Rom. s. Părinţi.

ATA BABA is. Dede ve baba; dedeler, soy.

Rom. s. Strămoşii.

ATABEK is. Tar. Atabey.

1. Şehzadelerin eğitimiyle görevli vezir.
2. Eski Türk devletlerinde bölge kumandanı.

Rom. s. İst. 1. Vizir însărcinat cu educaţia copiilor sultanului sau hanului. 2. Comandantul unei zone miliare.

ATACI s. Biyol. Eski atalarına çekme olayı ile ilgili; atavik.

Rom. adj. Atavic.

ATACILIK (atacılıq) is. Biyol. Birçok kuşak eski atalarına çekme biyolojik olayı; atavism.

Rom. s. Atavism.

ATACURT is. 1. Atalar tarafından yurt olarak edinilen yer. Eşanl. **ana vatan, ana yurt.**

"Demek ki yüksek dinĭmĭznĭ keregĭndiy añlamamak, kara taassup ve zamanga köre köşmemezlĭk yüzünden ata curtımız Yeşĭl Ada, Kırım da duşmannıñ kolına geşken." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

2. Baba evi.

"Kız degenĭñ garĭp kul, öksĭzden beter, / Ata curtın talk etĭp şıgar da keter." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **ata curt;**

Rom. s. 1. Ţară, patrie; pământ strămoşesc. 2. Casă părintească.

ATAERKĬ is. Tar. İlk Çağın son zamanlarında babanın ailenin ve soyun başkanı olduğu düzen . Eşanl. **baba erkĭ**

Rom. s. Patriarhat.

ATAERKĬL s. Ataerkil, ataerkine dayalı. Eşanl. **baba erkĭl.**

Rom. adj. Patriarhal.

ATAK[1] (ataq) s. (at-mak + -ak). Atak, atılgan.

Rom. adj. Temerar, cutezător.

ATAK[2] (atak) is. (Fr.>Rom.Türk). Atak.

1. Akın, atılım.
2. Hücum, saldırı.

Rom. s. 1. Avântare, mişcare înainte. 2. Atac, asalt.

ATA-KAZIK (ata-qazıq) is. Harman direği. Eşanl. **atalık kazık.**

"Tögerek arman ortasında ata kazık, / On kulaş satı örme kamşı." - (Necibe Şukuri – Azaplar).

Rom. s. Stâlpul din centrul ariei de treierat.

ATAKLAMAK (ataqlamaq) f. Atılmak.

"...dep şalıp, atın karap cürgende, bozarıp atayatırgan tañnıñ sesĭn carıp, calınların calbratıp, kĭşnep, ataklap cuwırıp, özĭnĭñ boz aygırın keliyatırganın köre." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. v. A se avânta.

ATAKLIK (ataqlıq) is. Ataklık, atılganlık.

Rom. s. Curaj, cutezanţă.

ATALAR SÖZĬ is. → **Ata sözĭ.**

"Atalar sözlerĭ, ekseriya, insanga er günkĭ yaşayış üşün faydalı şiyler üyretken kıska aytımlardır." - (Heyet – Okıma Kitabı V).

ATALI s. Atalı, atası olan.

Rom. adj. Cu tată; cu strămoş.

ATALIK (atalıq) is. 1. Ata olma durumu.

2. Üvey ata.
3. Ataya yakışır davranış.
4. Harman kazığı. Eşanl. **Ata kazık.**

• **Atalık kazık** - Harman yerinin ortasında dikili direk. **“Velĭ akay kahvesĭn ĭşkeşĭk bĭz tınaznı atalık kazıknıñ üstüne üydĭk.”** - (Okıma Kitabı – IV).

Rom. *s. 1. Atribuția de părinte sau de strămoș. 2. Părinte adoptiv. 3. Comportare de părinte. 4. Stâlpul din centrul ariei de treier.*

ATALMA, -UW is. 1. Adını alma.

2. Atalma, atanma ; bir göreve verilme.

Rom. *s. Faptul de* **atalmak**.

ATALMAK (**atalmaq**) f. 1. Adlanmak, adını almak; adlandırılmak, ad konulmak.

“(Amme Cüzü’ne) Bu’ga Kĭşkene Abdiyĭk te der edĭler. Bunu okuganlar abdiyĭkçĭler dep te atala edĭler.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

“Uzaklardan, bozkırlardan / Kelĭp dedem kuyı kazgan. / Kan terĭ men su şıgarıp / Kalawına adın yazgan. / Şondan berĭ köyĭm adı / Mahmut Kuy’ dep atalgan.” - (Enver Mahmut - Tuwgan Köyĭm).

2. Ünlenmek, ün kazanmak, meşhur olmak.

“Cĭgĭtlĭkmen atalkan / Milletĭmnĭ süyemen.” - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Süyemen).

3. Atanmak, tayin edilmek.

“1914’te Mejdiye’ge köşe ve mındakı müsülman seminarına Türk Tĭlĭ ve Edebiyatı Öğretmenĭ atala.” - (Şükran Vuap Mokanu - Şairĭmĭz Mehmet Niyazi).

Rom. *v. 1. A fi numit; a se denumi. 2. A deveni renumit. 3. A fi numit (într-o funcție).*

ATAMA, -W is. Atama.

1. Ad koyma.

2. Tayin etme.

Rom. *s. Acțiunea de* **atamak**.

ATAMAK (**atamaq**) f. Atamak.

1. Ad koymak.

“Balların ul soyın atın Kamber, kızın atın da Arız ataydılar.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

“Kel zaman, ket zaman, Köroglu’nıñ kadını bĭr oglan dogura. Onın adını Asan ataylar.” - (C. Bekirov – Köroğlu Destanı / Emel D.).

2. Tayin etmek, görevlendirmek.

Rom. *v. 1. A numi, a denumi. 2. A numi (într-un post).*

ATAMAN is. (Pol. hetman>Tat). 1. Tar. Polonyalılarda ve Rus Kazaklarında askeri kumandan.

“(Hmelnitski’nin elçileri) “Dediler ki : Ey bizim Sultanımız, / Baş egip selâm kıldı atamanımız. ...” - (Edip Efendi - Sefername – Emel D.).

2. Başkan, reis.

3. Erkek hindi.

“Kozlagan tawuktan cangıra azbar, / Yoşar atamanlar, korazlar, kazlar.” - (Cevat Raşit – Yaz başı / Renkler).

Rom. *s. 1. İst. Hatman. 2. Comandant, șef. 3. Masculul curcii; curcan.*

ATAN is. İğdiş edilmiş erkek deve.

“Atanman cekken şal Boray, içĭmĭzden kan boray. / Yeşĭl Ada, özĭ kır, senĭ halkıñ bek soray.” - (Abdülhakim Cawuldar – Cırlar).

“Kartnı dua senanen, / Suselânen cıyalar. / Can aşını bermege / Atan deve soyalar.” - (Eşref Şemizade – Togan-kaya).

• **Cazgı cel carday atannı cıgar.** – Atas. Yaz rüzgârı yar kadar atanı devirir.

Türk Lehç. : Nog. - **atan;** Moğ. : **atan** - iğdiş edilmiş deve;

Rom. *s. Mascul de cămilă castrat.*

ATANMA, -UW is. Atanma.

Rom. *s. Faptul de* **atanmak**.

ATANMAK (**atanmaq**) f. 1. Ad konulmak.

2. Bir göreve tayin edilmek.

3. Adanmak; tahsis edilmek, ayrılmak.

“Romen mektebĭn talebelerĭ tatar mektebĭn talebelerĭmen bĭrlĭkte Kültür Ocagında 30 Aralık gününe atangan bĭr serbare berdĭler.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. 1. A fi numit, a fi denumit. 2. A fi numit într-o funcție. 3. A se consacra; a se aloca.*

ATA PEPİY is. Erkek hindi. Eşanl. **ataman.**

“Hoca üyĭne kete, azbarda kodarlanıp cürgen atapepiynĭ tuta, pazarga akete.” - (Nevzat ve Nerrmin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. *s. Masculul curcii, curcan.*

AT-ARABA is. At araba.

1. At ve araba.

2. At koşulan araba.

3. Çiftçilik araç gereci.

“Kenceömer köp seneler ırgatlık etken soñ, at-araba tüzüp öz üyĭnde öz ĭşĭn körmege başlagan.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. *s. 1. Cal și căruță. 2. Căruță cu tracțiune de cai. 3. Atelaj.*

AT-ARAN is. At ahırı.

“At aranda alaşa, / Mĭnĭp ketsem yaraşa. / Süygĭlĭmnĭ körgende / Cüreşĭgĭm talaşa.” - (Boztorgay).

Rom. *s. Grajd de cai.*

ATAR TAMIR is. Anat. Atar damar.

Rom. *s. Anat. Arteră.*

ATASAGUN (**atasağun**) is. esk. Atasagun; doktor, hekim.

Rom. *s. arh. Vraci; doftor.*

ATASIZ s. Babasız.

Rom. *adj. 1. Fără tată. 2. Orfan de tată.*

ATASÖZĬ is. Ata sözü.

“Yüz sene ewelkĭ zihniyetke uygan bĭr atasözĭ ya şıñ o zamannıñ zihniyetĭn, ahlâkın, adetlerĭn aşıklar.” - (Ali Naci Cafer – Boztorgay / Aldsöz).

Türk Lehç. : Kırım. - **atalar sözü;**

Rom. *s. Proverb.*

ATAŞAT is. (Fr.>Rom.Türk). Diplom. Ataşe.

Rom. *s. Diplom. Atașat.*

ATATÜRKŞĬ öz. is. ve s. Atatürkçü.

Rom. *s. și adj. Ataturkist; adept al ideilor sociale ale lui Ataturk.*

ATATÜRKŞĪLĪK is. Atatürkçülük.

1. Atatürk'ün sosyal anlayışı.

2. Atatürk'ün sosyal anlayışına bağlılık.

Rom. *s. 1. Doctrina socială a lui Ataturk. 2. Ataşament la doctrina socială a lui Ataturk.*

ATAW is. 1. Ölü evinde cenazeden sonra cemaate verilen yemek ve yapılan dua merasimi.

"Alay komşu cıyıldı. / Cemil akay kömīldī. / Ataw berdī Cantemīr, / Bīr de tana soyıldı." - (ABC ? – Yetīm Cantemīr / Emel M.).

2. Bir insanın hayatta iken yediği son yemek.

"Al endī raat bolırsıñ , ataw aşagırı yaramaz apakay." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcīgīt).

Türk Lehç. : Nog. **adawıs -** ölü gömüldükten sonra evde yenilen yemek ve okunan dua; Kazak. - **atawkere -** bir insanın hayatta iken yediği son yemek.

Rom. *s. 1. Praznicul de după înmormântare. 2. Ultima masă de care a avut parte cineva înainte de a muri.*

ATAY is. 1. **Ata'ya** sesleniş.

"Doksan şıktı, kīrdī Mart, / Ne yatasıñ atay kart ? / Şık ta şölge tuhum at. / Nawrez, nawrezīm mübarek." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Navrez Türküsü).

2. Ata.

"Ay zawallı anaylar, vay ataylar ! / Curtta cangız kaldık dep bek cılaylar." - (Boztorgay).

"Bīz ketken son ataylar kīyer şarık, / Belde takat kalmadı, közde carık." - (Boztorgay).

"Kadīr Tañrım, atay kabrīn bīr aylansak!" – (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Atay balası altmış kīşīge yastık bolır. -** Atas. Babanın hayırlı çocuğu altmış kişiye dayanak olur.
- **Atay balası altmışka kelgende akıl balık bolır. –** Atas. Babanın şımarık çocuğu altmışında âkilbâliğ olur.

Rom. *s. 1. Vocativul cuvântului* **ata***. 2. Forma de vocativ devenită, ca urmare a uzajului frecvent, variantă a nominativului* **ata***.*

ATÇI is. → **Atşı**.

"Bar sen Bekīr, arü atçılardan ekī yüz kadar kīşī hazīrle." - (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

ATÇILIK (**atçılıq**) is. → **Atşılık**.

ATDAŞ is. Adaş. Var. **adaş.**

"Tugan ekī kız kardaş, / Tuwıl özlerī atdaş, / Bīrsī carık, cıltıray, obīrsī karangılay. / Kuwalaşa cetalmay, / Bīrbīrsīn eş tutalmay." - (Muratça Seit-Abdula – Tatar Tīlī I).

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **atdaş;** Kazak. - **attas;**

Rom. *s. Tiz; omonim.*

ATEİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Ateizm; Tanrı tanımazlık; Allahsızlık.

Rom. *s. Ateism.*

ATEİST is. (Fr.>Rom.Türk). Ateist; Tanrı tanımaz; Allahsız.

"Tam kemalga kelgende, bīlalmayman, Allahım, Tatarıma ne boldı ? / ... Ateist hayatta, milletīmīn azganı, menīm de caram, dedīm." - (Nasipali Raime – Ömīr bīr Savaş eken).

Rom. *s. Ateist.*

ATELİYER is. (Fr.>Rom.Türk). Atölye.

"Anası Ayten'nī özī īşlegen ateliyerge akettī. ... Şimdīge kadar Ayten bonday yüksek ve tawanı camdan yasalgan oda körgen yok edī. Er yakta sıra sıra turgan maşinalar, īşlegende o kadar gürültü yasay edīler ki, ..." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer – Okuma Kitabı III).

Rom. *s. Atelier.*

ATERİNA is. (Yun.>Rom.Türk). Zool. Aterina; gümüş balığı. (Lat. Atherina presbyter). Eşanl. **gümüş balıgı.**

"Aterina kayda, Costica kardaşım, dalgalar suwnı aktar tönter etkende onlar da derenge, yalıdan uzak kaşalar." - (Yaşar Memedemin – Deñīz Kurtı).

Rom. *s. İht. Aterină.*

ATEŞ is. (Fars. ateş). Ateş. Eşanl. **od, ot.**

1. Od; yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık.

"Ateşke kömīr saldım, / Kollarım karalandı. / On beşīnde bīr yar süydīm, / Cüregīm caralandı." - (Boztorgay)

2. Tutuşmuş olan cisim.

3. Yanıcı cismin yanmakta olduğu yer.

"Köstencī'dīr pazarım, / Em okır, em yazarım, / Menden başka yar süyseñ, / Ateş bolsın mezarīñ." - (Boztorgay).

4. Isıtma veya pişirme için kullanılan araç.

5. Patlayıcı silâhların atılması.

6. Yüksek vücut ısısı.

7. mec. Coşkunluk, heyecan..

"Batıdan keliyīm kanatım açıp, / Suwugan cürekke ateşler saçıp." - (Bekir S. Çobanzade – Bīr Izın Berīñīz).

"Nazlı sesīñ boş cürekke ateş salsa da, / Kopayma Tatar kızı ! Tanı eksīklīgīñ." - (Necip H. Fazıl – Tatar Kızına).

"Köylerīnde caşlar cemiyetī kurulganda eñ fazla ateşmen aytkan ve cürgen o tuwul mı edī ?" - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekī Arkadaş).

8. mec. Tehlike , felâket; savaş; yangın.

"Suwuksuw'nıñ yemīşī pek erte pīşer, / Bu Kırım'nıñ üstüne ateşler tüşer." - (Soğuksu Muhacir Türküsü).

"Ateş, kan īstemegenler bo dünyada bek köpmīz." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

9. s. Ateş renginde, kırmızı olan.

10. mec. Acı, ıstırap.

"Ateşim bar, külüm yok, / Bülbül boldım, tīlīm yok. / Bīr hayırsız yar üşün / Cılamagan künüm yok." - (Boztorgay).

"Mektepte bīr soysuz bala / Cüregīme ateş sala. / Maga 'tatar' dep eglene." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

11. Öfke, hırs.

- **Ateş ! -** Ask. Ateş etmek için verilen emir.
- **Ateş almak –** Yanmak.
- **Ateş aşmak -** Ateşli silâhla mermi atmaya başlamak.
- **Ateş bermek -** a) Yakmak için kibrit veya kor uzatmak. b) Yakmak; kundaklamak, ateşe vermek. **"Ruslarnıñ bo son sefer, kaçayatkanda bīle ateş berīp ketkenī köylernīñ külü taa suwumadı."** - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).
- **Ateş etmek -** Ateşli silâhlarla mermi atmak.

- **Ateş kesmek -** Ateşli silâhla atışa son vermek.
- **Ateşĭ şıkmak -** Vücut ısısı normalin üstüne çıkmak.
- **Ateşĭ tüşmek -** Hastalık sebebiyle yüksek olan vücut ısısı azalmak.
- **Ateşten kömlek –** Dayanılmaz acı ve sıkıntılı durum. **“Sarılar kĭymez edĭm, / Sewdalık bĭlmez edĭm. / Sewda ateşten kömlek, / Bĭlgeydĭm kĭymez edĭm.” -** (Boztorgay).
- **Ateş almaga keldĭñ mĭ ? -** Deyim. Bir yere gelip de hemen gitmeye kalkışan kimselere söylenen bir söz.
- **Ateş tüşken cerĭn cagar. -** Atas. Ateş düştüğü yeri yakar.
- **Ateşmen barut bĭr yerde turmaz. -** Atas. Ateşle barut bir yerde durmaz.
- **Ateş bolmagan yerden duman şıkmaz. -** Atas. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.
- **Ateşmen oynamaknıñ şakası bolmaz. -** Atas. Ateşle oynamanın şakası olmaz.
- **Yetĭm malı ateşten kömlek. –** Atas. Yetim malı ateşten gömlektir.

Rom. s. 1.- 11. Foc. 5.Împuşcătură. 6. Febră, temperatură. 7. Entuziasm, înflăcărare. 8. Pericol. 9. adj. De culoarea focului. 10. Durere, necaz, suferinţă. 11. Mânie.

ATEŞ BALIGI (ateş balığı) is. Zool. Sardalya. (Lat. Clupea pilchardus).

Rom. s. Icht. Sardea.

ATEŞBÖCEGĬ (ateş böcegĭ) is. Ateşböceği. (Lat. Lampyris noctiluca).

Rom. s. Licurici.

ATEŞÇĬ is. Ateşçi. Var. **ateşşĭ.**

Rom. s. Fochist.

ATEŞÇĬLĬK is. Ateşçilik.

Rom. s. Ocupaţia fochistului.

ATEŞKES is. Ask. Ateşkes.

Rom. s. Mil. Încetare a focului.

ATEŞLEME, -W is. Ateşleme.

Rom. s. Acţiunea de **ateşlemek.**

ATEŞLEMEK f. Ateşlemek.

1. Tutuşturmak, yakmak.
2. Ateşli silâhlarla ateş etmek.
3. mec. Kışkırtmak, heveslendirmek.

Rom. v. 1. A aprinde, a arde. 2. A trage (cu arma). 3. fig. A aţâţa.

ATEŞLENDĬRME, -ÜW is. Ateşlendirme.

Rom. s. Faptul de **ateşlendĭrmek.**

ATEŞLENDĬRMEK s. mec. Ateşlendirmek, coşturmak, kışkırtmak.

Rom. v. fig. A înflăcăra, a entuziasma, a înfierbânta.

ATEŞLENME, -ÜW is. Ateşlenme.

Rom. s. Faptul de **ateşlenmek.**

ATEŞLENMEK f. Ateşlenmek.

1. Yakılmak, ateşlemek işin konu olmak.
2. Vücut ısısı artmak.
3. mec. Coşmak, kızışmak.

“Yaşayman, sönecekmen ya ateşlenĭp solıyman, / Hayat, yaşamak tatlı bĭr şeydĭr.” - (Nasipali Raime - Sewda).

Rom. v. 1. A fi aprins, a se aprinde. 2. A avea febră, a i se ridica temperatura. 3. fig. A se entuziasma, a se înflăcăra, a se înfierbânta.

ATEŞLETME, -ÜW is. Ateşletme.

Rom. s. Acţiunea de **ateşletmek.**

ATEŞLETMEK f. Ateşletmek.

Rom. v. factitiv de la **ateşlemek.**

ATEŞLĬ s. Ateşli.

1. Ateşi olan.
2. mec. Coşkun, coşturucu, coşkulu.

“Bu hal, sesnĭñ yasagan balaban tesĭrĭnden ve Kerĭm’nĭñ fazla ateşlĭ tüşünmesĭnden ilerĭ kele edĭ.” - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

“Eñ fazla heyecanlı körüngen, caşlarnı ateşlĭ sözlerĭmen eñ köp coşturgan, şüphesĭz, Kurtömer boldı.” - (M.Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

3. mec. Cinsel istekleri artmış olan.

Rom. adj. 1. Cu foc, cu flacără; aprins. 2. fig. Înflăcărat, entuziasmat. 3. fig. Ros de pofte sexuale; înfierbântat..

ATEŞLĬK is. ve s. Ateşlik.

1. is. Ocak, ateş yakılan veya konulan yer.
2. s. Ateş yakmaya yarayan.
3. is. Ateşlilik, ateş, vücut ısısı.

“Altan ateşlĭkke dayanalmay şımşımaga başladı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. 1. s. Vatră. 2. adj. De foc, pentru foc. 3. s. Temperatură, febră.

ATEŞLĬLĬK is. Ateşlilik, ateşli olma durumu.

1. Vücut ısısı, ateş.
2. mec. Coşkunluk.

Rom. s. 1. Febră. 2. fig. Stare de entuziasm; surexcitare.

ATEŞPEREST is. (Fars. ateş+perest). Ateşperest, ateşe tapan.

Rom. s. Adorator al focului, închinător la foc.

ATEŞPERESTLĬK is. Ateşperestlik.

Rom. s. Adorare a focului, închinare la foc.

ATEŞSĬZ s. Ateşsiz.

1. Ateşi olmayan.
2. zf. Ateş olmaksızın.

“Gül üstüne gül taktıñ, / Maga uzaktan baktıñ. / O güzel közlerĭñmen / Menĭ ateşsĭz caktıñ.” - (Boztorgay).

Rom. 1. adj. Fără foc, lipsit de foc. 2. adv. Fără foc.

ATEŞŞĬ is. Ateşçi.

Rom. s. Fochist.

ATEU is. (Fr.>Rom). Ate, ateist; Tanrı tanımaz, tanrısız, allahsız.

Rom. s. Ateu.

ATICI is. ve s. Spor. Atıcı.

Rom. s. şi adj. 1. Sp. Trăgător. 2. Ochitor, ţintaş.

ATICILIK (atıcılıq) is. Spor. Atıcılık, ateşli silâhlarla yapılan atış sporu.

Rom. s. Sp. Tir (cu arme de foc).

ATIF is. (Ar. atf). Atıf.

1. Yöneltme, çevirme.

2. İlişkili bulma.

- **Atf etmek** - İlişkili bulmak. **"Bilar, yani Bulgar kasabasın balaban bĭr camĭsĭn, Tatarlar bĭlmem kaysı evliyaga atf etĭp, ta uzak yerlerden kelĭp ziyaret ete ekenler."** - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konferans).

Rom. v. 1. Orientare, îndreptare (spre). 2. Corelare; atribuire.

ATIK (**atıq**) s. Atık, atılmış.

Rom. adj. Aruncat, azvârlit, lăsat deoparte.

ATILGAN (**atılğan**) is. Atılgan.

1. Girgin.

2. Cesaretli.

Rom. adj. 1. (Despre oameni) Cu inițiativă. 2. Cutezător, îndrăzneț.

ATILGANLIK (**atılğanlıq**) is. Atılganlık.

Rom. s. 1. Spirit de inițiativă. 2. Cutezanță, curaj.

ATILGIŞ (**atılğış**) is. Zool. Çekirge. (Lat. Acridium).

"Bödene bĭr atılgış tuta, onı kĭşkene parşalarga böle ve çĭpiler emen cuta edĭler." - (Ali Naci Cafer terc. - A. Brătescu- Voinești - Bödene Balası).

Rom. s. Zool. Lăcustă.

ATILIM is. Atılım.

1. Atılma, ileri hareket.

2. Hamle, girişimı.

Rom. s. 1. Salt, săritură. 2. Inițiativă; întreprindere.

ATILIMCI is. Atılımcı.

Rom. s. Întreprinzător.

ATILIŞ is. Atılış.

Rom. Mod de aruncare.

ATILMA, **-UW** is. Atılma.

Rom. s. Acțiunea de **atılmak**.

ATILMAK (**atılmaq**) f. Atılmak.

1. Atmak işine konu olmak, atmak işi yapılmak.

"Cüregĭme kĭrgensĭñ atılgan oktay. / Körĭnesĭñ közĭme dünyada yoktay." - (Boztorgay).

2. Saldırmak.

3. Bir şeye doğru birden gitmek, ani bir davranışta bulunmak.

"Barışnı korımak üşün sen de savaşka atıl." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Anasının kucagına atılıp cılamaga başlar." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

4. Bir işe girişmek, başlamak.

"Erte atıldım, keş cettĭm, apıl-tapıl, / Mında cıyın bar eken, ruhum gapĭl." - (Boztorgay).

"Başım senĭñkĭnden caş ta bolsa, aile degen şiynĭñ içĭne senden taa erte atıldım." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

- **Atılgan ok gerĭ kelmez.** - Atas. Atılmış ok geri gelmez.
- **İlk atılgan taş uzak tüşer.** – Atas. İlk atılan taş uzak düşer.

Rom. v. 1. A se arunca, a fi aruncat. 2. A ataca. 3. A alerga spre..., a se avânta. 4. A întreprinde, a se angaja.

ATIM is. Atım.

1. Atmak işi.

2. Bir şeyin atıldığı uzaklık; menzil.

"Bödene tüfek atımından tışarı şıktı ve ızlı uşup yuwasına kettĭ." - (Ali Naci Cafer terc. / A. Brătescu-Voinești - Bödene Balası).

Rom. s. 1. Aruncare; aruncătură. 2. Bătaie, rază de acțiune.

ATIMLIK (**atımlıq**) is. Atımlık, bir atış için yetecek barut miktarı.

- **Bĭr atımlık barutı bolmak** - Bir konuda yapabilecek çok şeyi olmamak.

Rom. s. Cantitate de praf de pușcă necesară pentru un singur foc.

ATIR is. → **Hatır**.

- **Atır saymak** - Hatır saymak.
- **Atır göñĭl** - Hatır gönül.

ATIRLAMAK (**atırlamaq**) f. → **Hatırlamak**.

"Orta Asya Cumhuriyetlerĭne resmi ziyaretke katılıp caşlıgımdan bertlĭ merak etkenĭm toprak ve tuganlarımıznı kucaklamak maga da kĭsmet ettĭ. ... Belkĭ atırlarsıñız, ... gazatasında yayınlangan bĭr mülâkatımda bo ziyaret menĭm, yani bĭz Romanya Tatarlarının bĭr teşebbüsü bolganın bellĭ etken edĭm." - (Tahsin Cemil – Tuganlarımızdan Selâm / Karadeniz 18/1992).

ATIŞ is. Atış.

1. Atmak işi.

2. Ateşli silâhlar talimi.

3. esk. Okla vuruşma düellosu.

"Alĭ biy : Atış, tutuş kerekmiy, caş canıña yazık bolır. İstiy bolsan dönen koyıñ töliyĭm, ballı bozañ parasın da beriyĭm." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır).

- **Atış yerĭ** - Poligon de tragere.

Rom. s. 1. Aruncare, azvârlire; mod de aruncare. 2. Exerciții de tragere; tir. 3. arh. Duel cu arc și săgeată.

ATIŞMA, **-UW** is. Atışma.

Rom. s. 1. Aruncare (unul la altul); duel. 2. fig. Ceartă, sfadă; controversă.

ATIŞMAK (**atışmaq**) f. Atışmak.

1. Birbirine atmak.

"Karnı awuşlarında sıga ve toptay, bĭrbĭrlerĭne er yaktan atışalar, uzuwşuw bolalar." - (Muratça Seit - Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

2. Ok, mızrak, mermi v.b. atarak yarışmak, düyello etmek.

"Alĭ biy başka çare tabalmay. Atışmaga karar bereler." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır - / Emel D.).

"Sora aylanıp, ok atışalar. Beyrek'nĭñ ogı kıznıñ ogından on adım alga ketĭp kadala." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

3. mec. Bağrışmak, ağız kavgası etmek.

Rom. v. 1. A arunca unul la altul. 2. A se întrece la o probă de aruncare. 3. fig. A se certa, a se ciondăni, a se sfădi; a controversa.

ATIŞTIRMA, **-UW** is. Atıştırma.

Rom. s. Acțiunea de **atıştırmak**.

ATIŞTIRMAK (**atıştırmaq**) f. Atıştırmak.

1. Acele olarak birşey yemek veya içmek.

"Hoca şıgıp kete. Ballarnıñ közĭ baklawada. En sonında dayanalmaylar, alayık degende bütĭn sĭnĭ awdarıla, yaramazlar başlaylar atıştırmaga." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. (Yağmur, kar) Serpiştirmek.

"Tek tĭnewün atıştırgan bĭraz cawun / Tasarlangan esaplarnı bĭraz karıştırdı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. v. 1. A înfuleca. 2. (Ploaia) A stropi, a picura; (zăpada) a ninge cu fulgi rari.

ATĬK s. Atik.

1. Çabuk davranan, çevik.

"Tawuk şĭpşelerĭ üş aftada şıgarlar. Kĭşkeneşĭk bolsalar da bek atĭktĭrler." - (Okuma Kitabı - III).

2. mec. Becerikli, uyanık.

"Samay şâşĭñ köpĭrgen, basıp kĭy fesĭñ. / Kaynanañ senĭñ bek atĭk, cıydırır esĭñ." - (Boztorgay).

Rom. adj. 1. Sprinten, iute, vioi. 2. fig. Priceput, isteţ, dezgheţat.

ATĬKLENMEK f. Atiklenmek.

Rom. v. A se mişca mai iute, a fi mai sprinten.

ATĬKLEŞMEK f. Atikleşmek.

Rom. v. A se mişca mai iute, a fi mai sprinten.

ATĬKLĬK is. Atiklik.

Rom. s. Iuţeală, sprinteneală.

ATKARILMAK (**atqarılmaq**) f. **atkarmak** işi yapılmak.

1. Uğurlanmak.

2. mec. Gönderilmek, uzaklaştırılmak, sepetlenmek.

"Sora sen Pervel'ĭñ aldı bolıp cürgen Seyityaya üç kilo şiymen atkarılganıñ ne endĭ ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. v. 1. A fi condus la drum. 2. fig. A fi expediat, a fi trimis înapoi.

ATKARMA, -UW is. 1. Uğurlama.

2. Halletme, yapıp bitirme.

Rom. s. Acţiunea de **atkarmak**.

ATKARMAK (**atqarmaq**) f. Var. **artkarmak**. Eşanl. **ötkermek**.

1. Misafiri geçirmek, uğurlamak, göndermek.

"Amamcılar bek kulak asmaylar, arkasına bĭr ekĭ tas talgın suw kuygan sora ... bolır o kadar, babalık ! dep başından atkaralar." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. Bir işi halletmek, halledip geçmek, atlatmak.

"Beşer kilo bek köp. Bu bĭr toy tuwıl ekeş, beş toy atkarmaga ceter." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Kawga dawa bolmadan toyları pĭte. / Kudagıy 'Şükür, atkardım' dep dua ete." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. v. 1. A conduce, a petrece (pe cineva) la drum. 2. A duce la bun sfârşit o treabă, o obligaţie.

ATKARTMAK (**atqartmaq**) f. 1. Uğurlatmak.

2. Bir işin halledilmesini sağlamak.

Rom. v. Factitiv de la **atkarmak**.

AT-KESTANESĬ is. Bot. At kestanesi. (Lat. Aesculus hippocastanum).

Rom. s. Castan sălbatic (cu fructe necomestibile).

ATKI (**atqı**) is. Atkı.

1. Soğuğa karşı boyuna, omuzlara sarılan dokuma. Eşan. **fular.**

2. Dokum. Argaç; bir dokumanın enine atılan ipliği. Eşanl. **arkaw.**

Rom. s. 1. Fular. 2. Text. Băteală.

ATKILMAK (**atqılmaq**) f. Tasviri fiil. Arka arkaya, tekrar tekrar atılmak.

Rom. v. İterativ de la **atılmak**. *A se arunca asupra a ceva, în mod succesiv.*

ATKIŞ (**atqış**) is. 1. Yay; ok atan alet.

"Şora atkışından ogın sozıp cĭbergende, kazıknı teşĭp, onıñ artındakı kaya taşka bara, onı ekĭge carıp taşlay." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Sapan; çocukların kuş vurmak için yaptıkları lastikli taş atma aracı.

"Bahçanıñ tübĭnden, kolında bĭr lastĭk atkış tutup bĭr bala keldĭ. Bĭr kĭsesĭne ufak taş toldırgan edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

3. Dokum. Mekik.

Rom. s. 1. Arc de aruncat săgeţi. 2. Praştie. 3. Text. Suveică.

ATKULAK (**atqulaq**) is. Bot. Labada. (Lat. Rumex patientia).

"(Kaz, papi üşün) Onlar üşün Abibe malay man atkulak karıştırıp başka cem hazĭrliy." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Taşkalawlar canında, kora boylarında başların köterĭp yeşergen atkulaklar, bazıların yaprakları batmanday batmanday, koyı yeşĭl renkte atkulaklar, biyazlı pembelĭ şeşeklerĭmen tabiatnı müs kokısına gark etken hem de tabiatka yazlık entarĭ kĭydĭrgen kayse, zerdalĭ tereklerĭ, insanga bĭr cennet köşesĭ duygusun bere." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Bot. Ştevie.

ATKUYRUGI (**atquyruğı**) is. At kuyruğu.

1. Bot. İlâç olarak kullanılan bir bitki. (Lat. Equisetum arvense.)

2. Genç kızların saçlarını toplama biçimi.

Rom. s. 1. Bot. Coada calului, barba ursului. 2. Un model de coafură feminină.

ATLAMA, -W is. Atlama.

Rom. s. Acţiunea de **atlamak**.

ATLAMAK (**atlamaq**) f. Atlamak.

1. Bir engeli sıçrayarak aşmak, geçmek. **Kalawdan atlamak.**

"Atlap tüştüm bakşege anam, / Bĭr top gül üşün, / Caktıñız menĭ ah anayşıgım, / Bĭr golan üşün." - (Boztorgay).

2. Sıçrayıp, zıplayıp hareket etmek.

"Ursacıgarbatır köp tüşünüp turmagan. Bĭr atlaganda o da suwnıñ ortasına bargan." - (Boztorgay).

"Özĭ alga atlagan / Ayakların artka saklagan. – Közlĭk." – Bulmaca (Boztorgay).

3. Yüksek bir yerden daha aşağı bir yere kendini bırakmak.

"Atlap tüştüm beşĭkten, / Bakalap kĭrdĭm eşĭkten." - (Boztorgay).

4. Binmek.

"Karaker atka atladım, / Kamşım ekĭ katladım, / Kazan tübĭ oyıldı, / Caw ortadan coyıldı." - (Boztorgay).

"Tap Közlew'den atladım bĭr gemĭge, / Tınış almay zor çıktım Köstencĭ'ge." - (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

5. mec. Okuma ve yazı yazma sırasında bazı bölümlerĭ bırakıp geçmek.

"Dıkkat etĭp yazmay. Arflernĭ atlay ya da yañgış yaza." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

- **Cĭp atlamak -** İp atlamak, (çocuklar) ip atlayarak eğlenmek.
- **Salıncak atlamak** – Salıncağa binmek, salıncakta sallanmak. **"Bĭr kurban Bayram gecesĭ bonlar otuz kız mı ekenler, ne ekenler, salıncak atlayatırganda bonı alıp kaçarlar." -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Tĭnewĭn kabak bolgan, bugün kalaw atlamaga ograşa. –** Deyim. Dün kabak olmuş, bugün duvarı aşmaya çalışıyor.
- **Kıbırdagan kır atlar. –** Atas. Kıpırdayan kır atlar.

Rom. v. 1. A sări, a trece (peste ceva) 2. A se avânta. 3. A sări (de la o înălțime în jos). 4. A se urca, a se sui (pe cal, într-un vehicul). 5. fig. A scăpa din vedere, a omite ceva (un cuvânt, un rând dintr-un text).

ATLANDIRMAK (atlandırmaq) f. Atlandırmak.

1. Ata bindirmek.

"Koy deseñ anam, koyayım, cĭgĭtlerdĭ sayayım, / Atlandırıp kırk cĭgĭt duşmanga barıp tayayım." - (Abdülhakim Cawuldar – Anaman Bala Arasında / Emel M.).

2. Binecek at vermek.

Rom. v. 1. A pune, a face să încalece pe cal. 2. A da cuiva cal de încălecat.

ATLANILMAK (atlanılmaq) f. Atlanılmak, atlanmak, atlama işi yapılmak.

Rom. v. A se sări.

ATLANIŞ is. Atlanış.

Rom. s. Mod de a sări; salt, săritură.

ATLANMA[1] , -UW is. Atlanma; **atlanmak[1]** işi.

Rom. s. Acțiunea de **atlanmak[1]**; *sărire , săltare.*

ATLANMA[2] , -UW is. Atlanma; **atlanmak[2]** işi.

Rom. s. Acțiunea de **atlanmak[2]**; *încălecare.*

ATLANMAK[1] (atlanmaq) f. Atlamak işi yapılmak.

Rom. v. A se sări; a se sălta peste ceva.

ATLANMAK[2] (atlanmaq) f. 1. Ata binmek.

"Tawda tuwdım, tawda östĭm, at atlandım. / Akız senĭñ dertĭñe köp katlandım." - (Boztorgay).

"Curt kaygusu çekken caşlar atlandı." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Tokta sen babası, bĭr yĭgĭt bolayım, / Atlanıp bahtnıñ saçın yolayım." - (Bekir S. Çobanzade – Tuwdım Bĭr Üyde).

2. At sahibi olmak.

Rom. v. 1. A se sui pe cal, a încăleca. 2. A deveni posesor de cal, a-şi lua un cal.

ATLAS[1] is. → Var. **Atlaz**.

"Atlas kaftan tobıktan, kına şáş belden. / Nasibĭñe bĭr tüştüm, kaşırma elden." - (Boztorgay).

"Bĭr elá köz yarem bolsa, aw, / Oynasam külsem. / Atlas yorganın aşıp, aw, / Koynına kĭrsem." - (Boztorgay).

ATLAS[2] is. (Yun.>Fr.>Rom., Türk.). Atlas.

1. Coğr. Coğrafya haritaları kitabı.

2. Bir konuyu açıklamak için kitap haline getirilmiş resimler, cetveller ve haritalar toplamı.

3. Anat. Boyun omurlarının üstten birincisi.

Rom. s. 1. Atlas geografic. 2. Colecție de diferite materiale documentare imprimate, pe o temă dată. 3. Anat. Atlas, prima vertebră cervicală.

ATLATILMAK (atlatılmaq) f. Atlatılmak, atlamak işi yapılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **atlatmak**.

ATLATMA, -UW is. Atlatma.

Rom. s. Acțiunea de **atlatmak**.

ATLATMAK (atlatmaq) f. Atlatmak.

1. Atlamak işini yaptırmak.

2. (At için) Koşturmak veya şaha kaldırmak.

"At atlatıp men bararman kıymasımnı körmege, / Em aldaşıp, em sırdaşıp kalbĭndekĭn bĭlmege." - (Boztorgay).

3. mec. Herhangi bir olayı veya işi halletmek, geride bırakmak.

"Kĭyew, caşlık dewrĭn atlatıp, caş akranlarından razılık ĭstep, sawlıkman kal aytıp ayrıla." - (Altay Kerim – Kâniye).

4. mec. Birinden kurtulmak, kaçmak.

- **Saga lap añlatmak tüyege endek atlatmak –** Deyim. – Sana laf anlatmak, deveye hendek atlatmak.
- **Cayilge meram anlatmak, tüyege endek atlatmaktan kıyındır. –** Atas. Cahile meram anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür.

Rom. v. 1. A face să sară. 2. (Despre cai) A goni, a face să alerge, a mâna. 3. fig. A ieşi cu bine dintr-o situație neplăcută. 4. fig. A se descotorosi, a scăpa de. ...

ATLATTIRMAK (atlattırmaq) f. Atlattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **atlatmak**.

ATLAYICI s. ve is. Atlayıcı.

Rom. adj., s. Săritor.

ATLAYIŞ is. Atlayış.

Rom. s. Salt; mod de a sări.

ATLAZ is. Dokum. Atlas; yorgan yüzü ve astarlık, yüzü parlak, sık dokunmuş kumaş. Var. **atlas.**

"Atlaz da bĭrdĭr, kumaş ta bĭrdĭr / Kıymetĭn bĭlgenge. / Güzel de bĭrdĭr, şĭrkĭn de bĭrdĭr / Canıñ süygenge." - (Boztorgay).

"Toyda cüyrük çapkanda, / Atlaz cabuw capkanda, / ... Maşalla ! dep atıma, / Aytkanların bĭlemen." - (Hamdi Giraybay – Keçtĭ Endĭ).

Rom. s. Text. Atlaz.

ATLET is. (Fr.>Rom.Türk). Atlet.

Rom. s. Atlet.

ATLETİK s. (Fr.>Rom.Türk). Atletik.
Rom. s. Atletic.

ATLETİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Atletizm.
Rom. s. Atletism.

ATLI[1] s. Adlı.
1. Adı olan.
2. Denilen, adlandırılan.

"Kırım'nıñ çöl betĭnde, / Azaw'nıñ bĭr çetĭnde, / Şırın atlı bĭr köyde / Belkĭ cartı bĭr üyde / Babam tuwgan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adj. 1. Cu nume, care are o denumire. 2. Denumit.

ATLI[2] s. ve is. Atlı.
1. Atı olan.

"Oydan kelĭr on atlı, / Kırdan kelĭr kırk atlı, / Kırkawı da torı atlı." - (Boztorgay).

2. is. Binici , ata binmiş kimse.

"Şabıp cüre bĭr atlı köy içĭnde, / Köy kızların şakıra köbetege." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

3. is. Ask. Binek atı kullanan asker veya asker sınıfı, süvari.

"Ruslar üstlerĭne tüşkenĭmĭznĭ tuymay kalsınlar; eskĭsĭndey, öz curtlarında Tatar atlısın körgende, köplĭklerĭn de, hazĭrlĭklerĭn de unutsunlar." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

• **Atlı kelmek –** Etnogr. mec. Eli dolu gelmek. **Kĭyew Konuşması** denilen şölende bazen, yakışıksız bir hareketinden dolayı bir delikanlı salondan dışarı çıkarılır. **Cayaw ketĭp atlı kelse,** yani boş elle gidip hediyelerle dolu gelirse ancak, affedilip içeri alınır.

Rom. 1. adj. Cu cal; care posedă cal. 2. s. Călăreţ. 3. s. Mil. Cavalerist, călăraş; cavalerie.

ATMA, **-UW** is. Atma.
Rom. s. Acţiunea de **atmak**.

ATMACA is. 1. Zool. Atmaca, küçük bir yırtıcı kuş. Eşanl. **kırgıy.** (Lat. Accipiter nisus).
2. öz. is. Atmaca, Dobruca'da Babadağ kasabasının batısında köy.

Rom. s. 1. Specie de uliu; porumbar. 2. s. propr. Atmagea, sat în Dobrogea, la vest de Babadag.

ATMAK (atmaq) f. Atmak.
1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.

"Hepsi : Bahtım özĭme, ogırsızlık şaytanga, dep bĭrer zar atarlar." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

"Toy tütünü berdĭler tabaka atıp. / Kollarımız kaltırap sĭgara sardık." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

"Attım taşnı, urdım kuşnı." - (Boztorgay).

2. Bir şeyi yere doğru bırakmak.

"Kuyuşık bolsa boladır ya. / Erten atkan taşıñ, akşamga barıp tüşe diy." - (Boztorgay).

3. (Bir kimseyi bir işten, okuldan) Uzaklaştırmak, çıkarmak.

"Haksızlık körseñĭz isyan etmege, onı köterĭp atıp cerĭne başkasın saylamaga haklısıñız." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

"Men kabaátĭmnĭ tanıgaman, bĭr toplantı tertĭplendĭ, menĭ UTM'den (İşçi Gençlik Teşkilâtından), taa sonra fakultateden de attılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

4. Koymak. **Tuz atmak. Şeker atmak.**
5. Bir yana bırakmak, kendinden uzaklaştırmak.

"Künnĭñ kahrĭn / yarın / ertengeşĭk sĭlkĭp attı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

6. Bir yere taşıyıp bırakmak
7. Vurmak. **Tokat atmak.**
8. (Top, tüfek) Patlatmak.

"Babası da yaman kĭşĭ eken, / Aldı tüfek atmaga. / Anası da arüw kĭşĭ eken, / Saldı töşek catmaga." - (Boztorgay).

9. (Mermi, ok vb.) Bir hedefe göndermek.
10. (Zaman bildiren kelimelerle) Başka bir zamana bırakmak.
11. Örtmek, üzerine yerleştirmek.
12. (Yapılmış kötü bir işi birine) Yüklemek.

"Kabaatnĭ ölgenge atıp ramet okurlar." – (Boztorgay).

13. Sözle sataşmak. **Laf atmak.**
14. (Bir yerden) Kovmak, uzaklaştırmak.

"Kaleden atma menĭ, / Şamırga katma menĭ. / Alem lafına karap / Ayırıp atma menĭ." - (Boztorgay).

15. Gerekmeyen veya istenilmeyen bir şeyi elden çıkarmak.

"Hacı Totay : Eskĭsĭn köterĭp atmaga cerĭne cañısı cok ke." - (Necip H. Fazıl – Kırım)

16. Kullanılagelen bir şeyi artık kullanmamak.
17. Çıkarmak, dışarıya vermek.

"Salatalar, kawun karbızlar örken atkan, bostannıñ ĭşersĭ yemyeşĭl edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

18. İçki içmek. **Bĭrer kade rakı attılar.**
19. Yalan veya abartmalı söz söylemek.
20 (Kalp, nabız) Vurmak, çarpmak.
21. (Renk için) Solmak.
22. Göndermek. **Mektup atmak.**
23. Etkisi kaybolmak. **Yorgınlıgın atmak.**
24. Öldürmek, kurşunlamak.

"Kaşar da edĭm şu Akyar'dan / Karadeñĭz bolmasa. / Atar edĭm men özĭmnĭ / Anam da babam bolmasa." - (Boztorgay).

• **Aşık atmak -** a) Aşık oynamak. b) (Biriyle) Yarışmak.

• **Atıp tutmak –** a) Tehditkâr konuşmak. **"Atıp tutkanına karama, elĭnden bĭr şiy kelmez." -** (Boztorgay). b) Abartılı konuşmak.

• **Atkanın urmak, tutkanın cıkmak -** Çok güçlü ve marifetli olmak.

• **Ayak atmamak -** Bir yere hiç gitmemek, uğramamak.

• **Balgam atmak –** mec. Bir iş veya bir konu üzerinde kuşku uyandırmak.

• **Baştan atmak -** a) Bir işin sorumluluğunu kendi üzerinden atmak. b) Yakınlığını artık istemediği bir kişiyi kendinden uzaklaştırmak.

• **Beñzĭ atmak –**Yüzünün rengi sararmak.

• **Bok atmak –** Birine kara çalmak, kötülemek.

• **Bol kĭseden atmak –** a) Aşırı vaadlerde bulunmak. b) Abartarak anlatmak.

• **Boş atıp tolı tutmak -** Bir girişimde ümit yokken iyi sonuç elde etmek.

• **Boy atmak -** Boylanmak, boyu uzamak. "**Vakıtsız aşkan terek boy atmaz.** – Atas.

• **Can atmak -** Bir şeyi elde etmeyi, bir duruma kavuşmayı çok istemek.

- **İşine atmak** - a) Sıkıntısını kimseye belli etmemek b) Yapılan bir kötülüğe tepkisini göstermemekle birlikte, bunu unutmamak.
- **İmza atmak -** İmzalamak.
- **Kafadan atmak –** Bir konu üzerine rastgele konuşmak, uydurmak.
- **Kaşık atmak -** İştahla yemek.
- **Kazık atmak** - Aldatmak.
- **Kökrek atmak -** Ata binmek için yelesinden tutup zıplayıp göğsü ile üzerine çıkmak.
- **Köz atmak –** Göz atmak, kısaca bakıvermek.
- **Lap atmak –** a) Sözle sataşmak b) Uzaktan, dolayısıyla söz söyleyip işittirmek.
- **Martawal atmak -** Yalan söylemek.
- **Meydanga atmak –** Ortaya çıkarmak.
- **Nalların atmak –** Nallarını dikmek; ölmek.
- **Otka atmak –** (Kendini) Ateşe atmak; çok tehlikeli bir işe girişmek.
- **Özin atmak -** a) Bir yerden kendini aşağıya atmak. b) Kendini tabancayla, tüfekle vurmak; intihar etmek.
- **Parmak atmak -** Bir işe karışıp sorun yaratmak.
- **Rengin atmak –** a) Solmak. b) Korkudan veya heyecandan sararmak.
- **Satır atmak –** Öldürmek.
- **Şamır atmak -** Çamur atmak, kötülemek, iftira etmek.
- **Şımtık atmak –** Çimdik atmak, çimdiklemek.
- **Şirayı atmak –** Benzi atmak; yüzü sararmak. **“Bonı eşitkende Yaşar’nıñ şirayı atkan.” -** (Boztorgay).
- **Şirkepke taş atmak -** Çirkefe taş atmak.
- **Tamır atmak –** Kök salmak, tutunmak, yerleşmek.
- **Tañ atmak –** Tan yeri ağarmak. **“Akşam ay dep cataman ay batkanşı, / Adıñ’ aytıp cılayman tañ atkanşı.” -** (Boztorgay).
- **Taş atmak –** mec. Dolaylı olarak birine dokunacak bir söz söylemek**. “Karşılık beralmay bek yaldılar. / Artlarına bir kart kız şökti kelip. / Üyretmege başladı şıbırdayberip. / Bunı deñep kızlarga bir taş attık, / ... dedik, ... : El atına minme, ekem, cıgılırsıñ.” -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).
- **Tayak atmak** – Sopa ile dövmek.
- **Temel atmak** - a) Bir yapının temelini yapmaya başlamak. b) mec. Herhangi bir işe başlamak.
- **Tizge atmak** – Tatar güreşinde, rakibini dizle kaldırıp sırtüstü yatırmaya çalışmak**. “Hep bu köyden ekinci bir genç tura, / Menay bunı tizge atıp cerge ura.” -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).
- **Tukum atmak** – Tohum atmak, ekmek.
- **Üst perdeden atmak** - Üstünlük taslayarak konuşmak.
- **Üstünden atmak -** Bir işi ödev olarak kabul etmemek.
- **Üş buşuk atmak –** Üç buçuk atmak; çok korkmak.
- **Yabanga atmak** - Önem vermemek, bir kenara atmak.
- **Atkanın ura, tutkanın cıga. -** Deyim. Attığını vurur, tuttuğunu yıkar; çok marifetlidir.
- **Atsañ atılmaz, satsañ satılmaz -** Deyim. İşe yaramadığı veya sıkıntı verdiği halde vazgeçilemeyen şeyler veya kişiler için söylenir.
- **Boşbogaznı cehennemge atkanlar, agaş yaş degen. –** Deyim. Boşboğazı cehenneme atmışlar, odunlar ıslak demiş.
- **İtke atsañ aşamaz**. – Deyim. Köpeğe atsan yemez.
- **Kabaatnı ölgenge atıp rahmet okırlar. -** Deyim. Kabahatı ölene yükleyip rahmet okurlar. (Karalarlar, fakat ondan iyilikle söz eder görünürler).
- **Okın attı, cayın astı. –** Deyim. Okunu attı, yayını astı.
- **Otka atsañ canmaz. -** Deyim. Ateşe atsan yanmaz.
- **Taş atıp belin awurtmamak –** Deyim. Elde ettiği kazanç için herhangi bir zahmete katlanmamış olmak. **“O malnı, o topraknı kazanmak içün hiç birewin taş atıp belin awurtkanı cok.” -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Bir deli bir kuyuga taş atar, kırk akıllı şıgaramaz. –** Atas. Bir deli bir kuyuya taş atar, kırk akıllı çıkaramaz.
- **Cangıznıñ cayı kerilmez, atkan ogı tiymez. –** Atas. Yalnızın yayı gerilmez, attığı oku değmez.
- **Koraz köp bolsa tañ keş atar. –** Atas. Horoz çok olursa tan geç atar.

Rom. v. 1-23 A arunca, a azvârli. 2. A lăsa să cadă (din mână). 3. A demite, a destitui, a concedia. 4. A pune ceva în ceva. 5. A pune, a da deoparte. 6. A muta, a transporta dintru-un loc în altul. 7. A lovi, a trage (un pumn). 8.-9. A trage ca arma. 10. A amâna. 11. A acoperi, a pune. 12. A învinui. 13. A se lega, a-i spune o vorbă. 14. A îndepărta 15.-16 A scoate din uz. 17. A da afară (din corp). 18. A bea. 19 A exagera. 20. A bate, a pulsa. 21. (Culorile) A se atenua, (obiectele) a se decolora. 22. A trimite, a expedia. 23. A scăpa de efectul a ceva. 24. A (se) ucide, a (se) împuşca.

ATMAKLIK (atmaqlıq) is. Atma, atış; atmak işi.

> **“Sora taa, seniñ onda askerlik etip onıñ faydası içün kurşun atmaklıgın sebebi ne ?” -** (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. s. Aruncare, azvârlire, lansare.

ATMOSFERA is. (Fr.>Rom.Türk). Atmosfer.

Rom. s. Atmosferă.

ATOL is. (Fr.>Rom.Türk). Atol, mercan ada.

Rom. s. Atol.

ATOM is. (Fr.>Rom.Türk). Atom.

> **“İnsanlıknıñ son cengisi, atomnıñ kuveti men, / mahşerni kozgaracak / silâhlarnı karay turmak yerine, ... Amanlıkka, onganlıkka, bollıkka ozgaracak / fabrikalar, uzinalar yasalsa ! / Neler bolmaz !” -** (İsmail Ziyaeddin - Barış Üşün).

Rom. s. Atom.

ATRİBUT is. (Rom). Dilb. İsim tamlayanı.

Rom. s. Gram. Atribut.

ATSIZ[1] s. Adsız, isimsiz.

- **Atsız parmak -** Yüzük parmağı. (*Rom.degetul inelar*).

Rom. adj. Fără nume; nedenumit.

ATSIZ[2] s. 1. Atı olmayan.

2. zf. Yayan.

> **“Kayadan endim atsız. / Karbız kestim, bek tatsız. / Yarem de caş, men de caş. / Ekimiz de imdatsız.” -** (Boztorgay).

Rom. 1. adj. Fără cal. 2. adv. Pe jos; pedestru.

ATŞABAR is. 1. Binici; jokey.

2. Atlı haberci.

Türk Lehç. : Kırım. - **atçapar;** Kazan. - **atçabar;**

Rom. *s. 1. Jocheu. 2. Olac, curier, mesager (călare).*

ATŞABIŞ is. At yarışı.

Türk Lehç. : Nog. - **atşabıs;**

Rom. *s. Cursă de cai.*

ATŞI is. Atçı. Var. **atçı.**

1. At yetiştiricisi.

"Bu han at koşusında nam kazanmak maksadınen özünĭñ kart ve tecribelĭ atçısını at saylamaga cĭbere." - (C. Bekirov - Köroğlu / Emel D.).

2. At binicisi.

3. Atlı asker.

"Bar sen Bekĭr, arü atçılardan ekĭ yüz kadar kĭşĭ hazĭrle." - (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).

Türk Lehç. : Kırım. - **atçı;** Nog. - **atşı;**

Rom. *s. 1. Crescător de cai. 2. Călăreţ. 3. Cavalerist.*

ATŞIBIN is. Zool. At sineği. (Lat. Hippobosca equina).

Rom. *s. Zool. Muscă de cal.*

ATŞILIK (**atşılıq**) is. Atçılık; at yetiştirme, yarıştırma, sergileme ve pazarlama çalışmaları.

Rom. *s. Hipotehnie.*

ATTAR is. (Ar. attar) 1. Attar; baharat ve tıbbi bitkiler satan kimse.

2. Baharat ve bitkisel ilâç dükkânı.

Rom. *s. 1. Vânzător de parfumuri şi plante medicinale. 2. Drogherie.*

ATTÁ[1] is. (Çocuk dili) Gezme, gezinti.

- **Attá ketmek** - Gezmeye gitmek.

Rom. *s. (În limbajul copiilor). Plimbare.*

ATTÁ[2] bağ. (Ar. hatta). Hattâ, üstelik, ayrıca

"(Sami Bekĭr) her bolır bolmaz şiyge bek şalt tutuşkan bĭr kĭşĭ edĭ. Attá bĭr ay kadar ewel apakayı onı sĭnĭr doktorına kösterdĭ. ..."

"... bonday etĭp onlar yalnız cemaatĭmĭzge tuwıl, bütün Türk İslâm dünyasına ve attâ tarihĭn akışına bĭle karşı kelmektedir." - (Tahsin Cemil - Cañı Seneñĭz Kayırlı Bolsın).

Rom. *conj. Chiar, ba chiar, chiar şi, până şi.*

ATTIRIK (**attırıq**) is. Biyol. Atmık, sperm.

Rom. *s. Biol. Spermă.*

ATTIRMAK (**attırmaq**) f. Attırmak.

1. Atmak işini yaptırmak.

"Zavallını bek eziyetlep, / Zorlap, kıynap ayttırdılar, / Zorman imza attırdılar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

2. Fizyol. Orgazm durumuna gelmek, boşalmak.

- **(Birine) Duman attırmak –** (Birini) Kötü duruma düşürmek.
- **Tañ attırmak** – Sabahı bulmak, sabaha kadar uyumamak. **"Ewwel caşlar şıñ aytıp tañ attırgan. / Özlerĭne eş dostnı şay arttırgan." -** (Boztorgay).

Rom. *v. 1. Forma factitivă de la* **atmak***. 2. Fiziol. A ejacula; a fecunda.*

ATTORBA is. Atın boynuna asılarak kullanılan yem torbası.

"At torbaga salganım arpa kawız. / Nışanlıñnı bĭlemen, calpak awız." - (Boztorgay).

Rom. *s. Traistă (de ovăz) care se atârnă de gâtul calului.*

ATUW is. ve f. → **Atma, Atmak.**

"Bĭr ara da ekĭ bala taş atuwda bek usta bolganların, kolların tüz ekenĭn köstermek üşün bĭr üynüñ şagaragın közlep taş attılar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

"Aklıñda mı, taa Çora Batır Kazan'ga kelgen günü, balaban bĭr koşı ve nışan atuw oyınları bar edĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

AUGUST (**august**) is. (Lat.Fr.>Rom.Türk). Ağustos.

Rom. *s. Luna August.*

AUSTRALYALI is. ve s. Avustralyalı.

Rom. *s. şi adj. Australian.*

AUSTRİYALI is. ve s. Avusturyalı.

Rom. *s. şi adj. Austriac.*

AUT is. (İng. out>Rom.Türk). Spor. Aut; topun oyun sahasının dışına çıkması.

Rom. *s. Sp. Aut.*

AUTOBAZA is. (Rom). Otobüs, kamiyon gibi motorlu büyük araçlar garajı.

Rom. *s. Autobază.*

AUTOBİYOGRAFİK s. (Fr.>Rom.Türk). Otobiyografik; bir kimsenin özgeçmişi ile ilgili.

"Köynĭñ ruhın, özĭnĭñ balalık zamanın añıp yazmak man, Balalık Hatıraları asıl, oricinal, autobiografik bĭr eser bolıp köz aldımızga kele." - (Nedret Mahmut - İon Creangă / Renkler).

Rom. *adj. Autobiografic.*

AUTOBİYOGRAFİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Özgeçmiş, otobiyografi.

Rom. *s. Autobiografie.*

AUTOBUZ is. (Fr.>Rom.Türk). Otobüs.

"Bĭraz soñra autobuz ekĭ kaldırımı da taş man töşelgen genĭş bĭr sokaktan kasabaga kĭre." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *s. Autobuz.*

AUTOGARA (**autogara**) is. (Fr.>Rom.Türk). Otogar.

Rom. *s. Autogară.*

AUTOGRAF (**autograf**) is. (Fr.>Rom). Bir kimsenin kendi el yazısıyla imzası.

Rom. *s. Autograf.*

AUTOKAR is. (**autokar**) (Fr.>Rom.,Türk.). Otokar.

Rom. *s. Autocar.*

AUTOMAT s. ve is. Otomatik.

1. s. Kendi içinde bulunan bir mekanizma ile hareket eden.

2. is. Otomatik silâh, makineli.

"Acayĭp ĭşler, alem şaşkınlıkta ... / Kasaba, köyler asker men sarıldı. / Automat, kurşun karşısında, / Tatarlar kapı tışarı yasaldı ..." - (Y. Memedemin - Anka).

3. Otomatik herhangi bir cihaz.

- **Automattay** - Makineli gibi; çok çabuk, art arda yapılan.

Rom. *1. adj. Automatic. 2. Armă automată. 3. Dispozitiv, aparat automat.*

AUTOMATİK s. Otomatik, çalıştırma sistemi kendi içinde olan.

Rom. *adj. Automatic.*

AUTOMATLANDIRMA , -UW is. Otomatlandırma; otomasyon.

Rom. *s. Automatizare.*

AUTOMATLANDIRMAK (**automatlandırmaq**) f. Otomatiklendirmek.

Rom. *v. A automatiza.*

AUTOMATLAŞMAK (**automatlaşmaq**) f. Otomatikleşmek.

Rom. *v. A se automatiza.*

AUTOMATLAŞTIRMAK (**automatlaştırmaq**) f. Otomatikleştirmek.

Rom. *v. A automatiza.*

AUTOMATLI s. 1. Otomatik silâhlı.

2. Otomatik cihazlı.

Rom. *adj. 1. (Înarmat) Cu armă automată. 2. (Dotat) Cu dispozitiv sau aparat automat.*

AUTOMOBİL is. (Fr.>Rom.Türk). Otomobil.

> **"Mına ne yasadım, babay! dep defterĭn berdĭ. Yasaganı bĭr automobil edĭ."** - (M. V. Yurtsever – Hayatım).

Rom. *s. Automobil.*

AUTONOM s. (Fr.>Rom.Türk). Otonom, özerk, muhtar.

Rom. *adj. Autonom.*

AUTONOMİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Otonomi, özerklik, muhtariyet.

Rom. *s. Autonomie.*

AUTOPSİYE is. (Fr. >Rom.,Türk.). Otopsi.

> **"Prokururlar, doktorlar / Autopsiye ettĭler. / Kara kaber alıp ta / Kardaşlarım cettĭler."** - (Enver ve Nedret Mahmut - Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri).

Rom. *s. Autopsie.*

AUTOR is. (Fr.>Rom). Yazar, müellif.

Rom. *s. Autor.*

AUTORLIK (**autorlıq**) is. Yazarlık, müelliflik.

Rom. *s. Calitatea de autor; paternitate a unei opere.*

AUTOSTOP is. (İng.>Rom, Türk.). Otostop.

Rom. *s. Autostop.*

AVAMİL is. (Ar. amil'den). Dilb. Arap dili Fonetiğinde a, e veya i ünlülerinin ünsüzlerle birleşmelerinin kurallarını öğreten bölüm. (Eskiden Babadağ ve Mecidiye medreselerinde bu adda bir ders okutulurdu.)

> **"Babasının sawlıgında köynĭñ hocası Abdülcebbar molladan dört cıl okugandan son medresege tüşken, onda da Sarf'man, Avamil'men bĭraz oğraşkan edĭ."** - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. *s.propr. Capitol din fonetica limbii arabe care studiază regulile îmbinării vocalelor şi consoanelor; numele unei materii şcolare din vechile seminarii musulmane.*

AVANS is. (Fr.>Rom.Türk). Avans.

Rom. *s. Avans.*

AVANSAT ETMEK f. (Rom. avansat+Tat. etmek). İlerlemek, öne gitmek.

Rom. *v. A avansa, a înainta.*

AVANTAJ is. (Fr.>Rom.Türk). Avantaj; yarar, çıkar; üstünlük, kolaylık.

Rom. *s. Avantaj.*

AVANTAJLI s. Avantajlı.

Rom. *adj. Cu avantaj, avantajos.*

AVANTAJSIZ s. Avantajsız.

Rom. *adj. Fără avantaj, lipsit de avantaj.*

AVAR öz. is. Avarlar.

1. Tar. M..s. III. yüzyılda Orta Asya'da devlet kurup yaşamış, Göktürklere yenilerek Batıya göç etmiş, VI.ncı yüzyılda Avrupa'ya gelmiş ve VIII.inci yüzyılda bugünkü Macaristan ve Romanya topraklarında yerli halka karışıp tarih sahnesinden çekilmiş bir Türk boyu.

> **" -Kĭmler akın ete ekenler ? / - Hunlar, Avarlar, Macarlar, Peçenekler, Kıpçaklar yani Romencedekĭ Kumanlar, Tatarlar ... Bonlar Türk-Tatar ırkından bolgan soyları."** - (Ekrem Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı / Renkler 3).

2. Kafkas halklarından Dağıstan'da yaşayan Lezgilerin bir başka adı.

Rom. *s. propr. 1. Ist. O seminţie turcă din secolele III-VIII din Asia Centrală care fondase statul Avar şi a cărei migraţiune se extinsese până în Câmpia Panoniei şi în Ţările Româneşti. 2. Sinonimul lui* **Lezgi***. Una dintre populaţiile Daghestanului actual.*

AVARCA is. Dilb. 1. Eski Avar Türklerinin dili.

2. Dağıstanlı Lezgilerin dili.

Rom. *s. Lingv. 1. Limba Avară, a Turcilor Avari. 2. Limba Lezghină.*

AVARE s. ve is. (Fars. avare). İşsiz dolaşan, başıboş. Var. **aware.** Eşanl. **bıralkı.**

Rom. *s. şi adj. Vagabond, hoinar.*

AVARELEŞMEK f. Avareleşmek.

1. Avare olmak.

2. Avarelik etmek, başı boş dolaşmak.

Rom. *v. 1. A deveni vagabond. 2. A vagabonda.*

AVARELĬK is. Avarelik, başı boş dolaşma.

Rom. *s. Vagabondaj.*

AVARŞA is. → **Avarca**.

AVDET is. (Ar. avdet) Avdet; dönüş, geri gelme. Eşanl. **kaytuw.**

Rom. *s. Reîntoarcere.*

AVDETŞĬ is. Yurduna geri dönüp gelen kimse.

Rom. *s. Persoană revenită acasă (din pribegie, din deportare etc.).*

AVİATOR is. (Fr.>Rom). Pilot, havacı.

Rom. *s. Aviator.*

AVİATSİYE, AVİAŢİE is. (Fr.>Rom). Havacılık. Eşanl. **awacılık.**

Rom. s. Aviaţie.

AVİON is. (Rom). Uçak, tayyare.

"Kanatı bar, canı yok, / Özĭ uşa, colı yok." - (Uşak, avion.) (Boztorgay).

"Alşaktan ketken aviyondan egĭlgen tarlalarınıñ üstĭne zehir atılır ve bo zehir böceklernĭ öldĭrĭr." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. Avion.

AVOKAT (avokat) is. (Fr., İtal.>Rom., Türk.). Avukat.

1. Hak arama ve kanun işlerinde bir davanın taraflarına yol gösteren kimse.

"İş sonra dawaga kalacak taa. Ondan da bĭr hayır bolmaz. Avokat köpten köp para ĭster." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

2. mec. Gerekmediği halde başkasının adına konuşan kimse.

• **Sen onıñ avokatısıñ mı ?** - Kendiliğinden, başkasının adına konuşan birine tepki olarak söylenen söz.

Rom. s. Avocat.

AVOKATLIK (avokatlıq) is. Avukatlık.

Rom. s. Avocatură.

AVŞAR öz.is. Avşar, Afşar; Iran ve Anadolu'da yaşayan bir Türkmen boyu.

Rom. s. propr. O veche seminţie turcmenă nomadă, în prezent sedentarizată şi pe cale de integrare în marea masă turcă din Anatolia şi Iran.

AVUÇ ve türevleri is. → **Awuş** ve türevleri.

"Peşĭn artına saklandı. Ekĭ avucındakı paraların da çıkardı. Bĭr yerge topladı. Saymaga başladı." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

"Bek cel esse tögĭlĭr terekte yaprak, / Almadık köyĭmĭzden bĭr avuç toprak." - (Soğuksu Muhacir Türküsü).

"Karasa, sabiynĭn ne güzel közĭ ! / Bĭr avuç nur sanke başçıgı, yüzü." - (Bekir S. Çobanzade – Tuwdım Bĭr Üyde).

"Vayde kartiy 'Bismillah' dep şaptıra / Mögedeknĭñ üstünden bĭr avuç para." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

AW[1] is. Av.

1. Avlama; evcil olmayan hayvanları vurma veya yakalama işi.

"Pazar günü akaylar kaşkır awına kettĭler." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Padĭşa avcılıknı pek seve eken. Künlerden bĭr kün özünĭñ başvezĭrĭnen avga çıkalar." - (C. Bekirov - Tairnen Zöre Destanı / Emel D.).

2. Bir hayvanın bir başka hayvanı yemek için yakalaması.

3. Av işinde yakalanan hayvan.

"Bakalar em cılanlar toprak astından şıgıp bataklıklarda yaşay başlarlar. Onıñ üşün legeleklerge aw köp tabılır." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

4. mec. Tuzağa düşürülen kimse.

• **Awga şıkmak** - Avlanmak için gitmek.

• **Kırk gün taban eti, bĭr gün aw etĭ."** - Deyim. Kırk gün taban eti, bir gün av eti.

• **Aw awlandı, sawsız sawlandı, delĭ üylendĭ.** - Deyim. Av avlandı, sağlıksız sağaldı, deli evlendi. (Arada çok şeyler değişti, anlamında).

• **Awcı awında, colşı colında kerek.** – Deyim. Avcı avında, yolcu yolunda gerek.

• **Awanak kĭşĭ awga arabaman keter."** - Atas. Avanak kişi ava araba ile gider.

Türk Lehç. : Kırım. , Nog. - **av;** Kazan. - **au;** Moğ. : **av;**

Rom. s. 1.- 2. Vânătoare, vânat. 3. Animal vânat. sau de vânat; pradă. 4. fig. Pradă; persoană aflată sub puterea cuiva.

AW[2] is. Ağ.

1. İplik veya telden göz göz şeklinde yapılmış örgü. **Balık awı. Arman awı. Kuş awı.** Eşanl. **ılım[1].**

"Balıkçılar awlarnı kermege başladılar. Atılgan awlarnıñ epsĭ balık man tolıp şıga edĭ." - (Tatar Tĭlĭ - II).

"İzet akay bĭr kürek sawırıp biday ata, / Amet akay bidaynı üstĭnden sıypap, awnı tarta." - (Necibe Şukuri - Azaplar).

2. Örümceğin salgılarıyla meydana getirdiği örgü. **Örmekşĭ awı.**

3. Şebeke. **Demĭrcolları awı –** Demiryolları ağı.

4. mec. Tuzak.

"Bĭr gün kele, dewdiy arslan tüşe awcı awına, / Şapalana, beş bölĭne, em bakırıp ökĭre." - (Okıma Kitabı - IV).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **av , ağ;** Kazan. - **au;**

Rom. s. 1. Plasă, fileu; năvod. 2. Pânză de păianjen. 3. Reţea. 4. fig. Cursă, uneltire.

AW[3] is. Ağ, apışlık; donun veya pantolonun apış arasına gelen yeri. Eşanl. **cırım.**

"Kölegĭmnĭñ ceñĭ yok, / Iştanımnıñ awı yok. / Kuşagımnıñ bawı yok." - (Boztorgay).

"Eskĭden kĭyekelgen geñĭş awlı ştanınday bolmagan , siftah kĭyĭyatırgan bo kesĭmlĭ pantolonı oga kiçkene de bolsa, bĭr efendĭ kıyafetĭ bermiy mĭ edĭ ?" - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **av;**

Rom. s. Parte a pantalonilor şi chiloţilor unde se împreunează cracii şi care acoperă părţile interioare ale coapselor.

AW[4] ünl. 1. Ha; hey. Şüphe, şaşkınlık, memnuniyet gibi türlü duygular anlatan ünlem.

"Portakal berĭp anasın / Aldadım aw, / Yarimnĭñ ak tösĭne / Caldadım aw, şay aruw." - (Boztorgay).

"Anaw bayır artında, aw, / Cayrap ta cata náne şeşek, náne şeşek." - (Boztorgay).

"Marşke mĭ eken dep edĭm, aw ! Koy, Allah korusun." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

2. (Tekrarlı) Köpek havlamasını anlatır. **Aw aw etĭp –** Havlayarak.

Türk Lehç. : Nog. - 1. **av.** 2. **av av.**

Rom. interj. 1. Măi ! Zău ! Exclamaţie cu diferite valori afective. 2. (Repetat) Cuvânt care imită lătratul câinelui.

-AW[5], - EW, -UW, -ÜW Yapım eki. 1. İsimlerden isim yapar, Türkçedeki -ağı ekinin varyantıdır : **Tımaw -** dumağı, **kılaw -** kılağı; **bugaw -** bukağı.

2. Türkçenin Kıpçak grubu lehçelerinde fiil köküne gelerek bir kıpçak mastar şeklini kurar : **Cama-w -** yamama, yamamak **, tĭr- ew -** direme, diremek **, kaş-uw -** kaçma, kaçmak **, mĭn-üw -** binme, binmek**.**

3. Daha çok, küçük sayılara gelerek "ikisi bir, üçü bir, ..." anlamında beraberlik ifade eden kelimeler yapar. Büyük sayılara gelmesi seyrektir. **Altı – altaw; ekĭ – ekew; üş – üşew.**

Rom. *Afix lexical. 1. Formează nume din nume. 2. Formează o variantă de infinitiv, specifică limbilor turcice cumanice.* **Camamak – camaw, tĭremek – tĭrew, kaşmak - kaşuw, mĭnmek - mĭnüw.** *3. Adăugat la numeralele cardinale (deobicei mici), formează nume de colecţii, cu sensuri precum : grup de doi, grup de trei, etc.*

AWA[1] is. (Ar. heva). Hava. Var. **hava, hawa[1].**

1. Yer yuvarlağını saran gazlar küresi; atmosfer.

2. Meteorolojik olayların bütünü.

"Cawınnı awanıñ yukusı, cellĭ awanıñ kuytusı tatlı." - Atas.

3. Canlıların üzerine etkisi bakımından hava yuvarlağının durumu.

"Awası arüw, ay carık, körĭne yıldız. / Akılımdan şıkmaysıñ, keşe kündüz." - (Boztorgay).

"Kökte uşkan kaz edĭ, / Awa cıllı, yaz edĭ. / Üş kün mektup yazmadım, / Çünkĭ vaktımaz edĭ." - (Boztorgay).

4. Gök yüzü.

"Awa aşık, bulutsız, ay karşıdan. / Dert biyledĭ ĭşĭmnĭ caş başımdan." - (Boztorgay).

5. Çevreyi kuşatan boşluk, yukarı.

"Sonra awuşına bĭrkaş biday tanesĭ alıp, onı kalın parmakları arasında sıgıp ve kül ufak etken son, awaga üfürgen." - (Boztorgay).

"Awalardan kaz geştĭ, / Tuymay kaldım, yaz geştĭ. / Nüşün yarem kelmedĭ? / Belkĭ menden bazgeştĭ." - (Boztorgay).

6. Gök doğrultusu.

7. Keyif, ruh hali.

8. (Görünüş, davranış, söz için) Bir kimseye mahsus özellik.

9. Tarz, uslup.

10. Durum, ortam, atmosfer.

11. mec. Anlamsız, boş durum, davranış, söz.

12. mec. Çekicilik, alım, cazibe.

- **Awa almak -** I - (Biri) a) Açık havada gezmek. b) argo. Umduğunu bulamamak. II - (Bir şeyin) İçine hava girmek.
- **Awa aşılmak -** Bulutlar dağılmak.
- **Awa buzmak -** Havada yağış ve fırtına belirtileri gözükmek.
- **Awa deñĭştĭrmek -** İklimi değişik bir yere gidip oturmak.
- **Awa kapanmak -** Hava bulutlanmak.
- **Awa kararmak -** a) Akşam karanlığı çökmek. b) Hava bulutlanmak.
- **Awa küresĭ (tabakası) -** Atmosfer.
- **Awa yolı -** Hava yolu; uçak yolu.
- **Awada kalmak -** a) Bir şey yüksekte, askıda bulunmak. b) mec. Bir iddia, deliller olmayınca inandırıcı görünmemek.
- **Awadan sudan konuşmak –** O an için bir önemi olmayan şeylerden söz etmek.
- **Awaga ketmek -** Boşa gitmek, hiçbir işe yaramamak.
- **Awaga sawurmak -** Gereksiz yere harcamak.
- **Awalarga uşmak -** Çok sevinmek.
- **Murnu awada –** Çok kibirli.
- **Taze awa -** Taze hava.
- **Temĭz awa -** Temiz hava.
- **Ananıñ aklı balada, balanıñ aklı awada. -** Deyim. Ananın aklı çocukta, çocuğun aklı havada.
- **Oga köre awa oş -** Deyim. Ona göre hava hoş; bir şeyin öyle veya başka türlü olması onu ilgilendirmez.
- **Börĭ tumanlı awanı süyer. –**Atas. Kurt dumanlı havayı sever.
- **Cawınlı awanıñ yukusı, cellĭ awanıñ kuytusı. –** Atas. Yağmurlu havanın uykusu, rüzgârlı havanın kuytusu (hoştur).

Rom. *s. 1. Aer, atmosferă. 2. Vreme , timp, stare a atmosferei. 3. Climă, aer. 4. Cer, văzduh. 5.-6. s. Aer, înalt, sus. 7. Voie, dispoziţie. 8. Expresie, mină, înfăţişare. 9. Stil, mod, fel, ton. 10. Ambianţă, cadru, decor. 11. Deşertăciune, fleac. 12. Atracţie, farmec.*

AWA[2] is. (Ar. heva). Müz. Hava; müzik eseri.

"Yırlar pĭte, deñĭşe, boldıramız. / Endĭ awa kalmadı, diy kartbabay." - (Bekir S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

"Oynaylar köp, türlĭ oyın, / Er caş süygen, bĭlgen soyın: / Laz awaları, zebekler, / Kol köterĭp cer tepmeler..." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Akay awası -** Ağır hareketlerle erkekler tarafından oynanan oyun ve bu oyunun müziği.
- **Awasına uymak -** Bir ortamın gidişine uyum göstermek.
- **Er bĭrĭ ayrı bĭr awa şalmak -** Her biri ayrı bir davranış ve düşüncede olmak.
- **Sepet awası şalmak –** mec. Sepetlemek; yanından kovmak.

Rom. *s. M uz. Cântec, melodie.*

AWA[3] öz. is. 1. Din. Havva Ana, Adem Aleyhisselâm'ın eşi. Var. **Havva**.

2. Kadın ismi : **Awa; Havva.**

Rom. *s. propr. Relig. Eva, soţia lui Adam.*

AWACILIK (awacılıq) is. Havacılık. Var. havacılık.

Rom. *s. 1. Aviaţie. 2. Aeronautică.*

AWADAR s. (Ar. hava+ Fars.-dar). Havadar; havası bol ve temiz.

Rom. *adj. Cu aer curat.*

AWADİS is. (Ar. havadis). Havadis; haber.

"Bĭr gün kele, Nasradin'nı buyuralar sofraga, / ... Ne telâş man awadiske aşıkkanın bĭlemĭz." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

"Tornına cettĭrĭp / Selime kartiy, / Awadis sagıngan, / Kıdıra bĭr üy." - (Mehmet Ablay - Kış Künĭ / Renkler).

"Aydı yokarı şıgayık ta, saga başka aytacak awadisĭm bar." - (Yaşar Memedemin - Canga Toymagan bĭr Obır).

Rom. *s. Ştire, veste; noutate.*

AWALAMA Herhangi bir anlamı olmayan, tekerlemelerde ses uyumu sağlamak için uydurulmuş kelime.

"Awalama, dawalama, / Dewe kuşu kuwalama." - (Boztorgay).

Rom. Cuvânt lipsit de sens, creat din considerente aliterative, întâlnit în creațiile populare.

AWALANDIRILMAK (**awalandırılmaq**) f. 1. Taze hava aldırılmak, havalandırılmak

"Eger bĭr üy awalandırılmasa onda otırganlarnıñ betlerĭ sararır, hastalanırlar." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Uçmasını sağlamak.

Rom. v. 1. A se aerisi. 2. A face să zboare.

AWALANDIRMA, -UW is. Havalandırma.

Rom. s. 1. Aerisire; acțiunea de a aerisi. 2. Înălțare.

AWALANDIRMAK (**awalandırmaq**) f. Havalandırmak, taze hava aldırmak.

"Bek arü, Amdi, dedĭ nenesĭ. Üynĭ awalandırmaknıñ faydasın anlaganıñ üşün kuwanaman." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Uçmasını sağlamak.

Rom. v. 1. A aerisi. 2. A înălța, a face să zboare.

AWALANMA, -UW is. Havalanma.

Rom. s. Faptul de **awalanmak**.

AWALANMAK (**awalanmaq**) f. Havalanmak.

1. Havası değiştirilmek; havalandırılmak.

2. Temiz hava almak; temiz havalı yerde oturmak, yaşamak.

"Bĭr kün Köroglu pencerelernĭñ bĭrĭnden bakkan vakıtta, karşıda Bolı hanının yaylasında kurulgan çadırnı ve o çadırga nasıldır bĭr kıznıñ kĭrĭp çıkkanın köre. ... Çadırga bara. Çadırnı avalanmaga çıkkan Bolı beylerĭnden bĭrĭsĭ kurgan eken." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

3. Uçmak, yükselmek.

4. mec. Yerinde duramaz olmak, kalkmak.

5. mec. Beğenilmeyen davranışlarda bulunmak.

Rom. v. 1. A se aerisi. 2. A ieși la aer curat; a trăi la aer curat. 3. A se înălța, a decola. 4. fig. A nu-și mai găsi locul. 5. fig. A-și da aere.

AWALATMAK (**awalatmaq**) f. → **Awalandırmak**.

AWALE is. (Ar. avale). Havale.

1. Bir işi başkasının yapmasına bırakma; görevlendirme, yükleme.

"O yaşnı araştırıp tapmak ve kim olganını bĭlmek içün şu ortalıkta aytuvlı kurtkanı sarayga çagıralar. Ona şu bellĭ olmagan yĭgĭtnĭ tapıp, dünya yüzünden yok etmeknĭ avale eteler." - (C. Bekirov - Arzı ve Gamber Destanı / Emel D.).

2. Posta ile para gönderme kâğıdı.

- **Sütüne awale etmek** – Bir işi yapıp yapmamasını kişinin vicdanına, insanlığına bırakmak.

Rom. s. 1. Lăsare pe seama cuiva, însărcinare; transfer, predare în seama cuiva. 2. Mandat poștal.

AWALI s. Havalı.

1. Herhandi bir nitelikte havası olan. **Temĭz awalı. Kĭrlĭ awalı.**

2. Temiz havalı; havadar.

"Ĭş yerlerĭ temĭz ve awalıdır. Yemek aşalgan kantinalar temĭz ve awalıdır." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. Sıkıştırılmış havası bulunan. **Awalı lâstĭk.**

4. mec. Göz alıcı, çekici.

5. mec. Kibirli, mağrur.

Rom. adj. 1. Cu aer. 2. Cu aer curat; bine aerisit. 3. Cu aer comprimat. 4. fig. Frapant; bătător la ochi. 5. fig. Cu aere; încrezut.

AWALIK (**awalıq**) is. Açık hava, açık yer.

"Kaytıp bĭr şayırlıkta catadı, awalıkta." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. Aer liber; loc deschis, neacoperit.

AWAM is. (Ar. avam) Avam; aşağı tabaka.

Rom. s. Plebe, drojdia societății, pătura de jos.

AWAN is. (Fars. haven). Havan.

"Talkan tüydĭm awanda, nenni, / Ulım közĭ tawanda, nenni." - (Boztorgay 2).

- **Awan elĭ (awan sokkı, awan tokmagı)** - Havan tokmağı.
- **Awanda suw tüymek** - Havanda su dövmek; boşuna uğraşmak. (*Rom. - a bate apa în piuă*).

Rom. s. Piuă.

AWANAK (**awanaq**) s. (Erm.>Türk). Avanak, aptal, kolayca aldatılabilen.

"Menmen köylĭnĭ aldatıp balıkların aşagan, / Ayuw degen awanaknı şontık kuyruk taşlagan." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

- **Awanak kĭşĭ awga arabaman keter.** - Atas. Avanak kişi ava araba ile gider.

Rom. adj. Prost, nerod, tont.

AWANAKLIK (**awanaqlıq**) is. Avanaklık.

Rom. s. Prostie, nerozie.

AWAN-TOBI is. Ask. Havan topu; kısa namlulu top..

Rom. s. Mil. Mortier.

AWARE s. ve is. → **Avare**.

"Bĭrkaş gün soñra terzĭ kadın maga Greenwood'nıñ 'Bĭr Kĭşkene Awarenĭñ Hakıykıy Hikâyesĭ' adlı kitabın berdĭ." - (M. Gorki'den terc. / Heyet - Okıma Kitabı V).

AWARELEŞMEK f. → **Avareleşmek**.

AWARELĬK is. → **Avarelĭk**.

AWASIZ s. Havasız.

1. Havası olmayan, hava almayan.

2. Havası az veya az oksijenli olan.

3. nec. Çekici olmayan.

Rom. adj. 1. Fără aer; lipsit de aer. 2. (Aer) Rarefiat sau viciat. 3. fig. Fără farmec.

AWASIZLIK (**awasızlıq**) is. Havasızlık.

Rom. s. 1. Lipsă de aer. 2. Lipsă de aer respirabil (de oxigen). 3. fig. Lipsă de farmec.

AWAYT is. (Ar. avaid -"bahşışlar"). Bahşiş.

1. Düğünde oynayana yapıştırılan para.

"Şarkıcı tellĭ şıraknıñ hawasın şala. / Bektemĭr Ayşe abaydan awaytnı ala." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

2. Bahşiş.

“Aşıkköz bala yerĭnden kıymıldamay, / Şıraknı bermiy bĭrewge, awaytnı almay.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. s. 1. Bancnotele care se lipesc de frunțile celor care joacă la nuntă și după terminarea jocului sunt predate lăutarilor. 2. Cadou, bacșiș.

AWAZ is. (Fars. avaz). Avaz.

1. Ses.

“Men bo yakta cılayman, ata curtım oylanıp, / Awazımnı kıtaman oysızlardan saklanıp.” - (A.B.C. ? - Raif Geray Kardaşıma / Emel M.).

2. Kuvvetli, yüksek ses; nara.

Türk Lehç. : Kazan. – **avaz;**

Rom. s. 1. Sunet; glas. 2. Strigăt, țipăt, urlet.

AWAZDAŞ s. Dilb. Sesteş, eş sesli.

Rom. adj. Lingv. Omonim.

AWAZDAŞLIK (awazdaşlıq) is. Dilb. Sesteşlik.

Rom. s. Lingv. Omonimie.

AWCI is. ve s. Avcı.

1. is. Avlanmayı seven veya bunu kendine geçim işi edinen kimse.

“Ama şaytĭp kĭrpĭ men ograşmakta ekende, tĭlkĭ, bĭr awcınıñ yaklaşkanın tuymay kala.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. s. Avcılara özgü olan.

3. Başka hayvanları yakalamakta usta olan (hayvan).

4. Ask. İyi tüfek kullanan (kimse).

5. mec. Birini veya bir şeyi ısrarla izleyen (kimse).

“Bĭr osal süyünç bar awcılar betĭnde. / Tĭzĭlşĭp turalar kĭyĭknĭñ çetĭnde. / Bĭr menmen uzakta duwañnı etken, Tuwganıñ, senĭñmen ölĭmge ketken.” - (Bekir S. Çobanzade - Zawallı Türük).

- **Awcı itĭ -** Av köpeği; avcı köpeği.
- **Awcı awında, yolcı yolında yakışır. -** Atas. Avcı avında, yolcu yolunda yakışır.

Türk Lehç. : Kırım - **avcı** , Kazan. - **auçı;** Moğ. : **avçin;**

Rom. s. și adj. 1. s. Vânător. 2. adj. De vânător, de vânătoare. 3. s. și adj. (Despre păsări) Răpitor, -oare. 4. s. și adj Mil. (Trăgător) de elită. 5. fig. Urmăritor, hăituitor.

AWCIKÖY öz. is. Avcıköy; Kırım’da, Yalta yakınında köy idi. Halkı partizanlara yardım ettiği için 1944’te Almanlar tarafından yakılıp yok edildi. İsmail Bey Gaspıralı (1851-1914) bu köyde doğmuştu.

“Dogmuşım ben Avcıköy’de, / Bin sekĭz yüz ellĭ bĭrde. / Mekânımdır Bahçesaray, / Mezarım, kĭm bĭlĭr nerde.” - (İsmail Gaspıralı – Seçilmiş Eserleri).)

Rom. s. propr. Fost sat în apropiere de Yalta (Crimeea), patria marelui iluminist tătar İsmail Bey Gaspâralî (1851-1914). În 1944 satul a fost ras de pe fața pământului de către ocupanții germani, pentru sprijinul care acesta îl acordase partizanilor.

AWCILIK (awcılıq) is. Avcılık.

“İşte balam, caşlıgımda men saga bek arüw etĭp awcılıknı üyretken edĭm, padışalıgımda sendĭy etĭp kuş awlagan başka bĭr kĭmse yok.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

- **Awcılık etmek -** Avlanmak; avcılıkla uğraşmak.

Rom. s. Vânătoare.

AWDARILMA, -UW is. 1. Devrilme; altı üste getirilme.

“Yüzüm teregĭ otırtılacak topraknıñ awdarılması, deren kazılması kerektĭr.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Yuvarlanma, dönme.

Rom. s. Faptul de **awdarılmak**. *1. Răsturnare; întoarcere cu fundul în sus. 2. Rostogolire.*

AWDARILMAK (awdarılmaq) f. **Awdarmak** işi yapılmak.

1. Devrilmek.

“Awdarıl Şatır, bas menĭ, körmesĭn közĭm alay, / Ölsem özĭm öliyĭm, ölmesĭn sözĭm, alay.” - (Boztorgay).

“Közĭñnĭ aç, coytulma ey tatar caş! / Abaylap cür! Awdarılgan car bolır.” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Yuvarlanmak, dönmek.

“Awdarılsam ah diymen, oñdan solga. / Dünya menĭm der edĭm, sen tüşseñ kolga.” - (Boztorgay).

“Kurtmolla: (Perde açılganda mĭnder üstünde cantaya berĭp otura, can sıkıntısından anyaka mĭnyaka awdarıla.” - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

- **Araba awdarılgan son col köstergen köp bolır.” -** Atas. Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.
- **Awdarılgan car bolır, aşıkközler bar bolır. –** Atas. Devrilen yok olur, açıkgözler var olur.

Rom. v. 1. A se răsturna. 2. A se rostogoli; a se zvârcoli.

AWDARIM is. 1. Devirme.

2. mec. Devrim.

“Eskĭ dünyanı bozdı, / Awdarımlar cönettĭ, / Canı bĭr dünya kurdı, / Sovyetler dewletĭ.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. 1. Răsturnare. 2. fig. Revoluție.

AWDARIŞMA is. Birbirini at üstünden düşürmeye çalışma oyunu, Orta Asya’da at sporunun bir şekli.

Rom. s. Un joc sportiv la popoarele din Asia Centrală, disputat între doi călăreți care încearcă să se doboare unul pe altul de pe cal.

AWDARMA, -UW is. Devirme; düşürme, yatırma, altını üste getirip koyma.

Rom. s. Acțiunea de **awdarmak**.

AWDARMAK (awdarmaq) f. Devirmek.

1. Ayakta veya dik duran bir şeyi düşürmek, yatırmak veya altını üste gelecek şekilde oturtmak.

2. (Toprağı) Sürmek.

“Kĭşĭler kelĭp müsürnĭ cıydılar, koşanlarnı kestĭler, cernĭ de awdardılar.” - (Ali Naci Cafer terc. / A. Brătescu-Voinești - Bödene Balası).

3. mec. Bir yönetim organının gücünü zorla elinden almak.

- **Kĭşkene (ummagan) şotık araba awdarır**. – Atas. Ummadığın çotuk araba devirir.

Rom. v. 1. A răsturna, a doborî. 2. A ara. 3. fig. A da jos de la putere ; a detrona.

AWDARTMAK (awdartmaq) f. Devirtmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **awdarmak**.

AWDIRMAK (awdırmaq) f. Ağmasına sebep olmak, ağmak işini yönlendirmek.

“Ondan soñ Selime ‘ttay, / fırsatnı eş kaşırmay, / Maktawlarnı ul yagına awdırdı.” - (İ. Ziyaeddin - Toy).

"Yıldırmnıñ aleyhĭne yıldırım cawdırdılar, / Batıdakı milletlernĭ tuwuşka awdırdılar." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - Üçüncĭ Mektup).

Rom. v. Factitiv de la **awmak**.

AWE is. 1. Yukarı yer, hava. Var. **awa.**

"Ay mübarek awede, şawlesĭ cerde. / Otırgaydık ekĭmĭz bĭr mĭnderde." - (Boztorgay).

2. zf. Yukarı, yüksek.

"Yıldızdan awe" - (Yüksel Zühal – Polatlı Ağzı).

Rom. s. 1. Aer, văzduh. 2. adv. Sus, la înălțime.

AWELEMEK f. 1. Uçmak; havada süzülmek.

"Ekewĭmĭz kuş bolayık, aweliyĭk. / Şınlaşayık, cıyınnı alt etiyĭk." - (Boztorgay).

2. Havada bir noktada, bir şeyin üzerinde kanat çırpmak.

"Aweliymen aweliy, konalmayman. / Awızıñdan bĭr cewap alalmayman." - (Boztorgay).

"Buruk dert aguwların tökkende, / Men özĭmnĭ yangız, yarım sezgende, / Baş üstümde awelegen kölgeñ bar." - (Abdullah Latifzade – Kölgeñ Bar).

Rom. v. 1. A zbura, a plana. 2. A flutura, a fâlfâi.

AWELENMEK f. Havalanmak, yükselmek, uçmak. Var. **awelemek.**

"(Karılgaç balabanları) Uçkan soñ, derdik, ĭstedĭklerĭ kadar gezecek, külecek, oynayacaklar; oynaşa oynaşa, awelene awelene köklerge, bulutlarga, ışıklarga yükselecekler." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

"Cĭksĭz kökke awelengen kartal kuşnıñ / Awes etken cennetĭsĭn, Yeşĭl Ada !" - (Mustafa Ahmet - Curtum / Emel M.).

Rom. v. 1. A zbura, a se înălța. 2. A flutura.

AWES is. (Ar. heves). Heves.

1. İstek, eğilim, arzu, merak. Var. **aweslĭk.**

"Esat awes men : / - Küneşnĭñ batkan yagına ne diyler ? dep soradı." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Gelip geçici istek.

3. s. İstekli, arzulu.

- **Awes bolmak** – İstekli olmak; düşkün olmak. **"Karaker atım yegerlep cönedĭm toyga, / Caşlıgımdan awesmen sĭznĭñ soyga."** - (Boztorgay).
- **Awes etmek** – İmrenmek, canı çekmek, istek duymak. **"Bĭr gün oca bakkalda táze sarımay köre, awes ete."** - (Boztorgay).
- **Awesĭ kalmamak** - İsteği (merağı) kalmamak.
- **Awesĭ kursagında kalmak** - İstediği bir şeyi elde edememek. (*Rom. - a-şi pune pofta în cui*).
- **Awesĭ tutmak** – İsteğe kapılmak. **"Eşĭttĭm senĭñ şıñlarıñ, tuttĭ awesĭm. / Uzatsam kolım cetmiycek, bakırsam sesĭm."** - (Boztorgay).
- **Awesĭn almak** - İstediği bir şeyi elde ederek ona doymak.
- **Awesĭn kırmak** - İsteklerini, düşüncelerini engellemek.
- **Awesĭne düşmek** - (Bir şeyin) Merakına düşmek, kapılmak.

Rom. s. 1. Dorință; poftă; pasiune. 2. Capriciu, toană. 3. adj. Dornic; doritor, amator.

AWESKÂR, AWESKYAR (**aweskâr**) is. (Ar.heves+ Fars.-kâr). Heveskâr, hevesli, meraklı.

Rom. adj. Doritor, amator, pasionat.

AWESKÂRLIK, AWESKYARLIK (**aweskârlıq**) is. Heveskârlık.

Rom. s. Amatorism.

AWESLENDĬRMEK f. Heveslendirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **aweslenmek**.

AWESLENME, **-ÜW** is. Heveslenme.

Rom. s. Faptul de **aweslenmek**.

AWESLENMEK f. Heveslenmek, heves etmek

1. Heves etmek, merak etmek, canı çekmek, istemek.

"Ayvaz'nıñ kulagına, ona da dört boynuzlı koçkar ketirgenĭñĭ anlatırsın. Ayvaz koçkarga aveslenĭr." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

2. (Bir şeyi) Kuvvetle istemek.

Rom. v. 1. A dori, a pofti. 2. A aspira, a tinde spre ceva.

AWESLĬ s. Hevesli.

Rom. adj. 1. Dornic, doritor, amator. 2. Pofticios. 3. Pasionat.

AWESLĬK is. 1. Heves, istek, arzu.

"Aweslĭgĭm torı at, ak taban tazı. / Sen bolgaydın başıma yazılgan yazı." - (Boztorgay).

2. Heveslilik, hevesli olma durumu; heveskârlık, tutkunluk. Var. **aweslĭlĭk.**

"Şınlap şıncı tuwulman, aweslĭk koymay, / Ölecekmen dünyanın zewkına toymay." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Dorință. 2. Starea de a fi doritor, pofticios sau pasionat.

AWESLĬLĬK is. Heveslilik.

Rom. s. Starea de a dori, de a pofti.

AWESSĬZ s. Hevessiz.

Rom. adj. Fără interes; indolent.

AWESSĬZLĬK is. Hevessizlik.

Rom. s. Lipsă de interes, lipsă de dorință.

AWGAN (**awğan**) s. Devrilmiş, yan yatmış.

Rom. adj. Răsturnat, culcat într-o rână.

AWGIN (**awğın**) s. Eğilimli; yatkın.

Rom. adj. Înclinat, cu înclinație spre ceva.

AWGIZMAK (**awğızmaq**) f. Devirmek. Eşanl. **awdırmak**.

Rom. v. A răsturna; a trece dincolo, a muta.

AWIK (**awıq**) s. → **Awuk**.

AWIL is. Var **awul.**

1. Köy. Eşanl. **köy.**

"Babam acĭ, akam bay, tabınım şonday. / Sen karagan awılda bĭzlerden yok ay." - (Boztorgay).

"Sogış bolsa, dawullar / Çalgan . Köyler, awıllar / Tolgan erge, cĭgĭtke." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Avlu; evin etrafındaki bahçe. Eşanl. **azbar.**

"Şalgıcılar şakırtuw hawasın şala, / Hep keleler kadınlar, tola awul." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

3. Ağıl; çiftlik.

• **At alsañ awulıman, kız alsañ uruwuman.** – Atas. At alırsan yetiştirildiği ağılı ile, kız alırsan soyu sopu ile (aramalısın).

• **Awla awla malıñ bolganşı, awılda arkañ bolsın.** - Atas. Ağıl ağıl malın olacağına, köyde arkan olsun.

Türk Lehç. : Kazan. – **avıl,** köy**;**

Rom. s. 1. Sat. 2. Curte, ogradă. 3. Ocol; fermă.

AWILDAMA, -W f. Havlama, ürüme.

Rom. s. Lătrare, hămăit.

AWILDAMAK (awıldamaq) f. Havlamak.

"Bĭr sürüw şoban itlerĭ ürĭp awıldap, oga karşı cuwırıp keleler." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A hămăi, a lătra.

AWILDAŞ is. Köydeş.

• **Awıldaşıñ kĭm bolsa, adanaşıñ şo bolır.** - Atas. Köydeşin kim ise, kardeşin o olur.

• **Awıldaşnı müşe ayırır, adanasnı bike ayırır.** - Atas. Köydeşleri sofrada ikram edilen et ayırır, kardeşleri karıları ayırır. (Bak **müşe** sözüne).

Rom. s. Consătean.

AWILŞA zf. Köyce.

Rom. adv. (Cu) tot satul.

AWINLAMAK (awınlamaq) f. → **Awınnamak**.

AWINNAMA, -W is. Ağnama.

Rom. s. Acțiunea de **awınnamak**.

AWINNAMAK (awınnamaq) f. (Kıpç. ağna-, avna-). Ağnamak, (hayvan) yere yatıp yuvarlanmak.

Rom. v. (Despre cai îndeosebi) A se tăvăli.

AWINNATMAK (awınnatmaq) f. Ağnatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **awınnamak**.

AWIR s. Ağır. Var. **awur, agır.**

1. Tartıda çok çeken. **Cengĭl, afif** karşıtı.

2. Yüklü.

3. Boyutları büyük olan.

4. Değeri çok olan, iyi, gösterişli. **"Awır kumaş keş satılır."** - Atas. (Boztorgay).

5. mec. Davranışları yavaş olan.

6. Çetin, güç, zor.

"Apakayıman hayatıñ, keşĭnmenĭñ awır cüklerĭn cengĭlleştĭrmek içün keneşĭr." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

"Dag yolu aylançık em agır, / Acımay çal kartnıñ nefesĭn." - (Rıza Halid - Şay Yaşaw Ne Kerek ? / Emel D.).

7. (Hastalık için) Tehlikeli, korkulu.

8. Sıkıntı veren, bunaltıcı.

9. Kırıcı, incitici.

"Bo hareketĭnden ötürü kızıp bazı şiyler aytmak ve teessüfün köstermek ĭstedĭ. Lâkin bazı awır sözlermen karşılandı." -(M.V. Yurtsever–Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

10. s. ve zf. Yavaş.

"Reşat awur dawrana, yorılmay kala." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

11. Müz. Yavaş tempolu.

"Dawulcı coşkın ... Bĭr awur hawa şala. Reşat tutup cüldenĭ bĭraz oynay, / Bĭlmese de, şáyĭna, bĭr adetnĭ yasay." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

11. Ağır başlı, ciddi.

12. (Koku için) Keskin, boğucu.

13. (Yiyecek için) Sindirimi güç.

14. Yoğun.

15. (Uyku için) Derin.

16. Sağır, güç işiten.

17. is. Spor. Ağır kategorisi.

• **Awır aksak ketmek** – Pek yavaş gitmek.

• **Awır awa** – Müz. Ağır tempolu hava.

• **Awır ayaklı** - (Kadın için) Gebe, hamile.

• **Awır basmak** - a) Ağırlığı fazla gelmek. b) mec. Bir nitelik üstün gelmek. **"Egĭn tarlaları dörtgen biçĭmĭnde, renk renk. Orak málĭ bolganı üşĭn, taa köp sarı renk awır basa."** - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).

• **Awır-başlı** – Olgun, ciddi.

• **Awır eşĭtmek** - Kulakları iyi işitmemek. **"Menĭm derdĭm, Ömĭrbek kardaşım, şodır. Kızım cesaretsĭz, bĭr de kulagı awur eşĭte."** - (Altay Kerim – Kâniye).

• **Awır kanlı** - Davranışları yavaş olan.

• **Awır kastalık** - Korkulu hastalık.

• **Awır kaşmak** - (Bir söz, bir davranış) Gücendirici olmak.

• **Awır kelmek** – a) (Bir şeyin) Ağırlığı fazla gelmek; ağır basmak. b) (Bir kimsenin) Gücüne gitmek; üzmek. **"Bek süygĭlĭ akasın coytmak ve hem de mektebĭnden kalmak Seytcan'ga bek awır keldĭ."** - (M. V. Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş). c) (Bir işin) Yapılması güç gelmek.

• **Awır sabır** – Ağır başlı, davranışları ölcülü. **"Balasına diycek cok. Awır sabır. Ĭşkĭde, oyında tabılmagan, mĭna saga bĭr cĭgĭt."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Awır söz** - İnsanın gücüne giden söz.

• **Awırdan almak** – a) (Bir işi) Yavaş yavaş yapmak. b) İsteksizce yapmak.

• **Awırına ketmek** – Gücüne gitmek, insanı gücendirmek.

• **Cengĭlnĭñ astından, awırnıñ üstünden geşken soyı** - Deyim. Hafif şeyin altından, ağırın üstünden geçen biri.

• **Kolı awır** - Deyim. Şamarı, tokadı çok kuvvetli olan.

• **Arık atka kuyrugı awır.** – Atas. Takatsız ata kuyruğu bile ağırdır.

• **Awır ketken tez barır.** - Atas. Ağır giden çabuk varır.

• **Awır kumaş keş öter / satılır.** – Atas. Ağır / kıymetli, iyi kumaş geç gider (satılır).

• **Boldırgan atka büldürgen de awır.** – Atas. Yorgun ata böğürtlen de (küçük yük bile) ağır.

• **Taş cerĭnde awurdır.** - Atas. Taş yerinde ağırdır.

Türk Lehç. . Kırım - **avur, ağır;** Nog., Kazak., Kazan. - **avır;** Karaçay Malkar. - **avur;**

Rom. adj. Greu (în diferitele sale semnifcații). 1. Cu greutate mare. 2. Încărcat. 3. Mare, masiv. 4. Scump, prețios. 5. Greoi, încet. 6. Dificil, complicat. 7. Periculos, primejdios. 8. Insuportabil. 9. Jignitor. 10. adj. și adv. Încet, lent. 11. Muz. Andante. 12. (Miros) Neplăcut. 13. Care se asimilează cu greutate. 14. Dens. 15. (Somn) Adânc. 16. (Despre auz) Slab. 17. Sp. Categoria grea.

AWIRAYAK, **AWIRAYAKLI** (**awırayaq, awırayaqlı**) s. Ağır ayak, hamile.

"Rahmetlīnīñ apakayı awırayaklı eken. Dogıracak zamanı kelgende awırmaga başlay." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

"Şo künden başlap arası altı ay geşe. Kız awırayaklı kala." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

Rom. adj. Gravidă, însărcinată.

AWIRAYMAK (**awıraymaq**) f. Ağırlaşmak. Var. **awırlaşmak**.

Rom. v. A se îngreuna.

AWIRAYTMAK (**awıraytmaq**) f. Ağırlaştırmak. Var. **awırlaştırmak**.

Rom. v. A îngreuna.

AWIRBAŞLI s. Ağır başlı, ciddi, davranışları ölçülü. Var. **awurbaşlı.**

"Añlaysıñ mı, Şatlak Ali ? Teran awırbaşlı bol." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

"Sultaniye tek kızı Halim baynıñ, /... Bek namuslı, temellī, awırbaşlı, / Fidan bellī, yakışıklı, uzun şáşlī." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

Rom. adj. Serios, grav.

AWIRBAŞLILIK (**awırbaşlılıq**) is. Ağır başlılık, ciddiyet.

Rom. s. Seriozitate, gravitate.

AWIRCA s. ve zf. Oldukça ağır.

Rom. adj. şi adv. Cam greu; destul de greu.

AWIRDARMAK (**awırdarmaq**) f. 1. Ağırlaştırmak.

2. mec. Yere eğdirmek.

"Hazırlanıp kelgende / Awurdarmasın Hudayım / Er cīgītdīñ mañnayın." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Adil Sultan, Kazak Kırgız variyantı).

Rom. v. 1. A îngreuna. 2. fig. A apleca, a înclina.

AWIRI is. Ağrı. Var. **awıruw.**

"Tuzın acısından, aurısından yuklamay. Otıra pītīn keşe közīn cıltıratıp." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. Durere.

AWIRINŞI s. Hastalıklı.

- **Baynıñ bīr ulı bolır, awırınşı bolır. / Carlınıñ bīr atı bolır, cawrınşı bolır.** - Atas. Zenginin bir oğlu olur, hastalıklı olur, yoksulun bir atı olur, güçlü kuvvetli olur.

Rom. adj. Bolnăvicios, debil.

AWIRLAŞMA, **-UW** is. Ağırlaşma.

Rom. s. 1. Îngreunare. 2. fig. Agravare, înrăutăţire.

AWIRLAŞMAK (**awırlaşmaq**) f. Ağırlaşmak Var. **awıraymak**.

1. Daha ağır olmak, ağırlığı artmak.

"Kalpaklarımız burnunuzga kadar tüşe ve urbalar endī awurlaşkanday bola edī." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. (Hava) Bozulmak, oksijeni azalıp sıkıcı olmaya başlamak.

"Bīr odada uzun vakıt otırılsa ya da īşlense, awası awırlaşır ve bozılır." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. mec. Güçleşmek, zorlaşmak; ağır bir hal almak.

"Awurlaştı ketkete salıngan türlī şartlar, / Neday ceza berecegīn arüw bīleler kartlar." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

4. (Hastalık) Artmak, kötüleşmek.

Rom. v. 1. A se îngreuna. 2. (Aerul) A se strica, a se vicia. 3. fig. (Despre condiţii) A se înrăutăţi, a se înăspri. 4. (Despre sănătate). A se agrava, a se înrăutăţi.

AWIRLAŞTIRMA, **-UW** is. Ağırlaştırma.

Rom. s. Îngreunare; agravare.

AWIRLAŞTIRMAK (**awırlaştırmaq**) f. Ağırlaştırmak, ağır hale getirmek, ağırlaşmasına sebep olmak.

"Wayīmsīzlīk ve bīrlīksīzlīkmen hem özīn, hem de milletīñ vaziyetīn awırlaştırmış bolır." - (Necip H. Fazıl – Özīmce).

Rom. v. 1. A îngreuna 2. A agrava.

AWIRLIGINCA (**awırlığınca**) zf. Ağırlığınca; ağırlığı kadar.

- **Awırlıgınca altın etmek** - Çok değerli olmak.

Rom. adv. Pe măsura greutăţii (lui).

AWIRLIK (**awırlıq**) is. Ağırlık.

1. Ağır olma durumu, derecesi.

2. Ağır nesne.

"Suw īşīnde şalışkanlarnıñ arasında, genīş omızlı, uzun boylı bīr cīgīt, en balaban awırlıklarnı kötere, yorılmay başkalarına da cesaret bere eken." - (Boztorgay).

3. Tartıda kullanılan ölçü birimleri.

4. Fiz. Yer çekimininin nesneler üzerindeki gücü.

"Su, özīnīn kömīrden taa köp şiyler bīlgenīn şo sözler men anlattı : ... yükseklīkten maşinalarnıñ capalaklı tegerşīklerī üstüne tögīlīp awurlıgım man, kuwetīm men maşinalarnıñ tegerşīklerīn aylandıraman." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

5. Ask. Bir askeri birliğe ait her türlü yükler.

6. Yük, bagaj; fazlalık

"Ögīzge müyüz awırlık etmez." - Atas. (Boztorgay).

7. Ağır başlılık.

8. mec. Zahmet, zorluk, yük, külfet.

"... bazı bīr sıralarında üy awırlıgı, aile gailesi astında babasın ezīlgenīn tuya ve onlarnıñ cengīlleştīrīlmelerī üşün tüşüne, ograşa." - (Necip H. Fazıl - Bīr Konferans).

"Menlībike deren tüşüncelerge daldı. Bīr yaktan özīnīñ yaşaw awurlıkları, bīr yaktan da Hisami'nıñ dertī onı bek kaárlendīrdī." - (Kavi Necmi'den / Heyet - Okıma Kitabı V).

9. Tehlikeli olma durumu.

10. Sıkıntı, bunalım.

"Cılama kelīn, cılama kıymasım, / Awurlık basar." - (Boztorgay).

11. Uyuşukluk ve gevşeklik durumu.

"Kurtvelī : Apakay, bugün üstümde yaman bīr awırlık tuyaman." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Turıp turgan cerde, bīrden bīrge üstīme bīr awırlık şöge, asıl kayerde kalganımnı bīlalmayman." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

12. Uykuda iken duyulan boğulma, havasızlık duygusu.

13. Sorumluluk.

14. Etki, baskı.

15. Dikkati bir şey üzerinde toplama.

16. Tercihi bir şeyden yana kullanma. **Awırlıgın salmak.**

- **Awırlıgın ortaga salmak -** Kişiliğini ve sözünü kabul ettirmek.
- **Awırlık bolmak** – Birine yük olmak. **"Akar közĭmnĭñ yaşı, / Sewda er şiynĭñ başı. / Saga awırlık bolmam, Kalbĭñde menĭ taşı." -** (Boztorgay).
- **Awırlık etmek** – a) Ağırlık olmak, birine yük olmak. **"Ya o fesĭ ! Başına ne kadar awırlık ete edĭ." -** (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı). b) mec. Ağır gelmek, gücendirmek, üzmek. **"Aytkan sözĭm awırlık etmesĭn, rahmetlĭ babam 'lafım üstüne şıgarman, elge yatlı bolmak ĭstemem' de'en itikatta tabılgan bĭr kĭşĭ bolganından, paalılıgın hiç karamadı." -** (N. H. Fazıl – Caş Fidanlar).
- **Awırlık kazanmak** - (Bir şey) Artmak, önem kazanmak, etkili olmak. **"Son zamanlarda bĭrĭncĭ türdekĭ araştırmacılar azalmakta bolıp, ekĭncĭ türdekĭ alimler awurlık kazanmaktalar." -** (Tahsin Cemil - Tatar Adı).
- **Awırlık süyegĭ** - esk. Anat. Atlas kemiği.
- **Awırlık şökmek** - (Üstüne ...) Gevşeklik ve uyku veya sıkıntı gelmek.
- **Awırlıgım kazakka, cengĭllĭgĭm özĭme -** Deyim. Hıdrellez günü çocukların bir gelenege uyarak çimenliklerde takla atarken söylediği bir söz.
- **Ögĭzge müyüzĭ awırlık etmez**. – Atas. Öküze boynuzu ağırlık etmez.

<u>Rom.</u> *s. Greutate (în diferitele sale sensuri). 1. Însuşirea de a fi greu; greime. 2. Obiect greu 3. Măsură de greutate. 4. Fiz. Gravitate. 5. Mil. Efecte, bagaje. 6. fig. Surplus, sarcină, povară. 7. fig. Serioztate, gravitate. 8. fig. Osteneală. 9. fig. Pericol, obstacol, inconvenient, impediment. 10. Senzaţie de apăsare. 11. Senzaţie de moleşeală. 12.Coşmar. 13. Responsabilitate. 14. Presiune. 15. Concentrare, comasare. 16. Pondere, preponderenţă.*

AWIRLIKLI (**awırlıqlı**) s. Ağırlıklı.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Cu greutate. 2. fig. Cu pondere, cu prevalare.*

AWIRLIKSIZ (**awırlıqsız**) s. 1. Ağırlıksız; yüksüz, bagajsız.

2. Ağırlığı az.

3. mec. Zorluksuz, zahmetsiz.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Fără sarcini, fără bagaje. 2. İmponderabil. 3. fig. Lipsit de greutăţi, de impedimente.*

AWIRLIKSIZLIK (**awırlıqsızlıq**) is. 1. Ağırlıksızlık.

2. Zahmetsizlik, ağırlıksızlık; rahatlık.

<u>Rom.</u> *s. 1. İmponderabilitate. 2. Lipsă de impedimente; comoditate.*

AWIRMA, -UW is. Ağrıma, ağrı.

> **"Teselli berecek, göñĭl <u>awurmasın</u> alacak sözler kelĭp aytsalar da, Zahide toktamay. Onıñ kalbĭ belkĭ bĭrşiyler tuya edĭ." -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **awırmak***. Durere.*

AWIRMAK (**awırmaq**) f. Ağrımak. Var. **awurmak**, **awıruw**.

1. (Vücudun bir yeri) Ağrılı olmak.

> **"Alla, başım <u>awıra</u>, / Ay tamagım, / Kaydalarda cüre eken / Aydamagım." -** (Boztorgay).

> **"Mĭnyerden anyerge kımıldasam, ekĭ üç güngeşĭ alay kemĭklerĭm <u>awıriy</u>." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

2. Hastalanmak, hasta yatmak.

> **"<u>Awursam</u> ah der kĭmsem yok, ölsem cılar. / Betĭmnĭ sıypap, közĭmnĭ kĭm cumdurar?" -** (Boztorgay).

> **"Allah etmeye, bĭr kün <u>awırawıysam</u>, ya pat dep ölewuysam, aná kaldı bĭr sürü bala cayraşıp." -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

> **"Şĭmdĭ arüwmen desem, bĭr tınış sonra <u>awriyman</u>." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Canı awırmak -** Üzülmek, rahatsız olmak. **"Bonday sarış bĭr aka man kĭm bĭle ne álde bolganların üyrenĭp canım awurır dep, sormadım." -** (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).
- **Taş atıp belĭ awırmadı**. – Deyim. Herhangi bir zahmete katlanmadı.
- **Yemĭn etsem başım awırmaz. –** Deyim. Yemin etsem başım ağrımaz. "Gerçek olduğundan eminim." anlamında.
- **Abaylamay sölengen awırmay ölĭr. –** Atas. Ne dediğinin farkında olmayan, hastalanmadan ölür. (Hastalığını da idrak edemez.)
- **Awırıp catkan ölmez, ökĭrĭp cürgen ölĭr. –** Atas. Hasta yatan ölmez, böğürüp dolaşan ölür.
- **Awırmagan baş bostan korkulıgında bolır. -** Atas. Ağrımayan baş bostan korkuluğunda olur.
- **Awırmagan başıña cawlık baylama. –** Atas. Ağrımayan başına bez bağlama.
- **Karnıñ awırsa, awzıñ tıy. / Közĭñ awırsa, kolıñ tıy." -** Atas. Karnın ağrıyorsa ağzına hakim ol, gözün ağrıyorsa, eline.
- **Tĭl, awırgan tĭşke tiyer. –** Atas. Dil ağrıyan dişe dokunur.
- **Tĭşĭñ awursa tĭlĭñ tıy, közĭñ awursa kolıñ tıy.** - Atas. Dişin ağrıyorsa diline hakim ol, gözün ağrıyorsa, eline.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım - **ağırmaq**; Nog., Kazan. - **avıruv;** Karaçay Malkar. - **avrumaq;**

<u>Rom.</u> *v. 1. A durea. 2. A se îmbolnăvi.*

AWIR SABIR s. Ağır, ağır kanlı, hareketleri yavaş olan.

<u>Rom.</u> *adj. Domol, potolit, blând.*

AWIRSINMA[1] , -UW is. Ağırsama.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **awırsınmak[1].**

AWIRSINMA[2] , -UW is. Hastalanır gibi olma, bir kırıklık hissetme.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **awırsınmak[2].**

AWIRSINMAK[1] (**awırsınmaq**) f. Ağırsamak; bir işi ağır bulmak, kendine zahmet saymak, yapmaya üşenmek, yüksünmek.

> **"Babam bonday vakıtta karganıp : / - Onlar mında bütün keşe aşap ĭşĭp otırsınlar, sen mında keşe yukısın yuklayalmay at cegĭp, onlarnı aketĭp taşla, dep <u>awursına</u>, kamıtlarnı köterĭp şıgıp kete edĭ." -** (M. Gafuri'den / Heyet - Okıma Kitabı V).

> **"Ayse, sopa'akam, <u>awırsınmasañ</u> mınaw bızawnıñ yarısın salayım atıña, al ket onı da, babama ber, akşamga senĭ sıylar." -** (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

<u>Rom.</u> *v. A considera o treabă ca o povară.*

AWIRSINMAK[2] (**awırsınmaq**) f. Hastalanır gibi olmak, bir kırıklık hissetmek.

<u>Rom.</u> *v. A fi cam bolnav.*

AWIRŞA-KATIK is. Kışın tüketilmek üzere hazırlanıp saklanan tuzlu yoğurt.

Rom. *s. Iaurt gros şi sărat, de păstrat pentru a fi consumat mai târziu.*

AWIRŞMAK (**awırşmaq**) f. (Birçok kişi) Hastalanmak.

Rom. *v. coactiv. (Un colectiv de oameni) A se îmbolnăvi.*

AWIRTMA, **-UW** is. Ağrıtma.

Rom. *s. Acţiunea de* **awırtmak**.

AWIRTMAK (**awırtmaq**) f. Ağrıtmak. Var. **awurtmak**.

1. Ağrı vermek; incitmek.

"Men endî padışa apakayı boldım, ne üşîn kîlîm tokıyım, kollarım awırtayım mı ? diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. Hasta etmek.

3. mec. Rahatsız etmek, üzmek.

- **Baş awırtmak –** Baş ağrıtmak, can sıkmak.
- **Canın awırtmak –** a) Dayanılmaz ağrilar vermek. b) mec. Üzmek.
- **Köp laf baş awırtır. –** Atas. Çok laf baş ağrıtır.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **awırmak**. *1. A provoca durere. 2. A îmbolnăvi, a cauza boală. 3. fig. A face să sufere, să se amărască.*

AWIRUW is. 1. is. ve f. → **Awırma, Awırmak.**

2. Ağrı.

"Lambır çayı suwuklatuwga ve bogaz awruwlarına ilâçtîr." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer – Okuma Kitabı III).

"Awıruwlarına dayanalmaganda halkka dertîn kaytîp añlatacagın bîlmiy de, onıñ üşîn bolaytıp sandıraklay edî, zawallı." - (Acemin Baubek – Ebanay).

3. Hastalık.

"Sabri'nîñ awıruwı ve ölmesîmen epiyce aksagan aile îşlerîn bîrkaç senede arüw yolga saldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekî Arkadaş).

- **Awıruwı kesîlmek -** Ağrısı dinmek, ağrısı yok olmak.

Rom. *1. Îmbolnăvire; a se îmbolnăvi. Vezi* **Awırma, Awırmak**. *2. Durere, junghi. 3. Boală.*

AWIRUWLI s. Ağrılı.

Rom. *adj. Însoţit de dureri; cu dureri.*

AWIRUWSIZ s.Ağrısız.

- **Az aşım awıruwsız başım –** Atas. Az aşım, ağrısız başım.

Rom. *adj. Fără durere, care nu doare.*

AWIŞ is. → **Awuş**.

"Dört kulaklı kazanga koş awış uwmaş. / Cürekte may kalmadı, îşte kuwnaş." - (Boztorgay).

"Astı terî, / Üstî terî. / Ortasında bîr awış tarî." - **Incır.** (Boztorgay).

- **Elge awışka sıymaz –** Ele avuca sığmaz.
- **Elde awışta cok. -** Elde avuçta yok.
- **El awuşıman suw îşken kanmaz. –** Atas. El avucuyla suw içen susuzluğunu gideremez.
- **Para awışıñ kîrîdîr, cuwular keter. –** Atas. Para avucunun kiridir, yıkanırken yok olur gider.

AWIŞLAMAK (**awışlamaq**) f. → **Awuşlamak**.

"Bîz ballar, köşe başında, karanlıktan yararlanıp, sînî men ketîrîlgen börtmeşnî awışlap awışlap alıp kaşa edîk." - (Nevat Yusuf Sarıgöl - Adetlerîmîz).

AWIŞMA, -UW is. 1. Yer değiştirme.

2. Değişme, değişim.

Rom. *s. Faptul de* **awışmak**.

AWIŞMAK (**awışmaq**) f. Var. **awuşmak**.

1. Yer değiştirmek, yerini bırakıp başka yere geçmek.

"Toydan toyga awışıp / Keday yârge kawışıp / Oñganlıkka dalganlar." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"(Apakaylar) Şîmdîlîk mında kîrîp turarlar da, sonradan awışırlar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

2. (Yıl) Bitip değişmek.

"Ketecekmen köyîmden yıl awışmay. / Tañrı canım almasın, bîz kawuşmay." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kazan. – **avışu;**

Rom. *v.1. A se muta, a-şi schimba locul. 2. (Anul) A se împlini, a se schimba.*

AWIŞTIRILMAK (**awıştırılmaq**) f. Değiştirilmek; değiştirmek işi yapılmak.

"Tabılgan yerlerînde, - bek az - , koldan kolga awıştırılıp okungan Gülbünü Hanan, Unutulmaz Közcaşları, Kök Kitap'larıñ sayısı Sagış'man bîrew taa arttı." - (Necip H. Fazıl – "Sagış").

"O küz, mekteplernîñ aşılganı bîr ay bolgan edî. Bîznîñ tatar mektebînîñ taa kirametî awuştırılıp pîtmiy edî." - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **awıştırmak**. *A se schimba, a fi schimbat.*

AWIŞTIRMA, -UW is. Değiştirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **awıştırmak**.

AWIŞTIRMAK (**awıştırmaq**) f. Değiştirmek.

1. Değişikliğe uğratmak, başka bir biçime sokmak.

2. Bir şey veya bir kimseyi bulunduğu bir yerden başka bir yere almak.

3. Bir şey verip yerine başka bir şey almak.

4. Birini bırakıp başkasını edinmek veya kullanmak.

"Soñ, atlarnı orak maşinasına cegîp şalmaga başladılar. Sade atlarnı awıştırp, ta ekîndîge kadar dewam ettîler." - (Ekrem Menlibay - Bîr Yaz Aşkı).

5. Başka bir duruma, başka bir görünüme getirmek.

6. Anlatıma yeni bir içerik vermek.

Rom. *v. A schimba. 1. A da unui lucru altă formă, alt aspect. 2. A muta în alt loc. 3. A ceda un lucru pentru a lua altul în locul lui. 4. A folosi un alt obiect în locul celui de mai înainte. 5. A modifica natura a ceva. 6. A da un alt conţinut unei relatări.*

AWIŞTIRTMAK (**awıştırtmaq**) f. Değiştirtmek.

Rom. *v. Factitiv de la* **awıştırmak**.

AWITMAK (**awıtmaq**) f. → **Awutmak**.

"Aman, katseñ et, bek calbaraman, menîm awıruwım bîraz awıtmaga kara." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

AWIZ is. Ağız. Var. **awuz, agız.**

1 **.** Ağız organı, ağız boşluğu.

"Hacı Totay awzına bĭraz suw damlatır. Kurtvelĭ awzın kıbırdatıp bĭr ekĭ calmanır." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Bĭr de baklawa kele ... Ah, mübarek ! / ... Awzıña alganda watıla hemen." - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

2. Ağız organının dudaklarla çevrelenmiş bölümü.

"Ay tek şatır, tek şatır, / Tek şatırda kız catır. / Awzın öpseñ bal tatır, / Kuşaklasañ kurcatır." - (Boztorgay).

"Alimseyit oga köstermeden awuzın cayıp teran küler." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Marüfe awızında sĭgáraman kĭrer. Dargın." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. Kap, torba gibi nesnelerin, içi boş hacımların açık yanı.

"Kĭsemdĭñ awzın aştım, / Paranı cerge şaştım, / Köp bergen maldan, / Az bergen candan." - (Boztorgay).

"Sahne Seyityaya'nıñ üyĭn añdırır. Kerime sırtta, sandıgıñ awzında, cerde otırı." - (N. H. Fazıl – Cawşılık).

"Ka, köriyĭm şonıñ 'ah' man 'of'ı neday şiy eken ? dep şĭşenĭñ awzın aşa ve parmagın tıgıp karay." - (İsmail Ziyaeddin - Ah man Of Masalı).

4. Kesici aletlerin keskin yanı. **Pışak awzı.**

5. Bir akar suyun denize veya göle döküldüğü yer. **Dere awzı.**

6. Yol, körfez, liman gibi yerlerin giriş çıkış yerleri.

7. Kavşak.

8. (Tehlikeli olabilecek şeyler için) Başlangıç yeri. **Tobıñ awzı. Şukurıñ awzı. Kuyu awzı.**

9. Dilb. Ağız, dilin bölgesel özelliklere sahip alt türü.

10. Üslûp, ifade özelliği.

11. mec. Konuşma, sözle açıklama.

"Kırsıznıñ awzı aytmasa da, közĭ aytar." – Atas. (Boztorgay).

"Bari bĭr hayırlı söz şıkkaydı awzıñdan." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"El awızın Edege tıyalmaz." - Atas. (Boztorgay).

12. Haber, söz.

"Şorabay saga kız bermez, cĭberme awuz. / Üfürse, celde ketkendiy, sen bĭr kawuz." - (Boztotgay).

13. mec. Dolambaçlı söz.

14. mec. Beğeni, zevk.

"Dolapta kurabiye bar ama, awzıña köre tuwul." - Atas. (Boztorgay).

- **Awız alışkanlıgı** – Bir sözü sık sık kullanma durumu.
- **Awız aramak** – Öğrenmek istediği şeyi söyletecek yolda dil kullanmak. **"Ak deryanıñ üstünde taktadan col, /Awız aray duşmanlar, tĭlĭñe sak bol."** - (Boztorgay).
- **Awız aşmak** – a) Konuşmak. b) Azarlamak. c) Gayesiz dolaşmak, aptalca bakmak.
- **Awız aşmamak** – Hiç konuşmamak, susup kalmak.
- **Awız aştırmamak** – Başkasına konuşma fırsatı vermemek.
- **Awız awızga** – Birbirine pek yakın durarak.
- **Awız bĭrlĭgĭ etmek** - Bir konuda anlaşarak aynı şekilde konuşmak.
- **Awız boşlıgı** - Anat. Ağız boşluğu. (*Rom. - cavitate bucală*).
- **Awız burun (murun)** – Ağız burun; yüz.
- **Awız-cawlık etmek** – Dedikodu konusu etmek. **"Millet eken, din eken, vatan eken, / Kaç cıllar bar, amma da söz tapkansız. / Bĭr fukare içkende, zewk etkende, / Awız cawlık etmege bez tapkansız."** - (Şevki Bektöre – Sarhoş Boray'ıñ İnadı).
- **Awız deñĭştĭrmek** – Önce söylediğini başka türlü anlatmak.
- **Awız ĭşĭ** – Ağız içi.
- **Awız kalabalıgı** - Art arda sıralanan gereksiz ve şaşırtıcı sözler.
- **Awız kawgası** – Karşılıklı bağrışma.
- **Awız sarısı** – a) Yeni doğan kuş yavrularında ağız kenarlarında bulunan sarılık. b) mec. Çocukluk alâmetleri. **"Onbeş onaltı caşında bĭr kıznı şĭmdĭden erge berĭp ne añlaycaksıñ ? Taa awzın sarısı ketmegen bĭr bala !"** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Awız sasıgı** – Ağız kokusu; bir kimsenin çekilmez yanları.
- **Awız seslerĭ** - Dilb. Ağız sesleri. (*Rom. - Fonet. - sunete orale*).
- **Awız suwı** - Salya.
- **Awız tadı** - a) (Aile ve toplum içinde) İyi geçinme, rahatlık. b) Bir şeyi keyifle yeme.
- **Awız tolısı** – a) Ağzın alabileceği kadar. b) mec. Pek çok. **"Irgat bolıp kĭşkene bĭr ĭş içün bĭle awız tolısı laflar eşĭtmek, ... eñ ziyade hoşuma ketmegen bĭr şiydĭr."** - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).
- **Awızda sakız bolmak** - Herkes tarafından sık sık sözü edilmek, dedikodu konusu olmak.
- **Awızdan awızga** - Ağızdan ağza; birinden birine (söylenmek).
- **Awızdan aytıp oynamak** – Kendisi çalıp oynamak. **"Arada bĭr awızdan beytler aytıp / Dört beş türlü hawaga oynaylar şáytĭp."** - (M.Vani Yurtsever – Toy, şiir).
- **Awızdan kapmak** - Başkalarından dinleyerek bazı bilgiler edinmek.
- **Awızga alınmaycak laplar** - Söylenmesi yakışıksız sözler.
- **Awzı balaban** - Abartarak konuşan; bol keseden atan.
- **Awzı bek** - Ağzı sıkı; sır saklamasını bilen.
- **Awzı bızık** - Ağzı bozuk, küfürlü konuşan.
- **Awzı canmak** - Bir olaydan büyük zarar görmek.
- **Awzı cabılmamak** - Ağzı kapanmamak, susmak bilmemek. **"Bĭr kere Kırım dep başlasa, bĭr daha awızı cabılmaz edĭ."** - (M. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).
- **Awzı kanlı** - Zalimliği aşikâr olan.
- **Awzı kıyışmak** - Ağzı çarpılmak.
- **Awzı kulaklarına cetmek** - Çok sevinmek.
- **Awzı kurumak** - a) İçecek ihtiyacı duymak. b) Bir konuyu tekrar etmekten bıkkınlık gelmek.
- **Awzı murnı cerĭnde** - Oldukça güzel, yakışıklı.
- **Awzı pis** - Küfürlü, açık saçık konuşan.
- **Awzı sıkı** - Sır saklamasını bilen.
- **Awzı suwlanmak** - İmrenmek.
- **Awzı süt kokımak** – Çok toy olmak.
- **Awzı tırşawlı** – Konuşamaz durumda, (ağzı köstekli).
- **Awzı toktamamak** – Sürekli konuşmak.

- **Awzıman kuş tutmak -** Türlü türlü hünerler göstermek.
- **Awzın aşmak –** a) Konuşmaya başlamak. b) Ağır sözler söylemek. c) Aptalca bakmak. **“Cambaz colda awzın aşkan, / Paraların cerge şaşkan. / Şaşkanından kalganı / Şappaznıñ bolgan.” -** (Boztorgay).
- **Awzın aşmamak -** Hiçbir söz söylememek.
- **Awzın payın almak** – Hak ettiği cevabı almak.
- **Awzın sasıgın koklamak (Bĭrewnĭñ …)** – Ağzının kokusunu çekmek; çekilmez davranış ve sözlerine katlanmak. **“Niçün ta uzakta otırgan bĭr padşanıñ awzın sasıgın koklap otırasıñız ?” -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Awzın suwı şıbırmak -** Ağzı sulanmak, imrenmek.
- **Awzın tıkamak -** Susturmak.
- **Awzın tıymamak –** Susturmamak.
- **Awzın toldırıp aytmak –** Böbürlenerek konuşmak.
- **Awzın toplamak -** Söylemekte olduğu sözleri kesmek.
- **Awzın tutmak -** a) Boşboğazlık etmemek. b) Kötü sözler söylememek. **“Awzın tutsın. Men oga bĭr tuzlu selâm cĭberĭrmen. Toyda Eyüp’nıñ lafına karap ĭndemegenge, o menĭ korka belledĭ mĭ yoksa ?” -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Awzına abdesmen almak (Bĭrewnĭñ adın) –** O kişiyi anarken saygılı davranmak.
- **Awzına almak -** a) Yemek veya içmek için ağzına koymak. **“Bĭr de baklawa kele, ah mübarek, ... / Şay bĭr arüw yasalgan, bol cewezmen, / Awzıña alganda watıla hemen.” -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir). b) (Bir kelimeyi, bir konuyu) Söylemek, telaffûz etmek; bahsetmek, anmak.
- **Awzına bĭr parmak bal cakmak** – Birini tatlı sözlerle kandırmak.
- **Awzına bĭr şiy salmamak –** Hiçbir şey yememek.
- **Awzına karatmak –** Kendini zevk ve ilgiyle dinletmek.
- **Awzına ne kelse aytmak –** a) Ağır ve kırıcı sözler söylemek. b) Düşüncesizce konuşmak.
- **Awzına salacak şiyĭ bolmamak -** Yiyecek içecek şeyi olmamak.
- **Awzına tükürmek (Bĭrewnĭñ ...) -** Birine benzemek.
- **Awzından bal akmak (tamlamak) –** Çok tatlı konuşmak.
- **Awzından lap almak -** Birini konuşturarark birtakım gizli şeyleri öğrenmek.
- **Awzından şıkkanın kulagı eşĭtmemek -** Ağzından çıkanı kulağı duymamak.
- **Awzından tüşürmemek –** Her zaman sözünü etmek. **“ ‘Dünya yawürnĭñ, ahret musulmannıñ’ degen yanlış söznĭ awzıñızdan tüşürmedĭñĭz.” -** (N. H. Fazıl – Kırım).
- **Baklanı awzından şıgarmak -** a) Sabrı tükenip söylemeyeceklerini söylemeye başlamak. b) Saklamak istediklerini sonunda açıklamak.
- **Bĭr awızdan** – Bir ağızdan, birlikte, koro halinde. **“Hepsĭ bĭrden ayakka turıp, bĭr agızdan bakırıp: Yaşasın Teşkilât! Yaşasın teşkilâtçılar!” -** (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).
- **Bĭrbĭrĭn awzına tükürgenler –** Bir konu üzerinde ağız birliği yapmak, aynı şeyleri söylemek.
- **Canartaw awzı -** Yanardağ ağzı; krater.
- **Canı awzına kelmek –** a) Bir tehlike karşısında büyük bir korkuya kapılmak. b) Çok heyecanlanmak.
- **Cırık awız -** Güleç, her zaman gülen.
- **Cüregĭ awzına kelmek –** Çok korkmak, endişelenmek.
- **Duşman awzı -** Düşmanın uydurduğu, durumu kötü gösteren söz.
- **El awızıman sölenmek** – Başkasının niyetlerine alet olarak konuşmak.
- **İlk awızda -** Her şeyden önce.
- **Kıyış awız -** Çarpık ağızlı.
- **Kĭrer awızda –** Hemen girişte.
- **Kolı awzına cetĭşmek –** Kendi işini kendi görebilmek. **“Bĭz de teran el sırasına katılayık. Bĭzĭm de öz kolımız öz awzımızga cetsĭn.” -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık). “**Ellerĭ saw, bellerĭ saw, kolları awzına cetĭşĭp kĭmsege muhtac bolmaganları üşün, erkez onlarnı körĭp suklana eken.” -** (Boztorgay).
- **Lakırdı awzından suwday akmak -** Akıcı bir şekilde, çok rahat konuşmak.
- **Lapı awzında kalmak –** Konuşmasını bitirememek.
- **Lapın awzına tıkamak –** Ters bir söz söyleyerek konuşmasını kesmek.
- **Öz awzıman tutulmak –** Suçu, yalanı kendi sözüyle ortaya çıkmak.
- **Parmagı awzında kalmak –** Şaşakalmak, hayret etmek.
- **Şarık awız –** Büyük ağızlı (çarık kadar).
- **Şĭşe awzı -** Şişe ağzı.
- **Top awzında bolmak –** En tehlikeli bir yerde bulunmak.
- **Yarım awızman -** a) İsteksizce. b) Çekingenlikle. c) Kırgınlıkla. **“Külĭmsĭrep kelgen nene, sınıftan, yarım awuzman sawlıkman kal aytıp, tora Kâniye mualĭmenĭn kiraman otırgan Muarrem akayın üyüne kettĭ.” -** (Altay Kerim – Kâniye).
- **Armıt pĭş, awzıma tüş. –** Deyim. Bir işin kendiliğinden olmasını bekleyenlere söylenir.
- **Aştı awzın, cumdı közĭn. –** Deyim. Öfkelenerek, kızarak ağır sözler söyledi.
- **Awzı bar tĭlĭ cok –** Deyim. a) Kendi halinde, hırçınlığı olmayan, sessiz kimse. b) İçine kapanık kimse.
- **Awzı kıyış bolsa da bay balası konışsın (sölensĭn). –** Deyim. Ağzı çarpık olsa da, ağa çocuğu konuşsun (konuşur).
- **Awzım aştırma –** Deyim. Ağzımı açtırma ! Beni kouşmaya mecbur etme !
- **Awzın aşsa öpkelerĭ körĭnĭr. -** Deyim. Ağzını açtığında ciğerleri görünür; çok zayıf.
- **Awzında bakla tutmaz. –** Deyim. Hiç sır saklamaz, anlamında.
- **Awzıña kusayım ! -** Deyim. Öfke, kızgınlık ifadesi söz. **“Awuzıña kusayım bala bolganıñman e ! ... Çakırayatıp kelmiy be !” -** (Mehmet Vani Yurtsever – Ödelek).
- **Awzıña layık -** Deyim. “Sen de yesen, beğenirsin” anlamında, bir yemeği överken söylenir.
- **Awzıñdan cel alsın. -** Deyim. Ağzını hayra aç.
- **Awzıñnı poyrazga (awaga) aşma. -** Deyim. Ağzını poyraza açma; (olmayacak şeyi) boşuna bekleme.
- **Aytar awzı bolsa, aşar bawırı da bar. –** Deyim. Konuşan ağzı varsa, yemek yiyen bağrı (midesi) de var. (Bir insanı bütün yönleriyle düşünmeli).

• **Catkan tüyenĭñ awzına tıgırgan kamgak.** – Deyim. Yatmakta olan devenin ağzına yuvarlanıp gelmiş yediği dikeni. (Talih bazen insanın ayağına gelir).

• **Eskĭ awızga cañı aş.** - Deyim. Turfanda bir şey yenilirken söylenen söz.

• **Işannıñ süymez otı awzına pĭter.** - Deyim. Farenin sevmediği otu ağzına biter.

• **İt awzına bĭr süyek** – Deyim. Köpek ağzına bir kemik.

• **Ne sarımsak aşarman, ne de awzım sasıtırman** - Deyim. Ne sarımsak yerim, ne de ağzımı kokuturum.

• **Analı cetĭmnĭñ awzı oynar, babalı öksĭznĭñ közĭ oynar.** – Atas. Analı yetimin ağzı oynar, babalı öksüzün gözü oynar.

• **Aşık awızga şıbın kĭrer.** – Atas. Açık ağıza sinek girer.

• **Awız bĭr, kulak ekĭ, bĭr ayt, ekĭ tıñla.** – Atas. Ağız bir, kulak iki, bir konuş, iki dinle.

• **Awız eksĭltĭr, kızmet arttırır.** - Atas. Ağız eksiltir, emek artırır.

• **Awzıñnı aşkanşı, közĭñnĭ aş.** - Atas. Ağzını açacağına gözünü aç.

• **Aytmagan awızda sır bar** – Atas. Konuşmayan ağızda sır var.

• **Bal bal demekmen awız tatlılanmaz.** – Atas. Bal bal demekle ağız tatlanmaz.

• **Barlınıñ awzı oynar, carlınıñ közĭ.** - Atas. Varlıklının ağzı oynar, yoksulun gözü.

• **Bĭr awızdan şıkkan biñ awızga cayılır.** – Atas. Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır.

• **Börĭnĭñ awzı, cese de kan, cemese de.** – Atas. Kurdun ağzı yese de kan, yemese de.

• **Ekĭ kulakka bĭr awuz, ekĭ tıñla bĭr ayt.** – Atas. İki kulağa bir ağız, iki dinle, bir konuş.

• **El awzı tıyılmaz.** – Atas. El ağzı susturulamaz.

• **El awzın Edege tıyalmaz.** – Atas. El ağzını Edige bile susturamaz.

• **El awzına ellĭ arşın böz cetmez.** – Atas. El ağzına elli arşın bez dahi yetmez.

• **Fıkarenĭñ awzı aşka tiygende murnı taşka tiyer.** – Atas. Fakirin ağzı aşa değince, burnu taşa sürtünür.

• **Işannıñ süymez otı awzına pĭter.** - Atas. Sıçanın sevmediği ot ağzının yanına biter.

• **Karnıñ awırsa awızıñ tıy, közĭñ awırsa kolıñ tıy.** – Atas. Karnın ağrıyorsa ağzına hâkim ol, gözün ağrıyorsa eline hâkim ol.

• **Kırsıznıñ awzı aytmasa, közĭ aytar.** – Atas. Hırsızın ağzı söylemezse, gözü söyler.

• **Kısmet etmese awzıñdan tüşer.** – Kısmet etmese, ağzından düşer.

• **Köp awız bar bolsa, bĭr awız yok bolır.** - Atas. Çok ağız olan yerde bir ağız yok olur.

• **Mışık awzı cetmegen cĭgerge aram der.** – Atas. Kedi ağzıyla yetişemediği ciğere haram der.

• **Öksĭz kozı asrasañ awzıñ murnıñ may eter, öksĭz bala asrasañ awzıñ murnıñ kan eter.** – Atas. Öksüz kuzu beslersen ağzın burnun yağ içinde kalır, öksüz çocuk beslersen, ağzın burnun kan içinde kalır.

• **Söz awızdan şıgar** - Atas. Söz ağızdan çıkar. (İnsan sözünde durmalı).

• **Sütke awızı pĭşken katıkka da üfürür.** – Atas. Sütten ağzı yanan yoğurda da üfler.

• **Tul apakaynıñ artından awuz tolısı laf cürer.** - Atas. Dul kadını peşinden ağız dolusu laf gider.

Türk Lehç. : Kırım. - **avuz, ağız;** Nog., Kazan. - **avız;** Karaçay Malkar. - **avuz;**

Rom. s. 1.- 14. Gură. 3,8. Deschizătură. 4.Tăiş (de cuţit). 5-6. Geogr. Gură, vărsare, intrare. 7. İntersecţie, răscruce. 9. Lingv. a) Grai, dialect. b) İdiolect. 10. Stil. 11. Vorbire. 12. Veste. 13. Aluzie. 14. Gust. .

AWIZAŞIK (awızaşıq) is. ve s. Açık ağızlı, dikkatsiz; aptal. Var. **avuzaçık.**

"Hem de sak bol, paralarnı coytma, cımırtalar da sıtılmasın, arüv tut, sen bĭraz avuzaçıksıñdır." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

Rom. s. şi adj. Gură-cască.

AWIZAŞIKLIK (awızaşıqlıq) is. Açık ağızlılık, aptallık.

Rom. s. Starea de gură-cască.

AWIZDAN zf. Ağızdan.

1. Sözle, şifahi.

2. Ağız yolu ile. **Awızdan alıngan ilâj.**

Rom. adv. 1. Verbal, oral. 2. Pe cale orală, prin gură.

AWIZLANMAK (awızlanmaq) f. Var. **awızlanmak.** 1. Sözünü etmek, söylemek, konuşmak.

"Zaten özĭ son zamanlarda Kazan'ga ketemen dep awuzlanıp cüre." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

"Senĭñ Kazan'nı awuzlanganıñ sade şĭmdĭden tuwul da. Ekĭ haftadan berĭ ketmege azĭrlenĭp cüresĭn." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. mec. Övünmek. Eşanl. **maktanmak.**

Rom. v. 1. A spune, a vorbi. 2. fig. A se lăuda.

AWIZLI s. 1. Ağızlı, ağzı herhangi bir nitelikte olan.

"Köpĭrgen awuzlı atlar / Bĭr-bĭrsĭn körĭp kĭşniyler." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Konuşkan.

Rom. adj. 1. Cu gură; prevăzut cu gură. 2. Vorbăreţ.

AWIZLIK (awızlıq) is. Ağızlık. Var. **awuzlık.**

1. Sigara içmek için kullanılan araç.

2. Nefesli çalgılarda ağza gelen yer.

3. Gem.

"Atnı becergen awızlıktır." - (Boztorgay).

"Komşusı bellep çıkkan, oyse kıyış-ayak eken. Tañ cerĭ agargaşı, mĭngen de cürgen karĭp akaynı ... Hem de awuzlık salıp ..." - (M. Vani Yurtsever - Ödelek).

4. Hayvanların ısırmasına, bir şey yemesine engel olmak için ağızlarına takılan tel araç.

Rom. s. 1. Ţigaretă. 2. Muz. Muştiuc. 3. Zăbală. 4. Botniţă.

AWIZLIKLAMAK (awızlıqlamaq) f. 1. Ağızlık takmak; gemlemek.

2. mec. Zaptetmek, frenlemek.

Rom. v. 1. A pune frâu. 2. fig. A înfrâna.

AWIZLIKLI (awızlıqlı) s. Ağızlıklı.

Rom. adj. Cu **awızlık.**

AWIZLIKSIZ (awızlıqsız) s. Ağızlıksız.

Rom. *adj. Fără* **awızlık.**

AWIZSIZ s. Ağızsız.

1. Ağzı olmayan.

2. mec. Yumuşak huylu, sessiz.

3. mec. Konuşmasını beceremeyen, çekingen.

Rom. *adj. 1. Fără gură. 2. fig. Ascultător, supus. 3. fig. Nepriceput la vorbă, timid.*

AWIZ SUWI is. Salya.

Rom. *s. Salivă.*

***AWKĬR** s. Övüngen, farfara. (Altay Kerim, Leyla Kerim - Tatarca Türkçe Romence Sözlĭk'ten).

Rom. *adj. Lăudăros.*

***AWKĬRLĬK** is. Övüngenlik, farfaralık. (Altay Kerim, Leyla Kerim - Tatarca Türkçe Romence Sözlĭk'ten).

Rom. *s. Lăudăroşenie.*

AWLA is. Ağıl.

1. Hayvanların gecelemek veya dinlendirilmek için kapatıldığı etrafı çitle çevrili yer.

"Köterĭldĭ koy kozı, sawdı arman. / Awla tolı malım bar, kızdan zarman." - (Boztorgay).

2. Avlu; bahçe.

"Mektepnĭñ awlasında ot ve şeşek meşerelerĭ bar." - (Muratça Seyt-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Bek köp yerden şakırtuw kız bar eken. / Kızga köre caş ta köp, awlaga sıymay." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

3. Astron. Ayla, hale; ayın çevresinde görülen geniş ve aydınlık teker.

- **Akılsız ulıñ bolgaşı, awla tolı tuwarıñ bolsın.** – Atas. Akılsız oğlun olacağına, ağıl dolusu davarın olsun.
- **Awla awla malıñ bolganşı, awılda arkañ bolsın.** - Atas. Ağıl dolusu malın olacağına köyde arkan olsun.
- **Azgana tuwar, awlaga sıymaz.** – Atas. Az davar, ağıla sığmaz (aralarında dövüşürler).
- **Azgana tuwar, awlaga sıyar.** - Atas. Az davar, ağıla sığar.

Rom. *s. 1. Ţarc, ocol. 2. Curte; grădină. 3. Astr. Halo; nimb.*

AWLAK (awlaq) is. ve s. 1. Uzak, sapa, ücra (yer).

"Karadeñĭz gürüldiy, dertĭn ayta, / Yarık tañda kün başın kötergende, / Tap awlaktan tolkunlar kelĭp kayta." - (Amdi Giraybay – Akyar Yalısında).

"Saznıñ bogazı kırıla. Mına, kırık saznı yaptırmak içün atına mĭne. Avlak bĭr şeerge kete." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

2. Avlanma yeri.

3. mec. Yabancı, el oğlu.

- **Awlakta** - a) Uzak bir yerde. b) Tenha yerde.
- **Awlaknıñ atı ozgaşı, köyĭmnĭñ tayı ozsın.** - Deyim. (Boztorgay). Yabancının atı önde olacağına, köyümün tayı önde olsun.

Rom. *s. şi adj. 1. Loc depărtat, pustietate, sălbăticie; adj. depărtat. 2. Teren de vânătoare. 3. fig. Străin, venetic.*

AWLAMA[1], **-W**[1] is. Avlama.

Rom. *s. Vânare; vânătoare, vânat.*

AWLAMA[2], **-W**[2] is. Havlama.

Rom. *s. Lătrare, lătrat.*

AWLAMAK[1] **(awlamaq)** f. Avlamak.

1. Bir awı ölü veya diri olarak ele geçirmek.

"Böcek, sıçan, cılan awlap geşĭngen bo kĭrpĭ kĭşĭler men bek arkadaş edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. mec. Tuzağa düşürmek.

- **Gafil awlamak** - Beklenmedik bir zamanda yakalamak.
- **Şıbın awlamak** - İşsiz oturmak.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **avlamaq, -av;** Karaçay Malkar. - **uvlamak, -v;** Kazan. - **aulau;** Moğ. : **avlah;**

Rom. *v. 1. A vâna. 2. fig. A prinde (pe cineva) în cursă.*

AWLAMAK[2] **(awlamaq)** f. Havlamak, ürümek. Var. **awıldamak.**

"İt awlamakman deñĭz bulanmaz." - Atas. (Boztorgay).

Rom. *v. A lătra.*

AWLANMA, -UW is. Avlanma.

Rom. *s. Acţiunea de* **awlanmak.**

AWLANMAK (awlanmaq) f. Avlanmak.

1. Avlamak işine konu olmak.

"Aw awlandı, sawsız sawlandı, delĭ üylendĭ." - Deyim. (Boztorgay).

2. Avlamak işi yapılmak

"Bulanık suwda balık awlanmaz." - Atas. (Boztorgay).

3. Ava gitmek, ava çıkmak.

"Bĭr awcı, itĭn alıp şölge, awlanmaga ketken." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

4. mec. Tetikte beklemek, pusuda beklemek. Eşanl. **añılmak.**

"Baştalarda ekĭ yak da sakınşak dawranalar. / Rakıybĭnĭñ bĭr yañlışlık etmesĭn awlanalar." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *1. A fi vânat. 2. A se vâna. 3. A ieşi la vânătoare. 4. fig. A pândi.*

AWLATMAK (awlatmaq) f. Avlatmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **Awlamak.**

AWLI is. → **Awlu.**

"Bĭr gün awlısından şıgıp ketiyatkanda, azbardıñ aldında, kĭşkene corkanga orawlı bĭr bala tabadı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

AWLI-KEPŞE is. Kepçe, balıkçı kepçesi.

Türk Lehç. : Kırım. - **avlı-kepçe;**

Rom. *s. Minciog.*

AWLU is. (Yun. aule>Türk). Avlu. Var. **awlı, awıl, awul.** Eşanl. **azbar.**

Rom. *s. Curte, ogradă.*

AWMA, -UW is. Ağma, eğilme, yana yatma; öteye geçme, yer değiştirme.

"Oñ kolıman şalgıcılarga, yeter şo, yeter, bazgeşĭñĭz ĭşaretĭn köstere ama, koş keldĭ aytmak üşün herkezĭñ onlar betke awması ĭşlerĭne bek te yaray." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. Faptul de* **awmak.**

AWMAK (awmaq) f. 1. Ağmak, eğilmek, bir yana yatmak.

"Şengel fesĭñ şekeñde awıp tura, / Kız dewranın başından sawıp tura." - (Boztorgay).

2. Devrilmek. **Taşuw awmak.**

"Anaw bayır astında, / Mınaw bayır astında / Dercan awgan, Upbican." - (Boztorgay).

3. mec. (Bir şeyin vakti, zamanı) Geçmek.

"Toynıñ ekĭncĭ günĭ. Üyle awgan. / Kız yagında telâş bar, şıñ başlagan." - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

4. mec. Öteki tarafa akmak, geçmek, göç etmek, yığılmak, yatmak.

"Kefe'den çıkkan bĭr bulut, Kerş'ke cawgan. / Şu Kırım'nıñ halkları Karşı'ga awgan." - (Muhacir Türküsü).

"Kaytkanda, küneş kökte karşımızga awgan edĭ." - (Muratça Seit-Abdula Tatar Tĭlĭ).

- **Esĭ awmak** – Aklını şaşırmak, aklı başından gitmek; yerinde olmayan bir iş yapmak. **"Kumardan közlerĭ kızargan, esĭ awgan Hasan akay kızına cekĭrĭp: - Def ol şondan, körmiysĭñ mĭ menĭm ĭşĭm bar ekenĭn! dep kuwdı."**– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).
- **Kün kawuşıp awmak** - Güneş batmak.
- **Üyle awmak** - Öğle vakti geçmek.

Türk Lehç. : Kazan. – **avu;**

Rom. v. 1. A se pleca, a se înclina. 2. A se răsturna. 3. fig. (Despre ceasul amiezii) A trece de ora amiezii. 4. fig. A trece, a se înclina, a se buluci (de partea, în partea cealaltă).

AWMAKAY (**awmaqay**) s. Değişken, kararsız.

Rom. adj. Schimbător, nestatornic, inconstant.

AWNAKŞIMAK (**awnaqşımaq**) f. Ağnamak, dönmek, çevrilmek, yuvarlanmak. Var. **awnamak.**

"Çıgarakka sıymay çıkkan kalın duman, uzaktan karap turgan kĭşĭnĭñ aklına, ot kenarında üyĭlşĭp otırgan balların toyırmak içün ekĭ awuç omaç uwgan apakaynı, suwlarında cuwunıp topragında awnakşıgan süyümlĭ curtın hasretĭmen cangan tatar akayın ketĭre." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

Rom. v. A se tăvăli; a se rostogoli.

AWNAMA, -W is. Ağnama.

Rom. s. (Despre animale) Tăvălire.

AWNAMAK (**awnamaq**) f. Ağnamak. Var. **awunnamak, awnakşımak.**

1. (Hayvan) Ağnamak; yere sırt üstü yatarak iki tarafına döne döne kaşınmk.

2. (İnsan) Çevrilmek; yattığı yerde bir o yana, bir bu yana dönmek.

3. Yuvarlanıp düşmek.

- **At awnagan yerde tügĭ kalır.** - Atas. Atın ağnadığı yerde tüyü kalır.
- **Domızga üyürgen (iyergen) şamırga awnar.** - Atas. Domuzun peşinden giden çamurda yuvarlanır.
- **Kunanga iyergen şeşekke awnar, domızga iyergen balşıkka awnar.** - Atas. Tayın peşinden giden çiçeklik yerde ağnar, domuzun peşinden giden balçıkta ağnar.

Rom. v. 1. (Despre animale) A se tăvăli 2. A se întoarce pe o parte şi pe alta. 3. A se prăvăli, a se rostogoli.

AWNATMAK (**awnatmaq**) f. Ağnatmak.

Rom. Forma factitivă de la **awnamak.**

AWRAT is. (Ar. avret). Avrat.

1. Kadın.

2. Karı, eş.

- **Anasın dinlemegen evlât, / Kocasın saymagan awrat, / Boranda cürmegen at, / Kapıñda tutma, sat.** - Atas. Anasını dinlemeyen evlâdı, / Kocasını saymayan avradı, / Tipide yürümeyen atı / Kapında tutma, gönder.
- **Atman awrat emanet berĭlmez.** - Atas. At ile avrat emanet verilmez.
- **Awratnı arı saklar, penernĭ carı.** - Atas. Avradı arı korur, peyniri tulumu.
- **Bekâr közĭmen karap awrat alınmaz.** - Atas. Bekâr gözüyle avrat alınmaz.
- **Kırk yılda bĭr, awrat sözĭn dinlemelĭ.** - Atas. Kırk yılda bir avrat sözünü dinlemeli.

Rom. s. 1. Femeie. 2. Soţie, nevastă, muiere.

AWRET is. (Ar. avret). Anat. Avret, vücudun cinsi organının bulunduğu bölgesi. Eşanl. **ayıp yerĭ.**

Rom. s. Anat. Zona organului genital.

AWRI is. Ağrı. Var. **awuruw, aurı, avrı.**

1. Bedeni ağrı.

"Bĭrkaç kün avırganlar, hatta töşek salıp catkanlar boldı. Men onlarga taaccüp ete edĭm. Men hiçbĭr avrı tuymadım da, diy edĭm." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

"Abilerĭndiy yuklap kalmaması üşĭn, bĭr parmagın kese, cawlık man tuz basa. Tuzın acısından, aurısından yuklamay." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

2. mec. Dert, üzüntü.

- **Eskĭ köz awrısı** – İlk sevgili.
- **Balaban başnıñ balaban awrısı bolır.** – Atas. Büyük başın büyük derdi olur.
- **Cayillĭk baş awrısından beterdĭr.** - Atas. Cahillik baş ağrısından beterdir.

Rom. s. 1. Durere fizică. 2. fig. Suferinţă morală, necaz.

AWRIMAK (**awrımaq**) f. → **Awırmak**.

AWRUPAİ zf. ve s. (Türk.Avrupa+Ar.-i). Avrupai.

Rom. adv. 1. Europeneşte. 2. adj. European.

AWRUPALI is. ve s. Avrupalı.

1. is. Avrupa'da yaşayan kimse.

2. s. Avrupa ile ilgili olan.

Rom. s. şi adj. European.

AWRUW is. → **Awıruw**.

"Men bo yoksıllıklar ĭşĭnde bĭr de şeşek hastalıgına tutulganman ve taa bĭlmem neday awruwlar geşĭrgenmen, bek zayıflaganman." - (A. Tukay'dan uyarl. / Heyet - Okıma Kitabı V).

AWUÇ is. → **Awuş**.

"Marüfe, perde açılganda sĭgára içĭp otıra. Bĭr awuç baklaman fal karay." - (M. V. Yurtsever - Toy, piyes).

AWUÇLAMAK f. → **Awuşlamak**.

AWUK (**awuq**) s. Devrik; yatık. Var. **awık.**

Rom. adj. Răsturnat; înclinat.

AWUKLIK (**awuqlıq**) is. Devriklik; yatıklık, eğim.

Rom. s. Înclinare, înclinaţie.

AWUL[1] is. Köy. Var. **awıl.**

"Bülbül degen üyken köy, / Awulımız. / Vay aybetlĭ cawa eken / Cawunıñız." - (Boztorgay).

"Sogış bolsa dawullar / Çalgan. Köyler, awullar / Tolgan erge, cĭgĭtke." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

- **At alsañ awulıman, kız alsañ uruwıman."** - Atas. At alırsan köyü ile, kız alırsan soyu ile (alırsın).

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **avul;** Kazan. - **avıl;**

Rom. s. Sat.

AWUL[2] is. (Yun.). Avlu; bahçe. Var. **awıl.**

"Korazşıgım bekâr edĭ, / Awullarda uşar edĭ. / Şöplĭklernĭ şaşar edĭ, / Kalawlarda öter edĭ." - (Boztorgay).

"Ezan okunganda eşkĭ bakırtkanlar, halk bayramtaşta ekende davul çalganlar, kurban kesĭlecekte camĭ awullarına domız kapaganlardır." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. s. Curte, ogradă.

AWUNDIRMAK (awundırmaq) f. Avundurmak.

1. Oyalanmasını sağlamak.

2. Acısını hafifletmek, teselli etmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **awunmak**.

AWUNIŞ is. Avunç.

Rom. s. Consolare, alinare.

AWUNMA, -UW is. Avunma.

Rom. s. Acţiunea de **awunmak**.

AWUNMAK (awunmaq) f. Avunmak.

1. Bir şeyle uğraşarak acısını unutmak, teselli bulmak.

2. Oyalanmak, vakit geçirmek.

Rom. v. 1. A se consola. 2. A-şi trece timpul cu ceva; a se îngâna, a se amăgi cu ceva.

AWUNNAMA, -W is. → **Awnama**.

AWUNNAMAK (awunnamaq) f. → **Awnamak**.

AWUNNAŞMAK işteş. f. (Birçok hayvan) Ağnamak.

Rom. v. coact. A se tăvăli.

AWUNNATMAK (awunnatmaq) f. → **Awnatmak**.

AWUNTI is. Avuntu, teselli.

Rom. s. Consolare.

AWUR s. → **Awır**.

- **Cengĭlnĭñ astından, awurnıñ üstünden geşkenlerden.** - Deyim. Hafifin altından, ağırın üstünden geçenlerden.
- **Arık atka kuyrugu awur.** – Atas. Zayıf ata kuyruğu ağır.
- **Er taş yerĭnde awurdır.** - Atas. Her taş yerinde ağır.

AWURDARMAK (awurdarmaq) f. → **Awırdarmak**.

AWURINŞI s. → **Awırınşı**.

AWURLAŞMAK (awurlaşmaq) f. → **Awırlaşmak**.

"Bo sene neday da bolsa köpşe para ketĭrgen bĭr ĭş tapmak kerek edĭ. Turuşımız ketken saytın awurlaştı" - (M. Gafuri'den / Heyet - Okıma Kitabı V).

AWURLIK (awurlıq) is. → **Awırlık**.

"Cılama kelĭn, cılama kıymasım, / Awurlık basar. / Bargan yerde kazannı, kıymasım, / Kaynanañ asar." - (Boztorgay).

AWURMA, -UW is. → **Awırma**.

"Teselli berecek, göñül awurmasın alacak sözler kelĭp aytsalar da, Zahide toktamak; onıñ kalbĭ belkĭ bĭr şiyler tuya edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

AWURMAK (awurmaq) f. → **Awırmak**.

"Awursam ah der kĭmsem yok, ölsem cılar, alay, / Betĭmnĭ sıypap közĭmnĭ kĭm cumdurar, alay." - (Boztorgay).

"Başıñ awursa, ya da kelse awur bĭr sancı, / Dakikasında keser, çibörektĭr ilâcĭ." - (İsmail Otar – Çibörek).

AWURSINMAK (awursınmaq) f. → **Awırsınmak**.

AWURT is. Avurt; yanak. Var. **urt.**

Rom. s. Falcă, bucă.

AWURTLAMAK (awurtlamaq) f. Ağzını doldurup yemek veya içmek. Var. **urtlamak.**

Rom. v. A mânca sau a bea cu gura plină, umflându-şi fălcile.

AWURTMA, -UW is. → **Awırtma**.

AWURTMAK (awurtmaq) f. → **Awırtmak**.

"Köp laf baş awurtır." - Atas. (Boztorgay).

"Can awurtkan dost bolmaz." - Atas. (Boztorgay).

AWURUWLI s. → **Awıruwlı**.

AWURUWSIZ s. → **Awıruwsız**.

- **Az aşım, awuruwsız başım.** - Deyim. Az aşım, ağrısız başım.

AWUŞ[1] is. Avuç. Var. **awış**[1]**, avuç.**

1. Elin iç tarafı, aya; el.

"Aygĭdĭ kıymas, sen menĭ tentĭttĭn elge, / Awuşıña kondırıp üpürdĭñ celge." - (Boztorgay).

"Bawbek : (Başı aşada, awuşların ve parmakların bĭrbĭrĭne tayap) E, o bĭraz da şay bolsa kerek allelem, Alimseyit." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Elin yarı yumulmuş durumu.

3. Yarı yumulmuş elin alacağı miktar. **Bĭr awuş bakla.**

"Bĭr terekte bin yaprak. / Tögĭlse kalır şıplak. / İnsan mezarga kĭrse / Bolır bĭr awuş toprak." - (Boztorgay).

"İlkyazda bĭr awuş egesĭn, küzde bĭr şuwal toplaysın." - (Heyet – Tatar Tĭlĭ II).

"Numan akay, ĭşĭn tartıp, ayatta ayak üstü otırtılgan bĭr şuwaldan bĭr awuş kızılşa alıp üy aldındakı tawuklarga septĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Awuş aşmak** - a) Dilenmek. b) Birinden bir istekte bulunmak.
- **Awuş ĭşĭ kadar** - Küçücük, daracık (yer).
- **Awuşı kışınmak** - Eski bir inanışa göre, eline bir para geçeceğine bir işaret olmak.
- **Awuşın calamak** - Umduğunu ele geçirememek.
- **Awuşın ĭşĭnde tutmak (bĭrewnĭ ...)** – Birini kendine tabi tutmak.
- **Awuşın ĭşĭne almak (bĭrewnĭ)** - Birini etkisi altında tutmak.
- **Awuşına saymak** - a) Para olarak ödemek. b) Bizzat kendisine ödemek.
- **Bĭr awuş** - a) Bir avuca sığacak kadar miktarda. b) Az sayıda. **"Bĭr awuç asker men Rus'ka hücum etmek dogrıdan dogrıga ölĭmge ketmek demek."** - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Elde awuşta bolgan şiyler** - Mal mülk. **“Sakın ballar, üylenemĭz dep kolıñızda, awuşıñızda bolgan şiylerge köz tĭkmeñız.” -** (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar)
- **Elde awuşta bolmamak** - Malı mülkü olmamak.
- **Elde awuşta kalmamak** - Malını mülkünü harcayıp bitirmiş olmak.
- **Elge awuşka sıymamak** - a) Çok hareketli olmak, zaptedilemez olmak. b) Çok şımarık olmak.
- **Koş awuş** - İki elle, çift avuç (-la).
- **El awuşıman suw ĭşken kanmaz.** - Atas. El avucu ile su içen kanmaz.

Türk Lehç. : Kırım - **avuç;**

Rom. s. 1. Palmă. 2. Mâna făcută căuş; mână, pumn. 3. Mână, atât cât încape în mâna făcută căuş.

AWUŞ[2] is. (Fars. hevic). Bot. Havuç. (Lat. Daucus carota).

“Awuşnıñkınday ufak tuhumlar deren egĭlmez.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Bot. Morcov.

AWUŞ[3] s. Şaşı; (gözleri) değişik yönlere yönelik.

Rom. adj. Şaşiu.

AWUŞKÖZ is. ve s. Şaşı.

Rom. s. şi adj. Şaşiu.

AWUŞKÖZLĬK is. Şaşılık.

Rom. s. Faptul de a fi şaşiu.

AWUŞLAMA, -W is. Avuçlama.

Rom. s. Acţiunea de **awuşlamak.**

AWUŞLAMAK (awuşlamaq) f. Avuçlamak, avuçla almak.

- **Alıstan torbalagandan cuwuktan awuşla-** Atas. Uzaktakinden torba ile almaktansa yakınındakinden avuçla al.

Rom. v. A lua cu mâinile făcute căuş.

AWUŞLATMAK (awuşlatmaq) f. Avuçlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **awuşlamak.**

AWUŞLIK (awuşlıq) s. Avuçluk; bir avuca sığacak kadar olan..

Rom. adj. Atât cât încape în căuşul mâinii.

AWUŞMA, -UW is. **Awuşmak** işi.

Rom. s. Acţiunea sau faptul de **awuşmak.**

AWUŞMAK (awuşmaq) f. Var. **awışmak**

1. Yerini değiştirmek; yerini bırakıp başka yere geçmek.

“Kün batıga awuşa, / Akşam bolsa kawuşa. / Er gün yaremnĭ körsem, / Bütün dertĭm sawuşa.” - (Boztorgay).

“Toydan toyga awuşıp, / Keday yârge kawuşıp / Oñganlıkka dalganlar.” - (Mehmet Niyazi - Sagış).

2. Değişmek.

“Ketecekmen köyĭmden yıl awışmay, / Tañrı canım almasın bĭz kawuşmay.” - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A-şi schimba locul; a se muta. 2. A se schimba.

AWUŞTIRILMAK (awuştırılmaq) f. → **Awıştırılmak.**

“Dörtĭncĭ sınıf derslerĭ başlaganda meselâ, tatar talebelerĭ ... başka bĭr talebe curtuna awuştırıldılar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

AWUŞTIRIM is. 1. Yer değiştirme.

2. Ed. Belli duygu ve düşünceleri ifade edebilmek , için cümlede kelimelerin sırasını değiştirme; devriklik.

“Edebi sözlerede söz awuştırımı köp kereler kullanılganı üşün, bĭz kartların aytkan şeklĭn begenĭp kitapka geşĭrdĭk.” - (Ahmet Naci Cafer Ali - Ald Söz, Boztorgay)

Rom. s. 1. Schimbare de locurı. 2. Lit. İnversiune.

AWUŞTIRMA, -UW is. → **Awıştırma.**

AWUŞTIRMAK (awuştırmaq) f. → **Awıştırmak.**

“Arkañdakı paltonıñ / Tüymelerĭn awuştır. / Eger menĭ yar tutsañ / Eskĭ yarĭñ sawuştır.” - (Boztorgay).

“Cuma günü Remziyettám, / Menĭ coklay keldĭñ mĭ? / Can yagıma awuştırıp / Ölecegĭm' bĭldĭñ mĭ?” - (Boztorgay).

AWUT[1] is. Bataklık, sazlık.

“Kültöbede kül kazıp, cuvura edĭk curt cazıp. / Avutlarga barganda oynay edĭk kuyu kazıp.” - (Seydali Cebbar - Balalık Çagım / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım. - **avut;**

Rom. s. Baltă, mlaştină.

AWUT[2] is. (Fars. havut) Havut; deve semeri.

Rom. s. Samar de cămile.

AWUTICI s. ve is. Avutucu.

Rom. s. şi adj. Consolator, consolant.

AWUTILMA, -UW is. Avutulma.

Rom. s. Faptul de **awutılmak.**

AWUTILMAK (awutılmaq) f. Avutulmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **awutmak.**

AWUTMA, -UW is. Awutma.

Rom. s. Acţiunea de **awutmak.**

AWUTMAK (awutmaq) f. Awutmak.

1. Yatıştırmak, teselli etmek.

“Bayı, tatlı sözler men / Onı awutmak ĭstiy. / Ama o, gene de ep / 'Kızım' diy de, bĭr demiy !” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Oyalamak, bir şeyle meşgul etmek.

“Boşı boşına, mında kahve köşesĭnde zar atmakman köñĭl awutkamız, be.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. v. 1. A consola, a alina. 2. A amăgi, a păcăli; a preocupa.

AWUZ is. → **Awız.**

“Çeşme başında kızlar, / Awuzlarda sakızlar. / Esmerĭmnĭ körgende billâ cüregĭm sızlar.” - (Boztorgay).

“Ay day mañnay, cay day kaş, kömĭrdiy köz, / Oymaşıktay awuzdan şekerdiy söz.” - (Boztorgay).

“Kara derya, kak carıp suwın geştĭm. / Şın şuwalın awuzın endĭ şeştĭm.” - (Boztorgay).

“Bĭr awuzdan şıkkan, bin awuzga cayılır.” - (Boztorgay).

“İt awuzına bĭr süyek” - (Boztorgay).

AWUZAÇIK is. ve s. → **Awızaşık.**

“Hem de sak bol, paralarnı coytma, cımırtalar da sıtılmasın, arüv tut, sen bĭraz avuzaçıksıñdır.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, piyes).

AWUZLANMAK (awuzlanmaq) f. → **Awızlanmak.**

AWUZLIK (awuzlıq) is. → **Awızlık**.

AY[1] öz. ve c. is. Ay. Eşanl. **Kamer.**

1. Dünya'nın uydusu. **Ay tuwdï. Ay körïndï. Ay battı. Ay carıgı. Cañı ay.**

"Ay küneşten nur ala, yıldız aydan. / Ah, degende alayım senï kaydan?" (Boztorgay).

"Kün kawuştı, ay battı. / Kök agarıp tañ ata. / Menïm yarem, kıymasım / Yuklamay beklep yata." - (Boztorgay).

2. Yılın on iki bolümünden her biri; takvim aylarından her biri. **Kameri (Arabi) aylar. Miladi aylar.**

"Bo sene Ramazanıñ ïşsïz bïr ayga kelmesï caşlar arasına bïr kıbırdamalık ketïrdï." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesï).

"Cürgen yerde körgenïm yazıp ayttım, / Kazantüp'ke barmadım, yakın kayttım. / Men Kefe'ge şıgarman kelïr ayga, / Ondan sonra geçermen togaylarga." - (Ali Osman Ayrantok – Bïlgenïm).

3. Otuz günlük süre.

"Keliyatkan kız mıdır, / Kolındakı tuz mıdır? / Sekïz ay dertïn şektïm, / Soñgı sözïñ bo mıdır?" – (Boztorgay).

"Tamam dokuz ay on gün soñra apakay, elmaday al yanaklı, sarı şáşlï bır ul tapkan." - (Boztorgay).

"Aylar, cıllar geçti. Zahide süygïlï akasından bïr haber alalmadı." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. mec. Ay ışığı , mehtap.

"Şïmdï herkes kuwnaklı, toykız küle. / Pencereden ay kïrgen, serpe şawle." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

5. mec. Hayallerin kadını.

"Tastıkayda katıgım, kübüde mayım, / Bïr yıldızga zar edïm, tuwdı ayım." - (Boztorgay).

- **Ay başı -** a) Ayın ilk günü; ayın başlangıcı. b) Fizyol. Kadının ayda bir döl yatağından kan gelmesi.
- **Ay betlï -** Ay yüzlü, güzel yüzlü.
- **Ay carık** - Mehtap, ay ışığı.
- **Ay parşası -** (Kadın, kız hakkında) Çok güzel.
- **Ay takvimï –** Kameri takvim; ayın gök yüzündeki hareketlerine göre düzenlenen takvim.
- **Ay tutulması -** Astron. Dünya'nın Ay ile Güneş arasına girmesiyle Ay'ın Dünya'nın gölgesinde kalması.
- **Ay yıldız –** a) Türk bayrağının üzerindeki simge; Türk bayrağı. b) Alem; minare ve cami kubbesi üzerindeki madeni süsler; mec. cami. **"Otuz ekï Ay-Yıldızıñ kayda batkan ? / Söyle maña Bağçasaray, Bağçasaray." -** (Şakir Selim – Tüşünce).
- **Ayda cılda (yılda) bïr** – Çok seyrek olarak. **"Ayda yılda bïr bayram, / Üyüññï akla çïpiyïm. / Akılşıgım sen aldıñ, / Coytmay sakla, çïpiyïm." -** (Boztorgay).
- **Ayday** -Ay gibi, güzel.
- **Ayıñ ondörtï -** Dolunay zamanı.
- **Ayıñ on dörtïndiy -** (Kadın, kız için) Çok güzel, yuvarlak yüzlü.
- **Bal ayı -** Evlilik hayatının ilk günleri.
- **Cañı ay –** Yeni ay; hilâl.
- **Carı ay -** Yarım ay.
- **Kameri aylar** – Gökteki ayın tam bir devriyle hesap edilen sürelere verilen adlar : **Muharrem (Muarem), Safer (Seper), Rebiulevvel, Rebiulahir, Cemazielevvel, Cemazielahir, Recep (Erecep), Şaban, Ramazan (Oraza), Şevval, Zilkade, Zilhicce.**
- **Miladi aylar** : Miladi takvimin ayları : **Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Agustos, Eylûl, Ekim, Kasım, Aralık.**
- **Şïlle ayı -** Çile ayı : a) Yazın, **yaznıñ şïllesï** - Temmuz ayı. b) Kışın, **kışnıñ şïllesï** - Ocak ayı.
- **Tolgan ay -** Dolunay; ayın tam bir daire olarak göründüğü evre; bedir.
- **Üş aylar -** Recep, Şaban ve Ramazan ayları; beş kandil gecesinden dört tanesinin (Regaib, Miraç, Berat, Kadir geceleri) bu aylarda bulunmasından dolayı halk arasında mübarek sayılan aylar.
- **Ay karanlık** – Deyim. Mehtap yok**. "Uzun şáşïñ örmezler, / Senï maga bermezler. / Kel barabar kaşayık, / Ay karanlık, körmezler." -** (Boztorgay).
- **Ayı künï tolganda -** Vakti geldiğinde.
- **Ayı oñ yagından tuwgan -** Deyim. Bahtı açık; işleri iyi gidiyor.
- **Carlı bayga cetemen, diy. / Bay da ayga cetemen, diy.** – Deyim. Yoksul zengine yetişeyim der, / Zengin de aya yetişeyim der.
- **Tuwgan aynı pïttï kör, tuwgan kıznı (ulnı) cettï kör. -** Deyim. Doğan ayı bitti gör, doğan kızı (oğlanı) büyüdü gör.
- **Ay bolır cılnı besler, kün bolır aynı besler.** – Atas. Ay olur yılı besler, gün olur ayı besler. (Bazen bir ayda kazandığın bir yıla yeter, bir günde kazandığın bir aya yeter).
- **Ay carıkta börï arık -** Atas. Mehtapta kurt zayıf görünür.
- **Ay körgennïñ yıldızga minnetï yok.** - Atas. Ay görenin yıldıza minneti olmaz.
- **Ay tuwuşından, insan cürüşïnden bellï bolır.** - Atas. Ay doğuşundan, insan yürümesinden belli olur.
- **Ayday mañnayı bolgaçı, hayaday ırızı bolsın. -** Atas. Ay gibi alnı olacağına, hayâ gibi duygusu olsun.
- **Aynı körmeden bayram etme -** Atas. Ayi görmeden bayram etme; bir iş olup bitmeden sevinme.
- **Bay balası ay tïler, carlı balası may tïler –** Atas. Zengin çocuğu ay ister, yoksul çocuğu may (yağ) ister.
- **Carlı camanır da kuwanır, / Yarım ay burun cıbanır.** - Atas. Fakir yamanır da sevinir, on beş gün öncesinden rahatlar.
- **Mart ayı dert ayı** – Atas. Mart ayı dert ayı.
- **Tuwgan ay bulutta kalmaz. –** Atas. Doğan ay bullutta kalmaz.

Türk Lehç. : Kırım. , Nog., Karaçay Malkar., Kazan. - **ay;**

Rom. s. 1. Lună, satelit al Pământului. 2. Fiecare dintre cele 12 diviziuni ale anului calendaristic. 3. İnterval de timp de 30 de zile. 4. Clar de lună. 5. fig. Femeia iubită.

AY[2] is.ve s. (Yun. agyos) Aziz.

- **Ay-Petri -** Kırım'da dağ tepesi (1.346 m.) ve yayla.

Türk Lehç. : Kırım - **ay;**

*Rom. s. şi adj. Sfânt.; **Ay- Petri** – Vârful Sfântul Petru (vârf de munte în Crimeea)*

AY[3] zf. (**Alay, olay**'dan kısaltma) Öyle, öylesine.

"Adada balık, ay şapşiy, deryada zîller, / Ekîmîznî bîr cîkke atkaydı seller." - (Ahmet Karakaya – Çiñlar).

Rom. adv. Atât, în asemenea măsură.

AY[4] ünl. 1. Ay, ah; ağrı, acı duyulduğunu.anlatır. Var. **ah ! ak !**

"Ay, ay başım, ay başım. / Emine menîm oynaşım. / Emine bayga ketken son, / Kalmadı menîm kuwnaşım." - (Boztorgay).

"Bîrkaç künden berî men zaten üstümde bîr kifsîzlîk tuya edîm. Ay ! Ay !" - (Necip H. Fazıl – Kırım).

2. Ay ! Hey !; üzüntü, öfke, yakınma, sevgi, beğenme, hoşluk, iyi dilek gibi duygular anlatır.

"Ay anaylar, anaylar, / Başın tartıp baylaylar. / Balam asker kettî dep / Üy aylanıp cılaylar." - (Boztorgay).

"Ay şalaşım, şalaşım, şalaşım, / Külge pîşken kalaşım." - (Boztorgay).

"Ayrım ayrım collardan, ay, / Aygır mînîp bîz keldîk, ay." - (Boztorgay).

"Ay, dünyalar senî ! Ömrîññîñ keşîp ketkenîn tuymay kalasın." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Bek arüw, ay ! Haydı Allah kolay ketîrsîn. İygîlîgîñ bolabergenî arüwdîr." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. Hey !; seslenmek ve dikkat çekmek için söylenir. **Ay bala!; Ay kız ! (Akız !).**

"Mîna selâm álekîm, ay iygîler, / Suw tîliymen, ayran ber, ırızıñ bîler." - (Boztorgay).

"Yeter endî ay Kerîş, özî erîş, / Toydan toyga at şabıp bolgansıñ bîlîş." - (Osman Toktamaz – Bîlgenîm).

4. Haydi; isteklendirme, onaylama, ihtimal, alay, hoş görme anlatır.

"Ay pazarga barayık, can ay, / Şetlewîk, koz alayık, can ay, / Şetlewîk saga, koz maga, can ay, / Kelînşek saga, kız maga, can ay." - (Boztorgay).

"Ayda desem aydamaz, aydamagım. / Ay, desem cürmiy / Kademsîznîñ balası, / Kadîrîm bîlmiy." - (Boztorgay).

"Degen : Ay, sen kete-tur tegeneklî bîr toptay, / Men kelîrmen artıñdan, caydan kurtulgan oktay." - (İsmail Ziyaeddin - Toy / Koyan man Kîrpî).

"Çorabatır kelgende / Ali beg tolgan ayttı diy : / Ayt, înîm, ay, ayt, înîm, / Atın başın tart, înîm." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir / İnan – Çorabatır, Büyük Hocalar Varyantı).

- **Ay kîdî** – Hey gidi; acınma veya özlem bildirir. **"Ay kîdî tatar yaşları, okumaylar, / Okusalar kîmseden kem kalmaylar. / İstanbul'da Paris'te bîrîncî bola, / Yaponlar da onlarga cetalmaylar."** - (Çelebi Cihan – Ay Kîdî).

Rom. interj. 1-2 Ah ! Vai! 3. Măi ! Hei ! 4. Haide !

-AY[5] Yapım eki. Var. **-ey, -iy.**

1) İsimden isim türetir : **kol - kol+ay; gün - gün+ey.**

2) Sıfattan fiil yapar : **kart - kart+ay+mak, kambır - kambır+ay+mak, sert - sert+iy+mek.**

Rom. Afix lexical. Formează : 1. substantive şi adjective din substantive : **kol - kol+ay; gün - gün+ey.** *2. Verbe din adjective :* **kart - kart+ay+mak.**

AYA[1] is. Aya, avuç iç.

"Awuç ayası kadar bîr Bucak'nı bîle bermedî." - (Necip H. Fazıl - Bîr Konferans).

- **Anamda bolsa kabarman, ayamda bolsa calarman** - Deyim. Anamda ise kaparım, ayamda ise yalarım.
- **Aşsam ayamda, cumsam cumrugımda** - Deyim. Açarsam ayamda, yumarsam yumruğumda; tamamen benim isteğime tabi, anlamında.

Türk Lehç. : Nog. - **aya;** Moğ. - **adhu, atğa, alğa;**

Rom. s. Palmă, partea dinăuntru a mâinii.

AYA[2] is. (Ar. haya). Haya; utanma, ar.

"Utanmak yok, arlanmak yok, betlerînde aya yok, / O namussız erîplerge atır-göñîl saya ... yok." - (Hamdi Giraybay - Cemaat Tayagı / Emel D.).

Rom. s. Ruşine; jenă, pudoare.

AYA[3] is. ve s. (Yun. agya) Aya; azize.

- **Aya - Sofya** - a) Azize Sofya b) İstanbul'da, kilise olarak yapılmışken Fetihten sonra cami olarak kullanılıp, Cumhuriyet devrinde müze haline getirilmiş mimari anıt.

Rom. s. şi adj. Sfântă.

AYAK[1] **(ayaq)** is. (Eski Türk. – adak, d=y). Ayak.

1. Bacakların bilekten aşağıda bulunan, yere basan bölümü.

"Kazan teşîk, tüp saldır, / Salkın suwlarga daldır. / Ayagıññıñ ızların / Bîznîñ azbarda kaldır." - (Boztorgay).

"Berse bîle, katîp ödiyceksîñ ? Hep ayagıña şarık tartıp, nefsîñ, insanlıgıñ başkasına satıp tuwıl mı?" - (Caş Fidanlar).

2. Bacak; yürüme organı.

"Men inşalla ogırlı ayagımman keter, hayırlı ayagımman kelîrmen." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Baksañ, şengelde koy ayagından köp kozı ayagı bar derler." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. Bazı şeylerin yerden yüksekte durmasını sağlayan destekleri. **İskembe ayagı. Masa ayagı.**

4. Merdiven basamağı.

"Merdîwenî kırk ayak, / Kırkına urdum tayak. / Bu saba yarem' kördîm, / Ne el tuta, ne ayak." - (Boztorgay).

5. Coğr. Bir ırmağa katılan küçük akarsulardan her biri.

6. Yürüyüşün hızı.

7. Ed. Uyak, kafiye.

8. esk. Yarım arşın veya 30,5 cm. uzunluğundaki ölçü birimi.

9. mec. Aşağı tabaka insanları.

10. Mat. Bir doğrunun kendisine dik başka bir doğruyu veya düzlemi kestiği nokta. **Tîkmenîñ ayagı.**

- **Ald ayaklar -** (Hayvanlarda) Ön ayakları.
- **Art ayaklar -** (Hayvanlarda) Arka ayakları.
- **Ayagı alışmak -** Bir yere sık sık gitmek.
- **Ayagı kolı baylı (baglı)** – Eli ayağı (eli kolu) bağlı, bir iş yapamaz durumda olma; çaresiz. **"Niçîn Yeşîl Curtka erte cetmiymîz ? / Baglı degil ayagımız kolımız."** - (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Ayagı kolı tüz -** Eli ayağı düzgün; sakat olmayan, bedence kusursuz.
- **Ayagı ogırlı -** Geldiği yere uğur getirdiğine inanılan.
- **Ayagı tartmamak -** Bir yere gitmeyi canı istememek.
- **Ayagı yerden kesîlmek -** At üsünde veya araba ile dolaşır olmak.

• **Ayagıman kelmek –** Ayağı ile gelmek; kendi isteğiyle, kendiliğinden gelmek. **“Şoban tayagıman, kelĭn ayagıman kelmelĭ.” -** Atas. (Boztorgay).

• **Ayagıman tuzakka tüşmek -** Kendi tutumu yüzünden tuzağa düşmek.

• **Ayagın astına almak (bĭrewnĭ) -** Tekme ile dövmek.

• **Ayagın astına karbız kabıgı salmak –** Bir tertiple birini işinden uzaklaştırmak.

• **Ayagın baylamak -** Engel olmak.

• **Ayagın denk basmak –** Dikkatli ve uyanık davranmak.

• **Ayagın kesmek -** a) Bir yere artık uğramaz olmak. b) Birini bir yere artık uğratmaz olmak.

• **Ayagın tabanı kışımak -** Bir eski inanışa göre, bir yolculuğa çıkılacağına dair işaret. **“Halimcan : Saga bĭr col körĭne, Velĭ. / Velĭ : Bu saba sol ayagımnıñ tabanı kırlıkka kışıgan cok eken.” -** (M. V. Yurtsever – Toy, piyes).

• **Ayagın tartmak (bĭr yerden ...) –** Bir yere artık uğramaz olmak.

• **Ayagın tozıman -** Yoldan gelir gelmez.

• **Ayagın urmak (kondırası) -** Ayakkabısı ayağını acıtmak.

• **Ayagına barmak (ketmek) –** Yanına varmak. a) Saygı göstererek yanına gitmek. b) Mecbur kalarak yanına gitmek

• **Ayagına cıgılmak (kapanmak) –** Bağışlanmak veya bir iş için birine yalvarmak**. “Mĭna bĭzler bĭrköp cerlerge kĭralmaymız, öteberĭ bĭr ĭş üşün başkalarının ayagına barıp cıgılamız.” -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

• **Ayagına dolaşmak –** a) Başkasına yapmak istediği kötülük kendi başına gelmek. b) İş yapmakta olan birine engel olmak.

• **Ayagına kapanmak – → Ayagına cıgılmak.**

• **Ayagına kelmek -** a) Alçak gönüllülük etip birinin yanına gelmek. b) Bir şey kendiliğinden olmak.

• **Ayagına kĭrĭp catmak -** Yatakta başını diğerinin ayak ucuna koyarak yatmak; Bak **Ayaklaşmak.**

• **Ayagına şakırmak (ketĭrmek) -** Yanına gelmesini istemek.

• **Ayagına şalt –** Ayağına çabuk; hızlı yürüyüşlü.

• **Ayagına şaltayak salmak -** a) Birini çelme ile düşürmek. b) Birinin işinde yükselmesine engel olmak.

• **Ayak astında kalmak** - a) Ortalıkta kalmak. b) Ezilmek, hırpalanmak, çiğnenmek.

• **Ayak atmamak –** Bir yere hiç gitmemek.

• **Ayak ayak üstüne atmak -** Otururken bir ayağını ötekinin üstüne koymak.

• **Ayak basmak –** a) Bir yere varmak. b) Girmek, gelmek, uğramak **“Ayak basmaga, kuş uşmaga müsadeñĭz bolmagan bĭr cerden mınaw arkadaşnı tutup ketĭrdĭm.” -** (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması). c) Bir işe girmek. ç) Hareket etmek, davranmak. **“Dogmış aga yok mende, can baskan emce, / Kĭmge ışanıp basayım ayagım, kence?” -** (Boztorgay).

• **Ayak basmamak -** Bir yere hiç gitmemek.

• **Ayak calı -** Ayak teri bahşişi.

• **Ayak colı -** Ayak yolu, tuvalet.

• **Ayak deñĭştĭrmek -** Grup yürüyüşünde adımını diğerlerinkine uydurmak.

• **Ayak kakmak –** Yol tepmek; uzun yol yürümek. **“Bügün akşam bararman ayak kagıp. / Pencĭrege cuwuk cat, kol uzatıp.” -** (Boztorgay).

• **Ayak süyremek -** a) Verilen bir işi ağırdan almak. b) Gönderilen bir yere isteksizce gitmek.

• **Ayak uydurmak –** a) Yürüyüşte adımını başkalarınkine uydurmak. b) mec. Kendi davranışlarını başkalarınkine uydurmak. **“Neday, köy yaşamına ayak uydurmaga başladın mı, dep soradı Cengiz.” -** (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).

• **Ayak uşıman cürmek -** Ayak uçlarına basarak yürümek.

• **Ayak üstĭ –** a) Ayakta durarak. b) Acele olarak.

• **Ayak takımı –** Toplum içinde aşağı durumda olan kimseler.

• **Ayak tĭremek -** Kendi tutumundan şaşmamak.

• **Ayakka turmak –** Ayağa kalkmak a) Ayakları üzerinde durma vaziyetine geçmek. **“Men veya begler ayakka turganda sĭzler de turmaga, onlarnı saymaga borclısıñız.” -** (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması). b) mec. Telâşa kapılmak. c) (Hasta) İyileşmek. ç) Saygı göstermek için oturma durumundan ayak üzeri durumuna geçmek.

• **Ayakka tursatmak** - Heyecana düşürmek.

• **Ayakları gerĭ gerĭ ketmek -** Bir yere istemeye istemeye gitmek.

• **Ayaklarına kara suwlar enmek -** Yürümekten veya ayakta durmaktan çok yorulmak.

• **Ayakta cürmek (toyda ...) -** Düğünde yemek servisinde, türlü koşturma işlerinde hizmet görmek. **“On koynıñ etĭ ne bolacak, ew ? ... Sade köyden bar beş sofra akayman beş sofra apakay. O ayakta cürgenlernĭ taa hesapka koşmaymız.” -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

• **Ayakta kalmak –** a) Oturacak yer bulamamak. b) Yıkılmamak. **“Tĭzge ata Reşat’nı, şalkayaberĭp. / Lâkin Reşat tüşer mĭ ? Ayakta kala.” -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

• **Ayakta tutmak -** a) Ayakta bekletmek. b) Çökmesini engellemek. c) Yaşamasını, var olmasını sağlamak.

• **Baştan ayakka –** Tamamen, bütünüyle, bir uçtan öbür uca kadar. **“Baştan ayak hakıykatman tolı bolgan ‘Yeşĭl Curtka’ şiirĭ bo kabildendĭr.” –** (Necip H. Fazıl – “Sagış”).

• **Bĭr ayagı şukurda bolmak –** Yaşlanmış olmak, ömrünün sonuna yakın olmak.

• **Bĭr ayak burun –** Bir an önce.

• **Bĭr ayak üstünde biñ yalan aytmak –** Çok yalancı olmak.

• **Cengĭl ayak -** Çevik; ayağına çabuk.

• **Dört ayak üstüne tüşmek -** Tehlikeli bir durumdan zarar görmeden kurtulmak.

• **Etegĭ ayagına dolaşmak –** Şaşırmak, telâşlanmak.

• **Kamıt ayak -** Eğri bacaklı; (lâkap).

• **Kazan ayak -** Sacayağı; eşanl. **oşak. “Sora Çora ballardan bĭrkaç tanesĭn ötmek, kazan ayak ketĭrmege köyge cĭbere.” -** (Ahmet Karakaya - Çorabatır / Emel D).

• **Koldan ayaktan tüşmek -** Yaşlılık veya hastalık sebebiyle çalışamaz duruma gelmek.

• **Kolı ayagı baylı -** İş yapamaz durumda olmak.

• **Mışıktay dört ayak üstüne tüşmek -** Tehlikeli bir durumdan zarar görmeden kurtulmak.

• **Söz ayakka tüşmek -** Bir sorun yetkisiz kimselerin kararına bağlı duruma gelmek.

• **Şalt-ayak -** (Tatar güreşinde) Çelme.

• **Şaytannıñ ayagın sındırmak (kırmak)** – a) Hep ertelenen bir işe artık başlamak. b) Şanssızlığı yenmek.

• **Şöp ayak -** İnce bacaklı; (lâkap).

• **Ayak baskan yerde ot pĭtmez. -** Deyim. Bir yere uğursuzluk getirir, anlamında.

• **Ayaklar baş, başlar ayak bolmak.** - Deyim. Bir topluluk içinde düzen bozulmak, anlamında.

• **Kaza, belâ kaydasıñ ? Baksañ, ayak astında.** – Deyim. Kaza, belâ neredesin ? Baksan, ayağının altında imiş.

• **Maga cetken ayagın acĭlĭkke cetsĭn.-** Deyim. Bana gelen ayağın hacca da ulaşsın; (iyi dilek sözü).

• **Ayagıñ kĭrmiycek yerge başıñ sokma.** – Atas. Ayağın girmeyecek yere başını sokma.

• **Ayagıñ sıcak tut, başıñ serin.** - Atas. Ayağını sıcak tut, başını serin.

• **Ayagıñ yorkanıña (corkanıña) köre uzat. -** Atas. Ayağını yorganına göre uzat.

• **Ayaknı cürsetken baştır. -** Atas. Ayağı yürüten baştır.

• **Baş kayaka ketse, ayak o yaka keter.** – Atas. Baş ne tarafa giderse, ayak o tarafa gider.

• **Başıman ketken ayagıman kaytar.** – Atas. Başıyla giden ayağıyla dönüp gelir.

• **Bolımsıznı koynıña alsañ ekĭ ayagı tışta kalır.** – Atas. Beceriksizi koynuna alırsan iki ayağı dışta kalır.

• **Boş şuwal ayakta turmaz.** – Atas. Boş çuval ayakta (dik) durmaz.

• **Caz catkannıñ canbaşı sınsın, kış cürgennıñ ayagı sınsın.** – Atas. Yazın yatanın kalçası kırılsın, kışın dolaşanın ayağı kırılsın.

• **Caz künĭ atıñ üç ayağı suwda, bĭr ayagı unda bolır.** – Atas. Yaz günü atın üç ayağı suda, bir ayağı unda olur.

• **Cürgen ayakka cörmew ĭlĭşĭr.** – Atas. Dolaşan ayağa kısmet ilişir, (misafirin şerefine hayvan kesilip şölen yapılır; cörmew adı verilen hayvan barsakları sapa bir yere atılır, bazen onun bunun ayağına ilişir; bir mecazla, cörmew misafirin kısmetinin bir işareti olduğu anlatılır).

• **Dos başka karar, duşman ayakka karar.** – Atas. Dost başa, düşman ayağa bakar.

• **Ekĭ ayak bĭr papĭşke sıymaz.** – Atas. İki ayak bir pabuca sığmaz.

• **Semĭzĭñ ayagı sekĭz bolır.** – Atas. Semizin ayağı sekiz olur (semiz hayvan iki zayıf hayvan eder).

• **Şengelde koy ayagından, kozı ayagı köptĭr.** – Atas. Çengelde koyun ayağından ziyade, kuzu ayağı çok olur.

• **Şoban tayagıman, kelĭn ayagıman ogırlı -** Atas. Çoban sopası ile, gelin ayağı ile uğurlu olur.

• **Tĭşĭñ tĭşke tiymese ettĭr, ayagın cerge tiymese attır.** – Atas. Dişin dişine dokunmuyorsa ettir, ayağın yere değmiyorsa attır.

• **Ul bolsın, kız bolsın, ayagı kolı tüz bolsın.** - Atas. Oğul olsun, kız olsun, eli ayağı düz olsun.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar. - **ayaq;**

<u>Rom.</u> s. 1. Laba piciorului. 2. Picior. 3. Suport. 4. Treaptă de scară. 5. Geogr. Afluent. 6. Iuţeală, viteză de mers. 7. Lit. Rimă. 8. Picior; veche unitate de măsură pentru lungime de 30,4 cm. 9. fig. Plebe, drojdia societăţii. 10. Mat. Piciorul perpendicularei.

AYAK² (**ayaq**) is. esk. 1. Bardak.

"<u>Ayak</u> nen kart bal berdĭ, / Üç batırga ayttı diy, / Kaysıñız batır bolsañız, / Balnı o içsĭn, diy." - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır / Emel M.).

2. Kap, tas.

"<u>Ayak</u> <u>ayak</u> aş berdĭm, / Elâl olsun balayım. / Ayrı emçekten süt berdĭm, / Elâl olsun balayım." - (Cafer Bekirov - Çorabatır Destanı / Emel D.).

• **İt-ayak -** Köpege yemeği konulan kap.

• **İt itayagın kıskanır. -** Atas. Köpek yemek kabını başkasından kıskanır.

• **İt itĭn göñlĭn itayakman tabar.** - Atas. Köpek köpeğin gönlünü yemek kabıyla bulur.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **ayaq;** <u>Moğ</u>. : **ayaga;**

<u>Rom.</u> s. arh. 1. Pahar; pocal, cupă. 2. Vas, blid.

A'YAK³ (**a'yaq**) is. (**anaw yak**'tan kısaltma). Şu taraf; o taraf.

"Hücüm esnasında menĭm belkĭ <u>ayaka</u> miyaka, anawbĭr kapılarga cuwurmam keregĭr." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

• **Ayaka boyaka -** O tarafa, bu tarafa.

<u>Rom.</u> s. Partea cealaltă.

AYAK-ASTI (**ayaq-astı**) is. 1. Gelip geçilen yer.

2. Birilerinin bir iş yapmakta olduğu yer; ayak altı.

• **Ayak astına taşlamak -** Bir şeyi birilerinden ona bir zarar gelebilecek bir yerde bırakmak.

• **Ayak astında dolaşmak** - Başkalarının işine engel olacak şekilde bir yerde bulunmak.

<u>Rom.</u> s. 1. Drum, cale, loc de trecere. 2. Spaţiul unde trebăluieşte cineva.

AYAKBASTI (**ayaqbastı**) is. Ayakbastı, toprakbastı.

1. Bir yere dışarıdan gelen yabancı yolcu ve eşyadan alınan vergi.

2. Etnogr. Düğünlerde gelini almaya gelenlerden sembolik olarak istenen para.

<u>Rom.</u> s. 1 Taxă vamală de intrare. 2. Etnogr. Bacşişul dat de nunii mirelui celor care îi întâmpină, când vin să ia mireasa din casa părintească.

AYAKCOL (**ayaqcol**) is. Ayak yolu, tuvalet.

"Akşam man ekĭndĭ arasında, kün kawışmay turın, kız <u>ayak colga</u> şıgaman diydĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

<u>Rom.</u> s. Closet, latrină.

AYAKKABI (**ayaqqabı**) ve türevleri is. → **Ayakkap** ve türevleri.

AYAKKAP (**ayaqqap**) is. Ayakkabı.

"Şaytĭp konışkan soñ kalpak, közĭn süzüp karagan, / <u>Ayakkapka</u> şalım satıp, şâşlerĭn bĭr taragan." - İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Bĭr <u>ayakkap</u> magázinĭne kĭrdĭk. Nenem maga bĭr şĭp kondıra aldı." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

<u>Rom.</u> s. Încălţăminte.

AYAKKAPLIK (**ayaqqaplıq**) is. Ayakkabılık; ayakkabı

konulan yer.

<u>Rom.</u> *s. Antreul sau dulapul unde se țin încălțămintele.*

AYAKKAPŞI (**ayaqqapşı**) is. Ayakkabıcı. Eşanl. **kondıracı.**

1. Ayakkabı yapan veya tamir eden kimse.

2. Ayakkabı satan kimse.

<u>Rom.</u> *s. 1. Cizmar; pantofar. 2. Vânzător de încălțăminte.*

AYAKKAPŞILIK (**ayaqqapşılıq**) is. Ayakkabıcılık.

<u>Rom.</u> *s. Meseria sau îndeletnicirea de cizmar, pantofar sau de vânzător de încălțăminte.*

AYAK-KOL (**ayaq-qol**) is. El ayak.

1. Eller ve ayaklar

2. mec. İnsanın hareket ve iş imkânları, gücü.

"Niçĭn Yeşĭl Curtka erte cetmiymĭz ? / Baglı degil ayagımız kolımız, / Tez ketmiymĭz." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

<u>Rom.</u> *s. 1. Mâini şi picioare; membre. 2. fig. Posibilitățile de acțiune.*

AYAKLANDIRMA, **-UW** (**ayaqlandırma**, **-uw**) is. Ayaklandırma.

<u>Rom.</u> *s. Acțiunea de* **ayaklandırmak**.

AYAKLANDIRMAK (**ayaqlandırmaq**) f. Ayaklandırmak; ayaklanmak işini yaptırmak.

"Bütün ĭşĭ ve küşĭ öz akranları arasına ekĭlĭk sokmak, kıska körüşlĭ ve bozuk kalplĭ bolganların, caşlar ĭşlerĭn dogrulukman idare etekelgen bazı akıllı cĭgĭtlernĭñ aleyhĭne <u>ayaklandırmak</u> içün ograşmak bola edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **ayaklanmak**. *1. A scula în picioare. 2. A răscula, a răzvrăti.*

AYAKLANMA, -UW (**ayaqlanma, -uw**) is. Ayaklanma.

1. Ayaklanmak işi.

2. Baş kaldırma, isyan.

"1907 senesĭnĭñ ilkyazı edĭ. ...Köylĭler 'Toprak ĭstiymĭz!' dep bakıra edĭler. Bo kışkıruw man Moldova'nıñ yokarsındakı köylĭler sogışka başladılar. Ondan soñra <u>ayaklanma</u> bütün memleketke cayıldı." - (Okuma Kitabı - III).

<u>Rom.</u> *s. 1. Acțiunea sau faptul de* **ayaklanmak**. *2. Răscoală, rebeliune, revoltă.*

AYAKLANMAK (**ayaqlanmaq**) f. Ayaklanmak.

1. (Küçük çocuk) Yürümeye başlamak.

2. (Hasta için) Yürüyebilir duruma gelmek.

3. Ayağa kalkıp gitmeye davranmak.

4. mec. (Bir insan topluluğu) Baş kaldırmak, karşı gelmek, isyan etmek.

"Romalılar idaresĭ astında bek kıyın yaşagan Daçya halkı, zaman zaman, dayanalmay <u>ayaklana</u>, savaşka kĭrĭşe edĭ." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

5. mec. (Bir şey) Yok olmak, yoklara karışmak, ortalıktan kaybolmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. (Copilul mic) A începe să umble. 2. (Bolnavul) A începe să umble (după o boală). 3. A se pregăti de plecare. 4. fig. A se răscula, a se răzvrăti. 5. fig. A dispărea, a se pierde.*

AYAKLAŞMAK (**ayaqlaşmaq**) f. (Ekseriya çocuklar) Başlarını biri yatağın bir ucuna, öteki öbür ucuna koyarak aynı yatakta yatmak; biri baştan, öteki ayaktan yatmak. Eşanl. **ayagına kĭrĭp catmak**

<u>Rom.</u> *v. (În general copiii). A se culca în acelaşi pat, unul cu capul la un capăt al patului, celălalt la capătul opus.*

AYAKLI (**ayaqlı**) s. Ayaklı.

1. Ayağı olan.

"Koralarda üyü bar, / Onı kĭm karap tabar ? Kurt kımırska tapsa aşar / Dört <u>ayaklı</u> canawar." - (Muratça Seit-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Kaytıp kele : / - Akay, sen mında üş <u>ayaklı</u> at man keldĭñ mĭ ? dep soray. O ise, tışarga şıkkanda atın bĭr ayagın aşagan eken." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz)**.**

2. Bir destekle yere dayanan.

3. Ayakla işletilen. **Ayaklı tĭgĭş makinası.**

- **Awır ayaklı** - Hamile, gebe.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Cu picior. 2. Cu suport. 3. Cu pedală; care este acționat cu piciorul.*

AYAKLIK (**ayaqlıq**) is. Ayaklık.

1. Pedal.

2. Ayak basacak yer.

<u>Rom.</u> *s. 1. Pedală. 2. Loc pentru picior.*

AYAKSIZ (**ayaqsız**) s. Ayaksız.

1. Ayağı olmayan.

"Anĭ, sora kız bĭr taa şıga. Üyge kĭrgende : / - Akay, sen mında <u>ayaksız</u> at man keldĭñ mĭ ? diy" - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

2. zf. Ayak kullanmaksızın.

"Kolsız, <u>ayaksız</u> kapını aşa." - Cel. (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *1. adj. Fără picior. 2. adv. Fără a se folosi de picioare.*

AYAKŞI (**ayaqşı**) is. Ayakçı; düğünlerde, cemaat şölenlerinde cemaate servis yapan, davetlilerin türlü işleri için koşturan kimse.

"(Şora) <u>Ayakşı</u> beynĭ şakıra, kapıdan kĭrgen anaw kartka bĭr ballı boza ber, ĭşsĭn, diy." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Selâmlana kelgenler, maktanıla bergenler, / <u>Ayakşı</u> bey kade süze, para toplay adet üzere." - (Yaşar Memedemin - Anka).

<u>Rom.</u> *s. Stolnic; persoană care serveşte nuntaşii la masă.*

AYAK-TAKIMI (**ayaq-taqımı**) is. Ayak takımı.

<u>Rom.</u> *s. Drojdia societății; plebea.*

AYAKTAŞ (**ayaqtaş**) is. Ayaktaş; arkadaş, yoldaş.

"Aga ĭnĭ ekĭ yaş, / Ekĭ yoldaş, <u>ayaktaş</u> : Tamam bĭr yıl degende / Tapışayık şu yerde / Dep, kuçaklap bĭrbĭrĭn, / Ant etĭp söz bereler." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

"Menĭm başımnı kesme, senmen <u>ayaktaş</u> bolırman, diy dew." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

<u>Rom.</u> *s. Camarad, tovarăş.*

AYAK TERĬ (**ayaq terĭ**) is. mec. Ayak teri; hizmet için bir yere gönderilen kimseye verilen zahmet parası. Eşanl. **ayak calı.**

<u>Rom.</u> *fig. Bacşiş dat contra unui serviciu.*

AYAK-UŞI (**ayaq-uşı**) is. Ayak ucu; yatılan yerin ayak

uzatılan yönü, yeri.

Rom. *s. Parte a patului pe care se întind picioarele.*

AYAK ÜSTĬ (ayaq üstĭ) zf. Ayak üstü.

1. Ayakta durarak.

2. Acele olarak; kısa bir zaman aralığında.

"Rahmetlĭ Hoca öz özĭne 'Ama da insaniyetlĭ kĭşĭ a; egerdĭm ayaküstĭ, colda bonday dawransa, ya üyĭne barganda katĭp dawranacak' diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *adv. 1. În picioare. 2. În grabă.*

AYAK-YOLI (ayaq-yolı) is. → **Ayak col.**

AYAL[1] is. (Ar. iyal). Karı, eş.

Rom. *s. Soţie, nevastă.*

AYAL[2] is. (Ar. hayal). Hayal.

1. Psikol. Zihinde tasarlama gücü; hayal gücü.

2. Zihinde tasarlanan şey; arzu.

"Tañrım, menden er şey ĭste, / Başka kader sen ber maga. / Sensĭn hayatnıñ üstünde, / Sen alasın mezarga. / Gerĭ al ölmemezlĭk ayalĭn !" - (M. Eminesku - Tañ Yıldızı / terc. Güner Akmolla / Karad. Gazet. 16 / 1992).

3. Fiz. Görüntü.

4. Belli belirsiz görülen şey.

s. 1. Psih. İmaginaţie. 2. Dorinţă. 3. Fiz. İmagine. 4. Nălucire, năzărire, halucinaţie; vedenie, nălucă, fantomă.

AYALAMAK (ayalamaq) f. Elin ayasıyla veya mala ile sıvamak, düzlemek.

"Anam algan sılavuçın, ocak başın ayalay." - (Amdi Giraybay – Arfe Künĭ).

Rom. *v. A netezi lutul sau mortarul cu palma ori mistria.*

AYAMA, -W is. Esirgeme.

Rom. *s. Faptul de* **ayamak.**

AYAMAK (ayamaq) f. (acımak'tan) Esirgemek.

1. Acımak, merhamet duymak.

"Ak, desem ayar kĭmsem yok, ölsem cılar. / Betĭmnĭ sıypap kĭm cumdurar?" - (Ahmet Karakaya – Çıñlar).

2. (Olumsuz biçimde). Vermekten, yapmaktan kaçınmak.

"Süygenden canım ayamam, süymesem saymam, / Sendiy etken kıymasıñ katĭrĭn kıymam." - (.... - Kertĭkpınar Çınları - Emel M.).

"Ayazlı günü ayamaz, / Ayagın cerge tayamaz." - Gemĭ. (Tapmaşa / Boztorgay). Ayazlı günde bile yürümekten kaçınmaz, ayak diremez. – Cevabı : Gemi.

- **Domıznıñ malın domız ayar.** – Atas. Domuzun malına domuz acır.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **ayamaq, ayav;** Karaçay Malkar. - **ayavlamaq;** Kazan. - **ayau;**

Rom. *v. 1. A avea milă, a compătimi. 2. (În prop. negative) A nu precupeţi, a nu cruţa nimic.*

AYAN[1] is. Atın koşmadan, normal adımlarla düzgün yürümesi.

"Men tobılgıman asawlarga ayan, cebe, yorga, şelaf yürütür, yürümenĭ, koşmanı ögretĭrdĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Türk Lehç. : Kırım. **- ayan;** Nog., Kazak., Kırgız **- ayañ.**

Rom. *s. Mersul la pas al calului.*

AYAN[2] s. (Ar. iyan). Ayan; belli, açık.

- **Ayan beyan** – Apaçık, açık seçik. **"Zuw-şuw koraz şakıra, ayan-beyan, / Şıncı ekenĭñ bĭliyĭm, tañgaşı dayan." -** (Boztorgay).
- **Ayan bolmak** – Bilinir olmak, belli olmak.
- **Ayan etmek** – Bildirmek, duyurmak.

Rom. *adj. Clar, evident.*

AYAN[3] is. (Ar. ayan). Ayan; cemaatin ileri gelenleri.

"Sen cemaatĭne kırk kün kara tuttırırsıñ, ayandan tayana kadar, soñra men senmen üylenĭrmen." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. pl. Notabilii, fruntea obştii.*

AYANIŞ is. Acınış, üzülme, esef etme.

Rom. *s. Tristeţe, părere de rău, compătimire.*

AYANIŞLI s. Acınıklı.

Rom. *adj. Întristat, compătimitor.*

AYANLAMA, -W is. (At) Ayan yürüme, normal adımla ilerleme.

Rom. *s. Acţiunea de* **ayanlamak;** *mers la pas.*

AYANLAMAK (ayanlamaq) f. (At) Koşmaksızın, normal adımlarla yürümek.

Rom. *v. (Calul) A merge la pas.*

AYANLATMA , -UW is. (Atı) Yavaş adımla yürütme.

Rom. *v. Acţiunea de* **ayanlatmak.**

AYANLATMAK (ayanlatmaq) f. (Atı) Koşturmaksızın normal adımlarla yürütmek.

Rom. *v. A conduce calul la pas.*

AYANLI is. (At için) Güzel yürüyen.

Rom. *adj. (Despre cai) Cu mersul frumos.*

AYANMAK (ayanmaq) f. Üzülmek, acınmak.

Rom. *v. A se întrista, a se amârî.*

AYAR is. (Ar. iyar). Ayar.

1. Bir aygıtın normal çalışma durumu.

2. Bir aygıtın normal çalışmasını sağlamak işi; ayarlama.

3. mec. Bir iş veya bir davranışta gereken ölçü.

4. Altın, gümüş gibi kıymetli madenlerden yapılmış nesnelerin saflık derecesi.

5. Yeryüzünün bir zaman dilimi için esas olarak alınan ölçüm.

6. mec. Değer derecesi, kalite.

Rom. *s. 1. Stare de funcţionare normală. 2. Reglare, potrivire. 3. fig. Măsură, nivel, model, tipar, calibru. 4. (Despre aur şi argint) Carat. 5. Ora locală. 6. fig. Nivel, valoare.*

AYARLAMA, -W is. Ayarlama.

Rom. *s. Acţiunea de* **ayarlamak.**

AYARLAMAK (ayarlamaq) f. Ayarlamak.

1. Bir aygıtı normal çalışma düzenine getirmek.

2. Bir ölçüyü belli bir örneğe göre düzeltmek.

3. mec. İşleri birbirleriyle uyumlu hale getirmek.

4. mec. Temin etmek, tedarik etmek.

Rom. *v. 1.-2. A regla, a potrivi. 3. fig. A coordona; a aranja. 4. fig. A procura.*

AYARLANMAK (ayarlanmaq) s. Ayarlanmak.

Rom. v. Forma pasivă sau reflexivă de la **ayarlamak**.

AYARLATMAK (ayarlatmaq) f. Ayarlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **ayarlamak**.

AYARLI s. Ayarlı.

1. Ayarlanmış, doğru.

2. (Altın, gümüş nesneler için) Kaç ayar olduğu ölçülmüş, ayarı belirlenmiş.

Rom. adj. 1. Reglat, potrivit. 2. Cu conținutul în aur sau argint stabilit, măsurat.

AYARSIZ s. Ayarsız.

1. Ayarı yapılmamış.

2. mec. Davranışları ölçüsüz.

3. (Altın ve gümüş nesneler için) Ayarı tespit edilmemiş.

Rom. adj. 1. Nereglat, nepotrivit. 2. fig. Dezechlibrat. 3. Cu conținutul în aur sau argint încă nestabilit.

AYARSIZLIK (ayarsızlıq) is. Ayarsızlık.

1. Ayarsız olma durumu.

2. Ölçüsüzlük, düzensizlik.

Rom. 1. Nereglare. 2. Disproporție; dezordine.

AYARTILMAK (ayartılmaq) f. Ayartılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **ayartmak**.

AYARTMAK (ayartmaq) f. Ayartmak.

1. Baştan çıkarmak, doğru yoldan saptırmak.

"Bĭzĭm köynĭ kuturtkan, agaları, bayları. Fukare tatarda eş kabahat yok. İllâ köresĭñmĭ sen, anaw, paralarına kurulgan, zengĭnlĭklerĭnden sebep sayılmak, süyülmek ĭstegen baylarnı ? Aná, onlar ayartalar." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Kandırmak.

Rom. 1. A corupe, a perverti. 2. A înșela, a seduce.

AYAS s. esk. → **Ayaz**.

AYAT[1] is. (Ar. hayat) Hayat. Var. **hayat**[1].

1. Yaşam, canlı var oluş.

"Yok ... kartaymak ve ölmek / Kanundır ayatnen. / Azaplanmak, sevinmek / Reinĭdĭr ayatnıñ." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

2. Ömür; doğumdan ölüme kadar geçen süre.

"Üylengen son uzak col ömĭr, ayat. / Güzellĭkten fayda yok, vay tabiat." - (Boztorgay).

3. Yaşama biçimi.

"Cengeñ örgen ciyren şaş, seksenekĭ. / Ayat doksan türlense, sen menĭmkĭ." - (Boztorgay).

4. Meslek ve toplumsal durum.

5. Geçim şartları.

"Ömĭrĭn nasıl geşĭrgen, / Ayat man kaytĭp küreşken, / Algan kalemĭn kolına / Anlatkan geşken künlerĭn." - (Necibe Şüküri - Azaplar).

6. Hareket, kaynaşma.

7. Kader, yazgı.

8. Biyografi, hayat hikâyesi.

- **Ayat arkadaşı –** Karı kocadan her biri.
- **Ayat kawgası –** Yaşamak için harcanan emekler, çekilen zahmetler.
- **Ayat tolı –** Neşeli, canlı.

Rom. 1.-8. Viață, existență. 3. Trai, mod de existență. 4. Situație, stare. 5. Condiție socială. 6. Animație, mișcare. 7. Destin. 8. Biografie.

AYAT[2] is. (Ar. hiyat) Hayat.

1. Bir yapının giriş holü, odası veya sundurması.

"Caşlar gene, ewwelkĭ senelerday, iftardan sonra üynĭñ tapşanında oturgan yârĭne sesĭnĭ eşĭttĭrmek, camĭnĭñ ayatında turmay cĭgárá içken kartlardan 'maşallah' kazanmak içün, ezan bermege talaşa edĭler." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

2. Eski tip, iki odalık Dobruca Tatar evlerinde dışarıdan ilk girilen, **peş** ağzının baktığı ve ocağın yandığı, antre, mutfak ve yemek yeme yeri olarak kullanıldığı oda. Var. **hayat**[2].

"Seyityaya pırsıldap kondırasın taşlar. Ayatta gürültĭ eter." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Şáşne - Cımırtalar kayda ? / Elmas - Ayatta pencĭrege saldım." - (Mehmet Vani Yurtsever – Ödelek).

Rom. s. 1. Sală de intrare sau verandă. 2. Tindă; prima cameră la vechile case tătărești.

AYATMAK (ayatmaq) f. Acındırmak, acınmasına sebep olmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **ayamak**.

AYAWCI is. ve s. 1. Acıyan, acıyıcı.

2. Tarafını tutan, destekleyen, birinden yana olan.

"Dinnĭñ, milliyet fikrinĭñ tuwdırıcısı, tuwgan sora o fikirniñ ayawcısı, tuwmaz burun da o milletnĭñ saklawcısı bolganın aydan carık bĭlgen Ruslarıñ ilk ĭşlerĭ ... dini anane ve müesseselernĭ cıkmak, onı hatıralardan sĭlmekke ograşmak boldı." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

- **Öksĭznĭñ ayawcısı köp bolır, yardımcısı az bolır. -** Atas. Öksüzün acıyanı çok olur, yardımcısı az olur.

Rom. s. și adj. 1. Compătimitor, care compătimește. 2. Care sprijină.

AYAWLI s. Sevgili, değerli; esirgenen, el üstünde tutulan.

Rom. adj. Ocrotit, protejat; îndrăgit, iubit.

AYAWSIZ s. Acımasız.

Rom. adj. Nemilos, neîndurător.

AYAWSIZLIK (ayawsızlıq) is. Acımasızlık.

Rom. s. Lipsă de milă.

AYAZ is. ve s. Ayaz .

1. is. Bulutsuz, sakin havadaki kuru soğuk.

"Ayaz bolsa suw bızlar, / Tazı tawşannı ızlar. / Caşlar askerden keldĭ, Nege bekliysĭz, kızlar?" - (Boztorgay).;

"Taz taz takır taz, / Keldĭ kış, keldĭ ayaz. / Önekĭ papi, sekĭz kaz, / Kuwnamadım alt'ay yaz." - (Boztorgay).

2. s. (Hava ve gece için) Soğuk.

3. esk. (Ay için) Açık, bulutla örtülmemiş. Var. **ayas.**

"Ayga baktım, ay ayaz / Kızga baktım, kız biyaz. / Cepke baktım, param az, / Bo kız bĭzge yaramaz." - (Folklor).

- **Şatlama ayaz, şatlar taz. –** Deyim. Çatlama ayaz, çatlar daz.
- **Kar cawa dep kuwanma, ayazı bolır, / Kız aldım dep kuwanma, şayası bolır. -** Atas. Kar yağıyor diye sevinme, ayazı olur, kız aldım diye sevinme, kusuru olur.

Türk Lehç.: Kırım., Nog., Kazan., Karaçay Malkar. - **ayaz;** Altayca : **ayas** – açık, parlak.; Teleütçe : **ayas** – açık, berrak,

duru, sakin.

Rom. *s. şi adj. 1. Ger. 2. Geros. 3. arh. (Despre lună) Neacoperită de nori, vizibilă.*

AYAZ BABA öz. is. Ayaz Dede. Eşanl. **Kar-baba.**

Rom. *s. propr. Moş Gerilă.*

AYAZLAMA, -W is. Ayazlama.

Rom. *s. Geruire.*

AYAZLAMAK (**ayazlamaq**) f. Ayazlamak, hava sert soğuğa çevirmek.

Rom. *v. A gerui, a se lăsa ger.*

AYAZLANMAK (**ayazlanmaq**) f. Ayazlanmak. 1. (Hava) Ayazlamak, ayaza çevirmek; ayaz olmak

2. esk. Meydana çıkmak; parlamak, parıldamak.

"Ay tuwar, ayazlanır, / Kün tuwar, biyazlanır. / Menĭ bĭr kıymasım bar, / Kelgen saytın nazlanır." - (Boztorgay).

Rom. *v.1. A gerui, a se lăsa ger. 2. (Luna) A ieşi la iveală, a străluci.*

AYAZLATMA, -**UW** is. Ayazlatma.

Rom. *s. Geruire.*

AYAZLATMAK (**ayazlatmaq**) f. Ayazlatmak; ayazlamak, ayaz olmak.

Rom. *v. A gerui.*

AYAZLI s. Ayaz, ayazlı.

"Ayazlı günü ayamaz, / Ayagın cerge tayamaz." - Gemĭ. (Boztorgay).

"Çam da dalların sallap şay degen : ... Sert ayazlı, suwuk memleketlerde kĭşĭler mensĭz yaşayalmazlar." - (Muratça Seit-Abdula Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *adj. Geros.*

AYBALA ünl. "Ay bala" seslenme sözünün bitişik şekli; daha yaşlı kimselerce bir erkek çocuğa veya erkek kimseye seslenme sözü olarak kullanılır.

"Raime'ttáy özĭn tutup : / - Aybala, dedĭ, menĭ maskara etme, tur ketiyĭk !" - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *interj. Mă, măi; termen faniliar de adresare către cineva mai tânăr, de sex masculin.*

AYBALTA is. Ay balta, teber.

"Ayday, uzun aybaltanı / Alıp kattĭñ, Nuredin?" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *s. Halebardă.*

AYBAŞI is. Aybaşı.

1. Ayın ilk günü.

2. Fizyol. Ay başı, âdet.

Rom. *s. 1. Început de lună. 2. Fiziol. Menstruaţie.*

AYBET[1] s. Ay yüzlü; güzel.

- **Aybet, kıybet** – Ay yüzlü ve kıymetli.

Rom. *adj. Cu chip frumos.*

AYBET[2] is. 1. Sevgi; takdir.

"Köy akayları, caşları, bĭr yaktan zewklanalar, bĭr yaktan da kĭyew caşka kerekkenĭ kadar itibar, aybet köstermege karaylar." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. s. Sevgili, sevilen, sevgi odağı olan.

"Sĭz bĭr kelgen müsapĭr, aybet, kıybet, / Yaraşıklı şeşeksĭñĭz, cıyınga ziynet." - (Boztorgay).

- **Can aybetĭ -** Can sevgisi; can havli, can kaygusu, canını yitirme korkusu. **"Uzaktan, balaban bĭr kalabalıgıñ bĭrbĭrsĭn ayak astına şiynep, can aybetĭmen kaşkanın köre." -** (Acemin Baubek – Eskĭ Kahramanlarımız / Karad. 1).

Rom. *s. şi adj. 1. s. Dragoste, iubire. 2. adj. İubit, drag.*

AYBETLEME, -W is. 1. Bakma, ihtimam gösterme.

2. Sevme.

Rom. *s. 1. Îngrijire. 2. İubire.*

AYBETLEMEK f. 1. Özen ve sevgiyle bakmak, ihtimam göstermek. Eşanl. **süymek, karamak.**

"Ey bĭzlernĭ kucagında aybetlegen anaylar ! / Bahtımıznıñ yaraları tazerdĭ de kanaylar, / Beşĭktekĭ sabiylerge Ant Etkenmen aytıñız." - (Hamdi Giraybay – Ant Etkenmen Aytaman / Yaş Tatarlarga).

2. El üstünde tutmak; itibar, saygı göstermek.

"Kartnĭ aybetlep karşı algan soñ, kızartılgan koynıñ etĭn sıpraga salıp sıylaylar." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

3. Üstüne titremek, sevmek.

"Dünyaga dĭrek bolsañ, cennetke perde. / Aybetlermen kıymasım, er bĭr yerde." - (Boztorgay).

4. Dikkatle davranmak.

Rom. *v. 1. A îngriji, a purta de grijă. 2. A acorda cuiva tot respectul. 3. A iubi din suflet. 4. A menaja, a se purta atent faţă de ceva sau de cineva.*

AYBETLENME, -UW is. 1. Özenle bakılma.

2. Sevilme.

Rom. *s. 1. Îngrijire. 2. İubire.*

AYBETLENMEK f. 1. Özenle bakılmak.

2. Sevilmek; özen gösterilmek, el üstünde tutulmak.

"Cuwura, cuwura Zayd'abay, / Balak bawı üzülgen. / Aybetlengen Tomalaş, / Konakka barıp süzülgen." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A fi îngrijit. 2. A fi iubit.*

AYBETLĬ s. ve zf. 1. Ay yüzlü; güzel, kusursuz.

2. s. Bakımlı, özen gösterilen.

3. s. ve is. Sevgili.

4. zf. Hoş, hoşa giden bir biçimde; güzel.

"Bülbül degen üyken köy, / Awulımız. Vay aybetlĭ cawa eken / Cawunıñız." - (Boztorgay).

Rom. *1. adj. Frumos, bun. 2. Îngrijit. 3. adj. şi s. İubit. 3. adv. Bine, frumos.*

AY-CARIK (**ay-carıq**) is. Ay ışığı, mehtap.

"Al koyan can ay, şal koyan can ay, / Ay-carıkta şölde oynar, can ay, / Arüwşe kızman dost bolsañ, can ay, / Lâle şeşek kolda oynar, can ay." - (Boztorgay).

"Ay-carıkta börĭ arık." - (Boztorgay).

Rom. *s. Clar de lună.*

AYDA ünl. Hayda, haydi.

"Ekĭ tazı bĭr tawşannı kuwdılar. / Kuwup, tutup bogazından buwdılar. / Awcı keldĭ : Ayda, ayda ! Taşlañız. Bunu taşlap başkasına başlañız !" - (Çelebi Cihan - Tĭlkĭden Selâm).

"Ayda, cemaat kolhoza, / Hızmet soray barayık, / Eger hızmet cok bolsa, / Çaremĭznĭ arayık." - (İsmi saklı tutulmuş - Açlık Hatırası /Emel M.).

Rom. interj. Hai ! haide !

AYDAHA is. (Fars. ejder, ejderha). Ejderha.

Rom. s. Balaur.

AYDALMA, -**UW** is. Sürülme.

Rom. s. Faptul de **aydalmak.**

AYDALMAK (aydalmaq) f. Sürülmek, dehlenmek.

"Ayten artık bĭle edĭ, / Babasının kapalganın, uzaklarga aydalganın, / Suçlu bĭr mahküm bolganın." - (Mehmet Vani Yurtsever – Hayatımın Hikâyesi).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **aydalmaq, aydaluv;**

Rom. v. Forma pasivă de la **aydamak²**.

AYDAMA, -W is. Sürme, dehleme.

Rom. s. Acțiunea de **aydamak²**.

AYDAMAK¹ (aydamaq) is. 1. Haydut; silâhlı soyguncu, eşkıya, şaki.

"Aydamaklar, aydĭkler, aydamagım, / Tay sekĭrter. / Kız sewdası yamandır, / Kan töktĭrer." - (Boztorgay).

"Aydamaklar köyĭnde at ceterler, / Aytsañ, sırıñ alemge alt eterler." - (Boztorgay).

"Öksĭznĭ toydırdık, fakirnĭ küldĭrdĭk ... / Aydamak kĭm eken, her kĭmge bĭldĭrdĭk ... / Melekke günahnı yazdırdık, sĭldĭrdĭk." - (Bekir S. Çobanzade - Halim Aydamak).

"(Han) bĭrkaş ay memleket gezĭp kasabasına gerĭ kaytayatırganda bĭr kara taw ĭşĭnde oga dört aydamak ras kele." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. tkz. Yaramaz (çocuk).

"Bunday, bĭlgĭsĭz başımla uzun keñĭş Özü Kırı töbelerĭnde aylangan, dolaşkan, kırgan tökken, köpürgen, anda mında saldırgan bĭr küçük aydamak olgan edĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. s. 1. Haiduc; tâlhar, bandit. 2. fam. (Copil) Zburdalnic, neastâmpărat.

AYDAMAK² (aydamaq) f. Haydamak

1. (Hayvan) Sürmek, dehlemek, haydamak.

"Aydap kelsem atımnı, şıksam colga, / Tapsam senĭñ bawımnı alsam kolga." - (Boztorgay).

"Kıznıñ koynı kırk kün şĭlle / Yaz tuwıl mı ? / Awlamda malım' aydap barsam, ay iygĭler, / Az tuwıl mı?" - (Boztorgay).

"Kĭyew uruwından bĭr bala / Kĭyew üşün tüzülgen tokıznı ala, Atnĭñ bawrı astından tartıp baylay, / Sekĭrĭp mĭne atına, 'Diy !' dep ayday." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

2. Toprağı işlemek.

3. (Tutsak, tutuklu kalabalığı hakkında) Kafile halinde götürmek, sürmek, sürgün etmek.

"Toktasın çalgılar ! Cas künĭ bugün ! / Sĭzlerge caraşmay köp şenlĭk dügün ! / Aydañız amansız, büyügĭn küçügĭn !" - (Bekir S. Çobanzade - Halim Aydamak).

"Dokız şıpıt, beş kazak salsam colga, / Celep etĭp aydasam Karasuw'ga." - (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

4. (At araba, motorlu vasıta) Sürmek.

"Ayday ayday, ne ayday ? Macar ayday. / Bek maktaylar şo kıznı , köriyĭk kayday." - (Boztorgay).

"Şokáynıñ maşinasın ayday emĭş. Şopor diyler mĭ, ne diyler şunu aydaganga ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

5. mec. Yön vermek, doğrultmak.

"Eñ üykenĭn, kelĭnşeknĭ celler alıp / Üfürgeydĭ. / Kiçikiyĭn kucagıma Allam aydap / Ketĭrgeydĭ." - (Boztorgay).

"Allah aydap ketĭrdĭ bu yaka sĭznĭ, / Kelgenden berĭ ızlayman ızıñıznı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

6. mec. İdare etmek, yönetmek.

"Cihannı tĭtretken, dünyanı aydap cürgen bĭr atañ, bĭr geçmĭşĭñ bar." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

7. mec. Aşağılamak, hakaret ve eziyet etmek

- **Anasın aydamak -** Hakaret ve eziyetle aşağılamak.

Rom. v. 1. A mâna, a îndemna (animale). 2. A lucra pământul (a ara, a boroni, a semăna etc). 3. A duce un convoi de deținuți. 4. A conduce (mașina). 5. A îndrepta, a dirija. 6. fig. A conduce (o masă de oameni). 7. fig. A insulta și a chinui; a umili.

AYDAR¹ is. Kâkül, perçem.

"Güzel eken Kıbuwıl, / Aydarı ayday balkıgan / Asıl eken Kıbuwıl." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

"Astındakı ciyren atı süründĭ, / Başındakı sozık börkĭn tüşĭrdĭ, / Kara kaşı, kara aydarı körĭndĭ." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **aydar;**

Rom. s. Moț, șuviță.

AYDAR² s. Sürü ile; sürü şeklinde. Eşanl. **aydawlı.**

"Ataylarımıznıñ : Aydar malıñ bolmasa, aydarıña ne aytayım, degenlerĭn unutmañız." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. adj. (Despre avuții) Mult, în mare număr; cu turmele.

AYDARLI s. Kâküllü, perçemli.

Rom. adj. Cu șuviță, cu moț (lăsat pe frunte).

AYDAŞTIRMA, -UW is. Hızlı sürme.

Rom. s. Acțiunea de **aydaştırmak.**

AYDAŞTIRMAK (aydaştırmaq) f. 1. (Birçok sürücü) Arabalarını veya hayvanlarını hızla sürmek.

"Katolayga mĭneler küle küle, / Bismillah dep aydaştırıp keteler, / Tepreş yerĭne bĭr tınışta ceteler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

"Közlerĭ kelĭn kelecek betten ayrılmay. Köp geşmeden uzaktan, Kara-Oba betten, kara-col tozı şangımaga başladı. Gene atlarına atlanıp toz şıkkan betke aydaştırdılar." - (Nevzat Yusuf - Dorı At Öldĭ).

2. mec. (bir çokluğu, bir grubu) Önüne katmak, kovalamak, hızlı sürmek.

"...Batu hannıñ alay Rusiye'nĭ aydaştırıp çıkkanın, Awrupa halkın 'sogışlarda duwa kuwetĭmen ceñe' dedĭrtecek kadar korkıtkanın, okumagan son kaydan bĭlecek?" - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. v. 1. Coactiv de la **aydamak²**. *2. A mâna tare, a goni (o turmă, o ceată).*

AYDATILMAK (aydatılmaq) f. Sürdürülmek, dehlemek işi ettirilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **aydatmak.**

AYDATMAK (aydatmaq) f. **Aydamak** işini yaptırmak, dehletmek.

"Cadı papırnı aydata da, şıga deryanıñ argı cagına." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. 1. Forma factitivă de la **aydamak[2].**

AYDATTIRMAK (aydattırmaq) f. **Aydatmak** işini yaptırmak.

Rom. v. forma factitivă de la **aydatmak.**

AYDAW is. ve f. → **Aydama, Aydamak.**

"Turrr ! çıktı bir araba caş, / Eñ töründe kakambaş, / Atlar köpük aydawdan." - (Mustafa Ahmet - Öksîz Ali'nîñ Tepreşî / Emel M.).

AYDAWCI is. Sürücü.

"Manka ırgat mögedekniñ aydavcısın katına sakçı bolıp otırgan." - (Kemal Gökgiray - Bîr Fıkra / Emel D.).

"Candarma şefî kelîp bîr araba man aydawcısın, Ruslarnı Bulgaristan'ga taşımak üşün bereceksîn, diy babama." - (Muzekkir Menlivuap - Unutulmaz Bîr Keder / Renkler).

Rom. s. Cel care mână (animale sau vehicule); vizitiu, surugiu, şofer, vatman etc.

AYDAWLI s. Sürüler halinde yetiştirilen (hayvan), sürülen. Eşanl. **aydar.**

"Aydawlı malda közîm yok, sürüwmen koyda. / İlle menîm meramım selwî boyda." - (Boztorgay).

Rom. adj. Gregar; (animale) de turmă, de cireadă; care trăiesc în turme.

AYDAWŞI is. → **Aydawcı.**

AY DAY DAY ünl. Türkü nakaratı.

"Ay anaylar, anaylar, / Başın tartıp baylaylar. / Balam saldat kettî dep, ay day day, / Üy aylanıp cılaylar." - (Boztorgay).

Rom. interj. Refren de cântec; tralala, la la la.

AYDI ünl. Haydi.

1. İsteklendirme anlatır. **Aydı, tur.**

"Aydı oynayık, oynayık, oynayık, /Toy yasayık asabay, / Bîz eşîkte, sîz törde, sîz törde, / Şıñlaşayık, asabay." - (Boztorgay).

2. Kabul etme, katlanma bildirir.

"Oca : Aşamaanım altı ay, dep parmagın üşüncı sefer mayga daldıra. Bakkal dayanalmay : Aydı, îşîñe dert bolsın! diy." - (Boztorgay).

3. İhtimal belirtir.

4. Hafifseme, alay ifade eder.

5. Hoş görme anlatır.

- **Aydı aydı** – a) Bol bol, kolaylıkla. b) En çok. **"Alimseyit: Gene bardır eñ az onaltı onyedî caşlarında. / Seytyaya : Ba, yoktır o kadar. Olsa, aydı aydı ondört onbeş kararlarında." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. interj. Hai ! haide ! Fie ! Exprimă : 1. Îndemn. 2. Acceptare. 3. Posibilitate. 4. Acceptare ironică. 5. Concesie.

AYDIN s. Aydın. Eşanl. **carık.**

1. Işıklı, ışık alan.

"Ay aydın gecesine / Bardım penceresîne. / Uzun şıbık uzattım, / Kıymasımnı uyanttım." - (Boztorgay).

2. mec. is. ve s. Okumuş, kültürlü.

- **Köz aydın** – Birini hayırlı bir olaydan dolayı "Gözün aydın" diyerek tebrik etme.
- **Köz aydınga ketmek** – Birini hayırlı bir olaydan dolayı tebrik etmeye gitmek.
- **Közîñ aydın !** – Gözün aydın !; sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan kutlama sözü. **"Men öksîzmen, nenem yok. / 'Álîñ nedîr' degen yok. / Men yareme kawuştım, / 'Közîñ aydın' degen yok." -** (Boztorgay).

Rom. adj. 1. Luminat, luminos. 2. fig. Cult, învăţat; s. intelectual.

AYDINLANMA, -UW is. Aydınlanma.

Rom. s. Faptul de **aydınlanmak.**

AYDINLANMAK (aydınlanmaq) f. Aydınlanmak.

1. Aydınlık olmak.

"Tañ yerî aydınlandı, / Yar yukudan uyandı. / Baş yazımız bo eken, / Göñlîm saga inandı." - (Boztorgay).

"Aç yüzüñnî, saç nurunnı ! Uçurumlar, kayalar / Işık alsın, aydınlansın, kölgelerî sîlînsîn." - (Çelebi Cihan - Yolcı Garîp).

2. mec. Bir konu üzerine bilgi edinmek.

Rom. v. 1. A se lumina. 2. A se lămuri, a se edifica.

AYDINLATILMA, -UW is. Aydınlatılma.

Rom. s. Faptul de **aydınlatılmak.**

AYDINLATILMAK (aydınlatılmaq) f. Aydınlatılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **aydınlatmak.**

AYDINLATMA, -UW is. Aydınlatma.

Rom. s. Acţiunea de **aydınlatmak.**

AYDINLATMAK (aydınlatmaq) f. Aydınlatmak.

1. Etrafına ışık vermek, bir yerin karanlığını gidermek. Eşanl. **carıklatmak.**

"Ah, diy bîrsî, derler ke insan denîlgen kîşî / Dünyanı aydınlatkan bîr nur eken, bîr küneş !" - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - İmparator man Proletar).

2. mec. Bir konu hakkında bilgi vermek; bilgisizliği gidermek.

"Ey nur, açıl, bîr kuyaşday bîz yaşlarnı aydınlat. / Tatarlıknı yükseltecek bîlgîlermen hür yaşat!" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. v. 1. A lumina. 2. fig. A lămuri, a edifica; a instrui.

AYDINLATTIRMAK (aydınlattırmaq) f. Aydınlattırmak.

Rom. v. fact. de la **aydınlatmak.**

AYDINLIK (aydınlıq) is. ve s. Aydınlık. Eşanl. **carık, carıklık.**

1. is. Işık.

"Aydı, derslerîñîznî pîtîrîñîz de altın şawlelernîñ aydınlıgında oynamaga şıgıñız." - (Heyet - Tatar Tîlî II).

2. s. Işık alan.

3. is. Işıklı yer.

4. s. mec. Kolay anlaşılır, vazıh.

5. is. mec. Rahatlık, huzur.

"Tellî şırak aydınlık, mutluluk demek, / Nikâhka tellî şırakman ketmek kerek." - (M V. Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. 1. s. Lumină. 2. adj. Luminos. 3. Loc luminat. 4. fig. Clar. 5. fig. Seninătate, pace.

AYDIÑIZ ünl. Haydin; **aydı** ünleminin birden çok kişiye seslenilirken aldığı biçim.

"Aydıñız kızlar, şınlayık, şın aytayık, Ya cılatıp, ya cılap, son kaytayık." - (Boztorgay).

"Ayse, aydıñız arkadaşlar bĭr daa bagırayık : Yaşasın teşkilât!"– (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *interj. (Cu funcţie de hortativ plural) Haidem ! Haideţi!*

AYDĬK is. Haydut.

"Aydamaklar, aydĭkler, aydamagım, / Tay sekĭrter, / Kız sewdası yamandır, / Kan töktĭrer." - (Boztorgay).

Rom. *s. Haiduc.*

AYDĬKŞEN zf. Haydutça, haydut gibi.

"Aydamak dep aytıldım, aydamagım, / Aydĭkşen gezdĭm. / Otırgan yerde şo kalknıñ / Lafından bezdĭm." - (Boztorgay).

Rom. *adv. Haiduceşte, ca haiducii.*

AYDUT is. Haydut.

"Yedĭ akay dört akayga hücüm etĭp aydutlarnı cendĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Haiduc.*

AYDUTLIK (aydutlıq) is. Haydutlık.

Rom. *s. Haiducie.*

AYE is. (Nog.). Nine. Var. **ayye.** Eşanl. **kartiy, kartanay.**

Rom. *s. Bunică, mama mare.*

AYER is. (**anaw yer'den** kısaltma) Ora, o yer. Var. **anyer.**

"Soñra kayrarsın. Bar şĭmdĭ otırıp tur ayerde." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Ayer bĭyer -** Ora bura.

Rom. *s. Acel loc.*

AYET is. (Ar. ayet). Kuran surelerini meydana getiren cümlelerden her biri.

"(İmam) Elhamdülillah dep başlay okumaga, / Ayet, hadis okup nikâh kıymaga." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

Rom. *s. Verset de Coran.*

AYGIR (ayğır) is. Aygır.

1. Enenmemiş erkek at.

"Ayrım ayrım collardan, ay, / Aygır mĭnĭp bĭz keldĭk, ay." - (Boztorgay).

2. mec. Terbiyesiz, kavgacı, hergele.

"Áná zawallı Gülbike'ttáy ... Aygır Gülbike dep adın şıgarganlar ... Şegalmamazlıktan ! Sırf şegalmamazlıktan ! Yoksa dogrı tüşünĭp kelseñ, kĭmge ne etkenĭ bar ?" - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

- **Aygırday -** Aygır gibi; iri yarı.
- **Kartlık caman şiy eken, aygır başım at boldı. -** Deyim. Yaşlılık kötü birşey imiş, gururlu başım uysal oldu.

Rom. *s. 1. Armăsar. 2. fig. Obraznic, violent; scandalagiu, mahalagiu.*

AYGIRLANMAK (ayğırlanmaq) f. 1. (Aygır) Kösnülmek.

2. mec. Terbiyesizlik etmek, hergelelik etmek.

Rom. *v. 1. (Armăsarii) A-şi manifesta căldurile. 2. fig. (Despre bărbaţi) A se obrăznici.*

AYGIRLAŞMAK (ayğırlaşmaq) f. (Erkek tay için) Olgunlaşmak.

Rom. *(Despre noateni masculi) A se maturiza.*

AYGIRLIK (ayğırlıq) is. 1. Aygır olma durumu.

2. mec. Terbiyesizlik, hergelelik.

Rom. *s. 1. Starea de armăsar. 2. fig. Obrăznicie, animalitate.*

AYGIRSIRAMAK (ayğırsıramaq) f. (Kısrak) Kösnülmek.

Rom. *v. (Iepele) A intra în perioadă de rut, a-şi manifesta căldurile.*

AYGĬDĬ ünl. Hey gidi; üzülme, acınma, özlem anlatır. Var. **ay kĭdĭ, ey kĭdĭ.**

"Cawrıñ capkan ciren şáş, celpĭldiy celsĭz, / Dünyamnı dünya demiymen, aygĭdĭ, sensĭz." - (Boztorgay).

"Aygĭdĭ ömĭr degen şiy, boranday tozar. / Şeşek başın otlagan künlerĭm ozar." - (Boztorgay).

Rom. *interj. Exclamaţie de regret sau de nostalgie.*

AY HAY zf. 1. Hay hay; "isteyerek", "seve seve" anlamında onaylama.

2. ünl. Üzüntü, yerinme anlatır; ne yazık, keşke mümkün olsa, anlamında.

"Ay hay ulım, sen taa bek caşsın da, diy anaw bey." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

"Ayhay cĭgĭt ! O menĭm kĭyew bahşışım edĭ, onı eş beralmayman." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *1. adv. Cu plăcere, din toată inima. 2. interj. Exclamaţie de regret.*

AYIKLAMA, -W (ayıqlama, -w) is. Ayıklama.

Rom. *s. 1. Curăţare, selecţionare. 2. fig. Epurare.*

AYIKLAMAK (ayıqlamaq) f. Ayıklamak.

1. Bir şeyin içinden gereksiz ve istenmeyen şeyleri ayırıp çıkarmak, temizlemek.

"Kıdırnebiy keledĭ : Bo ekĭ elmadı alayaksın, bĭrsĭn ayıklayaksın, kabıkların damdakı biyege beriyĭksĭñ, ortasın da apakayga beriyĭksĭñ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

- **Ayıkla endĭ pĭrĭjnıñ taşların. -** Deyim. Ayıkla şimdi pirincin taşını. (Karışık bir iş önünde iken söylenir.).

2. mec. Bir görevde gereksiz görülenleri ayırıp çıkarmak.

Rom. *v. 1. A curăţa (de impurităţi), a alege, a selecţiona. 2. fig. A epura.*

AYIKLANMA, -UW (ayıqlanma, -uw) is. Ayıklanma.

Rom. *s. Faptul de* **ayıklanmak**.

AYIKLANMAK (ayıqlanmaq) f. Ayıklanmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **ayıklamak**.

AYIKLATMAK (ayıqlatmaq) f. Ayıklatmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **ayıklamak**.

AYIL is. Kolan; hayvanın sırtına eğeri bağlamaya yarayan yassı kayışlar. Eşanl. **kolan.**

"Dere tepe tüz kete, / Kızıl derya cagalap. / Kırk kün gece yol kete / Ayılın bep togalap." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

- **Ald ayıl -** Göğüslük, göğüs kolanı.
- **Art ayıl -** Kuskun, kuyruk kolanı.

- **Bawır ayılı -** Karın kolanı.

Rom. *s. Chingă.*

AYILDIRMAK (ayıldırmaq) f. Ayıltmak.

"Anĭ, kız cuwırıp keledĭ. Anyak, mınyak, ayıldıradı baladı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *v. A trezi, a deştepta (din leşin).*

AYILMA, **-UW** is. → **Ayınma**.

AYILMAK f. → **Ayınmak**.

AYILTMA, **-UW** is. → **Ayıntma**.

AYILTMAK (ayıltmaq) f. → **Ayıntmak**.

AYIN is. (Ar. ayn). Bir gırtlak hareketini ifade eden ve ardından gelen ünlüye özel bir söyleyiş yükleyen, Arap alfabesinde on sekizinci, Osmanlı alfabesinde yirmi birinci harf.

Rom. *s. Denumirea literei a optsprezecea din alfabetul arab sau a douăzeci şi una din alfabetul turco-osman, care exprimă o contracţie a laringelui, ce dă vocalei următoare o pronunţie specifică, laringală.*

AYINDIRIK (ayındırıq) is. Yıldırım; şimşek.

"Keşedĭñ bĭr málĭnde cawın da cawadı, kar da cavadı, ayındırık ta calkıraydı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Türk Lehç. : Nog. - **ayındırıq;** Moğ. - **ayınğa;**

Rom. *s. Fulger.*

AYINDIRILMA, **-UW** is. Ayıltılma.

Rom. *s. Acţiunea de* **ayındırılmak**.

AYINDIRILMAK (ayındırılmaq) f. Ayıltılmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **ayındırmak**.

AYINDIRMA, **-UW** is. → **Ayıntma**.

AYINDIRMAK (ayındırmaq) f. → **Ayıntmak**.

AYINIK (ayınıq) s. Ayık.

Türk Lehç. : Kırım. - **ayınıq**; Kazan. - **ayıq, aynıq;**

Rom. *adj. Treaz, ieşit din leşin sau din beţie.*

AYINIKLIK (ayınıqlıq) is. Ayıklık.

Rom. *s. Trezie (de după leşin sau beţie).*

AYINMA, -UW is. Ayılma.

Rom. *s. Trezire; faptul de* **ayınmak**.

AYINMAK (ayınmaq) f. Ayılmak.

1. Sarhoşluk veya baygınlıktan çıkmak, kendine gelmek.

"Anaw ekewĭ, taa bek o şamardan soñra, bĭraz ayınganday boldılar." - (İsmail Ziyaeddin – Rüstem).

"(Ögĭz rahmetlĭnĭ tap col boyında endekke şaptıra. Bĭr wakıttan sonra ayına, öz özĭne kele, karay, apakayı başında cılay." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – N.Hoca).

2. mec. Aklı başına gelip durumu, gerçekleri anlamak.

"Köroglu'nıñ adını eşĭtken saz ustası aman ayına, bütün ĭşĭnĭ bırakarak, Köroglu'nı büyük bĭr saygı ile aybetlep, ona sadefnen sırmalangan yañı bĭr saz bagışlay." - (C. Bekirov – Köroğlu / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **ayınmaq, ayınuv;** Karaçay Malkar. - **aynımaq;** Kazan. - **ayıqlanu, aynu;**

Rom. *v. 1. A se trezi (din leşin sau din beţie). 2. fig. A-i veni (cuiva) mintea la cap.*

AYINTMA, **-UW** is. Ayıltma.

Rom. *s. Acţiunea de* **ayıltmak**.

AYINTMAK (ayıntmaq) f. Ayıltmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **ayınmak**. *A trezi, a face să-şi vină în fire.*

AYIP is. (Ar. ayıb). Ayıp.

1. Toplumun ahlâk kurallarına aykırı olan durum veya davranış.

"Men cürgen coldan sen de cür, şıkmayık şetke. / Söz bolmayık alemge, ayıptır betke." - (Boztorgay).

2. Kusur, eksiklik.

"Deryada kayık mıdır? / Bo bĭzge lâyık mıdır? / Yaremnĭ eller aldı, / Cılasam ayıp mıdır? –(Boztorgay).

3. s. Utanç veren, utanç verici, yakışıksız.

"Men bo yerge bĭr keldĭm, coldan tayıp. / Sabagaşı şınlamasam, maga ayıp." - (Boztorgay).

"Bĭzĭm zamanımızda fistanlarımız cerge süyretĭlĭp cürür edĭ. Mınawınkı ne endĭ ? Ayıp ta bolsa ..., sanları körĭne." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

4. ünl. "Bundan utanmalısın !" anlamında azarlama sözü.

- **Ayıp etmek –** a) Yakışıksızca davranmak. b) Ayıp saymak, ayıplamak. **"Mektup yazdım, yaz edĭ, / Kalemĭm kiraz edĭ. / Ayıp etme süygülüm, / Mörekebĭm az edĭ." -** (Boztorgay).
- **Ayıp yeri –** Edep yeri; insanlarda cinsel organlarının bulunduğu yer. Eşanl. **awret yerĭ.**
- **Ayıbın yüzüne urmak –** Birinin kusurunu yüzüne karşı söylemek.
- **Ayıptır aytması –** Deyim. Ayıptır söylemesi; "bunu söylemek pek yakışmaz ama, söylemek zorundayım" anlamında bir mazeret sözü.
- **El ayıbın körgende, dört bolatan közlerĭ. / Öz ayıbın körgende, kör bolatan közlerĭ. –** Deyim. Başlarının ayıbını görünce dört açılır gözleri, kendi ayıbını görünce kör olur gözleri.
- **Alemnĭñ ayıbın aytkan, senĭñkĭn de aytar. –** Atas. Başkasının ayıbını söyleyen seninkini de söyler.
- **Bĭlmemek ayıp tuwul, üyrenmemek ayıp. –** Atas. Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp.
- **Pĭkarelĭk ayıp tuwul, tembellĭk ayıp. -** Atas. Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.

Rom. *1. s. Ruşine. 2. Defect, cusur, lipsă. 3. adj. Ruşinos, blamabil, reprobabil. 4. interj. Ruşine ! (Expresie de reprobare).*

AYIPLAMA, -W is. Ayıplama.

Rom. *s. Blamare, reprobare.*

AYIPLAMAK (ayıplamaq) f. Ayıplamak; utandırmak.

"Çora-Batır'ga ceñĭlgenĭñ 'çün senĭ bĭrew ayıplamaz." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *v. A blama, a reproba.*

AYIPLANMA, **-UW** is. Ayıplanma.

Rom. *s. Faptul de* **ayıplanmak**.

AYIPLANMAK (ayıplanmaq)f. Ayıplanmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **ayıplamak**.

AYIPLATMAK (ayıplatmaq)f. Ayıplatmak.

Rom. *v. A pune să blameze.*

AYIPLI s. Ayıplı; utançlı.

"Şĭmdĭ Şerifulla ayıplı bolıp kaldı, bĭz tuwul." - (Afzal Şamov'dan / Heyet - Okıma Kitabı V).

"Aydı, bo akşam bĭr cengenĭz bolacak, inşalla, bĭznĭ ayıplı etmezsĭnĭz ya menĭm arüşe atlarım, dep arabaga sekĭrĭp mĭndĭ." - (Nevzat Yusuf - Dorı At Öldĭ).

Rom. adj. De ruşine; ruşinat; plin de ruşine; dezonorat.

AYIPLIK (**ayıplıq**) is. Tar. Kırım Hanlığının müttefik olarak gördüğü Çerkezlerden kendisine karşı isyan ettikleri vakit bu ad altında uyguladığı bir para cezası. (Müstecib Ülküsal - Kırım Türk Tatarları).

Rom. s. „Amenda ingratitudinii", denumirea unei amende la care erau constrânşi Cerchezii consideraţi aliaţi, la răscoalele lor împotriva Hanului tătar.

AYIPLILIK (**ayıplılıq**) is. Ayıplı olma durumu.

Rom. s. Stare de ruşine, de dezonoare.

AYIPSIZ s. Ayıpsız.

Rom. adj. Străin de însuşiri morale reprobabile; curat, pur, imaculat, neprihănit.

AYIPSIZLIK (**ayıpsızlıq**)is. Ayıpsız olma durumu.

Rom. s. Stare de curăţenie morală, neprihănire.

'AYIR zf. (a'yır) (Ar. hayr). Hayır, öyle değil, olmaz.

Rom. adv. Nu.

AYIRGIŞ[1] (**ayırğış**) is. Tarım. Ayırma makinesi.

1. Süt ayırıcısı. **Süt ayırgışı.**

2. Tohum ayırıcısı. **Urluk ayırgışı.**

Rom. s. 1. Separator. 2. Trior.

AYIRGIŞ[2] (**ayırğış**) is. Gram. Belirten, isim tamlayıcısı.

"Bĭr cümlede iyenĭñ veya başka bĭr isĭmnĭñ anlamın aşıklagan yardımcı kesekke ayırgış denĭr." - (Tatar Tĭlĭ - III).

Rom. s. Gram. Atribut.

AYIRI ve türevleri (ayırıca, ayırılık) s. → **Ayrı** ve türevleri.

AYIRICI s. Ayırıcı, ayırma özelliği olan.

Rom. adj. Care distinge; care separă.

AYIRILMA, **-UW** is. → **Ayrılma**.

AYIRILMAK (**ayırılmaq**) f. → **Ayrılmak**.

"Süyseñ menĭ candan süy, süyme tĭlden, / Ayırılgan talk bolsın, sendiy gülden." - (Boztorgay).

"Kündüz künmen geşe eken, keşe ayman. / Ayırıldım dosttan dep, men cılayman." - (Boztorgay).

"Beş kĭşĭlĭk bĭr heyet ayırıla. / Ömer kart ta bar bunda, hem Velila." - (Mehmet Vani Yurtsever – Küreş).

Türk Lehç. : Kırım. - **ayırılmaq**;

AYIRILMAZ s. → **Ayrılmaz**.

AYIRILMAZLIK (**ayırılmazlıq**) is. → **Ayrılmazlık**.

AYIRILŞMAK (**ayırılşmaq**) f. → **Ayrılşmak**.

AYIRIM is. Ayırım.

Rom. s. Deosebire, distincţie; separare, discriminare.

AYIRIŞ is. Ayırış.

Rom. s. Mod de distingere, de separare.

AYIRMA, **-UW** is. Ayırma.

Rom. s. Acţiunea de **ayırmak**.

AYIRMAK (**ayırmaq**) f. Ayırmak.

1. Bölmek, parçalamak.

"Sözlernĭ ecĭklerge ayırıp aralarına bĭrer sızıkşık salıñız." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Bir parçayı bir bütünden alıp bir tarafa koymak.

"(Babam) Cakmaga yaraycak agaşlarnı da bĭr yaka ayıra." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

3. Bir yeri bölümlemek.

4. Birbirinden uzaklaştırmak.

"Alşaşık beton duwar, / Boyı boyıma uyar. / Ekĭ göñĭl bĭr bolsa, / Ayırmaga kĭm kıyar?" - (Boztorgay).

"Mĭnaw tĭlbaz kancık balamıznı bĭzden ayırdı. Yâwürlĭ yâwür Alimseyit kaydan sebepçĭ boldı dep başta senĭ sögerler." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Tutuşkanlar. Bĭr ayırıp cĭberdĭm men onlarnı canım, fakat anaw sarhoş kerata pışak çıkargan." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

5. Nitelik değişikliğini anlamak.

"Ayuwlar balga kelĭr. / Kargalar dalga kelĭr. / Ayırmaga bĭlmegen / Dilberge, malga kelĭr." - (Boztorgay).

"Haknı borctan, yukardan kelgen emĭrge isyannı itaattan ayırar." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

6. Belirtmek.

"Şâşĭñ örseñ şaşagın kayırıp taşla. / Kaysımızga aytasın ayırıp taşla." - (Boztorgay).

"Bo ekĭ mezhebĭn sınırın bugün bĭle kan deryaları ayırıp turadır." - (Necip H. Fazıl – Bĭr Konferans).

"Soñra, sınıflar man kançelaryanı ayırgan duwarlarnı köstergen sızgılarnı tarttık." - (Heyet – Tatar Tĭlĭ II).

7. Seçmek.

"Akşamıñız şay geştĭ, geceñız hayır, / İşte dört köz barabar, süygenĭñ ayır." – (Boztorgay).

"Kerime : (Atlarĭn kulagına tagacak şiylerĭn de şıgarıp azırlar) Hepsĭ şo yerde. (der ve ayırıp alır)." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Şĭmdĭ özĭñĭzge bĭr oñ, bĭr sol begĭ, ekĭ de küregecĭ beglerĭ ayırıñız." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

"İdarecĭlerĭn, bilhassa kartagasın, oñ ve sol beyĭn ayırmakman demokratik idare sistemĭmen yakından tanışmış bolır. Ayırmaknı özĭnĭñ eñ meşru bĭr hakkı bĭlĭr." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

8. Boşamak.

"Ayırmaknı, ayrılmaknı o kadar kolay bĭr şiy mĭ sanasıñ ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

9. Farklı davranma, farklı muamele yapmak.

10. Tahsis etmek.

- **Közĭn ayırmak** – Bakışlarını bir şeyden çevirmek, bakmamak **"Aytışalar, sora közĭmĭznĭ kökten köp ayırdık deşĭp, bĭrdenbĭrge künbatıga karaşalar."** - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).
- **Közĭn ayırmamak** – Bir şeye bakıp durmak, sürekli bakmak.
- **Kork Abĭrlĭnĭñ beşĭnden, ögĭznĭ ayırır eşĭnden** – Atas. Kork Nisanın beşinden, ayırır öküzü eşinden.

Rom. v. 1. A împărţi, a diviza, a desface. 2. A pune deoparte, a păstra, a rezerva. 3. A construi o despărţitură. 4. A separa. 5. A distinge, a deosebi. 6. A pune în evidenţă, a marca. 7. A alege, a selecţiona. 8. A divorţa. 9. A

discrimina, a lua o atitudine discriminatorie. 10. A aloca, a prevede.

AYIRT ETĬLMEK f. Ayırt edilmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **ayırt etmak.**

AYIRT ETMEK f. Ayırt etmek, birkaç şeyi birbirinden ayıran niteliği anlamak.

"Bunlar cetkende arüwmen camannı ayırt etmelĭ ve bĭlĭp, anlap caşlık yasamalılar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. *s. A distinge, a deosebi.*

AYIRTLAMAK (ayırtlamaq) f. Kabuğunu soymak. Eşanl. **arıtlamak, artlamak.**

Rom. *v. A curăța de coajă, a decoji.*

AYIRTMA, -UW is. Ayırtma.

Rom. *s. Acțiunea de* **ayırtmak.**

AYIRTMAK (ayırtmaq) f. Ayırtmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **ayırmak.**

AYIRTTIRMAK (ayırttırmaq) f. Ayırttırmak.

Rom. *v. fact. de la* **ayırtmaq.**

AYIRUWCI s. Ayırıcı; ayıran.

Rom. *v. Distinctiv; care separă.*

AYİN is. (Fars. ayin). Dini tören.

"Bütün dini mersĭm ve ayinler, üydekĭ ve bilhassa kĭlselerdekĭ ibadetler, okumalar hep lâtince bolır edĭ." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. *s. Slujbă religioasă.*

AYİNE is. → **Ayna**.

- **Ayinesĭ ĭştĭr kĭşĭnĭñ, lafına bakılmaz. -** Atas. Aynası iştir insanın, lafına bakılmaz.

AYKA (ayqa) is. At arabası tekerleğinin bir halkası.

Rom. *s. Piesă metalică de la roata căruței; rondelă sau contrapiuliță de siguranță.*

AYKAŞ (ayqaş) s. Çapraz, kesişik.

Rom. *adv. Pieziş, în cruciş, în curmeziş.*

AYKAŞMAK (ayqaşmaq) f. Kesişmek.

Türk Lehç. : Nog. - **aykasuv**

Rom. *v. A se încrucişa, a se întretăia.*

AYKAŞTIRMAK (ayqaştırmaq) f. Kesiştirmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **aykaşmak.**

AYKIDI (ayqıdı) ünl. → **Ay kĭdĭ.**

AYKIRI (ayqırı) s. Aykırı.

1. Başka, farklı.

2. Ters, zıt.

3. mec. Karşı, olumsuz, düşmanca.

"Bütün bunlar onıñ milli ĭşlerge aykırı vaziyet almasına sebep boldı. ... Bazı hareketlerĭmen balaban zararlar ketĭrdĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. *adj. 1. Diferit, deosebit. 2. Contrar, opus. 3. fig. Ostil, advers.*

AYKIRIK (ayqırıq) is. Haykırı; haykırma.

Rom. *s. Strigăt, țipăt, urlet.*

AYKIRILAŞMAK (ayqırılaşmaq) f. Aykırılaşmak.

Rom. *v. A distona; a deveni oponent sau diferit, a diferi, a se schimba. 2. A deveni ostil.*

AYKIRILIK (ayqırılıq) is. Aykırılık.

Rom. *s. 1. Opunere, opoziție. 2. Ostilitate.*

AYKIRMA, -UW (ayqırma, -uw) is. Haykırma.

Rom. *s. Acțiunea de* **aykırmak.**

AYKIRMAK (ayqırmaq) f. Haykırmak.

1. Telâş, öfke vb. gibi türlü sebeplerle, yüksek sesle bağırmak.

"Ümĭt bolmasa, kanatıñ kırık, / Adaşkan bĭr kuş bolıp, / Diyarlarnı dolaşırsıñ aykırıp, / Künsĭz kartayıp, yüregĭñ sönĭk." - (Çidem Narçis Brıslaşu - Kuwnaksız Balalık).

2. Çağırmak, seslenmek.

"Bĭr arada, bĭr atlı / Aykıra üyden üyge : / "Kâmil akaynıñ üyĭne / Toyga kawe tüymege." - (Yaşar Mememdemin - Anka).

Rom. *v. 1. A striga, a țipa, a urla. 2. A se adresa.*

AYKĬDĬ ünl. Hey gidi; üzülme, acıma, özlem anlatır. Var. **aygĭdĭ, aykıdı.**

"Aykĭdĭden aykĭdĭ, dert ĭşke daldı. / Kawuşalmay bĭz kettĭk, merakta kaldı." - (Boztorgay).

"Ay kĭdĭ tatar yaşları, okumaylar, / Okusalar kĭmseden kem kalmaylar. / İstanbul'da, Paris'te bĭrĭncĭ bola, / Yaponlar da onlarga cetalmaylar." - (Çelebi Cihan – Ay Kĭdĭ).

Türk Lehç. : Kırım - **aygidi;**

Rom. *interj. Exclamație de regret, de nostalgie.*

AYLAK[1] (aylaq) s. Aylak.

1. İşsiz gezen, boş gezen, serseri; tembel.

2. zf. Bir şey yapmayarak.

- **Aylak otırmak –** Bir iş yapmadan oturmak.
- **Aylak kĭşĭ at kırslar. –** Atas. İşsiz kişi at çalar.

Rom. *s. 1. Leneş, pierde-vară, vagabond. 2. adv. Lenevind; vagabondând.*

AYLAK[2] (aylaq) zf. 1. Pek, aşırı, çok, gereğinden fazla.

"Karaybel'nĭñ kapıları şıltırdawuk, / Şo kelĭnnĭ tutar edĭm ebĭn tawup, / Kĭşkenesĭ taa aylak tıpırdawuk." - (Boztorgay).

"Bek aylak bĭlesĭn ke bargan cerĭnde caşaydır, kuvnaydır, gene de şonıñ özĭnde ĭşĭñ raat etmiy." - Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. İyi, isabetli.

"Bĭrköplerĭ : / - Bek aylak, arüw aytasın, dep tasdıyk etkenler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemir Batır).

- **Bek aylak -** Pek iyi; çok iyi.

Rom. *adv. 1. Mai; foarte. 2. Nimerit, aşa cum se cuvine.*

AYLAKLIK (aylaqlıq) is. Aylaklık.

Rom. *s. 1. Lenevie. 2. Vagabondaj.*

AYLAKŞI (aylaqşı) is. Aylakçı, boş gezen.

Rom. *s. Leneş, pierde-vară; vagabond.*

AYLAKŞILIK (aylaqşılıq) is. Aylakçılık.

Rom. *s. İşsiz dolaşma durumu.*

AYLAMA, -W is. Aylama, bir ay süre geçirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **aylamak**.

AYLAMAK (**aylamaq**) f. Aylamak; bir ayı bulan bir süre geçirmek.

"Ketseñ kıymas, kene kel ay aylamay. / Başkasına köz atıp baş baylamay." - (Boztorgay).

"Ay aylap keteler, cıl cıllap keteler. Bĭrkaş vakıt denĭz üstĭnde cüreler." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

- **Aylap –** Aylar geçirerek.

Rom. v. A petrece un interval de timp exprimat cu lunile.

AYLANAYIM ünl. (Kutsallık atfedilen veya çok sevilen varlıklarla ilgili olarak kullanılan **aylanmak -** "tavaf etmek" sözünden). "Sevgilim !, Sevdiceğim !" anlamında. Var. **aynanayım.**

"Aylanayım, der edĭm, başıñ bek caş. / Körĭñgenge köz atıp oynatma kaş." - (Boztorgay).

Rom. interj. "Draga mea", "Drăguţa mea"; termen alintător de adresare unei persoane iubite. Vezi şi **aynanayım**.

AYLANÇIK (**aylançıq**) is. → **Aylanşık**.

AYLANDIRILMAK (**aylandırılmaq**) f. Döndürülmek, çevirilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **aylandırmak**.

AYLANDIRMA, **-UW** is. Döndürme.

Rom. s. Acţiunea de **aylandırmak**.

AYLANDIRMAK (**aylandırmaq**) f. Döndürmek.

1. Dönme hareketini yaptırmak, çevirmek .

"Cĭgĭt ĭş ĭstĭfĭn bozmadan, traktordan tüşken, ekĭ ayagın cerge tĭrep, bĭr kolıman traktornı kötergen ve kuntuwarga dogrı aylandırıp: Ana, anyakta, degen." - (Boztorgay).

"Kubadinlĭ bek yata, fazla kaşıp, / Koyankoltıkka ala, bĭr bunı bĭle. / Kertĭkpınarlınıñ bu ĭşĭne kele, / Aylandırıp yukardan, tĭzge ata." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

2. Evirip çevirmek; bir şeyin her yanına bakmak.

"Oñ kolıñda kemane, solıñda dare, / Aylandırıp karayman, eş bolmay şare." - (Boztorgay).

3. Bir hareket veya bir işten bir başkasına geçmek.

"Endĭ çiftetellĭge aylandırdılar. (Bĭraz kararlar). Bunu da bek arüw oynaylar. Aşkolsun caşlarga !" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

4. Başka duruma sokmak, dönüştürmek.

"Daday, bondan suw ĭşiyĭm mĭ? dep soray gene kĭşkene kız. / - Yok, bondan da ĭşme. Bonıñ suwı kĭşĭlernĭ sıyırga aylandıra, diy ablası." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

5. mec. Şaşırtmak.

"Kınalı parmak, cez tırnak, altın oymak, ah ah, / Almak tuwul, meramım aylandırmak, ah ah." - (Boztorgay).

"Kelme keday köyĭme, kelseñ ketme, / Aylandırıp başımnı sersem etme." - (Boztorgay).

- **Arkasın aylandırmak –** Sırtını çevirmek. a) Birine iyi davranmamak. b) Bir işe önem vermemek.
- **Baş aylandırmak -** a) Baş dönmesi yapmak. b). mec. Çok uğraştırmak. **"Menzade: tabakbörek, ögüzbörek, bunlar kalayatır. Endĭden son cetĭşkenler bunlarnı yasamaga da bĭlmiycekler. / Marufe : Şĭmdĭkĭlerge kolay ĭş bolmalı, baş aylandırmamalı." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).
- **Başı üstünden aylandırıp sadaka bermek -** Etnogr. Bir şeyin temiz bir niyetle verildiğini ve alana hayır getirmesini istendiğini ifade eden, çok eski devirlerden kalma bir adet.
- **Dolap aylandırmak** – Hile ile iş yapmak.
- **Lapın aylandırmak -** Konusunu değiştirmek.

Rom. v. 1. A învârti, a întoarce, a roti. 2. A cerceta sucind pe toate părţile. 3. A trece de la o acţiune la alta; a o întoarce. 4. A preface, a transforma. 5. fig. A zăpăci, a-i răsuci (cuiva) mintea.

AYLANDIRTMAK (**aylandırtmaq**) f. Döndürtmek, çevirtmek.

Rom. v. fact. de la **aylandırmak**.

AYLANIK (**aylanıq**) s. Dönük.

1. Dönmüş, çevrilmiş.

2. Yönelmiş.

Rom. adj. 1. Învârtit, întors, răsucit. 2. Orientat, îndreptat.

AYLANILMAK (**aylanılmaq**) f. Dönülmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **aylanmak**.

AYLANIŞ is. 1. Dönüş.

2. s. Dönemeçli.

"Aylanış bolsa da col iygĭ." - (Nurdin Bolat / Emel M.).

Rom. s. 1. Mod de învârtire , de întoarcere. 2. Cu viraje; întortochiat.

AYLANKÖZ s. ve is. 1. Etrafını hızla gözden geçiren.

2. İri ve belermiş gözlü.

Rom. adj. şi s. 1. Cu ochi ageri, iscoditori. 2. Cu ochi bulbucaţi.

AYLANMA, **-UW** is. Dönme.

1. Dönmek işi.

"Kızılbaş degen memleketnĭñ / Baş kalesĭ tolı baylık. / Topragınıñ tögerekliy / Aylanması altı aylık." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Tekn. Dönen şey, bir mekanismanın dönmekte olan parçası.

"Sekĭz canlı, dörtĭ cansız, ekĭ aylanma. / Bo şınımnıñ manasın köp oylanma. – Sekĭz canlı ögĭzdĭr, dörtĭ moysa. / Ekĭ aylanma tegerşĭk, taptım oysa." - (Boztorgay).

3. Dönemeç, bük.

"Yenge içerĭ kĭrmezden evel, Ayşecĭk'ke, mına bu ayak izlerĭ ile ketĭlse, kır astındakı aylanmada arık barlıgını ve onda savutnen suv alınganını anlattı." - (Gani Tevfik – Ayşecĭk / Emel D.).

Rom. s. 1. Rotire, învârtire. 2. Tehn. Piesă rotitoare; rotor. 3. Cotitură.

AYLANMAK (**aylanmaq**) f. Dönmek.

1. Kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin etrafında hareket etmek.

"Degĭrmen gibĭ aylana parahod çarkı, / İskelege tögĭldĭ Suwuksuw halkı." - (Soğuksu Muhacir Türküsü).

"At aylanmaz azbarımdan, / Araba aylandı. / Canım süymegen yerlerge / Başım da baylandı." - (Boztorgay).

2. Geldiği yöne geri gitmek veya gittiği yönden geri gelmek.

“Bota bota botalar, ey şuwal ey, / Aylanıp keldī soktalar, ey şuwal ey.” - (Boztorgay).

“Öz özīne, hey erten bolawuysa, diy, sık sık pencere perdesīn köşesīn köterīp tışka karay, aylanıp kele, sandık başında oturgan anasın omızlarına tayanıp onı süye, öbe öbe.” - (Necip H. Fazıl – Nimet’nīñ Bayramı).

“Col aylanıp kelgende Karasuw’ga / Nışanlandım oñmagan bīr taz kızga.” - (Osman Toktamaz – Bīlgenīm).

“Cīksīz kargış yerīn tabar, aylanıp kelīp özīn kagar.” - Atas.

3. Başka bir yöne çevrilmek; başını veya vücudunu çevirmek..

“Zahide’ge aylandı. Kolından tuttı ve bīr ekī dakika karap turgan soñ mañlayından öbīp tītrek sesmen : Sawlıkman kal, dedī.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

4. Dolanmak, gelişigüzel gezmek.

“Alimseyit: (Cangız, üyīñ īşīnde aylanıp) Aná şáydīr o, bīr kere cawşılıkman nam berseñ, bonday vakıtta catkan tüyenīñ awzına tıgırgan kamgak.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

5. Etnogr. İslâm öncesi Türk adetlerine göre, kutsal sayılan aile ocağı, ata mezarları gibi yerleri tavaf etmek.

“Ay anaylar, anaylar, / Başın tartıp baylaylar, / Balam saldat kettī dep / Üy aylanıp cılaylar.” - (Boztorgay).

“Kadīr Tañrım, atay kabrīn bīr aylansak!” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

6. mec. Sevmek, fır dönmek.

“Aylanayım kaşıñdan em közīñden. / Senī maga süydürgen ep özīnden.” - (Boztorgay).

7. Sapmak.

“Elden üyrenīlgen üy aylangaşı.” - Atas. (Boztorgay).

8. Değişmek, durumdan duruma geçmek.

“Awa küzge aylandı, / Belge kılış baylandı. / Oradea’ga kelgende, / Cīgīt onda saylandı.” - (Boztorgay).

9. Basmak; bir kimse bir yaşa girmek.

“Bo sene yetmīş dokızga aylangaman.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Aylanıp karamak (karamamak)** – Dönüp bakmak (bakmamak), ilgi göstermek (göstermemek).
- **Aylanıp kaytmak** – Dönmek a) Dönüp gelmek**. “Men şáy dedīm, aylandım kayttım anavatanga, / Keldīm kördīm, táwsīgen halk, suwıngan özīnden.”** - (Mehmet Niyazi – Sagış). b) Dönüp gitmek.
- **Başı aylanmak** – Başı dönmek. a) Denge bozulmasından dolayı başı dönmek. **“Men vaporga mīngende vapor sallandı, / Katecegīm bīlmedīm, başım aylandı.”** - (Boztorgay). b) Sıkıntı yaratan bir durum karşısında bunalmak. **“Sīnīler kalaylandı, / İnan başım aylandı, / Sabır et sen güzelīm, / İşīmīz kolaylandı.”** - (Boztorgay). c) Heyecan verici bir şey karşısında şaşırmak. **“Maşinalar maylandı, / Bīrbīrīne baylandı. / Bügün senī körgende, / Başım közīm aylandı.”** - (Boztorgay). ç) Zenginlik veya başari sebebiyle şımarmak.
- **Dört aylanmak** – a) Telâşla çare aramak. b) Bir iş yaparken telâşla sağa sola koşturmak.
- **Közī aylanmak** – Aşırı bir isteğin veya öfkenin etkisiyle ne yaptığını bilmez duruma gelmek.
- **Közīñden aylanayım** – Gözlerini tavaf edeyim. (Gözünü seveyim). **“Ölsem özīm öliyīm, ölmesīn sözīm. / Aylanayım közīñden, sidane közīm.”** - (Boztorgay).
- **At aylansa kazıgına** - Atas. At dolanırsa kazığına (sarılır).
- **Cīksīz kargış yerīn tabar, / Aylanıp kelīp özīñ tabar.** – Atas. Hadsiz beddua yerini bulur, / Dönüp gelir seni (de) bulur.
- **Elden üyrenīlgen üy aylangaşı** – Atas. Başkasından öğrenilen şey evi dönünceye kadardır.
- **Kırcımanga kız berseñ, başında kırk aylanır.** - Atas. Geçkin bekâra kız verirsen, başında kırk döner.
- **Üyretme akıl üy aylangaşı.** – Atas. Öğretilen akıl evi dönünceye kadar (aklında kalır).

Rom. *v. 1. A se învârti, a se roti. 2. A se întoarce. 3. A se orienta, a se îndrepta. 4. A se plimba de colo până colo. 5. Etnogr. A face inconjurul mormintelor străbunilor, al casei părinteşti, al lăcaşurilor sfinte, în semn de omagiu şi pioşenie. 6. fig. A adora, a iubi cu pasiune. 7. A coti. 8. A se schimba, a se preface, a se transforma. 9. A intra într-un nou an de viaţă; a înainta în vârstă cu încă un an.*

AYLANMALI s. Dönmeli, dönen.

Rom. *adj. Rotitor; mobil; cu cotituri, şerpuit.*

AYLANMAZ s. 1. Dönmez, sabit.

2. Dönemez.

“At aylanmaz azbarımdan / Araba aylandı.” - (Boztorgay).

Rom. *adj. 1. Fix, imobil. 2. Nerotitor; care nu poate da roată.*

AYLANŞIK (aylanşıq) is. 1. Dönemeç.

2. s. Dönemeçli, dolaşık.

“Akbaş colı aylanşık, aylanayım. / Bo sewdalık köp sürdī, dayanayım.” - (Boztorgay).

- **Aylanşık ta bolsa, col bolsın / Kart ta bolsa, kız bolsın.** - Atas. Dönemeçli de olsa, yol olsun, / Geçkin de olsa, kız olsun.

Rom. *s. 1. Viraj; cot. 2. adj. Cu viraje.*

AYLANŞIKLI (aylanşıqlı) s. Dolambaçlı, virajlı.

- **Aylanşıklı bolsa da col (ız) iygī, / Kart bolsa da kız iygī.”** - Atas. Dönemeçli de olsa, yol (iz) iyi. / Geçkin de olsa, kız iyi.

Rom. *adj. Întortochiat; cu viraje.*

AYLARCA zf. Aylar boyunca.

“Bu gün, Kırımlı ve bilhassa Dobrucalılarnı künlerce, aylarca, cıllarca cıluwıman cılıtaturgan, carıgıman cürecek colın köstereturgan bīr kuyaşnıñ batkan künīdīr.” - (Necip H. Fazıl – Şair Mehmet Niyazi).

Rom. *adv. Cu lunile.*

AYLARMAN zf. Aylarca.

Rom. *adv. Cu lunile.*

AYLAZ s. Haylaz.

1. Serseri.

2. Tembel.

“Erkez īşliy, yok aylaz. / Çalışamız bīz kış yaz.” - (Heyet - Tatar Tīlī II).

Türk Lehç. : Kırım. - **aylaz;**

- **Aylazga ĭş buyur, saga akıl üyretsĭn. -** Atas. Haylaza iş söyle, o sana akıl öğretir.
- **Aylazga kolay ĭş, lezetlĭ aş bolsın. -** Atas. Haylaz kolay iş, lezzetli aş arar.

Rom. adj. 1. Derbedeu, vagabond, haimana. 2. Leneş.

AYLAZLIK (**aylazlıq**) is. Haylazlık.

1. Serserilik.

2. Tembellik.

Rom. s. 1. Vagabondaj. 2. Lenevie.

AYLE[1] is. (Ar. hile). 1. Büyü.

"Turgan saytın zayıflay. Üstünde ayle bar mı ekiyĭm?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Balanı algan ocakay tılsım yapmaga üyrete eken. Türlĭ türlĭ duwalar okıp, türlĭ türlĭ ayetler aytıp, büyü, ayle yasamasın bek becere eken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. Hile.

"Vezĭrlerden bĭrĭsĭ: Han'ım, sen şo Bozcĭgĭt'nĭ sade bĭr ayle tabıp öttĭre alırsıñ, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. s. 1. Farmec, vrajă, vrăjitorie. 2. Vicleşug, şiretenie.

AYLE[2] is. → **Aile**.

"Bo aylenĭñ Zöre adlı bĭr kızşıkları bar eken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

AYLEKER s. (Ar. hile+Fars. -kâr). Hileci, hilekâr.

Rom. adj. Viclean, şiret.

AYLEKERLĬK is. Hilecilik, hilekârlık.

Rom. s. Viclenie, şiretenie.

AYLELEME, -W is. Büyü yapma, büyüleme.

Rom. s. Vrăjire, vrăjitorie.

AYLELEMEK f. Büyülemek, büyü yapmak.

"Kızıñ babası kelĭnnĭk yasata. Ama aylelep. (Tüymelerĭn) Bĭrewĭn şeşkende, anawbĭrlerĭ tüymelenedĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali Tepegöz).

Rom. v. A face cuiva vrăji.

AYLELENMEK f. Büyülenmek, kendisine büyü yapılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **aylelemek**. *A se face vrajă.*

AYLELETMEK f. Büyületmek, büyü yaptırmak.

Rom. v. A pune să i se facă vrăji.

AYLELĬ s. Büyülü.

Rom. adj. Vrăjit, legat prin vrăjitorie.

AYLENCĬ is. ve s. 1. Kurnaz, hileci, düzenbaz. Var. **aynecĭ.**

"Derya üstünde bĭr kayık, tersĭne calday. / Ay aylencĭ tĭlĭñ bar, menĭ alday." - (Boztorgay).

2. İki yüzlü; özü sözü bir olmayan.

- **Erĭnşekke kız, aylencĭge yüz berme. -** Atas. Tembele kız verme, iki yüzlüye yüz verme.

Rom. s.şi adj. 1. Viclean, şiret, potlogar. 2. İpocrit, făţarnic, prefăcut.

AYLENCĬLENMEK f. 1. Kurnazlık etmek.

2. İkiyüzlülük etmek.

"Kamber'ĭñ aldına : Sokta ulım, dep, aylencĭlenĭp şıgadı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Aylencĭlenĭp aytkan sözĭñ / Kerek tuwıl senĭñ maga. / Cer carılıp cerge batsam, Balamnı bermem men saga, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. 1. A umbla cu şiretlicuri. 2. A se preface, a se făţărnici.

AYLENCĬLĬK is. 1. Kurnazlık.

2. İkiyüzlülük.

"Aylencĭlĭk bĭlmiy edĭ, / Helal kazanıp aşay edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Hayatımın Hikâyesi).

"Tazoglan han kızınıñ aylencĭlĭgĭn añlap : Bonday şiylernĭ bĭlmek kıskayaklı ĭşĭ tuwıldır, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. 1. Viclenie, şiretenie. 2. Prefăcătorie, făţărnicie, ipocrizie.

AYLI[1] s. Aylı.

1. Üzerinde ay biçimi bulunan.

2. Ay ışığı olan, mehtaplı.

"Aylı yaz keşelerĭnde, cemĭş bahçalarınıñ yapraklıklarında, ormanlarda, bek güzel şalgan bĭr kuş eşĭtĭlĭr" - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

- **Aylı küneşlĭ künler** - mec. Mutlu günler.

Rom. adj. 1. Ornat cu imagine de lună. 2. Cu lună; cu clar de lună.

AYLI[2] s. ve zf. (ok. ' -; Fars. hayli). → **Aylĭ**.

AYLIK (**aylıq**) is. ve s. Aylık.

1. is. Bir ayda kazanılan para, maaş.

"Suw üstünde kayıgım, / Yok balaban aylıgım. / Halk ne dese desĭn, / Sensĭn menĭm baylıgım." - (Boztorgay).

2. s. Bir ay içinde olan, elde edilen. **Aylık satış.**

3. s. Bir veya şu kadar ay süren.

"Bostan baylık bĭr aylık, egĭn toklık. / Caşlıkta ölĭm körmiyĭm, kartlıkta yoklık." - (Boztorgay).

"Aylanması altı aylık, col cürmesĭ. / Dünya malı etecek bĭr körmesĭ." - (Boztorgay).

4. s. Ayda bir kere yapılan veya bir kere çıkan. **Aylık toplantı. Aylık dergĭ.**

5. s. Şu kadar aydan beri var olan. **Altı aylık bala.**

"Elĭmĭzden kelgenĭ kadar arüv ösmesĭne dikkat ettĭk. Üç aylık ekende ufak bĭr bronşit geçĭrdĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

6. s. Şu kadar ay için düşünülen, öngörülen. **Üş aylık cagarlık.**

"Kök kögerşĭn bolayım, / Bosagaña konayım. / Aylık tuwıl, cıllık tuwıl, / Ebediy dostıñ bolayım." - (Boztorgay).

- **Abĭrlĭnĭ aklañız, altı aylık cem saklañız. -** Atas. Nisanın hakkını veriniz, altı aylık yem saklayınız.

Rom. 1. s. Salariu, leafă, retribuţie, remuneraţie. 2. adj. Care se înfăptuieşte în cursul unei luni; lunar, -ă. (producţie lunară, câştig lunar). 3. adj. Care are loc sau apare odată pe lună.; lunar, -ă. (şedinţă lunară, revistă lunară). 4. adj. (Despre vârstă) De (atâtea) luni 5. adj. (Prevăzut, destinat) Pentru (atâtea) luni (de ex. stoc de combustibil pentru trei luni).

AYLIKLI (**aylıqlı**) s. Aylıklı.

Rom. adj. Cu salariu.

AYLIKŞI (**aylıqşı**) is. Aylıkçı.

“Belkĭ menĭm üyümde üş aylıkşı, evet üş aylıkşı, bĭr de özĭmnĭn para kazanganımnı unutkansıñızdır.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Salariat.*

AYLĬ s. (Fars. hayli). Hayli.

1. Epey, oldukça çok.

“Köynĭñ kırcımanları bĭr kenarda, kızılşık tayakları kollarında, karap turalar. Bĭr aylĭ şonday, kızlar caşlar oynadılar.” - (Nermin Yusuf - Ay Kĭdĭ).

“Bĭr aylĭ cer cürgen soñ, cĭgĭt attan tüşe de özĭne karay, akıykatten de ul bolıp ketken.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. zf. Oldukça.

Rom. *1. adj. Mult, cât se poate de mult. 2. adv. În bună măsură, serios, considerabil.*

AYMA, AYUW[2] is. 1. Işıldama.

2. Ayma, ayılma, kendine gelme.

Rom. *s. 1. Luminare. 2. Trezire, deşteptare.*

AYMAK[1] (**aymaq**) f. esk. Türk.1. Işıldamak, parıldamak.

“Ay tuwar, aymak ĭster, / Kün tuwar, yoşmak ĭster. / Menĭm şo güzel yarem / Er gün konışmak ĭster.” - (Boztorgay).

2. mec. Açıklamak.

Rom. *v. arhaic. 1. A străluci. 2. A clarifica, a explica.*

AYMAK[2] (**aymaq**) f. Aymak, ayılmak, uyanmak, kendine gelmek.

Rom. *v. A se deştepta, a se trezi.*

AYMANA s. ve is. → **Haymana**.

AYMAZ s. Gafil, çevresinde olup bitenlerin farkına varmayan.

Rom. *adj. 1. Distrat, neatent. 2. Lipsit de judecată, inconştient.*

AYMAZLIK (**aymazlıq**) is. Aymazlık.

Rom. *s. 1. Neatenţie, distracţie. 2. Lipsă de judecată, inconştienţă.*

AYN is. → **Ayın**.

AYNA is. (Fars. ayine). Ayna. Eşanl. **küzgü, piyala.**

1. Işığı yansıtan, varlıkların görüntülerini veren cilâlı, sırlı cam.

“Ayna attım deñĭzge, / Bakma solık beñĭzge. / Men yareme kawuşsam, / Dárĭsĭ cümleñĭzge.” - (Boztorgay).

2. mec. Bir durumu, bir olayı yansıtan şey.

- **Aynaday** - Ayna gibi. a) Dümdüz ve parlak. b) (Göl ve deniz) Durgun, dalgasız.
- **Dew aynası** – Nesneleri olduklarından çok büyük gösteren ayna.
- **İş kĭşĭnĭñ aynasıdır.** - Atas. İş insanın aynasıdır.
- **Özĭñnĭ dew aynasında körme.** – Atas. Kendini dev aynasında görme.
- **Sokırga ayna kerekmez.** – Atas. Köre ayna lâzım olmaz.

Rom. *s. 1. Oglindă. 2. fig. Reflectare; imagine, tablou.*

AYNACI is. Aynacı.

Rom. *s. Lucrător sau fabricant de oglinzi.*

AYNALA is. (Aylanma, aylanım'dan). Etraf, çevre; dolaşım.

“Men bĭr ülken şehĭr kördĭm / Aynalası argımak çabıp cetkesĭz.” - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Adil Sultan, Kazak-Kırgız rivayeti).

Rom. *s. Înconjur; perimetru.*

AYNALI s. Aynalı.

Rom. *adj. Cu oglindă.*

AYNANAYIM ünl. (Aylanayım, tavaf edeyim sözünden). “Sevgilim, sevdiceğim” anlamında. Var. **aylanayım.**

“Aynanayım der edĭm yar, başıñ bek caş, / Körĭngenge köz atıp yar, oynatma kaş.” - (Boztorgay).

“Cürgen colıñ ot bastı, / Cüreşĭgĭm tot bastı, / Aynanayım, bawurım, / Aynanayım Boralĭm.” - (Boztorgay).

“Hacı Totay : “Aynanayım, bĭr dáne kızım”, der ve kolları arasına başın alıp koklar , sora cĭberĭr.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *interj. “Draga mea”, Drăguţa mea”/ „Dragul meu”; termen alintător de adresare unei persoane iubite.*

AYNASIZ s. Aynasız.

Rom. *adj. Fără oglindă.*

AYNECĬ is. ve s. 1. Kurnaz, hileci, düzenbaz. Var. **aylencĭ.**

“Derya üstünde conıkça, tersĭne calday, / Oy aynecĭ tĭlĭñ bar, menĭ de alday.” - (Bekir Akçar - Kırım Türkleri Folklorundan Çınlar).

“Bĭr yastıkka ekĭ baş salırmız bogay. / Aldatasıñ sen menĭ aynecĭ nogay.” - (Boztorgay).

2. İki yüzlü.

Rom. *s. şi adj. 1. Viclean, şiret, potlogar. 2. Prefăcut, făţarnic, ipocrit.*

AYNECĬLĬK is. Var. **aylencılĭk**.

1. Kurnazlık.

“Bey ona aman uydurgan aynecĭlĭgĭnĭ ayta : ... Ayvaz koçkarga aveslenĭr. Çayırga kelgende ise onı atına alıp da kaçarsın, dey.” - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

2. İkiyüzlülük.

Rom. *s. 1. Viclenie, şiretenie. 2. Prefăcătorie, făţărnicie.*

AYNEN zf. (Ar. aynen). Aynen, tıpkı.

Rom. *adv. Întocmai, exact, la fel, aidoma.*

AYNENNİY is. Ninni.

1. Küçük çocukları uyutmak için söylenen türkü. Eşanl. **beşĭk cırı.**

“Beşĭktekĭ balaña bĭle bonlarnı aynenni etĭp çal.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

“Gece yukusın dört bölĭp, şaytĭp, / Terbete balasın ana ‘Ayneni’ şalıp.” - (Nasipali Raime - Ana Süygĭsĭ).

2. Bu türkülerin nakarat sözü.

“Gül bakşanıñ ĭşĭne / ay nenni, / Altın beşĭk yaraşır, / ay nenni” - (Boztorgay).

Rom. *s. 1. Cântec de leagăn. 2. interj. Nani.*

AYNI s. (Ar. ayn). Aynı.

1. Yine o, hep o.

"Bĭraz sora aynı yerlerde bĭr ekĭ kart taa körĭndĭ." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

"Aynı zamanda köydekĭ caşlar cemiyetĭmen de bek yakından alâkadar boldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Benzeri, özdeşi, tıpkısı.

"Özĭ men aynı kanga, aynı hars ve duyguga sahip sahip bolgan süyümlĭ nışanlısı aklına tüşkende aytıp aytıp cılay eken ya garĭp." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

3. Bir, tek; ortak.

"Kırk senege yakın aynı çaçak astında ömĭr geçĭrgen apakayı bonı kördĭ." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

Rom. *adj. 1. Acelaşi. 2. İdentic. 3. Comun; unic.*

AYNIK (**aynıq**) s. Ayık.

1. Uykudan uyanmış.

2. Sarhoşluktan veya baygınlıktan çıkmış olan.

3. zf. Ayık olarak.

"Karasañız da katĭp sallana, cıgılacak asıl, zĭl kütük sarhoş. Kasaba caşları aynık cürürler mĭ eş ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

4. mec. Uyanık, dikkatli.

Rom. *1. adj. Treaz, care nu doarme. 2. Revenit din leşin sau din beţie. 3. adv. Treaz. 4. adj. fig. În stare de veghe, vigilent.*

AYNIKMA, **AYNIĞUW** (**aynıqma, aynığuw**) is. → **Ayınma**.

AYNIKMAK (**aynıqmaq**) f. → **Ayınmak**.

"Ömĭrbek, eger sen karaman aknı, ĭşkĭ sebebĭnden ayıramasañ, tecrübelĭ kartlarnı caşlardan aşada körseñ, aynıgıp özĭñ toplarsın, diymen ama, ..." - (Altay Kerim – Kâniye).

AYNIKTIRMAK (**aynıqtırmaq**) f. → **Ayıntmak**.

"Bĭr gün sınıfta, Enver'ge ne boldı bĭlmem, şĭrayĭ apak bolıp, cerge cıgıldı. ... Mañnayına, betĭne salkın su salıp zor man aynıktırdılar." - (Okıma Kitabı - IV).

AYNILIK (**aynılıq**) is. Aynılık, aynı olma durumu; tıpkılık, özdeşlik.

Rom. *s. Faptul de a fi identic; identicitate, identitate.*

AYNMAK (**aynmaq**) f. → **Ayınmak**.

AYNTMAK (**ayntmaq**) f. → **Ayıntmak**.

AYRAN[1] is. Ayran.

1. Sütün yayıkta çalkalanıp yağı alındıktan sonra kalan bölümü.

2. Az yağlı sütten ekşitilip elde edilen içecek.

3. Yoğurdu sulandırarak yapılan içecek. Eşanl. **cazma, yazma.**

"Canıklı kün cazma ĭştĭm, ekşĭgen ayran. / Endĭgĭ menĭm cürüşĭm kün künden viran." - (Boztorgay).

4. s. mec. (Ruh hali için) Alt üst, karışık, dağınık.

"Aklım ayran, kün viran, pĭkrĭm sende, / Kuwnagıñ körgen oñmasın, canıgıñ mende." - (Boztorgay).

- **Ayranı kabarmak** - Öfkelenmek.
- **Ayranı yok ĭşmege, / Atman keter ışmaga.** – Deyim. Ayranı yok içmeye, atla gider sıçmaya.
- **Ayranım ekşĭdĭr degen bolmaz.** - Deyim. Ayranım ekşidir diyen olmaz.
- **Ayranga kelĭp te şölmek caşırılmaz**. – Atas. Ayran istemeye gelip de çömleğini gizlemek olmaz.
- **Karadır, zĭredĭr, ökmekke sebĭlĭr. / Aktır, ayrandır, itke tögĭlĭr.** – Atas. Karadır, zerredir, ekmeğe serpilir. / Aktır, ayrandır, köpeğe dökülür.
- **Öksĭznĭñ bĭr toyganı ayran, bĭr toyganı bayram.** – Atas. Öksüzün doyduğu bir ayran, doyduğu bir bayram.
- **Yazda ayransız, kışta yorgansız bolma**. - Atas. Yazın ayransız, kışın yorgansız olma.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **ayran;** Karaçay Malkar. - **ayran** - yoğurt; Moğ. : **ayrağ** - kımız;

Rom. *s. 1. Zară. 2. Lapte bătut. 3. İaurt subţiat cu apă. 4. adj. fig. (Despre stări psihice) Tulbure, frământat.*

AYRAN[2] s. (Ar. hayran). Hayran.

1. Hayranlık duyan, çok beğenen.

"Oylanaman, oylana, kalaman ayran. / Uşkan kuştan sorayman, aytmay aywan." - (Boztorgay).

2. Birini beğenen kimse.

Rom. *adj. 1. Încântat, fermecat, vrăjit. 2. s. Admirator.*

AYRANCI is. Ayrancı.

Rom. *s. Persoană care prepară sau vinde lapte bătut.*

AYRANCILIK (**ayrancılıq**) is. Ayrancılık.

Rom. *s. Îndeletnicirea de preparator sau de vânzător de lapte bătut.*

AYRANLIK[1] (**ayranlıq**) s. Ayran için kullanılan.

Rom. *adj. De (pentru) lapte bătut.*

AYRANLIK[2] (**ayranlıq**) is. Hayranlık, çok beğenme.

Rom. *s. Admiraţie, încântare.*

AYRAWIK (**ayrawıq**) is. Bot. Çim. (Lat. Lolium perenne).

Türk Lehç. : Kazan. – **ayravık;**

Rom. *s. Bot. Zizanie; iarbă de gazon.*

AYRET is. (Ar. hayret). Hayret.

1. Şaşkınlık, şaşırma.

2. ünl. Şaşılacak bir şey karşısında söylenir.

- **Ayret etmek** - Hayret etmek.

Rom. *s. 1. Mirare, uimire, stupefacţie, stupoare. 2. interj. Ciudat ! Curios !*

AYRETLENMEK f. Hayret etmek; şaşmak, şaşıp kalmak.

Rom. *s. A se mira; a rămâne uimit.*

AYRI s. Ayrı. Var. **ayırı.**

1. Yerleri bir olmayan, birbirinden ayrılmış olan.

"Cawrıñ tolı siya şăş, uşu ayrı. / Başkasında közĭm yok senden gayrı" - (Boztorgay).

2. Başka, başka türlü, farklı.

"Añlaşıla, bo, cılnıñ diger onbĭr ayından ayrı, 'meñlĭ' bĭr ay." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

3. zf. Yalnız, tek başına, başkalarından uzak.

"Bek yakışıklı bĭr cĭgĭt arabaga / Süykenĭp tura, hep karay bu ekĭ kızga. / Kara kaşlı, sır közlĭ, ĭrĭ yarı. / Aceba neden tura'ken halktan ayrı ?" - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

- **Ayrı ayrı** – a) Birbirinden başka, değişik. "**Resĭmde kaş bala bar ? Er bĭrĭne ayrı ayrı ad tagınız." -** (Heyet - Ta-

tar Tĭlĭ II). b) Her biri için. **Arkadaşlarına ayrı ayrı mektup yazdı.** c) Her biri ayrı olarak. **“Bo epĭmĭznĭñ toplı malımızdır. Onıñ içün bonda ayrı ayrı eş bĭrĭmĭznĭñ hakkımız coktır.”** - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

• **Ayrı tutmak** – (Birine veya birşeye karşı) Farklı davranmak.

• **Ayrı tüşmek** – a) Birbirinden uzakta kalmak. **“Bĭr dalda ekĭ kiraz, / Bĭrĭ al, bĭrĭ biyaz. / Kettĭ yarem, kelmedĭ, / Ayrı tüştük bĭz bo yaz.”** - (Boztorgay). b) mec. Uyuşmamak.

• **Alla kardaşnı kardaş yaratkan amma, kĭsesĭn ayrı.** – Atas. Allah kardeşi kardeş yaratmış ama, keselerini ayrı.

<u>Rom.</u> adj. 1. Separat, despărțit. 2. Diferit, altfel. 3. adv. Singur, separat.

AYRICA zf. Ayrıca. Var. **ayırıca.**

1. Ayrı olarak.

2. Ayrı bir önem verilerek.

“Toy sahibĭ küreşnĭ ilân etken. / Pervellĭ’ge <u>ayrıca</u> haber ketken.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

3. Bundan başka, bunun yanında.

<u>Rom.</u> adv. În mod separat. 2. Mai ales, îndeosebi, în special. 3. În plus, în afară de asta.

AYRICALI s. Ayrıcalı, ayrı tutulan, ayrı bir yer verilen, başkalarına benzemeyen.

<u>Rom.</u> adj. Deosebit, distinct.

AYRICALIK (**ayrıcalıq**) is. Ayrıcalık, imtiyaz.

<u>Rom.</u> s. Privilegiu.

AYRICALIKLI (**ayrıcalıqlı**) s. Ayrıcalıklı.

<u>Rom.</u> adj. Privilegiat.

AYRICALIKSIZ (**ayrıcalıqsız**) s. Ayrıcalıksız.

<u>Rom.</u> adj. Lipsit de privilegiu; neprivilegiat.

AYRICASIZ zf. Ayrıcasız.

<u>Rom.</u> adv. Fără excepție.

AYRIK (**ayrıq**) s. Ayrık.

1. Ayrılmış.

2. Ayrı tutulan, başkalarına benzemeyen, ayrıcalı, müstesna.

3. Ayrı duran.

<u>Rom.</u> adj. 1. Separat, despărțit. 2. Exceptat; deosebit, diferit. 3. Depărtat, desfăcut.

AYRIKLIK (**ayrıqlıq**) is. Ayrıklık.

<u>Rom.</u> s. 1. Separare. 2. Excepție. 3. Depărtare.

AYRIK-OTI (**ayrıq-otı**) is. Bot. Ayrık otu. Eşanl. **betege, şoşka-tamır, tamır.** (Lat. Agropyrum repens).

<u>Rom.</u> s. Bot. Pir.

AYRILIK (**ayrılıq**) is. Ayrılık. Var. **ayırılık**.

1. Ayrı olma durumu.

2. Birinden uzak düşme.

“Dereler tolmagaydı, / Şeşekler solmagaydı. / Ölüm Allah’tan kelĭr, / Ayrılık bolmagaydı.” - (Boztorgay).

3. Düşünce, görüş veya duygu arasındaki uyuşmazlık.

4. Fark; farlı taraf; farklı konum.

“Bĭr vakıtlarmen de bo akılda edĭm. Lâkin anamıñ, babamıñ zorıman üylengen son, bolaytıp tüşüngennĭñ baladan bĭr <u>ayrılıgı</u> bolmaganına iman ettĭm.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

“Curtumuzda yaşagan ... halklar arasında eş bĭr <u>ayrılık</u> gayrılık yoktır.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

<u>Rom.</u> s. 1. Separare, despărțire. 2. Depărtare. 3. Divergență, dezacord. 4. Deosebire, diferență.

AYRILIŞ is. Ayrılış.

1. Ayrılma, ayrılmak işi.

“Satır sonında sözlernĭñ ecĭklerge <u>ayrılışı</u>.” - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. Ayrılmak biçimi.

<u>Rom.</u> s. 1. Separare, despărțire. 2. Mod de despărțire, de separare, de diferențiere etc.

AYRILMA, **-UW** is. Ayrılma. Var. **ayırılma**.

“Cawın cawdı sel boldı, / Derelerge suw toldı. / Bĭzĭm <u>ayrılmamızga</u> / Duşmanlar sebep boldı.” - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> s. Acțiunea sau faptul de **ayrılmak**.

AYRILMAK (**ayrılmaq**) f. Ayrılmak. Var. **ayırılmak**.

1. Bölünmek, parçalanmak, dağılmak.

“Bĭzler, onıñ ruhın, türlĭ tesĭrlermen tatar enerjisĭ türlĭ yaklarga <u>ayrılgan</u> vakıtta, hepsĭn bĭr cerge toplaycak bĭr baw bolganına kanaát ketĭremĭz.” - (Necip H. Fazıl – Şair Mehmet Niazi).

“Küreşecek yĭgĭtler yazılalar, / Yazılganlar üş boyga <u>ayrılalar</u>.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

2. (-den) Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden kopmak, uzaklaşmak.

“Askerlĭk tüştü başıma, ay, / Yĭgrĭm yaşımda, / <u>Ayrıldım</u> sĭzlerdem, ay, / Tĭren başında.” - (Boztorgay).

“Bĭz de Kırım balaları, halkımız. / Bek az ewwel <u>ayrılganmız</u> Kırım’dan.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Seçilmek, seçimle belirlenmek.

“On ekĭ hatun <u>ayrılgan</u> ul yagından, / Alacaklar bakşışlar kız yagından.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

4. Çatlamak, yarılmak; sıyrılmak.

5. (Karı koca) Boşanmak.

“Ayırmaknı, <u>ayrılmaknı</u> o kadar kolay bĭr şiy mĭ sanasıñ ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

6.Tahsis edilmek.

7. Bir kenara konulmak.

• **Ögĭz öldĭ, ortak ayrıldı .** – Deyim. Öküz öldü, ortak ayrıldı.

• **Ayrılaman degen apakay ayrılmay kalmaz, şıgaman degen ırgat şıkmay kalmaz.** – Atas. Boşanıyorum diyen kadın boşanmadan kalmaz, çıkıyorum diyen ırgat çıkmadan kalmaz.

• **Ayrılgannı ayuw cer (aşar, yer), bölĭngennĭ börĭ.** – Atas. Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt.

• **Cerĭnden (yerĭnden) ayrılgan yedĭ catka kor bolır.** – Atas. Yerinden ayrılan yedi kat yabancı tarafından horlanır.

• **Et tırnaktan ayrılmaz.** – Atas. Et tırnaktan ayrılmaz.

• **Sokır tutkanından ayrılmaz.** - Atas. Sokur tuttuğundan ayrılmaz.

• **Sürüden ayrılgannı kurt kabar** – Atas. Sürüden ayrılanı kurt kapar.

<u>Rom.</u> v. Forma pasivă de la **ayırmak**. *1. A se diviza. 2. A se despărți, a se desprinde, a se depărta. 3. A fi ales, a fi*

selecţionat. 4. A se desface, a se dezlipi, a crăpa. 5. A divorţa. 6. A se aloca. 7. A se rezerva, a se păstra.

AYRILMAZ s. Ayrılmaz; ayrı tutulamaz.

Rom. *adj. Inseparabil; de nedespărţit.*

AYRILMAZLIK (**ayrımazlıq**) is. Ayrılmazlık.

Rom. *s. Inseparabilitate.*

AYRILŞMA , -UW is. Ayrılışma, birbirinden ayrılma.

“Áná keldĭ acımasız ayrılşmanıñ sáátĭ !” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

“Ayrılşuw ve şıñ kapanışı üşün aytılgan şıñlar.” - (Boztorgay).

Rom. *s. Acţiunea de* **ayrılşmak**.

AYRILŞMAK (**ayrılşmaq**) f. Ayrılışmak.

1. Birbirinden ayrılmak.

“Ayrılşacakta Temĭrcan batır ve halk, o man sawlıklaşmaga ve onı ozgarmaga kelgenler.” - (Boztorgay).

2. Birbirinden boşanmak.

“Uzlaşmaycaktay bolsalar, ayrılşawuyarlar. O da Allahnıñ bĭr emrĭ.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *v.1. A se despărţi, a se separa. 2. A divorţa.*

AYRIM is. ve s. Ayırım.

1. Ayrılma.

2. Ayırt edici özellik, fark.

3. s. Ayrık, ayırılmış, çatallı.

“Ayrım ayrım collardan ay, / Aygır mĭnĭp bĭz keldĭk ay.” - (Boztorgay).

• **Ayrım yapmak** - Ayırmak; eşit davranışta bulunmamak.

Rom. *s. şi adj. 1. s. Separare, despărţire. 2. Diferenţă, deosebire. 3. adj. Bifurcat; s. bifurcaţie.*

AYRIMLI s. Ayrımlı.

Rom. *adj. 1. Cu separare, cu despărţire. 2. Cu deosebire. 3. Cu bifurcaţie.*

AYRIMSIZ s. Ayrımsız.

Rom. *adj. 1. Fără despărţire. 2. Fără deosebire, identic. 3. Fără bifurcaţie.*

AYRINTI is. Ayrıntı.

Rom. *s. Detaliu, amănunt.*

AYRINTILI s. Ayrıntılı.

Rom. *adj. Detaliat, amănunţit.*

AYRINTISIZ s. Ayrıntısız.

Rom. *adj. Fără detalii, fără amănunte.*

AYRIPLAN, AYROPLAN is. (Fr.>Rom). Uçak.

“Ayroplan aylana tınç avede, / Otura edĭk cıyılşıp bĭz kavede.” - (Bekir S. Çobanzade - Kalpak Mahracı).

“Erol man Tekin üynĭñ azbarındalar. Kutuşıklar ve tahtaşıklardan bĭr ayroplan yasaganlar.” - (Tatar Tĭlĭ - II).

Rom. *s. Aeroplan.*

AYSA bağ. → **Ayse**.

“Állegĭm soyları ele, / Otomobil tutup kele. / Köylĭ atı man kopaysa, / O da bonı bĭle, aysa !” - (İsmail Ziyaeddin - Tepreş / Toy).

Türk Lehç. : Kırım. - **aysa;**

AYSAR s. ve is. Aysar.

Rom. *s. şi adj. Lunatic.*

AYSE zf. ve bağ. 1. zf. “Alay ise” veya “olay ise” şart cümleciklerinin “öyle ise, o vakit, o durumda, bu durumda ise” anlamında, kısaltılmış şekli. Var. **alaysa.**

“Azat: Beş prañk, Hasan. At ! / Hasan: Beş prañkke men zarlarnı kĭrletmem. Şonı bala ĭşĭ yasama. Erkek kibĭ oyna! / Azat: Mına ayse, yĭrmĭ prañkke!” – (Müstecib H.Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Ayse onı kaydan tabar ekemen? dep Yaşar gene soragan.” - (Boztorgay).

2. zf. Elbet, elbette, tabii, tabii olarak.

“Kerime : Ne dedĭñ ? Berecek boldıñ mı? / Seyityaya : Ayse. Piyĭn taşlap kettĭ.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

3. bağ. Yoksa.

“Ey, senĭñ taa haberĭñ cok mı ayse ? Bĭz pĭşĭrdĭk, tüşĭrdĭk bĭle.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Kurtmolla : (...) Maşallah, sen saglamsıñ, cüralasıñ. / Menlĭömer: Ayse sendiy bütün gün üyge kapanıp oturayım mı?” - (M. V. Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

4. bağ. Fakat, ama

“Ayse anda İncihane, Menzade, Hediye degen atlar da bar da. Onlarıñ ne kĭrĭşĭklĭgĭ bar onda ?” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *1. adv. Atunci; dacă e aşa; în acest caz. 2. Desigur, fireşte. 3. conj. Ori, sau. 4. Dar, însă.*

AYSE ENDĬ b. zf. → **Ayse ne.**

“Ayse endĭ, ondan arüw şiy çıkar mı ? Sen matüw onuñ kızın toyında balaban bĭr tananı cetĭp akettĭñ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

AYSE NE b. zf. Elbette, kuşkusuz. Var. **ayse endĭ.**

“Kalila: Toñsañ, cılınmanıñ kolayı bar da.; Emin: Ayse ne. Tıştan ot, içten imam suwı kullansañ, cılındıñ kettĭñ taa!” – (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Kurtvelĭ : Bonlarga bĭzler aytmasak, kĭmler aytacak ? Özlĭklerĭnden bĭlecek tuwullar ya. / Mensulu : Ayse ne !” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *adv. Sigur că da, desigur, fireşte.*

AYSIZ s. 1. Aysız.

2. mec. Tamamen karanlık.

“Aysız kara gecelerde / Kalgan menĭm devletĭm. / Işık körmiy, cat ellerde / Ösken menĭm milletĭm.” - (Eyüp Musa - Şĭlle Gcesĭ).

Rom. *adj. 1. (Noapte) Fără lună. 2. fig. Întunecat de tot.*

AYŞEŞEK is. Bot. Aynısefa. (Lat. Calendula arvensis, C. officinalis).

Türk Lehç. : Kazan. – **ay çeçegĭ;**

Rom. *s. Bot. Filimică.*

AYT ünl. Ani, hızlı gelişen olaylar karşısında hoşnutsuzluk, korku, şaşkınlık gibi duygular veya nara, teşvik, emir belirtir.

“Ay Bekĭr, diy, sagıña mukayt bol ! / Sakt bol. Berme ayagıñ ırgaçıkka. / Hop hop ! Ayt ! Sitbekĭr. Ánáşáy !” - (Bekir S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

“Ayt ! Oyt ! Anañı, babañı... Men arslan kaplan !” - (Bekir S. Çobanzade – Toy).

Rom. *interj. Hait !*

AYTACAK (**aytacaq**) is. Söyleyecek söz.

“Eyüp, ketme balam, saga aytacaklarım bar.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. Vorbă de spus.

AY-TAMGA (**ay tamğa**) is. Tar. Bir Kırım Tatar boyunun tamgası.

“Töre tügil, kara-man. / Narık oglı Çora-man. /... Awılımnı sorasañ, / Ay tamgalı Kukus oglı tamaman.” - (Radlov’dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Kırım-nogay variyantı).

Rom. s. İst. Pecete a unei seminţii turce, în formă de semilună.

AYTAR is. Bir yazının içeriği; konu, anlatılan şey.

“Başlangıştan soñra mektupnıñ aytarı kelĭr. Aytarda mektup man bĭldĭrmek ĭstenĭlgen şiylernĭñ epsĭ yazılır.” - (İ. Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ III).

Rom. s. Conţinut, cuprins (al unei scrieri); subiect.

AYTAYTLAMAK (**aytaytlamaq**) f. Bağırmak; hayvanları ayt ! ayt! diyerek seslenip sürmek.

“Aytaytlagan bogın cer, / Araba iyesĭ küp şekler.” - (Boztorgay).

Rom. v. A striga; a îndemna (animalele), a mâna.

AYTILIŞ is. Söyleniş, telâffuz.

“Aşadakı harflernĭñ tatar alfabesĭne mahsus öz aytılışları, ya da yazılışları bardır.” - (Ahmet Naci Cafer Ali - Aldsöz / Boztorgay).

Rom. s. Mod de rostire, de pronunţare, de exprimare.

AYTILMA, -UW is. Söylenme.

“Şaytan, cĭn dep aytışuwlar eskĭlerden kalgandır, / Aytıluwı bek yakşı bĭr şairane yalandır.” - (A. Tukay’dan uyarl. / Heyet - Okıma Kitabı V).

Rom. s. Acţiunea de **aytılmak**.

AYTILMAK (**aytılmaq**) f. 1. Söylenmek; **aytmak** işi yapılmak; konu edilmek.

“Bĭr ses şıktı, müs kokıp cayıldı cerge, / Cewap bolıp aytılgan şıñ kĭmlerge?” - (Boztorgay).

“(Halkımız) Aytılgan sözlernĭ, kösterĭlgen şiylernĭ añlar.”– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Kızlar hepsĭ üymeleşĭp bĭr cerge, / Özlerĭne aytılgan sözlerge / Külüm külüm etĭp cevap bereler.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Köyde Cuma).

2. Açıklanmak.

“Şartlar aytılgandan son küreş başlay. / Baltırın türüp meydanga şıga Menay.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Küreş).

3. Okunmak, çalınmak.

“Aytılgan türkünü dĭkkatmen soñuna kadar tıñlarlar.” - (Mehmet H. Vani Kartman Caş Arasında).

4. Telâffuz edilmek.

“ĭ sesi, ı ve i seslerĭ arasında bĭr sesmen aytılır : temĭr, kĭrĭşmek, ĭrĭmşĭk, kĭşkene.” - (Ahmet Naci Cafer Ali – Aldsöz / Boztorgay).

5. Tanınmak, bilinmek.

“Aydamak dep aytıldım, aydamagım, / Aydĭkşen gezdĭm. / Otırgan yerde şo halknıñ / Lafından bezdĭm.” - (Boztorgay).

- **Aytılgan söz, atılgan ok.** - Atas. Söylenen söz, atılmış ok gibidir.
- **Cılamagan köz, aytılmagan söz bolmaz** - Atas. Ağlamamış göz, söylenmemiş söz olmaz.

Rom. v. 1.-5. Forma pasivă de la **aytmak** *: A fi spus, a fi zis, a fi rostit ... 2. A fi dezvăluit. 3. A fi cântat. 4. A fi pronunţat. 5. A fi cunoscut.*

AYTIM s. Dilb. Tabir; gerçek anlamından ayrı bir anlam taşıyan, kalıplaşmış söz öbeği.

Rom. s. Lingv. Expresie, locuţiune.

AYTIŞ is. 1. Söyleyiş, deyiş; söyleme biçimi, uslûp.

2. İfade; bir kimsenin anlattıkları.

“Onıñ aytışına karasañ, Ruslarnıñ bo seferkĭ hazĭrlĭklerĭ bek balaban.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

“Kartların aytışlarına köre, körĭnmemĭş bĭr cawın, körĭnmemĭş bĭr sel, bastı köynĭ.” - (Nermin Yusuf - Ay Kĭdĭ).

Rom. s. 1. Fel de a spune, de a expune; stil. 2. Spusă, relatare a cuiva.

AYTIŞMA, -UW is. Söyleşme.

1. Sohbet.

2. Tartışma.

3. Çocuk folklorunun sorulu cevaplı söyleşiden ibaret bir türü.

“Aytışmalar soraw-cewaplarnı ya da karşı karşıga otırgan ekĭ balanıñ konışmasın ĭşĭne algan cırlar bolalar.” - (Nedret Mahmut - Ballar Folklorı).

Rom. v. 1. Sfat, conversaţie. 2. Discuţie, dezbatere. 3. Specie de scurtă scenetă din folclorul copiilor.

AYTIŞMAK (**aytışmaq**) f. Söyleşmek.

1. Karşılıklı konuşmak, sohbet etmek, birbirine söylemek.

“Deñĭzlermen, dalgalarman aytışkan / Bĭr dĭlbersĭñ, bĭzmen gĭzlĭ tanışkan.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Aytışalar, sora, közĭmĭznĭ kökten köp ayırdık deşĭp, bĭrdenbĭrge künbatıga karaşalar.” - (Necip H. Fazıl – Nimet’nĭñ Bayramı).

“Soñ, akşamga ekĭ caş gene körĭşeler, konışalar, cırlar aytışalar.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda aralarında konuşmak.

Rom. v. 1. A sta de vorbă, a conversa, a-şi spune unul altuia păsurile. 2. A discuta (ceva), a dezbate.

AYTIWLI s. → **Aytuwlı**.

AYTKIZMAK (**aytqızmaq**) f. Söyletmek, konuşturmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **aytmak**. *A face să spună.*

AYTMA, -UW is. Söyleme.

Rom. s. Acţiunea de **aytmak**. *Spunere, zicere.*

AYTMAK (**aytmaq**) f. Söylemek.

1. Düşündüğünü, bildiğini, hissettiklerini, ne istediğini sözle anlatmak, açıklamak.

“Törem, törem, şáy mugaydım, aytalmayman, / Özĭñnĭ de mugayır dep batalmayman.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Bulutlar, bulutlar, / Kayerden kelesĭz ? / Köyĭmden, anamdan / Ne haber bĭlesĭz ? / Aytıñız, barabar tuydırmay cılayık.” - (Bekir S. Çobanzade – Bulutlar, Bulutlar !).

“Alimseyit : Maazallah, aytkanım berseñĭz bolır dep tursalar, katermĭz ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Milli sırnı duşmanga aytmam dedĭñ, aytmadıñ. / Tam yĭgĭtçe can berdĭñ, degenĭñden kaytmadıñ.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Necip H. Fazıl’ga).

2. Bir düşünceyi ileri sürmek, ortaya atmak.

“Bayram degenĭñ, (Abselây’ga karap), sen aytkanĭñday, şenlĭk tuwul mı ya?”– (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Karar közge kart ölĭr, sırası kelse caş ta ölĭr, dep aytkanlar.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Evvelkĭn hocaları ahırzamanga yakın muslumanlık coytılacak diytaan edĭler, aytkanları bolayatır.” -(Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

3. Bir şeyin yapılmasını sözle istemek, emretmek.

“Ketmiyĭk desek kalteyĭk, pamaçik ayta, / Deryada ölsek ölĭmĭznĭ balıklar yuta.” - (Soğuksu Muhacir Türküsü).

“Menĭm ĭşĭm ĭş. Onlar aytalar, men ketemen, men bolıştıraman.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Bar, Velĭ akañnı çakır da kel, babam tez kelsĭn dep ayta, de.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

4. Sözünü etmek, lafını etmek, bahsetmek; konu etmek.

“Aytar, aytar halk menĭ, / Günamnı alır, / Oynaganım, külgenĭm, ay, / Canıma kalır, yar.” - (Boztorgay).

“Aytmañız aytma, şĭmdĭ kazak tertĭbĭ kete.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

“Canbaş solım aytmayman, o bek yaman. / Oga kaydan alasıñ beş karış toban ?” - (Ali Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

5. Konuşmak, hitap etmek, sözle bir şey anlatmak, ifade etmek.

Tatarca aytmak. Bakırıp aytmak.

“O, bo akşam aytmak, cılamak, dertleşmek ĭstiy edĭ.” - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

“Gülzade: Şáy. Başıñ şĭmdĭ boş ekende aytasıñ köresĭn.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Azrail tĭlĭmnĭ biñ kere torasa, / ‘Öz tĭlĭmde ayt maga !’ dermen.” - (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl).

6. Telâffuz etmek.

“Kartagası bakıra adın aytıp, / Pencerege akete, kolından tartıp.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

7. Türkü, şarkı, şiir vb. okumak.

Nawrez aytıp cürmek. Manzume aytmak.

“Beşĭktekĭ sabiylerge Ant Etkenmen aytıñız, / Caş miylerĭ katmaz burun vicdanların yantıñız.” - (Hamdi Giraybay – Ant Etkenmen Aytaman).

“Arada bĭr beytler awızdan aytıp / Dört beş türlü hawaga oynaylar şáytĭp.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

8. Haber vermek, duyurmak, bildirmek, iletmek.

“Seyityaya : Kerime, aytşı ballarga Alimseyidĭñ arabasın hazırlasınlar.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Her şiynĭñ bĭr usulı bar. Onıñ da maga aytması kerek edĭ.” - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

“Men selâmın aytıp borcımdan kurtulayım da.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

“Arüw bolsa, aytıñız, yazarman başka. / Yaramasa, kalemĭm urarman taşka.” - (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

9. Önceden bildirmek.

“Betlerĭ kırmızı, moynı kalın / Baylarga aytayım ne saklay yarın.” - (Bekir S. Çobanzade – Bĭr Izın Berĭñĭz).

10. Ayıp, olumsuz veya kırıcı sözler sıralamak; sövmek.

“Ataylarımız: Aydar malıñ bolmasa, aydarıña ne aytayım, degenlerĭn unutmañız.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

“Tewbe bolsın, barmayman kayta kayta, / Kara-suw’nıñ kudasın ketermen ayta.” - (Ali Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

11. mec. Söz haricindeki herhangi bir vasıtayla bildirmek, anlatmak; bir şey bir anlama gelmek, bir anlam sergilemek.

“Ne ayta, ne körüne falıñda, kurtka ?” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Artından aytmak –** Arkasından konuşmak.
- **Awzına ne kelse aytmak –** Ağzına geleni söylemek.
- **Ayta ayta –** Söyleye söyleye; tekrar ede ede.
- **Aytacakları bolmak –** Kendisinin de diyecekleri olmak.
- **Aytaman da –** “Dediğim gibi” anlamında. **“Hacı Totay : Aytaman da, bo bĭr nevi nışamlaw.” -** (Necip H. Fazıl – Kırım).
- **Aytmaganın bırakmamak** – Söylemediğini bırakmamak.
- **Bĭr ayak üstünde biñ yalan aytmak** – Bir ayak üstünde bin yalan söylemek.
- **Koş keldĭ aytmak** – “Hoş keldiniz” demek; selâm vermek.
- **Masal aytmak** – Masal anlatmak.
- **Öşek aytmak** – Dedikodu etmek.
- **Selâm aytmak** - a) Selâm göndermek. b) Selâm götürmek.
- **Söz aytmak** - Nutuk söylemek. **“... geçen pazar sĭzlerge söz aytkan Fahrettin efendĭnĭñ fikrĭn dogrılıgı ...” -** (Necip H. Fazıl – Bĭr Konferans).
- **Aklım ermegen ĭşke kitap aytsa inanmam. –** Deyim. Aklım ermeyen işe kitap yazsa inanmam.
- **Aytar awzı bolsa, aşar bawrı da bar. -** Deyim. Söyler ağzı varsa, yiyen karnı da var.
- **Aytsa sözĭ kete, uzatsa kolı cete. -** Deyim. Söylerse sözü geçer, uzatırsa eli ulaşır.
- **Ayttım da kayttım –** Deyim. Söyledimse de, sonra caydım.
- **Carlı aytkan : Kış öttĭrme, yaz öttĭr. / Aş öttĭrme, tok öttĭr.” -** Deyim. Fakir demiş : Kışın öldürme, yazın öldür. / Aç öldürme, tok öldür.
- **Kızım saga aytaman, kelĭnĭm sen tıñla. –** Deyim. Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle.
- **Oylıga ayttım, oylandı bĭldĭ; oysızga ayttım, şakıldadı küldĭ. – Tapmaşa.** Bulmaca (Cevabı yine bulmaca). Akıllıya söyledim, düşündü, bildi; akılsıza söyledim, kıkır kıkır güldü.
- **Arpe künĭ yalan aytkannıñ bayramda betĭ kızarır. –** Atas. Arefe günü yalan söyleyenin bayramda yüzü kızarır.
- **Aş ne aşamaz, tok ne aytmaz. -** Atas. Aç ne yemez, tok ne demez.
- **Aytkanga karama, ayttırganga kara. -** Atas. Söyleyene bakma, söyletene bak.

• **Aytma sırıñnı dostıña, dostıñ dostı bardır, o da aytar dostına.** – Atas. Söyleme sırrını dostuna, dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna.

• **Aytmagan awızda sır bar.** – Atas. Konuşmayan ağızda sır vardır.

• **Az ayt, uz ayt** – Atas. Az söyle, uz söyle.

• **Bala eşĭtkenĭn aytar.** – Atas. Çocuk duyduklarını söyler.

• **Bala eşĭtmese aytmaz.** – Atas. Çocuk işitmezse söylemez.

• **Cüre cüre kĭşĭ cürşen bolır, / Ayta ayta kĭşĭ sözşen bolır.”** - Atas. İnsan geze geze gezgin olur, konuşa konuşa dilli olur.

• **Dogrı aytkannı dokız köyden kuwarlar.** – Atas. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

• **Dosıña sırrıñ aytma, o aytar dosına, toban tolar postıña.** – Atas. Dostuna sırrını söyleme, o söyler dostuna, saman dolar postuna.

• **Ekĭ kulakka bĭr awız, ekĭ tıñla bĭr ayt.** – Atas. İki kulağa bir ağız, iki dinle bir konuş.

• **Kırsızıñ awzı aytmasa, közĭ aytar.** – Atas. Hırsızın ağzı söylemezse, gözleri söyler.

• **Oynap aytsañ da oylap ayt.** - Atas. Şaka olarak söylesen de, düşünüp söyle.

• **Sırın aytkan, sırdaşına kul bolır.** – Atas. Sırrını söyleyen sırdaşına kul olur.

• **Şaytanıñ bar aytarsın, imanıñ bar kaytarsın.** - Atas. Şeytanın var, söylersin; imanın var, kendine gelirsin.

• **Tora aytkannı tokız köyden kuwarlar.** – Atas. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

• **Üyĭñe kelgenge üyday öfkeñ bolsa, aytma.** - Atas. Evine gelene evin kadar öfken olsa, bildirme.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **aytmaq, aytuv;**

Rom. v. 1.- 11. A spune, a zice, a rosti, a vorbi. 3. A porunci, a ordona. 4. A pomeni. 5. A se adresa. 6. A pronunța, a rosti. 7. A cânta, a recita. 8. A anunța, a înștiința, a transmite. 9. A avertiza, a preveni.

AYTTIRILMA, -UW is. 1. Söyletilme.

2. (Kız) İstenme.

Rom. s. 1. Acțiunea de **ayttırılmak**. *2. Pețit.*

AYTTIRILMAK (ayttırılmaq) f. 1. Söyletilmek.

2. (Kız) İstenmek.

“Seyityaya : Kĭmge ayttırılganın bĭlesĭñ mĭ ? / Kerime : I-ı. / Seyityaya : Azaplar Bawbek degen akaynıñ uluna.” -(Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. v. Forma pasivă de la **ayttırmak**.

AYTTIRMA, -UW is. 1. Söyletme.

2. (Kız) İsteme; istetme.

Rom. s. Acțiunea de **ayttırmak**.

AYTTIRMAK (ayttırmaq) f. 1. Söyletmek, söylemesine yol açmak.

“Alem aytar, dogrı. Lâkin ayttırmak ta awır şiy. Sen Azaplar’nıñ mĭna saga bĭr akayı bolıp ta, takatsızlıgından ayttıra turgan kızıñ alalma...” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Bolmaz ca’m Eyüp, çakırtuwsız, tokal toy yasadı dep ayttırmak ĭstemiymen.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

2. Söylemek zorunda bırakmak.

3. Kız istemek; kız istetmek.

“Ayttırayım babañdan, berse alayım, / Canıñ süygen yerlerge üy salayım.” - (Boztorgay).

“Alimseyit: Alla’nıñ emrĭmen senĭñ kızıñ ayttıra keldĭm. / Seyityaya – Yaa ! O kĭmge ay ? Köyĭnĭzĭn ĭşĭne mĭ ?” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

• **Kıznı kĭm ayttırmaz, kımıznı kĭm ĭşmez.** – Deyim. Kızı kim istetmez, kımızı kim içmez ?

• **Kız ayttırsañ basmalat, / Kayış tĭlseñ tasmalat.** – Atas. Kız istetirsen ısrarlı ol, kayış kestirirsen tasma halinde kestir.

• **Aytkanga karama, ayttırganga kara.”** - Atas. Söyleyene bakma, söyletene bak.

Rom. v. 1. A face (pe cineva) să vorbească. 2. A sili (pe cineva) să vorbească. 3. A peți, a cere în căsătorie.

AYTTIRTMAK (ayttırtmaq) f. **Ayttırmak** işini yaptırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **ayttırmak**.

AYTTIRUWCI is. Dünür, kız istemeye gönderilen kimse. Eşanl. **cawşı.**

Rom. s. Pețitor.

AYTUW is. ve f. → **Aytma, Aytmak.**

“Alimseyit : Alem sora ne dep aytmaz. ... Bo elnĭñ aytuwında bĭr karar bolmaz, akam.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

AYTUWCI is. Konuşan, anlatan kimse.

Rom. s. Vorbitor; narator, povestitor.

AYTUWLI s. ve is. Ünlü, namlı, şöhretli, meşhur.

“Aytuwlı kızlar bĭr tuwul, aytuwlı şeber. / Sĭzdiy etken allegĭm cernĭ teber.” - (Boztorgay).

“Buga razı bolırlar mı onlar ? Hiç razı bolmazlar. Onlar aytuwlı, körünüp kelgen halklar.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

“Suwuksuw’da aytuwlı Çatalkaya, / Candan süygen köyĭmĭz kettĭ de zaya” - (Soğuksu Muhacir Türküsü).

“Ne mırza bar soyımda, ne aytuwlı bĭr bay, / Babam bĭr çoban, anam ‘Zayde abay’ !” - (Bekir S. Çobanzade – Bĭr Izın Berĭñĭz !).

Rom. adj. Vestit, renumit, celebru.

AYUW[1] is. Zool. Ayı.; memelilerin et obur takımından hayvan . (Lat. Ursus arctos).

“Ayuwlar balga kelĭr, / Kargalar dalga kelĭr. / Ayırmaga bĭlmegen / Dilberge, malga kelĭr.” - (Boztorgay).

• **Ayuw balasın “appagım”, kĭrpĭ balasın “cımşagım” dep süyer.** – Deyim. Ayı yavrusunu ap-akım, kirpide yavrusunu yumuşağım diye sever.

• **Ayuw kertme koşmay cırlamaz.** – Deyim. Ayı ahlattan söz etmeden yırlamaz.

• **Aş ayuw oynamaz.** – Atas. Aç ayı oynamaz.

• **Aş ayuw oynamaz, toymay öksĭz cırlamaz.** - Atas. Aç ayı oynamaz, öksüz doymadan yırlamaz.

• **Ayrılgannı ayuw aşar (cer), bölĭngennĭ börĭ aşar (cer).** – Atas. Ayrılanı ayılar yer, bölüneni börüler (kurtlar).

• **Ayuwman dost bolsañ, baltañ katında bolsın.** – Atas. Ayı ile dost olursan baltan yanında olsun.

• **Köpĭrnĭ geşkeşĭ ayuwga "'dayım' de".** – Atas. Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı de.

• **Tayak ayuwga namaz üyretken.** – Atas. Sopa ayıya namaz öğretmiş.

Rom. s. Zool. Urs.

AYUW[2] is. ve f. → **Ayma, Aymak**[1] **, Aymak**[2] **.**

AYUWCI is. Ayıcı, ayı oynatan kimse.

Rom. s. Ursar.

AYUWCILIK (**ayuwcılıq**) is. Ayıcılık.

Rom. s. Îndeletnicirea de ursar.

AYUWDAG (**Ayuwdağ**) öz. is. Kırım'ın doğu sahilinde, Gurzuf kasabasının yakınında, denizin sularına uzanmış bir ayı görünümünden dolayı, efsanelere konu olmuş dağ.

"Son kart ayuw kansıray, / başından ketĭp esĭ. / Çıkıp olmay yalıga, / Deniz içinde kala. / ... Taş kesilip cesedi / Ola kaya, Ayuwdag." - (Remzi Burnaş - Ayuwdag Efsanesi / Emel D.).

Rom. s. propr. Promontoriu situat pe coasta răsăriteană a Crimeii, în apropierea oraşului Gurzuf.

AYUW-IRGAK (**ayuw-ırğaq**) is. Spor. Tatar güreşinde, ayağını bir kanca gibi kullanıp, hasmının ayağını içten veya dıştan sararak yapılan düşürme hamlesi. Eşanl. **ırgak.**

"Küreşkenlerĭn yasagan sullarına karaymız. Şifayi söz bokşamız ırgak, capalak, koşbel, ayuwırgak, koyankoltık, tĭzgeatuw, belbaw sözlerĭ men zengĭnleşe." - (Yaşar Memedemin - Kamşı Aşuwı).

Rom. s. Sp. La luptele tătăreşti, figura de imobilizare a piciorului adversarului, cu o mişcare a labei piciorului.

AYWA is. Ayva. Var. **ayva.**

1. Bot. Ayva ağacı. (Lat. Cydonia vulgaris).

"Armut, elma, ayva, cewez terekleri cemĭş men tolı." - (Tatar Tĭlĭ - II).

2. Ayva ağacının meyvesi.

"Alla degen aş kalmaz, aywa tĭşler. / Cĭbereberse anaylar, balalar n'ĭşler?" - (Boztorgay).

Rom. s. Bot. 1. Gutui. 2. Gutuie, fructul gutuiului.

AYWALIK (**aywalıq**) is. Ayvalık, ayva bahçesi.

"Aywalıktan suw agar meywalıkka. / Kalay könĭp turasın sewdalıkka?" - (Boztorgay).

Rom. s. Livadă de gutui.

AYWAN is. (Ar. hayvan). Hayvan. Var. **hayvan, haywan.**

1. Canlı varlık.

"Boztorgay degen aywanıñ da / Cılgada bolır yuwası, / Cawun cawsa sel alır balasın, Cılay da kalır anası." - (Boztorgay).

2. Bu canlılardan insan tarafından günlük hizmetlerde kullanılanlar.

"Yaz keldĭ carık boldı, / Aywanlar arık boldı, / Könlerĭ şarık boldı, / A za nawrezĭm, mibarek." - (Boztorgay).

3. mec. Kaba, duygusuz kimse.

4. ünl. Hakaret sözü.

• **Aywan asrawcı** - Hayvan yetiştiricisi.

• **Aywan asrawcılıgı** - Hayvan yetiştiriciliği.

• **Aywanlar alemĭ** – is. Yer yüzündeki hayvanlar toplamı ; (*Rom. – flora*).

• **Üycĭl aywan** - Evcil hayvan.

• **Aywan ölse semerĭ kalır, insan ölse eserĭ kalır.** - Atas. Hayvan ölürse semeri kalır, insan ölürse eseri kalır.

• **Aywanlar koklaşıp, insanlar konışıp (körĭşĭp) añlaşır.** – Atas. Hayvanlar koklaşarak, insanlar konuşarak anlaşır.

• **İnsanıñ alacası ĭşĭnde, aywannıñ alacası tışında** – Atas. İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında.

Rom. s. 1. Animal, vietate. 2. spec. Animal domestic. 3. Om brutal. 4. interj. Cuvânt de insultă : Animalule ! Bestie !

AYWANAT is. (Ar. - hayvanat, "hayvanlar"). Hayvanlar.

• **Aywanat bakşesĭ** - Hayvanat bahçesi. (*Rom. - grădină zoologică*).

Rom. s. pl. Animale; vietăţi; lighioane.

AYWANCA s. ve zf. Hayvanca.

Rom. 1. adj. De animal, animalic. 2. adv. În mod brutal.

AYWANCILIK (**aywancılıq**) is. Hayvancılık.

• **Aywancılık bĭlĭmĭ** - Zootehni.

Rom. s. Creşterea animalelor.

AYWANLAŞMA, -UW is. Hayvanlaşma, kabalaşma.

Rom. s. Animalizare, abrutizare.

AYWANLAŞMAK (**aywanlaşmaq**) f. Hayvanlaşmak, kabalaşmak.

Rom. v. A se animaliza, a se abrutiza.

AYWANLAŞTIRMA, -UW is. Hayvanlaştırma.

Rom. s. Animalizare, abrutizare.

AYWANLAŞTIRMAK (**aywanlaştırmaq**) f. Hayvanlaştırmak.

Rom. v. A animaliza, a abrutiza.

AYWANLIK (**aywanlıq**) is. Hayvanlık.

1. Hayvan olma durumu.

2. mec. Hayvanca davranış.

Rom. s. 1. Starea de animal. 2. fig. Brutalitate.

AY-WAY ünl. 1. Ah vah, sızlanma ünlemi.

2. is. Sızlanma.

Rom. 1. interj. Vai ! 2. s. Vaiet.

AYWAYLAMAK (**aywaylamaq**) f. Sızlanmak, şikâyet etmek.

Rom. v. A se văita.

AYWAYLATMAK (**aywaylattırmaq**) f. Şikâyet ettirmek.

Rom. v. A face să se vaiete.

AYWAZ is. 1. (Türk). Tar. Ayvaz, eskiden büyük konaklarda hizmet eden usta aşçı.

2. öz. is. Kişi adı. (Er.) : **Aywaz.**

• **Aywaz kasap ep bĭr esap.** – Deyim. Ha öyle, ha böyle; ikisi de bir, hep aynı.

Rom. 1. arh. Bucătar la conacurile bogătanilor. 2. s. propr. Nume de persoană (b.) : **Ayvaz.**

AYYA ünl. Çocuğu uyutmak için söylenen, ninnilerde tekrarlanan söz, nakarat sözü.

"Ayya ayya ayyası, / Kaşan tiyer faydası. / Yaz tiymese, küz tiyer, / Yarlıkasın Mewlâsı." - (Boztorgay).

Rom. *interj. Nani; cuvânt cu care se îndeamnă copii la somn.*

AYY-AY ünl. Ağrı, üzüntü, yerinme belirten ünlem.

Rom. *interj. Exclamaţie de durere fizică, de tristeţe, de regret.*

AYYE is. (Nog.). Nine. Var. **aye.** Eşanl. **kartiy, kartanay.**

"Ey delĭkanlılar, kızlar ! diydĭler, planşa ayyedĭñ üyĭnde bĭr şoban bar, ama öyle bĭr şala, sĭzdĭñ dawıl beş para onıñ canında." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *s. Bunică; mama mare.*

AY-YILDIZ is. Ayyıldız; Türk devletinin simgesi.

"Ve hakanlar ep bĭr bolıp Ay-yıldız'nıñ tozatkan / Boraganı karşısında kökĭslerĭn kerdĭler." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - Üçüncĭ Mektup).

Rom. *s. Cornul lunii şi steaua, simbol al İmperiului Otoman în trecut şi al statului turc în prezent.*

AZ[1] s. ve zf. Az. **Köp** karşıtı. Eşanl. **teran.**

1\. s. Küçük miktarda olan, gerekenden eksik olan.

"... Bek köp kĭşĭnĭ öldĭrgen, ocaklar söndürgen dünya ceñgĭ az bĭr oñganlıknı cüreklerĭnde kürlükler taşıgan bo korantadan da kızgandı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Eñ az saygı ve itibar körgen gene bĭzmĭz. Bolarnıñ sebeplerĭ ne?" - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2\. zf. Nicelik, nitelik, süre bakımından eksiklik veya kısalık bildirir.

"Awdarılma Şatır taw, tokta bĭraz, alay, / Kara künler keşmege, kaldı bek az, alay." - (Boztorgay).

"Sawlıgıñda saga fikirdeş, colıña coldaş az tabılgan bolsa da, bugün bunlar bek küydü." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konuşma).

- **Az az -** Azar azar; yavaş yavaş.
- **Az bĭr şiy –** Azıcık, biraz.
- **Az buşuk -** Az buçuk; bir parça, biraz.
- **Az buz bolmamak –** Azımsanmayacak kadar çok olmak.
- **Az daa -** Az daha; az kalsın, nerdeyse.
- **Azday -** Az gibi, az olarak. **"Eger menĭm hĭzmetĭmnĭ azday körseñĭz bĭr taa ketiyĭm."** - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).
- **Az kaldı (az kalsın) –** Bir şeyin olması yakınken, olmadığı anlatılır. **"İnemen kuyu kazdım, / İşĭne máne yazdım. / Bĭr hayırsız yar üşün, / Az kalsın öleyazdım."** - (Boztorgay).
- **Az kelmek -** Az gelmek; yetmemek.
- **Az köp -** Az çok; biraz, bir miktar, bir derece.
- **Az körmek –** Az bulmak; miktarını yetersiz görmek.
- **Az maz -** Az maz a) Az gibi. b) Az sayılsın sayılmasın; miktarına bakılmaksızın.
- **Azga köpke karamamak –** Olanla yetinmek.
- **Bek az –** Çok az; azıcık.
- **Az aşım, awruwsız başım –** Deyim. Az aşım, ağrısız başım.
- **Az ber, köp calbar. –** Deyim. Az ver, çok yalvar.
- **Az bolsa da köptiy kör –** Deyim. Az olsa da çok gibi gör.
- **Az kaldı, maraz kaldı, / Tawıknı kestĭk, kaz kaldı –** Deyim. Az kaldı, maraz kaldı. / Tawuğu kestik, kaz kaldı.
- **Azga soraganlar : "Kayda barasıñ ?", "Köpnĭñ canına." degen. –** Deyim. Aza sormuşlar : "Nereye ?", "Çoğun yanına" demiş.
- **Köbĭ kettĭ az kaldı –** Deyim. Çoğu gitti, az kaldı.
- **Üysеñ köp, üleşseñ az. –** Deyim. Yığarsan çok, paylaşırsan az (olur).
- **Anlaganga siwri sinek saz, / Anlamaganga dawul zurna az. –** Atas. Anlayana sivri sinek az, anlamayana davul zurna az.
- **Az ayt, uz ayt. –** Atas. Az konuş, doğru konuş.
- **Az bergen candan, köp bergen maldan berĭr.** Atas. Az veren candan, çok veren malından verir.
- **Az bolsın, uz bolsın. –** Atas. Az olsun, iyi olsun.
- **Az konış, köp tıñla. –** Atas. Az konuş, çok dinle.
- **Az kolnı aşta, köp kolnı ĭşte kör**. – Atas. Az eli aşta, çok eli işte gör.
- **Az tama, köp ziyan. -** Atas. Azıcık tamah çok ziyana sebep olur.
- **Az taşıgan köp taşır, köp taşıgan başın kaşır. –** Atas. Az taşıyan çok taşır, çok taşıyan başını kaşır.
- **Az yaşa, köp yaşa, kelĭr ölĭm er başka. –** Atas. Az yaşa, çok yaşa, gelir ölüm her başa.
- **Azga kanaát etmegen köpten kur kalır. -** Atas. Aza kanaat etmeyen çoktan yoksun kalır.
- **Azı karar, köbĭ zarar. –** Atas. Azı - karar, çoğu - zarar.
- **Aznı biysĭñmegen köpten kuru kalır. –** Atas. Aza kanaat etmeyen çoktan mahrum kalır.
- **Bergenge beş köp, alganga altı az. –** Atas. Veren için beş çok, alan için altı az.
- **Biñ dost az, bĭr duşman köp. –** Atas. Bin dost az, bir düşman çok.
- **Köbĭ zarar, azı karar. –** Atas. Çoğu zarar, azı karar.
- **Köpten tama etĭp, azdan kuru kalma. –** Atas. Çoğa tamah ederek azdan mahrum kalma.
- **Müsapĭr az otırır, köp şiy körĭr. -** Atas. Misafir az oturur, çok şey görür.
- **Öksĭznĭñ ayawcısı köp bolır, yardımcısı az bolır. –** Atas. Öksüzün acıyanı çok olur, yardımcısı az olur.
- **Yüz berseñ arsız bolır, az berseñ kırsız bolır. –** Atas. Yüz verirsen arsız olur, az verirsen hırsız olur.
- **Zalımnıñ ömrĭ az bolır. -** Atas. Zalimin ömrü kısa olur.

Türk Lehç. : Kırım. , Nog., Karaçay Malkar., Kazan. - **az;**
Rom. *1. adj. Puţin, insuficient. 2. adv. Puţin*

AZ[2] is. (Ar. hazz). Haz; duygulanma, hoşlanma, zewk.

"Oynap külüwde de bĭr nizam, bĭr tertĭp bolmadı mı, onıñ da azzı tuzı bolmaz." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

"Men sarış caşlardan az etmem, közĭmmen körgĭm kelmiy." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Az etmek, azzetmek** - Hoşlanmak.
- **Azzı tuzı bolmamak** - (Bir şeyin) Zevki kalmamak.

Rom. *s. Plăcere, satisfacţie; haz.*

AZA[1] is. (Ar. aza). Aza.

1. Anat. Organ; vücut parçası.

2. Üye.

“Yukarda saydıgımız şiyler bĭr millet azası bolgan tek bĭr ferdnĭñ hayatın devrelerĭdĭr.” - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

“Azaplarda aylemĭznĭñ bütĭn azaları, kolların bügĭp otırmadı. Nenem balaban karaldınıñ baş kazanşısı, babam bostan karay, ...” - (Yaşar Memedemin - Kaytuw**).**

Rom. s. 1. Anat. Organ, membru; parte de organism. 2. Membru al unei colectivităţi.

‘AZA^2 z. ve s. (Ar. haza). Hâza. Var. **haza.**

1. z. Bu, şu, o.

2. s. Bu, şu, o.

3. ünl. İşte.

“Nawrez keldĭ, körĭñĭz. / Körĭmnĭgĭn berĭñĭz / Cennet bolsın cerĭñĭz, / Aza nawrezĭm, mibarek.” - (Boztorgay).

Rom. 1. pron. dem. Acesta, acela . 2. adj. dem. Acest, această. 3. interj. Iată.

AZACIK s. ve zf. Azıcık. Var. **azakay.**

1. Çok az, biraz.

“Ölsek te bĭz ölgeydĭk, / Azacık ekmek körgeydĭk. / Zemine, Zeynep aşamaanın, / Körgenĭn bĭz körmeseydĭk.” - (İsmi saklı tutulmuş - Açlık Hatırası).

“Azacık aşım, kaygısız başım.” - (Mustafa Baloğlu - Ata Sözleri - Emel D.).

2. zf. (Süre için) Kısa.

Rom. adj. şi adv. Puţintel.

AZAK (**Azaq**) öz. is. Azov denizine ve Don nehrinin denize döküldüğü yerde kurulu bulunan eski Yunan kolonisi Tanais’e XI. yüzyılda Kıpçakların, sonraları da diğer Türk boylarının verdiği ad.

Rom. s. propr. Denumirea cumană şi ulterior general turcică a Mării de Azov şi a oraşului omonim de la vărsarea Donului în mare.

AZAKAY (**azaqay**) s. ve zf. → **Azacık**.

AZALIK (**azalıq**) is. Azalık; üyelik.

Rom. s. Calitatea de membru (al unei organizaţii).

AZALMA, -UW is. Azalma, eksilme, küçülme.

Rom. s. Împuţinare, descreştere, diminuare, micşorare, reducere, scădere.

AZALMAK (**azalmaq**) f. Azalmak.

1. Daha az bir duruma gelmek.

“Kart kaplanlar kĭşĭ awlamaknı bek süyer. Şo yerĭ arü ki bo belâlı ve korkınş yırtıcılarnıñ sayısı ketken sayın azala.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Etkisini yitirmek, hafiflemek.

“Bo milli gaye kuwwetlĭ bolgan saytın şo milletnĭñ kĭşĭlerĭ arasındakı ırıldaşmalar coytılır. Bĭrbĭrlerĭne karşı bolgan kinler azalır.” - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. v. 1. A se împuţina, a descreşte, a se diminua, a se micşora, a se reduce, a scădea. 2. A-şi pierde din tărie, din intensitate, a slăbi.

AZALTMA, -UW is. Azaltma, eksiltme, küçültme.

Rom. s. Împuţinare, scădere, micşorare.

AZALTMAK (**azaltmaq**) f. Azaltmak.

1. Daha az bir duruma getirmek.

2. Etkisini yitirtmek, hafifletmek.

“Üy kĭşĭlerĭ de balanıñ canıgın azaltmak üşün katık cagalar, bĭr testĭmalnı celpiyler.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. Forma factitivă de la **azalmak.**

AZAMAT is. (Ar. azamet). 1. İri yarı, dev yapılı yiğit, cesur kişi.

“(Aysıl Batır) Bek köp seneler tawlık taşlık arasında yaşaganı üşĭn, onıñ ĭrĭ, azamattay boyın tük basıp elâmet bĭr suratlı kĭşĭ bolıp yetĭşe.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Olgun kişi.

3. Şerefli, sözünün eri olan kişi.

“Azamat man dos bolsañ / Kadĭrĭñ artar, balam. / Bĭlĭmlĭ men dos bolsañ, / Akılıñ artar, balam.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. 1. s. Bărbat robust, voinic; colos. 2. Bărbat matur. 3. Om de onoare.

AZAMATLI s. Azametli.

1. Çok büyük, iri.

“Kartlarnıñ duası pĭtken soñra / Azĭrlene bahşada, azamatlı bĭr sofra.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Gösterişli, heybetli.

Rom. adj. 1. Mare, colosal. 2. Măreţ, falnic.

AZAMATLIK (**azamatlıq**) is. Azamet; azametli olma durumu.

Rom. 1. Mărime, volum. 2. Măreţie, fală.

AZAP^1 is. (Ar. azab). Azap.

1. Dünyada günah işleyenlere ahirette verilecek ceza.

2. Beden veya ruh sıkıntısı, eziyet.

“Kaşan kıznıñ yagı, kudagıyımız bolgan cadı şektĭre kızımızga Allahnıñ azabın, araga kĭrgen Alimseyit oñmasın da pĭtmesĭn ya Rabbim dep gene senĭ söger, gene senĭ kargar.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

“Haydĭ ur, uracak bolsañ, közlerĭm de karşısında senĭ körmek azabından kurtulsun.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

“Ertenlerĭ, o kĭşke sabiynĭ kün tuwmazdan ewel yantması, Selime cengiyge bĭr azap edĭ.” - (Mehmet Ablay - Okıma Kitabı IV).

- **Azap şekmek –** Büyük sıkıntılar çekmek.
- **Cehennem azabı –**Eziyet, büyük sıkıntı.
- **Göñĭl azabı –** Ruhi bunalım.
- **Vicdan azabı -** Büyük pişmanlık.
- **Şaytan azapta kerek. -** Deyim. (Tavırları tasvip edilmeyen bir kimse için) Bulunduğu sıkıntıyı hak etmiştir, anlamında.

Rom. s. 1. Relig. Pedepsele de care vor avea parte oamenii în lumea cealaltă pentru păcatele lor. 2. (Fizic sau moral) Chin, supliciu, tortură, suferinţă.

AZAP^2 is. Tar. Anadolu Beyliklerinde ve daha sonraları Osmanlılarda donanma, tersane ve liman kalelerinde görevli asker.

Rom. s. Ist. Asap sau azap. În trecut, în oastea otomană, ostaş de infanterie marină. (La Eminescu cuvântul e înregistrat sub forma “asabii”, după tema “asab”,

franțuzească și italiană a cuvântului:"Cad asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie.").

AZAPLAMA, -W is. Azaplama; eziyet etme.

Rom. s. Chinuire.

AZAPLAMAK (azaplamaq) f. Eziyet etmek.

"Kuşnı gene azaplaylar. Sora o, Kozıkürpeş'nĭñ kayerde ekenĭn köstermege söz bere." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. A chinui.

AZAPLANDIRMAK (azaplandırmaq) f. Eziyet etmek.

Rom. v. A chinui.

AZAPLANMA, -UW is. 1. Eziyet çekme.

2. Uğraşma.

Rom. s. 1. Suferire. 2. Trudire, trudă.

AZAPLANMAK (azaplanmaq) f. 1. Eziyet çekmek.

"Yok ... kartaymak ve ölmek / Kanundır ayatnen. / Azaplanmak, sevinmek / Reinĭdĭr ayatnıñ." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

2. Uğraşmak.

"Sĭz kışkırışmañız taa da, men sĭznĭ aklaştırmak üşün azaplanaman." - (Şükran Vuap Mokanu - Curs Practic de L. Tătară).

Rom. v. 1. A îndura chinuri, a suferi. 2. A se trudi, a se chinui.

AZAPLAR öz. is. (azap, "donanma askerleri" sözünden). Azaplar – Dobruca'da Mangalya kasabasının batısında köy. Kırım milli davasının önderlerinden Müstecib H. Fazıl Ülküsal (1899-1996) ile kardeşi, komünist rejim kurbanı, milli şehit Necip H. Fazıl'ın (1906-1948) doğum yeri.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Tătaru (jud. Constanța). Patria fraților Müstecib și Necip H. Fazıl, personalitățile de seamă ale etniei tătare dobrogene.

AZAPLI s. Eziyetli.

"Bahtiyar bolmadı ömĭrĭm sonı, / Peşmanlar cawdı azaplı colıma." - (Nasipali Raime - Şefkatsĭzlĭkten).

Rom. adj. Chinuitor, greu, plin de necazuri.

AZAPLIK (azaplıq) is. Eziyet.

"Köp azaplık şekkenden soñra, tınış, aydınlık, raat ve süygĭlĭk men tolı günler bĭr tĭştiy bolıp geşkenler." - (Şükran Vuap Mokanu - Curs practic de L. Tătară).

Rom. Chin, suferință, tortură.

AZAPSIZ s. Sıkıntısız; eziyetsiz.

Rom. adj. Fără chinuri.

AZAR is. (Fars. azar). Azar, paylama. Eşanl. **traská.**

"N'ettĭñ tentek, bĭr dal yüzüm üşĭn baladı öltĭrdĭn, dedĭ bĭrewsĭ. Bo, Kenan'dın közĭnden taa arüw korıgan tek ulı, dedĭ başkası. Azar basladı." - (Cenan Bolat - Calsın).

Rom. s. Mustrare, dojană.

AZAR AZAR zf. Azar azar.

1. Yavaş yavaş.

2. Küçük ölçülerle.

Rom. adv. 1. Încetul cu încetul. 2. Puțin câte puțin.

AZARLAMA, -W is. Azarlama; birine çıkışma, darılma.

Rom. s. Mustrare, dojenire.

AZARLAMAK (azarlamaq) f. Azarlamak, birine çıkışmak, darılmak.

"Zawallı kız ... üynĭñ er ĭşĭn yasay eken. Lâkin kurtka gene, onı azarlay, söge, kötekliy ve kocası bolgan kartka şaga eken." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. v. A mustra, a dojeni.

AZARLANMA, -UW is. Azarlanma.

Rom. s. Faptul de **azarlanmak.**

AZARLANMAK (azarlanmaq) f. Azarlanmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **azarlamak.**

AZARLATMAK (azarlatmaq) f. Azarlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **azarlamak.**

AZAT is. (Fars. azad). Azat.

1. Serbest bırakma.

2. s. Serbest bırakılmış olan; özgür, hür.

"Hiç kĭmse bĭlalmaz onıñ duragın, / Azattır, keyflĭdĭr, karuwlı duman." - (Bekir S. Çobanzade - Duman).

- **Azat etmek -** Serbest bırakmak.

Rom. 1. s. Punere în libertate, eliberare. 2. adj. Eliberat, slobozit, liber, slobod.

AZATLAMA, -W is. Azat etme.

Rom. s. Punere în libertate, slobozire.

AZATLAMAK (azatlamaq) f. Azat etmek, özgürlüğe kavuşturmak.

Rom. v. A pune în libertate, a elibera, a slobozi.

AZATLI is. ve s. esk. Azat edilmiş.

Rom. adj. Pus în libertate, liber, eliberat.

AZATLIK (azalıq) is. Azatlık, özgürlük, hürriyet.

"Kadın , kızlar köz yaşların sĭlseler, / Öz yurtuna sag selâmet kĭrseler, / Şu Kırım'nıñ azatlıgın körseler, / Muradıma nail oldum, der edĭm." - (Cemil Abdürreşit - Tĭlegĭm / Emel D).

"Sen saygılı efendĭmĭzsĭn, acı menĭ, azat et, azat. Azatlık dünyanıñ en palı malı ve mülkĭdĭr, diy tatlı tĭlmen kurnaz kırsız." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. Libertate.

AZAW öz. is. Coğr. Azak denizi. Var. **Azak.**

"Kırım'nıñ çöl betĭnde, / Azaw'nıñ bĭr çetĭnde, / Şırın adlı bĭr köyde, / Belkĭ cartı bĭr üyde / Babam tuwgan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. propr. Geogr. Marea de Azov.

AZAYMA, -UW is. Azalma. Var. **azalma**.

Rom. s. Împuținare.

AZAYMAK (azaymaq) f. Azalmak.

Rom. v. A se împuțina.

AZAYTILMAK (azaytılmaq) f. Azaltılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **azaytmak.**

AZAYTMA, -UW is. Azaltma.

Rom. s. Împuținare.

AZAYTMAK (azaytmaq) f. Azaltmak.

Rom. v. A împuțina.

AZAYTTIRMAK (**azayttırmaq**) f. Azalttırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **azaytmak**.

AZ AZ zf. Azar azar.

Rom. *adv. Puţin câte puţin.*

AZBAR is. Bahçe, avlu; üzerinde bir yapı bulunan ve bir ailenin her türlü mal varlığını içine alan, etrafı çitle, tahta perdeyle veya duvarla çevrili yer.

"Bütün tabiyatnı yeşĭllĭk ve şeşeklermen süslegen ilkbahar bĭle, kelgende Yaşar alarnıñ yüksek kalawına kadar bara, azbarga kĭrmiy eken." - (Boztorgay).

"Azbarıñda gül bar mı? / Fesĭñde püskül bar mı? / Keşe odaña kelsem / Bo ĭşte müşkül bar mı?." - (Boztorgay).

"Şalışkanlarıñ menden nesĭ artık? Azbarın bılaştırmaga bĭr sıyırıman beş tawugı tuwul mı şo ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Dedĭ : Bugün hiç bolmaz toyga ketmek, / Azbardakı ĭşlernĭ etmek kerek." - (M. Vani Yurtsever – Toy, şiir).

• **Azbarıñda bĭr kart bolsa, azbarıña it ne kerek? / Üyüñde bĭr kartiy bolsa, kapıña kĭrt ne kerek? –** Atas. Avlunda bir ihtiyarın varsa, avluna bekçi köpek neyine gerek ? Evinde bir nine varsa, kapına kilit neyine gerek ?

Türk Lehç. : Kırım. , Nog. - **azbar;** Karaçay Malkar. - **abzar;** Kazan. - **azbar, abzar -** ağıl;

Rom. *s. Curte, bătătură, ogradă.*

AZBAR-KAPI (**azbar qapı**) is. Avlu kapısı; bahçe kapısı.

"Azbar kapı eskĭrgen / Cañısın yapmak kerek. / Kıymasım menden bezgen / Başka yar tapmak kerek." - (Boztorgay).

"Nimet akayların̄ camĭden çıkayatırganların farkına bardı ve azbar-kapıga taban cuwırdı." - (Necip H. Fazıl – Nimet'nĭñ Bayramı).

"Anay, azbar kapınıñ katında ekĭ apakay bar, uzanıp uzanıp bu yaka karaylar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. *s. Poartă, intrare la curte.*

AZBARLI s. Avlusu olan, avulu olan; bahçeli.

Rom. *adj. Cu curte, cu ogradă.*

AZBEST is. (Fr.>Rom.Türk). Miner. Asbest.

"Dayım, astı azbest, vişne rengĭnde bĭr sandal saylap aldı." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. *s. Azbest.*

AZCA zf. Azca.

Rom. *adv. Puţintel.*

AZCIK (**azcıq**) s.ve zf. Azıcık.

1. Çok az, biraz.

"Azcık aşım, awuruwsız başım, dep otırmaklıgım taa arüw tuwul mı ?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. zf. (Zaman veya miktar için) Biraz, az olarak.

Rom. *adj. şi adv. Puţintel.*

AZDIRILMA, **-UW** is.Azdırılma.

Rom. *s. Acţiunea de* **azdırılmak**.

AZDIRILMAK (**azdırılmaq**) f. Azdırılmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **azdırmak**.

AZDIRMA, **-UW** is. Azdırma.

Rom. *s. Acţiunea de* **azdırmak**.

AZDIRMAK[1] (**azdırmaq**) f. Zayıflatmak, bitkinleştirmek.

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **azdırmaq;**

Rom. *v. A slăbi, a extenua.*

AZDIRMAK[2] (**azdırmaq**) f. Azdırmak.

1. Azmasına sebep olmak.

"Edĭl degen üyken suw, / Cagası tĭzden buz bolır. / Caş cĭgĭtnĭ azdırgan / Yarawı cetken kız bolır." - (Boztorgay).

2. Azgın duruma getirmek.

3. Şımartmak.

4. Yoldan çıkarmak; kötü davranışlara sürüklemek.

"Han ĭşĭnden : Ay-hay, şo Bozcĭgĭt degen kelmeşĭk kızımnı bek azdırıp cĭbergen eken. Onı mutlak öttĭrmek kerek, dep tüşüne." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

• **Bĭr kĭşĭ kırk kĭşĭnĭ azdırır. –** Atas. Bir kişi kırk kişiyi azdırır.

Rom. *v. 1. Forma factitivă de la* **azmak**. *2. A înrâi. 3. A răzgâia, a răsfăţa. 4. A corupe.*

AZDIRTMAK (**azdırtmaq**) f. Azdırtmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **azdırmak**.

AZDIRUWCI is. ve s. Azdırıcı.

Rom. *s. şi adj. Înrâitor; răzgâietor; corupător.*

AZERBAYCANLI is. ve s. Azerbaycanlı; Azerbaycan halkından olan (kimse).

Rom. *s. şi adj. Azerbaigean, persoană care face parte din populaţia de bază a Azerbaigeanului.*

AZERİLER öz. is. Azeri.

1. Azeriler; Kafkas'ta Azerbaycan Cumhuriyetinde ve İran'da yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse.

2. s. Bu halkla ilgili olan, bu halka özgü olan.

Rom. *s. propr. 1. Popor care constituie populaţia de bază a Azerbaigeanului şi a Iranului de Nord-Vest. 2. Privitor la acest popor.*

AZERİCE öz. is. Azeri dili.

• **Ac toyuq yuxusunda darı görer. -** Atas.; Dobruca Tatarcasında : **Aş tawuk yukusunda tarı körer;** Türkiye Türkçesinde : Aç tavuk uykusunda darı görür.

• **Ete pul vermez, küftenin böyüyünden yapışar. -** Atas.; Dobruca Tatarcasında : **Etke para bermez, küptenĭñ balabanına cabışır;** Türkiye Türkçesinde - Etine para vermez, köftenin büyüğüne uzanır.

• **İtten çoq, çarıx aparan olmaz, yene ayağı yalındı. -** Atas.; Dobruca Tatarcasında : **İtten köp şarık alıp kaşkan bolmaz, gene de ayağı şıplaktır;** Türkiye Türkçesinde : Köpekten çok çarık alıp kaçan olmaz, yine de ayağı yalındır.

Rom. *s. Limba Azeriilor; limba Azerbaigenilor.*

AZ-ETMEK f. (Ar. haz+ T. etmek) Hazzetmek, hoşlanmak.

• **Azetmemek** - Hazzetmemek, sevmemek. **"Bĭzler bo dünyada borclı kalmaknı bek azetmiymĭz, degen tĭlbaz Etem, aşkanadan en son şıktı." -** (A. Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A vedea cu ochi buni, a agrea.*

AZGANA (**azğana**) s. ve zf. Azıcık. Var. **azganaçık, azganakay, azganaşık.**

1. s. Biraz, çok az.

"Azgana cĭp tabıp keryamnı kursam, / Balaga, özĭme aşaycak çıkar." - (B. S. Çobanzade – Tuwdım Bĭr Üyde).

2. zf. (Süre ve miktar) Az olarak.

"Bĭr ızın berĭñĭz, tuydırmay barayım, / Saraylar içĭne azgana karayım." - (B. S. Çobanzade – Bĭr Izın Berĭñĭz).

"Evelkĭn bollıkları kayda o Menzade'ttam ? Dünyanıñ oñgan waktın azgana bĭz de körĭp kaldık, o wakıtlar başka edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Azgana aşım, kaygısız başım." -** Atas. Azıcık aşım, kavgasız başım.
- **Azgana tuwar, awlaga sıyar (sıymaz) ." -** Atas. Azıcık davar, ağıla sığar (veya, dövüştükleri için, sığmaz).

Rom. adj. şi adv. Puţin, puţintel.

AZGANAÇIK (**azğanaçıq**) s. ve zf. → **Azganaşık**.

"Bosa eger sofrada, azganaçık çibörek, / Her bĭr dertke devadır, başka ilâç ne kerek." - (İsmail Otar – Çibörek).

AZGANAKAY (**azğanaqay**) s. ve zf. Azıcık.

"Babam anaw azganakay topallagan atnı da berecek boldı." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. adj. şi adv. Puţintel; niţeluş.

AZGANALIK (**azğanalıq**) is. Azlık.

Rom. s. Puţinătate.

AZGANAŞIK (**azğanaşıq**) s. ve zf. Azıcık.

Rom. s. şi adv. Puţin, puţintel, niţeluş.

AZGAN-TOZGAN (**azğan tozğan**) s. Çok zayıflamış; çok yıpranmış.

Rom. adj. Slab; slăbit.

AZGIN[1] (**azğın**) esk. Zayıf, çökmüş; güçsüz, güçsüzleşmiş.

Rom. v. înv. Slab, debil.

AZGIN[2] (**azğın**) s. Azgın.

1. Azmış, taşkın.

2. Yaramaz.

3. Aşırı şehvetli, cinsel istekleri aşırı.

Rom. adj. 1. Mânios la culme, furibund, turbat. 2. Obraznic. 3. Desfrânat, libidinos.

AZGINLAŞMA, **-UW** (**azğınlaşma**, **-uw**) is. Azgınlaşma.

Rom. s. Faptul de **azgınlaşmak**.

AZGINLAŞMAK (**azğınlaşmaq**) f. Azgınlaşmak; azgın olmak.

Rom. v. A se mânia foc, a turba. 2. A deveni obraznic. 3 A cădea în desfrâu.

AZGINLIK[1] (**azğınlıq**) is. Zayıflık; güçsüzlük.

Rom. s. Slăbiciune, debilitate.

AZGINLIK[2] (**azğınlıqana**) is. Azgınlık, taşkınlık.

Rom. s. 1. Starea de furie. 2. Starea de obrăznicie. 3. Starea de desfrânare, de decădere.

AZI is. → **Azuw**[1].

AZIK (**azıq**) is. (Kıpç.) Azık, yiyecek, gıda. Eşanl. **aşayt.**

"Bĭr tatlı söz adamga / Can azıgı degenler, / Bĭr acı söz adamga / Baş kazıgı degenler." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya)

- **Bedennıñ azıgı yemek, cannıñ azıgı okumaktır. -** Atas. Bedenin azığı yemek, canın azığı okumaktır.
- **Dokız günlĭk ömĭrge on günlĭk azık kerek. -** Atas. Dokuz günlük ömre on günlük azık gerek.

Rom. s. Hrană, alimente, merinde.

AZIKLANDIRMAK (**azıqlandırmaq**) f. Azıklandırmak, beslemek.

Rom. v. A hrăni.

AZIKLANMA, **-UW** (**azıqlanma**, **-uw**) is. Azıklanma, beslenme.

Rom. s. Alimentare, hrănire.

AZIKLANMAK (**azıqlanmaq**) f. Azıklanmak, beslenmek.

Rom. v. A se hrăni.

AZIKLI (**azıqlı**) s. Azıklı, yiyecekli.

Rom. adj. Cu alimente, cu merinde.

AZIKLIK (**azıqlıq**) is. Azıklık, yemeklik.

Rom. s. Provizie de alimente.

AZIKSIZ (**azıqsız**) s. ve zf. Azıksız, gıdasız.

1. Azığı olmayan.

2. zf. Azıksız olarak, azık almaksızın.

- **Azıksız colga şıkkannıñ közĭ el torbasında bolır. -** Atas. Azıksız yola çıkanın gözü el torbasında olur.
- **Yazda azıksız, kışta tonsız colga şıkma –** Atas. Yazın azısız, kışın gocuksuz yola çıkma.

Rom. s. 1. Fără alimente, lipsit de alimente. 2. adv. Fără alimente.

AZIKSIZLIK (**azıqsızlıq**) is. Azıksızlık.

Rom. s. Lipsă de alimente.

AZILMAK f. (**azılmaq**) Tekerleme ahengi veya kafiye tutturmak için uydurulmuş kelime.

"Ay azılmaz, kazılmaz, / Gazataga yazılmaz. / Bĭznĭñ köynĭñ kızları / Yüz milyonga satılmaz." - (Boztorgay).

Rom. Cuvânt lipsit de sens, inventat din considerente aliterative, întâlnit în creaţiile folclorice.

AZIM is. (Ar. hazm). Hazım. Var. **hazım.**

1. Sindirme, sindirim.

2. mec. Benimsenme, kabul edilme.

Rom. s. 1. Digerare, digestie. 2. fig. Acceptare, însuşire.

AZIMSAMA, -W is. Azımsama.

Rom. s. Acţiunea de **azımsamak**.

AZIMSAMAK (**azımsamaq**) f. Azımsamak, bir şeyi az bulmak, az olarak görmek.

Rom. v. A găsi (ceva) că este puţin; a considera că nu este suficient.

AZINLIK (**azınlıq**) is. Azınlık. Var. **azlık**.

"Türk-Tatar azınlıgınıñ közdelerĭ Bükreş'te tertĭplengen kongreslerge şakırtuw bolıp katılalar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Minoritate.

AZIP TOZMAK (**azıp tozmaq**) f. Zayıflamak, bitkinleş-

mek.
Rom. *v. A slăbi, a se epuiza.*

AZIR s. → **Azĭr**.

"Bonlardan başka bĭrköp magazinlerde kumaş, entarĭlĭkler, azır urbalar, ayakkapları satıla." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Azır aşamak** – Hazırdan yemek.
- **Azırga konmak** - Hazıra konmak.
- **Azır aşawga üydey üyseñ cetmez**. – Atas. Hazırdan yemeye ev kadar yığsan yetmez.

AZIRLAMA, **-W** is. → **Azĭrleme**.

AZIRLAMAK (**azırlamaq**) f. → **Azĭrlemek**.

AZIRLANIŞ is. → **Azĭrlenĭş**.

AZIRLANMAK (**azırlanmaq**) f. → **Azĭrlenmek**.

"Kuşlar da bĭzler men sawlıklaşıp, yazga kadar cıllı yaklarga ketmege azırlanalar." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Kımırskadan örnek al, cazdan kışka azırlan.** – Atas. Karıncadan örnek al, yazdan kısa hazırlan.

AZIRLATMAK (**azırlatmaq**) f. → **Azĭrletmek**.

AZIRLAYICI s. ve is. Hazırlayıcı.
Rom. *adj. şi s. Pregătitor.*

AZIRLAYIŞ is. Hazırlayış, hazırlamak işi veya biçimi.
Rom. *s. Mod de a pregăti, de a prepara.*

AZIRLIK (**azırlıq**) is. → **Azĭrlĭk**.

"Tohumga şıkmak üşün azırlıklar bĭr kat taa dıkkat man teşkerĭle." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

AZIRLIKLI (**azırlıqlı**) s. → **Azĭrlĭklı**.

AZIRLIKSIZ (**azırlıqsız**) s. → **Azĭrlĭksĭz**.

AZITMA, **-UW** is. Azıtma.
Rom. *s. Acţiunea de* **azıtmak**.

AZITMAK (**azıtmaq**) f. Azıtmak.
1. Azgın duruma getirmek, azdırmak.
2. mec. Aşırı gitmek, ölçüyü kaçırmak.
Rom. *v. 1. Forma factitivă de la* **azmak**. *2. fig. A se întrece cu măsura; a merge prea departe.*

AZĬL is. (Ar. azl). Azil.
Rom. *s. Destituire; mazilire.*

AZĬM is. (Ar. azm). Azim.
Rom. *s. Hotărâre, fermitate.*

AZĬMLĬ s. Azimli.
Rom. *adj. Hotărât, ferm, decis.*

AZĬR s. (Ar. hazır). Hazır. Var. **azır, azır, hazır.**
1. Bir iş yapmak için gerekken her şeyi tamamlamış olan.

"Portlar baylı, bĭz azĭr, kâátĭmĭz kelmiy, / Ĭşĭmĭzden kan taşa, kĭmseler bĭlmiy." - (Boztorgay).

2. Belli bir işe yarayacak, kullanılacak duruma getirilmiş; hazırlanmış. **Azĭr kamır** - Hazır hamur.
3. Yapılmış olarak satılan. **Ismarlama** karşıtı. **Azĭr kondıra** - Hazır ayakkabı.
4. zf. Başına getirildiği fiilin bir fırsat olduğunu anlatır. **Azĭr geşkende sĭzge de ograyım dedĭm.**

- **Azĭr aşagan** - Hazır yiyici.
- **Azĭr aşaw** - Hazırdan yemek; yenisini kazanmaksızın elindekini yemek.
- **Azĭr bolmak** - Hazır durumda bulunmak.
- **Azĭr etmek** - Hemen kullanılabilecek duruma getirmek.
- **Azĭrge konmak** - Hazıra konmak, başkasının zahmetiyle hazırlanan bir şeyden yararlanmak.
- **Azĭr aşawga daglar dayanmaz.** - Atas. Hazır yemeğe dağlar dayanmaz.
- **Geşkenge mazi derler, kelecekke azĭr bol** – Atas. Geçmişe mazi derler, geleceğe hazır ol.

Türk Lehç. : Kırım. - **azır;** Nog., Kazak. - **ázir;** Karaçay Malkar. - **hazır**;
Rom. *adj. 1. Gata, pregătit. 2. Terminat, isprăvit, finit. 3. De-a gata. 4. adv. Profitând de ocazie.*

AZĬRCEWAP s. (Ar. hazır+cevab). Hazırcevap, çabuk ve yerinde cevap bulup veren. Eşanl. **azĭr-laflı.**
Rom. *adj. (Despre un răspuns) Prompt, cu prezenţă de spirit.*

AZĬRCEWAPLI s. → **Azĭrcewap**.

AZĬRCEWAPLIK (**azĭrcewaplıq**) is. Hazırcevaplık.

"Azĭr-cewaplılık masalları." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *s. Promptitudine, prezenţă de spirit.*

AZĬRCĬ is. Hazıra konmayı seven kimse.
Rom. *s. Cel care aşteaptă să i se ofere totul de-a gata; pomanagiu*

AZĬRCĬLĬK is. Hazırcılık; hazıra konma tutumu ve alışkanlığı.
Rom. *s. Atitudinea sau deprinderea de a aştepta să i se ofere totul de-a gata; atitudine de pomanagiu.*

AZĬR-LAFLI s. → **Azĭrcevap**.

"Nasrettin Hocanın bek azĭr-laflı ekenĭn eşĭte de oman şabışmaga kele." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

AZĬRLEME, **-W** is. Hazırlama. Var. **azırlama**.
Rom. *s. Pregătire, preparare.*

AZĬRLEMEK f. Hazırlamak. Var. **azırlamak.**
1. Bir şeyi kullanılacak duruma getirmek.

"Ekĭ başlı üyüñ bar, azĭrle ıslap. / Men köyĭñe barganda kalırman kışlap." - (Boztorgay).

"Abiyĭmnĭñ biçikletasın azĭrledĭm saga." - (Altay Kerim - Biruinţa Kurabiyelerĭ).

"Çora emen atın azırlap mĭne." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır).

2. Bir şeyi ortaya koymak, gerçekleştirmek.

"Boztorgay adlı halk eserlerĭ kitabını toplap azĭrlegenler : Ahmet Naci Cafer Ali, Memet Ablay, Nuri Vuap." - (Boztorgay).

3. Önceden düzenlemek.
4. Bir şeyi daha sonrası için elde bulundurmak.

"Alma dedĭm, nar keldĭ, / Pencĭrege yar keldĭ. / Azĭrlegen yüzügĭñ / Parmagıma tar keldĭ." - (Boztorgay).

5. Yol açmak, sebep olmak.

6. Birini bir şeyi yapabilecek duruma getirmek.

7. Alıştırmak.

8. Kim. Bir maddeyi elde etmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **azırlamaq;** Nog., Kazak. - **ázirlemek, -v;** Karaçay Malkar. - **hazırlamak, -v;**

Rom. v. 1. - 8. A pregăti, a prepara. 1. A face să fie gata. 2. A realiza. 3. A aranja, a organiza din timp. 4. A ține ceva la îndemână. 5. A determina, a cauza. 6. A instrui, a forma. 7. A preveni, a anunța pe ocolite. 8. Chim. A prepara, a obține un produs chimic.

AZĬRLENĬŞ is. Hazırlanış.

Rom. s. Mod de pregătire.

AZĬRLENME, -ÜW is. Hazırlanma.

"Cĭgĭt kart şeihten razılık alıp anaw kıznı ĭstiy. Kart razı bolıp, ekĭsĭ barabar kızga kaytıp keleler, colga azĭrlenmesĭn aytalar." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcıgĭt).

Rom. s. Pregătire.

AZĬRLENMEK f. Hazırlanmak.

1. Kendini hazırlamak.

"Herkez Kĭyew Kapamaga azĭrlene. Konışma yapılgan sayadan şıgıp kelĭn odasına dogrı cöniyler." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Hazır duruma getirilmek.

Rom. v. 1. A se pregăti. 2. A fi pregătit.

AZĬRLETME, ÜW is. Hazırlatma.

Rom. s. Acțiunea de **azĭrletmek**.

AZĬRLETMEK f. Hazırlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **azĭrlemek**.

AZĬRLĬK is. Hazırlık.

"Kün kawuştı, köz baylandı. Kaytmaga azĭrlĭkler başladı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Pregătire, preparative.

AZĬRLĬKLĬ s. ve zf. Hazırlıklı.

1. Hazırlıklarını görmüş.

2. mec. Kendini iyi yetiştirmiş.

"Lory akıllı, azĭrlĭklĭ bĭr kız." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj, zf. 1. Cu preparativele terminate.; gata. 3. Pregătit, bine instruit.

AZĬRLĬKSĬZ s., zf. Hazırlıksız.

"Azĭrlĭksĭz kelĭp bastı, abdırattı kattı kış, / Bek mugayttı, tüşündürdü hem cılattı bĭr tınış." - (Osman Cudi - Sav Bolsın Şo Curtımız / Emel D.).

Rom. adj., adv. Nepregătit; cu pregătirile neterminate.

AZİM is. (Ar. azm). Azim, engelleri yenme kararı, kararlılık. Var. **azĭm.**

"Artık aldına çıkkan alay zorlıklarnı yeñecegĭne inanıp halkı içün, bonıñ yükselmesĭ içün hiç azmĭ kırılmadan çalışmakta devam ettĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. s. Hotărâre, fermitate.

AZİMKÂR, AZİMKYAR s. ve is. (Ar azm+Fars. -kâr). Azimli, kararlı, gayretli, iradeli.

"İnsanlarnı mesut etecek çarelernĭ tapmak ve onlarnı faaliyet sahasına çıkarmak içün aklına uygun bĭr azimkâr tüşüne edĭ." - (Necip H. Fazıl – Ezan Sesĭ).

Rom. adj. și s. Hotărât, ferm; persoană hotărâtă.

AZİMLĬ s. Azimli, kararlı.

Rom. adj. Hotărât, ferm, decis.

AZİZ, -E s. (Ar. aziz). Aziz.

1. Çok sevilen, çok kıymet verilen. **Aziz dostım** - Mektuplarda başlangıç sözü.

"Aman Alla'm, vay Mewlâ'm, / Kurtaraydıñ sen bĭzĭ. / Nafile yerge zaya ettĭñ / Aziz, nazlı ömrĭmĭznĭ." - (İsmi saklı tutulmuş - Açlık Hatırası / Emel M.).

"Curtımıznıñ cawı Rus man buwuşıp şehit tüşken / Aziz Çelebi Cihan'nı saygılarman añdık." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Çelebi Cihan).

"Özĭnden caş kĭşĭge / Sen tur, azizĭm, / Men atayım der edĭñ. / Özĭñden balaban kĭşĭge / Men turayım azizĭm, / Sen atşı, der edĭñ." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Kutsal.

"Şarşembĭ dedĭm otırdım, / Perşembĭ dedĭm otırdım, / Aziz, mübarek bayram günü / Peşke kĭrĭp otırdım." - Deyim.

3. is. Müslümanlıkta ermiş, eren, dini inançlara göre kendisinde büyük manevi güç bulunan kimse.

"Eger atıña awurlık etsem / Azizler beklegen colıñda / Canıñ 'çün kurban çala ket." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

"Azizler catkan Kırım'nıñ / Eteklep cıygan köp halkın / Kara kazday şuwıldatıp, / Nege cılay kaldırdıñ?" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

4. is. Hristiyanlıkta tapınma konusu edilmiş olan din büyükleri. **Aziz Petru** (*Rom. Sfântul Petru*). **Azize Meryem** (*Rom. Sfânta Maria*).

"Valy, Köstencĭlĭ bĭr ressam. ... Ressam Valy köy kĭlĭsesĭne hıristiyan azizlerĭnĭn resĭmlerĭn yasay." - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı).

5. öz. is. Kişi adı : **Aziz** (er.), **Azize** (ka.).

Rom. adj. și s. 1. Drag, -ă; scump, -ă. 2. adj. Sfânt. 3.-4. s. Sfânt. 5. Nume de persoană. **Aziz** *(b.),* **Azize** *(f.).*

AZİZİYE öz. is. Mecidye kasabasının batısındaki Ştefan cel Mare köyünün Türkçe adı.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Ștefan cel Mare (Jud. Constanța).

AZİZLEMEK f. Sevmek; bakmak.

Rom. v. A îngriji; a iubi.

AZİZLENMEK f. Sevilmek.

"Azizlengen bo canım, / Bo Kazan'ım özĭ üşĭn, / Şeyit bolmaga otıra." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. A fi îndrăgit, a fi iubit.

AZİZLĬK is. Azizlik.

1. Aziz olma durumu.

2. mec. Muziplik.

- **Azizlĭk etmek -** Muziplik etmek; birine bir oyun etmek.

Rom. s. 1. Însușirea sau faptul de a fi **aziz** *(Vezi senurile). 2. fig. Ștrengărie, poznă.*

AZLANMAK (azlanmaq) f. Haz duymak; hoşlanmak.

- **Delĭ delĭden, oca ölĭden azlanır. -** Atas. Deli deliden, hoca ölüden haz duyar.

Rom. v. A simți satisfacție.

AZLETĬLMEK f. Azledilmek, görevinden atılmak.

Rom. *v. A fi destituit, a fi scos dintr-o funcţie; a fi mazilit.*

AZLETMEK f. (Ar. azl +T. etmek). Azletmek, görevinden atmak.

Rom. *v. A destitui, a scoate dintr-o funcţie; a mazili.*

AZLIK (**azlıq**) is. Azlık

1. Az olma durumu.

2. Azınlık.

Rom. *s. 1. Puţinătate. 2. Minoritate.*

AZMA, -UW is. Azma.

Rom. *s. Faptul de* **azmak**.

AZMAK[1] (**azmaq**) f. esk. Zayıflamak, güçsüzleşmek.

"İşte bolay aylar geşe, / Azıp toza Sitosman. / Her dakıyka korku, telâş. / Ah, istintak bek yaman." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

"Zöre aza toza, lâkin Tair'nı beklemekten talmay." - (C. Bekirov Destanı / Emel D.).

• **Azıp tozmak -** Zayıflayıp yıpranmak.

Rom. *v. arh. A slăbi, a pierde din greutate şi din putere.*

AZMAK[2] (**azmaq**) f. Azmak.

1. Taşkınlık etmek, yerinde duramamak.

"Balşıbınday canım bar, aza tende. / Yazımnı kaydan bĭliyĭm, kalbĭm sende." - (Boztorgay).

"Atka pĭşen köp salsañ azmay eken, / Can süygenĭñ' mañnayga yazmay eken." - (Boztorgay).

2. Bozulmak, kötüleşmek, çökmek, çürümek.

"Kalay da bolsa dünyanıñ bĭr azgan vaktına kaldık." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. Kötü olmak, kötü yola sapmak, kötülüğünü artırmak.

"Balasının bonday bonday azganına baş sebep, onı kĭşkenelĭkten yanlış terbiye etkenĭ bolganın, endĭ anlap, peşman ete, keşe kündüz köz yaşların töge eken." - (Boztorgay).

"Kıska kĭymek, şáş kesmek azmak bolalmaz, yeter ki kalpler azmasın." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Az bersem azayak." - (Boztorgay).

4. (Sular) Kabarmak, taşmak.

5. (Yara, hastalık) Tehlikeli duruma gelmek, ilerlemek.

6. Cinsel duyguları artmak.

• **Alim azmay, alem azmaz. –** Atas. Alim azmadan alem azmaz.

• **Asıl azmaz, kema tozmaz." -** Atas. Asil azmaz, kemha tozmaz.

• **Aşık oynagan azar, top oynagan tozar, ok congan alayın ozar. –** Atas. Aşık oynayan azar, top oynayan berelenir, ok yontan hepsini geride bırakır.

• **Kırkından soñ azgannı teneşĭr temĭzler. –** Atas. Kırkından sonra azgınlık edeni teneşir paklar.

• **Yakşıdan yaman tuwar, azmak üşün. / Yamandan yakşı tuwar ozmak üşün." -** Atas. İyiden kötü doğar, azmak için, / Kötüden iyi doğar, geçmek için.

• **Yaman tamak carlı eter, azgan cürek kanlı eter. –** Atas. Fena tamah (hırs) yoksul eder, azgın yürek kanlı eder.

Rom. *v. 1. A nu-şi găsi astâmpărul, a se frământa tot timpul. 2. A decădea, a se strica. 3. A se înrăi; a se deprava. 4. (Apele) A se revărsa. 5. (Despre boli) A se agrava. 5. (Despre instinctele sexuale) A se exarceba, a deveni obsedante.*

AZMAN is. ve s. Azman.

1. İri, büyük, dev yapılı.

2. İki ayrı ırkın karışmasından doğan, melez, metis.

• **Soktanıñ azmanından, cĭgĭtnĭñ dızmanı hayırlı. -** Atas. Softanın azmanından yiğidin çalışkanı iyidir.

Rom. *1. s. şi adj. Uriaş, colos; mătăhălos. 2. Corcitură.*

AZMANLIK (**azmanlıq**) is. Azmanlık.

Rom. *s. 1. Însuşirea de a fi uriaş. 2. Starea de corcitură.*

AZ MAZ zf. Az; az gibi.

Rom. *adv. Puţin; cam puţin*

AZMETME[1] **, -ÜW** is. Azmetme, azimli olma, kararlı olma.

Rom. *s. Hotărâre, decidere.*

AZMETME[2] **–ÜW** is. Hazmetme.

Rom. *s. Digerare.*

AZMETMEK[1] f. Azmetmek, azimli olmak; kararlı olmak.

Rom. *v. A se hotărî, a se decide.*

AZMETMEK[2] f. (Ar. hazm+Tat.etmek). Hazmetmek, besinleri sindirmek.

Rom. *v. A digera.*

AZMETTĬRME, -ÜW is. Azmettirme, isteklendirme, karar verdirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **azmettĭrmek**.

AZMETTĬRMEK f. Azmettirmek , isteklendirmek, karar verdirmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **azmetmek**[1].

AZOT is. (Fr.>Rom.Türk). Kim. Azot elementi. Atom sayısı 7, sembolü **N** (Fransızca nitrogène 'den).

Rom. *s. Chim. Elementul chimic azot; nitrogen.*

AZOTLI s. Azotlu.

Rom. *adj. Azotos, -oasă.*

AZRAİL öz. is. (Ar. Azrail). Din. Azrail.

1. Dört büyük melekten, (Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail), Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevli olduğuna inanılan melek.

"Üş tabakta on alma, / Beşĭn al, beşĭn alma. / Azrail, coklap kelseñ, / Canım al, yarem alma." - (Boztorgay).

"Azrayil keldĭ erekke, / Ne kaşmadıñ terekke ? / Akıyt-kaydıñ közĭñnĭ, / Akşaytkaydıñ tĭşĭñnĭ, / Bermegeydĭñ Azrayilge canıñnı. / Ihı, ... ıhı, ... ıhı ..." - (Boztorgay).

"Kabrĭmde melekler sorgu sorasa, / Azrail tĭlĭmnĭ biñ kere torasa, / Öz tuwgan tĭlĭmde ayt maga, dermen." - (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl).

2. mec. Ölüm.

• **Azrail'ge bĭr can borcı kalmak –** a) Nasıl olsa öleceğini kabul etmek. b) Hiç kimseye borcu kalmamak.

• **Azrail'men murun murunga kelmek –** Ölümle karşı karşıya gelmek.

• **Azrail'nĭñ kolından kurtulmak –** Ölümden kurtulmak, bir ölüm tehlikesi atlatmak.

• **Dünyasından töñīlgen Azrail'nī kıdırır.** – Atas. Dünyasından bıkan Azrail'i arar.

• **Mal malga cetkeşī, Azrail canga ceter.** – Atas. Mal mala ekleninceye kadar Azrail canı alır.

Rom. s. propr. (La musulmani) Îngerul Morţii ; dintre cei patru arhangeli, (Gabriel, Mihail, Rafael şi Azrail), cel însărcinat de Dumnezeu să ia sufletele celor cărora li s-a împlinit sorocul.

AZRET is. (Ar. hazret). Hazret. Var. **hazret, ázret.**

1. Dince kutsal sayılan kimselerin adlarının önüne getirilen unvan. **Azret Ebübekir, Azret Ömer, Azret Osman, Azret Alī.**

2. Devlet ve cemaat büyüklerinin adları veya rütbeleriyle kullanılan bir saygı sözü.

"İzni Huda ile Hazreti Sultan, / Ehli iman bekler ferman." - (Kırım Muhacir Türküsü).

"Mecidiye kasabasındaki Rumen ve Tatar okullarının öğrencileri Kral I-nci Karol Hazretlerini marşlar söyleyerek karşıladılar." - (Müstecib Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

"Han Azretlerī, sıpra salınacak üynī kösterīñīz, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

3. Din adamı, hoca.

"Şáynīk, sawut sabalarnı cıyıştırgan soñra neniy menī kolımdan tutup, üyīmīzden beş altı adımda tabılgan Fathırahman ázretnīñ üyīne akettī." - (Abdula Tukay - Esīmde Kalganlar / Şükran Vuap Mokanu uyarl. - Curs Practic de L. Tătară).

Rom. s. 1. Epitet dat personalităţilor marcante din istoria religiei; sfânt. 2. Termen de reverenţă şi respect faţă de monarhi sau de oamenii de stat : excelenţa sa, domnia sa, înălţimea sa. 3. Hoge, preot musulman.

AZSINMA, -UW is. Azımsama.

Rom. s. Faptul de **azsınmak.**

AZSINMAK (**azsınmaq**) f. Azımsamak; az bulmak, az görmek, az olduğunu düşünmek.

"Bazırgânbaşı ... Köroglu'na beş bin altın yollay. Köroglu bunı azsınıp : ... Kira bermey terk etme bu kırnı, / Sayçı beş bin altın daa bezīrgân. ... dey." - (C. Bekirov - Köroğlu Destanı / Emel D.).

Rom. v. A aprecia că este puţin, a găsi că nu este de ajuns.

AZUW[1] is. Anat. Azı dişi. Var. **azuwtīş.**

"Üçyüz doksan yaşadım, / Tüb azuwım boşadı. / Menīm aytkanım halk tutmaz,/ Halk tutsa da Han tutmaz." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Bu tay tostakay tuyaklı, sarımsak azuwlıdır. O saga arkadaş bolacak, o man bek köp īşler köreceksīñ." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır).

• **Awızlıgın azuwına almak -** a) (At için) Gemi azıya almak; gem demirini azı dişleriyle sıkıp binicinin yularla çekişini etkisiz bırakmak, onun isteklerine karşı gelmek. b) mec. Söz dinlememek.

• **Balaban / tör azuw tīşī –** Büyük azı dişi. (*Rom. molar*).

• **Kīşkene / ald azuw tīşī –** Küçük azı dişi. (*Rom. premolar*).

Rom. s. Anat. Măsea, molar.

AZUW[2] is. ve f. **Azma, Azmak.**

AZUWLAMAK (**azuwlamaq**) f. (At) Gemi azı dişlerine alıp sıkmak.

Rom. v. (Despre cai) A muşca zăbala; a imobiliza zăbala strângând-o între măsele şi a nu-şi mai asculta călăreţul.

AZUWLI s. 1. Azı dişi olan.

"Bu tay tostakay tuyaklı, sarımsak azuwlıdır. O saga arkadaş bolacak, o man bek köp īşler köreceksīñ." - (Ahmet Karakaya - Çorabatır / Emel D. 30).

2. mec. Kuvvetli, güçlü.

Rom. adj. 1. Cu măsele. 2. fig. Puternic, viguros.

AZUWSIZ s. 1. Azı dişi olmayan.

2. mec. Kuvvetsiz, güçsüz.

Rom. adj. 1. Fără măsele. 2. fig. Neputincios, lipsit de putere.

AZUW-TĪŞ is. Anat. Azı dişi. Var. **azuw[1].**

Rom. s. Anat. Măsea.

AZZETMEK f. (Ar. hazz+Tat. etmek). Hoşlanmak. Var. **azetmek.**

Rom. v. A agrea, a vedea cu ochi buni.

Á á

Á[1] 1. Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin ikinci harfi; bu harfle gösterilen konuşma sesi.

Fonem, yani kelimenin anlamını belirleyici ses olarak olarak ancak **sár, şáş** kelimelerinde yer alır. Bunların dışında **had, hal** gibi kelimelerle bunların türevlerinde **h** seslerinin düşmesinden sonra **a** sesleri incelir, **had → ád, hal → ál** olur. Fakat bu sözlerdeki **á** sesleri birer fonem değil, ancak okutma işareti almış **a** sesleridir.

Türk lehçelerinin temel kanunlarından biri olan ünlü uyumu kuralı konuşma sırasında yabancı dillerden alınma kelimeler üzerinde de etkisini gösterince **Ádem, álem** denir, fakat **Adem, alem** dense de anlamları değişmez. Bu durumda **á** harfine başvurulmayabilir. Aynı şey tatarcanın **alıp kelmek – ákelmek / akelmek, alıp ketmek – áketmek / aketmek** birleşik kelimeleri için de söz konusudur.

2. (Dilb.) **A**'dan ince , **e**'den kalın, düz ve geniş ünlü; ince **a**.

Rom. *1. A doua literă a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean şi sunetul notat cu această literă. 2. (Lingv.) Vocală anterioară, nerotunjită, deschisă.*

Á[2] ünl. Ah ! - Üzüntü, hayret gibi duygular ifade eder.

"Men <u>á</u> demiy, kĭm desĭn? / Yarem uştu elĭmden." - (Yüksel Zühal – Polatlı Kırım Türkçesi).

Rom. *interj. Ah.*

ÁCEPLENMEK f. → **Aceplenmek**.

"Bo kitaptakı yat sözlerge <u>áceplenĭp</u> ve 'kitapta şonday sözler de bola mı eken ?' dep, öz özĭme süal sala edĭm." - (Abdula Tukay - Esĭmde Kalganlar / Tahsin İbrahim uyarl. - Okıma Kitabı - V).

ÁCET is. (Ar. hacet). Hacet. Var. **acet, hacet.**

1. Gereklilik, gerek.

Ne ácet bar ? - Ne gerek var ?; **Ácet yok** - Gerek yok.

2. (Tanrıdan veya evliyalardan) Dilek, istek. **Ácet tĭlemek.**

3. Büyük veya küçük abdest. **Ácetĭ bolmak. Ácetĭn yapmak.**

- **Ácet kalmamak** - Gerek kalmamak.
- **Ácet obası -** Hacet tepesi; üzerine çıkıp dua edilen, Tanrıdan bir istekte bulunulan yer.
- **Ácet tĭlemek -** (Tanrıdan) İstekte bulunmak.
- **Ácet yerĭ -** Abdesthane, tuvalet.

Rom. *s. 1. Trebuinţă, necesitate. 2. Dorinţă, cerere, rugăminte (de la o divinitate). 3. Defecare sau urinare.*

ÁCĬ is. (Ar. hacc) Hacı. Var. **acı, acĭ, hacı.**

1. İslâm dininin buyruklarını yerine getirmek için Mekke'ye, hacca gitmiş müslüman.

2. Hristiyanlığın kutsal saydığı Kudüs, Efes, Santiago de Compostela gibi yerleri ziyaret etmiş olan hristiyan.

- **Ácĭ bolmak -** Hacca gidip haccın gereklerini yapmak.
- **Ácĭ oca -** Ulema; dini bilgileri ve dindarlıklarından dolayı halkın saygı gösterdiği kimseler.
- **Ácĭ Mekkede, derwiş tekkede yaraşır -** Deyim. Hacı Mekke'de, derviş tekkede yaraşır.
- **Ácĭ bolmaycaknı tüye üstünde cılan şagar.** - Atas. Hacı olamayacak insanı deve üstünde yılan sokar.

Rom. *s. 1.- 2. Hagiu (musulman sau creştin); pelerin.*

ÁCĬLĬK is. (Ar. hacc) Hac. Var. **acĭlĭk, hacılık.**

1. Tek tanrılı dinlerde kutsal olarak tanınan yerlerin belli zamanlarda, belli usule göre ziyaret edilmesi.

2. İslâmın beş şartından biri olan, zilhicce ayında Mekke'de Kâbe'yi ziyaret ve tavaf etme töreni.

- **Ácĭlĭkke ketmek** - Hacca gitmek.

Rom. *s. Hagialâc, pelerinaj la locurile sfinte.*

ÁD is. (Ar. hadd) Had. Var. **had.**

1. Derece, sınır, ölçü.

2. Yetki, vazife.

- **Áddĭ bolmamak -** Haddi olmamak, hakkı veya yetkisi olmamak.
- **Áddĭ esabı bolmamak -** Ölçüsü, sayısı çok büyük olmak.
- **Áddĭn aşmak -** Ölçüyü kaçırmak, aşırı gitmek.
- **Áddĭn bĭldĭrmek -** Haddini bildirmek, cezalandırmak, yola getirmek.
- **Áddĭn bĭlmek -** Haddini bilmek, kendi değer ve yeteneklerini olduğundan fazla görmemek.
- **Áddĭnden fazla -** Gereğinden çok; kararından fazla.

Türk Lehç. : Kırım. - **addi;**

Rom. *s. 1. Grad, limită, măsură. 2. Atribuţie.*

ÁDEM öz. is. → **Adem.**

ÁDET is. → **Adet**[2].

"Kalaylı kazan ĭşĭnde kaz etĭmĭz, / Oynap külüp toy yasamak <u>ádetĭmĭz</u>." - (Boztorgay).

"Kız aldatkan <u>ádetĭm</u> yoktır asıl, / Özĭñ sözge ustasın, cüregĭñ nasıl?" - (Boztorgay).

ÁDSĬZ s. Hadsiz, sınırsız; ölçüsüz. Var. **hadsĭz.**

- **Ádsĭz esapsız -** Çok geniş, çok büyük, sayısız.

Rom. *adj. Nelimitat, imens.*

ÁKELMEK f. ("Alıp kelmek"ten) Getirmek. Var. **akelmek.**

Rom. *v. A aduce.*

ÁKETMEK f. ("Alıp ketmek"ten) Götürmek. Var. **aketmek.**

Rom. *v. A duce.*

ÁKĬS is. → **Akĭs**[1].

ÁKĬS s. → **Akĭs**[2].

ÁKĬSLENMEK f. → **Akĭslenmek**.

ÁKĬSLEŞMEK f. → **Akĭsleşmek**.

ÁKĬSLĬK is. → **Akĭslĭk**.

ÁKSETME, **-ÜW** is. → **Aksetme**.

ÁKSETMEK f. → **Aksetmek**.

ÁKSETTĬRMEK f. → **Aksettĭrmek**.

ÁKSĬNE zf. Aksine, tersine. Var. **aksĭne**.
Rom. adv. În mod contrar, invers.

ÁL[1] is. (Ar. hall) Hal, hal ediş, yapılış; çözüm, çözümleme.

- **Ál etmek** - Halletmek; bir işi yapmak, çözümlemek. **"Tarlalarnı büsbütün traktor man süreler. ... Toprak deren sürülgenden son, (ĭşler) ep traktorlar man, artlarına keskĭler, boranalar, tırmıklar takıştırılıp ál etĭle." -** (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Türk Lehç. : Kırım. - **ál , ál etme;**
Rom. s. Rezolvare, soluționare; realizare, efectuare.

ÁL[2] is. (Ar. hal) Hal. Var. **al, hal.**

1. Durum, vaziyet, içinde bulunulan şartlar.

"Cüregĭm dertlĭ, külmez, / Álĭmnĭ kĭmse bĭlmez. / Ne dese de duşmanlar, / Yarem sözĭnden dönmez." - (Boztorgay).

"Derya deren, suw salkın, miydan calı. / Ah, bawırım, şay bolır dünyanıñ álĭ." - (Boztorgay).

"Ruslar kelseler bĭzĭm álĭmĭz ne bolacak ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Görünüş.

"Bazı kere onlarnı deñĭz ortasında fırtana tuta. O zaman yorılıp, suwuktan pĭtkĭn bĭr álde, vaporlarnıñ üstĭne konalar." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"Mınaw balanı özĭñĭzdey bĭr sarış etĭp taşlayatırsız da. Karañız álĭne." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

3. Güç, kuvvet, takat.

"Sölenmege bĭle álĭ yok, Tañrı moynın urgurnıñ. Bĭr de sen ket, diy. Tur şĭmdĭ !" - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

4. Maddi durum.

- **Ál-ewal –** Hal ahval; durum, durumlar.
- **Ál hatĭr (katĭr)** – Hal hatır; maddi ve manevi durum. **"Ber kolıñnı, ál hatĭr soraşayık. / Aslı maga darılma, aklaşayık." -** (Boztorgay).
- **Álden añlamak -** Halden anlamak; bir kimsenin içinde bulunduğu durumu görerek anlayış göstermek.
- **Álĭ karab -** Hali harap; durumu kötü.
- **Álĭmce** – Kendi halime göre. "**Öz tĭlnĭ horlamayık, külmesĭn bĭzge alem. / Ya da menĭ alĭmce, öz başıma taşlañız." -** (İsmail Ziyaeddin - Toy).
- **Álĭn katĭrĭn soramak** – "Nasılsınız?" diye nezaket sorusu sormak.
- **Güş álmen –** Güçlükle, büyük güçlüklerle.
- **Orta állĭ -** Orta halli; maddi durumu orta derecede.
- **Öz álĭnde –** Kendi halinde.
- **Álĭ duman -** Hali duman; durumu çok kötü.
- **Álĭ vaktı cerĭnde -** Hali vakti yerinde, maddi durumu iyi.
- **Álĭne köre tuwıl -** Haline göre değil; durumu ile tavırları, sözleri birbirine uymuyor.
- **Álĭn kör de kanın sor. –** Atas. Halini gör de kanını sor.
- **Deste taşka urulsa, "vay destenĭñ álĭne", taş destege urulsa, gene "vay destenĭñ alĭne" -** Atas. Testi taşa çarparsa, "vay testinin haline", taş testiye çarparsa yine "vay testinin haline".

Türk Lehç. : Kırım. - **al (alı ...);** Nog., Kazak. - **ál;**
Rom. s. 1. Situație, stare, condiție; hal. 2. Aspect. 3. Putere, forță; vigoare, vlagă. 4. Stare materială.

ÁLÁ[1] s. (Ar. alâ; - -') İyi, pek iyi.

"Keten kölmek elâdır, / Güzel süymek belâdır, / Eger süyseñ şĭrkĭn süy, / Er dilberden áládır." - (Boztorgay).

"Senĭñ degenĭñdiy bolsa ne álá. Heş te inangım kelmiy." - (Acemin Baubek - Manalı Bĭr Ders).

Türk Lehç. : Kırım. - **álâ; álâcı -** ders notları "pek iyi" olan öğrenci; (*Rom. - fruntaş la învățătură*).
Rom. adj. Bun, foarte bun, perfect.

ÁLÁ[2] zf. Ar. (hâlâ; -' -) Hâlâ; şimdiye kadar, o zamana kadar, henüz.

"Deñĭz tüslü közlerĭñnĭñ şavlesĭ / Álá bugün kalbĭmde. " - (Abdullah Latifzade - Asret / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım. - **ale, álâ;** Nog. - **ále;**
Rom. adv. Încă, chiar şi azi ; până acum ; deocamdată.

ÁLÁMET is. → **Alámet**.

ÁLEM is. → **Alem**.

"Mĭnsettĭm atnıñ belĭne / Cĭberdĭm gürbet elĭne. / Kyör bolsın kambur felek, / Karadım álem sözĭne." - (Boztorgay).

"İşte, álem kartalman awlansa, men de kargaman bĭr manda awladım, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

ÁLEN zf. Şimdi, şu anda; şimdi bile, şu anda bile. Var. **halen.**

"Yedĭ ömĭr yaşasak saga gene toyalmaycakman Nurcan'ım" degenlerĭñ álen taa kulaklarımda şıñlay, Ömĭrbek'şĭgĭm." - (Altay Kerim – Kâniye).
Rom. adv. Încă; în prezent.

ÁLET is. → **Alet**.

ÁLEW is. Alev. Var. **alew.**

"Canıklıman, cangaman, suw ketĭr söndĭr. / İşĭm álew tışım ot, cürüşüm oñdır." - (Boztorgay).
Rom. s. Flacără, flamă, pară, văpaie.

ÁL-EWA is. (Ar. hal+hava). Hal ve havalar; içinde bulunulan durumlar.

- **Ál-ewa soraşmak** - Hal hatır soruşmak**. "Ána keldĭ üş aylar, / Asretler ál-ewa soraşalar." -** (Zühal Yüksel – Polatlı Kırım Türkçesi).

Rom. s. Stare, situație; mersul lucrurilor.

ÁL-EWAL is. (Ar. hal-ahval) Hal ve haller; durum, durumlar.

"Göñĭl coştı sen arüwge, aw, / Barayım dep. / Arüwĭmnĭñ ál-ewalĭñ, aw, / Sorayım dep." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım. - **al-eval (al-evalı ...);**
Rom. s. Starea, situație; mersul lucrurilor.

ÁLĬŞKE is. (Rus. galuşka) Tavuk suyu çorbasına küçük parçalar halinde atılarak pişirilen taze hamur. Var. **árĭşke.**

Eşanl. **kalca.**

- **Álĭşke şorbası -** Tavuk söğüşü ile ufak ufak doğranmış patatesler tavuk suyunda pişerken taze hamur parçaları da konulur. Hamurlar pişince çorbaya çırpılmış yumurta da katılır.

Türk Lehç. : Kırım. - **álüşke;**

Rom. s. Bucăţele de aluat (zdrenţe) fierte în supă de pasăre şi cartof.

ÁLLEGĬM s. Kendini beğenmiş, kibirli. Var. **allegĭm.**

"Állegĭm soyları ele, / Otomobil tutup kele. / Köylĭ atı man kopaysa, / O da bonı bĭle ayse." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adj. Înfumurat, încrezut, îngâmfat, arogant.

ÁLLEGĬMLĬK is. Kendini beğenmişlik, kibir. Var. **allegĭmlĭk.**

"Biyaz anter kĭymiymen, / Állegĭmlĭk bĭlmiymen. / Olur olmaz golanga, / Kalbĭmnĭ bĭldĭrmiymen." - (Boztorgay).

"Sebila kudagıynıñ özü állegĭmlĭk satmaga bek bĭle ama." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. Înfumurare, îngâmfare, aroganţă.

ÁLLELEM zf. (Ar. Allahü alem = "Allah daha iyi bilir", bana öyle geliyorsa da) Galiba. Var. **allelem.**

"Marüfe : (Kanibek'ke karap) Tanıganday bolaman. Bĭr yerde körgen edĭm, állelem amma." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. adv. Probabil, pare-se.

ÁLLEM KALLEM (**állem qallem**) is. Allem kallem. Var. **allem kallem**.

- **Állem etmek, kallem etmek -** Her türlü kurnazca çareye baş vurmak.

Rom. s. (În locuţ.) **Allem etmek, kallem etmek -** *A recurge la fel de fel de vicleşuguri sau procedee.*

ÁLLENE s. Çirkin. Eşanl. **şĭrkĭn**. **Güzel** karşıtı.

Rom. adj. Urât, pocit, hâd, slut.

ÁLLĬ s. ve is. 1. Durumu herhangi bir seviyede veya nitelikte olan.

2. Maddi durumu iyi.

Türk Lehç. : Kırım. - **allı;** Nog. - **álli;**

Rom. 1. adj. Cu situaţie. 2. Cu situaţie bună, înstărit.

ÁLLĬCE s. Hallice, durumu biraz iyi olan, iyice.

- **İşkĭyewden állĭce** – Deyim. Pek iyi sayılamıyacak durumları şaka yollu anlatan söz : İçgüveyden biraz iyi.

Rom. adj. Bunicel.

ÁLSĬZ s. Hâlsiz, bitkin, takatsız.

Türk Lehç. : Kırım. - **alsız;** Nog. - **álsiz;**

Rom. adj. Slăbit, sleit, epuizat, istovit.

ÁLSĬZLENDĬRMEK f. Hâlsiz düşürmek.

Rom. v. A istovi, a epuiza.

ÁLSĬZLENMEK f. Hâlsiz düşmek, halsizleşmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **alsızlanmaq**; Nog. - **álsizlenmek, álsizlenüv**;

Rom. v. A slăbi, a se epuiza.

ÁLSĬZLEŞMEK f. Hâlsizleşmek.

Rom. v. A slăbi, a se epuiza.

ÁLSĬZLĬK is. Hâlsizlik, güçsüzlük, takatsızlık, bitkinlik.

Türk Lehç. : Kırım. - **alsızlıq;** Nog. - **álsizlik;** Kazak. - **álsizdik;**

Rom. s. Slăbire, slăbiciune; anemie, caşexie.

ÁNÁ ünl. İşte. Var. **ana**[2]**, aná.** Karşıtı **mĭná, mına**.

1. Uzak bir yerde bulunan veya başka bir zamanda olan bir şeye işaret edilirken söylenir.

"Keşe keştĭm karaldıñdan kemanemen, daremen. / Áná bügün, áná yarın alırman dep cüremen." - (Boztorgay).

"Áná cawdı sert çıraylı biyaz kar." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Anlatılanların daha önce sözü edilen bir şeyle ilgili olduğunu gösterir.

"Áná, şonday bĭr duşman / Yeşĭl Curtnı talagan. / Dayanalmay bĭraz can / Tışka şıgıp cılagan." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Babamlar Kırım'dan çıkkandan on sene sonra tuwgaman. Áná, kartlardan eşĭtetaan edĭk ya." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

"Kalabalık üstĭne / bĭr awuş para şaştı, / Áná şaytĭp caşlarga / şenlĭk kapısın aştı." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Türk Lehç. : Kırım. - **ana;** Kazak. - **áne;**

Rom. interj. Iată, iacă. 1. Se atrage atenţia la ceva aflat la distanţă sau petrecut mai înainte. 2. Se atrage atenţia la cele ce vor fi expuse în continuare.

ÁNÁŞÁY ünl. İşte öyle, hah şöyle. Var. **anaşay.**

"Hop, hop ! A-ayt, Seyitbekĭr, ánáşáy ! / Yanbaşka al ! Áná, áná ! Tart, kaldır at !" - (Bekir S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

"Komşı, deren nefes al, ánáşáy." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. interj. Iacă aşa.

ÁNTER is. → **Anter**.

"Ekĭ ánter tĭktĭrdĭm / Usta ustalarına. / Doktor ilaş bermiy diy / Sewda hastalarına." - (Boztorgay).

ÁNTERLĬK is. → **Anterlĭk**.

ÁPMÁZĬR zf. Hemen hazır vaziyette.

Rom. adv. Gata îndată.

ÁPPERĬM ünl. (Fars. aferin). Aferin. Var. **apperĭm, aferĭm, aferĭn.**

Türk Lehç. : Nog. - **áperĭm, ápperĭm;**

Rom. interj. Bravo.

ÁRĬF is. → **Arĭf**.

ÁRĬFE is. → **Arpe**.

ÁRĬP is. → **Arĭp**.

ÁRĬŞKE is. → **Álĭşke**.

ÁRPE is. → **Arpe**.

ÁRÜ is. s. ve zf. → **Arüw**.

ÁRÜCE s. ve zf. → **Arüce**.

ÁRÜÇE s. ve is. → **Arüçe**.

ÁRÜŞE s. ve is. → **Arüşe**.

ÁRÜW is. s. ve zf. → **Arüw**.

ÁRÜWCE s. ve zf. → **Arüwce**.

ÁRÜWÇE s. ve is. → **Arüwçe**.

ÁRÜWLEŞMEK f. İyileşmek, ıslah olmak.

Rom. *v. A se ameliora; a se îmbunătăţi; a se face bine.*

ÁRÜWLEŞTĬRMEK f. İyileştirmek, ıslah etmek.

"Toprakları bĭznĭn mında ĭşlegen topraklarımızdan taa osal ve taa zayıf. Fakat bĭzden kat kat taa fazla mahsul alalar. Neden? Çünkü topraknı árüwleştĭreler." - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. *v. A ameliora.*

ÁRÜWLĬK is. → **Arüwlĭk**.

"Mĭnaw cĭgĭtlerge o yeşĭl curtnıñ árüwlĭklerĭnden aytıp türküsün çaldırıpyatkanımız edĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

ÁRÜWŞE s. ve is. Var. **arüce, arüçe, arüwşe.**

1. (Kadın, kız için) Güzel.

2. mec. Sevgili (kadın, kız).

Rom. *adj. şi s. exclusiv fem. 1. Frumoasă. 2. İubită.*

ÁŞŞĬ s. Acı; tadı yakıcı olan. Var. **aşşı.**

- **Áşşĭ büber -** Acı biber.

Rom. *adj. şi s. İute, picant.*

ÁTĬK s. → **Atĭk**.

ÁTTÁ[1] bağ. (Ar. hatta). Hatta, üstelik, ayrıca, hem de.Var. **attá.**

"Ama bazıda bĭr gene sarışlana ekenĭn, áttá bĭrkaç kere ĭçĭp, ekĭncĭ günĭ ĭşke kelmegenĭn, dostım bolgan ustadan üyrendĭm." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *conj. Chiar, chiar şi, până şi, în plus.*

ÁTTÁ[2] KETMEK f. (Çocuk dili) Gezmeye gitmek.

Rom. *v. (În vorbirea copiilor) A ieşi la plimbare.*

ÁW ünl. Köpek yavrusu sesini yansıtan söz.

"(Boşık) Sandıkta otıra otıra canı sıgılganda, ince bĭr ses men 'áw-áw, áw-áw !' dep mışıknı şakıra." - (İsmail Ziyaeddin - Karaman).

Rom. *ünl. Ham!; onomatopee care redă lătratul căţelului.*

ÁWES s. → **Awes, Hewes.**

"O, şulay dep, toktaw bermiy okımak áwesĭne, / Cancürek men dıkkat etĭp, baştan başlay dersĭne." - (Okuma Kitabı III).

ÁWLĬKME, ÁWLĬGÜW is. 1. Halsizleşme, bitkin düşme.

2. Heyecanlanma.

Rom. *s. 1. İstovire, epuizare. 2. Emoţionare.*

ÁWLĬKMEK f. 1. Halsizleşmek, bitkin düşmek.

"Cürekleri áwlĭkken, can talaşkan marazmız. / Bek tırışıp çalışsak, belkĭ bĭr derman bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Heyecanlanmak.

"Can ávlĭkĭp Ümerhan / Tüşe attan atılıp. / Ruhu gafil Emirhan / Kala tĭlĭ tutulıp." - (Eşref Şemizade - Togan Kaya).

Türk Lehç. : Kırım. - **avlikmek -** heyecanlanmak; Nog. - **ávlikmek, ávligüv** – a) bitkinleşmek; b) heyecanlanmak.**;**

Rom. *v. 1. A se istovi, a se epuiza. 2. A se emoţiona.*

ÁWLĬKTĬRMEK f. 1. Halsizleştirmek, bitkin düşürmek.

2. Heyecanlandırmak.

Türk Lehç. : Kırım. - **avliktirmek**; Nog. - **ávliktirmek, ávliktirüv**;

Rom. *v. Forma factitivă de la* **áwlĭkmek.** *1. A istovi, a face să se istovească. 2. A emoţiona.*

ÁY ünl. Ay ! Ah !; sevinç veya üzüntü belirtir.

Rom. *interj. Vai ! Ah ! Exclamaţie de bucurie, de regret.*

ÁZĬR s. (Ar. hazir) Hazır. Var. **azır, hazır.**

1. Bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan.

"Tamam er şiy ázĭr bolganda em cuwmaga başlaycakta, yükseklerden bĭr balaban karga ızlı enĭş kele, cerdekĭ bĭr biyaz kalıp sabınnı gagasına ala da gene uşa." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. Kullanılacak duruma getirilmiş. **Yemekler ázĭr.**

3. Yapılmış olarak satılan. **Ázĭr urba.**

4. zf. Önünde bulunduğu fiilin bir fırsat sayıldığını anlatır. **Ázĭr barganda mınawnı da ber.**

- **Ázĭr bolmak -** Bir şeyi yapabilecek durumda olmak.
- **Ázĭr etmek -** Kullanılabilecek duruma getirmek.
- **Ázĭrden aşamak -** Yenisini kazanmaksızın elindekini tüketmek.
- **Ázĭrge konmak -** Başkasının meydana getirdiklerinden yararlanmak.
- **Ázĭr aşawga üydiy üyseñ cetmez.** - Atas. Hazırdan yeyişe ev kadar yığsan yetmez.

Rom. *adj. 1. Gata, pregătit, cu pregătirile făcute. 2. Adus la starea de utilizare, de consum. 3. (Despre produse) Confecţionat, finit, adus la faza de comercializare. 4. adv. Cu ocazia ...(unei anumite acţiuni sau al unui anumit fapt).*

ÁZĬRLEMEK f. → **Azĭrlemek**.

ÁZĬRLENMEK f. → **Azĭrlenmek**.

"Kün-evvelden ázĭrlengen / Şıpman tolı zembĭllerden / Şıgaralar apakaylar / Maylı maylı kalakaylar." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

ÁZĬRLETMEK f. → **Azırlatmak, Azĭrletmek**.

ÁZĬRLĬK is. → **Azĭrlĭk**.

ÁZĬRLĬKLĬ s. → **Azĭrlĭklĭ**.

ÁZĬRLĬKSĬZ s. → **Azĭrlĭksĭz**.

ÁZİZ s. → **Aziz**.

ÁZRET is → **Azret**.

B b

B 1. Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin üçüncü harfi, **be.** Bu harfle gösterilen konuşma sesi.

2. (Dilb.) Ötümlü, patlamalı, çift dudak ünsüzü.

Rom. 1. A treia literă a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean şi sunetul notat cu această literă. 2. (Lingv.) Consoană oclusivă, bilabială, sonoră.

BA[1] zf. Öne sürülen bir olasılığa karşı "Hayır, sanmam, zannetmem" anlamında söylenen bir söz.

"Seydahmet: Asıl anaw bala carıtıp aytaldı mı bĭlmem ay? Künün münün bellĭ etalmay taşlamasın?

Seytyaya: Ba ! Ne bo, bo kadar ? Bĭzĭm habernĭ almagan bolsalar, şĭmdĭge kadar taa kaç kere kelĭp coklar edĭler." - (Necip H.Fazıl – Cawşılık).

Rom. adv. Nu; cuvânt cu valoare de propoziţie independentă, cu sensul de "Nu cred, nu sunt de aceeaşi părere."

BA[2] is. Arap alfabesine dayalı eski Türk alfabesinde **b** harfinin adı.

*Rom. s. Denumirea literei **b** din vechiul alfabet turc, bazat pe caracterele arabe.*

BAÁR is. (Fars. bahar) Bahar. Var. **bahar.**

1. Bahar mevsimi, ilkbahar, ilkyaz.

"Üy aldında gülterek / Baár kelse bürlensĭn. / Kel, anayga kelĭn bol, / Yaşawımız türlensĭn." - (Naci Cafer Ali ve arkad.- Boztorgay).

"Baárde kar yawaş ĭriy ve onıñ suwı toprakka kĭre." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

2. mec. Gençlik çağı. **Ömĭrĭnĭn baárĭ -** Ömrünün baharı.

3. mec. Yenilenme ve gelişme dönemi.

Rom. s. 1. Anotimpul primăverii. 2. fig. Anii tinereţii. 3. fig. Perioadă de reînnoire şi dezvoltare

BAÁRLĬK s. Baharlık. **Baárlĭk kĭyecekler.**

Rom. adj. De primăvară.

BAÁS is. (Ar. bahs). Bahis.

1. Konu, konuşulan şey.

"Tatilnĭñ tatlı hatıraların eş unutalmaycaksmız… Bĭrbĭrĭmĭzge ep onlardan baás etecegĭmĭz kele." - (Okuma Kitabı IV).

2. Bir armagan karşılığında girişilen iddialaşma oyunu.

"Üykenler baás tutuşa, kĭm bĭrĭncĭ şıgacak. / Köbĭsĭnĭñ kanaátĭ, Tĭrmenköylĭ cıgacak." - (İ. Ziyaeddin – Toy).

- **Baás etmek -** Sözünü etmek, bahsetmek..
- **Baás tutuşmak –** Bahis tutuşmak, bahse girmek..
- **Baásnĭ kaybetmek –** Bahsi kaybetmek.
- **Baásnĭ kazanmak –** Bahsi kazanmak.

Rom. s. 1. Subiect, obiectul discuţiei. 2. Pariu, rămăşag, prinsoare.

BAÁSŞĬ is. Bahisçi, biriyle bahse tutuşan kimse.

Rom. s. Pontator (la un joc de noroc); parior.

BABA is. Baba. Var. **babay.**

1. Çocuğu olmuş erkek. **Baba bolmak –** Baba olmak.

2. Bir çocuğa göre kendisinin dünyaya gelmesine etken olan erkek.

"Kırım'nıñ çöl betĭnde, / Azaw'nıñ bĭr çetĭnde, / Şırın atlı bĭr köyde, / Belkĭ cartı bĭr üyde / Babam tuwgan. " – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Rasĭm (ballarnı kuwup) : Ne kıyar kıdırasız mında ? Anyerde hocañız otırı, babalarıñız otırı ! Ketĭñĭz şĭndĭ ! Balaban bolganda kelĭrsĭñĭz" - (Müstecib H. Fazıl – Bayram Şenlĭgĭ).

"Babamlar Kırım'dan çıkkandan on sene sonra tuwgaman." - (M. V. Yursever – Kartman Caş Arasında).

3. Bir soyun kurucusu, ata.

4. mec. Bir topluluğa, bir ülkeye büyük yararları olmuş kimse.

5. mec. Bir şeyin ilk yapanı, yaratıcısı, kurucusu.

Herodot üşün Tarihnĭñ babasıdır derler.

6. mec. Kötü işlerde önderlik eden kimse; elebaşı.

7. Gemi ve iskelelerde halatların bağlandığı yuvarlak başlı, sağlam kazık.

- **Altın babası –** Varlıklı kimse; para babası.
- **Ana baba künĭ -** a) Çok kalabalık yer. b) Sıkıntılı bir durum.
- **Baba baylıgı –** Baba zenginliği.
- **Baba bolmak** – Baba olmak; (erkek kimse) çocuk sahibi olmak.
- **Babaca, babaday** – Baba gibi.
- **Baba curtı –** Baba yurdu; babadan, dededen kalma ev, toprak, ülke.
- **Baba nasiyatı –** Baba nasihatı; ancak bir babanın vereceği nasihat.
- **Baba yagı tuwganlar -** Baba tarafı akrabalar.
- **Babadan balaga –** Babadan oğula.
- **Babadan kalma -** Baba mirası olan.
- **Babaları bĭr, anaları ayrı -** Babaları bir, anaları ayrı olan kardeşler.
- **Babalarımız –** Atalarımız, bizden önceki kuşaklar.
- **... babam, ...** – Tekrarlanan iki emir anlamlı fiil arasında işin sürekliliğini anlatır : **Şalış babam, şalış ! –** Durmadan çalış.
- **Babasın balası –** Babasının çocuğu; her şeyiyle babasına benzeyen çocuk.
- **Babasın kayırına –** Babasının hayrına; bir çıkar beklemeksizin.
- **Babasın şĭplĭgĭ -** Babasının çiftliği; başkalarına ait bir malı kendi çıkarları için kullananlar hakkında söylenen söz.
- **Babasına tartmak -** Her yönü ile babaya benzemek.
- **Babasız kalmak –** Yetim kalmak.

- **Fukara babası -** Yoksullara yardım etmeyi seven kimse.
- **Para babası –** Varlıklı, zengin kimse.
- **Pĭkare babası –** Yoksullara yardım etmeyi seven kimse.
- **Üyken baba (babay) –** Büyük amca.
- **Vekil baba -** Yeni evlenen bir çifte, **vekil ana** diye adlandırılan bir kadınla birlikte, düğün süresince töreleri öğretip merasimlerin usulüne göre geçmesini sağlayan ve bundan sonra bu çift tarafından öz babaları gibi sayılacak olan erkek kimse.
- **Anañ Tat, babañ Tat, ne kerek saga balaban at, mĭn eşegĭñ corgalat." -** Deyim. Büyüklenen birine "Senin kökenini biliriz, haline göre davransan ya" anlamında uyarı sözü.
- **Babaañ canı üşün –** Deyim. Babanın ruhu şad olması için. (Birinden bir şey isterken söylenen rica veya yalvarma sözü).
- **Babaña ramet –** Deyim. Babana rahmet, "Allah senden razı olsun!" anlamına.
- **Boş turgaşı babañ sakalın culk. -** Deyim. Boş oturacağına babanın sakalını yol.
- **Her körgen sakallını babañ sanma. –** Deyim. Her gördüğün sakallıyı baban sanma.
- **Kelĭnge kocañ şĭrkĭn degenler, babamıñ üyünde o da cok edĭ degen. –** Deyim. Geline kocan çirkinmiş demişler, babamın evinde o da yoktu, demiş.
- **Anadan ul tuwsa iygĭ, / Baba colın kuwsa iygĭ, / Baba colın kuwmasa, / Tuwmaganı taa iygĭ." -** Atas. Anadan oğul doğsa iyi, baba yolunu izlese iyi. Baba yolunu izlemese, doğmaması daha iyi.
- **Baba balasına bĭr bag bagışlagan, / Balası babasına bĭr salkım bermegen.** – Atas. Baba çocuğuna bir bağ bağışlamış, çocuğu babasına bir salkım vermemiş.
- **Baba bergenĭ ömĭrlĭk, koca bergenĭ körĭmlĭk. –** Atas. Babanın verdiği ömürlük, kocanın verdiği görümlük.
- **Baba bĭlgĭsĭmen alim bolınmaz.** – Atas. Baba bilgisiyle alim olunmaz.
- **Baba borcı kolay ödenmez -** Atas. Baba borcu kolay ödenmez.
- **Babadan körgen ok coñar, / Anadan körgen ton pĭşer.** – Atas. Babadan gören ok yontar, anadan gören giysi biçer.
- **Babadan mal miras kalır, adamlık kalmaz.** - Atas. Babadan miras kalır, adamlık kalmaz.

<u>Rom.</u> *s. 1-2. Tată, părinte. 3.Strămoş. 4-5. Părinte, fondator. 6. Şef, căpetenie. 7. Baba de cheu.*

BABA ANA is. Ana baba. Bak **ana baba.**

<u>Rom.</u> *s. Tata şi mama; părinţi. Vezi* **ana baba.**

BABACAN s. Babacan, olgun, cana yakın, iyi kalpli, güvenilir (erkek).

<u>Rom.</u> *adj. (Bărbat) Bun, cumsecade; patern, de tată.*

BABACANLAŞMAK (**babacanlaşmaq**) f. Babacan olmak.

<u>Rom.</u> *v. (Despre bărbaţi) A deveni îndatoritor, plin de solicitudine.*

BABACANLIK (**babacanlıq**) is. Babacanlık, cana yakınlık.

<u>Rom.</u> *s. (Referitor la bărbaţi) Atitudine binevoitoare, solicitudine.*

BABADAG (**Babadağ**)öz. is. Babadağ; Dobruca'nın kuzeyinde yayla ve kasaba. 1262-1264'te burada Selçuklu İzzeddin Keykâvus idaresi ve derviş Sarı Saltuk Dede mürşitliğinde Bizans'a bağlı bir Türk devleti kurulmuştu. Sarı Saltuk Dede'nin Babadağ kasabasındaki türbesi bugün müslümanların bir ziyaret yeridir.

<u>Rom.</u> *s. propr. Podiş şi oraş în nordul Dobrogei. În anii 1262-1264 oraşul fusese centru al statului selciukid, vasal al Bizanţului, întemeiat de İzzeddin Keykâvus şi dervişul Sarî Saltuk Dede, al cărui mormânt se află aici.*

BABADAŞ is. ve s. Babadaş; babaları bir, anaları ayrı olan kardeşlerden her biri.

- **Anadaş hal sorar**, **babadaş mal sorar**. – Atas. Anadaş hal sorar, babadaş mal sorar.

<u>Rom.</u> *s. Frate numai de tată.*

BABADAŞLIK (**babadaşlıq**) is. Babadaşlık; babaları bir, anaları ayrı olan çocuklar arasındaki kardeşlik bağı.

<u>Rom.</u> *s. Legătura de rudenie dintre fraţii numai de tată.*

BABA ERKĬ is. (Türk.). Tar. Baba erki, baba iktidarı; toplum düzeninde babanın rolünün ağırlıklı olduğu tarih devri. Eşanl. **ata erkĭ.**

<u>Rom.</u> *s. İst. Patriarhat.*

BABA ERKĬL s. Baba erkil; baba eki düzeni ile ilgili olan. Eşanl. **ata erkĭl.**

<u>Rom.</u> *adj. Patriarhal.*

BABALI s. Babası hayatta olan.

- **Analı cetĭmnĭñ awuzı oynar, <u>babalı</u> öksĭznĭñ közĭ oynar. –** Atas. Analı yetimin ağzı oynar, babalı öksüzün gözü oynar.

<u>Rom.</u> *adj. (Copil) Al cărui tată se află în viaţă.*

BABALIK (**babalıq**) is. Babalık.

1. Baba olma durumu; baba görevi.
2. Üvey baba.
3. ünl. (Yaşlı kimselere, saygılı bir tonla, seslenme sözü) İhtiyar. Eşanl. **kartım.**
4. ünl. Yaşlı bir adama saygısızca seslenme sözü.

- **Babalık etmek -** Baba gibi davranmak.

<u>Rom.</u> *1. Paternitate,; atribuţia de tată. 2. Tată vitreg. 3. interj. (Apelativ) Bătrâne ! Moşule ! Unchiule ! 4. interj. (Apelativ, cu un ton nerespectuos) Hodorogule !*

BABASIZ s. ve is. Babası ölmüş çocuk. Eşanl. **yetĭm, cetĭm.**

<u>Rom.</u> *adj. şi s. Orfan de tată.*

BABAY s. 1. Babaya sesleniş.

"<u>Babay</u>, üyge müsápĭr keldĭ. Nenem tükândan kahve, şeker alıp kel, dedĭ." - (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlĭgĭ).

"Kencalĭ (cuwırıp kĭrer) Maga bakırgan edĭñ mĭ, şu, <u>babay</u>?" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

2. Yaşlı bir adama saygılı sesleniş sözü.

"Bunu al da endĭ, <u>babay</u>, üyge ket. / Bĭz tĭlkĭden kartka caşka selâm et." - (Çelebi Cihan – Tĭlkĭden Selâm).

3. Baba.

"<u>Babayımdan</u> razılık yok, kün tolacak. / Endĭ bĭzĭm alĭmĭz ne bolacak?" - (Boztorgay).

- **Kış babay** - mec. Kış; (şaka) Ayaz paşa.

Rom. s. 1. Forma de vocativ a cuvântului **baba***. 2. Termen de respect cu care un om mai tânăr se adresează unui om în vârstă; moş, unchi, taică. 3. Forma de vocativ devenită, ca urmare a uzajului frecvent, variantă a cuvântului* **baba***.*

BABAYKA (**babayka**) is. (Çocuk dilinde, Tat. **babay** + Rom. – *ca* / ka eki, Romencedeki "Taică - babacığım" kelimesine benzetilerek) Baba, babay.

"Annem, nenem, babaykam, / Candan süygen tek ablam, / Cılamañız sĭz maga, / Uşaman men, aydın dünyada !" - (Çidem Narçis Brıslaşu - Kuwnaksız Balalık).

Rom. s. Tată, tăicuţă. (În limbajul copiilor, de la Tăt. **babay** *+ Rom. taică).*

***BABILTIK** (**babıltıq**) s. Tombalak, tombiç. (Altay Kerim, Leyla Kerim - Sözlük'ten, 1996).

Rom. adj. Bondoc, buflei, dop.

BABU is. (Rus., Ukr.>Rom.) Yaşlı kadın; kocakarı.

- **Tĭşsĭz babu, yumurta kabuu. "** - Çocukların yaşlı, dişsiz bir kadın için söyledikleri takılma sözü.

Rom. s. Babă, babornıţă.

BACA[1] is. (Fars. bace). Baca. Eşanl. **şıgarak.**

1. Evlerde, fabrikalarda ocaklardan çıkan dumanı havaya veren yol; bu yolun çatı üstlerinde görülen bölümü.

"Áná, yüksek bacaları tütegen uzina tolı kasabalar." - (Muratça s., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

2. Yer altı yapılarının hava deliği.

Rom. s. 1. Coş, horn, hogeac. 2. Gură de aerisire, răsuflătoare.

BACA[2] is. Bacanak. Var. **bacanak.**

- **Baca bacaga kelse, baylı tana ökĭrĭr."** - Atas. Bacanak bacanağına gelince ahırda bağlı dana böğürür.

Türk Lehç. : Kırım, Karaçay Malkar., Kazak. - **baca;** Nog. **baja**; Moğ. - **baca, bac;**

Rom. s. Cumnat.

BACAK (**bacaq**) is. Bacak. Eşanl. **ayak.**

1. Canlıların yürümeye yarayan organı.

2. Masa, dolap gibi bazı eşyaların yere dayandığı destekler.

3. (Oyun kâğıtlarında) Oğlan, vale(t).

- **Bacak kadar** – Ufacık.

Rom. s. 1. Picior. 2. Suport; parte de obiecte, de construcţii, asemănătoare cu un picior de fiinţă. 3. (La jocul de cărţi) Valet.

BACAKLI (**bacaqlı**) s. Bacaklı.

1. Bacağı olan.

2. Bacakları uzun, uzun boylu.

Rom. adj. 1. (Dotat) cu picioare. 2. Lungan.

BACAKSIZ (**bacaqsız**) s. Bacaksız.

1. Bacağı olmayan.

2. mec. Kısa boylu, bodur.

3. is. mec. Yaşından büyük işlere kalkışan çocuk.

Rom. adj. 1. Apod, lipsit de picioare; fără picioare, olog. 2. Scund, mărunţel. 3. s. fig. Copil care se apucă de o treabă peste puterile lui; voinicel, voinicos, puştan.

BACANAK (**bacanaq**) is. Bacanak, karıları kardeş olan erkeklerden her biri. Var. **baca.**

- **Kırk bacanak bĭr capalak bolmaz -** Atas. Kırk bacanak bir pervane olamazlar (Bir araya gelip bir iş kuramazlar).

Rom. s. Cumnat; cuvânt desemnând pe fiecare dintre bărbaţii ale căror soţii sunt surori.

BACANAKLIK (**bacanaqlıq**) is. Bacanaklık, karıları kardeş olan erkekler arasındaki akrabalık.

Rom. s. Raportul de rudenie dintre soţii surorilor; cumnăţie.

BAÇ is. (Fars. bac). Tar. Baç.

1. Osmanlı İmparatorluğunda, bu arada Romen Voyvodalıklarında da, gümrük noktalarında alınan vergi.

2. mec. Zorla alınan para, haraç.

Rom. s. İst. 1. Baciu, taxă vamală în İmperiul Otoman şi în Ţările Româneşti. 2. fig. Bani luaţi cu japca.

BAÇİL is. (Fr.>Rom.) Basil.

Rom. s. Bacil.

BADANA is. (İtal.>Türk.) 1. Badana; duvarları boyamak için kullanılan kireçli su veya boya.

2. Kireçleme, boyama.

Rom. s. 1. Soluţie de var sau de vopsea de zugrăvit pereţii. 2.Văruire, zugrăvire.

BADANACI is. Badanacı.

Rom. s. Zugrav.

BADANALAMAK (**badanalamaq**) f. Badana etmek; badanalamak.

Rom. v. A vărui; a zugrăvi.

BADEM is. (Fars. badam). Bot. Badem.

1. Badem ağacı. (Lat. Amygdalis communis).

2. Bu ağacın yaş veya kuru yenilen meyvesi.

- **Badem közlĭ –** Badem içi biçiminde ve iri gözlü.
- **Badem şekerĭ -** Şeker tabakasıyla kaplanmış iç badem.

Rom. s. 1. Migdal. 2. Migdală. **Badem közlĭ -** *Cu ochi migdalaţi, mari şi alungiţi.*

BADEMLĬ s. Bademli; bademle yapılmış (yiyecek).

Rom. adj. Preparat cu migdale.

BADEMLĬK is. Badem bahçesi.

Rom. s. Livadă sau plantaţe de migdali.

BADEMSĬ s. Badem biçiminde olan.

Rom. adj. Migdalat.

BADEMŞĬK is. Anat. Bademcik, boğazın iki yanında bulunan iki bez.

- **Bademşĭklerĭñ şĭşmesĭ** – Bademciklerin şişmesi, amigdalit.

Türk Lehç. : Kırım. - **bademçik;**

Rom. s. Anat. Amigdală. **Bademşĭklerĭñ şĭşmesĭ -** *Med. Amigdalită.*

BADIR BADIR zf. Ses taklidi; vır vır, çatır çatır.

- **Badır badır konışmak –** Çatır çatır konuşmak, akıcı bir şekilde konuşmak.

Rom. adv. Onomatopee prin care se exprimă cursivitatea de vorbire. **Badır badır konışmak –** *loc. v. A turui.*

BADIRAYTMAK (**badıraytmaq**) f. Gözlerini iri iri açmak, belertmek.

Rom. v. A-şi holba, a-şi bulbuca (ochii).

BADIRAK (**badıraq**) s. (Göz için) Belertilmiş. Eşanl. **patlak-köz.**

Rom. *adj. Holbat, bulbucat.*

BADIRAYMAK (**badıraymaq**) f. (Gözler için) İri iri açılmak, belermek.

Türk Lehç. . Nog. - **badıraymaq**, -uv; Moğ. - **badarah, badrah;**

Rom. *v. A se holba, a se bulbuca.*

BADIRDAK (**badırdaq**) s. ve is. Vırıltıcı, vır vır konuşan.

Rom. *adj. şi s. Vorbăreţ, guraliv, limbut.*

BADIRDAMA, -W is. Vırvır etme.

Rom. *s. Trăncănire; meliţare.*

BADIRDAMAK (**badırdamaq**) f. Vırıldamak, vırıldanmak.

Rom. *v. A turui, a trăncăni; a meliţa.*

BADIRDAWIK (**badırdavıq**) s. ve is. → **Badırdak**.

BADİY is. Ördek.

"Naşide cengiy şïpşe satıp, pepiy, badiy asrap dört balasın illallah keşïndïrgenïne şükür ete." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Badiy asramak** – Ördek yetiştirmek.

Rom. *s. Raţă.*

BADİYA is. (Yun.>Türk). Badya, lâzımlık, oturak. Var. **badiye.**

Rom. *s. Oală de noapte, ţucal.*

BADİYE is. → **Badiya**.

BAG[1] (**bağ**) is. (Fars.bag). Bağ. Var. **bak, baw.**

1. Üzüm bağı.

"Bagda bolır bal yüzüm, / Dedïm 'Kel ekï közïm.' / Ne kadar calbarsam da / Geşmedï oga sözïm." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

"Ondan (Kırım'dan) ülgü alır baglar, bahçalar." – (Mehmet Niyazi –Sagış).

2. Meyve bahçesi.

"Ul bala bag alması, kız bala taw alması." - (Boztorgay).

- **Bag bakşe** - Üzüm bağları ve meyve bahçelerinden meydana gelen taşınmaz mallar.
- **Bag budamak** - Üzüm kütüklerini budamak.
- **Bağ buzımı** – is. Bağ bozumu; son üzümleri toplayıp bitirme işi. (*Rom. spartul viei*).
- **Bag kötermek** - Bağ bozmak; son üzüm ve meyveleri toplamak.
- **Baba balasına bïr bag bagışlagan, / Balası babasına bïr salkım bermegen.** – Deyim. Baba çocuğuna bir bağ bağışlamış, / Çocuğu babasına bir salkım vermemiş.
- **Bagnı kara da, yüzüm bolsın, / Yüzüm cemege yüzüñ bolsın.** – Atas. Bağa bak da, üzüm olsun, / Üzüm yemeye yüzün olsun.

Rom. *s. 1. Vie, plantaţie de viţă. 2. Livadă.*

BAG[2] (**bağ**) is. → **Baw**.

"Peşmanlık köz yaşlarıman fikir bagı yeşermiy, / Akıl kemal bolmay tura, ezber sabak kâr etmiy." - (Server Turpçu - Köñül / Emel D.).

BAGA (**bağa**) is. Bağa; tarak, gözlük sapı vb. yapımında kullanılan işlenmiş kaplumbağa kabuğu.

Rom. *s. Baga.*

BAGAJ (**bagaj**) is. (Fr.>Rom.). Bagaj.

1. Yolcu yükü.

2. Taşıtlarda yolcu yüklerinin konulduğu yer.

Rom. *s. 1. Bagaj. 2. Portbagaj.*

BAGAN (**bağan**) is. Bağan; ölü doğmuş kuzu.

Rom. *s. Miel născut mort; avorton.*

BAGANA (**bağana**) is. Direk, sütun.

"Bugünkï künde din, milliyet fikrïnïñ din, tïl, tïlek namındakı üç mühim baganasından, esasından, bïrewïn teşkil eter." - (Necip H. Fazıl - Bïr Konferans).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan., Karaçay Malkar. - **bağana; Moğ**. - **bagana;**

Rom. *s. Stâlp, coloană.*

BAGAR-PÜTÜN (**bağar-pütün**) is. Bağrı-bütün; çekirdekleri lifli, tıkız bir yumru içinde, toplu bir halde bulunan bir kavun cinsi.

"Bïr örkende beş kawun, bagarpütün, / Canıknı canık söndïrïr, cagayık tütün." - (Boztorgay).

Rom. *s. O specie de pepene galben cu seminţele legate prin fibre, într-un cocoloş ovoidal.*

BAG-BAGÇA (**bağ-bağça**) is. → **Bagbakşa**.

BAG-BAKŞA (**bağ-baqşa**) is. Üzüm bağları ve bahçeler. Var. **bag-bagça, bag-bakşe.**

"Kökte uşkan kuşlarnıñ bülbülüsïñ, / Bag-bakşanıñ melewşe, zümbülüsïñ." - (Boztorgay).

Rom. *s. Nume colectiv : Vii şi livezi; totalitatea terenurilor cu plantaţii fructifere.*

BAG-BAKŞE (**bağ-baqşe**) is. → **Bag-bakşa.**

BAGCI (**bağcı**) is.Bağcı. Var. **bagşı, bawşı** ; üzüm bağının işleriyle uğraşan kimse.

Rom. *s. Podgorean, viticultor.*

BAGCILIK (**bağcılıq**) is. Bağcılık.

1. Bağ yetiştirme ve ürünlerini işleme işi.

2. Bağcının mesleği.

Rom. *s. 1. Viticultură. 2. Îndeletnicirea de viticultor.*

BAGÇA (**bağça**) is. → **Bakşe**.

BAGÇACI (**bağçacı**) is. → **Bakşuwan**.

BAGÇACILIK (**bağçacılıq**) is. → **Bakşuwancılık**.

BAGÇEVAN (**bağçevan**) is. → **Bakşuwan**.

BAGDADİY (**bağdadiy**) is. ve s. (Ar. bagdadi). Bağdadi; çıta üzerine sıva vurularak yapılan (tavan veya duvar).

Rom. *s. Bagdadie, tavan ori perete din şipci, muruit (ca la Bagdat).*

BAGDAŞ (**bağdaş**) is. (Türk.). Bağdaş; ayakları birbirine bağlayıp oturma biçimi. Var. **mandaş.**

- **Bagdaş kurmak** – Ayakları bağlayıp oturmak. (*Rom. - a şedea turceşte*).

Rom. *s. Şedere cu picioarele încrucişate sub corp.*

BAGDAŞMA, -UW (**bağdaşma, -uv**) is. Bağdaşma, uzlaşma, uyuşma.

Rom. s. Potrivire, acordare, înțelegere.

BAGDAŞMAK (bağdaşmaq) f. Bağdaşmak, uzlaşmak, uyuşmak.

"Başka bĭr türkolog, Fuat Köprülü, Nasrettin Hoca'nıñ yaşamına dair kıymetlĭ, dogrı bĭlgĭler ve belgeler ketĭrĭp İbrahim Hakkı Konyalı'nıñ fikirlerĭmen bagdaşa." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. v. A se acorda, a se înțelege, a se potrivi, a se împăca.

BAGDAŞMAZ (bağdaşmaz) s. Bağdaşmaz, uyuşmaz.

Rom. adj. Incompatibil, ireconciliabil.

BAGDAŞMAZLIK (bağdaşmazlıq) is. Bağdaşmazlık, uyuşmazlık.

Rom. s. Nepotrivire, incompatibilitate, dezacord.

BAGDAŞTIRMA, -UW (bağdaştırma, -uv) is. Bağdaştırma, uzlaştırma.

Rom. s. Conciliere, împăcare.

BAGDAŞTIRMAK f. Bağdaştırmak, uzlaştırmak.

Rom. v. A concilia, a împăca.

BAGDAŞTIRUWCI (bağdaştıruwcı) is. ve s. Bağdaştırıcı.

Rom. s. şi adj. Conciliator, împăciuitor.

BAGETA is. (Fr.>Rom., Türk.). Baget, ince kısa değnek.

Rom. s. Baghetă.

BAGFİİL (bağfiil) is. Gram. Bağ fiil, zarf fiil; fiillerin zarf olarak kullanılan şekilleri : **bara bara, kele kele; oynay oynay; cuwırıp, atlap.**

Rom. s. Gram. Gerunziu.

BAGIM (bağım) is. Bağım, tabiyet, bir şeyin veya bir kimsenin etkisi altında bulunma; bağımlılık.

Rom. s. Dependență, subordonare.

BAGIMLI (bağımlı) s. Bağımlı; başka bir şeye veya kimseye bağlı olan.

"Tatar baskakları bütün bo bagımlı milletlerden bergĭ alıp kete edĭler." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr ?)

Rom. adj. Dependent, legat de ...; subordonat.

BAGIMLILIK (bağımlılıq) is. Bağımlılık; bağımlı olma durumu.

Rom. s. Dependență.

BAGIMSIZ (bağımsız) s. Bağımsız.

1. Davranışlarını, tutumunu herhangi bir başka gücün etkisinde kalmadan, kendisi düzenleyebilen; özgür, hür.

"Dört bĭr yaktan türk topraklarına kĭrĭp türklüknĭ yok etmek ĭstegen duşmanlarnı ceñĭp bagımsız Türk Cumhuriyetĭn kurgan balaban önder Mustafa Kemal Atatürk'nĭñ soyundanmız." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

2. is. Herhangi bir partiye bağlı olmayan kimse.

Rom. 1. adj. Independent. 2. s. Persoană care nu este membru al vreunui partid politic.

BAGIMSIZLAŞMAK (bağımsızlaşmaq) f. Bağımsızlaşmak, bağımsız olmak.

Rom. v. A deveni independent.

BAGIMSIZLAŞTIRMAK (bağımsızlaştırmaq) f. Bağımsızlaştırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **bagımsızlaşmak.**

BAGIMSIZLIK (bağımsızlık) is. Bağımsızlık; istiklâl.

Rom. s. Independență.

BAGIR (bağır) is. → **Bawır**.

BAGIRMA, -UW (bağırma, -uv) is. → **Bakırma**.

BAGIRMAK (bağırmaq) ve türevleri f. → **Bakırmak** ve türevleri.

"Ayse, aydıñız arkadaşlar, bĭr daa bagırayık : Yaşasın Teşkilât ! Yaşasın teşkilâtçılar !" - (Müstecib H. Fazıl).

BAGIRSAK (bağırsaq) is. → **Barsak, Bawırsak.**

BAGIŞ (bağış) is. Bağış.

1. Bağışlamak işi.

2. Bağışlanan şey.

Rom. s. 1. Dăruire. 2. Dar, cadou; donație.

BAGIŞÇI (bağışçı) is. → **Bagışşı.**

BAGIŞIK (bağışıq) s. Bagışık.

1. Bir ödevi yerine getirmekten bağışlanmış; affedilmiş, muaf.

2. Tıp. Bağışık; bazı mikroplara karşı dirençli olan.

Rom. adj. 1. Scutit; iertat. 2. Med. Imun.

BAGIŞIKLIK (bağışıqlıq) is. Bağışıklık.

1. Bir mecburiyetten ayrı tutulmuş olma durumu.

2. Tıp. Mikroplara karşı dirençlilik.

Rom. s. 1. Scutire. 2. Med. Imunitate.

BAGIŞLAMA, -W (bağışlama, -v) is. Bağışlama.

1. Hediye etme.

2. İthaf.

3. Helâl etme.

4. Affetme.

5. (Tanrı tarafından) Koruma, himaye etme.

Rom. s. Acțiunea de **bagışlamak**. *1. Dăruire; donare. 2. Dedicare, închinare. 3. Cedare, dare. 4. Iertare. 5. Ocrotire.*

BAGIŞLAMAK (bağışlamaq) f. Bağışlamak.

1. Bir şeyi karşılık beklemeden birine vermek; hediye etmek.

"Ay kamışlar, kamışlar, / Kızlar nagış nagışlar. / Nagışlagan şewresĭn / Can dostına bagışlar." - (Boztorgay).

"Kĭm bo menĭm aytkanlarım etalsa, mına men oga pĭlânşe yerden bo kadar köy bagışlaycakman." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. İthaf etmek; saygı ifadesi olarak sunmak.

3. Helâl etmek, verilen bir şeyi karşısındakine gönül hoşluğuyla bırakmak.

4. Affetmek; ceza vermekten vazgeçmek.

"(Rüstem) Menĭm kabaatĭmnı bagışla, nenem. Bügünden son er ĭşlegenĭmnĭ paraga tüşünmeden yasaycakman, dedĭ." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

"Baş iymek ya tĭz şökmek yagına kelgenĭmĭzde, / Bagışla kusurımıznı, bo ĭstek bek az bĭzde." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - III. Mektup).

5. Deyimlerde "Tanrı ayırmasın, korusun " anlamında geçer.

- **Adıññĭ bagışlasañ -** Adını söylesen, adını lütfetsen.
- **Alla bağışlasın -** Tanrı korusun.

- **Bagışlamamak -** Karşısındakinin açıklarını kaçırmadan değerlendirmek ; affetmemek.
- **Canın bagışlamak -** Öldürmemek.

Rom. *v. 1. A dărui, a face cadou; a dona. 2. A dedica, a închina. 3. A ceda ceva cuiva, fără nici o reticenţă; a da cu plăcere. 4. A ierta, a scuza. 5. (Despre Dumnezeu) A revărsa graţia divină; a ocroti.*

BAGIŞLANMA, **-UW** (**bağışlanma**, **-uv**) is. Bağışlanma.

Rom. *s. Faptul de* **bagışlanmak.** *1. Dăruire. 2. Dedicare. 3. Cedare, dăruire. 4. İertare, scuzare.*

BAGIŞLANMAK (**bağışlanmaq**) f. Bağışlanmak, bağışlamak işi yapılmak.

1. Bağış olarak verilmek, hediye edilmek.

2. İthaf edilmek.

3. Helâl edilmek, helâl görülmek

"Kĭyew kapanacakka taban mecliste bolgan halk köñlĭnden kopkan paranı ortalıktakı cawlıkka taşlar, kart agası sayıp kĭyew cĭgĭtke berĭr ve cemaatçe bagışlanır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

4. Affedilmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bagışlamak.**

BAGIŞLATMA, **-UW** (**bağışlatma**, **-uv**) is. Bağışlatma.

Rom. *s. Acţiunea de* **bagışlatmak.**

BAGIŞLATMAK (**bağışlatmaq**) f. Bağışlatmak, bağışlamak işini yaptırmak.

- **Kuran bağışlatmak -** Hatmedilen Kuran'ı cemaatle beraber, bir hatim duası ile peygamberlerin, ölmüş din ve millet büyüklerinin, okuyanın, okutanın ve dinleyenlerinin geçmişlerinin ruhlarına bağışlatmak. "**Bara, pĭkarelerge pütün altınlarnı dagıta, ocalarga da köpten köp Kuran bagışlata." -** (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bagışlamak.**

BAGIŞLAWCI (**bağışlavcı**) is. ve s. Bağışlayıcı, bağışlayan.

Rom. *s. Agentul, autorul acţiunii verbului* **bagışlamak.** *1. Cel care dăruieşte; donator. 2. Cel care dedică. 3. Cel care dă. 4. İertătorul.*

BAGIŞŞI (**bağışşı**) is. Bağışçı; bağış yapan kimse. Var. **bagışçı.**

Rom. *s. Persoană care dăruieşte ceva, care face un cadou; donator.*

BAG-KUŞU (**bağ quşu**) is. Baykuş.

"Taw kuşu tawda, bag kuşu bagda yakışır." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

Türk Lehç. : Türkm. **bavkuş** = bağ kuşu, baykuş.

Rom. *s. Bufniţă.*

BAGLAÇ (**bağlaç**) is. Dilb. Bağlaç, rabıt; eş görevli kelimeleri veya yargıları birbirlerine bağlayan kelime türü. Örnekler : **man, men, ve, ya, ya da, ama. ...**

Türk Lehç. : Kırım. - **bağlayıcı, münasebetçi;** Nog.- **tĭrkevĭş**, Karaç. Malkar.- **baylav**, Kumık.- **baylavuç,** Kazan - **tĭrkegĭç,** Başkurt.- **tĭrkevĭs,** Kazak. - **calgavlıq,** Kırgız.- **baylamta,** Altay. - **kolbooçı**, Hakas. - **palgantı**, Tuva. - **evilel**, Şor. - **paglaş,** Gagavuz. - **baalayıcı**, Azer. - **bağlayıcı**, Türkm. - **baaglayıcı**, Özbek. - **bóglóvçi**, Uygur.- **bağliğuçi**. - (Emine G. Naskali - Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu).

Rom. *s. Gram. Conjuncţie.*

BAGLAÇLI (**bağlaçlı**) s. Bağlaçlı, bağlacı olan.

Rom. *adj. Cu conjuncţie.*

BAGLAMA, -W (**bağlama, -v**) is. Bağlama.

1. Bağlamak işi. Var. **baylama, -w.**

2. Üç çift telli saz çeşidi.

3. Yapılarda tavan kirişi. Eşanl. **tartma.**

4. (Kırımtat.) Ed., Müz. Nakarat.

Rom. *s. 1. Acţiunea de* **baglamak.** *Legare, ataşare. 2. Muz. Un tip de saz, instrument muzical oriental, cu trei perechi de coarde. 3. Grindei, grindă. 4. (Lit., Muz.) Refren.*

BAGLAMACI (**bağlamacı**) is. Bağlamacı; bağlama yapan, satan veya çalan kimse. Eşanl. **sazcı.**

Rom. *s. Persoană care construieşte, vinde sau cântă la instrumentul muzical* **baglama.**

BAGLAMAK (**bağlamaq**) f. → **Baylamak**.

"Kapılarda marama, / Kara közlĭm, cılama. / Men bo yerlĭ tuwulman, / Maga göñĭl baglama." - (Boztorgay).

- **El baglamak –** Saygı için ellerini göbeğin üstünde kavuşturup durmak.

BAGLANIŞ (**bağlanış**) is. → **Baylanış**.

BAGLANMA, **-UW** (**bağlanma**, **-uv**) is. → **Baylanma**.

BAGLANMAK (**bağlanmaq**) f. → **Baylanmak**.

BAGLANTI (**bağlantı**) is. (Türk.). Bağlantı, ilişki, bağ, bağlamak işi. Eşanl. **baw.**

1. İlişki.

"Bo adetnĭñ halkımız arasında yaşawı bĭzlernĭñ geşmĭşĭmĭzmen baglantımıznı kesmegenĭmĭznĭ ispat eter." -Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

2. Bağ; ilişkiyi sağlayan şey.

Rom. *s. 1. Legătură, relaţie, conexiune, raport. 2. Element de legătură.*

BAGLANTILI (**bağlantılı**) s. Bağlantılı.

Rom. *adj. Aflat în relaţie, legat.*

BAGLANTISIZ (**bağlantısız**) s. Bağlantısız.

Rom. *adj. Neaflat în relaţie, nelegat; neangajat.*

BAGLANTISIZLIK (**bağlantısızlıq**) is. Bağlantısızlık.

Rom. *s. Stare de neangajare*

BAGLATMA, **-UW** (**bağlatma**, **-uw**) is. → **Baylatma**.

BAGLATMAK (**bağlatmaq**) f. Bağlatmak. Var. **baylatmak**.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **baglamak.**

BAGLI (**bağlı**) s. Bağlı. Var. **baylı.**

1. Bir bağ ile tutturulmuş, hareketleri kısıtlanmış olan.

"Niçĭn Yeşĭl Curtka erte cetmiymĭz? / Baglı degil ayagımız kolımız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Gerçekleşmesi bir şartı gerektiren.

3. mec. (Bir kimseye, bir şeye) Tutkun, sadık.

4. Bir şeyin hükmü, tesiri altında.

Rom. *adj. 1. Legat, fixat. 2. Dependent de ... 3. fig. Ataşat, devotat. 4. Subordonat.*

BAGLIK (**bağlıq**) is. ve s. Bağlık; üzüm bağları çok olan (yer).

"Yüzüm teregī otırtılgan yerlerge baglık derler. ... Bo baglıklarnıñ şarapları tış memleketlerde bīle tanılgandır." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. şi adj. s. Podgorie; adj. De podgorie.

BAGLILIK (bağlılıq) is. Bağlılık. Var. **baylılık**.

1. Bağlı olma durumu.

2. mec. Birine karşı sevgi, saygı, yakınlık duyma; sadakat.

Rom. 1. Stare de dependență. 2. fig. Atașament, devotament, fidelitate.

BAGNAZ (bağnaz) s. Bağnaz, mutaassıp; bir düşünceye aşırı şekilde bağlanıp başka görüşleri kabul etmeyen.

Rom. adj. Fanatic.

BAGNAZLIK (bağnazlıq) is. Bağnazlık.

Rom. s. Fanatism.

BAGRIŞMA, -UW (bağrışma, -uw) is. → **Bakırşma**.

BAGRIŞMAK (bağrışmaq) f. → **Bakırşmak**.

"Bo sırada ötekī masada zar atkanlar bagrışırlar, gürülttī eterler." - (Müstecib H. Fazıl – Bayram Şenlīgī).

BAGSIZ (bağsız) s. 1. Üzüm bağı olmayan.

2. Bağsız, bağlı olmayan. Var. **bawsız.**

Rom. adj. 1. Fără vie. 2. Fără legătură, fără relație.

BAGŞI (bağşı) is. Bağcı. Var. **bagcı, bawşı.**

"Kuş terekke kongan : Bagşı baba, han ulı ne īşliy ? dep soray. Bagşı da : Yuklay, dep cewap bere." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Viticultor, podgorean.

BAGUW (bağuw) is. ve f. → **Bakma, Bakmak.**

BAGUWCI (bağuwcı) is. Bakıcı. Var. **bakıcı.**

1. Bakmak, beklemek işiyle görevli; bekçi, koruyucu, çoban vb.

2. Falcı.

Rom. s. 1. Paznic, păzitor. 2. Ghicitor, prezicător.

BAHANE is. (Fars. bahane). Bahane, sözde sebep, uydurma sebep.

"Tare, konuşulganlardan hiç hazzetmiy, araga başka laf sokmak üşün hep bahane aray" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Bahane aramak -** Bir işi yapmamak için sebep aramak.
- **Bahane etmek -** Herhangi bir şeyi sebep olarak göstermek.
- **Bahane tapmak -** Bir işi yapmamak için sözde sebep göstermek.

Rom. s. Pretext, scuză.

BAHAR[1] is. (Fars. bahar). Bahar. Var. **baár.** Eşanl. **ilkyaz.**

1. Bahar mevsimi.

"Awalarda kaz uşar, / Men aytayım, özīñ yaz. / İşte keldī bahar, yaz, / Aza, nawrezīm mibarek." - (Boztorgay).

2. mec. Gençlik çağı.

3. mec.Yenilenme ve gelişme dönemi.

"Men oñgan kün bekliymen milletke, saygılarman / Bīr oñgan kün, kalbīmde oñgan bahar besliymen." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Bahar celīne kelīnīm, / Küz celīne kızım şıksın." -** Deyim. Bahar rüzgârına gelinim, güz rüzgârına kızım.
- **Bahar kelse ot bürlenīr, pursat tüşse halk türlenīr. -** Atas. Bahar gelince ot yeşerir, fırsat düşünce halk bir başka olur.

Rom. s. 1. Primăvară, anotimpul primăverii. 2. fig. Anii tinereții. 3. fig. Perioadă de reînnoire și dezvoltare.

BAHAR[2] is. (Ar. bahar). Bahar; karabiber, karanfil, tarçın zencefil gibi, yemek ve yiyeceklere hoş tat ve koku veren madde.

Rom. s. Condiment, ingredient, mirodenie.

BAHARAT is. (Ar. baharat). Baharat; karabiber, karanfil, tarçın, zencefil gibi maddelerin toplu adı.

Rom. s. pl. Condimente, ingrediente, mirodenii.

BAHARATÇI is. → **Baharatşı**.

BAHARATÇILIK (baharatçılıq) is. → **Baharatşılık**.

BAHARATLI s. Baharatlı.

Rom. adj. Condimentat.

BAHARATŞI is. Baharat satıcısı.

Rom. s. Vânzător de condimente; băcan.

BAHARATŞILIK (baharatşılıq) is. Baharat satıcılığı.

Rom. s. Ocupația de băcan.

BAHARİSTAN s. (Fars. bahar+-stan). 1. Bahar zamanı.

2. mec Her tarafı yeşillik, havası güzel, bahar mevsiminde bulunan yer.

Rom. is. 1. Anotimpul primăverii. 2. mec. Țara primăverii; colț al naturii aflat în primăvară.

BAHARLI s. Baharlı, içinde baharat bulunan.

Rom. adj. Condimentat.

BAHÇA is. → **Bakşe**.

"Ondan (Kırım'dan) ülgü alır baglar, bahçalar." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Yüzellī hektar bagı bahçası bar dep kartlarnıñ konuşkanlarından eşītetaan edīm." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

BAHÇACI is. → **Bakşuwan**.

"Bostanlar köpten bızıldı. Şīmdī bahçacılar küz zarzavatların toplaylar." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

BAHÇACILIK (bahçacılıq) is. → **Bakşecılīk**.

"Babam maga zarzawatlarnıñ katīp karalganın üyrete. Onıñ bag ve bahçacılık hakkında yazgan bīr kitabı bar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma kitabı III).

BAHÇALI s. → **Bakşelī**.

BAHÇALIK (bahçalıq) is. ve s. → **Bakşelīk**.

"Bahçalıktan geşkende cemīşlernī körīp awızınıñ suwı akkan ama, salkınlaşmak üşün bīle tereklerge yaklaşalmagan." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

BAHÇASIZ s. → **Bakşesīz**.

BAHÇE ve türevleri is. → **Bakşe** ve türevleri.

"Beş odalı üyümüz bar edī. Aldı artı bahçe edī. Cemīş tereklerīñ türlüsī bar edī." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

BAHÇESARAY öz. is. → **Bakşesaray**.

BAHÇIVAN is. → **Bakşuwan**.

BAHÇIVANLIK (**bahçıvanlıq**) is. → **Bakşuwanlık**.

BAHİS is. (Ar. bahs). Bahis, konu, konuşulan şey.

- **Bahsĭ geşmek -** Bir konu üzerinde konuşulmuş olmak; sözü edilmek.

Rom. s. Temă, subiect.

BAHNAME is. (Ar. bah "şehvet"+Fars. name). Bahname; pornografik yazı, kitap.

Rom. s. Scriere pornografică.

BAHRİ s. (Ar. bahri). Bahrî.

1. Denizle ilgili.

2. öz. is. Kişi adı : **Bahri (Bari)** (e.); **Bahriye (Bariye)** (k.).

Rom. .1. adj. Marin; maritim. 2. s. propr. Nume de persoană : **Bahri (Bari)** *(b.);* **Bahriye (Bariye)** *(f.).*

BAHRİYE is. (Ar. bahriyye). Bahriye, bir devletin deniz güçlerinin ve kuruluşlarının bütünü.

Rom. s. Marină.

BAHRİYELĬ is. Bahriyelĭ, deniz gücü askeri.

Rom. s. Marinar, militar de marină.

BAHSETĬLMEK f. Bir konu üzerinde söz edilmek, konuşulmak.

> **"Geçenlerde bunday bĭr otırışta halkımıznıñ şĭmdĭkĭ acınıklı halĭnden bahsetĭldĭ." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. v. Forma pasivă de la **bahsetmek***.*

BAHSETME, -ÜW is. Bahsetme.

Rom. s. Acţiunea de **bahsetmek***. Povestire, relatare; pomenire, menţionare.*

BAHSETMEK f. Bir konu üzerinde söz etmek, konuşmak.

> **"...Kırım'da, Gözleve kasabasına yakın Tarhan köyündekĭ üyümüzden, bakşamızdan bahsetecek edĭm." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. v. A povesti, a relata; a pomeni.

BAHŞA is. → **Bakşe**.

> **"Alekĭm selâm hoş keldĭñ, sen ekensĭñ, alay, / Bahşalarda aşılgan gül ekensĭñ, alay." -** (Boztorgay).

BAHŞE is. → **Bakşe**.

BAHŞETME, -ÜW is. Bahşetme; bağışlama, sunma.

Rom. s. 1. Dăruire. 2. Oferire, dare.

BAHŞETMEK f. (Fars. bahş "bağış"+T. etmek). Bahşetmek; bağışlamak, sunmak.

Rom. v. 1. A dărui. 2. A oferi, a da.

BAHŞĬŞ is. (Fars. bahşiş). Var. **bakşış.**

1. Bahşis; bir hizmet için hak olandan ayrı, fazladan verilen para.

2. Bağış, teberru; karşılık beklemeden verilen şey.

> **"Üç beşĭbĭrlĭk on beş biñ frank, on beş taa otuz biñ. Anyakta sogumı, kahvesĭ, şekerĭ de beş biñ frank, áná boldı otuzbeş biñ. Sora taa bahşĭş te bardır taa, kuda kudagıyga ?" -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bahşĭş atnıñ tĭşĭne karalmaz. –** Atas. Bağış atın dişine bakılmaz.

Rom. s. 1. Bacşiş; ciubuc. 2. Dar, cadou.

BAHT is. (Fars. baht). Baht. Var. **bakt.**

1. Kader, takdir; ilâhi iradenin insan ve toplumun hayatına çizdiği düşünülen yol.

> **"Ruhı bugün curtnıñ öksĭz bahtına cılasa da, / Yarın kurtulganın tuyup bĭzmen bĭrge şadlansın." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Çelebi Cihan).

2. Kısmet, şans, talih, mutluluk.

> **"Senĭñ kaşıñ' karası / Menĭm bahtım yar. / Bĭr körgende candım da küydĭm, / İrĭdĭm de aktım, yar." -** (Boztorgay).

> **"Arkadaşlar, gayret, gayret! Tez açılsın bahtımız. / Yaşaw hakkı coytılmasın, öksĭz, yoksıl milletĭñ" –** (Mehmet Niyazi – Sagış).

> **"Bo zarlarman bahtların denegenler de bolır. Bĭzge de du-şeşlerden bĭrkaş kuruş tüşer."–** (Müstecib H. Fazıl – Bayram Şenlĭgĭ).

- **Baht ĭşĭ -** Talihe kalmış iş.
- **Bahtı aşık** – Bahtı açık, talihli.
- **Bahtı bar –** Bahtı var; bahtlı, talihli. **"Sarımsaknıñ sabagı, sogannıñ zarı, / Asretĭne kawuşır bahtı barı." -** (Boztorgay).
- **Bahtı baylı -** Bahtı bağlı. a) Talihi kapalı. b) (Kız için) Talibi çıkmamış.
- **Bahtı kara** – Bahtı kara, talihsiz.
- **Baktı tırtaygan -** Bahtı küsmüş.
- **Bahtım özĭme, ogırsızlık şaytanga ! -** Deyim. Bahtım kendime, uğursuzluk şeytana. (Şansını deneyenlerin oyuna başlarken söyledikleri söz).
- **Bahtına -** Deyim. Kısmetine; şansına.
- **Şaytanıñız bol, bahtıñız kısır bolsın ! -** Deyim. Kumar oynayanlara takılmak için söylenen söz.
- **Ya takt, ya bakt ! -** Deyim. Ya taht, ya baht. (Sezar'ın : "Alea jacta est!" sözünün bir eşdeğeri).
- **Atman apakay, cĭgĭtnĭñ bahtına. –** Atas. At ile avrat yiğidin bahtına.

Rom. s. 1. Destin, soartă, ursită. 2. Noroc, destin (favorabil), baftă.

BAHTİYAR s. (Fars. baht-yar). Bahtiyar, bahtlı, talihli, mutlu, mesut.

> **"Seyitcan bek süygen arkadaşları arasında özĭn bahtiyar bĭlĭp, kuwanşına kuş cetmiy, onlarman toya toya oynamakta devam ettĭ." -** (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. adj. Fericit.

BAHTİYARLIK (**bahtiyarlıq**) is. Bahtiyarlık, mutluluk.

> **"Babası balasınıñ bahtiyarlıgın körĭp kuwana." -** (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Fericire.

BAHTLI s. Bahtlı; bahtı iyi olan. Var. **baktlı.**

> **"Alayımız da bahtlı bolsak, kĭm kazanacak, kĭm coytacak ?" -** (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Kara bahtlı -** Bahtsız, mutsuz.

Rom. adj. 1. Fericit. 2. Norocos.

BAHTLILIK (**bahtlılıq**) is. Bahtlılık.

Rom. s. Starea de a fi fericit sau norocos.

BAHTSIZ s. Bahtsız; bahtı kötü olan. Var. **baktsız.**

1. Mutsuz.

“Kız bala degen bahtsız kul, öksīzden beter, / Baba curtın terk etīp, cılay keter.” - (Boztorgay).

2. Talihsiz, şansı olmayan.

“Allah’ın bahtsız kulı bolıp tuwganmız da.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *adj. 1. Nefericit, nenorocit. 2. Nenorocos, ghinionist.*

BAHTSIZLIK (bahtsızlıq) is. Bahtsızlık, talihsizlik.

Rom. *s. 1. Nefericire. 2. Nenoroc, ghinion.*

BAHUSUS zf. (Fars. ba “ile”+Ar. husus). Bahusus; özellikle, üstelik.

“Nimet ‘Bar ama, körīnmiy’ demesī üzerīne, etrafındakılarıñ, bahusus tátásīn şakıldap külmesī onıñ sīnīrīne kettī.” - (Necip H. Fazıl - Nimet’nīñ Bayramı).

Rom. *adv. Mai ales, mai cu seamă.*

BAK (baq) is. (Fars. bag). 1. Üzüm bağı; bağ. Var. **bag, baw.**

“Ormannıktır yaylalarıñ, / Bak man kaplı bayırlarıñ. / Hatırımda yüzüm toplap / Şıñnay cürgen caş kızlarıñ.” - (Ekrem Menlibay - Hatırımda).

“Baktan şıgargan şarapnı sade özī īşīp pītīre.” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Meyve bahçesi.

- **Bak-Kuyusı -** Dobruca’nın güney-batısındaki Floriile köyünün Tatarca adı.
- **Cayaw-Bak -** Mecidiye kasabasının kuzey batısındaki Țibrinu köyünün Tatarca adı.
- **Bak duwa tuwıl, şapa īster. -** Atas. Bağ dua değil, çapa ister.

Rom. *s. 1. Vie; plantație de viță. 2. Livadă.*

BAKA (baqa) is. Zool. Kurbağa.

“Zorman ölgen bakaday, kalgansın katıp / Senīñ babañ keşīne toban satıp.” - (Boztorgay).

“Üyle awgan, ekīndīge yakın; dere boyında bakalarman eglenmege yanaşkan bīrkaş kīşkene şompoynı başka yaka kuwaladılar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

- **At bakası -** Yeşil, su kurbağası. (Lat. Rana esculenta) -
- **Bıcır baka -** Sırtı pis kokulu sıvı dolu kabarcıklarla kaplı kurbağa cinsi. (Lat. Bufo). (*Rom. - broască râioasă*).
- **Kaplımbaka -** Kaplumbağa. (Lat. Testudo).). *(Rom. - broască țestoasă*).
- **Köl (saz) bakası -** Göl kurbağası.
- **Sıyır bakası -** Boğa kurbağası. (Lat. Rana catesbeiana)
- **Şokmar-baş baka** - İribaş. (*Rom. mormoloc*).
- **Şöl bakası -** Çayır kurbağası (Lat. Rana temporaria).
- **Terek bakası -** Ağaç kurbağası (Lat. Hyla arborea). (*Rom. - broatec*).
- **Martta baka siymesīn, Abīrlīde bīr tamsın.** – Atas. Martta kurbağa işemesin, Nisanda bir damlasın. (Ekinler için Nisan yağmuru şart).
- **Köl bolgan yerde baka da bolır.** – Atas. Göl olan yerde kurbağa da olur.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan. - **baqa;** Moğ. - **baha, bah;** Mac. - **beka;**

Rom. *s. Zool. Broască.*

BA-KA-KA (ba-qa-qa) ünl. Kurbağa sesini ifade eden yansıma söz.

Rom. *interj. Oac oac. Onomatopee care imită strigătul broaştelor.*

BAKALAMA, -W (baqalama, -w) 1. is. Emekleme, eller ve dizler üzerinde yürüme.

2. Kurbağalama, yüzme şekli.

Rom. *s. 1. Umblare de-a buşilea. 2. Înot în stil bras.*

BAKALAMAK (baqalamaq) f. Emeklemek, dizler ve eller üzerinde yürümek; dört ayak yürümek.

“Atlap tüştüm beşīkten, / Bakalap kīrdīm eşīkten.” - (Boztorgay).

“Bīr kız üşün aydı dörtayaklan, hocakam ! Aklamın kapısınaşı bakalaganıñnı köriyīm.” - (Altay Kerim - Biruința Kurabiyelerī).

Rom. *v. A umbla de-a buşilea, a umbla în patru labe, a înainta pe brânci.*

BAKALATMAK (baqalatmaq) f. Emekletmek; eller ve dizler üzerinde yürütmek.

Rom. *v. fact. A pune să umble de-a buşilea.*

BAKALAUREAT (bakalaureat) is. (Fr.>Rom.Türk). Bakalorya; lise bitirme sınavı.

Rom. *s. Bacalaureat.*

BAKAN (baqan, bakan) is. Bakan; hükûmet üyesi olarak devletin yönetiminde görev alan kimse.

“Romanya’nıñ tış īşlerī bakanı ... cönetīmīnde, Orta Asya cumhuriyetlerīne yasalgan resmi ziyaretke katılıp, caşlıgımdan bertlī merak etkenīm toprak ve tuwganlarımıznı kucaklamak maga da kısmet ettī.” - (Tahsin Cemil - Tuwganlarımızdan Selâm / Karad. gazet. 18 / 1992).

Rom. *. Ministru.*

BAKANLIK (baqanlıq, bakanlık) is. Bakanlık.

1. Bakan olma durumu; bakanın görevi.

2. Bakanın yönetimindeki devlet kuruluşları; bu kuruluşların bulunduğu yer.

Rom. *s. 1. Post de ministru. 2. Minister.*

BAKA-YAPRAK (baqa-yapraq) is. Bot. Bağa yaprağı; yaprakları irinli yaraları çabuk iyileştiren bir bitki. (Lat. Plantago).

Türk Lehç. : Kırım. - **baqa-yapraq;**

Rom. *s. Bot. Pătlăgină.*

BAKA –YATAK (baqa-yataq) is. Bot. Su mercimeği. (Lat. Lemna gibba).

Türk Lehç. : Kırım. – **baqayataq.**

Rom. *s. Bot. Lintiță.*

BAKÇA (baqça) is. → **Bakşe**.

“Gül bakçaga barıp gül aşlayık, / lakırdını taşlap çınga başlayık.” - (Müstecib Ülküsal - Kırım Türk Tatarları).

BAKI (baqı) is. (Ar. fakih). Fakih; İslâm hukukçusu.

- **Kara-bakı -** Kara fakih; Kubadin’in güneyindeki Negreşti köyünün Tatarca adı.
- **Osman-bakı -** Osman-fakih; Orta Dobruca’daki Bărăganu köyünün Tatarca adı.

Rom. *s. Înv. Jurist musulman.*

BAKICI (baqıcı) is. Bakıcı. Var. **baguwcı.**

1. Hastaya bakmak işiyle görevlendirilen kimse.

2. Falcı, fal bakan.

Rom. s. 1. İnfirmier, -ă. 2. Ghicitor, prezicător.

BAKICILIK (**baqıcılıq**) is. Bakıcılık.

1. Bakmak işi.

2. Falcılık.

Rom. s. 1. Funcția de infirmier. 2. Ghicit, îndeletnicirea de prezicător.

BAKILDAMAK (**baqıldamaq**) f. Kurbağa kendine has sesler çıkarmak : **baka bakıldamak**.

Rom. v. A orăcăi.

BAKILMA, **-UW** (**baqılma, -uw**) is. Bakılma.

Rom. Acțiunea de **bakılmak**.

BAKILMAK (**baqılmaq**) f. Bakılmak; bakmak işine konu olmak veya bakmak işi yapılmak.

- **"Bakşĭş atnıñ tĭşĭne bakılmaz."** - Atas. Bahşiş atın dişine bakılmaz.

Rom. v. Forma pasivă de la **bakmak**.

BAKIM (**baqım**) is. Bakım. Eşanl. **karaw.**

1. Bir şeyin iyi durumda kalması ve gelişmesi için verilen emek.

2. Görüş açısı, bakış; yaklaşım.

Rom. 1. Îngrijire, supraveghere. 2. Punct de vedere; fel de abordare a unei chestiuni.

BAKIMCI (**baqımcı**) is. Bakımcı.

Rom. s. Îngrijitor.

BAKIMLI (**baqımlı**) s. Bakımlı. Eşanl. **karawlı**.

Rom. adj. Îngrijit.

BAKIMSIZ (**baqımsız**) s. Bakımsız. Eşanl. **karawsız.**

Rom. adj. Neîngrijit, lăsat în paragină.

BAKIMSIZLIK (**baqımsızlıq**) is. Bakımsızlık.

Rom. Lipsă de îngrijire, mizerie.

BAKINMA, **-UW** (**baqınma**, **-uw**) is. Bakınma.

Rom. v. Acțiunea de **bakınmak**.

BAKINMAK (**baqınmaq**) f. Bakınmak.

1. Çevreye göz gezdirmek. Eşanl. **elen elen etmek.**

2. (Aynada) Kendi üstüne başına bakmak.

"Kuşak küpe tagındım, / Küzgü alıp bakındım. / Yareme söz aytmaga / Anayımdan sakındım." - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A privi, a se uita (în jur). 2. A se privi în oglindă.

BAKIR (**baqır**) is. Bakır.

1. Kim. Bakır elementi; bakır metali. Atom sayısı 29, sembolü latince adı cuprum'dan **Cu.**

2. Bakırdan yapılmış kap.

"Salkın çeşme suwuna / Bakırımnı daldırdım. / Süygülümnĭ körgende / Akılımnı aldırdım." - (Boztorgay).

"Bakırnıñ kıymetĭn şölmek bĭldĭrĭr." - (Boztorgay).

3. s. Bakırdan yapılmış. **Bakır sĭnĭ. –** Bakır sini.

"Başıñ bakır kazanday, murnuñ bittiy. / Ne allegĭm bolasĭn, kuturgan ittiy?" - (Boztorgay).

- **Tamtakır kuru bakır** – Bomboş.
- **Cer temĭr, kök bakır** – Deyim. a) Bir yer hakkında, "Kupkuru ve çok sıcak" anlamında. b) mec. Hiçbir yardım ve umut olmadığı zaman söylenen söz.
- **Falan cerde altın bar, barsañ bakır da cok. –** Deyim. Falan yerde altın varmış, gidip görsen, bakır bile yok.
- **Altın adıñ' bakır etme.** - Atas. Altından adını bakır etme.
- **Bakırnıñ kıymetĭn şölmek bĭldĭrĭr.** - Atas. Bakırın kıymetini çömlek bildirir.
- **Kalaylı bakır küp tutmaz.** – Atas. Kalaylı bakır küf tutmaz.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan. - **baqır;** Karaçay Malkar. - **bağır;**

Rom. s. 1. Chim. Cupru, aramă. 2. Vas de aramă. 3. adj. De aramă.

BAKIRAYMA, -UW (**baqırayma, -uw**) is. (Gözler için) İri iri açılma, belerme.

Rom. s. Acțiunea de **bakıraymak**.

BAKIRAYMAK (**baqıraymaq**) f. (Gözler için) Belermek, iri iri açılmak, fal taşı gibi açılmak.

Rom. v. A se holba.

BAKIRAYTMAK (**baqıraytmaq**) f. (Gözleri) İri iri açmak, belertmek; fal taşı gibi açmak. Var. **bakraytmak.**

"Bazısı arkasın siypalay, bazısı elleşe, bazısı bĭr Şorabatır'ga karaganday etĭp közlerĭn bakraytıp tura." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A holba.

BAKIRBAŞ CILAN (**baqırbaş cılan**) is. Zool. Kör yılan (Lat. Typhlops vermicularis).

Türk Lehç. : Kırım. – **baqırbaş yılan;**

Rom. s. Zool. Ceciliz; șarpe orb.

BAKIRCI (**baqırcı**) is. Bakırcı; bakır işleyen, bakırdan eşya yapan, bakırdan yapılmış şeyler satan.

Rom. s. Arămar.

BAKIRCILIK (**baqırcılıq**) is. Bakırcılık.

1. Bakırcının işi, mesleği.

2. Bakır eşya yapımı.

Rom. s. Arămărie. 1. Meseria de arămar. 2. Fabricația de obiecte din aramă.

BAKIRIK (**baqırıq**) is. Bağırış, bağırtı, bağırma sesi.

Rom. s. Strigăt.

BAKIRILMAK (**baqırılmaq**) f. Bağırılmak.

Rom. v. A se striga.

BAKIRIŞ (**baqırış**) is. Bağırış.

Rom. s. Strigăt.

BAKIRKAWUN (**baqırqawun**) is. Bot. Kabuğu dilimli, sarıya çalan koyu yeşil, tıkız bir kavun cinsi.

"Zekerya akaynıñ bostanında bĭrtakım bakır kawunları kördĭm, yalancı kĭşĭge kabaktay, kabaktay." - (Tahsin İbrahim – Kabak).

Rom. s. Bot. Nume al unei specii de pepene-galben, de culoare arămie (verde-gălbuie).

BAKIRKLAMAK (**baqırqlamaq**) f. Çığlıklar atmak, yüksek sesle arka arkaya bağırmak.

“Padışam, tez bĭzge cabuw ber, bek toñamız ! dep bakırklamaga başlaylar.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A vocifera, a țipa.

BAKIRLAMAK (baqırlamaq) f. Bakırla kaplamak.

Rom. v. A arămi.

BAKIRLAŞMA, -UW (baqırlaşma, -uw) is. Bakırlaşma; bakır rengini alma.

Rom. s. Faptul de **bakırlaşmak**.

BAKIRLAŞMAK (baqırlaşmaq) f. Bakırlaşmak; bakır rengini almak.

Rom. v. A deveni arămiu.

BAKIRLI (baqırlı) s. Bakırlı; bakırı olan, bakır bulunan.

Rom. adj. Cu aramă.

BAKIRMA, -UW (baqırma, -uw) is. Bağırma.

Rom. s. Acțiunea de **bakırmak**.

BAKIRMAK (baqırmaq) f. Bağırmak. Var. **bagırmak**.

1. (İnsan) Yüksek ve gür ses çıkarmak, yüksek sesle konuşmak.

“Bo ĭşke karap oturgan halk bĭr awuzdan bakırıp onlarnı alkışlaganda cer kök tĭtregen” - (Boztorgay).

“Hepsĭ bĭrden ayakka turıp, bĭr agızdan bagırıp : Yaşasın teşkilât ! Yaşasın teşkilâtçılar !”– (Müstecib H. Fazıl – Bayram Şenlĭgĭ).

2. Birine seslenmek.

“Kurtmolla : ...(Kapı betke karap bakırır) Olâ..., Kencalĭ, Hasan!”... / Kencalĭ (cuwırıp kĭrer) : Maga bakırgan edĭn mĭ şo babay ?” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

3. Yüksek sesle azarlamak.

4. (Hayvanlar) Kendilerine mahsus sesleri çıkarmak.

“Kozılı koy bakırar, / Kozışıgın şakırar.” - (Boztorgay).

“Bakşalarda bakırır ebabil kuş, / Men merdĭwen bolayım, sen sark ta tüş.” - (Boztorgay).

5. mec. (Bir şey) Kendini belli etmek, göz önünde bulunmak. **Kalemĭñ karaysıñ. Kalem anyerde bakırıp tura da.**

- **Bakırıp şakırmak** - Öfkeyle bağırmak; gürültü etmek. **“Esrĭklĭk lecası çıktı ya, yani kĭm sokaklarda esrĭp, bakırsa çagırsa, amenda berecek.” -** (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlĭgĭ).
- **Ölĭsĭ bakırmak** - Ölmüş bir kimseyi, hayatta iken çok isyan ettirmiş, hoş olmayan bir durum karşısında bulunulmak.
- **Yüzüne bakırmak -** Saygısızca sözler söylemek.
- **Bakırsam dawuş cetecek, şabdırsam tayak. –** Deyim. Bağırınca sesin ulaşacak, fırlatınca sopan. (Bir yerin yakınlığını anlatılır).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. **- baqırmaq, -uv** ; Kazan. **- baqıru; Moğ. - barkirah, bahirah**;

Rom. v. 1.-5. A striga. 2. A chema. 3. A se răsti. 5. fig. A se afla sub ochii (cuiva), la vedere.

BAKIRŞMA, -UW (baqırşma, -uw) is. Bağrışma.

“Bu arada dawul toktar. Tışarıda bakırşuw, gürültĭ, sögĭnşme.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. 1. Acțiunea de **bakırşmak***; strigări, strigăte. 2. Altercație.*

BAKIRŞMAK (baqırşmaq) f. Bagrışmak; birlikte veya karşılıklı bağırmak. Var. **bagrışmak.**

“Bu sırada ötekĭ masada zar atkanlar bagrışırlar, gürültĭ eterler.” - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

“Telegraf tellerĭne toplaşkan köpten köp karılgaşlar bakırşalar.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. v. Forma coactivă sau de reciprocitate de la **bakırmak**.

BAKIRTAŞ (baqırtaş) s. Miner. Bakır taşı, malakit.

Türk Lehç. : Kırım. - **bakırtaş**;

Rom. s. Miner. Malahit.

BAKIRTMA, -UW (baqırtma, -uw) is. Bağırtma.

Rom. s. Acțiunea de **bakırtmak**.

BAKIRTMAK (baqırtmaq) f. Bağırtmak.

“Ezan okınganda eşkĭ bakırtkanlar, halk bayramtaşta ekende dawul çalganlar ...” - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. . Forma factitivă de la **bakırmak**.

BAKIŞ (baqış) is. Bakış; bakmak işi veya biçimi. Eşanl. **karaw.**

“Senĭñ bĭr bakışıñ, maga ne kadar kuvanç ketĭrgenĭn bĭlseñ !” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

“Tayakka ak bez baylagan, elçĭ kelĭr karşıdan, / Magrur bakış man bĭr ölçer onı Bayazit Sultan.” - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - III. Mektup).

- **Bakış açısı -** Bir konuyu belirli bir yönden inceleme.

Rom. s. 1. Privire, uitătură. 2. Fel de a privi; punct de vedere.

BAKIŞIK (baqışıq) s. (Türk). Bakışık, simetrik.

Rom. adj. Simetric.

BAKIŞIKLIK (baqışıqlıq) is. Mat. Bakışıklık.

Rom. s. Mat. Simetrie.

BAKIŞIKSIZ (baqışıqsız) s. Bakışıksız, asimetrik

Rom. adj. Asimetric.

BAKIŞIM (baqışım) is. (Türk). Bakışım, simetri.

Rom. s. Simetrie.

BAKIŞIMLI (baqışımlı) s. Bakışımlı, simetrik.

Rom. adj. Simetric.

BAKIŞIMSIZ (baqışımsız) s. Bakışımsız, asimetrik.

Rom. adj. Asimetric.

BAKIŞIMSIZLIK (baqışımsızlıq) is. Bakışımsızlık, asimetri.

Rom. is. Asimetrie.

BAKIŞMA, -UW (baqışma, -uw) is. Bakışma. Eşanl. **karaşma**.

Rom. s. Acțiunea de **bakışmak**.

BAKIŞMAK (baqışmaq) f. Bakışmak. Eşanl. **karaşmak**.

1. Birbirime bakmak.

2. Kaçamak veya gizlice birbirine bakmak.

“(Oca Totım) kĭrgen wakıt hepĭmĭz korkar, tĭtrer, ağzımıznı açar, közĭmĭznĭn kenarından kılıy kılıy bakışırdık.” - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. v. 1. A se privi. 2. A face un schimb de priviri; a se privi pe furiș.

BAKIY (**baqıy**) s. → **Baki**.

“Ak deryanıñ üstünde ot calkın şalkıy, / Yalan dünya müsafir, kĭmlerge bakıy?” - (Boztorgay).

BAKİ s. (Ar. baki). 1. Baki, kalıcı, sürekli, daimi.

“Kişiler fani, fakat cemiyetler, bunların dayandıkları milletler bakidir.” - (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

2. esk. Artıp kalan.

- **Baki kalmak** - a) Sürekli kalmak, ebedi kalmak. 2. Artıp kalmak, artmak.
- **Hüvelbaki** - (Ar.). (Bu dünyada) Baki kalan O'dur (Tanrı'dır); Dobruca'da birçok mezartaşlarında nakşedilmiş bulunan Arapça bir cümle.

Rom. adj. 1. Nemuritor, veşnic. 2. înv. Rămas în plus.

BAKKAL (**baqqal**) is. (Ar. bakkal). Bakkal.

1. Yiyecek, içecek ve türlü ihtiyaç maddelerini perakende satan kimse.

“Ay sarımay, sarımay, dep, parmagıman bĭraz sıyırıp ala da awzına kaba. Bakkal bĭr şiy aytmay.” - (Boztorgay).

2. Bakkal dükkânı.

“Bĭr gün oca bakkalda táze sarımay köre, awes ete.” - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Băcan. 2. Băcănie.

BAKKALLIK (**baqqallıq**) is. Bakkallık; bakkalın işi.

Rom. s. Ocupaţia de băcan, băcănie.

BAKKIZMAK (**baqqızmaq**) f. Baktırmak.

Rom. v. A pune să privească.

BAKLA (**baqla**) is. (Ar. bakila). Bot. Fasulya.

1. Fasulya bitkisi. (Lat. Phasoleus vulgaris).

“Yeşĭllengen, oñ pĭtken mibarek bakla, / Köp oynadık, köp küldĭk, sırımnı sakla.” - (Boztorgay).

2. Bu bitkinin sebze olarak yararlanılan yeşil veya kuru tohumları.

“Kazanga salıp baklanı kaynata eken, / Senĭñ anañ kelĭnnĭ oynata eken.” - (Boztorgay).

“Marüfe, perde açılganda sĭgára içĭp otıra. Bĭr avuç baklaman fal karay.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. Fasulye yemeği.

- **May bakla** Bot. Barbunya; fasulya cinsi.
- **Awızında bakla turmaz –** Deyim. Ağzında bakla durmaz (ıslanmaz); hiç sır saklamaz.
- **Baklanı awzından şıgarmak.** – Deyim. Baklayı ağzından çıkarmak; söylemek istemediklerini sonunda söylemek.
- **Berdĭm saga bĭr bakla, sırımnı arüw sakla.** – Deyim. Verdim sana bir bakla, sırrımı iyi sakla; (ettiğim bu ikaz bunun bir sır olduğunu sana hatırlatsın).

Rom. s. 1. Fasole, plantă. 2. Fasole, boabe. 3. Mâncare de fasole.

BAKLALI (**baqlalı**) s. Fasulyeli.

- **Baklalı lakşa** - Şehriyeli kuru fasulye yemeği.

Rom. adj. Cu fasole.

BAKLALIK (**baqlalıq**) is. Bakla tarlası; bakla ekili yer.

Rom. s. Teren cultivat cu fasole.

BAKLAWA (**baqlawa**) is. Baklava.

1. Çok ince yufkadan yapılarak arasına ceviz, badem gibi şeyler konulan hamur tatlısı.

“Karamfillĭ baklawa / Senĭñ aşıñ, çĭpiyĭm. / Bek oylangan, boyalgan / Zawallı başıñ, çĭpiyĭm.” - (Boztorgay).

2. s. Eşkenar dörtgen (romb) biçiminde.

Rom. 1. s. Baclava. 2. adj. Ca o baclava, ca un romb (forma obişnuită a baclavalelor), romboidal.

BAKLAWACI (**baqlawacı**) is. Baklavacı.

Rom. s. Persoană care prepară sau vinde baclavale.

BAKLAWACILIK (**baqlawacılıq**) is. Baklavacılık.

Rom. s. Îndeletnicirea de a prepara sau de a vinde baclavale.

BAKLAWALIK (**baqlawalıq**) s. Baklavalık. **Baklawalık un.**

Rom. adj. De baclava; pentru baclava.

BAKLIK (**baqlıq**) is. Bağlık.

1. Üzüm bağları çok olan yer.

2. Meyvelik; meyve bahçeleri çok olan yer.

Rom. s. 1. Teren viticol, podgorie. 2. Teren de livezi.

BAKMA, **BAĞUW / BAKUW** (**baqma, bağuw / baquw**) is. Bakma. Eşanl. **karama.**

Rom. s. Acţiunea de **bakmak.**

BAKMAK (**baqmaq**) f. Bakmak. Eşanl. **karamak.**

1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

“Çeşmelerden suw akar, / Cengem kapıdan bakar. / Tokızga şewre takar, / A za, nawrezĭm mibarek.” - (Boztorgay).

“Baktım, bĭr masada dört beş kĭşĭ kumar oynay. başka bĭr masada da dört beş kĭşĭ rakı şarap içe.” - (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Aramak.

3. (Bir şeyin) Yüzü bir yöne doğru olmak.

4. Bir şeyin gelişmesi veya iyi durumda olması için emek vermek.

5. Beslemek, geçindirmek.

6. (Bir iş) Birinden beklenmek.

7. (Hasta) Muayene etmek, tedavi etmek.

8. Yoklamak, kontrol etmek.

9. Bir iş yapmakla görevli olmak.

10. Yapılabilmesi bir şeye bağlı bulunmak.

11. Gözetmek, ilgilenmek, dikkat etmek, düşünmek.

“Baksañ, şengelde koy ayagından köp, kozı ayagı bar.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

12. (Renklerde) Benzemek, andırmak.

13. Önem vermek, üzerinde durmak, aldırmak.

“Sen bakşada bĭr gülsĭn, aşılgan pembe. / Bakma alem sözĭne, göñlĭm sende.” - (Boztorgay).

“Ayna attım deñĭzge, / Bakma solık benĭzge. / Men yareme kawuşsam, / Dárĭsĭ cümleñĭzge.” - (Boztorgay).

14. Anlamak, farkına varmak, görmek.

“Kahvege cañı bĭr publikaţsiye bar mı eken dep kĭrdĭm. Baktım, bĭr masada dört beş kĭşĭ kumar oymay.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Men sade bĭr sebepçĭ. Bakayım, kaderler ne diycek." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

15. Başka bir şeyle ilgilenmeyip önündeki işle uğraşır olmak.

16. Gütmek; hayvanı veya hayvan sürüsünü otlatarak beklemek. **Koy bakmak. At bakmak. Kaz bakmak.**

"Kara kozı baktılar, / Ekĭ küpe taktılar. / Kara közlĭ yaremnĭ / Şatır şatır caktılar." - (Boztorgay).

"Bay bek kıza . Men on para köyge hüküm bergen bĭr bay bolayım da, kızım koylarnı bakkan bĭr şobannı süysĭn ! ..." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, piyes).

17. Fal açmak, fal bakmak.

18. (-p fiilimsileriyle, **-p bakmak**) Denemek, uğraşmak.

"Oraza tutaman, menĭ de temeşke yant, dep kılındım. Sen kĭşkenesĭn, balaban bolganda tutarsın dep baksa da, razı bolmadım." - (Mehmet Vani Yursever - Hayatım).

- **Bak** - ünl. İşte. **"Alĭmseyit : Caş ĭstiy mĭ ama kıznı ? / Bawbek : Ebet, ĭstemese ayta mı endĭ ? / Alĭmseyit - Kız ? / Bawbek : Onı bĭlmem, bak."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Bakalım (bakayım)** - İçinde geçtiği cümleye uyarma, merak, güvensizlik gibi anlamlar yükler. **"Hasan : Ka, Azat, tut bakalım. / Azat : Beş prañk, Hasan. At !"**– (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. v. 1. A privi, a se uita. 2. A căuta. 3. A fi orientat spre ... 4. A îngriji, a supraveghea. 5. A întreţine, a avea grijă de ... 6. A fi pe umerii cuiva. 7. Med. A trata, a consulta. 8. A controla, a cerceta, a studia. 9. A se ocupa de ... 10. A depinde de..., a fi funcţie de... 11. A supraveghea, a controla. 12. A se semăna, a aduce cu ... 13. A da atenţie, a lua seama la... 14. A-şi da seama, a înţelege. 15. A-şi vedea de treabă. 16. A păzi, a paşte (o turmă). 17. A ghici norocul, a prezice.18. A încerca, a se strădui.

BAKRAYMAK (baqrayma) f. → **Bakıraymak**.

BAKRAYTMAK (baqraytmaq) f. → **Bakıraytmak**.

BAKŞA (baqşa) ve türevleri is.→ **Bakşe** ve türevleri.

"Üyüm aldı bakşa, / Aktar totam bĭr bokşa. / Ya marama, ya akşa. / A za, nawrezĭm mibarek." - (Boztorgay).

BAKŞAKORA (baqşaqora) is. → **Bakşe**.

"Colda, dostı Stelika'nıñ terzĭlĭk atelyesĭne kĭrĭp bĭraz eglendĭ. Ondan şıgıp bakşakoraga da kĭrdĭ." - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı / Renkler 4).

BAKŞALIK (baqşalıq) is. → **Bakşelĭk**.

"Üyüm aldı bakşalık, artı taşcol, / Kuruwlı tezya başında şorbacı sen bol." - (Boztorgay).

BAKŞE (baqşe) is. (Fars. bagçe). Bahçe. Var. **bahçe, bahça, bahşe, bahşa, bakşa.**

1. Zerzevat yetiştirilen yer.

"Bakşelerde patılcan, / Kara pantof alacam. / Patlasın duşmanlarım, / Süygenĭme baracam." - (Boztorgay).

2. Çiçek ve ağaç yetiştirilen yer.

"Bakşelerde kestane / Tögĭlĭr táne táne. / Dünya tolı yar bolsa Alacagım bĭr táne." - (Boztorgay).

"Bakşede pembe güller, / Gül yanında sünbüller. / Menĭm göñlĭmde sensĭn, / Senĭñ göñlĭñde kĭmler?" - (Boztorgay).

3. Park.

4. Bir evi çevreleyen, etrafı çevrili yer. Eşanl. **azbar, bakşakora.**

- **Bala bakşesĭ** / Kırım. **bala bağçası** – Çocuk yuvası. (*Rom. grădiniţă de copii*).

Rom. s. 1. Grădină de legume, de flori. 2. Livadă. 3. Parc, grădină publică. 4. Curte, ogradă.

BAKŞECĬ (baqşecĭ) is. Bahçeci. Eşanl. **bakşuwan.**

Rom. s. Grădinar.

BAKŞECĬLĬK (baqşecılĭk) is. Bahçecilik.

Rom. s. Grădinărie, grădinărit.

BAKŞELĬ (baqşelĭ) s. Bahçeli.

Rom. adj. Cu grădină.

BAKŞELĬK (baqşelĭk) is. ve s. Bahçelik; bağları ve bahçeleri olan (yer).

Rom. 1. s. Vii şi grădini; teren cu vii şi grădini. 2. adj. De grădini.

BAKŞESARAY (Baqşesaray) öz. is. Bahçesaray; 16. yy. başlarında Menli Geray I tarafından Çürük - Su vadisine kurulmuş, tarihi Kırım Hanlığının başkenti olmuş şehir. İsmail Bey Gaspıralı burada belediye başkanlığı yaptı ve 1883-1914 yıllarında Tercüman gazetesini çıkardı. 1930 yılında şehrin 10.450 nüfusundan 7.420'si Tatardı. 18 Mayıs 1944'te Tatarların tamamı Orta Asya ve Sibirya'ya sürüldü. Günümüzde vatanlarına dönüp gelen Tatarların bir kısmı gene Bahçesaray'a gelip yerleşmişlerdir. (Refik Muzafarov – Kırımtatar Ansiklopedisi).

"Keldĭm saña boranlarğa oğray-oğray. / Sevem senĭ olsañ bile nasıl alda, / Bağçasaray, Bağçasaray, Bağçasaray !" demiş Şakir Selim şair.

Rom. s. propr. Bahceserai, fosta capitală a Hanatului Crimeii, oraş întemeiat la începutul sec. XVI de către Hanul Menli Gherai. Marele iluminist tătar İsmail Gaspârali a activat aici ca primar al oraşului şi tot aici, între anii 1883-1914 şi-a scos ziarul "İnterpretul" cu care a amorsat uriaşul fenomen social al renaşterii lumii turcice. La 18 Mai 1944 guvernul sovietic a deportat în masă pe tătarii crimeieni, inclusiv pe cei din Bahceserai care reprezentau 75% din populaţia oraşului. Astăzi urmaşii tătarilor deportaţi se întorc la vatra strămoşească.

BAKŞI[1] (baqşı) is. Bağcı.

Rom. s. Viticultor.

BAKŞI[2] (baqşı) is. esk. 1. Bakıcı, falcı, şaman. Var. **baguwcı.**

2. Saz şairi.

"Aytsana canım anayım, ber koluñdı alayım, / Curttı cawga kĭm bergen, baksıdan barıp sorayım." - (Abdülhakim Cawuldar - Anaman Bala Arasında / Emel M.).

Rom. s. 1. înv. Ghicitor, prezicător, şaman. 2. Rapsod.

BAKŞILIK[1] (baqşılıq) is. Bağcılık. **Nurbat Bakşılık Araştırma Merkezĭ.**

Rom. s. Viticultură.

BAKŞILIK[2] (baqşılıq) is. esk. Bakıcılık, falcılık, şamanlık.

Rom. s. Îndeletnicirea de ghicit, de prezicător.

BAKŞIŞ (baqşış) is. (Fars. bahşiş). Bahşiş. Var. **bahşış.**

"Akşam neneme : / - 1 Haziran günĭ bek arü bola eken. Bĭzge bĭrköp bakşış bereler. Erkes bĭznĭ tüşüne, dedĭm." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

- **Bakşış atıñ tĭşĭne karalmaz. -** Atas. Bahşiş atın dişine bakılmaz.

Rom. *s. Bacşiş.*

BAKŞUWAN (**baqşuwan**) is. (Fars. bagçevan). Bahçıvan, bahçeci.

Rom. *s. Grădinar.*

BAKŞUWANLIK (**baqşuwanlıq**) is. Bahçıvanlık, bahçecilik; bahçıvanın yaptığı iş.

Rom. *s. Grădinărie, grădinărit.*

BAKT (**baqt**) ve türevleri is. → **Baht** ve türevleri.

"Yaslanganım tegenek, yastıgım taştan, / Aslı baktım yok eken kalem kaştan." - (Boztorgay).

BAKTERİÇİD (**bakteriçid**) s. (Fr.>Rom.Türk). Bakterisit, bakteri öldüren.

Rom. *adj. Bactericid.*

BAKTERİYE (**bakteriye**) is. (Fr.>Rom.Türk). Bakteri.

Rom. *s. Bacterie.*

BAKTERİYOLOCİYE (**bakteriyolociye**) is. (Fr.>Rom.Türk). Bakteriyoloji.

Rom. *s. Bacteriologie.*

BAKTERİYOLOG (**bakteriyolog**) is. (Fr.>Rom. Türk). Bakteriyolog.

Rom. *s. Bacteriolog.*

BAKTIRMA, **-UW** (**baqtırma**, **-uw**) is. Baktırma. Eşanl. **karatma**.

Rom. *s. Acțiunea de* **baktırmak**.

BAKTIRMAK (**baqtırmaq**) f. Baktırmak. Eşanl. **karatmak.**

1.Bakmasına yol açmak, bakmasını sağlamak.

"Mart kapıdan baktırır, kazma kürek caktırır." - Atas.

2. Gütmesini sağlamak.

"Koy körmegen koy körse, / Kuwalap cürüp baktırır." - Atas.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bakmak**.

BAKTİYAR (**baqtiyar**) s. → **Bahtiyar**.

"Aná, bĭzĭm eskĭ köyge de bĭr cañı mualĭm kısmet ettĭ. Baktiyar boldık kettĭk." - (Altay Kerim – Kâniye).

BAKTİYARLIK (**baqtiyarlıq**) is. → **Bahtiyarlık**.

BAKTLANMAK (**baqtlanmaq**) f. Bahtlanmak, bahtlı olmak, bahtiyar olmak.

Rom. *v. A fi fericit, a se simți fericit.*

BAL[1] is. (Sanskr.>Türk., Moğ.) Bal.

1. Arıların ürettiği tatlı, koyu, sıvı madde.

"Edĭlnĭñ argı cagında / Calday akku kazları. / Suw ĭsteseñ bal berĭr, / Bĭznĭñ yaknıñ kızları." - (Boztorgay).

2. Ballı boza; baldan, sulandırılıp mayalandırılmak suretiyle elde edilen bir içecek.

3. Olgunlaşmış meyvelerden dışa sızarak koyulaşan tatlı madde.

4. s. Tatlı, çok tatlı.

"Bagda bolır bal yüzüm / Dedĭm : Kel ekĭ közĭm. / Ne kadar calbarsam da / Geşmedĭ oga sözĭm." - (Boztorgay).

5. mec. Tatlı söz.

"Alay degen awzından bal endĭrmek, / Anca menĭm muradım şay dedĭrmek." - (Boztorgay).

- **Bal ayı -** Evlilik hayatının ilk ayı veya ilk günleri.
- **Bal-kuwan -** Arı kovanı.
- **Bal-şanak** – Bal tabağı. **"Suwsap kelĭp suw ĭşsem / Bal şanaktan, yar. / Ekĭ sıypap bĭr öpsem, ay / Al yanaktan, yar." -** (Boztorgay).
- **Ogıl balı** - a) Oğul arıların balı b) mec. Oğuldan dünyaya gelen erkek torun.
- **Araları mayman bal** - Araları yağ ve bal, araları çok iyi.
- **Awzına bĭr parmak bal cakmak** - Tatlı sözlerle veya hediyelerle kandırmak.
- **Awızından bal akmak (damlamak)** - Çok tatlı konuşmak.
- **Delĭge bal tattırganlar, pazarda katran bırakmagan.** – Deyim. Deliye bal tattırmışlar, pazarda katran bırakmamış.
- **Ne balı kerek, ne de balası** - Deyim. Ne balı, ne de balası (çocuğu) lâzım.
- **"Bal, bal" demekmen awız tatlı bolmaz.** – Atas. "Bal, bal" demekle ağız tatlanmaz.
- **Bal balşık aşatır** - Atas. Bal balçık yedirir.
- **Bal bolgan yerden şıbın eksĭk bolmaz**. – Atas. Bal olan yerden sinek eksik olmaz.
- **Bal buldugından bal sızar**. - Atas. Bal çömleğinden bal sızar.
- **Balnı parmak táwsĭtĭr, cemnĭ başmak**. – Atas. Balı parmak tüketir, yemi düve.
- **Bal tutkan parmagın calar**. – Atas. Bal tutan parmağını yalar.
- **Bargan cerĭñde bal cala, turgan cerĭñde tuz cala**. - Atas. Gittiğin yerde bal yala, oturduğun yerde tuz yala.
- **Baznası ötken bal calar. –** Atas. Nazı geçen bal yalar.
- **Coldakı bal ĭşer, üydekĭ zeher ĭşer. –** Atas. Yoldaki (yola gönderilen) bal içer, evdeki zehir içer.
- **Öpke baldan tatlıdır. –** Atas. Öfke baldan tatlıdır.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. , Kazak., Kazan. - **bal; Moğ**. - **bal;**

Rom. *s. 1. Miere de albine. 2. Mied, hidromel. 3. Zahăr de fructe. 4. adj. Dulce; de miere, cu miere. 5. fig. Vorbă dulce.*

BAL[2] is. (Fr., İtal.>Rom., Türk.). Balo; danslı eğlence toplantısı.

"Artistik programdan sonra tombolalı bal berĭp, kazangan paraman ekĭ mektepke elektrik tellerĭ tarttıracakmız." - (Altay Kerim -Kâniye).

Rom. *s. Bal, petrecere de seară.*

BALA is. Çocuk, yavru. (Çoğ. **balalar, ballar**).

1. Küçük yaştaki oğlan veya kız. **Er bala –** Erkek çocuk. **Kız bala –** Kız çocuk.

"Mektepte bĭr arsız bala / Ne kızara, ne utana. / Bĭr kün oga tatar dedĭ, / Erĭştĭrdĭ erĭştĭrdĭ, / Agız burun tırıştırdı." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Ana ve babaya göre oğul veya kız.

"Áná, endĭ balam sokta boldı dep cürgende, rahmetlĭ Tölew akay dünyadan köçtĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

3. Bebeklikle ergenlik arası yaşta bulunan insan.

4. Delikanlı.

"Sarı sĭnlĭ, tomalak şáylĭ bala / Körgen saytın başımnıñ aklın ala." - (Boztorgay).

5. Film ve piyeslerde başrolü oynayan erkek.

6. mec. Çocuk gibi davranan yaşı büyük kimse.

7. mec. Tecrübesiz, bilgisi zayıf kimse.

8. mec. Bir topluluğun ferdi.

"Bĭz de Kırım balaları, halkımız. / Bek az ewwel ayrılganmız Kırım'dan." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Ahmet : Arkadaşlar, Köremĭz ke alayımız halkın türlü dertlerĭmen canamız. / Hüseyin : (Ahmet'ĭn sözün kesĭp) Nasıl canmayık, alayımız bu halkın balasımız." - (Müstecib Ülküsal – Bayram şenlĭgĭ).

9. ünl. Yaşlı kimselerin çocuğu yaşındakilere seslenme sözü.

"Kayaktan kelse, balam, bĭr çibörek kokusı, / Oyaklarda yaşaydır bĭr Kırım korantası." - (İsmail Otar – Çibörek).

10. Hayvan yavrusu. **Kaz balası. Ayuw balası.**

"Bĭr sarı eşkĭm bar edĭ, / Balalayım, der edĭ. / Balaların şıbırtıp / 'Bay' bolayım der edĭ." - (Boztorgay).

11. mec. Bir nesnenin küçük boy örneği.

"Ay katında bĭr yıldız, ay balası, alay. Altın tastan suw ĭşer bay balası, alay." - (Boztorgay).

- **Ay bala (Aybala) ! -** Erkek çocuklara seslenme sözü : Hey oğul. (Kız çocuklar için **A kız (Akız) !** denir).
- **Babasın balası –** Her yönüyle babasına benzeyen çocuk.
- **Bala akılı –** Çocuk aklı.
- **Bala aldırmak -** Çocuk aldırmak; kürtaj yaptırmak.
- **Bala bolmak –** Çocuk olmak.
- **Bala canlısı -** Çocuk canlısı, çocuk düşkünü.
- **Bala catagı -** Anat. Döl yatağı; rahim. (Lat. uterus).
- **Bala catmak -** (Kanatlı hayvanlar) Kuluçkaya yatmak.
- **Baladay -** Çocuk gibi a) Yetenekleri gelişmemiş. b) Kolay inanır.
- **Bala oyıncagı (ĭşĭ)** – Büyüklerce önem verilecek değerde görülmeyen şey. **"Beş prankke men zarlarnı kĭrletmem. Şunı bala ĭşĭ yasama. Erkek kibĭ oyna." -** (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlĭgĭ).
- **Bala oyıncagı etmek** – Çocuk oyuncağı haline getirmek.
- **Balası bolmak** – Çocuğu olmak, çocuğu doğmak.
- **Bala şaga (çaga)** - Çoluk çocuk. a) Çocuklar ve diğer aile fertleri. b) Tecrübesiz, genç kimseler.
- **Bala şıgarmak** – (Kanatlı hayvanlar) Yavru çıkarmak.
- **Bala tapmak** - Çocuk doğurmak.
- **Bala tĭlĭ** – Çocuk dili.
- **Balanı tutmak** - Küçük çocuğa kollarında tutarak hacetini yaptırmak.
- **Balasın tüşürmek** – Düşük yapmak.
- **(Bĭrewmen) bala yapmak** – (Bir kimseyle) Çocuk peydahlamak.
- **Caş bala** – Bebek, küçük çocuk.
- **Cuwırıp cürgen bala** – Yürüme ve koşabilme çağına gelmiş çocuk.
- **Kolda bala** - Kucak çocuğu, küçük çocuk.
- **Şĭl balasınday darkalmak** – Çil yavrusu gibi dağılmak; herkes ayrı ayrı taraflara gitmek.
- **Awzı kıyış bolsa da bay balası sölensĭn. –** Deyim. Ağzı çarpık olsa da, zenginin çocuğu konuşsun.
- **Hoppala balam –** Deyim. Çocukça davranan kimseye söylenen söz; hoppala bebek !
- **Ne balı kerek, ne de balası -** Deyim. Ne balı, ne de dölü gerek. (Ne Şam'ın şekeri, ne Arabın yüzü).
- **Tiyme balaga, şatarsıñ belâga.** - Deyim. Dokunma çocuğa, çatarsın belâya.
- **Akıllı balaga mal ne kerek, akılsız balaga mal ne kerek?**- Atas. Akıllı çocuğun mal nesine, akılsız çocuğun mal nesine?
- **Ananıñ aklı balada, balanıñ aklı awada.** – Atas. Ananın aklı çocukta, çocuğun aklı havada.
- **Atasın tanımagan balasın buwar –** Atas. Babasını tanımayan çocuğunu bogar.
- **Atay balası altmışka kelgende akılbalık bolır. –** Atas. Babanın şımarık çocuğu altmışında akil baliğ olur.
- **Atay balası altmış kĭşĭge yastık bolır. –** Atas. Babanın yiğit çocuğu altmış kişiye dayanak olur.
- **Ayuw balasın appagım, kĭrpĭ balasın cımşagım dep süyer. –** Atas. Ayı yavrusunu bembeyazım, kirpi yavrusunu yumuşağım diye sever.
- **Bala baldan tatlıdır. -** Atas. Çocuk baldan tatlıdır.
- **Bala eşĭtmese aytmaz, it körmese ürmez. –** Atas. Çocuk işitmese söylemez, köpek görmese ürümez.
- **Bala üşün bawga, curt üşün cawga. –** Atas. Çocuk için aile bağı (kurmalı), yurt için düşmanla savaşmalı.
- **Bala oyından, tentek cıyından bıkmaz. –** Atas. Çocuk oyundan, delişmen kimse arkadaşlar toplantısından bıkmaz.
- **Bala tıysañ caştan, bike tıysañ baştan. –** Atas. Çocuğuna bir şeyi yasak edeceksen küçüklüğünden, karına, ilk günlerinden yasak etmelisin.
- **Bay balası ay tĭler, carlı balası may tĭler. –** Atas. Zengin çocuğu gökteki ayı ister, yoksul çocuğu yağ ister.
- **Caman bala atasın başın töben tüşürür. –** Atas. Yaramaz çocuk atasının başını öne eğdirir.
- **Caş bala beşĭkte, caman kĭşĭ eşĭkte. –** Atas. Küçük çocuk beşikte, yaman kişi eşikte.
- **Cılamagan balaga emşek berĭlmez. –** Atas. Ağlamayan çocuğa meme verilmez.
- **Er bala baw alması, kız bala taw alması –** Atas. Erkek çocuk bağ (bahçe) elması, kız çocuk dağ elması.
- **Kaber sorasañ baladan sora –** Atas. Haber sorarsan çocuktan sor.
- **Kurt balasından it bolmaz.**- Atas. Kurt yavrusundan köpek olmaz.
- **Kuş balası yuwasında körgenĭn ĭşler. –** Atas. Kuş yavrusu yuvasında gördüğünü yapar.
- **Oñmaz apakayga bala sıltaw. –** Atas. Beceriksiz karıya çocuk bahane.
- **Öksĭz bala ösmez mĭ, künü kelĭr, külmez mĭ ? –** Atas. Öksüz çocuk büyümez mi, gün gelir gülmez mi ?
- **Öksĭz kozı asrasañ awzıñ murnıñ may eter, öksĭz bala asrasañ awzıñ murnıñ kan eter. –** Atas. Öksüz kuzu beslersen agzını burnunu yağ içinde bırakır, öksüz çocuk beslersen ağzını burnunu kan içinde bırakır.

- **Tiyme balaga şatarsıñ belaga.** – Atas. Dokunma çocuğa, çatarsın belâya.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bala;**

Rom. s. 1. Copil mic, prunc. 2. Fiu, fiică. 3. Tânăr, adolescent. 4. Flăcău. 5. (Cinem., teatr.) June prim. 6. Persoană copilăroasă. 7. Persoană naivă. 8. fig. Fiu; membru al unei colectivităţi. 9. interj. Copile ! Puiule ! 10. Pui de animal. 11. Termen de diminutivizare : Pui de ...

BALABAN s. ve is. Büyük; iri. Eşanl. **büyük, ĭrĭ, üyken**.

1.(Somut şeyler için) Ölçüleri, miktarı fazla olan; **Kĭşkene** karşıtı. **Balaban at** – Büyük at. **Balaban aylık** – Büyük maaş.

"Caw, caw cawınım, / Balaban bolsın kawınım. / Tĭzden bolgan otlaknı / Caldap cürsĭn sawınım." - (Boztorgay).

2. (Soyut kavramlar için) Çok, ortalamayı aşan.

"Tışarıda tasawurlarman caşap, üyge kĭrgende balaban bĭr coklık, kara bĭr fıkarelĭk körse kalbĭ taşmaz mı ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

"Ekĭncĭ balaban köç te 1856 Kırım sawaşından sonra bolgan." - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

3. is. ve s. Yetişkin, belli bir yaşa gelmiş. **Balabanga saygı** – Büyüğe saygı.

"Ne kıyar kıdırasıñız mında ? Anyerde hocañız oturı, babalarıñız oturı. Ketĭñĭz şĭndĭ. Balaban bolganda kelĭrsĭñĭz." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

4. s. Yaşça büyük olan.

"Bo Hediye degenlerĭ balabanları emĭş." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

5. s. Önemli, üstün nitelikli, seçkin. **Balaban önder. Balaban ĭşler.**

- **Awzı balaban -** Bol keseden atan, abartarak konuşan.
- **Balaban abdes –** Büyük aptes.
- **Balaban akay –** Koskoca adam.
- **Balaban bolmak** – a) Büyümek. b) mec. Büyük adam olmak, önemli bir kişi olmak.
- **Balaban harf –** Büyük harf.
- **Balaban kĭşkene –** Büyüklü küçüklü, hepsi bir arada.
- **Balaban laf etmek –** Büyük söz söylemek.
- **Özĭn balaban körmek** – Kendini büyük görmek.
- **Anañ Tat babañ Tat, ne kerek saga balaban at, mĭn eşegĭñ corgalat." -** Deyim. Soyun sopun belli, niye büyüklük taslarsın, haline göre davran.
- **Balabanman balaban, kĭşkenemen kĭşkene bolmak. -** Deyim. Büyükle büyük, küçükle küçük olmak.
- **Balaban balık kĭşkene balıknı cutar.** – Atas. Büyük balık küçük balığı yutar.
- **Balaban başnıñ balaban dertĭ bolır.** – Atas. Büyük başın büyük derdi olur.
- **Balaban kapınıñ balaban tepkĭsĭ bolır.** – Atas. Büyük kapının büyük sürgüsü olur.
- **Balaban lokma kap, balaban laf etme.** – Atas. Büyük lokma yut, büyük söz söyleme.
- **Balabanga saygı, kĭşkenege süygü.** – Atas. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi.
- **Dewecĭmen dost bolgannıñ kapısı balaban bolır. -** Atas. Deveciyle dost olanın kapısı büyük olur.
- **Erkek tananıñ başı balaban –** Atas. Erkek dananın başı büyük olur.
- **Suw kĭşkenenĭñ col balabanıñ. –** Atas. Su küçüğün, yol büyüğün.

Türk Lehç. : Kırım. - **balaban, büyük;** Karaçay Malkar. - **balapan;** (Kırım., Nog., Kazak.'da biraz değişik anlam da var : **balapan -** kuş yavrusunun büyümüş olanı, palazı ; Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası : **"Karılgaçlar … raflarga konar, yavrularına baka baka, kuwana kuwana duasını okur; küçük yımşak, sarı gagalı balabanlarına da öğretir."** *Rom. - puiandru*);

Rom. adj. 1. Mare; care depăşeşte dimensiunile obişnuite. 2. Superior, considerabil. 3. (Om) Matur, în vârstă. 4. Mai mare ca vârstă. 5. Distins, măreţ, de seamă, important.

BALABANCA s. 1. Büyükçe.

"Balabanca talebelerĭn, akranların mewlütlerge şakırıp, o zamanga kadar körĭlmemĭş bĭr cesaretlĭ ĭşke kĭrĭştı." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Dobruca'nın kuzeyinde köy.

Rom. adj. 1. Măricel, mărişor. 2. s. propr. Balabancea, sat în nordul Dobrogei.

BALABANLAŞMA, -UW is. Büyüme, irileşme.

Rom. s. 1. Mărire. 2. Creştere.

BALABANLAŞMAK (**balabanlaşmaq**) f. Büyümek, irileşmek.

"Kaytkanda küneş kökte karşımızga awgan edĭ. ... Bĭrazdan küneş balabanlaştı. Ama o kadar caltıramay. O, yawaş yawaş bĭr bayırnıñ artına battı." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Moşaktay moşaktay ekĭ kawerengĭ közĭ başta bĭrdenbĭrge balabanlaştılar, sora büsbütün söndĭler." - (Acemin Baubek - Ekĭ Hatıra).

Rom. v. 1. A se mări. 2. A creşte.

BALABANLIK (**balabanlıq**) is. Büyüklük.

1. Büyük olma durumu; ölçü.

"Tostakaynı sĭz de tanırsıñız. Balabanlıgı yarım nogıt kadar bolır." - (Muratça S. , E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

"Ursacıgar batır bo cĭgĭtnĭñ üy balabanlıgında kayalarnı, balaban makaralardan aşaga kalmay, kolaylıkman kötergenĭn körgende, onıñ Temĭrcan ekenĭn anlagan." - (Boztorgay).

2. mec. Büyüklere yakışır davranış, olgunluk.

Rom. s. 1. Mărime, însuşirea de a fi mare. 2. Maturitate.

BALACA s. ve zf. Çocukça.

"Mürsel'ĭn balacasına anlatması arabada bolganların hoşlarına kettĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. şi adv. 1. Copilăresc. 2. Copilăreşte.

BALACAN s. Çocuk sever; çocuk canlısı. Eşanl. **bala canlısı.**

Rom. adj. Iubitor de copii.

BALACANLI s. Çocuk sever; çocuk canlısı.

"Sen insaniyetlĭ, balacanlı bĭr kĭşĭdiy dawrandıñ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. Iubitor de copii.

BALA CATMAK (**bala catmaq**) (Kanatlı hayvanlar) Kuluçkaya yatmak.

Rom. v. (Păsările) A cloci, a sta pe ouă.

BALA-ÇAGA (**bala çağa**) is. → **Bala şaga.**

"Balama çagama bayramlık almay, bu künge cıygan paralarnı kolaylıkman berewuyar sanasıñ mı ?" - (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlīgī).

BALADA is. (Fr.>Rom.,Türk.). 1. Ed. Balad; efsanevi veya tarihi bir kahramanlık olayını konu eden uzun şiir türü.

2. Müz. Efsanevi, tarihi bir konunun müzikle anlatımı.

Rom. s. 1. -2. Lit., Muz. Baladă.

BALAK (**balaq**) is. 1. Pantolon, don, şalvar gibi giyeceklerin paçası.

"Cuwura, cuwura Zayd'abay, / Balak bawı üzülgen. / Aybetlengen Tomalaş / Konakka barıp süzülgen." - (Boztorgay).

"Şölge şeren yaraşır, koraga keben. / Bīr balagı yokarı, bīrīsī töben." - (Boztorgay).

2. Pantolon ayağının dizden aşağı kısmı; baldırak.

"O, kolların daima ceplerīnde tuttıgı pantolonın de oñ, de sol balagına karay karay, urbasın yakışkanına kanaat ketīrgen edī." - (Necip H. Fazıl - Nimet'nīñ Bayramı).

- **Balaktakı bit yakaga şıktı** - Deyim. Paçadaki bit yakaya çıktı.
- **Derenī körmeden balaklarıñ türme** - Atas. Dereyi görmeden paçalarını sıvama.
- **Suw körülmeden balak türülmez** – Atas. Dereyi görmeden paçalar dürülmez (sıvanmaz).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak., Kazan. - **balaq;** (Karaçay Malkar.'da değişik anlam : **balaq -** ayağın taban kısmı);

Rom. s. 1. Gura sau partea inferioară a cracilor de pantalon; manşetă. 2. p. ext. Crac de pantalon, de pijama etc.

BALAKLI (**balaqlı**) s. Paçalı; herhangi bir biçimde paçası olan; uzun paçalı.

Rom. adj. Cu manşetă; cu crac lung.

BALALAMA, -W is. (Hayvan için) Yavrulama.

Rom. s. Fătare, naştere de pui.

BALALAMAK (**balalamaq**) f. (Hayvan için) Doğurmak; yavrulamak.

"Bīr sarı eşkīm bar edī, / Balalayım, der edī. / Balalasam beş bolır, / Şobanlarga eş bolır." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **balalamaq, -v;** Kazan. - **balalau;**

Rom. v. A făta, a naşte pui.

BALALATMAK (**balalatmaq**) f. Yavrulatmak, yavrulamasını sağlamak.

Rom. v. A lăsa să fete; a lăsa să scoată pui; a ajuta să nască.

BALALAYKA (**balalayka**) is. (Rus). Müz. Rus halk sazı.

Rom. s. Muz. Balalaică.

BALALI s. Çocuklu, çocuğu olan.

- **Balalı şagalı** - Çoluk çocuklu.
- **Balalı üyde öşek bolmaz.** – Atas. Çocuklu evde dedikodu olmaz (edilmez).

Rom. adj. Cu copii.

BALALIK (**balalıq**) is. Çocukluk.

1. Çocuk olma durumu.

2. İnsan hayatının doğuştan ergenliğe kadar dönemi.

"Dolaşayık daglarda, / Oynaşayık baglarda, / Cıwıldayık kuşlarday / Şo balalık çaglarda." - (Boztorgay).

"Portakal tīlīnīr mī? / Sewdalar bīlīnīr mī? / Balalıktan süyülgen yar / Ellerge berīlīr mī?" - (Boztorgay).

3. Çocukça davranış.

"Alla, ... onıñ balalıgı kala mı endī. Menī zorlay. Aytsa babayga, Kökköz Bayar'nı aytsın da diy." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

- **Balalıgı tutmak** – Çocukluğu tutmak**. "Balalıgım tutsa, külüp caynayman, / Kartlık eske tüşse elden yalaman."** – (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Copilărie. 1. Faptul de a fi copil. 2. Prima perioadă a vieţii omului. 3. Comportare de copil.

BALAMA (**bağlama**'dan) is. Bağlama, menteşe.

Rom. s. Ţâţână, balama.

BALASIZ s. Çocuksuz.

- **Balasız üy suwsız tīrmenge uşar.** – Atas. Çocuksuz ev susuz değirmene benzer.

Rom. adj. Fără copii.

BALASIZLIK (**balasızlıq**) is. Çocuksuzluk.

"Bo akaynıñ da bek balaban bīr dertī bar eken; dertī de balasızlık, īş te balası yok eken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

Rom. s. Starea de a fi fără copii, de a nu avea copii.

BALA-ŞAGA (**bala şağa**) is. Çoluk çocuk. Var. **bala-çaga.**

1. Çocuklarla birlikte aile topluluğu.

2. Çocuklar; çocuk topluluğu.

"Saygı süygī bek bīlgen Şerife abla / Herkesten evvel faytonga kartiynī ala. / Körīmcesī Kerime hiç kalır mı ? / ... Bala şaga da mīne, fayton tola." - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

3. mec. Genç ve tecrübesiz kimseler.

- **Bala şaga kolında kalmak -** (İş) Genç ve tecrübesiz kimselerin eline geçmek.
- **Bala şagaa karışmak -** Evlenip çocukları dünyaya gelmek.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. - **bala-çağa;** Nog., Kazak. - **bala-şağa;**

Rom. s. 1. (În raport cu tatăl familiei) Ai familiei, ai casei; soţia şi copiii. 2. Copii; grup de copii. 3. fig. Persoane tinere şi lipsite de experienţă; novici, ageamii.

BALA ŞAGALI, BALALI ŞAGALI (**bala şağalı, balalı şağalı**) s. ve zf. Çoluk çocuklu.

1. s. Çocukları olan.

2. zf. Çocuklarla birlikte.

Rom. 1. adj. Cu copii. 2. adv. Împreună cu copiii.

BALAŞIK (**balaşıq**) is. Küçük çocuk, yavrucuk.

"Egīlīp, oga şeşek ketīrgen bīr balaşıknı kötergen ve kuşaklap kuwanşman tolı cüregīnīn yanına baskan." - (Boztorgay).

Rom. s. Copilaş.

BALAWUZ is. Bal mumu.

“Er yerĭn iyneledĭler. / Son, üydĭler balawuz, / Işanda kuyruk, awuz / Kalmadı cabılmagan.” - (İsmail Ziyaeddin terc. / T. Arghezi - Cezalandırılgan Kırsız).

- **Balawuz cabıştırmak -** Bal mumu yapıştırmak; bir şeyin unutulmaması için bir işaret koymak.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **balavuz;** Nog., Kazan. - **balavız;** (Kazak.’da biraz değişik anlam : **balavız -** petek);

Rom. s. Ceară de albine.

BALAWUZLAMAK (**balawuzlamaq**) f. Bal mumuna batırmak; bal mumu sürmek; balmumu ile tıkamak.

Rom. v. A cerui.

BALAWUZLATMAK (**balawuzlatmaq**) f. Bal mumuna batırtmak, bal mumu sürdürmek.

Rom. v.f. A pune să ceruiască.

BALAWUZLI s. Balmumlu.

Rom. adj. 1. Cu ceară. 2. Ceruit.

BALAY is. Çocuk. Var. **malay.**

1. Çocuğa sesleniş.

“Yanbaşka al ! ... Aná-ná-ná ! ... Tart ! Kaldır ! ... At ! / Aná-ná-ná ! Çorabatır ! ... Hoop ... Aferĭn balay !” - (Bekĭr S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

“Kĭmĭñ balası şo, közĭm cawlamay, balay.” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Çocuk.

Rom. s. 1. Forma de vocativ a cuvântului **bala.** *2. Forma de vocativ, devenită ca urmare a uzajului frecvent, temă echivalentă cu nominativul* **bala.**

BAL-AYAK (**bal ayaq**) is. Ballı boza bardağı.

“Oñ ayagından bal berdĭ, / Sol ayagından bal berdĭ. / Corawcı onı aldı diy, / Bal-ayaknı içtĭ diy, / Bal cürekke tüştĭ diy.” - (Abdullah Z.Soysal - Edige Batır).

Rom. s. Pahar, cupă (de mied, de hidromel).

BAL AYI is. Bal ayı; evlilik hayatının ilk ayı veya günleri.

Rom. s. Luna de miere.

BALBAL is. Balbal; eski Türklerde mezarın başına konulan, öldürülen düşmanları temsil eden taş.

“Uluğ oğlum ağrıp yoq bolça, Quğ señgünug balbal tike birtim.” - (Orhun Abideleri’nden; Dobruca Tatarcasıyla : **Ulu (balaban) ulım awırıp yok bolganda, duşman kumandan Kug’nıñ balbalın tĭgeguydım.” /** Türkiye Türkçesiyle : “Ulu oğlum hastalanıp öldüğünde, düşman kumandan Kuğ’un balbalını dikiverdim”.

Rom. s. Stelă; menhir.

BALCI is. 1. Balcı.

“Nasrettin Hoca’nıñ balcı bĭr dostı bar eken. Künĭn bĭrĭnde oga kıdırıp kete.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. öz. is. Hırsova kasabasının kuzey-doğusundaki Albina köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. 1. Prisăcar, apicultor. 2. Denumirea turco-tătărească a satului Albina de la nord-est de Hârşova.

BALCILIK (**balcılıq**) is. Balcılık.

Rom. s. Prisăcărit, apicultură.

BALÇIBIN is. → **Balşıbın**.

BALÇIK (**balçıq**) is. → **Balşık, Başık.**

“Cıyayım alt üst etĭp catkan cerĭn / O eskĭ zor cĭgĭtler kemĭklerĭn. / Bolarman balçıknı yogurayım.” - (Bekir S. Çobanzade - Bĭr Saray Kuracakman).

BALÇIKLI (**balçıqlı**) s. → **Balşıklı, Başıklı.**

BALDAK (**baldaq**) is. Balçak; kabza; kılıcın sap ve siper kısmı.

“Narık oglı Çora aytar, / Ak baldakdı suwursak / Kıraldıñ kırk miñ askerĭ / Ak koyanday kaşadı.” - (Başkurdistanlı Abdulkadir İnan - Orta Türk Destanları – Emel M.)

“Baldagı altın ak bolat / Suwgarırman dep idem / Gâwurnıñ tamagından.” - (... Orta Türk Destanları).

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **baldak;** Moğ. - **baldag;**

Rom. s. Mâner, plăsea de sabie.

BALDIZ is. Baldız, erkeğe göre karısının kız kardeşi.

“Bakşelerde gezesĭn, / Mawı moşak tĭzesĭn. / İnkâr etme ey baldız, / Sen ablañdan güzelsĭn.” - (Boztorgay).

Rom. s. Cumnată (sora soţiei).

BALENA is. (Fr.>Rom.Türk). Balina.

1. Zool. Balina, memeli büyük deniz hayvanı.

2. Yaka ve korseleri dik tutturmak için kullanuılan sert lam ve çubuklar.

Rom. s. 1. Zool. Balenă, animal mamifer acvatic. 2. Lamele de gulere şi corsete.

BALERİN is. (Fr.>Rom.Türk). Erkek bale sanatcısı.

Rom. s. Balerin, baletist.

BALERİNA is. (Fr.>Rom.Türk). Kadın bale sanatçısı.

Rom. s. Balerină, baletistă.

BALET is. (Fr.>Rom.Türk). Bale.

Rom. s. Balet.

BALGAM (**balğam**) is. (Ar. balgam). Balgam; solunum yolunun salgıladığı sümüksü madde.

- **Balgam atmak -** mec. Yapılmakta olan bir iş veya bir konu üzerine kuşku uyandıracak sözler söylemek.

Rom. s. Flegmă, spută.

BALIK[1] (**balıq**) is. Zool. 1. Balık.

“Deñĭzge dalayım mı? / Bĭr balık alayım mı? / Bo kadar kız bolganda / Men bekâr kalayım mı?” - (Boztorgay).

“Deñĭzde neday ayvanlarnıñ, kaysı balıklarnıñ yaşaganın da üyrene edĭk.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Balık avlanma, balığa çıkma. **Balıkka şıkmak.**

- **Balık cımırtası -** Balık yumurtası, havyar.
- **Balık etĭnde -** Ne şişman, ne de zayıf.
- **Balık kanatı -** Balık kanadı.
- **Balık kılşıgı -** Balık kılçığı.
- **Balık mayı -** Balık yağı.
- **Balık pulı -** Balık pulu.
- **Balık sütĭ -** Balık sütü. (*Rom. - lapţi*).
- **Balık tutmak -** Balık avlamak.
- **Balıkka şıkmak -** Balık avlamaya gitmek; balığa çıkmak.
- **Balaban balık kĭşkene balıknı cutar. –** Atas. Büyük balık küçük balığı yutar.

- **Balık baştan sasır.** – Atas. Balık baştan kokar.
- **Bulanık suwda balık awlanmaz.** – Atas. Bulanık suda balık avlanmaz.
- **Deñĭzdekĭ balıgıñ pazarlıgı bolmaz.** – Atas. Denizdeki balığın pazarlığı olmaz.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **balıq;**

Rom. s. 1. Zool. Peşte. 2. Pescuit.

BALIK[2] (**balıq**) öz.is. Astron. Balık burcu; Zodyak üzerinde bulunan on iki takımyıldızdan birinin adı.

Rom. s. propr. Zodia Peştelui.

BALIK BĬLĬMĬ (**balıq bĭlĭmĭ**) is. Balık bilimi.

Rom. s. İhtiologie.

BALIKÇI (**balıqçı**) is. → **Balıkşı.**

“Bĭr yerge bargan soñra toktadık. Balıkçılar awlarnı kermege başladılar.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

BALIKHANE (**balıqhane**) is. Balıkhane.

“Balıkhane ‘Biserica Armeană’ man ‘Hotel Palas’ arasına yerleşken, şĭmdĭ ‘Tomis’ ĭskelesĭne ait bolgan bĭr kıyıda.” - (Yaşar Memedemin - Balıkşılar / Renkler).

Rom. s. Pescărie; hală de peşte.

BALIKLAMA (**balıqlama**) zf. Balıklama.

1. (Suya atlama hakkında) Baş aşağı ve düz bir biçimde.

2. mec. (Bir işe girişme hakkında) Sonucunu hiç düşünmeden.

Rom. adv. 1. (Despre săritura în apă) Cu corpul drept şi capul în jos. 2. (Despre modul de întreprindere a unei acţiuni) Fără a chibzui mult; grăbit.

BALIKLAWA (**balıqlawa**) is. 1. Deniz, göl veya akarsularda balık yatağı olan yer.

2. öz. is. Kırım'da, Akyar / Sivastopol'un güneyinde, Karadeniz kıyısında bir kasaba iken, günümüzde Sivastopol'un bir semti haline gelen eski bir yerleşim merkezi. **Balıklava kasabası.**

Rom. s. 1. Zonă de apă, abundentă în peşte. 2. s. propr. Vechi orăşel pe litoralul crimeean, la sud de Sevastopol, azi suburbie a Sevastopolului.

BALIKLI (**balıqlı**) s. Balıklı.

Rom. adj. Cu peşte.

BALIK-MAYI (**balıq mayı**) is. Balık yağı.

Rom. s. Untură de peşte.

BALIKŞI (**balıqşı**) is. Balıkçı. Var. **balıkçı**.

“Cewdet'nĭñ Dobroca'nıñ tünyak betĭndekĭ bĭr köyde kart bĭr balıkşı dosı bar edĭ.” - (Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

“Balıkşılar, kavmĭ yagından : tatar, ermennĭ, urım; römen bek az. Zanaat yagından : deñĭz kurtları, deñĭz kurtları bolmaga azĭrlengenler, caş balıkşılar ... Eñ aytuwlı ve hürmetlengenler : Medet Akay, Abdulla Akay, Nea Arçag, Kalakona.” - (Yaşar Memedemin - Amerikanlar Kelmedĭler).

Türk Lehç. : Kırım. - **balıqçı;** Nog., Kazak. - **balıqşı;**

Rom. s. Pescar.

BALIKŞI-KUŞI (**balıqşı-quşı**) is. → **Martı**.

“Kart balıkşı Cewdet'ke : / - Mına, yabani ördekler men balıkşı kuşları. Mına kartallar ve mawı, biyaz, uzun kanatlar man süslengen bĭrköp suw kuşları, dep bĭrer bĭre kösterdĭ.” - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

BALIKŞIL (**balıqşıl**) s. 1. Balıkla beslenen.

2. is. Zool. Balıkçıl. (Lat. Ardea cinerea).

Rom. 1. adj. Care se hrăneşte cu peşte. 2. s. Zool. Bâtlan; stârc cenuşiu.

BALIKŞILIK (**balıqşılıq**) is. Balıkçılık.

“Balıkşılık man arüw bĭr vaziyet yasagan balıkşıga rastlamadım. Balıknıñ pettuwası, sanke bĭr buluttay, başların töbesĭnden tehdit etĭp tura edĭ.” - (Yaşar Memedemin - Balıkşılar / Renkler).

Rom. s. Pescărie.

BALİG s. (Ar. balig) Baliğ; olgunluk çağında olan, ergin.

- **Akıl balig bolmak -** Olgunluk yaşına gelmek. (Çoğu kimse bu deyimi **akıl balık bolmak** şeklinde kullanır).
- **Atay balası altmışka kelgende akıl balig bolır. -** Deyim. Babanın oğlu altmışına geldiğinde akıl baliğ olur.

Rom. adj. Matur, puber.

BALİGLĬK is. Bulûğ çağı; olgunluk. Eşanl. **akılbalıklık.**

Rom. s. Pubertate; maturitate.

BALK BALK (**balq balq**) zf. Işıl ışıl; ışık saçarak, parıldayarak.

Rom. adv. Sclipind, strălucind.

BALK ETMEK (**balq etmek**) f. Işıldamak. Eşanl. **balkıldamak**.

“Cawrıñ capkan ciren şâş belbuwardan, / ‘Balk' ete de şıgasın küntuwardan.” - (Boztorgay).

Rom. v. A sclipi, a străluci.

BALKABAK (**balqabaq**) is. Bot. Bal kabağı. (Lat. Curcubita).

“Bakşelerde balkabak / Aşılır tabak tabak. / Men yaremnĭ tanıyman / Kiraz dudak, al yanak.” - (Boztorgay).

Rom. s. Bot. Dovleac; bostan.

BALKAMIŞ (**balqamış**) is. Bot. Şeker kamışı. (Lat. Saccharum officinale).

“Balkamış ekĭ-ekĭ buşık metre yükseklĭgĭnde, kalın kewdelĭ, sert kabıklı bĭr ösĭmlĭk. Özegĭnde, kewdesĭn özegĭnde tatlı mı tatlı, şıra bar.” - (Newzat Yusuf Sarıgöl - Kündelĭkşĭ / Karad. 121).

Rom. s. Bot. Trestie de zahăr.

BALKAN (**balqan, balkan**) is. Sarp ve ormanlık dağlar. Eşanl. **şatırmanlık.**

“O arada bala dewĭñ balkanlarına kĭre. Agaş kese, bĭr kapes yasay.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

“Kete kete bo, bĭr balkanga yetĭşe. Balkannıñ ĭşĭnde bĭr üy köre diy, kırk odalı.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Munţi înalţi şi păduroşi.

BALKANLAR (**Balqanlar, Balqanlar**) öz.is. 1. Balkan Yarımadası.

2. Balkan dağları.

- **Balkan Marebesĭ -** a) Birinci Balkan savaşı, 1912-1913 'te Osmanlı İmparatorluğu ile Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ birliği arasında. b) İkinci Balkan sa-

vaşı, 1913'te Osmanlı Devleti'nin ve Romanya'nın da katılmasıyla, Balkan birliği ülkeleri arasında. Bu savaşta Romanya Güney Dobruca'yı elde etmişti. **"Seityaya : Taa baladır o, Alîmseyit. ... Hesap et. Taa mınaw Balkan muharebesînde kolda bala edî." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *s. propr. 1. Balcanii, Peninsula Balcanică. 2. Munţii Balcani.*

BALKANLI (**Balqanlı, Balkanlı**) s. ve is. 1. Yüksek dağlarla kaplı.

2. is. Balkanlar bölgesinden olan kimse.

Rom. *adj. şi s. 1. Muntos. 2. s. Persoană originară din Balcani; balcanic.*

BALKANLIK (**balqanlıq, balkanlıq**) is. Sarp dağlık.

Rom. *s. Ţinut muntos.*

BALKAR (**Balqar**) öz.is. ve s. Balkar. Var. **Malkar.** Kuzey Kafkasyalı, Kıpçak grubundan halk. Elbruz dağının doğu eteklerinde yaşarlar. Elbruz'un batısında yaşayan Karaçay'larla aynı halktırlar, fakat Sovyetler idaresinde birbirinden koparılıp Kabartay-Malkar Özerk Cumhuriyeti ve Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyeti idarelerine verilmişlerdir..

2. Bu halka mensup kimse.

3. s. Bu halkla ilgili olan.

Rom. *s propr. şi adj. 1. Denumire curentă pentru partea populaţiei turcice Karaceai-Malkar sau Balkar care locuieşte în piemontul oriental al masivului Elbrus, în Rep. Aut. Kabartai-Malkară. (Cea din piemontul occidental, din Rep. Aut. Karaçeai-Cercheză fiind cunoscută sub numele de Karaceai). 2. Persoană care aparţine acestei populaţii. 3. adj. Privitor la Balkari.*

BALKARCA (**Balqarca**) öz. is. Kırım ve Dobruca Tatar lehçesine çok yakın olan Karaçay-Malkarca Türkçesinin Elbruz dağının doğu yamaçlarında, Kabartay-Malkar / Balkar ülkesinde konuşulan diyalekti. Var. **Malkarca.**

Rom. *s. propr. Limba Balkară (sau Karaceai-Malkară).*

BALKILDAMA, **-W** (**balqıldama**, **-w**) is. Işıldama.

Rom. *s. Sclipire.*

BALKILDAMAK (**balqıldamaq**) f. Işıldamak. Eşanl. **balk etmek.**

"Ay onbeşte balkıldar, alkası tolar. / Yîgrîmbeşnî geşken son sargayıp solar." - (Boztorgay).

"Kayda barsam bîr top çeçeksîn dünyada, / Kızgana senî balkıldagan kümüş ay." - (Mustafa Ahmet - Curtum).

Rom. *v. A sclipi, a străluci.*

BALKILDATMAK (**balqıldatmaq**) f. Işıldatmak.

Rom. *v. A face să sclipească, a face să strălucească.*

BALKIMAK (**balqımaq**) f. Işık saçmak, parlamak.

"Men bostandan kaytaman, öpkem kalkıp, / Sen aldıma şıgasıñ ayday balkıp." - (Boztorgay).

Rom. *v. A luci, a străluci.*

BALKIŞ (**balqış**) is. Işıldama, parıltı.

Rom. *s. Strălucire.*

BALKITMAK (**balqıtmaq**) f. Işıldatmak, parıldatmak.

Rom. *v. A face să strălucească.*

BALKON (**balkon**) is. (Fr.>Rom.Türk). Balkon.

Rom. *s. Balcon.*

BALKURT (**balqurt**) is. Zool. Arı. (Lat. Apis mellifica). Eşanl. **balşıbın.**

Türk Lehç. : Kırım. - **balqurt;** Nog. - **balşıbın;** Kazak. - **bal qurtı;**

Rom. *s. Zool. Albină.*

BALKUWAN (**balquwan**) is. Arı kovanı.

Rom. *s. Stup.*

BALLAMAK (**ballamaq**) f. Bal sürmek.

Rom. *v. A unge cu miere.*

BALLANDIRMA, **-UW** is. Ballandırma.

Rom. *s. Acţiunea de* **ballandırmak**.

BALLANDIRMAK (**ballandırmaq**) f. Ballandırmak.

1. Balla tatlandırmak.

2. mec. İmrendirecek biçimde övmek.

"Rüstem, yeter falan diycek boldı ama, Murat tamam ballandırıp çeçeklendîrîp bîr olay anlatayatır edî." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *v. 1. A îndulci cu miere. 2. fig. A lăuda într-un mod excesiv.*

BALLANMA, **-UW** is. Ballanma.

Rom. *s. Faptul de* **ballanmak**.

BALLANMAK (**ballanmaq**) f. Ballanmak.

1. Bal sürülmek.

2. Tatlılaşmak.

"Armut dalda sallanır, / Tura tura ballanır. / Cîgît kayday sak bolsa / Gene kızga aldanır." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A se întinge cu miere; a se mânji cu miere. 2. fig. A se îndulci.*

BALLI s. Ballı.

1. İçinde bal bulunan.

"Balşıbın ballı şeşeknî bîler." - Atas.

2. mec. Tatlı, hoş.

"Bek güzelsîn, nazlı kız, yüzîñ kaymak. / Ballı şeker dudagıñ, altın oymak." - (Boztorgay).

3. mec. Gönül alıcı.

"Cennette bar bîr terek, ay, seksen dallı. / Awzıñ nawmet şekerî, ay, tîlîñ ballı." - (Boztorgay).

Rom. *adj. 1. Cu miere. 2. fig. Dulce, plăcut. 3. fig. Drăgăstos.*

BALLI-BOZA is. Balın mayalanmasıyla elde edilen bir alkollü içecek.

"Aktaş'nıñ Ali Bey… / Emşek bergen anaña / Caman sözler ayttı, / Bayan Sılu kardeşîñe / Ballı boza süzdîrdî." - (Saadet İshaki Çağatay – Çora Batır)

Rom. *s. Mied; hidromel.*

BALLIK (**ballıq**) is. Ballık.

1. Bot. Bal-özülük, çiçeklerin balözü bezleri.

2. Bal konulan kap.

Türk Lehç. : Kazan. - **ballık (2);**

Rom. *s. 1. Bot. Nectarii, glande nectarifere. 2. Vas pentru miere.*

BAL-MIŞIK (**bal-mışıq**) is. Zool. Vaşak. (Lat. Lynx lynx).

Rom. *s. Zool. Râs, linx.*

BALMUMI is. Bal mumu. Eşanl. **balawuz.**

Rom. s. Ceară de albine.

BALON is. (Fr.>Rom.Türk). Balon.

1. Hafif bir gazla doldurulmuş, havada yükselebilen araç.

2. Bu aracın lastikten yapılmış, çocuk oyuncağı olan benzeri.

Rom. s. 1. Aerostat; balon. 2. Balon -jucărie de copil.

BALONCI is. Baloncu.

Rom. s. Vânzător de baloane.

BAL ÖZĬ is. Bal özü; nektar, arıların bal yapmak için çiçeklerin içinden topladığı tatlı sıvı.

"Balşıbından taa şalışkan bĭr böcek yoktır. Sabadan akşamga kadar balözĭ toplamak üşün şeşekten şeşekke uşar." - (Okuma Kitabı - III).

"Kanun, yasa dep onlar, at oynatıp cüreler, / Ve emeler dünyanıñ eñ lezzetlĭ bal-özĭn." - (İ. Ziyaeddin terc. - M. Eminescu'dan - İmparator ve Proletar).

Rom. s. Nectar.

BALRENGĬ is. ve s. Bal rengi.

1. Koyu sarı, kahverengine çalan renk.

2. s. Bu renkte olan.

Rom. 1. s. Culoare galbenă-brună, ca de miere. 2. adj. De culoare galbenă-brună, ocru.

BALŞANAK (balşanaq) is. Bal çanağı, bal kabı, ballık.

"Suwsap kelĭp suw ĭşsem / Bal şanaktan, yar, / Ekĭ sıypap bĭr öpsem, ay, / Al yanaktan, yar." - (Boztorgay).

Rom. s. Farfurie pentru (de) miere.

BALŞIBIN is. Zool. Arı. (Lat. Apis mellifica). Eşanl. **balkurt.**

"Balşıbınday canım bar, aza tende, / Yazımnı kaydan bĭliyĭm, kalbĭm sende." - (Boztorgay).

"Onlar epsĭ şaytĭp cılap turgan sırada, vızz-vızz-vızz etĭp bĭr balşıbın uşıp kele." - (İsmail Ziyaeddin - Ulaklar Bostanga Kĭrdĭ).

- **Balşıbın sütĭ –** Arı sütü. (*Rom. lăptişor de matcă*).
- **Balşıbın ballı şeşeknĭ bĭler. –** Atas. Arı ballı çiçeği bilir.

Türk Lehç. : Kırım. - **balqurt;** Nog. - **balşıbın;** Karaçay Malkar. - **balçibin;** Kazak. - **bal qurtı;**

Rom. s. Zool. Albină.

BALŞIBINCILIK (balşıbıncılıq) is. Arıcılık, balcılık.

"Bĭr ekĭ kuwan yetĭştĭrgen kĭşĭ bĭr taa, bütün ömrĭ boyınca bondan vazgeşmez. Balşıbıncılıknı üyretken arü kitaplar da tabılır." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. Albinărit, stupărit, apicultură.

BALŞIK (balşıq) is. Balçık; killi, yapışkan çamur. Var. **balçık, başık.**

1. Koyu ve yapışkan çamur.

"Sagınsam, derya geşermen, deren balşık, / Ölsem közĭm ketecek, cumılmay, aşık." - (Boztorgay).

2. Miner. Killi toprak.

3. mec. Çamur kiri.

"Musret kaşa, o kuwalay, rale üstlerĭnden atlap bĭznĭñ kitaplarımıznı ve defterlerĭmĭznĭ bĭr başık ettĭ." - (Okuma Kitabı - IV).

4. öz. is. Balçik, Güney Dobruca'da (Bulgaristan) şehir.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan., Karaçay Malkar. - **balçıq**; Nog. - **balşıq;** Moğ. : **balçig.**

Rom. s. 1. Clisă; noroi, mâzgă. 2. Miner. Lut, argilă. 3. Murdărie de noroi. 4. s. propr. Balcic, oraş în Dobrogea de Sud (Bulgaria).

BALŞIK ĬŞĬ ETMEK (balşıq ĭşĭ etmek) f. Dostluk için kadeh kaldırmak.

"Erkekler özlerĭ aralarında bĭr sohbet etkende ya mabet kadesĭnĭñ karşısında köp kere : 'aydı şom balçık ĭşĭ etiyĭk' dep kadelernĭ köterĭp ĭşerler, tokıştırmadan ... Cingiz Han'ın kĭşĭlerĭ bĭr sogıştan sora Balcuna ırmagı kenarında toplaşıp and ĭşkenler; demek şĭmdĭ bĭzĭmkĭler ĭşkende, onlar dostlık, mabetlĭk ve bĭrlĭk üşün and ĭşeler." - (Nevzat Yusuf Sarıgöl - Adetlerĭmĭz / Karad. ...).

(*Bu tabirle ilgili olarak, bir düşüncemiz : Eski ve yeni Moğolcada **balgu / balga -** yudum, **balguh / balgah** ise yudumlamak, içmek sözleri vardır. **Aydı balşık ĭşĭ etiyĭk** cümlesi, **balguh'**tan gelme, "haydi içelim" anlamında, Tatarcalaştırılmış bir ifade olmasın ? Bir mongolistin görüşü alınmalı. - S.O.).

Rom. v. A ridica paharul, a bea pentru prietenie. (, o consideraţie etimologică asupra expresiei din titlu).*

BALŞIKLANMAK (balşıqlanmaq) f. (Toprak) Yapışkan çamur haline gelmek, balçıklanmak.

Rom. v. A deveni clisos.

BALŞIKLI (balşıqlı) s. Balçıklı, çamurlu.

Rom. adj. Clisos, noroios, mâzgos.

BALTA[1] is. Balta; ağaç saplı odun kesme aleti.

"Awzım balta carası, ayttım da kayttım. / Candan süygen yaremnĭ ne mugayttım?" - (Boztorgay).

- **Balta tiymegen (orman) -** Balta değmemiş (orman); içinden hiç ağaç kesilmemiş, sık ve gür orman.
- **Baltaga sap bolmak –** Baltaya sap olmak; iş sahibi olmak, bir yere tutunmak.
- **Baltanı taşka urmak -** mec. Pot kırmak; farkında olmadan birine dokunacak sözler söylemek..
- **Mıyıgın balta kesmiy -** Deyim. Kimseden korkusu yok.
- **Agıstosta suwga kĭrse, balta kesmez buz bolır.** – Deyim. Ağustosta suye girerse, balta kesmez buz olur.
- **Baltanı bızar şot eter, şotnı bızar yok eter. -** Deyim. Baltayı bozar keser yapar, keseri bozar yok eder.
- **Ayuwman dost bolsañ, baltañ katıñda bolsın.** – Atas. Ayı ile dost olursan, baltan yanında olsun.
- **Sapsız balta suwga şomar. -** Sapsız balta suya dalar.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan., Kazak., Karaçay Malkar. - **balta;** Moğ. - **balta, balt;** Mac. - **balta;**

Rom. s. Topor.

BALTA[2] is. (Slav. boloto>Rom.>Tat.) Bataklık; sazlık. Var. **baltalık[2].**

"Baltalar em alşak yerler, ĭrĭgen kar suwı man tolıdırlar." - (Okuma Kitabı III).

"Men sazlık, sulak diyĭm, sĭz balta man kalıñız. / Agaş cargan baltanı şüyge ĭlĭp salıñız." - (İsmail Ziyaeddin - Ana Tĭlĭm).

Rom. s. Baltă; mlaştină.

BALTACI is. Baltacı.

1. Balta yapan veya satan kimse.

2. Ağaç kesen veya odun kıran işçi.

3. Tar. Eskiden Türk ordularında ormanlardan geçerken yol veya kamp yeri açan askerler.

4. öz. is. Boğazköy kasabasının kuzeyindeki Băltăgeşti köyünün Türkçe- Tatarca adı.

Rom. *s. 1. Persoană care face sau vinde topoare. 2. Tăietor de lemne. 3. Ist. În trecut, în oastea otomană şi tătară, trupe specializate în deschiderea de drumuri prin păduri sau în pregătirea locurilor de cantonament; genişti. 4. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Băltăgeşti din nordul Cernavodei.*

BALTACILIK (**baltacılıq**) is. Baltacının işi.

Rom. *s. Îndeletnicirea de tăietor de lemne.*

BALTALAMA, -W is. Baltalama.

1. Balta ile kesme.

2. mec. Bir işi kasıtlı olarak engelleme ve bozma, sabote etme.

Rom. *s. Acţiunea de* **baltalamak**.

BALTALAMAK (**baltalamaq**) f. Baltalamak.

1. Balta ile kesmek.

2. mec. Bir işi kasıtlı olarak engellemek, sabote etmek.

Rom. *v. 1. A tăia cu toporul. 2. A frâna, a împiedica o acţiune în mod intenţionat; a sabota.*

BALTALANMA, **-UW** is. Baltalanma.

Rom. *s. Acţiunea de* **baltalanmak**.

BALTALANMAK (**baltalanmaq**) f. Baltalanmak.

Rom. *v. pasiv de la* **baltalamak**. *1. A fi tăiat cu toporul. 2. A fi sabotat.*

BALTALATMA, **-UW** is. Baltalatma.

Rom. *s. Acţiunea de* **baltalatmak**.

BALTALATMAK (**baltalatmaq**) f. Baltalatmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **baltalamak**.

BALTALAYICI is. Baltalayıcı; bir işi engelleyen, baltalayan kimse.

Rom. *s. Sabotor.*

BALTALI s. Baltalı, baltası olan.

Rom. *adj. Cu topor.*

BALTALIK[1] (**baltalıq**) is. Baltalık; kesim yapılabilen orman bölgesi.

Rom. *s. Zonă forestieră de tăiere.*

BALTALIK[2] (**baltalıq**) is. → **balta**[2].

> **"Köz aldında, baltalık işinde sıra man tizilip turgan yüzüci adalar ve köpirler men süslengen gümüşümsi köller yelpazediy körine edi." -** (E. Menlibay, Ali Naci Cafer – Okuma Kitabı III).

> **"Cawın suwı ciyılgan baltalıkta / Calday edik yaz bolsa Taşkulak'ta." -** (Cevat Raşit – Balalık).

BALTA-SAP is. Balta sapı.

Rom. *s. Toporişte; coadă de topor.*

BALTEGENEK is. Bot. Bal dikeni; dul-avrat otu. (Lat. Arctium tomentosum).

> **"Bal tegenek sen bolıp / Carga pitken sen bolsañ, / Balşıbınıñ men bolıp / Konıp soorsam (soğursam) kaytersiñ ?" -** (Ekrem Mehmet Ali – Bülbül Sesi).

Rom. *s. Bot. Brusture, lipan.*

BALTIR is. Anat. Baldır.

1. Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü.

2. Bu bölümün şişkin bir kas olan arka tarafı.

- **Baltırı şıpalak –** Baldırı çıplak; fakir, serseri, işsiz dolaşan.
- **Baltır kemikleri -** Kaval kemiğiyle kamış kemiği. (Rom. *tibia /fluierul şi peroneul).*
- **Baltırın türmek -** Pantolonun paçalarını baldırlar açıkta kalacak şekilde dürmek. **"Baltırın türüp meydanga şıga Menay. / Sefte küreşiyatır üşünci boyda." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş).

Türk Lehç. : Kırım. - **baldır;** Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **baltır;**

Rom. *s. 1. Anat. Gamba. 2. Pulpa piciorului.*

BALTIRGAN (**baltırğan**) is. Bot. Baldıran otu, ağu otu. (Lat. Coniıum maculatum).

Türk Lehç. : Kırım. – **baldıran;** Nogay., Kazan., Kırgız. - **baltırgan;** Karaçay Malkar. - **baldırgan;**

Rom. *s. Bot. Cucută.*

BALTIRLIK (**baltırlıq**) is. Bot. Baldırlık; getr.

Rom. *s. Ghetră.*

BALYEMEZ is. (İtal. ballamezza>Türk>Rom.). esk. Orta çapta tunçtan top.

> **"Balyemezden top al, / Dobruca'dan at al, / Edirne'den yay al." -** (Başkurdistanlı Abdulkadir / İnan - Orta Türk Destanları).

Rom. *s. înv. Balimez; în evul mediu, tun de calibru mijlociu, turnat din bronz.*

BAMBAŞKA (**bambaşqa**) s. Bambaşka, büsbütün başka, farklı.

Rom. *adj. Cu totul altfel, cu totul diferit.*

BAMBAŞKALIK (**bambaşqalıq**) is. Bambaşkalık; bambaşka olma durumu.

Rom. *s. Diferenţă totală; originalitate.*

BAMBUS is. (Fr.>Rom.Türk). Bot. Bambu. (Lat. Bambusa vulgaris). Eşanl. **narkamış.**

Rom. *s. Bot. Bambus.*

BAMYA is. (Ar. bamiya). Bot. 1. Bamiya bitkisi. (Lat. Hibiscus esculentus).

2. Bu bitkinin yenilen ürünü.

> **"Biraz taa sabır et, koy etimen bamya yemegi pişiriyatırman." -** (Altay Kerim – Biruinţa Kurabiyeleri).

Rom. *s. Bot. 1. Bamă; plantă leguminoasă comestibilă. 2. Fructul acestei plante.*

BAN[1] is. Ley'in yüzde biri değerinde Romen para birimi.

Rom. *s. Ban, unitate monetară.*

BAN[2] is. Tar. Ortaçağda Macaristan ve bazı Balkan ülkelerinde sancak beylerine verilen unvan.

Rom. *s. Ist. Ban; în Evul Mediu, în Ungaria şi în unele ţări balcanice, guvernator.*

BANAA zf. Demin, az önce.

> **"(Saatine karap) Baksa, banaa Cumadan şıkkan soñ mında, saga kirdim. Şo arada ekindi vaktı da bolayatır." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Banaaları** - Az önceleri.
- **Banaagı** - Deminki.

Türk Lehç. : Kırım. - **bana, demin;** Nog. - **bagana;**

Rom. adv. Adineauri.

BANAGI (**banağı**) s. ve z. Deminki.

"Kel zaman, ket zaman, bīr Kurban Bayramda anaw banagı kız coytula." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. adj. şi pron. De adineauri; cel de adineauri.

BANANA is. Bot. (Fr.>Rom). Muz. Eşanl. **muz**.

1. Muz bitkisi (Lat. Musa paradisiaca).
2. Bu bitkinin meyvesi.

Rom. s. Bot. 1. Banan, planta tropicală. 2. Banană, fructul acestei plante.

BANATLI is. ve s. Romanya'nın batısındaki Banat bölgesinden olan (kimse).

Rom. s. şi adj. Bănăţean.

BANDA[1] is. (Fr.>Rom). Çete, güruh, sürü.

Rom. s. Bandă, ceată.

BANDA[2] is. (Fr.>Rom.,Türk). Bant.

1. Bez şerit.
2. Ses kayıt şeridi; ses kasedi.

"1958 senesīnden künīmīzge kadar Dobruca'nı adım adım dolaşıp, magnetofon bandasına yazıp algan materiyallarnıñ analizası bonı ispat etmektedīr." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

Rom. s. 1. Fâşie de pânză. 2. Bandă de înregistrare a sunetelor.

BANDAJ is. (Fr>RomTürk). Bandaj, sargı.

Rom. s. Bandaj.

BANDEROLA is. (Fr>Rom.Türk). Bandrol.

1. Kâğıt etiket.
2. Bez veya kâğıt şerit.

Rom. s. Banderolă.

BANDİT is. (Fr., İtal.>Rom). Soyguncu, eşkıya, haydut.

Rom. s. Bandit, tâlhar.

BANDİTLĪK is. Soygunculuk.

Rom. s. Banditism.

BANG (**bang, bañğ**) ünl. Madeni bir eşyaya vurulduğu zaman çıkan sesi ifade eden söz.

Rom. interj. Cuvânt care imită un sunet metalic.

BANGIR BANGIR (**bañgır bañğır**) zf. Yüksek sesle; gürültü ile.

Rom. adv. În gura mare; în mod zgomotos.

BANGIRDAMA, -W (**bañğırdama, -w**) is. Bangırdama.

Rom. s. Faptul de **bangırdamak**.

BANGIRDAMAK (**bañğırdamaq**) f. Bangırdamak; yüksek sesle bağırıp çağırmak.

Rom. v. A vorbi cu glasul ridicat; a tuna.

BANK[1] (**bank**) is. (Rus. banka). 1. Cam kavanos.

"Türlü egīn tanelerīn şişeşīklerge, bankşīklerge ya da kibrit kutularına salıp üstlerīne adların yazıñız." - (Ekrem Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Hacamat şişesi, vantuz.

- **Arkasına bank salmak** - Sırtına vantuz koymak.

Rom. s. 1. Borcan. 2. Ventuză sanitară.

BANK[2] (**bank**) is. (Alm.>Rom). Fıkra, anekdot.

Rom. s. Banc; anecdotă.

BANKA[1] (**banka**) is. (Fr.>Rom.Türk). Okul sırası; parklarda oturulan sıra.

"Bīz bankalarda uslu otıramız ve dıkkat man derslernī dīñliymīz." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

"İrfan oñ yakta bīr bahça köre. İşīnde şeşekler ve terekler bar. Bankalarda kīşīler dīñleneler." - (... - Tatar Tīlī II).

Rom. s. Bancă, pupitru.

BANKA[2] (**banka**) is. (İtal. Fr.>Rom.Türk). Banka, mali işlemler kuruluşu.

"Toy üşün bankadan para aldık. ... Bīraz sonra banka zorlay başladı. ... Katiyīk, kene sattık beş hektarnı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. Bancă, întreprindere financiară.

BANKACI (**bankacı**) is. Bankacı, banka görevlisi.

Rom. s. Funcţionar de bancă.

BANKACILIK (**bankacılıq**) is. Bankacılık.

1. Banka işlemleri yapma işi.
2. Bankacının mesleği.

Rom. s. 1. Activitate bancară. 2. Îndeletnicirea de funcţionar de bancă.

BANKER is. (İtal., Fr>Rom.,Türk). Banker.

1. Banka sahibi.
2. mec. Çok zengin kimse.

Rom. s. 1. Bancher. 2. fig. Om putred de bogat.

BANKERLĪK is. Bankerlik.

Rom. s. Atribuţia de bancher.

BANKET is. (Fr.>Rom). Ziyafet, şölen.

Rom. s. Banchet.

BANKİZA is. (Fr.>Rom). is. Buzla, buz alanı; bankiz, aysfild.

Rom. s. Banchiză.

BANKNOTA (**banknota**) is. (Fr.,İng.,Alm.>Rom.,Türk) Banknot, kâğıt para.

Rom. s. Bancnotă.

BANYO is. (İtal>Türk). Banyo. Eşanl. **hamam.**

1. Hamam.
2. Yıkanma.

Rom. s. 1. Baie. 2. Îmbăiere.

BAOBAP is. (Fr.>Rom.Türk). Bot. Baobap ağacı; gövde çevresi 20 metreyi bulan, Afrika'da yetişen bir ağaç cinsi. (Lat. Adansonia digitata).

Rom. Bot. s. Baobab.

BAP is. (Ar. bab). Bap.

1. Kapı.

- **Bab-ı Ali** - Büyük Kapı, hükümet kapısı; Osmanlı İmparatorluğu zamanında İstanbul'un hükümet binalarının bulunduğu semtinin adı.

2. Coğr. Geçit. **Bab-ül Mendep.**

3. esk. (Kitaplarda) Bölüm.

“Arapçanı bĭrkaç hoca okuttılar. ... ‘Nasara yensuru’ man başlap Avamil’ge cettĭk, bablarıп okıdık.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

4. esk. Konu, husus.

Rom. s. 1. Poartă. **Bab-ı Ali -** *Înalta Poartă (denumire a zonei İstanbulului unde se aflau ministerele otomane; fig. guvernul otoman). 2. Geogr. Strâmtoare.* **Bab-ül Mendep -** *Strâmtoarea Bab-el-Mandep. 3. înv. (Livr.) Capitol (de carte). 4. înv. Subiect, materie; privinţă.*

BAR[1] s. , is. ve f. Var, mevcut. **Yok / cok** karşıtı.

1. s. Dünyada veya düşüncede yer alan, bulunan; mevcut olan.

“Tatar bar mı, dep kĭm soray? Men barman. / Atın sanın bek tanıgan yaş tatarman.” - (M.t Niyazi – Sagış).

“Kızıl vişne, al kiraz, aşlamayman, / Onekĭ şuwal şınım bar, başlamayman.” - (Boztorgay).

2. is. Elde bulunan her şey; mal varlığı.

3. is. ve s. Varlıklı, zengin.

“Aş toknıñ, bar coknıñ iş bĭr vakıt kadrĭn bĭlmez.” - Atas. Aç tok kişinin, varlıklı yoksul kişinin hiçbir vakit kadrini bilmez.

4. s. Bütün, tüm. **Bar sesĭmen** – Avazının çıktığı kadar; bas bas bağırarak.

“Kart kadılar çıkkan son / Bar Tatarlık coytılgan.” - (Mehmet Niyazi – Kargış).

5. f. Dilb. “Olmak, bulunmak” ve “sahip olmak” anlamlarını bildiren olumlu isim cümleleri kurar.

“Bĭr sarı eşkĭm bar edĭ, / Balalayım, der edĭ.” - (Boztorgay).

“Yazılarında oñgansızlık bar eken, oga men kaltermen ?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Maşallah, sen saglamsın, cüralasın... Sende ne de bolsa Kırım süyegĭ bar.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Bar bolmak** – Var olmak a) Bir madde veya bir fikir olarak bulunmak. **“Bĭzĭm bugünkĭ halkımızda milletĭmĭznĭñ mertlĭgĭ, atalarımıznıñ akıllılıgı bardır.” -** (Müstecib H. Fazıl - Bayram Şenlĭgĭ). b) Yaşamak.
- **Bar etmek -** Yaratmak, meydana getirmek.
- **Bar kuwwetĭmen** – Var gücüyle.
- **Bar saymak -** Bir şeyin olduğunu veya bulunduğunu farzetmek.
- **Bar yok** – Belli bir miktar veya ölçü kadar olup olmadığı belli değil.
- **Barga yokka** – Vara yoğa, her şeye.
- **Barı yogı** – Varı yoğu, bir kimsenin sahip olduğu her şeyi.
- **Adı sanı bar -** Deyim. Bilinen biridir.
- **Akıl bar, yakın bar -** Deyim. Her şey belli, kafa yormaya gerek yok.
- **At bar meydan cok, meydan bar at cok.** – Deyim. At var, meydan yok, meydan var, at yok. (Gerekli şartların hepsi bir arada olmayabilir).
- **Awzı bar, tĭlĭ yok** – Deyim. Ağzı var, dili yok. a) Sessiz biridir. b) Derdini anlatamayan biridir, anlamında.
- **Bĭr cumruklık canı bar -** Deyim. Bir yumrukluk canı var.
- **Bĭr zamanda bar eken, bĭr zamanda yok eken.** - Deyim. Masalların başlangıç cümlesi : Bir varmış, bir yokmuş.
- **Cehennemge kadar colı bar** – Deyim. Sövgü sözü; “Defolsun !” anlamında.
- **Cerĭ bar -** Deyim. a) Uygundur. b) Sırasıdır; zamanıdır. c) Saygın biridir, anlamlarında.
- **Her tarakta bezĭ bar** – Deyim. Birçok işi veya ilişkileri var.
- **Ĭş ĭşĭnde ĭş bar** – Deyim. Meselenin aslı başka, anlamında.
- **Kaşıñ astında közĭñ bar demek -** Deyim. Olağan şeyleri bile kusur gibi göstermeye kalkışmak.
- **Közĭ bar carıgı yok** – Deyim. Gözü var, ışığı yok.
- **Kursagında ötmegĭm bar** – Deyim. Karnında ekmeğim vardır; “ona birçok yardımım dokunmuştur” anlamında.
- **Kuş kadar canı bar** – Deyim. Kuş kadar canı var.
- **Kürektay tĭlĭ bar** – Deyim. Kürek kadar (pabuç kadar) dili var.
- **Maşallası bar** – Deyim. Bir kimsenin veya bir şeyin iyi bir durumu anlatılırken söylenir.
- **Ne bar ne yok (cok)** – Deyim. a) Haberler veya işler nasıl ? **“Şık , tışta ne bar ne cok, teran kara taa ya !” -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık). b) Olanların bütünü.
- **O gadar kusur kadı kızında da bar** – Deyim. O kadar kusur kadı kızında da olur.
- **Özĭ cok Tañrısı bar** – Deyim. Kendisi yok, Tanrısı var , (talihlidir).
- **Ölmek bar, dönmek cok** – Deyim. Ölmek var, dönmek yok
- **Parada közĭ bar** – Deyim. Parada gözü var.
- **Şıkmagan canda umut bar.** – Deyim. Çıkmayan canda ümit var.
- **Atı barnıñ kanatı bar, sıyırı barnıñ sıyı bar. -** Atas. / Kazan. - Atı olanın kanadı var, ineği olanın bereketli sofrası var.
- **Awdarılgan car bolır, aşıkközler bar bolır. -** Atas. Devrilen yok olur, açıkgözler var olur.
- **Aytmagan awızda sır bar.** – Atas. Konuşmayan ağızda sır var.
- **Bar barıştırır, yok sogıştırır.** – Atas. Var barıştırır, yok dövüştürür.
- **Bar bolıp bergen merdane, yok bolıp bergen diwane.** – Atas. Var olup veren cömert, yok olup veren divanedir.
- **Bar bolsa aşıñ, raattır başıñ.** – Atas. Var ise aşın, rahat olur başın.
- **Bar süyĭndĭrĭr, yok küydĭrĭr.** - Atas. Var sevindirir, yok kavurur (üzer).
- **Barda kıymet, yokta arık bellenmez.** – Var olanda kıymet, yok olanda zayıflık dikkat çekmez.
- **“Barman” dep kuwanma, “yokman” dep cılanma.** – Atas. Varlıklıyım diye sevinme, yoksulun diye sızlanma.
- **Barnıñ ĭşĭ bar man, yoknıñ ĭşĭ derman man.** – Atas. Varın işi varlıklı ile, yokun işi derman ile.
- **Barnıñ üyü kerem üyü, yoknıñ üyü verem üyü.** – Atas. Varın evi kerem evi, yokun evi verem evi.
- **Bĭr fıncan kavenĭñ kırk cıl katĭrĭ bar.** – Atas. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı olur.

- **Falan cerde altın bar, barsañ bakır da cok. -** Atas. Falan yerde altın var, varsan bakır bile bulamazsın.
- **Her başıñ özĭne köre dertĭ bar. –** Atas. Her başın kendine göre derdi olur.
- **İtnĭñ hatĭrĭ bolmasa da, iyesĭnĭñ hatĭrĭ bar.** - Atas. Köpeğin hatırı yoksa da, sahibinin hatırı var.
- **Kart koynında kalaş bar, karmalasañ kömeş bar. –** Atas. İhtiyarın koynunda simit var, karıştırıp bakarsan (gönlünde daha nice) hazineler var.
- **Kızı barnıñ nazı bar, kırk kĭşĭmen bazı bar. –** Atas. Kızı olanın nazı var, kırk kişiyle oyunu var.
- **Tüyesĭ bolmasa botası bar arışı cerde catmazga.** – Atas. Devesi yoksa, devenin yavrusu var, arabasının okunu indirip yerde bırakmayana.
- **"Yokman" dep cılanma, "barman" dep kuwanma. –** Atas. Yoksulum diye sızlanma, varlıklıyım diye sevinme.

Türk Lehç. : Kırım. **bar, var**; Nog., Karaçay Malkar., Kazak., Kazan. - **bar;**

Rom. *1. adj. Existent, care există. 2. s. Avut, avere; bun. 3. s. şi adj. Bogat. 4. adj. Tot, întreg. 5. v. În construcţii predicative, cuvânt cu sensul şi funcţiile formelor pozitive ale verbelor auxiliare "a fi" şi " a avea".*

BAR[2] is. (Fr.,İng.>Rom.,Türk.). Bar, içkili eğlence yeri; içki servisi yapılan tezgâh.

Rom. *s. Bar; local sau tejghea unde se servesc băuturi.*

BARABALAR öz. is. Baraba Tatarları; Batı Sibirya'da, İrtiş ve Om' ırmakları havzasında Baraba bozkırında yaşayan küçük bir Türk boyu idi. Günümüzde Kazan Tatarları topluluğuyla kaynaşmak üzereler.

Rom. *s. propr. Tătari Barabieni, din stepa Baraba; seminţie turcică din Siberia Apuseană, pe cale de contopire cu Tătarii din Kazan.*

BARABAR zf. (Fars. beraber) Beraber, birlikte, bir arada. Var. **beraber.** Eşanl. **bĭrge.**

"Kökte uşar gömelek, / Kanatı benek benek. / Yazda barabar edĭk, / Kışta ayırdı felek." - (Boztorgay).

"Böralĭ bek kuwana, o da olarman barabar çalışa, kılabdan, ipekday kereklĭ şiylernĭ heç eksĭltmiy edĭ." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **At başı barabar ketmek** - Eşit durumda olmak
- **Anca barabar, kanca barabar.** – Deyim. - Fikirce beraber, kanca (soyca) beraber.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **barabar, beraber;** Kazak. - **barabar;** Kazan. - **bĭrge;**

Rom. *adv. Împreună, laolaltă.*

BARABARLAŞMAK (**barabarlaşmaq**) f. Beraber olmak, birlikte olmak.

"Barabarlaşıp karayık, başımız belâga ketmeden apırıp capırayık." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A se asocia, a se uni.*

BARABARLIK (**babarlıq**) is. Beraberlik.

1. Birlikte olma durumu.

2. Baş başa kalma durumu.

Rom. *s. 1. Tovărăşie, asociere. 2. fig. Intimitate.*

BARAJ is. (Fr.>Rom.Türk). Baraj.

1. Bent; su seddi.

"Ursacıgar batır o yerge bĭraz taa yakınlaşkanda, bĭrköp kĭşĭlernĭñ balaban kayalarnı, kütük, tahta, beton ve başka siylernĭ taşıp suwnıñ yatagına bĭr baraj yasamaga oğraşkanların körgen." - (Boztorgay).

2. mec. Herhangi bir alanda başarıyı tespit için gerekli olan ek deneme veya şart.

Rom. *1. Baraj. 2. fig. Întrecere suplimentară între concurenţi în caz de egalitate.*

BARAK (**baraq**) is. Uzun tüylü, iri köpek; barak.

"Yüz altmış yıl, karışıp toylarda cüre, / Barak bolıp geceler çöllerde üre." - (Bekir S. Çobanzade - Yüz Altmış Yıl).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **baraq;**

Rom. *s. Dulău, zăvod.*

BARAKA (**baraka**) is. (Fr., İt.> Rom., Türk.). Baraka; geçici kullanım için, hafif malzemelerden yapılmış yapı.

"Eforiye Nord kasabasının sırt betĭndekĭ barakalarda Karaömer-Negru Vodă rayonuna karagan mekteplerde şalışkan mualĭmlerĭñ senelĭk toplantıları yapıldı." - (Altay Kerim – Kâniye)

Rom. *s. Baracă.*

BARAZNA is. (Rus. borozda). Evlek; tarlada sabanın kesici demirinin açtığı yol. Var. **parazna.**

"Kırlarda traktorlar deren barazna awdarırlar." - (Okuma Kitabı III).

"Cĭgĭt iş ĭstĭfĭn bozmadan, traktordan tüşken, ekĭ ayagın cerge tĭrep, bĭr kolıman traktornı kötergen ve küntuwarga dogrı aylandırıp : Áná anyakta, degen ve traktornı gene bĭr kolıman eskĭsĭndiy baraznaga yerleştĭrgen." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **barazna;** Mac. - **barazda;**

Rom. *s. Brazdă.*

BARBA is. (İtal. barba) Rum asıllı yaşlı kimselere, "amca" anlamıyla, saygılı seslenme sözü.

Rom. *s. Cuvânt cu sens de "unchi", "nene", întrebuinţat ca apelativ către persoane în vârstă, de origină greacă.*

BAR BAR zf. Bar bar, bas bas; öfkeli ve yüksek sesle bağırmayı anlatır.

- **Bar bar bakırmak** - Bas bas bağırmak.

Rom. *adv. Cât îl ţine gura; în gura mare.*

BARBAR is. ve s. (Yun., Fr.>Rom.,Türk.) Barbar.

1. is. Eski Yunanlıların ve Romalıların kendilerinden başka halklara, "yabancı" anlamıyla, verdikleri ad.

2. is. Orta Çağda Avrupalıların Asya'dan akın edip kendilerine saldıran ve uygarlaşmamış olarak gördükleri halklara verdikleri ad.

"Bĭr Urum uzakta tarihıñ yaza, / 'Barbarlar Tarihı' adını kaza." - (Bekir S. Çobanzade - Zawallı Türük).

3. s. Uygarlaşmamış.

4. s. mec. Kaba, zalim.

Rom. *s. şi adj. 1. Ist. Barbar, populaţie care nu era de origină greacă sau romană. 2. s. Nume generic dat de Europeni pentru popoarele care au invadat în evul mediu Europa. 3. adj. Necivilizat. 4. adj. Crud, inuman.*

BARBARCA zf. Barbarca.

Rom. *adv. În mod barbar.*

BARBARLAŞMA, **-UW** is. Barbarlaşma.

Rom. *s. Faptul de* **barbarlaşmak.**

BARBARLAŞMAK (**barbarlaşmaq**) f. Barbarlaşmak;

barbar gibi davranmak.

Rom. *v. A se comporta ca un barbar; a se deda la atrocităţi.*

BARBARLIK (**barbarlıq**) is. Barbarlık.

Rom. *s. Barbarie.*

BARBUNYA is. (Yun.>Rom., Türk.) Zool. Barbunya balığı. (Lat. Mullus barbatus).

Rom. *s. İhtiol. Barbun.*

BARBUT is. Barbut; zarla oynanan bir talih oyunu.

"Gemĭcĭ başı gecesı kündĭzĭ barbut oynap bütĭn gemĭlernĭ taratkan." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. Barbut.*

BARDAK (**bardaq**) is. Bardak. Eşanl. **kade.**

1. Su içmek için kullanılan, cam veya başka maddeden yapılmış kap.

"Tatarlar ve Mongollar... hayvan terĭlerĭnden bek mükemmel sepĭlengen son, türlü urba, kĭyĭm, cabuw, hatta suw ya kımız kuymağa türlü kaplar ve bardaklar yasay ekenler." - (Memet Ablay – Tatarlar Kĭmlerdĭr?).

"Tatlı süt bardakta, kuwan balı borkanda, sarımay ĭşede, ... ama mualĭm cĭgĭtnĭñ ĭştasĭ kapalgan." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bu kabın alacağı miktar.

Türk Lehç. : Kırım. - **bardaq;**

Rom. *s. 1. Pahar. 2. Cantitate de lichid conţinut de un pahar.*

BARDIRMA, -UW is. Vardırma, vardırmak işi.

Rom. *s. Acţiunea de* **bardırmak.**

BARDIRMAK (**bardırmaq**) f. Vardırmak; varmasına yol açmak.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bardırmaq, -uv;**

Rom. *v. Forma factitivă de la* **barmak,** *a face să ajungă.*

BARE zf. (Fars. bari) Bari; hiç olmazsa, öyle ise, o halde. Var. **barem, bareme, bari.**

"Dertĭme derman tabılmay, özĭme şare. / Kurtulgaydım dünyadan, ölgeydĭm bare." - (Boztorgay).

"Ne de taliysĭz başı bar eken zawallının ! Süygenĭne kaçkanına babası da şo kadar kattı darılmagaydı taa ya, bari." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

"Bare tora coldan cĭbergeydĭñ. Curtlıknıñ cĭn, şaytan catagı ekenĭn bĭlmiysĭñ mĭ ?" - (Mehmet Vani Yurtsever – Ödelek, hikâye).

Türk Lehç. : Kırım. - **bare;**

Rom. *adv. Măcar, cel puţin, barem.*

BAREM zf. → **Bare**.

"Bĭz eskĭ zamanlarda kara üyrenalmadık, barem ballarımız okıp üyrensĭnler." - (Altay Kerim – Kâniye).

BAREME zf. → **Bare**.

"Zaten Şenol en bek Romencede zayıf, son zamanlarda en kĭşkene notalarnı da hep bo derste aldı. ... Bareme sınıf kalmagaydı !" - (Acemin Baubek - Manalı Bĭr Ders).

BARE-PARALELE is. (Fr.>Rom.Türk) Spor. Barparalel, jimnastik aracı.

Rom. *s. Sport. Bare paralele.*

BARGIZDIRMAK (**bargızdırmaq**) f. Vardırtmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bardırmak.**

BARGIZMAK (**bargızmaq**) f. Vardırmak. Eşanl. **bardırmak**.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **barmak.**

BARI, BARISI z. Varı, hepsi.

"Soylarım soplarım barısı atlı, / Men Cengiz bolmaga tuwganman aslı." - (Bekir S. Çobanzade - Kiçkene Sözler / Emel D.).

Rom. *pron. Tot, toţi.*

BARI-FİKSI is. (Fr.>Rom.Türk.) Spor. Barfiks, jimnastik aracı.

Rom. *s. Sport. Bară fixă.*

BARILMAK (**barılmaq**) f. Varılmak, varmak işi yapılmak, herhangi biri varmak.

"Köstencĭ'ge barılır, / Cĭp yumakka sarılır. / Kaş oynatma şâylı kız, / Yariñ bardır, darılır." - (Boztotgay).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **barmak.**

BARIN öz. is. Tar. Kırım Hanlığında söz sahibi olan büyük kabilelerden (Şırın, Barın, Argın, ve Mansur) biri.

"Iznıñ bĭr yagında Şırın mırza tursın, anaw bĭr yagında da Barın mırza tursın !" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *s. propr. İst. Una dintre cele patru familii influente ale Hanatului Crimeii.*

BARINAK (**barınaq**) is. Barınak, barınılan yer.

Moğ. - **barilga** - yapı;

Rom. *s. Adăpost; loc ferit.*

BARINDIRMA, -UW is. Barındırmak.

Rom. *s. Acţiunea de* **barınıdrmak,** *adăpostire.*

BARINDIRMAK (**barındırmaq**) f. Barındırmak.

Rom. *v. A adăposti.*

BARINMA, -**UW** is. Barınma.

Rom. *s. Acţiunea de* **barınmak,** *adăpostire.*

BARINMAK (**barınmaq**) f. Barınmak.

1. Doğa etkilerinden korunmak için bir yere sığınmak.

2. Yerleşmek, uygun şartlar bulup bir yerde oturmak.

3. mec. Rahat yaşamak.

4. mec. (Soyut kavramlar için) Gelişecek ortamı bulmak, bir yerde etkili olmak.

- **Barlınıñ katında barıngan, carlınıñ katında şalışmaz.** – Atas. Varlıklının yanında rahat yaşayan, yoksulun yanında çalışmaz.
- **Carlılıgın caşırgan barınmaz. –** Atas. Yoksulluğunu gizleyen rahatlık bulamaz.

Rom. *v. 1. A se adăposti. 2. A se stabili într-un loc. 3. A-şi duce existenţa, a trăi. 4. fig. A găsi teren propice pentru dezvoltarea sa.*

BARIŞ is. Barış.

1. Varış, bir yere varmak işi.

2. Barışma, uzlaşma, anlaşma.

3. Devletler ve toplumlar arasında kavga savaş olmama durumu.

"Padĭşahım, curtımda ne karaganıñ bĭlmiymen, / Arada barış barda (varken**) men saga hoş keldĭñ diymen."** - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - III.Mektup).

4. Bir savaşı sona erdiren antlaşma.

“Köp geşmiy pïter sogış, bolır barış. / Merak etseñ soyıma, kel de karış.” - (Boztorgay).

5. Uyumlu, karşılıklı anlayış ve hoşgörüye dayalı ortam.

Rom. *s. 1. Ajungere la o destinaţie. 2. Împăcare, înţelegere. 3. Pace, stare lipsită de conflict armat. 4. Tratat de înţelegere. 5. Armonie, atmosferă de bună înţelegere.*

BARIŞÇI is. → **Barışşı**.

BARIŞÇILIK (**barışçılıq**) is. → **Barışşılık.**

BARIŞIK (**barışıq**) s. 1. Barışık, barışmış.

2. Barışıklık.

“Bayram ayı. Tañrınıñ musluman salahın, halk barışıgın temin veya tevhid etecek biyaz bayragı ...” - (Necip H. Fazıl - Nimet’nïñ Bayramı).

Rom. *adj. 1. Împăcat, conciliat. 2. Împăcare, conciliere.*

BARIŞIKLIK (**barışıqlıq**) is. Barışıklık, barışmış olma durumu.

Rom. *Împăcare, conciliere.*

BARIŞMA, -**UW** is. Barışma.

Rom. *s. Acţiunea de* **barışmak***.*

BARIŞMAK (**barışmaq**) f. 1. **Barmak**’tan karşılıklık fiili. Birbirine gidip gelmek, varışmak. Eşanl. **katnaşmak.**

2. Barışmak, uzlaşmak; dargınlık ve duşmanlıkları gidermek.

“Üy aldına otırttım / ‘Yeşersïn’ dep bïr terek. / Kel yarem barışayık,/ Ayrılık kïmge kerek?” - (Boztorgay).

“Talaşkan soñ barışmaga baw ne kerek?” – (Mehmet Niyazi - Sagış).

- **Yıldızları barışmak -** Birbirleriyle kafaca uyuşmuş olmak.

Rom. *v. 1. A se vizita reciproc, a întreţine relaţii. 2. A se împăca; a face pace.*

BARIŞSÜYER is. ve s. Barışsever; barışçı.

Rom. *s. şi adj. Iubitor de pace; paşnic.*

BARIŞŞI s. ve is. Barışçı.

1. Barışı seven.

2. Barışı amaçlayan, isteyen.

Rom. *s. 1-2. Pacifist.*

BARIŞŞILIK (**barışşılıq**) is. Barışçılık, barışçı olma durumu.

Rom. *s. Pacifism.*

BARIŞTIRMA, -**UW** is. Barıştırma.

Rom. *s. Acţiunea de* **barıştırmak***; împăcare, mediere pentru înlăturarea neînţelegerilor.*

BARIŞTIRMAK (**barıştırmaq**) f. Barıştırmak, ara bulmak.

“Ekï komşınıñ arasından kara mışık geştï mï, onlarnı barıştırmak zordır.” - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Bar barıştırır, cok sogıştırır.” -** Atas. Varlıklı barıştırır, yoksul vuruşturur.

Rom. *v. A împăca.*

BARIT is. (Yun.>Türk). Barut; patlayıcı madde.

- **Barıt kesïlmek** - Çok öfkelenmek.
- **Barıt kokısı kelmek** - Savaş tehlikesi sezilmek.

Rom. *s. Praf de puşcă; pulbere.*

BARİ zf. → **Bare**.

“Bari bïr hayırlı söz şıkkaydı awzıñdan.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

BARİKADA (**barikada**) is. (Fr.>Rom.Türk). Barikat, engel.

Rom. *s. Baricadă.*

BARİTON is. (Fr.>Rom.Türk). Müz. Bariton.

1. Tenor ve bas arasındaki erkek sesi.

“Balıkhanenïñ önemlï şahsiyetlerïnden bïrï Tüpiy Akay. ... hoş, neşelï, güzel bariton seslï; dürkï ayta ayta tura, onıñ üşün de, ‘Tino Rossi’ lakabın taşıp cüre, bo man da gururlana.” - (Yaşar Memedemin - Tino Rossi).

2. Böyle bir sese sahip sanatçı.

Rom. *s. 1-2. Muz. Bariton.*

BARİYERA is. (Fr.>Rom). Bariyer; demiryolları ve şoselerin kesişme noktalarında araç geçişini geçici durdurmak için konulmuş, inip kalkabilen sırık.

“Eforie Nord’man Tekirgöl arasında bariyeraga yetïşkende baya beklep otırdık.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Barieră.*

BARK[1] (**barq**) is. Bark; **üy-bark -** “ev düzeni” anlamındaki koşma sözün parçası.

“Senïñ akran tenïñ bïr tamam üy-bark sabısı boldı.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *s. (În locuţiuni) Casă.*

BARK BARK[2] (**barq barq**) ünl. Ördek sesini taklit eden yansıma söz.

Rom. *interj. Mac mac; cuvânt care imită strigătele raţelor.*

BARKA (**barka**) is. (Rus. valyok, palka). At araba falakası. Var. **parka.**

Rom. *s. Orcic.*

BARKILDAK (**barqıldaq**) is. Ördek; yabani ördek.

Barkıldaktay caldaymız – Ördek gibi yüzüyoruz.

“Kete yabani kazlar, / Kagıp ak kanatların. / Artlarından abdırap / Keskïn ses men barkıldap, / Gürültï ete ete / Barkıldaklar da kete.” - (İsmail Ziyaeddin - Kuşlar Kete).

Rom. *s. Raţă.*

BARKILDAMAK (**barqıldamaq**) f. (Ördekler) Bağırmak.

“Toktamay ördekler barkıldamakta, / Küşelek şañkïldiy, zorı mışıkta.” - (Cevat Raşit - Yaz Başı).

Rom. *v. A măcăi.*

BARKILDAŞMAK (**barqıldaşmaq**) f. (Ördekler) Bağrışmak.

Rom. *v. coact. A măcăi.*

BARKILDATMAK (**barqıldatmaq**) f. (Ördekleri) Bağırtmak.

Rom. *v. Forma factitivă dela* **barkıldamak***. A face să măcăie.*

BARLAMAK (**barlamaq**) f. Araştırmak, yoklamak. Eşanl. **coklamak.**

“Bïz de barlap karayık, cönese zarım. / Geçer m’eken tenlerge itibarım.” - (Ali Osman Bekmambet - Çınlar / Emel M).

Rom. v. A iscodi, a încerca să afle.

BARLANDIRMAK (**barlandırmaq**) f. Araştırmak, yoklamak.

"Men balanıñ kalbĭn barlandırdım. O Pervel'de anaw (teran tüşünüp) Seyityaya'nıñ kızın ĭstiy emĭş." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. fig. A descoase, a iscodi.

BARLI is. ve s. Varlıklı, zengin.

"Kıraw aytkan: Bo kayday şiydĭr canım, / Yok mı acuw yoksıllarga, sultanım? / Selâmıñman hep kuwangan, barlılar." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **At alsañ barlıdan, kız alsañ carlıdan.** – Atas. At alırsan varlıklıdan, kız alırsan yoksuldan.
- **Barlı tapsa konakka, carlı tapsa tamakka.** – Atas. Varlıklı bulunca konaga, yoksul bulunca damağa.
- **Barlınıñ awzı oynar, carlınıñ közĭ.** – Atas. Varlıklının ağzı oynar, yoksulun gözü.
- **Barlınıñ katında barıngan, carlınıñ katında şalışmaz.** – Atas. Varlıklının yanında barınan, yoksulun yanında çalışmaz.
- **Barlınıñ kiypi kelgeşĭ, carlınıñ canı şıgar.** Atas.– Varlıklının keyfi gelinceye kadar, yoksulun canı çıkar.
- **Caz carlınıñ, kış barlınıñ .** – Atas. Yaz yoksulun, kış varlıklının.

Rom. adj. şi s. Înstărit, avut.

BARLIK (**barlıq**) is. Varlık.

1.Var olma durumu, var oluş, mevcudiyet.

"Bĭldĭ Gülsüm tatarlıgın, / Kırım degen curt barlıgın." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Var olan her şey, nesneler; doğa, tabiat. **Canlı barlıklar. Cansız barlıklar.**

"Suwuk celler esmiy endĭ. / Alay barlık neşelendĭ." - (İsmail Ziyaeddin - İlkyaz).

3. Mal mülk, zenginlik.

"Alay kazanganı, alay barlıgı Zahide'ge, bo süyümlĭ kardaşına edĭ." – (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

4. mec. Devlet kurumu.

"Kelgen keçken hanlıklarnı, barlıklarnı / Yoktır degen kansızlarga caw bolarman." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Barlıgımız táwsĭgenden son yıkılgan tahtımız." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

5. mec. Hayat, ömür.

6. mec. Tarih.

"Beş biñ senelĭk barlıgımıznı, bondakı hayatımıznı közden geşĭrsek, bütün şahsi hayatka umumi ve milli hayat mihver bolakelgendĭr." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

- **Barlık ĭşĭnde yaşamak -** Bolluk içinde yaşamak.
- **Barlık köstermek -** Kendinden beklenileni yerine getirmek.
- **Barlıkta tarlık şekmek -** İmkânların varken onlardan yararlanamamak.
- **Barlıgım sawlıgım –** Deyim. Varlığım sağlığımır.
- **Kolında barlık boldı, cuwugı cat boldı.** – Deyim. Elinde mal mülk olunca yakınları yad (yabancı) oldu.
- **Baş sawlıgı dünya barlıgı. -** Atas. Baş sağlığı dünya varlığı.
- **Güwenme barlıkka tüşersĭñ tarlıkka.** – Atas. Güvenme malına, düşersin darlığa.
- **Barlıkta tarlık bolmaz.** – Atas. Varlıkta darlık olmaz; zenginin gücü birçok sorunu aşar.

Rom. s. 1. Existenţă, prezenţă. 2. Fiinţă, tot ceea ce există. 3. Avuţie, avere. 4. fig. Stat. 5. fig. Viaţă, trai. 6. fig. İstorie; existenţă istorică.

BARLIKLI (**barlıqlı**) s. ve is. Varlıklı; zengin.

Rom. s. şi adj. Bogat, avut, înstărit..

BARLİY zf. → **Bare**.

BARLİYİM zf. → **Bare**.

"Balaga : Bĭzdĭ de kurtar barliyĭm, suw anasından ! diydĭler." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

BARMA, **-UW** is. Varma.

Rom. s. Acţiunea de **barmak,** *de a se duce; ducere, dus.*

BARMAK (**barmaq**) f. Varmak.

1. Bir yere ayak basmak, gitmek, yetişmek.

"Atlap tüştüm beşĭkten, / Bakalap kĭrdĭm eşĭkten, / Bardım bĭr, baş cengeme." - (Boztorgay).

"Karılgaş kayda barasın, / Kanatıñnı taldırıp? / Törem kayda barasın, / Menĭ cañgız kaldırıp." - (Boztorgay).

"Pervel mında ne kadar yer endĭ, bĭr kün ĭşĭñ cokta at arabaman barır da kelĭrsĭn." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Belli bir duruma gelmek.

"Menĭm bĭle cetĭp barayatırgan bĭr kızım bar." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

3. Bir şeyi iyice anlamak veya duymak. **Farkına barmak. Zewkına barmak.**

4. Çekinmeden, acımadan yapmak. **Aytmaga tĭlĭ barmak.**

5. (Kadın) Evlenmek.

"Babam berse, men barmam ependĭge, alay, / Özĭm süyüp bararman kâkûllĭge, alay." - (Boztorgay).

6. Bir durumdan başka duruma geçmek. **Secdege barmak.**

7. -ip fiilimsileryle çeşitli hareket anlamlı tasviri fiiler kurar. **Kĭrĭp barmak -** yaklaşmak. **Cuwırıp barmak -** Hızla yetişmek. **Ketĭp barmak** -uzaklaşmak.

- **Ayagına barmak –** Ayağına gitmek, yanına gitmek.
- **Bara bara -** Sık sık giderek.
- **Barıp -** zf. Tasviri fiil elemanı; bir eylemin başka bir yerde ve belli bir süre geçtikten sonra meydana geldiğini anlatır. **"Erten atkan taşıñ akşamga barıp tüşe diy." -** (Boztorgay). **"Barıp üyge kĭrgende, / Sokaklarda cürgende / 'Oh balam' dep suklansın / Anay babay körgende." -** (Boztorgay).
- **Barsın -** "İsterse" anlamında : **Barsın kelmesĭn -** İsterse gelmesin.
- **Üstüne barmak –** a) Bir şeyi yapması için baskı yapmak. b) Bir olayın meydana geldiği anda, oraya yetişmek. c) (Bir kadının yanına) Kuma olarak varmak.
- **Falan cerde altın bar, barsañ bakır da cok.** - Deyim. Falan yerde altın var, varsan bakır bile bulamazsın.
- **Sawlıkman bar.** - Deyim. "Sağlıcakla git"; "Güle güle" anlamında bir uğurlama sözü.
- **Aldın bargan orun kabar. -** Atas. Önden varan yer kapar.

• **Bargan cerĭñ sokur bolsa bĭr közĭñ kım.** - Atas. Gittiğin yer sokur ise, bir gözünü kapa.

• **Bargan cerĭñde bal cala, turgan cerĭnde tuz cala.** – Atas. Gittiğin yerde bal yala, oturduğun yerde tuz.

• **Colga şıksañ atıñdan, toyga barsañ apakayıñdan töñĭlĭrsĭñ.** – Atas. Yola çıkınca atından, düğüne gidince karından soğursun.

• **Devlet, kayda barasıñ? / Caşartmaga baraman. / Kaswet, kayda barasıñ? / Kartaytmaga baraman.** - Atas. Talih, nereye gidersin? Gençleştirmeye. / Kasvet, nereye gidersin? / İhtiyarlatmaya.

• **Kıznı özĭn bĭlgenĭne taşlasañ ya zurnacıga barar, ya dawulcıga.** - Atas. Kızı kendi bildiğine bırakırsan ya zurnacıya varır, ya davulcuya.

• **Toyga barsañ toyıp bar, şontık tonıñ kĭyĭp bar.** – Atas. Düğüne gidersen doyup git, kürkünü de giyip git.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **barmaq, -uv;**

Rom. s. 1. A se duce, a ajunge. 2. A atinge, a ajunge. 3. A reuşi. 4. A îndrăzni, a se încumeta. 5. A se mărita, a se căsători. 6. A trece de la o stare la alta, a ajunge la ... 7. Verb auxiliar în verbe descriptive de mişcare.

BARMAN is. (İng.>Rom.Türk). Barmen.

Rom. s. Barman.

BARMANLĬK (**barmanlıq**) is. Barmenlik.

Rom. s. Ocupaţia barmanului.

BAROK (**barok**) is. (Fr.>Rom.Türk). Barok; mimarlık ve edebiyatta bir üslûp.

Rom. s. (Stil artistic) Baroc.

BAROMETRU is. (Fr.>Rom.Türk). Barometre.

Rom. s. Barometru.

BARON is. (Fr.>Rom.Türk). Baron.

Rom. s. Baron.

BAROS is. (Çing.>Rom.) Balyoz, varyos; büyük, ağır çekiç.

"Bek namuslı Cuwaş Osman / Şĭmdĭ mahkûm, kanal yasay, / Terlep pışnap baros sallay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

Rom. s. Baros.

BAROTI is. (Yun>Ar.,Türk.) Barut.

"Kazan kalesĭnĭñ astına metiyler men barotı salıp kalenĭ awaga uşuralar." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Türk Lehç. : Kırım. - **barot;**

Rom. s. Praf de puşcă, pulbere, exploziv.

BAROU is. (Fr.>Rom., Türk.). Bir şehirdeki avukatların meslek kuruluşu.

Rom. s. Barou.

BARS is. (Fars. pars). Zool. Pars. (Lat. Felis pardus). Var. **pars.**

• **Bars cılı** - Pars yılı; Türklerin on iki hayvanlı takviminde on iki yıllık bir dönemin üçüncü yılı. **"Tawşan, Cılkı, Bars yılında Kuran, Tecvit, İlmihal, Kesĭkbaş Destanı pĭtken, mektepten çıkkandım."** - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Türk Lehç. : Kırım. - **bars;** Kazak. - **barıs;** Moğ. - **bars;**

Rom. s. Zool. Leopard.

BARSAK (**barsaq**) is. Anat. Bağırsak; sindirim organlarının mideden anüsa kadar olan, ince ve kalın bağırsaklardan oluşan bölümü. Eşanl. **şek, ĭşek.** Var. **bawırsak.**

• **İnce barsak** - İnce bağırsak. Eşanl. **aş şek.** (*Rom. - intestinul subţire*).

• **Kalın barsak** - Kalın bağırsak. Eşanl. **tok şek.** (*Rom. - intestinul gros*).

• **Kör barsak** - Kör bağırsak; 1. Kalın barsağın ilk bölümü. Eşanl. **sokır şek.** (*Rom. - cec, cecum*). 2. Apandis, körbarsağın bir uzantısı, kuyrukçuğu. (*Rom. - apendice*).

• **Körbarsak kuyrukşıgı** - Kör bağırsağın ince bir uzantısı; apandis. (*Rom. - apendice*).

• **Köten barsagı** - Göden; kalın barsağın son bölümü. (*Rom. - rect*).

• **Orta kalın barsak** - Kolon; kalın barsağın orta bölümü. (*Rom. - colon*).

• **On ekĭ parmak barsagı** - On iki parmak bağırsağı; ince barsakların ilk bölümü. (*Rom. - duoden*).

Rom. s. İntestin, maţ.

BART is. → **Barut.**

"Bĭrkaş ay ewel pĭtken marebe korkısı, herkeznĭñ cüregĭne sĭñgen, bart kokısı alen taa geñızden ketmiy." - (Altay Kerim – Kâniye).

BARUT is. (Yun.>Ar.,Türk.). Barut; patlayıcı madde. Var. **barotı.**

• **Otman barut bĭr arada turmaz.** - Atas. Ateşle barut bir arada durmaz.

Rom. s. Praf de puşcă; pulbere.

BARUTHANE is. Baruthane.

Rom. s. Depozit de muniţii.

BARUTLIK (**barutlıq**) is. Barutlık.

Rom. s. Loc de pus muniţie.

BARUTŞI is. Tar. Barutçu.

Rom. s. İst. Persoană care prepară praful de puşcă.

BAS[1] is. (İtal., Fr.>Rom.,Türk.). Müz. Bas.

1. En kalın erkek sesi.

2. Böyle bir sese sahip olan sanatçı.

Rom. s. Muz. 1. Voce de bas. 2. Cântăreţ cu voce de bas.

BAS[2] is. (Ar. bahs). Bahis, iddia. Var. **baas.**

"Cawkaytar'ıñ şırayı atkan, patlak patlak közlerĭ akıygan, tutuşkan bastan bırakılacak bola, arkadaşların mıskıllarından kurtulamaycagından sakına." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Üykenler baas tuttuşa : Kĭm bĭrĭncĭ şıgacak." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

• **Bas tutuşmak** - Karşılıklı bahse girmek.

Rom. s. Pariu, rămăşag, prinsoare.

BASA KILMAK (**basa qılmaq**) f. Dövmek, dayak atmak, kötek atmak. Eşanl. **bas etmek.**

"Hannıñ aktacısı áli beg,... / Kırk saklawman Narık kartka / Basa kılıp diy, / Atası Narık kartnı / Başka közge tarttı diy." - (Başkırdistanlı Abdülkadir / İnan - Orta Türk Destanları).

Rom. s. A bate, a trage o bătaie.

BASAMAK (**basamaq**) is. (bas-mak + -amak). Basamak.

1. Merdivenin çıkarken veya inerken atılan adımlarda, ayak

basılan yerleri. Eşanl. **baskış.**

"Dünya degen merdĭwen kırk <u>basamak</u>, / Oynap külüp, dünyada zewk yasamak." - (Boztorgay).

2. mec. Derece, aşama.

3. mec. Bir amaca ulaşmak için yararlanılan kişi, durum, yer.

4. (Aritm.) Onlar kuralına yazılmış bir sayının her rakamının bulunduğu sıra. **Bĭrler basamagı. Onlar basamagı. Yüzler basamagı …**

- **Basamak etmek** - Bir durumu araç olarak kullanmak.

<u>Rom.</u> *s. 1. Treaptă. 2. fig. Grad, nivel; etapă, fază 3. fig. Mijloc, mijlocitor. 4. Aritm. Ordin.*

BASAMAKLI (**basamaqlı**) s. Basamaklı, basamağı olan.

<u>Rom.</u> *adj. Cu trepte; cu niveluri; cu faze.*

BASARABYALI s. ve is. Moldavyalı.

<u>Rom.</u> *s. şi adj. Basarabean.*

BAS BAS zf. Yüksek sesle bağırmayi anlatır. Var. **bar bar.**

- **Bas bas bakırmak** - Yüksek sesle bağırmak.

<u>Rom.</u> *adv. Cât îl ţine gura; în gura mare.*

BASIK (**basıq**) s. Basık.

1. Basılmış, yassılaşmış.

2. Alçak, yüksek olmayan.

"Beş kün sora şıkkaman men bĭr köyge, / Selâm berĭp kĭrdĭm bĭr <u>basık</u> üyge." - (Osman Toktamaz - Ötken Aylar).

<u>Rom.</u> *adj. 1. Călcat; turtit. 2. Scund, jos; lăsat în jos.*

BASIKLIK (**basıqlıq**) is. Basıklık.

<u>Rom.</u> *s. Starea de a fi turtit, călcat ; scund, jos.*

BASILIŞ is. Basılış, baskı; yayımlama.

<u>Rom.</u> *s. Ediţie, editare.*

BASILMA, -**UW** is. Basılma.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **basılmak.**

BASILMAK (**basılmaq**) f. Basılmak.

1. Basmak işi yapılmak.

2. Tabedilmek, yazılmak.

"Pazarlarda satılmaz, / Kitaplarga <u>basılmaz</u>. / Bo caşlıkta, güzelĭm, / Yardan tatlı şiy bolmaz." - (Boztorgay).

- **Basılıp kalmak** – Bir yarışta altta veya geride kalmak. **"Kaldıñız kasır astında toz basılıp, / Sĭzdiy bolsak ölermĭz cĭpke asılıp."** - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *v. 1. Forma pasivă de la* **basmak.** *2. A se tipări, a se imprima.*

BASIM is. Basım.

1. Basma, basmak işi.

2. Bir dirgenlik biçilmiş ekin veya ot yığını.

"Nureddin men Necdet tırnawış tırnaycaklar, Arttan Riza akay da tırnawışların toplagan <u>basım</u> etecek ve soñra şeren salacak edĭ." - (Okıma Kitabı V).

3. Matbaada basmak işi; yayımlama.

"İsmail Ziyaeddin - TOY, şiirler - <u>Basımga</u> hazırlagan ve neşretĭlgeşĭk közetlegen Ali C.Ahmet Naci" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

4. Basma sanatı.

<u>Rom.</u> *s. 1. Apăsare; presare. 2. Grămăjoară de iarbă cosită, de un furcoi. 3. Tipărire, tipar, imprimare, editare. 4. Tipografie, artă tipografică.*

BASIMCI is. Basımcı, matbaacı.

<u>Rom.</u> *s. 1. Tipograf. 2. Editor.*

BASIMCILIK (**basımcılıq**) is. Basımcılık, matbaacılık.

<u>Rom.</u> *s. Activitate editorială.*

BASIMÜYĬ is. Basımevi, matbaa. **Didaktik ve Pedagocik Dewlet Basımüyĭ.**

"Bügün <u>basımüyĭne</u> bardım, beş yerden (anketke) karşılık kelgen." - (İsmail Ziyaeddin - Bĭr Mektup).

<u>Rom.</u> *s. Imprimerie, tipografie; editură.*

BASIN is. Basın.

<u>Rom.</u> *s. Presă.*

BASIŞ is. Basış, basmak işi.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **basmak.** *Călcare; apăsare; imprimare.*

BASİRET is. (Ar. basiret). Basiret; seziş, öngörü, sağgörü, anlayış. Eşanl. **abay.**

<u>Rom.</u> *s. Prevedere, precauţie, prudenţă.*

BASİRETLĬ s. Basiretli, sezişli. Eşanl. **abaylı.**

<u>Rom.</u> *adj. Prevăzător, precaut; prudent.*

BASİRETSĬZ s. Basiretsiz, sezişsiz. Eşanl. **abaysız.**

<u>Rom.</u> *s. Neprevăzător, imprudent.*

BASİRETSĬZLĬK is. Basiretsizlik, sezişsizlik. Eşanl. **abaysızlık.**

<u>Rom.</u> *s. Lipsă de prevedere; imprudenţă.*

BASİT s. (Ar. basit). Basit.

1. Kolay, karışık olmayan.

2. mec. Süssüz, gösterişsiz.

3. mec. Görgüsüz, bayağı.

4. mec. Her zaman rastlanan, özelliği olmayan.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Simplu, necomplicat. 2. Fără zorzoane. 3. fig. Ordinar, grosolan. 4. fig. Banal, de rând.*

BASİTLEŞME, -ÜW is. Basitleşme.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **basitleşmek.**

BASİTLEŞMEK f. Basitleşmek.

1. Sade bir duruma gelmek.

2. Kabalaşmak.

3. Bayağılaşmak, sıradan olmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se simplifica. 2. A deveni grosolan. 3. A se banaliza.*

BASİTLEŞTĬRME, -ÜW is. Basitleştirme.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **basitleştĭrmek.**

BASİTLEŞTĬRMEK f. Basitleştirmek.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **basitleşmek.**

BASİTLĬK is. Basitlik.

<u>Rom.</u> *s. 1. Simplitate. 2. Grosolănie, vulgaritate. 3. Banalitate.*

BASK (**Bask**) is. Basklar.

1. Pirene dağlarında, İspanya ve Fransa sınırı boyunca yaşayan halk ve bu halka mensup kimse.

2. Basklarla ilgili olan.

- **Bask tīlī -** Bask dili; Kafkas dilleriyle akraba olduğu sanılan ve Hint Avrupa dillerinden olmayan bir Avrupa dili.

Rom. s. propr. 1. Poporul Basc. 2. adj. Relativ la Basci.

BASKAK (basqaq) is. Tar. Tahsildar, vergi toplayıcı.

"Tatar baskakları bütün bo bagımlı milletlerden bergī alıp kete edīler." - (Memet Ablai - Tatarlar Kīmlerdīr).

Rom. s. İst. Perceptor. (În trecut, în Hanatul Hoardei de Aur).

BASKÁ (baska) is. (Fr.>Rom). Baskların giydiği türden bir başlık; bere.

"Ot cakmaga ograşkan bīrew bolıp, ayak üstünde sekīre, ayaka-boyaka cüre, sonra şapka, baská üymüşīgīne enkīyīp toñkayıp şırpı otına öpre öpre, şırpılarnı tüzetken kīşī bola." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Basc, bască.

BASKET is. (İng.>Rom.Türk). Spor. Basket.

1. Basketbol oyunu, sepet topu.

"Köylī balları basket oynamaknı kayda, kīmden, katīp üyrengen ekenler ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bu oyunda kazanılan sayı.

3. Bu oyunun oyuncuları tarafından giyilen ayakkabı.

Rom. 1. Jocul de baschetbal. 2. Coş; punct marcat la jocul de baschetbal. 3. Ghete de baschetbal.

BASKETBOL is. (İng.>Rom.Türk). Spor. Basketbol oyunu.

Rom. s. Jocul de baschetbal.

BASKETBOLCI is. Basketbolcu; basketbol oyuncusu.

Rom. s. Baschetbalist.

BASKI (basqı) is. Baskı.

1. Basınç, tazyik.

2. Yazılı eser basma işi.

3. Basılan eser sayısı; tiraj.

4. Yazılı eser basma işinin bir tekrarı.

5. Dokuma üzerine şekiller başma işi.

6. Tekn. Pres, bir maddeyi sıkıp ezen alet.

7. Spor. Karşı takım oyuncusunun hareketlerini engellemek için yapılan hareketler; pres.

8. mec. Toplum hayatında hak ve özgürlükleri kısıtlamak için alınan tedbirler.

"Akay apakay, bala şaga turdılar ayakka, / Dayanalmay baskıga, şıktılar sokaklarga." - (Ekrem Menlibay - 1989 / Renkler 3).

9. Psikol. Bazı ruhi süreçleri bilinç altında tutma çabası.

- **Baskı astında tutmak -** Özgürlüğünü engellemek.

Rom. s. 1. Presiune; presare, apăsare. 2. Tipărire. 3. Tiraj. 4. Ediţie, editare. 5. Tehn. Presă, teasc. 6. Text. İmprimare pe ţesături. 7. Sp. Presă, limitare a mişcărilor adversarului. 8. fig. Oprimare, asuprire. 9. Psih. Refulare.

BASKICI (basqıcı) is. Baskıcı.

1. Matbaada basım işlerinde çalışan kimse.

2. Kumaş üzerine baskı yapan işçi.

3. s. mec. Başkalarına karşı zor, şiddet kullanan.

Rom. s. 1. Tipograf. 2. Lucrător de imprimerie textilă. 3. adj. fig. Care asupreşte, de asuprire, asupritor.

BASKICILIK (basqıcılıq) is. Baskıcılık.

1. Matbaacılık.

2. Kumaş üzerine baskı yapmak işi.

Rom. s. 1. Tipografie. 2. Text. İmprimerie.

BASKIÇ (basqıç) is. → Baskış.

BASKILI (basqılı) s. Baskılı, baskı yapan.

Rom. adj. Presant.

BASKIN (basqın) is. Baskın.

1. Birilerini yakalamak için bir yere ansızın gitme.

2. Ani saldırı.

3. zf. Üstün.

- **Baskın şıkmak -** Üstünlüğünü göstermek.

Rom. s. 1. Operaţie (prin surprindere), razie. 2. Atac fulgerător. 3. adv. Preponderent, predominant, superior.

BASKINCI (basqıncı) is. Baskıncı, baskın yapan kimse.

Rom. s. İncursionist; atacant.

BASKINCILIK (basqıncılıq) is. Baskıncılık; baskıncı eylemi.

Rom. s. Activitate de incursionist.

BASKISIZ (basqısız) s. Baskısız.

Rom. adj. Fără presiune; fig. fără asuprire.

BASKIŞ (basqış) is. 1. Merdivende ayak basılan yer, basamak.

2. Pedal.

3. mec. Safha, aşama, etap.

"Bugünkī Türkiye Cumhuriyetī bo üç devīrnīñ sonuncusu ve milliyet fikrinīñ son baskıcı bolgan pantürkizm devrīn başıdır." - (Necip H. Fazıl - Bīr Konferans).

Rom. s. 1. Treaptă 2. Pedală. 3. fig. Etapă.

BASKULA (baskula) is. (Fr.>Rom.Türk). Baskül.

Rom. s. Basculă.

BASKULANT (baskulant) is. (Fr.>Rom.) Damper (İng.>Türk.), damperli.

Rom. s. Basculant, camion basculant.

BASMA is. Basma.

1. Basmak işi. Var. **basuw**

2. Üzeri renkli baskılı kumaş. Var. **pasma.**

"Entarīlīk ipeklīlernīñ türlü şeşeklīlerī bīr bahçanı andıra : basmalar, pamık bezler." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. Bu kumaştan yapılmış başörtü.

Rom. s. 1. Acţiunea de **basmak.** *2. İmprimeu. 3. Basma.*

BASMACI is. Basmacı.

Rom. s. Persoană care confecţionează sau vinde basmale.

BASMACILIK (basmacılıq) is. Basmacılık.

Rom. s. Îndeletnicirea de a confecţiona sau de a vinde basmale.

BASMAHANE is. Basmahane.

Rom. s. Atelier în care se imprimă ţesături.

BASMAK (basmaq) f. Basmak.

1. Bütün ağırlığını verecek şekilde bir şeyin üzerinde durmak, bulunmak.

"Awdarıl Şatır, bas menī, körmesīn közīm, alay, / Ölsem özīm öliyīm, ölmesīn sözīm, alay." - (Boztorgay).

2. (Küçük çocuklar) Ayakta durmak.

3. Bir şeyi, üzerine kuvvet vererek bir yöne itmek; bastırmak.

“Leyla mektepten keldĭ. ... Kartisĭ onı bawrına basıp betĭn öptĭ.” - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

4. Gazları veya sıvıları pompalamak.

5. Sıkıştırarak yerleştirmek.

6. Tabetmek, yazmak.

“Kara tawuk kestĭler, / Kanatından astılar. / Menĭm yarem bek şeber, / Gazataga bastılar.” - (Boztorgay). **“Parañnĭn turasın betĭñe bas.” -** (Boztorgay).

7. Sarmak, bürümek, kaplamak.

“Kaya tübün ot bastı, / Sabanımnı tot bastı, / Senĭ süygenden berĭ / Cüregĭmnĭ dert bastı.” - (Boztorgay).

8. mec. Sarmak, bürümek, kaplamak ; sıkıntı vermek.

“Cılama kelĭn, cılama kıymasım, / Awurlık basar. / Bargan yerde kazannı, kıymasım, / Kaynanañ asar.” - (Boztorgay).

9. Baskın yapmak.

“Bĭr Rus bayarı bĭr tatar kızın salıncaktan basıp alıp kaça da ...” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

10. Bazı isimlerin yanında sertlik, aşırılık ifade eden yardımcı fiil olarak kullanılır. **Vay vaynı basmak –** Çığlık atmak.

11. Bir kimse belli bir yaşa girmek.

“Alla da bĭle menĭm otuzga basıp üylenmek vaktım kelĭp keşiyatırganın.” - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

- **Abdessĭz cerge basmamak –** Din buyruklarına titizlikle uymak.
- **Awır basmak –** mec. Üstün gelmek.
- **Ayagın denk basmak -** Dikkatli ve uyanık davranmak.
- **Ayak basmak –** a) Bir yere varmak, inmek. b) Bir yere girmek; bir girişimde bulunmak.
- **Ayak bastı -** is. Ayak bastı parası; toprak bastı.
- **Bas etmek –** Ver yansın etmek; acımadan vurmak. **“Anlagan soñ hayvanlar, arslannıñ kĭm bolganın / Bas etkenler tayaknı, şıgarganşık tobanın.” -** (İsmail Ziyaeddin – Toy).
- **Baskan cerĭn körmemek –** a) Çok sevinmek. b) Şaşkınlıktan davranışlarını kontrol edememek.
- **Baskan cerĭnde ot pĭtmemek -** Bulunduğu yerlerde uğursuzluğa sebep olmak.
- **Bawırına basmak –** a) Kucaklamak. b) Koruyup kayırmak.
- **Dalına basmak -** Hoşlanmadığı şeyleri yaparak birini kızdırmak.
- **Destursuz basmak –** Bir yere izinsiz girmek.
- **El basmak -** Kutsal bir şey üzerine el koyarak yemin etmek.
- **Gaflet basmak –** a) Dikkatsiz bir durumda bulunmak. b) Uykusu gelmek.
- **Gırtlagına basmak –** Birini bir şey yapmaya zorlamak.
- **Kamır basmak -** Ekmek veya çeşitli hamur işleri pişirmek için hamuru hazırlamak.
- **Kĭyĭz basmak –** Keçe yapmak. **“Aklı koynıñ cünĭnden bastım kĭyĭz, / Onekĭ aynıñ ezanı bin sekĭz yüz.” -** (Boztorgay).
- **Kol basmak -** Elini Kuran üzerine koyup doğruyu söylemek; biri için kefil olmak. **“Kabırga kartımız Can Arslan bayga bĭzler kol bastık.” -** (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).
- **Kuyruguna basmak –** Birini incitip tepki göstermesine yol açmak.
- **Ot basmak –** a) Bir yeri ot bürümek. b) Ateş başmak; sıkıntı gelip başına kan yürümek.
- **Parmak basmak –** a) İmza yerine parmağı mürekkebe batırarak bir yere bastırmak. b) Bir konu üzerine dikkati çekmek.
- **Şürük taktaga basmak –** Sonunu iyice düşünmeden tehlikeli bir işe girişmek.
- **Üstüne basmak –** a) Yerinde bir düşünce ileri sürmek. b) İyice belirtmek.
- **Vay vaynı basmak –** Yaygarayı basmak, sızlanmak.
- **Zıttına basmak -** Birini sinirlendirmek.
- **Baskan yerĭne ot pĭtmez. -** Deyim. Bulunduğu yere uğursuzluk getirir.
- **Kalıbımnı basarman -** Deyim. Bir şeyin öyle olduğuna inandığını belirtme sözü.
- **Pamukman basıp –** Deyim. Dikkatli yaklaşımla anlamında.
- **Paraañ turasın betĭne bas –** Deyim. Paragöz, maddiyat düşkünü anlamında.
- **Yawaş ketmelĭ, saglam basmalı -** Deyim. Dikkatli davranıp emniyetli iş görmeli.
- **At tuyagın tay basar. -** Atas. At toynağını tay basar. (Gençler yaşlıların yolunu tutar).
- **Dewlet baskan catalmaz, kaswet baskan turalmaz. -** Atas. Talih basan yatamaz, kasvet basan kalkamaz.
- **Fitne catkan cılanga uşar, kuyruguna basma. –** Atas. Fitne yatan yılana benzer, kuyruğuna basma.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **basmaq, -uv;** Nog. - , Kazak. - **basuv;**

Rom. v. 1. A călca. 2. (Copii mici) A se ține pe picioare. 3. A apăsa, a împinge. 4. A pompa. 5. A îndesa. 6. A imprima, a tipări. 7. A acoperi, a năpădi. 8. fig. A năpădi, a copleși. 9. A face o razie, a întreprinde o incursiune. 10. Verb auxiliar în expresii. **Vay vaynı basmak -** *A începe să țipe. 11. A întra într-un nou an de viață.*

BASMA-KALIP (**basma qalıp**) s. Basma kalıp.

Rom. adj. Stereotipic, banal.

BASMALAMAK (**basmalamaq**) f. 1. Başını basma ile örtmek.

2. mec. İşin peşini bırakmamak, bastırmak, üzerine düşmek.

“Kayışıñ tĭlsen tasmalap, / Kız ayttırsan basmalap, derler. Ayse sen şo ĭşnĭ basmalay berĭp bĭr araştır, teran awızların ara.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

- **Kayış tĭlseñ tasmala, kız tĭleseñ basmala. -** Atas. Kayış kesersen tasmalar halinde kes, kız istersen ısrarlı ol.

Türk Lehç. : Kazak. – **baspalav, baspalatuv -** baskı yapmak, zorlamak, üstelemek;

Rom. v. 1. A(-și) acoperi capul cu basmaua; a(-și) lega basmaua. 2. fig. A insista, a urmări cu insistență; a presa, a acționa cu hotărâre.

BASMALATMAK (**basmalatmaq**) f. Basmalamak işini yaptırmak.

"Kız ayttırsañ basmalat, / Kayış tîlseñ tasmalat." - Atas. Kız istetirsen kararlı ol, kayış kesersen tasmalat.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **basmalamak**.

BASTI is. Bastı; kıyma ile pişirilen bazı yemeklere verilen ad. **Patılcan bastı. Kabak bastı.**

Rom. *s. Nume generic pentru mâncărurile de legume pregătite cu carne tocată; tocană.*

BASTIRIGUW (**bastırığuw**) is. ve f. → **Bastırıkma, Bastırıkmak.**

BASTIRIK (**bastırıq**) is. 1. Uçmaması için bir şeyin üzerine konulan ağırlık, çakılan çivi vb.

2. Hapishane, mahpushane, cezaevi.

"İnsan etmek içün halknıñ alayın bîr biçîmde, / Basık, alçak, bastırıktay bîr mektepnîñ içînde / Öksüz tatar balların toplagansıñ başıña. / Yazmaga söz tabılmaycak senîñ türbe taşıña." - (Hamdi Giraybay - Tatar Ocasına).

3. mec. Kâbus, korkulu rüya.

"Muarrem akay, bastırıkka ograp, mında adaşıp kelgesîñîz kalîbî." - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bastırıq;** Karaçay Malkar. - **basdırıq;**

Rom. *s. 1. Obiect folosit pentru a pune peste ceva ca să nu fie luat de vânt. 2. Puşcărie, închisoare, temniţă. 3. fig. Coşmar.*

BASTIRIKMA, **BASTIRIĞUW** (**bastırıqma**, **bastırığuw**) is. Kâbus görme.

Rom. *s. Faptul de a avea coşmaruri.*

BASTIRIKMAK (**bastırıqmaq**) f. Kâbus görmek.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bastırıqmaq, bastırığuv;** Karaçay Malkar. - **basdırıqlanmaq, -uv;**

Rom. *v. A avea coşmaruri.*

BASTIRIKSIZ (**bastırıq**) s. Sabitleştirilmemiş, tutturulmamış, çivilenmemiş.

- **Bastırıksız tahtanı cel alır, cel almasa el alır.** - Atas. Tutturulmamış tahtayı yel alır, yel almasa el alır.

Rom. *adj. Nefixat, desprins.*

BASTIRILMAK (**bastırıqsız**) f. Bastırılmak.

"Üstî sarı toprakman cabılgan, kolman bastırılgan alçak üyler içîndekîlernîñ ... tatar bolganların bellî ete." - (Necip H. Fazıl - Ezan Sesî).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bastırmak**.

BASTIRMA is. Bastırma. Var. **pastırma**.

1. Bastırmak işi. Var. **bastıruw.**

2. is. Pastırma.

Rom. *s. 1. Acţiunea de* **bastırmak**. *2. s. Pastramă.*

BASTIRMAK (**bastırmaq**) f. Bastırmak.

1. Basmak işini yaptırmak.

2. Üzerine ağır bir şey koymak.

3. Harman dövmek; demetleri dövmek.

"Em şalıp em de demetlernî bastırıp bidaynı şuwallarga kuygan maşina taa körmegen edîler." - (Muratça Seyitabdula – Tatar Tîlî I).

4. Zararlı bir şeyi önlemek, durdurmak.

5. Üstünlüğünü göstermek.

"Kurtömer'nîñ okuwda Seytcan'nı her vakıt bastıracagın bîlîp kabara ve Kenceömer'nîñ ilerîde takat yetîştîralmay balasın mektepten almak mecburiyetînde kalacagın tüşünüp süyüne edî." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekî Arkadaş).

6. Bir kumaşın kenarını kıvırıp dikmek.

7. Gidermek

"Acı acını, cılıw sancını bastırır." - Atas. (Boztorgay).

8. (Cevap için) Hemen yetiştirmek.

9. Ansızın birinin yanına gitmek.

10. Birdenbire etkisini göstermek. **Kış erten bastırdı.**

11. Baskı yapmak.

- **Et bastırmak** - Eti uzun dilimler halinde kestikten sonra tuzlayıp, kurutup, üst üste koyup kutu veya fıçıda saklamak. **"Eşkî men koyın soysalar, / Bol et aşar, kursakların toyırsalar, / Artkanın da bîr metige bastırsalar, / Bolmaz m'edî ?"** - (Okuma Kitabı III).

- **Ot bastırmak** – Etrafa sıçramaması veya daha sonra kullanılabilmek için ateşin üzerini kül veya taşlarla örtüp bırakmak. **"Ot bastırıp şıktık bîz kapını şeklep. / İskelede turamız vapor beklep."** - (Boztorgay). **"Şay bolsa da, Kırım'dan / Ot bastırıp çıkkanlar."** – (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. *v. 1. A apăsa, a presa. 2. A pune peste ceva o greutate. 3. A treiera; a bate cerealele. 4. A înnăbuşi, a reprima. 5. A întrece, a depăşi, a-şi etala superioritatea. 6. A trage cu acul, a trage la maşină. 7. A alina, a uşura. 8. A replica, a riposta. 9. A surprinde. 10. A se dezlănţui, a se porni. 11. A insista.*

BASTIRTMAK (**bastırtmaq**) f. Bastırtmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bastırmak**.

BASTON is. (İtal.>Rom.Türk.). Baston.

"Kurtmolla katındakı bastonıman kapıga urup : Ey, ballar!" - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. *s. Baston.*

BASUW is. ve f. → **Basma, Basmak.**

- **Parmak basuw** - a) İmza yerine mürekkeplenmiş parmağının izini bırakmak. b) Bir konu üzerine dikkati çekmek.

BAŞ[1] is. Baş.

1. Anat. İnsan veya hayvan gövdesinin beyin, göz, kulak, burun ve ağız gibi organların bulunduğu kısım.

"Ekîsînîñ başında kalpak ve bîrîsînîñ başında da fanila sarılgan fes bar." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlîgî).

"Esniy. Bîr sîgara sara. Bu sırada tışarıda bîrtalay dawuşlar eşîtîle. Başın köterîp tıñlay." - (Mehmet H. Vani Yursever – Kartman Caş Arasında).

2. Bir topluluğu yöneten kimse. **Üynîñ başı** – Evin reisi.

"Cıyın başı bîz bolsak, al başlayık. / Çarşıdan koyan kaşkanday, ız taşlayık." - (Boztorgay).

"O bolmasa sen barsın ya. Sen de bo üynîñ bîr başısın." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Başlangıç.

"Akar közîmnîñ yaşı, / Sewda er şiynîñ başı. / Saga awırlık bolmam, / Kalbîñde menî taşı." - (Boztorgay).

"Bala tıysañ caştan, bike tıysañ baştan." - Atas. Bir yasak getirmek istersen çocuğa gençken, karıya ise evliliğin başında (getir).

4. s. Temel, esas.

“Balasının bonday azganına baş sebep, onı kĭşkenelĭkten yanlış terbiye etkenĭ bolganın, endĭ anlap, peşman ete, keşe kündüz köz yaşların töge eken.” - (Boztorgay).

5.Yüksek şeylerin en üst noktası. **Dag başı.**

6. Uzunluğu olan nesnelerin ucları ya da uç bölümleri. **Masanıñ bĭr başı. Tayagıñ başı.**

7. Kişileştirilen varlıkların insan veya hayvan başına benzetilen bölümü.

“(Deñĭz) Mış mış yuklay caganıñ / Başın castap kırına.” - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

8. Hayvan sayısı ve bazı yuvarlak biçimli yiyeceklerde tane. **Üş baş sıyır. Bĭr baş turup.**

“Gülzade bĭr kolında bıçak, bĭr kolında bĭr baş sogan, ĭşerĭ kĭrer.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

9. Bir şeyin yanı, çevresi.

“Bardım çeşme başına, / Adım yazdım taşına. / Kelsĭn yarem okısın, / Neler keldĭ başıma.” - (Boztorgay).

“Akşam bolgan, yatsı vaktı yaklaşkan, / Kızlar toy kızınıñ başına toplaşkan.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, şiir).

“Toplaşsın korantamız endĭ kona başına.” - (İsmail Otar – Çibörek).

10. “Özü, kendisi, üzeri, yüreği, aklı” anlamında, zamir niteliğinde kelime.

“On beş yaşında başına geçinme kahrı tüşken Böralĭ çalışkan, terbiyelĭ, üycümen bĭr caş bolıp ösmege başladı.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

“Onaltıda başlarına sewda tüşer.” - (Boztorgay).

“Şĭmdĭ herkesnĭ basıp catkan bĭr dünya şugıllıgı. Ondan başıñ kurtarıp teran şıgıp cüralmaysın ke.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

11. Yaş; yaşanmış hayat.

“Aynanayım der edĭm, yar, başıñ bek caş, / Körĭngenge köz atıp yar, oynatma kaş.” - (Boztorgay).

“Kart bĭr bayga eş boldım, caş başımman. / Yelkensĭz gemĭ köşecek köz yaşımman.” - (Boztorgay).

“Süyülgendiy yerdĭr Kırım, ballar. Başıñız caş, körürsüñüz inşallah.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

12. Rütbe, vazife, önem, derece adları ifade eden kelimelerde, “en üst, en önemli, en önde, en büyük” anlamlarında, yapım eki görevinde yer alan söz. **Başbakan, baş cenge, başpelĭwan, başredaktor.**

“İspitalga akettĭler, / Yokarga mĭnsettĭler, / Baş-doktornı ketĭrdĭler.” - (Boztorgay).

“Bidaynı bĭz tapkanmız, kamıraş baş aşımız.” - (İsmail Otar- Çibörek).

13. “...**başına”** şeklindeki isim tamlamalarında üleştirme anlamı verir. **Kĭşĭ başına bĭrer ötmek.**

14. s. ve is. Sıra veya zaman ifade ederken en öndeki yeri veya zamanı belirtir.

“Baş künlerde kartnıñ çınarına ketse de, ... / Töñĭlme, tatar kızı ! Andman kĭr mektepke !” - (Necip H. Fazıl - Tatar Kızına).

- **Adım başı –** Birbirine yakın yerlerde, sık sık.
- **Aklı başına kelmek -** a) Yanlıdığını anlamak. b) Ayılmak.
- **Aklı başında –** a) Akıllı. b) Kusursuz.
- **Aklın başına toplamak -** Yanlış hareket etmekten kendini kurtarmak.
- **At başı barabar –** Yan yana, aynı hizada, aynı sırada.
- **Atın başın cĭbere-bermek –** Dizginleri salıvermek. **“Mĭna selâm álekĭm, bĭz de keldĭk, / Atımnıñ başın acımay cĭbere-berdĭk.” -** (Boztorgay).
- **Awır başlı -** Ciddi, davranışları ölçülü.
- **Baş arĭf -** Baş harf.
- **Baş aşaa –** Baş aşağı.
- **Baş aşaa ketmek -** a) Baş aşağı gitmek, düşmek. b) mec. Sürekli zarar görmek.
- **Baş awırtmak –** Baş ağrıtmak, bıkkınlık vermek, can sıkmak.
- **Baş aylandırmak -** Heyecanlandırmak, gururlandırmak, mutlu etmek.
- **Baş aylanması –** Baş dönmesi.
- **Baş başka –** Baş başa, birlikte.
- **Baş başka bermek –** a) Konuşmak için yan yana gelmek. b) Birlik olmak.
- **Baş başka bırakmak -** Birinin biriyle yalnız kalmasını sağlamak.
- **Baş başka bolmak –** Baş başa, biriyle yalnız olmak.
- **Baş başka kalmak –** Biriyle yalnız kalmak.
- **Baş başka kelmek -** Bir araya gelmek.
- **Baş bolmak -** Önder olmak.
- **Baş carıp köz şıgarmak.** – Baş yarıp göz çıkarmak; beceriksizce davranmak.
- **Baş etalmak (etalmamak) –** Başarmak (başaramamak), baş edebilmek (edememek).
- **Baş etmek –** Baş etmek, başarmak, bir şeye gücü yetmek.
- **Baş iymek -** a) Baş eğerek selâmlamak b) İtaat etmek, buyruk altına girmek, boyun eğmek. **“Kĭm nizamga baş iymese cezasına razı bolacaktır.” -** (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).
- **Baş kelĭş -** Dilb. Yalın hal; nominatif.
- **Baş koşmak –** a) Hayat arkadaşı olmak, evlenmek. **“Cansa canar conıkşa, sönse kömĭr, / Bĭr yastıkta baş koşıp, geşĭrsek ömĭr.” -** (Boztorgay). b) Bir topluluğa katılmak. **“Şınlap şınşı tuwulman, şınlasam yalmam. / Şıncılarga baş koşıp karap kalmam.” -** (Boztorgay).
- **Baş koymak (bĭr colga ...) –** (Bir yola) baş koymak; bir şey uğruna ölümü göze almak.
- **Baş köstermek -** Belirmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek.
- **Baş kötermek –** Baş kaldırmak, ayaklanmak, isyan etmek.
- **Baş köz bolmak -** Evlenmek.
- **Baş köz etmek –** Evlendirmek.
- **Baş makale** - Baş yazı.
- **Baş sallamak (Er şiyge ...) –** Her şeye baş sallamak, her şeyi onaylar görünmek.
- **Baş sawlıgı –** Baş sağlığı. a) Kişinin kendi sağlığı. b) Ölen bir kimsenin yakınlarına söylenen ilgi ve teselli sözleri.
- **Baş sawlıgı aytmak (tĭlemek) –** Baş sağlığı dilemek.
- **Baş sawsız –** Sağlıksız, hasta.

- **Baş tacı etmek** - Çok değer vermek, çok saygı göstermek.
- **Baş urmak –** Baş vurmak.
- **Baş uşı –** Baş ucu; yatılan yerin baş konulan tarafı.
- **Baş üstünde tutmak** - Çok iyi ağırlamak.
- **Baş üstünde yerĭ bolmak** - Büyük saygı ile karşılanmak.
- **Baş yazısı –** Alın yazısı. **"Tañ yerĭ aydınlandı, / Yar yukudan uyandı. / Baş yazımız bo eken, / Göñlĭm saga inandı."** - (Boztorgay).
- **Başı aldında** - a) Başı göğsünde, eğik. b) Uslu, çevrede gözü olmayan.
- **Başı aşık** - Başında başörtü veya şapka olmayan; başörtüsüz, şapkasız.
- **Başı awırmak** - mec. Bir işten dolayı sorumlu duruma düşmek.
- **Başı aylanmak –** Başı dönmek. a) Vücudunun dengesi bozulduğu duygusunu duymak. **"Men vaporga mĭngende vapor sallandı, / Katecegĭm bĭlmedĭm, başım aylandı."** - (Boztorgay). b) Sıkıntılı bir durumda bunalmak. c) Hayret etmek, şaşırmak. ç) Bol parası olunca şımarmak.
- **Başı baylanmak** - Evlendirilmek.
- **Başı baylı** - a) Bağımlı. b) Evli.
- **Başı belâda (dertte)** - Sıkıntılı bir durumda.
- **Başı belâga (dertke) kĭrmek** - Sıkıntılı, üzücü bir duruma düşmek.
- **Başı boş** – a) Serbest. b) Başı bağlanmamış; evlenmemiş. **"Mĭna selâm álekĭm, kara köz dülber. / Eger başıñ boş bolsa, cawlıgıñ cĭber."** - (Boztorgay).
- **Başı boş cürmek –** Serseri gezmek.
- **Başı boşta bolmak** - Bir sıkıntı, bir mecburiyet altında bulunmamak. **"Başıñ şimdĭ boşta ekende aytasın köresĭn. Ayırmaknı, ayrılmaknı o kadar kolay bĭr şiy mĭ sanasın ?"** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Başı iyĭk** – Başı eğik.
- **Başı kalabalık** - Yanında birçok kimseler bulunmak.
- **Başı kazanday bolmak** - Başı ağrımak veya dönmek.
- **Başı kökke tiymek** - Çok mutlu olmak.
- **Başı kötĭ bellĭ tuwul** - Başı sonu belirsiz.
- **Başı sıgılmak –** Başı sıkılmak.
- **Başı şatlamak** - Başı çok ağrımak.
- **Başı tarda kalmak** - a) Parasızlıktan dolayı sıkıntıda bulunmak. b) Sıkıntılı bir durumda bulunmak.
- **Başı töben** - Başı eğik; başı yerde.
- **Başı üstünde yerĭ bolmak** - İyi karşılanmak.
- **Başı yastık körmemek** - Yatağa yatamamış olmak.
- **Başı yukarda** - Kibirli; kendini beğenmiş.
- **Başın alalmamak (İşten, bĭr şiyden ...)** - (İşi, uğraşı yüzünden) Vakit veya fırsat bulamamak.
- **Başın alıp ketmek** - Gideceği yeri bildirmeden gitmek.
- **Başın astından şıkmak** - Birinin tertibiyle olmak.
- **Başın aşamak** - Başını yemek. a) Birinin ölümüne, yok olmasına sebep olmak. b) Birinin güç bir duruma düşmesine sebep olmak.
- **Başın awırtmamak (Bĭr ĭş men ...)** - Bir işle kafasını yormamak.
- **Başın baylamak –** a) Başını bir örtü ile örtmek. b) Hareket imkânlarını kısıtlamak. c) Nışanlamak, evlendirmek.
- **Başın belâga tıkmak** - Birini tatsız br duruma düşürmek.
- **Başın boş bırakmak** - Yalnız başına bırakmak.
- **Başın cakmak** - Güç bir duruma sokmak.
- **Başın dertĭne tüşmek** - Başka bir şeyle ilgilenemeyecek bir durumda olmak.
- **Başın dertke tıkmak** - Sıkıntılı bir duruma girmek.
- **Başın duman tutmak** - Dumandan zehirlenmek.
- **Başın etĭn aşamak –** Çok konuşarak, sitem ederek bıktırmak.
- **Başın karamak –** a) Birisinin saçını tarayıp örmek. **"Bĭr kün kızga: Başım karasa teran dep ayta. Kız da tarakman, kelgen mĭsapĭrnĭñ başın tarap turganda, kıskayaklı Dülber'ĭñ bĭr parmagın şımtıy."** - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır). b) Birisinin saçını bitten, sirkeden temizlemek.
- **Başın kışımaga vaktı bolmamak** - Başka hiçbir işe bakamayacak kadar meşgul olmak.
- **Başın kötermemek** - a) Ara vermeden işini yapmak. b) (Hasta) Devamlı yatmak.
- **Başın közĭn carmak** - Bir işi kötü yapmak.
- **Başın közĭn sadakası** - Bir belâdan kurtulmak için verilen bağış.
- **Başın kurtarmak** - a) Canını kurtarmak. b) Geçimini sağlayabilir duruma gelmiş olmak.
- **Başın şaresĭne karamak** - Kendi işini kendi yapmak.
- **Başın tartıp (buwıp) baylamak –** Başörtüsünü sıkıca sarıp bağlamak. **"Ay anaylar, anaylar, / Başın tartıp baylaylar. / Balam asker kettĭ dep / Üy aylanıp cılaylar."** - (Boztorgay).
- **Başın tartmak –** Başını çekmek; ön ayak olmak, önde gitmek.
- **Başın taştan taşka urmak** - Çok pişman olmak.
- **Başın tĭk tutmak** - Onurlu bir tavır almak.
- **Başın tutmak –** Başını tutmak; bir duruma üzülmek.
- **Başın töbelemek –** Başını dövmek.
- **Başına belâ almak** - Kötü bir duruma düşmek.
- **Başına belâ bolmak** - Hiç rahat bırakmamak.
- **Başına cetmek –** Yok etmek, öldürmek. **"Onsekĭzge kelgende / Bo dert keldĭ başıma. / Yĭgrĭm dörtke kelgende / Bo dert cettĭ başıma, Asret kettĭm, anayım."** - (Boztorgay).
- **Başına dert aşmak (bĭr şiy ...)** - Bir şey, üzüntüye sebep olmak.
- **Başına dewlet kuşı konmak** – Büyük bir nimete kavuşmak.
- **Başına geşmek (bĭr şiynĭñ ...)** - a) İdarede yer almak. b) Bir işi yapmaya başlamak.
- **Başına ĭş aşmak** - Uğraştırıcı, üzücü bir durumun çıkmasına sebep olmak.
- **Başına kakmak** - a) Yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini üzmek. b) Bir kusurunu sürekli yüzüne vurmak.
- **Başına kalmak (bĭrsĭn ...)** - Bir iş birisinin üzerinde mecburiyet olarak kalmak.
- **Başına kelmek (bĭr şiy ...) –** Kötü bir durumla karşılaşmak.

- **Başına küneş urmak** – Başına güneş geçmek; güneş çarpmak.
- **Başına mĭnmek -** Başına çıkmak; birine şımarıkça davranmak.
- **Başına oturmak (bir işin ...)** - Bir işi yapmaya başlamak.
- **Başına şorap örmek -** Birine karşı bazı tertiplerde bulunmak.
- **Başına taş tüşmek -** Bir felâkete uğramak.
- **Başına takmak** – Saçlarına ya da başlığına iliştirmek.
- **Başına tüşmek** – Başına gelmek; hoş olmayan durumla karşılaşmak. **"Askerlĭk tüştü başıma, ay, / Yĭgrĭm yaşında. / Ayrıldım sĭzlerden, ay, / Tĭren başında." -** (Boztorgay).
- **Başında -** Önde, önünde. **"En başında bolarnıñ kele kutlu çibörek." -** (İsmail Otar – Çibörek).
- **Başında beklemek -** Yanında durup gözetlemek.
- **Başında bolmak (İşin ...) -** İşi izler veya yapar durumda olmak.
- **Başında kadalıp turmak -** Başında dikilip durmak.
- **Başından aşmak (Bĭr ĭş ...) -** İşi pek çok olmak.
- **Başından atmak -** İstenmeyen bir işten, bir şeyden kurtulmak.
- **Başından geşmek -** Bir durumu daha önce de yaşamış olmak.
- **Başından sawmak -** İstenmeyen birini bir bahane bulup uzaklaştırmak.
- **Başka geşmek** – Başa geçmek.
- **Başka kakmak** – Başa kakmak.
- **Başka şıkmak (Bĭrewmen ...)** – Anlaşamadığı biriyle olan işini istediği gibi halletmek.
- **Başlı başına** – Tek başına kendisi.
- **Başta -** (-'-) İlkin.
- **Başta kelmek -** Önde olmak; üstün olmak.
- **Başta ketmek -** Önde gitmek.
- **Başta tabılmak -** Önde bulunmak.
- **Baştan -** Yeniden.
- **Baştan aşaa -** zf. Hepsi; bir uçtan öbür uca kadar.
- **Baştan aşkın -** Pek çok.
- **Baştan atmak** – Savmak; uzaklaştırmak.
- **Baştan ayak** – Baştan ayağa. **"Baştan ayak kök urba, al kuşangan. / Şay yaslanıp kala eken saga ışangan." -** (Boztorgay).
- **Baştan başka** – a) Bütünüyle b) Başından sonuna kadar.
- **Baştan sawma -** Üstünkörü, özensizce.
- **Baştan sawmak** – Bir istekle geleni kendinden uzaklaştırmak.
- **Baştan şıgarmak** – Kötü yola sürüklemek.
- **Baştan şıkmak -** Ahlâkı bozulmak.
- **Bĭr başına -** Yalnız olarak.
- **Cĭnlerĭ başına toplanmak -** Öfkelenmek.
- **Dertlĭ baş** – Üzüntülü kişi.
- **Dünya başına cıgılmak -** Ümitlerini yitirmek.
- **Dünya başına tar kelmek -** Büyük bir çaresizlik içinde kalmak.
- **Ekĭ başlı üy** – Geleneksel Dobruca Tatar ev mimarisinde ortası **ayat** ve iki yanı, her biri **peş (peç)** ile donatılmış, iki **ĭşker (içker)** odası bulunan ev. **"Ekĭ başlı üyüm bar, ortası tandır. / Kel anayga kelĭn bol, ot tutandır." -** (Boztorgay).
- **Eşek-başı** – Yetkisi önemsenmeyen kimse.
- **Fesat başı** – Fesat kaynağı.
- **Ĭş başka tüşmek** – Kendi işini kendi yapmak zorunda kalmak.
- **Kabak başına patlamak** – Birçok ilgili arasından yalnız biri suçlu görülmek.
- **Ĭşĭn başına şıkmak -** İşi sonuçlandırmak.
- **Kan başına urmak** – Çok öfkelenmek.
- **Kayta baştan** – Yeni baştan, yeniden.
- **Öz başına** – Kendi başına.
- **Saát başı -** Her saat; saatin tam olduğu anda.
- **Şıban başı** – Kötü bir duruma sebep olabilecek sorun.
- **Tek başına -** Yalnız olarak. **"Muallĭm başka bĭr masaga barıp tek başına oturır." -** (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).
- **Üst baş -** Giyecekler.
- **Yaşlı başlı -** Yaşlı ve olgun (kimse).
- **Aş tuwganı tuwılmız, baş tuwganı** – Deyim. Aç akrabası değiliz, baş akrabasıyız.
- **Az aşım, awruwsız başım** – Deyim. Azıcık aşım, ağrısız başım.
- **Azgana aşım, kawgasız başım.** – Deyim. Azıcık aşım, kavgasız başım.
- **Baş üstünde cerĭ bar.** – Deyim. Büyük bir saygı ile karşılanır, anlamında.
- **Baş üstüne!** – Deyim. "Peki", "Dileğiniz yerine getirilecek." anlamında söz. **"Anaw suwdan ber, kana,...bĭr ekĭ şĭşe. / Özĭñ çekĭl, Daşa'nı koy bu ĭşke. / - Baş üstüne! diy aşçı Söyün aga." -** (Bekir S. Çobanzade – Kalpak Mahracı).
- **Baş esen bolsa, börk tabılır.** - Deyim. Baş sağ olsa, börk bulunur.
- **Başı cok, töşü cok, başaracak kĭşĭsĭ de cok.-** Deyiş. Başı yok, döşü yok, başaracak kimsesi de yok.
- **Başı secdege tiymez, sofılık tĭlĭnden tüşmez.** - Deyim. Başı secdeye değmez, sofuluk dilinden düşmez.
- **Başına ur, awzından lokmasın al -** Deyim. Uysal ve sessiz kimseler hakkında söylenir.
- **Başıñ saw bolsın.** - Deyim. Bir yakını ölmüş kimseye söylenen ilgi ve yakınlık sözü.
- **Başka kelgen şegĭlĭr.** - Deyim. Çaresiz durumlara düşüldüğünde buna katlanmak gerekir, anlamında.
- **Börk al deseñ baş alır.** - Deyim. Kalpağını al dersen başını keser.
- **Dárĭsĭ başına** – Deyim. Darısı başına.
- **Dertsĭz başın dertke tıkmak -** Deyim. Kendi isteğiyle giriştiği bir işte sıkıntıya düşmek.
- **Dostlar başına -** Deyim. İyi bulduğu bir şeyi dostlarına da lâyık gördüğünü açıklamak.
- **Işkan tüşse başı carılacak.** - Deyim. Bir evin fakirce döşenmiş olduğunu anlatmak için söylenir.
- **Kĭymege ştanı cok, başına feslegen takkan** – Deyim. Giymeye donu yok, başına fesleğen takmış.

• **Mıskılıñ başıña püskül bolsın.** - Deyim. Alayın başına püskül olsun. (Bu söylediklerinin ayıbından ömür boyu kurtulma.).

• **Saw bolsın o baş, gene bĭter şáş.** - Deyim. Sağ olsun o baş, yine biter saç.

• **Şáş şáşke, baş başka kötekleşmek -** Deyim. (Ekseriya kadınlar hakkında) Kıyasıya dövüşmek.

• **Taz lâc bĭlse özĭn başına cagar. -** Deyim. Daz ilâç bilseydi kendi başına sürerdi.

• **Tĭlĭ bolmasa başın it aşar.** – Deyim. Dili olmasa başını köpekler yer.

• **Yemĭn etsem başım awırmaz.** – Deyim. Yemin etsem başım ağrımaz. (Bir şeyin gerçek olduğundan eminim).

• **Akıl caşta tuwul, baştadır.** – Atas. Akıl yaşta değil, baştadır.

• **Akılga kelmegen başka kelĭr.** – Atas. Akla gelmeyen başa gelir.

• **Awurmagan başıña cawlık baylama** – Atas. Ağrımayan başına mendil bağlama.

• **Az yaşa köp yaşa, kelĭr ölĭm er başka.** – Atas. Az yaşa, çok yaşa, gelir ölüm her başa.

• **Balaban başıñ balaban dertĭ bolır.** – Atas. Büyük başın büyük derdi olur.

• **Balık baştan sasır. -** Atas. Balık baştan kokar.

• **Bar bolsa aşıñ raattır başıñ.** - Atas. Varsa aşın, rahattır başın.

• **Baş bol da, ĭsterseñ sogan başı bol.** – Atas. İsterse soğan başı olsun, yeter ki baş ol.

• **Baş bolgan boş bolmaz.** – Atas. Baş olan boş olmaz. (Bir değeri vardır).

• **Baş carılsa börk ĭşĭnde, kol sınsa ceñ ĭşĭnde.** – Atas. Baş yarılsa kalpak içinde, kol kırılsa yen içinde.

• **Baş kayaka ketse, ayak o yaka keter.** – Atas. Baş nereye giderse, ayak o tarafa gider. (Küçükler büyüklerin yolunda gider).

• **Baş kes, fidan kesme.** – Atas. Baş kes, fidan kesme.

• **Baş sallamakman börk tozmaz.** – Atas. Baş sallamakla kalpak yıpranmaz.

• **Baş sawlıgı dünya barlıgı.** – Atas. Baş sağlığı, dünya varlığı.

• **Başı başkanıñ aklı başkadır** – Atas. Herkesin kendine göre bir düşüncesi vardır.

• **Başıman ketken ayagıman kelĭr.** – Atas. Başı ile giden ayağı ile gelir.

• **Başına kelgen bĭlĭr.** – Atas. Başına gelen, bilir.

• **Başına tüşken başmakçı bolır.** – Atas. Başına gelen başmakçı olur.

• **Başıña barlık tüşse, tüşün ke "kelĭp geşer", / Başıña tarlık tüşse, tüşün ke "o da geşer."** - Atas. Başına varlık konarsa, düşün ki gelip geçer; başına darlık gelirse, düşün ki o da geçer.

• **Başta akıl bolmasa ekĭ ayakka zor kelĭr.** - Atas. Başta akıl olmazsa, iki ayağa zor gelir.

• **Berme koluñdakın elge, urarsın başıñ cerge.** - Atas. Verme elindekini ele, vurursun başını yere.

• **Bĭlgenge baş sıylı, bĭlmegenge ton sıylı.** – Atas. Bilene baş saygılı, bilmeyene kürk saygılı.

• **Bĭr sürünmekmen atıñ başı kesĭlmez.** – Atas. Bir kere sürçmekle atın başı kesilmez.

• **Boranın başına kelgen, botanıñ da başına kelĭr.** - Atas. Buğranın (erkek deve) başına gelen yavrusunun da başına gelir.

• **Bügalmagan kolnı öp te başıña sal.** – Atas. Bükemediğin kolu öp de başına götür.

• **Caman bala atasın başın töben tüşürür.** – Atas. Kötü çocuk atasını utandırır.

• **Cılannıñ başı kĭşkene ekende ezĭlĭr.** – Atas. Yılanın başı küçükken ezilir.

• **Dos başka, duşman ayakka karar.** – Atas. Dost başa, düşman ayağa bakar.

• **Er ĭşnĭñ başı sawlıktır.** – Atas. Her işin başı sağlıktır.

• **Erkek tananıñ başı balaban.** – Atas. Erkek dananın başı büyük (olur).

• **Her başıñ özĭne köre dertĭ bar.** – Atas. Her başın kendine göre derdi var.

• **İt leş başında, insan ĭş başında** – Atas. İt leş başında, insan iş başında.

• **İyelĭ başnı it aşamaz.** – Atas. Sahipli (koruyanı olan) başı köpek yemez.

• **Kırcımanga kız berseñ başıñda kırk aylanır.** – Atas. Delikanlılığı geçmiş erkeğe kız verirsen başında kırk kere dolanır.

• **Kol sınsa ceñ ĭşĭnde, baş carılsa börk ĭşĭnde.** – Atas. Kol kırılsa yen içinde, baş yarılsa börk içinde.

• **Koy körmegen koy alsa kuwalap cürüp otlatır, kız körmegen kız tapsa başına kına salıp oplatır.** – Atas. Koyun görmeyen koyun alırsa koştura koştura otlatır, kız görmeyen kız doğurursa başına kına sürüp hoplatır.

• **Köp laf baş awurtır.** - Atas. Çok laf baş ağrıtır.

• **Külme dostıña, kelĭr başıña.** - Atas. Gülme dostuna, gelir başına.

• **Mañlayga yazılgan başka kelĭr.** – Atas. Alına yazılan başa gelir.

• **Meywalı teregĭñ başı iyĭk bolır.** – Atas. Meyvalı ağacın başı eğik olur.

• **Taş baş carar, tamah taş carar.** – Atas. Taş baş yarır, hırs taş yarır.

• **Tatsız aşka tuz katsĭn, akılsız başka söz katsĭn.** – Atas. Tatsız aşa tuz ne yapsın, akılsız başa söz ne yapsın.

• **Tĭlĭn tıygan başın korur. -** Atas. Dilini tutmasını bilen başını korur.

• **Yüz on, tarla başına kon.** – Atas. Yüz on, tarla başına kon.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Karaçay Malkar. - **baş;** Nog., Kazak. - **bas**;

<u>Rom.</u> *s. 1. Anat. Cap. 2. Căpetenie, şef, conducător. 3. Început. 4. adj. Principal, de bază. 5. s. Vârf, culme. 6. Capăt, cap, extremitate. 7. Parte a unui obiect asemănătoare cu un cap de ființă. 8. Bucată, cap. 9. Loc alăturat. 10. Ego-ul cuiva. 11. Vârstă. 12. Afix lexical : prim - 13. s. Individ, persoană, cap. 14. Moment inițial; punct inițial.*

-BAŞ[2] Yapım eki. Sıfatlara, fiillere eklenerek isim türetir : **saklanmak → calan+baş, saklan+baş / saklambaş.**

<u>Rom.</u> *Afix lexical. Atașat la verbe, formează substantive.*

BAŞAK[1] **(başaq)** is. Başak. Var. **maşak.**

1. Arpa ve buğday gibi ekinlerin taneleri taşıyan kılçıklı başı.

"Cel eskende altınday <u>başaklar</u> tarlalarda dalgalana. Akaylar orakka tüşmege hazirleneler." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tilĭ I).

2. esk. Temren, okların ucuna takılan sivri demir.

• **Başak cıymak –** Başak toplamak.; tarlalarda dökülüp kalmış başakları toplamak. **"Başak cıyıp kaytkanım, / Colda türkĭ aytkanım, / Tüştay tüşe esĭme."** - (Hazırl. Hamdi Giraybay – Keçtĭ Endĭ).

• **Başak tutmak –** Ekinlerde başak oluşmak.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **başaq;** Nog. - **masaq;**

<u>Rom.</u> s. 1. Spic. 2. arh. Vârf de săgeată confecţionat din piatră sau din metal.

BAŞAK^2 (**başaq**) öz.is. Astron. Başak.

1. Başak takımyıldızı.

2. Başak burcu.

<u>Rom.</u> s. propr. 1. Constelaţia Fecioarei. 2. Zodia Fecioarei.

BAŞAKÇI (**başaqçı**) is. Başakçı. Var. **başakşı**; tarlalarda dökülüp kalmış başakları toplayan kimse.

<u>Rom.</u> s. Culegător de spice.

BAŞAKLAMAK (**başaqlamaq**) f. esk. Oklara temren takmak.

<u>Rom.</u> v. arh. A fereca vârfurile săgeţilor.

BAŞAKLANMA, -UW (**başaqlanma, -uw**) is. Başaklanma.

<u>Rom.</u> s. Faptul de **başaklanmak**.

BAŞAKLANMAK (**başaqlanmaq**) f. (Ekinler) Başak tutmak, başaklanmak.

<u>Rom.</u> v. A da în spic.

BAŞAKLI (**başaqlı**) is. Başaklı.

<u>Rom.</u> adj. Cu spic, înspicat.

BAŞAKSIZ (**başaqsız**) s. Başaksız.

<u>Rom.</u> adj. Fără spice.

BAŞAKŞI (**başaqşı**) is. Başakçı.

<u>Rom.</u> s. Culegător de spice.

BAŞ-ALTI (-ASTI) is. (Türk). Denizc. Baş altı.; geminin başındaki kamaralar.

<u>Rom.</u> s. Marin. Teugă, partea de la prova navei în care se află cabinele echipajului.

BAŞARI is. Başarı, başarmak işi.

"Canakay boldı aytuwlı. / Ustalıgı bek maktawlı. / ... Köydekĭ köpten köp üyler, / Hastane ve canı mektep, / Onıñ <u>başarıları</u> ep." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

<u>Rom.</u> s. Realizare; reuşită, succes, izbândă.

BAŞARILI s. Başarılı.

<u>Rom.</u> adj. Reuşit, izbutit, cu succes.

BAŞARILMA, -**UW** is. Başarılma.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **başarılmak**.

BAŞARILMAK (**başarılmaq**) f. Başarılmak.

<u>Rom.</u> v. Forma pasivă de la **başarmak**.

BAŞARISIZ s. Başarısız.

<u>Rom.</u> adj. Nereuşit, neizbutit.

BAŞARISIZLIK (**başarısızlıq**) is. Başarısızlık.

<u>Rom.</u> s. Nereuşită, insucces, eşec.

BAŞARMA, **-UW** is. Başarma.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **başarmak**.

BAŞARMAK (**başarmaq**) f. Başarmak, bir işi istenildiği gibi sonuçlandırmak; muvaffak olmak.

"Özĭne taşlangan ĭşlernĭ keregĭnday <u>başarıp</u> bola edĭ." – (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal)

• **Başı cok, töşü cok, başaracak kĭşĭsĭ de cok. -** Atas. Başı yok, döşü yok, başaracak kişisi de yok.

• **Ĭş başargannıñ, aş kotargannıñ. -** İş başaranın, aş kotaranın.

<u>Rom.</u> v. A reuşi, a izbândi.

BAŞARTMAK (**başartmaq**) is. Başartmak.

"Aralarına kĭrĭp yatıştıracak boldım ama, kayır etmiyler, <u>başartmaylar</u>." - (Nevzat ve Nermin Yusuf. - Nasrettin Hoca).

<u>Rom.</u> v. Forma factitivă de la **başarmak**.

BAŞBAKAN (**başbakan, başbaqan**) is. Başbakan.

<u>Rom.</u> s. Prim-ministru, premier.

BAŞBAKANLIK (**başbakanlıq, başbaqanlıq**) is. Başbakanlık.

1. Başbakanın görevi.

2. Başbakanın makamı ve çalışma yeri.

<u>Rom.</u> s. 1. Funcţia de prim-ministru. 2. Rezidenţa primului ministru.

BAŞBUG (**başbuğ**) is. Tar. Başbug, eski Türklerde komutan.

"Eskĭ, uzak Tataristan çöllerĭnde bĭr tavuşla binlerce caw kaytargan, duşman bozgan bĭr <u>başbug</u> pertawuman kökusüm kabarır, yüregĭm urardı." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

<u>Rom.</u> İst. Comandant.

BAŞÇAVUŞ is. Ask. Başçavuş.

<u>Rom.</u> Mil. Sergent-major.

BAŞÇAVUŞLIK (**başçavuşlıq**) is. Başçavuşlık.

<u>Rom.</u> s. Gradul de sergent-major.

BAŞÇI is. Başçı, başkan, şef, lider. Var. **başşı.**

<u>Rom.</u> s. Şef, conducător.

BAŞÇILIK (**başçılıq**) is. Başçılık.

<u>Rom.</u> s. Funcţia de şef.

BAŞCENGE is. Baş yenge; büyük yenge.

"Atlap tüştüm beşĭkten, / Bakalap kĭrdĭm eşĭkten. / Bardım bĭr, <u>başcengeme</u>." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> s. Cumnata mare, cea mai în vârstă.

BAŞ-DOKTOR (**başdoqtor**) is. Başhekim, baştabip. Eşanl. **başhekim, baştabip.**

"İspitalga akettĭler, / Yokarga mĭnsettĭler, / <u>Başdoktornı</u> ketĭrdĭler." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> s. Medic-şef.

BAŞ-ESER is. Baş eser.

<u>Rom.</u> s. Capodoperă.

BAŞ-HAKEM is. Baş hakem.

<u>Rom.</u> s. Arbitru principal.

BAŞ-HEKİM is. → **Baş-doktor.**

BAŞ-HEMŞİRE is. Başhemşire.

Rom. s. Soră-şefă.

BAŞ-HESAPŞI is. Baş muhasebeci.

“... Şîpşî korantasında baş hesapşı Abibula Memet, ekî brigadiyer, İordache Sandu bîr de Membulat Yunus ve köyîñ başka balabanları kîyînîp kuşanıp bîrîncî sıradakı kanepege yerleştîler.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Contabil-şef.

BAŞIBOŞ s. Başıboş.

1. Bir şeye veya kimseye bağlı olmayan.

2. Bağlanmamış, serbest bırakılmış.

3. Yönetimsiz, denetimsiz.

- **Başıboş bırakmak -** Kendi havasına bırakmak.
- **Başıboş kalmak -** Karışanı, danışanı olmamak.

Rom. adj. 1. Liber; care nu depinde de cineva sau de ceva. 2. Nelegat, lăsat în voia lui. 3. Lipsit de conducere; lipsit de supraveghere.

BAŞIBOŞLIK (başıboşlıq) is. Başıboşluk.

Rom. s. 1. Starea de a nu depinde de ceva sau de cineva. 2. Starea de a fi lăsat liber, în voia lui. 3. Dezordine, anarhie.

BAŞIBUZUK (başıbuzuq) is. Başıbozuk, düzensiz.

Rom. adj. Dezordonat, haotic.

BAŞIBUZUKLIK (başıbuzuqlıq) is. Başıbozukluk.

Rom. s. 1. Lipsă de disciplină. 2. Dezordine, haos.

BAŞIK (başıq) is. → **Balşık.**

BAŞIKABAK (başıqabaq) s. Başıkabak.

Rom. adj. 1. Chel. 2. Tuns chilug.

BAŞIKŞUKUR (başıqşuqur) is. Kil çukuru; köy evlerinin badana işleri için sarı, beyaz, kırmızı çeşitleri olan killerin çıkarıldığı ocaklar.

“Olá, bîr ögîz ya at başı, başıkşukurda, ölgen haywanlarda tabılır, be.” - (Okıma Kitabı - IV).

Rom. s. Gropi de ocru, rămase după extracţiile de ocru.

BAŞİNCİNER is. Başmühendis.

“En başta, Akbaş köyî S.M.A.’sında başinciner ve Kanada’da ihtisaslaşma üşün Bükreş’te ingilizce men ograşkan Erol Emin’nî karadım.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. İnginer şef.

BAŞKA (başqa) s. Başka.

1. Bilinenden, göz önündekinden ayrı; diğer.

“Başka kızlar küle edî, / Bo zawallı kıza edî.” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Başka çare yok. ... Et aşamak içün mutlaka ebîn tabacaksın.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Farklı; nitelik yönünden kendi türündekilerden ayrı.

“Cımşak körîngendiy bolsalar, ebet, bîzler de başka türlî davranırmız.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. z. **Başkası, başkaları** biçiminde kullanılınca bilinenden ayrı kimse ve nesneleri anlatır.

“Awırmagan başıma baylamam cawlık. / Başkasında közîm yok, saga sawlık.” - (Boztorgay).

“Başkasın şukurın kazma, özîñ îşîne tüşersîn.” - Atas.

4. zf. Değişik bir şekilde, değişik bir yolda.

“Başka öskennîñ bawrı kattı.” - (Boztorgay).

5. e. -dan, -den ayrı.

“Yanarsın anam, yanarsın babam, / Yandıgıñ bar mı? / Menden başka, ah annecîgîm, / Ewlâdıñ bar mı?” - (Boztorgay).

6. bağ. Yoksa, fakat.

“Köydekîler menî bekliydîr dep kalmadım. Başka, bek sarıldılar.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Başka başka -** Her biri ayrı.
- **Başka bîrî -** Bir diğeri.
- **Başka bolmak -** Değişik, farklı olmak.
- **Başka türlî –** Farklı; farklı şekilde.
- **Bondan başka -** Ayrıca; üstelik.
- **Başka îşî yok mı ? -** Deyim. Bu işe o ne diye karışıyor ?
- **Cîn başka, şaytan başka** - Deyim. Aynı gibi görünen şeyler arasında da fark vardır.
- **Başı başkanıñ aklı başka –** Atas. Başı başkanın görüşleri de başka.
- **Başka öskennîñ bawırı kattı -** Atas. Ayrı büyüyen yakınlarına karşı ilgisiz olur.
- **Özîne kayırı bolmagannıñ başkasına kayırı bolmaz. -** Atas. Kendine hayrı olmayanın başkasına hayrı olmaz.
- **Saban illa saban, başkası yalan. –** Atas. Çiftçiliğin önemine dair söz.

Rom. 1. adj. Alt, -ă. 2. adj. Deosebit, diferit. 3. Pron. nehot. Altul, alta. 4. adv. Altfel, în alt chip. 5. prep. În afară de ... 6. conj. Ori, dar, însă.

BAŞKACA (başqaca) zf. Başkaca, ayrıca.

Rom. adv. Mai altfel.

BAŞKADAN (başqadan) zf. 1. Ayrıca.

“Küregecî bey ketîrîlgen canlılarnı bîr de aşaytnı bîr yerge cıya, akaylardan bîrkaş tanesî toy pîtken sonra, başkadan toplaşıp, bol bol sıylanıp zewklanalar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Yeniden.

Rom. adv. 1. În mod separat, aparte. 2. Din nou, iarăşi.

BAŞKAHRAMAN (başqahraman) is. Ed. Başkahraman.

Rom. s. Lit. Erou principal.

BAŞ-KALA (baş-qala) is. (Türk. baş+ Ar. kala - “kale”) Baş şehir, başkent, paytaht.

Türk Lehç. : Kazan. – **baş-qala;**

Rom. s. Capitală.

BAŞKALAŞMA, -UW (başqalaşma, -uw) is. Başkalaşma.

Rom. s. Faptul de **başkalaşmak.**

BAŞKALAŞMAK (başqalaşmaq) f. Başkalaşmak.

1. Nitelik değiştirmek; değişmek, farklılık kazanmak.

2. Biçim değiştirmek.

“Başkalaştı cürüşü, / Kart bolsa da körüşü. / Niçin başka bolmasın, / Her gün arta kuruşu.” - (ABC ? - Yetim Cantemir / Emel M.).

Rom. v. 1. A se transforma, a se metamorfoza. 2. A se schimba, a se modifica.

BAŞKALDIRMA, **-UW** (**başqaldırma**, **-uw**) is. Baş kaldırma.

Rom. *v. Acţiunea de* **başkaldırmak**.

BAŞKALDIRMAK (**başqaldırmaq**) f. Baş kaldırmak, ayaklanmak, isyan etmek..

Rom. *v. A se răscula, a se revolta.*

BAŞKALIK (**başqalıq**) is. Başkalık.

1. Değişiklik, değişik durum.

2. Yenilik.

Rom. *1. Schimbare. 2. Însuşire nouă.*

BAŞKAN (**başqan**) is. Başkan.

- **Başkan yardımcısı -** Başkana yardım eden kimse.

Rom. *1. Şef, căpetenie. 2. Preşedinte.*

BAŞKANLIK (**başqanlıq**) is. Başkanlık.

Rom. *1. Funcţia de şef, de preşedinte; preşedinţie. 2. Sediul sau rezidenţa şefului sau al preşedintelui.*

BAŞKASI (**başqası**) z. Başkası, diğeri, ötekisi.

“Tuwgan tĭl, başkası aklıma kelmiy, / Bĭr büyük sırrımsın, duşmanlar bĭlmiy.” - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

Rom. *pron. nehot. Altul, alta.*

BAŞKÂTĬP, BAŞKYATĬP is. Başkâtip.

Rom. *1. Şef de birou. 2. Secretar general.*

BAŞKAZIK (**başqazıq**) is. Mezarın başucu tahtası veya taşı. Eşanl. **baştaş.**

“Başkazıgıñ men bolıp / Kadalıp kalsam kaytersĭñ?” - (Ekrem Mehmet Ali - Bülbül Sesi).

Rom. *s. Semn funerar din scândură sau din piatră, uneori cu capătul de sus decupat în formă de semilună, pe care sunt scrise numele şi datele defunctului şi care se înfige la căpătâiul mormântului.*

BAŞKENT is. Başkent. Eşanl. **baş-kala, baş-kale.**

“Curtumıznıñ başkentĭ ne güzel. O, onlarca kilometre genĭşlĭgĭndedĭr. Genĭş sokaklarında bĭrköp otomobil ve tramvaylar, otobuzlar ve troleybuzlar er yaka kĭşĭ taşırlar.” - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

“1227’de Cengiz han öle ve başkent Karakorum’da Kurultay toplanıp mongol-tatar kumandanları Cengiz hannıñ vesiyetĭne köre, üşüncĭ ulın , Ogoday’nı büyük han ayıralar.” - (Memet Ablai - Tatarlar Kĭmlerdĭr?).

Rom. *s. Capitală.*

BAŞKEREK is. Temel malzeme.

Rom. *s. Material de bază; materie primă.*

BAŞKIR (**Başqır**) öz. is. → **Başkurt**.

BAŞKIRT (**Başqırt**) öz. is. → **Başkurt**.

BAŞ-KĬŞĬ is. Baş kişi.

Rom. *s. Personaj principal.*

BAŞKOMUTAN (**başqomutan**) is. → **Başkumandan**.

BAŞKOMUTANLIK (**başkomutanlıq**) is. → **Başkumandanlık**.

BAŞ-KONAKBAY (**başqonaqbay**) is. Düğün sahibi kişiler, güvey ve gelinin velilerinden herbiri.

Rom. *s. Fiecare din părinţii sau tutorii mirilor, care întâmpină invitaţii la nuntă.*

BAŞKONSOL (**başkonsol**) is. Başkonsolos.

Rom. *s. Consul general.*

BAŞKOŞMAK (**başqoşmaq**) f. 1. Evlenmek; evlenerek akraba olmak.

2. Bir topluluğa katılmak.

Rom. *v. 1. A deveni rudă prin alianţă. 2. A se ataşa, a se alătura unei mulţimi.*

BAŞKÖŞE is. Başköşe. Eşanl. **tör.**

Rom. *s. Loc al casei destinat pentru oaspeţii de onoare.*

BAŞKÖTERMEK f. Baş kaldırmak, isyan etmek.

Rom. *v. A se răscula, a se revolta.*

BAŞKUDAGIY (**başqudağıy**) is. Düğünde, gelin anası. Eşanl. **marca kudagıy.**

“Toybaş Hasan başkudagıyga barıp / Kolın öbe saygıman, hoş keldĭ aytıp.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

Rom. *s. Titlu pentru mama miresei, în zilele nunţii.*

BAŞKUMANDAN (**başkumandan**) is. (Türk.+Fr.) Başkumandan, başkomutan.

Rom. *s. Comandant suprem.*

BAŞKUMANDANLIK (**başkumandanlıq**) is. Başkumandanlık, başkomutanlık.

Rom. *s. Comandamentul suprem.*

BAŞKURTLAR (**Başqurtlar**) öz. is. Başkurt. Var. **Başkır, Başkırt.**

1. Başkurdistan Özerk Cumhuriyetinde (Rusya Feder.) ve ona komşu yörelerde yaşan Türk soyundan halk ve bu halka mensup kimse.

2. s. Başkurdistan ve başkurtlarla ilgli olan.

Rom. *s. propr. 1. Başkir. 2. adj. Privitor la başkiri.*

BAŞKURTŞA (**Başqurtşa**) is. Başkurtça, başkurt dili.

- **Altın kömöş yavğan yirzan / Tıvğan üskan il yakşı. -** Atas.; Dobruca Tatarcasıyle : **Altın kümüş cavgan yerden / Tuwgan ösken yer yakşı;** Türkiye Türkçesiyle : Altın-gümüş yağan yerden / Doğup büyüdüğün yer iyi.
- **Kazanğa yahın barhañ, karahı yoğor, / Yamanğa yakın barhañ, balahĭ yoğor. -** Atas.; Dobruca Tatarcasıyle **: Kazanga yakın barsañ, karası cugar, / Yamanga yakın barsañ, belâsı cuğar.;** Türkiye Türkçesiyle : Kazana yakın varırsan, karası bulaşır, / Yamana yakın varırsan, belâsı bulaşır.
- **Ülğanğa ülĭm, kalğanğa tüzĭm. -** Atas.; Dobruca Tatarcasıyla : **Ölgenge ölĭm, kalganga tözĭm.;** Türkiye Türkçesiyle : Ölene ölüm, kalana sabır.

Rom. *s. Limba başkiră.*

BAŞLAMA, **-W** is. Başlama.

“Tatarıñ Kırım’dan köşmesĭne sebep ... taa başka şiyler de bar. Meselâ, Urus hükümetĭnĭñ Kırım halkı üstüne taa ziyade çullanmaga başlaması.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Türk Lehç. : Kırım. - **başlama;** Kazak. - **bastama;**

Rom. *s. Acţiunea de* **başlamak**.

BAŞLAMAK (**başlamaq**) f. Başlamak.

1. Bir işe girişmek, işin ilk bölümünü yapmak.

“Sewdalıknı sen başladıñ, / Şïmdï de menï taşladıñ.” - (Boztorgay).

“Anası, Çeber totay dep tanılgan kartanası, üynün bo tek çeçegïne nagış ïşlemek, cïp iymek, keten, kıbrız tokumak colların üyrete başladılar.” – (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. Kullanıma, tüketime açmak.

“Kızıl vişne, al kiraz, aşlamayman. / Onekï şuwal şınım bar, başlamayman.” - (Boztorgay).

3. Çalışır, işler duruma girmek. **Mektepler başladı.**

4. Olmak, ortaya çıkmak. **Toy başlagan.**

5. Belirmek, görünmek, uzanmak. **Kasabanıñ kenarında mezarlık başlay edï.**

6. Etkisini göstermek. **Kış başladı.**

7. Belli bir harekete geçmek, bir davranışa koyulmak.

“Allah berse endïgï bïzïm tükân ïşlemege başlar.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Kasım kelïr kesïm başlar, kısım kelïp bïzde kışlar. –** Atas. Kasım gelir kesim başlar, hısım gelir bizde kışlar.
- **Kırsızlık bïr cımırtaman başlar –** Atas. Hırsızlık bir yumurta ile başlar.
- **Tembelïñ ïşkïrlïgï ïş pïtken soñ başlar. –** Atas. Tembelin işgüzârlığı iş bittikten sonra başlar.

Rom. v. 1. A începe, a debuta; a întreprinde. 2. - 7. A începe.

BAŞLANGIŞ (başlanğış) is. Başlangıç.

1. Bir işin, bir şeyin ilk bölümü.

2. ed. Giriş, ön söz.

“Başlangış, şınga şakıruw, tanışma ve söz katma şınları.” - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Început. 2. Lit. Introducere; prefaţă.

BAŞLANILMA, -UW is. Başlanılma.

Rom. s. Acţiunea de **başlanılmak**.

BAŞLANILMAK (başlanılmaq) f. Başlanılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **başlanmak**.

BAŞLANIŞ is. Başlanış.

Rom. s. Mod de începere.

BAŞLANMA, -UW is. Başlanma.

Rom. s. Acţiunea de **başlanmak**.

BAŞLANMAK (başlanmaq) f. Başlanmak.

1. Başlamak işine konu olmak; başlamak işi yapılmak.

“Noktadan soñra kelgen cümlenïñ ilk sözï balaban harf men başlanıp yazılır.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Tatar Tïlï II).

2. Baş oluşmak.

- **Başlangan ïş, pïtken ïş. -** Atas. Başlanmış iş, bitmiş iş.

Rom. v. 1. A se începe; a fi început. 2. A se tumefia, a lua forma unei căpăţâni.

BAŞLATILMAK (başlatılmaq) f. Başlatılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **başlatmak**.

BAŞLATMA, -UW is. Başlatma.

Rom. s. Acţiunea de **başlatmak**.

BAŞLATMAK (başlatmaq) f. Başlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **başlamak**.

BAŞLAWCI is. Başlayan, başlayıcı.

Rom. s. Persoană care începe (ceva).

BAŞLAWLI s. Başlanmış.

“Her gün erten kandıñ balasına sıpra salacakta, yemekler başlawlı diy.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. adj. Care a fost început.

BAŞLAYIŞ is. Başlayış.

Rom. s. Mod de a începe.

BAŞLI s. Başlı.

Rom. adj. Cu cap; cu început.

BAŞLI BAŞINA zf. Başlı başına.

Rom. adv. Doar atât; în afara oricărei altui adaos.

BAŞLICA s. Başlıca.

“Dinïñ başlıca maksadı bïrdïr ve şudır : Mahlukatıñ en şereflïsï bolgan insanga insanlıkka yaraşır bïr hayat keşïrtmektïr.” - (Necip H. Fazıl – Bïr Konferans).

Rom. adj. De prim ordin; principal.

BAŞLIK (başlıq) is. Başlık.

1. Başı örtmek, başa giymek için kullanılan nesne.

2. Hayvan koşumunun başa geçirilen parçası. Eşanl. **nokta, cügen.**

3. Herhangi bir eşyanın baş veya üst kısmı, kapağı veya örtüsü.

“Temïrden cımırtanıñ ïşïnden fısıltı eşïtïlmege başladı. Cenan : Ulá, başlıgın şıgardıñ kalïbï, patlamasın şo ulá.” - (Altay Kerim – Kâniye).

4. İnş. Bir sütunun, bir direğin tepeliği.

5. Bir yazının başına ad olarak konulan söz.

“Şiirlernïñ köbïsï Türk dünyasıman Dobroca’nıñ türlï şahıslarına ithaf etïlgen, bazıların başlıkları bar.” - (Şükran Vuap Mokanu - Memet Niyazi, Dobrocalı Tatar Şairi).

Rom. s. 1. Acoperământ de cap. 2. Căpăstru. 3. Capsulă, capsă, capac. 4. Constr. Capitel. 5. Titlu.

BAŞLIKŞI (başlıqşı) is. Başlıkçı.

Rom. s. Şepcar.

BAŞLIKLI s. Başlıklı.

Rom. adj. 1. Cu acoperământ de cap, cu şapcă, cu bască etc. 2. Cu căpăstru. 3. Cu capac. 4. Cu capitel. 5. Cu titlu.

BAŞLIKSIZ (başlıqsız) s. Başlıksız.

Rom. adj. 1. Fără acoperământ de cap. 2. Fără căpăstru. 3. Fără acpac. 4. Fără capitel. 5. Fără titlu.

BAŞMAK (başmaq) is. İneğin, sütten kesilmesinden sonra bir yaşına kadar olan yavrusu; dana. Eşanl. **tana.**

- **Balnı parmak tawsïtïr, cemnï başmak. -** Atas. Balı parmak bitirir, yemi büyük buzağı.
- **Derwïşke pïláw, başmakka pılaw. -** Atas. Dervişe pilâv, büyük buzağıya kavuz.

Rom. s. Viţel, viţea; mânzat, -ă.

BAŞMAKŞI (başmaqşı) is. Danacı, dana çobanı.

- **Başına tüşken başmakşı bolır. -** Atas. Başına gelen başmakçı (dana çobanı) olur.

Rom. s. Păzitor de viţei.

BAŞMÜHENDİS is. Başmühendis. Eşanl. **başinciner.**

Rom. s. İnginer şef.

BAŞMÜDÜR is. Başmüdür.

Rom. s. Director general.

BAŞMÜDÜRLĬK is. Başmüdürlĭk.

Rom. s. Direcție generală.

BAŞ-MÜFTĬ is. Başmüftü.

Rom. s. Prim-muftiu.

BAŞ-OMAKA (**başomaqa**) zf. Tepetaklak, tepesi üstü, başı aşağı gelecek biçinde.

- **Başomaka tüşmek** - Tepetaklak düşmek.

Rom. adv. De-a berbeleacul.

BAŞ-OYINCI is. Tiy. Başoyıncı.

Rom. s. Teatr. Actor principal.

BAŞÖRTĬ is. Başörtü.

"Köstergen er kız ünerĭn ! Boş geşĭrmegen künlerĭn. / ... Genĭş eteklĭ kaftanlar, / Caltırawuk kılaptanlar. / Sırma tellĭ başörtĭler ..." - (İsmail Ziyaeddin – Tepreş).

Rom. Acoperământ de cap femeiesc (broboadă, basma, năframă etc).

BAŞÖRTĬLĬ s. Başörtülü.

Rom. adj. Cu broboadă, cu basma, cu năframă.

BAŞPARMAK (**başparmaq**) is. Başparmak.

"Apakay awası başka türlü oynalır. Başparmakman orta parmak bĭrleştĭrĭlĭr, şıt-şıt etĭp artlı artından şart-latılır." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Degetul mare.

BAŞPELWAN is. Başpehlivan.

"Tuymay kala Pervellĭ, şalka cata. / Pelwan Reşat şulaytıp başpelwan kala, / Başpelwan üşün salıngan koynı ala." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş).

Rom. s. Campion la lupte.

BAŞPELWANLIK (**başpelwanlıq**) is. Başpehlivanlık.

"Tĭrmenköy'lĭ tam sırasın tüşürüp / ... Menalĭ'nĭ baş üstünden artına atıp, / canbaşın cerge serdĭ. / Áná şaytĭp, / Başpelvanlık namın saydan / hakketkenĭñ kösterdĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. Titlul de campion la lupte.

BAŞPINAR öz. is. 1. Dobruca'nın güneyinde, Kara Ömer (Negru Vodă) kasabasının kuzey-batısındaki Fântâna Mare köyünün Türkçe-Tatarca adı.

2. Babadağ kasabasının batısındaki Fântâna Mare köyünün de Türkçe-Tatarca adı.

3. Mangalya gölünün batı ucunda bulunan ve göçler sonunda boşalan bir köyün adı yine Başpınar idi.

Rom. s. propr. 1. Denumirea turco-tătărească a satului Fântâna Mare din sudul Dobrogei. 2. Denumirea turco-tătărească a satului Fântâna Mare din nordul Dobrogei, de la vest de Babadag. 3. Numele unei foste așezări de la capătul vestic al ghiolului Mangaliei, depopulate în urma emigrațiilor

BAŞROL is. Başrol.

Rom. Rol principal.

BAŞSAWLIK (**başsawlıq**) is. Baş sağlığı.

1. Sağlık, insanın genel sağlığı.

2. Ölen bir kimsenin yakınlarına söylenen teselli sözü.

- **Baş sawlıgı aytmak** - Baş sağlığı söylemek (dilemek).
- **Baş sawlıgı, dünya barlıgı.** - Atas. Başının sağlığı, dünya zenginliği.

Rom. s. 1. Sănătate bună. 2. Cuvinte de condoleanță.

BAŞ-SAWSIZ s. Hasta. Eşanl. sawsız.

"Can-acırsız, baş-sawsız hem, cok karatkan, / Tañrı ebĭn taptırgaydı, kaldık cangız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adj. Bolnav.

BAŞSIZ s. 1. Başı olmayan.

2. mec. Yöneticisiz, başkansız.

3. mec. Akılsız, kafasız.

"Ya bĭr üylĭ akay, hiç bonday colsızlıklarda tabılır mı? Hiç. Yahut bek siyrekte. O da başsız soyı." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. adj. 1. Fără cap. 2. Fără conducere. 3. fig. Lipsit de rațiune, fără minte.

BAŞSIZLIK (**başsızlıq**) is. Başsızlık.

1. Yöneticisiz olma durumu.

2. Anarşi.

Rom. s. 1. Lipsă de conducere. 2. Anarhie.

BAŞŞEHİR is. Başşehir.

Rom. s. Capitală; metropolă.

BAŞŞI is. Başçı; şef; bir insan topluluğunun önderi. Var. **başçı.**

Rom. s. Fruntaș, șef, conducător, lider.

BAŞŞILIK (**başşılıq**) is. Önderlik, liderlik.

Rom. s. Șefie; conducere.

BAŞTA zf. (-' -) Önce, ilkin, evvelâ ; başlangıçta.

"Alaym'edĭ başta söz? Sözĭñden kayttıñ. / Men de taştan tuwılman, ne' mugayttıñ?" - (Boztorgay).

"Halkımızga başta özün kĭm ekenĭn tanıtmak, öz soyın süydürmek ve özüne balaban ĭşler yasayabĭlecegĭn anlatmak kerek." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Kencalĭ otnı başta Menlĭömer'ge, sonra da babasına aketĭr, sĭgáraların caktırır." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Baştaları** - İlk zamanlarda.
- **Pışaknı başta özĭñe sapla, sora başkasına ur.** - Atas. Bıçağı önce kendine sapla, sonra başkasına vur.

Rom. adv. Mai întâi; în primul rând.

BAŞTAN zf. 1. Başından, başlangıcından.

2. Önceden.

- **Bala tıysañ caştan, bike tıysañ baştan.** - Atas. Çocuğu zapt edeceksen küçükken, karını da ilk günlerden etmelisin.

Rom. adv. 1. De la început, de la capăt. 2. Din timp.

BAŞTAN AŞAA zf. Baştan aşağı.

Rom. adv. De la început până la sfârșit; de sus până jos.

BAŞTAN AYAK (**baştan ayaq**) zf. 1. Baştan ayağa (kadar).

2. Başından sonuna (kadar).

Rom. adv. 1. Din cap până în picioare. 2. De la început până la sfârșit.

BAŞTAN BAŞKA (**baştan başqa**) zf. Baştan başa.
Rom. adv. De la un cap la altul.

BAŞTANKARA (**baştanqara**) is. Zool. Baştankara. (Lat. Parus maior). Eşanl. **pĭsnek.**
Rom. s. Zool. Piţigoi.

BAŞTAŞ is. Mezar taşı. Eşanl. **başkazık.**

"Babam saga vesiyet, / Kabĭr genĭş kazılsın, / Baştaşımnıñ üstüne / Nezaiyet adım yazılsın." - (Boztorgay).

"Duşmanlarım külgende, / Baştaşımnı sĭlgende, / Ah, tabılsam, atlanıp, / Kamçım dörtke katlanıp." - (Bekir S. Çobanzade - Ah, Tabılsam).
Rom. s. Piatră funerară, piatră de mormânt.

BAŞ-TÖBE is. Başın tepesi.

"Ölüm yüzlü kardaşıñnı körgende / Baştöbeñde saçıñ tĭmtĭk turmay mı?" - (Abdulla Latifzade - Ber).
Rom. s. Creştet.

BAŞTÖBEN zf. Başaşağı.
Rom. adv. Cu capul în jos; de-a berbeleacul.

BAŞ-UCI is. Baş ucu. Var. **baş uşı.**

"Uzak, cuwuk coldan kelgen ak saçlı kartbabaylar / Baş ucuñda cıyılştılar, curt colını soraylar." - (Raşit A.Özkırım Çorabatır - Niyazi'ge).
Rom. s. Căpătâi.

BAŞ-URMA, -UW is. Başvurma, müracaat.
Rom. 1. Acţiunea de **başurmak***. 1. Apelare, adresare; cerere. 2. Recurgere la ceva.*

BAŞ-URGAN is. Başvurucu, müracaatçı. Var. **başuruwcı.**
Rom. s. Petiţionar.

BAŞ-URMAK (**baş urmaq**) f. Başvurmak.

1. Birinden bir işi yapmasını veya o işte aracı olmasını istemek

"Men ne kadar yerge baş-urdum, e, köbĭsĭnde yasasam da, tek tük yasayalmay kaytkan cerĭm de boldı." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Bir işte bir şeyden yararlanmak için ona el atmak.
Rom. v. 1. A apela, a se adresa la cineva. 2. A recurge la ceva.

BAŞURUWCI is. Başvurucu, müracaatçı.
Rom. s. Petiţionar.

BAŞYARGIÇ is. Başyargıç.

"Başyargıç masanı kagıp / Bek sertiyĭp, bek bakırıp / İnkâr etme, sen sus ! dedĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).
Rom. s. Prim-procuror

BAŞYASTIK (**başyastıq**) is. Baş yastığı.

"Duwar boyında tahtadan kurulgan orındırık, üstünde de ekĭ başyastık." - (Necip H. Fazıl - Kırım).
Rom. s. Pernă (de cap).

BAŞYAZAR is. Başyazar.
Rom. Redactor şef.

BAŞYAZARLIK (**başyazarlıq**) is. Başyazarlık.
Rom. s. Ocupaţia de redactor şef.

BAŞ YAZI is. Başyazı.
Rom. s. Articol de fond; editorial.

BAŞ-YAZISI is. Alın yazısı, kader, talih.
Rom. s. Destin, ursită.

BATAK (**bataq**) is. ve s. (bat-mak + -ak). Batak. Var. **batkak.**

1. Çamurlu yer.

"Haber aldık, yolımız batak, orman, aktĭken, / Bu seferge saw ketĭp, kĭmler saw kaytar eken?" - (Edip Efendi - Sefername).

2. s. mec. Hayır gelmez, işe yaramaz.

"Mehmet : (Zarlarnı alıp) O, batak o . Mĭna, dostım, Sultaniye'nĭ mende kör." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

3. is. mec. Kötü durum.
Rom. 1. Mlaştină. 2. adj. fig. Fără nici o importanţă, lipsit de valoare. 3. s. fig. Situaţie proastă.

BATAKÇI (**bataqçılıq**) is. → **Batakşı**.

BATAKÇILIK (**bataqçılıq**) is. → **Batakşılık**.

BATAKLI (**bataqlı**) s. Bataklı, bataklığı olan (yer). Var. **batkak.**
Rom. adj. Cu mlaştină, mlăştinos.

BATAKLIK (**bataqlıq**) is. Batak yer.

"Kıbla-kapı'da Bektaş'nıñ bĭr özĭ yeter. Çünkü o yakta Karasu bataklıgı bar. Ruslar o yaktan bek hücüm etegoymazlar." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).
Rom. s. Loc mlăştinos; mlaştină.

BATAKŞI (**bataqşı**) is. ve s. Batakçı; borcunu ödemeye kolayca yanaşmayan.
Rom. s.şi adj. 1. Rău platnic; rău de plată. 2. Falit.

BATAKŞILIK (**bataqşılıq**) is. Batakçılık.
Rom. 1. Situaţia de rău platnic. 2. Situaţia de falit.

BATAL is. (Türk. battal >Rom.). İğdiş edilmiş koç.
Rom. s. Batal; berbec castrat.

BATALYON is. (Fr.>Rom). Ask. Tabur.
Rom. s. Batalion.

BATAR is. (Güneş için). Batış, batma.

"Küneş batarga yakın küreş pĭte. / Dört bĭr yaktan kelgen halk dagılıp kete." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş).
Rom. s. Apus, apunere; asfinţit.

BATERİST is. (Fr.>Rom.Türk). Müz. Baterist; bateri çalgıcısı.
Rom. s. Muz. Baterist.

BATERİYE is. (Fr.>Rom.Türk). 1. Ask. Batarya, küçük topçu birliği.

2. Birkaç aygıt bir araya getirilerek oluşturulan takım.

3. Müz. Bateri; vurma çalgılar takımı.

4. Meyhanelerde içki masasının yanında duran buzlu su kovası.

5. Birlikte içilecek olan bir şişe şarapla gazoz veya maden suyu takımı.
Rom. s. Baterie. 1. Mil. Subunitate de artilerie. 2. Grup de aparate şi dispozitive cu o funcţie comună. 3. Muz. Grup de

instrumente cu percuție. 4. (La restaurante) Vas de gheață. 5. Tacâm de sticle cu vin și sifon sau ape minerale.

BATI is. Batı, garp.

1. Coğr. Yeryüzündeki başlıca dört yönden, güneşin battığı yön. Eşanl. **künbatar, künbatı.**

"Kün, batıga awuşa, / Akşam bolsa kawuşa. / Er gün yaremnĭ körsem, / Bütün derdĭm sawuşa." - (Boztorgay).

2. s. Güneşin battığı yönde olan, bu yönle ilgili.

3. is. Bir yere göre, güneşin battığı yönde bulunan bölge.

4. öz. is. Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesi ve medeniyeti.

"Magrursıñ mı ke karşıñda bütün Batı tĭz şöktĭ ? / Ne kerektĭ o Batı'ga, Batı nüşün kan töktĭ ?" - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - III. Mektup).

Rom. *s. și adj. 1. s. Geogr. Apus, vest, occident. 2. De apus, apusean; de vest, vestic; occidental. 3. s. Asfințit, soare-apune. 4. s. propr. Occident, statele occidentale.*

BATICI is. Batıcı; Batı medeniyeti taraftarı.

Rom. *s. Adept al culturii Occidentului.*

BATICILIK (batıcılıq) is. Batıcılık; Batı medeniyeti taraftarlığı.

Rom. *s. Situația de a fi adept al culturii Occidentului.*

BATIK (batıq) s. Batık, çökük.

Rom. *adj. Cufundat; scufundat; adâncit.*

BATIKLIK (batıqlıq) is. Batıklık.

Rom. *s. Scufundare; adâncire, surpare.*

BATIL s. (Ar. batil). Batıl; yanlış, asılsız.

- **Batıl inanş -** Batıl itikat, boş inanç. (*Rom. - superstiție, credință deșartă).*

Rom. *adj. Neștiințific, deșert; neîntemeiat.*

BATILI is.ve s. Batılı.

1. is. Batı ülkeleri halkından olan kimse.

2. is. ve s. Bir yerin batısından olan (kimse).

3. is. ve s. Batı uygarlığını benimsemiş olan (kimse).

Rom. *1. s. Occidental; european. 2. s. și adj. De apus, apusean; vestic, occidental. 3. Adept al culturii Occidentului.*

BATILILAŞMA, -UW is. Batılılaşma.

Rom. *s. Faptul de* **batılılaşmak;** *europenizare.*

BATILILAŞMAK (batılılaşmaq) f. Batılılaşmak; Batının kültürünü benimsemek.

Rom. *v. A însuși cultura Occidentului; a se europeniza..*

BATILILAŞTIRMA, -UW is. Batılılaştırma.

Rom. *s. Acțiunea de* **batılılaştırmak.**

BATILILAŞTIRMAK (batılılaştırmaq) f. Batılılaştırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **batılılaşmak.**

BATILILIK (batılılıq) is. Batılılık.

1. Batılı olma durumu.

2. Batı kültürünü benimseme durumu.

Rom. *s. 1. Faptul de a fi Occidental. 2. Însușirea culturii occidentale.*

BATIN is. (Ar. batn) Batın.

1. Karın; kursak.

2. mec. Kuşak, göbek; nesil.

Rom. *s. 1. Burtă, pântec. 2. fig. Generație.*

BATIR is. Bahadır, batur.

1. Kahraman; savaşlarda gücü ve üstünlükleriyle ad kazanmış kişi.

"Kırım batırı Çorabatır, kardaş Kazan'nı duşman Rus'ka bermemek üşün bek çalışkan, köp rus kanı tökken." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

2. Yiğit, genç ve güçlü erkek, delikanlı.

"Mĭna selâmmalekĭm, batırlar, baylar, alay. / Bĭz karĭpnĭ kenarda kĭm abaylar, alay?" - (Boztorgay).

"Mevlâm kısmet etmedĭ / Baynıñ oglı batırga." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

3. Tar. ve folk. Asker, koruma eri, muhafız.

4. s. Cesur.

- **Batır bĭr ölĭr, korkak yüz. –** Atas. Bahadır bir kere ölür, korkak yüz kere.
- **Cĭgĭt ne kadar batır bolsa, süygenĭne ceñĭlĭr. -** Atas. Yiğit ne kadar bahadır olursa olsun, sevdiğine yenilir.
- **Korkaknı kuwalasañ batır bolır. –** Atas. Korkağı kovalarsan bahadır olur.
- **Sogış pĭtkende batırlar köbiyĭr. -** Atas. Savaş bitince bahadırlar çoğalır.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar., Kazak. - **batır;** Nog. **bátir;** Moğ. - **baatar, bagatur;** Mac. - **bator;**

Rom. *s. 1. Erou, viteaz. 2. Flăcău, om tânăr. 3. İst. Folc. Ostaș, cetaș, ortac. 4. adj. Viteaz, curajos..*

BATIRILMAK (batırılmaq) f. Batırılmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **batırmak.**

BATIRLANMAK (batırlanmaq) f. Yiğitlenmek, cesaretlenmek.

"(Tawuk) Batırlanıp tüşünmiy, bo etkenĭne, / Peşman bolgan, kölşĭkke o ketkenĭne." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. *v. 1. A se semeți. 2. A prinde curaj.*

BATIRLAŞMAK (batırlaşmaq) f. Yiğitleşmek.

Rom. *v. A săvârși fapte vitejești; a-și arăta vitejia, a deveni viteaz.*

BATIRLIK (batırlıq) is. Bahadırlık, yiğitlik, batır olma özelliği veya durumu.

"Onıñ batırlıgın ve kuwetĭn yedĭ memleketnĭñ halkı aytĭp pĭtĭralmay".- (Boztorgay).

"Bunı körgende men buzladım; batırlık ta kettĭ, cesaret te; kaltıramaga başladım." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. *s. Vitejie.*

BATIRMA, -UW is. Batırma.

Rom. *s. Acțiunea de* **batırmak.**

BATIRMAK (batırmaq) f. Batırmak; batmak işine sebep olmak.

1. Sıvının veya yumuşak bir maddenin içine gömmek.

2. Sivri bir şeyin ucunu başka bir şeye sokmak.

"İnenĭ boyalı yerge batırayatırganda, bĭr sĭlkĭndĭm, doktornıñ kolındakı şiyĭ cerge tüştĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

3. mec. Mahvetmek.

4. Kirletmek.

5. Banmak, bandırmak.

“Beyaz halat kïygen uzun boylı, yeşïl közlï ve sarı saçlı bïr cerman menï külüp karşıladı; kolındakı bïr başına pamuk orawlı şıbıkşıknı bïr şïşege batırıp kökregïme caktı.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

6. Bir işte parasını yitirmek.

7. mec. Bir kimseyi çekiştirip kötülemek.

Rom. v. 1. A cufunda, a scufunda. 2. A înţepa, a înfige, a străpunge. 3. fig. A irosi. 4. A murdări. 5. A întinge. 6. A pierde, a da faliment. 7. fig. A defăima, a face de ocară; a ponegri,

BATIRSINMAK (**batırsınmaq**) f. Yiğitlenmek.

Rom. v. A face pe grozavul, a se voinici.

BATIRTMAK (**batırtmaq**) f. Batırtmak.

Rom. v. fact. de la **batırmak**.

BATIŞ[1] is. Batış, batma.

“Bo büyük meydan muharebesïnï Timur Lenk’nïñ ordusı kazandı. Altın Ordu batışı bo seneden itibaren, 1391’den başladı.” - (M. Ablay – Tatarlar Kïmlerdïr ?).

Rom. s. Acţiunea de **batmak**[1].

BATIŞ[2] is. Cesaretlenme.

- **Batış etmek** - Cesaret etmek. **“Kart babasın katına otırdı, bïrşiyler aytacak boldı amma, batış etealmadı.” -** (Nevzat Yusuf Sarıgöl - Dorı At Öldï).

Rom. s. Îndrăznire, cutezare.

BATİK is. (Fr.>Rom.Türk). Basma başörtü.

“Kara caktıñ kaşıña, / Batik kïydïñ başıña. / Süyülecektiy boldıñ, / Keldïñ on beş yaşına.” - (Boztorgay).

Rom. s. Batic.

BATKAK (**batqaq**) s. ve is. Batak, bataklık. → **Batak.**

BATLIK is. (Ar. batn+Tat.-lık; karın altı için) Fol; tavuğun istenilen yere yumurtlaması için o yere konulan yumurta.

“Batlık cımırta, cımırta ketïrïr. Kozlaycak bïr tawık yuwasında bïr batlık cımırta kördï mï, onıñ üstüne yawaş yawaş yerleşïp taze bïr cımırta kozlar, kıtkıdaklar, uşar keter.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırık., Nog. – **batlıq ;**

Rom. s. Ou lăsat într-un cuib pentru a atrage găina aflată în căutare de loc pentru ouat.

BATMA, **-UW** is. Batma.

Rom. s. Faptul de **batmak**.

BATMAK[1] (**batmaq**) f. Batmak.

1. Bir sıvının veya yumuşak bir maddenin içine gömülmek. **Suwga batmak. Şamırga batmak.**

“Batayım mı deryaga, kalkayım mı? / Kuwanşıñ körmiy, collardan kaytayım mı?” - (Boztorgay).

2. (Sivri veya çıkıntılı şeyler). Girmek, saplanmak.

İyne batmak. Şatal batmak. Tengelek batmak.

“Bïr gün eskï kasırnıñ cïklerï tïzlerïme bek batkandan, dayanamay, teran yerïmden kıymıldadım.” - (E. Menşibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. Çukurlaşmak, çökmek.

4. (Güneş, ay, yıldız) Ufkun altına inmek.

“Aylanırman karaldıñnı ay batkan son, / Dolaşır da kelïrmen yar, halk catkan son.” - (Boztorgay).

“Artka karap möñ boldık, kuyaş da batkan.” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. Kirlenmek.

Üstü başı batmak. Terge batmak.

6. Bulanmak, bürünmek. **Tozga batmak.**

7. (Yararlı olduğu halde). İyi gelmemek, rahatsız etmek.

Raat batmak.

“Asretlïge yuku yok, tañlar atmay. / Aş batmagan tamakka suw da batmay.” - (Boztorgay).

8. mec. Dokunmak, incitmek, ağır gelmek. **Sözï batmak.**

9. mec. Gönlüne işlemek, tesir etmek.

10. mec. Hoşa gitmeyen bir hale düşmek. **Borıjga batmak.**

11. mec. Yok olmak.

“Menïm taa Bawbek atım batmadı be ... Zorga kalsa onıñ kızın paraman şegïp alırman.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

12. (Ticarette) İflâs etmek, zararlı çıkmak.

13. (Devlet) Yıkılmak, yok olmak.

- **Bata şıga** – Bata çıka, zor zahmet.
- **Borjga batmak** - Çok borçlanmak.
- **Gırtlagına kadar borcga batmak** - Çok borçlanmak.
- **Közge batmak** - a) Hemen dikkati çekmek. b) Uygun görünmemek, hoş karşılanmamak.
- **Közïne batmak** - Rahatsız etmek.
- **Raatlık kötïne batmak -** Bulunduğu rahat durumun değerini bilmemek.
- **Adı batsın -** Deyim. Kargış sözü : Yok olsun !

Rom. v. 1. A se cufunda, a se scufunda. 2. A intra, a se înfige, a se împunge. 3. A se duce la fund, a se adânci. 4. A apune, a asfinţi, a scăpăta. 5. A se murdări. 6. A se întinge, a se acoperi cu... 7. (Negativ) fig. A nu-i prii; a nu-i mai arde de ... , a nu mai avea poftă. 8. fig. A încomoda, a displace. 9. fig. A-l arde, a-l împunge (la inimă). 10. fig. A se îngloda (în datorii). 11. A dispărea 12. A da faliment. 13. (Un stat) A decade, a se prăbuşi.

BATMAK[2] (**batmaq**) f. Cüret etmek, cesaret etmek.

“Törem, törem, şay mıgaydım, aytalmayman. / Özïñnï de mıgayır dep batalmayman.” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Çorbacıma kïm aytsın, / Aytmaga da kïm batsın ? / Koylar ketken uzakka, / Atlar kaşkan otlakka.” - (Mustafa Ahmet - Öksïz Alinïñ Tepreşï).

Türk Lehç. : Kırgız. - **batuu;**

Rom. v. A se încumeta, a îndrăzni, a cuteza.

BATMAN is. esk. Batman; büyük ağırlıkları tartmak için kullanılan eski bir ağırlık ölçüsü. (Değişik zamanlarda, bugünkü ölçü ile, 2.5 kg. ile 10 kg. arası değişen ağırlık birimlerine bu ad verilirdi).

- **Dert insanga batmanman kïrer de, drem drem şıgar.** - Atas. Dert insana batmanla girer, dirhem dirhem çıkar.
- **Özïñde batmanman turganda, alemnïñ püşügïn kozgama.** - Atas. Kendinde batmanla dururken alemin buçuğunu kurcalama.

Rom. s. arh. Veche unitate de măsură pentru greutăţi care s-a schimbat de-a lungul vremurilor între 2 şi 8 ocale (aprox. 2,5 kg. şi 10 kg.).

BATMANLAŞMAK (batmanlaşmaq) f. Dolgunlaşmak, gelişmek.

"Kıznıñ o caşı tam ösecek, batmanlaşacak şagı." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *v. A se împlini, a se dezvolta.*

BATOZ, -A is. (Fr>Rom.Türk). Batöz; harman makinesi.

"Kökte küneş kızdıra, / Batoz arman bastıra. / Cuwura akay apakay, / Yaz mahsulların toplay." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

Rom. *s. Batoză.*

BATRAK (batraq) is. (Rus. batrak) Irgat; amele.

Rom. *s. Argat.*

BATTIRMAK (battırmaq) f. Battırmak; batmasını sağlamak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **batmak.**

BAW[1] is. Bağ.

1. Nesneleri birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, tel gibi şeyler.

"Şarık bawım boy taşlap / Şıktım kettīm, koy taşlap. / Köyge bardım toy da yok. / Kaytıp keldīm, koy da yok." - (Boztorgay).

2. Bir nesneyi bir yere asmak veya bağlamak için bu nesneye bağlı, dikili bulunan ip parçası. **Elek bawı. Peştīmal bawı.**

"Cuwura, cuwura Zayd'abay, / Balak bawı üzülgen. / Aybetlengen Tomalaş / Konakka barıp süzülgen." - Boztorgay).

3. Sargı. **Cara bawı –** Yara sargısı.

4. Demet, deste, kangal. **Bīr baw sogan –** Bir kangal soğan.

5. Düğüm.

"Baylasalar baw kesermen." - Deyim. Bağlasalar düğümü keserim. (Kalmamaya, durmamaya kararlıyım).

6. mec. İlişki, bağlantı.

"Bonday etken türküler, ölgen atalarımızman bīzlernī ve bīzlermen tuwacak balalarımıznı bīrbīrīne baylagan bīrer bawdırlar." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

7. mec. Aracı; ara bulucu.

"Talaşkan soñ barışmaga baw ne kerek?" – (Mehmet Niyazi – Sagış).

8. mec. Çözüm noktası, ip ucu; bir neticeye ulaştırabilecek iz.

"Kīmer erīş baladay / Urunganda uruna. / Katseñ bawı tabılmay, / Akıl cetmiy sırrına." - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

- **Bawı tabılmamak** - Anlamaya, çözmeye yarayacak bir ip ucu bulunmamak.
- **Bala üşün bawga, curt üşün cawga –** Atas. Çocuk için aile bağına, yurt için düşmana (yönel).
- **Bawsız yumaknı külde kör, baysız bikeni elde kör.** - Atas. Ucu görümez olmuş yumağı külde gör, kocasız karıyı elde gör.
- **Baysız bike kıdıra, bawsız yumak tıgıra.** - Atas. Kocasız kadın gezinir, ucsuz yumak yuvarlanır.
- **Cañı eleknīñ bawı yokarda -** Atas. Yeni eleğin askısı yukarıda olur.

Türk Lehç. : Kırım. - **bağ;** Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bav;** Kazan. - **bau**; Moğ. - **bag -** demet**;**

Rom. *s. 1. Fir, ață, șiret, frânghie. 2. Agățătoare, atârnătoare. 3. Bandaj. 4. Legătură, mănunchi, snop. 5. Nod. 6. fig. Relație, legătură. 7. Mediator, mijlocitor., intermediator. 8. fig. Urmă, indiciu, semn.*

BAW[2] is. (Fars. bag). Bağ.

1. Üzüm bağı.

2. Bahçe.

"Kırmızı gül bawda pīter, kolga ceter, / Asretlīk bek yaman şiydīr, sersem eter." - (Folklor / Enver Mahmut - Karadenīz, Akdenīz).

- **Er bala baw alması, kız bala taw alması –** Eski zaman zihniyetinin ürünü bir deyim : Erkek çocuk bahçe elması, kız çocuk dağ elması.

Türk Lehç. : Kırım., Kazan. - **bağ**; Nog., Kazak. - **bav;**

Rom. *s. 1. Vie. 2. Livadă.*

BAWIR is. Bağır. Var. **bawur.**

1. Göğüs.

"Leyla mektepten keldī. ... Kartisī onı bawrına basıp betīn öptī." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tīlī I).

2. Anat. a) Karaciğer. b) Göğüs ve karın boşluğunun içindeki organlar. c) Akciğer.

"Ah, degende, katiyīm, körīne bawır. / Degenīmdiy bolmadı bo tasawır." - (Boztorgay).

3. (Hayvanlar hakkında) Vücudunun alt kısmı, karnı.

"Kīyew cīgīt uruwından bīr bala / Kīyew üşün tüzülgen tokıznı ala. / Atnıñ bawrı astından tartıp baylay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

4. Bir şeyin içi, ortası.

"Ah diy, ah diy, cürer de bīz de ölermīz. / Cer bawurı bek suwuk, töñīlermīz, ah, ah." - (Boztorgay).

"İlīmīznīñ bawurında da köp zengīnlīkler bardır : tuz, petrol, demīr, kömīr, altın, gümüş, bakır, kurşun, könesuwı, zink, uranyu." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

5. mec. Yürek, gönül.

"Küydī bawır, karalandı kaswetmen / Men de şaştım, neçün dertlī bolaman." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Her bīrīmīz eñ soñı bīr bawırda / Yuklap kala, unuta , barışamız." - (Bekir S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

- **Bawır şīşmesī -** Tıp. Sarılık, hepatit.
- **Bawırı canık –** Bağrı yanık, dertli.
- **Bawırı küymek –** Bağrı yanmak, çok acı duymak.
- **Bawırım –** Canım ciğerim; sevgi seslenişi. **"Derya deren, suw salkın, miydan calı. / Ah, bawırım, şay bolır dünyanıñ alī."** - (Boztorgay).
- **Bawırına basmak –** Bağrına basmak. a) Kucaklamak b) Korumasına almak.
- **Bawırına taş basmak –** Bağrına taş basmak, şikâyet etmeksizin her türlü acıya katlanmak.
- **Bawırın teşmek (Bīr şiy ...)** – (Bir şey) Bağrını delmek; bir şeyden çok dertlenmek.
- **Bawırı taşlı, közī caşlı -** Deyim. Bağrı taşlı, gözü yaşlı.
- **Er bawırnıñ astında arslan yatagı bar. -** Atas. Her bağrın altında aslan yatağı vardır.
- **Aytar awzı bolsa, aşar bawrı da bar. -** Atas. Konuşur ağzı varsa, acıkan midesi de var.

- **Başka öskennīñ bawırı kattı** - Atas. Ayrı yaşayıp büyüyenin yüreği katı olur.
- **Cat itnīñ kuyrugı bawrın astında bolır**. - Atas. Yabancı köpeğin kuyruğu bağrının altında (kısık) olur.

Türk Lehç. : Kırım. - **bağır;** Nog., Kazak., Kazan. - **bavır;** Karaçay Malkar. - **bavur;**

Rom. s. 1. Piept. 2. Anat. a) Ficat. b) Viscere, măruntaie. c) impropr. Plămân.3. Burtă, abdomen. 4. s. Miez, înteriorul, mijlocul, înlăuntrul a ceva. 5. fig. İnimă, suflet.

BAWIRDAŞ is. ve s. 1. Akraba.

2. Gönüldeş, samimi, can ciğer dost.

Rom. s. şi adj. 1. Rudă; înrudit. 2. Prieten bun, intim.

BAWIRLAMAK (**bawırlamaq**) f. 1. Bağrına basmak.

2. Bağrı üzerine kapanmak.

"Deredīñ kalawına şıgıp bawırlap catadı toprakka." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. 1. A strânge la piept, a îmbrăţişa. 2. A se culca cu faţa la pământ.

BAWIRSAK (**bawırsaq**) is. 1. Bağırsak, barsak.

2. Yağda kızartılıp hazırlanan yuvarlak lokma şeklinde yumurtalı hamur işi.

Türk Lehç. : Kırım. - **bağırsaq;** Nog., Kazan., Kazak. - **bavırsaq;** Karaçay Malkar. - **bavursaq;** Moğ. - **bogursuk, boorsog -** hamur işi, hamurdan yiyecekler.

Rom. s. 1. İntestin, maţ; măruntaie, potroace. 2. Culin. Bobiţe de aluat pregătit cu ouă, prăjite în ulei.

BAWLAMAK (**bawlamaq**) f. 1. Bağ takmak.

2. Bağlamak.

Rom. v. 1. A coase agăţătoare. 2. A lega, a face mănunchi.

BAWLI s. Bağı olan, asılacak veya bağlanacak ipi olan.

Rom. adj. Cu sfoară, cu funie, cu agăţătoare.

BAWLIK (**bawlıq**) is. Bağlamak için kullanılan ip, bitki sap veya lifleri.

Rom. s. Fir de legat, de întrebuinţat la legare.

BAWSIZ s. 1. Bağsız , bağlanmamış.

"Şekīnme menden güzel, cüregīm bawsız. / Üyüñe er gün bararman sıltawsız." - (Boztorgay).

2. (İp hakkında) Ucu meydanda olmayan.

- **Bawsız yumaknı külde kör, baysız bikenī elde kör." -** Atas. Ucu karışmış yumağı külde gör, kocasız kadını el alemin yanında gör.
- **Baysız bike kıdıra, bawsız yumak tıgıra. –** Atas. Kocasız kadın gezer, ucsuz yumak yuvarlanır.

Rom. adj. 1. Nelegat; fig. liber. 2. (Despre gemuri) Cu capătul firului ascuns privirilor, "fără capăt".

BAWŞI is. Bağcı, bahçıvan.

"Bawşı bolıp sen bolsañ, / Üzüp algan sen bolsañ, / Bal tegenek men bolıp / Carga pītsem kaytersīñ?" - (Ekrem Mehmet Ali - Bülbül Sesi).

Rom. s. 1. Podgorean. 2. Grădinar.

BAWŞILIK (**bawşılıq**) is. 1. Bağcılık.

2. Bahçecilik.

Rom. s. 1. Viticultură. 2. Pomicultură.

BAWUR is. → **Bawır**.

BAY s. ve is. 1. Zengin, varlıklı kimse; ağa. Eşanl. **bar, barlı.**

"Bay kızıman dos bolsañ, can ay, / Altın Yüzük kolda oynar, can ay." - (Boztorgay).

"Kış, Kıraw'man bayga selâm cībergen." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Bīzīm köynī kuturtkan, agaları, bayları ... Fukare tatarda eş kabahat yok." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. s. Zengin.

"Menīm babam bay kīşī, cīgīt saylar, / Yüz gümüşlīk kuşaknı belīme baylar." - (Boztorgay).

"Tayım atka deñīşmem, tayım taydır, alay, / Özīm carlı bolsam da, göñlīm baydır, alay." - (Boztorgay).

"Bay baladay üstī başı caraşıp / Kışka külsün közlerī cıltıraşıp." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Men evvelden sokta edīm, şimdī keday. / Men karīpte mal ne arar, çorbacım bek bay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

3. Koca, eş.

"Bayım bargandasınday bolsa, / Künüm bayramdasınday bolsa." - Deyiş. (Boztorgay).

4. (Türk.) Bey yerine kullanılan bir unvan.

"Köynīñ kıbla betīnde Halīm bay denīlgen bīr kīşī bar edī." - (M. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Göñlī bay** - Gönlü zengin.
- **Awzı kıyış bolsa da, bay balası konışsın. -** Deyim. Ağzı çarpık olsa da, zenginin çocuğu konuşsun.
- **Bay balası ay tīler, carlı balası may tīler. -** Atas. Zenginin çocuğu ay ister, yoksul çocuğu may (yağ, lezzetli yiyecek) ister.
- **Bay kızı erīnşek bolır. -** Atas. Zengin kızı üşengeç olur.
- **Baydan oba korkkan -** Atas. Baydan oba korkmuş. (Oba sözünün buradaki anlamı, "höyük, tepe" değil de, Oğuz Türkçelerinde olduğu gibi "bütün köy, köy halkı" demektir.)
- **Bayga toy yasamak ne īşkâr ? -** Atas. Zengine düğün yapmak işten midir ?
- **Baylı bike tırışa, baysız bike kıdırşa. -** Atas. Evli kadın işten bunalır, kocasız kadın gezinir.
- **Baysız bike padışa, nenī bolsa konışa. –** Atas. Kocasız kadın padişah, istediğini konuşur.
- **Carlı baynıñ malın esaplap mayşıragın táwsītīr. –** Atas. Yoksul kişi zenginin malını hesap ederek mumunu tüketir.
- **Cerī baynıñ erī bay. –** Atas. Yeri zenginin insanı zengin.
- **Cīgīt cetīşīr bay begenīr, közden tüşer el begenīr. –** Atas. Yiğit yetişir ağalar beğenir, gözden düşer halk beğenir.
- **Fukara tawugun, bay atın maktar. –** Atas. Yoksul tavuğunu, zengin atını över.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bay;** Moğ. - **bayan;**

Rom. adj. şi s.1.-2. Bogat, avut. 3. Soţ, bărbat. 4. Domn (termen de politeţe).

BAYAA zf. Bayağı, oldukça, epey. Eşanl. **bayagı.**

"Men, mında Ruman cañı kelgen sıralarda, bayaa vakıtlı bīr akay edīm." - (Mehmet H. Vani Yursever - Kartman Caş Arasında).

“Anlaşıla onı tanıy edĭ. Rüstem kızardı. Zorına külümsĭrep, <u>baya</u> saygı man, selâm berdĭ.” - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

<u>Rom.</u> *adv. Destul de ..., suficient de ...*

BAYAGI (bayağı) s. Bayağı.

1. Aşağı.

2. Kaba, kibar olmayan.

3. Basit, sıradan.

4. zf. Hemen hemen

5. zf. Epey, oldukça.

- **Bayagı kesĭr -** Bayağı kesir; ondalık olmayan kesir. (*Rom. - fracție ordinară*).

<u>Rom.</u> *1. adj. Josnic. 2. Vulgar. 3. Simplu, banal, comun, de rând. 4. adv. Mai că ..., aproape că ... 5. În bună măsură, destul de ...*

BAYAGILAŞMA, -UW (bayağılaşma, -uw) is. Bayağılaşma.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **bayagılaşmak.**

BAYAGILAŞMAK (bayağılaşmaq) f. Bayağılaşmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A deveni josnic. 2. A deveni vulgar. 3. A se banaliza.*

BAYAGILAŞTIRMA, -UW (bayağılaştırma, -uw) f. Bayağılaştırma.

<u>Rom.</u> *s. Acțiunea de* **bayagılaştırmak.**

BAYAGILAŞTIRMAK (bayağılaştırmaq) f. Bayağılaştırmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **bayagılaşmak.**

BAYAGILIK (bayağılıq) is. Bayağılık.

<u>Rom.</u> *s. 1. Josnicie. 2. Vulgaritate. 3. Banalitate.*

BAYAN is. Bayan.

1. Bayan.

2. Kadın.

<u>Rom.</u> *s. Doamnă. 2. Femeie.*

BAYANDI is. Yeni gelin damadın evine inecekte ayağının altına serilen, sonra da bir yakınına hatıra olarak verilen kilim.

“Apte, yenge kelĭnnĭ tüşüreler, / Aralap alıp içerĭ kĭrseteler. / Ul yagından bĭrĭsĭ <u>bayandı</u> sere. / Kelĭn üstüne basıp tör üyge kĭre.” - (M. V. Yurtsever - Toy, şiir).

<u>Rom.</u> *s. Covorul care se întinde jos, în calea miresei, când aceasta descinde la casa mirelui și care este oferit drept amintire uneia dintre rudele sale.*

BAYAR is. (Slav). Boyar; eskiden Rusya ve Romen voyvodalıklarında soylulara verilen unvan.

“Erdel şehri Akşehir, kocamandır camĭsĭ, / Bu şehirde katıştı bize Bogdan töresĭ. / Yaş <u>bayarı</u>, zor <u>bayar</u>, hediyesĭ kırklama, / Kırk aygır, kırk tana, cümlesĭ hep saylama.” - (Edip Efendi - Sefername / Emel M.).

“Belkĭ eşĭtkesĭñdĭr Kökköz Bayar meselesĭn. Áná bĭr Rus <u>bayarı</u> bĭr tatar kızın salıncaktan basıp alıp kaçada.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

<u>Rom.</u> *s. Boier.*

BAYARBAŞ is. İki ucu göğsün iki yanından sarkıtılıp bırakılan uzun başörtü.

“Bonlar menĭm hissem. Senĭñkĭler colda, tanışında ve loksasında cabınacak ak şiyler.. Bĭr <u>bayarbaş</u>, bĭr şerbentĭ ne yetmiy?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

<u>Rom.</u> *s. Năframă lungă ale cărei capete se lasă să coboare pe piept, până la brâu.*

BAYAT s. Bayat.

1. Tazeliğini yitirmiş.

2. Güncelliğini yitirmiş.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Vechi; care și-a pierdut prospețimea. 2. fig. Demodat, învechit.*

BAYATLANMAK (bayatlanmaq) f. 1. Bayatlanmak; tazeliğini yitirmek.

“Ana ata bĭr bolgan bĭr üynĭñ üç dört balası <u>bayatlangan</u> bĭr kalaş içün kawga eterler.” - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

2. mec. Modası geçmek, çekiciliğini yitirmek.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se învechi, (pâinea) a se usca. 2. fig. A se demoda.*

BAYATLAŞMAK (bayatlaşmaq) f. → **Bayatlanmak**.

BAY-BİKE is. 1. Karı koca; birbirleriyle evli kadın ve erkek.

2. Baylar ve bayanlar.

3. Bay-bike; zengin kadın; hanım ağa.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Kazan. - **baybike (3);**

<u>Rom.</u> *s. 1. Soț soție. 2. Domni și doamne. 3. Bogătașă; boieroaică.*

BAYGIN (bayğın) s. Baygın.

1. Kendinden geçmiş, bayılmış.

2. (Bakış) Süzgün.

3. (Ses, koku) Bayıltıcı, hoş.

“Uzaktan bĭr tatlı, <u>baygın</u> ses kele : / Ezan sesĭ ... Cuma vaktın bĭldĭre.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Köyde Cuma).

4. Gönül vermiş.

- **Baygın baygın karamak -** a) Yorgun br şekilde bakmak. b) Hayranlıkla bakmak.
- **Baygın tüşmek -** Çok yorulmak.

<u>Rom.</u> *adj. 1.Leșinat. 2. (Despre priviri) Galeș. 3. (Despre voci și mirosuri) Amețitor. 4. Amorezat, îndrăgostit.*

BAYGINLAŞMAK (bayğınlaşmaq) f. Baygınlaşmak.

1. Baygın duruma gelmek.

2. (Gözler) Süzülmek.

<u>Rom.</u> *v. 1. A fi pe cale de a leșina; a leșina. 2. (Privirile) A deveni galeșe.*

BAYGINLIK (bayğınlıq) is. Baygınlık.

1. Baygın olma durumu.

“Niyse, Gülbike’ttáyga <u>baygınlık</u> kelmezden ewel, üyretmenlerden bĭrsĭ, sokak bettegĭ sınıflarnıñ bĭrsĭnden Nail’nĭ tabıp, kolından cetĭp ketĭrdĭ.” - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

2. Bayılma, kendinden geçiş.

<u>Rom.</u> *s. 1. Stare de leșin; leșin. 2. Leșinare.*

BAYGUŞ (bayğuş) is. 1. Zool. (Bağ kuşu, baw kuşu) → **baykuş.**

2. s. ve zf. mec. Biçare, garip, zavallı.

"Anadan öksīz kalgaman, / Cañgan otka dalgaman. / Sen garīpke men baygus, / Salikamnı salgaman." - (Boztorgay).

"Ses çıkarmay, baş kötermiy, baygus baygus yatasıñ." - (Kongratlı – Zavallı Halkım / E. M. 31).

3. mec. Akılsız, kafasız.

"Şıñ bīlmegen cıyından erte kaşar, / Şaytīp baygus, öz sırın özī aşar." - (Boztorgay).

"Hey baygus senī ! ... Senīñ kıska aklıñ onı kantarlayala mı ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. 1. Zool. Bufniță. Vezi **baykuş.** *2. Sărman, nevolnic. 3. fig. Prost, nătâng.*

BAYGUŞLIK (bayğuşlıq)is. 1. Zavallılık, biçarelik.

2. Akılsızlık, kafasızlık.

Rom. s. 1. Sărăcie. 2. Prostie, nerozie.

BAYILMA, -UW is. Bayılma; kendinden geçme.

Rom. s. Faptul de **bayılmak.**

BAYILMAK (bayılmaq) f. Bayılmak.

1. Kendini kaybetmek.

"Adıññı ayt, bīliyīm. / Er gün kelīp köriyīm. / Eger menī süymeseñ / Bayılayım, öliyīm." - (Boztorgay).

2. Yorgunluk, açlık, sıcak gibi hallerden bitkin duruma düşmek.

3. Çok hoşlanmak, keyiflenmek.

"Ay vay sarımsak, / Bīz nīşlermīz sagınsak? / Caylı da payton īşīnde / Bayım bayım bayılsak." - (Boztorgay).

- **Īşī bayılmak -** a) Çok acıkmak. b) Çok yağlı veya çok tatlı yiyecekten midesi bulanmak.

Rom. v. 1. A leşina. 2. A avea o senzație de sfârșeală; a fi leşinat de foame, de oboseală; a fi mort de foame, de oboseală. 3. fig. A muri după ceva, după cineva.

BAYILTICI s. Bayıltıcı.

Rom. adj. Care provoacă leşinul; adormitor.

BAYILTMA, -UW is. Bayıltma.

Rom. s. Leşinare.

BAYILTMAK (bayıltmaq) f. Bayıltmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **bayılmak.** *A face să leşine.*

BAYIM BAYIM zf. Baygın baygın; çok baygın (keyifli).

- **Bayım bayım bayılmak** – Çok keyiflenmek.

Rom. adv. (În expresie) La culme, foarte.

BAYIMA, -UW is. Zenginleme, zenginleşme.

Rom. s. Îmbogățire.

BAYIMAK (bayımaq) f. Zenginlemek, zenginleşmek.

"Bīz Tatarmız, īşīmīz yakşı ketmiy, / Günahımız çok, Tañrımız apetmiy, / Başka halklar bayıylar, curt salalar, / Bīznīñ akça bīr künlīk toyga cetmiy." - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bīr Şair / Emel D.).

"Atalarımız 'Canı üylengenmen canı bayıgandan korkıñız' degenler." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **İnsan bayısa, közīn mayı öser."** - Atas. İnsan zenginleşirse gözünün yağı artar (Etrafını göremez olur).

Rom. v. A se îmbogăți.

BAYINDIR s. Bayındır. Eşanl. **abadan.**

Rom. adj. Înfloritor, prosper.

BAYINDIRLAŞMA, -UW is. Bayındırlaşma. Eşanl. **abadanlaşma.**

Rom. s. Înflorire, prosperitate.

BAYINDIRLAŞMAK (bayındırlaşmaq) f. Bayındırlaşmak. Eşanl. **abadanlaşmak.**

Rom. v. A înflori, a prospera.

BAYINDIRLAŞTIRMA, -UW is. Bayındırlaştırma. Eşanl. **abadanlaştırma.**

Rom. s. Acțiunea de **bayındırlaştırma.**

BAYINDIRLAŞTIRMAK (bayındırlaştırmaq) f. Bayındırlaştırmak. Eşanl. **abadanlaştırmak.**

Rom. v. A face să prospere, a face să înflorească.

BAYINDIRLIK (bayındırlıq) is. Bayındırlık. Eşanl. **abadanlık.**

Rom. s. Prosperitate, înflorire.

BAYIR is. Bayır.

1. Birkaç yüz metreye kadar yükseltilere verilen ad.

"Aydamagım' men kördīm, aydamagım / Aman cüre. / Anaw bayır üstünde / Saban süre." - (Boztorgay).

"Er yer appak kar boldı, / Bayır bala man toldı. / Bügün koşı bolacak, / Kaysı şana ozacak ?" - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tīlī I).

2. Yokuş.

"Ekīncī bīr bayır yerden o yaka aylandılar. Endī şerenler körīne edī." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

- **Tawşan bayırnı aşkan son –** Deyim. Tavşan bayırı aştıktan sonra; iş işten geçtikten sonra.
- **Tarla şayırda, bag bayırda bolmalı."** - Atas. Tarla çayırda, bağ bayırda olmalı.

Rom. s. 1. Deal. 2. Pantă, coastă, povârniş.

BAYIRBAŞ is. → **Bayarbaş.**

BAYIRLIK (bayırlıq) is. Bayırlık; bayırlı yer.

"Dobruca'nıñ kıbla ve ele kıbla – batı yakları bayırlık ve ormanlıktır. Bayırlarnıñ yükseklīgī 130 man 420 metre arasında deñīşīr." - (Müstecib Ülküsal – Dobruca ve Türkler'den lehçeye uyarl.).

Rom. s. Regiune deluroasă.

BAYITILMAK (bayıtılmaq) f. Zenginleştirilmek.

Rom. v. pas. A fi îmbogățit.

BAYITMAK (bayıtmaq) f. Zenginleştirmek.

"Beşīktekī sabiylerge Ant Etkenmen aytıñız, / Caşmıyları katmaz burun vicdanların bayıtıñız." - (Hamdi Giraybay - Ant Etkenmen Aytaman).

Rom. v. A îmbogăți.

BAYKUŞ (bayquş) is. (Bağ kuşu, baw kuşu sözünden) Baykuş. Var. **bayguş.**

1. Zool. Yırtıcı gece kuşlarının genel adı. Eskiden, kondukları evlere uğursuzluk getirdiklerine inanılırdı.

"Baykuş viranlıknı gülbakşaga deñīşmez." - Atas.

2. mec. Uğursuz, şom ağızlı.

"Cehlīn kalın perdesīn bīr kuwetlī el yakında / Parça parça yırtkandan soñ karanlıklar açılır, / Baykuş susar bo mukaddes Kırım'nıñ her yagında." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. 1. Zool. Bufniță. 2. fig. Cobitor.

BAYLAMA, -W is. Bağlama, bağlamak işi.

Rom. s. Acțiunea de **baylamak.**

BAYLAMAK (baylamaq) f. Bağlamak.

1. Bağ veya başka bir araçla tutturmak.

"A balam, korada nĭşliysĭn? / Torı atnı baylayman." - (Boztorgay).

2. Düğümlemek.

3. (Yara için) Sargı beziyle sarmak.

4. Oluşturmak, meydana getirmek.

"Padĭşa tüşüngen taşıngan, katsem eken de şo terekler cemĭş baylasa eken degen." - (İsmail Ziyaeddin terc. / Barbu Delavrancea - Kartiy).

5. mec. Bir kimsenin, bir şeyin bir kimseye yakınlık duymasını sağlamak.

"Bonday etken türküler, ölgen atalarımızman bĭzlernĭ ve bĭzlermen tuwacak balalarımıznı bĭrbĭrĭne baylagan bĭrer bawdırlar." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

6. Bitirmek, sona erdirmek, tamamlamak.

7. İlişkilendirmek, ilişkili olmasını sağlamak.

"Kuran'nı, bu yüksek ve kudsi kitapnıñ yüksek tutarın hayat man, yaşayış man baylamadı, baylayım dep te eş yorılmadı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

8. Egemenliği altına almak.

"Bütün Asya'nı ve Avrupa'nıñ yarısın Kökbayrak astında bĭr hanlıkka baylagan Cengiz han, Timur han bĭzĭm kartbabalarımızdır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Altmış altıga baylamak** – Sağlam olmayan bir çare ile durumu kurtarmış görünmek.
- **Başın baylamak** – Birini nışanlamak veya evlendirmek. **"Baylayım mı başıñnı, şay tursın mı? / Yoksa senĭñ caş başıñ zewk sürsün mĭ?"** - (Boztorgay).
- **Başın tartıp baylamak** - Başörtüsünü sıkıca bağlamak.
- **Bel baylamak** - Birisinin yardım edeceğine inanmak.
- **Cüregĭ may baylamak** – Yüreği yağ bağlamak; çok memnun olmak.
- **İşnĭ saglamga baylamak** - İşi sağlama bağlamak.
- **Közĭn baylamak** - Doğruyu görmemesine, yanlış düşünmesine sebep olmak.
- **Saglamga baylamak** – Sağlama bağlamak.
- **Işkan teşıgĭne kĭralmay cürgende kuyruguna cuwgış baylar.** - Deyim. Fare, deliğine giremezken kuyruğuna bir de bulaşık bezi bağlar.
- **Atıñnĭ saglam kazıkka bayla** - Atas. Atını sağlam kazığa bağla.
- **Awurmagan başıña cawlık baylama.** - Atas. Ağrımayan başına mendil bağlama.

Türk Lehç. : Kırım. - **bağlamaq;** Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **baylamaq, -v;** Kazan. - **bağlau;** Moğ. - **baglah;**

Rom. v. 1. A lega, a uni; a conecta. 2. A înnoda. 3. A bandaja. 4. A face, a produce; a da roade. 5. fig. A atașa. 6. A încheia, a termina; a conchide. 7. A corela. 8. A supune, a domina, a subjuga.

BAYLANIŞ is. Bağlanış; bağlanmak işi veya biçimi.

Rom. s. Legătură, fel de a lega.

BAYLANIŞLI s. Bağlantılı.

Rom. adj. Cu legătură, legat, corelat.

BAYLANIŞSIZ s. Bağlantısız.

Rom. adj. Fără legătură; necorelat.

BAYLANMA, -UW is. Bağlanma. Bağlanmak işi.

Rom. s. Faptul de **baylanmak.**

BAYLANMAK (baylanmaq) f. Bağlanmak.

1. Bağlamak işine konu olmak, bağlamak işi yapılmak.

"Cel kıblaga aylandı, / Belge kılış baylandı. / Şo cermanlar kelgen son / Caş cĭgĭtler saylandı." - (Boztorgay).

2. Sevmek, içten bağlı olmak.

"Ya koldaşıp alay halk bĭrbĭrĭmen baylansa / Üzülmegen, kopmagan bĭr arkan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Yalnızca belli bir işle ugraşmak.

4. Bir şey bir kimseye tahsis edilmek. **Aylık baylanmak** - Aylık bağlanmak.

- **Başı baylanmak** – a) Hareketleri kısıtlanmak. b) mec. Evlendirilmek. **"At aylanmaz azbarımdan / Araba aylandı. / Canım süymegen yerlerge / Başım baylandı."** - (Boztorgay).
- **Cĭp kopkan yerĭnden baylanır**. – Atas. İp koptuğu yerden bağlanır.
- **Ekĭ at bĭr kazıkka baylanmaz.** – Atas. İki at bir kazığa bağlanmaz.

Rom. v. 1. A se lega, a fi legat. 2. A se atașa. 3. A se consacra (unei activități). 4. A se aloca, a se rezerva, a se acorda.

BAYLANTI is. Bağlantı, bağ.

"Bĭr arkadaşım, aldımızga bĭrer fĭlcan asıl kawe salgan sonra, özĭn üylenmesĭmen 'toptan pazarlık' arasındakı baylantını karañız maga katĭp anlattı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Legătură, relație, conexiune.

BAYLANTILI s. Bağlantılı.

Rom. adj. Aflat în relație, în relație, cu relație.

BAYLANTISIZ s. Bağlantısız.

Rom. adj. Fară relație, lipsit de relație.

BAYLANTISIZLIK (baylantısızlıq) is. Bağlantısızlık.

Rom. s. Lipsă de relație.

BAYLAŞMAK (baylaşmaq) f. Bağlaşmak.

Rom. v. A se lega unul de altul; a se atașa unul la altul.

BAYLATMA, -UW is. Bağlatma.

Rom. s. Acțiunea de **baylatmak.**

BAYLATMAK (baylatmaq) f. Bağlatmak, bağlamak işini yaptırmak.

"Men anamnıñ kencesĭ, saylatırman, / Al torı atıñ aranga baylatırman." - (Boztorgay).

Rom. v. Forma factitivă de la **baylamak.**

BAYLATTIRMAK (baylattırmaq) f. Bağlattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **baylatmak.**

BAYLAWCI is. ve s. Bağlayan, bağlayıcı.

Rom. adj. și s. Cel care leagă; legător.

BAYLAWIŞ is. 1. Bağlayış, bağlama.

2. Gram. Bağlaç.

<u>Rom.</u> *s. 1. Legare, mod de legare. 2. Gram. Conjuncţie.*

BAYLAWLI s. Bağlamalı, bağlı.

<u>Rom.</u> *adj. Cu legătură; legat.*

BAYLI[1] s. Bağlı.

1. Bir bağ ile tutturulmuş olan.

"Akam, kaydan kelesĭñ, tonĭñ maylı, / Senĭñ mĭ anaw eşek, terekke <u>baylı</u>?" - (Boztorgay).

"<u>Baylı</u> arslanman kozı da eglenĭr." - Atas.

2. Bir şeye tabi, bir şeyle ilgili; gerçekleşmesi bir şartı gerektiren.

"E, oñıp oñmaycakları kaderge <u>baylı</u> bĭr şiy. Yazılarında oñgansızlık bar eken, oga men kaltermen ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. mec. Duygularla bağlanan, tutkun.

4. Kapalı.

"Portlar <u>baylı</u>, bĭz azĭr, kâatımız kelmiy. / Ĭşĭmĭzden kan taşa, kĭmseler bĭlmiy." - (Boztorgay).

5. Sadık.

- **Ayagı kolı baylı -** Eli ayağı bağlı; çaresiz.
- **Baktı baylı –** Bahtı bağlı; bahtı kapalı.
- **Elĭ kolı baylı –** Eli ayağı bağlı.
- **Kurbanlık koyday közlerĭ baylı -** Kurbanlık koyun gibi, gözleri bağlı.
- **Pamık cĭbĭmen baylı -** Deyim. Pamuk ipliğiyle bağlı; pek sağlam değil.
- **Baylı arslanman kozı da eglenĭr. -** Atas. Bağlı arslanla kuzu da eğlenir.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Legat. 2. Legat de, dependent, subordonat. 3. Ataşat. 4. Închis, stăvilit. 5. Fidel, devotat.*

BAYLI[2] s. Bayı, kocası olan, evli (kadın).

- **Baylı bikelĭ -** Karılı kocalı; ailece.
- **Baylı bike tırışa, baysız bike kıdırşa. -** Atas. Kocalı kadın uğraşır, kocasız kadın dolaşır.

<u>Rom.</u> *adj. Măritată.*

BAYLIK (**baylıq**) is. Baylık.

1. Bay olma durumu; bay unvanı.

2. Zengin olma durumu.

"<u>Baylıkta</u> menĭm közĭm yok, saw bol özĭñ, alay, / Cümle alem eşĭtsĭn aytkan sözĭm, alay." - (Boztorgay).

3. Zenginlik, servet.

"Bostan <u>baylık</u> bĭr aylık, egĭn toklık. / Caşlıkta ölĭm körmiyĭm, kartlıkta yoklık." - (Boztorgay).

"Suw üstünde kayıgım, / Yok balaban aylıgım. / Halk ne dese desĭn, / Sensĭn menĭm <u>baylıgım</u>." - (Boztorgay).

4. Hakimiyet, egemenlik, saltanat.

"Bay <u>baylıgın</u> küreşmen tutup aldık. / Topragına carlı halk, saban saldık." - (Boztorgay).

- **Baba baylığı –** Baba malı, zenginliği.
- **Göñĭl baylığı -** Gönül zenginliği.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Karaçay Malkar. - **baylıq;** <u>Moğ</u>. - **bayalig, / bayalag;**

<u>Rom.</u> *s. 1. Condiţia de domn. 2. Condiţia de bogătan. 3. Bogăţie, avere. 4. Dominaţie; autoritate.*

BAYLILIK (**baylılıq**) is. Bağlılık.

1. Bağlı olma durumu.

2. Sadakat.

<u>Rom.</u> *s. 1. Situaţia de a fi legat; legătură. 2. Ataşament, devotament.*

BAYRAK (**bayraq**) is. (Batrak'tan, mızrak ucuna geçirilen veya bağlanan bez - Kaşgarlı). Bayrak, sancak.

1. Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi.

"Yüz ellĭ yıl tusnak kalgan Tatarlık / Sarıp cıygan Kök <u>Bayrak'nı</u> köklerde / Sallandırgan... Oh, ne arüw şo barlık!" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. mec. Öncü, öncülük eden (kişi, fikir, eser).

3. mec. Öncü oluş, öncülük.

"<u>Bayrak</u> bĭzde, kaşmasın elĭmĭzden, / Aşıp taşsın bereket şölĭmĭzden" - (Boztorgay).

4. Spor. a) Cülde; Tatar güreşlerinde, pehlivanlara dağıtılacak koç, dana, tay gibi canlı hayvanlardan başka, eşyadan ibaret olan hediyelerin sergilendiği büyük bir ağaç dalı.

"Sitmer, bay tarafından / başpelwanga armagan / dep şıgarılgan bĭr tanaman / dal <u>bayraknı</u> aldı" – (İsmail H.A. Ziyaeddin – Toy).

b) Bazı atletism yarışlarında takımların sporcuları tarafından starttan varış noktasına kadar elden ele taşınan nesne. **4x100 (dört çarpı yüz) metre <u>bayrak</u> yarışı.**

- **Al Bayrak -** Türk bayrağı.
- **Bayrak asmak (tĭkmek) –** Görünür bir yere bayrak bağlamak veya dikmek.
- **Bayrak aşmak –** Bayrak açmak. a) Bir ülkü uğrundaki bir harekete öncülük etmek. b) İsyan duygularını ve öfkesini açığa vurmak. **"Ketecekmen köyĭmden, kıymasım, / Bayrak aşıp. / Men cılamay kĭm cılar, kıymasım, / Cüregĭ taşıp."** - (Boztorgay).
- **Bayrağın aşıp barmak (ketmek) –** mec. Birinin yanına öfke içinde varmak.
- **Kök Bayrak -** Kırım Tatarlarının millî bayrağı.

<u>Rom.</u> *s. 1. Steag, drapel. 2. fig. Mergătorul înainte, avangarda; portdrapel, stegar. 3. fig. Simbol. 4. Sport. a) Totalitatea trofeelor în obiecte, de la luptele tătăreşti expuse pe o ramură înfiptă lângă masa juriului. b) Ştafetă, obiectul convenţional transmis succesiv de către sportivi la anumite probe de competiţie.*

BAYRAKLAŞMAK (**bayraqlaşmaq**) f. Bayraklaşmak; öncü ve sembol durumuna gelmek.

<u>Rom.</u> *v. A deveni un simbol.*

BAYRAKLI (**bayraqlı**) s. Bayraklı.

1. Bayrağı olan; üzerine bayrak çekilmiş olan.

2. mec. Edepsiz, kavgaya girişmeye hazır.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Cu steag; cu drapel. 2. fig. Hotărât de ceartă, ("cu steagul în mână").*

BAYRAKŞI (**bayraqşı**) is. Bayraktar. Eşanl. **bayraktar**.

1. Bayrak taşıyan kimse.

2. mec. Öncü.

<u>Rom.</u> *s. 1. Stegar, portdrapel. 2. fig. Precursor, premergător.*

BAYRAKTAR (**bayraqtar**) is. (Türk-bayrak+Fars.-dar). Bayraktar. Eşanl. **bayrakşı.**

1. Bayrağı taşıyan kimse.

2. mec. Öncü.

“Merhum Talât Paşa bu fikirnĩñ (pantürkizmnĩñ) bayraktarı edĩ.” - (Necip H. Fazıl - Bĩr Konferans).

Türk Lehç. : Kırım. - **bayraqdar;**

Rom. s. 1. Stegar, purtător de drapel. 2. fig. Precursor, premergător.

BAYRAKTARLIK (**bayraqtarlıq**) is. Bayraktarlık.

Rom. 1. Funcţia de stegar. 2. fig. Rolul de premergător, de precursor.

BAYRAM is. Bayram.

1. Milli, dini veya herhangi bir öneminden dolayı kutlanan gün ya da günler.

Milli Bayramlar : Cumhuriyet Bayramı, Kurtuluş Bayramı, Zafer Bayramı. Dini Bayramlar : Oraza (Ramazan, Şeker) Bayramı, Kurban Bayramı. Günlük hayatın içinden doğan, özel olarak kutlanan bayramlar : Bahar Bayramı, Sabantoy Bayramı.

“Ayda cılda bĩr bayram, / Üyüñnĩ akla çĩpiyĩm. / Akılşıgım’ sen aldın, / Coyma sakla, çĩpiyĩm.” - (Boztorgay).

“Kız körmesĩ bayramda, cıyında, toyda, / Aweslĩgĩm bar menĩm sĩznĩñ soyda.” - (Boztorgay).

“Kıdırellez’nĩñ ilk Cuma’sı, Tepreş bugün.... / İlkbaharıñ bayramı. Bugün üşün / Köpten berĩ telesĩgen kız, oglan.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

2. mec. Sevinç gösterileri.

“Soñra tuydık, karanlıklar açılgan, / Güzel Kırım yeşĩllengen, şenlengen, / Çatır Taw’da küneş nurı saçılgan, / Millet curtta bayram yasap eglengen.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Bĩrĩsĩ : Bayram şenlĩk tuwul mı ? Şenlĩk te rakıdan başka nemen bolır ? diy edĩ. Bo sözler menĩ bek tüşündürdĩ ve maga şo kanaátnĩ berdĩ : Bayramlarımızda, toylarımızda, cıyınlarımızda şenlĩk yasayık. Ama içkĩmen, kumarman tuwul. Halkımızıñ cırlarıman, oyunlarımızman, arüw milli adetlerĩmen.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĩgĩ).

- **Bayram awası -** Neşeli bir ortam.
- **Bayram günĩ -** Bayram kutlanan gün.
- **Bayram namazı -** Dini bayramların ilk günü, sabah namazından sonra kılınan özel namaz.
- **Bayram ziyaretĩ -** Bayram kutlamak için yapılan kısa ziyaret.
- **Bayramdan bayramga -** Seyrek olarak.
- **Bayram etmek (yapmak, yasamak) -** Çok sevinmek.
- **Bayramıñız kayırlı bolsın; Bayramıñız kutlu bolsın; Bayram şerifĩñĩz mübarek bolsın** - Deyim. Bir kimsenin bayramını kutlamak için söylenen sözler.
- **Senden “Bayram kaşan?” dep soragan mı bar? -** Deyim. Başkalarının konuşmasına kulak kabartıp haddi değilken, akıl vermeye kalkışan kimseye söylenir.
- **Arpe günü yalan aytkannıñ, bayram günü yüzü kızarır.** Atas. Arefe günü yalan söyleyenin bayran günü yüzü kızarır.
- **Öksĩznĩñ bĩr toyganı ayran, bĩr toyganı bayram. -** Atas. Öksüzün daima bulabildiği şey ayran, doyduğu tek gün bayram.
- **Saw kulga her gün bayram. -** Atas. Sağlıklı kula her gün bayram.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bayram**;

Rom. s. 1. Sărbătoare; ziuă de comemorare a unui eveniment din istoria patriei, a religiei sau din viaţa de fiecare zi a unei colectivităţi. 2. Sărbătorire, petrecere.

BAYRAM-DEDE öz. is. Dobruca’nın güneyindeki İndependenţa köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului İndependenţa din sudul Dobrogei.

BAYRAMLAMA, **-W** is. Kutlama.

Rom. s. Sărbătorire, celebrare; felicitare.

BAYRAMLAMAK (**bayramlamaq**) f. Kutlamak.

“Tepreş yerĩne cettĩler. ... Emen emen bütün Dobroca tatarları toplana. Hattá etraftakı romanlar bĩle bo günnĩ bayramlaylar.” - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

“Cañı sene, tuwgan kün bayramlay.” - (Cevat Raşit - Tĩlĩmĩznĩñ Dürküsĩ).

Rom. v. A sărbători, a celebra.

BAYRAMLAŞMA, **-UW** is. Bayramlaşma.

Rom. s. Acţiunea de **bayramlaşmak***. Felicitare.*

BAYRAMLAŞMAK (**bayramlaşmaq**) f. Bayramlaşmak; birbirinin bayramını kutlamak.

“Bugün Bayram, tuwgan, komşı, / Kartlar, caşlar, balalar / Bayramlaşıp katnaşalar, / Yaşaw zewkın tam alalar.” - (M. Vani Yurtsever – Hayatımın Hikâyesi).

Rom. v. A-şi ura unul altuia sărbători fericite; a se felicita de sărbători.

BAYRAMLIK (**bayramlıq**) s. ve is. Bayramlık.

1. s. Bayramda kullanılan; bayrama özgü olan.

“Tüsümdĩr dep ber maga bayramlık şal, / Irızıña taşlayman, nemnĩ alsañ al.” - (Boztorgay).

2. is. Bayramda verilen hediye.

“Balama çağama bayramlık almay bo künge cıygan paralarnı kolaylıkman berewuyar sanasıñ mı ?” - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĩgĩ).

Rom. 1. adj. De sărbătoare. 2. s. Dar înmânat cu ocazia sărbătorii.

BAYRAMTAŞ is. 1. Bayramlarda bayram namazına gelen cemaat çok kalabalık olunca, camiin bahçesinde bulunan ve hatip tarafından minber olarak kullanılan yüksekçe taş.

2. Bayramtaşın bulunduğu yer, cami bahçesi.

“Akaylar bayramtaştan çıkayatkanda camĩnĩñ kapısında beklep turdım da çıkkanın kolın aldım.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kurtuluş Bayramı).

Rom. s. 1. Piatră de piedestal, pusă anume în curtea unor geamii spre a fi întrebuinţată de către hoge ca tribună, în faţa unei asistenţe mai numeroase, mai ales de sfintele bairamuri când geamia devine neîncăpătoare. 2. Parte a curţii geamiei unde se află această piatră.

BAYSIZ s. Kocasız.

- **Bawsız yumaknı külde kör, baysız bikenĩ elde kör. -** Atas. Ucsuz yumağı külde gör, kocasız kadını elde gör.
- **Baysız bike kıdıra, bawsız yumak tıgıra. –** Atas. Kocasız kadın gezer, ucsuz yumak yuvarlanır.
- **Baysız bike padışa, nenĩ bolsa konuşa. -** Atas. Kocasız kadın padişah, ağzına geleni söyler.
- **Baylı bike tırışa, baysız bike kıdırşa.” -** Atas. Kocalı kadın didinir, kocasız kadın gezinir. (Boztorgay).

Rom. *adj. Fără bărbat, fără soț.*

BAYTAL is. Kısrak.

"Alekîm selâm hoş keldîñ, baytal tepken. / Aklıñda sawat yok, urpa sepken." - (Boztorgay).

"Kartnıñ şal baytalınıñ bîr tayı bar eken. Kart bu taynıñ boynına bîr tasma geçîre, Çora'ga bere." - (A. Karakaya - Çorabatır / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım., Nog.,Karaçay Malkar., Kazak. - **baytal** (Kazaklarda - iki yaşını bitirip üç yaşına girmiş, henüz yavrulamamış dişi tay).

Rom. *s. İapă.*

BAYTAR is. (Ar. baytar). Baytar; hayvan doktoru. Eşanl. **aktacı.**

Rom. *s. Doftor de cai; veterinar.*

BAYTARLIK (**baytarlıq**) is. Baytar mesleği.

Rom. *s. Profesia de veterinar.*

BAZ[1] is. (Ar. bahs). Bahis, görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma. Var. **bas.**

- **Baz tutuşmak –** Bahis tutuşmak.

Rom. *s. Prinsoare, rămăşag, pariu.*

BAZ[2] is. ve yapım eki. (Fars. -baz -"oynayan"). 1. Yapım eki görevinde kullanılan bir kelime : abbaz / **appaz** – yüzücü, yüzme hünerleri gösteren; canbaz / **cambaz / canbaz** – canını tehlikeye atarak gösteriler yapan, akrobat; kumarbaz – **kumarbaz, kumarcı,** kumar oynayan.

2. is. mec. Oyun; hile.

"Aytuwlı cayman, bazım yok, kurulgan okman. / Men de senden asîret kalgan yokman." – (Boztorgay).

- **Kızı barnıñ nazı bar, kırk kîşîmen bazı bar. -** Atas. Kızı olanın nazı var, kırk kişi ile oyunu var.

Rom. *1. Persanism cu rol de afix lexical, care dă temelor la care este ataşat sensul de "jucător":* **kumar +baz →** *jucător de jocuri de noroc. 2. s. fig. Joc; prefăcătorie, şiretlic.*

BAZA is. (Fr.>Rom.). 1. Temel; dayanak.

2. Üs, konuşlanma yeri; bir işi yapan insanların ve araçların toplanıp konakladığı yer.

Rom. *s. 1. Temelie; bază. 2. Punct de staționare.*

BAZALT is. (Fr.>Rom.Türk). Jeol. Bazalt taşı.

Rom. *s. Geol. Bazalt.*

BAZAR is. (Fars. bazar). Pazar; türlü malların satıldığı yer. Var. **pazar.**

"Bazarda alma satılır, gemîde hurma. / Tögerekke köz atıp boynımnı urma." - (Boztorgay).

"Ekîndî akşam at bazarı, / Akkan suwnı toktatır köz nazarı." - (Boztorgay).

- **Üydekî bazar çarşıga uymaz. -** Atas. Evdeki pazar çarşıdakine uymaz.

Rom. *s. Târg; piață.*

BAZDA-BÎR zf. Bazı, ara sıra, arada bir. Eşanl. **arada bîr, kâde bîr.**

"Men bazda-bîr, sen eş şalışmadan degendiy, zahmetlerge katlanıp sıyır, tawuk asramadan, onlardan köp, süt îşîp, cımırta aşap cüremîz." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *adv. Uneori, din când în când, câteodată.*

BAZEN zf. (Ar. bazen). Bazen, ara sıra, arada bir.

Rom. *adv. Uneori, din când în când.*

BAZGEÇÎLMEK f. → **Bazgeşîlmek**.

BAZGEÇÎRMEK f. → **Bazgeşîrmek**.

BAZGEÇMEK f. → **Bazgeşmek**.

BAZGEŞÎLMEK f. Vazgeçilmek; vazgeçmek işi yapılmak.

"Bulanık suw îşîlmez, / Şiy cımırta kesîlmez. / Er şiyden bazgeşîlîr, / Kıymastan bazgeşîlmez." - (Boztorgay).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bazgeşmek**.

BAZGEŞÎRMEK f. Vazgeçirmek.

"Bütün yahşılıklarnı da, yamanlıklarnı da halkımızga kösterîp onı yahşılıklarga alıştıracak, yamanlıklardan bazgeçîrecek teşkilâtımız bolacaktır." - (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlîgî).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bazgeşmek**.

BAZGEŞME, -ÜW is. Vazgeçme.

"Derya taşkın, suw salkın, bermiy geşüw, / Sen kartaymay, men ölmiy, yok bazgeşüw." - (Boztorgay).

Rom. *s. Faptul de* **bazgeşmek**.

BAZGEŞMEK f. (Fars. vaz -"bırakma"+Tat. geşmek) Vazgeçmek.

1. Kendi hakkı saydığı veya istediği bir şeyi artık istemez olmak.

"Aştan suwdan bazgeştîm, selk boldım îşten, / Kündüz esten ketmiysîn, keşe tîşten." - (Boztorgay).

"Awalardan kaz geştı, / Tuymay kaldım, yaz geştî. / Nüşün yarem kelmedî? / Belkî menden bazgeştî." - (Boztorgay).

2. Eskiden yapmakta olduğu bir şeyi artık yapmak istememek.

3. Caymak; niyetinden veya kararından dönmek.

Rom. *v. 1. A renunța, a nu mai dori, a ceda. 2. A se lăsa de ..., 3. A se răzgândi, a-şi schimba intenția.*

BAZI s (Ar. ba'z). Bazı.

1. Kimi, birtakım.

"Cawsa suwlanır cerler, / Fenadır bazı tîller. / Menî yamanlap saga / Akılsız, golan derler." - (Boztorgay).

2. zf. Ara sıra, arada bir. **Bazı küler, bazı cılar insan.**

- **Bazı bazı (bazıda bîr , bazı sefer)** – Ara sıra, arada bir.
- **Bazıları (bazısı)** – z. Kimisi, birtakımı. **"Kara koynıñ kozısı, / Biyaz bolır bazısı. / Dayan yarem şay eken / Başımıznıñ yazısı."** - (Boztorgay).

Rom. *1. adj. Unii, unele. 2. adv. Uneori, câteodată, din când în când.*

BAZIRGÂN, BAZIRGYAN is. (Fars. bezirgan). esk. Bezirgân. Var. **bezîrgân.**

1. Tüccar.

- **Beşke al, üşke sat, adıñ bazırgân bolsın –** Deyim. Beşe al, üçe sat, adın bezirgân olsun.

2. Kazıkçı.

3. mec. Para göz.

4. mec. Yahudi.

Rom. *1. Negustor. 2. Speculant. 3. fig. Mercantilist. 4. fig. Evreu.*

BAZIRGÂNLIK, BAZIRGYANLIK (**bazırgânlıq**) is. 1. Ticaret.

2. mec. Bezirgân davranışı.

Rom. *s. 1. Negoț. 2. fig. Mercantilism.*

BAZISI z. Bazısı, kimisi.

"Anlatayım sĭzlerge, / Men kayerden kelemen. / Bazıñız eşĭtkende / Şaşacaksıñız, bĭlemen." - (İsmail Ziyaeddin - Bĭr Kumaşnıñ Masalı).

Rom. *pron. Unii, unele.*

BAZLAMAÇ is. → **Bazlamaş**.

BAZLAMAŞ is. Bazlamaç. Var. **bazlamaç, pazlamaş.** Sacda pişirilmiş yuvarlak, ince pide.

Rom. *s. Lipie subțire, coaptă pe plită; clătită.*

BAZLAŞMAK (**bazlaşmaq**) f. Bahis tutuşmak.

Rom. *v. A face prinsoare, a paria.*

BAZLAŞTIRMAK (**bazlaştırmaq**) f. Bahis tutuşturmak.

Rom. *v. A pune să parieze.*

BAZNA is. 1. Söz, hatır.

"Şındır menĭm sermiyam, zewktır kaznam. / Sırıñnı bĭlmiy köp cürdĭm, endĭ öttĭ baznam." - (Boztorgay).

2. Naz, istek.

- **Baznası batmak** – Cesaret etmek
- **Baznası ötmek –** a) Hatırı geçmek, sözü geçmek. b) Cesaret etmek.
- **Baznası ötken bal calar. –** Atas. Sözü geçen, bal yalar.

Rom. *s. 1. Considerație, autoritate, influență. 2. Dorință,; poftă, capriciu.*

BE[1] is. Dobruca Tatar alfabesinin üçüncü harfinin adı.

Rom. *s. Denumirea celei de a treia litere a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean, corespunzătoare sunetului "b".*

BE[2] ünl. Ey, hey, yahu; seslenme ünlemi.

"Kırdan kelĭr üş kozı, / Burma burma boynuzı. / Aş kapını be yarem, / Tuwdı saba yıldızı." - (Boztorgay).

"Abselây : Ulaa, ... Ne bo suwık ? Toñdık be !" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Sen ellĭ yedĭ caşına çıkasıñ. Sen menden köp kĭşkene ekensĭñ be!" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. *interj. Măi ! Fă !*

BEBEK is. Bebek. Var. **bebiy.**

1. Meme çocuğu.

2. Küçük çocuk biçiminde kukla.

"Yawuz'nıñ dĭreklerĭ, / Tompuzlı bĭleklerĭ. / Topraksar'nıñ kızları / Camakân bebeklerĭ." - (Boztorgay).

3. Göz bebeği.

- **Taş bebek –** Alçı veya pişmiş topraktan yapılmış oyuncak bebek.

Türk Lehç. : Kırım. - **bebek;**

Rom. *s. 1. Prunc, sugar, copilaș. 2. Păpușă. 3. Anat. Pupila ochiului.*

BEBEKLEŞMEK f. Bebekleşmek; bebek tavırlarıyla şımarıklık etmek.

Rom. *v. A se purta ca un copil alintat, a se alinta.*

BEBEKLĬK is. Bebeklik.

Rom. *s. Pruncie.*

BEBİY is. Bebe, bebek. Var. **bebek.**

1. Meme çocuğu. Eşanl. **caş bala.**

2. Çocuk, yavru; öz evlât.

"Tiymegenge iş tiymez, tiygenge tiyer. / Menĭm anam kelĭnnĭ bebiydiy süyer." - (Boztorgay).

3. Göz bebeği.

"Közlerĭn bebiylerĭne dikkatman karadım. Söngenner. Alla rahmet eylesĭn. Ketken." - (Cenan Bolat - Casın / Renkler 2).

- **Bebiyĭm.** - Çocuklara bir sevgi seslenişi; Yavrum ! **"Kartanay: - Tañrı cümlege tözüm bersĭn, cılaşmañız bebiylerĭm, dep közlerĭn sürte edĭ."** - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. *s. 1. Prunc, sugar. 2. Copil. 3. Pupila ochiului.*

BEBİYLEŞMEK f. Bebekleşmek.

Rom. *v. A se purta ca un copil alintat; a se alinta.*

BEBİYLĬK is. Bebeklĭk.

Rom. *s. Pruncie.*

BECERĬ is. Beceri.

1. Ustalık.

2. Yetenek.

Rom. *1. Pricepere, îndemânare, iscusință, măiestrie. 2. Aptitudine.*

BECERĬK is. Beceri. Var. **becerĭklĭk**.

1. Ustalık.

"Umut etmegen sayıda okımış totay kızlarımız ve cĭgĭtlerĭmĭz, halkımızga ve hükümetĭmĭzge yardımları tiyĭp, mesleklerĭn başlarında büyük becerĭkler köstereler." - (Memet Ablay – Tatarlar Kĭmlerdĭr / Boztorgay).

2. Yetenek.

Türk Lehç. : Kırım. - **becerik;**

Rom. *s. 1. Pricepere, îndemânare, iscusință, măiestrie. 2. Aptitudine.*

BECERĬKLĬ s. Becerikli, maharetli, elinden iş gelen.

"Babam ekĭ kolı man dümennĭ tutkan, bĭr dalgalarga, bĭr kayıkka karay edĭ. Men babamnıñ ne kadar şalt ve becerĭklĭ bolganın bĭlgenĭm üşün, ĭşĭme eş korkı kĭrmiy edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *adj. Priceput, îndemânatic, iscusit.*

BECERĬKLĬK is. Beceriklilik, maharet. Var. **becerĭklĭlĭk.**

"Gani mualĭmĭñ becerĭklĭgĭ bĭr senege barmay, üş dört ay ĭşĭnde meydanga şıktı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Pricepere, iscusință.*

BECERĬKLĬLĬK is. Beceriklilik.

Rom. *s. Pricepere, îndemânare, iscusință, măiestrie, dexteritate.*

BECERĬKSĬZ s. Beceriksiz.

Rom. *adj. Nepriceput, neîndemânatic*

BECERĬKSĬZLĬK is. Beceriksizlik.

Rom. *s. Lipsă de pricepere, neîndemânare, stângăcie.*

BECERĬLMEK f. Becerilmek; başarıyla yapılmak.

Rom. v. A se reuşi; a se rezolva.

BECERME, -ÜW is. Becerme.

Rom. s. Acţiunea de **becermek**. *Reuşire, izbândire.*

BECERMEK f. Becermek.

1. Zor bir işi başarmak, yoluna koymak.

"Babayım süygen, ak yapkan, men oga kayıl. / Öz ĭşĭn özĭ becergen tuwul cayil." - (Boztorgay).

"Senden başka gene kĭmse beceralmaz onı. Baravuysañ kolayı bolganı kadar azman yasamaga kara şonı." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Kendi isteğine boyun eğdirmek.

"Atnı becergen awızlıktır." - Atas. Atı yola getiren gemdir.

3. alay. Bir şeyi kullanılamaz hale getirmek, bozmak.

Rom. v. 1. A reuşi, a izbuti. 2. A struni, a ţine în frâu. 3. iron. A strica, a-i veni de hac.

BECERTMEK f. Becermesini, üstesinden gelmesini sağlamak.

Rom. v. A face să reuşească.

BEÇ is. (Rom). Bodrum; evin depo olarak kullanılan bodrum kattaki bölmesi ; mahzen.

Rom. s. Beci, pivniţă.

BED s. (Fars. bed). Bet; kötü, çirkin. Var. **bet.**

"Bo neday bed adet şo senĭñkĭ asıl ? ... Şırak şobanıñ toyında bĭr şiy." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Gurbet, adı bed.** - Deyim. Gurbet, adı bet.

Rom. adj. Urât; neplăcut.

BEDAT s. 1. Çirkin.

2. Yakışıksız.

"Başkalarına kelgende adet bolgan şiy, boga kelgende bedat bolacak mı endĭ ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. adj. 1. Urât; hâd, slut. 2. Necuviincios.

BEDATLIK (**bedatlıq**) is. 1. Çirkinlik.

2. Uygunsuzluk.

Rom. s. 1. Urâţenie. 2. Nepotrivire.

BEDAWA s. ve zf. (Fars. bad-i heva). Bedava.

1. Karşılıksız, parasız.

2. Emeksiz, zahmetsiz.

3. zf. Boşuna, nafile.

"Salgır'ga selâm et ! Şay dedĭ, Neva, / Nafile yanmasın, kurumasın bedava." - (Bekir S. Çobanzde - Baltik Yalısında).

- **Bedawadan ucuz.** – (şaka) Çok ucuz.
- **Derwişke Bagdatta bedawa pĭláw bar degenler, "sayı bolsa, uzak tuwul." degen.** – Deyim. – Dervişe, Bağdat'ta bedava pilâv var demişler, 'sahi ise, uzakta değil" demiş.
- **Bedawa ĭşken ekĭ kere esĭrĭr.** – Atas. Bedava içen iki kere mest olur.
- **Bedawa sĭrke baldan tatlıdır.** – Atas. Bedava sirke baldan tatlıdır.

Rom. adj.şi adv. 1. Gratuit, pe gratis, pe degeaba. 2. Obţinut fără vreo osteneală. 3. adv. Fără rost.

BEDAWACI is. Bedavacı.

Rom. s. Pomanagiu, chilipirgiu.

BEDAWACILIK (**bedawacılıq**) is. Bedavacılık.

Rom. s. Faptul de a fi pomanagiu.

BEDBAHT s. (Fars. bed-baht). Bedbaht, bahtsız, bahtı kötü, talihsiz; mutsuz.

"Bedbaht balası man barabar bo acı hakikat da kömĭlĭp ketsĭn." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. adj. Nefericit; nenorocit.

BEDBAHTLIK (**bedbahtlıq**) is. Bedbahtlık, bahtsızlık, mutsuzluk.

Rom. s. Nefericire; nenorocire.

BEDDUA is. (Fars. bed+Ar. dua). Beddua, kargış. Var. **pettuwa.**

"Alimseyit : Bĭzlerge 'Tatar tartar' dep beddua etkenler de. Ne bolsın saga endĭ ... / Seyityaya : Yok ekem. Bedduadan tuwıl." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Beddua etmek** - Kargımak, kargışlamak.

Rom.s. Blestem.

BEDEL is. (Ar. bedel). Bedel.

1. Fiyat, kıymet, değer.

2. Bir şeyin yerini tutabilen karşılık.

"Kızgınlıgımda hemen kĭşĭ cĭberĭp başların kestĭrtttĭm. Yañlışkan bolsam, başlarına bedel menĭm başım, Han'ım." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

3. s. Eşit, denk.

"Hıdırlez cawını altınga bedeldĭr." - Atas. Hıdrellez yağmuru altına bedeldir.

Rom. 1. s. Preţ , cost. 2. Echivalent, contravaloare. 3. adj. Egal, echivalent.

BEDELLĬ s. Bedelli, bedeli olan.

Rom. adj. Cu contravaloare.

BEDELSĬZ s. Bedelsiz.

1. Bedel ödenilmeyen.

2. mec. Çok değerli, değeri hesap edilemeyen.

Rom. adj. 1. Fără contravaloare; fără plată. 2. fig. Inestimabil, incalculabil; foarte valoros.

BEDEN[1] is. (Ar. beden). Beden.

1. Anat. Vücut, organizma.

"Bedennĭñ azıgı yemek, cannıñ azıgı okumaktır." - Atas. (Boztorgay).

2. Gövde.

3. Bir yapının, bir makinanın, bir nesnenin temel bölümü.

- **Beden terbiyesĭ** - Spor. Beden eğitimi. (*Rom. educaţie fizică*).

Rom. s. 1. Anat. Corp, organism, trup. 2. Trunchi. 3. Corp; partea principală a unui obiect, a unei maşini, a unei clădiri.

***BEDEN**[2] **, BEDEN BEDEN** s. Benek benek; benekli.

"Aklı pasma kaftanıñ, etegĭ beden, / Elmaz betĭñ sarargan, elemĭñ neden ?" - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım. – **beden beden** (S. M. Üseyinov – Kırımtatarca-Rusça-Ukrayince Sözlük 2008)**;**

Rom. adj. Cu picăţele; cu buline.

BEDER is. Pütür, kırışık. Var. **büdür.**

- **Beder beder** – Pütür pütür; çok kırışık. **“Suw sıyırnıñ kaymagı beder beder, / Tegerşĭksĭz col cürgen, oga ne der?” -** (Boztorgay).

Rom. *s. Creţ, rid, zbârcitură; asperitate.*

BEDERLENMEK f. Pütürlenmek.

Rom. *v. A se încreţi; a se rida.*

BEDEVİY s. ve is. (Ar. bedevi>Fr.,Türk.>Rom.) Bedevi.

1. Çölde çadırda yaşayan göçebe arap.

“Bedeviy yerge tĭz şögĭlĭp / Koylaşkan kanga iyĭldĭ, / ...(atın) ... ekĭ közĭn öptĭ.” - (Tahsin İbrahim terc. / G. Coşbug - Elzorap).

2. Göçebe.

3. is. Hızlı koşan at; arap atı. Eşanl. **cüyrük.**

“Paşaga kelgen bĭr arap, / Sesĭ kısık, közĭ cıltırap : / - Alımlık anaw bedeviyĭm, / Ta Babelmandep’ten kelemen / Satlık bĭr atım bar dep.” - (İbrahim Tahsin terc. / G. Coşbug - Elzorap).

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **bedev** - hızlı koşan at;

Rom. *s. 1. Beduin. 2. Nomad. 3. Bidiviu.*

BEDEVİYLĬK is. Göçebelik.

Rom. *s. Nomadism.*

BEDĬR is. (Ar. bedr). Bedir, dolunay, ayın on dördü.

Rom. *s. Lună plină.*

BEDİİY s. (Ar. bedii) Bediî; beğenilen, hoşa giden, güzel sayılan; sanatlı.

Rom. *adj. Artistic, -ă; cu valoare artistică; de artă.*

BEDİİYLĬK is. 1. Sanat.

2. Sanat değeri.

Rom. *s. 1. Artă. 2. Valoare artistică.*

BEG is. esk. Beğ, bey. Var. **bek, bey, biy.**

1. Tar. Eskiden, bir boyun veya küçük bir devletin başkanı.

2. Zengin, ileri gelen kimse. Eşanl. **bay.**

3. Erkek kişi, yiğit.

4. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü. Var. **bek, bey.**

“Bo mekteptĭr ögretecek bĭzge ilmĭ, edebĭ, / Tatarlıknı köterecek İsmail beg mektebĭ. / İsmail bek kĭmdĭr? Aytsın bar mı onı bĭlmegen?” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. Etnogr. Kırımtatar düğünlerindeki **“Kĭyew konuşması”** merasiminde şölen başkanı **kartağası’nın** yardımcıları.

“Sĭz caşlarıñ razılıgı ve ĭstegĭmen kart agañız bolıp saylangan menĭ, şĭmdĭ ayırıp salacagıñız oñ begĭn, sol begĭn tıñlaycaksıñız.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

- **Begĭm** – öz. is. (Beg sözünün hitap şekli “begim, beyim’den; “begim” sözü Hint diline “begüm” - prens, olarak Türkçeden geçmiştir.). Dobruca’da kişi adı (e.).
- **Kapıcı begĭ -** Şölen salonunun kapıcısı.
- **Karatogay begĭ -** Davulcu.
- **Küregecĭ beglerĭ -** Sakiler, yiyecek içecek dağıtan kimseler.
- **Oñ begĭ -** Şölen masasında kartağasının sağında oturanların ağası.
- **Sol begĭ -** Kartağasının solunda oturanların ağası.
- **Beg anası cılamaz.** - Atas. Yiğit anası ağlamaz.

Rom. *s. 1. Staroste, şef; guvernator al unei provincii sau al unui stătuleţ . 2. Agă, om bogat, notabil. 3. Om, persoană (bărbat). 4. Domn, ca termen de respect pentru un bărbat. 5. Etnogr. La nunţile tătăreşti, persoanele care îndeplinesc funcţiile de consilieri ai starostelui din banchetul mirelui şi al prietenilor lui de tinereţe.*

BEGENDĬRME, -ÜW is. Beğendirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **begendĭrmek.**

BEGENDĬRMEK f. Beğendirmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **begenmek.** *A face să-i placă.*

BEGENĬLMEK f. Beğenilmek.

“Osman da hakıykaten begenĭlgendiy bĭr cĭgĭt : çalışkan, etmeklĭ, akıllı, namuslı em de bek yakışıklı ...” - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, hikâye).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **begenmek.**

BEGENĬŞ is. Beğeniş.

Rom. *s. Apreciere; fel de a aprecia.*

BEGENME, -ÜW is. Beğenme.

“Begenme, süygü, aşk, üylenme niyetĭ aşıklagan şınlar.” - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

Rom. *s. Acţiunea sau faptul de* **begenmek.**

BEGENMEK f. Beğenmek.

1. İyi, güzel, değerli bulmak.

“Kel, dülber körĭşiyĭk. / Al cawlık deñĭşiyĭk. / Eger menĭ begenseñ / Bĭr tastan suw ĭşiyĭk.” - (Boztorgay).

“Öz teregĭn begenmegen soysızlarga / Gür dawışman kerekmiysĭz dep aytarman.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Benzerleri arasından birini seçip ayırmak.

3. Onaylamak, tasvip etmek.

“(Tuna) Asırların dertĭn taşı deñĭzge / İñler bütün insanlıknı begenmiy.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Özĭn begenmek -** Kendini beğenmek, kendini başkalarından üstün görmek.
- **Begenmegen kızın bermesĭn.** – Deyim. Beğenmeyen kızını vermesin. (Beğenmeyenin umursanmadığı anlatılır).
- **Yazga şıgardık tananı, begenmez boldı ananı.** – Deyim. Yaza çıkardık danayı, değenmez oldu anayı.
- **Mĭnecek eşegĭ cok, at begenmiy** – Deyim. Bineklik eşeği yok, at beğenmez.
- **Cĭgĭt cetĭşĭr, bay begenĭr, közden tüşer, el begenĭr. -** Atas. Yiğit yetişir, zengin beğenir, gözden düşer, halk beğenir.
- **İnsan özĭn begenmese patlap ölĭr.** – Atas. İnsan kendini beğenmezse patlayıp ölür.

Rom. *v. 1. A-i plăcea (ceva sau cineva), a agrea, a aprecia. 2. A alege, a prefera. 3. A încuviinţa, a aproba.*

BEGENMEMEK f. Beğenmemek.

1. İyi ve güzel bulmamak.

“Ösken sora bĭrbĭrĭn begenmeseler ?” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. Kuşku duymak, kuşku ile karşılamak.

3. Küçümsemek, hor görmek.

“Apakaylar da ayta emĭşler : Kestane kabından çıkar da, kabın begenmez, dep. Şuga uşap Kimya da nenesĭn aytkanların, etkenlerĭn hiç begenmiy ekenler, dep.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

4. Onaylamamak.

Rom. *v. 1. A nu-i place, a nu agrea. 2. A nu fi de acord cu ceva, a nu putea accepta ceva. 3. A desconsidera. 4. A dezaproba.*

BEGENMEMEZLĬK is. Beğenmemezlik.

"Belkĭ caşnı tanıydır. Soradan begenmemezlĭk etĭp başımızga bĭr belâ şıgarmasın ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *1. Faptul de a nu-i plăcea, de a nu agrea. 2. Neacceptare. 3. Desconsiderare. 4. Dezaprobare.*

BEGENMEZLĬK is. → **Begenmemezlĭk**.

BEGENŞME, -ÜW is. Karşılıklı beğenme; birbirini beğenme.

"Begenşme, süygü, aşk, üylenme niyetĭ aşıklagan şınlar." - (Boztorgay).

Rom. *s. Faptul de a se agrea, de a se aprecia reciproc.*

BEGENŞMEK f. Birbirini beğenmek.

Rom. *v. Forma de reciprocitate de la* **begenmek***; a se plăcea unul de altul.*

BEGENTMEK f. Beğendirmek.

"Pervellĭ de bek usta, küreşe şeber, / Herkeske özĭn begente, köstere hüner." - (M. Vani Yurtsever – Küreş).

Rom. *v. A face să-i placă.*

BEGĬM, -E is. 1. Katılaşma, sertleşme.

2. Sağlamlaşma.

Rom. *s. 1. Întărire, rigiditate 2. Faptul de a deveni mai rezistent.*

BEGĬMEK f. Berkimek, pekişmek.

1. Sertleşmek, katılaşmak.

2. Sağlamlaşmak.

Rom. *v. 1. A se întări; a deveni tare, rigid, a se solidifica. 2. A deveni mai rezistent.*

BEGĬNMEK f. Berkinmek; bekinmek.

Rom. *v. 1. A se întări, a se solidifica. 2. A deveni mai rezistent.*

BEGĬŞMEK f. Berkinmek.

Rom. *v. 1. A se întări. 2. A deveni mai rezistent.*

BEGĬŞTĬRĬLMEK f. Berkitilmek, sağlamlaştırılmak.

"Begenmiymen, teller saglam begĭştĭrĭlmegen, tablodakı biyaz buşonların atar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A se întări, a fi întărit.*

BEGĬŞTĬRMEK f. Berkitmek, pekiştirmek.

1. Sertleştirmek.

2. Sağlamlaştırmak.

"Babañ kelgende aytayım şoga, belkĭ topal tuyagın mıklap begĭştĭrĭr." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. 1. A întări, a solidifica. 2. A consolida, a mări rezistența.*

BEGĬTĬLMEK f. Pekitilmek.

1. (Delik) Kapatılmak, tıkanmak, yapıştırlmak, lehimlenmek.

2. mec. Sağlamlaştırılmak, onarılmak.

"Cüregĭmde kaynap ösken açuwlarım eksĭlmez. / Cara bolgan bawırımnıñ teşĭklerĭ begĭtĭlmez." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Açuw).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **begĭtmek**.

BEGĬTME, -ÜW is. Pekitme, begitme.

Rom. *s. Lipire; consolidare.*

BEGĬTMEK f. Pekitmek, bekitmek.

1. (Delik) Kapatmak, tıkamak, yapıştırmak, lehimlemek.

2. Sağlamlaştırmak.

"Dedĭ : Akay, korkma sakın, men su başın begĭttĭm, / Sarımay man men olarnıñ vicdanların egĭttĭm." - (Amdi Giraybay – Yaş Tatarlarga).

Türk Lehç. : Kırım. - **pekitmek;** Nog. - **begitmek, -üv, berkitmek, -üv ;** Karaçay Malkar. - **begitmek**; Moğ. - **bekileh, behleh -** güçlendirmek;

Rom. *v. 1. A astupa (o gaură), a lipi. 2. A consolida.*

BEGLERBEGĬ is. Tar. Beylerbeyi; Osmanlı devletinde, birkaç sancaktan meydana gelen bir eyaletin başı.

Rom. *s. İst. Beglerbei, beilerbei; în İmperiul Otoman guvernator general al unei zone geografice, superiorul beilor câtorva provincii.*

BEGLĬK is. Beylik; bey olma durumu.

Rom. *s. Demnitatea de beg.*

BEGONYA (**begonya**) is. Bot. (Fr.>Rom., Türk.) Begonya (Lat. Begonia).

Türk Lehç. : Kırım. – **bal qaymaq, begoniya;**

Rom. *s. Bot. Begonie.*

BEJ s. (Fr.>Rom.Türk). Bej; açık kahverengi.

Rom. *adj. Bej; cafeniu deschis.*

BEK[1] s. Pek. Var. **berk.**

1. s. Sert, katı.

2. s. Saglam, dayanıklı, güçlü.

"Asıl ata balası, cıgılsa ölmez, / Şemidanı bek bolsa, şıragı sönmez." - (Boztorgay).

"Bĭrlĭk bolgan, bek bolgan'ın keñeşĭmen / Ata curtın alacakka saylansak." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. mec. Korkusuz, cesur. **Közĭ bek (pek) –** Gözü pek, korkusuz.

4. zf. Sıkı, sıkıca, emniyetli şekilde, sağlıklı şekilde.

"O tügül mĭ kartnı caşnı gece gündüz okutkan, / Köşüp ketken tatarlıknıñ kollarından bek tutkan?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. zf. Pek; gerekenden, bilinenden, alışılandan çok. **Bek yahşı –** Pek güzel, pek iyi. **Bek köp –** Pek çok. **Bek şaylı –** Pek şirin. **Bek kuwana –** Pek seviniyor.

"Tuwgan cerĭñden bek, toygan cerĭñ arüw" – Atas. Doğduğun yerden çok, doğduğun yer iyi.

"Akız, şăşĭñ bek uzun, uşu külte, / Men şımardan anlamam, cawlık sĭlte." - (Boztorgay).

"Arabası tıñkırday, / Atları oynay. / Bek maktaylar şo caşnı, ay, / Köriyĭk, kayday, yar." - (Boztorgay).

"Sultaniye tepreşten bek şen kayttı. / Anasına bĭrbĭrlep epsĭn ayttı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

6. zf. (Olumsuz fiillerle) Az, biraz; o kadar değil.

"Kĭşĭ caşlıgında ölecegĭn aklına bek ketĭrmiy ya." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Awzına bek –** Diline sağlam; sır saklamasını bilen.
- **Canı bek –** Sabırlı, dayanıklı.
- **Közĭ bek -** Cesur, korkusuz.
- **Bek dadandı kurtka, kene keldĭ curtka.** – Deyim. Pek dadandı kocakarı, yine dolanıyor buralarda.
- **Bek vazifem edĭ. -** Deyim. Umurumda değil, beni ilgilendirmez, anlamında. **"Maga dese, cansınlar. Bek vazifem edĭ." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Bek egĭlme basarlar, / Bek yükselme asarlar. –** Atas. Fazla eğilme basarlar, fazla yükselme asarlar.
- **Boş meti bek lañgırdar -** Atas. Boş fıçı çok gürültü yapar.
- **Sokur tutkanın bek tutar.** - Atas. Kör yakaladığı şeyi sıkı tutar.
- **Tuwgan cerĭñden bek, toygan cerĭñ arü. -** Atas. Doğduğun yerinden ziyade, doyduğun yer iyi.

Türk Lehç. : Kırım. - **bek, pek**; Nog., Karaçay Malkar - **bek;** Moğ. - **beki, beh;**

Rom. adj. 1. adj. 1. Tare, dur, rigid. 2. Rezistent, solid. 3. fig.. Neînfricat. 4. adv. Tare, cu putere. 5. adv. Foarte, prea. 6. adv. (Cu verbe la forme negative) Puţin, cam, nu prea.

BEK[2] is. Tar. esk. Beğ, bey. Var. **beg.**

1. Tar. esk. Bir ilin veya eyaletin idarecisi.
2. Bey; bay, efendi.

"İsmail bek kĭmdĭr ? Aytsın, bar mı onı bĭlmegen ?" - (Mehmet Niyazi - Sagış).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **bek;**

Rom. s. 1. İst. Beg, bei; guvernator al unei provincii. 2. Domn, termen de politeţe pentru un bărbat.

BEK[3] is. (İng.>Rom.Türk.). Spor. Bek; savunma oyuncusu.

Rom. s. Sport. Fundaş.

BEK[4] is. (Fr.>Rom.Türk.). Ampul, elektrik lambası.

"Azbardakı caş ballar ayaka boyaka cuwurşıp bakırşmaga başlaganda, kĭrer kapı üstündekĭ bek te candı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Bec electric; ampulă.

BEKÂR, BEKYAR is. (Ar. bekar). Bekâr. Eşanl. **boydak.**

1. Evlenmemiş kimse.
2. Evli olduğu halde eşinden ayrı yaşayan.

- **Bekâr kalmak** – a) Evlenmemek, evlenmemiş olmak. **"Bostanım bar şayırda, / O da kettĭ hayırga. / Şĭşĭp te kalsın böyle kaár, / Bo yıl da kaldık bĭz bekâr." -** (Boztorgay). b) Ölüm veya boşanma sebebiyle yalnız kalmak.
- **Bekâr közĭmen karap awrat alınmaz –** Atas. Bekâr gözüyle bakıp avrat alınmaz.
- **Bekârnıñ parasın el aşar, arkasın bit aşar.** – Atas. Bekârın parasını el yer, sırtını bitler.

Rom. s. Burlac. holtei, celibatar, becher.

BEKÂRLIK, BEKYARLIK (bekârlıq) is. Bekârlık, bekâr olma durumu.

"Şu bayırdan enmelĭ, / Şayırda eglenmelĭ. / Bekârlıktan bek bıktım, / Kasımda üylenmelĭ." - (Boztorgay).

- **Bekârlık perĭşanlık. –** Atas. Bekârlık perişanlık.
- **Bekârlık sultanlık –** Atas. Bekârlık sultanlık.

Rom. s. Burlăcie, celibat.

BEKÇĬ is. → **Bekşĭ.**

"Bekçĭnĭñ ketĭrgenĭn, / Kateceksĭn, aşaysın. / Sanki insan tuwılsın, / Hayvan gibi yaşaysın." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

BEKÇĬLĬK is. → **Bekşĭlĭk.**

BEKĬ, -M (be'kĭ, bekĭm) zf. → **Belkĭ.**

BEKLEME, -W is. Beklemek işi.

Rom. s. Acţiunea de **beklemek.** *Aşteptare.*

BEKLEMEK f. Beklemek.

1. Bir iş oluncaya, biri gelinceye kadar bir yerde kalmak.

"Kuş bek ince bĭr dalga / Konıp düşmannı bekler." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"İzni Huda ile Hazreti Sultan, / Ehli iman bekler hicretke ferman." - (Kırım Muhacir Türküsü).

"Kızlar toy kızınıñ başına toplaşkan, Hepsĭ onıñ göñlĭn almak ĭstiyler. / Telâşlılar, cĭgĭtlernĭ bekliyler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

2. Süre tanımak.

"Gül perşemĭñ kesiyĭm ay, tegĭsliyĭm. / Bĭrkaş sene bekle kıymas, men de ösiyĭm." - (Boztorgay).

3. Bir şeyi, bir kimseyi gözetmek, korumak, başında durmak.
4. Ummak.

"Bo biday üşün kaş kĭşĭ şalışıp ter tökkendĭr be ondan kelecek seneniñ ötmegĭn bekliydĭr, degen." - (Boztorgay).

5. Karşılaşılması ihtimali bulunmak.
6. İstemek.

"Yaznı möñlĭk ozgardı, kış geçtĭ kaygılarman, / Men oñgan kün bekliymen milletke saygılarman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Saga, / beklegenĭñdiy bĭr mektup yazmaga / eş te kolım tiyalmay." - (İsmail Ziyaeddin - Asretlĭk).

- **Colın beklemek -** Gelmesini beklemek.
- **Dört közmen beklemek.** - Dört gözle beklemek; sabırsızlıkla beklemek.
- **Hastanın başında eceli bekler. -** Deyim. Hastanın başında eceli bekler.

Rom. v. 1. A aştepta. 2. A acorda un termen, a da un răgaz, a păsui. 3. A supravegea, a păzi. 4. A spera, a nădăjdui. 5. A se aştepta. 6. A pretinde, a cere, a dori.

BEKLENĬLMEK f. Beklenilmek, beklenmek.

"Şĭmdĭ, mında on günden beklenĭlgen bellegen Rus ordısın colda körgende, mıtlak ceñeceklerĭne inanıp, kıralnıñ közĭne kĭrmek üçün, açıktan açıkka onlarga katılacak." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. 1. Forma pasivă de la **beklenmek.** *2. A se aştepta (la ceva).*

BEKLENMEK f. Beklenmek.

"Sahne, Bawbek akayıñ üyĭ. Temĭz. Bĭrewĭñ beklengenĭ bellĭ." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. 1. Forma pasivă de la **beklemek,** *a fi aşteptat. 2. A se aştepta.*

BEKLENMEZ s. Beklenmeyen.

Rom. adj. Care nu este aşteptat; de neaşteptat.

BEKLENMEZLĬK is. Beklenmezlĭk, beklenmeme durumu.

Rom. s. Situaţia de a nu fi aşteptat.

BEKLENTĬ is. Beklenti.

Rom. s. Aşteptare, speranţă, nădejde.

BEKLEŞMEK f. Bekleşmek.

1. Birlikte beklemek.

2. Birbirini beklemek.

Rom. v. Coactiv şi de reciprocitate de la **beklemek***. 1. A aştepta împreună. 2. A se aştepta unul pe altul.*

BEKLETĬLMEK f. Bekletĭlmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **bekletmek***.*

BEKLETME , **-ÜW** is. Bekletme.

Rom. s. Acţiunea de **bekletmek***.*

BEKLETMEK f. Bekletmek.

- **Korkı kora bekletĭr. –** Atas. Korku bahçe bekletir.

Rom. v. Forma factitivă de la **beklemek***. A face să aştepte.*

BEKLETTĬRMEK f. Beklettirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **bekletmek***.*

BEKLEYĬŞ is. Bekleyiş.

Rom. s. Aşteptare; mod de aşteptare.

BEKMEZ is. Pekmez; meyve sularından, koyulaşıncaya kadar kaynatılarak elde edilen tatlı.

"Dayım bekmez kaynata, / Kızlar kaşın oynata. / Oynatmañız kızlar kaşıñıznı, / Men bĭlemen epĭñĭznĭñ yaşıñıznı." - (Boztorgay).

"Apakayım Reşadiye kĭrdesĭn de, kıygaşasın da, sarımayın da, bekmezĭn de azĭrlegen, sĭznĭ sabırsızlıkman bekliy." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Gem, dulceaţă.

BEKŞĬ is. Bekçi; bir yere, bir şey göz kulak olan, onu koruyan kimse. Var. **bekçĭ.** Eşanl. **karawul.**

"Eskĭ camĭge ekĭ bekşĭ taşlap kettĭler. Bĭrĭsĭ kündüz bekşĭsĭ, anawbĭrsĭ de keşe bekşĭsĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Bozılgan bag bekşĭ ĭstemez. –** Atas. Bozumu yapılmış bağ bekçi istemez.

Rom. s. Paznic, gardiyan.

BEKŞĬLĬK is. Bekşĭlĭk.

- **Bekşĭlĭk etmek -** Bir şeyi bekleyip korumak.

Rom. s. Pază, gardă; funcţia sau postul de paznic.

BEKTAŞĬ is. Bektaşilik tarikatına bağlı kimse.

Rom. s. Adept al sectei religioase **Bektaşilĭk***.*

BEKTAŞĬLĬK öz. is. Anadolu'da Hacı Bektaş Veli'nin (1210-1271) öğretilerine dayalı olarak kurulmuş ve XX. nci yüzyılın başlarına kadar Güney Dobruca'da da yayılmış bulunan bir İslâm tarikatı.

Rom. s. O sectă religioasă islamică anatoliană, răspândită şi în sudul Dobrogei până pe la începutul sec. XX.

BEKTER öz. is. Dobruca'nın güneyindeki Furca köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. Denumirea turco-tătărească a satului Furca din sudul Dobrogei.

BEL[1] is. Bel.

1. İnsan bedeninde göğüsle karın arasında daralmış bölüm.

"Cel kıblaga aylandı, / Belge kılış baylandı. / Şo cermanlar kelgen son / Caş cĭgĭtler saylandı." - (Boztorgay).

"Salıdan Salı sekĭz gün, kelmedĭ kâátĭñ, / Ay gĭdĭ senĭñ dal belĭñ, tabiyatıñ." - (Boztorgay).

"Küreş başlagan. Bĭrköp caşlar cĭgĭtşe bel tutuşıp küreşkenler." - (Boztorgay).

2. Bu bölümün sırta rastlayan ve bedenin üst kısmının ağırlığını taşıyan bölgesi.

"Kaşıñ kerme, şay arüw, şáşĭñ belden. / Kızganmam men senĭ esken celden." - (Boztorgay).

"Bĭz ketken son ataylar kĭyer şarık. / Belde takat kalmadı, közde carık." - (Boztorgay).

3. Vücut, beden.

"Caşlıkta, belde teran takat bar ekende ölümnĭñ kelewuyacagına bek inangımız kelmiy." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

4. Giysilerin belin üzerine oturan kısmı.

"Kaftanıñnı kĭm pĭştĭ, belĭn oymay? / Künde senĭ körsem de, közĭm toymay." - (Boztorgay).

5. Hayvanlarda omuz başi ile sağrı arası.

"Mĭnsettĭm atnıñ belĭne, / Cĭberdĭm gurbet elĭne. / Kyor bolsın kambur felek / Karadım alem sözĭne." - (Boztorgay).

- **Bel baylamak –** Bel bağlamak.
- **Bel bermek -** (Kirişler, duvarlar) Kamburlaşmak, eğrilmek, çıkıntı oluşturmak.
- **Bel üstüne turmak -** Oturmak, dik durmak, doğrulmak.
- **Belĭn buwmak –** Belini sıkmak (boğmak).
- **Belĭn bükmek –** Çaresiz duruma getirmek.
- **Belĭn dağıtmak –** Belini dağıtmak.
- **Belĭn dogrıltmak -** mec. Durumunu düzeltmek.
- **Belĭn sındırmak -** Belini kırmak.
- **Dal bel –** İnce bel.
- **Etegĭ belĭnde –** Çalışkan, becerikli (kadın).
- **Fidan bel -** İnce bel.
- **Belĭne kuwwet -** Deyim. Bir erkeğe, ekseriya gerdeğe giren güveylere söylenen cinsel güç dileme sözü. **"Bawbek, belĭñe kuwet, arkadaş, belĭñe kuwet, dep utangaş ekĭ caşnı taa bek utandırdılar." -** (Altay Kerim - Kâniye).
- **Şıpalak belge kayış kuşak. –** Deyim. Çıplak bele kösele kemer.
- **Taş atıp belĭ awurmaz –** Deyim. Taş atıp beli ağrımaz.
- **Et söllĭ, cĭgĭt bellĭ bolsın. –** Atas. Et sulu, yiğit belli (beli kalın, kuvvetli) olsun.

Rom. s. 1.- 2. Mijloc, brâu, talie. 3. Corp, trup. 4. (La îmbrăcăminte) Talie, corsaj. 5. Spinarea animalului, şira spinării.

BEL[2] is. Bel.

1. Üreme organları.

"Elĭñnĭ, belĭñnĭ, tĭlĭñnĭ bek tut." - Atas. Eline, beline, diline hakim ol.

2. Sperm.

- **Belĭ kelmek –** Beli gelmek; spermi boşalmak.

Rom. s. 1. Organele genitale. 2. Spermă.

BEL[3] is. (Fars. bel). Bel, işaret.

Rom. s. Semn, marcă.

BEL-AGAŞ (**bel-ağaş**) is. At arabasının bel ağacı; ön ve arka dingilleri birbirine bağlayıp taşıtın altında uzunlamasına yer alan uzun, sağlam mil. Eşanl. **özek.**

Rom. s. İnima căruței.

BELÁ is. (Ar. bela). Belâ.

1. İçinden çıkılması güç durum.

"Derya dalgasız bolmaz, / Güzel sewdasız bolmaz. / Eger bĭr güzel süyseñ / Başıñ belásız bolmaz." - (Boztorgay).

"Soradan begenmemezlĭk etĭp başımızga bĭr belá şıgarmasın ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Bir sıkıntıya yol açan kimse veya olay.

3. Hak edilen ceza.

4. Zararlı etki.

"Arkadaş belásına ogragan köp bolır." - (Boztorgay).

- **Belá kıdırmak -** Belâ aramak; kavga çıkarmak için fırsat aramak.
- **Belága şatmak –** Belâya çatmak; beklenmedik bir tatsızlıkla ile karşılaşmak.
- **Belánı satıp almak –** Belâyı satınalmak; göz göre göre belâyı üstüne çekmek.
- **Göñĭl belású –** Aşkın verdiği ıstırap.
- **Güş (küş) belá -** zf. Zorlukla. **"Niyse, encamı, küş belámar razı bolganday etĭp keldĭk." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Alla belásın bersĭn ! –** kargış. Allah belâsını versin..
- **Halknı belága sogar, özĭ siyĭrge karar. –** Deyim. Halkı belâya sokar, kendisini seyre oturur.
- **Alladan ölĭm tĭleme, belá berĭr. –** Atas. Allah'tan ölüm dileme, belâ verir.
- **Bĭr yamannıñ kırk iygĭge belású cugar. –** Atas. Bir kötünün kırk iyiye belâsı bulaşır.
- **Kazanga tiyme, karası cugar, / Yamanga tiyme belású cugar. –** Atas. Tencereye dokunma karası bulaşır, kötüye dokunma belâsı bulaşır.
- **Tiyme balaga, şatarsıñ belága. –** Atas. Dokunma çocuğa, çatarsın belâya.
- **Tuwgan tuwganman tabışır, catka belá cabışır -** Atas. Akraba akraba ile uzlaşır, (aradaki) yabancıya belâ yapışır.

Rom. s. 1. Neplăcere, necaz, bucluc, belea. 2. Pacoste; pricină de necazuri. 3. Răsplată, pedeapsă binemeritată. 4. Pornire nestăpânită, patimă; boală.

BELÁLI s. Belâlı.

1. Yorucu, üzücü; belâlarla dolu olan.

2. Kavgacı.

3. is. argo. Yolsuz kadınların zorba dostu.

Rom. 1. adj. Chinuitor, anevoios; plin de necazuri. 2. adj. Certăreț, scandalagiu. 3. argo. Gacic.

BELBAW is. Bel kemeri.

"Hisami'nıñ moynına şal oramaga müsade bermedĭler, şepkenĭñ de tüymeliyalmadı, belbawın da unuttı." - (Okıma Kitabı - V).

Rom. s. Centură, curea, cingătoare.

BELBER is. → **Berber**.

"Kız yak payton cĭberedĭ, paytoncıman barabar belber de, urba da cĭberedĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

BEL-BUWAR is. Kemer, bel bağı.

"Altın sáát, ak köstek bel-buwardan. / Kelseñ kıymas, kene kel küntuwardan." - (Boztorgay).

Rom. s. Centură, cingătoare.

BELÇĬGEÇ is. Bel kemeri.

"Belçĭgeçĭn bek buwar, bezgelek havasına da oynar. - Süpürge." Bulmaca : Bel kemerini pek sıkar, keklik havasına da oynar – Süpürge. (Seyfettin H. Fazıl, Mecit Ablâziz - Tapmacalar).

Rom. s. Centură; cingătoare, curea.

BELEDİYE is. (Ar. belediyye). Belediye.

"Romanya Türk Musluman Demokrat Bĭrlĭgĭnĭñ toplantısı başladı. Toplantınıñ maksadı ve emiyetĭ hakkında Köstencĭ vilayetĭn Belediye başkanı sayın K. Marinesku, Romanyadakı Türkiye Cumhuriyetĭ Büyükelşĭlĭgĭn sefirĭ sayın Tugay Uluçevik, Romanya Türk Musluman Demokrat Bĭrlĭgĭnĭn reisi sayın Tahsin Cemil ve başkaları konuştılar." - (Uteu Kıyaseddin - Tuma Kât / Karad. 1 - 1990).

Türk Lehç. : Kırım. - **belediye;**

Rom. s. Primărie.

BELET is. → **Bilet**.

"Tren beletlerĭmĭznĭñ artında bĭrer numara yazuwlı eken, bĭzĭñkĭnde yĭrmĭ edĭ. Pakize onnarnı toplap yĭrmĭ numaralı maşinanı karap kettĭ." - (Sami Osman - Doftana'ga Ekskursiye).

BELGE is. Belge.

Rom. s. 1. Document. 2. Argument.

BELGELEME, -W is. Belgeleme.

Rom. s. Argumentare, dovedire.

BELGELEMEK f. Belgelemek.

Rom. v. A argumenta, a dovedi, a susține pe bază de documente.

BELGELENDĬRMEK f. Belgelendirmek, belge göstererek belirtmek.

Rom. A argumenta, a susține be bază de documente.

BELGELENME, -ÜW is. Belgelenme.

Rom. s. Acțiunea de **belgelenmek.**

BELGELENMEK f. Belgelenmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **belgelemek.**

BELGELĬ s. Belgeli.

Rom. adj. Cu documente; bazat pe documente.

BELGELĬK is. Belgelik; belgelerin saklandığı yer. Eşanl. **arhiv.**

Rom. s. Arhivă.

BELGESEL is. ve s. Belgesel.

Rom. s. și adj. Documentar.

BELGESĬZ s. Belgesiz.

Rom. adj. Fără documente, fără argumente.

BELGESĬZLĬK is. Belgesizlik.

Rom. s. Lipsă de documente, de argumente.

BELGĬ is. İşaret, alâmet.

"Karangı gece balaları tuwdı endĭ. / Tañ bu sefer batıdan belgĭ berdĭ." - (Bekir S. Çobanzade - Karangı Gece).

"Bo belgĭler mında keliyatkanda körgen şiylernĭñ resĭmlerĭ, dedĭ. Mınaw yan yanga bolgan ekĭ sızgı, bĭzĭm üstĭnden cürüp kelgenĭmĭz taşcol, mınaw karalı bolgan soyı, demĭrcol." - (Tatar Tĭlĭ - II).

• **Noktalama belgĭlerĭ -** Noktalama işaretleri. (*Rom. - semne de punctuaţie*).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **belgi;** Moğ. - **belge, beleg;**

Rom. s. Semn, marcă ; indiciu.

BELGĬLEME, -W is. Belgĭleme.

Rom. s. Acţiunea de **belgĭlemek**.

BELGĬLEMEK f. Belgĭlemek, işaretlemek.

"Şĭmdĭ yazı tahtasına sızılgan ve uşları bĭrleştĭrĭlgen dört şĭp tüz sızgı bar edĭ. Bo sızgılar sınıfnıñ dört duwarın köstere edĭ. Soñında, yerlĭ yerlerĭne kapını, pencĭrelernĭ belgĭledĭ." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **belgilemek;** Moğ. - **belgeleh, belegleh;**

Rom. v. A marca, a aplica un semn.

BELGĬLENDĬRMEK f. Belgilemek, işaretlemek.

Rom. v. A marca, a aplica un semn.

BELGĬLENGEN s. Belgilenen, işaretlenmiş.

Rom. adj. Marcat, însemnat cu un semn.

BELGĬLENME, -ÜW is. Belgilenme.

Rom. s. Acţiunea de **belgĭlenmek**.

BELGĬLENMEK f. Belgilenmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **belgĭlemek**. *A fi marcat.*

BELGĬLETMEK f. Belgiletmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **belgĭlemek**. *A pune să marcheze.*

BELGĬLĬ s. Belgili, işaretli.

Rom. adj. Cu marcă, cu semn.

BELGĬN is. Belgin, belirgin.

Rom. s. Determinat, precizat; precis.

BELGĬNLĬK is. Belginlik, belirginlik.

Rom. s. Precizie, claritate, evidenţă.

BELGĬRMEK f. Belirmek.

Rom. v. A ieşi în evidenţă.

BELGĬSĬZ s. Belgisiz.

1. İşaretsiz.

2. Belirsiz.

Rom. adj. 1. Fără semn, fără marcă. 2. Neclar, nedefinit.

BELGĬSĬZLĬK is. Belgisizlik.

Rom. s. 1. Lipsă de semn, nemarcare 2. Lipsă de claritate; nedefinire.

BELĬRGĬN s. Belirgin, belli, açık.

Rom. adj. Clar, evident.

BELĬRGĬNLEŞME, -ÜW is. Belirginleşme.

Rom. s. Faptul de **belĭrgĭnleşmek**.

BELĬRGĬNLEŞMEK f. Belirginleşmek.

Rom. v. A se preciza; a se profila, a se contura.

BELĬRGĬNLEŞTĬRME, -ÜW is. Belirginleştirme.

Rom. s. Acţiunea de **belĭrgĭnleştĭrmek**.

BELĬRGĬNLEŞTĬRMEK f. Belirginleştirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **belĭrgĭnleşmek**.

BELĬRGĬNLĬK is. Belirginlik.

Rom. s. Claritate, evidenţă.

BELĬRLEME, -W is. Belirleme.

Rom. s. Acţiunea de **belĭrlemek**.

BELĬRLEMEK f. Belirlemek.

Rom. v. A stabili, a determina; a defini.

BELĬRLENME, -ÜW is. Belirlenme.

Rom. s. Acţiunea de **belĭrlenmek**.

BELĬRLENMEK f. Belirlenmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **belĭrlemek**.

BELĬRLĬ s. Belirli.

Rom. adj. Determinat, stabilit, cert; anumit.

BELĬRLĬLĬK is. Belirlilik.

Rom. s. Faptul de a fi determinat, stabilit, definit; determinare.

BELĬRME, -ÜW is. Belirme.

Rom. s. Faptul de **belĭrmek**.

BELĬRMEK f. Belirmek.

1. Ortaya çıkmak.

2. Şekillenmek, kesinleşmek.

Rom. v. 1. A se ivi, a apărea. 2. A se contura, a se schiţa; a se preciza.

BELĬRSĬZ s. Belirsiz.

1. Kesin olmayan, kesinleşmemiş.

2. Hayal meyal, şekillenmemiş.

3. Bilinmeyen.

4. Gram. Kesin çizgilerle tarif etmeyen. **Belĭrsĭz geçmĭş zaman. Belĭrsĭz zamir.**

Rom. adj. 1. Nedefinit, imprecis. 2. Vag, confuz. 3. Necunoscut. 4. Gram. Nehotărât.

BELĬRSĬZLĬK is. Belirsizlik.

Rom. s. 1. Nedefinire, imprecizie. 2. Incertitudine.

BELĬRTĬ is. Belirti.

Rom. s. Semn, indiciu, simptom.

BELĬRTĬCĬ s. ve is. Belirtici.

Rom. adj. şi s. Determinativ, determinant.

BELĬRTĬLGEN s. Belirtilmiş.

Rom. adj. şi s. Determinat.

BELĬRTĬLĬ s. Belirtili.

Rom. adj. Cu determinare; determinat.

BELĬRTĬLMEK f. Belirtilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **belĭrtmek**.

BELĬRTĬSĬZ f. Belirtisiz.

Rom. *s. Fără determinare; nederminat.*

BELĬRTME, -ÜW is. Belirtme.

Rom. *s. Acţiunea de* **belĭrtmek.**

BELĬRTMEK f. Belirtmek.

Rom. *v. A pune în evidenţă, a arăta.*

BELĬŞ is. (Kazan.). İçine kıyma, patates, pilâv koyarak hazırlanan fırında pişirilen yuvarlak, büyük börek

"Bĭr gün, üyleden soñ, nenem gene de bĭr tawa belĭş kesekلerĭ ketĭrĭp çay sofrasınıñ yanına saldı." - (Okıma Kitabı - V).

Rom. *s. Sort de plăcintă cu carne.*

BELKAYIŞ (**belqayış**) is. Kösele kemer; belkemeri. Eşanl. **belbaw.**

Rom. *s. Centură; curea.*

BELKEMĬGĬ is. Anat. Bel kemiği. Eşanl. **omırtka.**

1. Anat. Omurga.

2. Gemic. Geminin boy ekseni.

3. mec. Bir şeyin en önemli, esas olan bölümü.

Türk Lehç. : Kırım. - **belkemĭk;**

Rom. *s. 1. Anat. Coloană vertebrală, şira spinării. 2. Constr. nave Chilă. 3. fig. Bază, esenţă ; axă.*

BELKĬ zf. (Ar. bel+Fars. ki). Belki. Var. **bekĭ, bekĭm.**

1. Muhtemel olarak, olabilir ki.

"Awalardan kaz geştĭ, / Tuymay kaldım, yaz geştĭ. / Nüşün yarem kelmedĭ? / Belkĭ menden bazgeştĭ." - (Boztorgay).

"Herkes bĭlĭr onıñ üyken maksatların, emelĭn / Belkĭ onıñ sayi kurdı bo mektepnĭñ temelĭn." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Bağ. (Tekrarlı olunca) Ya ... ya.... **Belkĭ dogrı, belkĭ yalan.** - Ya doğru, ya da yalan.

- **Belkĭ de** - Şu da olabilir.

Rom. *1. adv. Poate, probabil. 2. conj. Sau ..., sau ...*

BELKĬLĬ s. Belkili, muhtemel.

Rom. *adj. 1. Probabil, posibil. 2. Îndoielnic, incert, nesigur.*

BELKĬM zf. → **Belkĭ**.

"Ber, uzatır belkĭm bĭr kün, hayrıñ / Öleyatkan bĭr sabiynĭñ ömrĭn." - (Abdullah Latifzade - Ber !).

BELLEK is. 1. Bellek, hafıza.

2. Hatırlatma işareti.

"Her çibörek alganda kopar sakla kenarın, / Aşamayman köp deseñ alıp alıp sayarsıñ. / Katıñdakı kırslasa bo bellegĭñĭ senĭñ / Kaytabaştan başlarsıñ kenardan koparmaga." - (İsmail Otar - Çibörek).

Rom. *s. 1. Memorie. 2. Semn pus pentru a aminti cuiva ceva, semn mnemotehnic.*

BELLEME, -W is. Belleme.

Rom. *s. Faptul de* **bellemek.** *1. Memorare; presupunere. 2. Marcare; desemnare, precizare. 3. argo. Necinstire.*

BELLEMEK[1] f. Bellemek.

1. Öğrenip akılda tutmak.

"Ata sözün bellegen, / Ana sözün dinlegen / Elbet oñar dünyada, / Halk içinde süyülgen." - (A.B.C. ? - Yetim Cantemir).

2. Sanmak; zan etmek.

"Mendĭlĭmnĭ gülledĭm, / Dört köşesĭn telledĭm. Sırımnı saga ayttım. / Senĭ dostım belledĭm." - (Boztorgay).

"Selâmıñman hep kuwangan, barlılar. / Can taşımay belliysĭz mĭ carlılar?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Artıma baksam ak ömür, aldımda ölüm, / Köp uzamaz belleymen karangı yolum." - (Çelebi Cihan - Sawlıkman Kal, Tatarlık).

3. Farkına varmak, idrak etmek, bilmek.

"Kamıştan kaşık sırladım, tellemeden, / Caşlay başım uruldı, bellemeden." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A memora, a ţine minte. 2. A crede, a presupune. 3. A-şi da seama, a şti despre ce este vorba.*

BELLEMEK[2] f. 1. İşaretlemek.

2. Belirlemek.

Rom. *v. 1. A marca, a trasa un semn. 2. A desemna, a preciza.*

BELLEMEK[3] f. argo. Lekelemek, kirletmek.

- **Anasın bellemek** - (Küfür sözü) Anasını bellemek.

Rom. *v. argo. A viola, a necinsti.*

BELLENMEK f. Bellenmek.

1. Hafızada tutulmak.

2. İşaretlenmek; bellirli edilmek.

- **Barda kıymet, yokta arık bellenmez.** - Atas. Varda kıymet, yokta zayıflık belli olmaz.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bellemek.**

BELLETMEK f. Belletmek, bellemesini sağlamak.

1. Öğretmek; ezberletmek.

"Kuran'dan bĭrköp ayetlernĭ belletĭp manaların ayta ve bunlardan ilerĭde imam ve hatip gibi aytacak vaz-u nasihatlarımızda faydalanmamıznı tavsiye ete edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

2. Sanmasına yol açmak.

3. Farkına vardırmak, fark ettirmek; belli etmek, görünür kılmak.

- **Bakırnıñ kıymetĭn şölmek belletĭr.** – Atas. Bakırın kıymetini çömlek belletir.
- **Börĭ kartlıgın belletmez, itke tĭşĭn akşaytır.** – Atas. Kurt ihtiyarlığını belli etmez, köpeğe dişini gösterir.
- **Karnıñ toymaycak yerde, aşlıgıñ belletme.** – Atas. Karnın doymayacak yerde açlığını belli etme.
- **Kırsız karda cürer, ızın belletmez.** – Atas. Hırsız karda gezer, izini belli etmez.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bellemek.**

BELLĬ[1] s. Beli olan. **İnce bellĭ.**

Rom. *adj. Cu mijloc, cu brâu.*

BELLĬ[2] s. Belli.

1. Bilinen, bilinmeyen yanı olmayan.

"Kökte yıldız ellĭdĭr, / Ellĭsĭ de bellĭdĭr. / Men yaremnĭ tanıyman, / Yanakları benlĭdĭr." - (Boztorgay).

"Ne günĭ ekenĭ bellĭ tuwul diysĭñ, e ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Gizli olmayan, ortada olan, açıkça görülen, kendiliğinden anlaşılan.

"Sahne: Bawbek akayıñ üyĭ. Temĭz. Bĭrewĭñ beklengenĭ bellĭ." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Belirli, muayyen; bilinen bir ölçüsü bulunan.

"Bĭzĭm halknıñ nışanı da <u>bellĭ</u> mĭ, tuwul mı ? Mehrĭ dedĭ, süt akkı dedĭ, şo kadar sogumluk, bu kadar kahve, şeker, taa bĭrköpten köp zırıltı." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

"<u>Bellĭ</u> sırası man tĭzĭlgen bütün harfler alfabenĭ meydanga ketĭreler." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

- **Bellĭ başlı –** a) Belirli. b) Önemli.
- **Bellĭ belĭrsĭz –** Çok az belli olan.
- **Bellĭ bolmak –** Belli olmak, anlaşılmak, bilinmek.
- **Bellĭ etmek –** Belli etmek, anlaşılır duruma getirmek.
- **Izın bellĭ etmemek –** İzini belli etmemek.
- **Başı kötĭ bellĭ tuwul -** Deyim. Başı kıçı belli değil.
- **Adamnıñ arüwĭ alışberĭşte bellĭ bolır.** – Atas. Adamın iyisi alışverişte belli olur.
- **Altın otta, cĭgĭt meydanda bellĭ bolır.** – Atas. Altın ateşte, yiğit meydanda belli olur.
- **Ar közden, kâr yüzden bellĭ bolır.** – Atas. Ar gözden, kâr yüzden belli olur.
- **Bellĭ duşman gĭzlĭ dosttan kayırdır.** – Atas. Belli düşman gizli dosttan hayırlıdır.
- **Bolacak bala bulûgından bellĭdĭr.** – Atas. Olacak çocuk bulûğundan belli olur.
- **Dost kara künde bellĭ bolır.** – Atas. Dost kara günde belli olur.
- **Er eñseden, kız mañnaydan bellĭ bolır.** – Atas. Er ensesinden, kız alnından belli olur.
- **Kızıñ arüwĭ anadan, üyüñ arüwĭ konadan bellĭ bolır.** – Atas. Kızın iyisi anadan, evin iyisi sofradan belli olur.
- **Namus ketse kelmez gerĭ, / Yoktır onıñ bellĭ yerĭ.** - Atas. Namus giderse gelmez geri, yoktur onun belli yeri.
- **Yüz ellĭ, yaz bellĭ.** – Atas. Yüz elli, yaz belli.

<u>Rom.</u> adj. 1. Cunoscut, ştiut. 2. Evident, clar. 3. Anumit, definit, determinat.

BELLĬBAŞLI s. Belli başlı.

1. Belirli.

"<u>Bellĭ başlı</u> gramatika ve ortografiya kaidelerĭ bolmaganı üşün, kitapka yazganlarımıznı elĭmĭzden kelgenĭ kadar kolay anlaşılır bĭr şekĭlde yazdık." - (Ali Naci Cafer - Aldsöz / Boztorgay 1).

2. Önemli.

<u>Rom.</u> adj. 1. Anumit, determinat. 2. İmportant.

BELLĬLĬK is. Bellilik, belli olma durumu.

<u>Rom.</u> s. Claritate, precizie.

BELORUS is. Belorus , Akrus.

1. Belorusya'nın yerlisi olan halk ve bu halka mensup kimse.

2. s. Bu halkla ilgili olan.

<u>Rom.</u> 1. s. Bielorus, populaţia de bază a Bielorusiei; persoană care aparţine acestei populaţii. 2. adj. Privitor la Bieloruşi.

BELSENDĬRMEK f. Gayrete getirmek, teşvik etmek.

<u>Rom.</u> v. A incita.

BELSENĬLMEK f. İşe sarılma işi yapılmak, olmak.

<u>Rom.</u> v. A se dedica, a se deda (unei activităţi).

BELSENME, -UW is. Gayret gösterme, kendini işe verme.

<u>Rom.</u> s. Faptul de **belsennmek***; silinţă, strădaire, sârg.*

BELSENMEK f. Kendini işe vermek, işe koyulmak; gayret göstermek.

"Ne bermegen Allahım. Arüw etĭp <u>belsenĭp</u> çalışsañ belkĭ de hem apakaylı, hem kaytabaştanatlı arabalı bolırsıñ." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Üyle vaktı boldı endĭ; / Alay halk aşka <u>belsendĭ</u>." - (İsmail Ziyaeddin - Tepreş).

<u>Rom.</u> v. A-şi da silinţa, a se strădui, a se dedica, a se concentra.

BELSUWIKLIGI (**bel suwıqlığı**) is. Tıp. Bel soğukluğu.

<u>Rom.</u> s. Patol. Blenoragie.

BEMBİYAZ s. Bembeyaz; çok beyaz.

"Ekĭ kolıñ <u>bembiyaz</u>, cebĭñe sıymay, / Ölecekmen dertĭñden kĭmse tuymay." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> adj. Foarte alb; de un alb imaculat.

BEMOL is. (Fr.>Rom.Türk). Müz. Bemol.

<u>Rom.</u> s. Muz. Bemol.

BEN is. Ben; ten uzerindeki leke veya kabarcık. Var. **men.**

"Karbız kestĭm kırmızı, / Şo kelgen kĭmnĭñ kızı ? / Yanagında <u>benĭ</u> bar. Sandım saba yıldızı." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> s. Anat. 1. Aluniţă. 2. Pată dermică.

BENDE is. (Fars.>Türk.) Bende; kul, köle.

- **Bendeñĭz –** esk. "Ben" zamiri yerine kullanılan alçakgönüllülük sözü. (*Rom. înv. – sluga dumneavoastră*)

<u>Rom.</u> s. persanism. Rob; slugă.

BENDER is. (Fars.) Liman şehri..

<u>Rom.</u> s. Oraş port.

BENEK is. Benek , bir şey üzerinde görülen ufak leke, başka renk nokta. Eşanl. **beden.**

"Bakşelerde gömelek, / Kanatı <u>benek</u> <u>benek</u>. / Men saga gül cĭberdĭm, / Sen cĭberdĭñ tegenek." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> s. Pată mică; (pistrui, picăţea, bulin etc.).

BENEKLENME, -ÜW is. Beneklenme.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **beneklenmek***.*

BENEKLENMEK f. Beneklenmek.

<u>Rom.</u> A se acoperi cu picăţele.

BENEKLĬ s. Benekli.

<u>Rom.</u> adj. Cu picăţele, cu buline; acoperit cu pete mici.

BENGĬ s. Bengi, ebediy, ölümsüz. Var. **mengĭ.**

- **Bengĭ suw** - Abıhayat; içenlere sonsuz hayat verdiğine inanılan, masal ve efsanelerde sözü geçen su. (*Rom. - apă vie*).

<u>Rom.</u> adj. Veşnic, de veşnicie.

BENGĬLEŞMEK f. Bengileşmek, ebediyleşmek, ölümsüzleşmek. Var. **mengĭleşmek.**

<u>Rom.</u> v. A se imortaliza.

BENGĬLĬK is. Bengilik, ebediyet. Var. **mengĭlĭk.**

1. Sonsuz ve ölçülemez zaman.

2. mec. Ölümsüzlük.

Rom. *s. 1. Veşnicie, eternitate, vecie. 2. Nemurire, imortalitate*

BENGĬTAŞ is. Bengi taş. Var. **mengĭtaş.**

"Emel Mecmua'sının ve Dobruca Türk Hars Birligi Genel Merkezinin ve şubelerinin gayretleri ile Mehmet Niyazi'nin Mecidiye'deki kabrine mermerden güzel bir anıt (Bengü Taş) dikilmiştir." - (Müstecib Ülküsal - Kırım Türk Tatarları).

Rom. *s. Placă (piatră) comemorativă; monument.*

BENĬ-ADEM is. (Ar. beni adem). Beni adem. Var. **beynadem, binadem**.

1. İnsan, insanoğlu.

"Kartal yuwasına kĭre, koklay da, 'mında bır beynadem kokısı bar' diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. İnsanlar, insanlık.

Rom. *s. 1. Om; fiinţa umană. 2. Omenirea.*

BENĬMSEME, -W is. Benimseme.

Rom. *s. Faptul de* **benĭmsemek**.

BENĬMSEMEK f. Benimsenmek. Var. **menĭmsemek**.

1. Bir şeye sahip çıkmak, kendi malı olarak görmek.

"Bo illernĭ zaptetken son, bo milletlernĭñ kültürĭn Mongollar benĭmsedĭler." - (Memet Ablay – Tatarlar Kĭmlerdĭr ?).

2. mec. Bir şeye bağlanmak, ısınmak.

Rom. *v. 1. A-şi însuşi, a apropria (ceva). 2. fig. A se obişnui, a se adapta, a se acomoda (cu ceva, la ceva); a accepta.*

BENĬMSENME, -ÜW is. Benimsenme.

Rom. *s. Faptul de* **benĭmsenmek**.

BENĬMSENMEK f. Benimsenmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **benĭmsemek**.

BENĬMSETME, -ÜW is. Benimsetme.

Rom. *s. Faptul de* **benĭmsetmek**.

BENĬMSETMEK f. Benimsetmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **benĭmsemek**.

BENĬZ is. Beniz. Var. **beñĭz.**

1. Yüz, çehre.

"Köstencĭ büyük kasaba, Kün-tuwar deñĭz. / Askerlĭk degen kıyın şiy, / Soldırar benĭz." - (Boztorgay).

"Kolı katkan, ayakları kızargan, / Zawallınıñ betĭ beñzĭ morargan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Yüz rengi.

"Kan ter ĭşĭnde üyge kelgende benzĭ bĭr ölĭ benzĭnden taa solık edĭ." - (M.Vani Yurtsever – Ödelek, hikâye).

- **Benzĭ atmak -** Yüzünün rengi soluklaşmak.
- **Benzĭ küldiy bolmak -** Yüzü kül veya toprak rengini almak.
- **Benzĭ sararmak -** Yüzünün rengi sararmak.
- **Benzĭ uşmak -** Yüzünün rengi uçmak (sararmak).
- **Borclı ölmez, benzĭ sararır. –** Atas. Borçlu ölmez, benzi sararır.

Rom. *s. 1. Faţă, chip. 2. Culoare a feţei.*

BENĬZLĬ s. Benizli; herhangi bir şekilde benzi olan.

Rom. *adj. Cu figură (de ..., cu o anumită însuşire).*

BENLENME, -ÜW is. Benlenme. Var. **menlenme**.

Rom. *s. Faptul de* **benlenmek**.

BENLENMEK f. Benlenmek, üzerinde ben oluşmak. Var. **menlenmek.**

Rom. *v. A se păta (cu o aluniţă sau cu o pată dermică).*

BENLĬ s. Benli , beni olan. Var. **menlĭ, meñlĭ.**

"Kökte yıldız ellĭdĭr. / Ellĭsĭ de bellĭdĭr. / Men yaremnĭ tanıyman, / Yanakları benlĭdĭr." - (Boztorgay).

Rom. *adj. Cu aluniţă; cu pată dermică.*

BENLĬK is. Benlik. Var. **menlĭk.**

1. Bir kimsenin öz varlığı, birey olarak varlığı.

2. Kişilik, şahsiyet.

"Cernĭ köknĭ kaltıratkan bĭr aleket başladı, / Öz benlĭgĭn tapkan ulus tüpsüz carlar atladı." - (Raşit Aşkı Özkırım - Haydı Mıltık Başına / Emel M.)

3. Kibir, gurur; kendini üstün görme.

Rom. *s. 1. İndividualitate. 2. Personalitate. 3. Orgoliu, trufie.*

BENLĬKÇĬ is. ve s. Benlikçi. Var. **menlĭkşĭ.**

Rom. *s. şi adj. Egoist.*

BENLĬKÇĬLĬK is. Benlikçilik. Var. **menlĭkşĭlĭk**.

Rom. *s. Egoism.*

BENT is. (Fars. bend). Bent; set.

Rom. *s. Baraj, stăvilar, zăgaz.*

BENZEME, -W is. Benzeme. Var. **beñzeme**.

Rom. *s. Faptul de* **benzemek**.

BENZEMEK f. Benzemek. Var. **beñzemek**. Eşanl. **uşamak**.

1. İki kişi veya şey arasında birbirini andıracak kadar oratak nitelikler bulunmak.

"Vay, mınaw caş delĭkanlı menĭm kĭşkene ulıma ne kadar benziy !" - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. Sanısını uyandırmak, gibi görünmek.

"Küreş benziy balaban bolacakka, / Balaban bĭr harmanday bolgan halka." - (M. Vani Yurtsever – Küreş).

Rom. *v. 1. A semăna, a se asemăna. 2. A părea.*

BENZER s. Benzer. Var. **beñzer**. Eşanl. **uşagan**.

1. s. ve is. Bir başkasına benzeyen (kimse, şey).

"Aş belledĭm, tok emĭş. / Oga benzer yok emĭş. / O yar menĭm belledĭm. / Müşterĭsĭ köp emĭş." - (Boztorgay).

2. is. Dublör, sinema veya tiyatroda asıl oyuncunun yerine oynayan kimse.

Rom. *adj. 1.-2. Asemănător; Seamăn. 2. (Cinem., Teatr) Dublură.*

BENZERLĬK is. Benzerlik.

Rom. *s. Asemănare, similitudine.*

BENZERSĬZ s. Benzersiz; benzeri olmayan, eşsiz.

Rom. *adj. Fără seamăn, fără pereche.*

BENZEŞME, -ÜW is. Benzeşme.

1. Birbirine benzeme.

2. Dilb. Bir kelimede yanyana veya aralıklı duran iki sesin

ortak özellikler alması olayı.

- **Gerĭleyĭcĭ benzeşme** - Gerileyici benzeşme, gerideki ses değişir. **Onbĭr → ömbĭr; onbeş → ömbeş.** (*Rom. - asimilare regresivă*).
- **İlerleyĭcĭ benzeşme -** İlerleyici benzeşme, ilerideki ses değişir. **Sekĭz on > sekĭz on / en → seksen.** (*Rom. asimilare progresivă*).
- **Tam benzeşme -** Tam benzeşme. **Pantalon → panto-lon.** (*Rom. - asimilare totală*).
- **Uzak benzeşme -** Uzak benzeşme. **Ötmek → ökmek; şemsiye → şemşiye.** (*Rom. - asimilare la distanţă*).
- **Yakın benzeşme -** Yakın benzeşme. **Curt+daş → curttaş. Añ+la+mak → Añnamak.** (*Rom. - asimilare în contact*).
- **Yarı benzeşme -** Yarı benzeşme. **Pencşenbe** (Fars. "beşinci gün") **→ perşembe;** (*Rom. asimilare parţială*).

<u>Rom.</u> s. 1. Asemănare. 2. Fonet. Asimilare.

BENZEŞMEK f. Benzeşmek, birbirine benzemek.

<u>Rom.</u> v. de reciproc. A semăna unul cu altul, a se asemăna.

BENZEŞMEZLĬK is. Dilb. Benzeşmezlik; birbirinin aynı veya benzeri olan iki sesten birinin başka bir sese dönüşmesiyle kelimenin bir yeni varyantı oluşması. Arapçadan alınan **muşamma → muşamba;** gene arapçadan **fĭncan → fĭlcan / pĭlcan.** Ortak Türkçedeki **tepme →** Türkiye Türkçesinde **tekme.**

<u>Rom.</u> s. Fonet. Disimilare.

BENZETĬLMEK f. Benzetilmek. Eşanl. **uşatılmak**.

> **"Kahvenĭñ içĭ mümkün olganı kadar <u>benzetĭle</u>."** - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

<u>Rom.</u> v. Forma pasivă de la **benzetmek***. A fi asemănat.*

BENZETĬŞ is. Benzetiş.

<u>Rom.</u> s. Mod de asemănare; asemănare.

BENZETME, -ÜW is. Benzetme.

<u>Rom.</u> s. Faptul de **benzetmek***.*

BENZETMEK f. Benzetmek. Eşanl. **uşatmak.**

1. Benzer duruma getirmek.
2. Bir şeyde, bir kimsede başkasınınkine benzer yönler bulmak.

> **"Ketenĭm' uzatayım, / Kenarın tüzetiyĭm. / Menĭm güzel yaremnĭ / Kĭmlerge <u>benzetiyĭm</u>?"** - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> v. 1. Forma factitivă de la **benzemek***. A face să semene. 2. A asemăna, a găsi că seamănă, a confunda.*

BENZİN is. (Fr.>Rom.Türk). Benzin.

<u>Rom.</u> s. Benzină.

BENZİNCĬ is. Benzinci.

1. Benzin satılan yer.
2. Benzin satan kimse.

<u>Rom.</u> s. 1. Staţie de benzină. 2. Vânzător de benzină

BEÑĬZ ve türevleri is. → **Benĭz** ve türevleri.

BERAAT is. (Ar. beraat). Huk. Aklanma.

- **Beraat etmek -** Aklanmak, suçsuz görülmek.

<u>Rom.</u> s. Jur. Achitare.

BERABER zf. → **Barabar**.

BERABERLĬK is. → **Barabarlık**.

BERAT is. (Ar. berat). Berat.

1. Atama belgesi, ferman, menşur.
2. Yetki ve hak belgesi.

- **Berat gecesi -** Hz. Muhammed'e Cebrail aracılığıyla peygamberliğin bildirildiği gece.

<u>Rom.</u> s. 1. Decret, decizie de numire. 2. Atestat, diplomă, certificat; brevet.

BERBAT s. ve zf. (Fars. berbad). Berbat.

1. Kötü.

> **"Bĭzĭm balalıgımız <u>berbat</u> geştĭ. Bahtlı balalık nedĭr, bĭlmedĭk."** - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Bozuk.
3. Beğenilmeyen, çirkin.
4. Darmadağın, bakımsız.

- **Berbat bolmak -** a) Kötü duruma gelmek, kirlenmek. b) Bozulmak.
- **Berbat etmek -** a) Kötü duruma getirmek. b) Bozmak.

<u>Rom.</u> adj. 1. Rău. 2. Stricat, defect. 3. Neplăcut, nedorit. 4. Dezordonat, murdar.

BERBER is. (İtal.>Rom.Türk). Berber. Var. **belber.**

1. Saç sakal kesmek işiyle uğraşan kimse.

> **"<u>Berber</u> usturasın, purşusun, sabının, kayışın, su kutugun azırlep traş etmege başlay."** - (Altay Kerim – Kâniye).

> **"Bütĭn sırlar, awadisler berber tükânında eşĭtĭle, diyler ya, bo ciyetten <u>berber</u> Akif üstĭnlĭkte tabıla."** - (Yaşar Memedemin - Canlanmak).

2. Bu işin yapıldığı dükkân.

<u>Rom.</u> s.1. Bărbier, frizer. 2. Frizerie, bărbierie.

BERBERLĬK is. Berberlik.

> **"Menĭm son sefer körĭşkenĭmden bĭr dört sene soñra, Rüstem, menĭm aytkanımday, kolı kaltırap <u>berberlĭgĭn</u> yasayalmay başlagan."** - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

<u>Rom.</u> s. Meseria de bărbier; frizer.

BERCĬMEK is. (Fars. merdumek). Mercimek. Var. **percĭmek.**

1. Mercimek bitkisi. (Lat. Lens culinaris).
2. Bu bitkinin yiyecek olarak yaralanılan koyu yeşil veya kırmızı, yassı tohumu.

> **"<u>Bercĭmekten</u> ufaksın, bakladan aksın. / Cepke salıp ketkendiy tomalaksın."** - (Boztorgay).

> **"At başınday cüregĭm, kalmadı kozday. / <u>Percĭmektiy</u> akılım şangıdı tozday."** - (Boztorgay).

> **"Abay, bĭz de aketiyĭk kan balasına bĭr şanak <u>bercĭmek</u> şorbası."** - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

> **"Reşadiye cengĭy başta bĭr <u>percĭmek</u> şorbası kuydı."** - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> s. Bot. 1. Linte, planta. 2. Fructul şi sămânţa acestei plante.

BERDĬRME, -ÜW is. Verdirme.

<u>Rom.</u> s. Faptul de **berdĭrmek;** *faptul de a pune să dea.*

BERDĬRMEK f. Verdirmek.

<u>Rom.</u> v. Forma factitivă de la **bermek;** *a pune să dea.*

BERDĬRTMEK f. Verdirtmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **berdĭrmek**.

BERE is. (İtal.>Rom.Türk). Bira.

"Haftada bĭr kere, Cumartesĭ yakut Pazar günĭ bere ketĭrĭlgende, bazıları, baylı bikelĭ bütün gün kırşımada otırıp ĭşkĭge toymay edĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Bere.

BERECEK is. Verecek; verilmesi gereken para, borç.

- **Alacakman berecek ödelmez.** - Atas. Alacakla borç ödenmez.

Rom. s. Datorie.

BERECĬ is. Biracı.

1. Bira yapıp satan kimse.

2. Çok bira içen (kimse).

Rom. s. 1. Berar. 2. (Fam.) Băutor de bere.

BERECĬLĬK is. Biracılık.

Rom. s. İndustrie şi comerţ de bere.

BEREKET is. (Ar. bereket). Bereket.

1. is. Bolluk, çokluk, gürlük.

"Hareket bolgan yerde bereket bolır." - Atas.

"Bayrak bĭzde, kaşmasın elĭmĭzden, / Aşıp taşsın bereket şölĭmĭzden." - (Boztorgay).

2. is. Mahsul, ürün.

"Bo sene bereket te cuka boldı. Çıkargan egĭnĭmĭznĭñ köbĭsĭn tarla sahibĭ alacak." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

"Toprak makinalarman ĭşlene, sürülmegen bĭr karış yer kalmay, bereket kat kat fazla bola." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. zf. İyi ki; iyi bir rastlantı olarak.

"Bereket, yolcılıgımız kündüz, alay yer carık." - (Osman Esen - Kart Babayıñ Anısı / Emel D.).

4. is. Yağmur.

- **Bereket bersĭn –** Bereket versin. a) Para alan kimsenin söylediği iyi dilek sözü. b) Bir kimsenin bir durumdan hoşnutluğunu anlatır.
- **Bereket bersĭn (ke) -** Bereket versin ki...; Tanrıya şükür ki...; iyi ki. **"Herkes toya bek maylı botkanı aşap. / Bereket bersĭn, artından kele koşap." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).
- **Bereket duası -** Harman işlerinin bitiminde, **armantüp** şöleninde edilen Tanrıya şükran duası.
- **Kalil İbrayimnĭñ bereketin bersĭn Alla (üyĭñĭzge) –** Deyim. Peygamber Halil İbrahim'in refahı gibi refah ve bolluk (olsun evinizde).
- **Sürüsüne bereket -** Pek bol, pek çok.
- **Raamet bereket** - Atas. Yağmur bolluktur.
- **Hareket bolgan cerde bereket bolır -** Atas. Hareket olan yerde bereket olur.

Rom. s.1. Belşug, abundenţă, berechet. 2. Recoltă. 3. adv. Noroc că ...; din fericire. 4. Ploaie.

BEREKETLENMEK f. Bereketlenmek; artmak, çoğalmak.

Rom. v. A spori, a se înmulţi.

BEREKETLĬ s. Bereketli.

1. Bol, bol ürünlü, bolluklu.

"Bereketlĭ yıl bolsın, / Küzde ambarlar tolsın, / Her şiyĭmĭz bol bolsın, / Nawrez, nawrezĭm mibarek ..." - (Mehmet Vani Yurtsever – Nawrez).

2. Verimli.

"Onuñ zengĭnlĭgĭnden, bereketlĭ topraklarından herkes faydalanmay eken ke." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

- **Bereketlĭ bolsın -** Bereketli ola!; yemek yemekte veya bir ürün toplamakta olanlara söylenen bir iyi dilek sözü.

Rom. adj. 1. Îmbelşugat, abundent, bogat. 2. (Despre sol) Roditor, fertil.

BEREKETLĬLĬK is. Bereketlilik.

Rom. s. 1. Stare de belşug, de abundenţă. 2. Rodnicie, fertilitate.

BEREKETSĬZ s. Bereketsiz.

Rom. adj. (Sol) Neroditor, sărăcăcios, slab.

BEREKETSĬZLĬK is. Bereketsizlik.

Rom. s. Lipsă de belşug, lipsă de abundenţă.

BERETA is. (Fr.>Rom). Bere; yuvarlak, sipersiz bahriyeli başlığı.

Rom. s. Beretă.

BERGĬ[1] is. Vergi.

1. Devletin kamu hizmetlerini yürütebimek için yurttaşlardan, yasalara uygun olarak topladığı para.

"Tatar baskakları bütün bo bagımlı milletlerden bergĭ alıp kete edĭler." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr ?).

2. Bir kimsenin doğuştan sahip olduğu iyi nitelik; Allah (Tanrı) vergisi.

"Kart caş onıñ ázĭr cevaplarına şaşıp kalalar. Rahmetlĭnĭñ bo ünerĭ, Alla bergĭsĭ, üş zengĭn kardaşnıñ kulagına yetĭşe." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. 1. İmpozit; bir. 2. fig. Aptitudine; dar, vocaţie, har.

BER'GĬ[2] s. 1. Beriki, beride olan.

"Üç batır kele. / Ayaknen kart bal berdĭ. / Üç batırga ayttı diy, / Kaysıñız batır bolsañız, / Balnı o içsĭn dedĭ diy. / O zaman küçük batır içtĭ diy. / ... / Kaytıñız endĭ dedĭ coraw. / Argı ogul da, ber'gĭ ogul. / Batır emĭş küçük ogul." - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır).

2. zm. Beride olan kimse veya şey.

Rom. 1. adj. De dincoace. 2. pron. Ăstălalt, cestălalt.

BERGĬZME, **-ÜW** is. → **Berdĭrme**.

BERGĬZMEK f. → **Berdĭrmek**.

BERIRİYE is. (Rom). Birahane.

Rom. s. Berărie.

BERĬ is. s. ve e. Beri.

1. is. Konuşana yakın olan bir yer.

2. s. Konuşana göre daha yakında olan.

3. e. Çıkma eki almış kelimelerden sonra gelerek bir işin zaman içinde başlangıcını gösterir. Var. **berlĭ.**

"Tasawırım talk boldı, enĭşĭm gerĭ. / Caba eken cürüşler o künden berĭ." - (Boztorgay).

"Yüzlermen yıllardan berĭ ötmegĭn aşap suwın ĭşken arüwĭm Kırım'nı taşlap çıkkanlar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

“Bırak be akay, sabiyler menĭ sagınganlar, körĭşmegenĭmĭzden <u>berlĭ</u> bĭr buşuk sene geştĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **beri, berli;**

<u>Rom.</u> 1. s. Partea de dincoace. 2. adj. De dincoace. 3. ostp. / prep. Începând de (din) ... încoace.

BERĬLME, **-ÜW** is. Verilme.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **berĭlmek.**

BERĬLMEK f. Verilmek. (**bermek** fiilinin çeşitli anlamlarının edilgen şekilleri)

“Oynayı ta küliyĭk, bolmayık yatlı, alay, / İş bĭr vakıt <u>berĭlmez</u> acıga tatlı, alay.” - (Boztorgay).

“Bu akşam cemaatke aş <u>berĭlecek</u>.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

“O vakıtnıñ on yaşındakı kızı şĭmdĭkĭn on beş, yĭgĭrmĭ yaşındakı kızınday bola eken. ... Sora onday bĭr kız erge <u>berĭlĭr</u> ya.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Berĭlgen sadakası bar eken** - Deyim. Bir tehlike veya bir kaza atlatıldığında, atlatan hakkında söylenen söz.
- **Aşşıga tatlı berĭlmez.** – Atas. Acıya tatlı verilmez. (Bir şeyin karşılığı dengiyle olur).
- **At peslengende, kız ĭstengende berĭlmelĭ.** – Atas. At besili olduğu vakit, kız isteyeni olduğu vakit verilmeli.
- **Cılamagan balaga emşek berĭlmez.** – Atas. Ağlamayan çocuğa meme verilmez.
- **Duşmanga ser (baş) berĭlĭr, sır berĭlmez.** – Atas. Düşmana ser verilir, sır verilmez.
- **Garĭpke berĭlgen selâm altın yerĭn tutar.** – Atas. Garibe verilen selâm altın yerine geçer.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Kazak. - **berilmek, -üv;**

<u>Rom.</u> v. Forma pasivă de la **bermek.** *A se da, a fi dat.*

BERĬM is. Verim.

1. Verme, vermek işi.
2. mec. El açıklığı.

“Kartbabañ da han edĭ,/ Alımı senden az edĭ, / <u>Berĭmĭ</u> senden köp edĭ.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

3. Mahsul miktarı, verimlilik, randıman.

“Erkĭnlĭkke kawuşkan halkımız curtun gün günden taa köp <u>berĭm</u> almak man, tüzete em güzelleştĭre.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Alım berĭm** - a) Alma ve verme işi; ilişki b) Alışveriş, ticaret.

<u>Rom.</u> s. 1. Faptul de a da, dare, dat. 2. fig. Dărnicie. 3. Productivitate, randament.

BERĬMLĬ s. Verimli.

1. Randımanlı.
2. Çok mahsul veren, mahsuldar, mümbit.

“Enĭ, boyı yüzlermen kilometre uzagan bo kır memleketĭmĭznĭñ en genĭş ovasıdır. Adı Baragan’dır. Topragı bek <u>berĭmlĭdĭr</u>.” - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

<u>Rom.</u> s. 1. Spornic; productiv, cu randament. 2. Rodnic, fertil.

BERĬŞ is. Veriş, verme.

<u>Rom.</u> s. Faptul de a da; modul de a da.

BERĬŞMEK f. Birbirine vermek.

- **Kol berĭşmek** - Tokalaşmak; birbirinin elini sıkarak selâmlaşmak. **“Men-men kol berĭşken soñ arkadaşıma da kol uzattı.” -** (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

<u>Rom.</u> v. A-şi da unul altuia.

BERK s. Berk, pek. Var. **bek**[1]**.**

1. Sert, katı.
2. Sağlam.

<u>Türk Lehç.</u> : Nog. - **berk;**

<u>Rom.</u> adj. 1. Tare, rigid. 2. Rezistent.

BERKĬMEK ve türevleri f. → **Begĭmek** ve türevleri.

BERKLĬK is. Berklik.

1. Sertlik.
2. Sağlamlık.

<u>Rom.</u> s. 1. Tărie, duritate. 2. Rezistenţă.

BERLĬ e. → **Berĭ**.

“Bırak be akay, sabiyler menĭ sagınganlar, körĭşmegenĭmĭzden <u>berlĭ</u> bĭr buşuk sene geştĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

BERME, **-ÜW** is. Verme. Var. **berüw**.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **bermek.**

BERMEK f. Vermek.

1. (Bir şeyi) Birisine iletmek, bırakmak.

“Bardım bĭr baş cengeme. / Cengen saga ne <u>bere</u>? / Bĭr kesekşĭk et <u>bere</u>.” - (Boztorgay).

“Elma <u>berdĭm</u>, sen aşadıñ, / Kabıgın kayda taşladıñ? / Sewdalıknı sen başladıñ, / Şĭmdĭ menĭ taşladıñ.” - (Boztorgay).

2. Bağışlamak, hediye etmek.

“Jandarga, notarga bĭrkaç ley <u>berdĭñ</u> <u>mĭ</u>, senĭñ esrĭklĭgĭñ körmiy.” - (M. Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

“Vaktında alemdiy etĭp işlemegenden sora, Allah senĭñ kayerĭñe <u>berecek</u> ?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Bir şeyi kullanım için bırakmak.

“Apaylarga Halim bay faytonnı <u>bere</u>. / Ekĭ yakşı dorunı faytonga cege.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

4. Atfetmek, ondan bilmek.
5. (Düşünce veya bilgi anlatan şeyler için) Başkalarına iletmek, bildirmek. **Akıl bermek. Selâm bermek. Kaber bermek.**

“Awursañ maga <u>haber ber</u>, men bararman, alay, / Betĭñnĭ sıypap közĭñnĭ cumdurarman, alay.” - (Boztorgay);

“Bo tatlı ses keçken künden bĭzlerge / İbret <u>bergen</u> hakikatlar añlata.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

6. Yöneltmek, çevirmek, döndürmek. **Şâşĭn solga berĭp taradı.**
7. Herhangi bir duruma yol açmak.

“...Aga kardaş tuwganlık tuygusınıñ çetsĭz süyüwlerĭmen üyge <u>şenlĭk bere</u> edĭler.” - (M. Niyazi – Sawlıkman Kal).

8. (Toplantı) Düzenlemek, konuk ağırlamak. **Konferans bermek. Ziyafet bermek.**
9. (Sanatçı) Topluluk önünde sanatını göstermek. **Konçert bermek.**
10. Satmak.
11. (Kızını) Biriyle evlendirmek ya da biriyle evlendirmeye

razı olmak.

“Üylen awdı, kün sawdı ekīndīge, alay. / Babañ senī berecek ependīge , alay.” - (Boztorgay).

“Kırımlı’dan geçīkmiy cawşı keldī. Halim bay kızın ‘takdirī’ dedī, berdī.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

12. Ödemek; bir şeyin karşılığını sunmak.

“Nawrez keldī körīñīz, / Körīmlīgīn berīñīz.” - (Boztorgay).

“Kīm sokaklarda esrīb bakırsa çagırsa, amenda berecek.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).

13. Yaymak. **Carık bermek –** Işık vermek.

“Hacı Bekīr soyından kız anası, / Agalıkman nam bergen kartbabası.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

14. Doğurmak; ürün vermek. **Cemīş bermek.**

“Gülsümcīk’nīñ üy bolgan son bel awrusı keçmedī, / Kurtsöyün’ge döl berīp te, ul şerbetī içmedī.” - (Server Turpçu - Çongar Köyü).

15. Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak.

“Demek mında müsafīr bolıp keldīñ. / Hay kīdī ! Maga boş yerge ümīt berdīñ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

16. Herhangi bir duruma sokmak. **Ateşke bermek.**

17. Sahip olmasını sağlamak, mülkiyetine vermek.

“Niçün men körmeden zarlarnı alawuyasıñ ? Balama çagama bayramlık almay bu künge cıygan paralarnı kolaylıkman berewuyar sanasıñ mı ?” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).

18. (Bir şey üzerinde) Etki yapmak, biçimini değiştirmek. **Pīşīm bermek.**

19. Tespit etmek. **Kün bermek.**

20. Kazandırmak, katmak.

“Başka masallar bonlar kadar tat bermiy de.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

21. Ayırmak, harcamak. **Emek bermek.**

22. Dayamak, değdirmek, bir yöne çevirmek. **Arkasın berīp otırmak.**

23. (Allah, Tanrı özne olarak gösterilince) Uygun görmek, dilemek, yardımcı olmak, bağışlamak.

“Allah senīn de muradıñ bersīn, Alīmseyit.” - Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Allahım berīp bīr sekīz on sene taa yaşagaydım.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

24. Türkiye Türkçesindeki “Durmak” fiili gibi, zarf-fiillerle süreklilik bildiren birleşik tasviri fiiller oluşturur.

“Alla degen aş kalmaz, aywa tīşler. / Cībere-berse anaylar, balalar nīşler?” - (Boztorgay).

“Aytkanlar aytabersīn, dostım yoktır, / Men bīr cangız fidanman, duşmanım köptır.” - (Boztorgay).

“Azat : (Bīraz sertlenīp) Sen gevezelene-berme. Īşīñe kara. Kahvecīler köp konuşmaz.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).

- **Alıp bermek –** (Ağır hasta olan biri için) Can çekişmek.
- **Aman bermemek –** a) Rahat bırakmamak. b) Acımayıp öldürmek.
- **Aman zaman bermemek –** Karşısındakinin yalvarmasını dinlememek.
- **Baş başka bermek –** a) Bir kenara çekilip konuşmak. b) Dayanışmak.
- **Bokşasın kolına bermek –** a) Birisini işten çıkarmak b) Karısını boşamak, ayırmak.
- **Bozıntıga bermemek –** Bir kimsenin hoşa gitmeyen bir durumunda fark etmemiş gibi davranmak.
- **Canın bermek** –a) Ölmek. b) Kendini feda etmek. c) Hiçbir şey esirgememek. ç) Çok sevmek.
- **Cer bermek -** a) Bir şeyi bir bütünün içine yerleştirmek. b) Bir olaya yol açmak. c) Kendi yerini bir başkasına vermek.
- **Col bermek** - a) Geçmesine izin vermek. **“Karadeñīz col berse de , kadáy, / Caldamay geşmem, asabay. / Sen kara cer cabınmay , kadáy, / Men vazgeşmem, asabay.”** - (Boztorgay). b) İşine son vermek.
- **El elge bermek** - Birlikte davranmak.
- **Elge bermek –** Suçlu bir kimseyi haber vermek.
- **Ezan bermek -** Ezan okumak. **“Caşlar ... kartlardan maşallah kazanmak içün ezan bermege talaşa edīler.” -** (Necip H. Fazıl - Ezan Sesī).
- **Göñīl bermek –** Sevmek, sevdalanmak.
- **Günasın bermemek -** Günahını vermemek; çok cimri olmak.
- **Hak bermek -** Haklı bulmak.
- **Izın bermek -** İzin vermek; müsaade etmek.
- **Kabak tadı bermek –** Bıktırmak, tatsız gelmeye başlamak.
- **Kaber bermek -** Haber vermek, duyurmak.
- **Kan bermek –** a) Hastaya, yaralıya kan nakletmek. b) Kan analizi için kan aldırmak.
- **Karar bermek -** Karar vermek, kararlaştırmak.
- **Kız bermek -** Kız evlendirmek.
- **Köz akkı bermek –** Görülüp de imrenilebilecek şeylerden görenlere de biraz vermek.
- **Kulak bermek -** İşitmeye çalışmak.
- **Kumarga bermek -** Kumarda kaybetmek.
- **Notın (numarasın) bermek –** Bir kimse için kötü bir kanıya varmak.
- **Paşaportın kolına bermek -** İşten çıkarmak, kovmak.
- **Patlak bermek –** Olması istenmeyen veya beklenmeyen bir olay ansızın ortaya çıkmak.
- **Pay bermek -** Hisse vermek.
- **Renk bermemek –** Düşündüklerini veya bir şeyi bildiğini belli etmemek.
- **Ses bermemek –** Bir çağrıya karşılık vermemek.
- **Söz bermek -** Bir işi mutlaka yapacağını bildirmek.
- **Yüz bermemek -** Yakınlık göstermemek, hoşgörülü davranmamak.
- **Yüz körīmlīgī bermek -** Yeni doğan bebeği ilk defa görmeye gittiğinde bir armağan vermek.
- **Zırnık bīle bermemek -** En küçük bir şey bile vermemek.
- **Al gülüm, ber gülüm. –** Deyim. a) İki sevgilinin birbirine sevgi gösterisinde bulunmaları. b) Bir kimseye yapılan hizmetin hemen karşılığını bekleme durumu.
- **Az ber köp calbar -** Deyim. Az ver, çok yalvar. (Aldıklarını iade etmeyenler için söylenen söz).

- **Begenmegen kızın bermesĭn.** – Deyim. Bir durumun beğenilmemesi karşısında beğenmeyenin umursanmadığını anlatır.
- **Bereket bersĭn.** - Deyim. a) Bir para alan kimsenin söylediği iyi dilek sözü. b) Bir durumdan hoşlanıldığını anlatır.
- **Ber kolĭñdakın elge, / Aş awızıñnı celge.** – Deyim. Ver elindekini ele, aç ağzını yele.
- **Eşkĭ bergen koy alır, eş bermegen ne alır ?** – Deyim. Keçi veren koyun alır, hiç vermeyen ne alır. (Verilen hediyelerin karşılıklı olduğu anlatılır).
- **Kaşıgıman aş berer, sabıman köz şıgarır**. – Deyim. Yaptığı bir iyiliği diğer bir kötülüğü ile bozar, anlamında.
- **Kemer kapıda tĭlenĭp cuma camĭde sadaka bere.** – Deyim. Kemer kapıda (Bahçesaray'da bir yer) dilenip Cuma camide sadaka berĭr. (Haline göre davranışları olmayanlar için söylenir).
- **Selâm berĭp borclı şıkmak** – Deyim. Sıradan bir ilgi göstermek isterken, üzerine büyük bir yük yüklenmek.
- **Alla berse taşka pĭter.** - Atas. Allah verirse taşa biter.
- **Aşıñ berme, kaşıñ ber.** – Atas. Aşını verme, kaşını ver. (Güler yüz göster.).
- **Atıñ berme, bergenden son terledĭ deme.** - Atas. Atını verme, verince de terledi deme.
- **Az bergen candan, köp bergen maldan.** – Atas. Az veren candan, çok veren maldan (verir).
- **Baba bergenĭ ömĭrlĭk, koca bergenĭ körĭmlĭk.** – Atas. Babanın verdiği ömürlük, kocanın verdiği görümlük.
- **Bar bolıp bergen merdane, cok bolıp bergen divane.** – Atas. Var olup veren merdane (cömert), yok olup veren divane (akılsız).
- **Berme kolıñdakın elge, urarsıñ başıñ cerge.** – Atas. Verme elindekini ele, vurursun başını yere.
- **Berme yamanga, keter yabanga.** – Atas. Verme yamana, gider yabana.
- **Berseñ toydır, ursañ tuydır.** – Atas. Verince doyur, vurunca duyur.
- **Berüw bet cuwar.** – Atas. Vermek yüz yıkar (ağartır).
- **El közĭ carık bermez.** – Atas. El gözü ışık vermez.
- **Erĭnşekke yüz, aylencĭge kız berme.** - Atas. Haylaza yüz, iki yüzlüye kız verme.
- **Erĭnşeknĭ tez elge bererler.** – Atas. Tembeli çabuk ele verirler.
- **İstegennĭñ bĭr yüzĭ, bermegennĭñ ekĭ yüzĭ kara.** – Atas. İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü kara.
- **İtke et berseñ kuyrugın sallar.** – Atas. Köpeğe et verirsen kuyruğunu sallar.
- **Kırcımanga kız berseñ başında kırk aylanır.** – Atas. Geçkin bekâra kız verirsen başında pervane olur.
- **Komşınıñ bar bolsın, bermese de tĭlemez.** – Atas. Komşuda var olsun, vermese de, senden istemez.
- **Mayşırak tübüne carık bermez.** – Atas. Mum dibine ışık vermez.
- **Oñ kolın bergenĭn sol kolıñ körmesĭn.** – Atas. Sağ elinin verdiğini sol elin görmesin.
- **Sokır tĭledĭ bĭr köz, Tañrı berdĭ ekĭ köz.** – Atas. Kör diledi tek göz, Tanrı verdi iki göz.
- **Sorap bergeşĭ sogıp ber.** – Atas. Sorup vereceğine, dövüp ver.
- **Yüz berseñ arsız bolır, az berseñ kırsız bolır.** – Atas. Yüz verirsen arsız olur, az verirsen hırsız olur.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bermek, -üv;**

Rom. *v. 1. A da. 2. A dărui. 3. A ceda, a lăsa spre folosință. 23. (Despre divinitate) A binevoi. 24. Verb auxiliar descriptiv, de acțiune repetată.*

BERMEZ is. Vermez; verilmez şey.

"Yok mı cenge, kübünüñ tübünde kalgan? / Mınaw cĭgĭt kĭşĭnĭñ bermezĭn algan." - (Boztorgay).

Rom. *s. Obiect de necedat, inalienabil.*

BERRAK (**berraq**) s. (Ar. berrak).Berrak.

Rom. *adj. Limpede, clar.*

BERRAKLAŞMAK (**berraqlaşmaq**) f. Berraklaşmak.

Rom. *v. A se clarifica, a se limpezi.*

BERRAKLIK (**berraqlıq**) is. Berraklık.

Rom. *s. Limpezime, claritate.*

BERŞĬN is. (Fars. perçin). Perçin.

Rom. *s. Nit.*

BERŞĬNLEME, -EW is. Perçinleme.

Rom. *s. Nituire.*

BERŞĬNLEMEK f. Perçinlemek.

Rom. *v. A nitui.*

BERŞĬNLENMEK f. Perçinlenmek.

Rom. *v. A fi nituit; a se nitui.*

BERŞĬNLEŞMEK f. mec. (İnsan ilişkileri için) Perçinleşmek; güçlenmek, sağlamlaşmak.

Rom. *v. fig. (Despre relațiile dintre oameni). A se întări, a se consolida.*

BERŞĬNLEŞTĬRMEK f. mec. (İnsan ilişkileri için) Perçinleştirmek; güçlendirmek.

Rom. *v. fig. (Despre relațiile dintre oameni) A întări, a consolida.*

BERŞĬNLETMEK f. Perçinletmek.

Rom. *v. fact. A pune să nituiască.*

BERŞĬNLĬ s. Perçinli; perçinlenmiş.

Rom. *adj. Cu nituri; nituit.*

BERŞĬNSĬZ s. Perçinsiz.

Rom. *adj. Fără nituri; care nu a fost nituit.*

BERTLĬ e. Beri. Var. **berĭ, berlĭ.**

"Anlatacagım, Sami Bekir'ĭñ bo cañı blokka köşkenĭnden bertlĭ yedĭ sekĭz sene bolsa da, o, blokta yasalgan keş bĭr toplantıga barmadı." - (Acemin Baubek - Manalı Bĭr Ders).

Rom. *prep. De când, dincoace de ...*

BERÜW is. ve f. → **Berme, Bermek.**

"Sen Cemila'ttáy alarnı bĭlmiysĭñ mĭ ? Berüwge kelgende bek, aluwga kelgende nefĭslerĭ toyavıymaytaan." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Berüw bet cuwar.** - Atas. Vermek yüz (yıkar) ağartır.

BERÜWCĬ is. ve s. Veren, verebilen, verici.

"Niyazi'nıñ kardaşların tuwma tarihlerĭn aytıp berüwcĭ bolmadı." - (Şükran Vuap Mokanu - Memet Niyazi, Dobrocalı Tatar Şairĭ).

Rom. s. şi adj. Care oferă, care dă, dătător; donator.

BERÜWLĬ s. Verilmiş.

"O man marebe meydanında men de körĭşmek ĭstiy edĭm amma, onıñ cezasın bermek bĭzge berüwlĭ tuwul eken." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. adj. Dat, acordat; sortit.

BERZAH is. (Ar. berzah). Coğr. Berzah, kıstak. **Orkapı berzahı.**

Rom. s. Geogr. İstm.

BES- Sıfat derecesi yapım eki : **Besbeter. Besbellĭ.**

Rom. Prefix adjectival reduplicativ de formare a unui superlativ. **Besbellĭ -** *Foarte clar.*

BESBEDAWA s. ve zf. Besbedava; pek ucuz.

Rom. adj. şi adv. Foarte ieftin.

BESBELLĬ s. 1. Çok belli, apaçık.

2. zf. Anlaşılan, anlaşıldığına göre. Var. **vespellĭ.**

"Besbellĭ, calsın bĭr yagından kĭrĭp, o bĭr yagından şıkkan." - (Cenan Bolat - Calsın).

Rom. 1. adj. Foarte clar. 2. adv. După cât se pare.

BESBETER s. Besbeter, çok kötü.

Rom. adj. Foarte rău.

BESĬ is. Besi; besleme, yedirip içirme.

- **Besĭge tartmak -** Hayvanı semirtmek için işe koşmadan beslemek.

Rom. s. (Despre animale de carne) Îngrăşat, îngrăşare.

BESĬN is. Besin, azık, gıda.

Rom. s. Hrană, aliment.

BESĬNLĬ s. Besinli.

Rom. adj. 1. Cu alimente. 2. Alimentat, hrănit.

BESĬNSĬZ s. Besinsiz.

Rom. s. 1. Fără alimente. 2. Nealimentat.

BESĬNSĬZLĬK is. Besinsizlik.

Rom. s. 1. Lipsă de alimente. 2. Lipsă de alimentaţie.

BESLEME, -W is. Besleme.

1. Beslemek işi.

2. Evlâtlık olarak alınan, ev işlerinde çalıştırılan kız.

- **Beslemenĭ eslemeden alma. -** Atas. Beslemeyi araştırmadan sormadan alma.

Rom. s. 1. Hrănire, alimentare. 2. Fată în casă.

BESLEMEK f. Beslemek. Var. **peslemek** .

1. Yiyecek ve içeceğini sağlamak, vermek.

2. Yedirmek.

"Bonday dım kara mışıknı katĭp östĭrdĭñĭz ? Aywanga karayman, it kadar bolgan, nemen besliysĭñĭz onı ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Semirtmek.

"(Çorbacınıñ) Domız kırımı içün besliyatırgan bĭrkaç tane şoşkası bar." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

4. Eklenmek, katılmak, çoğaltmak.

5. Eksik olan bir şeyi tamamlamak.

6. Yetiştirmek. Eşanl. **asramak.**

7. mec. Bir duguyu gönülde yaşatmak.

"Bĭr oñgan kün, kalbĭmde oñgan bahar besliymen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

8. mec. Maddi yardım yapmak, desteklemek.

- **Kuş sütümen beslemek** - Özenle beslemek.
- **Besle karganı oysın közĭñnĭ -** Deyim. Besle kargayı oysun gözünü. (Nankörlük edenler için söylenen söz).
- **Ay bolır cılnı besler, kün bolır aynı besler. -** Atas. Ay olur yılı besler, gün olur ayı besler.

Rom. v. 1. A alimenta, a hrăni. 2. A da să mănânce. 3. A îngrăşa. 4. A spori. 5. A completa. 6. A creşte, a prăsi. 7. fig. A nutri, a cultiva o idee, un sentiment. 8. fig. A sprijini, a suţine.

BESLENĬLMEK f. Beslenilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **beslenmek.**

BESLENME, -ÜW is. Beslenme.

Rom. s. Acţiunea de **beslenmek.**

BESLENMEK f. Beslenmek. Var. **peslenmek**.

1. Kendini beslemek.

2. Beslemek işine konu olmak.

"Sañke Kudret kolıman ìşlengensĭñ, / Tertemĭz bĭr hawaman beslengensĭñ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. v. 1. A se hrăni, a se alimenta. 2. v. Forma pasivă de la **peslemek.** *A fi hrănit.*

BESLETMEK is. Besletmek.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **besletmek, -v;**

Rom. v. Forma factitivă de la **beslemek.**

BESLEYĬCĬ s. Besleyici, beslemeye yarayan.

Rom. adj. Hrănitor, nutritiv.

BESLĬ s. Besli, besili. Var. **peslĭ.**

Rom. adj. Bine hrănit; gras.

BESMELE is. → **Bismillah**.

BESMELESĬZ is. 1. Gâvur.

2. (Çocuklar için "piç" anlamında kullanılan sövgü.

3. zf. Besmelesiz, besmele çekmeden; mec. usulsüz, haram. Var. **pĭsmillâsız.**

- **Besmelesĭz kazanılgan malnı sünnetsĭz aşar. -** Deyiş. Besmelesiz kazanılan malı sünnetsiz yer.

Rom. 1. s. Ghiaur, creştin. 2. (Învectiv la adresa copiilor) Bastard. 3. adv. Fără a se rosti formula "Cu numele Lui Allah Milostivul şi Îndurătorul", de începere a oricărei rugăciuni.; fig. în mod ilicit, ilegal; murdar.

BESTE is. (Fars. beste). Beste.

Rom. s. Muz. Compoziţie.

BESTECĬ is. Besteci.

Rom. s. Compozitor.

BESTEKÂR, BESTEKYAR is. (Fars. beste+-kâr).Besteci, bestekâr.

Rom. s. Compozitor.

BESTELEME, -W is. Besteleme.

Rom. s. Acţiunea de **bestelemek.**

BESTELEMEK f. Bestelemek.

Rom. v. Muz. A compune.

BESTELENME, -ÜW is. Bestelenme.

Rom. *s. Faptul sau acţiunea de* **bestelenmek**.

BESTELENMEK f. Bestelenmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bestelemek**.

BESTELETMEK f. Besteletmek.

Rom. *v. Muz. A pune, a cere să compună.*

BESTELĬ s. Besteli.

Rom. *adj. Muz. 1. Cu compoziţie. 2. Compus.*

BESTESĬZ s. Bestesiz.

Rom. *adj. Fără compoziţie.*

BEŞ is. ve s. Beş.

1. is. Doğal sayılardan, dört ile altı arasındaki sayı; bu sayıyı gösteren rakam.

2. s. Bu sayı kadar olan.

"Beş kün bolgan dünyanı / Kırk etiyĭk, yar. / Oynayık ta küliyĭk, ay, / Zewk etiyĭk, yar." - (Boztorgay).

"Beş prankke men zarlarnı kĭrletmem. Şunı bala ĭşĭ yasama." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

- **Beş aşaa, beş yukarı** – Yaklaşık olarak.
- **Beş altı, beş on -** Takribi sayılar (beş veya altı kadar; beş ile on arası); "biraz" veya "bir miktar" anlamında.
- **Beş para almamak** – Hiç para almamak.
- **Beş para etmez** – İşe yaramaz.
- **Beş paralık** – Çok değersiz.
- **Beş paralık bolmak -** Alçalmak, rezil olmak.
- **Beş parasız** – a) Parasız. b)Yoksul.
- **Beş vakıt (namaz)** – İslâmın şartlarından biri olan ve günün belirli saatlerinde (sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı) kılınan namazlar. **"Sen beş vakıtnı taşlamay kılasıñdır ya, Bawbek akam." -** (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **İslâm dinĭnĭñ beş şartı** : **1. Kelimei şaadet ketĭrmek. 2. Namaz kılmak. 3. Zekât bermek. 4. Âcĭlĭkke ketmek. 5. Oraza tutmak.**
- **Cĭgerĭ beş para etmez** – Aşağılık kimse.
- **Üş aşaa beş yukarı** – Yaklaşık olarak
- **Üşke beşke karamamak -** Fiyattaki küçük farkları önemsememek.
- **Beşke al, üşke sat, adıñ bazĭrgân bolsın.** – Deyim. Beşe al, üçe sat, adın tüccara çıksın.
- **Beş parmak bĭr bolmaz.** – Atas. İnsanlar başka başka karakterdedir.
- **Kork abĭrlĭnĭñ beşĭnden, ögĭznĭ ayırır eşĭnden -** Atas. Kork Nisanın beşinden, öküzü ayırır eşinden.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **beş;** Nog. - **bes;**

Rom. *num. card. 1. (Substantivat) Numărul cinci. 2. (Adjectival) Cinci ...*

BEŞAWUL öz. is. 1. Eski Nogay kabile adı : **Beşawıl.**

2. Dobruca'nın güneyindeki Conacu köyünün Türkçe-Tatarca adı. Var. **Beşuwıl.**

Rom. *s. propr. 1. Numele unei seminţii nogaice. 2. Denumire turco-tătărească a satului Conacu din sudul Dobrogei.*

BEŞBĬRLĬK is. Tar. Beşi birlik, beşi bir yerde; Osmanlı İmparatorluğunda, beş altın para değerinde altın. Var. **beşĭbĭrlĭk.**

Rom. *s. İst. Veche monedă turcească de aur, de cinci galbeni.*

BEŞCILLIK (**beşcıllıq**) is. ve s. Beş yıllık ekonomik plan.

Rom. *adj.şi s. Cincinal; plan cincinal.*

BEŞER[1] is. (Ar. beşer). Beşer, insan, insanoğlu.

Rom. *s. Om; fiinţa umană.*

BEŞER[2] s. Beşer; beş sayısının üleştirme biçimi.

"Bĭz köp edĭk, az kaldık, beşerden dörtew. / Bayram bolsa, toy bolsa, 'ay medet, tew'" - (Boztorgay).

"Kolım bo muharebede mınawday bolganı içün, listaga invalid keşken edĭm. Şo sebepten hükümet bĭzlerge beşer hektar cer bergen edĭ." - (N. H. Fazıl - Cawşılık).

Türk Lehç. : Kırım. - **beşer;** Nog. - **beser**;

Rom. *adj. num. distr. Câte cinci.*

BEŞERİY s. (Ar. beşeri). Beşeri; insanlarla ilgili; sosyal.

Rom. *adj. Uman, omenesc; social.*

BEŞERİYET is. (Ar. beşeriyyet). Beşeriyet; insanlık.

Rom. *s. Omenire, umanitate.*

BEŞERLEMEK f. Beşer beşer gruplandırmak.

Rom. *v. A grupa cinci câte cinci.*

BEŞERLĬ s. Beşer beşer gruplar halinde.

Rom. *adj. De câte cinci.*

BEŞEW s. Beşi bir arada.

Türk Lehç. : Kırım. - **beşev;** Nog., Kazak. - **besev;**

Rom. *num. colectiv. Cinci laolaltă.*

BEŞEWLEŞMEK f. Beşi bir araya gelmek.

"Şimdĭ bonlar, beşewĭ beşewleşĭp, arkadaş bolıp padışanıñ kızın ayttırmaga keteler." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *v. A se întruni cinci laolaltă.*

BEŞGEN is. (Türk.). Mat. Beşgen; beş kenarlı yüzey.

Rom. *s. Mat. Pentagon.*

BEŞĬBĬRLĬK is. → **Beşbĭrlĭk**.

"Mencĭleyĭn üç dört beşĭbĭrlĭk mehr, on-on beş biñ frank ata akça ĭsterler mĭ eken diymen." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

BEŞĬK is. Beşik.

1. Bebekleri yatırmaya ve sallayıp uyutmaya yarayan küçük yatak.

"Gül bakşanıñ ĭşĭne, ay nenni, / Altın beşĭk yaraşır, ay nenni." - (Boztorgay).

2. At arabası sürücüsü ve yolcuları için özel yapılmış yaylı koltuk.

"Arabañ beşĭgĭnde, nenemnĭñ kuşagında sanke o zaman dünyaga kelgemen, sanke o zaman tuwgaman." - (Acemin Baubek - Ekĭ Hatıra / Renkler 1).

3. mec. Bir şeyin doğup geliştiği yer. **Medeniyetnĭñ beşĭgĭ.**

- **Beşĭgĭn sallamak** – mec. (Birini) Bebekliğinden beri tanımak; onun büyümesine yardım etmiş olmak.
- **Beşĭk cırı -** Beşik yırı, ninni.
- **Beşĭk salıncak** – Bayram yerinde kurulan bir tür salıncak.
- **Beşĭkten mezargaşık** – Bütün ömrü boyunca.
- **Caş bala beşĭkte, caman kĭşĭ eşĭkte. -** Atas. Bebek beşikte, kötü kişi eşikte (dursun).

Rom. s. 1. Leagăn (de copil mic). 2. Capră de căruţă, pe arcuri. 3.fig. Leagăn; loc de origină.

BEŞĬKŞĬ is. Beşikçi.

Rom. s. Meseriaş care confecţionează leagăne.

BEŞĬNCĬ s. Beşinci; sıralamada dördüncü ile altıncı arasında gelen sayı.

Türk Lehç. : Kırım. - **beşinci;** Nog., Kazak. - **besinşi;**

Rom. num. ord. Al cincilea.

BEŞĬZ s. Beşiz.

Rom. adj. Care a fost născut odată cu încă alte patru fiinţe, de către aceeaşi mamă sau femelă.

BEŞKAZAK is. Tıp. Su çiçeği. Eşanl. **suw şeşegĭ.**

Türk Lehç. : Nog. - **besqazaq;**

Rom. s. Med. Vărsat de vânt; varicelă.

BEŞLEME, **-W** is. Beşlemek işi. Var. **beşlew**.

BEŞLEW f. ve is.→ **Beşleme, Beşlemek.**

"Dört dedĭm dörtlew, / Beş dedĭm beşlew. / Altı dedĭm alma, / Yedĭ dedĭm elma..." - (Boztorgay).

Rom. s. Acţiunea de **beşlemek**.

BEŞLEMEK f. Beşlemek.

1. Bir işi beş defa yapmak.

2. Bir şeyin sayısını beşe çıkarmak.

"Beş baynıñ beş ulı, / Beşlep ketken eşkĭm." - (Boztorgay).

Rom. 1. A face o acţiune de cinci ori. 2. A încinci.

BEŞLĬ s. Beşli.

1. Beş parçadan oluşan.

2. Müz. Kentet; beş ses veya beş müzik aletinden meydana gelen grup; böyle bir grup için yazılan müzik eseri.

Rom. adj. 1. Alcătuit din cinci piese sau părţi.. 2. s. Muz. Cvintet, formaţie muzicală din cinci voci sau din cinci instrumente; compoziţie muzicală scrisă pentru o formaţie de cinci.

BEŞLĬK is. Beşlik.

"Kuran ĭşĭnde bĭr beşlĭk kâât para bardır. Al şonı, eglenmeden tükânga bar da kel." - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım. - **beşlik;** Nog. - **beslik;**

Rom. s. Monedă sau bancnotă în valoare de cinci unităţi monetare.

BEŞLĬLER öz. is. Tar. Beşliler; Şahin Giray hanın (1777-1783) kurmaya çalıştığı modern askeri güçte hassa birliklerine verilen ad. (Müstecib Ülküsal - Kırım Tatar Türkleri).

Rom. . propr. İst. Grup de cinci soldaţi în unităţile de gardă moderne instituite de către hanul Şahinghirai.

BEŞPARMAK (**beşparmaq**) is. Suda pişmiş küçük doğranmış etler, kıyılmış soğan ve et suyunda kaynatılıp süzülen uzun kesilmiş erişteler bir arada karıştırlarak hazırlanan bir yemek.

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **besparmak;** Karaçay Malkar. - **beşbarmaq;**

Rom. s. Culin. O mâncare din bucăţele de carne fiartă, ceapă tocată şi tăiţei.

BEŞTAŞ is. En az iki çocuk arasında beş çakıl ile oynanan bir oyun.

Türk Lehç. : Kırım. - **beştaş;** Nog. - **besbalatas;**

Rom. s. Cinci pietricele (joc de copii).

BEŞTEPE öz. is. Dobruca'nın kuzeyinde bayırlık yer ve bir köy adı.

Rom. s. propr. Nume de regiune de dealuri şi de un sat din nordul Dobrogei.

BEŞTĬ is. Pişti ; iskambil oyunu çeşidi.

"Topragın satkan karaman / Beşti oynar paraman, / Ölseñ ölüñ yuvarlar / Rakı, piva, şarapman." - (Eşmırza - Saldatlık Akkında / Emel D.).

Rom. s. Numele unui joc de cărţi; popa prostul.

BEŞUWIL öz. is. → **Beşawul**.

BEŞWAKIT is. Din. Beş vakit kılınan namazlar.

"Sen beşwakıtnı taşlamay kılasıñdır, ya, Bawbek akam ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. Relig. "Cele cinci momente", prescurtare a expresiei "cele cinci rugăciuni din cele cinci momente ale zilei"(din ritualul musulman).

BEŞYILLIK (**beşyıllıq**) is. → **Beşcıllık**.

BET[1] is. Bet, yüz.

1. Yanak. Eşanl. **cak, yanak. Betĭn öpmek.**

"Ekĭ betĭñ nar alma, cuwsañ ketmiy. / Sen kıblada, men sırtta, selâmlar cetmiy." - (Boztorgay).

2. Yüz, surat.

"Saw bol arüw millet, bugün yuklasañ da, / Köz yaşımman betĭñ sıypap men yantarman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Botka aşamak, semĭz betlerĭn emmeten kızartmak içün köy köy dolaşacakların tasawur etmege başlarlar." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

3. Yüz, yan, cephe. **Ald bet** – Ön cephe. **Art bet** – Arka cephe.

4. Sayfa, üzeri yazılı bir kâğıt yaprağın iki yüzünden herbiri.

"Kayda körsem bĭr fakır bay etemen, / Cĭgĭtlerge türbeler tĭktĭremen, / Kitaplarda adlarım betler tuta." - (Bekir S. Çobanzade - Hasret / Emel D.).

5. Kısım, bölüm. **Ayak betĭ** – Ayak tarafı, ayak kısmı. **Baş betĭ** – Baş tarafı.

"Ayak betten suw ĭşer, baştan kozlar,/ Manalı şıñ aytayım, tabıñız kızlar." - (Boztorgay).

6. Yüzey, satıh.

"Öküne deñĭz, köpüre, / Ökürüklü cekĭre. / Yernĭñ kara betĭne / Turmay şap şap tüküre." - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

7. Yöre, yer, taraf. Eşanl. **yak.**

"Neden bĭlmem mabbetĭm kün künden arta, / Tışka şıksam ayagım sĭz betke tarta." - (Boztorgay).

"Cıyılıñız, ey caşlar, turmañız karap! / Edĭl boyın, Or betĭn karanlık capkan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Kırım'nıñ çöl betĭnde, / Azaw'nıñ bĭr çetĭnde, / Şırın atlı bĭr köyde, / Belkĭ bĭr cartĭ üyde / Babam tuwgan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

8. mec. Utanma duygusu.

"Hem aldından geşemen dep kız balanıñ yüzĭn aşmaga kelĭr mĭ ? Sora, betĭ aşılıp barmayman da diyebĭlĭr o." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bet beñı̆z** – Yüz, çehre. **"Kolı katkan, ayakları kızargan, / Zawallınıñ betı beñzı̆ morargan."** - (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Bet cuwmaz** – Pasaklı, kirli ("yüzünü yıkamaz").
- **Betı̆ közı̆ aşılmak** - a) Utanmaz bir duruma gelmek. b) İnsan çevresini tanımaya başlamak.
- **Paraañ turasın betı̆ne bas** - Deyim. Paranın tuğrasını yüzüne bas. (Paragözdür; parayı çok sever).
- **Şıgarsa özı̆n közı̆, tükürse özı̆n betı̆.** – Deyim. Çıkarayım derse kendi gözü, tükürürse kendi yüzü.
- **Arpe günı̆ yalan aytkannıñ bayramda betı̆ kızarır.** - Atas. Arefe günü yalan söyleyenin bayramda yüzü kızarır.
- **Arsıznıñ betı̆ne tükürseñ, "cawun cawa" der.** – Atas. Arsızın yüzüne tükürürsen, "yağmur yağıyor" der.
- **Beruw bet cuwar.** – Atas. Vermek yüz yıkar (ağartır).
- **Caşlıkta caşlık etmegennı̆ñ, kartayganda betı̆ ekşı̆r.** – Atas. Genç yaşında gençliğini yaşamayanın ihtiyarlıkta yüzü ekşir.
- **Et etke, sorpa betke.** – Atas. Et ete (adaleye), sorpa (et suyu) yüze (biçim verir).
- **Et pı̆şmese bet pı̆şer.** - Atas. (Misafire) Et pişmezse, yüz pişer.
- **Mı̆safı̆r kelse et pı̆şer, / Et pı̆şmese, bet pı̆şer.** – Atas. Misafir gelince et pişer, et pişmezse yüz pişer.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bet;**

Rom. s. 1. Obraz. 2. Faţă, chip. 3. Faţă, faţadă; latură. 4. Pagină. 5. Parte, sector. 6. Suprafaţă. 7. Loc, parte, meleag. 8. fig. Pudoare.

BET[2] s. (Fars. bed). Bed, kötü, çirkin, sevimsiz.

- **"Gurbet, adı bet."** - Deyim. Gurbet, adı bile bet.

Rom. adj. Neplăcut, urât.

BETA is. Yunan alfabesinin "b" sesinin karşılığı olan, ikinci harfinin adı.

- **Beta ışınları** - Fiz. Radyoaktiv maddelerin yaydığı ışınlardan biri.
- **Beta yıldızı** - Astron. Bir takımyıldızın ikinci derece parlaklıkta yıldızı.

Rom. s. Numele celei de a doua litere a alfabetului grecesc, corespunzătoare sunetului "b".

BET-BEREKET is. Bereket; bereket hali, bereket görünümü.

- **Bet-bereket kalmamak** - Zenginliği kalmamak.

Rom. s. Belşug, aspect de abundenţă.

BETBEREKETSİZ s. Çok kıt.

Rom. adj. Foarte sărac, extrem de neroditor.

BETBEREKETSİZLİK is. Büyük yokluk, yoksulluk.

"Aytıñız dostlar, men katiyı̆m ? Katı̆p üyleniyı̆m ? Bügünkı̆ betbereketsı̆zlı̆kten katı̆p kurtulayım ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. s. Sărăcie mare, sărăcie lucie.

BETEGE is. Bot. Ayrık otu (Lat. Agropyrum repens), palak otu (Lat. Stipa) gibi kır buğdaygillerine verilen bir ad

"Suw cagası süyrı̆ oba, / Betegesı̆ tartıktır. / Kozı kumran taşkan koy, / Maga kızdan artıktır." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Nog. - **betege;**

Rom. s. Bot. Nume comun pentru diferite specii (pir, nǎgară) de graminee de stepă.

BETEGELİK is. Ayrık otu ve türlü buğdaygiller bitmiş yer.

"Bı̆r bostanlık yerı̆m bar, betegelı̆k. / Güwenı̆rseñ özı̆ñe sabanıñ tı̆k." - (Boztorgay).

Rom. s. Teren năpădit de pir şi diverse ierburi graminee, teren necultivat.

BETER s. (Fars. bedter - "daha kötü). 1. Daha kötü; - den kötü (durumda).

"Kız bala degen bahtsız kul, öksı̆zden beter, / Baba curtın terk etı̆p, cılay keter." - (Boztogay).

2. e. (**-day beter**) ... Gibi.

"Börı̆day beter, kartayganın tuyurmaz, tı̆şı̆n akşaytır." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

- **Beter etmek** - Daha kötü duruma getirmek.
- **Beter bol** - Kargış sözü **:** Daha kötü ol !
- **Beterı̆ñ beterı̆ bar** - Deyim. İnsan daha kötü durumların olabileceğini de düşünmeli.
- **Şonday beter** – Deyim. "Beter" sözünün kötülük anlamından sıyrılmış "anlatıldığı gibi" veya "dediğim gibi" anlamında bir tabir; . **"Şonday beter, özı̆ keldı̆ kapıdan. / Alayımız kaltıraymız korkıdan."** - (Mehmet Niyazi – Sagış).; **"Şonday beter, Emine de ana babasına bek uşay : bek çalışkan, bek etmeklı̆."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, hikâye).
- **Tatangan kuturgandan beterdı̆r.** – Atas. Dadanan kudurmuştan beterdir.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **beter;**

Rom. adj. 1. Mai rău. 2. locuţ. postpoz. Ca ..., asemenea unui ...; **şonday beter** - *locuţiune în funcţie de propoziţie incisă cu sensul de „după cum spuneam", „după cum se spune".*

BETİK is. esk. Betik, yazılı olan şey, yazı.

Moğ. - **biçig** - yazı , **biçih** - yazmak;

Rom. arh. Scriere, scris, scriptură.

BETİM is. Ed. Betim, tasvir.

Rom. s. Lit. Descriere.

BETİMLEME, -W is. Betimleme, tasvir etme.

Rom. s. Descriere.

BETİMLEMEK f. Betimlemek, tasvir etmek.

Rom. s. A descrie.

BETİMLENMEK f. Betimlenmek, tasvir edilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **betı̆mlemek.**

BETON is. ve s. (Fr.>Rom.,Türk). 1. Beton

"Bı̆rköp kı̆şı̆lernı̆ñ balaban kayalarnı, kütük, tahta, beton ve başka şiylernı̆ taşıp suwnıñ yatagına bı̆r baraj yasamaga ograşkanların körgen." - (Boztorgay).

2. Betondan yapılmış.

"Alşaşık beton duwar, / Boyı boyıma uyar. / Ekı̆ göñı̆l bı̆r bolsa, / Ayırmaga kı̆m kıyar?" - (Boztorgay).

Rom. 1. s. Beton. 2. adj. Din beton.

BETONARMAT s. (Fr.>Rom.Türk). Beton arme; demirli betondan yapılmış.

Rom. adj. Din beton armat.

BETONCI is. Betoncu.

<u>Rom.</u> *s. Betonist.*

BETONİYERA is. (Fr.>Rom.Türk). Betoniyer.
<u>Rom.</u> *s. Betonieră.*

BETONLAMAK (**betonlamaq**) f. Beton dökmek.
<u>Rom.</u> *v. A betona.*

BETSĬZ s. mec. Yüzsüz, utanmaz.
<u>Rom.</u> *adj. fig. Neobrăzat, neruşinat.*

BETSĬZLĬK is. mec. Yüzsüzlük.
<u>Rom.</u> *s. fig. Neobrăzare, neruşinare.*

BEY is. Bey. Var. **beg, bek.**

1. Tar. esk. Eskiden bir boyun veya küçük bir devletin başkanı.

"Bĭr kart, evet, Padĭşahım ! Çünkü bo kart adi bĭr / Kĭşĭ tuwul, bo aksakal Ruman Yurdı <u>Beyĭdĭr</u>." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - III: Mektup).

2. Zengin kimse, ağa, bay.

"Elde bolgan, beyde bolmaz." - Atas. Alemde olan beyde olmaz.

3. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü.

<u>Rom.</u> *s. 1. İst. Şef, staroste; guvernator al unei provincii sau al unui stătuleţ. 2. Bogătan. 3. Termen de respect pentru un bărbat; domn.*

BEYAN is. (Ar. beyan). Beyan, bildirme, söyleme.

- **Beyan etmek -** Bildirmek, söylemek.

<u>Rom.</u> *s. Declaraţie.*

BEYANAT çoğ. is. (Ar. beyanat). Beyanat, demeç.
<u>Rom.</u> *s. pl. (declaraţii). Declaraţie.*

BEYANNAME is. (Ar. beyan+Fars. name). Beyanname, bildiri.
<u>Rom.</u> *s. Declaraţie (scrisă), text de declaraţie.*

BEYAZ is. ve s. (Ar. beyaz). Beyaz. Var. **biyaz.** Karşıtı **kara, siyah.**

1. Ak; pamuğun, şekerin rengi.

2. s. Bu renkte olan.

"Başına bĭr şember, onıñ üstüne de mor renklĭ grep, grepĭñ üstüne <u>beyaz</u>, uzun maramasın capkan." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. is. Beyaz ırktan olan kimse.

<u>Rom.</u> *s. şi adj. 1. s. Culoare albă. 2. adj. Alb. 3. s. Om care aparţine rasei albe.*

BEYAZ CAM is. Televizyon ekranı.
<u>Rom.</u> *s. Ecran de televizor.*

BEYAZIMSI s. Beyazımsı.
<u>Rom.</u> *adj. Alburiu.*

BEYAZ KÖMĬR is. mec. Akarsulardan elde edilen elektrik enerjisi.
<u>Rom.</u> *fig. Cărbune alb, energie hidroelectrică.*

BEYAZLANMA, **-UW** is. Beyazlanma.
<u>Rom.</u> *s. Albire.*

BEYAZLANMAK (**beyazlanmaq**) f. Beyazlanmak.
<u>Rom.</u> *v. A se albi.*

BEYAZLAŞMAK (**beyazlaşmaq**) f. Beyazlaşmak.
<u>Rom.</u> *v. A se albi.*

BEYAZLATILMAK (**beyazlatılmaq**) f. Beyazlatılmak.
<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **beyazlatmak.** *A fi înălbit.*

BEYAZLATMA, **-UW** is. Beyazlatma.
<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **beyazlatmak.** *Albire, înălbire.*

BEYAZLATMAK (**beyazlatmaq**) f. Beyazlatmak.
<u>Rom.</u> *v. A albi; a înălbi.*

BEYAZLI s. Beyazlı , beyaz kısmı olan.

"<u>Beyazlı</u> pasma anterĭñ vay örnegĭ. / Sen bol üynĭñ şeşegĭ, men teregĭ." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *adj. Cu alb; în alb.*

BEYAZLIK (**beyazlıq**) is. Beyazlık.
<u>Rom.</u> *s. Alb, culoare albă, albeaţă.*

BEYAZ-PERDE is. 1. Sinema ekranı.

2. Sinema.

<u>Rom.</u> *s. 1. Ecran de cinematograf. 2. Cinema.*

BEY-BUCAK (**Bey-bucaq**) öz. is. Dobruca'nın kuzeyinde köy.
<u>Rom.</u> *s. propr. Sat în nordul Dobrogei.*

BEY-DAWUT öz. is. Babadağ kasabasının güneyinde köy.
<u>Rom.</u> *s. propr. Sat la sud de Babadag.*

BEYHUDE zf. ve s. (Fars. bihude). Beyhude.

1. Boşuna.

2. s. Anlamsız, yararsız.

- **Beyhude yerge** - Boş yere. **"Sakın kolay aldanma, / Başka sözlerge kanma. / Dostıñdan köp duşmanıñ, / <u>Beyhude</u> yerge canma."** - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *1. adv. În zadar. 2. Fără sens, fără rost.*

BEYİT is. (Ar. beyt). Ed. Beyit. Var. **beyt, meyt.**

1. İki dizeli şiir bölümü; bu iki dizenin adı yerine geçen birinci dizesi.

"Bĭlĭp, körĭp milletĭmĭñ köz yaşını sĭlmege. / <u>Beyĭtĭmen</u> karşılayık bĭz yaşlar da sĭzlerge." - (Hamdi Giraybay - Ant Etkenmen Aytaman).

2. Nogay ve Tatar halk edebiyatına mahsus sekiz, on veya on iki dizeli bir şiir türü.

3. Manzum metin, şiir .

"Akası onı karay kete atına mĭnĭp. Mına bonlar, neler, hepsĭ bardır onıñ <u>beytĭnde</u> ama, men bĭlmiymen." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

<u>Rom.</u> *s. Lit. 1. Distih. 2. Gen de poezie în literatura tătaro-nogaică, de opt, zece sau douăsprezece versuri. 3. Text în versuri; poezie.*

BEYLĬK is. Beylik.

1. Bey olma durumu.

2. Bir beyin yönetimindeki ülke.

"Bo <u>beylĭkler</u> bĭrlĭk bolmaganı üşün, tez zapt etĭldĭler." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr ? / Boztorgay)

3. öz. is. Dobruca'nın güney batısındaki Viile köyünün Türkçe-Tatarca adı.

<u>Rom.</u> *s. 1. Rangul de bei. 2. Beilic, principat. 3. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Viile din sud-vestul Dobrogei.*

BEYNAMAZ is. (Fars. binamaz) Namaz kılmayan kişi; namazsız.

- **Beynamazdan namaz vaktı soralmaz.** – Atas. Beynamazdan namaz vakti sorulmaz.

Rom. s. Persoană care nu-şi face rugăciunile de namaz.

BEYNELMİLEL s. (Ar. beyne'l milel) Milletler arası, uluslar arası, beynelmilel.

Rom. adj. Internaţional.

BEYT is. → **Beyĭt**.

BEYTULLAH öz. is. (Ar. beyt+Allah = Allah'ın evi) → **Kâbe.**

BEYZADE is. (Türk. bey+Fars. zade). Beyzade.

1. Tar. Bey çocuğu.
2. Soylu kimse.
3. mec. Nazlı kimse.

Rom. s. 1. Ist. Copil de domn. 2. Nobil. 3. fig. Mofturos, năzuros.

BEZ[1] is. (Ar. bezz). Bez. Var. **böz.**

1. Pamuk veya keten dokuma.
2. Herhangi bir cinsten dokuma.

"Köy caşların konışkanlarına göre, eskĭ altıpat, akay kuşagı, ... kızıllı biyazlı yipekten tokılgan paraşuta bezĭ, totlanmagan şatal, ... ve taa neler neler tabılmagan." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Herhangi bir iş için kullanılan dokuma parçası. Eşanl. **eskĭ. Toz bezĭ. Temĭzlĭk bezĭ. Bala bezĭ.**

"Suwday senĭ şaypamam, bezdiy burmam. / Güldiy sıypap tutarmam, katĭrĭñ kırmam." - (Boztorgay).

4. s. Bezden yapılmış.

- **Er tarakta bezĭ bolmak -** Deyim. Birçok işi veya ilişkisi bulunmak.
- **El awızına ellĭ arşın bez cetmez.** – Atas. El ağzına elli arşın bez yetmez. (El alemin konuşmasına mani olamazsın).
- **Kenarın kör de bezĭn al, anasın kör de kızın al.** - Atas. Kenarını gör de bezi al, anasını gör de kızını al.

Rom. s. 1. Pânză. 2. Ţesătură. 3. Bucată de pânză cu diferite întrebuinţări; cârpă. 4. adj. De pânză.

BEZ[2] is. (Ar. beyz). Anat. Bez.

1. Salgı oluşturan organ; gudde.
2. Gangliyon; sinirlerde ve lenf damarlarındaki şişliklere, deri altında yağ birkmeleri gibi oluşumlara halk dilinde verilen bir ad.

- **Tükürĭk bezleri** – Tükürük bezleri. (*Rom. glande salivare).*

Rom. s. Anat. 1. Glandă. 2. Ganglion.

BEZDĬRĬCĬ s. Bezdirici, bıktırıcı, usandırıcı.

Rom. adj. Plictisitor, plicticos.

BEZDĬRĬLMEK f. Bezdirilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **bezdĭrmek.**

BEZDĬRME, -ÜW is. Bezdirme.

Rom. s. Faptul sau acţiunea de **bezdĭrmek.** *Plictisire.*

BEZDĬRMEK f. Bezdirmek, bıktırmak.

"Bakşalarda gezdĭrdĭñ, / Kĭm ekenĭñ sezdĭrdĭñ. / Kabaat mende tuwıl, / Sen özĭñden bezdĭrdĭñ." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bezdirmek, -üv;**

Rom. v. A plictisi.

BEZEK is. Bezek, süs.

Rom. s. Podoabă; ornament.

BEZEKLEME, -W is. Bezekleme.

Rom. s. Acţiunea de **bezeklemek.** *Împodobire, ornare.*

BEZEKLEMEK f. Bezeklemek, süslemek.

Rom. v. A împodobi, a orna.

BEZEKLENMEK f. Bezeklenmek, süslenmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **bezeklemek.**

BEZEKLĬ s. Bezeklĭ, süslü.

Rom. adj. Împodobit, ornat.

BEZEKŞĬ is. Bezekçi; nakkaş.

Rom. s. Decorator.

BEZELYA is. (Yun.>İtal.>Türk). Bot. Bezelya. Eşanl. **mazĭre.**

1. Bezelya bitkisi. (Lat. Pisum sativum).

"Bagnıñ katında bĭr kart apakaynıñ üyĭ ve zarzawat bahçası bar edĭ. Bahçasında sogan, awuş, bakla, bezelya ve kapısta tolı edĭ." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

"Kündĭz men akşam bĭrleşecek vakıtlarda, cürmekten vazgeşĭle, colşılar bĭr bezelya tarlasına kĭrĭp kabile kabile yerleşeler." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

2. Bu bitkinin meyvesi, tanesi.

Rom. s. 1. Bot. Mazăre, planta. 2. Seminţele acestei plante.

BEZEME, -W is. Bezeme, süsleme.

Rom. s. Împodobire, ornare.

BEZEMECĬ is. Bezemeci; bezekçi.

Rom. s. Decorator.

BEZEMEK f. Bezemek, süslemek.

Rom. v. A împodobi, a orna.

BEZEMELĬ s. Bezemelĭ, süslemeli.

Rom. adj. Împodobit, ornat, decorat.

BEZENĬLMEK f. Bezenilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **bezenmek.**

BEZENME, -ÜW is. Bezenme.

Rom. s. Ornare, împodobire.

BEZENMEK f. Bezenmek.

1. Bezemek işine konu olmak.
2. Kendini bezemek, süslenmek.

"Bahça ve ormanlar küz başında bek güzel bĭr körĭnĭşke kĭreler. Yeşĭl yapraklar yerĭne, sarı kızgılt yapraklar man bezeneler. Bo endĭ tereklernĭñ songı bezenuwĭ bola." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Taz bezengeşĭ toy darkar . -** Atas. Kel bezeninceye kadar düğün dağılır.

- **Taznıñ bezengenĭ pĭtmez. -** Atas. Kelin bezenmesi bitmez.
- **Taznıñ kazanganı bezengenĭne cetmez.** - Atas. Kelin kazandığı bezenmesine yetmez.

Rom. v. 1. Forma pasivă de la **bezemek***. 2. refl. A se împodobi, a se dichisi.*

BEZERMEK f. 1. Vızıldamak.

2. mec. Hızlanmak, hızlı gitmek.

"Aytuwlı ayman bazım yok, / Bezergen okman. / Şáş telĭmen pazarlık / Etken yokman." - (Ekrem Mehmet Ali – Bülbül Sesi).

Türk Lehç. : Kazan. – **bezeldeu;**

Rom. v. 1. A vâjâi, a zbârnâi. 2. fig. A goni, a zbura, a înainta în viteză.

BEZETMEK f. Bezetmek; süsletmek.

Rom. v. fact. A pune să împodobească.

BEZGEK is. Tıp. Sıtma.

Türk Lehç. : Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bezgek;**

Rom. s. Med. Malarie.

BEZGEKLĬ s. Sıtmalı.

- **Bezgeklĭdiy kaltırap** - Sıtmalı gibi titreyerek.

Türk Lehç. : Nog. - **bezgekli;**

Rom. adj. Bolnav de malarie.

BEZGELEK is. Zool. Mezgeldek; küçük toykuşu; toy kuşunun (**duwadak'ın**) daha küçük bir cinsi. (Lat. Otis tetrax).

"Belçĭgecĭn bek buwar, bezgelek havasına da oynar. – Süpürge." - Bulmaca : Kemerini çok sıkar, oradan oraya zıplar (harfiyen : küçük toykuşu havasına da oynar). – Süpürge. (Seyfettin H.Fazıl, Mecit Ablâziz – Tapmaşalar).

Türk Lehç. : Nog. - **bezgelek;** Kazak. - **bezgeldek;**

Rom. s. Ornit. Spurcaci.

BEZGĬN s. Bezgin, yaşama ve iş görme isteğini yitirmiş.

Rom. adj. Plictisit; blazat.

BEZGĬNLEŞMEK f. Bezginleşmek.

Rom. v. A fi cuprins de plictiseală.

BEZGĬNLĬK is. Bezginik.

Rom. s. Plictiseală; blazare.

BEZĬRGÂN, BEZĬRGYAN is. → **Bazırgân**.

BEZĬRGÂNLIK, BEZĬRGYANLIK is. → **Bazırgânlık**.

BEZLENMEK f. Tıp. Bez oluşmak; gangliyon oluşmak.

Rom. v. Med. A se forma ganglioni.

BEZME, -ÜW is. Bezme, bıkma, usanma.

Rom. s. Plictisire; săturare de ceva.

BEZMEK f. Bezmek, bıkmak, usanmak.

"Aydamak dep aytıldım, aydamagım, / Aydĭkşen gezdĭm. / Otırgan yerde şo halknıñ / Lafından bezdĭm." - (Boztorgay).

"Hepĭmĭz küler, oynar, oynay oynay yorulır, terler, bezerdĭk." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

- **Canından bezmek -** Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bezmek, -üv;**

Rom. v. A se plictisi, a simţi un gol sufletesc; a se sătura (de ceva, de cineva).

BICI is. Ördek veya kaz yavrusu.

Rom. s. Boboc (de raţă sau de gâscă).

BICIR s. Kırışık, buruşuk, pütürlü. Var. **bucır.**

Türk Lehç. : Nog. **bujır**; Kazak. **bucır -** pütürlü; Kırgız. **bucugur -** dalgalı, kıvırcık.

Rom. adj. Zbârcit, ridat, încreţit.

BICIR BAKA (**bıcır baqa**) is. Zool. Sırtı, içleri pis kokulu bir sıvı dolu, kabarcıklarla kaplı kurbağa cinsi. (Lat. Bufo).

Rom. s. Zool. Broască râioasă.

BICIRLANMAK (**bıcırlanmaq**) f. (cilt) Buruşmak, kırışmak.

"Bucırlangan mışıgıñız, itĭñĭz kotır. / Bĭr avuç kül közĭñe, artıña tur." - (A. Karakaya – Çınlar / Emel D.).

Rom. v. A se rida, a se zbârci; a se încreţi.

BIÇAK (**bıçaq**) is. Bıçak; sap ve çelik dilden meydana gelen kesici araç. Var. **pışak.**

"Gülzade, bĭr kolında bıçak, bĭr kolında bĭr baş sogan, ĭşerĭ kĭrer." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **bıçaq;** Mac. - **bicska;**

Rom. s. Cuţit.

BIÇAKÇI (**bıçaqçı**) is. Bıçakçı. Var. **pışakşĭ**.

1. Bıçak ve daha başka kesici aletler yapan veya satan kimse.

2. Kavgada bıçak çekmekten kaçınmayan kimse.

Rom. s. 1. Cuţitar, persoană care face sau vinde cuţite şi instrumente tăioase. 2. Bătăuş care nu se fereşte de a folosi cuţitul.

BIÇAKÇILIK (**bıçaqçılıq**) is. Bıçakçılık, bıçak yapma ve satma işi. Var. **pışakşılık.**

Rom. s. Cuţitărie, îndeletnicirea de cuţitar.

BIÇAKLAMA, -W (**bıçaqlama, -w**) is. Bıçaklama. Var. **pışaklama**.

Rom. s. Rănire cu cuţitul.

BIÇAKLAMAK (**bıçaqlamaq**) f. Bıçaklamak, bıçakla yaralamak. Var. **pışaklamak.**

Rom. v. A răni (pe cineva) cu cuţitul.

BIÇAKLANMAK (**bıçaqlanmaq**) f. Bıçaklanmak. Var. **pışaklanmak**.

Rom. v. Forma pasivă de la **bıçaklamak.**. *A fi rănit cu cuţitul.*

BIÇAKLATMAK (**bıçaqlatmaq**) f. Bıçaklatmak. Var. **pışaklatmak**.

Rom. v. Forma factitivă de la **pışaklamak**. *A pune să rănească cu cuţitul.*

BIÇAKLI (**bıçaqlı**) s. Bıçaklı, bıçağı olan. Var. **pışaklı.**

Rom. adj. Cu cuţit.

BIÇAKLIK (**bıçaqlıq**) is. Bıçaklık, bıçak koyacak yer. Var. **pışaklık.**

Rom. s. Cutie sau suport de păstrat cuţite.

BIÇKI (**bıçqı**) is. Bıçkı. Var. **pışkı.**

1. Bıçkı; büyük testere.

2. Testere.

Türk Lehç. : Kırım. - **bıçqı, pıçqı;** Karaçay Malkar. - **bıçhı;**

Rom. s. 1. Joagăr. 2. Ferăstrău.

BIÇKICI (**bıçqıcı**) is. Bıçkıcı. Var. **pıçkıcı**.

Rom. s. Tăietor de lemne.

BIÇMAK (**bıçmaq**) f. Biçmek; bıçkı veya testere ile kesmek. Var. **pışmak.**

Türk Lehç. : Kırım. - **bıçmaq, pıçmak;**

Rom. v. A tăia cu joagărul sau cu ferăstrăul.

BIDIK (**bıdıq**) is. Gıdıklanma. Var. **bodık, gıdık.**

Rom. s. Gâdilătură.

BIDIK BIDIK (**bıdıq bıdıq**) ünl. Gıdı gıdı; çocukları gıdıklarken söylenen söz. Var. **botık botık.**

Rom. interj. Cuvânt care se rosteşte când se gâdilă copiii.

BIDIKLAMA, -W (**bıdıqlama, -w**) is. Gıdıklama.

Rom. s. Gâdilare.

BIDIKLAMAK (**bıdıqlamaq**) f. Gıdıklamak. Var. **Botıklamak, gıdıklamak.**

Rom. v. A gâdila.

BIDIKLANMAK (**bıdıqlanmaq**) f. Gıdıklanmak.

Rom. v. A se gâdila.

BIDIR BIDIR zf. → **Badır badır.**

BIDIRDAMAK (**bıdırdamaq**) f. → **Badırdamak**.

BIGILMAK (**bığılmaq**) f. Bıkılmak, usanılmak.

Rom. v. A se plictisi.

BIGUW is. ve f. → **Bıkma, Bıkmak.**

BIKKIN (**bıqqın**) s. Bıkkın, bıkmış, bezmiş, usanmış. Eşanl. **bezgĭn.**

Rom. adj. Plictisit, blazat.

BIKKINLIK (**bıqqınlıq**) is. Bıkkınlık, bezginlik. Eşanl. **bezgĭnlĭk.**

> **"Bĭzler onıñ ruhın dogrı coldan şetke sapuwımızda kılawuzlık etecek bĭr carık, zamanın ve muhitĭñ tesĭrĭmen bıkkınlık tuygan vaktımızda gayret berecek bĭr ses tutamız." -** (Necip H. Fazıl - Şair Mehmet Niyazi).

Rom. is. Plictiseală, blazare.

BIKMA, **BIGUW** (**bıqma**, **bığuw**) is. Bıkma.

Rom. s. Faptul de **bıkmak**. *Plictisire.*

BIKMAK (**bıqmaq**) f. (-den) Bıkmak. Eşanl. **bezmek.**

1. Tekrarlanmasi, sürüp gitmesi yüzünden bir şeyden yorgunluk veya doygunluk duyarak onu istemez duruma gelmek; usanmak.

2. mec. Dayanamaz duruma gelmek.

> **"Şu bayırdan enmelĭ, Şayırda eglenmelĭ. / Bekârlıktan bek bıktım, / Kasımda üylenmelĭ." -** (Boztorgay).

> **"Tüşüne kala insan. / Neçün curttan bıkkanlar, / Neçün, neçün çıkkanlar?"** -(Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Bala oyundan, tentek cıyından bıkmaz**. - Atas. Çocuk oyundan, delişmen eğlenceden bıkmaz.

Rom. v. 1. A se plictisi. 2. fig. A se sătura, a nu mai putea suporta ceva.

BIKTIRICI (**bıqtırıcı**) s. Bıktırıcı.

Rom. adj. Plictisitor.

BIKTIRMA, **-UW** (**bıqtırma**, **-uw**) is. Bıktırma.

Rom. s. Acţiunea de **bıktırmak**.

BIKTIRMAK (**bıqtırmaq**) f. Bıktırmak, usandırmak.

> **"Ekewĭ de bek leke, hem de bek sert. / Sul bĭlmiyler; yalnız kara kuwwet. / Bıktıralar alemnĭ salınıp cürüp." -** (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş).

Rom. v. A plictisi.

BILAMA, -W is. Bulama.

Rom. s. Acţiunea de **bılamak**.

BILAMAK (**bılamaq**) f. Bulamak. Var. **bulamak.**

1. Bir şeyi bir maddeye batırmak, üstünü bu madde ile kaplamak.

2. mec. Bir şeyi bir maddeye değdirerek kirletmek.

Rom. v. 1. A introduce ceva într-o substanţă; a acoperi cu ..., a întinge. 2. fig. A murdări.

BILAMIK (**bılamıq**) is. Bulamaç. Var. **bulamık, bulamaş.**

1. Akışkan koyu hamur,haşlanmış irmik gibi yiyecekler.

2. Köpeklerin veya başka hayvanların önüne dökülen yemek artıkları.

- **İt aşı kara bılamık. –** Deyiş. Köpek yemeği kara bulamaçtır.
- **İtmen kuda bolgan bılamıkman sıylanır. –** Atas. Köpek ile dünür olan bulamaçla ağırlanır.

Rom. s. 1. Terci, fiertura de griş. 2. Lături, amestec de resturi de mâncare.

BILANDIRILMAK (**bılandırılmaq**) f. Bulandırılmak.

Rom. v. pasiv de la **bılandırmak**.

BILANDIRMAK (**bılandırmaq**) f. Bulandırmak.

1. Bir şeyi başka bir maddeye değdirip üstünü o madde ile kaplamak, kirletmek.

> **"Kanga bılandırıp başıñnı, / Kumga bılandırıp kaşıñnı, / Köziñden akkan yaşıñnı / Cerge ağızar m'ediñ ?" -** (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. (Sıvı şeylerin) Duruluğunu bozmak.

3. Kusma duygusu yaratmak.

> **"Balık kewdelerĭn şaynap cuta ama, kutugıñ tübündekĭ maynı katsĭn ? Cüregĭn bılandıra." -** (Altay Kerim – Kâniye).

4. (Zihin, kafa) Karıştırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **bılanmak**.

BILANIK (**bılanıq**) s. Bulanık.

1. Bir madde ile kaplanmış; kirlenmiş.

2. Duru olmayan, bulanmış olan.

> **"Karasuw'nıñ bılanık suwlarına balaban kayalar tomalata, tutkanın kopara, urganın cıga eken." -** (Boztorgay).

> **"Sazlıknıñ suwı bılanık ve say bola, kölnĭñ suwı taa deren ve tınık bola." -** (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

3. mec. (Akıl, zihin) Karışık.

Rom. adj. 1. Acoperit cu ..., murdărit. 2. Tulbure. 3. fig. (Despre minte) Frământat, agitat, confuz; bănuitor.

BILANIKLAŞMAK (**bılanıqlaşmaq**) f. Bulanıklaşmak.

Rom. *v. A deveni tulbure.*

BILANIKLAŞTIRMAK (**bılanıqlaştırmaq**) f. Bulanıklaştırmak, bulandırmak.

Rom. *v. A tulbura, a face să devină tulbure.*

BILANIKLIK (**bılanıqlıq**) f. Bulanıklık.

Rom. *s. Tulbureală.*

BILANMA, **-UW** is. Bulanma.

Rom. *s. Faptul de* **bılanmak**.

BILANMAK (**bılanmaq**) f. Bulanmak.

1. Her yanı bir şeyle kaplanmak.

"Bīr de körse ne körsīn, bīr idarenīñ öteberlī carıklatkan ayatta romenlerīñ Scaraoschi balasına uşagan alşak boylı, üstü başı kara kurumga bılangan, korkınışlı bīrew." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Duruluğunu yitirmek.

3. Parlaklığını yitirmek

4. (Mide için) Bulantısı olmak.

"Men yerīmden turayatkanda midemnīñ bılanganın tuydım." - (Tahsin İbrahim – Kabak / Okıma Kitabı V).

5. mec. (Zihni) Karışmak.

Rom. *1. A se acoperi cu..., a se mânji, a se murdări de ... 2. (Lichidele) A se tulbura. 3. (Atmosfera) A deveni difuză. 4. A-i fi greață. 5. fig. A deveni bănuitor, a fi descumpănit.*

BILANTI is. Bulantı.

"Bīr ekī gün cürek bılantısından awızıma bīr şiy salalmadım." - (Tahsin İbrahim – Kabak / Okıma Kitabı V).

Rom. *s. Greață.*

BILAŞIK (**bılaşıq**) s. ve is. Bulaşık.

1. is. Yıkanmamış yemek kapları.

2. s. Kirli, kirlenmiş.

"Bīr gün Altay, bılaşık pantofları man mektepke keldī. Bīz şaştık, çünkü tışarda awası güzel edī." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

"Amdi şaştı. / - Bılaşık awa bola mı ? dedī o gene. Awanıñ kayerīnde bılaşık köresīn ?" - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

3. is. Kir; kirli madde.

Rom. *s.şi adj. 1. s. Vase (de bucătărie) murdare. 2. adj. Murdar, mânjit, nespălat; poluat. 3. Murdărie.*

BILAŞIKLIK (**bılaşıqlıq**) is. Kirlilik, kirli olma durumu.

"Awadakı bılaşıklık körīnmez. Ama onıñ kokısı tuyulır. Mektepte pencīrelernī aşmaysıñız m?" - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

Rom. *s. Murdărie; faptul de a fi murdar.*

BILAŞMA, **-UW** is. Bulaşma.

Rom. *s. Faptul de* **bılaşmak**.

BILAŞMAK (**bılaşmaq**) f. 1. Bulaşmak; üzerine sürülen bir şeyden kirlenmek veya haramlanmak.

"Kolımnı da aramladım domıznıñ yüzīnden, dep rakı man bılaşkan kolının ters yagı man balasının awzına bīr tokat yapıştırdı." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

"Tırnagı man yüzīndekī kara menīn koparıp Küneş'ke bere. Bere ama, Ay'nıñ yüzī kan man bılaşmaga başlay." - (Nedret ve Enver Mahmut – Efsaneler).

"Aydı, endī īş bozañnı. / - Vay bonı katīp īşiyīm endī ? Burnım kanap bılaştı da ! diy tasnı cerge atıp." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcīgīt).

2. Başka bir madde ile karışmak; bulanmak.

3. (Hastalık) Geçmek, sirayet etmek.

4. Çatmak, sataşmak.

5. İstemeden, raslantı sonucu bir işe karışmak.

Rom. *v. 1. A se murdări, a se mânji. 2. A se amesteca cu ..., 3. A se molipsi. 4. fig. A se lega, a se agăța (de cineva). 5. A se amesteca, a se încurca într-o afacere oarecare.*

BILAŞTIRMA, **-UW** is. Bulaştırma.

Rom. *s. 1. Murdărire, mânjire. 2. Molipsire.*

BILAŞTIRMAK (**bılaştırmaq**) f. Bulaştırmak.

1. Kirletmek.

"Şalışkanlarıñ menden nesī artık? Azbarın bılaştırmaga bīr sıyırıman beş tawuğı tuwıl mı şo?" - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Şīmdī kolın cuwması kerek. Maylı kolı man defterlernī bılaştırar." - (Muratça S. , E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

2. (Birine hastalık) Geçirmek.

Rom. *v. 1. A murdări, a mânji. 2. A molipsi, a răspândi o boală.*

BILAŞTIRTMAK (**bılaştırtmaq**) f. Bulaştırtmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bılaştırmak**.

BILAY s. ve zf. Böyle. Var. **bolay.**

1. s. Bunun gibi, buna benzer.

2. zf. Böylece, bu yolda, bu biçimde.

"Sanki akşam kelgen. Bīlmem ne kadar bılay otırdık." - (Cenan Bolat – Calsın).

Rom. *1. adj. Așa. 2. adv. Astfel, așa.*

BILDIRCIN is. Zool. Bıldırcın. Eşanl. **bödene.** (Lat. Coturnix coturnix).

Rom. *s. Zool. Prepeliță.*

BILDIR BILDIR zf. Akan veya dökülen suyun çıkardığı sesleri yansıtan söz.

"Suw agar bıldır bıldır, / Al meşerpenī toldır. / Yaremnī körmegenīm / Tamam on ekī yıldır." - (Boztorgay).

Rom. *adv. (Despre ape) Susurând.*

BILGAMAK (**bılğamaq**) f. 1. Titretmek, dalgalandırmak, sallamak. Var. **bılkamak, bulgamak.**

"Sīzīñ üymen bīzīm üy, / Arada cılga yar. / Şakırmaga kahr etseñ / Kolıñdı bılga yar." - (Hilmiye Mehmet Ali – Nogay Şıñları / Renkler).

2. Karıştırmak.

3. Bulamak, bir şeye değdirmek, kirletmek.

Rom. *v. 1. A mișca, a agita, a flutura. 2. A amesteca. 3. A murdări.*

BILGANMAK (**bılğanmaq**) f. 1. Sallanmak, dalgalanmak.

2. Bulanmak, kirlenmek.

Rom. *v. 1. A se mișca, a se flutura. 2. A se mânji, a se murdări.*

BILGAWIŞ (**bılğawış**) is. Karıştırıcı, karıştırma aleti. Eşanl. **karıştırgış.**

"Dört lap lap kĭyĭz kaplap, ekĭ oturguş, bĭr bılgawuş – Dewenĭñ dört ayagı, ekĭ örkeçĭ, bĭr kuyrugı." - (Seyfettin H.Fazıl, Mecit Ablâziz – Bulmaca : Dört lap lap keçe kaplar, iki iskemle, bir karıştırıcı – Devenin dört ayağı, iki hörgücü, bir kuyruğu).

Rom. s. Amestecător, frământător; ustensilă de amestecat.

BILKAMAK (bılqamaq) f. → **Bılgamak**.

BILK BILK (bılq bılq) s. ve zf. Titreme, kıpırdanma anlatan söz; titrek; bıngıl bıngıl.

Rom. adj. şi adv. Tremurător; tremurând.

BILKILDAK (bılqıldaq) s. Titrek.

Rom. adj. Tremurător.

BILKILDAMAK (bılqıldamaq) f. Titremek, kıpırdanmak.

Rom. v. A tremura.

BILTIR zf. Bıldır; geçen yıl, bir yıl önce.

"Yangışmadıñız. Bıltır da ep mında turdıñız. Men sĭznĭ tanıyman. Yuwañız bolgan o eskĭ magazanı cıktılar." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ).

Rom. adv. Anul trecut, acum un an; mai an.

BILTIRGI (bıltırğı) s. Geçen yılki.

Rom. adj. De anul trecut, de mai an.

BILTIŞIK (bıltışıq) is. (Bulduk'tan küçültme). Çömlekçik.

"Col boyında vay-vay, / Bıltışıkta may kaynay." - Şökĭrt. – (Boztorgay).

Rom. s. Oliţă, ulcea.

BIRAKILMAK (bıraqılmaq) f. Bırakılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **bırakmak**.

BIRAKIM (bıraqım) is. Bırakma.

Rom. s. Lăsare, părăsire, renunţare.

BIRAKIŞ (bıraqış) is. Bırakış.

Rom. s. Mod de lăsare, de părăsire, de renunţare.

BIRAKIŞMA, -UW (bıraqışma, -uw) is. Karşılıklı bırakma.

Rom. s. Faptul de **bırakışmak**.

BIRAKIŞMAK (bıraqışmaq) f. Karşılıklı bırakmak.

Rom. v. (Două părţi, două subiecte) A înceta, a lăsa în mod simultan (animozităţile, ostilităţile, înarmările, armele etc.)

BIRAKMA, -UW (bıraqma, -uw) is. Bırakma.

Rom. s. Faptul de **bırakmak**.

BIRAKMAK (bıraqmaq) f. Bırakmak. Eşanl. **taşlamak**.

1. Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak.
2. Bir şeyi bir yere koymak.
3. Bir işi başka bir zamana ertelemek.
4. Bir şeyi bir yerde unutmak.
5. Bir işin sorumluluğunu birine vermek.
6. Engel olmamak, karşı çıkmamak, aldırmamak.

"Lâkin o anasına közĭnĭñ kıyıgından karap : -Bırak nenem! Tĭtresĭnler karşımda!... dep cewap bere eken." - (Boztorgay).

7. Sarkıtmak.
8. (Ölen, giden) Birinden kalmak.
9. Bir alışkanlıktan vazgeçmek.
10. Bir işten vazgeçmek.
11. Özgürlük vermek, azat etmek.
12. Boşamak.
13. Kötü bir durumda terk etmek.

"Bakşelerde aşlama, / Aşlamanı taşlama. / Menĭ yarsĭz bırakıp / Başka süygü başlama." - (Boztorgay).

"Rüstem tüzelĭr, merak etme sen. Anasın, kardaşların collarda bırakmaz o." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

14. Ayrılmak, gitmek.
15. Belli bir fiata vermeye razı olmak.
16. Emanet etmek.
17. Yanına almamak.
18. Sahiplik hakkını başkasına vermek.
19. Etkisini göstermek, bir belirti meydana getirmek. **Iz bırakmak.**

- **Bırakmamak (Bĭr şiy ...)** – Hepsini almak, hepsini sahiplenmek.
- **Delĭge bal tattırganlar, pazarda katran bırakmagan." -** Deyim. Deliye bal tattırmışlar, pazarda katran bırakmamış.

Rom. v. 1. -19. A lăsa. 1. A lăsa din mână, a da drumul. 2. A pune, a aşeza. 3. A amâna. 4. A uita undeva. 5. A înmâna, a da cuiva. 6. A permite, a da voie. 7. A lăsa să atârne. 8. A da ca moştenire. 9. A se dezobişnui. 10. A renunţa, a abandona. 11. A elibera. 12. A divorţa. 13. A părăsi. 14. A se despărţi, a pleca. 15. A accepta să vândă la un preţ mai ieftin. 16. A încredinţa. 17. A nu lua cu sine. 18. A ceda dreptul de proprietate cuiva. 19. A-şi arăta efectul.

BIRAKTIRMAK (bıraqtırmaq) f. Bıraktırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **bırakmak**.

BIRALKI (bıralqı) is. ve s. Başıboş, işsiz güçsüz; avare, serseri. Eşanl. **sayak.**

- **Bıralkı cürmek** – Serseri dolaşmak. (*Rom. - a vagabonda*).

Rom. s. si adj. Vagabond, hoinar.

BIRALKILAMAK (bıralqılamaq) f. Serseri dolaşmak.

Rom. v. A vagabonda, a hoinări.

BIRALKILIK (bıralqılıq) is. Avarelik, serserilik.

Rom. s. Vagabondaj.

BIRIŞKA (bırışka) is. (Rus.>Rom., Türk). Brıçka.

"Katındakı kızlardan soraylar, onlar da 'Áná, dört at cegĭlgen bĭr bırışka man ekĭ kazak keldĭ, aldı kaştı' diyler." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. s. Brişcă.

BIRK BIRK (bırq bırq) ünl. (At, eşek için) Genizden havayı kuvvetle dışarı atarken çıkarılan sesleri ifade eden söz.

Rom. interj. Cuvânt prin care se redă sforâitul unor animale. (Cai şi măgari, mai cu seamă).

BIRKIRMAK (bırqırmaq) f. (At, eşek) Havayı genizden kuvvetle dışarı atarken gürültülü sesler çıkarmak.

Rom. v. (Despre animale) A sforăi.

BI'YAK (bıyaq) zf. Bu taraf.

"A'yak bı'yak degeşĭ, şo kalabalıkta oñ yaktan bĭrsĭ sol yaktan bĭr katlama, bĭr kade de rakı kırslagan." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. Încoace.

BIYIK (bıyıq) ve türevleri is. → **Mıyık** ve türevleri.

BIYIL zf. Bu yıl.

"Erkes, bıyıl elma köp bolır, appak şeşeklerden dallar körĭnmiy, diy edĭ." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. adv. Anul acesta.

BIZ is. Buz. Var. **buz.**

- **Bĭzlar ĭrĭmek** - a) Buzlar erimeye başlamak. b) mec. Aradakki soğukluk, sessizlik dağılmak. **"Işerde Sadet kızara, / mınyakta Akkı bozara, / ... Niyse : bĭr hoş keldĭñ, bĭr hoş buldık, / ... Ĭriy aradakı bızlar." -** (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. Gheață.

BIZAW is. Buzağı. Var. **buzaw.**

"Yaşar onlarga koşılmay, cangız başına küreşke şıga ve bütün yabancı köylerdekĭ en namlı cĭgĭtlernĭ cıkkan son, koşkarnı ya da bızawnı omızına ala, şıga kete eken." - (Boztorgay).

"Üyümĭznĭñ artında tar, lâkin deren bĭr çukur bar. Tĭnewĭn balaban bĭr bızawımıznıñ başıman ald ayakları şo çukurga kĭrgen, anaw betĭ de tışarıda." - (Mehmet Vani Yurtsever - Yalancı, monolog).

- **Ögĭz astından bızaw kıdırmak** – Deyim. Olmayacak sebeplerle suç ve suçlu aramak.
- **Fazla laf bızaw emĭzĭr.** – Atas. Fazla laf buzağıyı emzirir.

Rom. s. Vițel.

BIZAWCI is. Buzağı çobanı.

"Babası 'bo bala okımaycak eken' dep onı mektepten aldı ve Alĭ Hacĭ akayga bızawcı berdĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Mektep Kaşagı).

Rom. s. Păzitor de viței.

BIZAWLAMA, -W is. Buzağılama.

Rom. s. (Despre vaci) Fătare, fătat.

BIZAWLAMAK (bızawlamaq) f. Buzağılamak.

"Erten kaşkan tumsa sıyır / Akşamga bızawlap kele diy." - (Boztorgay).

Rom. v. (Despre vaci) A făta.

BIZAWLI s. Buzağılı; buzağısı olan.

Rom. adj. Cu vițel.

BIZAWLIK (bızawlıq) is. Hayvanın buzağı olduğu çağı.

"Padışamız, men bo kart ögĭzĭñ caş bızawlıgın bĭlemen, onıñ karşısında bĭr at bĭle turamay edĭ." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. s. Vârsta de vițel a animalului.

BIZAWŞIK (bızawşıq) is. Buzağıcık.

Rom. s. Vițeluș.

BIZDIRMA, -UW is. Bozdurma.

Rom. s. Acțiunea de **bızdırmak.**

BIZDIRMAK (bızdırmaq) f. Bozdurmak.

"Hoca efendĭ, bĭraz saga zámet bolacak ama, şo altınnı bızdırarsıñ mı ?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. v. Forma factitivă de la **bızmak.**

BIZDIRTMAK (bızdırtmaq) f. Bozdurtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **bızdırmak.**

BIZIK s. Bozuk.

1. Bozulmuş olan.

"Aşırgan malnı gerĭ alsam başka bĭr şey kerekmiy. Bızık kapını da tezmen tez tüzetĭrmĭz, ĭş pĭter keter." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Madeni, küçük değerli para.

3. mec. (Konuşma hakkında) Küfürlü.

- **Awzı bızık** - Ağzı bozuk; çok sövme alışkanlığında olan
- **Kanı bızık –** Kötü soydan gelen, soysuz.
- **Niyetĭ bızık –** Niyeti kötü.
- **Sütĭ bızık -** Kötü soydan gelen.

Rom. adj. 1. Stricat, defect. 2. (Despre bani) Mărunt; mărunțiș. 3. (Despre vorbire) Trivială, vulgară, spurcată.

BIZILMAK (bızılmaq) f. Bozulmak.

1. Hasar görmek, yıkılmak.

"Şĭmdĭ, dewnĭñ ölmesĭ men bo tılsım da bızılganından, kızlar tĭrĭlgen ekenler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

"Şeker bĭraz kĭrlĭ, besbellĭ fabrika bızılganda şıkkan şeker." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. (Para için) Daha küçük değeri olan birimlere çevrilmek.

3. (İnsan hakkında) Zayıflamak, çirkinleşmek.

4. (Sağlık) Yitirilmek.

5. Bağ ve bostanlarda ürünlerin toplanması bitirilmek.

"Bostanlar köpten bızıldı. Şĭmdĭ bahçacılar küz zarzavatların toplaylar." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. v. 1. A se strica, a se deteriora. 2. (Despre bani) A se schimba, a se preschimba. 3. (Despre persoane) A slăbi, a se ofili, a se urâți. 4.(Despre sănătate) A se îmbolnăvi. 5. A se termina culesul viilor și bostănăriilor.

BIZILŞMAK (bızılşmaq) f. Bozuşmak; araları açılmak.

"Kırım'dan bĭr kere Alĭ Bek'nĭ öltĭrĭp çıktım, şĭmdĭ bonlarnı da öltĭrsem, mında da Han man bızılşacakman." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. A se certa.

BIZLAMA, -W is. Buzlama; donma.

Rom. s. Înghețare, îngheț.

BIZLAMAK (bızlamaq) f. 1. Buzlamak, donmak. Var. **buzlamak.**

"Ayaz bolsa suw bızlar. / Tazı tawşannı ızlar. / Caşlar askerden keldĭ, / Nege bekliysĭz kızlar?" - (Boztorgay).

2. mec. Donakalmak.

"Şakir caşınıp turgan yerden atladı şıktı. Cemaledin bızladı. Ekĭ lafnı bĭr yerge koşamay bocalamaga başladı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1. A îngheța. 2. fig. A încremeni.

BIZLAŞMAK (bızlaşmaq) f. Buzlaşmak, buz durumuna gelmek.

Rom. v. A se preface în gheață.

BIZLATMAK (**bızlatmaq**) f. Buzlatmak; dondurmak.

"Suwuk tuwul, kıyamet o bugünkĭsĭ, ekem ... Awzıñda tükürşügüñnĭ bızlatacak. ..." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *v. A face să îngheţe.*

BIZLI s. 1. Buzlu, buzu olan.

2. Soğuk; çok serin.

Rom. *adj. 1. Cu gheaţă. 2. Rece.*

BIZLIK (**bızlıq**) is. Buzluk.

1. Buz saklanan yer.

2. Buzdolabının buz yapan, dondurucu bölümü.

Rom. *s. 1. Gheţărie. 2. Răcitor.*

BIZMA, -UW is. Bozma.

Rom. *s. Acţiunea de* **bızmak**.

BIZMAK (**bızmaq**) f. Bozmak. Var. **bozmak, buzmak.**

1. Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamayacak duruma getirmek.

"Baltanı bızar şot eter, şotnı bızar cok eter." - Deyim.

2. Bir şeyin düzenini karıştırmak.

3. Bir şeye zarar vermek.

"Ballar traktorların yanına toplaşa. Onlarnı sĭyĭr eteler ama, bĭr yerĭn bızmayık dep, kolları man tutmaylar." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Şiy yüzüm ĭşĭmnĭ bızar, yaramaz maga onlar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

4. mec. Kötü duruma getirmek.

"Cartı araba col bızar, cartı molla din bızar." - Atas.

5. Geçersiz bir duruma getirmek.

"Süymegenge süykenĭp söz bızaman. / Nüşün saga laf kattım dep kızaman." - (Boztorgay).

6. Büyük parayı ufak birimlere çevirmek.

7. mec. Birini hoşlanmadığı bir vaziyete düşürmek.

8. mec. Yenmek, bozguna uğratmak.

9. Bir şeyin biçimini ve kullanışını değiştirmek.

"Bĭz ketken son Kırım'nı zıncırman sızgan, / Mĭnarelĭ camĭnĭ kĭlsege bızgan." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

10. Dağıtmak, bırakmak.

"Bolıp turgan ĭşĭñnĭ özĭñ bızdıñ, / Kanatı kırık karganıñ nesĭne kızdıñ?" - (Boztorgay).

11. Bahçe ve bostanların ürünlerini toplayıp bitirmek.

"(Köylĭler) Bostanlarnı kötere, bağlarnı bıza, bahçalardakı kartof, kapısta ve başka zarzawatlarnı cıyıp alalar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

- **Aklın bızmak (Bĭr şiymen ...)** – Bir şeyi devamlı düşünüp durmak.
- **Araların bızmak** – İki kişinin ilişkilerini bozmak.
- **Oyun bızmak** - a) Tasarlanmış bir işe engel olmak. b) Oyun sırasında tatsızlık çıkarmak ya da oyundan çekilmek.
- **Sĭnĭr bızmak** - Sinirlendirmek.
- **Yaz bız taktası** - Yaz boz tahtası; okul kara tahtası.
- **Aranı kĭm bĭzar ? Ürpek şáşlĭ kız bızar.** – Deyim. Arayi kim bozar ? Kabarık saçlı kız bozar.
- **Baltanı bızar şot eter, şotnı bızar cog eter.** - Deyim. Baltayı bozar keser yapar, keseri bozar yok eder.
- **Cartı araba col bızar, cartı molla din bızar.** - Atas. Kırık dökük araba yol bozar, yarım molla din bozar.
- **Üy bızmak, Kâbe bızmak.** - Atas. Ev bozmak, Kâbe bozmaktır.
- **Zor oyın bızar.** – Atas. Güç hileleri bozar.

Rom. *v. 1. A strica, a deteriora. 2. A schimba din bun în rău. 3. A dăuna, a vătăma. 4. fig. A strica. 5. A anula o înţelegere, o convenţie. 6. (Despre bani) A schimba. 7. fig. A jigni, a umili. 8. fig. A-i strica buna dispoziţie. 9. A transforma. 10. A distruge, a dărâma. 11. A termina culesul în vii şi bostănării.*

BĬBER is. Bot. Biber. Var. **büber.**

1. Biber bitkisi. (Lat. Capsicum annuum).

"Bakşelerde bĭbermen. / Incı, mercan tĭzermen. / Men bo yerlĭ tuwulman, / Saba turar ketermen." - (Boztorgay).

2. Bu bitkiden elde edilen baharat.

"Kĭşkene bĭr şışan bĭr bĭber ala da apakay yuklaganda onıñ murnın gıdıklamaga başlay." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

- **Aşşı bĭber** - Acı biber.
- **Çüşká bĭber** - Sivri ve uzun, acı biber.
- **Dolma bĭber** - Dolma biber.
- **Kaba bĭber** - Dolma biber.
- **Kara bĭber** - Kara biber.
- **Kırmızı bĭber** - Kırmızı biber.
- **Şĭbĭciy bĭber** – Kırmızı acı biber; çüşká biber.
- **Tatlı bĭber** - Tatlı (acısız) biber.
- **Yeşĭl bĭber** - Yeşil biber.

Rom. *s. 1. Bot. Ardei, plantă. 2. Fructul acestei plante.*

BĬBERLEME, -W is. Biberleme.

Rom. *s. Ardeiere, piperare.*

BĬBERLEMEK f. Biberlemek, biber serpmek, biber katmak.

Rom. *v. A ardeia, a pipăra.*

BĬBERLĬ s. Biberli.

Rom. *adj. Ardeiat, piperat.*

BĬBERLĬK is. Biberlik.

Rom. *s. Piperniţă.*

BĬBERSĬZ s. Bibersiz.

Rom. *adj. Fără ardei; neardeiat, nepipărat.*

BĬÇMEK ve türevleri f. → **Pĭşmek** ve türevleri.

"Bu caş ot biçeyatırganda tavdan karşısına ak sakallı bĭr kĭşĭ çıkavuya." - (Abdullah Z. Soysal - Edige Batır / Emel M.).

BĬDE is. (Yun.>Türk). Pide.

Rom. *s. Lipie.*

BĬLAKAY (**bĭlaqay**) is. ve s. Bilici, bilen; bilgin, bilgili kişi.

"Ey Hocam, bek bĭlakay bolsañ, ayt maga, dünyanıñ ortası kayerĭdĭr, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. *s. şi adj. Ştiutor, învăţat.*

BĬLDĬK is. ve s. Bildik, tanıdık.

- **Bĭldĭk kasap süyek satar.** – Atas. Bildik kasap kemik satar.

Rom. *s. şi adj. 1. s. Cunoştinţă, persoană cunoscută. 2. adj. Cunoscut, ştiut.*

BĬLDĬMCAN s. ve is. 1. Çokbilmiş.

2. Ukala, kendini akıllı sanan.

"Kolay ders bergen bĭldĭmcanlar da yok tuwul, bereket bersĭn !" - (İsmail Ziyaeddin - Bĭr Mektup).

Rom. *adj. şi s. 1. Atotştiutor. 2. fig. Moţat; mai cu moţ.*

BĬLDĬMCANLIK (**bĭldĭmcanlıq**) is. Çokbilmişlik.

"Tabiatlı, arüw bala eken; üykenlerge saygı köstermege bĭlgen, akıllıca söz konışkan, ziyade bĭldĭmcanlık satmagan bĭr bala." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *s. Aere de atotştiutor.*

BĬLDĬRĬ is. Bildiri.

Rom. *s. Comunicat, înştiinţare, anunţ.*

BĬLDĬRĬLME, -ÜW is. Bildirilme.

Rom. *s. Faptul de* **bĭldĭrĭlmek.**

BĬLDĬRĬLMEK f. Bildirilmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bĭldĭrmek.**

BĬLDĬRĬM is. Bildirim, bildirme.

Rom. *s. Înştiinţare; comunicat.*

BĬLDĬRĬŞ is. Bildiriş, bildirme biçimi.

Rom. *s. Mod de înştiinţare.*

BĬLDĬRME, **-ÜW** is. Bildirme.

Rom. *s. Acţiunea* **bĭldĭrmek.** *Înştiinţare, aducere la cunoştinţă.*

BĬLDĬRMEK f. Bildirmek.

1. Haber vermek, duyurmak.

"Üstündekĭ anterĭñ / Kögemlĭkke ĭldĭrme. / Men bĭr mektup yazayım, / Kĭmselerge bĭldĭrme." - (Boztorgay).

2. Herhangi bir konuda bilgi vermek.

"Duşman bolsañ cak menĭ, dost bolsañ söndĭr. / Yalan yangış bolmasın, kalbĭñ bĭldĭr." - (Boztorgay).

3. Anlatmak, ifade etmek.

"Çalışmak, kazanmak nedĭr, bunlarıñ helâl bolganların sĭzler bo yoksul halkka bĭldĭrmedĭñĭz." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

4. Hissettirmek, bilmesini sağlamak, öğretmek.

"Curtnıñ cawı her itke / Küçlerĭn bĭldĭrgenler, / Köteklep sĭñdĭrgenler." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bildirmek, -üv;**

Rom. *v. 1. A înştiinţa, a anunţa, a comunica. 2. A aduce la cunoştinţă, a informa. 3. A povesti, a expune. 4. A-l învăţa.*

BĬLDĬRTMEK f. Bildirmesini sağlamak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bĭldĭrmek.**

BĬLE zf. ve e. Bile.

1. zf. Üstelik.

"Maga kara komşı Cengiz, senĭñ kardaşıñın boyı bĭr karış, Aladin efendĭnĭñ şakasını unutkandır bĭle." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. zf. Hiç, asla, dahi; şart bildiren fiilerden sonra, şartın geçerli olmadığını bildirir. **Calbarsa bĭle, almam.**

"Hasan akaynı kız balaçıgı kelĭp : Babay, üyge müsapĭr keldĭ, ... dedĭ. Hasan akay eşĭtmedĭ bĭle." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. e. Dahi, de, da.

"Bĭr bayarbaş, bĭr şerbentĭ ne yetmiy ? Karnıñ teşe mĭ ? Elnĭñ apakayı bĭr cartı şewrege bĭle muti." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Bütün tabiyatnı yeşĭllĭk ve şeşeklermen süslegen ilkbahar bĭle, kelgende Yaşar alarnıñ yüksek kalawına kadar bara, azbarga kĭrmiy eken." - (Boztorgay).

- **Dünya Sultan Suliman'ga bĭle kalmagan.** – Deyim. Dünya Sultan Süleyman'a bile kalmamış.
- **Delĭlsĭz Cennetke bĭle kĭrĭlmez.** – Atas. Delilsiz Cennete bile girilmez.

Rom. *1. adv. În afară de asta, în plus, pe deasupra. 2. adv. Chiar dacă. 3. postp. / prep. Chiar, chiar şi, până şi.*

BĬLEGĬ is. Bileği. Eşanl. **kayrak.**

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bilev**; Moğ. - **bilegüü, bilüü;**

Rom. *s. Abraziv, abrazor; tocilă.*

BĬLEGĬ TAŞI is. Bileği taşı. Eşanl. **kayraktaş.**

Rom. *s. Cute, gresie; piatră de tocilă.*

BĬLEK is. Bilek.

1. Elle kolun veya ayakla bacağın birleştiği bölüm.

"Arabam ketkende / Tutmadım bĭlegĭnden. / Tamırlaşkan terektiy / Şıkmaysıñ cüregĭmden." - (Boztorgay).

2. mec. Fiziki güç, fiziki kuvvet.

"Bonday kĭşĭler (bĭlegĭ kuwwetlĭ bolganlar), bĭlek duşmanların ezmek içün kerektĭrler." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

- **Bĭlegĭn akkı man -** Kendi gücü ve kendi çalışması ile.
- **Bĭlegĭne güwenmek -** Kendi gücüne veya mesleğine güvenmek.
- **Bĭlegĭneşĭk batmak -** (Çamura) Ayak bileklerine kadar batmak.
- **Bĭlegĭneşĭk uzun -** (Etekler için) Ayak bileklerine kadar uzun.
- **Bĭlektiy** – (Örülmüş saç için) Bilek gibi; kalın, gür.
- **Bĭlegĭnde (kolında) altın bĭlezĭgĭ bar. -** Deyim. İyi kazanç getiren bir mesleği var, anlamında.
- **Bĭlegĭ kawiy bĭr kĭşĭ cıgar, bĭlgĭsĭ kawiy biñ kĭşĭ cıgar** – Atas. Bileği güçlü bir kişiyi yıkar, bilgisi güçlü bin kişiyi yıkar.
- **Cüregĭnde barnıñ bĭlegĭnde de bardır.**- Atas. Yüreğinde olanın bileğinde de vardır.

Rom. *s. 1. Încheietura (mâinii sau a piciorului). 2. fig. Putere, forţă; merit personal.*

BĬLEKLĬ s. Bileği güçlü; güçlü, kuvvetli (insan).

"Unutmamalı ke bĭlgĭlĭge karşı çıkacak duşman da bardır, bĭleklĭge karşı da." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

Rom. *adj. Cu braţ puternic; (om) viguros, puternic.*

BĬLEKLĬK is. Bileklik.

Rom. *s. Brasardă de piele, de protejat încheietura mâinii şi braţul.*

BĬLEKTAŞ is. Bilezik veya bileklik süsü.

"Bĭr kĭşkene bĭlektaş, hanga beyge yoldaş. –Saát." - (Seyfettin H. Fazıl, Mecit Abdülaziz – Tapmaçalar : Bir küçücük bilek taşı, hanlara, beylere yoldaş).

Rom. *s. Podoabă de încheietura mâinii; brăţară.*

BĬLEME, -W is. Bileme. Eşanl. **kayrama**.

Rom. *s. Ascuţire (la tocilă).*

BĬLEMEK f. Bilemek. Eşanl. **kayramak**.

Türk Lehç. : Kırım. - **bilevlemek;** Nog., Karaçay Malkar. - **bilemek, -v;** Moğ. - **bilegüdeh, bilüüdeh**;

Rom. *v. A ascuţi, a toci.*

BĬLEN bağ. esk. İle.

"Akam, sen de ketersen̆ / Atay bĭlen anaynı / Kĭmge emanet etersĭn̆?" - (Radlov / Abdülkadir İnan – Orta Türk Destanları).

Rom. *Conj. înv. Cu; şi.*

BĬLENMEK f. Bilenmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bĭlemek***; A fi ascuţit; a se ascuţi.*

BĬLETMEK is. Biletmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bĭlemek***. A pune să ascută.*

BĬLEW is. ve f. 1. is. Bileği, bileği taşı. Eşanl. **kayrak.**

"Eger aybalta kesmese, kazan tübĭndekĭ kara bĭlewge onı bĭletsen̆ eger, o vakıt keser." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

2. is. ve f. → **Bĭleme, Bĭlemek.**

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bilev;** Moğ. - **bilegüü, bilüü;**

Rom. *1. s. Cute; gresie. 2. s. şi v.* → **Bĭleme, Bĭlemek***.*

BĬLEWLEMEK f. Bilemek. Eşanl. **kayramak**.

Rom. *v. A ascuţi.*

BĬLEZĬK is. Bilezik.

1. Bileğe süs için takılan halka.

"Koş bĭlezĭk, koş yüzük, kolda názĭk. / Ömĭr bolay geşse eger, maga yazık." - (Boztorgay).

2. Halka biçiminde yapılmış bazı alet, makine parçalarına veya yapı bölümlerine verilmiş isim.

- **Altın bĭlezĭk -** a) Altından yapılmış bilezik. b) mec. Para getiren meslek.
- **Kuyu bĭlezĭgĭ -** Kuyunun ağzına konulan tek parça, halka biçiminde taş veya sac.
- **Zanat kolda altın bĭlezĭktĭr. –** Atas. Zanat elde altın bileziktir.

Rom. *s. 1. Brăţară. 2. Tehnol. Centură de legătură.*

BĬLEZĬKLĬ s. Bilezikli.

Rom. *adj. 1. Cu brăţară. 2. Cu centură de legătură.*

BĬLEZĬKŞĬ is. Bilezikçi; kuyumcu.

Rom. *s. Bijutier.*

BĬLGE s. ve is. Bilge.

Rom. *s., adj. Înţelept.*

BĬLGELĬK is. Bilgelik.

Rom. *s., adj. Înţeleptciure.*

BĬLGEN s. ve is. 1. Bilen, tanıyan.

2. Bilgin.

- **Bĭlgenge baş sıylı, bĭlmegenge ton sıylı. -** Atas. Bilene baş itibarlı, bilmeyene kürk itibarlı.

Rom. *adj. şi s. 1. Care ştie; ştiutor, cunoscător. 2. Înţelept.*

BĬLGENLĬK is. Bilginlik.

Rom. *s. Înţelepciune.*

BĬLGĬ is. 1. Bilme; bir konuyu gözlemleme, araştırma, düşünme yolu ile öğrenmek hareketi.

"Şalışuwga, okuwga, bĭlgĭge dair şınlar." - (Boztorgay).

2. Bilme hareketiyle elde edilen izlenim, kavram, yargı gibi sonuçlar.

"Mektep bolsın bakşamız, / Kitap bolsın akşamız. / Bo yerlerden şıkkan son / Bĭlgĭ tolsın bokşamız." - (Boztorgay).

"Bondan son hiç vakıt ozgarmay, bo mukaddes gayesĭne faydalı bolacak bĭlgĭlernĭ edĭnmege, kereklĭ şiylernĭ üyrenmege çalıştı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

3. Bilim, kültür.

"Men̆lĭgiray Medresesĭ yükselgen bĭr ocaktır, / Bĭlgĭ nurı Yeşĭl Curtka bo ocaktan saçılgan." – (Mehmet Niyazi- Sagış)

"Çĭftçĭlĭk te bĭr bĭlgĭ. Yalıñız kara kuwetmen bolmay. Oga da akıl yormak kerek." – (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

4. mec. Eğitim düzeyi.

"Bĭlegĭ kawiy bĭr kĭşĭ cıgar, / Bĭlgĭsĭ kawiy biñ kĭşĭ cıgar." – (Atas.).

5. mec. Anlayış, görüş, bilinç.

"Son̆ra babamıznı anamıznı seve, başka bĭr bĭlgĭ, başka bĭr tuyguman seve edĭk". – (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

- **Baba bĭlgĭsĭmen alim bolınmaz. –** Atas. Baba bilgisiyle alim olunmaz.
- **Bĭlegĭ kawiy bĭr kĭşĭ cıgar, bĭlgĭsĭ kawiy biñ kĭşĭ cıgar.** - Atas. Bileği güçlü olan bir kişiyi yıkar, bilgisi güçlü olan bin kişiyi yıkar.

Türk Lehç. : Kırım. - **bilgi;** Moğ. - **bilig;**

Rom. *s. 1. Cunoaştere. 2. Cunoştinţe, informaţii, date. 3. Ştiinţă, cultură. 4. fig. Nivel de pregătire, de cunoaştere. 5. fig. Concepţie, mentalitate.*

BĬLGĬÇ is. → **Bĭlgĭş.**

"İstanbul'da cıyıldı / Tĭlnĭ süygen bĭlgĭçler, / Altın tavan sarayda / Kurultaynı kurdular." - (Raşit Aşkı Çorabatır – Dil Kurultayı Müçelerĭne, Emel M. 11- 1932).

BĬLGĬLENDĬRMEK f. Bilgilendirmek.

Rom. *v. A informa, a pune pe cineva la curent cu ...*

BĬLGĬLENMEK is. Bilgilenmek.

Rom. *v. A se informa, a se edifica.*

BĬLGĬLĬ s. ve is. Bilgili.

"Her okumışnın̆, her bĭlgĭlĭnĭn̆ milliyetçĭ bolması lâzım kelmez." - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

"Bĭz üyretmenler, bo mektepnĭn̆ kapısından kĭrgen er balanı öz ballarımız sayamız, onlarnı özlerĭne ve halkka yararlı, terbiyelĭ, bĭlgĭlĭ, çalışkan kĭşĭler yetĭştĭrmeknĭ özĭmĭz üşün bĭr vicdan ve şeref borcı bĭlemĭz." - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

Rom. *adj. şi s. Învăţat, doct; instruit.*

BĬLGĬN is. Bilgin. Eşanl. **alim.**

“Bo kĭşĭlernĭñ (Eskimolarnıñ) tünyakka bargan <u>bĭlgĭn</u> ve fencĭlerge balaban yardımları tiye.” - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

<u>Rom.</u> *s. Savant.*

BĬLGĬNLĬK is. Bilginlik.

<u>Rom.</u> *s. 1. Înțelepciune. 2. Calitatea de savant.*

BĬLGĬSAYAR is. Bilgisayar.

<u>Rom.</u> *s. Computer, calculator electronic.*

BĬLGĬSAYARCI is. Bilgisayarcı.

<u>Rom.</u> *s. Operator de computer.*

BĬLGĬSAYARCILIK is. Bilgisayarcılık.

<u>Rom.</u> *s. Ocupația de operator computerist.*

BĬLGĬSĬZ s. Bilgisiz, bilgi sahibi olmayan, cahil.

“Karañgı gece, tuwmaz kün, korkılı colda / <u>Bĭlgĭsĭz</u>, oysız kalganmız, col soraymız.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

<u>Rom.</u> *adj. İgnorant; incult.*

BĬLGĬSĬZLĬK is. Bilgisizlik.

<u>Rom.</u> *s. İgnoranță, lipsă de cultură.*

BĬLGĬŞ is. Bilgiç.

1. Bilgili kimse.

“Sĭz aytıñız, kaybĭrsĭnden tiygen halkka bĭr fayda ? / Bĭz <u>bĭlgĭşmĭz</u> degenlernĭñ bĭlgĭşlĭklerĭ kayda ?” - (İsmail Ziyaeddin - Oylaw).

2. mec. Bilgili geçinen kimse.

<u>Rom.</u> *s. 1. Învățat, savant. 2. fig. Atotștiutor.*

BĬLGĬŞLĬK is. Bilgiçlik.

<u>Rom.</u> *s. 1. Atribuția de savant. 2. fig. Poză de atotștiutor.*

BĬLGĬZMEK f. Bildirmek.

<u>Rom.</u> *v. A înștiința; a informa.*

BĬLĬCĬ s. Bilici, bilen.

“Bĭr cawlıkta biñ tüyme. Kĭm <u>bĭlĭcĭ</u> ? / Sabaktaş caşlar tüşünüp, fikirge dalıp / Keşĭkmiy cevap bereler, şu şıñnı aytıp : ...” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

<u>Rom.</u> *adj. Știutor.*

BĬLĬM is. Bilim. Eşanl. **bĭlgĭ, ilĭm**.

- **Bĭlĭm adamı -** Bilim adamı, bilgin, alim.

<u>Rom.</u> *s. Știință.*

BĬLĬMATLI s. Bilgili.

“Han vezĭrlerĭnĭñ ĭşĭnden bĭrĭsĭ bek <u>bĭlĭmatlı</u> eken.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

<u>Rom.</u> *adj. Învățat, doct.*

BĬLĬMCĬ is. Bilgin; bilim adamı.

<u>Rom.</u> *s. Savant, om de știință.*

BĬLĬMLĬ s. Bilimli, bilgili.

<u>Rom.</u> *adj. Învățat, doct.*

BĬLĬMLĬLĬK is. Bilimlilik; bilgili kişi olma durumu.

<u>Rom.</u> *s. Calitatea de a fi om instruit.*

BĬLĬMSEL s. Bilimsel.

<u>Rom.</u> *adj. Științific.*

BĬLĬMSĬZ s. Bilimsiz.

<u>Rom.</u> *adj. Fără știință; lipsit de știință, neștiințific.*

BĬLĬMSĬZLĬK is. Bilimsizlik.

“Bĭzlernĭ uyuşuklıktan, ümĭtsĭslĭkten, karanlıktan, tüşkünlükten, <u>bĭlĭmsĭzlĭkten</u> ve tutkunlıktan kurtaracak ancak milli mefkûremĭzdĭr.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

<u>Rom.</u> *s. Lipsă de știință; ignoranță.*

BĬLĬM TIŞI s. Bilim dışı; bilime aykırı.

<u>Rom.</u> *adj. Neștiințfic; în contradicție cu știința.*

BĬLĬNGEN s. Mat. Bilinen.

<u>Rom.</u> *s. Mat. Cunoscută; valoare cunoscută.*

BĬLĬNME, **-ÜW** is. Bilinme.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **bĭlĭnmek**.

BĬLĬNMEGEN s. Mat. Bilinmeyen.

<u>Rom.</u> *s. Mat. Necunoscută; valoare necunoscută.*

BĬLĬNMEK f. Bilinmek.

1. Bilmek işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek.

“Portakal tĭlĭnĭr mĭ, / Sewdalar <u>bĭlĭnĭr</u> mĭ? / Balalıktan süyülgen yar / Ellerge berĭlĭr mĭ?” - (Boztorgay).

“Menĭ gene <u>bĭlĭnmegen</u>, anlaşılmagan bĭr kaygıga salacaksıñ.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. Yaşanılmak, yaşanmak, tecrübe edilmek.

“(Bĭr caş bala) Öksĭzlĭgĭ <u>bĭlĭnmiy</u> erkĭn tapsa, karalsa, / Tawnı taşnı cañgıratkan gür seslĭ arslan bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Paraman imanıñ kĭmde bolganı bĭlĭnmez.** – Atas. Para ve imanın kimde olduğu bilinmez.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se ști; a fi știut. 2. A se experimenta, a se încerca.*

BĬLĬNMEZ s. Bilinmez.

1. Anlaşılması güç, anlaşılamaz.

2. Bilinmeyen, belli olmayan; bilinemez.

<u>Rom.</u> *adj. 1. De necunoscut; incognoscibil. 2. Necunoscut; neștiut.*

BĬLĬNMEZLĬK is. Bilinmezlik; bilinemezlik.

<u>Rom.</u> *s. 1. İncognoscibilitate. 2. Necunoaștere, neștiință.*

BĬLĬNŞ is. Bilinç, şuur.

<u>Rom.</u> *s. 1. Conștiință. 2. Luciditate.*

BĬLĬNŞ ASTI is. Bilinç altı, şuur altı.

<u>Rom.</u> *s. Subconștient.*

BĬLĬNŞLENDĬRME, -ÜW is. Bilinçlendirme.

<u>Rom.</u> *s. Trezire a conștiinței.*

BĬLĬNŞLENDĬRMEK f. Bilinçlendirmek.

<u>Rom.</u> *v. A trezi conștiința.*

BĬLĬNŞLENME, **-ÜW** is. Bilinçlenme.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **bĭlĭnşlenmek**.

BĬLĬNŞLENMEK f. Bilinçlenmek.

1. Uyanmak, bilinçli olmak.

2. Dünya görüşü edinmek.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se trezi, a se deștepta. 2. A-și forma o concepție asupra lumii.*

BĬLĬNŞLĬ s. Bilinçli, şuurlu.

Rom. adj. 1. Conştient. 2. Cu conştiinţa formată, cu conştiinţă trează.

BĬLĬNŞSĬZ s. Bilinçsiz, şuursuz.

Rom. adj. 1. İnconştient. 2. Fără o conştiinţă formată.

BĬLĬNŞSĬZLĬK is. Bilinçsizlik, şuursuzluk.

Rom. s. İnconştienţă.

BĬLĬRKĬŞĬ is. Bilirkişi.

Rom. s. Expert.

BĬLĬŞ is. 1. Biliş; bilme, öğrenme.

2. Bildik, tanıdık, dost.

"Curt degen sözĭñmen cürek tolmasa, / Ah, nasıl cürermen gurbet yaklarda, / Tanışsız, bĭlĭşsĭz yad sokaklarda?" - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

- **Tanış bĭlĭş -** Tanıdık kimse; dost.

Rom. s. 1. Cunoaştere; învăţare. 2. Cunoştinţă, persoană cunoscută.

BĬLĬŞME, -ÜW is. Bilişme.

Rom. s. Faptul de **bĭlĭşmek.**

BĬLĬŞMEK f. Bilişmek; birbirini ve birbirine ait şeyleri bilmek, tanımak.

"Köp körĭşken tuwulmız, sır bĭlĭşken, / Kara kayday bola eken sĭzge ĭlĭşken." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

Rom. v. reciproc. A se cunoaşte unul pe altul; a se şti unul pe altul.

BĬLMATLI s. → **Bĭlĭmatlı.**

"Başka bĭr bĭlmatlı : Yok canım, asıl kabaát eşekte. Eş yabancı bĭr kĭşĭge iyĭp azbardan şıgıp keter mĭ?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

BĬLME, -ÜW is. Bilme.

Rom. s. Faptul sau acţiunea de **bĭlmek.**

BĬLMECE is. Bilmece. Eşanl. **tapmaşa.**

Rom. s. Ghicitoare, cimilitură.

BĬLMEK f. Bilmek.

1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

"Bakşelerde gezemen, / Kaşım', közĭm' süzemen. / Anam babam bĭleler, / Men yaremmen gezemen." - (Boztorgay).

"Bĭldĭ Gülsüm tatarlıgın, / Kırım degen curt barlıgın." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Men bĭlmiymen, sorayman, bar mı bĭlgen Kırım'da, / Tatarlıgı yükselĭp kaçan curt oñgan bolır?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Saygı süygĭ bek bĭlgen Şerfe abla / Herkesten evvel faytonga kartiynĭ ala." - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

2. Bir iş, bilim veya sanat dalında bilgi ve beceri sahibi olmak.

"Bĭlmegen ĭşke karışma." - Atas.

3. Bir şeyi yapmaya alışmış olmak; elinden gelmek.

"Bĭzge ĭlĭşken saw kalmaz, tĭlĭn tĭşler. / Şın bĭlmegen cigĭtler bügün nĭşler?" - (Boztorgay).

"Koñır dep, áná zemane zıpkın tuwıl. Yoksa ĭş küş bĭlgen bĭr akay." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

4. Tanımak, hatırlamak.

"Alĭmseyit : Ha, Şolak Sıdkıy mı ? Ihı, ıhı ... Bĭldĭm şĭmdĭ." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Bek uzak ketmiyĭk, Dobruca'da bĭle neday hocalar bar edĭ. Ebeköylĭ Hafız Velĭ efendĭnĭ bĭlesĭñdĭr sen, Kurtmolla." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

5. Düşünmek, sanmak, tahmin etmek.

"Cılama anam, cılama, / Bonday eken ecelĭm. / Ayrılmaz edĭm akamdan, / Bĭlmedĭm ölecegĭm." - (Boztorgay).

6. Anlamak, bulmak.

"Akıllıga ayttım, oylandı bĭldĭ. / Ahmakka ayttım, şakıldadı küldĭ." - Bulmaca.

"Onıştan sen kaár etme canım. Menĭm bĭlmegen ĭşĭm tuwul ya." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

7. Karar vermek; bir şeyin nasıl olacağını tayin etmek.

"Mĭna selâm álekĭm, ay iygĭler. / Suw tĭliymen, ayran ber, ırızıñ bĭler." - (Boztorgay).

"Bĭrĭncĭ Allah, ekĭncĭ o yak, sebepçĭ de men. Anyagın artık kaderler bĭlecek." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

8. Sorumlu tutmak.

9. "İşine gelmek", "uygun bulmak" anlamında

10. İlişikli olmak, tanış olmak.

"Şĭrkĭn bĭr şiy körmiyĭk, / Sogış nedĭr bĭlmiyĭk. / Okumagan ballarday / Salp sulp etĭp cürmiyĭk." - (Boztorgay).

11. Saymak, kabul etmek.

"Borç dep bĭldĭk göçüvnı Ak Toprak'ka / El bagladık kaderge, sıgındık Hakka." – (Kırım Muhacĭrlĭk Türküsĭ).

"Curt süygüsĭn can bĭlĭp öz ömrĭmnĭ aşattım." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

12. -a, -e ekli fiilimsilerle yeterlik bildiren birleşik fiiller meydana getirir. **Yazabĭlmek. Ketebĭlmek.**

"Bunların alayın bĭz 'teşkilât' dengen ve bĭzĭm köyĭmĭzde de kurulgan topluluk astında yasayabĭlĭrmĭz." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Bĭlamadım, …** – Bilemedim, … (şu kadardır); en çok; olsa olsa.
- **Bĭle bĭle** – Bilerek.
- **Bĭle bĭle yades** – Bilerek aldanmış görünme.
- **Bĭlgenĭn okımak** – Kimseye aldırmaksızın istediği gibi davranmak.
- **Bĭlgenĭn yapmak - → Bĭlgenĭn okımak.**
- **Bĭlgenĭnden şaşmamak** – Kendi davranışını değiştirmemek.
- **Bĭlĭr bĭlmez**. – Yarım bilgi ile veya bildiğinden emin olmaksızın.
- **Bĭlmeden** – a) Bilmeyerek. b) Sonucun ne olacağını kestiremeden.
- **Bĭlmem, ...** veya **Ne bĭleyĭm, ... –** a) Şüphe, kararsızlık, merak ifadesi. **"Endĭden soñ, ne bĭleyĭm, bolır m'eken? / Kawuşkaydık dawkessĭz bĭr arüw hanga." -** (Mehmet Niyazi - Sagış); **" Bar mı, bĭlmem, senday arüw körüngen?" -** (Mehmet Niyazi – Sagış). b) Bilmiyorum, anlamında. **"Ne bĭliyĭm onı ! Menĭm körgen akayım tuwul o." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Bĭlmem kĭm (ne, neday, kayday, kaysı, kaş, kaşan) –** Önemli veya anlatılması gerekli görülmeyen şeyler için kullanılan sözler.

• **Bĭlmemek –** Fiillerden sonra gelince o fiilin gerçekleşmediğini anlatır. **Toymak bĭlmedĭ –** Doymak bilmedi; doymadı.

• **Bĭlmiy –** Bilmeyerek, bilmeden.

• **Cemaziyilevelĭn bĭlmek –** Bir kimsenin geçmişteki (tevbe etmesinden önceki) kötü yanlarını bilmek.

• **Col bĭlmek –** Yöntem bilmek.

• **Haddĭn bĭlmek –** Kendi değerini olduğundan üstün görmemek

• **Ĭş bĭlmek -** Becerikli olmak.

• **Kadĭrĭn bĭlmek –** Değerini anlamak. **"Caşlık başka bĭr kelĭr, kayt ekĭ kelmez, alay. / Bĭlgen bĭlĭr kadĭrĭn, bĭlmegen bĭlmez, alay." -** (Boztorgay).

• **Özĭn bĭlmemek -** Kendini bir şey sanmak, olduğundan üstün görmek.

• **Almadım bermem, körmedĭm bĭlmem." -** Deyim. Almadım vermem, görmedim bilmem.

• **Bĭlgenĭn yedĭ máálle bĭlmez. -** Deyim. Çok kurnaz biridir, anlamında.

• **Bĭz kırk kĭşĭmĭz, bĭrbĭrĭmĭznĭ bĭlĭrmĭz. –** Deyim. Bizim çevremizin insanıdır, onun ne olup olmadığını iyi biliriz, anlamında.

• **İmam bĭlgenĭn okur.** - Deyim. İmam bildiğini okur.

• **Kĭm bĭlĭr ? -** a) Belirsizlik anlatır. b) Tahmin anlatır. **"Bo colda, kĭm bĭlĭr, kaç kere kuru agaçka kan cakkasıñdĭr." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

• **Konarım cel bĭlecek, koşarım el bĭlecek. –** Deyim. Konacağım yerimi yel bilecek, koşacak hayvanımı el bilecek.

• **Sen bĭlĭrsĭñ. –** Deyim. Nasıl uygun bulursan, öyle yap.

• **Şaytanıñ catkan cerĭn bĭlĭr. –** Deyim. Çok açıkköz biridir, anlamında.

• **Oylanganga ayttım, oylandı bĭldĭ, oylanmaganga ayttım, şakıldadı küldĭ. –** Bulmaca. (Cevabı : Bulmaca). Düşünene söyledim, düşündü ve bildi; düşünmeyene söyledim kıkırdadı güldü.

• **Aşıñnı, eşĭñnĭ , ĭşĭñnĭ bĭl. –** Atas. Aşını, eşini, işini bil.

• **Bĭlgenge baş sıylı, bĭlmegenge ton sıylı –** Atas. Bilene baş itibarlı, bilmeyene kürk itibarlı.

• **Bĭlmemek ayıp (uyat) tuwul, üyrenmemek ayıp (uyat).** - Atas. Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp.

• **Bĭrĭñ kıymetĭn bĭlmegen biñnĭ cıyalmaz.** - Atas. Birin kıymetini bilmeyen bini biriktiremez.

• **Biñ bĭlseñ gene bĭr bĭlgenge tanış. –** Atas. Bin biliyorsan yine bir bilene danış.

• **Caldamaga bĭlmegen cılgadan ırak otırır. –** Atas. Yüzmesini bilmeyen dereden uzak durur.

• **Kelĭn oynamaga bĭlmese cerĭm tar der.** - Atas. Gelin oynamaya bilmezse yerim dar der.

• **Kıznı özĭn bĭlgenĭne taşlasañ ya zurnacıga barar, ya dawulcıga. –** Atas. Kızı kendi bildiğine bırakırsan ya zurnacıya varır, ya davulcuya.

• **Özĭn bĭlgen lapın bĭlĭr. –** Atas. Kendini bilen, lafını bilir.

• **Taz lâc bĭlse özĭn başına cagar.** - Atas. Daz ilâç bilseydi kendi başına sürerdi.

• **Ürmesĭn bĭlmegen it sürüge kaşkır ketĭrĭr. –** Atas. Ürümesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir.

<u>Rom.</u> *v. 1. A şti, a afla. 2. A cunoaşte. 3. A se pricepe. 4. A-şi aminti, a recunoaşte. 5. A crede, a se gândi. 6. A-şi da seama, a înțelege. 7., 9. A face cum crede, cum îl taie capul. 8. A considera pe cineva răspunzător de ceva. 10. A avea de a face. 11. A considera. 12. Verb auxiliar de a reda posibilitatea, iminența unei acțiuni.* **Yazabĭlmek -** *A putea scrie.* **Ketebĭlmek -** *A putea, a reuşi să plece.*

BĬLMEZ s. ve is. 1. Bilmez, bilmeyen, haberli olmayan.

2. Bilmiyorum diyen (kimse), işten kaçınan.

• **Bĭlmeznĭñ belĭ awurmaz. –** Atas. Bilmiyorum diyenin beli ağrımaz.

<u>Rom.</u> *s. şi adj. 1. Neştiutor. 2. (Cel) care se eschivează, care face pe neştiutorul.*

BĬLMEZLĬK is. 1. Bilmezlik.

2. Cahillik.

"Ot bolıp candı canım, / Ĭrĭdĭ aktı kanım. / <u>Bĭlmezlĭk</u> etken edĭm, / Afet günamnı, canım." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

• **Bĭlmezlĭkten kelmek –** Bilmiyor görünmek.

<u>Rom.</u> *s. 1. Neştiință, neştire. 2. İgnoranță.*

BĬLMĬRLĬ is. ve s. 1. Çok bilen, aklı her şeye eren.

2. Her şeyi bilir geçinen; bilmiş.

<u>Rom.</u> *s. şi adj. 1. Atotştiutor; isteț. 2. fig. Care se pretinde atotştiutor.*

BĬR is. s. ve zf. Bir.

1. is. Doğal sayılar dizisinin ilk sayısı; bu sayıyı gösteren rakam. **Bĭr, ekĭ, üş, ...; 1 rakamı.**

2. s. Bir sayısı kadar olan.

"Kartanaga başı bitlĭ / Kötĭ kurtlı <u>bĭr</u> tana." - (Boztorgay).

"Bĭr <u>şinĭk</u> arpa 12 prank. 10 prankten yukarı tutmayık." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. s. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren söz.

"Kayaktan kelse, balam, <u>bĭr</u> çibörek kokusı / Oyaklarda yaşaydır <u>bĭr</u> Kırım korantası." - (İsmail Otar – Çibörek).

4. s. Tek, biricik.

"Men anamnın <u>bĭr</u> kızı edĭm, / Konca gül edĭm. / Aşılmagan konca gül edĭm. / Sarardım soldım." - (Boztorgay).

5. s. (Olumsuz bir tamlama veya bir cümlede, vurgulu iken) Hiçbir. **<u>Bĭr</u> kĭmsesĭz -** Bir kimsesiz. **<u>Bĭr</u> mĭnsĭz –** Bir kusursuz. **<u>Bĭr</u> şiy aytmay –** Hiçbir şey söylemiyor.

"Bĭzge Kırım bĭr çakırım bolsa da / Köp vakıtlar <u>bĭr</u> haber alalmadık." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

6. s. Birleşik.

"Ekĭ tĭlek <u>bĭr</u> bolsa, ne bermez Huday, / Men Alla'dan tĭlermen, sen kolıñ cay." - (Boztorgay).

7. s. Eş, aynı, birbirinden farksız, bir nitelikte.

"Atlaz da <u>bĭrdĭr</u>, kumaş ta <u>bĭrdĭr</u> / Kıymetĭn bĭlgenge. / Güzel de <u>bĭrdĭr</u>, şĭrkĭn de <u>bĭrdĭr</u> / Canıñ süygenge." - (Boztorgay).

"Kazannıñ ĭşĭmen tışı <u>bĭr</u> tuwuldır." - (Boztorgay).

"Maga köre alayıñız da bĭrsĭñĭz." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

8. s. Müşterek, ortak. **Kazanganlarımız bĭr.**

"Cansa ekĭ conıkşa, sönse kömĭr, alay, / <u>Bĭr</u> yastıkka baş koşıp geşĭrsek ömĭr, alay." - (Boztorgay).

9. s. Belli, belirli.

"Menĭm bugünkĭ saga kelĭşĭmnĭñ bĭr sebebĭ bar." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

10. s. Eşsiz, görülmemiş; yüklem durumunda olan bir isim takımında belirtileni olarak kullanıldığında belirtenin hor görüldüğünü anlatır. **Tembelnĭñ bĭrĭdĭr. Korkaknıñ bĭrĭdĭr.**

11. s. Sıfat veya zarf durumunda başına geldiği kelimelere kuvvet, çabukluk, istek veya kesin olmayan anlamlar katar.

Bĭr cawun, bĭr cawun! - Bir yağmur, bir yağmur ! (şiddetli ve hızlı yağmur)..

Bĭr türlü boldım. - Bir tuhaf oldum; (belirsiz bir durumda).

"Kadĭr Tañrım, atay kabrĭn bĭr aylansak!" - (Mehmet Niyazi – Sagış) Kadir Tanrım, ata kabrini sonunda tavaf etsek ! (istek duymak).

12. zf. Bir kere.

"Aşıklı yar, süygĭlĭ, / Bĭr körmege zar boldım. / Aşıgımdan ayrılıp / Ah, diy ketken men bĭr yar." - (Boztorgay).

"Anlasın bĭr, senĭ duşman da süyer, / Bĭr canık sözĭñmen cüregĭ iyer." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

"Sorpasını çıbırtmay, ekĭcĭk tür, bĭr katla, / Cıllı cıllı aşayber, çatal bıçak kullanma." - (İsmail Otar – Çibörek).

13. zf. Sadece, ancak, yalnız.

"Bĭzge Kırım bĭr çakırım bolsa da / Köp vakıtlar bĭr haber alalmadık." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭr abam bar, atarman, / Kayda bolsa catarman." - Atas.

- **Arada bĭr -** Seyrek olarak.
- **Ayda cılda bĭr -** Çok seyrek olarak.
- **Bĭr ara –** Bir süre.
- **Bĭr araba –** a) Bir araba dolusu. b) Pek çok.
- **Bĭr araba yalan -** Pek çok yalan.
- **Bĭr arada –** Toplu olarak.
- **Bĭr araga kelmek –** Bir yerde toplanmak, buluşmak.
- **Bĭr araga ketĭrmek –** Bir yerde toplamak.
- **Bĭr adımlık –** Çok yakın.
- **Bĭr atımlık barutı kalmak –** Bir konuda yapabilecek daha fazla şeyi olmamak.
- **Bĭr awızdan –** Hep birlikte; oy birliğiyle.
- **Bĭr awuş –** a) Bir avuç dolusu b) Çok az.
- **Bĭr ayagı şukurda bolmak –** Yaşayacak çok az zamanı kalmış olmak.
- **Bĭr ayak burun -** Bir an önce.
- **Bĭr ayak üstünde biñ yalan aytmak –** Çok yalan söylemek.
- **Bĭr baltaga sap bolalmamak –** Bir iş sahibi olamamak.
- **Bĭr bardak suda fırtına koparmak –** Küçük bir sorunu büyütmek.
- **Bĭr başına –** a) Yalnız olarak. b) Başkasının yardımı olmaksızın.
- **Bĭr baştan bĭr başka –** Bir uçtan bir uca.
- **Bĭr bĭr –** Birer birer; tane tane.
- **Bĭr bolmak -** Birlik olmak.
- **(... barmasıman ... kaytması) bĭr bolmak -** Aynı anda, çabucak.
- **Bĭr boy –** Aynı boy; eşit.
- **Bĭr cumruklık canı bolmak -** Bir yumrukluk canı olmak.
- **Bĭr cutum suw –** Bir yudum su.
- **Bĭr daa –** Bir daha. a) Bir kere daha. b) Hiçbir zaman, asla.
- **Bĭr daa yüzüne karamamak -** Darılıp ilişkilerini kesmek.
- **Bĭr dalda turmamak -** a) Sık sık iş değiştirmek. b) Sık sık fikir değiştirmek.
- **Bĭr de –** a) ..."ve olana ilâve olarak", anlamında. **Anası, kartanası, bĭr de kızkardaşı.** b) Umulanın veya beklenenin dışında bir şey anlatılınca cümlenin başında geçer. **Bĭr de alganın inkâr etmez mĭ ?**
- **(Bĭrewnĭñ) Bĭr degenĭn ekĭ etmemek -** Birinin her istediğini yapmak.
- **Bĭrdiy –** Benzer, eş. **"Ekĭ bĭrdiy alaşa, / Dobrocanı dolaşa. / Bĭzniñ köynĭñ kızları / Kayda barsa yaraşa." -** (Boztorgay).
- **Bĭr ekĭ –** Bir veya iki adet; az sayıda; birkaç. **"Kartka, caşka şınlamak, tuwul ayıp, / Bĭr ekĭ şın aytayım, hatĭrĭñ sayıp." -** (Boztorgay).
- **Bĭr ekĭlemek –** Birkaç adet olarak koymak. **"Bĭr ekĭlep köbdĭrĭp kaynat, bĭraz üyrülsün. / Kızganda eñ soñı, mına pĭştĭ baş aşıñ." -** (İsmail Otar – Çibörek).
- **Bĭr gere (kere) –** a) Bir kere. b) Bir defasında.
- **Bĭr gün (kün) –** Günün birinde; belli olmayan bir günde. **"Mektepte bĭr arsız bala / Ne kızara, ne utana, / Bĭr gün oga tatar dedĭ..." -** (Mehmet Niyazi – Sagış). **"Ak duwagın Çatır Taw bĭr gün elbet cabınır. / Bĭr balaban toy yasap öz halkıman üylenĭr." -** (İsmail Otar – Çibörek).
- **Bĭr kapıga şıkmak -** Aynı sonuca varmak.
- **Bĭr karar -** a) Ne iyi ne kötü. b) Belli bir durumu değiştirmeden.
- **Bĭr karış -** Duruma ve konuya göre : a) Kısa. **Bĭr karış boyı bar.** b) Uzun. **Tĭlĭ bĭr karış.**
- **Bĭr kaşık suwda buwmak –** Bir kimseye çok öfkelenmek.
- **Bĭr kere** - a) Aslında. **Bĭr kere, men onı eş körmedĭm.** b) Bir defa. **Men onı bĭr kere kördĭm.**
- **Bĭr kĭmse –** Hiç kimse.
- **Bĭr kulagından kĭrĭp, bĭr kulagından şıkmak -** Söylenen söze önem vermemek.
- **Bĭr o yaka bĭr bo yaka –** Bir o yana, bir bu yana.
- **Bĭr ömĭrde -** Hayatı boyunca.
- **Bĭr özĭ -** Yalnız, tek başına.
- **Bĭr sefer –** Bir defa, bir kere.
- **Bĭr sürü -** Pek çok.
- **Bĭr şekĭy → Bĭr şiy.**
- **Bĭr şĭp sözĭ bolmak –** (Söyleyecek) bir çift sözü olmak
- **Bĭr şiy –** a) Herhangi bir şey. b) (' -) Hiçbir şey.
- **Bĭr şuwal ıncırnı berbat etmek –** Bir çuval inciri berbat etmek. (İyi bir durumun bozulmasına sebep olmak).
- **Bĭr taa –** a) bir defa daha b) hiçbir zaman. **"Caman haber catıp kalmadı. Körüşmek, kawuşmak umutuman**

talpıngan cüreklernĭ bĭr taa küldürmemek üçün keldĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

- **Bĭr taktası eksĭk –** Yarım akıllı.
- **Bĭr talay –** Bir alay; pek çok.
- **Bĭr tamam -** Büsbütün.
- **Bĭr tanem –** Sevgi sözü. **"Alekĭm selâm, hoş keldĭñ, ah bĭr tanem. / Atıñnı kayda baylayım, Kıdırlez lâlem?"** - (Boztorgay).
- **Bĭr taşman ekĭ kuş urmak –** Bir hareketle birkaç sonuç elde etmek.
- **Bĭr tek –** Biricik, tek, sadece bir. **"Bu mekteptĭr curtımıznıñ bĭr tek ana ocagı."** - (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Bĭr terĭ bĭr süyek –** Çok zayıf.
- **Bĭr toktawsız –** Kesintisiz, aralıksız, ara vermeden.
- **Bĭr-ttaa / bırtta - → Bĭr taa.**
- **Bĭr türlü –** a) (tekrarlı kullanıldığında) Hep uyumsuz. **Aytsañ bĭr türlü, aytmasañ bĭr türlü.** b) Hiçbir şekilde. **"Kayda kettĭ, kayda kaldı, bĭr türlü tuyalmadı, üyrenalmadı."** - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).
- **Bĭr wakıt –** a) Bir zamanlar, geçmiş zamanda. b) Hiçbir vakit.
- **Bĭr yastıkta kartaymak -** Karı koca birlikte uzun bir ömür sürmek.
- **Bĭrnĭ ekĭ etmek -** Biriktirmek; artırmak.
- **Özĭn bĭr şiy zan etmek -** Kurumlanmak.
- **Beş parmak bĭr tuwul -** Deyim. Ana baba bir olsa da, kardeşler birbirinden farklı olur, anlamında.
- **Bĭr abam bar atarman, kayda bolsa catarman. -** Deyim. Yalnız başına olan bir kişi kendine her tarafta yer bulur.
- **Bĭr arpa boyı col almak.** - Deyim. Çok az ilerleme olmak.
- **Bĭr aşa, biñ şükür et -** Deyim. Bir ye, bin şükret; kötü durumdakileri görüp kendi durumunun değerini bil.
- **Bĭr ayak üstünde biñ yalan aytar -** Deyim. Çok yalancı biri için söylenir.
- **Bĭr baba dokız balaga karar, dokız bala bĭr babaga karamaz.** - Deyim. Babalarına bakmayan çocuklar için söylenir.
- **Bĭr bo eksĭk edĭ –** Deyim. Bir bu eksikti. (Sıkıntılı bir durum üzerine bir yenisi çıktığı vakit söylenen söz).
- **Bĭr degenĭ ekĭ bolmaz. -** Deyim. Her istediği hemen yapılır.
- **Bĭr delĭ kuyuga bĭr taş atar, kırk akıllı şıgaramaz.** – Deyim. Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramaz.
- **Bĭr elmanıñ yarısı bo, yarısı o.** - Deyim. Birbirlerine çok benzeyen iki kişi için söylenir.
- **Bĭr kolı mayda, bĭr kolı balda bolmak -** Deyim. Varlık içinde yaşamak.
- **Bĭr kölek fazla eskĭtken bolmak (Bĭrĭnden …) -** Deyim. Birinden daha yaşlı ve tecrübeli olmak.
- **Bĭr men, bĭr de Alla bĭlĭr.** Deyim. Bir ben, bir de Allah bilir. (Sıkıntılı durumlarda söylenilen söz.)
- **Bĭr tereknĭñ tamırı, bĭr teknenĭñ kamırı –** Deyim. Bir ağacın kökü, bir teknenin hamuru. (Aynı kökten ve aynı hamurdanız).
- **Bĭr zamanda bar eken, bĭr zamanda yok eken.** – Deyim. Masallara giriş tekerlemesi : Bir varmış, bir yokmuş.
- **Borşsız bĭr Allah –** Deyim. Borçsuz bir Allah vardır.
- **Cıgılganga bĭr tekme –** Deyim Yıkılana bir tekme.
- **Elde bĭr –** Deyim. Emin olunan şey.
- **Eşek kulagın bĭr oynatsa, kuyrugın ekĭ oynatır.** – Deyim. Eşek kulağını bir oynatırsa, kuyruğunu iki oynatır.
- **Felekten bĭr kün kırslamak –** Deyim. Güzel bir gün geçirmek.
- **Her kafadan bĭr ses şıga –** Deyim. Bir konu üzerine herkes başka başka türlü konuşmak.
- **İşĭ tışı bĭr –** Deyim. İki yüzlü olmayan.
- **Soysızıñ bĭrĭ -** Deyim. Çok namussuz.

- **Bĭlegĭ kavi bĭr kĭşĭ cıgar, bĭlgĭsĭ kavi biñ kĭşĭ cıgar. -** Atas. Bileği güçlü olan bir kişiyi yıkar, bilgisi güçlü olan bin kişiyi yıkar.
- **Bĭr atnıñ arkasından biñ at suw ĭşer.** – Atas. Bir atın arkasından bin at su içer.
- **Bĭr awızdan şıkkan biñ awızga cayılır.** – Atas. Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır.
- **Bĭr bürşege kızıp corkan cagılmaz.** – Atas. Bir pireye kızıp yorgan yakılmaz.
- **Bĭr fincan kawenĭñ kırk cıl katĭrĭ bar.** – Atas. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var; iyilik küçük de olsa, unutulmaz.
- **Bĭr kĭşĭ kırk kĭşĭnĭ azdırır.** – Atas. Bir kişi kırk kişiyi azdırır.
- **Bĭr kıznı biñ kĭşĭ ĭster, bĭr kĭşĭ alır.** - Atas. Bazı şeyleri herkes ister, ancak bir kişiye kısmet olur.
- **Bĭr kol öbĭr kolnı cuwar, ekewĭ de betnĭ cuwar.** - Atas. Bir el diğer eli yıkar, ikisi de yüzü yıkar.
- **Bĭr kolnıñ sesĭ şıkmaz.** - Atas. Bir elin sesi çıkmaz; yalnız başına başarı olmaz..
- **Bĭr koltıkka ekĭ karbız sıymaz.** – Atas. Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.
- **Bĭr köz cılasa, anaw köz külmez.** – Atas. Bir göz ağlarsa, öteki göz gülmez.
- **Bĭr mık bĭr nalnı, bĭr nal bĭr atnı kurtarır.** – Atas. Bir çivi bir nalı, bir nal bir atı kurtarır.
- **Bĭr sürünmekmen atıñ başı kesĭlmez.** – Atas. Bir kere sürçmekle atın başı kesilmez.
- **Bĭr şeşekmen caz bolmaz.** – Atas. Bir çiçekle yaz olmaz.
- **Bĭr şöplĭkte ekĭ koraz ötmez.** – Atas. Bir çöplükte iki horoz ötmez.
- **Bĭrĭn kıymetĭn bĭlmegen biñnĭ cıyalmaz.** – Atas. Birin kıymetini bilmeyen bini toplayamaz.
- **Biñ bĭlseñ de bĭr bĭlgenge tanış.** - Atas. Bin bilsen de bir bilene danış.
- **Caz künü atıñ üç ayagı suwda, bĭr ayagı unda bolır.** - Atas. Yaz günü atın üç ayağı suda, bir ayağı unda olur.
- **Cumarttan bĭr şıgar, sarandan ekĭ.** – Atas. Cömertten bir çıkar, cimriden iki.
- **Ekĭ kulakka bĭr awız, ekĭ tıñla bĭr ayt.** – Atas. İki kulağa bir ağız, iki dinle, bir söyle.
- **İstegennĭñ bĭr yüzü, bermegennĭñ ekĭ yüzü kara.** - Atas. İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü kara.

• **Kırk bacanak bĭr capalak bolmaz.** – Atas. Kırk bacanak bir pervane olamaz. (Bir işte birlik olamazlar).

• **Kırk kün taban etĭ, bĭr kün av etĭ.** – Atas. Kırk gün taban eti, bir gün av eti.

• **Kırsızlık bĭr cımırtaman başlar.** – Atas. Hırsızlık bir yumurta ile başlar.

• **Öksĭzĭñ bĭr toyganı ayran, bĭr toyganı bayram.** – Atas. Öksüzün bir doyduğu ayran, bir doyduğu bayram.

• **Ölĭsĭ bolgan bĭr kün cılar, delĭsĭ bolgan er kün cılar.** – Atas. Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar.

• **Sokır tĭledĭ bĭr köz, Tañrı berdĭ ekĭ köz.** – Atas. Kör bir göz istedi, Tanrı iki göz verdi.

Rom. 1. s. Unu, numărul şi cifra. 2. num. card. Un, o. 3. art. nehot. Un, o. 4. adj. Unic. 5. adj. Nici un, nici o. 6. adj. Unit; inseparabil, monolit. 7. adj. Egal, identic. 8. adj. Comun. 9. adj. Anumit. 10. adj. (În expresii) Fără pereche, nemaipomenit. 11. adv. Cuvânt exprimând sensuri diverse (rapiditate, intensitate, neclaritate) : **bĭr cawun !** *- o ploaie (teribilă) !;* **bĭr barsam** *- de m-aş duce măcar o dată;* **bĭr acayĭp -** *cam ciudat. 12. O dată; o singură dată. 13. adv. Doar, abia, numai.*

BĬRAZ zf. ve s. Biraz.

1. s. Az miktarda, çok değil.

"Ayagımda sızı bar, / Erkezniñ bĭr kızı bar. / Yarem menĭ süyecek, / Amma bĭraz nazı bar." - (Boztorgay).

"Ketecek bolsañ sora canıña bĭraz para salıp ket." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. zf. Azıcık, bir miktar, bir derece, bir süre.

"Dogrıl bĭraz, aldıña cür, tatar, kârlı bolırsıñ!" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. zf. Kısa bir süre için.

"Er cılda bĭr bola küz, baár, kış, yaz. / Şakırsın koraz, atsın tan, şınlayık bĭraz." - (Boztorgay).

4. zf. Sıfat ve zarflara gelerek "azıcık", "azıcık daha" anlamı ile sıfat ve zarf derecesi yapar.

Bĭraz yeşĭl - yeşilce. **Bĭraz keş** - biraz daha geç.

"Kış kırawman bayga haber cĭbergen, / Degen: Bo yıl bĭraz erte kelĭrmen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭraz sonra Şerife yerĭnden tura, / Bĭr tereknĭñ astına sofra kura." - (M.Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).

Rom. 1.- 3. adj. şi adv. Niţel, puţin. 4. adv. Cam; niţel mai ..., ceva mai ... .

BĬRAZDAN zf. Birazdan, az sonra.

"Bĭrazdan kedaylar, kırcımanlar kelĭrler. Efkârların dagıtırlar." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. adv. Peste puţin timp, peste o vreme.

BĬRBĬRĬ z. Birbiri.

1. Karşılıklılık veya işteşlik fiiliyle bir ilgi içinde bulunan iki kişi veya nesneyi anlatır.

"Ya koldaşıp alay halk bĭrbĭrĭmen baylansa / Üzülmegen, kopmagan kawiy bĭr arkan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Şapkasın çıkarıp ocagın katındakı çüyge asar ve kolların bĭrbĭrĭne şapıldatıp öz özĭne : Ocaknı cakmalı ..." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. Sıra halinde bulunan kişi veya nesneleri anlatır. **Bĭrbĭrĭn artından kelmek.**

• **Bĭrbĭrĭ üstüne kelmek** - Birikmek, yığılmak.

• **Bĭrbĭrĭ üşün yaratılgan bolmak -** Çok iyi anlaşmak.

• **Bĭrbĭrĭn aşamak -** Birbirine kötülük etmek.

• **Bĭrbĭrĭn awzına tükürmek** – Sözleşmiş gibi, aynı açıklamalarda bulunmak.

• **Bĭrbĭrĭn közĭn oymak -** Birbiriyle geçinememek.

• **Bĭrbĭrĭn tutmagan (sözler) -** Birbiriyle ilgisi olmayan, çelişen.

• **Bĭrbĭrĭne kĭrmek -** a) Kavga etmek b) Karışmak.

• **Bĭrbĭrĭne tüşmek -** Aralarında anlaşmazlık çıkmak.

• **Bĭz kırk kĭşĭmĭz, bĭrbĭrĭmĭznĭ bĭlĭrmĭz.** – Deyim. Aynı çevrenin insanlarıyız.

• **Peltekmen murunsuz bĭrbĭrĭnden uygunsuz.** – Deyim. Peltek ile burunsuz, birbirinden uygunsuz.

Türk Lehç. : Kırım. - **biribiri**;

Rom. pron. 1. Ţine locul numelor implicate în acţiunea verbelor de reciprocitate sau coactive : împreună, unul altuia, unul într-altul, unul pe altul, unul cu altul, unul de la altul etc. 2. Indică numele obiectelor dispuse unul după altul, într-un şir.

BĬRBĬRLEMEK f. Bir bir dizmek, göstermek veya anlatmak.

"Sultaniye tepreşten bek şen kayttı. / Anasına bĭrbĭrlep epsĭn ayttı." - (MehmetVani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

Rom. v. A expune, a povesti în amănunţime.

BĬRDEN[1] zf. Birden.

1. Bir defada, hepsi bir arada.

2. Aniden; bir an içinde.

"Bĭrden, binlerce kuş yuwalarından şıgıp korkı man şuwuldaşmaga başladılar." - (Ekrem Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı).

3. Birlikte, beraberce; aynı anda.

"Tam bo sırada kapı urula. Hepsĭ bĭrden kapıga karaylar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

• **Bĭrden kelgen dewletten hayır bolmaz. -** Atas. Aniden gelen bahttan hayır gelmez.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **birden;**

Rom. adv. 1. Dintr-odată. 2. Deodată, brusc. 3. Împreună, împreună cu ...

***BĬRDEN**[2] zf., e. Bile; dahi.

"Gülistan maşina ĭşĭnden başın şıgarıp bĭrden karamadı." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Ewlâdım, ertenden berĭ men özĭmnĭ bĭrden unuttum." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv., postp. / prep. Chiar şi... , până şi...

(Not. : 1992 yılında, rahmetli Kerim Altay'ın kendisinden „birden" kelimesinin doğru kullanıp kullanmadığını sormuştum. Düşünmüş, iç alemini yoklamış, yavaşça „ ... birden, ... birden" diyerek çağrışımlarına odaklanıp böyle bir anlamının olduğunu söylemişti. Belki onun köyü Musurat'ta (Moviliţa köyünde) vardır. Bilemiyorum. Fakat Sözlüğünde (1996) buna yer vermemiş. - S.O.).

BĬRDEN BĬR s. Tek, biricik.

"Yerĭme senĭ taşlap ketiyatırman. Sen, üynĭñ bĭrdenbĭr erĭsĭñ." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. adj. Unic, doar unul.

BĬRDEN-BĬRGE zf. Birdenbire, ansızın, hemencecik, beklenmedik bir sırada.

"Sultaniye bĭrdenbĭrge toktala ... / Külümsĭriy ... Bĭraz artka tartıla." - (M. V. Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

"Kĭmĭn toyında edĭ, bĭlmem ay? ... (Bĭrdenbĭrge tapkanday:) E, ... mınaw Cafer akaynıñ kelĭnĭ Gülsĭm'nĭñ kudagıylıgında edĭ." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *adv. Dintr-o dată, pe neaşteptate.*

BĬRDİY s. Birbirinin aynı, tıpatıp aynı, benzer.

"Ekĭ bĭrdiy alaşa / Dobroca'nı dolaşa. / Bĭznĭñ köynĭñ kızları / Kayda barsa yaraşa." - (Boztorgay).

Rom. *adj. Asemenea, asemănător; identic.*

BĬRDİYLĬK is. Aynılık, özdeşlik.

Rom. *s. Asemănare; identitate.*

BĬREM BĬREM zf. Birer birer.

Rom. *adv. Câte unul; unul câte unul.*

BĬREMEKĬY z. Falan; adı üzerinde durulmayan biri. Var. **bremeki.**

Rom. *pron. nehot. Cutare.*

BĬREMLEP zf. Birer birer olarak.

Rom. *adv. Enumerând unul câte unul.*

BĬRER üleşt. s. Birer, her biri bir, her birine bir, her defasında bir.

"Hepsĭ 'Bahtım özĭme, ogırsızlık şaytanga' dep bĭrer zar atarlar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Eskĭden, bĭzĭm balalıgımızda küreşĭp cüretaan akaylar neday bolataan edĭler endĭ ? Tab bĭrer ejderha." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bĭrer bĭrer –** Her biri ayrı olarak.
- **Bĭrer ekĭşer** – Birer ikişer; tek veya birkaçı birlikte olarak. **"Bu osal habernĭ tuygan köylüler bĭrer ekĭşer kelĭp korantanıñ göñlĭn alacak sözler ayta edĭler."** - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. *num. distrib. Câte unul, câte una.*

BĬREW z. Kimse; biri.

1. Herhangi bir kişi.

"Kelseñ kıymas, sırttan kel, dogrı kelme. / Körĭp kalsa bĭrewler, nazarga ĭlme." - (Boztorgay).

"Bo sırada tışta Seyityaya akaynıñ sesĭ eşĭtĭlĭr. ... Başka bĭrew bĭrşiyler aytar." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Bilinmeyen bir kişi.

"Pencĭremde bĭrew bar, Mewlâm coysın, / Üytöbeden taş tüşüp mıyın oysın." - (Boztorgay).

3. (Bĭ'rew) (Olumsuz cümlelerde) hiç kimse.

"İş bĭrewden sormayık, / Bĭz okıyık, turmayık." - (Boztorgay).

4. zf. Bir adet ile, bir tane ile.

"Tabılgan yerlerĭnde, bek az, koldan kolga awuştırılıp okungan "Gülbünü Hanan", "Unutulmaz Köz Caşları", "Kök Kitap"larnıñ sayısı bĭrew taa arttı." - (Necip H. Fazıl – Sagış'nı Tanıtma Yazısı).

- **Bĭrewler** – (Kinayeli) Malûm kimseler, birileri. **"Kar cawganda er bĭr yer biyaz bola. / Bĭrewlerge şın aytsam piyaz bola." -** (Boztorgay).
- **Yalancınıñ üyĭ cangan, bĭrew inanmagan. –** Deyim. Yalancının evi yanmış, hiç kimse inanmamış.
- **Bĭrewĭ aşar, bĭrewĭ karar, kıyamet ondan kobar. –** Atas. Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.
- **Öksĭznĭñ ayawcısı köptĭr, bĭrewĭn faydası yoktır. -** Atas. Öksüzn acıyanı coktur, hiçbirinin faydası yoktur.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **birev;**

Rom. *pron. nehot. 1. Unul, una. 2. Cineva. 3. Nimeni. 4. locuț. adv. Cu (încă) una (cu o piesă, cu o unitate, cu o operă).*

BĬREWĬ z. Biri, birisi.

"Tarlalarnıñ bĭrewĭnde bĭr cĭgĭt traktorman cer ege eken." - (Boztorgay).

"Bĭrewĭ şalışıp, bĭrewĭ karap turgaşın bola mı ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *pron. Unul, una.*

BĬREY is. Birey, fert.

Rom. *s. İndivid, persoană.*

BĬRGE zf. Birlikte, beraber.

"Sitosman saray saldırgan ay, ellĭ kulaş, / Bĭrge ösken akran tenmen, körmedĭm kuwnaş, asabay." - (Boztorgay).

"Sultaniye beş altı kızman bĭrge / Katolayga mĭneler küle küle." - (M. Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

- **Boman (buman) bĭrge -** Bununla beraber, bununla birlikte.

Rom. *adv. Împreună, laolaltă.*

BĬRGELEŞMEK f. Birleşmek, birlik olmak, beraber olmak.

Rom. *v. A se alătura, a se întruni, a veni laolaltă.*

BĬRGELĬK is. Birlik, beraberlik.

Rom. *s. Companie, tovărăşie, aflare laolaltă.*

BĬRĬ z. Biri. Var. **bĭrĭsĭ, bĭrsĭ.**

1. Bir tanesi.
2. Bilinmeyen bir kimse. Eşanl. **bĭrew.**
3. Tamlanan durumunda, bazı isim tamlamalarında tamlananın küçümsendiğini anlatır. **Akılsıznıñ biri. Soysıznıñ bĭrĭ.**

- **Bĭrĭnden bĭrĭ** – İçlerinden biri.
- **Bĭrĭlerĭ –** Bazı kimseler.
- **Bĭrĭ aşar, bĭrĭ karar, kıyamet ondan kobar. -** Atas. Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.
- **Bĭrĭ ölmeden, başkası kün körmez. -** Atas. Biri ölmeden başkası gün görmez.

Rom. *pron. Unul, una.*

BĬRĬGĬŞ is. Birikiş, birikme.

Rom. *s. Acumulare, comasare.*

BĬRĬGÜW is. ve f. → **Bĭrĭkme, Bĭrĭkmek.**

"Diycegĭm: Kĭşkenege / Balabanman dep tiyme. / Kĭşkeneler bĭrgĭr, / Bĭrĭgüw kuwet berĭr." - (İsmail Ziyaeddin terc. / T. Arghezi - Cezalandırılgan Kırsız).

BĬRĬKĬM is. Birikim.

1. Bir yerde yığılma, bir yerde toplanma.
2. Bir yere yığılmış, toplanmış şey.

Rom. *s. 1. Acumulare, comasare. 2. Totalitate, mulțime; grămadă.*

BĬRĬKĬNTĬ is. Birikinti; bir yerde birikmiş şey.

Rom. *s. Grămadă, morman; (despre apă) băltoacă.*

BĬRĬKME, **BĬRĬGÜW** is. Birikme.

Rom. *s. Faptul de* **bĭrĭkmek.**

BĬRĬKMEK f. Birikmek.

1. Toplanıp yığılmak, bir araya gelmek.

"Millet te bonday, öksĭz, bĭr kĭmsesĭz ezĭlse, / Köp turmay, cer yüzünde bĭrĭkmiy, talkan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Birbirine eklenip çoğalmak.

3. Birlik olmak.

- **İt cıyını bĭrĭkmez.** - Atas. Köpekler birlik olamaz.

Rom. *v. 1. A se comasa. 2. A se acumula, a se aduna, a se strânge. 3. A se uni; a se solidariza.*

BĬRĬKTĬRME, -ÜW is. Biriktirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **bĭrĭktĭrmek.**

BĬRĬKTĬRMEK f. Biriktirmek.

1. Toplayıp yığmak.

"Elĭmĭzden kelgenĭ kadar bo eserlernĭ can cürekmen toplap bĭrĭktĭrdĭk ve halkımızga bagışlaymız." - (Ali Naci Cafer - Aldsöz / Boztorgay 1).

2. Artırmak, tasarruf etmek.

"Ekĭ cartı artından takan tukan keşĭnĭp te, tĭşĭmden tırnagımdan arttırıp kara künler içün bĭrĭktĭrgen beş on paramnı oga mı beriyĭm?" - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

3. Koleksiyon yapmak.

Rom. *v. 1. A acumula, a aduna, a strânge. 2. A economisi. 3. A colecţiona.*

BĬRĬM is. Birim.

1. Bir bütünü veya bir çokluğu oluşturan varlıklardan her biri; eleman, ünite.

2. Ölçü birimi; bir niceliği ölçmek için kendi cinsinden örnek seçilen sabit parça. **Uzunlık bĭrĭmĭ. Awırlık bĭrĭmĭ. Zaman bĭrĭmĭ. Ölşe bĭrĭmĭ.**

3. Toplumsal kuruluşların yapısındaki alt bölümlerden herhangi biri.

Rom. *s. 1. Unitate; element. 2. Unitate de măsură. 3. Secţie sau parte a unei organizaţii, a unei instituţii sociale.*

BĬRĬNCĬ s. Birinci

1. Yer, zaman, değer, önem bakımından sıralamada en önde, en üstte olan. **Bĭrĭncĭ sınıf talebelerĭ.**

"Ay kĭdĭ tatar yaşları, okumaylar. / Okusalar kĭmseden kem kalmaylar. İstanbul'da , Paris'te bĭrĭncĭ bola, / Japonlar da onlarga cetalmaylar." - (Çelebi Cihan - Ay Kĭdĭ).

"Kapı kĭrtlĭ, aşamam, / Kanatım yok, uşamam. / Şo bĭrĭncĭ sewdadan / Ölsem de bazgeşamam." - (Boztorgay).

2. is. Yer, zaman, değer, önem bakımından sıralamada en önde, en üstte bulunan kimse veya şey. **Sınıfnıñ bĭrĭncĭsĭ.**

3. zf. İlk sırada, ilkin.

"Bĭrĭncĭ Allah, ekĭncĭ o yak, sebepçĭ de men. Anyagın artık kaderler bĭlecek." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bĭrĭncĭ bolmak** - Başta gelmek, önde gelmek.
- **Bĭrĭncĭden** – a) İlk olarak, ilkin b) Bir; birincisi; madde bir.

Rom. *1. num ord.. Cel dintâi; primul, -a; întâi, -a. 2. s. Primul, întâiul. 3. adv. În faţă, înainte.*

BĬRĬNCĬLĬK is. Birincilik.

1. Birinci olma durumu.

"Oktay köy mektebĭn bĭrĭncĭlĭkmen pĭtĭrdĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Mektep Kaşagı).

2. Spor. Yarışma.

Rom. *s. 1. Întâietate, primul loc. 2. Sp. Întrecere, dispută.*

BĬRĬSĬ z. Birisi. Var. **bĭrĭ.**

"Üy aldında kozı da bar, / Ekĭ de dĭlber kızı da bar. / Sözĭm cetmiy maktamaga, / Bĭrĭsĭ saga, bĭrĭsĭ maga." - (Boztorgay).

"Masada rakı içkenlerden bĭrĭsĭ, Bayram şenlĭk tuwul mı ? , şenlĭk te rakıdan başka nemen bolır ? diy edĭ." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *pron. Unul, una.*

BĬRKAÇ (**bĭrqaç**) s. → **Bĭrkaş**.

"Jandarga, notarga bĭrkaç ley berdĭñ mĭ, senĭñ esrĭklĭgĭñ körmiy." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

BĬRKAŞ (**bĭrqaş**) s. Birkaç, az sayıda; birden fazla sayıda. Var. **bĭrkaç.**

"Gül perşemĭñ kesiyĭm, ay, tegĭsliyĭm. / Bĭrkaş sene bekle kıymas, men de ösiyĭm." - (Boztorgay).

Rom. *adj. nehot. Câţiva, câteva*

BĬRKAŞI (**bĭrqaşı**) z. Birkaçı; bir kümeden ayrı olan az sayıda kimseler veya şeyler.

Rom. *pron. Câţiva.*

BĬRKÖP s. Birçok, oldukça çok.

"Bĭrköp yerler dolaşkanlar, bolgan paraların harcaganlar, bĭr türlü dertlerĭne derman tapkan bolmagan." - (Boztorgay).

"Bĭrköp kız ve er bala kahvenĭñ kapısına, penceresĭne üşüşüp zar atkanlarga, içkĭ ìçkenlerge karaylar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *adj. Mulţi, multe; o mulţime de ...*

BĬRLEME, -W is. Birleme; bir etme.

Rom. *s. Acţiunea de* **bĭrlemek.**

BĬRLEMEK f. Birlemek; bir etmek, bir birim meydana getirmek.

"Bĭr baynıñ bĭr ulı, / Bĭrlep ketken eşkĭm." - (Boztorgay).

Rom. *v. A genera, a produce un exemplar (de ceva, din ceva).*

BĬRLER is. Mat. Birler basamağı.

Rom. *s. Mat. Ordinul unităţilor.*

BĬRLEŞĬK s. Birleşik.

- **Bĭrleşĭk kaplar.** - Fiz., Kim. Birleşik kaplar. (Rom. - Vase comunicante).

Rom. *adj. 1. Unit, reunit. 2. Comun. 3. Compus.*

BĬRLEŞĬLMEK f. Birleşilmek.

Rom. *f. A se reuni; a fi reunit.*

BĬRLEŞĬM is. Birleşim.

1. Birleşmek işi.

2. Toplanma, bir araya gelme.

3. Biy. Eşleşme, çiftleşme.

Rom. *s. 1. Unire, reunire. 2. Întrunire, adunare. 3. Biol. Împerechere, împreunare.*

BĬRLEŞME, -ÜW is. Birleşme.

Rom. *s. Acţiunea de* **bĭrleşmek**.

BĬRLEŞMEK f. Birleşmek.

1. Birkaç şey bir bütün durumuna gelmek.

2. Buluşmak, bir araya gelmek, bir topluluk meydana getirmek.

"Bĭrleşevĭk, bĭz ölsek te ölmesĭn / 'Tatar' namı, eşĭtĭlsĭn yüksekten." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Ber kol kolga ekeñmen, toplan, bĭrleş, / Cemiyetler yasa, keñeşüler kur, dertleş." - (Necip H. Fazıl - Tatar Cĭgĭtĭne).

3. Uyuşmak, aynı görüşte olmak.

4. Kim. Kaynaşmak.

5. Cinsel ilişkide bulunmak; çiftleşmek.

Rom. *v. 1. A se uni. 2. A se reuni, a se întruni. 3. A se înţelege, a se acorda. 4. Chim. A se combina. 5. A săvârşi actul sexual; a se împreuna.*

BĬRLEŞTĬRĬLME, -ÜW is. Birleştirilme.

Rom. *s. Acţiunea de* **bĭrleştĭrĭlmek**.

BĬRLEŞTĬRĬLMEK f. Birleştirilmek.

"Şĭmdĭ yazı tahtasına sızılgan ve uşları bĭrleştĭrĭlgen dört şĭp tüz sızgı bar edĭ. Bo sızgılar sınıfnıñ dört duwarıñ köstere edĭler." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bĭrleştĭrmek**.

BĬRLEŞTĬRME, -ÜW is. Birleştirme.

Rom. *s. Acţiunea de* **bĭrleştĭrmek**.

BĬRLEŞTĬRMEK f. Birleştirmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bĭrleşmek**. *1. A uni. 2. A întruni, a reuni. 3. A-i face să se înţeleagă. 4. Chim. A combina. 5. A-i împerechea.*

BĬRLEŞTĬRÜWCĬ s. Birleştirici.

1. Birliği sağlayan.

2. Uzlaştıran, barıştıran.

Rom. *adj. 1. Care uneşte. 2. Care îi reconciliază.*

BĬRLEW f. ve is. → **Bĭrleme, Bĭrlemek.**

"Bĭr dedĭm, bĭrlew, / Ekĭ dedĭm, ekĭlew." - (Boztorgay).

BĬRLĬ is. Birli; bir sayısı ile işaretli olan oyun kâğıdı.

Rom. *s. Carte de joc marcată cu 1; as, birlic.*

BĬRLĬK is. ve s. Birlik.

1. is. Tek; bir tane olma durumu. **Tañrı'nıñ bĭrlĭgĭ.**

2. is. Birim değerinde para; bir lira, bir ley, bir dolar.

3. s. Bir taneden oluşmuş, bir tane alabilen.

4. is. Birleşmiş, birleşik olma durumu.

"Bĭrlĭk tĭrĭlĭktĭr". – Atas. (Boztorgay).

5. Bir bütüne bağlılık. **Tĭl bĭrlĭgĭ. Ülkü bĭrlĭgĭ.**

6. Dernek.

7. Asker topluluğu.

- **Awız bĭrlĭgĭ etmek** – Bir konuda birkaç kişi aynı görüşleri açıklamak.
- **Bĭrlĭk bolmak** - Bir işi yapmak için anlaşmak. **"Bĭz bunların alayın halkımızga anlata ve yasatabĭlmemĭz içün bĭr colda bĭrlĭk bolıp çalışmamız kerek."** - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).
- **Söz bĭrlĭgĭ** - Aynı görüşte olma.
- **Bĭrlĭk bolgan, bek bolgan.** – Atas. Birlik olanlar, güçlü olmuşlar.
- **Kayerde bĭrlĭk, o yerde tĭrlĭk.** – Atas. Nerede birlik, orada dirlik.

Rom. *s. şi adj. 1. s. Unicitate. 2. Monedă sau bancnotă de o unitate bănească. 3. num. Un, o. 4. Unire. 5. Unitate; comuniune. 6. Asociaţie, uniune. 7. Unitate militară.*

BĬRLĬKMEK f. Birlik olmak; birikmek.

"Kelĭñ caşlar, ant etiyĭk, Ant Etkennĭñ başına, / Kol tutuşıp bĭrlĭgĭyĭk, haydı mıltık başına. !" - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Haydı Mıltık Başına).

Rom. *s. A se uni; a se acumula, a se aduna.*

BĬRLĬKSĬZLĬK is. Birliksizlik.

"Vayımsızlık ve bĭrlĭksĭzlĭkmen hem özĭn, hem de milletĭñ vaziyetĭn awırlaştırmış bolır." - (Necip H. Fazıl - Özĭmce).

Rom. *s. Lipsă de coeziune; dezbinare.*

BĬRLĬKTE zf. Birlikte, bir arada, beraberce.

"Muallĭm, Ahmet, Tevfik, Şükri ve Hüseyin, hep bĭrlĭkte, ... Sawlıkman Kal türküsünü söylerler." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *adv. Împreună, împreună cu.*

BĬRLİY BĬRLİY zf. Birer birer.

"O ketken men anası, / Zebure, köp beklemiy, / Kündüz bolıp geşkennĭ / Anlata bĭrliy bĭrliy." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *adv. Unul câte unul, una câte una.*

BĬR-ÖZĬ zf. Yalnız olarak; kendi başına.

"Şĭmdĭ kelseler şiyböregĭm azĭr tuwıl. Bĭr özĭmmen de, kolımdan bĭr kırlı ĭş şıkmadı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adv. De unul singur.*

BĬRSĬ z. Biri, birisi.

"Bugün bĭle şıgalmaycak edĭm, illâ bĭrsĭn bek bĭr zorlawıman ..." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Al bĭrsĭn, ur öbĭrsĭne** - Deyim. Al birini, vur diğerine; ikisi de aynı nitelikte.

Rom. *pron. Unul, una.*

BĬR-ŞEKĬY z. → **Bĭr-şiy**.

BĬR-ŞİY belirsiz z. 1. Bir şey, belirsiz bir anlamda herhangi bir nesne, söz, olay, iş. Var.**bĭ-şiy, bĭr şekĭy.**

"Her şiyge bĭr kolaylık yaratkan Allah, boga da bĭr-şiyler tabar taa." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. (-' -). Bir (hiçbir) şey.

"Pazarda satılmaz, / Cepke sogılmaz, / Ondan tatlı / Ĭş bĭr şiy bolmaz. - Yuku." - (Boztorgay).

Rom. *pron. nehot. 1. Ceva, un lucru oarecare. 2. Nimic.*

BĬRTAKIM (**bĭrtaqım**) s. Birtakım, bazı, kimi.

"Sogan fidanının aşa betĭnde bĭr başı bolır. O baştan bĭrtakım cĭpşĭkler şıgar. Bonlar sogannıñ tamırlarıdır." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

- **Bĭr takımı** - z. Bazıları. **"Bĭrtakımı ayttırır, bĭrtakımı ayttırılır. Nışan toy bolır. Üyken toy bolır."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *art. nehot. Nişte.* **Bĭr takımı -** *Unii.*

BĬR-TALAY s. Pek çok, bir alay.

- **Bĭr talayı** – z. Birtakımı, bazıları. **"Bĭrtakımı bĭlemen dep konışkan saçma-sapan, / Bĭrtalayı bĭle bĭle halkımıznı yuklatkan." -** (İsmail Ziyaeddin - Oylaw).

Rom. *adj. O mulţime de..., o grămadă de, mulţi...* **Bĭr talayı -** *pron. nehot. Unii, unele.*

BĬR-TAMAM zf. Tamamen, büsbütün.

"Balaşıgın üstüne sarılgan pansamentlernĭ bĭrtamam cĭbĭtĭp sıyırmak üşün muştar banyosu tapacakmız." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adv. Completamente; cu desăvârşire.*

BĬR TEK s. Biricik, yegâne.

"Menĭm yok köp ünerlerĭm, diy mışık, bĭlgenĭm az. / ... Bĭrtek bĭlgenĭm, korınmak itlerĭn collarından, / Yüksek yerlerge tırmanıp kurtulmak kollarından." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *adj. Unic, singur.*

BĬR TOKTAWSIZ (bĭr toqtawsız) zf. Aralıksız, sürekli.

Rom. *adv. Fără întrerupere, în continuu.*

BĬRTTA zf. Bir daha, yeniden, tekrar.

"Niçün men körmeden zarlarnı alawuyasĭñ ? ... At bĭrtta zarlarnı !" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *adv. Din nou, iarăşi, încă odată.*

BĬŞĬN is. esk. (Kaşgarlı'da biçin). Maymun.Var. **meçĭn.**

- **Bĭşĭn yılı** – Bir dönemi on iki yıl olan ve yılları hayvan adlarıyla belirtilen eski Çin ve Türk takviminde dokuzuncu yılın adı.

Rom. *arh. Maimuţă.*

BĬ-ŞĬY z. → **Bĭr-şiy.**

BĬŞMEK f. → **Pĭşmek**.

- **Pay bĭşmek** – a) Bir durumu değerlendirip bir yargıya varmak. b) Bölümlere ayırmak, biçmek, kesmek.

BĬTĬK s. → **Pĭtĭk**.

BĬTĬM is. → **Pĭtĭm**.

BĬTĬRĬLMEK f. → **Pĭtĭrĭlmek**.

BĬTĬRMEK f. → **Pĭtĭrmek**.

"Bĭzĭm tarihımız, Türk Tarihı, o kadar uzun ve o kadar şereflĭ zaferlermen toludır ke, bunlarnı bĭr ekĭ saatte, bĭr ekĭ künde aytıp bĭtĭrmek mümkün tuwuldır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

BĬTĬŞ is. → **Pĭtĭş**.

BĬTĬŞĬK s. → **Pĭtĭşĭk**.

BĬTĬŞKEN s. → **Pĭtĭşken**.

BĬTĬŞMEK f. → **Pĭtĭşmek**.

BĬTĬŞTĬRMEK f. → **Pĭtĭştĭrmek**.

BĬTKĬ[1] is. Bitim, bitiş; son. . Var. **pĭtkĭ**[2]**.**

"Tatarnıñ fert ve millet itibariyle idealĭ nedĭr ? Barıp tögĭlecek col bĭtkĭsĭ kayerĭdĭr ?" - (Necip H. Fazıl - Özĭmce).

Rom. *s. Sfârşit; terminus.*

BĬTKĬ[2] is. Bitki. Var. **pĭtkĭ**[1]**.** Eşanl. **ösĭmlĭk.**

- **Bĭtkĭ örtĭsĭ -** Bitki örtüsü. (*Rom. - vegetaţie, floră*).

Rom. *s. Plantă.*

BĬTKĬ BĬLĬMĬ is. Bitki bilimi, botanik.

Rom. *s. Botanică.*

BĬTKĬN s. Bitkin; yorgun, argın. Var. **pĭtkĭn.**

Rom. *adj. İstovit, epuizat.*

BĬTKĬNLĬK is. Bitkinlik; yorgunluk. Var. **pĭtkĭnlĭk.**

Rom. *s. İstovire, epuizare.*

BĬTKĬSEL s. Bitkisel, nebatî.

Rom. *adj. Vegetal; de plante.*

BĬTMEK[1] f. → **Pĭtmek**[1].

"Bĭrĭncĭ perde bu körĭnĭşlermen bĭter." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

BĬTMEK[2] f. (Bitki, saç için) Yetişmek, çıkmak. Var. **pĭtmek.**

Rom. *v. (Despre plante şi fire de păr) A ieşi, a apărea; a creşte.*

BĬYAK (bĭyaq) is. Bu taraf, bura.

Rom. *s. Partea astălaltă.*

BĬYER is. Bu yer, bura.

"Konakbaylar ayerĭn bĭyerĭn tüzetken sonra, traşman şalgıman, bĭr keşede bĭrĭkken paralarnı, kĭyew adına, Küregecĭbey toplap saya." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Acest loc.*

BĬZ[1] z. Biz.

1. Çoğul birinci kişi zamiri. **Bĭzĭm, bĭznĭñ –** bizim. **Bĭzge –** bize. **Bĭznĭ –** bizi. **Bĭzde -** bizde. **Bĭzden** - bizden. **Bĭzdiy –** Bizim gibi. **Bĭzmen –** bizimle. **Bĭzler -** Bizler, biz.

"Bĭz oynayık, küliyĭk. / Colda dogrı cüriyĭk. / Osallıklar kerekmiy, / Tek yakşılık bĭliyĭk." - (Boztorgay).

"Alay halk ta talk bolgan bĭzlerge uşap." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

2. a). Alçak gönüllülük duygusu ile, kendini topluluğun herhangi bir kişisi gibi göstermek isteyince, konuşan tarafından tekil birinci kişi zamiri **men** yerine kullanılır. b) Övünme edasıyla da, "**men**" yerine söylenir.

"Mĭna selâm álekĭm, bĭz de keldĭk. / Atımnıñ başın cĭbere-berdĭk." - (Boztorgay).

"Ka, ne külüşesĭñĭz, aytçıñız, bĭz de külüşiyĭk ! dedĭ özĭnĭ bĭrkaç kĭşĭ etĭp." - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair).

"Bo zarlarman bahtların denegenler de bolır. Bĭzge de düşeşlerden bĭrkaç kuruş tüşer." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Bĭzde –** Bizim evde; bizim çevrede.
- **Bĭzler** – Biz; bizim insanlarımız. **"Dört köşede dört cawlık / Dört mıklansın yar, / Bĭzler oynap küliyĭk, ay, / Halk suklansın, yar." -** (Boztorgay). **"Dedĭ: Kızım, bĭz tatarmız, / Kırım bĭznĭñ curtımızdır. / Cerĭ kögĭ tertemĭzdĭr. / Kırım'da da bĭzler barmız." -** (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Bĭz kırk kĭşĭmĭz, bĭrbĭrĭmĭznĭ bĭlĭrmĭz. –** Deyim. Biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz.
- **Binĭñ yarısı beşyüz, o da bĭzde cok -** Deyim. Binin yarısı beş yüz, o da bizde yok.
- **Kasım kelĭr kesĭm başlar, kısım kelĭp bĭzde kışlar. –** Deyim. Kasım gelir kesim başlar, hısım gelip bizde kışlar.

- **Komşıda pĭşer, bĭzge de tüşer.** – Atas. Komşuda pişen bize de düşer.

Rom. *pron. 1. Noi.* **Bĭzĭm, bĭznĭñ** - *al nostru, a noastră.* **Bĭzge** - *nouă.* **Bĭznĭ** - *pe noi,* **Bĭzde** - *la noi,* **Bĭzden** - *de la noi,* **Bĭzdiy** - *ca noi,* **Bĭzmen** - *cu noi,* **Bĭzler** - *noi, alde noi. 2. a) "Eu-ul" de modestie. b) "Eu-ul" emfatic.*

BĬZ[2] is. Biz; kunduracıların ve saraçların kösele delmek için kullandıkları alet.

"Ah degende ak cĭger, nefes kaplay. / Yaman keskĭn tĭlĭñ bar, bĭzdiy saplay." - (Boztorgay).

- **Bĭz bĭzge bĭz dermĭz. Sĭz bĭzge ne dersĭñĭz?** – (Çocuk folklorundan) Eşsesli bĭz[1] ve bĭz[2] kelimeleri üzerine bir şaşırtmaca soru. **"Sĭz, dermĭz."** cevabına **"Yok. 'Bĭz' demeñĭz kerek."** diye itiraz edilir. Ya da **"Bĭz, dermĭz."** cevabına "**Yañış. 'Sĭz' demelĭsĭñĭz."** denir.
- **Nagış ĭşliycek kız, etĭk tĭgecek bĭz tuwulman** – Deyim. Nakış işleyecek kız, çizme dikecek kız değilim. (Senin aradığın kız değilim, anlamında).
- **Bĭz kapşıkta catmaz.** – Atas. Biz torba içinde durmaz.

Rom. *s. Sulă de cizmărie.*

BĬZCE zf. Bize göre.

Rom. *adv. După noi; din punctul nostru de vedere.*

BĬZĬMKĬ z. Bizimki.

1. Bizim olan, bizimle ilgisi olan.

2. Karı kocanın birbirinden söz ederken eşini belirtmek için kullandığı söz.

3. alay. Çevremizde olan bir kimseden bahsederken kullanılan söz.

- **Bizimkiler** – a) Ailemdekiler. **"Ekĭ başlı üyüm bar, ortası kĭler. / Senĭ maga lâyık köre bĭzĭmkĭler."** - (Boztorgay). b) Bizim tarafımızdakiler.

Rom. *pron. 1. Al nostru. 2. (În vorbirea femeilor). fam. Omul meu, bărbatul meu. 3. iron, glumeţ. Omul nostru.*

BĬZLEMEK f. Bizlemek.

1. Bizle delmek.

2. Bizle yaralamak.

3. mec. Kırıcı sözler söylemek; iğnelemek.

"Bĭzliy bĭzliy aytarman, iynediy tüyrep. / Kene maga kelĭrsĭñ papĭşĭñ' süyrep." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A împunge sau a găuri cu sula. 2. A răni, a înţepa cu sula. 3. fig. A ironiza.*

BĬZŞE zf. Bizce, bize göre.

Rom. *adv. După noi; din punctul nostru de vedere.*

BİAT is. (Ar. biyat). Bir kimsenin egemenliğini tanıma.

- **Biat etmek** – Bir kimsenin egemenliğini tanımak.

Rom. *s. Supunere, închinare; recunoaştere a suzeranităţii cuiva.*

BİATLON is. (Rus.>Rom.) İki spor dalında yapılan yarış.

Rom. *s. Biatlon.*

BİBELOU is. (Fr.>Rom.Türk). Biblo.

Rom. *s. Bibelou.*

BİBERON is. (Fr.>Rom.Türk). Biberon; emzikli şişe.

Rom. *s. Biberon.*

BİBİLİKA (**bibilika**) is. (Bg.>Rom). Zool. Beç tavuğu. (Viyana tavuğu; Osmanlılar Viyana'ya Macarlardan alınma bir kelime ile, Beç derdi). (Lat. Numida meleagris).

Türk Lehç. : Kırım. – **çarçar tavuq;**

Rom. *s. Zool. Bibilică.*

BİBLİYA . (Rom.) . Museviliğin ve Hristiyanlığın, Ahdiatik ve Ahdicedit bölümlerinden ibaret olan Kutsal Kitabı.

Rom. *s. propr. Biblie; Vechiul şi Noul Testament.*

BİBLİYOFİL is. (Fr.>Rom.Türk). Kitapsever, kitap meraklısı.

Rom. *s. Bibliofil.*

BİBLİYOGRAF is. (Fr.>Rom.Türk). Bibliyografya uzmanı.

Rom. *s. Bibliograf.*

BİBLİYOGRAFİK s. (Fr.>Rom.Türk). Bibliyografik, kaynak kitaplarla ilgili.

Rom. *adj. Bibliografic.*

BİBLİYOGRAFİYA is. (Fr.>Rom.Türk). Kaynak kitaplar listesi. bibliyogafya

Rom. *s. Bibliografie.*

BİBLİYOTEKA is. (Fr.>Rom.Türk). Kütüphane, kitaplık.

Rom. *s. Bibliotecă.*

BİBLİYOTEKAR is. (Fr.>Rom). Kütüphaneci.

Rom. *s. Bibliotecar.*

BİÇİ BİÇİ ünl. Koyun veya keçileri bir tutam ot gösterip çağırırken söylenen söz.

Rom. *interj. Strigăt cu care se cheamă oile şi caprele.*

BİÇİKLET, -A is. (Fr.>Rom.Türk). Bisiklet.

"Toprak coldan bayırga karşı biçikletaman ilerlemek çaşlarnı zorladı bĭraz." - (Altay Kerim - Biruinţa Kurabiyelerĭ).

Rom. *s. Bicicletă.*

BİÇİKLETLĬ is. ve s. 1. Bisikletli.

2. s. Bisikleti olan veya bisikletle gitmekte olan.

Rom. *s. 1. Biciclist. 2. adj. Cu bicicletă.*

BİÇİKLETŞĬ is. Bisikletçi; bisikletle spor yapan kimse.

Rom. *s. Ciclist.*

BİÇİKLETŞĬLĬK is. Bisikletçilik.

1. Bisiklet sporu.

2. Bisiklet satıcılığı veya tamirciliği.

Rom. *s. 1. Ciclism. 2. Ocupaţia de vânzător sau de mecanic de biciclete.*

BİÇİM is. →**Pĭşĭm.**

"Dayım ayagın numarasın ayttı, satıcı tezya üstüne türlü renk ve biçĭmde bĭr sürü sandal şıgarıp saldı." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

BİÇİMSĬZ s. → **Pĭşĭmsĭz.**

BİDAY is. Bot. Buğday. Var. **biyday.**

1. Ekmeklik un için yetiştirilen bitki. (Lat. Triticum).

"Cawın cawsın tarlaga, / Tarı, biday, arpaga. / Körĭnmesĭn boyından / Babam orak şalganda." - (Boztorgay).

2. Bu bitkinin taneleri.

“Em şalıp em de demetlernĭ bastırıp bidaynı şuwallarga kuygan maşina taa körmegen edĭler.” - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

• **Arpa tarlasından biday alınmaz. –** Atas. Arpa tarlasından buğday alınmaz.

Türk Lehç. : Kırım. - **bogday;** Nog., Kazak. - **biyday**; Moğ. - **buguday, buuday;**

Rom. s. Bot. 1. Grâu, plantă. 2. Sămânța acestei plante; bob de grâu.

***BİDAYAK (bidayaq)** is. Zool. Su tavuğu. (Lat. Fulica atra).

“Laşınıñ halĭ pĭtken endĭ; kartaygan kalĭba. Bıyıl onıñ balları bidayak balларına uşay.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt s. 21, 22, 254).

Türk Lehç. : Kırım. – **suv tavuğı ;** Kazan. – **su tavığı ;**(Kazak. – **bidayık** – kırlangıca benzer bir kuş. ?)

Rom. s. Zool. Lişiță.

BİDON is. (Fr.>Rom.Türk). Bidon.

Rom. s. Bidon.

BİFTEK is. (İng., Fr.>Rom.Türk). Biftek; dana eti ızgarası veya tavası.

Rom. s. Biftec.

BİKE is. 1. Karı, eş.

2. Kadın.

“Ebĭn tavup soradım : Kocañ kayda ? / Kocası bar bikeden kĭmge payda ?” - (Ali Osman Ayrantok - Ötken Aylar).

• **Bala tıysañ baştan tıy, bike tıysañ caştan tıy.” -** Atas. Çocuğu zaptedeceksen baştan zaptet, karını da ilk günlerinizden.

• **Bawsız yumaknı külde kör, baysız bikenĭ elde kör. -** Atas. Ucsuz yumağı külde gör, kocasız kadını elde gör.

• **Baylı bike tırışa, baysız bike kıdırşa. -** Atas. Kocalı kadın zorlanır, kocasız kadın gezinir.

• **Baysız bike kıdıra, bawsız yumak tıgıra -** Atas. Kocasız kadın gezer, ucsuz yumak yuvarlanır.

• **Baysız bike padışa, nenĭ bolsa konışa. –** Atas. Kocasız kadın padişah, ağzına geleni konuşur.

Rom. is. 1. Soție, nevastă. 2. Femeie.

BİLANTS, BİLANȚ is. (İtal.>Rom.Türk). Bilanço.

Rom. s. Bilanț.

BİLÁDER is. → **Birader**.

“Hayırlı olsun bilader Server efendi, / Sĭzĭ kutlay Tatarnıñ medeniyetĭ.” - (Bekir S. Çobanzade - Kalpak Mahracı).

BİLÁKİS zf. (Ar. bil akis). Bilâkis, aksine, tersine.

“Bonlarnı bĭzge borç ve helâl kösterecek bĭr mefküre, bĭr yol yok edĭ. Bilâkis, artımızda korkı, aldımızda da günah bar edĭ.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. adv. Dimpotrivă, din contra.

BİLÁLLER öz. is. 1. Köstence’nin kuzey-batısındaki Dorobanțu köyünün Türkçe-Tatarca adı.

2. Kişi adı. **Bilal** (e.).

• **Bilal Habeşi,** Hz. Muhammet’in görevlendirilmesiyle müslümanlıkta ilk olarak, namaz saatlerinde ezan okumuş olan kimse; ilk müezzin.

Rom. s. propr. 1. Denumirea turco-tătărească a satului Dorobanțu din nord-vestul Dobrogei. 2. **Bilal,** *nume de persoană (b.). -* **Bilal Habeşi,** *prima persoană din istoria religiei musulmane care din însărcinarea Profetului Mahomet însuşi, a început să strige apelurile la rugăciune, devenite ulterior rituale.*

BİLÁSA zf. (Ar. bil hassa). Bilhassa, özellikle, en çok. Var. **bilhassa.**

Rom. adv. Mai cu seamă, în special, cu deosebire.

BİLET is. (İtal.,Fr.>Rom.Türk). 1. Bilet. **Tren biletĭ. Çinema biletĭ.** Var. **belet.**

2. Pusula, kısa mektup; not.

“Dörtüncĭ sınıftan, komşısı Alimgir’nĭ kolektifke cĭberĭp bĭr atlı araba ĭstettĭ. Kolektif preşedintĭne bĭr bilet te yazdı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Bilet. 2. Scrisorică, bilețel.

BİLETLĬ s. Biletli.

Rom. s. Cu bilet.

BİLETSĬZ s. Biletsiz.

Rom. adj. Fără bilet.

BİLETŞĬ is. Biletçi.

Rom. s. Vânzător de bilete; taxator, încasator.

BİLETŞĬLĬK is. Biletçilik.

Rom. s. Funcția de vânzător de bilete, de taxator.

BİLHASSA zf. (Ar. bilhassa). Bilhassa, özellikle, en çok. Var. **bilása.**

Rom. adv. Mai cu seamă, în special, cu deosebire.

BİLLÁ, BİLLÁHİ is. (Ar. billahi). Billâhi.

1. “Tanrı’ya ant ederim” anlamında bir söz.

“Eger Rus’ka meyil bergenĭn eşĭtiyĭm, billáhi, mırzalıgın da, yapkan iyĭlĭgĭn de unutur, duşmanga karşı kullanacak süngümnĭ başta özĭnĭñ cüregĭne saplarman.” - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

2. “İnan ki” anlamında da kullanılır.

“Sayısızdır yıldızlar, / Ne güzeldĭr şo kızlar. / Sen aklıma tüşkende / Billâ, cüregĭm sızlar.” - (Boztorgay).

Rom. Arabism-expresie. 1. interj. Pe legea mea ! 2. Crede-mă !

BİLLUR is. (Ar. billur). Billur, kristal.

Rom. s. Cristal.

BİLLURLAŞMAK (billurlaşmaq) f. Billurlaşmak, kristalleşmek.

Rom. v. A se cristaliza.

BİLYARD is. (İtal.,Fr.>Rom.Türk). Bilârdo.

Rom. s. Biliard.

BİMBİYAZ s. Bembeyaz. Eşanl. **appak.**

“Köyde balaban bĭr dispensar da yasalgan. Ĭşĭnde epsĭ bĭrdiy, bimbiyaz boyalı, 30 tane yatak bar.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. adj. Alb de tot, foarte alb.

BİN sayı s. Bin. Var. **biñ.**

1. is. On kere yüzden oluşan sayı.

2. s. mec. Bir isimden önce geldiğinde aşırılık veya çokluk bildiren miktar kelimesi olur.

"Coldan geş dedĭm, geştĭ. / Suwdan ĭş dedĭm, ĭştĭ. / Bin güzelnĭñ ĭşĭnden / Cüregĭm senĭ seçtĭ." - (Boztorgay). **"Tatarlıknı yaşatacak yaşlarga / Dobruca'dan biñ ihtiram ketĭrdĭm."** - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Bin bĭr** – Pek çok, çok sayıda. **" 'Halk ayta' dep mugaymam, 'küle' dep yalmam. / Bin bĭr alem bĭr bolsa, sözĭmden taymam."** - (Boztorgay).
- **Bin Bĭr Gece Masalları** - öz. is. Bazı Hint ve İran masalları esas alınıp, X-uncu yüzyılda ve sonrasında Irak ve Mısır'da meydana getirilmiş, ünlü arap masalları derlemesi.
- **Biñ dertke dewa** – Her sıkıntıyı gideren.
- **Biñ kalıpka kĭrmek** – Sürekli olarak düşünce ve tavır değiştirmek.
- **Biñ peşman bolmak** - Çok pişman olmak.
- **Biñde bĭr** – Çok seyrek; çok az.
- **Biñĭ bĭr para** – a) Çok ucuz. b) Çok bulunan, çok rastlanan.
- **Bĭr ayak üstünde biñ yalan ayta** – Deyim. Çok yalan söylemek.
- **Binnĭñ yarısı beş yüz, o da bĭzde yok.** – Deyim. Tasalı birine "aldırma !" anlamında söylenen şaka yollu söz.
- **Biñ yaşa !** - Deyim. Çok yaşa !
- **Işan teşĭgĭ bin akşa.** – Deyiş. Fare deliği bin akça; herkesin sığınacak bir yer aradığı bir zamanda yaşandığı anlatılır.
- **Zararı tiymegen cılan bin yaşasın.** – Deyim. Zararı dokunmayan yılan bin yaşasın.
- **Bĭlegĭ kaviy bĭr kĭşĭ cıgar, bĭlgĭsĭ kawiy biñ kĭşĭ cıgar.** – Atas. Bileği güçlü bir kişiyi yener, bilgisi güçlü bin kişiyi yener.
- **Bĭr atnıñ arkasından, biñ at suw ĭşer.** – Atas. Bir atın sırtından bin at su içer.
- **Bĭr awuzdan şıkkan biñ awuzga cayılır.** - Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır.
- **Bĭr kere körmek, bin kere okumaktan kıymetlĭdĭr.** – Atas. Bir kere görmek, bin kere okumaktan değerlidir.
- **Bĭr musibet biñ nasiyattan arüwdĭr.** - Atas. Bir musibet bin nasihattan iyidir.
- **Bĭrĭñ kıymetĭn bĭlmegen biñnĭ cıyalmaz.** - Atas. Birin kıymetini bilmeyen bini biriktiremez.
- **Biñ bĭlseñ de kene bĭr bĭlgenmen tanış.** – Atas. Bin bilsende bir bilene danış.
- **Biñ dost az, bĭr duşman köp.** – Atas. Bin dost az, bir düşman çoktur.
- **Biñ tasa bĭr kĭse toldırmaz.** – Atas. Bin tasa bir cep doldurmaz.

Rom. *1. s. Numărul o mie. 2. num. card. Mie; o mie de ...*

BİNA is. (Ar. bina). Yapı.

"Aralıknı ve kalanayatkan binalarnı geşĭp curtlıkka yakın barganda, cıgık duwarlar arasında közĭne bĭr karaltı körĭndĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, hikâye).

- **Bina etmek** - a) Yapmak, inşa etmek. **"Zaten bĭr vakıtnıñ akıllı kĭşĭlerĭ : Gönül yasamak Kâbe bina etmekten hayırlıdır, degenler de."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık). b) mec. Kurmak, oluşturmak.
- **Şürük temel bina tutmaz.** – Atas. Çürük temel bina tutmaz.
- **Temelsĭz bina tez cıgılır.** – Atas. Temeli olmayan bina çabuk yıkılır.

Rom. *s. Clădire, construcţie; bloc.*

BİNAENALEYH zf. (Ar. binaen aleyh) Bundan dolayı, bunun için.

"Kocası 'Nimet turmadı mı taa ? Müjdenĭ men alacakman' dedĭ ve aynıñ başka yaklarda körĭlĭp ispat etĭlgenĭñ, binaenaleyh yarın Bayram bolacagın ayttı." - (Necip H. Fazıl - Nimet'nĭñ Bayramı).

Rom. *adv. De aceea, prin urmare, drept care.*

BİNBAŞI is. Binbaşı; tabur komutanı.

"Bar, binbaşı Turkut man Bek-Alĭ'ge ayt, askerlerĭn taa ziyade balaban kapınıñ etrafına cıysınlar." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *s. Maior.*

BİNDALLI is. Dokum. Bin dallı; çoğunlukla mor renk, kadife üzerine kabartma dal ve çiçek işlenmiş dokuma.

Rom. *s. Text. Velur deobicei violet, brodat cu fire de aur.*

BİNER s. Biner.

Rom. *num. distr. De câte o mie.*

BİNĬNCĬ s. Bininci.

Rom. *num. ord. Al o mielea.*

BİNLEMEK f. Bin sayısına kadar çıkmak, binleri bulmak.

"Halkıñ her gün binlep kurban bergende / Ötmegĭñnĭ nasıl bölmiy kabasıñ ?" - (Abdullah Latifzade - Ber !).

"Hasretĭñe kawuşmağa az kalganda, / Biñlep ketken curt kurbanı arslan bar." - (Köksüyer – Emel'ge / Emel M. 2 – 1935).

Rom. *v. A completa numărul a ceva până la o mie; a înmii.*

BİNLER is. Mat. Binler basamağı.

Rom. *s. Aritm. Ordinul miilor.*

BİNLERCE s. Binlerce, birçok bin, pek çok.

"Alimler, yazıcılar ve tanılgan artistlernĭñ bĭrköbĭsĭ mında (başkentte) çalışalar. Binlerce üyrencĭ em studentler mında bĭlgĭ alalar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. *adj. Mii de ..., cu miile.*

BİNLĬK is. Binlik.

1. Bin para birimi eden kâğıt veya madeni para.

"Cebĭmde binlĭgĭm bar. / Onbeş kün könçetĭm bar. / Kız almak meramım bar, / Yar, yar aman." - (Boztorgay).

"Bawbek : ... Ketecek bolgan sora, canıña bĭraz para salıp ket. (Şıgarıp üç tane binlĭk berĭr kapıdan şıgayatırganda)." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. s. Bin tanesi bir arada olan.

Rom. *s. 1. Bancnotă sau monedă de o mie de unităţi. 2. adj. (Grămadă, pachet) De o mie de bucăţi.*

BİNNETİCE zf. (Ar. binnetice) Netice olarak, sonuç olarak.

"Köylerdekĭ milli hars teşkilâtımızıñ temelleşmesĭ ve binnetice milli şuurın kuvvetlenmesĭ, içkĭ hastalıgın halkımız arasından köterĭp atacaktır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. *adv. În consecinţă.*

BİNYIL is. Binyıl.

Rom. *s. Mileniu.*

BİNYILLIK s. Binyıllık.

Rom. *adj. Milenar.*

BİÑ ve türevleri s. → **Bin** ve türevleri.

BİRA is. (İtal.>Rom.Türk). Bira. Var. **bere.**

"Bĭr sürü duşmanıñ, uçun duşmanıñ, / Bira dep içeler zawallı kanıñ." - (Bekir S. Çobanzade - Zawallı Türük).

Rom. *s. Bere.*

BİRACI is. → **Berecĭ**.

BİRACILIK (**biracılıq**) is. → **Berecĭlĭk**.

BİRADER is. (Fars. birader). Birader, kardeş.

"Hoca ondan awız aramak üşĭn : / - Hey birader, arü zewklanıp dĭnlendĭñ mĭ, dep soray." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *s. Frate.*

BİRAHANE is. (İtal. birra+Fars.hane>Türk.) Birahane.

Rom. *s. Berărie.*

BİREY is. (Türk.) Birey, fert.

Rom. *s. İndivid, persoană.*

BİROKRAT is. (Fr.>Rom.Türk). Bürokrat.

Rom. *s. Birocrat.*

BİROKRATİK s. Bürokratik.

Rom. *adj. Birocratic.*

BİROKRATSİYE, BİROKRAȚİYE is. (Fr.>Rom., Türk). Bürokrasi.

Rom. *s. Birocrație.*

BİROU, BİROW is. (Fr.>Rom.Türk). Büro, iş yeri, ofis; yazıhane.

"Er gün birowda sekĭz sáát çalışıp yorgın, üyge kelgenden soñra, beş altı sáát üyde de kitaplar üşün, ve taa köp, kitaplarda kullanılacak yazı tĭlĭ meselesĭ men ograşaman." - (İsmail Ziyaeddin - Bĭr Mektup).

"Ömĭrbek'men Petruş, tatar mezarlıgın katında, kolektiv birowlarına dogrı cürüş ettĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Birou.*

BİSĬNMEK f. → **Biysĭnmek**.

BİSKÜİT is. (Fr.>Rom.Türk). Bisküvi.

Rom. *s. Biscuit.*

BİSMİLLÁ ünl. (Ar. bismillah). 1. Bismillah; "Allah'ın adı ile" anlamında söz. Bir işe veya bir duaya başlarken ya da şaşırma, korkma anında söylenir. Var. **bĭsmillâ, pĭsmillâ.**

" 'Bismilla' dep, 'bĭr Alla' dep, / Mĭndĭm atka." - (Boztorgay).

"Bismilla dep başlagan / Bo destannı dinlesĭn, / Fikret kardaş ölgen dep Alla rahmet eylesĭn." - (Boztorgay).

"Kurtvelĭ akay, Allah'nıñ iznıman, bĭr imanıñ üyriyĭk te. Haydı, bismillâ. Men aytayım, sen de menĭm artımdan ayt." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. is. mec. Giriş sözü, giriş kısmı.

"Dobruca tatarınıñ caş-kart, bĭlgĭlĭ-bĭlgĭsĭz, alayın türlü hallerde şalaturgan Karangı Gece marşı bo kitabıñ bismillâsın teşkil eter." - (Necip H. Fazıl - Sagış).

- **Bismillâ etmek** - Yemeğe başlamak; bir yemekten biraz yemek.
- **Bismillâsız kazanılgan malnı sünnetsĭz aşar.** - Deyim. Bismillâhsız kazanılan malı sünnetsiz yer.

Rom. *interj. 1. "Cu numele Lui Allah"; expresie rostită de un musulman când își începe rugăciunea, activitățile de fiecare zi sau se află într-o situație dificilă și imploră ajutorul Divinității. 2. s. fig. Parte introductivă.*

BİSTURİU, BİSTURİYUW is. (Fr.>Rom.,Türk.). Bisturi, neşter; cerrah bıçağı.

Rom. *s. Bisturiu.*

BİT is. Bit. (Lat. Pediculus).

1. Hayvan ve insan vücudunda asalak olarak yaşayan küçük böcek.

"Cartı ötmegĭm it aldı, / Kölegĭmnĭ bit aldı." - (Boztorgay).

2. Bitkiler üzerinde yaşayan asalak böcekler cinsi.

"Ölen bitlerĭ ösĭmlĭklerĭn suwın emĭp onlarnı kurutırlar." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

- **Bitĭ canlanmak (kanlanmak)** - Maddi durumu biraz düzelip sesini yükseltmeye başlamak.
- **Bitĭn karamak** - Bitlerini ayıklamak.
- **Bitĭ kuturmak** – (Çocuklar) Yaramazlık etmek.
- **Bittiy** – Bit kadar, çok ufak. **Bittiy yazı** – Çok küçük harflerle yazılmış yazı. **"Başıñ bakır kazanday, murnuñ da bittiy. / Ne allegĭm bolasın, kuturgan ittiy."** - (Boztorgay).
- **Ölen bitĭ** - Sebzelere zarar veren yeşil renk bir böçek türü.
- **Balaktakı bit yakaga şıktı** – Deyim. Paçadaki bit yakaya çıktı.
- **Bekârnıñ parasın el aşar, arkasın bit.** – Atas. Bekârın parasını el yer, sırtını bit.
- **Bitke erĭşĭp tonıñ cakma.** – Atas. Bite kızıp giyeceklerini yakma.

Rom. *s. 1. Păduche. 2. Păduche de plante.*

BİTĬRMEK f. → **Pĭtĭrmek**.

BİTLEME, -W is. 1. Bitli olma; bitlenme.

2. Bitlerden temizlenme.

Rom. *s. 1. Faptul de a se umple de păduchi. 2. Curățare de păduchi.*

BİTLEMEK f. Bitlemek.

1. Bitlenmek, üzerinde bit üremek.

"Kartiy kögerşĭnlerdĭ baydıñ üyĭne bĭr şĭnĭk unga beredĭ. / -Aman, bo kögerşĭnler bitlemiy eken, diydĭ, bo kögerşĭnlerdĭ balanıñ catkan üyĭne salayıksın, diydĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

2. Bit ayıklamak, bitlerden temizlenmek.

- **Bitlep kurtlap** – Bitli bir halde, bakımsızlık içinde. **"Kĭşĭ :** (Edige'ge) **Babañ Kutlu-Kayabek Karataw'da kurtlap bitlep öldĭ, diy."** - (Abdullah Z. Soysal – Edige Batır / Emel M.).

Rom. *v. 1. A se umple de păduchi. 2. A păduchea, a îndepărta păduchii.*

BİTLENDĬRMEK f. Bitli hale getirmek.

Rom. *v. A umple de păduchi.*

BİTLENME, -ÜW is. Bitlenme.

Rom. *s. Faptul sau acţiunea de* **bitlenmek.**

BİTLENMEK f. Bitlenmek.

1. Üzerinde bit üremek.

2. Kendi bitlerini ayıklamak.

Rom. *f. 1. A se umple de păduchi. 2. A se despăduchea.*

BİTLĬ s. 1. Bitli; üstünde bit bulunan.

"Kartanayga başı bitlĭ, / Kötĭ kurtlı bĭr tana." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

2. s. ve is.mec. Serseri, sefil.

"Morokanlar kelseler bĭle, saga ne, senĭ kĭm itibarga alacak, bitlĭ !" - (Yaşar Memedemin - Vedat).

Rom. *adj. 1. Păduchios. 2. s. şi adj. fig. Mizerabil.*

BİTME, -ÜW is. Bitme. Var. **pĭtme**.

Rom. *s. Acţiunea sau faptul de* **bitmek.**

BİTMEK[1] f. Bitmek. Var. **pĭtmek**.

1. Tükenmek.

2. Son bulmak.

"Endĭgĭ harmanlar bĭttĭ, egĭnler satıldı degendiy. Şĭmdĭ halkka bĭr toy etmek devrĭ tüşer." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Çok zayıflamak.

4. argo. Çok sevmek, bayılmak.

Rom. *v. 1. A se consuma. 2. A se termina, a se sfârşi. 3. A se istovi; a slăbi. 4. arg. A se topi, a muri de dragul cuiva.*

BİTMEK[2] f. (Bitkiler) Çıkıp yetişmek. Var. **pĭtmek.**

"Tĭnç tatar çölünde ot bĭtmegen, / Ne makbul yemĭş." - (Bekir S. Çobanzade - Tınç Tatar Çölünde).

Rom. *v. (Plantele) A apărea, a creşte.*

BİT PAZARI is. Bit pazarı.

Rom. *s. Talcioc.*

BİTTİY s. ve zf. Bit kadar, ufacık.

Rom. *adj. şi adv. Mic de tot (ad lit. "cât un păduche").*

BİY[1] is. Bey. Var. **beg, bey.**

"Bĭr saray kuracakman ... / Kesmesĭn kıbla celĭn hiçbĭr üynĭñ / Bolmasın karaltısı falan biynĭñ." - (Bekir S. Çobanzade - Bĭr Saray Kuracakman).

"Oñ biyĭm bolsın, dedĭ, sarı şâşlĭ Laz Amet, / Sol biyĭm de şâşlerĭ kuyulup pĭtken Taz Memet." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *s. Bei.*

BİY[2] is. Zool. Örümcek. Var. **örmekşĭ.**

"Akku uşar, biy konar, yaşın sarkar. / Senmen degen müşawre kĭmmen darkar ?" - (Boztorgay).

Rom. *s. Păianjen.*

BİYAK (biyaq) s. Bu taraf, bu yaka.

Rom. *s. Partea ceastălaltă.*

BİYAZ s. (Ar. beyaz). Beyaz. Var. **beyaz.** Eşanl. **ak.** Karşıtı **kara, siyah.**

1. is. Süt, pamuk, kar gibi maddelerin rengi.

2. Bu renkte olan.

"Áná cawdı sert çıraylı biyaz kar !" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Beyaz ırktan olan kimse.

4. is. Beyaz renkte giysi.

"Kışta biyaz kĭyĭlmez, / Komşı kızı süyülmez. / Komşısından yar süygen son, ey güzel, / Kardaşım dep cürülmez, ey güzel." - (Boztorgay).

- **Biyaz ayuw -** Beyaz ayı; kutup ayısı.
- **Pamukşı biyaz itten hoşlanmaz. -** Deyim. Pamukçu beyaz köpekten hoşlanmaz.

Rom. *1. s. Culoare albă. 2. adj. Alb; de culoare albă. 3. s. Persoană de rasă albă. 3. s. Îmbrăcăminte de culoare albă.*

BİYAZLANMAK (biyazlanmaq) f. Beyazlanmak; ağarmak.

"Ay tuwar, ayazlanır, / Kün tuwar biyazlanır. / Menĭm bĭr kıymasım bar. / Kelgen saytın nazlanır." - (Boztorgay).

Rom. *v. A se albi; a se înălbi.*

BİYAZLATMAK (biyazlatmaq) f. Beyazlatmak, ağartmak.

Rom. *v. A înălbi.*

BİYAZLIK. (biyazlıq) is. Beyazlık. Eşanl. **aklık**.

Rom. *s. Alb; albeaţă.*

BİYDAY is. → **Biday**.

BİYE is. 1. Dişi at. Eşanl. **baytal, kısrak.**

"Bızawlar sıyır, kozılar koy, kınlar biye. / Dünyaga ewlât kelgenĭn erkez süye." - (Boztorgay).

"Buruk buruk collardan, ay, / Biye mĭnĭp bĭz keldĭk." - (Boztorgay).

"Cantemĭr bĭraz taa ösken son, onıñ at mĭnmege bek meraklı bolganın körgen babası, arttırgan beş on parası man bĭr ciren biye satıp algan." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

2. Eşek, katır, deve gibi başka cinsten binek ve yük hayvanının dişisi.

"Botalı biye, boz biye / Sawsañ iye. / Yarimnĭñ adın sorasañ / Sultaniye, şay arüw." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **biye,** kulunlamış dişi at; Kazaklarda - 2 yaşını doldurup üç yaşına girmiş dişi atlara **baytal**, daha büyük yaştakilere **biye** derler; **kısrak / kısırak** o yıl içinde kısır kalmış dişi at.

Rom. *s. 1. Iapă. 2. Femela animalelor de călărie şi de povară.*

BİYER is. Bu yer, bura. Var. **bo yer.**

Rom. *adj. Acest loc.*

BİYĬK s. → **Büyük**.

"Bügün akşam tĭşĭmde mĭnderĭm biyĭk. / Kel sabaktaş, ekewĭmĭz tabĭrliyĭk." - (Boztorgay).

BİYKE is. → **Bike**.

BİYLEMEK[1] f. Beylik etmek, yönetmek, hakim olmak.

- **Kadın biylegen curt karan kalır. –** Atas. Kadının hâkim olduğu yurt (çadır, ev) karanlık kalır.

Türk Lehç. : Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **biylemek, -v;**

Rom. *v. A stăpâni; a domni.*

BİYLEMEK[2] f. Örümceklemek.

1. Örümcekle veya örümcek ağıyla dolmak.

2. (Örümcek) Ağ örmek.

3. mec. Çoğalıp her yanı sarmak, kaplamak.

"Awa aşık, bulutsız, ay karşıdan. / Dert biyledĭ ĭşĭmnĭ caş başımdan." **-** (Boztorgay).

"Köynĭñ kartlarından bĭrewĭ gümĭş tasta şerbetnĭ Padşaga uzatıp 'Afyet bolsın, may biylesĭn !' diycegĭne, şaşkanından, korkısından, 'Meraba !' diy" **-** (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *v. 1. A se împăienjeni (a se umple de păianjeni sau de pânză de păianjeni). 2. (Păianjenii) A țese pânză. 3. fig. (Despre griji și necazuri). A se înmulți; a năpădi.*

BİYLENMEK f. Örümceklenmek.

Rom. *v. A se umple de păianjeni sau de pânză de păianjeni.*

BİYLĬK is. Beylik; bey idaresi veya onun idaresindeki ülke.

Rom. *s. Beilic.*

BİYMEK f. Oynamak, raks etmek, dans etmek.

"Akay awasına oynap, kaytarmaga biydĭñ mĭ, / Çal burçak kalpaknı basıp, kaşka egĭp kĭydĭñ mĭ ?" **-** (Server Turpçu - Könül / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazan. - **biymek, biyüv, biyü;** Kazak. - **biylev;**

Rom. *v. A dansa, a juca.*

BİYOFİZİKA is. (Fr.>Rom.Türk). Biyofizik.

Rom. *s. Biofizică.*

BİYOGRAFİK s. (Fr.>Rom.Türk). Biyografik.

Rom. *adj. Biografic.*

BİYOGRAFİYA, -E is. (Fr.>Rom.Türk). Biyografi; hayat hikâyesi.

Rom. *s. Biografie.*

BİYOKİMİYA, -E is. (Fr.>Rom.Türk). Biyokimya.

Rom. *s. Biochimie.*

BİYOLOCİK s. (Fr.>Rom.Türk). Biyolocik.

Rom. *adj. Biologic, -ă.*

BİYOLOCİYA, -E is. (Fr>Rom.Türk). Biyoloji.

Rom. *s. Biologie.*

BİYOLOG is. (Fr.>Rom.Türk). Biyolog.

Rom. *s. Biolog.*

BİYOSFERA is. (Fr.>Rom.Türk). Biyosfer.

Rom. *s. Biosferă.*

BİYSĬNMEK f. Var. **bisĭnmek**.

1. Sahiplenmek, benimsemek; kabul etmek, bir şeye razı olmak.

2. Yakınlık duymak, birine veya bir şeye ısınmak.

"Kâniye hanımga biysĭnmege başlaması bĭr yaktan, babası kasaba kızın begenmemesĭ başka yaktan onı büsbütün şaşırttı." **-** (Altay Kerim – Kâniye).

3. (olumsuz: bisĭnmemek) a) Sahiplenmemek; razı olmamak.

b) Umursamamak, takmamak.

"Çora Batır der ki : Bo yerden atsam, Kazannıñ kapısına barıp saplanır okım. Ane o bĭrĭ onı bisĭnmi" **-** (Saadet İshaki / Çağatay – Çora Batır).

"Halknı bek süye, bonı biysĭnmegen bazı arkadaşlarına, 'Öz teregĭn begenmegen soysızlarga' yürekten kıza, Türklüknĭñ şanlı mazisĭmen iftihar ete edĭ." **-** (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Bo kelmeşeknĭñ özĭne uşagan Şora adlı bĭr ulı bar. ... Bek şapkın bĭr cĭgĭt. Bĭrewnĭ seslemiy, biysĭnmiy." **-** (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

- **Aznı bisĭnmegen köpten kurı kalır. –** Atas. Aza razı olmayan çoktan kuru kalır.

Rom. *v. 1. A accepta; a însuși; a se mulțumi cu ... 2. A simpatiza. 3. (negativ) a) A nu accepta b) A nu lua în seamă; a nu acorda atenție.*

BİZANTS, -Ț öz. is. Bizans.

Rom. *s. propr. Bizanț.*

BİZANTSLI, **BİZANȚLI** s. Bizanslı.

Rom. *adj. Bizantin.*

BİZON is. (Fr.>Rom., Türk). Zool. Bizon.

Rom. *s. Bizon.*

BLANDİNKA is. ve s. (Rus – sarışın kız). Sarışın.

"Blandinka, ak sarı bĭr balasıñ. / Bugün maga sen niçin oktalasıñ ?" **-** (Bekir Akçar – Çıñlar).

Rom. *s. Blondă, blondină.*

BLAŞIK (**blaşıq**) is. ve s. Bulaşık.

1. Yıkanmamış mutfak kap kacağı.

2. s. Kirli, kirlenmiş.

"Blaşık suwdan suw ĭşseñ, ĭşersĭn lay. / Menden başka yar süyseñ, cürersĭn cılay." **-** (Boztorgay).

Rom. *s. 1. Vase murdare (de bucătărie). 2. adj. Murdar.*

BLOK (**blok**) is. (Fr.>Rom.Türk). Blok.

1. Büyük ve ağır kitle.

2. Aralarında anlaşmış devletler topluluğu.

3. Resim defteri.

4. Apartıman, çok katlı bina.

"Blokka (blokqa) köşkeşĭk Sami Bekir kaynanasın üyĭnde otırdı." **-** (Acemin Baubek – Manalı Bĭr Ders).

Rom. *s. 1. Corp masiv. 2. Alianță de state. 3. Bloc de desen. 4. Clădire mare, cu mai multe apartamente.*

BLOKADA (**blokada**) is. (Alm..>Rom). Abluka.

Rom. *s. Blocadă.*

BLOKAJ (**blokaj**) is. (Fr.>Rom.Türk). Blokaj, engelleme.

Rom. *s. Blocaj.*

BLOKAT ETMEK (**blokat etmek**) f. (Rom. blocat+ Tat. etmek). Bloke etmek, engellemek.

Rom. *v. A bloca.*

BLOKLAŞMA, **-UW** (**bloklaşma**, **-uw**) is. Bloklaşma.

Rom. *s. Separare în blocuri.*

BLOKLAŞMAK (**bloklaşmaq**) f. Bloklaşmak.

Rom. *v. A se separa în blocuri.*

BLOKNOTES (**bloknotes**) is. (İng., Fr.>Rom., Türk). Bloknot, not defteri.

Rom. *s. Blocnotes.*

BLOKSIZ (**bloksız**) s. Bloksuz; bağlantısız.

Rom. *adj. Neangajat într-un bloc.*

BLUC is. (İng.>Rom). Blucin.

1. Bir tür mavi, dayanıklı, kaba kumaş; kot kumaşı.

2. Bu kumaştan yapılan giysi.

Rom. s. Blugi. 1. Un sort de țesătură rezistentă. 2. Îmbrăcăminte confecționată din acest material.

BLUCİN is. → **Bluc**.

BLUZA is. (Fr.>Rom.Türk). Bluz.

Rom. s. Bluză.

BO s. ve z. Bu. Var. **bu.**

1. s. Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olan.

"Ketecekmĭz bo yerden dawullı toyday, / Kalacaktır göñĭlĭmĭz cayragan koyday" - (Boztorgay).

"Degen : Bu (bo) yıl bĭraz erte kelĭrmen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bo pursatnı kaçırmamalı, ötmek parasın çıkarmalı." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. z. En yakında bulunan veya az önce anılan bir şeyi gösterir. (Çekimli şekilleri : **Bonıñ** – bunun **, boga** – buna**, bonı** – bunu**, bonda** – bunda**, bondan** – bundan**;** çoğulu : **bolar, bonlar** – bunlar**).**

"Bo tutkan, / Bo soygan, / Bo pĭşĭrgen, / Bo 'Ka maga?' degen." - (Boztorgay).

"Babaña barıp calbarmam, anañdan sormam. / Boga derler cĭgĭtlĭk, alırman zorman." - (Boztorgay).

"Ah, bu (bo) bĭzge / Eglencedĭr belkĭ..." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Bo arada -** a) Bu süre içinde. b) Birlikte, beraber.
- **Bo gadar (kadar) -** Bu kadar, bu denli.
- **Bo ketĭşmen -** Bu gidişle, bu biçimde.
- **Bo sefer (seper) -** Bu defa.
- **Bo yüzden -** Bu sebepten.
- **Bo man bĭrge (barabar) -** Bununla birlikte, bununla beraber.
- **Bondan soñra (sora)** - Bundan sonra.
- **Akıl bo ya -** Deyim. İnsanın aklına şu düşünce de gelebilir, anlamında.
- **Bo kadar kusur kadı kızında da bolır.** - Deyim. Bu, önemiz bir kusurdur, anlamında.
- **Bondan iygĭsĭ can sawlıgı -** Deyim. Bundan daha iyisi olamaz, anlamında.
- **Senden süyer kĭşĭm cok, bondan artık aşım yok.** - Deyim. Senden daha çok sevdiğim kimsem yok, bundan fazla aşım yok.
- **Ya bo tüyenĭ kütmelĭ, ya bo diyardan ketmelĭ.** - Deyim. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.

Rom. 1. adj. dem. Acest, această. 2. pron. dem. Acesta, aceasta.

BOA is. (Fr.>Rom.Türk). Zool. Boa yılanı. (Lat. Boa constrictor).

Rom. s. Zool. Șarpe boa.

BOBİNA is. (Fr.>Rom.Türk). Bobin.

Rom. s. Bobină.

BOBİNAJ is. (Fr.>Rom.Türk). Bobinaj.

Rom. s. Bobinaj.

BOBİNAJCI is. Bobinajcı.

Rom. s. Bobinator.

BOCALAMAK (**bocalamaq**) f. (Türk). Bocalamak.

1. (Gemi) Rüzgâra karşı yol tutamamak; sürüklenmek.

2. mec. Bir işte nasıl bir yol tutacağını bilememek; şaşırıp kalmak.

"Bankada otırıp hesap yapsa, başara, taktaga şıgıp hesap yapsa bocalay." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1. (Vaporul) A fi purtat de vânturi de colo până colo. 2. fig. A se zăpăci.

BOCALATMAK (**bocalatmaq**) f. (Türk). Bocalatmak.

1. (Rüzgâr) Gemiyi sürüklemek.

2. mec. Şaşırtmak, kararsız davranmasına sebep olmak.

Rom. v. 1. Vântul a purta o navă după voia sa. 2. fig. A zăpăci.

BOEM is. ve s. (Fr.>Rom.Türk). Bohem; düzensiz bir yaşayışı olan kimse.

Rom. s. și adj. Boem.

BO'GA (**bo'ğa**) z. → **Bo**.

BOGAY (**boğay**) zf. Var. **bugay.** 1. Belki.

"At aylanmaz bakşam bar, artı togay. / Bĭr yastıkka ekĭ baş salırmız bogay." - (Boztorgay).

2. Galiba.

3. Bari.

"Kawgalaşıp bĭrbĭrĭñĭznĭñ şáşlerĭñĭznĭ culkmagaydıñız bugay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Türk Lehç. : Nog. - **bugay;**

Rom. adv. 1. Poate. 2. Probabil. 3. Măcar, cel puțin.

BOGAZ (**boğaz**) is. Boğaz.

1. Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar.

"Aytaberseñ ĭş dertĭm derenge kuwa. / Şın deryası bola da, bogazdan buwa." - (Boztorgay).

"Kaşkır obır, aşaganda / Süyek müyek saylamadan calmap cutar ... / Bĭr vakıtta bĭr kaşkırnıñ bogazına da, / Bo sebepten kalınca bĭr süyek batar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

2. Şişe, testi gibi kaplarada ağza yakın dar bölüm.

3. Dağ geçidi.

4. Coğr. Deniz geçidi. **İstanbul bogazı (Bosfor) . Çanakkale (Dardanel) bogazı.**

5. mec. Kişi, can, nüfus.

6. mec. Yeme içme.

"Can bogazdan kelĭr." – Atas.

- **Bogaz bogazga kelmek** – Zorlu kavga etmek.
- **Bogaz dertĭ –** a) Geçim kaygısı. b) Yemek pişirmenin zahmeti.
- **Bogaz kawgası -** Geçim didinmesi.
- **Bogaz kermek -** mec. Konuşmak. **"Boşka bogaz kerme; awuznıñ sözĭ pĭttĭ, batır bolsañ bĭrak endĭ kılıçlar konışsın." -** (İsmail Ziyaeddin – Çora Batır).
- **Bogaz toklıgına –** Başka ücret almadan, yeme içme karşılığında (çalışmak).
- **Bogazdan arttırmak –** Yemek masraflarından kesip para artırmak.
- **Bogazdan geşmemek –** Bir üzüntüden yemeğini yiyememek.
- **Bogazdan kesmek –** Yemek masraflarından kıtmak.
- **Bogazına sarılmak –** Üstüne yürümek.
- **Bogazına tüşkün –** Yiyip içmeyi çok seven (kimse).

• **Borçka aşalgan etnĩñ süyegĩ bogaz cırtar** – Atas. Veresiye yenilen etin kemiği bogaz yırtar.

Rom. s. 1. Anat. Gât, gâtlej. 2. Gât, parte în formă de gât (la unele obiecte). 3. Geogr. Pas, defileu. 4. Geogr. Strâmtoare. 5. fig. Gură; om, persoană, suflet. 6. Hrănire; alimentare, mâncare şi băutură.

BOGAZKÖY (**Boğazköy**) öz. is. Dobruca'daki Cernavoda kasabasının Türkçe-Tatarca adı.

"Külüşe konışa, Mecidiye garasın geştĩk, Bogazkövĩ'ne yaklaşa başladık." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a oraşului Cernavodă.

BOGAZLAMA, **-W** (**boğazlama**, **-w**) is. Boğazlama.

Rom. s. Înjunghiere; tăiere.

BOGAZLAMAK (**boğazlamaq**) f. Boğazlamak.

1. Boğazından keserek öldürmek.

2. Boğazına yapışmak, boğazından tutmak.

"Hoca : Kolımdan teste suga tüştĩ, yokarı şıksın da bogazlayım dep otıraman." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. v. 1. A înjunghia, a tăia. 2. A-l apuca de gât.

BOGAZLANMAK (**boğazlanmaq**) f. Boğazlanmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **bogazlamak**.

BOGAZLAŞMAK (**boğazlaşmaq**) f. Boğazlaşmak.

1. Birbirini kesmek.

2. Kıyasıya dövüşmek.

"Mında Rus man bogazlaşmaga bĩz barmız. Lâkin Han'nıñ, her ne bolsa bolsın, tehlükeden uzak, saw ve bahusus, serbest bolması kerek." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. 1. A se înjunghia unul pe altul. 2. A se bate, a se încăiera.

BOGAZLATMAK (**boğazlatmaq**) f. Boğazlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **bogazlamak**.

BOGAZLI (**boğazlı**) s. Boğazlı.

1. Boğazı olan.

2. Çok yemek yiyen; iştahlı.

Rom. adj. 1. Cu **bogaz** *(vezi sensurile cuvântului). 2. Mâncăcios.*

BOGAZSIZ (**boğazsız**) s. Boğazsız.

1. Boğazı olmayan.

2. Çok az yemek yiyen.

Rom. adj. 1. Fără **bogaz** *(vezi sensurile cuvântului). 2. Care mănâncă foarte puţin.*

BOGAZŞIK (**Boğazşıq**) öz. is. Boğazköy kasabasının kuzeyindeki Dunărea köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Dunărea (Judeţul Constanţa).

BOGDAY (**boğday**) is. → **Biday**.

BOGIRDAK (**boğırdaq**) is. 1. Boğaz .

"Men su ĩşmedĩm de, berĩñĩz bĩr kade su, soñgı kebaplar suwıdılar, suwman şıplayım bogırdagıma." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Gırtlak, nefes borusu.

3. Bir börek çeşidi; bazı yörelerde ise bir hamur tatlısı çeşidi.

"Köy apakayları camĩnĩñ azbarına bĩr sıpra cayalar, maylı kalakaylar, kozı sorpası, kızartmalar, kuskus botkaları, bogırdaklar, katlamalar, baklawalar ve taa başka aşaytlar ıgın tıgın." - (Yaşar Memedemin - Kıdırlez).

Rom. s. 1. Gât; gâtlej. 2. Laringe; trahee. 3. Un sort de plăcintă; (reg.) un sort de prăjitură.

BOGMA, **-UW** (**boğma**, **-uw**) is. → **Buwma**.

"Balyemezden top al, / Dobruca'dan at al, Edirne'den yay al, / Kaba'dan uzun ok al, / Kırım'dan sanı bogma kul al !" - (Radlof'tan Başkurdistanlı Abdülkadir - Adil Sultan / Emel M.).

BOGMAK (**boğmaq**) f. → **Buwmak**.

BOGUK (**boğuq**) s. → **Buwuk**.

"Taa aytacak edĩ, sesĩ pĩttĩ, nefesĩ tıkandı. Boguk boguk laflar ĩrĩ dudakları arasında öle, eşĩtĩlmiy edĩ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

BOHÇA is. → **Bokşa**.

"Aktar ablam bĩr bohça, / Ya marama, ya akça ! / A za navrezĩm mübarek !" - (M. Ali Ekrem – Bülbül Sesi).

BOHÇACI is. → **Bohşacı, Bokşacı.**

BOHŞA is. → **Bokşa**.

"Üy halkından amanşılık, tendĩrĩzlĩk soradı. / Ondan soñra bohşasın cerge serdĩ." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

BOHŞACI is. → **Bokşacı**.

"İşler colında endĩ. / Bohşacı Selime'ttay cawşılıkka belsendi." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

BOK (**boq**) is. Bok.

1. Dışkı.

2. s. Hor görülen, iğrenilen.

3. is. mec. Güç durum.

• **Aklı bogına karışmak -** Korkudan ne yabacağını bilememek, anlamında.

• **Bogı bogına –** Boşu boşuna, pisi pisine.

• **Bogın şıgarmak –** Bozmak, berbat etmek.

• **Bok aşamak –** Bok yemek**;** yakışıksız bir iş yapmak.

• **Bok atmak –** Kara çalmak.

• **Bok bulaşık -** Her türlü pislik.

• **Bok cemek –** Bok yemek; yakışıksız bir iş yapmak. **"Ayt-aytlagan bogın cer, araba iyesĩ küp şekler." -** (Boztorgay).

• **Bok colına ketmek –** Gereksiz bir şey uğruna yok olmak.

• **Bok etmek –** Bozmak

• **Bok karıştırmak –** Bir işi bozacak şekilde davranmak.

• **Bok oglı bok -** Adi kişi.

• **Bok soy –** Mayası bozuk, aşağılık (kimse).

• **Boktan –** (İşler) Bozuk, kötü ; (bir eşya) yararsız, kalitesiz, çürük.

• **Faydasız köten bogına pĩşsĩn –** Deyim. Faydasız göden bokuna pişsin.

• **İtmen kuda bolgan bokman sılanır. –** Atas. İtle dünür olan bokla ağırlanır.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **boq;** Moğ. -

bog;

<u>Rom.</u> *s. 1. Excremente, fecale. 2. adj. Scârnav, scârbos. 3. s. Situaţie penibilă.*

BOKANK, **BOKANŞA** (**bokank, bokanşa**) is. (Mac.>Rom). Bot, postal. Var. **mokanşa**.

<u>Rom.</u> *s. Bocanc.*

BOK BÖCEGĬ (**boq böcegĭ**) is. Zool. Bok böceği. (Lat. Geotrupes stercorarius). Eşanl. **kara koñız.**

<u>Rom.</u> *s. Zool. Gândac de bălegar; băligar.*

BOKÇA (**boqça**) is. → **Bokşa**.

BOKÇACI (**boqçacı**) is. → **Bokşacı**.

BOKLAMA, **-W** (**boqlama**, **-w**) is. ve f. Boklama.

<u>Rom.</u> *s. Murdărire.*

BOKLAMAK (**boqlamaq**) f. Boklamak

1. Pisletmek.

2. mec. Bir işi veya bir yeri kötü bir duruma getirmek.

<u>Rom.</u> *v. 1. A murdări; a transforma în cocină. 2. fig. A strica toată treaba.*

BOKLANMAK (**boqlanmaq**) f. Boklanmak.

<u>Rom.</u> *v. A se murdări.*

BOKLAŞMAK (**boqlaşmaq**) f. Boklaşmak; (bir iş) bozuk gitmek.

<u>Rom.</u> *v. (O treabă) A se strica; a merge prost.*

BOKLATMAK (**boqlatmaq**) f. Boklatmak; (işi) berbat etmek, bozmak.

<u>Rom.</u> *v. f. A strica (o treabă).*

BOKLI (**boqlı**) s. Boklu.

- **Boklı köt** – Kıçı boklu; değersiz kimse.

<u>Rom.</u> *adj. Murdar; mânjit de fecale.*

BOKLIK (**boqlıq**) is. Bokluk.

1. Pislik.

2. Çöplük; her türlü artıkların atıldığı yer.

3. mec. Kötü durum.

<u>Rom.</u> *s. 1. Murdărie. 2. Loc de gunoaie. 3. fig. Bucluc, situaţie neplăcută.*

BOKS (**boks**) s. (İng.Fr.>Rom.Türk). Spor. Boks sporu.

<u>Rom.</u> *s. Box, pugilism.*

BOKSER (**bokser**) (is. Fr.>RomTürk). Boksör.

<u>Rom.</u> *s. Boxer, pugilist.*

BOK-SOY (**boqsoy**) is. Aşağılık, kaba kimse; mayası bozuk.

<u>Rom.</u> *s. Neam prost.*

BOKŞA[1] (**boqşa**) is. Bohça.

1. İçine çamaşır, elbise koyup sarmaya yarayan dört köşe kumaş.

> **"Üyüm aldında bakşa, / Aktar totam bĭr <u>bokşa</u>, / Ya marama, ya akşa, / A za, nawrezĭm mibarek." -** (Boztorgay).

2. mec. Bilgi dağarcığı.

> **"Mektep bolsın bakşamız, / Kitap bolsın akşamız. / Bo yerlerden şıkkan son, / Bĭlgĭ tolsın <u>bokşamız</u>." -** (Boztorgay).

- **Bokşasın kolına almak** – Kendi isteğiyle ayrılmak.
- **Bokşasın kolına bermek** – Kovmak; işine son vermek.
- **Şalga tüyüp akşasın, alga tüyüp boşasın ketĭrdĭm. -** Deyim. Nışan veya düğün için gerekli hazırlıkları tamamlayıp geldim, anlamında.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **boğça;** Nog. - **boqşa;** Karaçay Malkar. - **boçha;** <u>Moğ</u>. - **bagça, bagţ, bogça, bogţ;**

<u>Rom.</u> *s. 1. Boccea. 2. fig. Bagaj de cunoştinţe.*

BOKŞA[2] (**boqşa**) is. Bohça böreği; bohça biçiminde sarılıp yapılmış bir börek çeşidi.

> **"Ah o katlamalar, <u>bokşalar</u>, şĭlterler, ulkumlar, aklımızga kelgen saytın, balalıgımız da közĭmĭzĭn aldına kele." -** (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *s. Un sort de plăcintă în formă de bocceluţă.*

BOKŞACI (**boqşacı**) is. Bohçacı; bohça ile dolaştırıp mal satan kimse.

<u>Rom.</u> *s. Bocceagiu; marchitan.*

BOKŞACILIK (**boqşacılıq**) is. Bohçacılık.

<u>Rom.</u> *s. Îndeletnicirea de bocceagiu.*

BOKŞALAMA, **-W** (**boqşalama**, **-w**) is. Bohçalama.

<u>Rom.</u> *s. Punere în boccea.*

BOKŞALAMAK (**boqşalamaq**) f. Bohçalamak; bir şeyi bohça içine koymak.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **boğçalamaq**; <u>Moğ</u>. - **bagçagalah, bagţaalah, bogçalah, bogţloh;**

<u>Rom.</u> *v. A pune în boccea.*

BOKŞALANMAK (**boqşalanmaq**) f. Bohçalanmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **bokşalamak.**

BOKŞALATMAK (**boqşalatmaq**) f. Bohçalatmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **bokşalamak.**

BOL s. Bol. Var. **mol.**

1. Daha büyük veya daha geniş; **dar** karşıtı.

2. Çok, çok olan. **Kıt, az** karşıtı.

> **"<u>Bol</u> yapraklı terekler / Kölge üşün kerekler. / Tez dawran nazlı yarem, / Menĭ öldĭrecekler." -** (Boztorgay).

> **"Şaytanıñız <u>bol</u>, bahtıñız kısır bolsın, akaylar !" -** (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. Gür, sık ve uzun.

> **"<u>Bol</u> kĭrpĭkke kaş kerek, / Yüzügĭñe taş kerek. / Kart dostnı kateceksĭñ? / Saga lâyık caş kerek." -** (Boztorgay).

- **Bol bol -** zf. Çok bol olarak.
- **Bol kĭseden atmak -** Çok abartmak.

<u>Rom.</u> *adj. 1. (Despre îmbrăcăminte) Larg, mare. 2. Abundent, bogat, îmbelşugat, mult. 3. Des şi lung.*

BOLABĬLĬR s. Olabilir; mümkün.

<u>Rom.</u> *adj. Posibil.*

BOLABĬLĬRLĬK is. Olabilirlik; ihtimal.

<u>Rom.</u> *s. Probabilitate.*

BOLACAK (**bolacaq**) s. Olacak.

1. Olması, yapılması uygun olan.

2. Kendinden beklenilen davranışı gösteremeyen.

3. Müstakbel; olacak.

"Neday, kelĭn bolacaknı kördĭñ mĭ ? Köziñe ĭles bolmadı mı eş ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Kuda bolacak selâm etken, nışandan kalgan yedĭ biñ frañknĭ cĭbersĭnler, hem de bu sene katĭp katĭp toy yasayık, ayt kudaga, degen." - (Mehmet H. Vani Yursever – Toy).

4. is. Olacak şey, olması beklenen şey.

"Neday, bolacakka karar berĭldĭ mĭ ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *adj. 1.De făcut; de realizat. 2. Care ar fi trebuit să fie. 3. Viitor, din viitor;* **Kuda bolacak** – *Viitorul cuscru. 4. s. Fapt iminent; iminenţă.*

BOLAMAN s. Gelişmiş, olgun.

"Kızıñ maşallah, ĭrĭ carı, bolaman bĭr kıskayaklı eken." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *adj. Dezvoltat, matur.*

BO'LAR z. → **Bo**.

"Rasĭm : (Su kadelerĭn sürtüp) Bolarnı da temĭzlemelĭ. Bĭrazdan kedaylar, kırcımanlar kelĭrler." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

BOLAT is. (Fars. pulad). 1. Pulat, çelik. Var. **bulat, polat.**

"Kara baş süñgü köterĭp, / Bolat kılıç baylanıp / Akam, kayda barasın ?" - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

2. Kişi adı : **Bolat / Polat** (e.).

Rom. *s. 1. Oţel. 2. Nume de persoană (b.) :* **Bolat / Polat.**

BOLATŞI is. Pulatçı, çelik işçisi.

Rom. *s. Oţelar.*

BOLAY s. ve zf. Böyle. Var. **bulay.**

1. s. Bunun gibi.

2. zf. Bu biçimde.

"Tatarnıñ idealĭ millet itibariyle istiklâl, fert itibariyle de oga taban cürüştür. ... Oga taban cürüş, dedĭk. Esasen bolay bolması da tabiidĭr." - (Necip H. Fazıl - Özĭmce).

Rom. *1. adj. Aşa, astfel de. 2. adv. Aşa, astfel; în modul următor.*

BOLAYTIP (**bolay etĭp**) zf. Böyle, böylece.

"Bolaytıp etek cırtışılgandan sora, yarın bĭr gün öskende, o caş o kıznı mutlak alacak." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *adv. Astfel, aşa.*

BOLAYTMEK f. Böyle yapmak.

"O vakıt türlüsı bola eken. Baba da bolaytmese (etek cırtışı adetine ısracı olmasa, ruslaştırmanın**) önĭn alalmas eken ke." -** (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *v. A face aşa; a proceda aşa.*

BOLCA s. ve zf. Bolca.

1. Oldukça çok.

2. Oldukça geniş.

Rom. *adj. şi adv. 1. Mult; cam mult. 2. Larg; cam larg.*

BOLDIKLIK (**boldıqlıq**) is. Yetenek

"Bo ekĭ şahsnıñ bo destanlarda halknıñ cetekşĭsĭ bolıp kösterĭlmesĭ Ortaçag destan adetĭne uydurılıp bolarnıñ adi halk arasından öz boldıklıkları man köterĭlgenleri süretlenmektedĭr." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. *s. Capacitate; aptitudine.*

BOLDIKŞA (**boldıqşa**) zf. Oldukça, epey.

Rom. *adv. Destul de ...; cât se poate de ...*

BOLDIRMA, -UW is. 1. Olmasını sağlama.

2. Yorulma.

Rom. *v. Acţiunea sau faptul de* **boldırmak.**

BOLDIRMAK[1] (**boldırmaq**) f. Oldurmak, olmasını sağlamak; başarmak.

"Atların kulaklarında ak şiy bar m ? ... Boldırgan mı eken bonı bari ay ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bolmak.** *A face să fie, să devină; a reuşi.*

BOLDIRMAK[2] (**boldırmaq**) f. Yorulmak.

"Ayaklarnı uramız, yer tozlana. / Yırlar pĭte, deñĭşe, boldıramız.". (Bekir S. Çobanzade – Yaz Akşamı Üy Aldında).

"Halkıñ içün boldırmay çabaladıñ, çalıştıñ, / Curtın coytkan halkıña curt barlıgın bĭldĭrdĭn." - (Mehmet Vani Yurtsever – Necip H. Fazıl'ga).

- **Boldırgan atka büldürgen de awır**. - Atas. Yorgun ata böğürtlen de ağır.

Rom. *v. A obosi; a se istovi.*

BOLDIRTMAK (**boldırtmaq**) f. 1. Oldurtmak, yaptırtmak.

2. Yormak.

"Bo ögĭy anası da... sabiyşĭkke kün körsetmegen, onı kakkan-sokkan, sökken, köteklegen, zavallı kızşıknı küşĭ takatı cetmestiy ĭşlerge salıp boldırtkan." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ay man Çolpan / Renkler 1).

Rom. *v. 1. Forma factititivă de la* **boldırmak**[1]**.** *2. tranz. A obosi, a istovi.*

BOLDURMAK (**boldurmaq**) f. → **Boldırmak**.

BOLGIN (**bolğın**) s. Olgun; pişmiş.

Rom. *adj. Matur, copt.*

BOLGINLAŞMAK (**bolğınlaşmaq**) f. Olgunlaşmak; pişmek.

"Cewezniñ özegĭ ĭncĭ bĭr zar man saruwlıdır. Arü etĭp bolgınlaşkanda bek lezzetlĭ bolır." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *v. A se maturiza; a se coace.*

BOLICI s. Olağan. Var. **boluwcı**.

1. Sık sık olan.

2. Alışılmış olan, normal.

"Bonlar elbette folklorda er vakıt bola turgan ve bolıcı şiylerdĭr." - Ali Naci Cafer – Aldsöz / Boztorgay).

Rom. *adj. 1. Frecvent. 2. Normal; obişnuit.*

BOLIM is. Beceri; yetenek.

Moğ. - **boloms** - yetenek.

Rom. *s. Pricepere; capabilitate, capacitate.*

BOLIMLI s. 1. Becerikli.

"Ersultan da bĭrewĭn ĭşĭne karışmagan, öşekten haz etmegen, akıllı kadın edı. Bolımlı, cetĭmlĭ ve çalışkan edĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Olumlu.

Rom. *adj. 1. Priceput, îndemânatic. 2. Pozitiv; favorabil.*

BOLIMSIZ is. ve s. 1. s. Olumsuz.

2. is. Beceriksiz, salak.

- **Bolımsızman üy bolgaşı boydak cürgenĭñ hayırdır. -** Atas. Beceriksizle evlenmektense bekâr kalmak iyidir.
- **Bolımsıznı koynıña alsan, ekĭ ayagı tışta kalır. -** Atas. Beceriksizi koynuna alsan iki ayagı yorgandan dışta kalır.

Rom. *s. şi adj. 1. Negativ; negativist. 2. s. Nepriceput, nătâng, prost.*

BOLIMSIZLIK (**bolımsızlıq**) is. 1. Beceriksizlik.

"Sen Eyüp balam, babañnın vayĭmsĭzlĭgĭ, bolımsızlıgı, cetĭmsĭzlĭgı yüzünden cat kapıda, yawür kapısında sürüneceksĭñ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy, piyes).

2. Olumsuzluk.

Rom. *s. 1. Nepricepere, lipsă de îndemânare. 2. Negativism.*

BOLINMAK (**bolınmaq**) f. Olunmak; yapılmak, edilmek.

- **Baba bĭlgĭsĭmen alim bolınmaz. -** Atas. Baba bilgisiyle alim olunmaz.

Rom. *v. A se deveni; a fi făcut.*

BOLIR s. Olur.

1. Olabilir.

2. zf. Peki.

- **İşnĭ bolırına taşlamak -** İşi kendi gidişine bırakmak, üzerinde fazla durmamak.

Rom. *1. adj. Posibil. 2. adv. Expresie de aprobare : da; bine, de acord; fie.*

BOLIŞ is. Oluş, tabiat; olmak işi veya biçimi.

"Börali'nĭñ tabiatlarından, merhametlĭ boluşından lakırdılar konuşıldı, dualar etĭldĭ." - (Mehmet Niyazi - Sawlıkman Kal).

Rom. *v. Formare, fire, natură; mod de formare, constituţie.*

BOLIŞMA, -UW is. Anlaşma, uyuşma.

Rom. *s. Acţiunea de* **bolışmak.**

BOLIŞMAK (**bolışmaq**) f. Anlaşmak, uyuşmak.

"Mınaw Şor'akayıñ kızı, onlar ne halk endĭ, o bĭle dört kilo kawe, dört kilo şeker men bolışkandır." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *v. A se înţelege; a se împăca, a conveni.*

BOLIŞTIRMA, -UW is. Anlaştırma, uyuşmayı sağlama.

Rom. *s. Acţiunea de* **bolıştırmak.**

BOLIŞTIRMAK (**bolıştırmaq**) f. Anlaştırmak, uyuşmayı sağlamak.

"Onlar aytalar, men ketemen, men bolıştıraman." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. *f. Forma factitivă de la* **bolışmak.** *A-i pune, a-i face să se înţeleagă*

BOLLANMA, -UW is. Bollanma.

Rom. *Faptul de* **bollanmak.**

BOLLANMAK (**bollanmaq**) f. Bollanmak.

Rom. *v. A deveni* **bol ,** *(vezi sensurile cuvântului) : a deveni mai mare, mai larg; a deveni mai abundent; a deveni mai des.*

BOLLAŞMA, -UW is. Bollaşma.

Rom. *s. Faptul de* **bollaşmak.**

BOLLAŞMAK (**bollaşmaq**) f. Bollaşmak; bollanmak.

Rom. *v. A deveni* **bol.** *(Vezi sensurile cuvântului).*

BOLLAŞTIRMAK (**bollaştırmaq**) f. Bollaştırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bollaşmak.**

BOLLATMAK (**bollatmaq**) f. Bollatmak; bollaştırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bollanmak.**

BOLLIK (**bollıq**) is. Bollık, bol olma durumu.

"Kart agası ve beglerĭñ karşısında yasalgan münakaşalar şahsi garezler içün tuwul, hazinesĭn bollıgın ve yasanıñ hükmün temin içündĭr." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

"Müftü efendĭ sofranıñ duasın okıy, / Bollık, bereket tĭliy." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

Rom. *s. Faptul de a fi* **bol** *(Vezi sensurile cuvântului) : Mărime, lărgime; abundenţă; desime.*

BOLMA, -UW is. Olma.

Rom. *s. Faptul sau acţiunea de* **bolmak.**

BOLMAK (**bolmaq**) f. Olmak

1. Bulunmak, var olmak, mevcut olmak.

"Aşılıp turgan bĭr gülsĭn, tek solmasañ. / Men dünyanı katiyĭm, sen bolmasañ." - (Boztorgay).

"Cırlarıñ bolmasa, maneñ bolmasa, / Curt degen sözĭñmen cürek tolmasa, / Ah, nasıl cürermen gurbet yaklarda ?" - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

"Bo zarlarman bahtların denegenler de bolır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Varlık kazanmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek, cereyan etmek. **Cel bolayatır.**

"Tañ açılsa, kün tuwsa, oñganlık bolsa." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Keşke ketmez ve onda bolıp ötken şeylernĭ körmez bolgaydım." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. Doğmak, dünyaya gelmek.

"Bĭrbĭrĭmen arüw körĭşken, ahsuvaatde tabılgan ekĭ ailenĭñ bĭrsĭnde bĭrewĭ ogıl, bĭrewĭ kız, bĭrer balası boldı mı, bonlar bo kĭ sabiynĭ nışanlay ekenler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

4. Yapılmak, gerçekleşmek. **Nışanı bolmak. Toyı bolmak.**

"Şenlĭk de rakıdan başka nemen bolır diy edĭ." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"(Söz kesme için) Yok, yok. Sen onı taa bolganday bĭlme." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Haydı sĭzĭñ degenĭñĭz bolsın." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

5. Bir görev, san edinmek. **Doktor bolmak. Başkan bolmak.**

"Men de elbet şo meclislerde tabılırman. Vekilbaba bolır, yok elşĭ bolır, sıylanırman." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

6. Bir nitelik kazanmak. **Dost bolmak.**

"Köy aldında konakay, / Boyı bolsın kamıştay. / Onı körĭp kuwansın / Tawık, pepiy em torgay." - (Boztorgay).

7. Edinmek, bir şeyi elde etmek. **Üyĭ bolmak. Tarlası bolmak.**

8. Bir durumdan başka bir duruma geçmek; dönüşmek. **Şarap sirke bolmak. Suwlar buz boldı.**

9. Herhangi bir durumda bulunmak. **Sabırlı bolmak. Bekâr**

bolmak.

"İygĭlĭk için sebepçĭ bolmak, bĭr derecege kadar arüw ..." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

10. Herhangi bir nitelikte olmak. **Şĭrkĭn bolmak.**

"Alayımız da bahtlı bolsak kĭm kazanacak, kĭm coytacak ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

11. Uygun düşmek (düşmemek), yerinde görülmek (görülmemek). **Barmasañ bolmaz.**

"Ayranga kelĭp te şölmegĭñ caşırgaşın bolmaz." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

12. Yetişmek, pişmek, olgunlaşmak. **Egĭnler boldı.**

13. Hazır duruma gelmek. **Yemek taa bolmadı.**

14. (Özne olarak zaman bildiren kelimelerle) Sürmek; geçmek, tamamlanmak **Ekĭ sene boldı.**

"Beş kün bolgan dünyanı / Kırk etiyĭk, yar. / Oynayık ta küliyĭk, ay, / Zewk etiyĭk, yar." - (Boztorgay).

"Yaşı bolgan yĭrmĭ üç, tam vaktı demek. / Endĭden son mutlaka üy bolmak kerek." - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

15. (Zaman) Gelip çatmak, yaklaşmak.

"Ey, akşam bolayatır, be ... Ne kadar etseñ kün kıskalıgı. Vaktın geşkenĭn tuymay kalasın." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

16. Sürdürmek, yürütmek. **Körĭşmeler dostça bolsın**

17. Mensup olmak, bir kuruluşa bağlı olmak. **Mekteplĭ bolmak. Partilĭ bolmak.**

18. Bir varlık bir kimsenin sahipliğine veya himayesine geçmek.

"Aluşta'dan taş yükledĭm, Gemĭm tolmadı. / Öz köyĭmden bĭr yar süydüm, / O da menĭm bolmadı." - (Boztorgay).

19. Özne bir isim tamlaması olduğunda, belirtenin belirtilene ait olduğu anlatılır. **900 prangĭ boldı**

20. Ek fiilin geniş zamanı olan –dır anlamında kullanılır. **Tuwganım bola - tuwganımdır.**

21. Uymak, tam gelmek. **Ceket maga boldı.**

22. Elinden kaçırmak, yitirmek. **Canından bolmak.**

23. Bir yerde doğmuş veya yaşamış olmak.

"Eskĭden Kırım'da, Kerç halkı içĭnde Kerç Hasan Hacı degen bĭrsĭ bolgan." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

24. Geniş zaman tekil üçüncü kişi durumunda kabul veya ret anlatır. **(İş) bolır; bolmaz.**

25. Herhangi bir durum meydana gelmek. **Ne boldı ?**

26. Bir ilgi bağını ortaya koyar. **Oga ne bola?**

27. Yol açmak **Bo davranışın oga köp zararı bolacak.**

28. (Yardımcı fiil olarak) Bir isim veya sıfatın belirttiği durumu almak. **Aşık bolmak –** Aşık olmak. **Bellĭ bolmak –** Belli olmak. **Cĭgĭt bolmak –** Yiğit olmak**. Kabul bolmak –** Kabul edilmiş olmak. **Kuda bolmak –** Dünür olmak. **Oñ bolmak –** Bereketli olmak.

"Arüwşe kızman dos bolsañ, can ay, / Lâle şeşek kolda oynar, can ay." - (Boztorgay).

"Curt ketken, tusnak bolganmız bĭz cat kolda." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Köy aldında konakay, / Boyı bolsın kamıştay. / Onı körĭp kuwansın / Tawık, pepiy em torgay." - (Boztorgay).

29. Sıfatfiillerle başlama, bitirme, hazırlanma vb. anlamlı fiiler oluşturur. **Aytacak bola. Algan boldı.**

"Alimseyit oturacak bolır, fakat turar, Bawbek'nĭñ aldına bĭr tütün ketĭrĭp salır." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

30. Eylem adı olan kelimelerle takım kurunca edilgen ve dönüşlü fiiller yapar. **Toyım bolmak -** doyulmak; **Kalmak bolmamak -** kalınmamak.

31. (Hastalık adı ile) Hastalanmak. **Verem bolmak.**

- **Adam bolmak -** a) Büyümek. b) İyi yetişmek. c) İyi bir duruma gelmek.
- **Arka bolmak –** Destek olmak. **"Aweliymen aweliy, sarkaman sarka. / Sendiy etken cangızga bolırman arka."** - (Boztorgay).
- **Bolacak bolmaycak –** Olur olmaz : a) Rast gele, sıradan. b) Gereksiz, yersiz.
- **Boldı –** Yeter; kâfi. **"Boldı endĭ oturganıñ, dört yağıña bĭr kara, / Senĭñ aldıñda colıñnı kesken cıgıldı endĭ o kora."** - (H. Giraybay – Ne Saklandĭñ O Kadar ?).
- **Boldı bolacak –** Artık çekinilecek bir şey kalmadı. **"Ah demesem kaytiyĭm, boldı bolacak. / Caşlay başım cat cerge kor bolacak."** – (Boztorgay).
- **Bolıp pĭtmek -** Olup bitmek, meydana gelmek.
- **Bolır bolmaz –** Olur olmaz. a) Rastgele, sıradan. b) Gereksiz, yersiz. c) Derhal.
- **Bolmasa bolmaz -** Mutlaka gereklidir. **"Üyge de barıp aytmasam bolmaz cıllı cevapnı."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Bolsa boladır –** Olabilir; mümkündür. **"Kuyu degenĭñ kuyuşıktır taa? / Kuyuşık bolsa boladır ya, / Erten atkan taşıñ akşamga barıp tüşe diy."** - (Boztorgay).
- **... bolsın, ... bolsın -** Sözü edilen herkes veya her şey. **"Allah bolsın, Peygamber bolsın, hep bĭzĭm iygĭlĭklerĭmĭznĭ tüşünüp bonday şiylerĭñ bĭrsĭn haram, bĭrsĭn mekruh kılganlar."** - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).
- **Cehennem bolmak -** Defolmak, yok olup gitmek.
- **Cĭgerĭ parşa parşa bolmak -** Çok acı duymak.
- **Col bolmak -** a) Geçiş yeri haline gelmek. b) Bir davranışa örnek teşkil etmek.
- **Cük bolmak -** Sıkıntı vermek.
- **Elde bolmamak -** İsteği dışında bulunmak.
- **Elĭnde bolmak -** İsteyince yapabilmek.
- **Eñ bolmaydım –** Hiç olmazsa, hiç değilse, en az, bari. **"Abĭrlĭde altı arık, / Eñ bolmaydım, cartı arık. / Cartı arık ta bolmasa, / Kes te könĭn et şarık."** - (Boztorgay).
- **Eş bolmaydım –** Hiç olmazsa.
- **Eşek kadar bolmak -** Oldukça büyümüş olmak.
- **Göñlĭ bolmak -** a) Sevip istemek. b) Razı olmak. c) İsteği yerine gelmek.
- **Haddĭ bolmamak -** Hakkı veya yetkisi olmamak.
- **Hor bolmak –** Horlanmak, hor görülmek, ezilmek.
- **İşĭne dert bolmak -** Bir sorundan dolayı çok üzülmek.
- **Kalpsĭz bolmak -** Acımasız olmak.
- **Köz kulak bolmak -** a) Gözetmek. b) Çok dikkat etmek.
- **Közde bolmak -** İtibarda olmak.
- **Közĭ bolmak (Bĭr şiyde ...) -** Bir şeyin kendisinde olmasını arzu etmek.
- **Közĭ tışta bolmak -** Dışarıya çıkmaya can atmak.
- **Kulak mĭsapĭrĭ bolmak -** İstemeyerek işitmiş olmak.

- **Kül bolmak -** Yanıp yok olmak.
- **Maskara bolmak -** Gülünç bir duruma düşmek.
- **Ne boldım budalası -** Görgüsüz kimseler için söylenen bir söz.
- **Ne bolır ne bolmaz** - Her ihtimale karşı.
- **Ne de bolsa -** Ne kadar eksiği olursa olsun.
- **Ne mal bolganın bīlmek -** Birinin ne karakterde olduğunu bilmek.
- **Şaka kaka bolmak -** Bir şakanın ölçüsü kaçıp tatsızlık çıkmak.
- **Top awzında bolmak -** Tehlikenin çok yakınında olmak.
- **Üy bolmak –** Aile olmak, aile kurmak, evlenmek. **"Yaşı bolgan yīrmī üç, tam vaktı demek. / Endīden son mutlaka üy bolmak kerek." -** (Mehmet Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreşte).
- **Yalancısı bolmak -** Doğruluğu bilinmeyen bir sözü başkasından duyup iletmek.
- **Yüz köz bolmak -** Biriyle fazla senli benli olmak.
- **Ak köt, kara köt şabışta bellī bolır. -** Deyim. Ak kıç, kara kıç yarışta belli olur.
- **Alla razı bolsın -** Deyim. Yapılan bir iyilik karşısında, teşekkür olarak söylenen söz.
- **Añlagan bolsam arap bolayım -** Deyim. Hiçbir şey anlamadım, anlamında.
- **Aram bolsın ! -** Deyim. Hayrını görme !
- **Atıñ arüwī arkanda, kızıñ arüwī Tarhan'da bolır. -** Deyim. Atın iyisi urganla bağlı olur (bekletilir), kızın iyisi Tarhan'da (Kırım'da bir bölge) bulunur.
- **Awzı kıyış bolsa da bay balası sölensīn. -** Deyim. Ağzı çarpık olsa da, ağa çocuğu konuşsun.
- **Az da bolsa köptiy kör. -** Deyim. Az da olsa çok gibi gör.
- **Bolacak şiy tuwıl -** Deyim. Olacak şey değil.; inanılmaz bir şey.
- **Dünya başına tar bolmak -** Deyim. Büyük bir sıkıntı içinde kalmak.
- **Dünya zindan bolmak -** Deyim. Büyük bir karamsarlığa düşmek.
- **Dünyalar oñkı bolmak. -** Deyim. Büyük bir sevinç duymak.
- **Ecelden aman bolsa -** Deyim. Ecel izin verirse.
- **Eksīk bolma ! -** Deyim. Sağ ol ! anlamında.
- **Eksīk bolsın ! -** Deyim. a) Lâzım değil; istemiyorum. b). Yok olsun; ölsün.
- **Elál bolsın !** - Deyim. Helâl olsun ! Hayrını gör !
- **Kambersīz toy bolmaz.** - Deyim. Her işe karışanlara söylenen şakalı bir söz. (Kamber, Hazret Ali'nin bir kölesi imiş, onun her gittiği yerde o da bulunurmuş.)
- **Kawgasız toy bolmaz.** - Deyim. Kavgasız düğün olmaz.
- **Kızganganıñ kızıl itke cem bolsın.** - Deyim. Kıskandığın kızıl köpeğe yem olsun.
- **Kolında barlık boldı, cuwugı cat boldı. -** Deyim. Eline varlık geçti, akrabası yabancı oldu.
- **Kuluñ kurbanıñ bolayım -** Deyim. Her istediğini yapmaya hazırım, anlamında yalvarma sözü.
- **Lap bolsın ! -** Deyim. Gereksiz söylenmiş bir söz için bir tepki sözü.
- **Menden ırak bolsın ! -** Deyim. Benden uzak dursun ! Bana görünmesin !
- **Mıskılıñ başıña püskül bolsın ! -** Deyim. İncitici bir alaya karşı söylenen söz.
- **Ne edīk, ne boldık ! -** Deyim. Ne idik, ne olduk.
- **Oh bolsın ! -** Deyim. (Söz dinlemeyip tatsız bir duruma düşene söylenen söz). İyi olmuş !
- **Ömrī kömīr bolmak -** Deyim. Ömrü kömür olmak.
- **Sīzge toyım bolmaz. -** Deyim. Bir yerden ayrılırken söylenen nezaket sözü.
- **Tīlī bolmasa başın it aşar. -** Deyim. Dili olmasa başını it yer.
- **Toy bolır ekī kīşīge, tasası delī kīşīge. -** Deyim. Düğün olur iki kişiye, tasası deli kişiye.
- **Tüyediy boyıñ bolgaşı, tüymediy aklıñ bolgaydı. -** Deyim. Deve kadar boyun olacağına, tüymediy aklın olaydı.
- **Yazga şıgardık tananı, begenmez boldı ananı. -** Deyim. Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı.
- **Abdalıñ karnı toysa közī colda bolır. -** Atas. (Abdal tarikatına bağlı, köy köy dolaşarak vaaz veren) dervişin karnı doyunca gözü yolda olur.
- **Abīrlīde altı arık, eş bolmasa cartı arık -** Atas. Nisanda altı sepet, hiç olmazsa yarım sepet (yem bulundurun).
- **Acındırsañ arsız, acıktırsañ kırsız bolır. -** Atas. Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur.
- **Adam bolganga bīr söz ceter. -** Atas. Adam olana bir söz yeter.
- **Adamnıñ arüwī alışberīşte bellī bolır. -** Atas. İnsanın iyisi alışverişte belli olur.
- **Agaştan maşa bolmaz. -** Atas. Odundan maşa olmaz.
- **Akşam bolsa kon, tañ atsa köş. -** Atas. Akşam olunca konakla, sabah açılınca yürü.
- **Alla uydurmasa üy bolmaz. –** Atas. Allah uydurmasa aile olmaz.
- **Ar közden, kâr yüzden bellī bolır. -** Atas. Ar gözden, kâr yüzden belli olur.
- **Araba awdarılgan son col köstergen köp bolır. -** Atas. Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.
- **Atay balası altmış kīşīge yastık bolır. -** Atas. Babanın yiğit oğlu altmış kişiye dayanak olur.
- **Atay balası altmışta akıl-balık bolır. -** Atas. Babanın şımarık çocuğu altmışında akil-baliğ olur.
- **Awdarılgan car bolır, aşıkközler bar bolır. -** Atas. Devrilen yok olur, açıkgözler var olur.
- **Aylanşıklı bolsa da col iygī, kart bolsa da kız iygī. -** Atas. Dolambaçlı olsa da yol iyi, yaşlı olsa da kız iyi.
- **Ay bolır cılnı besler, kün bolır aynı besler. –** Atas. Ay olur yılı besler, gün olur ayı besler.
- **Az bolsın, uz bolsın.** - Atas. Az olsun, iyi (doğru) olsun.
- **Azıksız colga şıkkannıñ közī el torbasında bolır. -** Atas. Azıksız yola çıkanın gözü el torbasında olur.
- **Balaban kapınıñ balaban tepkīsī bolır.** -Atas. Büyük kapının büyük sürgüsü olur.
- **Balalı üyde öşek bolmaz. -** Atas. Çocuklu evde dedikodu olmaz.

• **Bar bolıp bergen merdane, cok bolıp bergen divane. -** Atas. Var olup veren merdane, yok olup veren divane.

• **Bar bolsa aşıñ raattır başıñ. -** Atas. Varsa aşın, rahattır başın.

• **Bargan cerĭñ sokır bolsa, bĭr közĭñ kım. -** Atas. Gittiğin yerin kör ise, bir gözünü kıs.

• **Barlıkka tarlık bolmaz. -** Atas. Varlığa darlık olmaz.

• **Baş bol da, ĭstese sogan başı bolsın. -** Atas. Baş ol da, isterse soğan başı olsun.

• **Baş bolgan boş bolmaz. -** Atas. Baş olan boş olmaz.

• **Bay kızı erĭnşek bolır. -** Atas. Zengin kızı tembel olur.

• **Baysız bike padışa, nenĭ bolsa konışa. -** Atas. Kocasız kadın padişah, neyi olsa konuşur.

• **Bĭr şeşekmen caz bolmaz. -** Atas. Bir çiçekle yaz olmaz.

• **Bolgan pĭtken bosagadan tışka şıkmagan. –** Atas. Olmuş bitmiş, eşikten dışarı çıkmamış.

• **Bolumsızman üy bolgaşı boydak kalganım arü. -** Atas. Beceriksizle evlenmektense bekâr kaldığım iyi.

• **Borçlunıñ tĭlĭ kıska bolır. -** Atas. Borçlunun dili kısa olur.

• **Caman it carasız bolmaz. -** Atas. Yaramaz it yarasız olmaz.

• **Cangızga cala köp bolır. –** Atas. Yalnız kişiye iftira çok edilir.

• **Cantayıp kĭrer üyüm, catıp aşar aşım bolsın. –** Atas. Eğilip girecek evim, yatıp yiyecek aşım olsun.

• **Carlınıñ cartı kawım aşı bolsa catıp yukusı kelmez. -** Atas. Yoksulun yarım lokma aşı olsa, (onu yemeden) yatıp uykusu gelmez.

• **Cat itnĭñ kuyrugı kısık bolır. -** Atas. Yabancı köpeğin kuyruğu kısık olur.

• **Cerĭnden ayrılgan yedĭ catka hor bolır. -** Atas. Yerinden ayrılan yedi kat yabancıya hor olur.

• **Cılamagan köz bolmaz, aytılmagan söz bolmaz. -** Atas. Ağlamayan göz olmaz, söylenmeyen söz olmaz.

• **Cĭgĭt cellĭ, et söllĭ bolmalı –** Atas. Yiğit çevik, et kanlı sulu olmalı.

• **Cĭgĭt ne kadar batır bolsa, süygenĭne ceñĭlĭr. -** Atas. Yiğit ne kadar bahadır olsa, sevdiğine yenilir.

• **Cuwaş atıñ tekmesĭ kattı bolır. –** Atas. Yavaş atın tekmesi sert olur.

• **Deñĭz dalgasız, kız sewdasız bolmaz. -** Atas. Deniz dalgasız kız sevdasız olmaz.

• **Deñĭzdekĭ balıgıñ pazarlıgı bolmaz. –** Atas. Denizdeki balığın pazarlığı olmaz.

• **Dertĭñ bolmasa sölen, borcıñ bolmasa üylen. -** Atas. Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.

• **Dokuz ulum bolgaşı oturak bĭr kartım bolsın. -** Atas. Dokuz oğlum olacağına felçli bir ihtiyar eşim olsun.

• **Domız terĭsĭnden post bolmaz, duşmandan dost bolmaz. -** Atas. Domuz derisinden post olmaz, düşmandan dost olmaz.

• **Dos kara günde bellĭ bolır. -** Atas. Dost kara günde belli olur.

• **El atı terşen bolır, el kĭyĭmĭ kĭrşen bolır. -** Atas. El atı çabuk terler, el giyimi çabuk kirlenir.

• **El ayıbın körgende dört boladır közlerĭ, öz ayıbın körgende kör boladır közlerĭ. -** Atas. El ayıbını gördüğü zaman dört açılır gözleri, kendi ayıbını görünce kör olur gözleri.

• **Eplĭ kĭşĭ etmeklĭ bolır. -** Atas. Becerikli kişi işgüzar olur.

• **Er eñseden, kız mañnaydan bellĭ bolır. -** Atas. Er ensesinden, kız alnından kendini belli eder.

• **Er bolgan ötmegĭn taştan şıgarır. -** Atas. Er olan ekmeğini taştan çıkarır.

• **Erĭn kızganmagan ırgaşı bolmaz. -** Atas. Erkeğini kıskanmayan dişi olmaz.

• **Garĭp cĭgĭtnĭñ tĭlĭ kıska bolır. -** Atas. Garip yiğidin dili kısa olur.

• **Güzelĭñ taliyĭ şĭrkĭn bolır. -** Atas. Güzelin talihi çirkin olur.

• **Hacı bolmaycaknı tüye üstünde cılan şagar. -** Atas. Hacı olmayacaği deve üstünde yılan sokar.

• **Hareket bolgan cerde bereket bolır. –** Atas. Hareket olan yerde bereket olur.

• **İkbalıñda bolsa iyĭp kelĭr. –** Atas. Kısmetinde varsa sızar da gelir.

• **İnsan ne boldım dememelĭ, ne bolacakman demelĭ. –** Atas. İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.

• **İtĭñ duası kabul bolsa kökten süyek cawar edĭ. -** Atas. Köpeğin duası kabul olsa gökten kemik yağardı.

• **İtmen kuda bolgan bokman sıylanır. -** Atas. Köpekle dünür olan bokla ağırlanır.

• **İş bolgan cerde aş bolır –** Atas. İş olan yerde aş olur.

• **Kar cawa dep kuwanma ayazı bolır, kelĭn aldım dep kuwanma şayası bolır. –** Atas. Kar yağıyor diye sevinme, ayazı olur, gelin aldım diye sevinme, kusuru olur.

• **Katnaşmagan tuwgan** cat **bolır. –** Atas. Görüşmeyen akrabalar birbirine yabancı olur.

• **Kayda bolsañ anda bol, perdalezde üyde bol. -** Atas. Nerede olursan orada ol, kocakarı soğuğunda evde ol.

• **Keş bolsın, kıyış bolmasın. -** Atas. Geç olsun, eğri olmasın.

• **Kısırda uwuz erĭnşekte yüz bolmaz. -** Atas. Kısırda ağız (yeni doğuran hayvanın ilk sütü), tembelde yüz olmaz.

• **Kızıñ arüwĭ anadan, üyüñ arüwĭ konadan bellĭ bolır. -** Atas. Kızın iyisi anadan, ailenin iyisi sofradan belli olur.

• **Kızıñ onbeşĭne kelgende özĭñ cawşı bol -** Atas. Kızın onbeşine geldikte kendin görücü ol.

• **Kĭşĭ cüre cüre cürşen bolır, söyliy söyli sözşen bolır. -** Atas. Kişi yürüye yürüye yürümeye alışır, konuşa konuşa konuşmaya alışır.

• **Kĭyewden ul, külden oba bolmaz. -** Atas. Güveyden oğul, külden höyük olmaz.

• **Komşunın bar bolsın, bermese de tĭlemez. -** Atas. Komşunda var olsun, vermese de senden istemez.

• **Koraz köp bolsa, tañ keş atar. -** Atas. Horoz çok olursa tan geç açılır.

• **Köp tĭlegĭñ cawı bolmaz. -** Atas. Çok dileğin düşmanı olmaz.

• **Kul kusursız bolmaz. -** Atas. Kul kusursuz olmaz.

• **Kurbannĭñ közĭ yaşlı bolır. -** Atas. Kurbanın gözü yaşlı olur.

- **Kurt kartaysa itlerge maskara bolır.** - Atas. Kurt yaşlanırsa köpeklere maskara olur.
- **Meywalı teregĭñ başı iyĭk bolır.** - Atas. Meyvalı ağacın başı eğik olur.
- **Müsapĭr üstüne müsapĭr bolır, üy ĭşĭne üy bolmaz.** - Atas. Misafir üzerine misafir olur, ev içinde ev olmaz. (Bir evde iki aile olmaz).
- **Namazda közĭ coknıñ ezanda kulagı bolmaz.** - Atas. Namaz kılmağa niyeti olmayanın ezanda kulağı olmaz.
- **Oñ kolın bergenĭn sol kolıñ körmesĭn.** - Atas. Sağ elinin verdiğini sol kolun görmesin.
- **Oñmazıñ ötmegĭ buwlı, kaşıgı suwlı bolır.** - Atas. Beceriksizin ekmeği çiğ, kaşığı ıslak olur.
- **Ot bolmagan cerde duman bolmaz.** - Atas. Ateş olmayan yerde duman olmaz.
- **Öksĭz kız öpkecĭ bolır.** - Atas. Öksüz kız hırçın olur.
- **Öksĭz kızıñ törkĭnĭ bolmaz.** - Atas. Öksüz kızın ana baba yurdu olmaz.
- **Öksĭzĭñ ayawcısı köp bolır, yardımcısı az bolır.** - Atas. Öksüzün acıyanı çok olur, yardım edeni az olur.
- **Öksĭzĭñ moynı buruk bolır.** - Atas. Öksüzün boynu bükük olur.
- **Ölgen sıyır sütlü bolır.** - Atas. Ölmüş inek sütlü olur.
- **Ölĭmnĭ körgen sıtmaga razı bolır.** - Atas. Ölümü gören sıtmaya razı olur.
- **Ötĭrĭk sözĭñ örkenĭ bolmaz.** - Atas. Yalan sözün tutunacak dalı olmaz.
- **Paraman imanıñ kĭmde bolganı bĭlĭnmez.** - Atas. Para ve imanın kimde olduğu bilinmez.
- **Semĭzĭñ ayagı sekĭz bolır.** - Atas. Semiz bir hayvan iki zayıf hayvan değerindedir.
- **Sırın aytkan sırdaşına kul bolır.** - Atas. Sırrını söyleyen söylediği kişinin kulu olur.
- **Siyrek katnaşkan süygülĭ bolır.** - Atas. Seyrek görüşen sevgili olur.
- **Sokur ölgen son sidane köz bolır.** - Atas. Kör öldükten sonra zeytin gözlü olur.
- **Sürünmegen tuyak, yañılmagan cak bolmaz.** - Atas. Sürçmeyen at ayağı, yanılmayan yanak (ağız) olmaz.
- **Şobanıñ göñlĭ bolsa koşkardan süt şıgarır.** - Atas. Çobanın gönlü olursa koçtan süt çıkarır.
- **Talakaman bolgan ĭş şalt pĭter.** - Atas. İmece ile olan iş çabuk biter.
- **Tamırlıda tartış, uruwlıda uruş bolır.** - Atas. Kökü geniş olan ailede tartışma, soyu geniş olan ailede vuruşma olur.
- **Tarlañ tüz bolsın, apakayıñ kız bolsın.** - Atas. Tarlan düz, karın kız olsun.
- **Taş astında bolmasın, taw artında bolsın.** - Atas. Taş altında olmasın, dağ ardında olsun.
- **Tentek bolsañ tegĭs bol.** - Atas. Delişmen isen herkese karşı aynı (tavırda) ol.
- **Teregĭñ kurtı özĭnden bolır.** - Atas. Ağacın kurtu kendinden olur.
- **Tĭlden kelgen elden kelse, herkes han bolır.** - Atas. Dilden gelen elden gelse herkes han olur.
- **Toy öpkesĭz bolmaz.** - Atas. Düğün şikâyetsiz olmaz.
- **Toysız üy bolır, ölĭmsĭz üy bolmaz.** - Atas. Düğünsüz ev olur, ölüm olmayan ev olmaz.
- **Tüyesĭ bolmasa, botası bar arışı cerde catmazga.** - Atas. Arabasını yürütmek isteyene, devesi yoksa yavrusu bulunur.
- **Ul bolsın, kız bolsın, ayagı kolı tüz bolsın.** - Atas. Oğul olsun, kız olsun, ayağı kolu düz olsun.
- **Ul okısa kadı, kız okusa cadı bolır.** - Atas. Oğul okursa kadı, kız okursa cadı olur. (Geri zihniyetin, eski zamanın bir sözü).
- **Uluñ bolsa şulk bolsın, şulk bolmasa yok bolsın.** - Atas. Oğlun olursa atik olsun, böyle olmazsa yok olsun.
- **Uygun bolmasa üy bolmaz.** - Atas. Uygun olmasa aile olmaz.
- **Yedĭsĭnde ne bolsa, yetmĭşĭnde odır.** - Atas. İnsan yedisinde ne ise, yetmişinde de odur. (O karakterdedir).
- **Yerĭnden ayrılgan yedĭ kat catka kor bolır.** - Atas. Yerinden ayrılan yedi kat yabancıya hor olur.
- **Yüz berseñ arsız bolır, az berseñ kırsız bolır.** - Atas. Yüz versen arsız olur, az versen hırsız olur.
- **Zekât eşkĭsĭ cütel bolır.** - Atas. Zekât keçisi hastalıklı olur.
- **Zorman güzellĭk bolmaz.** - Atas. Zorla güzellik olmaz.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **bolmaq, -uv; olmaq;** Mog. - **boloh;**

Rom. v. 1.-28. A fi, a deveni, a exista (cu diferitele lor sensuri). 2. A deveni, a se produce, a apărea. 3. A se naşte, a veni pe lume. 4. A se face, a se realiza. 5. A ajunge, a ieşi, a deveni (inginer, doctor). 6. A se face, a deveni. 7. A-şi procura, a-şi achiziţiona, a deveni posesor. 8. A se preface în ..., a deveni. 11. A se cuveni, a se cădea. 12. A se coace. 13. A fi gata, a se isprăvi. 21. A i se potrivi, a-i fi pe măsură. 25. A se întâmpla, a avea loc. 28.29.30. - Verb auxiliar în cadrul expresiilor şi al verbelor compuse.

BOLMAYCAK (**bolmaycaq**) s. Olmayacak.

1. Gerçekleşmesi imkânsız.

2. Uygun olmayan, yakışmayan.

> **"Şeşek başı otladıñ, kamgak kaptıñ. / Sen özĭñe bolmaycak akran taptıñ."** - (Boztorgay).

- **Bolmaycak şiy** - Önemsiz şey. **"Bolmaycak şiyler üşün yukusız kalabermeñĭz."** - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. adj. 1. İreal, imaginar. 2. Nepotrivit, neadecvat.

BOLMAZ s. Olmaz.

1. İmkânsız, gerçekleşemez.

2. is. Yapılamayacak şey.

Rom. s. 1. adj. İmposibil. 2. s. İmposibilitate.

BOLSINDAY zf. Karşılıksız olarak, bedava olarak, "senin olsun" diyerek (vermek). Var. **bo'sınday.**

Rom. adv. Pe gratis, pe daiboj.

BOLŞEVİK is. (Rus). Bolşevik.

> **"Bugün bolşeviknĭñ kanlı çizmesĭ / Kazan'nı, Kırım'nı çiynep tursa da, / ... Ümütĭm, hayalĭm hiç de üzmiymen, / Kurtuluş, hürriyet künün bekliymen."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Tatar Oglıman.).

Rom. s. Bolşevik.

BOLŞEVİKLĬK is. Bolşeviklik.

Rom. s. Bolşevism.

BOLŞEVİSM is. (Fr.>Rom.Türk). Bolşevizm.

Rom. s. Bolşevism.

BOL TONLI is. Dilb. Bol tonlu ünsüz; **m, n, l, r, w, y** ünsüzlerinden herbiri.

Rom. s. Lingv. Sonantă.

BOLUMSIZ s. → **Bolımsız**.

BOLUR s. → **Bolır**.

BOLUW is. ve f. → **Bolma, Bolmak.**

"Yok ekem ! Bedduadan tuwul. Tatar boluwumızdan da tuwul." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

BOLUWCI s. Olağan. Var. **bolıcı**.

1. Sık sık olan.

"Aladin efendĭ, özĭñĭznĭ toplañĭz, egeşmeñĭz. Bolucı şeydĭr, ama ekĭ komşı arasında kin tutmak yaraşmaz." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Normal, alışılmış olan.

Rom. adj. 1. Frecvent. 2. Normal, obişnuit.

BOM- Yapım eki. Bom -; bo hecesiyle başlayan sıfatların aşırılık derecesini yapar : **Bomboş. Bomboz.**

Rom Afix lexical de formare a superlativelor unor adjective.

BOMBA is. (İt. >Rom. Türk). Bomba.

"Ungariya çeşmesĭnden, anayım, / Men bĭr destĭ suw ĭştĭm. Caş canımnı bomba kıydı anayım, / Dünyadan bazgeştĭm." - (Boztorgay).

Rom. s. Bomba.

BOMBACI is. Bombacı.

1. Bomba yapan kimse.

2. Bomba kullanan kimse.

Rom. s. 1. Fabricant de bombe. 2. Aruncător de bombe.

BOMBALAMA, -W is. Bombalama.

Rom. s. Bombardare.

BOMBALAMAK (**bombalamaq**) is. Bombalamak.

"Marebe ulım, marebe ... Kasabanı bombalaylar." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

Rom. v. A bombarda.

BOMBALANMA, **-UW** is. Bombalanma.

Rom. s. Bombardament (suferire de bombardament).

BOMBALANMAK (**bombalanmaq**) f. Bombalanmak.

Rom. v. A fi bombardat; a se bombarda.

BOMBALATMA, **-UW** is. Bombalatma.

Rom. s. Bombardare.

BOMBALATMAK (**bombalatmaq**) f. Bombalatmak.

Rom. v. factitiv de la **bombalamak,** *a pune să bombardeze.*

BOMBARDAMENT is. (Fr.>Rom.Türk). Bombardıman.

"Ekĭncĭ Dünya Marebesĭ künlerĭnde, bombardament başlaganda Köstencĭ'ge yakın köylerde de alarma başlay edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Bombardament.

BOMBAT s. (Rom). Bombe, bombeli, tümsekli, dış bükey.

Rom. s. Bombat, convex.

BOMBEU, -W is. (Fr.>Rom.Türk). Ayakkabıların yuvarlaklaştırılmış ucu , bombe.

Rom. s. Bombeu.

BOMBOK (**bomboq**) s. Bombok; çok kötü, çok berbat.

Rom. adj. Catastrofal, rău de tot.

BOMBON is. (Fr.>Rom.Türk). Bonbon, şekerleme.

"Ne kadar arüw ca'm kĭm. Bĭz tapkan paramıznı bombonga, şegĭrdekke bere de cĭberemĭz." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kurtuluş Bayramı).

Rom. s. Bomboană.

BOMBONCI is. Bonboncu.

Rom. s. Vânzător de bomboane.

BOMBOŞ s. Bomboş, büsbütün boş.

"Garĭp yürek çabalana, tenler, tükler ürpere. / Tez bu göñĭl haraplanıp alçala bomboş yere." - (Çelebi Cihan - Bastırık).

Rom. adj. Gol-goluț; absolut gol.

BOMBOZ s. Çok boz, koyu boz.

Rom. adj. Foarte cenuşiu, cenuşiu închis.

BON is. (Fr.>Rom). Kupon; türlü işlemlerde kullanılmak için basılmış, kesilerek kullanılan kâğıt.

Rom. s. Bon.

BONBON is. → **Bombon**.

"Zayde abay bĭr arada turıp kettĭ. Kolında bĭr kutuk bonbon man kaytıp keldĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, hikâye).

BONCA s. Bunca. Var. **bunca.**

1. Epey, çok.

2. Bu kadar.

"Aldımızga şıkkan bonca şaltayaklarnı, kısmetĭmĭzge kora tartkan bonca kalawlarnı cıgacak ne kadar col bar eken !" - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. adj. 1. Atâția, atâtea. 2. Atât, atâta.

BONDA z. Bunda. **Bo** zamirinin yer (-de) hali.

"Gül terekte bĭr kuş bar, / Kanatında gümüş bar. / Kettĭ yarem, kelmedĭ, / Elbet bonda bĭr ĭş bar." - (Boztorgay).

Rom. pron. Forma de locativ a cuvântului **Bo.** *La asta.*

BONDAN z. Bundan; **bo** zamirinin çıkış hali, (-den) hali.

- **Bondan aruwı can sawlıgı.** – Deyiş. Bundan iyisi can sağlığı.

Rom. pron. Forma de ablativ a cuvântului **bo.** *De la acesta.*

BONDAY s. ve zf. Böyle. Var. **bunday.**

1. s. Bunun gibi, buna benzer.

"Kaydan keldĭñ kudagıy, / Bonday boran awada?" - (Boztorgay).

"Bugün bĭzge bĭr tarihtĭr. Artsın bunday adımlar." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. zf. Bu biçimde.

"Millet te bunday, öksĭz, bĭr kĭmsesĭz, ezĭlse, / Köp turmay, cer yüzünde bĭrĭkmiy talkan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Bonday etken** – Bunun gibi.
- **Şonday bonday -** zf. Şöyle böyle. a) Orta derecede. b) Aşağı yukarı, yaklaşık olarak.

• **Bonday başka, bonday traş -** Deyim. Kişilere lâyık oldukları şekilde davranılır.

• **Bonday kelgen, bonday keter -** Deyim. Her zaman böyle olmuş, gene de böyle olacak.

Rom. 1. adj. Aşa, asemenea. 2. adv. Astfel.

BONJUR ünl. (Fr.>Rom.Türk.) Bonjur; gün aydın.

Rom. interj. Bonjur; bună ziua.

BO'NI z. → **Bo (bonı), Bu (bunu).**

BO'NIÑ z. → **Bo (bonıñ), Bu (bunun).**

BO'NSIZ zf. Bu olmadan, bunsuz.

Rom. adv. Fără asta.

BOR[1] is. 1. Jeol. Kalker, kireç taşı.

2. Kireç.

3. Tebeşir.

4. s. Beyaz; gri, külrengi.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bor;** Moğ. - **bor -** a) gri, külrengi b) kahverengi.

Rom. s. Geol. 1. Calcar. 2. Var. 3. Cretă. 4. adj. a) Alb. b) Gri, cenuşiu.

BOR[2] is. (Fr.>Rom.Türk). Kim. Bor elementi. Atom sayısı 5, sembolü **B.**

Rom. s. Chim. Elementul chimic bor.

BORA[1] is. Bora . Var. **boran, boragan.**

1. Kasırga, çok güçlü fırtına.

2. Tipi, kar fırtınası.

3. Kişi adı : **Bora** (e.)

Rom. s.1. Vijelie, furtună. 2. Vifor. 3. Nume de persoană (b.)

BORA[2] is. 1. Buğra, iki hörgüçlü erkek deve. Var. **buwra.** (Dişisi **maya**).

2. (Anlam genişletilmesiyle) İki hörgüçlü deve cinsi.

"Altı ana bora, / Altı ata bora, / Şorabaynıñ başın şawıp, alıp bara." - (Boztorgay).

• **Boranıñ başına kelgen, botanıñ da başına kelîr. –** Atas. Buğranın başına gelen yavrusunun başına da gelir.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bora;** Moğ. - **bugura, buur;**

Rom. s. 1. Masculul cămilei bactriene. 2. (p. ext.). Specia de cămilă bactriană.

BORAGAN (**borağan**) is. Kasırga, fırtına; Eşanl. **boran.**

"Calkın urgan bîr çamday tüşiyîm men ! / Boraganlar söksîn menî kökîmden." - (İsmail Ziyaeddin terc. / Sandor Petöfi - Bîr Tüşünce Üze Menî).

Moğ. - **borugan, booron -** yağmur;

Rom. s. Furtună; uragan.

BORALI s. Boralı.

1. Yağışlı, sert rüzgârlı ve soğuk (hava).

2. Tipili (hava).

Rom. adj. 1. Vijelios, furtunos. 2. Viforos.

BORAMAK (**boramaq**) f. (Şiddetli yağmur, kar veya, mecazen, başka maddeler) Yağmak.

"Colda cürsem toz şangıy, toprak borap. / Aftada bîr, ayda bîr kelmiysîn sorap." - (Boztorgay).

Rom. v. A ploua sau a ninge cu tărie, a ploua cu găleata, a viscoli; fig. a cădea în mare număr (pietre, săgeţi, gloanţe etc).

BORAN is. Boran. Var. **bora**[1]. Eşanl. **boragan.**

1. Kasırga, fırtına.

"Ve hakanlar ep bîr bolıp, ay-yıldıznıñ tozatkan / Boraganı karşısında kökîslerîn kerdîler, / Borannı toktatmak üşün barın yogın berdîler." - (İsmail Ziyaeddin terc. / M. Eminescu - III. Mektup).

2. Tipi.

"Lek lek awada, / Cımırtası tawada. / Kaydan keldîñ kudagıy / Bonday boran awada." - (Boztorgay).

"Uzaktan boran kele, / Tawnı taşnı dewîre. / Katlanacak yar tuwul, / Mewlam sabırlar bere." - (Boztorgay).

"Tüteldî boran, cawdı kar, örtîldı ızlar. / Koltıklaşıp cüreler şîmdîkî kızlar." - (Boztorgay).

"Ak sakalın celbîretîp / Boranı man keldî kart kış." - (İsmail Ziyaeddin - Kış).

• **Tögerek aran / Astı boran – Elek men un. -** Bulmaca. Yuvarlak ahır, altı boran - Elek ve un.

• **Anasın dînlemegen ewlât, / Kocasın saymagan awrat, / Boranda cürmegen at / Kapıñda tutma, sat. –** Atas. Anasını dinlemeyen evlâdı, kocasını saymayan avradı, boranda yürümeyen atı kapında tutma, sat.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **boran;** Moğ. - **borugan, boroon -** yağmur;

Rom. s. 1. Vijelie, furtună; uragan. 2. Vifor, viscol.

BORANA is. (Ukr.>Rom., Tat.). Tarla tarağı; kartuk. Eşanl. **tırmık.**

"Toprak deren sürülgenden son, ep traktorlar man artlarına keskîler, boranalar, tırmıklar takıştırılıp ál etîle." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. Boroană, grapă.

BORANALAMAK (**boranalamaq**) f. Tarlayı kartukla düzlemek, tırmıklamak.

"Müsür egîlecek tarlanı sürüp, keskîlep boranalagan son, dört köşelep ekmek üşün ketîrîlgen maşinalarnı kullanalar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. v. A boroni, a grăpa.

BORANLAMA, -W is. 1. Şiddetli yağmur yağma.

2. Tipileme.

Rom. s. 1. Plouare. 2. Viscolire.

BORANLAMAK (**boranlamaq**) f. Şiddetli (yağmur, kar) yağmak.

1. Sert rüzgârlı yağmur yağmak.

2. Tipilemek.

Rom. v. 1. A ploua cu vijelie. 2. A viscoli.

BORANLANMAK (**boranlanmaq**) f. Boran olmak.

Rom. v. 1. A se isca furtună. 2. A viscoli.

BORANLATMAK (**boranlatmaq**) f. → **Boranlamak.**

BORANLI s. Boranlı.

1. Fırtınalı, kasırgalı.

2. Tipili.

Rom. adj. 1. Cu vijelie. 2. Cu viscol.

BORATMAK f. Şiddetle yağmak. Eşanl. **boramak.**

"Ak şal, kök şal, yeşîl şal, mîn torı at. / Cawınday cawdır cewapnı, karday borat." - (Boztorgay).

Rom. *v. A ploua sau a ninge tare.*

BORAZAN is. (Türk. boru+Fars.-zen "çalan"). Borazan.

1. Çalgı boru.

"Duadan sonra kene de dümpüldiy dawul, / Borazan da okĭre, cangıra awul." - (Mehmet Vani Yurtsever -

2. Boru ile çalan, borazancı.

Rom. *s. 1. Trompetă, goarnă. 2. Trompetist, gornist.*

BORAZANCI is. Borazancı.

Rom. *s. Trompetist, gornist.*

BORC[1] is. Borç. Var. **borc, borıc, borıç, borj, borıj, borış**.

1. Ödenmesi gerekli para veya verilmesi gerekli bir şey.

2. mec. Birine karşı bir şeyi yerine getirmek gerekliği.

"Bĭzlerge azim, çalışmak, kazanmak nedĭr, bonlarnı anlatacak, bonlarnı bĭzge borç ve helâl kösterecek bĭr mefküre, bĭr yol yok edĭ." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"Namaz kılmakman hem Alla'ga karşı bĭr borcıñ ödiysĭñ, em de nawday ĭşsĭz künlerde vaktıñ katĭp keşkenĭn tuymaysın." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Borc almak** – Borçlanmak.
- **Borc arc** – Borç harç; borçlanarak, her türlü çareye baş vurarak (bir masrafı karşılamak).
- **Borc astına kĭrmek** – Borç para almak, borçlanmak.
- **Borc biñnĭ aşmak** – Çok borçlanmak.
- **Borc dep bĭlmek** – Bir şeyi yapmayı kendine vazife olarak görmek.
- **Borc etmek** – Borçlanmak.
- **Borcga batmak** – Çok borçlanmak.
- **Borcga kĭrmek** – Borca girmek.
- **Borcın bĭlmek** – Borcunu zamanında ödemek.
- **Borcın kapatmak** – Borcunu ödeyip bitirmek.
- **Gırtlagına kadar borçka batmak** – Gırtlağına kadar borca batmak.
- **Moyın borcı** – Boyun borcu; kendisi tarafından yerine getirilmesi gereken iş.
- **Borc cĭgĭtnĭñ kamşısıdır.**. – Deyim. Borç kişiyi daha çok çalışmaya zorlar.
- **Borcsız bĭr Allah** - Deyim. Borçsuz bir Allah var.
- **Alacakman borc ödenmez**. – Atas. Alacakla borç ödenmez.
- **At borcıman kız borcın Tañrı öder**. – Atas. At borcıman kız borcın Tanrı öder.
- **Baba borcı kolay ödenmez**. – Atas. Baba borcu kolay ödenmez.
- **Borc aşagan kĭsesĭnden aşar** – Atas. Borç yiyen kesesinden yer.
- **Borc buruşturır.** - Atas. Borç bururşturur.
- **Borc ödemekmen, col cürmekmen pĭter.** – Atas. Börç ödemekle, yol yürümekle biter.
- **Borc uzasa kalır, dert uzasa alır**. – Atas. Borç uzarsa kalır, dert uzarsa alır.
- **Borcın bermegen bĭr daa alamaz**. – Atas. Borcunu vermeyen bir daha alamaz.
- **Dertĭñ bolmasa sölen, borcıñ bolmasa üylen**. – Atas. Derdin yoksa konuş, borcun yoksa evlen.
- **Kul borcı, Hak borcı**. – Atas. Kul borcu, Hak borcu.

Türk Lehç. : Kırım. - **borc;** Nog. - **borış;**

Rom. *s. 1. Datorie, sumă de bani sau vreun alt obiect care trebuie dat cuiva. 2. Obligație față de cineva.*

BORC[2] is. → **Borş**[2].

BORCLANDIRILMAK (**borclandırılmaq**) f. Borçlandırılmak. Var. **borıjlandırılmak**.

Rom. *v. A fi îndatorat, a se îndatora.*

BORCLANDIRMAK (**borclandırmaq**) f. Borçlandırmak. Var. **borıjlandırmak**.

Rom. *v. A îndatora.*

BORCLANILMAK (**borclanılmaq**) f. Borçlanılmak.

Rom. *v. A se îndatora.*

BORCLANMA, **-UW** is. Borçlanma. Var. **borıjlanma**.

Rom. *s. Îndatorare, împrumutare.*

BORCLANMAK (**borclanmaq**) f. Borçlanmak. Var. borıjlanmak.

Rom. *v. A se îndatora; a se împrumuta.*

BORCLI is. ve s. Borçlu. Var. **borıjlı.**

1. Borç almış olan.

2. mec. Bir mecburiyet altında olan.

"Bugün üylenecek bĭr cĭgĭt, baştan, otıracak üyĭn hazırlamaga borclı, ama kız da o üynĭñ töşemesĭn." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. mec. Bir şeyi birinin yardımıyla elde etmiş olan.

"Kontrol yazımda eş yañlışmadım, Cewdet. Saw bol, men bonıñ üşün senĭñ dostlıgıña borclıman." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

- **Uşkan kuşka borclı** – Pek çok kimseye borçlu.
- **Selâm berĭp borclı şıktık** - Deyim. Biraz illgi göstermekle daha büyük bir iş yüklenmek, anlamında.
- **Borclınıñ tĭlekşĭsĭ, alacaklısıdır.** – Atas. Borçlunun duacısı alacaklısıdır.
- **Borclınıñ tĭlĭ kıska bolır.** – Atas. Borçlunun dili kısa olur.
- **Borclı ölmez, şırayı sararır.** – Atas. Borçlu ölmez, benzi sararır.

Rom. *adj. şi s. 1. Datornic, dator, debitor. 2. fig. Obligat. 3. fig. Recunoscător.*

BORCLILIK (**borclılıq**) is. Borçluluk.

Rom. *Starea de datornic.*

BORCSIZ s. Borçsuz; borcu olmayan.

- **Borcsız bĭr Alla** – Deyim. Borcu olmayan bir Allah vardır.

Rom. *adj. Lipsit de datorii; fără datorii.*

BORCSIZLIK (**borcsızlıq**) is. Borçsuzluk.

Rom. *s. Lipsă de datorii.*

BORÇ[1] ve türevleri is. → **Borc**[1] ve türevleri.

BORÇ[2] is. → **Borş**[2].

BORÇKA (**borcqa**) zf. Veresiye; borç olarak. Var. **borışka.**

- **Borçka aşalgan etnĭñ süyegĭ bogaz cırtar.** – Atas. Borca yenilen etin kemiği boğazı yırtar.
- **Borçka ĭşken ekĭ kere esĭrĭr.** – Atas. Borca içen iki misli sarhoşlanır.

Rom. adv. Pe datorie; pe credit.

BORD is. (Fr.>Rom.Türk). Deniz. Borda.

Rom. s. Mar. Bord.

BORDEROU is. (Fr.>Rom.Türk). Bordro.

Rom. s. Borderou.

BORDURA is. (Fr.>Rom.Türk). Bordür; kaldırımın kenar taşı.

Rom. s. Bordură.

BORI is. Boru.

1. Sıvı veya gaz madde nakletme aracı.

2. Müzik aleti; borazan.

"Borılarnıñ keskĭn 'İlerĭ ' sesĭ / Cangırsın er yakta ! Kulaklar teşsĭn !" - (İsmail Ziyaeddin terc. / Sandor Petöfi - Bĭr Tüşünce Üze Menĭ).

- **Borısı ötmek** - Sözü geçmek.
- **Cem borısı** - Yem borusu. a) Askerlikte, hayvanların besleme saatini boru çalarak bildirme. b) mec. Aldatıcı söz.

Türk Lehç. : Kırım. - **boru;** Moğ. - **bürie, büree;**

Rom. s. 1. Burlan; ţeavă; conductă. 2. Trompetă.

BORIC is. → **Borc**.

- **Borıc ödemekmen, col cürmekmen pĭter." -** Atas. Borç ödemekle, yol yürümekle biter.

BORIÇ is. → **Borc**.

"Haydı diyĭk ke at arabam satıp nışanlandım. Borıçka batıp üylendĭm. Erten turıp, nĭşliycekmen ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

BORIJ ve türevleri → is. **Borc** ve türevleri.

BORIŞ is. → **Borc**.

BORIŞKA (**borışqa**) zf. → **Borçka**.

"Rahmetlĭ Nasrettin Hoca komşısından borışka bĭr kazan ĭstiy." - (Nezat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

BORIŞLI s. → **Borclı**.

BORJ is. → **Borc**.

BORJLI s. → **Borclı**.

"Mından ketmezden ewel, babam saga 'ne tĭlegĭñ bar, ayt, men saga borjlıman' dep aytar, sen bĭrşiy ĭsteme." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

BORKÁN (**borkan**) is. (Bg.>Rom). Kavanoz.

"Kaytkanda kartisĭ onlarga elma , armut, pener, ekewĭne ekĭ ak şĭpşe ve bĭr borkan bal berdĭ." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Borcan.

BORLAMAK (**borlamaq**) f. Kireçlemek, kireç badanası yapmak. Eşanl. **kĭreşlemek.**

Rom. v. A vărui.

BORLI[1] s. 1. Kalkerli.

2. Kireçli.

3. Tebeşirli.

4. (At donu) a) Külrengi benekleri olan kır. b) Kızılımsı benekleri olan kır.

"Cılkıda közĭme bakkan kerĭ, torı, küren, borlı ... sınlı bĭr at kördĭm mĭ, kunan, dönen bakmazdım, bĭr arkan alır, tutar, yalınına yapışır, cügen sala, mĭnerdĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

"Menĭm atım borlı şal, / Ayagına kaktım nal. / Men uzakka ketemen, / Güzelĭm, sawlıkman kal." - (Boztorgay).

Rom. adj. 1. Calcaros. 2. Văros; cu var. 3. Cu cretă. 4. (Culoare de cal) a) Sur, cenuşiu. b) Bălan cu pete roaibe sau cafenii.

BORLI[2] is. Müz. Bir Kırımtatar marşı.

"Bin dokuz yüz on yedĭde Kurultay'nıñ kapısın / Borlı çalıp açkandan son, saylawlarnı toturdık." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Haydı Mıltık Başına).

Rom. s. Muz. Un marş tătăresc.

BORMAŞİNA is. (Alm.>Rom.) Teknik. Matkap; delik açma makinesi.

Rom. s. Bormaşină.

BORNOZ is. (Ar. burnus). 1. Bornoz; havludan yapılmış uzun hamam giyeceği.

2. Uzun, geniş üstlük; pardösü.

"Oca dalgın dalgın otıra edĭ. Beñzĭ solık, közlerĭ renksĭz, tüşüne, tasalana edĭ. Yanında esmerĭ, uzun, uzun bornozlı, kömĭr sakallı bĭrĭsĭ bar edĭ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. s. 1. Halat de baie. 2. Pardesiu, loden.

BORSIK is. Zool. Porsuk. (Lat. Meles).

Rom. s. Zool. Bursuc, viezure.

BORŞ[1] is. → Borc[1].

- **Borşka batmak** – Borca batmak, çok borçlanmak. **"Babañ saga şal algan borşka batıp / Şınlamasañ ne' keldĭñ cer kapatıp?" -** (Boztorgay).

BORŞ[2] is. (Rus.>Rom., Türk). Borç. Var. **borç**[2]**.**

1. Suda mayalandırılmış buğday kepeğiyle pancardan elde edilen ekşi bir yemek gereci.

2. Bu gereçle hazırlanan sebzeli çorba.

Rom. s. 1. Borş, zeamă de tărâţe. 2. Ciorbă de borş.

BORŞKA (**borşqa**) zf. ve s. Ödünç, veresiye; borç olarak (alınan veya verilen). Var. **borçka.**

"Yazga şıksam, üy salsam, kiramet capsam, alay. / Alır edĭm bĭr kızşık, borşka tapsam, alay." - (Boztorgay).

- **Borşka almak –** Veresiye almak.
- **Borşka algan etĭñ' süyegĭ cırtar betĭñ'. –** Atas. Borca aldığın etin kemiği yırtar yüzünü.
- **Borşka aşalgan etnĭñ süyegĭ bogaz cırtar.** - Atas. Borca yenilen etin kemiği boğazı yırtar.
- **Borşka ĭşken ekĭ kere esĭrĭr.** - Atas. Borca içen iki kere sarhoşlanır.

Rom. adv. şi adj. Pe datorie.

BORŞLANMAK (**borşlanmaq**) f. → **Borclanmak, Borjlanmak.**

BORŞSIZ s. → **Borcsız**.

- **Borşsız bĭr Allah -** Deyim. Borçsuz bir Allah (var).

BORU is. → **Borı**.

BORUNCA öz. is. Dobruca'nın güneyindeki Poeniţa köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Poeniţa din sudul Dobrogei.

BOS is. → **Boy bos.**

BOSAGA (**bosağa**) is. Eşik.

"Kök kögerşīn bolayım da, / Bosagaña konayım. / Aylık tuwıl, cıllık tuwıl, / Ömīrlīk yareñ bolayım." - (Boztorgay).

"Nimet kaçacak boldı. Bosagaga sürünīp cıgıldı." - (Necip H. Fazıl - Nimet'nıñ Bayramı).

Bolgan pītken, bosagadan tışarı şıkmagan. – Atas. Olmuş olgunlaşmış, eşikten dışarı çıkmamış.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bosağa;** Moğ. - **bosuga, bosgo;**

Rom. s. Prag (la uşă).

BOSINDAY zf. → **Bolsınday**.

BOSLI s. → **Boylı boslı.**

BOSTAN is. (Fars. bustan). 1. Karpuz ve kavun.

"Bostan ektīm şayırga / O da kettī hayırga. / Cılamaktan fayda yok. / Anañ bīznī ayıra." - (Boztorgay).

"O sene köyīmīznīñ namlı bostancısı zamrıkşı Zekerya akay biday tarlası man cīkteş etīp bostan ekken." - (Tahsin İbrahim – Kabak).

2. Karpuz kavun tarlası. (Tarlanın bir bölümüne ekseriya zerzevat da ekilir).

"Men bostandan kaytaman, öpkem kalkıp, / Sen aldıma şıgasīñ ayday kalkıp." - (Boztorgay).

3. (Türkiye'de) Sadece zerzevat ekilmiş tarlaya da bostan denir.

- **Bostan korkılıgı –** a) Zararlı kuşları korkutup bostandan uzaklaştırmak için dikilen kukla. b) mec. Kendisinden beklenilen görevi yapamayan güçsüz kimse.
- **Awurmagan baş bostan korkılıgında bolır.** – Atas. Ağrımayan baş bostan korkuluğunda olur.
- **Bostan duwa tuwul, şapa īster.** – Atas. Bostan dua değil, çapa ister.

Rom. s. 1. Nume comun pentru pepenii verzi şi galbeni. 2. Bostănărie. 3. (În Turcia) Şi sensul de grădină de zarzavaturi.

BOSTANCI is. Bostancı; bostan işleriyle uğraşan kimse.

"O, köynīñ eñ kart bostancısı. Kayerge ne egīlecegīn o ayta." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Tatar Tīlī II).

- **Bostancıga salata satma.** – Atas. Bostancıya salatalık satma.

Rom. s. Bostănar, grădinar.

BOSTANCILIK (**bostancılıq**) is. Bostancılık; bostan işleriyle uğraşma.

"Rametlī, bostancılıknı vazgeşkenden berī magazalarda hamallık ete edī." - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

Rom. s. 1. Cultura de pepeni. 2. Grădinărie.

BOSTANLIK (**bostanlıq**) is. ve s. 1. Bostanlar bulunan yer.

2. Bostan olarak kullanılacak yer; bostan için elverişli yer.

"Bīr bostanlık yerīm bar, betegelīk. / Güwenīrseñ özīñe sabanīñ tīk." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Bostănărie; grădină. 2. Teren prevăzut pentru bostănărie.

BOŞ s. ve zf. Boş.

1. İçinde, üstünde, elinde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan.

"Şal aygırım şaşakta anayım, / Torbası boş kaldı. / Ketecegīme canmayman, anayım, / Nışannım kaldı." - (Boztorgay).

"Boş kopkanıñ aldından kīmse geşmiy, / Hayırlı haber algaydım köp keşīkmiy." - (Boztorgay).

2. İşsiz.

"Köstergen er kız ünerīn. / Boş geşīrmegen künlerīn." - (İsmail Ziyaeddin - Tepreş).

3. mec. Bir işe yaramayan. **Boş düşünce.**

"Müslüman şarap īşmez, / Boş lafman pīlaw pīşmez. / Menī üş ay aldattıñ, / Son selâmıñ kelīşmez." - (Boztorgay).

4. mec. Bilgisiz.

- **Baş bolgan, boş bolmaz.** - Atas.

5. Görevlisi olmayan (iş, vazife, kadro), münhal.

6. Yapılacak işi olmayan.

7. mec. Yararsız, verimsiz, nafile.

8. mec. Anlamsız.

9. mec. Bağsız, bağlantısız ; nişanlanmamış.

"Mīna selâm álekīm kara köz dülber, / Eger başıñ boş bolsa, cawlıgıñ cīber." - (Boztorgay).

"Başım boş dep kuwanma, ururlar nokta. / Aldatırlar anaynı, babañ yokta." - (Boztorgay).

- **Boş atıp tolı tutmak –** Umit etmezken iyi bir sonuç elde etmek.
- **Boş boş karamak –** Anlamsız gözlerle bakmak.
- **Boş cerge –** Boş yere, boşuna.
- **Boş kalmak –** a) İşsiz kalmak. b) (Yer için) İşgal edilmemiş durumda olmak.
- **Boş lap etmek** – İşe yaramayan bir şekilde konuşmak.
- **Boş şıkmak –** Umulanlar gerçekleşmemek.
- **Boş şıkmamak –** Az da olsa bir kazançla çıkmak.
- **Boş turmak –** Çalışmamak.
- **Boş turmamak –** a) Her zaman yapacak bir işi olmak. b) Birinin yaptığına karşılık olarak bir harekette bulunmak.
- **Boş zaman –** İş saatlerinin dışındaki zaman.
- **Boşı boşına –** Boşu boşuna, gereksiz yere.
- **Boşına –** Gereksiz yere.
- **Boşka ketmek** – Gayretler bir işe yaramamak.
- **Kafası boş** – Kafası boş.
- **Boş turgaşı babaañ sakalın culk –** Deyim. Boş oturacağına babanın sakalını yol.
- **Boşka kuysañ tolmaz, / Tolıga kuysañ almaz. –** Deyim. Boşa koysan dolmaz, doluya koysan almaz.
- **Kapım aşık, törīm boş. –** Deyim. Kapım açık, evimin başköşesi boş.
- **Meydannı boş tapmak** – Deyim. Meydanı boş bulmak.
- **Baş bolgan boş bolmaz –** Atas. Baş olan boş olmaz.
- **Boş meti dangırdar –** Atas. Boş fıçı çok gürültü eder.
- **Boş şuwal ayakta turmaz.** – Atas. Boş çuval ayakta durmaz.
- **Boş torbaman at tutulmaz.** - Atas. Boş torba ile at yakalanamaz.

- **Boş turganga şaytan küler.** – Atas. Boş oturana şeytan güler.
- **Cawdan boş kaytsañ da, toydan boş kaytma.** – Atas. Düşmandan boş dönsen de düğünden boş dönme. (Güreş armağanı, sevgili hediyesi gibi bir şeyle dön).
- **Fıkarenıñ cebĭ boş, kalbĭ tolıdır.** – Atas. Yoksulun cebi boş, kalbi doludur.
- **Kesĭmsĭz ırgat boş şıgar.** – Atas. Sözleşmesiz ırgat eli boş çıkar.
- **Ya okı, ya tokı, boş otırma.** – Atas. Ya oku, ya doku, boş durma.

Rom. adj. 1. Go, golaşl. 2. Şomer, fără servici. 3. fig. Deşart, fără rost, de prisos. 4. fig. Ignorant. 5. (Loc de muncă) Liber, vacant. 6. Fără treabă. 7. fig. (Vorbă) Deşart, de prisos, de clacă. 8. fig. Fără sens. 9. fig. Liber, neangajat.

BOŞALIM is. Boşalım; boşalma.

Rom. s. Golire; descărcare.

BOŞALMA, -UW is. Boşalma.

Rom. s. Faptul de **boşalmak**.

BOŞALMAK (**boşalmaq**) f. Boşalmak.

1. Boş duruma gelmek.

2. Dökülmek.

3. Gevşemek, açılmak.

4. mec. Ferahlamak; derdini döküp rahatlamak.

Rom. v. 1. A se goli. 2. A se descărca. 3. A se destinde, a se desfăşura. 4. fig. A se uşura; a se relaxa.

BOŞALTILMAK (**boşaltılmaq**) f. Boşaltılmak.

> **"Haber cĭberĭñĭz bütün ordı mında cıyılsın. Rusnuñ colında bolgan sınır köyler boşaltılsın."** - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. Forma pasivă de la **boşaltmak**.

BOŞALTMA, **-UW** is. Boşaltma.

Rom. s. Golire, deşertare; descărcare.

BOŞALTMAK (**boşaltmaq**) f. Boşaltmak.

> **"Kooperativanıñ karşısında köylĭler arabalardan egĭn boşaltalar."** - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. v. Forma factitivă de la **boşalmak**. *A goli; a descărca.*

BOŞAMA, -W is. Boşama.

Rom. s. Acţiunea sau faptul de **boşamak**.

BOŞAMAK (**boşamaq**) f. Boşamak.

1. Boş duruma gelmek.

2. Gevşemek; sabit ve sıkı olmaktan çıkmak.

> **"Karasa, konanıñ bĭr tuyagı boşagan, yerĭnde temellĭ turmay."** - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Karısı ile nikâh bağını bozmak; karısını ayırmak.

> **"Mehr-i müeccel üşün konışalar. / ... Zevc zevcenĭ boşasa eger, / Berĭlecek o vakıt müeccel meher."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

Rom. v. 1. A se goli. 2. A-şi pierde rigiditatea. 3. fig. A-şi divorţa soţia.

BOŞANDIRMAK (**boşandırmaq**) f. Boşandırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **boşanmak**.

BOŞANMA, **-UW** is. Boşanma.

1. Boşanmak işi.

2. Karı koca evliliklerine son verme.

Rom. s. 1. Acţiunea sau faptul de **boşanmak**. *2. Divorţ.*

BOŞANMAK (**boşanmaq**) f. Boşanmak; boşamak; boşamak işi yapılmak; boşalmak.

1. Boş duruma gelmek.

2. Dökülmek.

3. Gevşemek; sabit ve sıkı olmaktan çıkmak, açılmak, yerinden oynamak.

4. mec. Ferahlamak, derdini döküp rahatlamak.

> **"Men ağlamak, bu büyük tatarnıñ boynuna sarılıp köz yaşları tökmek, boşanmak ĭstiy edĭm."** - (Çelebiy Cihan - Karılgaçlar Duası).

5. mec. Nikâh bağını bozmak.

> **"Boşanadı anau kızdan. 'Kemesĭn menĭm üyĭme, ayak basmasın !' diydĭ."** - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. v. 1. A se goli. 2. A se vărsa. 3. A-şi pierde rigiditatea. 4. fig. A se uşura, a se relaxa. 5. fig. A divorţa.

BOŞATILMAK (**boşatılmaq**) f. Boşaltılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **boşatmak**.

BOŞATMAK (**boşatmaq**) f. Boşaltmak.

> **"Kawemnĭ yavaş yavaş ĭçtĭm. Men onı ĭçĭp pĭtĭrgenşĭ, ballar da bĭr litra rakını boşattılar."** - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. v. Forma factitivă de la **boşamak**.

BOŞATTIRMAK (**boşattırmaq**) f. Boşalttırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **boşatmak**.

BOŞBOGAZ (**boşboğaz**) is. ve s. Boşboğaz.

1. Sır saklamasını bilmeyen, dilinin ucuna geleni söyleyiveren.

2. Yerli yersiz konuşan.

- **Boşbogazman pisbogaz belâlardan kurtulmaz.** – Atas. Boşboğazla pis boğaz belâlardan kurtulamaz.
- **Boşbogaznı cennemge atkanlar, "agaş yaş" degen.** – Atas. Boşboğazı cehenneme atmışlar, odunlar ıslak demiş.

Rom. s. şi adj. 1. Gură-spartă. 2. Palavragiu, flecar.

BOŞBOGAZLIK (**boşboğazlıq**) is. Boşboğazlık.

Rom. s. Pălăvrăgeală, flecăreală.

BOŞ-BÜYÜR is. Anat. Böğür; boş böğür; vücudun kaburga ile kalça arası kemiksiz kısmı.

> **"Etĭñ bolmasın balam, arık, semĭz, çandırdan, / Bolsun süt danasından, az maylı boş büyürden."** - (İsmail Otar - Çibörek).

Rom. s. Anat. Flanc.

BOŞ CERGE zf. Boş yere, boşuna.

> **"Kız üşün berĭlgen para boş cerge berĭle diy eken. O sĭzge bunday şiyler aytkaşı, namaz kılıñız desĭn taa."** - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. adv. În zadar, degeaba; fără rost..

BOŞI-BOŞINA zf. Boşu boşuna, boş yere.

> **"Köpegĭñ penerde közĭ bar dep, sĭzĭñ oga dawĭrlengenĭñĭz boşı boşına bĭr şiy endĭgĭ ya."** - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. adv. În van, în zadar.

BOŞIK (**boşıq**) is. (porsuk'tan) 1. Enik , köpek yavrusu.

"Endekten şıkkan bĭr kĭrpĭ korkıp cüre, / Körgen onı bĭr boşık, turmay üre." - (Necibe Şukuri – Azaplar).

2. Kedigiller yavrusu.

"Bala katsĭn ? Kete. Uzak bĭr köyge kete. Ketken wakıtta bĭr arslan, bĭr de kaplan boşıgı ala." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. 1. Căţel. 2. Pui de feline.

BOŞINA zf. Boşuna, gereksiz yere; bir netice alamadan.

"Iyıkka cawın iş tiymez, kar tiymese. / Boşına şımar bolır mı can süymese?" - (Boztorgay).

"Legelekler yokardan uşup dolaşa ve karaylar. Lâkin boşına zamet eteler. ... Eskĭ magazanı karaylar ve tabalmaylar." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

Rom. adv. Degeaba, în zadar.

BOŞKA (**boşqa**) zf. Boşa; boşuna.

- **Boşka ketmek** - (Yapılan bir masraf) Hiçbir işe yaramamak.

Rom. adv. În zadar; în vânt.

BOŞLAMA, -W is. Boşlama.

Rom. s. Faptul sau acţiunea de **boşlamak**.

BOŞLAMAK (**boşlamaq**) f. Boşlamak.

1. Bırakmak.

2. İlgi göstermemek.

Rom. v. 1. A lăsa; a dezlega. 2. A neglija.

BOŞLIK (**boşlıq**) is. Boşluk.

1. s. ve is. Oyuk, çukur, aralıklı kalmış, kapanmamış yer.

2. is. Meydanlık, açıklık yer, arsa, arazi.

"Köynĭñ aldında bĭr boşlıkta / Oynay edĭk cuwırşıp bĭz balalıkta." - (Necibe Şukuri – Azaplar).

"Bĭrkaş sene ewel bo yerler büsbütün boşlık edĭ." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. is. Boş geçen süre.

4. is. Eksiklik, yoksunluk duygusu.

"Kartlık kerek tozmak içün, / Caşlıksız da yaşaw bolmay, / Demek caşsız boşlık tolmay." - (Mehmet Niyazi – Caşlıkka).

"Cüregĭmde / yaman / bĭr boşlık tuyaman, / közlerĭm yaşka tola ... / ve cılaycagım kele." - (İsmail Ziyaeddin - Asretlĭk).

5. is. Yetersizlik.

6. is. Fiz. Uzay.

"Köklerge, boşluklarga uzangan mawı daglarnıñ munarlı başlarında kara bulutlar kaynaşa edĭ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. s. şi adj. 1. Gol, vid. 2. Teren; maidan. 3. Interval de timp liber. 4. Deficienţă, lipsă. 5. Defect, cusur. 6. Fiz. Spaţiu; cosmos.

BOŞLUK (**boşluq**) is. → **Boşlık**.

BOŞNAK (**Boşnaq**) öz. is. Boşnak

1. Bosna halkı ve bu halka mensup kimse.

2. s. Bosna ve Boşnaklarla ilgili.

Rom. s. propr.1. Poporul bosnian, bosniaci, bosnieni; persoană care aparţine acestui popor. 2. adv. Privitor la Bosnia şi la bosnieni.

BOŞNAKŞA (**Boşnaqşa**) is. Boşnak dili.

Rom. s. Limba bosniacă.

BOŞTAN BOŞKA (**boştan boşqa**) zf. Boşuna.

"Paşa kızdı. – Sen delĭsĭñ mĭ ? / Yenĭçerlerĭm ĭstiysĭñ mĭ / Senĭ itlerge aşatsın ? / At menĭm, eş bekleme, bermem, / Boştan boşka awız kermem !" - (G.Coşbug – Elzorab'tan Tahsin İbrahim terc.)

Rom. adv. În zadar, fără rost, de florile mărului.

BOŞUNA zf. → **Boşına**.

BOTA is. Deve yavrusu, köşek, potuk.

"Bota bota, botalar, ey şuwal, ey, / Aylanıp keldĭ soktalar, ey şuwal, ey." - (Boztorgay).

- **Boranıñ başına kelgen botanıñ da başına kelĭr.** – Atas. Buğranın başına gelen, yavrusunun başına da gelir.
- **Tüyesĭ bolmasa botası bar arışı cerde catmazga.** – Atas. Devesi yoksa, devenin yavrusu var iş görmek isteyene (arabasının oku indirilip yerde bırakılmamış olana).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **bota;** Moğ. - **botog;**

Rom. s. Pui de cămilă.

BOTALAMAK (**botalamaq**) f. (Deve) Doğurmak, yavrulamak.

"Kartaygan kızıl deweler / Botalap, turmay bozlaylar." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. (Despre cămile) A făta, a face pui.

BOTALI s. Yavrusu olan (deve).

"Botalı biye, boz biye, / Sawsañ iye. / Yarimnĭñ adın sorasañ, / Sultaniye, şay arüw." - (Boztorgay).

Rom. adj. (despre cămile) Cu pui.

BOTANİK, -A is. (Fr.>Rom.Türk). Botanik, bitkiler bilgisi.

Rom. s. Botanică.

BOTANİKŞĬ is. Botanikçi.

Rom. s. Botanist.

BOTIK BOTIK (**botıq botıq**) ünl. Gıdı gıdı; çocukları gıdıklarken söylenen söz. Var. **bıdık bıdık; gıdık gıdık.**

Rom. interj. Cuvânt care se rosteşte de obicei, în timpul gâdilării copiilor mici.

BOTIKLAMA, -W (**botıqlama, -w**) is. Gıdıklama.

Rom. s. Gâdilare.

BOTIKLAMAK (**botıqlamaq**) f. Gıdıklamak. Var. **bıdıklamak**.

1. Vücudun bazı yerlerine dokunup birinde hareketlenme, gülme gibi bir sinirsel tepki uyandırmak.

"Kızıñız saysañız, neşĭn yarı keşede menĭ botıklap, ötĭm patlatkanday etĭp ĭşĭme korkı sĭndĭresĭñĭz ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

2. mec. Birinin duymaya can attığı şeylerden söz etmek.

Rom. v. 1. A gâdila. 2. fig. A flata; a gâdila

BOTIKLANMAK (**botıqlanmaq**) f. Gıdıklanmak.

Rom. v. A se gâdila; a fi gâdilat.

BOTIKLAŞMAK (**botıqlaşmaq**) f. Gıdıklaşmak.

"Mına, ekewden ekew otırsak, sakınmadan anlatırmız, teran da botıklaşırmız." - (Altay Kerim - Biruinţa Kurabiyelerĭ).

Rom. v. A se gâdila unul pe altul; fig. a se hârjoni.

BOTIKLATMAK (**botıqlatmaq**) f. Gıdıklatmak.

Rom. *v.f. A pune să gâdile.*

BOTİY is. 1. (Çocuk dilinde). Böcek. Var. **bötiy.**

2. (şaka) Çingene.

- **Kara botiy** - a) Kara böcek. b) Esmer; yanık tenli. c) (şaka) Çingene.

Rom. *s. (în limbajul copiilor). 1. Gândac, gâză. 2. (glumeț). Țigan; țigănuș.*

BOTKA (**botqa**) is. Pilâv, genellikle pirinç pilâvı. Eşanl. **pĭláw.**

"Talaş, talaş, korazım, / Arpa, kürpe şaşayım, / Etĭñe botka asayım." - (Boztorgay).

"Herkes toya bek maylı botkanı aşap ... / Bereket bersĭn, artından kele koşap." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

- **Kürpe botka** – Bulgur pilâvı.
- **Tüy botka** – Darı pilâvı.
- **Botka tırnamaq** - (Şaka yollu) Pilâva yumulmak; pilâvı elle yemek. (harfiyen : pilâv tırmıklamak).
- **Öz aramız Kencamet, maylı botka semĭz et.** – Deyim. Kendi aramızdayız, menfaatleri kendimiz paylaşalım, anlamında.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **botqa;** Kazan. - **butqa, botqa;**

Rom. *s. Pilaf.*

BOTKAŞIK (**botqaşıq**) is. (Çocuk dilinde) Pilâv.

"Cengeñ saga ne bere ? / Bĭr kesekşĭk et bere. / Onı kayda salarsıñ? / Botkaşıkka, / Tamaşıkka, / Koltıkşıkka, / Kursaşıkka, kursaşıkka." - (Boztorgay).

Rom. *s. (În limbajul copiilor) Diminutiv al lui pilaf.*

BOY[1] is. Boy.

1. Yükseklik; bir şeyin tabanı ile tepesi arasındaki uzaklık.

"Ekĭmĭz de bĭr boyda, bĭr boyda, / Mewlâm yazgan, asabay." - (Boztorgay).

"Köy aldında konakay, / Boyı bolsın kamıştay. / Onı körĭp kuwansın / Tawık, pepiy em torgay." - (Boztorgay).

2. Bir yüzeyin, genellikle, daha uzun olan ölçüsüne verilen ad. **En** karşıtı.

3. İp, sicim, şerit gibi tek boyutlu nesnelerin uzunluğu.

4. Yol kenarı, yanı; ırmak ve deniz kıyısı. **Col boyı. Tuna boyı. Deñĭz boyı.**

"Col boyında güller aşkan, / Onlarnı kĭmler koklaycak?" – (Kırım Türküsü).

5. Ceket, pantolon, etek boyunun temel alınan ölçüsü.

"Kadifem boydan artar, / Mane manenĭ tartar. / Bĭr gün yaremnĭ körsem, / Beş yıllık ömrĭm artar." - (Boztorgay).

6. Kolon, sütun; yukarıdan aşağıya veya bir yerden bir yere kadar ayrılmış sıra, bölüm.

"Tabelde bolgan er boyga, kösterĭlgenĭndiy, tawda yetĭşken terek, şeşek ve cemĭşlernĭñ adların yazıñız : 1) Terekler -meşe, ... 2) Şeşekler - nawrez, ... 3) Cemĭşler - kertme, ..." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

7. s. Uzun.

"Boy palto kĭymiy edĭm. / Terekke ĭlmiy edĭm. / Senĭ süymezden ewel / Sewdalık bĭlmiy edĭm." - (Boztorgay).

"Selbĭ terek, boy terek, / Boyıña kĭmler ceter? / Men bĭr kızman konıştım, / Haberĭ saga ceter." - (Boztorgay).

8. mec. Öz varlık; hayat.

"Capalak körseñ catıp al, yamandan boyıñ satıp al." - Atas.

9. mec.Vücut, beden.

"Sekĭz metre suw tübĭnden / Zıpkınman saplap aldılar. / Fidan boyımnı uzatıp / Tabıtıma saldılar." - (Boztorgay).

10. Spor. Kırımtatar güreşlerinde yarışmacıların kilolarına göre yer aldığı üç gruptan her biri; sıklet, kategori.

"Küreşecek yĭgĭtler yazılalar. / Yazılganlar üş boyga ayrılalar. / Bĭrĭncĭ boyga ayrıla sekĭz pelwan. / Kazanacak koşkarnı, cıgılmay kalgan." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş, şiir).

11. Süre, zaman bölümü. **Ömĭr boyı.**

- **Arpa boyı col almak.** – Pek az yol almak.
- **Boy abdesĭ –** Bedenin her tarafını yıkanarak, şartları yerine getirilerek alınan abdest.
- **Boy almak –** Boylanmak; boyu uzamak.
- **Boy atmak –** Boyu uzamak.
- **Boy aynası -** İnsanı bütünüyle gösteren büyük ayna.
- **Boy bermek -** Suya dik dalarak suyun derinliğini anlamak.
- **Boy bos (post) -** Vücut yapısı.
- **Boy boy -** Çeşitli büyüklüklerde.
- **Boy köstermek –** a) Görünmek. b) Gösteriş yapmak.
- **Boy ölşemek** – Boy ölçmek.
- **Boy ölşeşmek –** Yarışmak.
- **Boy taşlamak** – Uzun haliyle bırakmak. **"Şarık bawım boy taşlap / Şıktım kettĭm koy taşlap. / Köyge bardım toy da yok, / Kaytıp keldĭm, koy da yok." -** (Boztorgay).
- **Boydan boyga –** Bir uçtan öbür uca kadar; boyunca. **"Sitosman saray saldırgan ay, boydan boyga. / Nışanımda yok edĭñ ay, hoş keldĭñ toyga, asabay." -** (Boztorgay).
- **Boyga ketmek –** Boyu uzamak.
- **Boyı cetken kız –** Yetişkin kız.
- **Boyı cetmek** – a) Boyu yetmek b) Yetişkin yaşına gelmek.
- **Boyı posı yerĭnde** - Vücut yapısı düzgün, orantılı.
- **Boyın ölşesĭn almak –** Kendi gücünün sınırlarını anlamak.
- **Boylı boyınca –** Boyu uzanabildiği kadar.
- **Enĭne boyına –** Her yanı veya yönü ile (ele almak, incelemek).
- **Fidan boylı -** İnce ve uzun boylu.
- **Ömĭr boyı -** Ömür süresince.
- **Uzun boylı -** mec. a) Uzun süre. b) Ayrıntılı bir biçimde.
- **Boyı boyına, kuyı kuyına, degenler. -** Deyim. Karı koca veya arkadaşlar arasında her bakımdan uygunluk olması gerekir, demişler..

- **Boyı uzun, aklı kıska –** Deyim. Boyu uzun, aklı kısa.
- **Tañrı (bir kimseye, bir şeye) boy bergen** – Deyim. Tanrı uzun boylu yaratmış.
- **Arüw kĭyĭm boy östĭrer, arüw eş akıl östĭrer**. – Atas. Güzel giyim itibarı artırır, iyi eş akıl yüceltirir.
- **Vakıtsız aşkan terek boy atmaz. –** Atas. Vakitsiz çiçek açan ağaç boy atmaz.

Rom. s. 1. Statură, înălţime. 2. Lungime (a unei suprafeţe, în opoziţie cu lăţimea). 3. Lungime, dimensiune (a obiectelor liniare). 4. Lungul drumului, al unei ape. 5. Măsura materialului în raport cu măsura hainei, a pantalonilor sau a fustei comandate. 6. s. Coloană; şir, rând. 7. adj. Lung. 8. fig. Fiinţă, suflet, cap, viaţă. 9. Corp, trup. 10. Sport. Categoriile de la luptele tătăreşti (a întâia, a doua şi a treia). 11. Timp, durată.

BOY[2] is. Toplb. Boy; kabile, klan.

Rom. s. Sociol. Trib; clan.

BOY[3] is ve s. → **Boydak.**

- **Bolımsızman üy bolgaşı, boy cürgenĭm arüw eken. -** Deyim. Salakla evlenmektense, bekâr gezmem iyi imiş.

BOYA is. Boya.

1. Eşyanın üzerine sürülen renkli, koruyucu madde.
2. Renk.
3. Resim yapımında kullanılan renkli madde.

"Maga kerek köp şiyler, / Boya, kalem em defter. / Yazar, okur, sızarman, / Bonlar man çalışırman." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I):

4. Far , kadınların kullandıkları süs maddesi boya.
5. Boyama, boyamak işi.
6. mec. Aldatıcı görünüş.

- **Boyası atmak** - Boyası solmak.

Türk Lehç. : Kırım. - **boya;** Nog. - **boyaq**; Karaçay Malkar. **- boyav;** Moğ. - **budug, budag;**

Rom. s. 1. Vopsea, materie protectoare. 2. Culoare. 3. Vopsea de pictură. 4. Fard. 5. Vopsire, colorare. 6. fig. Spoiaă, lustru, poleială.

BOYACI is. Boyacı.

1. Boya yapan veya satan kimse.
2. Boyama işini yapan kimse.
3. Boya satılan dükkân.

- **Kondıra boyacısı** – Ayakkabı boyacısı.

Rom. s. 1. Vopselar, fabricant sau vânzător de vopsele. 2. Vopsitor, boiangiu. 3. Vopselărie, prăvălie de vopsele.

BOYACILIK (**boyacılıq**) is. Boyacılık.

1. Boyama işleri mesleği.
2. Boya üretimi veya ticareti.

Rom. s. 1. Meseria de vopistor. 2. İndustria sau comerţul de vopsele.

BOYAHANE is. (T. boya+Fars. hane). Boyahane; boya işleri yapılan yer.

Rom. s. Vopsitorie.

BOYAK, **BO YAK** (**boyaq, bo yaq**) is. Bu taraf, bura.

Rom. s. Partea aceasta.

BOYALAMA, **-W** is. Boyama.

Rom. s. Acţiunea de **boyalamak.** *Vopsire, boire.*

BOYALAMAK (**boyalamaq**) f. Boyamak. Var. **boyamak.**

"Aktan kara bolmay, diyler, / Boyalap kara etermen. / Bügün , yarın akız ay senı / Anayga kelĭn etermen." - (Boztorgay).

- **Köz boyalamak** – Gösterişe başvurarak aldatmak. **"Üyde kalgan nenesĭn bĭrkaş kızmetmen közĭn boyalap, mutlak taşcol boyına ketecekmen dep tüşünüp cata." -** (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1. A vopsi, a boi. 2. A colora. 3. A farda.

BOYALANMAK (**boyalanmaq**) f. Boyanmak.

1. Boya işi yapılmak, boya sürülmek.

"Cewez kabıgından / Ellerĭm boyalandı. / Akız senĭñ dertĭñden / Cüregĭm caralandı." - (Boztorgay).

"Raleler men katedra cañı boyalangan. Üyrencĭler onı bek temĭz tutalar." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

2. Kendini boyamak, makyaj yapmak, süslenmek.

Rom. v. 1. A se vopsi. 2. A se farda.

BOYALATMAK (**boyalatmaq**) f. Boyatmak.

Rom. v. A pune să vopsească.

BOYALI s. Boyalı. Var. **boyawlı**.

1. Boya sürülmüş, boyanmış.

"Deren egĭlgen kara ızanların başına yeşĭl boyalı tuhum maşinaları tĭzĭle." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

2. Renkli.

"Sahnede bĭr köy kahvesĭ. ... Duvarlarda kralın resmĭ, Mustafa Kemal'ĭn resmĭ, Romanya haritası, ... bĭr ekĭ boyalı reklam." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. (Kadın için) Makyajlı.

Rom. adj. 1. Vopsit. 2. Colorat. 3. Fardat.

BOYALMAK (**boyalmaq**) f. Boyanmak, boyamak işi yapılmak.

"Karanfillĭ baklawa, / Senĭñ aşıñ çĭpiyĭm. / Bek oylangan, boyalgan / Zawallı başıñ, çĭpiyĭm." - (Boztorgay).

Rom. v. A se vopsi; a fi vopsit.

BOYAMA, -W is. Boyama.

Rom. v. 1. Vopsire, colorare. 2. Fardare.

BOYAMAK (**boyamaq**) f. Boyamak, boya sürmek, renkli hale getirmek. Var. **boyalamak.**

"Altın kümüşke boyasañ / Zayton'dan yar bolar mı ?" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

- **Köz boyamak** – Aldatmak, görünüşü ile kandırmak. **"Öşekşĭ közlernĭ boyamak üşün / koltıgında bohşa man / bo köyde erzaman ograyturgan / kapılarga ogradı." -** (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **boyamaq, -v;** Moğ. - **buduh, budah;**

Rom. v. 1. A vopsi; a colora. 2. A farda.

BOYANMA, **-UW** is. Boyanma.

Rom. s. Vopsire; colorare; fardare.

BOYANMAK (**boyanmaq**) f. Boyanmak.

1. Boyamak işi yapılmak.
2. Kendi üzerine boya sürmek; makyaj yapmak.
3. Renkli bir şeyle bulanmak.

"Kırşımadan şıktım saruş, / Paytonga tayandım. / Şo yaremnîñ portasında / Al kanga boyandım." – (Boztorgay).

Rom. v. 1. A se vopsi, a fi vopsit; a se colora. 2. A se farda. 3. A se mânji de ceva.

BOYAR is. (Rus.). Tar. Boyar. Var. **bayar, boyer.**

Rom. s. Boier.

BOYASIZ s. Boyasız.

1. Boya sürülmemiş.

2. Renksiz.

3. Makyajsız.

Rom. adj. 1. Nevopsit, neboit. 2. Necolorat. 3. Nemachiat, nefardat.

BOYASIZLIK (boyasızlıq) is. Boyasızlık, boyasız olma durumu.

Rom. s. Faptu de a fi nevopsit, necolorat sau nefardat.

BOYATILMAK (boyatılmaq) f. Boyatılmak, boya sürdürülmek.

Rom. v. A pune să se vopsească.

BOYATMAK (boyatmaq) f. Boyatmak, boya surdürmek.

Rom. v. A pune să vopsească.

BOYAWLI s. → **Boyalı**.

BOYCA zf. Boyca; boy bakımından.

Rom. adv. Ca statură.

BOYDAK (boydaq) is. ve s. Bekâr. Eşanl. **bekâr, boy.**

- **Bolımsızman üy bolgaşı, boydak kalganım arüw** - Atas. Salakla evlenmektense bekăr kalmam iyidir.

Rom. s. şi adj. Celibatar, burlac.

BOYDAKLIK (boydaqlıq) is. Bekârlık. Eşanl. bekârlık.

Rom. s. Burlăcie, celibat.

BOYDAŞ is. ve s. Boydaş.

1. Aynı boyda olan.

"Boyıña boydaş kelemen, yaşıña yaşdaş. / Kel ekewîmîz bolayık ömîrlîk yoldaş." - (Boztorgay).

2. Akran, yaşıt.

Rom. s. şi adj. 1. De aceeaşi statură. 2. De aceeaşi vârstă.

BOYDAŞLIK (boydaşlıq) is. Boydaşlık.

Rom. s. Fapul de a fi de aceeaşi statură sau de aceeaşi vârstă cu cineva.

BOYER[1] is. (Rus). Tar. Boyar; Rusya ve Romen voyvodalıklarında soylulara verilen bir unvan. Var. **bayar, boyar.**

"Boyerlernîñ karın mayı / Öse eken toklıktan. / Köynîñ halkı bala şaga / Sola eken yoklıktan." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

Rom. s. Ist. Boier.

BO YER[2] is. Bu yer, bura. Var. **biyer.**

Rom. s. Acest loc.

BOYIN is. Boyun. Var. **boyun, moyın, moyun.**

1. (İnsan ve hayvanlarda) Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

"Kaz kele kalka kalka, / Boynında gümüş alka. / Men yaremmen körîşsem / Telâşı tüşe halkka." - (Boztorgay).

2. Şişe, gügüm gibi kapların daralan üst kısmı.

3. mec. Sorumluluk.

- **Alla boynın ursın !** - Kargış sözü.
- **Boyın bawı** – Kravat.
- **Boyın borcı** - Yapılması gereken vazife.
- **Boynı kıldan ince bolmak** - Haksız olduğunu bilerek kendisine verilecek cezaya razı olmak.
- **Boynın burmak** – Boynunu bükmek. **"Ak kaptanıñ cırmaşı, can ay, / Boynıñ burup turmaşı, can ay, / Boynıñ burup yar süyseñ, can ay, / Bolır mı onıñ kuwnaşı, can ay."** - (Boztorgay).
- **Boynın bükmek** - a) Çaresiz bir durumda kalmak. b) Bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek. c) (Bitkiler) Solmaya başlamak.
- **Boynın iymek** - Boynunu eğmek, boynunu bükmek. **"Mawı anter kîyesîñ, / Nüşün boynıñ iyesîñ? / Dogrısın ayt bîliyîk, / Kaysımıznı süyesîñ?"** - (Boztorgay).
- **Boynın urmak** – Boynunu vurmak. a) (Birinin) Başını keserek öldürmek. b) Sürünmek; perişan olmak. **"Cayil kalıp dünyada / Boynımıznı urmayık."** - (Boztorgay). c) Perişan etmek, süründürmek.
- **Boynına** - Üstüne. **Günası onıñ boynına** - Günahı onun üstüne.

Rom. s. 1. Anat. (La om şi la animale) Gât. 2. Gât; parte a unor obiecte, care prezintă asemănare cu gâtul omenesc. 3. fig. Răspundere, responsabilitate.

BOYINA zf. Boyuna.

1. (- -' -) Boyunca, uzunlamasına. **Boyına ösmek / uzamak.**

2. (-' - -) Ara vermeden, durmaksızın.

"Şakalar, mıskıllar boyına kettî. Moñ, uslu otırgan sade kelîn bala." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. 1. De-a lungul. 2. În continuu; fără încetare.

BOYINCA zf. Boyunca. **Col boyınca. Gün boyınca.**

"Bu gün, çerîk asırdan fazla bîr müddet boyınca tatar balasına, caşına manevi babalık etken bîr muallimîñ cer astına suwık toprakka kömîlgen günîdîr." - (Necip H. Fazıl - Şair Mehmet Niyazi).

- **Ömrî boyınca** - Ömrü süresince.

Rom. zf. În lungul, de-a lungul.

BOYINDIRIK (boyındırıq) is. Boyunduruk. Eşanl. **moyınsa, moysa.**

1. Arabaya, sabana koşulan hayvanların boynuna geçirilen araç.

"Ogîznîñ ensesînde / Boyındırık üstüne / Vızıldanıp awadan, / Bîr şıbın kelîp kongan." - (İsmail Ziyaeddin terc. / Al. Donici - Şıbın).

2. mec. Baskı, esaret.

Rom. s. 1. Jug, boiandrug. 2. fig. Jug; oprimare.

BOY-KIZ (boy qız) is. Yetişkin kız.

"(Hafız efendî) Erten çıkıp ketken edî, taa kelmedî. Bîrkaç künden berî Alî Hacı akaynıñ anav boy kızın okıy ya." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. Fată tânără.

BOYKOT (boykot) is. (Fr.>Rom.Türk). Boykot.

Rom. s. Boicot.

BOYKOTŞI (boykotşı) is. Boykotçu.

Rom. s. Participant la boicot.

BOYLAM is. (Türk.). Coğr. Boylam.
Rom. *s. Geogr. Longitudine.*

BOYLAMA, -W is. Boylama.
Rom. *s. Acțiunea de* **boylamak.**

BOYLAMAK (**boylamaq**) f. 1. Bir yerde, o yerin boyunca yürümek, ilerlemek.

"Men Karasuw'ga toyga bardım. / Dawulga oynadım. / Oynay oynay toyalmadım, / Çarşısın boyladım." - (Boztorgay).

"Deñīz boyın boylayman / Caş kızlarnı saylayman. / Kaysın alayım eken? / Keşe kündüz oylayman." - (Boztorgay).

2. Başını kaldırarak bakışlarını yukarıya doğrultmak veya bir şeyin üzerinden bakmak.

"Bödene torgay, boz torgay, / Boylay boylay suw īşe. / Yarim anda, men mında, / Cılay da cılay kün geşe." - (Boztorgay).

"Üy artında kızlar koran tebeler, / Oynaşalar, şakıldaşıp küleler. / Tınış tınış kalaw boylap / Uşkan kuştan kıymasların soraylar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Köyde Cuma).

3. mec. Boylu boyunca düşmek. **Yernī boylamak.**
Rom. *v. 1. A merge de-a lungul (a ceva). 2. A se lungi; a-şi lungi (gâtul, corpul). 3. fig. A cădea cât este de lung.*

BOYLAMASINA zf. Boylamasına; uzunlamasına.
Rom. *adv. În lung.*

BOYLANIŞ is. Boylanış; boylanma.
Rom. *s. Creştere în înălțime.*

BOYLANMA, -UW is. Boylanma; boyu uzama.
Rom. *s. Creştere în înălțime.*

BOYLANMAK (**boylanmaq**) f. Boylanmak, boyu uzamak.
Rom. *v. A creşte în înălțime.*

BOYLATMAK (**boylatmaq**) f. Boylatmak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **boylamak.**

BOYLI s. Boylu.
1. Boyu olan.

"Alşaşık boylı / Kadife tonlı. – Patılcan. - (Bulmaca : Alçacık boylu, kadife giysili. - Patlıcan.

2. Boyu benzerlerinden uzun olan.

- **Boylı poslı (postlı)** - Uzun boylu; yakışıklı.
- **Fidan boylı** - İnce ve uzun boylu.
- **Kıska boylı** - Kısa boylu.
- **Sırık boylı** - Uzun boylu.
- **Uzun boylı etmek** - Lafı uzatıp bıktırmak.

Rom. *adj. 1. Cu lungime; cu statură. 2. Înalt la statură.*

BOYLICA zf. Boyluca; boyu uzunca.
Rom. *adv. Cam înalt (de statură).*

BOYNA is. Müz. Kıvrak bir Kırımtatar oyun havası.
Türk Lehç. : Kırım. - **boyna;**
Rom. *v. Muz. O melodie populară tătărească, vioaie, de joc.*

BOYNIZ is. Boynuz. Var. **boynuz.** Eşanl. **müyüz.**
1. Bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı maddeden oluşan koruma organı.

"Kırdan kelīr üş kozı, / Burma burma boynuzı. / Aş kapını be yarem, / Tuwdı saba yıldızı." - (Boztorgay).

2. s. Bu organın maddesinden yapılmış.
Rom. *s. 1. Corn. 2. adj. Din corn; confecționat din corn.*

BOYNIZLAMA, -W is. Boynuzlama.
Rom. *s. Acțiunea de a împunge.*

BOYNIZLAMAK (**boynızlamaq**) f. Boynuzlamak.
1. Boynuzları ile vurmak; süsmek. Eşanl. **türtmek.**
2. mec. (Kadın için) Kocasını başka bir erkekle aldatmak.
Rom. *v. 1. (Despre animale) A împunge. 2. (Despre o femeie) A-şi înşela soțul cu un alt bărbat. A pune coarne*

BOYNIZLANMAK (**boynızlanmaq**) f. Boynızlanmak. Eşanl. **türtīlmek**.
Rom. *v. 1. A fi împuns. 2. mec. Karısı tarafından aldatılmak.*

BOYNIZLATMAK (**boynızlatmaq**) f. Boynızlatmak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **boynızlamak.**

BOYNIZLI s. Boynuzlu. Eşanl. **müyüzlī.**
1. Boynuzu olan.
2. mec. Karısı tarafından başka bir erkekle aldatılan.
Rom. *adj. 1. Cu coarne. 2. fig. Încornorat.*

BOYNIZSIZ s. Boynuzsuz. Eşanl. **müyüzsīz.**
Rom. *adj. Fără coarne; ciut.*

BOYNUZ is. → **Boynız, Müyüz**.

"Kırdan kelīr üş kozı, / Burma burma boynuzı. / Aş kapını be yarem, / Tuwdı saba yıldızı." - (Boztorgay).

BOY POST is. Boy bos; vücut yapısı; dış görünüşü.

"Kerime : Boyı postı neday ? Bo yerlī mī, yoksa yabancı mı ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. *s. Statură; înfățişare, aspect fizic.*

BOYSINDIRMAK (**boysındırmaq**) f. Boyun eğdirmek, itaat ettirmek.
Rom. *v. A constrânge la supunere.*

BOYSINDIRUWCI is. ve s. Boyun eğdirici.
Rom. *s. şi adj. Care constrânge la supunere.*

BOYSINMAK (**boysınmaq**) f. Boyun eğmek, itaat etmek.

"Tuwmak, ölmek, ömür sürmek, barlı carlı yaşamak, / Kader, der de, boysınalar, kıdırmazlar kaçamak." - (Memet Nüzet – Kırım'nıñ Çöl Ayatından).

Rom. *v. A se supune; a da ascultare.*

BOYSIZ s. Boysuz, boyu kısa olan.
Rom. *adj. Mic de statură; scund.*

BOYUN is. → **Boyın, Moyın, Moyun.**

BOYUNA zf. → **Boyına**.

BOYUNCA zf. → **Boyınca**.

BOYUT is. Boyut.
Rom. *s. Dimensiune.*

BOYUTLANDIRMA, -UW is. Boyutlandırma.
Rom. *s. Dimensionare.*

BOYUTLANDIRMAK (**boyutlandırmaq**) f. Boyutlandırmak.
Rom. *v. A dimensiona.*

BOYUTLI s. Boyutlu.

Rom. *adj. Cu dimensiune.*

BOZ is. ve s. Boz. Eşanl. **kır; külrenk.**

1. Boz renk, kül rengi.

2. s. Bu renkte olan. **Boz eşek. Boz tana.**

"Belĭmde al kuşak, saçagı oynay, / Başımda çal kalpak, terĭsĭ bozday." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwdım Bĭr Üyde).

Rom. *s. şi adj. 1. Culoarea gri. 2. adj. Sur, gri.*

BOZA is. Boza; tahıl hamurunun ekşitilmesiyle yapılan içecek.

"Kımız ve bozaga vekil bolgan rakı, Kĭyew Konuşmasında ancak kĭşkene bĭr coşkunlık ketĭrĭcĭ bolarak kalacaktır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

" - Başka ĭşĭlgen şiy taa bĭlesĭn mĭ ? / - Evet. Süt, kave, çay, boza." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

- **Ensesĭnde boza pĭşĭrmek –** Birini çok uğraştırmak, çok üzmek.

Rom. *s. Bragă.*

BOZACI is. Bozacı.

Rom. *s. Bragagiu.*

BOZACILIK (**bozacılıq**) is. Bozacılık.

Rom. *s. Bragagerie.*

BOZ-AGAŞ (**boz ağaş**) is. Bot. Bozağaç, köknar. (Lat. Abies alba).

"O zaman babası diy: / Boz ağaçtan büyügüm, / Bulutka tiymiy hiç turmam. / Külsem eger bĭr çuvakman / Gürlesem tañ uykusun bozarman." - (Abdullah Zihni Soysal – Edige Batır).

Rom. *s. Bot. Brad alb.*

BOZARMA, **-UW** is. Bozarma.

Rom. *s. Faptul de* **bozarmak.**

BOZARMAK (**bozarmaq**) f. Bozarmak.

1. Boz renkte olmak.

2. mec. Bir duygunun etkisiyle yüz rengi değişmek, boz olmak.

"İşerde Sadet kızara, / mınyakta Akkı bozara, / bĭrşiy anlatıp bolmaylar, / ne aytmasın tabalmaylar." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. *v. 1. A deveni cenuşiu. 2. fig. A deveni palid.*

BOZARTMAK (**bozartmaq**) f. Bozarmasına sebep olmak.

Rom. *v. fact. A face să pălească, să devină palid.*

BOZCA s. Bozca; boz renge çalan.

Rom. *adj. Cam cenuşiu.*

BOZ CEL is. Boz yel; güney yeli, ak yel; lodos.

Rom. *s. Vânt de sud.*

BOZDIRILMAK (**bozdırılmaq**) f. → **Buzdırılmak**.

BOZDIRMA, -**UW** is. → **Buzdırma**.

BOZDIRMAK (**bozdırmaq**) f. → **Buzdırmak**.

BOZDIRTMAK (**bozdırtmaq**) f. → **Buzdırtmak**.

BOZDOGAN (**bozdoğan**) is. Bozdoğan.

1. Zool. Bir doğan türü. (Lat. Falco aesalon).

2. Tar. Ucuna zincirle birkaç gülle bağlı bulunan eski bir savaş silâhı.

Rom. *s. 1. Zool. Gaie. 2. İst. Buzdugan.*

BOZGARA (**bozğara**) is. Bozkır.

"Ay bozgara bozgara, / Bozgarada altı araba. / Altawı da kazna araba. / Onı da kattıñ Nureddin?" - (Abdullah Z. Soysal – Edige Batır).

Rom. *s. Stepă.*

BOZGILT (**bozğılt**) s. Bozca, boza yakın renkte.

Rom. *adj. Cam cenuşiu.*

BOZGILTLANMAK (**bozğıltlanmaq**) f. Bozca bir renge bürünmek.

Rom. *v. A deveni cam cenuşiu.*

BOZGIN (**bozğın**) is. Bozgun.

Rom. *s. Derută, panică.*

BOZGINCI (**bozğıncı**) is. Bozguncu.

Rom. *s. Alarmist; provocator.*

BOZGINCILIK (**bozğıncılıq**) is. Bozgunculuk.

Rom. *s. Activitate alarmistă.*

BOZICI s. Bozucu.

Rom. *adj. Distructiv.*

BOZIK (**bozıq**) s. → **Buzık**.

"Bo, şeytanga çarık kĭysetecek kadar kurnaz ve zeki, fakat o nispette de yaramaz ve kalbĭ bozık bĭr kĭşĭ edĭ." - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

BOZILMAK (**bozılmaq**) f. → **Buzılmak**.

"Bozılgan bag bekşĭ ĭstemez." - Atas. Bozulan bağ bekçi istemez.

BOZIM is. Bozum.

1. Bozulmak işi.

2. Ürün toplama işi veya zamanı. **Bağ bozımı.**

- **Bozım bolmak** - Mahcup olmak.

Rom. *s. 1. Acţiunea de* **buzılmak.** *2. Cules, recoltare;* **bag bozımı -** *spartul viei.*

BOZINTI is. Bozuntu.

1. Kalıntı, döküntü.

2. mec. Kendinde bulunması gereken nitelikleri taşımayan kimse.

3. Şaşkınlığa düşme.

- **Bozıntıga bermemek -** Hoşa gitmeyen bir durumda farketmemiş gibi davranmak.

Rom. *s. 1. Resturi; rablă, dărăpănătură. 2. fig. Simulacru; caricatură de om. 3. Zăpăceală; deconcertare.*

BOZIŞMAK (**bozışmaq**) f. → **Buzışmak**.

BOZKIR (**bozqır**) is. Bozkır, step. Var. **bozlık.**

"Uçsuz bucaksız bozkırlarıñ, / Sürü sürü aywannarıñ. / Hatırımda, at atlanıp / Toyga şıkkan alaylarıñ." - (Ekrem Menlibay - Hatırımda).

Rom. *s. Stepă.*

BOZKURT (**bozqurt**) is. Tar. Bozkurt; eskiçağlarda Türkler tarafından totem olarak seçilmiş ve kutsal sayılmış hayvan.

Rom. *s. İst. Lupul cenuşiu; totemul Turcilor antici.*

BOZLAMAK (**bozlamaq**) f. 1. (Deve için) Bozlamak, bağırmak.

“Kartaygan kızıl deweler / Botalap turmay bozlaylar.” - (Nedret ve Ekrem Menlibay - Bozcĭgĭt).

2. mec. Ağıt söylemek.

Rom. v. 1. (Despre cămile) A scoate strigătele caracteristice speciei; a rage. 2. fig. A boci.

BOZLANMAK (**bozlanmaq**) f. Boz renginde olmak.

Rom. v. A se colora în gri.

BOZLAŞMAK (**bozlaşmaq**) f. Bozlaşmak.

“Ata deve akırıp / Boz tanalar bozlaşıp / Iñraşa turgan bĭr künde / Şora’m mĭngen Tasmager.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. coactiv. de la **bozlamak**.

BOZLATMAK (**bozlatmaq**) f. Bozlatmak.

Rom. v. factitiv de la **bozlamak**.

BOZLAW is. Ed. Bozlak; ağıt; ölen bir kimsenin kişiliğini ve onun ardından duyulan elemleri dile getiren şiir türü. Eşanl. **takmak.**

“Bozlaw : Ay anayım, anayım, / Senĭ kaydan alayım? / Bebiylerĭñ caş kaldı, / Otırgan yerĭñ boş kaldı, / Aytkan sözĭñ hoş kaldı.” - (Boztorgay).

Rom. s. Lit. Bocet.

BOZLIK[1] (**bozlıq**) is. Bozlık; boz, gri, kül renginde olma durumu.

Rom. s. Culoare cenuşie; faptul de a fi de culoare cenuşie.

BOZLIK[2] (**bozlıq**) is. Bozkır, step. Var. **bozkır.**

“Vay bĭr arüw köyĭñ bar, men kalganday, / Bozlıkta, ekĭ başlı üy salganday.” - (Ali Osman Bekmambet – Şıñlar / Emel M.).

“Balalıkta cuwırşıp oynagan yerĭm, / Yeşĭl bozlık ortası, kaz bakkan yerĭm.” - (Necibe Şukuri – Azaplar).

Rom. s. Stepă.

BOZMA, **-UW** is. → **Buzma**.

BOZ MADDE is. Boz madde.

Rom. s. Materie cenuşie; creier.

BOZMAK (**bozmaq**) f. → **Buzmak**.

“Cĭgĭt iş ĭstĭfĭn bozmadan traktordan tüşken, ...” - (Boztorgay).

BOZTORGAY (**boztorğay**) is. Zool. 1. Tarla kuşu, toygar; serçe büyüklüğünde, tepeli veya tepesiz türleri olan ötücü kuş cinsi. Eşanl. **cırşı torgay, şırşır torgay, şırşır mazin.** (Lat. Alauda arvensis).

“Bĭr kĭşkene boztorgay / Tarı sepsem aşamay. / Sĭznĭñ yaknıñ kızları, ey o yar, / Bĭznĭñ yakka uşamay.” - (Boztorgay).

“Arabadan tüşer tüşmez bĭr şalınıñ tübünde başın töbesĭ uşlı, kĭşkenekĭy bĭr kuş kördĭk... Nenem.. : Boztorgay balası kalĭba, dedĭ.” - (Acemin Baubek – Ekĭ Hatıra).

2. Tepeli tarla kuşunun daha iri bir cinsine de yine bu ad verilir. (Lat. Galerida cristada). Eşanl. **şoşamiy torgay, şopallı torgay, çoçami; boz torgay, bödene torgay.**

“Boz torgay degen aywanıñ / Cılgada bolır yuwası. / Cawın cawsa sel alır balasın, / Cılay da kalır anası.” - (Boztorgay türküsü).

Rom. s. Zool. 1. Ciocârlie. 2. Ciocârlan.

BOZUK (**bozuq**) s. → **Buzık**.

BOZUKLIK (**bozuqlıq**) is. → **Buzıklık**.

BOZULMAK (**bozulmaq**) f. → **Buzılmak**.

“Şĭmdĭ anaw kĭşkene şántĭgĭ şáşĭn de kestĭrgen. Koy koy, Allah korusun. Onlarnı körüp başkaları da bozulalar.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

BOZUM is. → **Bozım**.

BOZUNTI is. → **Bozıntı**.

BOZUŞMA, **-UW** is. → **Buzışma**.

BOZUŞMAK (**bozuşmaq**) f. → **Buzışmak**.

BOZUŞIK (**bozuşıq**) s. → **Buzışık**.

BÖ ünl. Öf; beğenmeme ifadesi.

“Kestane kabıgından şıkkan da “Bö!” degen.” - Deyiş. Kestane kabuğundan çıkmış, bö ! demiş.

Rom. interj. Exclamaţie de repulsie faţă de ceva.

BÖCEK is. Zool. Böcek.

1. Böcek, haşere; eklembacaklılardan küçük hayvanlar sınıfı. Eşanl. **koñız.**

“Kuşnıñ tereklerden ve yapraklardan kurt, şıbın, böcek toplap, aşıkkan balların katĭp ketĭrgenĭn sĭyĭr etĭm.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

2. Eklembacaklılardan olmayan bazı küçük hayvanlar için de kullanılan isim. **Sümüklĭ böcek. Yipek böcegĭ.**

Rom. s. Zool. 1. İnsectă, gâză, gândac. 2. Termen generic şi pentru diferite alte vietăţi mici.

BÖCEK BĬLĬMĬ is. Böcek bilimi; entomoloji.

Rom. s. Entomologie.

BÖCEK BĬLĬMCĬ is. Böcek bĭlĭmcĭ; entomolojist.

Rom. s. Entomolog , entomologist.

BÖCEKLENME, **-ÜW** is. Böceklenme.

Rom. s. Faptul de a deveni un focar de insecte.

BÖCEKLENMEK f. Böceklenmek; içinde veya üstünde böcek üremek.

Rom. v. A fi atacat de insecte; a deveni un focar de insecte.

BÖCEKLĬ s. Böcekli.

Rom. adj. Cu insecte; atacat de insecte.

BÖCEKSĬZ s. Böceksiz.

Rom. adj. Fără insecte; neatins de insecte.

BÖCEKŞĬK is. Küçük cins böcek.

“Ösĭmlĭklernĭñ yapraklarında ya da saplarında kĭşkene kĭşkene böcekler körgenĭñĭz bar mı ? ... Bö böcekşĭklerge ölen bitĭ derler.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Gâză; insectă minusculă.

BÖCEKŞĬL s. Böcekşĭl, böcek yiyen, böcekle beslenen.

Rom. adj. İnsectivor.

BÖDENE is. Zool. Bıldırcın. (Lat. Coturnix).

“Şölde, arü kokılı şeşeklernĭñ tübünde bĭr yuwada, bödene balları cata edĭler.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

• **Kayernĭñ tarısı oñ bolsa, o yernĭñ bödenesĭ.** – Deyiş. Nerenin darısı bol ise, o yerin bıldırcını.

• **Bödeneden korkkan tarı ekmez.** – Atas. Bıldırcından korkan darı ekmez.

• **Bödeneniñ üyü yok, kayda bolsa pıtpıdak.** – Atas. Bıldırcının evi yok, her yerde ötüp dolanır.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bödene;** Moğ. - **bödnö;**

Rom. s. Prepeliţă, pitpalac.

BÖDENE-TORGAY (**bödene torğay**) is. Zool. Tepeli tarla kuşu veya toygarın, sığırcık büyüklüğünde, iri bir cinsi. (Lat. Galerida cristada). Eşanl. **şoşamiy torgay, şopallı torgay, çoçami; boz torgay.**

"Bödene torgay, boz torgay / Boylay boylay suw ĭşe. / Yarim anda, men mında, ey o yar, / Cılay da cılay kün geşe." - (Boztorgay).

Rom. s. Zool. Ciocârlan.

BÖGERTKEN is. Bot. Var. **böldĭrgen, büldürgen.** Eşanl. **karamık**.

1. Böğürtlen bitkisi. (Lat. Rubus caesus).

2. Bu bitkinin meyvesi.

Rom. s. Bot. 1. Mur. 2. Mură, fructul murului.

BÖK is. → **Bük**.

BÖLDĬRGEN is. Bot. → **Bögertken**.

BÖLDĬRMEK f. Böldürmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **bölmek.** *A pune să împartă.*

BÖLDĬRTMEK f. Böldürtmek.

Rom. v. fact. de la **böldĭrmek.**

BÖLGE is. Bölge.

Rom. s. Zonă, regiune, ţinut.

BÖLGECĬ s. Bölgeci.

Rom. adj. Regionalist.

BÖLGECĬLĬK is. Bölgecilik.

Rom. s. Regionalism; patriotism local.

BÖLGEN is. Mat. Bölen.

Rom. s. Mat. 1. Împărţitor. 2. Divizor.

BÖLGESEL s. Bölgesel.

Rom. adj. Regional; local.

BÖLGĬŞ is. Mat. Bölen.

Rom. s. Mat. Împărţitor.

BÖLĬK s. ve is. Bölük.

1. s. Bölünmüş.

2. Parça, kısım.

3. Hizip; grup.

"Bĭraz sonra bĭr bölĭk tatar ve ruman kızları taa keldĭler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Talaka, hikâye).

4. Ask. Bölük.

"Er bĭr bölük onlık, yüzlük, binlĭk, yani tümen seklĭnde tertĭplengen edĭ." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr ?).

5. Mat. Bölük. **Bĭrler bölĭgĭ. Binler bölĭgĭ. Milyonlar bölĭgĭ.**

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **bölük;** Nog. - **bölik;** Moğ. - **bülüg, büleg;**

Rom. 1. adj. Divizat; împărţit. 2. s. Parte, cotă. 3. Ceată; clică. 4. Mil. Companie. 5. Mat. / Aritm. Clasă.

BÖLĬM is. Bölüm.

1. Kısım, parça.

2. Bir kuruluşun alt birimi; şube. **Türkoloji bölümĭ.**

3. Mat. Bölme işleminin sonucu.

4. Biyol. Canlılar grubu.

Rom. 1. Bucată, parte. 2. Secţie. 3. Mat. Cât, rezultatul operaţiei de împărţire. 4. Biol. Clasă.

BÖLĬMLEMEK f. Bölümlemek.

1. Parçalara bölmek.

2. Biyol. Sınıflara ayırmak, sınıflandırmak.

Rom. v. 1. A defalca. 2. Biol. A clasifica.

BÖLĬMLENMEK f. Bölümlenmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **bölĭmlemek.**

BÖLĬNEBĬLME, -ÜW is. Mat. Bölünebilme.

Rom. s. Mat. Divizibilitate.

BÖLĬNGEN 1. s. Bölünmüş.

2. is. Mat. Bölünen.

Rom. 1. adj. Împărţit, divizat. 2. s. Mat. Deîmpărţit.

BÖLĬNĬŞ is. Bölünüş.

Rom. s. Divizare; mod de divizare.

BÖLĬNME, -**ÜW** is. Bölünme.

Rom. s. Împărţire, divizare.

BÖLĬNMEK f. Bölünmek; belirli parçalara ayrılmak. Var. **bölünmek.**

"Keldĭm bayır başına, köy körĭndĭ. / Percĭmektiy akılım dört bölĭndĭ." - (Boztorgay).

"Sözler kĭşkene parşaşıklarga bölĭnĭp aytıla-bĭlĭrler. Sözniñ bo parşalarına ecĭk denĭr." - (İsmail Ziyaeddin - Tatar Tĭlĭ I).

• **Ayrıgannı ayuw aşar, bölĭngennĭ börü aşar.** – Atas. Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt yer.

Rom. v. A se împărţi; a se diviza; fig. a se dezbina.

BÖLĬNMEZ s. Bölünmez.

Rom. adj. İndivizibil.

BÖLĬNMEZLĬK is. Bölünmezlik.

Rom. s. İndivizibilitate.

BÖLĬŞ is. Bölüş; bölme.

Rom. Acţiunea sau modul de a diviza.

BÖLĬŞĬM is. Bölüşüm; bölüşme.

Rom. s. Împărţire, divizare.

BÖLĬŞME, -**ÜW** is. Bölüşme.

Rom. Acţiunea de **bölĭşmek.**

BÖLĬŞMEK f. Bölüşmek; üleşmek; iki veya daha çok kişi arasında bir şeyi paylaşmak.

"Cawın cawsın koraga, / Cemĭş, şeşek, soganga. / Ekĭ kartop bĭr mĭnsĭn / Bölĭşkende, okkaga." - (Boztorgay).

"Kızlar hepsĭ hisselerĭn alalar. / Sonra kene zewklarına dalalar, Köbetenĭ cĭgĭtlermen bölĭşĭp." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

Rom. v. A împărţi (ceva) între ei.

BÖLĬŞTĬRĬLMEK f. Bölüştürülmek, paylaştırılmak.

Rom. v. A fi împărţit; a fi distribuit; a se distribui.

BÖLĬŞTĬRME, **-ÜW** is. Bölüştürme.

Rom. *s. Împărţire, distribuire.*

BÖLĬŞTĬRMEK f. Bölüştürmek, paylaştırmak.

"Eger men altınlarnı bölĭştĭrsem, babañıznıñ vesiyetĭn bızganday bolacam. Babañız, bölĭştĭrĭp alıñız demegen." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *v. A împărţi, a distribui.*

BÖLME, **-ÜW** is. Bölme.

1. Bölmek işi.

2. Ayırma duvarı, paravan.

3. Küçük oda.

4. Mat. Bölme işlemi.

Rom. *s. 1. Acţiunea de a împărţi. 2. Paravan. 3. Despărţitură, compartiment; încăpere. 4. Mat. Operaţia de împărţire.*

BÖLMEK f. Bölmek.

1. Bir bütünü parçalara ayırmak.

"Tañ yukuñnı dört bölĭp / Süt bergensĭñ, anayım." - (Boztorgay).

2. Paylaşmak.

"Halkıñ her gün bìnlep kurban bergende / Ötmegĭññĭ nasıl bölmiy kabasıñ ?" - (Abdullah Latifzade - Ber !).

3. mec. Birliğin bozulmasına yol açmak, parçalamak.

"Tatar namı eşĭtĭlsĭn yüksekten. / Endĭden soñ düşman bĭznĭ bölmesĭn." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. Mat. Bölme işlemi yapmak.

Rom. *v. 1. A împărţi, a diviza. 2. A împărţi cu cineva, a da şi altcuiva. 3. fig. A crea divergenţe. 4. Mat. A efectua operaţia de împărţire.*

BÖLMELĬ s. Bölmeli.

Rom. *adj. Cu depărţitură.*

BÖLÜK is. → **Bölĭk**.

BÖLÜW is. ve f. 1. → **Bölme, Bölmek.**

2. is. Mat. Bölü; bölme işlemini gösteren işaretin okunuşu : **a : b , (a bölüw b)**.

3. is. Bayağı kesirlerdeki kesir çizgisinin okunuşu : **a / b , (a bölüw b).**

Rom. *s. 1.* → **Bölme, Bölmek.** *2. Cuvântul de citire al semnului matematic al operaţiei de împărţire -* ***a : b***, *a "împărţit" la b. 3. Cuvântul de citire al semnului matematic al liniei de fracţie :* ***a / b*** *- a "pe" b.*

BÖLÜWCĬ s. ve is. Bölücü.

1. Bölen.

2. mec. Bir topluluğu parçalayan.

Rom. *adj. şi s. 1. Împărţitor; divizor. 2. fig. Disident, scizionist, fracţionist.*

BÖLÜWCĬLĬK is. Bölücülük.

Rom. *s. Disidenţă, scizionism.*

BÖRDİY is. (Rom). Zeminlik.

"Kurtka katsĭn ? Aciydı kızga, aketedĭ üyĭne. Üyĭ de bĭr bördiy eken." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *s. Bordei.*

BÖREK is. Börek; açılmış hamurun veya yufkanın arasına kıyma, peynir , ıspanak gibi şeyler konularak pişirilen hamur işi.

- **Kaşık-börek -** Sulu mantı, mantı çorbası.
- **Tabak-börek -** Mantı.
- **Yağma Mondır'ıñ böregĭ** – Yağma Hasan'ın böreği; korunma altında olmayan mal.

Rom. *s. Plăcintă.*

BÖREKŞĬ is. Börekçi.

Rom. *s. Plăcintar.*

BÖREKŞĬLĬK is. Börekçilik.

Rom. *s. Îndeletnicirea de plăcintar.*

BÖREKLĬK s. Böreklik.

Rom. *adj. De plăcintă; pentru plăcinte.*

BÖRĬ is. Zool. 1. Kurt; köpekgillerden yırtıcı, etçil hayvan cinsi. (Lat. Canis lupus). Eşanl. **kaşkır, kurt.**

2. Tar. Eski çağda şaman inancında olan Türklerin totemi, soylarının atası olarak gördükleri kutsal varlık.

- **Aş börĭ arslanga şapşılır.** – Atas. Aç kurt arslana saldırır.
- **Ayrılgannı ayuw aşar, bölĭngennĭ börĭ aşar.** – Atas. Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt yer.
- **Börĭ arıklıgın bĭlmez de itke tĭşĭn akşaytır.** – Atas. Kurt zayıflığını bilmez de köpeğe dişlerini gösterir.
- **Börĭden dost bolmaz, domızdan post.** – Atas. Kurttan dost olmaz, domuzdan da post.
- **Börĭ kartaysa, itke maskara bolır.** – Atas. Kurt kocayınca köpeklere maskara olur.
- **Börĭ kartlıgın belletmez, itke tĭşĭn akşaytır.** – Atas. Kurt yaşlılığını belli etmez, köpeğe dişlerini gösterir.
- **Börĭnĭñ awzı cese de kan, cemese de.** – Atas. Kurdun ağzı yese de kan, yemese de.
- **Börĭnĭñ kartı ulur.** – Atas. Kurdun yaşlısı ulur.
- **Börĭnĭ tawdan aşlık şıgarır.** – Atas. Kurdu ormandan (dağdan) açlık çıkarır.
- **Börĭ tumanlı awanı süyer.** – Atas. Kurt dumanlı havayı sever.
- **Börĭ tügün taşlar, kuyun taşlamaz.**- Atas. Kurt tüyünü değiştirir, huyunu değiştirmez.

Rom. *s. 1. Zool. Lup. 2. Totemul Turcilor antici.*

BÖRĬK is. → **Börk**.

"Bödene botka pĭşĭrgen, / Börĭkĭn otka tüşĭrgen." - (Boztorgay).

BÖRK is. esk. (bürkemek / örtmek'ten). Börk, kalpak. Var. **börĭk.** Eşanl. **kalpak.**

"Kırdan kelĭr kırk atlı, / Kırkawı da torı atlı. / Men akamnı tanırman, / Çerkez börklĭ, şal atlı." - (Boztorgay).

"Ekĭsĭnĭñ başında kalpak (börk) ve bĭrĭsĭnĭñ başında da fanila sarılgan fes bar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Börk al degende baş alganlardan. -** Deyim. Börkünü al deyince baş alanlardan.
- **Onı börkĭñe anlat –** Deyim. Onu külâhına anlat.
- **Baş carılsa börk ĭşĭnde, kol sınsa cen ĭşĭnde.** – Atas. Baş yarılırsa börk içinde, kol kırılırsa yen içinde.

• **Baş sallamakman börk tozmaz. -** Atas. Baş sallamakla börk yıpranmaz. (Duruma göre, dalkavukluğa göz yummayı telkin eden olumsuz bir anlayış veya dalkavukluk karşısında bir acı yorum).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **börk;** Moğ. - **bürkü / bürh;**

Rom. s. Căciulă, cuşmă.

BÖRKÇĬ is. Börk yapan veya satan kimse. Eşanl. **kalpakçı.**

Rom. s. Căciular; meseriaş care confecţionează căciuli sau vânzător de căciuli.

BÖRKENEK is. is. Anat. Börkenek; geviş getiren hayvanların midelerinin ikinci bölümü.

Rom. s. Anat. Ciur; a doua despărţitură a stomacului animalelor rumegătoare.

BÖRKLĬK is. Börk yapımı için seçilip sepilenmiş kuzu postu.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **börklik;**

Rom. s. Blană prelucrată pentru a face căciuli.

BÖRTLEK s. (Göz için) Dışarıya doğru çıkık, fırlak, patlak, pörtlek.

Rom. adj. (Despre ochi) Holbat, bulbucat.

BÖRTME, -ÜW is. 1. Şişme, kabarma.

2. Tahıl taneleri kaynatılarak yapılan çorba.

3. İrinli deri kabarcığı, sivilce.

Rom. s. 1. Umflare. 2. Ciorbă de boabe de cereale fierte. 3. Coş, bubuliţă.

BÖRTMEK f. 1. Şişmek, kabarmak.

"Börtken koyday etermen, / Bölĭk bölĭk etermen." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Sivilce kabarıp çıkmak.

Rom. v. 1. A se umfla. 2. A apărea coşuri (bubuliţe).

BÖRTMEŞ is. 1. Kabarcık.

"At cutkunıp cutkunıp ĭşmege başladı. Toydı. Dewlet babaynıñ közlerĭne bĭr karadı, 'saw bol' degendiy bĭr pışkırdı, awzından şıkkan suw börtmeşlerĭ, arpa tanelerĭ onıñ betĭne kelĭp bürktĭ." - (Nevzat Yusuf - Dorı At Öldĭ).

2. Kuru mısır tanelerini kaynatarak ve üzerine tuz serperek hazırlanan bir eğlencelik yiyecek.

"Balanıñ ailesĭ kızlarga, caşlarga, şenlĭk yerĭnde, börtmeş ketĭrĭp dagıta." - (Nevzat Yusuf - Sarıgöl - Adetlerĭmĭz).

Rom. s.1. Balonaş; umflătură. 2. Boabe de porumb fierte.

BÖRTTĬRMEK f. Şişirmek, şişirtmek; ıslatıp kabartmak.

Rom. v. A umfla.

BÖRÜ is. → **Börĭ**.

BÖSBÖTEN is. Büyük iftira.

"Pencĭreñnĭñ perdesĭ ak ketenden, / Cakma menĭ, can dostım, bös bötenden." - (Boztorgay).

Rom. s. Calomnie crasă.

BÖTEGE is. Anat. Bazı kuşların kaslı, öğütücü midesi.

Rom. s. Anat. Pipotă, rânză.

BÖTEN is. (Ar. buhtan). 1. Bühtan, iftira.

"Belkĭ yarın bürgün kelĭnĭñ bolacak, neşĭn böten cagasıñ erĭfĭn kızına ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

2. s. Boş, saçma.

"Kan kaynay, tamır şĭşe, colımdan kaytmam, Kırım, / Kerçekke baş koyarman, böten söz aytmam, Kırım." - (Raşit Aşkı Özkırım - Ah, Kırım !"/ Emel M.).

• **Böten ateş** – İftira ateşi. **"Cawın cawsa sel agar, / Kuşlar kanatın kagar, / El sözĭne ışansañ / Böten ateşke cagar." -** (Boztorgay).

• **Böten aytmak** – İftira etmek. **"El sözĭne karamam, böten aytmam. / Başıma taş cawsa da, sözĭmden kaytmam." -** (Boztorgay).

• **Kuru böten** - Gerçekle hiçbir ilişiği olmayan iftira; kuru iftira.

• **Böten sözmen ad kĭrlenmez**. – Atas. İftira sözle ad kirlenmez.

Türk Lehç. : Kırım. - **böten -** zf. ve s. Beyhude, boş.; boşuna;

Rom. s. 1. Calomnie. 2. adj. şi adv. Deşart, de prisos; în zadar.

BÖTĬK is. Gıdıklama. Var. **botık.**

"Menĭm ĭşĭm: kĭşĭlernĭ gıdıklamak, küldürmek, / Bötĭgĭme dayanmagan insanlarnı öldĭrmek." - (Okıma Kitabı - V).

Rom. s. Gâdilat.

BÖTĬY is. (Çocuk dili) Böcek. Var. **botiy.**

• **Bĭr ak meti, / Awzı keti. / İşĭnden şıgar / Kara böti. – Cımırta, şĭpşe. -** Bulmaca : Bir ak fıcı, ağzı kapalı. İçinden çıkar kara böcek. - Yumurta ve civciv.

Rom. s. (În limbajul copiilor mici) Gâză, gândăcel.

BÖYLE s. Böyle. Eşanl. **bonday.** Bunun gibi, buna benzer.

"Kettĭm kazanalmadım, / Kayttım üylenalmadım. / Şĭşĭp te kalsın böyle kaár, / Bo yıl da kaldık bĭz bekâr." - (Boztorgay).

Rom. adj. Aşa, astfel de ...

BÖYLECE zf. Böylece.

Rom. adv. Aşa, astfel; în acest fel.

BÖYLELĬKMEN zf. Böylelikle. Eşanl. **şaytĭp.**

"(Rasĭm) Pencerelerĭn perdesĭn cabar ve böylelĭkmen sahnenĭn perdesĭn de cabar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. adv. Astfel, în acest mod, prin asta.

BÖZ is. (Ar. bezz). Bez. Var. **bez.**

"Bĭz kaytıp kelgeşĭk sen kırk arşın böz tokıycaksıñ." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

• **Tem tem şıbar tem şıbar, / Tebĭngen attan ter şıgar, / Ak pamıktan böz şıgar, / Akıllıdan söz şıgar, / Akılsızdan baş teşĭlĭp köz şıgar." -** Deyim. Tem tem çubar (çilli), tem çubar, / Tepinen attan ter çıkar, / Ak pamuktan bez çıkar, / Akıllıdan söz çıkar, / Akılsızdan baş yarılıp göz çıkar.

• **El awzına ellĭ arşın böz cetmez. –** Atas. El ağzına elli arşın bez yetmez.

Türk Lehç. : Nog., Karaçay Malkar., Kazak. - **böz;** Moğ. - **bös;**

Rom. s. Pânză, ţesătură.

BRAT is. (Rom.). Bot. Çam ağacı. (Lat. Abies).

Rom. s. Bot. Brad.

BRAVA ünl. (İtal. Fr.>Rom., Türk). Bravo; aferin, yaşa !
Rom. interj. Bravo.

BRE ünl. Bre !
1. Birine seslenirken kullanılır.
2. Şaşma anlatır.
Rom. interj. Bre ! 1. Exclamaţie de adresare. 2. Exprimă mirare.

BREMEKİ z. Falan; adı üzerinde durulmayan biri. Var. **bĭremekiy.**

"Mınaw bremekinĭñ balasına bĭrĭncĭlĭk bergensĭñĭz, menĭm ulıma en bolmaydım ekĭncĭ ya da üşĭncĭlĭknĭ bergen bolsañız ne bola edĭ ?" - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

Rom. pron. nehot. Cutare.

BRİGADA is. (Fr., Rus.>Rom). Ekip, işçi takımı; bir işin aynı bölümünden sorumlu işçiler topluluğu.

"Babam da Riza'nıñ brigadasında edĭ, men de babama yardım etmek üşün şölge ketmek ĭstiy edĭm." - (Okuma Kitabı - IV).

Rom. s. Brigadă, echipă de lucru.

BRİGADİYER is. (Fr.>Rom). İşçi ekibinin elemanı; bir ekipte çalışan işçi.

"Kardaşı Tahsin hem brigadiyer, hem de partid sekretarı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Brigadier.

BRİKETA is. (Fr.>Rom). Sigara çakmağı.
Rom. s. Brichetă de aprins ţigări.

BRİLYANTİNA is. (Fr.>Rom.Türk). Briyantin.
Rom. s. Briliantină, briantină.

BRİŞKA (brişka) is. (Rus.). Brıçka.

"Kĭşniy turgan dört aygır / Brişkaga cektĭler. / Col cürdĭler üç gece, / Petrepolk'ka cettĭler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. s. Brişcă.

BRONŞ is. (Fr.>Rom., Türk.). Anat. Bronş.
Rom. s. Anat. Bronhie.

BRONŞİT, -A is. (Fr.>Rom.Türk). Tıp. Bronşit rahatsızlığı.

"Elĭmĭzden kelgenĭ kadar balanıñ arüw ösmesĭne dikkat ettĭk. Üç aylık ekende ufak bĭr bronşit geçĭrdĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. s. Med. Bronşită.

BRONŞŞIK (bronşşıq) is. Anat. Bronşçuk; bronş dalı.
Rom. s. Anat. Bronhiolă.

BRONZ is. (Fr.>Rom.Türk). Tunç; bronz.
Rom. s. Bronz.

BRONZLAŞMA, -UW is. Bronzlaşma.
Rom. s. Bronzare.

BRONZLAŞMAK (bronzlaşmaq) f. Bronzlaşmak; bronz rengini almak.
Rom. v. A se bronza.

BROŞURA is. (Fr.>Rom.Türk). Kitapçık, broşür, risale.
Rom. s. Broşură.

BRUT s. (Fr.>Rom.Türk). Brüt.
1. Kesintileri düşülmemiş (para).
2. Kabı ile, darası düşülmeden, tartılan (ağırlık).
Rom. adj. Brut. (1. Despre un venit. 2. Despre o greutate).

BU s. ve z. Bu. Var. → **bo.**
1. s. Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösterir. **Bu akşam.**

"Mane mane, manem yok. / Men cañgızman yarem yok. / Senĭ körĭp uruldım, Bu dertĭme çare yok." - (Boztorgay).

"Bĭlgĭ nurı Yeşĭl Curtka bu ocaktan saçılgan. / Endĭden soñ bu nur sönmez. O her wakıt parlaktır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. z. En yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılır. Çekim sırasında aldığı şekilleri : **bunun / bunıñ , buna / buga, bunu / bunı, bunda, bundan; bunday** – bunun gibi; **bunca; buman** – bununla, **bunıñman -** bununla, **bunsız** – bunsuz. Çoğulu : **Bunlar.**

"Ah, bu bĭzge / Eglencedĭr belkĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bu arada üç kĭşĭ kahvege kĭrer. ... Bunlar Ali, Azat ve Hasan adlı köylĭlerdĭr." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Duadan son başlaycak şalgı, oyın. / Budır, zaten ketĭrgen toynıñ zewkın." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

- **Bu ne perĭz, ne laana turşusı. –** Deyim. Söz ve davranışlarda görülen tutarsızlıklar için söylenir.
- **Bu sakalnı tĭrmende agartmadık –** Deyim. Sakalımın aklığı hayat tecrübemin bir belirtisidir, anlamında.
- **Buga can dayanmaz –** Deyim. Buna can dayanmaz.
- **Bunda bĭr ĭş bar –** Deyim. Bu işin bir gizli yönü var.
- **Bundan arüwĭ can sawlıgı –** Deyim. Bundan daha iyisi olamaz, anlamında.
- **Bunday başka bunday tıraş. –** Deyim. Herkese durumlarına göre davranırlar.
- **Ya bu tüyenĭ kütmelĭ, ya bu diyardan ketmelĭ. –** Deyim. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.

Rom. 1. adj. Acest, această. 2. pron. Acesta, aceasta.

BUCAK (bucaq) is. Bucak.
1. Kenar, köşe, yer, bölge.
2. öz. is. Tar. Osmanlıların ve Kırımlıların Basarabya'nın güney bölgesine verdikleri ad.
3. öz. is. Dobruca'nın güney-batısında köy.

- **Bucak bucak –** a) Her yerde, her tarafta. b) Bir yerden bir yere.
- **Bucak bucak kaşmak –** Bucak bucak kaçmak.
- **Bucak Tatarları -** 16-18 yy.larda Bucak'ta, Kırım Hanlığına bağlı olarak yerleşik yaşamış olan ve sonraları Rusların baskısıyla ya Edil (Volga) boylarına ya da Kafkas, Dobruca ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmış Nogay kabileleri.
- **Ucu bucagı cok -** Çok geniş (bir yer).
- **Dünyanıñ kaş bucak ekenĭn añlamak -** Dünyada ne gibi güçlükler olduğunu anlamak.

Rom. s. 1. Colţ, regiune mărginaşă, loc depărtat. 2. Ist. Bugeag, denumirea din vremea Hanatului Crimeii a sudului Basarabiei. 3. s. propr. Bugeac, sat în sud-vestul Dobrogei.

BUCALI zf. → **Acelĭ bucalı.**

BUCET is. (Fr.>Rom., Türk). Bütçe. Eşanl. **bütçe.**

Rom. s. Buget.

BUCIR s. 1. Çopur, çiçek hastalığı bozuklukları olan. Var. **bıcır.**

2. Pütürlü.

Rom. adj. 1. Ciupit de vărsat. 2. Zbârcit, ridat.

BUCIRLAMAK f. Pütürlemek.

Rom. v. A zbârci, a rida.

BUCIRLANMAK f. 1. Çopurlanmak, pütürlenmek, üzeri çukur çukur olmak.

"Bucurlangan mışıgıñız, itĭñĭz kotur. / Bĭr avuç kül közĭñe, artıña tur." - (A. Karakaya - Çıñlar / Emel D.).

2. Buruşmak, buruş buruş olmak..

Türk Lehç. : Nog. - **bujırlanmaq, -uv;** Kazak. - **bucırlanuv;**

Rom. v.1. A se umple de ciupituri de bube. 2. A se zbârci, a se rida.

BUCIRLI s. Pütürlü.

Rom. adj. Cu riduri, cu zbârcituri.

BUÇSIZ s. → **Uçsuz buçsuz.**

BUÇUK (**buçuq**)is. Buçuk, yarım. Var. **buşuk.**

"Bĭr buçuk asırdan berĭ bo adetnĭñ yasalakelmesĭ esasen bo ehemmiyetĭnden ötürĭdĭr." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

- **Az buçuk** – Biraz, çok az.

Rom. s. Jumătate.

BUDAK[1] (**budaq**) is. Budak.

1. Ağaç sürgünü; ana daldan ayrılan ince dal.

"Kewdeden balaban dallar, onlardan da budaklar uzanıp şıgarlar." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

2. Tahtalarda görülen yuvarlak, koyuca, sert bölüm. Eşanl. **abak.**

Rom. s. 1. Creangă, ramură. 2. Nod (la scânduri).

BUDAK[2] (**budaq**) s. → **Buwdak**.

"Şu vapornıñ dumanı budak budak, / Kettĭ Dobroca halkı, kalmadı kuwnak." - (Boztorgay).

BUDAKLANMA, -UW (**budaqlanma**) is. Budaklanma, dallanma.

Rom. s. Ramificare.

BUDAKLANMAK (**budaqlanmaq**) f. Budaklanmak, dallanmak.

- **Dallanıp budaklanmak -** Bir iş, bir sorun karmaşık bir hal almak.

Rom. v. A se ramifica.

BUDAKLI (**budaqlı**) s. Budaklı.

Rom. adj. Cu ramuri; rămuros.

BUDALA s. ve is. (Ar. budala) Budala.

1. s. Akılsız, zekâsı geri.

"Budalaman / İş dertĭmnĭ aytmaga , aw, / Men yalaman. / Kolında yarin aldırıp, aw, / Öksĭz kalgan / Em asretlĭ em canıklı, ay iygĭler, / Bĭr balaman." - (Boztorgay).

2. is. Zekâsı geri olan kimse.

"Kördĭñ mĭ şo akılsız budalalarnı ? Katırday, eşeklerĭ boş kete, onlar da artından cayaw." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

3. mec. Bir şeye çok düşkün kimse.

- **Ne boldım budalası** – Ne oldum delisi.

Rom. 1. adj. İdiot, tâmpit; prost. 2. s. İdiot. 3. fig. Cu patimă pentru ceva; cu viciul a ceva.

BUDALACA zf. Budalaca.

Rom. adv. Prosteşte.

BUDALALAŞMA, **-UW** is. Budalalaşma.

Rom. s. Tâmpire, prostire.

BUDALALAŞMAK (**budalalaşmaq**) f. Budalalaşmak.

Rom. v. A se tâmpi, a se prosti.

BUDALALIK (**budalalıq**) is. Budalalık.

Rom. s. İdioţenie, tâmpenie, prostie.

BUDALMAK (**budalmaq**) f. Budalmak.

Rom. v. A fi elagat; a se elaga.

BUDAMA, -W is. Budama.

Rom. s. Elagaj; elagare, rărire a ramurilor plantelor.

BUDAMAK (**budamaq**) f. Budamak.

Rom. v. A elaga.

BUDAN is. Manda. Eşanl. **manda, şomak.**

"Ekĭ de şomak (budan) balasın ay, aydadım sazga. / Kelĭnşeknĭñ yosmasın ay, deñĭşmem kızga, asabay." - (Boztorgay).

Rom. s. Bivol.

BUDANIŞ is. Budanış.

Rom. s. Elagaj.

BUDANMAK (**budanmaq**) f. Budanmak.

Rom. v. A se elaga.

BUDATMAK (**budatmaq**) f. Budatmak.

Rom. v. A pune să elagheze.

BUDATTIRMAK (**budattırmaq**) f. Budattırmak.

Rom. v. A pune să elagheze.

BUDİSM is. (Fr.>Rom.Türk.). Budizm.

Rom. s. Budism.

BUDİST is. (Fr.>Rom.Türk.). Budist.

Rom. s. Budist.

BUDİSTLĬK is. Budistlik.

Rom. s. Budism.

BUDUN is. (Köktürkçe). Budun; kavim, soy, halk, millet.

"Türk Oguz begleri, budun, eşid : Üze teng(ñ)ri basmasar, asra yir telinmeser, Türk budun, iling(ñ)in, törügün kim artatı udaçı erti ?" - (Orhun Abideleri : Türk Oguz beyleri, milleti, işit : Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim alt üst edebilecekti ?).

"Atay curtun, öz budunun begenmegen caşlarga / Geçmişlernĭñ dawuşunu tuyguzmalı, aytmalı." -" - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Kargış).

Rom. s. Popor; neam, seminţie; etnos.

BUDUN BĬLĬMCĬ is. Budun bilimci.

Rom. s. Etnolog.

BUDUN BĬLĬMĬ is. Budun bilimi.

Rom. s. Etnologie.

BUFANT s. (Fr.>Rom). Kabarık, kabartılmış; kumaşı bol tutularak dikilmiş (giysi, yastık).

"Karasa caam, Ömĭrbek'ĭn bufant pantalonına, özĭn boyı kıska bolganı cetmiy, ayakları da kamıt, kĭygen urbası yakışmay." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. Bufant.

BUFET is. (Fr.>Rom.Türk). Büfe.

Rom. s. Bufet.

BUGA (**buğa**) is. 1. Boğa.

"Bek balaban toy etĭp töşedĭm oda, / Tamam doksan kudagıy, altmış beş kuda. / Otuz ögĭz bĭr soydım, on ekĭ buga, / Bogazları keñ eken, toymadı oga." - (Ali Osman Ayrantok - Bĭlgenĭm).

"Jugayip, tutkan bĭr buganı noktasından, ĭşerĭ kĭrĭpyatır." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Boğa takımyıldızı ve burcu.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **buğa;** Kazak. - **buqa;** Moğ. - **buha, buh**; Mac. - **bika;**

Rom. s. 1. Taur. 2. Constelaţia şi zodia Taurului.

BUGAW (**buğaw**) is. Bukağı.

1. esk. Tutsak ve tutukluların ayaklarına takılan demir halkalar.

"Bĭraz canlan ! Bĭl, tusnaksıñ. / Sĭlkĭn, bugaw-larıñdan kurtul." - (Mehmet Niyazi – Caşlıkka).

2. Uzaklaşmaması için hayvanların ayaklarına takılan köstek.

Rom. s. 1. Cătuşă. 2. (La animale) Piedică.

BUGAWLAMA, -W (**buğawlama, -w**) is. ve f. Bukağılama.

Rom. s. şi v. Încătuşare; împiedicare.

BUGAWLAMAK (**buğawlamaq**) f. Bukağılamak.

Rom. v. 1. A încătuşa. 2. (La animale) A lega piedică, a împiedica.

BUGAWLANMAK (**buğawlanmaq**) f. Bukağılanmak.

"Garĭplernĭñ közyaşını sĭlgenler / Bugawlanıp, zindanlarğa atıldı." - (Memet Nüzet – Kanlı Sene, 1914 Senesĭ).

Rom. v. 1. A fi încătuşat, a se încătuşa. 2. A se lega cu piedică.

BUGAWLI (**buğawlı**) s. Bukağılı.

Rom. adj. 1. Cu cătuşe. 2. Cu piedică; legat cu piedică.

BUGAY (**buğay**) zf. Var. **bogay.** 1. Belki.

"Köstencĭ aldı kök togay, kurnaz nogay. / Tegerşĭksĭz col cürgen gemĭdĭr bugay." - (Boztorgay).

2. Galiba.

3. Bari.

"Kawgalaşıp bĭrbĭrĭñĭznĭñ şaşĭñĭznĭ culkmagaydıñız bugay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. adv. 1. Poate, probabil. 2. Pare se. 3. Măcar.

BUGAZ (**buğaz**) is. esk. → **Bogaz**.

BUGAZLANMAK (**buğazlanmaq**) f. Boğazlanmak.

BUGURLAMAK (**buğurlamaq**) f. Üzmek, kederlendirmek.

Rom. v. A întrista, a necăji, a supăra.

BUGURLANMAK (**buğurlanmaq**) f. Tasalanmak, canı sıkılmak.

"Kahrlandı batır, kahrlandı, / Kattı, caman şamlandı. / Bugurlandı, busandı, / Belĭne buzday bulat kursandı." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Kırım-Nogay rivayeti).

Türk Lehç. : Kırgız. - **buk** - "tasa, sıkıntı".

Rom. v. A se înciuda, a se supăra.

BUGUW is. ve f. → **Bukma, Bukmak.**

BUGÜN (**bugün**) is. Bugün. Var. **bügün.**

1. is. İçinde bulunduğumuz gün.

"Bugün bĭzge bĭr tarihtĭr. Artsın bonday adımlar." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. is. İçinde bulunduğumuz çağ.

3. zf. İçinde bulunduğumuz günde, çağda.

"Gayret kayday lakırdı ? Añlamaymız. / Bĭz yarınnı bugünden oylamaymız." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"(Halkımız) necün ve kaysı sebeplerden ötürü bugün cahildĭr, gariptĭr, fakirdĭr ve haysiyetsĭzdĭr ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Mınaw komşı Halim akay bugün sabanga ketiyatır edĭ." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bugün yarın** – Çok yakında.
- **Bugünden tezĭ cok** – Hemen şimdi.
- **Bugünden yarınga** - a) Az zaman sonra. b) Bugün yaşayanlardan gelecek kuşaklara.
- **Bugünge bugün** – a) "Şunu iyi bil ki" anlamında. b) "Bugüne kadar" anlamında.
- **Bugüngü künde** – Yaşadığımız günlerde.
- **Bugünlerde** - Birkaç gün içinde.
- **Bugün maga, yarın saga** - Deyim. Bir olayın her insanın başına gelebileceği anlatılır.
- **Bugünĭñ cımırtası yarınıñ tawugından kayırlıdır.** – Atas. Bugünün yumurtası yarının tavuğundan hayırlıdır.

Rom. 1. s. Ziua de azi. 2. s. Epoca actuală, vremea noastră. 3. adv. Azi, astăzi.

BUGÜNKĬ s. Bugünkü, bugün olan.

"Bĭzĭm bugünkĭ halkımızda milletĭmĭznĭñ mertlĭgĭ , atalarımızıñ akıllılıgı bardır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Menĭm bugünkĭ saga kelĭşĭmnĭñ bĭr sebebĭ bar." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Yarınkı tawuktan bugünkĭ cımırta arü.** - Atas. Yarınki tavuktan bugünkü yumurta iyi.

Rom. adj. De azi; din prezent, actual.

BUGÜNLĬK zf. Bugünlük, bugün için.

Rom. adv. Pentru azi.

BUHAR is. (Ar. buhar). Buhar; buğu. Var. **buw.**

"Buhar bolır kökke çıkar, burçaktayın cawarmız, / Küntuwuştan tüp Batıga deryadayın awarmız." - (Amdi Giraybay - Kalbĭnĭñ Dawuşı).

Rom. s. Vapori, abur.

BUHARLAŞMA, -UW is. Buharlaşma.

Rom. s. Evaporare; aburire.

BUHARLAŞMAK (**buharlaşmaq**) f. Buharlaşmak, buğulaşnak. Var. **buwlaşmak.**

Rom. v. 1. A se evapora. 2. A se aburi.

BUHARLAŞTIRMA, -UW is. Buharlaştırma.

Rom. s. Evaporare; aburire.

BUHARLAŞTIRMAK (**buharlaştırmaq**) f. Buharlaştırmak. Var. **buwlaştırmak**.

Rom. v. Forma factitivă de la **buharlaşmak.**

BUHARLI s. Buharlı.

Rom. adj. Cu vapori; cu aburi.

BUHRAN is. (Ar. buhran). Buhran; bunalım, kriz.

Rom. s. Criză.

BUHUR is. (Ar. bahur). Buhur, günlük, tütsü.

Rom. s. Tămâie.

BUHURDAN is. (Ar. bahur+Fars.-dan "yer, kap"). Buhurdan.

Rom. s. Tămâierniță; cădelniță.

BUJİYE is. (Fr.>Rom.Türk). Buji.

Rom. s. Bujie.

BUK is. → **Bük**.

BUKAWUL (**buqawul**) is. Tar. Altınordu devletinde ganimetlerin paylaşımını denetleyen askeri memur. (Müstecib Ülküsal – Kırım Türk-Tatarları).

Rom. s. İst. În aparatul de stat al Hoardei de Aur, reprezentantul statului în comisia de distribuire a trofeelor de război.

BUKET is. (Fr.>Rom.Türk). Buket.

Rom. s. Buchet.

BUKMA, BUĞUW (**buqma, buğuw**) is. Saklanma, gizlenme.

Rom. s. Ascundere.

BUKMAK (**buqmaq**) f. 1. esk. Bükmek, kıvırmak; sarmak. (Kaşgarlı Mahmut - Divanü Lugat-İt-Türk).

2. Saklanmak, gizlenmek. Eşanl. **pısmak, sīñmek.**

- **Aram bukmaz, kan cukmaz." -** Atas. Haram gizlenemez, kan içe sinmez.

Türk Lehç. : Nog., Karaçay Malkar., Kazak - **buqmaq, buguv,** Kırgız - **bukuu;**

Rom. v. 1. arh. A plia, a răsuci. 2. A se ascunde, a se dosi.

BUKUDU (**buqudu**) is. esk. Bahadır, yiğit savaşçı.

"Cav kolunda bukudu körseñ balam n'etersīñ? / Calañ kılıç baylarman, cılkıdan at saylarman, / Basın köp alır da kancagama baylarman." - (Abdulkadır Cawuldar – Anaman Bala Arasında / Emel M.).

Rom. s. Viteaz; războinic.

BULACA s. → **Alaca bulaca.**

BULAK (**bulaq**) is. Bulak, kaynak, pınar.

Türk Lehç. : Nog., Karaçay Malkar. - **bulaq;** Moğ. - **bulag;**

Rom. s. İzvor.

BULAKLANMAK (**bulaqlanmaq**) f. Fışkırmak.

Rom. v. A țâşni, a izvorî.

BULAKLI (**bulaqlı**) s. Kaynaklı, pınarlı.

Rom. s. Cu izvor.

BULAMA, -W is. Bulama.

Rom. s. Acțiunea de **bulamak.**

BULAMAK (**bulamaq**) f. Bulamak. Var. **bulgamak**.

1. Bir nesneyi bir maddeye batırmak.

2. mec. Kirletmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **bulamaq;** Moğ. - **bulhah;**

Rom. v. 1. A întinge în ..., a tăvăli în ... 2. fig. A murdări.

BULAMAŞ is. Bulamaç. Var. **bulamık.**

Rom. s. Terci; fiertură.

BULAMIK (**bulamıq**) is. → **Bılamık, Bulamaş**.

BULAN is. 1. Zool. Ceylan. (Lat. Gazella dorcas).

"Bīr zamanda bolgan edīm caş bulanday. / Şīmdī kaldım belī kopkan kart cılanday." - (Boztorgay).

2. s. At ve bazı havanların kula, açık kahverengi donu.

"Bulan bulan bulanday / Burulup catkan cılanday." – Sarıburma. (Boztorgay).

Rom. s. 1. Zool. Gazelă. 2. adj. Şarg, castaniu deschis.

BULANDIRILMAK (**bulandırılmaq**) f. Bulandırılmak.

Rom. Forma pasivă de la **bulandırmak.**

BULANDIRMA, -UW is. ve f. Bulandırma.

Rom. s. şi v. Tulburare; amestecare.

BULANDIRMAK (**bulandırmaq**) f. Bulandırmak; bulanmasına yol açmak.

- **Şıbın kīşkene amma , mide bulandırır. -** Atas. Sinek küçüktür, fakat mide bulandırır.

Rom. v. Forma factitivă de la **bulanmak.**

BULANDIRUWCI s. Bulandırıcı.

Rom. adj. 1. Care tulbură. 2. Care provoacă greață. 3. fig. Respingător, repugnant.

BULANIK (**bulanıq**) s. Bulanık.

1. Bulanmış olan, duru olmayan.

"Bulanık suw īşīlmez. / Şiy cımırta kesīlmez. / Er şiyden bazgeşīlīr, / Kıymastan bazgeşīlmez." - (Boztorgay).

2. (Hava için) Kapalı, bulutlu veya sisli.

3. (Görüntü için) Belirsiz.

4. mec. Niteliği belirsiz.

- **Bulanık suwda balık awlanmaz. -** Atas. Bulanık suda balık avlanmaz.

Rom. adj. 1. Tulbure. 2. (Despre vreme) Noros, cețos. 3. (Despre imagini) Neclar; difuz. 4. fig. (Despre idei şi acțiuni) Neclar, nedefinit.

BULANIKLAŞMAK (**bulanıqlaşmaq**) f. Bulanıklaşmak.

Rom. v. A deveni tulbure.

BULANIKLIK (**bulanıqlıq**) is. Bulanıklık.

Rom. s. Faptul de a fi **bulanık** *(Vezi sensurile cuvântului).*

BULANIKŞA (**bulanıqşa**) s. Bulanıkça.

Rom. adv. Cam tulbure.

BULANIŞ is. Bulanış.

Rom. s. Tulburare; mod de tulburare.

BULANMA, -UW is. ve f. Bulanma.

Rom. s. Faptul de **bulanmak**.

BULANMAK (**bulanmaq**) f. Bulanmak.

1. Her yanı bir madde ile kaplanmak.

2. Duruluğunu yitirmek.

"Derya şetten bulanır, kenardan buzlar. / Hayırlı bolsın toyıñız, konakbay kızlar." - (Boztorgay).

"İt awlamakman deñiz bulanmaz." - Atas. (Boztorgay).

3. Kirlenmek.

4. (Mide için) Bulantısı olmak.

5. mec. (İşler) Karışmak.

- **İşi bulanmak** - Kusacak gibi olmak.
- **Suw bulanmay tınmaz.** - Atas. Su bulanmadan durulmaz.

Rom. v. 1. A se întinge în ..., a se acoperi de ... 2. A se tulbura, a-şi pierde limpezimea. 3. A se murdări. 4. A-i veni greaţă. 5. fig. A se strica bunul mers a ceva.

BULANTI is.Bulantı.

Rom. s. Greaţă.

BULAŞIK (**bulaşıq**) is. Bulaşık. Var. **blaşık**.

1. is. Yıkanmamış mutfak kap kacağı.

2. s. Kirli, kirlenmiş.

- **Bulaşık bezi** - Bulaşıkları yıkama bezi.
- **Bok bulaşık** – Can sıkan şeyeler.

Rom. 1. s. Vase murdare (de bucătărie). 2. adj. Murdar.

BULAŞIKŞI (**bulaşıqşı**) is. Bulaşıkşı.

Rom. s. Spălător de vase (murdare).

BULAŞIKŞILIK (**bulaşıqşılıq**) is. Bulaşıkşılık.

Rom. s. Îndeletnicirea de spălător de vase.

BULAŞILMAK (**bulaşılmaq**) f. Bulaşılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **bulaşmak**.

BULAŞKAN (**bulaşqan**) s. Bulaşkan.

1. Kirletici.

2. mec. Sataşkan, kavgacı.

Rom. adj. 1. Care pătează, care lasă pete greu de spălat. 2. fig. Arţăgos, obraznic.

BULAŞKANLIK (**bulaşqanlıq**) is. Bulaşkanlık.

Rom. s. Însuşirea de a fi **bulaşkan**. *(Vezi sensurile cuvântului).*

BULAŞMA, -UW is. ve f. Bulaşma.

Rom. s. Acţiunea de **bulaşmak**.

BULAŞMAK (**bulaşmaq**) f. Bulaşmak.

1. Bir nesne, üzerine sürülen bir şeyden kirlenmek.

2. (Hastalık) Bir başkasına geçmek, sirayet etmek.

3. mec. Çatmak, sataşmak.

4. mec. İstemeden bir işe karışmak.

- **Ne sasır, ne bulaşır.** - Deyim. Hiçbir işe karışmaz; ne faydası, ne yararı dokunur.

Rom. v. 1. A se murdări. 2. A se molipsi. 3. fig. A se lega, a se agăţa (de cineva). 4. fig. A se pomeni implicat într-o treabă.

BULAŞTIRILMAK (**bulaştırılmaq**) f. Bulaştırılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **bulaştırmak**.

BULAŞTIRMAK (**bulaştırmaq**) f. Bulaştırmak.

- **Yüzüne közine bulaştırmak** - Bir işi becerememek.

Rom. v. Forma factitivă de la **bulaşmak**.

BULAŞUWCI s. Bulaşıcı.

Rom. adj. Molipsitor.

BULAT is. ve s. Çelik; çelik kılıç. Var. **bolat, pulat.**

"Kahrlandı batır, kahrlandı, / Kattı, caman şamlandı. / Bugurlandı, busandı, / Belïne buzday bulat kursandı." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır, Kırım-Nogay varyantı).

"Bulat pışak kayraydı, / Bogazıma tayaydı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. Oţel; fig. sabie.

BULAY s. → **Bolay.**

"Alay m'eken, bulay m'eken, şaylı m'eken alay, / Menïm de yarim menï aytıp cılay m'eken alay." - (Boztorgay).

BULDOG (**buldog**) is. (Fr., İng.>Rom.Türk). Buldok; iri yapılı, basık burunlu köpek cinsi..

Rom. s. Buldog; mops.

BULDOZER is. (İng., Fr.>Rom., Türk). Buldozer.

Rom. s. Buldozer.

BULDUK (**bulduq**) is. Toprak çömlek.

- **Sır buldugı** – Sır küpü.
- **Bal buldugundan bal sızar.** – Atas. Bal çömleğinden bal sızar.

Rom. s. Oală (de lut ars).

BULDUR SULDUR zf. Fıldır fıldır; çabun ve sürekli bir biçimde.

"Közlerïn aldında buldur-suldur türlï renklï yıldızlar oynaşa." - (Nevzat Yusuf Sarıgöl – Dorı At Öldï).

Rom. adv. În continuă mişcare; într-una.

BULETİN is. (Fr.>Rom., Türk). Bülten.

1. Duyuru yazısı.

2. Bildiriler dergisi.

3. Nüfus kâğıdı.

Rom. 1. Buletin de ştiri. 2. Revistă de comunicate. 3. Buletin de identitate.

BULEVARD is. (Fr.>Rom.Türk). Bulvar.

Rom. s. Bulevard.

BULGAMAK (**bulğamaq**) f. Bulamak.

1. Bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.

"Kadı işlerïn pïtïrgen sora, şo şölmekten bal aşayım dep parmagın bulgap awızına akete, tatlılıktan cutkına." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. mec. Kirletmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **bulamaq;** Moğ. - **bulhah;**

Rom. v. 1. A întinge, a tăvăli ceva în ... 2. fig. A murdări

BULGAR (**Bulğar**) is. ve s. Bulgar.

1. Tar. Ortaçağda Orta Edïl (Volga) havzasında bir de Aşağı Tuna bölgesinde, iki devlet kurmuş olan Türk boyu.

2. Tuna Bulgarlarının kalabalık slav kabileleri ile karışıp slavlaşmaları ve hristiyanlaşmaları neticesinde meydana ge-

len, gene bulgar adı ile anılan ve bugünkü Bulgaristan nüfusunun çoğunluğunu oluşturan halk.

3. Bulgar halkından kimse.

4. s. Bulgarlarla ilgili olan.

“Köp sürmedĭ, onı bĭr hain bulgar kurşunu dewĭrdĭ.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. *s. şi adj. 1. İst. Seminţie turcică din Evul Mediu care a trăit în formaţiile sale statale din Volga Mijlocie şi Dunărea de Jos. 2. Populaţia bulgară de astăzi din Dunărea de Jos, formată din amestecul acestei seminţii turcice cu Slavii de Sud. 3. Persoană care aparţine acestei populaţii. 4. adj. Privitor la bulgari.*

BULGARCA (**Bulğarca**) is. Bulgarca, bulgar dili.

Rom. *s. Limba bulgară.*

BULGARLAŞMAK (**bulğarlaşmaq**) f. Bulgarlaşmak.

Rom. *v. A se bulgariza.*

BULGARLAŞTIRMA, -UW (**bulğarlaştırma**) is. Bulgarlaştırma.

Rom. *s. Bulgarizare.*

BULGARLAŞTIRMAK (**bulğarlaştırmaq**) f. Bulgarlaştırmak.

Rom. *v. A bulgariza.*

BULGAŞMAK (**bulğaşmaq**) f. → **Bulaşmak**.

BULGUR (**bulğur**) is. Bulgur.

1. Kabuğu alınmış buğday ve buğday kırığı.

2. Sert ve ufak taneler halinde yağan kar. Eşanl. **kürpeşĭk.**

Rom. *s. 1. Arpacaş. 2. Măzăriche; precipitaţie sub formă de bobiţe de zăpadă.*

BULGURLIK (**bulğurlıq**) is. Bulgur yapmak için seçilip hazırlanmış buğday.

Rom. *s. Grâu decorticat, pentru arpacaş.*

BULIT ve türevleri is. → **Bulut** ve türevleri.

BULLAK s. ve zf. → **Allak bullak.**

BULMA, -UW is. ve f. Bulma. Eşanl. **tapma.**

Rom. *s. Găsire.*

BULMACA is. Bulmaca. Eşanl. **tapmaşa.**

Rom. *s. Ghicitoare; rebus..*

BULMAK (**bulmaq**) f. Bulmak. Eşanl. **tapmak**.

“Afızın bĭrĭ : / - Padışam, sen niyet şeşmesĭne bar. Onda cuwın, şayın, tabın. Onda bulırsın kısmetĭñnĭ, diydĭ.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *v. A găsi.*

BULUNDIRMAK (**bulundırmaq**) f. Bulundurmak. Eşanl. **tabıldırmak**.

Rom. *v. A dispune de ceva; a face să se găsească.*

BULUNMAK (**bulunmaq**) f. Bulunmak. Eşanl. **tabılmak**.

“Gazsız lamba canmaz mı, / Maga yar bulunmaz mı? / Eger bo dertten ölsem / Cenazem kılınmaz mı?” - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım. - **bulunmaq;**

Rom. *v. A se găsi.*

BULUNTI is. Arheol. Buluntu.

Rom. *is. Arheol. Descoperiri arheologice, vestigii.*

BULUŞ is. Buluş.

1. Bulmak işi veya biçimi.

2. Yeni bir şeyi ilk defa bulma.

3. Yararlı yeni bir şey yapma.

Rom. *s. 1. Faptul sau modul de* **bulmak.** *2. Descoperire. 3. İnvenţie.*

BULUŞMA, -UW is. Buluşma. Eşanl. **tabışma.**

Rom. *s. Întâlnire.*

BULUŞMAK (**buluşmaq**) f. Buluşmak. Eşanl. **tabışmak**.

Rom. *v. A se întâlni.*

BULUŞTIRMAK (**buluştırmaq**) f. Buluşturmak. Eşanl. **tabıştırmak**.

Rom. *v. A aranja întrevederea, a-i face să se întrevadă.*

BULUT is. Bulut. Var. **bulıt.**

1. Atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin bazı şartlarda bir araya gelerek oluşturdukları yığınlar.

“İyĭp kelgen kara bulut cawmay ketmez. / Cawşı degen imansız almay ketmez.” - (Boztorgay).

“Ketken, bulutlar ketken, / Yareme selâm etken. / Bĭr mektup yazar edĭm, / Yok mı oga aketken.” - (Boztorgay).

2. Havada uçuşan herhangi bir şeyden meydana gelen yığın.

3. mec. Keder, üzüntü.

- **Buluttan nem kapmak**. – Çabuk alınmak.
- **Tuwgan ay bulutta kalmaz.** - Atas. Doğan ay bulutta kalmaz.

Rom. *s. 1. Nor. 2. Masă de praf, de fum. 3. fig. Mulţime de gânduri, de sentimente.*

BULUTLANMA, -UW is. ve f. Bulutlanma.

Rom. *s. şi v. Înnorare.*

BULUTLANMAK (**bulutlanmaq**) f. Bulutlanmak.

“Bĭrkaş günden berĭ awa bulutlandı, suwudı ve cel esmege başladı.” - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. *v. A se înnora.*

BULUTLI s. Bulutlu.

1. Bulutlarla kaplı.

“Kökler bulutlı kaldı, / Kuşlar ümütlĭ kaldı. / Anaktar yar koynında, / Göñlĭm kĭlĭtlĭ kaldı.” - (Boztorgay).

2. mec. Bulanık veya karışık görünen.

Rom. *adj. 1. Noros; înnorat. 2. fig. Difuz; confuz.*

BULUTSIZ s. Bulutsuz.

Rom. *adj. Fără nori; senin.*

BULYON is. (Fr.>Rom.) Domates salçası.

Rom. *s. Bulion.*

BUMERANG (**bumerang**) is. (İng., Fr.>Rom.,Türk). Bumerang.

Rom. *s. Bumerang.*

BUN is. (Esk.Türk.). Sıkıntı; sıkılma.

Rom. *s. Stres.*

BUNAK (**bunaq**) s. ve is. (bun + ak). Bunak. Eşanl. **alcıgan.**

Rom. *adj. şi s. Ramolit.*

BUNAKÇA s. 1. Biraz bunak.
2. zf. Bunak gibi.
Rom. *adj. 1. Cam ramolit. 2. adv. Ca un ramolit.*

BUNAKLAŞMAK (bunaqlaşmaq) f. 1. Bunamak.
2. Ahmaklaşmak.

"Rüstem arü sarışlangan edĭ . ... karawı bĭr ögĭz karawına uşamaga, bunaklaşmaga başlagan edĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *v. 1. A se ramoli. 2. A se tâmpi; a se blegi.*

BUNAKLIK (bunaqlıq) is. Bunaklık.
Rom. *s. Ramolire, ramolisment.*

BUNALIM is. Bunalım.
1. Ruhi sıkıntı, stres.
2. İktisadi durum bozukluğu, ekonomik kriz.
Rom. *s. 1. Criză sufletească, stare depresivă, stres, frământare. 2. Criză economică.*

BUNALIMLI s. Bunalımlı.
Rom. *adj. Frământat; plin de frământări, de necazuri; de criză, cu criză.*

BUNALIŞ is. Bunalış; bunalma.
Rom. *s. Faptul sau modul de* **bunalmak.**

BUNALMA, -UW is. Bunalma.
Rom. *s. Faptul de* **bunalmak.**

BUNALMAK (bunalmaq) f. Bunalmak.
1. Nefes almakta güçlük çekmek.
2. mec. Sıkılmak, sorunlar altında ezilmek.
Rom. *v. 1. A respira din greu; a se sufoca. 2. fig. A fi copleşit necazuri.*

BUNALTI is. Bunaltı; iç sıkıntı, ruhi sıkıntı.
Rom. *s. Criză sufletească..*

BUNALTICI s. Bunaltıcı.
Rom. *adj. 1. Sufocant. 2. fig. Copleşitor.*

BUNALTILMAK f. Bunaltılmak.
Rom. *v. Forma pasivă de la* **bunaltmak.**

BUNALTMA, -UW is. ve f. Bunaltma.
Rom. *s. şi v. Acţiunea de* **bunaltmak.**

BUNALTMAK (bunaltmaq) f. Bunaltmak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **bunalmak.** *1. A sufoca. 2. fig. (Necazurile) A nu da pace, a copleşi (pe cineva).*

BUNALTUWCI s. Bunaltıcı.
Rom. *adj. 1. Sufocant. 2. fig. Copleşitor.*

BUNAMA, -W is. ve f. Bunama. Eşanl. **alcıma.**
Rom. *s. Ramolire.*

BUNAMAK (bunamaq) f. Zihin yetenekleri dağılmak. Eşanl. **alcımak.**

"Paşa gür kaşların şatar : / Bunadıñ mı ? Pĭttĭ pazar ! şĭmdĭ yenĭçerĭlerge / Şımar etsem tek bĭr kere, / Senĭ itlerge atarlar." - (İsmail Ziyaeddin terc. / G. Coşbug - Elzorap).

- **Bunaganman alış-berĭş bolmaz. -** Atas. Bunamış insanla alışveriş olmaz.

Rom. *v. A se ramoli; a-şi pierde calităţile facultăţilor mintale; a da în mintea copiilor.*

BUNAYIŞ is. Bunayış.
Rom. *s. Ramolire.*

BUNCA s. → **Bonca**.

"Yaradan Mevladan umarız imdat, / Bunca din kardeşlerĭ ederler feryat." - (Kırım Muhacir Türküsü).

BUNDA z. → **Bonda**.

- **Bunda bĭr ĭş bar -** Deyiş. Bunda bir iş var; bir şey beklenebilir.

BUNDAN z. → **Bondan**.

- **Şundan bundan -** Şundan bundan.
- **Bundan aruwĭ can sawlıgı . -** Deyim. Bundan iyisi can sağlığı.

BUNDAY s. ve zf. **Bonday**, böyle.

- **Bunday başka bunday tıraş. -** Deyim. Böyle başa, böyle tıraş.

BUNLAR z. → **Bolar**.

BUNLI s. Bunlu, sıkıntılı.
Rom. *adj. Cu stres, în stres; cuprins de stres.*

BUNLIK (bunlıq) is. Bunluk, bunalım, sıkıntı.
Rom. *s. Criză sufletească; stare depresivă; stres.*

BUNU z. → **Bonı**.

BUNUN z. → **Bonın**.

BURA is. Bura; bu yer.
Rom. *s. Acest loc.*

BURADA zf. Burada. Eşanl. **mında.**
Rom. *adv. Aici.*

BURALI s. Buralı.
Rom. *s. Localnic.*

BURASI z. Bu yer, bura.
Rom. *s. Acest loc.*

BURAW is. Burgu, matkap.
Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **burav;**
Rom. *s. Burghiu, sfredel.*

BURAWLAMAK (burawlamaq) f. Matkapla delmek.
Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **buravlamaq, -v;**
Rom. *v. A sfredeli.*

BURC is. (Ar. burc). Burç.
1. Kale duvarlarında kule biçiminde yapı.

"Bĭz Kurultay balaları, / Kök bayraknı yurt burcuna takmay asıl sönmemĭz." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Haydı Mıltık Başına).

2. Zodyak üzerinde bulunan on iki takımyıldızın **(Koşkar, Buga, Egĭzler, Yengeş, Arslan, Başak, Kantar / Teraze, Akrep, Yay, Ulak / Oglak, Kopka, Balık)** her birini ifade eden ad.
3. Güneşin on iki takımyıldızın karşısından geçtiği sürelerin her biri.
Rom. *s. 1. Bastion de cetate. 2. Astron. Constelaţie, zodie. (Berbecului, Taurului, Gemenilor, Cancerului / Racului, Leului, Fecioarei, Balanţei, Scorpionului, Săgetătorului, Capricornului, Vărsătorului, Peştelui) 3. Astron. Intervalul*

de timp din revoluția solară, delimitat în raport cu fiecare zodie; zodie.

BURÇAK[1] (**burçaq**) is. → **Burşak**[1].

"Buhar bolır kökke çıkar, <u>burçaktayın</u> cawarmız, / Küntuwuştan tüp Batıga deryadayın awarmız." - (Amdi Giraybay - Kalbĭmnĭñ Dawuşı)

BURÇAK[2] (**burçaq**) is. Bot. → **Burşak**[2].

BURDURMAK (**burdurmaq**) f. Burdurmak.

<u>Rom.</u> . *Forma factitivă de la* **burmak**.

BURDURTMAK (**burdurtmaq**) f. Burdurtmak.

<u>Rom.</u> *f. Forma factitivă de la* **burdurmak**.

BURGEZ is. (Fr.>Rom.Türk). Burjuva.

<u>Rom.</u> *s. Burghez.*

BURGEZLER is. Burjuvazi.

"<u>Burgezler</u> em moşiyerler memleketnĭñ idaresĭnden kuwulgandan son, ĭşçĭler kasabanı güzelleştĭrmege başladılar." - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

<u>Rom.</u> *s. Burghezie, burghezime.*

BURGEZLĬK is. Burjuvalık.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de a fi burghez.*

BURGI (**burğı**) is. Burgu.

1. Matkap.

2. Matkap ucu.

3. Açacak; tirbuşon.

4. Sondaj burgusu.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **burgu;** <u>Moğ</u>. - **burguy;**

<u>Rom.</u> *s. 1. Burghiu, sfredel; bormaşină. 2. Spiral, burghiu. 3. Tirbuşon. 4. Sondă de foraj.*

BURGICI (**burğıcı**) is. Sondajcı.

<u>Rom.</u> *s. Sondor.*

BURGILAMA, **-W** (**burğılama**, **-w**) is. Burgulama.

<u>Rom.</u> *s. Sfredelire.*

BURGILAMAK (**burğılamaq**) f. Burgulamak; burgu ile delmek.

<u>Rom.</u> *v. A sfredeli.*

BURGILANMAK (**burğılanmaq**) f. Burgulanmak.

<u>Rom.</u> *v. A se sfredeli, a fi sfredelit.*

BURGILI (**burğılı**) s. Burgulu.

1. Burgusu olan.

2. Burgu ile delinmiş olan.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Cu burghiu. 2. Sfredelit.*

BURGISIZ (**burğısız**) s. Burgusuz.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Fără burghiu. 2. Nesfredelit.*

BURGIŞ (**burğış**) is. Tornavida.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **burguç;**

<u>Rom.</u> *s. Şurubelniță.*

BURILIŞ is. Buruluş.

<u>Rom.</u> *s. Faptul sau modul de* **burılmak**. *Răsucire, învârtire.*

BURILMA, -UW is. Burulma.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **burılmak**.

BURILMAK (**burılmaq**) f. Burulmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **burmak**.

BURIN[1] is. Anat. → **Burun**[1].

BURIN[2] zf. → **Burun**[2].

"Onlar 'üy satıp almazdan <u>burın</u> komşı satıp al!' degen bĭr atasözĭne can cürekten inanganlar." - (Altay Kerim – Kâniye).

BURINBOK (**burınboq**) is. 1. Sümük.

2. mec. Küçük çocuk.

<u>Rom.</u> *s. 1. Muci. 2. fig. Mucea, mucos.*

BURINBOKLI (**burınboqlı**) s. ve is.Sümüklü.

<u>Rom.</u> *adj. şi s. Mucos.*

BURINGI (**burınğı**) s. Önceki, evvelki.

- **Burıngıday** – Önceki gibi.

<u>Rom.</u> *adj. De odinioară, din vechime.*

BURINGILAR (**burınğılar**) is. Eskiler, öncekiler.

<u>Rom.</u> *s. Cei din vechi; bătrânii; anticii.*

BURINGILIK (**burıngılıq**) is. Eski zaman.

<u>Rom.</u> *s. Vechime, timpuri îndepărtate; antichitate.*

BURINLAMAK (**burınlamaq**) f. Burunlamak.

1. Hor bakmak, hor görmek, aşağılamak.

2. İstememek.

<u>Rom.</u> *v. 1. A disprețui. 2. A nu accepta (ceva), a nu fi dornic.*

BURIŞ s. → **Buruş**.

BURIŞMAK (**burışmaq**) f. → **Buruşmak**.

BURLIGUW (**burlığuw**) f. → **Burlıkmak**.

BURLIKMAK (**burlıqmaq**) f. Burulmak, kıvranmak.

"Kanmay içe öletnĭ, kan karlıga. / Miy aylana, es kete, aç <u>burluga</u>. / Bu da insan balası, ne de bolsa. / Sen yarattıñ, Tanrım, sen yarlıga." - (Şevki Bektöre - Esĭrĭk - Emel).

<u>Rom.</u> *v. A se zvârcoli.*

BURMA, -UW is. Burma.

1. Burmak işi.

2. s. Burularak yapılmış, kıvrık.

"Tandır tandır tanası, / Şĭmdĭkĭy kelĭr anası, / Tiyzesĭ hanım kılıklı, / Dayısı <u>burma</u> mıyıklı." - (Boztorgay).

3. İğdiş etme.

4. İğdiş edilmiş hayvan.

<u>Rom.</u> *s. 1. Răsucire. 2. adj. Răsucit. 3. s. Castrare. 4. s. Animal castrat.*

BURMAK (**burmaq**) f. Burmak.

1. Bir şeyi iki ucundan tutup çevirmek.

"Al kuşak <u>burgan</u> kedáyĭm, boztorgayım. / Kanatım saga cayaman, sen şek 'vay'ĭm." - (Boztorgay).

2. İğdiş etmek.

3. Ağza ekşi tat vermek.

4. mec. Üzmek, can sıkmak.

- **Boynın burup turmak** – a) Başını yana çevirip durmak. b) mec. Eziklik duyarak durmak. **"Ak kaptanĭñ cırmaşı / Boynıñnı burup turmaşı, / Boynıñnı burup yar süyseñ / Bolır mı onıñ kuwnaşı?"** - (Boztorgay); **"Kız moynun burup bĭr daa ayttı."** - (M. Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Kulagın burmak** – Kulagını bükmek; bir sorun karşısında dikkatli davranmasını uyarmak.
- **Mıyık burmak** - (Çalım maksadıyla) Bıyık uclarını kıvırmak.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **burmaq, -uv;** Moğ. - **muruylgah;**

Rom. v. 1. A răsuci. 2. A castra. 3. A strepezi; a face gura pungă. 4. fig. A-i fi neplăcut, a-i fi incomod.

BURSA is. (Fr.>Rom., Türk). Burs. **Üyrencī bursası.**

"Bo seneden başlap sīzlerge ayda 315 leylīk bursa berīlecek." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Bursă.

BURSİYER is. (Fr.>Rom). Burslu; burslu okuyan öğrenci.

Rom. s. Bursier.

BURŞAK[1] **(burşaq)** is. Dolu; buz parçaları durumunda yağış türü.

"Aygīdī yalan dünyalar, sawıştı, sawdı. / Bulut kurumay, başıma burşaklar cawdı." - (Boztorgay).

"Uzaklaştı bīz betten / Cawunı ve burşagı; / Kökte de hoş renklerden / Kerīldī kök-kuşagı." - (İ. Ziyaeddin - Yaz Cawunı).

- **Tayaktan kaşıp şomakka, cawından kaşıp burşakka tutuldı.** – Deyim. Dayaktan kaçıp çomağa, yağmurdan kaçıp doluya tutuldu.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **burçaq;** Nog. - **burşaq;**

Rom. s. Grindină.

BURŞAK[2] **(burşaq)** is. Bot. Burçak; hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki. (Lat. Vicia ervilia).

Moğ. - **burçag / buurţag;**

Rom. s. Bot. Borceag, măzăriche.

BURŞAKLAMAK (burşaqlamaq) f. Dolu yağmak.

Rom. v. A cădea grindină.

BURŞAKLANMAK (burşaqlanmaq) f. Doluya dönüşmek.

Rom. v. A se transforma în grindină.

BURŞAKLI (burşaqlı) s. Dolu taneli (yağmur).

Rom. adj. Cu grindină.

BURŞAÑLAMAK (burşañlamaq) f. Kıpırdanmak, kımıldanmak; hareketli olmak.

"Pervellī de alatlı, keñ kökreklī, / Tıgız etlī, kuwetlī, sert bīleklī. / Lâkin bek şalt körīne, bek burşañlay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş).

Rom. v. A fi sprinten; a face mişcări iuţi.

BURUK (buruq) s. Buruk.

1. Burulmuş olan, eğri, kavisli.

"Buruk buruk collardan, ay, / Biye mīnīp bīz keldīk, ay." - (Boztorgay).

2. İğdiş edilmiş; enenmiş.

3. Tadı kekre olan.

4. mec. Küskün, gücenmiş.

5. mec. Acı, hüzünlü.

"Buruk dert ağuların tökkende, / Men özīmnī yangız, yarım sezgende, / Baş üstümde avelegen kölgeñ bar." – (A. Z. Latifzade – Kölgeñ Bar / Emel M. 34)

- **Boynı buruk** - Çaresiz, zavallı. **"Sitosman saray saldırgan ay, köşesī kırık. / Caşta, kartta kuwnak yok ay, boynımız buruk, asabay." -** (Boztorgay).
- **Öksüzīñ moynı buruk bolır** – Atas. Öksüzün boynu buruk olur.

Moğ. - **muruy**;

Rom. adj. 1. Răsucit, sucit, curbat. 2. Castrat. 3. Acru. 4. fig. Trist, amar; plin de necaz.

BURUKLAŞMA, **-UW** (**buruqlaşma**, **-uw**) is. Buruklaşma.

Rom. s. 1. Acrire. 2. fig. Întristare, amărâre.

BURUKLAŞMAK (buruqlaşmaq) f. Buruklaşmak.

1. Ekşimek.

2. Hüzünlenmek, kederlenmek.

Rom. v. 1. A căpăta un gust acriu. 2. fig. A se întrista, a se amărî.

BURUKLIK (buruqlıq) is. Burukluk.

Rom. s. 1. Starea de a fi **buruk** *(Răsucit; castrat; acriu; amărât).*

BURUKŞA (buruqşa) s. Burukça.

Rom. adj. 1. Acriu. 2. fig. Cam amărât.

BURULMA, **-UW** is. Burulma.

Rom. s. Faptul de **burulmak.**

BURULMAK (burulmaq) f. Burulmak; burmak işi yapılmak.

1. Kıvrılmak, dönmek.

"Karamfilīm burulur, / Akkan suwlar durulur. / Men başka yar tabarman, / Senīñ boynıñ urulur." - (Boztorgay).

"Geşmez edīm kapıñdan, col burula. / Bīznīñ üşün bo halklar ne' yorıla?" - (Boztorgay).

2. Enenmek.

3. mec. Bükülmek; eziklik duymak.

"Öksīznīn boynı burula, torlana közī. / Kayda barsa, akıykat aytkan sözī." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım. - **burulmaq, -v;** Nog. - **burılmak, -v;** Moğ. - **muruyh**

Rom. v. 1. A se răsuci; a coti, a se întoarce. 2. A fi castrat, a se castra. 3. fig. A fi umilit.

BURUM BURUM zf. Burula, burula.

Türk Lehç. : Kırım. - **burum burum;**

Rom. adv. Răsucit; în rotocoale.

BURUN[1] is. Burun. Var. **murun, burın, murın.**

1. Anat. Solunum ve koku alma organı.

2. Bazı şeylerin ön ve sivri bölümü. **Kondıranıñ burnı.**

3. Coğr. Karanın denize uzanmış bölümü. **Midiya burnı.** (Köstence'nin kuzeyinde; *Rom. Capul Midia*).

4. mec. Kibir, büyüklenme.

- **Awız burun** – Ağız ve burun, yüz.
- **Burnın tartmak** – Sümüğünü çekmek.
- **Burun cıyırmak** – Burun kıvırmak.
- **Burun kanatları** – Burnun yan taraflarındaki kabarık bölümler.
- **Er şiyge burnın tıkmak** – Her şeye karışmak.

Rom. s. 1. Anat. Nas. 2. Vârf. 3. Geogr. Cap. 4. fig. Vanitate, trufie, înfumurare.

BURUN[2] zf. Evvel, önce. Var. **burın.**

"Mektepke kuşluktan burun keter, ketkende elīmīzge bīr parça ötmek alırdık." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

"Zaten tuwmaz burun tuwacak tuwacak dep telesiy cürmek, tuwgan sora üylenecek dep kaárlene cürmekten taa arüw mī ne, asıl ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bīr ayak burun –** Bir ayak evvel; bir an önce.
- **Carlı camanır da kuwanır, / Yarım ay burun cıbanır.** - Atas. Yoksul yamanır da sevinir, on beş gün öncesinden ferahlar.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **burun;** Nog. - **burın;**

Rom. adv. Înainte de.

BURUNDIRIK (burundırıq) is. Burunduruk; ısırmaması için hayvanın burnuna takılan kıskaç veya telden kap.

Rom. s. Botniţă.

BURUNGI (burunğı) s. Evvelki, önceki. Var. **burıngı.**

Rom. adj. De mai înainte, din trecut.

BURUNLI s. Burunlu.

Rom. adj. Cu **burun**[1] *(Vezi sensurile cuvântului).*

BURUNLIK (burunlıq) is. → **Burundırık**.

BURUNTI is. 1. Buruntu, mide sancısı.

2. Bağırsak gazı sesi.

3. Burgaç, çevrinti, girdap, anafor.

"Buralara Girdaplar derler, nehrin altında kayalar olduğundan sularda pek ziyade **buruntu** peyda olur. Daha öteye Demirkapı derler. Tuna nehri kayalardan aşarak geçer gider." - (Hayrullah efendi – Avrupa Seyahatnamesi)

Rom. s. 1. Crampe la stomac. 2. Ghiorăitură. 3.Vârtej de apă, ghirdap.

BURUŞ s. → **Buruşık**.

- **Buruş buruş –** Çok buruşuk olan.
- **Yaman da bolsa ul iygī, buruş ta bolsa col iygī.** - Atas. Kötü de olsa oğul makbul, dolambaçlı da olsa yol makbul.

BURUŞIK (buruşıq) s. Buruşuk.

"Közīmnīñ aldında turganday bola ... Uzun boyı, zayıf yüzī, kawerengī közlerī, kıwırcık ak şaşlerī, şürtiyīp turgan buruşık dudaklar ... er şiysī közīmnīñ aldında ..." - (İsmail Ziyaeddin terc. / Barbu Delavrancea - Kartiy).

Rom. adj. 1. Încreţit; ridat, zbârcit; mototolit. 2. Strâmb, strâmbat.

BURUŞMA, -UW is. Buruşma.

Rom. s. Faptul de **buruşmak**.

BURUŞMAK (buruşmaq) f. Buruşmak.

1. Kırışmak, kırış kırış olmak.

2. (Ağızda) Kekrelik duymak.

3. mec. (Yüz için) Tiksinti, hoşnutsuzluk ifade etmek.

"Ölümün tüsüday bolır tüslerī, / Buruşır, mugayır o maylı yüzlerī." - (Bekir S. Çobanzade - Bīr Izın Berīñīz).

Rom. v. 1. A se încreţi; a se rida, a se zbârci; a se mototoli. 2. (Despre gură) A i se face gura pungă. 3. fig. (Despre faţă) A se strâmba, a se schimonosi.

BURUŞTIRMA, -UW is. Buruşturma.

Rom. s. Acţiunea de **buruştırmak**.

BURUŞTIRMAK (buruştırmaq) f. Buruşturmak.

Rom. v. 1. A încreţi; a rida, a zbârci; a mototoli. 2. A-i face gura pungă. 3. A -şi strâmba (faţa).

BURUŞUKLANMAK (buruşuqlanmaq) f. Buruş buruş olmak; buruşmak.

"Bīr máálde kayık bīraz sallanmaga başladı. Karadım, suwnıñ üstī buruşuklangan ve kīşkene dalgaşıklar şap şap etīp kayıknıñ teknesīne ura edī." - (Heyet - Tatar Tīlī II).

Rom. v. A se încreţi; a se rida.

BURUŞUKLIK (buruşuqlıq) is. Buruşukluk.

Rom. s. 1. Încreţitură, cută. 2. Rid, zbârcitură. 3. Mototolire.

BURUŞUKŞA (buruşuqşa) s. Buruşukça.

Rom. adj. Cam încreţit; cam ridat. 3. Cam şifonat.

BURYAT öz.is. 1. Sibirya'da Baykal gölünün etrafında, Rusya Federasyonuna bağlı bir özerk cumhuriyette yaşayan moğol soyundan halk.

"Bo tipte simalarga bütün kalklarnıñ masallarında rastlamak mümkündīr... Kırım Tatarlarında Nasrettin Hoca'man bīrlīkte Özenbaş köyīnden Akmet akay... Romen folklorında tanılgan Păcală, ... Buryatlarda Budaşma,.." - (Nevzat Yusuf - Nasrettin Hoca - Önsöz).

2. Bu halka mensup kimse.

3. s. Buryatya ve Buryatlarla ilgili olan.

Rom. s. 1. Poporul buriat. 2. Persoană care aparţine acestui popor. 3. adj. Privitor la Buriatia şi la buriaţi.

BURYATŞA is. Buryat dili, Moğolcanın bir lehçesi.

Rom. s. Limba buriată.

BUSANDIRMAK (busandırmaq) f. Bitirmek, güçsüz düşürmek.

2. Acı çektirmek, üzmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **busanmak**.

BUSANMAK (busanmaq) f. 1. Bitkin bir hale gelmek, halsizleşmek.

2. mec. Acı çekmek, çok üzülmek, içini yemek, sıkılmak.

"Bunı körīp busanmasam, mugaymasam, canmasam, / Yüregīmde kızıl kanlar kaynamasın, kurusın." - (Çelebi Cihan – Ant Etkenmen).

Rom. v. 1. A se istovi, a fi sleit de puteri. 2. fig. A suferi.

BUST is. (Fr.>Rom.Türk). Büst.

Rom. s. Bust.

BUŞON is. (Fr.>Rom.Türk). Buşon; tıpa , elektrik sigortalarında porselen parça.

"Begenmiymen, teller saglam degīştīrīlmegen, tablodakı biyaz buşonlarnı atar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Buşon.

BUŞUK (buşuq) s. (Sayı ve üleştirme sıfatlarından sonra gelir, tek başına kullanılmaz.). "...ve yarım" anlamındadır. Var. **buçuk.**

"Menden bīr buşuk yaş balaban Şaip akam, bīr sene evel mektepke katnay başlagan bolsa da, bīrīncī sınıfnı da menmen barabar tekrar ettī." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

- **Üş buşuk atmak –** (argo) Çok korkmak.
- **Özĭñde batmanman turganda, alemnĭñ buşugın kozgaysıñ.** - Deyim. Kendinde batmanla dururken, el alemin buçuğunu kurcalıyorsun.

<u>Rom.</u> *s. şi adj. Jumătate.*

BUT is. But. Var. **pĭt**

1. Bacağın kalça ile diz arasındaki bölümü.
2. Hayvanların bacaklarının gövdeye bitişik etli kısmı.

- **Etĭ butı cerĭnde** – Şişmanca.

<u>Rom.</u> *s. 1.-2. (La om; la animale) Coapsă.*

BUTON is. (Fr.>Rom). Düğme.

1. Kol düğmesi.
2. Elektrik düğmesi.

"Bĭr ĭşçĭ salonga kĭrĭp kapınıñ canındakı <u>butonnı</u> burdı. Altı bek epsĭ bĭrden candı." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Cataktıñ basında lambadın <u>butonın</u> bastım. Canmadı. Elektrik kesĭlgen." - (Cenan Bolat - Calsın).

<u>Rom.</u> *s. Buton.*

BUW[1] is. Buğu.

1. Isı etkisiyle gaz durumuna geçen sıvı.

"Baár keldĭ. Küneş ortalıknı cılta. Topraktan <u>buw</u> şıga." - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

"Fĭlcan ĭşĭndekĭ kaweden awaga köterĭlĭp uzagan <u>buw</u> musındıracak menĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Soğuk cisimler uzerinde ince bir tabaka durumunda yoğunlaşmış sıvı.

<u>Rom.</u> *s. 1.-2. Vapori; abur.*

BUW[2] is. (Küçük çocuk dilinde) Su.

"Tĭnewĭn tuwgan bala / Keldĭ ekĭ yaşına. / ... Başlay o konışmaga, / Mamay, kakay, bĭr de <u>buw</u>." - (Yaşar Memedemin - Semraşık'nıñ Dünyası).

<u>Rom.</u> *s. (În limbajul copiilor) Apă.*

BUW[3] ünl. Rüzgâr uğultusunu yansıtan söz.

"Kelgen de kış endĭ, ökĭrĭp, '<u>Buw</u> !' dep, / Baracak bĭr yer yok, 'Bĭr yutum suw !' dep." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwdım Bĭr Üyde).

<u>Rom.</u> *interj. Onomatopee care redă vuietul vântului.*

BUWDAK (**buwdaq**) s.ve zf. (Duman için) Burulu, boğumlu; burum burum. Var. **budak**[2]**.**

"Keliyatır parahod, tütünĭ <u>buwdak</u>, / Bĭz Kırım'dan çıkkan son kalmadı kuwnak." - (Kırım Muhacir Türküsü / Emel M. 10 -1933).

<u>Rom.</u> *adj. şi adv. (Despre fumuri). Răsucit; în rotocoale, încolăcit.*

BUWDAKLANMAK (**buwdaqlanmaq**) f. (Duman için) Burula burula çıkıp yayılmak.

<u>Rom.</u> *v. A se răsuci, a se încolăci.*

BUWDAN zf. Burulu örme. Var. **buwdak.**

"Belĭmdekĭ kuşagım <u>buwdan</u>-<u>buwdan</u>. / Aslı saga kız bermem bo uruwdan." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *adv. Răsucit; din fire răsucite.*

BUWDIRILMAK (**buwdırılmaq**) f. Boğdurulmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **buwdırmak**.

BUWDIRMA, **-UW** is. Boğdurma.

<u>Rom.</u> *s. Sugrumare.*

BUWDIRMAK (**buwdırmaq**) f. Boğdurmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **buwmak**

BUWDIRTMAK (**buwdırtmaq**) f. Boğdurtmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **buwdırmak**.

BUWIK (**buwıq**) s. (Ses) Boğuk, kısık.

<u>Rom.</u> *adj. (Despre voce) Sugrumată, înăbuşită, stinsă.*

BUWIKLAŞMA, **-UW** (**buwıqlaşma**, **-uw**) is. Boğuklaşma.

<u>Rom.</u> *s. (Despre sunete) Slăbire, stingere, estompare.*

BUWIKLAŞMAK (**buwıqlaşmaq**) f. (Ses) Boğuklaşmak.

<u>Rom.</u> *v. (Despre voce şi sunete) A slăbi, a se stinge, a se estompa.*

BUWILMA, **-UW** is. Boğulma.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **buwılmak**.

BUWILMAK (**buwılmaq**) f. Boğulmak. Var. **Buwlıkmak.**

1. Boğmak işine konu olmak.
2. Havasız kalıp rahat nefes alamamak veya ölmek.

"Aydar dumanga <u>buwulıp</u> taa bek öksĭre. Közlerĭnden yaş kele. Karti pencĭrenĭ aşa." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

3. mec. Sıkıntı içinde kalmak.

"Kĭşkene anlaşmazlıklarga <u>buwılıp</u> ta halk ĭşĭn yüzĭ üstüne taşlamak, zan etmem arüw bĭr ĭş bolsın." - (Necip H. Fazıl - Özĭmce).

- **Kelgen kuwulmaz, tuwgan buwulmaz. -** Atas. Gelen kovulmaz, doğan boğulmaz.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **buwmak**. *1. A fi strangulat. 2. A se îneca; a se sufoca. 3. fig. A fi copleşit de greutăţi.*

BUWIM is. Boğum.

1. Sıkıp bağlanma; düğüm.
2. Bot. Kamış, saman gibi saplarda düğüm yeri.
3. Anat. Eklem.

<u>Rom.</u> *s. 1. Înnodare, legare. 2. Bot. Nod. 3. Anat. Articulaţie.*

BUWIMLANMA, **-UW** is. Boğumlanma.

<u>Rom.</u> *s. 1. Înnodare. 2. Fonet. Articulare.*

BUWIMLANMAK (**buwımlanmaq**) f. Boğumlanmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se înnoda. 2. Fonet. A se articula.*

BUWIMLI s. Boğumlu.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Cu legătură, strâns. 2. Cu nod. 3. Cu articulaţie.*

BUWIN is. Anat. 1. Eklem. Var. **eklem.**

"Ayagın <u>buwunları</u> boşagan, marebede şĭlĭkleşken wücüdü büsbütün gewşegen Temindar ne ĭşlemesĭn bĭlmiy." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bot. Boğum; bitki saplarında yaprakların çıkmaya başladığı nokta.

"Sabaknıñ er <u>buwunı</u> yanından bĭr yaprak öser." - (Okuma Kitabı - III).

3. Nesil.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Karaçay Malkar. - **buvun;** Nog., Ka-

zak. - **buvın;**

<u>Rom.</u> *Anat. 1. Articulaţie, încheietură. 2. Bot. Nod. 3. Generaţie.*

BUWINLI s. Eklemli.

<u>Rom.</u> *adj. Cu articulaţie.*

BUWINSIZ s. Eklemsiz.

<u>Rom.</u> *adj. Fără articulaţie.*

BUWIŞMA, **-UW** f. → **Buwuşma**.

BUWIŞMAK (**buwışmaq**) f. → **Buwuşmak**.

BUWLAMA, -W is. 1. Buğulama, buharlama.

2. Buğuda pişmiş yemek.

<u>Rom.</u> *s. 1. Aburire. 2. Mâncare pregătită prin înăbuşire, prin fierbere în aburi.*

BUWLAMAK (**buwlamaq**) f. Buğulamak.

<u>Rom.</u> *v. A aburi; a trece ceva prin aburi.*

BUWLANDIRMAK (**buwlandırmaq**) is. → **Buwlamak**.

BUWLANIŞ is. Buğulanış.

<u>Rom.</u> *s. Aburire; mod de aburire.*

BUWLANMAK (**buwlanmaq**) f. Buğulanmak, buharlanmak.

<u>Rom.</u> *v. A se aburi, a se acoperi cu aburi.*

BUWLAŞMAK (**buwlaşmaq**) f. Buğulaşmak, buharlaşmak.

<u>Rom.</u> *v. A se transforma în aburi; a se evapora*

BUWLAŞTIRMAK (**buwlaştırmaq**) f. Buğulaştırmak.

<u>Rom.</u> *v. A transforma în aburi, a vaporiza.*

BUWLAŞTIRUWCI s. Buğulaştırıcı.

<u>Rom.</u> *adj. Vaporizator.*

BUWLATMAK (**buwlatmaq**) f. Buğulatmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **buwlamak**. *A face să aburească.*

BUWLATTIRMAK (**buwlattırmaq**) f. Buğulattırmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **buwlatmak.**

BUWLI s. 1. Buğulu.

"Tasta sıcak, <u>buwlı</u> <u>buwlı</u> şorba kelgende, Hoca köp tüşünĭp turmay, üstĭnde tonın şıgara ve cenĭn şorbaga daldırıp : / - Aşa tonım, aşa, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. Buharlı.

• **Oñmaznıñ ötmegĭ buwlı, kaşıgı suwlı bolır –** Atas. Beceriksizin ekmeği çiğ, kaşığı kurulanmamış olur.

<u>Rom.</u> *adj. Cu aburi, aburit; cu vapori.*

BUWLIKMA , BUWLIĞUW (**buwlıqma, buwlı-ğuw**) is. Dumandan boğulma, nefessiz kalma.

<u>Rom.</u> *s. Asfixiere, sufocare.*

BUWLIKMAK (**buwlıqmaq**) f. (Dumandan) Boğulmak.

<u>Rom.</u> *v. A se asfixia, a se sufoca.*

BUWMA, **-UW** is. Boğma.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **buwmak**.

BUWMACA is. Tıp. Boğmaca.

<u>Rom.</u> *Med. Tuse convulsivă.*

BUWMACALI s. Boğmacalı.

<u>Rom.</u> *adj. Bolnav de tuse convulsivă.*

BUWMA-CÜTEL is. Tıp. Boğmaca; kuru öksürük.

"Verem sarsın kökregĭñ, <u>buwma-cütel</u>, / Menĭ cagıp, kuwanşĭñ körmesĭn el." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *s. Med. Tuse convulsivă; tuse măgărească.*

BUWMAK (**buwmaq**) f. Boğmak.

1. Bir canlıyı boğazını sıkıp soluk almasına engel olarak öldürmek.

"Atasın tanımagan balasın <u>buwar</u>." - Atas. (Boztorgay).

2. Suya daldırıp öldürmek.

3. Bir şeyi elle, iple, kemerle çepeçevre sıkmak.

"Aydĭ, dülber, dawranşı, belĭññĭ <u>buwşı</u>, / Bo karañgı künüme ay bolıp tuwşı." - (Boztorgay).

4. mec. Bastırmak, etkisini azaltmak. **Sesĭn buwmak.**

5. mec. Sarıp sıkıca bağlamak.

"(Kartanay) Keten sokkan, şal örgen / Şay arüw künler körgen, / Başın cawlıkman <u>buwgan</u>." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

6. mec. (Sıcaklar için). Bunaltmak.

• **Belĭn buwmak -** Belini sıkıca bağlamak.

• **Bĭr kaşık suwda buwmak –** Bir kimseye çok kızmak.

• **Lapka buwmak -** Lafa boğmak, gereksizce çok laf etmek.

• **Atasın tanımagan balasın buwar. –** Atas. Atasını tanımayan çocuğunu da boğar.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **boğmaq, buvmaq, -uv;** <u>Moğ.</u> - **boguh, booh;**

<u>Rom.</u> *v. 1. A sugruma, a strangula. 2. A ucide înecând în apă, a îneca. 3. A strânge tare de jur împrejur, a lega. 4. fig. A domina, a întrece, a înăbuşi. 5. fig. A lega strâns. 6. (Căldurile) A sufoca, a înăbuşi.*

BUWRA is. Zool. Buğra; iki hörgüçlü erkek deve. Var. **bora.**

<u>Rom.</u> *s. Zool. Mascul de cămilă (bactriană).*

BUWUCI s. Boğucu.

"Bĭraz vakıt sonra ortalıknı <u>buwucı</u> bĭr sıcaklık kaplagan, er şiynĭ cagıp kül etken bĭr ot cawmaga başlagan." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

<u>Rom.</u> *adj. Înăbuşitor, sufocant.*

BUWULMAK (**buwulmaq**) f. Boğulmak.

1. Boğmak işine konu olmak.

2. Havasızlıktan ölmek.

3. mec. Bunalmak, sıkılmak.

• **Kelgen kuwulmaz, tuwgan buwulmaz." -** Atas. Gelen kovulmaz, dünyaya gelen boğulmaz.

<u>Rom.</u> *v. 1. A fi strangulat. 2. A se îneca; a se sufoca. 3. fig. A se sufoca, a crăpa de ciudă.*

BUWUM is. → **Buwım**.

BUWUN is. → **Buwın**.

BUWUNLI s. → **Buwınlı**.

BUWUNMAK (**buwunmaq**) f. (Kemerini) Sıkıp bağlanmak.

Rom. v. A-şi strânge (cureaua, centura).

BUWUŞMA, -UW is. Boğuşma.

Rom. s. Acţiunea de **buwuşmak**.

BUWUŞMAK (buwuşmaq) f. Boğuşmak.

1. Dövüşmek.

"Ekĭ tılsımım da bızdıñ. Endĭ özĭm men buwuşacaksıñ. Aytşı, atış kerek mĭ, tutuş kerek mĭ ?" - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

2. Zorlu bir işle uğraşmak.

"Orta yerde küreşe bĭrkaş bala, / Buwuşalar, iteşĭp kagışalar." - (Mehemt Vani Yurtsever - Küreş).

Rom. v. 1. A se bate; a se încăiera. 2. A se strădui.

BUWUWCI s. Boğucu.

Rom. adj. Înăbuşitor, sufocant.

BUYIRMAK (buyırmaq) f. → **Buyurmak**.

BUYIRTMAK (buyırtmaq) f. Buyurtmak.

Rom. Forma factitivă de la **buyurmak**.

BUYRA is., s. 1. Saç lülesi, saç kıvrımı.

2. s. Kıvrılmış, kıvırcık.

"Buyra saçıñ belĭñden, alçak mañnay, / Sarılsam sağa cılanday, kawuşsam ay'day." - (A. Karakaya – Çınlar / Emel D.).

Rom. s., adj. 1. s. Cârlionţ, buclă. 2. adj. Cârlionţat, buclat.

BUYRIK (buyrıq) is. → **Buyuruk**.

BUYUKMAK (buyuqmaq) f. Mayışmak, gevşemek.

"Bĭr koranıñ taldasına sıyıkıp / Ölĭp kalgan babaçıgım, buyukıp." - **(**Amdi Giraybay – Öksĭzler).

"Tur, tırbanla, cuwır, buyugıp catma, / Kelgen geşken kazaknıñ türtmüşün aşama." - (Necip H. Fazıl - Tatar Cĭgĭtĭne).

"Toygandan soñ bĭr aruv buyukur, kalgır insan, / Bĭr çırımçık, ay balam, ne tatlı bolır bĭlseñ." - (İsmail Otar - Çibörek).

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay-Malkar. - **buyuqmaq;** Kazak. - **buyığuv;**

Rom. v. A se moleşi.

BUYUKTIRICI (buyuqtırıcı) s. Gevşetici; insanı gevşeten, uykusunu getiren.

"Sáátlerce kopkadan kuyulganday etĭp, buyuktırıcı bĭr cawun cawdı." - (Nasradin Oca man Sütçĭ / Okıma Kitabı V).

Rom. adj. Moleşitor; adormitor.

BUYURIK (buyurıq) is. Buyruk.

1. Emir.

"Keñ dünyaga, bu tĭlmen, / Buyruk bergen, ataylar." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Tĭl Kurultayı Müçelerĭne / Emel M.).

2. Egemenlik.

Türk Lehç. : Kırım. - **buyruq;** Nog., Kazak. - **buyrıq;**

Rom. s. 1. Poruncă. 2. Conducere, autoritate.

BUYURIKŞI (buyurıqşı) is. ve s. Buyurukçu, emir veren.

Rom. s. şi adj. Care porunceşte, care ordonă.

BUYURMA, -UW is. Buyurma.

Rom. s. Acţiunea de **buyurmak**.

BUYURMAK (buyurmaq) f. Buyurmak.

1. Emretmek.

"Sidane köz sıyırşık, mawı köz torgay. / Mewlâm saga kelĭşkendiy söz buyurgay." - (Boztorgay).

2. Söylemek, demek, bildirmek.

3. İstemek, arzu etmek.

"Kawecĭ onlardan soñ caş bala man da kol berdĭ. Soñra 'ne buyurganların' sordı." - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).

4. Bir yere gelmek, gitmek, varmak, girmek, geçmek, yanaşmak, oturmak.

"A..., bĭzĭm muallim efendĭ eken ... Buyur, buyur !" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Kıdırnebi sofrasına buyuralar, / Hep aşaylar şakalaşıp, sölenşĭp." - (Mehmet Vani Yurtsever - Sultaniye Tepreşte).

5. Almak; yemek, içmek.

- **Buyur ? –** Ne dediniz ? Sözünüzü tekrarlar mısınız ?
- **Buyur etmek –** Çağırmak, davet etmek. **"Men men kol berĭşken soñra arkadaşıma da kol uzattı. Soñra, buyur etken kĭşĭ bolmasa da, bĭr ĭskembe alıp masamızga yanaştı."** - (İsmail Ziyaeddin - Rüstem).
- **Buyurgan almaz, cuwurgan alır."** - Atas. Arzu eden almaz, koşan alır.
- **Tembelge ĭş buyur, saga akıl üyretsĭn.** – Atas. Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin.

Türk Lehç. : Kırım. - **buyurmaq, buyırmaq;** Nog., Kazak. - **buyırmaq, -uv;**

Rom. v. 1. A da ordin, a porunci. 2. A spune, a comunica, a transmite. 3. A dori, a vrea. 4. A pofti, a invita, a veni, a se duce, a se alătura. 5. A lua, a servi.

BUYURŞMAK (buyurşmaq) f. Birbirini buyur etmek.

"Ölgen, kaşkır başı tura col üstünde. / ... Ekĭsĭ de başka karay; korkışalar, / Bĭrbĭrĭne: Sen alsa ! dep buyurşalar." - (T. İbrahim / A. Tukay'dan uyarl., Eşkĭmen Koy Masalı - Okuma Kitabı III).

Rom. v. A se invita unul pe altul.

BUYURTMAK (buyurtmaq) f. Buyurmasını sağlamak.

Türk Lehç. : Kırım. - **buyurtmaq;** Kazak. **- buyırtuv;**

Rom. . factitiv de la **buyurmak**.

BUYURULMAK (buyurulmaq) f. Buyurulmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **buyurmak**.

BUYURUWCI is. ve s. Buyurucu, buyuran, emir veren.

Türk Lehç. : Kırım. - **buyurıcı;** Nog., Kazak. - **buyıruvşı;**

Rom. adj. şi s. Care porunceşte, care ordonă.

BUZ is. Buz; donarak katı duruma gelmiş su. Var. **bız.**

"Edĭl degen üyken suw, / Cagası tĭzden buz bolır. / Caş cĭgĭtnĭ azdırgan / Yarawı cetken kız bolır." - (Boztorgay).

"İşte keldĭ ilkbahar, / Ne buz kaldı, ne de kar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Navrez).

- **Buz buzlamak** - Buz kesilmek.
- **Buz kesĭlmek -** a) Buz durumuna gelmek. b) mec. Çok üşümek. c) Şaşkınlıktan donakalmak.
- **Buz tutmak -** Buzla kaplanmak.
- **Buz üstüne yazmak. -** a) Ömrü çok az olacak bir iş yapmak. b) Bir kimseye etki yapmayan sözler söylemek.

- **Buzday -** Buz gibi, çok soğuk.
- **Buzlar ĭrĭmek -** a) Buzlar erimek. b) mec. Aradaki dargınlık ortamı kalkmak.
- **Tuz buz bolmak –** Kırılmak, paramparça olmak.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **buz;** Moğ. - **mösü, mösün / mös, mösön;**

Rom. s. Gheață.

BUZARMAK (buzarmaq) f. → **Bozarmak**.

"Aytayım mı, aytayım mı ? diy ama, kızara buzara, cesaret etalmay." - (Altay Kerim – Kâniye).

BUZAW is. Buzağı. Var. **bızaw.**

- **Ögĭz astında buzaw kıdırmak -** Öküz altında buzağı aramak; tutarsız suçlamalarla suçlu aramak.
- **Ögĭz tuz calaganda, buzaw da tuz calar. -** Atas. Öküz tuz yalayınca, buzağı da tuz yalar.

Rom. s. Vițel.

BUZAWCI is. Buzağı çobanı. Var. **buzawşı.**

Rom. s. Păzitor de viței.

BUZAWLAMA, -W is. Buzağılama, (inek) yavrulama.

Rom. s. (Despre vaci) Fătare.

BUZAWLAMAK (buzawlamaq) f. Buzağılamak.

"Erten kaşkan tumsa sıyır / Akşamga buzawlap kele diy." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **buzavlamaq, -v**;

Rom. v. (Despre vaci) A făta.

BUZAWLATMAK (buzawlatmaq) f. İneğin doğurmasına yardımcı olmak.

Rom. v. A da asistența sanitară la fătarea vițelului.

BUZAWLI s. Buzağılı.

Rom. adj. Cu vițel.

BUZAWŞI is. Buzağı çobanı.

Türk Lehç. : Nog. - **buzavşı;** Karaçay Malkar. - **buzovçu;**

Rom. s. Păzitor de viței.

BUZCI is. Buzcu.

Rom. s. Vânzător de gheață.

BUZDAGI (buzdağı) s. Coğr. Buz dağı, aysberg. Var. **buztawı.**

Rom. s. Geogr. İceberg, aisberg.

BUZDIRILMAK (buzdırılmaq) f. Bozdurulmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **buzdırmak**.

BUZDIRMA, -UW is. Bozdurma.

Rom. s. Acțiunea de **buzdırmak**.

BUZDIRMAK (buzdırmaq) f. Bozdurmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **buzmak**.

BUZDIRTMAK (buzdırtmaq) f. Bozdurtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **buzdırmak**.

BUZDOLABI is. Buzdolabı.

Rom. s. Frigider; răcitor.

BUZGALAK (buzğalaq) is. Don, buz. Eşanl. **taygalak.**

Rom. s. Polei.

BUZGIN (buzğın) is. Bozgun. Var. **bozgın.**

Rom. s. Derută, panică.

BUZGINCI (buzğıncı) is. Bozguncu.

Rom. s. Alarmist, provocator.

BUZGINCILIK (buzğıncılıq) is. Bozgunculuk.

Rom. s. Activitate alarmistă

BUZGINLIK (buzğınlıq) is. Bozgunluk; bozgun.

Rom. s. Derută, panică.

BUZGIZMAK (buzğızmaq) f. → **Buzdırmak**.

BUZHANE is. Buzhane.

Rom. s. Ghețărie.

BUZIK (buzıq) s. Bozuk.

1. Bozulmuş olan.
2. (Yiyecekler hakkında) Ekşimiş, çürümüş.
3. (Para hakkında) Küçük değerde, madeni.
4. mec. Sıkıntılı; kızgın.

Rom. adj. 1. Stricat, defect. 2. (Despre alimente) Alterat. 3. (Despre bani) Mărunt. 4. fig. Necăjit; mânios.

BUZIKLIK (buzıqlıq) is. Bozukluk.

1. Bozuk olma durumu.

"Sensĭn endĭ korantanıñ buzıklıgın kuwacak, / Ey namuslı, kinlĭ kızlar, mekteplerge tolıñız. / Bĭr millertçĭ ana, bĭrer Jan d'Ark bolıñız." - (Amdi Giraybay – Namuslı Kızga – III).

2. Bozuk para.

Rom. s. 1. Stricăciune, defecțiune. 2. (Despre bani) Mărunțiș.

BUZILMA, -UW is. Bozulma.

Rom. s. Stricare.

BUZILMAK (buzılmaq) f. Bozulmak.

"Nihayet içlerĭnden bĭrĭsĭnĭñ acı acı cılamasıman oyun toktaldı. ... Oyun tamamıman buzıldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. Forma pasivă de la **buzmak**.

BUZIŞMA, -UW is. Bozuşma.

Rom. s. Ceartă; supărare.

BUZIŞMAK (buzışmaq) f. Bozuşmak, araları açılmak.

Rom. v. A se certa, a se învrăjbi.

BUZIŞIK (buzışıq) s. Bozuşuk.

Rom. adj. Certați, supărați.

BUZKIRAN (buzqıran) is. (Türk.). Gemic. Buzkıran gemi.

Rom. s. Navig. Spărgător de gheață.

BUZLA is. (Türk.). Coğr. Kutup bolgelerinde her tarafı buzla kaplı alanlar.

Rom. s. Banchiză.

BUZLAMA, -W is. Buzlama, buz tutma, donma.

Rom. s. Înghețare.

BUZLAMAK (buzlamaq) f. 1. Buz tutmak, donmak.

"Derya şetten bulanır, kenardan buzlar. / Hayırlı bolsın toyıñız, konakbay kızlar." - (Boztorgay).

“Yeşĭllenĭp yapraklar, / Yeşergeydĭ topraklar. / Şırıl şırıl akkaydı / Buzlap kalgan çokraklar.” - (Şevki Bektöre - Kış Kününde Tĭlegĭm).

2. mec. Çok üşümek.

“Karaga kara yakışmaz, al bolmasa, / Suwukta buzlap kalırsın şal bolmasa.” - (Boztorgay).

3. mec. Korkudan, hayretten dona kalmak.

“Beyaz halatlı ve közlĭklĭ bĭr cerman doktor kolındakı inenĭ spirtmen cagayatır edĭ. Bunı körgende men buzladım.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

Rom. v. 1. A îngheța, a se preface în gheață. 2. fig. A suferi de frig; a degera. 3. fig. A înlemni (de spaimă, de o emoție oarecare), a încremeni.

BUZLANMA, **-UW** is. Buzlanma.

Rom. v. Acoperire cu gheață.

BUZLANMAK (**buzlanmaq**) f. Buzlanmak.

Rom. A se acoperi cu gheață.

BUZLAŞMAK (**buzlaşmaq**) f. Buzlaşmak.

Rom. v. A se preface în gheață.

BUZLATMAK (**buzlatmaq**) f. Buzlatmak.

1. Soğumak.

“Yavaş yavaş kar cawa, / Buzlatayatır awa.” - (İsmail Ziyaeddin - Kar Cawa).

2. Buza çevirmek.

“Kündüz, küneş tiygen yerlerdekĭ karlar azgasna ĭriy, küneş awuşkanı man gene buzlata.” - (E. Menlibay, Ali Naci Cafer - Okuma Kitabı III).

3. Dondurmak, üşütmek.

Rom. v. 1. A se răci. 2. A preface în gheață. 3. A face să degere, a face să sufere de frig; (despre frig) a pătrunde, a se face simțit.

BUZLAWIK (**buzlawıq**) is. 1. Don.

2. Buz kaydırak.

3. Kırç.

“Kar üstĭ tayılşak. / Bızlawık cawgan.” - (Okıma Kitabı - IV).

4. Saçak buzu.

Rom. s. 1. Polei. 2. Ghețuș. 3. Promoroacă. 4. Țurțure

BUZLI s. Buzlu.

1. Buz tutmuş olan.

2. İçine buz konularak veya buz içinde tutularak soğutulmuş olan. **Buzlı limonata.**

3. zf. mec. Soğuklu, şiddetli soğukla.

“Sen kalırsın ! Onlarga men bararman, / Karlı buzlı cawdırar da aytarman.” - (Mehmet Niyazi - Sagış).

Rom. 1. adj. Înghețat. 2. adj. Cu gheață. 3. adv. fig. Geruind, cu ger.

BUZLIK (**buzlıq**) is. Buzluk.

Rom. s. Răcitor.

BUZLILIK (**buzlılıq**) is. Buzluluk.

Rom. s. Stare de îngheț.

BUZMA, **-UW** is. Bozma.

Rom. s. Stricare.

BUZMAK (**buzmaq**) f. Bozmak. Var. **bızmak, bozmak**.

1. Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamayacak duruma getirmek.

2. Bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak.

3. Bir şeye zarar vermek.

“Mektepnĭñ awlasında ot ve şeşek meşerelerĭ bar. Ballar buzmamak üşün, onlarnıñ canında dıkkat man oynaylar.” - (Muratça Seyitabdula - Tatar Tĭlĭ I).

4. mec. Kötü duruma getirmek.

“Aranı kĭm buzar? Ürpek şâşlĭ kız buzar.” - Deyim. (Boztorgay).

5. Geçersiz duruma getirmek.

6. Büyük parayı daha küçük birimlere çevirmek.

7. mec. Birini hoşlanmadığı bir vaziyete düşürmek.

8. mec. Yenmek, bozguna uğratmak.

“Bĭr korkak bütün ordunı buzar.” - Atas. (Boztorgay).

9. Bir şeyin biçimini veya kullanışını değiştirmek.

10. Bıraktırmak, dağıtmak. **Oyınnı buzmak.**

- **Cartı araba col buzar, cartı molla din buzar. -** Atas. Hurda araba yol bozar, yarım molla din bozar.
- **Üy buzmak Kâbe buzmakman bĭrdĭr. -** Atas. Ev bozmakla Kâbe bozmak birdir.

Rom. v. 1. A strica, a deteriora. 2. A schimba din bun în rău. 3. A dăuna, a vătăma. 4. fig. A strica. 5. A a anula o înțelegere încheiată. 6. (Despre bani) A schimba în bani mărunți. 7. fig. A jigni, a umili. 8. fig. A strica buna dispoziție a cuiva. 9. A transforma. 10. A distruge, a dărâma.

BUZTAWI is. Buzdağı. Var. **buzdağı.**

Rom. s. İceberg, aisberg.

BUZUL is. (Türk.). Coğr. Buzul.

Rom. s. Geogr. Ghețar.

BUZULLAŞMA, **-UW** is. Buzullaşma.

Rom. s. Formare a ghețarilor.

BUZULLAŞMAK (**buzullaşmaq**) f. Buzullaşmak.

Rom. v. (Despre ghețari) A se forma.

BUZULMAK (**buzulmaq**) f. Bozulmak.

Rom. v. A fi stricat; a se strica.

BUZUWCI is. ve s. Bozucu.

Rom. s. și adj. Stricăcios; stricător.

BÜBER is. → **Bĭber**.

“Karanfilsĭn, bübersĭn, / Yar ne kadar dülbersĭn. / Dülberlĭkten az fayda, / Ama eşsĭz şebersĭn.” - (Boztorgay).

BÜDĬR is. Pütür, küçük çıkıntı.

- **Büdĭr büdĭr** - pütür pütür.

Rom. s. Asperitate, ieșitură.

BÜDĬRLEME, -W is. Pütürleme.

Rom. s. Acțiunea de **büdĭrlemek.**

BÜDĬRLEMEK f. Pütürlemek.

Rom. v. A da unei suprafețe un aspect zgrunțuros.

BÜDĬRLENMEK f. Pütürlenmek.

Rom. v. A deveni zgrunțuros.

BÜDĬRLETMEK f. Pütürletmek.

Rom. v. factitiv de la **büdĭrlemek.**

BÜDĬRLĬ s. Pütürlü.

"Bahçamızda balaban bĭr kayse teregĭ bar. Tereknĭñ tamırları toprak astındadır. <u>Büdürlĭ</u> kabık man cabuwlı kewdesĭ tışta, awadadır." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tĭlĭ II).

<u>Rom.</u> *adj. Cu asperităţi, zgrunţuros.*

BÜDĬRSĬZ s. Pütürsüz.

<u>Rom.</u> *adj. Neted; fără asperităţi.*

BÜGĬLME , -ÜW is. Bükülme.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **bügĭlmek**.

BÜGĬLMEK f. Bükülmek. Var. **bügülmek**.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **bükmek**.

BÜGĬN is. ve zf. → **Bugün.**

BÜGĬNGĬ s. → **Bugünkĭ**.

BÜGRĬ s. Bügrü; çıkıntılı. Var. **bükĭr.**

<u>Rom.</u> *adj. Ieşit, protuberant; cocoşat.*

BÜGÜK s. Bükük. Var. **bükük.**

"Apakayların en kartı, boyı bĭr metre yetmĭş santin, altmış beş yaşın köpten aşkan, belĭ az bĭr şey <u>bügük</u>." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *adj. 1. Pliat. 2. Încovoiat. 3. Împăturit.*

BÜGÜLGEN s. → **Bükülgen**.

BÜGÜLME, **-ÜW** is. Bükülme.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **bügülmek**.

BÜGÜLMEK f. Bükülmek.

1. Kıvrılmak, burulmak.

2. Eğilmek.

"Kel anama kelĭn bol, egĭl de <u>bügül</u>. / Onbeş altın süt akkı közĭmde tuwul." - (Boztorgay).

3. Katlanmak; kat kat olmak.

"Ay kĭdĭ o katlamalar. Dört köşelĭ bolıp, ekĭ köşesĭn arası bĭr karış uzunlukta cayılgan beş altı sıra kamır yapragı, kat kat tĭzĭlĭp, köşelerĭ ekĭşer ekĭşer orta betĭne <u>bügüle</u> ve kuwurcıklana." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Boynı bügülmek** - Çaresiz kalmak. **"Kışnıñ taa uzak bolganın körĭp moynı bügüldĭ." -** (Necip H. Fazıl - Ezan Sesĭ).

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **bükmek**.

BÜGÜM is. Bükülme yeri.

<u>Rom.</u> *s. Loc de pliere, de împăturire, de îndoire.*

BÜGÜN is. ve zf. Bugün. Var. **bugün.**

1. is. İçinde bulunulan gün veya çağ.

"Men bo yerge bĭr keldĭm, <u>bügünmen</u> ekĭ, / Köre köre köz, tanış bolırmız belkĭ." - (Boztorgay).

2. zf. İçinde bulunulan günde.

"<u>Bügün</u> de, yarın da akız ay senĭ / anayga kelĭn etermen." - (Boztorgay).

- **Bügün maga bolsa, yarın saga sıra.** – Deyim. Bugün bana ise, yarın sana sıra.
- **Bügün yarın** – Çok yakın bir zamanda. **"Temĭr tarak kolımda cün tarayman. / Bügün yarın kelĭr dep col karayman. –** (Boztorgay).
- **Bügünnĭñ cımırtası yarınnıñ tawıgından hayırlıdır.** – Atas. Bugünün yumurtası yarının tavuğundan hayırlıdır.

<u>Rom.</u> *s. şi adv. 1. Ziua de azi. 2. adv. Azi, astăzi.*

BÜGÜNGĬ s. Bu günkü.

- **Bügüngĭ ĭşnĭ yarınga bırakma. -** Atas. Bugünkü işi yarına bırakma.

<u>Rom.</u> *adj. De azi; actual.*

BÜGÜW is. ve f. → **Bükme, Bükmek.**

BÜHTAN is. (Ar. buhtan) Bühtan; karalama, iftira. Var. **böten.**

"Ulusı üşün aytılgan, / Dinĭ üşün uydurulgan / Kelĭşmegen yalanlarnı, / Bĭrköp külünç <u>bühtanlarnı</u> / Yalanlay, red ete hemen." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

<u>Rom.</u> *s. Calomnie, ponegrire.*

BÜK is. Tok; tök. Var. **bök.** Çocukların oyunda kullandıkları aşık kemiğinin genişçe iki yüzünden tümsekli olanı; **şĭk** denilen çukurlu yüzünün karşıtı.

"Ömĭrbek te özĭn ayaklarıman, özĭn akılıman cürgen bĭrsĭ tuwıl ke. Şĭmdĭ şĭk, şĭmdĭ <u>bük</u>." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Şĭmdĭ bük, şĭmdĭ şĭk** – "Güvenilmez biri" anlamında.

<u>Rom.</u> *s. Partea lată şi bombată a arşicului.*

BÜKĬR is. ve s. Kambur. Var. **bügrĭ**. Eşanl. **kambır**.

1. is. Göğüs ve sırtta raşitizm sonucu oluşmuş tümsek.

2. s. Kamburlu, kambur.

"Bu künge de çok şükür, / Dedĭ kalgan kart <u>bükür</u>, Karçıgada oturdı, / Ülle taşın toturdı." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ, folklor derlemesi).

<u>Rom.</u> *1. s. Cocoaşă. 2. adj. Cocoşat.*

BÜKĬREYME, -ÜW is. Kamburlaşma.

<u>Rom.</u> *s. Cocoşare; încovoiere.*

BÜKĬREYMEK f. Kamburlaşmak.

"Yorılganda, talganda, / Belĭm <u>bükriygende</u>, şükriygende, / Cettĭm, Yarabım şükür." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

<u>Rom.</u> *v. 1. A s cocoşa. 2. A se încovoia; a se gârbovi.*

BÜKĬREYTMEK f. Kamburlaştırmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A cocoşa. 2. A încovoia; a gârbovi.*

BÜKLE BÜKLE zf. (Fr.>Rom,Türk). Bukle bukle, kıvrım kıvrım, lüle lüle.

"Şăşlerĭñ <u>bükle bükle</u>, / Kapıñnı arüw şekle. / Anañ babañ catkan son / Menĭ şardakta bekle." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *adj. Buclat.*

BÜKLEME, -W is. Bükleme.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **büklemek**.

BÜKLEMEK f. Katlamak, kat kat bükmek.

"Yegerlep karaker atımnı / Şıktım colga, yar. / Örme kamşım dört <u>büklep</u>, Aldım kolga, yar." - (Boztorgay).

"Anterĭñ üytlemiysĭñ, / Yakasın <u>büklemiysĭn</u>. / Özĭñ 'kel' dep şakırdıñ, / Gene sen beklemiysĭn." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *v. A împături.*

BÜKLENMEK f. 1. Büklemek işine konu olmak, kat kat

edilmek, kat kat olmak.

2. Eğilmek, kamburlaşmak.

"Men bir altın makasman, büklendim belden, / Cigit bolsañ tez dawran, al kettim elden." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A fi împăturit; a se împături. 2. A se încovoia.*

BÜKLETMEK f. Bükletmek.

Rom. *v. factitiv de la* **büklemek**.

BÜKLEWLİ s. Bükülmüş, büklemeli.

Rom. *adj. Împăturit.*

BÜKLİ s. 1. Katlı, katlanmış.

2. Eğik, eğilmiş; kaburlaşmış.

Rom. *adj. 1. Împăturit. 2. Încovoiat, cocârjat.*

BÜKLİM is. Büklüm, büklenmiş kat.

Rom. *s. Strat, pătură.*

BÜKME, **BÜGÜW** is. Bükme.

Rom. *v. Acțiunea de* **bükmek**.

BÜKMEK f. Bükmek.

1. Kıvırmak.

"Keten kölmek tigemen, / Kenarların bügemen. / Yarem ketti kelmedi, / Asretligin şegemen." - (Boztorgay).

2. Eğmek.

3. Katlamak, kırmak.

- **Belin bükmek.** – Belini eğmek.
- **Erin bükmek** – Dudak bükmek.
- **Moyın bükmek** - Boyun eğmek.
- **Bügalmagan kolnı öp te başıña sal.** – Atas. Bükemediğin eli öp te başına götür.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **bükmek, bügüv**; Moğ. - **böh;**

Rom. *v. 1. A plia, a plisa. 2. A apleca; a încovoia. 3. A împături.*

BÜKREŞ öz. is. Bükreş, Romanya başkenti.

Rom. *s. propr. București.*

BÜKRİYMEK f. Kamburlaşmak. Var. **bükireymek.**

"Awır suwagaşın köterip omızbaşları oyılgan. Beli bügilip, arkası bükreyip ketken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Efsaneler / Renkler).

Rom. *v. A se gârbovi, a se cocârja; a se cocoșa; a se gheboșa.*

BÜKRİYTMEK f. Kamburlaştırmak.

"Anaw yabani mışık ta onıñ sesin tıñlap, kıbırdamay, közlerin akıytıp, tişlerin akşaytıp, arkasın bükreytip, ald ayakları man cerni tırnap tursa da, sora, köz yaşların agızıp, alinden tayıp, karuwı geşip, cumarlanıp cerge cıgıla." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcigit).

Rom. *v. A cocoșa; a încovoia.*

BÜKŞİYMEK f. Bükülmek; eğilmek.

"Ümer efendiniñ de bir oñ közine kararsız, / Muftıga da kaş oynatıp bükşiyip bir kara da …" - (Amdi Giraybay – Yaş Tatarlarga).

Rom. *v. A se pleca; a se înclina.*

BÜKŞÜRİYMEK f. Bükülmek, kamburlaşmak.

"Bükşüriyip kalgansıñ cermen yaşap / Takdiriñni pitirgen şegertki aşap." - (Boztorgay).

Rom. *v. A se încovoia; a se cocoșa, a se gheboșa.*

BÜKTİRMEK f. Büktürmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bükmek**.

BÜKÜK s. Bükük; bükülmüş. Var. **bügük.**

"... Acanay eken oysa ! / Tayanıp bir tayakka, / Beli bükük zavalşık / Zor yetişken ayatka." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *adj. 1. Pliat. 2. Încovoiat. 3. Împăturit.*

BÜKÜLGEN s. Bükülgen, bükümlü. Var. **bügülgen.**

1. Kolay bükülen.

2. Dilb. Türeme ve çekim sırasında kelime kökleri değişen (dil).

Rom. *adj. 1. Maleabil. 2. Lingv. Flexionar.*

BÜKÜLGENLİK is. Bükülgenlik.

Rom. *s. Maleabilitate; flexibilitate.*

BÜKÜLME, **BUGÜLME**, **-ÜW** is. Bükülme.

Rom. *s. Acțiunea de* **bükülmek**.

BÜKÜLMEK f. Bükülmek. Var. **bügülmek**.

"Hayatın salte acı yakların tatıp moynı bükülgen menim balam tuwganına peşman etmez mi ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bükmek**.

BÜKÜLÜŞ is. Bükülüş.

Rom. *s. Mod de încovoiere.*

BÜKÜM is. Büküm.

1. Bükmek işi, bükme.

2. Kıvrım, kat.

Rom. *s. 1. Încovoiere; pliere. 2. Pliu.*

BÜKÜMLİ s. Bükümlü.

Rom. *adj. Pliat; cu pliuri.*

BÜKÜMSİZ s. Bükümsüz.

Rom. *adj. Nepliat; fără pliuri.*

BÜKÜWLİ s. Bükülü.

Rom. *adj. Pliat.*

BÜLBÜL is. (Fars. bulbul). Zool. Bülbül.

1. Sesinin güzelliğiyle tanınmış olan ötücü kuş. (Lat. Luscinia megarhynchos).

"Bülbül kondı terekke, / Kanat caydı erekke. / Seniñ aşşi sözleriñ / Cara aştı cürekke." – (Boztorgay).

"Bülbül, torgaylardan biraz taa kişkene bolır. Başı man arkasında kestane renginde kanatları bolıp, köksi men moynın astı biraz biyazga tartar." - (Muratça S., E. Menlibay, Ali A. Naci Cafer - Tatar Tili II).

2. mec. Sesi ve güzelliğiyle bir yeri şenlendiren kimse.

"Curtımız bir ormandır, / Biz onın bülbülleri. / Curtımız bir anadır, / Biz onıñ süygülleri." - (Boztorgay).

3. mec. Kederli, mutsuz aşık.

"Bir hayinge kul boldım, / Candım dostlar, kül boldım. / Dertim dermansız eken, / Şakıgan bülbül boldım." - (Boztorgay).

4. öz. is. Mecidiye kasabasının güneyindeki iki köyün Türk-

çe-Tatarca adları : **Büyük (Yukarı) Bülbül / Üyken Bülbül** - Ciocârlia de Sus; **Küçük (Aşağı) Bülbül / Kĭşkene Bülbül** - Ciocârlia de Jos.

- **Bülbülüm** – Sevgi seslenişi. "**Alekĭm selâm hoş keldĭn, aşılgan gülüm, / Kaysı dalga konasın, ah bülbülüm?" -** (Boztorgay).
- **Bülbülge altın kafes te zindandır.** – Atas. Bülbüle altın kafes de zindandır.
- **Bülbülnĭñ şekkenĭ öz tĭlĭndendĭr.** – Atas. Bülbülün çektiği kendi sesindendir.

Rom. *s. 1. Zool. Priveghetoare; filomelă. 2. fig. Persoană cu voce frumoasă. 3. fig. Îndrăgostit nefericit. 4. s. propr. Denumirea turco-tătărească a două sate din sudul Megidiei : Ciocârlia de Sus şi Ciocârlia de Jos.*

BÜLDĬR BÜLDĬR zf. Şarıl şarıl; bol bol akan su sesini anlatır.

"İstanbul'dan suwlar agar büldĭr büldĭr, / Kenarına pĭtken otlar Dobruca'dan ketken güldĭr." - (Folklor / Enver Mahmut - Karadenĭz, Akdenĭz / Karad. 1).

Rom. *adv. (Despre cursul năvalnic al unei surse de apă) Clocotind.*

BÜLDÜRGEN is. Bot. 1. Böğürtlen çalısı. (Lat. Rubus caesus).

2. Bu ağaççığın meyvesi. Var. **böldĭrgen, bögertken.** Eşanl. **karamık**.

"Boldırgan atka büldürgen de awır, degendiy taa ya." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

- **Col canında vay vay, büldürgendiy kaynay. -** Bulm. Yol boyunda vay vay, böğürtlen gibi kaynaşır. - Cevap : Karınca / Seyfettin H. Fazıl, Mecit Ablâziz / Emel M.).

Türk Lehç. : Kırım. - **bürülgen**; Nog. - **büldirgen**; Moğ. - **bögerelgen**;

Rom. *s. Bot. 1. Mur. 2. Mură, fructul murului.*

BÜLEK is. Hediye.

"Bonlar mañnay terĭmen kazanılgan şiyler tuwıl, hükümetĭñ, Moskuw'nıñ bergen büleklerĭ, bahşışları." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Türk Lehç. : Kazan. - **bülek;**

Rom. *s. Cadou; dar.*

BÜLÜG is. (Ar. bulug.) Bulûĝ; erinlik yaşı.

- **Bolacak bala bülügından bellĭ bolır. -** Atas. Olacak çocuk bulûğundan belli olur.

Rom. *s. Pubertate; preadolescenţă.*

BÜR is. 1. Tomurcuk, filiz, sürgün.

2. Tomurcuk, gonca.

Türk Lehç. : Kırım., Nogay. - **bür;** Karaçay Malkar. - **bürçük;**

Rom. *s. 1. Mugure. 2. Boboc (de floare).*

BÜRÇE is. → **Bürşe**.

BÜRGÜN zf. Bir gün.

"Belkĭ yarın bürgün kelĭnĭñ bolacak, neşĭn böten cagasıñ erĭfĭn kızın?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adv. Într-o zi; într-una din zile, cândva.*

BÜRĬLMEK f. Burulmak, kıvrılmak; büzülmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bürmek**. *A fi plisat, a se plisa.*

BÜRĬŞMEK f. Var. **bürüşmek.** 1. Büzülmek, kıvrılmak.

2. mec. Çekinip sinmek.

3. Haşlanmak; haşlanıp büzülmek.

"Bonı körgen padışa caşaracagına kuwanıp emen özĭn süt ĭşĭne ata. Ata ama, ... süt ĭşĭnde bürĭşĭp pĭşĭp kala." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *v. 1. A se contrage; a se zbârci. 2. fig. A se chirci, a se încovoia. 3. A se opări.*

BÜRĬŞTĬRMEK 1. Büzdürmek, kıvrıltmak.

2. mec. Korkutup sindirmek.

3. Haşlamak.

"Bolar menĭ sıcak suwman bürĭştĭrmege ĭstiyler." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. *v. 1. A contrage, a zbârci. 2. fig. A încovoia; a chirci. 3. A opări.*

BÜRKEMEK f. Örtmek, üzerini kapamak, bürümek.

"Kalbĭmnĭ anlamadıñ, / Şaka dedĭñ erkezge. / Dogrı közmen karamadıñ, / Ateşĭmnĭ bürk'mege." - (Yaşar Memedemin - Neşĭn Ketme Demedĭñ ?).

Türk Lehç. : Nog., Kazak. - **bürkmek, -ev;** Kazan. - **börkev;** Moğ. - **bürküh / bürkeh;**

Rom. *v. A acoperi, a înveli.*

BÜRKENMEK f. Örtünmek.

Rom. *v. A se acoperi, a se înveli.*

BÜRKKĬŞ is. Püskürteç.

Rom. *s. Stropitoare; pulverizator.*

BÜRKME, -W is. Bürkmek işi.

Rom. *s. Acţiunea de* **bürkmek**.

BÜRKMEK f. 1. Fışkırmak, püskürmek; fışkırtmak, püskürtmek.

"Bo kuş Matüw balanıñ üstüne kaynak suw bürkmege başlay." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

"Awzından şıkkan su börtmeşlerĭ, arpa tanelerĭ onıñ betĭne kelĭp bürktĭ." - (Nevzat Yusuf Sarıgöl – Dorı At Öldĭ).

2. (Yağmur) Çiselemek.

Rom. *v. 1. A ţâşni; s stropi. 2. (Despre ploaie) A bura, a burniţa, a cerne.*

BÜRKTĬRMEK f. 1. Püskürtürmek, fışkırtırmak.

2. Çiseletmek, yağdırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bürkmek**.

BÜRLEMEK f. Tomurçuk vermek.

Rom. *v. A înmuguri, a îmboboci.*

BÜRLENDĬRMEK f. 1. Filizlendirmek, tomurcuklandırmak.

2. Tomurcuklandırmak, gonca oluşturmak.

Rom. *v. 1. A înmuguri. 2. A îmboboci.*

BÜRLENME, -ÜW is. Filizlenme, tomurcuklanma; yeşerme.

Rom. *s. Acţiunea de* **bürlenmek**.

BÜRLENMEK. 1. Filizlenmek, tomurcuklanmak; yeşermek.

"Üy aldında gül terek, / Baár kelse bürlensĭn. / Kel anayga kelĭn bol, / Yaşawımız türlensĭn." - (Boztorgay).

“Cawın cawsa cer cımşar, ot bürlenĭr, / Kızga inan iş bolmaz, kırk türlenĭr.” - (Boztorgay).

“Akay yukıdan sersemlep turadı, karaydı, hakikatta terek bürlengen.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

2. Gonca oluşturmak, tomurcuklanmak.

- **Bahar kelse ot bürlenĭr, pursat tüşse halk türlenĭr. –** Atas. Bahar gelince ot filizlenir, fırsat düşünce halk değişir.

Rom. *v. 1. A înmuguri. 2. A îmboboci.*

BÜRLĬ s. Tomurcuklu.

Türk Lehç. : Kırım. - **bürli;**

Rom. *adj. Cu muguri, cu boboci.*

BÜRME, -ÜW is. 1. Kıvırma, büzme; kıvrım, büzgü. Eşanl. **büzme, büzgĭ, bürüw.**

2. Sarı kabuklu, sap tarafı kırışık, büzülü, geç pişen, sulu, tatlı bir kavun cinsi.

Rom. *s. 1. Pliere, pliseu. 2. s. Specie de pepene galben târziu, cu coaja galbenă, încrețită înspre legătura la tulpină, dulce şi zemoasă.*

BÜRMEK f. Kıvırmak, büzmek. Eşanl. **büzmek, bürüw.**

“Bu barlıknı tuygandan son, dudak bürgen başlarga / Başka kargış tabalmayman, ekĭ közĭ kör bolsun !” - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Kargış).

Rom. *v. A plia, a cuta; a răsfrânge.*

BÜRMELEMEK f. Kıvırmak, kıvrımlamak, büzmek, büzmelemek.

Rom. *v. A plia, a plisa, a cuta.*

BÜRMELENDĬRMEK f. Kıvrımlandırmak, büzmelendirmek.

Rom. *Forma factitivă de la* **bürmelenmek.**

BÜRMELENMEK f. Kıvrımlanmak, büzmelenmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **bürmelemek**

BÜRMELĬ s. Kıvırmalı, büzmeli; kıvrımlı.

Rom. *adj. Cu pliuri, cu pliseuri; cu crețuri.*

BÜRŞE is. Zool. Pire. (Lat. Pulex).

“Torgaynıñ tobıgından / Bakanıñ tatlı etĭnden, / Bürşe mayından yemek pĭşĭrgenler, / Aşagan mĭsapĭrler yemekke şĭşkenler.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

- **Bĭr yerde köp bürşe yasamamak** - Bir yerde uzun süre kalmamak. (Romence *“A nu face mulți purici undeva”* deyiminden kalk.) **“Mında köp bürşe yasayamaycagımızga inanaman. Neday bolsa da, dayımnıñ katĭrĭne, nenemnĭñ katĭrĭne Şırın’da ekĭ üş afta kaldık.” -** (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).
- **Bĭr bürşege kızıp yorgan cagılmaz.** – Atas. Bir pireye kızıp yorgan yakılmaz.

Rom. *s. Zool. Purice.*

BÜRŞELEMEK f. Pireleri bir yere yaymak, dökmek, geçirmek.

Rom. *v. A umple de purici.*

BÜRŞELĬ s. Pireli.

Rom. *adj. Cu purici; plin de purici.*

BÜRTĬK is. Pürtük, çıkıntı, kabartı.

- **Bürtĭk bürtĭk -** Pürtük pürtük; pürtüklü.

Rom. *s. Ieşitură; cuişor, umflătură mică; zbârlitură.*

BÜRTĬKLENMEK f. Pürtüklenmek.

Rom. *v. (Despre piele) A se zbârli; a face cuie; a se acoperi cu mici proeminențe.*

BÜRTĬKLĬ s. Pürtüklü.

Rom. *adj. Acoperit cu mici proeminențe.*

BÜRÜM is. 1. Bürüm; bürülmüş, sarılmış, katlanmış şey.

2. Koza.

Rom. *s. 1. Ghemuleț; ghemuşor. 2. Cocon, gogoaşă de vierme de mătase.*

BÜRÜMCĬK is. Dokum. 1. Kozalardan elde edilen ham ipek iplik.

“Kozalar dagıtılıp ipek cĭpler kelep etĭlĭr. Bo ipekke bürümcĭk derler.” - (Okuma Kitabı - III).

2. Ham ipekten dokunmuş kumaş.

Rom. *s. Text. Borangic. 1. Fir. 2. Țesătură.*

BÜRÜME, -ÜW is. Bürüme; sarma, örtme.

Rom. *s. Acoperire, învelire.*

BÜRÜMEK f. Bürümek; sarmak, örtmek. Eşanl. **bürkemek.**

Moğ. - **bürih, büreh;**

Rom. *v. A acoperi, a înveli.*

BÜRÜMŞĬK is. → **Bürümcĭk.**

BÜRÜNDĬRMEK f. Büründürmek.

Rom. *v. fact. de la* **bürünmek.**

BÜRÜNME, -ÜW is. Bürünme, kendi üzerine sarma, örtünme.

Rom. *s. Acoperire, învelire.*

BÜRÜNMEK f. Bürünmek.

1. Bürümek işine konu olmak; sarılmak, örtülmek.

2. Sarınmak, örtünmek.

“Çongar köyü talihĭnden, halk köyĭnden töñĭlgen, / Kara künge şaytĭp köngen, kasvetlerge bürüngen.” - (Server Turpçu - Çongar Köyü).

“Azbar ĭşĭ yemyeşĭl otka bürüngen, ortalıknı toyılmaycak kokılı hawaga gark ete.” - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Bir görünüşe girmek.

- **Şĭrkĭn bürünür, güzel körĭnĭr.** – Atas. Çirkin örtünür, güzel görünür.

Rom. *v. 1. A fi acoperit, a fi învelit. 2. A se acoperi, a se înveli. 3. A lua un anumit aspect.*

BÜRÜŞĬK s. Büzülmüş, kıvrılıp küçülmüş.

Rom. *adj. 1. Chircit. 2. Fript, ars. 3. Opărit.*

BÜRÜŞME, -ÜW is. 1. Büzülme.

2. Ateşte yanma.

3. Sıcak suda haşlanma.

Rom. *s. 1. Chircire. 2. Frigere, ardere. 3. Opărire.*

BÜRÜŞMEK f. 1. Büzülmek. Var. **bürĭşmek.**

2. Ateşte yanmak, yanıp büzülmek.

3. Sıcak su ile haşlanmak, haşlanıp büzülmek.

Rom. *v. 1. A se chirci. 2. A se frige, a se arde. 2. A se opări.*

BÜRÜŞTÜRMEK f. 1. Büzmek.

2. Ateşte yakmak.

3. Sıcak suda haşlamak.

Rom. *v. 1. A chirci. 2. A frige, a arde. 3. A opări.*

BÜRÜWLĬ s. Kıvrımlı, büzmeli.

Rom. *adj. Cu pliseuri, cu încrețituri.*

BÜSBÜTÜN zf. Büsbütün.

"Artık Kerĭm'ĭñ haletĭ ruhiyesĭ büsbütün degĭşken edĭ." - (Necip H. Fazıl - Ezan Sesĭ).

Rom. *adv. În întregime, cu totul.*

BÜTÇE is. (Fr.>Rom.Türk). Bütçe. Eşanl. **bucet.**

Rom. *s. Buget.*

BÜTÜN s. Bütün. Var. **pütün.**

1. Eksiksiz, tam.

"Çeşmenĭñ suwı salkın, / Ĭşseñ tamagıñ tonar. / Süygenĭne kawuşkan / Bütün ömrĭnce oñar." - (Boztorgay).

"(Tuna) Ĭñler bütün insanlıknı begenmiy." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Parçalanmamış; tam haliyle.

"(Cengiz han) Bütün Asya'nı ve Awrupa'nıñ yarısın Kökbayrak astında bĭr hanlıkka baylagan." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. Çok sayıdaki varlıkların hepsi.

"Cahil ve gerĭ kalgan halkımızga bütün bu ĭşlernĭ katĭp üyretiyĭk ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

4. Ufaklık olmayan (para).

5. is. Birlik, tamlık; parçaları bir arada olan şey.

- **Bütün-türklük** – Panturkizm.
- **Dinĭ bütün** – Dinine çok bağlı.
- **Bĭr dostnı bütün kılıklarıman süy."** - Atas. Bir dostu bütün huylarıyla sev.

Türk Lehç. : Kırım., Karaçay Malkar. - **bütün;** Nog. - **bütin;** Moğ. - **bütün, büten ,**

Rom. *adj. şi s. 1.-3. Întreg, tot. 4. (Despre bani) De valoare mare, preschimbabilă în bani mărunți. 5. s. Unitate; întregime.*

BÜTÜN DÜNYA s. Dünya ; bütün-dünya. **Bütün dünya Kırımtatar Kongresĭ – Kırım, 19-22 Mayıs 2009.**

Rom. *adj. Mondial.*

BÜTÜNLEME, -W is. Bütünleme.

Rom. *s. Întregire, completare.*

BÜTÜNLEMEK f. Bütünlemek.

Rom. *v. A întregi, a completa.*

BÜTÜNLENMEK f. Bütünlenmek.

Rom. *v. A se întregi, a fi întregit; a se completa, a fi completat.*

BÜTÜNLEŞME, **-ÜW** is. Bütünleşme.

Rom. *s. Întregire, completare.*

BÜTÜNLEŞMEK f. Bütünleşmek.

Rom. *v. A se întregi, a se completa.*

BÜTÜNLETME, **-ÜW** is. Bütünletme.

Rom. *s. Întregire, completare.*

BÜTÜNLETMEK f. Bütünletmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **bütünlemek***. A face să întregească, să completeze.*

BÜTÜNLĬK is. Bütünlük.

Rom. *s. Unitate; întregime.*

BÜTÜNLİY zf. Bütün olarak.

Rom. *adv. În întregime, cu totul.*

BÜYREK is. Anat. Böbrek. Var. **byürek.**

"Bal büyrekke tüşken soñ, / Büyrek barday şĭşken soñ" – (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **büyrek;** Moğ. - **böör;**

Rom. *s. Anat. Rinichi.*

BÜYÜ is. Büyü.

"Türlĭ türlĭ duwalar okıp, türlĭ türlĭ ayetler aytıp, büyü ayle yasamasın bek becere eken." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. Farmec, vrajă.*

BÜYÜCĬ is. Büyücü.

Rom. *s. Vrăjitor.*

BÜYÜCĬLĬK is. Büyücülük.

Rom. *s. Vrăjitorie.*

BÜYÜK is. ve s. Büyük. Eşanl. **balaban**. Karşıtları **küçük, küşük, kĭşkene.**

1. (Somut nesneler için) Boyutları fazla olan.

"Köstencĭ büyük kasaba, / Kün-tuwar deñĭz. / Askerlĭk kıyın şiy, / Soldırar benĭz." - (Boztorgay).

"Kaya kayadan büyük, / Kayadan şıgar kĭyĭk, / Başka dost tutkan bolsañ / Sewdanı bazgeşiyĭk." - (Boztorgay).

2. (Soyut kavramlar için) Çok, ortalamayı aşan.

"Mektebĭmĭz yaşadıkça büyük namı yükselsĭn." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Miktarı çok olan.

4. Üstün niteliği olan.

5. Yetişkin, olgun.

"Suw küşüknĭñ, col büyüknĭñ." - Atas. (Boztorgay).

6. Önemli.

"Tuwgan tĭl ! Başkası aklıma kelmiy, / Bĭr büyük sırımsıñ, duşmanlar bĭlmiy." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

7. is. mec. Kötü ruhlar, cinler.

" -Neden korkayım ? Ne bar curtlıkta ? / - Büyükler bar diyler de. / - Büyükler kĭmler ? / - Cĭnler, kĭmler bolacak !" - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek, hikâye).

- **Büyük küşük** – Herkes. **"Ay mübarek yeşĭllĭk, şĭmenlĭk şayır. / Büyük küşük cümlege akşam hayır."** - (Boztorgay).
- **Büyük sözĭme tewbe** – Büyük sözüme tövbe; "çok kesin konuştum ama, dilerim, aksi bir durum olmaz." anlamında.

Rom. *s. şi adj. 1. adj. Mare. adj. Măreț, impunător, înalt. 3. adj. Mult, considerabil. 4. adj. Superior. 5.adj. Adult, matur. 6. adj. Important. 7. s. fig. Duhuri rele.*

BÜYÜK-ANA is. Büyük ana. Eşanl. **kartiy.**

Rom. *s. Mama mare, bunică.*

BÜYÜK-ANNE is. Büyük anne.

Rom. s. Mama mare, bunică.

BÜYÜK-BABA is. Büyük baba; dede. Eşanl. **kartbaba**.

Rom. s. Tata mare, bunic.

BÜYÜKBAŞ s. ve is. Büyük baş; sığır, manda cinsinden olan (hayvan).

- **Büyük-baş aywanlar –** Büyük baş hayvanlar. (*Rom. – Vite cornute mari)*

Rom. adj. 1. Cornută mare. 2. s. Vită cornută mare.

BÜYÜKELŞĬ is. Büyükelçi.

Rom. s. Ambasador.

BÜYÜKELŞĬLĬK is. Büyükelşīlīk.

Rom. s. Ambasadă.

BÜYÜKLENME, **-ÜW** is. Büyüklenme.

Rom. s. Semeţire.

BÜYÜKLENMEK f. Büyüklenmek.

Rom. v. A se semeţi.

BÜYÜKLER is. Büyükler. Var. **balabanlar.**

1. Yaşça büyük olup saygı görenler.

2. Yönetici mevkiinde olanlar.

3. Mitol. Kötü ruhlar, cinler.

Rom. s. pl. 1. Mai marii; bătrânii, vârstnicii. 2. Şefii, ştabii, conducătorii. 3. Mitol. Spiritele rele.

BÜYÜKLĬK is. Büyüklük. Eşanl. **balabanlık.**

1. İrilik; çokluk.

2. mec. Ululuk, yücelik.

3. mec. Üstünlük; önemlilik.

4. Yetişkinlik.

Rom. s. 1. Mărime; cantitate. 2. fig. Măreţie. 3. fig. Superioritate; importanţă. 4. Vârstnicie; maturitate.

BÜYÜKŞE s. Büyükçe.

Rom. adj. Măricel; cam mare.

BÜYÜLEME, -W is. Büyüleme.

Rom. s. Fermecare; vrăjire.

BÜYÜLEMEK f. Büyülemek.

“Şĭmdĭ analıgı bara bĭr kuyumcıga da bĭr yüzük yasata. ‘Bonı takkan kĭşĭ ölsĭn’ dep büyülep yasata.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A fermeca; a vrăji.

BÜYÜLENĬŞ is. Büyüleniş.

Rom. s. Fermecare.

BÜYÜLENME, **-ÜW** is. Büyülenme.

Rom. s. Fermecare; vrăjire.

BÜYÜLENMEK f. Büyülenmek.

Rom. v. A fi fermecat; a fi vrăjit.

BÜYÜLEWCĬ s. Büyüleyici.

Rom. adj. Fermecător.

BÜYÜLĬ s. Büyülü.

“Zöre’ge epĭsĭn anlata. Babası büyülĭ şerbet ĭşkenĭñ, anası oga karşı kelgenĭn, arapnıñ yaramazlıgın, em taa neler neler ...” - (Nedrert ve Enver Mahmut - Bozcĭgıt).

Rom. adj. Fermecat; vrăjit.

BÜYÜLTME, **-ÜW** is. Büyültme.

Rom. s. Mărire.

BÜYÜLTMEK f. Büyültmek.

“İşte, suçu bu Osman’nıñ ... / Caktılar karĭpnĭñ canın. / Bĭr kĭşĭnĭ beş ettĭler, / Meselenĭ büyülttĭler.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatımın Hikâyesi).

Rom. v. A mări.

BÜYÜME, **-ÜW** is. Büyüme. Eşanl. **ösme, ösüw.**

1. Büyümek işi.

2. Biyol. Organismanın veya bir organın gelişimi.

Rom. s. 1. Mărire; creştere. 2. Biol. Concepţie, zămislire.

BÜYÜMEK f. Büyümek. Eşanl. **balabanlaşmak, ösmek.**

“Seyitcan, Kurtömer’nĭñ bo hareketĭnden ötürĭ kızıp bazı şiyler aytmak ve teessüfĭn köstermek ĭstedĭ. Lâkin bazı awır sözlermen karşılandı. Meselenĭñ büyüycegĭn tüşünüp suwuk kanlılıgın muhafaza ettĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

“Bo ekĭ cetĭm bala köyde cemaatĭñ yardımı, sadaka man büyügen.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. v. A se mări; a creşte.

BÜYÜR is. Anat. Böğür.

Moğ. - **böör**;

Rom. s. Anat. Flanc.

BÜYÜTKĬŞ is. Büyüteç.

Rom. s. Lupă.

BÜYÜTME, **-ÜW** is. Büyütme.

Rom. s. Mărire; creştere.

BÜYÜTMEK f. Büyütmek.

Rom. v. A mări; a creşte.

BÜYÜTÜLME, **-ÜW** is. Büyütülme.

Rom. s. Mărire; creştere.

BÜYÜTÜLMEK f. Büyütülmek.

Rom. v. A fi mărit; a fi crescut.

BÜZDĬRMEK f. Büzdürmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **büzmek**.

BÜZGĬ is. Büzgü.

Rom. s. Pliu, cută, pliseu.

BÜZGĬLEME, -W is. Büzgüleme.

Rom. s. Plisare, plisaj.

BÜZGĬLEMEK f. Büzgülemek.

Rom. v. A plisa.

BÜZGĬLĬ s. Büzgülü.

Rom. adj. Plisat.

BÜZGĬSĬZ s. Büzgüsüz.

Rom. adj. Neplisat; fără pliseuri.

BÜZME, **-ÜW** is. Büzme. Eşanl. **bürme**.

Rom. s. Pliere, răsfrângere.

BÜZMEK f. Büzmek; buruşturarak, kıvırarak küçültmek, toplu hale getirmek. Eşanl. **bürmek.**

Rom. v. A plia, a plisa, a răsfrânge; a cuta.

BÜZÜK s. ve is. Büzük.

1. s. Büzülmüş.

2. is. (Kaba tabir) Kıç.

"Tawdan kelĭr, / Taştan kelĭr, / Meşĭn büzüklĭ / Enĭştem kelĭr." - Maymun. Bulmaca. (Boztorgay).

3. Argo. Cesaret.

"Araştıralar soraştıralar, ama kĭmnĭñ büzĭgĭ tutar, Timurlenk'nĭñ karşısına şıksın ?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

- **Büzügĭ tutmak -** Cesareti olmak; cüret etmek. Eşanl. – **kötĭ tutmak.** (*Rom. – a-l ține cureaua,; a îndrăzni).*

Rom. 1. adj. Strâns; contractat. 2. s. Fund; şezut. 3. arg. Curaj.

BÜZÜLĬŞ is. Büzülüş.

Rom. s. Acțiunea sau modul de **büzülmek.**

BÜZÜLME, -ÜW is. Büzülme.

Rom. s. Acțiunea sau faptul de **büzülmek.** *Plisare; contractare; chircire.*

BÜZÜLMEK f. Büzülmek.

1. Büzmek işi yapılmak.

2. mec. Çekinip, sinip kıvrılmak

- **Ezĭlĭp büzülmek -** Utanıp veya sıkılıp çekingenlikle hareket etmek.

Rom. v. 1. A fi plisat, a se plisa. 2. fig. A se chirci.

BÜZÜLŞMEK f. Büzülşmek.

"Kĭmerde bulut arkasından küneş cıltıray, / Bala şaga sokaklarda büzülşĭp kaltıray." - (Osman Esen - Mensabay'ın Duası / Emel D.).

Rom. v. coact. A se chirci.

BÜZÜŞĬK s. Büzüşük.

Rom. adj. Contractat; strâns.

BÜZÜŞME, -ÜW is. Büzüşme.

Rom. s. Contractare; strângere.

BÜZÜŞMEK f. Büzüşmek.

Rom. v. A se contracta; a se strânge.

BYÜREK is. Anat. Böbrek. Var. **böbrek, büyrek.**

Rom. s. Anat. Rinichi

C c

C 1.Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin dördüncü harfi, **ce.** Bu harfle gösterilen konuşma sesi.

2. (Dilb.) Ötümlü, yarı patlamalı, dişeti ünsüzü. Kelime başında **y** yarı ünsüzü ile sıkça birbirinin yerine kullanılabilirler : **cabışmak // yapışmak, canaşmak // yanaşmak, cer // yer, cürek // yürek.**

Rom. *1 A patra literă a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean şi sunetul notat cu această literă. (Lingv.) 2. Consoană semioclusivă, alveolară, sonoră, în alfabetul limbii române redată prin grupurile de litere "ge" sau "gi". La iniţială de cuvinte deseori alternează cu semiconsoana* **y** *dând naştere la variante cu întrebuinţări paralele* : **cabışmak // yapışmak, canaşmak // yanaşmak, cer // yer, cürek // yürek.**

-CA[1] Yapım eki. Var. – **ce, - ça**[1]**, -çe, -şa, -şe.**

1. İş, hareket adlarından yine ad yapan vurgulu ek. **Aldatma+ca, kuwalama+ca, tapma+ca.**

2. Halk adlarından dil adları yapan ek. **Tatar+ca, Mongol+ca, Alman+ca.**

3. Adlardan "bakımından" anlamında zarf türetir. **Yaş – yaş+ça, para - para+ca.**

4. Adlardan topluluk, beraberlik anlatan zarflar türetir. **Aile+ce, memleket+şe.**

5. Adlardan, zamirlerden "…a göre" anlamında zarf yapar. **Analar+ca, men+ce, sen+ce.**

6. Adlardan "tarafından" anlamlı zarf yapar. **Dewlet+şe, ükümet+şe.**

7. Zaman adı çoğul adlardan "kadar" anlamlı zarf yapan ek. **Aylar+ca, yüzyıllar+ca.**

8. "Bu"," şu", "o" zamirlerinden "kadar" anlamlı zarflar türetir. **Bo-n+ca, şo-n+ca, o-n+ca.**

9. Sıfatlardan takribiyet sıfatları yapan vurgulu ek. **Balaban+ca, awır+ca, yeşĭl+ce.**

10. Sayı sıfatların çoğulundan sıfatlar yapar. **Onlar+ca, yüzler+ce, binler+ce.**

11. Sıfatlardan zarf yapan vurgusuz ek. **Aşık+şa, erkek+şe.**

12. Zarflardan takribiyet zarfı yapan vurgusuz ek. **Tez+ce, uzun+ca.**

Rom. *Afix lexical. Var.* **–ce, -ça, -çe, -şa, -şe.** *Formează : 1. Substantive din nume de acţiuni :* **Aldatma → aldatmaca** *(Păcălire – păcăleală). 2. Nume de limbi din nume de etnii :* **Tatar → Tatarca** *(Tătar – tătăreşte). 3. Adverbe cu sensul de "din punctul de vedere al" din substantive.* **Para → paraca.** *(Ban - băneşte). 4. Adverbe cu sensul "cu tot colectivul" din nume de colectivităţi.* **Aile → ailece.** *(Familie - cu toată familia) 5. Adverbe care exprimă un agent sau un factor, din substantive şi pronume :* **Analar → analarca** *(Mame – după părerea mamelor);* **Men → mence** *(Eu – după părerea mea). 6. Adverbe cu sensul de "din partea", din substantive :* **Dewlet → dewletşe** *(Stat – din partea statului). 7. Adverbe cu sensul "care durează de... de zile", din nume, pluraluri de unităţi de timp :* **Aylar → aylarca** *(Luni – de luni de zile). 8. Adverbul "atât cât" din pronume demonstrative.* **Bo → bonca.** *9. Adjective de aproximare şi diminutive din adjective :* **Balaban → balabanca** *(Mare – cam mare; măricel). 10. Adjective din pluralurile unor numerale :* **Onlar → onlarca** *(Zeci - Zeci de). 11. Adverbe din adjective :* **Aşık → aşıkşa.** *(în mod deschis). 12. Adverbe de aproximare, din adverbe :* **Tez → tezce** *(Repede – cam repede, repejor).*

-CA[2] Yapım eki. (Fars. ca = yer). Var. **-ça, -çe, -şa, -şe, -şı.** Yer adları olan özel isimler yapar: **Dobrıy, Dobriç + ca → Dobruca,** Dobriç'in yeri, ülkesi.

Dobruca'daki birkaç köyün yine bu ekle yapılmış adları : **Nazar → Nazar+ca (Nazarça, Nazarşı) , Osman → Osman+ca (Osmança, Osmanşı) , Hasan → Hasan+ca (Hasança, Asanşı) , Omur → Omur+ca (Omurça, Omırşa).**

Rom. *Afix lexical toponimic.* **Dobruca –** *Ţara lui Dobrici. Numele a o serie de sate dobrogene sunt formate tot cu ajutorul acestui afix sau al variantelor sale fonetice :* **Nazarça / Nazarşı –** *Galeşu (Ţara lui Nazar);* **Osmança / Osmanşı –** *Osmancea (Ţara lui Osman, etc.);* **Hasança / Asanşı –** *Ţara lui Hasan / Valul Traian,* **Omurça / Omırşa –** *Ţara lui Omur / Valea Seacă.*

CABA[1] (- -') is. Yaba, harman savurmada kullanılan, dört-beş dişli, tahtadan, hafif tarım aracı. Var. **yaba.**

Rom. *s. Furcă de lemn cu patru – cinci dinţi, uşoară, întrebuinţată la arie, în vremea treierişului.*

CABA[2] (-' -)zf. Caba.

1. Parasız, bedava olarak.

2. Fazla olarak, üstelik.

3. Boşuna, gereksiz yere.

"Entarĭm bar ekleme, / Yakası dört bükleme. / Menden saga fayda yok, / Caba menĭ bekleme." – (Boztorgay).

"Tasawırım talk boldı, enĭşĭm gerĭ. / Caba eken cürüşler o künden berĭ." - (Boztorgay).

"Ketmeñĭz caba. Bĭr şiy bermiyler. Men bĭrkaç eskemşekmen ekĭ kurabiyeden başka bĭrşiy. alamadım" - (Mehmet Vani Yurtsever - Kurtuluş Bayramı).

Rom. *adv. 1. Gratuit, pe gratis. 2. În plus, başca, nepunând la socoteală. 3. În zadar, degeaba.*

CABADAN zf. Cabadan.

1. Bedava olarak.

2. Boşuna.

- **Cabadan caba** - Büsbütün boşuna. **"Tekĭrgöl doktorı sabiynĭ acıp can cürekten karadı, sardı ama, cabadan caba ograşkanın anlap, hep şo arabaman, kastanı Köstencĭ'ge cĭberttĭ."** - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adv. 1. Pe gratis, pe degeaba. 2. În zadar.*

CABAGI (**cabağı**) is. (Cap-mak, yap-mak + -ağı = örten, örtü). Yapağı; ilkbaharda kırkılan koyun tüyü.

Rom. *s. Lâna de calitate mai slabă, din tunsoarea de primăvară a oilor.*

CABALAMA, **-W** is. Çabalama. Var**. şabalama, cabalaw.**

Rom. s. 1. Zbatere. 2. Străduire, strădanie.

CABALAMAK (**cabalamaq**) f. Çabalamak. Var. **şabalamak, şapalanmak.**

1. Çırpınmak.

"Köp cabalagan tez yorılır." - Atas. Çok çabalayan çabuk yorulur.

2. Uğraşmak.

"Ayle hayatı ... Öziñden sora kalacakların saadetlerin temin içün cabalamak ... Hani ya, bo herkeske nasib etse ..." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

"Yedi sekiz şuwaliyge tamak parası kazanmak, aralarından birsin komşı köy Toprasar'da yatılı mektepte tutmak, para ister, para, bo işiñ sonına da cabalamakla, şapalanmakla şıgılabilir." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1. A se zbate. 2. A se strădui.

CABALANMAK (**cabalanmaq**) f. Çabalamak; çırpınmak. Var. **şabalanmak.**

Rom. v. A se zbate.

CABARMAK (**cabarmaq**) f. Saldırmak, hücum etmek..

"Balañ bolsa er bolsın, / Cawga cabarar bolsın." - (Ömer Naide – Sofra Duası / Renkler).

Türk Lehç. : Kırgız. **cabalaktau** - hücum etmek.

Rom. v. A ataca, a se arunca asupra adversarului.

CABAYT is. Yamaç; bayırların, dağların bir yanı.

"Bayırlar cabaytın cemişlik sargan sun / Bir egin deryası bolgan o Baragan." - (Okıma Kitabı - IV).

Türk Lehç. : Kırım. - **cap.**

Rom. s. Coastă, pantă, povârniş.

CABIK (**cabıq**) s. Kapalı, örtülü.

Rom. adj. Închis; acoperit.

CABILIŞ is. Kapanış; örtülüş.

Rom. s. Fel, mod de închidere, de acoperire.

CABILMA, -UW is. Kapanma,; örtülme.

Rom. s. Închidere; acoperire.

CABILMAK (**cabılmaq**) f. 1. Kapanmak, kapalı duruma gelmek; örtünmek, örtülmek.

"Kuş uçmagan üstünden, altın saray, kapısı / Ters cel esip cabılsa, tez künde viran bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bir kere Kırım dep başlasa bir daha awızı cabılmaz edi." - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Karşıgası cabılgan kabir mi eken, / Oga kirgen öz özin tanır mı eken?" - (Boztorgay).

2. Kapatılmak, kapamak işi yapılmak; örtülmek..

"Komşı romen arkadaşım, anayım, / Canımda tabıldı. / Üstümizge kara toprak, anayım, / Kat kat cabıldı." - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A se închide; a fi închis. 2. A se acoperi, a fi acoperit.

CABILŞMAK (**cabılşmaq**) f. 1. Bir şeyin üzerine, başına üşüşmek, toplanmak.

2. Hep birlikte bir şeyin üzerine atılmak.

"Kabaátli ballarıñ babaları, abiyleri cabılşıp işni becerdiler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1. A se îngrămădi, a se îmbulzi, a se buluci. 2. coact. A tăbărî (cu toţii).

CABINIŞ is. Örtünüş, kapanış.

Rom. s. Mod de a se acoperi, de a se înveli; acoperire, învelire.

CABINMA, **-UW** is. Örtünme.

Rom. s. Acţiunea de **cabınmak***. Acoperire.*

CABINMAK (**cabınmaq**) f. Örtünmek, kendi üzerine bir şey örtmek.

"Ton cabınıp kart cürgen, / Caş kuşanıp at sürgen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Basta Smail, arkasına eski bir şuwaldı cabınıp, tar kuytulugımızdan şıgıp : Hey, cawın kıblaga tartıldı. Şıgıñız endi. Şündi sade sebeleydi." - (Cenan Bolat - Calsın).

• **Kara toprak cabınmak** – Mezara girmek, ölmek. **"Sen kara cer cabınmay, kadáy, / Men vazgeşmem, asabay, kadáy."** - (Boztorgay).

Rom. v. A se acoperi, a se înveli.

CABIŞIK (**cabışıq**) s. Yapışık.

Rom. adj. Lipit; aflat în contact.

CABIŞIKLIK (**cabışıqlıq**) f. Yapışıklık.

Rom. s. Lipire; contact.

CABIŞKAK (**cabışqaq**) is. ve s. Yapışıcı, yapışkan.

Rom. adj. Lipicios.

CABIŞKAN (**cabışqan**) s. Yapışkan.

1.Yapışma özelliği olan.

2. mec. İnsana sokulan, yakınlık gösteren.

"Demek insaniyetli, cabışkan insanlar, e ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. mec. Sırnaşık, gitmek bilmeyen, musallat olan.

Rom. adj. 1. Lipicios, cleios. 2. fig. Sociabil, prietenos, comunicativ. 3. fig. Lipicios, care se ţine ca râia de om.

CABIŞMA, -UW is. Yapışma; yapışmak işi.

Rom. s. Lipire.

CABIŞMAK (**cabışmaq**) f. Yapışmak.

1. (Yapışıcı olan veya yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey) Bir yere tutunup kalmak.

2. İyice yaklaşmak, sokulup değmek.

"Kewde cerge cabışkan, millet sınık kanatman / Talpınsa da uçalmaz, can berp kurban bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Bir şeyin yüzeyine aralık bırakmaksızın dokunmak.

4. Bir iş yapmak amacıyla, hevesle bir şeyi ele almak.

5. Sıkıca yakalamak, tutmak, tutunmak, sarılmak.

"Cabışsam saga zip dayın, kırsañ ketmem. / Şáy bilirmen kadiriñ, halktay etmem." - (Boztorgay).

"Karşıgaña cabışkan üş karılgaş, / Uşurmaga turular, tez köziñ aş!" - (Boztorgay).

6. mec. Musallat olmak, peşini bırakmamak, birini rahatsız etmek.

"Cangızga cala cabışır." - Atas.

“Tuwgan tuwganman tabışır, catka belâ cabışır.” - Atas.

7. mec. Çok yakınlık göstermek.

- **Etegĭne cabışmak -** Birinin koruyuculuğu altına girmek.
- **Sakızday cabışmak –** Birinden ayrılmamak.
- **Yakasına cabışmak –** a) Hesap sormak. b) Bir şey istemek için tutup bırakmamak.
- **Abĭrlĭ keldĭ abıştı, tuwar otka cabıştı. -** Atas. Nisan geldi abıştı, / davar ota yapıştı.
- **Catka cala cabışır –** Atas. Yabancıya iftira yapışır.

Rom. v. 1. A se lipi, a se încleia. 2. A sta aproape de ceva. 3. A se lipi, a sta lipit. 4. A se avânta într-o acţiune. 5. A (se) ţine strâns de ceva. 6. fig. A se ţine scai de cineva. 7. A intra în relaţii (cu cineva).

CABIŞTIRILMAK (**cabıştırılmaq**) f. Yapıştırılmak.

“Kâat para bolsın, mangır para bolsın oyıncıların mannaylarına cabıştırıla.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A fi lipit, a se lipi.

CABIŞTIRMA, -UW is. Yapıştırma.

Rom. s. Lipire.

CABIŞTIRMAK (**cabıştırmaq**) f. Yapıştırmak. Var. **capıştırmak**.

1. Yapışmasını sağlamak.

“Şĭmdĭden sonra Kâniye mualime kız talebelernĭ başına toplap, cıyılgan hediyelernĭ sıraga tĭzmek, saymak, epsĭn üstüne bĭrer etiket cabıştırmak, hesabın tutmak ödewnĭ üstüne alması kerege edĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Yaklaştırmak, bir şeye dokundurmak.

“Oñ kolım ensesĭne cabıştıracakta, kız gerĭ ĭrkĭldĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Hızla vurmak.

4. Geçikmeden karşılık vermek veya gerekeni yapmak.

“Halkım menĭm tuwa tuwıp, / Bĭr şairdĭr, bĭlgenge. / Şılt etkenge cır şıgarır, / Capıştırır külgenge.” - (Enver Mahmut - Halkım Menĭm Bĭr Şairdĭr).

- **Balawuz cabıştırmak -** Unutulmaması için işaret koymak.

Rom. v. 1. A lipi, a încleia. 2. A pune unul lângă altul. 3. A lovi; a lipi, a cârpi. 4. A riposta prompt.

CABIŞTIRTMAK (**cabıştırtmaq**) f. Yapıştırtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cabıştırmak.**

CABUW is. ve f. 1. → **Capma, Capmak.**

2. is. Düğün sırasında karşı taraftan gelen misafir kadınların başlarına bağlanan başörtüler.

“Bolıp bolacagı şu, Menzade’ttam. Cabuwı da ne kadar tañkı edĭ, bĭlesĭñ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. is. Çul, örtü; uzun yoldan terli gelen atların sırtına atılan örtü.

“Karaker atka ak cabuw, kara köz nayıl, / Halk ne kadar aytsa da men saga kayıl.” - (Boztorgay).

Rom. s. şi v. 1. → **Capma, Capmak.** *2. Acoperăminte de cap femeieşti. 3. Învelitoare, velinţă.*

CABUWLAMAK (**cabuwlamaq**) f. Atların üzerlerine çul örtmek.

Rom. v. A pune velinţă pe spinarea animalului.

CABUWLATMAK (**cabuwlatmaq**) f. **Cabuwlamak** işinin yapılmasını sağlamak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cabuwlamak.**

CABUWLI s. 1. Kapalı.

2. Örtülü, örtülmüş.

“Cengiz, sesĭn şıgarmadan uştı, cartı şuwalman cabıwlı kırsızlık malnı kösterdĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. 1. Închis. 2. Acoperit, învelit.

CACIK (**cacıq**) is. Cacık.

Rom. s. Băutură din lapte bătut sau din iaurt subţiat cu apă, în care s-au pus felii subţiri de castraveţi şi usturoi.

CAD s. Yad, yabancı. Var. **cat, yad.**

“Cad elde mugayıp, acınıp cürgende, / Umutım, hayalĭm şay tüşüp cürgende, / Moynıña sarıldım dertĭmnĭ aytıp, / Bĭr güzel sözĭñmen özĭme kaytıp.” - (Bekir. S.Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

Rom. adj. Străin.

CADA is. (Tibet. güad). (Şamanlıkta) Yada, büyü yaparak yağmur yağdırma.

- **Cada taşı -** Yada taşı; yağmur yağdırma büyüsünde kullanılan taş.

Moğ. - **cada, dzad;**

Rom. s. (În credinţa şamanistă asiatică) Ploaie adusă prin vrăjile şamanului.

CADACI is. Yağmur yağdıran şaman.

Moğ. - **cadaçi, dzadaç**;

Rom. s. Şaman care aduce ploaia.

CADALOZ s. Cadaloz, huysuz, kavgacı yaşlı kadın.

Rom. s. Babornită, zgripţuroaică.

CADDE is. (Ar. cadde). Şehir içinde ana yol.

Rom. s. Stradă principală, bulevard; arteră.

CADI is. (Fars. cadu). Cadı.

1. Geceleri dolaşarak insanlara kötülük ettiğine inanılan yaratık.

2. mec. Huysuz, çirkin, ihtiyar, sevimsiz kadın.

“Eger uz keşĭnmeseler, kaşan kız yagı : Kudagıyımız bolgan cadı şektĭre kızımızga Allah’nıñ azabın, araga kĭrgen Alĭmseyit oñmasın da pĭtmesĭn Ya Rabbim dep gene senĭ söger.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Obır kettĭ oynayık, cadı kettĭ caynayık, ortan cĭlĭk şaynayık. –** Deyim. Kötü adam gitti oynayalım, cadı gitti serilip serpilelim, ilikli etler yiyelim.
- **Ul okısa kadı bolır, kız okısa cadı bolır**. – Geri zihniyetin ürünü bir söz.

Rom. s. 1. Vrăjitoare. 2. fig. Cotoroanţă; babornită; zgripţuroaică.

CADILAŞMA, -UW is. Cadılaşmak işi.

Rom. Faptul de **cadılaşmak,** *de a-i veni toanele.*

CADILAŞMAK (**cadılaşmaq**) f. Cadılaşmak; (kadın) huysuzlaşmak.

Rom. v. (Despre femei) A-i veni toanele; a o apuca dracii, a se înfuria.

CADILIK (**cadılıq**) is. Cadılık; cadı davranışı. a) Büyücülük. b) mec. Kadın hırçınlığı.

Rom. 1. Vrăjitorie. 2. fig. (La femei) Furie, toană; pandalie.

CAGA (**cağa**) is. 1. Kenar, yaka. **Müsürlĭgĭñ cagası** – Mısırlığın kenarı.

"Edĭl degen, üyken suw. / Cagası tĭzden buz bolır." - (Boztorgay).

2. Yan, yanındaki yer. **Duwar cagası** – Duvar yanı.

3. Kıyı, sahil, yaka. **Kırım cagaları** – Kırım sahilleri.

Türk Lehç. : Kırım. – **yağa, cağa;** Karaçay Malkar. - **cağa;** Moğ. - **cagag, dzagaag;**

Rom. s. 1. Margine, latură. 2. Locul alăturat. 3. Mal, țărm.

CAGACAK (**cağacaq**) is. Yakacak, yakıt. Var. **cagarlık.**

"Akay hawasın pĭtĭrĭr pĭtĭrmez bĭr ayakta sekĭrĭp, bĭr solman, bĭr oñ ayagıman cerge basıp, cuwrıp cuwrıp şırpı, cagacak toplay." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Combustibil; nume comun pentru lemne, tizicuri și coceni de foc.

CAGALAMA, -W (**cağalama**, **-w**) is. **Cagalamak** işi.

Rom. s. Acțiunea de **cagalamak,** *de a înainta de-a lungul a ceva, paralel cu ceva.*

CAGALAMAK (**cağalamaq**) f. 1. Duvar, bahçe, tarla boyunca ilerlemek; bir suyun kıyısını takip etmek.

"Mĭndĭm torı at togalap, / Kettĭm Koban cagalap. / Tamam altı ay cürdĭm, / Menlárü'nĭ sagalap." - (Boztorgay).

2. Bir yüzeyle paralel ilerlemek, üzerìnde uçmak, kaymak.

"Cawın da cawsa, kar cawsa, / Cer cagalar Aktaban." - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A înainta de-a lungul a ceva, pe marginea a ceva. 2. A înainta paralel pe suprafața a ceva.

CAGALATMAK (**cağalatmaq**) f. **Cagalamak** işini yaptırmak; yakınından veya kenarından yürütmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **cagalamak.**

CAGARLIK (**cağarlıq**) is. Yakıt, yakacak. (Odun, tezek, gaz, mazot gibi yakılacak şeyler). Var. **cagacak, cagaytlık.**

"Kış kırawman bayga selâm cĭbergen / Degen: Bo yıl bĭraz erte kelĭrmen. / Cagarlıgın, kĭyerlĭgĭn vaktında / Közĭn açıp, hazır tutsun katında." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Combustibil.

CAGAY (**cağay**) is. → **Cakay**.

CAGAYTLIK (**cağaytlıq**) is. Yakacak, yakıt. Eşanl. **cagarlık**.

"Küz cellĭ, aşşı aşşı esmege başlay. Hoca köre ke üyge cagaytlık kerek." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. Combustibil.

CAGILMA, **-UW** (**cağılma**, **-uw**) is. 1. Yakılma.

"O, umumi curtnıñ talanmasın özĭnĭn karaldısın cagılmasıman bĭr tutkandır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

2. Sürülme, sürünme.

Rom. is. Acțiunea de **cagılmak**[1]**,** *ardere. 2. Acțiunea de* **cagılmak**[2]**,** *ungere.*

CAGILMAK[1] (**cağılmaq**) f. Yakılmak, ateş yakmak işi yapılmak.

"Bĭz ketken son Kırım'nı zıncırman sızgan, / Mĭnarelĭ camĭnĭ kĭlsege bızgan. / ...Kuran okınmaz boldı, mayşırak cagıldı, / Ezan sesĭ yerĭne çan kagıldı." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

"Peşĭn ĭşĭ karangı mı karangı. Kül mĭ kül. Gene kısmetĭne, peşĭn ĭşĭ suwuk. Peşler cagılmaga başlanmagan edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Bĭr bürşege kızıp yorkan cagılmaz.** – Atas. Bir pireye kızıp yorgan yakılmaz.

Rom. v. A fi ars, a se arde.

CAGILMAK[2] (**cağılmaq**) f. Yakılmak, üzerine koyulmak, sürülmek.

- **Ötmegĭne may cagıldı.** - Deyim. Ekmeğine yağ sürülmek; birinin işine yarayacak biçimde davranılmış olmak.
- **Kuru agaşka kan cagılmaz** - Atas. Kuru oduna kan sürülmez. (Suçsuz kişiye iftira edilmemeli, anlamında).

Rom. v. A se unge.

CAGINMA, -UW (**cağınma**) is. Sürünme, yakınma.

Rom. s. Ungere.

CAGINMAK (**cağınmaq**) f. Yakınmak, sürünmek.

"Haydı caşlar, bararmız bĭz o künge, / Kaş cagınıp, şıñ aytar kızlar sĭzge." - (Ali Osman Ayrantok - Bĭlgenĭm).

Rom. v. A se unge (cu ceva) pe sine.

CAGUW (**cağuw**) is. ve f. → **Cakma, Cakmak.**

CAGUWLI (**cağuwlı**) s. 1. Yanık; yakılmış.

2. Üzerine bir şey sürürlmüş; yağlanmış.

Rom. adj. 1. Ars; aprins. 2. Uns, dat cu unsoare, gresat.

CAHİL s. (Ar. cahil). Var. **cayil, cail.**

1. Okumamış, bilgisiz.

"Mademki halkımız açık zihinlĭ, keskĭn fikirlĭdĭr, merttĭr, akıllıdır ve osal tuwuldır, ayse neçün ve kaysı sebeplerden ötürĭ bugün cahildĭr, garibdĭr, fakirdĭr ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Belli bir konuda yeterli bilgisi olmayan.

3. Deneysiz, toy, acemi.

Rom. adj. 1. İncult, ignorant; analfabet. 2. Străin într-un anumit domeniu de preocupări. 3. Novice, ageamiu.

CAHİLCE s. ve zf. Cahilce; cahil gibi.

Rom. adj. și adv. İgnorant; în mod ignorant.

CAHİLLĬK is. Cahillik, bilgisizlik. Var. **cayillĭk.**

"Cahillĭgĭñ kalın perdesĭn bĭr kuvvetlĭ el yakında / Parça parça yırtkandan soñ, karanlıklar açılır." - (Mehmet Niyazi - Sağış).

Rom. s. İgnoranță.

CAİL s. → **Cayil**.

CAİLLĬK is. → **Cayillĭk**

CAİZ s. (Ar. caiz). Din, kanun veya adetler bakımından uygun sayılan.

Rom. adj. Permis, îngăduit.

CAK[1] (**caq**) is. Yan, yanak; taraf.

1. Yanak. Eşanl. **bet, yanak.**

“Ah, degende men senĭ alayım kaydan, / Cak etĭmden táwsĭdĭm, cürek maydan.” - (Boztorgay).

2. Çene.

“Uyuştu awuz, taldı cak, tutluktu tĭl, / Karataştan tuwgan ne? Oylan da bĭl.” - (Ahmet Karakaya - Çıñlar).

3. Yöre, taraf.

“Edĭl’nĭñ argı cagında / Calday akku kazları. / Suw ĭsteseñ bal berĭr / Bĭznĭñ yaknıñ kızları.” - (Boztorgay).

4. Karşıt iki veya daha çok kimselerden herbiri; taraf.

• **Sürünmegen tuyak, yanılmagan cak bolmaz.” -** Atas. Sürünmeyen ayak, yanılmayan ağız olmaz.

Rom. s. 1. Obraz, faţă. 2. Falcă. 3. Parte, ţinut, regiune. 4. Fiecare dintre participanţii la o dispută.

CAK[2] (**caq**) ünl. Bir yansıma söz.

“Şıkkanı man da kuş-ana cak ! etĭp awcı Memet’nĭ cuta.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. interj. Onomatopee pentru a reda anumite zgomote din natură.

-CAK[3] (**-caq**) Yapım eki. Fiillerden isim yapar. Var. **-cek**. **Aşamak → aşay+cak; ĭşmek → ĭşe+cek.**

Rom. Afix lexical. Formează substantive din verbe. A mânca → demâncare.

CAKA (**caqa**) is. → **Yaka**.

CAKALAMAK (**caqalamaq**) f. → **Yakalamak**.

CAKALATMAK (**caqalatmaq**) f. → **Yakalatmak**.

CAKALI (**caqalı**) s. → **Yakalı**.

CAKAY (**caqay**) is. (Nog.). Kendinden yaşça büyük bir erkeği belirten veya ona hitap için kullanılan söz; ağa, amca. Var. **cagay, akay.**

“Kızlar : Bawcı cakay, o etmedĭ onı, pencĭreden bĭz kördĭk, kara urba kĭygen, kara at mĭngen bĭrĭsĭ ettĭ onı, diydĭler.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

“Köp keşmeden Sapiye : Borakay cakay kayda so, bĭzmen barabar edĭ de? dep sordı.” - (Cenan Bolat - Calsın / Renkler).

Rom. s. (Apelativ) Nene, unchi.

CAKIN (**caqın**) s. → **Yakın**.

CAKKIZMAK (**caqqızmaq**) f. Yaktırmak.

Rom. v. Formq factitivă de la **cakmak**[1,2]**.**

CAKLAMAK (**caqlamaq**) f. Taraftarlık etmek, birinden yana olmak. Var. **yaklamak.**

Rom. v. A fi de partea cuiva; a-l susţine pe (pe cineva).

CAKMA , CAĞUW (**caqma, cağuw**) is. 1. Yakma, tutaştırma.

2. Sürme, yakma.

Rom. s. 1. Ardere, aprindere. 2. Ungere.

CAKMAK[1] (**caqmaq**) f. Yakmak.

1. Yanmasını sağlamak, yanmasına yol açmak.

“Ateş caktım tutuşmaz. / Ay bulutta kawuşmaz. / Menĭm yarem askerde, / Maga külmek yakışmaz.” - (Boztorgay).

“Ocaknı cakmalı, suwnı kaynatmalı. Çay kahwe içken kĭşĭler kelĭr.” - (M. Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Ateşte yok etmek.

3. Işık vermesini sağlamak.

4. Isı etkisiyle bozmak.

5. Keskin, sert ve ısırıcı bir duyum vermek.

6. Yanıyormuş gibi bir etki yapmak.

7. mec. Sevda uyandırmak, sevdaya düşürmek.

“Capalaktay cangızman, akkuday akman. / Kadĭrĭm bĭlĭp cakkanga koş çırakman.” - (Ahmet Karakaya - Çıñlar).

“Küler yüzüñ caş cĭgĭtnĭ caksa da, / ... Kopayma Tatar kızı !” - (Necip H. Fazıl - Tatar Kızına).

8. Kurutmak, zarar vermek.

“Aşşĭ patılcannı kıraw cakmaz.” - Atas.

9. Çok sıcak olmak.

10. Karartmak.

11. Çok üşümek.

12. mec. Acıtmak.

“Biyaz, yanagı biyaz, / Dudakları al kiraz. / Asretlĭk canım caktı, / Maga er gün mektup yaz.” - (Boztorgay).

“Altın küpe takmalı, / Pencĭreden bakmalı. / Canı ösmerlĭ caşlarnıñ / Cüreklerĭn cakmalı.” - (Boztorgay).

13. mec. Silâhla vurmak.

14. mec. Yıkıma, zarara, mahva yol açmak.

“Atlap ta tüştüm bakşege anam, / Bĭr top gül üşün. / Caktıñız menĭ ah anayşıgım, / Bĭr golan üşün.” - (Boztorgay).

• **Cagıp cıkmak** – Harap etmek, yakıp yıkmak.

• **Canın cakmak** – a) Acı verecek biçimde cezalandırmak. b) Bir kimseyi büyük sıkıntılara düşürmek.

• **Kocamın ölgenĭne canmayman, ömĭralla aytıp canım caktılar.** – Deyim. Kocamın öldüğüne yanmıyorum, başsağlığı dileyip canımı yaktılar.

• **Ot tüşken cerĭn cagar.** - Atas. Ateş düştüğü yeri yakar.

Rom. v. 1. A aprinde, a face să ardă. 2. A arde, a băga în foc. 3. A aprinde, a face să lumineze. 4. A arde ceva din neatenţie. 5. A ardeia, a ustura. 6. A da senzaţia de arsură. 7. fig. A fascina, a trezi iubirea. 8. fig. A vătăma. 9. A încălzi peste măsură, a dogorî. 10. A bronza, a înnegri. 11. (Despre vânt şi frig) A şfichiui; a pârli. 12. fig. A face să sufere. 13. A împuşca. 14. fig. A distruge.

CAKMAK[2] (**caqmaq**) f. Yakmak; sürmek.

“Şetlewĭknĭ küydürĭp / Ay ay, kĭm kĭm dewday / Cak başıña yar, hey, / Cak başıña yar.” - (Boztorgay).

"Kara caktıñ kaşıña, / Batik kïydïñ başıña. / Süyülecektiy boldıñ, / Keldïñ onbeş yaşına." - (Boztorgay).

- **Awzına bïr parmak bal cakmak** - Birini tatlı sözlerle, hediyelerle oyalamak.
- **Kara cakmak** – Karalamak, leke sürmek.
- **Kuru agaşka kan cakmak** - Kuru ağaca kan sürmek; iftira etmek.
- **Kaş cagaman dep köz şıgarır.** – Deyim. Kaş yakmak isterken göz çıkarır.
- **Ökmegïne may cakmak** – Deyim. Ekmeğine yağ sürmek.
- **Taz ilac bïlse özïn başına cagar.** – Atas. Daz ilâç bilse kendi başına sürer.

Rom. v. A unge.

CAKŞI (**caqşı**) s. → **Yakşı**.

"Cakşı catka ketmesïn dedïm de keldïm." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

CAKŞILIK (**caqşılıq**) is. → **Yakşılık**.

CAKTAŞ (**caqtaş**) is. Yandaş, taraftar.

Rom. s. Părtaş, acolit, adept; susţinător.

CAKTAŞMAK (**caqtaşmaq**) f. 1. Birine yaklaşmak.

2. Birbirine yaklaşmak.

Rom. v. 1. A se apropia (de ceva, de cineva). 2. A se apropia unul de altul.

CAKTIRMAK[1] (**caqtırmaq**) f. Yakmak işini yaptırmak.

"Ot caktırmam men saga, sawdırmam sıyır. / Men tutarman kızmetkâr, otur da buyur." - (Boztorgay).

- **Aşka kazan astırma, toñganga ot caktırma."** - Atas. Aç kişiye yemek pişirtme, üşümüş kişiye ateş yaktırma.
- **Mart kapıdan baktırır, kazma kürek caktırır."** - Atas. Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

Rom. v. Forma factitivă de la **cakmak**[1]*, a pune să aprindă focul.*

CAKTIRMAK[2] (**caqtırmaq**) f. Yaktırmak, sürdürmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **cakmak**[2]*, a pune să ungă.*

CAL[1] is. 1. Yele; at ve arslan gibi bazı hayvanların ense veya boyun kılları.

2. Atın lezzetli yerinden sayılan boyun eti. **Cal etï** - Atın boyun eti.

- **Atın calın tartıp mïnecek kadar bolmak** - (Çocuk) Atın yelesinden tutunup binecek kadar olmak; yeni yetmelik çağına gelmek.

Rom. 1. Coamă. 2. Carne de grumaz de cal; grumaz, ceafă.

CAL[2] is. 1. Soluk, nefes.

2. mec. Güç, takat, kuvvet.

"Aşaganım bal bolsa, / Cüregïmde cal bolsa, / Barar edïk, ay kïdï, / Derya üstünde col bolsa." - (Ömer Nayde - Konşılarım Köşkende).

- **Cal almak** – a) Soluk almak. b) Dinlenmek, kendine gelmek. **"Alay halk ta talk bolgan bïzlerge uşap. / Tırışkan soñ cal alıp sıyların tapkan."** - (Mehmet Niyazi – Sagış). **"Men ömrïmde az küldüm, köp cıladım. / Cılay cılay tübünde cal alaman."** - (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Cal etmek** – Dinlenmek.
- **Calşı catar cal eter, erten turar sal eter.** – Deyim. İşci yatar, dinlenir, erken kalkar, işe atılır.

Rom. s. 1. Respiraţie, răsuflare. 2. fig. Putere

CAL[3] is. Bir işin karşılığı olarak verilen para; ücret.

Rom. s. Bacşiş; leafă, salariu.

CAL[4] is. İki tarla arası işlenmemiş sınır toprağı; hat.

Rom. s. Hat, răzor, hotar.

CALA is. İftira.

- **Cangızga cala cabışır.** - Atas. Yalnız kişiye iftira yapışır.
- **Cangızga cala köp bolır."** - Atas. Kimsesiz insana çok iftira atılır.
- **Catka cala cabışır** – Atas. Yabancıya iftira yapışır.

Rom. s. Calomnie.

CALAK (**calaq**) is. 1. Yalak, hayvanların içmesi için su konulan kap.

"İt-calakka suw kuydım, it ırılday. / Pápïş-kulak Zemine ne zırılday)" - (Boztorgay).

2. Atın sırtında kalan çıplak, tüysüz yara izi; yalama.

3. mec. Yalak, geveze.

"Tüpten kesken metiyday tom-tomalak. / Özïñ kïşï begenmiysïñ, kara calak." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Jgheab, uluc. 2. Rosătură (de ham, de şea) pe corpul calului. 3. fig. Flecar.

CALAMA, -W is. 1. Yalama, **calamak** işi.

2. İsilik, derisi soyulma.

"Sïgarasın sardı. Tïlïne aketïp suladı. Bïraz calama bolgan ernïne tiydï, aşıttı." - (Nevzat Yusuf - Dorı At).

Rom. s. 1. Acţiunea de **calamak***. 2. Decojire, roadere.*

CALAMAK (**calamaq**) f. Yalamak.

1. (Islatmak, temizlemek, düzlemek maksadıyle) Bir şeyin üzerinden dilini sürüp geçirmek.

2. Dilini gezdirerek bir şeyin üzerindekini alıp yemek.

"Bargan yerïñde bal cala, turgan yerïñde tuz cala." - Atas.

"Aşagan kurtulur, calagan tutulur." - Atas.

3. mec. Sıyırarak, dokunarak geçmek.

"Cawun cerdï köktï bïrden kapladı. Kara bayırday bulutlar tereklerdïñ uşların calaydılar." - (Cenan Bolat - Calsın).

- **Mörekep calamak** – mec. Mürekkep yalamak; öğrenim görmek.
- **Tükürgenïn calamak** – mec. Tükürdüğünü yalamak; bir söylediğini inkâr etmek.
- **Bal tutkan parmagın calar** – Atas. Bal tutan parmağını yalar.
- **Bargan cerïñde bal cala, turgan cerïnde tuz cala** – Atas. Gittiğin yerde bal yala, durduğun yerde tuz yala.
- **Baznası ötken bal calar.** – Atas. Nazı geçen bal yalar.

- **Katıknı aşagan tutulmaz, şanaknı calagan tutulur.** – Atas. Yoğurdu yiyen yakalanmaz, çanağı yalayan yakalanır.
- **Mörekep calamakman alim bolınmaz.** – Atas. Mürekkep yalamakla alim olunmaz.
- **Ögĭz tuz calaganda, buzaw da tuz calar.** – Atas. Öküz tuz yalayınca buzağı da tuz yalar.
- **Tögĭlgenden calap kal.** – Atas. Dökülenden yalayıp kal (nasiplen).

Rom. v.1. A linge, a netezi cu limba. 2. A linge, a lua cu limba. 3. fig. A atinge uşor, a trece atingând uşor.

CALAMBAŞ s. ve zf. → **Calanbaş**.

"Akıştanman, akkölekmen, calambaş-calangayak, aldına artına karayalmay, bĭr de şuwaliylerĭn toplap tranşiyge kaşmak, son haftalarda bĭr alışkanlık bolgan edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

CALAN[1] is. Yalan. Var. **yalan.**

Rom. s. Minciună.

CALAN[2] s. Yalın, açık, çıplak. Var. **calañ**[1]**.**

Rom. adj. Descoperit, gol.

CALANAYAK (calanayaq) s. → **Calangayak**.

CALANBAŞ s. Başı açık; yalın baş. Var. **calambaş.**

1. Başörtü veya şapka ile örtülmemiş.
2. zf. Başörtüsüz veya şapkasız olarak.

"Sĭzge caşlarman elleşken, calanbaş cürgen kızlar bolmalı. Aytmañız aytma, şĭmdĭ kazak tertĭbĭ kete." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy).

- **Calanbaş calangayak -** Başı açık, ayağı çıplak.

Rom. adj. şi adv. În capul gol; cu capul descoperit.

CALANCI is. → **Yalancı**.

"Arabı, Acemĭ calancı dostuñ, / Neşĭn sen olarnı koşuda ozduñ ?" - (Bekir S. Çobanzade - Zawallı Türük / Emel M.).

CALANGAYAK (calanğayaq) s. ve zf. Yalın ayak. Var. **calanyak, calañayak, calañgayak.**

1. Ayakları çıplak.
2. zf. Çıplak ayakla.

"(Kırsız) calanayak üyden şıgar şıkmaz, Hoca bar kuwetĭmen 'Kırsız, kırsız bar !' dep bakırmaga başlay." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

- **Calañgayak calanbaş (Calanbaş calañgayak) -** Yalın ayak, başı kabak. a) Ayağı ve başı çıplak. **"Keşe sáát on buşuk kararlarında, alarma sesĭne uşup turakelgen, akkĭştanman, akkölekmen, calambaş calangayak, aldına artına karayalmay, bĭr de şuwaliylerĭn toplap tranşiyge kaşmak, soñ haftalarda bĭr alışkanlık bolgan edĭ." -** (Altay Kerim – Kâniye). b) mec. Çok perişan bir kılıkta.
- **Alaman ayak, altın tayak, / Cuwursa cetmez, calangayak - Sagın -** Bulmaca : Hızlı ayakla, altın-tayak dalından asayla, yalın ayak da koşsa, yetişemez. - Serap.

Rom. adj. şi adv. Desculţ.

CALANMA, -UW is. Yalanma, yalanmak işi.

Rom. v. Acţiunea de **calanmak***.*

CALANMAK (calanmaq) f. Yalanmak.

1. Kendini yalamak.
2. Yalamak işine konu olmak.
3. Yalamak işi yapılmak.
4. Aşınmak.

"Delĭkanlı cürgen cürgen, demĭr şarıkları calangan, demĭr tayagı bĭr süwüt dalınday ĭncergen." - (Okuma Kitabı III).

Rom. 1. A se linge (pe sine). 2. A fi lins. 3. A se linge. 4. A se roade.

CALAÑ[1] s. → **Calan**[2].

CALAÑ CALAÑ[2] zf. Fıldır fıldır; canlı, hareketli. Eşanl. **Yuwalañ yuwalañ.**

- **Calañ calañ etmek -** (Gözler için) Fıldır fıldır bakmak, bakınmak.

Rom. adv. (Despre privire). Cu vioiciune.

CALAÑAYAK (calañayaq) s. ve zf. → **Calangayak**.

CALAÑBAŞ is. ve zf. → **Calanbaş**.

CALAÑGAÇ (calañğaç) s. 1. Çıplak.

"Yaa, başı sawlık...Aç bol, calañgaç bol, tek saw bol." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

2. Yoksul, fakir.

Rom. adj. 1. Gol; dezbrăcat. 2. Sărac.

CALAÑGAÇLIK (calañğaçlıq) is. 1. Çıplaklık, çıplak olma durumu.

2. mec. Eksiklik; gereklik.

"Ak egĭnlerden yalıñız tuhumlıkman aşaytlık kaldı. Üy üşün de hiçbĭr calañgaçlık körgenĭmĭz cok." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

3. mec. Yoksulluk.

Rom. s. 1. Goliciune. 2. fig. Lipsuri, necesităţi. 3. fig. Sărăcie.

CALAÑGAYAK (calañğayaq) s. ve zf. → **Calangayak**.

CALAÑLAMAK (calañlamaq) f. 1. Çabuk hareket etmek, koşmak. Var. **calañnamak.**

"Tamam şo vakıtta da Kırım'ga aş börĭdiy calañlap Kalmık kelgen bola kamalap." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcıgĭt).

2. mec. Yaranma gayretinde olmak, fır dönmek, yaltaklanmak.

"Vezĭr padışa aldında calañnap : Ey padışam, dünyada şonday bĭr kuş bar ki, o em carık bere, em de insanlarday konışa, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. 1. A alerga, a goni. 2. fig. A da roată, cu serviabilitate.

CALAÑLATMAK (calañlatmaq) f. Koşturtmak.

Rom. v. A pune să alerge.

CALAÑNAMAK (calañnamaq) f. → **Calanlamak**.

CALAŞMAK f. (Hayvanlar) Birbirini yalamak.

Rom. v. Forma de reciprocitate de la **calamak,** *(animalele) a se linge unul pe altul.*

CALATMA, -UW is. Yalatma.

Rom. v. Acţiunea de **calatmak***.*

CALATMAK (**calatmaq**) f. 1. Yalatmak; yalamak işini yaptırmak.

2. Sıyırtmak, bereletmek, aşındırtmak.

"Kündüz kalaw kalayman / Taşka kolım calatıp. / Kayda barıp oñarsın / Men karĭpnĭ cılatıp?" - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A pune să lingă. 2. A face să zgârie, să zdrelească; a suferi zdrelituri.

CALATTIRMAK (**calattırmaq**) f. Yalattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **calatmak**.

CALBARIŞ is. Yalvarış; rica.

"Rahmetlĭ ... vesiyetĭn ayta : / - Ĭşte, menĭm künlerĭm artık pĭte. Sĭzge bek balaban calbarışım bar : Ölgende menĭ kabĭrge başım aşada, ayaklarım yokarda, şonday etĭp kömĭñĭz, diy." - (Nevzat ve NerminYusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. Rugă; rugăminte.

CALBARMA, **-UW** is. Yalvarma.

Rom. s. Acțiunea sau faptul de **calbarmak**.

CALBARMAK (**calbarmaq**) f. Yalvarmak; rica etmek.

1. Israrlı ve saygılı bir şekilde birinden bir dilekte bulunmak.

"Bagda bolır bal yüzüm, / Dedĭm : Kel ekĭ közĭm. / Ne kadar calbarsam da / Geşmedĭ oga sözĭm." - (Boztorgay).

"Cangız agaş calbarsañ canmaz. / Ekĭ agaş bĭr bĭrĭne karar. / Üş agaş gürül gürül canar." - (Boztorgay).

2. Arzu etmek, istemek.

"Köp zamanlar calbardım, / Şu bĭzĭm il cıyılmay. / Kırım'ga şay dep bardım. / Köz caşlarım tıyılmay." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Az ber, köp calbar. -** Deyim. Az ver, çok yalvar. (Verdiğin az bir şey ise de, geri almaya gelince uzun uzun yalvarmak zorunda kalırsın).
- **Cangız agaş calbarsañ canmaz. –** Atas. Tek odun yalvarsan yanmaz.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **yalvarmaq**, -uv; Karaçay Malkar. - **calbarmaq**, -uv; Moğ. - **calbarih, dzalbarih**;

Rom. v. 1. A se ruga, a implora. 2. A dori, a voi.

CALBARŞMAK (**calbarşmaq**) işteş f. Hepsi birlikte yalvarmak.

"Kardaşları korkuşıp calbarşkanlar, / Olarnı da töbelep taldırgaman." - (Memet Nüzet – Çora'nıñ Peşmanlıgı).

Rom. v. coact. A se ruga, a implora toți deodată.

CALBARTMAK (**calbartmaq**) f. Yalvartmak.

- **Özĭne calbartmak -** Kendine yalvartmak.

Rom. v. A-l face să se roage.

CALBARUW is. ve f. → **Calbarma, Calbarmak.**

"Şora Batır'nıñ arüwlĭk men calbaruwın körĭp, Ali bey öz özĭne : Korkıttım şonı ! dep, kibĭrlenĭp şonday diy. ..." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

CALBARUWCI is. ve s. Yalvarıcı.

Rom. s. şi adj. Rugător.

CALBASTI is. Mera sınırını geçme; sınır ihlâli.

"O vakıtta da bĭr calbastı deen, bĭr yawurlarman bĭr mera şeysĭ olaken." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

Rom. s. Încălcare de hat, uzurpare de teren din fâșia neutră dintre ogoare.

CALBIR CALBIR zf. (Bez, bayrak gibi şeyler için) Havada sallanarak, dalgalanarak. Var. **celpĭr celpĭr.**

Rom. adv. Fluturând, fâlfâind.

CALBIRAMAK (**calbıramaq**) f. Havada dalgalanmak. Var. **celpĭremek**.

Rom. v. A flutura, a fâlfâi.

CALBIRATMAK (**calbıratmaq**) f. Havada dalgalandırmak. Var. **celpĭretmek**.

"Bo dünyanı terk etĭp, / Bĭzge, ketmiy eş bolmaz. / Kuyrugıñ, calıñ calbıratıp / Sen de kalma cüyrügĭm." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. A undui , a flutura.

CALDAMA, **-W** is. Yüzme.

Rom. s. Înotare, înot.

CALDAMAK (**caldamaq**) f. 1.Yüzmek, kol bacak hareketleriyle su yüzeyinde ilerlemek. Eşanl. **yüzmek.**

"Edĭl'nĭñ argı cagında / Calday akku kazları." - (Boztorgay).

2. mec. Yeşillikler, ekinler içinde, vücudun ancak üst kısmı görünür durumda olup ilerlemek.

"Caw caw cawınım, / Balaban bolsın kawınım. / Tĭzden bolgan otlaknı / Caldap cürsĭn sawınım." - (Boztorgay).

- **Akıllı köpĭr tapkaşı, akılsız suwnı caldap geşer. –** Atas. Akıllı köprü buluncaya kadar akılsız suyu yüzer geçer.
- **Caldamaga bĭlmegen cılgadan ırak otırır.** – Atas. Yüzmek bilmeyen dereden ırak durur.

Rom. v. 1. A înota. 2. fig. A înainta prin ceva (prin noroi, prin semănături etc.)

CALDAŞMAK (**caldaşmaq**) f. (Birçok şey bir arada) Yüzmek.

Rom. v. coact. A pluti, a înota.

CALDATMAK (**caldatmaq**) f. Yüzdürmek.

"Karama alem' sözĭne aldatırlar, / Tüpsĭz kara deryada caldatırlar." - (Boztorgay).

"Deryaga kayık saldım caldatmaga. / Özĭm dosım saw bolsın aldatmaga." - (Boztorgay).

Rom. v. Forma factitivă de la **caldamak**.

CALDAWGIŞ (**caldawğış**) is. Yüzgeç, balığın yüzme kanatları.

Rom. s. Înotător; aripile înotătoare ale peștilor.

CALDIZ is. → **Yaldız**.

CALDIZLI s. → **Yaldızlı**.

CALGAMA, -W (**calğama, -w**) is. 1. Ekleme, bağlama.

2. Gram. Ek; afiks.

Rom. s. 1. Înnădire. 2. Gram. Afix.

CALGAMAK (**calğamaq**) f. 1. Eklemek, bağlamak.

"Üyĭn tamir etĭp ekĭ oda taa calgamak ve onı altı odalı etmek ĭstiy edĭ." - (Okıma Kitabı -V).

2. mec. Peşine takmak.

Türk Lehç. : Nog. - **yalğamak**, **-v**; Karaçay Malkar. - **calğamaq**, -v; Moğ. - **calgah, dzalgah;**

Rom. v. 1. A lega, a înnădi; a adăoga. 2. A ataşa, a alătura.

CALGANMAK (**calğanmaq**) f. Var. **calkanmak**.

1. (Çadır hakkında) Bağlanmak, kurulmak.

"Karaşayım, Karaşay, / Sen ketmeseñ eş bolmay, / Tümtüz Kırım ĭşĭnde, / Calgangan curttay Nogay'-dan." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Koşulmak, katılmak, eklenmek.

"Yeşĭl şĭmen bolsañ eger / Şayırlarda sallanganday, / Serĭn cawın serpermen men, / Canga canlar calganganday." - (Enver Mahmut - Eger ... / Karad. gazet. 1. - 1990).

Rom. v. 1. A se lega, a se înnădi. 2. A se ataşa, a se lipi, a se alătura.

CALGATMAK (**calğatmaq**) f. Ekletmek.

Rom. v. A pune să înnădească.

CALGAW (**calğaw**) is. 1. is. ve f. → **Calgama, Calgamak.**

2. is. Ek, eklenti.

3. Gram. Ek, afiks.

- **Üzgekke calgaw** – Deyiş. Parçaya (kırıntıya) ekleme; yamanın yaması.

Türk Lehç. Gram. : Kırım. **calğama;** Karaçay Malkar. - **calğav;** Kumık. - **qoşumça;** Nog., Kazak. - **kosımşa;** Kazan. - **quşımça;** Başkurt. - **yalğav;** Kırgız. - **müçö;** Özbek. - **qoşimça;** Uygur. - **qoşumçá;** Gagavuz. - **afiks**; Azer. - **şákilçi;** Türkm. - **goşulma;** Altay. - **gojulta;** Hakas. - **hozım;** Tuva - **kojumak;** - (Emine Gürsoy Naskali – Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu).

Rom. 1. s. şi v. → **Calgama, Calgamak.** *2. s. Adaos, prelungire, înnăditură. 3. Gram. Afix.*

CALGAWLI (**calğawlı**) s. Eklentili.

Rom. adj. Cu înnăditură; înnădit, ataşat.

CALGIZ (**calğız**) s. → **Cangız, Yalnız.**

CALI is. (Yun.>Türk). Yalı, kıyı, sahil.

"Derya deren, suw salkın, miydan calı, / Ah, bawırım, şay bolır dünyanın hali." - (Boztorgay).

Rom. s. Mal, ţărm.

CALIKMAK (**calıqmaq**) f. 1. Sıkılmak, bıkmak.

2. Üzülmek, dertlenmek.

"Şölge şıksa bĭr colşı, ay, / Colın kesĭp barasıñ. / Kuw şöllĭkte kĭşĭnĭñ, ay, / Calıkkanın alasıñ." - (Enver Mahmut - Boztorgay / Karad. Gazet. 4-5 / 1990).

Rom. v. 1. A se plictisi. 2. A se necăji, a suferi.

CALIKTIRMAK (**calıqtırmaq**) f. Sıkmak, sıkıntı vermek; üzüntü vermek.

Rom. v. fact. de la **calıkmak.**

CALIN[1] is. Yele.

"Tasmalı-ker hazĭr Çora. Kuyrugun, calının da Cemal'ga senĭñ süygenĭñdey etĭp ördĭrdĭm." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

"Atların süsĭ kuyrıgına ve calnına baglıdır; o sebepten kök moşaklar, nazarlıklar atların kuyrıklarına ya da calınlarına tagılır." - (Nevzat Yusf Sarıgöl - Adetlerĭmĭz / Karad. gazet. 3 -1990).

Rom. s. Coamă.

CALIN[2] is. Yalın. Var. **calkın.**

1. Alev.

"Caw başına calın kuskan volkanlarnı awdarsan !" - (Raşit Aşkı Özkırım - Açuw-Kargış).

"Bek cellĭ bĭr gün cañgın şıktı, beş altı üynĭ şo arada calın sarıp alıp kül ettĭ." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

2. Sıcak nefes.

3. mec. Dert, keder, yürekteki ateş, yüreği yakan duygu.

- **Ot calın püskürmek -** Ateş alev püskürmek.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **yalın;** Kazak. - **calın;** Moğ. - **cali, dzali;**

Rom. s. 1. Flacără. 2. Răsuflare, suflare. 3. fig. Necaz, alean.

CALINDIRMAK (**calındırmaq**) f. 1. Yalvartmak.

2. Yaltaklandırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **calınmak.**

CALINIŞ is. 1. Yalvarış.

2. Yaltaklanış.

Rom. s. 1. Rugăminte; mod de a se ruga. 2. Servilism.

CALINIŞLI s. 1. Yalvarışlı.

2. Yaltaklanışlı; yaltaklanarak.

Rom. adj. 1. Rugător. 2. Servil; cu servilism.

CALINLANMAK (**calınlanmaq**) f. Alevlenmek.

Rom. v. (Focul) A se înteţi, a arde cu flăcări.

CALINLI[1] s. Yeleli, yelesi olan.

Rom. adj. Cu coamă.

CALINLI[2] s. 1. Alevli.

2. Nefesli.

Rom. adj. 1. Cu flacără. 2. Cu respiraţie, cu suflare.

CALINMA, -UW s. 1. Yalvarma, rica.

2. Şirin görünme, yaltaklanma, bir kimsenin hoşgörüsünü kazanmaya çalışma.

Rom. s. Acţiunea de **calınmak.**

CALINMAK (**calınmaq**) f. 1. Yalvarmak, rica etmek.

2. Birine yaranmaya çabalamak; bir kimsenin hoşgörüsünü kazanmaya uğraşmak; yaltaklanmak.

"Gülbahçada gül açsa alınmaz mı ? / Cĭgĭt bolgan, kızlarga calınmaz mı ?" - (Amdi Giraybay – Cĭgĭt Türküsĭ)

"O yaka habernĭ bo düşembe tuwıl, ta anaw bĭr düşembege beriyĭk. Körgen, eşĭtken demesĭn ke, bĭz onlarga calınganday etĭp tezden tez berewuydık." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. 1. A se ruga. 2. A se strădui să intre în graţiile cuiva; a manifesta servilism; a se linguşi.

CALK CALK (**calq calq**) zf. Çakmak çakmak; ışıl ışıl.

- **Calk etmek** – Parıldamak, ışık saçmak. **“Balk ete de, calk ete, fesĭmnĭñ şertĭ. / Eş aytmakman pĭtmiycek ĭşĭmnĭñ dertĭ.” -** (Boztorgay). b) (Gözler) İri iri açılmak. **“Hocanıñ başına bĭr cewez tüşe. Hocanıñ közĭ calk ! ete.” -** (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *adv. Lucind; strălucind.*

CALKANMAK (**calqanmaq**) f. 1. Eklenmek, bağlanmak. Var. **calganmak.**

2. Koşulmak, yanaşmak, katılmak.

“Akşam, Nadir hocakayga calkanıp, mualĭmnĭ üylerĭne akettĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. 1. A se lega, a se înnădi. 2. A se ataşa, a se alătura.*

CALKILDAMA, -W (**calqıldama, -w**) is. (Şimşek) Işıldama, çakma.

Rom. *s. Fulgerare.*

CALKILDAMAK (**calqıldamaq**) f. (Şimşek, camlar, metaller) 1. Işıldamak.

“Moynıñda moyınçaklar calkıldaganda / Aydayın mañlayıñ balkıldağanda / … Ekewmiz bir dayın otura edik. “ - (Amdi Giraybay – Çolpan’ga).

2. Şimşek çakmak.

Rom. *v. 1. A străluci. 2. A fulgera .*

CALKIN (**calqın**) is. Var. **Calın**.

1. Alev.

2. Şimşek.

“Ak deryanıñ üstünde ot calkın şalkıy. / Yalan dünya müsafır, kĭmlerge bakıy?” - (Boztorgay).

“Bĭrden kök güdürdemege, calkınlar oynamaga başlay, bĭr de cel, bĭr cawın, sañkem ana-baba künĭ.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

- **Calkın uruşı** - Asker. Yıldırm vuruşu; ani darbe. **“Onlar ne bolganın farkına barıp özlerĭn toplagançık, calkın uruşu man, Tañrı-Kul’ga elverĭşlĭ bĭr yerden onların cephesĭn kırmak kerek.” -** (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *s. 1. Flacără. 2. Fulger.*

CALKIRAMAK (**calqıramaq**) f. Şimşek çakmak.

“Keşedĭñ bĭr málĭnde cawın da cawadı, kar da cawadı, ayındırık ta calkıraydı”. - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *v. A fulgera.*

CALLAMAK (**callamaq**) f. Bir işe almak, iş pazarlığı yapmak.

Rom. *v. A angaja, a tocmi.*

CALLANMAK (**callanmaq**) f. Bir işe alınmak; iş pazarlığı yapılmak.

Rom. *v. A se angaja, a fi tocmit.*

CALLATMAK (**callatmaq**) f. Bir işe adam aldırmak.

Rom. *v. A pune să angajeze, să tocmească.*

CALLI s. Yeleli.

Rom. *adj. Cu coamă.*

CALMALAMAK (**calmalamaq**) f. İki dudak ve dille sarıp kapmak.

Rom. *v. A îmbuca, a înfuleca.*

CALMAMA, **-W** is. **Calmamak** işi.

Rom. *v. Acţiunea de* **calmamak.**

CALMAMAK (**calmamaq**) f. 1. Ağzıyla kapmak.

“Bĭrĭn calma, bĭrĭn cut, bĭrĭn kolda azĭr tut, / Tirkelsin artlartından, hiç toktamay çayna, cut.” - (İsmail Otar - Çibörek).

2. Aç gözlülükle yemek, hemen yutmak.

“Şekerĭm suwga tamladı, tuz calmadım. / Ay’nı kördĭm, yıldızga könalmadım.” - (Ahmet Karakaya - Çınlar /Emel D.).

3. mec. Yok etmek, ortadan kaldırmak.

- **Calmap cutmak -** Aç gözlülükle yemek.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **yalmamaq, -v;** Kazak. - **calmav;** Moğ. - **calgih, dzalgih -** yalayıp yutmak;

Rom. *v. 1. A lua în gură, a îmbuca. 2. A înfuleca, a mânca cu lăcomie. 3. fig. A înghiţi; a nimici.*

CALMANMAK (**calmanmaq**) f. Yalanıp yutkunmak.

“Kurtvelĭ awuzın kıbırdatıp bĭr ekĭ calmanır.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *v. A se linge pe buze înghiţind în sec.*

CALMAWIZ s. 1. Obur.

2. is. Masallarda sözü edilen, her şeyi yutup yok edebilen kötü yaratık.

3. mec. Açgöz karakterli, sömürücü kimse.

Türk Lehç. : Nog. - **yalmavız;** Karaçay Malkar. - **celmavuz;** Kazak. - **calmavız;** Kırgız - **calmooz;**

Rom. *1. adj. Lacom; mâncău. 2. s. Flămânzilă, personajul din basme. 3. fig. Om hrăpăreţ.*

CALMAWIZLIK (**calmawızlıq**) is. Oburluk, pisboğazlık.

Rom. *s. Lăcomie.*

CALP CALP zf. Ayak seslerini ifade etme sözü; patpat.

“Calpı papiy ayagın calp calp basar. / Asretlĭgĭñ bek yaman, kĭrpĭkten asar.” - (Boztorgay).

Rom. *adv. Bocănind, lipăind.*

CALPAK (**calpaq**) s. 1. Yassı, yayılmış, düz.

“Alpak, malpak, / Tabanları calpak. / İnanmasañ şık ta bak.” - (Boztorgay).

2. Geniş.

“Cawrĭñ calpak, bel ince, taraz etlĭ, / Komşısından yar süygen, oy lezetlĭ.” - (Boztorgay).

“At torbaga salganım arpa-kawız. / Nışanlıñnı bĭlemen, calpak awız.” - (Boztorgay).

3. Uzun.

“Şondan soñ albastı apakayı hastalanmaga başlay. Yazıñ calpak künĭnde, yüklĭ bolıp, şırayı tüsĭ buzılmaga başlay.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

- **Calpak Tatarca -** Halk Tatarcası; edebilik kaygılarından uzak konuşma dili; (*Rom. Tătăreasca neaoşă*).

Rom. *adj. 1. Lat; lăbărţat; turtit. 2. Larg. 3. Lung.*

CALPAKLIK (**calpaqlıq**) is. 1. Yassılık.

2. Genişlik.

Rom. s. 1. Lățime, lăbărțare. 2. Lărgime.

CALPALAMAK (**calpalamaq**) f. Yalpalamak; sağa sola sallanmak.

Rom. v. A se legăna în dreapta și în stânga.

CALPAYMA, -UW is. 1. Yassılaşma.

2. Genişleme; yayılma.

Rom. s. 1. Lăbărțare, aplatizare, turtire. 2. Alungire, lungire; lărgire.

CALPAYMAK (**calpaymaq**) f. 1. Yassılaşmak.

2. Daha geniş bir yüzeye yayılmak.

Rom. v. 1. A se lăți, a se lăbărța. 2. A se întinde cât îi e lungul.

CALPAYTMAK f. Yassılaştırmak.

Rom. v. A lăbărța, a lăți; a turti.

CALPI s. Yayvan. **Calpı papiy** – Yayvan gövdeli ördek.

- **Cayaw calpı** - Yaya olarak.

Rom. adj. Lat, lăbărțat.

CALPILDAŞMAK (**calpıldaşmaq**) f. Yayılmak; yassılaşmak.

"Tuyakları calpıldaşıp, / Örkeşlerī salpıldaşıp / sarkuwdan kelīr bīr sürüw dewe. / Olarnī kīmge taşlaysīñ, balam ?" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

Rom. v. A se lăbărța.

CALSIN is. → **Calşın**.

CALSIZ[1] s. Yelesiz, yelesi olmayan.

Rom. adj. Fără coamă.

CALSIZ[2] zf. Dinlenmeksizin; ara vermeksizin.

"Kabdalsız yeger, başsız at cürer calsız. / Bo dünyada ekew bar atasız ulsız." - (Boztorgay).

Rom. adv. Fără răgaz.

CALSIZ[3] s. ve zf. Ücretsiz, bedava.

Rom. adj. și adv. Fără bani; gratis.

CALŞI is. İşçi, amele, gündelikçi.

- **Calşı catar cal eter, erten turar sal eter. -** Deyim. İşçi yatar dinlenir, erken kalkar, işe atılır.

Rom. s. Muncitor; lucrător, zilier; argat.

CALŞILIK (**calşılıq**) is. İşçilik, amelelik.

Rom. s. Argăție.

CALŞIMAK (**calşımaq**) f. Para kazanmak, mal mülk sahibi olmak, zenginlemek; rahat etmek.

- **Barlınıñ katında barınmagan carlınıñ katında calşımaz. -** Atas. Varlıklının yanında barınamayan, yoksulun yanında rahatını bulamaz.
- **Cañgızlıgın caşırgan calşımaz. / Carlılıgın caşırgan barınmaz. -** Atas. Yalnızlığını gizleyen rahat etmez, yoksulluğunu gizleyen barınmaz.

Rom. v. A se pricopsi.

CALŞIN is. Şimşek. Var. **calsın.**

"Calsın caltırap kök kürültüsī insandıñ cüregīne toktamay sīstey kīredī." - (Cenan Bolat - Calsın).

Rom. s. Fulger.

CALŞIRATMAK (**calşıratmaq**) f. Donatmak, zengin etmek.

"Şık töbege, sal saray, kīreşlet īşīn. / Calşıratıp töşermen inşalla īşīn." - (Zühal Yüksel - Polatlı ağzı).

Rom. v. A dota, a înzestra.

CALTIR CALTIR zf. Parıl parıl.

Rom. adv. și adj. Strălucind; lucitor.

CALTIRAK (**caltıraq**) s. Parlak.

Rom. adj. Strălucitor; lucios.

CALTIRAMA, -W is. Parlama, parıldama.

Rom. s. Lucire, strălucire; luminare.

CALTIRAMAK (**caltıramaq**) f. Parlamak, ışıldamak. Var. **cıltıramak**.

1. Işık saçmak.

"Kara kaşıñ' astında caltıray közīñ. / Kuyup cawgan cawınday şuwulday sözīñ." - (Boztorgay).

2. Işık yansıtmak.

"Toplangan ordılarnıñ / Tüfeklerī caltıray. / Erkez kılış kayraganda / Caş cüregīm kaltıray." - (Boztorgay).

3. mec. (Yüzü) Aydınlanmak.

- **İşī kaltıray, tışı caltıray -** Deyim. İçi harap, dışı parlak.

Rom. v. 1. A lumina. 2. A reflecta lumină, a luci, a străluci. 3. fig. (Fața cuiva) A se lumina, a străluci, a se însenina.

CALTIRATMAK (**caltıratmaq**) f. Parlatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **caltıramak.**

CALTIRAWUK (**caltırawuq**) s. Parlak. Var. **cıltırawuk**.

"Genīş eteklī kaftanlar, / Caltırawuk kılaptanlar, / Sırma tellī başörtīler ..., / Canım, aynıñ ondörtīler !" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adj. Lucitor, lucios; strălucitor.

CALTIRIK (**caltırıq**) is. Parıltı, ışık.

Rom. s. Lucire; strălucire; sclipire; lumină.

CALUW is. 1. Kibir, büyüklenme.

2. İstek, arzu; emel.

Türk Lehç. : Kırgız. - **caluu**;

Rom. s. 1. Trufie, aroganță. 2. Dorință.

CALUWSIZ s. 1. Kibirsiz, alçakgönüllü.

2. s. ve zf. İsteksiz; gayesiz, emelsiz.

"Cat elde caluvsız, şay talk bolganda, / Mugayıp közlerīm caşman tolganda, / Eşīttīm uzaktan mübarek bīr ses." - (Mehmet Vani Yurtsever - Milli Davuş).

Rom. adj. 1. Lipsit de trufie; modest, simplu, prietenos. 2. Lipsit de dorință; lipsit de ideal.

CALUWSIZLIK (**caluwsızlıq**) is. 1. Kibirsizlik, alçakgönüllülük.

2. İsteksizlik; gayesizlik, emelsizlik.

Rom. s. 1. Lipsă de trufie; modestie; lipsă de aroganță. 2. Lipsă de dorință; lipsă de ideal.

CAM is. (Fars. cam). Cam.

1. Cam maddesi.

2. s. Camdan yapılmış.

3. Pencere camı.

4. Pencere; pencere gözü.

“Pencĭremĭz bĭr camdan. / Su ĭşermĭz filcandan. / Akız senĭ süyemen / Em cürekten em candan.” - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Sticlă. 2. adj. Din (de) sticlă. 3. Geam. 4. Fereastră; ochi de fereastră.

CA’M is. Sevgi seslenişi “Canım” sözünün kısaltılmış şekli.

“Bĭzlermen katnaşkanday halklar mı eken, ca’m ?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. Forma prescurtată a vocativului **canım -** *sufleţelule; dragă.*

CAMAKÂN, CAMAKYAN is. (Fars. camekân). Camekân.

1. Vitrin.

“Topraksar’nıñ kızları / Camakân bebeklerĭ.” - (Boztorgay).

2. Sera.

Rom. s. 1. Vitrină. 2. Seră.

CAMALMAK (camalmaq) f. 1. Yamalanmak, yama ile onarılmak.

2. mec. Yamanmak; yüklenmek, isnat edilmek.

Rom. v. 1. A fi peticit; a fi cârpit. 2. fig. A fi pus pe seama cuiva; a fi atribuit.

CAMAMA, -W is. Yamama.

Rom. s. Peticire, cârpire.

CAMAMAK (camamaq) f. Yamamak.

“Hacĭ Totay eskĭ cün şorapnı kesĭp kesĭp camar.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. v. A petici, a cârpi.

CAMAN s. ve is. Yaman. Var. **yaman.**

1. is. Yaramaz kişi; düşman.

“Curt camanga kaldı, törem, curt camanga / Kettĭ Kırım, cılay kaldık hem Kazan’ga.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. s. Kötü, fena. **Caman kaber.**

3. s. Yaramaz, kavgacı. **Caman it. Caman bala.**

4. s. Şiddetli, sert.

5. zf. Pek, çok.

6. zf. Aşırı, fazla, alışılmışın üzerinde olan.

- **Tentegĭm tezek, camanım capma ketĭrĭr.** – Deyiş. Delişmenim tezek getirir, yaramazım kurutulmuş mayıs getirir.
- **Yakşınıñ catar, camannıñ cürer vaktı** - Deyim. İyinin yatar zamanı, kötünün dolaşır zamanı.
- **Aslı caman alganın camannar.** – Atas. Aslı kötü aldığını kötüler.
- **Aşawı camannıñ kekĭrüwĭ caman.** – Atas. Yeyişi kötünün geğirmesi de kötüdür.
- **Berme camanga keter yabanga** – Atas. Verme kötüye, gider yabana.
- **Caman bala atasın başın töben tüşürür.** Atas. Yaramaz çocuk babasının başını yere eğdirir.
- **Caman it carasız bolmaz.** - Atas. Yaramaz köpek yarasız olmaz.
- **Caman kaber catıp kalmaz** – Atas. Kötü haber tez ulaşır.
- **Camanga tiyme belâsı cugar, kazanga tiyme küyesĭ cugar.** - Atas. Kötüye dokunma belâsı olur, kazana dokunma kurumu bulaşır.
- **Caman tamak carlı eter, öskĭn cürek kanlı eter.** – Atas. Pisboğazlık yoksul eder, kabarmış yürek katil eder.
- **Caş bala beşĭkte, caman kĭşĭ eşĭkte** – Atas. Küçük çocuk beşikte, kötü kişi eşikte.
- **Tonı camannı it kabar, göñlĭ camannı Tañrı kagar.** – Atas. Giysileri kötü olanı köpek kapar, gönlü kötü olanı Tanrı çarpar.

Rom. 1. s. Rău; om rău. 2. adj. Rău. 3. adj. Obraznic; scandalagiu, rău. 4. Tare, aspru. 5. adv. Foarte. 6. adv. Teribil de ...; extrem de ...

CAMANLAMA, -W is. Kötüleme, çekiştirme. Var. **yamanlama.**

Rom. s. Ponegrire, bârfire.

CAMANLAMAK (camanlamaq) f. Kötülemek, çekiştirmek. Var. **camannamak, yamannamak.**

- **Aslı caman alganın camannar.** - Atas. Aslı yaman aldığını çekiştirir.

Rom. v. A vorbi de rău, a ponegri, a bârfi.

CAMANLIK (camanlıq) is. Kötülük. Var. **yamanlık**.

1. Kötü olma durumu.

“Mına bunlarıñ (içkĭnĭñ, kúmarıñ) **alayın halkımızga anlatmak, camanlıkların, zararların köstermek kerek.” -** (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Zarar verecek davranış veya söz.

Rom. s. 1. Faptul de a fi rău. 2. Rău; comportare duşmănoasă ori vorbă rea.

CAMANMAK (camanmaq) f. Yamanmak.

1. Yama yapılmak.

2. Kendi eski giysilerini yamamak

3. mec. Başkasına yanaşmak, sığınmak.

“Cermanca konışkanlar Cermanlatga, Fransızca konışkanlar Fransızlarga, İtalyanca konışkanlar İtalyanlarga camanmak ĭstedĭler.” - (Necip H. Fazıl - Bĭr Konferans).

- **Carlı camanıp kuwanır. -** Deyiş. Yoksul yamanıp sevinir.

Rom. f. 1. A fi peticit, a se petici; a fi cârpit, a se cărpi. 2. A-şi petici, a-şi cârpi. 3. A se alătura, a se ataşa.

CAMANNAMAK (camannamaq) f. → **Camanlamak.**

CAMANTAN is. (Fars. camedan -”çamaşır sandığı”) Camedan, bavul.

“Bar sen ulım taa arüw garaga, diy edĭ Gülbike’ttáy balasına, Bükreş trenĭ kelgende camantan taşıp bĭrkaş para kazanırsın.” - (İsmail Ziyaeddin - Aygır Gülbike).

Rom. s. Geamantan.

CAMATILMAK (camatılmaq) f. Yamatmak işi ya-

pılmak.

Rom. *v. pasiv de la* **camatmak.**

CAMATMAK (**camatmaq**) f. Yamatmak.

“Müsürcíler sermayelerín kat kat arttırdılar, bazı teşíklerín kapattılar, cartı şuwallarnı camattılar, ama, alem onlarnı künnemege başladı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **camamak.**

CAMAW is. ve f. 1. → **Camama, Camamak.**

“Gece gündüz, íşíñ gücüñ şo camaw. Yeter taa.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. is. Yama, onarmak için eklenmiş parça.

Rom. *s. 1.* → **Camama, Camamak.** *2. Petic.*

CAMAWLI s. 1. Yamalı.

“Yawaş tízlerí camawlı pantalonımnı kíydím, Şakal’ıma atladım, köyín colın tuttım.” - (Acemin Baubek - Ekí Hatıra).

2. öz. is. Alaca don hayvanlara verilegelen bir isim.

“Şıbırşıp ta şıktı cüyrükler, / Eñ aldında Camawlı. / Camawlı’dan fayda yok, / Alayak torı tamalı.” - (Boztorgay).

Rom. *1. adj. Peticit, cârpit. 2. s. propr. Nume propriu pentru animale bălţate.*

CAMAWLIK (**camawlıq**) is. Yamalık.

“Edege iygí kíşídír, / Öz halín bílse iygídír. / Arkasına kara tonnı capkandan, / Bír camawlık kíyse iygídír.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcígít).

Rom. *s. Vechitură, bună doar de petic; material de petic.*

CAMBAŞ is. Kalça. Var. **canbaş.**

“Sol cambaşın nasıl mina urgan, sanke şo yerín bír kaşkır tíşlep tíşlep aşagan.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. 1. Şold. 2. Rână.*

CAMBAW is. (**can baw**’dan) Araba atının koşumunda hamuttan arabaya bağlanan ve arabayı çekmeye yarayan yan kayışlardan her biri. Var. **canbaw .** Eşanl. **candawır.**

Türk Lehç. : Kırım. – **canqayış**;

Rom. *s. Şleau, ştreang.*

CAMBAZ is. Fars. (canbaz - canıyla oynayan; canınını tehlikeye atan). Cambaz. Var. **canbaz .**

1. Akrobat.

“Appaz, şappaz, / Áná keldí bír cambaz.” - (Boztorgay). – **“Abbaz, şahbaz, / İşte geldi bir canbaz.”** - Bir usta yüzücü, bir pehlivan, derken işte geldi bir cambaz. (Not : Bu sözler, eskiden panayırlarda kurulan eğlence çadırlarının önünde çığırtkanların müşteri toplamak için bağırdıkları, kafiyeli bir cümle olsa gerek.)

“Cambaz colda awzın aşkan, / Paraların cerge şaşkan. / Şaşkanından kalganı, / Şappaznıñ bolgan.” - (Boztorgay).

2. At alıp satan kimse.

“Rahmetlí ... (eşegín) satmak niyetímen pazar yeríne akete. Cambazlardan bírísí ... ala eşekní ve maktamaga başlay.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

3. s. mec. Canlı, oynak (at).

“Yüz alaşa íşínde ciyren cambaz. / Kelínşekníñ en iygísí kızday bolmaz.” - (Boztorgay).

4. s. mec. Kurnaz.

- **Ekí cambaz bír cípte oynamaz.** – Atas. İki cambaz bir ipte oynamaz.

Rom. *s. 1. Acrobat. 2. Geambaş. 3. adj. fig. Vioi, jucăuş. 4. adj. fig. Şiret, viclean.*

CAMBAZLIK (**cambazlıq**) is. (Canbazlık, canını tehlikeye atmak işi). Cambazlık. Var. **canbazlık.**

1. Akrobatlık, akrobasi.

2. At alım satımı yapma.

“Sízínkí cawşılık tuwul, canbazlık. Haywan satıp alganday etíp pazarlıkka otırasıñız.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Mením kartbabam Perwelden Köstencí’ge köşíp kelgen bír akay. Köyde otırganda şípşílíkmen, cambazlıkman ograşkan.” - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Oynaklık.

4. Kurnazlık, hilecilik.

Rom. *s. 1. Acrobaţie. 2. Geambaşie. 3. fig. Vioiciune. 4. Viclenie, şiretenie.*

CAMCI is. Camcı.

Rom. *s. Geamgiu.*

CAMCILIK (**camcılıq**) is. Camcılık.

Rom. *s. Meseria de geamgiu.*

CAMEKÂN, CAMEKYAN is. (Fars. camekân). Camekân, camlık. Var. **camakyan.**

1. Vitrin.

“Soñra o pamıgımnı / Şiyrattılar, cíp boldım. / Yumak yumak ettíler, / Camekânlarda toldım.” - (İ. Ziyaeddin - Bír Kumaşnıñ Masalı).

2. Sera.

Rom. *s. 1. Vitrină. 2. Seră.*

CAMEKÂNLI, CAMEKYANLI s. Camekânlı, camekânı olan yer.

Rom. *adj. Cu vitrină; cu seră.*

CAMÍ is. (Ar. cami). 1. Cami, ibadethane; müslümanların topluca namaz kılmak için yaptıkları ve kutsal saydıkları yapı.

2. mec. İslâm dini.

“İstiymen öziñní her yakta körmek, / Her yerde inciñden destanlar örmek, / ... Camíge, mihrapka, sarayga kírseñ.” - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tíl).

- **Kemer Kapıda** (Bahçesaray’da yer adı) **tílenip Cuma Camí’de sadaka bere** - Deyim. Kemer Kapı’da dilenip Cuma Cami’de sadaka verir.
- **Ecelí cetken it camí duwarına siyer.** – Atas. Eceli gelen it camiin duvarına işer.
- **Üyge kerek, camíge aram** - Atas. Eve lâzım olan camiye haram.

Rom. *s. 1. Geamie. 2. fig. Religia musulmană; cultul musulman.*

CAMLAMA, -W is. Camlama, cam takma.

Rom. *s. Punere de geamuri.*

CAMLAMAK (**camlamaq**) f. Camlamak, cam takmak.

Rom. v. A pune geamuri.

CAMLANMAK (**camlanmaq**) f. Cam takılmak.

Rom. v. A se pune geamuri.

CAMLAŞMA, -UW is. Camlaşma.

Rom. s. Vitrificare.

CAMLAŞMAK (**camlaşmaq**) f. Camlaşmak; cama benzer duruma gelmek.

Rom. v. A se vitrifica.

CAMLATMAK (**camlatmaq**) f. Camlatmak, cam taktırmak.

Rom. v. A cere să pună geamuri.

CAMLI s. Camlı.

Rom. adj. Cu geamuri.

CAMLIK (**camlıq**) is. Camlık, camekân.

1. Vitrin.

2. Camlı çerçeve ile bölünmüş yer.

3. Sera.

Rom. s. 1. Vitrină. 2. Geamlâc, verandă închisă cu geamuri. 3. Seră.

CAM CÜNĬ b. is. Cam yünü, cam pamuğu (izolasyon maddesi).

Rom. s. Vată de sticlă.

CAM PAMUGI (**cam pamuğı**) b. is. Cam pamuğu. Eşanl. **cam pamugı.**

Rom. s. Vată de sticlă.

CAMPARA is. (Türk. çalpara'dan>Rom). Hareketli bir Romen halk dansı.

"Kartlar keyflerĭnde, caşlar da campara awasına oynap tübĭn tüşüreler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Geamparale.

CAMPİK s. Yampiri, çarpık, eğik, yana yatık.

"Kete kete, az mı kete, köp mĭ kete, bĭr malden bĭrden, mıramaga turgan bĭr campik agaş üyge raslay." - (Nedret ve Mahmut Enver - Bozcĭgĭt).

Rom. adj. Strâmb, strâmbat; turtit, diform, deformat.

CAMPİYMEK f. Çarpılmak, eğri büğrü hale gelmek.

Türk Lehç. : Nog. - **yampiymek, -üv;** Karaçay Malkar. - **campaymak;**

Rom. v. A se strâmba, a se turti, a se deforma.

CAMPİYTMEK f. Çarpıtmak, eğri büğrü hale sokmak.

"Arabanıñ temĭr şınalı tegerşĭklerĭ Moskviç'ĭn aldı betĭn campiytĭp manka ettĭ taşladı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A strâmba; a deforma.

CAMSI s. Camsı, cama benzer.

Rom. adj. Sticlos.

CAMSIZ s. Camsız, camla kapatılmamış.

"Bĭz sabaklarımıznı eceler, aglar, tayaklar astında ezberlegende, karılgaçlar mektebĭñ delĭk, camsız penceresĭnden kĭrer, raflarga konar, yawrularına baka baka, kuwana kuwana duasını okur." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. adj. Fără geamuri.

CAN[1] is. (Fars. can) Can.

1. İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına ve ölümle vücuttan ayrıldığına inanılan madde dışı varlık.

"Ah, degende karĭp can üzüle tenden, ah ah, / Endĭ özĭñ bĭlĭrsĭn, meramet senden, ah ah." - (Boztorgay).

"Oh, ne tatlı tĭlekler möñ kalbĭmde yaşattım, / Curt süygüsĭn can bĭlĭp öz ömrĭmnĭ aşattım." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Yaşama, var olma, hayat.

3. Güç, kuvvet.

4. Kişi, birey, nüfus.

"Dört can, her yagına mönlük çökken üyde cılaşmaga başladı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

5. İnsanın kendi varlığı, özü; insan.

"Aná, şonday bĭr düşman / Yeşĭl Curtnı talagan. / Dayanalmay bĭraz can / Tışka şıgıp cılagan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Elâl etĭñĭz akkımnı, / Sĭzge ömĭr kardaşlar. / Feda boldı caş canım, / Mensĭz kaldı yoldaşlar." - (Boztorgay).

6. Gönül.

"Endĭm karşıda hanga / Derman aradım canga. / Dedĭler ke derman yok / Eşĭnden ayrılganga." - (Boztorgay).

"At aylanmaz azbarımdan / Araba aylandı, / Canım süymegen yerlerge / Başım baylandı." - (Boztorgay).

"Can neşege, zewkka da muhtaçtır. Hele bunday ĭş küç taşlanıp bayram yasalgan künlerde." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

7. s. Sevimli, yakın, içten.

"Aştan suwdan bazgeştĭm, ĭşten, kârdan. / Ayrıldım can dosttan, elá köz yardan." - (Boztorgay).

8. is. mec. Bir şeyin yararlı olmasını, bir iş görmesini sağlayan unsur.

"Cawunman nadas topraknıñ canıdır." - Atas.

- **Babaañ canı üşün** – Babanın canı için.
- **Bĭr cumruklık canı bar** – Bir yumrukluk canı var.
- **Boga can dayanmaz** – Buna can dayanmaz.
- **Bondan aruwĭ can sawlıgı** - Bundan iyisi can sağlığı.
- **Can acır –** Candan seven, yakın kimse.
- **Can acısı** - Vücudun herhangi bir yerindeki şiddetli acı.
- **Can almak** - Öldürmek.
- **Can atmak** - Bir şeyin olmasını içten istemek.
- **Can ay** – Yakınlık duygusu belirten seslenme sözü; hey canım, can dostum. **"Al koyan can ay, şal koyan can ay, / Ay carıkta şölde oynar, can ay."** - (Boztorgay).
- **Can bermek** – a) Ölmek. **"Cuwrıp kettĭm kuwnakman, / Tüştüm kara deryaga. / Şapalanıp can berdĭm, / Közĭm cumdım dünyaga"** - (Boztorgay). b) Güçlendirmek, hareketlendirmek.
- **Can borcın ödemek** - Ölmek.
- **Can cĭger** – s. Sıkı fıkı, pek içten.
- **Can cürekten** - İçtenlikle.

• **Can dayanmamak** – Bir şey karşısında insanın direnci kırılmak.

• **Can dertĭnde bolmak -** Zor bir durumdan kurtulmaya çalışmak.

• **Can dertĭne tüşmek -** Ölüm korkusuna kapılmak.

• **Can dost** – İçten dost. **"Menĭm bülbülüm sandım / Awada bülbüllernĭ. / Can dostımdır belledĭm / Artımdan külgenlernĭ." -** (Boztorgay).

• **Can duşmanı –** Öldürmeyi düşünen düşman.

• **Can göñĭlden –** İçtenlikle, çok isteyerek.

• **Can kelmek -** Güçlenmek.

• **Can kulakman –** Can kulağı ile; büyük bir dikkatle. **"Körseñ, sabiyler ne can kulakman sesliy edĭler." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Ödelek).

• **Can peslemek -** Yiyip içmek.

• **Can sawlıgı, can sawlık** – Can sağlığı; sağlıklı olma durumu. **"Sekĭz türlü örnek bar, / Al cawlıkta yar. / Bĭzler oynap küliyĭk, ay, / Can sawlıkta yar." -** (Boztorgay).

• **Can sıkıntısı -** Bunalım, stres.

• **Can sıkmak** - Bıktırmak.

• **Can şegĭşmek –** Ölmek üzere bulunmak.

• **Can talaşmak** - Ölüm sıkıntısı içinde bulunmak.

• **Can tamırı –** Bir şeyin en önemli, en hassas noktası.

• **Can taşımak** - Duyarlı varlıklardan biri olmak.

• **Can üyü** - a) Yürek, kalp. b) mec. En duyarlı yer; gönül.

• **Can yoldaşı -** Yalnız yaşamamak için birlikte oturan kimselerden herbiri.

• **Canga can katmak. –** Cana can katmak, güç vermek.

• **Canga yakın –** Sevimli.

• **Canı awırmak -** İncinmek.

• **Canı awzına kelmek –** Ölecekmiş gibi korkmak.

• **Canı bek -** Dayanıklı.

• **Canı burnundan kelmek -** Bir işi yaparken büyük sıkıntı çekmek.

• **Canı canına sıymamak -** Büyük bir heyecan içinde bulunmak.

• **Canı canmak. –** Canı yanmak; çok acı duymak.

• **Canı ĭstemek –** a) Heves duymak. b) Kendisi öyle istemek.

• **Canı sıgılmak -** a) İçi sıkılmak. b) Keyfi kaçmak.

• **Canı süymek –** Aşık olmak

• **Canı şekmek –** Bir şeyi arzulamak.

• **Canı şıkmak –** a) Çok yorulmak b) Ölmek.

• **Canı tatlı -** Sıkıntıya ve acıya katlanmak istemeyen.

• **Canı tez -** Sabırsız.

• **Canım ! (**kısaltılmış şekli **Ca'm !)** – Söylendiği tona bağlı olarak, ikinci bir şahsa edilen hitaba sevgi, hasret duygusu, "arkadaş", "sen" zamiri değeri gibi türlü anlamlar katan bir söz. **"Ebet canım, ebet şáy. Bĭlgenler aytar, / Akran tenler koşılsa, zewk etĭp kaytar." -** (Boztorgay). **"Kıraw aytkan : Bu kayday şiydĭr, canım , / Yok mı acuw yoksullarga, sultanım ?" -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

• **Canım canım -** Güzelim; değer verilen, sevilen.

• **Canın almak –** a) Öldürmek. b) Çok üzmek.

• **Canın bagışlamak -** Öldürmek isterken vazgeçmek.

• **Canın bermek –** a) Kendini feda etmek. b) Hiçbir şey esirgememek. c) Bir şeye çok düşkün olmak.

• **Canın cakmak -** Çok üzmek.

• **Canın sıkmak -** Keyfini kaçırmak.

• **Canın şıgarmak -** Çok yormak.

• **Canına cetmek –** Katlanamayacak duruma gelmek.

• **Canına (kâr) kalmak** – Yanına (kâr) kalmak; yaptıklarının bir zararını görmemek. **"Aytar, aytar halk menĭ, / Günamnı alır. / Oynaganım, külgenĭm, ay, / Canıma kalır, yar." -** (Boztorgay).

• **Canına kıymak -** a) Birini öldürmek. b) Kendini öldürmek.

• **Canına okımak -** Perişan etmek, bozmak.

• **Canına suwsamak -** a) Ölümü aramak, ölmek istemek. b) Birini öldürmeyi istemek.

• **Canına tak etmek –** Dayanamaz duruma gelmek.

• **Canına tiymek** - a) Çok hoşlanmak. b) Ruhu şad olmak.

• **Canından bezmek -** Ölümü isteyecek kadar sıkıntı içinde olmak.

• **İt canlı –** Ağrılara dayanıklı.

• **Mal canlı –** Malı çok seven; mal canlısı.

• **Tez canlı** – Aceleci.

• **Adıñ şıkkaşı canıñ şıksın ! –** Deyim. Adın çıkacağına canın çıksın.

• **Can kurban (feda) -** Deyim. Çok güzel şeyler karşısında söylenen söz.

• **Can şıkmay kuy şıkmaz. -** Deyim. İnsanı huylarından vazgeçirmek mümkün değildir.

• **Can-cürekten -** Deyim. Bütün kalbiyle; içtenlikle.

• **Canı cennemge ! -** Deyim. Sevilmeyen bir kimseye karşı söylenen öfke ve nefret sözü.

• **Canı ĭstese !** - Deyim. Olumsuz bir tutum karşısında, "önemi yok, fark etmez" anlamında söz.

• **Canı saw bolsın !** - Deyim. Birine, "Üzülmeye gerek yok", anlamında söylenir.

• **Canın sokakta tapmadı –** Deyim. Bilinen bir tehlikeye atılması doğru olmaz, anlamında.

• **Canına yandığımı ! -** Deyim. Sevgi, hayranlık, öfke gibi duygular anlatmak için söylenir.

• **Elden kelse, can kurban -** Deyim. İmkân olsa, seve seve yapardım, anlamında.

• **Kocam ölgenĭne canmayman, emĭralla aytıp canım caktılar.** – Deyim. Kocamın ömesine yanmıyorum, "emir Allah'tan "söyleyip canımı yaktılar.

• **Kuş kadar canı bar –** Deyim. Ufak tefek yapılı kimseler için söylenir.

• **Mal malga cetkeşĭk Azrail canga ceter. -** Deyim. Mal mala eklenınceye kadar Azrail cana yeter.

• **Murnun sıksañ canı şıgacak -** Deyim. Çok zayıf kimseler için söylenir.

• **Onıñ canı yok mı ? -** Deyim. Bir kimsenin yaşadığı sıkıntı başkalarına örnek olarak söylenir.

- **Ölmüşlerĭñ canına tiysĭn. -** Deyim. Ölmüşlerin canı sevinsin; bir iyiliğe karşı söylenen teşekkür ve iyi dilek sözü.
- **Señkĭ can, meñkĭ patlıcan mı? –** Deyim. Seninki can, benimki patlıcan mı ? (Bencillik edene sitem olarak söylenir).
- **Az bergen canından, köp bergen malından –** Atas. Az veren canından, çok veren malından.
- **Barlınıñ kiypĭ kelgeşĭ carlınıñ canı şıgar. -** Atas. Zenginin keyfi gelinceye kadar yoksulun canı çıkar.
- **Can awurtkan dost bolmaz. –** Atas. Can ağrıtan kimse dost olamaz.
- **Can bogazdan kelĭr. -** Atas. Beslenmeden yaşamak mümkün değildir.
- **Can cannıñ yoldaşıdır. –** Atas. Can canın yoldaşıdır.
- **Canı cangan Tañrısın kargar. –** Atas. Canı yanan Tanrısına beddua eder.
- **Can şıkmay, huy şıkmaz. –** Atas. Can çıkmadan huy çıkmaz.
- **Canı awırmagannıñ canında başıñ awırmasın. -** Atas. Senin için üzülmeyenin yanında başın ağrımasın (başının ağrıdığını söyleme).
- **Cawınman nadas topragıñ canıdır. -** Atas. Yağmurla nadas toprağın canıdır.
- **Eşkĭ can dertĭnde, kasap may peşĭnde. -** Atas. Keçi can derdinde, kasap yağ derdinde.
- **Kanı barnıñ canı bar. –** Atas. Kanı olanın canı var.
- **Mal cannıñ congasıdır. –** Atas. Mal canın yongasıdır.
- **Mal tabılır can tabılmaz. -** Atas. Mal bulunur, can bulunmaz.
- **Şıkmagan canda ümĭt bar. –** Atas. Çıkmayan canda ümit var.
- **Ten kartaya, can kartaymay. –** Atas. Vücut yaşlanır, can yaşlanmaz.

Rom. s. 1. Suflet, spirit. 2. Viaţă. 3. Putere, forţă; vitalitate. 4. Persoană, individ. 5. Om. 6. Psihic. 7. adj. Simpatic; sincer. 8. s. fig. Factor principal; forţă motrică.

CAN^2 is. ve s. Yan. Eşanl. **yan, yak.**

1. is. Bir kimsenin veya şeyin ön, arka, alt, üst, sağ ve solundaki yer.

"Zar atkanlar kızışkanlar. Hiç canlarına karamaylar ve kĭmsemen konuşmaylar." - (M. Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Şaşırıp col tabalmay turgan bĭr sürü halknı bĭr anaw canından, bĭr mınaw canından şıgıp ürküteler." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. is. Bedenin sağ veya sol bölümü.

3. is. Bir cismin herhangi bir bölümü.

4. is. Bir kimsenin üzeri, beraberi, yakınındaki veya kolayındaki yeri.

"Ketecek bolgan sora, canıña bĭraz para salıp ket." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Çora Batır Kazan'ga ketecek, onda saldırgan Rusla man uruşacak bola eken, canına köyden bĭrkaç caş da koşılacak eken." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

5. s. Tali, kenar yerde olan.

6. s. İkinci derecede olan.

7. zf. Bir yana yönelerek. **Can aylanıp otır.**

- **Can canına karamak** - Etrafına bakınmak.

Rom. 1. s. Loc alăturat. 2. s. Partea dreaptă sau stângă a corpului. 3. s. O parte oarecare a unui corp. 4. s. Loc aflat la îndemâna cuiva. 5. adj. Mărginaş, lăturalnic, dosnic. 6. adj. Secundar. 7. adv. Alături, alăturat.

CAN ACIR is. Candan seven, yakın kimse.

- **Can acırsız** - Kimsesiz, yalnız. **"Can acırsız, baş sawsız hem, cok karatkan. / Tañrı ebĭn taptırgaydı, kaldık cañgız." -** (Mehmet Niyazi - Sagış).

Rom. s. Persoană apropiată, legată sufleteşte de cineva.

CANAN is. (Fars. canan). Sevgili , sevilen kadın.

Rom. s. İubită.

CANAR TAW is. Yanardağ, volkan.

Rom. s. Vulcan.

CANAŞA s. ve zf. 1. Yanaşık, yan yana olan; bitişik, yakınında.

"Tal tal etermen, / Talkan berseñ ketermen, / Canaşa köyge cetermen, / Senĭ maktay ketermen." - (Boztorgay).

"Ekĭmĭzge bĭr ölĭm, canaşa kabĭr, / Kawışırmız inşalla, etiyĭk sabır." - (Boztorgay).

2. zf. Yan yana, birlikte.

Rom. 1. adj. Alăturat; de alături. 2.adv. Alături; în mod alăturat.

CANAŞMA, -UW is. Yanaşma.

1. Yanaşmak işi.

2. Irgat.

Rom. s. 1. Acţiunea de **canaşmak**. *2. Argat.*

CANAŞMAK (canaşmaq) f. Yanaşmak.

1. Yan yana gelmek.

2. Yanına gelmek, yanında durmak.

3. Yanaşma, ırgat olarak çalışmak.

"Aklı başında, dogrı bĭr caş ırgat karay eken dep eşĭttĭm. Hemen bardım, canaşagımnı ayttım." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyers).

4. (Ulaşım araçları) Durak veya çalışma yerine çekmek.

5. İşe koyulmak, başlamak.

6. mec. Bir görüşe katılmak, taraftar olmak; bir isteğe uymak.

Rom. v. 1. A veni unul lângă altul, a se apropia. 2. A se opri (lângă, la). 3. A intra ca argat lângă cineva. 4. A acosta, a aborda, a trage la... 5. A se pune să ..., a începe să ... 6. fig. A adera; a a consimţi, a accepta; a se supune.

CANAŞTIRMAK (canaştırmaq) f. Yanaştırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **canaşmak**.

CANAWAR is. (Fars. canaver - "canlı yaratık"). Canavar.

1. Masal ve efsanelerde geçen, hayal ürünü korkunç yaratıklar.

2. Vahşi hayvan.

3. mec. Yaramaz çocuk.

4. s. Kötü ruhlu, zalim.

“Kolında pışagına karañız. ... Nasıl canawar şu ca’m kĭm ?” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. *s. 1. Monstru; lighioană; fiinţă imaginară periculoasă din basme şi legende. 2. Fiară, animal sălbatic. 3. (Glumeţ) Copil neastâmpărat; lighioană. 4. adj. şi s. Bestie; cu instincte de fiară.*

CANAWARCA zf. Canavarca.

Rom. *adv. şi adj. În mod bestial; bestial.*

CANAWARLAŞMA, **-UW** is. Canavarlaşma.

Rom. *s. Faptul de a deveni feroce; sălbăticire.*

CANAWARLAŞMAK (**canawarlaşmaq**) f. Canavarlaşmak.

Rom. *v. A deveni feroce.*

CANAWARLIK (**canawarlıq**) is. Canavarlık.

Rom. *s. Ferocitate, cruzime.*

CANAY is. (can ay!) 1. Canım; “canım, sevgilim” anlamında hitap sözü.

2. Can dost.

“Mıskılcıdır Kerĭşler, canay derler, / Namaz kılsam kerşekten, ötrĭk derler.” - (Ali Osman Ayrantok - Bĭlgenĭm).

3. Yaramaz, çapkın.

“Canay Murat efkârlı, mendĭlsĭz kalgan. / ... İtibarsız bolır ya ! Bĭr şiyden kalmay : Sarhoşlıktan, kawgadan hiç başın alay.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

4. Afacan, açıkgöz, cin göz.

“Orta mallede otırgan Cengiz bolsın, Mamut bolsın, Memet bolsın, Mitat bolsın, şöl ĭşlerĭne ketmiy, köy ĭşĭn süzüp cürgen canaylar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. 1. Termen de adresare, dragă, dragule. 2. Prieten intim. 3. Obraznic. 4. Isteţ; ştrengar.*

CANBAŞ is. 1. Kalça. Var. **cambaş.**

“Canbaş sulum aytmayman, o bek yaman, / Oga kaydan alasın beş karış toban?” - (Boztorgay).

2. Vücudun uzunlamasına iki yanı.

- **Canbaş otırmak (cantayıp otırmak)** - Bir yanına yatık ve dirseğine dayalı vaziyette durmak.
- **Canbaşka almak** - Spor. Tatar güreşinde hasmın ağırlığını bir kalçanın üstüne alıp ayaklarını yerden kesme oyunu.
- **Caz catkannıñ canbaşı sınsın, kış cürgennĭñ ayagı sınsın.** -Deyim. Yazın yatanın kalçası kırılsın, kışın gezenin ayağı kırılsın.

Rom. *s. 1. Şold. 2. Rână.*

CANBAW is. → **Cambaw**.

CAN-BAY is. Yaver, yardımcı.

Rom. *s. Adjutant.*

CANBAZ is. → Cambaz.

“Ha, Alĭmseyit. Azaplar’nıñ namdar Alĭmseyit’ĭ bo ya. Kĭşĭ canbazı.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

CANBAZLIK (**canbazlıq**) is. → **Cambazlık**.

CANBUR s. (Fars. can+bur - can yükü). Can sıkıcı

“Köy mektebĭne pek köp katnadım. Bo karanlık, canbur bala zindanına köy balları da keter edĭler.” - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. *adj. Apăsător, sumbru.*

CANCİGER s. Çok yakın (arkadaş), dost.

Rom. *adj. (Despre prieten) İntim, bun; la cataramă.*

CANCOYDI is. Yaramaz, canavar.

“Sĭznĭ gĭdĭ cancoydılar, sĭznĭ ! … Canıñız kavun aşamak ĭstiy mĭ ?” - (Tahsin İbrahim – Kabak / Okıma Kitabı V).

Rom. *s. Răutate; derbedeu.*

CANDAN s. ve zf. Candan.

1. İçten, samimi.

“Bĭr arabaga Müstecep’nĭ, katında da bĭr dayısı, anaw bbĭr arabaga da Cenan man Şahip’nĭ, katlarına da Şahip’nĭñ candan dostı, bĭr akran Erdinç’nĭñ babası Rüstem akay yerleştĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. zf. İçtenlikle.

“Çarşıda bakır sĭnĭ / Candan süydüm men senĭ. / Alem ne dese desĭn, / Dünyaga bermem senĭ.” - (Boztorgay).

- **Az bergen candan, köp bergen maldan berĭr. -** Deyim. Az veren candan verir, çok veren malından verir.

Rom. *1. adj. İntim; sincer. 2. adv. În mod sincer.*

CANDAR, CANDARMA is. (Fr. >Rom, Türk.). Jandarma.

“Marebe pĭtken soñ, şimdĭ, bonday Ruslarga karşı marebe etken dep eşĭtĭlgen cĭgĭtlernĭ rus candarları toplamaga başlay.” - (Ekrem Menlibay - Bĭr Yaz Aşkı / Renkler 4).

Rom. *s. Jandarm.*

CANDAWIR is. (At koşumunda) Çeki kayışı. Araba atının koşumunda hamuttan arabaya bağlanan ve arabayı çekmeye yarayan yan kayışlardan herbiri. Eşanl. **canbaw, cambaw.**

“Bĭrkaş parazna aylana. Tam ĭşĭn dinkalasında ekende, añsızın bĭr candawırı koba.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Türk Lehç. **:** Kırım. – **yandavır , a**raba oklarının dış yanına koşulan ilâve hayvan (*Rom. lăturaş*); Karaçay-Malkar – **candavur at** – yardımcı at.

Rom. *s. Şleau, ştreang.*

CANDIRMAK (**candırmaq**) f. Yandırmak, yaktırmak.

“Mĭner edĭm kayıkka / Sakladıñ küregĭmnĭ. / Kaş oynatıp, köz kısıp / Candırma cüregĭmnĭ.” - (Boztorgay).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **canmak**.

CAN-ERĬK is. Bot. 1. Can eriği ağacı.

2. Bu ağacın yeşilken yenen, yuvarlak meyvesi.

Rom. *s. Bot. 1. O specie de prun cu fructe rotunde care se consumă verzi. 2. Fructul acestei specii.*

CANGIN (**cañğın**) is. → **Cañgın**.

CANGIRAMAK f. → **Cañgıramak**.

CANGIRDAMAK (**cañğırdamaq**) is. Sesler duyulmak; yankılanmak.

Rom. v. A răsuna.

CANGIRIK (**cañğırıq**) is. Yankı.

Rom. s. Ecou.

CANGIRMAK (**cañğırmaq**) f. → **Cañgırmak**.

CANGIRTMAK (**cañğırtmaq**) f. Yansıtmak, yankılandırmak.

"İdil boyın vatan cırı cangırtsa, / Men o künnĭ tuwgan künĭm der edĭm." - (Eyüp Musa – Bĭr Tĭlek - Emel M. 8 -1934)

Rom. v. A face să răsune.

CANGIZ (**cañğız**) s. is. ve zf. Yalnız. Var. **cañgız, yalnız.**

1. is. ve s. Yanında başkaları bulunmayan (kimse).

"Aweliymen aweliy, sarkaman sarka, / Sendiy etken cangızga bolırmak arka." - (Boztorgay).

"Aytkanlar aytabersĭn, dostım yoktır, / Men bĭr cangız fidanman, duşmanım köptĭr." - (Boztorgay).

2. s. Tek, bir adet. **Cangız agaş. Cangız taş.**

"Men cañgız edĭm. Tüwerek şette kĭşĭler köp edĭler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

3. zf. Yanında başkaları bulunmayarak, tek başına.

"Ama ne boldı da bĭznĭñ yaklarga cangız keldĭñ?" - (Boztorgay).

- **Cangız başına** – Yalnız başına.
- **Cangızga cala köp bolır.** – Atas. Yalnız kişiye çok iftira edilir.
- **Cangız agaş calbarsañ canmaz.** – Atas. Tek ağaç yalvarsan yanmaz.
- **Cangız taştan duwar bolmaz.** - Atas. Tek taştan duvar olmaz.
- **Cangıznıñ cayı kerĭlmez, uruwlınıñ ogı coyılmaz.** – Atas. Yalnızın yayı gerilmez, soyu kalabalık olanın oku kaybolmaz.

Rom. 1. s. şi adj. Singur; singuratic. 2. adj. Doar un ... 3. adv. Singur; de unul singur.

CANGIZLIK (**cañğızlıq**) is. Yalnızlık; kimsesizlik.

"Cawgan cawın cangızlıgım tuydıra, / Yeşere acılarım." - (Necibe Şukuri - Anılar).

- **Cangızlıgın caşırgan calşımaz. / Carlılıgın caşırgan barınmaz.** - Atas. Yalnızlığını gizleyen rahata kavuşmaz, / Yoksulluğunu gizleyen barınacak yer bulamaz.

Rom. s. Singurătate.

CANGIZSINMAK (**cañğızsınmaq**) f. → **Cangızsıramak**.

CANGIZSIRAMAK (**cañğızsıramaq**) f. Kendini yalnız hissetmek.

"Gün sayın ördek bara bĭr köl boyına, / ... Rahatlana. Tawukşık bĭr özĭ kalıp / Cangızsıray, dertlerĭn gönĭlĭne salıp." - (Okuma Kitabı III, 1957).

Rom. v. A se simţi rămas singur, părăsit de toţi.

CANI s. ve is. Yeni. Var. **cañı**. **Canı mektep. Canı haber.**

1. Oluş, yapılış veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan.

"Canı anter tĭktĭrseñ / Eteklerĭ ken bolsın. / Köp kıynadım men senĭ. / Endĭ gönlĭñ şen bolsın." - (Boztorgay).

"Rasĭm akay, cañı kelgen bĭr publikaţie bolacak. Mında yok mı ?" - (M. Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Kullanılmamış, yıpranmamış olan.

"Er şiynĭñ canısı, dostnıñ eskĭsĭ kıymetlĭdĭr." - (Boztorgay).

3. En son edinilen, başka. **Canı mektup. canı üyge köşmek.**

4. Bir işe henüz başlamış. **Canı ĭşçĭ.**

5. O güne kadar söylenmemiş, görülmemiş, duyulmamış.

"Eskĭmen canı şıñların arasın ayır, / Acemĭlĭk etkensĭñ, arasın ayır." - (Boztorgay).

6. Tanınmayan, bilinmeyen. **Canı sıma.**

7. Daha öncekilerden farklı olan.

"Pencĭremnĭñ tübĭnde / Allı-güllĭ gül şeşek, / Canı yaşaw tüzgen ilĭm, / Gülşeşektiy ösecek." - (Boztorgay).

8. zf. Biraz önce, çok zaman geçmeden.

"Canı aşkan şeşeksĭñ, yazık solsañ. / Cĭberiyĭm bĭr kuda razı bolsañ." - (Boztorgay).

- **Canı ay** - Yeni ay, hilâl.
- **Canı baştan** - zf. Baştan başlayarak, yeniden.
- **Canı sene** - Yeni yıl.

Rom. adj. şi s. 1.-7. Nou. 8. adv. Recent, de curând.

CANIDAN. zf. Yeniden. Var. **cañıdan**.

Rom. adv. Din nou, iarăşi.

CANIK (**canıq**) s. ve is. Yanık. Var. **yanık.**

1. Yanmış olan.

2. Rengi koyulaşmış.

3. mec. Duygulu, dokunaklı, acılı.

"Anlasın bĭr, senĭ duşman da süyer. / Bĭr canık söziñmen cüregĭ iyer." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

4. İyi gelişmemiş, kavruk.

5. Verimsiz, kıraç.

6. mec. Dertli, üzüntülü. **Bawırı canık.**

7. Yanmış olan yerde kalan iz.

8. is. Yanmış şey.

"Bĭr örkende beş kawun, bagar-pütün / Canıknı canık söndĭrĭr, cagayık tütün." - (Boztorgay).

9. is. Dert, üzüntü.

"Gecenĭñ ay carıgı / Yernĭ köknĭ küldürĭr, / Yar tutkannıñ cüregĭn / Yar canıgı söndĭrĭr." - (Boztorgay).

"Karaltıñ kafes, kapıñ ters, üyüñ şölde. / Halklar köre kuwanşıñ, canıgıñ mende." - (Boztorgay).

"Peşmansırap, möñ tartıp, cüremen dalıp. / Körmegeydĭm canıgıñ soñga kalıp." - (Boztorgay).

- **Bawırı canık** - Bağrı yanık, çok dertli, çok acı ve sıkıntı çekmiş.

Rom. adj. 1. Ars. 2. Bronzat, pârlit. 3. fig. Trist, amărât. 4. Pipernicit. 5. fig. Sterp, neroditor. 6. fig. Necăjit. 7. s. Arsură. 8. s. Obiect aprins. 9. s. fig. Necaz, durere.

CANIKLI (**canıqlı**) s. ve is. Yanıklı.

1. Yanık yeri olan.

2. mec. Dertli, üzüntülü.

“Mermer taşka duduguş yuwa tepken, / Canıklıga bar m’eken bĭr suw sepken?” - (Boztorgay).

“Canıklı cürek cazma ĭşer, katıknı tögĭp. / Endĭ kĭmge yar diyĭm gönĭlĭmnĭ sögĭp?” – (Boztorgay 2).

Rom. adj. şi s. 1. Cu arsură. 2. fig. Cu durere, cu necazuri.

CANIKLIK (canıqlıq) is. Yanıklık.

1. Yanık olma durumu.

2. mec. Dertli olma durumu.

“Babası Ferit, bĭr ara tawup, karşıgaga şıkkanda Müsüret’nĭ körĭp, ĭşken rakı tesĭrĭ bĭr de canıklıktan, üyken ulın başına bĭr cumurtık kondırdı, bala cerge cıgıldı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Arsură. 2. fig. Durere, necaz.

CANILAMAK f. Yenilemek.

Rom. v. A înnoi.

CANILAŞMAK (canılaşmaq) f. Yenileşmek.

Rom. v. A se înnoi.

CANILAŞTIRMAK (canılaştırmaq) f. Yenileştirmek.

Rom. v. A înnoi.

CANILATMAK (canılatmaq) f. Yeniletmek.

Rom. v. A înnoi.

CANINDA zf. Yanında.

1. (Bir şeye, bir kimseye) Göre, nispetle.

2. Beraberinde.

3. Birinin yakınında. **Canında otırmak.**

4. mec. Bir kimsenin görüşlerini paylaşarak.

Rom. adv. 1. În raport cu... 2. Împreună, cu sine. 3. Lângă... , alături. 4. fig. De părerea cuiva..

CANI-ÖSMERLĬ is. ve s. Yeni yetme, ergen.

“Altın küpe küpe takmalı,/ Pencĭreden bakmalı. / Canı-ösmerlĭ caşlarnıñ / Cüreklerĭn cakmalı.” - (Boztorgay).

Rom. s. şi adj. Adolescent.

CANIŞ is. 1.Yanış.

2. mec. Üzülüş.

Rom. s. 1. Ardere. 2. fig. Necaz, consumare.

CANİKA is. argo. Sevgili.

Rom. s. argo. Gagic; gagică.

CANİY is. (Ar. cani). Caniy, adam öldürmüş olan kimse.

Türk Lehç. : Kırım. - **caniy;**

Rom. s. Asasin, criminal.

CANİYCE s. ve zf. Canice.

Rom. 1. adj. Criminal. 2. adv. În mod criminal.

CANİYLĬK is. Canilik.

Rom. s. 1. Faptul de a fi criminal. 2. Act criminal, barbarie.

CANKÖY öz. is. Canköy, Kırım yarımadasının kuzeyinde, demir ve karayollarının kavşak noktası şehir. 1989 yılındaki nüfusu 53.464 kişi idi. 18 Mayıs 1944 sürgününden sonra da eski Tatarca adıyla kalabilen az sayıdaki yerleşmelerden biri. (Refik Muzafarov – Kırımtatar Ansiklopedisi).

Rom. s. propr. Oraş în nordul peninsulei Crimeii, nod de căi ferate şi şosele. (53.464 loc. în 1989). Una dintre puţinele localităţi care după deportarea generală a Tătarilor din 18 Mai 1944 şi-a menţinut numele original şi după această dată.

CANKURTARAN (canqurtaran) is. (Türk.). Cankurtaran.

- **Cankurtaran kayıgı -** Cankurtaran sandalı. (*Rom. - barcă de salvare*).
- **Cankurtaran simitĭ -** Cankurtaran simidi. (*Rom. - colac de salvare*).

Rom. s. Salvare; prim ajutor.

CANLANDIRICI s. Canlandırıcı, canlılık kazandıran.

Rom. adj. Înviorător.

CANLANDIRILMAK (canlandırılmaq) f. Canlandırılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **canlandırmak.**

CANLANDIRMA, -UW is. Canlandırma.

Rom. s. Acţiunea de **canlandırmak.**

CANLANDIRMAK (canlandırmaq) f. Canlandırmak.

1. Canlanmasını sağlamak.

2. Birini, onun kılığına girerek, temsil etmek.

3. Hareketlilik kazandırmak.

“Bĭr toy bolganda dawul zurna sesĭ caşın, kartın canlandıra, şopañnattıra.” - (Altay Kerim – Kâniye).

4. (Ateş için) Harlamak, kuvvetlendirmek.

Rom. v. 1. A însufleţi, a anima, a reanima. 2. A întruchipa, a reprezenta. 3. A înviora, a activa. 4. (Despre foc) A înteţi.

CANLANMA, -UW is. Canlanma.

Rom. s. Faptul de **canlanmak;** *însufleţire, animare.*

CANLANMAK (canlanmaq) f. Canlanmak.

1. Dirilmek.

2. Güçlenmek.

3. Hareketlilik kazanmak.

“Mında tuwgan kartlarımız canlandı, / ‘Barlık’ tuyup süyüngenden aglaştı.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. Geçmişte yaşananlar yeniden hatırlanmak.

“Kĭmbĭlĭr, belkĭ de ... başın yaresĭn başına tayap cılagan saatlerĭ közlerĭ aldında canlana.” - (Necip H. Fazıl - Ezan Sesĭ).

- **Bitĭ canlanmak -** Maddi durumu iyileşince sesini yükselterek konuşmak.

Rom. v. 1. A învia; a se însufleţi. 2. A prinde putere. 3. A se înviora; a se anima. 4. fig. (Despre amintiri) A se trezi, a reînvia.

CANLATMAK (canlatmaq) f. Canlandırmak.

“Öz halkımnıñ temĭz kalbĭn, / Öz sözĭ men añlatırman, / Öz cırlarım awası man / Öz tĭlĭmnĭ canlatırman.” - (Enver Mahmut – Halkım Menĭm Bĭr Şairdĭr).

Rom. v. A însufleți, a anima.

CANLI s. Canlı.

1. Canı olan, diri .
2. Hareketli, hayat dolu.
3. is. Doğup gelişen, üreyen ve ölen varlık Diri varlık.

“Kartagası ... : Bonıñ cezası, bonıñ cezası ne bolır ? Taşlandırıñız da, ketĭrsĭn, bĭr canlı ketĭrsĭn.” - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Canlı cenaze -** Çok zayıf kimse.
- **Canlı resĭm -** Canlı resim filmi. (*Rom. - film de desene animate*).
- **Canlı yayın -** (Radyo ve TV’de) Canlı yayın. (*Rom. - transmisie directă*).

Rom. 1. adj. Viu. 2. adj. Vioi. 3. s. Ființă.

CANLILIK (**canlılıq**) is. Canlılık.

Rom. s. Înviorare, însuflețire; vioiciune.

CANMA, **-UW** is. Yanma. Var. **yanma**.

Rom. s. Acțiunea sau faptul de **canmak**.

CANMAK (**canmaq**) f. Yanmak. Var. **yanmak**.

1. Bir madde ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçmek.

“Agaş cansa kül bolır, canmasa tüter, / Baş yazısın köz körer, ömĭrler öter.” - (Boztorgay).

2. Tutuşmak, ateş durumuna geçmek.

“Peşkáda kömĭr cana, / Cılındım kana kana. / Ayt süygülüm anaña / Bolsın maga kaynana.” - (Boztorgay).

“Dünya cansa, kasırı küymez.” - Deyim.

3. Isı, ışık veren şeyler ısı, ışık verir duruma geçmek.
4. Bir şey ateş veya sıcaklığın etkisiyle bozulmak.
5. Isı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak.
6. (Vücut ve nesneler için) Isısı artmak.
7. Parıldamak.
8. (Güneşte) Kararmak.
9. Bazı etmenlerĭñ tesiriyle işe yaramaz duruma gelmek.
10. Yanık acısına benzer acı duymak.
11. mec. Çok üzülmek, dertlenmek.

“Ketecekmen anayım, / Ber kolıññı alayım. / Yarem elge kalacak, ay dáy dáy, / Ya men katĭp canmayım?” - (Boztorgay)

“Anaydan eşĭtken soñ / Kördĭm curtumnı süydĭm. / Toprak koklap öpken kün / Yazık! dep candım küydĭm.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Arkadaşlar, köremĭz ke alayımız halkımızıñ türlü dertlerĭmen canamız.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

12. mec. Büyük bir aşk ile sevmek.

“Ah, demesem katiyĭm, candım da küydĭm, ah ah, / Şo kâfĭrnĭñ balasın kaydan da süydĭm, ah ah.” - (Boztorgay).

13. mec. Hükûmsüz kalmak, değerini yitirmek, boşa gitmek.

“Yok, paralar canmadı.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

14. mec. Kötülüğe uğramak, zarar görmek.

“Halk cırları halkın kalbĭnden kopkanı, halkın göñlĭnden toplanganı, bĭr curtnĭñ canganın, hasretlĭgĭn anlatkanları içün ke kadar yanıklı, ne kadar tesĭrlĭdĭr !” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

15. (Cocuk dili) Oyun dışı kalmak, cezalı durumuna düşmek.

“İçke, banaa canıp ketken Canarslan bayman toplantıdan tış, yabancı bĭr caş taa kĭrer.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

16. Bir şeyi yapmaya sabırsızlanmak.

- **Awzı canmak (Bĭr şiyden ...)** – Bir şeyden büyük zarar görmek.
- **Canı canmak –** a) Çok acı duymak. b) Acı bir deneme geçirmek.
- **Canıp cıgılmak -** Çok sızlanmak.
- **Canıp küymek (tutuşmak) –** Yanıp tutuşmak a) Çok sevmek. b) Çok üzülmek, kahrolmak.
- **Cĭgerĭ canmak –** Büyük bir acı çekmek.
- **Otına canmak -** Bir kimse yüzünden zarara uğramak.
- **Dünya cansa kasırı küymez. –** Deyim. Dünya yansa umurunda olmaz.
- **Otka atsañ canmaz. -** Deyim. Ateşe atsan yanmaz. (Çok dayanıklı).
- **Cangız ağaş calbarsañ canmaz. -** Atas. Tek odun yalvarsan yanmaz.
- **Canı cangan Tañrısın kargar. –** Atas. Canı yanan Tanrısına beddua eder.
- **İnsan cana cana cehennemge köner. -** Atas. İnsan yana yana cehenneme alışır.
- **Kurunıñ katında yaş ta canar. –** Atas. Kurunun yanında ıslak da yanar.
- **Oñmaznıñ otı canmaz. –** Atas. Beceriksizin ateşi yanmaz.
- **Tez cangan tez söner. –** Atas. Çabuk yanan çabuk söner.
- **Yalancınıñ şıragı yatsıga kadar canar. -** Atas. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
- **Yalancınıñ üyĭ cangan bĭrew inanmagan -** Atas. Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.

Rom. v. 1.-15. A arde. 2. A lua foc, a se aprinde. 3. A da căldură şi lumină. 4. A strica o mâncare la foc. 5. A suferi o arsură. 6. A avea febră. 7. A străluci. 8. A se bronza (la soare). 9. A se vătăma. 10. A avea o senzație de arsură. 11. fig. A suferi mult. 12. fig. A fi cuprinse de un sentiment de dragoste puternic. 13. fig. A-şi pierde valabilitatea. 14. fig. A păgubi. 15. (La jocurile de copii) A ieşi din joc. 16. fig. A simți o dorință de a face ceva.

CAN-SAKLAR (**can saqlar**) is. Koruma adamı, muhafız.

Rom. s. Gardă; gardă personală a cuiva.

CANSAWLIK (**can sawlıq**) is. Can sağlığı.

“Sekĭz türlü örnek bar / Al cawlıkta yar. / Bĭzler oynap küliyĭk / Can sawlıkta yar.” - (Boztorgay).

Rom. s. Sănătate; stare de sănătate.

CAN SAYIMI is. Nüfus sayımı.

Rom. s. Recensământul populației.

CANSIZ s. Cansız.

1. s. Ölü, ölmüş.

2. is. ve s. Canı olmayan (varlık).

“Sekĭz canlı, dört cansız, ekĭ aylanma. / Bo şınımnıñ manasın köp oylanma. / Sekĭz canlı ögĭzdĭr, dörtĭ moysa. / Ekĭ aylanma tegerşĭk, taptım oysa.” - (Boztorgay).

3. Güçsüz, zayıf.

“Bĭr caş bala anasız, öksüz kalıp tentiyse, / Künsüz ösken çeçekday, cansız bĭr insan bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. Sönük, ilgi uyandırmayan.

5. Hareketsiz, durgun.

Rom. 1. adj. Lipsit de viaţă; mort. 2. s. şi adj. Neînsufleţit. 3. Slab, anemic. 4. fig. Şters, lipsit de interes. 5. adj. Inert, imobil.

CANSIZLANMAK (cansızlaşmaq) f. → **Cansızlaşmak**.

CANSIZLAŞMAK (cansızlaşmaq) f. Cansızlaşmak.

1. Zayıflamak, bitkinleşmek.

2. Hareketsizleşmek.

Rom. v. 1. A slăbi, a-şi pierde din putere. 2. fig. A stagna, a-şi reduce activitatea

CANSIZLAŞTIRMAK (cansızlaştırmaq) f. Cansızlaştırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cansızlaşmak***.*

CANSIZLIK (cansızlıq) is. Cansızlık

1. Zayıflık; güçsüzlük.

2. Hareketsizlik.

Rom. s. 1. Moliciune, lipsă de vlagă. 2. Inerţie, imobilitate.

CANSÜYER is. Sevgili, gözde.

“Bĭr yakta delĭkanlılar, / Yĭrmĭ adım karşısında / Cansüyerler, caş kızlar.” - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. s. Iubit, iubită; persoana iubită.

CAN-TAKTASI (can taqtası) is. Anat. Göğüs kemiği.

Rom. s. Anat. Osul stern.

CAN TALAŞMAK (can talaşmaq) f. 1. Çırpınmak, debelenmek.

“Halkımızçün çalışmasak, can talaşıp cürmesek, / … Çıkalmamız bastırıktan, bĭz ebediy catarmız.” - (Amdi Giraybay – Yaş Tatarlarga).

2. Can çekişmek, ölmek üzere bulunmak.

“Cüreklerĭ áwlĭkken can talaşkan marazmız. / Bek tırışıp çalışsak, belkĭ bĭr derman bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sağış).

Rom. v. 1. A se zbate; a se strădui. 2. A agoniza.

CANTAYMA, -UW is. **Cantaymak** işi.

Rom. s. Faptul de **cantaymak***.*

CANTAYMAK (cantaymaq) f. 1. Devrilmek, bir yana yatmak.

“Awdarılsam kayaday, cantaygan cayday, / Bĭr otırıp laf etsem, kawuşsam ayday.” - (Boztorgay).

2. Bir dirseğine, bir yanına yaslanmak.

“Sewda şektĭm sekĭz ay, aşlık altı ay. / Dĭlberĭm oñ tĭzĭme kel de cantay.” - (Boztorgay).

3. Eğilmek.

- **Cantayıp kĭrer üyüm, catıp aşar aşım bolsın. -** Atas. Eğilip girer evim, yatıp yiyecek aşım olsun.

Rom. v. 1. A se culca într-o rână. 2. A se sprijini de ceva. 3. A se apleca, a se înclina.

CANTAYTMAK (cantaytmaq) f. 1. Yan yatırmak; yan yaslamak.

2. Eğmek.

Rom. v. 1. A culca într-o rână. 2. A apleca, a înclina.

CANTIK (cantıq) is. Kızgın yağda veya fırında pişirilen bir kıymalı börek çeşidi.

“Meşküre üyle sofrasında cantık aşadı. Bĭr cantık ĭşĭnden nasĭp yerĭne salıngan bĭr ĭrĭ şalı baklası şıktı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Un sort de plăcintă cu carne, coaptă la cuptor sau prăjită în ulei.

CAÑARMAK f. Yenilenmek.

Rom. v. A se reînnoi.

CAÑGIN (cañğın) is. Yangın.

“Bek cellĭ bĭr gün cañgın şıktı, beş altı üynĭ şo arada calın sarıp alıp kül ettĭ.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. s. Incendiu.

CAÑGIR CAÑGIR (cañğır cañğır) zf. Zangır zangır; gürültülü sarsıntı veya titremeyi anlatır.

Rom. adv. Zăngănind.

CAÑGIRAMA, -W (cañğırama, -w) is. Yankılanma.

Rom. s. Răsunare, răsunet.

CAÑGIRAMAK (cañğıramaq) f. Yankılanmak.

1. Kuvvetli bir ses çıkarmak, çınlamak.

2. Yankı olarak duyulmak.

Rom. v. 1. A răsuna. 2. A produce ecouri.

CAÑGIRATMAK (cañğıratmaq) f. Yankılandırmak, çınlatmak.

Rom. v. A face să răsune.

CAÑGIRAWUK (cañğırawuq) s. ve is. Ötücü, çınlayıcı, tannan.

Rom. adj. şi s. Răsunător; sonor.

CAÑGIRDAMAK (cañğırdamaq) f. Zangırdamak.

Rom. v. A zăngăni.

CAÑGIRDATMAK (cañğırdatmaq) f. Zangırdatmak.

“Bĭr bombaday etĭp patlagan mina bütün köy üylerĭn kaltıratıp, pencĭrelernĭ cañgırdattı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A face să zăngăne.

CAÑGIRIK (cañğırıq) is. 1. Kuvvetli ses.

2. Yankı.

Rom. 1. Răsunet. 2. Ecou.

CAÑGIRMAK (cañğırmaq) f. → **Cañgıramak**.

“ Tatarlar da ... medeniyetten uzak kalmagan bolsalar, ... asırlardan berĭ dertlĭlernĭ Hak katına çakırgan ezan sesĭmen cañgırgan köy ve kasbalarımızda çan kagılmaz, mübarek camĭlerĭmĭz

kīlsege çewīrīlemez edī.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

CAÑGIRTI (cañğırtı) is. Zangırtı.

Rom. *s. Zăngănit.*

CAÑGIRTMAK (cañğırtmaq) f. Yankılandırmak.

“(Bīr caş bala)... Öksīzlīgī bīlīnmiy erkīn tapsa, karalsa, / Tawnı taşnı cañgırtkan gür seslī arslan bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. *v. A face să răsune.*

CAÑGIZ (cañğız) s. Yalnız. Var. **cangız, yalnız.**

1. s. ve is. Yanında başkaları olmayan

2. s. Yalnız kişi; tek başına yaşayan, hareket eden.

3. zf. Yanında başkaları olmaksızın; tek başına.

“Karılgaş kayda barasın, / Kanatıñnı taldırıp? / Törem kayda barasın / Menī cangız kaldırıp?” - (Boztorgay).

“Anasından sordı cañgız: / -Anam, Kırım kayday curttır? / Onda bolgan halk kīmlerdīr?” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Cañgız agaş calbarsañ canmaz. -** Atas. Tek agaç yalvarsan dahi yanmaz.
- **Cañgızga cala köp bolır. -** Atas. Yalnız insana çok iftira edilir.

Rom. *1. s. şi adj. Singur, singuratic. 2. adj. Doar un singur ... 3. adv. Singur; de unul singur.*

CAÑGIZLIK (cañğızlıq) is. Yalnızlık, yalnız olma durumu; kimsesizlik.

- **Cañgızlıgın caşırgan calşımaz, carlılıgın caşırgan barınmaz. -** Atas. Yalnızlığını gizleyen rahat edemez, yoksulluğunu gizleyen barınamaz.

Rom. *s. Singurătate.*

CAÑGIZSIRAMAK (cañğızsıramaq) f. Yalnızlık duymak, yalnızlık çekmek.

“Cañgızlıkman öksüz kalıp cañgızsırap cıladım. / Karañgılık közge çöktī, col tabalmay cüremen.” - (Çolpan - Ülker'ge) / Emel M.).

Rom. *v. A suferi de singurătate, a se simţi părăsit.*

CAÑI s. Yeni.

1. Kullanılmamış olan.

2. Kısa zaman önce yapılmış, kurulmuş, olmuş veya çıkmış.

“Kız bermekten maksat kazanç mı, yoksa cañı bīr üy kurmak mı ?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Sölü hiç alınmagan, cañı kıygan kıymanı / Karıştır toz bübermen, unutma bol sogannı.” - (İsmail Otar – Çibörek).

3. En son alınan, edinilen.

4. Bir işe az zaman önce başlamış olan.

5. O güne kadar görülmemiş, duyulmamış. olan; değişik.

6. Daha öncekilerden farklı olan.

7. zf. Az zaman önce.

“Rasīm akay, cañı kelgen bīr publikatsiye bolacak. Mında yok mı ?” - (M. Ülküsal - Bayram Şenlīgī).

- **Cañı sene** - Yeni yıl.
- **Cañı taş zamanı –** Yeni taş çağı, cilâlı taş çağı.
- **Eskī awızga cañı tat**. - Deyim. Hoşa giden yeni bir şey yerken söylenen söz.
- **Eskī köyge cañı adet -** Deyim. Yadırganan bir yenilik getirenlere karşı söylenen söz.
- **Cañı tozar, devran ozar. -** Atas. Yeni yıpranır, zaman geçer.

Rom. *adj. 1. Nou. 2. Recent. 3. Achiziţionat, luat recent. 4. Angajat recent. 5. Apărut, care s-a întâmplat recent. 6. Deosebit, diferit. 7. adv. De curând; recent.*

CAÑIDAN zf. Yeniden, yine, tekrar.

Rom. *adj. Din nou, iarăşi.*

CAÑILAMA, -W is. Yenileme.

Rom. *s. Înnoire, reînnoire.*

CAÑILAMAK (cañılamaq) f. Yenilemek.

“İtikat mende hiçbīr wakıt zayıflamadı, eskīrmedī ke şīmdī de cañılamak kereksīn.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *v. A înnoi, a reînnoi.*

CAÑILANMAK (cañılanmaq) f. Yenilenmek.

Rom. *v. A se înnoi, a se reînnoi.*

CAÑILARDA zf. Yenilerde, yakın zamanlarda.

Rom. *adv. Nu de mult; dăunăzi.*

CAÑILAŞMAK (cañılaşmaq) f. Yenileşmek.

Rom. *v. A se înnoi, a se reînnoi.*

CAÑILAŞTIRMAK (cañılaştırmaq) f. Yenileştirmek.

Rom. *v. A înnoi, a reînnoi.*

CAÑILATMAK (cañılatmaq) f. Yeniletmek.

Rom. *v. A înnoi, a reînnoi.*

CAÑILIK (cañılıq) is. Yenilik.

1. Yeni şey.

“Kartlar colun, baba curtun mukaddes dep tanırlar, / Cañılıktan söz açılsa, ep keçmişin añırlar.” - (Memet Nüzet – Kırım'nıñ Çöl Ayataından).

“Medeniyet küneşīnden nüşün şay uzak turgan ? / Nüşün cañılıktan ürküp başın bīr yaka burgan ?” - (İsmail Ziyaeddin - Oylaw).

2. Yenilenme.

Rom. *s. 1. Noutate. 2. Reînnoire.*

CAÑILMAK (cañılmaq) f. Yanılmak.

1. Yanlışlık yapmak.

“Cañılmagan cak bolmaz, sürsīmegen tuyak bolmaz, derler. ayse menīm bo yanlışlığım caşlıgıma, oysızlıgıma çıkarılsın taa.” - (Necip H.Fazıl – Caş Fidanlar).

2. Aldanmak.

Rom. *v. 1. A greşi, a comite o greşeală. 2. A se înşela.*

CAÑIRMAK (cañırmaq) f. → **Cañılaşmak**.

CAP[1] is. Yamaç, eğimli yer. Eşanl. **cabayt, kabırga.**

“Genīş capnıñ etegīn kozlar otlar. / Cüregīmnī dert bastı, īşīmnī totlar.” - (Boztorgay).

“Cer ap-ak bolganda / Tawukka cem sepkenīm, / Capta çana tepkenīm / Unutmayman bugün de.” - (Hamdi Giraybay - Keçtī Endī).

Rom. s. Coastă, povârniş, pantă.

CAP-[2] Sıfat derecesi yapım eki : **Cap-carık. Cap-cañı.**

Rom. Afix lexical reduplicativ, de formare a superlativului adjectival: **cap-carık** *- foarte luminos.*

CAPALAK[1] (**capalaq**) is. Zool. Yapalak, küçük yapılı bir baykuş cinsi.

"Capalaktay cangızman, akkuday tekmen, / Kadĭrĭm bĭlĭp cakkanga koş çırakman." - (A. Karakaya – Çınlar / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım. - **yapalaq;** Moğ. - **yabalag.**

Rom. s. Zool. Specie de bufniţă, mică la trup.

CAPALAK[2] (**capalaq**) is. is. 1. Yeldeğirmeni kanatları.

"Capalak körseñ catıp al, yamandan boyıñ satıp al." - Atas. Pervane görürsen alacağını almak için yatıp yaklaş, yamandan boynunu satın al.

2. Pervane.

3. İri kar tanesi.

4. mec. El ele vermiş, işbirliği yapacak kişiler topluluğu.

- **Kırk bacanak bĭr capalak bolmaz. -** Atas. Kırk bacanak bir pervane olamaz. (Bir araya gelip işbirliği yapamazlar).

5. Spor. Tatar güreşinde, hasmını iki kolu üstünde kaldırarak havada döndürme usulü.

"Capalakman sawursam kök yüzüne / Başı aylanıp turalmaz bel üstüne." - (Ali Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm / Emel M.), (Boztorgay).

Rom. s. 1. Paletele morii de vânt. 2. Elice; morişcă. 3. Fulg de zăpadă. 4. fig. Tovărăşie, asociaţie. 5. Spor. La luptele tătăreşti, învârtirea adversarului în aer, ridicându-l de brâu cu braţele amândouă.

CAPALAKLAMAK (**capalaqlamaq**) is. f. 1. (Kar taneleri için) Döne döne yağmak.

"Capalaklap kar tüşe ara sıra … / Suwuk da bek şiddetlĭ ! Cürekke ura." - (Memet Nüzet – Bĭr Saruşnıñ Awzından).

2. (Güreşte) Rakibini kaldırarak, ayaklarını yerden keserek döndürmek.

"Küreşe Kertĭkpınarlı başkası man, / Capalaklay, tĭzge ata tutkanıman." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş, şiir).

Rom. v. 1. (Despre fulgii de zăpadă) A cădea rotindu-se (în mişcări elicoidale). 2. Sp. La luptele tătăreşti, mişcarea de ridicare şi rotire în aer a adversarului, cu braţele amândouă.

CAPALAKLANMAK (**capalaqlanmaq**) is. f. Pervane gibi dönmek.

Rom. v. A se învârti ca o morişcă.

CAPCANLI s. ve zf. Capcanlı, çok canlı (bir biçimde).

Rom. adj. şi adv. Plin de vioiciune.

CAPCAÑGIZ (**capcangız**) is. s. ve zf. Yapayalnız.

Rom. adj. şi adv. Singur-singurel, cu desăvârşire singur.

CAPCAÑI s. Yepyeni.

Rom. adj. Nou nouţ.

CAPCARIK (**capcarıq**) is. s. ve zf. Apaydın, çok aydınlık.

"Kayda kaldıñ dep kapını aşayatırganda bĭr patlama artından her yer kündüzdiy cap-carık boldı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. şi adv. Plin de lumină; foarte luminos.

CAPCAŞ s. Çok genç, gencecik.

Rom. adj. Tânăr de tot.

CAPEŞKE is. Önlük, peştamal; iş yaparken bele bağlanan örtü. Eşanl. **aldacapkış, peştĭmal.**

"Kıywaldı, kıywaldı, / Balaların cel aldı. / Capeşkemnĭ sel aldı." - (Boztorgay).

Rom. s. Şorţ; peştiman.

CAPIRIK (**capırıq**) is. is. Bere, sıyrık.

1. Vurma veya incitme sonucu vücutta meydana gelmiş çürük, deri soyulması.

2. Herhangi bir şeyde görülen ezik, çizik.

3. s. Berelenmiş, çizilmiş.

Rom. 1. s. Julitură, zdrelitură. 2. Defect al unui obiect provenit din lovire sau zgâriere. 3.adj. Julit, zdrelit; zgâriat.

CAPIRIKLI (**capırıqlı**) is. s. Berelenmiş, berelii, sıyrıklı, çizikli.

Rom. adj. Cu julitură.

CAPIRILMAK (**capırılmaq**) is. f. Berelenmek, sıyrılmak.

"Rahmetlĭ ... lambur lumbır tumalay bĭr carga. Üst baş toz toprak ĭşĭnde, bet awız capırılgan." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. v. A se juli, a se zdreli; a se zgâria.

CAPIRMA, -UW is. Bereleme, sıyrılma, çizilme.

Rom. s. Acţiunea de **capırmak***. Julire, zdrelire, zgâriere.*

CAPIRMAK (**capırmaq**) f. Berelemek, sıyırmak, çizmek, yırtmak.

"(Ayuw) terĭden pencĭrenĭ capırıp ala kıznıñ yuklap catkan şadırına kĭrĭp, onı aldakı ayakları man kuşaklap ala, tawnıñ uzak bĭr yerĭndekĭ magaraga akete." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. 1. A juli, a zdreli. 2. A zgâria.

CAPIRTMAK (**capırtmaq**) f. 1. Bereletmek.

2. Çizikli hale getirmek; berelemek.

Rom. v. fact. 1. A pune să julească. 2. A pricinui julituri.

CAPIRTTIRMAK (**capırttırmaq**) f. → **Capırtmak**.

CAPIŞ CAPIŞ s. Yapış yapış.

1. Yapışkan bir madde ile bulanmış.

2. (Giysiler için) Islak, yapışkan.

3. (Hava için) Rutubetli.

Rom. adj. 1. Lipicios, cleios. 2. (Despre îmbrăcăminte) Ud; leoarcă. 3. (Despre atmosferă, aer) Umed, igrasios.

CAPIŞKAK (**capışqaq**) s. Yapışkan. Var. **cabışkan, yapışkan.**

Rom. adj. Lipicios.

CAPIŞMAK (**capışmaq**) f. Yapışmak. Var. **cabışmak**.

Rom. v. A se lipi.

CAPIŞTIRMAK (**capıştırmaq**) f. Yapıştırmak. Var. **cabıştırmak**.

Rom. *v. A lipi.*

CAPKIŞ (**capqış**) is. Örtü, kapak; örtmeye yarayan nesne.

Rom. *s. Obiect care serveşte pentru a acoperi ceva (cuvertură sau capac).*

CAPMA is. 1. Örtme; örtmek işi. Var. **cabuw.**

2. Duvara yapıştırılarak kurumaya bırakılan, ekseriya yuvarlak, ince mayıs; tezek çeşidi. Var. **capmaşa.**

- **Tentegĭm tezek, camanım capma ketĭrĭr." -** Atas. Hovardam tezek getirir, yaramazım kurutulmuş mayıs getirir.

Rom. *s. 1. Acţiunea de* **capmak***; acoperire, învelire. 2. Balegă uscată folosită drept combustibil.*

CAPMAK (**capmaq**) f. Örtmek.

1. Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak.

"On biñge razı bolgan başın capsa, ayagı aşılataan, ayagın capsa başı aşılataan soyıdır." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Kapamak; açık durumda iken kapalı duruma getirmek.

"Manalı şıñ aytayım, manasın tap. / Karşıgasın kalamay, töbesĭn cap." - (Boztorgay).

"(Rasım) Pencerelerĭn perdelerĭnĭ cabar, ve böylelĭkmen sahneniñ perdesĭnĭ de cabar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. Kaplamak.

"Yazga şıksam, üy salsam, kiramet capsam, alay, / Alır edĭm bĭr kızşık, borşka tapsam, alay." - (Boztorgay).

"Cıyılıñız ey caşlar, turmañız karap, / Edĭl boyın, Or betĭn karanlık capkan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. mec. Kötü bir durumu gizlemek, saklamak.

- **Cazda cabıp ket, közde kömĭp ket. -** Atas. Yazın örtüp, güzün gömüp git.

Rom. *s. 1. A acoperi. 2. A închide. 3. A înveli. 4. fig. A ascunde.*

CAPMAŞA is. Yakacak olarak kullanılan kuru hayvan tersi. Var. **capma.**

"Etegĭñde ne bar ? dep soraylar. / Ne bolacak, bĭraz capmaşa topladım, şonı alıp keliyatırman, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut).

Rom. *s. Balegă uscată folosită drept combustibil.*

CAPTIRMAK (**captırmaq**) f. Örttürmek.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **capmak***. A pune să acopere, să închidă, să învelească.*

CAR[1] is. 1. Yar, uçurum, derin çukur.

"Bĭr zaman bahtıñ üçün asırlarnen buwuştıñ. / Bugün neden barlıgıñnı tüpsüz carga atasın ?" - (Kongratlı - Zawallı Halkım).

2. Dik yamaç; sarp kıyı, yalı-yar; sarp kayalık.

"Hakıykat, menĭm kalbĭm aktır kardan. / Senĭñ üşün özĭmnĭ atarman cardan." - (Boztorgay).

3. Dere, sel yatağı. Eşanl. **cılga.**

"Car boyları tegenek, / Anterĭm benek benek. / Men yaremden ayrıldım, / Maga tagım ne' kerek ?" - (Boztorgay).

4. Hendek.

- **Carday –** Koskoca, yar kadar.
- **Car cılga** - (çoğul is.) Sarp yerler , yar ve yamaç yerler. **"Sĭz korksañız, mĭna caşlar, men aldında ketermen. / Tawnı taşnı, car cılganı tal tüzgün etermen." -** (Hamdi Giraybay - Ant Etkemen Aytaman).
- **Yaz celĭ carday atnı cıgar. -** Atas. Yaz yeli bayır kadar atı devirir.

Rom. *s. 1. Prăpastie. 2. Râpă; faleză. 3. Albie de râu. 4. Şanţ.*

CAR[2] is. esk. 1. Zar, ince deri.

2. İnce dokunmuş bez, car.

3. s. İnce; zar gibi, deri gibi olan.

- **Car kabaklı** - Göz kapakları geniş. **"Orak ulı Karaşay, Er delĭnĭñ balası ay, / Caragan bora şekĭllĭ, / Car kabaklı, eñ közlĭ." -** (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt
- **Car-kanat, cargana -** Zool. (Zar kanat) Yarasa.

Rom.. *s.1. Pieliţă, membrană. 2. Văl, ţesătură subţire. 3. adj. Subţire.*

CAR[3] is. (Fars. carh -"kesme, yaralama, parçalama") Yok olma.

- **Car bolmak** - a) Parçalanmak, kırılmak. b) mec. Yok olmak, ölmek.. **"Abaylap cür ! Awdarılgan car bolır. / Közüññĭ aç ! Açık közler bar bolır." -** (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Awdarılgan car bolır. –** Atas. Devrilen yok olur.

Rom. *s. Sfârtecare, distrugere; pieire.*

CARA is. Yara.

1. Vücutta meydana gelmiş deri ve kas kesilmesi ya da zedelenmesi.

"Töbeleşke katılgan, / Kurtulamaz caradan. / Başka süygülüñ bolsa / Men şıgayım aradan." - (Boztorgay).

2. Bir nesnenin yüzeyinde oluşmuş kesik, oyuk, delik gibi arızalar.

3. mec. Dert, üzüntü, acı.

"Bülbül kondı terekke, / Kanat caydı erekke. / Senĭñ aşşı sözlerĭñ / Cara aştı cürekke." - (Boztorgay).

"Ant etkemen Tatarlarnıñ caraların sarmaga." - (Çelebi Cihan - Ant Etkemen).

- **Cara almak** - Yaralanmak.
- **Cara aşmak –** a) Yaralamak. b) mec. Üzüntü vermek.
- **Cara ĭşlemek –** a) Yaranın ağrısı devam etmek. b) İrinleşmek. c) mec. Bir üzüntü, devam etmek.
- **Caraga tuz sepmek -** Bir derdin acısını çoğaltmak.
- **Carası arüw bolmak (kapanmak) -** Yarası iyileşmek.
- **Göñĭl carası –** Gönül yarası. "**Aktan karası geşmez, / Aşknıñ sırası geşmez, / Er cara geşer amma, / Göñĭl carası geşmez." -** (Boztorgay).
- **Caman it carasız bolmaz. –** Atas. Yaramaz köpek yarasız olmaz.
- **Pışak carası geşer, tĭl carası geşmez. –** Atas. Bıçak yarası gecer, dil yarası geçmez.

Rom. s. 1. Rană. 2. (La obiecte) Defect de lovire, rupere, zgâriere etc. 3. fig. Necaz, durere.

CARALAMA, -W is. Yaralama.

Rom. s. Rănire.

CARALAMAK (**caralamaq**) f. Yaralamak.

1. Vücutta yara acmak.

2. mec. Gücendirmek, kırmak.

Rom. v. 1. A răni. 2. fig. A mâhni; a jigni, a ofensa.

CARALANMAK (**caralanmaq**) f. Yaralanmak.

1. Yaralamak işi yapılmak.

2. Bir yeri yara olmak.

"Köstencĭ muhacĭrlerĭ, Temindar day etken, cepheden caralanıp kelgenler, üş beş hawadis ketĭrgenlerden edĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Gücenmek, kırılmak, dert içinde kalmak.

"Cewezĭn kabıgından / Ellerĭm boyalandı. / Akız senĭñ dertĭñden / Cüregĭm caralandı." - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A fi rănit. 2. A se răni. 3. fig. A fi mâhnit; a fi ofensat.

CARALI s. Yaralı.

Rom. s. 1. Cu rană, cu bubă. 2. Cu zdrelitură. 3. fig. Cu durere, îndurerat; lovit în suflet.

CARAMA, -W is. → **Yarama**.

CARAMAK (**caramaq**) f. → **Yaramak**.

CARAN is. (Fars. yaran) Dost, yaren; dostlar.

"Taliy kayttı, tarttı uzun cılan başın, tĭkledĭ. / Caw-caranın kaygıları bellerĭn dört bükledĭ." - (Amdi Giraybay – Yaş Tatarlarga).

- **Caw-caran** – Dost-düşman; herkes.

Rom. s. Prieten; prieteni, intimi.

CARANMAK (**caranmaq**) f. → **Yaranmak**.

CARASIZ s. ve zf. 1. Yarasız.

"Caman it carasız bolmaz." - Atas. Yaramaz it yarasız olmaz.

2. Hasarsız.

Rom. adj. 1. Fără rană. 2. fig. Fără stricăciune.

CARAŞIK[1] (**caraşıq**) is. Küçük yara.

Rom. s. 1. O mică rană. 2. Bubuliță.

CARAŞIK[2] (**caraşıq**) is. Yakışma, yakışık, uygunluk.

Rom. s. Potrivire; armonie, acordare, concordanță.

CARAŞIKLI (**caraşıqlı**) s. Yakışıklı.

Rom. adj. Armonios, frumos.

CARAŞMAK (**caraşmaq**) f. Yaraşmak.

1. Yakışmak, güzel görünmek..

"Bay baladay üstĭ başı caraşıp / Kışka külsün közlerĭ cıltıraşıp." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Uygun olmak.

- **Güzelge ne caraşmaz ? -** Deyim. Güzele ne yakışmaz ?
- **Dawulga tokmak caraşır -** Deyim. Davula tokmak yakışır.
- **Parsa toplamak dawulcıga caraşır –** Deyim. Parsa toplamak davulcuya yakışır.
- **Ar insanga, yar civanga caraşır -** Atas. Ar insana, yar civana yakışır.
- **Kartsız karaldı caraşmaz. –** Atas. İhtiyarsız ev güzel görünmez.
- **Töre törge caraşır –** Atas. Asilzade şeref yerine yaraşır.

Rom. f. 1. A arăta frumos; a se acorda, a fi în armonie. 2. A se cădea, a se cuveni.

CARAŞTIRMAK (**caraştırmaq**) f. Yaraştırmak, yakıştırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **caraşmak**.

CARATILIŞ is. → **Yaratılış**.

CARATILMAK (**caratılmaq**) f. → **Yaratılmak**.

CARATMAK (**caratmaq**) f. → **Yaratmak**.

CARATUWCI is. → **Yaratuwcı**.

CARAW is. ve f. 1. → **Carama, Caramak, Yarama, Yaramak.**

2. Fayda, yararlık.

"Şĭmdĭ ana, maşalla, carawı cetken kız bolgan, / Yıldızlar arasında parlak bĭr yıldız bolgan." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Türk Lehç. : Kırım. - **yaramaq;** Moğ. - **carag, dzarag;**

Rom. 1. s. şi v. → **Carama, Caramak, Yarama, Yaramak.** *2. Folos, utilitate.*

CARDAY s. ve zf. 1. Yar gibi, uçurum gibi.

2. Çok iri, iri yarı.

- **Yaz celĭ carday atnı cıgar. -** Deyim. Yaz rüzgârı yar kadar atı devirir.

Rom. adj. şi adv. 1. Adânc; cât o prăpastie. 2. Mătăhălos; uriaş.

CARDIRMAK (**cardırmaq**) f. Yardırmak.

Rom. v. A pune să despice, să spargă.

CARDIRTMAK (**cardırmaq**) f. → **Cardırmak**.

CARGA s. ve is. (**carğa**) (Rus. – yarka) Yarka; genç, henüz çiftleşmemiş hayvan.

- **Tawuk-carga** – Büyük piliç. Eşanl. **perĭk**.
- **Tay-carga** – Genç at.

"Mĭngen atıñ tay-carga, ciyren kaşka. / Senĭñ şaytĭp cürgenĭñ alemden başka." - (Boztorgay).

Rom. adj., s. (Despre animale) Tânăr, puiandru.

CARGANA (**carğana**) is. ("Car-kanat, zar-kanat"tan). Zool. Yarasa. (Lat. Vespertilio; Nyctalus, noctula). Eşanl. **carkanat.**

Türk Lehç. : Kırım. - **carğana, yelqanat, yarqanat**; Nog. - **yarğanat**; Karaçay Malkar. - **cerqanat**; Kazak. - **carqanat**; Altay - **carğanat**;

Rom. s. Zool. Liliac.

CARGIZMAK (**carğızmaq**) f. → **Cardırmak**.

CARI is. Tulum, hayvan derisinden torba.

- **Astı carı, üstĭ carı / Ortası bĭr avuş tarı. - Incır -** Bulmaca : Altı torba, üstü torba, / Ortası bir avuç darı - İncir.

- **Awratnı arı saklar, penernĭ carı. -** Atas. Avradı arı (iffeti) korur, peyniri tulum.

Rom. s. Burduf; traistă din piele.

CARIK[1] **(carıq)** is. ve s. Aydınlık. Var. **yarık.** Karşıtı **karanlık**.

1. Işık. **Bĭr carık körĭnmek. Lamba carıgı.**

"Yaz keldĭ, carık boldı. / Aywanlar arık boldı. / Könlerĭ şarık boldı, / A za, nawrezĭm, mibarek." - (Boztorgay).

2. Işıltı, parlaklık.

"Bĭz ketken son ataylar kĭyer şarık. / Belde takat kalmadı, közde carık." - (Boztorgay).

3. s. Işıklı. **Carık sınıf. Carık oda.**

"Ah dep köksĭm tüyemen, yuklap catsam. / Carık dünyam karanlık, senĭ oylansam." - (Boztorgay).

4. zf. Berrak, net bir şekilde, açık seçik. **Carık köstermek.**

- **Ay carık** – Ay ışığı; mehtap. **"Al koyan can ay, şal koyan can ay, / Ay carıkta şölde oynar, can ay." -** (Boztorgay).
- **Carık bermek -** Aydınlatmak.
- **Erte carık** – a) Hava kararmadan b) Geç kalmadan, vaktinden evvel. **"Kız mademke ne vakıt da bolsa bĭr colşıdır, erte carık baracak yerĭne barıp oturması taa arüw tuwul mı ?" -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Kün carık** – Gün ışığı; gündüz. **"Kün carıkta ay bolmaz. / Arabada cay bolmaz. / Komşısından yar süygen son, / Cüregĭnde may bolmaz." -** (Boztorgay).
- **Közĭ bar carıgı yok –** Deyim. Gözü var, ışığı yok.
- **El közĭ carık bermez (köstermez). -** Atas. El alemin gördüğü sana yararlı olmayabilir.
- **Mayşırak tübüne carık bermez. -** Atas. Mum dibine ışık vermez.

Rom. 1. s. Lumină. 2. s. Strălucire. 3. adj. Luminos. 4. adv. În mod clar, luminos.

CARIK[2] **(carıq)** is. ve s. 1. Yarık, yarılarak açılmış yer, çatlak, gedik.

"Bo tereknĭ köterĭp salmak kerek. / … Kara, anaw başında bar aşılgan bĭr carıgı, / O carıktan sımsıkı tut …" - (A. Tukay – Şürelĭ'den uyarl. Tahsin İbrahim / Okıma Kitabı V).

2. s. Yarılmış, çatlamış.

"Mĭndĭm atnıñ arıgına, / Tüştüm colnıñ carıgına. / Mĭndĭm atnıñ semĭzĭne, / Tüştüm colnıñ temĭzĭne." - (Boztorgay).

Rom. 1. s. Crăpătură. 2. adj. Crăpat; desfăcut.

CARIKLANDIRMAK (carıqlandırmaq) f. Aydınlatmak.

Rom. v. A lumina, a ilumina; a face lumină.

CARIKLANMA, -UW (carıqlanma, -uw) is. Aydınlanma.

Rom. s. Luminare, iluminare.

CARIKLANMAK (carıqlanmaq) f. Aydınlanmak.

"Arkadaş, tışarsı carıklanayatır, ayıptır, kaytayık, bütün keşe mınaw kĭşĭlernĭ yorılttık." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Kızarıp, tañ atıp carıklanmaga başlaganda, Kızılbaş'nıñ kaşıp ketken ordusı man karşı karşıga kele." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. v. A se lumina.

CARIKLATMAK (carıqlantmaq) f. Aydınlatmak.

"Sĭz alıñız mınaw penerlĭknĭ colıñıznı carıklatsın." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A lumina.

CARIKLIK[1] **(carıqlıq)** is. Aydınlık.

"Vezĭr bo yolcılarnıñ katına kele, carıklık bergen kanatnı körĭp : / - Ey caş, bo acayĭp kanatnı kaydan aldıñız, dep soray." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Lumină.

CARIKLIK[2] **(carıqlıq)** is. Yarık yer, aralık.

Rom. s. Crăpătură.

CARILMA, -UW is. Yarılma.

Rom. s. Crăpare, despicare; plesnire.

CARILMAK (carılmaq) f. Yarılmak.

1.Yarmak işi yapılmak.

2. Üzerinde yarık açılmak.

"Tĭzge salıp bĭr ursam omız üstü, / Cer carılıp yedĭ kat, körĭnmez tübĭ." - (Boztorgay).

"Agıstosta carıla pĭşken kavun. / Endĭ katĭp tabayım senĭñ bawıñ?" - Atas.

3. Bir şeyin dış tabakası kırılıp içi meydana çıkmak.

"Cımırtanıñ sarısı / Cerge tüşse carılır. / Afta geşmeden yarem / Kelĭp maga sarılır." - (Boztorgay).

"Ah degende cüregĭm tek carılmay. / Can süygenden fayda yok, ten sarılmay." - (Boztorgay).

- **Işan tüşse, başı carılır. –** Deyim. Fare düşse kafası yarılır. (Bir evin fakirce döşeli, mobilyasız olduğu anlatılır).
- **Baş carılsa börk ĭşĭnde, kol sınsa ceñ ĭşĭnde." -** Atas. Baş yarılsa kalpak içinde, kol kırılsa yen içinde.

Rom. v. 1. A fi crăpat; a fi despicat. 2. A se crăpa. 3. A plesni; a i se vărsa conţinutul.

CARIM s. → **Yarım**.

CARIM-CARTI s. ve zf. Yarım yamalak.

Rom. 1. adj. Necomplet; deficitar. 2. adv. De mântuială.

CARIMAK (carımaq) f. Bir şeye yeterli miktarda sahip bulunmak.

"Aş yagından bek carımasak ta, şabdar ötmegĭnĭñ yoklıgın şekmiy edĭk." - (Okuma Kitabı - V).

- **Tĭrmencĭ unga, tükâncı mayga carımaz. -** Atas. Değirmencinin (evinde) bol un, dükkâncının (evinde) bol yağ bulunmaz.

Rom. v. A poseda din belşug, a se îndestula.

CARITMAK (carıtmaq) f. 1. Aydınlatmak. Eşanl. **carıklatmak**.

2. mec. Açıklamak.

."**Asıl anaw bala carıtıp aytaldı mı bĭlmem, ay ? Künĭn münĭn bellĭ etalmay taşlamasın ?" -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. mec. Memnun etmek, tatmin etmek.

"Cawunga şaşınga kalmasın, özĭmĭzge zor bolır. Şakırtuwlar da kelĭp <u>carıtmazlar</u>." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

<u>Rom.</u> *v. 1. A lumina. 2. fig. A explica; a clarifica. 3. A satisface, a mulţumi.*

CARĬS (Ar. caris) s. ve is. 1. Yaramaz, kavgacı; hırçın; bağırıp çağıran.

"Kudagıyıñ bolacak apakaynı <u>carĭs</u> bĭr apakay, köp konuşkan bĭr apakay diyler." - (Mehmet H. Vani Yursever - Toy).

2. Cadaloz.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Plin de răutate; rău. 2. s. Zgripţuroaică.*

CARĬSLENME, -ÜW is. Yaramazlanma, hırçınlaşma.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de a fi arţăgos.*

CARĬSLENMEK f. Yaramazlanmak, hırçınlaşmak.

<u>Rom.</u> *v. A fi arţăgos, a fi irascibil.*

CARĬSLĬK is. Yaramazlık, hırçınlık.

<u>Rom.</u> *s. İrascibilitate.*

CARİYE is. (Ar. cariye). Tar. Cariye; yabancı bir ülkeden kaçırılıp köle gibi satılmak için getirilen genç kadın.

"Padışa katsĭn, kâhyalarına, <u>cariyelerĭne</u> : Alıñız bo kıznı, aketĭñĭz tawga, kanlı kömlegĭn ketĭrĭñĭz, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

<u>Rom.</u> *s. İst. Sclavă, roabă.*

CARİYELĬK is. Cariyelik; cariye olma durumu.

<u>Rom.</u> *s. (Despre femei) Situaţia de roabă; robie, sclavie.*

CARKA (**carqa**) is. 1. Odun ve tahta kıymığı.

2. s. mec. Bozuk, kullanışsız.

"Mĭndĭm atnıñ arkasına, / Tüştüm colıñ <u>carkasına</u>." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *1. s. Surcea. 2. adj. fig. Stricat, părăginit.*

CARKALAMAK (**carqalamaq**) f. Odunu, tahtayı küçük parçalar haline getirmek.

<u>Rom.</u> *v. A preface în surcele.*

CARKANAT (**carqanat**) is. → **Cargana**.

CARKAŞIK (**carqaşıq**) is. Kıymığın çok küçüğü.

"Karasa ne körsĭn ? Arslannıñ ayagına bĭr <u>carkaşık</u> kĭrgen, şĭşĭp ĭrĭn toplap ketken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

<u>Rom.</u> *s. Surcică.*

CARLAMAK (**carlamaq**) f. 1. Kırdırmak, parçalatmak.

2. Yok etmek, öldürmek.

"Eşĭtemen, insanlıknı parlagan, / İnsanlıknı insanlarga <u>carlagan</u> / Kara kuwwet, bĭlgĭlernĭ, okuwnı / Ezgenden soñ, toktatkan akkan suwnı." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

<u>Rom.</u> *v. 1. A pune să îmbucătăţească, a pune să ciopărţească. 2. A nimici, a distruge.*

CARLI[1] is. Yarlı, uçurumlu.

<u>Rom.</u> *adj. Râpos, prăpăstios.*

CARLI[2] s. ve is. Yoksul, fakir; zavallı.

"Tayım atka denĭşmem, tayım taydır , alay. / Özĭm <u>carlı</u> bolsam da, gönlĭm baydır alay." - (Boztorgay).

"Selâmıñman hep kuwangan barlılar. / Can taşımay bellisĭz mĭ <u>carlılar</u>?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **At alsañ barlıdan, kız alsañ carlıdan.** – Atas. At alırsan varlıklıdan, kız alırsan yosuldan (al).
- **Barlı cebĭn, carlı tĭzĭn töbeler.** - Atas. Zengin cebini, yoksul dizini döver.
- **Barlı tapsa konakka, carlı tapsa tamakka.** - Atas. Varlıklı bulduğunu mal mülke, yoksul bulduğunu boğazına harcar.
- **Barlınıñ katında barıngan carlınıñ katında şalışmaz.** – Atas. Varlıklının yanında barınan yoksulun yanında çalışmaz.
- **Barlınıñ kiypĭ kelgeşĭ, carlınıñ canı şıgar.**" - Atas. Varlıklının keyfi gelene dek, yoksulun canı çıkar.
- **Bay balası ay tĭler, carlı balası may tĭler.** - Atas. Ağa çocuğu gökteki ayı ister, yoksul çocuğu yağ (yağlı yemek) ister.
- **Caman tamak carlı eter, öskĭñ cürek kanlı eter.** – Atas. Pisboğazlık yoksul eder, kabarmış yürek kanlı eder.
- **Carlı baynıñ malın esaplap mayşıragın táwsĭtĭr.** – Atas. Yoksul ağanın malını hesap ederek mumunu tüketir.
- **Carlı camanıp kuwanır.** – Atas. Yoksul eskilerini yamar da sevinir
- **Carlı tamak, barlı konak tüşünür.** – Atas. Yoksul boğazını düşünür, varlıklı konağını.
- **Carlınıñ cartı kawım aşı bolsa catıp yukusı kelmez.** – Atas. Yoksulun yarım lokma aşı olursa yatıp uyuamaz.
- **Rüya man hulya bolmasa, vay carlınıñ halĭne.** – Atas. Rüya ve hulya olmasaydı, yoksulun hali yamandı.
- **Yaz carlınıñ, kış barlınıñ.** – Atas. Yaz yoksulun, kış varlıklının.
- **Zengĭñ arabasın tawdan aşırır, carlı tüz colda şaşırır.** – Atas. Zengin arabasını dağdan aşırır, yoksul düz yolda şaşırır.

<u>Rom.</u> *adj. şi s. Sărac; sărman.*

CARLIK (**carlıq**) is. Tar. Yarlık; ferman; hanların, sultanların emirnamesi.

<u>Rom.</u> *s. Firman; decizie domnească.*

CARLILAŞMAK (**carlılaşmaq**) f. Fakirleşmek. Eşanl. **pĭkareleşmek**.

<u>Türk Lehç.</u> : Karaçay Malkar. - **carlılanmaq;**

<u>Rom.</u> *v. A sărăci.*

CARLILIK (**carlılıq**) is. Yoksulluk.

- **Argımak edĭm, at boldım, arıklıktan köremen. / Tuwgan edĭk, cat boldık, carlılıktan köremen."** - Deyim. Saf kan yarış atı idim, beygir oldum, zayıflıktandır diyorum. / Akraba idik, yad olduk, yoksulluktandır diyorum.
- **Cangızlıgın caşırgan calşımaz, / Carlılıgın caşırgan barınmaz."** - Atas. Yalnızlığını gizleyen rahat edemez, yosulluğunu gizleyen rahat edemez.
- **Oturgannıñ ebĭ cok, carlılıkka sebĭ cok** – Atas. Çalışmayanın becerisi olmaz, yoksulluguna çareleri olmaz.

<u>Rom.</u> *s. Sărăcie.*

CARMA, **-UW** is. Yarma. Var. **yarma**.

1. Yarmak işi.

2. İri kırılmış odun.

"Anter almay karısına, ala meşĭn bĭr terlĭk. / Bĭñ sevinçnen kelĭp evge, bere arkadaşına. / O da alıp bĭr carmanı ura erĭñ başına." - (Memet Nüzet - Hava Sertiygen / Emel D.).

3. Buğday, arpa gibi tahıl tanelerinin iri kırılmış hali. Eşanl. **kürpe.**

Türk Lehç. . Kırım., Nog. - **yarma;** Karaçay Malkar. - **cartma (2);** Kazak. - **(3) carma;** Moğ. - **carma, dzarma;**

Rom. s. 1. Spargere; despicare. 2. Lemn despicat. 3. s. Crupe.

CARMAK (carmaq) f. Yarmak.

1. Uzunlamasına bölüp ayırmak.

2. Tahıl tanelerini değirmende kırmak.

3. Ayçiçeğiğinin kabuğunu kırıp içini yemek.

4. Bir şeyin dış tabakasını kırıp içinin meydana çıkmasına sebep olmak.

5. Yarık açmak.

6. Yaralamak, yara açmak. **"Umulmagan taş baş carar."** - Atas.

7. mec. (Alt ve üst sıra dişler için) Aralamak, birbirinden ayırmak; ağız açmak.

"Ah dep ĭşten canaman, vay men karĭp. / Bĭr kĭmsege aytmayman tĭşĭmnĭ carıp." - (Boztorgay).

8. mec. Ortasından, içinden geçerek ikiye ayırmak.

"Edĭlnĭñ argı cagında / Akız şâşĭñ taray tur. / Mañnay şâşĭñ cel carıp / Yar kapıdan karay tur." - (Boztorgay).

"Kara derya, kak carıp suwın geştĭm. / Şın şuwalım' awuzın endĭ şeştĭm." - (Boztorgay).

- **Baş carıp köz şıgarmak -** Bir işi berbat etmek; beceriksizce davranmak.
- **Baş carılır börk ĭşĭnde, kol sınar ceñ ĭşĭnde -** Atas. Aile içindeki sorunlar aile içinde kalmalıdır.
- **Taş baş carar, tama(h) taş carar. -** Atas. Taş baş yarar, hırs taş yarar.

Rom. v. 1. A sparge, a despica. 2. A fărâma boabele de cereale în crupe. 3. A sparge semințe. 4. A crăpa (ceva). 5. A fisura. 6. A răni. 7. fig. A întredeschide, a desface. 8. fig. A brăzda, a-și deschide cale.

CARMALAMAK (carmalamaq) f. Yarmalamak.

1. Bir şeyi uzunlamasına ikiye, iri parçalara ayırmak.

2. Tahıl tanelerini iri iri kırmak.

Rom. v. 1. A despica. 2. A fărâma boabele de cereale în crupe.

CART ünl. Cart; bir şey yırtılırken veya kesilirken çıkan ses.

- **Cart, kaba kâat -** Yüksekten atana karşı söylenen hafifseme sözü.

Rom. interj. Hârști ; cuvânt care redă sunetul produs de ruperea sau tăierea a ceva.

CARTAYMAK (cartaymaq) f. 1. Eskimek, haraplaşmak.

2. mec. Çökmek, takattan düşmek.

- **Kartaydıñ, cartaydıñ. -** Atas. Yaşlandın, takattan düşmeye başladın.

Rom. v. 1 A se învechi; a se părăgini. 2. fig. A decădea.

CART CURT ETMEK f. Göz korkutmak veya övünmek için abartmalı konuşmak.

Rom. v. A se grozăvi (amenințând ori lăudându-se).

CARTI[1] s. 1. Eski, eskimiş, haraplaşmış. **Cartı kondıra –** Eski ayakkabı. **Cartı üy –** Eski ev.

"Kırım'nıñ çöl betĭnde, / Azaw'nıñ bĭr çetĭnde, / Şırın atlı bĭr köyde, / Belkĭ cartı bĭr üyde / Babam tuwgan." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Bĭr bayarbaş, bĭr şerbentĭ ne yetmiy ? Karnıñ teşe mĭ ? Elnĭñ apakayı bĭr cartı şewrege bĭle muti." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. mec. Perişan, acınacak bir durumda olan.

"Küneş kondı, ay tuwdı, akşam boldı. / Cartı cürek kene de dertke toldı." - (Boztorgay).

"Otırganım, turganım üyümnĭñ artı. / Ana baba mende yok, cüregĭm cartı." - (Boztorgay).

3. is. Döküntü, işe yaramaz şey. **Cartı araba.**

Rom. adj. 1. Vechi, uzat, părăginit. 2. fig. Distrus, ruinat; plin de amaruri. 3. s. Vechitură; rablă.

CARTI[2] s. Yarım.

1. Bir bütünün ayrıldığı iki eşit parçadan her biri.

"Kıywaldı, kıywaldı, / Balalarıñ cel aldı, / Capeşkemnĭ sel aldı, / Cartı ötmegĭm it aldı." - (Boztorgay).

"Kolımdakı ekĭ cartıdan bĭrewsĭn satmaga mecbur bolacakman." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

- **Abĭrlĭde altı arık, / En bolmaydım cartı arık. / Cartı arık ta bolmasa, / Kes te könĭn et şarık. -** Atas. Nisanda altı sepet (yem bulundur), hiç olmazsa yarım sepet. Yarım sepetin de yok ise, kes (hayvanlarını), gönlerinden yap çarık.
- **Carlınıñ cartı kawım aşı bolsa catıp yukusı kelmez.** - Atas. Yoksulun yarım lokma aşı olsa, yatıp uykuya dalamaz (yemeden edemez).

2. mec. Kusurlu, eksikli; yetersiz, ehli olmayan.

- **Cartı araba col bızar, cartı molla din bızar. -** Atas. Bozuk araba yol bozar, ehli olmayan molla din bozar.

Türk Lehç. : Kazan – **yartı;**

Rom. adj. 1. Jumătate. 2. fig. Necompetent, slab pregătit.

CARTI-CURTI s. Çok eski, çok yıpranmış (şey); eski püskü.

Rom. adj. Foarte uzat, foarte părăginit.

CARTILIK (cartılıq) is. Eskilik; yıpranmışlık.

Rom. s. Uzură; părăginire.

CASAK (casaq) is. (Moğ. casag - düzenleme, kanun, yasa). Yasak.

1. is. Yasaklama.

2. s. Yasaklanmış.

3. is. Kanuni vergi.

"Sĭznĭñ Hanga bergĭñĭz bar, sĭzden casak almaga keldĭm, dep bĭzĭm calbarganımızga karamay, damga kĭrĭp beş sıyırımıznı alıp çıktı." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. s. 1. Interzicere, interdicție. 2. adj. Interzis. 3. Impozit legal.

CASAKLAMAK (**casaqlamaq**) f. Yasaklamak.

Rom. *v. A interzice.*

CASAKLANMAK (**casaqlanmaq**) f. Yasaklanmak.

Rom. *v. A se interzice.*

CASAKLI (**casaqlı**) is. ve s. Yasaklı.

1. s. Yasaklanmış, yasak edilmiş.

2. is. Kendisine bir şey yasak edilmiş kimse.

Rom. *1. adj. İnterzis; supus unei interdicții. 2. s. Persoană supusă unei interdicții.*

CASANMA, **-UW** is. Yapınma.

Rom. *s. Acțiunea de* **casanmak**.

CASANMAK (**casanmaq**) f. Yapınmak. Var. **yasanmak**.

1. Kendisi için yapmak veya yaptırmak; bir hazırlık görmek.

2. esk. Silâhlanmak, silâhlarını takmak.

- **Caw körseñ casan, köy körseñ kaşan.** - Atas. Düşman görürsen silâhlan, köy görürsen rahatla.

Rom. *v. 1. A-și face, a-și procura cele necesare; a-și completa trebuințele. 2. înv. A se înarma; a-și pregăti armele.*

CASIK (**casıq**) s. Yayık, geniş. Var. **cazık.**

"Cawırnı casık körîne, / Cayın tartar şo şuwıl. / Közî kısık körîne, / Şabagan bolır şo şuwıl." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. *adj. Lat; larg.*

CASMANTIK (**casmantıq**) s. Kısa boylu, omuzları geniş, yassı, kuvvetli. Eşanl. **kesmentîk.**

"Üşüncî şıkkan, casmantık, kawi bîr bala. / Tutar tutmaz Menay'nı koşbelge ala." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş, şiir).

Rom. *adj. Bondoc, spătos și îndesat.*

CASTAMA, -W is. Yaslama.

Rom. *v. Acțiunea de* **castamak**. *Sprijinire, proptire, rezemare; folosire ca sprijin.*

CASTAMAK (**castamaq**) f. Yaslamak.

1. Bir şeyin altına ya da arkasına bir destek koymak; desteklemek, dayamak. **Başın castamak** – Başını desteklemek.

"Mına şîmdî bîr kızday / Sırınganda sırına. / Mış mış yuklay caganıñ / Başın castap kırına." - (Şevki Bektöre - Kırım Cagaları).

2. Bir şeyi destek, yastık olarak kullanmak, yerleştirmek. **Yastık castamak –** Yastık koymak.

Rom. *v. 1. A sprijini, a propti, a rezema. 2. A folosi ceva drept sprijin.*

CASTANILMAK (**castanılmaq**) f. Yaslanılmak.

"Bakır eleken, bakır kumanından tut ta güzel örtîlî bîr pat, üyün törîndekî genîş set, onıñ katında duwarga castanılgan kaplı kılıplı yastıklar, pencîre carıgına yakın asılı duwar saatîne kadar, üy eşyaları canı mualîmîn hoşına kettî." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A fi rezemat, a fi sprijinit; a se rezema, a se sprijini.*

CASTANMA, **-UW** is. Yaslanma. Var. **yaslanmak**.

Rom. *s. Acțiunea de* **castanmak**. *Sprijinire, rezemare.*

CASTANMAK (**castanmaq**) f. Yaslanmak, dayanmak.

"Akşam-sefa, katife, şangeriyîm, / Oñ tîzîñe castanıp can beriyîm." - (Boztorgay).

Rom. *v. A se sprijini, a se rezema, a se propti.*

CASTIK (**castıq**) is. Yastık.

Rom. *s. Pernă.*

CASUS is. (Ar. casus). Casus, ispiyon.

"Ne kadar kötek aşasalar da, Tatarlarda, aralarındakı kawga dawalardan ötîrî, millet îşlerînîn cayrakta kalganın, casusları vasıtasıman üyrengenler." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart Man Caş Arasında).

Rom. *s. Spion.*

CASUSLIK (**casuslıq**) is. Casuslık, ispiyonluk.

Rom. *s. Spionaj.*

CAŞ[1] is. Yaş. Var. **yaş**[1]**.**

1. Doğuştan beri geçen zaman süresi; yaşanmış yıl veya yıllar.

"On beş, on altı caş kızga caşlık ete mî ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. çoğ. Hayatın çeşitli evrelerinden her biri; çağ. **Balalık çaşı. Delîkanlılık caşı.**

- **Akıl caşta tuwul, baştadır.** - Atas. Akıl yaşta değil, baştadır.

- **Ernîñ caşı ekî otuz.** - Atas. Erin yaşı iki otuz. (Erkek altmış yaşından sonra ihtiyarlamaya başlar).

Rom. *s. 1. Vârstă, etate, ani (de vârstă). 2. Fiecare din perioadele vieții.*

CAŞ[2] is. ve s. Yaş. Var. **yaş**[2]**.**

1. s. Körpe, yaşı küçük, gelişme çağında olan.

"Lâkin menîm kızım caş. Taa bek erge bergendiy tuwul da." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. s. Genç, yaşı ilerlememiş olan. **Kart** karşıtı

"Anayım menî aldattılar, / Ocadan aldılar, / Onbeş yaşımdan caş cüregîmnî / Ateşke saldılar." - (Boztorgay).

"Em cangızman, em caşman, aw, / Dep cılayman." - (Boztorgay).

"Bu arada köyîñ caş muallimî, Mehmet efendî, başında şapkası ve üstünde temîz rubasıman kahvege kîrer." - (Müstecib Ülküsal - Bayram şenlîgî).

3. is. Genç insan.

"Mîná selâm álekîm, bîz de keldîk. / Caşnı kartnı toktatıp selâm berdîk." - (Boztorgay).

"Ekî caş muhabbet bolsalar, caşnıñ anası babası, mınaw tîlbaz kancık balamıznı bîzden ayırdı, ... dep başta senî sögerler." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

4. Genç erkek, delikanlı.

"Kız şalışsa, bîr gün üşün, / Caş şalışsa bîr kız üşün." - Atas.

"Arabası tıñkırday, / Atları oynay. / Bek maktaylar şo caşnı, ay, / Köriyiîk kayday, yar." - (Boztorgay);

"O, uçundan, köyünde de, konşu köylerĭnde de eşĭ tabılmagan, üyken akıllı bĭr caş edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

- **Caş bala –** Bebek, meme çocuğu; küçük çocuk.
- **Caş cawka -** çoğ. is. Gençler.
- **Caş kız –** Genç kız.
- **Bala tıysañ caştan, bike tıysañ baştan. –** Atas. Çocuğa bir şey mennedersen, küçüklüğünde, kadına bir şey mennedersen, evliliğin başında et.
- **Caş bala beşĭkte, yaman kĭşĭ eşĭkte tursun. –** Atas. Bebek beşikte, yaman kişi eşikte dursun.
- **Caşnı caşka ber de, kısmetlerĭn Alla'dan tĭle. -** Atas. Genci gence ver, kısmetlerini Allah'tan dile.
- **Karar közge kart ölĭr, ecel kelse caş ölĭr.** – Atas. Bakan göze (göre) ihtiyarlar ölür, (halbuki) ecel gelince genç (de) ölür.
- **Orazlınıñ kartı ölĭr, oñmaznıñ caşı ölĭr.**" - Atas. Talihlinin ihtiyarı ölür, talihsizin genci.

Rom. s. şi adj. 1. adj. Fraged, de vârstă mică. 2. adj. Tânăr. 3. s. Om tânăr. 4. Flăcău.

CAŞ[3] s. Yaş. Var. **yaş**[2]**.**

1. Islak, nemli.

2. (Bitki, meyve için). Taze, yeşil.

Rom. adj. 1. Umed, jilav. 2. (Despre fructe şi legume) Crud, necopt.

CAŞ[4] is. Göz yaşı. Var. **yaş**[2]**.**

"Cılay cürüp kün bolmay, vakıtlar ozmay, / Cürmeseñ colnı, öndĭrmiy köz caşları." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

- **Közĭn caşına karamamak –** Gözünün yaşına bakmamak; hiç acımamak.
- **İmam üyünden aş, ölĭ közĭnden caş şıkmaz. -** Atas. İmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz.
- **Meram etseñ sokır közden caş şıgar. –** Atas. Meram edersen kör gözden bile yaş çıkar.

Rom. s. Lacrimă.

CAŞAMA, -W is. Yaşama.

Rom. v. Faptul sau acţiunea de **caşamak***. Trăire; trai, viaţă.*

CAŞAMAK (**caşamaq**) f. Yaşamak. Var. **yaşamak**.

"Onlar içün ökünmesem, muğaymasam, casasam, / Közlerĭmden akkan yaşlar derya deñĭz, kan bolsın." - (Çelebi Cihan - Ant Etkenmen).

"Bek aylak bĭlesĭn ke bargan cerĭnde caşaydır, kuwnaydır, gene de şonıñ özĭnde bĭr türlü ĭşĭñ raat etmiy." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Kölgesĭnde caşamak -** Koruması veya yardımı altında yaşamak.

Rom. v. A trăi.

CAŞARMA, -UW is. Yaşarma.

Rom. s. 1. Întinerire. 2. Umezire; lăcrimare.

CAŞARMAK (**caşarmaq**) f. Yaşarmak. Var. **yaşarmak**.

1. Gençleşmek.

2. Yaşarmak, ıslaklaşmak.

Rom. v. 1. A întineri. 2. A se umezi; a lăcrima.

CAŞARTMAK (**caşartmaq**) f. Gençleştirmek.

1. Yeniden gençliğine ve dinçliğine kavuşturmak.

"Dewlet, kayda barasın? Caşartmaga. / Kaswet, kayda barasıñ? Kartaytmağa." - Atas.

2. Genç göstermek.

3. Yaşartmak, nemlendirmek.

Rom. v. 1. A întineri. 2. A face să pară tânăr. 3. A umezi; a face să lăcrimeze.

CAŞATMAK (caşatmaq) f. → **Yaşatmak**.

"Kart agasında Hannı, oñ begĭnde kalgaynı, sol begĭnde Nureddin'nĭ, kabırga kartlarında vezĭrlerĭn, küregecĭlerĭnde icra kuwwetĭn ve hazinesĭnde de curtın totırgan ve caşatkan." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

CAŞAW is. ve f. → **Caşama, Caşamak.**

"Herkes aşay, zawk ete caşaymız dep, / Hepsĭ bĭlmiy maktana, şulaymız dep, / Caşawı bĭr tüş m'eken, bĭr ĭş m'eken ?" - (Bekir S. Çobanzade - Kĭmse Bĭlmiy / Emel D.).

"Bo Kerç Hasan degen kĭşĭ de, balamız bolmagır Hediye bĭzĭm yüzĭmĭznĭ kararttı, endĭ bĭzge bu yakta caşaw cok dep, köçmege karar bere." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

CAŞ BALA b.is. Bebek, meme çocuğu.

- **Caş bala beşĭkte, caman kĭşĭ eşĭkte. -** Atas. Küçük çocuk beşikte, kötü kişi eşikte.

Rom. s. Copil mic; prunc.

CAŞ-CALKAW (**caş-calqaw**) is. → **Caş-cawka.**

"Eteklĭk kĭyalmayman, / Caş-calkawnı köralmayman, / Muradıma eralmayman, / Kaytiyĭm eken yarabbĭm." - (Zühal Yüksel - Polatlı Ağzı).

CAŞ-CAWKA (**caş-cawqa**) çoğ. is. Gençler; gençlik. Var. **caş-calkaw.**

"Böralĭ'nĭñ maşallası bar, babasınıñ cokluğun tuydurmay, caş cawkaga koşulganı körülmiy dep maktala edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Ayşe'ttay onı şakıra, / Alcıdıñ mı ? dep bakıra. / Caş-cawkanıñ arasında / Saga ne bar ? Otır mında !" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. col. Tinerime, tineret.

CAŞIN is. Şimşek. Var. **calsın, şaşın.**

"Bahar kelsĭñ, çeçek açsın her cerde, / Cawun cawsın, caşın soksın kĭmerde, / Men cuklayım, eşĭtmiyĭm, bĭlmiyĭm." - (Bekir S. Çobanzade - Bĭlmiyĭm / Emel D.).

Rom. s. Fulger.

CAŞINCUMAK (**caşıncumaq**) is. Saklambaç. Eşanl. **Saklambaş, Saklancumak.**

"Anaw yaktan peş ĭşĭnde, caşıncumak oynalganday, caşınıp turgan Sabriy'nĭñ cüregĭ lüpüldiy." - (Altay Kerim- Kâniye).

Rom. s. De-a v-aţi ascunselea.

CAŞINDIRMAK (**caşındırmaq**) f. Saklanmaya göndermek; saklanmasını sağlamak.

Rom. v. A-i trimite să se ascundă.

CAŞINLAMAK (**caşınlamaq**) f. Şimşek çakmak; şimşeklenmek. Var. **caşnamak.**

“Küntuwuştan kün de tuwa, şawlelenīp allana, / Caşın caş’nay kök güdürdiy, sanki dünya sallana.” - (Amdi Giraybay – Yolcılar).

Rom. v. A fulgera.

CAŞINMA, -UW is. Saklanma.

Rom. s. Ascundere, pitulare.

CAŞINMAK (**caşınmaq**) f. Saklanmak.

“Köy balları camīge yakın Cengiz alarnıñ damına caşındılar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A se ascunde, a se pitula.

CAŞIRILMAK (**caşırılmaq**) f. Gizlenmek, saklanılmak.

Rom. v. A se ascunde, a se pitula.

CAŞIRIN s. ve zf. 1. Saklı, gizli; gizlice.

“Cay kelīr elge, bülbüller kutlar. / Bīr gece caşırın köklerden tüşer / Bīr ceşīl kīlīm, çeçeklī, dülber.” - (Bekir S. Çobanzade - Ümüt).

2. is. Saklambaç, **Caşırın-cumak** sözünün kısası.

“Sen men caşırın oynamaga īstiysīñ mī ? dep, han taa ziyade aşuwlana.” - (Nedret ve Mahmut Enver - Ayuw Kulak Batır).

Rom. adj. şi adv.1. Ascuns, dosit. 2. s. De-a v-aţi ascunselea.

CAŞIRIN-CUMAK (**caşırın-cumaq**) is. Saklambaç. Var. **caşıncumak**.

“Caşırın-cumak aldından aytılgan sayılar : Bīr dedīm, bīr can. / Ekī dedīm, ekī can ...” - (Nedret ve Enver Mahmut - Folklor / Renkler 1).

Rom. s. De-a v-aţi ascunselea.

CAŞIRINMAK (**caşırınmaq**) f. Saklanmak, gizlenmek. Var. **caşınmak.**

“Kızıl bulutlar arasına caşırıngan ayga “tik-tak ay” dep, körmese de, körgen kīşī bolıp onı aldatıp meydanga çıkaracak bola.” - (Necip H. Fazıl - Nimet’nīñ Bayramı).

Rom. v. A se ascunde.

CAŞIRMA, -UW is. Gizleme, saklama.

Rom. s. Ascundere; tăinuire.

CAŞIRMAK (**caşırmaq**) f. Gizlemek, saklamak.

“Ayranga kelīp te şölmegīn caşırgaşın bolmaz.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Haydī Ramay, parmak caşırıp oynayık.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

- **Parmak caşırma -** Parmak gizleme; bir çocuk oyunu.
- **Aslın caşırgan, aramzade. -** Atas. Aslını gizleyen haramzadedir.
- **Cangızlıgın caşırgan calşımaz, / Carlılıgın caşırgan barınmaz.” -** Atas. Yalnızlığını saklayan rahata kavuşmaz, / Yoksulluğunu saklayan varlıklı olamaz.
- **Dertīn caşırgan derman tapmaz. –** Atas. Derdini gizleyen derman bulamaz.
- **Köyīn caşırgan kırsız, soyın caşırgan piş.” -** Atas. Köyünü gizleyen hırsız, soyunu gizleyen piç.

Rom. v. A ascunde, a dosi; a tăinui.

CAŞIRTIN zf. Gizlice, saklı olarak.

“Sacide tátáy, anasından caşırtın menī ohşap süye edī.” - (Abdulla Tukay - Esīmde Kalganlar’dan uyarl. Tahsin İbrahim / Okıma Kitabı V).

Rom. adv. Pe ascuns.

CAŞIRTMAK (**caşırtmaq**) f. Saklatmak.

Rom. v. A face să ascundă; a da să ascundă.

CAŞIRUWLI s. Saklı, gizli.

“Caşıruwlı, temīrden cımırtanı bīlgen sade Mustecep.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. Ascuns, dosit.

CAŞLANMAK (**caşlanmaq**) f. Yaşarmak.

1. Islanmak, nemlenmek.

2. Yaşla dolmak.

“Gülzade’nīñ közīne sogan tüşer, közī caşlanır, ve sürter.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. 1. A se umezi. 2. A lăcrima.

CAŞLAY zf. Genç haliyle, gençken.

“Ah degende kaytiyīm, dertīm taşkan. / Caşlay başım baylangan, anayım şaşkan.” - (Boztorgay).

“Kızıñ on beşke kelse özīñ cawşı bol degenler. On beş on altı caş kızga caşlık ete mī ? Taa arüw, caşlay bolsa, itaatlī alışır.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. adv. De tânăr.

CAŞLI s. (Göz için). Yaşlı, yaşla dolmuş.

“Zawallı kartbabaylar, / Közī caşlı anaylar, / Kettī Kırım koldan dep / Üy aylanıp cılaylar.” - (Mehmet Niyazi - Kargış).

Rom. adj. Cu lacrimi; înlăcrimaţi.

CAŞLIK (**caşlıq**) is. Gençlik.

1. Genç, yaşı küçük olma durumu, **kartlık** karşıtı.

“Alır edīm men senī, / Sarar edīm men senī, / Caşlıgım bar, Upbican.” - (Boztorgay).

“On beş, on altı caş kızga caşlık ete mī ?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. İnsan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi.

“Caşlık başka bīr kelīr, kayt ekī kelmez, alay, / Bīlgen bīlīr kadīrīn, bīlmegen bīlmez, alay.” - (Boztorgay).

“Sitosman saray saldırgan ay, töbesī şīşe. / Caşlıgımda şekkenlerīm esīme tüşe, asabay.” - (Boztorgay).

“Caşlıkta, belde teran takat bar ekende ölümnīñ kelewuyacagına bek inangımız kelmiy.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Genç insanların bütünü, yeni nesil.

“Kart caşlıkka erīşken, caş kartlıknı bek horlay.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. mec. Genç tavrı, tutumu.

5. mec. Tecrübesizlik.

“Menīm bo yanlışlıgım caşlıgıma, oysızlıgıma çıkarılsın.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

- **Caşlıknıñ kıymetī kartlıkta anlaşılır. –** Atas. Gençliğin değeri ihtiyarlıkta anlaşılır.

• **Caşlıkta caşlık etmegennĭñ kartlıkta betĭ ekşĭr.** – Atas. Gençliğinde gençliğini yaşamayanın ihtiyarlığında yüzü ekşir.

Rom. s. 1. Faptul de a fi tânăr. 2. Perioada tinereţii. 3. Tinerii, tineret. 4. fig. Comportare de om tânăr. 5. fig. Lipsă de experienţă.

CAŞNAMAK (**caşnamaq**) f. Şimşeklenmek, şimşek çakmak.

“Büyük bĭr küç tabaman men özĭmde, / Balk-calk etĭp caşın caşnay közĭmde.” - (Amdi Giraybay – Caş Tatarlarga).

Rom. v. A fulgera.

CAŞTAN zf. Gençlikten itibaren.

• **Bala tıysañ caştan, bike tıysañ baştan tıy. -** Atas. Çocuğa bir şeyi mennedersen genç yaşından, kadına bir şeyi mennedersen evliliğin başında mennet.

Rom. adv. De tânăr, din tinereţe.

CAT[1] s. Yad, el. Var. **cad, yad.**

1. Yabancı.

“Cat tuwulman men saga, cat kalmadım bĭr zaman. / Tış yerlerde cürsem de, saguwıñman cıladım.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Ah demesem katiyĭm, boldı bolacak. / Caşlay başım cat cerge kor bolacak.” – (Boztorgay).

2. mec. Düşman, rakip.

“Curt ketken, tusnak bolganmız bĭz cat kolda.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

• **Cakşı catka ketmesĭn. -** Deyim. İyi ve güzel yabancıya gitmesin. (Bizden birine gitsin, anlamında).

• **Cat itnĭñ kuyrugı kısık bolır. –** Atas. Yabancı köpeğin kuyruğu kısık olur.

• **Catka cala cabışır.** – Atas. Yabancıya iftira yapışır.

• **Cerĭnden ayrılgan yedĭ catka kor bolır.** – Atas. Yerinden ayrılan yedi kat yabancıya horlanır.

• **Katnaşmagan tuwgan cat bolır.** – Atas. Görüşmeyen akraba birbirine yabancı olur.

• **Töñĭlgen töre atasından cat kalır.** – Atas. Atasından soğuyan evlât atasına yabancı olur.

• **Tuwgan tuwganman tabışır, catka belâ cabışır.** – Atas. Akraba akraba ile buluşur, yabancıya belâ yapışır.

• **Yerĭnden ayrılgan yedĭ catka kor bolır. -** Atas. Yerinden yurdundan ayrılan yedi yabancı tarafından horlanır.

Rom. adj. 1. Străin. 2. fig. Duşman, adversar.

CAT[2] ünl. Yat ! Havlayıp saldıran köpeği sakinleştirmek için söylenen söz.

“Tışarıdan Fikriye’nĭñ sesĭ eşĭtĭlĭr : İda !.. Cat !.. Arslan ! – (Mehmet Vani Yurtsever – Toy, piyes).

Rom. interj. Culcat ! (Strigăt de liniştire a unui câine întărâtat).

CATAGAN[1] (**catağan**) s. (cat+mak + -ağan = hep yatan). Tembel; vaktini uykuda, yatakta geçirmeyi seven.

“Catagan bolsa, ul da caw, / Gezegen bolsa, kelĭn caw, / Oynak bolsa, kız da caw.” – (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. adj. Lenevos; căruia îi place să sta mereu tolănit

CATAGAN[2] (**catağan**) is. (cat-mak + -ağan = yatık, kavisli). is. Yatağan; çeliği kavisli, iki yanı da keskin, kılıçla bıçak arası büyüklükte, bele yatık olarak asılan, eski bir savaş silâhı.

“Şora Batırga bĭr catagan kılış beredĭ.” – (Ali Ekrem ve Hilmiye Mehmet – Tepegöz).

Rom. s. İatagan.

CATAK (**cataq**) is. Yatak. Var. **yatak.**

1. Üzerinde yatılan eşya; karyola.

2. Döşek.

3. Sedye, seyyar yatak.

4. Teskere, harman sedyesi.

“Ömer akaynıñ toban korasına kĭrĭp pılaw başından bĭr catagın alıp kaştılar.” - (Okıma Kitabı - IV).

5. Akarsuların geçtiği yer.

6. Jeol. Katmanlaşmış madde yığını. **Kömĭr yatagı.**

7. Kötü kimselerin ve güçlerin barınağı.

“O cerde cĭn catagı bar eken diyler, Menlĭömer akayga da mışık bolıp körüngen de.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Ödelek).

• **Tuwar catak –** Köyün belli bir yerinde, otlatılmaya götürülecek büyük baş hayvanların sabahları toplandığı ve bekleştiği yer; sürü yatağı.

Rom. s. 1. Pat, aşternut. 2. Saltea. 3. Targă sanitară. 4. Targă de arie, de cărat diverse alte materiale. 5. Albie de apă curgătoare; matcă. 6. Geol. Zăcământ. 7 fig. Cuib, bârlog; focar; locul de adunare al unor persoane suspecte.

CATALAK (**catalaq**) s. ve is. (Cat-mak+ -alak). Yatalak.

Rom. adj. şi s. (Bolnav) Ţintuit la pat.

CATIK (**catıq**) s. Yatık. Var. **yatık**.

Rom. adj. Înclinat; culcat.

CATIKLIK (**catıqlıq**) is. Yatıklık, eğiklik.

Rom. s. Înclinaţie; deviaţie.

CATILMAK (**catılmaq**) f. Yatılmak.

Rom. v. A se culca, a se întinde.

CATIM is. Yatış; yatıklık.

“Körgenlerĭne emin bolabĭlmek içün de kaşların arada bĭr catımına sıypaylar.” - (Necip H. Fazıl - Nimet’nĭñ Bayramı).

Rom. s. Înclinaţie.

CATIP AŞAR is. Tembel.

Rom. s. Trântor.

CATIP-ATAR s. ve is. Yalan veya abartmalı söz söyleme huyu olan.

“Rahmetlĭnĭñ köyĭnde bek kara-kaberlĭ, em de bĭraz catıp-atar bĭr kĭşĭ bar eken.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. s. şi adj. (Om) mincinos; gogoşar.

CATIRGAMA (**catırğama**) is. Yadırgama; yabancılık duyma, ısınamama.

Rom. s. Faptul de a nu se putea obişnui cu ceva.

CATIRGAMAK (**catırğamaq**) f. Yadırgamak; yabancı

görmek, ısınamamak.

Rom. v. A considera ca ceva străin şi depărtat; a nu se putea obişnui cu ceva.

CATIRGANMAK (**catırğanmaq**) f. Yadırganmak; yabancı görülmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **catırgamak**.

CATIRGATMAK (**catırğatmaq**) f. Yadırgatmak; yabancılık duygusu vermek.

Rom. v. A da senzaţia de ceva străin.

CATIRGAY (**catırğay**) zf. Yadırgama içinde, yadırgayarak.

- **Cat ellerde catırgay geşken ömĭr, ömĭr tuwul, kömĭr.** - Atas. Yad ellerde yadırgama içinde geçen ömür, ömür değil, kömür.

Rom. adv. Neacomodându-se; în neacomodare.

CATIŞ is. Yatış.

Rom. s. Acţiunea sau modul de a se culca.

CATIŞMA, -UW is. Yatışma, sakinleşme.

Rom. s. Liniştire, calmare.

CATIŞMAK (**catışmaq**) f. Yatışmak. Var. **yatışmak**.

1. Hızı azalmak, aşırılığı geçmek.
2. mec. (Heyecan, sinir) Geçmek, azalmak.
3. mec. (Kargaşa, ayaklanma) Durulmak, sona ermek.

"Sĭzĭñ köyĭnĭznĭñ anaw namlı poletikası catıştı mı şo, şıman ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Sĭnĭrlerĭ catışmak** - Sinirleri yatışmak.

Rom. v. 1. A pierde din intensitate. 2. fig. A se linişti, a se calma. 3. fig. A se potoli, a înceta.

CATIŞTIRMAK (**catıştırmaq**) f. Yatıştırmak, sakinleştirmek.

"Katife cengiynĭ catıştırdık degende, Ercan'nıñ nenesĭ, Sayme tatay, ulı Ercan'nı şalka catıp ölĭp kalganın körĭr körmez, özĭn coytıp bayıldı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A linişti, a calma.

CATKARMAK (**catqarmaq**) f. Yatırmak. Var. **catkızmak**.

"Tülkĭ tonın özĭm tutıp kĭysetiyĭm, / Gül tereknĭñ salkınında catkarayım." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. v. A culca.

CATKIZDIRMAK (**catqızdırmaq**) f. Yatırmak. Var. **catkızmak**.

"Ömĭrbek'nĭ patka cakızdırganıman, bĭr köydeşĭ awzına su alıp Ömĭrbek'ĭñ betĭne öpĭrdĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A culca.

CATKIZILMAK (**catqızılmaq**) f. Yatırılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **catkızmak**. *A fi culcat, a se culca.*

CATKIZMA, -**UW** (**catqızma, -uw**) is. ve f. Yatırma.

Rom. s. Acţiunea de **catkızmak**.

CATKIZMAK (**catqızmaq**) ettir. f. Yatırmak.

1. Bir kimsenin bir yere yatmasını sağlamak.

"Alla törge catgızıp kapıga karatmasın." - Atas. Allah insanı yatırıp kapıya baktırmasın.

2. Uyutmak.
3. Eğmek, yatık duruma getirmek.
4. Konuk etmek.
5. Parayı işletmek üzere bir yere vermek, bir yerde kullanmak.
6. Parayı bir kuruluşa teslim etmek.

- **Aklın catkızmak** - Aklının yatmasını sağlamak; ikna etmek.
- **Eşĭtkenĭn catkızmaz, alamannıñ taz kızı.** - Deyim. Duyduğunu hemen yetiştirir, el-amanın daz kızı.
- **Ulıñ bar mı, pazar aşın tatkızma, / Kızıñ bar mı, el üyünde catkızma.** –Atas. Oğlun var mı, pazar aşı tattırma, / Kızın var mı, el evinde yatırma.

Rom. v. fact.1. A culca. 2. A duce să doarmă. 3. A înclina. 4. A găzdui. 5. (fin.) A depune. 6. (fin.) A plăti.

CATMA, -**UW** is. Yatma.

Rom. s. Culcare.

CATMAK (**catmaq**) f. Yatmak. Var. **yatmak**.

1. Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

"Balaban tuwarday akay, bo vakıtta üyde uzun kösĭle de catasın, ay." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.

"Babası yaman kĭşĭ eken, / Aldı tüfek atmaga, / anası arüw kĭşĭ eken, / Saldı töşek catmaga." - (Boztorgay).

"Sáát onda catamız. / Saba da turamız. / Arkadaşlar toplaşıp / Müşawre kuramız." - (Boztorgay).

"Akşam ah dep cataman, Amentü okıp, / Keşe tĭşke kelesĭñ karanfil kokıp." - (Boztorgay).

3. mec. Uyumak.

"Bĭz carlılar anda mında, öy, talk boldık. / Kün körmedĭk, korermĭz dep catalmayman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Dewlet baskan catalmaz, kaswet baskan turalmaz." - Atas.

"Fitne catkan cılanga uşar, kuyruguna basma." - Atas.

4. Bir yana eğilmek.
5. Hastalık sebebiyle yatakta kalmak.

"Awursam ah dep cataman, / Ölecekmen, çĭpiyĭm. / Senden kaşan meramet / Körecekmen, çĭpiyĭm?" - (Boztorgay).

6. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak. **Şölde catmak. Handa catmak.**

"Ketseñ menĭ ala ket artıña kısıp, / Kazarmada catarman torgayday pısıp." - (Boztorgay).

7. Boş yere beklemek. **Gemĭler mal alacak bolıp limanda cata.**

8. Bir yerde uzun süre bulunmak, durmak.

"Şĭmdĭ herkesnĭ basıp catkan, bĭr dünya şugullıgı." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

9. Sürerlik yard. f. Uzun süre bir vaziyette bulunmak.

"Ekĭ egĭz koşanay gecemen kündüz. / Cayrap catkan şeşeknĭñ manası yıldız." - (Boztorgay).

"Korkılı tĭş körmekten, uyaw catmak arüw." - Atas.

10. Hapiste kalmak.

11. (Ölü) Gömülü olmak.

12. Başarısız olmak, olumsuz geçmek. **İşler cattı.**

13. mec. Bir yerde bulunmak, bir yerde yaşamak.

“Kazarmada cata cata, / Arkam şürüdĭ. / Cılay cılay közĭmnĭñ yaşı kurudı.” - (Boztorgay).

“Kalın kĭyĭm kĭysĭn, bĭraz kımtansın. / Cıllı üyde hawsız catıp bĭr kansın.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

14. Çalışmamak.

- **Yazda catkannıñ canbaşı sınsın**. - Atas.

15. Cinsel ilişkide bulunmak.

16. Uymak, uygun gelmek. **Aklına cattı.**

- **Akıl catmamak** - İkna olmamak; inanmamak.
- **Catıp kalmak** – a) Uyuya kalmak. b) Geçikmek. **Caman kaber catıp kalmaz** - Atas. Kötü haber bir yere geçikmeden ulaşır.
- **Catıp turmak (Bĭr yerde …**) – İkamet etmek; bir yerde kalmak, oturmak.
- **Catsa tursa** – Yatsa kalksa, daima, her zaman. **“Akşam catsam sarsıla oñ bĭlegĭm. / Catsam tursam, Alladan sen tĭlegĭm.”** - (Boztorgay).
- **Colga catmak** – Yola gelmek; uyumlu olmak.
- **Eşĭgĭne catmak** – Bir kişiye yalvarmaya gitmek.
- **Şaytanıñ catkan cerĭn bĭlmek** – Her şeyi bilmek.
- **Üstüne catmak** - Bir şeyi alıp da geri vermemek.
- **Catkan tüyenĭñ awzına tıgırgan kamgak.** – Deyim. Yatan devenin ağzına yuvarlanıp gelmiş diken. (İşler kendiliğinden düzgün gitmiş).
- **Yakşınıñ catar zamanı, camannıñ cürer vaktı.** - Deyim. İyinin yatma zamanı, kötünün dolaşma zamanı; gecenin geç vakti, anlamında.
- **Awurıp catkan ölmez, ökĭrĭp cürgen ölĭr.** - Atas. Hastalanıp yatan ölmez, böğürüp gezen ölmez.
- **Bĭz kapşıkta catmaz.** - Ata. Biz çuvalda durmaz.
- **Caman kaber catıp kalmaz.** - Atas. Kötü haber geçikmez.
- **Cantayıp kĭrer üyüm, catıp aşar aşım bolsın.** – Atas. Eğilip girer evim, yatıp yiyecek aşım olsun.
- **Capalak körseñ catıp al, yamandan boyıñ satıp al.”** - Atas. Pervane görürsen yere yatıp yaklaş, kötü kişiden de başını kurtar.
- **Carlınıñ cartı kawım aşı bolsa catıp yukusı kelmez.** - Atas. Yoksulun yarım lokma aşı olsa yatıp uyuyamaz.
- **Cürgenĭñ colı, catkanıñ künĭ öter.** – Atas. Yürüyenin yolu, yatanın günü geçer (biter).
- **Devlet baskan catalmaz, kasvet baskan turalmaz.** – Atas. Başına talih konan uyuyamaz, kasvet basan kalkamaz.
- **Ecelĭ kelgen ışkan catkan mışıgıñ kuyrugun tırnar.** – Atas. Eceli gelen sıçan yatan kedinin kuyruğunu tırmalar.
- **Er göñĭlde bĭr arslan catar.** - Atas. Her gönülde bir arslan yatar.
- **Erĭnşek oturıp yuklar, catıp ĭşler.** – Atas. Tembel oturup uyur, yatıp çalışır.
- **Fitne catkan cılanga uşar, kuyruguna basma.** – Atas. Fitne yatan yılana benzer, kuyruğuna basma.
- **İt (bĭle) catkan cerĭn tırnar.** – Atas. Köpek (dahi) yattığı yeri tırmalar. (İyi kötü bir düzene sokar). (Tertipsiz birine sitem sözü).
- **Korkılı tüş körmekten yaw catmak arüw.** – Atas. Korkulu düş görmektense, uyanık yatmak iyidir.
- **Tüyesĭ bolmasa botası bar arışı cerde catmazga.** – Atas. Devesi yoksa, devesinin yavrusu var arabasını işe hazır bekletene.

Rom. v. 1. A se întinde, a se culca pe ceva. 2. A se culca pe pat. 3. fig. A dormi. 4. A se apleca, a se înclina. 5. A fi bolnav la pat. 6. A înnopta, a poposi undeva. 7. fig. A aştepta, a fi în aşteptare. 8. A rămâne, a sta undeva. 9. Verb auxiliar în formele descritive ale verbelor compuse. 10. A sta în închisoare. 11. (Despre morţi) A zăcea. 12. A suferi insucces. 13. A trăi, a sta undeva. 14. A trândăvi, a nu lucra. 15. A intra în relaţii sexuale. 16. A se potrivi, a se acorda.

CATSINMAK (**catsınmaq**) f. 1. Yabancılık duymak.

2. Çekinmek, ürkmek.

Rom. v. 1. A se simţi străin faţă de ceva. 2. A se intimida, a se jena, a se teme.

CATSIRAMAK (**catsıramaq**) f. 1. Yabancılık duymak, yabancı olarak görmek.

2. Çekinmek, ürkmek, yadırgamak.

“Bĭr sırrım catsırap aytalmay cürdüm, / İşĭmde turganda raatsızlık tuydum.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Milli Davuş).

Rom. v. 1. A se simţi străin. 2. A se jena, a se intimida.

CATSIRATMAK (**catsıratmaq**) f. 1.Yadırgatmak.

2. Ürkütmek.

Rom. v. 1. A da o impresie nefamiliară, de ceva străin. 2. A intimida, a speria.

CATTIRMAK (**cattırmaq**) f. Yatırmak. Var. **catkızmak**.

- **Kızıñ bar mı, el üyünde cattırma, / Uluñ bar mı, pazar aşı tattırma**. - Atas. Kızın var mı, el evinde yatırma, / Oğlun var mı, çarşı aşı tattırma.

Rom. v. A culca.

CAW is. ve s. Yağı, düşman, hasım.

1. s. Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan.

2. is. Birbirleriyle savaşan, boğuşan, birbirlerini yok etmeye çalışan tarafların her biri.

“Böten aytkan oñmasın, caw şapsın elĭn. / Ulı kĭyew bolmasın, kızı kelĭn.” - (Boztorgay).

“Bĭznĭñ halkka talaş barda caw ne’ kerek ?” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Hırs.

“Epsĭ at man, araba man, caw man keledĭler.” - (Tepegöz).

- **Caw bolmak** – Düşman olmak, kin beslemek. **“Kalbĭm sende, kara köz, kawf etme elden, / Bütün dünya caw bolsa, bazgeşmem senden.”** - (Boztorgay). **“Kelgen keçken hanlıklarnı, barlıklarnı / Yoktır degen kansızlarga men caw bolarman.”** - (Mehmet Niyazi – Sagış).
- **Bala üşün bawga, curt üşün cawga.** – Atas. Çocuk için evlenmeye, yurt için düşmana.

• **Caw körseñ casan, köy körseñ kaşan.** – Atas. Düşman görünce silâhlan, köy görünce rahatla.

• **Cawdan boş kaytsañ da toydan boş kaytma.** – Atas. Düşmandan boş dönsen de, düğünden boş dönme. (Ya sevgilinden bir hatıralık, ya güreşlerden bir armağan alıp dön).

• **Köp tĭleknĭñ cawı bolmaz.** – Atas. Fazla dileğin düşmanı olmaz.

• **Otman suw tĭlsĭz cawdır.** – Atas. Ateş ve su tilsiz düşmandır.

• **Tabanga kuwet, cawnı cog et.** – Atas. Tabana kuvvet, düşmanı böyle yok et.

Rom. 1. adj. Duşmănos. 2. s. Duşman, adversar, inamic. 3. Hotărâre, decizie; ambiţie.

CAW-CÜREK s. ve is. Cesur; cesur kimse.

"Cav sevendir Mamaylar, cav-cürektĭr Mamaylar. / İl aşıp sefer var, helal edìn agaylar." - (Edip Efendi - Sefername).

Türk Lehç. : Kazak. – **cawcürek;**

Rom. adj. şi s. Curajos, viteaz.

CAWCÜREKLĬ s. mec. Cesur.

Rom. adj. Curajos.

CAWCÜREKLĬLĬK is. Cesurluk.

Rom. s. Curaj.

CAWDIRILMAK (**cawdırılmaq**) f. Yağdırılmak.

"Bugün alay askerler kalawlarga geçsĭnler. Ruska oldıkça ziyade ok cawdırılsın." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. Forma pasivă de la **cawdırmak**.

CAWDIRMAK (**cawdırmaq**) f. Yağdırmak.

1. Yağış yağmasını sağlamak.

" Kış ökĭrĭp degen: Sen sus kıraw taz! /Bĭr selâmman carlı meram añlamaz. / Sen kalırsıñ! Onlarga men bararman, / Karlı buzlı cawdırar da aytarman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. mec. Arka arkaya fırlatmak.

3. mec. Arka arkaya söylemek.

4. mec. Bir şeyi bol miktarda ortaya sürmek.

• **Kaş kabagından kar cawdırmak** - Kaşını çatıp gözlerinden öfke saçmak.

• **Ot cawdırmak** - a) Ateşli silâhlarla aralıksız mermi atmak. b) Çevresindekilere ağır sözler söylemek.

Rom. v. 1. A face să plouă, să ningă, să cadă precipitaţii. 2. fig. A azvârli ceva unul după altul. 3. fig. A vorbi întruna, a turui. 4. fig. A scoate ceva unul după altul, a produce, a lansa în şir.

CAWDIRTMAK (**cawdırtmaq**) f. Yağdırtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cawdırmak**.

CAWGIZMAK (**cawğızmaq**) f. → **Cawdırmak**.

CAWIN is. Yağmur. Var. **cawun.**

1. Atmosferdeki buğunun su damlaları halinde yere düşmesi.

"Caw caw cawınım, / Balaban bolsın kawınım. / Şölde egĭn oñ bolsın, / Köyde ambarlar tolsın." - (Boztorgay).

"Cawın cawsa cer cımşar, ot bürlenĭr. / Kız degenĭñ perdalez, köp türlenĭr." - (Boztorgay).

2. Çok ve sık düşen şey.

3. mec. Bolluk, çokluk.

• **Cawın cawmak** - Yağmur yağmak.

• **Cawın duası** - Kurak mevsimlerde yağmur yağması için yapılan dini ayin. **"Şo senelerĭ muharebe eziyetĭ, kıtlıgı, hastalıgı üstĭne bĭr de kurgaklık kelmesĭn mĭ ! ... Köy kĭşĭlerĭ neler neler etmedĭler ! Kurbanlar adamak, cawın dualarına şıkmak ..."** - (Nermin Yusuf - Ay Kĭdĭ).

• **Cawın kuyın** - Şiddetli yağmur.

• **Cawından kaşıp, burşakka tutulmak.** – Deyim. Yağmurdan kaçıp doluya tutulmak; güç bir durumdan kaçarken daha kötü bir duruma uğramak.

• **Cawın cawsa, balasın başın korşalay. / Burşak cawsa, özĭn başın korşalay."** - Deyim. Yağmur yağarken çocuğunun başını korur, / Dolu yağarken kendi başını korur.

• **Ortalıkta cawın yok, Asanşı'nı sel algan.** – Deyim. Ortalıkta yağmur yok, Hasançа'yı sel almış.

• **Tayaktan kaşıp şokmarga, cawından kaşıp burşakka tutuldı** – Deyim. Sopadan kaçıp çomağa, yağmurdan kaçıp doluya tutuldu.

• **Arsıznıñ betĭne tükürseñ cawın cawa der.** - Atas. Arsızın yüzüne tükürürsen yağmur yağıyormuş der.

• **Cawınman nadas topraknıñ canıdır.** Atas. Yağmurla nadas toprağın canıdır.

• **Cawınnı awanıñ yukusı, cellĭ awanıñ kuytusı tatlı.** – Atas. Yağmurlu havanın uykusu, rüzgârlı havanın kuytusu tatlı.

• **Hıdırlez cawını altınga bedel.** – Atas. Hıdrellez yağmuru altına bedel.

• **Yaz cawını tez geşer.** – Atas. Yaz yağmuru çabuk geçer.

Rom. s. 1. Ploaie. 2. fig. Ceea ce vine în cantitate mare. 3. fig. Abundenţă.

CAWINLATMAK (**cawınlatmaq**) f. Yağmurlamak; yağmur yağmaya başlamak.

Rom. v. A începe să plouă.

CAWINLI s. Yağmurlu. Var. **cawınnı**.

"Men bĭr elmaz parşası, taş tiyse sınmam. / Cawınlı selmen ĭrĭmem, karman tınmam." - (Boztorgay).

• **Cawınlı awanıñ yukusı, cellĭ awanıñ kuytusı**. – Atas. Yağmurlu havanın uykusu, yelli havanın kuytusu (hoş olur).

• **Abanıñ kadrĭ cawınlı awada bellĭ bolır."** - Atas. Abanın kıymeti yağmurlu havada belli olur.

Rom. adj. Ploios, cu ploaie.

CAWINLIK (**cawınlıq**) is. Yağmurluk.

Rom. s. Pelerină de ploaie.

CAWINNI s. → **Cawınlı**.

CAWINSIZ s Yağmursuz.

1. Yağmur olmayan, yağmur yağmayan.

2. zf. Yağmur görmeksizin.

"Bĭr yapraksız yeşerĭr, cawınsız öser. / Nedĭr onıñ manası, künsĭz pĭşer." - (Boztorgay).

Rom. adj. 1. Fără ploaie; secetos. 2. adv. Fără să plouă.

CAWIRIN is. Sırtın kürek kemikleri bölgesi; sırt. Var. **cawrın.**

"Cawrıñ' capkan ciyren şáş, celpĭldiy celsĭz. / Dünyamnı dünya demiymen ay gĭdĭ sensĭz." - (Boztorgay).

Rom. s. Anat. Spată, spete.

CAWIRIN KEMĬGĬ is. Anat. Kürek kemiği. Eşanl. **kalak-kemĭk.**

"Cawırın-süyegĭ halknıñ başına kan kuyulacagın körsete. Elge caw şabacak." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. s. Anat. Omoplat; spată.

CAWIRINLI s. → **Cawırınşı**.

CAWIRINŞI s. Geniş omuzlu.

- **Bay balası awırınşı, carlınıñ atı cawırınşı bolır.** – Atas. Zengin çocuğu hastalıklı olur, yoksulun atı geniş gövdeli olur.

Rom. adj. Spătos, robust.

CAWKA (**cawqa**) is. → **Caş cawka.**

CAWLAMAK[1] (**cawlamaq**) f. Görüp ayırt etmek, seçmek.

"Cürgende adaşıp sokur collarda, / Küş, takat azalıp belde, kollarda, / Cawladım aldımda eñ tora colnı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Milli Col).

"Kĭmĭñ balası şo? Közĭm cawlamay." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A distinge.

CAWLAMAK[2] (**cawlamaq**) Birine darılmak; küsmek.

Rom. v. A se supăra (pe cineva).

CAWLAŞMA, -UW is. Birbirine düşman kesilme.

Rom. s. Duşmănire.

CAWLAŞMAK (**cawlaşmaq**) f. Birbirine düşman olmak.

Rom. v. A se duşmăni.

CAWLAŞTIRMAK (**cawlaştırmaq**) f. Birbirine düşman etmek.

Rom. v. A -i face să se duşmănească.

CAWLIK[1] (**cawlıq**) is. Yağlık, mendil, çevre. Eşanl. **mendĭl.**

1. Başı örtmek veya tere karşı boyuna bağlamak, veya, çıkın yapıp içinde bir şey taşımak için kullanılan dokuma.

"Cata edĭm men yuklap / Cawlıgımnı kıyıklap. / Eş kaberĭm bolmadı / Yarem kelgen cuwırklap." - (Boztorgay).

"Köyĭñe keldĭm atlı / Cawlıgım tolı tatlı. / Sen menĭ begenmedĭñ, / Aldıñ maymun suratlı." - (Boztorgay).

"(Kartanay) Keten sokkan, şal örgen, / Şay arüw künler körgen, / Başın cawlıkman buwgan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Burun ve ter silmek için kullanılan bez.

- **Sawlıkka cawlık ta kerek.** – Deyim. Sağlığa yağlık da gerek.
- **Awurmagan başıña cawlık baylama** - Atas. Ağrımayan başına mendil bağlama.

Rom. s. 1. Batic, basma. 2. Batistă.

CAWLIK[2] (**cawlıq**) is. Düşmanlık.

Rom. s. Duşmănie.

CAWMA, -UW is. (Yağmur, kar v.b.) Yağma, yağmak işi.

Rom. s. Acţiunea de **cawmak.**

CAWMAK (**cawmaq**) f. Yağmak.

1. (Yağmur, kar, dolu) Gökten düşmek. **Cawun cawmak** – Yağmur yağmak. **Kar cawmak** – Kar yağmak. **Burşak cawmak** – Dolu yağmak.

"Boztorgay degen aywanıñ / Cılgada bolır yuwası, Cawun cawsa sel alır balasın, / Cılay da kalır anası." - (Boztorgay).

"Cawın cawsa cer cımşar, kar cawsa buzlar. / Hayırlı bolsın toyıñız , üy saabı kızlar." - (Boztorgay).

2. mec. (Taş, mermi, toz) Yüksekten çok miktarda düşmek.

3. mec. (Mektup, tebrik) Çok miktarda gelmek.

- **Arsıznıñ betĭne tükürseñ, cawun cawa der.** - Atas. Arsızın yüzüne tükürürsen yağmur yağıyor der.
- **İtĭñ duwası kabul bolsa kökten süyek cawar.** – Atas. Köpeğin duası kabul olsaydı gökten kemik yağardı.
- **Kar cawa dep kuwanma ayazı bolır, kelĭn aldım dep kuwanma şayası bolır.** – Atas. Kar yağıyor diye sevinme, ayazı olur, gelin aldım diye sevinme, kusuru olur.
- **Kökten ne cawsa cer onı kabul eter.** – Atas. Gökten ne yağarsa yer onu kabul eder.

Rom. v. 1.(Despre precipitaţii) A cădea; **cawun cawmak** *– a ploua,* **kar cawmak** *– a ninge,* **burşak cawmak** *– a ploua cu grindină. 2. (Despre gloanţe, pietre, praf şi nisipuri, flori) A ploua cu ..., a ninge cu ... 3. (Scrisori, felicitări) A sosi cu duiumul.*

CAWRIN is. → **Cawırın**.

"Cawrıñ capkan ciyren şáş külte külte. / Dost bolganıñ bĭliyĭm, cawlıgıñ sĭlte." - (Boztorgay).

CAWRINLI s. Geniş omuzlu; kuvvetli.

Rom. adj. Spătos, robust.

CAWRINŞI s. → **Cawırınşı**.

CAWŞI is. Görücü, dünürcü; delikanlı için kız istemeye gönderilen kişi; çöpçatan.

"Akız şáşĭñ taray tur, / Yumagıñnı oray tur. / Cuma günü cawşımnı / Pencĭreden karay tur." - (Boztorgay).

"Kararıp kelgen kara bulut, cawmay ketmez. / Cawşı degen imansız almay ketmez." - (Boztorgay).

- **Kızıñ onbeşĭne kelgende özĭñ cawşı bol** – Atas. Kızın on beşine geldiğinde kendin görücü ol. (Kızının evlenme zamanı gelmiştir.)

Türk Lehç. : Nog. - **yavşı;** Moğ. - **caguçi, dzuuçi** - aracı, çöpçatan;

Rom. s. Peţitor.

CAWŞILIK (**cawşılıq**) is. Görücülük, dünürcülük.

"Sĭzĭñkĭ cawşılık tuwul, canbazlık. Hayvan satıp alganday etĭp pazarlıkka otırasıñız." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Cawşılık etmek** - Kız istemeye gitmek.

Rom. *s. Pețit; pețitorie.*

CAWTEGENEK is. Bot. Deve dikeni, boğa dikeni, tengel. (Lat. Eryngium campestre).

"Ekĭ gül terek bĭrbĭrĭne tam kawışayatkanda, bĭr cawtegenek sozılıp berĭp ekewĭn ayıradı eken." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. *s. Bot. Scaiul dracului.*

CAWULDAMAK (**cawuldamaq**) f. (Sular için) Çağıldamak; (insanlar için) bağrışmak. Var. **şawıldamak.**

"Tanısalar Kerĭşler tutarlar dedĭm, / Tutmasa da cawuldap ürerler dedĭm." - (Ali Osman Toktamaz – Ötken Aylar).

Rom. *v. A vui.*

CAWUN ve türevleri is.→ **Cawın** ve türevleri.

"Boztorgay degen aywanıñ / Cılgada bolır yuwası. / Cawun cawsa sel alır balasın. / Cılay da kalır anası." - (Boztorgay).

CAY[1] is. Yay. Var. **yay.**

1. Ok atma silâhı.

"Bar kuwetĭ men caynı tartkan, cay kerĭlĭp kırk ok bĭrden karaltı körĭngen betke uşkan." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemĭr Batır).

2. Bazı alet ve eşyaların yapısında bulunan esnek madeni parça.

"Kün carıkta ay bolmaz, / Arabada cay bolmaz. / Komşısından yar süygen son, ey güzel, Cüregĭnde may bolmaz, ey güzel." - (Boztorgay).

- **Ok cayından şıkmak** – Deyim. Ok yaydan çıkmak; bir iş geri dönülemez bir safhaya girmek.
- **Okın attı, cayın astı** - Deyim. Yapacak işlerini yapıp bir kenara çekildi.
- **Cañgıznıñ cayı kerĭlmez, atkan ogı tiymez.** - Atas. Yalnız kişinin yayı gerilmez, attığı oku, vurmaz.
- **Cañgıznıñ cayı kurulmaz, uruwlınıñ ogı coyılmaz.** - Atas. Yalnız kişinin yayı gerilmez, soyu geniş olanın oku kaybolmaz.

Rom. *1. Arc de aruncat săgeți. 2. Arc; resort.*

CAY[2] is. esk. Yaz mevsimi. . Var. **cey.**

"Cay kelĭr elge, bülbüller kutlar. / Bĭr gece caşırın köklerden tüşer / Bĭr ceşĭl kĭlĭm, çeçeklĭ, dülber." - (Bekir S. Çobanzade - Ümüt).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **yaz, yay;** Karaçay-Malkar. - **cay;**

Rom. *s. înv. Vară.*

CAY[3] is. Akarsu, ırmak.

"Edĭl caynıñ suwuna / Tüştü tuwar, caldadı. / Bĭznĭñ köynĭñ kızları / Köp cĭgĭtnĭ aldadı." - (Boztorgay 2).

Rom. *s. Fluviu.*

CAYARLIK (**cayarlıq**) is. Bebek alt bezi, yaygı.

"Mukader daday hem peş üstünde kazanman sıcak suwnı azĭrliy, hem de Femiye'nıñ katĭrĭn soray, tuwacak bebiy üşün bokşalangan ekĭ temĭz cayarlık, toz podranı kayerden tabacagın soray." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Aşternut; țol.*

CAYAW is. ve s. Yaya.

1. Yürüyerek giden (kimse).

2. zf. Yürüyerek, yayan.

"Karagaşta kayaw bar, / Kolıñda altın sayaw bar. / Meñlarüw'nĭ körgende / Atıñ' taşlap cayaw bar." - (Boztorgay).

- **Cayaw calpı** – Yayan yapıldak; tabana kuvvet.
- **Cayaw kalmak** – Yaya kalmak**;** başarı için ümit vermeyen**,** imkânların kısıtlı olduğu bir durumda kalmak; fırsatı kaçırmak.
- **Cayaw ketmek** – mec. Boş elle gitmek. **Kĭyew konuşması** (bak) şöleninde bir hata işleyen delikanlılardan, eğlencenin havasına göre, bazen, ceza olarak eğlence yerinden atılırken **cayaw ketĭp atlı kelmesĭ**, yani boş elle gidip hediyelerle dolu gelmesi istenir.

Rom. *s. 1. Drumeț, pieton. 2. adv. Pe jos, pedestru.*

CAYAW-BAK (**Cayaw-baq**) öz. is. Bogazköy'ün doğusundaki Țibrinu köyünün Tatarca adı.

Rom. *s. propr. Numele tătăresc al satului Țibrinu situat la est de Cernavodă.*

CAYDIRICI s. Caydırıcı.

Rom. *adj. Derutant; intimidant*

CAYDIRICILIK (**caydırıcılıq**) is. Caydırıcılık.

Rom. *s. Potențial de derutare.*

CAYDIRILMAK (**caydırılmaq**) f. 1. Yaydırılmak.

2. Caydırılmak.

Rom. *v. 1. Forma pasivă de la* **caydırmak**[1]**.** *2. Forma pasivă de la* **caydırmak**[2]**.**

CAYDIRMA, -UW is. 1. Yaydırma.

2. Caydırma.

Rom. *s. Acțiunea de* **caydırmak**[1]**.** *2. Acțiunea de* **caydırmak**[2]**.**

CAYDIRMAK[1] (**caydırmaq**) f. Yaydırmak, yaymak işini yaptırmak.

"Em koylarnı caydırıp, / Kart Şobanga saydırıp / Köyge alıp kaytkanım / Dertlĭ cırlar aytkanım / Hayalımda yaşaycak." - (Hamdi Giraybay – Keçtĭ Endĭ).

Rom. *v. A pune să întindă, să aştearnă, să împrăştie, să difuzeze.*

CAYDIRMAK[2] (**caydırmaq**) f. Caydırmak, kararından vazgeçirmek.

Rom. *v. A face să renunțe la ceva, a face să se răzgândească.*

CAYDIRUWCI s. → **Caydırıcı.**

CAYGARA (**cayğara**) is. Yaygara.

"İntikamın ĭstegendiy alalmagan Tahsin kartın üstüne atlağanda, caygara koptı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım. - **yayğara;**

Rom. *s. Gălăgie, larmă.*

CAYIK (**cayıq**) s. Yayık.

1. Yayılmış, açılmış.

“Ketiyatkan kayık mı? / Yelkenlerĭ cayık mı? / Yarem taşlap ketken son / Men cılasam ayıp mı?” - (Boztorgay).

2. Yayvan, geniş.

“Sende dülber sını bar, manlayıñ cayık. / Köz tutkanıñ bolmasa, dost bolayık.” - (Boztorgay).

3. öz. is. Ural nehrinin Tatarca adı.

Rom. adj. 1. Întins, desfăşurat, deschis. 2. Lat, larg. 3. s. propr. Denumirea tătărească a fluviului Ural.

CAYILIŞ is. Yayılış.

Rom. s. Acţiunea sau modul de **cayılmak***.*

CAYILMA, -UW is. Yayılma.

Rom. s. Acţiunea de **cayılmak***.*

CAYILMAK (**cayılmaq**) f. Yayılmak.

1. Yaymak işine konu olmak.

2. Yaymak işi yapılmak.

3. (Hastalık) Pek çok kimseye geçmek.

4. Genelleşmek.

5. Genişlemek, büyümek, etrafa dağılmak. **Kokı cayılmak.**

“Şölde duman cayılır, / Küzde koylar sayılır. / Mĭn atıma ketiyĭk, / Bo ĭş elge tuyulur.” - (Boztorgay).

“Aslı bar. Ötrĭk söz bolsa bo kadar örken atıp tab sĭzlerge kadar cayılmaz. edĭ.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

6. Serilmek, döşenmek.

7. mec. Açılmak, ayrıntıya girmek.

8. (Sürü için) Etrafa açılmak, dağılmak.

“Sen bĭr baynıñ ırgatı, kapısın itĭ. / Cay şekmenĭñ koraga, cayılsın bitĭ.” - (Boztorgay).

9. Rahat bir biçimde oturmak.

- **Bĭr awızdan şıkkan bĭñ awızga cayılır.** – Atas. Bir ağızdan çıkan bin ağza yayılır.
- **Kara kaber tez cayılır.** – Atas. Kara haber tez yayılır.

Rom. v. Forma pasivă de la **caymak***. 1. A fi întins; a fi desfăşurat, a fi desfăcut. 2. A se întinde, a se desfăşura. 3. (O boală) A molipsi. 4. A extinde, a generaliza. 5. A se răspândi. 6. A se aşterne. 7. fig. A se pierde în amănunte; a divaga. 8. (Despre turmele de animale) A se împrăştia. 9. A se lăbărţa.*

CAYIM is. 1. Yayma, yaymak işi.

2. Hamur yaprağı, yufka.

Rom. s. 1. Acţiunea de **caymak***. Întindere, aşternere. 2. Foaie de aluat.*

CAYIMLIK is. ve s. Bir yapraklık (hamur topağı); pazı.

Rom. s. şi adj. (Boţ de aluat) de o foaie.

CAYIN is. Zool. Yayın balığı. (Lat. Silurus glanis).

“Bĭr kün uzakta balaban cayın balık köreler bolar.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Icht. Somn, peşte de apă dulce.

CAYIR CAYIR zf. Bir cismin çabuk ve şiddetle yandığını anlatır.

Rom. adv. (Despre ardere) Trosnind, cu trosnete.

CAYIRDAMA, -W is. Cayırdama.

Rom. s. Ardere cu trosnete, trosnire.

CAYIRDAMAK (**cayırdamaq**) f. Cayırdamak, ses çıkararak yanmak.

Rom. v. A trosni, a arde cu trosnete.

CAYIRDATMAK (**cayırdatmaq**) f. Cayırdatmak.

Rom. v. A face să ardă cu trosnete.

CAYIRTI is. Cayırtı, cayırdama.

Rom. s. Ardere cu trosnete; trosnete.

CAYİL s. ve is. (Ar. cahil). Cahil.

1. Bilgisiz, öğrenimsiz.

“İlimnĭñ kadrĭn alim bĭler, alimnĭñ ograşkanına cayĭl küler.” - Atas.

“Cayĭlge meram anlatmak, tüyege endek atlatmaktan kıyındır.” - Atas.

2. Toy, acemi, deneysiz.

“Babayım süygen, ak yapkan, men oga kayil. / Öz ĭşĭn özĭ becergen tuwul cayĭl.” - (Boztorgay).

Rom. s. şi adj. Incult, ignorant. 2. Novice, ageamiu.

CAYİLLĬK is. Cahillik.

1. Bilgisiz, öğrenimsiz olma durumu.

“Cayĭllĭk baş awrısından beterdĭr.” - Atas.

2. Acemilik, deneysizlik.

Rom. s. 1. Lipsă de cultură, ignoranţă. 2. Lipsă de experienţă.

CAYİZ s. (Ar. caiz). Caiz; yerinde görülen, müsaade edilen, uygun.

“Cumalĭ taa bek kızışa, sabrı tükene, terliy, / Caiz bolgan usullarnı bĭrer bĭrer ep deniy.” - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. adj. Admis, permis, îngăduit.

CAYLAMA, -W is. 1. Hayvanları yaylaya çıkarma.

2. Yazlık otlaklara göç; mevsimlik göç.

Rom. s. 1. Mânarea turmelorla păşunile de vară. 2. Transhumanţă.

CAYLAMAK (**caylamaq**) f. Yaylaya çıkmak; yazın otlak yerlerine gitmek.

Türk Lehç. : Nog. - **yaylamaq**, -v; **caylamak**, -v;

Rom. v. A duce turma la păşunile de vară; a transhuma

CAYLATMAK (**caylatmaq**) f. Hayvanları yaylaya çıkarmak.

Rom. v. A duce turmele de animale la păşuni.

CAYLAW is. Yaylak, geniş mera, hayvan otlağı.

“Alla Alla, Tatar kızı, ne saklandıñ o kadar ? / Başıña kĭygen şaliy şalıñ caylaw kadar.” - (Mehmet Niyazi – Gülsüm Totay / Renkler 1).

“Bahar cetĭp kelgende / Taw yeşergen külgende / Ah, tabılsam caylawda / Fındık, cewĭz saylawda.” - (Bekir S. Çobanzade – Ah, Tabılsam).

2. Yazlık; yazın oturulan yer.

Rom. s. 1. Păşune. 2. Reşedinţă de vară.

CAYLI s. Yaylı.

1. Yayı olan.

"Ay vay sarımsak, / Bīz nīşlermīz sagınsak? / Caylı da payton īşīnde / Bayım bayım bayılsak." - (Boztorgay).

2. Ok ve yay ile silâhlanmış.

Rom. *adj. 1. Cu arcuri, cu resorturi. 2. Înarmat cu arc şi săgeţi.*

CAYMA, -UW is. 1. Yayma, yaymak işi.

2. Örtü; yaygı.

"Grepler, caymalar neler berdī karīp anam. İlle şu balam arüw bolsın...dep." - (Zühal Yüksel – Polatlı Kırım Türkçesi).

3. Cayma, sözünden dönme.

Rom. *s. 1. Acţiunea de* **caymak***. Întindere, aşternere. 2. Cuvertură, aşternut. 3. Răzgândire.*

CAYMAK[1] (caymaq) f. Yaymak.

1. Bir şeyi açarak, düzelterek, bir alanı örtecek biçimde sermek.

"Karakuş mīngen terekke, / Kanatın caygan erekke. / Karaboran aydık kız / Kaygı salgan cürekke." - (Boztorgay).

"Cīp üstünde cawlıgım, / Cayayım kurutayım. / Senīñ aytkan sözīñnī / Men nasıl unutayım?" - (Boztorgay).

2. (Hamuru) Yayvan, ince, düz hale getirmek.

"Teknede kaldı maya / Süygülüm kamır caya. / Közyaşlarım kurudı, / Künlernī saya saya." - (Boztorgay).

3. mec. Birçok kimseye duyurmak.

"Portakalnı oyarlar / Bīz nīşlesek tuyarlar. / Karanlıkta kelme yar, / Ortalıkka cayarlar." - (Boztorgay).

4. (Bir hastalığın) Çevreye geçmesine, dağılmasına sebep olmak.

5. Dağıtmak, dağınık hale getirmek.

6. Otlatmak.

"Arpa-sapka koy caydım boydan boyga. / Kel, ekewīmīz şınlayık toydan toyga." - (Boztorgay).

7. Düzmek, sergilemek.

- **Awzın cayıp külmek -** Ağzını iki yana gererek gülmek, gülümsemek. **"(**Bawbek**) Epey tüşünüp turar. Alīmseyit oga köstermeden awuzın cayıp teran küler." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Kamır caymak** – Hamur açmak.
- **Kanat caymak** – Kanat açmak, uçmak, yönelmek.
- **Kol caymak** – Ellerini açıp duaya katılmak. **"Ekī tīlek bīr bolsa, ne bermez Huday. / Men Alla'dan tīlermen , sen kolın cay." -** (Boztorgay).
- **Postın caymak** – Gittiği yerde saygısızca ve sorumsuzca uzun süre kalmak.
- **Üy caymak** – Dayayıp döşemek. **"Bīr kīşkene üyüm bar, cay da totır. / Kögerşīndiy gürüldep īşīnde otır." -** (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A întinde, a aşterne. 2. A lăţi, a lărgi, a întinde (Foaia de aluat). 3. fig. A răspândi, a difuza. 4. A răspândi, a contamina. 5. A împrăştia. 6. A duce turmele la păscut. 7. A rândui, a expune.*

CAYMAK[2] (caymaq) f. Caymak, sözünden dönmek.

"Kaná, kaytīp canmayım cayganıña, / Cīgīt bolıp sözīñden tayganıña?" - (Boztorgay).

"Padışa, memleketnī dewden kurtarganga kızın berecegīn vadetken bolsa da, bo vadīnden caymak īstegen." - (Mehmet Vani Yurtsever - Cantemīr Batır).

Rom. *v. A se răzgândi; a nu se mai ţine de cuvânt.*

CAYNAMA, -W is. **Caynamak** işi.

Rom. *s. Faptul de* **caynamak***.*

CAYNAMAK (caynamaq) f. 1. Parlamak, ışıldamak, ışık saçmak. **Yıldızlar caynadı.**

2. Yayılmak, açılmak.

"Ketecekmīz köy taşlap bulutka karap, / Kīmlermen oynarmız, çeçektay caynap ?" - (Folklor; Muhacir Türküsü).

3. mec. Sevinmek, neşelenmek, şenlenmek, keyiflenmek, rahatlamak.

"Kıpçakta oynay caynay / Ösken emīş kartanay." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Balalıgım tutsa külüp caynayman, / Kartlık eske tüşse elden yalaman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Obır kettī oynayık, cadı kettī caynayık** – Deyim. Obur gitti, oynayalım, cadı gitti, şenlik edelim. (Baskı kalktı, rahatımıza bakalım).

Rom. *f. 1. A străluci, a iradia. 2. A se întinde, a se lăbărţa. 3. fig. A se înveseli, a se bucura.*

CAYNATMAK (caynatmaq) f. 1. Işıldatmak.

2. mec. Neşelendirmek, sevindirmek, rahatlatmak.

"Boztorgayım, boztorgay, ay / Cırla canım caynatıp. / Yorgın colşını colında, ay / Göñīlīn alıp, oynatıp." - (Enver Mahmut - Boztorgay / Karad. gazet. 4-5 / 1990).

Rom. *v. 1. A face să strălucească. 2. fig. A bucura, a înveseli.*

CAYNIK (caynıq) s. Dağınık, yayılmış.

"Kawe tüygenler akşam, caşlar. .. Tokmak o yerde kalgan. Bīr takım da caynık kalgan eken, onı tüyüyatır ekenler." - (Zühal Yüksel – Polatlı Kırım Türkcesi).

Rom. *adj. Împrăştiat; răspândit.*

CAYPAK (caypaq) s. Yayvan, yayık, yayılmış.

Rom. *adj. Împrăştiat; răspândit.*

CAYPAN s. Yayvan, geniş.

"Köndelen köpīr, caypan suw, cīpmen geşüw, / Sen töñīlmiy, men ölmiy, yok bazgeşüw." - (Boztorgay).

Rom. *adj. Lat, larg; întins.*

CAYRAK (cayraq) s. ve is. Dağınık, yayılmış; dağınıklık.

- **Cayrakta taşlamak** – Dağınık bir halde bırakmak. **"Millet īşlerīnīn cayrakta kalganın casusları vasıtasıman üyrengenler." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever – Karman Caş Arasında).

Rom. *adj. Împrăştiat; lăsat în dezordine.*

CAYRAMA, -W is. Yayılma, dağılma.

Rom. *s. Împrăştiere, răspândire.*

CAYRAMAK (cayramaq) f. Yayılmak, dağılmak.

“Ketecekmĭz bo yerden, dawullı toyday. / Kalacaktır gönĭlmĭz cayragan koyday.” - (Boztorgay).

“Bakşelerde top náne, / Şetke cayrar kokısı. / Elá közlĭ yaremnĭ / Bek süyemen dogrısı.” - (Boztorgay).

Rom. v. A se împrăştia; a se răspândi.

CAYRAŞMAK (**cayraşmaq**) f. Dağılmak, yayılmak.

“Ya pat! dep öleviysam, áná kaldı bĭr sürü bala cayraşıp.” - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

“Koraga cayraşıp praştiye üşün ekĭ pıtaklı şırpı karamaga belsendĭler.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. coact. A se împrăştia.

CAYRATMAK (**cayratmaq**) f. Dağıtmak, yaymak.

Rom. v. A împrăştia.

CAYTAMGALI (**Caytamğalı**) öz.is. Tar. “Yay tamgalı”, Kırım hanlığında arması “yay” olan bir boy.

“Kayda barsam, aytarman, Caytamgal’ halkı / Kül cabılgan üylerde, şıgarak şalkı.” - (Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

Rom. s. propr. İst. Vechi trib tătar care avea ca emblemă desenul unui arc.

CAYUW 1. is. ve f. → **Cayma, Caymak.**

2. is. Yaygı, kilim, örtü.

Rom. 1. s. şi v. → **Cayma, Caymak**. *2. Cuvertură, covor; preş.*

CAYUWLI s. 1. Yayılı, yayılmış.

2. Döşeli, döşenmiş.

“Üçüncü perde. Cayuwlı bĭr kelĭn üyĭ.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

Rom. adj. 1. Întins, desfăşurat. 2. Aranjat, mobilat.

CAZ[1] is. Yaz mevsimi. Var. **yaz.**

“Kış kıyamet, caz cennet, cawsa ramet. / Bo dünyada gezmelĭ şen şeramet.” - (Boztorgay).

“Kış üydedĭr, caz şölde, yoktır curtı. / Ayagı sarı, moynı elâ, karadır sırtı.” - (Boztorgay).

“Bĭzde ĭş küş kalmadı. Endĭgĭ tab canaşa yerge kıdırmaga da şıktık. Şĭmdĭ bĭzler altı ay caz şalışkanımıznıñ faydasın körecek bolıp cüremĭz.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Bĭr şeşekmen caz bolmaz –** Deyim. Bir çiçekle yaz olmaz.
- **Caz carlınıñ, kış barlınıñ. –** Atas. Yaz yoksulun, kış varlıklının.
- **Caz catkanıñ canbaşı sınsın, kış cürgenĭñ ayagı sınsın. –** Atas. Yazın yatanın kalçası kırılsın, kışın gezenin ayağı kırılsın.
- **Caz celĭ carday atnı cıgar. –** Atas. Yaz yeli yar kadar atı devirir.
- **Caz künĭ atıñ üç ayagı suwda, bĭr ayagı unda bolır.** – Atas. Yaz günü atın üç ayağı suda, bir ayağı unda olur.
- **Cazda cabıp, küzde kömĭp ket. –** Atas. Yazda örtüp git, kışta gömüp.
- **Kımırskadan örnek al, cazdan kışka azırlan. –** Atas. Karıncadan örnek al, yazdan kışa hazırlan.
- **Tembelĭñ ĭşĭ pĭtmez, caz kelse de kışı pĭtmez. -** Atas. Tembelin işi bitmez, yaz gelse kışı bitmez.

Rom. s. Anotimpul verii.

CAZ[2] is. (İng.>Rom.Türk). Müz. Caz, müzik türü.

Rom. s. Muz. Jaz.

CAZBAND is. (İng.>Rom.Türk). Cazbant, caz orkestrası.

Rom. s. Jazband.

CAZBANDİST is. Cazbant çalgıcısı.

Rom. s. Jazbandist.

CAZDIRMAK (**cazdırmaq**) f. Yaydırmak, düzleştirmek.

Rom. v. A întinde, a netezi (o ţesătură de ex.), a face să stea întins.

CAZCI is. Cazcı, caz müziği çalan veya besteleyen kimse.

Rom. s. Cântăreţ sau compozitor de muzică de jaz.

CAZGIR (**cazğır**) is. Spor. Cazgır, güreşlerde pehlivanları takdim eden kimse.

Rom. s. Sp. Prezentator al concurenţilor la galele de lupte.

CAZGIRLIK (**cazğırlıq**) is. Cazgırlık.

Rom. s. Funcţia de prezentator al concurenţilor la galele de lupte.

CAZIK (**cazıq**) s. Yayvan, geniş.

- **Cawurnı cazık -** omuzlarının arkası (kürek kemiklerinin bölgesi), sırtı geniş. (Rom. - lat în spete)

Rom. adj. Lat; întins, destins.

CAZILMA, **-UW** is. **Cazılmak** işi.

Rom. s. Faptul de **cazılmak**.

CAZILMAK (**cazılmaq**) f. 1. Yayılmak, gevşemek, uzamak.

“Cawırnım capkan ciyren şáş / Cazılganday köřĭndĭ. Awızımdakı kızıl tĭl / Tartılganday körĭndĭ.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Dürülmüş veya buruşuk halde iken açılmak, düzlenmek.

3. mec. (Gerginlik için) Yok olmak, kalkmak, dağılmak, gevşemek.

“Bĭr külümsĭrese, dargınlıgıñ cazıla kete.” - (Altay Kerim – Kâniye).

4. (Yoğurt için) Suda karılarak inceltilmek, cacık haline getirilmek.

- **Cazıl kĭrpĭm, cazıl ! –** Yayıl kirpim, yayıl; (korkusundan yusyuvarlak büzülen kirpiyi rahatlatmak için çocuklar başında teneke çalıp bu sözleri söylerdi).

Rom. v. 1. A se întinde, a se destinde, a se desfăşura. 2. A se netezi. 3. fig. A se destinde, a se relaxa. 4. (Despre iaurt) A se dilua, a se subţia.

CAZIR ünl. Cazır cazır; bir şeyin kaynaması veya yanması sırasında duyulan ses.

Rom. interj. Sfâr; cuvânt care imită sunetul produs la arderea sau evaporarea unui lichid.

CAZIRDAMA, -W is. Cazırdama.

Rom. s. Sfârâire.

CAZIRDAMAK (**cazırdamaq**) f. Cazırdamak.

Rom. v. A sfârâi.

CAZIRDATMAK (**cazırdatmaq**) f. Cazırdatmak.

Rom. v. A face să sfârâie.

CAZIRTI is. Cazırtı.

Rom. s. Sfârâit.

CAZİBE is. (Ar. cazibe). Alımlılık, çekicilik.

Rom. s. Atracție; farmec.

CAZİBELĬ s. Cazibeli, alımlı, çekici.

Rom. adj. Atrăgător, fermecător.

CAZİP s. (Ar. cazib) Cazip; çekici, elverişli.

Rom. adj. Tentant, ispititor, convenabil.

CAZLIK (**cazlıq**)s. Yazlık; yazla ilgili.

Rom. adj. Văratic, de vară.

CAZMA, -UW is. 1. Yayma.

2. Cacık. Var. **yazma.**

"Canıklı kün cazma ĭştĭm, ekşĭgen ayran. / Endĭgĭ menĭm cürüşĭm kün künden viran." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Acțiunea de a întinde, de a desfășura, de a netezi ceva. 2. Băutură răcoritoare preparată prin diluarea iaurtului cu apă rece.

CAZMAK (**cazmaq**)f. 1. Yaymak; yazmak.

2. Buruşuk bir şeyi düzlemek.

3. (Yoğurt için) Su ile inceltmek, cacık yapmak.

Bĭr kazan da ayran yasadım. Cazma cazdım." - (Zühal Yüksel - Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

Rom. v. 1. A întinde, a împrăștia; a difuza. 2. A netezi, a îndrepta. 3. A dilua iaurtul cu apă, a prepara băutura **cazma.**

CAZUW is. ve f. 1. Yayma. Bak. → **Cazma, Cazmak.**

2. Tertip, kötülük; kabahat, günah.

"Bĭz bo erĭpnĭñ kolından kurtulamaycakmız, ayse bĭr cazuw salayık ta babası man ekewĭn arasın bızayık." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. 1. s. și v. → **Cazma, Cazmak.** *2. Vină, vinovăție; păcat.*

CAZUWLI s. Yayılmış, düz açılmış.

Rom. adj. Întins, desfășurat, netezit.

CAZUWLIK (**cazuwlıq**)is. Yamanlık, kötülük, tertip.

"Kızıñ anası tüşüne bĭr cazuwlık, bĭr yamanlık." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. Mârșăvie, rău; păcat.

CÁYĬL s. → **Cahil, Cayil.**

"Bĭz okıyık turmayık, / Cáyĭl kalıp dünyada / Boynımıznı urmayık." - (Boztorgay).

CE is. Dobruca Tatar diyalektinin dördüncü harfinin adı.

Rom. s. Numele celei de a patra litere a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean, în alfabetul limbii române redată prin grupul de litere "ge" sau "gi".

CEBE[1] is. 1. esk. Zırh.

2. esk. Temren, okun demirden sivri ucu.

3. Vücudun üzerine giyilen iç giysi.

"Keten kölek, ĭş cebe bar mı sende ? / Oga köre salayık saraynı bĭz de." - (Zühal Yüksel – Polatlı Kırım Türkçesi.Ağzı).

Türk Lehç. : Kazak., Kırgız. - **cebe;** Türk. - **cebe.**; Moğ. : **dzev, cebe - "**ok ucu" (2);

Rom. s. înv. 1. Zală. 2. Vârf de săgeată. 3. Cămașă de corp.

CEBE[2] is. Atın kısa adımlarla koşması; tırıs. Eşanl. **celĭş.**

"Men tobılgıman asawlarga ayan, cebe, yorga, şelaf yürütür, yürümenĭ, koşmanı ögretirdim." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

Türk Lehç. : Kazak - **cebe.**

Rom. s. Trap; mersul la trap al calului.

CEBE[3] is. (Ar. cebhe). Cephe.

"Koranıñ bĭr kanatında, / Şardaklınıñ artında, / Bĭrbĭrsĭne karşı turgan / Ekĭ cebe kurulgan." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. s. Mil. Front; linie.

CEBECĬ is. Tar. Cebeci; zırh ve ok yapan veya tamir eden kimse.

Rom. s. Ist. Persoană care fabrica și repara zale, arcuri și săgeți; armurier.

CEBELEK is. Bot. 1. Kara hindiba. (Lat. Taraxacum officinale). Var. **cepelek.**

2. Bu bitkinin tüyü; yepelek.

"Cebelek otka canar mı? / Cengesĭn algan oñar mı? Ceñgesĭn taşlap kız algan / Tañ atkanın tuyar mı?" - (Boztorgay).

- **Cengĭl cepelek** - Oldukça hafif.

Rom. s. Bot. 1. Păpădie. 2. Puf de păpădie.

CEBĬR[1] s. Obur, doymak bilmeyen.

"Raflarga temĭz kâat cayıp salaman ve dut yapragı man beslemege başlayman. Onlar (ipek böceklerı) **bek cebĭr bolganları üşün tez öseler." -** (Okuma Kitabı - III).

Rom. adj. Mâncăcios, lacom, hulpav.

CEBĬR[2] is. (Ar. cebr). Zor, zorlama, baskı.

Rom. s. Constrângere; oprimare.

CEBĬR[3] is. (Ar. Cebr). Mat. Cebir, Matematik kolu.

Rom. s. Mat. Algebră.

CEBĬRLEŞMEK f. Oburlaşmak.

Rom. v. A deveni necumpătat, a se lăcomi.

CEBĬRLĬK is. Oburluk, açgözlük.

"Al şo punganı, yanaş masaña da cebĭrlĭgĭñ bĭr dene. Ĭsteseñ su da ĭş, tatlılarnı miydeñe arü bastırır." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Lăcomie, lipsă de cumpătare.

CEBRAİL öz. is. Din. Cebrail; Allah'a en yakın dört melekten (Azrail, Cebrail, İsrafil ve Mikail) peygamberlere haber getirip götürmekle görevli olanı.

"Peygamber efendĭmĭzge Allah tarafından Cebrail vasıtasıman ilk cĭberĭlgen ayet 'İkre !', yani 'Oku !' sözümen başlay." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. s. propr. Rel. Arhanghelul Gabriel.

CEDİT s. (Ar. cedid). Yeni.

• **Usul ü Cedit** – Yeni Usul; İsmail Gaspıralı'nın Türk Dünyasının okullarına getirdiği çağın gereklerine uygun, modern eğitim sistemi.

Rom. adj. Nou, modern.

CEENNEM is. (Ar. cehennem). Cehennem. Var. **cennem, cehennem.** Eşanl. **tamu.**

1. Din. Günahkârların öldükten sonra ceza görecekleri yer.

2. mec. Sıkıntılı, yaşanılmaz yer veya durum.

Rom. s. 1. Rel. İad, infern, gheenă. 2. fig. Loc ori situaţie insuportabilă.

CEENNEMLĬK s. Cehennemlik; cehenneme lâyık (kimse).

Rom. adj. Demn de iad; destinat iadului.

CEFA is. (Ar. cefa). Cefa; eziyet, sıkıntı.

"Gemĭde hem cılay, hem cırlay ekenler : Herkeske bayram bolganda, bĭzge cefa, / Mübarek künler moñ geçtĭ, sürmedĭk sefa." dep." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

• **Cefa şekmegen, sefanıñ kadrĭn bĭlmez. -** Atas. Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez.

Rom. s. Chin, suferinţă.

CEGĬLMEK f. (Hayvanlar arabaya, bir araca) Koşulmak.

"Arabaga cegĭlgen at motoçikletacıga bek yakın kelĭp toktadı. ... At ... motoçikletanıñ art ĭskembesĭnde otırgan kĭşĭnĭñ başındakı baskasın tĭşlerĭmen bĭrden kawup, herĭfĭn şâşlerĭn de culkmaz mı ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A se înhăma, a fi înhămat.

CEGÜW is. ve f. → **Cekme, Cekmek.**

CEGÜWLĬ s. Arabaya koşulu, koşulmuş.

Rom. adj. Înhămat (la căruţă).

CEHALET is. (Ar. cehalet). Bilgisizlik, cahillik.

"(Soydaş darülfünunlu) Artık Türk halkları da ... közlerĭn kapagan cehalet perdesĭn yırtmaga kalkıştılar, dedĭ." - (M.V. Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. s. Lipsă de cultură, ignoranţă.

CEHENNEM is. (Ar. cehennem). Cehennem. Var. **ceennem, cennem.** Eşanl. **tamu.**

1. Kötülük yapanların öldükten sonra ceza görecekleri yer.

2. mec. Sıkıntılı, yaşanılmaz yer veya durum.

• **Cehennem azabı** – mec. Çok büyük sıkıntı.

• **Canı cehennemge !** – Deyim. Sevilmeyen biri için söylenen nefret sözü.

• **Cehennem bol** – Deyim. Defol !

• **Cehennemge kadar colı bar. -** Deyim. İstediğini yapsın, ondan korkum yoktur ! anlamınada.

• **İnsan cana cana cehennemge köner.** – Atas. İnsan yana yana cehenneme alışır.

• **Şaytannıñ dostlıgı cehennemge kadar.** – Atas. Şeytanın dostluğu cehenneme kadar. İnsanı cehenneme götürür.

Rom. s. 1. Rel. İad, infern, gheenă. 2. fig. Loc ori situaţie insuportabilă.

CEHENNEMLĬK is. ve s. → **Ceennemlĭk**.

CEHİL is. (Ar. cehil). Cahillik, bilgisizlik.

"Cehlĭñ kalın perdesĭn bĭr kuwetlĭ el yakında / Parça parça yırtkandan soñ, karanlıklar açılır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Lipsă de cultură, ignoranţă.

CEKET is. (Fr.>Türk). Ceket.

Rom. s. Haină.

CEKĬRĬK is. Bağırma, haykırma.

Rom. s. Strigăt; urlet, zbieret, ţipăt.

CEKĬRĬKLEMEK f. Arka arkaya bağırmak.

Rom. v. A striga în mod repetat.

CEKĬRĬNMEK f. Avaz avaz bağırmak; yırtınmak.

Rom. v. A zbiera, a urla din răsputeri.

CEKĬRKLEMEK f. Arka arkaya bağırmak. Var. **cekĭrĭklemek.**

"Kaş, Aladin akay, kaş, üyüñe kaş, dep cekĭrkledĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. Forma iterativă de la **cekĭrmek**. *A striga în mod repetat.*

CEKĬRME, -ÜW is. Haykırma, bağırma.

Rom. s. Acţiunea de **cekĭrmek**.

CEKĬRMEK f. 1. Haykırmak, yüksek sesle bağırmak.

"Öküne deñĭz, köpüre. / Ökürüklĭ cekĭre." - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

2. Öfke ile seslenmek, çıkışmak.

"Kümardan közlerĭ kızargan, esĭ awgan Hasan akay kızına cekĭrĭp dep : Def ol şundan ! Körmiysĭñ mĭ menĭm mında ĭşĭm bar ekenĭn ? dep kuwdı." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Öz teregĭn begenmegen soysızlarga cekĭrdĭñ." - (Raşit Aşkı Özkırım Çorabatır - Niyazi'ge).

Rom. v. 1. A urla, a zbiera, a striga. 2. A se răsti, a ţipa.

CEKĬRTMEK f. Bağırmak, haykırtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cekĭrmek**.

CEKME, CEGÜW is. **Cekmek** işi; (arabaya) koşma.

Rom. s. Înhămare; înjugare.

CEKMEK f. Koşmak.

1. Hayvanı veya çekici aracı çekeceği vasıtaya bağlamak.

"Şal at cektĭm şanaga, / Cĭbereberdĭm yaylaga. / Menden köp köp selâm ayt / Al yanaklı Leyla'ga." - (Boztorgay).

"Kodal kodal kodalbaş, / Kodalak araba'a cekken taş." - (Boztorgay).

"Şaytan mĭndĭm, cĭn cektĭm. derya geştĭm. / Onekĭ şuwal şınım bar, bĭrsĭn şeştĭm." - (Boztorgay).

2. Taşıma ve ulaşım işlerinde araba kullanmak.

"Okıdıñ mı bĭr yerde, ĭşliysĭn kayda? / Babañ cekken faytondan yoktır fayda." - (Boztorgay).

"Tüye macar cekkenler. / Toylay cıgıp ketkenler." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. v. 1. A înhăma, a înjuga. 2. A dispune de animale şi mijloace de tracţiune.

CEKŞEMBĬ is. (Fars. yek şenbih - "birinci gün"). Pazar günü. Var. **yekşembĭ.**

Rom. s. Duminică.

CEKTĬRMEK f. Arabaya koşmak işini yaptırmak.

"Başka, bek sarıldılar. Yalanı ne kerek ? Hatta arabam' bĭle cektĭrmiycek boldılar." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. A pune să înhame, a pune să înjuge.

CEL is. Yel, rüzgâr.

1. Havanın yer değiştirmesinden doğan esinti.

"Edĭl'nĭñ argı cagında / Akız şáşĭñ taray tur. / Mañnay şáşĭñ cel carıp / Yar kapıdan karay tur." - (Boztorgay).

" Kuş uçmagan üstünden altın saray kapısı / Ters cel esĭp cabılsa, tez künde viran bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Azaplar Alĭm Seyĭt mĭ ? Ey, bugün bĭr yanlış cel eskendĭr taa ayse." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

2. Bağırsak gazı.

- **Cel almak –** Rüzgâr kapıp götürmek.
- **Cel ayak –** Hızlı, hızlı koşan.
- **Cel urmak -** Yel esmek.
- **Celday, celdiy –** Rüzgâr gibi.
- **Cerĭnde celler esmek –** Yerinde yeller esmek.
- **Kıbla celĭ –** Güney rüzgârı.
- **Sırt celĭ –** Kuzey rüzgârı.
- **Baár celĭne kelĭnĭm, küz celĭne kızım şıksın –** Deyim. Bahar yeline gelinim, güz yeline kızım çıksın.
- **Dewenĭ cel alsa, eşkĭnĭ kökte kör. –** Deyim. Deveyi yel alıyorsa, keçiyi gökte gör.
- **Kaysı celler attı senĭ? –** Deyim. Hangi rüzgâr attı seni? (Aniden çıkagelen bir dosta söylenen şaşkınlık ve sevinç sözü).
- **Konagımnı cel bĭlecek, koşarımnı el bĭlecek. –** Deyim. Konağımı yel bilecek, koşuma alacağımı el bilecek.
- **Bastırıksız tahtanı cel alır, cel almasa el alır. -** Atas. Tutturulmamış tahtayı yel alır, yel almasa el alır.
- **Caz celĭ carday atnı cıgar. –** Atas. Yaz yeli yar kadar atı yıkar.
- **Cel ekken fırtana pĭşer –** Atas. Rüzgâr eken fırtına biçer.
- **Celday kelgen selday geşer –** Atas. Yel gibi gelen sel gibi geçer.
- **Celge karşı tükürme, betĭñe tükürersĭñ –** Atas. Rüzgâra karşı tükürme, kendi yüzüne tükürürsün.
- **Kĭr sasıgın suw cuwar, cer sasıgın cel cuwar, et sasıgın tuz cuwar." -** Atas. Kir kokusunu su giderir, yer pisliğini yel, et kokuşmuşluğunu tuz.

Rom. s. 1. Vânt. 2. Gaze de intestine.

CELAL is. (Ar. celal) Celal.

1. Büyüklük, ululuk.

2. Öfke, kızgınlık.

3. öz. is. Kişi adı : **Celal / Celay** (e.).

Rom. s. 1. Măreție, grandoare. 2. Mânie. 3. s. propr. Nume de persoană : **Celal / Celay** *(b.).*

CELALLENMEK f. Öfkelenmek, kızmak.

Rom. v. A se mânia.

CEL-AYAK (**celayaq**)s. Çevik, atik.

Rom. adj. İute, sprinten;

CELBETMEK f. (Ar. celb+ T. etmek). Celp etmek.

1. Kendine doğru çekmek, getirmek.

"Kurtömer ta ilk haftalarda keskĭn zekâsıman profesörlerĭnĭn ve arkadaşlarının nazarı dikkatın celp ettĭ." - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Ask. Askerlik görevine çağırmak.

Rom. v. 1. A atrage. 2. Mil. A chema, a cita.

CELBĬREMEK f. → **Celpĭremek**.

CELCETMEZ öz. is. Celcetmez (Yel yetişemez), binek atı adı.

Rom. s. propr. Nume de cal de călărie.

CELDAT is. → **Cellat**.

- **Celdat etmek** – Kesmek, keserek idam etmek. **"Babañ mınaday mektĭp yazdı, sen tatañnı al tawga aket, başın celdat et, kölegĭn kanına boya, maga ketĭr, men de babaña cĭberiyĭm." -** (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

CELDATLIK is. → **Cellatlık**.

CELEP is. (Ar. celep). Celep, kesimlik hayvan alım satımı yapan kimse.

"Sen babañnıñ satlıgı, men bĭr celep, / Kurtarırman başıñnı, tap bĭr sebep." - (Boztorgay).

- **Celep etĭp -** Celep olup, celeplik edip. **"Dokuz şıpıt, beş kazak salsam colga, / Celep etĭp aydasam Karasuw'ga." -** (Ali Osman Ayrantok – Bĭlgenĭm / Emel M. 3 -1935).

Rom. s. Gelep; negustor de vite de carne, furnizor de vite de tăiat.

CELEPLĬK is. Celeplik; kesimlik hayvan alım satım işi.

Rom. s. Comerțul de vite de carne; ocupația de gelep.

CELETKA (**celetka**) is. (Rus. jiletka) Yelek.

Rom. s. Jiletcă, vestă.

CELĬN is. Yelin, hayvan memesi.

Rom. s. Uger.

CELĬNLEMEK f. Doğurmaya yakın hayvanın memesi şişkinleşmeye başlamak.

Rom. v. (La animale, spre fătare) A începe să se umfle ugerul.

CELĬNLĬ s. (Hayvan için) 1. Şişkin memeli.

2. Sütlü.

Rom. adj. 1. (Animal) Cu uger mare. 2. Lăptos, care dă mult lapte.

CELĬNSĬZ s. (Hayvan için) 1. Küçük memeli.

2. Az sütlü, az süt veren.

Rom. adj. 1. (Animal) Cu uger mic. 2. Care dă lapte puțin.

CELĬŞ is. (At koşuşu için) Tırıs; atın orta hız ile koşuşu. Eşanl. **cebe.**

Rom. s. Trap.

CELĬŞMEK f. Tırısta koşuşmak.

Rom. *v. A alerga la trap.*

CELĬŞTĬRMEK f. Tırısa koşturmak.

Rom. *v. A călări, a goni la trap.*

CELİL s. (Ar. celil). Celil.

1. Çok büyük, ulu.

2. Tanrının sıfatlarından biri.

3. öz. is. Kişi adı : **Celil** (e.); **Celile** (k.).

Rom. *1. adj. Măreţ. 2. Unul dintre atributele Domnului, Marele. 2. Nume de persoană :* **Celil** *(b.),* **Celile** *(f.).*

CELKE is. Ense.

"Cĭgĭt sını celkeden, kız mañnaydan. / Oy aytasın cewapnı tĭl tañnaydan." - (Boztorgay).

"Celkesĭnden kan şıksa, / Celler ese diy eken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *s. 1. Ceafă, grumaz. 2. (La animale) Greabăn.*

CELKEK is. Bot. Sayvançe. (Lat. Silaus pratensis). Küçük küçük çiçekleri şemsiye biçiminde kümelenen bir bitki.

"Cuwurıp celkek toplayman, aralaş cuva, / Aylandırgan başımnı aylelĭ dua." - (Tahir Erci - Çınlar / Emel D.).

Türk Lehç. : Nog. : **yelkek, morkovnik** (Rus.).

Rom. *s. Bot. Umbelulă.*

CELKELEMEK f. Enselemek, yakalamak; ensesinden tutmak.

Rom. *v. A prinde (pe cineva), a-l înhăţa; a-l apuca de ceafă.*

CELKELĬ s. Enseli; kalın enseli.

Rom. *adj. Cu ceafa groasă.*

CELKEN is. → **Yelken**.

CELKENLĬ s. → **Yelkenlĭ**.

CELKESĬZ s. Ensesiz; ince boyunlu, zayıf.

Rom. *adj. Cu gâtul subţire, slab.*

CELKÖZ s. Atik, çevik, çabuk davranan.

- **Bolacak bala celköz bolır -** Atas. Adam olacak çocuk atik olur. (Aziz Aktaş - Atasözleri / Emel D.).

Rom. *adj. Ager; vigilent.*

CELKUWAN (celquwan) is. Yelkovan.

"Kadrannıñ ortasında mıklangan ekĭ kara iyne bar. Bĭrsĭ kĭşkene, bĭrsĭ balaban. Bo balaban soyına celkuwan da diyler." - (Muratça Seyt-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

Rom. *s. Minutar.*

CELLÁT is. (Ar. cellad). Var. **celdat.**

1. Cellât.

"Menĭ seslemegenĭ üşĭn, Tayır'nı cellatlarıñ kolına beremen, her kezge bĭr ders bolsın, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. mec. Katı yürekli, acımasız kimse.

Rom. *1. s. Călău. 2. fig. Om rău la inimă, cu inimă de piatră.*

CELLÁTLIK (cellatlıq)is. Cellâtlık.

Rom. *s. 1. Îndeletnicirea de călău. 2. fig. Cruzime.*

CELLENMEK f. Yellenmek.

1. Yelpaze veya vantilatörle serinlemeye çalışmak.

2. Bağırsak gazlarını çıkarmak.

"Bĭr müsapĭrlĭkte ekende bĭrĭsĭ özĭn tutalmay da, cellene." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. *v. 1. A-şi face vânt cu evantaiul sau a sta în faţa ventilatorului. 2. A-şi elimina gazele din intestine.*

CELLETMEK f. Rüzgâr yapmak.

Rom. *v. A face vânt.*

CELLĬ s. 1. Yelli, rüzgârlı.

2. Hava cereyanlı.

3. Naneli, içinde nane ruhu bulunan. **Cellĭ bombon.**

4. mec. Atik, çevik.

- **Cawınlı awanıñ yukusı, cellĭ awanıñ kuytusı**. – Deyim. Yağmurlu havanın uykusu, rüzgârlı havanın kuytusu (hoştur).
- **Cellĭ cawın tez geşer. -** Atas. Rüzgârlı yağmur çabuk geçer.
- **Cĭgĭt cellĭ, et söllĭ bolmalı.** – Atas. Yiğit çevik, et sulu olmalı.

Rom. *s. 1. Vântos, bătut de vânt. 2. Cu curent de aer. 3. Mentolat. 4. fig. Iute, sprinten.*

CELMAWIZ is. → **Calmawız**.

CELME, -ÜW is. Yelme, tırıs koşu.

Rom. *s. Alergare la trap.*

CELMEK f. Yelmek; tırıs koşmak.

Rom. *v. A alerga; a goni la trap.*

CELP[1] is. (Ar. celb). Celp.

1. Çağırma; getirtme.

2. Huk. Çağrı belgesi.

3. Ask. Askerliğe çağrı belgesi.

- **Celp (celb) etmek –** Çağırmak, kendine doğru çekmek.

Rom. *s. 1. Chemare. 2. Jur. Citaţie. 3. Mil. Ordin de chemare.*

\- **CELP**[2] zf.→ **Elp celp.**

CELPEME, -W is. Yelpazeleme.

Rom. *s. Acţiunea de a face vânt cu evantaiul.*

CELPEMEK f. Yel yapmak, yelpazelemek.

"Üy kĭşĭlerĭ de balanıñ canıgın azaltmak üşün katık cagalar, bĭr testĭmalman celpiyler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A face vânt cu evantaiul.*

CELPENMEK f. Yelpazelenmek, yelpaze ile serinlemek.

Rom. *v. A-şi face vânt (cu evantaiul sau cu vreun alt obiect adecvat).*

CELPEWĬŞ is. Yelpaze.

Rom. *s. Evantai.*

CELPĬLDEK s. Hızla hareket eden, hızla kıpırdanan.

Rom. *adj. 1. Iute, ager. 2. Care se leagănă, care flutură.*

CELPĬLDEMEK f. Rüzgârda sallanmak, dalgalanmak.

"Cawrın capkan ciyren şáş celpĭldiy celsĭz. / Dünyamnı dünya demiymen ay gĭdĭ, sensĭz." - (Boztorgay).

Rom. v. intranz. A flutura, a se zbate în vânt.

CELPĬLDETMEK f. Rüzgârda sallamak, sallandırmak, dalgalandırmak.

Rom. v. tranz. A flutura, a face să fluture.

CELPĬNMEK f. Sallanmak.

"Baár müsafĭrlerĭ sıyırşıklar celpĭnĭp ötmege başladılar." - (Okuma Kitabı III).

Rom. v. A se legăna.

CELPĬRDETMEK f. Rüzgârda sallamak, dalgalandırmak.

"Celpĭrdetĭp kara şáşĭñ, / Selbĭ boyıñ kanga boyap / Darga asılır er m'edĭñ ?" - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. v. tranz. A flutura, a face să fluture.

CELPĬREMEK f. Rüzgârda sallanmak, dalgalanmak. Var. **celbĭremek.**

"Yoksa da köp wakıt celbĭregen Kök Bayrak, / Bari bolsa filizĭnden kopkan bĭr yaprak." - (Necip H. Fazıl - Tĭlegĭm).

Rom. v. A flutura, a se zbate în vânt.

CELPĬRETMEK f. Rüzgârda sallandırmak.

"Ak sakalın celbĭretĭp / Boranı man keldĭ kart kış." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. v. A flutura, a face să fluture.

CELSĬZ s. Yelsiz, rüzgârsız.

Rom. adj. Fără vânt; lipsit de vânt.

CELTENMEK f. Yeltenmek

"Kısmet bolsa kaşıgıña tüşer. Tanı akañnı. Bugünden sora boşuna celtenme." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. v. A încerca, a întreprinde, a se avânta.

CELTĬRMEN is. Yel değirmeni.

"Meydan colda celtĭrmen, köşer celsĭz. / Ölecekmen dertĭñden bĭr ecelsĭz." - (Boztorgay).

"Kayrat içün kurarman bĭr celtĭrmen, / Bedawa tükân açarman, bedawa pırın." - (Memet Nüzet - Adak).

Rom. s. Moară de vânt.

CELÜW is. ve f. 1. Yelme, hız, koşu. Var. **celme.**

"Halkın oynawına, külüwüne karamagan zaman, bo rahat korantanıñ üstünde bĭr sagın celüwümen öttĭ, geçtĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. Yelmek, koşmak. Var. **celmek.**

Türk Lehç. : Kazak., Kırgız. - **celüw.**

Rom. s. 1. Viteză, iuțeală. 2. A goni, a alerga.

CEM[1] is. Yem.

1. Hayvan yiyeceği.

"Atlap tüştüm azbarga, / Cem beresĭñ kazlarga. / Madem cepte parañ yok, / Ne' karaysıñ kızlarga." - (Boztorgay).

2. Kuş ve balık avlamak için tuzağa bırakılan, oltaya takılan yiyecek, yiyecek görüntüsünde nesne.

3. mec. Birini aldatabilmek için hazırlanmış şey, tuzak.

- **Cem borusı -** a) Ask. Hayvanlara yem verme saatini duyuran boru sesi. b) mec. Aldatıcı söz.
- **Kızganganıñ kızıl itke cem bolsın."** - Deyim. Kıskandığın kızıl ite yem olsun . (İlenme, beddua sözü)..
- **Sen şadırda, men sadır, / Atka cemnĭ kĭm berĭr?** – Deyim. Sen çadırdasın, ben de sadırım (başkanım), ata yemi kim versin ?
- **Abĭrlĭnĭ aklañız, altı arık cem saklañız.** – Atas. Nisanın hakkını verin, altı sepet yem bulundurun.
- **Balnı parmak táwsĭtĭr, cemnĭ başmak.** –Atas. Balı parmak tüketir, yemi dana.
- **Yakşı at cemĭn arttĭrĭr, kayt at kamşısın.** – Atas. İyi at yemini artırır, huylu at kamçısını.

Rom. s. 1. Hrană (pentru animale); boabe, fân, furaje. 2. Nadă, momeală. 3. fig. Nadă.

CEM[2] is. (Ar. cem). Cem.

1. Toplama, bir yere getirme.

2. Toplam, topluluk.

- **Cem etmek (eylemek**) - Toplamak. **"Ol zaman Lehli kıralı neyledĭ, / Yedi begler begin cem eyledi, / Em dahi bayarlarnı ketirdiler, / Bĭr aliy meclis kurup oturdılar."** - (Can Muhammet - Togaybey).
- **Cemĭ** - Hepsi.

Rom. s. 1. Adunare, faptul de a aduna. 2. Totalitate.

CEMAAT is. (Ar. cemaat). Cemaat.

1. Bir imama uyup namaz kılan kişiler.

2. İnsan kalabalığı, bir yere toplanmış insanlar.

"Her ekĭ cemaatnĭñ küregecĭlerĭ öz cemaatĭne süzerler." - (Neci H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

3. Bir dinden, bir soydan veya bir yerden olan insanlar topluluğu.

"Oga bĭr millet, bĭr cemaattay etĭp yaşamaga hak kazandırt." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"Sen özĭñ amansıñ mı ? Bala şaga, şonda bolganlarnıñ cümlesĭ de, amanşılık mı cemaatĭñĭz ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Cemaatke uymak -** İçinde bulunulan topluluğa uymak.
- **Cumbur cemaat –** Topluca; bütün cemaatle.

Rom. s. 1. Rel. Totalitatea persoanelor prezente la o slujbă religioasă. 2. Mulțime, adunare, norod. 3. Comunitate, obște.

CEMAATÇE zf. Cemaatçe; cemaat olarak; cemaat tarafından.

"Halk könĭlĭnden kopkan paranı ortalıktakı cawlıkka taşlar. Kart agası sayıp kĭyew cĭgĭtke berĭr ve cemaatçe bağışlanır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. adv. Din partea comunității ; în numele comunității.

CEMAL is. (Ar. cemal). Cemal.

1. Yüz güzelliği.

2. öz. is. Kişi adı : **Cemal / Cemay,** (e.).

Rom. s. 1. Frumusețea feței. 2. s. propr. Nume de persoană : **Cemal / Cemay,** *(b.).*

CEMAZİYÜLAHİR is. (Ar. cemaziyü-l ahir) Ay takviminin altıncı ayı. Eşanl. **Küçük tewbe ayı.**

Rom. s. Luna a șasea după calendarul lunar.

CEMAZİYÜLEVVEL is. (Ar. cemaziyü-l evvel). Ay takviminin beşinci ayı; eskiden beşinci ve altıncı aylara halk dilinde tövbe ayları da denilirdi. Eşanl. **Büyük tewbe ayı.**

- **Cemaziyīlewelīn bīlmek –** Bir kimsenin kötü bir geçmişi olduğunu ve sonradan değiştiğini bilmek; tövbe etmeden evvelki halini de bilmek.

Rom. s. Luna a cincea după calendarul lunar.

CEMBOYLIK (**Cemboylıq**) öz. is. Tar. Kırım hanlığı zamanında Emba / Yemba / Cemba ırmağının kıyılarından gelip Özü (Dniester, Nistru) civarına, oradan da Dobruca'ya yerleşmiş bir Nogay kabilesi

Rom. s. propr. İst. Seminția Nogailor originari din valea râului Emba, stabiliți ulterior de-a lungul Nistrului și în Dobrogea.

CEME, **CEW** is. → **Yeme**.

CEMEK is. ve f. (Nog.) → **Yemek.**

"Alla, Alla dedīler, / Altı koynı cedīler. / Ak sakallı mollalar / Taa bar mı? dedīler." - (Boztorgay).

- **Orakta onaw, / Armanda altaw, / Cegende tıñ bīr özīm bolayım. -** Deyim. Orakta on kişi ile birlikte, harmanda altısı ile, yerken de bir kendim olayım.
- **Ayrılgannı ayuw cer, bölīngennī börī cer. –** Atas. Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt.
- **Börīnīñ awzı cese de kan, cemese de. –** Atas. Kurdun ağzı yese de kan, yemese de.
- **Táwsīlīr tuwar tügün cer. -** Atas. Zayıflayan inek tüylerini yer.

CEMELĪK is. (Nog.) Yiyecek şey, yemeklik.

"Giurgiu kasabasından babası motoçikletaman özī yetīşmese, poştadan cemelīk paketī yetīşe edī." - (Altay Kerim – Kâniy).

Rom. s. Merinde; de-ale gurii.

CEMĪNLĪK is. → **Yemīn**.

"O köyīn bütün gençlerīñ cemīnlīgīn yaptıra, askerlīgīn bagışlay o Kan." - (Zühal Yüksel – Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı).

CEMĪŞ is. Bot. 1. Yemiş, meyve. Var. **yemīş.** Eşanl. **meywa.**

"Cawın cawsın koraga, / Cemīş, şeşek, soganga. / Ekī kartop bīr mīnsīn / Bölīşkende, okkaga." - (Boztorgay).

"Bayırdan endīm enīş, / Mendīlīm tolı cemīş. / Yareme de cīberdīm, / O da üyde yok emīş." - (Boztorgay).

2. mec. Sonuç, kazanç; yarar.

Türk Lehç. : Kırım. - **yemiş;** Nog. - **yemis;** Karaçay Malkar. - **cemiş;** Moğ. - **cims, jims;**

Rom. s. 1. Bot. Fruct. 2. fig. Rod, produs; rezultat, profit.

CEMĪŞÇĪLĪK is. Yemişçilik, meyvecilik.

Rom. s. 1. Pomicultură, cultura de pomi fructiferi. 2. Comerț de fructe

CEMĪŞLENMEK f. Yemişlenmek, yemiş vermek.

Rom. v. A da fructe.

CEMĪŞLĪ s. Yemişli, meyveli.

Rom. adj. Cu fructe.

CEMĪŞLĪK is. Yemişlik.

1. Yemiş ağaçları bahçesi.
2. Yemiş tabağı.

Türk Lehç. : Kırım. - **yemişlik**; Moğ. - **cimislig, jimsleg;**

Rom. s. 1. Livadă. 2. Fructieră.

CEMĪŞSĪZ s. 1. Yemişsiz, yemişi olmayan.

2. Verimsiz, semeresiz.

- **Amelsīz alim cemīşsīz terekke uşar. –** Atas. Esersiz alim yemişsiz ağaca benzer.

Rom. adj. 1. Fără fructe; fără roade. 2. Sterp, neroditor.

CEMİL s. (Ar. cemil). Cemil.

1. Güzel (cemil, erkek için; cemile, kadın için).
2. Tanrı'nın sıfatlarından biri.
3. Kişi adı : **Cemil** (e.), **Cemile** (k.).

Rom. adj. 1. Frumos, frumoasă. 2. Rel. Unul dintre atributele Domnului, Plăcutul. 3. Nume de persoană : **Cemil** *(b.);* **Cemile** *(f.).*

CEMİLE s. (Ar. cemile). Cemile, güzel davranış, jest.

Rom. s. Amabilitate, gentilețe.

CEMİYET is. (Ar. cemiyyet). Cemiyet.

1. Topluluk, toplum.
2. Dernek, birlik.

"Seytcan man Kurtömer köyge keldīler. İlk īşlerī ... genç hatip ve muallimmen körüşmek ve barabar köyde bīr caşlar cemiyetī kurmaknı kararlaştırmak boldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekī Arkadaş).

3. Eğlence, düğün kalabalığı.

"Bīr gün cemiyette ekende Rahmetlīden soraganlar : / - Hoca'kam, bīr kīşīnīñ ölgenīñ kaydan bīleler ?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. 1. Comunitate; societate. 2. Asociație, uniune. 3. Adunare, reuniune, petrecere.

CEMLEME, -W is. Mide fesadı.

Rom. s. İndigestie.

CEMLEMEK f. Mide fesadına uğramak. Var. **cemnemek.**

"Köbdeşlenīr kursagıñ, yaklaşkanda kırkka, / Tolasımak keregīr. Bundan artık aşasañ / Belkī bastırık kelīr, belkī cemlersīn yarın." - (İsmail Otar – Çibörek).

Rom. v. A avea indispoziție stomacală; a avea indigestie.

CEMLETMEK f. Mide bozukluğuna uğratmak. Var. **cemnetmek.**

"Seytkadil akay, men bo tatar aşın begenīp aşayman, menī cemnetmek közīñ yoktır ya ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A pricinui indispoziție stomacală, a-i strica stomacul.

CEMLĪK is. ve s. Yemlik.

1. Hayvanlara yem verilen yer veya kap.

2. s. Yem için ayrılan.

3. mec. Aldatmalık.

“Arttan kelgen Alaw’ga / Cemlĭk bolıp men kalsam, / Onda künĭm ne bolır ?” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. 1. s. Iesle; traistă pentru nutreţ. 2. adj. De mâncare pentru animale; de nutreţ. 3. fig. Nadă, momeală.

CEMNEMEK f. → **Cemlemek**.

CEMNETMEK f. → **Cemletmek**.

CEMRE is. (Ar. cemre). Cemre; Şubat ayı sonunnda çevrede hissedilen ilk sıcaklıklara halk dilinde verilen ad : **Bĭrĭncĭ cemre** – Havadaki ısınma (20 Şubat’ta). **Ekĭncĭ cemre** – Sudaki ısınma (27 Şubat’ta). **Üşüncĭ cemre** – Topraktakı ısınma (6 veya 5 Mart’ta).

Rom. s. În credinţa popoarelor din Orient, denumire dată etapelor de încălzire a aerului, a apelor şi a pământului odată cu sosirea primăverii.

CEMSĬZLĬK is. Yemsizlik; yem kıtlığı.

“(Bĭr akay man bĭr apakay) Bonlar bĭr koy, bĭr de eşkĭ asraganlar. / Bo ayvanlar cemsĭzlĭkten arıganlar.” - (Okıma Kitabı III).

Rom. s. Lipsă de nutreţ.

CEMTĬK is. 1. Kanatlı hayvan kursağı; taşlık, konsa, katı. Eşanl. **bötege.**

2. mec. Mide.

“O arada babası : / - Kulak asmañız, o cemtĭgĭn totırgandır bĭle.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Guşă; pipotă, rânză. 2. fig. Stomac.

CENABET is. (Ar. cenabet). Cenabet. Var. **cĭnapet.**

1. Cinsel ilişkiden sonra henüz yıkanmamış kimse.

2. mec. Hoşa gitmeyen kimse.

Rom. s. 1. Nespălat, spurcat. 2. fig. Ticălos, nemernic.

CENAB’ALLA öz. is. Yüce Allah.

“Cenabı Alla Ediye kartiynĭñ canın bagışlasın. “ - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. propr. Marele Dumnezeu.

CEN is. Yen, giysi kolu. Var. **ceñ.**

“Lek lek legelek, / Ketĭr maga bĭr kölek. / Etegĭmnĭñ enĭ yok, / Kölegĭmnĭñ cenĭ yok.” - (Boztorgay).

- **Etegĭñ ceñĭn toplayalmaz orun totırır. -** Deyim. Eteğini, yenini toplayamaz, yer işgal eder.
- **Baş carılsa börk ĭşĭnde, kol sınsa cen ĭşĭnde –** Atas. Baş yarılsa kalpak içinde, kol kırılsa yen içinde. (Bazı olayları kendi içinde değerlendirmek gerek).

Rom. s. Mânecă.

CENAP is. (Ar. cenab). Cenap; saygılı bey, sayın bey.

“Cenabĭsĭ romence anlattı, men de turmadan not ettĭm.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Titlu de respect şi onorare : Măria Sa, Excelenţa Sa; domnia sa; dumnealui.

CENAZE is. (Ar. cenaze). Cenaze.

1. Gömülmeye hazırlanmış ölü.

2. Ölüyü kaldırma töreni.

“Tanıdım. Rahmetlĭ Hacıĭ Kaybullah akaynıñ cenazesĭnde onu da aldırgan edĭler. Arü, efendĭ kĭşĭ edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

“Todor, Akip, Zayit oca / Cenazemnĭ kıldılar. / Dagılgan kemĭklerĭm / Pansat etĭp sardılar.” - (Dobruca Türk Halk Edebiyatı).

- **Canlı cenaze** – Çok zayıf bir kimse.
- **Cenaze namazı** - Cenaze gömülmeden önce, cemaat tarafından musalla taşının üstündeki tabutun önünde kılınan namaz.
- **Cenazenĭ toplamak –** Cenazeyi kaldırmak.
- **Cenazesĭ kılınmak** – Cenaze namazı kılınmak. “**Gazsĭz lamba canmaz mı, / Maga yar bulunmaz mı? / Eger bo dertten ölsem / Cenazem kılınmaz mı?” -** (Boztorgay).

Rom. s. 1. Mort; corp neînsufleţit. 2. Ceremonie de înmormântare.

CENDĬRMEK f. Yenmesini sağlamak.

Rom. v. A face să învingă.

CENERAL is. (Fr.>Rom.Türk). Ask. General.

Rom. s. Mil. General.

CENEVĬZ s. ve s. Tar. Ceneviz.

1. İtalya’nın Cenova şehri adının eski söylenişi.

2. Cenevizli; Ceneviz Cumhuriyetinin veya bu Cumhuriyetin Dobruca ve Kırım sahillerine kurmuş olduğu sömürgelerin halkından olan (kimse).

3. Cenevizliler devri.

“Cenevizden kalgansın cermen yaşap, / Takdirĭñnĭ pĭtĭrgen şegertkĭ aşap.” - (Boztorgay).

Rom. s.şi adj. 1. Ist. Genova. 2. Genovez, genovezi; colonişti genovezi. 3. Epoca Genovezilor colonişti.

CENEVİZLĬ is. ve s. Cenevizli.

Rom. s. şi adj. Genovez.

CENGE is. Yenge. Var. **ceñge.**

1. Bir kimsenin ağabeyinin veya yaşça kendisinden büyük erkek akrabasının karısı.

“Aktan kara bolmay diyler, / Boyalap kara etermen. / Askerlĭkten abiyĭm kelse / Senĭ cengem etermen.” - (Boztorgay).

“Komşımızdan bĭr kız keldĭ, ay, / Cengesĭn soray. / Cengeñ mında yok dedĭm, ay iygĭler, / Kettĭ de cılay.” - (Boztorgay).

“Coldan taptım bĭr oymak, / Aketĭp berdĭm cengeme. / Cengem maga bĭr tay berdĭ, / Kelĭn-bala cezĭn serdĭ.” - (Boztorgay).

2. Bir erkeğin bir muhatabına kendi karısndan söz ederken kullandığı söz.

“Cengeñnĭñ hazĭrlegen kawurması bardır. Otır, otır, bolmaz kaytuw !” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Düğünde geline kılavuzluk eden kadın.

- **Tüy şorbanıñ toklıgı, cengemnĭñ doslıgı. –** Deyim. – Dari çrbasının tokluğu ne ise, yengemin dostluğu da odur.

Rom. s. 1. Cumnată (soţie a fratelui mai mare sau a unei rude mai în vârstă). 2. Cumnată-ta (termen cu care se referă un bărbat la soţia sa, în convorbirea sa cu cineva). 3. Vornicească, druşcă.

CENGELĬK is. Yengelik.

Rom. s. Rudenia de cumnată.

CENGĬ is. Yengi, zafer.

"İnsanlıknıñ son cengĭsĭ, atomnıñ kuvetĭ men / mahşernĭ kozgaracak / silâhlarnı karay turmak yerĭne, ... / fabrikalar, uzinalar yasalsa." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. s. Victorie, triumf.

CENGĬL s. Hafif. Var. **ceñgĭl**.

1. Tartıda ağırlığı az gelen.

2. mec. Kolay, güç olmayan.

3. Hoppa, ciddi olmayan.

- **Cengĭl cepelek –** Yengil yepelek; hafif ve incecik.
- **Cengĭlnĭñ astından, awurnıñ üstünden geşkenlerden."** - Deyim. Hafifin altından, ağırın üstünden geçenlerden.

Rom. adj. 1. Uşor, de greutate mică. 2. fig. Lesne. 3. Uşuratic, frivol.

CENGĬLLEMEK f. Hafiflemek. Var. **cengĭlleşmek**.

Rom. v. A se uşura, a deveni uşor.

CENGĬLLENMEK f. Hafiflemek.

Rom. v. A se uşura, a deveni uşor.

CENGĬLLEŞME, **-ÜW** is. Hafifleme.

Rom. s. Uşurare.

CENGĬLLEŞMEK f. Hafiflemek.

1. Ağırlığı azalmak.

2. Etkisi azalmak.

3. Rahatlamak; ferahlamak.

"Bırak cılasın. Bugünlerde bayaa korkı, heyecan geçĭrdĭ. Cılasa cengĭlleşĭr." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

"Aydı Asan, aydı Asan, mayoñ şıgardıñ, kilotıñ da taşla, cengĭlleşĭrsĭn, dep onıñ canında kolların şapıldatmaga başladılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. 1. A se uşura, a deveni uşor. 2. A-i slăbi efectul. 3. A se simţi mai bine..

CENGĬLLEŞTĬRMEK f. Hafifleştirmek.

Rom. v. A uşura.

CENGĬLLETMEK f. Hafifletmek.

Rom. v. A uşura.

CENGĬLLETTĬRMEK f. Hafiflettirmek.

"Apakayıman, hayatın, keşĭnmenĭñ awır cüklerĭn cengĭllettĭrmek içün keneşĭr." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. v. A face să uşureze.

CENGĬLLĬK is. Hafiflik.

1. Ağırlığı az olma durumu.

2. Rahatlık, rahatlama.

"Yawaş yawaş bo şaşkınlık bĭr kucır kuwanışka dönmege başladı, ĭşĭnde, cüregĭnde cengĭllĭktiy bĭr şiy tuyganday boldı." - (Acemin Bawbek - Manalı Bĭr Ders).

- **Awırlığı kazakka, cengĭllĭgĭ özĭme. -** Deyim. Ağırlığı gâvura, rahatlığı kendime.

Rom. s. 1. Faptul de a fi uşor, de a nu fi greu. 2. Uşurare, despovărare sufletească.

CENGĬLŞE s. ve zf. Hafifçe, daha hafif.

"Gerĭ dönĭp cengĭlşe bĭr aparatka cabışıp, onı da cerĭnden kıymıldatıp yakınga ketĭrdĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. şi adv. Uşurel relativ uşor.

CENGĬY is. 1. Yengeye sesleniş.

2. Yenge.

"Kocası marebede kurban ketken Naşide cengiy, şĭpşe satıp, pepiy, badiy asrap dört balasın illallah keşĭndĭrgenĭne şükür ete." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. 1. Adresare către cumnată : Cumnată ! 2. Cumnată.

CENGĬZMEK f. Yenmesini sağlamak.

Rom. v. A face să învingă.

CENĬLGĬ is. Yenilgi.

Rom. s. Înfrângere.

CENĬLME, **-ÜW** is. Yenilme.

Rom. s. Pierdere a luptei, suferire de înfrângere.

CENĬLMEK f. Yenilmek. Var. **ceñĭlmek**.

1. Savaşta, döğüşte kaybetmek.

"Ey cĭgĭt, kalĭba menĭm kolıma tüştĭñ endĭ, üşĭncĭ seper de topraktan şıga almasañ, cenĭldĭñ, demek." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. Yarış ve oyunlarda kaybetmek.

3. mec. Güçsüz, çaresiz kalmak.

- **Cĭgĭt ne kadar batır bolsa, süygenĭne ceñĭlĭr."** - Atas. Yiğit ne kadar bahadır olsa, sevdiğine yenilir.

Rom. v. 1. A fi învins, a fi înfrânt (la război). 2. A fi întrecut, a fi bătut (la jocuri şi întreceri sportive). 3. fig. A fi copleşit, a fi dominat, a fi supus.

CENK is. → **Ceñk**.

CENME, **-ÜW** is. Yenme.

Rom. s. Învingere; victorie.

CENMEK f. Yenmek. Var. **ceñmek.**

1. Yarışmalarda veya savaşta üstün gelmek.

2. mec. Bastırmak, zaptetmek.

"Kel sen de şo taşkın suwnıñ kuwetĭn cenmege yardım et." - (Boztorgay).

- **Abriylĭ abriyĭn saklasa, abriysĭz men ceñdĭm der. –** Atas. Değerli insan değerini saklasa, değersiz insan ben üstün geldim der.

Rom. v. 1. A învinge, a birui, a înfrânge; a întrece, a depăşi. 2. fig. A stăvili, a stăpâni.

CENNEM is. (Ar. cehennem). Cehennem. Var. **cehennem.** Eşanl. **tamu.**

1. Dini inanışlara göre kötülük yapanların, günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer.

"Cennet Cennem arası yedĭ kat zıncır, / Awızıñ nawmet şekerĭ, tĭlĭñ ıncır." - (Boztorgay).

2. mec. Çok sıkıntılı yer.

- **Cennemge ketken yoldaş arar. –** Atas. Cehenneme giden kendine yoldaş arar.

Rom. s. 1. Rel. Iad, infern, gheenă. 2. fig. Loc ori situaţie insuportabilă.

CENNEMLĬK s. ve is. Cehennemlik; cehenneme lâyık (kimse).

Rom. adj. şi s. (Persoană) demnă de iad.

CENNET is. (Ar. cennet) Cennet. Eşanl. **uşmak.**

1. Dini inanışlara göre, iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra yaşayacakları yer.

"Ekĭ başlı üyüm bar, kapısı kerbar. / Senĭ tapkan anayga Cennette yer bar." - (Boztorgay).

2. mec. Yaşamaya elverişli, çok güzel yer.

3. mec. Yaşanılır mevsim. **Kış kıyamet, yaz cennet. –** Atas.

- **Cennettiy –** Çok güzel (yer).
- **Cerĭñĭz cennet bolsın –** Deyim**.** İyi dilek sözü.
- **Cumart aşı, Cennet aşı.** – Atas. Cömert insanın yemeği Cennet yemeği gibidir. (Yiyene ağır gelmez.).
- **Tayak Cennetten şıkkan. –** Atas. Dayak Cennetten çıkmadır. (Dayak yola getiricidir, anlamında).

Rom. s. Rai, paradis, eden.

CENNET-KUŞI (**cennet-quşı**) is. Zool. Cennet kuşu. (Lat. Paradisea apoda).

Rom. s. Zool. Pasărea-paradisului.

CENNETLĬK s. Cennetlik.

1. Cennete lâyık görülen (kimse).

2. (Ölmüş kimse için) Yeri cennet olan.

Rom. adj. 1. (Persoană) demnă de rai. 2. (Despre cineva decedat) Ajuns în rai.

CENÜW is. ve f. → **Cenme, Cenmek.**

"O cenüwge kuwanıp, / Beklep turgan anası / Şenlĭk ete bolmas mı ?" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

CEÑ is. → **Cen**.

CEÑDĬRMEK f. Yenmesini sağlamak.

"Cantemĭr ajdahanı belĭne kadar toprakka soga, ama ajdaha özĭnĭ ceñdĭrmiy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A face să învingă; a face să câştige.

CEÑGE is. → **Cenge**.

CEÑGĬ is. → **Cengĭ**.

CEÑGĬL s. → **Cengĭl**.

CEÑĬLGEN s. Yenilen, yenik.

- **Ceñĭlgen küreşke toymaz. -** Deyim. Yenilen güreşe doymaz.

Rom. adj. Învins, înfrânt.

CEÑĬLGĬ is. Yenilgi.

Rom. s. Înfrângere.

CEÑĬLME, -ÜW is. Yenilme. Var. **cenĭlme.**

Rom. s. Faptul de a fi învins; înfrângere.

CEÑILMEK f. Yenilmek.

Rom. v. A fi învins, a fi înfrânt.

CEÑĬLMEZ s. Yenilmez.

Rom. adj. Imbatabil, invincibil.

CEÑĬLMEZLĬK is. Yenilmezlik.

Rom. s. Invincibilitate.

CEÑĬŞ is. Yeniş.

Rom. s. Învingere, triumfare; victorie.

CEÑK is. (Fars. ceng). Cenk.

1. Savaş, kavga.

"Sawlıkman kal Tatarlık ! Men ketem cenkke, / Atımnıñ başı aylandı ahret betke." - (Çelebi Cihan - Sawlıkman Kal, Tatarlık).

"...bek köp kĭşĭnĭ öldĭrgen, ocaklar söndürgen dünya ceñgĭ, azbĭr oñganlıknı, cüreklerĭnde kürlükler taşıgan bu korantadan da kızgandı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. mec. Büyük çaba, uğraş, kavga, çekişme.

Rom. s. 1. Război, luptă. 2. fig. Strădanie.

CEÑKÇĬ is. Cenkçi, savaşçı.

Rom. s. Războinic, luptător.

CEÑKLEŞME, -ÜW is. Cenkleşme.

Rom. s. 1. Războire. 2. Dispută, conflict, ceartă.

CEÑKLEŞMEK f. Cenkleşmek.

1. Savaşmak.

2. mec. Çekişmek, tartışmak.

Rom. v. 1. A se război, a se lupta. 2. fig. A se certa, a controversa, a discuta în contradictoriu.

CEÑKŞĬ is. Cenkçi, savaşçı.

Rom. s. Războinic.

CEÑME, -ÜW is. Yenme. Var. **cenme**.

Rom. s. Învingere; victorie.

CEÑMEK f. Yenmek.

1. Savaşta, zorlu bir uğraşıda veya bir yarışmada üstün gelmek.

"Kel sen de şo taşkın suwnıñ kuwetĭn ceñmege yardım et." - (Boztorgay / Ekĭ Batır).

2. mec. Acısını, öfkesini, herhangi bir duygu halini bastırmak.

- **Abriylĭ abriyĭn saklasa, abriysĭz men ceñdĭm der. –** Atas. Değerli insan değerini saklasa, değersiz insan ben üstün geldim der.
- **İt ceñgenĭñ talar.** – Atas. Köpek yendiğini dalar.

Rom. v. 1. A învinge, a birui, a înfrânge; a întrece, a depăşi. 2. fig. A stăvili, a stăpâni.

CEOGRAFİYE is. (Yun>Ar.,Fr.>Rom.Türk). Coğrafya. Var. **Cografya.**

Rom. s. Geografie.

CEOLOCİYE is. (Yun.>Fr.>Rom.,Türk.). Jeoloji; yer bilimi.

Rom. s. Geologie.

CEOMETRİYE is. (Yun.>Ar.,Fr.>Rom.Türk). Geometri.

Rom. s. Geometrie.

CEP[1] is. (Ar. ceyb) Cep.

1. Giysi cebi. Eşanl. **kĭse.**

"Yelegĭm' ceplerĭ tar, / İşlerĭnde neler bar. / Senĭ beklermen amma, / Bonıñ sonında ne bar?" - (Boztorgay).

"Muallĭm başka bĭr masaga barıp tek başına oturur ve cebĭnden bĭr gazete çıkarıp içĭnden okur." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. İsim tamlamalarında, tamlayan görevinde "cebe sığar boyda" anlamını verir. **Cep defterĭ. Cep kitabı. Cep saátĭ. Cep telefonı.**

- **Cebĭ para körmek –** Para kazanmaya başlamak.
- **Cebĭ teşĭk –** Parasız.
- **Cebĭn totırmak –** Karşılaştığı uygun durumlardan yararlanarak bol para kazanmak.
- **Cebĭnden bermek –** Kendi malından ödemek.
- **Cebĭnden şıgarmak (Bĭrewnĭ …) –** Bir kimseden üstün olmak.
- **Cebĭne atmak –** Hakkı olmadığı bir parayı kendine mal etmek.
- **Cebĭñe bereket -** Kesene bereket; bir masrafı karşılamış bir kimseye söylenen teşekkür sözü.
- **Fıkarenĭñ cebĭ boş, kalbĭ tolıdır. –** Atas. Fukaranın cebi boş, gönlü doludur.
- **Zengĭn cebĭn, carlı tĭzĭn töbeler.** Atas. Zengin cebini, yoksul dizini döver.

Rom. s. 1. Buzunar. 2. adj. De buzunar, care se poartă în buzunar.

CEP² Sıfat derecesi yapım eki.

- **Cepceñgĭl** – Çok hafif.

Rom. Afix lexical de formare a gradului adjectival superlativ.

CEPELEK is. Var. **cebelek.** 1. Bot. Kara hindiba. (Lat. Taraxacum officinale).

2. Bu bitkinin tüyü, yepelek.

- **Cengĭl cepelek** – Çok hafif.

Rom. s. 1. Bot. Păpădie. 2. Puf de păpădie.

CEPELEKLENMEK f. Yerinden fırlamak; telâşla kalkmak.

Rom. v. A sări din loc; a se scula în grabă.

CEPEŞKE is. Önlük. Eşanl. **aldcapkış, peştĭmal.**

Rom. s. Şorţ de lucru.

CEPHANE is. (Fars. cebehane) Cephane; silâhla atılmak için hazırlanan patlayıcı madde. Var. **cepkane.**

"Mırzalar, pelwanlar kip yasap otırıar diydĭ, bo zaman, şerbetmen. Onlarıñ da bĭr başları bar eken, cepkanenĭñ başı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. Muniţie.

CEPHANELĬK is. Cephanelik.

Rom. s. Depozit de muniţii; arsenal.

CEPHE is. (Ar. cebhe) Cephe.

1. Yapının ön yüzü.

2. Ask. Savaş hattı.

"Zengĭnlerge berĭlgen bĭr de cephege cĭberĭlgen şegĭrdek mayın damın, rengĭn unuttuk, kardaş!" - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Yan, yön, taraf.

4. mec. Bir iş, düşünce, istek çevresinde sağlanan beraberlik.

Rom. s 1. Faţadă. 2. Milit. Front; câmp de luptă. 3. fig. Latură, aspect. 4. fig. Bloc, front, uniune de grupări cu scopuri comune.

CEPHELEŞME, -ÜW is. Cepheleşme, gruplaşma.

Rom. s. Acţiunea de **cepheleşmek.** *Organizare în fronturi.*

CEPHELEŞMEK f. Cepheleşmek, gruplaşmak.

Rom. v. A se grupa, a se organiza în fronturi.

CEPKANE (**cepqane**) is. → **Cephane**.

CEPLĬ s. Cepli.

Rom. adj. Cu buzunar.

CEPSĬZ s. Cepsiz.

Rom. adj. Fără buzunar.

CER is. Yer. Var. **yer.**

1. Bir şeyin, bir varlığın bulunduğu, durduğu, kapladığı uzay bölümü.

2. Üzerinde bulunulan zemin, taban, toprak.

"Cawın cawsa, kar cawsa, / Cer cagalar Aktaban." - (Boztorgay).

"Cambaz colda awzın aşkan, / Paraların cerge şaşkan." - (Boztorgay).

"Altın iyne, cĭp sırma, gümüş oymak. / Müsülmanga vaciptĭr cerde otırmak." – (Boztorgay).

"Ah degende tĭrĭliy cerge kĭrsem, / Yazık boldı demege yoktır kĭmsem." - (Boztorgay).

3. Astron. Yer küre, Dünya.

4. Bulunulan, yaşanılan ortam; oturulan şehir, kasaba, köy, mahalle, ev.

"Nawrez keldĭ , körĭñĭz. / Körĭmnĭgĭn berĭñĭz. / Cennet bolsın cerĭñĭz. / A za, nawrezĭm mibarek." - (Boztorgay).

"Cılama kelĭn , cılama kıymasım. / Awurlık basar. / Bargan cerde kazannı, kıymasım, / Kaynanañ asar." - (Boztorgay).

"Neçün curttan bıkkanlar, / Neçün, neçün çıkkanlar / Taşlap zawallı cernı?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. Kurum, işletme, iş yeri.

6. Görev, iş, makam.

7. Toplumsal mevki, rol.

"Babay cerĭn tutkan akasının üstün başın temĭzliy, çorabın, cawlıgın cuwa tura edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Ánà, encamı, halĭ vaktı arüw bĭr cerdenbĭr kız taptılar." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

8. Önem.

9. Arsa, arazi.

10. Zemin, taban, döşeme.

11. Toprak, tarla.

"Cawın cawsa cer cımşar, kar cawsa buzlar. / Hayırlı bolsın toyıñız, üy saabı kızlar." - (Boztorgay).

“Tarlalarnıñ bĭrewĭnde, bĭr cĭgĭt, traktorman cer ege eken.” - (Boztorgay).

“Aldı artı şo on hektar cerĭñ bar, onı bĭle bĭr halktay etĭp ĭşliytaanıñ cok.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

12. Bir olayın geçtiği alan.

“Ĭş bolgan cerde aş bolır.” - Atas.

13. Herhangi bir kimseye, bir şeye, bir işe ayrılmış bölüm, alan.

“Ekĭ başlı üyüm bar, ortası kerbar. / Senĭ tapkan anayga törĭmde cer bar.” - (Boztorgay).

14. Otelde, kalınacak oda.

15. Sinema ve tiyatroda, taşıtlarda, oturulacak yer.

16. mec. Durum, hal.

“Sen oga kadar bĭraz para taa tedarek et. Ne bolır, ne bolmaz. Belkĭ bĭr kerekken cerĭ tabılır.” - Necip H. Fazıl - Cawşılık).

17. Bir şeyin bir parçası, bir bölümü.

18. Konu, madde, husus.

19. mec. Uygun zaman, sıra.

20. mec. Hedef, varış noktası.

“Cĭksĭz kargış cerĭn tapmaz.” - Atas. Aşırı beddua yerini bulmaz.

- **Abdessĭz cerge basmamak.** - Dinin buyruklarına sıkıca bağlı olmak.
- **Adam cerĭne salmak** – Adamdan saymak, ona itibar etmek.
- **Ahı cerde kalmamak** - Yaptığı kargış er geç etkisini göstermek.
- **Arkası cerge tiymemek** – Yenilmemek; zor durumda kalmamak.
- **Awzı murnı cerĭnde** – Görünüşü düzgün.
- **Baskan cerĭnde ot pĭtmemek** - Gittiği yere uğursuzluk götürmek.
- **Cer almak** – a) Bir işi yapanlar arasında bulunmak. b) Ayrılan yerde bulunmak.
- **Cer aşmak** - a) Bir kimseye oturması için yer hazırlamak. b) İmkân vermek.
- **Cer aydamak** - Sabanla toprağı aktarmak.
- **Cer bermek** – a) Saygı göstermek. b) İmkân tanımak. c) Bir görev vermek. ç) Oturduğu yeri bir başkasına bırakmak.
- **Cer carılıp cer astına kĭrmek** - Yok olmak, kayıplara karışmak.
- **Cer carılsa da ĭşĭne kĭrsem** - Bu utançtan kurtulsam.
- **Cer cerĭnden oynamak** – a) Bir olay toplumda büyük heyecan yaratmak. b) Bir iş çok gürültülü ve hareketli bir şekilde yapılmak.
- **Cer etmek** – a) İz bırakmak. b) İyice yerleşmek.
- **Cer ıslamak** - Toprak döşemeyi sıvamak.
- **Cer tapmak** – a) Oturacak yer sağlamak. b) Bir işe yerleşmek.
- **Cer tebĭnmek** - Öfkeli hareketlerde bulunmak.
- **Cer yüzĭ** - Yer yüzü.
- **Cerde kalmak** – Saygı görmemek, yüzüne bakan çıkmamak.
- **Cerden cerge urmak** – Birini aşağılamak.
- **Cerden kökke kadar** – Pek çok.
- **Cerge karatmak** - Utandırmak.
- **Cerge kĭrmek** – Çok utanmak.
- **Cerĭ bar** - Uygundur, sırasıdır anlamında.
- **Cerĭ başka** - Onun önemi ayrı.
- **Cerĭ curtı** – Yeri yurdu; daimi olarak oturduğu, yaşadığı ortam.
- **Cerĭ kögĭ** – Bir bölgenin her tarafı.
- **Cerĭn totırmak** - a) Görevini başarı il yapmak. b) Birinin bıraktığı işi onun kadar başarılı yürütmek.
- **Cerĭn tutmak** – a) Başka bir nesnenin yerine kullanılabilmek. b) Ölenin veya giden birinin görevini yapabilmek.
- **Cerĭnde celler esmek** – Artık yerinde olmamak.
- **Cerĭnde saymak** - a) Ayaklarını hep aynı yerde kaldırıp indirmek. b) mec. Hiç ilerlememek.
- **Cerĭnden oynamak** - Yerinden kıpırdamak.
- **Cerĭne ketĭrmek** – a) İstenileni, gerekeni yapmak. b) Eski durumuna döndürmek. c) Bir işi yapmak.
- **Cerĭne köre konışmak** – Duruma göre konuşmak.
- **Cok cerge** – Yok yere; hiçbir gereği ve yararı olmadan.
- **Etĭ butı cerĭnde** – Şişmanca.
- **Halĭ vaktı cerĭnde** – Zengince.
- **Kalıp kıyapet cerĭnde** – Görünüşü düzgün olan.
- **Kalır cerĭ cok (Bĭr şiyden ...)** - (Bir şeyden) farksız
- **Sırtı cerge tiymemek** - Yenilmemek, zor durumda kalmamak.
- **Turgan cerĭn deñĭştĭrmek** - Bulunduğu yerden bir başka yere geçmek.
- **Ağaş kertĭlgen cerĭnden sınmaz.** - Deyim. Ağaç çentiklenmiş yerinden kırılmaz.
- **Cer temĭr, kök bakır.** – Deyim. a) Çorak ve sıcak bir yeri anlatmak için söylenir. b) Şartların çok zor olduğu, çaresiz bir durumda söylenir.
- **Er cerge murnıñ tıkma** – Deyim. Her yere burnunu sokma; her işe karışma.
- **Falan yerde altın bar, barsañ bakır da yok.** - Deyim. Falan yerde altın var, gidersin, bakır da yok.
- **Kökte kıdırganda cerde tapmak** – Deyim. Gökte ararken yerde bulmak.
- **Oynadı küldĭ cerĭn taptı** – Deyim. Hayatını yaşadı, evleneceği kimseyi buldu.
- **Şaytanıñ catkan cerĭn bĭlĭr.** - Deyim. Her şeyi bilir.
- **Tĭşĭñ tĭşke tiymese ettĭr, ayağın cerge tiymese attır.** - Deyim. Dişin dişine değmezse ettir, ayağın yere değmezse attır.
- **At awnagan cerde tügĭ kalır.** – Atas. At ağnayan yerde tüyleri kalır.
- **Altın cerge tüşmekmen kıymetten tüşmez.** – Atas. Altın yere düşmekle kıymetten düşmez.
- **Bargan cerĭñde bal cala, turgan cerĭñde tuz cala** - Atas. Gittiğin yerde bal yala, durduğun yerde tuz yala.
- **Cerĭ baynıñ erĭ bay.** – Atas. Zengin yerin insanı zengin.

• **Cerĭnden ayrılgan yedĭ catka kor bolır.** – Atas. Yerinden ayrılan yedi kat yabancıya hor olur.

• **Cerĭne köre cuwası, mollasına köre duwası.** - Atas. Yerine göre soğanı (kökü), mollasına göre olur duası.

• **Cernĭñ kulagı bardır, eşĭtĭr.**" - Atas. Yerin kulağı vardır, duyar.

• **Cetalmagan cer sogar, cetken ozar**. - Atas. Yetişemeyen yeri döver, yetişen geçer.

• **Cetĭm akkı cerde kalmaz.** – Atas. Yetimin hakkı yerde kalmaz.

• **Et kĭrgen cerge dert kĭrmez.** – Atas. Et giren yere dert girmez.

• **Garĭpke berĭlgen selâm altın cerĭn tutar.** – Atas. Garibe verilen selâm altın yerini tutar.

• **Hareket bolgan cerde bereket bolır.** – Atas. Hareket olan yerde bereket olur.

• **İnsan tuwgan cerĭnden bek toygan cerĭn kıdırır.** – Atas. İnsan doğduğu yerden çok, doyduğu yeri arar.

• **İt catkan cerĭn tırnar** – Atas. Köpek yattığı yeri tırmalar.

• **Karnıñ toymaycak cerge aşlıgıñ belletme** – Atas. Karnın doymayacağı yerde açlığını belli etme.

• **Kelĭn oynamaga bĭlmese cerĭm tar der.** – Atas. Gelin oynamaya bilmezse yerim dar der.

• **Kĭr sasıgın suw cuwar, cer sasıgın cel cuwar, et sasıgın tuz cuwar.** – Atas. Kir pisliğini su giderir, yer pisliğini yel götürür, etin fena kokusunu tuz alır.

• **Ot bolmagan cerde duman bolmaz.** - Atas. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

• **Şakırılgan cerĭñe erĭnme, şakırılmagan cerĭñe körĭnme.** – Atas. Çağrıldığın yere üşenme, cağrılmadığın yere görünme.

• **Taş cerĭnde awır.** – Atas. Taş yerinde ağırdır.

• **Tuwgan cerĭnden bek toygan cerĭñ.** – Atas. Doğduğun yerinden ziyade, doyduğun yerin.

• **Tüyesĭ bolmasa botası bar arışı cerde catmazga.** - Atas. Devesi yoksa, devesinin yavrusu var arabası işe hazır bekleyen kimseye.

<u>Rom.</u> s. 1. Loc, poziție. 2. Pământ, sol, teren. 3. Astron. Pământ, globul pământesc. 4. Domiciliu, casă, cartier, sat, oraş, ținut, regiune, țară. 5. İnstituție, întreprindere, loc de muncă. 6. Post, funcție, serviciu. 7. Poziție socială. 8. İmportanță. 9. Loc de casă, teren. 10. Duşumea, podea. 11. Ogor, pământ. 12. Arenă, câmp de desfăşurare a unei activități. 13. Loc destinat unei persoane, unui obiect, unei activități. 14. Cameră de hotel. 15. Scaun, fotoliu destinat cuiva. 16. fig. Stare, situație. 17. Parte, fragment, porțiune, sector a ceva. 18. fig. Temă, chestiune, aspect. 19. fig. Moment potrivit, ocazie, prilej. 20. fig. Țintă, obiectiv, destinație.

CERAAT is. (Ar. cerahat) Cerahat, irin. Eşanl. **ĭrĭn.**

<u>Rom.</u> s. Puroi.

CERAATLANMA, -UW is. Cerahatlenme, irin toplama.

<u>Rom.</u> s. Acțiunea de a puroia.

CERAATLANMAK (**ceraatlanmaq**) f. Cerahatlenmek, irin toplamak.

<u>Rom.</u> v. A puroia, a face puroi.

CERAATLI s. Cerahatli, irinli.

<u>Rom.</u> s. Cu puroi, puroios.

CERALMA is. → **Cerelma**.

CERASTI s. Yeraltı.

"Garĭpşĭknĭ geceden gece <u>cer astında</u> bĭr uruga ciya ekenler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"(Daklar) Tuz, gümüş, altınday <u>cerastı</u> zengĭnlĭklerĭn şıgarıp, onlardan faydalanmaga bĭle edĭler." - (Okuma Kitabı - III).

<u>Rom.</u> adj. Subteran.

CERBOŞIK (**cerboşıq**) is. Zool. Köstebek. (Lat. Talpa europaea).

<u>Rom.</u> s. Zool. Cârtiță, sobol.

CERELMA is. Bot. Var. **ceralma, yerelma.**

1. Yer elması bitkisi. (Lat. Brassica napus; Helianthus tuberosus).

2. Bu bitkinin meyvesi.

<u>Rom.</u> s. Bot. Nap (planta; fructul).

CEREYAN is. (Ar. cereyan) Cereyan. Eşanl. **akım.**

1. Akım, akıntı, akış.

2. Elektrik akımı.

3. Bir olayın gidişi, gelişme şekli.

4. mec. Aynı görüşü paylaşanların oluşturduğu hareket.

"Bo sıralarda Dobruca Türk halkı arasında milli <u>cereyan</u> başlagan edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

<u>Rom.</u> s. 1. Curent, curgere, curs. 2. Curent elektric. 3. Desfăşurare, evoluție (a unui eveniment). 4. fig. Mişcare; curent artistic, politic sau filozofic.

CEREYANLI s. Cereyanlı.

1. Akıntılı.

2. Elektrik akımlı.

<u>Rom.</u> adj. 1. Cu curent (de aer, de apă). 2. Cu curent electric.

CERĬNDE s. ve zf. Yerinde.

1. Gerektiği biçinde (olan).

"Teran aklı fikrĭ cerĭnde mĭ ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Yeterli.

3. Durumunda. **Babası cerĭnde kĭşĭ.**

<u>Rom.</u> adj. şi adv. 1. Cum trebuie, cum se cuvine. 2. La locul lui. 3. În poziție de ... .

CERĬNE zf. Yerine. Var. **yerĭne.**

1. Bir şeyin karışılığı olarak.

2. Başkasının adına.

<u>Rom.</u> adv. 1. În locul a ceva. 2. În numele cuiva.

CERİDE is. (Ar. ceride). esk. Gazete.

<u>Rom.</u> s. înv. Ziar.

CERLEMEK f. Toprağa vermek; ölüyü gömmek.

"Babasın adetlerge köre <u>cerliydĭ</u>, duasın beredĭ." – (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

<u>Rom.</u> v. A înhuma, a înmormânta.

CERLEŞME, **-ÜW** is. Yerleşme.

Rom. s. Acțiunea de **cerleşmek**.

CERLEŞMEK f. Yerleşmek.

1. Yerine iyice oturmak.

2. Yer bulup oturmak, yerini almak.

3. Bir yerde oturmaya başlamak.

"Eskĭden, şo Tatarlar Kırım'ga cerleşkenden sora, Moskov hükümetĭmen köpten köp muharebeler etkenler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

4. Eşyalarını yerli yerine koymak.

5. Tutunmak, bir yeri temelli sahiplenmek.

Rom. v. 1. A se fixa, a se potrivi. 2. A sta, a se aşeza, a lua loc 3. A se stabili. 4. A se aranja, a se instala. 5. fig. A se statornici.

CERLEŞTĬRĬLMEK f. Yerleştirilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **cerleştĭrmek**.

CERLEŞTĬRMEK f. Yerleştirmek.

"Tokta Han'nıñ büyük kumandanı Nogay bo kabilelernĭ bo yaklarga cerleştĭrĭp onlarga toprak, mal berdĭ." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr ? / Boztorgay 1).

Rom. v. Forma factitivă de la **cerleşmek**.

CERLĬ s. Yerli.

1. is. ve s. Bulunduğu bölgede doğup büyümüş kimse; bu kimselerden meydana gelen halk.

"Bĭr memleketnĭ zapt etken son, onıñ başkentĭne bĭr tatar garnizonı salıp, kalgan idarenĭ cerlĭlerge teslĭm etĭp, Tatarlar sade bergĭ ala edĭler." - (Memet Ablay - Tatarlar Kĭmlerdĭr ? / Boztorgay 1).

2. s. Bulunduğu bölgede yetişen (bitki).

3. s. Yurt içinde üretilen (mal).

Rom. 1. s. şi adj. Localnic, băştinaş. 2. adj. Local, regional. 3. adj. (Despre produse) Autohton, propriu, național.

CERMAN is. ve s. (Fr.>Rom). Alman. Eşanl. **Alman, Nemse.**

1. Alman halkı ve bu halktan olan kimse.

"Cel kıblaga aylandı, / Belge kılış baylandı. / Şo cermanlar kelgen son, / Caş cĭgĭtler saylandı." - (Boztorgay).

2. Alman halkına ve Almanya'ya özgü olan.

"Korkma apakay, korkma, cerman askerlerĭ urus, amerikan avyonların carıkta körmek üşün en kuvvetlĭ raketaların kullandılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. 1. s. propr. Poporul german; persoană care aparține acestui popor. 2. adj. Privitor la germani şi la Germania.

CERMAY is. ("yer yağı") Gaz; petrol.

"Kızmaz maga Kerĭşler, sökmez Nogay, / Onlar Tat'tay erĭşĭp ĭşmez cermay." - (Ali Osman Toktamaz / Ayrantok – Ötken Aylar).

Rom. s. 1. Gaz. 2. Petrol.

CER MUMI is. Mineral. Yer mumu; ozokerit.

Rom. s. Miner. Ceară minerală, ozocherită.

CERRAH is. (Ar. cerrah). Cerrah, operatör.

Rom. s. Chirurg.

CERRAHLIK (cerrahlıq) is. Cerrahlık.

Rom. s. Profesia de chirurg.

CERSĬZ s. Yersiz.

1. Barınacak yeri olmayan.

2. mec. Yerinde olmayan, anlamsız.

"Cersĭz urşuwlaganın ĭstemiy, kâde bĭr Zahide'ge terbiye berecek bolgan kartanasıman elemleşe edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

- **Cersĭz sölenmek -** Yersiz söz etmek.

Rom. adj. 1. Lipsit de adăpost; fără cazare. 2. fig. Deplasat, nelalocul lui, nepotrivit, fără rost.

CERSĬZLĬK is. Yersizlik.

1. Barınacak veya oturacak yeri olmama durumu.

2. mec. Uygunsuzluk.

Rom. s. 1. Lipsă de adăpost. 2. fig. Nepotrivire.

CERYAN is. → **Cereyan**.

CERYANLI s. → **Cereyanlı**.

CER YÜZĬ is. Yer yüzü.

1. Yer kabuğu, üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler.

2. Dünya.

"Millet te bonday öksüz, bĭr kĭmsesĭz ezĭlse, / Köp turmay, cer yüzünde bĭrĭkmiy talkan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. 1. Fața pământului. 2. Lume.

CESARET is. (Ar. cesaret). Cesaret.

1. Zorluklar ve tehlikeler karşısında gösterilen kendine güven.

"Onlarıñ yoklıgı saga bĭr korkaklık tuwıl, bĭr cesaret, bĭr iman bersĭn." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. Çekinmezlik, atılganlık.

"Kerime - Soradan begenmemezlĭk etĭp başımıza bĭr belâ şıgarmasın ? / Seyityaya - (Hayretmen) ... O cesaretnĭ kaydan alacak ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Cesaret almak -** Herhangi bir durumdan güç akmak.
- **Cesaret bermek** – Cesaret vermek, kendi gücüne inandırmak, yüreklendirmek.
- **Cesaret etmek** – Zorlu ve tehlikeli bir işe korkusuzca girişmek.
- **Cesaret duşman karşısında körĭnĭr. -** Atas. Cesaret düşman karşısında anlaşılır.

Rom. s. 1. Curaj. 2. Îndrăzneală.

CESARETLENDĬRĬLMEK f. Cesaretlendirilmek.

Rom. v. A fi încurajat.

CESARETLENDĬRME, **-ÜW** is. Cesaretlendirme.

Rom. s. Încurajare.

CESARETLENDĬRMEK f. Cesaretlendirmek.

Rom. v. A încuraja.

CESARETLENME, **-ÜW** is. Cesaretlenme.

Rom. s. Faptul de a prinde curaj; îndrăznire.

CESARETLENMEK f. Cesaretlenmek.

"<u>Cesaretlenmek</u> üşün kırşmaga ketĭp bĭrkaş 'kattı' tarttı, dans salonına kızışıp kĭrdĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> v. A prinde curaj; a îndrăzni.

CESARETLĬ s. Cesaretli.

"Balabanca talebelerĭn, akranların mewlütlerge şakırıp, o zamanga kadar körĭlmemĭş bĭr <u>cesaretlĭ</u> ĭşke kĭrĭştĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> adj. Curajos.

CESARETLĬLĬK is. Cesaretlilik.

<u>Rom.</u> s. Faptul de a fi curajos.

CESARETSĬZ s. Cesaretsiz.

"Kızım <u>cesaretsĭz</u>, bĭr de kulagı awur eşĭte. Menĭm kızımnı bĭrĭncĭ sıraga otırt taa." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> asj. Lipsit de curaj; fără curaj; timid..

CESARETSĬZLĬK is. Cesaretsizlik.

<u>Rom.</u> s. Lipsă de curaj; timiditate.

CESET is. (Ar. cesed). Ceset, ölü vücudu, naaş.

<u>Rom.</u> s. Cadavru.

CESĬR is. → **Yesĭr**.

CESUR s. (Ar. cesur). Cesaretli, yürekli.

"Allah Allah, <u>cesurdır</u> kızıl bet Tatlar, / Kasır kaksañ mıltık dep ötlerĭ patlar." - (Ali Osman Ayrantok - Bĭlgenĭm / Emel M.).

<u>Rom.</u> adj. Curajos.

CESURLIK (cesurlıq) is. Cesurluk, yüreklilik.

<u>Rom.</u> s. Faptul de a fi curajos.

CET[1] is. (Ar. cedd). Cet, ata , dede.

<u>Rom.</u> s. Strămoş.

CET[2] öz. is. Tar. Getler; eski çağda Balkanlarla Tuna arasında ve Dobruca'da yaşamış, Büyük İskender ve Keltler tarafından Tuna'nın kuzeyine sürülünce Daklarla karışmış bir kavim.

<u>Rom.</u> s. propr. İst. Geţii; poporul get din antichitate.

CETEGEN öz. is. Astron. Yedikardeş yıldız-takımı; Büyük Ayı.

<u>Rom.</u> s. propr. Astr. Ursa Mare; Carul Mare.

CETEK s. ve is. Yedek. Var. **yedek.**

1. s. Yedek olarak, gerektiğinde kullanılmak üzere elde bulundurulan.

2. is. Yedek nesne, yedek parça.

3. is. Yedek at.

4. is. Yular.

"Milletnĭ köter. ... Onıñ <u>cetegĭn</u> kolga alıp, onı tegeneksĭz, tüz collardan cürset." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

<u>Rom.</u> 1. adj. De rezervă, de schimb. 2. s. Piesă de schimb. 3. s. Cal de schimb. 4. Hăţ, frâu .

CETEKLEME, -W is. Yedekte götürme.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **ceteklemek***; a duce de frâu; remorcare.*

CETEKLEMEK f. Peşinde götürmek, yedeğinde götürmek; (hayvanlar için) yularından çekip götürmek; sürüyerek, çekerek götürmek.

"Aman , ne ĭsteseñ beriyĭk, sade bĭznĭ kurtar şo senĭñ kĭyewĭñ Amet Batır <u>ceteklep</u> cürgen haydutlardan !" - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

<u>Rom.</u> v. A duce după sine; a duce de căpăstru; a târî după sine; a remorca.

CETEKLEŞMEK f. El ele, kol kola yürümek; yedekleşmek.

"Bĭlemen, bo akılnı saga caş hoca bere. Cüresĭñĭz şonda <u>ceteklеşĭp</u>." - (M. Vani Yurtsever – Toy, piyes).

<u>Rom.</u> v. A umbla mână în mână.

CETEKŞĬ is. Yedekçi.

1. Bir hayvanı, bir aracı yedeğinde götüren kimse.

2. mec. Önder, lider; bir toplumun yöneticisi.

"<u>Ceteksĭ</u> gibĭ halknı tora collardan cürseteceklerĭne, bunun aksĭne bolarak, fitne ve fesatman ortalıknı karıştırmaga yaray ve millet ĭşlerĭn cayrakta taşlay ekenler." - (M. V. Yurtsever – Kart man Caş Arasında).

<u>Rom.</u> s. 1. Cel care duce de frâu un animal sau care trage după sine un mijloc de locomoţie; edecar. 2. fig. Călăuzitor; conducător, şef.

CETEKŞĬLĬK is. Yedekçilik.

1. Yedekçinin işi.

2. Önderlik, liderlik.

<u>Rom.</u> 1. s. Acţiunea de a duce ceva după sine, de a remorca. 2. Rol de conducător, de şef; şefie.

CETEMEN is. 1. Kılavuz, yol gösteren.

2. öz. is. Astron. Kutup yıldızı. Eşanl. **Demĭr-kazık**

"<u>Cetemen</u> yerge şanşılsa, tañ tez atar. / Anañ sıypap östĭrer, babañ satar." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> 1. s. Călăuză, călăuzitor. 2. s. propr. Astr. Steaua polară.

CETER s. Yeter; kâfi, yeteri kadar.

<u>Rom.</u> adj. Suficient.

CETĬM is. (Ar. yetim). Yetim.

1. Babası ölmüş olan çocuk. **Analı cetĭm.**

2. (Galat olarak) Anası babası ölmüş olan çocuk.

- **Analı cetĭmnĭñ awzı oynar, babalı öksĭznĭñ közĭ oynar." -** Atas. Analı yetimin ağzı oynar, babalı öksüzün gözü oynar.
- **Cetĭmnıñ akkı cerde kalmaz. -** Atas. Yetimin hakkı yerde kalmaz.

<u>Rom.</u> s. 1. Orfan de tată. 2. (impropriu) Orfan de amândoi părinţii.

CETĬMLĬ s. Yetingen, kanatkâr; tutumlu, idareli.

"Ersultan da bĭrewĭn ĭşĭne karışmagan, öşekten haz etmegen, akıllı kadın edĭ. Bolımlı, <u>cetĭmlĭ</u> ve çalışkan edĭ." - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

<u>Rom.</u> adj. Chibzuit, cumpătat.

CETĬMLĬK is. Yetimlik, yetim olma durumu.

<u>Rom.</u> s. Situaţia de orfan.

CETĬMSĬZ s. Tutumsuz, idaresiz.

<u>Rom.</u> adj. Nechibzuit, necumpătat.

CETĬMSĬZLĬK is. Tutumsuzluk, idaresizlik.

“Eyüp balam, babañnıñ vayïmsïzlïgï, bolımsızlıgı, cetïmsïzlïgï yüzünden cat kapıda, yawür kapısında sürüneceksïñ.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

Rom. s. Nechibzuință, lipsă de cumpătare.

CETÏŞMEK f. Yetişmek. Var. **yetïşmek.**

1. Ulaşmak, ermek, bir yere varmak veya gelmek.

2. (Vaktinde) Tamam olmak, bitmek, hazır olmak.

3. Vaktinde varmak, vaktinde bulunmak.

4. Gidenlere sonradan katılmak.

5. Değmek, uzanıp dokunabilmek.

6. Yapmaya vakit bulmak, yapabilmek.

7. Yetmek, yeter olmak, kâfi gelmek.

“Taşını yad ellerden ketïrtmem hiç, / Cetïşïr öz curtumda çıkkan kerpiç” - (Bekir S. Çobanzade - Bïr Saray Kuracakman).

8. Bir devri veya bir kimseyi görmüş olmak.

“Ayse o, Kırım caşlarına senden köp taa evel cetïşken eken de.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

9. Büyümek, üremek, olmak.

10. Eğitim görmüş olmak, öğrenmek, gelişmek, bir alanda söz sahibi olmak.

“Rahmetlïnïñ kolından köp mollalar cetïştï.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

11. İş görebilecek yaşa gelmek, büyümek.

12. Bir mevkiye ulaşmak; toplum hayatında sivrilmek.

“Azaplarlılarnı Alla’ga cetïşecek bolıp şalışa ekenler diytaanlar.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

13. Yardım etmek, yardımına koşmak.

- **O günge yetïşiyïk te -** Deyim. O güne kadar hayatta olalım da.
- **Cïgït cetïşïr, bay begenïr; közden tüşer el begenïr.”** - Atas. Yiğit yetişir, ağa beğenir; gözden düşer, el beğenir.
- **Kul sıgılmay Kızır cetïşmez.** – Atas. Kul sıkılmadan Hızır yetişmez.

Rom. v. 1. A ajunge, a sosi. 2. A fi gata la timp. 3. A prinde ..., a ajunge la timp. 4. A ajunde din urmă. 5. A atinge, a ajunge până la ... 6. A prididi; a reuşi să facă faţă la ceva. 7. A fi suficient. 8. A apuca, a reuşi să vadă ceva. 9. A creşte, a trăi. 10. A creşte, a se instrui. 11. A se dezvolta, a creşte, a se maturiza. 12. A deveni ceva, a parveni. 13. A-i sări în ajutor.

CETÏŞTÏRMEK f. Yetiştirmek. Var. **yetïştïrmek**.

Rom. v. Forma factitivă de la **cetïşmek**.

CETKEN s. Yetişkin.

1. Yetişmiş, olgunlaşmış.

2. (Kızlar için) Evlenme çağına gelmiş.

“Curt kaygısı çekken caşlar atlandı, / Caş cïgïtler, cetken kızlar oynaştı.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Cetken kız** - Genç kız.

Rom. adj. 1. Matur, major; maturizat. 2. (Despre fete) La vârsta măritişului.

CETKENLÏK is. Yetişkinlik, olgunluk.

Rom. s. Maturitate, majorat.

CETKENŞEK s. Yetişkin.

“Tanıysıñ mı? Onıñ erge bergendiy cetkenşek kızı bardır taa ya.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. adj. Mare; major.

CETKERMEK f. Yedip götürmek.

Rom. v. A duce după sine; a remorca.

CETKÏSÏZ s. f. **Cetmek’ten** “yetişemez, ulaşamaz” anlamlı şekil.

“Kalesïnïñ kapısından / Cılan cılışıp cetkïsïz. / Sarayının töbesïne / Kuşlar uşup cetkïsïz.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcïgït).

Rom. adj., v. Formă flexionată de la verbul **cetmek,** *cu înţelesul de “care nu poate, nu reuşeşte”.*

CETKÏZDÏRMEK f. Yetiştirtmek, yeterli etmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **cetkïzmek**.

CETKÏZDÏRÏLMEK f. Yetiştirilmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **cetkïzmek**.

CETKÏZME, -ÜW is. Yetiştirme.

Rom. s. Acţiunea de **cetkïzmek**.

CETKÏZMEK f. Yetiştirmek, yeterli kılmak.

“Cewap aytsañ cetïp ayt, cetkïzïp ayt, / Yetmïş ekï tamırga ötkïzïp ayt.” - (Boztorgay).

Rom. v. Formă factitivă de la **cetmek**.

CETME, -ÜW is. 1. Yedme.

2. Yetme, yeterli olma.

Rom. s. 1. Acţiunea de **cetmek[1]**. *2. Acţiunea de* **cetmek[2]**.

CET-ME-CET is. (Ar. cet be cet – “atalardan beri”). Soy, soy zinciri.

“Cet-me-cetïm ewliya, cekkenïm tüye. / Üyümüznïñ halkı da senï süye.” - (Boztorgay).

“Tögerek senïñ mañlayıñ, alyanak betïñ. / Özïme lâyık köremen cet-me-cetïñ.” - (Boztorgay).

Rom. s. Neam, spiţă, moşii şi strămoşii.

CETMEK[1] f. Yedmek.

1. Yedeğinde götürmek.

“Aydamaklar köyïnde at ceterler. / Aytsañ sırıñ’ alemge, alt eterler.” - (Boztorgay).

2. mec. Yanında, beraberinde götürmek; kılavuzluk etmek.

“Bo kitap cañı tuwıp ta bek boy alalmagan Dobruca tatar millî edebiyatın hayırlı ve müspet collarga cetecektïr.” - (Necip H. Fazıl - Sagış makalesi).

Rom. v. 1. A duce de frâu (animalele); a remorca. 2. A duce pe cineva de mână; a-l duce cu sine.

CETMEK[2] f. Yetmek. Var. **yetmek.**

1. Bir ihtiyacı karşılayacak kadar olmak.

“Küşïn cetmiycek eken, ne baş urdıñ bo ïşke ?” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Bir şeyin gerçekleşmesi için yeterli sebep olmak.

“Beş yüz beş yüz bin etermen. / Kaşan da bolsa başıña men cetermen.” - (Boztorgay).

3. (Belli bir iş, bir davranış, bir tutum için) Yeterli olmak, bir şeyi karşılamak; fazlası veya devamı istenmemek, gerekmemek.

4. (Bir yere) Erişmek, ulaşmak, yetişmek.

"Tal tal etermen, / Talkan berseñ ketermen. / Canaşa köyge cetermen. / Senĭ maktay ketermen." - (Boztorgay).

"Eşĭttĭm senĭñ şınlarıñ, tuttı awesĭm. / Uzatsam kolım cetmiycek, bakırsam sesĭm." - (Boztorgay).

"Ekĭ betĭñ nar alma, cuwsañ ketmiy. / Sen kıblada, men sırtta, selâmlar cetmiy." - (Boztorgay).

"Niçin Yeşĭl Curt'ka erte cetmiymĭz? / Baglı degil ayagımız kolımız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. Birinin durumuna gelmek.

6. Olgunluk yaşına gelmek.

"Men babamda bĭr dane, kafeste kuşman. / Aldımda cetken akam bar, taa bek caşman." - (Boztorgay).

"Curt kaygusın çekken caşlar atlandı, / Caş yĭgĭtler, cetken kızlar oynaştı." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

7. (Yaş, zaman için) Erişmek, belli bir yaşa veya zamana gelmek.

"Bügün tuwgan bĭr bala, kırkına cetmiy. / Öldĭ desem canı bar, dünyadan ketmiy." - (Boztorgay).

- **Aklı cetmek** - Bir şeyi düşünebilir seviyede olmak.
- **Aklı cetmemek** - Bilmemek; bir şeyi düşünememek.
- **Awzı kulaklarına cetmek** – Çok sevinmek.
- **Canına yetmek** - Katlanamayacak duruma gelmek.
- **Kuwanşına kuş cetmemek** - Çok sevinmek.
- **Küşĭ cetmek -** Gücü yetmek.
- **Öz kolıñ öz awzıña cetmek** - Kendi işini kendin görmek. **"Bĭz de teran el sırasına katılayık. Bĭzĭm de öz kolımız awzımızga cetsĭn." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Bakırsañ dawuş cetecek, şaptırsañ tayak. -** Deyim. Seslenirsen sesin varacak, fırlatırsan sopan.
- **Tuwgan aynı pĭttĭ kör, tuwgan ulnı cettĭ kör. -** Deyim. Doğan ayi bitti gör, doğan oğulu yetişti gör.
- **Adam bolganga bĭr söz ceter. -** Atas. Adam olan a bir söz yeter.
- **Azĭr aşawga üyseñ cetmez. -** Atas. Hazırdan yemeye yığsan yetmez.
- **Carlı bayga cetemen diy, bay da ayga cetemen diy.** - Yoksul ağaya yetmek ister, ağa da aya.
- **Cetalmagan cer sogar, cetken ozar. –** Atas. Yetişemeyen yeri döver, yetişen geçer.
- **Cokka cüyrük cetmez. -** Atas. Yokluğa yürük at yetiştiremez.
- **Ecelĭ cetken eşkĭ şobannıñ tayagına süykenĭr." -** Atas. Eceli gelen keçi çobanın sopasına yaslanır.
- **El awzına ellĭ arşın böz cetmez -** Atas. El ağzına elli arşın bez yetmez.
- **Eşekke küşü cetmegen semerĭne tükürür.** - Atas. Eşeğe gücü yetmeyen semerine tükürür.
- **Mışık awzı cetmegen cĭgerge aram der. –** Atas. Kedi ağzı yetmeyen ciğere haram der.
- **Tazıñ kazanganı bezengenĭne cetmez. –** Atas. Dazın kazandığı bezenmesine yetmez.
- **Terek ne kadar uzasa kökke cetmez. –** Ağaç ne kadar uzarsa göğe kadar çıkamaz.
- **Üyge üyseñ cetmez. -** Atas. Eve, yığsan da yetmez.

Rom. v. 1. A fi suficient, a ajunge. 2. A fi un motiv suficient. 3. A fi de ajuns. 4. A ajunge până la .., 5. A-l egala pe cineva. 6. A creşte, a se maturiza. 7. A atinge o vârstă dată, o anumită durată.

CETMEZSĬZLĬK is. Eksiklik, yakışıksızlık; kusur.

"Bonday cetmezsĭzlĭk yasagan, ka, köster şonıñ ana ya da baba soyunda bĭr dane !" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. Necuviinţă, lipsă de cuviinţă.

CETVEL is. (Ar. cedvel). Cetvel.

1. Doğru çizgiler çizme aracı.

2. Liste.

"Ekĭ muallĭm, bĭrer cetvel okıp bĭzlernĭ ekĭ grupaga ayıra. Sınıfka kĭremĭz. ..." - (Yaşar Memedemin - Hayat Colı).

Rom. s. 1. Linie, riglă. 2. Listă.

CEVAHİR is. (Ar. cevher'in çokluğu) → **Cevher.**

"Cennet de bar, cehennem de, al eken gülĭ. / Cevahir eken cevabı, bal eken sözĭ" - (A. Karakaya – Çınlar Emel D.).

CEVAP is. → **Cewap**.

CEVHER is. (Fars. gevher>Ar. cevher). Cevher.

1. Yer altından, ocaklardan çıkarılan ham maddeler karışımı.

2. mec. Bir şeyin özü.

3. Kıymetli taş, süs taşı.

"Hutbe okuy sanke vatan perĭsĭ, / Bĭr cevherday sözınĭñ her bĭrĭsĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. mec. İyi nitelik.

5. Kişi adı : **Cevher / Cewer** (k.).

Rom. s. 1. Minereu. 2. fig. Esenţă. 3. Piatră preţioasă. 4. fig. Însuşire aleasă, calitate bună. 5. Nume de persoană : **Cevher / Cewer** *(f.).*

CEVHERLĬ s. Cevherli.

Rom. adj. 1. Cu minereu. 2. fig. Cu calităţi deosebite.

CEVHERSĬZ s. Cevhersiz.

Rom. adj. Fără minereu. 2. fig. De slabă calitate.

CEW is., f. (Nog.). Yeme; yemek, aş yemek. Eşanl. **aşama, aşamak.**

Rom. s.şi v. Mâncare; a mânca.

CEWAP is. (Ar. cevab). Cevap. Var. **cevap.**

1. Bir soruya, bir isteğe verilen karşılık.

"Şaşaklardan suw aga, / Ne ayttım kıymas saga? / Ya ĭssĭndĭr, ya suwut. / Saglam cewap ber maga." - (Boztorgay).

"Tatar kayday dep sorarman mezarımdan, / Alalmasam yahşı cevap, ah!... Cılarman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Halk ed. Çın söylenirken bir tarafın söylediği çına, öbür tarafın karşılık olarak söylediği çın.

"Akşam hayır, ak şáwle, merhaba tenler. / Men şınlayım eşĭkte, sen cewap ber." - (Boztorgay).

- **Cewap bermek –** a) Karşılık vermek. b) Bir ihtiyacı karşılamak. c) İyi sonuç alınmak.
- **Cıllı cevap -** Geçiktirilmeden verilen cevap.

- **Sudan cewap -** İnandırıcı olmayan, tatmin etmeyen cevap.
- **Tentekten dogrı cewap –** Atas. Akılsızdan doğru cevap (alınır).

Rom. s. 1. Răspuns. 2. (Folclor.) Ripostă la strigăturile sau distihurile cu adresă schimbate între două grupuri de petrecăreți.

CEWAPLAMA, -W is. Cevaplama.

Rom. s. Acțiunea de a da un răspuns.

CEWAPLAMAK (**cewaplamaq**) f. Cevaplamak.

"Koynıñ şulay keñeşüwĭn eşkĭ dıñlay : / Aydı dosım, barayık bĭz ! dep cevaplay." - (Okuma Kitabı III).

Rom. v. A da un răspuns, a răspunde.

CEWAPLANDIRILMAK (**cewaplandırılmaq**) f. Cevaplandırılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **cewaplandırmak.**

CEWAPLANDIRMA, -UW is. Cevaplandırma.

Rom. v. Acțiunea de a da un răspuns.

CEWAPLANDIRMAK (**cewaplandırmaq**) f. Cevaplandırmak.

Rom. v. A da un răspuns, a răspunde.

CEWAPLANMAK (**cewaplanmaq**) f. Cevap verilmek.

Rom. v. A se da un răspuns.

CEWAPLI s. Cevaplı.

Rom. adj. Cu răspuns.

CEWAPSIZ s. Cevapsız.

"Karanfil koptı sapsız, / Koncası bar esapsız. / Saga yüz mektup yazdım, / Epsĭ kaldı cewapsız." - (Boztorgay).

Rom. adj. Fără răspuns.

CEWAYER is. (Ar. cevher'in çoğulu cevahir'den). Cevahir. Var. **cevayer.**

1. Kıymetli taş (elmas, yakut vb.). Eşanl. **asıl taş.**

"Kıznıñ kısmetĭne köre, kuyımcı akay dogrı bĭr zanatşı bolıp kara taşlarnıñ bek kıymetlĭ, palı elmaz, cevayer ekenĭñn kızga bĭldĭre." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Mücevher, kıymetli süs eşyası.

3. mec. Üstün nitelikleri olan kişi.

"Cennet te bar, Cehennem de, al eken gülĭ, / Cevahir eken sözĭ." - (A. Karakaya - Çınlar / Emel D.).

Rom. s. 1. Piatră prețioasă. 2. Giuvaier, bijuterie. 3. fig. Persoană cu însușiri deosebite.

CEWER ve türevleri is. → **Cevher** ve türevleri.

CEWEZ is. (Ar. cevz). Bot. Ceviz.

1. Ceviz ağacı. (Lat. Juglans regia).

"Rahmetlĭ Nasrettin Hoca künĭñ bĭrĭnde bĭr cewez teregĭ salkınına bĭraz dĭnleniyĭm dep uzanıp catkan." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. Bu ağacın meyvesi. Eşanl. **koz.**

"Cewez, fındık cıyarman, / Ceplerĭme koyarman. / Menden gĭzlĭ ne yapsañ / Onı ille tuyarman." - (Boztorgay).

"Ah, tabılsam caylawda, / Fındık, cewĭz saylawda !" - (Bekir S. Çobanzade - Ah, Tabılsam).

3. s. Bu ağacın kerestesinden yapılmış.

Rom. s. Bot. 1. Nuc. 2. Nucă. 3. adj. Din lemn de nuc.

CEWEZLĬ is. Cevizli; cevizi olan; içine ceviz konulmuş olan.

Rom. adj. 1. Cu nuci.2. Preparat cu nuci.

CEWEZLĬK is. Cevizlik.

Rom. s. Nucet; nuci.

CEWĬZ is. → **CEWEZ**.

CEY is. Bahar; yaz. Var. **cay.**

"Dört bĭr yakka körĭlgen / Kıdırleznĭñ cey künü, / Koş Obanıñ tepreşĭ." - (Boztorgay 2).

Rom. s. Primăvară; vară.

CEYĬZ is. Çeyiz.

Rom. s. Zestre, dotă.

CEYĬZLĬK is. ve s. Çeyizlik.

1. Çeyiz olarak hazırlanan.

2. Çeyiz eşyası.

Rom. 1. adj. De zestre. 2. s. Zestre, dotă.

CEYLAN is. Ceylan. (Lat. Gazella dorcas).

"Arabanı korşalap dayımnıñ bĭr sürü balası, kabaatsĭz ceylan közlerĭ men bĭzlerge siyĭr eteler." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

- **Ceylan közlĭ -** Tatlı, masum bakışlı.

Rom. s. Zool. Gazelă.

CEZ[1] is. Bakır ve çinko alaşımı sarı renk metal; sarı.

"Kınalı parmak, cez tırnak, altın oymak. / Almak tuwul meramım, aylandırmak." - (Boztorgay).

"Tĭlkĭ tonım' denĭşmem cez-bakırga. / Sen dĭlbernĭ bermezler men fakırga." - (Boztorgay).

"Başlarına kĭygenlerĭ / Cıltrap turgan cez kalpak, / Bellerĭnde kılış kalkan, / Mĭngenlerĭ argamak." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Türk Lehç. : Kırım. - **cez, ces, yez;** Nog. - **yez;** Moğ. : **ces, dzes -** bakır;

Rom. s. Alamă.

CEZ[2] is. → **Cĭyĭz**.

"Şölge urluk şaşıldı, / Cez sandıgın taşıldı. / Bar babaña müjde ber, / Saga kısmet aşıldı." - (Boztorgay).

"Coldan taptım bĭr oymak, / Aketĭp berdĭm cengeme. / Cengem maga bĭr tay berdĭ. / Kelĭn-bala cezĭn serdĭ." - (Boztorgay).

CEZA is. (Ar. ceza). Ceza.

1. Uygun görülmeyen davranışlar için kişilerin aldıkları karşı sert tedbirler.

2. Huk. Uygun görülmeyen davranışlara karşı devlet kurumlarının öngördüğü tedbirler.

"Lâkin hırsızlıgıñ da oñı bola mı endĭ, ekem ? Köp ketmeden tutuldık. Cezamıznı şektĭk, razı boldık otırdık." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

- **Ana yapsa kaza, bala yapsa ceza." -** Atas. Ana yaparsa kaza, çocuk yaparsa ceza.

Rom. s. 1. Pedeapsă, sancţiune. 2. Jur. Sancţiune judiciară.

CEZALAMA, -W is. Cezalandırma.

Rom. s. Pedepsire, sancţionare.

CEZALAMAK (**cezalamaq**) f. Cezalandırmak.

"Bo padışa kĭmsege şırak caktırmay eken. Emrĭn tutmay, şırak cakkan kĭşĭlernĭ bek cezalay eken." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. v. A pedepsi, a sancţiona.

CEZALANDIRILMA, **-UW** is. Cezalandırılma.

Rom. s. Pedepsire, sancţionare.

CEZALANDIRILMAK (**cezalandırılmaq**) f. Cezalandırılmak, ceza verilmek.

Rom. v. A fi pedepsit, a fi sancţionat.

CEZALANDIRMA, **-UW** is. Cezalandırma.

Rom. s. Pedepsire, sancţionare.

CEZALANDIRMAK (**cezalandırmaq**) f. Cezalandırmak, ceza verilmek.

Rom. v. A pedepsi, a sancţiona.

CEZALANMA, -UW is. Cezalandırılma.

CEZALANMAK (**cezalanmaq**) f. Cezalandırılmak.

Rom. v. A fi pedepsit, a fi sancţionat.

CEZALI s. Cezalı.

Rom. adj. 1. Cu pedeapsă, cu sancţiune. 2. Pedepsit, sancţionat.

CEZASIZ s. Cezasız.

1. Cezaya çarptırılmamış.

2. zf. Cezaya çarptırılmaksızın.

- **Irz duşmanı cezasız kalmaz.** - Atas. Irz düşmanı cezasız kalmaz.

Rom. 1. adj. Nepedepsit, fără pedeapsă. 2. adv. Nepedepsit.

CEZBE is. (Ar. cezbe) Cezve; kahve pişirmeye yarayan saplı küçük kap.

"Marüfe çıkar. Kolında tolı cevbemen kĭre. Dolaptan ekĭ fĭncan alıp kahve kuyar, bĭrewĭn kocasının aldına salır, bĭrewĭn de özünün aldına." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

Rom. s. Ibric de cafea; cafetieră.

CEZDE is. (Nog). Enişte, ablanın kocası.

Rom. s. Cumnat (soţul surorii mai mari).

CEZĬM is. (Ar. cezm). (Eski Türkçe yazılarda) Dilb. Cezm; bir ünsüzün ardından ünlü gelmediği zaman bu ünsüzün üzerine konulan yuvarlak işaretin adı.

Rom. s. Ortogr. Semn ortografic arab în formă de cerculeţ prin care se semnalează faptul că o consoană dată nu este urmată de o vocală.

CEZVE is. → **Cezbe**.

"Rafta sekĭz on fincan, bĭrkaç kahve tabağı, çay kadehĭ. Bĭr ekĭ cezve." - Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

CIBANMAK (**cıbanmaq**) f. Rahatlamak, ferahlamak.

- **Carlı camanır da kuwanır, / Yarım ay burun cıbanır.** - Atas. Yoksul yamanır da sevinir, / On beş gün önceden ferahlar. (Mehmet Vani Yurtsever - Atasözlerĭ).

Rom. v. A se bucura; a se simţi uşurat.

CIBIR is. Kova.

"Bĭr kanatına kırk cıbır suw, bĭr kanatına kırk cıbır et saladılar, orta yerĭne bala mĭnedĭ, kuş uşadı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. Căldare; ciubăr.

CIBIRDAMA, -W is. Kaynama, kaynaşma.

Rom. s. Mişunare, foire.

CIBIRDAMAK (**cıbırdamaq**) f. Kaynamak, kaynaşmak.

Rom. v. A mişuna, a foi.

CIBIRDAŞMAK (**cıbırdaşmaq**) f. → **Cıbırdamak**.

CIBIRDATMAK (**cıbırdatmaq**) f. Kıpırdatmak, oynatmak.

Rom. v. A mişca (într-una).

CIBIRDAWIK (**cıbırdawıq**) s. Kıpır kıpır; hareketli, oynak.

Rom. adj. Care se mişcă întruna.

CIGA (**cığa**) is. 1. Çığa, sorguç; bazı kuşların başlık ve taç süsü olarak kullanılan uzun ve renk renk tüyleri.

2. mec. Taç.

Rom. s. 1. Penele lungi şi multicolore ale unor păsări, întrebuinţate ca podoabe de şepci, coifuri şi coroane. 2. fig. Coroană imperială.

CIGALI (**cığalı**) s. 1. Sorguçlu.

2. Taçlı.

"Padsalarnıñ padsası, / Bası altınlı han kızı / Cıgalı handıñ alganı." - (Radlov'dan Başkurdistanlı Abdülkadir İnan – Orta Türk Destanları).

Rom. adj. 1. Cu pene colorate. 2. fig. Cu coroană, încoronat.

CIGIK (**cığıq**) s. Yıkık.

Rom. adj. Dărâmat, prăbuşit.

CIGILIŞ (**cığılış**) is. Yıkılış.

Rom. s. 1. Cădere. 2. Dărâmare.

CIGILMA, **-UW** (**cığılma**) is. Yıkılma.

Rom. s. Cădere.

CIGILMAK (**cığılmaq**) f. Yıkılmak.

1. Yıkmak işi yapılmak.

2. Yıkmak işine konu olmak.

"Başta, Ursacıgar batır cıgılganına bek hırslangan ve mugaygan." - (Boztorgay).

3. Çökmek, göçmek.

4. Devrilmek, yığılmak, düşmek.

"Aydagül attan cıgılgan, / Öliyazgan Aydagül, ay." - (Boztorgay).

"Asıldım ayga, terekke, cıgıldım cerge. / Awzım tolı kan bolsa, tuydurmam elge." - (Boztorgay).

5. mec. Yok olmak.

"Kelecek künler üçün hayallangan oñganlık sarayı negĭzĭnden cıgıldı." - (M. Niyazi – Sawlıkman Kal).

- **Ayagına cıgılmak –** Ayağına kapanmak; yalvarmak.
- **Canıp cıgılmak –** Dertten perişan olmak.
- **Cıgılayım dep turmak –** Yıkılmak üzere olmak.
- **Dünya başına cıgılmak -** Ümitsizliğe kapılmak.
- **Murnundan tartsañ cıgılacak -** Burnundan çeksen yıkılacak (Ayakta duracak halde olmamak).
- **Şalka cıgılmak -** Sırtüstü düşmek.
- **Cıgılganga bĭr tepme. -** Deyim. Yıkılana bir tekme. (Yıkılana kimse aldırmaz, kimse dönüp ona bakmaz, anlamında).
- **Adamga tayanma ölĭr, duwarga tayanma cıgılır. –** Atas. Kişiye bel bağlama, ölür, duvara yaslanma yıkılır.
- **Cıgılgan küreşke toymaz. -** Atas. Yıkılan (yenilen) güreşe doymaz.
- **Cıgılgan terekke balta urgan köp bolır. -** Atas. Devrilen ağaca balta vuran çok olur.
- **Dogrı colda cıgılgan şalt turar. -** Atas. Doğru yolda yıkılan çabuk kalkar.
- **Özĭ cıgılgan cılamaz. -** Atas. Kendi düşen ağlamaz.
- **Temelsĭz bina tez cıgılır. -** Atas. Temelsiz bina çabuk yıkılır.
- **Toraga sarılgan, sarsılsa da cıgılmaz. -** Atas. Doğruya sarılan sarsılırsa da yıkılmaz.
- **Zulumman memleket cıgılır, kazma kürekmen cıgılmaz. –** Atas. Zulmle memleket yıkılır, kazma kürekle yıkılmaz.

Rom. v. 1. A cădea. 2. A fi dărâmat, a fi trântit. 3. A se surpa. 4. A se răsturna, a cădea. 5. fig. A se spulbera; a fi nimicit.

CIGIM (cıgım) is. Yıkım.

1. Yıkma, yıkmak işi.
2. Felâket.

Rom. s. 1. Dărâmare. 2. Dezastru, prăpăd.

CIGINTI (cığıntı) is. Yıkıntı, harabe..

Rom. s. Ruină, dărâmătură.

CIGIŞ (cığış) is. Yıkış.

Rom. s. Faptul sau modul de a trânti, de a dărâma.

CIGIŞMAK (cığışmaq) f. Birbirini yıkmak.

"Hiç eglenmiy yine de tutuşalar. / Cıgışalmay epiyce buwuşalar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Küreş).

Rom. v. Forma de reciprocitate de la **cıkmak**. *A se trânti unul pe altul.*

CIKMA, CIGUW (cıqma, cığuw) is. Yıkma.

Rom. s. Dărâmare, distrugere.

CIKMAK (cıqmaq) f. Yıkmak.

1. Kurulmuş bir şeyi bozmak, parçalayarak dağıtmak.
2. (İnsan, hayvan, ağaç için) Devirmek.

"Sel kelĭr akmak ĭster, / Kayanı cıkmak ĭster. / Senĭñ aşşı sözlerĭñ / Cüregĭm' cakmak ĭster." - (Boztorgay).

"Yaz celĭ carday atnı cıgar." - (Boztorgay).

3. Spor (Güreş) ve mec. Sırtını yere yapıştırmak, yenmek.

"Tüye macar cekkenler, / Toylay cıgıp ketkenler, / Toydan toyga awuşıp, / Keday yârge kawuşıp / Oñganlıkka dalganlar." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. mec. Perişan olmasına yol açmak, mahvetmek.

- **Yuwasın cıkmak -** a) Birinin evliliğini bozmak. b) Kendi evliliğini bozmak.
- **Bĭlegĭ kawiy bĭr cıgar, bĭlgĭsĭ kawiy biñ cıgar. –** Atas. Bileği güçlü bir kişiyi yener, bilgisi güçlü bin kişiyi yener.
- **Caz celĭ carday atnı cıgar -** Atas. Yaz yeli yar kadar atı devirir.
- **Duwarnı nem, ernĭ dert cıgar." -** Atas. Duvarı nem, eri dert yıkar.
- **Köp kımırska pĭl cıgar. –** Atas. Çok karınca fili devirir.

Rom. v. 1. A dărâma, a distruge. 2. A trânti, a culca la pământ. 3. Sp. (La luptele sportive) A trânti, a învinge. 4. fig. A ruina.

CIKTIRILMAK (cıqtırılmaq) f. Yıktırılmak.

Rom. v. A se porunci dărâmarea.

CIKTIRMAK (cıqtırmaq) f. Yıktırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cıkmak**. *A pune să dărâme.*

CIKTIRTMAK (cıqtırtmaq) f. Yıktırtmak.

Rom. v. fact. de la **cıktırmak**. *A cere să pună să dârâme.*

CIL is. Yıl. Var. **yıl.** Eşanl. **sene.**

1. Yer yuvarlağının Güneşin çevresindeki yörüngesinde bir dolanımı tamamlayan ve dört mevsimden meydana gelen zaman bölümü.

"Er cılda bĭr bola küz, baar, kış, yaz. / Şakırsın koraz, atsın tañ, şınlayık bĭraz." - (Boztorgay).

2. Bir takvim sisteminin birinci ayın birinci gününden onikinci ayın son gününe kadar süren zaman bölümü.

3. Herhangi bir andan başlayarak ileriye veya geriye doğru hesap edilen on iki aylık zaman bölümü.

"Sawlıkman kal ! Akası Böralĭ bundan üç cıl ewwel ceñkke ketecekte kardaşı Zahide'ge şay degen edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Ayda cılda bĭr -** Çok seyrek olarak.
- **Aywan takvimĭnĭñ on ekĭ cıllık dönemĭn cılları :** 1. **şışan cılı -** sıçan yılı, 2. **sıyır (ud, uy) cılı** -sığır yılı, 3. **bars cılı -** pars yılı, 4. **tawışkan (tawşan) -** tavşan yılı, 5. **ulu (lu) -** ejderha yılı, 6. **cılan cılı -** yılan yılı, 7. **cılkı cılı -** yılkı yılı, 8. **koy cılı,** 9. **meçin (biçin, maymun) cılı -** maymun yılı, 10. **tawuk cılı -** tavuk yılı, 11. **it cılı -** köpek yılı, 12. **domız (tonguz) cılı -** domuz yılı.
- **Ay bolır cılnı besler, cıl bolır aynı besler. -** Atas. Ay olur yılı besler, yıl olur ayı besler.
- **Bĭr filcan kawenĭñ kırk cıl hatĭrĭ bar. -** Atas. Bir filcan kahvenin kırk yıl hatri var.

Türk Lehç. : Kırım. - **yıl;** Moğ. - **cil, jil;**

Rom. s. 1. An; perioada unei revoluții a Pământului în jurul Soarelui. 2. Intervalul de timp dintre 1 ianuarie și 31 decembrie. 3. Perioadă de timp de 12 luni cu începere din indiferent care moment.

CILAMA, -W is. Ağlama.

"Nihayet içlerĭnden bĭrĭsĭnĭn acı acı <u>cılamasıman</u> oyun toktaldı." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Asret degen kıyın şiy eken, ölĭmden beter. / Oldı-olunca ömĭrĭm <u>cılawman</u> keter." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *s. Faptul de* **cılamak***. 1. Plâns. 2. Plângere, lamentație.*

CILAMAK (**cılamaq**) f. Ağlamak. Eşanl. **aglamak**.

1. Ağrı, rahatsızlık, üzüntü, acı, sevinç gibi nedenlerin etkisiyle göz yaşı dökmek.

"Kazan kaynay, kaşık yok, / Ay nenni, / Bala <u>cılay</u>, beşĭk yok, ay nenni." - (Boztorgay);

"Uşkan kuştan, karılgaştan men yarimnĭ sorayman, / Bĭr mektubuñ alalmayman, otıra da <u>cılayman</u>." - (Boztorgay).

"Tewbe Allam, tewbe Allam, iman şádet, / İygĭlĭkke <u>cılagan</u> bo neday adet?" - (Boztorgay).

"Gülsüm totay <u>cılay</u> <u>cılay</u> / Kayttı üyge. Dedĭ: Anay, / Kayda babam? Tez ayt endĭ." - (Mehmet Niyazi – Sagış)

2. mec. Sızlanmak, yakınmak.

"Curt camanga kaldı törem, curt camanga. / Kettĭ Kırım, <u>cılay</u> kaldık hem Kazan'ga." – (Mehmet Niyazi – Sagış).

" O tügül mĭ bĭznĭñ için köz yaşların sĭlmegen / Hep <u>cılagan</u>, hep acıngan, alay ömrĭn sarfetken?" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Cılay cılay** - zf. Ağlaya ağlaya.
- **Cılamak para etmez.** - Deyim. Ağlamak fayda etmez.
- **Ne ölĭsĭne cılar, ne de tĭrĭsĭne küler.** – Deyim. Ne ölüsüne ağlar, ne de dirisine güler; kayıtsız, aldırışsız.
- **Soldı gül, uştu bülbül, / Endĭ ĭster cıla, ĭster kül.** - Deyim. Soldu gül, uçtu bülbül, artık ister ağla, ister gül.
- **Bĭr köz cılasa, anaw köz külmez.** - Atas. Bir göz ağlarsa ötekisi gülmez.
- **Cılamagan balaga emşek berĭlmez.** - Atas. Ağlamayan çocuğa meme verilmez.
- **Cılamagan köz bolmaz, aytılmagan söz bolmaz.** – Atas. Ağlamamış göz olmaz, söylenmemiş söz olmaz.
- **El üşün cılagan közsĭz kalır.** - Atas. El için ağlayan gözsüz kalır.
- **Kök cılamay cer külmez.** - Atas. Gök ağlamadan yer gülmez. (Yağmurlar yağmadan yeryüzü şenlenmez)
- **Köp külgen köp cılar.** - Atas. Çok gülen, çok ağlar.
- **Külmek cılamakman kardaştır.** - Atas. Gülmek ağlamakla kardeştir.
- **Ölĭsĭ bolgan bĭr gün cılar, / Delĭsĭ bolgan er gün cılar."** - Atas. Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar.
- **Özĭ cıgılgan cılamaz.** - Atas. Kendi düşen ağlamaz.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım - **ağlamaq**; <u>Moğ</u>. - **eygleh / yeegleh;**

<u>Rom.</u> *v. 1. A plânge. 2. fig. A se plânge, a se lamenta.*

CILAMSIRAMAK (**cılamsıramaq**) f. Ağlamaklı olmak, ağlayacak gibi olmak.

"Başın aşaga alıp, möñ ve <u>cılamsırap</u> : Endĭ colşımız." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

"Nenemnĭñ şırayı sapsarı bolgan, öpkesĭnden <u>cılamsırap</u> : / - Ne merametsĭz bĭr bala ekensĭn ! dedĭ." - (Acemin Bawbek - Ekĭ Hatıra).

<u>Rom.</u> *v. A fi gata să plângă; a vorbi pe un ton plângăreț.*

CILAMSIRATMAK (**cılamsıratmaq**) f. Ağlamaklı bir hale getirmek.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **cılamsıramak***.*

CILAN is. Zool. Yılan.

1. Sürüngen hayvan türü.

"Cerden şıkkan <u>cılanday</u> oktalasız. / Şın bĭlmegen caşlarday toktalasız." - (Boztorgay).

"<u>Cılandan</u> <u>cılan</u> tuwar, / Yalandan yalan tuwar. / Sokır alsañ saw tuwar, / Tentek alsañ soy kuwar." - (Boztorgay).

"Kuşnı korkıtkan <u>cılan</u> / Yuvacıgın taşlatır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. s. mec. Sinsi ve hain.

- **Cılan cılı (yılı)** - Yılan yılı; on iki yıllık eski hayvan takviminde altıncı yıl.
- **Hacı bolmaycaknı tüye üstünde cılan şagar.** - Deyim. Hacı olamayacak kişiyi yılan deve üstünde sokar.
- **Kaynana cılan, er degenĭ yalan.** - Deyim. Kaynana yılan, her dediği yalan.
- **Kız arslan ketĭrer küle turar, ul cılan ketĭrer şaga turar.** - Deyim. Kız arslan getirir, daima güler; oğul yılan getirir, (bu) daima sokar.
- **Deñĭzge tüşken cılanga sarılır.** - Atas. Denize düşen yılana sarılır.
- **Cılannıñ başı kĭşkene ekende ezĭlĭr.** - Atas. Yılanın başı küçükken ezilir.
- **Fitne catkan cılanga uşar, kuyruguna basma.** – Atas. Fitne uyuyan yılana benzer, kuyruğuna basma.
- **Suw ĭşkenge cılan da tiymez.** - Atas. Su içene yılan bile dokunmaz.
- **Tatlı tĭl cılannı inĭnden şıgarır.** - Atas. Tatlı dil yılanı ininden çıkarır.
- **Zararı tiymegen cılan bin yaşasın.** - Atas. Zararı dokunmayan yılan bin yaşasın.

<u>Rom.</u> *s. 1. Zool. Șarpe. 2. fig. Persoană rea și perfidă.*

CILAN BALIGI (**cılan balığı**) is. Zool. Yılan balığı. (Lat. Anguilla anguilla).

<u>Rom.</u> *s. İcht. Anghilă.*

CILANIŞ is. Sızlanış, yakınış.

<u>Rom.</u> *s. Faptul sau modul de a se plânge; tânguire.*

CILANMA, -UW is. Sızlanma yakınma.

<u>Rom.</u> *s. Plângere, lamentare.*

CILANMAK (**cılanmaq**) f. 1. Ağlanmak. **Cılanacak ál.**

2. Sızlanmak, yakınmak.

"Künĭñ bĭrĭnde apakayı Nasrettin Hoca'ga : / - Şo balamız büsbütün şaşırdı. ... eş te közĭne yukı kĭrmiy. ... duwa okıp üfĭresĭñ mĭ, nazarlık tagasıñ mı, kitap aşasıñ mı, aman, et bĭrşiy, diy <u>cılanıp</u>." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

- **Barman dep kuwanma, yokman dep cılanma."** - Atas. Varlıklıyım diye sevinme, yoksulum diye sızlanma.

Rom. v. 1. A se plânge, a se vărsa lacrimi. 2. A se văita, a se lamenta, a se văicări.

CILAP is. Bot. 1. Yulaf bitkisi. (Lat. Avena sativa). Var. **culap.**

2. Bu bitkinin tohumu.

Rom. s. Bot. 1. - 2. Ovăz. (planta; seminţele).

CILAP SIKTAP (**cılap sıqtap**) zf. Ağlayıp sızlanarak.

Rom. adv. 1. Plângând amarnic. 2. Lamentându-se amarnic.

CILAŞMA, -**UW** is. Ağlaşma.

Rom. s. Acţiunea de **cılaşmak**.

CILAŞMAK (**cılaşmaq**) f. Ağlaşmak.

1. Birlikte ağlamak.

"Keldĭ duwuldap vapor, portka yanaştı. / Tuwgan uruw toplaşıp zuw-şuw cılaştı." - (Boztorgay).

"Kartanay: - Tañrı cümlege tözüm bersĭn, cılaşmañız bebiylerĭm! dep közlerĭn sürte edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

2. mec. Birlikte sızlanmak.

Rom. v. coactiv. 1. A plânge laolaltă. 2. fig. A se plânge laolaltă, a se lamenta împreună.

CILATKAN (**cılatqan**) s. Ağlatıcı.

Rom. adj. Care face să plângă.

CILATMA, -**UW** is. Ağlatma.

Rom. v. Acţiunea de **cılatmak**.

CILATMAK (**cılatmaq**) f. Ağlatmak.

1. Gözyaşı döktürmek.

"Kündüz kalaw kalayman / Taşka kolım calatıp. / Kayda barıp oñarsın / Men karĭpnĭ cılatıp." - (Boztorgay).

"Zaten bayramda alemnĭ cılatmak, dertlendĭrmek ne kerek ya ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. mec. Sızlanmasına, yakınmasına sebep olmak.

- **Aşk cırlatır, dert cılatır.** - Atas. Aşk yır söyletir, dert ağlatır.
- **Duşman küldüre, dost cılata aytar.** - Atas. Düşman güldürerek, dost ağlatarak söyler.

Rom. v. 1. A face să plângă. 2. A face să se plângă.

CILATTIRMAK (**cılattırmaq**) f. Ağlattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cılatmak**.

CILAWIK (**cılawıq**) is. ve s. Sulu göz; sık sık ağlayan.

"Gülzade'nĭñ közĭne sogan tüşer. Közĭ caşlanır ve sürter. Alĭmseyit pencĭreden tışka karar : Akşam bolayatır galĭba, ya, cılawık ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. adj. Plângăreţ.

CILBAŞI is. Yılbaşı.

Rom. s. Început de an; întâi Ianuarie.

CILDAŞ is. ve s. Yıldaş; yaşıt, akran.

Rom. s. şi adj. De aceeaşi vârstă cu cineva; leat.

CILDIZ is. → **Yıldız**.

"Catlarnıñ kolına tüştü mĭ sarayıñ ? / Karardı, sĭlĭndĭ mĭ cıldızlı ayıñ ?" - (Bekir S. Çobanzade - Zawallı Türük / Emel M.).

CILGA (**cılğa**) is. Var. **yılga**.

1. Vadi, ova.

2. Küçük akarsu, dere.

3. Akarsu boyu çayırı.

"Boztorgay degen aywanıñ / Cılgada bolır yuwası. / Cawun cawsa sel alır balasın, / Cılay da kalır anası." - (Boztorgay).

4. Yar; sarp kıyı.

- **"Caldamaga bĭlmegen, cılgadan irak otırır."** - Atas. Yüzmeye bilmeyen dereden uzak durur.

Rom. s. 1. Vale. 2. Pârâu. 3. Vâlcea, luncă. 4. Râpă; faleză.

CILGALIK (**cılğalıq**) is. Sarp yer.

Rom. s. Loc râpos.

CILGIN (**cılğın**) is. Bot. Ilgın ağacı. (Lat. Tamarix).

Rom. s. Cătină; tamariscă.

CILINDIRMAK (**cılındırmaq**) f. Isındırmak; ısınmasını sağlamak.

Rom. v. A face să se încălzească; a încălzi.

CILINMA, -**UW** is. Isınma.

Rom. s. Încălzire.

CILINMAK (**cılınmaq**) f. Isınmak.

1. Sıcak duruma gelmek. **Hawalar cılınmak. Üyüñ ĭşĭ cılınmak.**

2. Üşümesini gidermek.

"Peşkáda kömĭr cana, / Cılındım kana kana. / Ayt süygülüm anaña / Bolsın maga kaynana." - (Boztorgay).

"Tıştan ot, içten imam suwı kullansañ cılındıñ kettĭñ taa." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. Bir spor yarışmasından önce beden hareketleri yaparak yarışa hazırlanmak. **Fotbalistler cılınmak üşün şıktılar.**

- **Cerge kızıl cımırta kabıgı tüşmiy cer cılınmaz.** - Atas. Yere kızıl yumurta kabuğu düşmeden yer ısınmaz. (Paskalya olmadan; Nisan gelmeden).

Rom. v. A se încălzi. 1. A se face mai cald. 2. A-i trece cuiva senzaţia de frig. 3. A se pregăti de o probă sportivă prin exerciţii fizice; a face încălzire.

CILIŞMA, -**UW** is. Cılışmak işi.

Rom. s. Acţiunea de **cılışmak**.

CILIŞMAK (**cılışmaq**) f. Sürünerek veya kayarak yer değiştirmek.

"Akası: / - Yaa ekem. Ayaksız atman keldĭm. Cılanday cılışıp keldĭm, diy." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

"Akırtın akırtın, belkĭ de bakalap cılışacakmız. Üy artında it tuysa, ürmege başlar." - (Altay Kerim - Biruinţa Kurabiyelerĭ).

Rom. v. A se deplasa târându-se ori alunecând.

CILIŞTIRMAK (**cılıştırmaq**) f. Sürüyerek veya kaydırarak bir şeyin yerini değiştirmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **cılışmak**.

CILITMA, **-W** is. Isıtma.

Rom. s. Încălzire.

CILITMAK (**cılıtmaq**) f. Isıtmak.

"Ülâ Rasım, ketîrşî bîzîm karaoglannı, bîzîm toñgaklarnı cılıtayık." - (M.Ülküsal–Bayram Şenlîgî).

Rom. v. A încălzi.

CILITTIRMAK (**cılıttırmaq**) f. Isıttırmak.

Rom. v. A pune să încălzească.

CILIZ s. Cılız.

1. Zayıf, güçsüz.

2. (Işık için) Sönük, zayıf.

"Pelvanlar da keldîler, / başlaycak endî küreş ! / Ak bulutlar arasından sıza cılız bîr küneş." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. adj. 1. Slab, debil, plăpând. 2. (Despre lumină) Pală, slabă.

CILIZLAŞMAK (**cılızlaşmaq**) f. Cılızlaşmak, zayıf düşmek, güçsüzleşmek.

Rom. v. A slăbi.

CILIZLIK (**cılızlıq**) s. Cılızlık, güçsüzlük.

Rom. s. Debilitate

CILKI (**cılqı**) is. Yılkı.

1. At sürüsü.

"Atlarnı pek severdîm; okumadan kaçar, cılkıga koşardım. Cılkıda közîme bakkan kerî, torı, küren, borlı ..., sınlı bîr at kördım mî, kunan, dönen, bakmazdım, bîr arkan alır, tutar, yalınına yapışır, cügen salar, mînerdîm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

2. Başıboş bırakılmış, yularsız at, eşek.

"Cılkı degen şo aywan / Cıltıraydı mayından. / Bîr körmege zar boldım, / Ölecekmen "ay"ından." - (Boztorgay).

- **Cılkı cılı (yılı)** – Yılkı yılı; on iki yıllık eski hayvan takviminde yedinci yılın adı.
- **Cîbereberseñ cılkı alır, üyge de köz salır.** – Atas. Kendi haline bırakıran yılkıyı alır, evine de göz koyar.

Rom. s. 1. Herghelie, stavă. 2. Animal de stavă; animal lăsat liber (fără căpăstru).

CILKICI (**cılqıcı**) is. Yılkıcı, yılkı çobanı.

Rom. s. Păzitor de cai; stăvar.

CILKICILIK (**cılqıcılıq**) is. Yılkıcılık, yılkı çobanlığı.

Rom. s. Îndeletnicirea de stăvar.

CILKILI (**cılqılı**) s. Yılkılı.

Rom. adj. Cu hergelie, cu stavă.

CILLAMAK (**cıllamaq**) f. Yıllamak; yıllarla ölçülen zaman geçirmek.

"Bîr gürlevîk başında / Cırlagaydım cırımnı, / Küldürgeydîm yüz cıllap, / Cılay kalgan Kırım'nı" - (Şevki Bektöre - Kış Kününde Tîlegî / Emel D.).

"Ay keteler aylap, cıl keteler cıllap." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A petrece anii, a număra anii, a trăi.

CILLANMAK (**cıllanmaq**) f. Yıllanmak.

1. Bir veya şu kadar yıllık olmak.

"Kız babası balaban hazırlık körgen. / Cıllangan ata soyılgan kudalar üşün." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, şiir).

2. mec. Eskimek, yaşlanmak.

Rom. v. 1. A împlini un anumit număr de ani. 2. fig. A se învechi; a îmbătrâni.

CILLARCA zf. Yıllarca, yıllar boyu.

"Bugün Kırımlı ve bilhassa Dobrucalılarnı künlerce, aylarca, cıllarca cıluwıman cılta turgan, carıgıman cürecek colın köstere turgan bîr kuyaşnıñ batkan künîdîr." - (Necip H. Fazıl - Şair Mehmet Niyazi).

Rom. adv Ani de zile.

CILLATMAK (**cıllatmaq**) f. Yıllatmak; eskitmek, yaşlandırmak.

Rom. v. 1. A învechi, a face să se învechească. 2. A face să îmbătrânească.

CILLI s. Sıcak.

1. Sıcak, normal derecede sıcak; yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısı veren. Eşanl. **sıcak.** Karşıtı **suwuk.**

"Kertîkpınar köyîmîz, cıllı yazı. / Bîlmem şınman îsîndîk, bîlmem yazı." - (Boztorgay).

"...Barlı sen de yardım et / Kalın kîyîm kîysîn, bîraz kımtansın. / Cıllı üyde hawfsız catıp bîr kansın." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Çok ısınmış, ısısı yüksek olan; kızgın.

3. mec. Taze, yeni öğrenilen.

"Kaş, üyge de barıp aytmasam bolmaz, cıllı cewapnı." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

4. mec. Çekici, cazip.

"Ekî kobazi bîrkaş seneden berî Paraköyî colın bırakmay. Kateceksîñ, paranıñ közî bek cıllı da." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Cıllı cıllı -** a) Çok sıcak. b) (Ekmek ve yiyecekler için) Fırından yeni çıkmış, yeni pişmiş.

Rom. adj. 1. Cald. 2. Fierbinte; încins. 3. fig. Proaspăt; nou. 4. Fig. Ademenitor, atractiv.

CILLIK (**cıllıq**) s. Yıllık. Eşanl. **senelîk.**

1. Bir yaşında olan.

2. Bir yıl için.

"Kök kögerşîn bolayım, / Bosagaña konayım. / Aylık tuwıl, cıllık tuwıl / Ebedi dostıñ bolayım." - (Boztorgay).

3. Yılda bir yapılan.

Rom. adj. 1. De un an. 2. Pentru un an. 3. Anual.

CILLILIK (**cıllılıq**) is. Sıcaklık.

Rom. s. Căldură, temperatură.

CILMAYMA, -UW is. Gülümseme.

Rom. s. Surâdere; surâs.

CILMAYMAK (**cılmaymaq**) f. Gülümsemek.

Rom. v. A zâmbi, a surâde.

CILMAYTMAK (**cılmaytmaq**) f. Gülümsetmek.

Rom. v. A face să surâdă.

CILT CILT zf. Işıl ışıl; titrek ve parlak bir ışık saçarak.

• **Cılt etmek** – Işıldamak. **“Artka karap möñ boldık, kuyaş ta batkan. / Aldımızda körînmiy cılt etken yıldız.” -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adv. Sclipind.

CILTILDAMAK (cıltıldamaq) f. Işıldamak.

Rom. v. A sclipi.

CILTIR CILTIR zf. Parıl parıl; ışık saçarak veya yansıtarak.

• **Cıltır cıltır etmek** - Parıldamak. **“Masaga yerleşken canı cetken caşlarıñ kunaştan közlerî cıltır cıltır ete.” -** (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. Lucind, strălucind, sclipind.

CILTIRAMA, -W is. Parıldama.

Rom. s. Strălucire, lucire, sclipire.

CILTIRAMAK (cıltıramaq) f. Parlamak

1. Işık saçmak.

“Kökte küneş cıltıray, / Şoşami torgay şurulday.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Nawrez).

2. Bir ışık kaynağından gelen ışınları yansıtmak.

“Parmagımda yüzügîm / Şawle ursa cıltıray. / Men yaremnî körgende / Caş cüregîm kaltıray.” - (Boztorgay).

“Cılkı degen şo ayvan / Cıltıraydı mayından. / Bîr körmege zar boldım, / Ölecekmen “ay”ından.” - (Boztorgay).

3. mec. Işıldamak.

“Cıltıragan ümîtmen taptım tışta dost tuwgan.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

• **Közlerî cıltıramak -** Gözlerinde sevinç ve istek belirmek.

• **Yıldızı cıltıramak** - Ün kazanmak, yıldızı parlamak.

Rom. v. 1.-3. A luci, a străluci, a sclipi.

CILTIRAŞMAK (cıltıraşmaq) f. Birlikte parlamak.

“Bay baladay üstî başî caraşıp / Kışka külsün közlerî cıltıraşıp.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. v. coact. (Mai multe obiecte) A străluci.

CILTIRATMA, -UW s. Parlatma.

Rom. s. Acţiunea de a face să strălucească.

CILTIRATMAK (cıltıratmaq) f. Parlatmak.

• **Közîn cıltıratıp karamak** - Meraklı bakışlarla bakmak. **“Arada men sebepçî bolgandan sora, közîm cıltıratıp tışta siyîrcî kalacak tuwulman ya. Men de elbet şo meclislerde tabılırman.” -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. A face să strălucească.

CILTIRATUWCI is. ve s. Parlatıcı.

Rom. s. şi adj. (Persoană, substanţă) Care face un obiect anumit să strălucească.

CILTIRAWIK (cıltırawıq) s. Parlayan, parıldayan, parlak.

“Bektaş bîr masa şıgardı, üstünde biyaz örtî. Sora beş altı kîşî kelîp masanıñ üstüne bîrtakım cıltırawık aletler ketîrîp saldılar.” - (Nevzat Yusuf - Dorı At).

Rom. adj. Strălucitor, lucios.

CILTMAK (cıltmaq) f. → **Cılıtmak**.

CILUW is. Sıcaklık.

• **Kan cıluw –** a) is. Kan sıcaklığı; ılıklık. b) s. Ilık, kan ılıklığında.

• **Acı acını, cıluw sancını bastırır.** - Atas. Acı acıyı, sıcaklık sancıyı bastırır.

Rom. s. Căldură; temperatură.

CIM is. Cim; arap alfabesinin **C** sesini gösteren harfinin adı. Var. **cîm.**

• **Cım karnında bîr nokta** – Bilgisiz, cahil.

Rom. s. Numele arăbesc al literei corespunzătoare sunetului ge-gi.

CIMBIZ is. (Yun.>Türk.). Cımbız.

Rom. s. Pensă, pensetă.

CIMBIZLAMAK (cımbızlamaq) f. Cımbızlamak, cımbızla almak.

Rom. v. A pensa, a lua cu pensa.

CIM CIM zf. 1. Parlaklık ifade eden bir kelimenin anlamını pekiştirir.

“Atlar peslewlî, üstlerî cım cım cıltıray, araba da cañı...” - (Altay Kerim – Kâniye).

2. ünl. Tekerlemelerde ses ahengi veya kafiye desteği sağlamak için yer verilen, fakat herhangi bir anlamı olmayan söz.

“Cım cım etermen, / Cımırta berseñ ketermen. / Par par etermen, / Para berseñ ketermen.” - (Boztorgay).

Rom. 1. adv. Strălucind. 2. interj. Cuvânt onomatopeic, fără un sens anumit, folosit pentru efecte aliterative.

CIMIRI s. Cimri.

• **Cımırıdan para şıkmaz, kırsızda meramet bolmaz.** - Atas. Cimriden para çıkmaz, hırsızda merhamet olmaz.

Rom. adj. Zgârcit, avar.

CIMIRILMAK (cımırılmaq) f. Katlanmak, bükülmek, büzülmek, kısılmak.

“Alay kudsiyetî taptalgan, maneviyatı cımırılgan, barıp tögecegî hedefî coytulgan mındakı halkımıznıñ yüzün külmesî, bunlarnıñ saga kene öz tîlîñmen, anlar lisanıñman añlatılmasına, kösterîlmesîne baylıdır.” - (Necip H. Fazıl - Bîr Konferans).

Rom. v. A se plia; a se contrage, a se diminua.

CIMIRMAK (cımırmaq) f. Katlamak, bükmek, kıvırmak, büzmek.

Rom. v. A plia, a strânge.

CIMIRŞKA (cımırşqa) is. → **Cımışka**.

CIMIRTA is. Yumurta. Var. **cımırtka, yumurta.**

1. Kanatlı hayvanların yumurtası. **Tawık cımırtası. Pepiy cımırtası. Cımırta agı. Cımırta sarısı. Cımırta kabıgı. Cımırta zarı.**

“Cımırtanıñ sarısı / Cerge tüşse carılır. / Afta geşmeden yarem / Kelîp maga sarılır.” - (Boztorgay).

“Men, bazda bîr, sen eş şalışmadan degenday , zahmetlerge katlanıp, sıyır , tawuk asramadan, onlardan köp süt îşîp, cımırta aşap cürîmîz.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Biyol. Canlıların üreme hücresi; gamet.

3. Anat. Erkeklik bezi.

- **Batlık cımırta** - Fol.
- **Cımırta tatilĭ -** (Hristiyanlarda) Paskalya tatili.
- **Tĭnewĭn cımırtadan şıkkan, bugün kabıgın begenmiy. -** Deyim. Dün yumurtadan çıkmış, bugün kabuğunu beğenmez.
- **Bĭr sepet cımırtaga bĭr tepme yeter. -** Atas. Bir sepet yumurtaya bir tekme yeter.
- **Bugünnĭñ cımırtası yarınnıñ tawıgından hayırlıdır.** - Atas. Bugünün yumurtası yarının tavuğundan iyidir.
- **Er cımırtadan şĭpşe şıkmaz. -** Atas. Her yumurtadan civciv çıkmaz.
- **Kırsızlık bĭr cımırtadan başlar. -** Atas. Hırsızlık bir yumurtadan başlar.

Rom. s. 1. Ou. 2. Biol. Gamet; ovul sau spermatozoid. 3. Anat. Testicul.

CIMIRTALIK (**cımırtalıq**) is. Biyol. Yumurtalık; dişi canlılarda yumurtacıkları meydana getiren organ.

Rom. s. Biol. Ovar.

CIMIRTAŞIK (**cımırtaşıq**) is. 1. Küçük yumurta.

2. Biyol. Yumurtacık, dişi üreme hücresi.

Rom. s. 1. dimin. Ouşor, ouţ. 2. Biol. Ovul.

CIMIRTKA (**cımırtqa**) is. → **Cımırta**.

"Kodalak araba ĭşĭnde / Koñkırdaşkan dört kurtka. / Kurtkalarnı kuturtkan / Mayga pĭşken cımırtka." - (Boztorgay).

CIMIRTLAMA, **-W** is. Yumurtlama. Eşanl. **kozlama**.

Rom. s. Ouare.

CIMIRTLAMAK (**cımırtlamaq**) f. Yumurtlamak.

1. (Kanatlı hayvanlar) Yumurta yapmak. Eşanl. **kozlamak.**

2. mec. Uydurup söylemek.

3. mec. Söylenmemesi gereken bir şeyi açığa vurmak.

- **Kaz cımırtladı, / Kalawdan atladı. - (Kabak). -** Bulm. Kaz yumurtladı, duvarın ötesine atladı. - Kabak.

Rom. v. 1. A oua, a se oua. 2. fig. A născoci. 3. fig. A da în vileag (fără să vrea).

CIMIŞKA (**cımışqa**) is. Yonga, kıymık. Var. **cımırşka.**

"Beşĭk yasap otırganda bĭr kĭşkene cımışka kartnıñ sakalına kĭre." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Aşchie, surcică.

CIMRAN is. Gelengi, geleni, tarla sincabı; bozkırlarda yaşayan tarla faresi cinsinden bir kemirgen. (Lat. Citellus citellus).

"Köpten köp cımran teşĭklerĭ bayırnı şĭlterlegen. Teşĭklerĭnĭñ awızında, art ayaklarına şonkayıp, tögerekliy karap turgan cımranlar bĭrdenbĭrge teşĭklerĭne yok bolıp keteler." - (E. Menlibay – Bĭr Yaz Aşkı).

- **Bĭr teşĭgĭ bolgan cımran tez tutulur. -** Atas. Yuvasının tek bir deliği olan çabuk yakalanır.

Rom. s. Popândău.

CIMŞAK (**cımşaq**) s. Yumuşak.

1. Dokunuşta sert gelmeyen.

"Bo arada tışarda / erbĭr şiy azĭrlendĭ, / Mĭnderler cımşak bolsın dep / tobanlar tazelendĭ." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Kolaylıkla bükülen.

3. (İklim için) Ilık, ılıman.

4. mec. (İnsan tabiatı için) Sert olmayan, uysal.

"Böralĭ'nıñ cımşak huyundan, arüw kılıgından söz etĭldĭ, dualar okundı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Cımşak körĭngendiy bolsalar, ebet, bĭzler de başka türlĭ davranırmız." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

5. mec. (Duygular için) Hoş, tatlı.

6. (Sesler için) Hafif, zayıf.

- **Pamıktay cımşak -** Pamuk gibi yumuşak.
- **Yüzü cımşak -** Kendisinden istenileni geri çeviremeyen.
- **Ayuw balasın appagım, kĭrpĭ balasın cımşagım dep süyer. -** Atas. Ayı yavrusunu bembeyazım, kirpi yavrusunu yumuşağım diye sever.

Rom. adj. 1. Moale. 2. Maleabil. 3. (Despre climă) Blând. 4. fig. Blajin, blând. 5. fig. Duios, dulce. 6. (Despre sunete) Slab, uşor, moale.

CIMŞAKLIK (**cımşaq**) is. Yumuşaklık.

1. Yumuşak olma durumu.

2. Kemiksiz et.

"Kocası ketĭrgen semĭz koşkar etĭnden bĭrĭncĭ günĭ, cımşaklık yerĭn tartıp, köb etĭp köfte, bĭr de toralgan etnĭ karıştırıp lakşa şorbası pĭşĭrdĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Yumuşak yüzlülük.

Rom. s. 1. Moliciune. 2. Carne macră. 3. fig. Blândeţe.

CIMŞALMAK (**cımşalmaq**) f. Yumuşanmak.

Rom. v. A se înmuia, a fi înmuiat.

CIMŞAMA, -W is. Yumuşama.

Rom. s. Înmuiere; calmare, liniştire; (Fonet., despre consoane) sonorizare.

CIMŞAMAK (**cımşamaq**) f. Yumuşamak.

1. Yumuşak duruma gelmek.

"Cawun cawsa cer cımşar, kar cawsa buzlar. / Hayırlı bolsın toyıñız, üy saabı kızlar." - (Boztorgay).

2. mec. Öfkesi veya inadı geçmek.

"Anasınıñ razı bolmay canı sıkılganın deñegen Eyüp cımşap : Ya da başka türlü etiyĭk, anay." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. Gram. Sert ünsüz, yumuşak ünsüz durumuna gelmek : k → g; p → b; t → d.

Rom. v. 1. A se înmuia, a se destinde. 2. fig. A se linişti, a se calma, a se potoli. 3. Fonet. (Despre consoanele surde). A se sonoriza.

CIMŞAŞIK (**cımşaşıq**) s. Yumuşacık.

Rom. adj. Foarte moale; moale de tot.

CIMŞATILMAK (**cımşatılmaq**) f. Yumuşatılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **cımşatmak**.

CIMŞATMA, -UW is. Yumuşatma.

Rom. s. Acţiunea de **cımşatmak**.

CIMŞATMAK (**cımşatmaq**) f. Yumuşatmak.

"Mualĭme hanım Ömĭrbek'ĭñ cüregĭn cımşattı. Son on gün ĭşĭnde, erkek mualĭmĭn akılı fĭkĭrĭ sade Kâniye'de turdı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. Forma factitivă de la **cımşamak**. *1. A înmuia. 2. fig. A linişti, a calma, a potoli. 3. Fonet. A sonoriza.*

CIMŞATUWCI is. ve s. Yumuşatıcı. Eşanl. **cĭbĭtüwcĭ.**

1.- 2. is. ve s. Yumuşatan.

3. mec. Teskin eden, yatıştıran.

Rom. 1. adj. Care înmoaie. 2. s. Substanţă care înmoaie, înmoitor. 3. fig. Calmant, liniştitor.

CIMŞATTIRMAK (**cımşattırmaq**) f. Yumuşattırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cımşatmak**.

CIN is. (Ar. cinn). Cin. Var. **cĭn.**

1. Masallara ve bazı inanışlara göre, göze görünmeyen ve türlü kılıklara girebilen yaratıklar.

2. mec. Akıllı, zeki kimse.

Rom. s. 1. Spirit, stafie. 2. fig. Om isteţ şi descurcăreţ.

CINIS is. ve s. (Ar. cins). Cins.

1. Tür, çeşit.

2. Soy, kök, asıl.

"Şarkıcınıñ yüksek erbaplıgı onıñ cınıs yagından aşalıgın örte. O bĭr şĭngene tuwıl da, balaban bĭr sanatçı." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

3. Cinsiyet, erkeklik veya dişilik.

4. s. Yüksek, çok iyi nitelikte olan.

- **Cınıs isĭm** - Gram. Cins isim. (*Rom. - substantiv comun*)

Rom. s. şi adj. 1. Fel, specie, categorie. 2. Rasă, origină, obârşie. 3. Sex. 4. adj. De rasă.

CINISDAŞ is. ve s. (Ar. cins+Türk. -daş). Aynı cinsten olan, hemcins, soydaş, türdeş.

Rom. adj. şi s. De aceeaşi specie; de aceeaşi rasă; de acelaşi gen.

CINISLI s. Seçkin cinsten.

Rom. adj. De rasă (bună).

CINISLIK (**cınıslıq**) is. Cinslik, cinsiyet; erkeklik veya dişilk.

Rom. s. Sex.

CINISSIZ s. Seçkin bir cinsten olmayan.

Rom. adj. De rasă comună.

CINIY is. 1. Cinci; şaman; cinleri çağırma veya kovma gücüne sahip olduğunu iddia eden kimse. Var. **cĭnĭy.**

2. Günümüzde, su falına bakan falcı.

"Üstünde ayle bar mı ekĭyĭm? Kaşamak'nıñ cınıyına karatkım kele onı." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

Rom. s. 1. Vrăjitor; şaman. 2. Chiromant, prezicător.

CIP- Sıfat derecesi yapım eki : **Cıp+cıllı** =Çok sıcak.

Rom. Afix lexical reduplicativ care formează un superlativ din adjectivele începând cu grupul de sunete **cı -**.

CIPCILLI s. Çok sıcak.

Rom. adj. Foarte cald.

CIR is. Yır.

1. Türkü, nağme.

"Cırlarıñ bolmasa, maneñ bolmasa, / Curt degen söziñmen cürek tolmasa, / Ah, nasıl cürermen gurbet yaklarda ?" - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

"Bayramlarımızda, toylarımızda, cıyınlarımızda şenlĭk yasayık. Ama içkĭmen, kumarman tuwul. Halkımızıñ cırlarıman, oyunlarıman, arüw milli adetlerĭmen." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. Şiir.

"Köp tentiydĭm, hayalĭñ cırlarman karşıladım. / Cıltıragan ümĭtmen taptım tışta dost düşman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. 1. Cânt, cântec. 2. Poezie; versuri.

CIRAK (**cıraq**) s. → **Irak, Erek, Yırak.**

CIRAK CIRAK (**cıraq cıraq**) ünl. ve zf. 1. ünl. Bağırma, yakınma seslerini anlatır.

2. zf. Acı acı bağırarak; yakına yakına.

Rom. 1. interj. Onomatopee care redă o lamentaţie. 2. adv. Jelind, bocind.

CIRAKLAMAK[1] (**cıraqlamaq**) f. Acı acı bağırmak; ağıt söylemek..

Rom. v. A scoate ţipete sfâşietoare; a boci.

CIRAKLAMAK[2] (**cıraqlamaq**) f. Iraklamak, uzaklaşmak.

"Ketecekmen köyĭmden, can, cıraklap / Awırsam adıñ' aytarman sandıraklap." - (Boztorgay).

Rom. v. A se îndepărta.

CIRANDI, -TI is. Dere, yer yarığı, hendek.

Rom. s. Viroagă; şanţ.

CIRAW is. esk. 1. Yorumcu, tabirci; gaipten haber veren.

"Altı Suw'nıñ boyında, / Yüz doksan yıl yaşagan / Azuwları boşagan, / Sıpra Cıraw dep atalgan, / Beş dünyaga maktalgan, / Bĭlse, bĭlse, o bĭlĭr." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Yırcı, ozan.

Rom. s. înv. 1. Ghicitor; prezicător. 2. Poet popular, cântăreţ popular.

CIR CIR ünl. ve zf. 1. Böcek seslerini, bazı aletlerin çıkardıkları sesleri anlatan ses.

2. zf. Hoş olmayan, usandırıcı, sürekli bir ses çıkararak.

Rom. 1. interj. Cuvânt care redă zgomotul monoton produs de unele insecte sau de unele instrumente muzicale neacordate, de ciuruit sau de scârţâit. 2. adv. Ciuruind; scârţâind.

CIRDIRMAK (**cırdırmaq**) f. Çizdirmek, kesik açtırmak, yardırmak, yırttırmak.

Rom. v. A face să zgârie, să taie.

CIRDIRTMAK (**cırdırtmaq**) f. → **Cırdırmak**.

CIRGIŞ (**cırğış**) is. Deri çizici veya kesici alet; falçete.

Rom. s. Cuţit de fălţuit, fălţuitor.

CIRIK (**cırıq**) is. ve s. Yırtık, çizik halinde zedelenme.

"Cırık erïnlerï arasından kuwetlï em uzun ekï tïşï körïnïp, külgenge uşap tura." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcïgït).

Rom. *s. 1. Tăietură, zgârietură 2. adj. zgâriat, tăiat.*

CIRILDAMA, -W is. Cırıldama.

Rom. *s. Ciuruit, scârţâit.*

CIRILDAMAK (cırıldamaq) f. Cır cır diye ses çıkarmak.

Rom. *v. A ciurui; a scârţâi.*

CIRILMA, -UW is. Yırtılma, çizilme.

Rom. *s. Zgâriere.*

CIRILMAK (cırılmaq) f. Yırtılmak, çizilmek.

"Ak kaptanıñ cırılgan / Yeşïl dalıñ kırılgan. / Endï nege cılaysın, / Senïñ boynıñ urulgan." - (Boztorgay).

Rom. *v. A se tăia, a se zgâria; a fi tăiat, a fi zgâriat.*

CIRIM is. 1. Yırık, yırtık ve kesik yer.

2. Sırım; ip görünümünde ince ve uzun kesilmiş deri şeridi. Eşanl. **sırım.**

- **Cırımga şışmak** - Altına yapmak.

Rom. *s. 1. Ruptură; sfâşietură. 2. Curea tăiată îngust, cu aspect de sfoară.*

CIRIŞIK (cırışıq) is. (cırıkşık'tan) Küçücük yırtık, kesik.

"Cırışıkka tokmaşık - Tüymemen ïlgek" - (Bulmaca – Boztorgay).

Rom. *s. dimin. Mică zgârietură, mică despicătură.*

CIRLAMA, -W is. Yırlama.

Rom. *s. Acţiunea de* **cırlamak.**

CIRLAMAK (cırlamaq) f. Yırlamak, yır söylemek.

1. Türkü, şarkı söylemek.

"Saban toyı, saban toyı, / Kuwanş em hızmet toyı. / Cırlap, şıñlap, oynap, külüp / Zewklanayık kün boyı." - (Boztorgay).

"Cırlay tura Sewda Yerï, Uçan Suw, / Süygü yaşay özenlerde, köllerde, / Meleklerge oynaş yerï çöllerde." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Ekï aşıknıñ bïrbïrlerïne kawışkanların körïp kızlar şay dep cırlaylar." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcïgït).

2. (Kuşlar) Ötmek.

"Üyümnıñ aldı gülterek / Celler eskende sallana. / Üstüne mïngen boztorgay / Cırlay da cırlay tawlana." - (Boztorgay).

3. mec. Duygularını şiire dökmek, şiir yazmak.

- **Özïn cırın cırlamak** - Kendi bildiğini okumak.
- **Kïmnïñ arabasına mïnse, onıñ türküsün cırlar."** - Deyim. Kimin arabasına binerse, onun yırını yırlar.
- **Aş ayuw oynamaz, toymay öksïz cırlamaz.** - Atas. aç ayı oynamaz, doymadan öksüz yırlamaz.
- **Ayuw kertme koşmay cırlamaz.** - Atas. Ayı ahlattan söz etmeden yır yakmaz.
- **Doksansız torgay şırlamaz, toymay öksïz cırlamaz.** – Atas. Doksan gelmeden serçeler cıvıldaşmaz, doymadan öksüz yırlamaz.

Rom. *v. 1. A cânta. 2. (Păsărelele) A ciripi, a cânta. 3. fig. A scrie versuri.*

CIRLANMAK (cırlanmaq) f. Yırlanmak, yır söylenmek.

Rom. *v. A se cânta; a fi cântat.*

CIRLATMA, -UW is. Yırlatma.

Rom. *s. Faptul de a pune să cânte.*

CIRLATMAK (cırlatmaq) f. Yırlatmak, yır söyletmek.

- **Aşk cırlatır, dert cılatır.** - Atas. Aşk yırlatır, dert ağlatır.

Rom. *v. fact. A pune să cânte.*

CIRMA, -UW is. Yırtma, kesme.

Rom. *s. A zgâria, a tăia.*

CIRMAK (cırmaq) f. Yırık açmak; çizgi halinde berelemek, çizmek; kesmek.

"Kolındakı tırnakları ayuw pançasınday bolganı üşïn, balların kaysı yerïnden tutsa, cırtıp cırıp ala, kaysı yerïn türtse, teşe." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *v. A zgâria, a tăia.*

CIRMALAMAK (cırmalamaq) tekrarlı f. Tırmalamak; parça parça yırtmak.

Rom. *v. iter. A zgâria.*

CIRMAŞ is. Yırtmaç.

"Ak kaptanıñ cırmaşı, can ay. / Boynıñ burup turmaşı, can ay. / Boynıñnı burup yar süyseñ, can ay, / Bolır mı onıñ kuwnaşı, can ay." - (Boztorgay).

Rom. *s. Şliţ; tăietură la poalele sau mânecile unor obiecte de îmbrăcăminte.*

CIRMAŞLI s. Yırtmaçlı.

Rom. *adj. Cu şliţ.*

CIRPIK (cırpıq) s. (Gözler için) Çekik.

Rom. *adj. (Despre ochi) Oblici, strâmţi, întredeschişi.*

CIRPIKLANDIRMAK (cırpıqlandırmaq) f. (Gözler için) Aralıklamak, kısmak.

Rom. *v. (Despre ochi) A-şi întredeschide, a-şi miji.*

CIRPIKLANMAK (cırpıqlanmaq) f. (Gözler için) Aralıklanmak, kısılmak, çekikleşmek.

Rom. *v. (Despre ochi) A deveni oblici; a sta întredeschişi.*

CIRPIY is. "Çekik gözlü" anlamında, lâkap olarak kullanılan kelime. Eşanl. **kımık köz.**

Rom. *s. Poreclă dată persoanelor cu ochii oblici.*

CIRŞI is. Yırcı.

1. Türkücü, şarkıcı; (kuşlar için) ötücü.

"Cel yapragım' can ura, / Cırşılarımnı kuwa, / Cel ura ep bïr yaktan, / Kış yaklaşa uzaktan." - (M. Eminesku'dan İ. Ziyaeddin terc. - Nüşün Terbetïlesïn ? / Okıma Kitabı V).

2. Halk şairi, ozan.

Rom. *s. 1. Cântăreţ; cântător. 2. Poet popular; rapsod, bard.*

CIRŞILIK (cırşılık) is. Yırcılık.

1. Yırlama yeteneği.

2. Yır söyleme işi, mesleği.

Rom. *s. 1. Darul de a cânta. 2. Activitatea de cântăreţ.*

CIRT ünl. Kâğıt, bez, kumaş yırtılırken çıkan sesi ifade eden söz.

Rom. *interj. Cuvânt prin care se imită zgomotul produs la sfâşierea hârtiei sau a unei ţesături.*

CIRTICI is. ve s. → **YIRTICI**.

CIRTIK (**cırtıq**) s. ve is. Yırtık.

- **Cırtık pırtık** – Yırtık pırtık, lime lime.
- **Perdesĭ cırtık -** Utanmaz.

Rom. *adj. Rupt, sfâşiat.*

CIRTILMA, -**UW** is. Yırtılma.

Rom. *Rupere, sfâşiere.*

CIRTILMAK (**cırtılmaq**) f. Yırtılmak.

Rom. *v. A fi rupt, a se rupe; a se sfâşia.*

CIRTIŞ is. Yırtış.

1. Yırtmak işi veya biçimi.

2. Kumaş kuponu.

"Maga ketĭrecegĭ ne sanki ? hiçbir şiyge yaramagan bĭrtakım cırtış tuwıl mı ?" - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy).

- **Etek cırtış -** Etnogr. Beşik kertme. Biri erkek, biri kız, iki beşik çocuğunu aileleri tarafından nişanlama adeti. Nişanda, merasime adını veren, kızın entarisini yırtma olayı da geçer.

Rom. *s. 1. Rupere, sfâşiere. 2. Cupon, bucată de ţesătură.* **Etek cırtış -** *Etnogr. Un vechi obicei de prelogodnă a copiilor prin care două familii prietene se înţeleg să-şi căsătorească copiii în viitor, la maturitatea acestora.*

CIRTIŞILMAK (**cırtışılmaq**) f. "Etek cırtış" merasimi yapılmak.

"Bolaytıp etek cırtışılgandan sora, yarın bĭr gün öskende, o caş o kıznı mutlak alacak." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *v. A se logodi doi copii potrivit obiceiului de* **"etek cırtış".**

CIRTIŞMAK (**cırtışmaq**) f. mec. "**Etek cırtış"** merasiminde, adet gereğince, birbirinin çocuğunun eteğini yırtarak çocuklarının nışanlamak.

"Ballar ösĭp balaban bolganda, olarnı bĭrbĭrĭmen üylendĭrmege söz bereler, etek cırtışalar." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. *v. fig. A-şi logodi copiii potrivit obiceiului de* **"etek cırtış".**

CIRTKIŞ (**cırtqış**) is. ve s. Yırtıcı.

1. Başka hayvanları parçalayarak yiyen hayvan.

"Korkmañız ! Eş bĭrĭñĭzge tokınmam, diy. Menĭm adım kaşkır bolsa da, men endĭ cırtkış tuwılman, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. mec. Kan dökmekten zevk alan (insan).

Rom. *s. şi adj. 1. (Animal) carnivor; (pasăre) răpitoare. 2. fig. Hrăpăreţ, plin de cruzime.*

CIRTKIŞLIK (**cırtqışlıq**) is. Yırtıcılık.

Rom. *s. Sălbăticie; ferocitate.*

CIRTMA, -UW is. Yırtma.

Rom. *s. Acţiunea de* **cırtmak**.

CIRTMAK (**cırtmaq**) f. Yırtmak.

1. Kâğıt, kumaş gibi şeyleri iki yanından çekip parçalara ayırmak.

2. Vücudu kanatacak kadar derin çizmek.

3. mec. Zorlamak.

- **Kepĭnĭn cırtmak -** Ağır bir hastalıktan ölmek üzere iken iyileşmek.
- **Borşka aşalgan etnĭñ süyegĭ bogaz cırtar. –** Atas. Veresiye yenen etin kemiği boğaz yırtar.
- **Oynaklagan at şulın cırtar. -** Atas. Yerinde duramayan at çulunu yırtar.

Rom. *v. 1. A rupe, a sfâşia (o hârtie, o ţesătură). 2. A zgâria. 3. fig. A forţa.*

CIRTMAŞ is. → **Cırmaş**.

CIRTTIRMAK (**cırttırmaq**) f. Yırttırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **cırtmak**.

CIS is. ve ünl. → **Cız.**

CIVA is. (Fars. cive). Kim. Cıva elementi. Eşanl. **Kõnesuw.** Atom sayısı 80, sembolü fransızca adı hydrargyre'-den, **Hg.**

Rom. *s. Chim. Elementul chimic mercur; hidrargir; argint viu.*

CIVALI s. Cıvalı. **Cıvalı termometru.**

Rom. *adj. Cu mercur.*

CIWILDAMA, -W is. Cıvıldama.

Rom. *s. Ciripire; ciripit.*

CIWILDAMAK (**cıwıldamaq**) f. Cıvıldamak.

1. (Kuşlar) Cıvıl cıvıl ötmek.

2. mec. (Çocuklar) Canlı neşeli çığrışmak.

"Dolaşayık daglarda, / Oynaşayık baglarda. / Cıwıldayık kuşlarday, / Şo balalık çaglarda." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. (Păsărelele) A ciripi. 2. fig. A vorbi plin de voioşie.*

CIWILDAŞMA, -**UW** is. Cıvıldaşma.

Rom. *s. Ciripire.*

CIWILDAŞMAK (**cıwıldaşmaq**) f. Cıvıldaşmak.

Rom. *v. coactiv. (Stolul de păsărele) A ciripi.*

CIWILTI is. Cıvıltı.

Rom. *s. Ciripit.*

CIYAK CIYAK (**cıyaq cıyaq**) zf. Acı ve yüksek sesle (bağırarak).

Rom. *adv. Urlând ca din gură de şarpe.*

CIYAKLAMA, **-W** (**cıyaqlama**) is. Cıyaklama.

Rom. *s. Strigăt, urlet (de durere).*

CIYAKLAMAK (**cıyaqlamaq**) f. Cıyaklamak; acı ve yüksek sesle bağırmak.

Rom. *v. A striga, a urla ca din gură de şarpe.*

CIYAKLATMAK (**cıyaqlatmaq**) is. Cıyaklatmak.

Rom. *v. A face să urle (de durere).*

CIYANAK (**cıyanaq**) s. (Güney Dobruca ağzı). → **Cıynak.**

CIYANAKLI (**cıyanaqlı**) s. (Güney Dobruca ağzı) → **Cıynaklı**.

"Muallĭm efendĭmĭz ... tutumlı, cıyanaklı bolmamız üşün bĭzge bek arüv nasiyatlarda tabıla." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kurtuluş Bayramı).

"Kıbla yakta 'cıyanaklı' diy edĭler. Tutumlı, tertĭplĭ demek." - (Fatma Vani Yurtsever - 23.3.1997).

CIYDIRMAK (**cıydırmaq**) f. Toplatmak.

• **Esĭn cıydırmak** – Aklını başına getirtmek. **"Samay şâşĭñ köpĭrgen, basıp kĭy fesĭñ. / Kaynanañ senĭñ bek atĭk, cıydırır esĭñ."** - (Boztorgay).

Rom. *v. Forma factitivă de la* **cıymak**.

CIYDIRTMAK (**cıydırtmaq**) f. Toplattırmak.

Rom. *v. Forma factitivă de la* **cıydırmak**.

CIYILIŞ is. Toplanış, derleniş.

Rom. *s. Acțiunea sau modul de a se aduna.*

CIYILIŞMAK (**cıyılışmaq**) f. → **Cıyılşmak**.

CIYILMA, **-UW** f. Toplanma.

Rom. *s. Acțiunea de* **cıyılmak**.

CIYILMAK (**cıyılmaq**) f. Toplanmak.

1. Toplamak işine konu olmak, bir araya getirilmek.

2. Bir araya gelmek.

"Cıyılıñız, ey caşlar, turmañız karap! / Edĭl boyın, Or betĭn karanlık capkan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. (Cenaze) Kaldırılmak, toprağa verilmek.

"Böralĭ, rahmetlĭ babası cıyılgandan soñ, üynüñ başı bolgan, anası, kartanası, bĭr de on yaşındakı kızkardaşının yaşawları onıñ gayretĭne kalgan edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

• **Toyga tokmak cıyılır.** - Deyim. Düğüne tokmak toplanır (dibek kahvesi hazırlanır.).

Rom. *v. 1. A fi strâns; a se strânge, a se aduna. 2. A se întruni, a se reuni. 3. A fi înmormântat; a se înmormânta.*

CIYILŞMAK (**cıyılşmaq**) f. Toplaşmak.

"Ayeroplan aylana tınç awede, / Otura edĭk cıyılşıp bĭz kawede." - (Bekir S. Çobanzade - Kalpak Mahracı).

Rom. *v. coact. A se aduna, a se întruni; a se îngrămădi.*

CIYIM is. Toplama.

Rom. *s. Cules, culegere.*

CIYIN is. 1. Toplantı, bir konuyu görüşmek için bir araya geliş.

"Bugün bĭzge bĭr tarihtĭr. Artsın bonday adımlar. / Saw bolıñız, cıyın yapkan efendĭler, hanımlar!" - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Eğlence toplantısı. Var. **cıyın-toy.**

3. Toplantıda bulunanların hepsi; topluluk.

"Ekewĭmĭz kuş bolayık, aweliyĭk. / Şınlaşayık, cıyınnı alt etiyĭk." - (Boztorgay).

• **Cıyın başı** – Toplantının tertipçi ve yöneticisi. **"Cıyın başı bĭz bolsak, al başlayık. / Çarşıdan koyan kaşkanday, ız taşlayık."** - (Boztorgay).

• **Cıyın bĭzĭm, oyna kızım.** - Deyim. Eğlence bizim, oyna kızım. (Ev sahipliğinde kusur edenlere sitem sözü).

• **Bala oyundan, tentek cıyından bıkmaz.** - Atas. Çocuk oyundan, hovarda eğlenceden bıkmaz.

• **Cıyın elmen, arman celmen bolır.** - Atas. Eğlence el ile, harman yel ile olur.

• **İt cıyını bĭrĭkmez.** - Atas. İtler bir araya gelip sürü olamazlar.

Rom. *s. 1. Adunare, întrunire. 2. Reuniune, petrecere. 3. Grupul celor prezenți la o adunare, la o reuniune.*

CIYINMAK (**cıyınmaq**) f. Derlenip toplanmak, toparlanmak.

Rom. *v. A se aduna; a-și strânge lucrurile.*

CIYINŞIK (**cıyınşıq**) is. Bohça.

Rom. *s. Legăturică, bocceluță.*

CIYINTI is. Toplam; yığın.

Rom. *s. Adunătură; grămadă.*

CIYINTIK (**cıyıntıq**) is. 1. Toplam, koleksiyon

2. Derleme; yazılar, eserler toplamı.

"Konuşma farkları folklor cıyıntıgı kitabımızda da közge ĭlĭşĭr." - (Ali Naci Cafer - Boztorgay 1 / Aldsöz).

Rom. *s. 1. Culegere, colecție. 2. Culegere de scrieri.*

CIYIN-TOY is. Eğlence amaçlı gençler toplantısı.

"Akşamdan berĭ cıyın-toy, toktaşayık. / Lakırdını taşlayık, şın başlayık." - (Boztorgay).

Rom. *s. Reuniune tinerească; petrecere.*

CIYIRIK (**cıyırıq**) is. 1. Kırışıklık, buruşukluk.

2. s. Kırışıklı, kıvırılmış, bükülmüş.

3. mec. Burun kıvıran, güç beğenen.

4. mec. Çekingen, utangaç.

"Enver bĭz men bĭr sınıfta. O, bek cıyırık, yalşañ bĭr bala edĭ." - (Okuma Kitabı - IV).

"Üçĭncĭ bala 16 yaşında barlı yoklı edĭ. ... Uzun caklı, akıllı közlĭ bĭr bala. Özĭ bĭraz cıyrıkka uşay edĭ." - (İ. Ziyaeddin - Rüstem).

Rom. *s. și adj. 1. Încrețitură, cută. 2. adj. Încrețit; cu crețuri. 3. adj. fig. Mofturos. 4. fig. Timid, sfios.*

CIYIRIKLAMAK (**cıyırıqlamaq**) f. Buruşturmak, kıvırmak.

Rom. *v. A încreți, a cuta.*

CIYIRIKLANMAK (**cıyırıqlanmaq**) f. Kırışmak, buruşmak.

Rom. *v. A se încreți, a se cuta.*

CIYIRIKLI (**cıyırıqlı**) s. Kırışıklı, buruşuklu.

Rom. *adj. Cu crețuri, cu încrețituri.*

CIYIRILMAK (**cıyırılmaq**) f. Kırışmak, buruşmak, kıvrılmak.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **cıyırmak**.

CIYIRMA, -UW s. 1. Kıvırma, kırıştırma, buruşturma.

2. Dürme.

Rom. *s. 1. Încrețire, cutare. 2. Suflecare.*

CIYIRMAK f. 1. Kıvırmak, kırıştırmak, buruşturmak.

2. Dürmek.

- **Burun cıyırmak -** Burun kıvırmak, beğenmemek.

Rom. v. 1. A încreţi, a cuta. 2. A sufleca, a sumete.

CIYIŞMAK (cıyışmaq) işteş. f. 1. Hep beraber eşyalarını toplamak.

2. Bir yana kaymak. Var. **cılışmak.**

Rom. v. coactiv. 1. A strânge, a-şi strânge fiecare lucrurile. 2. A se da într-o parte.

CIYIŞTIRILMAK (cıyıştırılmaq) f. Ortalık düzene sokulmak.

Rom. v. A se deretica.

CIYIŞTIRMA, -UW is. Ortalığı toplama, toparlama.

Rom. s. Acţiunea de a face ordine în jur, dereticare.

CIYIŞTIRMAK (cıyıştırmaq) f. Düzene sokmak, ortalığı toplamak.

Rom. v. A face ordine prin casă sau în jur, a deretica.

CIYIŞTIRTMAK (cıyıştırtmaq) f. Ortalığı düzene sokturmak.

Rom. v. A pune să deretice.

CIYMA, -UW is. Toplama.

Rom. s. Acţiunea de **cıymak.**

CIYMAK (cıymaq) f. Toplamak.

1. Bir araya getirmek.

2. Devşirmek.

> **"Bakşalarda gül cıyıp, itburun tutma. / Köy ĭşĭnden yar süyüp menĭ unutma." -** (Boztorgay).
>
> **"Aydı kızlar, kögemge, can ay. / Kögem cıygan bolayık, can ay. / Kögen cıyıp bolgan son, can ay, / Cumarlaşıp oynayık, can ay." -** (Boztorgay).

3. Devşirip bir yere kaldırmak, saklamak.

> **"Yüzellĭ yıl tusnak kalgan Tatarlık / Sarıp cıygan Kök Bayraknı köklerde / Sallandırgan..." -** (Mehmet Niyazi – Sagış).
>
> **"Kıyalay berĭp kuş uşar, töbege sarkar. / Senmen cıygan ĭş sırım kĭmlermen darkar?" -** (Boztorgay).

4. Dağınıklıktan kurtarmak.

5. Düzene sokmak.

6. Biriktirmek.

> **"Balama çagama bayramlık almay bu künge cıygan paralarnı kolaylıkman berewuyar sanasıñ mı ?" -** (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

7. Hizmete çağırmak.

8. (Vergileri, bağışları) Almak.

9. (Cenaze için) Kaldırmak.

> **"Yagmurlı, fırtınalı bĭr akşam arkadaşlarının onı Dobruca'nıñ bĭr tatar mezarlıgına cıyganlarına köp vakıt bolgan edĭ." -** (Mehmet Niyazi - Sawlıkman Kal).

- **Para cıymak -** Para biriktirmek.
- **Bĭrĭñ kıymetĭn bĭlmegen biñnĭ cıyalmaz. –** Atas. Birin kıymetini bilmeyen bini biriktiremez.
- **Delĭ şokmar cıyar. –** Atas. Deli çomak biriktirir.
- **Kerekmegennĭ cıy, kerekken kün bolır. –** Atas. Gerekmeyeni sakla, gerektiği gün olur.
- **Törkĭnĭ yakın tözalmaz, töşek ornın cıyalmaz. -** Atas. Ana baba evi yakın olan gelin sabredemez, yatak yerini toplayamaz.

Rom. v. 1. A aduna. 2. A culege. 3. A ascunde undeva, a pune la păstrare. 4. A strânge lucrurile împrăştiate. 5. A face ordine. 6. A economisi. 7. A convoca, a chema. 8. (Despre impozite, taxe, biruri) A percepe, a strânge. 9. (Pe cineva) A înmormânta.

CIYNAK (cıynaq) s. 1. Derli toplu; hazırlanmış.

> **"Kĭşkene, cıynak valizasın menĭm kolıma tuttırdı." -** (Altay Kerim – Kâniye).

2. is. Tertipli, tertipli olmayı seven kimse.

3. s. Tutumlu.

Rom. 1. adj. Strâns, ordonat, aranjat. 2. Om ordonat. 3. adj. Econom.

CIYNAKLI (cıynaqlı) s. Var. **cıyanaklı.**

1. Tertipli, düzenli, derli toplu.

2. Tutumlu.

Rom. adj. 1. Strâns, cules; ordonat, aranjat. 2. Cumpătat, econom.

CIYNAKLIK (cıynaqlıq) is. 1. Tertiplilik.

2. Tutumluluk.

Rom. s. 1. Ordine; spirit de ordine. 2. Cumpătare, spirit de economie.

CIYNALMAK (cıynalmaq) f. Toplanmak, derlenmek.

Rom. v. A se aduna, a se strânge; a fi adunat, a fi strâns.

CIYNAMA, -W is. Toplama, düzene sokma.

Rom. s. Strângere, punere în ordine, ordonare.

CIYNAMAK (cıynamaq) f. Toplamak, düzene sokmak. Var. **cıymak.**

> **"O yerde de conga cıynap cürgen bĭr kurtkaga rastlaydı." -** (Tepegöz).

Rom. v. A aduna, a strânge, a face ordine.

CIYNAŞMAK işteş. f. Toplaşmak.

Rom. v. Forma coactivă de la **cıynamak,** *a face ordine mai multe persoane împreună.*

CIYNAŞTIRMAK (cıynaştırmaq) işteş. f. Toplamak, düzene sokmak. Var. **cıyıştırmak.**

Rom. v. Forma factitivă de la **cıynaşmak.**

CIYNATMAK (cıynatmaq) f. Toplatmak. Var. **cıydırmak.**

Rom. v. Forma factitivă de la **cıynamak.**

CIYNAWŞI is. ve s. Toplayıcı.

Rom. s. şi adj. Adunător, culegător, strângător.

CIYUWCI is. Toplayıcı.

Rom. s. Adunător, culegător.

CIYUWLI s. 1. Toplu, toplanmış.

2. Tertiple yerli yerine konulmuş.

3. Yığılı.

4. Biriktirilmiş.

Rom. adj. 1. Adunat, strâns, cules. 2. Pus în ordine, aranjat. 3. Îngrămădit. 4. Economisit, strâns.

CIZ is. ve ünl. Cız.

1. (Çocuk dilinde) Ateş.

2. ünl. Yağda kızartılan bir şeyin çıkardığı ses.

<u>Rom.</u> *s. şi interj. 1. (În limbajul copiilor mici) Foc, flacără. 2. interj. Sfâr; sunetul produs de încingerea pe foc a ceva.*

CIZIR CIZIR zf. Cızır cızır; ateşte veya yağda kızaran bir şeyin ses çıkararak piştiğini anlatır.

<u>Rom.</u> *adv. Sfârâind.*

CIZIRDAMA, -W is. Cızırdama.

<u>Rom.</u> *s. Sfârâire.*

CIZIRDAMAK (**cızırdamaq**) f. Cızırdamak.

<u>Rom.</u> *v. A sfârâi.*

CIZIRDATMAK (**cızırdatmaq**) f. Cızırdatmak.

<u>Rom.</u> *v. A face să sfârâie.*

CIZIRTI is. Cızırtı.

<u>Rom.</u> *s. Sfârâit, sfârâitură.*

CIZIRTILI s. Cızırtılı.

<u>Rom.</u> *adj. Cu sfârâituri.*

CIZLAMA, -W is. Cızlama, cız diye ses çıkarma.

<u>Rom.</u> *s. Sfârâire.*

CIZLAMAK (**cızlamaq**) f. Cızlamak, cız diye ses çıkarmak.

<u>Rom.</u> *v. A sfârâi.*

CĬBEREBERMEK f. 1. Göndermeye, yollamaya devam etmek.

2. mec. Başıboş bırakmak, kendi havasına bırakmak.

"Kız kafeste bĭr kuştur, ürkütseñ uşar. / <u>Cĭbereberse</u> anası, colından şaşar." - (Boztorgay).

3. (Atlar için) Dolu dizgin salıvermek.

"Mĭna selâm álekĭm, bĭz de keldĭk. / Atımnıñ başın acımay <u>cĭbere-berdĭk</u>." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *v. 1. A continua să trimită. 2. fig. A răsfăţa. 3. (Despre cai) A da frâu liber.*

CĬBERĬLMEK f. 1. Gönderilmek.

"Hawa çalınayatırganda Canarslan bay soyındırılıp <u>cĭberĭlĭr</u>. Muhabbetke devam etĭlĭr." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

2. Bırakılmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **cĭbermek.**

CĬBERĬŞMEK f. 1. Birbirine göndermek.

2. Birbirini bırakmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma de reciprocitate de la* **cĭbermek.**

CĬBERME, -ÜW is. Gönderme, yollama.

<u>Rom.</u> *s. Trimitere, lăsare.*

CĬBERMEK 1. Göndermek, yollamak, bir yere doğru yola çıkarmak.

"Suwalĭme bĭr cewap berĭrsĭn mĭ, / Babaña kuda <u>cĭbersem</u>, kelĭrsĭn mĭ?" - (Boztorgay).

"Kış kırawman bayga selâm <u>cĭbergen</u>." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Bırakmak, tutmaz olmak, izin vermek.

3. -p sıfat fiilleriyle anlık, bir anda gerçekleşen işleri anlatır : **kuwıp cĭbermek -** oracıkta kovmak**, urıp cĭbermek -** vuruvermek.

"Şaytĭp köz yaşı tögĭp, ketecekte menĭm cüregĭmnĭ <u>kırıp cĭberme</u>." - (İsmail Ziyaeddin - Çora Batır).

- **Cĭberebermek -** a) Göndermek veya bırakmak işini sürdürmek. b) mec. (Çocuğu) Şımartmak, dizginlememek.
- **Yakasın cĭbermemek** - Yakasını bırakmamak.
- **Cĭbereberseñ cılkı alır, üyge de köz salır. -** Deyim. Kendi haline bırakırsan yılkıyı alır, evine de göz koyar.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **cibermek, yibermek;** Nog. - **yibermek, -üv;** Karaçay Malkar. - **cibermek, -uv;**

<u>Rom.</u> *v. 1. A trimite, a expedia. 2. A lăsa, a da drumul.*

CĬBERTMEK f. 1. Göndertmek.

"Tekĭrköl doktorı sabiynĭ acıp can cürekten karadı, sardı ama, cabadan caba ograşkanın anlap, hep şo arabaman, kastanı Köstencĭge <u>cĭberttĭ</u>." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bıraktırmak.

<u>Rom.</u> *v. Forma factitivă de la* **cĭbermek.**

CĬBĬME, -ÜW is. Suda kalıp yumuşama.

<u>Rom.</u> *s. Faptul de a se muia*

CĬBĬMEK f. (Türlü nesneler için) Su emip yumuşamak.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **cibimek;** <u>Moğ</u>. : **cibeh / jiveh -** suya batmak;

<u>Rom.</u> *v. A se înmuia în apă.*

CĬBĬNLĬK is. Cibinlik; sineklik çadır.

"Men özĭm Selĭm akaydan arülĭk men ĭstesem, o, Ayşe cengiyge tuydırmay, bo yaz armanda satıp algan balaban <u>cĭbĭnlĭgĭn</u> berĭr." - (Okuma Kitabı - IV).

<u>Rom.</u> *s. Baldachin din voal care se întinde deasupra patului pentru a se apăra de muşte.*

CĬBĬTĬLMEK f. Suda yumuşatılmak.

"Keten culkulıp demet demet baylanır. Bondan soñ demetler <u>cĭbĭtĭlmege</u> salınır, su totırılgan şukurlarnıñ ĭşĭne saplarındakı cĭpler ayrılsın dep bastırılır." - (Okuma Kitabı III).

<u>Rom.</u> *v. A se muia în apă, a fi muiat în apă.*

CĬBĬTME, -ÜW f. Suda yumuşatma.

<u>Rom.</u> *s. Înmuiere în apă.*

CĬBĬTMEK f. Suda yumuşatmak.

"Balaşıgın üstüne sarılgan pansamentlernĭ bĭrtamam <u>cĭbĭtĭp</u> sıyırmak üşün muştar banyosu yapacakmız." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *v. A înmuia în apă.*

CĬGÁRA (**cĭgara, cĭgárá**) is. (İsp.>Rom.Türk). Sigara. Var. **sĭgára.**

"<u>Cĭgáranı</u> cagıp ekĭ duman sawurgandan sora : Bo maga eş te yaramay, Alĭmseyit. Erten bolacak bolsa bek yaman cütkürte." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

<u>Rom.</u> *s. Ţigară.*

CĬGER is. (Fars. ciger). Ciğer.

1. Ak ciğerlerle kara ciğerin ortak adı.

2. Kesilmiş hayvanın bütün iç organları; sakatat.

3. is. mec. İç , yürek, canın içi, sevgili.

“Örneklĭdĭr yegerĭm, / Onekĭ at cegerĭm. / Ketseñ ogırlar bolsın, / Sawlıkman kal, cĭgerĭm.” - (Boztorgay).

- **Can cĭger -** s. Çok yakın, içten.
- **Cĭgerĭ beş para etmez. -** Değersiz (kimse).
- **Cĭgerĭ canmak -** Çok acı çekmek.
- **Cĭgerĭ parşa parşa bolmak –** Çok üzülmek.
- **Cĭgerĭn sökmek –** Bir kimseyi büyük zararlara uğratmak.
- **Cĭgerĭne ĭşlemek -** Bir şey birini çok etkilemek.
- **Et körmegenge cĭger tansık –** Atas. Et görmeyene ciğer sevilen bir yiyecek.
- **Mışık awzı cetmegen cĭgerge aram der. -** Atas. Kedi ağzının yetişemediği ciğere haram der.

Rom. s. 1. Nume comun pentru plămâni şi ficat. 2. Măruntaie, viscere. 3. fig. s. Persoană mult iubită; scump, drag.

CĬGERCĬ is. Ciğerci.

Rom. s. 1. Vânzător de măruntaie. 2. Raion de măcelărie de măruntaie.

CĬGERLĬ s. Ciğerli.

1. Ciğeri herhangi bir nitelikte (sağlam, zayıf) olan.
2. mec. Dayanıklı.
3. mec. Sebatlı, direşken.

Rom. adj. 1. Cu plămâni (puternici, slabi etc.) 2. fig. Rezistent, cu suflu. 3. fig. Perseverent, stăruitor.

CĬGĬRMĬ s. → **Yĭrmĭ**.

“Börali cĭgirmĭ bĭrĭne, Zahide de on altısına keldĭler.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

CĬGĬT is. ve s. Yiğit. Var. **yĭgĭt.**

1. is. Delikanlı, genç erkek.

“Cuma günĭ oynarlar / Bĭznĭñ köynĭñ kızları. / Irgat cürüp toy yasar / Cĭgĭtnĭñ akılsızları.” - (Boztorgay).

“Sogış bolsa davullar / Çalgan. Köyler, awullar / Tolgan erge, cĭgĭtke.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. s. Yürekli, cesur.
3. s. mec. Dürüst, açık sözlü.

- **Geş, cĭgĭtĭm, geş -** Deyim. Aldırma, yiğidim, aldırma.
- **Atka arpa, cĭgĭtke sorpa –** Atas. Ata arpa, yiğide et suyu.
- **At ölĭr meydan kalır, cĭgĭt ölĭr şan kalır. –** Atas. At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.
- **Atman apakay cĭgĭtnĭñ bahtına –** Atas. At ile kadın yiğidin bahtına.
- **Cĭgĭt cellĭ, et söllĭ bolmalı –** Atas. Yiğit çevik, et sulu olmalı.
- **Cĭgĭt cetĭşĭr bay begenĭr, közden tüşer el begenĭr. -** Atas. Yiğit yetişir, ağa beğenir; gözden düşer el beğenir.
- **Cĭgĭt leşĭne tükürtür, betĭne tükürtmez. -** Atas. Yiğit cesedine tükürtür, yüzüne tükürtmez.
- **Cĭgĭt ne kadar batır bolsa, süygenĭne ceñĭlĭr. -** Atas. Yiğit ne kadar batır olsa (olsun), sevdiğine yenilir.
- **Garĭp cĭgĭtnĭñ tĭlĭ kıska bolır. –** Atas. Garip yiğidin dili kısa olur.
- **Soktanıñ azmanından cĭgĭtnĭñ tuzmanı –** Atas. Softanın azmanından delikanlının güçlü olanı (işe yarar).
- **Tembel cĭgĭt yar tapmaz. -** Atas. Tembel delikanlı yar bulamaz.

Rom. 1. s. Flăcău, om tânăr. 2. adj. Curajos, viteaz, neînfricat. 3. fig. Loial, sincer, corect.

CĬGĬTLENMEK f. Yiğitlenmek; yiğitlik etmek.

Rom. v. A se semeţi.

CĬGĬTLEŞMEK f. Yiğitleşmek.

Rom. v. 1. A deveni flăcău. 2. A deveni un viteaz.

CĬGĬTLĬK is. Yiğitlik.

1. Yiğit olma durumu, delikanlılık; genç olma durumu.

“Öz faydañdan ötalmasañ, / Curt sawlıgın kütalmasañ / Cĭgĭtlĭkte ne ĭşĭñ bar ?” - (Bekir S. Çobanzade – Öz Özĭme).

“Bĭzge bĭr şiy kerekmez, bĭz sade cĭgĭtlĭk borıcımıznı yaptık.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Yiğitçe davranış, yüreklilik, korkusuzluk, cesaret.

“Anaña barıp calbarmam, babañdan sormam alay, / Boga derler cĭgĭtlĭk, alırman zorman alay.” - (Boztorgay).

3. mec. Dürüstlük, efendilik.

- **Cĭgĭtlĭk etmek –** a) Cesaret göstermek b) Efendilik etmek.

Rom. s. 1. Tinereţe. 2. Curaj, vitejie, neînfricare, bravură. 3. fig. Loialitate, cinste, cavalerism.

CĬGĬTSĬNMEK f. Yiğit gibi görünmeye çalışmak.

Rom. v. A face pe voinicul.

CĬGĬTŞE s. ve zf. Yiğitçe, yiğit gibi, yiğide yaraşır bir biçimde.

“Bĭrköp caşlar cĭgĭtşe bel tutuşıp küreşkenler.” - (Boztorgay).

Rom. adv. Bărbăteşte, vitejeşte, cavalereşte.

CĬK is. 1. Kenar.

2. Bağ bahçe, tarla sınırı; hudut.

“Şölnĭ körĭp babam cĭk boyından bĭraz pĭşen şalgandan sora üyge kaytmak üşün gene arabaga mĭndĭk.” - (Acemin Baubek – Ekĭ Hatıra).

3. Ekili bir yerin içinden geçen çığır; patika.
4. İki yana taranmış saçın çizgisi.

“Şapke kĭye ogursız, cĭk ayırıp saç taray” / Ak yakasın kattırıp, camĭlerge ters karay.” - (Hamdi Giraybay – Şay Demeñĭz, Babaylar).

5. Giysilerde ütü çizgisi. **Pantolon cĭgĭ.**

Rom. s. 1. Margine; tiv (la ţesături). 2. Hat, răzor. 3. Cărare, potecă. 4. Cărare de pieptănătură. 5. (la obiectele de îmbrăcăminte) Dungă de călcătură.

CĬKSĬZ s. Kenarsız, sınırsız.

1. Kumaşlarda, daha sık dokunan şerit halindeki kenarları olmayan.
2. Sınırı olmayan, sınırla ayrılmamış olan, uzanıp giden.

“Uçmagımız Yeşĭl Curt, bayragımız cĭksĭz kök / Bolsın diymen...” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. mec. Aşırı.

"Atnı kamşı öttĭrĭr, ernĭ namus, degenler. Bo söz de cĭksĭz tuwıldır ya!" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Cĭksĭz kargış cerĭn tapmaz."** - Atas. Sınırsız beddua yerini bulmaz.

Rom. adj. 1. Netivit, fără tiv. 2. Nemărginit, nelimitat. 3. fig. Fără măsură, necumpătat.

CĬKTEŞ s. Sınırdaş.

"Ekĭmĭz cĭkteş bahşe edĭk, vakıtsız pĭştĭk. / Ayırılmaz dost edĭk, ayrı tüştĭk." - (Boztorgay).

"Zekerya akay biday tarlası man cĭkteş etĭp bostan ekken." - (Tahsin İbrahim - Kabak).

Rom. adj. Vecin de ogor, megieş.

CĬLÁ ve türevleri is. → **Cilá** ve türevleri.

CĬLBĬR s. ve zf. (Nog.). Çok ıslak, sırılsıklam.

"Cawun üstümĭzdĭ basımızdı cĭlbĭr etse de, basımızdı korımaga cer tapkan üşün bĭraz öz özĭmĭzge kele basladık." - (Cenan Bolat - Calsın).

- **Cĭlbĭr etmek** - Su içinde bırakmak, sırılsıklam etmek. (*Rom. - a uda leoarcă*).

Türk Lehç. : Nog. - **cĭlbĭr, şılbır.**

Rom. adj. şi adv. Leoarcă, ud de-a binelea.

CĬLĬK is. 1. Bacak ve kolun borumsu, uzun kemikleri.

"Bo cılık maga şobantayak oynamaga arüw eken diydĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

2. Etli, kemikli bacak ve kol parçası.

"Obır kettĭ oynayık, cadı kettĭ caynayık, ortan cĭlĭk şaynayık." - Deyim.

"Cerden tapkan cĭlĭk baştay." - Deyim.

3. İlik; uzun kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde. Eşanl. **cĭlĭk mayı.**

- **Cĭlĭk mayı táwsĭmek** – İlikleri kurumak.

Rom. s. 1. Denumire generică pentru oase lungi, cu măduvă. 2. Porţie de carne (cu os); halcă; copan. 3. Măduvă de os.

CĬLĬKLEME, -W is. Kesilmiş hayvanı eti ve kemiği dengeli oranda olacak şekilde, parçalara ayırma.

Rom. s. (Despre cărnuri) Tăiere în porţii.

CĬLĬKLEMEK f. Sofradakilerin hepsinin hakları gözetilerek, bütün pişirilmiş bir hayvanı eti ve kemiği dengeli oranda olacak şekilde, parçalara ayırmak.

Rom. v. (Despre cărnuri) A tăia în porţii.

CĬLĬKLĬ s. İlikli.

Rom. adj. Cu măduvă.

CĬLĬK-MAYI is. Anat. İlik.

Rom. s. Anat. Măduvă de os.

CĬLT ve türevleri is. → **Cilt** ve türevleri.

CĬM is. (Ar. cim) Arap alfabesinde "c " sesini gösteren harfin adı. Var. **cım, cim.**

- **Cĭm karnında bĭr nokta** – Bilgisiz, cahil; acemi.

Rom. s. Numele literei alfabetului arab, corespunzătoare sunetului "ge, gi".

CĬN is. (Ar. cinn) Cin. Var. **cın.**

1. Masallara ve bazı inançlara göre, göze görünmeyen, zeki, fakat zekâsı insanlara kötülük etmek için çalışan yaratık.

"Şaytan mĭndĭm, cĭn cektĭm, derya geştĭm, / Onekĭ şuwal şınım bar, bĭrsĭn şeştĭm." - (Boztorgay).

"Eş senĭ korkıtmasınlar aytıp obır, cĭn, şaytan ! / Eş bĭrewĭ yok bonlarnıñ ; uydurılıp aytılgan !" - (Abdulla Tukay - Sabige / Okıma Kitabı - V).

2. mec. Akıllı, zeki.

- **Cĭn fikirlĭ** – Çok zeki; kurnaz.
- **Cĭn şarpmak** - Cin çarpmak; (bazı inanışlara göre) cinlerin öfkesine uğrayıp insanın bazı organlarına inme gelmek.
- **Cĭn toyı** - Gürültülü, kalabalık bir ortam.
- **Cĭnlerĭ başına toplanmak** – Öfkelenmek.
- **Cĭnlerĭ tutmak** – Çok sinirlenmek.
- **Cĭn başka, şaytan başka** – Deyiş. Bir davranışın bir insanda doğru görülmesi başka bir kimse de doğru görüleceği anlamına gelmediği anlatılır.
- **Ĭn cĭn yok** - (Bir yer hakkında) Bomboş, ıssız.
- **Ĭn mĭ, cĭn mĭ ?** - İnsan mı, cin mi ?
- **Tĭnewĭn cĭn bolıp, bugün şarpmaga şıkkan.** - Deyim. Dolandırıcılığı yeni fark edilen birine söylenen hayret ve azar sözü.

Rom. s. 1. (Relig. şi folclorul musulman) Stafie; spirit răufăcător. 2. fig. Isteţ, descurcăreţ.

CĬNABET is. 1. Kirli, pis; cinsel ilişkide bulunduktan sonra yıkanmamış kimse. Var. **cenabet.**

2. Hoşlanılmayan kimse veya şey.

"Kaydan keldĭ bĭlmem, anaw cĭnabet golan ! Toynıñ hazzın tuzın alıp taşladı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. 1. Persoană spurcată, respingătoare, care nu s-a spălat după un act sexual. 2. Ins nesuferit; nemernic, ticălos.

CĬNASĬR is. ve s. Açıkgöz kişi.

"Satılık koy kĭmde bar eken ? Iliyanıñ tırlasına ketmesem. O cĭnasĭr kazak ta bek köp ĭstiytan." - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy).

"Köse akay ne bolsa bolsın, bo cĭnasĭrden yedĭ tuwıl da, on yedĭ terĭsĭn sıdırıp almaga kerek bolganın tüşündĭ." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. şi adj. Drac de om, isteţ, şmecher.

CĬNĬY is. → **Cınıy.**

CĬNLĬ s. Cinli.

1. İçinde cin bulunduğuna inanılan (yer)

2. mec. Öfkeli (kimse).

Rom. adj. 1. (Loc) Vizitat de stafii; (om) stăpânit de spiritele rele. 2. fig. Furios, înfuriat.

CĬP is. İp.

1. Dokuma maddelerinin bükülmüş liflerinden yapılmış bağ.

"Cĭp üstünde cawlıgım, / Cayayım, kurutayım. / Senĭñ aytkan sözĭñnĭ / Men nasıl unutayım?" - (Boztorgay).

2. İplik. **Tıgış cĭbĭ.**

“Köstencĭ’ge barılır, / Cĭp yumakka sarılır. / Kaş oynatma şaylı kız, /Yariñ bardır, darılır.” - (Boztorgay).

“Anası, Çeber totay dep tanılgan kartanası, üynüñ bu tek çeçegĭne nagış ĭşlemek, cĭp iymek, keten, kıbrız tokumak colların üyrete başladılar.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. mec. Asarak öldürme aracı; darağacı.

“Kaldıñız kasır astında toz basılıp, / Sĭzdiy bolsak, ölermĭz cĭpke asılıp.” - (Boztorgay).

- **Cĭp atlamak -** İp atlamak; çocukların çevirdikleri ipin üzerinden atlama oyunu..
- **Cĭptiy –** İp gibi; incecik.
- **Kopkası kettĭ, cĭbĭ de ketsĭn.** – Deyim. Kovası gitti, ipi de gitsin.
- **Pamık cĭbĭmen baylı -** Deyim. Pamuk ipliğiyle bağlı; güvensiz bir durumda.
- **Cĭp ince yerĭnden kobar. -** Atas. İp ince yerinden kopar.
- **Delĭ cĭbĭmen kuyuga tüşülmez. -** Atas. Deli ipiyle kuyuya inilmez.
- **Ekĭ cambaz bĭr cĭpte oynamaz. -** Atas. İki cambaz bir ipte oynamaz.

Rom. s. 1. Sfoară; frânghie, funie. 2. Aţă (de cusut). 3. fig. Spânzurare; spânzurătoare.

CĬYĬMEK f. → **CİYĬMEK**.

CĬYĬZ is. (Ar. cihaz). Çeyiz; gelin için hazırlanmış her türlü eşya. Var. **cez**[2]**, ciyĭz.**

“Meşküre bĭraz cĭyĭz cıymak maksadıman köy zengĭnlerĭne, komşularına kündelĭkşĭ bolıp para kazana edĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Kız beşĭkte, cĭyĭzĭ sandıkta. -** Atas. Kız beşikte, çeyizi sandıkta.

Rom. s. Dotă, zestre.

CĬYĬZLĬ s. Çeyizli.

Rom. adj. Cu zestre.

CĬYĬZLĬK is. Çeyizlik; çeyiz parçası eşya.

Rom. s. Piesă de zestre.

CĬYĬZSĬZ s. Çeyizsiz.

Rom. adj. Fără zestre.

CİBİLLİYET is. (Ar. cibilliyyet). Cibilliyet

1. Soy.

2. Yaradılış, karakter.

Rom. s. 1. Origină; spiţă. 2. Natură, caracter.

CİBİLLİYETSĬZ s. Cibilliyetsiz; soysuz; karaktersiz.

Rom. adj. 1. De origină joasă. 2. Lipsit de caracter.

CİCİ s. 1. Sevimli, hoş, güzel, cana yakın.

2. (Çocuk dili) Giyecek şey.

Rom. adj. 1. Frumos, drăguţ. 2. s. (În vorbirea copilor mici) Obiecte de îmbrăcăminte şi de încălţăminte.

CİDDİY s. (Ar. ciddi). Ciddi.

1. Şaka olmayan, gerçek.

2. Ağırbaşlı.

“Seytcan bazı ciddiy romen arkadaşlarının hakiki dostlıgın kazangan ve başka lise ve mekteplerde okugan bazı soydaş talebelermen de samimi dost bolgan edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

3. Tehlikeli, ağır. **Ciddiy hastalık.**

4. Önemli.

5. zf. Önem vererek, gerçek olarak.

Rom. adj. şi adv. 1. - 5. Serios. 1. Fără intenţie de glumă. 2. Sever, rigid. 3. Grav, periculos. 4. İmportant. 5. adv. În mod serios.

CİDDİYET is. (Ar. ciddiyyet). Ciddiyet, ağırbaşlılık.

Rom. s. Seriozitate; gravitate.

CİDDİYETSĬZ s. Ciddiyetsiz.

Rom. s. Neserios.

CİDDİYETSĬZLĬK is. Ciddiyetsizlik.

Rom. s. Neseriozitate.

CİDDİYLEŞMEK f. Ciddileşmek, ciddi bir durum almak, ciddi olmak.

“Çora Batır - (Bĭraz ciddileşĭp) Sen nĭşlep cüresĭñ ‘lâ?” - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. A deveni serios.

CİDDİYLĬK is. Ciddiyet.

Rom. s. Seriozitate; gravitate.

CİET is. → **Cihet**.

CİGER is. → **Cĭger**.

CİHAN is. (Fars. cihan). Cihan.

1. Evren, kâinat.

“Bĭlgennen, anlagannan, tanıgannan son, taşlarnı, cuyparlarnı, bütün cihannı seve edĭk.” - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

2. Yeryüzü, dünya.

3. Bütün insanlar, alem, herkes.

“Mĭna menĭm özĭm toyım, tam bĭr hafta tutkandır. Bĭr Perşembe başlap anaw Perşembe pĭttĭ. Alay cihan bar edĭ.” - (Mehmet H. Vani - Toy).

“Barış bayragı astına halklarnı şakırayık! / Sesĭmĭznĭ bütün cihan eşĭtsĭn!” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. s. 1. Univers, cosmos. 2. Globul pământesc, lume. 3. Toţi oamenii, omenirea, lumea.

CİHANGİR is. (Fars. cihangir). Cihangir , ülkeler fatihi.

Rom. s. Cuceritor de multe ţări.

CİHANGİRLĬK is. Cihangirlik.

Rom. s. Titlul sau faima de cuceritor de ţări.

CİHAR is. (Fars. cihar). Tavla oyununda zarların dört sayısı.

Rom. s. La jocul de table, poziţia de “patru” a unui zar.

CİHARI DÜ is. (Fars. cihari du). Tavla oyununda zarların dörtlü ve ikili gelmesi.

Rom. s. La jocul de table, poziţia de “patru” şi “doi” a zarurilor aruncate.

CİHARI SE is. (Fars. cihari se). Tavla oyununda zarların dörtlü ve üçlü gelmesi.

Rom. s. La jocul de table, poziția de "patru" și "trei" a zarurilor aruncate.

CİHARI YEK is. (Fars. ciharı yek). Tavla oyununda zarların dörtlü ve birli gelmesi.

Rom. s. La jocul de table, poziția de "patru" și "unu" a zarurilor aruncate.

CİHAT is. (Ar. cihad). Din. Cihat; din uğruna yapılan savaş.

Rom. s. Rel. Război sfânt.

CİHAZ is. (Ar. cihaz). Cihaz, alet, aparat.

Rom. s. Aparat.

CİHET is. (Ar. cihet). Cihet, yön, taraf. Var. **ciet.**

"Dinnĭ yalıñız namazdan, orucdan ibaret bĭlgenler. Kene de bunlar kadar kereklĭ bolgan cihetlerĭn unutkanlar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

"Bondan eş süphelenme arkadaş, bĭz onların karşısında er cihetten üstünmĭz." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Direcție, sens. 2. Latură, aspect.

CİLÁ is. (Ar. cila). Cilâ. Var. **cĭlá.**

"Kayın agaşına güzel cĭlâ berĭlĭp caltıratılır." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. Luciu, lustru; poleială.

CİLÁCI is. Cilâcı.

Rom. s. Lustruitor.

CİLÁCILIK (**cilâcılıq**) is. Cilâcılık.

Rom. s. Îndeletnicirea de lustruitor.

CİLÁLAMA, -W is. Cilâlama.

Rom. s. Lustruire; poleire.

CİLÁLAMAK (**cilâlamaq**) f. Cilâlamak.

Rom. v. A lustrui; a polei.

CİLÁLANMAK (**cilâlanmaq**) f. Cilâlanmak.

Rom. v. A se lustrui; a fi lustruit.

CİLÁLATMAK (**cilâlatmaq**) f. Cilâlatmak.

Rom. v. A pune să lustruiască; a da la lustruit.

CİLÁLI s. Cilâlı.

Rom. adj. Lustruit; poleit.

CİLÁSIZ s. Cilâsız.

Rom. adj. Fără lustru; nelustruit.

CİLT is. (Ar. cild). Cilt. Var. **cĭlt.**

1. Deri, ten.
2. Deri veya kartondan kitap kapağı.
3. Bir eserin ayrı kitap halindeki bir bölümü.

Rom. s. 1. Piele, ten. 2. Tipogr. Legătură a unei cărți. 3. Tipogr. Volum de carte.

CİLTLEME, -W is. Ciltleme.

Rom. s. Tipogr. Legare.

CİLTLEMEK f. Ciltlemek.

Rom. v. Tipogr. A lega.

CİLTLENMEK f. Ciltlenmek.

Rom. v. Tipogr. A se lega, a fi legat.

CİLTLETMEK f. Ciltletmek.

Rom. v. A da la legat (cărți, publicații).

CİLTLĬ s. Ciltli.

Rom. adj. (Despre cărți) Legat.

CİLTLĬK s. Ciltlik, ... şu kadar ciltten ibaret.

"Bĭrĭncĭsĭ uzun masallar dep tanılgan destanlarnı, ekĭncĭsĭ ise asıl masallarnı ĭşĭne algan ekĭ ciltlĭk kitaplarımıznı okıcılarımıznıñ kollarına tuttırmaknı moynımıznıñ borıcı dep saydık." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. adj. De "n" volume.

CİLTSĬZ s. Ciltsiz.

Rom. adj. (Despre cărți) Nelegat; fără coperți.

CİLTŞĬ s. Ciltçi.

Rom. s. Legător de cărți.

CİLTŞĬLĬK is. Ciltçilik.

Rom. s. Îndeletnicirea de legător de cărți; legătorie.

CİLT ÜYĬ is. Ciltevi.

Rom. s. Tipogr. Legătorie.

CİLTHANE is. Ciltevi.

Rom. s. Tipogr. Legătorie.

CİLWE is. (Ar. cilve). Cilve.

1. Kırıtma, hoşa gitmek için yapılan davranışlar.

"Kökte yıldız sayılır mı, / Şiy cımırta soyılır mı? / Onbeşĭnde caş kızlarnıñ / Cilwesĭne toyılır mı?" - (Boztorgay).

"Vay ne arüw dünyada / Caşlıkta yar süymesĭ. / Yüregĭñe melemdĭr / Aytkan sözĭ, cilwesĭ." - (Boztorgay).

2. mec. Oyun; terslik. **Kaderĭñ cilwesĭ.**

Rom. s. 1. Cochetărie. 2. fig. Inoportunitate; festă, lovitură a soartei.

CİLWELENME, -ÜW is. Cilvelenme.

Rom. s. Cochetare.

CİLWELENMEK f. Cilve yapmak.

"Şáşlerĭñ burma-burma. / Akız karşımda turma. / Cilwelenĭp aldatıp / Menĭm boyımnı urma." - (Boztorgay).

Rom. v. A cocheta.

CİLWELEŞME, -ÜW is. Cilveleşme.

Rom. s. Cochetare.

CİLWELEŞMEK f. Cilveleşmek.

Rom. v. coact. A cocheta (două persoane între ele).

CİLWELĬ s. Cilveli.

Rom. adj. Cochet.

CİM is. → **Cĭm**.

CİMNASTİK, -A is. (Fr.>Rom.Türk.). Jimnastik.

"Saga baksañ, sen okuwnı uşatasıñ suretke, / Cimnastik diy, saglamlık diy, tırmaşasıñ terekke." - (Amdi Giraybay – Ketme balam, ayıptır).

"Bĭr, ekĭ kollar canga, / Üş, dört kollar yokarga. / Cimnastik yasay yasay, / Kawileşemen turmay." - (Muratça Seyt-Abdula. - Tatar Tĭlĭ I).

Rom. s. Gimnastică.

CİMNASTİKŞĬ is. Jimnastikçi.

Rom. s. Gimnast.

CİN is. → **Cĭn**.

CİNAYET is. (Ar. cinayet). Cinayet.

Rom. s. Crimă.

CİNAYETŞĬ is. Katil, cani.

Rom. s. Criminal.

CİREN is. ve s. → **Ciyren**.

CİRENMEK f. → **Ciyrenmek**.

CİRENŞ s. İğrenç. Var. **ciyrengĭş, ciyrenĭşlĭ.**

Rom. adj. Scârbos, greţos, dezgustător.

CİSĬM is. (Ar. cism). Cisim.

Rom. s. Corp; obiect.

CİSĬMŞĬK is. Cisimcik.

Rom. s. Corpuscul.

CİSĬMLENME, ÜW is. Cisimlenme.

Rom. s. Întruchipare; materializare..

CİSĬMLENMEK f. Cisimlenmek.

Rom. v. A se întruchipa; a se materializa.

CİSĬMLEŞME, -ÜW is. Cisimleşme.

Rom. s. 1. Întruchipare. 2. Materializare.

CİSĬMLEŞMEK f. Cisimleşmek.

Rom. v. 1. A se întruchipa. 2. A se materializa.

CİVAN is. (Fars. cevan). Civan.

1. Yakışıklı ve genç erkek veya kız.

- **Ar insanga, yar civanga yaraşır."** - Atas. Ar insana, yar civana yakışır.

2. s. Yakışıklı ve genç.

Rom. 1. - 2. s. şi. adj. Tânăr (şi chipeş), tânără (şi frumoasă).

CİVAR is. (Ar. civar). 1. Civar; dolay, çevre.

2. s. Etraftaki.

"Kĭşĭ caşlıkta civar köylerde bolayatırgan toyların hiç bĭrĭsĭnden kalmak ĭstemez." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. s. 1. Împrejurime. 2. adj. Din împrejurime.

CİYANGİR is. → **Cihangir**.

CİYEN is. (Nog.). Yeğen.

Rom. s. Nepot.

CİYEN-AGA is. (Nog.). Dayı.

Rom. s. Unchi.

CİYET is. → **Cihet**.

"(Kasabaga köşĭp kelgen kalkımız) sanke eş köyde yaşamaganday etĭp, herbĭr ciyetten kasabalıların sırasına kĭrĭp, onlardan zerre kadar farksız kasabalıday etĭp yaşay." - (Acemin Bawbek – Ekĭ Hatıra).

CİYILMAK f. → **Cıyılmak** .

"Banaa arkadaşlarga mında ciyılsınlar dep haber cĭberdĭm." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

CİYIN is. Toplantı. Var. **cıyın.**

Rom. s. Adunare; reuniune.

CİYINBAŞI is. Toplantı başkanı.

"Ababĭlnĭñ awzı oynar, ziybanıñ kaşı, / Sen ewelden kalgansıñ ciyĭn-başı." - (Boztorgay).

Rom. s. Organizatorul sau preşedintele adunării.

CİYĬME, -ÜW is. Çürüme, bozulma, kokuşma.

Rom. s. Putrezire.

CİYĬMEK f. Çürümek, bozulmak, kokuşmak. Eşanl. **şürümek.**

Rom. v. A putrezi.

CİYĬTĬLMEK f. Çürütülmek, kokuşturulmak.

Rom. v. A se lăsa să putrezească.

CİYĬTMEK f. Çürütmek, bozmak, kokuşturmak. Eşanl. **şürütmek.**

Rom. v. A face să putrezească.

CİYĬTTĬRMEK f. → **Ciyĭtmek**.

CİYĬZ is. (Ar. cihaz). Cihaz, çeyiz.

"Demek sĭz bo paranı kıznıñ ciyĭzĭ içün alasız, e?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Caş kelĭnşekler akşam başından sabanıñ seer vaktĭne kadar kelĭnnĭñ ciyĭzlerĭmen üy caydılar, süsledĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Dotă, zestre.

CİYĬZLĬ s. Çeyizli.

Rom. adj. Cu dotă, cu zestre.

CİYĬZSĬZ s. Çeyizsiz.

Rom. adj. Fără dotă, fără zestre.

CİYK (**ciyq**) ünl. Kapı ve pecere menteşelerinin çıkardığı gıcırtı sesi.

Rom. interj. Onomatopee care redă un scârţâit.

CİYKILDAMAK (**ciyqıldamaq**) f. Gıcırdamak.

Rom. v. A scârţâi.

CİYKILDATMAK (**ciyqıldatmaq**) f. Gıcırdatmak.

"Temĭrcĭ Mitrea akay gemanesĭn ciykıldatmaga başlasa, bütün köynĭ başına toplar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A face să scârţâie.

CİYREN s. 1. (At donu) Al, kızıla çalan.

"Mĭngen atım al-ayak, ciyren kaşka. / Köp cürsem de tapmadım senden başka." - (Boztorgay).

2. is. Bu donda olan at.

"Yüz alaşa ĭşĭnde ciyren cambaz, / Kelĭnşeknĭñ en iygĭsĭ kızday bolmaz." - (Boztorgay).

"Toydan toyga mĭngenĭm bĭr ciyrenşĭk. / Şınlap şıncı tuwılman, canı üyrenşĭk." - (Boztorgay).

3. s. (İnsanda saç rengi). Kızıl.

"Biyaz pasma tobıktan, __ciyren__ şâş belden, / Dübürdep toyıñ ketkeşĭ töñĭlmem senden." - (Boztorgay).

__Rom.__ 1. adj. Roib. 2. s. Cal roib. 3. adj. Cu părul roşcat.

CİYRENDĬRME, **-ÜW** is. İğrendirme.

__Rom.__ s. Dezgustare, scârbire; repulsie.

CİYRENDĬRMEK f. İğrendirmek.

__Rom.__ v. A scârbi, a pricinui dezgust.

CİYRENDĬRÜWCĬ s. İğrendirici, iğrenç.

__Rom.__ adj. Scârbitor; scârbos.

CİYRENGĬŞ s. İğrenç. Var. **cirenş, ciyrenĭşlĭ.**

"Uf, ne kadar __ciyrengĭş__ bĭr şiy ! Aşaganda arslannıñ sĭlekĭyleri de şanakka agıp tüşe." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

__Rom.__ adj. Scârbos, greţos, dezgustător.

CİYRENĬŞ is. İğrenme, iğreniş.

__Rom.__ s. Scârbire, dezgust.

CİYRENĬŞLĬ s. İğrenç. Var. **cirenş, ciyrengĭş.**

__Rom.__ adj. Greţos, scârbos,dezgustător.

CİYRENME, **-ÜW** is. İğrenme.

__Rom.__ s. Scârbire.

CİYRENMEK f. (Fiziki veya manevi olarak) İğrenmek, tiksinmek.

1. Bir şeyi tiksindirici, mide bulandırıcı bulmak.

2. mec. Bir şeyi aşağılık bulmak, ona karşı nefret duymak.

__Rom.__ v. 1. - 2. A-i fi scârbă, a-i fi silă de ceva, a simţi o aversiune fizică sau morală faţă de ceva.

CİYRENŞEK s. Duyu ve duyguları çok hassas olup birçok şeyden kolayca iğrenen, sıkça iğrenen.

__Rom.__ adj. Cu simţurile acute şi care se îngreţoşează uşor.

CİZYE is. (Ar. cizye). Tar. Cizye; müslüman bir devlette müslüman olmayanlardan alınan vergi.

__Rom.__ s. İst. În İmperiul Otoman, categorie de venituri de stat cuprinzând impozitele percepute de la supuşii nemusulmani.

COGARI (**coğarı**) is. → Yukarı.

- **Aşaa cogarı** – Aşağı yukarı.
- **Etĭkten cogarga şıkmak** - Çizmeden yukarı çıkmak.
- **Közĭ cogarda** - Gözü yukarıda (olmak).

COG ETMEK (**coğ etmek**) f. → **Cok** (**Cok etmek**).

COGRAFİ (**cografi**) s. (Fr.>Ar. cugrafi). Coğrafi, coğrafya ile ilgili, coğrafya bakımından.

__Rom.__ adj. Geografic.

COGRAFİK (**cografik**) s. (Fr.>Rom., Türk.) Coğrafi.

__Rom.__ adj. Geografic.

COGRAFYA (**cografya**) is. (Yun.>Ar. Fr.>Rom.Türk). Coğrafya.

"__Cografya__ bĭzge oturdıgımız, oynadıgımız, yaşadıgımız toprakların, gezdĭgĭmĭz kolan çöllerĭn kenarlarını ögrettĭ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

__Rom.__ s. Geografie.

COGRAFYACI (**cografyacı**) is. Coğrafyacı.

__Rom.__ s. Geograf.

COGRAMA, -W (**coğrama, -w**) is. Yorumlama.

__Rom.__ s. İnterpretare, tălmăcire.

COGRAMAK (**coğramaq**) f. Yormak, yorumlamak. Var. **coramak.**

"Sĭl köz yaşlarıñ cengiy, yamanga __cogramayık.__" - (Altay Kerim – Kâniye).

__Rom.__ v. A interpreta, a tălmăci.

COGRATMAK (**coğratmaq**) f. Yorumlatmak.

__Rom.__ v. A pune să tălmăcească.

COK (**coq**) is., s., f. zf. Yok. Var. **yok.** Karşıtı **bar.**

1. is. Mevcut olmayan şey veya kimse. **__Cogın__ bar etmege ograşmak.**

"Şıkkan edĭm men colga, ay, / __Cogım'__ karay. / Colıma ay bĭr kız da şıktı / Zülfün taray." - (Boztorgay).

2. is. Eksiklik; eksik oluş, yok oluş; yokluk.

"__Cokka__ cüyrük cetmez". - Atas. Yokluğa yürük at bile yetişemez.

3. is. Fakir, yoksul.

"Aş tokman, bar __cokman,__ ĭş bĭr vakıt bĭr bolmaz". - Atas. Aç tok kişiyle, varlıklı yoksulla hiçbir zaman bir olmaz.

4. is. mec. Bir bekâr insanın eksiği olan hayat arkadaşı; kadın, gelin, eş.

"Bĭrkaş ay turgan sora bala üyleniyĭk bola : / - Abay, men __cok__ karap ketsem sen bĭr özĭñ korkmazsın ya ? diydĭ." - (Tepegöz).

5. f. "Bulunmamak, mevcut olmamak" anlamlı fiil.

"Kazan tübün kır da aşa, degen. / Kıraman, kıraman, __cok__, __cok.__" - (Boztorgay).

"Can acırsız, baş sawsız hem, __cok__ karatkan. / Tañrı ebĭn taptırgaydı, kaldık cañgız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

6. f. İyelik eki almış isimlere eklenerek "sahip olmamak, malik olmamak" anlamını verir. **Param __cok.__**

7. Fiil çekim eki. Fiillerin -an, -en, -taan sıfat fiillerine getirilerek bunların olumsuz zamanlarını meydana kurar. **Oynagan __cok__ -** oynamamış.

"Aldı artı şo on hektar cerĭñ bar, onı bĭle halktay ĭşliytaanıñ __cok.__" -

8. s. Bulunmayan, mevcut olmayan. **__Cok__ şiylerĭn listası.**

9. s. ve is. Yasak, yasaklanmış olan (şey). **Bondan sora bo odada sĭgara ĭşmek __cok.__**

10. zf. "Hayır" anlamında kullanılır. **__Cok__, men almadım kalemĭñnĭ.**

11. bağ. Tekrarlı kullanımda "kâh ..., kâh ..." anlamını alır. **__Cok__, yorgın eken, __cok__, yukusız eken.**

- **Cok cerge** - Yok yere, boşuna.
- **Cok etmek (cog etmek)** – Yok etmek.
- **Cokka** – Boş yere.
- **Eş coktan** – Hiçbir sebep yokken.
- **Abdesĭmde şubem cok** – Deyim. Yaptığım işte bir kusurum yok, anlamında.

• **Aslı paslı cok -** Deyim. Aslı faslı yok; yalan, uydurma.

• **At bar, meydan cok; meydan bar, at cok.** – Deyim. At var, meydan yok; meydan var, at yok. (Bütün gerekli şeyler bir arada bulunmaz).

• **Awızga salacak şiyĭ cok -** Deyim. Ağza koyacak bir şeyi yok; (yiyecek bir şeyi yok).

• **Awzı bar, tĭlĭ cok –** Deyim. Ağzı var, dili yok; a) Pek sessiz biri. b) Derdini anlatamayan biri.

• **Baltanı bızar şot eter, şotnı bızar cok eter. -** Deyim. Baltayı bozar, keser yapar, keseri bozar yok eder.

• **Başı cok, töşĭ cok, başaracak kĭşĭsĭ de cok –** Deyim. Başı yok, döşü yok, başaracak adamı da yok.

• **Binĭñ yarısı beş yüz o da bĭzde cok -** Deyim. Binin yarısı beş yüz, o da bizde yok.

• **Bugünden tezĭ cok -** Deyim. Hemen şimdi (yap, başla v. b.).

• **Cerĭ curtı yok -** Deyim. Yeri yurdu yok.

• **Elde awuşta cok -** Deyim. Elde avuçta yok.

• **Falan yerde altın bar, barsañ bakır da cok.** – Deyim. Falan yerde altın var, gidersin, bakır da yok.

• **Gamı cok, kaswetĭ cok, atasın kozgay -** Deyim. Gamı kasveti yok, atasını çekiştirir.

• **Kalır cerĭ cok (Bĭr şiyden ...) -** Deyim. (Sözü edilmekte olan bir şeyden) farkı yok.

• **Kayt demege koca cok, oyt demege ata cok** – Deyim. Dön demeye koca yok, hey ! demeye baba yok.

• **Kelĭnge kocañ şĭrkĭn degenler, babamın üyĭnde o da cok edĭ degen** – Deyim. Geline kocan çirkin, demişler; babamın evinde o da yoktu, demiş.

• **Kĭymege ştanı cok, başına feslegen takkan.** – Deyim. Giymeye donu yok, başına fesleğen takmış.

• **Mĭnecek eşegĭ cok, at begenmiy.** – Deyim. Binecek eşeği yok, at beğenmez.

• **Ne bar, ne cok -** Deyim. Ne var, ne yok. a) Ne haberler var, işler nasıl ? b) Olanların hepsi.

• **Ot cok, ocak cok -** Deyim. Ateş yok, ocak yok; çok yoksul.

• **Senden süyer kĭşĭm cok, bundan artık aşım cok -** Deyim. Senden ziyade sevdiğim kişim yok, bundan artık aşım yok.

• **Şakası cok -** Deyim. Şakası yok. a) O hatır gönül tanımaz biridir. b) Durum ciddidir.

• **Tabanga kuvet, cawnı cok et.** – Deyim. (şaka, alay) Tabana kuvvet, (böylece) düşmanı yok et.

• **Tadı tuzı cok -** Deyim. Zevksizdir.

• **Ucı bucagı cok -** Deyim. Alabildiğine geniş.

• **Yarından tezĭ cok -** Deyim. Geçiktirmeden.

• **Bar barıştırır, cok sogıştırır.** – Atas. Varlıklı olan barıştırır, yoksul olan dövüştürür.

• **Bar bolıp bergen merdane, cok bolıp bergen divane** – Atas. Var olup veren merdane, yok olup veren divane.

• **Barman dep kuwanma, cokman dep cılanma** – Atas. Varlıklıyım diye sevinme, yoksulum diye sızlanma.

• **Cokka cüyrük cetmez.** – Atas. Yokluğa koşu atı bile yetişemez (yetiştiremez).

• **Dünyaga paydası coknıñ akretke de cok** – Atas. Dünyaya faydası olmayanın ahirete de yok.

• **Korkınıñ ölĭmge paydası cok -** Atas. Korkunun ölüme faydası yok.

• **Namazda közĭ coknıñ ezanda kulagı bolmaz.** – Atas. Namazda gözü olmayanın ezanda kulağı olmaz.

• **Oturgannıñ ebĭ cok, carlılıkka sebĭ cok –** Atas. Oturanın kolaylığı (becerisi) yok, yoksuluğa çaresi yok.

• **Ulıñ bolsa şulk bolsın, bolmasa cok bolsın. -** Atas. Oğlun var ise açıkgöz olsun, olmayacaksa hiç olmasın.

Rom. s., adj, v. , desinenţă verb. şi adv. 1. s. Obiect care lipseşte; lipsă; persoană absentă. 2. s. Absenţă, faptul de a lipsi. 3. s. Sărac, nevoiaş. 4. s. fig. Mireasă, fată de soţie. 5. v. A nu fi, a nu exista. 6. v. După substantive prevăzute cu desinenţe posesive, capătă sensul de "a nu avea". **param yok -** *nu am bani. 7. După participii joacă rol de desinenţă verbală a diatezei narative negative.* **Oynagan yok -** *(cică) nu s-a jucat. 8. adj. Neexistent, absent. 9. Interzis, oprit. 10. adv. Nu. 11. conj. (În corelaţie cu el însuşi) Ba ..., ba ...*

COKARI is. → **Yukarı**.

COKKA zf. Yok yere, boşuna.

Rom. adv. În zadar.

COKLAMA, -W is. Yoklama.

Rom. s. Acţiunea de **coklamak**.

COKLAMAK f. Yoklamak.

1. El ile dokunarak aramak, incelemek.

"Cebĭn coklay, bĭr akşa bĭle tapmay." - (Boztorgay).

2. Gözden geçirmek, kontrol etmek.

"Bĭr it ürse köy ĭşĭnde, / Menĭ kelĭp coklarlar üy ĭşĭnde. / Üyde bolsam, bek arü, günahsızman. / Eger üyde yok bolsam, men kırsızman." - (Ali Osman Ayrantok - Bĭlgenĭm).

3. Durumu anlamaya çalışmak. Eşanl. **barlamak.**

"Bĭzĭm habernĭ almagan bolsalar, şĭmdĭge kadar taa kaç kere kelĭp coklar edĭler." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

4. Ziyaret etmek.

"Köy ĭşĭnden kız süyseñ, ey şuwal, ey, / Er gün barıp coklarsıñ, ey şuwal, ey." - (Boztorgay).

"Fidanıñdan bĭr gül ber, ketiyĭm koklap. / Aftada bĭr, ayda dört , kelĭrmen coklap." - (Boztorgay).

5. mec. (Hastalıklar için) Arasıra etkisini göstermek, meydana gelmek.

• **Nabız coklamak -** Nabız yoklamak; niyetini anlamaya çalışmak.

Rom. v. 1. A pipăi. 2. A cerceta, a controla. 3. A verifica. 4. A vizita, a se duce în vizită. 5. (Despre boli) A-şi manifesta din când în când simptomele.

COKLANMAK (coqlanmaq) f. Yoklanmak; kontrol edilmek; ziyaret edilmek.

Rom. v. A se controla; a se vizita

COKLAŞMAK (coqlaşmaq) f. Birbirini yoklamak.

Rom. v. recipr. A se vizita reciproc din când în când.

COKLATMAK (coqlatmaq) f. Yoklatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **coklamak**.

COKLATTIRMAK (**coqlattırmaq**) f. Yoklattırmak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **coklatmak**.

COKLIK (**coqlıq**) is. Yokluk. Var. **yoklık**.
1. Yok olma, bulunmama durumu.
"Böralĭ'nĭñ maşallası bar, babasının cokluğun tuydurmay, caş cawkaga koşulganı körülmiy, dep maktala edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).
2. mec. Fakirlik.
"Tışarda tasawurlarman caşap, üyge kĭrgende bala-ban bĭr coklık, kara bĭr fĭkarelĭk körse kalbĭ taşmaz mı ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).
3. mec. Kıtlık.
Rom. *s. 1. Lipsă, absenţă. 2. fig. Sărăcie. 3. fig. Penurie.*

COKSINMAK (**coqsınmaq**) f. 1. Yokluk izlenimi vermek.
2. mec. Herşeye açgözluk etmek.
Rom. *1. A face pe săracul. 2. fig. A se lăcomi la orice.*

COL is. Yol. Var. **yol.**
1. Bir yerden bir yere gitmek için karada, havada veya suda izlenen çizgi.
"Yazsam yazı, tüşecek kollarıña. / Karap karap cılayman collarıña." - (Boztorgay).
2. İnsan, hayvan ve araçların yürümesiyle açılmış ve belirlenmiş yer.
"Ayrım ayrım collardan ay, / Aygır mĭnĭp bĭz keldĭk ay. / Buruk buruk collardan ay, / Biye mĭnĭp bĭz keldĭk ay. / Tüyrüm tüyrüm collardan ay, / Tüye mĭnĭp bĭz keldĭk ay." - (Boztorgay).
3. Yerleşim alanlarının içinde ve iki yerleşim alanı arasında yürümek için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi; sokak, cadde.
4. İçinden bir sıvının aktığı yatak, çukurluk yer.
5. Yolculuk.
"Anter boydan artar, / Kaşlarıñ kalem tartar. / Senĭ körgen cĭgĭtler / Karap, colından kaytar." - (Boztorgay).
6. Bir şey yapmak için çare, fırsat, imkân.
"Ekĭ it talaşsa, şĭngene col tabar." - Atas.
7. mec. Yöntem, metot.
8. Davranış, tutum biçimi.
"Kız kafeste bĭr kuştur, ürkütseñ uşar. / Cĭbere-berse anası, colından şaşar." - (Boztorgay).
9. Uyulan ilke, usul, tarz.
"Anası, Çeber totay dep tanılgan kartanası, üynün bu tek çeçegĭne nagış ĭşlemek , cıp iymek, keten, kıbrız tokumak colların üyrete başladılar." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).
"O mektepte men okumam, / Sĭznĭñ tutkan colnı kuwmam. / Bĭz ketiyĭk curtımızga." - (Mehmet Niyazi – Sagış).
10. mec. Gaye, hedef, maksat.
"Bĭz bunların alayın halkımızga anlata ve yasatabĭlmemĭz içün bĭr colda bĭrlĭk bolıp çalışmamız kerek." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

- **Arpa boyı col cürmek.** - Pek az yol yürümek.
- **Bok colına ketmek -** Yararsız bir şey için yok olmak.
- **Col almak –** Yolda ilerlemek.
- **Col aşmak -** a) Yol yapmak. b) Yolda bulunan engeli kaldırmak. c) (Bir şeye) Sebep olmak.
- **Col ayırımı -** Yol ayırımı (kavşağı).
- **Col bermek –** Geçmesine izin vermek. **"Calbaraman dostlarım, / Col berĭñĭz geşiyĭm. / Yarem başkasın süygen / Ketĭp konyak ĭşiyĭm." -** (Boztorgay).
- **Col bĭlmek -** Yol bilmek.
- **Col bolmak –** Yol olmak. a) Alışkanlık olmak. b) Yöntem olmak.
- **Col boyı -** a) Yol kenarı. b) Yolculuk süresi.
- **Col kesmek –** Yol kesmek. a) Yolu kapamak. b) Soygunculuk yapmak.
- **Col kıdırmak –** Yol aramak.
- **Col köstermek –** Yol göstermek; kılavuzluk etmek.
- **Col soramak –** Bir yere nasıl gidilebileceğini sormak.
- **Col kuwmak –** Yol gütmek; bir usulü izlemek.
- **Col tapmak –** Yol bulmak.
- **Colda kalmak -** a) Yolculukta bir yerde durmak zorunda kalmak. b) Sokakta kalmak; sığınacak yeri olmamak.
- **Coldan kalmak –** Yoldan kalmak, gidememek.
- **Coldan şıkmak (sapmak) –** Yoldan çıkmak.
- **Colga catmak –** Yola yatmak; yola gelmek.
- **Colga kelmek -** Yola gelmek; uslanmak.
- **Colga ketĭrmek –** Yola getirmek.
- **Colga salmak –** Yola koymak.
- **Colga şıkmak –** Yola çıkmak.
- **Colga tüşmek -** Yola koyulmak.
- **Colı tüşmek -** a) Bir yerde işi çıkmak. b) Bir işin sırası gelmek.
- **Colın beklemek –** Yolunu beklemek.
- **Colın karamak -** Çaresini aramak.
- **Colın sapıtmak –** Yolunu sapıtmak.
- **Colın şaşırmak (kaybetmek) –** Yolunu şaşırmak.
- **Colın tapmak –** Yolunu bulmak.
- **Colın yasamak –** Yolunu yapmak.
- **Colında –** İstendiği gibi.
- **İşler colında ketmek -** İşler iyi gitmek.
- **Kaytılmaz col -** mec. Dönüşsüz yol, ölüm.
- **Közlerĭ colda kalmak -** Birinin gelmesini özlemle beklemek.
- **Yarı colda taşlamak.** - Yarı yolda bırakmak.
- **Aldı kolga saldı colga** – Deyim. Eline aldı, yoluna koydu.
- **Colıñ aşık bolsın** ! - Deyim. Yolculara söylenen iyi dilek sözü.
- **Curt ul kuwnagı, col kız kuwnagı**. - Deyim. Yurt (baba evi) - oğul sevinci, yol - kız sevinci.
- **Kün kıska, col uzun** - Deyim. Gün kısa, yol uzun.
- **Suw kĭşkenenĭñ col balabannıñ** – Deyim. Su küçüğün, yol büyüğün.

• **Abdalnıñ karnı toysa, közĭ colda bolır.** – Atas. Dervişin karnı doyarsa gözü yolda olur.

• **Araba awdarılgan son col köstergen köp bolır.** – Atas. Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.

• **Awcı awında, colşı colında kerek.** - Atas. Avcı avında, yolcu yolunda gerek.

• **Aylanşıklı bolsa da col iygĭ, kart bolsa da kız iygĭ.** – Atas. Dönemeçli olsa da yol iyi, yaşlı olsa da kız iyi.

• **Azıksız colga şıkkannıñ közĭ el torbasında bolır.** – Atas. Azıksız yola çıkanın gözü el torbasında olur.

• **Borç ödemekmen, col cürmekmen** – Atas. Borç ödemekle, yolculuk yürümekle biter.

• **Cartı araba col bızar, cartı (yarım) molla din bızar.** - Atas. Eski araba yol bozar, yarım molla din bozar.

• **Col cürmekmek pĭter.** - Atas. Yolculuk yürümekle biter.

• **Coldakı bal ĭşer, üydekĭ zeher ĭşer.** – Atas. Yoldaki bal içer, evdeki zehir içer.

• **Coldan tapsañ sayıp al.** – Atas. Yoldan bulursan sayıp al.

• **Colga şıksañ atıñdan, toyga barsañ apakayıñdan töñĭlĭrsĭn.** - Atas. Yola çıksan atından, düğüne gitsen karından soğursun.

• **Colın bĭlgen kerwanga katılmaz.** – Atas. Yolunu bilen kervana katılmaz.

• **Colın şaşırganga it sesĭ bülbül sesĭnden taa hoş kelĭr.** – Atas. Yolunu şaşırana köpek sesi bülbül sesinden daha hoş gelir.

• **Coraw colga mĭnsetĭr.** – Atas. Kuruntu yola çıkarır.

• **Cürekke col cutuktan öter.** – Atas. Yüreğe giden yol yutaktan geçer.

• **Cürgenĭñ colı, catkanıñ künü öter** - Atas. Yürüyenin yolculuğu, yatanın günü geçer.

• **Dogrı colda cıgılgan şalt turar.** - Atas. Doğru yolda yıkılan çabuk kalkar.

• **Ekĭ it talaşsa şĭngene col tabar** - Atas. İki köpek dalaşırsa çingene fırsat bulur.

• **Erte turgan col alır, erte üylengen töl alır.** - Atas. Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.

• **Suw destesĭ suw colında kırılır.** - Atas. Su testisi su yolunda kırılır.

• **Yazda azıksız, kışta tonsız colga şıkma** - Atas. Yazda azıksız, kışta kürksüz yola çıkma.

• **Yukucı colda kalmaz.** - Atas. Uykucu kişi yolda kalmaz.

<u>Rom.</u> *s. 1.-4. Drum, cale, linie. 5. Călătorie, voiaj, drumeție. 6. Cale, mijloc, posibilitate. 7. fig. Metodă. 8. Comportare. 9. Linie de conduită. 10. Scop, țel, țintă.*

COLAK (**colaq**) is. (col + -ak). Yolak.

1. Dar yol.

2. Kumaş üzerinde yol; uzun çizgi.

3. Orak ya da tırpanla çalınan ekinde bir kişi tarafından tarla boyunca açılan yol

> **"Bunday murunlı kĭşĭ kĭm körgen ? O bĭr <u>colak</u> çalganga kadar bĭz alay çölnĭ çalıp pĭtĭrĭrmĭz."** - (Bekir S. Çobanzade - İndemez Celil / Emel D.).

• **Colak colak** - Çizgi çizgi; şeritler halinde.

<u>Rom.</u> *s. 1. Potecă; culoar. 2. Dungă la țesătură. 3. Fâșia de ogor cosită de către un cosaș la un dus.*

COLAKLAMAK (**colaqlamaq**) f. Şeritler çizmek.

<u>Rom.</u> *v. A trasa dungi sau culoare.*

COLAKLI (**colaqlı**) s. Çizgili; şeritli.

<u>Rom.</u> *adj. Dungat; cu dungi.*

COLAY zf. Boyunca; yol boyu.

> **"Men colın <u>colay</u> otırgan, kongan yerde sĭzge aşaytlık taşlap ketermen."** - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

> **"(Cuwsanlarnĭñ) Bĭrkaş tanesĭn koparıp alıp, Köstencĭ'ge kelgeşĭk, colın <u>colay</u> koklap keldĭm."** - (Enver Mahmut - Cuwsan / Karad. 158).

<u>Türk Lehç.</u> : Kazak. - **colay;**

<u>Rom.</u> *adv. De-a lungul.*

COLBAŞ is. Önder, lider, şef. Var. **yolbaş.**

<u>Rom.</u> *s. Conducător, călăuzitor.*

COLBAŞŞI is. Yol gösterici, önder, lider, şef. Var. **yolbaşçı.**

<u>Rom.</u> *s. Conducător, călăuzitor.*

COLBAŞŞILIK (**colbaşşılıq**) is. Yol göstericilik, önderlik. Var. **yolbaşçılık.**

<u>Rom.</u> *s. Rol de conducător, șefie.*

COLCI is. Yolcu. Var. **colşı, yolcı.**

1. Yolculuğa çıkmış veya çıkmaya hazırlanan kimse.

2. mec. İyileşmesine ümit olmayan hasta.

• **Akret colcısı** – mec. Can çekişen kimse.

• **İt ürer, colcı cürer.** – Atas. Köpek ürür, yolcu yürür.

<u>Rom.</u> *s. 1. Drumeț, călător. 2. Bolnav fără speranțe de însănătoșire.*

COLCILIK (**colcılıq**) is. Yolculuk. Var. **colşılık, yolcılık.**

> **"Men Sulu - Amansız mı ? <u>Colcılıkka</u> hazĭrlenesĭz mĭ ?"** - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

<u>Rom.</u> *s. Călătorie, drumeție, voiaj.*

COLDAŞ is. Yoldaş. Var. **yoldaş.**

1. Yolculuk arkadaşı.

> **"Karangı gece, tut kolım, <u>coldaşımsın</u>, / Karangı gece, bĭl sırrım, sırdaşımsın."** - (Bekir S. Çobanzade - Karangı Gece).

2. Arkadaş, dost.

3. Eş, hayat arkadaşı.

4. mec. Dava arkadaşı.

> **"Colda karnıñız açsa, özĭñ de, <u>coldaşlarıñ</u> da aşarsıñız."** - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

5. Tar. Komünist rejimli ülkelerde yurttaşlar arasında adlandırma ve birbirlerine "arkadaş", "yurttaş" anlamlarıyla seslenme sözü idi.

<u>Rom.</u> *s. 1. Tovarăș de drumeție. 2. Prieten, amic. 3. Tovarăș de cauză. 4. Soț, soție. 5. Ist. Tovarăș, în țările cu regim comunist un termen de adresare între cetățeni.*

COLDAŞLIK (**coldaşlıq**) is. Yoldaşlık. Var. yoldaşlık.

1. Yol arkadaşlığı.

2. Arkadaşlık, dostluk.

Rom. s. 1. Tovărăşie de drumeţie. 2. Prietenie, camaraderie.

COLLAMAK f. Yollamak, göndermek.

Rom. v. A trimite, a expedia.

COLLI s. Yollu.

1. Yolu olan.

2. mec. Çareli, yöntemli.

Rom. adj. 1. Cu drum, cu acces. 2 fig. Cu o soluţie.

COLLIK (**collıq**) is. ve s. Yolluk, yolculukta yanında götürülen yiyecek. Var. **yollık.**

"Nenem, maga collık et kawır. Men Bayansıluw'nı karamaga ketemen, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. s. Merinde (de drum).

COLSIZ s. Yolsuz.

1. Yolu olmayan.

"Kawdansız gemĭ, bawsĭz at, colsız kerwan, / Bo dünyada Ay'man Kün, anasız tuwgan." - (Boztorgay).

2. Uygunsuz, usulsüz.

Rom. adj. 1. Lipsit de drum. 2. fig. Nelegitim, ilegal, necinstit.

COLSIZLIK (**colsızlıq**) is. Yolsuzluk. Var. **yolsızlık**.

1. Yolu olmama durumu.

2. mec. Yakışıksız davranış.

"Millet, cemaat ĭşlerĭn hep öz ĭsteklerĭmĭzge kurban etemĭz. Eh, bonday colsızlıklar yasagan bĭr millet ölmege, dünya tarihĭnden sĭlĭnmege müstahak bolır." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. mec. Usulsüzlük, kanunsuzluk.

Rom. s. 1. Lipsă de drumuri. 2. fig. Comportare greşită, necuviincioasă. 3. fig. Abuz, fărădelege.

COLŞI is. Yolcu. Var. **colcı, yolcı.**

1. Yolculuk yapmakta olan kimse.

2. Bir yerde kalıcı olmayan, geçici olarak bulunan.

"Kız mademke ne vakıt da bolsa bĭr colşıdır, erte carık baracak yerĭne barıp oturması taa arüw tuwul mı ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. mec. Ölümü yakın olan kimse.

"Endĭ colşımız. Ölece'me canmayman, milletke karşı vazifemnĭ yasayalmay ketece'me canaman." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

- **Awcı awında, colşı colında kerek** – Atas. Avcı avında, yolcu yolunda gerek.
- **İt ürer colcı cürer.** - Atas. Köpek ürür, yolcu yürür.

Rom. s. şi adj. 1. Drumeţ; călător. 2. fig. Drumeţ, trecător. 3. fig. Om apropiat de sfârşitul vieţii sale.

COLŞILIK (**colşılıq**) is. Yolculuk.

"Balam, kayır mı ? Kaysı celler attı senĭ ? Colşılık kayaka ?" - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. s. Drumeţie, călătorie, voiaj.

CONGA (**coñğa**) is. Yonga; kesilen, yontulan bir şeyden çıkan parça; talaş. Var. **coñğa.**

"Derya üstünde conga, tersĭne calday. / Oy, aylencĭ tĭlĭñ bar, menĭ alday." - (Boztorgay).

"Uşıp ketĭp bĭr tawdıñ kenarına barıp tüsedĭ. O yerde de conga cıynap cürgen bĭr kurtkaga rastlaydı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

- **Demĭr congası** – Demir yongası; şpan.
- **Mal cannıñ congasıdır.** – Atas. Mal canın yongasıdır.

Rom. s. 1. Surcea, aşchie. 2. Şpan.

CONIKŞA (**conıqşa**) is. Yongacık.

"Cansa canar conıkşa, sönse kömĭr. / Bĭr yastıkta baş koşıp, geşĭrsek ömĭr." - (Boztorgay).

Rom. s. Surcică, aşchioară.

COÑDIRMAK (**coñdırmaq**) f. Yontturmak.

Rom. v. A pune să cioplească.

COÑDIRTMAK (**coñdırtmaq**) f. Yontturtmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **coñdırmak.**

COÑGA (**coñğa**) is. → **Conga**.

COÑGALAMA, **-W** (**coñğalama**, **-w**) is. Yongalama.

Rom. s. Aşchiere.

COÑGALAMAK (**coñğalamaq**) f. Yongalamak.

Rom. v. A aşchia, a tăia în aşchii.

COÑGALANMAK (**coñğalanmaq**) f. Yongalanmak.

Rom. v. A se aşchia, a se tăia în aşchii.

COÑILMAK (**coñılmaq**) f. Yontulmak.

"Kız, anaw balaban ve güzel sandıklardan bĭrĭsĭn alsam menĭm çalışkanım o kadar etmez, dep tüşüngen. Kĭşkene, arü coñılmagan bĭr kutu kelgeşĭ beklegen." - (Okuma Kitabı III).

Rom. v. A fi cioplit; a se ciopli.

COÑMA, **-UW** (**coñma**, **-uw**) is. Yontma.

Rom. s. Cioplire.

COÑMAK (**coñmaq**) f. Yontmak.

- **Özĭne coñmak** – Kendine yontmak; kendi çıkarına göre yorumlamak.
- **Aşık oynagan azar, top oynagan tozar, ok coñgan alayın ozar.** – Atas. Aşık oynayan azar, top oynayan yıpranır, ok yontan hepsini geride bırakır.
- **Babadan körgen ok conar, / Anadan körgen ton pĭşer."** - Atas. Babadan örnek alan ok yontar, anadan örnek alan giysi biçer.

Rom. v. A ciopli.

COÑUWLI (**coñuwlı**) s. Yontulu, yontulmuş.

Rom. adj. Cioplit.

COÑUWŞI (**coñuwşı**) is. Yontucu.

Rom. s. Cioplitor.

CORAMA, -W is. Yorumlama, yorma. Var. **coraw.**

1. Açıklamalar yapma.

2. Anlam verme, anlam çıkarma, tabir etme.

3. Kuruntu, vehim.

- **Coraw colga mĭnsetĭr** – Atas. Yorum (kuruntu) yola çıkarır.

Rom. s. 1. A explica, a explicita. 2. A interpreta. 3. Presupunere; bănuire.

CORAMAK (**coramaq**) f. Yormak, yorumlamak, bir duruma işaret saymak. Var. **coraw, cogramak.**

“Ay orayman, orayman. / Şölge pĭtken korayman. / Üyden kelgen habernĭ / Ĭygĭlĭkke corayman.” - (Boztorgay).

Rom. v. A interpreta; a tălmăci.

CORATMAK (**coratmaq**) f. Yorumlatmak; tabirletmek.

Rom. v. A pune să interpreteze.

CORAWŞI is. Tabirleyici.

“Ay corawşı, corawşı, / Corap sen bĭr karaşı. / Men bĭr keşe tĭş kördĭm.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. s. Tălmăcitor (de vise).

CORCİYAN öz. is. (Fr.>Rom.) → **Gürcü.**

Rom. s. propr. Georgian, gruzin.

CORGA (**corğa**) is. Yorga, rahvan. Var. **yorga.**

Rom. s. Buiestru.

CORGALAMA, -W (**corğalama, -w**) is. Yorga gitme.

Rom. s. Mers în buiestru.

CORGALAMAK (**corğalamaq**) f. 1. (Binek hayvanları) Rahvan gitmek, yorga koşmak.
2. (Diğer canlılar) Ufak ufak adımlarla, iki yana sallanarak koşmak veya kıvrıla kıvrıla sürünmek. Eşanl. **Cortañlamak.**

“Kargamaga bĭlmiymen, oñma, pĭtme. / Örmekşĭdiy corgalap üyüñe cetme.” - (Boztorgay).

“Bereket bersĭn aşıña, / Dewlet konsın başıña. / Bödenediy corgalap / Kıdır kelsĭn karşıña.” - (Boztorgay).

- **Torbasız at corgalar, sokur pışak ırgalar.** – Atas. Torbasız at yorgalar, kör bıcak eziyet ettirir.

Rom. v. 1 (Despre cai) A merge în buiestru. 2. (Despre alte fiinţe) A umbla în mers legănat sau a se târî sinusoidal, ca şerpii.

CORGALAÑ CORGALAÑ (**corğalañ corğalañ**) zf. Bir sağa, bir sola kıvrılarak. (Sürüngenler gibi ilerlemeyi anlatır).

Rom. adv. (Despre mers) Şerpuind; legănându-se.

CORGALATMAK (**corğalatmaq**) f. Yorgalatmak, yorga yürütmek, rahvanlatmak.

- **Anañ Tat, babañ Tat, ne kerek saga balaban at, mĭn eşegĭñ corgalat.** – Deyim. Ananı babanı biliriz, neyine gerek sana büyük at, bin eşeğine git rahvan. (Haline göre davran).

Rom. v. A mâna calul în buiestru.

***CORIK**[1] (**corıq**) is. Zaman, vakit. (Altay Kerim, Leyla Kerim - Tatarca Türkçe Romence Sözlük’ten).

“Bĭr corık, her gün kerekken sernĭk bĭle kıt edĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Vreme, timp; perioadă.

CORIK[2] (**corıq**) is. Hareket şekli, usul, yol, yöntem.

“Bek tüşünüp turganda bo korkıman, / Şaytan kĭrdĭ aklıma bĭr corıkman.” - (Osman Toktamaz – Ötken Aylar).

Türk Lehç. : Kırım. - **coruq, yoruq;** Karaçay Malkar. - **coruq;** Moğ. - **corig, dzorig -** plan, niyet :

Rom. s. Mod, chip, fel; metodă.

CORIKSIZ (**corıqsız**) s. Yakışıksız, yersiz.

“Tek tuwarçınıñ apakayı Zibide kıska kesalmadı sözünĭ : / - Koş keldĭñ, safa keldĭñ ! Ama bu tırnavuç senĭñ boyuñdan balaban ... Arman bastıracak, taşuv taşıycak başka kĭşĭler de tabılır edĭ, dep epsĭz, coruksız laplarman zawallı Ablâziz’nĭñ kulagın sasıttı.” - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair / Emel D.).

Rom. adj. Nelalocul lor.

CORKAN (**corqan**) is. Yorgan. Var. **yorkan**.

- **Ayagın corkanıña köre uzat.** – Atas. Ayağını yorganına göre uzat.
- **Bĭr bürşege kızıp corkan cagılmaz.** – Atas. Bir pireye kızıp yorgan yakılmaz.

Rom. s. Plapomă.

CORKANLIK (**corqanlıq**) is. Yorganlık.

Rom. s. Material de plapomă.

CORMAK (**cormaq**) f. Yormak, yorumlamak. Var. **yormak.**

“Coraw colga mĭnsetĭr degenler. Bĭzler corayık ta.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. A interpreta, a tălmăci.

CORTAÑ CORTAÑ zf.. Telâşlı telâşlı; aceleli.

Rom. adv. (Despre mers) Pripit.

CORTAÑLAMAK (**cortañlamaq**) f. Telâşla hareket etmek, koşturmak.

“Menzade kambırayıp pencerege taba cortañlar.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

Rom. v. A se pripi.

COŞKI (**coşqı**) is. Coşku.

Rom. s. Entuziasm.

COŞKILI (**coşqılı**) s. Coşkulu.

Rom. adj. Cu entuziasm.

COŞKIN (**coşqın**) s. Coşkun, coşmuş.

Rom. adj. 1. Entuziasmat, înflăcărat. 2. (Despre feonomene ala naturii). Tumultuos, clocotitor, învolburat.

COŞKINCA (**coşqınca**; –’-) s. ve zf. Coşkunca.

Rom. adj. şi adv. Entuziasmat, cu entuziasm.

COŞKINLIK (**coşqınlıq**) is. Coşkunluk.

“Kımız ve bozaga vekil bolgan rakı, Kıyew Konuşmasında ancak kĭşkene bĭr coşkunlık ketĭrĭcĭ bolarak kalacaktır.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. s. Entuziasm, exuberanţă; exaltare.

COŞMA, -UW is. Coşma.

Rom. s. 1. Entuziasmare, exaltare, înflăcărare. 2. (Despre fenomene ale naturii) Înteţire, intensificare.

COŞMAK (**coşmaq**) f. Coşmak.

1. Duygu ve düşünceleri kuvvetle dışa vurmak.

“Kyör köziñmen, begenseñ alakoy süyseñ. / Göñĭl saga coştı endĭ, sen ne deseñ.” - (Boztorgay).

2. (Doğa olayları) Birdenbire çoğalıp hızlanmak.

Rom. v. 1. A se entuziasma, a se exalta, a se înflăcăra. 2. (Despre fenomene ale naturii) A se înteţi, a se intensifica.

COŞTIRILMAK (**coştırılmaq**) f. Coşturulmak.

Rom. v. pas. A fi entuziasmat.

COŞTIRMA, -UW is. Coşturma.

Rom. s. Entuziasmare, înflăcărare.

COŞTIRMAK (**coştırmaq**) f. Coşturmak.

“Eñ fazla heyecanlı körüngen, caşlarnı ateşlĭ sözlerĭ men coşturgan, şüphesĭz Kurtömer boldı.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. A entuziasma, a înflăcăra.

COŞTIRUWCI s. Coşturucu.

Rom. adj. Entuziasmant, exaltant.

COY is. Kayıp, yitik.

“Ama menĭm bĭr coyım bar, maga yardım ete bĭlseñĭz bek arüw bolır edĭ.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Pierdere; obiect pierdut.

COYDIRMAK (**coydırmaq**) f. Kaybettirmek.

Rom. v. fact. A face să piardă.

COYGIZMAK (**coyğızmaq**) f. Kaybettirmek.

Rom. v. fact. A face să piardă.

COYIK (**coyıq**) s. ve is. Kayıp, yitik; kaybolan şey.

Rom. s. şi adj. 1. Pierdut, dispărut. 2. Obiect pierdut.

COYILMA, -UW is. Yok olma, kaybolma.

Rom. s. Pierdere; dispariţie.

COYILMAK (**coyılmaq**) f. Yok olmak, kaybolmak.

“Tatarlıknıñ yıldızları coyulgan / Şay bolsa da, kene ümĭt üzülmiy!” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Otka kettĭ oyıldı, / Suwga kettĭ coyıldı. / Velişa caşnıñ adı / Bo dünyadan coyıldı.” - (Boztorgay).

- **Közden coyılmak -** Gözden kaybolmak.
- **Cangıznıñ cayı kurulmaz, uruwlınıñ ogı coyılmaz.” -** Atas. Yalnızın yayı kurulmaz, soyu geniş olan oku kaybolmaz.

Rom. v. A se pierde, a fi pierdut; a dispărea.

COYMA, -UW is. 1. Yitirme, kaybetme.

2. Yok etme.

3. mec. Şaşırtma.

Rom. s. Acţiunea de **coymak***.*

COYMAK (**coymaq**) f. Var. **coytmak**.

1. Yitirmek, kaybetmek.

“Ayda yılda bĭr bayram, / Üyüñnĭ akla çĭpiyĭm. / Akılşıgım’ sen aldıñ, / Coymay sakla, çĭpiyĭm.” - (Boztorgay).

2. Yok etmek; ortadan kaldırmak.

“Kelĭr bĭr kün, o kanlarnı bĭr kuyaş / Coyar. Curtta uzun künler toy bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. mec. Aklını başından almak; şaşırtmak.

“Kız ösken son törde otırıp oya oya. / Kelĭnşeknĭñ tatlı sözĭ cĭgĭtnĭ coya.” - (Boztorgay).

- **Aklın coymak -** Aklını yitirmek, delirmek.
- **Tĭlĭn coygan, soyın coyar.” -** Atas. Dilini kaybeden soyunu kaybeder.

Rom. v. 1. A pierde. 2. A nimici, a distruge; a face să dispară. 3. fig. A zăpăci pe cineva, a-i lua minţile.

COYTILMA, -UW is. Kaybolma, kaybedilme.

Rom. s. Faptul de a se pierde; faptul de a fi pierdut; faptul de a fi distrus.

COYTILMAK (**coytılmaq**) f. Var. **coytulmak**.

1. Yitirilmek, kaybedilmek.

“Arkadaşlar, gayret, gayret, tez açılsın bahtımız. / Yaşaw hakkı coytulmasın öksüz, yoksul milletĭñ.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Kaybolmak, yok olmak.

“Curt karalsa, milletke takat kelse, soñ bĭzde / Coytulmamak, yükselmek, belkĭ bĭr iman bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Köziñnĭ aç, coytulma ey tatar caş!” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Eskĭ duşmanlıklarıñ tuhumları taa bek bĭr coytılıp ketmiyatır.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Yok edilmek, varlığına son verilmek.

“Tatarlıkka karalsın coytulgan Giray / Curt taralsa da saw bolsın koldaşları.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Şıñgırdaklı tay coytılmaz. -** Atas. Çıngıraklı tay kaybolmaz.

Rom. v. 1. A fi pierdut. 2. A se pierde. 3. A fi distrus, a fi nimicit.

COYTMA, -UW is. Kaybetme. Var. **coyma.**

“Bonday türküler ... tatarnıñ ... hakim milletĭñ düsturları içĭnde özĭn menlĭgĭn coytmasına mani bolır.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. s. Faptul de a pierde.

COYTMAK (**coytmaq**) f. 1. Yitirmek, kaybetmek, ne olduğunu, nerede bulunduğunu bilememek. Var. **coymak.**

“Anaw bĭznĭñ sersemşĭk, / Ay, ay, kĭm, kĭm dewday, / Apakayın coytkan, yar, hey.” - (Boztorgay).

“Azbarıñda egĭlĭr nogıt, bakla. / Hatre bergen cawlıgım’ coytmay sakla.” - (Boztorgay).

2. Kumarda vermek, kaybetmek.

“Alayımız da bahtlı bolsak, kĭm kazanacak, kĭm coytacak ?” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. Yok etmek, varlığına son vermek.

“Eşĭtemen, şu Kırım’da, Kazan’da, / Orenburg’da, Türkestan’da her yakta, / Tatarlıknı coytmak içün tırışkan / Bĭr kuwwet bar!..” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Aklın coytmak -** Aklını yitirmek, delirmek.

- **Özīn coytmak –** Kendini kaybetmek. a) Bayılmak. b) Öfke yüzünden ne yaptığını bilmemek.
- **Tīlīn coytkan soyın coytar –** Atas. Dilini kaybeden soyunu kaybeder.

Rom. *v. 1. A pierde (ceva). 2. A pierde (la jocurile de noroc). 3. A distruge, a nimici.*

COYTTIRMAK (**coyttırmaq**) f. Kaybettirmek.

Rom. *v. A face să piardă.*

COYTULMAK (**coytulmaq**) f. →**Coytılmak**.

COYUK (**coyuq**) s. ve is. Kayıp, yitik; kaybolan şey.

Rom. *adj. 1. adj. Pierdut; dispărut. 2. s. Obiect pierdut sau dispărut.*

COYULMAK (**coyulmaq**) f. 1. Kaybolmak.

2. Yok olmak; ortalıktan kalkmak; ölmek.

"Tatarlıknıñ yıldızları coyulgan. / Şay bolsa da, gene ümīt üzülmiy." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. *v. 1. A se pierde, a fi pierdut. 2. A dispărea; a muri.*

CÖMERT s. (Fars. cevan merd). Cömert. Var. **cumart**

Rom. *adj. Generos, darnic.*

CÖMERTLĪK is. Cömertlik. Var. **cumartlık**.

Rom. *s. Generozitate, dărnicie.*

CÖN is. Yön.

Rom. *s. Sens, direcţie.*

CÖNELĪŞ is. Yöneliş, yönelme.

- **Cönelīş kelīşī –** Gram. Yöneliş durumu, hali; - e hali; datif hali.

Rom. *s. Orientare, îndreptare, luare de poziţie.*

CÖNELME, **-ÜW** is. Yönelme.

Türk Lehç. : Kırım. - **yönelme;**

Rom. *s. Orientare, îndreptare.*

CÖNELMEK f. Yönelmek.

Türk Lehç. : Kırım. - **yönelmek;**

Rom. *v. A se îndrepta, a se orienta.*

CÖNELTMEK f. Yöneltmek.

Rom. *v. A îndrepta, a orienta.*

CÖNEME, -W is. 1. Hareket etme.

2. Çalışmaya başlama.

3. Rast gitme.

Rom. *s. 1. Pornire. 2. Intrare în funcţiune. 3. Satisfacere a aşteptărilor.*

CÖNEMEK f. 1. Hareket etmek, hedefine doğru yol almak.

"Cönivīk dep turaman kıbladan sırtka. / Senī lâyık köremen bīznīñ curtka." - (Boztorgay).

2. (Bir makine) Çalışmaya başlamak.

3. Rast gitmek, istenilen biçimde gelişmek.

"Şınla, sesīñ eşītīp bīr kanayım. / Ogrıñ nege cönemiy boztorgayım?" - (Boztorgay).

"Bīz de parlap karayık, cönese zarım. / Kaysıñızga geşer eken itībarım?" - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A porni, a se pune în mişcare. 2. (O maşină) A intra în funcţiune. 3. A merge cum trebuie, a satisface aşteptările.*

CÖNETĪLMEK f. 1. Hareket ettirilmek.

2. (Makine) Çalıştırılmak.

3. Yönetilmek.

Rom. *v. Forma pasivă de la* **cönetmek**.

CÖNETĪM is. Yönetim; idare.

Rom. *s. Conducere.*

CÖNETME, **-ÜW** is. Yönetme.

Rom. *s. Conducere; punere în funcţiune.*

CÖNETMEK f. 1. Hareket ettirmek.

2. (Bir makineyi) Çalıştırmak.

3. Yönetmek; idare etmek.

"O, halkı man yakından körīşīp konışa ve tanışa, onların vaziyetlerīn dogrıdan dogrıga anlamaga şalışa ve oga köre de memleketīn cönetmege ograşa eken." - (Acemin Bawbek - Eskī Kahramanlarımız / Karad. 1).

Rom. *v. 1. A porni; a face să pornească. 2. A pune în funcţiune. 3. A conduce*

CÖNETMELĪK is. Yönetmelik.

Rom. *s. Regulament*

CÖNETTĪRMEK f. → **Cönetmek**.

CÖNK is. Ed. Cönk; Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde saz şairleri, öğretmenler, din adamları ve edebiyat meraklıları tarafından toplanmış her türlü edebi eserlerinin geçirilmiş olduğu elyazmaları defteri. (17. yüzyılda yaşamış Kırımlı Canmambet / Canmuhammet'in Sefername'sinden ancak bazı parçalar bir cönk sayesinde günümüze kadar gelebilmiştir. Müstecib Ülküsal bey de Toksofu köyünden Abdülhamit Hafız Aziz efendinin 1914'te bir başkasının cönkünden alıp kaydettiği Edip efendinin Sefername'sinden parçaları Emel Mecmuasının 1933 yılı 12. sayısında basmıştı).

"Soñ, özīnīñ uydurganı da bellī tuwul, kīm bīlsīn kaysı ilâhi cöngünden okup üyrengen, deseler de, Zibide abay baş bermedī." - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bīr Şair / Emel D.).

"1958 yıllarından başlayarak Dobruca Türklerinin yaşadığı köylerini dolaşarak yaptığımız araştırmalar sonucunda bunun gibi defterler, cönkler elimize geçmiştir." - (Nedret Mahmut - Romanya Türk-Tatar Edebiyatı).

Rom. *Lit. Caiete personale manuscrise, de culegeri de creaţii literare, alcătuite în trecut în ţările de limbi turcice, de către poeţii populari, cărturarii şi iubitorii de limbă şi literatură.*

CÖREME is. (Ar. cereme). Cereme, bir başkasının sebep olduğu bir zararı ödeme.

"Coytılgan eşeknī bütün takımıman bergen sora bīr de cöremege kīrīp şawuşka bakırganı üşün para da beresīñ." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

- **Cöremesīn şekmek -** Birinin verdiği bir zararı ödemeyi kabul etmek. (*Rom. - a trage ponoasele*).

Rom. *s. Suportare a daunelor cauzate de cineva.*

CÖRGEM is. → **Cörmew**.

CÖRME is. Teyel; geçici olarak tutturmak için dikilen

seyrek dikiş.
Rom. *s. Însăilătură; cusătură provizorie.*

CÖRMELEME, -W is. Teyelleme.
Rom. *s. Însăilare.*

CÖRMELEMEK f. Teyellemek.
Rom. *v. A însăila.*

CÖRMELETMEK f. Teyelletmek.
Rom. *v. fact. A pune să însăileze.*

CÖRMELĬ s. Teyelli.

“Bala, nenesĭnĭñ canına kelĭp, bĭr cörmelĭ şuwaldan bĭrtakım oyıncaklar şıgardı” - (Okıma Kitabı - IV).
Rom. *adj. Însăilat, cu însăilătură.*

CÖRMEW is. Kesilen hayvanın, çoğu zaman atılan, bağırsak takımı. Eşanl. **cörgem.**

- **Cürgen ayakka cörmew ĭlĭşĭr.** - Atas. Gezen ayağa kısmet ilişir; (misafiri ağırlamak bir milli gelenektir; eskiden misafir her gittiği yerde hayvan kesilip şölenle karşılanır, kesilen hayvan da onun kısmeti sayılırdı).

Rom. *s. Măruntaie, viscere.*

CUDURUK (**cuduruq**) is. → **Cumruk**.

- **Cümlemen cuduruk, maylı kuyruk.** - Atas. Cümle ile yenen yumruk, yağlı kuyruk; kişiye o kadar koymaz.

CUGIŞ (**cuğış**) is. → **Cuwgış**.

CUGUW (**cuğuw**) is. ve f. → **Cukma, Cukmak.**

CUK (**cuq**) ünl. Ani bir hareketi anlatan yansıma söz.

“Cuk ! ete de (kuşların) anaları Memet’nĭ (midesĭnden) taa bek güzel, taa bek pelwan etĭp şıgara.” - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).
Rom. *interj. Ţuşti !, cuvânt onomatopeic.*

CUKA (**cuqa**) s. 1. İnce, yufka.

2. mec. Az, yetersiz.

“Bu sene bereket te cuka boldı. Çıkargan egĭnĭmĭznĭñ de köbĭsĭn tarla sahibĭ alacak.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

3. mec. Dayanıksız, güvensiz; zayıf, güçsüz.

Türk Lehç. : Kırım. - **yufqa**; Nog. - **yuqa;** Karaçay Malkar. - **cuqa;** Moğ. - **çuhag** - az, eksik;
Rom. *adj. 1. Subţire. 2. fig. Puţin, insuficient. 3. fig. Nerezistent, slab.*

CUKALAŞMAK (**cuqalaşmaq**) f. İncelmek.
Rom. *v. A se subţia.*

CUKALIK (**cuqalıq**) is. Zayıflık; incelik.
Rom. *s. Subţirime.*

CUKARMAK (**cuqarmaq**) f. 1. İncelmek.

“Yorkanları táwsĭgen, cukargan, em de bĭraz kĭşkenelĭk ete, ayak betĭne tartsalar, başları omızları aşıla, baş betĭne tartsalar, ayakları tışarda kala.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

2. mec. Zayıflamak, azalmak.

“Niçün deseñ, haznemĭz bek cukardı. Cayaw ketĭp te atlı kelgen bo sıralarda hiç yok.” - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).
Rom. *v. 1. A se subţia. 2. fig. A slăbi; a sărăci.*

CUKKAN (**cuqqan**) s. Bulaşan, bulaşıcı.
Rom. *adj. Molipsitor.*

CUKMA, **CUĞUW** (**cuqma, cuğuw**) is. Bulaşma.
Rom. *s. Acţiunea de* **cukmak,** *murdărire; molipsire.*

CUKMAK (**cuqmaq**) f. Bulaşmak.

1. Değip kirletmek, sinmek.
2. (Hastalık, kötü nitelikler) Geçmek, sirayet etmek.

“Wildan’nıñ hem ĭşĭ bar, hem de haram itten hastalık cugar dep, sakınşaklı dawrandı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Faydalı olmak, sinmek.

“Başka aştay tuwuldur, aşaganga tam cugar, / Tez öser aşaganlar, bĭrden canlılık tuyar.” - (İsmail Otar – Çibörek).

4. mec. Sokulmak, insana yakınlık göstermek, yaklaşmak. **Kĭşĭge bek cugataan.**

- **Aram bukmaz, kan cukmaz** - Atas. Haram gizlenemez, kan sinip faydalı olamaz.
- **Kazanga tiyme küyesĭ cugar, / Yamanga tiyme, belâsı cugar.** - Atas. Kazana dokunma, karası kirletir, / Kötüye dokunma, belâsı bulaşır.
- **Komşınıñ kotırı cukmasa da, kuyı cugar.”** - Atas. Komşunun yarası sirayet etmese de, huyu eder.
- **Şekĭge mĭngen ĭşekke cukmaz** – Atas. Çekiye binen mideye geçmez (faydalı olmaz).

Rom. *v. 1. A murdări, a păta. 2.(Despre boli) A trece la un altul, a contamina, a molipsi. 3. A prii, a-i fi de folos. 4. fig. A fi foarte sociabil, a fi foarte comunicativ, a manifesta bunăvoinţă.*

CUKKIZMAK (**cuqızmaq**) f. Bulaşmasını, geçmesini, faydalı olmasını, yaklaşmasını sağlamak.
Rom. *v. Forma factitivă de la* **cukmak.**

CUKTIRMAK (**cuqtırmaq**) f. → **Cukkızmak**.

“Oga tımawımnı cuktırıp ne anlarman bo dostlıktan, ayt sen de !” - (Altay Kerim – Kâniye).

CUKTIRTMAK (**cuqtırtmaq**) f. → **Cukkızmak**.

CULAP is. (Yun.). Bot. Yulaf. (Lat. Avena sativa). Var. **cılap.**
Rom. *s. Bot. Ovăz.*

CULKILMAK (**culqılmaq**) f. Yolmak işi yapılmak, yolunmak.

“Sapnı kaplagan yapraşıklardan köbĭsĭ sararıp kurugandan soñ, keten culkulıp demet demet baylanır.” - (Okuma Kitabı - III).
Rom. *v. A fi smuls, a se smulge; a se jumuli, a fi jumulit.*

CULKINMAK (**culqınmaq**) f. Yolunmak, yolmak işi yapılmak.

“Bĭr arada Bayan Sıluw bĭr tawuk tutar, tĭrĭ tĭrĭ culkmaga başlar. Padışa : / - Ewlâdım, tĭrĭ tawuk culkınır mı ?” der.” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).
Rom. *s. A fi smuls, a se smulge.*

CULKIŞMAK (**culqışmaq**) f. Birbirinin bir şeyini (saçını, sakalını, tüylerini, kanatlarını) yolmak.

“Bïr kün, bïlmem nedendïr, / Ekï koraz tutuşkan, / Bïr-bïrsïmen delïce / Şáş-baş demiy culkuşkan.” - (İsmail Ziyaettin - Toy).

Rom. v. reciproc. A-şi smulge (ceva) unul altuia.

CULKMA, -UW (**culqma**, **-uw**) is. Yolma.

Rom. s. Smulgere, jumulire.

CULKMAK (**culqmaq**) f. Yolmak.

1. Tüylerini, saçını çekip çıkarmak.

“Eger tuysa Kerïşler bo etkenïm, / Cündiy etïp culkarlar etïm, ceñïm.” - (Ali Osman Ayrantok - Ötken Aylar ...).

2. mec. Birinin elindekilerini zorla veya hile ile almak.

“Ey, o ne kadar şiy o ! Bïzïm kanatımıznı kuyrugımıznı bïr tamam culkacak eken de o !” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Boş turgaşı babaañ sakalın culk. –** Deyim. Boş oturacağına babanın sakalını yol.

Türk Lehç. : Kırım. - **yulqmaq**; Moğ. - **culgah, dzulgaah;**

Rom. v. A smulge.

CULKTIRMAK (**culqtırmaq**) f. Yoldurmak.

Rom. v. A pune să smulgă, să jumulească.

CULKUM (**culqum**) is. Yolma, yolmak işi.

- **Ulkum-culkum** = Yolunmuş gibi; yolmuş gibi. **“Perşemïñnï kïm kestï ulkum –culkum ? / Sen aklıma tüşkende kaşa yukum.” -** (Boztorgay).

Rom. s. Smulgere.

CUM zf. Birlik olarak.

“Cum dawranıp, bïrbïrlerïne yardım etïp, özlerïn tanıtmaga şapalangan Dobroca vilayetïn tatar studentlerï, özlerïne bïrer lagap ta taptılar.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. Solidar, strâns unit.

CUMA is. (Ar. cuma). Cuma.

1. Haftanın Perşembeden sonra gelen günü.

“Sen eş merak etme. Mına bugün Cuma edï. Yarın Cumaertesï. Yarın ertenmen, saw bolsam, coldaman.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Cuma namazı.

“Banaa cumadan şıkkan soñ mında, saga kïrdïm. Şo arada ekïndï vaktı da bolayatır.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. esk. Osmanlılar zamanında hafta tatili günü.

“Derya taşkan, suw salkın, / Kel ïşiyïk, yar. / Cuma günï üylenden son, / Körïşiyïk yar.” - (Boztorgay).

- **Cuma Camïsï -** Cuma Camii, Kırım’da, Gözleve’de bulunan, 1552 yılında Mimar Sinan tarafından yapılmış en büyük cami.

Rom. s. 1. Ziua de vineri. 2. Rel. musulm. Slujba publică de vineri. 3. İst. Ziua de repaus săptămânal legal în İmperiul Otoman.

CUMA-AKŞAMI is. Perşembe günü.

Rom. s. Joi.

CUMA-ERTESÏ is. → **Cumartesï**.

“Perşembe cuwgan başıññı Cuma tara, / Cumaertesï cawşımnı coldan kara.” - (Boztorgay).

CUMAK (**cumaq**) is. 1. Yumak, yuvarlak biçimde sarılmış ip.

2. s. Yuvarlak biçimde sarılmış olan.

3. Bulmaca, bilmece.

“Mawultiy pek köp ertekeler, cumaklar, tapmacalar bïlïrdï.” - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

“Cumak ayttım : cïplï, kara. / Tapmagannıñ kötï kara. - Asma kazan.” - (Bulm. - Bilmece söyledim : iplidir, karadır. / Bilemeyenin kıçı karadır.).

Rom. s. 1. Ghem; ghemotoc. 2. adj. Făcut sul sau ghem. 3. Ghicitoare, cimilitură.

CUMARLAMA, -W is. 1. Yuvarlama.

2. Buruşturup top etme, buruşturma.

Rom. s. 1. Faptul de a face ghem. 2. Boțire, mototolire.

CUMARLAMAK (**cumarlamaq**) f. 1. Yuvarlak duruma getirmek, yuvarlaklaştırmak,

2. Buruşturup top haline getirmek, buruşturmak.

“Piy paraların şıgarıp cumarlap kïsesïne tıgar ve küler : Bunlar menïm hissem.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. v. 1. A face ghem. 2. A boți, a mototoli.

CUMARLANMA, -UW is. 1. Yuvarlaklaşma; yuvarlaklaştırılma.

2. Yuvarlanma, devrilme.

3. Buruşturulma.

Rom. s. 1. Faptul de a se face ghem, de a se chirci; faptul de a fi făcut ghem. 2. Rostogolire. 3. Boțire.

CUMARLANMAK (**cumarlanmaq**) f. 1. Top haline gelmek, yuvarlaklaşmak,

2. Yuvarlanmak, devrilmek.

“Ay anayım, anayım, / Senï kaydan alayım, / Senïn cürgen colıña, ay dáy dáy, / Catıp cumarlanayım.” - (Boztorgay).

“Anaw yabani mışık ... alïnden tayıp, karuwı geşïp, cumarlanıp cerge cıgıla.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcïgït).

3. Buruşmak.

“Dandini dandini şakası, Ïşten kelïr akası, / Cumarlangan yakası, / Köptïr onıñ şakası.” - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A se ghemui.. 2. A se rostogoli. 3. A se boți, a se mototoli.

CUMARLAŞMA, -UW is. Oynaşma, itişip kakışıp oynama.

Rom. s. Hârjonire, hârjoană.

CUMARLAŞMAK (**cumarlaşmaq**) f. Oynaşmak, itişip kakışıp, yuvarlanıp oynamak.

“Ak kaptanıñ ïşlenen, can ay / Al yanagıñ tïşlengen , can ay, / Cumarlaşıp oynagandan son / Süygülüñ saga nïşlegen, can ay?” - (Boztorgay).

Rom. v. coact. A se hârjoni; a se rostogoli, a se tăvăli.

2. Buruşturmak. **CUMARLATMAK** (**cumarlatmaq**) f. 1. Yuvarlaklaştırmak.

Rom. v. 1. A rotunji, a face ghem. 2. A boţi.

CUMART s. (Fars. cevan merd). Cömert. Var. **cömert.**

1. Eli açık.

2. mec. Verimli, bereketli.

- **Cumart aşı, cennet aşı. -** Atas. Cömert aşı, cennet aşı.
- **Cumarttan bĭr şıgar, sarandan yüz.** – Atas. Cömertten bir cıkar, pintiden iki.

Rom. adj. 1. Darnic. 2. fig. Roditor.

CUMARTESĬ is. (Ar. cuma+ T. ertesi). Cumartesi. Var. **Cumaertesĭ.**

> **"Bugün ne gün sáátĭ ? Cumartesĭ. O yaka habernĭ bo düşembe tuwıl, taa anaw düşembe beriyĭk."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. Sâmbătă.

CUMARTLAŞMA, -UW is. Cömertleşme.

Rom. s. Manifestare de generozitate.

CUMARTLAŞMAK (cumartlaşmaq) f. Cömertleşmek, cömertçe davranmak.

Rom. v. A manifesta generozitate, a fi generos.

CUMARTLIK (cumartlıq) is. Cömertlik.

Rom. s. Cenerozitate, dărnicie.

CUMARTŞA zf. Cömertşe.

Rom. adv. Cu generozitate, cu dărnicie.

CUMAZİYE öz. is. (Ar. cumadi, cumazi - Arap takviminin beşinci, cemazi-el-evvel ve altıncı, cemazi el-ahir ahir aylarının adından) Bu aylarda, bazen de cuma günleri doğan kız çocuklara verilen ad.

Rom. s. propr. Nume feminin.(după numele lunilor a cincea şi a şasea din calendarul lunar arab şi după ziua de **Cuma** *–Vineri).*

CUMBUR CEMAAT zf. (Ar. cumhur cemaat). Cümbür cemaat, grup halinde, topluca, toplu olarak.

Rom. adv. Cu toată gloata; cu toată gaşca.

CUMBUŞ s. → **Cümbüş.**

CUMBUŞLIK (cumbuşlıq) is. → **Cümbüşlĭk**.

> **"Boga da kayıl bolmay, uzun kış keşelerĭnde öz akran köy caşlarına cumbuşluklar, şakalar üyretĭp unutulmaz şölenler berdĭ."** - (Altay Kerim – Kâniye).

CUMDIRMAK (cumdırmaq) f. Yumdurmak.

> **"Awursam ah der kĭmsem yok, ölsem cılar, / Betĭmnĭ sıypap közĭmnĭ kĭm cumdurar.?"** - (Boztorgay).

Rom. v. Forma factitivă de la **cummak**

CUMHURBAŞKANI is. Cumhurbaşkanı.

Rom. s. Preşedinte de republică.

CUMHURBAŞKANLIGI is. Cumhurbaşkanlığı.

Rom. s. Preşedinţie de republică.

CUMHURİYET is. (Ar. cumhuriyyet). Cumhuriyet.

1. Egemenliğin milletin elinde olduğu, yönetimin millet tarafından seçilen kişilerce yürütüldüğü devlet biçimi.

2. Bu tür devleti olan ülke.

Rom. s. 1. Republică, formă de guvernământ. 2. Ţară cu această formă de guvernământ.

CUMHURİYETŞĬ s. Cumhuriyetçi.

Rom. adj. Republican; adept al guvernării prin republică.

CUMHURİYETŞĬLĬK is. Cumhuriyetçilik.

Rom. s. Politică republicană.

CUMIK (cumıq) s. Yumuk.

1. Kapalı, kapatılmış. **Cumık köz.**

2. Sıkılmış. **Cumık awuş.**

Rom. adj. 1. Închis. 2. Strâns.

CUMILMA, -UW is. Yumulma.

Rom. s. Închidere, strângere.

CUMILMAK (cumılmaq) f. Yumulmak, kapanmak.

> **"Bĭr körgende men saga boldım aşık. / Ölsem közĭm ketecek, cumılmay, aşık."** - (Boztorgay).

Rom. v. Forma pasivă de la **cummak**

CUMIRTIK (cumırtıq) is. → **Cumrık**.

CUMMA, -UW is. Yumma; kapama, kapatma.

Rom. s. Închidere; strângere.

CUMMAK (cummaq) f. Yummak; kısarak veya sıkarak kapamak.

> **"Awdarılıp aytaman adıñnı doksan. / Cumsam, közĭm' aldındasın, aşsam yoksan (yoksın)."** - (Boztorgay).

- **Dünyaga közlerĭn cummak** – Ölmek.
- **Köz aşıp cumgaşı -** Göz açıp kapatıncaya kadar; çok kısa bir zamanda.
- **Aştı awzın, cumdı közĭn. -** Deyiş. Açtı ağzını , yumdu gözünü (öfkelenerek ağır sözler söyledi).

Rom. v. (Despre pumni sau despre ochi) A închide; a strânge.

CUMPUŞLI s. → **Cümbüşlĭ.**

> **"Köy caşların keşelerĭ başına toplap cumpuşlı programlar azĭrlep folklor toplamak, boş künlerde türlü türlü oyınlar üyretĭp oynamak …"** - (Altay Kerim – Kâniye).

CUMRUK (cumruq) is. Yumruk.

1. Elin parmakları kapalı durumu.

2. Yumrukla vuruş.

3. mec. Baskı.

- **Cümlemen cumruk, maylı kuyruk** – Deyim. Herkese dokunan yumruk yağlı kuyruk.
- **Kawgada cumruk sayılmaz. -** Deyim. Kavgada yumruk sayılmaz.

Rom. s. 1. Pumn. 2. Lovitură dată cu pumnul. 3. fig. Oprimare; presiune.

CUMRIKLIK (BĬR …) (cumrıklıq) s. Bir yumrukta yıkılacak kadar zayıf.

- **Bĭr cumruklık canı bar** – Çok zayıf.

Rom. adj. Slab să-l dobori dintr-un pumn.

CUMURİYET is. → **Cumhuriyet**.

CUMURTIK (cumurtıq) is. 1. Yumruk.

> **"Padışa onı körgenĭ men cumırtıgın köterĭp bakırmaga başlay : ..."** - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

2. Yumruk darbesi.

"Kĭşĭ hiddetlenĭp motoçikletadan atlap tüştĭ, atın tĭşlerĭn arasından baskasın alıp, atın murnına bĭr cumurtık salladı." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Cumurtıgına güwenmek -** Kaba kuvvetine güvenmek.
- **Cumurtık köstermek** - Tehdit etmek.

Rom. s. 1. Pumn. 2. Lovitură de pumn.

CUMURTIKLAMAK (**cumurtıqlamaq**) f. Yumruklamak.

"Kırşmaga kĭrĭp bĭr kade ĭşkĭ ĭşmege yetĭşmedĭm, Aladin efendĭ menĭ tepmelep cumurtuklap şıgardı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A lovi cu pumnul; a lua (pe cineva) la pumni.

CUMURTIKLANMAK (**cumurtıqlanmaq**) s. Yumruklanmak.

Rom. v. A fi luat la pumni, a fi lovit cu pumnul.

CUMURTIKLAŞMAK (**cumurtıqlaşmaq**) f. Yumruklaşmak.

Rom. v. A se lua la pumni, a se bate.

CUMURTIKLATMAK (**cumurtıqlatmaq**) f. Yumruklatmak.

Rom. v. A pune să bată (cu pumnii), să ia pe cineva la pumni.

CUMUWLI s. Yumulu, yumuk.

Rom. (Despre mână, pumn sau despre ochi) Închis; strâns.

CURT is. Yurt. Var. **yurt.**

1. Vatan; bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası.

"Dedĭ : Kızım, bĭz tatarmız. / Kırım bĭzĭm curtumızdır. / Cerĭ kögĭ tertemĭzdĭr. / Kırım'da da bĭzler barmız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Yeşĭl tawnıñ aldında / Şawlap öse üş kayın. / Şeşeklene curtımız. / Kuwetlene kün sayın." - (Boztorgay).

2. İnsanın doğup büyüdüğü, yaşadığı yer; (bölge, şehir, köy, ev).

"Ay zawallı anaylar, vay ataylar, / Curtta cañgız kaldık dep bek cılaylar." - (Boztorgay).

"Baba curtta musafĭr, kıymasım, / Kıskayaklı." - (Boztorgay).

"Şından yane men senĭ alt etermen. / Curtıña saban sürer de şay ketermen." - (Boztorgay).

3. mec. Bir şeyin çok miktarda bulunduğu yer; diyar, ülke.

"Alıp kettĭ fırtına / Deryalarnıñ curtına. / Karatmadı köyĭmnĭñ / Kıblasına, sırtına." - (Boztorgay).

4. mec. Bir şeyin ilk veya çok yetiştirildiği yer; vatan.

5. Ev; kalacak, barınılacak yer; yuva.

6. esk. Sahip olunan arazi, mal mülk.

- **Baba curtı** – Baba evi. "**Kız bala degen bahtsız kul, öksĭzden beter, / Baba curtın terk etĭp, cılay keter." -** (Boztorgay).
- **Cer curt -** Oturulan, yaşanılan yer.
- **Yeşĭl Curt** - Kırım.
- **Bek tatandı şo kurtka , kene keldĭ bo curtka.** - Deyim. Pek tadandı şu kocakarı, yine geldi bu diyara.
- **Bala üşün bawga, curt üşün cawga.** – Atas. Çocuk için evliliğe, yurt için düşmana davran.
- **Kadın biylegen curt karan kalır. -** Atas. Kadının idare ettiği yer harap kalır.
- **Ul curt kuwnagı, kız el kuwnagı. -** Atas. Oğul ev kıvancı, kız el kıvancı.

s. 1. Patrie, ţară. 2. Locul de naştere al cuiva; (ţinut, localitae, casă, gospodărie). 3. fig. Ţară, crescătorie. 4. Locul de baştină a ceva, patrie. 5. Casă; cămin, cuib. 6. înv. Vatră, moşie.

CURTLIK (**curtlıq**) is. Harabelik, ören. Var. **yurtlık.**

"Vatan şonday karalmay, oñgarılmay taşlansa, / Möñlĭk berĭp, curtlıkka miyawkuş kongan bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Vatră părăsită, teren cu dărăpănături, câmp de ruini.

CURTSIZ is. ve s. Yurtsuz. Var. **yurtsız.**

1. Yurdu olmayan (kimse), vatansız.

" Bo dertnĭ men kaydan aldım? Kaydayman? / Belkĭ curtsız kalgan öksĭz balaman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Barınacak yeri olmayan, evsiz.

3. mec. Gariban, kimsesiz.

Rom. s. şi adj. 1. Apatrid; fără patrie. 2. Lipsit de adăpost, rămas fără casă. 3. fig. Dezmoştenit; sărman.

CURTSÜYER is. ve s. Yurtsever, vatansever.

Rom. s. şi adj. Patriot.

CURTSÜYERLĬK is. Yurtseverlik, vatanseverlik.

" 'Mektüpler' başlıklı şiirlerĭnde Eminesku zamanındakı cemiyetnĭñ sahte cürtsüyerlĭgĭn öttĭrĭcĭ bĭr kin men kamşılagandır." - (Heyet–"Mihail Eminesku" / Okıma Kitabı V).

Rom. s. Patriotism.

CURTTAŞ is. 1. Yurttaş, vatandaş. Var. **yurttaş.**

"Bĭz insanmız curttaşlar, / Bĭz korkmazmız düşmanda. / İnsan korkmaz cılandan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Köydeş, hemşehri, memleketli.

Rom. s. 1. Compatriot; cetăţean. 2. Concetăţean.

CURTTAŞLIK (**curttaşlıq**) is. 1. Yurttaşlık; vatandaşlık.

2. Hemşehrilik.

Rom. s. 1. Cetăţenie. 2. Concetăţenie.

CUTILMAK (**cutılmaq**) f. Yutulmak.

Rom. v. A fi înghiţit, a se înghiţi.

CUTIM is. Yudum.

"Amma da kĭşĭsĭñĭz be sĭz de. Menĭm aytkanım aytkan, sözĭm sözdĭr. ... On beş sene sora taa sorasañız, gene (yaşım) kırk dermen, diy kawesĭnden bĭr cutım urtlap." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. s. Înghiţitură.

CUTKIŞ (**cutkış**) is. ve s. Yutucu, açgöz.

Rom. s. şi adj. Lacom, hrăpăreţ.

CUTKINMAK (**cutkınmaq**) f. Yutkunmak.

1. Bir şey yerken veya içerken gırtlağını hareket ettirmek.

"Fatma abay ekĭ kopka suw şıgardı. Atlar cutkınıp cutkınıp ĭştĭler." - (Nevzat Yusuf - Dorı At).

2. Bir şeye imrenip yutma hareketini yapmak.

"Hoca : / - Señkĭ bolsa ne karap otırasın be dostım, aşa be, aşa, diy cutkınıp cutkınıp." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. v. 1. A înghiţi ceva. 2. A înghiţi în sec.

CUTKIZMAK (**cutkızmaq**) f. 1. Yutturmak.

2. Yedirmek.

Rom. v. 1. A face să înghită. 2. A da să mănânce.

CUTMA, **-UW** is. Yutma.

Rom. Înghiţire.

CUTMAK (**cutmaq**) f. Yutmak.

1. Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.

2. mec. Bir şeyi çekip içine almak, ortalıktan kaldırmak, yok etmek.

"Kırım Tatarların ceñmek içün başta onlarnı Türk pagĭşahın kolı astından şığarayım, ondan sora özĭm kolaylıkman cutarman, diy" - (Necip Fazıl – Kırım).

3. mec. Haksız olarak kendine mal etmek.

4. mec. Katlanmak, sineye çekmek.

5. mec. Aldanmak, kanmak.

- **Calmap cutmak** - Ağzına alıp, ağzını doldurup aceleyle yutmak.
- **Hapnı cutmak** - mec. Kötü bir duruma düşmek.
- **Kan cutmak** - Çok acı çekmek. **"Ah, desem aguw ĭşemen, kan cutaman, / Yastıgıma köz yaşımnı kurutaman."** - (Boztorgay).
- **Oklaw cutkanday tĭmtĭk.** - Deyim. Oklava yutmuşçasına (dimdik).
- **Balaban balık kĭşkene balıknı cutar.** - Atas. Büyük balık küçük balığı yutar.
- **Kabaatlĭ kan cutar.** - Atas. Kabahatli kan yutar (eziyete katlanır).

Rom. v. 1. A înghiţi. 2. fig. A lua cu forţa. 3. fig. A-şi însuşi (ceva). 4. fig. A suporta, a răbda. 5. fig. A lua drept bună; a se complăcea cu modul de prezentare al lucrurilor, al cuiva.

CUTTIRMAK (**cuttırmaq**) f. Yutturmak, yedirmek.

"Ah, saygılı Padşamız, esapnı katĭp tutsak ta en sonında bĭzge onı cuttıracaksıñ, barem kâât aşamayım, ötmek aşayım, diy Hoca." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

- **Yalannı cuttırmak** - Bir yalana inandırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cutmak**.

CUTUK (**cutuq**) is. 1. Anat. Yutak; ağız ve burun boşlukları ile gırtlak ve yemek borusunu başları arasında yer alan boşluk.

2. mec. Beslenme; boğaz, mide.

3. Obur kimse.

- **Cürekke col cutuktan öter.** - Atas. Yüreğe giden yol mideden geçer.

Rom. s. 2. Anat. Faringe. 2. fig. Alimentaţie; stomac; gură (aparatul digestiv). 3. Mâncăcios, mâncău.

CUTUM is. Yudum.

- **Bĭr cutum suw** - Bir yudum su.
- **Cutum cutum** - Azar azar; yavaş yavaş.

Rom. s. Înghiţitură.

CUWA is. Bot. Kır soğanı, yabani soğan; yumru köklü, yenilen bir bitki.

"Köy kenarındakı bayırlarnıñ etegĭnde gömelek kuwalap, susan toplap cuwrıklap cürgende, arkadaşlarımdan bĭrewĭ bır cuwa ketĭrĭp berdĭ. Orazaga niyetlĭ ekenĭmnĭ unutup emen kaptım." - (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).

"Cuwurıp celkek toplayman, aralaş cuwa, / Aylandırgan başımnı aylelĭ dua." - (Tahir Erci - Çınlar / Emel D.).

- **Cerĭne köre cuvası, mollasına köre duvası.** - Atas. Her yerin ve her şeyin özellikleri olur.

Rom. s. Ceapă sălbatică; ceapă de câmp.

CUWAŞ s. 1. Yavaş.

2. Uysal, yumuşak başlı, sessiz, tepkisiz.

"Apakayı, Hayriye dadayıñ ĭşĭ yok, küşü yok, kocası da cuwaş mı cuwaş, kündüzlerĭ öşek kaynatmaknı bek süyer edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Cuwaş atnıñ tepmesĭ kattı bolır.** - Atas. Uysal atın tekmesi katı olur.

Rom. adj. 1. Încet, lin, domol. 2. Blând, blajin, paşnic; (despre animale) blând, nesperios.

CUWAŞLANMAK (**cuwaşlanmaq**) f. Uysallaşmak, ağır başlı olmak.

Rom. v. A se domoli, a se tempera.

CUWAŞLAŞMAK (**cuwaşlaşmaq**) f. → **Cuwaşlanmak**.

CUWAŞLIK (**cuwaşlıq**) is. 1. Yavaşlık.

2. Uysallık, ağır başlılık.

Rom. s. 1. Încetineală. 2. Blândeţe, blajinătate.

CUWDIRMAK (**cuwdırmaq**) f. Yıkatmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cuwmak**.

CUWGIŞ (**cuwğış**) is. Bulaşık bezi.

"Cuwgış kayda neniy ? Azĭr konanı da sürtĭp cerĭne salayım." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Işan teşĭgĭne kĭralmay cürgende, kuyruguna cuwgış baylar.** - Deyim. Sıçan deliğine giremezken kuyruğuna bulaşık bezi de bağlar.
- **Kızdan kıl cuwgış artmaz**. - Deyim. Kızdan kıl bulaşık bezi bile artmaz (ona her şey gerek olur).

Rom. s. Cârpă de spălat (vase).

CUWIK (**cuwıq**) is. → **Cuwuk**.

CUWIK (**cuwıq**) ve türevleri s. ve zf. Yakın. Var. **cuwuk** ve türevleri**.** Eşanl. **yakın.**

1. (Zamanda ve yerde) Az bir ara ile ayrılmış olan.

2. Birbirinden az farkla ayrılan.

3. Birbirleriyle iyi anlaşan; dost olan.

4. Hısım, akraba. Eşanl. **tuwgan.**

“Şıñ pītken soñ / kardaşların ozgaracak / akrabalar, cuwuklar / ‘Keş boldı, endī yeter !’ / dep haber cībereler.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

5. is. Uzak olmayan yer.

6. zf. Uzak olmayarak.

“Bugün akşam bararman ayak kagıp, / Pencīrege cuwuk cat, kol uzatıp.” - (Boztorgay).

• **Kolında barlık boldı, cuwugı cat boldı. -** Deyim. Elinde mal oldu, yakını yad oldu.

• **Uzaktakılar kīşneşīr, cuwuktakılar tīşleşīr. –** Atas. Uzaktakiler kişneşir, yakındakiler birbirini ısırır.

Rom. adj. şi s. 1. adj. Apropiat, aflat în apropiere. 2. Asemănător. 3. s. Prieten bun. 4. Rudă. 5. s. Loc apropiat. 6. adv. Aproape.

CUWIKLAMAK (**cuwıqlamaq**) is. Yaklaşmak.

“Cuwuklayman Nuray’ga yawaş yawaş / Kolçıgından tutaman, kaldıraman.” - (Bekir S. Çobanzade – Yaz Akşamı Üy Aldında).

Rom. v. A se apropia, a se duce lângă ...

CUWIKLANMAK (**cuwıqlanmaq**) f. → **Cuwıklamak**.

CUWIKLAŞMAK (**cuwıqlaşmaq**) f. → **Cuwıklamak**.

CUWIKLAŞTIRMAK (**cuwıqlaştırmaq**) f. Yaklaştırmak.

Rom. v. A apropia.

CUWIKLATMAK (**cuwıqlatmaq**) f. Yakınlatmak, yaklaştırmak.

Rom. v. A apropia.

CUWIKLIK (**cuwıqlıq**) is. Yakınlık.

Türk Lehç. : Karaçay Malkar. - **cuvuqluq;**

Rom. s. Apropiere.

CUWILMA, -UW is. Yıkanma, yıkanılma.

Rom. s. Spălare.

CUWILMAK f. Yıkanmak. Var. **cuwulmak**.

1. Yıkamak işi yapılmak.

“Para awış kīrīdīr, cuwılır (cuwulır) keter. / Aşıklarga bīr kalaş, o da yeter.” - (Boztorgay).

2. Yıkamak işine konu olmak.

• **Zemzemmen cuwılgan (cuwulgan) -** Deyim. Günahsız, suçsuz.

Rom. v. Forma pasivă de la **cuwmak**. *1. A fi spălat. 2. A se spăla.*

CUWIMAK (**cuwımaq**) f. Yaklaşmak, yakına gelmek.

Rom. v. A se apropia.

CUWINDIK (**cuwındıq**) is. Pis su; bulaşık suları; çirkef.

“Bīr şorba pīşīre, cuwundıktan beter, bīr damı yok.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım. - **yuvundıq;**

Rom. s. Zoaie, lături.

CUWINDIRMAK (**cuwındırmaq**) f. Yıkandırmak.

Rom. v. Forma factitivă de la **cuwınmak**.

CUWINDIRTMAK (**cuwındırtmaq**) f. Yıkandırtmak.

Rom. v. A pune să se spele.

CUWINMA, **-UW** is. Yıkanma.

Rom. s. Spălare, curăţire.

CUWINMAK (**cuwınmaq**) f. Yıkanmak.

1. Yıkamak işi yapılmak.

2. Kendi vücudunu, vücudunun bir yerini yıkamak.

“Mensuluw oyasın cerge salır, babasın çarıkların tışka aketīr, eleken kuman ketīrīr, testīmal hazırlar. Babası cuwınır.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. v. 1. A fi spălat. 2. A se spăla, a se îmbăia, a-şi spăla corpul, a face baie.

CUWIRIKLAMAK (**cuwırıqlamaq**) f. Koşuşturmak. Var. **cuwırklamak**.

1. Bir yerden bir yere, nefes nefese koşmak.

“Kefe menīm öz şehrīm, tuwgan cerīm, / Celdiy esīp cuwurıklap cürgen cerīm.” - (Ali Osman Ayrantok - Ötken Aylar).

“Ay, tegenek dorbası, ne acele etesīn ? / Üyüñ canayatır mı, şay cuwurklap ketesīn ?” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. mec. Bir işi yetiştirmeye çalışmak.

“Sen bo īş içün maga kelīp, olla zahmetīm sayıp aytmayman, münasebet etken edīñ. Şondan berī cuwırıklap cürīmen.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. v. 1. A alerga de colo până colo. 2. fig. A se strădui să facă faţă unei activităţi.

CUWIRIKLAŞMAK (**cuwırıqlaşmaq**) f. Birlikte koşuşturmak.

“Anaw batırlar cuwırıklaşıp atlarına mīnecek bolganda, cügenlerī, iyerlerīnīn de kayışları kesīk bolganı üşīn, hepsī tomalap tomalap cerge cıgılalar.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

Rom. v. Forma coactivă de la **cuwırıklamak**.

CUWIRIŞ is. Koşuş; koşuşturma.

Rom. s. Alergătură; goană.

CUWIRKLAMAK (**cuwırqlamaq**) f. → **Cuwırıklamak**.

“Cata edīm men yuklap, / Cawlıgımnı kıyıklap. / Eş kaberīm bolmadı, / Yarem kelgen cuwırklap.” - (Boztorgay).

CUWIRMA, **-UW** is. Koşma. Var. **cuwurma, cuwuruw.**

“Ak kīyīknīñ cuwurması meydandır, ay, / Oynañız da külüñīz. / Ay iygīler, / Ecelīñīz kaydandır?” - (Boztorgay).

Rom. s. Alergare.

CUWIRMAK (**cuwırmaq**) f. Koşmak. Var. **cuwurmak**.

1. Koşu adımları atarak, hızla ilerlemek.

“Suwda kördīm süwretīñ, cuwırdım carman. / Köletkeñe acizmen, özīne zarman.” - (Boztorgay).

2. Bir yere acele ile gitmek.

3. mec. Bir işle çok ilgilenmek.

4. mec. (**Artından**, **peşīnden** zarflarıyla) Kovalamak, yetişmeye çalışmak.

- **Cuwırıp cürmek -** a) Koşturmak, seğirtmek. b) Hızla iş görmek.
- **Cuwırıp cürgen bala -** Ayağına sağlam basan, ilkokul çağına gelmiş çocuk.
- **Buyurgan almaz, cuwurgan alır. -** Atas. Buyuran almaz, koşan alır.
- **Erĭnmiy cuwurgannıñ rızkı artık. -** Atas. Üşenmeden koşanın rızkı artık.

Rom. *v. 1. A alerga, a goni. 2. A porni în grabă. 3. fig. A manifesta un viu interes (pentru ceva). 4. fig. A se strădui să ajungă din urmă.*

CUWIRŞMAK (**cuwırşmaq**) f. Birlikte koşmak.

"Konakbaylar hep ayak üstünde, cuwurşalar. Şanak şanak şorba, tabak tabak yemek turmadan taşıla." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. coactiv. A alerga (împreună cu mulţi alţii, cu toţii deodată).*

CUWIRTMAK (**cuwırtmaq**) f. 1. Birini koşturmak.
2. mec. Çabalamak.

Rom. *v. 1. Forma factitivă de la* **cuwırmak,** *a pune să alerge. 2. A umbla după treburi, a alerga.*

CUWMA, **-UW** is. Yıkma.

Rom. *s. Spălare.*

CUWMAK (**cuwmaq**) f. Yıkamak, temizlemek.

"Babay cerĭn tutkan akasınıñ üstün başın temĭzliy, çorabın, cawlıgın cuwa edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Üyde anam kĭr cuwa, / Ep sabınlay, sabınlay. / Partikular kızları / Bĭznĭ künlep zabınlay." - (Boztorgay).

- **Cuwıp şaykamak –** Yıkayıp durulamak.
- **Bet cuwmaz -** Pasaklı (yüzünü yıkamaz).
- **Berüw bet cuwar. -** Atas. Vermek yüzü ak çıkarır.
- **Ekĭndĭ küneşĭne güwenĭp şamaşır cuwma. –** Atas. İkindi güneşine güvenip çamaşır yıkama.
- **Et sasıgın tuz cuwar, er sasıgın mal cuwar. -** Atas. Et kokusunu tuz giderir, erkeğin hoş olmayan yönlerini mal unutturur.
- **Kannı kanman cuwmazlar, kannı suwman cuwarlar. –** Atas. Kanı kanla yıkamazlar, kanı su ile yıkarlar.
- **Kĭr sasıgın suw cuwar, cer sasıgın cel cuwar, et sasıgın tuz cuwar. -** Atas. Kir kokusunu su giderir, yerin pis kokusunu yel götürür, etin pis kokusunu tuz giderir.
- **Kol kolnı cuwar, kollar da betnĭ cuwar. -** Atas. El eli yıkar, ikisi birlikte yüzü.

Rom. *v. A spăla; a curăţa.*

CUWSAN, CUWŞAN is. Bot. Yavşan; pelin, pelin otu. (Lat. Artemisia absinthium).

"Cayillikmen zeerlengen soñ o köylernĭñ awası, / Yüzerlĭgĭ, tatranları, cuvşanları, cuwası, / Men bellesem, ep batıldır añlatmaknıñ dawası." - (Memet Nüzet – Kırım'nıñ Çöl Ayatından).

"Cuwsannı şeşek aşayatırganda körmeseñ, bĭr şiy körmedĭñ. Kızgılt boz bolıp şeşek aşa. Aşkan soñ da, bĭraz zaman geşken soñ, ulpalanıp kürpiye, şölnĭñ körkĭn akele. Kokısı ise burnıñ tanawların carıp, aşıp cĭbere." - (Enver Mahmut - Cuwsan / Karad. 158).

Türk Lehç. : Nog. - **yuvsan;**

Rom. *s. Bot. Pelin.*

CUWUK (**cuwuq**) ve türevleri s. ve zf. → **Cuwık** ve türevleri.

CUWULDAMAK (**cuwuldamaq**) f. Cıvıldamak, (kuşlar) ötmek. Var. **çuwuldamak, şuwuldamak.**

"Tañ atıp, kızarıp Çolpanlar doğsa, / Çoçami torgaylar cuvuldap tursa, … " - (Kerim Camanaklı – Kırım Çölleri / Emel M. – 3 - 1932).

Rom. *v. (Păsărelele) A ciripi.*

CUWULDAR is. Zool. Baştankara. (Lat. Parus maior). Eşanl. **baştankara, pĭsnek.**

Rom. *s. Piţigoi.*

CUWULMAK (**cuwulmaq**) f. → **Cuwılmak**.

CUWUNDURMAK (**cuwundurmaq**) f. → **Cuwındırmak**.

CUWURMAK (**cuwurmaq**) f. → **Cuwırmak**.

"Cuwura, cuwura Zaydabay, / Balak bawı üzülgen. / Aybetlengen Tomalaş / Konakka barıp üzülgen." - (Boztorgay).

CUWURŞMAK (**cuwurşmaq**) f. → **Cuwırşmak**.

CUYBAR is. (Fars. cuy+bar) Akarsu.

"Taşlarnı, cuybarlarnı, bütün cihanı seve edĭk." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

Rom. *s. Apă curgătoare.*

CÜBBE is. (Ar. cubbe). Cüppe.

"Hoca'nıñ cübbesĭ kĭrlene. Apakayı arkasından sıyırıp ala da cuwa." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. *s. Robă; pelerină; giubea.*

CÜBBELĬ s. Cüppeli.

Rom. *adj. Cu giubea; în giubea.*

CÜCE is. ve s. Cüce; boyu normalinden küçük (varlık).

"O kadar kart eken ke, karlıktan ve kambırlıktan sakalı cerde süyretĭle eken. Özĭ de kĭşkeneşĭk, kĭpkĭşkene, cücediy bĭr kĭşĭ eken." - (İ. Ziyaeddin terc. / B. Delavrancea'dan - Kartiy).

Rom. *adj. şi s. Pitic.*

CÜGEN is. Atı idare etmek için takılan ağızlıklı başlık. (Yakın anlamlısı **nokta,** atı yedmek için takılan ağızlıksız başlıktır).

"Cılkıda közüme bakkan kerĭ, torı, küren, borlı ..., sınlı bĭr at kördĭm mĭ, kunan, dönen bakmazdım, bĭr arkan alır, tutar, yalınına yapışır, cügen salar, mĭnerdĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. *s. Frâu; căpăstru cu zăbală.*

CÜGENLEMEK f. Atın başına başlığını geçirmek.

Rom. *v. A pune căpăstrul.*

CÜGENLETMEK f. Atın başına başlığını geçirtmek.

Rom. *v. A cere să se pună căpăstrul la cal.*

CÜGENLĬ s. (At) Başlıklı.

Rom. *adj. Cu căpăstru.*

CÜGENSĬZ s. (At). Başlıksız; dizginsiz.

Rom. *adj. Fără căpăstru; fără frâu.*

CÜGĬNDĬRMEK f. 1. Çöktürmek, diz büktürmek.

2. mec. Birinin hakkından gelmek.

“Tışka su tökmege şıkkanda, şo yerde tız cügündĭrĭrmen men onı, kulak asma, sen dost.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. Forma factitivă (şi fig.) de la* **cügĭnmek.**

CÜGĬNME, -ÜW is. Çökme, diz bükme.

Rom. *s. Îngenunchiere.*

CÜGĬNMEK f. Çökmek, diz bükmek. Var. **şögĭnmek.**

“Boşına kabarıp turasıñ, su degenĭñ bonday bolır, diy, tĭz cügĭnĭp bĭr kere taa ĭşe salkın sudan.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. *v. A îngenunchea.*

CÜK is. Yük.

1. Taşıt veya hayvanların taşıdığı şeylerin hepsi.

2. Bir taşıt veya bir hayvanın taşıdığı miktar.

“Kart akay er kün saba ormanga ketĭp bĭr cük kurı agaş alıp kayta, soñ, olarnı pazarga aketĭp sata da şo man keşĭnĭp tura eken.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

3. mec. Üstlenilmek zorunda kalınan görev.

“Apakayıman, hayatın, keşĭnmenĭn awır cüklerĭn cengĭllettĭrmek içün keneşĭr.” - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

- **Cük bolmak –** a) Kendi işini başkasına yaptırmak b) Birini masrafa sokmak.
- **Cükmen ketĭrmek -** Bir hayvana veya bir araca yükleyecek kadar, yük sayılabilecek bir miktarda getirmek. (Fatma Vani Yurtsever).
- **Cük kötermek –** Yük kaldırmak.
- **Cügün almak –** Kendine düşen görevi üstlenmek.
- **Cügün astında turmak –** Ağır bir görevin altında bulunmak.
- **Cügün tutmak –** Zenginleşmek.
- **Cüklü bolmak –** (Kadın) Hamile olmak.
- **Ötmegĭn özĭ aşagan, cügün de özĭ taşır. -** Atas. Ekmeğini tek başına yiyen, yükünü kendi taşır.

Rom. *s. 1. Încărcătură, sarcină. 2. Cantitatea de materiale dintr-un mijloc de transport. 3. fig. Sarcină, obligaţie.*

CÜKE is. Bot. Ihlamur ağacı. (Lat. Tilia platyphylos). Eşanl. **lambır.**

“Cüke, kayın astlarında kozalaklar, mantarlar. / Ep bo yerde ösĭp aşar türlĭ güller, koncalar.” - (A. Tukay'dan Tahsin İbrahim - Okıma Kitabı V).

“Bĭr cüke bolayım kayalar içĭnde, / Çevirsĭn kewdemnĭ karuwlı seller.” - (Bekir S. Çobanzade – Yanık Kaval).

Türk Lehç. : Kırım. - **yüke, cüke;** Nog. - **yöke;** Kazan. - **yüke;** Karaçay Malkar. - **cöge;**

Rom. *s. Bot. Tei.*

CÜKLEME, -W is. Yükleme.

Rom. *s. Încărcare.*

CÜKLEMEK f. Yüklemek.

1. Bir yere taşınacak nesneleri bir ulaşım aracına yerleştirmek.

“Arabaga cükledĭm / Şuwal şuwal sarımsak. / Bĭr sene ayrılık bar, / Bĭz nĭşlermĭz sagınsak ?” - (Ali Naci Cafer - Boztorgay).

2. mec. Bir işi birinin sorumluluğuna vermek.

3. mec. Bir suçu birinin üstüne atmak.

Rom. *v. 1. A încărca. 2. fig. A însărcina, a da cuiva o sarcină. 3. fig. A da vina pe cineva.*

CÜKLENMEK f. Yüklenmek.

“Sen üstüñe cüklengen bo vazifenĭ bĭl.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *v. 1. A fi încărcat; a se încărca. 2. fig. A se da ca sarcină cuiva. 3. fig. A se învinovăţi, a fi învinovăţit.*

CÜKLETMEK f. Yükletmek.

Rom. *v. A pune să încarce.*

CÜKLETTĬRMEK f. → **Yükletmek**

CÜKLĬ s. Yüklü.

- **Cüklĭ bolmak -** Hamile olmak.

Rom. *adj. 1. Încărcat. 2. (Despre femei) Însărcinată.*

CÜKLĬK is. Yüklük; yatak yorgan konulan yer veya dolap.

Rom. *s. Dulap ori loc al casei, de păstrat plăpumile şi lenjeria de pat.*

CÜKSĬZ s. Yüksüz.

Rom. *adj. Fără încărcătură; neîncărcat.*

CÜKŞĬ is. Yükçü; hamal.

Rom. *s. Hamal.*

CÜLBEZ is. (Ar. cul+bezz). İpekle işlenmiş başörtü.

Rom. *s. Broboadă cu înflorituri de mătase.*

CÜLDE is. Spor. Geleneksel Tatar güreşlerinde galip gelenlere verilecek hediyelerden eşya olanlarının bağlanıp sergilendiği dal veya sırık. Eşanl. **bayrak.**

“Üçewĭ üç yaktan tüşevıydılar ortalıkka, tutkanın köterĭp şabdıralar. ... Bĭr tananı, bĭr balaban koşkarnı ve cüldenĭ aldı, cürebеrdĭler.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Türk Lehç. : Kazak. - **cülde;** Moğ. - **sülde -** bayrak;

Rom. *s. Sp. La galele de lupte tătăreşti, ramură tăiată dintr-un copac, înfiptă pe terenul de competiţii, pe care sunt legate trofeele care vor fi înmânate finaliştilor.*

CÜMBÜŞ is. (Fars. cunbiş). Cümbüş, eğlence. Var. **cumpuş.**

“Erkekler, kalgan soñra öz arası, / Başladı cümbüş tolı / Bĭr Kĭyew Konışması.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *s. Distracţie, petrecere.*

CÜMBÜŞLĬ s. Eğlenceli, zevkli.

“Başka bĭr kün Dülber'ge bĭrtakım cümpĭşlĭ şiyler ayta da onı küldĭre.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *adj. Cu distracţii; distractiv, hazliu.*

CÜMBÜŞLĬK is. Eğlendirici şey.

"Bazı sefer, akay havasına, oyıncınıñ hayalĭne köre, başka cümbüşlükler de eklene." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Ghiduşie, comicărie, giumbuşluc.*

CÜMLE is. ve s. (Ar. cumle). Cümle.

1. Herkes, insanların hepsi.

"Ay mübarek yeşĭllĭk, şĭmenlĭk şayır. / Büyük küşük, cümlege hayır." - (Boztorgay).

"Kartanay: - Tañrı cümlege tözüm bersĭn, cılaşmañız bebiylerĭm! dep közlerĭn sürte edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Aman mı kelĭn, ballar, konu komşu cümlesĭ de ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. s. Bütün, hep.

"Üstündekĭ anterĭñ al ketenden. / Abadansın, artıksın cümle alemden." - (Boztorgay).

3. Gram. Bir yargı bildiren kelimeler dizisi. **Anlatuw cümlesĭ. Soraw cümlesĭ. Öndew cümlesi.** (*Rom. - Propoziţie enunţiativă. Propoziţie interogativă. Propoziţie exclamativă.*).

"Her camĭ Tatarlıgıñ bĭr temel taşını, ezannıñ her cümlesĭ ulvi bĭr dinnĭ, her tekbirĭ de balaban bĭr Tañrını hatırlatmalı." - (Necip H. Fazıl - Ezan Sesĭ.).

- **Cümlemen barabar** - Herkesle birlikte.
- **Geñĭş cümle** - Dilb. Geniş cümle; özne, tamlama, yüklem ve tümleçli cümle. (*Rom. propoziţie dezvoltată*).
- **Koşma cümle** - Dilb. Birleşik cümle. (*Rom. - frază*).
- **Tar cümle** - Dilb. Basit cümle, özne ve yüklemli cümle. (*Rom. propoziţie simplă*).
- **Cümlemen cumruk maylı kuyruk** - Atas. Herkesle birlikte yenilen yumruk yağlı kuyruktur.

Türk Lehç. : Kırım. - **cümle;** Nog. – **yıyma;** Karaçay.-Malkar. – **aytım;** Kumık. – **cumla;** Kazan. – **cömlá;** Başkurt. – **höylám;** Kazak. – **söylem;** Kırgız. – **süylöm;** Gagavuz., Azeri. – **cümlá;** Türkm. – **sözlem;** Özb. – **gap, cumla;** - (Emine Gürsoy Naskali – Türk Dünyası Gramer Terimleri).

Rom. *s. 1. Total, întregime; toată lumea. 2. adj. Tot, întreg. 3. Gram. Propoziţie; frază.*

CÜMLE BĬLGĬSĬ is. (Dilb.) Cümle bilgisi; sentaks.

Rom. *s. Sintaxă.*

CÜN is. Yün. Var. **yün.**

1. Koyun tüyü.

"Aklı koynıñ cünĭnden bastım kĭyĭz. / Onekĭ aynıñ ezanı bin sekĭz yüz." - (Boztorgay).

"Temĭr tarak kolımda, cün tarayman. / Bügün yarın kelĭr dep col karayman." - (Boztorgay).

"Alĭmseyit koltugın astına bĭr yastık salgan, uzanıp catır. Gülzade kışlık cün ĭşler." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. s. Koyun tüyünden yapılmış.

"Cünden kolşak öriyĭm. / Senĭ kaydan köriyĭm? / Alacak bolsañ al menĭ, / Yar bolganıñ bĭliyĭm." - (Boztorgay).

- **Cün ĭşlemek** - Yün iplik eğirmek.
- **Cün (kuş, süngár) yastık** – Yün (kuş tüyü, sünger) doldurulmuş yastık.

Rom. *s. şi adj. 1. s. Lână. 2. adj. De lână.*

CÜNLENMEK f. Yünü uzamak.

Rom. *v. A-i creşte lâna (după tunsoare).*

CÜNLĬ s. Yünlü.

Rom. *adj. 1. Cu lână. 2. Lânos.*

CÜNÜP s. (Ar. cunub) Din. Cünüp; cinsel ilişkiden sonra dinin buyurduğu şekilde henüz yıkanıp temizlenmemiş bulunan.

Rom. *adj. Rel. Starea de impuritate a celui care nu şi-a făcut curăţenia corporală de după un act sexual, impusă de religia musulmană; murdar.*

CÜRDĬRMEK f. Yürütmek. Var. **cürsetmek**.

Rom. *v. A pune să umble.*

CÜREK is. Yürek. Var. **yürek.**

1. Anat. Yürek, kalp organı.

"Kuş bek ince bĭr dalga / Konıp düşmannı bekler. / Cüregĭ de lüpülder, / Algan ölĭmnĭ alga." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. halk. Mide, karın, iç organlar.

"Parmagıman bĭraz may sıyırıp ala da awızına kaba. Bakkal bĭr şiy aytmay. / - Cüregĭme darımay, diy de, oca bĭr kere taa parmaklay." - (Boztorgay).

"Bĭr ekĭ gün cürek bılantısından awızıma bĭr şiy salalmadım." - (Tahsin İbrahim – Kabak).

3. mec. Korkusuzluk, cesaret.

4. mec. Acıma duygusu.

5. mec. Vicdan; art düşüncenin karışmamış olduğu duygu. **Cürekten kelmek.**

6. mec. Gönül, bir kimsenin ruhsal yönü.

"Anayım menĭ aldattılar, / Ocadan aldılar. / Onbeş yaşımdan caş cüregĭmnĭ / Ateşke saldılar." - (Boztorgay)

"Cüreklerĭ áwlĭkken can talaşkan marazmız. / Bek tırışıp çalışsak, belkĭ bĭr derman bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

" Külgenĭm de şayına külüş, kül bolsın. / Küle turup cürekke ot salaman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Cüregĭ awzına kelmek** – Çok heyecanlanmak; çok korkmak.
- **Cüregĭ canmak** - a) Bir şeye çok üzülmek. b) Felâkete uğramak.
- **Cüregĭ iymek** – Gönlü yumuşamak **"Anlasın bĭr, senĭ duşman da süyer, / Bĭr canık sözĭñmen cüregĭ iyer."** - (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl). **"Ursacıgar batır cıgılganına bek hırslangan ve mugaygan. Lâkin Temircan'nıñ külümsĭrep oga kol uzatıp cerden tursatkanın ve (...) halknın da toktamadan ekewĭn de alkışlaganın eşĭtken son, cüregı iygen ve o da külümsĭregen."** - (Boztorgay).
- **Cüregĭ kabarmak** – Göğsü kabarmak, kıvanç duymak.
- **Cüregĭ kaltıramak** – Endişe duymak.
- **Cüregĭ kaytmak** - Midesi bulanmak.
- **Cüregĭ köterĭlmek** - Heyecanlanmak, yüreği kalkmak.

- **Cüregĭ may baylamak.** – mec. Yüreği yağ bağlamak; ferahlık duymak.
- **Cüregĭ oplamak (oynamak)** – Aniden korkmak.
- **Cüregĭ parşalanmak** – Çok acımak, çok üzülmek.
- **Cüregĭ sızlamak –** Çok acımak, çok üzülmek.
- **Cüregĭne enmek** – a) Çok üzülmek. b) Birdenbire ölmek.
- **Cüregĭne ĭşlemek –** Derin acı uyandırmak.
- **Cüregĭne ot tüşmek -** Felâkete uğramak; çok üzülmek.
- **Cüregĭne suw sepmek -** Yüreğine su serpmek; ferahlatmak..
- **Cürek-maydan táwsĭmek –** Yüreğinin yağı erimek , çok üzülmek. **"Ah degende karĭp can üzüle tenden. / Cak etĭmden táwsĭdĭm, cürek maydan." -** (Boztorgay).
- **Oktay cüregĭne ĭşlemek -** Aşırı derecede üzüntü vermek. (Ok gibi içine işlemek).
- **Caman tamak carlı eter, öskün cürek kanlı eter.** – Atas. Pisboğazlık yoksul eder, kabarık yürek kanlı eder.
- **Cüregĭnde barnıñ bĭlegĭnde de bardır. -** Atas. Yüreğinde olanın bileğinde de olur.
- **Cürekke col cutuktan geşer. -** Atas. Yüreğe yol boğazdan geçer.

Rom. s. 1. Anat. İnimă, cord. 2. (pop.) Burtă, stomac. 3. fig. Curaj, bărbăţie. 4. fig. Milă, îndurare. 5. fig. Conştiinţă. 6. fig. Suflet.

CÜREKLENDĬRMEK f. Yüreklendirmek.

Rom. v. A încuraja, a îmbărbăta.

CÜREKLENMEK f. Yüreklenmek, cesaretlenmek.

Rom. v. A prinde curaj.

CÜREKLĬ s. Yürekli, cesaretli.

Rom. adj. İnimos, curajos.

CÜREKLĬLĬK is. Yüreklilik.

Rom. s. Curaj, bărbăţie.

CÜREK-MAY is. 1. Anat. Yürek yağı.

2. mec. Dayanma gücü.

Rom. s. 1. Anat. Grăsime depusă pe inimă. 2. fig. Rezistenţă morală.

CÜREKSĬZ s. 1. Yüreksiz; korkak.

"Keşe keştĭm Karasuw'nı yelkensĭz em küreksĭz. / Aylar batmay, kartlar catmay, sen catkansın, cüreksĭz!" - (Boztorgay).

2. Merhametsiz.

Rom. adj. 1. Fricos; laş. 2. Lipsit de inimă; dur, nemilos.

CÜREŞĬK is. "Yürek / cürek" kelimesinden küçültme.

"At-aranda alaşa / Mĭnĭp ketsem yaraşa. / Süygĭlĭmnĭ körgende / Cüreşĭgĭm talaşa." - (Boztorgay).

Rom. s. İnimioară.

CÜRET is. (Ar. curet). Cüret, cesaret, yüreklilik.

- **Cüret etmek** - Cesaret etmek.

Rom. s. Curaj; cutezanţă, îndrăzneală.

CÜRETLĬ s. Cüretli.

Rom. adj. Cutezător, îndrăzneţ.

CÜRETSĬZ s. Cüretsiz.

Rom. adj. Lipsit de îndrăzneală; sfios.

CÜRGĬZĬLMEK f. Yürütülmek.

Rom. v. Forma pasivă de la **cürgĭzmek.**

CÜRGĬZMEK f. Yürütmek. Eşanl. **cürsetmek**.

Rom. v. Forma factitivă de la **cürmek.**

CÜRĬRLĬK is. Yürürlük, geçerlilik.

Rom. Jur. Validitate, vigoare.

CÜRĬŞ is. → **Cürüş**.

CÜRME, -ÜW is. Yürüme.

Moğ. – **coroo.**

Rom. s. Mers; acţiunea de a merge.

CÜRMEK f. Yürümek.

1. Yürüyüş adımları atarak ilerlemek.

"Cürmeseñ, colnı öndĭrmiy köz yaşlari." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. İstenilen bir yönde ilerlemek.

"Anasın dinlemegen evlât, / Kocasın saymagan awrat, / Boranda cürmegen at / Kapıñda tutma, sat." - Atas.

3. (Çocuk) Ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek. **Bala cürmege başladı.**

4. Yayan gezmek, yayan gitmek. **Cürĭp bardık.**

5. Gitmek, yola çıkmak.

"Üydekĭler şo kerek şiylernĭ hazĭrliy berĭp tururlar taa. Eger haber kelgendiy bolsa, alır cürеberĭrmen." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

6. Üzerine doğru gitmek, saldırmak. **Uracak bolıp üstüne cüre.**

7. mec. Geçmek, ilerlemek, değişmek. **Hayat toktamay cüre.**

8. Gezmek, dolaşmak.

"Alla başım awıra, aydamagım, / Ay tamagım / Kaydalarda cüre eken, / Aydamagım." - (Boztorgay).

"Kaydan tüydıñ ne ĭşmen cürgenĭn ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

9. Bir vasıta ile dolaşmak. **Maşinaman cüre. -** Araba ile dolaşıyor.

10. Belli bir şekilde, istenilen şekilde davranmak, hareket etmek, iş görmek.

"Bĭz oynayık, küliyĭk, / Colda dogrı cüriyĭk. / Osallıklar kerekmiy, / Tek yakşılık bĭliyĭk." - (Boztorgay).

"Abaylap cür. Awdarılgan car bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Aydĭ zırıltı eteberme. Senĭñ emrĭñmen cürecekmen mĭ men ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

11. (Alet ve makineler) Çalışmak, iş görmek.

12. Bulunmak.

"Börålĭ Galiçya'da, Bukovina'da kurşunlar, gülleler astında cürgende hep Zahide'nĭ tüşüne, her yerde onıñ kölgesĭn köre edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıman Kal).

13. (Daha çok fiilin emir kipinde) Bir yere girmek, buyurmak.

"Alīmseyit : (Yavaş) Áná bīr kısmet taa. (Bakırıp) Cür, cür Bawbek akay !" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Alikīm selâm, hoş keldīñ Anife'ttam, cür." - (İsmail Ziyaeddin - Çora- Batı).

14. Yardımcı fiil görevinde olunca, belli bir işi sürdürmek, belli bir şekilde yaşamak anlamında tasviri fiiller kurar.

"Şanlarıman ögīngen millet bolıp bīr cürsek, / Nurlar saçsa yüksekten curtımızga kök." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Kaşık börek imanım, / Kalca dinīm. / Kaş oynatıp, köz kısıp / Cürgen künlerīm şay arüw." - (Boztorgay).

15. Bir fikre kapılıp, bir düşünceye inanıp yaşamak.

"Áná endī balam sokta boldı dep cürgende, rahmetlī Tölew akay dünyadan köçtī." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Keşe keştīm karaltıññdan kemanemen, daremen. / Áná bügün, áná yarın alırman dep cüremen." - (Boztorgay).

- **Artından cürmek (Bīr īşīn ...)** - Bir işi yapmak. **"Menīm bīlmegen īşīm tuwul ya. Beş altı seneden berī bonıñ artından cüremīz."** - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Arpa boyı col cürmek** – Pek az ilerlemek.
- **Cuwırıp cürmek** – Koşmak, koşturmak.
- **Cuwırıp cürgen bala** - Ayağına sağlam basan, ilkokul yaşına gelmiş çocuk.
- **Cür !** - Yürü; haydi.
- **Cür, cür !** - Buyurunuz, giriniz !
- **Irgat cürmek** – Irgatlık etmek, ırgat olarak çalışmak. **"Cuma günī oynarlar, / Bīznīñ köynīñ kızları. / Irgat cürüp toy yasar."** - (Boztorgay).
- **Izından cürmek** - İzinden gitmek.
- **Kız artından cürmek** - Kızlarla arkadaşlık kurma çarelerini aramak. **"Caş tuwulmız ke kızlarıñ artından cüriyīk."** - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).
- **Yalan dolanman cürmek** – Yalan dolanla hareket etmek.
- **Alla cür kulum degen** - Deyim. İşleri iyi gidenler hakkında söyelen bir söz.
- **Karda cürer, ızın bellī etmez.** – Deyim. Karda yürür, izini belli etmez; (işlerini gizli yürütür).
- **Yakşınıñ yatar vaktı, yamannıñ cürer vaktı** - Deyim. İyinin yatma vakti, kötünün dolaşma vakti, (gecenin çok geç saati).
- **Akşamdan son cürgennī ya it kabar, ya aş.** – Atas. Akşamdan sonra gezeni ya köpek kapar, ya aç (soyguncu kimse).
- **Arabanıñ ald tegerşīgī kayerden cürse, art tegerşīgī de o yerden cürer.** – Atas. Arabanın ön tekerleği nereden geçerse, arka tekerleği de aynı yoldan geçer.
- **Arabanıñ taldasında cürgen it arabanı men süyriymen der.** – Atas. Arabanın gölgesinde yürüyen köpek arabayı ben çekiyorum der.
- **Arpa aşamagan at kamşıman cürmez.** – Atas. Arpa yemeyen at kamçı zoruyla yürümez.
- **Awırıp catkan ölmez, ökīrīp cürgen ölīr.** – Atas. Hastalanıp yatan ölmez, nara atıp yürüyen ölür.
- **Bolımsızman üy bolgaşı, boydak cürgenīñ hayırdır."** - Atas. Beceriksizle ev olacağına, bekâr yaşaman hayırlıdır.
- **Borc ödemekmen col cürmekmen** - Atas. Borç ödemekle, yol yürümekle (biter).
- **Cüre cüre kīşī cürşen bolır, / Ayta ayta kīşı sözşen bolır."** - Atas. Kişi yürüye yürüye yürümeye alışır, söyleye söyleye söylemeye alışır.
- **Cürgen ayakka cörmew īlīşīr.** – Atas. Yürüyen ayağa kısmet ilişir. (Misafire gittiği yerde itibar edilir; eskiden her gittiği yerde hayvan kesilip şölenle ağırlanırdı; **cörmew**, kesilen hayvanın sakatatı).
- **Cürgen col alır, cürmegen colda kalır.** – Atas. Yürüyen yol alır, yürümeyen yolda kalır.
- **Cürgenīñ colı, catkanıñ künü öter.** – Atas. Yürüyenin yolu, yatanın günü geçer.
- **Işkan teşīgīne kīralmay cürgende kuyruguna cuwgış baylar.** – Atas. Fare deliğine giremezken kuyruğuna bulaşık bezini de bağlar.
- **Kırsız karda cürer ızın bellī etmez.** – Atas. Hırsız karda yürür, izini belli etmez.
- **Koy körmegen koy alsa kuwalap cürüp otlatır, kız körmegen kız tapsa başına kına salıp oplatır.** – Atas. Koyun görmemiş koyun alırsa koştura koştura otlatır; kız görmemiş kız doğurursa başına kına sürüp hoplatır.
- **Ölmegen öksīz örselenīp cürer, bīr kün altın tastan suw īşer.** – Atas. Ölmemiş öksüz örselenip dolaşır, bir gün altın tastan su içer.
- **Soñgı apakay sultanşık, tıgırıp cürgen yumaşık** – Atas. Sonuncu karı sultancık, yuvarlana duran yumacık.

Rom. v. 1. A merge, a păşi. 2. A înainta. 3. (Copilul mic) A începe să umble. 4. A merge pe jos. 5. A se deplasa. 6. A se arunca asupra ... 7. fig. A se scurge, a se desfăşura, a evolua. 8. A se plimba, a cutreiera. 9. A călători într-un vehicul. 10. A se menţine pe o linie de conduită. 11. (Maşinile, motoarele) A funcţiona. 12. A se afla undeva, a trăi undeva, a umbla. 13. (Verbul la imperativ) A intra, a pofti. 14. Verb auxiliar în sintagme descriptive de continuitate. 15. A nutri iluzie, a crede, a trăi cu gândul ...

CÜRSETMEK f. Yürütmek; dolaştırmak.

"Şubelengenīme köre, komşı Cengiz menī şakkan da, ondan menī mında, sürüklendīrīp cürsetesīñīz." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. Forma factitivă de la **cürmek**.

CÜRŞEN s. Yürük.

1. Yürümeye alışık olan.

2. Çok ve hızlı yürüyen; yürük.

- **Cüre cüre kīşī cürşen bolır. / Ayta ayta kīşī sözşen bolır.** - Atas. Kişi yürüye yürüye yürümeye alışır; kişi söyleye söyleye söylemeye alışır.

Rom. adj. 1. Plimbăreţ. 2. Iute de picior; sprinten.

CÜRÜLMEK f. Yürünmek.

"Kışta biyaz kīyīlmez, / Komşı kızı süyülmez. / Komşısından yar süygen son, / Kardaşım dep cürülmez." - (Boztorgay).

Rom. v. A se deplasa; a se cutreiera, a se colinda.

CÜRÜŞ is. Yürüyüş.

1. Yürümek işi veya biçimi.

"Dal fidanday mayışıp cürüşĭñ süydüm. / Karap kalıp artıñdan künsüz küydüm." - (Boztorgay).

2. Spor amaçlı yürüme.

3. Ask. Askeri birliklerin yürüyüşü.

4. Gösteri, protesto geçidi.

5. Davranış.

"Onuñ bek sıdırgı cürüşü köy kartlarınıñ közlerĭnden uzak turmay..." - (M. Niyazi – Sawlıkman Kal).

6. Geliş; bir yere buyurma, ziyaret.

"Hayır mı cürüşĭñ ? Sen kalay şıgacak boldıñ bo yaka ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Cürüş etmek –** Yürümek, bir yöne ilerlemek.

Rom. v. 1. Acţiunea sau modul de a merge. 2. Sp. Proba atletică de marş. 3. Mil. Marş; mărşăluire. 4. Manifestaţie. 5. Comportare. 6. Venire; vizită.

CÜTEL is. 1. Tıp. Boğmaca, öksürük.

"Verem sarsın kökregĭñ', buwma cütel. / Menĭ cagıp, kuwanşıñ körmesĭn el." - (Boztorgay).

2. s. Öksürüklü.

- **Zekât eşkĭsĭ cütel bolır. -** Atas. Zekât keçisi öksürüklü ölur.

Rom. 1. s. Tuse convulsivă, tuse măgărească. 2. adj. Bolnav de tuse.

CÜTKĬRĬK is. 1. Öksürük.

"Artı kesĭlmegen bĭr cütkĭrĭk onı zorladı." - (Necip H. Fazıl - Ezan Sesĭ).

2. Geğirip boğaz temizleme.

Rom. s. 1. Tuse, tuşire. 2. Tuse de dregere a glasului.

CÜTKĬRME, **-ÜW** is. Cütkĭrmek işi.

Rom. v. Acţiunea de **cütkĭrmek.**

CÜTKĬRMEK f. 1. Öksürmek.

"Anĭ, Narık kart ta öksĭrĭp, cütkĭrĭp kele zawallı. Anĭ, öbĭşeler, söz eteler. Şora babasından elallık ĭstiy, aklaşalar." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

2. Boğaz temizlemek, sesini düzeltmek, birine varlığını bildirmek için öksürmek. Eşanl. **tamak kırmak.**

Rom. v. 1. A tuşi. 2. A tuşi pentru a-şi curăţa gâtlejul de flegmă, pentru a-şi drege glasul sau pentru a-şi anunţa prezenţa.

CÜTKĬRTMEK f. 1. Öksürtmek.

"Bawbek - (Cĭgáranı cagıp ekĭ duman sawurgandan sora) Bo maga eş te yaramay Alimseyit. Erten bolacak bolsa bek yaman cütkürte." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Boğazını temizletmek.

Rom. v. Forma factitivă de la **cütkĭrmek.**

CÜWEN is. → **Cügen**.

"Arız'ıñ adına cüwen aladı, üstĭnde 'Arız'man Kamber' yazısın köredĭ." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

CÜYEN is. → **Cügen**.

CÜYRÜK is. ve s. 1. Yürük; hızlı koşan (at).

"En keş bĭr saatte Abib'ĭn cüyrüklerĭ beş kĭşĭlĭ arabanı Tekirkól'lĭ dayısı Daut akayın azbarına yetĭştĭrdĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Yarış atı.

"Şıbırşıp ta şıktı cüyrükler, / Eñ aldında Camawlı. / Camawlı'dan fayda yok, / Alayak torı tamalı." - (Kırım yırı).

- **Atıñ cüyrük bolsa, mĭn de şap. -** Deyim. Atın yürük ise, bin de yarıştır.
- **Cokka cüyrük cetmez -** Atas. Yoksulluğa yürük at bile yetiştiremez.
- **Cüyrük at cemĭn arttırır. -** Atas. Yürük at yemini arttırır.
- **Cüyrük atnı it süymez. -** Atas. Yürük atı köpek sevmez.

Rom. adj. şi s. 1. İute, sprinten. 2. s. Cal de curse.

CÜYRÜKLĬK is. Yürüklük.

Rom. s. (Relativ la cai) İuţeală, sprinteneală.

CÜZ is. (Ar. cuz). Cüz.

1. Parça, bölüm.

2. Kuran'ın bir ay boyunca (özellikle Ramazanda) her gün eşit miktarda okunabilmesi için bölünmüş olduğu birbirine eşit otuz parçasından her biri.

3. Bir kitabın ayrı olarak basılmış bir bölümü; fasikül.

- **Amme cüzĭ –** Kuran'ın Amme (En-Nebe) suresini içeren cüzü. Eskiden, Osmanlı Dobruca'sında ilkokullarda, Elifba'dan sonra ders kitabı olarak okutulurdu.

Rom. 1. Parte, bucată. 2. Fiecare dintre cele treizeci de părţi egale în care a fost divizat textul integral al Coranului pentru a se asigura un ritm de lectură uniform în cursul slujbelor (de o lună) din luna Ramazanului. 3. prin gener. Fasciculă.

CÜZAM is. (Ar.) Tıp. Cüzam hastalığı.

Rom. s. Patol. Lepră.

CÜZAMLI s. ve is. Cüzamlı.

Rom. s. şi adj. Lepros.

CÜZDAN is. (Ar. cuz+Fars. -dan). Cüzdan.

1. Para çantası.

2. Kimlik defteri.

Rom. s. 1. Portofel. 2. Legitimaţie, carnet de identitate.

Ç ç

Ç 1. Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin beşinci harfi, **çe.** Bu harfle gösterilen konuşma sesi.

Dobruca Tatar diyalektinde az kullanılan, ses sistemine sonradan girmiş (**ç, f, j, v**) ünsüzler grubunda yer alan bir sestir. Konuşma dilinde çoğu zaman **ş** sesine dönüştürülür. Bundan dolayı **ç**'li kelimelerin bir de **ş**'li varyantları olur. (**Açık - aşık; çare - şare**).

2. (Dilb.) Ötümsüz, yarı patlamalı, diş-dişeti ünsüzü.

Rom. *1. A cincea literă a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean şi sunetul notat cu această literă.*

*Este una dintre consoanele puţin uzitate, (***ç, f, j, v***), intrate în sistemul dialectului într-o epocă mai târzie. În vorbirea curentă consoana* **ç** *deseori este transformată în* **ş***, cuvintele în* **ç** *ajungând să prezinte şi câte o variantă în* **ş. (Açık - aşık; çare - şare**).

2. (Lingv.) Consoană semioclusivă, dentalo-alveolară, surdă (redată în româneşte prin grupurile de litere "ce" sau "ci").

ÇA[1] Yapım eki. → Var. **ca**[1]**, ce, çe, şa, şe.**

Başkurt → Başkurtça, Başkurtşa; Çuvaş → Çuvaşça, Çuvaşşa; Leh → Lehçe; İtalyan → İtalyanca; İngiliz → İngilizce; açık → açıkça, aşıkşa; erkek → erkekçe, erkekşe.

Rom. *Afix lexical. Vezi var.* **ca**[1]**, ce, çe, şa, şe.**

ÇA[2] ünl. (Rom. cea). Arabaya veya sabana koşulmuş öküzleri, sağa yöneltmek için haykırılan söz.

Rom. *interj. Cea; strigăt de mânat boii spre dreapta.*

ÇABA is. Çaba, gayret, zorlu çalışma. Var. **şaba.**

> **"Aynı zamanda Kriterion basım üyĭnĭñ yetkĭlĭ yönetĭcĭlerĭnĭñ köstergen yakınlıkların ve çabaların añmak menĭm moynım borcıdır."** - (Nevzat Yusuf – Nasrettin Hoca).

- **Çaba karıjlamak -** Çaba harcamak; emek sarfetmek.
- **Çaba köstermek -** İstekle çalışmak.

Rom. *s. Strădanie, silinţă, efort.*

ÇABAK[1] (**çabaq**) is. Zool. → **Şabak balıgı.**

ÇABAK[2] (**çabaq**) is. Pencere parmaklığı. Var. **şabak.**

> **"Dört taş duwar, en töbede bĭr kiçkene pencere. / İçke demĭr çabaklardan ışık tuwul, dert kĭre."** - (Çelebi Cihan - Bastırık).

Rom. *s. Grilaj, gratii, zăbrele.*

ÇABALAMA, -W is. Çabalama. Var. **şabalama**.

Rom. *s. Acţiunea de* **çabalamak**. *Sforţare, zbatere; străduire.*

ÇABALAMAK (**çabalamaq**) f. Çabalamak. Var. **şabalamak**.

1. Zor bir durumdan kurtulmaya çalışmak; çırpınmak.
2. Çaba göstermek, gayret etmek. Eşanl. **tırışmak.**

> **"Ey, köresĭñĭz, aile hayatı ne kadar tatlı şiy. Başkası içün caşamak, özĭñden sora kalacakların saadetlerĭn temin içün çabalamak !"** - (N. H. Fazıl - Caş Fidanlar).

> **"Halkımıznıñ dertlerĭne derman tapmak üşün çabalamak kerek."**- (M.V. Yurtsever-Kartman Caş Arasında).

Rom. *v. 1. A se sforţa, a se zbate. 2. A se strădui, a se sili.*

ÇABALANMAK (**çabalanmaq**) f. Çabalanmak. Var. **şabalanmak, çapalanmak, şapalanmak.**

1. Çabalamak işi yapılmak.
2. Çırpınmak.

> **"Garĭp yürek çabalana, tenler, tükler ürpere. / Tez bu göñĭl haraplanıp alçala bomboş yere."** - (Çelebi Cihan - Bastırık).

Rom. *v. 1. A se strădui. 2. A se zbate.*

ÇABAŞ is. (Fars. şabaş). Bahşiş. Var. **şabaş.**

> **"Yerge batsın kara künde toy dügün, / Çabaşıñnı aç halkıña bermeseñ."** - (Abdula Lâtifzade - Ber !).

Rom. *s. Bacşiş oferit la nunţi lăutarilor sau celor care joacă.*

ÇABDIRMAK f. → **Şabdırmak, Şaptırmak.**

ÇABIŞMAK (**çabışmaq**) f. → **Şabışmak**.

ÇA ÇA ÇA is. (İsp.>Türk., Rom.) Meksika kökenli bir dans türü; bu dansın melodisi.

Rom. *s. Cea-cea-cea; numele unui dans de origină mexicană; melodia după care se execută acest dans.*

ÇAÇILMAK (**çaçılmaq**) f. Saçılmak. Var. **şaşılmak**.

> **"Nimet kaçacak boldı. Bosagaga sürünĭp cıgıldı. Paraları çaçıldı."** - (Necip H. Fazıl - Nimet'nĭñ Bayramı).

Rom. *v. A se împrăştia, a se risipi.*

ÇADIR is. Çadır. Var. **şadır**.

1. Keçe, deri veya sık dokunmuş bezden yapılmış barınak.
2. Sık dokunmuş bezden yapılmış gölgelik.

- **Ak çadır** – Eskiden, Orta Asya Türklerinin düğün ve şölenlerinde başka yerlerden gelen davetliler için hazırlanan çadırlar. **"Yad ellerde toy bolganda, / Ak çadırlar kurulganda, / Sen hücreñe kapanmasañ, / Ökünmeseñ, cılanmasañ, / Yalan, 'Süyem!' degen tĭlĭñ,/ 'Candım, küydüm' degen köñlĭñ."** - (Bekir S. Çobanzade – Öz Özĭme).

Rom. *s. 1. Cort, şatră. 2. Umbrar din prelată.*

ÇADIRCI is. Çadırcı; çadır yapan veya satan kimse. Var. **şadırcı.**

Rom. *s. Persoană care confecţionează sau vinde corturi.*

ÇADIRCILIK (**çadırcılıq**) is. Çadırcılık; çadır yapma veya satma işi. Var. **şadırcılık.**

Rom. *s. Îndeletnicirea de a confecţiona sau de a vinde corturi.*

ÇADIRLI s. ve is. Çadırlı. Var. **şadırlı.**

1. Çadırı olan.

2. Çadırda yaşayan.

Rom. *adj. şi s. 1. Posesor de cort. 2. Care trăieşte în cort; şătrar, nomad.*

ÇAG (**çağ**) is. Çağ. Var. **şag**.

1. Vakit, zaman bölümü.

2. Hayatın çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi dönemlerinden her biri.

"Dolaşayık daglarda, / Oynaşayık baglarda, / Cıwıldayık kuşlarday / Şo balalık çaglarda." - (Boztorgay).

"Üylenmek çagına keldĭm. Allah rahmet etsĭn, anam babam menĭ üy etmek tasasına tüştüler." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

3. Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman bölümü. **Atom çagı.**

4. mec. Bir şeyin elverişli zamanı. **Üylenme çağı.**

5. Yer küresinin veya insanlığın geçirdiği gelişme dönemlerinden herbiri.

- **Çag tışı -** Çağın gerektirdiği yeniliklerin gerisinde kalmış; eskimiş.

Türk Lehç. : Kırım. - **çağ;** Moğ. - **çag, tsag / ţag;**

Rom. *s. 1. Vreme, timp; perioadă, interval de timp. 2. Perioadele vieţii omului; vârstă. 3. İnterval de timp caracterizat prin anumite trăsături specifice. 4. Vremea potrivită pentru ceva. 5. Perioadele dezvoltărilor istorice sau geologice; epocă, eră.*

ÇAGA (**çağa**) is. Çocuk. Var. **şaga.**

- **Bala çaga -**Çoluk çocuk. a) Çocuklar; küçükler. **"Balama çagama bayramlık almay bo künge cıygan paralarnı kolaylıkman berewuyar sanasıñ mı?"–** (Müstecib H. Fazıl Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ). b) Bir işte genç ve tecrübesiz olan kimseler.

Türk Lehç. : Kırım. - **çağa;** Moğ. - **çaga -** küçük çocuk;

Rom. *s. Copil.*

ÇAGALA is. Zool. → **Şagala**.

ÇAGANA (**çağana**) is. (Fars. çegane). Zilli bir kasnaktan ibaret, derisiz tef. Var. **şagana**.

"Dünya döne, çatırdap ses sedaman, / Koñşıda toy, çalgıman, çaganaman." - (Bekir S. Çobanzade - Yüz altmış Yıl).

Rom. *s. İnstrument muzical oriental pentru marcarea ritmului, constând dintr-un cerc de lemn prevăzut cu discuri metalice. (Dairea fără piele).*

ÇAGARAK (**çağaraq**) is. → **Şıgarak**.

ÇAGATAY (**Çağatay**) öz. is. ve s. Tar. Çağatay. Var. **Şagatay.**

1. Cengiz hanın ikinci oğlu (öl. 1242).

2. Cengiz hanın ölümünden sonra Çağatay'ın payına düşen, şimdiki Türkistan topraklarında, onun adına kurulan devlet (1227 – 1370). **Çağatay Hanlığı**.

3. is. Çağataylar; Çağatay devletinin birçok Türk boylarından meydana gelen halkı.

4. s. Çağatay Hanlığı ya da halkına ilişkin. **Çagatay lehçesĭ. Çagatay edebiyatı.**

4. Kişi adı : **Çagatay** (e.).

Rom. *s. propr. 1. Ceagatai, numele celui de al doilea fiu (m. 1242) al lui Genghiz-han. 2. Denumirea hanatului (1227-1370) format pe teritoriul Turchestanului actual, la moartea lui Cenghiz-han (m.1227). 3. Poporul Ceagatai. 4. adj. Privitor la Hanatul Ceagatai sau la populaţia lui. 5. s. propr. Nume de persoană :* **Çagatay** *(b.).*

ÇAGATAYCA (**Çağatayca**) is. Çağatayca. Var. **Şagatayca.**; XIV. yy.'dan XIX yy.a kadar Orta Asya'da, Çağatay Hanlığı, İlhanlı, Altınordu ve Timurlular devrinde kullanılan ve bugünkü Özbekçe ile Uygurcanın eski biçimi olan Türkçe.

Rom. *s. Limba ceagataică; forma istorică a limbii turcice din sec. XIV-XIX, vorbite în statele Hanatului Ceagataic, al İlhanilor, al Hoardei de Aur şi al Timurizilor, din care au derivat ulterior limbile Uzbecă şi Uigură actuale.*

ÇAGDAŞ (**çağdaş**) s. Çağdaş, modern. Var. **şagdaş**.

1. Aynı çağda yaşayan.

2. Bulunulan çağın anlayışına ve şartlarına uygun olan.

Rom. *adj. 1. Contemporan. 2. Modern.*

ÇAGDAŞLAŞMA, **-UW** (**çağdaşlaşma**, **-uw**) is. Çağdaşlaşma. Var. **şagdaşlaşma**.

Rom. *s. Modernizare.*

ÇAGDAŞLAŞMAK (**çağdaşlaşmaq**) f. Çağdaşlaşmak, çağın anlayışına ve gereklerine uymak; modernleşmek. Var. **şagdaşlaşmak.**

Rom. *v. A se moderniza, a fi în pas cu vremea.*

ÇAGDAŞLAŞTIRMAK (**çağdaşlaştırmaq**) f. Çağdaşlaştırmak. Var. **şagdaşlaştırmak**.

Rom. *v. fact. A moderniza.*

ÇAGDAŞLIK (**çağdaşlıq**) is. Çağdaşlık, çağdaş olma durumu. Var. **şagdaşlık.**

Rom. *s. Însuşirea de a fi modern; modernism.*

ÇAGIM (**çağım**) is. Çakım. Var. **şagım.**

1. Çakma, çakmak hareketi.

2. Kıvılcım.

"İnellezine keferu vaw man vaw, / Duşmanlarıñ közĭne bĭr çagım kaw." - (Omurçalı Ali Osman – Çıñlar).

Rom. *s. 1. Scăpărare. 2. Scânteie.*

ÇAGIRILIŞ (**çağırılış**) is. Çağırılış. Var. **şakırılış**.

Rom. *s. Chemare, apelare.*

ÇAGIRILMA, -**UW** (**çağırılma, -uw**) is. Çağırılma. Var. **şakırılma**.

Rom. *s. Acţiunea de* **çagırılmak;** *chemare, apelare.*

ÇAGIRILMAK (**çağırılmaq**) f. Çağırılmak. Var. **şakırılmak**.

Rom. *v. A se chema, a fi chemat.*

ÇAGIRIM (**çağırım**) is. → **Çakırım, Şakırım.**

ÇAGIRIŞ (**çağırış**) is. Çağırış.

Rom. *s. Chemare, apelare.*

ÇAGIRIŞIM (**çağırışım**) is. Psihol. Çağrışım.

Rom. *s. Psih. Asociere de idei, asociaţie.*

ÇAGIRIŞMA, -**UW** (**çağırışma**, -**uw**) is. Çağrışma.

Rom. *s. Acţiunea de* **çagırışmak**.

ÇAGIRIŞMAK (**çağırışmaq**) f. Çağrışmak. Var. **şakırışmak**.

1. Birbirini çağırmak.

2. Birçok kişi hep birden bağırmak.

Rom. v. 1. A se chema unul pe altul, a se striga. 2. A striga toți deodată, a face gălăgie.

ÇAGIRIŞTIRMA, **-UW** (**çağırıştırma**, **-uw**) is. Çağrıştırma.

Rom. s. Acțiunea de **çagırıştırmak**.

ÇAGIRIŞTIRMAK (**çağırıştırmaq**) is. Çağrıştırmak.

1. Bağrıştırmak.

2. Çağrışım yapmak; hatırlatmak, akla getirmek.

3. Benzemek, andırmak.

Rom. v. 1. A face (mai multe persoane) să strige, să țipe. 2. A determina o asociație de idei; a aminti. 3. A semăna, a aminti de...

ÇAGIRMA, **-UW** (**çağırma**, **-uw**) is. Çağırma. Var. **çakırma, şakırma.**

Rom. s. Acțiunea de **çagırmak**.

ÇAGIRMAK (**çağırmaq**) f. Çağırmak. Var. **çakırmak, şakırmak.**

1. Birinin gelmesini yüksek sesle söylemek.

2. Davet etmek.

3. Binmek için bir araç istemek. **Taksi çagırmak.**

- **Bakırıp çagırmak** - Gürültü etmek. **"Esrĭklĭk lecası çıktı ya, yani kĭm sokaklarda esrĭp bakırsa çagırsa, amenda berecek."**– (M. Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Türk Lehç. : Kırım. – **çağırmaq, çaqırmaq;**

Rom. v. 1. A striga, a chema. 2. A invita. 3. A cere un mijloc de locomoție (un taxiu).

ÇAGIRTMA, **-UW** (**çağırtma**, **-uw**) is. Çağırtma. Var. **çakırtma, şakırtma.**

Rom. s. Acțiunea de **çagırtmak**.

ÇAGIRTMAK (**çağırtmaq**) f. Çağırtmak. Var. **çakırtmak, şakırtmak.**

Rom. v. factitiv de la **çagırmak**.

ÇAGLAGAN (**çağlağan**) is. Çağlayan, şelâle. Eşanl. **şelâle.**

Türk Lehç. : Kırım. – **çağlar, çağlayan, uçansuv, şelâle;**

Rom. s. Cădere de apă, cascadă.

ÇAGLAMA, **-W** (**çağlama**, **-w**) is. Çağlama.

Rom. s. Acțiunea de **çaglamak**.

ÇAGLAMAK (**çağlamaq**) f. Çağlamak, çağıldamak. Eşanl. **cawuldamak, şawuldamak, şaglamak.**

1. (Sular) Köpürerek ve ses çıkararak akmak.

"(Cografya) Çaglaya çaglaya, yuvarlana yuvarlana akıp ketken çaylarnı, ırmaklarnı, ... deñĭzlernĭ, ... daglarnı ... ögrettĭ." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

2. mec. Coşmak.

Türk Lehç. : Kırım. – **çağlamaq;**

Rom. v. 1. (Apele) A vui. 2. fig. A se entuziasma.

ÇAK ÇAK(**çaq çaq**) ünl. (Tekrarlı) Çakılların çarpma seslerini anlatan yansıma söz. Var. **şak şak.**

Rom. interj. Onomatopee care redă sunetul de ciocnire a pietrişurilor.

ÇAKAL (**çaqal**) is. (Fars. şagal). Zool. Çakal. Var. **şakal.** (Lat. Canis aureus).

Rom. s. Zool. Şacal.

ÇAKIL (**çaqıl**) is. Çakıl, çakıltaş; küçük taş parçası.. Var. **şakıl.**

"Bakşege bĭr col yaptım, / Üstüne çakıl kerek. / Kızlarnı aldatmaga / Bĭr parşa akıl kerek." - (Boztorgay).

Rom. s. Pietricică; pietriş, prundiş.

ÇAKILDAMA, -W (**çaqıldama, -w**) is. Çakıldama; yuvarlanan çakıl taşlarınkine benzer çak çak sesleri çıkarma. Var. **şakıldama.**

Rom. s. Acțiunea de **çakıldamak**.

ÇAKILDAMAK (**çaqıldamaq**) f. Çakıldamak; yuvarlanan çakıl taşları gibi sesler çıkarmak. Var. **şakıldamak.**

Rom. v. (Despre pietrişuri) A hurui, a se auzi ciocnindu-se

ÇAKILDATMAK (**çaqıldamaq**) f. Çakıldatmak. Var. **şakıldatmak**.

Rom. v. (Despre pietrişuri) A face să țăcăne, să huruie.

ÇAKILLI (**çaqıllı**) s. Çakıllı. Var. **şakıllı**.

Rom. adj. Cu pietriş.

ÇAKILLIK (**çaqıllıq**) is. Çakıllık. Var. **şakıllık**.

Rom. s. Pietriş, prundiş.

ÇAKILMAK (**çaqılmaq**) f. Çakılmak Var. **şakılmak**. Eşanl. **kagılmak**.

- **Atka nal çakılganın körgen baka ayagın uzatkan –** Deyiş. Ata nal çakıldığını gören kurbağa bacağını uzatmış.

Rom. v. A se bate; a se înfige.

ÇAKILTAŞ (**çaqıltaş**) is. Çakıl. Var. **şakıltaş**.

Rom. s. Pietricică, pietriş.

ÇAKIR (**çaqır**) s. Çakır; mavi hareli, göz rengi.

"Pazardan aldım bakır, / Yarem közlerĭñ çakır. / O dĭlber közlerĭñe / Kurban boldım men fakır." - (Boztorgay).

Rom. adj. (Despre ochi) Albastru.

ÇAKIRIM (**çaqırım**) is. Çağrım. Var. **şakırım**.

1. İnsan sesinin duyulabileceği mesafe.

"Bĭzge Kırım bĭr çakırım bolsa da, / Köp vakıtlar bĭr haber alalmadık." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Kesin bir değer verilmek istenince, **kilometre**'ye (1.000 m.) veya Rusların **verst** (1.067 m.) uzunluk ölçü birimine denk olarak düşünülen birim.

Rom. s. 1. Depărtarea de la care poate fi auzit un strigăt puternic, o voce de stentor. 2. (În traduceri) Termen folosit în loc de kilometru sau verstă.

ÇAKIRMAK (**çaqırmaq**) f. → **Çagırmak, Şakırmak.**

ÇAKIRTILMAK (**çaqırtılmaq**) f. Çağırtılmak.

1. (Bir aracı ile) Çağırılmak.

2. Davet ettirilmek, davet edilmek.

"Tokta bĭraz, çakırtılacak kĭşĭlernĭ bĭr kâgıtka yazayık." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

Rom. v. 1. A fi chemat (prin cineva). 2. A fi invitat.

ÇAKIRTMAK (**çaqırtmaq**) f. → **Çagırtmak**.

ÇAKIRTUW (**çaqırtuw**) is. Çağrılı, davetli. Var. **şakırtuw.**

"Bolmaz ca'm Eyüp, çakırtuwsız, tokal toy yasadı dep ayttırmak ĭstemiymen." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

- **Çakırtuw awası** – Davetliler düğün evine yaklaşıp düğün sahiplerince karşılanırken çalgıcılar tarafından çalınan hava; karşılama havası.

Rom. s. Persoană invitată la nuntă; invitat, oaspete.

ÇAKĬ (**çakĭ**) is. Çakı. Var. **şakĭ.**

Rom. s. Briceag.

ÇAKĬCĬ (**çakĭcĭ**) is. Çakıcı; bıçakçı; çakı bıçak yapan veya satan.

Rom. s. Cuţitar; persoană care face sau vinde cuţite şi alta obiecte tăioase.

ÇAKĬR (**çakĭr**) s. → **Çakır**.

ÇAKMA, **ÇAGUW** (**çaqma, çağuw**) is. → **Şakma**, **Şağuw**.

ÇAKMAK (**çaqmaq**) is. ve f. → **Şakmak**[1-6]**.**

ÇAKMAKTAŞ (**çaqmaqtaş**) is. Jeol. Çakmaktaşı; çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan sert bir taş çeşidi. Var. **şakmaktaş.**

"Çakmaktaşıman kawın ve nasatın çıkarır, buman da Menlĭömer'nĭñ sĭgarasın cağalmaz." - (Mehmet H. Vani Yursever – Kartman Caş Arasında).

Rom. s. Cremene.

ÇAL s. Kır renk. Var. **şal.**

"Belĭmde al kuşak, saçagı oynay, / Başımda çal kalpak, terĭsĭ bozday." - (B. S. Çobanzade – Tuwdım Bĭr Üyde).

Rom. adj. Gri, sur, cenuşiu; cărunt.

ÇALARMAK (**çalarmaq**) f. Kırlaşmak.

Rom. v. A cărunţi.

ÇALAŞ is. Alaçık. Var. **şalaş.**

1. Çardak; üzeri dal, çalı çırpıyla örtülü kulübe.

"Nenem men tátám otırıp ötmek aşaganda, bĭz çalaşta oynadık. Bĭr cayuw üstĭnde yuklap kalganmız." - (Tatar Tĭlĭ II).

2. Çadır.

Rom. s. 1. Umbrar. 2. Cort.

ÇALBAŞ s. Ak saçlı.

"(Kartlık) Çalbaş etĭp, kambur etĭp bek bĭr kucur körsete." - (Raşit Aşkı Özkırım / Çorabatır - Kaygı / Emel M. 4 -1935).

Rom. adj. Cărunt, încărunţit.

ÇALDIRMAK[1] (**çaldırmaq**) f. Çalgı çaldırmak; şarkı söyletmek. Var. **şaldırmak.**

"Her kade kötergen bay süygen havasın ısmarlap çaldırır." - (Necip H. Fazıl – Kĭyew Konuşması).

Rom. v. A pune să cânte.

ÇALDIRMAK[2] f. Kestirmek; biçtirmek. Var. **şaldırmak**.

- **Kurban çaldırmak** – Kurban kestirmek.

Rom. v. 1. A pune să taie. 2. A pune să secere, a pune să cosească.

ÇALDIRMAK[3] (**çaldırmaq**) f. Çaldırmak.

1. Hırsızlık ettirmek.

2. Bir eşyasını hırsıza kaptırmak.

Rom. v. 1. A pune să fure. 2. A fi jefuit.

ÇALGI[1] (**çalğı**) is. Çalgı. Var. **şalgı**.

1. Müzik aleti.

2. Müzik; çalgı çalma.

3. Müzik topluluğu.

Rom. s. 1. Instrument muzical. 2. Muzică, melodie. 3. Orchestră.

ÇALGI[2] (**çalğı**) is. Tırpan, çalkı; ot, ekin biçmeye yarayan uzun saplı, hafifçe kıvrık, uzun çelik bıçak. Var. **şalgı.**

Rom. s. Coasă.

ÇALGICI[1] (**çalğıcı**) is. Çalgıcı. Var. **şalgıcı**.

Rom. s. Muzicant, lăutar.

ÇALGICI[2] (**çalğıcı**) is. Tırpancı, biçici. Var. **şalgıcı.**

Rom. s. Cosaş.

ÇALI is. Bot. Çalı; dalları hemen kökten açılan ağaççık. Var. **şalı.**

Rom. s. Tufă.

ÇALIKUŞI (**çalıquşı**) is. Zool. Çalıkuşu. (Lat. Troglodytes).

Rom. s. Pitulice.

ÇALILIK (**çalılıq**) is. Çalılık. Var. **şalılık**.

"Bĭr ormannıñ kenarındakı çalılıklar arasında öz başına bĭr koyanşık yaşay edĭ." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Tufiş.

ÇALIM is. Çalım. Var. **şalım.**

1. Gösteriş, kurum, caka.

"Alĭ kolların kĭsesĭne tıgıp çalımman gezĭnmege başlar." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

2. Spor. Oyuncunun rakibine karşı yaptığı kıvrak, aldatıcı hareket.

- **Çalım satmak** – Kurulup büyüklük taslamak. **"Atları man çalım satıp, / Uzaktan kamçı patlatıp, / Arabalar, katolaylar / Cuwırtıp kelĭp toktaylar." -** (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. s. 1. Aer îngâmfat, fudulie. 2. Sport. Fentă, dribling.

ÇALIMLAMAK (**çalımlamaq**) f. Spor. Çalımlamak. Var. **şalımlamak**.

Rom. v. A fenta, a dribla.

ÇALINMAK (**çalınmaq**) f. 1. müz. Çalgı çalınmak; şarkı, türkü çalınmak. Var. **şalınmak.**

"Hava çalınayatırganda Canarslan bay soyındırılıp cĭberĭlĭr." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

2. Kesilmek; biçilmek.

"Mĭsĭr sabagı çölde çalınmay catır, üyde hayvanlarga aşatmaga bĭr şiy cok." - (M. Vani Yurtsever – Toy).

3. (Hırsız tarafından) Gizlice alınmak.

Rom. v. 1. A fi cântat, a se cânta. 2. A fi tăiat, a se tăia. 3. A fi furat, a se fura.

ÇALIŞKAN (**çalışqan**) s. Çalışkan, çok çalışan, çalışmayı seven. Var. **şalışkan.**

"On beş yaşında başına geçinme kahrı tüşken Böralı, çalışkan, terbiyeli, üycümen bĭr caş bolıp ösmege başladı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. adj. Harnic, vrednic, destoinic.

ÇALIŞKANLIK (**çalışqanlıq**) is. Çalışkanlık. Var. **şalışkanlık**.

Rom. s. Hărnicie, vrednicie.

ÇALIŞMA, **-UW** is. Çalışma. Var. **şalışma,-uw.** Eşanl.

ĭşleme.

Rom. *s. Acțiunea de* **çalışmak**.

ÇALIŞMAK (**çalışmaq**) f. Çalışmak. Var. **şalışmak**. Eşanl. **ĭşlemek**.

1. Bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak.

"O da olarman barabar çalışa, kılabdan, ipekday kereklĭ şilernĭ heç eksĭltmiy edĭ." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

"Çalıştım. Gece kündüz, yatmadan, zewk ve sefa sürmeden. Gene şonıñ özĭnde bĭrĭm ekĭ etalmadım." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

2. Bir işte veya görevde olmak.

3. İş üzerinde olmak.

4. (Makine ve aletler) İşlemekte olmak.

5. Bir şeyi yapmak için kendini zorlamak, gayret etmek.

"Bek tırışıp çalışsak, belkĭ bĭr derman bolır." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"Rasĭm külümsĭrep ocagın yanına keter, kahve pĭşĭrmege çalışır."– (M. Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

6. Bir şeyi öğrenmek için çaba göstermek.

Rom. *v. 1. A munci, a lucra. 2. A se afla într-o funcție; a lucra ca ... 3. A efectua o muncă. 4. (Mașinile) A funcționa. 5.- 6. (Fizic sau psihic) A se strădui, a se trudi, a se sili.*

ÇALIŞTIRMAK (**çalıştırmaq**) f. Çalıştırmak. Var. **şalıştırmak**.

"Evet, teşkilât bĭzge eñ kerek, eñ faydalı şiydĭr. Boga halkımıznıñ alayın kĭrsetiyĭk, alayın çalıştırayık."– (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *v. Factitiv de la* **çalışmak**. *A face să lucreze, a pune să lucreze.*

ÇALMA, -UW is. 1. Çalmak işi. Var. **şalma.**

2. Başa sarılan sarık.

"Irgatlar gece karangısına kadar çalışır, soñ armanıñ katındagı biyday, arpa, cılap kebenlerĭnĭn tübüne barıp aşların aşar, ... bek boldurganlar başına çalmasın salıp tatlı, tüşsüz, sandıraksız bĭr yukuga dalıp keter edĭ." - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair/Emel D.).

Rom. *s. 1. Acțiunea de* **çalmak**[1,2,3]. *2. Cealma, turban.*

ÇALMAK[1] (**çalmaq**) f. Çalmak. Var. **şalmak**.

1. Türkü söylemek.

"Ekĭñĭz ekĭ yakta çalıp şakırmak ! Ahmet, sen ne çalmaysın? Başıña dünyalar mı cıgıldı yoksa ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

2. Bir müzik aleti çalmak.

"Soguş bolsa, dawullar / Çalgan ... Köyler, awullar / Tolgan erge, cĭgĭtke." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Vurarak, çarptırarak ses çıkarmak. **Zĭl çalmak.**

Rom. *v. 1. A cânta. 2. A cânta la un instrument. 3. A suna (clopoțelul).*

ÇALMAK[2] (**çalmaq**) f. Kesmek; biçmek. Var. **şalmak. Kurban çalmak. Arpa çalmak.**

Rom. *v. 1. A tăia. 2. A secera, a cosi.*

ÇALMAK[3] (**çalmaq**) f. Hırsızlık etmek. Eşanl. **kırslamak.**

Rom. *v. A fura.*

ÇALT s. ve zf. Çabuk, tez. Var. **şalt.**

"Toy sesĭn ala , kötüre cel bek uzak. / Ay, kĭm ay ! Çalt bol, çalt. Şemma oynaycak!" - (Bekir S. Çobanzade – Kawgasız Toy Körülmegen).

"Oynap külüp ketiyĭm / Çalt Kazan'ga cetiyĭm." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Türk Lehç. : Kırım. – **çalt;**

Rom. *1. adj. Iute, rapid. 2. adv. Repede, iute.*

ÇALTAYAK (**çaltayaq**) is. (Tatar güreşinde; "çevik ayak"tan) Çelme. Var. **şaltayak.**

"Çaltayakka alganda, / Men ırgaçık salganda, / Bellerĭnden sıkkanım .... / Cañı cetken caşlarga, ... / Toyga barsam aytaman." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ).

Rom. *s. (La luptele sportive tătărești) Piedică.*

ÇAM is. Bot. Çam. Eşanl. **narat.**

1. Çam soyundan (ladin, köknar, sedir gibi) ağaçların genel adı.

2. Çam türlerinin örnek ağacı. (Lat. Pinus).

Rom. *s. Bot. 1. Termen comun pentru arborii din familia pinaceelor; brad, arbore conifer 2. Pin.*

ÇAMAŞIR is. (Fars. came şuy). Çamaşır. Var. **şamaşır.**

1. İç giyecek.

"Parahod kelĭr yanaşır, / İşĭ tolı çamaşır, çamaşır." - (Boztorgay).

2. Yıkanması gerekli kirli giyecek, çarşaf, örtü, perde gibi eşya.

3. Kirli giyecekleri, çarşafları yıkama işi.

Rom. *s. 1. Rufe, lenjerie. 2. Rufe murdare. 3. Spălatul rufăriei.*

ÇAMAŞIRHANE is. Çamaşırhane. Var. **şamaşırhane**.

Rom. *s. Spălătorie.*

ÇAMLIK (**çamlıq**) is. Çamlık, çam ormanı.

Rom. *s. Pădure de pini.*

ÇAMUR is. Çamur. Var. **şamır.**

"Tuwdım bĭr üyde, töbesĭ çamur. / İçĭnde kül bolgan nice caş ömür." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwdım Bĭr Üyde).

Rom. *s. Noroi, tină.*

ÇAMURLİYA öz. is. 1. Babadağ kasabasının güneyindeki **Aşağı Çamurlu** ve **Yukarı Çamurlu** köylerinin romence telaffüzlu adları.

2. Tuna Deltasında, Sünne kolunun üzerinde yine Çamurlu adında bir köy daha vardı. Günümüzde artık yoktur.

Rom. *s.propr. 1. Numele a două sate dobrogene de la sud de Babadag : Ceamurlia de Jos și Ceamurlia de Sus. 2. Pe Brațul Sulina existase încă un sat omonim, Ceamurlia.*

ÇAN is. Çan. Var. **şan.**

"Köynĭñ kıbla betĭnde / Kozılı koy bakkanım, / Ulakka çan takkanım ... / Hayalĭmde yaşaycak." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ).

"Kuran okınmaz boldı, mayşırak cagıldı, / Ezan sesĭ yerĭne çan kagıldı." - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

Türk Lehç. : Kırım. - **çañ**; Moğ. - **çang, çañ, tsang / țang;**

Rom. *s. Clopot.*

ÇANA is. Kızak, karlı yol taşıtı. Var. **şana.** Eşanl. **kızak.**

"Cer ap-ak bolganda / Tawukka cem sepkenĭm, / Capta <u>çana</u> tepkenĭm / Unutmayman bugün de." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ).

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **çana;** <u>Moğ.</u> - **tsana / ţana;**

<u>Rom.</u> s. Sanie.

ÇANAK (**çanaq**) is. Çanak. Var. **şanak.**

<u>Rom.</u> s. Strachină, blid.

ÇANTA is. Çanta. Eşanl. **şanta.**

"Ramazan ve Elmas <u>çantaların</u> alıp kitapların ve defterlerĭn çıkarırlar, okıp yazmaga başlarlar." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

<u>Rom.</u> s. Geantă; ghiozdan; servietă.

ÇAÑ[1] is. → **Çan, Şan.**

ÇAÑ[2] is. Toz. Var. **şañ.**

"Bĭr karaşa bulut çıga, / Karaşa bulutnıñ astında / Bĭr yaman <u>çañ</u> çıga. / Şu <u>çañ</u> içinde körüngen / Narık oglı Çora'dır." - (Radlov'dan Başkırdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır) / Emel M.).

<u>Rom.</u> s. Praf, colb, pulbere.

ÇAÑGIMAK (**çañğımaq**) f. (Toz halindeki bir madde) Kalkmak, yukarı ve yanlara doğru yayılmak. Var. **şañgımak.**

"Yeller eser toktamay, tereklerge / Çarpar, sarargan yapraklar koparır. / Yapraklarman toz <u>çangır</u> ereklerge, / Kök karарır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

<u>Rom.</u> v. (Despre praf) A se ridica, a se stârni.

ÇAÑGITMAK (**çañğıtmaq**) f. (Toz) Kaldırmak, etrafa uçurmak. Var. **şañgıtmak.**

"Buz tozunı <u>çañgıtıp</u> keldiler toyga, / Nasıl tülkĭ kümeske, kaşkır koyga." - (Bekir S. Çobanzade – Kavgasız Toy Körülmegen).

<u>Rom.</u> v. A stârni praful.

ÇAP is. (Türk.). Çap.

1. Büyüklük, ölçü.

2. Mat. Bir dairenin merkezinden geçerek çevresi üzerindeki iki noktayı birleştiren doğru parçası.

- **Yarıçap –** Yarıçap. (*Rom. –Geom. rază / semidiametru*).

3. mec. Bir insanın kişiliğini oluşturan değerlerinin büyüklüğü.

<u>Rom.</u> s. 1. Mărime, dimensiune. 2. Mat. Diametru. 3. fig. Valoarea unei personalităţi.

ÇAPALANMAK (**çapalanmaq**) f. → **Çabalanmak**.

ÇAPÇĬN ÇAPÇĬN ünl. (Çocuk dili) Bebeğin avuçlarına tekrar tekrar bir şey koyar gibi yaparak ya da ellerini çırptırıp kendisine laf atarak eğlendirmek.

"<u>Çapçĭn</u> <u>çapçĭn</u> kolına, / Kakay pĭtsĭn colına. / <u>Çapçĭn</u> <u>çapçĭn</u> üşkeşĭk, / Maylı botka pĭşkeşĭk, /..." - (Boztorgay).

- **Bĭr kolman çapçın şalınmaz.** - Atas. Bir elle çapçın çalınmaz.

<u>Rom.</u> interj. (Din limbajul copiilor). Cuvânt rostit spre a înveseli copilul mic, făcând gestul de a-i pune ceva în mânuţe.

ÇAPĬN ÇAPĬN ünl. → **Çapçĭn çapçĭn.**

ÇAPİY is. (Çocuk dili). El; kol. Var. **şapiy.**

"Cĭgĭt mĭ? Güzel bĭr kız mı ? Kapınıñ şekĭsĭne salgan <u>çapiyĭn</u>, dünyaga kĭrecek bolıp yatır." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> s. (În limbajul copiilor) Mânuţă.

ÇAPKILMAK (**çapqılmaq**) f. Atılmak. Var. **şapkılmak**.

"Tañga yetĭp Çolpan'ga <u>çapkılayım</u>, / Kamaşsın közĭm, kör bolsın Hak nurundan." - (Bekir S. Çobanzade – Tañda Dogru).

<u>Rom.</u> v. A se arunca, a se avânta.

ÇAPKIN (**çapqın**) s. Çapkın; yaramaz. Var. **şapkın.**

"Rumen muallimĭ bu <u>çapkın</u> fakat zeki oglın lisege bermesĭn Seytosman'ga bĭrkaç kere teklif etse de, bu hiç kulak askan yok." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

<u>Rom.</u> adj. Neastâmpărat, zvăpăiat.

ÇAPIŞMAK (**çapışmaq**) f. → **Şabışmak**.

ÇAPMAK (**çapmaq**) f. Çapmak. Var. **şapmak**.

1. Koşmak, koşturmak.

"Atım ince, uzun boynunu uzatır, kulaklarını kısar, koşar, <u>çapar</u>." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

"Toyda cüyrük <u>çapkanda</u>, / ... Maşalla ! dep atıma / Aytkanların bĭlemen." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ / Folklor Derlemesi).

2. Akın etmek, saldırmak.

- **At mĭnmegen at mĭnse, çaba çaba öldĭrĭr, / Ton kĭymegen ton kĭyse kaga kaga tozdırır." -** Atas. At binmeyen ata binerse, koştura koştura öldürür, / Kürk giymeyen kürk giyerse çırpa çırpa yıpratır.

<u>Rom.</u> v. 1. A goni, a alerga. 2. A da năvală călare, a ataca.

ÇAPRAZ ve türevleri s. (Fars. çep ü rast – "sol ve sağ") 1. Belli bir yöne göre, bu yönle kesişen. Var. **şapraz (ve türevleri).**

2. (Destere dişleri hakkında) Sağa ve sola yatık.

<u>Rom.</u> adj. 1. Oblic; pieziş, în curmeziş. 2. (Despre dinţii de ferăstrău) Culcaţi consecutiv unul la dreapta, celălalt la stânga.

ÇAPRAZLAMAK (**çaprazlamaq**) f. Çaprazlamak.

1. İki şeyin yönlerini kesiştirmek.

2. Testerenın dişlerini sağa ve sola yatırmak.

<u>Rom.</u> v. 1. A intersecta. 2. A ceaprăzui; a înclina alternativ dinţii ferăstrăului într-o parte şi în alta.

ÇAPTIRMAK (**çaptırmaq**) f. Koşturmak. Var. **şaptırmak**.

<u>Rom.</u> v. A goni, a pune să alerge.

ÇAR is. (Rus. ţar) Tar. Tarihte Rus imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen unvan.

<u>Rom.</u> s. Ţar.

ÇARDAK (**çardaq**) is. (Fars. çar "dört"+ Ar. tak). Çardak; dört direk üzerine kurulan, çatısı dallardan yapılma gölgelik. Var. **şardak.**

<u>Rom.</u> s. Umbrar; cerdac.

ÇARE is. (Fars. çare). Çare. Var. **şare.**

1. Bir sonuca varmak için tutulması gereken yol, çözüm yolu.

"Akası Zahide'nı köyde <u>caresĭ</u> tabılganı kadar okuttı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

“Eger bolmaganday bolsa, çare yok, berĭrmen.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Bir şeyi önleyici nesne, deva.

“Máne máne mánem yok, / Men cangızman, yarem yok. / Senĭ körĭp uruldım, / Bu dertĭme çare yok.” - (Boztorgay).

• **Dünya malı maylı kuyruk, çaresĭn tapkan aşar. -** Atas. Dünya malı yağlı kuyruk, yolunu bulan yer.

Rom. s. 1. Soluţie, cale, mijloc. 2. Leac, remediu.

ÇARIK (**çarıq**) is. Çarık. Var. **şarık.**

“Kurtvelĭ akay kĭrer. Selâm berĭr. Bĭraz kızık. Kapı artında oturıp çarıgın taşlar.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. s. Opincă.

ÇARIKLI (**çarıqlı**) s. Çarıklı. Var. **şarıklı**.

1. Ayağına çarık giymiş olan.

2. mec. Köylü.

“Münevver, muallĭm, hoca, aga, ırgat, kart, caş, mekteplĭ, çarıklı, alayımız bĭrlĭk bolıp çalışmamız kerek.”– (Müstecib H. Fazıl / Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. 1. adj. (Persoană) care poartă opinci. 2. fig. Ţăran, om de rând.

ÇARİÇE is. (Rus.) Tar. Çariçe; çarın karısı veya kadın çara verilen unvan.

Rom. s. Ţarină.

ÇARK (**çarq**) is. (Fars. çerh). Çark. Var. **şark.**

“Degĭrmen gibĭ aylana parahot çarkı, / İskelege tögĭldĭ Suwuksu kalkı.” - (Soğuksu Muhacĭr Türküsĭ).

• **Tĭşlĭ çark -** Dişli; dişleri olan çark. (*Rom. roată dinţată*).

Rom. s. Roată, volant.

ÇARLIK (**çarlıq**) is. Tar. Çarlık.

1. Çar olma durumu.

2. Çarın yönetiminde bulunan devlet.

“Ey analar, yaslı kızlar, yetmedĭ mĭ, şu zillet ? / Terĭmĭznĭ eskĭ çarlık hainlerĭ sıdıra.” - (Amdi Giraybay – Namuslı Kızga – III).

Rom. s. 1. Demnitatea de ţar. 2. Stat condus de un ţar.

ÇARMIK (**çarmıq**) is. (Fars. çar-”dört”+mıh-”çivi”). Çarmıh; antik çağda kullanılan haç şeklinde eziyet aleti. (İsa peygamber de böyle bir alet üzerinde başından, ellerinden ve ayaklarından çivilenip öldürülmüştü.).

• **Çarmıkka kermek -** Çarmıha germek. (*Rom. - a răstigni, a crucifica*).

Rom. s. Cruce de răstignire.

ÇARPIŞMAK (**çarpışmaq**) f. Çarpışmak. Var. **şarpışmak**.

1. Birbirine çarpmak, tokuşmak.

2. Vuruşmak.

“Onlar kelse bo yaktan kelecekler. Tañrıkul’nıñ colı da bo. Bari colda karşılaşıp çarpışmagaydılar.” - (İ Ziyaeddin - Çora Batır).

3. mec. Birbirine üstün gelmeye çalışmak; birbirine ters hareket etmek, ters düşmek.

“Kasabada bazen soydaş öncĭlermen menfaatları çarpıştı.” - (M. V. Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. 1. A se ciocni, a se tampona. 2. A se bate, a se lupta. 3. fig. A-şi măsura forţele.

ÇARPMA, **-UW** is. Çarpma.

Rom. s. Acţiunea de **çarpmak***. 1. Lovire, izbire 2. ... (şi celelalte sensuri).*

ÇARPMAK (**çarpmaq**) f. Çarpmak. Var. **şarpmak**.

1. Vurmak, hızla değmek.

“Yeller eser toktamay, tereklerge / Çarpar, sarargan yapraklar koparır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Etkisiyle hasta etmek. **Küneş çarpmak.**

3. Varlığına inanılan bir gücün öfkesine uğramak. **Cĭn çarpmak.**

4. Çalmak; el çabukluğu ile almak.

5. Mat. Çarpım işlemini yapmak.

6. mec. Çekiciliğiyle etkilemek.

Rom. v. 1. A lovi, a izbi. 2. (În expresii) A îmbolnăvi. 3. (Despre spiritele rele) A trăsni. 4. arg. A şterpeli ceva cuiva. 5. Mat. A înmulţi, a face operaţie de înmulţire. 6. fig. A vrăji, a fermeca, a lăsa paf.

ÇARŞAF is. (çaderi şeb -”gece örtüsü”). Çarşaf. Var. **şarşap, şaşap.**

1. Yatağın üstüne serilen veya yorgan kaplanan bez ortü.

2. esk. Eskiden kadınların giydiği, eteklik, pelerin ve başörtüden meydana gelen sokak giyeceği.

“Şĭmdĭ onday bolmasa keçmiy. Uzun kĭygen, çarşaf kĭygen kızlarga koca tabılmay.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. s. 1. Cearşaf. 2. Complet feminin oriental alcătuit din fustă, pelerină şi văl.

ÇARŞEMBĬ is. (Fars. çar şenbe - “dördüncü gün”) Çarşamba. Var. **Şarşembĭ, Şaşembĭ.**

• **Perşembenĭñ neday bolacagı çarşembeden bellĭdĭr. -** Atas. Perşembenin nasıl olacağı çarşambadan bellidir.

Rom. s. Miercuri.

ÇARŞI is. (Fars. çar su - “dört taraf”). Her yanı dükkân dizili meydan, alışveriş yapılan yer. Var. **şarşı.**

“Men Karasuw’ga toyga bardım. / Dawulga oynadım. / Oynay oynay toyalmadım, / Çarşısın boyladım.” - (Boztorgay).

• **Üydekĭ esap çarşıga uymaz. -** Atas. Evdeki hesap çarşıya uymaz.

• **Üydekĭ esapnı çarşıdakı fiyatlar buzar.** – Atas. Evdeki hesabı çarşıdaki fiyatlar bozar.

Rom. s. Piaţă, bazar.

ÇATAL is. 1. Bir sap ve birkaç dişten ibaret yemek yeme aracı. Var. **şatal.**

2. Dirgen. Eşanl. **senek.**

3. Yolların, akarsuların ikiye ayrılma yerleri.

4. öz. is. Coğr. Tuna nehrinin kollara ayrıldığı noktaların adı: **Büyük Çatal,** kuzey kolu Chilia’nın başlangıç noktası. **Küçük Çatal,** orta kolu Sulina (Sünne) ile güney kolu Sfântul Gheorghe’nin birbirinden ayrıldığı nokta.

Türk Lehç. : Kırım. - **çatal;**

Rom. s. 1. Furculiţă. 2. Furcă. 3. Bifurcaţie. 4. s.propr. Geogr. Ceatalul, punctul de bifurcaţie a braţelor Dunării : Ceatalul Mare, punctul de desprindere al braţului Chiliei. Ceatalul Mic, punctul de desprindere unul de altul al braţelor Sulina şi Sf. Gheorghe.

ÇATALKÖY öz. is. Tuna Deltasının Çatal'larında bulunan iki köyün adı idi. Büyük Çatalköy günümüzde varlığını **Çatalköy** adıyla devam ettirmektedir. Küçük Çatalköy'un adı Ceatalul Sfântul Gheorghe olmuş, sonraları boşalıp haritadan silinmiştir.

Rom. s. propr. Ceatalchioi, sat dunărean la Ceatalul Mare. Satul omonim de la Ceatalul Mic, devenit Ceatalul Sfântul Gheorghe, azi nu mai există.

ÇATI is. Çatı.

1. Dam; bir yapının kiremit kaplı üst bölümü.

"Sabaklar önümüzde, yapraklar açık, közlerĭmĭz yukarıda ... Çatıga yuwa yasagan karılgaç balabanlarını sayardık" - (Çelebi Cihan Karılgaçlar Duası).

2. Bir yapının damı ile tavanı arasındaki bölümü; tavanarası, tavan.

3. Bir organismin veya bir binanın iskeletinin yapısı.

4. mec. Barınılan, sığınılan yer.

Rom. s. 1. Acoperiş. 2. Pod de clădire. 3. Scheletul unui organism sau al unei construcţii. 4. fig. Ocrotire, oblăduire; aripă ocrotitoare.

ÇATIRDAMAK (çatırdamaq) f. Çatırdamak. Var. **şatırdamak**.

1. Kırılma sesleri çıkarmak.

"Dünya döne çatırdap ses sedaman, / Koñşuda toy, çalgıman, çaganaman." - (Bekir S. Çobanzade - Yüz Altmış Yıl).

2. mec. Çökmek.

Rom. v. 1. A trosni. 2. fig. A se nărui.

ÇATIR-TAW öz.is. Coğr. Kırım sıradağlarının plato biçiminde bir bölümü; en yüksek tepesi (1.527 m.). Var. **Şatır-taw.**

"Soñra tuydık ... Karanlıklar açılgan, / Güzel Kırım yeşĭllengen, şenlengen. / Çatır Taw'dan küneş nurı saçılgan, / Millet curtta bayram yasap eglengen." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

Rom. s. propr. Porţiunea cea mai înaltă a munţilor Crimeii.

ÇATLAMA, -W is. Çatlama. Var. **şatlama, -w.**

Rom. s. Acţiunea de **çatlamak***. 1. Plesnire, crăpare. 2. ş.a.m.d.*

ÇATLAMAK (çatlamaq) f. Çatlamak. Var. **şatlamak.**

1. Kırılmak; yarılmak.

2. Bir yüzeyde kesikler oluşmak.

3. mec. Çok yemekten, içmekten, ağlamaktan sıkıntılı bir duruma düşmek.

4. mec. Ölmek.

5. mec. Şiddetli bir duygunun etkisiyle düşülen sıkıntıyı açığa vurmak.

"Şĭmdĭkĭ caşlarnıñ kifĭ kelgeşĭk bĭz kartlarnıñ sabırtaşımız çatlaycak." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. v. 1.-5. A plesni, a crăpa, a se fisura. 3.- 5. fig. A crăpa, a muri.

ÇATMAK (çatmaq) f. Çatmak. Var. **şatmak.**

1. Tüfek, değnek gibi şeyleri birbirine dayayarak dik koymak.

2. Keresteleri birbirine tutturup çatı kurmak.

3. Yemeninin iki ucunu başın iki yanından getirip bağlamak.

4. mec. (Kaş, yüz için). Sert bir görünüm vermek.

5. mec. Üzücü olaylarla karşılaşmak.

6. mec. Birine sert sözler söylemek veya yazılar yazmak.

Rom. v. 1. A propti, a sprijini. 2. A înjgheba, a dura un acoperiş. 3. A-şi lega (baticul pe cap). 4.fig. A se încrunta. 5. fig. A da de necazuri. 6. fig. A apostrofa, a-i căuta cuiva pricină.

ÇATMALAR öz. is. Köstence ilinde, Tekir gölünün güney ucunda bulunan bir köy idi.

Rom. s. propr. Ceatmalar, un fost sat pe malul sudic al lacului Techirghiol.

ÇAWDAR is. Bot. → **Şabdar**.

ÇAWKE is. Zool. → **Şawke**.

ÇAWUŞ is. 1. ask. Çavuş; onbaşıdan sonra gelen er rütbesi. Var. **şawuş.**

"Notar Spiridon çawuş Bıyesku'nı keşĭkmeden Aladin Akay'ga cĭderdĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. (Çalışma hayatında) Ekip şefi.

3. (Okul hayatı) Sınıfın düzeninden sorumlu nöbetçi öğrenci.

Rom. s. 1. Mil. Sergent. 2. Şef de echipă, de brigadă. 3. Elev de servici.

ÇAWUŞKÖY öz. is. Babadağ kasabasının güneybatısında, Kasımça deresinin kaynaklarında bir köy idi.

Rom. s. propr. Un fost sat la izvoarele râuleţului Casimcea din Dobrogea.

ÇAY[1] is. Çay; küçük akarsu. Var. **özen.**

"Ezan sesĭ mĭnareden cayıla. / ... Çay katında ak sakallı kartbabay / Tĭtrek kolın salkın suwda uwalay." - (Bekir S. Çobanzade - Ezan Sesĭ / Emel D.).

Rom. s. 1. Pârâu, râuleţ. 2. Râu.

ÇAY[2] is. (Çinceden). Çay. Var. **şay.**

1. Çay ağacı. (Lat. Thea chinensis).

2. Bu bitkinin özel işlemlerle kurutulmuş yaprağı.

3. Çay yapraklarının haşlanması ile elde edilen güzel kokulu, renkli içecek.

"Kawe tuwul, çay tuwul, / Sözlerĭm alay tuwul. / Aşk kalĭpke kolay kĭrer, / Şıgarmak kolay tuwul." - (Boztorgay).

"Ocaknı cakmalı, suwnı kaynatmalı. Çay, kahve ìçken kĭşĭler kelĭr."– (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

4. Konukların çay, börek, pasta ile ağırlandığı toplantı.

5. Müzikli, danslı toplantı.

Türk Lehç. : Kırım. - **çay;** Moğ. - **çay, tsay / ţay;**

Rom. s. Ceai. 1. Arbust de ceai. 2. Frunze de ceai uscate, folosite pentru prepararea băuturii de ceai. 3. Băutură de ceai. 4. Servire de ceai. 5. Reuniune cu muzică, dans şi servici de ceai.

ÇAYCI is. Çaycı. Var. **şaycı.**

Rom. s. Cel care prepară sau vinde ceaiuri.

ÇAYCILIK (çaycılıq) is. → **Şaycılık**.

ÇAYDANLIK (çaycdanlıq) is. → **Şaydanlık**.

ÇAYHANE is. → **Şayhane**.

ÇAYHANECĬ is. → **Şayhanecĭ**.

ÇAYILMAK (çayılmaq) f. → **Şayılmak**.

ÇAYIR is. Çayır; üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer. Var. **şayır.**

"Yeşīllensīn çimenler, çöl, taw, çayır, terekler. / Kuşlar ötsīn, sular aksın; bīr bonday kün bekliymen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Luncă, păşune.

ÇAYKALMAK (çayqalmaq) f. Durulanmak. Var. **şaykalmak**.

Rom. v. A fi clătit cu apă, a fi spălat.

ÇAYKAMA, -W (çayqama, -w) is. Çaykama. Var. **şaykama, -w**.

Rom. s. Clătire, spălare.

ÇAYKAMAK (çayqamaq) f. Durulamak; yıkanmış bir şeyi duru sudan geçirmek. Var. **şaykamak.**

"Tüz yalıñda sebepsīz yuklamadım ... / Muñlu betīm suwuñda çaykamadım." - (Bekir S. Çobanzade - Dunay Taşa).

Rom. v. A clăti cu apă, a limpezi; a spăla.

ÇAYKANMAK (çayqanmaq) f. → **Çaykalmak**. Var. **şaykanmak**.

ÇAYKATMAK (çayqatmaq) f. Durulatmak, sudan geçirtmek. Var. **şaykatmak.**

Rom. v. A pune să clătească.

ÇAYLAK (çaylaq) is. Zool. Çaylak; kara çaylak. (Lat. Milvus migrans).

Rom. s. Zool. Gaie.

ÇAYLIK (çaylıq) is. Küçük bahşiş; bir çay veya bir kahve içersin diye verilen para.

Rom. s. Mic bacşiş (de un ceai, de o cafea).

ÇAYMA, -UW is. → **Şayma, -uw.**

ÇAYMAK (çaymaq) f. → **Şaymak**.

ÇAYNAKLAMAK (çaynaqlamaq) f. → **Şaynaklamak**.

ÇAYNAMA, -W is. → **Şaynama, -w.**

ÇAYNAMAK (çaynamaq) f. → **Şaynamak**.

ÇAYNĬK (çaynĭk) is. → **Şaynĭk**.

ÇAYPALMAK (çaypalmaq) f. Çalkalmak, çalkanmak, sarsılmak; (deniz) dalgalanmak. Var. **şalkanmak.**

"(Cografya) Çaglaya çaglaya, yuvarlana yuvarlana akıp ketken çaylarnı, ırmaklarnı, tolkuna tolkuna, çaypala çaypala köpürgen, taşkan deñīzlernī, menewe kölgelī daglarnı, deñīzlernīn derenlıgīnī, daglarıñ büyüklügünī ögrettī." - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

Rom. v. A se agita, a se scutura, a fi scuturat, a se învolbura.

ÇAYPAMAK (çaypamaq) f. Silkmek, sarsmak, sallmak. Var. **çalkamak, şalkamak.**

Rom. v. A scutura, a agita..

ÇAYPATMAK (çaypatmaq) f. Sarstırmak, sallatmak.

Rom. v. fact. A pune să scuture.

ÇÇI (buradaki **ç** sesi dilin sırtını ön damağa yapıştırıp kaldırmakla çıkarılan bir sestir) zf. Hayır.

Rom. (Sunetul ç din acest cuvânt nu este un sunet dental, ci unul prepalatal) adv. Nu.

ÇÇI-ÇÇI-ÇÇI ünl. Hayret ifadesi.

"Çcĭ çcĭ çcĭ ! Ne kadar yazık ! Ekí tatar bírbírimen ..." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Çcĭ çcĭ çcĭ ! Balaban, tuwarday akay bu vakıtta üyde uzun kösīle de catasın ay !"- (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. interj. Expresie de uimire.

ÇE is. Dobruca Tatar diyalektinin beşinci harfinin adı.

Rom. s. Numele celei de a cincea litere a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean, în româneşte redată prin grupul de litere "ce" sau "ci".

ÇEBER s. Becerikli, mahir, usta. Var. **şeber.**

"Anası, Çeber totay dep tanılgan kartanası üynīñ bu bīr çeçegīne nagış tīkmek, cīp iymek, keten, kıbrız tokumak yolların ögrete başladılar." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

Rom. adj. Priceput, iscusit, meşter.

ÇEÇEK is. Bot. Çiçek. Var. **şeşek.**

1. Bir bitkinin üreme organlarını taşıyan bölümü.

"Soñra menī kaytıp kelgende, kolına çeçek alıp kīm bekliycek ?" - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

2. Renk renk ve kokulu çiçekleri ile beğenilip aranan ve yetiştirilen bitki.

3. mec. Güzel varlık.

"(Kardaşına) Oga üynüñ nazīk bīr fidanı, tek bīr çeçegī diy edī." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

4. Bulaşıcı bir hastalık.

Türk Lehç. : Kırım. - **çeçek, çiçek**; Moğ. - **tsetseg, ţeţeg;**

Rom. s. 1. Bot. Floare. 2. Plantă cu flori, plantă cultivată pentru florile sale. 3. fig. Epitet pentru o fiinţă frumoasă. 4. Med. Variolă.

ÇEÇEN öz. is. Çeçenler.

1. Çeçen Özerk Cumhuriyetinin (Rusya) çoğunluk nüfusunu meydana getiren, Kafkas'ın yerlilerinden, çoğu müslüman olan bir halk.

2. Bu halka mensup kimse.

3. s. Çeçenlerle ilgili olan.

Rom. s. propr. 1. Poporul Cecen. 2. Persoană care aparţine acestui popor. 3. adj. Privitor la Ceceni.

ÇEHLER öz. is. Çek.

1. Çek Cumhuriyetinin çoğunluk nüfusunu oluşturan, Slavların batı kolundan olan halk.

2. Bu halka mensup kimse.

3. s. Çeklerle ilgili olan.

Rom. s. propr. 1. Poporul Ceh. 2. Persoană care aparţine acestui popor. 3. adj. Privitor la Cehi.

ÇEHRE is. (Fars. çihre, çehre). Çehre. Eşanl. **şıray, bet, yüz.**

1. Yüz, sima.

"Küznīñ yalancı küneşī sarışın bīr çehremen küle edī." - (Çelebi Çihan – Karılgaçlar Duası).

2. mec. Görünüş.

Türk Lehç. : Kırım. - **çere, çehre;**

Rom. s. 1. Faţă, obraz. 2. fig. Aspect, înfăţişare.

ÇEK[1] öz.is. → **Çeh**.

ÇEK[2] is. Banka belgesi çek.

Rom. s. Fin. Carnet de cec.

ÇEKĬ is. Kapı sürgüsü. Var. **şekĭ**.

"Meşrebe ve fincannı alıp kapı <u>çekĭnĭñ</u> teşĭgĭnden geçĭrĭp fincanga suw kuyar, ballarga içĭrĭr." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

<u>Rom.</u> s. Zăvor.

ÇEKĬLMEK f. Çekilmek. Eşanl. **tartılmak**. Var. **şegĭlmek**.

1. Çekme işi yapılmak.

2. Kendini geriye veya bir yana çekmek.

"Ya bĭzge hızmet et, ya <u>çekĭl</u> enĭşke !" - (Bekir S. Çobanzade - Baltık Yalısında).

<u>Rom.</u> v. 1. A se trage; a fi tras. 2. A se retrage sau a se da într-o parte.

ÇEKĬŞMEK f. Çekişmek. Var. **şegĭşmek**.

"Ne kadar yakışa ! Kazanda kan kardaşlarımız <u>can çekĭşe</u>, her yaktan yardım karaylar, Çora Batır da onda ketĭp elĭnden kelgen yardımnı bermek ĭstegende anası razı bolmay ..." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

<u>Rom.</u> v. A agoniza.

ÇEKĬŞTĬRMEK f. Çekiştirmek. Var. **şegĭştĭrmek**.

1. Bir şeyin bir yerinden tutup tekrar tekrar çekmek. Eşanl. **tartkışlamak.**

2. Birine ölüm kalım ızdırabı çektirmek.

3. mec. Birinin kötü taraflarını sayıp dökmek. Eşanl. **yamanlamak.**

<u>Rom.</u> v. 1. A tot trage (apucându-l). 2. A chinui. 3. fig. A bârfi (pe cineva), a cleveti, a vorbi de rău.

ÇEKMECE is. Çekmece. Var. **şekmece.**

<u>Rom.</u> s. Sertar.

ÇEKMEK f. Çekmek. Var. **şekmek**. Eşanl. **tartmak**.

1. Bir şeyi tutup belli bir yöne yürütmeye çalışmak.

2. (İp, sicim için) Germek.

3. İçine almak, emmek.

4. Bir şeyi ortalıktan kaldırmak.

5. Güç bir duruma katlanmak, dayanmak. **Hastalıktan çekmek.**

6. Bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak. **Kuyudan suw çekmek.**

7. Bir duyguyu içinde taşımak, buna katlanmak.

"Curt kaygusı <u>çekken</u> kızga, caşlarga / Ak yürekten taşkan selâm ketĭrdĭm." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

<u>Rom.</u> v. 1. A trage. 2. A întinde. 3. A inhala. 4. A retrage, a rechema. 5. A suporta, a suferi. 6. A scoate de la o adâncime. 7. (Despre sentimente) A nutri

ÇEKMEN is. Cepken. Var. **şekmen, şepken**.

"<u>Çekmenĭñ</u> tartıp kĭy, ak kalpagıñ basıp kĭy. / Yolda anayıñ yoktır, her şiyĭñnĭ bakıp kĭy." - (Edip Efendi - Sefername / Emel M. 8 - 1934).

<u>Rom.</u> s. Pieptar.

ÇEKTĬRMEK f. Çektirmek. Var. **şektĭrmek**.

1. Çekmek işini yaptırmak.

2. Sıkıntı çekmesine sebep olmak.

3. Eziyet etmek, canını yakmak.

"Oga bek köp <u>çektĭrgenler</u> ya asıl. Onıñ altının betĭne tamga etĭp mĭ baskan coklar, onıñ kuşagın bugaw etĭp mĭ askan coklar ?" - (Necip H. Fazıl - Kırım).

<u>Rom.</u> f. 1. Verb factitiv de la **çekmek**. *2. A face să sufere, a strâmtora. 3. A chinui.*

ÇELEBİ s. ve is. Çelebi. Var. **şelebiy.**

1. esk. Erkekler için kullanılan bir saygı unvanı; bay.

"Bütün alem, barlı, carlı col köstere, eñ törge. / Sanke kelgen bĭlmem ne bey, ne <u>çelebi</u> bo yerge." - (Okıma Kitabı - IV).

2. Tar. Kırım Hanlığında savaşta yararlılık gösteren kimselere bir toprakla birlikte verilen unvan.

"Bĭr kün Cebbar Çelebi'ge şeherden hacılar, <u>çelebiler</u> mĭsafĭr keldĭler." - (Bekir S. Çobanzade - Armanda Bĭr Şair / Emel D.).

- **Çelebi-köy** - Köstence ilindeki Mircea Vodă köyünün Türkçe-Tatarca adı.

<u>Rom.</u> adj. şi s. 1. înv. Domn, termen de respect. 2. İst. Titlu nobiliar acordat de Hanii Crimeii oştenilor care dovedeau acte de vitejie în războaie.

ÇELEBİYLĬK is. Çelebilik.

<u>Rom.</u> s. 1. Faptul de a fi demn de consideraţie. 2. Nobleţe, rangul de **çelebi**.

ÇELEK is. → **Şelek**.

ÇELENK is. Çelenk; yapraklı dal ve çiçeklerden örülmüş halka. Var. **şelenk.**

<u>Rom.</u> s. Coroană.

ÇELĬK[1] is. Çelik. Var. **şelĭk, şĭlĭk.** Eşanl. **polat, bolat.**

<u>Rom.</u> s. Oţel.

ÇELĬK[2] is. Çelik, çelik-çomak oyununda kullanılan, çomakla çelinen kısa kesilmiş çubuk veya çıta parçası.. Var. **şelĭk, şĭlĭk.**

<u>Rom.</u> s. Ţurcă, piesa de joc; ciurlic.

ÇELĬK-ÇOMAK (**çelĭk-çomaq**) is. Çelik-çomak, bir çocuk oyunu.

<u>Rom.</u> s. Ţurcă, jocul.

ÇELOFAN is. (İng., Fr.>Rom., Türk.). Selofan.

<u>Rom.</u> s. Celofan.

ÇELULOİD is. (Fr.>Rom., Türk.). Selüloit.

<u>Rom.</u> s. Celuloid.

ÇELULOZA is. (Fr.>Rom., Türk.). Selüloz.

<u>Rom.</u> s. Celuloză.

ÇEMBER is. (Fars. çenber). Çember. Var. **şember.**

1. Kapalı, yuvarlak eğri; daire.

2. Mat. Bu dairenin çevresi.

3. Büyük yazma yemeni.

<u>Rom.</u> s. 1. Cerc. 2. Mat. Circumferinţă. 3. Acoperământ de cap femeiesc, de obicei înfăşurat şi legat circular pe cap; basma, batic

ÇENBER is. → **Çember, Şember.**

ÇENE is. (Fars. çane). Çene. Var. **şene.**

1. Ağzın, dişleri taşıyan alt ve üst kemikleri.

2. Alt çene; sakal.

"Ahmet parmagıman Mehmet'ĭñ <u>çenesĭne</u> tiyĭp kaşar." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

3. mec. Çok konuşma huyu.

<u>Rom.</u> s. 1. Maxilar, falcă. 2. Bărbie. 3. fig. Vorbărie; gură.

ÇENGEL is. Çengel. Var. **şengel.**

Rom. s. Cârlig.

ÇENTİMETRU is. (Fr.>Rom.Türk.) Santimetre.

1. Metrenin yüzde biri.

2. Mezura.

"Terzĭlĭk çentimetresı kolında, Necvet odanı enĭne, boyına ölşiy." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Centimetru, unitate de lungime. 2. Panglică de măsurat divizată, folosită de croitori.

ÇENTRALİZARE is. (Rom.). (Hesaplar, çizelge ve raporlar hakkında) Birleştirme.

Rom. s.(Contab.) Centralizare.

ÇENTRALİZAT s. (Rom.). (Hesaplar, çizelgeler) Birleşik, birleştirilmiş.

Rom. adj. Centralizat.

ÇENTRU is. (Rom.). 1. Merkez.

2. Şehir merkezi.

3. Spor sahasının ortası; santra.

Rom. s. 1. Centru, mijloc. 2. Centrul oraşului. 3. Centrul terenului de sport.

ÇENZURA is. (Fr.>Rom.). Sanzür.

Rom. s. Cenzură.

ÇEPKEN is. Çepken, cepken; çuhadan, yakasız, uzun ve geniş kollu, kısa giyecek. Var. **şepken.**

"Yel-yetmezĭñ mĭngesĭñ, / Oka çepken kĭygesĭñ, / Oñ kolıña kuş alıp / Agam, kayda barasĭñ ?" - (Radlov'dan Abdülkadir İnan - Orta-Türk Destanları, Çorabatır).

Rom. s. Vestă cu mâneci lungi şi largi.

ÇERÇETAŞ is. (Rom.). Asker. Keşifçi, istihbaratçı.

Rom. Mil. Cercetaş.

ÇERÇEVE is. (Fars. çar çube-dört çubuk) Çerçeve.

1. Kapı, pencere, tablo gibi şeylerin tahta kenarları.

2. mec. Bir konunun sınırları, alanı.

"Şahsı üzerĭnde tĭtregen bĭr menfaatçĭ boldı. Bo onıñ bütün zekâsın mahdut bĭr çerçeve içĭnde kalmasın intaç ettĭ." - (M.V. Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. s. 1. Cercevea, ramă. 2. fig. Cadru.

ÇERÇEVELĬ s. Çerçeveli; çerçeve geçirilmiş veya çerçeve içine alınmış olan.

"Çelebi Cihan'nıñ, Gazi Mustafa Kemal'nĭñ, kral Karol'nıñ çerçevelĭ resĭmlerĭ."– (M.Ü.–Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. adj. 1. Cu ramă , înrămat. 2. fig. Încadrat.

ÇEREMİŞLER öz. is. Çeremişler veya Mariler; Tataristan ve Çuvaşistan'ın kuzeyinde, Rusya Feder. dahilindeki Mari Özerk Cumhuriyetinin fin-ugor soyundan, başlıca halkı.

Rom. Çeremişii sau Marii; populaţia de limbă ugro-fină a Rep. Aut. Mari din cadrul Feder. Ruse.

ÇEREN is. Biçilmiş ekin veya ot yığını; demet yığını; tokurcun. Var. **şeren.**

"Babam arpa çalganda, / Akam çeren salganda, / Men bödene tutkanım / ... Unutmayman bugün de." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ / Folklor Derlemesi).

Rom. s. Căpiţă.

ÇERERE is. (Rom.). Dilekçe, istida.

Rom. s. Cerere.

ÇERKEZ öz. is. 1. Çerkezler; Kafkasya'da Rusya Federasyonuna bağlı Karaçay-Çerkez, Kabardin Malkar ve Adige özerk bölgelerinde topluca yaşayan, dilleri Kafkas dilleri grubundan, müslüman bir halk.

2. Bu halka mensup kimse.

"Mañnayga yazılgan, başka da kelĭr" / Esĭrler türküsün mırılday herkes. / Tek bĭr kart kolında bar eskĭ kuvvet, / Cetmĭşlĭk, Şamil'diy karaman çerkes." - (Bekir S. Çobanzade - Kart Çerkes / Emel D.).

3. s. Çerkezlere ait veya onlarla ilgili olan.

"Kırdan kelĭr kırk atlı,/ Kırkawı da torı atlı./ Men akamnı tanırman,/ Çerkez börklĭ, şal atlı." - (Boztorgay).

"Baralar vezĭrler Çerkez beyĭne, hannıñ emĭrĭn aytalar." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. s. propr. 1. Populaţia de bază a regiunilor autonome Karaceai -Cercheză, Kabardino-Malkară şi Adighei (Rusia). 2. Persoană care aparţine acestei populaţii. 3. adj. Privitor la cerchezi.

ÇERKEZKÖY öz. is. Dobruca'nın güneyinde köy.

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Cerchezu din sudul Dobrogei.

ÇERKEZ SLAVASI öz. is. Dobruca'da Babadağ kasabasının batısında köy.

Rom. s. propr. Slava cercheză, sat la vest de Babadag.

ÇERTİFİKAT (**çertifikat**) is. (Rom.). Doğrulayıcı belge; sertifika.

Rom. s. Certificat.

ÇERVİŞ is. (Fars. çerbiş) Çerviş; don yağı. Eşanl. **toñmay.**

Rom. s. Cerviş; seu.

ÇEŞĬN is. → **Çeşĭt**.

"Kolektivden erbĭr çeşin / Egĭnlerden alamız. / Egĭnden kalgan paramıznı / Bĭz Çek'lerge salamız." - (Nedret ve Enver Mahmut – Maneler / Renkler 1).

ÇEŞĬT is. (Fars. çeşid). Çeşit, tür.

- **Çeşĭt türlĭ** – Çeşit çeşit; birçok çeşit. **"Gürlene berĭp turalar çeşĭt türlĭ terekler, / Tüplerĭnde tınışlatkan, es cıydırgan kölgeler."** - (A. Tukay – Şürelĭ'den Tahsin İbrahim uyarl. / Okıma Kitabı V).

Rom. s. Fel, sort.

ÇEŞME (Fars. çeşme) is. Çeşme, göze, kaynak, pınar. Var. **şeşme.**

"Çeşmelerden suw akar, / Cengem kapıdan bakar. / Tokızga şewre takar, / A za, nawrezĭm mibarek." - (Boztorgay).

"Salkın çeşme suwuna / Bakırımnı daldırdım. / Süygülümnĭ körgende, / Akılşıgım aldırdım." - (Boztorgay).

"Babadag'nıñ çeşmesĭ, / Barıp suwın ĭşmesĭ. / Kolay tuwul yar süyüp / Asretlĭgĭn şekmesĭ." - (Boztorgay).

- **Çeşme** - Köstence'den çıktıktan sonra, Kanara / Ovidiu asfaltının sağında, suyu Sütgölü'ne akan bir Osmanlı çeşmesi idi.
- **Kör-Çeşme / Kör-Şeşme -** Köstence ilindeki Ţepeş Vodă köyünün Türkçe-Tatarca adı.

Rom. s. Cişmea.

ÇET is. Kenar, yan yer. Var. **şet.**

“Kırım’nın çöl betĭnde, /Azaw’nın bĭr çetĭnde, / ‘Şırın’ atlı bır köyde, / Belkĭ cartı bĭr üyde / Babam tuwgan.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Latură, margine.

ÇETİN s. 1. Çetin; güç, zorlu.

“Arta awada sıcak, kökten ateş kuyula, / Fakat gene de şölde toktamay çetin savaş, / Şĭmdĭ yıllık ötmeknĭñ bereketĭ cıyıla.” - (... - Şölde Saba / Okıma Kitabı V).

2. öz. is. Kişi adı : **Çetin** (e.).

Rom. s. şi adj. 1. Greu, anevoios. 2. Nume de persoană : ***Çetin*** *(b.).*

ÇETLEWĬK is. Fındık. Var. **şetlewĭk**.

“Mıskılnı püskül et, tak başıña, / Çetlewĭknĭ küydürüp çak kaşıña.” - (Müstcib Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

Rom. s. Alună.

ÇETSĬZ s. Var. **şetsĭz**.

1. Sınırsız, hudutsuz

2. mec. Sonsuz.

“Bunıñ içün aga kardaş tuwganlık tuygusının çetsĭz süyüwlerĭmen üyge şenlĭk bere edĭler.” - (Mehmet Niyazi - Sawlıkman Kal).

Rom. adj. 1. Fără margini, nelimitat. 2. fig. Nesfârşit.

ÇEWĬRĬLMEK f. Çevirilmek.

“Asırlardan berĭ dertlĭlernĭ Hak katına çakırgan ezan sesĭmen cangırgan köy ve kasabalarımızda çan kagılmaz, mübarek camĭlerĭmĭz kĭlsege çewĭrĭlmez edĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. v. Forma pasivă de la **çewĭrmek**.

ÇEWĬRMEK f. Çevirmek. Var. **şewĭrmek**. Eşanl. **aylandırmak**.

1. Bir şeyin yönünü veya görünür yüzünü başka yöne döndürmek.

“Asaw ürker, kışkırırdı; başın keñĭş meydan çöllere çewĭrĭr, yeşĭl tüzem örüşlerde bitken sarı çeçekler, lâleler, kelĭnçekler, mandalaklar tuyaklarının altında ezĭlĭr, solardı.” - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

2. Etrafını sarmak, kuşatmak.

3. Şeklini değiştirmek, dönüştürmek.

4. Tercüme etmek.

- **Yüz çewĭrmek** - İlgisini kesmek. **“Sınıfın eñ terbiyelĭ ve uslu balları kendĭsĭnden yüz çewĭrmege başladılar.”** - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. 1. A întoarce, a roti. 2. A înconjura, a încercui. 3. A preschimba, a transforma. 4. A traduce.

ÇEWRE is. Çevre. Var. **şewre.**

1. Bir şeyin yakını, etrafı.

“Dunay taşa, sararıp, aguwlanıp, / Çevresĭndе sedlerge açuvlanıp.” - (Bekir S. Çobanzade - Dunay Taşa).

2. Ortam, dış etkenlerin bütünü.

3. mec. Bir kimsenin görüştüğü kişilerin hepsi.

4. mec. Aynı işi yapanların hepsi.

5. Sırma işlemeli mendil.

6. Mat. Düzlem üzerindeki bir şeklin kenarlarının toplamı.

Rom. s. 1. Împrejurime. 2. Mediu, ambianţă. 3. fig. Anturaj. 4. fig. Cerc, sferă. 5. Batistă brodată. 6. Mat. Perimetru.

ÇEZARYAN is. (Fr.>Rom., Türk.). Tıp. Sezaryen.

Rom. s. Med. Cezariană.

ÇEZMEK f. Çözmek. Var. **çözmek, şeşmek**.

1. Düğümlü, örülü veya bağlı bir şeyi açmak.

“Suwdan çıkar, saçın çezer, tüşünür... / Sögütlerge sırrın aytar, tögünür.” - (Bekir S. Çobanzade - Su Anası).

2. Mat. Bir problemde istenen sonucu bulmak.

3. (Bir sorun için) Halletmek.

Rom. v. 1. A dezlega, a deznoda. 2. Mat. A rezolva. 3. (Despre vreo dificultate). A rezolva.

ÇIBIN is. Cibin; sinek. Var. **şıbın.**

- **Açık ağızga çıbın kĭrer.** - Atas. Açık ağıza sinek girer.

Rom. s. Muscă.

ÇIDAM is. Dayanıklık.

Rom. s. Rezistenţă.

ÇIDAMAK (çıdamaq) f. Dayanmak, mukavemet göstermek.

“Kaysıñız bek karaman, bellĭ bolsın, / Kaysıñız bek çıdaycak, bellĭ bolsın.” - (Bekir S. Çobanzade - Yaz Akşamı Üy Aldında).

Türk Lehç. : Kırım. - **çıdamaq;** Moğ. - **çidah, çadah;**

Rom. v. A rezista.

ÇIDAMLI s. Dayanıklı.

Rom. adj. Rezistent.

ÇIFIT is. (Fars. çufut) 1. Yahudi. Var. **şıpıt.**

“Sara’nı tanıdı bĭr Şabat günĭ, / Dülber bĭr şebboyday, çıfıtlık mĭnĭ. / Çıfıtsıñ demedĭ, berdĭ göñĭlnĭ. / Hay gĭdĭ Alim, aşıkzar Alim !” - (Bekir S. Çobanzade - Alim Aydamak / Emel M.).

2. mec. Hileci.

Rom. s. 1. Evreu. 2. fig. Viclean.

ÇIFITLIK (çıfıtlıq) is. Çıfıtlık.

1. Yahudilik.

2. mec. Kurnazlık, hilekârlık.

Rom. s. 1. Evreime. 2. fig. Viclenie.

ÇIGARAK (çığaraq) is. → **Şıgarak**.

ÇIKARILMAK (çıqarılmaq) f. Çıkarılmak.

“Menĭm bu yanlışlıgım caşlıgıma, oysızlıgıma çıkarılsın.” - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

“Bĭraz sonra vazifesĭnde büyük ihmalcĭlĭk köstergenĭnden memuriyetten çıkarıldı.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. Forma pasivă de la **çıkarmak**.

ÇIKARMA, -UW (çıqarma, -uw) is. Çıkarma. Var. **şıgarma, -uw**.

1. Çıkarmak işi.

2. Mat. Çıkarma işlemi.

3. Ask. Kıyıya asker çıkarma.

Rom. s. 1. Acţiunea de **çıkarmak**. *2. Mat. Operaţia de scădere. 3. Mil. Debarcare.*

ÇIKARMAK (çıqarmaq) f. Çıkarmak.Var. **şıgarmak**.

1. Çıkmasını sağlamak.

2. Sonunu getirmek, sonunu bulmak. **Kışnı çıkarmak.**

3. Anlamak, bilmek.

4. Bir sonuca ulaşmak.

5. Sağlamak, elde etmek.

“Bo pursatnı kaçırmamalı, ötmek parasın çıkarmalı.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

6. Giysi ve ayakkabıları üzerinden almak, soymak.

“Şapkasın çıkarıp ocagın katındakı çüyge asar.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

7. Yayınlamak.

8. Mat. Çıkarma işlemini yapmak.

Rom. v. 1. A scoate, a extrage. 2. A ajunge la sfârşit. 3. A deduce. 4. A conclude, a conchide. 5. A obţine. 6. A se dezbrăca, a se descălţa. 7. A edita. 8. Mat. A scădea, a face operaţia de scădere.

ÇIKARTMAK (**çıqartmaq**) f. Çıkartmak.

“Bu müddet içĭnde paranı beralmasak, tarlanı özĭn üstüne çıkartacak.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy).

Rom. v. Verb factitiv de la **çıkarmak**.

ÇIKMA, - UW (**çıqma**, **-uw**) is. Çıkma.

“Beylerĭñĭzden müsadesĭz tışka çıkuw coktır.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. s. Ieşire.

ÇIKMAK (**çıqmaq**) f. Çıkmak. Var. **şıkmak**.

1. İçeriden dışarıya geçmek, gitmek.

“Şay bolsa da Kırım’dan / Ot bastırıp çıkkanlar.” – (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Bir düzenden, bir tertipten ayrılmak.

“Oñ begĭn, sol begĭn tıñlaycaksıñız. Bo yerĭn nizamından tış çıkmaycaksıñız.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

3. Bir meslek dalında yetişmek. **Doktor çıkmak.**

4. mec. Dışa vurmak, görünür hale gelmek.

“ Belkĭ curtsız kalgan öksĭz balaman, / Curt degende cüregĭmden ot çıga.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

5. Konuşma sırasında bir konuya gelmek.

“Laf laftan Kökköz Bayar’ga da çıktık.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

6. Yayınlanmak, basılmak.

“Otırgan yerlerĭnde Emel mecmuasının Teşrinievvel sayısında çıkkan Kırım türkülerinden Muhacĭr Türküsünü ve Ketecekmĭz Kırım’dan, Kal Sawlıkman türküsünü söylerler.” - (Müstcib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. v. 1. A ieşi. 2. A se depărta de la o anumită ordine, a se abate. 3. A deveni, a ajunge ceva. 4. fig. A se manifesta în exterior. 5. A trece la un alt subiect de vorbă. 6. A apare, a se tipări.

ÇIKRIKÇI (**Çıqrıkçı**) öz. is. Köstence’nin kuzeyindeki Sibioara köyünün Türkçe adı. Tatarca söylenişi **Şıkırşık.**

Rom. s. Denumirea turco-tătărească a satului Sibioara de la nord de Constanţa.

ÇILDIRMAK (**çıldırmaq**) f. Çıldırmak.

1. Aklını oynatmak, delirmek.

“Sarı kawun tĭldĭrdĭm, / Kalbĭmdekĭn bĭldĭrdĭm. / Yar saga aşık boldım, / Akılımnı çıldırdım.” - (Boztorgay).

2. Şiddetle istemek.

Rom. v. 1. A înnebuni, a-şi pierde minţile. 2. A fi nebun după ceva, după cineva; a dori intens.

ÇILKI (**çılqı**) s. (Ateşte) Pişmemiş, çiğ. Var. **şılk.**

“Ötmekke analarımız taze kübüden bĭraz may, biyaz, çılkı kaymak yagı sürerdĭ.” - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

Rom. adj. Crud; (despre unt) proaspăt.

ÇINAR[1] is. (Fars. çenar). Bot. Çınar ağacı. (Lat. Platanus). Var. **şınar.**

Rom. s. Bot. Platan.

ÇINAR[2] is. Tabiat, mizaç, ruh yapısı; zihniyet

“Baş künlerde kartnıñ çınarına ketse de, / Apakaynıñ okuganın ‘cadı’ etse de, / ... Töñĭlme, tatar kızı, andman kĭr mektepke !” - (Necip H. Fazıl - Tatar Kızına).

- **Çınarına ketmek -** Gücüne gitmek; kızdırmak; tabiatına ters gelmek.

Moğ. - **çinar, çanar** - ruh, mizaç;

Rom. s. Fire, temperament; mentalitate.

ÇIÑ is. Ed. Çın. Var. **şıñ.**

1. İki kişi veya iki grup arasında türlü konularda karşılıklı söylenen beyitlerden meydana gelen Kırım-Tatar halk şiiri türü.

2. Türkü.

“Destan tuwıl, eskĭden Kırım Tatarları mında köçüp kelgende halk tarafından aytılgan türküler, köç çıñları.” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. s. Lit. 1. Specie a liricii populare tătăreşti, în formă de distihuri improvizate şi cântate, pe diferite teme, care se strigă reciproc la petreceri între două persoane sau grupuri de persoane. 2. Cântec.

ÇIÑCI is. Çıncı; irticalen çın söyleyen kimse. Var. **şıñcı.**

Rom. s. Persoană cu darul de a improviza **çıñ’***uri.*

ÇIÑGIRDAMAK (**çıñğırdamaq**) f. Çıngırdamak.

Rom. v. (Soneria, clopoţelul, zurgălăul) A clincheti, a suna.

ÇIÑLAMAK (**çıñlamaq**) f. Çınlamak. Var. **şıñlamak, şıñnamak.**

1. Çın diye ses çıkarmak.

2. Yankı vermek.

“‘Sawlıkman kal!’ Bo ses hala Zahide’nĭn kulaklarında tatlı, tĭtrek bĭr sesmen çınlay.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

3. Çın söylemek.

“Yabancı yerde bĭr kız toyı bolacak bolsa, köynĭñ alay kızı degendiy, ...toyşılamaga, çıñlamaga keter emĭşler.” - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. v. 1. A ţiui. 2. A răsuna. 3. A rosti **çıñ**’uri.

ÇIÑLAŞMA, -UW is. Çınlaşma.

Rom. s. Acţiunea de **çıñlaşmak**.

ÇIÑLAŞMAK (**çıñlaşmaq**) f. Ed. Karşılıklı olarak çın söylemek.

Rom. v. Lit. (Două persoane sau grupuri de persoane) A -şi rosti pe rând **çıñ** *-urile, strigăturile.*

ÇIPLAK (**çıplaq**) s. Çıplak. Var. **şıpalak.**

1. Üstünde giysi, örtü bulunmayan.

2. (Baş için) Saçsız, kel.

3. Üzerinde yeşillik bulunmayan (yer).

4. İçinde eşya bulunmayan (oda).

5. is. Çıplak vücut resmi; nü.

6. is. mec. Yoksul kimse.

- **Çıplak baltırlı** - Baltırı çıplak, yoksul, işsiz, serseri. **“Bĭz garĭp çıplak baltırlılar yarın toñacagımıznı bĭlĭp bugünden kaltıramaga başlarmız.” -** (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *adj. 1. Dezbrăcat, gol. 2. (Despre cap) Chel, depilat. 3. (Despre terenuri) Arid, sterp. 4. (Despre încăperi) Nemobilat. 5. s. Nud, corp gol. 6. fig. Nevoiaş, sărac.*

ÇIRAK[1] (**çıraq**) is. (Fars. çerag). Çırak; bir usta yanında zanaat öğrenmek veya ona yardım etmek için çalışan kimse. Var. **şırak.**

Rom. *s. Ucenic; cirac, discipol.*

ÇIRAK[2] is. (**çıraq**) (Fars. çerag). Çırağ, mum. Var. **şırak.**

“Cemaat bayları cĭgáraların cemaat çıraklarından cagarlar. Ne kart agasın, ne de beglerĭn çıraklarına uzanalmazlar.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. *s. Lumânare.*

ÇIRAKLIK (**çıraqlıq**) is. Çıraklık; çırağın yaptığı iş, geçirdiği hayat dönemi.

“Marebeden burın Nasibulla akay Bükreş'te bĭr yawdĭnĭñ tükânında çıraklık yapkan edĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Ucenicie.*

ÇIRAY is. Çehre. Var. **şıray.**

1. Yüz, sima.

“Bunlar Ali, Azat, ve Hasan adındaki köylülerdir. ... Çırayları kaçık, rubaları orta.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

2. mec. Görünüş.

- **Çıray sıtmak** - Yüzünü buruşturmak. **“Men-Suluw ... anasın közĭne sık sık karap küler, çırayın sıtar.” -** (Necip H. Fazıl - Kırım).

Türk Lehç. : Kırım. - **çıray**; Moğ. - **çiray, tsaray / ţaray;**

Rom. *s. 1. Faţă, obraz. 2. fig. Înfăţişare, aspect, mină, expresie a feţei.*

ÇIRAYLI s. Çehresi herhangi bir şekilde olan.

“Aná cawdı, sert çıraylı biyaz kar. / Mekteplerde öksĭz kız bar, bala bar.” - (Mehmet Niyazi - Sagış).

Rom. *adj. Cu faţă; cu înfăţişare.*

ÇIRAYSIZ s. Görünüşü sağlıksız.

“Akşamların sis bola, tan feyz berıp açılmay, / Kuşlar çıraysız, çeçeklerden kokı cayılmay.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. *adj. Aspect bolnăvicios.*

ÇIRIM is. Şekerleme; uyuklama; kısa uyku.

“Toygandan soñ bĭr arüw buyukur, kalgır insan, / Bĭr çırımçık ay balam, ne tatlı bolur bĭlseñ ...” - (İsmail Otar - Çibörek).

Rom. *s. Moţăială, picotire; pui de somn, somnuleţ..*

ÇIRPI is. Çırpı, dal kırığı. Var. **şırpı.**

“Bar kızım, peçke bĭraz çırpı taa toldırçı. Çora'kañ endĭ belkĭ kelĭr.” - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. *s. Vreasc.*

ÇITAKLAR (**Çıtaqlar**) öz. is. Tar. Dobruca ve Deliorman yörelerinde yaşayan, eski Peçeneklerin torunları olan Türk topluluğu; bu topluluktan olan kimse. Eşanl. **Gacal.** (Müstecib Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

Rom. *s. propr. Turci din Dobrogea şi Deliorman, urmaşi ai Pecenegilor stabiliţi aici în sec. IX-XI; persoană care aparţine acestei comunităţi. Sinon.* **Gacal.**

ÇIT PIT ünl. Çıt; küçük şeylerin kırılırken çıkardığı sesleri anlatır.

Rom. *interj. Onomatopee pentru a reda sunetele produse de frângerea unor beţişoare, a unor crenguţe.*

ÇIZMA is. → **Çizma**.

“Omızlarına tar pĭşĭlgen tonın algan. Ayaklarına da cıltragan çızmaların kĭygen.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

ÇĬF s. → **Çĭft**.

ÇĬFÇĬ is. → **Çĭftçı**.

ÇĬFÇĬLĬK is. → **Çĭftçĭlĭk**.

“Şĭmdĭkĭ mekteplerde çĭfçĭlĭkke dair okula.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında.)

ÇĬFLĬK is. Çiftlik. Var. **şĭplĭk.**

“Köyde uzuw-şuw balaban ! / Üy aldına şıktı saban. / Alay çĭflĭkler aldında / Turmay ket-kel anda mında !” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *s. Gospodărie ţărănească; fermă.*

ÇĬFT s. ve is. (Fars. cift). Çift. Var. **çift, şĭp.**

1. (Nesneler, organlar için) İki tekten, iki birimden oluşan.

“Türük te, Tatar da senĭñ sözlerĭñ, / Ekĭsĭ ekĭ, çĭft, möñlĭ sözlerĭñ.” - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

2. (Canlılar için) Bir erkek bir dişiden oluşan (ikili).

3. Sabana koşulan iki hayvan.

- **Çĭft sürmek** - Sabanla toprağı sürmek.

Rom. *adj. şi s. 1. Pereche. 2. Soţ -soţie, soţi. 3. O pereche de animale înjugate la plug.*

ÇĬFTÇĬ is. Çiftçi. Var. **şĭpşĭ.**

“...bĭraz sonra da öz başına saban çıkarıp orta hallĭ bĭr çĭftçĭ bolgan edĭ.” - (M. V. Yurtsever - Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. *s. Agricultor; ţăran.*

ÇĬFTÇĬLĬK is. Çiftçilik. Var. **şĭpşĭlĭk.**

“Köyge kelmiy, çölde yatıp turgan künlerĭ boldı. Hem de çĭftçĭlĭknĭ arüv, hesapman yasamaga, tarlalarnı oldıkça arüw ĭşlemege karadı.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. *s. Agricultură.*

ÇĬFTE s. (Fars. cufte). Çifte.

1. İki tane. Eşanl. **koş, şĭp.**

“Karañgı gecelerde, ay dáy dáy, / Çĭfte mumman karayım.” - (Boztorgay).

2. is. Binek hayvanlarının arka ayaklarıyla vuruşu.

3. is. İki namlulu av tüfeği. Eşanl. **koş tüfek.**

Rom. *1. adj. Dublu, o pereche de ...; două ... 2. s. Zvârlitură de animal cu amândouă picioarele din spate. 3. s. Armă de vânătoare cu două ţevi.*

ÇĬFTLĬK is. Çiftlik. Var. **çĭflĭk, şĭplĭk.**

Rom. *s. Gospodărie (agricolă), fermă.*

ÇĬK ÇĬK ünl. Çalışan saat sesini ifade eden söz.

Rom. *interj. Cuvânt care imită sunetul ceasului; tic tac.*

ÇĬKĬLDEMEK f. Hayret veya üzüntü anlamıyla, “ççı-ççı-ççı” diye sesler çıkarmak.

“Gülzade: (Artına uzanıp <u>çikĭlder</u>) Ççĭ ççĭ ççĭ ! Balaban tuwarday akay bu wakıtta üyde, uzun kösĭlesĭn de catasın ay.” - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

<u>Rom.</u> *v. A exclama a mirare sau a regret.*

ÇĬL[1] is. Çil , dağ tavuğu. (Lat. Tetrastes bonasia).

“Kökte yıdız sayılmaz, / <u>Çĭl</u> balası soyılmaz. / Yüz tuwul, bin yaşasañ, / Bo dünyaga toyulmaz.” - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *s. Zool. Găină sălbatică (de munte).*

ÇĬL[2] is. ve s. Çil.

1. Yüzde oluşan kahverengi benekler. Var. **şĭl.** Eşanl. **sepkĭl.**

2. s. Benekli.

3. s. (Madeni para hakkında) Yeni ve parlak.

<u>Rom.</u> *1. s. Pistrui. 2. adj. Pistruiat. 3. adj. (Despre monede) Nou şi strălucitor.*

ÇĬLTER is. Üzerine çatal ucuyla delikli süsler yapılmış pidecikler veya börekler. Var. **şĭlter.**

<u>Rom.</u> *s. Lipie sau plăcintă cu faţa ornată prin punctare cu furculiţa.*

ÇĬM is. Bot. Çim; bahçeleri süslemek için ekilerek yetiştirlen buğdaygillerden, kısa boylu bir bitki cinsi. (Lat. Lolium).

<u>Rom.</u> *s. Bot. Zizanie; iarbă de gazon cultivată.*

ÇĬMEN is. Bot. Kendiliğinden yetişen, çim benzeri kısa boylu otlar. (Lat. Lolium perenne). Var. **şĭmen, çimen.**

“Her tüste, her örnekte açsın diymen, çeçekler, / Yeşĭllensĭn <u>çimenler</u>, çöl, taw, çayır, terekler.” - (Mehmet Niyazi - Sagış).

<u>Rom.</u> *s. Bot. İarbă graminacee sălbatică (măruntă); zizanie de pajişte.*

ÇĬMENLĬ s. Çimenli, yeşil otlu. Var. **çimenlĭ, şĭmenlĭ.**

<u>Rom.</u> *adj. Cu iarbă, cu verdeaţă.*

ÇĬMENLĬK is. Çimenle örtülü yer. Var. **çimenlĭk, şĭmenlĭk.**

<u>Rom.</u> *s. Pajişte; loc acoperit cu iarbă măruntă şi deasă.*

ÇĬÑGENE öz. is. (Fars. çingane). Çingene. Var. **şĭñgene.**

1. Hindistan’dan çıktıkları sanılan, dünyanın çeşitli ülkelerinde göçebe olarak yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

“Bugünden sonra arañızda bay edĭ, fukara edĭ, <u>çingene</u> edĭ, şopar edĭ, onday şiyler cok.” - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

2. mec. İsteme, dilenme huyları olan kimse.

- **Çingene çalar, Kürt oynar. -** Deyim. Gürültülü ve düzensiz bir toplantı için söylenen söz.

<u>Rom.</u> *s. 1. Ţigan. 2. Persoană cu obiceiul de a cere şi de a cerşi.*

ÇĬP ÇĬP is. Civciv seslerini anlatan yansıma söz.

<u>Rom.</u> *interj. Onomatopee care redă piuitul puilor de păsări*

ÇĬPĬLDEMEK f. (Civciv). Cıvıldamak.

<u>Rom.</u> *v. A piui.*

ÇĬPĬLDEŞMEK f. (Civcivler) Cıvıldaşmak.

<u>Rom.</u> *v. coact. A piui*

ÇĬPİY is. (Çocuk dilinde) Kuş yavrusu.

- **Çĭpiyĭm** - Yavrum; sevecen bir seslenme. **“Ayda yılda bĭr bayram, / Üyüññĭ akla çĭpiyĭm. / Akılşıgım sen aldıñ, / Coymay sakla, çĭpiyĭm.” -** (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *s. (În limbajul copiilor). Pui, puişor.*

ÇĬRKĬN s. (Fars. çirkin). Çirkin. Var. **şĭrkĭn.**

1. Göze veya kulağa hoş gelen.

2. mec. Yakışık almayan.

“Yüregĭne eskĭden sĭñgen <u>çĭrkĭn</u> hislernĭñ menfi kuvvetĭ onıñ heyecanınıñ önĭne keçtĭ.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

<u>Rom.</u> *adj. 1. Urât. 2. fig. Neplăcut, necuvincios.*

ÇİBÖREK is. Çiğ börek; içine kıyma et, soğan ve karabiber konulup yarım ay şeklinde, yağda kızartılarak hazırlanan, Kırım Tatarlarının milli aşı sayılan börek çeşidi. Var. **çigbörek, şiberek.**

“Ataydan kalgan bĭzge etlĭ, maylı kamuraş. / Köbetemen katlama, lakşa, cantık, tataraş, / ... Saysañ pĭtĭralmazsıñ, adlarını yıllarca ! / Eñ başında bularnıñ kele kutlu <u>çibörek</u> !” - (İsmail Otar - Çibörek).

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **çiberek;**

<u>Rom.</u> *s. Un sort de plăcintă tătărească, cu carne.*

ÇİÇEK is. → **Çeçek, Şeşek.**

Çİ Çİ Rİ Çİ Çİ ÇİM ünl. Horoz sesini ifade eden yansıma söz.

“Korazşıgım benlĭ edĭ, / Kanatları tellĭ edĭ, / Tawukları ellĭ edĭ. / Ellĭsĭ de bellĭ edĭ. / Ki-ki-ri ki-kim kik koraz. / Çi-çi-ri çi-çim çik koraz.” - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *interj. Cuvânt care imită strigătul cocoşului.*

ÇİDEM is. Bot. Çiğdem (Lat. Colchicum)

<u>Rom.</u> *S.Bot. Brânduşă.*

ÇİFLĬK is. → **Çĭftlĭk.**

ÇİFT s. ve is. → **Çĭft.**

ÇİFTETELLĬ is. Müz. Çiftetelli; bir Türk halk oyunu ve bu oyunun müziği.

“Bek sewdalı ekensĭñ, bellĭ. / Töşe sen bĭr <u>çiftetellĭ</u> !” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

<u>Rom.</u> *s. Muz. Un dans popular turcesc şi melodia după care se execută acest dans..*

ÇİKLİSM is. (Fr.>Rom.) Bisikletçilik sporu.

<u>Rom.</u> *s. Ciclism.*

ÇİKLİST is.(Fr.>Rom.). Bisikletçi; bisikletle spor yapan kimse.

<u>Rom.</u> *s. Ciclist.*

ÇİKLON is. (Yun.>Fr., Rom., Türk.) Siklon, hortum. Eşanl. **hortum**.

<u>Rom.</u> *s. Ciclon.*

ÇİL is. → **Çĭl, Şĭl.**

ÇİLEK is. Bot. Çilek.

1. Çilek bitkisi. (Lat. Fragaria moschata).

2. Bu bitkinin hoş kokulu, pembe veya kırmızı renkli meyvesi.

“Ormanında kıp-kızıldır cer ve terek çilegĭ, / Köz aşıp cumganşı mıtlak tolar bĭr su şelegĭ.” - (A. Tukay – Şürelĭ’den Tahsin İbrahim uyarl. / Okıma Kitabı V).

Rom. s. Bot. 1. Căpşun, plantă. 2. Fructul acestei plante, căpşună.

ÇİLİNDRU is. (Fr.>Rom., Türk.). Silindir.

Rom. s. Cilindru.

ÇİM ve türevleri is. Bot. → **Çĭm** ve türevleri**.**

ÇİMENT is. (İtal.>Rom.Türk.) Çimento.

“Babam Mecdiye’de çiment fabrikasında çalışa.” - (Muratça Seyt-Abdula - Tatar Tĭlĭ I).

Rom. s. Ciment.

ÇİN[1] öz. is. 1. Çin ülkesi.

“Viyana önĭnde, Orus içĭnde, / Barabar cırladık Hindlerde, Çin’de. “ - (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl). .

2. s. Çin ülkesi veya halkı ile ilgili olan.

- **Çin Duwarı –** Çin Seddi. (*Rom. - Zidul Chinezesc*).

Rom. s. şi adj. 1. s. propr. China. 2. Privitor la China şi poporul chinez.

ÇİN[2] s. Açık mavi, açık külrengi.

“Gene sĭz şay çin köklerge tiyesĭz mĭ ? / Bulutlardan çal kalpaklar kĭyesĭz mĭ ?” - (Bekir S. Çobanzade - Uzak Tawlar).

Rom. adj. Azuriu, siniliu.

ÇİNANAY ünl. Şinanay; sevinç, mutluluk, hoşnutluk belirten bağırış. Var. **şinanay.**

“Çinanay balam, çinanay nam, / Hoppa balam, hoppa çinanay nam !” - (Mehmet Ali Ekrem - Bülbül Sesi).

Rom. s. interj. Exclamaţie de satisfacţie şi bucurie.

ÇİNATİ is. Serçe parmak; el parmaklarının en küçüğü. Var. **çonatiy, şonatiy.**

Rom. s. Degetul mic.

ÇİNEMA is. (Fr.>Rom.Türk.). Sinema.

“Üy aldından ketersĭn, / Çinemaga cetersĭn. / Süymegenge süykenseñ, / Öz-özĭñe etersĭn.” - (Boztorgay).

Rom. s. Cinema, cinematograf.

ÇİNİ is. ve s. (Fars. çini). Çini.

1. Duvar kaplamaları için kullanılan, yüzü sırlı, pişmiş balçık levha; fayans.

2. s. Sırlı ve süslü, pişmiş balçıktan yapılmış olan.

“Alıñız ey ümmet-Mammet, alıñız ! / Taze mallar alıp, toplap kalıñız ! / Parıl parıl parıldagan farfur, çini filcanlar !” - (Bekir S. Çobanzade - Mezat).

Rom. s. 1. Faianţă, porţelan; ceramică. 2. adj. De faianţă, de porţelan.

ÇİNKO is. (İtal. zinco>Türk.). Kim. Çinko elementi. Var. **zink.** Atom sayısı 30, sembolü **Zn.** Var. **şünkĭ**.

Rom. s. Chim. Elementul chimic zinc.

ÇİNLĬ, -LER is. 1. Çinliler, Çin halkı.

“Romen folklorında tanılgan Păcală, Ruslarda Balakir , ...Orta Asya ve Kazahstan’da Aldar Köse, Çinlĭlerde Bao Gong, ...”-(N. Yusuf - Kĭmsĭn Sen Nasrettin Hoca ?).

2. Bu halktan olan kimse.

3. Çin yurttaşı.

Rom. s. şi adj. 1. Poporul chinez. 2. Persoană care aparţine acestui popor. 3. Cetăţean chinez.

ÇİNLĬLEŞTĬRMEK f. Çinlileştirmek.

Rom. v. A asimila cu populaţia chineză.

ÇİP ÇİP ünl. Küçük kuşların ve civcivlerin seslerini anlatan söz.

Rom. interj. Cuvânt care imită strigătele puilor de găină şi ale păsărelelor.

ÇİRİŞ is. (Fars. siriş). Çiriş otundan elde edilen tutkal. Var. **şırış.**

Rom. s. Ciriş; lipici.

ÇİRK is. (Fr.>Rom., Türk.). Sirk.

“(Ormanda) **Mında park bo, kulup ta bo, eglence bo, çirk te bo.” -** (A. Tukay’dan – Şürelĭ’den Tahsin İbrahim uyarl. / Okıma Kitabı V).

Rom. s. Circ.

ÇİRKULATSİYE is. (Fr.>Rom.). Trafik.

1. Trafik, ulaşım hareketleri.

2. Trafik polisi.

Rom. s. 1. Circulaţie (rutieră). 2. Poliţia de controlul circulaţiei.

ÇİVİL s. ve is. (Fr.>Rom.Türk.). Sivil; asker (askeri) olmayan.

“Katına kardaşı Temindar’nı, çivil urbasıman, bĭr de bĭr buşuk yaşında barlı yoklı kence ulı Turan’nı aldı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. şi adj. Civil.

ÇİYNEMEK f. Çiğnemek. Var. **şiynemek.**

1. Ağızda çiğnemek, ezmek. Var. **şaynama.**

2. Ayak altında, tekerlekler altında ezmek.

3. mec. Saygı göstermemek, itibar etmemek.

“Senĭñ ana ata kabrĭñ çiynep mukaddesatıñ tahkir etken, oman oynagan, karap kelseñ, gene Mosku da !” - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. v. 1. A mesteca. 2. A călca în picioare; a strivi. 3. fig. A nu respecta.

ÇİYNETMEK f. Çiğnetmek. Var. şiynetmek.

“Ana-babalarının mezarların ve tatar kanıman yogurulgan mübarek curtların Rusnıñ kĭrlĭ çizmesĭne çiynetmez edĭler.” - (Mehmet Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

Rom. v. Factitiv de la **çiynemek.**

ÇİZMA is. Çizme. Eşanl. **etĭk.** Var**. çızma.**

Rom. s. Cizmă.

ÇOBAN is. (Fars. şoban). Çoban. Var. **şoban.**

“Köy balaları tekrar toplandık, dewelernĭ, koylarnı başka çobanlarga taşladık, çöllerden, beyaz pamuk kuzulardan ayrıldık.”-(Çelebi Cihan–Karılgaçlar Duası).

“Çoban tawdan çıkayatkanda üç dört tane Rus Kazagı körgen. Özĭ saklanıp kurtulgan.” - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. s. Cioban, păstor.

ÇOBANLIK (çobanlıq) is. Çobanlık. Var. **şobanlık, şobannık.**

Rom. s. Ciobănie; păstorit.

ÇOCUK (**çocuq**) is. Çocuk. Eşanl. **bala.**

Rom. *s. Copil.*

ÇOÇAMİY is. Zool. → **Şoşamiy**.

ÇOGUNLIK (**çoğunlıq**) is. Çoğunluk. Eşanl. **köplĭk.**

Rom. *s. Majoritate.*

ÇOK (**çoq**) s. ve zf. Çok. Eşanl. **köp.**

- **Çok şükür -** Tanrının verdiği nimetlerden hoşnut oluşu anlatır. **"Aná şĭmdĭ, ertenden akşamga kadar şalışıp kündekĭ kereknĭ, çok şükür, hazĭrliy bĭlemen."** - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. *adj. şi adv. Mult, intens, tare.*

ÇOKANTİN (**çokantin**) is. (İtal.>Rom. cincantin). Cin mısırı; kavurularak patlatılan mısır cinsi. **Çokantin müsür.**

Rom. *s. Porumb cincantin (de floricele).*

ÇOKAY (**çokay**) is. (Rom. ciocoi) Köy ağası. Var. **şokay.**

"Bonlar balaban tış mekteplerge balaların cĭberĭp okıtalgan yoklar. Niçün ? Panları, demek şo çokayları razı bolmagan ekenler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"Aná, mınawlar çokay bolacaklar. Ey karĭpler, boldıman bolacak arasında daglar, taşlar barından kaberlerĭ yok, degen sen tuwılsıñ mı ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Ciocoi.*

ÇOKIÇ (**çoqıç**) is. Gaga. Var. **şokış.**

Türk Lehç. : Kırım. – **çokuç;**

Rom. *s. Cioc.*

ÇOKIMAK (**çoqımaq**) f. Gagalamak.

Rom. *v. A ciupi (cu ciocul).*

ÇOKINMAK (**çoqınmaq**) f. İstavroz çıkartmak (parmak ucları bir gaga biçiminde bir araya getirilerek yapılan hareket). Var. **şokınmak.**

"Bo zawallı tĭreşĭp tura, ama tab soñında çare tabalmay, içten bolmasa da, tıştan döne. Hristiyan bolgaşı, çokungaşı, ne kadar zahmetlerge kala." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. *v. (Despre creştini) A-şi face cruce, a se închina.*

ÇOKMAR (**çoqmar**) is. → **Şokmar**.

ÇOKOLATA (**çokolata**) is. (İtal.>Rom.Türk.). Çikolata.

"Askerler armonika şalalar. Ballarga çokolata berdĭler." - (Nevzat Yusuf - Dorı At).

Rom. *s. Ciocolată.*

ÇOKRAK (**çoqraq**) is. Çokrağan; kaynak. Var. **şokrak.**

"Gene senden caş atlılar keçe mĭ ? / Kana kana çokragıñdan içe mĭ ?" - (Bekir S. Çobanzade - Uzak Tawlar).

Rom. *s. İzvor.*

ÇOLAK (**çolaq**) s. → **Şolak**.

ÇOLPAN öz. is. Çolpan, Çulpan; Venüs gezegenĭ. Var. **Şolpan**. Eşanl. **Akşam yıldızı, Saba yıldızı, Tañ yıldızı.**

"Çolpan tuwdı, tañ attı, tur ketiyĭk. / Karşı karşı şabışıp ĭş etiyĭk." - (Boztorgay).

Rom. *s. Luceafărul; planeta Venus.*

ÇOMAÇA is. → **Şomaşa**.

ÇOMAK[1] (**çomaq**) is. Çomak. Var. **şomak**.

Rom. *s. Ciomag.*

ÇOMAK[2] (**çomaq**) is. Manda. Var. **şomak**. Eşanl. **budan, manda.**

"Ekĭ çomak balasın aydadım tuzga, / Kelĭnçegĭn yosmasın ay, bermem de kızga." - (Sit Osman Saray Saldırgan Ay / Emel M. 10 - 1933).

Rom. *s. Bivol.*

ÇOMAK[3] (**çomaq**). is. (Rus. çumak) Tar. Eskiden Kırım'dan Ukrayna'ya tuz ve balık götürüp satan Ukraynalı tüccar. (Bu kelimenin anlamı Dobruca'da unutulup başka türlü yorumlanmışa benziyor). Var. **şomak.**

„Uzangan Kiyev yolunda / Çomaklar çok katnaylar."- (Şakir Selim – Kırımname I)

Rom. *s. İst. Negutător ucrainean care cumpăra sare şi peşte din Crimeea.*

ÇOMMAK (**çommaq**) f. Çimmek; suya dalmak, batmak. Var. **şommak.**

"Men iyĭlemen. Bisĭnmedĭñ ana tĭlĭñe, / Nur dep karadĭn batıp çomgan şu kĭrĭñe." - (Hakkı Yunus - Kerekmisĭn ! / Emel M. 1932).

- **Batıp şommak -** (Çamura) Batmak, saplanmak; üst baş berbat olmak.

Rom. *v. A se scufunda; a se scălda.*

ÇONATİY is. Serçe parmak; elin en küçük parmağı. Var. **çinati, şonatiy.**

Rom. *s. Degetul mic.*

ÇOÑGAR (**Çonğar**) is. (Moğ. cuun gar – "sol el"; Cengiz han ordunun Batıya doğru yol alan sol kanadı) Var. **Şongar.**

1. Eski Türk-Moğol ordusuyla gelip Kırımtatar halkının meydana gelmesinde rol almış eski Türk boyu.

"Türkten özge tuwganım yok dünyada, / Türknĭñ özĭ, öz kardaşı Çongarman. / Millet atım Türk bolsa da, tarihte / Şanlı atım Tatar, şay dep yazarman! " - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Kırım yarımadasının kuzey bölgesine verilen bir ad.

3. Sürgünden önce bu bölgede yaşamış olan veya onların soyundan olan Kırımtatarların adı.

Rom. *s. propr. 1. Vechi neam turcic care a făcut parte din aripa vestică a armatei turco-mongole a lui Genghis Han. 2. Denumirea zonei nordice, de stepă a peninsulei Crimeea. 3. Numele locuitorilor acestei zone, înainte de deportarea stalinistă din 1944.*

ÇORA is. Var. **Şora**.

1. Savaş esiri; kul.

2. Kırım hanlığı yıllarında savaş esirlerinin Tatar kızlarıyla evliliklerinden doğan çocuklara takılan bir lakaptı.

Rom. *s. 1. Prizonier de război; rob. 2. În perioada Hanatului Crimeii, nume cu care erau porecliţi sau desemnaţi copiii prizonierilor de război tătarizaţi şi căsătoriţi cu localnicii.*

ÇORA BATIR öz. is. Ed. Kırım, Kazan, Kazak-Kırgız illerinde yaygın olan bazı destan ve halk hikâyelerinin kahramanı. Var. **Şora, Şora-Batır.**

"Töre tügĭl, karaman, / Narık oglı Çora'man. / Aslımnı sorasañ / Men argunman, / Ak şunkar kuştan, men kırgınman. / Avılımnı sorasañ / Ay tamgalı Kokĭş oglı Tama'man, / Kazan'ga kazak çıkıp baraman." - (Radlov'dan Başkırdistanlı Abdülkadir İnan - Çorabatır Destanı, Kırım - Nogay Rivayeti)

Rom. s. propr. Eroul principal al epopeelor despre căderea Kazanului sub ocupaţia rusă.

ÇORAP is. (Fars. gurap>Ar.curab). Çorap, ipliklerden örülen, ayağa giyilen giyecek. Var. **şorap.**

"Babay cerĭn tutkan akasının üstün başın temĭzliy, çorabın, cawlıgın cuwa edĭ."-(M.Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. s. Ciorap.

ÇORBA is. (Fars. şorba). Çorba. Var. **şorba.**

"Toygandan son çorbaga,/ Ötmek salıp torbaga, / Çal maliynĭ cetkenĭm / ...Cılay cılay cırlayman." - (Hamdi Giraybay - Keçtĭ Endĭ / Folklor Derlemesi).

Rom. s. Ciorbă.

ÇORBACI is. Çorbacı. Var. **şorbacı.**

1. Çorba pişirip satan kimse.

2. Irgat, çoban çalıştıran kimse; köy ağası.

"Hacĭ totay: Ne cılaysıñ Kerimcan? Ne boldı ? Ne ĭşlep cüresĭñ bo málde? / Kerimcan: Çorbacım köteklep kuwıp cĭberdĭ." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"Men ewwelden sokta edĭm, şĭmdĭ keday. / Men karĭpte mal ne arar, çorbacım bek bay." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Sultaniye Tepreş'te).

3. İşçi çalıştıran kimse; işveren, patron.

Rom. s. 1. Birtaş care prepară şi vinde ciorbe. 2. Chiabur; ciocoi; stăpân. 3. Patron.

ÇORBACILIK (çorbacılıq) is. Çorbacılık.

1. Çorba pişirip satma işi.

2. İşçi çalıştıran kimsenin durumu.

"(Ruslar) Öncelerĭ özlerĭne çorbacılık etetaan Tatarlarga karşı, turup meydan okumaga başlaganlar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. s. 1. Îndeletnicire de birtaş de ciorbe. 2. Poziţia socială de stăpân, de chiabur.

ÇORT[1] ünl. (Tekrarlı : çort çort) Kuş seslerini anlatan yansıma söz.

Rom. interj. Onomatopee care redă ciripitul păsărelelor.

ÇORT[2] is. (Rus.). Şeytan, cin.

- **Çort sakal –** a) Hristiyanların tasvirlerindeki şeytanların sakalları gibi, uzun ve sivri sakal. b) Böyle sakalı olan kimse. **"Kaya kayaga bakar, / Kayadan seller akar, / Sırma mıyık turganda, / Çort sakalga kĭm bakar ?"** - (Müstecib Ülküsal – Dobruca ve Türkler).

Rom. s. (Rusism) Drac, diavol.

ÇORTILDAŞMAK (çortıldaşmaq) f. (Ötücü kuşlar) Cıvıldaşmak, hep birlikte ötmek.

"Ara-ara çortıldaşıp öte şayır kuşları, / Ormandakı tınışlıknı cara hoş dawuşları." - (A. Tukay – Şürelĭ 'den Tahsin İbrahim uyarl. / Okıma Kitabı V).

Rom. v. coact. A ciripi.

ÇÖKMEK f. Çökmek. Var. **şökmek.**

1. Oyulmak, çukurlaşmak; yıkılmak.

2. Çömelmek.

"Balaban atamız Cengiz Han taa Karakurum'da ayakta turganda, Macaristan'da, Moskof'ta kırallar tĭz çöge ekenler." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

3. mec. (Duygu ve türlü durumlar hakkında) Basmak, yayılmak, kaplamak.

"Dört can, her yagına mönlık çökken üyde cılaşmaga başladı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

Rom. v. 1. A se surpa, a se dărâma. 2. A se lăsa pe vine. 3. fig. A năpădi, a copleşi.

ÇÖL is. 1. Düzlük, açıklık yer, kır, ova. Var. **şöl.**

"Kırım'nıñ çöl betĭnde, / Azaw'nıñ bĭr çetĭnde, / Şırın atlı bĭr köyde, / Belkĭ cartı bır üyde / Babam tuwgan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Men Karasuw'nıñ çöllerĭnde / Köp gece bekledĭm. / Kelgen geşken yolcılarga / Tüfegĭmnĭ tĭkledĭm." - (Boztorgay).

2. Tarla.

"Bek çalıştı. Köyge kelmiy, çölde yatıp turgan künle-rĭ boldı." - (M.Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

"Babam bo sene de nenemnĭ, kartanamnı, halalarımnı şöl körmege aketecek. Bo onıñ her senegĭ adetĭ." - (Acemin Bawbek - Ekĭ Hatıra).

- **Çöl Tatarı -** esk. Kırım'ın kuzey, ovalık bölgesinden, Tatar soyundan kimse.

Türk Lehç. : Kırım. - **çöl**; Moğ. - **tsöl / ţöl;**

Rom. s. 1. Câmpie; stepă. 2. Câmp, tarla, ogor.

ÇÖLMEK is. Çomlek, toprak tencere. Var. **şölmek.**

Rom. s. Oală (de pământ).

ÇÖP is. Çöp. Var. **şöp.**

1. Küçük ve ince sap, dal, tahta parçası.

"Göñlĭm coşa, cürek taşa, milli cırlar yazaman. / Eskĭrmegen taze dertnĭñ çöpmen tübĭn kazaman." - (Hamdi Giraybay - Ant Etkemen Aytaman).

2. Atılmış artık yığını; çöplük.

- **Armutnıñ sapı, yüzümnĭñ çöpĭ bar deme -** Atas. Armudun sapı, üzümün çöpü var deme.

Rom. s. 1. Beţişor, pai. 2. Gunoi; cioburi.

ÇÖPLEMEK f. 1. Gagasıyla yem toplamak. Var. **şöplemek.**

2. mec. Birer birer yerden, bir şeyin arasından toplamak.

Rom. v. A ciuguli.

ÇÖPLÜK is. Çöplük. Var. **şöplĭk.**

"Kuyula cawun, aka sel, çöplükmen çamur." - (Bekir S. Çobanzade - İçken).

Rom. s.1. Loc pentru gunoaie. 2. Gunoi.

ÇÖREK is. Çörek. Var. **şörek.**

Rom. s. Brioşă.

ÇÖYÜN is. (Rus. çugun) 1. Dökme demir. Var. **şöyĭn.**

2. Dökme demirden yapılmış tencere. **Şöyĭn kazan.**

"Dümpüldiy dawul, şakırday bakır, çöyün." - (Bekir S. Çobanzade - Toy).

Rom. s. Fontă.

ÇÖZMEK f. Çözmek. Var. **şezmek, şeşmek.**

Rom. v. A dezlega. A rezolva.

ÇUBAR s. Benek benek, çilli. **Şıbar tawuk**. Var. **şubar, şıbar**.

Türk Lehç. : Kırım. - **çubar;**

Rom. adj. Pipit.

ÇUBUK (çubuq) is. Çubuk. Var. **şubuk, şıbık.**

1. Uzun, ince dal, sopa.

2. Tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık.

"Geçenlerde nenesĭnĭn loksasında anaw kĭşkenesĭ, keşenĭñ bĭr mälĭnde ebe anasın çubugın alıp keldĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever - Ödelek).

3. mec. Rüşvet, avanta.

Rom. s. 1. Băţ, nuia. 2. Pipă sau port-ţigaret cu ţeavă lungă. 3. fig. Ciubuc, ruşfet.

ÇUBUKÇI (**çubuqçı**) is. Çubukçu; rüşvetçi. Var. **şubukşı.**

Rom. s. fig. Ciubucar.

ÇUKUR (**çuqur**) is. ve s. Çukur. Var. **şukur.**

1. is. ve s. Çökük yer.

"Aldınnı kör! Çukur capkan kar bolır. / Ötkır bolsan, curtın saga yar bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Çene ve yanaktaki gamze.

3. mec. Mezar.

Rom. s. 1. Groapă. 2. Gropiţă (în obraji). 3. fig. Mormânt.

ÇUKUROVA (**Çukurova**) öz. is. Babadağ kasabasının batısında köy.

Rom. s. Ciucurova, sat la vest de oraşul Babadag.

ÇUL is. (Ar. cul). Çul. Var. **şul.**

1. Kaba dokuma.

2. Hayvan örtüsü.

3. Kaba görünümlü giyecek.

Rom. s. 1. Tol, postav, dimie. 2. Acoperământ de cai, ţol. 3. Îmbrăcăminte grosolană; boarfă.

ÇULIMLAR öz. is. Çulım Tatarları; Batı Sibirya'da Çulım ve Obi ırmakları kıyısında yaşayan küçük bir Türk boyu.

Rom. s. propr. Tătari din Ciulâm, de pe malurile râului Ciulâm, confluent cu Obi, din Siberia Apuseană.

ÇULLAMA is. Çullama; etle kızartılmış hamur yemeği.

Rom. s. culin. Ciulama.

ÇULLANMAK (**çullanmaq**) f. Çullanmak.

1. Üzerine atılmak.

2. mec. Asılmak, yüklenmek.

"Urus hükümetĭnĭñ Kırım halkı üstüne taa ziyade çullanmaga başlaması." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. v. 1. A se arunca asupra a ceva, asupra cuiva. 2. fig. A se agăţa (de cineva); a oprima.

ÇUMİ is. (Çocuk dilinde). Pipi; erkeklik organı.

Rom. s. (În limbajul copiilor) Organul sexual bărbătesc.

ÇUR ÇUR ünl. Cırcır böceğinin sesini anlatan söz.

"Yaz keşesĭnde çuuur, çuuur etĭp temĭz hawanı cangırtkan sade şĭlle kurtı eşĭtĭle."-(Altay Kerim – Kâniye).

Rom. interj. Ţâr; sunetul produs de greier şi de diverse alte insecte.

ÇUVAL is. → **Çuwal.**

ÇUVAŞÇA öz. is. Çuvaşça; Çuvaş dili; Ana Türkçe'den, Sahaca (Yakutça) ile birlikte, çok eski bir tarihte ayrıldığı ve bu yüzden farklı özelliklere sahip kaldığı kabul edilen bir Türk dili.

• **Işta çeçek, unta pıl. -** Atas., Dobr. Tatarcası : **Kayda şeşek, anda bal;** Türkiye Türkçesi - Nerede çiçek, orada bal (olur).

• **Şil tuhmasĭr tĭman tapranamast. -** Atas., Dobr. Tatarcası : **Cel tuwmadan (şıkmadan) duman dağılmaz;** Türkiye Türkçesi - Yel çıkmadan duman dağılmaz.

• **Vut kuşne - şıv. -** Atas. Dobr. Tatarcası : **Ot közĭne suw (tögerler). ;** Türkiye Türkçesi : Ateş gözüne su (dökerler); (Ateşi su ile söndürürler).

Rom. s. Limba Ciuvaşă.

ÇUVAŞLAR öz. is. Çuvaşlar.

1. Çuvaş Cumhuriyetinde (Rusya Fed.) ve komşu ülke ve illerde yaşayan Türk soyundan bir halk.

2. Bu halka mensup kimse.

3. s. Çuvaşya ve Çuvaşlarla ilgili olan.

Rom. s. 1. Popor de origină turcică, reprezentând populaţia de bază a Rebublicii Ciuvaşe (Fed. Rusă). 2. Persoană care aparţine acestui popor. 3. adj. Privitor la Ciuvaşia şi Ciuvaşi.

ÇUWAK (**çuwaq**) s. ve is. → **Şuwak**.

ÇUWAL is. (Fars. cuval). Çuval. Var. **şuwal.**

1. Keten, pamuk gibi ipliklerden dokunmuş büyük torba.

2. Bir çuvalın alabileceği miktar.

"Konu komşunıñ arpası hektarga otuz çuval bergende senĭñkĭ yĭgĭrmĭde kaldı." - (Necip. H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. 1. Sac. 2. Conţinutul unui sac.

ÇUWULDAMAK (**çuwuldamaq**) f. → **Şuwuldamak**.

ÇÜNKE bağ. → **Çünkĭ**.

"Bo adet bek balaban bĭr tarihi ehemmiyetĭ haizdĭr. ... Çünke, bo adet Kırım Hanlıgının, Kırım kurultayının, hür Kırım menlĭgĭnĭñ tölewĭdĭr." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

ÇÜNKİ bağ. (Fars. çun ki). Çünkü. Var. **çünke, çünkü.**

"Kökte uşkan kaz edĭ. / Awa cıllı, yaz edĭ. / Üş kün mektup yazmadım. / Çünkĭ vaktım az edĭ." - (Boztorgay).

"Aşşı cewap berseñ de, eş mugaymam. / Çünkü şıñman yaşagan sıñ nogayman". (Boztorgay).

Rom. conj. Pentru că, deoarece.

ÇÜNKÜ bağ. → **Çünkĭ**.

ÇÜRÜK s. Çürük. Var. **şürük.**

1. Çürümüş olan.

2. Sağlam ve dayanıklı olmayan.

3. mec. Sağlam kanıtlara dayanmayan.

Türk Lehç. : Kırım. - **çürük;**

• **Çürük Suw** - Kırım'da Bahçesaray'in içinden akıp geçen bir çayın adı.

Rom. s. 1. Putred, stricat, alterat. 2. Şubred, nerezistent. 3. fig. Neîntemeiat, slab, neconvingător.

ÇÜRÜMEK f. Çürümek. Var. **şürümek**.

Rom. v. A putrezi.

ÇÜRÜTMEK f. Çürütmek. Var. **şürütmek**.

"Ya, rakı içĭp özĭn zehirlegen, balasın, neslĭn çürütken kĭşĭlerĭmĭz az mı ?" - (M. Ülküsal – Bayram Şenliği).

Rom. v. A face sau a lăsa să putrezească, să se altereze.

ÇÜŞ ünl. Eşeği haydamak veya durdurmak için kullanılan söz.

"Kart eşegĭne mĭnĭp 'aydĭ, çüş çüş' dep colga şıga." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. interj. Strigăt de îndemnat sau de oprit măgarul din mers.

ÇÜŞKÁ is. (Bulg.>Rom.) Bot. Aci sivri biber cinsi. Eşanl. **şĭbĭciy.**

Rom. s. Bot. Ardei iute.

ÇÜY is. ("Çivi"den). Var. **şüy.**

1. Askı vazifesini gören çivi. Eşanl. **mık.**

2. Askı; duvara tutturulmuş elbise asacağı.

"Rasĭm–Şapkasın çıkarıp ocagın katındakı çüyge asar ve kolların bĭrbĭrĭne şapıldatıp öz özĭne: Ocaknı cakmalı, suwnı kaynatmalı." - (M. Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. s. 1. Cui bătut în perete, folosit ca agățătoare. 2. Cuier.

D d

D 1. Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin altıncı harfi, **de.** Bu harfle gösterilen konuşma sesi.

2. (Dilb.) Ötümlü, patlamalı, diş ünsüzü.

Rom. 1. A şasea literă a alfabetului Dialectului Tătar dobrogean şi sunetul notat cu această literă. 2. (Lingv.) Consoană oclusivă, dentală, sonoră.

DA[1] bağ. ve zf. Da , de. Var. **de, ta, te.**

1. Bazı cümleleri bir sıraya koyup "ve" anlamıyla birbirine bağlar.

"Alpak malpak / Tabanları calpak. / İnanmasañ şık ta bak." (Boztorgay)**;**

"Curt degende cüregĭmden ot çıga. / Derdĭm de şu..." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Bazı eş görevli öğeleri veya birleşik cümleleri "ama, fakat, ise" anlamıyla birbirine bağlar.

"Ekĭsĭnĭñ başında kalpak ve bĭrĭsĭnĭñ başında da fanila sarılgan fes bar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Kün ozgarsam külkülermen diymen de, / Sürek ketmiy, mugaya da toktalaman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Sagır eşĭtmese de uydurur." - Atas. Sağır işitmese de uydurur.

3. Eş görevli öğeleri veya birleşik cümleleri " - den başka" anlamıyla birbirine bağlar.

"Törem, törem şay mugaydım, aytalmayman, / Özĭñnĭ de mugayır dep batalmayman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭz de Kırım balaları halkımız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. Şart bildiren fiilerden sonra "bile, dahi, - masına rağmen, -diği halde" anlamına gelerek şartın etkisiz kaldığını veya kılındığını anlatır.

"Aylanşıklı bolsa da col iygĭ, / Kart bolsa da kız iygĭ." - Atas.;

"Curt taralsa da, saw bolsın koldaşları." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭzge Kırım bĭr çakırım bolsa da / Köp vakıtlar bĭr haber alalmadık." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭrleşeyĭk! Bĭz ölsek te, ölmesĭn / Tatar namı..." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Az bolsa da köp kör. – Deyiş. Az olsa da, çok olarak gör.

5. Bir cümleyi "yeter ki" anlamıyla bir diğerine bağlar.

"Menĭm neme lâzım. Maga ötmek parası çıksın da." (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

6. **Da...da...** şeklinde tekrarlanarak görevdeş kelimeleri veya cümleleri "hem...hem..." bağlacı gibi birliktelik anlamıyla bağlar.

"Kel yarem, kel otırayık yanaşa. / Elma da, armut ta sımarlayım, kel aşa." (Boztorgay).

"Ösecekmĭz o ziyaman bĭz, yarın da, bugün de." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

"İyesĭz üyge it te kĭrer, kırsız da." - Atas.

7. Sayı sıfatlı tamlamalardan sonra, sıfatla birlikte gelince "ve hepsi" anlamını verir. **Dörtĭ de. Altısı da. Alayı da.**

"Kırdan kelĭr kırk atlı, / Kırkı da torı atlı." - (Boztorgay).

8. İki fiili bağlarken kendisinden önceki fiili zarf –fiil durumuna sokar.

"...Onlarga men bararman. / Karlı buzlı cawdırar da (cawdırıp) **aytarman." -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

9. –ip ekli zarf-fiilerden sonra gelince, olumsuz soru cümlesine "elbette, tabiatiyle" zarfı ile pekiştirilmiş olumlu anlam verir.

"At bolıp ta tepmez mĭ? / Yar bolıp ta öpmez mĭ? / Yarnĭñ öpken yerĭne / Gül şeşekler ösmez mĭ?"(Dobruca Tatar folkloru).

10. Bazı edat, bağlaç ve zarflardan sonra gelerek anlamı kuvvetlendirir.

"Ak kaptanıñ tĭzĭñden, / Kel öbiyĭm közĭñden. / Sen közĭñden öptĭrseñ, / İş te şıkmam sözĭñden." (Dobruca Tatar folkloru).

11. -ip ekli zarf fiillerden sonra kullanılırsa temel fiilin oluş biçmini anlatır. **Aytıp da baktılar.**

12. Tekrarlanan iki isim arasında kullanılırsa, anlamını güçlendirir. **At ta at eken.**

13. Tekrarlanan fiiller arasında süreklilik bildirir. **Oynar da oynar. Bekler de bekler.**

14. Halk şiirlerinde, anlama yeni bir şey eklemeksizin, mısra ölçüsünü tamamlar veya bir müziğe uydurur.

"On ekĭ de ördek arasında tanır mısın atasın? / Özĭñ cĭgĭt şakırasıñ, özĭñ catıp yuklaysıñ." - (Boztorgay).

- **Ya da** – (Fars.+Tat..) Veya. **"Balalık Yaşlarında ya da Ballar üşün Aytılgan Halk Eserlerĭ" -** (Boztorgay).

Rom. conj. şi adv. 1.-13. a) adverbial. Şi, şi...şi..., de asemenea, în plus, măcar, chiar, desigur. b) conj. Şi, dar, însă, ori, deşi, cu toate că. 14. În poezia populară, cuvânt fără vreun sens anumit, folosit ca element prozodic de completare a măsurii versurilor şchioape sau de susţinere a unui timp melodic.

DA'[2] ünl. Bebekleri eğlendirirken söylenen bir söz. Büyükler yüzlerini kapatıp tekrar açarak bir nevi saklambaç oynarken, "İşte çıktım ! Buradayım !" anlamında "Da' !" derler.

Rom. interj. O exclamaţie rostită în cursul îngrijirii sugarului, pentru a-l distra.

-DA[3] Yapım eki. – da. Var. **–de**. Yansıma kelimelerden geçişsiz fiiller türetir**. Kur ! Kur ! → Kur + ıl + da + mak; Dĭr ! Dĭr ! → Dĭr + ĭl + de + mek.**

"Şıyıl şıyıl şıyıldamay, / Şıyıldamay aytıp bĭz keldĭk, ay." - (Boztorgay).

Rom. Afix lexical de formare de verbe din onomatopee.

DAA zf. (Daha'dan). Daha. Var. **taa, daha.**

1. Şimdiye kadar, henüz. **Taa üyle bolmadı.**

2. Olana ek olarak; tekrar.

"Aydıñız arkadaşlar, bĭr daa bagırayık : Yaşasın Teşkilât ! Yaşasın teşkilâtçılar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

"Mına selâm alikĭm. On gün sora bĭr daa kelĭp cürĭmen." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

3. Sıfat derecesi yapar. **Daa arüw -** Daha iyi.

4. Bundan başka, bunun dışında.

- **Daa iygĭsĭ can sawlığı –** Deyim. Daha iyisi can sağlığı. "Olabileceklerinin en iyisi" anlamında.

Rom. adv. 1. Deocamdată, încă. 2. Iarăşi. 3. Mai. 4. Încă, în plus.

DABIR DABIR zf. (**Dap, tap** yansıma sözünden) Ayak sesleri taklidi. Var. **dabır dabır, tapır tapır.**

- **Dabır dabır etmek (cürmek) –** Tapır tapır etmek (dolaşmak).

Rom. adv. Tropăind, trop trop.

DABIRDAMAK (dabırdamaq) f. Tapırdamak.

Rom. v. A tropăi, a tropoti.

DABIRDAŞMAK (dabırdaşmaq) f. Tapırdaşmak, birlikte tapırdamak.

Rom. v. coact. A tropăi (mai multe persoane).

DABIRDATMAK (dabırdatmaq) f. Tapırtı sesleri çıkartmak.

Rom. v. A face zgomot de paşi, a tropăi.

DABIR DUBUR zf. → **Dabır dabır.**

DAD is. Tat. Var. → **dat, tat.**

"Mayda pĭşer şiberek, / Dadın berĭr semĭz et. / Bĭzĭm köynĭñ kızların / Boyın kör de merak et." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Gust, savoare. 2. Plăcere, desfătare. 3. Gust dulce.

DADA is. → **Abla, Dádá, Tátá.**

"Ay narkamış, narkamış, / Carılsana bĭr karış. / Narkamışnıñ ĭşĭnde / Menĭm dadam bar emĭş." – (Nedret ve Mahmut Enver – Ayuw Kulak Batır).

DADANDIRMAK (dadandırmaq) f. Dadandırmak, bir şeye alıştırmak.

Rom. v. A obişnui, a deprinde.

DADANMA, -UW is. Dadanma.

Rom. s. Îndulcire la ceva, nărăvire.

DADANMAK (dadanmaq) f. Dadanmak. Var. **Tadanmak, tatanmak.**

1. Tadını aldığı bir şeyi sık sık istemek.

2. Yarar, çıkar amacıyla bir yere sık sık uğramak.

"Bek dadandı kurtka, gene keldĭ curtka." – Deyiş. Pek dadandı kocakarı, yine geldi yurda (buralara).

Rom. v. 1. A se îndulci (la ceva), a dori mereu. 2. A se deprinde, a se nărăvi, a se învăța.

DADAY is. 1. "**Dada"** sözünün hitap şekli.

"Daday, ne sandıraklay şo, mınaw kĭşĭ ? Köp şaşmalasa, aş kapını, mına colıñ dep at tışarı." - (Altay Kerim - Biruința Kurabiyelerĭ).

2. Dada, abla.

"Hayriye dadayıñ kalabalık awzına tüşkenler kaşkır awzına kĭrgendiy, tutmaga yerlerĭ kalmay edĭ desek yerĭnde." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Forma de vocativ a cuvântului **dada.** *2. Forma de vocativ, ca urmare a uzajului frecvent, devenită temă echivalentă cu nominativul cuvântului.*

DADI is. (Fars. dadu). Dadı, çocuk bakıcı kadın.

Rom. s. Dădacă.

DADILIK (dadılıq) is. Dadılık, çocuk bakıcılığı.

- **Dadılık etmek -** mec. Birine bakmak, göz kulak olmak işini yüklenmek.

Rom. s. Ocupația de dădacă. **Dadılık etmek -** *fig. A face pe dădaca; a dădăci.*

DAG (dağ) is. Dağ. Var. **taw.**

"Kün tuwar anasından, / Daglarnıñ arasından. / Candı yürek , şürüdĭ / Sewdalık carasından." - (Boztorgay).

"Cografya bĭzge oturdıgımız, yaşadıgımız topraklarnı, gezdĭgĭmĭz kolan çöllernĭñ kenarlarını ögrettĭ, ... menewe kölgelĭ daglarnı, ...denĭzlernĭñ derenlıgĭnĭ, daglarnıñ büyüklügĭnĭ ögrettĭ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

- **Dag başı -** a) Dağın tepesi. **"Dag başında bĭr kaya, / Külmedĭm toya toya. / Ömrĭm sabrım tükendĭ, / Günlernĭ saya saya." -** (Boztorgay). b) Şehir ve köylerden uzak bir yer.

- **Dagga şıkmak -** Haydutluk etmek için dağlara gizlenmek.

- **Dag artında bolsın da, cer astında bolmasın -** Deyim. Uzaklarda bulunup hasreti çekilen bir yakını için söylenen teselli sözü.

- **Dagdan kelĭp bagdakın' kuwar. -** Deyim. Bir yere sonradan gelip, burada yaşanları rahatsız edenler hakkında söylenir.

- **Azĭr aşawga daglar dayanmaz. -** Atas. Hazır yeyişe dağlar dayanmaz

- **Dag dagman körĭşmez, insan insanman körĭşĭr. -** Atas. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

- **Dag ne kadar yüksek bolsa, geçĭdĭ bardır. -** Atas. Dağ ne kadar yüksek olsa, bir geçidi vardır.

Rom. s. Munte.

DAGCI (dağcı) is. 1. Dağcı, dağlık yerde yaşayan kimse.

2. Alpinist.

Rom. s. 1. Muntean. 2. Alpinist.

DAGCILIK (dağcılıq) is. Dağcılık, dağlara tırmanma sporu; alpinism.

Rom. s. Alpinism.

DAGILIM (dağılım) is. Dağılım.

1. Birbirinden ayrılma.

2. Yayılma; bir şeyin birçok yerde ve şeylerde bulunması.

Rom. s. 1. Separare. 2. Răspândire; împrăştiere.

DAGILIŞ (dağılış) is. Dağılış.

1. Dağılmak işi veya biçimi.

2. Yıkılış, çöküş.

Rom. s. 1. Răspândire. 2. Destrămare.

DAGILIŞMAK (**dağılışmaq**) işteş. f. (Bir topluluk veya sürü için) Dağılmak.

"Edīlbay keleyatkanda, o, dagılışkan cılkılarnı kaytarıp, bīr yerge toplay." - (Cafer Bekirov - Kozukürpeç / Emel D.).

Rom. v. coact. A se împrăştia.

DAGILMA, **-UW** (**dağılma**, **-uw**) is. Dağılma.

Rom. s. Împrăştiere, dispersare.

DAGILMAK (**dağılmaq**) f. Dağılmak

1. Bir arada iken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak.

"Ötmekke analarımız taze kübüden bīraz may, beyaz çılkı kaymak sürerdī. Bunı üylen vaktı dağıldıkta aşardık." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

"Aná şonday etīp, üş kün üş gece mīsapīrler sıylangan. Soñ, bolar üylerīne dagılıp ketken son, üyde yarım senelīk aş taa kalgan eken." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

2. Parçalara ayrılmak.

3. (Evin, yerin) Düzeni bozulmak.

4. mec. Bir topluluğun birliği bozulmak, son bulmak.

"İlâhilermen odasına ozgarılgan kīyew cīgītnīñ kapanmasıman toplantı da dağılır." - (Necip H. Fazıl - Kīyew Konuşması).

5. mec. Bir kuruluşun varlığı son bulmak.

Rom. v. 1. A se dispersa, a se împrăştia. 2. A se descompune. 3. (O ordine) A se strica, a se destrăma. 4. fig. (O adunare, o mulţime) A se împrăştia. 5. (Un tot organizat) A se dizolva, a se destrăma.

DAGILŞMAK (**dağılşmaq**) işteş. f. (Bir topluluk, bir sürü için) Dağılmak.

"Apakayı Teslime tátáynıñ karap östīrgen tawukları ve pepilerī dagılşıp şöpleneler." - (Muratça Seyt-Abdula - Tatar Tīlī).

Rom. v. coact. A se împrăştia.

DAGINIK (**dağınıq**) s. Dağınık.

1. Yayılmış.

2. Birbiriyle bağlantısı olmayan.

3. mec. (Yer için) Düzeni bozuk, karışık.

4. mec. (İnsan için) Tertipsiz, düzensiz.

5. mec.(Düşünceler için) Bağlantı ve tertipten mahrum.

- **Aklı dagınık** - Düşünceleri çok karışık.

Rom. adj. 1. Dispersat, împrăştiat. 2. Descompus. 3.- 4. fig. Dezordonat, răvăşit. 5. fig. Confuz; incoerent.

DAGINIKLIK (**dağınıqlıq**) is. Dağınıklık.

Rom. s. Stare de împrăştiere, de destrămare, de dezordine, de incoerenţă.

DAGISTANLI (**Dağıstanlı**) öz. is. ve s. Avar, Lak, Lezgi, Kumuk gibi sayıları 32'yi bulan milli azınlıklardan oluşan Dağıstan halkından olan (kimse).

Rom. s. propr. şi adj. Daghestanez.

DAGITILMAK (**dağıtılmaq**) f. Dağıtılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **dağıtmak**. *A fi dispersat, a fi împrăştiat; ...*

DAGITIM (**dağıtım**) is. Dagıtmak işi.

Rom. s. Distribuire, repartizare.

DAGITIMCI (**dağıtımcı**) is. Dağıtımcı.

Rom. s. Distribuitor.

DAGITIMCILIK (**dağıtımcılıq**) is. Dağıtımcının işi.

Rom. s. Ocupaţia de distribuitor.

DAGITIŞ is. Dağıtmak işi veya biçimi.

Rom. s. Mod de distribuire, de repartizare.

DAGITMA, **-UW** (**dağıtma**, **-uw**) is. Dağıtmak işi.

Rom. s. Acţiiunea de **dagıtmak**. *1. Dispersare, împrăştiere. 2. Distribuire., ş.a.m.d.*

DAGITMAK (**dağıtmaq**) f. Dağıtmak.

1. Toplu durumda bulunan kimse veya şeyleri birbirinden ayırmak.

2. Bölüştürmek.

"Yañı yañı, güzel kâgıtlı kitaplar verdī. Kalem, kâgıt, defter, bor dagıttı." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

3. Bir şeyin veya bir yerin düzenini bozmak.

4. Büyük bir zarara yol açmak.

5. mec. Bir şeyin varlığına son vermek.

6. mec. Kurulu bir düzeni bozmak.

7. mec. Etkisini azaltmak, gidermek.

"Bīrazdan kedaylar, kırcımanlar kelīrler. Efkârların dagıtırlar." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).

8. mec. İletmek, ulaştırmak. **Mektuplarnı dagıtmak.**

Rom. v. 1. A dispersa, a împrăştia. 2. A împărţi, a distribui. 3. A strica ordinea a ceva. 4. A strica. 5. A distruge, a nimici. 6. fig. A dizolva, a dezagrega. 7. fig. A alina efectul a ceva. 8. A transmite, a preda.

DAGITTIRMAK (**dağıttırmaq**) f. Dağıtmak işini yaptırmak.

Rom. v. factitiv de la **dagıtmak**.

DAGITUWCI (**dağıtuwcı**) is. Dağıtıcı.

Rom. s. Distribuitor.

DAGITUWCILIK (**dağıtuwcılıq**) is. Dağıtımcılık.

Rom. s. Funcţia sau sarcina de distribuitor.

DAGLI (**dağlı**) is. Dağlı.

1. Dağlık yerlerin halkından olan.

2. mec. Kaba saba, görgüsüz.

Rom. s. 1. Muntean. 2. fig. Bădăran, necioplit.

DAGLIK (**dağlıq**) s. Dağlarla kaplı olan (yer).

Rom. adj. 1. Muntos. 2. De munte.

DAHA zf. Daha. Var. **daa, taa.**

1. Şimdiye kadar, henüz.

2. Olana ek olarak.

"Daha bīrşeyler aytmak īstese de, ekīsīnīn de kalblerīnden taşkan hıçkırıklarından, aytıp bolamadı." - (Mehmet Niyazi - Sawlıkman Kal).

"Bĭr kere Kırım dep başlasa, bĭr daha awzı cabılmaz edĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

3. Sıfat derecesi yapan zarf. **Daa / taa carık.**

- **Bĭr daha** - a) Tekrar. b) Hiç, hiçbir zaman.

Rom. adv. Încă, mai.

DAHİ[1] bağ. Dahi; da, de; bile.

Rom. conj. Chiar şi; nici chiar.

DAHİ[2] is. (Ar. dahi). Dahi, deha; çok yetenekli ve olağanüstü yaratıcı gücü olan kimse.

Rom. s. Geniu.

DAHİCE s. ve zf. Dahice.

Rom. adj. şi adv. Genial.

DAHİLİK is. Dahilik.

Rom. s. Genialitate.

DAİM s. (Ar. daim). Daim, sürekli; sonsuz. Var. **dayım**.

"Alay kalknı zem etĭp boldım zalĭm, / Olla billâ, daimdĭr keday halĭm." - (Osman Toktamaz - Bĭlgenĭm).

Rom. adj. Continuu, neîntrerupt; veşnic.

DAİMA zf. (Ar. daima). Daima, her zaman, sürekli olarak.

Rom. adv. Mereu, tot timpul, în permanenţă.

DAİMDE zf. → **Daima**.

"Aná şay bol, şáylĭ bol, şay bolsañ kerek. / Sendiy etken bĭr kıymas dayimde kerek." - (Boztorgay).

DAİMİ s. (Ar. daimi). Daimi, sürekli, temelli.

Rom. adj. Continuu, permanent.

DAİR e. (Ar. dair). Dair; üstüne; konusunda.

"Şalışuwga, okuwga, bĭlgĭge dair şınlar." - (Boztorgay).

"Sen şonıñ maga bolacagına dair kesenkes bĭr söz berse." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Bunday, Kırım'ga dair şıñlar, cırlar, hikâyeler rahmetlĭ Ahmet akayda bek köp bolatan edĭ." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. prep. Despre, referitor la, cu privire la.

DAİRE is. (Ar. daire). Daire.

1. Geom. Bir çemberin içinde kalan düzlem parçası.
2. Bir bina içinde bir ailenin oturduğu bölüm.
3. Belirli devlet işlerini yapan kuruluş.
4. mec. Sınır, çerçeve, ortam.

Rom. s. 1. Geom. Cerc. 2. Apartament. 3. Birou, departament, resort. 4. fig. Cadru, sferă, mediu.

DAK[1] (**Dak**) öz. is. Tar. M.Ö. birinci yüzyıldan bu yana bugünkü Romanya topraklarında devlet kurup yaşamış, Romen halkının ataları sayılan kavim ve bu kavme mensup olmuş kimse.

"Daklar toprakların ve erkĭnlĭklerĭn korımak üşün bek balaban bĭr cesaret men savaştılar, fakat Romalılarnıñ sayıca köplĭklerĭ karşısında dayanamadılar." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. İst. 1. Dacii, poporul dac. 2. Persoană care aparţinea acestui popor.

-DAK[2] (**-daq**) Yapım eki. Yansıma seslerden oluşmuş fiillerden bu sesleri çıkaran nesneler anlamında isimler yapar. **Pırıldamak → pırıldak, şırıldamak → şırıldak.**

Rom. s. Afix lexical care formează substantive din verbe onomatopeice : **pırıldamak** *- a pârâi →* **pırıldak** *- pârâitoare*

DAKIYKA (**daqıyqa**) is. → **Dakka**.

"Kolından tuttı ve bĭr ekĭ dakıyka karap turgandan son mañlayından öbĭp tĭtrek bĭr sesmen : / - Sawlıkman kal ! dedĭ." - (Mehmet Niyazi - Sawlıkman Kal).

DAKİKA (**daqiqa**) is. (Ar. dakika). Dakika. Var. **dakıyka**.

"Onıñ bo soñ dakikaların mümkün bolganı kadar şen şakrak keçĭrmege ve keçĭrtmege karaycakmız." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. s. Minut.

DAKİY (**daqiy**) bağ. Dahi, bile.

"Köylerĭnden ayrılıp başka kasabalarga okımaga ketseler dakiy, bazı talebeler yaz tatilĭnde babalarınenelerĭne, abiylerĭne yardım eteler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. conj. Chiar şi.

DAKKA (**daqqa**) is. (Ar. dakika). Dakika. Var. **dakıyka, dakika.**

1. Bir saatlik zamamın altmışta biri.

"Gece kündüz dertĭñden yukuga dalmam. / Sen ketken son beş dakka men de kalmam." - (Boztorgay).

2. Mat. Açı ölçme birimi, derecenin altmışta biri.
3. An, zaman.

- **Dakkası dakkasına** - Tam zamanında.

Rom. s. 1. Minut, unitate de timp. 2. Mat. Minut, unitate de măsură a unghiurilor. 3. Moment, clipă.

DAKKALIK (**daqqalıq**) s. Dakikalık; şu kadar dakika süren.

Rom. adj. De (...) minute.

DAKTİLOGRAF (**daktilograf**) is. (Fr.>Rom., Türk.) Daktilo, daktilograf; yazı makinesi.

Rom. s. Dactilograf, maşină de scris.

DAL[1] is. Dal Var. **tal.**

1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri.

"Armut dalda sallanır, / Küzge yakın ballanır. / Yar üstüne yar tutkan, / En sonında aldanır." - (Boztorgay).

"Kuş bek ince bĭr dalga / Konup düşmannı bekler. / Cüregĭ de lüpülder, / Algan ölümnĭ alga." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

2. s. Dala benzer, ince.

"Salıdan Salı sekĭz gün, kelmedĭ kâatıñ, / Ay gĭdĭ senĭñ dal belĭñ, tabiyatıñ." - (Boztorgay).

3. mec. Bölüm, kol, alan.

- **Bĭr dalda turmamak** veya **Daldan dalga konmak** - Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek.
- **Dal fidan** - a) İnce fidan. b) Narin yapılı genç; sevgili. **"Bĭz de şın aytayık, anlagan anlasın. / Anlamagan dal fidan talpına kalsın."** - (Boztorgay).

- **Oturgan dalın kesmek**. - Bindiği dalı kesmek.
- **Dalında iyīlmegen, terek bolgan son iyīlmez.** – Atas. Dalında eğilmeyen ağaç olduktan sonra eğilmez.

Rom. s. 1. Creangă, cracă, ramură. 2. adj. Ca ramura; subțire şi mlădiu. 3. fig. Domeniu, branşă.

DAL[2] is. Dal.

1. Kol, omuz.

2. mec. Gönül.

"Kel kon kıymas dalıma, kīşkīşlep kuwmam. / Senden başka kīmsege ay bolıp tuwmam." - (Boztorgay).

"Men bo yakka bīr keldīm, kanatım cayıp. / Kaysı dalga konayım, kanatım cayıp." - (Boztorgay).

- **Dalına basmak -** Hoşlanmadığı şeyleri yaparak birini kızdırmak**.**

Rom. s. 1. Braț; umăr. 2. fig. Inimă, suflet.

DAL[3] s. Dal, yalın, çıplak. **Dal kılış** - Dal kılıç; kınından çekilmiş kılıç. **Dal fes** - Süslemesiz veya sarıksız fes.

"Dal fesīññīñ töbesī kuş konganday, / Şay arüw bīr kızşıksıñ dost bolganday." - (Boztorgay).

Rom. adj. Gol, despuiat.

DALA is. Bozkır, step; düzlük.

"At otlatıp cürgende / Duşman kele dalaga, / Kazan kalesīn almaga." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcīgīt).

- **Ananıñ aklı balada, / Balanıñ aklı dalada. -** Atas. Ananın aklı çocuğunda, çocuğun aklı uzaklarda.

Türk Lehç. : Nog. , Kazak - **dala;**

Rom. s. Stepă; şes, câmpie.

DALDIRILMAK (**daldırılmaq**) f. Daldırılmak.

Rom. v. A fi scufundat.

DALDIRMAK (**daldırmaq**) f. Daldırmak.

"Salkın çeşme suwuna / Bakırımnı daldırdım. / Süygülümnī körgende / Akılşıgım aldırdım." - (Boztorgay).

"Aşamaanım altı ay, dep parmagın üşüncī sefer mayga daldıra." - (Boztorgay).

Rom. v. A scufunda; a băga în apă.

DALDIRTMAK (**daldırtmaq**) f. Daldırtmak.

Rom. v. 1. A face să scufunde. 2. A scufunda.

DAL-DÜZGÜN zf. ("Dolu dizgin"den bozma, yanlış söz). Dolu dizgin; son hızla.

"Herkez dal-düzgün sınıfka tolıştı, cer tarlıgından bīr sınıfka şıplaştı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adv. În goana mare; val-vârtej.

DALFES is. Dalfes, sarıksız fes.

Rom. s. Fes simplu, cauc, neînfăşurat cu bandă.

DALFİDAN s. ve is. mec. İnce belli (genç).

Rom. adj. şi s. (Tânăr) cu mijlocel subțire.

DALGA (**dalğa**) is. Dalga. Eşanl. **tolkın**.

1. Geniş su yüzeylerinde türlü nedenlerle oluşan kıvrımlı hareket.

"Men vaporga mīngende kondıram kaldı. / İpeklī mendīlīmnī dalgalar aldı." - (Boztorgay).

2. Sıcakların, soğukların, rüzgârların arka arka gelmesi. **Sıcak dalgası. Suwuk dalgası. Cel dalgaları.**

3. Kumaş veya saç kıvrımları.

4. mec. Moda; bir şeye karşı gösterilen geçici merak.

5. mec. Dalgınlık, düşüncelere dalmışlık hali.

- **Dalga dalga** - a) Dalgalı olan. b) Arka arkaya gelen. c) (Renk için) Açıklı koyulu.

Rom. s. 1. Val, talaz, undă. 2. Rafală, răbufnire (de aer, de arşiță, de aer rece). 3. Unduire, ondulație. 4. fig. Modă, înclinație generală trecătoare. 5. fig. Reverie.

DALGAKIRAN (**dalğaqıran**) is. Deniz. Dalgakıran.

Rom. s. Dig.

DALGALANDIRMAK (**dalğalandırmaq**) f. Dalgalı duruma getirmek; sallandırmak.

"Arkadaşlardan bīrsī bayraknı / havada dalgalandıra edī." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. v. A învolbura; a legăna, a flutura.

DALGALANDIRTMAK (**dalğalandırtmaq**) f. Dalgalandırtmak.

Rom. v. A face să se învolbureze; a pune să legene, să fluture.

DALGALANMA, **-UW** (**dalğalanma**) is. Dalgalanma.

Rom. s. Învolburare; agitare; fluturare.

DALGALANMAK (**dalğalanmaq**) f. Dalgalanmak.

1. Dalga meydana gelmek.

"Dunay taşa, sararıp, aguwlanıp, / Çevresīnde sedlerge açuwlanıp, / Dalgalana, köpüre, taş kemīre..." - (Bekir S. Çobanzade - Dunay Taşa).

2. mec. Kıpırdanmak, hareket durumunda olmak.

Rom. v. 1. A se învolbura. 2. fig. A se agita; (drapelele) a fâlfâi.

DALGALATMAK (**dalğalatmaq**) f. Dalgalatmak.

Rom. v.f. A învolbura.

DALGALI (**dalğalı**) s. Dalgalı.

1. Dalgası olan, dalga yapmış olan.

"Dalgalı derya üstünde gezer kayık. / Sen ay bolsañ, men yıldız, kawuşayık." - (Boztorgay).

2. Dalga dalga görünen.

3. (Saç) Kıvrımlı.

Rom. adj. 1. Cu valuri, învolburat. 2.- 3. Ondulat; cu crețuri.

DALGASIZ (**dalğasız**) s. Dalgasız.

1. Dalgası olmayan.

"Yarık gece, taptaw yol, fenerlī terek, / Dalgasız deñīz, uygun yel yolsuzga kerek." - (Bekir S. Çobanzade - Karangı Gece).

2. Kıvrımsız, düz.

- **Deñīz dalgasız, kız sewdasız bolmaz. -** Atas. Deniz dalgasız, kız sevdasız olmaz.

Rom. adj. 1. Fără valuri. 2. Neondulat, neted.

DALGIN (**dalğın**) s. Dalgın.

1. Çevresinde olup bitenlerden habersiz.

2. Düşünceli.

“Marüfe perde açılganda sīgára içīp otıra. Bīr avuç baklaman fal karay...Bek <u>dalgın</u>.” - (Mehmet Vani Yurtsever – Toy).

2. zf. Kendinden geçmiş.

“Oca <u>dalgın</u> <u>dalgın</u> otıra edī. Beñzī solık, közlerī renksīz, tüşüne, tasalana edī.” – (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

<u>Rom.</u> *adj. 1. Absent, distrat. 2. Preocupat, absorbit, cufundat, gânditor. 3. adv. În mod absent; absorbit, gânditor.*

DALGINLAŞMAK (**dalğınlaşmaq**) f. Dalgınlaşmak.

<u>Rom.</u> *v. A deveni distrat; a deveni gânditor.*

DALGINLIK (**dalğınlıq**) is. Dalgınlık.

1. Dalgın olma durumu.

2. Baygınlık veya uyku durmu.

<u>Rom.</u> *1. Absenţă, distracţie. 2. Stare de leşin sau de somn.*

DALGIŞ (**dalğış**) is. Dalgıç.

<u>Rom.</u> *s. Scafandru.*

DALGIŞLIK (**dalğışlıq**) is. Dalgıçlık.

<u>Rom.</u> *s. Profesia de scafandru.*

DALICI s. Dalıcı, dalan.

<u>Rom.</u> *adj. Care se cufundă.*

DALIŞ is. Dalış.

<u>Rom.</u> *s. Scufundare.*

DALİMAN is. (dağlı-man). “Dağ yaratığı” anlamında yakıştırma söz.

“Dagda <u>daliman</u> kördīm, / Suwda suliman kördīm. / Köbīk kuskan taş kördīm. / Künge pīşken aş kördīm. - Tapmaşa. Cewabı : Ayuw, balık, sabın, kawun” - Bulm. (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *s. Fiinţă indefinibilă, de munte; creatură de munte.*

DALKAWUK (**dalqawuq**) is. (Dal kavuk = yalın, sarıksız kavuk’tan) Dalkavuk.

1. Tar. Eskiden saray ve konaklarda söz ve türlü komik hareketleriyle büyükleri eğlendirmek için tutulmuş, sarıksız kavuk ve özel giysilerle program yapan bir nevi güldürü sanatçıları.

2. mec. Başkalarına yaranmak için onların hoşuna gidecek şekilde konuşan ve davranan kimseler.

“Çalışmadan miras aşap kün geşīrgen oysızlar, / Ve onlarga kullık etkn <u>dalkawuklar</u>, soysızlar ... / Īşte bonlar halkımıznı karanlıkta bırakkan.” - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

<u>Rom.</u> *s. 1. İst. Clovn, paiaţă; măscărici de curte, de palat. 2. fig. Linguşitor, lingău, adulator.*

DALKAWUKLAŞMAK (**dalqawuqlaşmaq**) f. Dalkavuklaşmak.

<u>Rom.</u> *v. A se deda la linguşiri.*

DALKAWUKLIK (**dalqawuqlıq**) is. Dalkavukluk.

<u>Rom.</u> *s. Atitudine şi comportare linguşitoare, servilism.*

DALKAWUKŞA (**dalqawuqşa**) zf. Dalkavukça.

<u>Rom.</u> *adv. În mod servil; slugarnic.*

DAL-KEMĪK is. Anat. Dal kemik, döner kemik; önkolun dış taraftaki kemiği.

<u>Rom.</u> *s. Anat. Osul radius.*

DALLANDIRMAK (**dallandırmaq**) f. Dallandırmak.

<u>Rom.</u> *v. A ramifica; a complica.*

DALLANMA, **-UW** is. Dallanma.

<u>Rom.</u> *s. Ramificare.*

DALLANMAK (**dallanmaq**) f. Dallanmak.

1. Dal vermek, dallara ayrılmak.

“Selbī terek <u>dallanır</u>, / Yaprakları sallanır. / Eger yar candan süyse, / Dudakları ballanır.” - (Boztorgay).

2. mec. Yayılmak, genişlemek.

3. mec. (Bir iş, bir sorun) karmaşık bir hale gelmek.

4. İncelmek.

“Alma betīñ allangan, <u>dallangan</u> kaşıñ. / Akız saga ne boldı, aylangan başıñ.?” - (Boztorgay).

- **Dallanıp budaklanmak -** Bir iş karışık bir duruma gelmek.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se ramifica. 2. fig. A se extinde.3. fig. A se complica. 4. A se subţia.*

DALLI s. Dallı.

1. Dalları olan.

“Köyīñde bar bīr terek , seksen <u>dallı</u>. / Awzıñ náwmet şekerī , tīlīñ ballı.” - (Boztorgay).

2. Üzeri dal motifleriyle dokunmuş olan (kumaş).

- **Bin dallı -** Mor kadifeden, üzerine kabartma dal, yaprak ve çiçek motifleri işlenmiş giysi veya örtü.

<u>Rom.</u> *adj. 1. Cu ramuri, rămuros; ramificat. 2. (Despre ţesături şi confecţii) Lucrat cu motive florale.*

DALMA, **-UW** is. Dalma.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **dalmak***. Scufundare, afundare; (şi celelalte sensuri).*

DALMAK (**dalmaq**) f. Dalmak.

1. Suyun içine, derinlerine girmek.

“Balıklar suwga <u>daldı</u>, / Suwda ızları kaldı. / Menīm nazlı yaremnī / Dewlet askerge aldı.” - (Boztorgay).

2. Bir yere, bir şeyin içine girmek.

“Aş börī köy ortasına <u>dalar</u>.” - Atas.

3. Saldırmak.

“Köpeksīz sürüge kaşkır <u>dalar</u>.” - Atas.

4. mec. Başka iş veya düşüncelerden uzaklaşarak kendini bir şeye kaptırmak.

“Keday yârge kawuşup / Oñganlıkka <u>dalganlar</u>, / Yaşaw zewkın alganlar.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Ekī başlı üy saldım, / Türlü oylarga <u>daldım</u>. / Senīñ lafıña şanıp / Kırkkaşı bekâr kaldım.” - (Boztorgay).

5. (Hasta) Kendinden geçmek.

6. Uyumak.

“Gece kündüz dertīñden yukuga <u>dalmam</u>. / Sen ketken son beş dakka men de kalmam.” - (Boztorgay).

- **Közī dalmak -** Dalgın bakmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se scufunda, a se afunda. 2. A intra. 3. A da buzna undeva. 4. A se cufunda, a se lăsa absorbit de o acţivitate sau de gânduri. 5. A-şi pierde cunoştinţa. 6. A adormi.*

DALSIZ s. Dalsız.

Rom. *adj. Fără crengi.*

DALTABAN is. Daltaban.

1. Çıplak ayak; ayakkabısız.

2. mec. Baldırı çıplak, serseri.

Rom. *1. Picior gol, neîncălțat. 2. fig. Vagabond; coate goale, sărac.*

DALTONİSM is. (İng.,Fr.>Rom., Türk.) Tıp. Daltonism; renk körlüğü.

Rom. *s. Med. Daltonism.*

DALUWCI is. Dalıcı, dalgıç.

Rom. *s. Scafandru.*

DALUWCILIK (**daluwcılıq**) is. Dalgıçlık.

Rom. *s. Profesia de scafandru.*

DAM[1] is. 1. Ahır, dam; büyük baş hayvan barınağı.

"Damda tanañ baylı turgaşı, üyde bikeñ tursun." - Atas.

2. esk. Eskiden köy yerinde, diğer zamanlarda ahır veya depo olarak kullanılan, düğün şenlikleri için özel surette temizlenip hazırlanan genişçe kapalı yer; düğün salonu.

"Korazımnı kaşırdılar, / Damdan damga aşırdılar. / Suwına pĭláw pĭşĭrdĭler, / Kursakların şĭşĭrdĭler." - (Boztorgay).

3. Çatı.

"Karangı gece. Yıdız yok, yer körünmiy, / Baykuş yırlay damlarda, selbilerde." - (Bekir S. Çobanzade – Tañga dogru).

Rom. *s. 1. Grajd. 2. Sală, hală; loc amenajat pentru o petrecere sau întrunire. 3. Acoperiş.*

DAM[2] is. Tat, lezzet.

"Neçün cabadan caba, halkın balası içün awuzımnıñ tatlı damın aşşı etiyĭm ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Caş kelĭnşek ötmek aşıtıp salmay, kolay bolsın dep bĭr kalakay pĭşĭre, tuzı zer zukım, itke atsañ it aşamaycak; bĭr şorba pışĭre, cuwındıktan beter, bĭr damı yok." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Gust, savoare.*

DAMA[1] is. İstek, hırs, tamah. Var. **tama.**

Türk Lehç. : Nogay. - **dáme;** Kırkız - **dama;**

Rom. *s. Dorinţă; ambiţie.*

DAMA[2] is. (Fr.>Rom.Türk.). Dam; dansta kavalyenin eşi.

Rom. *s. Damă, doamnă; parteneră de dans.*

DAMA[3] is. (Fr., İtal.>Rom., Türk.) Dama oyunu.

- **Dama demek –** Bir işi daha ileri götüremeyecek duruma gelmek.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **dama, şaşki;**

Rom. *s. Jocul de dame.*

DAMALI s. Hırslı, istekli. Var. **tamalı.**

"Eñ aldında Camawlı. / Camawlıdan fayda yok, / Alayak torı tamalı." - (Boztorgay).

Rom. *adj. Dornic; ambiţios, plin de ambiţie.*

DAMAR is. Damar. Var. **tamır.**

1. Anat. Vücutta kanın dolaştığı kanal.

2. Jeol. Maden veya mineral katmanı.

3. mec. Soy, yaradılış.

"Her kelimeñ curtım içün canganda / Damarıñda sönmez iman özü bar." - (Köksüyer – Emel'ge – Emel M. 2 -1935)

4. mec. Huy, mizaç.

Rom. *s. 1. Anat. Vână. 2. Geol. Filon; vână. 3. fig. Fire, natură. 4. fig. Caracter; temperament.*

DAMARLI s. Damarlı. Var. **tamırlı.**

Rom. *adj. Venos.*

DAMBIRDAMAK (**dambırdamaq**) f. Tangırdamak, (boş nesneler) kaba sesler çıkarmak.

"Kalĭp derya, köz cüyrük, colnı süzmem. / Dambırdap dawul kelgeşĭ ümĭtnĭ üzmem." - (Boztorgay).

Rom. *v. A suna a gol; a hurui.*

DAMBIRDATMAK (**dambırdatmaq**) f. Tangırdatmak.

Rom. *v. A face să huruie.*

DAMBIR DUMBIR zf. Tangır tungur.

Rom. *adv. Sunând a gol; huruind.*

DAMBIRTI is. Tangırtı.

Rom. *s. Zgomot de vase goale; zdrăngănit, huruit.*

DAMCI is. Ahır temizlikçisi.

Rom. *s. Grăjdar.*

DAMİYCANA is. (İtal. damigiana>Rom., Türk.). Damacana. Var. **demican.**

"Konakbaylar damiycanaman, ĭşelermen ĭşkĭ, sĭnĭmen, tawaman da katlama, bokşa, elmadır, azĭrliyler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Damigeană.*

DAMLA is. Damla. Var. **tamla, tamşı, damna.**

1. Yuvarlak tane şeklinde, küçük miktarda sıvı.

"Damla damla köl bolır." - Atas. Damlaya damlaya göl olur.

2. Çiğ.

"Ah dedĭm de vah dedĭm, endĭm de kettĭm. / Damla tüşken karbızday men ĭşten pĭttĭm." - (Boztorgay).

3. Tıp. Damla olarak alınan, kullanılan ilâç.

- **Damla damla** - zf. Çok az.

Rom. *s. 1. Picătură, strop. 2. Rouă. 3. Med. Picături.*

DAMLALIK (**damlalıq**) is. Damlalık; bir sıvıyı damla damla akıtmak için, ucu kauçuk başlıklı cam veya plâstik araç.

Rom. *s. Pipetă.*

DAMLAMA, -W is. Damlama. Var. **tamlama, tamma**.

Rom. *s. Picurare.*

DAMLAMAK (**damlamaq**) f. Damlamak. Var. **tamlamak, tammak.**

1. Damla damla düşmek.

2. Damla damla akmak.

3. mec. Bir yere çağrılmadan, birdenbire girmek.

"Gene, künĭn bĭrĭnde bĭr kırsız Hoca'nıñ üyĭne damlay." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

• **Awzından bal damlamak.** - Deyim. Ağzından bal damlamak; çok tatlı konuşmak.

Rom. *v. 1.-2. A picura. 3. fig. A pica, a sosi pe neaşteptate.*

DAMLANMAK (**damlanmaq**) f. Tatlanmak, lezzetli olmak.

Rom. *v. A prinde gust; a deveni gustos.*

DAMLI s. Tatlı, tadı olan, lezzetli.

"Ortancı kız güzel, damlı, aşaganda parmakların calagan yemekler pĭşĭrĭr." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. *adj. Gustos.*

DAMNA is. → Damla.

"Bĭr damnaşık köz yaşı keşĭgĭp tamgan, /Yüzlerce sene milletĭmĭñ közĭnden akkan." - (Necibe Şukuri – Azaplar Köyĭ).

DAMSIZ s. Tatsız, lezzetsiz.

Rom. *adj. Lipsit de gust, searbăd, fad.*

DANA is. Dana. Var. **tana.**

Rom. *s. Viţel; juncă, juncan.*

DANAYLI is. veya s. Kafiye sağlamak için şeçilmiş, bir anlamı olmayan, ninnilerde geçen söz.

"Dandini dandini danaylı / Kazan tübü kalaylı. / Komşı kızı kolaylı, / Menĭm ekem bek şaylı." - (Boztorgay).

Rom. *s. sau adj. Cuvânt fără vreun sens definit, întâlnit în cântecele de leagăn şi folosit din considerente prozodice.*

DANDANA is. (Ar. tantana>Türk.>Rom.). Tantana.

1. Gösteriş, görkem.

2. Gürültü patırtı.

3. Tatsızlık, belâ.

Rom. *s. 1. Grandoare, pompă. 2. Gălăgie, larmă. 3. Neplăcere, belea.*

DANDANALI s. Tantanalı.

1. Gösterişli.

2. Gürültülü patırtılı.

3. Belâlı, tatsız.

Rom. *adj. 1. Grandios, pompos. 2. Gălăgios. 3. Neplăcut, cu necazuri.*

DANDANASIZ s. Tantanasız.

1. Sade, gösterişsiz.

2. Gürültüsüz, patırtısız.

"Tüşündĭ taşındı, mutlak yapacak ışı, dandanasız, başka bĭr üyge awışmak edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. Belâsız.

Rom. *adj. 1. Simlu, lipsit de pompă, discret. 2. Fără zarvă. 3. Fără necazuri.*

DANDİNİ ünl. Dandini; ninnilerde geçen tekerleme sözü.

Rom. *interj. Cuvânt întâlnit în cântecele de leagăn, folosit ca element prozodic.*

DANDÜRĬK is. (Döndürük'ten) Topaç. Eşanl. **mırt.**

Rom. *s. Sfârlează, titirez, dandiric.*

DANE is. (Fars. dane) Tane. Var. **tane.**

1. Adet, parça.

"Men babamda bĭr dáne kafeste kuşman, / Aldımda cetken akam bar, taa bek caşman." - (Boztorgay).

"Kart agası sĭnĭ üstündekĭ kartop şıraklardan altı danesĭnĭ tutuşturur, aralap sĭnĭnĭñ kenarına tĭzer." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

"Karanfillĭ balawuz, dane sakız, / Baş keregĭ bĭzlerge nedĭr, a kız?" - (Ahmet Karakaya - Çıñlar).

2. Tohum, çekirdek.

3. Salkım, yumru halindeki meyvelerin küçük taneleri.

Rom. *s. 1. Bucată, exemplar; bucăţică, granulă. 2. Sămânţă, grăunte. 3. Bob.*

DANGALAK ve türevleri (**dañgalaq**) s. → **Dañgalak** ve türevleri.

DANGIR DANGIR (**dañgır dañgır**) ünl. ve zf. Boş madeni kaplar ve nesneler gürültüsünü anlatan söz.

Rom. *interj. şi adv Cuvânt care redă zdrăngăniturile.*

DANGIRDAMAK (**dañgırdamaq**) f. Dangırdamak.

• **Boş meti dangırdar.** - Atas. Boş fıçı dangırdar.

Rom. *v. A suna a gol.*

DANIŞMA, **-UW** is. Danışma.

Rom. *s. 1. Consultare. 2. Birou de informaţie.*

DANIŞMAK (**danışmaq**) f. Danışmak, görüş almak, sormak. Var. **tanışmak.**

• **Biñ bĭlseñ de gene bĭr bĭlgenge danış."** - Atas. Bin bilsen de, yine bir bilene danış.

Rom. *v. A se sfătui, a se consulta.*

DANIŞMAN is. Danışman.

Rom. *s. Consilier; consultant.*

DANIŞMANLIK (**danışmanlıq**) is. Danışmanlık.

Rom. *s. Funcţia de consilier.*

DANK ETMEK (**danq etmek**) f. Dank etmek, birdenbire akla gelmek.

• **Kafasına dank etmek** – Çoktan beri anlaşılmayan bir şeyi birdenbire anlamak, anlayıvermek.

Rom. *v. (Un gând, o idee) A străfulgera; a-i trece deodată prin minte.*

DANS is. (Fr.>Rom.Türk.). Dans, raks.

"Bazı analar babalar bĭr manzume aytacak, dürkĭ şalacak, dans oynacak balasın körmege kelgenler." - (Altay Kerim – Kâniye).

• **Dans (dansat) etmek** – Müzik temposunda ahenkli vücut hareketleri yapmak.

Rom. *s. Dans; joc.*

DANSŞI is. Dansçı.

Rom. *s. Dansator, dansatoare.*

DANTELA is. (Fr.>Rom., Türk.). Dantel.

Rom. *s. Dantelă.*

DAÑ ünl. Boş kaplar veya silâh seslerini ifade eden yansıma söz.

Rom. interj. Dang ! Bang ! Cuvânt care imită sunetul produs de vasele metalice goale sau de anumite arme de foc.

DAÑG (**dañğ**) ünl. → **Dañ**.

DAÑGALAK (**dañğalaq**) s. ve is. Akılsız, düşüncesiz. Var. **dangalak.**

"Kerekmiy maga Yakup'nıñ keñ balagı, / Ondan aruw köyĭmnĭñ dañgalagı." - (Boztorgay).

Rom. adj. şi s. Neghiob, nătărău.

DAÑGALAKLIK (**dañğalaqlıq**) is. Dangalaklık, akılsızlık.

Rom. s. Neghiobie, prostie.

DAÑGALAKŞA (**dañğalaqşa**) zf. Dangalakça; akılsızca.

Rom. adv. Prosteşte.

DAÑGIL DÜÑGÜL (**dañğıl duñğul**) ünl. s. ve zf. 1. ünl. Vurulan boş kaplardan çıkan kalın ve çınlayıcı sesler.

2. zf. Çınlayıcı sesler çıkararak.

3. s. mec. Dil ve davranışları kaba (kimse).

Rom. 1. interj. Zdrang; cuvânt care imită zgomotul produs de ciocnirea obiectelor de metal. 2. adv. Zdrăngănind. 3. adj. fig. Bădăran, necioplit.

DAÑGILDAMAK (**dañğıldamaq**) f. → **Dangırdamak, Dañgırdamak.**

DAÑGILTI (**dañğıltı**) is. Madeni kap veya silâh sesi.

"Şo arada köynĭñ kıblasına taban bĭr dañgıltı çıktı." - (Necip H. Fazıl - Nimet'nĭñ Bayramı).

Rom. s. Dangăt.

DAÑGIR DUÑGUR (**dañğır duñğur**) ünl. ve zf. → **Dañgıl düñgül.**

DAÑGIRDAMAK (**dañğırdamaq**) f. Dangıl dungul etmek.

"Dört beş aparat lambur lumbur mırap öyle dañgırdadılar ke, ballar korkıdan cerge catawuydılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Boş meti dañgırdar –** Atas. Boş fıçı dangıl dungul eder.

Rom. v. A zdrăngăni.

DAÑGIRDATMAK (**dañğırdatmaq**) f. Dangıl dungul sesleri çıkarttırmak.

Rom. v. A face să dăngăne.

DAÑGIRTI (**dañğırtı**) is. → **Dangıltı**.

DAÑK ETMEK (**dañq**) f. → **Dank etmek.**

DAP ünl. ve zf. Yere düşen yassı bir şeyin sesini ifade eden söz.

"Baubek cĭgĭt yorgın argın kelĭnnĭ kuşaklap toya toya öbiyĭm degende, daaap! etĭp bĭr kapak sesĭ tımtırış, kulak buruş ettĭ ekĭsĭn de." - (Altay Kerim - Kaniye).

Rom. interj. şi adv. Cuvânt care redă zgomotul produs de căderea unor obiecte plate.

DAR[1] is. (Fars. dar) İdam cezalıların asıldığı direk. Eşanl. **daragaşı.**

"Cewher başıñ, han başıñ, / Celpĭrdetĭp kara şâşĭñ, / Selbĭ boyıñ kanga boyap / Darga asılır m'edĭñ?" - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. s. Spânzurătoare.

-DAR[2] (Fars. -dar - "tutan, sahip olan" anlamlarını veren ek). Yapım eki. Var. **-tar. Hüküm+dar → hükümdar; bayrak+dar → bayraktar.**

Rom. Afix lexical care dă cuvintelor ataşate sensul de "posesor, deţinător, purtător de...".

DARA[1] s. Yalnız, tek.

"Töre tuwul, karaman, / Egĭz tuwul, daraman." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Türk Lehç. : Kazak, Kırgız. - **dara;**

Rom. adj. Singur, unic.

DARA[2] is. (Ar. dara). Dara. Var. **tara**.

1. Bir şeyin ambalajının ağırlığı.

2. Tartı sırasında ambalaj ağırlığının karşılığı olarak karşı kefeye konulan ağırlık.

"Altın şekken terazeñ darasından, / Aylanayım közĭñnĭñ karasından." - (Boztorgay).

3. Yük taşıyan bir aracın boş durumdaki ağırlığı.

Rom. s. 1.-3. Dara.

DARAGAŞ, -I (**darağaş, -ı**) is. (Fars. dar + Tat. agaş) Darağacı. Eşanl. **dar.**

"Awcı Memet padışanıñ yerĭne padışa bola. Anaw yaramaz vezĭrnĭ de daragaşka asalar." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

"Han Bozcĭgĭt'nĭ daragaşına astırıp öttĭrĭlmesĭn emĭr ete." - (Bozcĭgĭt).

Rom. s. Spânzurătoare.

DARAGÖZ (**daragöz**) öz. is. Tepegöz; tek gözlü masal kahramanı.

Rom. s. Ciclop; personaj de basm, cu un singur ochi.

DARBE is. (Ar. darbe). Darbe.

1. Vuruş, çarpış.

"Bo suwık sezgĭnĭñ darbelerĭ babamnıñ eş ĭşĭne yaramaganın añlayman." - (Yaşar Memedemin – Şaliy Şal).

2. Bir ülkede zor kullanarak yönetimi devirme işi.

3. mec. Birini kötü duruma düşüren olay.

Rom. s. 1. Lovitură. 2. Lovitură de stat; răsturnare. 3. fig. Surpriză, şoc.

DARBUKA (**darbuka**) is. (Ar. darabukka). Müz. Darbuka; dümbeleğe benzer, vurmalı çalgı.

"Denegen bolsañ, menĭm üylenecek caşka, bugünkĭsĭnday darbukalı toy yasamak taraftarı bolmaganımnı añlagansıñdır." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

Rom. s. Muz. Un instrument muzical de percuţie oriental.

DARE is. (Ar. daire). Müz. Daire, tef . Var. **dáre.**

"Keşe keştĭm karaltıñdan kemanemen daremen. / Ana bügün, ana yarın alırman dep cüremen." - (Boztorgay).

- **Tapmaşa: Adı Ismail / Şamarga nail / Arkası terĭden / Kulakları temĭrden. – (Dare). -** Bulm. Adı İsmail, şamara nail. / Arkası deriden, kulakları demirden. - Daire, tef.

Rom. s. Muz. Dairea; instrument muzical popular oriental de percuţie.

DARECĬ is. Tef çalan, tefçi. Var. **dárecĭ.**

Rom. s. Persoană care bate daireaua într-un taraf.

DARGIN (**darğın**) s. Dargın, küskün.

"Marüfe awızında sĭgáraman kĭrer, dargın : Sen üyde bolsañ bakırıp çakırganıñdan kĭşĭ rahat turalmaytan." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

- **Dünyaga dargın -** Herkese ve her şeye küs.

Rom. adj. Supărat, amărât, necăjit.

DARGINCA (**darğınca**) zf. Biraz dargın.

Rom. adv. Cam supărat.

DARGINLAŞMAK (**darğınlaşmaq**) f. Dargınlaşmak; dargın bir durum almak.

Rom. v. A lua un aer supărat.

DARGINLIK (**darğınlıq**) is. Dargınlık.

"Sırası kelĭr, ekewĭmĭznĭ de cıkkan cĭgĭtler tabılır. Onıñ üşün dargınlık bolmaz." - (Boztorgay).

Rom. s. Supărare.

DARGINSIRAMAK (**darğınsıramaq**) f. Dargınlaşmak.

"Üyretmen yoldaş dargınsırap başın salladı : Neneñnĭñ saga karşı yasaganı yetĭşmiy mĭ ? ..." - (Okuma Kitabı III).

Rom. v. A lua un aer supărat.

DARILMA, **-UW** is. Darılma.

Rom. s. Faptul de a se supăra; supărare.

DARILMAK (darılmaq) f. Darılmak.

1. Gücenmek, kırılmak.

"Sarmaşıgım sarıldı, / Yarem maga darıldı. / Men canmay kĭmler cansın? / Yarem menden ayrıldı." - (Boztorgay).

"Karaltıñdan geşkemen, / Pencĭreñe şertkemen. / Anayıñ maga darılgan, / Men anaña katkemen?" - (Boztorgay).

2. Gücenip ilgiyi kesmek.

3. Azarlamak.

"Cĭn, şaytan masalları aytıp kalplerĭne korku salasıñız, sonra da korkak dep sabiylerge darılasıñız." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Ödelek).

- **Bek darılma arsız etersĭn. / Aşıñ kĭrtleme, kırsız etersĭn. -** Atas. Fazla azarlama, arsız edersin; yiyeceklerini kilitleme, hırsız edersin.

Rom. v. 1. A se supăra, a se necăji. 2. A întrerupe relaţiile. 3. A dojeni, a mustra.

DARILŞMAK (**darılşmaq**) f. Birbirine darılmak.

"Kurtömer de bĭrköplerĭmen sıkı fıkı dost bola, bĭrköp dostlar edĭne, lâkin köp geşmiy, bonlarman darılşa, başkaların dost edĭne edĭ." - (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. v. A se supăra unul pe altul.

DARILTMAK (**darıltmaq**) f. Darıltmak.

"Elĭmde demĭr maşa, / Cezbede kawe taşa. / Menĭ bĭraz darılttıñ, / Nazlı kıymas, köp yaşa." - (Boztorgay).

Rom. v. A supăra, a necăji.

DARIMAK (**darımaq**) f. Tesir etmek, değmek.

"Parmagıman bĭraz may sıyırıp ala da awızına kaba. Bakkal bĭr şiy aytmay. / - Cüregĭme darımay , diy de, oca bĭr kere taa parmaklay." - (Boztorgay).

Türk Lehç. : Kazak. - **daruw;** Kırgız. - **daaruu;**

Rom. v. A atinge; a avea efect asupra a ceva.

DARITMAK (**darıtmaq**) f. Tesir ettirmek, değdirmek.

Rom. v. A face să atingă, a face să aibă un efect.

DARĬ is. Fars. (darü - ilâç) 1. Deva, çare, ilâç. Var. → **dárĭ.**

"Torgayga tarı tabılır, / Hastaga darĭ tabılır, / Tĭrĭge yar tabılır, / Ölgenge yer tabılır." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

2. Bir şeyin benzeri, aynısından bir başkası.

- **Darĭsĭ başıña** - Deyim. Bir iyi dilekte bulunana karşılık olarak söylenen söz.

Rom. s. 1. Remediu, leac; medicament. 2. fig. Seamănul a ceva, analogul a ceva.

DARKALMAK (**darqalmaq**) f. Dağılmak. Eşanl. **darkamak, dagılmak.**

"O sırada anawbĭr komşılar da bĭrer bĭrer sawlıkman kal aytıp darkaldılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

- **Şĭl balasınday darkalmak** - Çil yavrusu gibi dağılmak; her biri bir yana gitmek.
- **Keñeşlĭ ĭş darkalmaz. -** Atas. Danışılarak yapılan iş bozulmaz.

Rom. v. A se împrăştia; a se dispersa.

DARKAMA, **-W** (**darqama**, **-w**) is. Dağılma.

Rom. s. Împrăştiere, dispersare.

DARKAMAK (**darqamaq**) f. Dağılmak. Eşanl. **darkalmak, dagılmak.**

1. Toplu durumda iken birbirinden uzaklaşmak.

"Kaltırawuk sesĭmen, / Arada bĭr tınışlap, / Cemaát darkaycakta / Kartiy ayttı bĭrkaş laf." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

2. Parçalanarak yayılmak.

3. mec. Çözülüp yok olmak, ortadan kalkmak.

"Kıyalay berĭp kuş uşar, töbege sarkar. / Senmen cıygan ĭş sırım kĭmlermen darkar?" - (Boztorgay).

- **Taz bezengeşĭ, toy darkar. -** Deyiş. Kel süsleninceye kadar düğün dağılır.

Türk Lehç. : Kırım. - **darqamaq, tarqamaq**; Moğ. - **tarhah**;

Rom. v. 1. A se împrăştia, a se dispersa. 2. A se descompune. 3. fig. A se destrăma, a dispărea.

DARKAŞMAK (**darqaşmaq**) f. Dağılmak, dağılşmak; birbirinden ayrılmak, uzaklaşmak.

Rom. v. coact. A se despărţi unul de altul, a se împrăştia.

DARKATILMAK (**darqatılmaq**) f. Dağıtılmak.

Rom. v. 1. A fi împrăştiat, a se împrăştia. 2. A fi distribuit, a se distribui.

DARKATMAK (**darqatmaq**) f. Dağıtmak.

"Zalim kader bĭzlernĭ ta bo yaklarga darkatkan." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Türk Lehç. : Kırım. - **darqatmaq;** Moğ. - **tarhalt** - dağıtma.

Rom. v. 1. A împrăştia. 2. A distribui.

DARKATTIRMAK (**darqattırmaq**) f. Dağıttırmak.

Rom. v. fact. A pune să împrăştie, să distribuie.

DARMADAGIM (**darmadağım**) s. ve zf. → **Darmadagınık**.

"Bo sözlernĭ eşĭtĭp, Toktamış hannıñ halkı korka. Her bĭrsĭ dört bĭr yakka darma-dagım bolıp kaşıp keteler." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

DARMADAGIN, -IK (**darmadağın, -ıq**) s. ve zf. Darmadağın, darmadağınık.

"Darmadagınık öz halkım okup külsĭn, / Kırımdan suw ketĭrdĭm, betĭn cuwsın. / Darılmasın ne Nogay, ne Kerĭş, / Toktamaz'nıñ kalbĭ ak, lekesĭz küneş." - (Ali Osman Ayrantok / Toktamaz – Ötken Aylar).

Rom. adj. În neorânduială, vraişte.

DARPHANE is. (Ar. darb+ Fars. hane). Darphane, para basılan yer.

Rom. s. Monetărie.

DARS DURS ünl. ve zf. 1. Sağa sola çarparak çıkarılan gürültüleri anlatır.

2. zf. Sağa sola çarparak.

Rom. 1. interj. Cuvânt care redă zgomotul de uşi şi obiecte trântite. 2. adv. İzbind, trântind.

DARUGA (**daruga**) is. (Fars. daroga> Moğ.) Tar. 1. Moğollarda vali, başkan, bir yerin yöneticisi.

2. Altınordu devletinde mal sayımı yapıp vergileri toplayan memur. (Müstecib Ülküsal – Kırım Türk Tatarları).

Rom. s. İst. 1. La Mongoli guvernatorul unei provincii. 2 În İmperiul Hoardei de Aur, perceptor.

DARÜLFÜNÜN is. (Ar. darul-funun -"bilimler yurdu") esk. Üniversite.

"Tutungan ĭşĭ bek fena ketkenĭnden, maddi vaziyetĭ bek sarsılgan edĭ. Şöyle ki, Kurtömer'nĭ darülfünunda tutmak içün takat yetĭştĭralmadı." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. s. înv. Universitate.

DARÜLFÜNÜNLĬ is. Üniversite öğrencisi.

"Bĭr tatil içün kaytayatkanda tĭrende Tıp fakültesĭn pĭtĭrmek üzere bolgan bĭr soydaş darülfününlĭ man tanıştılar."- (M.V.Yurtsever–Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş)

Rom. s. Student.

DARÜLMUALLİMAT is. (Ar.). esk. Kız öğretmen okulu.

"Akmescit Tatar Darülmuallimatının Kuşad – ı Resmi Münasebetiyle" – Akmescit Tatar Kız Öğretmen Okulunun Resmi Açılışı Münasebetiyle. (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Şcoală Pedagogică de fete.

DARÜLMUALLİMİN is. (Ar.). esk. Erkek öğretmen okulu.

Rom. s. Şcoală Pedagogică de băieţi.

DARWİNİSM is. Biyol. Darwin'in canlı türlerin evrimine, hayat mücadeleleri ve doğal ayıklanmaya dair teorisi.

Rom. s. Darvinism.

DASKAL (**daskal**) is. (Yun.>Rom.). 1. esk. Öğretmen (Türkler arasında Romen öğretmen için kullanılan tabir).

"Fikriye : Ne üşün cılay şo Bekmambet akam, neniy? Daskalları töbelegen mĭ?" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

2. Hristiyanlarda, papaz yardımcısı; diyakoz.

Rom. s. 1. Învăţător, dascăl. 2. (La creştini) Diac, dascăl de biserică.

-DAŞ Yapım eki. Var. **- taş, -deş, -teş**. İsimden isim türetir. **Arka → arka+daş. Baba → baba+daş. Curt → curt+taş. Karın+ -daş → Karındaş / Kardaş.**

Rom. Afix lexical. Formează substantive din substantive. **Arka→ arka+daş;** *spătar, spate (reazim) → prieten.* **Curt → curt+taş;** *patrie → compatriot.*

DAT is. Tat. Var. **tat, dam.**

"Mayda pĭşer şiberek / Dadın berĭr semĭz et. / Bĭzĭm köynĭñ kızların / Boyın kör de merak et." – (Boztorgay).

"Bo ne eken, dep koklap karay, kokısı yok, calap karay, dadı yok." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. s. Gust; savoare.

DATİV is. (Fr.>Rom.). Gram. Dativ; yönelme hali.

Rom. s. Gram. Dativ.

DATMAK (**datmaq**) f. Tatmak. Var. **tatmak**.

1. Bir şeyin tadının nasıl olduğunu anlamak.

"Sĭz men sıpraga otırıp şo suwnıñ dâmĭn men de datsam neday bolır eken? diyler bolar." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

2. Bir şeyden biraz yemek.

3. mec. Duymak, hissetmek.

4. (Bir duruma) Uğramış olmak, denemiş olmak.

Rom. v. 1. A gusta, a încerca gustul. 2. A mânca puţin din ceva. 3. fig. A simţi. 4. fig. A suferi efectul a ceva.

DATSIZ s. Tatsız.

1. Tatı iyi olmayan, lezzetsiz.

2. mec. Can sıkan davranış veya durum.

"Kazan'nıñ ĭşĭ bek datsız. Ruslar bĭr ekĭ sınır köyĭn gene de cagıp kaçkanlar." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

3. mec. Geçimsizlik çıkaran (kimse).

"Awzı kalabalık, datsız kabaknıñ bĭrĭ Nasrettin Hoca'ga takılıp : Ey, Hoca'kam, Hoca'kan, şĭmdĭ senĭñ aldıñdan, bo sokaktan bĭr kızartılgan kaz geştĭ, diy." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. adj. 1. Fără gust plăcut. 2. fig. Neplăcut. 3. fig. Nesuferit.

DAWA is. (Ar. dava). Dava.

1. Bir soruna yargı organlarının önünde çözüm aranması.

"İş sonra dawaga kalacak taa. Ondan da bĭr hayır bolmaz. Avukat köpten köp para ĭster." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

2. İleri sürülerek savunulan görüş.

"Sol begĭ cematnıñ küregecĭ begĭ davasında haklıdır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

3. mec. Sorun, tartışma veya kavga konusu.

4. mec. Ülkü, ideal.

- **Dawaa bermek –** Mahkemeye vermek.
- **Dava kesmek -** Dava neticelendirmek; bir anlaşmazlığı bir sonuca bağlamak.
- **Kawga dawa –** Çekişme, tartışma; geçimsizlik.
- **Dawasın bĭlmegenge şahit bolma. –** Atas. Davasını bilmeyene şahit olma.

Rom. s. 1. Proces, judecată. 2. Teză. 3. fig. Litigiu, conflict. 4. fig. Cauză, ideal.

DAWACI is. Davacı, dava eden kimse.

- **Dawacı bolmak** – a) Dava etmek, mahkemeye vermek. b) Şikâyetçi olmak. **"Şongar halkın bĭlĭrmen, kawgacıdır, / Konakbaydan et tĭlep dawacıdır." -** (Ali Osman Toktamaz – Bĭlgenĭm).

Rom. s. Reclamant.

DAWALAMA[1], -W is. Dava etme, mahkemeye verme.

Rom. s. Dare în judecată.

DAWALAMA[2] is. Tekerlemelerde, ses ahengi veya kafiye desteği sağlamak için yer verilen, fakat herhangi bir anlamı olmayan söz.

"Awalama, dawalama, / Dewe kuşı kuwalama." - (Boztorgay).

Rom. s. Cuvânt fără vreun sens oarecare, folosit n creațiile folclorice pentru efecte aliterative.

DAWALAMAK (dawalamaq) f. Dava etmek, mahkemeye vermek.

Rom. v. A da în judecată.

DAWALAŞTIRMAK (dawalaştırmaq) f. mec. Birbirine düşürmek.

Rom. v. fig. A-i face să se certe.

DAWALAŞMAK (dawalaşmaq) f. Davalaşmak.

1. Birbiri aleyhine mahkemeye gitmek.

2. Kavga etmek.

Rom. v. 1. A merge la judecată. 2. fig. A se certa.

DAWALI s. Davalı.

1. Davası olan.

2. Şikâyet edilen, mahkemeye verilen.

Rom. adj. 1. Aflat în judecată. 2. Inculpat.

DAWASIZ s. ve zf. Davasız.

1. Dava açılmamış, açılmaksızın.

2. Kavgasız.

Rom. adj. și adv. 1. Fără judecată. 2. Fără ceartă.

DAWET is. (Ar. davet). Davet, çağırma, çağrı.

- **Dawet etmek** – Çağırmak. **"Öz akranı üş köydeşĭ, Musellem, Nuredin bĭr de Petruş'ka sımarlamak niyetĭmen, onlarnı kırşmaga davet ettĭ." -** (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Chemare; invitare.

DAWETİYE is. (Ar. davetiyye). Davetiye; davet yazısı.

Rom. s. Invitație; (jur.) citație.

DAWETLĬ s. ve is. Davetli, çağrılı.

"Akşam bola, Hoca'nĭñ üyĭne dawetlĭler toplaşalar." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. s. Invitat.

DAWETNAME is. (Ar. davet+Fars. name). Yasal bir iş için gönderilen çağrı yazısı.

Rom. s. Citație.

DAWETSĬZ s. Davetsiz, çağrılmadan gelen.

Rom. adj. Nechemat; neînvitat.

DAWIL is. → **Dawul**.

DAWILCI is. Davulcu. Var. **dawulcı.**

- **Oynamaga bĭlmegen, dawılcıdan körer. -** Atas. Oynamaya bilmeyen davulcuyu suçlu tutar.

Rom. s. Toboșar.

DAWILLI s. Davullu. Var. **dawullı**.

1. Davul bulunan, davul çalınan.

2. mec. Görkemli, tantanalı.

"Köp körĭşsem Salikam salırman saga. / Dawıllı toy yaraşır senmen maga." - (Boztorgay).

Rom. adj. 1. Cu tobă, cu bătăi de tobă. 2. fig. (Despre nunți) Cu tobă și petrecere în toată legea.

DAWILSIZ s. Davulsuz. Var. **dawulsız**.

1. Davulu olmayan, davul çalınmayan.

"Dawılsız toy mewlĭtke uşar." - Atas.

2. mec. Gösterişsiz, tantanasız.

Rom. adj. 1. Fără tobă, fără bătăi de tobă. 2. fig. (Despre nunți) Fără pompă.

DAWIŞ is. → **Dawuş**.

DAWĬRLENMEK f. Bağırıp çağırmak, karşı tavır almak.

"Köpegĭñ penerde közĭ bar dep, sĭzĭñ oga dawĭrlengenĭñĭz boşı boşına bĭr şiy endĭgĭ ya." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. v. A lua atitudine; a țipa, a striga.

DAWKE is. (Rus. devka). 1. Hizmetçi kadın.

2. Sürtük, orospu.

- **Taz dawke –** (Aşağılama sözü) Akılsız kadın.

Rom. s.1. Fată în casă, slujnică. 2. Prostituată.

DAWKES s. ve is. Şikâyetçi olan (kimse).

Türk Lehç. : Kazak : **dawkes** - şikâyetçi.

Rom. s.și adj. Reclamant.

DAWKESSĬZ s. Kendisinden şikâyet edenleri olmayan; beğenilen.

"Endĭden soñ, ne bĭleyĭm, bolır m'eken, / Kawuşkaydık dawkessĭz bĭr arüw hanga." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adj. Apreciat; de care nimeni nu are a se plânge.

DAWRANDIRMAK (dawrandırmaq) f. Davrandırmak; harekete geçirtmek.

Rom. v. A pune pe cineva să acționeze sau să ia o atitudine.

DAWRANILMAK (dawranılmaq) f. Davranılmak.

Rom. v. A se comporta.

DAWRANIŞ is. Davranış; davranmak işi veya biçimi.

"Muallĭm efendĭ de bunday bĭr dawranışnıñ arüw bolmaganın, insanlıkka yakışmaganın bĭzge aytmay mı?" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Ödelek).

Rom. *s. Comportare; mod de comportare.*

DAWRANMA, -UW is. Davranma.

Rom. *s. Comportare.*

DAWRANMAK (dawranmaq) f. Davranmak.

1. Belli bir tavır almak.

"Cımşak körĭngendiy bolsalar, ebet, bĭzler de başka türlĭ dawranırmız." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Harekete geçmek, girişmek.

"Men bĭr yeşĭl fidanman, mayıştım belden. / Cĭgĭt bolsañ tez dawran, men kettĭm elden." - (Boztorgay).

3. Hazırlanmak.

"Aydĭ dĭlber, dawranşı, belĭñnĭ buwşı. / Bo karangı künüme ay bolıp tuwşı." - (Boztorgay).

Rom. *v. 1. A lua atitudine, a se comporta, a se purta. 2. A întreprinde, a acționa. 3. A se pregăti de ...*

DAWRIKMAK (dawrıqmaq) f. 1. Bağırmak.

2. mec. Bağıra bağıra sızlanmak, ağlaşmak.

"Hem bĭzler de bo yakta sürüsĭn coytkan tuwarday dawrıgıp cürmez edĭk." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *v. 1. A striga, a zbiera. 2.fig. A se plânge.*

DAWRIKTIRMAK (dawrıqtırmaq) f. 1. Bağırtmak.

2. Darıltmak, ağlatmak.

"Kara, men ölgen sora sakın ballarım dawrıktırma. Onlarnı etegĭn astına al." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. *v.f. 1. A face să strige, a face să zbiere. 2. fig. A face să se plângă.*

DAWUDİ s. (Ar. davudi; Peygamber Davut'un sesi gibi). Davudî; kalın ve gür (ses).

Rom. *adj. (Voce) Puternică, de stentor.*

DAWUL is. (Ar. tabl). Davul; darbeli çalgı aleti. Var. **dawıl.**

"Sıra sıra sidane / Tĭziyĭk táne táne. / Toy yasayık şaldırıp / Dawul, zurna, kemane." - (Boztorgay).

"Al cawlık aldırayım, / Bakşaga saldırayım. / Razı bolsañ kaber ber, / Dawılnı şaldırayım." - (Boztorgay).

"Sogış bolsa dawullar / Çalgan. Köyler, awullar / Tolgan erge, cĭgĭtke." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

- **Dawul şalmak** - mec. Bir şeyi herkese duyurmak, yaymak.
- **Dawul şalsañ eşĭtmez** - a) Çok sağır. b) Uykusu çok ağır.
- **Dawul tozı –** Davul tozu. (Alayla, imkânsız bir şey, anlamında söylenir.).
- **Dawul zurna –** b. is. Eğlence aletleri; çalgı takımı, orkestra.
- **Dawılday** - Şiş ve gergin.
- **Dawul (bĭrewnĭñ) boynında, tokmak (başkasın) kolında -** Deyim. Yük birinin üzerinde iken söz sahibi daha başkası.
- **Dawulnı bĭz şaldık, şabaşnı başkası topladı** - Deyim. Biz uğraştık, başkası yararlandı.
- **Dawulga tokmak caraşır –** Atas. Davula tokmak yaraşır.
- **Dawulnıñ sesĭ uzaktan hoş kelĭr**. - Atas. Bir işin içinde olmayanlar o işi kolay ve hoş sanırlar.

Rom. *s. Tobă; instrument muzical de percuție.*

DAWULCI is. Davulcu. Var. **dawılcı.**

"Gemĭm suwga dalmaycak, / Şalgım pĭşen şalmaycak. / Ur dawulcı dawulnı, / Dünya bĭzge kalmaycak." - (Boztorgay).

- **Dawulcı osırıgınday -** Bir gürültü patırtıda kimsenin duyamadığı veya aldırmadığı sözler, görüşler için kaba benzetme.
- **Kıznı özĭn begengenĭne taşlasañ ya zurnacıga barar, ya dawulcıga. -** Atas. Kızı kendi bildiğine bırakırsan ya zurnacıya varır, ya davulcuya.
- **Parsa toplamak dawulcıga caraşır -** Atas. Parsa toplamak davulcuya yakışır.

Rom. *s. Toboşar.*

DAWULCILIK (dawulcılıq) is. Davulculuk.

Rom. *s. Îndeletnicirea de toboşar.*

DAWULLI s. Davulu olan; (düğün için) davul çaldırılan.

"Öksĭz o'lan ösmez mĭ, / Tügerek perşem kesmez mĭ? / Eşĭn dostın başına toplap / Dawullı toylar etmez mĭ ?" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. *adj. Cu tobă; (despre nunți) unde se cântă cu acompaniament de tobă.*

DAWUŞ is. Ses. Var. **dawış.**

"Öz teregĭn begenmegen soysuzlarga / Gür dawuşman : Kerekmiysĭz! dep aytarman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Kurtmolla esniy, bĭr sĭgára caga. Bu sırada tışarıda bĭrtalay dawışlar eşĭtĭle." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

- **Bakırsañ dawış cetecek, şaptırsañ tayak. -** Deyim. Bağırsan ses yetişecek, fırlatsan sopa. (Bir yerin bulunulan yere göre çok yakın olduğu anlatılır).

Türk Lehç. : Kırım. - **davuş;** Nog. - **tavıs;** Karaçay Malkar. - **tavuş;** Kazak. - **dabıs;** Kazan. - **tavış;**

Rom. *s. Sunet; glas, voce.*

DAWUŞLANMAK (dawuşlanmaq) f. Seslenmek.

"Oylanıp ta ebĭn tapmay turganda / Ependakam dawuşlandı : Melĭzade, ke mında ! / Cagarlıgıñ yoktır senĭñ, aytmasañ da bĭlemen, / ..." - (Osman Cudi - Saw Bolsın Şo Curtımız / Emel D.).

Rom. *v. A striga, a chema, a se adresa.*

DAWUŞLI s. Sesli.

Rom. *adj. Cu sunet; cu glas.*

DAWUŞSIZ s. Sessiz.

Rom. *adj. Fără sunet; fără glas.*

- DAY e. (Zarf takımlarında yer alıp bir kelimeden sonra

veya kelime sonuna eklenerek kullanılır) Gibi . Var. **-diy, -dayın, -tay, -tiy**.

1. –e benzer.

“Bĭr caş bala anasız, öksĭz kalıp tentiyse / Künsüz ösken çeçekday, cansız bĭr insan bolır.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Ay day mañnay, cay day kaş, Şolpan’day köz. / Oymaşıktay awuzdan altınday söz.” - (Boztorgay).

2. –imişçesine.

“Ey nur, bĭr kuyaşday bĭz yaşlarnı aydınlat.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“(Deñĭz) Kĭmer erĭş baladay / Urunganda uruna. / Katseñ bawı tabılmay, / Akıl cetmiy sırrına.” - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

3. –e yaraşır şekilde. **İnsanday yaşamak.**

4. Kadar. **Cewezdiy bolıp burşak cawdı** – Ceviz kadar olup dolu yağdı.

“Un, suw, tuzunu karıştır, ölçülü bas kamurun / Kulak memesĭ dayın bolmalı cımşaklıgı.” - (İsmail Otar – Çibörek).

5. – **gan, -gen** şeklindeki sıfat-fiillere gelerek zarf takımı oluşturur: **oynaganday** – a) oynar gibi b) oynamış gibi. **külgendiy** – a) güler gibi b) gülmüş gibi.

- **-day bolmak** – a) ...gibi olmak : **cawganday bolmak** – yağar gibi olmak. b)...**yazganday bolmak** – yazar gibi yapmak.
- **-day kelmek** - ...gibi gelmek, ... sanısı vermek.
- **- day soyı** - ...gibisi. **Akip akayday soyı** – Akif ağa gibisi.
- **Neday** - Nasıl .

Rom. adv. 1.-3. Ca, precum, la fel cu. . 4. Cât, ca. 5. Ca şi cum ...

DAYA is. (Fars. daye). Taya, dadı, daye.

“Egĭltĭp üy sıpırtmam, sawdırmam sıyır. / Men bĭr daya tutayım, sen oga buyur.” - (Boztorgay).

Rom. s. Dădacă.

DAYAK (**dayaq**) is. Destek; dayak. Var. **tayak.**

Rom. s. Proptea, sprijin.

DAYAMA, -W is. Dayama.

Rom. s. Sprijinire; rezemare.

DAYAMAK (**dayamaq**) f. 1. Dayamak.

“Kolun dayay fenerge, öküre, kusa, / Bĭr koluna kene de şĭşesĭn kısa.” - (Bekir S. Çobanzade - İçken).

2. Diremek.

Rom. v. 1. A rezema, a sprijini. 2. A propti.

DAYANAK (**dayanaq**) is. Dayanak.

1. Dayanılan şey, mesnet.

2. mec. Delil, bir iddiayı destekleyen şey.

Rom. s. 1. Sprijin, suport. 2. fig. Bază, temei.

DAYANAKLI (**dayanmaqlı**) s. Dayanağı olan.

Rom. adj. Fundat; întemeiat.

DAYANAKSIZ (**dayanaqsız**) s. Dayanaksız.

Rom. adj. Neîntemeiat.

DAYANDIRMAK (**dayandırmaq**) f. Dayandırmak.

1. Dayamak, dayalı durmasını sağlamak.

2. Uzun süre dayanıklı kalmasını sağlamak.

Rom. v. 1. A sprijini, a rezema. 2. A face să reziste.

DAYANDIRTMAK (**dayandırtmaq**) f. Dayandırtmak.

Rom. v. 1. A pune să reazeme. 2. A face să reziste.

DAYANIKLI (**dayanıqlı**) s. Dayanıklı.

1. Sağlam, güçlü.

“Dayanıklı, güzel renklĭ karpetlernĭ, duwar testĭmallarnı, pat örtĭlerĭnĭ, bufant yastıklarnı, ĭşlengen yastıklarnı bĭr akşamda caymak kĭmge tiyer de, kĭm bĭr mĭnsĭz becerĭr bo ĭşnĭ ?” - (Altay Kerim - Kânye).

2. mec. Zorluklara karşı direnebilen.

3. mec. Sabırlı.

Rom. adj. 1. Durabil, solid; trainic. 2. fig. Rezistent. 3. fig. Răbdător.

DAYANIKLIK (**dayanıqlıq**) is. Dayanıklılık.

Rom. s. Durabilitate, trăinicie; rezistenţă.

DAYANIKLILIK (**dayanıqlı**) is. → **Dayanıklık**.

DAYANIKSIZ (**dayanıqsız**) s. Dayanıksız.

Rom. adj. Nerezistent.

DAYANIKSIZLIK (**dayanıqsızlıq**) is. Dayanıksızlık.

Rom. s. Lipsă de trăinicie.

DAYANILMAK (**dayanılmaq**) f. Dayanılmak.

Rom. v. 1. A se sprijini. 2. A se rezista. 3. A se bizui.

DAYANILMAZ s. Dayanılmaz.

Rom. adj. 1. İrezistibil. 2. İnsuportabil.

DAYANIŞ is. Dayanış, dayanma.

1. Sağlamlık, güçlülük.

2. mec. Mukavemet, karşı koyabilme gücü.

Rom. s. 1. Durabilitate, putere. 2. fig. Rezistenţă.

DAYANIŞLI s. Dayanıklı.

Rom. adj. 1. Durabil, solid. 2. fig. Rezistent.

DAYANIŞMA, -UW is. Dayanışma.

Rom. s. Solidaritate.

DAYANIŞMAK (**dayanışmaq**) f. Dayanışmak.

Rom. v. A se solidariza.

DAYANMA, -UW is. Dayanma.

Rom. s. Acţiunea de **dayanmak**.

DAYANMAK (**dayanmaq**) f. Dayanmak. Var. **Tayanmak.**

1. Yaslanmak.

2. Dayanıklı olmak.

3. Birine , bir şeye güvenmek.

4. Direnmek, karşı koymak.

5. Bir şeyin üzerinde durmak, bulunmak.

6. Güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek.

“Kürek üstünde kürek, / Nege cansın yürek ? / Er dertlerge katlandıñ, / Boga da dayan yürek.” - (Boztorgay).

“Áná, şonday bĭr düşman / Yeşĭl Curt’nı talagan. / Dayanalmay bĭraz can / Tışka çıgıp cılagan.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

7. Varmak, ulaşmak.

8. Yüklenmek, bütün gücünü ortaya koymak.

9. Yetmek, yeterli olmak.

- **Boga can dayanmaz**. – Buna can dayanmaz.
- **Can dayanmamak** – Can dayanmamak.
- **Köpĭrtĭp şapırtmaga mal dayanmaz. -** Atas. Saçıp savurmaya mal dayanmaz.

Rom. v. 1. A se rezema, a se sprijini. 2. A rezista, a dura. 3. A avea încredere în cineva, a se bizui. 4. A se opune. 5. A apăsa, a sta pe ceva. 6. A suporta, a rezista. 7. A ajunge, a sosi. 8. A pune umărul. 9. A fi de ajuns.

DAYATMAK (**dayatmaq**) f. Dayatmak

1. Dayamak işini yaptırmak.

2. Kendi istediğini yaptırmakta direnmek.

3. Kendi istediğini kabul ettirmek.

4. Başkasının isteğine karşı koymak.

Rom. v. 1. A face să se sprijine. 2. A persista. 3. A impune ceva cuiva. 4. A riposta.

DAYDİNGİL zf. Rahatça, keyfince.

“Kızıl kanat daydingil, gezesĭn sayak. / Mezep dörttĭr, yüzĭñĭñ kıblası kayak?” - (Boztorgay).

Rom. adv. Comod, liber; în voia sa.

DAYI is. Dayı. 1. Annenin erkek kardeşi.

“Dayım bekmez kaynata, / Kızlar kaşın oynata.” - (Boztorgay).

2. mec. Bir kimsenin kayırıcı kişisi.

3. mec. Bir çevrenin güçlü ve becerikli kişisi.

- **Gayret dayıga kaldı.” -** Deyim. Gayret dayıya kaldı; iş onu başarabilecek kimseye kaldı.
- **Köpĭrnĭ geşkeşĭ ayuwga ‘dayım’ de.” -** Atas. Köprüyü geçinceye kadar ayıya “dayı” de.

Rom. s. 1. Unchi (după mamă). 2. fig. Protector. 3. fig. Mai marele unei tagme, căpetenie, tartor.

DAYILIK (**dayılıq**) is. Dayılık.

1. Dayı olma durumu.

2. Kayırıcılık.

3. Kabadayılık.

Rom. s. 1. Atribuţia de unchi. 2. Rol de protector. 3. Postură de mardeiaş.

DAYIM s. → **Daim**.

“Ketseñ kıymas, keşĭkme, / Tez kel dayım, / Sensĭn menĭm yıldızım, tuwgan ayım.” - (Boztorgay).

DAYIMA zf. → **Daima**.

DAYIMLIK (**dayımlıq**) is. Daimilik, süreklilik.

Rom. s. Continuitate, permanenţă.

DAYIN e. → **Day**.

“Cabışsam saga zĭp dayın, kırsañ ketmem. / Şay bĭlĭrmen kadĭrĭñ, halktay etmem.” - (Boztorgay).

DAYIR s. (Ar. dair). Dair; bir konu üzerine olan.

“Ey, cemaat, bĭlesĭz mĭ bügĭn nege dayır waz etecekmen ? diy.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. adj. Referitor (la) , relativ (la).

DAYĬM, DAYİM zf. →. **Daima**.

“Ana şay bol, şáylĭ bol, şay bolsañ kerek. / Sendiy etken bĭr kıymas dayimde kerek.” - (Boztorgay).

“Ketseñ kıymas keşĭkme, tez kel dayĭm. / Sensĭn menĭm yıldızım, tuwgan ayım.” - (Boztorgay).

DAYMARŞKE (Rus. devka+ Maruşka / dawke+ marşke) is. Sürtük.

“Menarüw: (Pencĭreden karap) Karasa ca’m Menzade’ttam, erkeklermen karışa da cüre. Awızıña kusayım daymarşkeñmen, e!” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

Rom. s. Vagaboandă ordinară.

DÁ ünl. Bebeğin yüzünü bir kapatıp, bir açıp eğlendirmeye çalışılırken, “Burada imiş !” anlamında söylenir. Var. **da’ !**

Rom. interj. Exclamaţie de înveselit copii mici.

DÁME is. Ümit.

Rom. s. Nădejde, speranţă.

DÁMELENMEK f. Ümitlenmek.

“Ahmet - (Zarlarnı kolında şakşır) E, sĭzĭñ boga dámelengenĭñĭz alagayım.” - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. v. A-şi face speranţe; a spera.

DÁNE is. (Fars. dane). Tane. Var. tane.

1. Adet, birim, parça, nüsha.

“Men babamda bĭr dáne, kafeste kuşman. / Aldımda cetken akam bar, taa bek caşman.” - (Boztorgay).

2. Bazı bitkilerin tohumu.

3. Kırık şeylerin parçacığı.

Rom. s. 1. Bucată; exemplar. 2. Bob, grăunte. 3. Granulă.

DÁRE is. (Ar. daire). Daire, tef. Var. **dare.**

“Kemanenĭñ kĭrĭşĭ, dárenĭñ zĭlĭ. / Sen bolgaydıñ üyümnĭñ aşılgan gülĭ.” - (Boztorgay).

Rom. s. Dairea; instrument muzical de percuţie, oriental.

DÁRECĬ is. → **Darecĭ**.

DÁRĬ is. (Fars. daru). 1. Çare, deva, derman, ilâç; aynı durumda bulunan birine, ona da yararlı olur düşüncesiyle, kendi tecrübesinden temenni edilen şey. Var. **darĭ.**

2. Bir şeyin aynısı veya benzeri.

“Hayırlı bolsın degenge dárĭsĭ bolsın. / Dewlet kuşı başına yarından konsın.” - (Boztorgay).

“Portakalnıñ sarısı,/ Yerge tüştü yarısı./ Bĭz süyüşüp kawuştık,/ Sĭzge bolsın dárĭsĭ.” - (Boztorgay).

“Allah razı bolsın, dárĭsĭ hayırlı muradıñızga bolsın.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

- **Dárĭsĭ başına -** Bir başarı, bir mutluluğun benzeri bir başkası için de istendiği vakit söylenen söz.
- **Derwiş aşı tĭlge dárĭ.** – Deyim. Derviş aşı dile ilâç.

Rom. s. 1. Leac; soluţie, remediu. 2. Seamănul a ceva, analogul.

DÁY DÁY ünl. Türkülerde geçen nakarat sözü.

"Ay anaylar , anaylar. / Başın tartıp baylaylar. / Balam saldat kettī dep, ay dáy dáy, / Üy aylanıp cılaylar." - (Boztorgay).

Rom. interj. Ui, ui; strigăt de diferite valori afective, din cântecele populare.

DE[1] is. Dobruca Tatar diyalekti alfabesinin altıncı harfinin adı.

Rom. s. Numele celei de a şasea litere a alfabetului tătar dobrogean.

DE[2] zf. "E mi ?"; "evet mi", "olur mu" anlamında soru deyişi içinde geçen söz.

"Akşamga mutlaka kel ayse, de mī ?" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

"Ama arüw kara, başımdakı noktamnı bīrewge berme, de mī?" - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. adv. Se poate ? Ne-am înţeles, nu ? (În formă interogativă, cerând un răspuns afirmativ).

DE[3] bağ. → **DA, DE, TA, TE.**

"Bīz de teran el sırasına katılayık. Bīzīm de öz kolımız öz awzımızga cetsīn." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

DE[4] ünl. Deh; haydi; hayvanları yürütmek için söylenen söz.

Rom. interj. Di !; die !

DE ..., DE ... bağ. Kâh... kâh...; kimi vakit... kimi vakit...

"Bīz bu yakta babayman oynaşamız, / De saátīn çıkara, de pıçagın, / De koluna, moynuna sarılşamız." - (Bekir S. Çobanzade – Yaz Akşamı Üy Aldında).

"Col boyında ekī kölge! / De coyıla, / de aylanıp körīneler gene közge." - (İsmail Ziyaeddin – Toy).

Rom. conj. (În corelaţie cu el însuşi). Ba..., ba...

DEBRE ünl. Hayda bre !; cesaretlendirme sözü.

- **Debre demek** – Hızla dalmak, atılmak. **"Costică, ökşelerīn basıp kīygen kondıraların ayaklarından şaptırıp tışarı debre dedī."** - (Altay Kerim –Kâniye).

Rom. interj. Ura ! Haide !; exclamaţie rostită ca decidere la o acţiune.

DECCAL öz. is. (Ar.) Din. Deccal; kıyamete yakın bir zamanda yeryüzünün büyük bir kısmına hükmedeceği hadislerde sözü edilen zalim bir hükümdar adı.

Rom. s. propr. Relig. Numele unui despot care va domni pe lume în ajunul apocalipsului.

DEÇEMBRİYE öz. is. (Rom.). Aralık ayı.

Rom. s. propr. Decembrie.

DEÇİMETRU is. (Rom.). Desimetre.

Rom. s. Decimetru.

DEDE is. Dede. Eşanl. **kartbaba, cet, ata.**

1. Büyük baba.

"Şalışaman halk üşün, ürmet etīp. / Babam, dedem ösmegen faytonda gezīp." - (Boztorgay).

2. Bir soyun eski atalarından her biri.

Rom. s. 1. Bunic, tata mare. 2. Strămoş.

DEDELĪK is. Dedelik, dede olma durumu.

Rom. s. Atribuţia de bunic.

DEDĪRMEK f. Dedirmek, dedirtmek.

1. Demek zorunda bırakmak.

"Alay degen awzıñdan bal endīrmek. / Anca menīm muradım şay dedīrmek." - (Boztorgay).

"Batu han'nıñ alay Rusiye'nı aydaştırıp çıkkanın, Awrupa halkın sogışlarda dua kuwwetīmen ceñe dedīrtecek kadar korkıtkanın, okumagan son kaydan bīlecek?" - (M. V. Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

2. Denilmesini sağlamak.

- **Gık dedīrmemek -** Ses çıkarmasına fırsat vermemek.

Rom. v. 1. A-l obliga să spună. 2. A face pe cinevă să spună.

DEDĪRTMEK f. Dedirtmek. Var. **dedīrmek**.

"Moskova'nı zaptetken ve özīne tarihte 'Taht Algan Dewlet Giray han' dedīrtken, yüzlerce cıl Rus ve Leh kralların kaltıratkan Kırım hanları bīzīm öz hanlarımızdır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).

- **Gık dedīrtmemek –** Bir şey söylemesine fırsat vermemek.

Rom. v. A-l face, a-l determina (pe cineva) să spună.

DEF is. (Ar. def). Savma, uzaklaştırma.

- **Def etmek –** Kovmak, uzaklaştırmak.
- **Def ol ! –** Çek git ! Uzaklaş ! **"Kümardan közlerī kızargan, esī awgan Hasan akay kızına cekīrīp, dep : Def ol şundan ! Körmiysīñ mī menīm īşīm bar ekenīn ? dep kuwdı."** - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlīgī).
- **Def olmak –** Çekilip gitmek.

Rom. s. Îndepărtare, izgonire.

DEFA is. (Ar. defa) Kere, kez.

"Beş vakıtta beş defa ezan okulup camīlerīn kapısı açılır edī." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. s. Oară, dată.

DEFALARCA zf. Defalarca, sıkı sık, çok kereler.

Rom. adv. De mai multe ori, de nenumărate ori, deseori.

DEFĪN is. (Ar. defn). Defin; ölüyü gömme.

- **Defn etmek** - Ölüyü gömmek.

Rom. s. Înmormântare.

DEFİLARE is. (Fr. >Rom.). Defile; gösteri geçidi.

Rom. s. Defilare.

DEFLEMEK f. Deflemek, def etmek.

Rom. v. A îndepărta, a alunga, a goni.

DEFNE is. Bot. Defne ağacı. (Lat. Laurus nobilis).

Rom. s. Bot. Dafin.

DEFTER is. (Ar. defter). Defter. Var. **depter.**

1. Yazı kâğıtları cildi.

"Ramazan ve Elmas çantaların alıp kitapların ve defterlerīn çıkarırlar, okıp yazmaga başlarlar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Ödelek).

2. Türlü bilgiler kaydedilmiş bulunan kâğıtlar cildi.

"Mīna selâm álekīm, kız degen naz. / Defterīñnīñ şetīne bīznī de yaz." - (Boztorgay).

- **Defternĭ kapatmak -** mec. Söz konusu bir işi artık yapmaz olmak.
- **Eskĭ defternĭ karıştırmak -** Eski olayları bir yarar gözeterek yeniden ele almak.
- **Yawdĭ üzgürtlese, eskĭ defternĭ kozgar. -** Atas. Yahudi parasız kalınca eski defterleri karıştırır.

Rom. 1. Caiet. 2. Condică; registru.

DEFTERDAR is. (Ar. defter+Fars. -dar). Defterdar; bir ilin mali işlerinin başkanı.

Rom. s. Şef al secţiunii financiare locale.

DEFTERDARLIK (**defterdarlıq**) is. Defterdarlık.

Rom. s. Secţiunea financiară locală.

DEFTERŞĬK is. Küçük defter; cep defteri.

"Cañı mualĭm, tayın bolgan köyge dair, köynĭñ adetlerĭne, türk-tatar halkına dair soraw salıp, masal, mane, şıñ, tapmaşa bĭlgen köydeşlerĭñ atların defterşĭgĭne yazıp aldı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Carneţel.

DEGEN s. Denen, denilen.

"Boztorgay degen aywanıñ da / Cılgada bolır yuwası." - (Boztorgay).

"Bĭldĭ Gülsüm tatarlıgın, / Kırım degen curt barlıgın." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adj. Numit, denumit.

DEGER is. Değer. Eşanl. **kıymet, kadĭr.**

1. Kıymet.
2. Fiyat.
3. Üstün nitelik, liyakat.
4. Önem.

Rom. s. 1. Valoare. 2. Preţ. 3. Merit. 4. İmportanţă.

DEGERLENDĬRMEK f. Değerlendirmek.

1. Bir şeyi yerinde kullanmak.
2. Bir şeyin değerini belirlemek.

Rom. v. 1. A valorifica. 2 A aprecia valoarea, a evalua.

DEGERLENMEK f. Değerlenmek, deger kazanmak.

Rom. v. 1. A se scumpi. 2. A-i creşte valoarea.

DEGERLĬ s. Değerli, kıymetli.

Rom. adj. 1. Valoros. 2. Scump. 3. Apreciat; important.

DEGERSĬZ s. Değersiz.

Rom. adj. Fără valoare, lipsit de valoare; lipsit de importanţă.

DEGĬL zf. (Türk.). Değil. Eşanl. **tuwul, tügül.** İsim cümlesinde yükleme ve başka ögelere olumsuzluk anlamı veren kelime.

"Bĭz keç kaldık. Önmiy bĭznĭñ colımız. / Baglı degĭl ayagımız kolımız." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adv. Nu.

DEGĬM is. Değim, liyakat.

- **Degĭm diploması -** Değim diploması, takdirname. (*Rom. - diplomă de merit*).

Rom. s. Merit.

DEGĬMLĬ s. Değimli, liyakatlı.

Rom. adj. Merituos.

DEGĬRMEN s. Değirmen. Var. **tĭrmen.**

"Degĭrmen gibĭ aylana parahod çarkı." - (Soğuksu Muhacir türküsü).

Türk Lehç. : Kırım. - **degirmen;** Moğ. - **tegerme, teerem;**

Rom. s. Moară.

DEGMEK f. Değmek; uygun olmak.

"Encamı, kartımız dep / Menden sorsañız eger, / Sitmerler'ge kız bermek / Bek yerĭnde, bek deger." - (İsmail Ziyaeddin –Toy).

Rom. v. A fi potrivit, a fi nimerit.

DEKAN (**dekan**) is. (Alm.>Rom., Türk.). Dekan.

Rom. s. Decan.

DEKANLIK (**dekanlıq**) is. Dekanlık.

Rom. s. Decanat.

DEKAR (**dekar**) is. (Yun. >Fr.>Rom., Türk.). Dekar, on ar; 1.000 m^2-lik ölçü birimi; dönüm.

Rom. s. Decar.

DEKATLON is. (Yun.>Fr.>Rom., Türk.). Spor. Dekatlon, atletizmin on dalında yapılan yarışma.

Rom. s. Sp. Decatlon.

DEKLARATSİYE is. (Fr.>Rom.Türk.). Deklârasyon.

1. Bildirme, duyurma.
2. Kamu oyuna sunulan bilgi, bildiri.

Rom. s. Declaraţie.

DEKOR is. (Fr.>Rom., Türk.). Dekor.

Rom. s. Decor.

DEKRET is. (Fr.>Rom.). Kararname.

Rom. s. Decret.

DELBE is. Telve. Var. **telbe.**

Rom. s. Reziduu de cafea, zaţ.

DELCAN is. (Fr.>Rus. diljans'tan). Üstü, eski posta arabalarınki gibi, köşeli tente ile kapalı yolcu arabası. Var. **dercan.**

"Yabancı yerde bĭr kız toyı bolacak bolsa, köynĭñ alay kızı degendiy, on ekĭ, on üş tanesĭ mĭner ekenler bĭr manda delcanına, salır ekenler canlarına bĭr kurtkanı, toyşılamaga, şıñlamaga keter emĭşler." - (Necip H. Fazıl – Kırım).

Rom. s. Diligenţă; căruţă sau car acoperit în felul vechilor diligenţe.

DELDĬRMEK f. → **Delĭrmek**.

DELEGAT is. (Fr.>Rom.Türk.). Delege, temsilci.

"Bĭrĭncĭ gün akşam, delegatlar akşam yemegĭne otırıp, Ştefan Gheorghiu Akademisi'nin binasına yerleştĭrĭldĭler." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Delegat.

DELĬ s. ve is. Deli.

1. Akıl dengesi bozulmuş olan.

"Bĭr delĭ bĭr kuyuga bĭr taş atar, / Bin akıllı şıgaramaz." - Atas.

2. mec. Davranışları aşırı olan, çılgın.

"Aktır köynĭñ tawıgı, köktĭr kazı. / Bĭlmem delĭ sewdalık, bĭlmem yazı." - (Boztorgay).

3. mec. Yiğit, çok cesur kimse.

"Orak ulı Karaşay, / Er delĭnĭñ balası ay, / Caragan bora şekĭllĭ, / Car kabaklı, eñ közlĭ, / Ayse endĭ sen ketĭp, / Tĭl akelşĭ ! dep aytkan." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

4. mec. Aşırı derecede düşkün. **Kitap delĭsĭ.**

5. Coşkun, azgın. **Delĭ ırmak.**

- **Delĭ diwane** - Aşırı deli.
- **Delĭ diwane bolmak -** Aşırı derecede sevmek.
- **Delĭdiy -** Deli gibi.
- **Delĭ-dolı –** Düşünmeden konuşan ve hareket eden, patavatsız.
- **Delĭ şaşması** – Deli saçması.
- **Delĭge bal tattırganlar, pazarda katran bırakmagan. –** Deyim. Deliye bal tattırmışlar, pazarda katran bırakmamış.
- **Delĭge er gün bayram.** - Deyim. Deliye her gün bayram.
- **Bĭr delĭ kuyuga bĭr taş atar, kırk akıllı şıgaramaz.** – Atas. Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramaz.
- **Delĭ cĭbĭmen kuyuga tüşülmez.** - Atas. Deli ipiyle kuyuya inilmez.
- **Delĭ delĭden, imam ölĭden hoşlanır. -** Atas. Deli deliden, imam ölüden hoşlanır.
- **Delĭ özĭn, akılsız kızın maktar.** - Atas. Deli kendisini, akılsız kızını över.
- **Delĭ şokmar cıyar.** - Atas. Deli topuz biriktirir.
- **Delĭ uslanmaz, temĭr ıslanmaz.** - Deli uslanmaz, demir sıvanmaz.
- **Delĭ yalmaz, soyı yalar.** - Atas. Deli utanmaz, soyu utanır.
- **Delĭden korkmagan da delĭdĭr.** - Atas. Deliden korkmayan da delidir.
- **Delĭmen dewletlĭ bĭrdĭr, hep bĭlgenĭn ĭşlerler.** - Atas. Deli ile iktidar sahibi birdir, ikisi de hep kendi bildiklerini yapar.
- **Delĭnĭñ sözĭ, kĭyĭznĭñ tozı pĭtmez.** - Atas. Delinin sözü, keçenin tozu bitmez.

Rom. s. şi adj. 1. Nebun, smintit. 2. fig. Exaltat, frenetic. 3. fig. Viteaz. 4. Pasionat. 5. fig. Vijelios, tumultuos.

DELĬBAŞ is. Delibaş.

1. is. Bir kurdun beyne yerleşmesinden ilerigelen, koyun ve sığırlarda görülen bir hastalık.

2. s. Bu hastalığa yakalanmış (hayvan). **Delĭbaş koy. Delĭbaş tana.**

"Aladin akay, delĭbaş koşkarday, malle kırşmasın enĭne boyına ölşiy." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Çılgın, hırçın (kimse).

"Anaw delĭbaş golanga ne bolayatır ? Dawulcıga katĭp şorıla!" - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

Rom. 1. s. Capie. 2. Căpiat, (animal) atins de capie. 3. fig. Nebun, ţicnit.

DELĬCE s. (- ‘ -) Delice.

1. s. Deli gibi olan.

2. zf. Aşırı bir biçimde, hırçınlıkla.

"Bĭr gün, bĭlmem nedendĭr, / Ekĭ koraz tutuşkan, / Bĭrbĭrsĭmen delĭce / Şăş baş demiy, culkuşkan." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

3. Bot. Delice; buğdaygillerden, tohumu zehirli, yabani bir bitki. (Lat. Lolium temulentum).

Rom. 1. adj. Cam nebun. 2. adv. La nebunie, nebuneşte. 3. s. Bot. Neghină.

DELĬCESĬNE zf. Delicesine; aşırı bir biçimde.

Rom. adv. Nebuneşte.

DELĬK is. ve s. Delik. Eşanl. **teşĭk.**

1. Dar, küçük açıklık veya oyuk.

2. s. Delinmiş.

"Üylenge kadar o dımlı, basık mektepnĭñ eskĭ, tütülgen, delĭk kĭyĭzlerĭ üstünde karılgaç yawruları dayın tĭzĭlĭr, tĭz çöker, otururdık." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

3. is. Küçük hayvan yuvası.

Rom. s. şi adj. 1. Gaură, orificiu; scobitură; spărtură. 2. adj. Găurit; spart. 3. s. Cavitate, bortă; groapă, vizuină.

DELĬKAN (delĭqan) is. → **Delĭkanlı.**

"Bügün ayrı araba man / Kelgen kaş kız, kaş delĭkan / Belkĭ o zaman, kĭm bĭlĭr, / Bĭr araba cegĭp kelĭr." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

DELĬKANLI (delĭqanlı) is. Delikanlı; genç erkek. Var. **delĭkannı, delĭkan.**

"Seneler kelĭp geşken, Yaşar delĭkanlı bolıp köyde ve etraflarda yasalgan küreşlerge şıga başlagan." - (Boztorgay).

Rom. s. Flăcău, cavaler.

DELĬKANLILIK (delĭqanlılıq) is. Delikanlılık.

1. Delikanlı olma durumu.

2. İnsanın delikanlı olduğu çağ.

"Delĭkanlılıkta toñmak akılga kelmez, kan kaynar, / Toñgan matüwlermen akranları mıskıllap oynar." - (Osman Esen - Kartbabayıñ Anısı / Emel D.).

Rom. s. 1. Starea de a fi flăcău, de om încă neînsurat. 2. Ani de tinereţe, perioada tinereţii.

DELĬKANNI (deliqannı) is. → **Delĭkanlı.**

DELĬLENMEK f. Delilenmek, deli gibi davranmak.

Rom. v. A se purta nebuneşte.

DELĬLĬK is. Delilik.

1. Deli olma durumu.

2. Delice davranış.

- **Delĭlĭkke urmak -** Kendini deli gibi göstermek.

Rom. s. 1. Nebunie, alienaţie mintală. 2. Faptă de om nebun.

DELĬORMAN is. 1. Deli orman; sık ve gür orman.

2. öz. is. Deliorman; Bulgaristan'ın kuzey-doğusunda Türk-Tatar nüfusunun yoğun olduğu, Güney Dobruca'yı da içeren coğrafi bölge.

Rom. 1. s. Codru. 2. s. propr. Regiune în nord-estul Bulgariei populată de o importantă minoritate turco-tătară.

DELĬRME, -ÜW is. Delirme.

Rom. *s. Înnebunire.*

DELĬRMEK f. Delirmek, aklını yitirmek.

"Bu, kölgelĭ, kardan suwık, kĭlĭtlĭ kara mezarga / Yamandan bek, ille yahşı insan köp kĭre. / Kĭrgenden soñ, ĭşler bellĭ; tura tura ya çürüy, / Ya da haksız azaplarga dayanalmay delĭre." - (Çelebi Cihan - Bastırık).

Rom. *v. A înnebuni.*

DELĬRTMEK f. Delirtmek, deli etmek.

Rom. *v. A înnebuni (pe cineva).*

DELİL is. (Ar. delil) Delil.

1. Kanıt, kanıtlayıcı şey.

2. Belirti, iz.

Rom. *s. 1. Dovadă, argument. 2. İndiciu, semn.*

DELİLSĬZ s. ve zf. Delilsiz.

1. s. Delili olmayan.

2. zf. Delil olmaksızın.

"Delilsĭz Cennetke bĭle kĭrĭlmez." - Atas.

Rom. *adj. şi adv. Fără dovadă, fără argument.*

DELTA is. (Yun.>Rom.Türk). Delta.

1. Yunan alfabesinin "d" sesinin karşılığı olan, dördüncü harfinin adı.

2. Coğr. Akarsuların denize veya göle döküdükleri yerde meydana getirdikleri birkaç kollu çatal; çatal-ağız. **Tuna deltası.**

- **Delta kası** - Anat. Omuz başları kası. (*Rom. Anat. - muşchiul deltoid*).

Rom. *1. A patra literă a alfabetului grecesc. 2. Geogr. Formă de relief la gura unei ape curgătoare, în forma literei delta.*

DELÜW is. 1. Eski çiftçilik takvimine göre Kasım'ın 80'inden (25 Ocaktan) sonra, Kırım'da kış mevsiminin "**delĭlenüw**-delilenme", yağışlı, fırtınalı, en soğuk zamanı.

"80 Delüw, 90 Kantar, 100 Uwut. / Yakşı bolsañ mırza Uwut / Bĭr gün suwut. / Yaman bolsañ mırza Uwut / 25 gün suwut." - (Boztorgay).

2. öz. is. Astron. Kova takımyıldızı ve burcu.

Rom. *s. 1. Denumire pentru perioada de iarnă grea "de nebunie a climei" care, în Crimeea, începe în mod obişnuit spre sfârşitul lunii İanuarie. 2. s. propr. Astron. Constelaţia şi zodia Vărsătorului.*

DEM is. (Fars. dem) Dem.

1. Soluk, nefes. **Dem almak.**

2. Zaman, çağ.

"Sarı gül allanır mı, / Şiy armut ballanır mı? / Saga bĭr dem aldangan / Bĭr taa aldanır mı?" - (Boztorgay).

3. Yardım, fayda.

"Aş karınga suw ĭşseñ / Dem bolır mı ?" - (Ekrem Mehmet Ali - Bülbül Sesĭ).

4. Kaynatılan çayın renk ve koku bakımından hazır hali.

Rom. *s. 1. Respiraţie. 2. Timp, perioadă. 3. Folos; ajutor. 4. Starea sau gradul de infuzie a ceaiului.*

DEMAGOCİYE is. (Fr.>Rom.Türk.). Demagoji.

Rom. *s. Demagogie.*

DEMAGOG is. (Fr.>Rom. Türk.). Demagog, kendi durumunu kuvvetlendirmek için, yalan yanlış da olsa, halkın hoşuna gidecek laflar ederek onun desteğini arkasına alan kimse.

Rom. *s. Demagog.*

DEMAGOGLIK (demagoglıq) is. Demagog olma durumu.

Rom. *s. Demagogie, faptul de afi demagog.*

DEME, DEW is. Demek işi.

- **Kel demesĭ kolay, ket demesĭ zor.** - Atas. Gel demesi kolay, git demesi zor.

Rom. *s. Faptul de zice, de a spune; zicere, spunere.*

DEMEK f. Demek.

1. Söylemek, konuşmak, söz söylemek, bir düşünceyi ifade etmek.

"At aylansa, kazıgına, degen kartlar." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Babam 'param az' dedĭ. / Anam 'tuz man gaz' dedĭ." - (Boztorgay).

2. Ad vermek, adlandırmak.

"Bĭz bĭzge bĭz dermĭz, sĭz bĭzge ne dersĭñĭz?" - (Folklor - Kelime oyunu).

"Kalila : Bayram degenĭñ (Abselay'ga karap), sen aytkanıñday, şenlĭk tuwul mı ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

3. (Bir dilde) Karşılığı olmak, bir anlama gelmek; denilmek. **Romencede "mektepke" "şcoală" derler.**

"Ahmet : Menĭm tüşünceme ve anlayışıma köre bĭzĭm halkımız añsız, oysız tuwuldır. (Oy - fikir demektir)." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

4. (Herhangi bir) Ses çıkarmak.

"Sararır mı kapısta, kün tiymese, / Ah, der m'edĭm artıñdan, can süymese? - (Boztorgay).

5. Belli sözleri söylemek, telâffuz etmek.

"Yazda turna keter mĭ, / Şeşmede suw pĭter mĭ? / Süygen son candan süy, / 'Süydüm' demek yeter mĭ?" - (Boztorgay).

" 'Bal, bal' demekmen awız tatlılanmaz." – Atas. 'Bal, bal' demekle ağız tatlılanmaz.

6. Düşünmek, herhangi bir yargıya varmak, ummak, niyetlenmek, istemek.

"Borşka deseñ kız bolmaz, say parasın, alay. / Ketĭr kızıñ köriyĭm, al parasın alay." - (Boztorgay).

"Hak degenge akkan suwlar toktar." - Atas. Hak diyene akan sular durur.

"Kün ozgarsam külkülermen diymen de, / Sürek ketmiy, mugaya, toktalaman." - (M. Niyazi - Sagış).

"Uçmagımız Yeşĭl Curt, bayragımız cĭksĭz kök / Bolsın, diymen." - (Mehmet Niyazi - Sagış).

7. (Olumsuz şekliyle) Şartlar ne olursa olsun aldırmamak, (ve bir işi yapmak). **Kar cawın demedĭ, colga şıktı.**

8. bağ. O halde, şu halde.

"Demek, bĭzde göñĭl bĭr, şenleniyĭk. / Şay bolsa, kel toy yasap üyleniyĭk." - (Boztorgay).

9. Bir işe kalkışmak.

“Erkek tıştan, apakay ĭşten üy yasayım demelĭ.” - Atas. Erkek dışarıdan, kadın içeriden ev kurayım demeli.

10. Duyurmak, bildirmek, haber vermek.

“Aş deseñ şabar, ĭş deseñ kaşar.” - Deyiş. Aş dersen koşar, iş dersen kaçar.

- **Aram elâl dememek –** Menfaati için her çareyi geçerli görmek.
- **Degen** - Denilen. **“Millet degen ocak ta kardaşlıktır. İnsanıñ / Ayrılmagan uruwday, her bĭrĭ tuwgan bolır.” -** (Mehmet Niyazi – Sagış); **“Curt degen sözĭñmen cürek tolmasa, / Ah, nasıl cürermen gurbet yaklarda?” -** (Bekir S. Çobanzade – Tuwgan Tĭl).
- **Degende** – Derken, ...diye davranırken. **“Bödene botka pĭşĭrgen, / Börĭkĭn otka tüşürgen. / Alayım, alayım degende, Parmaşıgın pĭşĭrgen.” -** (Boztorgay).
- **Degendiy** - Denilir gibi. **“Men bazda bĭr, sen eş şalışmadan degendiy, ... onlardan köp süt ĭşĭp cımırta aşap cüremĭz.” -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Degenĭ şıkmak -** Dediği gerçekleşmek.
- **Degenĭm bolsın dep ograşmak -** İnat etmek, dediğini yaptırmaya kalkışmak.
- **Degenĭne kelmek (Bĭrewnĭñ ...) -** Birinin daha önce dediğine hak vermek.
- **Deme ketsĭn –** Anlatılması güç, anlatılamaz.
- **Demege kalmamak** - Hemen.
- **Demege ketĭrmek** – Doğrudan doğruya değil, dolayısıyla anlatmak.
- **Demek ĭstemek** - Bir şeyi anlatmak istemek.
- **Dep** – Diye, diyerek. **“Aytıñız menĭm anama, / Başına al şal baylasın. / ‘Bebiyĭm saldat kettĭ’ dep / Ak koy kurban adasın.” -** (Boztorgay).
- **… Dep geşmemek -** Önem vermek, üzerinde durmak.
- **Deseñ** - bağ. İse. **“Bugün bala şaga sabısı bolıp cürĭmĭz. Onlar deseñ ep şay.” -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Diy** - Fiilerin rivayet kipinin meydana getirilmesinde kullanılabilen söz : **Oynay diy -** oynuyormuş. **“Onı bĭraz pĭrmaryege şakırtkanlar. Bĭr toprak meselesĭ bar diy mĭ, ne diy.” -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık). – Bir toprak meselesi var mıymış, neymiş.
- **Gık dememek –** Hiç karşı çıkmamak.
- **Keşe kündüz demiy –** Deyim. a) Vaktin uygun olup olmadığına bakmadan. b) Sürekli olarak.
- **Koyanga kaş tazıga tut demek –** Deyim. Tavşana kaç, tazıya tut demek.
- **Ne demek ? –** Deyim. Olur mu ?
- **Ne dep ? –** Deyim. Ne diye ? Niçin ?
- **Nuh der peygamber demez. –** Deyim. Nuh der, peygamber demez; Kendi düşüncelerinden vazgeçmez.
- **Ok ! demek –** Deyim. Oh ! demek.
- **Paraga pul demi -** Deyim. Paraya pul demez; çok kazanır.
- **Aman degenge kılış tiymez. –** Atas. Aman diyene kılıç değmez.
- **Arabanıñ taldasında cürgen it arabanı men süyriymen der. -** Atas. Arabanın gölgeşinde yürüyen köpek arabayı ben götürüyorum der.

Rom. s. 1. A zice, a spune. 2. A numi, a denumi. 3. A se zice; a avea sensul de... 4. A scoate o vorbă. 5. A pronunţa. 6. A gândi, a intenţiona. 7. A (nu) crâcni. 8. Conj. Deci, prin urmare 9. A se deda la... 10. A înştiinţa..

DEMET is. (Yun.>Türk.). Demet. Eşanl. **baw, top.**

1. Bağ; bağlanarak oluşturulmuş deste.
2. Bitki veya çiçek bağlamı.

“Tabiattan toplanılgan çeçekten / Bek tüzüw bĭr demetsĭñ Yeşĭl Ada.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Egĭnler demet demet. / Kaşıñ közĭñ kıyamet. / Men ketemen colıma, / Sen Alla’ga emanet.” - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Legătură, mănunchi. 2. Snop; buchet.

DEMETLEMEK f. Demetlemek.

Rom. v. A lega snopi; a înmănunchea.

DEMETLENMEK f. Demetlenmek.

Rom. v. A fi făcut snop.

DEMETLETMEK f. Demet yaptırmak.

Rom. v. A pune să facă snop.

DEMETLĬ s. Demetli.

Rom. adj. 1. Cu snopi. 2. Făcut snop.

DEMETŞĬ is. Demetçi, demet yapan.

Rom. s. Legător de snopi.

DEMĬR is. Demir. Var. **temĭr.**

1. Demir elementi. Atom sayısı 26, sembolü latince adı ferrum’dan **Fe.**
2. s. Demirden yapılmış.

“Elĭmde demĭr maşa, / Cezbede kawe taşa. / Menĭ bĭraz darılttıñ, / Nazlı kıymas köp yaşa.” - (Boztorgay).

3. Bazı şeylerin demirden yapılmış parçası.
4. Gemi çapası.

- **Demĭr atmak -** a) (Gemi) Bir yerde çapasını atarak durmak. b) mec. Bir kimse bir yerde uzun süre kalmak.
- **İşlegen demĭr pas tutmaz. -** Atas. İşleyen demir pas tutmaz.

Türk Lehç. : Kırım. - **demir;** Nog., Karaçay Malkar. - **temir;** Moğ. - **tömör;**

Rom. s. 1. Elementul chimic fier. 2. adj. De (din) fier; metalic. 3. Piesă de fier. 4. Ancoră.

DEMĬRCĬ is. Demirci.

1. Demir eşya yapımcısı veya satıcısı.
2. İnşaat demiri satıcısı.

Rom. s. 1. Fierar, muncitor care prelucrează fierul; vânzător de articole metalice. 2. Vânzător de fier de construcţie.

DEMĬRCĬLĬK is. Demircilik.

1. Demiri işleme işi.

“Tarla ĭşlerĭn de köre, at ayvanlarnı da karay, kerekse, demĭrcĭlĭk, dogramacılık ĭşlerĭn de yasay.” - (İ. Ziyaeddin - Ah man Of Masalı).

2. Demircinin zanaatı.

Rom. s. Fierărie. 1. Munca de prelucrare a fierului. 2. Meseria de fierar.

DEMĬRCOL is. Demir yolu; tren yolu. Eşanl. **trencol**

"Tren kele sızgırıp,/ Demĭr colnı kızdırıp./ Nasĭp bolsa kaytarmız / Bo künlernĭ ozdırıp." - (Boztorgay).

- **Demĭrcol ĭşşĭsĭ -** Demiryol işçisi, demiryolcu. (*Rom. - feroviar*).

Rom. s. Linie ferată, cale ferată.

DEMĬR-KAPI (**demĭr-qapı**) is. 1. Demirkapı; akarsuların yolunda bulunan kayalık geçit.

2. öz. is. Coğr. Tuna ırmağının Batı Karpatlarla Balkan dağlarının arasındaki kayalık geçidi.

Rom. s. 1. Prag de apă curgătoare. 2. s. propr. Geogr. Porțile de Fier.

DEMĬR-KAZIK (**demĭr-qazıq**) öz. is. Astron. Demirkazık; Kutup Yıldızı. Eşanl. **Cetemen.**

Rom. s. propr. Astr. Steaua Polară.

DEMĬRLEMEK f. Demirlemek.

1. (Kapı, pencere için). Demir kolunu yerine geçirip kapatmak.

2. (Gemi) Demir atmak.

Rom. v. 1. A bara, a pune bara (la o ușă, la un oblon). 2. A ancora.

DEMĬRLĬ s. Demirli.

1. İçinde demir bulunan.

2. (Gemi için). Demir atmış, demirlemiş.

- **Demĭrlĭ beton -** Demirli beton, betonarme. (*Rom. - beton armat*).

Rom. adj. 1. Cu fier. 2. Ancorat.

DEMĬRPERDE öz. is. Tar. Demirperde.

Rom. s. propr. İst. Cortina de Fier.

DEMĬR TALAŞI is. Demir talaşı.

Rom. s. Șpan.

DEMİCAN is. (İtal.>Rom. Türk.). Damacana. Var. **damicana.**

"Sĭz maga bĭr araba agaş, bĭr kazan, bĭr oşak, bĭr demican may berĭñĭz." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. s. Damigeană.

DEMLEMEK f. Demlemek; çayı kaynar suya attıktan sonra renk ve koku vermesi için bekletmek.

Rom. v. A fierbe ceaiul; a infuza ceaiul.

DEMLENMEK f. Demlenmek; çay kaynadıktan sonra istenilen renk ve kokuyu bulmak.

Rom. v. A se infuza ceaiul.

DEMLETMEK f. (Çay) Demletmek.

Rom. v. A pune să facă ceai.

DEMLĬ s. Demli, kaynayıp rengini, tadını bulmuş (çay).

Rom. adj. (Ceai) Pregătit, infuzat

DEMLĬK is. Demlik; çay demletilen kap.

Rom. s. İnfuzor de ceai.

DEMOGRAFİYE is. (Fr.>Rom., Türk.) Demografi; nüfus bilimi.

Rom. s. Demografie.

DEMOKRAT (**demokrat**) is. ve s. (Yun>Fr., Rom., Türk.). Demokrat; demokrasi yanlısı.

"Kayanıñ artı Samsun, / Bal bolıp cerge tamsın. / Şĭmdĭ zaman demokrat, / Erkez süygenĭn alsın." - (Boztorgay).

Rom. adj. și s. Democrat; adept al democrației.

DEMOKRATİK s. (Fr.>Rom.Türk.) Demokratik; demokrasiye uygun.

"Kart agasın, oñ ve sol begĭn ayırmakman demokratik idare sistemĭmen yakından tanışmış bolur." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. adj. Democratic.

DEMOKRATLAŞMAK (**demokratlaşmaq**) f. Demokratlaşmak.

Rom. v. A se democratiza.

DEMOKRATLIK (**demokratlıq**) is. Demokrasi.

"Bin dokız yüz kırk dörtten soñ, / Keldĭ bĭzge ilkbahar, / Demokratlık ornaşıp, / Boldık serbes, bahtiyar." - (Enver Mahmut – Tarih sayfelerĭ).

Rom. s. Democrație.

DEMOKRATSİYE is. (Fr.>Rom.). Demokrasi.

Rom. s. Democrație.

DENA s. (Fars. tenha). Tenha. Var. **tena.**

1. Çok insan bulunmayan, kalabalık olmayan, ıssız (yer).

"Toyga kelgen cemaat darkaldı. Şĭmdĭ saray ĭşĭ dena." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

2. Kenar, sapa, ıssız, sakin.

"Teran sırdaşayık dep, aretĭn bĭr dena yaka şakırdı." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. adj. 1. Nepopulat, neaglomerat. 2. Retras, liniștit.

DENELMEK f. Denenmek, denemek işine konu olmak.

"Bĭrköp seneler denelgen son, neday topraknıñ nege yaraycağı, katĭp ĭşlense aruw mahsul berecegĭ bĭlĭngen." - (M. V. Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. v. A se încerca; a se experimenta.

DENEME, -W is. Deneme.

1. Denemek işi, sınama.

2. Deney, tecrübe.

3. Taslak durumunda eser.

4. Ed. Bir konuda yazarın kişsel görüşlerini anlatan yazı türü.

Rom. s. 1. Încercare, experimentare. 2. Experiență, probă. 3. Studiu, analiză, crochiu. 4. Lit. Eseu.

DENEMEK[1] f. Denemek.

1. Sınamak, niteliğini araştırmak.

"Cĭber cawşı köriyĭm, deniyĭm kĭşĭñ. / Soñra kıymas, bolmasın ökĭnĭşĭñ." - (Boztorgay).

"Ulá Rasĭm, berşĭ bĭzge zarlarnı, bahtımıznı deniyĭk." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. Girişimde bulunmak.

Rom. v. 1. A încerca ceva, a proba. 2. A întreprinde o acțiune.

DENEMEK[2] f. Görmek, farkına varmak, dikkat etmek. Var. **deñemek.**

"Deñegen bolsañ, menĭm üylenecek caşka bugünkĭsĭndáy darbukalı toy yasamak taraftarı bolmaganım anlagansıñdır." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

"Sen bĭr şiy körmiysĭñ mĭ ? Eş bĭr şiy denemiysĭñ mĭ ? Dıkkatman kara maga, aşlıktan benzĭm solgan yok mı ?" - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *v. A vedea, a băga de seamă.*

DENENMEK f. Denenmek, deneme yapılmak.

Rom. *v. A fi experimentat, a fi încercat; a se experimenta.*

DENETMEK f. Denetmek, deneme yaptırmak.

Rom. *v. A pune să experimenteze, să încerce.*

DENEY is. Deney.

Rom. *s Experiență, experimentare .*

DENGE is. Denge.

- **Dengesĭn buzmak** – Dengesini bozmak. (*Rom. – a dezechilibra*).

Rom. *s. Echilibru.*

DENGELEME, -W is. Dengeleme.

Rom. *s. Echilibrare.*

DENGELEMEK f. Dengelemek.

Rom. *v. A echilibra.*

DENGELENMEK f. Dengelenmek.

Rom. *v. A se echilibra.*

DENGELĬ s. Dengeli.

Rom. *adj. Echilibrat.*

DENGESĬZ s. Dengesiz.

Rom. *adj. Dezechilibrat.*

DENGESĬZLĬK is. Dengesizlik.

Rom. *s. Dezechilibru.*

DENĬLMEK f. Denilmek.

1. Ad verilmek.

"Köynĭñ kıbla betĭnde Halĭm bay denĭlgen bĭr kĭşĭ bar edĭ." - (M. V. Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

2. Söylenmek, anlatılmak.

"Barlınıñ kiyfĭ kelgeşĭ carlınıñ canı şıgar denĭlgendiy, şĭmdĭkĭ caşlarnıñ kiyfĭ kelgeşĭ, bĭz kartlarnıñ sabırtaşımız çatlaycak." - (Mehmet Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. *v. 1. A fi denumit. 2. A se povesti; a se spune.*

DENĬŞ is. → **Deñĭş**.

DENĬŞME, -**ÜW** is. → **Deñĭşme**.

DENĬŞMEK f. → **Deñĭşmek**.

DENĬZ is. → **Deñĭz**.

DENK is. ve s. Denk. Var. **deňk, ten.**

1. Ağırlık veya değer bakımından eşit olan.

2. mec. Uygun , nitelik yönünden eşit olan.

"Suwga tüşken kum serper, 'vay öldĭm' der. / Dünyada dengĭn tapmagan 'kül boldım' der." - (Boztorgay).

"İlle Nogay bikemnĭñ yoktır dengĭ, / ... Omaş uvsa, sel eter yernĭ köknĭ." - (Ali Osman Toktamaz – Ötken Aylar).

- **Ayagın denk basmak** - Dikkatli davranmak.
- **Dengĭne ketĭrmek** - Uygun duşurmek, rastlatmak.

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Karaçay Malkar. - **teñ;** Moğ. - **tentsüü, tențüü;**

Rom. *s. şi adj. 1. Egal, echivalent. 2. Seamăn, pereche, egal.*

DENKLEM is. Mat. Denklem.

Rom. *s. Mat. Ecuație.*

DENKLEME, -W is. Denkleme.

Rom. *s. Echilibrare, echivalare.*

DENKLEMEK f. Denklemek.

Rom. *v. A echilibra, a echivala.*

DENKLEŞMEK f. Denkleşmek.

Rom. *v. A se echilibra, a se echivala.*

DENKLEŞTĬRMEK f. 1. → **Denklemek**.

2. Bir şeyin, gerekli miktarını bulup tamamlamak.

Rom. *v. 1. A echilibra, a echivala. 2. A completa o cantitate, o sumă până la valoarea necesară; a întregi.*

DENKLĬK is. Denklik.

Rom. *s. Echivalență.*

DENMEK f. Denmek, denilmek.

1. Ad verilmek.

"Bunların alayın bĭz 'teşkilât' dengen ve bĭzĭm köyĭmĭzde de kurulgan toplılık astında yasayabĭlĭrmĭz." - (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

2. Söylenmek, sözü edilmek.

Rom. *v. 1. A se zice, a se denumi. 2. A se spune, a se vorbi.*

DEÑEME, **-W** is. → **Deneme**, **-w**.

DEÑEMEK f. Farkına varmak, dikkatine ilişmek. Var. **denemek**[2]**.**

"Deñegen bolsañ, menĭm, üylenecek caşka bugünkĭsĭnday darbukalı toy yasamak taraftarı bolmaganım anlagansıñdır." - (Necip H. Fazıl – Caş Fidanlar).

Rom. *v. A băga de seamă, a remarca.*

DEÑĬŞ is. Değiş, bir şey verip yerine başka bir şey alma; trampa.

"Ey, şĭngene, kel mında deñĭş yapayık, mınaw üstĭmde urbamnı men saga beriyĭm, sen de maga koltugıñdakı şalgıñ man urbalarıñ ber, diy." - (Nedret ve Enver Mahmut – Bozcĭgĭt).

Rom. *s. Schimb, trampă, troc.*

DEÑĬŞĬK s. Değişik.

1. Değiştirilimiş.

2. Bir başka türlü.

3. Başka başka, çeşitli.

Rom. *adj. 1. Schimbat, modificat. 2. Diferit, altfel. 3. Variat.*

DEÑĬŞĬKLĬK is. Değişiklik.

1. Değişme, değişmek işi.

2. Değişmenin sonucu, fark.

<u>Rom.</u> *1. Schimbare, modificare. 2. Diferenţă.*

DEÑĬŞĬLMEK f. Değişilmek

1. Değişim olmak

2. Değiş, alışveriş yapılmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A se produce schimbare. 2. A se face schimb de ceva.*

DEÑĬŞĬM is. Değişim.

<u>Rom.</u> *s. Schimbare; transformare.*

DEÑĬŞKEN 1. s. Değişen, sık sık değişen.

2. is. Mat. Değişken.

<u>Rom.</u> *1. adj. Schimbător, variabil. 2. s. Mat. Variabilă.*

DEÑĬŞKENLĬK is. Değişkenlik.

<u>Rom.</u> *s. Variabilitate.*

DEÑĬŞME, -ÜW is. Değişme; değişiklik.

"On - onbeş, yıgrım sene ĭşĭnde, yüz senede bolmagan <u>deñĭşmeler</u> meydanga keldĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *s. Schimbare..*

DEÑIŞMEK f. Değişmek.

1. Başka bir biçime girmek.

2. Yerine başka şey veya kimse gelmek (nöbet alıp vermek).

3. Karşılıklı alıp vermek, takas yapmak.

"Kel dülber körĭşiyĭk, / Al cawlık <u>denĭşiyĭk</u>. / Eger menĭ begenseñ, / Bĭr tastan suw ĭşiyĭk." -

4. Değiştirmek.

5. mec. (Olumsuz biçimiyle) Çok değer vermek.

"Tayım atka <u>denĭşmem</u>, tayım taydır, alay. / Özĭm carlı bolsam da, gönlĭm baydır, alay." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *v. 1. A se schimba; a varia. 2. A se înlocui. 3. A face schimb. 4. A-şi schimba (ceva). 5. fig. (În forma negativă). A acorda o mare valoare; a nu schimba ceva pentru nimic în lume cu un altul.*

DEÑĬŞMEKLĬK is. Değişiklik.

"Ama bo başıma kelĭp geşkenler hayatımda bĭr <u>deñĭşmelĭkke</u> sebep boldı diyebĭlĭrmen." - (Acemin Baubek – Manalı Bĭr Ders).

<u>Rom.</u> *s. Schimbare; transformare.*

DEÑĬŞTĬRĬLMEK f. Değiştirilmek.

<u>Rom.</u> *v. Forma pasivă de la* **deñĭştĭrmek.**

DEÑĬŞTĬRME, **-ÜW** is. Değiştirme.

<u>Rom.</u> *s. Acţiunea de* **deñĭştĭrmek.**

DEÑĬŞTĬRMEK f. Değiştirmek.

1. Başka bir biçim vermek, değişikliğe uğratmak.

"Eyüp : (Sözün ve tawrın <u>deñĭştĭrĭp</u>) Anay, saga bĭr ricam bar." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Toy).

2. Bir şey vey kimseyi bulunduğu yerden başka bir yere almak.

3. Bir şeyi verip karşılığında başka bir şey almak.

4. Bir şeyi bırakıp yerine başka bir şey almak.

- **Awa deñĭştĭrmek -** İklimi değişik bir yere gidip bir süre oturmak**.**
- **Awız deñĭştĭrmek -** Önce söylediğini daha sonra başka türlü anlatmak.

<u>Rom.</u> *v. 1. A schimba, a modifica, a transforma. 2. A-i schimba locul, a muta. 3.-4. A preschimba, a înlocui.*

DEÑĬŞTĬRTMEK f. Değiştirtmek.

<u>Rom.</u> *v. fact. A pune să schimbe.*

DEÑĬZ is. Deniz. Var. **denĭz.** Eşanl. **derya.**

1. Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbirleriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi; bu su kütlesinin belirli bir parçası. **Karadeñĭz. Azaw deñĭzĭ. Marmara deñĭzĭ. Akdeñĭz.**

"Köstencĭ büyük kasaba,/ Kün tuwar <u>denĭz</u>./ Askerlĭk degen kıyın şiy, / Soldırar benĭz." - (Boztorgay).

"Öküne <u>deñĭz</u> köpüre, / Ökürüklü cekĭre. / Yernĭñ kara betĭne / Turmay şap şap tüküre." - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

2. mec. Sınırsız genişlik.

- **Deñĭz kurtı -** Tecrübeli denizci.
- **Deñĭz tutmak** - Deniz üzerinde sallantıdan etkilenmek.
- **Deñĭzde kum, onda para** – Deyim. Çok paralı kimsedir.
- **Deñĭz dalgasız, kız sewdasız bolmaz. -** Atas. Deniz dalgasız, kız sevdasız olmaz.
- **Deñĭzdekĭ balıknıñ pazarlıgı bolmaz.** - Atas. Denizdeki balığın pazarlığı olmaz.
- **Deñĭzge tüşken cılanga sarılır.** - Atas. Denize düşen yılana sarılır.
- **Deñĭz suwı ne ĭşĭlĭr, ne geşĭlĭr.**" - Atas. Deniz suyu ne içilir, ne geçilir.
- **İt awlamakman deñĭz bulanmaz.** - Atas. Köpeğin havlamasıyla deniz bulanmaz.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **deñiz;** <u>Moğ</u>. - **tenggis, tenges;**

<u>Rom.</u> *s. 1. Mare, întindere vastă de apă sărată. 2. fig. Vastitate, imensitate.*

DEÑĬZALTI is. (Türk.). Denizaltı.

<u>Rom.</u> *s. Submarin, navă submarină.*

DEÑĬZ-ANASI is. Deniz anası; yumuşak, saydam, yassı bir su hayvanı.

<u>Rom.</u> *s. Meduză, specie de animal marin.*

DEÑĬZ-ASTI s. Deniz altı.

<u>Rom.</u> *adj. Submarin, subacvatic.*

DEÑĬZ-ATI is. Deniz atı. (Lat. Hippocampus hippocampus).

<u>Rom.</u> *s. İht. Cal de mare.*

DEÑĬZ-BĬLĬMCĬ is. Deniz bilimci.

<u>Rom.</u> *s. Oceanograf.*

DEÑĬZ-BĬLĬMĬ is. (Türk.). Deniz bilimi.

<u>Rom.</u> *s. Oceanografie.*

DEÑĬZCĬ is. Denizci. Eşanl. **gemĭcĭ.**

<u>Rom.</u> *s. Marinar, navigator.*

DEÑĬZCĬLĬK is. Denizcilik.

1. Denizlerde sefer yapma işi.

2. Denizle ilgili meslek.

Rom. s. 1. Navigaţie. 2. Marinărie.

DEÑĬZ-COLI is. Denizyolu.

Rom. s. Linie maritimă.

DEÑĬZ-FENERĬ is. Deniz feneri.

Rom. s. Far maritim.

DEÑĬZ-KIZI (**deñĭz qızı**) is. Masal ve Mitol. Deniz kızı.

Rom. s. Mitol. Sirenă.

DEÑĬZ-KULAGI (**deñĭz qulağı**) is. Coğr. Kulak, deniz kulağı.

Rom. s. Lagună.

DEÑĬZ-KURTI (**deñĭz qurtı**) is. mec. Deniz kurdu; tecrübeli denizci.

"Balıkşılar, kavmĭ yagından tatar, ermennĭ, urım; römen bek az. Zanaat yagından : deñĭz kurtları, deñĭz kurtları bolmaga azĭrlengenler, caş balıkşılar ..." - (Yaşar Memedemin – Amerikanlar Kelmedĭler).

Rom. s. fig. Lup de mare.

DEÑĬZ-KUŞI (**deñĭz quşı**) is. Martı.

Rom. s. Ornit. Pescăruş.

DEÑĬZ-TUTMASI is. Deniz tutması.

Rom. s. Rău de mare.

DEÑĬZ-YILDIZI is. Deniz yıldızı; yıldız biçiminde deniz hayvanı türü.

Rom. s. Stea de mare, specie de animale marin.

DEÑK is. ve s. → **Denk.**

DEP zf. Diye, diyerek.

2. Sanarak.

"Müsteceb'ĭn nenesĭ Katife cengiy, balası kan ĭşĭnde bolganından, özĭn ewládın tanıyalmadı. Cüregĭne bĭr temĭr parşası rastlap şo anda ölgen Ercan'nı körĭp balam ölgen dep bayıldı. – (Altay Kerim – Marebe Batlıgı)

Rom. 1. adv. Zicând. 2. Crezând.

DEPOU is. (Fr.>Rom., Türk.) Depo; lokomotiv, tren ve tramvay vagonlarının park ve bakım yeri.

Rom. s. Depou.

DEPOZİT is. (Fr.>Rom., Türk.) Depo; mal muhafaza edilen yer.

Rom. s. Depozit.

DEPREM is. Deprem. Eşanl. **zelzele**. Var. **teprem**.

Rom. s. Cutremur de pământ, seism.

DEPRENMEK f. Kımıldamak, sarsılmak.

"Top sesĭnden cerler, kökler deprenĭp, / Bek köp üyler temelĭnden devrildĭ." - (Memet Nüzet – Kanlı Sene, 1914 Senesĭ).

Rom. v. A se cutremura; a se clătina.

DEPTER is. → **Defter**.

DEPUTAT is. (Rom.). Milletvekili.

Rom. s. Deputat.

DERCAN is. → **Delcan**.

"Suwga gemĭ saldırdım, karaga dercan, / Cuwurup yelken cayayım, aralaş Nurcan." - (Boztorgay).

DERE is. Dere.

1. Küçük akarsu ve bunun yatağı.

"Cayaw dereden geştĭm, / Salkın suwundan ĭştĭm. / Lâyık bĭr yar tapkan son / Eskĭ yardan bazgeştĭm." - (Boztorgay).

2. Sellere yatak olan uzun çukurluklar.

"Cawın cawdı sel boldı, / Derelerge suw toldı. / Bĭzĭm ayrılmamızga / Duşmanlar sebep boldı." - (Boztorgay).

- **Dere tepe tüz ketmek** – Birçok engeller aşarak yol almak. **"Dere tepe tüz ketken, altı ay bĭr küz geşken."** - (Boztorgay).
- **Dereden tepeden konışmak** - Rastgele şeyler üzerinde konuşmak. **"Kĭşĭler toplaşalar, awadan sudan, dereden tepeden konışalar."** - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).
- **Yetmĭş ekĭ dereden suw ketĭrmek -** Deyim. Bahaneler gösterip kendini haklı göstermeye çalışmak.
- **Derenĭ körmeden balaklarıñ türme.** – Atas. Dereyi görmeden paçalarını sıvama.

Rom. s. 1. Pârâu. 2. Albie, matcă a apelor curgătoare temporare; vale

DEREBEK is. → **Derebeyĭ**.

DEREBEYĬ is. ("Töre-beyi" sözünden). Tar. Derebeyi. Var. **derebek.**

1. Eskiden, bir bölgede yasaları (töreleri) uygulamakla görevli kimse.

"Babañ caşlıgında yedĭ derebek öltĭrdĭ, Kırım'dan çıkıp ketmedĭ." - (İ. Ziyaeddin – Çora Batır).

2. Parçalanıp dağılmış bir devlet düzeninde, bir bölgenin sahibi ve mutlak yöneticisi.

Rom. s. 1. înv. Staroste; ataman. 2. Feudal, senior.

DEREBEYLĬK is. Derebeylik.

1. Derebeyi olma durumu.

2. Derebeyi ile yönetilme düzeni.

3. Derebeyi yönetimindeki bölge.

Rom. 1. Rangul de feudal. 2. Feudalism. 3. Feudă.

DERE BOYI ŞAYIRI is. Dere ve göllerin, su taşkınlarına uğrayan kıyı düzlükleri.

"Süwüt, kawak ve taa başka ösĭmlĭkler yetĭşken suw kenarlarındakı yerlerge dere boyı şayırı derler." - (Okuma Kitabı - III).

Rom. s. Luncă.

DERECE is. (Ar. derece). Derece.

1. Basamak, aşama, ölçü.

"İygĭlĭk içün sebepçĭ bolmak bĭr derecege kadar arüw, lâkin sĭzĭnkĭndiy tuwıl." - (Necip H. Fazıl – Cawşılık).

"Ursacıgar batır o memlekette bĭrkaş vakıt kalıp, son derece ĭstekmen, yasalmakta bolgan baraj ĭşlerĭnde şalışkan... " - (Boztorgay).

2. Fiz. Isı ölçme birimi.

3. Termometre, ısı ölçme aleti.

4. Mat. Açıları ölçme birimi.

5. zf. Denli, kadar. **O derece / kadar kıymetlĭ.**

Rom. s. 1. Treaptă, nivel, măsură. 2. Fiz. Grad. 3. Termometru. 4. Mat. Grad. 5. adv. Atât de, aşa de.

DERECELEMEK f. Derecelemek.

Rom. v. A grada.

DERECELĬ s. Dereceli.

Rom. adj. Gradat.

DEREN s. ve zf. Derin.

1. Dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan.

"Şorabayşık bolsa boladır ya, / Kırk kulaş deren kuyudan iyĭlmeden suw ala." - (Boztorgay).

2. Uzun süren. **Deren nefes.**

"Kök karara, cel arta, / Tolkunlarnı kabarta. / Tınış tınış cermen kök / Deren solıp iç tarta." - (Şevki Bektöre – Kırım Cagaları).

3. mec. Ayrıntıları dikkate alan, titiz. **Deren akıl. Deren araştırma.**

4. mec. Çok bilgili olan.

5. zf. mec. Çok içten gelen.

6. is. mec. Dip. **"Para saranda, suw derende."** - Atas.

7. s. Aşağılara kadar olan, süren.

"Sagınsam derya geşermen, deren balşık. / Ölsem közĭm ketecek cumılmay, aşık." - (Boztorgay).

8. is. mec. İç.

"Aytaberseñ ĭş dertĭm derenge kuwa. / Şın deryası bola da, bogazdan buwa." - (Boztorgay).

• **Derenden** - Derinden. a) En ince ayrıntısına kadar. b) Uzaklardan. c) İçten. **"Ah, ettĭm men derenden, / Canım köştĭ yerĭnden. / Men, ah, demiy kĭm desĭn? / Yarem uştu elĭmden."** - (Boztorgay).

• **Para saranda, suw derende** - Atas. Para cimride, su derinde.

Rom. adj. 1. Adânc. 2. (Despre respiraţie) Profund, adânc, de lungă durată. 3.-4. (Despre gândire şi gânditori) Profund, atent, cuprinzător. 5. adv. Din adâncuri, din profunzime. 6. s. Fund. 7. adj. Până în adâncuri. 8. s. Interiorul, mijlocul a ceva.

DERENCE zf. Derince, biraz derin.

Rom. adv. Cam adânc.

DERENLEŞMEK f. Derinleşmek.

1. Derin duruma gelmek.

2. mec. (Düşünceler) Ayrıntılı ve temelli hale gelmek.

3. mec. (Ses) Gitgide az duyulmak.

Rom. v. 1. A se adânci. 2. fig. A se aprofunda. 3. fig. (Sunetele) A se stinge, a se auzi din ce în ce mai slab.

DERENLEŞTĬRMEK f. Derinleştirmek.

Rom. v. 1. A adânci. 2. fig. A aprofunda.

DERENLĬK is. Derinlik.

"Cografya bĭzge ... çaypala çaypala köpürgen, taşkan deñĭzlernĭ, mawı kölgelĭ daglarnı, deñĭzlernĭñ derenlĭgĭnĭ, daglarıñ büyüklügĭnĭ ögrettĭ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. s. 1. Adâncime. 2. fig. Profunzime.

DEREOTI is. (Türk.) Bot. Dere otu. (Lat. Anethum graveolens).

Türk Lehç. : Kırım – **taraqot, darağut** (**dereotu** ise kereviz anlamındadır).

Rom. s. Bot. Mărar.

DERGĬ is. Dergi, mecmua.

Rom. s. Revistă.

DERHAL zf. (Fars. der+Ar. hal). Derhal, hemen, çabucak.

"Ayırmaknı özünĭñ eñ meşru hakkı bĭlĭr. İstibdat karşısında derhal isyankâr alışır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması).

Rom. adv. Imediat, îndată.

DERĬ is. Deri Var. **terĭ.**

Rom. s. Piele.

DERĬLMEK f. (Esk. Türk.) Derilmek, toplanmak.

Rom. v. A se aduna, a se strânge.

DERĬN s. Derin. Var. **deren**.

"Kurtvelĭ, başĭ bĭr yaka iyĭlgen, ĭşke kĭrer. Kolundakı tırnakopın atar. Derĭn derĭn iñler." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

• **Allah kerĭmdĭr, kuyusı derĭndĭr.** - Deyiş. Allah kerimdir, kuyusu derindir.

Rom. adj. Adânc; profund.

DERLEME, -W is. Derleme; seçip toplama.

Rom. s. Culegere.

DERLEMEK f. Derlemek; seçip toplamak.

Rom. v. A culege.

DERMAN is. (Fars. derman) Derman.

1. Güç, takat.

2. mec. İlâç.

"Suwda arman bolır mı, / Ayda orman bolır mı? / Sewda hastalarına / Acep derman bolır mı?" - (Boztorgay).

3. mec. Çıkar yol, çare.

"Cüreklerĭ áwlĭkken can talaşkan marazmız. / Bek tırışıp çalışsak belkĭ bĭr derman bolır." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Halkın dertĭmen canmak, onı sade sermek ve tüşünmek tuwuldır, asıl bu dertlerge derman, çare tapmaktır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

• **Derdĭn caşırgan derman tapmaz.** – Atas. Derdini gizleyen derman bulamaz.

Rom. s. 1. Putere, forţă. 2. fig. Leac, medicament, doctorie. 3. fig. Remediu, soluţie.

DERMANLI s. Dermanlı, kuvvetli.

Rom. adj. Puternic; capabil.

DERMANSIZ s. ve zf. Dermansız.

1. Gücü kalmamış, takatsız.

2. mec. Çaresiz.

Rom. adj. şi adv. 1. Epuizat, sleit de puteri. 2. fig. Fără leac, incurabil.

DERMANSIZLIK (**dermansızlıq**) is. Dermansızlık, güçsüzlük.

Rom. s. Lipsă de putere; epuizare, sleire.

DERMEK f. (Esk. Türk.) Dermek, toplamak.
Rom. v. A aduna, a strânge, a reuni.

DERNEK is. Dernek, cemiyet.
Rom. s. Societate, asociaţie, cerc.

DERS is. (Ar. ders). Ders.

1. Okulda bir öğretmen gözetiminde belli bir programa göre sürdürülen eğitim ve terbiye işi.

2. Bu iş için ayrılan süreler.

3. Öğrencilerin öğrenmek zorunda oldukları bilgiler ve hazırlamaları gereken ödevleri.

"Kimya (nakıştan başın köterîp): Sîz oynagaçı dersleriñîzge çalışıñız taa." - (M. V. Yurtsever - Ödelek).

4. mec. Nasihat, öğüt.

5. mec. Bir olaydan edinilen tecrübe, alınan ibret.

"Geşmîş künlerden teran ders almadıñ mı endî ? Her şiynî maalîmen etmege kara taa ya !" - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Ders almak -** a) Bir kimseden bilgi edinmek. b). Bir olaydan tecrübe kazanmak.
- **Ders bermek -** a) Öğretmek. b) mec. Sertlikle yola getirmek.
- **Ders şalışmak -** Ders çalışmak.
- **Dersîn yapmak -** Dersini hazırlamak.

Rom. s. 1. Curs. 2. Durată a unei lecţii; oră (de şcoală). 3. Temă şcolară. 4. fig. Povaţă. 5. fig. Pildă, învăţătură.

DERSHANE is. (Ar.ders+Fars. hane). Dershane, sınıf. Eşanl. **sınıf, sınıp.**
Rom. s. Clasă, sală de cursuri.

DERT is. (Fars. derd). Dert.

1. Üzüntü.

"Kaya tübün ot bastı. / sabanımnı tot bastı. / Senî süygenden berî / Cüregîmnî dert bastı." - (Boztorgay).

"Men de şaştım, neçün dertlî bolaman? / Bo dertnî men kaydan aldım? Kaydayman? - (Mehmet Niyazi – Sagış).

2. Hastalık, ağrı.

"Bek razıman babayım, / Doktorlarga karattıñ, / Dertîme derman tapmay / Anayımnı cılattıñ." - (Boztorgay).

3. Sorun, kaygı, problem.

"Tuna akar...Hiç toktamay, eglenmiy / Asırlarıñ derdîn taşır deñîzge." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Arkadaşlar, köremîz ke alayımız halkımızıñ türlü dertlerîmen canamız."- (M. Ülküsal– Bayram Şenlîgî).

- **Biñ dertke deva –** Her sıkıntıyı yok eden.
- **Bogaz derdî –** a) Geçim sıkıntısı. b) Yemek hazırlamak işi.
- **Bütün dertî … –** Bütün istediği.
- **Dert anlatmak -** Derdini dökmek.
- **Dert ortagı -** a) Kader yoldaşı. b) Sırdaş kimse; arkadaş.
- **Dertîn kozgamak -** Derdini kurcalamak.
- **Dertîn teşmek –** Derdini hatırlatıp yeniden üzülmesine sebep olmak.
- **Dertîn tökmek -** Derdini anlatmak.
- **Dertîne küymek –** Derdine yanmak, dertlerine üzülmek.
- **Dertîne tüşmek (Bîr şiynîñ ...) -** Bir işi gerçekleştirmenin yollarını aramak.
- **Dertsîz başın dertke tıkmak –** Derdi yokken, üzüntü veren bir işe girişmek.
- **Eskî dertnî kozgamak –** Eski derdini kurcalamak.
- **Îşîne dert bolmak -** Bir şeyi yapamamaktan dolayı üzülmek.
- **Balaban başıñ balaban dertî –** Atas. Büyük başın büyük derdi (olur).
- **Borc uzasa kalır, dert uzasa alır**. – Atas. Borç geçikirse kalır, dert uzarsa alır.
- **Dert cılatır, aşk cırlatır. –** Atas. Dert ağlatır, aşk yırlatır.
- **Dertîñ bolmasa sölen, borcıñ bolmasa üylen. –** Atas. Derdin yoksa konuş, borcun yoksa evlen.
- **Dertîn caşırgan dermanın tapmaz. -** Atas. Derdini gizleyen dermanın bulamaz.
- **Dertlî delîden köp sölenîr. -** Atas. Dertli deliden çok konuşur.
- **Eşkî can dertînde, kasap may dertînde. –** Atas. Keçi can derdinde, kasap yağ derdinde.
- **Et kîrgen cerge dert kîrmez. –** Atas. Et giren yere dert girmez.
- **Her başıñ özîne köre dertî bar. –** Atas. Her başın kendine göre derdi var.
- **Mart ayı dert ayı. –** Atas. Mart ayı, dert ayı.
- **Tereknî kurt, kîşînî dert sakatlar. –** Atas. Ağacı kurt, kişiyi dert kemirir.

Rom. s. 1. Necaz, belea. 2. Boală, suferinţă. 3. Grijă, problemă, dificultate.

DERTLENDÎRMEK f. Dertlendirmek, dertli etmek.

"Zaten bayramda alemnî cılatmak, dertlendîrmek ne kerek ya ?" - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlîgî).

Rom. v. A amărî, a mâhni.

DERTLENME, -ÜW is. Dertlenme.
Rom. s. Amărâre.

DERTLENMEK f. Dertlenmek, kaygılanmak.
Rom. v. A se amărî, a se necăji.

DERTLEŞMEK f. Dertleşmek; karşılıklı olarak birbirine dertlerini anlatmak.
Rom. v. A-şi spune necazurile unul altuia.

DERTLÎ s. Dertli, derdi olan.

"Küldürgen cılatkan tîldîr. / Yar alîñnî maga bîldîr. / Bîr sen ayt, bîr men aytayım, / Bakayık dertlî kîmdîr?" - (Boztorgay).

- **Dertlî baş -** Dertli kişi.
- **Dertlî bolmak -** Dertlenmek.

Rom. adj. 1. Necăjit. 2. Suferind. 3. fig. Plin de griji.

DERTSÎZ s. Dertsiz, derdi olmayan.

- **Dertsîz başıñ' dertke tıkma. -** Deyim. Dertsiz başını derde sokma.

Rom. adj. Fără griji, fără necazuri.

DERTSĬZLĬK is. Dertsizlik.

Rom. s. Lipsă de griji, lipsă de necazuri.

DERTTEŞ is. Dert ortağı.

"Aldım tuman, canım caw, / Göz yaşım deñĭz, / Cangız kaldı dertteşĭm / Demedĭñĭz." - (Ekrem Mehmet Ali – Bülbül Sesi).

Rom. s. Părtaş de suferinţe.

DERWĬŞ is. (Fars. derviş). Derviş.

1. Bir tarikata bağlı olup, tarikatının yasalarına göre yaşayan kimse.

"Acĭ Mekke'de, derwĭş tekkede yaraşır." - Atas.

2. Yoksulluğu ve çilekeşliği benimseyip kendini ibadete vermiş kimse.

"Keteyatkanda, mezarlıgıñ dogrısında, balanıñ aldına bĭr derwĭş şıga. Derwĭş mezarlıktan bĭr awış toprak bere balaga. ..." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

- **Derwiş aşı tĭlge dárĭ.** – Deyim. Derviş aşı dile ilâç.
- **Derwĭşke "Bagdatta bedawa pĭláw" bar degenler, "sayı bolsa uzak tuwul" degen.** - Deyim. Dervişe "Bağdat'ta bedava pilâv var" demişler, "doğruysa uzak sayılmaz", demiş.
- **Acĭ Mekke'de, derwiş tekkede yaraşır.** – Atas. Hacı Mekke'de, derviş tekkede yakışır.

Rom. s. 1. Derviş, adept al unei secte; călugăr musulman. 2. fig. Ascet musulman.

DERWĬŞLĬK is. Dervişlik.

Rom. s. Dervişie; viaţă de derviş.

DERWİZA is. Spor. Kırım Tatar güreşleri organizasyonu. (Cafer Seydahmet bey hatıralarında dervizaların sonbaharda medresede okuyan talebelere yardım toplamak maksadıyle yapıldığını anlatır. Sovyet devrinde ise sonbaharda mahsul bayramının bir parçası olarak yapılırdı).

Türk Lehç. : Kırım. - **derviza;**

Rom. s. Sport. Gală de lupte tătăreşti.

DERYA is. (Fars. derya). Derya.

1. Coğr. Deniz; okyanus.

"Deryadan ĭşĭlmez, ewlâttan geşĭlmez." - Atas.

2. Çok büyük göl veya akarsu.

"Derya taşkan, suw salkın, / Kel ĭşiyĭk yar. / Cuma günĭ üylenden son / Körĭşiyĭk yar." - (Boztorgay).

3. mec. Bir şeyin bol olduğu yer.

"Aytaberseñ ĭş dertĭm derenge kuwa, / Şın deryası bola da, bogazdan buwa. - (Boztorgay).

- **Derya deñĭz** - Çok büyük bir su.

Rom. s. 1. Geog. Ocean, mare 2. İmensitate de apă. 3. fig. Abundenţă, belşug de ceva.

DESPOT is. (Fr.>Rom., Türk.). Despot.

Rom. s. Despot.

DESPOTLĬK (**despotlıq**) is. Despotlık.

Rom. s. Despotism.

DESTAN is. (Fars. destan). Ed. Destan.

1. Milletlerin tarih sahnesine çıktığı devirlerde yaşadığı büyük olayları konu eden şiir türü; bu türde yaratılmış büyük manzum eser; epope. **İlyada destanı. Oguz han destanı. Manas destanı.**

2. Yakın zamanların tarihi olaylarını ve kişilerin kahramanlıklarını konu eden uzun şiir türü.

"İstiymen özĭñnĭ her yakta körmek, / Her yerde inciñden destanlar örmek." - (Bekir S. Çobanzade - (Tuwgan Tĭl).

3. Dobruca Tatar halk şiiri geleneğinde ölenin ağzından ölümü, yakınlarıyla helâlleşmesi ve vasiyetinin anlatıldığı şiir türü. **Emrulla destanı. Perihan destanı.**

"Arkadaşım, dostım bolgan / Bo destannı dinlesĭn. / Perihan kız vefat etken. / Allah rahmet eylesĭn..." - (Boztorgay).

Rom. s. Lit. 1. Epopee. 2. Poem; baladă; legendă. 3. (În literatura populară tătară dobrogeană). Poezie lirică în care sunt redate din gura subiectului trăirile omului în ultimele ceasuri ale vieţii lui.

DESTANCI is. Ed. Destan yazan veya anlatan kimse; destancı.

Rom. s. Autor sau narator de epopee, respectiv de balade sau de bun rămas al unui muribund.

DESTANLAŞMAK (**destanlaşmaq**) f. Büyük kahramanlık ve başarı göstermek.

Rom. v. A da dovadă de acte eroice, demne de relatat în legende.

DESTANLAŞTIRMAK (**destanlaştırmaq**) f. Destanlaştırmak.

Rom. v. A relata în legende, a legendariza.

DESTANSI s. Destansı, destan niteliğinde olan; epik.

Rom. adj. Epic; de legendă.

DESTE[1] is. (Fars. deste) Deste.

1. Demet, bağ.

2. Üst üste konulmuş nesneler dengi veya paketi.

"Mendĭlĭm deste deste, / Menĭ babamdan ĭste. / Eger babam bermese, / Calbar Alla'dan ĭste." - (Boztorgay).

Rom. s. 1. Buchet, snop, legătură. 2. Teanc, pachet.

DESTE[2] is. (Fars. desti) 1. Testi.

2. Bir testinin alabileceği miktar.

"Ungariya çeşmesĭnden, anayım, / Men bĭr deste suw ĭştĭm. / Caş canımnı bomba kıydı, anayım, / Dünyadan bazgeştĭm." - (Boztorgay).

- **Deste taşka urulsa, 'vay desteñĭñ alĭne', taş destege urulsa, gene 'vay desteñĭñ alĭne' degenler."** - Atas. Testi taşa çarparsa, vay testinin haline; taş testiye çarparsa, gene vay testinin haline, demişler.

Rom. s. 1. Ulcior. 2. Cantitate de lichid care poate fi pus într-un ulcior.

DESTEK is. (Fars. destek). Destek.

1. Dayanak.

2. mec. Yardımcı.

Rom. 1. Suport. 2. fig. Sprijin.

DESTEKLEMEK f. Desteklemek.

Rom. v. A sprijini, a susţine.

DESTELEMEK f. Destelemek.

Rom. v. A așeza în teancuri.

DESTĬ is. → **Deste**.

DESTUR is. (Fars. destur). Destur.

1. İzin, müsaade.

2. mec. Teşvik, özendirme.

"Küreşmeknĭñ desturun Bayramdede'lĭ dayım Emirasan Mustafa'dan algamandır dep tüşünemen." - (Altay Kerim - Kayri Pelwan man mülâkat / Karad.).

3. ünl. "Dikkat", "Yol verin" anlamında seslenme.

Rom. 1. s. Voie, permisiune. 2. s. fig. Încurajare, îndemn. 3. Interj. Permiteți ! Dați-mi voie !

DESTURSIZ s. İzinsiz, müsaadesiz; izin istemeksizin.

"Her vakıt tırmaşkan, terlegen erler / Cennetke kĭrseler, destursuz kĭrerler." - (Bekir S. Çobanzade - Yanık Kaval).

- **Destursız üyüne kĭrĭlmez. -** Deyiş. Destursuz evine girilmez.

Rom. adj. Fără învoire, fără permisiune.

DESYATİNA is. (Rus.). esk. Eski Rusya'da 1, 09 hektara eşit yüzey ölçümü birimi.

Rom. s. Deseatină.

- **DEŞ** Yapım eki. İsimden isim yapar. **Köy → köy+deş**. Var. - **daş, -taş, -teş.**

Rom. Afix lexical de formare a substantivelor din substantive. **Köy → köy+deş** *(sat → consătean).*

DEŞET is. (Ar. dehşet). Dehşet.

1. Büyük korku.

2. s. Aşırı, olağanüstü.

3. ünl. Hayret, şaşkınlık anlatan söz.

Rom. 1. s. Groază, spaimă. 2. adj. Extraordinar. 3. interj. Teribil !

DEŞETLĬ s. ve zf. Dehşetli.

1. s. Korkunç, korkutucu.

2. zf. Son derece; çok.

Rom. 1. adj. Groaznic, îngrozitor. 2. adv. Foarte, tare.

DEŞMEK f. Deyişmek, birbirine demek, söyleşmek.

"Vezĭrlerden bazıları bo köylĭ kıyafetĭndekĭ cĭgĭtke karap dudak bükkenler. 'Neday aytuwlı batırlar bĭr şiy etalmadılar, bo ne ĭş becerecek eken? "deşkenler." - (M. Vani Yurtsever – Cantemĭr Batır).

Rom. v. coact. A zice unul la altul, a se întreba unul pe altul.

DEŞTİ KIPÇAK (deşti qıpçaq) öz. is. (Fars. – Kıpçak kırı) Tar. Xİ-XV. yüzyıllarda Karadeniz kıyılarından Moğolistan'a kadar uzanan, Kıpçakların (Kumanların) yaşadığı topraklara tarihte verilen ad.

Rom. s. İst. Stepa Cumană, denumirea istorică în sec. XI-XV a întinsurilor Eurasiei, de la Marea Neagră până la podișurile Mongoliei.

DEVA is. (Ar. deva). Deva; ilâç, çare. Var. **dewa.** Eşanl. **dărĭ.**

- **Biñ dertke deva –** Pek çok işe yarayan.

Rom. s. Leac, remediu.

DEVAM is. (Ar. devam) Devam. Var. **dewam.**

1. Sürüp gitme, kesilmeme.

2. Bir yere belli bir amaçla, belli zamanlarda gitme.

3. Ek, uzantı.

4. ünl. "İşini kesme, sürdür." anlamında.

- **Devam etmek** – a) Başlanmış bir işi sürdürmek. **"Şantam aldım kolıma, / Devam ettĭm colıma. / Bĭr karadım artıma, / Yarem kalgan talpına." -** (Boztorgay). b) Sürmek, sürekli gitmek. **"Hasan zarlarnı atar. Gürültü toktar. Oyun devam eter." -** (Müstecib Ülküsal – Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. s. 1. Continuare. 2. Frecventare, participare. 3. Urmare, adaos, prelungire. 4. interj. Continuă ! Dă-i înainte !

DEVAMLI s. Devamlı, sürekli. Var. **dewamlı.**

Rom. adj. Continuu.

DEVAMLILIK is. Devamlılık, süreklilik. Var. **dewamlılık.**

Rom. s. Continuitate.

DEVAMSIZ s. Devamsız. Var. **dewamsız**.

Rom. adj. Discontinuu.

DEVAMSIZLIK (devamsızlıq) is. Devamsızlık. Var. **dewamsızlık**.

Rom. s. Discontinuitate.

DEW[1] is. (Fars. div). Dev.

1. Mitol. Masallarda sözü geçen çok kuvvetli, insana zarar veren, korkunç bir yaratık.

"Dew arpanı tırnamaga onüş tane dew kızı cĭbere." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

2. s. Çok iri yapıda olan.

3. mec. Çok büyük, çok önemli.

- **Dew aynası –** Özel yapısından dolayı, eşyaları olduklarından çok büyük gösteren ayna.
- **Dewdiy (bolıp) -** Dev kadar, dev gibi.
- **Özĭn dew aynasında körmek –** Kendini olduğundan daha önemli bir kimse olarak görmek.

Rom. 1. s. Mitol. Zmeu, balaur. 2. adj. Gigant, uriaș. 3. fig. De mare amploare.

DEW[2] is. ve f. → **Deme, Demek**.

DEWA is. → **Deva**.

DEWAM ve türevleri is. (Ar.). → **Devam** ve türevleri.

"Kart gene dewam etĭp : - Eşĭtkenĭme köre, senmen kuwet ölşiycek tek bĭr cĭgĭt bĭlemen, degen." - (Boztorgay).

DEWASIZ s. Devasız; çaresiz..

Rom. adj. Fără leac, fără remediu.

DEWE is. Zool. Deve. Var. **tüye.** (Lat. Camelus).

- **Dewenĭ cel alsa, eşkĭnĭ kökte kör. -** Deyim. Deveyi rüzgâr götürüyorsa, keçiyi göklerde gör.
- **Dewe öz kamburın körmez.** - Atas. Deve kendi kamburunu görmez.
- **Ne bolsa kelĭr felekten, dewe geşer elekten. -** Atas. Her şey gelir, felekten, deve bile geçer elek gözünden.

Türk Lehç. : Kırım. - **deve;** Moğ. - **temee;**

Rom. s. Zool. Cămilă.

DEWECĬ is. Deveci.

1. Deve sahibi.

“Dewecĭmen dost bolgannıñ kapısı balaban bolır.” - Atas.

2. Deve kervanını yöneten kimse.

Rom. s. 1. Posesor, stăpân de cămilă. 2. Şef de caravană de cămile.

DEWEKUŞĬ (**dewequşı**) is. Zool. Deve kuşu. (Lat. Struthio camelus).

“Awalama, dawalama, / Dewe kuşı kuwalama.” - (Boztorgay).

Rom. s. Struţ.

DEWĬR[1] is. (Ar. devr). Zaman bölümü, dönem.

“Endĭgĭ harmanlar bittĭ, egĭnler satıldı degendiy. Şĭmdĭ halkka bĭr toy dewrĭ tüşer.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

“Ama uşkan kuştay serbest, canı ĭstegen kızman konışmaga hakkı bolgan caşlık dewrĭn totırıp, üylĭ bolmak aşuwı da bek ötedĭr kĭyewge.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Perioadă; epocă.

DEWĬR[2] is. (Ar. devr). Devir.

1. Dönme, dönüş.

2. Dolaşma, tur.

“Bo gece de sen mında mĭsapĭr bol da, men bĭr dünyanı dewĭr etiyĭm.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kula Batır).

3. Aktarılma.

4. İletme, elindekini başkasına verme.

5. Din. Dünyanın ve insanın yaratılışı üzerine dini teorinin adı. (Bu teoriye göre Allah tarafından meydana getirilen Akıl nuru maddi alemde cisimleşir, önce cansız madde, sonra bitki, hayvan ve insan olur. İnsan ölünce tekrar cansız madde olur, ruhu Allah'a yönelir, böylece bir devir tamamlanmış olup yenisi başlar).

- **Dewĭr etmek -** Devretmek. a) Dönmek. b) Bir şeyi bir başkasına vermek. c) Bir şeyi başından sonuna kadar yapıp tamamlamak.
- **Dewĭr katĭmĭ -** Devir hatmi; ölen bir müslüman için Allah'ın rahmetine ermesi için yapılan dini merasim.

Rom. s. 1. Rotire, rotaţie, ciclu. 2. Tur, înconjur. 3. Transbordare. 4. Transmitere, predare, înmânare. 5. Rel. Ciclul existenţei universale (Creatorul, Lumina Spiritului, formele de dezvoltare a materiei, Sufletul, moartea fizică şi Înălţarea sufletului la Spiritul universal).

DEWĬRĬLMEK f. Devirmek işi yapılmak.

Rom. v. Forma pasivă de la **dewĭrmek.**

DEWĬRMEK f. Devirmek.

1. Ayakta veya dik duran bir şeyi düşürmek, yere yıkmak.

“Köp sürmedĭ. Onı bĭr hayın bulgar kurşunı dewĭrdĭ.” - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

“Uzaktan boran kele, / Tawnı taşnı dewĭre. / Katlanacak yar tuwul, / Mewlám sabırlar bere.” - (Boztorgay).

2. mec. Bir yönetim organının veya başkanının yetkilerini zorla elinden almak.

“Orta Asya'dan çıkıp ta Roma'ga ketĭp Batı Roma İmparatorlıgınıñ tahtın dewĭrgen Atilla, yani Atlı han, bĭzĭm soyumuzdandır.” - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. v. 1. A răsturna, a doborî. 2. fig. A da jos de la putere, a detrona.

DEWLEŞMEK f. mec. Devleşmek; çok irileşmek, çok gelişmek.

Rom. v. fig. A manifesta o creştere impetuoasă.

DEWLET[1] is. (Ar. devlet). Devlet.

1. Belli topraklara sahip bir toplumun bu topraklar üzerindeki hayatını ve başka toplumlarla ilişkilerini düzenleyen siyasi teşkilâtı.

2. Hükûmet, devletin yönetim organları. **Dewlet basımüyĭ.**

“Devlet kâgıt yollagan, konsolga degen / Bu tarafta muhacĭr kalmasın degen.” - (Kırım Muhacir Türküsü).

3. Ülke.

- **Dewlet adamı -** Devlet adamı. (*Rom. - om de stat*).

Rom. s. 1. Stat. 2. Guvern, conducerea statului. 3. Ţară.

DEWLET[2] is. (Ar. devlet) Devlet.

1. Mutluluk, talih, kısmet.

“Ay carıgı dewlettĭr, col cürgenge. / Caşlık başka cennettĭr zewk sürgenge.” - (Boztorgay).

2. Büyüklük, mevki sahipliği.

3. öz. is. Kişi adı : Dewlet (e.).

- **Dewlet kuşı** – Umulmadık bir talih. **“Hayırlı bolsın degenge dárĭsĭ bolsın. / Dewlet kuşu başıña yarından konsın.” -** (Boztorgay).
- **Dewlet tüşkünĭ -** Talihi ters dönmüş kimse.
- **Bĭrden kelgen dewletten hayır bolmaz.** - Atas. Birden gelen talihten hayır gelmez.
- **Dewlet baskan catalmaz, kaswet baskan turalmaz.** - Atas. Devlet / talih basan yatamaz, kasvet basan kalkamaz.
- **Dewlet kayda barasıñ, caşartmaga. / Kaswet kayda barasıñ, kartaytmaga.” -** Atas. Talih nereye gidersin ? Gençleştirmeye. / Kasvet, nereye gidersin ? İhtiyarlatmaya.

Rom. s. 1. Fericire; noroc. 2. Măreţie, înălţime; rang. 3. s. propr. Nume de persoană : **Dewlet** *(b.).*

DEWLETLEŞTĬRMEK f. Devletleştirmek, kamulaştırmak.

Rom. v. A etatiza, a naţionaliza.

DEWLETLĬ s. esk. Devletli.

1. Tar. Osmanlı imparatorluğunda vezir, paşa gibi, yüksek rütbeli, kuvvet sahibi devlet adamlarına verilen unvan.

“Delĭmen dewletlĭ bĭrdĭr, hep bĭlgenĭn ĭşlerler.” - Atas.

2. Talihli, mutlu (kimse).

“O devletlĭ öz ĭşĭn özĭ bĭlĭr, / Ka bakayım, ne diycek bĭzĭñkĭler ?” - (Bekir S. Çobanzade - Kalpak Mahracı).

Rom. adj. 1. s. Excelenţă; persoană sus pusă. 2. adj. Fericit, norocos.

DEWLETŞĬ is. Devletçi.

Rom. s. Adept al etatismului.

DEWLETŞĬLĬK is. Devletçilik.

Rom. s. Etatism.

DEWLĬK is. Dev hayatı veya şöhreti.

"Dewlĭk sürĭp cüremen, kuwetĭm deniymen ! dep cĭgĭt te cewap bere." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. s. Existența ori renumele de smeu.

DEWRAN is. (Ar. devran). Devran.

1. Dünya.

2. Kader, talih.

3. Zaman.

"Yalan dünya merdĭwen, yeşĭl sancak. / Senĭññmen sürgen köp dewran unutulmayacak." - (Boztorgay).

- **Cañı tozar, dewran ozar.** – Atas. Yeni yıpranır, zaman geçer.

Rom. s. 1. Lume, univers. 2. Soartă, noroc. 3. Vreme, timp.

DEWRE is. (Ar. devre). Devre.

1. Dönem.

2. Spor. Bir spor oyunun bölümlerinden herbiri.

Rom. s. 1. Perioadă. 2. Sp. Repriză.

DEWRĬLMEK f. Devrilmek.

1. Düşmek, yıkılmak.

2. mec. İktidardan düşürülmek.

Rom. v. 1. A cădea, a se rostogoli. 2. fig. A fi răsturnat, a fi doborât, a fi detronat..

DEWRİM is. Devrim.

Rom. s. Revoluție.

DEWRİMCĬ is. ve s. Devrimci.

Rom. s. şi adj. Revoluționar.

DEWRİMCĬLĬK is. Devrimcilik.

Rom. s. Revoluționarism.

DEWRİDAİM is. (Ar. devr i daim). Devridaim.

1. Sürekli hareket, sürekli dolaşım.

2. Fiz. Sonsuza kadar çalışabileceği hayal edilen makina.

Rom. s. 1. Mişcare continuă; circuit continuu. 2. Fiz. Perpetuum mobile.

DEWRİYE is. Devriye.

"Bĭzlernĭ tabıştırıp, şükĭr degende, bĭr askeriye dewriyesĭ tarafından yakalana." - (Yaşar Memedemin - Şaliy Şal).

Rom. s. Mil. Patrulă, rond.

DEWŞE öz. is. Devce; Boğazköy kasabasının doğusundaki Gherghina köyünün Tatarca adı.

Rom. s. propr. Denumire tătărească a satului Gherghina din estul Cernavodei.

DEYİCĬ is. Deyici, diyen (kimse).

- "**Tokmak urucınıñ katında 'ıh' deyĭcĭsĭ." -** Deyim. (Boztorgay). Kahve dövücünün hınk deyicisi.

Rom. s. Cel care zice.

DEYİM is. Deyim. Eşanl. **aytım.**

Rom. s. 1. Expresie; locuțiune. 2. Zicătoare.

DEYİŞ is. Deyiş.

1. Söyleme biçimi; üslûp.

2. Bir kimsenin bir konuyla anlattıkları.

Rom. s. 1. Mod de exprimare; mod de pronunțare. 2. Relatarea, spusa cuiva.

DEYÜZ is. (Ar. deyyus). 1. Deyyus, boynuzlu.

2. ünl. (Hakaret olarak) Hayvanlar !

"Ne külesĭz be deyüzler, ne külesĭz ? Tĭnewĭn bĭr kılış yıgırım altınga satılganda külmedĭñız de , bügün ne boldı ?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. 1. s. (Despre soți înşelați) Încornorat. 2. interj. (Înjurie) Animalule ! Vită !

DEZİNFEKTAT ETMEK f. (Rom.+Tat.) Dezenfekte etmek, mikroplardan temizlemek.

Rom. v. A dezinfecta.

DEZİNFEKTSİYE is. (Rom.). Dezenfektasiyon, mikroplardan temizleme..

Rom. s. Dezinfecție.

DIGIR DIGIR (**dığır dığır**) ünl. Dönen tekerlek seslerini anlatan söz.

Rom. interj. Cuvânt care redă zgomotul produs de roțile metalice în mişcare.

DIGIRMAN (**dığırman**) is. "Dıgır dıgır" diye ses çıkaran şey.

"Dıgır dıgır dıgırman / Dıgırmannıñ kızıman. / Moynım tolı moşakka, / Bolat baynıñ kızıman." - Kuyu, kapısı, zıncırı. - (Boztorgay).

Rom. s. Obiect metalic care produce zgomotul specific al roților metalice aflate în mişcare.

-DIK (**-dıq**)Yapım eki. Fiilden isim ve sıfat yapar. Var. **-dĭk, -tık, tĭk. Tanı+dık, (bĭl+dĭk, sırı+tık, üşütĭk).**

Rom. Afix lexical de formare a substantivelor şi adjectivelor din verbe.

DIKKAT (**dıqqat**) is. (Ar. dikkat). Dikkat. Var. **dĭkkat.**

1. Duygu ve düşünceleri bir şeyin üzerinde toplama.

2. İlgi, özen.

"Körsem közĭm kuwana, cüregĭm cana. / Süydĭm senĭ cürekten, dıkkatıñ kaná?" - (Boztorgay).

3. ünl. "Dikkat ediniz!" anlamında.

- **Dıkkat etmek -** a) Duygu ve düşüncelerini bir şey üzerinde toplamak. b) Özen göstermek.

Rom. s. 1. Atenție. 2. Grijă, băgare de seamă. 3. Interj. Atenție !

DIKKATLI (**dıqqatlı**) s. Dikkatli.

Rom. adj. Atent; plin de grijă.

DIKKATSIZ (**dıqqatsız**) s. Dikkatsiz.

Rom. adj. Neatent; distrat.

DIKKATSIZLIK (**dıqqatsızlıq**) is. Dikkatsizlik.

Rom. s. Neatenție; lipsă de atenție.

DIM[1] is. ve s.1. is. Havada ve nesnelerde bulunan su veya su buharı; nem, rutubet.

2. s. Islak, sulu; nemli, rutubetli.

“Nisan ayında hawa dım, keskin cawın celi ese, tışarsı da ziptiy karangı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **dım;** Karaçay Malkar. - **tım;**

Rom. s. 1. Umezeală; igrasie. 2. adj. Umed, jilav; igrasios.

DIM^2 s. ve zf. 1. s. Koyu, kalın, karanlık, yoğun.

“Her köşede dım kölgeler, yeşil küfler köpire. / Yatak – tahta, yemek – fena, yerden suwuk üfüre.” - (Çelebi Cihan – Bastırık).

2. zf. Tam, büsbütün, pek, aşırı. **Dım sokır.**

“Bonday dım kara mışıknı katip östirdiñiz ?” - (Altay Kerim – Kâniye).

Türk Lehç. : Kırım. – **dım, dımma;** Kazak. – **tım;** Karaçay Malkar. - **tum**;

Rom. adj. şi adv. 1. adj. Gros, dens; întunecat. 2. adv. Foarte; cu totul, cu desăvârşire.

DIMLAMA, -W is. Islatma; ağızda yumuşatma.

Rom. s. Înmuiere.

DIMLAMAK (**dımlamaq**) f. Var. **dımnamak.** 1. Islatmak.

2. (Lokma yiyecek için) İyice çiğneyip ağız salgısıyla yumuşatmak.

“Zawallı, balık kokısıman ötmekni dımlap dımlap aşay eken.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. v. 1. A înmuia. 2. (Despre îmbucătura de mâncare) A o înmuia cu salivă; a o mesteca bine.

DIMLANMAK (**dımlanmaq**) f. 1. Islanmak.

2. (Lokma yiyecek için) İyice çiğnenip ıslatılmak.

Rom. v. 1. A se umezi. 2. A se mesteca bine în gură.

DIMLATMAK (**dımlatmaq**) f. Islatmak, yumuşatmak.

Rom. v. A umezi, a muia, a înmuia.

DIMLAWUŞ is. Katık; ekmeğin yanı sıra, ekmeğe ilâve olarak yenilen sulu yiyecekler. Var. **dımnawuş.**

Rom. s. Mâncărurile (apoase) servite ca adaosuri la mâncarea de bază, pâinea.

DIMLAWUŞSIZ s. ve zf. Katıksız, kuru ekmekle.

“Ötmegin şıgarıp aşaycak bola ama, kurı ötmek bek arüw ketmiy eş bir dımlawuşsız.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. adj. şi adv. Cu pâine goală, fără alte adaosuri de mâncare (cu zeamă).

DIMLI s. 1. Yaş, ıslak, nemli, rutubetli.

2. Karanlık; ışıksız.

“Üylenge kadar o dımlı, basık mektepniñ eski, tütülgen, delik kiyizleri, kasırları üstünde karılgaç yavruları dayın tizilir, tiz çöker, otururdık.” - (Çelebi Cihan – Karılgaçlar Duası).

Rom. adj. 1. Umed, jilav; igrasios. 2. Întunecos.

DIMLIK (**dımlıq**) is. 1. Yaşlılık, ıslaklık; nemlilik, rutubetlilik.

2. Karanlık.

Rom. s. 1. Umezeală; igrasie. 2. Întuneric, întunecime.

DIMLILIK (**dımlılıq**) is. → **Dımlık**.

DIMNAMAK (**dımnamaq**) f. → **Dımlamak**.

DIMNAWUŞ is. → **Dımlawuş**.

DIMSIZ s. Rutubetsiz, kuru.

Rom. s. Uscat; lipsit de umezeală.

DIÑG (**dıñğ**) ünl. Metal sesi.

Rom. interj. Cuvânt onomatopeic pentru a reda unele sunete produse la ciocnirea obiectelor de metal; zdrang.

DIÑGILDAMAK (**dıñğıldamaq**) f. Tıngırdamak.

Rom. v. A zdrăngăni, a produce zdrăngănituri.

DIÑGILDATMAK (**dıñğıldatmaq**) f. Tıngırdatmak, zımbırdatmak.

Rom. v. fact. A zdrăngăni.

DIÑLAMAK (**dıñlamaq**) f. Dinlemek. Var. **diñlemek**, **tınlamak**.

“Cer astında seni dıñlap közyaş tögip kanayım, / And Etkemen cırlaganda çürüp pitsin cansız ten.” - (Hamdi Giraybay - Ant Etkemen Aytaman).

Rom. v. A asculta.

-DIR- Yapım eki. Fiillerin ettirgen şeklini yapar. Var. - **dir- , -tır-, -tir- . Car+dır+mak. (Ber+dir+mek, sat+tır+mak, et+tir+mek).**

Rom. Afix lexical de formare a diatezelor factitive ale verbelor.

DIRCAYMAK (**dırcaymaq**) f. → **Tırcıymak**.

DIRCAYTMAK (**dırcaytmaq**) f. → **Tırcıytmak**.

DIR DIR ünl. Bazı nesnelerin çıkardığı kalın titrek ses.

Rom. interj. Cuvânt care redă sunetul produs de unele obiecte aflate în vibraţie.

DIRDIR is. Dırdır, bezginlik veren sözler.

- **Dırdır etmek** - Söylenip bıktırmak.

Rom. s. Cicăleală. **Dırdır etmek -** *A cicăli.*

DIRDIRCI is. ve s. Dırdırcı.

Rom. s. şi adj. Cicălitor.

-DIRIK, -DIRIK - (**dırıq, -dirik**) Yapım eki, Türkçedeki : - duruk. İsimden isim yapar. **: boyun+ -dırık = boyındırık;közildirik; sakaldırık.**

Rom. Afix lexical de formare a substantivelor din substantive.

DIRIL DIRIL zf. (Bazı nesneler). Kalın, titrek bir ses çıkararak.

Rom. adv. Duduind, durduind.

DIRILDAMA, -W is. Dırıl dırıl sesler çıkarma.

Rom. s. Duduire, durduire.

DIRILDAMAK (**dırıldamaq**) f. Kuvvetli ve titrek bir ses çıkarmak.

Rom. v. A dudui, a durdui.

DIRILDATMAK (**dırıldatmaq**) f. Dırıl dırıl sesler çıkarttırmak.

Rom. v. A face să duduie.

DIRJAYMAK (**dırjaymaq**) f. Buruşmak. Var. **tırcaymak**.

“Kış başında algan konuçlı kondırası, bĭraz dırjaygan da bolsa, ayagın ne kadar arü kaba edĭ.” - (Necip H. Fazıl - Nimet’nĭñ Bayramı).

Rom. v. A se încreţi.

-**DIRT**-Yapım eki. Fiilerin katmerli ettirgen şeklini yapar. Var. **-dĭrt- , -tırt- , -tĭrt- . Yaz+dırt+mak. (Ker+dĭrt+ mek, bas+tırt+mak, egeş+tĭrt+mek).**

Rom. Afix lexical de formare a diatezelor factitive duble.

DIŞ s. → **Tış**.

DIŞARI is. ve zf. → **Tışarı**.

DIWAR is. → **Duwar**.

“Bĭr köy üyĭ. Dıwarlarga yastık tĭrewlĭ.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kart man Caş Arasında).

DIZILDAMAK (**dızıldamaq**) f. Vızıldamak.

Rom. v. A bâzâi.

DIZIMLAMAK (**dızımlamaq**) f. Oyun bozmak, usulsüzlük etmek.

“Irgaçıknı kaytarmay, yanbaşka aldı, / Yañı baştan bolmasa, dızımladı.” - (Bekir S. Çobanzde - Yaz Akşamı Üy Aldında).

Rom. v. A recurge la o neregulă.

DIZMAN is. ve s. Güçlü kuvvetli ve çevik.

“Balasına diycek cok. Awur sabır. İşkĭde, oyında tabılmagan, mına saga bĭr cĭgĭt. Tam dızman tatar.” - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

- **Soktanıñ azmanından, cĭgĭtnĭn dızmanı hayırlı. -** Atas. Softanın azmanından yiğidin cüsselisi iyidir.

Rom. adj. Robust, vânjos, iute.

DĬGER s. → **Diger**.

-DĬK Yapım eki. → **-Dık**

DĬKKAT (**dĭkqat**) is. → **Dıkkat, Dikkat.**

“Aytılgan türkünü dĭkkatmen sonuna kadar tıñlarlar.” - (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

“Katĭrĭ kırılmasın dep dikkat etĭle.” - (Altay Kerim – Kâniye).

DĬLBER s. ve is. (Fars.). Dilber; güzel (kadın). Var. **dülber.**

“Kawışsak altın sadaka, ak koy kurban. / Dünyada dĭlber yok tuwul, senĭ ĭstiy can.” - (Boztorgay).

“Kara kaşıñ astında kĭrpĭgĭñ serper, / Yaraşıklı cürüşĭñ, kesĭmĭñ dĭlber.” - (Boztorgay).

Rom. adj. şi v. (Despre persoane de sex feminin) Frumoasă, încântătoare.

DĬLBERLĬK is. Dilberlik; güzellik. Var. **dülberlĭk.**

“Pencĭreñnĭñ perwazı elden artar. / Bo dĭlberlĭk bĭzlerge soydan tartar.” - (Boztorgay).

Rom. s. Frumuseţe.

DĬNGĬN s. ve zf. Dingin; sakin.

“Duwadaklar, turnalar / Kökte şana tayganday, / Dĭngĭn dĭngĭn uşalar / Oñga solga aylanmay.” - (İ Ziyaeddin - Kuşlar Kete).

Rom. adj. şi adv. Liniştit, cuminte.

DĬNLEGEN is. Dinleyen, dinleyici.

Rom. s. Ascultător, auditor.

DĬNLEME, -W is. Dinleme.

Rom. s. Ascultare, audiere.

DĬNLEMEK f. Dinlemek. Var. **dinlemek, tıñlamak.**

1. İşitmek için kulak vermek.

“Yüksek yüksek minberlerday tawlarıñ / Üstlerĭnden kelgen sesnĭ dĭnleyĭk.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

“Alem ne dese desĭn, / Aklı bolgan dĭnlesĭn. / Süygen kızın almagan / Eş ‘üylendĭm’ demesĭn.” - (Boztorgay).

2. Birinin öğüdünü kabul edip ona göre davranmak.

“Kırk yılda bĭr awrat sözĭn dĭnlemelĭ.” - Atas.

“Anasın dĭnlemegen ewlât, / Kocasın saymagan awrat, / Boranda cürmegen at, / Kapıñda tutma, sat.” - Atas.

3. Uymak, baş eğmek.

Rom. v. 1. A asculta, a audia. 2. A urma sfatul cuiva. 3. A se supune.

DĬNLENDĬRME, **-ÜW** is. Dinlendirme.

Rom. s. Odihnire, odihnă.

DĬNLENDĬRMEK f. Dinlendirmek.

Rom. v. A odihni, a lăsa să se odihnească.

DĬNLENDĬRTMEK f. → **Dĭnlendĭrmek**.

DĬNLENDĬRUWCĬ s. Dinlendirici.

Rom. adj. Odihnitor, reconfortant.

DĬNLENME[1,2] , -ÜW is. Dinlenme, istirahat etme.

2. Dinleme.

Rom. s. 1. Odihnire. 2. Audiere.

DĬNLENMEK[1] f. Dinlenmek; yorgunluk gidermek, istirahat etmek.

“Şatır tawnıñ temelĭ, / Otırıp dĭnlenmelĭ. / Yeter endĭ bekârlık, / Kasımda üylenmelĭ” - (Boztorgay).

Rom. v. A se odihni.

DĬNLENMEK[2] f. Dinlenmek; dinlemek işi yapılmak.

Rom. v. A se asculta, a se audia.

DĬNLETMEK f. Dinletmek, kulak verdirmek.

Rom. v. A pune să asculte, a face să asculte.

DĬNLEWCĬ is. Dinleyici.

Rom. s. Ascultător, auditor.

DĬNLEYĬCĬ is. Dinleyici.

Rom. s. Ascultător, auditor.

DĬNNENMEK f. → **Dĭnlenmek[1]**.

“Edege atından tüşüp, bĭr taşka dĭnneniyĭm dep otıra.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

- **DĬR**- Yapım eki → **-Dır-** .

DĬR DĬR zf. Titremeyi anlatır; tir tir; titreyerek.

“Dewnĭ körgenĭmen Mambet bek korka, ötĭ patlaganday bola. Dĭr dĭr etĭp kaltıramaga başlay.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

- **Dĭr dĭr etmek –** (Korkudan veya soğuktan) Tir tir titremek.

Rom. adv. Tremurând; dârdâind.

DĬREK is. Direk.

1. Ağaçtan veya demirden, destek veya yükseltme ayağı görevinde uzun, kalın dikme. **Bayrak dĭregĭ. Gemĭ dĭregĭ.**

“Kar cawsa kürek ĭster, / Caş fidan dĭrek ĭster.” - (Boztorgay).

2. mec. Dayanak, güvenilen kimse.

“Ana degen bĭr kuwanş, baba dĭrek. / Kül bola da kete eken bo gür cürek.” - (Boztorgay).

- **Murnun dĭregĭ sızlamak -** Çok pis bir koku duyarak rahatsız olmak.

Rom. s. 1. Stâlp; coloană; catarg. 2. fig. Reazim, sprijin.

DĬREM is. (Ar. dirhem). Var. **drem.**

1. esk. Okkanın 400’de 1’ine eşit olan, yaklaşık 3,15 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü.

2. Çeşitli biçim ve ağırlık ölçülerinde, demirden dökülmüş tartı ağırlıkları.

“İşte bügĭn kaymakşı geşiyatır edĭ, onı şakırdım, bĭraz taldalıkta o başka yakka karaganda dĭremler turgan tasnıñ ĭşĭne attım nalday bĭlezĭgĭmnĭ.” - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

3. Parça, kırıntı.

- **Drem drem** - Azar azar.
- **Yüz drem** - Küçük bir parça. **“Sakınma ewlâdım menden, men senĭ yüz drem etten adam etken neneñmendĭr.” -** (Altay Kerim – Kâniye).
- **Dert insanga batmanıman kĭrer de, drem drem şıgar. -** Deyim. Dert insana batmanıyla girer, dirhem dirhem çıkar.

Rom. s. 1. înv. Dram. 2. Greutate de cântar etalonată. 3. fig. Bucățică; pic; cantitate mică.

DĬREN is. Diren, dirgen. Eşanl. **senek.**

Rom. s. Furcă, furcoi.

DĬRĬLDEME, -W is. Titreme.

Rom. s. Dârdâire.

DĬRĬLDEMEK f. (Korkudan veya soğuktan) Titremek.

“Bala dĭrĭldep cılamaga başladı.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. v. A dârdâi.

DĬRĬLDETMEK f. 1. Titretmek.

2. mec. Bir üfleme çalgısını öttürmek.

“Kara Togay kanatıma dĭrĭldetĭp / Şakırtuw havasın çalaberĭp cuwrıklar.” - (Necip H. Fazıl - Toy).

Rom. v. 1. A face să dârdâie. 2. fig. A cânta dintr-un instrument muzical de suflat.

DĬRLĬK is. Dirlik, hayat, sağlık, yaşama gücü.

“Bĭzge nurlı fikirlerden dirlikler tez kelsĭn.” - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Viață; putere de viață; viabilitate.

DĬŞĬ is. ve s. Dişi. Eşanl. **ırgaşı.**

1. Yumurta oluşturan, yavru doğuran varlık.

“Arslannıñ erkegĭ, dĭşĭsĭ kene arslandır.” - Atas.

2. Kadın.

3. s. Kadına özgü, kadınla ilgili.

Rom. s. și adj. 1. Femelă. 2. Femeie. 3. adf. Feminin; femeiesc.

DİB is. → **Dip**.

DİBAK (**dibaq**) is. (Ar. debbag). Tabak; sepici.

- **Dibak süygen terĭsĭn cerden cerge şıpırar. -** Atas. Sepici sevdiği derisini yerden yere vurur.

Rom. s. Tăbăcar, argăsitor.

DİDAKTİK (**didaktik**) s. ve is. (Fr.>Rom.Türk.) Didaktik.

1. s. Öğretimle ilgili olan; öğretici. **Didaktik eser -** Öğretici eser.

2. Pedagojinin, öğretim ilkeleri ve yöntemlerini konu eden dalı.

Rom. 1. adj. Didactic, -ă. 2. s. Didactică.

DİFTERİYE is. (Fr.>Rom.Türk.). Tıp. Difteri, kuşpalazı hastalığı.

Rom. s. Med. Difterie.

DİFTONG (**diftong**) is. (Fr.>Rom.). Türk lehçelerinde olmayan, fakat başka dillerde görülen, aynı hece içinde birlikte okunan ünlü ikilisi. Örn. Romencede : **soa -re** (güneş).

Rom. s. Diftong.

DİFUZOR is. (Fr.>Rom.). 1. Hoparlör.

2. mec. Lafın ölçüsünü kaçıran kimse.

“Bĭlesĭn sen, bĭr kĭşĭ bĭr ekĭ kade şarap ĭşken sonra difuzor bola, hele mualĭm de bolsa, aldına bĭrewnĭ şıgarmay, konışır da konışır.” - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. 1. Difuzor. 2. fig. Persoană care își pierde controlul vorbelor; guraliv.

DİG is. (Fr. >Rom.). → **Dik.**

DİGER s. (Fars. diger) Diğer, başka, öbür. Var. **dĭger.**

“Kerĭm ve diğer arkadaşları : Yazıklar bolsın!” - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).

Rom. adj. Alt, -a; celălalt, cealaltă.

DİJMA is. (Rus.>Rom.). Öşür, ürünlerden alınan vergi.

“Bunlarnıñ herbĭrewĭn onekĭ paraköy tarlaları bolıp bunı halkka dijmaman bere ekenler. Buga onlama diy ekenler, onda bĭr demek.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. s. Dijmă, zeciuială.

DİK is. (Fr.>Rom.). Mendirek; dalgakıran. Var. **dig.**

“Bo arada bĭrĭncĭ kayık, diknĭ dolaşıp balıkhanege toralandı, ‘Rita Haywort’, Delĭ Ömer men Badana.” - (Yaşar Memedemin - Şöntĭriy**).**

Rom. s. Dig.

DİKĬLMEK f. → **Tĭgĭlmek**.

“Yaz keldı yaban, / Dikĭldĭ yerge saban.” - (Ekrem Mehmet Ali - Bülbül sesi).

DİKKAT is. → **Dıkkat**.

DİKTANDO is. (Alm.>Rom.). Çizgili kâğıt veya defter.

Rom. s. Foaie sau caiet de dictando.

DİKTARE is. (Fr.>Rom.Türk.). Dikte; yazdırma.

Rom. s. Dictare.

DİKTATOR is. (Fr.>Rom.Türk.). Diktatör.

"Korkmadılar, sıraların taa bek cıydılar, / Diktator kurşun, onlar slogan attılar : / Yaşasın serbestlĭk ! Yaşasın demokrasi ! İhtilâl !" - (Ekrem Menlibay - 1989 / Renkler 3).

Rom. s. Dictator.

DİKTATORLIK (diktatorlıq) is. Diktatörlük.

Rom. s. Dictatură.

DİL is. → **Tĭl**.

DİLBER s. (Fars. dilber). (Kadın için) Alımlı, güzel. Var. **dĭlber, dülber.**

"Deñĭzlermen dalgalarman aytışkan / Bĭr dilbersĭñ, bĭzmen gĭzlĭ tanışkan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. adj. (Despre femei) Frumoasă, încântătoare.

DİLBERLĬK is. Güzellik. Var. **dĭlberlĭk, dülberlĭk.**

"Yeşĭl Curt'ka dilberlĭkler saçılgan / Möñlĭk ketĭp nurlı küneş açılgan. - "(Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Frumusețe.

DİMAG (dimağ) is. (Ar. dimag). Dimağ.

1. Beyin.

2. Bilinç; zekâ.

"Bo husussta yarawlı bĭrtakım kitaplar tawup okudı, bazı münevverlermen körĭşmege devam ettĭ. Bütün bonlar neticesĭnde dimagı taa arüw ve taa etraflı ĭşlemege, fikirlerĭ bĭr intizamga tabi bolmaga başladı." - (M. Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. s. 1. Creier. 2. fig. Minte, inteligență.

DİMİNUENDO zf. (İtal., uluslararası müzik terimi). Müz. Sesi gittikçe yavaşlatarak.

Rom. adv. Muz. Diminuendo.

DİN is. (Ar. din). Din. 1. Doğa üstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara, tanrıya inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal kurum.

2. Bu toplumsal kurumun tarihi şekillerinden her biri. **Musluman dinĭ. Kristiyan dinĭ.**

3. mec. Kuvvetle bağlanılan düşünce, ülkü.

- **Din adamı -** Din görevlisi.
- **Din kardaşı –** Dindaş. **"Bunca din kardeşi ederler feryat, / Sultanga bu ahval olsun hemyâd." -** (Kırım Muhacir türküsü).
- **Din ogrına –** Müslümanlık davası yoluna.
- **Dinden imandan bolmak -** Dini inancını yitirmek.
- **Dinden imandan şıkmak -** Çok sinirlenmek.
- **Dinĭ bütün -** Dinine çok bağlı olan.
- **Dinĭ imanı –** Tek düşüncesi, en sevdiği, en önemli saydığı. **"Kaşık börek imanım, kalca dinĭm. / Kaş oynatıp köz kısıp cürgen künüm." -** (Boztorgay).
- **Dinĭne lânet –** Deyiş. Başka dinden olan biri hakkında olumlu bir söz söyleneceği vakit takdirinin sınırlarını belirtmek için söylenen söz. **"Tabiat Bĭlgĭlerĭ ve Cografya derslerĭn ruman tĭlĭnde, Andrei Avram adlı profesordan okıdık. Dinĭne lânet, özĭ bek degerlĭ bĭr profesor edĭ." –** (Mehmet Vani Yurtsever - Hayatım).
- **Hak dinĭ -** İslâm dini.
- **Dinĭñ üşün tuwul, künüñ üşün. –** Deyim. Dinin için değil, günün için.
- **Aşşĭ söz dinden şıgarır, tatlı söz inden şıgarır. -** Atas. Acı söz dinden çıkarır, tatlı söz inden çıkarır.
- **Cartı araba col bızar, cartı molla din bızar. -** Atas. Eski araba yolu bozar, yarım molla din bozar.

Rom. s. 1. Religie, latură a conștiinței sociale exprimată prin credința în ființe și forțe supranaturale, care determină realitatea materială. 2. Fiecare dintre formele istorice ale acestei laturi ale conștiinței sociale, precum Mahomedanismul, Creștinismul, İudaismul etc. 3. fig. Crez; convingere.

DİNAM is. Fr.>Rom.Türk. Dinamo; mekanik enerjiyi elektrik enerjisine dönüştüren makine.

Rom. s. Dinamo.

DİNAMİK, -A is. Fiz. Fiziğin hareketi inceleyen dalı.

Rom. s. Fiz. Dinamică.

DİNAMİT is. (Fr.>Rom.Türk.) Dinamit.

Rom. s. Dinamită.

DİNAMİTLEMEK f. Dinamitlemek.

Rom. v. A dinamita.

DİNAR is. (Ar. dinar). Irak, diğer bazı Arap ülkelerinin ve Sırbistan'ın para birimi.

Rom. s. Dinar.

DİNCĬ is. ve s. Dinci.

Rom. adj. și s. Bigot.

DİNCĬLĬK is. Dincilik.

Rom. s. Bigotism.

DİNDAR is. ve s. Dindar, dinin kurallarına bağlı (kimse).

"İnkâr etĭlmez: evvelkĭ hocalar bek dindar bolganlar, halkta onlarga köre... Fakat dinnĭ yalıñız namazdan oructan ibaret bĭlgenler." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

Rom. s. și adj. Credincios; pios.

DİNDARLIK (dindarlıq) is. Dindarlık.

Rom. s. Religiozitate, pietate, evlavie, cucernicie, smerenie.

DİNDAŞ is. Dindaş.

Rom. s. Coreligionar.

DİNİY s. (Ar. dini). Dini.

Rom. adj. Religios; relativ la religie.

DİNKALA (dinkala) is. ("dik âlâsı – hoş karşılanmayan bir durumun en aşırı anı veya örneği" tabirinden, anlam değişmesi ile) Bir olayın en hareketli, en canlı, en şiddetli anı.

"Köyĭñ Sırtında taşcol boyında bĭr üyde toy dinkalasında." - (Altay Kerim – Kâniye).

"Rahmetlĭ Nasrettin Hoca da saban aydamak üşĭn tarlasına kete. Bĭrkaş parazna aylana. Tam ĭşĭn dinkalasında ekende, añsızın bĭr candawırı kopa." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Türk Lehç. : Kırım. – **dıñqalay, -ı;**

Rom. s. Culme, punct culminant; toi.

DİNLEMEK f. Dinlemek. Var. → **diñlemek**.

"Arkadaşım, dostım bolgan / Bo destannı dinlesĭn. / Perihan kız vefat etken, / Allah rahmet eylesĭn." - (Boztorgay).

Rom. v. A asculta.

DİNLETMEK f. Dinletmek.

"Bĭlgen masallarnı diñlegenge de aytar, diñlemegenge de. Añlatır, diñletĭrdĭ." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. v. A face să asculte, să audieze.

DİNLĬ s. Dindar; bir dine sahip olan.

Rom. adj. Adept al unei religii.

DİNSEL s. Dinsel; dinî.

Rom. adj. Religios.

DİNSĬZ s. ve is. Dinsiz.

1. Dini inancı olmayan.

2. mec. Acımasız, gaddar.

- **Dinsĭznĭñ akkından imansız kelĭr." -** Atas. Dinsizin hakkından imansız gelir.

Rom. adj şi s. 1. Ateu, ateist. 2. fig. Crud, nemilos.

DİNSĬZLĬK is. Dinsizlik.

Rom. s. Ateism.

DİP is. Dip. Var. **tüp.**

"Kĭm bĭlĭr kaç kĭşĭ onıñ dibĭnde / Batıp ölgen." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

Rom. s. Fund, partea de jos.

DİPLOMA is. (İtal.Fr>Rom.Türk.) Diploma.

"1898 senesĭnde, yĭgĭrĭm yaşında, Memet Niyazi mektebĭn tamamlap muallim diplomasın ala." - (Şükran Vuap Mokanu - Memet Niyazi).

Rom. s. Diplomă.

DİPLOMAT is. (Fr.>Rom.Türk.) Diplomat.

Rom. s. Diplomat.

DİPLOMATSİYE is. (Fr.>Rom.Türk.). Diplomasi.

Rom. s. Diplomaţie.

DİREKTİVA is. (Fr.>Rom,Türk.). Direktif.

Rom. s. Directivă.

DİREKTOR is. (Fr.>Rom., Türk.). Müdür, yönetici.

"Bekmambet'ten de mektüp keldĭ, o da para diy... Direktorları taksa tĭliy emĭş." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

Rom. s. Director.

DİRİJOR is. (Fr.>Rom.). Koro veya orkestra şefi; yönetmen.

Rom. s. Dirijor.

DİSÇİPLİNA is. (Rom.). → **Disiplin**.

DİSİPLİN is. (Fr.>Rom., Türk.). Disiplin, tertip, bir düzene uyum. Var. **disçiplina.**

"Caşlık fikir hareketĭmen ve millî disiplinmen tanışır." - (Necip H. Fazıl - Kĭyew Konuşması**).**

"Bozkırda yaşaganlarnıñ ayakta turabĭlmelerĭ üşün en başta bek arü, mükemmel örgütlenmelerĭ kerek. Bo da yalnız ve yalnız temĭrden bĭr disçiplina man bola." - (N. Yusuf Sarıgöl - Adetlerĭmĭz / Karad. 62).

Rom. s. Disciplină.

DİSK is. (Fr.>Rom.Türk.) Disk.

Rom. s. Rom. s. Disc.

DİSPENSAR is. (Fr.>Rom.Türk.). Dispanser.

"Hem tışı cangan hem de ĭşĭ cangan Turan'nı dispensarga aná kaldı, aná öldĭ álĭnde yetĭştĭrdĭler." - (AltayKerim - Kâniye).

Rom. s. Dispensar.

DİŞÇĬ is. Dişçi; diş doktoru. Var. **tĭşçı.**

Rom. s. Dentist.

DİVİZİE is. (Rom.). Spor. Küme, lig.

Rom. s. Sport. Divizie, categorie.

DİWAN is. (Fars. divan). Divan.

1. Tar. Devlet adamlarından oluşan meclis.

2. Ed. Arap ve Fars edebiyatlarının etkisinde yazılmış şiirlerden oluşan kitap, derleme, antoloji.

3. Kolsuz, arkalıksız, duvar tarafına yastık dizilen kanepe, yatak, sedir.

4. "Divane" sözünün kısaltılmış şekli.

"Oylanaman, oylana, bolaman divan. / Uçkan kuştan sorayman, o da aytmay aywan." - (Ahmet Karakaya - Çıñlar).

- **Diwan turmak (**veya **El pençe diwan turmak)** – Bir kimsenin karşısında saygıyla el kavuşturup ayakta durmak.

Rom. s. 1. İst. Divan; adunare, consiliu. 2. Lit. Culegere de versuri al unui poet oriental clasic. 3. Divan, canapea. 4. Nebun, smintit.

DİWANE s. (Fars. divane). Divane.

1. Deli.

"Oynasam, külsem halk menĭ diwane sana. / Toktamay alew ĭşĭmde, otlar cana." - (Boztorgay).

2. Budala , akılsız.

"Delĭ özĭn maktar, diwane kızın." - Atas.

3. mec. Bir şeye çok düşkün olan.

- **Delĭ diwane bolmak -** Aşırı derecede sevmek, aşık olmak. **"Bakşelerde top náne, / Topladım táne táne. / Akız senĭñ aşkıñdan boldım delĭ diwane." -** (Boztorgay).
- **Bar bolıp bergen merdane, cok bolıp bergen divane. –** Atas. Var olup veren merdanedir, yok olup veren divanedir.

Rom. adj. 1. Nebun, smintit. 2. Prost; lipsit de judecată. 3. fig. Pasionat.

DİWANELĬK is. Divanelik, delilik.

Rom. s. Nebunie, sminteală.

DİWİT is. (Ar. divat). esk. Divit; yazı takımı; mürekkep kalemi ve hokkası.

"Divit, kalem, kılış, piştav belĭmde, / Eskĭ bayrak, yenĭ bayrak elĭmde." - (Boztorgay).

Rom. s. înv. Tacâm de scris; toc şi călimară.

-DİY[1] e. (Önündeki kelimeye bitişir). Gibi. Var. **-day, -dayın, -tay, -tiy. Sendiy -** Senin gibi. **Bĭlgenĭñdiy -** Bildi-

ğin gibi.

Rom. *postp. / prep. Ca, precum.*

DİY² ünl. Deh ! Binek ve koşum hayvanlarını yürütmek için söylenen söz.

"Atlar sabırsızlık man topraknı eşeliyler, / Kamşılı sürücĭlernĭñ 'diy' degenĭn bekliyler." - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

Rom. *interj. Di, die.*

DİY³ Ek; "Demek" fiilinden şimdiki zamanın 3. kişi şekli – "diyor" olup, -miş'li zamanı ifade etmek için de kullanılır. **Kettĭ diy** – a) Gitti diyor; b) Gitmiş.

"Nurettin babasına ayttı di (demiş) **: / Ya, babam, öldür menĭ, / Ya öldürürmen men senĭ." -** (Abdullah Zihni Soysal – Edige Batır).

Rom. *Desinenţă verbală de formare a diatezei narative :* **Ayttı diy -** *cică a zis.* **Kettĭ diy -** *cică a plecat.*

DİYAGRAMA (diyagrama) is. (Fr.>Rom.Türk.) Diyagram , bir olayın değişimlerini gösteren grafik.

Rom. *s. Diagramă.*

DİYALEKT is. (Fr.>Rom.Türk.) Diyalekt, lehçe.

Rom. *s. Dialect.*

DİYALEKTİKA is. (Fr.>Rom.Türk.) Diyalektik.

1. Olayların değişme ve gelişme süreci.

2. Bu süreci izleme yöntemi.

Rom. *s. Dialectică. 1. Procesul mişcării şi dezvoltării fenomenelor. 2. Metodă de studiere a fenomenelor.*

DİYALOG (diyalog) is. (Fr.>Rom.Türk.) Diyalog.

1. İki kişi arasında karşılıklı konuşma.

2. Bir konuda anlaşmaya varmak için iki taraf, iki ülke arasında yapılan görüşme.

3. İki kişinin karşılıklı konuşmasını anlatan yazı bölümü veya edebi eser.

Rom. *s. Dialog. 1. Convorbire între două persoane. 2. Convorbire oficială între reprezentantii a două părţi. 3. Fragment sau operă literară integrală scrisă sub formă de dialog.*

DİYAMETRU is. (Fr.>Rom.) Geom. Çap, kutur.

Rom. *s. Geom. Diametru*

DİYAPAZON is. (Fr.>Rom.Türk.) Müz. Diyapazon.

"Toplı dürkü şalganda diyapazonnı rahlenĭñ kenarına ura, tez tez oñ kulagına akete, ve kaşların bĭraz şatıştırıp yawaştan ses bere edĭ: laaa !" - (Okıma Kitabı - V).

Rom. *s. Muz. Diapazon.*

DİYAR is. (Ar. diyar) Memleket, ülke.

- **Ya bo tüyenĭ kütmelĭ, ya bo diyardan ketmelĭ." -** Atas. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.

Rom. *s. Ţară, ţinut; meleag, plai.*

DİYEZ is. (Fr.) Müz. Diyez işareti.

Rom. *s. Muz. Diez.*

DİZENTERİYE is. (Fr.>Rom.Türk.) Tıp. Dizanteri, kanlı basur.

Rom. *Med. Dizenterie.*

DİZİ is. (Türk.). Dizi.

1. Sıra, sıralanmış şeylerin bütünü.

2. Sinem. Arka arkaya, bölümler halinde gösterilen film.

Rom. *s. 1. Şir, rând. 2. Cinem. Serial.*

DO is. Müz. "Do" notası.

Rom. *s. Muz. Nota muzicală "do".*

DOBROCALI is. ve s. (Dobruca isminin Romence söylenişinden). Dobrucalı.

"Dobrocalı Tatar şairĭ Memet Niyazi'nĭñ hayatı ve şiirlerĭn araştırma meselesĭne bagışlangan makale ya da türlĭ yazılarının sayısı köp tuwıl." - (Şükran Vuap Mokanu - Memet Niyazi, Dobrocalı Tatar Şairi / Renkler 1).

Rom. *s. şi adj. Dobrogean.*

DOBRUCA öz. is. Dobruca; Tarihte Türk topluluklarının bir ili, günümüzde Romanya'nın doğusunda, Karadeniz'le Tuna nehri arasında yer alan bir coğrafi bölgesi ve aynı zamanda bu ülkedeki günümüz Türk - Tatar azınlığının yurdu olan yer.

Rom. *s. Dobrogea.*

DOBRUCALI is. ve s. Dobruca halkından olan (kimse).

Rom. *s. şi adj. Dobrogean.*

DOBRUCA TATARLARI öz. is. Tarih boyunca Dobruca topraklarına gelen Hun, Avar, Kıpçak (Kuman) gibi Türk boylarından sonra, Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında Kırım'dan gelip yerleşen Tatarların torunları olan Türk topluluğu.

Rom. *s. propr. Tătarii dobrogeni, urmaşii Tătarilor crimeeni stabiliţi în Dobrogea la migraţiunea popoarelor şi în perioada otomană.*

DOBRUCA TATARCASI öz. is. Kırım Tatar Türkçesinin Kırım Çöl ve Nogay ağızlarına dayalı bir diyalekti olarak Osmanlı ve Romanya-Bulgaristan Dobruca'sı sahasında oluşmuş dalı. Bu dilden birkaç örnek:

- **Abĭrlĭ keldĭ abıştı, tuvar otka cabıştı. -** Atas. April / Nisan geldi apıştı, (büyükbaş) hayvan ota yapıştı.
- **Erĭnşekke kız, aylencĭge yüz berme. -** Atas. Tembele kız, hileciye yüz verme.
- **Katnaşmagan tuwgan cat bolır. -** Atas. Görüşmeyen akrabalar birbirine yabancı olur.
- **Uzaktakılar kĭşneşĭr, cuwuktakılar tĭşleşĭr. -** Atas. Uzaktakiler birbirleriyle haberleşir, yakındakiler iyi geçinemezler.

Rom. *s. Limba tătară dobrogeană, dialect al limbii tătare crimeene, format istoriceşte pe solul dobrogean otoman şi românesc, din graiurile sale stepice şi nogaice.*

DOÇENT is. (Alm.>Rom.Türk.). Doçent; üniversitelerde profesörden önceki basamakta bulunan öğretim görevlisi.

Rom. *s. Docent.*

DOGIM (doğım) is. Doğum.

1. Dünyaya geliş.

2. Doğurma.

Rom. *s. Naştere. 1. Venire pe lume. 2. Aducere pe lume.*

DOGIRLATMAK (doğırlatmaq) f. → **Dogrıltmak**.

"Yukarıdan bĭr kuş uşıp ketiyatır. Memet şalt man şalt tüpegĭn kuşka dogırlata." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

DOGIRLIK (**doğırlıq**) is. → **Dogrılık**.

DOGIRMA, **-UW** (**doğırma**) is. Doğurma.

Rom. s. Naştere; fătare; generare.

DOGIRMAK (**doğırmaq**) f. Doğurmak. Var. **tuwurmak**.

1. Yavru dünyaya getirmek. Eşanl. **tapmak.**

"Fakırnıñ eşkĭsĭ tek dogırır." - Atas.

2. mec. Ortaya çıkmasına sebep olmak.

Rom. v. 1. A naşte, a aduce pe lume; a făta. 2. fig. A genera.

DOGIRTMAK (**doğırtmaq**) f. Doğurtmak, doğurmasına yardımcı olmak.

Rom. v. A ajuta să nască, a da asistenţă obstetricală.

DOGIŞ (**doğış**) is. Doğuş. Var. **tuwış.**

Rom. s. Naştere, venire pe lume; răsărire.

DOGMA[1] , **-UW** (**doğma**, **-uw**) is. Doğmak olayı. Var. **tuwma**.

Rom. s. Faptul de se naşte; naştere.

DOGMA[2] (**dogma**) is. (Fr.>Rom.Türk.) Dogma; sınanmadan, eleştirilmeden benimsenmesi istenen öğreti.

Rom. s. Dogmă.

DOGMAK (**doğmaq**) f. Doğmak. Var. **tuwmak**.

1. Dünyaya gelmek.

2. (Gök cisimleri) Ufuktan yükselerek görünmek.

"Tañ yıldızı dogar iken elbet o menĭ bekler. / Saç nuruñnı, yolcu garĭp hasretĭne kawuşsın." - (Çelebi Cihan - Yolcu Garĭp).

3. mec. Ortaya çıkmak, meydana gelmek.

Rom. v. 1. A se naşte, a veni pe lume. 2. (Despre aştri) A răsări. 3. fig. A apărea, a lua naştere, a se produce.

DOGMATİK (**dogmatik**) s. (Fr.>Rom.Türk.) Dogmatik, dogmalara dayalı olan.

Rom. s. Dogmatic.

DOGMATİZM (**dogmatizm**) is. (Fr.>Rom.Türk.) Dogmatizm; dogmalara dayalı görüş. ve düşünüş.

Rom. s. Dogmatism.

DOGMIŞ (**doğmış**) is. Kardeş. Eşanl. **tuwgan**.

1. Öz kardeş.

"Dört beş erkeklĭ bĭr haneden caş dogmışlarga müsade etĭlmiy. Konışmada sade akaylar bolıp, ... kence kardaşlarga bĭr de anawbĭr caş cĭgĭtlerge zewklanmaga ızın yok edĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Yakın akraba.

"Dogmış aga yok mende, can baskan emce, / Kĭmge ışanıp basayım ayagım, kence?" - (Boztorgay).

- **Dogmış balları** - Kardeş çocukları; yeğenler.

Rom. s. 1. Frate bun. 2. Rudă apropiată.

DOGMIŞLIK (**doğmışlıq**) is. Kardeşlik; anadaşlık.

Rom. s. Raportul de frăţie.

DOGRAMA (**doğrama**) is. Bir yapının kapı, pencere gibi ağaç kısımları.

Rom. s. Ansamblul de uşi şi ferestre al unei clădiri; tâmplârie.

DOGRAMACI (**doğramacı**) is. 1. Doğramacı; kapı pencere ustası.

2. Her türlü ağaç işleri yapan kimse; dülger.

"Arman ĭşlerĭ pĭtkenĭ men o üyge belsendĭ. Bĭr duwarcı man bĭr dogramacı taptı. Ertesĭ gün ĭşke başladılar." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

Rom. s. Tâmplar.

DOGRAMACILIK (**doğramacılıq**) is. Doğramacılık.

1. Kapı pencere yapma işi.

2. Doğramacının mesleği.

3. Her türlü ağaç işleri; dülgerlik.

"Tarla ĭşlerĭn de köre, at ayvanlarnı da karay, kerekse, demĭrcĭlĭk, dogramacılık ĭşlerĭn de yasay." - (İ. Ziyaeddin - Ah man Of Masalı).

Rom. s. 1. Confecţionare de uşi şi ferestre. 2. Meseria tâmplarului. 3. Dulgherie.

DOGRI (**doğrı**) s. is. ve zf. Doğru.

1. s. Düz çizgi halinde.

2. Mat. Doğru; iki nokta arasındaki en kısa yol.

3. s. Gerçek , yalan olmayan.

"Şabılacak cüyrük col da körse tözalmaz, degenlerĭ dogrı eken." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

4. s. Akla, mantığa uygun.

5. s. Yasaya, ahlâka bağlı; namuslu, dürüst, içten , samimi, temiz. **Dogrı kĭşĭ.**

"Kasabada mor şeşek, köylĭkte gül. / Mende kalĭp doğrıdır, sen özĭñ bĭl." - (Boztorgay).

6. s. Gerçeğe ve kurala uygun.

"Ahmet'nĭñ aytkanları dogrıdır. Bĭzĭm bugünkĭ halkımızda milletĭmĭzĭñ mertlĭgĭ, atalarımızıñ akıllılıgı bardır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

7. is. Gerçek, hakikat.

"Mawı anter kĭyesĭn, / Nüşün boynıñ iyesĭn? / Dogrısın ayt, bĭliyĭk, / Kaysımıznı süyesĭn?" - (Boztorgay).

8. zf. Kurala uygun olarak.

"Bĭz oynayık, küliyĭk, / Colda dogrı cüriyĭk." - (Boztorgay).

9. zf. Yanlışsız, eksiksiz.

10. zf. Sapmaksızın, doğruca.

"Mehmet efendĭ, başında şapkası ve üstünde temĭz rubasıman kahvege kĭrer ve dogrı publikatsiyeler asılgan yerge ketĭp kâgıtlarnı aktarır." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

11. zf. Önden, ön taraftan.

"Kelseñ kıymas sırttan kel, dogrı kelme. / Körĭp kalsa bĭrewler nazarga ĭlme." - (Boztorgay).

12. e. (Bir şeye) Karşı yönelik.

"Bu mekteptĭr curtımıznıñ bĭr tek ana ocagı, / Kız balaga dogrı açık eñ şefkatlĭ ana kucagı." -

" Hasretlĭkten közlerge yaş tolsa da / Yeşĭl Curt'ka dogrı, col tabalmadık." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Bĭrkaş gün sonra torbasın omızına atıp, kuntuwarga dogrı, colga şıkkan." - (Boztorgay).

13. (Zaman anlamlı sözlerden sonra) Yakın , yakınlarında. **Üylege doğrı.**

- **Dumanı dogrı şıksın –** Deyim. İyi ve güzel olmasa da kurala uygun olsun.
- **Kalbĭ dogrı kĭşĭ lafnıñ üstüne kelĭr. -** Deyim. Kalbi temiz kişi lafın üstüne gelir.
- **Tentekten dogrı cevap –** Deyim. Delişmenden doğru cevap.
- **Dogrı aytkannı dokız köyden kuwarlar. -** Atas. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
- **Dogrı colda cıgılgan şalt turar.** - Atas. Düz yolda yıkılan çabuk kalkar.
- **Doğrı col köstergen dostımızdır.** - Atas. Doğru yolu gösteren dostumuzdur.
- **Dogrısın aytkan dostka yaramaz**. - Atas. Doğruyu söyleyen dostuna yaramaz.
- **Dogrı sözge yemĭn kerekmez.** - Atas. Doğru söze yemin gerekmez.

Rom. 1. adj. Drept, liniar. 2. s. Mat. Dreaptă; linie dreaptă. 3. adj. Adevărat, veridic. 4. Logic. 5. adj. Cinstit. 6. adj. Corect. 7. s. Adevăr. 8. adv. Cum se cuvine. 9. adv. Întocmai, exact. 10. adv. De-a dreptul, direct. 11. adv. Fățiș, fără ocol. 12. prep. (În spațiu) Spre, înspre, către. 13. postp. / prep. (În timp). Spre, înspre, către.

DOGRIDAN (**doğrıdan**) zf. Dogrudan, kestirme olarak, dolambaçsız.

Rom. adv. De-a dreptul; fără înconjur.

DOGRIDAN DOGRI (**doğrıdan doğrı**) s. ve zf. 1. Doğrudan doğruya.

2. adj. Çok doğru.

Rom. adj. și adv. 1. Direct; de-a dreptul. 2. Foarte adevărat.

DOGRILIK (**doğrılıq**) is. Doğruluk.

1. Hakka ve ahlâka uygunluk.

> **"Kĭmsenĭñ akına karasına karışmagan, dogrılıktan ayrılmagan ve başkalarına da hakkın aşatmagan bĭr kĭşĭ edĭ." -** (Mehmet Vani Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

2. Gerçeğe uygunluk.

Rom. s. 1. Dreptate, echitate, justețe. 2. Exactitate, autenticitate.

DOGRILIŞ (**doğrılış**) is. Doğruluş.

Rom. s. Îndreptare, orientare.

DOĞRILMA, -**UW** (**doğrılma**, **-uw**) is. Doğrulma.

Rom. s. Îndreptare; orientare; redresare.

DOGRILMAK (**doğrılmaq**) f. Doğrulmak.

1. Eğik veya eğri bir şey düz, dik bir duruma gelmek.

2. (Oturan veya yatan bir kimse için) Toparlanmak, dik bir duruma gelmek.

> **"Dogrıl bĭraz, aldıña cür, tatar, kârlı bolırsıñ." -** (Mehmet Niyazi – Sagış).

3. Yönelmek.

4. mec. Durumunu düzeltmek, kalkınmak.

Rom. v. 1. A fi îndreptat. 2. A se îndrepta, a lua o pozìție dreaptă. 3. A se orienta spre... 4. fig. A se redresa, a se îmbunătăți.

DOGRILTI (**doğrıltı**) is. Doğrultu.

Rom. s. Direcție, sens.

DOGRILTILMAK (**doğrıltılmaq**) f. Doğrultulmak.

Rom. v. 1. A fi îndreptat. 2. A fi orientat. 3. fig. A fi redresat.

DOGRILTMA, -**UW** (**doğrıltma**, **-uw**) is. Doğrultma.

Rom. s. Îndreptare; orientare.

DOGRILTMAK (**doğrıltmaq**) f. Doğultmak.

1. Düz veya dik duruma getirmek.

2. Yöneltmek.

3. mec. Maddi durumunu iyileştirmek.

- **Belĭn dogrıltmak -** mec. Maddi durumunu düzeltmek.

Rom. v. 1. A îndrepta. 2. A orienta. 3. fig. A-și îmbunătăți situația materială.

DOGRISI (**doğrısı**) zf. Doğrusu, gerçeği söylemek gerekirse.

Rom. adv. La drept vorbind.

DOGU (**doğu**) is. Doğu. Eşanl. **kün-tuwuş.**

Rom. s. Răsărit, orient; est.

DOGURMAK (**doğurmaq**) f. Doğurmak. Var. **dogırmak, tuwırmak.**

1. Yavru dünyaya getirmek.

> **"Nasrettin Hoca üylene. Üş kün geşmiy, apakayı bĭr bala dogıra." -** (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

2. mec. Ortaya çıkmasına yol açmak.

- **Fakırnıñ eşkĭsĭ tek dogırır. -** Atas. Fakirin keçisi tek doğurur.

Rom. v. 1. A naște. 2. fig. A genera.

DOK[1] (**dok**) is. (İng. >Rom.). Dokum. Dayanıklı pamuklu kumaş çeşidi.

Rom. s. Text. Doc.

DOK[2] (**dok**) is. (İng. >Rom., Türk.). 1. Liman tesisleri.

2. Yüzer havuz veya kuru havuz türleri olan gemi tamir ve bakım tesisi.

Rom. s. 1. Doc; instalații portuare. 2. Doc de reparații navale (plutitor sau uscat).

DOKER is. (İng. >Rom.). Liman işçisi; gemi yüklemeboşaltma hamalı.

Rom. s. Docher.

DOKI (**doqı**) is. Doku.

1. Anat. Bir organın aynı tür hücrelerden meydana gelen bölümü.

2. mec. Yapılış, yapım şekli.

- **Dokı bĭlĭmĭ -** Doku bilimi, histoloji.

Rom. s. 1. Anat. Țesut. 2. fig. Structură.

DOKINMA, -UW (**doqınma, -uw**) is. Dokunma, değme, temas etme; .... Var. **tokınma, tokınuw.** Eşanl. **tiyme.**

Rom. s. Acțiunea de **dokınmak**. *Atingere, ...*

DOKINMA[2] **, -UW** (**doqınma, -uw**) is. Dokunma; kumaş yapılma.

Rom. s. Țesere, țesut.

DOKINMAK[1] (**doqınmaq**) f. Dokunmak. Var. **tokınmak, tokınuw**. Eşanl. **tiymek.**

1. Değmek, temas etmek.

2. Karıştırmak.

3. Almak, kullanmak.

4. Sağlığı bozmak.

5. Sataşmak.

6. mec. (İyilik veya kötülük sözleriyele kullanılınca) Olmak.

7. mec. İnsanın içine işlemek, etkilemek.

- **Kanına dokınmak -** Çok sinirlendirmek.

Rom. v. 1. A atinge. 2. A scotoci, a cotrobăi. 3. A lua, a consuma. 4. A dăuna sănătății. 5. A se lega (de cineva), a-i căuta cuiva pricină. 6. fig. A face (un bine sau un rău. 7. fig. A influența, a impresiona.

DOKINMAK[2] (**doqınmaq**) f. Dokunmak, dokuma çeşitleri yapılmak. Var. **tokınmak.**

Rom. v. A se țese.

DOKIZ (**doqız**) is. ve s. Dokuz. Var. **dokuz**.

1. Sekiz ile on arasındaki sayı ve bu sayıyı gösteren rakam.

2. s. Bu sayı kadar olan.

"Üy aldında üş şeşek, / Kaybîrsîn takınayım? / Dost sekîz, duşman dokız, / Kaysından sakınayım?" - (Boztorgay).

3. is. → **Tokuz, Tokız.**

- **Dokız dereden on suw ketîrîr. -** Deyim. Dokuz dereden on su getirir.
- **Dokız pırın ötmek aşamaañ kerek –** Deyim. Dokuz fırın ekmek yemen gerek.
- **Dokız ulum bolgaşı oturak kartım bolsın. –** Deyim. Dokuz oğlum olacağına yerinden kalkamayan ihtiyarım olsun.
- **Sekîrgenîñ sekîz gün toyganıñ dokız gün. –** Deyim. Zıpladığın sekiz gün, doyduğun dokuz gün.
- **Dogrı aytkannı dokız köyden kuwarlar. -** Atas. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
- **Dokız günlîk ömîrge on günlîk azık kerek. -** Atas. Dokuz günlük ömre on günlük azık gerek.

Rom. 1. s. Numărul nouă; cifra nouă. 2. num. card. Nouă. 3. → **Tokuz, Tokız.**

DOKIZAR (**doqızar**) s. Dokuzar.

Rom. num. distrib. Câte nouă.

DOKIZINCI (**doqız**) s. Dokuzuncu; sıralamada sekizinci ile onuncu arasında gelen. **Beethoven'nîñ Dokızıncı Simfoniyası. Mehmet H. Vani Yurtsever'ge ait Ödelek piyesînîñ dokızıncı sahnesî.**

Rom. num. ord. Al nouălea.

DOKIZLAMAK (**doqızlamaq**) f. Bir şeyin sayısını dokuza çıkarmak.

"Dokız baynıñ dokız ulı, / Dokızlap ketken eşkîm." - (Boztorgay).

Rom. v. A completa ceva până la nouă unități.

DOKIZLIK (**doqızlıq**) is. Dokuz birimden oluşan şey.

Rom. s. Tacâm de nouă piese.

DOKIZOL (**Doqızol**) öz. is. Dobruca'da Mecidiye'nin kuzeydoğusundaki Dokuz-oğul köyü adının Tatar ağzıyla söylenişi. Var. **Tokızol.**

Rom. s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Cuza Vodă din Dobrogea.

DOKIZTAŞ (**doqıztaş**) is. Dokuz-taş çocuk oyunu; üst üste dizili dokuz yassı taşı belli bir mesafeden bir topla deviren çocuk, rakiplerinin attığı topla vurulmadan, taşları yeniden üst üste koymaya çalışır.

"Mına bîz şimdî Papiy alarga dokız taş oynamaga ketemîz." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Nouă-pietre, joc de copii.

DOKSAN (**doqsan**) is. (Esk. T. dokuz on'dan). Doksan.

1. Seksen dokuz ile doksan bir arasındaki doğal sayı.

2. s. Bu sayı kadar olan.

"Yarem seksen yaşasın, dostım doksan. / Cumsam közîm aldında, aşsam yoksan (yoksın)." - (Boztorgay).

3. zf. Doksan kere.

"Cengeñ örgen ciyren şáş seksen ekî. / Ayat doksan türlense, sen menîmkî." - (Boztorgay).

4. is. Bir yılı altı ay yaz, altı ay kış olarak ele alan eski zamanların zirai takviminde "kış" mevsiminin ortası, doksanıncı günü; tabiatta ilkbaharın yaklaşması..

"Doksan şıktı, kîrdî Mart, / Ne yatasın atay kart, / Şık ta şölge tuhum at, / Nawrez, nawrezîm mübarek." - (Mehmet H. Vani Yurtsever – Navrez).

- **Doksansız torgay şırlamaz, toymay öksîz cırlamaz. -** Atas. Doksan olmadan serçe cıvıldamaz, doymadan öksüz yırlamaz.

Rom. 1. s. Numărul nouăzeci. 2. adj. num. Nouăzeci. 3. adv. De nouăzeci de ori. 4. s. Potrivit calendarului agricol care împarte anul în două anotimpuri de câte şase luni, cel al "iernii" şi al "verii", "nouăzeci" desemnează şi mijlocul "iernii".

DOKSANAR (**doqsanar**) s. Doksanar.

Rom. num. distrib. Câte nouăzeci.

DOKSANINCI (**doqsanıncı**) s. Doksanıncı.

Rom. num. ord. Al nouăzecilea.

DOKSANLIK (**doqsanlıq**) s. Doksanlık.

1. İçinde doksan tane bulunan.

2. Doksan yaşında olan.

Rom. adj. 1. De câte nouăzeci. 2. Nonagenar.

DOKTOR (**doqtor**) is. (Fr.>Rom., Türk.). Doktor.

1. Hekim, tabip.

"O memlekette barıp karatmagan doktorları kalmagan." - (Boztorgay I).

2. Üniversite ve bilim dalllarında çalışanlara belli başarılarından dolayı verilen bir unvan.

"Köstencî kasabasında Yüksek Üyrenîm Enstitusında ders bergen filozofiye doktoru Nureddin İbram, matematika doktoru Nüsfet Şaganay, ... ve taa kaş tane yurttaşımız Bükreş radyosında ... özlerîn hem de memleketlerîn tanıttılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

3. mec. Uzman, bir işin ustası.

- **Baş doktor** - Baş hekim. **"Ispitalga akettīler, / Yokarga mīnsettīler. / Baş doktornı ketīrdīler, / Süt biyaz kīysettīler." -** (Boztorgay).
- **Doktor bolmak** - Doktorluk mesleğinde yetişmek. **"Kencalī amcanıñ ulu okudı, köp okudı, doktor boldı. Herkeske faydası tiye, her yerde sözü geçe." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever - Ödelek).

<u>Rom.</u> s. 1. Doctor, medic. 2. Titlu ştiinţific. 3. fig. Specialist.

DOKTORLIK (**doqtorlıq**) is. Doktorluk.

1. Doktor olma durumu.

2. Doktor mesleği.

<u>Rom.</u> s. 1. Faptul de a fi doctor. 2. Profesia de doctor.

DOKTRİN, -A (**doktrin, -a**) is. (Fr.>Rom.Türk.). Doktrin, öğreti.

<u>Rom.</u> s. Doctrină.

DOKUMENT (**dokument**) is. (Fr.>Rom.Türk.). Doküman, belge.

<u>Rom.</u> s. Document.

DOKUNAKLI (**doqunaqlı**) s. Dokunaklı; insanın içine işleyici.

<u>Rom.</u> adj. İmpresionant, emoţionant.

DOKUNMAK (**doqunmaq**) f. → **Dokınmak**.

DOKUZ (**doquz**) is. ve s. → **Dokız**.

"Tamam <u>dokuz</u> ay on gün soñra, apakay, elmaday al yanaklı, sarı şäşlī bīr ul tapkan." - (Boztorgay).

DOLAMAK (**dolamaq**) f. Dolamak.

1. (İplik, şerit, tel için) Bir şeyin üzerine sarmak.

2. (Kolları) Sarmak, kavuşturmak.

3. Dolanmak.

"Tawga barıp taş kessem / Dört yagımnı <u>dolamam</u>. / Süygüñden bazgeşmesem, / Babaña ırgat bolamam." - (Boztorgay 1).

- **Parmagına dolamak** - Bir konu veya bir kimse ile sürekli uğraşmak.

<u>Rom.</u> v. 1. A înfăşura, a bobina. 2. A cuprinde cu braţele, a lua în braţe. 3. A cutreiera, a colinda.

DOLAN s. ve is. Dolaşık (söz veya davranış), aldatma .

- **Yalan dolan -** Yalan ve dolaşık sözler.
- **Yalan dolanman cürmek** – Yalan dolana baş vurmak.
- **Yalan dolanman īş bolmaz.** - Atas. Yalan dolanla iş olmaz.

<u>Rom.</u> adj. şi s.1. Căi de înşelătorie. 2. Minciună (adjectival - înşelător, mincinos).

DOLANCI is. Dolandırıcı.

<u>Rom.</u> s. Escroc.

DOLANCILIK (**dolancılıq**) is. Dolandırıcılık.

"Sen bo yaşta bo kadar <u>dolancılık</u> bīlesīñ, kesenkes menī de geşeceksīñ." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

<u>Rom.</u> s. Escrocherie.

DOLANDIRICI is. ve s. Dolandırıcı.

<u>Rom.</u> s. şi adj. Escroc.

DOLANDIRICILIK (**dolandırıcılıq**) is. Dolandırıcılık.

"Bek yaramaz bīr çokay bar eken. O, anawnı aldatıp, mınawnı soyıp, türlī <u>dolandırıcıklar</u> man elde etken çiflīgīnde bīrköp kīşī çalıştıra eken." - (İ. Ziyaeddin - Ah man Of Masalı).

<u>Rom.</u> s. Escrocherie.

DOLANDIRILMAK (**dolandırılmaq**) f. Dolandırılmak.

<u>Rom.</u> v. pasiv de la **dolandırmak**.

DOLANDIRMAK (**dolandırmaq**) f. Dolandırmak.

1. Birini aldatarak parasını, malını elinden almak.

2. Dolaştırmak.

<u>Rom.</u> v. 1. A escroca. 2. A pune pe cineva pe drumuri.

DOLANMAK (**dolanmaq**) f. Dolanmak. Eşanl. **aylanmak**.

1. Sarılmak.

2. Bir şeyin çevresinde yürümek, gezmek.

"İtke talanmaktan, şalını dolanmak arüwdīr." - Atas.

3. Dolaşmak, gezmek.

<u>Rom.</u> v. 1. A se înfăşura. 2. A ocoli. 3. A cutreiera.

DOLAP is. (Ar. dulab) Dolap.

1. İçine eşya konulan, bölmeli, çekmeceli, kapılı mobilya.

2. Derin kuyulardan su çekme düzeni.

3. Dönerek çalışan, oturma yerleri olan eğlence aracı.

"Unıtılmaz köyīmde bīr wakıt, / Şayīp akaynıñ terek tolı bakşası, / Bayramlarda aylangan on <u>dolaplı</u> salıncağı." - (Necibe Şukuri - Azaplar).

4. Kahve kavurmaya yarayan, döndürülerek kullanılan madeni kap.

5. mec. Hile, oyun.

- **Dolap aylandırmak** - Hile ile iş yapmak.
- **Dolapka kīrmek** - Aldatılmak.
- **Dolapta kurabiye bar ama, awzıña köre tuwul." -** Deyim. Dolapta kurabiye var ama, sana göre değil.

<u>Rom.</u> s. 1. Dulap, mobilă. 2. Sistem de scripeţi de scos apă din puţuri adânci; dulap. 3. Scrânciob. 4. Prăjitor de cafea. 5. fig. Viclenie; uneltire.

DOLAPŞI is. Dolapçı, hileci.

<u>Rom.</u> s. Farsor; intrigant.

DOLAR is. Dolar; Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın para biriminin adı.

<u>Rom.</u> s. Dolar.

DOLAŞIK (**dolaşıq**) s. Dolaşık.

1. Dolaşarak giden; saparak giden.

2. Karışık.

3. mec. Dolaylı, imalı.

<u>Rom.</u> 1. Ocolit. 2. Încurcat. 3. fig. İndirect.

DOLAŞIM is. Dolaşma, dolaşım. **Kan dolaşımı.**

<u>Rom.</u> s. Circulaţie.

DOLAŞMA, -UW is. Dolaşma.

<u>Rom.</u> s. Acţiunea de **dolaşmak**. *1. Cutreierare. 2. ...*

DOLAŞMAK (**dolaşmaq**) f. Dolaşmak.

1. Gezmek, gezinmek.

"<u>Dolaşayık</u> daglarda, / Oynaşayık baglarda. / Cıwıldayık kuşlarday / Şo balalık çaglarda." - (Boztorgay).

"Ekĭ bĭrdiy alaşa / Dobroca'nı <u>dolaşa</u>. / Bĭznĭñ köynĭñ kızları kayda barsa yaraşa." - (Boztorgay).

2. Doğru gitmeyip yolu uzatmak veya yol uzamak.

"Curtlık betten cürmeñĭz, kahve betten <u>dolaşıp</u> ketĭñız." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Ödelek).

3. Dönüp başka yönden, başka yoldan gelmek.

"Aylanırman karaltıñnı / ay batkan son, / <u>Dolaşır</u> da kelĭrmen yar, halk catkan son." - (Boztorgay).

4. (Kan) Damarların içinde akmak.

5. (Saç, iplik) Karışmak.

6. Çok kimse tarafından söylenmek.

7. Bir yeri belli bir amaçla gezmek, ziyaret etmek.

8. Denetlemek.

9. (El için) Bir şey üzerinde hafifçe hareket etmek.

- **Ayagına dolaşmak -** a) Başkasına yapmayı istediği kötülük kendisine zarar vermek. b) İş yapmakta olan birinin iş görmesine mani olmak.
- **Elden elge dolaşmak -** Birçok kimselerce ele alınmak.
- **Etegĭ ayagına dolaşmak** - Şaşırmak, telâşlanmak.

<u>Rom.</u> v. 1. A se plimba, a cutreiera. 2. A ocoli. 3. A se întoarce pe o anumită cale. 4. (Sângele) A circula. 5. (Despre păr) A se încurca, a se răvăşi. 6. A umbla din gură în gură. 7. A vizita. 8. A inspecta, a controla. 9. A umbla cu mâna peste ceva, a netezi, a pipăi.

DOLAŞTIRMAK (**dolaştırmaq**) f. Dolaştırmak.

<u>Rom.</u> v. f. de la **dolaşmak**. *1. A face să cutreiere. ...*

DOLAY is. Dolay, çevre.

<u>Rom.</u> s. Împrejurime.

DOLAYI e. Dolayı, ötürü, sebebiyle.

<u>Rom.</u> postp. / prep. Din cauza, datorită, ca urmare.

DOLMA is. Dolma

1. İçleri pirinç, et, vb. ile doldurularak yapılan bazı yiyeceklerin adı. **Büber dolması. Kabak dolması.**

2. s. Doldurularak yapılan.

<u>Rom.</u> s. Culin. 1. Umplutură. 2. adj. Umplut.

DOLMA-BÜBER is. Biber dolması.

<u>Rom.</u> s. Culin. Ardei umplut.

DOMATİS is. Bot. Domates. (Lat. Lycopersicum esculentum).

"Agastos ayında <u>domatisler</u> bĭr cumruktay ve kıpkızıl bolıp pĭştĭler." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

"<u>Domatis</u> turşusı ketĭrdĭ. Suwın şıbırta şıbırta aşadık." - (Belkiz Sena Bilal - Panayır).

<u>Rom.</u> s. Bot. Roşie, tomată, pătlăgea roşie.

DOMBALŞIK (**dombalşıq**) is. ve s.Tombulcuk, tombul çocuk.

"Ay <u>dombalşık</u>, <u>dombalşık</u>, / Cüriyĭm dese, cer balşık, / Ayagına kerek postalşık, / Babası almay postalşık." - (Nedret ve Enver Mahmut – Beşĭk Cırları).

<u>Rom.</u> adj. şi s. Rotofei, dolofan.

DOMBAY is. ve s. 1. is. Manda yavrusu, malak.

2. Şişman, şişko.

<u>Rom.</u> s. şi adj. 1. s. Pui de bivol. 2. adj. Grăsan, dolofan, rotofei.

DOMBELEK is. (Fars. dombek) Müz. Dümbelek.

<u>Rom.</u> s. Muz. Tamburină.

DOMBİY s. "Hazır, hazırlıklı" anlamında deyim içinde geçer.

- **Dombiy bolmak** – Hazır olmak. **"Tabiyatsız soyları da kawgaga dombiy bolıp, kabaatsĭz kĭşĭlerge şatarlar, zerlerĭn şaşarlar." -** (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> adj. Pregătit, gata de ...

DOMBIRA is. Müz. Orta Asya Türklerinin kullandığı iki telli bir saz çeşidi.

<u>Türk Lehç.</u> : Nog., Kazak. - **dombıra**; Kırgız. - **dombura**; <u>Moğ</u>. - **dombura, dombor;**

<u>Rom.</u> s. Muz. Dombră; instrument muzical cu două coarde, la popoarele Asiei Centrale.

DOMBIRACI is. Dombıra çalan kimse.

<u>Rom.</u> s. Cântăreţ la dombră.

DOMIZ is. Domuz. Var. **domuz.** Eşanl. **şoşka.**

1. Zool. Evcil hayvan cinsi. (Lat. Sus scrofa domestica).

2. mec. Hain, ters, inatçı.

- **Domız cılı** – İslâmlıktan önce Türklerin kullandığı 12 hayvanlı takviminde müşel denilen on iki yıllık dönemin on ikinci yılının adı. **"Bu sene meşĭn cılı. Cılım sıyır dedĭm. Meşĭnden sıyırgaşı altı cıl bar : meşĭn, tawık, it, <u>domız</u>, ışan, sıyır. Bu sene yetmĭş dokızga aylangaman." -** (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).
- **Domızdan kıl koparmak -** Sevilmeyen veya eli sıkı birinden zorla bir şey almak.
- **Domızdan bĭr kıl koparsañ kâr.** - Atas. Domuzdan kıl koparsan kâr.
- **Domızga üyürgen, şamırga awnar.** - Atas. Domuzun peşinden giden çamura düşer.
- **Domız terĭsĭnden post bolmaz, duşmandan dost bolmaz.**. - Atas. Domuz derisinden kürk olmaz, düşmandan post olmaz.

<u>Rom.</u> s. 1. Zool. Porc. 2. fig. Epitet depreciativ pentru un om ticălos, josnic, grosolan.

DOMIZCI is. Domuz çobanı veya yetiştiricisi.

<u>Rom.</u> s. Porcar.

DOMIZCILIK (**domızcılıq**) is. Domuz yetiştiriciliği.

<u>Rom.</u> s. Creşterea porcilor.

DOMIZLANMA, -UW is. Hainlik etme, yaramazlanma.

<u>Rom.</u> v. Obrăznicire.

DOMIZLANMAK (**domızlanmaq**) f. Hainlik etmek, yüzsüzleşmek.

<u>Rom.</u> v. A se obrăznici; a se purta ca un mizerabil.

DOMIZLIK (**domızlıq**) is. Domuzluk, hainlik, yaramazlık.

<u>Rom.</u> s. Porcărie; nesimţire, faptă sau vorbă neruşinată.

DOMİNO is. (Fr. >Rom.Türk.) Domino.

1. Maskeli balolarda giyilen kukuletalı uzun giysi.

2. Üzerleri noktalarla işaretli, dikdörtken biçminde 28 taşla masa üzerinde oynanan bir oyun.

"Kahvenĭñ içĭ mümkün olganı kadar benzetĭle. ...Rafta sekĭz on fincan. ... Bĭr ekĭ cezve. ... Bĭr ekĭ tavla, bĭrkaç kutu domino taşları ve sair." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

Rom. *s. 1. Domino, îmbrăcăminte de bal mascat. 2. Jocul de domino.*

DOMUZ is. → **Domız**.

DON is. Don, külot. Var. **ĭşton.**

Rom. *s. Chiloţi; izmene.*

DONLI s. Donlu.

Rom. *adj. Cu chiloţi; în chiloţi.*

DONSIZ s. Donsuz.

Rom. *adj. Fără chiloţi; în fundul gol.*

DONANMA is. Donanma.

1. Donanmak işi¸ süslenme.

2. Gemilerin toplamı, filo.

3. Bayramlarda bayrak süsleri, ışık oyunlarıyla yapılan gösteriler.

4. Serbendine benzeyen, fakat daha uzun olan, düğün alayının atlarına takılan, alımlı renklerle işlenmiş eşya. (Fatma Vani Yurtsever'den, 23.3. 1997).

Rom. *s. 1. Împodobire. 2. Navig. Flotă. 3. Iluminaţie de sărbătoare. 4. La nunţi, năframă lunguiaţă care se leagă la căpestrele cailor.*

DONATMA, -UW is. Donatmak işi.

Rom. *s. 1. Dotare, utilare. 2. Împodobire.*

DONATMAK (**donatmaq**) f. Donatmak.

1. Bir şeyin gerekli parçalarını, araç gereçlerini tamamlamak.

2. Süslemek.

Rom. *v. 1. A dota, a înzestra, a utila. 2. A împodobi.*

DONDIRMA is. Dondurma.

"Yazık bolsın, aytıwlı mualĭm, kofetariyege aketĭp maga bĭr dondırma beralmadıñ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Îngheţată.*

DONDIRMACI is. Dondurmacı.

Rom. *s. Preparator şi vânzător de îngheţată.*

DONDIRMACILIK (**dondırmacılıq**) is. Dondurmacılık.

Rom. *s. Îndeletnicirea de preparator şi vânzător de îngheţată.*

DOP is. (Rom.). Şişe tıpası; tapa.

Rom. *s. Dop.*

DORAMACI is. Doğramacı. Var. **dogramacı**.

"Be apakay, şo bĭzĭm komşımız doramacı Memet akaynıñ adı ne edĭ şo ?" - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

"Karawıllık etecek bĭrĭncĭ kardaş doramacı eken. Vakıt şalt geşsĭn dep bo, agaştan bĭr kokla yasay." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. Tâmplar; dulgher.*

DORAMACILIK (**doramacılıq**) is. Doğramacılık.

"Kaydalarda şalışmadıñ sen? ... Babañ man Zargizon kayalarında taş şıgargan sensĭn, şöl ĭşlerĭnde şalışkan sensĭn, kalawcılık, doramacılık yapkan sensĭn, ..." - (Altay Kerim – Biruinţa Kurabiyelerĭ / Renkler).

Rom. *. Tâmplărie; dulgherie.*

DORBA is. Torba.

"Koyan ... / Bĭr kĭrpĭge rastkelgen, / O man şay dep eglengen : - Ay tegenek dorbası, ne acele etesĭn ? / Üyüñ canayatır mı, şay cuwurklap ketesĭn ?" - (İsmail Ziyaeddin - Toy).

"Arkadaşım, colda ĭşermĭz dep, dorbasına bĭr oka rakı salgan." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Traistă.*

DORBALAMAK (**dorbalamaq**) f. Torbalamak.

1. Torbaya koymak.

2. Torba biçimine getirmek.

Rom. *v. 1. A pune în traistă. 2. A da la ceva forma unei pungi.*

DORBAYMA, -UW is. (Ağız, dudaklar) Torbalaşma; somurtma.

Rom. *s. (Gura, buzele) Ţuguire; bosumflare.*

DORBAYMAK (**dorbaymaq**) f. (Dudaklar ve ağız, kişi küstüğünde) Torbalaşmak. Var. **torbaymak.**

Türk Lehç. : Nog. **dorbayuv**; Moğ. - **dorbuyh, dorvoyh, dorsoyh** - dışarı çıkıntı yapmak; somurtmak.

Rom. *v. (Gura, buzele) A se strânge pungă; a se bosumfla.*

DORBAYTMAK (**dorbaytmaq**) is. ve f. (Dudaklarını, ağzını) Torba biçiminde öne sivriltmek. Var. **torbaytmak.**

Rom. *v. A-şi strânge buzele, a-şi ţugui buzele, a-şi face gura sau buzele pungă.*

DOS is. ve s. → **Dost.**

"Arüwşe kızman dos bolsañ, can ay, / Lâle şeşek kolda oynar, can ay." -(Boztorgay).

DOSAR is. (Fr.>Rom., Türk.). Dosya.

Rom. *s. Dosar.*

DOSDOGRI (**dosdoğrı**) zf. Dosdoğru.

1. Çok doğru olarak.

2. Hep ileri.

Rom. *adv. 1. Foarte adevărat; pe bună dreptate. 2. Direct înainte.*

DOSLAŞMAK (**doslaşmaq**) f. Dostlaşmak, dost olmak.

Rom. *v. A se împrieteni.*

DOSLAŞTIRMAK (**doslaştırmaq**) f. Dostlaştırmak.

Rom. *v. A împrieteni.*

DOSLIK (**doslıq**) is. Dostluk.

Rom. *s. Prietenie.*

DOSSIZ s. Dostsuz.

Rom. *adj. Fără prieteni; lipsit de prieteni.*

DOST is. ve s. (Fars. dust) Dost. Var. **dos.**

1. Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldeş, iyi görüşülen (kimse). **Duşman** karşıtı.

"Köp tentiydĭm, hayalĭñ cırlarman karşıladım. / Cıltıragan ümitmen taptım tışta dost düşman." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Deren kuyuga taş atsam, şıñgırday keter, / Dostĭñ bellep söz aytsañ, duşmanga ceter." - (Boztorgay).

2. is. Sevgili, yâr.

"Bol kĭrpĭkke kaş kerek, / Yüzügĭñe taş kerek. / Kart dostnı kateceksĭñ? Saga lâyık caş kerek." - (Boztorgay).

"Entárĭm bar karadan, / Yakıştırsın yaradan. / Dost üstüne dost bolmaz, / Men şıgayım aradan." - (Boztorgay).

3. s. Aralarında iyi ilişki bulunan. **Dost insanlar.**

4. is. Bir kimsenin evlilik dışı ilişki kurduğu karşı cinsten kişi.

5. (Bazı hayvanların sahiplerine gösterdiği sevgi için). İnsana yakın.

6. Bir şeye aşırı ilgi duyan, merağı olan kimse. **Kitap dostı**. **Ayvan dostı.**

- **Can dost** - Can dostu; pek içten dost. **"Aştan suwdan bazgeştĭm, ĭşten kârdan, / Ayırıldım can dosttan, elâ köz yardan." -** (Boztorgay).
- **Dost bolmak -** Yakınlık kurmak.
- **Dost duşman** - Herkes.
- **Dost edinmek -** Dost kazanmak.
- **Dost kazıgı -** Dost bilinen kimsenin verdiği zarar.
- **Dost tutmak -** Evlilik dışı ilişki kurmak.
- **Dostlar başına -** İyi bir şeyi dostlar için de dilediğini söyleme sözü.
- **Dostlar başından uzak (ırak) -** Bir durumun kötülüğünü anlatan söz.
- **Eş dost -** Tanıdık, yakın kişiler.
- **İygĭ kün dostı** – Dostunun sıkıntılı zamanlarında ondan kaçan kimse.
- **Kara gün dostı -** İnsanın sıkıntılı zamanlarında yanında olan kimse.
- **Dostlar alışberĭşte körsĭn.** - Deyim. Bir iş yapıyor densin (diye yapmak).
- **Toy aşıman dost sıylar -** Deyim. Düğün aşıyla dost ağırlar.
- **Akıllı duşman akılsız dosttan iygĭdĭr.** – Atas. Akıllı düşman akılsız dosttan iyidr.
- **Asıl bĭr dost kırk yılda kazanılır.** - Atas. Gerçek dost kırk yılda kazanılır.
- **Atka dosttay kara, duşmanday mĭn.** - Atas. Ata dost gibi bak, düşman gibi bin.
- **Aytma sırıñnı dostıña, dostıñ dostı bardır, o da aytar dostına."** - Atas. Söyleme sırrını dostuna, dostunun dostu vardır, o da o dostuna söyler.
- **Ayuwman dost bolsañ, baltañ katında bolsın.** - Atas. Ayı ile dost olursan baltan yanında bulunsun.
- **Bĭr dostnı bütün kılıklarıman süy.** - Atas. Bir dostunu (kusurları dahil) bütün özelikleriyle sev.
- **Dewecĭmen dost bolgannıñ kapısı balaban bolır.** - Atas. Deveci ile dost olanın kapısı büyük olur.
- **Domız terĭsĭnden post bolmaz, duşmandan dost bolmaz.** - Atas. Domuz derisinden post olmaz, düşmandan dost olmaz.
- **Dost başka karar, duşman ayakka.** - Atas. Dost başa bakar, düşman ayağa.
- **Dost kara künde bellĭ bolır.** – Atas. Dost kara günde belli olur.
- **Dost tüşündürür**, **duşman küldürür**. - Atas. Dost düşündürür, düşman güldürür.
- **Dost yüzünden, duşman közĭnden bellĭ bolır.** - Atas. Dost yüzünden, düşman gözünden belli olur.
- **Dostın atkan taş baş carmaz.** - Atas. Dost kimseden insana zarar gelmez.
- **Dostıña güwenĭp duşmanıña şapşılma.** - Atas. Dostuna güvenip düşmanına sataşma.
- **Dostıña sırrıñ aytma, o aytar dostına, toban tolar postıña.** - Atas. Dostuna sırrını söyleme, o söyler dostuna, saman dolar postua.
- **Düşman edinmek kolay, dost edinmek zor.** - Atas. Düşman edinmek kolay, dost edinmek zor.
- **Güwengen dostıñ sıdırır postıñ.** - Atas. Güvendiğin dostun yüzer postunu.

Rom. s. şi adj. 1. s. Prieten, amic. 2. s. İubit, drag. 3. adj. Aflat în bune relaţii. 4. s. Amant, -ă; ibovnic, -ă. 5. adj. (Despre animale) Ataşat de ... 6. s. İubitor de ..., pasionat de ...

DOSTLAŞMA, **-UW** is. Dostlaşma.

Rom. s. Împrietenire.

DOSTLAŞMAK (**dostlaşmaq**) f. Dostlaşmak.

"Boralĭ kelgen kartnı üyĭne ala, aldına üyĭnde tabılganın sala, o man konışıp otıra, dostlaşa." - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

Rom. v. A se împrieteni.

DOSTLIK (**dostlıq**) is. Dostluk.

"Körĭnĭşte güzelsĭn, tĭliymen sawlık. / Dostlık artsın, bagışlap ber bĭr cawlık." - (Boztorgay).

Rom. s. Prietenie.

DOSTSIZ s. Dostsuz.

- **Kusursuz dost kıdırsañ dostsız kalırsın. -** Atas. Kusursuz dost arasan dostsuz kalırsın.

Rom. adj. Fără prieteni.

DOSTŞA zf. Dostça.

Rom. adv. Prieteneşte.

DOYMAK (**doymaq**) f. → **Toymak**.

DÖGMEK f. Döğmek; dövmek. Eşanl. **köteklemek.**

"O kadar güzel, yengĭl añlatırdım ke, mektepke ketsem oca Totım kalın, kısa tayaklarıman, köteklerĭmen döger döger de, bu kadar okuw añlatamazdı." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Rom. v. A bate.

DÖKMEK f. → **Tökmek**.

DÖKÜMHANE is. Dökümhane.

Rom. s. Atelier de turnătorie.

DÖL is. Döl. Var. **töl.**

1. Yavru.

2. Nesil, zürriyet.

- **Erte turgan col alır, erte üylengen döl alır." -** Atas. Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.

Rom. *s. 1. Făt, pui, progenitură. 2. Generație*

DÖMBELEK is. Dümbelek.

"Kara kursagı dömbelektiy köptĭ. Közlerĭ akıya tüştĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *s. Tamburină.*

DÖNDĬRĬK is. Topaç.

Rom. *s. Sfârlează, titirez; dandiric.*

DÖNDĬRMEK f. Döndürmek.

Rom. *v. A roti, a învârti.*

DÖNEN is. Üç yaşın içinde bulunan hayvan.

"Kunan atıñ yaramaz, / Dönendekĭ col almaz, / Mĭnseñ eger, maliy mĭn, / Uzak coldan hiç korkmaz." - (Edip Efendi - Sefername / Emel M. 8 - 1934).

"Közĭme bakkan kerĭ, torı, küren, borlı, sınlı ..., bĭr at kördĭm mĭ, kunan, dönen bakmazdım, bĭr arhan alar, tutar, yalınına yapışır, cügen salar mĭnerdĭm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Türk Lehç. : Kırım., Nog., Kazak. - **dönen;** Moğ. - **dönen, dönö -** dört yaşında olan erkek hayvan. **dönecin, dönj -** dört yaşında olan dişi hayvan.

Rom. *s. Tretin.*

DÖNER s. ve is. Döner.

1. s. Bir eksen etrafında dönen.

2. is. Döner kebap.

- **Döner kemik –** Önkolun iki kemiğinden dışa bakan tarafındaki. Eşanl. **dal kemik** - radius

Rom. *1. adj. Rotitor. 2. Friptură la frigare.*

DÖNGELEK is. 1. Halka, çember.

2. Sobalarda üst sacın üzerindeki tencere konulan gözleri kapatan halkalar.

Türk Lehç. : Nog. - **döñelek;**

Rom. *s. 1. Cerc, inel 2. Cercurile metalice de pe plitele de sobă pe care se așează vasele de gătit.*

DÖNGEN is. ve s. 1. (Yüz için) s. Değişmiş; allak bullak olmuş.

2. is. Yağmur alınca, gürlüğü ve hamlık süresi uzamış, henüz pişmemiş karpuz.

3. s. ve is. Din değiştirmiş kimse.

Rom. *s. și adj. 1. (Despre fața omului) Schimbat; răvășit. 2. s. Pepene care și-a întârziat coacerea din cauza ploii. 3. s. și adj. Apostat, renegat; convertit.*

DÖNGENLER öz. is. Döngenler; XIX. yy.da Çin'den kaçarak Kırgızistan ve Kazakistan topraklarına yerleşmiş çince konuşan, müslüman halk. Kimi tarihçilere göre dillerini kaybetmiş Uygur, kimilerine göre de müslüman olmuş Çinlidirler.

Rom. *s. propr. Dungani; populație de limbă chineză și religie musulmană, emigrată în sec. XIX din China și stabilită în Kirkizia și Kazahstan.*

DÖNĬM is. Dönüm.

1. Dönmek işi; dönme.

2. 1000 metre karelik alan ölçü birimi.

Rom. *s. 1. Cotire; cotitură. 2. Unitate de măsură pentru suprafețe, egală cu 1000 de metri patrați; deca-ari.*

DÖNĬMLĬK s. Dönümlük; dönüm ölçüsünde.

Rom. *adj. De n deca-ari.*

DÖNME, -ÜW is. Dönme.

1. Geri gelme.

"Toprasar'dan M. köyĭne gerĭ dönmelerĭ gene anlatuwman geştĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Bir yöne sapma.

3. Sözünden cayma.

4. Din değiştirme.

Rom. *s. Acțiunea de* **dönmek**. *1. Învârtire. 2. Întoarcere. 3. Dezicere, răzgândire. 4. Convertire.*

DÖNMEK f. Dönmek.

1. Kendi ekseni veya başka bir şeyin etrafında hareket etmek. Eşanl. **aylanmak.**

2. Geri gelmek, geri gitmek. Eşanl. **kaytmak.**

3. Yönelmek.

4. Sapmak.

5. mec. (Sözünden, kararından) Caymak, vazgeçmek.

"Cüregĭm dertlĭ, külmez, / Alĭmnĭ kĭmse bĭlmez. / **Ne dese de duşmanlar**, / **Yarem sözĭnden dönmez**." - (Boztorgay).

6. mec. Din. İnançını değiştirmek.

- **Döne dolaşa -** Uzun süre gezerek; en sonunda.
- **Sözĭnden dönmek -** Sözünde durmamak.
- **Ölmek bar, dönmek yok –** Deyim."Neye mal olursa olsun, bu iş yapılacak" anlamında söz.
- **Tĭlkĭnĭñ döne dolaşa kelecegĭ yer gene kürkşĭ dükânıdır. -** Atas. Tilkinin en sonunda geleceği yer yine kürkçü dükânıdır.

Rom. *v. 1. A se învârti, a se roti. 2. A se întoarce. 3. A se îndrepta, a se întoarce înspre... 4. A coti. 5. fig. A se răzgândi. 5. fig. Rel. A se converti.*

DÖÑGELEK is. → **Döngelek**.

DÖRDER s. → **Dörter**.

DÖRT is. ve s. Dört.

1. is. Dört sayısı ve bu sayıyı gösteren rakam.

2. s. Dört sayısı kadar olan. **Dört can -** Dört kişi. **Dört masa.**

"Rasĭm bĭr okkalık şişenĭ suwman totırıp ketĭrĭr, dört dane de fincan berĭr. Dört kĭşĭ rakı içmege başlar." - (Müstecib Ülküsal- Bayram Şenlĭgĭ).

- **Dörtĭ –** Bir şeyin dört adeti, dört parçası.
- **Dört ayak üstüne tüşmek. (Mışıktay ...) -** (Kedi gibi) Tehlikeli bir durumdan hiç zarar görmeden kurtulmak.
- **Dört aylanmak -** a) Telâşla çare aramak. b) Bir iş yapmak için her yana koşturmak.
- **Dört bĭr yak -** Dört bir yan; her yan.
- **Dört duwar arasında kalmak -** Evde kapalı kalmak zorunda olmak.

- **Dört kolman sarılmak -** Bir işe büyük önem vererek girişmek.
- **Dört köşe; dört köşelĭ. -** Dört köşeli; kare veya dikdörtgen şeklinde. **"Dört köşelĭ Kâbe'nĭñ kapısı kelbar, / Kuş uşalmay üstünden, ĭşĭnde ne bar?"-** (Boztorgay).
- **Dört köz barabar** - Yüz yüze. (İki kişi beraber). **"Akşamıñız şay geştĭ, geceñĭz hayır. / İşte dört köz barabar, süygenĭñ ayır." -** (Boztorgay).
- **Dört közmen beklemek** - Özlemle beklemek.
- **Dört yagına karanmak** - Etrafına bakınmak.
- **Közĭn dört aşmak -** Gözünü dört açmak; aldanmamaya dikkat etmek.
- **Közlerĭ dört bolmak -** Çok dikkatli bakmak; dikkat kesilmek.
- **El ayıbın körgende, dört bolataan közlerĭ, / Öz ayıbın körgende kyör bolataan közlerĭ." -** Deyim. El ayıbını görünce fal taşı gibi açılır gözleri, kendi ayıbını görünce kör olur (görmezlikten gelir) gözleri.

<u>Rom.</u> *1. s. Patru; numărul patru; cifra patru. 2. adj, num. De patru elemente, de patru unități.*

DÖRTAYAK (dörtayaq) zf. Elleri de ayak gibi kullanarak; emekleyerek.

<u>Rom.</u> *adv. În patru labe; de-a bușilea.*

DÖRTAYAKLAMAK (dörtayaqlamaq) f. Dört ayak yürümek; emeklemek. Eşanl. **bakalamak.**

<u>Rom.</u> *v. A umbla de-a bușilea.*

DÖRTER s. Dörder, dört sayısından üleştirme sıfatı.

"Sahnede bĭr köy kahvesĭ. Ortada dört masa, etrafında üçer <u>dörter</u> ĭskemle." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlĭgĭ).

<u>Rom.</u> *num. distrib. Câte patru.*

DÖRTEW s. Dördü bir arada.

"Bĭz köp edĭk, az kaldık, beşerden <u>dörtew</u>. / Bayram bolsa, toy bolsa, 'ay medet tew'." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *adj. Patru laolaltă.*

DÖRTEWLEMEK f. Dördünü bir araya koymak.

<u>Rom.</u> *v. A pune sau a aduce patru obiecte laolaltă.*

DÖRTEWLEŞMEK f. Dördü bir araya gelmek, el ele vermek.

"<u>Dörtewleşĭp</u> biçikletanı, üş aparatnı camĭnĭñ aldına şıgardılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *v. A se asocia tuspatru.*

DÖRTĬN is. Astron. Dördün; ay görüntüsünün bir kere büyüme, bir kere de küçülme devrelerinde aldığı yarım daire (çiğbörek) biçimi.

<u>Rom.</u> *s. Pătrarul lunii.*

DÖRTĬNCĬ s. Dördüncü, sıralamada üçüncü ile beşinci arasında gelen.

"Bĭr terek bar, dört dallı: / Bĭrĭncĭ dal yeşere. / Ekĭncĭ meywa bere. / Üşĭncĭsĭ soldıra, / <u>Dörtĭncĭsĭ</u> toñdıra. – Sene, ilkbaar, yaz, küz, kış." - (Boztorgay).

"Elmas: (Her uruşta közĭn cumup başın artka tartar, <u>dörtĭncĭ</u> uruştan son mañnayın okalap ve cılamsırap) Yaa... men oynamayman, sen bek urasın." - (Mehmet H.Vani Yurtsever – Ödelek).

<u>Rom.</u> *num ord. Al patrulea.*

DÖRTKEN is. Mat. Dörtgen.

<u>Türk Lehç.</u> : Kırım. - **dörtköşelĭk;** Nog. - **dörtkil;** Karaçay Malkar. - **törtgül;**

<u>Rom.</u> *s. Mat. Patrulater.*

DÖRTKESKEN is. Kare şeklinde kesilip sunulan, peynirli yufka böreği.

"Karnım aşsa, bĭr talebenĭ cĭberĭrmen üyge, ekĭ <u>dörtkesken</u> cĭberĭrsĭn, neniy." - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> *Culin. Plăcintă din foi, cu brânză, care se servește tăindu-se în porții pătratice.*

DÖRTKĬLLEMEK f. Kare biçimine getirmek.

"<u>Dörtkĭllep</u> ocak oyayım, kök kunandı soyayım, / Kazı man calın ĭrĭtĭp karıncaga koyayım." - (A. Soysal - Edige Batır / Emel M.).

<u>Rom.</u> *v. A da o formă pătratică.*

DÖRTKÖŞE is. ve s. Dört köşe.

1. Kare.

2. s. Kare biçiminde.

<u>Rom.</u> *1. s. Pătrat. 2. adj. Pătratic.*

DÖRTKÖŞELĬ s. ve is. 1. Dört köşeli.

"(Katlamalar) **<u>Dörtköşelĭ</u> bolıp, ekĭ köşesĭn arası, bĭr karış uzunlukta cayılgan beş altı sıra kamır yapragı, kat kat tĭzĭlĭp, köşelerĭ ekĭşer ekĭşer orta betĭne bügüle ve kuwurcıklana." -** (Altay Kerim – Kâniye).

2. Dörtgen.

<u>Rom.</u> *1. adj. Cu patru colțuri. 2. s. Patrulater.*

DÖRTLEME, -W is. Dörtleme, dörde tamamlama.

"Üş dedĭm üşlew, / Dört dedĭm <u>dörtlew</u>." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *s. Împătrire.*

DÖRTLEMEK f. Dörtlemek; bir şeyin sayısını dörde çıkarmak.

"Dört baynıñ dört ulı, / <u>Dörtlep</u> ketken eşkĭm." - (Boztorgay).

<u>Rom.</u> *v. A completa numărul a ceva la patru piese.*

DÖRTLĬK is. Dörtlük.

1. Dört parçadan, dört taneden oluşan takım eşya.

2. Dört ölçü birimi alabilen kap.

2. Ed. Dört mısradan meydana gelen şiir bölümü. Eşanl. **rubai.**

<u>Rom.</u> *1.s. Grup de patru elemente, de patru obiecte. 2. Vas de patru unități de capacitate. 2. Lit. Catren.*

DÖRTNAL is. Dörtnal; atın en hızlı koşma biçimi.

- **Dörtnalga cuwırtmak -** Dörtnala koşturmak. (Rom. - A mâna la galop).

<u>Rom.</u> *s. Galop.*

DÖRTÜNCĬ s. → **Dörtĭncĭ**.

DÖŞEME is. → **Töşeme**.

DRAMA is. (Fr.>Rom. Türk.). Dram.

<u>Rom.</u> *s. Dramă.*

DRAMATURG is. (Fr.>Rom. Türk.). Dramaturg; dram yazarı.

Rom. s. Dramaturg.

DRAMATURCİYE is. (Fr.>Rom. Türk.). Dramaturji.

Rom. s. Dramaturgie.

DREM is. → **Dĭrem**.

- **Dert insanga batmanman kĭrer, drem drem şıgar. -** Atas. Dert insan batmanla girer, dirhem dirhem çıkar.

DUA is. (Ar. dua). Dua. Var. **duwa.**

1. Tanrıya yalvarma.

2. İbadet ve Tanrıya yalvarma sırasında okunan dini değeri olan metin.

"Böralĭ'nĭñ cımşak huyundan söz etĭldĭ, dualar okundu." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

3. Muska.

- **Beddua -** Kargış; kötü dileklerde bulunma.
- **Dua etmek -** Tanrı'ya yalvarmak.
- **Duası tutmak -** Duası gerçekleşmek.
- **Duasın almak (Bĭrewnĭñ ...) -** Bir kimsenin hoşnutluğunu ve hayır dileklerini kazanmak.
- **Hayırdua -** İyi dileklerde bulunma.

Rom. s. 1. Actul de rugăciune. 2. Text de rugăciune. 3. Talisman.

DUACI is. Duacı, dua eden kimse.

Rom. s. Persoană care îşi face rugăciunea, care se roagă divinităţii.

DUALAMAK (**dualamaq**) f. Kutsamak, takdis etmek.

"Taa tay ekende, Çora da bala ekende, onı Kazan betten kelgen bĭr derviş dualagan edĭ." - (İ. Ziyaeddin - Çora Batır).

Rom. v. A binecuvânta.

DUBARA is. (Fars. do bare) 1. Tavla oyununda zarları iki iki gelmesi durumu.

2. mec. Aldatma, hile, düzen, ikili oyun.

Rom. s. 1. La jocul de table, poziţia de doi cu doi a zarurilor. 2. fig. Festă, farsă; păcăleală.

DUBARACI is. Dubaracı, hileci, düzenbaz.

Rom. s. Trişor, farsor; intrigant.

DUBARALI s. Hileli, aldatmalı.

Rom. adj. Cu echivocuri; cu farsă; cu intrigă.

DUDAK (**dudaq**) is. 1. Dudak. Eşanl. **erĭn.**

"Bakşelerde bal kabak, / Aşılır tabak tabak. / Men yaremnĭ tanıyman, / Kiraz dudak, al yanak." - (Boztorgay).

2. mec. Ağız.

Rom. s. 1. Buză. 2. fig. Gură.

DUDAKLI (**dudaqlı**) s. Dudaklı.

1. Dudağı olan. **Bal dudaklı. Kiraz dudaklı.**

2. Kalın veya sarkık dudaklı.

Rom. adj. 1. Cu buze. 2. Buzat.

DUDAKLIK (**dudaqlıq**) is. Ruj; dudak boyası.

"Ak anterĭñ aklıgı, / Kızıldır dudaklıgı. / Aklıma zarar ketĭre / Yaremnĭñ uzaklıgı." - (Boztorgay).

Rom. s. Ruj.

DUDU is. (Fars. tuti). Hanım; abla.

Rom. s. Doamnă, madan; tanti.

DUDUGUŞ (**duduğuş**) is. Tavus kuşu.

"Mermer taşka duduguş yuwa tepken, / Canıklıga bar m'eken bĭr suw sepken ?" - (Boztorgay).

"Apakay iynedĭ aladı, şâşĭne ĭledĭ, aynaga karaydı; sora, akayına karayım degende, balaban bĭr dudukuşı boladı." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Türk Lehç. . Kırım. - **duduquş;** Moğ. - **toti;**

Rom. s. Păun; păuniţă.

DUHOVNİ s. (Rus.). Rus din adamı.

Rom. s. Teolog rus.

DUHOVNİLĬK is. Rus din adamı sıfatı.

Rom. s. Calitatea de teolog (rus).

DULAK (**dulaq**) s. (At hakkında) Huylu, hırçın.

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **duvlaq;** Moğ. - **dolgin;**

Rom. adj. Nărăvaş.

DULAMAK (**dulamaq**) f. (Atlar hakkında) Fırlamak, sıçramak, atılmak, koşmak. Var. **duwlamak.**

"Mĭnsem oynar atşıgım, salsam dulay. / Kötergeydĭñ göñĭlĭmnĭ, kaytkaydım oynay." - (Boztorgay).

"Tülpar mĭnĭp ketermen, bĭr duwlasa cetermen. / Cürek mayım akça etĭp curtka kızmet etermen." - (Abdülhakim Cawuldar–Anaman Bala Arasında/ Emel).

"Bĭr kün herkes yatkanda şay horuldap, / Aygırımman kelemen oktay duwlap." - (Bekir S. Çobanzade - Hasret / Emel D.).

Türk Lehç. : Kırım. - **duvlamaq;** Nog. - **duvlav;** Kazan. - **dulau;** Moğ. - **dolgih;**

Rom. s. (Despre cai) A ţâşni din loc, a o lua la goană.

DULATMAK (**dulatmaq**) f. (Atı) Koşturmak.

Rom. v. fact. de la **dulamak***. A goni, a mâna repede.*

DULPAR is. (Masal., Mitol.). Kanatlı at. Var. **tulpar.**

Rom. s. Mitol. Cal cu aripi; pegas.

DUMAN is. Duman.

1. Bir maddenin yanması ile meydana gelen gaz ve katı zerrecikler karışımı.

"Şu vapornıñ dumanı budak budak, / Kettĭ Dobroca halkı, kalmadı kuwnak." - (Boztorgay).

"Cĭgáranı cagıp ekĭ duman sawurgandan sora : / - Bo maga eş te yaramay Alĭmseyit." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

2. Sis.

"Yüksek tawlarnıñ töbesĭ duman. / ... Egĭlĭp bakar da, süzĭlĭp kĭrer, / Küler de, öper de, kolların kerer, / Hem dönmez yolından, hem de yol berer." - (Bekir S. Çobanzade - Duman).

3. Tozların meydana getirdiği hava bulanıklığı.

4. s. argo. Kötü, yaman.

- **Duman attırmak** - Birini çok kötü bir duruma düşürmek.
- **Dumanı üstünde** veya **Dumanı tütiy.** - "Olmasından, meydana gelmesinden henüz çok vakit geçmedi " anlamında söz.

• **İşĭ duman -** İşi kötü.

• **Toznı dumanga katmak -** a) Toz kaldırarak kaçmak. b) Ortalığı darmadağın etmek.

• **Şıgaragı kıyış bolsa da, dumanı tüm-tüz şıksın. -** Deyim. Bacası eğri olsa da dumanı düz çıksın.

• **Ot bolmagan cerde duman bolmaz. –** Atas. Ateş olmayan yerde duman çıkmaz.

Rom. s. 1. Fum. 2. Ceață. 3. Negură, pâclă. 4. adj. arg. Ca vai de lume.

DUMANERĬK is. Bot. Erik ağacı cinsi ve bunun sarı etli, puslu yuvarlak meyvesi; duman eriği, üryani eriği.

"Köy ĭşĭn süzĭp cürgen balların ĭşĭ küşĭ kayse, zerdalĭ, duman erĭk, elma, armut tereklĭ koralarnı kollamak." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. Bot. 1. Specie de prun. 2. Specie de prune gălbui şi rotunde.

DUMANLAMA, -W is. 1. Duman çıkarma, tütme.

2. Dumana tutma, tütsüleme.

Rom. s. 1. Fumegare. 2. Afumare.

DUMANLAMAK (dumanlamaq) f. 1. Duman çıkarmak, tütmek.

2. Dumana tutmak, tütsülemek.

Rom. v. 1. A scoate fum, a fumega. 2. A afuma.

DUMANLANMAK (dumanlanmaq) f. 1. Dumanlı duruma gelmek.

2. Tütsülenmek.

3. mec. Bulanıklaşmak; kafayı bulmak, sarhoş olmak.

Rom. v. 1. A se umple de fum; a se încețoşa. 2. A se afuma. 3. fig. A se chercheli

DUMANLAŞMAK (dumanlaşmaq) f. → **Dumanlanmak**.

DUMANLATMAK (dumanlatmaq) f. Dumanlatmak.

1. Tüttürmek, duman çıkartmak.

"Bariye'ttay kömĭr söndĭre, sogan kabıgı man maylay, dumanlata ve şaytĭp balanıñ üstĭnden yamannı kuwmak üşün ograşa." - (Heyet - Tatar Tĭlĭ II).

2. İslemek, ise tutmak.

3. mec. Sigara, tütün yakmak ve içmek.

"Marüfe: (Perde açılganda sĭgárasın dumanlatıp, tüşüncelĭ otırı.)" - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy, piyes).

Rom. v. 1. A face să scoată fum. 2. A afuma. 3. fig. A fuma o țigară; a pufăi.

DUMANLI s. Dumanlı.

1. Duman olan, duman çıkaran.

2. Sisli.

3. mec. Bulanık, belirsiz.

• **Kaşkır dumanlı awanı süyer.** - Atas. Kurt dumanlı havayı sever.

Rom. adj. 1. Cu fum. 2. Cețos. 3. fig. Întunecat, tulbure.

DUMANSIZ s. Dumansız.

Rom. adj. Fără fum; fără ceață.

DURAK (duraq) is. Durak.

1. Otobus, tren, tramvay durağı.

2. Bir işe, bir harekete ara verme.

Rom. s. 1. Stație. 2. Oprire, pauză.

DURAKLAMAK (duraqlamaq) f. Duraklamak.

1. Kısa bir süre için durmak.

"Şatalga karamay, mititeylernĭ cuta bĭzĭm arkadaş. Sekĭz tane, dokız tanede tıgıldı. / - Ketmiy dostım, dep durakladı." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. mec. Duraksamak, kararsızlık belirtmek.

Rom. v. 1. A se opri pentru o clipă. 2. fig. A ezita.

DURGUN (durğun) s. Durgun, hareketsiz, sakin.

Rom. adj. Liniştit; imobil; stătător.

DURGUNLIK (durğunlıq) is. Durgunluk.

Rom. s. Lipsă de mişcare; stagnare.

DURU s. Duru, temiz, berrak.

Rom. adj. Limpede, clar; curat.

DURULAMAK f. Durulamak. Eşanl. **şaykamak.**

Rom. v. A limpezi, a clăti.

DURULMAK (durulamaq) f. Durulmak.

1. Duru duruma gelmek.

"Karanfilĭm burulur, / Akkan suwlar durulur. / Men başka yar tabarman. / Senĭñ boynıñ urulur." - (Boztorgay).

2. (Ortalık) Yatışmak.

3. mec. Uslanmak, sakinleşmek.

"Kete kete yorıldım, / Deren suwday duruldım. / Şu dülbernĭ körgende, / Yüregĭmden uruldım." - (Boztorgay).

Rom. v. 1. A se limpezi. 2. fig. A se linişti, a se potoli. 3. fig. A se cuminți.

DURUM is. Durum.

1. Vaziyet, hâl, genel şartlar.

"Bazıları cayillĭk men köstergenler yañlış col, / Başkaları bo durumdan faydalanganlar bol bol." - (İsmail Ziyaeddin - Oylaw).

2. mec. Bir insanın belli bir andaki vaziyeti.

3. Gram. Hâl.

Rom. s. 1. Stare, situație, împrejurare. 2. fig. Stare, poziție (a cuiva). 3. Gram. Caz.

DUŞ is. (Fr.>Rom, Türk.) Duş; su dökünme.

Rom. s. Duş.

DUŞMAN is. ve s. (Fars. duşman). Düşman. Var. **düşman.** Eşanl. **caw.** Karşıtı **dost.**

1. Birinin kötülüğünü isteyen, ona zarar vermeye çalışan kimse.

"Cawın cawdı, sel boldı. / Derelerge suw toldı. / Bĭzĭm ayrılmamızga / Duşmanlar sebep boldı." - (Boztorgay).

2. Birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil uyrukları.

"Áná, şunday bĭr duşman / Yeşĭl Curt'nı talagan." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

"Camĭge, mihrapka, sarayga kĭrseñ, / Deñĭzler, çöllernĭñ çetĭne erseñ ... / Senĭnmen duşmanga yarlıklar yazsam." - (Bekir S. Çobanzade - Tuwgan Tĭl).

3. Aralarında büyük anlaşmazlık olan tarafların her biri.

4. Bir şeyin iyi olmasına, var olmasına, yaşamasına engel olan.

"İlĭm, sahibĭne dost; mal, sahibĭne duşmandır." - Atas.

5. mec. Bir şeyi aşırı bir şekilde tüketen. **Ötmek duşmanı.**

6. mec. Bazı şeylerden nefret eden. **Sĭgara duşmanı.**

7. mec. Hak eden. **Şamar duşmanı. Tayak duşmanı.**

- **Can duşmanı** – Azılı düşman.
- **Doska duşmanga karşı** - Dosta, düşmana karşı; herkese karşı.
- **Duşman awzı** – Duşmanın uydurduğu söz.
- **Duşman şatlatmak** - Başarılarla duşmanı kıskandırmak.
- **Kaşık duşmanı** – (şaka) Kadın, eş.
- **Alla kĭşĭnĭñ duşmanına bermesin.** - Deyim. Allah insanın düşmanına vermesim. (Bir derdin büyüklüğünü anlatmak için söylenir).
- **Akıllı duşman akılsız dosttan iygĭdĭr.** - Atas. Akıllı düşman akılsız dosttan iyidir.
- **Atka dostay kara, duşmanday mĭn.** - Atas. Ata dost gibi bak, düşman gibi bin.
- **Bin dost az, bĭr duşman köp.** - Atas. Bin dost az, bir düşman çoktur.
- **Cesaret duşman karşısında körĭnĭr.** - Atas. Cesaret düşman karşısında belli olur.
- **Domız terĭsĭnden post bolmaz, duşmandan dost bolmaz.** - Domuz derisinden post olmaz, düşmandan dost olmaz.
- **Dos başka, duşman ayakka karar.** – Atas. Dost başa, düşman ayağa bakar.
- **Dos tüşündürür, duşman küldürür.** - Atas. Dost düşündürür, düşman güldürür.
- **Dostıña güwenĭp duşmanıña şapşılma.** – Atas. Dostuna güvenip düşmanına sataşma.
- **Dost yüzünden, duşman közĭnden bellĭ bolır.** - Atas. Dost yüzünden, düşman gözünden belli olur.
- **Duşmanga ser berĭlĭr, sır berĭlmez.** - Atas. Düşmana ser verilir, sır verilmez.
- **Duşmanıñ kımırska bolsa, ondan fildiy sakın.** - Atas. Düşmanın karınca olsa, ondan filmiş gibi sakın.
- **Duşman edĭnmek kolay, dost edĭnmek zor.** - Atas. Düşman edinmek kolay, dost edinmek zor.
- **Kız balanıñ art etegĭ özĭne duşman** - Atas. Kız çocuğun art eteği kendine düşman.

Rom. s. 1.-7. Adversar, duşman. 2. Mil. İnamic.

DUŞMANCA s. ve zf. Düşmanca.

Rom. adj. şi adv. Duşmănos, ostil.

DUŞMANLAŞMAK (duşmanlaşmaq) is. ve f. Birbirine düşman olmak.

Rom. v. A se duşmăni.

DUŞMANLIK (duşmanlıq) is. Düşmanlık.

1. Düşman olma durumu.

2. Düşmanca duygu veya davranış.

"Bĭr sıraları köyĭmĭzde bek bĭr karışıklık bolıp cürdĭ ya, şĭmdĭ tab o kadar tuwul, ama eskĭ duşmanlıklarıñ tuhumları taa bek bĭr coytılıp ketalmayatır." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

Rom. s. Duşmănie, vrăjmăşie; ostilitate.

DUT is. (Fars. tut). Bot. Dut.

1. Dut ağacı. (Lat. Morus alba; Morus nigra).

2. Dut ağacının meyvesi.

Rom. s. Bot. 1. Dud. 2. Dudă.

DUTLIK (dutlıq) is. Dutluk; dut bahçesi.

Rom. s. Livadă de duzi.

DUW ünl. Kuvvetli rüzgâr sesi; kamçı sesi vb. sesleri yansıtan söz.

"Kartlıgım karşıma kelgende, / Caşlıgım başımdan ketkende, / Kamşısın duw başıma tarttı bey." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

Rom. interj. Cuvânt care redă sunetul rafalelor de vânt, al plesniturilor de bici etc.

DUWA is. (Ar. dua). Dua. Var. **dua.**

1. Tanrıya yalvarma.

2. İbadet veya yalvarma sırasında okunan dini değeri olan metin.

"Bütĭn ballar sopakay man barabar sıpraga otıralar, karınların toydırgan soñ, sopakay bĭr duwa okıy." - (Nedret ve Enver Mahmut - Bozcĭgĭt).

3. Muska.

- **Kımırska duwası** – Karınca duası
- **İtnĭñ duwası kabul bolsa kökten süyek (pastırma) cawar edĭ.** – Deyim. Köpeğin duası kabul olunsaydı gökten kemik (pastırma) yağardı
- **Cerĭne köre cuwası, mollasına köre duwası.** - Atas. Yerine göre soğanı, mollasına göre duası.
- **Bostan duwa tuwul, şapa ĭster.** - Atas. Bostan dua değil, çapa ister.
- **Kabul bolmaycak duwaga 'amin' denmez.** - Atas. Kabul olunmayacak duaya amin denmez.

Rom. s. 1. Rugăciune. 2. Text de rugăciune. 3. Talisman.

DUWADAK (duwadaq) is. Ornit. Toy kuşu. (Lat. Otis tarda).

"Kĭmerde uzaklarda bĭr duwadaknĭñ ahmak ahmak gezĭndĭgĭnĭ körürdüm." - (Çelebi Cihan - Karılgaçlar Duası).

Türk Lehç. : Kırım., Nog. - **duvadaq;** Moğ. - **toodog;**

Rom. s. Ornit. Dropie.

DUWAK (duwaq) s. Duvak.

Rom. s. Văl de mireasă.

DUWAKLI (duwaqlı) s. Duvaklı.

"Endĭ kelĭn bolacaksıñ, / Başıñ tellĭ duwaklı kız." - (Boztorgay 2).

Rom. adj. Cu văl; acoperit cu văl, voalat.

DUWALAMAK (duwalamaq) f. Dua okuyup veya okutup bir kimseyi veya bir şeyi kötülüklere karşı korumaya almak.

Rom. v. A descânta.

DUWALI s. Dualı; büyülü.

Rom. adj. Descântat, apărat de rele prin descântec.

DUWAR is. (Fars. divar) Duvar. Var. **dïwar.**

1. Bir yapının yanlarını oluşturan dikey kısımları.

"Duwarlarda Kralıñ resmï, Mustafa Kemal'ıñ resmï, Romanya haritası, pïrmaryeden kelgen bïrkaç publikatsiye kâgıtları bïr mıkta asılgan." - (Müstecib Ülküsal - Bayram Şenlïgï).

2. Bahçe, oyun sahası gibi yerleri çevrelemek için taş, tuğla, kerpiç ile yapılan yapı. Eşanl. **kalaw.**

3. mec. Bir manevi bağın oluşmasına engel olan şey; engel.

- **Dört duwar arasında kalmak** - Kapalı bir yerde, yalnız başına kalmak. **"Üyge kïrsem, dört duwar, şıgaman kaytıp. / Otıra da cılayman senï aytıp." -** (Boztorgay).
- **Duwar gazatası -** Duvara asılan okul ve dernek haberleri gazetesi.
- **Duwar kâatı -** Duvar kaplama kâğıdı.
- **Duwar saátï** - Duvar saati.
- **Adamga tayanma ölür, duwarga tayanma cıgılır -** Atas. Birine ümit bağlama, ölür; duvara dayanma, yıkılır.
- **Cangız taştan duwar bolmaz.** - Atas. Tek bir taştan duvar olmaz.
- **Duwarnı nem, ernï dert cıgar.** - Atas. Duvarı nem, yiğidi dert yıkar.
- **Ecelï cetken it camïnïñ duwarına siyer.** - Atas. Eceli gelen it cami duvarına işer.

Rom. 1. Perete. 2. Zid. 3. fig. Stavilă, zid.

DUWARCI is. (Türk.). Duvarcı; duvar ören işçi.

"Arman ïşlerï pïtkenï men o üyge belsendï. Bïr duwarcı man bïr dogramacı taptı. Ertesï gün ïşke başladılar." - (Heyet - Tatar Tïlï II).

Rom. s. Zidar.

DUWASIZ s. Duasız, duası okunmamış

Rom. adj. Lipsit de rugăciune; fără rugăciune.

DUWLAMAK (**duwlamaq**) f. → **Duwuldamak**.

DUWULDAMA, -W is. Uğuldama.

Rom. s. Vuiet, duduit.

DUWULDAMAK (**duwuldamaq**) f. 1. (Rüzgâr, motorlu araçlar) Uğuldamak. Var. **dowlamak.**

"Keldï duwuldap vapor, portka yanaştı. / Tuwgan uruw toplaşıp zuw şuw cılaştı." - (Boztorgay).

2. mec. Bağırıp çağırmak.

"Sen de menday çalt kıza duvuldaysın, / Ev avdargan boranday zuvuldaysın." - (Amdi Giraybay – Uluözenli Asiye Totay'ga).

Rom. v. A vui, a dudui.

DUWULDAŞMAK (**duwuldaşmaq**) f. Uğuldaşmak.

Rom. v. coactiv. A vui, a dudui (laolaltă).

DUWULDATMAK (**duwuldatmaq**) f. Uğuldatmak.

Rom. v. factitiv. A face să vuiască, a face să duduie.

DUYEL is. (İtal.Fr.>Rom.Türk.) Düello.

Rom. s. Duel.

DUYGU (**duyğu**) is. Duygu.

1. Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında bıraktığı izlenim.

"Kurt Veli - Elbet, bonlar taa tatlı. Çünke bonlar senïñ milli duyguñdan tış bolmagan masallardır." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

"Cengiz akay tükânga ketkende tüşüne, üyüne kelgende tüşüne, tışka şıkkanda tüşüne, ey unutacak bola ama, ïşten kelgen bïr ses, bïr intikam duygusu onı kuturta." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Ahlâki, estetik değerleri anlama yeteneği.

"Bazıda bïr, onda ekende şo, bo yaktakı anası babası ya da özïmen aynı kanga, aynı harska ve duyguga sahip bolgan süyümlï nışanlısı aklına tüşkende, aytıp aytıp cılay eken." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

3. Ruh hali.

Rom. s. 1. Impresie, sentiment. 2. Sensibilitate. 3. Stare sufletească.

DUYGULI (**duyğulı**) s. Duygulu; duyarlılığı çık olan, içli, hassas.

"Kurt Veli - Kel, kel, duygulı kızım ! Kel, menden kaçma. Menden korkma." - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. adj. Sensibil, simţitor.

DUYGUSIZ (**duyğusız**) s. Duygusuz.

1. Duyarsız, hissiz.

2. Umursamaz, aldırışsız; katı yürekli.

"Kurt Veli : Ya, ya. Tıñlamaysıñ. İşïñe yaramay. Ah, duygusız herïfler sïzï !" - (Necip H. Fazıl - Kırım).

Rom. adj. Insensibil. 2. Indiferent.

DUYGUSIZLIK (**duyğusızlıq**) is. Duygusuzluk.

Rom. s. Nesimţire; insensibilitate.

DUYU is. Anat., Psikol. Duyu. Var. **duyum, tuyuw.**

- **Duyu organları** - Deri, gözler, kulaklar, burun, dil.
- **Tïş alemden kelgen duyular** – Dokunma, görme, işitme, koklama, tat duyuları.

Rom. s. Anat., Psih. Simţ; senzaţie.

DUYUM is. Duyum.

1. Psikol. Duyu.

2. Psikol. Algı.

3. Haber, bilgi.

Türk Lehç. : Kırım. - **duyum;**

Rom. s. 1. Psih. Senzaţie. 2. Psih. Percepţie. 3. Ştire, informaţie.

DUZİNA is. (Fr., İtal.> Rom. Türk.) Düzine; bir şeyin on iki parçalık takımı.

Rom. s. Duzină.

DÜBEŞ is. (Fars. dü+Türk. beş) Tavla oyununda zarların beş ile beş gelmesi.

"Ahmet - ... (Zarlarnı atar. 10 tüşer) Dübeş ! E, bo bïzïm !" - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. s. La jocul de table pozìtia de cinci cu cinci a zarurilor.

DÜBÜR[1] is. (Ar. dubur). argo. Kıç.

"Al bïr aşşı büber, kopar uşından ve tık eşeknïñ dübïrïne , sora körersïn." - (Nevzat ve Nermin Yusuf – Nasrettin Hoca).

Rom. s. arg. Dos, anus.

DÜBÜR DÜBÜR[2] ünl. (tekrarlı) 1. Ayak seslerini ifade eden söz.

2. Yuvarlanıp düşen nesnelerin çıkardığı sesleri yansıtan söz; gümbür gümbür.

Rom. *interj. 1. Cuvânt care redă un tropăit. 2. Zgomotul produs la rostogolirea unor obiecte.*

DÜBÜRDEK is. Oyuncak davul.

"Kanepe, koltıklar üstĭnde ve cerde üyülĭp catkan oyıncaklarına bardı. Bonlarnıñ arasından bĭr borazan ve bĭr dübürdek ayırdı." - (Okıma Kitabı - V).

Rom. *s. Tobă jucărie.*

DÜBÜRDEMEK f. Gümbürdemek, gürültü patırtı etmek.

"Biyaz pasma tobıktan, ciyren şâş belden. / Dübürdep toyıñ ketkeşĭ töñĭlmem senden." - (Boztorgay).

"Keşe bolsa millet ötkĭredĭ, aywan dübĭrdiydĭ, it kabadı, mışık mırawlaydı, men yuklayalmayman." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali – Tepegöz).

Rom. *v. A tropăi; a hurui.*

DÜBÜRDEŞMEK f. Gümbürdeşmek, birlikte gürültü patırtı etmek.

Rom. *v. coactiv. A tropăi, a hurui.*

DÜBÜRDETMEK f. Gümbürdetmek, ayak sesleri cıkartmak.

Rom. *v. A tropăi; a face să tropăie.*

DÜDÜK is. Düdük.

- **Er daldan düdük bolmaz**. - Atas. Her daldan düdük olmaz.
- **Parasın bergen düdügün şalar.** - Atas. Parayı veren düdüğü çalar.

Rom. *s. 1. Fluier. 2. Claxon; sirenă.*

DÜGEN is. Düven, döven; eskiden harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, alt yüzünde keskin çakmak taşları yerleştirilmiş bulunan ilkel araç.

"(Dügen) : Men de bek sarp edĭm, tobannı tozak ettĭm, / Dügenden kızak boldım, ballarnı bek kuwanttım." - (Necibe Şukuri – Azaplar).

Rom. *s. (În trecut) Cremene; unealtă agricolă de îmblătit, cu tracțiune animală.*

DÜGENCĬ is. Döven ustası, imalâtçısı.

Rom. *s. Meşter de cremene (de îmblătit).*

DÜGĬ is. Darı tanesi. Var. **tüy.**

"Pakıl bolganday, şorbacı oga dügĭ şorbası pĭşĭrgen. Katsĭn cĭgĭt, dügĭ bolsa da aşay, pĭşenler üstĭne uzanıp cata." - (Nedret ve Enver Mahmut – Ayuw Kulak Batır).

Rom. *s. Bob de mei.*

DÜGÜN is. Düğün. Eşanl. **toy.**

"Dümpüldiy dawul, şakırday bakır, çoyun, / Yasay dügün, / Ete sıyın, / Yıka üyün." - (Bekir S. Çobanzade - Toy).

Rom. *s. Nuntă.*

DÜGÜNCÜ, -LER öz. is. Köstence'nin kuzeyindeki Nuntaşi köyünün Türkçe-Tatarca adı. (Çevredeki bazı köylerin adları Terziköy, Balcı, Nalbant gibi, meslek adları olduğuna bakılırsa, Dügüncüler adı Dügenciler'den bozma bir ad olsa gerek.).

Rom. *s. propr. Denumirea turco-tătărească a satului Nuntaşi din nordul Constanței.*

DÜK ünl. Tekrarlı : Dük ! Dük !; çekiçle, sopayla dövülen nesnelerin, bazı tekerleklerin çıkardığı kesik kesik ses.

Rom. *interj. Sunetul sacadat de loviturile repetate sau de unele roți în mşcare.*

DÜKĬLDEMEK f. Kesik kesik darbe sesleri çıkarmak.

Rom. *v. A scoate sunete sacadate, de lovituri repetate.*

DÜLBER s. (Fars. dilber). (Kadın, kız için) Dilber; alımlı, güzel. Var. **dĭlber.**

"Mĭna selâm álekĭm, kara köz dülber, / Eger başıñ boş bolsa, cawlıgıñ cĭber." - (Boztorgay).

Rom. *adj. (Despre femei) Frumoasă, încântătoare.*

DÜLBERLĬK is. Dilberlik, güzellik. Var. **dĭlberlĭk.**

"Karanfilsĭn, bübersĭn. / Yar ne kadar dülbersĭn. / Dülberlĭkten az fayda, / Ama eşsĭz şebersĭn." - (Boztorgay).

Rom. *s. Frumusețe (de femeie).*

DÜLDÜL is. (Ar. duldul). Düldül.

1. Din. Tar. Hazret Ali'nin bindiği katırın adı.

2. At.

"Ketĭrĭñĭz düldülüm' / Sal yegerĭm yar. / Cılay kalsın artımdan / Can süyerĭm, yar." - (Boztorgay).

3. (şaka) Takattan düşmüş at.

Rom. *s. 1. İst. rel. Numele faimosului catâr al Califului Ali. 2. Cal. 3. iron. Gloabă, mârțoagă.*

DÜLGER is. (Fars. durud-ger) Dülger, yapıların ağaç işlerini yapan usta.

Rom. *s. Dulgher.*

DÜLGERLĬK is. Dülgerlik.

Rom. *s. Dulgherie.*

DÜLPÜKAR is. → **Zülfikar**.

"Alır dülpükarnı kolına, keter sogışka." - (Saadet İshaki / Çağatay – Çora Batır).

DÜMBELEK is. (Fars. donbek). Dümbelek, darbuka çeşidi.

Rom. *s. Un instrument muzical de percuție, oriental.*

DÜMBÜR DÜMBÜR zf. Gümbür gümbür; dümp ! dümp ! diye sesler çıkararak.

Rom. *adv. (Despre tobe sau obiecte gerle, în cădere). Bubuind.*

DÜMBÜRDEMEK f. Gümbürdemek.

"Kız bala degen kapınıñ melteşesĭ. / Dümbürdep kalır anaynıñ dört köşesĭ." - (Boztorgay).

Rom. *v. A bubui; a răsuna.*

DÜMBÜRDEŞMEK f. Gümbürdeşmek.

Rom. *v. A tropăi.*

DÜMDÜRDETMEK f. Gümbürdetmek.

"Üyĭne kele de awıruw ĭşĭnde catkan apakayının aldına şıgıp dawıl dümbĭrdetmege başlay." - (Nevzat ve Nermin Yusuf - Nasrettin Hoca).

Rom. v. *A face să bubuie, să răsune.*

DÜMBÜRTĬ is. Gümbürtü.

"Sabaga karşı, kĭyewnĭ ketĭrgen alay sesĭnden, dümbürdüler sebebĭnden ayatta awzın aşıp turgan apakaylar tartıldılar." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. s. *Tropăit; zgomote; bubuitură.*

DÜMEN is. (İtal. timone >Rom., Türk.) Dümen.

1. Gemilere yön vermeye yarayan mekanisma.

"Deryada ekĭ gemĭ, / Zor tutulur dümenĭ. / Ekĭ yar bĭr süyülmez, / Ya onı süy, ya menĭ." - (Boztorgay).

"Bekşĭnĭñ niyetĭ eglenmek, ballarnıñ niyetĭ ama, odalarga, tawanga dalıp bĭr kamyon dümenĭne, bĭr bicikletaga, bĭr şıp kondıraga kol salmak." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. mec. İdare, yönetim.

Rom. s. *1. Cârmă; volan; timonă. 2. fig. Conducere*

DÜMENCĬ is. Dümenci.

"Deñĭz ortasında rüzgâr ve dalgalarnıñ tesĭrĭnde kalgan bĭr sandalnıñ dümenĭ ve dümencĭsĭnĭñ kuwwetĭ bolmasa selâmetke çıkalmaganınday, o da kuwwetlĭ bĭr irade ve seciyeden mahrum bolganı içün aldına çıkkan zorluklar karşısında yeñĭlmege mahküm kaldı." - (M. V. Yurtsever – Uyuşmagan Ekĭ Arkadaş).

Rom. s. *Cârmaci; timonier.*

DÜMP ünl. Güm! Var. **düp.**

1. Davul veya darbe alan başka bir nesnenin çıkardığı ses.

"Tatarlarda bĭr laf bar ya : Dawul dümp ettĭ, Topal Yusuf toyga yetĭştĭ." - (Altay Kerim – Kâniye).

2. Ağır bir cismin yere düşme sesi.

Rom. interj. *1. Bum !; bubuit de tobă. 2. Zdup !; zgomot de cădere.*

DÜMPĬLDEMEK f. Güm güm diye sesler çıkarmak.

"Dümpüldiy dawul, şakırday bakır, çoyun, / Yasay dügün, / Ete sıyın, / Yıka üyün." - (Bekir S. Çobanzade - Toy).

Rom. v. *(Toba) A bubui (în sunete repetate).*

DÜMPĬLDETMEK f. Güm güm diye sesler çıkartmak.

Rom. v. *fact. A face să bubuie.*

DÜN is. ve zf. Dün. Eşanl. **tĭnewĭn.**

Rom. s. *şi adv. Ziua de ieri; ieri.*

DÜNYA is. (Ar. dunya) Dünya.

1. Evren, alem, cihan, kâinat, kosmos.

"Bo dünyada atasız Ay'man Kün'dĭr. / Hayırlı tüşnĭ köstergen kadĭr tündĭr." - (Boztorgay).

2. Yer gezegenimiz.

3. Yer yüzü, yaşadığımız ortam.

"Cáyĭl kalıp dünyada / Boynımıznı urmayık." - (Boztorgay).

"Soyıma soydaş kelesĭn, boyıma boydaş, / Dünya zewkım bolgaydıñ, akrette yoldaş." - (Boztorgay).

"Atın sanın bek tanıgan tatarman, / Türkten özge tuwganım yok dünyada." - (Mehmet Niyazi – Sagış).

4. mec. Hayat, yaşam, ömür.

"Köpĭr astında ırmak / Sütnĭñ üstünde kaymak. / Bo dünyanıñ lezzetĭ / Süyüp dostına barmak." - (Boztorgay).

"Senı candan süydüm yar, / Gönlıñ gönlĭme uyar. / Yarine kawuşmagan / Dünyasına tez toyar." - (Boztorgay).

"Ungariya çeşmesĭnden, anayım, / Men bĭr deste suw ĭştĭm. / Caş canıma bomba kıydı, anayım. / Dünyadan bazgeştĭm." - (Boztorgay).

5. Bütün insanlar, herkes. **Dünya tarihı.**

"Kalbĭm sende, kara köz, kawf etme elden. / Bütün dünya caw bolsa, bazgeşmem senden." - (Boztorgay).

6. Meslektaşlar topluluğu.

7. İnançları, görüşleri bir olan insanlar topluluğu.

8. Duygu, düşünce ve hayal alemi.

9. s. Dünyanın bütünü ile ilgili olan.

"Herkes onlarga suklanıp, onların başında bĭr dewlet kuşı körĭp turganda, bek köp kĭşĭnĭ öldürgen, ocaklar söndürgen dünya ceñkĭ az bĭr onganlıknı, cüreklerĭnde gürlĭkler taşıgan bu korantadan da kızgandı." - (Mehmet Niyazi – Sawlıkman Kal).

- **Bo dünya -** Bu dünya; yaşadığımız dünya.
- **Dünya başına cıgılmak -** Ümitlerini yitirmek.
- **Dünya başına tar bolmak** - Büyük bir çaresizlik içinde kalmak.
- **Dünya güzeli** - Çok güzel (kadın veya erkek).
- **Dünya kadar** - Pek çok.
- **Dünya közĭmen körmek** - Sağlığında görmek.
- **Dünya şugıllıgı** - Dünya işleri; dünya dertleri. **"Şĭmdĭ herkesnĭ basıp catkan bĭr dünya şugıllıgı. Ondan başıñ kurtarıp teran şıgıp cüralmaysıñ ke." -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).
- **Dünya üyĭne kĭrmek** - Evlenmek.
- **Dünya zindan bolmak –** İnsan rahat yaşayamaz hale gelmek.
- **Dünyada** - Hiçbir vakit.
- **Dünyadan geşmek** - Toplum yaşamına karışmamak.
- **Dünyadan kaberĭ bolmamak** - Çevresinde olup bitenlerden habersiz yaşamak.
- **Dünyadan köşmek** - (İnsan) Ölmek.
- **Dünyaga dargın** - Herkese küsmüş.
- **Dünyaga kazık tĭkmek -** Çok yaşamak; dünyaya kazık çakmak.
- **Dünyaga kelmek -** (İnsan) Doğmak.
- **Dünyaga ketĭrmek -** Doğurmak.
- **Dünyaga közlerĭn cummak -** (İnsan) Ölmek.
- **Dünyalar meñkĭ boldı -** "Dünyalar benim oldu"; "çok sevindim".demek.
- **Dünya künya** – Dünyanın dört bucağı. **"Teran dünyamıznı künyamıznı anlatkanday şiyler aytmay edĭ ke." -** (M. Vani Yurtsever – Kartman Caş Arasında).
- **Dünyanı künyanı anlamak -** Dünyada neler olduğunu öğrenmek.
- **Dünyanı toz pembe körmek -** Her şeye iyimser gözle bakmak.

• **Dünyanıñ (... ı)** - Pek çok; hesapsız. **“Sen de oga barıp dünyanıñ parasın ĭstiycek tuwulsıñ ya.” -** (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

• **Dünyanıñ kaş bucak ekenĭn anlamak -** Hayatın bütün zorluklarını öğrenmek.

• **Dünyanın öbĭr başında -** Çok uzakta.

• **Dünyanı tadın şıgarmak -** Bütün zevklerden yararlanmak.

• **Ekĭ dünya -** Bu dünya ve öbür dünya. **“Oyın, külkü yaraşır akran tenmen. / Ekĭ dünya bĭr bolsa, ayrılmam senden.” -** (Boztorgay).

• **Fani dünya -** Geçici, ölümlü dünya.

• **Öbĭr dünya -** Öbür dünya, ahret; dini inanışa göre ebediy hayat yaşanılacak yer.

• **Yalancı dünya -** Bu dünya; başı ve sonu bulunan geçici hayat.

• **Dünya akret kardaşımsıñ -** Deyiş. Kardeşlik duygusundan başka bir gözle bakılmadığı anlatılır.

• **Dünya arsızman kırsızga kalgan diy.-** Deyiş. Dünya arsızla hırsıza kalmış.

• **Dünya cansa, kasırı küymez.** - Deyiş. Dünya yansa hasırı yanmaz.

• **Dünya Sultan Suliman’ga bĭle kalmagan.** - Deyiş. Dünya Sultan Süleyman’a bile kalmamış.

• **Akıretke oylansañ, dünyañ harap.** - Atas. Ahireti düşünsen dünyan harap.

• **Baş sawlıgı, dünya barlıgı.** - Atas. Başın sağlığı, dünya varlığı.

• **Dünyada mekân, akrette iman. -** Atas. Dünyada mekân, ahirette iman.

• **Dünyada paydası coknıñ ahretke de yok.** - Atas. Dünyada yararı olmayanın ahirete de yok.

• **Dünya keñdĭr, sĭzge de yeter, bĭzge de.** - Atas. Dünya geniştir, size de yeter, bize de.

• **Dünya malı maylı kuyruktır, çaresĭn tapkan aşar.** - Atas. Dünya malı yağlı kuyruktur, kolayını bulan yer.

• **Dünyasından töñĭlgen Azrail’nĭ kıdırır.** - Atas. Dünyasından soğuyan Azrail’i arar.

• **Izsız araba**, **kızsız dünya köşmez**. - Atas. İzsiz araba, kızsız dünya dönmez.

<u>Rom.</u> s. 1.- 9. Lume; 1. Univers, cosmos. 2. Planeta Pământ. 3. Faţa globului pământesc. 4. fig. Viaţa terestră. 5. Omenire. 6. Cerc profesional. 7. Front ideologic. 8. Plan ideologic. 9. adj. Mondial.

DÜNYACA zf. Dünyaca; dünya çapında; dünya tarafından.

“Romen bĭlgĭnlerĭnden <u>dünyaca</u> tanılgan ve sayılgan Kantemiroglu Demetrius (Dimitrie Cantemir) Nasrettin Hoca’nı Moldova ve Rusya’ga tanıtkan.” - (Nevzat Yusuf - Kĭmsĭn Sen Nasrettin Hoca ?).

<u>Rom.</u> adv. Pe plan mondial.

DÜNYALIK (**dünyalıq**) is. Dünyalık, yaşamak için gerekli mal mülk, para gibi maddi şeyler.

“Seminarga cĭberiyĭm degende razı bolmadı da, illa ruman ışkolasına ketemen dedĭ. Katiyĭk oga? Allah insaf berĭr taa. <u>Dünyalığın</u> arüw bĭlecek ya.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

<u>Rom.</u> s. Bunuri pământeşti.

DÜÑK ünl. Darbe sesi.

<u>Rom.</u> interj. Onomatopee pentru a reda zgomotul produs de căderea sau lovirea unor obiecte masive.

DÜÑKĬLDEMEK f. Dünk dünk diye sesler çıkartmak.

<u>Rom.</u> v. A produce zgomote surde şi puternice.

DÜÑKĬLDETMEK f. Dünk dünk diye sesler çıkarttırmak.

<u>Rom.</u> v. A face să scoată sunete înfundate, puternice.

DÜP is. ünl. → **Dümp**.

DÜP DÜP ünl. Kalp atışları sesi.

<u>Rom.</u> interj. Onomatopee pentru a reda bătăile inimii.

DÜR ünl. (Tekrarlı) Gürültü patırdı, şamata sesi.

<u>Rom.</u> interj. Cuvânt care imită o gălăgie, o zarvă.

DÜRBE is. →**Türbe**.

“Men ölgende, maga bĭr <u>dürbe</u> yasat ta <u>dürbenĭñ</u> üstĭne ‘mıradına ermegen Dülber’ dep yazdırt, <u>dürbenĭñ</u> kapısı em aşılsın, em cabılsın, diy kız.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

DÜRBĬN is. (Fars. dur bin). Dürbün. Var. **dürgün.**

“Padışa da bo málde sarayında otırıp dürbĭnĭ men denĭzge karay eken.” - (Nedret ve Enver Mahmut - Ayuw Kulak Batır).

<u>Rom.</u> s. Binoclu, ochean.

DÜRER öz. is. 20.nci yüzyılın başlarında Mecidiye medresesinin 7.nci sınıfında ders kitabı olarak okutulan hikmetli sözler kitabı.

“Epeyce derler körsetetan edĭ. Hem de sadece arabice. Şĭmdĭkĭsĭndiy martawallar tuwıl. Mülteka, <u>Dürer</u>, Kelâm..., hepsĭn kösterĭr edĭ.” - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Kartman Caş Arasında).

<u>Rom.</u> s. Comentarii de aforisme, o materie de studiu, la vechiul Seminar musulman din Megidia, pe la începutul sec. XX.

DÜRGÜN is. (Fars. dürbin’den.). Dürbün. Var. **dürbĭn.**

“Mınaw kız karaydı <u>dürgĭn</u> men, karaydı <u>dürgĭn</u> men, akşamkı mĭsapĭr yok !” - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

<u>Rom.</u> s. Binoclu, ochean.

DÜRĬS s. → **Dürüst**.

DÜRKÜ is. Türkü. Var. **türkĭ.**

1. Halk şiirinin lirik türü.
2. Bu türde bir şiir için uydurulmuş ezgi.

“Berber Rahim, şo akşam, bĭr eskĭ türk <u>dürküsü</u> şalgan edĭ.” - (Altay Kerim – Kâniye).

<u>Rom.</u> s. 1. Poezie populară lirică. 2. Cântec; melodie.

DÜRKÜCĬ is. Türkücü; şarkıcı.

<u>Rom.</u> s. Cântăreţ.

DÜRRÜYEKTA öz. is. (Ar.+Fars. “eşsiz inci”). Osmanlı Dobruca’sının Rüşdiye mekteplerinde okutulan İlmihal dersinin bir başka adı. (Müstecib Ülküsal - Dobruca ve Türkler).

<u>Rom.</u> înv. Numele unui manual de catehism musulman din şcolile dobrogene în perioada İmperiului Otoman.

DÜRS ünl. Ağır bir cismin düşmesinde veya çarpmasında

duyulan ses.

Rom. *interf. Cuvânt care imită sunetul produs la căderea sau izbirea unui corp masiv.*

DÜRSĬLDEMEK f. Dürs dürs diye sert sesler çıkarmak.

Rom. *v. A scoate sunete înfundate, de lovire sau de înaitare greoaie.*

DÜRSĬLDETMEK f. Dürs dürs diye sert sesler çıkarmasına sebep olmak.

Rom. *v. A face obiectele masive să scoată sunete înfundate.*

DÜRÜLDEMEK f. 1. (Kalabalıklar). Gürültü patırtı etmek, şamata çıkartmak.

2. En ufak bir sesi yankılandırmak.

"Haydı haydı, haydı haydı, baradılar bĭr üyge. Üy dürüldegen bos." - (Tepegöz).

Rom. *v. 1. A isca zarvă. 2. A răsuna, a produce ecouri.*

DÜRÜLDETMEK f. 1. Gürültü patırtı ettirmek, şamata koparttırmak.

"Toy hayırlap Halimcan'ga para berĭrler, amanlık soraşırlar, merhabalaşırlar. Hafız Hasan: Dürüldetĭpyatırsın ya Halimcan? Allah kolay ketĭrsĭn." - (Mehmet H. Vani Yurtsever - Toy).

2. Yankılandırmak.

Rom. *v. 1. A face să se producă gălăgie mare. 2. A face să răsune, să producă ecouri.*

DÜRÜS s. → **Dürüst**.

"Arü, esĭ dürüs, saglam söz konışkan, akıllı bĭr apakay." - (Necip H. Fazıl - Cawşılık).

DÜRÜSLĬK is. → **Dürüstlĭk**.

DÜRÜST s. (Fars. durust). Dürüst.

1. (Kişi hakkında) Doğru; doğruluktan ayrılmayan.

2. mec. Doğru, yanlışsız.

"Başka bĭr türkolog, Fuad Köprülü, Nasrettin Hoca'nıñ yaşamına dair kıymetlĭ, dürĭst bĭlgĭler ve belgeler ketĭrĭp İbrahim Hakkı Konyalı'nıñ fikirlerĭmen bagdaşa." - (Nevzat Yusuf - Kĭmsĭn Sen Nasrettin Hoca ?).

"Tahsin toktadı. Bĭrkaş aşşı, ama dürüst söznĭ şaytĭp tüyrep saldı : ..." - (Altay Kerim – Kâniye).

Rom. *adj. 1. Drept, cinstit. 2. fig. Corect, just.*

DÜRÜSTLĬK is. Dürüstlük, doğruluk.

Rom. *s. Echitate, dreptate, nepărtinire; cinste, omenie.*

DÜŞ is. Düş, rüya. Var. **tĭş.**

Rom. *s. Vis.*

DÜŞEMBĬ is. (Fars. duşenbi - "ikinci gün"). esk. Pazartesi. Var. **düşenbe.**

"Düşembĭ bĭr, salı ekĭ, şarşembĭ üş, / Sözlerĭñnĭn manasın bĭlmesĭ küş." - (Boztorgay).

"Yarın kün sáátĭ ne? ...(Tüşünüp), düşenbe tuwıl mı? Velĭ'nĭ kız betke cĭberiyĭk, hem para aketĭr, hem de kün kesĭp kelĭr." - (Mehmet Vani Yurtsever - Toy).

Rom. *s. Ziua de luni.*

DÜŞENBE is. → **Düşembĭ**.

"Bĭr düşenbe günĭ onı bĭzden felek ayırdı, / Bükülmegen kavi kolın ecel kelĭp kayırdı." - (Şuayip Veli – Muallim Niyazi'ge).

DÜŞEŞ is. (Fars. do şeş) Tavla oyununda zarların altı altı gelmesi.

"Mehmet : (Zarlarnı atar, 12 tüşer) Ahmet, köresĭñ mĭ düşeşnĭ ? (Fesĭn şekesĭne salıp türkü şalar." - (Necip H. Fazıl - Caş Fidanlar).

Rom. *s. La jocul de table, poziția de șase șase a zarurilor.*

DÜŞMAN is. → **Duşman**.

"Aná, şunday bĭr düşman / Yeşĭl Curt'nı talagan.". (Mehmet Niyazi - Sagış).

DÜŞMEK f. → **Tüşmek**.

DÜŞÜNCE ve türevleri is. → **Tüşünce** ve türevleri.

DÜWEL is. (Ar. "devlet"in çoğulu). Devletler, ülkeler, diyarlar.

"Apakay üyde otırmaydı. Üydĭñ aldına şıgadı... Sĭlkĭngende bina man, taw man, toprak man ketedĭ. Anaw bulutlar, dalgalar kalay ketedĭ ? Kökte onday bolıp ketedĭ bo başka düwelge." - (Ekrem ve Hilmiye Mehmet Ali - Tepegöz).

Rom. *s. pl. State, țări, meleaguri.*

DÜZELTĬCĬ s. ve is. → **Tüzeltĭcĭ**.

DÜZEN is. Düzen. Var. **tüzen.**

1. Nizam, sistem.

2. Yerleştirme, tertip.

3. Yönetim biçimi, rejim.

4. mec. Hile, dolap.

Rom. *s. 1. Ordine, sistem. 2. Aranjare, dispunere. 3. Regim; orânduire. 4. fig. Cursă, capcană; vicleșug.*

DÜZENLEMEK f. Düzenlemek.

1. Düzgün duruma getirmek.

2. Yapmak, hazırlamak; tertiplemek.

Rom. *v. 1. A aranja, a ordona. 2. A organiza, a pregăti.*

DÜZENLĬ s. Düzenli.

Rom. *s. Ordonat, aranjat.*

DÜZGÜN[1] is. Dizgin. Eşanl. **telbew.**

"Aydı! deseñ men azĭr, düzgünüm kolda, / Ekĭ atka bĭr kamşı, körersĭn colda." - (Boztorgay).

Rom. *s. Hăț.*

DÜZGÜN[2] s. Düzgün, tertipli. Var. **tüzgün.**

Rom. *adj. Ordonat, bine aranjat, regulat.*

DÜZİKA is. (Türk. düz rakı >Yun. düziko). Üzüm rakısı; düziko.

"Babay kete köy ĭşĭne, duygıları şımırday, / Akranların şalt man toplap bĭr düzika sımarlay." - (Yaşar Memedemin - Anka).

Rom. *s. Rachiu de struguri.*

DÜZTABAN is. Anat. Düztaban, ayak tabanı kemersiz.

Rom. *s. Anat. Plat fus; picior plat.*

DÜZTABANLIK is. Tıp. Düztabanlık; ayak tabanının yapısal kusuru.

Rom. *s. Mec. Defectul de platfus.*

DVORYAN is. (Rus.). Asilzade, soylu.
Rom. s. Curtean; nobil.

DVORYANLIK is. Asilzadelik, soyluluk.
Rom. s. Demnitatea de curtean; nobleţe.